R. P. STEPHANI FAGVNDEZ, VIANNENSIS,

è Prouincia Interamni,

SOCIETATIS IESV THEOLOGI LVSITANI,

IN

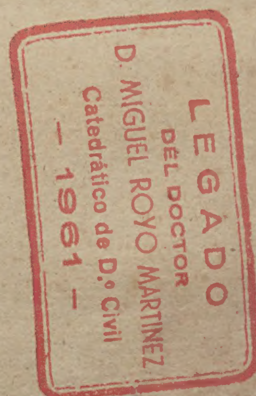
QVINQVE POSTERIORA PRÆCEPTA DECALOGI

TOMVS SECVNDVS.

Cum SVMMARIIS, *& duplici* INDICE, *vno Capitum, altero Rerum & Verborum locupleto.*

PRODIT NVNC PRIMVM.

LVGDVNI,
Sumpt. Laurentij Anisson, & Hæred. Gabr. Boissat.

M. DC. XL.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

ILLVSTRIS^MO AC REVERENDIS^MO DOMINO

D. RODERICO DE ACVNHA,

ARCHIEPISCOPO VLYSSIPONENSI,

P. STEPHANVS FAGVNDEZ, *è Societate* IESV, *S. P.*

ILLVSTRISSIME DOMINE, cùm diuina præcepta Decalogi explicarem, ac percurrerem, recreandi animi causa, intermisso aliquantulum seueriori diuinorum præceptorum studio, fortè incidi in eum locum Psalmi 83. versic. 7. *Etenim benedictionem dabit Legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion:* quem versiculum, referente Eminentissimo Cardinali Bellarmino, ad eum Psalmi locum sic D. Hieronymus ex Hebræo aptissimè ad nostram rem interpretatur. *Etenim benedictionibus cœlestibus amicietur doctor, & explicator diuinorum præceptorum.* Ibunt de virtute in virtutem, id est, vt explicat *ibidem* Bellarminus, *Accepta gratia cœlestium benedictionum, proficient quotidie in melius, ibúntque de opere in opus studiosum.* Quis negabit compositionem voluminum opus esse studiosum? Rectè igitur interpretabimur, *ibunt de volumine in volumen* Quòd si Scriptores & Explanatores diuinorum præceptorum cœlestibus benedictionibus gratiarum amiciuntur: at quanto gratiarum cumulo amicientur illorum tutores, ac defen-

ſores. Tibi, Archipræſul Illuſtriſſime, tamquam Patri, ac fauitori litterarum, in quibus adoleuiſti, & conſenuiſti, primum volumen, in prima quinque Decalogi præcepta, dicaui. Cui ergo, niſi eidem patrono digniſſimo debetur iſtud ſecundum?

Sub tuo igitur ſidere ſecundiſſimo, ſub tua luce, lucem vtrumque aſpiciat, vt eiſdem auſpiciis, quibus primum eſt feliciter vſum, vtatur & ſecundum. Sub tanto enim ſidere, ſub tanto ſole, nec repulſæ timida addubitant in lucem prodire, nec inuidiæ tela pertimeſcunt.

Accipe igitur hoc qualecumque mei in te deuicti animi obſequium. Exiguum planè, ſi rem ipſam, & magnitudinem tuam ſpectes: at certè maximum, & ampliſſimum, ſi gratificantis affectum, ac propenſionem conſideres.

Olim Moyſes cùm ſæuientis populi tela in ſe per iracundiam coniecta deuitaret, ad tabernaculum Dei humiliter confugit, quem Deus Opt. Max nube protectionis ſuæ à populo diuiſit, vt tela tandem furentium, ac debacchantium incaſſum abirent. En, Præſul Illuſtriſſime, meus iſte labor, inuidorum telis (vt ſæpe fit) impetitus ad nubem authoritatis tuæ confugit; eſto illi inſtar Dei. Inueniat in te illud confugium, quod inuenit Moyſes in vmbra Dei; noſti enim, & optimè noſti, cùm nullus ſacræ paginæ te curioſiùs indulſerit æternæ mentis Oraculum, atque conſilium, quo Deus Eccleſiæ ſuæ promiſit, ſic olim intonante Iſaïa c. 62. n. 6. *Super muros tuos Ieruſalem conſtitui cuſtodes, qui tota die, ac tota nocte, in perpetuum non tacebunt.* Per muros mandata, ac præcepta diuina accipe per cœleſtem Ieruſalem Eccleſiæ ſtructuram, murorum inſtar ambientem. Conſtituit Cuſtodes, Epiſcopos, ac Prælatos vigilantiſſimos, ſpirituali præfectura magnificos, qui pro vigilantiſſimo paſtorum more, pertinacíque diligentia, quod eſt tota die, ac nocte in perpetuum non tacebunt. Diſtricto ſcilicet oris gladio, ac ſpiritus, vt pro muris, pro præceptis excubantes, ſacrorum præceptorum enucleatores, ab inuidorum tueantur curſibus, & latè incolumes ad probandam iterum induſtriæ ſuæ operam iubeant ſupereſſe.

Vides iam quantis de cauſis, hæc diuinorum præceptorum commentatio, ac dilucidatio, te, pro meo ingeniolo, defenſorem ambiat, & ad te tamquam ad ſacram anchoram, & firmiſſimum aſylum accurrat, præſertim cùm Archiepiſcopum impleas totius Portugalliæ Metropolitanum, canis & annis venerabilem, morum integritate inſignem, vitæ ſanctimonia præſtantem, omnigeno ſcientiarum ſplendore conſpicuum. Laudatum quod Hiſpaniarum Primatem Bracharæ Auguſtæ Principem egeris. Laudatiſſimum, quòd relicto hoc titulorum faſtigio Vlyſſiponenſem

tandem

tandem sedem acceperis. Et, quod maximum est, semper ab ouibus, quas inuitus relinquebas, amatus, semper desideratus. Te Præsulem Amiensis sedes fidelibus desideriis ita suspirat. Te Portuensis ciuitas pastorem peramanter suspexit, & quod diuturnum non meruit, acerbè dolet. Tuâ vigilantiâ, cùm fidei Quæsitorem ageres, effectum est, ne vitiorum labes in dies serpserit, quæ omnia efficiunt, vt hoc opus pastoralem tuam, ac protectricem dextram vehementer exoptet.

Duo præceptorum genera lex a Deo per Moysem data continebat. Deum respiciebat alterum: alterum ad proximum spectabat. Duabus igitur Moyses tabulis, duplicem amoris legem expressit. Hasce fideli manu exaratas Deus ipse tamquam vindex asseruit, ne improborum audaciæ, ac temeritati subiacerent. Si quis obstreperet, pœnas dabat, & ictu fulminis de cælo tactus peribat. Duplici hoc volumine, sicut duabus Moyses tabulis, omnia diuina præcepta inclusi. Hæc ad te supplex defero, obseruantię causâ, & amoris ergò, tuo incumbit muneri illorum tutela. A cuneo diceris Acuneus, quæ tua est familia, & inter primas Lusitaniæ eminet, velut inter stellas Luna minores. Cunei vi rupes franguntur, suæ nomenclaturæ vires liuor maleuolorum sentiat, Præsul amplissime, illius ope fac, vt improborum conatus inanis excidat. VALE Vlyssipone die primo Octobris, anno 1639.

Ad Lectorem.

N habes, studiose Lector, operis, quo totam doctrinam Decalogi absoluimus, volumen secundum. Illud tamen primùm te monitum velim, nostrum laborem, in hac re, duplici Tomo, nos ideo diuisisse, ne opus tantum excresceret in volumen, vt præ magnitudine parum tractabile fuerit, aut Thespis plaustro, aut Iouis pegmate indiguerit: ac insuper, vt hinc colligas, quanti rerum diuisionem, ac rectam, quæ ex illa sequitur, dispositionem, faciamus. Faciliùs enim reperiuntur, ac firmiùs memoriæ, quæ rectè sunt diuisa, ac disposita, affiguntur. Quid enim tuo ingenio laudi vertes, nisi, quæ diligenter inueneris, eadem ipse mente tractans, colloces diligentiùs, rectiùs disponas? Nam sicut prudentis ducis virtus non magis in vnoquoque milite ad bellum deligendo, quàm in instruenda ad pugnam acie, & suo in ordine, ac statione quemquam disponendo, spectatur; ita authorum iudicium, operis maturitas, & dispositio, non magis in meliori opinionum delectu, quàm in rerum diuisione, ac collocatione elucescit. Inseruiat igitur tibi, amice Lector, huius operis in duos Tomos diuisio, & commodo, & dispositioni; commodo, vt faciliùs manu tractes: dispositioni, vt quæ auidè quæsieris, in non amplo, sed iusto opere inuenias, & quæ inueneris, & legas, sine molestia, & firmiùs memoriæ adhærescant. Nam mihi quidem illa mens, illa ratio, ac consilium fuit, quòd licèt opus diuiderem, ac partirer, sic tandem meliùs illius dispositioni consulerem. Istud autem postremum volumen consultò distulimus, cùm simul posset cum primo lucem aspicere, vt illius politioni ac emendationi magis, magísque incumberemus. Scio enim huius quàm amans esse debeat negotij, qui librum aliquem in lucem emittit, & posteritati commendat. Laudo quippe Quintiliani sententiam, qua affirmauit ingenuè, emendationem videri studiorum partem longè vtilissimam. Enimuerò si non plus laudis, & gloriæ in corrigendo, quàm in scribendo, at certè non inferior constituitur. Quocirca non defuit author, qui testamento suo iusserit, vt opus posthumum ipsius, igni potius, quàm typis traderetur; maluit enim prudens author suum opus non extare, quàm malè politum apparere. Nos igitur, amice Lector, poliuimns, emendauimus, limauimns, quæ potuimus, & tamen videbitur alicui multum posteris de istis fuisse relictum. Non dubito quòd displiceant multa multis, sed dapes omnes, etiamsi exquisitæ, conditæ apprimè, & elaboratæ, omnium saporibus nequeunt satisfacere, sufficit quòd aliquibus satisfaciant: quæ enim vni videbitur iucundissima, alteri insipidissima censebitur. Conuerte mihi omnium palata in vnum. Reddam tibi omnes, & singulas dapes omnium saporibus

aptissi

aptiſſimas. At quia hoc fieri non poteſt, illud velim memineris, fortè id, quod tibi in conuiuio videtur inſipidum, aliis videri poſſe ſapidiſſimum. Sic in noſtro opere, ſi quid tibi diſplicuerit, iudicare debes aliis fortè, placere poſſe mirabiliter. Quare nec facilè reprobes, nec facilè laudes. Si quid tamen tibi placuerit, Deo Optimo Maximo velim tribuas, & noſtro labori, quas volueris, ſolue grates, eo quòd in tuam gratiam id laboris ſuſceperimus. Sudauimus enim, & multum laboris poſuimus in inquirenda veritate quæſtionum, quæ in hoc opere continentur, vt tibi nuda ipſa veritate placeremus, & tamen patet adhuc omnibus veritas, nondum eſt occupata, nondum exhauſta. nam quanuis multum temporis, & ſtudij in illius requiſitione, & indagine contulerimus, multùm adhuc de illa etiam futuris authoribus, & temporibus relictum eſt, quæ vna cauſa eſt, cur tot libri paſſim in orbe inſcribantur. VALE, Lector amantiſſime.

INDEX

Præceptorum Decalogi, Librorum item, & Capitum, hoc ſecundo Tomo contentorum.

PRÆCEPTVM VI.

LIBER VI.

PRÆCEPTVM VII.

LIBER VII.

8 De

PRÆCEPTVM VIII.

LIBER VIII.

2 Vtrùm

PRÆCEPTVM IX.

LIBER IX.

PRÆCEPTVM X.

LIBER X.

AD

AD SEXTVM PRÆCEPTVM DECALOGI

ANIMADVERSIO.

D primum huius præcepti exordium, ac vestibulum, animus veluti in binio hæsit, & ancipiti cogitatione distractus, me non mediocriter anxit. Illa etenim cura formidantem pupugit, quòd honestas, ac religiosas aures in ipso huius tomi limine viderer modo aliquo contaminare, dum iisdem nullum aliud prius præceptum instillauerim, præter illud, quod nonnihil turpitudinis, atque obscœnitatis præ se ferat. Cùm enim Deus Opt. Max. homines ad pulcherrimam honestatis normam, & ad suauissimas pudicitiæ leges vellet inuitare, indomitum libidinis appetitum, illis verbis ita frænat, *Non mœchaberis.* Et verò cœlestis ille Agnus niueos amat flores, pascitur inter lilia candentia, & amœnissimo virginitatis prato ita delectatur, vt nullas alias maiores delicias in terris habere videatur. Neque illud immortale cœlestis curiæ domicilium aliquid in se recipit, aut admittit coinquinatum, sed omni fæce liberum, omni sorde alienum, nulla incontinentiæ macula deformatum. Dum igitur à sexto præcepto laboriosam huius libri telam exordimur, instituto nostro, & scribendi officio satisfacimus, & id tandem facimus, tum, vt diuinum Agnum, noxiis luxuriæ herbis eradicatis, puriori hospitio excipiamus; tum, vt hic secundus Tomus primum magnitudine exæquet; tum denique ne aliquid à nobis indictum, & in diuina lege inexplicatum sit; nobis quippe illud Plinianum dictum satis notum est, *Aliquando ex stercore gemmas erui, & aurum in luto inueniri.* Tu ergo, Lector humanissime, nostram hanc mentem, nostrum institutum æqui, boníque consulito. Ea enim modestia, qua potuerimus, dubia, quæ ad hoc præceptum spectant, tractabimus, non enim nobis hanc tractationem omittendam iudicauimus, tum ne opus mutilum relinqueremus; tum quia sanctissimi Patres, necnon Summi Pontifices illam non omiserunt, vt videre est in toto titulo *de frigidis, & maleficiatis,* vbi Doctores Canonistæ dubia ad hanc rem spectantia satis minutatim explicant, ibi enim inquirunt ex quibus rebus prouenire possit impotentia coëundi, agunt etiam de signis, & probatione huius criminis per partium

verendarum inſpectionem, de apertione earum ob fœminarum arctitudinem, déque ſignis quibus per illarum aſpectum poteſt probari malitiâ ſuppleri ætatem, déque aliis rebus, quas horrent pudicæ & caſtæ aures, quas tamen opus eſt paſtores animarum ſcire, vt ſciant, quid in hac re ſit mortale, quid veniale, quid licitum, quid illicitum, & quomodo ſe in confeſſionibus audiendis gerere & gubernare debeant; quaſque D. Thomas *in 4. diſtinct.* 31. *in fine*, in expoſitione litteræ, cùm vir eſſet ſanctiſſimus, & pudiciſſimus, noluit intactas relinquere, vt ſuo officio ſatisfaceret; quod idipſum fecit Gerſon, vir planè ſpiritualis, 2. *part. in Compendio Theologiæ, alphabeto 26. litera J.* Quare his exemplis innixi nos tanta modeſtia dubia illa, quæ ad hoc præceptum attinent, tractabimus, vt & noſtro officio ſatisfaciamus, & aurium pudicitiæ conſulamus.

LIBER

LIBER SEXTVS
In sextum Præceptum Decalogi.

Bsolvto *quinto Decalogi præcepto, ratio postulat, vt tractationem sexti instituamus, in quo negotio breuitatem præ oculis habebimus, & quia res est valde lubrica & fastidiosa, & quia nos vocat septimum in quo latiùs aliquantulum spatiabimur; nullam tamen in hoc sexto difficultatem, quæ non enodetur, explicatione dignam relinquemus. Habetur hoc sextum præceptum* Exod. 20. *illis verbis,* Non mœchaberis. *& in hoc prohibetur non solùm adulterium viri, quod propriè* mœchia *dicitur, sed etiam fœminæ, & quicumque alius actus illicitus, ad rem veneream, & voluptatem libidinis spectans; ad hoc etiam præceptum reducitur nonum præceptum, de non concupiscenda muliere, & marito alieno. nam quando obiectum prohibetur, quia de se malum est, consequenter etiam desiderium illius prohibetur; quamobrem cùm hîc prohibeantur vniuersim omnes actus illiciti venerei, tanquam ex natura sua mali, planè consequens est fornicationem etiam simplicem, & omnes illius actus, & species vetari: sciendum ergo est, quid sit fornicatio simplex, absolutè loquendo, & quæ illius species, vt sciamus quid in hoc præcepto cauere debeamus.*

Capvt I.

Quid sit fornicatio, quatenus peccatum, & quomodo in simplicem, & non simplicem, diuidatur.

SVMMARIVM.

Fornicatio simplex est species luxuriæ, num. 1. quæ sint luxuriæ species. ibid.
Fornicatio simplex vnde dicta, illius etymologia, num. 2.
Quid sit fornicatio simplex, & non simplex. num. 3.
Prohibita fornicatione simplici, illius consensus & desiderium etiam prohibetur. num. 4.
Est peccatum mortiferum, iure naturæ, & diuino, & humano prohibitum. num. 5.
Ex fornicatione simplici oritur luxuria, ex luxuria multa peccata, & quæ. num. 6.
In fornicatione simplici magis peccat vir, quàm fœmina, secus in adulterio. num. 7.
Extra matrimonium non datur conueniens educatio filiorum ex natura sua. num. 8.
Fornicatio simplex in mare, & fœmina senibus non coniugatis est peccatum mortale, quamuis generare non possint. num. 9.
Ex natura sua est peccatum mortale, ideo prohibitum, quia malum. num. 10.
Refutatur opinio Durandi asserentis, esse solum veniale, seclusa Dei prohibitione. ibid.
Resoluitur obiectio facta pro Durando. num. 11.
In nullo casu vitæ, si voluntaria sit, est licita, neque etiam de consilio Medicorum ad tuendam vitam. num. 12.
An detur ignorantia inuincibilis illius. ibid.
Non est peccatum inter ebrios, & amentes, num. 13.
Ad illam reducitur copula habita à Christiano cum fœmina infideli. num. 14.
Copula habita cum sponso alterius an sit fornicatio simplex, & an circunstantia necessariò confitenda. num. 15.
Peccat quis accedendo ad meretrices, aut eas ad id inuitando toties, quoties, etiamsi paratæ sint, numero 16.
Lenones, qui inducunt alios ad concubitum, ratione sui, & aliorum peccant, & vtrumque confiteri tenentur. num. 17.
Fœmina, quæ vi comprehenditur, si in copula non consentit, non peccat. num. 18.
Quid sit virginitas, & an per copulam vi extortam absque interno consensu amittatur. num. 19.
Fornicatio simplex, an sit grauissimum omnium peccatum. num. 20.
An grauius homicidio. ibid.
An grauius furto. num. 21.

Ornicatio simplex est species luxuriæ, habet enim luxuria sex species, & hæ sunt, fornicatio simplex, stuprum, incestus, raptus, adulterium, peccatum contra naturam. Species appellantur moraliter, non philosophicè: luxuriam autem sic definit D. Thomas 2. 2. *quæst.* 153. *art.* 3. in conclusione. *Est peccatum capitale, quo aliquis modum & ordinem rationis circa venerea* 1. *Quid sit luxuria.* D. Thom.

rea & voluptatem carnis excedit. Dicitur capitale, quia ex illius appetitu procedit homo ad multa peccata perpetranda, quæ ex illo tanquam ex fonte oriuntur. Finis luxuriæ est delectatio venereorum, quæ passio est vehementissima, propter appetitum sensitiuum, in quo residet. Hinc est, quòd Apostolus ait, 1. *ad Corinthios*, *ad finem*, contra luxuriam loquens, *Empti estis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore vestro. An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in nobis est.* Quia ex eo quòd quis inordinatè vtitur suo corpore, iniuriam infert Deo, & Spiritui sancto, qui est principalis dominus illius; sicut itaque castitas propriè sumpta, est virtus moderatrix actuum venereorum, & voluptatum carnis, ita è contrario luxuria est vitium dissipans hanc moderationem, & inducen[...]nem inordinationem, & intemperantiam circa venerea.

Quid sit castitas.

2. Fornicatio venit à verbo *fornicor*; &, si vim vocabuli, & principiū illius scruteris, fornicari idem est, ac meretricari, eo quòd meretrices in fornicibus olim, & locis obscuris, ac concameratis se ponere solebant, vt turpi quæstui operam darent, teste Tolet. *lib. 5. summæ cap.* 10. & Farinacio *tomo* 4. *in praxi quæst.* 137. *de delictis carnis, num.* 4. Menochio *de arbitr. quæst. casu* 289. *n.* 6. in additionibus. Bermon. *in tractatu de publico concubinatu, rub. de fornicatione, num.* 2. & quamuis *ibi* ab eodem Bermon. alia etymologia addatur, vt scilicet fornicatio dicatur, quasi formæ necatio, id est, animæ rationalis formatæ ad imaginem, & similitudinem Creatoris, tamen illa prima germana est, & medullata vocis significatio, vt patet.

Fornicatio vnde dicta. Tolet. Farinacius. Menochius. Bermon.

3. Accipitur fornicatio largè, & strictè, largè pro quocumque coitu illicito venereo; strictè pro copula soluti cum soluta; vnde in tota sua significatione diuiditur fornicatio in simplicem, & duplicem, seu non simplicem: fornicatio simplex est concubitus, seu copula soluti cum soluta. Fornicatio duplex, seu non simplex, est copula soluti cum non soluta, aut non solutæ cum soluto, aut non soluti cum non soluta, aut non solutæ cum non soluto. Solutos autem appellamus illos, qui nullum vinculum matrimonij, consanguinitatis, affinitatis, Ordinis sacri, religionis, aut voti habent; non solutos verò illos, qui vinculum aliquod istorum habent, ita docent D. Thom. *in* 4 *dist.* 41. Turrecrem. *in cap. sic, num.* 1. 32. *quæst.* 4. Tolet. *lib.* 5. *summæ cap.* 10. Menoch. *de arbitr. quæstionib. in addit. ad casum* 289. Bermon. *in rub. de fornicat. num.* 7. Farinacius allegatus, *num.* 7. & alij, inter quos est etiam Syluester *verb. luxuria, versu fornicatio.*

Quid sit fornicatio simplex, quid duplex. D. Thom. Turrecrem. Tolet. Menoch. Bermon. Syluester.

4. Prohibita autem fornicatione simplici, necessariò censetur etiam prohiberi desiderium, & consensus illius, quia desiderium, & consensus participant eandem malitiam sui obiecti; vnde constat voluntatem, & consensum deliberatum sine actu externo peccatum inducere lethiferum, & dari peccatum cogitationis, & consensus, sicut & operis, quod bene expressit Christus Dominus *Matthæi* 5. *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo*, & refertur *in cap. qui viderit* 32. *quæst.* 5. & *in cap. vnum*, §. *criminis* 25. *dist.* & *in cap. omnis, de pœnit. dist.* 1. Vnde non satis est dicere in confessione peccasse absolutè, aut voluisse peccare, & consensisse in peccato luxuriæ contra sextum præceptum; sed oportet explicare statum personæ, quem quis habet, & cum qua peccauit, aut voluit peccare, quia si erat coniugata, est adulterium: & si ipse quoque erat coniugatus, est duplex adulterium, ac proinde duplex numero peccatum; si vidua, aut quæcumque alia soluta, & ipse quoque est viduus, aut solutus, est simplex fornicatio, si consanguinea, aut affinis carnalis, vel spiritualis, est incestus; si Monialis, aut, quæcumque alia persona votum habens castitatis, simplex, vel solemne sacrilegium. Si virgo, & cum illa ea renitente peccauit, vel voluit peccare, stuprum; dixi *ea renitente*, quia si illa consenserit sponte sua, fortè non erit plusquam fornicatio simplex, vt patebit infrà *cap.* 4. si cum quacumque fœmina, ea inuita per violentiam è domo parentis abducta, est raptus; si fœmina cum fœmina, aut vir cum viro, aut vir cum fœmina extra vas naturæ, etiamsi sit propria vxor, est peccatum contra naturam, & Sodomiæ; si cum brutis, est peccatum bestialitatis, & ad peccatum contra naturam reducitur. Hæ omnes circunstantiæ, vt dixi necessariò sunt confitendæ, quia mutant speciem peccati, patet enim ex Concilio Tridentino *sessione* 14 *canone* 7. circunstantias mutantes species peccatorum esse de necessitate confessionis, & nos id satis docuimus *in* 2. *præcepto sanctæ Matris Ecclesiæ*, vbi de circunstantiis confessionis latè egimus.

Conc. Trid.

Est igitur fornicatio simplex peccatum mortiferum, iure naturali, & diuino, & humano prohibitum & non solum malum, quia prohibitum, sed prohibitum, quia malum. Est doctrina de fide certa, patet ex *Clementin. ad nostram, de hæreticis*, & habetur 1. *Corinth.* 6. ibi, *neque fornicarij regnum Dei possidebunt*, & ad *Galatas* 5. vbi fornicatio numeratur inter opera carnis, & adiungitur, *qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* & *ad Ephesios* 5. *Omnis fornicator non habet partem in regno Dei*, idque confirmatur ex illo *Psalmi* 72. *Perdes omnes, qui fornicantur, abs te*; & ex Leone X. in Bulla de concordatis, quæ est 116 in 1. parte Bullarij, *vers. & cum omne*, ibi, *& cum omne fornicationis crimen lege diuina, & sub pœna peccati mortalis prohibitum sit*, & idem docent omnes Patres, & D. Thomas 2. 2. *quæst.* 153. & 154 Toletus *lib. summæ cap.* 10. §. *Huius septem sunt.* Caietanus *ad locum D. Thomæ*, Valentia *disput* 9. *q.* 3. *puncto* 3. Lessius *tom.* 1. *lib.* 4. *de iust. cap.* 4. *dub.* 5. & 7. Azor *tom.* 3. *lib.* 3. Iulius Clarus *in practica*, §. *Fornicatio, num.* 1. Farinacius *tom.* 4. *disp.* 137. *de delictis carnis, num.* 12. & 13. Menochius *lib.* 2. *de quæst. arbitr. casu* 189. *num.* 1. & *ibi in addit. ad numerum* 10. Anton. Gomez *ad legem Tauri* 80. *num.* 4. & hi alios citant. Quòd verò prohibita sit etiam de iure Canonico, & humano, patet ex textu *in cap. nemo* 32. *quæst.* 4. & *in cap. audire* 34. & *in cap. nubendi* 27. *quæst.* 9. & *in cap. fornicari, dist.* 80. & ex glossa *in Clem ad nostrum, vers. non est, extra de hæreticis.* Et probatur rationibus.

5. *Simplex fornicatio est peccatum mortale.* D. Thomas. Toletus. Caietan. Valentia. Lessius. Azor. Iul Clarus. Farinacius. Menoch. Anton. Gomez.

Primò, quia fornicatio opponitur virtuti temperantiæ per grauem excessum, qui excessus cùm sit grauis deuiatio à regula rectæ rationis, necessariò erit peccatum mortiferum: grauitas autem, & malitia huius peccati in eo sita est, quòd fornicatio directè destruit, & opponitur fini, ob quem Deus humanum coitum concessit; concessit autem non solùm ob multiplicationem filiorum, sed etiam ob eorum rectam institutionem, & educationem, quæ fieri ex rei natura non potest, nisi certum, ac determinatum patrem habeant, sicut & matrem, quod per solum matrimonium fit,

fit, in fornicatione enim simplici, imò & non simplici, nec mater, nec pater est determinatus, & ideo in ea non potest dari ex natura rei hæc bona educatio, & filiorum sustentatio, quia ad hoc non solùm materna, sed etiam paterna cura est necessaria. Est autem hoc adeò naturę consonum, vt inter aliqua etiam bruta, cùm filiis generandis operam dant, videamus similitudinem quandam matrimonij certi maris, & fœminæ; nunquam enim fœmina cum pluribus, sed cum vno tantùm coit, & nisi hic instinctus eis à natura esset indultus, non fuisset illis satis ab ipsa natura prouisum ad propagationem suæ speciei, cùm ferè semper proles moreretur, neque enim sola mater ad creandam, & suo modo educandam prolem sufficeret. Simili ergo modo in genere humano, nisi esset matrimonij vinculum, raro ex natura sua proles bene educaretur, & ad statum hominis perfecti perueniret, vt patet.

6. Secundò, quia ex fornicatione simplici, & vago coitu oritur luxuria: luxuria autem est graue peccatum, ex ea enim velut è capite, & fonte vnico, octo pullulant vitia grauissima, vt docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 153. *art.* 5. Cæcitas mentis, præcipitatio rationis, inconsideratio iudicij, inconstantia in agilibus. quæ quatuor vitia ad euersionem rationis spectant; amor sui, odium Dei, affectus vitæ præsentis, obliuio futuræ. quæ quatuor voluntatem euertunt, & hæc vitia sunt interna, & velut genuinæ filiæ ipsius luxuriæ. nam ex ea vltra hæc octo vitia promanant etiam alia quatuor, teste eodem D. Thom. & Less. *tom.* 1. *de iust. lib.* 4. *cap.* 3. *de speciebus luxuriæ dub.* 5. *n.* 44. quæ sũt velut externæ, & nothæ filiæ, videlicet turpiloquia, scurrilia, ludrica, stultiloquia. Ex abundantia enim cordis, vt inquit Christus Dominus *Matthæi* 12. *os loquitur*; vnde cùm voluntas & cor hominis luxuriosi plenum sit turpitudine, necesse est, vt in hæc vitia erumpat. Est enim vitium carnis adeò vehemens, vt totum cor illius ad venereas actiones, & voluptates trahat, vnde fit, vt omnes suas curas, & studia in eis consequendis luxuriosus collocet, & vt ex eo studio amor sui, & odium Dei oriatur, quia tam seuerè has voluptates cauet, vt sub interdictione vitæ æternæ prohibeat. Vides quanta mala, & quàm maxima ex hoc fonte proueniant, non potest aqua turbida ex bono fonte emanare, verè capitale vitium est luxuria Hinc luxuriosus homo, quasi luxatus, & solutus dicitur in omnes voluptates, ac proinde solutus à lege Dei, quasi eum non timeat.

D. Thom.

7. *Quis magis peccet in fornicatione, fœmina, an mas.*

In fornicatione autem simplici grauius peccat, iuxta D. Thomam. *in* 4. *dist.* 35. *art.* 4. mas, quàm fœmina, cùm homines maiori vsu rationis polleant, quàm fœminæ, quamuis aliunde in adulterio magis peccet fœmina, quàm mas ratione maioris damni, quod infert; nam fœmina adultera supponit filios adulteros, qui damnum inferunt legitimis, quod non cernitur in viro, cum D. Thoma, idipsum tenet Toletus *libr.* 5. *summæ, cap.* 10.

8. *Refertur opinio Martini à Magistris.*

Nec refert quòd extra matrimonium possit conueniens aliquando educatio prolis haberi, conducto optimo pædagogo, bono stipendio, quæ fuit ratio ob quam, vt refert Caietanus 2.2. *quæst.* 154. *art.* 2. Martinus à Magistris ausus est dicere, fornicationem simplicem, seclusa Dei prohibitione, ex natura sua non esse peccatum mortiferum; tum quia non impediebat bonam prolis educationem; tum quia non erat contra dilectionem Dei, neque contra proximi amorem, quæ omnia falsa omnino sunt. Nam quòd possit bonus pueri regens, ac educator quæri bono stipendio, id per accidens est; semper enim ex natura sua non bene consuleretur, naturaliter loquendo, prolis educationi, sicut necessarium erat ex grauissima necessitate educandæ, ac perficiendæ prolis humanæ, cùm id solum locum habere possit in diuitibus, non in pauperibus, & ita si hoc verum esset in solis diuitibus, non esset mortifera, simplex fornicatio, & quo quis esset ditior, eo cum pluribus licitè fornicari possit, seclusa Dei prohibitione; quo quid absurdius. Præterea id non tollit inordinationem illam. quam actus fornicationis per se, & ex natura sua habet, quatenus in eo prætermittitur conditio matrimonij, quam natura requirit ad perfectam, & connaturalem prolis educationem, quæ prætermissio cùm sit rei grauis, & mortalis, mortale quoque peccatum necessariò inducit. Deinde falsum est hanc fornicationem non esse contra charitatem Dei, & proximi; est enim directè contra charitatem proximi, cùm sit contra bonum prolis nascituræ, & indirectè, ac mediatè, contra charitatem Dei, vt optimè animaduertit D. Thomas 2. 2. *quæst.* 154. *artic.* 4. *&* 5. D. Thom.

9. Nec etiam refert quòd illi, qui matrimonium contrahunt, sint senectute steriles, vt dicamus in senibus non coniugatis, seclusa Dei prohibitione, esse licitam fornicationem simplicem, cùm generare prolem non possint, cuius educationis perfectio per eam impediatur: nam quod ob senectutem generari proles non possit, id per accidens est, cùm actus, & coitus copulæ, inter marem, & fœminam extra matrimonium ex natura sua sit aptus ad generationem prolis, & ad malam illius educationem, siue ex eo proles enascatur, siue non enascatur.

10. *Refutatur opinio Durandi.*

Et ex dictis contra Martinum de Magistris obiter refutata manet opinio Durandi *in* 4. *dist.* 33. *quæst.* 2. *num.* 10. qui asserit fornicationem simplicem iure naturæ, seclusa Dei prohibitione, *non mœchaberis*, esse malam, non tamen habere malitiam, & inordinationem mortalem, sed venialem; mortalem verò habere solùm à iure diuino, quo prohibetur, & fundamentum illius erat, quia fornicatio simplex non meretur mortem æternam, secundùm legem naturalem, quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat de morte æterna, & ideo totam malitiam mortalem habet ex iure diuino plurimis locis expresso. Sed hoc fundamentum Durandi (quod illius verbis retulimus) futile omnino est, satis enim ostendimus hanc inordinationem ex naturæ ductu esse grauem, & mortiferam, cùm sit directè contra finem generationis humanæ, qui est intra speciem suam generare prolem perfectam; perfecta autem esse non potest proles humana, nisi ex matrimonio oriatur, & planè si leuis esset ex natura sua, ius diuinum superueniens grauitatem illi non adderet, sed relinqueret in suo gradu, nam Deus prohibens aliquid iure diuino, non facit illud grauius, quàm erat, sed grauitatem indicat. non enim ideo malum est, quia grauiter prohibet, sed ideo grauiter prohibetur, quia de se, & ex sua natura graue est. Deinde ex fundamento Durandi sequeretur, neq; homicidium, neque adulterium, neque sodomiam esse peccata mortifera natura sua, seclusa prohibitione diuina, cùm lex naturalis nihil dicat, nec nominet de morte æterna, quod omnino

abſurdum eſt: videmus enim nonnullos barbaros, in quibus lumen naturale videtur conſopitum, ſeueriſſimè furta, homicidia, adulteria, & ſodomiam punirè, eo ſolùm, quia lumen naturæ dictat hæc eſſe grauiſſima mala, digna, quæ ſeueriſſimis ſuppliciis puniantur.

11. Dices melius eſſe proli generari, quàm non generari, melius enim eſt eſſe, quàm non eſſe; ſed in poteſtate parentum erat non eſſe, abſtinendo à fornicatione ſimplici. Ergo non videbuntur proli, abſolutè loquendo, nocuiſſe ſi ex fornicatione ſimplici illam generarent. Reſpondeo parum referre melius eſſe proli eſſe, quàm non eſſe, quia ſi parentes volunt dare operam generationi illius, debent ex lumine naturæ eo modo id facere, vt actio conuenientem ordinem habeat, non ſolùm ad generationem, ſed etiam ad perfectionem generationis, quæ eſt conueniens prolis educatio, quod in ſolo matrimonio fieri poteſt: vnde ſi actio generandi careat matrimonio, priuant ipſi parentes quantum eſt ex ſe, & ex vi actus, ipſam prolem naſcituram hoc bono, vt patet.

12. *Fornicatio ſimplex in nullo vitæ caſu licita eſt.* Ex dictis ſequitur fornicationem ſimplicem in nullo vitæ caſu poſſe eſſe licitam, ſi libera, & voluntaria ſit, quia eſt intrinſecè mala, & peccatum de ſe, & ex natura ſua graue, vt hactenus probauimus, & id patet inductione, quia non eſt licita de conſilio Medicorum ad tuendam vitam, & conſeruandam corporis valetudinem. Sicut enim nunquam eſt licitum mentiri, nec peierare, quia eſt intrinſecè malum, ita nec fornicari, quia ſimiliter eſt intrinſecè malum; deinde, quia tale medium, ac remedium non eſt ex natura ordinatum ad conſeruandam vitam, imò contrarium illi eſt, & ſi aliquo vitæ caſu eſſet neceſſarium, id eſſet per accidens, vt patet.

An detur ignorantia inuincibilis illius. Neque etiam eſt licita ob ignorantiam, quia lumen naturæ dictat ſemper eſſe illicitam ſaltem apud bene inſtitutos Chriſtianos: poteſt tamen eſſe tam barbarus ac incultus populus, vt apud illum detur ignorantia inuincibilis huius rei, quia quamuis omnia præcepta Decalogi naturalia ſint, & ex principiis per ſe notis deducta, vt, bonum eſt amplectendum, malum fugiendum; attamen quia non ita euidenter deducuntur, poterit aliqua ignorantia probabilis, & inuincibilis in talia præcepta cadere. Quid enim fornicatio ſimplex obſit proli naſcituræ, non ita perſpicuè cognoſcitur apud omnes homines, ſed apud pios, & bene inſtitutos tantùm, vt optimè docet Azor *tomo 1. inſt. moralium lib. 1. cap. 13. quæſ. 1. & tom. 3. lib. 3. cap. 4 quæſ. 1.*

Dixi, *apud bene inſtitutos tantùm*, quia in vrbibus, & oppidis, in quibus frequentes fiunt conciones, & pueri catecheſi Chriſtiana inſtruuntur, & viſitationes Epiſcoporum frequenter habetur, raò inuenietur talis ignorantia; facilius enim in his oppidis ignorabitur flagitium eſſe fornicari cum ſolutis meretricibus expoſitis, quàm cum vaga fœmina non expoſita, quia ſunt multi in bene etiam inſtituto populo, qui neſciunt diſtinctionem facere inter peccata permiſſa, & non prohibita, quoad pœnam, & quoad culpam; ex eo enim quòd meretrices non puniãtur, ſed publicè permittãtur, putant non eſſe peccatũ fornicationem ſimplicẽ cum illis habere, imò putãt ad illas accedere, eſſe licitũ, vt ij, qui confeſſiones excipiũt, benè experiuntur, quos oportet erudire, ne fœdè, & indignè errent.

13. *In quibus caſibus fornicatio ſimplex non ſit peccatum ſi libera non eſt.* Sunt tamen aliqui caſus, in quibus fornicatio ſimplex poteſt non eſſe peccatum, quando ſcilicet non eſt libera, nec voluntaria Primus eſt cùm deficit vſus rationis, & ſit inter amentes: ſecundus eſt inter ebrios, & ſic propter ebrietatem à peccato excuſatur Loth *Geneſeos 16.* qui ebrius cum duabus filiabus eum decipientibus concubuit, qui ſi ante ebrietatem periculum peccandi, aut ſe inebriandi præuidiſſet, & nihilominus à vino nõ abſtinuiſſet, nullo modo à peccato excuſaretur; ideo enim excuſatur Loth, quia antea nullam vini experientiam habebat, nec tale peccatum præuidit, eſt communis ſententia, ita Nauarrus *in manuali Lat. cap. 16. num. 2.* & habetur *in cap. meritò 15. quæſt. 1. & cap. ita ne 32. quæſt. 5.* Nauarrus

14. *Coitus cum infideli ſoluta reducitur ad fornicationem ſimplicem.* Ad peccatum fornicationis ſimplicis reducitur copula à Chiſtiano habita cum infideli fœmina ſoluta voluntariè ſe tradente, potius enim ad hanc ſpeciem luxuriæ reducetur, quàm ad alias numeratas, quia ſecluſo publico ſcandalo, & periculo ſubuerſionis, vel contemptus religionis Chriſtianæ, nõ adeſt malitia, niſi ſimplicis fornicationis in eo actu; grauior tamen eſſet culpa ad illam accedere, quàm ad aliam eiuſdem religionis Chriſtianæ, vt optimè docet Filliucius *tom. 2. tract. 3. in 6. Decalogi præcepta cap. 2. num. 52. quæſ. 8.* licèt Nauarrus *in manuali Latino cap. 16. num. 13.* videatur aſſerere non eſſe ſimplicem fornicationem, ſed grauius peccatum, ſacrilegij ſcilicet, aut alterius naturæ, quia tam leges ciuiles, quàm canonicæ grauiùs hoc peccatum puniunt; quod tamen non arguit malitiam ſpecie diſtinctam ab ipſa ſimplici fornicatione, ſed arguit intra eandem ſpeciem grauiorem peccati circunſtantiam, & verò Leſſius *tom. 1. de iuſtitia, lib. 4. de ſpeciebus luxuriæ, cap. 3. dub. 6. num. 45.* hoc peccatum ad ſacrilegium reducit expreſsè; tale tamen reuera non eſt, neque enim Chriſtianus eo, quia Chriſtianus eſt, votum habet non accedendi ad fœminam infidelem, neque etiam illa non accedendi ad illum, vt patet. Filliucius. Nauar. Leſſius.

15. *Copula cum ſponſa alterius de futuro an ſit fornicatio ſimplex.* Sed iam dubium hîc oritur, an copula habita cum alterius ſponſa ad fornicationem ſimplicem, an ad adulterium reducatur. Cui breuiter reſpondeo, ſi fuerit cum ſponſa de futuro, eſſe fornicationem ſimplicem; adulterium verò, ſi fuerit cum ſponſa de præſenti; eſt enim matrimonium de præſenti ratum, licèt non conſummatum, verum matrimonium, vnde ſponſus de præſenti habet ius accuſandi vxorem propter adulterium, quod non habet ſponſus de futuro; neque enim inter ſponſos de futuro datur verum matrimonium, licèt vera detur promiſſio futuri matrimonij: eſt tamen in ſponſis de futuro ex parte tantùm ſponſæ, ea ipſa circunſtantia neceſſariò confitenda, non ex parte ſponſi, non quia mutet ſpeciem peccati, & de ſimplici fornicatione fiat adulterium, quemadmodum fit in ſponſis de præſenti, ſed quia ea circunſtantia ex parte ſponſę reſpectu ſponſi eſt grauis iniuria, non ita verò ex parte ſponſi reſpectu ſponſæ de futuro, quia non tanta honeſtas requiritur in ſponſo, quanta in ſponſa, ita expreſsè docet Sanctius *lib. 5. de matrimonio diſp. 2. num. 6.* & Filliucius *tract. 30. in ſextum præceptum, cap. 2. num. 53.* licèt Filliucius videatur aſſerere ex vtraque parte eſſe circunſtantiam notabiliter aggrauantem, & neceſſariò confitẽdam; ſed ſi hoc vult, fallitur, quia, vt dixi, non tanta honeſtas requiritur in viris, quanta in fœminis. Sanctius. Filliucius.

16. Cùm verò fornicatio ſimplex ſit de ſe, & ex natura ſua, peccatum lethiferum,

Sequitur primò non ſolùm eſſe peccatũ lethale accedere ad meretrices toties, quoties; verùm etiam

etiam inducere eas, & inuitare ad talem accessum, siue paratæ sint, siue non paratæ, quia hic, & nunc datur inuitatio, & cooperatio ad indiuidualem actum, quem licitè facere non possunt, & quem non facerent, nisi ad illum inuitarentur; & similiter dare etiam pecuniam vel dono, vel mutuo, tam volentibus, quàm nolentibus, id scelus admittere, ea intentione, vt peccent, est etiam peccatum mortiferum quia est cooperari ad malum, vt patet, & docet Syluester *verb. concubinarius*, *quæst.* 3. Filliucius *tract.* 30. *in* 6. *præceptum Decalogi cap.* 2. *num.* 48. & communiter omnes.

Filliucius. Syluester.

17. Sequitur secundò illos, qui inducunt alios ad fornicarios actus, non solùm peccare mortaliter ratione proprij peccati, sed etiam cooperatores esse, & participes peccatorum secum concumbentium, & ideo in foro etiam externo grauissimè puniuntur; prima enim vice flagellis à tergo cæduntur, secunda signantur Romæ in fronte. apud alias nationes variè puniuntur, sed grauiter.

18. Sequitur tertiò cùm peccatum in voluntate consistat, si fœmina aliqua comprehendatur in loco obscuro, & ad turpem actum cogatur, non peccare ipsam fœminam dummodo interiùs non consentiat tali actui: ita docet Toletus *lib.* 5. *summa cap.* 10. *num.* 4. Nauarrus *cap.* 16. *num.* 2. D. Antonin. 3. *part. titulo* 8. §. 6. *sub finem.* Si verò ipsa consentiat, non excusabitur à culpa mortali, etiam si talis consensus vi extorqueatur; vnde tenetur potius mille mortes pati, quàm taliter consentire, & neque minæ, neque metus mortis, neque periculum infamiæ, vociferationem impediens à graui culpa consensus fœminam vi comprehensam excusabunt, quamuis hæc illam ex parte minuant, vt egregiè notauit Nauarrus *loco allegato*, & habetur *in cap. meritò*, 15. *quæst.* 1. *& cap. ita ne* 32. *quæst.* 5.

Toletus. Nauarrus. D. Antonin. Nauarrus.

19. Hinc si talis fœmina vi comprehensa virgo sit, si nequaquam consentiat in sui defloratione, non amittet virginitatem, etiamsi illi violetur virginale claustrum; licèt enim virginitas tunc naturaliter amittatur, vt est status naturalis ipsius fœminæ; non amittitur tamen, vt est moraliter virtus, etiamsi per vim corrumpatur, & generet, quia virginitas, vt est virtus animi, non nisi per voluntarium consensum amittitur, vnde si sit inuoluntarius, violabitur quidem virginale claustrum, non tamen amittetur virtus virginalis; & ratio est, quia virginitas duobus modis sumitur.

Quid sit virginitas, an per vim absque consensu vt est virtus amittatur.

Primò naturaliter pro integritate signaculi, & claustri virginalis, & pro inexperientia actus per quem fiat, aut fieri possit seminis resolutio.

Secundò pro voluntate, & proposito illius integritatis seruandæ ab omni libidinosa contagione libero.

Primo modo virginitas non est virtus, sed est quid naturale, constituens statum quendam naturalem in fœminis, qui status absque peccato amitti potest inuoluntariè.

Secundo modo est virtus intendens, & proponens seruare suam integritatem immunem ab omni libidinis contagio, vel vsque ad finem vitæ, vel ad tempus tantùm, vsque ad matrimonium; & hoc modo non amittitur, nisi per voluntarium consensum in actu turpi, cùm enim quatenus virtus in deliberato, & libero consensu, & proposito consistat, sequitur euidenter, vt non amittatur nisi per contrarium consensum voluntarium, non inuitum, nec coactum. Ita colligitur ex D. Augustino *lib. de virginitate, cap.* 13. docet D. Thom 2. 2. *quæst.* 152. *art.* 1. Caietanus *ibi*, Valentia *disput.* 9. *quæst.* 1. *puncto* 2. Filliucius *tract.* 30. *in sextum præceptum Decalogi*, *cap.* 1. *num.* 22. & alij communiter.

D August. D Thom. Caietan. Valentia. Filliucius.

Inquires ad finem huius capitis, an peccatum fornicationis simplicis sit omnium grauissimum, quæ in Decalogo prohibentur? Respondeo negatiuè. 20.

Primò enim grauiora sunt illa tria, quæ continentur in prima tabula, & quæ ad Deum, & illius honorem pertinent immediatè; vnde non est grauius peccatum iis, quæ sunt contra Deum, aut contra honorem, vel cultum Dei immediatè, vt optimè docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 3. *in conclusione*, ibi, *quamquam fornicatio grauior sit peccatis quæ fiunt contra externa hominis bona*; *minus tamen peccatum est*, *quàm vitia contra Deum*, *& quàm homicidium*; hæc ille. Et ratio est, quia grauitas peccati desumitur ex magnitudine boni, cui opponitur: maius autem est bonum diuinum, quàm humanum; vnde grauiora sunt peccata, quæ Deo, vel honori Dei immediatè opponuntur, & quæ committuntur contra virtutes theologicas fidei, spei, & charitatis, quàm peccatum simplicis fornicationis.

D. Thom.

Secundò non est grauius peccatum ex genere suo, quàm omnia quæ fiunt contra homines; grauiora enim sunt ea, quæ fiunt contra hominum vitam. hinc homicidium grauius peccatum est ipsa fornicatione simplici, quia opponitur meliori bono, nempe vitæ hominis iam nati; fornicatio verò opponitur educationi bonæ hominis nascituri.

An grauius homicidio.

An grauius sit furto addubitant aliqui, D. Thomas citatus videtur affirmare, quia quo maius est bonum cui vitium opponitur, maior est grauitas ipsius vitij: fornicatio autem opponitur bonæ educationi hominis; furtum verò opponitur bonis externis ipsius hominis: minus autem ex genere suo bonum est habere bona fortunæ, quàm carere educatione perfecta. Martinus tamen à Magistris apud Caietanum 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 3. id negat.

An grauius furto. Martinus à Magistris.

Primò, quia furtum est contra iustitiam; fornicatio verò simplex in ordine ad damnum prolis nasciture, est contra charitatem: præstantior autem est virtus iustitiæ, quàm charitatis.

Secundò, quia per furtum læditur homo iam existens: per fornicationem autem simplicem nemo propriè læditur, sed læditur proles nascitura, si fortè nascitura est, quia fortè non nascetur, & quamuis nascitura sit, melius illi est absolutè esse, & non bene educari, quàm non esse. Sic se habet opinio Martini à Magistris, quæ non est improbabilis; opinio tamen D. Thomæ præualet, quia, absolutè loquendo, fornicatio simplex est contra bonum vitæ, quia est contra bonum vitæ futuræ: maius autem est, absolutè loquendo, bonum vitæ, quàm bonum fortunarum.

Ad rationes verò Martini à Magistris respondebis, fornicationem simplicem etiam esse suo modo contra iustitiam quatenus absolutè nocet perfectæ vitæ hominis.

Ad secundam dices maius peccatum esse, quàm furtum, quia opponitur meliori bono hominis, nempe vitæ, & hoc modo considerata ipsa fornicatio est peccatum contra iustitiam, lædit enim vitam hominis, absolutè loquendo, sed imperfectiori modo, quia non lædit vitam existentis hominis,

minis, sed futuri: at furtum lædit hominem iam existentem, non in vita, neque in perfectione illius, sed in bonis externis, ex quo fit, vt maius peccatum sit fornicatio simplex, quàm simplex furtum.

Caput II.

De concubinatu, quid sit, ad quam speciem luxuriæ reducatur, quæ illius pœnæ, an concubinarius sit ipso iure suspensus, & excommunicatus, & an Episcopi possint punire laicos ob illum.

SVMMARIVM.

1. Ad peccatum simplicis fornicationis reducitur concubinatus; & verò concubinatus sumitur latè, & presè. Latè sumitur pro concubitu, & contubernio viri cum fœmina soluta, siue in domo propria, siue in aliena, velut vxor habeatur, ad quam quis frequenter ex consuetudine accedat, & hoc modo sumitur in iure Canonico; recole autem quæ sit fœmina soluta ex iis, quæ diximus *in cap.1. num.3.* est enim fœmina soluta illa, quæ vinculo caret matrimonij, consanguinitatis, affinitatis, voti, similiter de viris: non solutos verò, & non solutas illas esse constat, quæ aliquod istorum vinculum habent. *[Quid sit concubinatus latè.]* Presè, & iure ciuili antiquo sumebatur olim pro concubitu viri soluti cum fœmina soluta in domo propria, vt propria vxore retenta & tractata: hodie verò sumitur ex consensu omnium pro concubitu cum fœmina soluta in domo propria, vt propria vxore retenta, tractata, & alta, & non est opus, vt vir sit solutus. *[Quid sit presè.]* Fuit ergo olim concubinatus de iure ciuili antiquo apud Romanos nihil aliud, quàm diuturnum contubernium soluti cum soluta, qui nullo vinculo matrimonij, nulla sanguinis, aut affinitatis necessitudine erant coniuncti in eadem domo retenta, & inibi in eodem affectu commorantium. *[Olim quid erat de iure ciuili.]* Hodie verò nihil aliud est, quàm concubitus viri cum fœmina soluta, quam quis domi propriè velut propriam vxorem publicè retinet, tractat, & alit, ita passim Doctores apud Farinacium *tom.4. quæst.138. num.3. & 10.* & apud Toletum *lib.5. summæ cap.10.* & Nauarrum *in summa Lat. cap.16 à num.1.* & etiam Bern. Diaz *in pract. apud Salzedum, cap.73. & 79.* dicitur quam quis retinet, quia illa particula, *quis*, denotat quemcumque virum siue sit solutus, siue coniugatus, siue sacris initiatus, siue Religiosus, siue quicumque alius. Hæ igitur requiruntur conditiones ad concubinatum de iure ciuili, vt docet Farin. allegatus *num.8.* *[Quid hodie.] [Farin. Toletus. Nauarrus. Diaz.]*

Prima, vt mulier, & vir simul cohabitent.

Secunda, vt retineatur in domo propria velut propria vxor. nam si extra domum retineatur, non dicetur de iure ciuili concubina, sed Canonico; per propriam domum, locatam etiam intellige.

Tertia, vt carnaliter frequenter commisceantur, cùm vnicus concubitus non sufficiat ad concubinatum, nec illius pœnas producat, vt docet Farinacius citatus, *num. 9.* & Bernardus Diaz *cap. 79.*

Quarta, vt mulier, quæ domi retinetur, sit soluta.

Quinta, vt sit vnica, & non plures, quia in concubinatu requiritur indubitatus affectus, sicut & in vxore, & marito; si enim loco vxoris habetur, necesse est, vt sit vna, non plures, cùm vxores non possint esse plures.

Sexta, vt publicè retenta sit tractata, vel alta, & vt vxor propria, & reputata tanquam concubina, & tanquam talis omnibus nota, non tanquam pedissequa cognita, aut affinis; quia si cognationis, aut affinitatis titulo habeatur, dicetur incestus, si titulo

titulo pedissequæ, non dicetur retineri vt vxor, nec vt talis tractabitur. plures conditiones vide apud Farinacium, multas enim alias numerat, sed omnes ad has reducuntur.

2. *Quid sit concubinatus de iure Canonico.* De iure verò Canonico sic describitur: *Est concubitus viri cum fœmina soluta, quam quis vel in domo propria, vel extrà retinet, & ad quam frequenter, vel ex consuetudine accedit, siue retineat, vt concubinam, siue vt pedissequam, siue quocumque alio titulo*; quare, vt Clericus concubinarius dicatur, satis est quòd concubinam domi habeat tanquam pedissequam sororis, vel matris, modò constet esse concubinam, & vt talis publicè habeatur, vt egregiè notauit Filliucius *tractatu 3. in sextum præceptum Decalogi, cap. 2. num. 55. ad finem*, & Bernard. Diaz *in pract. cap. 73. in prima editione*. Filliucius. Diaz.

3. *An concubinarij teneantur eijcere concubinas, & sint absoluendi si non eijciant.* Ex dictis constat concubinatum esse graue, & periculosum peccatum, non enim solùm concubinarius peccat, sed etiam continuò manet in statu peccati, & proposito saltem virtuali perseuerandi in illo, & ideo tales non sunt absoluendi, nisi priùs ipsam concubinam eiiciant, quia ad sui veram pœnitentiam exigunt, non solùm omissionem, & cessationem ab actu carnali, sed etiam recessum à tali statu, qui non datur, nisi per veram eiectionem concubinæ, quod intelligendum est in articulo etiam mortis, si tempus datur eiiciendi, & non detur scandalum. nam si detur, sufficiet firmum propositum eiiciendi. Ita Toletus *lib. 5. summæ, §. Alter casus, cap. 10.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 6. à num. 1.* Filliucius *citatus num. 56.* Toletus. Nauarrus. Filliuc.

4. Quòd si domi concubina non habeatur, differenda est absolutio concubinariis arbitrio prudentis Confessarij, quo ad vsque videantur ab statu, & cõsuetudine peccandi decessisse, idque præsertim, si sæpe emendationem vitæ proposuerunt, & non continuerunt sese, nec tam perfecta contritio in eis appareat. nam tam potens, ac vehemens potest esse contritio, & tam efficax propositum eiiciendi illam, vel ab ea consuetudine recedendi, vt moraliter iudicet Confessarius conuenienș esse, vt eis absolutio conferatur, in quo negotio maxima prudentia Confessarij necessaria est.

5. *Pœnæ nullæ sunt iure Canonico statutæ contra laicos concubinarios, puniuntur arbitrio Episcopi.* De pœnis concubinatus, quæ in iure Canonico contra Clericos sunt statutæ, statim dicemus à *num. 9.* Contra laicos multę sunt in eodem iure decretæ, nisi quas Episcopi eis voluerint infligere post trinam admonitionem, vt docet Filliucius *tractatu 33. in sextum præceptum Decalogi, cap. 2. num. 58.* Farinacius *tom. 4. quæst. 138. de delictis carnis, n. 76* Menochius *de arbitrariis quæst. casu 289. num. 17. in additionibus.* Iulius Clarus *in practica, §. Fornicatio, num. 6.* Ignatius Lopez *in additionibus ad Bernardum Diaz in pract. crim. cap. 79. in verb. concubinarij, litera B. versu Laicus verò.* Videatur Concilium *de Reformat. sess. 24 cap. 8.* vbi statuit, vt concubinarij cuiuscumque status & dignitatis ter admoneantur, & nisi resipuerint, excommunicentur, & si in excommunicatione per annum permanserint, puniantur arbitrio Episcopi ex officio, nullo etiam requirente: concubina autem ter quoque admoneatur, & nisi resipuerit, eiiciatur è ciuitate, &, si videbitur Episcopo, etiam extra Diœcesim, inuocato ad id brachio seculari, si opus fuerit: ibi, *Graue peccatum est homines solutos concubinas habere, grauissimum verò vxoratos quoque in hoc damnationis statu viuere; quare, vt huic malo sancta Synodus opportunis remediis prouideat, statuit huiusmodi concubinarios, tam solutos, quàm vxoratos, cuiuscumque status, dignitatis, & conditionis existant, si postquam ab ordinario etiam ex officio ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non eiicerent, seque ab earum consuetudine non seiunxerint, excommunicatione feriendos esse, à qua non absoluantur, donec re ipsa admonitioni factæ paruerint; quòd si in concubinatu per annum censuris neglectis permanserint, contra eos ab ordinario seuerè pro qualitate criminis procedatur; mulieres verò siue coniugatæ, siue solutæ, quæ cum concubinariis publicè viuunt, si ter admonitæ non paruerint, ab ordinariis locorum, nullo etiam requirente, ex officio grauiter pro modo culpæ puniantur, & extra oppidum, & Diœcesim, si id ordinariis videbitur, inuocato etiam, si opus fuerit, brachio seculari, eijciantur; aliis pœnis contra adulteros, & concubinarios in suo robore permanentibus.* Hæc Concil. Trid.

Notabis primò nullam excommunicationem poni concubinariis à Concilio, solùm enim iubet ac præcipit, vt ab ordinariis, si id illis visum fuerit, excommunicentur. 6. *Concilium nullam ponit excommunicationem laicis concubinariis, sed iubet poni.*

Notabis secundò, hanc excommunicationem solùm pressè imponi publicis concubinariis, non occultis, vt patet ex Concilio, ibi, *qui cum concubinis publicè viuunt*; & ratio est, quia cùm excommunicatio sit pœna publica, publicum etiam peccatum requirit, vt optimè notauit Farinacius allegatus *num. 85.* *Solum imponi potest publicis concubinariis.*

Notabis tertiò, sufficere generalem admonitionem, quòd omnes concubinarij concubinas dimittant, & non esse opus, vt vnicuique illorum hæc trina monitio peculiariter intimetur, vt docet idem Farinacius allegatus *num. 84. & 83.* & alij quos *ibi* citat. *Sufficit trina admonitio generalis.*

7. *Qui sint publici concubinarij.* Publici autem concubinarij, siue Clerici, siue laici sint, sunt illi, quorum concubinatus notorij sunt, vel per sententiam, aut confessionem iure factam, vel per euidentiam rei, quæ nulla possit tergiuersatione celari. Exemplum ponit Toletus *lib. 1. summæ cap. 47. num. 1.* & Sylluester *verb. concubinarius, num. 1.* & Abbas *in cap. Vestra, num. 7. de cohabitatione Clericorum, & mulier.* in Clerico, qui retinet concubinam domi, vti vxorem, itavt ipse id non audiat diffiteri. Notorium etiam & publicum concubinarium appellat Farinacius citatus *num. 83.* illum, qui mulierem de incontinentia suspectam, & diffamatam domi tenet, & per suum superiorem admonitus, vt ipsam cum effectu eiiciat, non eiicit; quando autem dicatur Clericus publicus, & notorius concubinarius, videndus omnino est Bernardus Diaz *in pract. criminali, cap. 79. in vltima editione, in verb. concubinarij, n. 1. ad finem, versu, quando autem dicatur Clericus publicus concubinarius*, vbi id latè, & benè explicat, & quæ de Clerico publicè concubinario ibi dicta sunt, de laico etiam intellige. Toletus. Sylluester. Abbas. Farin. Diaz.

8. Quare idem Concilium Tridentinum *sess. 25. de Reform. c. 14.* interdicit etiam Clericis non solùm retinere concubinas, sed mulieres etiam, de quibus possit haberi suspicio in domo, vel extrà; alioqui si à superioribus moniti ab illis se non abstinuerint, tertia parte fructuum, obuentionum, & prouentuum beneficiorum suorum quorumcumque, & pensionum, ipso facto sint priuati, quæ fabricæ Ecclesiæ, aut alteri pio loco, arbitrio Episcopi applicetur, vbi illos quoque, qui has suspectas mulieres domi, vel extrà retinent, publicos concubinarios reputat idem Concilium. Ex quo idipsum sumpsit Farinacius. Nam priuatio tertiæ partis fructuum per sententiam, est publicum supplicium, quod non nisi in publicum, ac notorium

rium crimen cadere potest; & quamuis Concilium addat, *ipso facto sint priuati*, hoc intelligendum est ipso facto post sententiam latam, quòd noluerint parere admonitioni superioris, vt sæpe dictum, ac repetitum manet superiùs.

9. *Refertur opinio asserendo publicos concubinarios esse ipso facto suspensos, & fieri irregulares si celebrent.*

Dubium ergo est, quænam pœnæ sint iure Canonico contra Clericos publicos concubinarios impositæ. Quidam enim putant pœnam suspensionis ipso facto illis imponi, & hac de re partita est sententia, & vtraque valde est probabilis.

Toletus. Sylvester. Nauarrus. Diaz. Panorm. Iul Clar. Maiolus. Fumus. Viualdus. Veiga. Azor. Rebuff. Villadieg. Guido. Farinac. Innocent. Hostiens. Butrius. Archidiac. Decianus. Viuius. Lud. Lopez.

Prima absolutè docet publicos, & notorios concubinarios esse ipso facto de iure suspensos, & irregulares fieri, si in eadem suspensione celebrent, aut actum sacri Ordinis exerceant, quia suspensi sunt ipso iure ab officio & beneficio quoad se, & quo ad alios. ita docet expressè Toletus *lib. 1. summæ cap.47. num. 1.* Sylvester *verb. concubinarius §.1.* Nauarrus *in Manuali Lat. cap.25. n.76. versu 15. peccat.* Bernardo Diaz *cap.33.* apud Salzedum, Panormit. *in cap. vestra, de cohabitatione Clericorum, & mulier.* Iulius Clarus §. *Fornicatio, num.4. & lib.5. quæst.75. num.3.* Maiolus *de irregularitate, lib.5. cap.37.* Fumus *verb. concubinarius, num.5. & verb. Clericus, num.13.* Viualdus *in candelabro aureo, tit. de suspensione, num.19.* Veiga *in summa 2. parte, cap.108. casu 3.* Azor *lib.6. cap.7. quæst.5.* Rebuffus *in Concordatis, titulo de publicis concubin. in prima, tertia, & nona pœna* Villadiego *de irregularitate, cap.3. num.15.* Guido Papæ *decisione 558.* Farinacius *tom.4. quæst.138. de delictis carnis, num.55.* Innocent. Hostiensis, Butrius, Archidiaconus *in cap. vestra, de cohabitatiove Clericorum, & mulier.* Decian. *in tractatu crimin. lib.6. cap.21. num.10. & num.14.* Viuius *opinione 123. n.1. & 2.* Ludouicus Lopez *2. part. instruct. cap.23. num.15.* vbi ait id etiam procedere quo ad Sacerdotes, Diaconos, & Subdiaconos, in Clericis enim Minoribus asserit non inueniri ius in quo ea prædicta suspensio stabilimentum habeat.

Probatur primò *ex cap. vestra, de cohabitat. Clericor. & mulier. & ex cap. quæsitum, eodem tit.* vbi dicitur huiusmodi concubinarios publicos esse suspensos, & quoad se, & quo ad alios.

Probatur secundò ex declaratione Cardinalium Concilij Trid *super cap.14. sess.25. de Reform.* quæ ita ait, *Clerici concubinarij sunt etiam hodie, si notorij sint, ipso iure suspensi à diuinis, prout etiam in vetere iure sunt.*

Probatur tertiò, quia prædictum Concilium *sess.24. de Reformat. cap.8.* non imminuit, sed innouat & relinquit in suo robore pœnas iuris antiqui contra concubinarios in ipso iure statutas, ibi, *aliis pœnis contra concubinarios in suo robore permanentibus.* Quod idipsum intelligendum est de *cap.14. sess.25.*

10. *Statuitur secunda sententia negans.*

Secunda sententia, meo iudicio probabilior, docet notorios concubinarios non esse hodiè ipso iure suspensos, nec fieri irregulares, si in peccato publici concubinatus existentes celebrent, aut sacros Ordines exerceāt publicè, & solemniter, posse tamen suspendi à iudice, vel Episcopo, si postquam ter moniti fuerint, vt à concubinatu recedant, & concubinas eiiciant, non paruerint, aut si paruerint, statim ipsas, vel alias de nouo ausi fuerint admittere, ad eundem publicum concubinatum, vt docet Concil. Tridentinum *sess.25. de Reformat. cap.8. & sess.25. ibidem, cap.14.* eam docet expressè Suarius *tom.5. de censuris disput.31. sect.4. à num.4.* & præcipuè *n.10. & tom.3. de sacrament. disp.18. sect.1. § secundo, litera C.* Sayrus *de censuris, lib.4. cap.16. num.24.* Auila *3. part. disp.5. dub.2.* Garcia *de beneficiis, 7. part. cap.14. n.32.* Sotus *in 4. dist.1. quæst.5. art.6. circa secundum argumentum Diui Thomæ, & dist.13. quæst.1. art.9.* Rodrig. *in summa tom.2. cap.67. n.1.* Medina *in summa lib.1. cap.11. §.8.* Veiga *secunda part. summæ cap.108. casu 5.* Henriquez *lib.9. de excomm. cap.25. §.13. ad marginem litera P.* Oldradus *consilio 288. num.1.* Innocent. *in cap. si celebrat. de Clericis excomm. ministrant. n.3.* Archidiaconus *in cap.1. de re iud. in 6.* Imola *in cap. sicut, de cohabit. Clericorum & mulier. col.1. in fine.* Couarruuias *in Clem. si furiosus, 1. p. §.1. num.5.* Guttier. *lib.1. quæst. canon. cap.7. n.85.* Vela *de pœnis delict. cap.6. vers. sed eorum sententiam.* Vgolinus *de irregularitate, cap.43. §.3.* & alij plures.

Suarius. Sayrus. Auila. Garcia. Sotus. Rodrig. Medina. Veiga. Henriquez. Oldradus. Innocent. Archidiac. Imola. Couarr. Guttier. Vela. Vgolinus.

Probant primò, quia suspensio, irregularitas, & excommunicatio sunt quædam pœnæ, quæ non incurruntur ipso facto, nisi in iure sint euidenter, & indubitanter expressæ, vt omnes fatentur: at nullibi in iure expressum est, publicos concubinarios esse ipso iure, & facto suspensos; ergo non sunt ipso facto suspensi. Maior est certa; minor probatur, quia *in cap. Clerici, de cohabit. Cler. & mulier.* quod aduersarij pro se adducunt, non imponitur suspensio ipso facto publicis concubinariis, & fornicatoribus; sed præcipitur imponenda ab Episcopis, si ipsis videbitur, ibi, *verùm ipsos per suspensionis, & interdicti pœnas debes arctiùs cogere, vt mulieres ipsas à se ita remoueant, quòd de illis sinistra suspicio non possit haberi, & si qui eorum ad ipsas redire, vel alias accipere præsumpserint, in aliquos eorum debes perpetuam excommunicationis sententiam proferre.* Neque etiam *in cap. quæsitum, eodem titulo*, in quo præcipuè fundantur contrarij authores, id dicitur expressè, ita enim *ibi* Summus Pontifex ait, *Quæsitum est de Clericis in fornicationem prolapsis, an eorum officia sint audienda. Verùm etsi quemlibet pro mortali peccato quoad se ipsum constet esse suspensum, non debet tamen in officiis diuinis euitari, nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sententiam, vel confessionem factam in iure, aut per euidentiam rei, quæ tergiuersatione aliqua celari non possit*; in quibus verbis non imponitur expressè ipso facto suspensio prædictis publicis concubinariis, æquiparatur enim *ibi* publicus concubinarius occulto peccatori, & sicut occultus peccator impropriè est ipso facto suspensus, quatenus non potest licitè, dum est in peccato, diuina Officia exercere, ita neque etiam publicus concubinarius potest, quoad alios diuina Officia exercere, neque illi possunt licitè illa ab illis petere, non quia ipso iure suspensi sunt, sed ne illis præbeant occasionem publicè peccandi cum maximo, & publico populi scandalo, quod insinuare videtur glossator in titulo huius capitis, dum dicit, *à Clerico fornicario quandiu toleretur, nec habet operis euidentiam, licitè audiuntur diuina, & percipiuntur Ecclesiastica sacramenta: à notorio verò abstinendum est, non quia in sacramento sit defectus, sed ad ipsorum fornicatorum emendationem.* ac si diceret, non licet à notoriis fornicariis & concubinariis hæc petere, audire, & recipere, non quia illi sint ipso iure suspensi, sed propter scandalum, & vt ipsi ea vexatione, & pœna à publico, & nefario scelere emendentur.

Nec *in cap. vestra, de prædicta cohabit. Clericorum & mulierum*, in quo etiam magnum stabilimentum suæ opinionis se putant habere contrarij DD. in illis verbis illius ad finem, *sine dubitatione teneatis*

teneatis, quod à Clericis, & Presbyteris, quanquam fornicariis, quandiu tolerantur, nec habent operis euidentiam, licitè diuina mysteria audiantur, & recipiantur sacramenta; nam hæc verba istius capitis eandem excipiunt interpretationem, quam præcedens caput, ideo enim hîc dicitur non esse licitum diuina Officia, & sacramenta audire, & recipere ab huiusmodi publicis concubinariis, quia id esset maximum scandalum, & quia eadem petitione, & receptione non emendarentur à delictis, imò quasi animarentur ad permanendum in eodem statu, vt patet; constat igitur euidenter non esse iure expressam talem suspensionem, ac proinde non esse ipsos notorios concubinarios ipso facto, & iure suspensos, vt contrarij authores asserebant, innixi iuribus explicatis.

Probatur deinde hæc secunda opinio egregiè validéque ex Concilio Tridentino *sess.25.cap.14.* vbi loquens de Clericis notoriis concubinariis præcipit, vt præmissa trina admonitione suspendantur, nisi resipuerint; non ergo erant ipso facto suspensi, alioquin frustrà iuberentur suspendi, ibi, *quoad ordinarius etiam vti Sedis Apostolicæ delegatus arbitrabitur, suspendantur, & si ita suspensi eam non expellant, quibuscumque beneficiis Ecclesiasticis, portionibus, pensionibus, ac officiis priuentur.* & id ipsum præcipit *sess.24.cap.8.* & *sess.21.cap.1.* ibi, *& si adhuc incorrigibiles in sua nequitia perseuerent, eos beneficiis iuxta canonum constitutiones exemptione, & appellatione quacumque remota priuandi facultatem habeant Episcopi.*

11. Nec refert quòd Concilium in dicta *sessione 24. cap.8.* addat ad finem, *cæteris iuris pœnis in suo robore permanentibus*, quia, vt vidimus, nulla in iure pœna suspensionis ipso facto est imposita talibus concubinariis, & quia ea verba sunt intelligenda de iure constitutionum cuiuscumque diœcesis, in qua fortè per constitutiones, aut per solitam consuetudinem ipsius diœcesis sint ipso iure suspensi, eas enim pœnas relinquit Concilium Tridentinum in suo robore, & de illis intelligendum erit quod euidenter patet ex ipsis verbis Concilij *sessione 25.cap.14.* ibi, *alioquin pœnis à sacris canonibus, vel statutis Ecclesiarum impositis puniantur.*

12. *Iura si quæ erant in quibus suspensio ipso facto concubinariis imponebatur, hodie non sunt in vsu.*

Probatur tertiò, quia si quæ iura erant in iure communi, in quibus continebatur, & ex quibus illa educebatur, iam per non vsum sunt abrogata, sicut enim leges, & statuta consuetudine firmantur & constituuntur, ita & per non vsum, & dissuetudinem tolluntur, & abrogantur, & verò supponit Concilium illa iam esse non vsu sublata, dum dicit à iudice esse hanc suspensionem imponendam, & per iudices, & Episcopos hoc peccatum puniendum priuatione etiam beneficiorum, si id etiam eis visum fuerit, & ipsi incorrigibiles fuerint.

13. Garcia.

Nec obstat declaratio illustrissimorum Cardinalium, quæ magnum præsidium primæ opinioni afferebat. Nam ad illam respondet Garcia *7. part. de beneficiis, cap. 14. num. 35. fol. mihi 79. col. 2.* illustrissimos Cardinales locutos fuisse de iure, in quo fundabatur prima opinio, quæ satis probabilis est, noluisse tamen tollere consuetudinem, in qua maximè stabilior secunda opinio, dum asserit illam suspensionem, si qua in iure erat fundata, propter non vsum in dissuetudinem omnino abiisse, quod supponit Concilium, asserens posse huiusmodi suspensionem ab Episcopis ipsis publicis concubinariis imponi, si ipsis visum fuerit, quid quid dubitet Ludouicus Lopez *tom. 2. cap. 31.* dum asserit dubium sibi esse an in omnibus prouinciis antiquata & sublata sit per non vsum huiusmodi suspensio. Lud. Lopez.

14. *An Missas possimus audire, & sacramenta petere à publicis concubinariis.*

Et ex hac secunda sententia, quam probabiliorem iudicamus, clarum manet, non teneri nos, secluso scandalo, vitare ipsos notorios concubinarios, dum ab Episcopis ipso facto non declarantur excommunicati, & suspensi, & posse nos illorum Missas audire, sacramenta ab illis petere, & recipere etiam sacramentum Pœnitentiæ, quia reuera non sunt suspensi, nec in aliquo sunt vitandi; ita docet expresè Bellanus *de sacramentis, quæst. 64. art. 6. dub. 2. num. 45. §. Putant aliqui, fol. 61. col. penultima.* Nauarrus *in Manuali Latino, cap. 25. num. 79.* & Suarius *tom. 3. in 3. part. disp. 88. sect. 6. §. sextum caput.* quod intelligendum est ex vi suspensionis. nam aliunde cùm sint in publico peccato, nec Missas, nec sacramenta ab illis petere possumus, nisi magna nobis sit necessitas, aut vtilitas petendi, quia tunc cum tanto nostro detrimento non tenemur peccatum alterius deuitare, maximè cùm illi possint facere illum actum licitè, absolutè loquendo, & ex nequitia sua non efficiant; vnde id sibi peccatum tribuant, cùm in illorum manu sit, se in gratia constituere, vel per confessionem, si copia Confessarij adsit, vel per veram contritionem, si non adsit; si tamen adsint alij Sacerdotes, à publicis concubinariis hoc petere non possumus, tum propter scandalum, si detur, tum ex charitate, ne illos exponamus occasione peccandi actualiter, absque vlla nostra necessitate; possumus tamen Missas audire, & Eucharistiam, & alia sacramenta ab eis accipere, si illa actu conferant, cùm tunc nullo modo illorum peccato cooperemur, aut ad illud illos inducamus, sed supposito peccato quòd illi faciebant, bonum actum exerceamus. Bellanus. Nauarrus. Suarius.

15. *Idem dicendum est de fornicatore publico.*

Et idem, quod dictum est de publicis concubinariis, dicendum etiam est de publicis fornicariis, vt docet Toletus *lib. 1. summæ cap. 47. num. 1.* Syluester *verb. concubinarius, §. 1.* & patet ex *cap. quæsitum, de cohabitatione Cleric. & mulier.* & ex *cap. vestra, eodem titulo*, cùm eadem sit ratio de istis, atque de illis, & iura eodem modo de vtrisque loquantur, vt etiam ex Concilio Trid. *sess. 24. c. 8. de Reform.* Fornicator autem publicus ille est, qui vagatur abutens, modò hac, modò illac, & in eo distinguitur à publico concubinario, quòd publicus concubinarius semper vna abutatur, & authores primæ opinionis consequenter etiam asserebant illos esse ipso iure suspensos, quemadmodum & publici concubinarij, & id ipsum de huiusmodi publicis fornicariis docet etiam cum illis Menochius *de arbitr. quæst. lib. 2. casu 289. num. 16.* & Farinacius *tom. 4. quæst. 138. num. 58.* & Guido Papæ *decisione 78.* & Bern. Diaz *num. sequenti* allegandus. Toletus. Syluester. Menoch. Farinac. Guido. Diaz.

16. *An pœnæ suspensionis locum habeat in Clericis in minoribus.*

Si tamen retineatur prima opinio, dubium est in illa, an pœna suspensionis ipso facto locum habeat dumtaxat in Sacerdotibus, Diaconis & Subdiaconis, sacris initiatis; an etiam in aliis Clericis in minoribus Ordinibus constitutis; ita vt maneant etiam ipsi ipso facto suspensi ab vsu suorum Ordinum, si publici concubinarij, aut fornicarij sint, & irregulares fiant, si in eis ministrent. Affirmat Prosper Farinacius *tom. 4. dicta quæst. 138. num. 71.* Bernardus Diaz, quem *ibi* allegat in practica criminali, *cap. 79. in vlt. edit. verb. concubinarij, num. 2. versu, & hanc sententiam*, D. Anton. *3. p. cap. 3.* Farinac. Diaz. D. Anton.

Viuius.

cap. 3. tit. 27. & Viuius *opinione* 123. *num.* 2. Negandum tamen omnino est cum Ludouico Lopez 2. *part. instit. cap* 23. & 31. qui id solum in Sacerdotibus, & Diaconis, & Subdiaconis sacris initiatis asserit locum habere, non autem in Clericis in minoribus, & quia, quo ad illos, nullibi inuenitur in iure fundamentum istius suspensionis, & quia irregularitas non incurritur, nisi suspensi solemniter exerceant actum Ordinis in quo suspensi sunt, in minoribus autem Ordinibus, non inuenitur in iure, in quo solemnitas Ordinis consistat, vt patet ex materia excommunicationis: possunt tamen illi à suis Episcopis, si in habitu, & tonsura existant, & foro gaudeant Ecclesiastico, carceris pœnis, aut aliter puniri, vt ipsis videbitur, si post trinam admonitionem se emendare noluerint, iuxta Concilium Trid. *sess.* 25. *cap.* 14. *de Reformat.* ibi, ad finem. *Clerici verò beneficia Ecclesiastica, aut pensiones non habentes, iuxta delicti & contumaciæ perseuerantiam & qualitatem ab Episcopis carceris pœnis, suspensione ab Ordine, & inhabilitate ad beneficia obtinenda, iuxta sacros Canones puniantur*, vbi illa verba, *Clerici carceris pœnis, & inhabilitate ad beneficia obtinenda*, comprehendere etiam videntur Clericos in minoribus.

17. *An sint excommunicati ipso facto in iure.* Farinacius. Bermon. Decianus.

Dubium etiam est, an Clerici publici concubinarij sint de iure ipso facto excommunicati? Affirmat expressè prædictus Farinacius citatus *n.* 42. Bermon. *de publicis concubin. verb. alios non publicos, num.* 3. *versu Præterea est excommunicatus.* Decianus *tractatu crim. lib.* 6. *cap.* 21. *num.* 8. idque probant ex *cap. Clericus, de cohabit. Cler. & mulier.* & ex *cap.* 1. *de consanguinitate, & affinitate.* Sed miror certè hos authores tam propensos esse ad augendas, & extendendas pœnas, cùm tamen sint restringendæ. nam in prædictis capitibus nulla prorsus mentio fit de excommunicatione, sed fortè illi ipsam suspensionem, cùm sit censuræ, excommunicationem vocant, cùm tamen suspensio, & excommunicatio inter se differant, & diuersos habeant effectus; & cuique sui sint peculiares, vt patet ex materia de excommunicatione, & præterea nos iam satis probauimus, neque etiam publicos excommunicatos esse in iure ipso facto suspensos; poterunt tamen ipsi excommunicari ab Episcopis, nisi admoniti emendentur, vt diximus *num.* 6. quia pœnæ, quibus ad emendationem puniri possunt prædicti excommunicati tam Clerici, quàm laici, penes arbitrium Episcoporum sunt, modò sint iuxta sacros Canones, vt patet ex Concilio Trid. *de Reform. sess.* 24. *c.* 8. & *sess.* 25. *cap.* 14. & in prædicto *cap.* 8. exprimitur etiam pœna excommunicationis.

18. *Concubinæ olim erant vxores minus principales.*

Notabis verò hîc incidenter ad intelligentiam multorum locorum sacræ paginæ concubinas olim apud Hebræos dictas esse legitimas vxores minus principales, sed sine publica solemnitate, & ritu ductas, & non admissas ad domesticam gubernationem. illæ enim solùm, quæ cum ritu solemni ducebantur, vxores propriè dicebantur, vt bene notauit Filliucius *tract.* 30. *in sextum præceptum Decalogi, cap.* 2. *num.* 57. sed hac de re sermo iterum redibit *num.* 25.

Filliucius.

19. *Administratio bonorum interdici potest publicis concubinariis.*

Iure ciuili nullæ pœnæ certæ decretæ sunt in publicos concubinarios, possunt tamen illis interdici bonorum suorum administrationes à iudicibus sæcularibus, sicut etiam hæ ipsæ interdici possunt fœminis luxuriosè viuentibus, patet ex *l. mulieri, ff. de curator. furios.* Et ratio est, quia luxuriosè viuens dicitur prodigus morum, glossa *in l. si quis cum iure, ff. de vsucap. pro empt.* Baldus *in l. ea lege, ad finem, C. de condict. ob caus.* & maior est prodigalitas morum, quàm rerum, *l.* 1. *ad finem, C. de his qui potent.* Ferrat. *cautela* 6. & hoc ipsum docet Rebuff. *in concordia ad Bullam Leonis decimi, pœna* 28. Decianus *in tract. crim. lib.* 6. *cap.* 21. *de concubin. Clerico, num.* 24. & meritò hæc administratio illis interdici potest ad cohibendas concubinarum, & concubinorum ex lasciuia prouenientes inescationes, quibus miserè, & in maximam Reipublicæ perniciem homines depauperantur.

Dubium tamen est, an hoc crimen concubinatus sit merè Ecclesiasticum, an ciuile, & an iudices seculares ex officio illud punire possint; & certè crimen esse merè Ecclesiasticum, atque ideò in iudicio tantùm Ecclesiastico puniri posse, affirmat Iulius Clar. *in practica criminali, quæst.* 37. *num.* 6. sequitur Portius *consilio* 21. *num.* 26. *lib.* 1. Tuschus *de visitatione lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 26. Ancharran. *ad cap. cùm sit, de foro compet. num.* 9. Abbas *ibi num.* 25. Soc. *num.* 24. Aretinus *num.* 15. Commune huius sententiæ fundamentum est, quòd crimen concubinatus nulla lege ciuili prohibetur, nulla punitur, quinimo modo aliquo videtur si non approbari, at saltem dissimulari, *l. item legato* 47. *§.* 1. *versu parui, ff. de legat.* 3. *Authen. licet, C. de naturalibus lib. Auth. de triente, & semisse, §. consideremus, ad med. collat.* 9. Alexander *in l. ex facto, §. si quis rogatus, num.* 13. *ff. ad Trebellian.* Iulius Clar. §. *Fornicatio num.* 6. prohibetur autem, & punitur sola lege Ecclesiastica *in cap. nemo* 32. *quæst.* 4. & in Concilio Tridentino *sess.* 24. *de Reformat. cap.* 8. Ergo merè Ecclesiasticum est. nam crimina, quæ sola lege Canonica, non ciuili, prohibentur, merè Ecclesiastica censenda sunt, iuxta communem Doctorum sententiam, quam probat Nauarrus *in cap. nouit, de iud. notab.* 6. asserens esse communem omnium Doctorum. 20.

An crimen concubinatus sit merè Ecclesiasticum, & an iudices seculares ex officio illud punire possint. Iul. Clar. Portius. Tuschus. Anchar. Abbas. Socinus. Aretin. Alexand. Iul. Clar. Nauarr.

Nihilominus re benè considerata iuris principiis inhærentes, distinguendum iudicamus. nam si de hoc crimine agatur principaliter ad pœnam, & castigationem præteritæ culpæ, solus iudex sæcularis, iudex est competens, & seculares potest punire: si autem de correctione, & futura emendatione agatur, præuiis admonitionibus, poterunt huiusmodi seculares ab Ecclesiasticis Prælatis compelli, vt à peccato recedant, & concubinas eiiciant cum effectu. Probatur hæc sententia ex *cap. penultimo, de cohabitatione Cler. & mulier.* & ex Concil. Trid. *de Reformat. sess.* 24. *cap.* 8. & *sess.* 25. *cap.* 14. Nam primo loco expressè loquitur de concubinariis secularibus solutis, & vxoratis, ibi, *tam solutos, quàm vxoratos cuiuscumque status*, &c. & ad illorum emendationem præcipit, vt ter admoneantur, quòd si ter admoniti concubinas non eiecerint, seque ab illorum consuetudine non seiunxerint, præcipit, vt excommunicatione feriantur, & si censuris neglectis per annum in concubinatu permanserint, præcipit vt seuerè puniantur, non iam propter concubinatus crimen, sed propter neglectionem censurarum, & de concubinis secularium, quæ ideo merè seculares sunt, præcipit, vt etiam admoneantur, & si admonitæ non resipiscant, præcipit, vt ab illarum ordinariis eiiciantur extra ciuitatem, inuocato, si opus fuerit, brachio seculari, ad eum finem, vt cum effectu emendentur, ac resipiscant, & à tam graui crimine recedant: in *cap.* autem 14. loquitur de solis Clericis, & Ecclesiasticis personis, quas non solùm

Si de punitione concubinatus pro culpa præterita agamus, punitio illius ad iudices seculares spectat; ad Ecclesiasticos verò si de emendatione in futurum tractemus.

solùm ob futuram emendationem, sed etiam ob præteritam culpam vult punire, & ideo illis prohibet retentionem fœminarum, de quibus suspicio haberi potest, *& in cap. penult. de cohabitatione clericor. & mulier.* similiter præcipitur, vt admoneantur Clerici concubinarij; constat igitur ius Ecclesiasticum, cùm sermo instituitur, & tractatur de concubinatu personarum sæcularium, solùm agere ad futuram emendationem; cùm verò agitur de concubinatu personarum Ecclesiasticarum, non solùm agere de futura emendatione, sed etiam de culpæ punitione. Quamobré cùm à sæcularibus committitur, nulla ratione merè Ecclesiasticum crimen dici potest, si agamus de punitione. & mera vindicta illius, prout Doctores allegati putabant, nec illorum fundamentum valet. nam licèt nullibi in iure ciuili expresè puniatur concubinatus sæcularium, de iure communi loquendo, punitur tamen ac prohibetur sub adulterio, quod constat crimen esse merè sæculare, non Ecclesiasticum, & sic non approbatur tam nefarium crimen iure ciuili, sed seuerè, vt par est, punitur.

21. *Crimen concubinatus quoad culpã præteritã est merè sæculare.* Quamuis autem crimen hoc sit merè sæculare, quoad præteritam culpam, non possunt tamen iudices sæculares ex officio, & absque speciali rescripto Principis illud punire, & hoc quidem non, quia crimen merè Ecclesiasticum sit, sed quia in foro sæculari nullibi per leges punitur expresè, nec vllam certam, & determinatam pœnam habet in iure ciuili expressam; quandoque tamen per speciale rescriptum & mandatum Principis sæcularis de hoc crimine sæculares magistratus inquirunt, & criminosos puniunt arbitrariè, quod rescriptum expedire possunt sæculares Principes contra suos subditos, vt constat ex *l. eum qui 19. C. de Episcopis & clericis, & Auth. de monachis, §. si quis autem monasticam, collat. 1. & Authentica de sanctissimis Episcopis, §. Presbyteris, collat. 9.* & ideo receptum est apud omnes, laicos in foro sæculari, Clericos verò in foro Ecclesiastico iudicari, & puniri debere pro culpa præterita concubinatus publici, vt cum communi resoluit Nauarrus *in dict. cap. nouit, de iudic. notabili 42.* Couar. *lib. 3. variarum resolut. cap. 3. num. 1.* hæc de iure communi.

Iudices sæculares an de illo possint in iure communi ex officio inquirere.

Nauar. Couar.

22. *Quid de iure Lusitano.* Nam de iure Lusitano *lib. 5. noua recopil. tit. 28.* initio statuutur certæ pœnæ, quibus concubinatus publici crimen puniendum est, quoad præteritam culpam. nam si concubinarius fuerit coniugatus, pro prima vice, mittitur ad triennium in Africæ exilium, & multatur insuper in quadragesima parte suorum bonorum, deducta parte mulieri contingente; pro secunda verò vice, si cum ipsa, vel alia in concubinatu vixerit, punitur in duplo, & sic aggrauantur pœnæ pro ratione delicti; concubina verò hominis coniugati fustibus à tergo cæditur per oppidum, & in castrum marinum in exilium pellitur; non possunt tamen de hoc crimine iudices ordinarij ordinariè inquirere, nec aliter cognoscere, nisi per viam querelæ, quam recipere non poterunt si constiterit illos esse emendatos, & sex menses iam esse præteritos ab emendatione, quia hoc spatium sufficit ad perfectam emendationem indicandam.

23. *Concubinæ Clericorũ an à iudice sæculari puniãtur.* Ex dictis constat non esse audiendos Doctores illos, qui dicunt concubinas Clericorum in foro, & iudicio sæculari iudicari non posse, nec pro crimine præterito castigari, & non valere statuta sæcularia, quæ in ipsas pœnas decernant, sic enim post alios placuit Abbati *in cap. cùm sit generale, num. 25. de foro competenti;* sequitur Iason *in l. penultima, in principio, num. 17. ff. de iurisd. omn. iud.* Palatios *de repetit. rubricæ, §. 39. num. 7.* quia præter quàm quòd legibus Romanorum totius Hispaniæ *in l. 21. partita 4.* Galliæ, & etiam Lusitaniæ in concubinas pœnæ decretæ sint, omni iuris fundamento caret denegare sæcularibus iudicibus potestatem puniendi temporale crimen à sæculari persona commissum.

Abbas. Iason. Palat.

Nec etiam probabilis est aliorum distinctio affirmantium posse à sæcularibus iudicibus puniri publicas Clericorum concubinas, non occultas, ne hac occasione in foro sæculari personæ Ecclesiasticæ infamentur, & sic quodammodo puniantur, vt post alios probat Ananias *ad rubricam de adulterijs, num. 4.* Felinus *in cap. cùm sit generale, num. 24. de foro competenti, & in cap. Ecclesia, num. 102. de const.* Boërius *decis. 72.* Peres ad leges Castellæ *lib. 1. titul. 2. l. 21.* Iulius Clarus *in pract. crimin. quæst. 27. num. 4.* Eorum enim distinctio eodem argumento, & ratione confunditur; deinde, quia si crimen per se, & ratione personæ ad forum sæculare pertinet, parui refert ad mutandum forum, vtrùm occultum sit, an publicum. nam infamia illa Clerici complicis, & socij criminis, quam Doctores considerant, per accidens sequitur, & non intenditur in iudicio, vbi concubina merè sæcularis accusatur, & velint, nolint, in illa consenserunt virtualiter, quando crimen voluntariè commiserunt, atque adeò voluntariè se huic periculo exposuerunt; tandem, quia huiusmodi Doctores supponunt hîc occultam concubinam accusari posse, quod iure non probatur, imò contrarium probatur in iure, ex generali regula *cap. qualiter 2. de accusatoribus,* quæ prohibet aduersùs non infamatos inquisitionem fieri; tum denique, quia omnes leges, tam ciuiles, quàm canonicæ pœnas suas in publicos tantùm concubinarios, & concubinas decernunt, vt constat ex *toto tit. de cohabit. cleric. & mulier.* & ex iure Lusitano *lib. 5. tit. 28. nouæ ordinationis, num. 22.* allegato, & ex ratione, quia occulta crimina soli Deo reseruantur, nec pœna publica delictum secretum potest respicere, aut cum illo proportionem habere. 24.

Anan. Felin. Boërius. Peres. Clarus.

Sunt aliqui Doctores, qui ausi sunt asserere concubinatum non esse improbatum iure ciuili, imò approbatum omnino esse, & consequenter non esse peccatum & fundamentum, accipiunt ex l. 3. *ff. de concubinis,* ibi: *Extra legis pœnam est;* & ex sacra pagina *Iudic. 19. Geneseos 21. & 22. & lib 3. Regum, cap. 11.* vbi Abraham, & alij sancti Patres concubinas leguntur habuisse, & ex iure Pontificio *cap. 15. cum sequentib. distinct. 34.* ad quorum intelligentiam notabis concubinæ, & concubinatus nomen tribus modis olim sumi strictè, seu propriè, latè, & latissimè. 25. *Cõcubinatus est iure naturæ illicitus, olim tamen fuit permissus, quia non puniebatur.*

Primo modo accipitur concubinatus in iure ciuili propriè, in quo sic definitur. *Est contubernium inter solutum, & solutam, qui nulla sanguinitatis, aut affinitatis necessitudine sunt coniuncti publico affectu commorantium.* *Quæ concubinæ olim apud sanctos Patres veteris Testamenti.*

Secundò modo sumitur in iure canonico pro omni illicito contubernio, siue laicorum, siue Clericorum, qui cum eadem per temporis continuationem habent publicam consuetudinem.

Tertio modo appellantur concubinæ vxores quædam minus principales, quæ absque consuetis solemnitatibus nuptiarum, & dotalibus instrumentis

ſtrumentis recipiebantur; olim antiquiſſimis temporibus ad generandam prolem inter Hebræos, quarum filij non ſuccedebant cum aliis, nec ius primogenituræ habere poterant, vt bene docet D. Auguſtinus *lib.16. de ciuitate Dei, cap.25. & 34.* & D Thom. *in 4. diſt.33. quæſt.1. art.3. ad 3.* olim apud Romanos fuit permiſſus concubinatus.

D Aug. D.Thom.

Primo modo acceptus, non quoad culpam, ſed quoad pœnam, non puniebatur enim, vt Reſpublica Romana ex illo bonum illud prolis, ex quo fierent milites, haberet; permittebatur itaque non quod fuiſſet iure naturali licitum, ſed tanquam malum, quod non oportebat punire propter bonum, quod ex illo ſequebatur, quod quidem etiam hodie videmus in lupanaribus; permittuntur enim meretrices, & non puniuntur ad euitanda maiora ſcandala, & peccata adulteriorum, & ſodomiæ in Republica, & ideo leges, & textus canonum antiquiſſimorum, qui videntur approbare concubinatum, non ita intelligendi ſunt, vt illum approbent tanquam licitum, ſed vt permittant tanquam malum, quod punire non expedit.

Secundo modo etiam eſt illicitum, & ſemper fuit illicitum, etſi fortè olim tolerabatur propter bonum ſuſcipiendæ prolis: hodie non toleratur, ſicut non toleratur etiam concubinatus primo modo.

Concubinæ olim apud ſanctos Patres ex diuina diſpenſatione licitæ erant.

Tertio modo concubinæ omni iure licitæ fuerunt olim, ſed illud intereſt, inter antiquiſſima tempora ſanctorum Patrum veteris legis, & noſtra, quòd eo tempore licebat ex diuina diſpenſatione cum principali vxore concubinas, ſeu minus principales vxores ſimul habere, vt conſtat ex *cap. gaudemus, de diuortijs*; vigebat enim olim illa Dei diſpenſatio, *Creſcite, & multiplicamini*; at poſtea nunquam amplius licuit, nec talis erat diſpenſatio neceſſaria.

26. Quando ergo dicimus nullibi in iure ciuili puniri concubinatum, id intelligendum eſt de concubinatu inter ſolutos; quem leges ciuiles Cæſareæ permittebant, nec etiam hodie punitur hoc crimen in noſtro Regno Luſitaniæ, certis, & determinatis pœnis expreſſis, nec in Regno Caſtellæ, aut Galliæ. nam in omnibus his regnis puniuntur tantùm concubinæ coniugatorum hominum, & Clericorum, vt patet ex iure noſtro Luſitano *lib.5. tit.28.* & ex iure Regni Caſtellæ, ex *l.1. tit.14 part.4.* ex iure Cæſareo, ex iis quæ hactenus diximus, & hoc bene explicant Hiſpani Doctores *ad legem 11. Tauri*, & Guilliel. *in cap. Raynutius, verb. Vxorem 5. num.146.* Cùm autem crimen concubinatus eſt publicum & notorium, itavt neque ipſi concubinarij audeant diffiteri, neque illud poſſint vlla tergiuerſatione celare, in tali notorietate ſi iudices agant de punitione præteritæ culpæ, ſiue Eccleſiaſtici, ſiue ſæculares, nulla requiritur citatio, neque monitio, vt optimè docet Tolet. *lib.1. ſumm. c.57. n.1.* licèt ita de conſuetudine fiat, vt docet Couar. 1. *part. relect. §.1.*

***

Caput III.

Quibus modis in vſu matrimonij peccatum fornicationis ad ſextum præceptum attinens contingat.

Summarium.

Vſus matrimonij debitè exerciti confert gratiam. num.1. & 2. Si aliquis coniugum in eo vſu intendat finem aliquem mortalem, mortaliter peccabit. ibid.

Vſus matrimonij ob ſolius incontinentiæ periculi vitationem in ſe, vel in altero coniuge eſt licitus, & licitum contrahere de nouo, ob eundem finem. num.3.

Petere debitum ob ſolam voluptatem veneream veniale tantùm eſt, reddere autem nec veniale quidem. num.5.

Vſus matrimonij petendo, & reddendo ob ſolam corporis ſanitatem eſt licitus. num.4.

An licitus ſit vſus matrimonij in diebus magni feſti, & an in diebus etiam communionis ante ſumptionem Euchariſtiæ, remiſſiuè ad num.51. Quid in hebdomada ſancta. num.6. & 7.

Reſpondetur argumentis primæ opinionis, quæ aſſerebat veniale tantùm eſſe his diebus commiſceri, & confirmatur opinio docens ne veniale tantùm eſſe. num.8.

Vſus matrimonij in Eccleſia, an ſit peccatum ſacrilegij mortiferi. Refertur opinio affirmans. numero 9.

Refertur ſecunda, dicens nullum eſſe ſacrilegium mortale. num.10.

Præfertur tertia, aſſerens ſine iuſta cauſa eſſe ſacrilegium mortiferum, cum iuſta cauſa veniale tantùm eſſe ex parte petentis; ex parte verò reddentis, nec veniale quidem. num.11.

Quæ ſint iuſtæ cauſæ petendi, & reddendi. num.12.

Tactus, aſpectus, confabulationes turpes in Eccleſia ſiue inter coniuges, ſiue inter ſolutos, an ſint ſacrilegia, & loci circunſtantia an ſit confitenda. num.13.

Exiſtens in Eccleſia non committit ſacrilegium, ſi extra illam fornicari deſideret, ſecus ſi exiſtens extra illam, intra illam id efficere exoptet. n.14.

Quid nomine Eccleſiæ intelligatur. num.15. Et quomodo purificetur, & à quo ſi polluatur. ibid.

Quæ loca ipſius Eccleſiæ dicantur ſacra, vel non ſacra quoad pollutionem per copulam. num.16.

Maritus qui vxorem extra vas naturale polluit, peccat mortaliter. num.17.

Inchoatio culpæ ſodomiticæ, vt maritus ſe ad legitimam copulam habendam excitet, eſt peccatum mortiferum. num. 18. Et à pijs auribus abolendum. ibid.

Quid ſi vir iuxta vas præpoſterum vxoris ſe ad legitimam copulam habendam velit excitare. n.19. Quid ſi intra os vxoris virgam introducat. ibid.

Eſt peccatum mortiferum ſemen effundere extra vas naturale vxoris. num.20.

An poſtquam vir ſeminauit intra vas vxoris, & ceſſauit, licitum ſit vxori non ſeminanti ſe ad ſeminationem tactibus incitare. num.23.

An fœmina teneatur calidiſſimum viri ſemen cum labore retinere. num.24. Quid ſi potu aquæ mitiget, vel eyciat. ibid.

Mutatio

Mutatio situs quatenus liceat, vel non liceat, numero 23.24.25.

1. AD peccatum fornicationis reducitur etiam inordinatus vsus matrimonij, seu potiùs abusus illius; huiusmodi autem abusus modis octo potest contingere, nempe ex parte finis, ex parte temporis, ex parte loci, ex parte situs, ex parte aborsus, ex parte incitamentorum, ex parte menstrui, ex parte debiti; & ideo de his omnibus sigillatim agendum est. Oro tamen lectores, vt castas aures his fœdissimis rebus necessariò tractandis adhibeant.

Ex parte finis.

2. *Vsus matrimonij debitè exerciti confert gratiam.*

Suppono igitur in primis vsum legitimi matrimonij, nisi ex aliquo malo fine, vel circumstantia vitietur, esse licitum, & meritorium, si debitè exerceatur ab existente in gratia; est enim vsus sacramenti, & omne sacramentum ritè & debitè exercitum confert gratiam.

Suppono etiam tanquam certam & indubitatam rem, si in matrimonio de nouo contrahendo, vel in exercendo vsu iam contracti finis mortalis, vel venialis intendatur, peccatum esse mortale, vel veniale; sic connubium contrahere, vel iam contractum exercere; pro ratione enim finis erit mortalis culpa, vel venialis, & licitus, vel illicitus vsus matrimonij v.c. si quis accederet ad suam, eo animo, vt ad illam accederet si esset nō sua, & si quis dum rem agit cum sua, cogitat de aliena, & deliberatè cum illa desiderat rem habere, & re vera haberet, si posset, & per illum non stat, peccat lethaliter, ita communiter Doctores, Rebellus 2. *parte, de obligat. iustitiæ, lib. 3. de imped. matrim. quæst.* 19. *sect.* 1. *num.* 3. & D. Thomas, quem citat Rebellus. (*Rebellus.*)

Animaduertendum est etiam, alium esse finem veluti proximum & principalem matrimonij, vt prolis susceptio, multiplicatio speciei, seu generis humani, filiorum educatio; alium velut remotum, & secundarium, vt fornicationis & pollutionis voluntariæ euitatio, mutua debiti præstatio, & similia; adde alium, velut remotissimum à contrahentibus intentum, v.c. sanitas corporis, diuitiarum acquisitio ex filiorum successione hæreditaria, & id genus alia. His positis,

3. *Prima conclusio Matrimonij vsus est licitus inter coniuges propter solam vitationē periculi incontinentiæ, & pollutionis in se, vel in altero coniuge. Rebellus. D. August. Caietan. Sotus.*

Dico primò, non solùm licitus est vsus connubij contracti propter susceptionem, & educationem prolis, sed etiam propter solius incontinentiæ vitationem in se, vel in altero coniuge, & periculum illius, etiam si nullus alius finis intendatur; est communis omnium sententia: eam docet Rebellus 2. *part. de obligat. iust. lib.* 3 *de imped matr. quæst* 19 *sect.* 1. *n.* 3. vbi allegat D. August. *lib.* 1. *de bono coniug. cap.* 49 *art.* 6. Caietanus *in summa verb. matrimonij vsus, initio*, vbi dicit, licitum esse matrimonij iam contracti vsum in remedium concupiscentiæ. Sotus *in 4 dist.* 32. *art.* 4. parco amplioribus probationibus ex authoritate Doctorum. Probatur facilè rationibus.

Primò, quia ex charitate tenemur vitare periculum peccandi cuiusque proximi, quando illud facile, & sine magno detrimento vitare possumus; ergo si alter coniux præsentit periculum incontinentiæ, aut pollutionis in altero, tenetur illud vitare ei reddendo, & si illud in se etiam præsentit, tenetur illud petere, & licitè petit, non enim minus obligat charitas erga se ipsum, quàm erga alium: nemo enim alteri magis est proximus, quàm quisque sibi.

Secundò, quia licitum est cuique contrahere de nouo, & votum facere de contrahendo solùm propter vitandum in se periculum incontinentiæ, quamuis ad id remediis aliis possit vti, vt est communior resolutio in materia voti, & probauimus in secundo præcepto huius operis; quanto ergo magis licitus erit vsus matrimonij iam contracti, propter eundem finem.

Tertiò, quia matrimonium non solùm institutum fuit à Christo Domino propter susceptionem liberorum, sed etiam propter vitationem incontinentiæ, & in remedium concupiscentiæ, aliter enim illicitum esset contrahere inter senes, qui generare filios non possent: at quantum absurdum est propter finem illicitum dicere Christum instituisse Sacramentum.

4. *Secunda conclusio. Ita ob solam corporis sanitatem. Rebellus. Caietan. Henriq.*

Dico secundò, licitus est etiam matrimonij vsus ob solam, & præcisam sanitatem corporis, aliamve honestam causam, etiamsi actualiter non intendatur, nec susceptio, nec prolis educatio, nec pollutionis, aut incontinentiæ euitatio, ita docet Rebellus *dicta 2. parte de obligationib. iustitiæ, lib.* 3. *q.* 19. *sect.* 1. *n.* 4. Caietanus *tom.* 1. *opusculorum tract.* 12. *quæst.* 3. Henriq. *lib.* 11. *de matrim. cap.* 17. *num.* 7. post medium. Probatur

Primò, quia ob sanitatem & valetudinem corporis similésve effectus, & fines licitum est contrahere de nouo, vt probat Caietanus allegatus; ergo licitum erit etiam ob eosdem fines vti matrimonio iam contracto petendo, & reddendo.

Secundò, quia si vir infirmus & parum valens ad seminandum, præsciat corporali ipsius saluti & valetudini seminationem nimium nocere, & post inchoatum ante propriam, & coniugis seminationem illum reprimat, aut ab actu cesset, non intentione impediendæ prolis generationis, sed procurandæ salutis, non peccat mortaliter, imò nec venialiter, quia debitum coniugis intelligitur, salua sanitate, & valetudine corporali, vt optimè docet Henriquez allegatus, & Caietan. *in summa verb. matrimonij vsus*, §. *Primus est*. Quanto ergo magis non peccabit, & licitus erit vsus matrimonij petendo, & reddendo, propter eandem corporis sanitatem.

Dixi *ante propriam, & coniugis seminationem*, quia si coniux iam seminauit, debet vir procurare seminis cōmixtionem, & non reprimere propriam iam inchoatam. quod verum est etiamsi fœmina non seminet, cùm sola seminatio viri sufficiat ad generationem, ne impediatur prolis generatio incipiente iam generationis via.

5. *Tertia conclusio. Petere ob solam delectationem sensitiuam, veniale tantùm est, reddere autem nec veniale. D. August. Rebellus. Caietan.*

Dico tertiò, vsus matrimonij iam contracti per petitionem debiti ob solam & præcisam delectationem sensitiuam venialis tantùm est culpa, reddere autem petenti, quantumuis eo fine reddat, nullum peccatum est, nec veniale, nec mortale; ita docet D. Augustinus *lib.* 1. *de nuptiis, num.* 4. Rebellus 2. *part. de obligat. iust. lib.* 3. *de imped. quæst.* 19. *sect.* 1. *num.* 5. *conclusione* 4. Caietanus *in summa, verb. matrimonij vsus, in principio*, vbi tamen dicit, veniale esse reddere ob solam delectationem veneream, quæ sentitur in actu: sed in hoc non placet. Ratio est, quia bonitas delectationis sensitiuæ non cohonestat actum de se sordidum, ac proinde opus est honesta alia causa quæ ipsum actum cohonestet, hanc habet qui reddit, cùm debeat, & teneatur ad eam redditionem, ex iustitia, petens

petens enim ex iustitiâ, petit etiam si venialiter peccet, ob sensitiuam tantùm carnis delectationem, petendo; ergo alter ex iustitia reddit. Cùm ergo ex iustitia debitum reddat, actum facit ex sua parte licitum, neque proinde dicetur cooperari peccato alterius veniali; si tamen in petente delectatio sensitiua esset causa motiua, sine qua non peteret, & adhuc haberet intentum formaliter, vel virtualiter finem aliquem honestum, v.c. susceptionem filiorum, remedium concupiscentiæ, corporis sanitatem, vel alium similem, tunc nullo modo peccaret petens, neque venialiter, quia finis ille vltimus à se intentus actum petendi cohonestaret.

Et ex dictis colliges obiter, quas ob causas licitum, & illicitum sit contrahere matrimonium. nam ille finis, quicumque ille sit, qui reddit vsum matrimonij licitum, reddit etiam licitam contractionem illius, si de nouo fiat.

Ex parte temporis.

6. *An licitus sit vsus matrimonij in diebus festis, & in die communionis, sententia negatiua.* Circa temporis circumstantiam diuiduntur authores, quidam enim dicunt, non esse peccatum petere diebus festis, nisi sint celeberrimi; veluti Natalis Christi Domini, Paschæ, Pentecostes, feria quinta, & sexta hebdomadæ, dies processionis publicæ, ob publicam, & communem vtilitatem indictus, in quibus asserunt veniale tantùm peccatum esse debitum petere, nisi fiat ad vitandum periculum incontinentiæ, & pollutionis, vel in se, vel in altero coniuge: reddere autem asserunt nullum esse peccatum, nec veniale quidem, etiamsi Eucharistia sumenda sit. Exorandum tamen esse coniugem seriò, non tamen precibus importunis, vt desistat à petitione his diebus; ita docet Henriquez *lib.* 11. *de matrim. cap.* 17. *num.* 5. Sotus *in* 4. *dist.* 32. *quæst. vnica, art.* 3. *concl.* 2. Rebellus 2. *p. oblig. iust. lib.* 3. *de imp. q.* 19. *sect.* 1. *n.* 6. Ledesm. 2. 4. *quæst.* 6. *art.* 1. Magister *in* 4. *dist.* 32. *num.* 3. vbi D. Thom *quæst. vnica, art.* 1. *quæstiuncula* 2. citatur Armilla pro hac parte, *verb. Debitum*, §. 10. Sed ille solum dicit, bonum esse ab huiusmodi actione in his diebus abstinere, non tamen dicit esse peccatum veniale non abstinere. Nauarrus *in manuali Latino, cap.* 6. *num.* 10. & omnes qui dicunt, circumstantiam diei festi non esse aggrauantem, sunt enim multi quos citauimus in secundo præcepto sanctæ Matris Ecclesiæ, vbi de circumstantiis peccatorum egimus, inter quos est Medina *in summa lib.* 1. *cap.* 9. §. 1. Couarr. *in cap. alma Mater* 1. *part.* §. 5. *num.* 3. Probant, quia hi dies magni sunt, & specialissimè diuino cultui dicati ad vacandum Deo, & orationi: & hi actus valde hebetant mentem; quare non carebit culpa saltem veniali ille coniux, qui debitum petendo tantæ distractionis sibi impedimentum apponit, probant etiam ex decretis iuris Canonici antiqui in multis capitibus, & maximè ex *cap. si causa* 33. *quæst.* 4. vbi sic, *Si causa filiorum procreandorum ducitur vxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum vsum matrimonij; quia & dies festi processionisque cessare temporibus his debere demo-strant.*

Henriq. Sotus. Rebellus. Ledesma. Magister. D. Thom. Armilla. Nauarrus. Medina. Couarr.

7. *Astruitur affirmatiua.* Alij, & meliùs, dicunt consilium tantùm esse diebus festis à copula vacare, & nullum esse peccatum, nec veniale quidem siue petant, siue reddant coniuges his diebus. Ita Sanchez *lib* 9 *de matrim. disp.* 12. *num.* 5. Glossa *in cap. proposuisti, dist.* 82. *verb. Præcepit.* Caietanus *in summa verb. Matrimonium, versu, Septimum caput est.* Armilla *verb. Debitum*, §. 10. Sà *verb. Debitum*, *num.* 6. Angelus *ibi, num.* 29. Viualdus *in candelabr. aureo*, vbi de confessione, *num.* 44. Syluester *verb. circunstantia, num.* 3. *& verb. Dominica*; §. 6. D. Bonauentura *dist.* 32. *art* 3. *quæst.* 2. Quamuis enim in principio videatur asserere esse culpam venialem, tamen in fine concludit, neque venialem esse, sed tantùm salubre consilium; probant

Sanchez. Glossa. Caietan. Armilla. Sà. Angelus. Viualdus. Syluester. D. Bonau.

Primò, quia præceptum diuinum de diebus festis colendis, non prohibet petitionem debiti coniugalis, nec specialiter prohibet aliud, quàm sola opera externa seruilia, & aliunde non datur aliud præceptũ, aut ius Canonicum id prohibens; nam *cap. si causa*, 33. *quæst.* 4. quod adducitur, & alia, quæ adduci possunt, loquuntur de consilio, non de præcepto; accedit quia paucissimi se accusant hac de re, & rarissimi etiam Confessores, quamuis doctissimi, de hoc pœnitentes interrogant; signum ergo est, nullum esse peccatum.

Secundò, quia circunstantia diei festi etiamsi sit dies solemnissimus; aut Hebdomadæ sanctæ, non aggrauat peccatum, nec est de necessitate confessionis, vt latè probauimus *in* 2. *præcepto sanctæ Matris Ecclesiæ*: compertum tamen est apud omnes, esse culpam mortalem petere, & reddere in contemptum diei festi, vt optimè fatetur Sanchez citatus *n.* 6: vtraque sententia est probabilis; sed ista secunda meo iudicio est probabilior.

De die quo Eucharistia sumenda est, agemus *num. vlt. huius cap. tertij.*

Ad argumenta primæ opinionis respondeo non esse peccatum veniale apponere impedimentum distractionis, quia præceptum de colendis festis solùm obligat ad abstinendum ab operibus seruilibus, & finis istius præcepti est, vt mens Deo vacet: potest autem quis cessare ab huiusmodi operibus, & seruare præceptum, & Deo non vacare, ac proinde non peccare contra præceptum de colendo Deo, quia finis præcepti non cadit sub præceptum, vt docet D. Thom. 1. 2. *quæst.* 96. *art.* 3. *ad* 3. 8.

Ex parte loci sacri.

Recepta est omnium Doctorum sententia, obligationem reddendi debiti pertinere ad præceptum affirmatiuum, quod non obligat sine debitis circunstantiis loci, & temporis; multæ enim res sunt de se & ex natura sua licitæ, quæ ratione temporis, & loci redduntur illicitæ, & talis est vsus matrimonij, petitio, & redditio illius; quatenus autem reddatur illicitus ratione temporis, diximus suprà *à n.* 6. quatenus verò respectu loci sacri, vel Ecclesiæ, variant authores, qua de re tripartita est opinio. 9.

Prima docet communiter loquendo semper esse mortiferum peccatum vsum matrimonij in loco sacro (nomine autem loci sacri Ecclesia intelligitur) siue petendo, siue reddendo; hanc tenent expresse Nauar. *in manuali Lat. cap.* 57. *num.* 252. *& cap.* 16. *num.* 32. Henriquez *lib.* 11. *de matrim. cap.* 16. *num.* 4. Caietan. *in summ. verb. Matrimonij vsus, versu, Secundus est.* glossa *in cap.* 1. *de consecrat. & in cap. Ecclesijs, dist* 68. Angelus *verb. Consecratio Ecclesiæ*, §. 8. *&* 9. Palud. *in* 4. *dist.* 32. *quæst vnica, art.* 3. D. Anton 3 *part. tit.* 1. *cap.* 20. § 2. Turrecrem. §. *sed cùm naturale, art.* 2. *dist.* 5. & addit Nauarr. *dict. cap.* 16. *num.* 32. semper id esse peccatum mortiferum, siue copula in Ecclesia inter coniuges habeatur voluptatis causa, siue causa-

Refertur opinio asserens vsum matrimonij in Ecclesia esse mortale. Nauarr. Henriq. Caietan. Glossa. Angel. Palludan. D. Anton. Turrecrem.

causa procreandi liberos, siue in remedium concupiscentiæ, ad vitandam incontinentiam, & pollutionem in se, vel in altero coniuge, siue ad multum tempus existant in Ecclesiam inclusi, vt tempore belli, siue ad modicum, quod idipsum docuit Caietanus citatus ex eo fundamento, quia tenentur ad continentiam ex magna etiam absentia per multos annos, viro alibi per mercaturam, vel in re militari occupato; quantò ergo magis ex reuerentia debita loco sacro, deinde quia per hanc copulam fit magna, & notabilis iniuria loco sacro in eo, ad quod sacer est, fuit enim sacer ad officia diuina, & sacra mysteria in eo ritè peragenda, non ad hos fœdos vsus; nomine autem Ecclesiæ, seu loci sacri intelligitur Ecclesia consecrata, vel benedicta, vt infrà dicemus *num.16.*

10. *Refertur secunda negãs.* Secunda opinio è-regione huic opposita absolutè docet illicitum id esse, sed non esse peccatum mortale vsum debiti matrimonij inter coniuges in loco sacro, siue petant, siue redeant, siue ad multum tempus, siue ad exiguum in eo existant, sed tantùm veniale, eam tenet glossa quædam *in cap. Ecclesiis, de consecrat. dist.1.* quam citat, sed non sequitur Nauar. *cap.27.num.252.* & non displicet Soto *in 4. dist.32. art.3. quæst. vnica*, quia non videtur fieri notabilis iniuria loco sacro in eo quòd sacer est, ac proinde si qua iniuria est, leuis tantùm, non grauis est, & fortè nulla, si in remedium fiat concupiscentiæ; sed hæc opinio quoad primam partem, non est probabilis.

11. *Astruitur tertia.* Tertia opinio probabilior docet vsum matrimonij in Ecclesia petendo, vel reddendo, si fiat sine iusta causa, semper esse sacrilegium mortale; ac proinde circunstantiam loci necessariò esse confitendam, quia mutat speciem, & de actu licito alioqui facit illicitum, & ita illicitum, vt reddatur sacrilegium, non tamen manere Ecclesiam pollutam, nec egere purificatione, quandiu accessus est occultus, & non incipit publicari; indigere verò, si publicari incipiat: data autem iusta causa docet hæc opinio licitum esse talem, accessum, & nullum esse peccatum ac proinde nulla egere purificatione Ecclesiam, etiamsi incipiat publicari; hanc tenet Syluester *verb. Consecratio 2. §.5.* Sà *verb. Debitum coniugale, num.12.* Rebellus *2.part. lib.3. num.5. sect.1.* Couar. *2. part. de sponsalibus, cap.7. §. 2. num. 3.* Lessius *tom.1. lib.4. cap. 3. de speciebus luxuriæ, dub.10. num.85.* Toletus *lib.5. cap.12.* Castro *lib.1. de potestate legis pœnalis, cap.3. documento 2.* Syluest. Sa. Rebel. Couar. Lessius. Tolet. Castro.

Addunt tamen huiusmodi Authores si talis accessus fiat publicè, & publicè coeant vir, & vxor in loco sacro, etiamsi factum fuisse constet ex iusta causa, & ad vitandum periculum incontinentiæ in se, vel in altero coniuge, neque coniuges excusari à mortali, neque Ecclesia à reconciliatione, & vt publicè fiat asserunt sufficere, quòd aliquis viderit ipsos coniuges in Ecclesia decumbere in eodem lecto, & non esse opus coitionis actum videre, aut quod publicè lectum ipsum erectum in Ecclesia habuerint, & visus fuerit, etiamsi in eo coniuges decumbere non sint visi. Probatur, quia iusta causa quando actus est occultus, potest illum cohonestare, ita vt non fiat irreuerentia loco sacro; secus quando est publicus, & hoc bene addunt.

12. *Quæ sint, vel non sint iustæ causæ petendi in loco sacro.* Non est autem iusta causa prolis susceptio, nec delectatio sensitiua ex eo actu proueniens; ita Toletus *lib.5. summæ, cap.12.* & Syluester *verb. Debitum coniugale, num 5. & verb. Consecratio 2. num.5.* & ideo semper erit peccatum mortale ex parte petentis, non reddentis, si sobolis suscipiendæ, aut si sensitiuæ voluptatis causa tantùm capiendæ in loco sacro debitum petatur, iuxta Authores præcitatos, & speciatim iuxta Lessium *tom 1. de iustitia lib.4. cap.3. de speciebus luxuriæ, dub.12. num.85.* Et ratio est, quia faciliùs excusatur reddens, quàm petens; nam petens licèt cum peccato petat, actum tamen sibi debitum ex iustitia petit, & suum petit, vnde reddens cooperatur actui iustitiæ, non peccato illius, debet tamen modestè petentem ex charitate monere, ne petat, quòd si noluerit ab eo actu petitionis desistere, reddat, quia licitè reddit, vide quæ dicemus *num.27.* Tolet. Syluest. Lessius.

Causa verò iustè petendi, & reddendi in eodem loco sacro, est vitatio incontinentiæ, & periculi pollutionis vel in se, vel in altero coniuge, cùm enim id tunc fiat ad tuendam vitam spiritualem, propriam, vel alterius coniugis, non cedit in irreuerentiam loci, sicut non cedit occisio, aut mutilatio, vel effusio sanguinis cum debito moderamine ad tuendam vitam corporalem, vt in materia de homicidio latè probauimus in quinto præcepto.

Item longa, & diuturna obsessio in eodem loco sacro, præsertim apud homines rudes, qui non tam facilè continentiæ assueti sunt, secus in politioribus hominibus, & in negotiatoribus, qui diu abesse solent, hi enim citra periculum incontinentiæ, & pollutionis in se, vel altero coniuge, non videntur licitè petere, cùm huiusmodi continentiæ assueti sint, vt speciatim notauit Lessius allegatus.

Præcipua hîc dubitatio est, an solæ cogitationes, desideria, confabulationes, nutus, aspectus, tactus turpes, oculorum intorsiones, fictionesque siue inter solutos, siue inter coniugatos absque copula, ita sint sacrilegia, vt loci circunstantia necessariò sit in confessione aperienda. Sanchez *lib.9. de debito coniugali, disp.15. num.21.* Caietan. *tom.1. opusculorum, tract.17. opusc.31. responsione 12. dub.2.* Nauar. *in cap. consideret, in principio, num.20. de pœnit. dist.15.* Alcocer *in summa, cap.20. fol.74. colum.2. §. los tocamientos*, docent tactus quantumcumque turpes in loco sacro absque pollutionis periculo non habere circunstantiam sacrilegij necessariò in confessione dicendam, siue fiant inter coniuges, siue inter solutos, & à fortiori idem dicent de aspectibus, confabulationibus, & nutibus, & desideriis. Probant, quia inter coniuges huiusmodi actiones sunt licitæ in ordine ad copulam si sine periculo pollutionis contingant; inter solutos verò quamuis non sint licitæ, tamen per illas non fit irreuerentia notabilis loco sacro; deinde, quia tunc loci circunstantia sacrilegium constituit, & in confessione aperienda est, quando actus in eo exercitus aduersatur directè sanctitati, aut immunitati loci, id est, illis ad quæ locus sanctificatus est, vt si impediat posse ibi celebrari, mortuos sepeliri, diuina exerceri, aut ab eo loco immunitatem auferat, aut securitatem rerum ibi ad custodiam depositarum; sed huiusmodi tactibus quantumuis turpibus, & per partes inhonestas, non violatur Ecclesia, cùm cessat pollutio, & eius periculum, vt suppponimus; ergo non impediuntur huiusmodi tactibus officia diuina, nec mortuorum sepulturæ; non ergo sacrilegi sunt, nec loci circunstantia est necessariò confitenda. 13. *Tactus in Ecclesia an sint sacrilegia per partes etiam inhonestas.* Sanch. Caiet. Nauar. Alcocer.

Quid de confabulationibus, aspectibus, &c.

Quòd si hæc dicuntur in tactibus, idem etiam à fortiori dicendum erit de aspectibus, confabulationibus, & oculorum fictionibus, quando sine prædicta pollutione contingunt, & quòd huiusmodi res non sint sacrilegia, si in Ecclesia citra pollutionem contingant, neque loci circunstantia necessariò sit aperienda, docet expresse Ludouic. Lopez 1. *part. instruct. cap.*33. §.2. Canus *in relectione de pœnit.* quem *ibi* citat Rodrig. *tom.* 1. *summæ in* 2. *editione cap.*207. *num.*1. Ledesma *in summa in sacramento de pœnit. cap.*19. §. *Acerca desta conclusion.* Limitat tamen Ledesma, nisi huiusmodi verba inhonesta altiori proferantur voce, tunc enim erit sacrilegium, & circunstantia loci sacri necessariò detegenda; sed minimè id credo cum Sancio allegato *num.*18. & hæc doctrina verior est, quidquid dicat Syluester *verb. Confessio*, §.1. vbi tenet oculorum fictiones in Ecclesia habitas habere circunstantiam sacrilegij in confessione necessariò explicandam.

Lopez. Canus. Rodrig. Ledesm.

14. *Existens in Ecclesia non committit sacrilegium si extra illam fornicari desideret, secus si existens foris id intra efficere cupiat.*

Notabis tamen, si quis in Ecclesia existens desideret habere copulam extra illam, non esse sacrilegium, nec loci circunstantiam vbi tale desiderium habitum fuit, esse de necessitate confessionis; secus si ibidem appetat talem copulam fornicariam exercere, aut si existens extra Ecclesiam, & locum sacrum, in loco sacro, & Ecclesia copulam habere desideret, ita docet Sanchez *lib.*9. *de debito coniugali, disp.*11. *num.*28. Rodrig *tom.* 1. *summæ in* 2. *edit. cap.*207. *num.*1. Canus *in relect. de pœnit. part.*5. Nauarrus *cap. consideret, in principio, num.*21. *de pœnit. dist.*5. *& in summa, cap.*6. Hispanica *num.*10. Latina 12. Viualdus 1. *part. in candelabr. sacrament. de confessione, num.*46. Ludouic. Lopez 1. *part. instruct. cap.*33. §. *cæterùm, quia de copula*, Alcocer. *in summ. cap.* 20. *fol.*74. *col.*1. Et ratio est, quia ad constituendum peccatum sacrilegij non attenditur locus vbi desiderium committendi prædictum sacrilegium concipitur; sed vbi actus sacrilegij consummatur, vel desideratur consummari; sic si in Ecclesia existens desideres extra illam furari, semen per pollutionem, aut sanguinem per occisionem, aut vulnerationem effundere, loci circunstantia vbi id desiderasti, non est de necessitate confessionis; secus si extrà existens desideres intra illam hæc efficere, vel ibi hæc in eodem loco deliberare perpetrare, iuxta hos Doctores.

Sanchez. Rodrig. Canus. Nauar. Viuald. Lopez. Alcocer.

Henriq.

Vnde falsa est omnino doctrina Henriq. *lib* 9. *de matrim. cap.*17. *num.*4. *ad finem*, vbi dicit, non violari Ecclesiam à iudice, qui emisso iaculo extra Ecclesiam existens perturbatorem Reipublicæ intra illam existentem occidit, quem capere non potest, & fundamentum illius est, quia actum debitum exercet, & sibi iure concessum, vtiturque iure suo; at hoc falsum est, quia licèt iudex iure possit latrones, & sceleratos occidere, non tamen in Ecclesia, id enim sibi iure Canonico vetitum est, propter reuerentiam loci, sed de his latè egimus *in secundo præcepto sanctæ Matris Ecclesiæ*, vbi de circunstantiis confessionis latè tractauimus; quamobrem ad eum locum te remittimus.

15. *Quid nomine Ecclesiæ intelligatur, & à quo illa reconcilietur.*

Locus sacer intelligitur Ecclesia consecrata, aut benedicta, quia ante consecrationem, aut benedictionem non est locus sacer; est tamen magnum discrimen inter Ecclesiam consecratam, & benedictam, quia si fuerit consecrata, non poterit nisi ab Episcopo loci purificari, aut de eius licentia per alium Episcopum. *cap. aqua, de consecrat. Ecclesiæ.* Graphis *lib.* 2. *de speciebus sacrilegij, cap.*48. *n.*10. & communiter omnes: simplici autem Sacerdoti committi id non potest, nisi solùm à Summo Pontifice secundùm eundem, & secundùm glossam in dicto *cap. aqua*, & Syluestrum *verb. consecratio* 2. *quæst.* 8. & debet reconciliari per aquam cum vino, & cinere benedictam, iuxta formam Ceremonialis Romani. Si verò Ecclesia non fuerit consecrata, potest à simplici Sacerdote per aspersionem aquæ benedictæ purificari, iuxta citatos DD. sequitur Nauarrus *in manuali Latino, cap.* 27. *num.* 151. & hæc est causa, ob quam Ecclesiæ non tam frequenter consecrantur, sed benedicuntur tantùm de mandato Episcopi per aliquem Sacerdotem, vt facilior sit illarum purificatio, si violentur.

Violata autem Ecclesia, violatur etiam Cœmeterium, quia accessorium sequitur principale; violato verò Cœmeterio, non violatur Ecclesia.

16. *Quæ loca ipsius Ecclesiæ ad illam pertineant, vel non.*

Non omnis tamen locus Ecclesiæ dicitur sacer, sed ille tantùm, qui pertinet ad corpus Ecclesiæ internum à parte interna portæ, vsque ad vltimum parietem Capellæ maioris, & à tecto vsque ad pauimentum, per tectum autem intelligimus ipsum tabulatum, quo tectum vestiri solet. Nam si quod spatium vacuum manet inter ipsum tabulatum, & simplex tectum, ad Ecclesiam, & locum sacrum non pertinebit; quare etiam non manebit Ecclesia polluta, si copula habeatur supra tectum, nec intra illud vacuum, nec si habeatur subter pauimentum, si inibi sit spelunca aliqua. Excipe tamen fornices illos, in quibus sepeliuntur mortui, quia cùm sint loca deputata, & benedicta ad fidelium sepulturam, partes Ecclesiæ dicuntur, nec si habeatur in Sacristia, quia diuiditur pariete ab Ecclesia; nec in tribunis, quia à parte externa Ecclesiæ continentur; nec in confessionariis, si pariete aliquo, vel tabulato, aut panno cerato fixo ab Ecclesia diuidantur, tunc enim si copula, vel pollutio habeatur à parte externa Ecclesiæ, quam diuidit tabulatum, vel pannus, cùm ea pars non spectet ad Ecclesiam, non manebit illa polluta; manebit autem si à parte interna Ecclesiæ habeatur, quia tunc ea pars ad illam spectat. Chorus vel est locus quidam intra Ecclesiam scabellis distinctus, & tunc non est dubium esse partem Ecclesiæ, & ad illam pertinere; vel est locus à terra eleuatus arcubus, vel columnis; & tunc dubium est, an ad Ecclesiam pertineat? pertinere affirmandum cum Sanchez *lib.* 9. *de matrimonio, disp.*15. *num.*33. idémque docet D. Anton. 2. *part. titul.* 2. *cap.*21. §.1. *circa medium*, & idem addit Sanchez, dicendum est de loco organorum, & quia intra parietes Ecclesiæ sunt organa, & quia ille sonus pars est diuini cultus; quare si copula, vel pollutio inibi habeatur, manebit Ecclesia polluta, & circumstantia loci in confessione erit aperienda necessariò. Prophilæa, seu cornigiæ, sunt intra Ecclesiam, & ad illam pertinent. Oratoria, quæ domi habentur, licèt in eis Missa de licentia Episcopi celebretur, nec sunt Ecclesiæ, nec ad illam spectant, cùm ad prophanos vsus redire possint arbitrio domini; quare ea loci circumstantia non est confitenda, vide Sancium *lib.*9. *de matrimonio, disp.* 15. *à num.* 25. vbi pulchrè per huiusmodi discurrit loca, illius tamen doctrina tota hîc breuiter comprehenditur; latiùs illam disputamus *præcepto* 2. *de quinque Ecclesiæ præceptis*, vbi eam videre poteris, si lubet.

Sanch. D. Anton.

Ex

Ex parte situs, & innaturalis vsus.

17\. *Vxores extra vas naturale polluere est peccatum mort.* D. Thomas. Caietanus. Nauarr. Henriq. Sanchez.

Seruandus est modus naturalis inter ipsos coniuges, vt sit thorus immaculatus, & talis, qualem Deus instituit; est enim graue peccatum siquis vxorem polluat sodomiticè, vt docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 1. Caietanus *ibi art.* 11. Henriq *lib.* 11. *de matrim. cap.* 17. *num.* 6. Nauarrus *in manuali Latino*, *cap.* 16. *num.* 42. Sotus *dist.* 31. *art.* 4. *ad finem*, vel inter crura, vel aliter semen effundendo extra naturale vas, & id ipsum docet etiam Sanchez *lib.* 9. *de debito coniugali*, *disp.* 27. *num* 2. quia aduersatur fini naturali illius copulæ, qui est prolis generatio, propter quem matrimonium institutum est, & quamuis aliqui insinuare videantur id illicitum esse in viro agenti, non in vxore patienti, vt refert Abulensis *cap.* 1. *in Matth. quæst.* 224. quia non habet sui corporis potestatem, sed solus vir illam habet. Deinde quia stat, petentem reum esse culpæ, non reddentem. At tenendum omnino est, nullo modo licere vxori pati copulam sodomiticam, aut effusionem seminis extra vas, etiamsi sibi mors intentetur à viro, quia ea copula est intrinsecè mala, peiorque fornicatione simplici, quæ nullo modo potest cohonestari, & à qua timor præsentis mortis non excusat; sola enim copula matrimonialis naturalis, non contra naturam, licita est: ita Alensis 2. *parte quæst.* 166. *memb.* 5. *ad* 2. Abulensis *cap.* 5. *in Matthæum, quæst.* 224. D. Antonin. 3. *part. tit.* 1. *cap.* 20. §. 3. Syluester *verb. Debitum, quæst.* 4. *initio.* Tabiena *verb. matrim.* 3. *quæst. penultima*, Ledesma 2. *part. quæst.* 51. *art.* 6. *propositione* 5. Margarita Confessorum *in* 6. *præcepto*, *fol.* 16. *parte* 1. Graphis 1. *part. decision. aurear. lib.* 2. *cap.* 82. *num.* 13. Nec obstat ratio à contrariis allata, quoniam vir non habet potestatem corporis vxoris ad illicitos, & innaturales vsus, sed solùm ad naturales.

(Alensis. Abulensis. D. Anton. Syluester. Tabiena. Ledesma. Margarita. Graphis.)

18\. Si vir volens legitimam copulam cum vxore habere, & vt se ad eam excitet, illam inchoat sodomiticè, non animo consummandi illegitimè, sed animo tantùm sic se exercitandi ad consummandum copulam legitimam, quidam insinuare videntur, id tantum esse veniale peccatum, non mortale, dummodo absit periculum effundendi semen, inter quos est Nauarrus *lib.* 5. *consilior. tit. de pœnit. & remissionib. num.* 7. vbi asserit id tantùm esse peccatum cuiusdam tactus illiciti, nec teneri virum confiteri circumstantiam sodomiæ; vnde apertè supponit veniale tantùm peccatum esse, & fauere videtur Ouandus *in* 4. *dist.* 31. *quæst. vnica, propositione* 3. dum ait, omnem actum libidinosum excusari posse inter coniuges, si absit periculum pollutionis. At quàm ingens absurdum hoc sit, quàm alienum à piis auribus, & à sana doctrina peritorum hominum, nemo non videt, quia ille tactus nec ex se, nec natura sua, nec ex tangentis recta, & bene ordinata intentione potest ad naturalem copulam referri, est enim actus ille contra naturam, & medium omninò improportionatum ad copulam legitimam, & naturalem, & alterius ordinis luxuria; quare semper est peccatum mortale, & graue quidem contra eandem naturam, vt optimè docet Sanchez *lib.* 9 *de matrimonio, disput.* 17. *num.* 5. & est sodomia inchoata, vt de se patet.

(Nauarr. Ouandus. Sanchez.)

19\. Si tamen vir superficie tenus circa vas præposterum vxoris suæ, aut circa illius os membrum virile refricaret in ordine ad copulam legitimam habendam, cessante omni pollutionis periculo, existimat Sanchez modò allegatus, veniale tantùm peccatum esse, licèt sit grauius. At ego mortiferum omnino peccatum esse credo, quia neutrum membrum, seu partem natura ordinauit ad copulam legitimam, nec proximè, nec remotè; sicut ordinauit manus, crura, & similia, & quia periculum est, ne homo carnis pruritu irritatus, in eam partem semen effundat luxuriosè. Iam verò si membrum virile in os immittatur, mitti sine dubio peccatum mortiferum videtur, cùm sit inaudita species luxuriæ, & plusquam contra naturam, si sic dicere fas est; deinde, quia est proximum periculum consummandi præposterum, & innaturalem coitum in ore, quare non veniales tantùm huiusmodi tactus esse existimo inter coniuges matrimonio copulatos, sed mortales omninò; horret enim natura similes libidinis modos, etiam inter ipsos coniuges, cùm nec inter animantes fiant.

Sed quæstio hîc incidenter oritur, an sit culpa lethalis, si vir semen extra legitimum vxoris vas effundat. Et verò multis modis id potest contingere; vel casu, & sine aduertentia; vel cum aduertentia sine repressione, & sine consummatione copulæ, quæ potest statim licitè haberi; vel si à proposito, & à parte ante de industria id à viro procuretur, ne generatio filiorum detur. Si contingat primo modo, constat non esse peccatum, quia non est actus voluntarius, vbi enim voluntas non datur, peccatum non committitur: si secundo modo, non excusarem eam effusionem à peccato mortali; quia si animaduertit, & noluit reprimere cùm facilè possit; nec voluit copulam legitimam cum vxore statim consummare, consequenter voluit se voluntariè polluere, quod peccatum mortale est: si tertio modo contingat, fatentur omnes culpam esse mortalem; & quia impeditur finis ad quem Deus matrimonium præcipuè instituit, & quia tunc perinde est, imò nihil aliud est, quàm se extra vas polluere, quod peccatum esse mortiferum, nemo dubitat. 20.

Dubium graue est, an seminante viro, & post seminationem intra vas vxoris à copula cessante, liceat vxori, quæ nondum seminauit, se tactibus ad seminandum incitare? & videtur id sibi non licere. 21.

Primò, quia actus ille iam videtur consummatus ex parte finis ad generationem, cùm fœmineum semen ad illam non requiratur.

Secundò, quia nihil aliud id videtur, quàm se polluere propriis manibus, quod omnino est illicitum, licere tamen id ipsi fœminæ, docet Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disput.* 17. *num.* 12. quia illa prouocatio fœminæ est perfectio præcedentis copulæ, & consummatio illius, & moraliter loquendo, est idem actus; quamuis enim ad generationem non desideretur vxorium semen, valde tamen ad illam confert, vt hactenus diximus; deinde quia alioquin relinquerentur vxores in euidentissimo periculo peccandi lethaliter, cùm frequentiùs viri, quia robustiores, præmaturiùs seminant, & illico recedant manenti in fœminis valde irritata, & commota libidine. Ego Sancio assentior.

Fœmina non tenetur cum anxietate magna, & labore diu manens in lecto conseruare præferuidum semen viri; est enim huiusmodi semen aliquando tam præferuidum, ac calidum, vt vix illud retinere possint fœminæ; ita docet expresè 22. *An fœmina teneatur præferuidum viri semen retinere.*

Henriquez. Henriquez *lib. 11. de matrimonio, cap. 6. num 8. initio*, & Recentiores hac de re consulti: peccat tamen lethiferè si cùm possit illud conseruare, statim eiiciat, vel potu aquæ frigidæ eneruet, vel alio remedio excutiat, quia impedit generationem, & damnum nasciturae soboli infert. ita Henriq. allegatus, & communiter omnes.

23. 24. 25. *Mutatio situs, an sit peccatum mortale.* Mutatio situs, ita vt fœmina sit incuba, & vir succubus, probabilius est non excedere grauem culpam venialem, quia non solet impedire generationem prolis; matrix enim fœminæ vim habet attractiuam, & retentiuam seminis virilis, sicut stomachus respectu cibi, & si fortè aliqua guttula effundatur, id præter intentionem est, id docet Henriq. allegatus *in 6 post med.* Caietanus 2. 2. *quæst. 154. art. 11.* Syluester *verb. Debitum coniugale, § 6.* Nauarr. *in man. Latino, cap. 16 num 42.* Rebellus 2. *part. de obligat. iustitiæ, lib. 3. de imped. quæst 16. sect. 1. num. 11.* Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 16. num. 3. iuncto 2.* Albert. Magnus *in 4. dist. 31. art. 24* vbi supplementum Gabrielis *quæst. vnica, art. 2. conclus. 6.* Ioannes de Friburgo *in summa confessorum, lib. 4 tit. 2. q. 47.* Ioan. Anton. 3. *part. tit. 1. cap. 2. § 3.* Victoria *in summa de matrim. § finem sequitur modus*, Sotus *in 4. dist 31. quæst. vnica, art. 4 ad finem*, ibi Ouandus *quæst. vnica, propositione 3.* Sà *in summa verb. Debitum coniugale, vers. nullus modus.* Lopez *1. part. instruct. cap. 87. in fine, & cap 82. vers. igitur loquendo*, Emanuel Rodriguez *tom. 1. summæ in 2. edit. cap. 143. ad finem.* Viualdus *in Candelabr. aureo, 1. part. de matrimon. num 261* Veiga *tom. 1. summæ, cap. 78. casu 2.* Matienzo *lib 5. Recopilat. tit. 1.* glossa *num. 108.* Graphis *1 part. decis. aurear. lib. 2 cap 82. num. 17.* Rosella *verb. Debitum, num. 11.* Petrus de Ledesma *de matrim. quæst. 49. art. 6.* Tabiena *verb. Matrimonium 3. quæst penultima.* Medina *lib. 1 Summæ c. 16. §. 13. fol. mihi 132. vers. 2.* & aliis probatur.

(Margin: Henriq. Caietan. Syluester. Nauarr. Rebellus. Sanchez. Albert. Mag. Gabriel. Friburg. Ioan. Anan. Victoria. Sotus. Ouandus. Sà. Lopez. Rodrig. Viualdus. Veiga. Matienzo. Glossa. Graphis. Rosella. Ledesma. Tabiena. Medina.)

Primò, quia semen non recipitur in matricem fœminæ per infusionem, seu descensum, sed per attractionem; est enim in ea virtus attrahens, sicut est in stomacho ad attrahendum cibũ, quod patet in eo casu, quem refert D. Thom. *quodlibeto 6. art. 18* de filia in eodem lecto cum patre accumbente, quæ vi attractiua matricis, semen paternum per lectum noctu effusum attraxit, & inde effecta est grauida sine patris culpa, & id non semel accidisse in balneis testantur Doctores graues; ergo nullus corporis situs, modò intra vas naturale fiat receptio in concubitu, obstat generationi, ac proinde non constituet peccatum lethale cùm seruetur finis legitimus matrimonij, qui est posse sobolem concipi. nam si matrix distans semen attrahit, à fortiori sibi contiguum attrahet.

Secundò, quia mutatio situs, est quidam abusus, & naturalis ordinis peruersio in solis accidentalibus contingens, cùm vas legitimum seruetur, ac proinde cùm id non impediat generationem, non excedet culpam venialem, vt diximus *num. 5.* quod semper est intelligendum, sublato scandalo, & modò non sit periculum effundendi semen virile extra vas naturale fœminæ, quod idem, vt benè animaduertit Henriquez *loco allegato*, cætera inuenies Summario sequenti.

SVMMARIVM.

Mutatio situs inter coniuges ex iusta causa, nec venialis est culpa. num. 26.

Non tenetur coniux petenti reddere, quando datur periculum effusionis extra vas naturale, num. 27.

Nulla culpa est, nec venialis, petere, & reddere cum continuo fluxu, quem vxor patitur. num. 28.

Si fluxus sit menstruus, veniale tantùm est petere, & reddere, excusatur tamen reddendo à veniali, si maritum amicè monuit, ne peteret. num. 29.

Peccat lethaliter, qui ad grauidam accedit cum periculo aborsus, num. 30. Et qui vel medicamento, vel venæ incisione illum procurat, num. 31. Et an prægnans causa valetudinis illum possit procurare fœtu non animato, num. 32. Quid si fœtus iam sit animatus, num. 33. & 34. Quid de ea, quæ strictè se cingit, vt aborsum faciat, num. 35. Quid de iis qui in lectulo puerum collocant cùm periculo suffocationis. num. 36.

Tactus in ordine ad copulam per partes inhonestas inter coniuges, sunt liciti, num. 37. Quid quando vir verenda vxoris post seminationem adlambit, aut vxor verenda viri deosculatur, ibid. An hi tactus inter solutos sint mortaliter illiciti, n. 38.

Quid si coniuges velint tantùm sistere in delectatione quæ in illis sentitur, num. 39. Quid si nihil de pollutione futura cogitent, gaudeant tamen cùm aduenerit. num. 40.

An licita sit copula inter coniuges, qui ob impotentiam superuenientem perfectè coire non possunt propter viri castrationem. num. 41. & 42.

An sint liciti inter coniuges impotentes. num. 43.

Quid si impotentia adueniat matrimonio rato, non consummato. num. 44.

Quid si sit probabilis spes seminandi. num. 45.

An liceat se irritare ad copulam cibis præcalidis quatenus, & quomodo. num. 46.

Quæ sit causa iusta negandi debitum, & separandi thorum. num. 47.

An coniugi amenti teneatur coniux sanus reddere, num. 48.

An sæpissimè, & molestissimè petenti negari possit, num. 49.

An negari possit coniugi ebrio, aut furioso, num. 50.

An peccet mulier, quæ statim post copulam semen eiicit. ibid.

An liceat accedere ad Eucharistiam post copulam eodem die habitam, vel nocte antecedenti, numero 51.

Sciendum est aliquando nullam esse culpam, nec venialem quidem, mutare situm; ita vt vxor incubet viro, quando non captandæ voluptatis gratia accidit, sed aliqua iusta causa intercedente, v. c. quia mala affectio corporis alium coitum non patitur vel ob viri pinguedinem, vel ad vitandum periculum aborsus in muliere prægnante, vel quauis alia iusta causa occurrente. ita D. Thom. *in 4. dist. 37. ad finem, in expositione literæ, aliàs 31.* Caietanus *in summa verb. Matrimonium cap. vlt. vers. secundum caput, & 2. 2. q. 154. art. 11. quæst. 4. §. pro prima tamen obiectione, & art. 1. circa solutionem ad 4. § ad 2. de modo.* Sanchez *lib. 9. de debito coniugali, disp. 16. num. 6.* & præcipuè *num. 7.* Ledesma 2. 4. *quæst. 51. num. 17.* Ludou. Lopez *1. part. Instruct. cap. 87. ad finem*, Graphis *1. part. decis. aur. lib. 2. cap. 82. num. 17.* 26. *Mutatio situs ex iusta causa nec veniale est.*

(Margin: D Thom. Caietan. Sanchez. Ledesma. Lud. Lopez. Graphis.)

27. Dubitabis tamen, an coniugi petenti modo indebito quoad situm teneatur alter coniux reddere? Respondeo breuiter, quando sic concumbere fuerit peccatum lethale propter periculum effusionis seminis extra vas naturale, aut propter periculum eiiciendi foras semen iam receptum ratione modi extraordinarij concũbendi nó teneri coniugem

coniugem reddere petenti, talis enim concubitus est prohibitus ratione circumstantiæ ipsi actui inhærentis, est enim contra finem generationis humanæ prolis, & perinde ac si vir peteret, vt vxor cooperaretur ad pollutionem; quare nullus timor, grauis etiam, reddentem excusat, ita docet Sanchez *lib.9.de matrimonio, disput.16.num.8.* Ludou. Lopez *1.part.instruct.cap.82. §.igitur loquendo.* Quando verò nulla est culpa in petente, vt diximus *num. præcedenti*, tenetur vxor reddere, vt patet, non est enim causa ob quam excusetur, quando autem sola est culpa venialis in petente, quidam ex iis, qui censent esse culpam venialem variare situm, asserunt non teneri vxorem reddere, quia non petitur debitum, modo debito; sic Armilla *verb. Debitum, num.7.* Pallac. *in 4. dist.32. disp.1. fol.712. casu 10.* licèt non omnino apertè; D. Anton. *3.part.tit.1.cap.20.§.7.* vnde optimè dixit Henriq. *lib.11. de matrim. cap.16. num.6.* non teneri vxorem reddere viro succubanti, propter probabilem opinionem, quæ docet hanc mutationem situs esse grauem culpam lethalem. Nihilominus probabilius est teneri reddere, vt suprà dixi, ita expresè Sanchez allegatus modò. Petrus Soto *de matrim. lect. 16. §. finem sequitur modus.* Caietanus *2.2.quæst.154.art.1. circa solution. ad 4. §.ad 2. de modo.* Et ratio est, quia vxor tenetur reddere petenti in omni actu qui mortalem culpam excludat, ex quo sequi potest generatio, & in quo nō datur periculum vertendi semen; vnde cùm in eo concumbendi modo sequi possit generatio, nec periculum seminis eiiciendi detur, sequitur, vt teneatur reddere, & non cooperetur peccato veniali petentis, cùm debitum soluat, tenetur tamen sub veniali amicè rogare petentem, vt eo modo non petat, quod si noluerit tunc ab eo actu desistere, reddat, quia licitè reddit, si tamen eam admonitionem non præmittat, venialis tantùm culpa erit, vt dixi.

Sanchez. Lud. Lopez. Armilla. Pallac. D. Anton. Henriq. Sanchez. P. Soto. Caietanus.

Ex parte menstruorum.

28. Menstruus est ille fluxus, qui singulis mensibus fœminis solet euenire: fluxus autem mulieris, absolutè loquendo, vel est morbosus, & præternaturalis; vel est ordinarius, qualis ille est, quem fœminæ (vt dixi) singulis mensibus pati solent: si est morbosus, & continuus, omnes concedunt, nullum esse peccatum petere, & reddere, alioquin cogerentur coniuges vti raro iure suo, & multa paterentur libidinis incendia, multásque & graues tentationes carnis cum graui pollutionis periculo incontinentiæque, quod onerosissimum illis esset, & conscientiis perniciosissimum. Nec obstat proles suscipienda, quæ sola in hoc casu obstare posset, quia vel illa, quod certius est, nulla tunc nasceretur, vel rarò nasceretur monstrosa; vel si monstrosa nascatur, melius erit ei sic esse, quàm non esse, & ita docet Nauarrus *in manuali Latino, cap.16. num.32.* vbi dicit non peccare coniugem, nec etiam venialiter, qui eo fine petit, aut reddit, ne coniugi suo sit odiosus, aut vt periculum incontinentiæ illius, vel proprium euitet: lethaliter autem nunquam peccare, etiamsi credat ex eo coitu monstrosam prolem nascituram, & hanc opinionem sequitur Paludan. *in 4. dist. 32. quæst.1. col.4.* & D. Anton. *3 part. tit.1. cap.20. §.5.* Castro *lib. 1. de lege pœnali, cap. 12.* Rebellus *8. part. de obligat. iustitiæ, lib.3. de imped. quæst.16. section. 1.*

Nauarr. Palud. D Anton. Castro. Rebellus.

Cùm verò fluxus est menstruus ordinarius, & naturalis, communis sententia docet peccatum esse veniale tantùm tunc petere, & reddere, etiamsi scienter absque vlla iusta causa petatur: reddendo autem excusari fœminam à veniali, si maritum moneat amicè, ne petat: ita docet Caietan. *in sum. verb. matrimonij vsus, post initium*; non debet tamen mulier dum maritum monet, ne petat, suum menstruum significare, ne maritus ab illa abhorreat, nisi alioqui tam probatæ virtutis sit, vt contrarium de illo speretur; idem tenet etiam D. Thom. *in 4. quæst.32.* & omnes citati *num. præcedenti*, nulli enim facit iniuriam, qui vtitur iure suo, & quia tunc vel non concipitur proles, vel si concipitur, non concipitur monstrosa. 29.

Quid si fluxus sit menstruus. Caietan. D Thom.

Olim in lege veteri huic præcepto adnexa erat pœna mortis, vt habetur *Leuitico 18.* sed quia hoc præceptum cæremoniale erat, ideo cum ea lege expirauit.

Ex parte aborsus.

Ex parte aborsus lethale peccatum committit in genere homicidij maritus, (& idem de soluto) qui ad mulierem grauidam accedit cum periculo aborsus, quando sciebat illam esse grauidam, & nihilominus cùm eo periculo ad illam voluit accedere, idque etiamsi aborsus non sequatur, quia iam scienter se tali periculo exposuit: è contrario verò si sine eo probabili periculo accedat, quamuis postea sequatur aborsus, non ideo erit mortale, & ratio est, quia vita prolis, bonum est non lædendum, & ex parte sua lædit quantum potest, qui periculum præuidet, & se illi libenter exponit: ita docet Caietanus *in summa, verb. matrimonium, §.1. ad finem, de vsu matrimonij.* Nauarrus *in manuali Lat. cap.15. num.14.* D. Anton. *2. part. tit.7. cap.8. §.11.* & Panormitanus *in cap. sicut ex literarum, de homicidio.* 30.

Peccat mort. qui ad grauidam accedit cum periculo aborsus. Caietan. Nauar. D Anton. Panorm.

Similiter peccat lethaliter mulier, quæ medicamento, aut phlebotomia, id est, venæ pedis incisione vtitur, etiam ante prolis animationem, & quia impedit generationem, & quia viam impedit, qua Deus vt Auctor naturæ humanæ, cum naturali pacto vitam hominibus dedit, ne scilicet viam nascendi aliis impedirent, ita præter auctores modò allegatos Henriquez *lib. 11. de matrim. cap.6. num.8.* & Rebellus *2. part. de oblig. iustitiæ, lib.3. sect.1. num.13. quæst.16.* 31.

Et qui medicamento procurat aborsū. Henriq. Rebell.

Excusatur tamen à peccato si prægnans ob grauem, & periculosum morbum de iudicio Medicorum medicamentum sumat ad corporalem salutem necessarium, ex intentione, etiam secundaria expellendi fœtum nondum animatum; habet enim mater ius præferendi vitam suam spei vitæ futuræ alienæ; quod tamen intelligendum est, modò fiat ex præcipua intentione curandæ matris, non occidendæ, aut præoccupandæ prolis nondum animatæ; habet enim mater antequam fœtum concipiat, ius vtendi remediis ad salutem corporis necessariis; quod ius non amisit per conceptionem illius; deinde, quia aborsus non censetur tunc procuratus, sed permissus, & præter intentionem secutus. ita docet Henriquez *lib.11. de matrimon. cap.6. num.8.* Nauarr. *in manuali Latino cap.25. num.62.* Syluester *verb. Medicus, quæst.4.* D. Anton. *3. part. tit.7. cap.2. §.2.* Lessius *tom.1. lib.2. de iniurijs in corpus proximi, dub.10. num.61.* Petrus Nauarra *lib.2. de rest. cap.3. num.146.* Couarr. *in Clement. si furiosus, 2. part. §.3. num.1. vers. hinc omnino,* 32.

Prægnans, an in morbo possit ob valetudinē procurare aborsum. Henriq. Nauarr. Syluest. D Anton. Lessius. Petr. Nau. Couar.

Sayrus. omnino. Sayrus *in claui regia, lib. 7. cap. 12. num. 19.* Vide quæ diximus *in quinto præcepto, lib. 1. cap. 12. num. 29.*

33. *Quid si fœtus sit animatus.* Si tamen constet fœtum iam esse animatum (animatur autem si masculus sit ad dies 40. si fœmineus ad 80. vt diximus *in quinto præcepto huius operis, loco allegato, num. 32.*) partita est opinio; quidam enim dicunt non licere matri vti remediis ad procurandam vitam, & salutem corporis ex intentione expellendi, vel occidendi fœtum iam animatum; licere tamen illis vti animo expellendi noxios humores, licèt per accidens sequatur aborsus quem omnino non intendit, & consequenter licere Medicis hoc consulere, ita docet expresse Henriq. *lib. 11. de matrim. cap. 16. num. 8. ad finem,* & citat Peñam, Mantium, Costam, & alios, sed loca non allegat, & fundamentum illius est, quia habemus iustum bellum contra noxios humores, qui nobis vitam auferre volunt: at in iusto bello licet hostem persequi, etiamsi per accidens mors sequatur alicuius innocentis; sic licet Principi, qui iustum bellum gerit, tormenta bellica in turrem dirigere, in qua scit constitutum esse puerum innocentem; cuique enim licitum est persequi ius suum, vt patet. Est probabilis hæc opinio. (Henriq.)

34. Secunda tamen, & communior hodie opinio docet post fœtum animatum non licere matri medicamentum sumere ex directa, & positiua intentione expellendi noxios humores, & curandi sese cum periculo vitæ fœtus animati, & consequenter non licere etiam Medicis id consulere.

Primò, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona: malum autem est prolem occidere.

Secundò, quia tenemur nostram vitam temporalem periculo exponere pro vita spirituali proximi, vti probauimus *in quinto præcepto huius operis, lib. cap. 12. num. 8.* Ergo si abstinente matre à tali medicamento proles viua seruari potest ad Baptismum, tenetur ex charitate cum vitę periculo eo medicamento abstinere: si tamen proles probabiliter putetur iam emortua, tunc id licebit, nec est similis casus de bello iusto aduersùs hostes iniustos, quia nec proles antecedenter, nec noxij humores nobis velut hostes per nostram iniuriam, causam belli illis indicendi præbuerunt, vt patet, ita docent Lessius *lib. 2. de iniuriis in corpus proximi, dub. 10. num. 67.* D. Anton. *3. part. tit. 7. cap. 2. §. 2.* Sayrus *in claui regia, lib. 7. cap. 62. n. 22.* Petrus Nauarrus *lib. 2. de rest. cap. 3. num. 138. & 143.* Aragonius *2. 2. quæst. 64. art. 7.* & alij (Lessius. D Anton. Sayrus Nauarr. Aragonius.)

35. Peccat etiam lethaliter in genere homicidij mulier grauida, quæ procurat abortum, se nimio labore fatigando, strictè ea intentione cingendo, vel quouis alio modo opprimendo, vt fœtum eiiciat, & quæ cum eodem periculo graue onus sustinet, vel tripudiis, & choreis nimiis exultat, præuidens periculum futuri aborsus; ita D. Anton. *2. part. tit. 17. cap. 8. §. 1.* & Nauarrus *in summa Lat. cap. 15. num. 14.* qui enim amat periculum, peribit in illo; si tamen iocus est leuis, & moderatus, & periculo carens, non committitur peccatum etiamsi sequatur aborsus. (D. Anton. Nauarr.)

36. Sic etiam peccant mortiferè illi, qui in suo lecto puerum ita collocant, vt periculum suffocationis illius immineat, siue puer suffocetur, siue non, modò præuiderint periculum impendens. secus si illud præuiderunt, aut credebant, moraliter loquendo, abesse, vt quia lectus erat capax, & puerum à longè collocarunt, si dormientes non solebant mutare situm, ita Caietanus *2. 2. quæst. 64. art. 8.* & alij communiter. (Caietan.)

Ex parte incitamentorum tactuum, & ciborum.

Incitamenta inter coniugatos vel sumi possunt ex parte tactuum, vel ex parte aspectuum, & verborum, vel ex parte ciborum: his enim modis & aliis similibus se solent coniuges ad copulam incitare, & de his tactibus iam satis dictum manet *à num. 21.* sunt enim tactus inter coniugatos in triplici differentia. 37. *Tactus in ordine ad copulam per partes etiam inhonestas sūt liciti inter coniuges.*

Primò enim accipiuntur in ordine ad coitum matrimonialem, & sic liciti omnino sunt, quantumcumque per partes inhonestas fiant, modò fiant absque præuisione periculi futuræ pollutionis aut seminationis extra vas. Nam si hoc periculum præuideatur, non excusantur à peccato mortifero, quemadmodum & ipsa pollutio similiter non excusatur. Ita Caietanus *in summa verb. Matrimonium,* vbi de vsu illius, *versu, duodecimum est;* hinc deducitur, nihil eorum, quæ coniuges in ordine ad legitimam copulam per tactus efficiunt, esse peccatum mortale, modò sodomiticè se vir ad hunc legitimum coitum non excitet, & modò etiam non se ad eam copulam maritalem excitet per introductionem virgæ in os vxoris, iuxta ea, quæ diximus *num. 18.* ita docet Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 16. num. 4. & disput. 17. num. 22.* (Caietan.)

Si tamen ipsi tactus sint valde improportionati ad hanc copulam, vt cùm osculis circa pudenda affixis se coniuges excitant, tunc impudicitia est, quæ venialem culpam non excederet; sicut non auderem etiam condemnare, nisi grauis culpæ venialis, maritum illum, qui post copulam cum vxore, & seminationem intra vas factam lingua sua vxoris pudenda adlamberet.

38. *Quid inter solutos.* Extra matrimonium verò contactus partium verendarum si fiant inter solutos causa captandæ voluptatis, quæ in illis sentitur, & sistendi in ea voluptate citra pollutionis periculum mortalia esse sine dubio tenendum est. ita D. Thom. *2. 2. quæst. 154 art. 4.* Caietanus *ibi* Lessius *lib. 4. cap. 3. de speciebus luxuriæ, dubitatione 8. num. 60. versu, dico 4.* & Nauarr. *in Enchiridio, cap. 16. num. 13.* Ratio est, quia huiusmodi tactus proximè ad seminis effusionem, & pollutionem disponunt, pertinentque proinde ad eam speciem luxuriæ moralem tanquam dispositiones, & causæ propinquæ. (D. Thom. Caietan. Lessius. Nauarr.)

39. Secundò si coniugati nihil aliud intendant quàm sistere in huiusmodi tactibus, si sine pollutionis periculo contingant in vtroque coniuge, venialis tantùm culpa erit, quia id nihil aliud est, quàm quędā superfluitas inordinata, quæ neque ad copulam ex intentione coniugum dirigitur, neque ad fouendum mutuum amorem, sed solùm ad captandam veneream voluptatem intra terminos matrimonij; quare à mortali excusantur, si sine pollutione contingant, vt docent communiter Doctores, Caietanus *in summa verb. Matrim.* vbi de vsu matrimonij, *§ duodecimum est* Sanchez expresse *lib. 9. de matrim. disput. 11. num. 4.* & omnes citati infrà *num. 51.* quos vide omnino ad initium. (Caietan. Sanchez.)

40. *Quid si fiant ex quasi intentione polluendi se fs.* Tertiò fieri possunt huiusmodi tactus inter coniugatos ex quasi intentione, vt polluantur, & tunc mortifera peccata erunt. Diximus, *ex quasi intentione,*

intentione, propter eos, qui in huiusmodi tactibus delectationis sensitiuæ causa se implicant, nihil de pollutione futura quod possit, aut non possit euenire, cogitando, gauderent tamen, si eueniret, de quibus affirmat Caietan. *in summa, verb. matrimonium*, vbi de matrimonij vsu, *versu, duodecimum est* peccare lethaliter, quia dant operam causæ propinquæ pollutionis, & ideo dum sic affecti sunt, vt contenti sint, si eueniat, illam virtualiter intendunt; vnde si eueniat, meritò illis imputatur; cùm enim hi tactus tunc fiant ex intentione quasi formali, vt actus pollutionis eueniat, & pollutio sit mortalis culpa, mortaliter sine dubio peccabunt, qui illam sic intenderent, si tamen ipsi coniuges nihil cogitarent de pollutionis euentu, nec contenti essent, vt eueniret, sed solùm in captanda ea voluptate sisterent, & tactu nec formaliter, nec venialiter ad copulam ordinarent, aliúmve finem honestum, venialiter tantùm peccarent, iuxta ea quæ diximus *num.* 39. si verò gauderent illis tanquam mediis ad copulam, licitè gauderent, quia sunt media suapte natura ad illum finem ordinata, & cùm finis licitum est, media quoque de se apta, & ordinata ad talem finem, licita etiam necessariò esse debent, vt diximus *num.* 38.

Caietan.

41. Si post matrimonium ratum, & non consummatum superueniat impotentia perpetua coëundi per viri castrationem, aut maleficium, non soluitur matrimonium, cùm soli professioni Religionis approbatæ concessum sit priuilegium soluendi matrimonium ratum, non consummatum. An verò id etiam concessum sit votis post biennium nouitiatus expletum in Societate IESV emissis, tractat Suarez *tom.* 4. *de Religione lib.* 4. *cap.* 2. vbi id pro parte negatiua resoluit, quem omnino vide, cùm tamen certum sit ex Bulla Gregorij XIII. *Ascendente Domino*, huiusmodi vota post prædictum biennium emissa inducere impedimentum dirimens matrimonium futurum: & ratio Suarij est, quia plus requiritur ad destruendum matrimonium ratum, quàm ad impediendum futurum: concedunt autem iura duos menses sponsis habentibus matrimonium ratum, & non consummatum ad ingrediendam Religionem, si voluerint; elapsis tamen his duobus mensibus, imò intermisso etiam magno tempore, si postea Religionem illorum alter ingrediatur, & in ea profiteatur, inuito etiam altero coniuge, valet professio, vt patet ex *cap.* 6. *&* 7. *&* 14. *de conuers. coniugat.* & docet Ægidius Conink *de vnitate, & indissolub. matrim disput.* 26. *dub.* 4. *num.* 49. quod intelligendum est de quolibet coniuge, siue potentia, siue impotentia coëundi illi sit, quocumque enim modo in Religione profiteatur ante consummationem matrimonij, etiam post duos menses à iure concessos valebit professio; si tamen illorum alteri superueniat prædicta impotentia, vt dixi, videtur habere iustam, & idoneam causam, vt cum altero Summus Pontifex benignè dispenset ad contrahendum de nouo matrimonium cum alio, vt docet Henriquez *lib.* 11. *de matrim. cap.* 16. *n.* 7. & Syluester *verb. matrim.* 8. *num.* 16. *vers.* 8. vbi citat Richardum, & alios.

Suarez. Conink. Henriq. Syluest.

42. An autem tunc possint licitè vti tactibus, dicam statim *num.* 44.

An liceat copula inter coniuges qui intra vas seminare non possunt.

Sed dubium est, an quando viro post matrimonium ratum & consummatum superuenit impotentia talis, vt intra vas naturale vxoris seminare non possit, vel ex imbecillitate naturæ, vel quouis alio modo, aut quia virilia illi amputata sunt, vel quia in illis habet foramen à parte superiori, qua vrina & semen exeant, & similiter an quando post verum matrimonium ratum & consummatum vxor ita arcta effecta est morbo, aut maleficio, vt semen virile intra vas recipere non possit, vel receptum retinere, licita sit inter eos copula, cum illius seminationis externæ periculo, & an etiam licitum sit illis cum eodem periculo se tactibus ad eam incitare. Negat omnino Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disput.* 17. *num.* 20. quia copula solùm inter coniuges est permissa & licita intra legitimum vas, & in ordine ad hanc naturalem copulam licita quæque sunt irritamenta tactuum; quare vbi copula est impossibilis, dum est impossibilis nec illa, nec tactus ad illam licebunt, quod idem colligitur ex Caietan. 2. 2. *quæst.* 154. *artic.* 5. *circa solutionem ad quartum*, §. *ad secundum verò casum*; vbi hoc licere tantùm admittit, vbi impotentia est temporalis, & spes datur seminandi intra vas; & sublata ea spe, id non admittit, & ex Soto *in* 4. *distinct.* 34. *quæst. vnica, artic.* 2. *ad finem corporis*, & Henriquez *lib.* 11. *de matrim cap.* 15. *num.* 4. *in commento litera V.* & tenet etiam Ludouicus Lopez 1. *part. instruct. cap.* 79. *ad finem*, & Rodriguez *tomo* 1. *summæ edit.* 2. *cap.* 243. *num* 9. *ad finem*, Veiga *tomo* 1. *summæ cap.* 78. *casu* 7. idem videtur expressè tenere Maior *in* 4. *distinct.* 34. *quæst.* 1. *col.* 3. vbi dicit licere petere & reddere, dum impotentia coëundi intra vas naturale est dubia, quasi diceret, id non licere, si esset indubia.

Sanch. Caietan. Sotus. Henriq. Lopez. Rodrigu. Veiga. Maior.

43. Inter coniuges tamen huiusmodi, & sic perpetuò impotentes ad copulam intra vas naturale liciti erunt tactus, etiam per pudenda, si periculum omnino absit pollutionis externæ; si in illorum velint sensitiua delectatione consistere, & eum ordinare ad fouendum mutuum amorem; vt docet expressè Sanchez *lib.* 9. *de matrimonio, cap.* 17. *num.* 21. & colligitur ex Soto *num. præcedenti allegato*, & ex iis, qui hos tactus solùm damnant, quando adest pollutionis periculum, & id docent, aut docere videntur illi qui dicunt, fœminam arctam, cui per incisionem subueniri potest, quam ipsa renuit, posse huiusmodi tactibus licitè frui, secluso pollutionis periculo, dum talem incisionem refugit, & hi sunt Angles *in floribus* 1. *part. de matrimon. quæst.* 8. *de impedim. matrim. artic.* 1. *post primam difficultatem, dub.* 9. Ludouicus Lopez & Veiga allegati *suprà*, & Cannedo *in summa, vbi de matrimonio cap.* 5. *num.* 37. Et fundamentum est, quia sunt verè coniuges, & habent legitimum matrimonium, & honestum finem, quo illos honestare possunt, qui est fouere mutuum, ac coniugalem amorem. Hinc

Tactus sunt liciti inter coniuges impotentes ad copulam, & quomodo. Sanch. Angles. Lopez. Veiga. Cannedo.

Sequitur primò, ex eodem fundamento licitos quoque esse huiusmodi tactus inter eos coniuges, qui ratum habent matrimonium, non tamen consummatum, secluso eodem pollutionis periculo, si eis, aut alteri eorum adueniat perpetua, vel temporalis impotentia coëundi intra legitimum vas, quia sunt veri coniuges, & habent verum & legitimum matrimonium, & hi tactus inseruire poterunt ad fouendum, & retinendum mutuum amorem veri coniugij. 44.

Sequitur secundò, vbi probabilis spes est seminandi intra vas naturale, licitum esse coniugibus id conari, & se tactibus ad id incitare, quamuis per accidens, & præter intentionem semen extra vas effundatur. 45.

Primò

Primò, quia coniux ille operam dat rei licitæ, procurans copulam sibi possibilem, & permissam, & sic vtitur iure suo, & præter intentionem sequitur extra vas talis effusio.

Secundò, quia *in cap. laudabilem, de frigid. & maleficiatis*, conceditur coniugibus triennalis experientia ad cognoscendum, an impotentia sit perpetua, & tamen illo spatio aut semper, aut ferè semper extra vas vxoris effunditur semen, si impotentia ex arctitudine illius proueniat.

Tertiò, quia in dubio, an impotentia sit, vel non sit perpetua, detúrque, vel non detur, ius habent coniuges ad perseuerandum in matrimonio, & inuestigandum impedimentum, quod fieri conuenienter non potest, nisi copulæ coniugali operam strenuè dando; cur ergo etiam in nostro casu id non licebit vbi valor matrimonij certus est, quia post legitimam consummationem illius semper venit dubium, an impotentia ad seminandum intra vas perpetua, vel non perpetua sit, & hanc sequelam docent Sanchez citatus *num.* 22. Henriq. *lib.* 11. *de matrim. cap.* 16. *num.* 7. *& cap.* 15. *num.* 4. Nauarr. *in manuali Latino, cap.* 22. *num.* 60. Manuel Rodriguez, Lopez, & Veiga *allegati*.

Sanchez. Henriq. Nauarrus. Rodrig. Lopez. Veiga.

Et certè illud triennale spatium sufficiet ad experiendum, an hæc impotentia sit perpetua, vel non perpetua, vt optimè animaduertit Sanchez *num.* 26.

46. *Prima conclusio.*

Et verò de irritamentis ciborum sic statuo. Licitum est coniugatis vti calidis cibis, modò ordinentur ad copulam habendam gratia suscipiendæ prolis, fugiendæ incontinentiæ in quolibet coniuge procurandæ salutis corporis, aut propter alium quemcumque honestum finem, qui ab illis intendi potest, veluti ad fouendum amorem coniugalem, aut quid simile, cùm enim copula illius sit licita, licita erunt quoque media ordinata ad illum; si tamen hæc ciborum incitamenta solius libidinis causa fiant, non erunt, nisi veniale; modò absit periculum pollutionis voluntariæ; mortale verò si detur tale periculum. Fundamentum est, quia sola copula inter legitimum vas est licita inter coniugatos; pollutio autem voluntaria cùm sit extra vas naturale, illis est mortaliter illicita; vnde si hæc incitamenta sumantur per ordinem ad licitam copulam, licita erunt; si per ordinem ad pollutionem, illicita; media enim redduntur licita, vel illicita ex fine ad quem ordinantur; ita docet Syluester *verb. Debitum coniugale*, §. 9. Fumus *ibi* §. 8. Caietanus *in summa*, vbi de vsu matrimonij *versu, Duodecimum est*. Nauarr. *in manuali Lat. cap.* 16. *num.* 42. Rebellus 2. *part. de obligat. iust. lib.* 3. *de imped. quæst.* 6. *num.* 19. *sect.* 1. & constat ex dictis.

Syluester. Fumus. Caietan. Nauarr. Rebellus.

Idem cum proportione dicendum est de aspectibus, & confabulationibus, vt patet.

Ex parte puræ negationis debiti coniugalis.

47. Certum est apud omnes Doctores, mortaliter peccare coniuges contra iustitiam, & charitatem, negantes sibi adinuicem debitum coniugale absque legitima causa, siue expresè, siue tacitè petant, v.c. per nutus, aut leuia signa, vide Sà *verb. Debitum, num.* 10. Dixi *absque legitima causa*, quia ea data, à peccato excusabuntur. Causa autem iusta negandi, erit periculum morbi, imò si detur periculũ phthisis, vel lepræ, aut alterius morbi contagiosi, licebit thorum separare; ita Sà *verb. Debitum, num.* 15. Syluester *verb. Debitum, num.* 10. & est communis.

Sà. Sà. Syluester.

48. Coniugi autem amenti potest alter reddere si velit, non tamen tenetur, quia non liberè petit, neque actu humano formato ratione, Sà citatus *num.* 16. quamuis Graphis *lib.* 2. *decision. aurear. cap.* 84. *num.* 4. dicat teneri, & citat pro se Syluestrum *verb. Debitum*, 2. *versus finem*; sed opinio Sà videtur probabilior, molestissimum enim esset sano coniugi reddere amenti.

Sà. Graphis. Syluest.

49. Non est autem mortale aliquando negare debitum sæpissimè, & molestissimè coniugi petenti; moderatè enim petendum est, neque est etiam mortale negare, quando coniux in petitione moderata non intendit obligare ad mortale, neque etiam quando plures iam sunt liberi, quàm sustentari possint. Excipe tamen in omnibus his casibus secluso periculo incontinentiæ, nam si hoc detur, vel in se, vel in altero coniuge, mortale erit non reddere, vt notat Sà *verb. Debitum coniugale, num.* 19. Syluester *verb. Debitum, num.* 10. Graphis citatus *num.* 4.

Sà. Syluest. Graphis.

Mortale quoque est si vir à debito abstineat, vt prolem ex vxore non suscipiat, vel vxor, ne ex viro illo concipiat, vt quia vir duxit vxorem ignobilem, vel sibi indignam ex Hebræorum genere, aut vxor viro nubit sibi indigno, & ex eodem genere, Graphis *lib.* 2. *decision. aurear cap.* 84. *num.* 8. Sotus *in* 4. *dist.* 32. *quæst.* 1. *art.* 1. *col.* 2.

Graphis. Sotus.

50. Idem, quod diximus de coniuge amente, dicendum est de ebrio & furioso, dum tales sunt; si tamen periculum sit, quòd ebrius extra ebrietatem, aut furiosus extra furorem effundant semen, vel in aliud incontinentiæ peccatum elabantur, tenetur alter coniux in ipsa ebrietate, & furore reddere. ita docet Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disput.* 23. *num.* 12. Veiga 1. *part. Summæ, cap.* 18. *casu* 12. Quamuis id mihi durum videatur propter ingentem molestiam, & grauem odorem, & ea obligatio in eo casu solùm videtur esse de charitate ad vitandum peccatum alterius coniugis, quod non tenetur vitare cum tanto detrimento suo.

Sanchez. Veiga.

Vxor denique, vel quæcumque alia fœmina, statim post copulam se inuertens, vt semen emittat, ne concipiat, & generet, peccatum lethiferum admittit ex natura sua, nisi aliqua causa rationabilis excuset, v.c periculum mortis in partu, aut labor magnus, & magnum detrimentum, in illo retinendo, vt diximus *num.* 24.

51. *An peccatum veniale sit post copulam coniugalem ad Eucharistiam accedere.*

Debitum petere, & coire die, qua Sacramentum Eucharistiæ sumendum est, vel nocte antecedente, quando causa solius voluptatis, & captandæ venereæ delectationis petitur, venialis tantùm est culpa, vt docet Sanchez *lib* 9. *de matrim. disp.* 13. *num.* 7 Sotus *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 1. *art.* 7. *col.* 7 *ad finem, & dist.* 32. *quæst. vnica, art.* 3. *post secundam conclusionem, versu vnum tamen.* Veracruz 3. *part. speculi, art.* 17. *conclus.* 2. Lud. Lopez 1. *part. instruct. cap.* 11. §. *Insuper propter, & cap.* 80. §. *verum licet.* Viuald. *in Candelabr. aureo,* 1. *part. de matrimon. num.* 263. Rod. *tom.* 1. *summæ in* 2. *editione, cap.* 65. *num.* 2. vbi dicit solam redditionem esse meritoriam. Sà *verb. Debitum coniugale, in fine.* Caietanus *in summa verb. Communio, cap.* 1. Tabiena *verb. Communicare, quæst.* 3. Armilla *verb. Communio,* & alij multi, quos Sanchez allegat, & ratio est, quia debitum petere, ratione tantum voluptatis, est superfluitas quædam venialis intra terminos veri coniugij toleranda: culpa autem venialis non impedit

Sanchez. Sotus. Veracruz. Lopez. Viualdus. Rodrig. Sà. Caietan. Tabiena. Armilla.

impedit meritoriam Eucharistiæ sumptionem, quia peccatum veniale non tollit gratiam, & sic cum gratia acceditur ad Eucharistiam.

Bassolis. Angel. Alij censent nullam esse culpam, nec venialem quidem, & hi sunt Bassolis *in 4. dist. 31. q. vnica, art. 3.* Angel. *verb. Eucharistia 3. n. 30.* asserens non esse culpam venialem accedere ad Eucharistiam post debiti petitionem, quamuis fortè sit culpa

Victoria. Capua. Nauarr. venialis illud petere. Victoria *in summa de Eucharistia.* Capua *1. p. decis. aurear. lib. 2. cap. 83. n. 9.* & fauent multum huic opinioni Nauar. *in manuali*

Philiarch. *Lat. c. 21. n. 51.* & Philiarchus *de officio Sacerdotis, tom. 1. p. 2. lib. 3. c. vlt. ad finem*, vbi dicunt de sola honestate debere abstinere, nec peccare saltem plus quàm venialiter.

Quæ causæ excusent ab ea culpa veniali. Prima tamen opinio videbitur communior, ab eo verò peccato veniali possunt multis de causis petentes excusari, & sic licitè, & sine veniali post petitionem ad Eucharistiam accedere.

Prima est si petat ob vitandam incontinentiam in se, vel in altero coniuge.

Secunda si petat ad fouendum mutuum amorem ad suscipiendam prolem, vel ob alium honestum finem; ita docet Sanchez citatus *num. 5.* vbi optimè animaduertit, nullam culpam esse ad Eucharistiam accedere, nec venialem quidem post debiti eo die petitionem si debitum petitum fuit iusta de causa, vt causa prolis suscipiendæ, & *n. 7. & 8.* asserit, etiam si petitum fuerit cum peccato veniali, ob delectationis concupiscentiam, posse licitè & sine veniali accedere, data causa iusta accedendi, vt si esset dies iubilæi, aut solemnitas ma-

Tabiena. Henriq. gni festi, quod id ipsum docuit Tabiena *verb. communio, q. 37. §. 43.* & Henriq. *lib. 8. de Eucharistia, c. 51. n. 3.* Deinde specialis deuotio, aut nota aliqua ex eo quòd communio omittatur, vt docet Ar-

Armilla. Medina. Syluest. Rosella. Sanchez. milla *verb. Communio, n. 5.* Medina *lib. 1. summæ, c. 14. n. 42.* Syluest. *verb. Eucharistia, 3. q. 11. §. 13.* Rosella *verb. Communicare, n. 8.* & tandem concludit Sanch. *n. 8. ad finē*, cùm in perceptione Eucharistiæ post talem culpam, sit ad summum culpa venialis, & adhuc sub iudice sit, an in ea interfit, non nimis est restringenda Eucharistia, nec vrgentissima causa expectanda, sed mediocris sufficit, quo coniux communicans à veniali excusetur.

52. Nec eximitur coniux à debiti reddendi obligatione, eo quòd illa die Eucharistiam sit recepturus; quare antequam reddat, moneat modestè coniugem, vt à petitione desistat, quòd si noluerit, reddat, & ad Eucharistiam accedat, nisi aliud impe-

Sanch. dimentum habuerit, sic idem Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 13. n. 9.* post multos, quos allegat.

CAPVT IV.

De stupro, quid sit, cuius fori, in quo consistat, quas pœnas habeat.

SVMMARIVM.

Stuprum quot modis accipiatur. num. 1.
Quid sit propriè stuprum. num. 2.
Quid sit propriissimè. num. 3.
An erga viduam detur propriè stuprum, & an emisso semine, à viro intra vas virginis eo minimè penetrato. num. 4.
An committatur stuprum in virginem in sua defloratione liberè consentiente, & an tunc circumstantia virginitatis sit de necessitate confessionis, refertur opinio affirmans. num. 5.
An saltem stuprum virginis sponte consentientis differat à fornicatione simplici, si sub patris potestate sit ratione iniuriæ patris. num. 6.
Resolutio fit, si virgo liberè consentiat, illius deflorationem non differre à fornicatione simplici, habere tamen circumstantiam peccatum aggrauantem, non speciem mutantem. num. 7.
An tunc aliquid restituendum sit sponso, qui si sciret virginem esse defloratam, non nisi maiori dote sibi constituta eam duceret. num. 8.
Et an patri, qui ob eius deflorationem maiorem dotem ei dedit. num. 9.
Virgo est domina, & non custos signaculi virginalis, num. 10.
Quamuis maritus, & vxor in adulteriis ad inuicem commissis liberè consentiant, adhuc graue est adulterium, & non simplex fornicatio. num. 11.
Natura concessit signaculum virginale virginibus ad vsum copulæ licitæ, non illicitæ; vnde si illicitam admittant sponte sua peccant contra sextum præceptum, peccatum tamen non distinguitur à simplici fornicatione. num. 12.
Quomodo intelligendi sint Authores qui dicunt stuprum committi in viduam etiam sponte consentientem, num. 13. & 14.
An quando virgo sponte in sua defloratione consentit, teneatur deflorator circumstantiam virginitatis in confessione aperire. num. 15.
Quid si, inuita, & renitente ea, eam defloret. n. 16.

Stuprum accipitur latissimè, strictè, & strictissimè in vera, ac propria significatione. 1.

Latissimè accipitur apud legis peritos pro quocumque coitu damnato lege aliqua, sic apud illos adulterium, incestus, sodomia, & raptus stupra vocantur *l. inter lib. §. lex Iulia, & l. stuprũ, ff. ad l. Iuliã de adult. l. inter stupr. ff. de verb. signif.* sed hæc stupri acceptio est valde impropria. *Stuprum latissimè, quid.*

Strictè, & propriè sic definitur, stuprum *est concubitus viri cum fœmina virgine, quo eius claustrum virginale rũpitur, & virgo defloratur.* Ita D. Th. *2. 2. q. 194. art. 7.* Caiet. *ibid.* Tolet. *lib. 3. c. 18. n. 2.* Henriq. *lib. 2. de pœnit. c. 8. in 2. medio, & n. 3. fine.* Farin. *tom. 4. q. 147. §. stuprum, n. 4.* Petr. Greg. *in syntagm. iuris, lib. 36. c. 9. rub. de stupro, n. 5.* Gutt. *in qq. Canon. tom. 1. c. 37. n. 2.* & alij, quos citabimus infrà *n. 5.* 2. *Quid sit propriè.* D Thom. Caietan. Henriq. Farin. Petr. Greg. Guttier.

Dicitur, *cum fœmina virgine,* quia non est stuprum si fiat cum mare. Dicitur, *quo eius integritas corrumpitur,* ad excludendũ præposterũ, & sodomiticum concubitũ, siue cum fœmina virgine, siue cũ mare habeatur; & quia nõ sufficit si extra vas polluatur, vel alia libidine aliis in mẽbris exercita, sed debet omnino virginale claustrũ rumpi, & violari, hanc enim conditionẽ omnes DD. requirunt, & ponunt in definitione stupri, eorũ quisque in sua, definitiones enim variæ ponuntur pro variatione illorum, nos hanc posuimus, vtpote accommodatiorem.

Strictissimè, & in verissima acceptione sic definitur stuprũ, *est concubitus viri cum fœmina virgine, quo eius integritas per vim, & iniuriam illius violatur, defloraturque.* Dicitur *per vim,* id est, per iniuriam illius, quia non dicetur propriissimè stuprum si virgo spõte, & citra iniuriã consenserit, vt docẽt Petr. Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 3. n. 433.* Sotus *in 4. dist. 18. q. 2. art. 4.* Vasq. *1. 2. disp. 112. c. 2.* Less. *lib. 2. c. 10. dub. 1.* Sanch. *lib. 7. de matr. disput. 14 fusissimè,* sed hac de re peculiarẽ quæstionẽ statim dabimus. 3. *Quid sit propriissimè.* Nauarra. Sotus. Vasq. Lessius. Sanch.

Distinguitur raptus ab stupro, quia raptus solam violentiam, & iniuriam considerat, qua fœmina à domo, vel paterna, vel mariti extrahitur, nam siue fœmina sit virgo, siue corrupta, vidua, vel non vidua,

vidua, coniugata, vel etiam meretrix; si tamen per vim è domo, in qua est, abstrahatur, erit raptus; vnde qui virginem rapit, & per vim corrumpit, illa minimè in sua defloratione consentiente, duplicem malitiam committit necessariò confitendam, alteram stupri, alteram raptus; quia raptus, vt dixi, solam violentiam ob iniuriam in extrahenda fœmina, stuprum verò solam iniuriam in defloranda virgine considerat.

4 *Ad stuprum necessariò debet violari caro ac rumpi.*

Itaque violari debet integritas carnis ad verum stuprũ, vnde, non erit stuprum propriè, illud, quo fœmina vidua honestæ famæ corrumpitur, nec etiam si vir intra vas fœminæ virginis semen immittat, vase, & claustro minimè penetrato: carnis enim ruptionem omnes Doctores requirunt ad stuprum, vt dixi.

5 *An committatur stuprũ in virginem liberè consentientem.*

Sed præcipuum hîc dubium est, an si virgo liberè, & sponte in sui defloratione consentiat, stuprum dicatur, & species luxuriæ distincta à fornicatione simplici, ita vt teneatur deflorator eam circumstantiam tanquam specie distinctam in confessione necessariò ad valorem confessionis aperire. Hac de re triplex est opinio.

Prima opinio. D. Thom. Caietan.

Prima affirmat; eam docet D. Thom. 2.2. *q.* 194. *art.* 4 & omnium optimè explicat Caietan. *q.* 154. *art.* 6. asserens deflorationem virginis continere per se specialem deformitatem, atque adeò specialem iniuriam in ipsam puellam, & in parentem eius, etiamsi illa consentiat, sub cuius custodia manet, quia violatur claustrum virginale, cui per se debetur vigilans parentum custodia, tenet etiam Henriq. *lib.* 2. *de pœnit. cap.* 8. *num.* 2. *medio, & num.* 3. *in fine.* Filliucius *tract.* 3. *in* 6. *præcept. cap.* 3. *de stupro, n.* 66. Azor *cap.* 11. *quæs.* 5. Toletus *lib.* 3. *cap.* 18. *n.* 2. Eman. Rodrig. *tom.* 1. *summæ, c.* 28. *concl.* 2. *n.* 1. *in* 2. *edit.* Guttier. *lib.* 1. *qq. canon. c.* 37. *n.* 2. Farin. *tom.* 4. *q.* 146. *n.* 10. & alij multi. Est communissima hæc opinio. Ratio est, quia reperitur specialis ratio iniustitiæ, & iniuriæ nõ contra virginẽ, quia voluit, & consentit, imò fortè inuitauit, & volenti, & consentienti nulla fit iniuria, sed contra illius parentes, ad quorum custodiam pertinet, donec in matrimonio collocatur, eam integram seruare, & grauissimum damnum illis infertur, quia coguntur ei dotem augere necessariò, vt patet; minor enim dos virgini, quàm defloratæ solet statui, & contra naturalem finem ad quem natura ipsa concessit claustrum virginale, cui signaculo, & si velit virgo non potest renuntiare, cùm non sit illius domina, sed custos, sicut si tu præbeas alteri tuam manum præscindendam libenter, ille adhuc peccabit mortaliter abscindendo, quia non es dominus tuorum membrorum, sed custos, nec natura tibi concessit custodiam ad illos vsus illicitos, sed ad alios licitos; vnde cùm natura concedat claustrum virginale puellis ad matrimonium, vt aptiores seruentur, & vt abstineant ab actibus venereis, etsi ipsæ velint, & consentiant, semper committetur specialis iniuria contra ipsam naturam, & contra parentes illarum, & quia eis datur occasio manifesta se prostituendi, & reincidendi in peccatum; & tandem quia communis æstimatio est, eum, qui cognoscit virginem, ipsa etiam volente, & consentiente, peculiarẽ, ac distinctã speciem peccati committere à fornicatione simplici. Tandem quia quisque sibi scrupulum facit malitiæ diuersæ, dum virginem sponte volentem & consentientem corrumpit, putatque se teneri ad resarciendum damnum vel dotando, vel ducendo illam in vxorem; ergo secundùm moralẽ omniũ æstimationẽ stuprũ illud, in quo virgo cõsẽtit, est distincta species luxuriæ à peccato simplicis fornicationis, ac proinde de necessitate cõfessionis.

6 *Secunda opinio. An quando est sub potestate paterna.*

Secunda opnio docet tunc solùm continere specialem deformitatem specie distinctam à simplici fornicatione, quando virgo est sub potestate parentum, vel tutorum, aut eorum qui loco parentum sunt; secus si extra hanc potestatem sit, & sit velut sui iuris, quia si sub parentum custodia est, etiamsi ipsa liberè, & sponte consentiat, specialis iniuria in parentes committitur; læduntur enim tunc, non solùm in honore vehementer, se etiam in facultatibus, quia coguntur vel dotem augere, si eas apud maritos velint collocare, vel tota vita innuptas alere; neque enim illæ possunt cedere iure suo, dum sub potestate parentum sunt, cum tanto illorum præiudicio, cùm sui iuris non sint, atque ita non satis erit illarum consensus. Hanc opinionem tenent omnes quos citauimus pro opinione præcedenti, & speciatim eã tenet D. Th. 2.2. *q.* 64. *art.* 6. *initio.* D. Anton. 2. *p. tit.* 5. *cap.* 2. *initio,* Angel. *verb. stuprum, initio,* Syluester *verb. luxuria, q.* 1. *versu, stuprum,* Tabiena *verb. stuprum, num. vnico,* & alij passim, & pro ista opinione accedit specialis iniuria, & nocumentum, quod infertur marito futuro, ille enim si sciret vxorem esse defloratam, vel nullo modo eam acciperet in vxorẽ, vel cum maiori dote acciperet, ac proinde tenetur deflorator in conscientia ei reficere damnum illatum; sicut si quis daret numum falsum, aut minus habentem alteri pro pretio rei ab eo emptæ, teneretur sine dubio in conscientia ei damnum illud restituere. Contra has duas opiniones est alia

D. Thom. D Anton. Angel. Syluester. Tabiena.

7 *Tertia opinio. Si virgo consentiet non differt à fornicatione simplici.*

Tertia hodie communior, ea docet peccatum illud, quod committitur in defloratione virginis, ea volente, & liberè consentiente, non esse stuprum, nec esse specie distinctum à simplici fornicatione, quamuis virgo sub cura parentum, aut eorum, qui loco parentum sunt, constituta sit, & tunc solùm asserit peccatum stupri dari, cùm virgo inuoluntariè, & dissentiens defloratur, siue sit sub cura parentum, siue non sit; hanc docet Sanchez *lib.* 7. *de matr. disp.* 14. *n.* 5. Sotus *in* 4. *dist.* 18. *q.* 2. *art.* 4. *col.* 13. Petr. Nauar. *lib.* 2. *de rest. c.* 3. *n.* 49. *in noua edit,* Vasq. 1.2. *q.* 74. *art.* 8. *disp.* 112. *n.* 1. *&* 3. Less. *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *de iniuriis per stuprum & adult. cap.* 10. *dub.* 1. *n.* 5. Suar. *de pænit. disp.* 22. *tom.* 4. *sect.* 4. *n.* 4. 5. *&* 6. Quamuis Sotus subobscurè loquatur, dicens, se non videre clarè nouam fornicationis speciem, si virgo sponte consentiat, & ideo addit, (& bene) non esse interrogandam puellam de circumstantia virginitatis, quando ipsa fatetur carnis desiderium, vel copulam; esse tamen id salubre consilium, si prudenter fiat, quæ omnia stare non possunt, nisi sentiendo circumstantiam virginitatis non mutare speciem peccati; hæc opinio ex triplici fundamento satis firmo stabilitur.

Sanchez. Sotus. P Nauarr. Vasq. Lessius. Suar.

Primò, quia hîc non datur iniuria in parentes, neque in sponsos futuros, neque damnum vllum, quia virgo est domina sui corporis, non parentes illius, neque illius futurus sponsus, quisquis ille erit, & violator virginis non lædit honorem parentis, aut sponsi futuri immediatè, & directè, sed mediatè, & indirectè, volente scilicet, & consentiente virgine; nam si quod ius habet pater, vel sponsus futurus, vt seruetur filia, & sponsa integra, id quidem est dependenter à voluntate illius, quæ tanquã domina sui corporis potest liberè, licèt non licitè, absque iniuria patris, vel sponsi futuri vti suo corpore. Neque etiam parentes vel

futuri

futuri sponsi accipiunt damnum in facultatibus suis, vel in re pretio æstimabili, quia si stuprum est occultum filiæ, non tenentur illud manifestare, & se infamare, & possunt nubere, ac si virgines essent, quia sufficit, si publicè tales reputentur; si verò est publicum, ipsæ sibi imputent; potuerunt enim cedere iuri suæ famæ, & de facto implicitè per admissionem voluntariam ipsius peccati cesserunt, nec tenebantur seruare se integras ad matrimonium, quia si absque viri coitu carnis impetu instrumento aliquo, vel digito proprio ruptionem signaculi virginalis efficiant, nemo dicet, eas tunc intulisse speciale damnum, aut iniuriam parentibus, aut sponsis futuris, vt patet. Neque etiam tenentur se seruare nubiles, & habiles ad matrimonium, quia alioquin non possent licitè castitatem vouere, aut innuptæ manere; & denique, quia nulla ratio probat habere patres maius dominium in filias virgines, quàm in solutas. Cùm ergo nō sit speciale peccatum cognoscere solutam sub potestate paterna constitutam, ita nec virginem, si sponte consentiat, & hoc fundamentum destruit omnino totale fundamentum secundæ opinionis.

8. Nec refert, quòd sponsus eam non nisi sibi maiori dote constituta duceret in vxorem, si sciret defloratam esse, quia etiam quando ipsa sibi suum claustrum vehementi tentatione perrupit, si sponsus sciret eam esse defloratam, vel non duceret, vel non, nisi maiori dote sibi constituta duceret; deinde quia nulla iniuria illata fuit sponso, cùm ille nullum ius in eam habuerit, nisi post ipsum matrimonium, & verò si illam non nisi meliùs dotatam acciperet, si sciret deflorationem, id per accidens est, & suæ infelicitati tribuat. Nec exemplum numi fallacis conuincit, licèt aliquam similitudinem habere videatur, quia venditor est dominus rei, quam vendit, & consequenter habet ius, vt per fraudem sibi læsio in pretio non inferatur, quam de iustitia tenetur fraudator reficere, & pretium damni restituere: at sponsus nullum ius habet in sponsam futuram, vt patet, nec dominus corporis illius est.

9. Secundum fundamentum, quo nititur hæc tertia opinio est quia si læduntur facultates parentis quando defloratio est publica, id quidem fit volente, & consentiente filia, quæ tanquam sui corporis domina ius habet, vt absque iniuria patris tale damnum per accidens inferat, illicitè vtendo corpore suo; sic qui in suo agro puteum fodit, non tenetur damnum reficere vicino, cuius venas in suum puteum decurrentes incidit, quia iste vsus fuit iure suo, & per accidens est, quod inde vicino damnum obueniat sic etiam custoditus in carcere iniustè potest fugere cum damno carcerarij, quia vtitur iure suo.

10. Tertium fundamentum est, & fortè in aliud iam tactum recidit, quia fœmina est domina illius membri & signaculi, & non tantùm custos, & volenti, & consentienti nulla fit iniuria, & natura concessit fœminis illud membrum signatum, & signaculum illud primariò ad vsum copulæ licitum, non vt aptiores fierent ad matrimonium, & vt peccatum cauerent, vt prima opinio assumebat; quamuis non negemus ad hoc etiam illud concessisse, sed secundariò; vnde cùm ab ipsa natura signaculum illius membri in vsum licitum copulæ accipiant, si illicitè illud rumpendum tradant, peccatū erit contra sextum simplicis fornicationis, non stupri, & solum dicetur stuprum propriè, non, propriissimè, quia stuprum propriissimè non datur, nisi vbi datur iniuria virginis defloratæ: nam cùm virgines habeant verum dominium vsus illius signaculi, & membri, sicut habent aliorum membrorum sui corporis, & talis vsus non sit sine ruptione signaculi illius mēbri, non peccant contra iustitiam in parentes, vel sponsos futuros si extra matrimonium virginitatem amittant, cùm possint cedere iure suo, & ex hoc fundamento, fundamentum primæ opinionis euertitur.

Oppones, si stuprum non habet specialem malitiam quando virgo in sui defloratione consentit, imò si tunc non datur peccatum stupri, sed simplicis fornicationis tantùm, nec etiam dabitur peccatum adulterij in matrimonio, si maritus, & vxor consentiant. Respondeo esse diuersam rationem vtrobique, quia in matrimonio ex natura illius, talis contractus resultat, vt vterque coniux solùm sit dominus corporis alterius coniugis ad solum vsum proprium, non ad alios vsus aliorum, vt optimè docet Sanchez *lib. 7. de matrim. disp. 14. n. 16.* & Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. de iniuriis per stuprum, cap. 10. dub. 1.* quod patet ex D. Paulo 1. *ad Corinth. 7. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro, reuertimini in idipsum*, id est, inter vos ipsos; tantùm enim vobis concessum est hoc dominium ad vsus proprios, non alienos; quare adulterium committetur etiam si vterque consentiat in illicito vsu sui corporis, & copula adulterina extra matrimonium. 11.

Sanchez. Lessius.

Exemplum de manu, quam quis alteri præscindendam offert, quod afferebat prima opinio, non venit ad rem; est enim diuersa ratio in isto membri signaculo, & in aliis membris corporis humani, quia natura concessit hoc membrum primariò ad vsum copulæ: non concessit autem vsum manus, aut aliorum membrorum corporis ad vsum abscissionis, ac proinde est diuersa ratio vtrobique. Dices, concessit natura illud membrum virginibus ad vsum copulæ licitæ, non illicitæ. Verum est; sed inde solùm sequitur esse peccatum simplicis fornicationis contra sextum præceptum, non stupri, quia stuprum, vt sæpissimè dictum manet, non datur, nisi vbi datur iniuria; at volenti & consentienti nulla fit iniuria. 12.

Deinde signaculum virginale consistit in tenuissima quadam membrana, & saltem ratione prauitatis materiæ, non committent virgines graue peccatum iniustitiæ in parentes suos, nec defloratores illarum, sicut non peccat ille grauiter, qui patitur ruptionem tantillæ carnis; non negamus tamen peccare illas grauiter contra charitatem in se ipsas, & contra temperantiam, eo quòd deinceps exponantur ad faciliùs peccandum, sed sibi imputent, si id volunt: nam omnia peccata, quæ facimus, sunt contra charitatem in nos ipsos, & sic considerata, omnia dici possunt eiusdem speciei.

Omnes hæ tres opiniones sunt probabiles. Prima, & secunda sunt communissimæ; tertia tamen verior in rigore videtur, & ideo illi adhæremus, in omnibus enim rebus semper veritas inquirenda est, & illi adhærendum, nec refert, quòd omnes existiment se peccatum alterius speciei committere, & ad dotem constituendam, aut illam in vxorem ducendam teneri, si virginem sponte etiam consentientem corrumpant, ac deflorent, id enim ex ignorantia iuris, & rei prouenit, quæ nulli præiudicio esse debet. 13.

Iudicium Authoris.

Solùm animaduerto esse nonnullos authores, qui dicūt stuprum committi nō solùm in virginē, siue sponte consentiat, siue non consentiat, sed etiam in viduam 14.

Stuprum propriè non committitur in viduam.

Farin. Innoc. Hostiens. Ioan. Andr. Butrius. Marianus. Abbas. Zabarel. Salicet.

viduam honestam, & hi sunt Farin, *tom.4.q.147.* *§. stuprum, num.* 10. & Innocent. & Hostiensis *in cap.2. num.1. versu, lex tantum dicit de adulteriis,* & *ibi* Ioannes Andreas *num.1.versu,in glossa* 2. & Butrius *num.*4. Marianus *num.2.& 10.* Abbas *n.5. fine.* Zabarella *num.2.* Salicetus *in l.eum qui duos, ad finem num. 2. C. ad legem Iuliam de adult.* & id probant ex textu *in §.item,l.Iulia,de adulteriis.* sed hi Authores, & textus loquuntur de stupro latissimo modo, non de stupro propriissimè, vt diximus *num. 1. 2. & 3.* & deinceps; propriissimè enim solùm datur stuprum quando virgo defloratur renitente illa, ac dissentiente. Hinc hæc colliguntur corollaria:

15. *Si virgo consentit, non tenetur deflorator illius aperire in confessione circumstantiam virginitatis.* Primum, vbi virgo sponte consentit, non teneri defloratorem illius aperire in confessione circumstantiam virginitatis, quia nec mutat speciem peccati, nec multum aggrauat, cùm ea defloratio consistat in ruptione tenuissimæ pelliculæ & membranæ, nec posse Confessarios rogare fœminas an virgines sint, sine solo desiderio, siue opere sponte peccauerint, siquidem circumstantia illa virginitatis si sponte consentiant, nec mutat speciem, nec notabiliter aggrauat. Ita Sotus, Nauarra, Lessius, Sanchez, & omnes pro tertia opinione allegati: nec mœror & infamia parentum hîc consideranda est, quia hæc incommoda sunt extrinseca, & per accidens sequuntur, ex euulgatione peccati, quia circumstantia mœroris nec mutat speciem, nec aggrauat notabiliter.

16. *Secus si non consentiat.* Secundum, teneri solùm confiteri circumstantiam virginitatis ipsum defloratorem, quando vel copulam habuit, vel desiderauit habere cum aliqua virgine, ea inuita.

Tertium est teneri etiam ipsum defloratorem aperire in confessione circumstantiam virginitatis, si dolo & fraude virginem decepit, fraus enim, & dolus violentiæ æquipollent, & iniuriam continent.

Quartum non esse stuprum, propriè loquendo, sed simplicem fornicationem respectu puellæ, quando illa libens è domo patris rapitur, & abducitur; quamuis enim sit raptus respectu parentum, quibus vis infertur, vt videbimus infrà, non tamen est stuprum respectu illius, & ideo illa circumstantia raptus respectu parentum, erit necessariò confitenda, non ista respectu illius, vt optimè animaduertit Sanchez citatus *lib.7. de matrimonio, disp.14.num.10.* Sanch.

Quintum est, eum, qui deflorauit virginem sponte consentientem, si nihil ei promisit, ad nihil teneri pro virginitate ablata; sed de hac re iterum sermonem intexemus.

17. Hactenus explicauimus quid sit stuprum, in quo consistat, & quale peccatum, & in quo à simplici fornicatione distinguatur; nunc explicandum est, cuius fori sit, & quas pœnas habeat, quod in sequenti Summario meliùs explicabimus.

SVMMARIVM.

De stupro, cuius fori sit, & quas pœnas habeat in iure.

Crimen stupri, de iure est mixti fori. num.18.
De consuetudine ad iudicem sæcularem eiusmodi punitio spectat, & quando ad iudicem Ecclesiasticum. num.19.
Quid quando agitur de stupro commisso à persona Ecclesiastica. num.18.
Pœna stupri in vtroque iudicio de consuetudine est hodie arbitraria iuxta omnes, constituta tamen dote pro qualitate personæ defloratæ. num.20.
De iure Canonico tenetur stuprator virginem dotare, & simul ducere, & si ducere non vult, constituta illi dote, virgis cæditur. num.21.
Quidam censent non esse cogendum eam dotare, & simul verberum pœnas sustinere, num. 22. Etsi vult eam dotare, excusandum esse à verberibus, ibidem.
Si stuprator velit stupratam in vxorem ducere, & illa, vel pater illius nolint, sed velint dotem, optio erit penes stupratam. num.23.
Si stuprator fuerit vxoratus, cogitur eam dotare, & verberum pœnas, vel exilium arbitrio iudicis sustinebit. num.24.
Quid quando vxoratus stuprator est inops, num.25.
Quid quando est Clericus. num.26.
Pœna iuris Canonici contra stupratores statuta, de qua num.21. est hodie in consuetudine, & vsu omnium tribunalium, etiam sæcularium, quando stuprum committitur volente, & consentiente stuprata. num.27.
Stuprum commissum per vim & violentiam renitente virgine punitur in iure ciuili pœna mortis naturalis. num.28.
Si sine vi, & ea volente committatur, de jure ciuili punitur stuprator nobilis amissione dimidietatis suorũ omnium bonorum, si sit humilis, fustigatione, & exilio; sed hæc pœna non est in vsu, & tantum est in vsu pœna iuris Canonici, de qua num.21.n.29.
Nomine violentiæ intelliguntur etiam preces importunæ, quæ tales censeantur, num.30. & remissiuè ad caput 5. num.11.
Quid de stupro commisso in viduam, ea renitente, qua pœna puniatur, num.31. Quid si sit vidua inhonesta, ibi versu, Nec obstat contra hanc resolutionem. *Quid si sit vidua honesta fama, sed sponte consentiat in copulam, ibi versu,* & verò, & *versu,* huiusmodi tamen.

Crimen stupri esse mixti fori, & propterea tam à sæculari, quàm ab Ecclesiastico iudice puniri posse, docet Farinacius *tom.4. quæst.147. § stuprum, num.53.* dummodo tamen absit vis illata stupratæ personæ, tunc enim non est mixti fori, sed ad forum ciuilem spectare censet idem Farinacius *ibidem*, sequitur Ghirlandus *de pœnis omnifariam coitus, quæst.3.* Iodoc. *in practica criminali, cap.92. rubrica de stupro, num.5.* Conradi *rub. de stupratoribus, num.16. versu, & ex dictis patet istud crimen esse mixti fori.* Menoch. *de arbitrariis. qq. lib. 2. casu 288. num. 22.* & Bermon. *de publico concubinatu in rubrica de stupro, num.48. versu, vlterius posset dubitari,* vbi distinguit, & asserit de stupro commisso à Clerico, cognoscere iudicem Ecclesiasticum tantùm, quia vbi interuenit persona Ecclesiastica, iudex sæcularis nullatenus se potest intromittere: de stupro verò commisso à persona sæculari, si cum vi committatur, & renitente virgine stuprata asserit agnoscere tantùm iudicem sæcularem; si absque vi, & ea consentiente, ait posse cognoscere vtrumque iudicem Ecclesiasticum, & sæcularem: potest probari hæc opinio ex communi fundamento, quia quando crimen vtroque iure & ciuili, & Canonico punitur, est mixti fori, & ad vtrumque iudicem spectat eius punitio, ad eum primò, qui primò iurisdictionem præuenit; stuprum autem 18. *Crimen stupri est mixti fori.* Farin. Idem. Ghirland. Iodoc. Conrad. Menoch. Bermon.

autem æquè à iure Canonico, & ciuili punitur, vt de iure ciuili constat ex *l. inter liberos*, §. *lex Iulia*, & *l. stuprum, ff. ad legem Iuliam de adulteriis*, & ex *l. etiam stuprum, ff. de verborum significatione*, & ex iure Canonico id ipsum constat, ex *cap. 2. de adulteriis*, & ex *cap. 1. eodem titulo*, vbi in pœnam stupri cogitur stuprator, ac deflorator virginis virginem dotare, & eam in vxorem ducere, aut dotare, & fustibus cædi, si in vxorem ducere noluerit, vt patet ex *dicto cap. 2. de adulteriis*, & docet Nauarr. *in manuali Latino, cap. 16. num. 16.* & loquitur Nauarrus *de stupro*, in quo decipitur virgo vel vi, vel importunis precibus, & addit hanc pœnam illi esse iniungendam, quamuis eam corruptam iam inuenisset, quia sufficit, quòd vt virgo tractetur, & vt talis reputetur, nec ipsi virgini incumbit probare se esse virginē, & illi incūbit probare, eam nō esse in possessione famæ virginitatis.

Nauarr.

19. Hæc de iure; de consuetudine tamen puto meram vindictam, & punitionem huius criminis ad iudicem merè sæcularem spectare, non verò ad iudicem Ecclesiasticum; vbi tamen agitur de defloratione virginis sub spe matrimonij futuri, tunc quidem ad Ecclesiasticum iudicem cognitionem causæ, & punitionem delicti pertinere existimo, quod idem colligitur ex *cap. 2. de adulteriis*, vbi si deflorator non vult defloratam ducere, vltra dotem fustibus cæditur; agitur ergo *ibi* de pœna stupri sub specie futuri matrimonij commissi, & tunc ratione sacramenti cognitio criminis ad iudicium Ecclesiasticum spectabit.

Vbi agitur de defloratione virginis sub specie matrimonij, cognitio stupri ad iudicem Ecclesiasticum spectat.

20. De pœnis, quæ in iure statuantur, non ita constat apud authores. nam Farinacius diligentissimus pœnarum enumerator, postquam multa de huiusmodi pœnis dixit *tom. 4. tota quæst. 147. §. stuprum tandem, num. 96.* resoluit pœnam stupri esse hodie arbitrariam, & sic modò grauiorem, modò leuiorem, prout ex circumstantiis criminis & qualitate deflorantis & defloratæ iudicibus visum fuerit, arbitrio eorum pœnam esse infligendam arbitratur, & id ipsum docet Menochius *lib. 2. de qq. arb. casu 288. num. 6. & casu 410. num. 110.* vbi in vtroque foro pœnam arbitrariam esse testatur, constituta tamen dote semper arbitrio iudicis pro qualitate puellæ defloratæ, & facultatibus defloratoris, cum Menochio consentit Iosephus Lud. *decis. Lucensi 61. num. 16.* Guttier. *de qq. Canonicis, c. 37. num. 5. ad finem, versu, Ego vtroque casu.* Cardinalis Tuschus *concl. 790. n. 10. ad finem voluminis septimi*, & alij multi, quos non opus est referre.

Menoch. Ios. Ludou. Guttier. Tuschus.

21. Dicam tamen, quæ pœnæ in stupratores, tam iure Canonico, quàm ciuili contineantur. De iure igitur Canonico cogitur stuprator primò virginē defloratam dotare, & insuper eam sibi in vxorem ducere, & si non vult ducere, post constitutionem dotis virgis cæditur; ita patet ex *cap. 2. de adult.* docet Nauarrus *in sum. Lat. cap. 16. n. 16.* Socinus *ibi n. 6.* Conrad. *in pract. rubr. de stupr. n. 17.* Anton. Gomez *ad legem 80. Tauri, n. 6.* Iul. Clar. *in §. stuprum, sub n. 3. versu, Laicus autem.* Thesaurus *decis. Pedem. dec. 3. n. 2. & 3.* Tusch. *concl. 709. n. 26. col. 7.*

Hę pœnæ sunt hodie in vsu.

Nauarr. Socin. Conrad. Gomez. Iul. Clar. Thesaur. Tuschus.

22. Quidam tamen authores asserunt non esse cogendum defloratorem eam dotare, si vult verberum pœnas sustinere: ita Anchar. *in c. 1. de adult. n. 4. & 5.* & si vult eam dotare, etiamsi non ducat in vxorem, non debere pœnas verberum sustinenere, docet Innocent. *in cap. peruenit, de adult. ad finem.* Hostiens. *ibi n. 4. in verb. corporaliter, & n. 5.* Ioan. Andreas *n. 5. in verb. retrudatur.* Butrius *n. 2.* Henr. Bohic. *n. 4.* opinio tamen num. præcedentis est communior, & communiter seruatur in praxi; si enim stuprator non vult defloratam puellam in vxorem ducere, vltra dotem, vel pœna verberum, iuxta authores *in n. 21.* præcedenti allegatos; vel ex illis, aut pecuniaria, aut alia simili arbitrio iudicis punitur, iuxta Doctores *num. 20.* citatos.

Innocent. Hostiens. Ioan. Andr. Butrius. Bohicius.

Si tamen pater puellæ stupratæ noluerit, vt stuprator eam in vxorem ducat, aut illa ei nubere recusauerit, non possunt ad id cogi, sed adhuc tenebitur eam dotare, vt patet ex *cap. 1. de adult. versu, si pater*, & glossa *ibi verb. dotabit*, patet ex Farinacio *tom. 4. quæst. 147. n. 105.* & ex Menochio *lib. 2. de arbitrariis, qq. casu 288. n. 19. versu secundus est casus.* Salicet. *ad leg. eum qui duas, n. 3. C. ad legem Iuliam de adult.* quod idem docet Guttier. *in qq. Canonicis, cap. 37. n. 28.* & Iul. Clar. *in §. stuprum, n. 3. versu, sed quæro, quæ sit pœna*, licèt contrarium teneat Henricus Bohicius *in cap. 2. n. 3. de adult.* vbi dicit non teneri defloratorem dotare defloratam, si illa eum nolit in maritum accipere, sed communiter reprobatur. 23.

Farin. Menoch. Salicet. Guttier. Iul. Clar. Bohicius.

Quando verò deflorator vxoratus fuerit, cùm non possit eam ducere, tenebitur eam dotare, & ad id cogitur à iudice, vt optimè docet, ac probat idem Farin. *cit. n. 110.* & insuper vel cædetur fustibus, vel mulctâ aliqua pecuniaria, vel extraordinaria alia pœna arbitrio iudicis punietur; sic docet Conrad. *in pract. rub. de stupratorib. n. 16.* Baiard. ad Iul. Clar. *in § stuprum, n. 10. in verb. laicus autem*, & Prosper allegatus, *num. 111.* 24.

Farin. Conrad. Baiard à Iul. Clar.

Si verò deflorator ita est inops, vt dotem constituere non possit puellæ stupratæ, tunc flagellis cæditur, & exilio damnabitur, iuxta communem Doctorum sensum, quod ipsum probat Petrus Gregorius *syntagmat. iuris, lib. 36. cap. 9. rubr. de stuprat. n. 5. ad finem, versu, inops fustibus cæditur*, & Prosper Farin. *tom. 4. quæst. 147. num. 109.* 25.

Petr. Greg. Farin.

Si autem stuprator fuerit Clericus in sacris Ordibus constitutus, qui non potest defloratam ducere, non ideo excusabitur à præstatione dotis iuxta qualitatem puellæ defloratæ, & redditus, ac facultates ipsius, & vltra dotis constitutionem alias pœnas necessarias sustinebit arbitrio iudicis imponēdas, velut suspensionis, depositionis, priuationis sacrorum Ordinum, exilij, aut mulctam aliquam pecuniariā, vt iudici meliùs ad aliorum exemplum & illius emendationem visum fuerit, ita docent communiter authores, Bernardus Diaz *in pract. criminali, cap. 83. in verb. stuprum, n. 1.* Farinacius *tom. 4. quæst. 147. § dos, n. 107. & 198.* Conrad. *in pract. in rub. de stupratoribus, n. 5.* Bermon. *de publico concubinatu, rub. de stupro, n. 5018.* Marian. Soc. *in cap. peruenit, de adult. n. 7.* Zabarella *ibi n. 1. ad finem, vers. quæro, Quod si est Clericus.* Ghirlandus *de pœnis omnifariam coitus, quæst. 7. n. 13. versu, si verò nollet*, & alij. 26.

Quid si stuprator sit Clericus.

Bern. Diaz. Farin. Conrad. Bermon. Marian. Zabarell. Ghirland.

Hæc quæ hactenus dicta sunt, intelliguntur de stupro non violento. nam de stupro, quod cū vi & violentia fit, statim dicemus à *n. 28.* & quidem hæc pœna iuris Canonici, iuxta quod tenetur stuprator defloratam ducere, & dotare, & si non vult ducere, vltra constitutionem dotis, fustibus cæditur, est hodie in vsu omnium tribunalium vtriusque fori ciuilis, & Canonici, & ideo in tribunalibus etiam ciuilibus, & secularibus sola hæc pœna iuris Canonici attenditur, non ciuilis, vt optimè animaduertit Iulius Clarus *in pract. criminali, §. stuprum, num. 3.* & Farinacius allegatus *num. 11.* & Ludouicus Peguer. *decision. criminal 42. n. 3. & 4.* Et quamuis nonnulli authores, quos citat, sed non sequitur, idem 27.

Iul. Clar. Farin. Peguer.

idem Farin. *num.* 114. existiment dispositionem, & pœnam iuris Canonici in stupratores decretam solùm habere locum in terris Ecclesiæ, non verò in terris Imperij, aut aliorum Regnorum; inter quos est Butrius *in cap. peruenit, de adulteriis, num.* 1. Socin. *num* 4 *notabili* 3. Abb. *num.* 2 *notabili* 2. & Anton. Gom. *in l. Tauri* 80. *num.* 7. Guttier. *in quæst. Canon. cap.* 37. *num.* 6. tamen in practica seruatur contrarium, quidquid sit de iure ciuili: omnes enim ferè iudices, tam in terris Imperij, quàm aliorum Regum pœnas iure Canonico contra stupratores seruant, vt, scilicet, deflorator nulla alia pœna teneatur, quàm stupratam ducere, & dotare, & si nolit ducere, teneatur eam dotare, & virgis, ac flagellis cædatur à tergo per vias publicas, vt optimè notarunt Farin. *num.* 16. Iulius Clar. modò allegatus. Menoch. *de arbitrariis, lib.* 2. *casu* 288. *num.* 15. Thesaurus *decis. Pedem. decis.* 3. *num.* 3. *conclus.* 5. *versu tamen hodie.* & de hac consuetudine id ipsum testatur Cabal. *resolut. crimin. casu* 196. *num.* 12. Tuschus Card. *conclusione* 709 *num.* 17. *volum.* 7. & tandem id ipsum de hac consuetudine totius orbis testatur Gutierrez allegatus *dicto num.* 6 *in fine.*

28. In iure etiam ciuili, & communi pro variatione stupri, variè punitur: nam aut stuprum committitur cum vi, & violentia personæ stupratæ; aut ea volente, & consentiente, seu, vt iure ciuili periti loquuntur, sine vi, si cum violentia & per iniuriam personæ stupratæ committatur, pœna punitur capitali: patet ex *l.* 1. §. *finali, ff. de extraord. criminib.* ibi enim *in* §. *qui puero,* æquiparatur stuprum in puerum, & in puellam commissum, & vtrumque si perfectum fuerit, & violentia perpetratum, pœna capitis damnatur, & ita docent communiter Doctores, quos videre poteris apud Farinacium *tom.* 4. *quæst.* 147. §. *stuprum, num.* 9. & *num.* 32. vbi etiam concordat leges, quæ videntur variè hac de re loqui, inter quos est Menoch. *de arbitr. qq. lib.* 2. *casu* 288. *num.* 10. Guttier. *in quæstionibus Canonicis, cap.* 37. *num.* 2. *versu, si verò stuprum committatur,* Cardinalis Tuschus *concl.* 209. *num.* 9 *volum.* 7. Conrad. *in practica rubrica de stupratoribus, num.* 9. *versu, similiter pœna gladij.* Alexander *consil.* 209. *in initio lib.* 6. & *conclus.* 710. *num. eodem,* septimo volumine. Iodocus *in practica criminali, cap.* 92. *rubr. de stupro, num.* 5. Bern. Diaz *ibidem cap.* 83. *in verb. stuprum, n.* 5. & alij.

29. Si sine vi stuprum committatur volente, & consentiente stuprata, tunc locum non habet pœna capitis; sed si stuprator fuerit persona nobilis, damnatur publicatione dimidietatis omnium bonorum suorum: si humilis, virgis cæditur, & exilio plectitur, iuxta textum *in* § *item lex Iulia, versu, sed eadem lex Iulia, Instit. de public. iudic.* & *ibi* glossa in figuratione casus, & *in verb. humiles,* vbi pulchrè declarat, quæ nobiles, quæ humiles personæ dicantur, iuxta textum *in l. humilem, C. de incest. nuptiis.* Aretinus *in dicto* § *item lex Iulia, num.* 2. Ioannes de Platea *colum.* 4. *ad medium, versu, pœna stupri.* & *versu,* & *hac coërctio,* vbi doctè explicat coërctionem corporis, de qua in dicto textu, intelligendam esse corporis fustigationem, & virgarum læsionem, aut aliam corporalem pœnã, prout melius iudici visum fuerit; communiter DD. flagellationem intelligunt, vt docet Farin. *tom.* 4. *dicta quæst.* 147. §. *stuprum, num.* 6. & idipsum docet Ancharranus *in cap.* 1. *de adult. num.* 1. *versu, vbi autem, sine violentia,* glossa *in cap.* 2. *in verb. plectendus, eodem titulo,* & alij communiter. Sed, vt diximus *num.* 27. hæc pœna iuris ciuilis decreta in stuprum quod sine violentia & iniuria stupratæ committitur, iam hodie non est in vsu, & consuetudine omnium tribunalium totius ferè orbis, & loco illius successit pœna iuris Canonici, de qua *ibidem* egimus, vt *ibi* videre poteris, manente tamen alia pœna mortis in eos, qui per vim, & iniuriam fœminam stuprantur.

Nomine violentiæ intelliguntur preces importunæ, & quails sint.

30. Nomine autem violentiæ, & iniuriæ intelliguntur etiam preces importunæ, iuxta omnes Doctores, & Nauarrum *in summa Lat. cap.* 16. *n.* 26. & Farinacium *tom.* 4. *quæst.* 147. § *stuprum num.* 34. æquiparantur enim preces importunæ violentiæ, & coactioni in iure, quæ autem dicantur preces importunæ, dicemus infrà *cap.* 5. *num.* 11.

31. Quod diximus de stupro virginis, quo ad pœnam mortis naturalis, quando per vim, ac violentiam committitur, intelligitur etiam de stupro viduę honestæ famæ. nam illius stuprator si per vim, & violentiam illam cognoscat, eadem pœna mortis naturalis punitur; ita Farin. *tom.* 4. *quæst.* 147. §. *stuprum, num.* 10. & est textus expressus *in* §. *item l. Iulia, de adulteriis, versu, sed eadem l. instituta, de publicis iud.* & *ibi* glossa *in figuratione casus, in verb. viduam,* & alius textus *in l. inter stuprum, ff. de verborum significatione,* & *ibi* glossa *in verb. etiam viduam.* Butrius *in cap.* 2. *de adult. n.* 4. *versu, dicit glossa.* Socinus *num.* 10. Abbas *num.* 5. *fine.* Zabarella *num.* 2. Salicetus *in l. eum qui duas, sub n.* 2. *versu,* & *non iuratur,* an mulier sit virgo, vel si vidua, Conrad. *in pract. crim. rubr. de stupr. num.* 3. & 5. Iul. Clar. *in practica* § *stuprum, num.* 1. Guttier. *de qq. Canonicis, cap.* 37. *num.* 2. & nouissimè Tuschus *conclus.* 709. *num.* 2. & 3. *volum.* 7. Antonius Gomez *ad legem* 80. *Tauri, num.* 5. *post initium,* & *num.* 14. Iodoc. *in pract. cap.* 91. *rubr. de stupro, num.* 3. & alij multi, quos videre poteris apud Farin. *loco,* & *num. allegatis;* considerat enim ius stuprum lato modo, & non strictissimo, vt animaduertimus *à num.* 1. *huius capitis,* quo ad has pœnas, vt seruetur pax in Republica.

Nec obstat contra hanc resolutionem textus *in l. si vxor,* § 1. *ff. de adult.* ibi, *Quamuis si vidua esset, impunè in eam stuprum committeretur,* quia ille textus loquitur de vidua inhonesta, & quæ sponte consentit, vt bene notat Farin. *tom.* 4. *quæst.* 147. § *stuprum, num.* 12. Quo casu impropriissimè & latissimo modo hæc copula vocatur stuprum: antecedentia enim verba huius textus clarè demonstrant de vidua inhonesta sponte consentiente, ibi esse sermonem.

Et verò quòd stuprator viduæ honestæ sponte consentientis pecuniaria pœna arbitrio iudicis sit puniendus iuxta qualitatem facti, & conditionem personarum, docuit Ghirlandus olim *de pœnis omnifariam coitus, quæst.* 7. *num.* 3. *in fine, versu, si verò cum vidua.* Bermo. *de publico concubinatu, rubrica, de stupro, num.* 17. *versu, Tenebitur autem.*

Huiusmodi tamen stuprum, in viduam honestæ famæ sponte consentientem, impunibile omnino esse, de consuetudine testatur Ignatius Lopez *in practica criminali, cap.* 83. *in verb. stupri, litera A. versu.* & *nota, quòd hac pœna,* & ideo infert Clericum committentem stuprum cum vidua sponte ac liberè consentiente, non esse puniendum pœna stupri, sed pœna arbitraria simplicis fornicationis; & id ipsum docent Anton. Gomez *in l.* 8. *Tauri, num* 14 *versu, Hodie tamen.* Iulius Clarus *in* §. *stuprum, num* 4. *versu, Cæterum,* vbi testatur, se nunquam vidisse aliquem puniri pro stupro commisso in

in viduam consensum liberè, & spontaneè dantem. Iulium sequitur Ioseph. Ludouic. *decisione Lucensi 61. num. 12.* & Farinacius allegatus *n. 14.* & Cardinalis Tuschus *in conclusione 209. num. 12. & 13. volum. 7.* vbi etiam testantur de hac consuetudine generali, & affirmant, se neminem etiam vidisse pro stupro viduæ punitum. Quamobrem immeritò hanc consuetudinem improbat Claudius *ad Bertrand. consil. 495. litera A. vers. sed quaro*, ex eo fundamento, quòd delicta impunita manerent: at quàm sine fundamento dictum, nemini non patet, punietur enim delictum pœna debita simplici fornicationi, non stupro. Sequitur vt cogamus de stupro commisso sine vi cum promissione & sine promissione matrimonij, quod in capite sequenti tractabitur.

Joseph. Farinac. Tuschus.

CAPVT V.

De stupro commisso cum promissione, & sine promissione coniugij in virginem & viduam sponte, & non sponte consentientes.

SVMMARIVM.

Corruptor virginis sponte consentientis ad nihil ei tenetur in foro poli, neque parentibus illius, si nihil ei promisit. num. 1.

Nec honorem læsum tenetur restituere parentibus, num. 2.

Nec augmentum dotis quo indiget, vt competens inueniat matrimonium. num. 3.

At quid teneatur in foro conscientia deflorator si virginem vi, vel precibus importunis deflorauit, etiamsi nihil ei promiserit. num. 4.

Eadem satisfactione qua illi satisfacit, satisfacit etiam parentibus illius. num. 5.

* *In foro conscientia non tenetur puella defloratorem in maritum accipere paratum illam ducere, sed poterit dotem postulare, & optio penes illam est,* num. 6.

An ad aliquid teneatur deflorator vi, & fraude, quando deflorata æquè commodas nuptias inuenit, num. 8.

Quid quando maritus postea deprehendit deflorationem, & propterea vxorē deserit, an saltem tunc ad aliquid ei teneatur deflorator, vi & fraude deflorans. num 9.

Ad quid teneatur ille, qui acccedit ad eam, quæ iam est ab alio corrupta, putatur tamen virgo incorrupta, si illa sponte consentiat; & quid si vi, aut dolo illa potiatur. num. 10.

Quæ sint preces importunæ, quæ æquipollent violentiæ. num. 11.

Qui virginem deflorauit sub spe & promissione matrimonij, copulâ assecutâ tenetur in conscientia eam ducere si sunt æquales. num. 12.

Quid si sint dispares nobilitate, vel diuitiis, licèt nobilitate sint pares. num. 13.

Quid si illa eius disparitatem ignorabat. num. 14.

Si post promissionem coniugij, & deflorationem illa cum alio fornicata fuerit, ad nihil ei tenetur, num. 15.

Si dicenti se esse virginem promisisti nuptias, & in copula, vel extra illam inuenias non esse talem, non teneris eam ducere, etiamsi seriò promiseris, num. 16. & 17.

An saltem tunc ad aliquid ei tenearis ratione copulæ, num. 17. *Et quid si fictè promisisti, & illa fictè dixit se esse virginem, cùm talis non esset,* ibidem.

Si putabas illam esse virginem, & talem non inuenisti, non teneris eam ducere, etiam si illi nuptias promiseris. num. 18.

In omnibus casibus, in quibus fictè, vel non fictè promittens nuptias non tenetur puellam ducere, potest iurare coram indice Ecclesiastico, vel seculari nihil ei promisisse. num. 19.

An ille, qui promisit nuptias fœminæ, quam sciebat esse iam corruptam, vt illius copulam assequeretur, illa assecuta, teneatur eam ducere, num. 20. *refertur opinio affirmans.* ibid.

Astruitur negans, num. 21. *Quid si sit vidua bonæ famæ.* ibid.

An strictè promittens nuptias, teneatur ex iustitia ad illas quando non est assecuta copula, nec damnum aliquod resultauit. num. 22.

AGAMVS in primis de eo, qui stuprum commisit cum virgine, aut cum ea, quæ iudicio omnium putatur virgo, & inquiramus, ad quid ei teneatur, quando cum ea rem habuit, ea liberè consentiente, nihil ei promittendo. 1.

Corruptor virginis spōte consentiētis ad nihil ei tenetur, nec parētibus illius, si ei nihil promisit.

Prima conclusio, si virgo liberè consentiat, & corruptor nihil illi promittat, non ei tenetur de virginitate ablata, vel fama, si fortè inde illius iacturam passa est, & non solùm ad nihil ei tenetur in foro conscientiæ (de quo loquimur) sed nec eius parentibus, aut tutoribus, si sub illorum cura erat; ita docet Lessius *tom. 1. de iustitia, lib. 2. de iniuria per stuprum cap. 10. dub. 2. num 9* Nauarr. *in summa Latin. cap. 16. num. 16.* Sotus *lib. 4. de iustit. quæst. 7. art. 1. ad 2.* Sanchez *lib. 7. de matrim. disput. 14. num. 11. in medio.* Sayrus *in claui regia lib. 11. cap. 1. de restit. in bon. corp. num. 26.* vbi citat alios. P. Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 3. num. 423. dub. 2. in 2 edit. vers. mulier.* Veracrux *3. part. speculi artic. 19. in fine.* Bañez *2. 2. quæst. 62. art. 2. dub. 7. conclus. 1.* Salon. *ibidem art. 2. controuers. 5. concl. 1.* (sed hi duo Salon & Bañez apponunt limitationem, de qua statim *num. 2.*) Capua *1. part. decision. aurear. lib. 2. cap. 79. num. 13. vers. sed dubium est.* Suar. *de pœn. disp. 21. sect. 4. n. 6. in 2 circūst.* Quid. Vasquez *2. 2. quæst. 74. art. 8. disput. 112. & num. 3.* Llamas *3. part. methodi cap. 8. § 18. in fine.* Ratio est, quia neque illi, neque eius parentibus fecit iniuriam. Non illi, quia illa est domina suæ famæ & signaculi virginalis, & volenti, & consentienti nulla fit iniuria; non parentibus illius, quia parentes illius si aliquod ius habent in signaculo virginali, aut fama illius est dependenter à voluntate ipsius filiæ, ac proinde valde indirectè, & per accidens lædit deflorator honorem, & ius parentum ipsius: ex læsione autem honoris facta per accidens, nulla resultat obligatio iustitiæ in conscientia, sicut si filia nuberet inferiori viro contra voluntatem patris, nec ipsa, nec maritus illius teneretur restituere aliquid patri ipsius, quamuis illius honor ab ipso marito per accidens læderetur.

Lessius. Nauar. Sotus. Sanch. Sayrus. Petr. Nau. Veracrux. Bañez. Salon. Capua. Suarez. Vasquez. Llamas.

Ex dictis refutantur Salon, & Bañez allegati, quatenus dicunt defloratorem teneri restituere parenti defloratæ sponte, etiam consentientis honorem læsum, quibus minimè assentior, tum quia vsus id non habet, tum quia filia volens potuit id ipsum damnum pati, nihil de honore pa- 2.

rentis curans absque iniustitia illius; sicut potest quilibet alius absque iniustitia parentis sui aliud quodcumque scelus committere, quanuis inde toti familiæ dedecus sequatur; nemo enim tenetur de iustitia se ab eo scelere abstinere, quod sibi, & toti familiæ detrimentosum est, vt pulchrè notat Sanchez allegatus.

3. Hæc opinio mihi videtur valde probabilis, & secura: sunt tamen multi Doctores, qui docent teneri defloratorem virginis sponte consentientis, in conscientia restituere parentibus illius damnum inde illis resultans, supplendo augmentum dotis maioris, quo indiget fœmina deflorata, quia reuera in eo damnificati sunt ab ipso defloratore, & qui alteri iniusta est causa damni, tenetur illud restituere, & hanc opinionem videtur tenere D. Thom. 2.2. *quæst.* 154. *art.* 6. & *ibi* Caietan. & Abulens. *in cap.* 5. *Matth. quæst.* 201. & eam tenet expressè Guilelm. quem refert, ac sequitur D. Anton. 2. *part. tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. Bernard. Diaz *in practica in noua editione, cap.* 83. *num.* 6. & *ibi* Salzedo *in additione, verb. non debeat.* Corduba *lib.* 1. *quæstionary, quæst.* 13. *col.* 4. §. *vbi isti.* Gutierr. *lib.* 1. *quæst. Canonic. cap.* 37. *num.* 24. Valentia 2.2. *disp.* 9. *quæst.* 3 *punct.* 3. §. *an, & quando.* Lopez 1. *part. instruct. cap.* 77. §. *sed hæc quæstio, & cap.* 76. §. *sed miror.* & Rodriguez 1. *tom. summæ, in* 2. *edition. cap.* 208. *conclus.* 3. *num.* 3. Sed ego nullum video solidum fundamentum huiusmodi auctoribus, & quia ipsa voluit sponte pati illam nuptiarum iacturam, vt patet; quare non tenetur pater ei dotem augere, vt dignè, & competenter nubat; & quia ipsa potest inuito patre inferiori nubere, quin nec ipsa, nec inferior ille cui nubit teneantur patri suo aliquid restituere, ratione iniuriæ præcisæ à damno, & denique, quia si ipsa consentiens deflorationi suæ haberet pecunias, quibus possit patri iniuriam compensare, non teneretur ex illis satisfacere, cùm tamen sit causa principalis iniuriæ; minus igitur tenebitur deflorator, qui eam deflorauit illa volente, & liberè consentiente.

D. Thom. Caietan. Abul. D. Anton. B. Diaz. Corduba. Valent. Lopez. Rodrig.

Dices teneri saltem aliquid restituere marito, si iam sit nupta, quia si maritus sciret eam esse stupratam, non nisi cum maiori dote eam in vxorem acciperet; sed ad hanc instantiam iam respondimus *num.* 8. *cap. præced.* quem vide.

4. *Ad quid teneatur deflorator, si virginē vi, precibus importunis deflorauit, si nihil ei promisit.*

Secunda conclusio, quanuis corruptor nihil promiserit, si tamen dolo, vi, fraude, aut precibus importunis virginem deflorauit, tenetur in conscientia vel illam ducere, vel damnum reparare, faciendo id, quo illa maneat contenta; sufficit tamen, si ei restituat tantum maioris dotis, quanto maioris eget, quo talem inueniat maritum, qualem inueniret manens in flore virginitatis suæ, iuxta arbitrium prudentis viri. Quod etiam restituendum erit, quando virgo sui iuris fuerit, & parentes non habuerit. Ita docet expressè Nauarr. *in summa Latin. cap.* 16. *num.* 17. addens, non obligari ad eam omnino dotandam, quia id pœna est, quæ in foro conscientiæ non debetur, donec à iudice post latam sententiam infligatur. Sanchez allegatus *in* 1. *concl. num.* 12. *& lib.* 4. *de matrimonio, disput.* 7. *num.* 5. *&* 7. *ad finem.* Lessius *ibi* allegatus *num.* 10. Syluester *verb. luxuria, quæst.* 5. D. Anton. 2. *part. tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. Sayrus allegatus *d.* 1. *conclus. num.* 29. Addit tamen adhuc Nauarrus teneri ei restituere aliquid amplius pro verecundia, in qua tota vita mansura est, & pro contumeliis, quas ob id à suo marito accipiet; sed hæc restitutio ob has contumelias tunc fortè habebit locum, quando stuprum manifestum fuerit: at non opus erit restituere aliquid pro fama, quia iam totum damnum manet restitutum, & pro ablatione famæ nihil in conscientia debetur, nisi petitio veniæ, aut publica retractatio, si seclusa sit à damno; fama enim nullam recipit æstimationem, iuxta illud, *Melior est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt sæpe alibi diximus.

Nauarr. Sanch. Lessius. Syluester. D. Anton. Sayrus.

Maior est dubitatio, an parentibus illius teneatur etiam corruptor aliquid restituere pro iniuria illata, sunt enim multi, qui id affirmant, inter quos est Petrus Ledesma *quæst.* 45. *de matrim. artic.* 4. *dub.* 1. in solutione ad confirmationem Bañez, & Llamas allegati, Philiarchus *de officio Sacerdotis tom.* 1. *part.* 2. *lib.* 4. *cap.* 17. *ad finem.* Carbo *de restitutione quæst.* 26. *conclus.* 9. At non sunt audiendi, nec illorum sententia placet Sancio allegato *d. lib.* 7. *de matrim. disput.* 14. *num.* 12. *ad finem.* Nec mihi etiam placet, & ratio est, quia ea satisfactione, qua stuprator satisfacit virgini stupratæ, satisfacit etiam parenti illius; quare eo supplemento dotis restituto satisfactum manet patri, si tamen ex ingressu ad illam rupta est domus parentis, vel aliud damnum rebus illius illatum, nemo dubitat teneri stupratorem illud ei in conscientia restituere. 5. *Eadē restitutione qua illi satisfecit, satisfacit etiā parēti illius.*

Si deflorator, qui dolo, vi, aut precibus importunis virginem corrumpit per iniuriam illius, paratus sit eam ducere, & nec ipsa, nec parentes illius velint, sed postulent augmentum dotis, vel valorem damni illati; quidam existimant teneri puellam illum acceptare in maritum, si ipse ei conditione, & qualitate respondeat, & aliter manere in conscientia ab ea restitutione liberum; ita docent Couarr. 2 *part. de sponsal. cap.* 6. §. 8. *num.* 19. & est valde probabile; verius tamen est id, quod docet Lessius *tomo* 1. *de iustit. lib.* 2. *de iniuriis per stuprum, cap.* 10. *dub.* 2. *num.* 12. quia ratione iniuriæ ab illo eis illatæ optio apud illam, & parentem eius manet; addit etiam *ibi* Lessius, si è contra stuprator velit recompensare pecuniis, & illa nolit nisi matrimonium, non teneri eam ducere in foro conscientiæ ante sententiam latam, sed sufficere damnum pretio reparare. At probabilius credo in vtroque casu opinionem penes defloratam manere propter iniuriam illi illatam, & huius opinionis videntur esse omnes authores, quos citaui *num.* 23. *in capite præcedenti*; nam quanuis illi loquantur in foro soli, non poli, & in foro soli post sententiam latam ad maiorem pœnam delicti leges videantur fauere virgini per vim stupratæ, & ei opinionem concedere, & electionem pecuniæ, vel matrimonij, tamen non est negandum, congruum esse, vt hoc etiam locum habeat in ipso foro poli. 6. *Puella vi deflorata non tenetur defloratorem acceptare maritum, si paratus sit eam ducere, sed poterit dotem postulare.*

Hoc tamen non habet locum, quando ille eam, ea volente, & consentiente, deflorauit, quia tunc si nihil ei promisit, ad nullam ei restitutionem tenetur, vt probauimus *in* 1. *concl. num.* 1. 7.

Sed quid si puella, vi & fraude, aut precibus importunis fuit deflorata, & postea æquè commodas nuptias inueniat, ita vt nullius damni illius defloratio ei causa fuerit, quod punctum graue est, & in eo diuiduntur authores, & opiniones. 8.

Prima docet teneri ei damnum pretio restituere, quia illud damnum datum illi fuit per iniustitiam, & iniuriam, & erat de se pretio æstimabile,

& per accidens fuit, quod æquè commodas nuptias inuenerit, & maritus iniuriam non deprehenderit. Ita docet Sayrus *in claui regia lib.* 11. *cap.* 1. *num.* 29. & Valentia *tom.* 3. *disp.* 9. *quæst.* 3. *punct.* 3. & Salon. 2.2. *quæst.* 62. *art.* 2. *controuersia* 5. & Corduba *lib.* 1. *quæst.* 13. Victoria, & alij, quos citat Sayrus; addunt tamen illi non teneri defloratorem ante iudicis sententiam dotem integram illi restituere; sed aliquid arbitrio prudentis viri. quia dare totam dotem, est pœna à lege imposita, quæ non debetur, nisi post latam sententiam.

Sayrus. Valent. Salon. Corduba. Victoria.

Secunda opinio docet nihil ei teneri restituere: ita Lessius allegatus *num.* 15. & solet pro hac opinione citari Nauar. *in summa Lat. cap.* 16. *num.* 15. sed illius opinionem statim referemus. Fundamentum istius opinionis est, quia restitutio fit pro damno tantùm secuto, & dato, & non pro ipsa ablatione virginitatis, aut amissione famæ, fama enim, & ablatio virginitatis non recipiunt æstimationem; hîc autem nullum fuit damnum secutum, aut datum, quia æquè commodas nuptias inuenit, & quanuis stuprator puellam constituit in periculo patiendi damnum, parum refert, quia constituere aliquem in periculo amissionis bonorum non obligat ad restitutionem, nisi reuera damnum sequatur. Dices, ergo puella, quæ iam aliquid accepit pro restitutione deflorationis, si æquè bene nubet, tenebitur illud restituere; respondeo non teneri, quia poterat antecedenter expresse pacisci cum illo de damno quod probabiliter timebatur, & ratione huius pacti si fuisset celebratum expresse, potuisset retinere illud pretium, quanuis nullum damnum secutum fuisset, quia iam se exposuit periculo illius, quod periculũ est pretio æstimabile; & quanuis hîc nullum antecesserit pactum expressum, attamen vbi illi post commissum stuprum, aliquid in satisfactionem illius dedit, aut illa ante commissionem illius aliquid accepit, ea intentione datum, vt illa consentiret, aut vt maneret pro recompensatione, cernitur pactum implicitum, vel donatio quædam remuneratoria; quare in neutro casu illa tenebitur restituere id, quod accepit vel ante commissum stuprum, vt consentiret, vel post commissionem in donationem remuneratoriam, & quasi pretium laboris, & periculi, cui se exposuit. Ita respondet Lessius *tom.* 1. *de iustitia lib.* 2. *cap.* 10. *de iniurijs per stuprum, dub.* 2. *num.* 17.

Lessius.

Idem.

Vtraque opinio est probabilis, ista tamen Lessij mihi videtur probabilior, & tenenda omnino.

9. Nauarrus tamen *in manuali Latino cap.* 16. *numer.* 19. tertiam inducit opinionem, nempe tunc solùm teneri ad hanc restitutionem, quando illius maritus postea deprehendit illius stuprationem, & propterea eam dimittit, ab eaque discedit, & aliò proficiscitur, aut eam ob id asperè, seuerèque tractat, secus si maritus putat illam esse virginem, aut id dissimulat & patitur; verùm ego dicerem ex charitate teneri ei tunc aliquid dare arbitrio boni viri; at ex iustitia non credo, quia iam damnum reparatum est per æquas nuptias, quas inuenit, quanuis opinio Nauarri mihi etiam videatur valde probabilis, quia censetur adhuc durare iniuria, & per illam esse causam damni, quod patitur, quod tenetur restituere.

Nauarrus.

An saltē deflorator ad aliquid teneatur quando maritus eam ob id deserit.

Idem.

10. Sed quid etiam si quis sine dolo, fraude, aut precibus importunis accedat ad eam, quæ iam est ab alio corrupta, pro virgine tamen communiter habetur, & reputatur. Respondent multi si ob hoc illa infamatur, & res deuulgatur, licèt ad nihilum ei pro virginitate erepta teneatur, teneri tamen ei damnum restituere ob famam ereptam. Ita Nauarrus *in summa Lat. cap.* 16. *num.* 19. Maior *in* 4. *dist.* 37. *quæst.* 33. *col. pen.*

Dicendum tamen est, si ipsa voluntariè consensit, vel se obtulit, non teneri ex iustitia ei aliquid restituere, etiamsi res (sine culpa tamen illius, qui ad illam accessit) diuulgetur, cùm nec famam, nec matrimonium futurum ei per vim abstulerit; volenti enim, & consentienti nulla fit vis, nulla iniuria; si tamen culpa viri ad illam accedentis illa patiatur eam infamiam, quia, v. g. illa tutè, & in loco tuto consensit, aliter non consensura; ille verò publicè se iactans, vel alia via manifestans infamauit, tunc equidem iniustus est damnificator, possidebat enim illa citra iniuriam suam bonam opinionē & famam, quam ipse postea iniustè id manifestando, ei abstulit; quare tenetur eam dotare, vel via alia ei satisfacere. Ita Sayrus *in claui regia lib.* 11. *cap.* 1. *de restitutione in bonis corporalibus, num.* 66. & Petrus Nauarra *lib.* 2. *de restitutione cap.* 3. *num.* 449. & est doctrina communis. Si verò absque culpa viri res in publicum venerit, quia videlicet ipsius fœminæ culpa, & causa scitur, non video causam ob quam illum obligemus ad restitutionem; non enim ei fecit iniuriam, illa fruendo, quia ipsa voluit, non infamando, quia sine culpa illius id euenit. Nec refert si dicas, si ad illam non accederet, non infamaretur; quia illa accessus conditio fuit sine qua non, & occasio mirè per accidens, vt patet, ex qua non oritur obligatio restitutionis, vt optimè animaduertit Petrus Nauarra allegatus.

Sayrus. Nauarr.

Si verò illa voluntariè non consensit, sed per vim, fraudem, dolum, aut preces importunas ad illam quis accessit, quam putabat esse virginem, ab alio tamen corruptam inuenit, & communiter habita, & reputata erat pro virgine honesta, & sua causa infamata est, tenetur eam dotare, vel aliter damnum illatum ei restituere, quia illa iustè, & sine iniuria illius in possessione erat bonæ famæ, à qua per iniuriam, & violentiam eam priuauit, & ob eam priuationem damnum illi magnum intulit, quod sine dubio tenetur in conscientia restituere, vt optimè docet Nauarrus allegatus.

Potest tamen contingere, vt per vim, fraudem, vel preces importunas illius copiam assecutus sit, in loco tamen occulto, & secreto, & postea res culpa defloratoris, & non sua euulgetur, & in hoc casu tenetur etiam ei damnum illatum restituere, eam dotando ea dote, qua nuberet, si res non euulgaretur, non verò iuxta augmentum maioris dotis, qua nunc indiget, vt in matrimonio collocetur, & hæc omnia intelliguntur, quando nihil ei tunc promissum est, nam si ei aliquid promissum est, statim dicemus.

Inquires tamen, quæ sint preces importunæ, quæ æquipolleant violentiæ, & per quas consensus per vim extortus censeatur; multi enim existimant, preces importunas esse illas, quæ fiunt per crebras, & repetitas rogationes, deambulationes per munuscula crebrò etiam repetita & missa; quia hæc respectu leuium puellarum coactionis vim habent, sic videtur sentire Nauarrus *in summa Latin. cap.* 16. *num.* 16. Corduba *lib.* 1. *quæstion. quæst.* 13 *dict.* 4. & 7. Syluester *verb. luxuria, quæst.* 5. Caietanus 2.2. *quæst.* 154. & proba- 11.

Nauarr. Cordub. Syluest. Caietan.

bari poteſt ex gloſſa *in cap. ſcienti, de regulis iuris, in 6.*

Alij dicunt hæc non ſufficere, vt preces importunæ dicantur, ſed requiri etiam metum aliquem ſaltem reuerentialem, vel leues minas, vel promiſſionem, aut aſſertionem aliquam doloſam, vt ſi ipſe fingeret ſe eſſe nobiliſſimum, affirmaret ſe eſſe ditiſſimum, cùm tamen id falſum ſit, vel ſi ipſe eſſet dominus, ſuperior, aut vir magnæ auctoritatis, cui fœmina ob reuerentiam non audeat contradicere: ita docent Petr. Nauarra *lib. 2. de reſtitutione cap. 3. num. 45.* Ledeſma *2. part. quæſt. 18. art. 2.* & Leſſius *tom. 1. de iuſtitia lib. 2. cap. 10. de iniurijs per ſtuprum dub. 2. num. 17.* quia ſecluſo hoc dolo preces crebræ, & repetitæ, & repetita etiam munuſcula voluntatem potius augent, quàm auferunt, vt optimè etiam animaduertit D. Thomas *1. 2. quæſt. 6. artic. 7.* aliàs enim qui aſſiduis precibus, ac muneribus beneficium impetraret, iniuſtitiam committeret, & teneretur illud reſtituere, & mulier accipiens aliquid per crebras blanditias à ſuo amatore, teneretur illud reſtituere, & ille, qui precibus, & ſuaſionibus aliquem ad ludum traxit, teneretur ei ad reſtitutionem, quod non ita eſt; quare opus eſt, vt ad has preces accedat metus aliquis reuerentialis, vel timor, vel dolus, cùm alioquin hæ preces voluntatem augeant, non auferant.

Nauar. Ledeſm. Leſſius.

Fieri tamen poteſt, vt importunitas tanta ſit, vt ratione illius ſecluſo omni metu & fictione preces importunæ cenſeantur. v. c. ſi adeò importunè eam ſolicitet, vt malit ipſa detrimentum virginitatis pati, quàm ſic moleſtari illis precibus; ſed hoc rariſſimum erit, moleſtiam enim illam plerumque excutere poterunt fœminæ, concepta ira, & quia quamuis initio videantur repugnare, poſtea liberè conſentiunt, vt animaduertit Leſſius allegatus *num. 14.* Quare iuxta Menochium *de arbitrarys quæſtionibus, lib. 2. caſu 288. num. 10. ad finem, & caſu 420. num. 110.* & Cardinalem Tuſchum *concluſione 710. num. 2. volum. 7.* & Sancium *lib. 4. de matrim. diſput. 7. à num. 8.* illæ dicentur preces importunæ, ob quas aliquis magis vult in repetita conſentire, quàm talibus, & tam vehementibus precibus, & ſuaſionibus affligi, & moleſtari, in hoc enim caſu videtur conſenſus eligi tamquam minus malum reſpectu prædictarum precum, ac ſuaſionum. Sed quia fœminæ ſolicitatæ facilè (vt dixi) concepta ira eas preces poſſunt declinare, ac propellere, & quia aliquando ſolent eam afflictionem, & moleſtiam diſſimulare, cùm tamen liberè conſentiant, quando dentur, vel non dentur prædictæ preces, prudens iudex arbitrabitur, totum enim hoc negotium ex arbitrio illius pendet.

Si verò primò præcedant minæ aſperæ, & verbera, & poſteà tempore aliquo elapſo ſequantur blanditiæ, & preces, tales preces importunæ cenſentur, quia præſumitur tunc ſecutis blanditiis durare adhuc metus antecedens, vt optimè docet Bartolus *in l. fin. ff. ſi quis aliq. teſtar. prohib.* Doctores *in l. 1. §. quæ onerandæ, ff. quarum rerum act.* Phœbus *tomo 1. deciſ. 25. num. 9.* Menochius *conſil. 631. à num. 42.* & alij, quos *ibi* citat Phœbus, quem vide.

12. Hactenus egimus de obligatione corruptoris, quando virginem corrumpit ſine vlla promiſſione, ſed quid ſi ſub ſpe, & promiſſione coniugij corrupit.

Quid ſi quis virginē corrupit ſub ſpe matrimonij.

Dico in primis, ſi promiſit matrimonium, & ſub ea ſpe virginem deflorauit, etiam ſi fictè promiſiſſet, tenetur eam ducere, modò diſparitas tanta non ſit, vt contrarium ſuadeat; ita docent D. Thomas *in 4. diſtinct. 28. quæſt. vnica, art. 2. ad 4.* & Leſſius *tom. 1. lib. 2. cap. 10. de iniurijs per ſtuprum, dub. 3. num. 2.* & Sanchez *lib. 1. de matrim. diſput. 10. num. 6. & 3.* Sayrus *in claui regia lib. 11. cap. 1. de reſtitutione damni in bonis corp. num. 34.* Sotus *in 4. diſtinct. 27. quæſt. 1. art. 3. dub. vlt.* Nauarr. *in ſumma Latin. cap. 16. num. 18.* Ricard. *in 4. diſt. 28. art. 1. quæſt. 3. ad finem.* Paludanus *quæſt. 1. art. 2. concluſ. 4. & 5. num. 14.* D. Anton. *2. part. tit. 5. cap. 6. §. 1.* Roſella *verb. matrimonium 4. n. 2.* Angel. *verb. ſtuprum, num. 1.* Syluester *verb. luxuria, quæſt. 5.* Tabiena *verb. reſtitutio, quæſt. 22. n. 23.* Armilla *ibi num. 22.* Victor *in ſumma de matrim. num. 266.* Ledeſma *2. part. 4. quæſt. 18. art. 2. ante dubium 2. fol. 241. col. 1.* Veracrux *3. part. ſpeculi, art. 19. concluſ. 5.* Corduba *in ſumma, quæſt. 50. & lib. 1. quæſtionary, quæſt. 13. dicto 2.* Henriquez *lib. 11. de matrim. cap. 11. num. 2.* Beja *in ſumma, caſu 18.* Ludouic. Lopez *1. part. inſtructo. cap. 76. fol. 189. col. 1. edit. 2.* Rodriquez *in ſumma tom. 1. in 2. editione cap. 208. num. 8.* Capua *lib. 2. deciſion. cap. 78. num. 3.* Spino *ſpecul. teſtam. gloſſ. 15. princ. num 73.* Probatur

D. Thom. Leſſius.

Primò, quia hæc promiſſio facta eſt per modum contractus, & cum ipſa ex parte ſua contractum, ſui copiam illi faciendo, impleuerit, tenetur ille ex iuſtitia ipſum contractum ex parte etiam ſua implere, prout externa verba ſonant, alioquin infinitis fraudibus humana commercia paterent.

Secundò, quia illa, ſecuta copula, acquiſiuit ius ad matrimonium futurum, vnde ſequitur non ſatis eſſe dotare eam, aut pecuniis damnum reficere ſi ipſa nolit acquieſcere, ſed teneri eam ducere, quia promiſſio facta fuit de corpore, & matrimonio, non de dote, nec de pecunia.

Dixi, *modò diſparitas tanta non ſit, vt contrarium ſuadeat*, vt ſi ipſa fœmina ſit pauperis agricolæ, aut mechanici filia, ille verò Nobilis, quia tunc non tenetur eam ducere, vt docet Sanchez citatus *num. 6.* Nauarr. *in cap. 16. num. 18.* D. Anton. *2. part. tit. 5. cap. 6. §. 1.* Corduba *in quæſtionario lib. 1. quæſt. 13. dicto 1.* Capua *lib. 2. deciſion. aur. cap. 78. num. 6.* Rodriquez *tom. 1. ſummæ in 2. edit. cap. 208. num. 8. diſt.* 13.

Si ſint diſpares nobilitate, vel diuitijs, quid?

Nec item quando genere ſunt pares, illa verò pauper, & ille diues: ita Sanchez, & Nauarr. allegati, & Syluester *verb. Matrimonium 4. num. 8.* Veracruz *3. part. ſpeculi, art. 19. concl. 3.* Cordub. *dubitatione 2.* Beia *caſu 18.* Lud. Lopez *num. ſuperiori allegatus, num. 14* quia in his caſibus ſi illa non ignorabat eam generis, aut diuitiarum diſparitatem, ſed optimè id ſciebat, probabiliter præſumi poteſt, ipſam ab eo non fuiſſe deceptam, ſed deceptam ſe finxiſſe, & ſic libenter, & ſponte conſenſiſſe.

Et idem dicendum eſt, vt ait Syluester allegatus, quoties aliunde aliud ſignum euidentis fraudis apparuerit, quia tunc facile illa poteſt ſuſpicari ficto animo ſibi nuptias ab eo fuiſſe promiſſas; vnde ſi conſenſit in ſui defloratione liberè, & ſponte conſentit, & fingit ſe fuiſſe deceptam; an verò teneatur in his caſibus deflorator eam ſaltem dotare, eſt dubium? Syluester citatus *num. 8.* expreſsè affirmat non teneri, & pro hac parte ſtant etiam D. Thom. *in 4. diſt. 28. art. 2. ad 4.* Leſſius citatus *num. 25.* Tabiena *verb. Matrimonium, 2. quæſt. 7.* Fumus *verb. reſtitutio, num. 22.* & id ſupponunt

ponunt omnes Doctores allegati, & colligitur ex iis quæ diximus *num.* 1. quia perinde eſt tunc ac ſi liberè, & ſponte conſentiat vt de facto conſenſit.

Hæc in foro conſcientiæ, in foro tamen externo præcipiet iudex, vt eam dotet, & poſt ſententiam latam tenebitur eam dotare.

14. *Si disparitas ignorata, quid.* Si tamen illa eam diſparitatem ignorabat, & nullam habuit externam cauſam ſuſpicandæ fraudis, tenebitur deflorator in conſcientia ipſam ducere; niſi velit dote acquieſcere; & ratio eſt, quia ille tenetur ex parte ſua implere contractum, ne detrimentum puella patiatur, ſecutâ enim copulâ acquiſiuit illa ius, quod poteſt vrgere, fuit enim pactum corpus pro corpore, & perſona pro perſona; quare illa nullam ei facit iniuriam promiſſum exigendo, & ius ſuum vrgendo, ita Leſſius *tom.* 1. *de iuſt. lib.* 2. *cap.* 10. *de iniuriis per ſtuprum, dub.* 3. *num.* 23. Petrus Nauarra *lib.* 2. *de reſtitutione, cap.* 3. *à num.* 444. Sanchez ſtatim *num.* 16. allegandus. (Leſſius. Nauarr. Sanchez.)

15. *Quid ſi eum alio rem habuit.* Similiter ſi contingat illam poſtea cum alio fornicari, non tenetur in conſcientia ſtuprator eam poſtea ducere, aut dotare, quamuis ſeriò nuptias promiſiſſet, ita Leſſius allegatus, & eſt communis *num.* 28 ratio eſt, quia in promiſſione ſponſalium hæc conditio ſimpliciter intelligebatur, ſcilicet, *ſi cum alio fornicata non fueris*, & ex vi ipſius promiſſionis ſolùm tenebatur eam ducere, & non dotare, nec aliter ſatisfacere, quæ obligatio ducendi extincta fuit per ſuperuenientem fornicationem, atque adeò culpa illius; & culpa nocet ei per quem fit, vt eſt communis doctrina.

16. *Si corrupta, quid.* Rurſus ſi dicenti ſe eſſe virginem promiſiſti nuptias, vt ea fruereris; & poſtea talem non inueniſti, non teneris ſtare promiſſis, aut eam ducere, ita Sanchez *lib.* 1. *de matrim. diſp.* 10. *num.* 10. Leſſius citatus *in* 1. *concluſ. num.* 29. Corduba *in ſumma quæſt.* 49. *& in quæſtionario, lib.* 1. *quæſt.* 13. *dicto* 3 Lud. Lopez 1. *part. inſtruct. cap.* 76. *fol.* 190. *colum.* 1. Petrus Ledeſma *de matrim. quæſt.* 45. *art.* 4. *dub.* 1. *ad confirmationem* 3. Rod *tom.* 1. *ſummæ in* 2. *edit. cap.* 208. *num* 8. Probatur, quia hæc eſt vera cauſa diſſoluendi vera ſponſalia, deinde, quia fortè eam decepiſti, fictè promittendo; ita te illa viciſſim decepit, fictè fingendo ſe eſſe virginem, & ſic fiet compenſatio mutuæ iniuriæ ex vtraque parte. (Sanchez. Leſſius. Corduba. Lopez. Ledeſm. Rodrig.)

17. An autem tenearis tunc ei aliquid reſtituere ratione copulæ, eſt dubium; cui ſic reſpondeo, ſi te decepit, fingendo ſe eſſe virginem, nihil ei teneris reſtituere; ita docet Sanchez allegatus *dicto num.* 11. & Leſſius item citatus; tantùm enim ex vi promiſſionis tenebaris ducere, niſi te deciperet, ſi virginem inueniſſes, & ipſa ſua deceptione cauſa fuit, vt ab ea obligatione eximereris. Si te non decepit, ſtatim dicemus *num. ſeq.*

18. Item ſi putabas illam eſſe virginem, & illa non affirmauit ſe eſſe virginem, ſed tacuit, & non te decepit, poſtea tamen in copula, aut alia via reperiſti, non eſſe talem, non teneris eam ducere, ſic Corduba *cit. lib.* 1. *quæſt.* 13. *dicto* 3. Leſſius *tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 10. *de iniur. per ſtuprum, dub.* 3. *num.* 30. Sanchez *cit. num.* 14. Et ratio eſt, quia illa cauſa ſufficiens eſt, abſoluendi ſponſalia, & quia communiter homines non ſolent ducere corruptas, & tua promiſſio, quando aliter de tua intentione expreſsè non conſtat, intelligenda eſt ſecundùm communem vſum, & conſuetudinem promittendi hominum. An autem tunc tenearis ei dare aliquid, ratione copulæ? eſt dubium. Affirmat Corduba *cit.* & Rodriguez *tom.* 1. *ſummæ, in* 2. *edit. cap.* 28. *num.* 8. & videtur id ſupponere Sanchez *lib.* 1. *de matrimonio, diſput.* 10. *num.* 11. quia illa non te decepit, nec iniuriam intulit, quæ compenſetur per ſimilem iniuriam. Sed verius credo, te ad nihilum ei teneri; quia ſi ſeriò promiſiſſes, putando eſſe virginem, & tamen poſtea non inueniſſes eſſe talem, non teneris eam ducere, ſed nec etiam eam dotare, nam ex vi promiſſionis ſolùm tenebaris eam ducere, quæ obligatio ceſſat, ſi virginem non inuenias, & ideo mihi videtur hæc opinio probabilior, quamuis alia ſuos habeat authores, quam probabilem etiam appellat Leſſius citatus. (Cordub. Leſſius. Sanchez.)

19. *Si quis fictè promiſerit, quid.* Animaduerto tamen in omnibus caſibus, in quibus fictè promittens non tenetur fœminam ducere, poſſe illum tuta conſcientia iurare coram iudice eum ſub iuramento interrogante, an ei matrimonium promiſerit; ſe illud ei non promiſiſſe, quia ſenſus interrogationis eſt: *Promiſiſti huic fœminæ matrimonium, ita vt tenearis*; ac proinde verè reſpondet, *Non promiſi, ita vt tenear*, & ita docet expreſsè Sanchez *lib.* 1. *diſput.* 10. *de matrim. num.* 17. & Nauarr. *in cap. humanæ aures* 22. *q.* 5. *in* 1. *quæſtione finali.* Rodriguez *tom.* 1. *ſummæ in* 2. *editione, cap.* 145. *num.* 12 & colligitur ex doctrina Couarr. *lib.* 5. *variarum cap.* 12. *num.* 4. & idem dicendum eſt iuxta Sancium, quoties aliquis à principio ſeriò promiſit matrimonium, quod non tenetur ob aliquam cauſam poſtea implere, puta quia fœmina fornicata eſt, poteſt enim coram iudice iuramento rogatus negare promiſſionem illius, intelligendo: Non promiſi, ita vt tenear; quod non ſolùm verum eſt, quoties eſt certa cauſa non implendi, ſed etiam quoties iudicio prudentum probabile eſt non teneri; quia qui nititur opinioni probabili, poteſt ſe non obligatum exiſtimare, vt optimè animaduertit idem Sanchez *loco & num. allegato.* (Sanchez. Nauarr. Rodrig. Couar.)

20. Dubium etiam eſt, an quando aliquis fictè promittit nuptias fœminæ, quam re vera ſciebat eſſe corruptam (modò non ſit vidua bonæ famæ) vt illius copulam aſſequatur, ea aſſecuta, teneatur eam ducere, ſi aliunde non ſint conditione diſpares, & hac de re partita eſt opinio.

Prima affirmat, quia fuit contractus ex vtraque parte oneroſus, nec eſt diſparitas inter contrahentes; nec fraus aliqua ex parte fœminæ interceſſit, & illa non aliter, nec alio modo conſentiret in tali copula, & ea ſecuta, acquiſiuit ius ad nuptias, & ad corpus alterius; fuit enim pactum corpus pro corpore, vt patet. Quare cùm contractus impletus ſit ex parte fœminæ, tenetur ille ex ſua illum implere: ita docent Paludanus *in* 4. *diſtinct.* 28. *quæſt.* 1. *art.* 2. *concluſ.* 4. *num.* 14. Corduba *in ſumma, quæſt.* 49 Ludou. Lopez 1. *part. inſtruct. in* 2. *edit. cap.* 76. *fol.* 189. Rodriguez 1. *tom. ſummæ, in* 2. *edit. cap.* 208. falsò allegans Sotum, & Nauarrum. eſt probabilis iſta ſententia. (Palud. Cordub. Lopez. Rodrig.)

21. Secunda tamen probabilior docet non teneri; eam docent expreſsè Sanchez *lib.* 1. *de matrimon. diſput.* 10. *num.* 23. Sylueſter *verb. matrimonium* 4. *quæſt.* 8. quem citant aliqui pro iſta opinione; ſed verius pro alia citaretur. Paludanus *diſtinct.* 28. *quæſt.* 1. *art.* 2. *concluſ.* 4. vbi ſupponit hanc non eſſe improbabilem, quamuis ille contrariam ſequatur. Henriquez etiam expreſsè *lib.* 11. *de matrimonio, cap.* 11. *num.* 2. Lopez 1. *part. inſtruct. cap.* 77. §. *hinc emergit.* Veracrux 3. *part. ſpeculi, art.* 19. *concluſ.* 6. (Sanchez. Sylueſter. Henriq. Lopez. Veracrux.)

Et

Et fundamentum est, quia ducere corruptam, non est quid æquale valori copulæ habitæ cum corrupta, sed longè maius; quare non tenebitur eam ducere, licèt fortè teneatur id aliter compensare.

Est tamen prima sententia vera, & omnino tenenda, quando esset vidua bonæ famæ, infamiæque labem ex ea copula contraheret, ob quam inepta matrimonio redderetur, quia non videtur posse aliter recompensari tale damnum, ita docent Nauarr. *lib.4. consiliorum, tit. de sponsal.* in prima edit. *consil.48.* in secunda *consil.7.* Ludouic. Lopez *1. part. instruct. cap.77. §. hinc etiam liquet.* Petrus de Ledesma *de matrim. quæst.45. art.4. dub.1. in solut. ad confirm. tertij.*

Nauarr. Lopez. Ledesma.

Vnde communiter reprobatur Veracrux *3. p. speculi art.19. conclus. 6.* asserens fictum promissorem non teneri ducere corruptam, cuiuscunque conditionis sit, tenetur enim, si vidua sit famæ honestæ, iuxta omnes authores secundæ opinionis.

Veracrux.

22\. *An fictè promittens nuptias, teneatur ex iustitia ad illas.*

Vltimum dubium est, an quando contrahentes sunt æquales, aut quasi æquales, parum enim pro nihilo reputatur, & non fuit copula secuta, nec vllum damnum præter violatam fidem sequitur, & vnus fictè promisit, & sine intentione se obligandi; alter verò seriò, teneatur fictus promissor contrahere in conscientiæ foro (dico *in conscientiæ foro,*) quia in foro externo clarum est posse obligari, & post sententiam latam ad id teneri, pauci affirmant, inter quos est Petrus de Ledesma *de matrim. quæst.43. art.1. dub.4.* Fundamentum illius est, quia ille ex iustitia tenebatur adhibere verum consensum, quare violauit iustitiam ficto consensu; ergo vt iniustitiam auferat, tenetur habere verum consensum, & sic tenetur ex iustitia contrahere, nec poterit dotare, aut pecuniis satisfacere, quia non satisfacit in specie debita, & promissa.

Ledesm.

Dicendum tamen est non teneri, quia reuera & coram Deo non se obligauit, & aliunde nullum damnum secutum est ex tali fictione, vt supponimus; solùm ergo peccatum illud iniustitiæ mansit in intentione quoad Deum, & coram Deo.

Exemplo res clara euadet. Si ego tibi fictè promitterem centum aureos si Romam peteres, & tu acceptasses illam promissionem, & antequam illos à me peteres, ego dissoluo contractum; tibi nihil debeo, neque iniustitiam erga te committo; nam ratione promissionis nihil tibi debeo, quia ficta fuit; ratione iniuriæ nihil tibi etiam debeo, quia tu nihil mihi dedisti, nec amisisti, & sic si peccaui contra iustitiam fuit quoad intentionem ficto consensu, quia non habuit effectum, cùm nullum damnum tibi inde sequatur; ita docet Sanchez *lib.1. de matrimonio, disput.10. num.26.* Veracrux *3. part. speculi art.19. conclus.5.* Corduba *in quæstionario lib.1. quæst.15. versu secundum dictum.* Henriquez *lib.11. de matrim. cap.11. num.2. in commento litera L. & cap.3. num.2.* P. Molina *tom.2. de instit. tractat.2. disput.352. fol.591. ante versiculum, illud est obseruandum*; & hæc opinio fiet clarior apud illos, qui dicunt promissionem gratuitam & liberalem, etiam acceptatam, non obligare ex iustitia, sed ex fidelitate, at tunc nec ex fidelitate obligabit, quando promittens nullam habuit intentionem se obligandi. Cætera vide apud Sancium allegatum.

Sanchez. Veracrux. Corduba. Henriq. P. Molina.

CAPVT VI.

De incestu, quatenus est tertia species luxuriæ. Quid sit, quale peccatum, cuius fori, quas pœnas habeat, vsque ad quem gradum committatur.

SVMMARIVM.

1\. *Incestus quid,*

HIc non agemus ex professo de incestu quatenus est impedimentum matrimonij, sed quatenus est species luxuriæ, ne confundamus materias, & tractationes illarum; non prætermittemus tamen ea, quæ ad perfectam intelligentiam præsentis tractationis necessaria erunt.

& vnde.

Venit itaque hoc nomen incestus à vocabulo *cestus*, quod erat cingulum, seu cinctorium Veneris, quo, vt referunt Poëtæ, Venus Martem alligabat, ne alienos amaret amplexus, vt ex bonis authoribus

Sotus. Couar. thoribus refert Sotus *in 4. dist. 37. quæst. vnica, art. 2. in principio*, & Couarr. *de sponsal. 2. part. cap. 6. §. 8. num. 1.* & ita accipitur à Iurisconsulto *in l. sororis 39. in fine, ff. de ritu nuptiarum*; vsus tamen, & consuetudo Ecclesiæ obtinuit, vt peculiari nomine appelletur incestus coitus illicitus inter consanguineos, vel affines. *Est igitur incestus illicita copula inter consanguineos, vel affines, inter quos matrimonium existere non potest*; seu, vt Theologi asserunt, *Est peccatum luxuriæ, & congressus cum consanguinea, vel affine intra gradus prohibitos*, quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis contractæ ex copula matrimonij vsque ad quartum gradum, ex copula fornicaria vsque ad secundum tantùm, non tertium, vt patet expresse ex Concilio Tridentino *sessione 24. cap. 4. de Reformatione matrimonij*. Extra hos gradus peccatum erit luxuriæ commisceri; at non incestus, sed vel simpliciter fornicationis, vel ad alias luxuriæ species pertinebit, iuxta delicti qualitatem.

2. *Gradus consanguinitatis & affinitatis qui irritant matrimonia.* Ex his autem gradibus numeratis, & prohibitis non omnes sunt iure naturali prohibiti, sed quidam prohibiti iure naturæ, alij iure Ecclesiastico, & Canonico; omnes tamen dirimentes. Recole autem ex materia matrimonij, qui sint gradus consanguinitatis & affinitatis de iure naturæ, & Ecclesiastico prohibiti. constat enim apud omnes Doctores, vt docet Sanchez *lib. 7. de matrimon. disp. 51. num. 7.* in primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ ascendentium, & descendentium, vt inter patrem, & filiam, & inter filium, & matrem, matrimonium est irritum iure naturæ; ratio est, quia carnis copula, ad quam ordinatur matrimonium, habet coniunctam quandam naturalem turpitudinem pudendam, & fit cum quadam irreuerentia repugnante paternæ reuerentiæ iure naturali parentibus debitis; vnde *Leuitico* 18. dicitur: *turpitudinem matris tuæ, vel patris tui, ne discooperias, nec reueles; mater enim tua est.* Deinde, quia cùm iure naturali subiectio parentibus debeatur, & è contrario per matrimonium alter alteri ad inuicem sint obligati, iuxta Apostolum 1. ad Corinth. 7. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier, & iterum reuertimini ad inuicem*, &c. Videtur hoc priori iuri subiectionis repugnare, & multo magis si filius matrem duceret, cùm vir caput sit mulieris, superiorque illa fiat; & denique, quia est naturalis horror omnium gentium, & interdum belluarum circa huiusmodi coitus, & coniunctiones.

Sanchez.

3. *An secundus gradus consanguinitatis ascendentium & descendentium in recta linea irritet matrimonium.* Olim in lege vetere *Leuitico* 18. vetabatur non solùm primus, sed etiam secundus consanguinitatis gradus inter ascendentes, & descendentes in linea recta, vt parentum cum filiis, & auorum cum nepotibus, quia tamen in lege Euangelica nulla de hoc habetur dispositio, & vetus cessauit, consentiunt omnes Doctores in dicto primo gradu lineæ rectæ, hoc est, inter filios & parentes, esse matrimonium iure naturæ irritum. An etiam sic in secundo inter auum, & nepotem, sub iudice lis est; nam quidam affirmant matrimonium in recta linea ascendentium, & descendentium iure naturæ esse irritum in quocumque gradu vsque in infinitum; vnde colligunt Enoch, cùm redierit, cum nulla posse fœmina validè contrahere, cùm omnes ab eo per Noëmum descendant, & eorum opinio est probabilis, & ratio illorum est, quia omnibus ascendentibus, vt auis, proauis, attauis, &c. quasi parentibus descendentes naturalem reuerentiam, & subiectionem debent, cui actus coniugales multum præiudicant; nam descendentes, quantumuis longissimè distent, filij ascendentium dicuntur, vt Christus filius Dauid, & Abrahæ; deinde, quia maior coniunctio, & necessitudo videtur intercedere inter eos, quorum vnus ab alio descendit etiam remotissimè, quàm inter duos, quorum neuter ab alio, sed vterque à quodam tertio venit, vt sunt duo fratres: at matrimonium inter fratrem, & sororem iure naturæ est irritum; ergo & inter omnes ascendentes, & descendentes, etiamsi hi ab illis remotissimè distent. Hæc opinio est satis probabilis; eam docent D. Antonin. 3. *part. titulo 1. cap. 14 §. 2.* Victoria *in summa de matrimon. num. 295.* Toletus *lib. 7. summæ cap. 5. ad finem.* Vasquez 1. 2. *quæst. 74. art. 8. disp. 112. num. 7.* Viuald. *in candelabr. 1. part.* vbi de matrim. *num. 191.* & alij multi, quos citat, sed non sequitur Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 51. num. 12.* D. Anton. Tolet. Vasq. Viuald. Sanch.

4. *Solum primũ gradum consanguinitatis irritare matrimonium.* Alij, & est secunda opinio, nullum gradum in iure naturæ in recta linea prohibitum esse, & matrimonium irritare præter primum matris cum filio, aut filiæ cum patre arbitrantur; ita Caietanus 2. 2. *quæst. 154. art. 9. & opusculo de matrimon. Regis Angliæ ad Clementem VII.* & Sanchez *lib. 7. de matrimon. disput. 51. num. 19.* Paludanus *in 4. distinct. 38. quæst. 4. art. 4. ad finem, num. 54.* Ledesma 2. 4. *quæst. 56. art. 4. colum. 3. propositione 1. & 2.* Rodriguez *in summa verb. Matrimonium*, vbi de impedimentis dirimentibus, *num. 4. versu, Cum parentibus.* Veracruz 1. *part. speculi, art. 43. conclus. 1.* & clarius *conclus. vlt.* Llamas *in method. 3. part. cap. 8. §. 19.* & alij, quos citat, ac sequitur Sanchez *dict. num. 19.* Vnde infert (& bene) Sanchez infideles matrimonio coniunctos cum quocumque ascendẽte demptis patre, & matre, dummodo non contra leges suas, vel consuetudines matrimonium irritantes illud inierint, ad fidem conuersos non esse separandos, quia in lege naturæ, qua solæ astringebantur, & iuxta leges suas patrias contractus matrimonij erat validus; non negant tamen in aliis gradibus remotioribus præter hunc primum, matrimonium hoc dici modo aliquo contra ius naturæ, quando non intercedit aliqua causa iusta contrahendi, quia indecentiam quandam naturalem præseferre videtur, quæ requirit causam iustam, qua cohonestetur; fundamentum horum Doctorum, & istius opinionis est, quia aui, proaui, attaui, & cæteri ascendentes non sunt principium nepotum immediatum, & per se, sed mediantibus filiis, & per accidens, nec illi dicuntur propriè patres, sed per accidens; ad rationem enim filij solùm requiritur, vt à patre originem trahat, & per accidens est, vt illius pater alium patrem, habeat, filij enim Adami caruerunt auo, & tamen veri filij fuerunt, vnde reuerentia debita auis, & proauis, non est debita per se, sed per accidens; reuerentia verò debita patri est debita per se tanquam principio coniuncto, à quo filius & esse, & naturam accepit; deinde, quia ratio consanguinitatis eo debilior est, quo magis recedit à suo principio coniuncto, à quo filius esse, & naturam accepit; vnde in auis, & proauis iam tantum distat, quantum sufficit, vt iure naturæ non irritetur matrimonium, non ita verò inter fratres, quia quamuis vnus ab alio non procedat, procedunt

Sanch. Palud. Ledesma. Rodrig. Veracruz. Llamas.

procedunt tamen immediatè ab eodem patre, & principio, & est veluti eadem ipsa natura in vtroque immediatè, eadémque ratio: at ratio consanguinitatis in auo, & nepotibus est per accidens, & mediante patre, & mirum est hanc participationem consanguinitatis durare in tam remotissimis fœminis descendentibus ab Enocho, vt cum nulla possit validè contrahere, cùm redierit, vt dicebat opinio contraria.

5. *Gradus qui de iure Ecclesiastico affinitatis, & consanguinitatis irritent matrimoniũ.*

Hæc de iure naturæ: nam de iure Ecclesiastico prohibetur & irritum est matrimonium contractum inter gradus consanguinitatis, & affinitatis contractæ ex copula licita matrimonij vsque ad quartum gradum; ex copula verò illicita, & extra matrimonium vsque ad secundum tantùm, vt sæpè diximus; & ideo matrimonium contractum extra hos gradus consanguinitatis, & affinitatis valet, sic Concil. Trident. *sessione 24. de Reformat. & cap. non debet, de consanguinit.* & Sanchez *lib. 7. de matrim. disput. 51. num. 22.* Hactenus de gradibus lineæ rectæ, nunc de gradibus lineæ transuersæ.

6. *De iure naturæ solus primus gradus lineæ transuersæ matrimoniũ irritat.* Sanchez. Castro. Caiet.

De iure ergo naturæ idem dicendum est in linea transuersa, quod dictum manet in recta, & sic solus primus gradus consanguinitatis lineæ transuersæ, id est, inter fratrem, & sororem, irritat matrimonium; in cæteris verò gradibus collateralibus præter istum primum, non ita prohibetur, vt sit de iure naturæ irritum; hanc probat egregiè Sanchez *de matrimonio, lib. 7. disput. 52. num. 11.* Castro *lib. 1. de lege pœnali cap. vltim.* Caietan. 2. 2. *quæst. 154. art. 9. & opusculo de matrimonio Regis Angliæ, ad Clementem VII.* Cæteros vide apud Sanctium, vbi satis plurimos refert, & deducitur ex dictis, si enim solus primus gradus lineæ rectæ inter filiam, & patrem matrimonium iure naturæ irritat, vt diximus, consequens est, vt in linea transuersa non vltrà extendatur, cùm maior coniunctio illius sit lineæ, quàm istius, aut saltem intimior. Vnde etiam sequitur infideles matrimonio coniunctos extra hunc primum gradum transuersæ lineæ, ad fidem conuersos, non esse separandos, quia non contraxerunt contra ius naturæ, vt habetur *in cap. gaudemus, de diuortijs.*

7. *Quid de secundo gradu lineæ transuersæ.*

Etsi verò stando in primæuo, & rigoroso iure naturæ solùm in primo gradu consanguinitatis vtriusque lineæ rectæ, & transuersæ irritum sit matrimonium, & extra illud non sit; tamen inter patruum, & filiam fratris, & inter auunculum, & filiam sororis, & inter amitam, materterámve, & filium fratris, in secundo gradu lineæ transuersæ,

Et quid in linea recta inter auum & neptem. Sanchez. Tolet. Viuald. Couar. Bellarm.

& multo maiori cum ratione inter auum & proauum, & neptem; qui est secundus gradus lineæ rectæ, talis inhonestas, & turpitudo apparet, vt non nisi ex graui causa possit Summus Pontifex dispensare cum illis, vt docet Sanchez *lib. 7. de matrimonio disput. 52. num. 11.* Toletus *lib. 7. summæ cap. 7. num. 2.* Viualdus 1. *part.* vbi de matrimonio, *num. 192. in candelabr. aur.* Couar. *in 4. decretalium 2. part. cap. 6. §. 10. num. 5. & 9.* Bellarminus *lib. 1. de matrimonio cap. 28. statim in principio, §. quartum est.* Et denique id patet ex Concil. Trident. *sessione 24. de matrimonio cap. 5. ad finem.* ibi, *In secundo autem gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos Principes; & ob publicam causam*; & non distinguit de gradu recto, ac transuerso. Quare de vtroque intelligitur; & passim videmus Pontificias dispensationes in hoc secundo gradu lineæ rectæ, & transuersalis in linea æquali ex vtroque latere, & in æquali ex vno tantùm, vt inter patruum, & filiam sororis, & inter materteram, & filium fratris, siue frater sit ex vtroque, siue ex vno tantùm latere, vel parente, & hoc quidem non solùm inter nobilissimos viros, & magnos Principes, sed etiam inter ordinariè nobiles: nam ego vidi dispensationem quandam inter materteram, & sobrinum filium fratris, ex vno tantùm parente, & erant personæ nobiles ex primaria nobilitate sui oppidi, non tamen magni Principes, & quod magis est, cùm expressione copulæ præhabitæ; & scio aliam fuisse visam eiusdem generis Olysipone inter personas mediocriter nobiles, cuius tenor fuit præsentatus Summo Pontifici, vt dispensationem illam faciliùs concederet.

8. *An Sara fuerit vera vxor Abrahæ.*

Nec contra hanc resolutionem obstat, quòd Abraham duxerit in vxorem propriam sororem Saram, iuxta illud sacræ Paginæ, *verè soror mea est*; quia vel ex dispensatione Dei contraxerunt in primo gradu consanguinitatis lineæ transuersæ, vt vult Clemens Alexandrinus 2. *stromat. ad initium*, vel, quod magis credo, non fuit ipsius germana soror, sed filia Aram fratris ipsius Abrahami germana Loth; & dicitur soror, non secus ac Loth dicitur eius frater, *Geneseos* 13. & dum dixit, *filia patris mei es*, ideo dixit, quia neptis, seu sobrina: filiæ enim de more sacræ Scripturæ sobrinæ appellantur; quod verò etiam Abraham addidit, *& non matris meæ*, indicat ipsum Aram non fuisse sibi fratrem vterinum, sed ex alia matre susceptum à Thare patre vtriusque, & hanc sententiam tenet Ioseph. *lib. 1. antiquitatum, cap. 14.* & D. Augustinus *lib. 16. de ciuitate Dei cap. 12.*

9. *Nulla affinitas ex copula fornicaria consurgens iure naturæ matrimoniũ irritat.*

Egimus hactenus de gradibus consanguinitatis iure naturali matrimonium irritantibus, & diximus solo in primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ, & transuersæ matrimonium esse iure naturæ irritum. Nunc videndum est, an aliquis gradus affinitatis in linea recta etiam, & transuersa sit ita iure naturæ prohibitus, vt eo attento & considerato, connubium sit inualidum; & hac de re certissima est resolutio, quæ ita docet, quando affinitas oritur ex copula fornicaria, seu extra matrimonium habita, in nullo cuiusque lineæ gradu, siue rectæ, siue transuersæ, matrimonium iure naturæ est irritum; & ratio est, quia hæc affinitas ex solo iure Ecclesiastico consurgit, & non à iure naturæ; ita docet Sanchez *lib. 7. de matrimonio disput. 65. num. 9. & disput. 66. num. 3.* Petrus Ledesma *de matrim. quæst. 55. art. 6. difficult. 2. conclus. 3.* Nauarrus *lib. 4. consiliorum in editione prima, tit. de sponsalib. consil. 7. num. 3. in 2. edit. in 2. tit. de consanguinitate, consil. 12. num. 3. 4. & 5.* Victoria *in summa*, vbi de matrimonio, *num. 296.* Henriquez *lib. 12. de matrimonio cap... num. 2.* Cæteros vide apud istos, multos enim citat Sanchez & Henriquez. Ratio est, quia filius non inclinatur naturaliter ad exhibendam reuerentiam fœminæ extra legitimum matrimonium à suo patre cognitæ, imò inclinatur ad eam persequendam, nam odia veluti deprauatæ naturæ sponte prorumpunt.

Sanchez. Ledesm. Nauarr. Victoria. Henriq.

10. *An affinitas in aliquo gradu iure naturæ irritet matrimonium. Opinio prima.*

Difficultas ergo in eo sita est, an affinitas dirimat matrimonium iure naturæ quando oritur ex copula matrimoniali, & in quo, in primo ne, an in secundo, an in tertio, vel in quarto gradu, & hac de re duplex est opinio.

Prima docet solo in primo gradu affinitatis

lineæ rectæ irritum, ac prohibitum esse matrimonium iure naturæ, vt inter priuignum, & nouercam, aut inter vitricum, & priuignam; hanc tenent multi & grauissimi Doctores, quos citat, sed non sequitur, Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput. 66. num. 6.* Paludanus *in 4. distinct. 41. art. 5. conclus. 2. num. 27.* D. Anton. *3. part. tit. 1. cap. 11. §. 1. initio.* Syluester *verb. matrimonium 8. quæst. 15. dicto 6. & verb. Papa, quæst. 17.* Couar. *in 4. decretal. 2. part. cap. 6. §. 10. num. 6.* Sotus *in lib. 1. de matrim. cap. 28. notabili 2.* Valentia *4. part. disput. 10. quæst. 5. puncto 3.* & multi alij, quos videre poteris apud Sancium allegatum: & magnum præsidium habet hæc opinio,

Sanchez. Paludan. D. Anton. Syluest. Couar. Sotus. Vasquez. Bellarm. Valent.

Primò in illo Pauli 1. Corinth. 5. *Auditur inter vos fornicatio; & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris sui aliquis habeat*; si ergo Gentiles legem Mosaicam non sequentes loco naturæ ductu putabant nefas esse nouercam suam ducere, aut cognoscere, id quidem eodem iure interdictum erit.

Secundò in illo Geneseos 49. *Ruben primogenitus meus*, &c. vbi maledictionem impertiuit Iacob Ruben primogenito suo, quòd cum nouerca sua vxore parentis sui dormierit, & genilem thorum macularit; cùm tamen aliis filiis grauioribus sceleribus infectis eam non impertiuerit; signum ergo euidens est, eum concubitum habere specialem deformitatem iure naturæ aduersùs reuerentiam patri debitam, & *Amos* 2. inter alia nefanda scelera, ob quæ Deus populum illum seuerè admodum puniebat, præcipuum est, quòd pater, & filius cum maximo scandalo Gentilium cum eadem puella concubuerint; si ergo Gentiles inde scandalizabantur, signum profectò est, spectato solo lumine ac iure naturæ peccatum illud ipsi naturæ iuri aduersari.

Tertiò ratione probatur, quia eo modo abstinendum est ab affinibus, quo abstinemus à consanguineis, *cap. 1. de consanguinitate, & cap. æqualiter 35. quæst. 3.* Sed primus gradus consanguinitatis iuxta omnes irritat matrimonium iure naturæ; ergo & primus gradus affinitatis illud irritabit, nam filius eandem ferè reuerentiam debet nouercæ, & vitrico, quam parentibus; cùm pater, & nouerca, vitricus, & mater per copulam matrimonialem facti sint vna caro; & nurus socero suo eandem debet reuerentiam, quam debet ipsius vir, qui est filius sui soceri, cum ipsa, & vir eius facti etiam sint vna caro. Demum, quia nunquam hactenus visum est in Ecclesia, vt Summus Pontifex dispensarit in hoc affinitatis gradu; ergo signum est illum esse in iure naturæ prohibitum, & denique huic opinioni fauet D. Augustinus *lib. 22. contra Faustum, cap. 61* relatus *in cap. si vir & vxor, 35. quæst. 3.* vbi sic ait: *Si vir & vxor non duo, sed vna caro sint, non aliter est nurus deputanda, quàm filia*; & valde probabilis est hæc sententia.

11. *Astruitur opinio asserẽs, non irritare.* Secunda tamen probabilior docet affinitatem ex matrimonio ortam, in nullo gradu lineæ rectæ matrimonium irritare, solo iure naturæ spectato; ac proinde secluso iure Ecclesiastico in quocumque gradu affinitatis, etiamsi sit primus, matrimonium contrahatur, eo iure esse validum. Hanc sententiam videtur habere D. Thom. 2. 2. *quæst. 154. art. 9. in solutione ad tertium*, vbi inter solos parentes, & filios apertè dicit, iure naturæ prohibitum esse matrimonium; tenet expressè Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput. 66. num. 7.* Alensis *2. part. quæst. 169. in 2. & 3. part. quæst. 27. in 4. art. 3. §. 2.* Caietanus *2. 2. quæst. 154. artic. 9. circa solutionem ad tertium.* Abulensis *lib. 1. Regum cap. 8. quæst. 176. 149. 151. 152.* Henriquez *lib. 12. de matrimonio cap. 1. num. 2. & in cap. 9. num. 5.* Loazes *de matrimonio Regis Angliæ, dub. 2. in solutione ad secundum fundamentum partis negantis, à num. 1. vsque ad 19.* Armilla *verb. dispensare, num. 9. & 10.* Ledesma *2. part. 4. quæst. 56. art. 3. dub. conclusione 1.* Veracrux *2. part. speculi art. 25. conclus. 3.* Saa *verb. matrimonium*, vbi de impedimentis dirimentibus, *num. 4.* & alij, quos citat Sanctius, ex quo deducitur retenta hac opinione infideles baptizatos, & ad fidem conuersos matrimonio copulatos in hoc primo affinitatis gradu lineæ rectæ non esse separandos, nisi legibus, aut consuetudinibus eorum matrimonium irritetur; quia iure naturæ non est irritum, sed solò Ecclesiastico, cui ipsi ante Baptismum non subduntur. Probatur ergo hæc opinio

D. Thom. Sanchez. Alensis. Caietan. Abul. Henriq. Loazes. Armilla. Ledesma. Veracrux. Sà.

Primò, quia 3. *Regum* 2. Adonias filius Dauid petiit Abisac Sunamitidem nouercam suam in vxorem, quæ quidem fuerat vxor Dauid parentis sui, vt expresè constat ex 2. *Regum cap. vltim.* signum ergo est id matrimonium non esse iure naturæ irritum.

Secundò, quia matrimonium hoc nullo modo, nec primariò, nec secundariò opponitur ipsius matrimonij fini, cùm possit ordinari ad liberorum procreationem, ad remedium concupiscentiæ, ad fouendum mutuum amorem, & ad domesticum domus, & familiæ regimen, nec in eo violatur naturalis reuerentia erga patrem, non enim datur aliqua relatio superioritatis, vel in nouerca respectu priuigni, vel in vitrico respectu priuignæ, vt aduersetur huic reuerentiæ de iure naturali debitæ: nam relatio superioritatis fundatur in illis tantùm personis, quæ dant, & accipiunt esse naturale per naturalem generationem, quales sunt veri patres, non autem affines in primo gradu lineæ rectæ, veluti vitricus, & nouerca.

Nec fundamenta primæ opinionis multum vrgent. 12. *Soluuntur fundamenta primæ opinionis.*

Ad primum enim dicimus D. Paulum loqui de vxore patris adhuc viuentis, & nolentis, vt testatur Caietanus, & Sedulius, & Patres communiter ad eum locum; aliàs non dixisset Paulus tale peccatum nunquam esse auditum inter Gentiles, cùm Seleucus tradidisset filio suo Antiocho Stratonidem propriam vxorem in matrimonium, vt refert Plutarchus *in vita Demetrij*, & Valerius Maximus *lib. 5. cap. 7.* & ille volente patre adhuc viuo eam in vxorem duxisset.

Ad secundum dic peccatum Ruben fuisse grauissimum, & contra ius naturæ, quia fuit peccatum adulterij, & ideo multis maledictionibus cumulatum fuisse à patre, propter adulterium iuri naturæ contrarium, quanuis eo iure attento, & considerato, non esset incestus, & eodem modo respondendum est ad locum Amos, propter adulterium enim, quod erat maximum scandalum Gentilibus, id peccatum exaggerauit Amos.

Ad tertium dices iure Ecclesiastico attento & considerato, eodem modo abstinendum esse à nuptiis in gradibus affinitatis prohibitis, atque in gradibus consanguinitatis, non attento iure naturali. Ad confirmationem dic, non eandem reueren

reuerentiam debere priuignum nouercæ, aut priuignam vitrico, quam debet verus filius matri, & vera filia parenti suo; cùm reuerentia filiorum in patres sit iure naturæ debita, & fundata in coniunctione sanguinis, & participatione substantiæ communicatæ per veram generationem. reuerentia verò debita nouercis, & vitricis sit fundata in respectu quodam politico, & externo, vnde illa naturalis, hæc politica dici solet.

Ad D. Augustinum respondebis iure Ecclesiastico spectato priuignam filiam esse putandam, & nouercam matrem, & nurum filiam; non verò iure naturali.

13. *Contraria sententia est valdè probabilis.* Non est tamen negandum contrariam sententiam esse valde probabilem, & habere indecentiam maximam huiusmodi matrimonia, spectato iure naturæ; nisi causa aliqua iusta eam indecentiam cohonestet, nam tam iusta potest esse causa, iure naturali spectato, vt decentia ipsius causæ præponderet indecentiæ partis aduersæ, & conuenientiæ istius, illius vincat inconuenientiam; quod iudex prudens arbitrabitur; & ideo adhuc noluerunt Pontifices in hoc gradu dispensare, quia noluerunt hoc ferre iudicium, non quia ita sit iure naturæ vetitum tale matrimonium, vt eo spectato sit irritum, vt optimè animaduertit Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput. 66. num. 9. fine.*

14. *De primo gradu affinitatis lineæ transuersæ quid.* Ex dictis deducitur, quid dicendum sit in primo gradu affinitatis lineæ transuersæ: nam hac etiam de re duplex est sententia.

Sententia prima. Prima docet, primum gradum huius affinitatis iure naturæ irritare matrimonia, & sic eo iure spectato irritum esse matrimonium, quo quis duceret vxorem fratris sui, eo demortuo, aut si fœmina nuberet viro sororis suæ, sorore demortua, quia hoc matrimonium in primo affinitatis gradu lineæ transuersæ continetur, & rationes, & Authores sunt ferè omnes quos citauimus, & fecimus pro prima opinione *num. 11.* explicata: nam inter fratrem, & sororem spectato iure naturæ matrimonium est irritum, vt probauimus *num. 6.* & vxor fratris reputatur, ac soror; quia per matrimonium effecta est vna caro cum fratre; sed hoc argumentum iam solutum est, reputatur enim pro sorore, & effecta est vna caro cum fratre non verè, & propriè, sed considerato iure Ecclesiastico, non naturæ.

Additur etiam pro hac parte, quia D. Ioannes Baptista *Marci 6. & Matthæi 14.* vehementer excanduit in Herodem, quòd vxorem fratris sui duxisset: at ad hoc etiam respondetur Herodem viuente fratre suo Philippo, vxorem illius contra omne ius duxisse, vt testatur D. Thomas *in hunc locum,* & Beda *in locum Marci 6.* & Ioseph. *lib. 18. antiquitatum cap. 6.* vel certè dicendum est Herodem tanquam filium cuiusdam Iudæi obstrictum fuisse legi Moysi, quæ tunc nondum expirauerat, & id matrimonium vetabat, viuente fratre, vel emortuo, si liberos reliquisset, vt Philippus reliquerat. nam, vt patet ex *Deuteronom. 25.* mortuo fratre sine liberis, poterat ejus frater accipere vxorem defuncti fratris in vxorem ad suscitandum semen, ac genus fratris, & similiter mortua vxore sine liberis, poterat maritus defunctæ accipere sororem illius in vxorem, iuxta illud Leuitici 18. *Sororem vxoris suæ in pellicatu illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc ea viuente;* vbi indicatur post mortem non esse impedimentum, vt optimè animaduertit Lessius *tom. 1. de iust. lib. 4. de speciebus luxuriæ, cap. 3. dub. 11. num. 77. ad finem.*

D. Thom. Beda. Ioseph.

15. *Sententia secunda.* Secunda ergo sententia verior docet nullum gradum affinitatis (nec primum etiam) lineæ transuersæ iure naturæ matrimonium irritare; quamuis aliquam habeat naturalem indecentiam, quæ oporteat causa iusta cohonestari; hunc tenent viri doctissimi; qui varios tractatus edidere in fauorem matrimonij Catherinæ Reginæ Angliæ cum Henrico VIII. qui Rex contendebat matrimonium suum cum Regina, fuisse naturæ iure inualidum, nec potuisse Summum Pontificem dispensare, eo quòd Regina priùs nupsisset fratri ipsius Henrici; & matrimonium cum duobus fratribus sit iure naturæ irritum: Regina verò asserebat se priùs matrimonio fuisse copulatam cum Eduardo fratre ipsius Henrici, ex quo nullum filium susceperat, & postea dispensante Iulio II. ipsi Henrico nupsisse, & ideo matrimonium fuisse validum, quia Summus Pontifex poterat licitè, & validè in primo gradu affinitatis lineæ transuersæ dispensare; & iudicatum fuit pro Regina in Curia Romana; expressè etiam tenet hanc opinionem Caietanus *tom. 1. opusculor. tract. 13. & tract. 14. de coniugio Regis Angliæ, ad Clementem VII.* Victoria *in relect. de matrimonio 2. part. partis secundæ, num. 6. & 8.* Couarr. *in 4. decretal. 2. part. cap. 6. §. 10. num. 7. 8. 9. & 10.* Ledesma *2. 4. quæst. 56. art. 4. fol. mihi 488. column. 1.* Bellarmin. *lib. 1. de matrim. cap. 28. notabili 2. statim in principio capitis.* Valentia *4. part. disputat. 10. quæstion. 5. puncto 3. versu, in aliis autem gradibus,* Sotus *in 4. dist. 41. quæstion. vnica, art. 3. conclus. 2.* Sanchez *lib. 7. de matrim. disput. 66. num. 11.* Barthol. Ledesma *de matrimonio, quæst. 55. art. 6. difficultate 3.* Lud. Lopez *2. part. instructorij, cap. 50. fol. 1148.* Rodrig. *tom. 1. summæ in 2. edit. cap. 228. num. 3.*

Lessius. Caiet. Victor. Couar. Ledesma. Bellarm. Valentia. Sotus. Sanchez. Barthol. Ledesm. Lopez. Rodrig.

Probatur primò, ex multis dispensationibus, quæ à Sede Apostolica super hanc rem emanarunt. nam Innocentius III. *in cap. finali, de diuortiis,* cum omnibus infidelibus recenter conuersis dispensauit, vt vtantur matrimoniis contractis cum relictis vxoribus à fratribus, iis demortuis. Alexander VI. cum Rege Emanuele Lusitaniæ in eodem gradu dispensauit; is enim duas sorores successiuè, vnam post obitum alterius, Regis Castellæ filias in vxores duxit, consummato matrimonio cum prima, ex illa tamen liberos non suscipiente, referente Caietano *2. 2. quæst. 154. art. 9* Iulius secundus dispensauit cum Henrico VIII. Rege Angliæ, vt contraheret cum Catherina relicta à fratre suo demortuo, cum quo matrimonium consummauerat, iuxta Caietanum allegatum, quam dispensationem legitimam fuisse confirmauit postea Clemens VII. consultis totius orbis Vniuersitatibus, & Iureconsultis famosissimis, quod decretum refert ad integrum Castro *lib. 1. de lege pœnali, cap. 12.*

Probatur secundò, quia Iacob vir sanctissimus duxit Liam, & Rachel sorores ambas in vxores simul viuentes, *Geneseos 29.* Iudas dedit eidem mulieri duos fratres in viros, vnum post obitum alterius, *Geneseos 38.* & ex præscripto legis Mosaicæ, *Deut. 17. n. 17.* Mortuo sine liberis fratre poterat viuus frater in vxorem ducere vxorem fratris.

Tertiò rationibus,

Primò,

Primò, quia arctius est vinculum inter consanguineos in secundo gradu consanguinitatis lineæ transuersæ, quàm inter affines in primo gradu eiusdem lineæ, illi enim ab intrinseco, & vnione naturali, isti ab extrinseco, & vnione voluntaria coniuncti sunt illi vnione immediata, isti mediata; sed secundus gradus consanguinitatis non irritat matrimonium iure naturæ, vt patet ex *cap. gaudemus, de diuort.* ergo neque irritabit primus affinitatis lineæ transuersæ.

Secundò, quia omnes rationes, quibus probauimus *num.* 11. primum gradum affinitatis in linea recta non irritare matrimonium iure naturæ, consequenter, & à fortiori probant, nec etiam in linea transuersa illud irritare.

16. *Non potest homo habere duas vxores simul viuentes iure natura.* Obiicies, si primus gradus affinitatis tam in linea recta, quàm transuersa considerato iure naturæ non irritat matrimonium, sequitur in eodem iure posse vnum habere duas sorores, & vnam duos fratres in viros simul viuentes, qui est primus gradus affinitatis in linea transuersa; & quod magis est, posse nouercam contrahere cum patre, & priuigno simul, & sic habere patrem, & filium in marito, vtrumque viuentem, & posse vitricum matrem, & priuignum ducere viuentes simul, qui est primus gradus eiusdem affinitatis in linea recta. At hoc absurdum horrent profectò Christianæ aures audire? Respondeo absolutè loquendo, hoc non sequi spectato iure naturæ; nam, vt diximus *num.* 13. semper in huiusmodi matrimonis datur iure naturali quædam indecentia, & inhonestas contra finem ipsius matrimonij saltem secundariò, quæ nisi decentia aliqua, & honestate graui ex alia parte cohonestetur, matrimonia hæc irrita manebunt; oportet enim, vt decentia, & honestas causæ, quæ datur ad contrahendum, talis sit iure naturali spectato, vt vincat indecentiam, & inhonestatem illam, quæ eodem iure talibus matrimoniis inest, alioquin eodem iure irrita manebunt. nam licèt secundùm aliquam considerationem iuris naturalis præfatæ consequentiæ sequantur, tamen in tota latitudine illius non sequuntur; iudex autem legitimus decentiæ, & honestatis ex parte causæ ad contrahendum allegatæ in huiusmodi gradibus solus Summus Pontifex esse potest, & adhuc nullus Pontifex dispensauit cum aliquo, nec Rege, aut Imperatore, vt vna viuente sorore alteram duceret in vxorem; imò Clemens VII. constantissimus Pontifex, totum regnum Angliæ in fide nutans, & ad hæresim inclinans periculo permisit exponi, ne declararet matrimonium Henrici fuisse nullum, quia inde sequebatur vt viuente vna legitima vxore aliam duceret fortè non affinem, nec consanguineam, nec dum duas sibi affines in primo gradu simul viuentes.

17. *Iacob duas sorores habuit ex dispensatione diuina.* Nec obstat Iacob virum sanctissimum duas duxisse sorores insimul viuentes, nam id factum fuit dispensante Deo in inhonestate, quæ inerat tali matrimonio ob aliam causam, & honestatem, quæ illam cohonestaret, & quia tunc durabat illa communis dispensatio, *Crescite & multiplicamini*, quam postea in lege noua Christus reuocauit, vt patet ex Matthæo 19. *Et erunt duo in carne vna*, ad quem pertinebat, inquit D. Paulus ad Ephesios 1. num. 10. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt in ipso*; hoc est, vt Tertullianus *lib. de monogamia cap.* 5. interpretatur, omnia ad initium reuocare, & ad primæuum innocentiæ statum reducere, in quo non nisi vnio data fuit viri, hoc est, Adamo, & hæc est prima ratio illius dispensationis reuocandæ: altera est, quia iam non erat necessaria ad populum Dei propagandum, vt optimè docet Beda ad cap. 1. Lucæ: *Iam enim*, inquit, *modò non carnalis successio, sed spiritualis perfectio requiritur.*

Tertul.

Beda.

Nec obstat quòd Seleucius dedit filio suo Stratonidem vxorem suam ipso adhuc viuente in vxorem. nam id vel per summam iniquitatem fecit, vel quia secundùm leges patrias, & communem consuetudinem matrimonium suum cum ea irritum iudicauit.

18. *De gradibus affinitatis in lege veteri, quid.* Accedit, quòd in lege vetere dispensauit Deus, vt frater, mortuo fratre eius vxorem duceret ad propagandum genus illius, *Deuter.* 25. & vt mortua vxore eius maritus sororem aliam eiusdem demortuæ in vxorem acciperet, vtrisque tamen sine liberis discedentibus, ita vt nec vna duos fratres simul viuos in maritos, nec vnus duas sorores insimul viuentes haberet in vxores, *Deut.* 18. Et verò cùm Principes sint amicissimi extendendi potestatem suam, & adhuc nullus Summorum Pontificum in lege nouæ gratiæ cum aliquo Rege, aut Principe dispensauerit, vt viuente propria vxore possit cum alia illius sorore matrimonium contrahere, signum est euidentissimum id ita esse de rigore iuris naturæ, vt in eo nec etiam ex grauissima causa dispensari possit.

19. *Magis repugnat habere vnam plures maritos, quã vnum plures vxores.* Solùm animaduerto polygamiam simultaneam, seu pluralitatem virorum cum vna vxore magis repugnare iuri naturali, quàm pluralitatem vxorum. Et ratio est, quia habere plures maritos repugnat tam primario, quàm secundario fini matrimonij, quorum vterque est à natura institutus, nam primarius finis matrimonij est prolis generatio, qui à virorum polygamia, & pluralitate ob commixtionem seminum impeditur; secundarius gubernatio familiæ, educatio filiorum, & successio hæreditatum, & similes; atqui vna familia commodè gubernari nequit per plures viros; nam vir est caput mulieris, 1. *Corinth.* 11. *num.* 13. plura autem capita gubernationem impediunt, omnis enim potestas impatiens consortis est, nec bona educatio filiorum haberi potest, si plures parentes essent; quia nec patres filios agnoscerent, nec filij parentes; iam verò hæreditatum successio nullo modo firmiter stabiliri posset, quia nullos certos filios parentes inuenirent, ad quos eorum hæreditas deuolueretur. Est igitur hæc virorum multitudo, naturali iuri adeò inimica, vt nunquam in lege veteri dispensatum sit, nec in ea hodie dispensari potest, vt probat egregiè noster Mendoça *in lib.* 1. *Regum cap.* 11. *fol. mihi* 223. *col.* 1. vbi egregiè etiam reprobat execrandam licentiam Lacedæmoniorum, Parthorum, Anglorum, & hæreticorum, qui contra omne ius naturæ hanc turpitudinem plurium maritorum vel admiserunt, vel inuenerunt.

Mendoça.

20. Et verò etiam pluralitatem vxorum cum vno viro naturali quoque iuri aduersari potest, licèt hoc non tam certum, ac firmum sit, Durandus enim *in* 4. *distinct.* 33. *quæst.* 1. Gerson 2. *part. in regulis moralibus Alphabeto* 25. *litera I.* Caietan. *Genes.* 19. *& Marci* 19. Catherinus *lib.* 5. *contra Caietanum.* Abulensis 1. *Regum* 1. *quæst.* 4. & nonnulli alij iuri tantùm positiuo, non naturali hoc aduersari arbitrantur. Tamen probabilius est hoc etiam iuri naturæ aduersari, vt ferè omnes Theologi, duce D. Thoma, docent *in* 4. *distinct.* 33. quos referunt

Durand. Gerson. Caietan. Catherin. Abul.

D. Thom.

Bellarm. Valent. Henric. Azor. Sanchez. Pereira. Mendoça

ferunt & sequuntur ex nostris Bellarminus *lib.1. de matrimonio, cap.11.* Valentia *4. part. disp.10. quæst.1. puncto 3.* Henriquez *lib.12. de matrimon. cap 6.* Azor *1. part. institutionum moralium lib.6. cap.1.* Sanchez *de matrim. lib.7. disput.80. num.2.* Pereira *in cap.6. Genes. num.22.* Mendoça citatus, & alij, quod probatur

Primò, ex *cap. gaudemus, de diuortijs*, vbi Ethnici plures vxores habentes, si ad fidem conuertantur, iubentur priori retenta alias dimittere; ergo matrimonio cum illis contracta erant inualida iure naturæ, nam lex Ecclesiastica valida matrimonia non irritat.

Secundò, quia licèt pluralitas vxorum non repugnet iuri naturali quod habet vir in vxorem, repugnat tamen iuri naturali quod habet vxor in virum, nam cùm vir in matrimonio corpus suum tradat vxori, non potest rursus alteri illud tradere, quin priùs lædat.

Tandem quia licèt hæc vxorum pluralitas non repugnet generationi, & primario fini matrimonij, vt repugnat pluralitas virorum, repugnat tamen secundariò in primis gubernationi familiæ, quæ rarò pacificè gubernari poterit pluribus vxoribus eam gubernantibus. Deinde successionis hæreditari, quia in ea pluralitate vxorum in diuersa tendentium vix constare poterit de iure primogenituræ, tandem quia ob inclinationem viri ad vnam, non ad alias, rixæ, odia, inimicitiæ, &, quod caput est, falsa testimonia, & occisiones multæ sæpe orientur.

Et hinc deducitur ratio non contemnenda, ob quam pluralitas vxorum sit absolutè dispensabilis, non autem virorum, licèt vtraque naturæ legi aduersetur. nam multitudo virorum est contra primum finem matrimonij, & contra maiora principia naturæ: at verò pluralitas vxorum est contra finem secundarium dumtaxat, & contra principia naturæ minus communia, quæ cùm possint mutatis circunstantiis mutari, poterit quoque illa vxorum pluralitas, ex illicita reddi licita, & ideo olim Deus dispensauit cum Patribus illis antiquis, ob multas causas.

Prima, vt significaretur Christus Dominus fore sponsus & maritus multis nationibus, & præcipuè Iudæorum, & gentium copulandus.

Secunda, ad propagandum diuinum cultum; qui solus in illis sanctissimis hominibus erat, qui suos filios illum poterant edocere, & hi alios posteros venturos.

Tertia, ad multiplicationem generis humani, quod tunc non ita propagatum erat ad excolendum orbem. Hanc autem dispensationem solus Deus potuit concedere, non homo; homo enim nihil potest in lege naturæ, nec Summus Pontifex. Nec obstant casus qui referuntur *in c. proposuisti 32. quæst.7.* quòd scilicet Gregorius III. concesserit cuidam ducere secundam vxorem viuente prima; ob ægritudinem primæ, nam prima non fuit legitima, ob impedimentum perpetuum, idque tantùm in ea concessione Summus Pontifex declarauit, vt glossa ad idem caput, & communiter Doctores animaduertunt; nam cùm lex naturæ prohibens pluralitatem vxorum diuinitus fuerit Adamo inspirata, iuxta illud *Geneseos 3. num.24. Erunt duo in carne vna*; in ea nullus hominum dispensare potest, vt viuente scilicet legitima vxore, maritus aliam in vxorem, & viuente legitimo marito, vxor alium in virum habeat. quæ verba licèt in Genesi referantur, vt dicta ab Adamo, tamen *Matth.19. num.5.* referuntur, vt dicta à Deo; & vt refert D. Augustinus *lib.9. de Genesi ad literam cap.19.* Adamus diuinitus inspiratus tanquam Propheta hoc dicit; prophetauit enim Christum venturum, qui orbem reformaturus erat, & matrimonia ad hunc primæuum ius naturæ, & innocentiæ statum vnius ad vnum, & vnius ad vnam reducturus, iuxta ea, quæ diximus *num.17.* & ideo, vt *ibidem* etiam diximus, tempore legis nouæ, seu gratiæ, non solùm nunquam facta fuit à Christo hæc dispensatio, sed quæ olim facta fuerat, ob rationes tactas reuocauit; vnde Tertullianus *lib. de exhortatione ad castitatem. Nunc verò*, inquit, *compressit quod indulserat, non sine ratione propagationis in primordio & repastinationis*, hoc est, reformationis, *in vltimo*, idem habet D. Chrysostomus *homilia 56. in Genesim*, ibi, *Vt humanum*, inquit, *genus propagaretur, pluralitatem vxorum concessit; nunc verò, quia per Dei gratiam humanum genus valde multiplicatum est, & pietas incrementum accepit, & adueniens Christus, & virtutem in hominibus plantans, Angelósque ex hominibus faciens, omnem illam veterem consuetudinem aboleuit.*

D. August. Tertull. D. Chrysost.

Animaduerto tandem solere sæpe Summos Pontifices cum incestuosis dispensare, apposita in dispensatione hac clausula, vt ea vxore, vel marito mortuis, cum nulla alia contrahere possint, quæ pœna non irritat matrimonium, si fortè ea mortua cum alia absque noua dispensatione contrahatur, sed impedit tantùm, & tantùm importat hæc clausula obligationem peccati mortalis contra obedientiam; validè tamen contrahitur, si contra illam contrahitur, & post contractum matrimonium licitè petitur, ac redditur, modò nullum aliud impedimentum detur ex parte contrahentium, præter hoc huiusmodi clausulæ in dispensatione apposita; sed de hac re redibit sermo *num.35.* quem vide omnino.

SVMMARIVM.

Quomodo definiatur incestus, & quid sit. num.21.

Grauior est incestus cum consanguineis, quàm cum affinibus. num.22.

Primi gradus consanguinitatis vtriusque lineæ rectæ, & transuersæ si comparentur inter se, non distinguuntur specie; si verò comparentur cum omnibus alijs gradibus tam consanguinitatis, quàm affinitatis specie distinguuntur. num.23.

Quid de gradibus affinitatis inter se, & cum alijs comparatis. num.24.

Qui committunt incestum in primo gradu consanguinitatis, tenentur id declarare in confessione, imò tenentur dicere, se commisisse illum in linea recta, vel transuersa. num.25.

Opus est declarare incestum fuisse commissum cum affinibus, vel consanguineis, & in quo gradu, & linea. num.26.27.

An copula cum consanguinea vxoris in matrimonio rato, & non consummato sit incestus necessariò in confessione explicandus. num.28. *Talis incestuosus non potest postea consummare petendo, potest autem reddendo. ibi, vers. vide Sancium ad finem numeri.*

Inter tutorem, & pupillam non datur propriè incestus, datur tamen specialis circunstantia necessariò in confessione explicanda. num.29.

Inter Confessarium, & filiam spiritualem non datur incestus, sed sacrilegium. num.30.

In

In pollutionibus & peccatis contra naturam inter consanguineos, vel affines non datur propriè incestus. *num.* 31.
Incestus cum affinibus habet effectus quos non habet incestus cum consanguineis. Primus est, quòd impediat petitionem debiti, non redditionem, numero 32.
Secundus est quòd non possit coniux vxore mortua aliam ducere, & si ducat, non potest petere, potest reddere; hic tamen effectus non est in vsu in Lusitania, neque in Hispania. *num.* 33.
Incestus commissus cum propria consanguinea, nullum inducit horum impedimentorum. *num.* 34.
Incestus crimen est mixti fori, num. 36. *si commissus sit in figura matrimonij, pertinet ad iudicem Ecclesiasticum.* *ibid.*
Iure Canonico excommunicantur incestuosi, si scienter nuptias contraxerint absque dispensatione in gradibus prohibitis quis possit ab ea excommunicatione absoluere. *num.* 37.
Quæ pœnæ sint incestus de iure ciuili communi, num. 38. 39. 40. 41.
Quæ pœnæ sint eiusdem criminis in iure Lusitano, num. 42.

21. *Incestus quid sit.* HÆc quasi incidenter dicta accipienda sint; erant enim necessaria ad intelligentiam peccati incestus. Definitur ergo incestus in hunc modum, vt dixi *n.* 1. huius capitis. *Est peccatũ luxuriæ, & congressus cum consanguineâ, vel affine inter gradus prohibitos*; & hoc peccatum est specie distinctum à peccato fornicationis simplicis; patet ex 1. ad Cor. 5. *Auditur inter vos fornicatio qualis nec inter gentes, vt vxorem patris sui quis habeat.* quod D. Paul. non solùm ob adulterium, sed etiam ob incestum dixit, eo quòd viuente adhuc fratre vxorem illius, sibi in vxorem filius acceperat; patet ex *Leuit.* 17. & 18 docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 9. & Caiet. ibi, Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 4. *cap.* 3. *de speciebus luxur. dub.* 11. *n.* 78. Filliucius *tract.* 3. *in* 6. *præceptum Decalogi, cap.* 5. *num.* 93. & alij passim. Probatur rationibus. (D Thom. Caietan. Lessius. Filliuc.)

Primò, quia hoc peccatum incestus continet malitiam totam fornicationis, & præter eam aliam iniuriam, & deformitatem specialem erga consanguineos, & affines, talem, quæ reddat irritum matrimonium in gradibus prohibitis; ergo est peccatum specie diuersum à peccato simplicis fornicationis: hæc autem malitia in eo sita est, quòd sit contra debitũ honorem propinquorũ, nam homo naturaliter debet quandam honorificentiã parentibus & fratribus, & per consequens affinibus, cùm affines ob commixtionem copulæ vnum fiant, seu vna caro cum illis contra debitam fidelitatem, nam cùm consanguinei, & affines naturaliter soleant conuersari familiariter, opus est, vt hæc fidelitas inter ipsos obseruetur ad conseruandam amicitiam, & pacem inter omnes, contra moderationem, & temperantiam amoris venerei, nam cùm naturaliter homo diligat consanguineas; si adderetur alius amor venereus, ex commixtione fieret ardor libidinis, & boni mores corrumperentur, quod repugnat castitati etiam coniugali.

22. *Incestus cum consanguineis, quàm cum affinibus, peccatum grauius.* Grauior autem multo est incestus cum consanguineis in gradibus prohibitis, quàm cum affinibus in eodem gradu, quia licèt affines ob copulam in gradibus prohibitis vna caro fiant cum nostris consangeineis, & sic in eodem quasi gradu consanguinitatis nobiscum maneant, tamen vinculum consanguinitatis est multo arctius, quàm vinculũ affinitatis; vnde multo grauiùs peccat, qui cum sorore peccat, quàm qui peccat cum sorore vxoris suæ, & qui cum matre sua, quàm qui cum matre vxoris suæ commiscetur, quia vinculum consanguinitatis est vinculum intrinsecum, & magis intimum, quàm vinculum affinitatis, quod est vinculum quoddam externum, & non necessarium.

23. *An gradus consanguinitatis inter se distinguantur.* Dubium ergo est, an omnes gradus consanguinitatis differant inter se specie, & quid si comparentur cum gradibus affinitatis. Breuiter respondeo. Primi gradus consanguinitatis in linea recta, & transuersa si comparentur inter se, non distinguuntur specie; si verò comparentur cum reliquis omnibus gradibus, siue consanguinitatis, siue affinitatis, specie distinguuntur. Ita Lessius & Filliucius statim citandi. Ratio est, quia primus gradus consanguinitatis tam lineæ rectæ, quàm transuersæ matrimonium iure naturæ irritat, vt probatum est in superioribus, & nullus alius gradus consanguinitatis illud irritat; signum ergo est, quòd primi gradus prædictæ consanguinitatis vtriusque lineæ rectæ, & transuersæ inter se cõparati specie non differunt; differant verò si comparentur cum omnibus aliis gradibus eiusdem consanguinitatis. (Lessius. Filliuc.)

Deinde si comparentur omnes gradus consanguinitatis cum omnibus gradibus affinitatis, clarum est omnes illos specie distingui ab istis; ratio est, quia sunt vincula speciei diuersæ, nam vinculum, quo consanguinei vniuntur, est vinculum intrinsecum, & naturale; vinculum verò, quo affines vniuntur, est vinculum extrinsecum, & voluntarium: esse autem vnitum, & coniunctum alicui ab intrinseco à principiis necessariis naturæ, & ab extrinseco, à principiis voluntatis arguit euidenter distinctam specie coniunctionem, vt docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 3. Nauarr. *in summa Lat. cap.* 16. *num.* 7. Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 4. *c.* 3. de speciebus luxuriæ *dub.* 11. *num.* 79. vbi dicit vincula consanguinitatis, & affinitatis specie inter se differre, sicut vnio mediata, & immediata, naturalis, & voluntaria differunt, idem docet Filliuc. *tract.* 30. *in* 6. *præceptum Decalogi, cap.* 5. *num.* 9. Valentia 2. 2. *quæst.* 3. *puncto* 3. Azor *tom.* 3. *lib.* 3. *cap.* 9. *quæst.* 1. (D Thom. Nauarr. Lessius. Filliuc. Valentia. Azor.)

24. Rursus si comparentur gradus affinitatis inter se ipsos, dubium est, an omnes specie differant? Respondeo etiam breuissimè; omnes gradus affinitatis, in quibus iure naturæ matrimonium est initum, specie distingui à reliquis gradibus eiusdem affinitatis, in quibus eodem iure matrimonium non est irritum; vnde in opinione, quæ affirmat primum gradum affinitatis lineæ rectæ, & transuersæ irritare matrimonium, necessariò dicendum est huiusmodi gradum à reliquis omnibus affinitatis gradibus, qui iure naturæ matrimonium non irritant, specie distingui; cùm tamen *num.* 11. & 15. in opinione, quam sequimur, probatum maneat, nullum gradum affinitatis, nec etiam primum, siue sit lineæ rectæ, siue transuersæ, matrimonium iure naturæ irritare, sequitur euidenter, omnes huiusmodi gradus inter se comparatos esse eiusdem speciei (vt dixi *numero præcedenti.*) Ratio est, quia nullus gradus affinitatis iure naturæ matrimonium irritat; irritat verò primus gradus consanguinitatis, tam lineæ rectæ, quàm transuersæ, vt dixi; ergo specie distinguuntur omnes gradus affinitatis ab huiusmodi primo gradu consanguinitatis ex hoc principio, & aliunde ex alio principio: distinguuntur etiã specie omnes gradus affinita

affinitatis ab omnibus gradibus consanguinitatis, tam ab isto primo, quàm à reliquis omnibus ratione (vt dixi) diuersarum vnionum, quia vnio consanguinitatis est naturalis,& vnio affinitatis est voluntaria,voluntarium autem à naturali, seu necessariò, specie necessariò distinguitur, vt optimè asserit Lessius citatus *num.* 8. Hinc sequitur

Naturale & voluntarium distinguuntur specie.

25. Primò eos, qui committunt incestum in primo consanguinitatis gradu,veluti cum matre,aut cum sorore, aut cum filia, aut filius cum matre, teneri hanc circumstantiam primi gradus consanguinitatis in vtraque linea recta,& transuersa in confessione explicare,quia est peccatum distinctum specie à reliquis omnibus gradibus, & non sufficit dicere, Commisi incestum in gradu prohibito;sed opus est declarare, in primo gradu consanguinitatis. imò non sufficit dicere, Commisi incestum in gradu primo consanguinitatis, sed opus est explicare lineam, in qua commissus fuit, rectam, vel transuersam. quia licèt primus gradus consanguinitatis non distinguatur specie, si sit lineæ rectæ à primo gradu consanguinitatis lineæ transuersæ, habet tamen primus gradus consanguinitatis lineæ rectæ specialem deformitatem,quæ notabiliter aggrauat peccatum; circumstantiæ autem notabiliter aggrauantes sunt de necessitate confessionis,iuxta meliorem opinionem,quam secuti sumus in secundo præcepto, ac mandato sanctæ Matris Ecclesiæ in primo nostro tomo:nam parentes debent filiis bonam educationem, morum informationem,ac disciplinam, & filij parentibus naturalem subiectionem, & reuerentiam, & hæc adinuicem violantur, si adinuicem commisceantur; deinde frater debet sorori, & soror fratri naturalem quandam, ac mutuam fidelitatem,quæ etiam contra omne ius naturæ violatur adinuicem, si ad inuicem nefariè copulentur; quare opus est etiam explicare primum hunc gradum consanguinitatis lineæ transuersæ, dicendo, Peccaui in primo gradu consanguinitatis lineæ transuersæ.

26. Et rursus cùm omnes gradus consanguinitatis specie distinguantur à gradibus affinitatis,opus est etiam declarare sit ne incestus commissus in specie affinitatis,vel cõsanguinitatis. Deinde licèt omnes huiusmodi consanguinitatis gradus (excepto primo)tã lineæ rectæ,quàm transuersæ,qui à reliquis specie distinguitur,non distinguãtur specie si inter se comparentur,habent tamen circũstantias notabiliter aggrauantes, & minuentes,quæ necessariò sunt explicandæ nam quamuis omnes consanguinitatis gradus lineæ rectæ sint contra eamdem virtutem pietatis, & reuerentiæ, quam iure naturali filij, & filiæ parentibus, auis, & proauis debent; & licèt etiam omnes gradus lineæ transuersæ sint contra eandem virtutẽ fidelitatis,& custodiæ qua fratres in sorores, & sororibus in fratres astringuntur,tamen hæc pietas,& reuerentia graduum lineæ rectæ; & hæc fidelitas graduum lineæ transuersæ,est maior,aut minor,prout in propinquiori, aut remotiori gradu coniunguntur, & sic, quo propinquor est gradus in vtraque linea, eo grauior est circumstantia,& magis aggrauans; quare tenetur etiam incestuosus in confessione explicare gradum consanguinitatis, in quo incestum commisit, dicendo, Peccaui in primo, secundo, tertio, vel quarto gradu consanguinitatis lineæ rectæ, vel transuersæ,vt patet.

27. Et idem cum proportione quadam dicendum est de gradibus affinitatis, cùm enim illi distinguantur specie à gradibus consanguinitatis, opus est in primis declarare incestum fuisse commissum in gradibus affinitatis,non consanguinitatis. Rursus cùm omnes sint eiusdem speciei, nec etiam primo vtriusque lineæ excepto, & ex hoc capite non sit necesse explicare peccatum incestus fuisse commissum in primo, secundo, tertio, vel quarto gradu affinitatis; datur tanta, ac talis latitudo deformitatis, vt resultent circumstantiæ notabiliter aggrauantes, quo enim gradu quis est propinquior, eo grauior est circumstantia incestus, & propter huiusmodi circumstantias notabiliter, vel non notabiliter aggrauantes prædicti etiam gradus sunt necessariò explicandi,dicendo,Peccaui in primo, secundo, vel tertio,aut quarto gradu affinitatis; sed de his circumstantiis sufficit id, quod diximus in primo tomo de præceptis,ac mandatis sanctæ Matris Ecclesiæ in secundo præcepto, vbi latè de circumstantiis confessionis egimus.

Dubium hîc oriri potest, an commixtio cum consanguinea vxoris in matrimonio tantùm rato, & non consummato, sit incestus necessariò explicandus. Debent affirmare omnes,qui dicunt, ex matrimonio rato oriri affinitatem, & hi sunt D. Thom. *in 4 dist* 41. Sotus *ibi quæst.* 1. *art.* 2. *ad finem.* Syluester *verb. Matrimonium* 8. *quæst.* 14. quos omnes citat,sed non sequitur, Filliucius *tract.* 30. *in 6 præceptum Decalogi, cap.* 5. *num.* 103. 28.

An ex matrimonio rato oriatur affinitas.

D Thom. Sotus. Syluester. Filliuc.

Dicendum tamen est affinitatem in foro conscientiæ non oriri nisi ex matrimonio copula consummato, id est, seminante viro intra vas naturale fœminæ, & non sufficit seminare extrà. ita Toletus *lib* 7. *summæ cap* 11. *num.* 7. & in additionibus illius; author illarum *ad lib.* 5. *cap.* 13. *ad finem.* Ledesma *de matrim. quæst.* 55. *art.* 4. Conradus *quæst.* 151 Henriq. *lib.* 12. *de matrim. cap.* 16. *num.* 1. Sanchez *lib.* 7. *de matrim disput.* 64. *à num.* 10. Dixi, *in foro conscientiæ*,quia in foro externo sufficit probare copulam, vt præsumatur ortam fuisse affinitatem, ex copula enim satis præsumitur effusio seminis intra vas naturale fœminæ; quapropter cùm incestus affinitatis non detur, n.si vbi datur & contrahitur vera affinitas, & affinitas verè, & propriè non contrahitur per matrimonium quocumque modo consummatum, sed per matrimonium consummatum ea copula, in qua vir seminet intra vas fœminæ naturale, sequitur euidenter non esse hanc commixtionem incestuosam, nec teneri illum, qui cognoscit sororem vxoris suæ matrimonio rato, non consummato, confiteri circumstantiam incestus ex hoc capite, teneri tamen eam circumstantiam in confessione explicare aliunde, quia est speciale quoddam peccatum ob impedimentum publicæ honestatis vsque ad quartum gradum, dirimens quod impropriè reducitur ad incestum, vt optimè animaduertit Filliucius allegatus *num.* 103. vide Sancium *lib.* 7. *de matrim. disput.* 15. *num* 6. vbi dicit ex hoc incestu improprio oriri impedimentum perpetuum publicæ honestatis,& ita accedenti ad consanguineam sponsæ de præsenti ante consummationem matrimonij interdici petitionem debiti,quod æquè fit ante, & post consummationem matrimonij; & id ipsum docet Couar. *in* 4. *decretal.* 2. *part. cap.* 7. §. 2. *num.* 6. Guttier. *lib.* 1. *quæst. Canonic. cap.* 23. *n.* 15. Syluester *verb. Matrimonium*, 8. *quæst.* 15. *dicto* 7. Viualdus *in Candelabr.* 1. *part.* vbi de matrimonio, *num.* 207. & alij. Hinc

Tolet. Ledesm. Conrad. Henriq. Sanchez. Filliuc. Sancius. Couar. Guttier. Syluester. Viuald.

Sequitur primò, non dari propriè incestum inter tutorem,& pupillam, quia nulla est specialis 29.

con

coniunctio inter illos, vnde etiam matrimonium inter eos validè potest consistere; est tamen specialis quædam deformitas, & circumstantia tam notabiliter aggrauans; vt necessariò in confessione sit explicanda, gerit enim tutor personam patris, & violat illã fidelitatem, & morum informationem, qua iure quodammodo naturæ patres erga filios obstringuntur, & quia gerit personam patris, impropriè reduci potest hoc peccatum ad incestum, non propriè.

30. Sequitur secundò, nec etiam inter Confessarium & fœminam pœnitentem esse propriè incestum, sed potiùs sacrilegium quoddam, quia datur occasio maritis, ac parentibus retrahendi vxores & filias à confessionis Sacramento; atque adeò peccatur in ipsum Sacramentum, vt rectè docet Filliucius *tract. 30. in 6. præceptum Decalogi, cap. 5. num. 105.* vbi citat Azor *quæst. 5.* Dici tamen potest impropriè, & metaphoricè incestus, quatenus Confessarius appellatur Pater spiritualis pœnitentis, vt patet.

Filliuc. Azor.

31. Sequitur tertiò, non esse propriè incestum in peccatis contra naturam, v.c. quando quis cognoscit consanguineam, vel affinem, & extra vas naturale polluitur. nam licèt Caietanus 2. 2. *quæst. 154. art. 12.* asserat esse incestum quoad malitiam, & ob peculiarem deformitatem, & repugnantiam cum ratione, quia eo peccato violatur naturalis reuerentia consanguineis, & affinibus debita, tamen reuera non est incestus, neque in ordine ad impedimentum matrimonij, vt dixi *num. 28.* quia hic vt impediat debet esse in vase naturali seminante in eo viro, neque in ordine ad pœnas legales, tam ciuiles, quàm Canonicas, vt statim dicemus; quare hoc propriè non dicetur incestus, sed peccatum contra naturam, seu peccatum pollutionis; impropriè tamen reducetur ad incestum.

Caietan.

32. Notandum tamen est, licèt incestus cum consanguinea propria sit grauior, quàm cum consanguinea vxoris, seu cum affine, cæteris paribus, tamen hic incestus affinitatis binos habet effectus peculiares, quos non habet incestus consanguinitatis propriæ, vt optimè notauit Lessius *tom. 1. de iust. lib. 4. cap. 3. de speciebus luxuriæ, dub. 11. n. 81. & 82.*

Effectus incestus consanguinitatis & affinitatis, quales. Lessius. Toletus. Sanchez.

Primus est, quòd impediat petitionem debiti, eo quòd cognoscendo consanguineam vxoris factus sit vxoris affinis in eo gradu, in quo ipsa erat vxori consanguinea: ita præter Lessium docent communiter Doctores, Toletus *lib. 7. summæ, cap. 17.* Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 27. num. 1.* & alij communiter.

Primus effectus affinitatis.

Hoc tamen intelligendum est, nisi ignoraret esse affinem, quia tunc non est formaliter incestus, sed simplex fornicatio: vnde nec pœnam incestus, quæ est non posse petere debitum, inducet, vt optimè animaduertit Lessius citatus *n. 81.* licèt autẽ non possit petere incestuosus, qui incestum scienter committit cum affine sua, consanguinea vxoris propriæ, tenetur tamen reddere, vt latè probat idem Sanchez *dicto lib. 9. de matrim. disp. 27. num. 1. & lib. 97. disp. 15. num. 1.* & patet ex *cap. transmissæ.* & ex *cap. 1. de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ*; in hac autem debiti petitione dispensare potest Episcopus, & ex priuilegio Mendicantes.

33. Secundus est, quòd mortua vxore non possit aliam vxorem ducere, & si duxerit, non poterit exigere debitum absque dispensatione, potest tamen reddere, inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, sed impediens, vt patet ex *dicto cap. transmissæ, de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ*, & docet D. Thom. *in 4. dist. 34. quæst. vnica, art. 5.* & Lessius allegatus *num. 81.* & Sanchez *lib. 7. de matr. disp. 15. num. 1.* Richard. *in 4. dist. 34. art. etiam 4 quæst. 2. ad 1.* Turrecremata *in cap. quædam cum fratre, dist. 32. q. 7. num. 2. ad 3.* Caietan. 2. 2. *quæst. 154. num 9* & rationem reddit Caietanus *ibi*; quia cùm huiusmodi incestuosi non puniantur plenè indebiti petitione, ideo puniuntur in ipso matrimonio, contra quod peccauerunt, vt non possint ampliùs aliam vxorem ducere; aut alteri viro nubere mortuo coniuge, nisi de dispensatione Summi Põtificis; sed hoc intelligendum est in locis vbi consuetudo est petere talem dispensationem, vt animaduertit Graphis *in decision. aur. lib. 2. de incest. cap. 80. num. 11.* & in tota Lusitania id in more positum non est, vt docet Nauarrus *in manuali Lat. cap. 22. num. 75.* Nauarrus enim *ibi* dicit hoc impedimentum consuetudine non seruari. Graphis solùm asserit seruandum esse, vbi consuetudo viget, in Lusitania autem nunquam vidimus, neque audiuimus vllum incestuosum petiisse dispensationem à Papa ad contrahendum absolutè, sed ad contrahendum tantùm cum ea, cum qua viuente propria vxore incestum commisit, vel cum eius consanguinea intra gradus prohibitos ob affinitatem inde ortam.

Secundus. D. Thom. Lessius. Sanchez. Richard. Turrecrem. Caietan. Graphis. Nauarr. *In Lusitania & Hispania, hic effectus non est in vsu.*

Vtrùm verò simile impedimentum non petendi, & carendi omni spe coniugij mortua coniuge inducat incestus commissus cum propria consanguinea, est dubium inter Doctores, qua de re est duplex opinio; quidam affirmant. Ita Nauarrus *in summa Latina, cap. 22. num. 74.* & plerique Canonistæ cum Panormitano *in cap. 1. & 2. de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ*, & ita docet etiam Sotus *in 4. dist. 37. quæst. vnica, art. 1.* & multi alij, quos citat, sed illos non sequitur, Sanchez *lib. 7. de matr. disput. 17. num. 15.* & fundamentum huius opinionis deducunt hi authores, 34.

Incestus cum propria consanguinea. Nauarrus. Panorm. Sotus. Sanchez.

Primò ex *cap. si quis viduam 32. quæst. 7.* & ex *cap. si duo 36.* quibus capitibus videtur statui ne incestuosi cum propriis consanguineis possint mortua vxore ampliùs contrahere, & sic spe contrahendi priuati maneant.

Secundò ex vsu, & stylo Curiæ Romanæ, quia quando dispensatur cum consanguineis, vt possint contrahere, si inter eos præcessit copula additur clausula, vt mortuo coniuge alter maneat cælebs, & omni spe priuatus contrahendi ampliùs in futurum.

Alij verò in meliori opinione docent, ex huiusmodi incestu cum consanguineis propriis nullum omnino resultare impedimentum, quamuis sit de se grauius peccatum, quàm incestus, qui committitur cum consanguineis propriæ vxoris; ita docet D. Thom. *in 4 dist. 34. quæst. vnica, num. 5.* Turrecrem. *in cap. quædam 36. quæst. 7.* Sanchez *lib. 7. de matrim. disp. 17. num. 15. & 16.* Caietan. 2. 2. *quæst. 154. ad 2.* Henriq. *lib. 12. de matrim. cap. 12. num. 4.* Toletus *lib. 7. cap. 12. num. 4.* Couarr. *in epitome in 4. decretal. 2. part. cap. 16. num. 4. initio.* Syluester *verb. Matrimonium, 7. num. 6.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 4. cap. 3. de speciebus luxuriæ, dub. 11. num. 82.* & hanc opinionem sequuntur communiter Theologi cum D. Thoma; fundamentum illorum est,

D. Thom. Turrecrem. Sanchez. Caietan. Henriq. Toletus. Couarr. Syluester. Lessius.

Primò, quia hoc impedimentum est grauissima pœna, quæ non incurritur, nisi sit in iure manifestè expressa. nam *cap. si quis viduam*, ex quo contrarij

Docto

Doctores suam opinionem probant, loquitur de solo coniugio incestuoso inter sponsos cognoscentes vtriusque consanguineas, ac proinde nihil ad nos, siquidem loquimur de sponso cognoscente consanguineas sponsæ suæ, non proprias, & de sponsa cognoscente consanguineos sui sponsi, non proprios, vt optimè animaduertit Sanchez allegatus *num.* 17. Caput verò *si duo* contrahere permittit, ibi enim ita dicitur, *qui iuuenes sunt, aliàs matrimonia contrahere non prohibeantur*; vbi, vt bene notant Caietan. & Lessius citati contra glossam eiusdem capitis, non disponitur, vt si non sint iuuenes, prohibeantur; sed assignatur causa, ob quam illi in futurum non sint prohibendi contrahere.

Secundò, quia licèt incestus commissus cum propriis consanguineis sit multo grauius peccatum, quàm incestus, qui committitur cum consanguineis propriæ vxoris, seu cum affinibus; tamen hoc peccato, & incestu non ita offenditur matrimonium, quia non violatur affinitas: at incestu commisso cum consanguineis propriæ vxoris affinitas violatur, ac proinde magis isto, quàm illo matrimonium offenditur.

35. Ad stylum curiæ Romanæ respondeo. Olim incestuosis cum propriis consanguineis, si quando cum eis dispensabatur, vt contraherent, prohibebatur in dispensationibus, ne transirent ad secundas nuptias, sicut & aliis, qui pœnitentiam publicam egerant, quod videtur adhuc seruari in Curia Romana. nam quando dispensatur inter consanguineos, vt possint contrahere, solent Summi Pontifices in dispensationibus huiusmodi grauamen apponere, vt soluto matrimonio, si præcessit copula, ad secundas nuptias non transeat superstes coniux; quod tamen non obstat in foro conscientiæ, vt quidam arbitrantur, quia ea clausula est ordinaria, quæ ibi solet apponi, vt homines ab incestu temperent. Alij dicunt, eam clausulam, quia res est grauis, importare fortè peccatum lethale; si tamen contra illam contrahant, validè contrahere, & posse petere, & reddere, nisi aliunde adsit aliud impedimentum, & fortasse, nec etiam ad lethale obligabit, quia est clausula generalis, & de more posita generaliter, per quam Pontifices volunt indicare temperantiam, quam in hominibus tanquam patres spirituales desiderant, & nolunt imponere præceptum, aut inuehere impedimentum impediens, vt optimè notarunt Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 4. *cap.* 3. *de speciebus luxuriæ, dub.* 11. *num.* 82. & Sanchez *lib.* 7. *de matrim. disput.* 15. *num.* 17. *ad finem.*

Lessius. Sanchez.

36. Incestus crimen est mixti fori, vt docent Farin. *in praxi tom.* 4. *quæst.* 149. *de delictis carnis, c.* 1. *num.* 117. Ghirlandus *de pœnis omnifariam coitus, quæst.* 3. *num.* 4. *ad finem.* Iodocus *in pract. criminali cap.* 94. *rubr. de incestu, num.* 9. Bermon. *de publico concubinatu, rub. de incestu, num.* 33. nam cùm crimen hoc tam legibus ciuilibus, quàm Canonicis prohibeatur: at puniatur secundùm receptam Doctorum sententiam *in cap. cùm sit generale, de foro competenti*, quam probat *ibi* Abbas *num.* 3. & sequitur Couarr. *lib.* 3. *variar. de resolut. cap.* 3. *in principio*, necessariò sequitur dicendum, crimen hoc esse mixti fori; vnde si agatur de punitione tantùm huius criminis, & persona incestuosa fuerit Ecclesiastica, punitio illius ad iudicem tantùm Ecclesiasticum spectabit; vbi enim de persona agitur Ecclesiastica, iudex ciuilis non intromittitur; si verò persona incestuosa fuerit laica, de iure mera vindicta, & punitio huius criminis ad vtrumque iudicem ciuilem, vel Ecclesiasticum spectabit; etsi incestus commissus fuerit in figura matrimonij, ad Ecclesiasticum iudicē tātùm cognitio illius pertinebit, quia videtur iniuria fieri sacramento; si verò agatur, vt recedatur ab eo crimine, & de peccati emendatione in futurum ad eundem Ecclesiasticum iudicem idipsum pertinebit, & in hoc casu iudex Ecclesiasticus contra laicum pœna etiam excommunicationis procedet, iuxta Farinacium, Iodocum, & Ghirlandum allegatos.

Farin. Ghirland. Iodocus. Bermon. Abbas. Couarr.

Si autem incestus commissus sit cum adulterio, punitio illius, & mera vindicta ratione grauitatis pœnæ ad iudicem tantùm ciuilem pertinere docent communiùs Authores, ita Farin. allegatus, Thesaurus *decis. Pedem. decis.* 100. *num.* 6. vbi asserit de incestu commisso cum commatre iudicem laicum cognoscere non posse, nisi concurrat simul adulterium, vel stuprum. Afflictis *in cap.* 1. *in glossa bona contrahentium, num.* 10. *titul. quæ sint regalia.* Menoch. *de arbitrariis quæstionibus, lib.* 2. *casu* 200. *num.* 107. Petr. Cabal. *resolut. crimin. cap.* 200. *num.* 70. *&* *num.* 154.

Farin. Decis. Ped. Afflict. Menoch. Cabal.

Pœnæ incestus, quæ, & quales.

37. Iure Canonico præter pœnam impedimentorum, de qua egimus *num.* 1. huius capitis, contrahentes scienter incestuosas nuptias in gradibus prohibitis, ipso facto excommunicantur. Constat ex *Clementina* 1. *de consanguin. & affinit.* incipit, *Hos, qui*; docet Iulius Clarus *lib.* 5. *sententiarum, §. incestus, num.* 5. Nauarrus *in manuali Lat. cap.* 22. *num.* 43. Ab hac autem excommunicatione cùm sit per modum statuti, absoluere possunt mendicantes; imò absoluere possunt Parochi ordinarij; quia non reseruatur, & quando excommunicationes non seruantur, Parochi ab illis possunt absoluere, in ea tamen non comprehenduntur illi, qui in gradibus prohibitis sponsalia de futuro contrahunt, quia sponsalia non sunt nuptiæ, propriè loquendo, & pœnæ restringendæ sunt, non ampliandæ; ita docet Nauarr. citatus *dicto numero* 43. Nec comprehenduntur contrahentes nuptias ante legitimam ætatem, iuxta eandem Nauarrum, quia in effectu non contrahunt nuptias, sed tantùm sponsalia de futuro, *cap.* 1. *§.* 1. *de sponsalibus, lib.* 6. Non comprehenduntur etiam ij, qui contraxerunt illas per ignorantiam, ignorando scilicet, se esse consanguineos; comprehendi autem illos, qui contraxerunt credentes se esse cognatos, affines, vel consanguineos intra gradus prohibitos, cùm reuera non sint, quia formaliter voluntariè, & incestuosè contraxerunt, putat Nauarrus allegatus, & *cap.* 27. *num.* 141. Syluester *verb. Matrimonium,* 7. *quæst.* 13. *dicto* 5. De hac tamen re contrarium iudico, re enim vera nullum à parte rei incestum commiserunt, & huiusmodi excommunicationis pœna non imponitur in iure, nisi iis, qui in rei veritate incestum committunt.

Contrahētes incestuosas nuptias scienter, ipso facto excommunicantur. Iul. Clar. Nauarr. *Quis possit ab illa absoluere.* Nauarr. Syluest.

38. De iure etiam Canonico in Clericum propter crimen incestus est etiam pœna depositionis, vt docet Couar. *in* 4. *decretal. fol. mihi* 91. Iulius Clarus *§. incestus, num.* 1. Farin. *in praxi tom.* 4. *quæst.* 149 *de delictis carnis, n.* 54. *&* 55. Decianus post alios, quos allegat *in tractatu criminum, lib.* 6. *cap.* 23. *n.* 10. vbi asserit, Clericum cognoscentem carnaliter suam commatrem posse deponi.

Pœna Clerici incestuosi, quæ. Couarr. Iul. Clar. Farin. Decian.

39. De iure ciuili communi pœna incestus non est pœna mortis, sed deportationis tantùm, vel exilij ad

De iure ciuili quæ pœna sit incestuosè contrahentibus. ad insulas, vt probat textus *in l si quis viduam, ff. de quæst* & quia pœna deportationis ad insulas hodie non est in vsu; ideo pœnam hanc arbitrariam esse aiunt Bald. *consil.429. ad fin. lib.5.* Anton. Gomez *in l. Tauri, 80. num. 2.* Petrus Cabal. *in resolut. crimin. cap. 200. num. 23.* & alij, inter quos est etiam Iul. Clar. *lib. 5. sententiar. §. incestus, n. 3. versu, sed quæro, quæ sit pœna,* & Menoch. *de arbitr. quæstionibus, lib. 2. casu 502. num. 38.* (Bald. Gomez. Cabal. Iul. Clar. Menoch.)

40. Si tamen incestus coniunctus sit cum adulterio, tunc incestuosus pœnam mortis incurret, quæ in iure ciuili adulteris decreta est: ita glossa *in l. si adulterium cum incestu, in verb. si adulterium. ff. ad legem Iuliam de adult.* Iul. Clar. allegatus *n. 3.* Menoch *de arbitrariis quæstionibus, lib. 2. casu 502. num 40.* & alij, quos ipsi citant. (Glossa. Iul. Clar. Menoch.)

41. *Quid de iure Lusitano.* De iure Lusitano seueriùs punitur incestus sine adulterio commissus. nam qui incestum committunt cum filia, nepte, vel alia descendente, aut cum matre, auia, vel alia ascendente, iubentur simul comburi, & per ignem in puluerem redigi; qui verò commiserit incestum cum sorore propria, nuru, vel nouerca, quamuis viduæ sint, vel cum priuigna, quamuis mortua sit mater illius, vel cum socru sua, quamuis vxor iam sit emortua, si illæ sponte consenserint, puniuntur ambo pœna mortis naturalis: alias pœnas in aliis gradibus remotioribus, vide *in noua Recopilatione lib. 5. titulo 19. per totum.*

42. *An bona amittant.* De iure etiam ciuili communi ipso iure, & facto publicantur, & fisco applicata manent bona omnia eorum, qui scienter nuptias contrahunt in gradibus prohibitis. patet ex *Authent. de incestuosis nupt. C. de nupt.* & Iul. Clar. *in §. incestus, num. 2.* dicit ipso facto amittere dominium suorum bonorum omnium. Verùm meliùs Sanchez *lib. 7. de matr. disput. 9. num. 11.* asserit ex multis iuribus, & Doctoribus requiri priùs declaratoriam iudicis sententiam, vt dominium amittant. (Iul. Clar. Sanchez.)

Primò, quia pœna grauissimæ, qualis ista est, non debentur nisi post iudicis sententiam declaratoriam criminis.

Secundò, quia licèt iura dicant pœnas incurri statim ipso facto, intelligi debent ipso facto post latam sententiam criminis absque declaratione pœnæ; vnde adhuc requiritur ipsa sententia declaratoria criminis, & hanc etiam opinionem tenet Couarruuias *in 4. decretal. 2. part. cap. 6. §. 8. num. 10. versu 3.* & alij, quos citat, & sequitur idem Couarruuias. (Couar.)

Caput VII.

De adulterio quatenus est species luxuriæ, & quæ eius pœnæ.

Summarium.

Quid sit adulterium, quatenus est species luxuriæ, num. 1. & 2.

Vnde veniat eius etymologia, num. 3. Est graue peccatum, ibid. versu, est graue. Est distinctum specie à simplici fornicatione, ibi. versu, est distinctum in quo consistat ius, quo vnus coniux habet in corpus alterius. ibid. ad finem.

An detur peccatum adulterij quando vnus coniux consentit in peccato alterius. num. 4.

Quibus modis possit committi adulterium, an quando duo coniuges coniugati adulterium committunt, teneantur confiteri circumstantiam coniugij amborum. num. 5 & 6.

Grauius est peccatum, si coniugata cum soluto, quam si solutus cum coniugata misceatur, num. 7. Filij Clericorum, cur malè morati sint. ibid.

Solutus, si cum coniugata misceatur, tenetur explicare circumstantiam coniugij sui complicis, numero 8.

An sit verum adulterium si aliquis misceatur cum coniugata matrimonio rato, non consummato, & quid si cum sponsa de futuro. num 9 & 10.

Quatenus adulter per adulterium amittat ius petendi, vel non admittat. num. 11.

Quid si coniux innocens, qui à principio iure negauit debitum, postea simile adulterium committat, num. 12.

An adulterium sit grauius peccatum stupro, numero 13.

An grauius sit incestu. num. 14.

An coniux, qui sodomiticè, vel contra naturam cum mare, vel fœmina miscetur, teneatur in confessione aperire statum coniugij. num. 15.

De iure communi ciuili crimen adulterij pœna mortis punitur. num. 16.

Quid si vxor illud committat ob sæuitiam mariti ob famis necessitatem, aut ob paupertatem, num. 17.

Quid si matrimonium sit nullum, putetur tamen communiter verum, num. 18. Et quid si sit nullum ob defectum consensus, eo quòd vi, vel minori ætate fuerit contractum. ibid.

Adulteri præter pœnam mortis infames de iure sunt, num. 19.

Clerici qua pœna puniantur ob adulterium, num. 20.

Punitio & vindicta huius criminis ad quem iudicem spectet. num. 21.

Quid si agatur de recessu ab illo, & emendatione in futurum. ibid.

Præmitto in primis, tripartito modo posse hîc de adulterio agi; primò quatenus est species luxuriæ, quo violatur matrimonij fides per accessum ad aliam; secundò, quatenus ex eo resultat obligatio restituendi damnum datum legitimis filiis: tertiò, quatenus ex eo licitum sit coniugi innocenti diuertere, & se separare à coniuge adultero. hîc autem solùm agemus de primo modo, quatenus scilicet est species luxuriæ. nam de aliis duobus satis egimus *in 4. & 5. præcepto huius operis.* 1.

Adulterium igitur quatenus est species luxuriæ, sic definitur. *Est peccatum luxuriæ, quo violatur fides coniugalis, & fit accessus ad thorum alienum.* Ita D. Thomas 2. 2. *quæst. 154. art. 8.* Caietanus *ibi.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 4. cap. 3. de speciebus luxuriæ, dub. 10. num. 71.* Nauarr. *in manuali Lat. cap. 16. num. 25.* Syluester, & Armilla *verb. adulterium, initio.* Farinacius *tom 4 in praxi quæst. 141. num. 1.* & alij: iuris verò consulti, inter quos est etiam Menoch. *lib. 3. consil 149. num. 1.* & Conradus *in practica, rub. de adulterio, num. 1.* aliter definiunt, nempe, *Adulterium est elicitus coitus cum vxore, sponsave aliena perpetratus;* sed huiusmodi descriptiones in idem recidunt. Dicitur esse peccatum luxuriæ, vt indicetur sub quo genere collocandum sit tanquam eius species. Dicitur, *quo violatur fides coniugalis,* vt indicetur adulterium fieri contra id, quod promittitur in matrimonio, quæ est fidelitas, & fides inuiolata. 2. (*Quid sit adulterium.* D. Thom. Caietan. Lessius. Nauarr. Syluester. Armilla. Farin. Menoch. Conrad.)

Vox

3. Vox autem & vocabulum *adulterij*, significat quasi transitum ad aliam; *Ad* enim transitum significat, inde adulterium, quasi transitus ad alteram, seu ad aliam alienam, aut ad alienum thorum; ita D. Thom. Lessius, Farin. *locis allegatis*. Ita etiam Hostiensis *in sum. in rub. de adulterio*, §. *Quid sit adulterium*. Angel. *in l. 1. ad finem, C. de adulter.* Berm. *de publico concubinatu, rub. de adulterio, n. 1.* Menochius *consilio* 249. *num.* 1. *ad finem*, *lib.* 3. Vnde ab adulterio venit adulter, quasi tendens ad aliam; seu, vt ait Bermonius, quasi alienum vterum terens.

D. Thom. Lessius. Farin. Angel. Bermon. Menoch.

Est graue peccatum adulterium, & ex genere suo mortiferum, quod patet ex plurimis sacræ paginæ locis. 1. *Corinth.* 6. apertè dicitur, *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur, & mœchus, & adultera.* Oseas 4. *Non est veritas, non est misericordia in terris, furtum, homicidium, adulterium inundauerunt.*

Est distinctum specie à simplici fornicatione. Probatur, quia continet totam malitiam simplicis fornicationis, & præterea vltra eam malitiam, grauissimam continet iniuriam in coniugem, contra quem committitur: violatur enim in adulterio ius coniugis offensi in re graui contra omnem iustitiam. nam, vt docet D. Paulus 1. *ad Corinth.* 7. vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor; neque vxor habet potestatem corporis sui, sed vir. ius autem hoc, & potestas, quam vnus coniux habet in corpus alterius, in hoc consistit,

Primò, quòd vnusquisque tenetur à coitu extraneo abstinere.

Secundò, quòd alter teneatur alteri petenti reddere; vnde non solùm coniux grauem facit iniuriam coniugi, quando ei debitum negat, sed etiam quando cum altero copulatur; tunc enim id, quod est coniugis, quoad vsum tribuit alteri, & cùm coniux vna caro sit cum coniuge, carnem coniugis alteri miscet quoties cum altero copulatur; quàm grauis autem hæc sit iniuria patet, & ex diuortio perpetuo, & morte, qua vindicari impunè potest, & solet; vnde Iob 31. *Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima: ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina*; & loquitur de adulterio, & de iniuria illius, quam vocat ignem mordentem, & vrentem, quasi semper excitet ad vindictam.

In quo consistat ius & potestas quam vnus coniux habet in corpus alterius.

4. Nec obstat, quòd coniux consentiat in adulterio coniugis, & cedat iuri suo, & quòd fiat propriæ vxoris leno, vt sit particeps pretij, aut commodi alterius. nam quamuis iniuria non sit facta personæ coniugis (volenti enim, & consentienti nulla fit iniuria) adhuc est proprium & verum adulterium, fit enim iniuria statui matrimoniali, & toti ordini coniugatorum, vt egregiè docent Lessius *tom. 1. de iust. lib.* 4. *cap.* 3. *de speciebus luxuriæ, dubio* 10. *num.* 73. Filliucius *tract.* 29. *in 6. præceptum, cap.* 4. *num.* 84. & alij communiter; sic si Clericus cedat iure exemptionis, quo non potest ad tribunal sæculare trahi, & sponte sinat se ad illud pertrahi, non fiet ei propriè iniuria, sed statui clericali, & toti Ordini Ecclesiastico, quia hoc priuilegium non competit Clerico in ordine ad bonum proprium, & priuatum, sed in ordine ad bonum status communis clericalis: ita in matrimonio, quamuis coniux cedat iuri suo, adhuc manet in eo actu duplex malitia: altera contra castitatem; altera cōtra statum matrimonialem, & ius coniugij, quod ius non competit coniugi cedenti in ordine ad bonum priuatum, sed in ordine ad bonū communis status matrimonialis, ne proles impediatur, ne successio hæreditatis perturbetur, &c. Vnde quamuis cedenti, & consentienti coniugi nulla fiat iniuria, nec aliqua restitutio, aut satisfactio facienda sit, fit tamen iniuria statui matrimoniali, vt dixi, & adhuc adulterium committitur contra iustitiam status matrimonij, modo explicato.

Lessius. Filliuc.

Tribus autem modis potest committi adulterium. 5.

Primò, quando solutus cum coniugata miscetur.

Secundò, quando coniugatus cum soluta.

Tertiò, quando coniugatus cum coniugata: duobus primis modis si coniugatus solutæ copuletur, est graue peccatum, graueque adulterium, minus tamen graue, quàm si coniugatus cum coniugata misceatur, quia est simplex tantùm adulterium; in hoc verò vltimo modo duplex numero adulterium cernitur necessariò explicandum in confessione. quando enim vterque coniux adulterans matrimonij vinculo adstrictus est, duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria illata cernitur; vnde in sacramento Confessionis non sufficit, vt quis se accuset de suo adulterio; sed tenetur explicare circumstantiam coniugis sui complicis, ratione cuius & adulterium, & iniuria duplicatur; ita docent communiter Doctores, Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 10. *num.* 74. *versu, Grauissimum autem.* Filliucius *tract.* 29. *in sextum præceptum, cap.* 4. *num.* 88. & plurimi alij, quos citauimus *in secundo præcepto*, & mandato sanctæ Matris Ecclesiæ, vbi de circumstantiis, & de circumstantia egimus adulterij.

Lessius. Filliuc.

6. Nec refert, quòd illæ iniuriæ sint eiusdem speciei, quia satis est, quòd sint numero distinctæ. nam non solùm species peccatorum, sed etiam numerus illorum necessariò in confessione est explicandus, vt docet Concil. Trident. *sess.* 14. *cap.* 5. hinc siquis vno ictu duos homines occidat; siquis, duobus maledicat, detrahat, aut conuicietur, tenetur numerum personarum in confessione explicare, propter diuersa numero peccata, iuxta Authores allegatos, & est communis doctrina.

7. Iam verò grauius est peccatum adulterij, si coniugata cum soluto copuletur, quàm si coniugatus cum soluta misceatur. Ratio est in promptu, quia longè magis repugnat, vt vna fœmina iungatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus fœminis misceatur, vnde olim in lege vetere multitudo vxorum concessa fuit, nunquam tamen multitudo virorum, vt *cap. præcedenti* sæpe diximus; fit enim peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles supponitur, & saltem ipsa adultera per adulterium se constituit in periculo id faciendi. Tandem, quia fit iniuria proli legitimæ, adducta à matre in portionem hæreditatis prole extranea; quæ incommoda non sequuntur ex adulterio viri cum soluta. Hinc fit, vt meritò, atque optimo iure in foro externo adulterium coniugatæ ordinariè morte vindicetur, propter hæc incommoda, quæ sequuntur, coniugati verò nunquam; licèt in lege vetere vterque morte afficeretur, vt patet ex *Leuitico* 20. & *Deut.* 22.

8. Tenetur etiam solutus si misceatur cum coniugata cōfiteri circumstantiam coniugij complicis. nam

nam licèt ille in tali actu nihil agat contra fidem datam in matrimonio, cùm sit solutus, sufficit tamen quòd iungatur fœminæ coniugatæ, illique comparetur in violanda fide thori alieni, cùm ipsa sine dubio illam violet: ita Lessius *tom. 1. de iust. lib. 4. cap. 3. de speciebus luxuriæ, dub. 10. num. 74.* Filliucius allegatus *num. 49 fine.* Lessius. Filliuc.

9. Restat inquisitionem facere de nonnullis dubiis.

Primum est, an sit verum adulterium, si aliquis cum coniugata per matrimonium tantùm ratum commisceatur. Cui respondeo affirmatiuè.

Primò, quia talis est vera vxor alterius. nam per matrimonium ratum coniuges acquirunt, verùm ius ac dominium in corpus alterius adinuicem, vnde veram infert iniuriam suo coniugi ille, qui matrimonio rato non consummato corpus suum alteri ad peccandum tradit.

Secundò, quia quamuis coitus cum alterius sponsa de futuro non distinguatur à fornicatione simplici, & ad illam pertineat, vt diximus *cap. 1. huius libri, num. 15.* tamen postquam matrimonium per verba de præsenti contrahitur, iam datur perfecta traditio corporis vnius in alterum; solùm enim in fauorem Religionis vtrique sponso, & sponsæ conceduntur duo menses ad ingressum Religionis, si voluerint illam ingredi; in perfecta autem traditione datur perfecta iniuria, si alteri tradatur corpus alienum, vt patet. ita docet Filliucius *tract. 29. in sextum præceptum, cap. 4. numero 86.* vbi citat Azor. tenet Sanchez *lib. 1. de matrim. disput. 2. num. 2.* vbi probat ex Gelasio Papa, & ex definitione adulterij ante matrimonium de præsenti, non dari verè adulterium, dari verò post matrimonium contractum per verba de præsenti, seu post matrimonium ratum, non consummatum, quia antè non datur alieni tori violatio, in in qua consistit deformitas adulterij, & pòst datur, & idipsum docet etiam glossa *in cap. quidem desponsauit 27. quæst. 2.* Couarr *in 4. decretalium, 1. part. cap. 1. num. 8.* & alij communiter, & patet expresè ex *lib. 4. titul 20. & lib. 8. noua Recopilationis Regni Castellæ*, ibi, *Si alguna muger estando carada, o desponsada por palabras de præsenti cometiere adulterio*, vbi vides verum, & proprium adulterium committi, non solùm post matrimonium ratum, & consummatum, sed etiam post matrimonium ratum, & non consummatum, quod idem est, atque esse contractum per verba de præsenti. Filliuc. Azor. Sanchez. Couarr.

10. Ex quo sequitur non committi verum adulterium, si aliquis commisceatur cum sponsa alterius de futuro, quia non est verum matrimonium, sed tantùm promissio futuri matrimonij; & sic ea fornicatio pertinet ad peccatum simplicis fornicationis, quia tamen ea circumstantia ex parte sponsæ respectu sponsi de futuro reputatur grauis iniuria, tenetur illa eam circumstantiam sponsalitatis de futuro explicare in confessione, non tenetur verò sponsus de futuro, si cum aliqua commisceatur circumstantiam sponsalitatis in confessione declarare, quia non censetur sponsus grauem iniuriam suæ sponsæ inferre, si aliis commisceatur, cùm non tanta honestas requiratur in sponso, quanta in sponsa, nec tanta in viris, quanta in fœminis, vt probat Sanchez *lib. 1. de matrimon. disput. 2. num. 6.* & nos iam diximus *cap. 1. num. 15,* quod vide. Sanchez.

11. Secundum est, an adulter per adulterium amittat ius petendi debitum? Respondeo hac de re esse partitam opinionem. Quidam enim aiunt cum Nauarro *in summa Latin. cap. 22. num. 23.* coniugem adulterum non posse exigere debitum de iustitia à coniuge innocente, tanquam iure debitum; sed posse petere licitè, amicè, siue publicum sit adulterium, siue occultum, & siue coniux innocens illud sciat, siue nesciat, quia licèt coniux adulterans ipso iure perdat ius exigendi, non tamen perdit ius rogandi, vt sibi concedat, alter si voluerit, quia matrimonium quoad vinculum durat, non obstante adulterio, ex quo sequitur posse coniugem innocentem negare debitum adulteranti absque vlla iudicis auctoritate, & quia adulterans ipso facto perdit ius de iustitia exigendi, & quia frangenti fidem, fides ei frangi potest, *l. cùm proponas, C. de pactis, cap. peruenit, de iureiurando*; hanc opinionem cum Nauarro tenet Caietanus *in tractatu 17. responsionum, responsione 14. tom. 1.* & alij. Nauarr. Caiet.

Alij verò in secunda opinione meliùs dicunt posse coniugem adulterium perpetrantem de iustitia debitum exigere à coniuge innocente, cùm nec à coniuge innocente priuatus est eo iure, nec à iudice; si autem priuetur vel à iudice, vel à coniuge, posse amicè deinceps petere, & rogare, non verò de iure, nec obligare: censetur autem illum priuari à coniuge innocente, si cùm petit, ei neget, sciens illum adulterium commisisse; ita docent Sotus *in 4. distinct. 36. quæst. vnica, num. 3.* Sanchez *lib. 10. de matrimonio, disput. 12. num. 8. & lib. 1. disput. 68. num. 4.* Petrus Soto *de matrim. lectione 16. §. penult.* Henriquez *lib. 11. de matrimonio, cap. 15. num. 16.* Palatios *in 4. dist. 35. disp. 1. fol. mihi 786. colum. 1.* Matienzo *lib. 5. Recopilat. titul. 1. rubricæ, glossa 2. num. 101.* & alij plurimi, quos citat Sancius allegatus, & ratio est. Sotus. Sanchez. Henriq. Palat. Matienz. Sancius.

Primò, quia matrimonium est quædam societas & contractus, cui tacitè apponitur pœna priuationis iure petendi debitum: in aliis autem contractibus reus non est ipso iure priuatus, sed priuandus, vt filius qui occultum crimen in patrem commisit exheredatione dignum.

Secundò, quia hæc est veluti pœna conuentionalis iure diuino & naturali imposita inter omnes contrahentes, vt frangenti fidem fides non seruetur: pœna autem conuentionalis non debetur, in conscientia ante sententiam iudicis, vel saltem antequam pars ipsa illam petat. *Pœna conuentionalis non debetur in conscientia antequam petatur.*

12. Si tamen coniux innocens, qui à principio cœpit debitum negare adulteranti, postea simile adulterium committat, & alter velit obligare illum ad reddendum, & iure exigat, tenetur ei reddere, quia per similem adulterij iniuriam tollitur ius negandi, vt docet Sanchez *vltimo loco* allegatus, & Nauarrus item citatus, & Filliucius *tract. 29. in sextum præceptum Decalogi, cap. 4. num. 87.* & constat ex *cap. intelleximus, de adulteriis*, quod, vt ait Nauarrus (& optimè) animaduertunt Confessarij, vt obligent maritos, qui propter adulterium vxorum verum, vel præsumptum vxores deserunt, vt redeant ad illas, si ipsi quoque adulterium commiserunt, quia tunc per mutuam compensationem iniuria est abolita, & si id recusent, non sunt absoluendi, nisi priùs debitum reddant Sanchez. Nauarr. Filliuc.

reddant vxoribus illud petentibus, vel saltem concipiant verum, & efficax propositum reddendi illud primo quoque tempore, argumento *cap. peccatum, de regulis iuris in 6.*

13. Tertium est, an adulterium sit grauius incestu, & stupro? Respondeo absolutè loquendo adulterium grauius esse stupro, & incestum grauiorem adulterio; ratio est, quia per adulterium violatur propriè, & immediatè iustitia alterius coniugis innocentis, & illi fit iniuria talis, vt non, nisi morte vindicetur legibus ciuilibus, & vt corrodat animum vsque ad perditionem, iuxta illud Iob 31. *Ignis est vsque ad perditionem deuorans*; per stuprum verò non læditur honor immediatè parentis stupratæ virginis, sed mediante virginis voluntate, & consensu, quæ domina sui corporis est ad bonos, & malos vsus, licèt grauiter illa peccet corpore suo abutendo, ac proinde non infertur iniuria patri proximè, sed remotè, & mediante filiæ voluntate, & quod adulterium sit grauius stupro, cæteris paribus, docet expressè Alexander *consil.13. num.9. lib.7.* Rolandus *consil.86. num.25. lib.2.* Farinacius cum multis, quos citat, ac sequitur *tom. 4. quæst. 141. num. 7. fol. mihi 471. colum.1.* Alexand. Roland. Farinac.

14. Si verò comparetur adulterium cum incestu, dico, absolutè etiam loquendo, grauiorem esse incestum adulterio.

Primò, quia inter incestus sunt quidam gradus multo grauiores quolibet adulterio, vt illi, qui sunt prohibiti iure naturæ, vt cum matre, sorore, filia, socru, nouerca, priuigna; quamuis aliqui etiam incestus minus graues sint adulterio, vt illi, qui tantùm iure positiuo humano prohibiti sunt; incestus etiam in secundo gradu ascendentium, vt cum auis, vel neptibus, videntur grauiores adulterio, valde enim repugnant pietati & naturali propensioni, qua inclinamur in parentes, & filios, qui autem loco parentum, & velut parentes sunt. Demum incestus cum affinibus (excepto primo gradu, qui si non est prohibitus in primo rigore iuris naturæ, ita tamen illi repugnat, vt ad illum proximè accedat) minus grauis est adulterio, vt patet, quia respectus pietatis erga affines in secundo, & tertio gradu affinitatis non est tam euidens, nec iniustitia talium incestuum tam euidens est, quàm euidens est iniustitia adulterij.

15. Quartum dubium est, an coniux qui sodomiticè, & contra naturam cum mare, vel fœmina miscetur, teneatur in confessione aperire circumstantiam status coniugij; & videtur affirmandum, licèt enim proprium adulterium in maritum, vel coniugem non committat, attamen modo suo diuidit carnem suam cum altero, & sic grauem iniuriam infert suo coniugi, vt optimè notauit Filliucius *tract.29. col.1.* & ratione huius iniuriæ semper in confessione debet exprimere statum coniugij. Filliuc.

16. Sequitur, vt de pœnis adulterij agamus; sed hæc pertinere ad forum externum: certum tamen est crimen adulterij de iure ciuili pœna mortis vindicari; patet ex *l. quamuis 1. in fin. C. ad legem Iuliam de adulteriis*, ibi, *sacrilegos autem nuptiarum gladio vindicari oportet*, vbi ad execrandum delictum adulterij sacrilegi nuptiarum vocantur adulteri. Constat etiam *Instit. de publicis iudiciis, §. item lex Iulia de adulteriis*, & *ibi* glossa *in verb. gladio*, & id communiter docent Auctores, quos videre poteris apud Farinacium allegatum *tom.4.* Pœna adulterij. Farin.

quæst.141. num.17. fol. mihi 466. colum.1. Neque enim fas est illos omnes recensere.

Quod adeò verum est, vt vxor nullo modo ab adulterij pœna excusetur propter viri sæuitiam, aut propter paupertatem, famis necessitatem, *l. palam, §. non est ignoscendum, ff. de ritu nuptiarum, cap. ex literis*, cum *ibi* notatis *de diuortio*. Menochius *consil. 31. num. 30. & 32. lib. 2.* Iul. Clar. *lib.5. sententiar. §. adulterium, num.75.* Parisius *consil.23. num. 45. & 60. lib.4.* & communiter omnes. 17. Menoch. Iul. Clar. Parisius.

Imò tam seuerè leges ciuiles in adulteros animaduertunt, vt pœna mortis naturalis puniant tam adulterum, quàm adulteram, quando etiam matrimonium est nullum; sufficit enim, quòd sit putatiuum, & quòd communiter putetur validum, vt constat ex textu *in l. si vxor, §. Diuus, vers. si ea, ff. ad legem Iuliam*, & idipsum *ibi* notant Bartolus, Albericus, & Angelus, quos refert, & sequitur Antonius Gomez *ad legem 80. Tauri, num.48.* 18.

Ibi tamen ante finem in versu, *quam tamen legem*, explicat id procedere, quando matrimonium est nullum ob impedimenti, vel consanguinitatis, vel affinitatis ignorantiam; secus si ex defectu consensus, & voluntatis, aut ætatis, vt cùm matrimonium vi, aut in minori ætate contrahitur; argumento textus, *ad dissoluendum, de sponsalibus*, & *ibi* Abbas, & communiter Doctores; & idipsum docent etiam Iul. Clarus *§. adulterium, num.14. versu, sed quid si aliquis*, & Baiard. *ad ipsum Iulium Clarum, num. 67.* & Farinacius *tom.4. in praxi, quæst.141. num.62. folio mihi 470. colum.2. & quæst.142. num.16.* Hæc de iure communi, de iure autem Lusitano non eleuantur pœnæ, imò aggrauantur, augenturque. Vide *lib.5. nouæ editionis, toto titulo 38.* Abbas. Iul. Clar. Baiard. Farin.

Vltra prædictam pœnam capitis adulteri, & adulteræ, pœnam infamiæ incurrunt, vt patet ex textu egregio *in leg. 2. §. miles, ff. de his qui notant. infamia*, & *ibi* glossa *in verb. Infamem, & in l. qui cum vno, §. adulterij*, & *ibi* etiam glossa, *ff. de re militari, & in l. palam, §. quæ in adultero, ff. de ritu nuptiarum*, & ita docet post multos, quos refert ac sequitur Farinacius *dicta quæstion. 141. num. 25.* Et per hæc iura hanc etiam resolutionem firmauit Tiraquel. *de legibus connubial. in l.13. num. 19.* 19. Adulter de adulterio damnatus fit infamis. Farin. Tiraquel.

Vnde damnatus de crimine adulterij, non potest esse testis in iudicio; si ad mortem non fuerit condemnatus, vt docet idem Farinacius *ibi*, iuxta textum allegatum *in l. scio quidem, D. de testibus*, & Bernardus Diaz *in practica criminali, in verb. adulteri, cap. 85. num. 4.* vbi etiam asserit Clericum de adulterio damnatum effici infamem: cum Farinacio consentit etiam Menochius *de arbitrariis quæstionibus, lib. 2. casu 419. num.60 ad finem.* Decianus *in tractatu criminum, lib.6. cap.23. num. 14. vers. Efficitur etiam infamis.* Baiardus *ad Iul. Clarum in §. adulterium, num.7.* vbi de muliere adultera. Farin. Diaz. Menoch. Decianus. Baiard.

Clericus de iure Canonico pro adulterio deponitur, *cap. si quis Clericus, cap. Romanus 81. distinct. 50.* Bermon. *de publico concubin. rubr. de adulterio, num. 24. 25. & 26.* Ghirlandus *de pœnis omnifariam coitus, quæst.6. num.1.* Farinacius allegatus *dicta quæst. 141. n.29.* & multi alij quos allegat, & idpsum docet Bernard. Diaz *in practica, verb. adulteri, n.2.* & insuper præscribitur in textibus allegatis, vt præter depositionem 20. Bermon. Ghirland. Farin. Diaz.

detru

detrudantur in Monasterium perpetuò, quæ pœna detrusionis non est hodie in vsu, vt docet Diaz *in pract. criminali, cap.* 128. Menochius *de arbitrariis quæstionibus, lib.* 2. *casu* 419. *num.* 6. Decianus *in tract. crimin. lib.* 6. *cap.* 23. *num.* 14.

Itaque Clerico de adulterio infamato in primis debet iudex purgationem canonicè indicere, in qua si defecerit, debet illum iudex pro prima vice ab ordinibus suspendere, & si plenè probatum sit delictum, & scandalosum fuerit, poterit illum deponere, & pro hoc modo procedendi in Clericorum adulteriis facit optimus textus *in cap. significasti, de adulteriis*, & id confirmant Bermon. *de publico concubinatu, in rub. de adulteriis, num.* 26. Paulus Ghirlandus *de pœnis omnifariam coitus, quæst.* 6. *num.* 1. Farin. *tom.* 4. *quæst.* 141. *num.* 31. *fol. mihi* 468. *colum.* 1. Bermon. Ghirland. Farinacius.

Vindicta, & punitio huius criminis pertinet ad iudicem ciuilem; si tamen persona fuerit Ecclesiastica, ad iudicem Ecclesiasticum spectabit; vbi enim de personis agitur Ecclesiasticis, non intromittitur iudex sæcularis. Si tamen agatur de cessatione ab adulterio, & peccato, & de emendatione in futurum, potest iudex Ecclesiasticus sæculares homines censuris & excommunicationibus cogere, vt à peccato adulterij desistant; quod constat ex *cap. cum sit generale, de foro compet.* & ex variis Doctoribus, quos refert ac sequitur Couarruuias *lib.* 3. *var. resolut. cap.* 3.

CAPVT VIII.

De sacrilegio quatenus est species luxuriæ. Quid sit, quale peccatum, quas pœnas habeat in iure.

SVMMARIVM.

Quid sit sacrilegium quatenus est species luxuriæ, num. 1. & 2.
Quibus modis contingat sacrilegium, tam ratione personæ sacræ votum habentis castitatis, quàm ratione loci sacri. num. 3. 4. 5. 6. 7.
An is qui peccat contra castitatem, si sit Sacerdos simul, & Religiosus, vel sit Religiosus simul, & sacros Ordines habeat, teneatur vtramque circumstantiam in confessione explicare, num. 8. *Refertur prima opinio asserens teneri.* ibid.
Refertur secunda. num. 9.
Refertur tertia. num. 10.
Omnes hæ opiniones sunt valdè probabiles, num. 11.
Opinio Authoris. num. 12. & 13.
An si persona peccans contra castitatem votum habeat solemne, & simplex castitatis simul, teneatur vtramque circumstantiam voti simplicis, & solemnis in confessione aperire. num. 14.
An sit sacrilegium fornicatio cum gestatione reliquiarum, & hæc quoque circumstantia explicanda sit. num. 15.
Quid si res sacra detur in pretiũ pro fornicatione, n. 16
Pœna sacrilegij quæ. num. 17.
Quot delicta committat ille, qui cum Moniali rem habet. num. 18.
An priuetur ob id crimen, & sacrilegium bonis omnibus. num. 19.
Pœnæ sacrilegij huiusmodi quæ sint de iure Canonico. num. 20.

SACRILEGIVM prout est species luxuriæ ita definitur: *Est peccatum luxuriæ, quo persona sacra, vel locus sacer violatur*, ita summitur ex D. Thom. 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 10. ex Caietano *ibi*, ex Filliucio *tract.* 30. *in sextum præceptum, cap.* 7. *num.* 119. ex Lessio *tom.* 1 *de iust. lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 12. *à num.* 83. & ex Summistis *verb. Sacrilegium*, & ex aliis passim. Ponitur hic luxuria tanquam verbum commune ad sacrilegium, stuprum, adulterium, fornicationem, & alias species. Dicitur, *quo persona sacra, vel locus sacer violatur*, quia sacrilegium committi potest, 1. *Sacrilegium quatenus est species luxuriæ, quid sit.* D. Thom. Caietan. Filliuc. Lessius. Summist.

Primò ratione tantùm personæ sacræ, & voto Deo dicatæ.

Secundò ratione tantùm loci sacri in quo fit.

Tertiò ratione personæ, & loci simul.

Primo modo contingit cùm quis siue vir, siue fœmina votum simplex, vel solemne castitatis habens in luxuria contra votum peccat, siue se polluendo, siue cum alio, vel copula carnali, vel contra naturam peccando, vel osculis, vel amplexibus impudicis, & libidinosis.

Secundo modo cùm quis siue votum castitatis habeat, siue non habeat in templo, vel cœmeterio sacro, vel benedicto se polluit voluntariè; vel quando habet copulam carnalem in iisdem locis, siue licitam, siue illicitam, vt cùm propria vxore, vel aliena, vt infrà latiùs explicabimus.

Tertio modo, cùm persona sacra in loco sacro modo explicato peccat.

2. Hæc est melior, & explicatior definitio sacrilegij. Aliqui enim, inter quos est etiam Lessius, & Caietanus allegatus, sacrilegium quatenus est species luxuriæ, ita explicant, & definiunt: *Est rei sacræ violatio*; & per rem sacram, personam Deo voto dicatam, vel locum sacrum, aut benedictum intelligunt, iuxta modum explicatum, & in posterum explicandum.

Hæc autem violatio rei sacræ seu personæ violatio quinque modis potest contingere. 3. *Quibus modis contingat sacrilegium.*

Primò, si persona sacra (qualis est illa, vt dixi, quæ habet votum simplex, vel solemne castitatis) in fornicationem, vel delectationem illius internam, vel externam consentiat, violat enim sanctitatem propriæ personæ, Deo per votum castitatis consecratæ, quo pacto sacrilegium committunt omnes Religiosi, & Religiosæ, & Clerici sacris Ordinibus initiati, & qui votum habent castitatis simplex, quando contra sextum præceptum peccant, & tenentur circumstantiam voti simplicis, vel solemnis explicare, quando Confessarius non cognoscit personam voto castitatis esse Deo dicatam, aliter erit confessio inualida, & sacrilega, nisi ignorantia excuset, quia ea voti circumstantia mutat speciem peccati; tale enim peccatum continet malitiam peccati fornicationis simplicis, & vltra eam malitiam continet etiam malitiam aliam contra votum, & virtutem Religionis, & fidem Deo præstitam per votum, atque adeò malitiam sacrilegij. Quamobrem hæc sacrilegij, & voti circumstantia necessariò erit in confessione explicanda, quia mutat speciem peccati: ita communiter DD. Lessius citatus *tom.* 1. *de iust. lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 12. *num.* 84. Filliucius *tract.* 30. *in sextum præceptum Decalogi, cap.* 7. *n.* 122. Syluester *verb. Sacrilegium*, §. 1. & multi alij, quos citauimus, *in secundo Ecclesiæ præcepto*, vbi de circumstantiis confessionis egimus. Lessius. Filliuc. Syluest.

4. Secundò si persona non sacra consentiat in turpem actum mortalè circa persona sacram, tenetur enim tũc propter sacrilegiũ explicare in cõfessione

circum

circumstantiam personæ sacræ, cum qua vel actu peccauit, vel peccare desiderauit, iuxta Authores allegatos,& omnes communiter.

5. Tertiò si vtraque persona sit sacra, tenetur manifestare in sacramento Pœnitentiæ vtramque circumstantiam personę vtriusque; tunc enim duplex est sacrilegium, sicut duplex est adulterium, quando vterque adulter,& adultera est coniugatus, in quo casu vtraque etiam circumstantia adulterij in confessione necessariò est aperienda; ita Authores allegati, & communiter omnes.

6. Quartò cùm fit in loco sacro, etiam inter coniuges absque necessitate; quid autem intelligatur nomine, & appellatione loci sacri, diximus *cap.3. num.5.* nam certum est apud omnes per copulam carnalem illicitam, & extra matrimonium etiam occultam in Ecclesia, seu loco sacro habitam committi sacrilegium, & violari locum sacrum, quatenus scilicet peccatum committitur contra sanctitatem loci,& in eo violatur,& ei fit iniuria, ad quod sacer factus est, non tamen indigere purificatione, dum est occulta, indigere autem postquam incepit publicari. ita Toletus *lib. 5. summæ cap.12* Rebellus *2. p. de oblig. iust. quæst. 19 sect. 1. n.7.* Sà *verb. Debitum coniugale, num. 12.* Filliucius *tract. 3. in sextum præceptum Decalogi, cap.7. n.131.* Syluester *verb. Consecratio 2. §. 5.*

Tolet. Rebellus. Sà. Filliuc. Syluester.

7. An autem per copulam carnalem licitam inter coniugatos, si in Ecclesia habeatur, committatur sacrilegium,& locus sacer indigeat purificatione, quando vel publica fuit, vel publicari incepit, etiamsi fuerit occulta, est dubium, de quo diximus *cap.3. à num.9.*

8. Dubium autem præcipuum hîc est, an ille, qui peccat contra sextum præceptum, si sit Sacerdos simul, & Religiosus Professus, duo sacrilegia committat, alterum contra Ordines sacros; alterum contra votum solemne castitatis,& an hoc teneatur explicare in confessione: qua de re tripartita est sententia.

An is qui peccat contra castitatē, teneatur vtrāque circumstantiam in confessione explicare. Opinio prima.

Prima docet, duplex esse sacrilegium, quia sunt duæ circumstantiæ specie diuersæ, altera ratione Ordinis sacri, siue sit ordo sacerdotalis, siue Diaconatus, siue Subdiaconatus; altera ratione voti solemnis: illa prior circumstantia ex præcepto Ecclesiæ adnexo sacris Ordinibus, quæ ob honorem & sanctitatem sacrorum Ordinum prohibet sub præcepto actum venereum, & contra castitatem iis, qui sacris Ordinibus initiantur. Hæc posterior ex obligatione voti solemnis, quæ est specie diuersa ab illa Priori, sicut obligatio audiendi sacri ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ, specie inter se distinguuntur, & duplex peccatum est illarum violatio, & quòd illa sit sacris Ordinibus ex præcepto Ecclesiæ adnexa, patet, quia si ita non esset, ille, qui vellet sacros Ordines suscipere, & nollet se obligare ex voto ad castitatem, non teneretur illam seruare, quod est absurdum; ac proinde, ne hoc sequatur, Ecclesia speciali præcepto Clericis sacris Ordinibus initiandis ob sanctitatem sacrorum Ordinum præcipit obseruationem castitatis, & sic constituit Ecclesia hoc præceptum intra speciem sacrilegij ob violationem sanctitatis, quæ sacris Ordinibus debetur. Ita docet Petrus Ledesma *de Sacramentis*, vbi de sacramento Pœnit. *cap.10. num.1. & 2.* Palæotus *de spuriis, cap.16.* Paludanus *in 4. dist.36. quæst.4 art.1 num.14.* Sotus *lib.8. de iust. & iure, quæst.2 art.5 in responsione ad primum argumentum principale, & in 4. dist.18. quæst.2. art.4. concl.7.* vbi asserit votum castitatis in Religioso esse distinctum specie à voto castitatis Sacerdotis sæcularis, quia iste tenetur seruare castitatem ex præcepto, ille ex voto, quæ vincula sunt specie diuersa, & hanc opinionem debent etiam necessariò tenere omnes, qui dicunt obligationem castitatis in sacris Ordinibus oriri ex præcepto, non ex voto,& hi sunt Valentia *4. part. tract. de sacramento Ord. disput. 9. quæst. 5. post initium, puncto 5. §. primo, & in controuersiis, lib. de cælibatu, cap.2 initio.* Guttierrez *lib.2. quæst. canon. c.7. num.45.* Turrecremata *cap. placuit, art.1. num.16. in solut. ad 5. dist.32.* & alij, quos refert, sed non sequitur, Sanchez *lib.7. de matrim. disp.27. n.9.*

Ledesma. Palæotus. Palud. Sotus. Valentia. Guttier. Turrecrem. Sanchez.

9. Secunda sententia asserit, esse vnum quidem sacrilegium, sed cum circumstantia notabiliter aggrauante, atque adeò necessariò in confessione exprimenda. hanc tenent Azor *cap.27. quæst.9.* & alij quos citat, vtraque est probabilis, & pro hac opinione citabimus plures *num.13.*

Opinio secunda. Azor.

10. Tertia docet esse vnum specie sacrilegium, & ideo Sacerdotem,& Religiosum Professum satisfacere confessioni, si tantùm dicat se esse Sacerdotem, tacendo se esse Religiosum Professum, aut si dicat se esse Religiosum Professum, tacendo se esse Sacerdotem, quia sufficit alterum explicare similiter mulier, quæ peccauit cum Religioso habente sacros Ordines, sufficiet horum alterum explicare, dicendo scilicet, Peccaui cum habente sacros Ordines, tacendo statum Religiosi, aut, Peccaui cum Religioso, tacendo sacros Ordines: ita docet Sanchez *lib.7. de matr. disp.27. num.28.* Lessius *tom.1. de iust. lib 4. cap.3. dub 12. num.87.* Corduba *in summa, quæst.3.* Caietanus *2. 2. quæst.186. art.9. dub.1.* videtur etiam idem sentire, expressè verò idem sentit Lud. Lopez *1. part. instruct. c.29. col.9* Ouandus *in 4. dist 25. quæst. vnica post 9 conclusionem, corollario 2.* Rodriguez *tom.1. summæ in secunda edit. cap.53. num.5.* Medina *lib.1. instr. conscient. cap.14 §.18.* Fundamentum est, primò quia huiusmodi obligationes sunt eiusdem speciei; obligatio enim castitatis in sacris Ordinibus oritur ex voto implicito castitatis, & non ex præcepto: votum autem solemne castitatis in sacris Ordinibus, & votum professionis sunt eiusdem speciei: nam Ecclesia imponit præceptum castitatis iis, qui initiantur sacris Ordinibus mediatè, idest, mediante voto implicito castitatis, & sic intendit obligare illos ex voto: quòd si fortè expressè noluerint castitatem implicitè vouere, & se ad illam obligare ex voto, ne euadant, tunc quidem mediante voto, imponit illis præceptum seruandi illam; & per hæc manent explicata fundamenta aliarum opinionum.

Opinio tertia. Sanchez. Lessius. Corduba. Caietan. Lopez. Ouandus. Rodrig. Medina.

11. Omnes hæ opiniones sunt valdè probabiles. Ex hac vltima opinione

Sequitur primò, si Sacerdos, vel alius Religiosus sacris Ordinibus initiatus sit professus, satisfacere confessioni, dicendo se esse professum, & tacendo se esse Sacerdotem.

Sequitur secundò Sacerdotem non professum satisfacere, dicendo se habere sacros Ordines, vel votum castitatis, tacendo se esse Sacerdotem.

Sequitur tertiò Episcopum satisfacere, dicendo se esse sacris initiatum, vel se esse Sacerdotem, vel votum castitatis habere.

Sequitur quartò, professum Religiosum fornicantem satisfacere si dicat, se violasse votũ castitatis per fornicationẽ, non explicando se esse religiosũ. has omnes sequelas deducit, & approbat Filliucius *tractatu 30. in sextum præceptum Decalogi,* *cap.7.*

cap. 7. num. 125. folio mihi 398. colum. 1. & Sanchez *lib. 7. de matrim. disput. 27. à num. 27. vsque ad 98.* [Sanchez.]

12. [*Opinio Authoris.*] Sed de hac vltima sequela specialiter dubitatur, an professus fornicans carens sacris Ordinibus satisfaciat confessioni, dicendo se habere votum castitatis, non declarando esse solemne, & tacendo se esse professum; quidam enim asserunt satisfacere, ita Sanchez *dicto lib. 7. de matrim. disput. 27.* Henriquez *lib. 2. de pœnit. cap. 5. num. 6. cum commento litera G.* Corduba *in summa quæst. 3.* [Sanchez. Henriq. Corduba.] & ratio illorum est, quia votum solemne castitatis non distinguitur essentialiter à voto simplici, sed accidentaliter tantùm. nam essentia voti solemnis in Religione in eo consistit, quòd per illud tradat vouens vsum sui corporis Deo, & per eam traditionem reddatur ipse ex statuto Ecclesiæ inhabilis ad contrahendum matrimonium, & si contrahat, nulliter contrahat. Essentia autem voti simplicis in eo etiam sita est, vt vouens quantum est ex parte sua tradat vsum sui corporis Deo, noluit tamen adhuc Ecclesia, vt ipse vouens, si sæcularis sit, per eam traditionem redderetur inhabilis ad contrahendum, vnde votum solemne castitatis siue sit votum Professorum, & Religiosorum, siue sit sacris initiatorum non regularium, differt extrinsecè, & accidentaliter à voto simplici castitatis per solam Ecclesiæ constitutionem decernentis, vt hæc vota matrimonium, non illa hominum sæcularium, vt optimè animaduertit Sanchez *lib. 7. de matr. disp. 27. num. 18.* [Sanchez.]

13. Alij dicunt, quamuis votum castitatis solemne Professorum regularium, vel eorum non regularium, qui sacris Ordinibus initiantur, non distinguatur specie, & essentialiter à voto simplici eiusdem castitatis, tamen circumstantiam religiosi status, & circumstantiam sacrorum Ordinum (per sacros enim Ordines deputatur quis specialiter ministeriis diuinis) esse notabiliter aggrauantem, & sic saltem ratione huius circumstantiæ notabiliter aggrauantis teneri professum sacris Ordinibus carentem explicare in confessione se esse Religiosum, & aliter confessioni non satisfacere, quia circumstantiæ notabiliter aggrauantes sunt de necessitate confessionis; sicut ille qui furatur mille aureos, tenetur hanc circumstantiam magni furti explicare in confessione, & non sufficit dicere, Furatus sum quantitatem peccati mortalis, licèt furtum magnum, & paruum specie non distinguatur, & hanc opinionem secuti fuimus in secundo præcepto sanctæ Matris Ecclesiæ, vbi de circumstantiis egimus, & illi iterum adhæremus, non potest enim negari circumstantiam religiosi status, & circumstantiam sacrorum Ordinum esse saltem circumstantias notabiliter aggrauantes; sicut enim per sacros Ordines specialiter deputatur quis altioribus Ecclesiæ, & diuinioribus mysteriis, ita & ratione religiosi status iisdem deputatur. Sed respondent alij circumstantiam religiosi status non esse notabiliter aggrauantem, quia semper relinquit peccatum intra eandem speciem, & non mutat speciem illius; nam hîc solum peccatum committitur contra Deum, qui tantum offenditur in violatione voti simplicis; quantum in violatione voti solemnis. Nec est, inquiunt, eadem ratio in furto magno, & paruo. nam in furto magno, multo plus, & grauius offenditur proximus, quàm in paruo, & eò plus, quò grauius est furtum, & damnum, quo proximus damnificatur, & ideo ratione huius maioris damni, & maioris obligationis datur in furto circumstantia maioris damni, quod damnum notabiliter furtum aggrauat, quæ circumstantia necessariò est confitenda, & hæc responsio deducitur etiam ex Sancio, & ex aliis authoribus, quos non oportet modò allegare. At nostra opinio stat; non potest enim negari sicut circumstantia multo maioris, & grauioris furti notabiliter furtum aggrauat, & est de necessitate confessionis, ita circumstantiam religiosi status, & circumstantiam sacrorum Ordinum, cùm per illas quis diuino seruitio, & sacratioribus mysteriis specialius deputetur fornicationis peccatum notabiliter aggrauare, & ideo esse huiusmodi circumstantias de necessitate confessionis, in opinione meliori, quæ hodie docet has circumstantias notabiliter aggrauantes esse de necessitate confessionis; quamobrem non negat Sanchez esse valdè probabilem opinionem istam, quæ docet vtramque circumstantiam religiosi status, & sacrorum Ordinum esse confitendam, ideo solum, quod notabiliter peccatum aggrauat, & id fatetur etiam Azor citatus *in 2. opinione*, & docet Cardinalis Palæotus *de nothis, & spuriis, cap. 16. num. 15.* & Medina *lib. 6. summæ cap. 12. §. 8 fol. 19.* Emanuel Rodriguez *tom. 1. summæ, in secunda editione, cap. 53. num. 5.* & alij, & hanc etiam secuti sumus, vt dixi in secundo sanctæ Ecclesiæ, vbi de circumstantiis egimus confessionis, vtpote valdè probabilem. [Azor. Palæotus. Medina. Rodrig.]

Dubitabis verò hîc, an si persona habeat votum solemne, & simplex, teneatur vtrumque in confessione explicare? Respondeo hîc etiam esse triplicem sententiam. 14. [*An vtraque circumstantia voti simplicis & solemnis quando concurrit, explicanda sit necessariò in confessione.*]

Prima eorum, qui aiunt esse explicandam, quia votum solemne, & simplex differunt specie, ita Sotus *lib. 7. de iustitia, quæst. 2. art. 5.* Medina *instruct. cap. 14. §. 18.* [Sotus.]

Secunda est esse quidem eiusdem speciei, sed votum solemne addere circumstantiam notabiliter aggrauantem, ideoque exprimendam. ita Azor *cap. 29. quæs. 10.* Petrus Ledesma *de Sacrament.* vbi de sacramento Pœnitentiæ, *cap. 19.* [Medina. Azor. Ledesm.]

Tertia docet esse tantùm circumstantiam non aggrauantem, & ideo non necessariò confitendam; ita docet Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput. 27. num. 31.* Henriq. *lib. 5. de pœnit. cap. 5. n. 6. in commento litera G.* Ludouicus Lopez *1. part. instruct. cap. 29. col. 9. §. Præterea,* huic affinis Filliucius *tract. 30. in sextum præceptum Decalogi, cap. 8. num. 127.* [Sanchez. Henriq. Lopez. Filliuc.] Omnes sunt probabiles, secunda probabilior est prima, tertia est probabilior prima & secunda. nam votum solemne & simplex differunt tantùm accidentaliter, & circumstantia solemnitatis licèt aliquantulum culpam augeat, non multum auget, sicut nec etiam multum auget si fornicans sit Doctor, vel sanctior, cæteris paribus, vel maximis beneficiis à Deo affectus.

Sed quid si gestentur reliquiæ dum fornicationi opera datur, aut agnus benedictus, vel globuli cum Indulgentiis? Respondeo, non esse speciale sacrilegium, nec circumstantiam necessariò exprimendam, quia non agitur specialiter contra rem illam sacram, vt sacra est, sed tantùm casu se habet ad actum venereum; secus si specialis intentio habeatur agendi contra res sacras, vt res sacra polluatur per actum venereum, ita Filliucius citatus *num. 129.* & nos satis id docuimus *in 1. tomo de mandatis ac præceptis sanctæ Matris Ecclesiæ.* 15. [Filliuc.]

Sed quid si res sacra detur in pretium actus venerei, non autem ex gratitudine, aut beneuolentia 16.

tantummodo? Respondeo esse simoniam, & sacrilegium simul, sicut si quis conferret beneficium, vel eligeret, vel præsentaret aliquem tanquam pretium actus venerei habiti cum sorore electi, vel præsentati: ita Filliucius allegatus *n.*130. Filliuc.

Notandum verò, sacrilegium posse simul inueniri cum aliis peccatis luxuriæ, potest enim inueniri cum incestu, si incestus committatur in loco sacro, & potest inueniri in eadem persona, si cognoscatur Monialis persona, consanguinea vel affinis; item potest inueniri cum stupro, si virgo Deo sacrata voto simplicis castitatis, vel solemni violetur, sed hæc de se patent.

17. *Pœnæ sacrilegij quatenus species luxuriæ, quæ.* Pœnæ sacrilegij sunt grauissimæ, cognoscens carnaliter Monialem pœna mortis naturalis plectitur; patet ex textu *in Authentico de sanctiss. Episcopis, §. penultimo*, vbi statuitur capitale supplicium iis, qui aut Diaconissam, aut Monialem, aut quamlibet aliam venerabilem habitum habentem corruperit, & ex textu *in l. si quis in hoc genus, in principio, C. de Episcopis & Clericis, & ex cap. si quis rapuerit 27. quæst.* 1. docet Farinacius *quæst.*146. *tom.*4. §. *sacrilegium, num.*3. Paulus Ghirlandus *de pœnis omnifariam coitus, quæst.* 1. *num.*18. *vers. de iure autem ciuili*, Iulius Clarus §. *fornicatio, num.*14. *vers. cum Moniali.* Menoch. *de arbitr. quæst. num.*2. *casu* 389. *n.*24. *vers. iure ciuili*, & intelligunt hoc de pœna mortis naturalis, quamuis Ancharranus, & Decianus *in tract. criminali, lib.*6. *cap.*20. *n.*6. *ante finem, vers. lege autem Longobardorum*, velint hanc pœnam intelligendam esse de pœna deportationis, aut pecuniaria, non de pœna mortis naturalis, grauitas autem huius pœnæ sumitur ex grauitate criminis; detestabile enim est hoc crimen sacrilegij cum Moniali, huius enim criminis reos filios perditionis appellat Apostolus, vt expresse decisum est in Concilio Arelatensi, de quo *in cap. sciendum* 27. *quæst.*1. (Farin. Ghirland. Iul. Clar. Menoch. Ancharr. Decian.)

18. *Quot delicta committat ille, qui cum Moniali rem habet.* Imò qui carnaliter cognoscit Monialem, committit tria delicta grauissima, nempe adulteriũ, quia est sponsa Christi; sacrilegiũ, quia est persona sacra; & stuprum secundùm aliquos, quia est virgo, & deflorata, ita idẽ Farin. allegatus *n.*6. & Bern. Diaz *in pract. Canon. in verb. Monialibus, cap.*81. *num.* 1. & *ibi* Ignatius Lopez *litera A. in prima dictione.* Menochius *de arbitrariis quæstionibus, lib.* 2. *casu* 389. *num.*22. *& sequentibus, & casu* 502. *num.*26. *centuria* 6. Vnde cognoscens Monialem, licèt deberet puniri multiplici pœna, quia multa in vno committit delicta, nempe, sacrilegij, stupri, adulterij, vnica tamen mortis pœna hoc vindicatur delictum, quia in hac omnes includuntur, vt bene animaduertunt Marsilius *in lib.* 1. *n.*33. *& sequentibus. cap. de raptu virginis.* Farinacius *quæst.*146. *tom.*4 § *sacrilegium, num.*7. Ghirlandus *de pœnis omnifariam coitus, quæst.*1. *num.*22. Iulius Clarus §. *fornicatio, in verb. Cum Monialibus, litera B. vers. sed quoad pœnitentiam.* (Diaz. Lopez. Menoch. Marsil. Farinac. Ghirland. Iul. Clar.)

19. *An priuetur ob id crimen, & sacrilegium bonis omnibus.* Præterea bona omnia illius, qui Monialem carnaliter agnoscit, Monasterio applicatur, in quo permanebat dicta Monialis, vt latè probat idem Farinacius citatus per multos, & multa iura *n.*9. hæc de iure communi.

De iure Lusitano quid. De iure autem Lusitano, qui cum Moniali rem habet punitur etiam capite, vt patet ex *lib.*5. *Nouæ ordinationis, tit.*15. *num.* 1. Modò intra Monasterium id fiat, & insuper soluit Monasterio centum aureos. Cæteras pœnas vide *ibi*.

20. *De iure Canonico quid.* Nec de iure canonico hoc crimen manet impunitum, laicus enim pro eo excommunicatur, vt constat *ex cap. Si qua monacharum* 27. *quæst.*1. non est tamen hæc excommunicatio ipso facto, nec est Episcopo reseruata, nisi post sententiam latam, quicquid velint aliqui cum Farinacio *tom.*4. *quæst.*146. *num.* 25. vbi dicit ab hac excommunicatione, excepto casu necessitatis, neminem posse absolui, nisi ab Episcopo: quos inter numerat Farinacius, Ignatium Lopez *in additione ad Bernardum Diaz in practica criminali, cap.*81. *in verb. Monialibus, in secunda editione, vers. Et in animæ iudicio*; sed hoc est contra textum, textus enim nemini hanc excommunicationem reseruat, nec illam ponit ipso facto, sed postquam asseruit prædictam Monialem in aliud strictius Monasterium, vt inibi pœnitentiam agat, esse transferendam: addit, *Is autem, qui cum huiusmodi fœminis in aliqua fuerit iniquitate repertus, communione priuetur, si laicus est; si verò Clericus, à suo quoque remotus officio prorsus continuò lugendis excessibus, in Monasterium detrudatur*, vbi in illis verbis, *communione priuetur*, insinuatur posse excommunicari, non tamen esse ipso facto excommunicatum, & ibi etiam dicitur Clericum ob hoc crimen posse deponi, beneficio priuari, & in Monasterium detrudi, vt suum continuò lugeat excessum; quod notauit etiam Couarr. *in Clem. si furiosus, initio, parte* 2. *num.*8. *in fine.* Vide Farinacium allegatum, vbi de his pœnis multa miscet, & addit quæ ad nos parum spectant. (Farin. Diaz. Couarr.)

CAPVT IX.

De peccato luxuriæ, quod est contra naturam, quibus modis contingere potest, quid sit, quas pœnas habeat in iure.

SVMMARIVM.

Peccatum contra naturam quid sit, traditur eius definitio. num.1.

Cur contra naturam dicatur. num.2.

Quas species habeat peccatum contra naturam, numero 3. *&* 4.

An omnes species peccati contra naturam sint peccata mortalia. num.5.

An omnes inter se comparatæ distinguantur specie. num. 6.

Sodomia quid, & an censeatur sodomia cùm vir coit præposterè cum propria vxore. num.7.

An omnis coitus præposter, siue masculi cum fœmina, siue fœminæ cum fœmina, sit sodomia, num.8.

Quæ pœnæ de iure communi ciuili imponantur sodomiæ. num.9.

An pœna mortis ordinaria, vel arbitraria iudicis puniendus sit ille, qui in manibus, vel inter onera complicis se polluit. num.10.

Quid si quis penetrato vase præpostero membrum extrahit, & extra illud seminat, an tunc pœna ordinaria mortis sit puniendus. num.11.

Sodomitæ post mortem cremantur, 12. *idem de iure Lusitano.* ibid.

Sodomitarum bona de iure communi, & Lusitano fisco applicantur, num. 13. *Quid de consuetudine.* ibid.

Sodomitæ sunt intestabiles post mortis sententiam, num.14.

Crimen sodomiæ est mixti fori. num.15.

Clericus

Clericus sodomita degradatur, & morti, ac flammis traditur. num. 16.
Clericus sodomita occultus ante sententiam iudicis an sit ipso iure suspensus, ita vt irregularitatem incurrat sacros Ordines exercens. num. 17.
Quid de iure nouo Pij V. num. 18. 19.
An vnicus sodomiæ actus sufficiat, vt Clericis iuxta ius nouum Pij V. sodomiæ pœnam incurrat. num. 20. 21.
Constitutio Pij V. solum comprehendit vitium sodomiæ, non luxuriæ contra naturam. num. 22.
Bestialitatis peccatum quid sit, quanta eius grauitas, quæ eius pœna, de iure Lusitano. n. 23. & 24.
Omnium sceleratissima species peccati contra naturam est congressus cum dæmone, & quare. numero 25.
Pertinet hoc iudicium ad Inquisitores fidei. ibid.
An dæmones possint generare. ibid. & num. 26.

1. *Peccatũ contra naturam, quid sit.* INQVIRENDVM in primis est, quid sit peccatum contra naturam, & breuiter sic definiri potest. *Est peccatum luxuriæ, quo peruertitur ordo quem natura cætera animalia docuit, & quo prolis conceptio fieri nequit.* Ita sumitur ex D. Thom. 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 11. *num.* 12. Caietan. *ibi*, & ex Lessio *tom.* 1. *de iustitia*, *lib.* 4. *cap.* 3. *de speciebus luxuriæ, dub.* 13. & Nauarrus *in summa Lat. cap.* 16. *à num.* 2. ex Medina *lib.* 1. *instruct. cap.* 14. §. 18. ex Toleto *lib.* 5. *cap.* 13. ex Summistis *verb. Sodomia, verb. Pollutio, & impudicitia*, & denique ex Filliucio *tom.* 2. *tract.* 30. *in sextum præceptum Decalogi, cap.* 8. *num.* 137. *init.*

D. Thom. Caiet. Lessius. Nauar. Medin. Tolet. Filliuc.

2. *Cur contra naturam dicatur.* Dicitur peccatum contra naturam, non solùm quia est contra dictamen naturale rectæ rationis, quo pacto generaliter omnia peccata contra naturam, id est, contra naturalem rationem appellari possunt, sed etiam specialiter, quia repugnat ordini naturali, quem natura instituit ad generationem, & propagationem humanæ speciei, iuxta Authores citatos.

3. *Quas species habeat cõtra naturam.* Peccatum autem luxuriæ contra naturam quinque habet species.

Prima est sodomia.
Secunda pollutio, seu mollities.
Tertia bestialitas.
Quarta congressus cum dæmone.
Quinta modus præternaturalis cum fœmina, ex quo non possit sequi generatio; nam natura actus venerei ordinati ad humanam generationem quinque postulat.

Primò, vt sit coniunctio diuersi sexus maris, & fœminæ in vase congruo, ex cuius defectu oritur sodomia, si enim detur coniunctio maris cum mare, aut maris cum fœmina, sed non in vase congruo, & naturali, sodomia est.

Secundò, vt sit coniunctio duorum, & ex defectu istius oritur pollutio, seu mollities habita secum propriè.

Tertiò, vt sit coniunctio duorum eiusdem speciei humanæ; nam si sit cum animali, erit bestialitas, seu peccatum bestialitatis; si cum dæmone, erit congressus dæmoniacus.

Quartò, vt sint vasa, & organa congrua, & ex defectu huius quarti, non seruato debito vase, inter matrem, & fœminam erit imperfecta sodomia, vt diximus.

Quintò, vt seruetur debitus modus requisitus ad hoc, vt possit sequi generatio, & ex defectu huius debiti modi inter marem & fœminam oritur innaturalitas.

4. Aliter, & breuiùs has quinque species colligunt Caietanus & Lessius allegati in hunc modum. Multa dantur motiua, & multi modi, ac fides explendæ venereæ voluptatis; ergo sunt multæ species illius: hæc autem motiua ad quinque reduci possunt in peccato contra naturam.

Primum est, si quæratur voluptas carnalis per corruptionem absque coniunctione fœminæ, & hoc vocatur mollities, seu pollutio.

Secundum, si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ. v. c. cum bestia, & hoc vocatur bestialitas, aut cum dæmone, & vocatur congressus cum dæmone.

Tertium si quæratur cum persona indebiti sexus in vase indebito, & est propriè sodomia.

Quartum si quæratur per coniunctionem cum fœmina, non seruato naturali modo, & est innaturalitas.

Quintum si quæratur sine instrumentis, & organis à natura ad hunc finem inditis, & erit congressus fœminæ cum fœmina, qui ad sodomiam imperfectam, vel pollutionem perfectam reducetur, iuxta modum concubendi, & explendæ libidinis illorum.

5. *An omnes species peccati contra naturam sint peccata mortalia.* Omnes huiusmodi modi, & species sunt peccata lethifera de se, vt iam suprà probauimus in multis; nam de sodomia constat ex *Leuitico* 18. & 20. vbi illi constituitur pœna mortis, & ex Paulo *ad Rom.* 1. vbi exaggerat grauitatem & malitiam ipsius peccati, & illos naturæ, & masculorum corruptores, & concubitores appellat, eo quòd proni essent ad vitium sodomiticum, & ad *Galatas* 5. ibi: *Opera carnis sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c.* Et infrà, *Prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*, vbi in vocabulo, *immunditia* omnes illas prædictas species peccati contra naturam comprehendit Apostolus; concubitus verò cum bruto & dæmone esse peccatum mortiferum, nemo dubitat; sunt enim hæc grauiora ex natura sua, quàm sodomia, cùm diuersitas speciei magis repugnet congressui naturali ordinato ad generationem, quàm cæteri inordinati modi captandæ libidinis.

Inordinatus autem coitus cum fœmina, imò & cum vxore propria, ex quo generatio sequi non potest, peccatum etiam esse lethiferum constat, quia impeditur generatio & frustratur finis, ad quem Deus matrimonia instituit, & natura, vt sæpe diximus.

6. *An omnes inter se comparata distinguantur specie.* Omnes hi modi contra naturam inter se comparati sunt diuersæ speciei, vt docent expresè Lessius *tom.* 1. *de iustitia*, *lib.* 4. *cap.* 3. *de speciebus luxuriæ, dub.* 13. *num.* 90. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 30. *in sextum præceptum Decalogi, cap.* 8. *num.* 142. *vers. Dico secundò*, & ratio est,

Lessius. Filliuc.

Primò, quia illorum singuli malitiam continent, ac turpitudinem luxuriæ peculiarem repugnantem castitati.

Secundò, quia quilibet ex iis suo modo, & speciali malitia priuat bono aliquo ordinato à natura ad finem generationis humanæ. nam mollities priuat bono coniunctionis inte marem, & fœminam, & principio agenti quod natura ad generationem propriè ordinauit: sodomia priuat bono proportionis inter media naturalia ad eandem generationem ab Auctore naturæ institutæ: bestialitas priuat identitate specifica personarum, quæ etiam in omni congressu animalium naturaliter reperitur: sodomia imperfecta priuat bono coniun

coniunctionis proximorum principiorum, quæ ad generationis finem requiruntur; idem de congressu cum dæmone, vt patet. priuat enim principio necessariò ad generationem humanam, cùm dæmon corpus non habeat. quare huiusmodi species peccati contra naturam propter proprias malitias speciei inter se diuersas, specie distinguuntur, vel si non ita rigorosè distinguuntur, ita sunt saltem aggrauantes, vt necessariò sint confitendæ.

Sodomia.

Sodomia quid & an censeatur sodomia cùm vir coit præposterè cũ propria vxore. Iul. Clar. Decius. Sanchez.

7. Sodomia est grauissimum peccatum, & est coitus contra naturam; dubitant ergo Doctores aliqui, an censeatur propriè sodomia cùm vir cum muliere etiam propria rem habet in vase præpostero. Affirmat Iulius Clarus *lib. 5. sententiarum,* §. *sodomia, num.* 2. Decius *in l. si qua mulier, n.* 9. *C. de secundis nuptijs*, & idem videtur affirmare Sanchez *lib.* 10. *de matrimonio, disp.* 4. *num.* 7. *&* 5. vbi dicit sodomiam cum propria vxore illa minimè consentiente esse causam diuortij, vbi præposterum coitum appellat sodomiam, & non dicit esse imperfectam, vel perfectam, tenet etiam D. Thom. 2. 2. *quæst.* 154 *art.* 11. vbi asserit dari veram sodomiam inter duas fœminas, si se tenent modo virili ordine præpostero, & idem diceret à fortiori de sodomia, quæ committitur inter virum, & fœminam, etiam propriam; & tandem videtur Sanchez esse huius opinionis *dict. lib.* 10. *dist.* 4. *num.* 4. vbi ait sodomiam esse causam diuortij, siue sit actiua, siue passiua.

D. Thom. Sanchez.

An omnis coitus præposterus sit sodomia.

8. Hinc sequitur omnẽ præposterum coitum vase habitum præpostero, siue sit fœminæ cum fœmina, siue fœminæ cum viro, aut viri cum fœmina, aut etiam cum bestia, sodomiam esse impropriam, quia solùm vera, & propria sodomia datur inter duos viros, quando vnus alterum vase præpostero polluit, licet omnes huiusmodi actus sodomitici æqualibus pœnis puniantur, & licèt etiam quoad pœnam diuortij sint æquales, nam separatio tori conceditur, non solùm propter sodomiam commissam cum viro, sed etiam cum fœmina, & cum vxore etiam propria, ea nolente, & minimè consentiente, & cum bestiis; quamuis enim matrimonium non dissoluatur: at in pœnam tanti criminis separatio tori conceditur; non conceditur verò ex eo, quòd vir, aut fœmina se propriis manibus polluant, vt docet Sanchez *lib.* 10. *de matrimonio, disp.* 4. *à num.* 5. *vsque ad* 14. & Farinacius *tom.* 4. *quæst.* 147. *num.* 93. 94. *&* 95. & ratio quam affert Sanchez *num.* 13 *ad medium huius rei*, legitima ea est, quia matrimonium eò tendit, vt efficiantur coniuges vna caro, iuxta illud Geneseos 2. *Erunt duo in carne vna*; diuidit autem carnem suam perfectè ille coniux qui quocumque coitu, siue naturali, siue sodomitico, siue bestiali se alteri miscet. Ex diuisione autem carnis cum alteri vera causa separationis resultat; vnde Christus Dominus *Matth.* 5. *&* 19. declarans diuortium licere ratione fornicationis; nomine *fornicationis*; omnem illum concubitum, per quem caro coniugis diuiditur, voluit comprehendere, quod non obscurè significauit D. Hieronymus *in cap.* 19. *D. Matthæi*, explicans quo pacto liceat ratione fornicationis vxorem dimittere; & refertur *in cap. dixit Dominus* 32. *quæst.* 1. dum dixit, *Cùm illa vnam carnem in aliam diuiserit, & se fornicatione à marito separauerit, non debet teneri.* quam sententiam cum Sanctio, & Farinac. tenent communiter Theologi cum D. Thom. *in* 4. *dist.* 35. *quæst. vnic. art.* 1. *ad* 4. & *ibi* D. Bonauent *quæst.* 1. *ad finem.* Sotus *in* 4. *dist.* 36. *quæst. vnic. art.* 1. *vers. vtrùm verò.* Ludouicus Lopez 2. *part. instruct. de matrim. cap.* 14. vbi de diuortio, Graphis 1. *part. decisionum aur. lib.* 2. *c.* 84. *num.* 15. D. Anton. 3. *part. titul.* 2. *cap.* 21. §. 5. & alij plures, quos citat Sanchez *dict. num.* 3.

Sanch. Farin. D Thom. D. Bonau. Sotus. Lopez. Graphis. D. Anton. Sanch.

Pœna sodomiæ quæ.

9. Pœnæ sodomiæ sunt grauissimæ, de iure enim ciuili communi gladio vindicatur hoc crimen, & pœna mortis naturalis tam in agentes, quàm in patientes decreta est, ex *leg. cùm vir nubit in fœminam, C. de adulter. ad legem Iuliam,* ibi, *Armari iura gladio vltore*, & ex textu *in Auth. vt non luxurietur contra naturam,* §. *propterea,* & *ibi* Glossa *in verb. legibus, & in verb. supplicij*, & Angelus *in summario.* Odofred. *in l.* 1. §. *remouet, num.* 5. *verb. passus est, ff. de postulando.* docet Iulius Clarus *lib.* 5. *sentent.* §. *sodomia, num.* 2. Gomez *lege* 8. *Tauri, num.* 32. Farin. *tom.* 4. *quæst.* 148. *num.* 4. *fol. mihi* 568. *col.* 1. Bermon. *de concub. fol. mihi* 123. *n.* 27. Menoch. *de arbitrarijs quæstionibus, lib.* 2. *casu* 286. *num.* 1. Bernard. Diaz *in practica crimin. canonica, cap.* 86. *litera A. in verb. detestanda.*

Glossa. Angel. Odofred. Iul. Clar. Gomez. Farin. Bermon. Menoch. Diaz.

Imò & propter criminis detestationem illo etiam non consummato eadem pœna puniendum esse voluerunt quidam, dummodo ventum sit ad actus propinquos, veluti ad pudendorum tactus, inter quos est Paris *consil.* 163. *num.* 2. *lib.* 4. Qui tamen qualis debeat tunc esse pœna non expressit, expressè tamen pœnam mortis esse debere scripsit Barbatius *consilio* 64. *num.* 10. *lib.* 1. & addit hîc propter criminis deformitatem, & malitiam execrandam, non valere communem consuetudinem, quæ non fuerit eadem pœna conatum, crimine non consummato: mitiùs tamen loquuntur, & est vera illorum opinio, qui dicunt crimen hoc non completum non pœna mortis, sed alia mitiori, & arbitraria esse puniendum, & hi sunt idem Farinacius allegatus *num.* 61. Iulius Clarus *in pract. crimin.* §. *sodomia, num.* 8. Menochius *de arbitrarijs, qq. lib.* 2. *casu* 286. *num.* 7. Ceuallos *com. contra communem, quæst.* 140. *num.* 17. & id probat egregiè textus *in l.* 1. §. *finali, ff. de extraordinarijs criminibus,* ibi, *Perfecto flagitio punitur capite; imperfecto, in insulam deportatur*, & est laudatus textus *in cap. solicitatores*, §. *qui puero* 33. *quæst.* 3.

Barbat. Clarus. Menoch.

Hinc quando quis semen emittit extra vas præposterum sui complicis, vel in manibus, aut inter crura illius, non ordinaria mortis pœna, sed arbitraria iudicis puniendus est, vt post multos probat Farinacius allegatus *num* 64. & Menochius *de arbitrarijs quæstionibus, lib.* 2. *casu* 286. *num.* 18 & Petrus Caball. *in resolut. crimin. casu* 16 vbi ponit exemplum in quodam Medico, qui pluries se polluere consuescebat cum puero septennij, propria virilia in manibus pueri, & intra crura illius refricando, & quod grauius est, in ore illius exugenda præbendo, qui post multas consultationes, tandem sententia Senatus ad triremes fuit condemnatus. 10.

Menoch. Caball.

Si quis tamen membrum imposuisset intra vas præposterum, vel pueri vel fœminæ, & postea illo extracto semen emisisset, non propterea ab ordinaria mortis pœna excusaretur, vt docet Afflictis *in* 3. *parte constitutionis regni, rubr.* 42. *initio, post numerum* 15. Petrus Caball. *in resolut. criminum casu* 16. *num.* 11. *in fine*; & Farinacius *dicto tom.* 4. *quæst.* 148. *num.* 65. *folio mihi* 575. *col.* 2. 11.

Afflict. Cabal. Farin.

quia

quia iam crimen satis perfectum & completum censetur in genere sodomiæ.

12. Nec solùm crimen execrabile sodomiæ morte, & gladio iure ciuili, & communi vindicatur, sed etiam post mortem igne delinquentes concre-
Albert. mantur, iuxta prædictos Authores, & iuxta Albertinum *de cognosc. assert. catholicis, & heret. quæst.23. num.23.* & Ignatium Lopez *in additio-* Lopez.
nibus ad Bernardum Diaz in practica, cap.86. litera A. in verb. detestanda, vers. hac quidem mortis pœna.

Quid de iure Lusitano. Et idem est dicendum de iure Lusitano, eo enim iure hoc crimen morte etiam vindicatur, & post mortem iubentur comburi, & publicantur illorum bona, manentque filij eorum infames, qui de hoc crimine in iudicio conuicti condemnantur, vt patet ex *noua recopilatione lib.5.tit.13.* & *ibid.* etiam dicitur hoc crimen similiter committi, quando mulieres inter se modo virili, siue recto, siue præpostero vase commiscentur.

13. Nec solùm de iure Lusitano sodomitarum hominum bona publicantur, sed etiam de iure com-
Bermon. muni, vt docent Bermon. *de publico concubinatu,*
Gomez. *rubr. de peccato sodomia, num.17.* Anton. Gomez *in l. Tauri 80. post num.82. vers. & imprimis dico,*
Clarus. Iulius Clarus *in practica, §. sodomia, num.6.* Me-
Menoch. nochius *de arbitrarijs quæstionibus, lib.2. casu 286. num.26. in additionibus*, vbi hanc opinionem veriorem credit de iure canonico; secus de iure ciuili; sed non video, quo iure possit Menochius moueri vt hanc distinctionem introducat vtriusque iuris.

Quamuis autem hoc sit de iure; tamen de consuetudine non solent bona illorum qui ob crimen sodomiæ flammis, & morti traduntur, con-
Fatin. fiscari, vt latè probat Farinacius *tom.4. quæst.148.*
Baiard. *num.15.* Baiard. *in addit. ad Iulium Clarum in §. so-*
Ploc. *domia, num 18.* & latissimè defendit Plot. *in consilio crimin. diuersor. 132. lib 1. num. 20.* vbi asserit ita sæpe senatum Mediolanensem declarasse. Apud nos verò in Lusitania sodomitarum bona confiscantur, vt dicemus *num.16.*

14. Sunt etiam intestabiles sodomitæ post mortis sententiam, in pœnam tanti delicti, vt probat
Farin. Farin. *in responsorio, in verb. sodomia, versic 4.* Car-
Carrer. rer. *in practica criminali, tract.3. de homicidio, & assassinio, num.22. §. circa igitur quartum.* Ignat.
Lopez. Lopez *in addit. ad Diaz in pract. cap.86. litera A. in verb. detestanda, vers. punitur etiam.* & alij plures, quos refert ac sequitur idem Farinacius allegatus *num.19.*

15. Crimen sodomiæ est mixti fori. Crimen sodomiæ est mixti fori, vt probat Iulius
Clarus. Clarus *lib.5. sententiarum, §. sodomia, num.3.* &
Farin. Farinac. *tom.4. quæst.148. num.55.* vbi dicit posse etiam puniri laicum reum huius criminis pœna excommunicationis; sed hoc intelligendum est, si in eo perseueret, & vt ab eo recedat ad emendationem in futurum; nam mera vindicta, & punitio huius criminis ad iudices sæculares tantùm spectat, & ex peculiari concessione in Lusitania ad fidei etiam Inquisitores, vt passim videmus; si tamen persona fuerit Ecclesiastica punitio & vindicta illius, ob præteritam culpam ad Ecclesiasticum iudicem pertinebit, quia vbi agitur de persona Ecclesiastica, iudex ciuilis intromitti non potest. Potest tamen iudex Ecclesiasticus censuris, & excõmunicationibus sæculares homines compellere, vt ab hoc crimine recedant, argumento textus *in cap. clerici, de excessibus Prælatorum*; vbi Canonistæ, & Firmanus *in Repertorio, in verb. sodomia, vers. 6.* & idem docet practica Monte- Montel.
leon. *part 4. fol.199.num.486.* Ignat. Lopez *in ad-* Lopez.
dit. ad Diaz in pract. cap.86. lit.R. & alij, quos citat Farin. allegatus *num.23.*

Clericus de hoc crimine conuictus beneficio 16. Clericus sodomita degradatur.
priuatur, deponitur, & in monasterium detruditur, iuxta textum *in cap. clerici, de excessibus Prælator.* imò pro hoc crimine clericos degradari posse realiter, & morti, & flammis, & potestati sæculari tradi, docet Viuianus *opinione 727.num.1.* Viuian.
in fine. Menoch. *de arbitrarijs quæstionibus 286.* Menoch.
num.3. Bermon. *de publico concubinatu, rubr. de pec-* Bermon.
cato sodomitico, num.29. & aliquando fuisse obseruatum in Viennensi Concilio, testatur Petrus Crinitus *in loco à Menochio relato*, & ita inuiolabi- Crinit.
liter obseruatur in nostra Lusitania, seruatur enim in hoc regno noua constitutio Pij V. de qua agemus *num.18. & sequentibus*, quæ clericos sodomitas prius degradatos iubet iudicibus sæcularibus ad mortem tradi tanquam alios sæculares, & fortasse ob detestationem criminis in huiusmodi personis Ecclesiasticis iam de foro sæculari post gradationem affectis, quæ ob sanctitatem sacrorum Ordinum puriores esse debebant, voluerunt iudices pœnam iuris Lusitani *lib.5 tit.13. noua Ordin.* in vsum & consuetudinem introducere, ibi enim sodomitarum bona fisco Regio post latam sententiam applicantur, & eorum corpora flammis traduntur.

Dubitari tamen solet, an clericus ob crimen 17. De clerico sodomita occulto quid.
sodomiæ occultum sit ipso iure suspensus ab ordinis executione, peracta etiam pœnitentia in foro conscientiæ data. Affirmant communiter periti iuris ciuilis, & canonici, & hi sunt Iulius Clarus *lib.5. sent. §. sodomia, num.5.* vbi ait ipsos clericos esse ipso iure suspensos, quamuis in foro pœnitentiæ absoluantur, & fieri irregulares, si in ea suspensione celebrent, in qua irregularitate solus Papa dispensare potest, & Salzedus *in pract.* Salzed.
criminali, cap.86. §. illud etiam, & id ipsum cum ipsis tenet etiam Couarr. *in Clement. si furiosus 1.* Couarr.
part. §. num.6. Butrius *in cap. nisi pridem, §.1. de* Butrius.
renunt. & in cap. vlt. de temporibus ordin. Bertachin. *in tract. de iure patronatus 1. part. lib.2.q.9.* Bertach.
art.18. num.4. Menoch. *de arbitrarijs, lib.2. ca-* Menoch.
su 286. num.31. & fundamentum accipiunt huiusmodi Authores ex atrocitate criminis, & fatetur Couarruuias non esse de iure expressum.

Contraria tamen opinio quæ asserit clericos vitio occulto sodomiæ laborantes non esse ipso iure suspensos, neque fieri irregulares celebrando. Est verior; eam docet Nauar. *in man. Latin.* Nauarr.
cap.27. num. 248. & Aretinus *in cap. cum non ab* Aretin.
homine, de iudicijs, col.13. & duabus sequentibus; quem allegat, sed non sequitur Farinacius *tom.4.* Farin.
quæst.148. num. 27. & ratio est, quia neque suspensio, neque irregularitas aliqua incurritur, nisi in iure sit expressa, vt optimè probat Suar. *tom.5.* Suar.
de censuris in 3. part. disput.4. sect.5. num.4. quod patet ex *cap. is, qui, de irregularitate*; declarauit enim Gregorius Nonus *in cap. finali, de tempori-* Greg IX.
bus ordinand. nulla crimina occulta, etiam enormia, præter homicidium facere aliquem irregularem; & ita tenet etiam Bartol. *in additionibus* Bartol.
glossæ prædicti capitis finalis, dist.25.

Maius dubium est; an clericus sodomita occul- 18.
tus incurrat irregularitatem, suspensionem, aut priuationem beneficij ipso facto iure nouo Extrauagantis felicis recordationis Pij V. cuius tenor quoad hoc est, *Omnes, & quoscumque Presbyteros,*

&

& alios clericos sæculares & regulares, cuiuscumque gradus, & dignitatis tam dirum nefas (id est, sodomiæ) *exercentes omni priuilegio clericali, omnique officio, dignitate, & beneficio Ecclesiastico præsentis canonis authoritate priuamus; ita quod per iudicem Ecclesiasticum degradati potestati statim sæculari tradantur.* Vbi illa verba, *omni officio, & beneficio Ecclesiastico priuamus,* suspensionem important ab officio & beneficio, & sunt multi Doctores, qui asserunt hanc suspensionem ipso facto incurri per criminis commissionem absque vlla sententia iudicis, quæ crimen illos commisisse declaret; & insuper asserunt eos in hac suspensione celebrantes fieri irregulares, & hi sunt Nauarrus *in manuali Latin. cap. 27. num. 249.* vbi asserit illa verba, *præsentis canonis authoritate priuamus,* cùm sint præsentis temporis, inducere ipso iure pœnam *cap. excommunicamus, de hæreticis,* & Felinus *in cap. Rodulphus, de rescriptis, num. 33.* & glossa communiter recepta *in cap. pœnis, de regulis iuris, in 6.*

Nauar. Felin.

Dicendum tamen est requiri prius sententiam declaratoriam criminis, sola enim pœna excommunicationis secum trahit suam executionem criminis, vt ipso facto incurratur, absque vlla sententia declaratoria criminis, seu facti; reliquæ verò pœnæ requirunt sententiam declaratoriam criminum, vt incurrantur, quamuis addatur *ipso facto incurrantur,* quia id tunc intelligendum est ipso facto post declaratoriam sententiam, & ita docet Suarius *tom. 5. de censuris, disput. 30. sect. 1. num. 14.* vbi dicit suspensionem ab officio, & beneficio, quamuis in iure ipso facto imponatur, semper requiri declaratoriam criminis sententiam; quod idem docet Hieronymus Gabriel *consil. 196. num. 4. fine, & consilio 187. num. 7. lib. 2.* & expresse Syluester *verb. assassinus num. 4.* ibi, *Omnia iura mundi quæ dicunt ipso facto, vel ipso iure pœnam imponi, debent intelligi, dummodo secuta sit sententia declaratoria per quam declaratum sit, fuisse commissum crimen, propter quod illa pœna, ipso facto imponitur.* Hæc ille Quod intelligendum est, excepta pœna excommunicationis, quæ secum trahit suam executionem, & solum requiritur sententia, vt vitetur excommunicatus, non vt excommunicationem incurrat, & quamuis suspensio inter censuras etiam numeretur, id quidem est quoad aliquos effectus, non quoad istum, vt in materia excommunicationis solet explicari. Vide quæ diximus *lib. 1. quinti præcepti Decalogi, cap. 2. num. 9.* vbi iam hoc late explicauimus.

Suarius. Gabriel. Syluester.

19. Ex dictis consequenter constat non effici clericos occulto vitio sodomiæ laborantes irregulares, si in eo celebrent, nisi celebrent post latam sententiam, qua declaretur, illos contraxisse tale vitium, quicquid in contrarium dicat Farinacius *tom. 4. quæst. 148. num. 27.* post Ignatium Lopez *in addit. ad Bernardum Diaz, cap. 86. litera R.* & alios, quos ibi allegat.

Farin. Lopez.

20. Non comprehendit autem hæc constitutio Pij V. quemcumque clericum sodomiticum, sed solam sodomiam exercentem, ideoque tantùm comprehendit eos, qui quasi ex vsu continuo id exercent, vt optimè docet Nauarrus *in summa Latini cap. 27. num. 249. litera A.* argumento *leg. sciendum, §. illud. ff. de ædilitio edict.* & id ipsum docet etiam cum Nauarro Rodriguez *qq. regul. lib. 1. quæst. 19. art. 12.* per quem textum Bartol. *in proœmio ff. num. 16.* & Panormitan. *in cap. 1. de iudic. num. 24.* dicunt, neque mercatorem, neque artificem, neque citharœdum dici illum, qui semel, aut iterum artem, vel mercaturam exercet, sed indigere frequentiam & exercitium, vsumque talem, vt opinione vulgi mercator habeatur, & ideo non bene omnino asserit Farinacius citatus *n. 30.* secutus Salzedum *in practica criminali, cap. 86. §. verum,* posse clericum illum, qui semel tantùm hoc vitium commisit, tradi curiæ sæculari, & ad mortem ob illud condemnari, repugnat enim id verbis constitutionis Pij V. ibi, *tam dirum nefas exercentes,* quod verbum de industria ibi fuisse appositum à sanctissimo Pontifice, ait Nauarrus, vt aliqua frequentia, & actuum repetitio significaretur; & addit, se id quæsisse à Summo Pontifice, & ita sibi ab eo per Datarium Rotæ responsum fuisse. Nec obstat constitutio alia eius Pontificis edita anno 1566. quam refert Salzedus ad suam sententiam adstruendam, vbi non ponitur verbum hoc *exercentes,* sed loco illius ponitur *perpetrantes,* vel *committentes,* quia constitutio nostra fuit edita ab eodem Pontifice anno 1568. & sic est posterior illa alia; vnde videtur in hac posteriori antiquiorem temperare, antiquæ enim leges, & constitutiones trahendæ sunt ad sensum recentiorum legum, vt communiter asserunt omnes Iurisperiti cùm ea de re loquuntur.

Nauarr. Rodrig. Bartol. Panorm. Farin. Salzed.

Neque etiam obstat *Inst. de publ. iud. §. item lex Iulia,* vbi gladio puniuntur illi, qui cum masculis nefandam libidinem exercent, & tamen pœnam hanc à iudicibus imponi pro vna tantùm vice testatur Farinacius *dicto tom. 4. quæst. 148. num. 30.* & affirmat hanc esse communem praxim; de qua valde dubito, nam raro in manibus curiæ cadunt huiusmodi criminis rei, nisi postquam pluries hoc tam nefandum crimen commiserunt, & præterea non laudo hos iudices, qui pœnas tam acerbas tam laxè ampliant contra mentem iuris, si illas ampliant. 21.

Et optimè animaduertit Nauarrus hanc constitutionem non comprehendere omnes clericos exercentes peccatum luxuriæ contra naturam, quę comprehendit omnem pollutionem extraordinariam secundùm Diuum Thomam 2. 2. *quæst. 154. art. 11.* neque exercentem omnem actum sodomiticum qui includit omnem pollutionem habitam cum alio, vel alia extra vas ordinarium, sed comprehendere solum exercentem actum sodomiticum perfectum & completum, iuxta ea, quæ diximus *n. 10. & 11.* valde tamẽ probabilis est sententia Salzedi, & Farinacij, quam etiam sequitur Cherubinus *in recopilatione prædictæ constitutionis Pij V* incipit, *Horrendum illud scelus, scholia 2.* asserentium vnica tantùm vice clericum sodomiticè delinquentem puniendum esse supplicio capitali. 22.

Primò, quia illud verbum *exercentes,* positum in lege punitiua sodomiæ propriè intelligitur de primo actu, iuxta textum *in §. item lex Iulia, de adulterijs, & Institut. tit. de publicis iudic.* quam intelligentiam communem esse ait Farinacius *dict. quæst. 148. num. 30.*

Secundò, quia Episcopus Septimacensis *in suo tract. de disceptationib. cap. 33.* asserit eundemmet Pium V. de prima vice hanc bullam intellexisse, quem ipsemet Episcopus pro ipsius prædictæ bullæ impetratione, ac expeditione rogauerat, & à quo id accepit; quamobrẽ ipsius Papæ legislatoris intentio attendenda est, non Datarij Compilatoris.

Tertiò, quia vt quis dicatur latro, sufficit vnum furtum, & vnum adulterium, vt dicatur adulter, & tanquam talis puniatur; ergo etiam vt

vt quis dicatur sodomita, tamquam talis puniatur, sufficit vnus actus sodomiticus, licèt vt quis dicatur citharœdus, & mercator, non sufficiat vnus actus negotiandi, aut citharizandi, quia verbalia in bilis, quæ important vitia per vnum actum, denominant aliquem vitiosum; quæ verò important artem honestam, plures requirunt actus. Prima tamen opinio videtur verior propter illud verbum *exercentes*, quod plures actus significat.

Bestialitas.

23\. *Bestialitatis peccatū quid sit. Quanta eius grauitas.* Altera species, seu velut species peccati contra naturam, est bestialitas. Est autem bestialitas peccatum luxuriæ commissum cum bruto, vnde peccatum bestialitatis dicitur, & est grauissimum omnium, quæ committi possunt contra sextum præceptum, & materiam temperantiæ (excepto congressu cum dæmone) nec humana malitia vltrà ascendere poterat, testante Toleto *lib. 5. summæ cap. 13. num. 7.* & pœna mortis & flammarum *Quæ eius pœna.* post mortem, crimen hoc in iure vindicatur, & meritò; nec enim viuere debet homo, qui cùm sit homo, non viuit vt homo, sed vt bestia.

Quæ pœna de iure Lusitano. Iure etiam Lusitano *nouæ recopilationis, lib. 5. tit. 13. num. 2.* ille, qui carnaliter copulatur cum bestia, post naturalem strangulationis mortem crematur cum illa; non confiscantur tamen illius bona, nec illius filij, aut nepotes inhabiles fiunt, aut infames ad honores, officia, aut beneficia Reipublicæ; volunt etiam non multi Authores in hoc crimine ob atrocitatem illius non requiri consummationem, & complementum perfecti delicti, sed sufficere ad pœnam mortis subeundam imperfectionem illius, inter quos est Boërius *de-* Boërius. *cisione 316. à num. 1. vsque ad 5.* vbi testatur fuisse punitum ad mortem quendam, qui cum bellua se immiscens, confessus fuit se aliquid seminis emisisse extra illius vas, non tamen perfecisse delictum impeditum aliorum accessu. Boërium secuti sunt Rolandus *consilio 7. num. 4. lib. 1.* Iulius Clarus *in practica criminali, §. fornicatio, num. 22.* Iul. Clar. *vers. cum animali bruto.* Menoch. *de arbitrarijs* Menoch. *quæstionibus, lib. 2. casu 186. num. 44. in additionibus.* Petrus Gregorius *syntagmate iuris, lib. 36.* Gregor. *cap. 14. num. 1.*

24\. Verùm quòd effectu non secuto, & crimine non completo, non pœna mortis, sed alia mitior, & arbitraria imponenda sit, diximus *num. 9. & sequentib.* probatque id egregiè textus insignis, qui cauillari non potest, *in l. 1. §. finali, ff. de extraord. criminibus*; ibi; *perfecto flagitio punitur capite, imperfecto in insulam reus deportatur*, iuxta ea, quæ diximus *num. 9.* quem vide omnino.

Congressus cum dæmone.

25\. *Copula cum dæmone quibus fieri possit.* Omnium sceleratissima species peccati contra naturam est copula cum dæmone, quæ diuersis modis fieri potest, vel dæmone comparente in forma capri, hirci, hominis, vel in forma dearum, aut deorum alicuius, quos olim colebat gentilitas, v.c. Iouis, Martis, Saturni, vt olim quibusdam fœminis; Iunonis, Veneris, vt quibusdam viris apparuit. Item vel in vase naturali, vel contra naturam; quod peccatum grauissimum est omnium, quæ in hac materia committi possint; est enim multo grauius, quàm sodomia cum homine, & cum bruto; cùm diuersitas speciei eo magis repugnet carnali congressui, quo species magis diuersæ sunt inter sese; nihil autem magis diuersum est, quàm corpus & spiritus, & quàm corpus verum, & corpus apparens, & non verum; dæmon autem spiritus est, & quoties in forma hominis, aut mulieris, aut animalis apparet, ex aëre, aut quolibet alio elemento phantasticum corpus efformat, sed ita asperum tactu, & insipidum, vt statim falsum appareat. nam licèt Platonicorum fuerit sententia, vt docet Cursus Conimbricensis Conimbr. *de generatione, lib. 1. cap. 4. quæst. 10. art. 3.* dæmones natura sua præditos fuisse aëreo corpore, & perturbationibus, atque venereis voluptatibus, vt homines affectos, quod non displicuit omnino aliis Authoribus, qui ad illum locum Geneseos 6. *Ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt*; existimarunt dæmones, vel Angelos ob id nimirum dignitate, & gratia fuisse deiectos, quòd propriis corporibus fœminarum amores amplexi liberos procrearint, inter quos est Philo *in lib. de gigantibus*, & Iose- Philo. phus *lib. 1. antiquitatum, cap. 5.* tamen hæc il- Ioseph. lorum opinatio falsissima est, & fidei dogmatibus repugnans; sunt enim dæmones spiritus, & substantiæ corporis experres, & nequeunt virtute propria ex concubitu fœminarum filios generare; constat enim ex *Lucæ* 8. fuisse in vno homine dæmonum legionem *6666.* at si corporei essent, non possent in eodem corpore simul consistere naturaliter, cùm corporum penetratio sola diuina virtute dari possit; si ergo aliquando concumbunt cum fœminis, id efficiunt corpore extrinsecus ex aëre assumpto, & ad humanam effigiem efformato, & sic nec virtutem seminalem habent, nec habere possunt, nec liberos procreare. nam iuxta Aristotelem *lib. 2. de anima, cap. 4. textu 34.* om- Aristot. ne generatiuum supponit negatiuum, & nutritiuum; vbi autem vegetatio, & nutritio datur, corruptio quoque necesse est detur, ac proinde haud dubiè dæmones essent corruptibiles, quod falsum est, & ideo meritò Innocentius Papa VIII. epistola decretali præcipit fidei quæsitoribus, vt in maledicas mulieres cum dæmonibus consuetudinem turpiter habentes vti par est animaduertant, quia non potest fœda libido altius ascendere, quàm ad hunc fœdum dæmonum concubitum descendere; nam vltra malitiam peccati contra naturam, adest etiam ibi in illo actu venereo vitium irreligiositatis, & superstitionis quando dæmon pro dæmone habetur, & agnoscitur, & nihilominus cum eo concumbitur, vt optimè notat Caiet. *2. 2. quæst. 154. art. 11. ad 3.* & Filliucius Caiet. *tract. 30. in sextum præceptum Decalogi, cap. 8. n. 162.* Filliuc. *tom. 2.*

26\. *An dæmones possint generare.* Non negamus tamen posse dæmones humanum semen virile aliunde ascitum applicando actiua passiuis ita aptum, fotum, ac temperatum deferre, & tempore, quo ipsi cum aliqua in phantastica hominum effigie copulantur intra vas fœminæ emittere, & vt ex illo vera generatio detur; sed tunc non erit generatio dæmonis, sed hominis, cùm dæmon solùm decisum semen ab homine deportet, & in vas fœminæ intromittat, qua de re vide Durandum *in 2. dist. 8. quæst. 2.* & D. Durand. Thomam *ibid. quæst. 1. art. 4. ad 3.* qua ratione D. Thom. Merlinus, vates in Anglia celebris, fuit generatus, vt refert Cursus Conimbricensis *dict. art. 3.* ex aliorum opinione. Idemque de Homero Poëta refert *in illius vita*, Plutarchus ex Aristotele *lib. 3. Poëticæ*, & Angelus Politianus *in sua Præfatione in Homerum*, quod verum videtur; illud certum, hos,

hos, qui eo modo fuerint generati, non filios dæmonum, sed hominum dicendos esse, vt patet, & eodem modo Lutherum procreatum fuisse scribunt multi, & præcipuè Genebrard. *lib.4. canonic. cap.9.*

De pollutione.

SVMMARIVM.

27. *Pollutio quid sit.*

SEquitur, vt de pollutione agamus. *Pollutio igitur, seu mollities, est voluntaria seminis effusio absque copula.* Ea autem nocturna, & diurna esse potest, id est, voluntaria, & peccaminosa, & inuoluntaria, ac citra peccatum. Nocturna aliquando tota est in somno, & tunc non est peccatum, quia non est inuoluntaria; ita docet D. Thom. 2. 2. *quæst.*154 *art.*5. Caietanus *ibi, & tom.*1. *opusc.*22. Nauarr. *cap.*16. *num.*7.*&* 8. Toletus *lib.*5. *summæ cap.*13. Azor. *tom.*3 *cap.* 24 *quæst.*1. quod intelligendum est modò antea in vigilia non fuerit procurata, nec postea in eadem vigilia consentias.

D.Thom. Caiet. Nauar. Tolet. Azor.

28. *Pollutio partim est in sõno, partim in vigilia.*

Aliquando partim est in somno, partim in vigilia, vt si commotio carnis, & decisio seminis calescentibus spiritibus contingat in somno; effusio verò seminis in vigilia, & in vigilia pœna, in qua homo plenam potestatem, & libertatem habet cohibendi; aut semiplena, in qua homo imperfectè euigilet, & non plenam habeat libertatem cohibendi; si commotio carnis, & decisio seminis contingat in somno, effusio verò illius accidat in vigilia semiplena, in qua quis perfectam non habet libertatem se cohibendi, nullum est peccatum, nec veniale quidem, vt statim patebit, quamuis Toletus citatus dicat esse veniale; sed nullum video illius fundamentum. Si accidat in plena vigilia, in qua quis effusionem illam potest reprimere, partita est opinio.

Quid si decisio seminis cõtingat in sõno, & emissio in vigilia, an mort. sit non exprimere.

Prima asserit non esse veniale, nec teneri vigilantem semen reprimere, sed sufficere non complacere, quia iudicanda est pollutio magis secundùm principium, quàm secundùm finem: principium autem illius fuit in somno, & sine libertate factum; postea verò cum semen iam è lumbis sit decisum in somno, est in via naturali ad erumpendum foras, & ideo difficillimum est illud cohibere in vigilia, cùm illa expulsio sit veluti naturalis, veluti si quis vulnus alicui somno consopitus & citra libertatem infligeret, ex quo magna copia sanguinis in vigilia postea effunderetur, nullum daretur peccatum in ipsa effusione cùm sit naturalis, & naturaliter ex vulnere effluat: daretur tamen in percussione, si extra somnum & in libertate fieret; ita docet expressè Sà *verb. luxuria, num.*11. & Filliucius *tom.*2. *tract.*30. *in sextum præceptum Decalogi, cap.*8. *num.*147. Nauar. *in summa cap.*16. *num.*7. Graphis *lib.*2. *decision. aur. cap.*81. *num.*14. Azor. *tom.* 3. *cap.*24. Corduba *quæst.*23. *in fine, lib.*2. Soto *in* 4. *dist.* 12. *quæst.*1. *art.*2. Sanchez *lib.*9. *de matrim. disp.*17. *num.*17. & quos citabimus *num.*34.

Sà. Filliuc. Nauar. Graphis. Azor. Cordub. Soto. Sanchez.

Secunda docet esse peccatum mortale illam non reprimere, ita expressè Toletus *lib.*5. *summæ cap.*13. *ad initium.* Fundamentum illius esse debet, quia datur periculum consentiendi, & qui amat periculum, peribit in illo; sed illud periculum est extrinsecum, & de illo non loquimur; secluso ergo illo periculo, inclino in primam, quia non sufficit potentia, quam habet plenè euigilans reprimendi illam naturalem seminis effusionem, nisi adsit aliunde obligatio id faciendi: nulla autem datur talis obligatio, sicut nec etiam datur in confessore, neque in Doctore, qui dum docet, aut confessiones turpes audit citra consensum, pollutionem sentit, vt statim dicemus. Sic si inuito alicui seminis fluxum patienti ea effusio contingeret absque consensu illius, nullum esset peccatum, nec teneretur illam reprimere, vt optimè docet Nauarrus allegatus, & id patebit *num.*42.

Tolet.

Potest etiam eadem effusio seminis partim contingere in somno, partim in vigilia, & tunc multo minus habet rationem aliquam peccati, nec etiam venialis, vt patet ex dictis, & docent Nauarrus, Filliucius, Graphis, Azor allegati. 29.

Dixi *num.* 27. modò antea in vigilia pollutio nocturna non sit procurata, quia in causa, & in antecedentibus potest esse peccatum. Et quidem tunc tripliciter potest esse peccatum. 30.

De pollutione in vigilia.

Primo modo in desiderio.

Secundò in procuratione.

Tertiò in non remouendo causam præuisam.

In desiderio, vt si quis in vigilia plena & deliberatè desideret, vt pollutio de nocte sibi contingat ob veneream voluptatem, & carnalem delectationem, & tunc quidē est graue peccatum mortale, quia desiderium delectationis carnalis est eiusdem malitiæ cum pollutione, & quod non licet procurare, non licet planè, & deliberatè desiderare: non licet autem procurare pollutionem ob delectationem carnalem, vt dicemus statim; ergo neque illam desiderare, & sic docet expressè loquendo de desiderio Lessius *tom.*1. *de iustitia, lib.*4. *cap.*3. *dubit.*14. *num.*104. §. *Dico primò.*

Lessius.

causa

causa voluptatis. Sotus *in 4. dist. 12. quaest. 1 art. 7.* & Filliucius citatus *num.* 144. §. *prima, quia*, Lud. Lopez 1. *part. instruct. cap.* 74. vbi citat Cordubam, & Metinam, Sanchez *lib.* 1. *Decalog. cap.* 2. *num.* 18. & alij communiter.

31. An autem licitum sit optare, & deliberatè in vigilia desiderare, vt tibi, vel alteri pollutio contingat in somno sine tua, vel illius culpa, ob aliquem finem bonum & honestum, v. c. ob corporis sanitatem, ob mitigationem libidinis & tentationum, quibus frequenter affligeris, vel ob aliquam honestam causam, non est illicitum, sed licitum; ita docet Nauarrus *in summa Lat. cap.* 16. *num.* 7. Angelus *verb. pollutio, num.* 2. Syluester *ibidem.* Sà *verb. luxuria, num.* 12. Toletus *lib.* 5. *summæ cap.* 13. *num.* 2. D. Anton. 2. *part. tit.* 6. *cap.* 5. Vasquez 1. 2. *disp.* 115. *cap.* 3. Sanchez *lib.* 1. *de præceptis cap.* 2. *num.* 18. Filliuc. allegatus *dict. n.* 144. & ratio est, quia desiderare simplici affectu causam aliquam & effectum indifferentem, non est peccatum, non enim desideratur effectus peccaminosus, nec peccatum, sed indifferens; pollutio autẽ facta, via, & modo naturali per causas à natura constitutas sine omni libera cooperatione, est indifferens ad bonum, & malum, & finis ob quem desideratur est bonus, & per se optabilis, & appetibilis; ergo in desiderio talis pollutionis ob talem finem nullum erit peccatum. Vnde non placet Sotus *in 4. distinct.* 12. *quaest.* 1. *art.* 7. vbi dicit esse mortale illam desiderare ob talem finem, sed communiter reiicitur ab omnibus; non negamus tamen securius esse castitatis amatoribus, & ad maiorem illorum perfectionem eam, nec etiam ob honestum finem desiderare, sed agimus de oblatione vitandi peccatum, non quærendi maiorem perfectionem in hoc negotio.

32. In procuratione semper est peccatum mortiferum, pollutionem procurare ob bonum etiam finem, ob sanitatem, & sedandas carnis tentationes, nulla enim causa, quantumuis iusta, & honesta, talis procuratio cohonestari potest, ita docet Toletus *lib.* 5. *summæ cap.* 13. *num.* 2. §. *secundò potest esse*, & omnes numero præcedenti allegati, Sanchez *lib.* 9. *de matrimonio, disputat.* 17. *num.* 16. & 17. Sotus *in 4. dist.* 12. *quaest.* 1. *art.* 7. Corduba *lib.* 2. *quaest.* 23. *fine.* Lud. Lopez 1. *part. instructory, cap.* 74 §. *accedit ad hoc*, & omnes communiter; in reddenda autem huius rei ratione laborant Authores; nam si licitum est procurare vitam temporalem per membrorum abscissionem, & manum, pedem, vel etiam testiculos amputare ob corporis sanitatem, & ad vitam temporalem conseruandam, cur non licebit etiam procurare amputationem, seu decisionem, & expulsionem seminis, ob eandem corporis sanitatem; deinde sic potest argumentum formari: licitum est pollutionem desiderio simplici desiderare ob corporis sanitatem, vt suprà diximus; ergo licitum erit illam procurare. Respondent nonnulli rationem diuersitatis esse, quia natura destinauit cætera membra ad conseruationem indiuidui, & ideo illi plenam administrationem, & dominium illorum dedit, & inde euenire vt nobis liceat quodlibet membrum exponere ad conseruandam vitam temporalem: at semen, & virtutem seminalem non nobis concessit primò, & per se ad indiuidui conseruationem, sed ad conseruationem speciei, & inde oriri, vt periclitante indiuidui sanitate seminis è lumbis decisionem, & effusionem procurare non possimus, & hæc est communis ratio, quæ ab authoribus assignatur.

Sed hæc ratio non conuincit,

33. Primò, quia nemo obligatur deseruire generationi, & conseruationi speciei cum notabili detrimẽto propriæ salutis, nec dum cum propriæ vitæ periculo, altero coniuge debitum petente, vt suprà probauimus, & latè docet Sanchez *lib.* 9. *de matrimonio, disp.* 24. *num.* 2. & *disp.* 17. *num.* 16.

Secundò, quia magis accedit ad generationem, & conseruationem speciei fœtus nondum animatus, quàm semen, & tamen expulsio fœtus nondum animati ob vitam matris procurari potest, vt diximus *in 5. præcepto*, & latè probat Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disput.* 20. *num.* 9. ergo propriam vitam, & salutem poterit etiam procurari seminis expulsio.

Tandem, quia semen est pars ipsius indiuidui, sicut fœtus pars ventris est; cur ergo negabimus plenam administrationem illius partis ipsi indiuidui, vt foras possit expelli periclitante ipsa indiuidui valetudine, ac salute, si illam ei concedimus istius? Et ideo ob has rationes alij asserunt diuersam rationem in eo sitam esse, quòd abscissionem membri, veluti manus, vel pedis instanti periculo gangrænæ, *Herpes* vocant Lusitani, meliùs vocarent *serpes*, vel *serpentes*, à serpendo esse medium per se à natura ordinatum ad salutem, & ideo licere, non ita verò effusionem seminis, & ideo non licere illam procurare. At hæc quàm infirma sit ratio, patet manifestè, quia medium abscissionis membri non est à natura ordinatum per se primò ad corporis sanitatem, imò ad corporis mutilationem, & infirmitatem; quare nec hæc etiam ratio satisfacit. Vera igitur huius rei ratio quam assignat Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disput.* 17. *num.* 16. est, quia adeò vehemens est delectatio, quæ in seminis effusione sentitur, vt illam homines tamquam bonum naturale vehementer sensibile maximè prosequantur, & propterea natura in omni euentu illius administrationem illis prouidè denegauit; si enim in aliquo casu eam illis concederet, euidentissimum periculum foret, vt homines ea passione abrepti sibi persuaderent causam passim iustam illius procurandæ habere: atque ita semen prodigerent, indeque fornicationes, adulteria, sodomiæ, & vniuersa alia luxuriæ vitia pullularent, & hanc ipsam rationem assignauit etiam Abulensis *cap.* 5. *quaes.* 184. *in Matthæum*, & addunt, nec sic contingere in membri abscissione, quia dolor ipse in causa erit, vt non sibi persuadeant illam sibi facilè licere, vt de se manifestum est. Huic ego rationi adhæreo, est enim bona, & plenè satisfacit, nec valet consequentia, quam aliqui in hunc modum inferebant; licet pollutionem desiderare ob sanitatem: ergo licet illam procurare ob eandem sanitatem. Sicut non valet etiam ista, licitum est desiderare mortem huius hominis iniqui; ergo licet illam procurare. nec etiam ista: licitum est desiderare esse martyrem; ergo licitum est se occidere illius desiderij causa.

In non remouenda causa futuræ pollutionis præuisæ, variis modis mortaliter peccabitur. 34.

Primò, igitur peccabitur lethaliter si non remoueantur causæ, ex quibus scis tibi euenturam pollutionẽ, v. c. experiris sæpe si talem, vel talẽ cibum comedas, tibi eueniri pollutionẽ volũtariam, idque bene aduertis, & si tali, vel tali situ decũbas, similiter euenturam, peccas mortaliter illũ comedendo, aut taliter accumbendo. Si tamen dubitas de hoc, & non habes moralẽ certitudinem quòd contingat, non

non erit mortale; sed veniale tantùm, ita docet Toletus *lib* 5. *summæ cap*.13. *num*.3. & Syluester *verb. Pollutio,num*.2. & Lessius *tom*.1.*de iust.lib*.4. *cap* 3. *dub*.14.*num*.99. & 100. Sotus *in* 4. *dist*.12. *quæst*.1. *art*.7. & ratio est, quia iam præuidebas effectum certò moraliter futurum,& in manu tua erat illum facilè euitare, illius causam auferendo, & si noluisti illam auferre, necessariò voluisti illum effectum in causa; nam vt effectus sit voluntarius in causa, satis est quòd præuideatur, & facile possit auferri, & non auferatur, vnde non bene Sà *verb. luxuria,num*.12. dixit,non esse mortale comedere illa, ex quibus credatur secutura pollutio, modò illa in se non intendatur, nisi tamen loquatur, quando dubiè id credebatur. Hæc tamen intelligenda sunt, modò facile possis remouere eam causam; nam si aliter dormire non possis, nec alios cibos habeat, non teneris ab illis abstinere, nec à tali modo accumbendi, si absit periculum consensus. ita authores citati, & ratio est, quia quando res est de se bona, & non mala, aut indifferens, & non sumitur ea intentione, vt similis effectus eueniat, & alioqui auferri non potest sine graui detrimento tuo, illam auferre non teneris; talis est ille modus accumbendi, & ille cibus.igitur illum vitare, remouere & auferre non teneris.

Tolet. Syluest. Lessius. Sotus. Sà.

35. Ex hoc principio tradunt communiter DD. non teneri confessarium officium relinquere, vel à confessionibus cessare, nec scholasticum studium dimittere, nec magistros lectiones, nec cursores equestres officium,& modum viuendi, nec illum, qui iter facturus est equo, illud pedes conficere, si ex eo quòd eques conficiat, pollutio præter intentionem sibi contingat, & consensum, aut alij similiter illam præter consensum patiantur. Ita Lessius *tom*.1. *de iust. lib*.4. *cap*.3. *dub*.14. *num*.98. Nauarrus *cap*.16. *num*.7. Toletus *lib*. 5. *cap*.13. *num*.4. Sà *verb. luxuria*, *num*.8. D.Thom.3.*part. quæst*.80. D. Anton.2.*part. titul*.6. *cap*.5. idem de Medico, & chirurgo, quibus ex equitatione id frequenter potest euenire, iuxta authores citatos. nam neque hæc ex natura sua sunt dispositiones ad illum effectum, neque talis effectus intenditur, sed ex miseria naturæ sentitur; vnde per accidens se habent ista ad talem effectum. Ex quibus colliges quando ex aliis causis præter consensum, intentionem,& procurationem prouenit ista pollutio, v. c. ex dæmonum suggestione, vel ex naturæ debilitate, aut fortitudine citra consensum,nullum esse peccatum, neque etiam veniale, solùm enim peccatum est vel in intentione, vel in procuratione, vel in consensu illius.

Lessius. Nauarr. Tolet. Sà. D.Thom. D.Anton.

36. Vnde si complaceas in transacta pollutione ob delectationem carnalem, quam in tali complacentia sentis, lethaliter delinquis; si tamen in illa complaceas, non ob delectationem carnalem, quam in ipsa pollutione sensisti, vel in complacentia sentis; sed ob sanitatem corporis, vel ob ebullientium carnalium tentationum ignes suscipiendos,nullum est peccatum,nec mortale,nec veniale. Ita Nauarrus & Toletus *locis citatis*, & Syluester *verb. pollutio*. Lessius *lib*.4. *cap*.3. *de speciebus luxuriæ*, *dub*.14. *num*. 105. & ratio est, quia quod licitum est desiderare vt fiat, licitum est etiam gaudere de eo si factum sit; & è contrario, si fas est gaudere de facto, licitum est etiam desiderare vt fiat, hæc enim necessariò sunt eiusdem moris, nam gaudium necessariò resultat ex bono desiderato: licitum autem est desiderare, vt nobis citra consensum nostrum, ob sanitatem corporis huiusmodi pollutiones proueniant, vt diximus *num*.31. ergo etiam licitum erit de illis gaudere, vt patet.

Syluest. Lessius.

Sæpe tamen contingit accidere pollutiones hominibus vigilantibus, illis nolentibus, hoc de se non est peccatum, quia est actus naturalis, nisi postea consentiant ob delectationem carnalem, quia tunc iam erit peccatum, imò potiùs si patienter ferant, & consensum cohibeant, erit illis meritorium; nam, vt inquit D. Hieronymus *epistola* 9. *ad Saluinam*, euenire hominis est, non consentire Christiani est; sic Toletus *lib*.5. *cap*.13. *num*.5. 37.

D.Hieron. Tolet.

Est secundum genus pollutionis voluntariæ, quæ fit in vigilia, in homine illam procurante, & in illa consentiente, & est graue peccatum,& dicitur mollities. Patet ex illo Pauli 1. *ad Cor*.6. *Molles regnum Dei non possidebunt*, & loquitur *ibi* Paulus de speciebus luxuriæ, *neque fornicarij,neque molles possidebunt regnum Dei*; & ratio est, quia huiusmodi actus est contra primarium finem, quem natura ordinauit ad generationem hominis; quamobrem grauissimè peccant Medici qui talem actum etiam ob sanitatem corporis consulunt, aut ad illum medicinis prouocant; neque excusantur à mortali, qui eis obediunt; ita communiter Doctores, Toletus *lib*. 5. *cap*. 13. Lessius citatus *num*.94. & omnes quos citauimus *num*.22. Est autem hoc peccatum difficillimæ curationis, quia occasio est intrinseca ipsi homini, & ab illius carne prorumpit, & credo iam multum despumasse in mortale genus fouente, & flabello flammas, & libidinum incendia incitante dæmone, vt illo bona pars hominum pereat; quamobrem vix aliud remedium ad illud comprimendum inueniet confessarius, quàm si frequentes confessiones iniungat, vt docet idem Toletus *ibid*.

38. *De pollutione voluntaria.*

Tolet. Lessius.

Ista autem pollutio aliquando committitur cum complice, aliquando sine complice, & aliquando cum complice complicante, aliquando verò cum complice patiente tantùm, & non complicante, vt si fiat mollities, & committatur pollutio, aut certè procuretur per contractum impudicum, & refricationem membri virilis in pueris, qui per ætatem adhuc seminare non possunt; experiuntur tamen illecebrosam voluptatem, pueris tantùm patientibus eam refricationem, & voluptatem capientibus, & non similiter refricantibus, aut si à duabus personis vna aliam prouocante, vt si fœmina cum fœmina, aut mas cum mare se adinuicem tangentes polluantur: aut si aliquis se tantùm solum per eam turpem ac fœdam confricationem polluat, aut polluere procuret, quæ omnia tenetur pœnitens explicare, quia vel sunt plura numero peccata, vel mutant speciem, vel aggrauant notabiliter circunstantiam peccati, & id debet confessor interrogare, vt remedium conueniens adhibeat. Hæc sufficiant de his impudicitiis, quas iam castæ fastidiunt aures; sed necessarium fuit eas explicare, vt prudens, & castus confessarius pœnitentes doceat eas deuitare.

39. *De pollutione quæ committitur cum complice.*

Pœnæ mollibus de iure Lusitano nullæ certæ decretæ sunt, iubentur tamen arbitraria pœna seuerissimè puniri, & quicumque alterum accusauerit, & vitium illius manifestauerit, donatur dimidio bonorum delinquentis: si autem bona non habeat, de bonis Regis centum aureis damnatur, modò crimen probet, & ordinem præscribat quo capi possint, iuxta ordinationes nouas *lib*.5. *titulo* 12. & 13.

40. *Quæ pœna sit mollibus imposita de iure Lusitano.*

CAPVT

CAPVT X.

De raptu, quatenus est species luxuriæ; quid sit, quale peccatum, quas pœnas habeat in iure, &c.

SVMMARIVM.

1. *Quot modis de raptu tractari possit.* DE raptu tripliciter agi potest. Primò, quatenus est speciale luxuriæ peccatum, & constituit circunstantiam mutantem speciem peccati necessariò in confessione experimendam.

Secundò, quatenus secum trahit obligationem restitutionis.

Tertiò, quatenus est impedimentum matrimonij. Hoc loco solùm agimus de raptu 1. & 3. modo, nam secundus modus pertinet ad materiam restitutionis; primus verò & tertius concernunt hanc materiam. hoc autem peccatum quatenus est actus luxuriæ, per violentiam ab aliis peccatis luxuriæ specie distinguitur; addit enim illis rapinam, & violentiam quandam supra alia luxuriæ peccata, siue sit raptus fœminæ coniugatæ, siue solutæ, siue virginis, siue viduæ, siue meretricis, siue viri, quæ violentia vel fit ipsi personæ raptæ, vel parenti illius, aut iis, qui loco parentum sunt, vel vtrumque simul, & semper est mortiferum peccatum, & tenetur raptor restituere raptam vel patri, vel sponso, vel marito, si sponsata, vel coniugata erat: sunt autem variæ pœnæ temporales, & spirituales raptoribus iure impositæ, de quibus postea infrà agemus, & inter spirituales est vna, quæ ad rem facit, & habetur 27. *quæst. 2. in cap. statutum.* nam qui rapit alienam sponsam, non potest ampliùs matrimonium contrahere, quod impedimentum est impediens matrimonium, non dirimens, vt diximus de incestu, & in Lusitania non est in vsu hoc impedimentum, nunquam enim audiui hanc dispensationem peti.

2. *Quid sit raptus. Quæ requirantur ad raptum.* Raptus igitur, attento solo iure canonico, sic definiri absolutè potest. *Est violenta abductio, seu traductio fœminæ, vel personæ honestæ de loco ad locũ causa libidinis.* Tria ergo requirũtur ad raptum.

Primò, requiritur abductio.

Secundò, violentia.

Tertiò, vt fiat causa libidinis.

Et quidem hæc abductio de loco ad locum debet esse causa rapiendi; non causa habendi commodiorem copulam; sic non erit raptus si ex vna camera in aliam ad habendam copulam puellam inuitam abduxerit, erit tamen stuprum si virgo sit, & in pœnas stupratoris, non raptoris incides, nec similiter raptus erit si puellam inuenias in aperto campo, & per aliquot passus abducas violenter in secretum locum causa commodioris copulæ habendæ; ita docet Iulius Clarus *lib. 5 sententiarum, §. raptus*, & Bertran. *lib. 6. consil. 39.* Bertran.

Ad incurrendas autem pœnas Concilij Tridentini *sess. 24. de reformat. cap. 6.* de quibus statim dicemus *num. 13.* notat Sanchez *de matrim. lib. 7. disp. 13. n. 7.* non esse necessarium perducere raptam fœminam ad destinatum locum, sed statim dicit incurri, ac rapta fuit, quamuis raptor in itinere resipiscat, quia delictum hoc statim consummatum fuit, quod intelligitur, non solùm respectu pœnarum Concilij Tridentini, sed etiam iuris ciuilis, vt statim dicemus. Sanch.

3. *Raptus inuoluntarius, & iniuriosus quis.* *Violenta*, id est, iniuriosa, & inuoluntaria, ita vt iniuria fiat vel ipsi fœminæ tantùm, vel parentibus illius, tutoribus, & iis, qui loco parentum sunt, vel sponso, aut marito, si rapta, sponsata, aut coniugata sit, vel vtrisque simul. Ita Toletus *lib. 7. summæ cap. 17.* Henriquez *lib. 12. de matrim. cap. 14. num. 4.* Nauar. *lib. 4. consil. in 1. edit. tit. de sponsal. consil. 33. num. vnic. in 3 lib. 5. tit. de raptor. consil. 1. num. vnic.* & patebit infrà. Tolet. Henriq. Nauarr.

Iniuriosa autem erit abductio, & inuoluntaria, non solùm si vi fiat, sed etiam si fiat dolo, vel fraude, fraus enim, & dolus violentiæ æquipollent, *l. vnica, §. & si quidem, vers. pœnas autem, C. de raptu virgin.* ibi, *consensus ille fœminæ dolosis artibus extortus præsumitur*, & ita communiter Doctores. Sanchez *lib. 7. de matrim. disp. 12. num. 7. & 11.* Decian. *12. tract. crim. lib. 8. cap. 7. num. 8.* Similiter iniuriosa etiam erit abductio & violenta, & rigorosis pœnis iuris ciuilis & canonici punienda, si promissionibus fœminam ad consensum raptus deflectas; modò in promissionibus dolus inueniatur, v.c. si animo defraudandi illam ei multa promittas, aut fingas te esse nobilem, aut diuitem, cùm ita non sit, vt latè probat Sanch. citatus *dict. lib. 7. de matr. disp. 12. n. 6. & n. 10. & 11.* Menoch. *de arbitrarijs quæst. lib. 2. casu 291.* Farin. *tom. 4. q. 145. num 119.* & patet ex *leg. 1. §. pœnas autem, C. de raptu virginum*; ibi, *Nisi etenim eam solicitauerit, nisi odiosis artibus circumueniret, non faceret eam velle in tantum dedecus se prodere*; secus si pretio Sanch. Decian. Sanch. Menoch. Farin.

conueniſti cum illa, nam tunc ſolùm erit raptus reſpectu parentum, non reſpectu illius. Si autem ſui iuris ſit, & pretio cum illa conueniſti, nullus erit raptus; ita Sanchez *lib. 7. de matrim. diſp. 12. num. 10.* Iulius Clarus *lib. 5. ſent. §. raptus, num. 3.* Item iniurioſa erit, & inuoluntaria abductio, ſi fœmina precibus importunis conſenſum præſtet, vt rapiatur; æquipollent enim preces importunæ violentiæ; quæ autem dicantur preces importunæ in iure, quibus magis vult fœmina cõſentire, quàm illis affligi, & moleſtari, diximus ſuprà *cap. 5. n. 11.*

Sanch. Iul. Clar.

4. *Raptus qualis ſit vt incurratur pœnæ iuris canonici & Tridentini.* Cauſa libidinis in hoc diſtinguuntur pœnæ iuris ciuilis, à pœnis iuris canonici, & Tridentini, quia Concilium comprehendit ſolùm raptum cauſa matrimonij factum, non verò illum, qui fit libidinis tantùm cauſa; ius verò ciuile vtrumque ſimul comprehendit, tam cauſa matrimonij, quàm cauſa libidinis, nam quamuis nonnulli Authores velint de vtroque ſimul raptu intelligendas eſſe pœnas Concilij Tridentini, quos latè refert, ſed non ſequitur, Sanchez *lib. 7. de matrim. diſp. 13.* inter quos eſt etiam Sà *in ſummula, verb. matrimonium, num. 9.* dicens, ita declaraſſe Congregationem Illuſtriſſimorum Cardinalium ſuper Tridentinum, & Vela *de pœnis delictor. cap. 29. §. ſed ego indiſtinctè*, & Veracrux *in appendice ad ſpeculum, fol. 81. §. hinc conſiderandum*, & valde probabile eſſe atteſtatur Sanchez *lib. 7. de matrim. diſput. 13. num. 3. ad finem*, & fundamentum illorum eſt,

Sanch. Sà. Vela. Veracruz.

Primò, quia Concilium innouat pœnas per canones antiquos raptoribus impoſitas, quæ vtrumque raptum comprehendunt.

Secundò, quia vbi textus eſt dubius, rubrica, & titulus, ſub quo comprehenditur, declarat intellectum illius; cùm ergo textus Concilij Tridentini *ſeſſ. 24. de reformat. cap. 6.* contineatur ſub titulo de raptoribus, & comprehendat omnes raptores, etiam clericos, & ſacerdotes, qui cauſa matrimonij fœminas rapere non poſſunt, cùm ſint inhabiles ad contrahendum ratione ſacrorum Ordinum, clarum manet voluiſſe Concilium Tridentinum comprehendere omnes raptores, ſiue cauſa libidinis tantùm, ſiue cauſa contrahendi matrimonium dumtaxat fœminas rapiant, ſiue cauſa ſimul vtriuſque rei. Eſt probabilis iſta ſententia, verùm illius fundamenta non vrgent.

Primò, quia Concilium *ibi* non innouat pœnas antiquorum canonum raptoribus impoſitas, nam ſi illas innouaret, id in eo capite exprimeret, quemadmodum facit in aliis, in quibus illas innouat.

Secundò, quia clericus raptor poteſt eſſe in minoribus conſtitutus, & in eo verificari eſſe clericum, & matrimonij capacem; deinde, poteſt eſſe in ſacris, & rapere cauſa ineundi matrimonij de facto, & non de iure, & ſubeſſe tunc illis pœnis.

Vera opinio ſtatuitur. Quare melior, & verior opinio docet pœnas Concilij Tridentini ſolùm intelligi de raptu cauſa ineundi matrimonij facto, non cauſa libidinis, eam tenet Sanchez *lib. 7. de matrim. diſput. 13. num. 4.* Farinacius *tom. 4. in praxi, quæſt. 145. num. 2.* Salzedo *ad practicam Bernardi Diaz, cap. 78. fine.* Manuel Rodriguez *tom 2. ſummæ edit. 2. cap. 213. num. 7.* Veiga *tom. 1. ſummæ cap. 34. caſu 157. notabili 1.* nam pœnæ ſunt reſtringendæ, & non ampliandæ, iuxta commune pronunciatum; quare cùm Concilium velit fauere tantùm libertati matrimonij, clarum manet voluiſſe comprehendere raptum ſuis pœnis, factum tantùm cauſa matrimonij, non cauſa libidinis; deinde Concilium voluit corrigere caput finale *de raptoribus*, permittens matrimonium inter raptorem, & raptam, & vt illud corrigat, irritat tale matrimonium, dum rapta ſub raptoris poteſtate eſt, ſiue liberè, & ſpontaneè conſentiat, ſiue non; quare cùm de hoc raptu, qui cauſa matrimonij fit, loquatur, immeritò extenditur ad raptum cauſa etiam factum libidinis; deinde, quia decretum hoc pœnale Concilij Tridentini ponitur in eodem Concilio *in rubrica, & ſub tit. de reformat. matrimonij*; ſolùm ergo loquitur de raptu cauſa illius contrahendi facto, non cauſa libidinis exercito; tandem, quia vbi textus eſt dubius, rubrica probat qualiter ſit intelligendus; quare cùm dubium ſit, an textus Concilij comprehendat etiam raptum libidinis cauſa, rubrica probat non intelligi, cùm de raptu tantùm matrimonij cauſa facto loquatur.

Sanch. Farin. Salzed. Rodrig. Veiga.

Fœminæ honeſta. Si loquamur de iure Concilij Tridentini, pœnæ illius comprehendunt raptum cuiuſcumque fœminæ, virginis, corruptæ, meretricis, honeſtæ, non honeſtæ, nuptæ, non nuptæ, & etiam Monialis, iuxta Sanchez *lib. 7. de matrim. diſput. 13. num. 14.* & ita Veracrux *in appendice ad ſpeculum*, vbi de raptu, *fol. 81. §. hic conſiderandum*; modò tamen fiat cauſa ineundi matrimonij, nec refert, quòd mulier iam coniugata ſit, & de iure inhabilis ad contrahendum matrimonium. nam Concilium iuxta hos Authores punit in rapto, quidquid de facto ſit, non de iure; ac proinde aſſerunt ſufficere, ſi cauſa matrimonij contrahendi coniugata rapiatur, & eo animo, & intentione rapiatur; quamuis de iure tale matrimonium ſit irritum, & conſtare non poſſit. 5. *Cuius fœminæ debeat eſſe raptus ad incurrendas illius pœnas.* Sanch. Veracrux.

Dices, id eſſe expreſsè contra hæc verba Concilij Tridentini *dicta ſeſſ. 24. de reformat. cap 6. Quòd ſi rapta à raptore ſeparata & in loco tuto, & libero conſtituta, illum in virum habere conſenſerit, eam raptor in vxorem habeat*, vbi clarè ſupponit, raptorem, & raptam tales eſſe debere, inter quos validum matrimonium poſſit conſiſtere; deinde, quia raptus inter hos non poteſt habere plenam delicti conſummationem, cùm inire matrimonium validum nequeant. Reſpondeo, Concilium non petere poſſe iniri inter eos matrimonium validum, ſed ſiue poſſit iniri, ſiue non poſſit, eos ſuis pœnis afficit, qui cauſa illius rapiunt, quod patet ex his verbis, quæ proximè poſt hæc relata ſequuntur, *& nihilominus raptor ipſe, & omnes illi conſilium, auxilium, & fauorem præbentes ſint ipſo iure excommunicati*, &c. id eſt, non minus incurrat has pœnas raptor raptam ducens, quàm ſi non ducat, aut non poſſit de iure ducere; vnde delictum, quod hîc punitur, ipſa violenta abductione conſummatur, & non opus eſt, vt ſequatur matrimonium, vt optimè animaduertit Sanchez allegatus. Farinac. *tom. 4. quæſt. 145. num. 30.* Carrer. *in practica criminali tractatu de homicidio, & aſſaſſinio, §. Hinc nata occaſione, num. 1.* Iodocus *in practica etiam criminali, cap. 95. rubricæ, de rapt. num. 3.* Decianus *lib. 8. cap. 13. num. 2.* & alios, quos *ibi* citat Farinacius.

Farin. Carrer. Iodoc. Decianus.

Si loquamur de rigoroſis pœnis iuris ciuilis; (quæ autem illæ ſint ſtatim dicemus *à num. 10.*) ſolum raptum mulierum honeſtarum ius ciuile voluit comprehendere, raptus enim meretricum & mulierum inhoneſtarum non pœna rigoroſa & ordinaria iuris, ſed arbitraria iudicis punitur. Modò tamen iam meretrix illa non cœperit eſſe honeſta, vt docet Anton Gomez *l. 8. Tauri, num. 45.* & Farinacius *tom. 4. quæſt. 145. num. 153.* vt optimè notat *in num. 154.* ſtatutum puniens pœna mortis aliquem mulierem rapientem, intelligendum eſſe

Gomez. Farin.

de

de muliere honesta, etiam si tale statutum id non exprimat, & id docet etiam Couar. *lib.3.var. resolut.cap.14. num.2. vers. tertiò.* Decio suffragatur & Sanchez *de matrim. lib.7. disp.12. num.22. 23. & 24.* & alij multi, quos citant Sanchez, & Farinacius allegati.

Couar.
Sanchez.

6. Si tamen meretrix illa sit coniugata, & illa & maritus renitantur, tunc quidem puniendus est talis raptus non arbitraria pœna iudicis ciuilis, sed ordinaria iuris, quia irrogatur etiam iniuria marito, & ideo talis raptus gladio & morte in iure vindicatur; ita docet Sanchez *lib.7. de matrim. disp.12. num.23.* vbi multos citat, & sequitur, & Farinacius *tom.4. quæst.145. num.172.* præsertim quando illa non erat publica meretrix; verius tamen crederem tunc huiusmodi raptum puniri posse pœna ordinaria mortis, quando ista mulier desiit esse meretrix; secus si adhuc publicè inhonestè viuit, & meretriceos quæstus facit, tunc enim pœna arbitraria raptus illius punietur, non ordinaria. Ita tandem docet Farinacius allegatus *num.177.* An verò dicatur meretrix illa, seu inhonesta, quæ semel tantùm sui corporis copiam fecit, ad nos non attinet, videatur Vela *de pœna delictor. cap.29. corollar.4.* Decianus *lib.8. cap.7. num.12.* Farinacius *dicto tom.4. quæst.145. num.159.* vbi dicit non posse dici hanc mulierem inhonestam, aut meretricem, si cautè hoc fecit, & non publicè, more meretricio, & id etiam censent Paulus de Castro *consilio 303.* incipit, *Viso statuto*, aliàs 172. *lib.2.* & Bossius *in titul. de rapt. mulier. num.10. & 9.* vbi asserit se nunquam in senatu audiuisse, cùm negotium circa hanc causam occurrebat, fieri fundamentum in honestate occulta, sed publica, vnde bene asserit Decianus citatus raptorem mulieris occultè fornicantis quæ in publica bonæ famæ extimatione erat, pœna mortis puniendum esse, secus si in ea non erat opinione, quia tunc pœna arbitraria, non ordinaria vindicabitur delictum.

Raptus meretricis coniugatæ renitentis, si maritus resistat, qua pœna puniatur.
Sanchez.
Farin.
Farin.
Quæ fœmina dicatur meretrix & inhonesta.
Vela.
Decian.
Farin.
Castro.
Bossius.

7. Quid si mulier rapuerit virum, illo renitente, vel aliam mulierem. Respondeo esse hoc crimen vindicandum pœna arbitraria iudicis, non ordinaria iuris; ita docet Iulius Clarus *lib.5. sent. §. raptus, num.6.* & latissimè probat Sanchez *lib.7. de matrim. disp.12. num.25.*

Qua pœna puniendus sit raptus quãdo mulier aliam mulierẽ, aut virum rapit renitentes.

Primò, quia hoc rarissimè contingere potest, & leges non aptantur casibus rarissimè contingẽtibus.

Secundò, quia solùm loquuntur de raptu virginis, & mulierum honestarum, & non de raptu viri; & fœmineum genus non continetur sub masculino in odiosis, & pœnalibus, *l. iuxta, de verbor. signif.*

Dices, leges, quæ de viris raptoribus loquuntur, de illis loquuntur gratia frequentioris vsus, & non impediunt, quominus verba legis ad casus minus etiam frequentes extendantur, sicut textus omnes interdicentes debiti petitionem incestuosis, de solis viris loquuntur, & tamen de mulieribus etiam intelliguntur. Respondeo, id verum esse, sed huiusmodi leges non fuisse loquutas de viris gratia frequentioris vsus, sed fuisse solùm loquutas de viris, non de fœminis, quia rarissimè contingere poterat, vt fœmina virum raperet, & vnus casus rarissimè contingens non cõprehenditur in legibus, quamuis comprehendantur aliqui, quia aliquando sunt frequentes, & aliquando contingunt, licèt non ita frequenter, & quãuis ponerentur prædicta verba, gratia frequentioris vsus, adhuc non comprehenderentur in illis fœminæ rapientes viros, quia non est eadem ratio de illis, atque viris, cùm fœminæ ordinariè leuiores sint, & facti detestationem non considerent.

8. Mulierem verò rapientem aliam mulierem libidinis causâ puniendam esse pœna iuris ordinaria, & non arbitraria iudicis, docent Cynus *in l.1. n.8. C. de raptu virginis*, & *ibi* etiam Salicetus *num.7.* Ioannes de Platea *§. fin autem, col.2. vers. sed nunquid hæc eadem pœna, Instit. de publicis iudicijs.* Practica Conradi *rubr. de raptoribus, num.10.* contrarium tamen, & verius, quòd scilicet pœna arbitraria, & non ordinaria punienda sit talis mulier, docet Decianus *lib.8. cap.7. num.28.* Menochius *de arbitr. quæstionibus, lib.1. casu 291. in addit. num.30. vers. dubitari etiam solet, & num.31. & sequentibus*; & Sanchez *lib.7. de matrimon. disp.12. num.24. & sequentibus.* Excipiunt tamen huiusmodi Doctores, nisi esset hermaphroditus, & ratio constat ex fundamento numero præcedenti iacto, quia etiam hic casus rarissimè contingere potest, & leges pœnales non possunt aptari casibus rarissimè contingentibus.

De muliere rapiente aliã mulierem libidinis causa, quid.
Cynus.
Salicet.
Platea.
Conrad.
Decian.
Menoch.

9. Sed quid de raptoribus masculorum eadem libidinis causâ? Respondent multi huic casui, cùm aliquando contingere soleat, licèt non ita frequenter contingat, aptandam esse pœnam mortis ordinariam iure ciuili impositam; multo enim maius, & turpius est crimen hoc, quàm raptus mulieris, cùm ad actum contra naturam, & sodomiæ ordinetur. Ita Cynus *in d. l.1. num.8. C. de raptu virginis*, & *ibi.* Salicetus *num.6.* Hostiensis *in summa de pœnis raptor. num.2. vers. raptores verò puerorum.* Vital. *rubr. de raptor. num.4.* Iacobus Nouellus *regula 178. num.3. ampliatione 3.* Carrer. *in practica criminali, in tract. de homicidio, & assassinio, §. hac nata occasione, num.30.* Conrad. *in pract. de raptor. num.10.* vbi reprobato Ghirlando hanc esse veriorem opinionem affirmat Iulius Clarus *§. raptus, num.32.* & Farinacius *tom.4. quæst.145. num.45.* quamuis contrarium videatur suaderi ex *l.1. in princip. C. de raptu virginis, ver. fœminarum*, quasi aliter censeat de masculis, nam sumus in materia pœnarum, & pœnæ restringendæ sunt, & non ampliandæ, maximè, quia ibi Imperator loquitur expressè de raptu fœminarum, non virorum, & si voluisset in ea masculorum raptu comprehendere, vtique eos nominasset, sicut nominauit fœminas, quod fuit vnicum fundamentum Ghirlandi, ad asserendum raptum puerorum non pœna ordinaria iuris, sed arbitraria iudicis esse puniendum, *lib. de pœnis omnifariam coitus, quæst.10. num.23. vers. ideo dicendum est*, quem secutus fuit etiam Iodocus *in practica criminali, cap.95. rubr. de raptu, num.17. ad finem*, & Decianus *lib.8. cap.7.* & hæc mihi placet, quia leges, & iura loquuntur de raptu fœminarum, qui frequentiùs contingit, & videtur excludere raptus puerorum, qui rarissimè solent contingere. quare pœna arbitraria raptus masculorum punietur arbitrio iudicis, non ordinaria iuris.

Quid de raptoribus masculorum eadem libidinis causa.
Cynus.
Salicet.
Hostiens.
Nouel.
Carrer.
Conrad.
Clarus.
Farin.
Iodoc.
Decian.

10. Rogabis ergo, qua pœna puniatur in iure raptus. Respondeo iure ciuili communi, pœnam mortis esse raptoribus constitutam, & illorum adiuuantibus, & auxilium, & consilium illis etiam præstantibus; & additur etiam in iure ciuili, at bona omnia raptorum, & iuuantium statim publicentur, & ad dominium raptæ transeant; illud autem statutum intelligendum est, post sententiam declaratoriam criminis, & post probatum raptum; vnde in conscientia poterit raptor retinere prædicta bona, quãdiu per sententiã iudicis raptor non declaratur,

Pœna raptus de iure ciuili communi.

vt docet Sanchez *lib.7. de matrim. disp.12. num.2.* & de pœna mortis patet ex *l.1.C. de raptu virginis, verb. capitis supplicio, initio*, & paulo infrà, ibi, *& meritò mortis damnantur supplicio, & in §. sin autem, in fine*, ibi, *durissimis pœnis afficiant, & mortis condemnent supplicio*, & ita communiter Doctores. Vide Farinacium *dict. tom. 4 quæst. 145. num.7.* vbi multos, & multa iura ad hanc acerbam mortis pœnam probandam affert.

11. *Pœna raptus de iure canonico.* Iure verò communi canonico excommunicantur raptores adiuuantes, fauentes, cooperantes, auxilium consiliumque illis dantes, patet ex *cap. si quis virginem 22.* ibi, *Si quis virginem, vel viduam nisi desponsauerit, rapuerit cum sibi fauentibus, anathema sit*; vbi non imponitur excommunicatio ipso facto, sed inferenda, vt doctè notat Sanchez *lib.7. de matrimonio, disp.12. num. 2.* & Syluester *verb. luxuria, quæst.6. dict.1.* Maior *in 4. dist.29. quæst.2. ad finem.* Caietan. *2.2.quæst.154.art.3. in solutione ad 3. dubium.* Veracruz *in appendice ad speculum*, vbi de raptu, *fol.83. §. sed tamen fatuæ.* Petrus Ledesma *de matrimon. quæst. 50. art. vnico, dub.2.* Et ratio est, quia verba, *anathema sit, sit excõmunicatus*, nunquam important latam sentẽtiam, sed inferendam, nisi in materia de hæresi, & in definitionibus fidei in Conciliis, quia *ibi* ex aliis textibus colligitur imponi per hæc verba, *excommunicationem ipso facto*, vt latè probat Sanchez *dict. num. 2.* multis pro contraria parte authoribus adductis, & reprobatis, & Abbas *in cap.2. de de foro comp. fine.* Sanch. Syluest. Maior. Caietan. Veracruz.

12. *de iure Lusitano.* De iure Lusitano puniuntur raptores capitis supplicio, & eis auxiliantes, consilium, fauoremque dantes, constat ex *lib.5. nouæ ordinis, tit.18. §.3.* & hæc pœna iuris Lusitani comprehendit vtrumque raptum, tam causa libidinis, quàm causa matrimonij factum, ibi, *Gladio feriantur, & mortis supplicio puniantur illi, qui fœminam aliquam virginem, vel honestam non nuptam, muneribus, & promissis ita induxerit, vt de domo patris, tutoris, curatoris, domini, aut alicuius alterius personæ in cuius potestate fuerit, vel è loco, vbi de illorum licentia fuerit, abduxerit.* Excipit tamen ius Lusitanum, modò raptor nobilissimus non fuerit, rapta verò infimæ sortis, tunc enim pellitur ille in exilium Africæ ad libitum Regis, & amittit post latam sententiam omnia bona, quæ de gratia, & liberalitate regia possidet, veluti censam, & similia.

13. *De iure Concilij Tridentini.* De iure canonico Concilij Tridentini *sess.24. de reformat. cap.6.* puniuntur raptores, & illorum auxiliatores, fautoresque excommunicatione ipso facto, & infamia perpetua, & inhabilitantur ad contrahendum validè cum rapta, quandiu illa sub illorum fuerit potestate, & in loco libero non fuerit constituta, ibi, *Decernit sancta Synodus inter raptorem, & raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum consistere matrimoniũ, quod si rapta à raptore separata, & in loco libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat, & nihilominus raptor ipse ac omnes illi consilium, auxilium, & fauorem præbentes sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, & si clerici fuerint, de proprio gradu decidant, & teneatur præterea raptor mulierem raptam, siue eam duxerit, siue non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare.* Hæc Concilium.

14. *Concilium corrigit pœnas iuris canonici.* Vbi notabis primò, Concilium hîc corrigere caput, *si quis virginem, num.11.* allegatum, quia ibi imponitur raptoribus excommunicatio inferenda; hîc autem, ipso facto excommunicantur; deinde ibi validum erat matrimonium, si raptam ducerent, & excommunicationem effugiebant raptores illam ducendo; hîc verò quandiu rapta fuerit, sub raptoris potestate, matrimonium est nullum, si illam ducat, & si illam iam extra illius potestatem & in loco libero constitutam, ea volente, & consentiente, duxerit, valebit matrimonium; non tamen euadet excommunicationem ei ipso facto impositam, vt patet ex verbis Concilij. Et ideo

Notabis secundò, hanc excommunicationem esse ipso facto, & iure, ibi, *sint ipso facto & iure excommunicati*, & ita docet Sanchez *lib.7. de matr. disp.13. num.1.* & Emanuel Rodriguez *tom.1. summæ in 2. edit. cap.213. num.7.* Sanchez. Rodrig.

15. *Excommunicatio Concilij Trid. nulli est reseruata.* Notabis tertiò, hanc excommunicationem nulli esse reseruatam, & sic ab ea posse absoluere proprium Parochum, vt optimè docet Sanchez allegatus *num.1.* nam Summus Pontifex eam nec ibi, nec alibi reseruat, vnde locum habet regula, quam tradit *cap. nuper, vers. in 2. casu*, vt reseruata non sit; quare fallitur Rodriguez citatus, existimans eam esse reseruatam Summo Pontifici.

16. *Matrimonium inter raptorẽ & raptã, dũ est sub illius potestate, est irritum.* Notabis quartò, matrimonium contractum inter raptorem, & raptam quandiu illa est sub illius potestate, & ab eo non separatur, & in loco tuto constituitur, esse inualidum, ac proinde raptum pro eo tempore esse impedimentum dirimendo; patet ex verbis Concilij, *nullum posse consistere matrimonium*; docet Sanchez citatus *num.3.* & Henriquez *lib.12. de matrimonio, cap.14. num.4.* qui addit, & rectè, id verum etiam si rapta sub raptore posita liberrimè consentiat, adhuc enim matrimonium erit nullum, quia consilium non requirit solùm libertatem, quæ sufficiat ad valorem matrimonij, sed requirit insuper, vt rapta sit libera à raptoris potestate; & cum Henriquez idem tenet Sanchez *num.2. fine*, & Lessius *tom.1. lib.4. cap.3. de speciebus luxuriæ, dub.9. n.69.* Nauar. *in sum. Lat. cap.22. num.74.* Toletus *lib.7. summæ cap.13. n.2.* An verò nullum etiam sit matrimonium si fœmina raptui consentiat, parentes verò dissentiant, & actu resistant, est dubium; quod infrà resoluemus. Sanch. Henriq. Henriq. Sanchez. Lessius. Nauarr. Tolet.

17. *Pœna, qua tenetur raptor raptam dotare, non incurritur nisi post sententiam raptus.* Notabis quintò, pœnam qua tenetur raptor raptam dotare, non incurri ipso facto, sed post sententiam iudicis, atque adeò non esse obligandum raptorem ad illam in conscientia soluendam, nisi post declaratoriam sententiam criminis, & pœnarum. patet ex verbis Concilij, ibi, *& teneatur præterea raptor mulierem raptam, siue eam duxerit, siue non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare*; vbi illis verbis, *arbitrio iudicis*, necessariò requirit Concilium iudicis sententiam.

18. *Idem de pœna infamiæ.* Similiter notabis quintò, pœnam infamiæ, & alias Concilij pœnas, veluti dispositionis, & priuationis dignitatum, requiri quoque iudicis sententiam, vt doctè probat Sanchez *dicta disp.13. n.1.* A pœna autem infamiæ liberant aliqui etiam post iudicis sententiam ipsum raptorem si raptam ducat, sic liberant Henriquez *lib.2. de matrim. cap.14. num.4.* Emanuel Rodriguez *tom.1. summæ in 2. edit. cap.232. num.1.* & Veiga *tom.2. cap.34. casu 157.* Fundamentum illorum est, quia Concilium non debet velle, vt rapta nubat infami, intendit enim Concilium fauere libertati matrimonij, & minimè faueret si tam grauis infamiæ onus illi esset adnexum; non liberat tamen Sanchez, & illius opinio est probabilior, *dicto lib.7. de matrimonio, disp.13. num.1.* nec etiam Concilium, vt patet ex illius verbis, ibi, *& nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium,* Sanch. Henriq. Rodrig. Veiga. Sanch.

silium, auxilium, & fauorem præbentes, sint perpetuò infames. Neque hoc est compellere raptam, vt nubat infami, quod est vnicum fundamentum Henriquez, & aliorum, nemo enim eum cogit, nam ideo iubet Concilium, vt in loco libero extra potestatem raptoris ponatur, vt liberum ei sit nubere, vel non nubere, neque hæc pœna infamiæ aduersatur fauori matrimonij, sed propter delictum præteritum ipsius raptus imponitur.

19. *Quid de pœna irregularitatis.* Maiolus *lib. 5. de irregularitate, cap. 41. fine,* asserit irregulares etiã esse raptores, siue clericos, siue laicos omnes, & fauentes, consilium, aut auxilium ferentes, & fundamentum illius est, quia Concilium statuit eos esse infames; ergo & irregulares, omnes enim infames irregulares sunt; sed dicendum est, Concilium hîc non definisse raptores esse irregulares, sed esse infames; vnde cùm ex infamia suppullulet irregularitas, ideo indirectè, & per quandam consequentiam postquam infames declarantur per iudicis sententiam, manent irregulares, vt docent Nauarrus *lib. 5. consil. in 2. editione, consil. 3. num. 4.* & Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disp. 13. num. 1. paulo ante finem.* Nauarr. Sanchez.

20. Docet etiam Maiolus *lib. 5. de irregularitate, cap. 5. num. 17.* parochum assistentem matrimonio raptoris cum rapta nondum extra potestatem illius in loco tuto, ac libero posita, incurrere pœnas Concilij, & pœnas *cap. finalis, de clandestina desponsatione,* nimirum suspensionem per triennium cùm fautor sit. Maiol.

Sed fallitur omnino, quia hæ pœnæ imponuntur solùm aduersùs fautores, raptores, at parochus assistens matrimonio post raptum factum, non illi fauet, cùm iam transactus sit, incurret tamen sine dubio illas si à parte ante eam assistentiam promitteret, quia animosior illa fieret raptor ad patrandum delictum, & fautor illius esset. ita Sanchez *lib. 7. de imped. disput. 13. num. 1. fine, & lib. 3. tota disputatione 48.* Sanchez.

21. *Cõciliũ Trid. non punit raptum causa libidinis factũ, nec quatenus est species luxuriæ.* Notabis sextò non puniri in Concilio Tridentino raptum quatenus est species luxuriæ, quia is fit tantùm causa libidinis, nisi simul etiam fieret causa matrimonij, quia tunc, qua parte fieret causa matrimonij, comprehenderetur his pœnis Concilij, vt notant Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput. 13. num. 5.* solùm enim raptus est species luxuriæ, quando fit causa libidinis, & non causa ineundi matrimonij; vnde si probetur raptus fuisse commissus causa matrimonij ineundi, & non causa libidinis, non punietur pœna ordinaria mortis in iure ciuili, sed arbitraria iudicis, quia solùm quando est species luxuriæ, & fit causa libidinis, vel aliqua quacumque causa, mortis pœna ordinaria punitur, vt docet Decius *consil. 234. n. 8. vol. 2.* Carrer. *in practica criminali*, vbi de raptu, *num. 12. §. 2. casu principali.* Bossius *in practica criminali tit. de raptu mulieris, num. 7.* Iul. Clar. *lib. 5. receptarum, §. raptus, num. 1.* Decianus etiam *tractatu criminali, lib. 8. cap. 7. num. 38.* Azeuedo *lib. 2. recopilat. tit. 13. l. 2. num. 91.* Vela *de pœnis delictor. cap. 29.* imò quamuis nullus tractatus ineundi matrimonij præcesserit inter raptorem, & raptam, matrimonio post raptum subsecuto, valdè consentaneum est rationi, praxique receptum, ne raptor pœna ordinaria iuris puniatur, sed arbitrio iudicis mitioribus aliis, vt docet Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput. 12. num. 16.* Paulus à Castro *l. penultima, num. 5. C. de Episcopis, & Cler.* & Bossius citatus. Iulius Clarus item allegatus *num. 8. fine.* Antonius Gomez *l. 80. Tauri, num. 43. ad finem.* Peguera *in quæstionibus criminalibus, cap. 42. fine*, & refert Paulus à Castro Mantuæ raptorem quendam pœna mortis euasisse, eo quòd raptam duxerit. Sanch. Decius. Carrer. Bossius. Iul. Clar. Decianus. Azeuedo. Castro. Bossius. Iul. Clar. Gomez. Peguer.

22. *Non est raptus pœnis Cõcilij Trid. obnoxius, quo aliquis rapit aliquam, vt nubat alteri illo insciente.* Notabis septimò, non esse raptum pœnis Concilij obnoxium, quando ex proprio motu aliquis fœminam rapit, vt nubat alteri tertio, illo nesciente, & minimè mandante, & valere matrimonium cum illo tertio celebratum, si fœmina liberè consentiat, quamuis non extra raptoris potestatem in loco libero sit constituta, vt docet Sanchez *disput. 13. num. 6. lib. 7. de matrimonio*; ratio est, quia pœna Concilij est, vt inter raptorem, & raptam nullum consistat matrimonium, quandiu rapta sub illius potestate est; nec ergo locus erit huic pœnæ, quando cum alio tertio contrahit eo inscio præcedentis raptus. Dixi *eo inscio*, quia si causa illius, eóque mandante fœmina fuit rapta, erit inualidum tale matrimonium, & cæteras Concilij pœnas mandans incurret, vt patet.

CAPVT XI.

Vtrùm detur verus raptus si fœmina rapta raptui consentiat; parens verò, vel tutores dissentiant; & quid si parentes consentiant, fœmina autem dissentiat; & quid si fœmina sit sui iuris.

SVMMARIVM.

An detur raptus pœnis ordinariis Concilij Tridentini, & iuris communis obnoxius si fœmina sui iuris consentiat, quamuis aliis impedientibus vis inferatur, num. 1. An tunc ea circumstantia confitenda sit. ibid.

Quid si parentes consentiant, filia verò dissentiat, num. 2.

Quid è contra si parentes dissentiant, filia verò consentiat. num. 3.

Quid si virgo consentiat ignorantibus parentibus, num. 4.

An pœnæ Concilij Tridentini locum habeant in raptu, in quo fœmina consentit, parentes verò dissentiant. num. 5.

Quid si ignorent. ibid.

Quid si parentes actualiter resistant, fœmina verò consentiat. num. 6.

Quid si fœmina resistat, & parentes consentiant, num. 7.

An pœnæ Concilij locum habeant in raptoribus puerorum. num. 8.

An in raptu meretricis coniugatæ, aut Monialis, vel aliud impedimentum dirimens habentis, num. 9. & 10.

An locum habeant in raptu propriæ sponsæ de futuro. num. 11.

An in raptu propriæ sponsæ per verba de præsenti ductæ. num. 12.

An locum habeant, quando fœmina à principio voluit, & postea noluit. num. 13.

An ad incurrendas pœnas Concilij Tridentini requiratur copula inter raptorem, & raptam. num. 14.

Quid de raptu facto vt fœmina rapta contrahat cum alio

alio raptore. *num.* 15.
An ad incurrendas pœnas Concilij requiratur traductio de loco ad locum. *num.* 16.
An locum habeant pœnæ Concilij si fœmina virum nolentem rapiat, vt secum contrahat. *num.* 17.
Astruitur opinio negatiua, ibid. Proponitur affirmatiua. *ibid.*
Soluuntur rationes opinionis affirmatiuæ. *num.* 18.
Assignatur verum fundamentum opinionis negatiuæ, num. 19.
An sicut raptus irritat matrimonium inter raptorem, & raptam, irritet etiam sponsalia. *num.* 20.

1. *Prima conclusio.*

DIco primò, vt breuitatem amemus, si fœmina sit sui iuris, & raptui consentiat, quamuis raptor armis vtatur, ne aliquis impedimento sit, dum raptum exercet, & de facto sibi impedientibus resistit, non est verè & propriè raptus, nec pœnis ordinariis Concilij, nec iuris ciuilis punietur, sed aliis mitioribus ad libitum iudicis arbitrariis, neque in confessione aliqua circumstantia explicanda est, quamuis impedientibus vis inferatur. Ita docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 7. Nauarrus *lib.* 5. *consiliorum tit. de raptoribus, consil.* 1. *num. vnico.* Hippolyt. *l. vnica, num.* 16. *C. de raptu virginis.* Mascard. *de probationibus, concl.* 1259. *quæst.* 154. *n.* 29. Sanchez *lib.* 7. *de matrimonio, disp.* 12. *num.* 6. *&* 4. & alij, quos citat Sanchez allegatus. Probatur, quia volenti & consentienti nulla fit iniuria; vnde cùm illa sit sui iuris, & velit, & consentiat, nemini fit propriè iniuria, ac proinde talis raptus verè, & propriè non dicetur raptus, sed lato modo, & impropriè.

D. Thom. Nauarr. Hippol. Mascard. Sanch.

Nec refert Abbas *in cap. penult. de raptoribus, num.* 4. & Angelus *l. vnica, de raptu virginis, n.* 5. & alij, qui existimant verum raptum esse, quantumuis fœmina sui iuris sit, & consentiat; ex eo fundamento, quòd illa non habeat dominium sui corporis, vt membra sua raptui illicito exponat. Sed ad hoc respondemus, illam verum habere dominium sui corporis vt licitè, & illicitè raptui, & copulæ illud exponat; vnde si illicitè libens ac volens exponit, peccabit contra sextum præceptum, & est peccatum fornicationis simplicis, non raptus, nec contra iustitiam, quia nemini raptor facit iniuriam, vt patet.

2. *Secunda conclusio.*

Dico secundò, si fœmina sub aliena potestate posita dissentiat, quamuis parentes, & tutores illius, vel illi, sub quorum potestate est, consentiant, verus raptus erit puniendus ordinariis, & rigorosis pœnis iuris ciuilis, & Canonici Concilij Tridentini, & in confessione necessariò erit explicanda circumstantia iniuriæ ipsi fœminæ illatæ, & aliter confessio erit inualida, quia mutat speciem peccati luxuriæ, & de fornatione simplici trahit ad raptum, ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 7. Sanchez *lib.* 7. *de matrim. disp.* 12. *num.* 8. Nauarr. *in summa cap.* 16. *num.* 3. Toletus *lib.* 7. *cap.* 17. Petrus Nauarra *lib. de restit. cap.* 3. *in noua edit. dub.* 1. *num.* 418. Henriq. *lib.* 12. *de matrim. cap.* 14. *num.* 4. Rodrig. *tom.* 1. *summa in* 2. *edit. cap.* 272. *num.* 1. Farinacius *tom.* 4. *quæst.* 145. *num.* 125. Valentia 2. 2. *disp.* 9 *quæst.* 3. *puncto* 3. *col.* 7 *§. Raptus*, & alij, quos citat Sanchez. Ratio est, quia parentes non habent dominium corporis puellæ, neque facultatem illam exponendi, aut maritandi contra illius positiuam voluntatem, vt patebit infrà *num.* 7.

D. Thom. Sanch. Nauarr. Tolet. P. Nauarra. Henriq. Rodrig. Farinac. Valentia.

3. *Tertia conclusio.*

Dico tertiò, si fœmina sub aliena potestate posita consentiat, parentes verò dissentiant, vel qui loco parentum sunt, vel tutores, vel curatores, fratres, & propinqui, si sub illorum potestate est, huiusmodi raptus non ordinariis, sed arbitrariis iudicis pœnis iure ciuili punietur; (quid verò dicendum de pœnis Concilij Tridentini, statim dicemus *à num.* 5. Est tamen necessariò confitenda illa circumstantia iniuriæ respectu parentum, quia mutat speciem peccati, & de fornicatione simplici trahit ad raptum, ita docet Sanchez *lib.* 7. *de matrimonio, disput.* 12. *num.* 12. *&* 35. Hippolytus *l. vnica, num.* 6. *C. de raptu virginis.* Farinacius *tom.* 4. *quæst.* 145. *num.* 118. Rebellus *verb. luxuria, initio.* Syluester *ibi quæst.* 6. *dicto* 2. Bernon. *de publicis concubinariis*, vbi de stupro, *num.* 29. habetur *tom.* 2. *tractatuum part.* 1.) Salzedo *in pract. cap.* 78. *n.* 2. *fine*, glossa *in cap. contingit* 1. *de sentent. excommunicationis, verb. iniuriosa*, in quodam simili, nimirum in Clerico, cuius consensus non liberat in ipsum manus iniicientem à sententia excommunicationis, vt textus ille decidit. Iul. Clar. *lib.* 5. *recept. §. raptus, num.* 3. & multi, quos citant Sanchez & Farinacius. Probatur, quia, vt habetur *in cap. non afferamus* 24. *quæst.* 1. *& Auth. vt patr. filij succed. §. Quia verò*, pœnæ debent commensurari delicto, & longè minus delictum est, quando fœmina consentit dissentientibus parentibus, quàm quando omnes dissentiunt; nam hîc solùm datur raptus improprius respectu parentum, & non respectu ipsius fœminæ; at in raptu voluntas potius fœminæ, cui iniuria directè infertur, spectanda est; non ergo pœna ordinaria talis raptus, sed alia arbitraria arbitrio iudicis puniendus est, quicquid alij velint.

Sanch. Hippol. Farin. Rebellus. Syluester. Bernon. Salzedo. Iul. Clar. Sanch.

Nec refert quòd aliquando iudices condemnent raptores ad mortis pœnam, probato consensu fœminarum in talem raptum, quia tunc procedunt ex præsumptione quadam iuris; præsumit enim ius vim illi fuisse illatam importunis precibus, dolosísve suasionibus, vt constat ex verbis *legis vnicæ*, *§. Et siquidem, vers. pœnas autem, C. de raptu virginis*, ibi, *quia hoc ipsum velle mulierem ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur, nisi etenim eam solicitauerit, nisi odiosis artibus circumuenerit, non faceret eam velle in tantum dedecus sese prodere.* & docent Sanchez *lib.* 7. *de matrim. disput.* 12. *num.* 9. & Salicetus *ea l. vnica, num* 29. *&* 30. & Ruinus *consil.* 122. *num.* 5. *vol.* 4. Decianus *tract. criminali, lib.* 8. *cap.* 7. *n.* 19. & Cantera *quæst. criminali cap.* 4. *num.* 20. & alij: quòd verò circumstantia iniuriæ respectu parentum necessariò sit in confessione explicanda tanquam mutans speciem peccati, patet etiam, quia raptus ille illis valdè iniuriosus est, ac proinde respectu illorum nouam rationem iniustitiæ, & iniuriæ affert necessariò in confessione explicandam, vt expresè docet Sanchez *lib.* 7. *de matrim. disput.* 12. *num.* 35. Nam quamuis fœmina virgo etiam iniuriam non inferat patri in sui deflorationem consentiens, nec ipsam volentem deflorans, vt latè probauimus suprà cùm de stupro egimus; tamen extractio, & abductio fœminæ consentientis è domo eorum, sub quorum potestate est, illis extractioni renitentibus, manifestam respectu illorum continet iniuriam, ac proinde nouam culpam iustitiæ aduersam, & cum Sancio idem docent *dicto num.* 35. Abulensis *cap.* 5. *in Matth. quæst.* 203. Veracrux *Append. ad speculum*, vbi de raptu, *folio mihi* 82. *§. consequenter.* Ouandus *in* 4. *dist.* 42. *disput. vnica, proposito* 12. Henriq. *lib.* 12. *de matrim. cap.* 14. *num.* 4. Toletus *lib.* 5. *summæ, cap.* 12.

Sanch. Salicet. Ruin. Decian. Cantera.

Abulensis. Veracrux. Ouand. Henriq. Tolet.

Sà. Valentia. Rodrig. *cap.12. num.7.* Sà *verb. matrim. num.9.* Valentia *2.2.disput.9.quæst.3.puncto 3.colum.7.§.raptus.* Manuel.Rodrig. *tom.1.summæ in 2. edit.cap.232. num.1.*& alij.

4. *Quid si filia consentiat ignorantibus parentibus.* Idem quod dictum manet in hac tertia assertione, dicendum est etiam si puella rapta consentiat, non contradicentibus, sed ignorantibus parentibus illius,& qui loco parentum sunt, talem illius raptum; nam tunc etiam arbitrariis pœnis iuris communis iste raptus punietur, & non ordinariis, vt docet Sanchez *dicto lib.7. de matrim. disp.12.num.13.* & Henriq. *lib.12.de matrim.c.14. num.5.* Bossius *in practica criminali de raptu mulieris,num.16.* Abbas *in cap. penult. de raptoribus, num.4.* Ananias *ibi num.etiam 4.* & circumstantia iniuriæ negatiuæ parentum necessariò erit confitenda; quia est species distincta luxuriæ, vt docet idem Sanchez *num.36.* & Veracrux *in appendice ad speculum,*vbi de raptu, *fol.81.§.Verùm animaduersione.* Abulensis *cap.5. in Matthæum,quæst.203.* Henriq.*lib. 12.de matrimonio,cap.14 num.5.*& plures alij,quos citat,ac sequitur Sanchez *dicto n.36. & num. 32.* Et ratio est, quia quamuis tunc non detur parentum, aut eorum, qui loco parentum sunt, etiam si fratres sint, positiua contradictio, datur tamen voluntatis ipsorum defectus, qui *nolitio* appellatur, quod satis est, vt de iniuria sibi ipsis illata iustè conquerantur, & in iudicio iniuriam prosequantur, vt optimè probat Farinac. *tom.4.quæst.145.num.121.*

(Sanchez. Henriq. Bossius. Abbas. Anan. Sanchez. Veracrux. Abulensis. Henriq. Sanchez. Farin.)

5. *An ille raptus in quo fœmina consentit,& parentes dissentiunt,sit comprehensus in Concil. Trid.* Sed dubium est speciale,an ille raptus puniendus sit rigorosis pœnis Concilij Tridentini, an verò aliis mitioribus, & arbitrariis, in quo fœmina rapta consentit parentibus illius raptum omnino ignorantibus; qua de re est duplex opinio.

Opinio prima. Veracrux. Cucus. Henriq. Prima docet non esse locum pœnis Concilij Tridentini, si virgo consentiens ignorantibus parentibus rapiatur. Ita tenent Veracrux *in appendice ad speculum,*vbi de raptu, *fol.81.§.Verùm animaduersione.* Antonius Cucus *lib. 5. institutionum maiorum, tit.12. num.120.* Henriq. *lib.12. de matrimonio,cap.14.num.5.* Fundamentum huius opinionis est, quia Concilium Tridentinum intendit,ac vult fauere matrimonij libertati; vnde cùm fœmina rapta consentit,cessant pœnæ illius; quare ad incurrendas pœnas Concilij Tridentini sola contradictio voluntatis fœminæ raptæ consideranda est; vnde huiusmodi raptus non est propriè raptus, vt latè probat Sanchez *lib.7. de matrimonio,disp.12.num.36.*& nos id etiam diximus *num. præcedenti*; quare immeritò illi aptandæ erunt pœnæ Concilij Tridentini, quæ non, nisi vero raptui aptandæ sunt.

(Sanchez.)

Opinio secunda. Abbatis. Bossius. Pegner. Secunda opinio docet pœnas Concilij in eo raptu locum habere,& hoc deducitur ex doctrina Abbatis *in cap. cum causa, n.4.de raptoribus,*quem refert,ac sequitur Bossius *in tit.de raptu mulierum, num.16.*& Lud.Peguer.*decis.criminali 43. num.3. & 6.* quatenus dicunt committi verum, & proprium raptum in puellam sui iuris consentientem, & fundamentum illorum est, quia mulier non est domina corporis sui, nec se potest raptui tradere,nec membra sua exponere,*l.liber homo ff. ad legem Aquiliam.* Verùm ista opinio nullum habet fundamentum; mulier enim verè est domina corporis sui,& si illud tradit, & raptui consentit solùm,sequitur illicitè consentire, & cum peccato,vt suprà diximus Et ideo primæ opinioni adhæreo, & eam etiam docet Sanchez *lib.7.de matrimonio, disp.13. num. 13.* & Farinacius *tom.4.*

(Sanchez. Farin.)

quæst.145. num.124. & fundamentum Sancij patebit infrà *num.7.* Sancius.

6. *Quid si parentes actu dissentiant,& fœmina consentiat.* Maius dubium est,quid dicendum sit si parentibus inuitis, & resistentibus fœmina raptui consentiat,qua de re partita est etiam opinio.

Opinio prima. Nauarr. Ouand. Salzedo. Henriq. Sà. Veiga. Rodrig. Tolet. Prima docet per huiusmodi raptum incurri pœnas Concilij Tridentini. Ita Nauarr. *lib.4. consil.in 1. edit.tit.de sponsalibus, consil.32.num.vnico, in 2. edit. lib.5. tit. de raptoribus, consil. 2. num. vnico.* Ouandus *in 4.dist 42.disp.vnica, propositione 12.* Salzedo *in practica,cap.78.§.vltimo.* Henriquez *lib.12. de matrimonio,cap.14.num.4.* Sà *in summula,verb.matrimonium, num.9.* Veiga *tom.2. summæ cap. 34. casu 157. notabili 1.* Rodriguez *tom.1.summæ,in 2.edit.cap.232.num.1.* & videtur idipsum sentire Toletus *lib.7. summæ, cap.13.n.2.* dum explicans hoc Concilij decretum, asserit habere pœnas Concilij locum,cùm fœmina è domo parentum, vel eorum, sub quorum cura est, ipsis inuitis abducitur.

Opinio secunda. Sanchez. Secunda opinio negat,eam tenet solus Sanchez *lib.7.de matrimonio,disput.13.num.13.versu,at grauior est*; quia Concilium solùm intendit fauere libertati matrimonij, & cauere ne fœminæ contra suam voluntatem illud cogantur inire, ad quam libertatem nihil confert parentum voluntas, neque enim Concilium Tridentinum honestatem matrimonij considerat, (ait Sanchez) sed solam eius libertatem; quod inde patet, quia ad valorem matrimonij inter raptorem, & raptam solum petit raptam ad pristinam libertatem restitui, ac in loco tuto, & libero reponi; & quidem hoc fundamentum Sanctij optimum videtur, & ideo vtraque opinio est valde probabilis; qui tamen primam sequutus fuerit, ad hoc fundamentum Sancij respondebit, Concilium fauere voluisse libertati matrimonij honesti primariò,& per se; ad honestatem autem illius multum conferre placitum, & voluntatem parentum; vel eorum, sub quorum potestate fœminæ raptæ sunt. Cùm verò peracto raptu addit, valeat matrimonium inter raptorem, & raptam, si ab illius potestate fuerit separata, & in loco tuto posita, & liberè eam valeat in matrimonium habere, id fecit Concilium, vt famæ illius consuleret, ne infamata maneret, nam prima, & præcipua intentio Concilij fuit raptibus obuiare, & fauere libertati honesti matrimonij; quod inde patet, quia peracto raptu,si illa in loco tuto posita illum in virum habere consenserit, non manet ille liber à pœnis, vt expressè Concilium ait; signum ergo est, quòd solùm, vt honori fœminæ consuleret, permittit hoc matrimonium, cùm tamen primaria intentio illius sit fauere libertati honesti matrimonij,vt dixi.

7. *Quid si fœmina resistat, & parentes consentiant.* Sanchez. Illud certum est,nempe, si fœmina rapta inuita abducatur volentibus, ac consentientibus parentibus,incurrere raptorem, & illum iuuantes, auxilium, consiliúmque præbentes, pœnas prædicti Concilij; vt optimè notat Sanchez *lib.7.de matrimonio,disput.13.num.13.fine,* & nos iam id probauimus *num.2.* & ratio est, quia in Concilio Tridentino solùm voluntas fœminæ, & illius contradictio attenditur,cùm illi præcipuè fiat iniuria; ac proinde tota ratio veri raptus pendet à voluntate illius, vt ex dictis patet.

8. *An pœnæ Concilij locum habeant in raptoribus puerorum.* Illud etiam certum est, pœnas Concilij Tridentini non habere locum in raptoribus puerorum, quia inter illos, & pueros non potest consistere matrimonium; Concilium autem huiusmodi pœnis vult tantùm libertati matrimonij fauere,

fauere, vt ſæpe dictum, ac repetitum manet.

9. *An in raptu meretricis, aut coniugatæ.* Sed quid ſi raptus ſit meretricis, aut coniugatæ, aut cuiuſuis alterius ſtatus fœminæ, quæ habeat impedimentum dirimens matrimonium cum raptore? Reſpondeo comprehendi in pœnis huius decreti raptorem cuiuſcumque fœminæ, ſiue virginis, ſiue corruptæ, ſiue meretricis, ſiue Monialis, coniugatæ, honeſtæ, inhoneſtæ, & cuiuſcumque ſtatus, aut ætatis ſit; ita docet expreſsè Sanchez *lib. 7. de matrimonio, diſput. 13. num. 14.* Veracruz *in appendice ad ſpeculum,* vbi de raptu, *fol. 81. § hic conſiderandum.* Et ratio eſt, quia Concilium Tridentinum non punit quemcumque raptum, ſed qui cauſa matrimonij ineundi fit cum fœmina è domo parentum abductu; ac proinde qui libertatem matrimonij offendit, qui non minus impeditur, & offenditur, quando fœmina honeſta, coniugata, aut Monialis, vel ſimplex caſtitatis votum habens inuita rapitur, quàm quando fœmina inhoneſta rapitur, vel cuicumque alterius ſtatus. Nec obſtat, quòd cum coniugata, & Moniali non poſſit validum conſiſtere matrimonium, quia, vt ſuprà probauimus, Concilium punit affectum, & ad ſolum affectum, & intentionem attendit, & non attendit ad valorem matrimonij, quod amplius patebit ex numero ſequenti.

Sanchez. Veracruz.

10. *An in raptu Monialis.* At dices non poſſe habere locum huiuſmodi pœnas, quando fœmina eſt Monialis, coniugata, vel habens quodcumque aliud impedimentum dirimens matrimonium, ſiue ex parte raptoris, ſiue ex parte raptæ tale impedimentum detur, & id colliges ex his verbis Concilij Tridentini: *Quòd ſi rapta à raptore ſeparata, & in loco tuto, & libero conſtituta illum in virum habere conſenſerit, eam raptor in vxorem habeat,* vbi apertè ſupponit Concilium raptorem, & raptam tales eſſe debere, inter quos poſſit verum matrimonium conſiſtere. Sed nihilominus dicendum eſt in eo euentu habere locum pœnas Concilij, ſi cauſa ineundi matrimonij de facto, & non de iure raptus fiat, quia Concilium nō petit poſſe inter eos iniri matrimonium validum, nec id ſpectat, ſed ſpectat ſexum, & affectum, & ſiue iure ineatur, ſiue non ineatur, ſuis pœnis illos vult afficere, quod expreſsè conſtat ex verbis; quæ ſtatim pòſt relata adiungit: *Et nihilominus raptor ipſe, & omnes illi conſilium, aut auxilium, & fauorem præbentes, ſint ipſo iure excommunicati*; ac ſi dicat, non minus comprehendatur his pœnis raptor ipſe raptam ducens, quàm ſi non ducat, ac proinde delictum quod hîc punitur, ſola ipſa violenta abductione conſummatur, ſi fiat ad ineundum matrimonium; nec enim deſiderat Concilium, ſint ipſi habiles, nec ne, ad illud contrahendum, ſiquidem illud contrahere, aut non contrahere, nihil confert ad pœnas, nec ſupponit ſemper fore illos habiles ad contrahendum matrimonium; ſed quando illud iniri permittit, deſiderat, vt fœmina rapta in loco tuto ſit, & plenæ libertatis reddita, vt patet. ita Sanchez allegatus *diſput. 13. num. 14.* & id iam diximus *cap. 10. num. 7.*

Sanchez.

11. *An in raptu propriæ ſponſæ de futuro.* Ex dictis ſequitur non comprehendi hoc decreto raptum propriæ ſponſæ de futuro, inuitis parentibus ipſius raptæ; quia iure communi raptus iſte à pœnis liberatur, vt patet ex *cap. penult. de raptoribus,* vt probat Sanchez *lib. 7. de matrim. diſput. 12. num. 15.* quòd Concilium Tridentinum minimè corrigit, & ita ſentiunt idem Sanchez *ibidem,* & alij, & Henriquez *lib. 12. de matrimonio, cap. 14. num. 4. & 5.* Sà *in ſummula verb. Matrimonium, in principio, n. 9.* Rodriquez *tom. 1. ſummæ, in 2. editione, cap. 232. num. 4.* Azor *tom. 3. lib. 3. cap. 14. quæſ. 1.* Filliucius *tom. 2. tract. 30. in ſextum præceptum Decalogi, cap. 6. num. 113.* Abb. *in cap. cum cauſa, de raptoribus,* & alij. nam quamuis iure ciuili ſit raptus, *l. 1. C. de raptu virginis, & l. raptores, de Epiſcopis & Clericis*; at iure Canonico non eſt raptus ſi abducatur ad conſummandum matrimonium cum ea, *cap. cum cauſa, de raptoribus,* quòd ſi abducatur ad turpem actum cum ea exercendum, vt fornicationis, vel alterius extra matrimonium, ſic erit raptus iure Canonico, & pœnis Concilij comprehendetur, vt notarunt ſpecialiter Azor, Filliucius, & Abbas allegati, & addit Henriquez citatus *num. 5.* non comprehendi raptorem his pœnis Concilij, ſiue volens, ſiue nolens ſponſa ad conſummandum matrimonium abducatur, non tamen credit id verum Sanchez, quia textus dicti *cap. cum cauſa, de raptoribus,* expreſſis verbis loquitur de fœmina volente, quæ raptui conſentit inuitis parentibus, & non de fœmina, ſeu ſponſa nolente, non enim violenter cogi poteſt ad ſeruandam ſponſalium fidem; quare ſi nolens abducatur ſponſa, pœnas proculdubio Concilij incurret ſponſus raptor, etiamſi ad conſummandum matrimonium illum abducat, & cum Sancio id expreſsè ſentit Azor citatus *quæſ. 3.* ab illis tamen diſſentit omnino Filliuc. allegatus *n. 114.* quia ad verum raptum requiritur, vt fiat cauſa libidinis, non cauſa matrimonij ineundi, & conſummandi; quando ſponſalia præceſſerunt, ſed falſo nititur fundamento, nam, vt optimè docet Sanchez *lib. 7. de matrimonio, diſput. 13. num. 5.* non punitur in hoc decreto Concilij, raptus qui eſt ſpecies luxuriæ, & qui cauſa libidinis fit, ſed cauſa ineundi matrimonium, niſi ex vtraque cauſa ſimul fieret, tunc enim ea ſola ratione, quòd cauſa matrimonij fieret, comprehenderetur ſub hoc decreto, & ideo opinio Sancij eſt vera, tum propter hoc principium, tum quia cùm ſponſa non teneatur ſeruare fidem ſponſalium, nec poſſit cogi ad illam ſeruandam, ſequitur, vt ſi nolens abducatur, cauſa libidinis etiam abducatur, vt patet.

Henriq. Sà. Rodrig. Azor. Filliuc. Abb. Henriq. Sanch. Azor. Filliuc. Sanch.

Idem dicendum eſt de raptu ſponſæ per verba de præſenti ductæ; nam ſi illa etiam inuita, ac nolens rapiatur ad conſummandum matrimonium, erit locus pœnis eiuſdem Concilij; ſecus ſi volens; & ratio eſt, quia ſpatio duorum menſium ſibi à iure conceſſo gaudere poteſt ad deliberandum de religionis ſtatu, & cùm ſponſa vtatur ſuo iure, maritus illi infert violentiam, & iniuriam, eam cogendo ad conſummationem matrimonij ante tempus, & illa conſummatio violenta vel procedit ex cauſa libidinis, vel indicat eiuſdem libidinis magnam intemperantiam, cuius cauſa raptus aſſumptus fuit, ita colligitur ex Doctoribus præcitatis, & docet expreſsè Azor allegatus *quæſ. 4.* 12. *An in ſponſa per verba de præſenti ducta.*

Azor.

Quid ſi fœmina volens abducta ſit; & poſtea renitatur, aut è contra, ſi nolens abducatur, & poſtea velit, ac conſentiat. 13. *An quando fœmina à principio voluit, & poſtea noluit, & quid è contrario.*

Reſpondeo primò, non eſſe locum his pœnis Concilij ſi fœmina volens abducta ſit; quamuis poſtea facti pœniteat, & renitatur; eſſe verò ſi initio renitatur, quamuis poſtea conſentiat; ita docet Sanchez *lib. 7. de matrimonio, diſput. 13. num. 9.* Guido de Suza relatus ab Alberico *l. penultima, num. 6. C. de Epiſcopis, & Clericis,* Gaudinus de *maleficio, titulo de multis quæſtionibus dependentibus à ſtatutis, num. 21.* Albericus *l. vnica; C. de raptu virginis,*

Sanchez. Guido. Alberic. Gandinus. Alberic.

virginis, num.16. Et ratio est, quia in raptu spectandum est initium, in quo totum delictum consummatur; vnde cùm raptus solam abductionem inuoluntariam petat, vbi ea deficit, non erit locus pœnis Concilij; deficit autem cùm fœmina vult, & consentit in sua abductione, licèt parentes repugnent, quamuis de iure ciuili, vt diximus, talis raptus pœnis arbitrariis, non ordinariis puniatur; vnde non placet Albericus *in dicta l. penultima, C. de raptu virginis, num. 7.* reprobans hanc sententiam, loquitur enim iuxta suam opinionem, qua tenuit esse verum raptum, quamuis fœmina libenter velit, ac illi consentiat, quam iam alibi reprobauimus. — Alberic.

Respondeo secundò è contrario esse locum huiusmodi pœnis prædicti Concilij, si fœmina initio dissentiat, quamuis postea consentiat, ita deducitur ex hic dictis, & docet idem Sanchez allegatus *dicto num.9. & disput. 12. num.7.* & Carrerius *in practica criminali*, vbi de raptu, §. 2. *casu principali, num.10.* Peguer. *decisionibus criminalibus, cap. 43. num 7.* Guido *singulari 569. num.1.* Enimuerò, vt diximus, initium in raptu spectandum est, in quo violentia, & iniuria intercedit, & infertur, vt patet. — Sanchez. Carrer. Peguer. Guido.

14. *An ad incurrendas pœnas Concilij requiratur copula.* Ex dictis infertur ad pœnas Concilij Tridentini incurrendas nihil referre, an sequatur, vel non sequatur copula, quia in illo non punitur raptus causa libidinis factus, sed causa tantùm ineundi matrimonium, ad quem copula nihil refert. Ad pœnas autem iuris ciuilis in eodem iure statutas contrahendas requiritur copula, quia tunc raptus perfectam rationem delicti habet in iure ciuili, cùm copula consummatur; quare dum non consummatur, non ordinaria pœna mortis naturalis punietur talis raptus, quamuis libidinis causa fiat, sed arbitraria iudicis; ita Sanchez *lib.7. disput.13. num.8. de matrimonio.* — Sanchez.

15. *Quid de raptu facto, vt rapta contrahat cum alio tertio.* Quid autem de raptu facto, vt rapta ineat matrimonium cum altero à raptore diuerso, v. c. si quis proprio motu non petente, nec rogante, aut mandante, qui matrimonium initurus est, fœminam aliquam rapiat, non vt secum, sed cum alio matrimonium contrahat? Respondeo huiusmodi raptorem non subdi pœnis decreti Concilij Tridentini, ac proinde valere matrimonium cum illo tertio initum; si fœmina rapta liberè consentiat, quamuis nondum extra raptoris potestatem sit; patet, quia prima pœna illius decreti est vt inter raptorem, & raptam non possit consistere matrimonium, quandiu rapta sub raptoris potestate est; vnde supponit Concilium raptum eo fine faciendum esse, vt raptor raptam ducat; non ergo locus erit his pœnis, quando gratia ineundi matrimonij cum alio raptus exercetur, ac fit; si autem petente, & mandante eo, qui initurus erat matrimonium, raptus fuit factus, id sufficit, vt matrimonium cum illo sit inualidum, nisi prius in loco tuto rapta fœmina constituatur, & deinde incurrat ille, qui mandauit, vt raptus fieret, cæteras Concilij pœnas tanquam verus raptor; si verò, qui raptum fecit tanquam auxilium ferens incurrat excommunicationem, & cæteras auxiliantium pœnas: at cùm ipso validè potest fœmina contrahere prius, quàm in loco tuto reponatur, vt bene docet Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput.13. num.6.* — Sanchez.

16. *An ad incurrendas pœnas Concilij requiratur traductio de loco ad locum.* Notabis autem vt raptus comprehendatur in hoc decreto Concilij Tridentini, requiri traductionē de loco ad locum; quod probatur euidenter ex verbis ipsis ipsius Concilij Tridentini in decreto de reformatione cap.6. sessione 24. *Quandiu ipsa in potestate raptoris manserit.* & deinde, *quòd si rapta à raptore separata, & in loco tuto, & libero constituta.* quæ omnia verba apertè indicant raptam esse fœminam de loco, in quo erat, & ductam in quo nunc est sub potestate raptoris, & ita docent expresè Nauarr. *lib.5. Conciliorum, in vtraque editione, titulo de raptoribus, consil.1. num.vnico.* Manuel Rodriguez *tom.1. summæ in 2. edit. cap.232. num.2.* Sà *in summula, verb. Matrimonium, num.9.* Veiga *tom.2. summæ, cap.54. casu 157. notabili 2.* Sanchez *lib.7. de matrimonio, disput.13. num.7.* — Nauarr. Rodrig. Sà. Veiga. Sanchez.

17. *An pœnæ Concilij comprehendant illum raptum in quo fœmina virum rapit.* Hinc deducitur ex dictis non esse locum his pœnis Concilij Tridentini, si fœmina virum rapiat nolentem, vt secum ineat matrimonium, quia decretum Concilij de solo raptore expresè loquitur. patet ex verbis illius decreti, *Quandiu ipsa in potestate raptoris manserit*; & postea pœnas decernens ait, *nihilominus ipse raptor*, &c. vnde cùm huiusmodi decretum sit correctorium, & pœnale, & loquatur solùm de viro raptore fœminæ, ad fœminam viri raptricem non est extendendum, vt iam diximus *in cap.10. præcedenti, num.7.* quia datur diuersa ratio vtrobique, vt patebit infrà *in num. 19.* & idipsum docet Sanchez *lib.7. de matrimonio, disput.14 num.16.* & Veracrux *in appendice ad speculum*, vbi de raptu, *fol.84.§ Respondetur, quòd*, & ideo addit Sanchez, vt matrimonium inter raptricem, & raptum valeat, non est necesse, vt raptus in loco tuto ponatur, & vt à potestate illius separetur, sed sufficit vt liberè consentiat sub illius potestate adhuc existens. Hæc opinio Sanctij est satis probabilis, quamuis contrarium teneant Henriq. *lib 12. de matrim. cap.14. num.4.* Manuel Rodericus *tom.1. summæ in 2. editione, cap 232. num 4* Veiga *tom.2. summæ, cap.54. casu 157. notabili 5.* Vela *tractatu de pœnis delictorum, cap.29. §.3. ex illa*; Cantera *quæstionibus criminalibus, quæst. tangenti punitione delicti, cap.4. num.20.* Azeuedo *lib.8. de recopilatione, tit.13. l.2. num.95.* & alij quos citat Sanchez *dicto lib.7. disput.12. num.14.* Qui omnes dicunt, non solum virum raptorem fœminæ, sed etiam fœminam raptricem viri pœnis ordinariis iuris ciuilis, & Canonici esse puniendam, non arbitrariis, ac proinde pœna mortis, & insuper pœnis decreti Concilij Tridentini esse afficiendam. Fundamentum illorum est, — Sanchez. Veracrux. Henriq. Roderic. Veiga. Vela. Cantera. Azeuedo. Sanchez.

Primò, quia quamuis *l. vnica, C. de raptu virginis*, loquatur de viro rapiente fœminam, & *l. regia 3. titul.20. partita*, cùm militer eadem ratio in fœmina rapiente virum, ad eundem raptum extendenda est.

Secundò, quia textus prohibentes incestuoso petitionem debiti, de solo viro loquuntur, & tamen de fœminis etiam incestuosis intelliguntur, ob identitatem rationis, vt docet Sanchez *lib.7. de matrimonio, disp.15. num.2.* — Sanchez.

Tertiò, quia, vt latè probat idem Sanchez *dicto lib.7. disp. 16. num. 5.* quamuis textus decernant vxoricidium esse impedimentum dirimens ad ineundum matrimonium, tamen multi, & graues Doctores id extendunt ad viricidium, ob eandem rationem.

Quartò demum, quia *lex vnica, §. & si quidam, vers. pœnas autem*, clarè loquitur de masculis & fœminis, & ad finem ita concludit. *Sed etsi quis inter hæc ministeria seruilis conditionis fuerit cōprehensus citra sexus discretionē, eisdem pœnis subdatur,* vnde

vnde cùm hîc lex loquatur de opem ferentibus raptori; & tam fœminas, quàm viros huiusmodi opem ferentes lex comprehendat iisdem pœnis, à fortiori fœmina etiam raptrix illis comprehendetur. Vtraque opinio est valde probabilis, in primam tamen inclino, & ad fundamenta huius secundæ, sic respondeo.

18. *Soluuntur rationes opinionũ affirmatiuæ.* Ad primum dico non esse extendendas easdem pœnas ad fœminam raptricem, quia decreta pœnalia non sunt extendenda de casu ad casum, vt dictum manet.

Ad secundum dico subesse prorsus eandem rationem affinitatis contractæ cum altero coniuge in vtroque casu, & incestum solere contingere, tam in viris, quàm in fœminis, imò fortè frequentius in fœminis, quàm in viris, & ideo pœnas illius vtrisque esse æqualiter aptandas; at rarissimè contingere, quòd fœminæ viros rapiant, & ideo illis non posse accommodare pœnas iuris ordinarias, cùm leges non soleant comprehendere casus rarissimè contingentes.

Ad tertium dico contrariam sententiam, quæ docet ex viricidio non pullulare impedimentum dirimens, esse veriorem & tenendam, quam docet Sanchez *dicto lib. 7. disp. 16. num. 6.* Syluester *verb. Matrimonium 7. quæst. 6. dicto* 1. Armilla *ibi num.* 58. Toletus *lib. 7. summæ, cap. 15. num. 3.* Ledesma *2. part. 4. quæst. 62. art. 2 paulo post initium.* Veracrux *1. part. speculi, art. 24. conclusione 3.* Matienzo *lib. 5. recopilationis, titulo 1. rubrica glossa 1. num.* 140. Sà *in summa verb. Matrimonium*, vbi de imped. *num. 6.*

Sanchez. Syluester. Armilla. Tolet. Ledesm. Veracrux. Matienzo. Sà.

Ad quartum dices eum locum potius fauere nostræ sententiæ, quàm illi contrariæ, nam ibi imponitur pœna, siue masculis, siue viris auxiliantibus viro, qui mulierem rapit, ex quo non sequitur fœminæ quoque raptrici imponi, quia raptus subditus pœnis, & auxilium hoc, versantur circa eandem actionem, sicut versatur rebaptizatio Sacerdotis, & ministerium acolyti illi ministrans; ac proinde optimè inferri auxiliantes viro, siue fœminæ, siue masculi sint, vt rapiant fœminã, incurri easdem pœnas: at quis non videt auxilium obnoxium illis pœnis non esse, si fœmina virum rapiat, vt cum illo matrimonium ineat.

19. Et adhuc pro vnico fundamento primæ opinionis hanc solam addimus rationem, quia maior honestas desideratur in fœminis, quàm in viris, vt patet ex *l. si furiosi, C. de nuptiis*, vnde grauius delictum est raptus fœminæ perpetratus à viro, quàm raptus viri perpetratus à fœmina, quia nec masculus in raptu, nec eius parentes, & propinqui æqualem iniuriam patiuntur, ac quando fœmina rapta est; quamobrem cùm pœna delicto respondere, ac commensurari debeat, iustum non est, vt pœna raptori fœminarum iure imposita accommodetur mulieri virum rapienti; quare est diuersa ratio vtrobique.

20. *An sicut raptus irritat matrimoniũ inter raptorem, & raptam, irritet etiam sponsalia.* Ad finem huius præcepti dubitatur, an sicut Concilium Tridentinum irritat matrimonium inter raptorem, & raptam quandiu sub illius potestate est, irritet quoque sponsalia tunc inita? Respondendum est affirmatiuè, ita docent Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disput. 13. num. 17. vers. Dicendum est.* Nauarrus *lib. 4. consiliorum in 1. editione, tit. de consang. consilio 3. num. 6. in post lib. 5. titulo de raptoribus, consilio vltimo, num. 5.* Manuel Rodrig. *tom. 1. summæ cap. 232. n. 3. in editione 2.* Veiga *tom. 2. summæ cap. 34. casu 157. notabili 3.* Fundamentum illorum est, quia lex pœnalis extendi debet ad casus similes, vbi omnino eadem ratio militat; quod hîc reperitur, nam Concilium Tridentinum irritauit pro eo tempore matrimonium, consulens plenæ libertati ad id requisitæ, quæ omnino plena est, dum rapta manet sub raptoris potestate, quæ ratio in sponsalibus etiam militat, ad quæ iura quoque plenam libertatem desiderant, vt patet.

Sanchez. Nauarr. Rodrig. Veiga.

Finiendum hîc nobis erat totum hoc sextum præceptum; sed quoniam, vel post editionem nostri tomi in quinque præcepta sanctæ Matris Ecclesiæ, in quo non nihil egimus de solicitatoribus fœminarum in sacramento Confessionis iuxta dispositionem constitutionum, ac diplomatum Sanctissimorum Pontificum Clementis VIII. & Pauli V. fuit hac de re à Sanctissimo Domino Nostro Papa Gregorio XV. expeditum aliud diploma; vel si ante editionem nostri illius tomi expeditum fuit, nullam notitiam de illo tunc habuimus, in quo prædictus Summus Pontifex Greg. XV. omnium suorum prædecessorum diplomata hac de re expedita confirmauit, ac corroborauit, & multa de nouo statuit, auxit, & declarauit, quæ vel in aliis constitutionibus aliorum Summorum Pontificum non erant, vel non ita expressa erant; operæ pretium duximus, aliqua, quæ in prædicto nostro illo tomo in quinque præcepta sanctæ Matris Ecclesiæ iuxta dispositionem constitutionum aliorum Summorum Pontificum tradidimus, ad dispositionem iuris noui, & constitutionis Gregorij XV. reducere, & accommodare, & insimul casus explicabimus, quos de nouo Sanctissimus hic Pontifex auxit, in quibus solicitatæ personæ suos solicitatores tenentur denunciare, & vt in hac re cum claritate, & distinctione procedamus, intexemus omnia diplomata super hac re expedita ab aliis Sanctissimis Pontificibus, vt videamus, quæ in hoc vltimo diplomate, & constitutione sua Sanctissimus hic Pontifex auxit, atque statuit, vt in omnium notitiam veniat, quid de nouo ab eo auctum fuerit, ac statutum in hoc negotio, & vt Confessarij in hoc foro sacramenti Pœnitentiæ sciant quomodo se gerere, ac gubernare circa hoc negotium debeant. 21.

Visum autem nobis fuit hanc materiam de solicitantibus, & solicitationibus ad finem huius sexti præcepti reseruare, propter cognationem, & affinitatem materiarum, tota enim materia sexti præcepti cum hac coincidit, & inter se sunt valde affines, & cognatæ, & ideo hîc melius, quàm alibi tractari, & explicari potest. Faxit Deus Opt. Max. vt in illius gloriam, & prouentum animarum cedat; hic enim semper est, & fuit noster scopus, hic noster finis, ad quem nostri labores, nostræque vigiliæ collimant. 22.

***

CAPVT

Caput XII.

Datur notitia omnium constitutionum circa Sacerdotes confessarios in confessione solicitantes, inquiruntur difficultates circa illas, & notantur quæ de nouo aucta sunt, à Sanctissimo Papa Gregorio XV. in sua noua constitutione hac de re expedita.

Summarium.

Referuntur Breuia, & constitutiones, quæ à Sede Apostolica emanarunt circa solicitantes in confessionibus sacramentalibus. num. 1.
Refertur ad integrum constitutio Pij IV. num. 2.
Dubitatum fuit tempore Clementis VIII. an iurisdictio in hoc Breui Inquisitoribus concessa contra Sacerdotes fœminarum solicitatores illis fuerit priuatiuè concessa, an cumulatiuè; & respondit Summus Pontifex respectu Prælatorum Regularium, quoad Sacerdotes regulares illis subditos esse Dominis Inquisitoribus priuatiuè concessam, n. 3.
Quid respectu Episcoporum, ibid. & num. 5. & 11.
Refertur integra declaratio Clementis VIII. num. 4.
Doctrina, quam tradidimus in nostro primo tomo in quinque præcepta S. M. E. intelligenda est intra terminos & dispositionem huius Breuis, & constitutionis Pij IV. & intra terminos declarationis Clementis VIII. & intra terminos, & dispositionem Breuis Pauli V. non intra terminos Breuis Greg. XV. quod post nostrum tomum editum fuit, vel si ante, nullam notitiā illius habuimus, in quo multa de nouo statuuntur, & declarantur, quæ non erant statuta in præcedent. Breuibus, n. 5.
Refertur Breue Pauli V. ad integrum. num. 6.
Hoc Breue idem omnino est, quod Breue Pij IV. solùm ad Illustrissimum Dominum Inquisitorem generalem Lusitaniæ destinatum fuit, cùm tamen illud destinatum fuerit ad Inquisitorem generalem Hispaniæ. num. 7.
Refertur Breue nouissimum contra solicitantes Gregorij XV. num. 9.
Hoc Breue comprehendit etiam sacerdotes confessarios solicitantes pueros, siue in actu confessionis, siue antè, vel post immediatè, quos non comprehendebant constitutiones præcedentes aliorum Pontificum. num. 8. 9.
Obligatio denunciandi solicitatores pertinet ad personas solicitatas vtriusque sexus, non ad ipsos solicitatores. num. 10.
Sufficit si personæ solicitatæ denuncient Sacerdotes sæculares suos solicitatores vel Episcopis, vel Inquisitoribus, & quid si prædicti Sacerdotes sint Regulares. num. 11.
Ex vi constitutionis Pij IV. & Pauli V. & declarationis Clementis VIII. solicitatores fœminarum denunciandi erant, ex vi autem vltimæ constitutionis Greg. XV. etiā denunciandi sunt solicitatores puerorum, & quarumcumque personarum, n. 12.
Et non solùm in actu confessionis, sed etiam post confessionem, vel ante, vel in ipso confessionario, aut loco ad confessionem electo, etiam confessione non secuta. num. 13 & 16.
Quid si Confessarius solicitet ad actus inhonestos, & illicitos cùm alio habendos. num. 14.
Quid nomine actuum inhonestorum, & illicitorum intelligatur. num. 15.
Quid si mulier accedat ad Confessarium causa confessionis, & à Confessario præueniatur, vt confessionem in aliud tempus differat, vt interim illam solicitet. num. 16.
Quid sit solicitare, occasione confessionis. num. 17.
Quid prætextu confessionis. num. 19.
Quid intelligatur per confessionarium, aut locum electum ad confessionem. num. 18.
Nulla constitutio, nec etiam hæc vltima Gregorij XV. siue in criminibus, quæ continebantur in constitutionibus antiquis, siue in illis, quæ de nouo addit, extenditur ad præteritos lapsus, ante promulgationem illarum commissos. num. 20.
Hæc constitutio noua Gregorij XV. & aliæ latæ sunt contra Confessarios tantum, non verò contra alios Sacerdotes non Confessarios. num. 21.
Non comprehenditur in illa, nec in aliis antiquis laicus, qui habitu sacerdotali Confessarium se simulat ad solicitandum, n. 22. *Aliunde tamen possunt Domini Inquisitores in eos animaduertere, sicut etiam possunt in eos, qui Missas celebrant sine sacerdotij Ordine.* ibid.
Non comprehenditur etiam in hac cōstitutione Presbyter sacramentalis confessionis interpres, si dum confessionis est interpres, pœnitentem solicitet n. 23.
Nec comprehenditur Sacerdos iurisdictione ad confessiones audiendas carens, si se Confessarium fingat, vt in confessione solicitet. Aliunde tamen potest à Dominis Inquisitoribus puniri. num 24.
Solicitantes pueros in confessione vel occasione, aut prætextu illius sunt suspecti de fide, num. 25. *Et conuicti debent abiurare.* ibid.
An solùm denunciandi sint solicitantes, qui de hoc crimine sunt iam infamati, an etiam illi, qui non sunt quomodolibet infamati. num. 26. & 27.
Iudicium authoris, n. 28. *An ante denunciationem præmittenda sit fraterna correctio, si firmiter emendandus credatur.* ibid.
Inquisitores, & Ordinarij an possint procedere simul, vel separatim contra huiusmodi solicitantes, vsque ad sententiam diffinitiuam condemnatoriam, & absolutoriam. num. 29. 30. 31. 32. & 33.
In hoc Regno Lusitaniæ possunt Domini Inquisitores ex priuilegio omnes, & quascumque causas aduersùs huiusmodi solicitatores coram Ordinariis inceptas ad se aduocare. num. 34.
Priuilegia concessa officio, non expirant morte personæ, ratione cuius conceduntur. num. 35.
Quibus pœnis huiusmodi solicitātes puniri debēt, n. 36
Probatio huius debiti spectat ad arbitrium Inquisitorum, & potest probari per testes singulares, & alia adminicula. num. 37.

A Summis Pontificibus, Paulo IV. & Pio IV. literæ emanarunt ad Inquisitores Hispaniarum, contra Presbyteros sæculares, & Regulares in sacramento Pœnitentiæ, seu in actu confessionis sacramentalis solicitantes mulieres pœnitentes ad impudicitiam, actus inhonestos, & peccata carnis, quibus Dominis Inquisitoribus facultas concedebatur procedendi contra huiusmodi fœminarum solicitatores in actu confessionis, sicut in aliis causis ad sanctissimum Inquisitionis Officium pertinentibus; vt videre est ex Breui Pij IV. dato Romæ, apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris, die 16. Aprilis, 1561. Pontificatus sui, anno secundo, quod sic habet.

1. *De Breuibus & constitutionibus, quæ à Sede Apost. emanarunt circa solicitantes in confessionibus.*

Pius Papa IV. Venerabili Fratri Episcopo Hispalensi in Regnis Hispaniarum, hæreticæ prauitatis Inqui

2. *Constitutio Pij IV. ad integrum.*

Inquisitori Generali. Cùm sicut nuper non sine animi nostri molestia accepimus, diuersi Sacerdotes in Regnis Hispaniarum, atque etiam in eorum ciuitatibus, & diœcesibus, curam animarum habentes, siue eam pro aliis exercentes, aut alias audiendis confessionibus pœnitentium deputati, in tantam proruperint iniquitatem, vt sacramento Pœnitentiæ in actu audiendi confessiones abutantur, nec illi, & qui id instituit, Domino Deo, & Saluatori nostro IESV Christo, iniuriam facere vereantur, mulieres videlicet pœnitentes ad actus inhonestos, dum earum audiunt confessiones, alliciendo, & prouocando, seu allicere, & prouocare tentando, & procurando, ac loco earum per sacramentum huiusmodi Creatori nostro reconciliationis, & grauiori peccatorum mole eas onerãdo, & in manibus Diaboli tradendo, in diuinæ maiestatis offensam, & animarum perniciem, & Christi fidelium scandalum non modicum. Nos in animum inducere nequeuntes, quòd qui de fide Catholica rectè sentiunt, sacramentis in Ecclesia Dei institutis abutantur, aut illis iniuriam faciant, fraternitati tuæ, de cuius eximia pietate, virtute, atque doctrina plurimum in Domino confidimus, per præsentes committimus, & mandamus, quatenus per te, vel per alium, seu alios à te deputandum, seu deputandos contra omnes, & singulos Sacerdotes, dictorum Regnorum, ac illarum ciuitatum, & diœcesum de præmissis, quomodolibet diffamatos, tam sæculares, quàm quorumuis etiam exemptorũ, ac Sedi Apostolicæ, immediatè subiectorum Ordinum, sæculares cuiuscumq; dignitatis, status, gradus, ordinis, conditionis & præeminentiæ existant, tã super præmissis, quàm super fide Catholica, & quid de ea sentiant, diligenter inquiras; & iuxta facultatum tibi contra hæreticæ concessarum continentiam, & tenorem procedas, ac culpabiles repertos, iuxtà excessuum suorum qualitates, prout iuris fuerit punias eos, etiamsi, & prout de iure fuerit faciendum, debita præcedenti degradatione, sæcularis iudicis arbitrio puniendos tradendo, non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac Ecclesiarum, & Monasteriorum, nec non Ordinum quorumlibet, quorum ipsi Sacerdotes fuerint, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel qualibet firmitate alia, roboratis statutis, & consuetudinibus; priuilegiis quoque, indultis, & litteris Apostolicis sub tenoribus, & formis, ac quibuscumque clausulis, & decretis, etiam motu proprio, aut aliàs quomodolibet cõcessis, etiã iteratis vicibus approbatis, & innouatis. Quibus omnibus eorum tenores præsentibus pro expressis habentes, hac vice dũtaxat specialiter, & expresè deroga[illegible], cæterisque cõtrariis quibuscũque. Datũ Romæ apud S. Petrũ sub Annulo Piscatoris, die 16. Aprilis 1561. Pontific. nostri anno 2.

3. *An iurisdictio in hoc Breui Inquisitoribus concessa contra Sacerdotes fœminarum solicitatores illis fuerit priuatiuè concessa, an cumulatiuè.*

Dubitatum fuit circa hoc Breue, & aliud eiusdem tenoris Pauli IV. tempore Sanctissimi Domini nostri Clementis VIII. an Iurisdictio, & facultas hîc concessa Dominis Inquisitoribus, contra huiusmodi fœminarum solicitatores in actu confessionis, illis fuerit concessa priuatiuè tantùm, an cumulatiuè, tam respectu Episcoporum quoad Sacerdotes, & Confessarios sæculares, quàm respectu Prælatorum Regularium quoad Sacerdotes, & Confessarios regulares, & decreto suo, expedito anno 1592. die 3. mensis Decembris declarauit eam facultatem respectu Superiorum Regularium tantummodo, cuiuslibet Ordinis, & Congregationis, etiamsi mendicantium sint, fuisse concessam Dominis Inquisitoribus, non solùm cumulatiuè, sed etiam priuatiuè, ita vt prædicti Regulares non eximantur ab onere deferendi hos solicitatores regulares, ac denunciandi illos Dominis Inquisitoribus, etiamsi suis superioribus illos deferant, ac denuncient, & nihil declarauit de Episcopis, respectu Clericorum, & Confessariorum sæcularium, in quo visus fuit Summus P. asserere respectu Episcoporum esse eam facultatem concessam Dominis Inquisitoribus, cumulatiuè, & non priuatiuè, & sic ex vi huius Breuis eos omnes eximi, & excusari ab obligatione deferendi, & denunciandi huiusmodi solicitatores Dominis Inquisitoribus, qui illos priùs detulerunt, ac denunciarunt suis Episcopis; quia cùm potestas sit cumulatiuè, & non priuatiuè concessa Dominis Inquisitoribus, satis illi suam obligationem explent, qui huiusmodi fœminarum solicitatores ipsis Ordinariis, vel Episcopis detulerint, ac denũciauerint; & id postea declarauit Gregorius XV. vt infrà videbimus; & ideo Prælati Religionum non possunt contra solicitatores sibi subditos procedere, vt expresè docet Frater Antonius de Sousa *de solicitat. tract. 2. cap. 1. num. 19.* & Emanuel Rodrig. *tom. 2. quæst. Regul. quæst. 81.* & Peña *3. part. Directorij commento 77.* Sousa. Rodrig. Peña.

4. *Quid respectu Episcoporum.*

Decretum Sanctissimi Domini Clementis VIII. in quo etiam approbat diploma Pij IV. ita habet, quod vt maiorem fidem faciat, integrum appono.

In nomine Domini, Amen. Per hoc præsens publici decreti instrumentum, cunctis pateat euidenter, & sit notum, quòd in generali Congregatione Officij sanctæ Romanæ, & vniuersalis Inquisitionis habita coram Sanctissimo Domino nostro Clemente VIII. ac Illustrissimis, & Reuerendissimis DD. Iulio Antonio Sanctorio Sancti Bartholomæi in Insula S. Seuerinæ Petro S. Hieronymi Illycorum, Desa, Dominico S. Chrysostomi, Pinello Fratre Hieronymo Bornerio S. Mariæ supra Mineruam Asculano. Fratre Constantino S. Petri in monte aureo Seriano, & Paulo S. Cæciliæ sfondato, nuncupatis titulorum Presbyteris S.R.E. Cardinalibus in vniuersa Republica Christiana, aduersus hæreticam prauitatem generalibus Inquisitoribus in negotio Sanctæ Inquisitionis Hispaniarum super literis felicis recordationis Pauli IV. & Pij PP. IV. facultatis procedendi contra Presbyteros sæculares, & regulares in sacramento Pœnitentiæ, seu in actu confessionis sacramentalis solicitantes mulieres pœnitentes ad impudicitiam, seu peccata carnis, Inquisitori Generali Hispaniarum aliàs concessæ, an priuatiuè, vel cumulatiuè quoad superiores Regularium dicta Inquisitio contra huiusmodi linquentes procedere possit, Sanctissimus Dominus noster, re diligenter, ac maturè discussa, authoritate sua Apostolica declarauit, & decreuit, declarat, & decernit, circa huiusmodi facultatem procedendi, nihil esse attendandum, aut innouandum; sed Inquisitionem prædictam in omnibus Regnis, & Prouinciis sibi subiectis, ea iudicialiter vti posse, & debere, sicut in aliis causis ad Sanctissimum Inquisitionis officium pertinentibus, vti hactenus fecit, etiam priuatiuè quoad Superiores Regularium, cuiusuis Ordinis, & Congregationis, etiamsi mendicantium existant, ipsósque Regulares, non enim ab onere deferendi, seu denunciandi huiusmodi delinquentes eidem sancto Officio, quemadmodum in aliis casibus & causis sanctæ Inquisitionis, in quibus alij Christi fideles de iure tenentur; sed ad ipsum sicut alios teneri, & obligatos esse, & ita sanctitas sua declarauit, & decreuit, atque perpetuò seruandũ esse, omni meliori modo, & forma, quibus potuit, potestque, & debet, datũ, latũ & pronunciatum fuit supradictum S.D.N.D. Clementem VIII. pro Tribunali sedentem, &c.

anno

anno à Natiuitate Domini 1592. die verò 3. mensis Decembris, feria 5. Pontificatus sui anno primo, ibidem præsentibus Reuerendissimis P. Fr. Vincentio Ordinis Fratrum Prædicatorum, Episcopo Apenetino, & Reuerend. P. D. Anselmo Dandino, C. Sennatensi iuris vtriusque signaturæ eiusdem Sanctissimi Domini nostri Referendario, dictique sancti Officij Prælatis, & Consultoribus testibus ad prædicta omnia & singula vocatis habitis specialiter, atq; rogatis.

5. *Doctrina tradita in primo tomo in quinque præcepta Ecclesiæ circa dispositionem huius Breuis quomodo intelligenda sit.*

Doctrina igitur, quam tradidimus *lib. 4. cap. 3. num. 31. fol. 381.* secundi præcepti in primo nostro tomo in quinque præcepta sanctæ Matris Ecclesiæ, vbi diximus hæc procedere de solicitatoribus tantùm fœminarum, non virorum, aut hominum ad actus inhonestos in ipso actu confessionis sacramentalis, non ante, nec pòst, & non de quibuslibet solicitatoribus, sed de his, qui quomodolibet iam de eo crimine fuerint infamati, & esse potestatem cumulatiuam respectu Episcoporum, non priuatiuam, & sic per ipsam concessionem, nullam Episcopis ereptam esse potestatem procedendi contra huiusmodi solicitatores, tantum enim esse de nouo potestatem ampliatam sanctæ Inquisitioni in istum casum, & cumulatiuam, non priuatiuam, & sic posse etiam cognoscere Episcopos de hoc casu, sicut ante prædictum diploma Pij IV. & decretum Clementis VIII. poterant, & denunciatores, qui denunciationem huiusmodi fœminarum solicitatorum ad Episcopos detulerint, non teneri ampliùs tribunal sanctæ Inquisitionis adire, intelligenda est, vt *ibidem* diximus, intra terminos prædicti diplomatis Pij IV. & Pauli IV. & decretum Clementis VIII. & intra terminos etiam alterius diplomatis Pauli V. circa eam rem postea expediti, anno Domini 1658. die 16. Septembris, quod statim referemus *numero sequenti*, quod directum fuit, & destinatum ad Illustrissimum Dominum Inquisitorem generalem Lusitaniæ, & in summa nihil amplius continet, quàm quod continet diploma Pij IV. imò idem omnino est, ac illud; non autem intra terminos nouissimi diplomatis Gregorij Papæ XV. expediti die 30. Augusti 1622. Pontificatus sui anno secundo. huius notitiam non habuimus, vel quia post nostrum primum tomum, in quinque præcepta à Sede Apostolica emanauit, vel quia si ante illum emanauit, illius notitia ad nos non peruenit, in quo Summus Pontifex ius nouum condidit, & statuit ac decernit deferendos esse, ac denunciandos non solùm solicitatores fœminarum, sed etiam hominum, & puerorum, & personarum aliarum, quæcumque illæ sint, ad inhonesta, siue inter se, siue cum aliis, quomodolibet perpetranda solicitauerint, siue in actu confessionis, siue antè, siue pòst immediatè, seu occasione, vel prætextu confessionis, etiam ipsa confessione non secuta, siue extra occasionem confessionis in cõfessionario, aut in loco quocumque vbi confessiones sacramentales audiantur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, prout magis patebit infrà *num. 7. & 11.* ex eodem Breui, ac diplomate.

6. *Breue Pauli V. ad integrum.*

Breue Pauli V. ad illustrissimum Dominum Inquisitorem Generalem hæreticæ prauitatis in Regnis Portugalliæ, & Algarbiorum anno Domini 1608. die 16. Septembris, ita habet. *Dilecte fili salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm sicut, non sine animi molestia, accepimus, si Sacerdotes in Regnis Portugalliæ, & Algarbiorum, ac eorum ciuitatibus, & diœcesibus, ac dominiis curam animarum habentes, siue eam pro aliis exercentes, aut aliàs audiendis confessionibus pœnitentium deputati, in tantam proruperint iniquitatem, vt sacramento Pœnitentiæ in sacramentali confessione abutantur, nec illi qui instituit, Domino Deo, & Saluatori nostro IESV Christo, iniuriam facere vereantur, mulieres videlicet pœnitentes ad actus inhonestos, dum earum audiunt confessiones alliciendo, & prouocando, seu allicere, & prouocare tentando, ac loco earum per sacramentum huiusmodi Creatori nostro reconciliationis grauari, peccatorum mole eas onerando, & in manus Diaboli tradendo, in diuinæ maiestatis offensam & animarum perniciem, ac Christi fidelium scandalum non modicum, nos in animum inducere nequeuntes, quòd qui de fide Catholica rectè sentiunt, sacramentis à Christo Domino nostro institutis abutantur, aut illis iniuriam faciant, tibi per præsentes committimus, & mandamus, quatenus prout in aliis causis sancti Officij fieri solet, per te, vel per alium, seu alios à te deputandum, seu deputandos, contra omnes, & singulos Sacerdotes dictorum Regnorum, & illarum ciuitatum, diœcesium, locorum, dominiorum de præmissis, quomodolibet diffamatos, tam sæculares, quàm quorumcumque Ordinum etiam exemptorum, & Sedi Apostolicæ immediatè subiectorum Regulares, cuiuscumque dignitatis, gradus, ordinis, & præeminentiæ existant, tam super præmissis, quàm super fide Catholica, & quid de ea sentiant diligenter inquiras, & iuxta facultatem tibi contra hæreticos, aut de hæresi quomodolibet suspectos, à Sede Apostolica concessarum continentiam, & tenorem procedas, & culpabiles repertos iuxta excessuum suorum qualitatem, prout iuris fuerit, punias, eos etiamsi, & prout de iure fuerit faciendum, debita præcedente degradatione, sæcularis iudicis arbitrio puniendos tradendo. Non obstantibus, &c. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris, 6. Septembris, 1608.*

Vbi vides hoc diploma idem omnino esse, quod diploma Pij IV & eandem materiam omnino eisdem verbis expressis continere, ac illud Pij IV. *num.* 2. relatum continet; solùm destinatum fuit ad Dominum Inquisitorem generalem Regnorum Lusitaniæ, & Algarbiorum; cùm tamen illud Pij IV. destinatum fuerit ad Dominum Inquisitorem Generalem Hispaniarum, non Lusitaniæ, & ideo doctrina, quam primo nostro tomo in quinque præcepta Ecclesiæ *præcept. 2. lib. 4. cap 3. n. 31.* tradidimus, iuxta terminos huius Breuis etiam procedit, vt consideranti patebit. 7. *Hoc Breue idem omnino est quod Breue Pij IV.*

Postea tamen vel post editionem nostri illius tomi, vel si ante, illius notitiam, cùm nostrum illum tomum edidimus, non habuimus, emanauit aliud diploma à Sede Apostolica à Sanctissimo Domino nostro P. Greg. XV. contra solicitantes in confessionibus absolutè tam viros, quàm fœminas, & non contra solicitantes mulieres tantùm, vt alia duo diplomata præcedentia tam pro Regno Castellæ, & Hispaniarum, & illius dominio, quàm pro Regno Lusitaniæ, & Algarbiorum illorumque dominiis. Datum Romæ die 30. Augusti 1622. Pontificatus sui anno secundo; in quo Summus Pontifex Gregor. XV. inserit de verbo ad verbum prædictum diploma Pij IV. & Pauli V. & illud confirmat, approbat, & roborat, ac denique ius nouum statuit circa modum processuum, contra huiusmodi solicitantes, nempe vt denuncientur etiam solicitantes masculos, & alias personas, quæcumque illæ sint, siue in actu cõfessionis, siue ante, siue post, vt latiùs videri poterit in prædicto diplomate, quod quoad nouũ ius, quod condidit, sic habet. 8.

9. *Refertur Breue nouissimum contra solicitantes Gregorij XV.*

Tenore præsentium approbamus, & confirmamus constitutionem felicis recordat. Pauli IV. &c. Et postea addit. *Statuimus, decernimus, & declaramus, quòd omnes, & singuli Sacerdotes, tam sæculares, quàm quorumuis, etiam quomodolibet exemptorum, ac Sedi Apostolicæ immediatè subiectorum Ordinum institutorum, Societatum, & Congregationum Regulares cuiuscumque dignitatis, & præeminentiæ, aut quouis priuilegio muniti existant, qui personas, quæcumque illæ sint, ad inhonesta siue inter se, siue cum aliis quomodolibet perpetranda in actu confessionis sacramentalis, siue ante, vel post immediatè, seu occasione, vel prætextu confessionis huiusmodi, etiam ipsa confessione non secuta; siue extra occasionem confessionis in Confessionario, aut in loco quocumque vbi confessiones sacramentales audiuntur, seu ad confessionem audiendam electo simulantes ibidem confessiones audire, sollicitare, vel prouocare tentauerint, aut cum eis illicita, & inhonestos sermones, siue tractatus habuerint in officio S. Inquisitionis, seuerissimè, vt infra, puniantur, & præterea omnes hæreticæ prauitates, Inquisitores & locorũ Ordinarios omnium Regnorum, Prouinciarum, ciuitatum, Dominorum, & locorum vniuersi orbis Christiani, in suis quemque diœcesibus, & territoriis per has nostras literas etiam priuatiuè, quo ad omnes alios specialiter, & perpetuò iudices delegamus, vt super his contra prædictos simul, vel separatim in omnibus, prout in causis fidei, iuxta sacrorum canonum formam, nec non officiis Inquisitionis huiusmodi constitutiones, priuilegia, consuetudines, & decreta diligenter inquirant, & procedant, & quos in aliquo ex huiusmodi excessibus culpabiles repererint in eos, pro criminum qualitate, & circumstantiis, suspensione ab executione ordinis, priuationis beneficiorum quorumcumque ac perpetuæ inhabilitatis ad illa, nec non vocis actiuæ, & passiuæ, si Regulares fuerint, exilij, damnationis ad triremes, & carceres, etiam in perpetuum absque vlla spe gratiæ, aliásve pœnas decernant debita præcedenti degradatione, Curiæ sæculari puniendos tradant. Dantes etiam facultatem venerabilibus fratribus nostris S. Rom. Ecclesiæ Cardinalibus, generalibus, Inquisitoribus, ne delictum tam enorme, & Ecclesiæ Dei tam perniciosum remaneat ob probationum defectum impunitum, cum difficilis sit probationis, testibus etiam singularibus concurrentibus præsumptionibus, indiciis, & aliis adminiculis delictum probatum esse arbitrio suo iudicandi, & Curiæ sæculari, vt præfertur, reum tradendum esse pronunciandi. Non obstantibus omnibus, quæ dictus prædecessor noster in suis literis prædictis voluit non obstare, cæterísque contrariis quibuscumque. Mandantes omnibus Confessariis, vt suos pœnitentes, quos nouerint fuisse ab aliis, vt suprà solicitatos, moneant de obligatione denunciandi solicitantes, seu, vt præfertur, tractantes, Inquisitoribus, seu locorum Ordinariis prædictis; quòd si hoc officium prætermiserint, vel pœnitentes docuerint, non teneri ad denunciandum Confessarios solicitantes, seu tractantes, vt suprà ijdem locorum Ordinarij, & Inquisitores illos pro modo culpæ punire non negligant. Volumus autem vt præsentium transumptis etiam impressis manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ Ecclesiasticæ potestatis munitis eadem prorsus fides in iudicio. & extra vbique habeatur, quæ præsentibus haberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ, quodque eædem præsentes literæ, seu illarum exempla ad valuas basilicarum S. Ioannis Lateran. ac principis Apostolor. de vrbe, & acie Campi-Floræ, affixa omnes ita arctent, & afficiant, ac si vnicuique personaliter intimatæ fuissent. Datum Romæ, apud S. Mariam Maiorem, sub Annulo Piscatoris, die 30. Aug. 1622. Pontific. nostri anno 2.*

Hæc obligatio denunciandi solicitatores, pertinet ad eas personas vtriusque sexus, quæ solicitantur, non enim ipsi solicitatores seipsos tenentur prodere, & denunciare. Vnde possunt Confessarij ordinarij, absoluere ipsos Confessarios solicitantes, non tamen personas solicitatas, quin priùs ipsæ solicitatores suos denuncient; ita diximus *tom. 1. in 5. præcepta Ecclesiæ, præcepto 2. lib. 4. c. 3. n. 31. initio,* & docet Rodrig. *in sum. c. 207. concl. 1.* & ratio est, quia obligatio denunciandi, & excommunicatio à dominis Inquisitoribus imposita iis, qui non denunciauerint, inflicta in initio publici actus fidei quando celebratur, solùm imponitur personis solicitatis, non ipsis Confessariis solicitatibus, durũ enim esset, & supra vires humanas, obligare solicitatores se prodere, & denũciare. 10. *Obligatio denunciandi solicitatores ad quos pertineat.* Rodrig.

Secundò, sufficit, si ipsæ personæ solicitatæ iam denunciauerint Sacerdotes suos solicitatores coram suis Episcopis ordinariis; & si hoc iam fecerũt, non tenentur iterum denunciare coram Dominis Inquisitoribus, & similiter si iã denunciarunt corã DD. Inquisitoribus, non tenentur denunciare corã locorum Ordinariis, quia hęc facultas cumulatiuè, & non priuatiuè conceditur Dominis Inquisitoribus: vt patet ex verbis literarum Gregorij XV. ibi, *Mandantes omnibus Confessariis, vt suos pœnitentes, quos nouerint fuisse ab aliis, vt suprà, solicitatos, maneant obligati denunciandi solicitantes, seu, vt præfertur, tractantes Inquisitoribus, seu locorum Ordinariis prædictis, vt suprà dixerat, Inquisitores, & locorum Ordinarios omnium Regnorum orbis Christiani,* &c. *In suis quemque diœcesibus, & territoriis per has literas etiam priuatiuè, quo ad omnes alias specialiter, ac perpetuò iudices delegamus.* Illud, *priuatiuè,* quoad omnes alios, intelligendum est, quo ad omnes Confessarios Regulares solicitantes, ij enim denunciandi sunt Dominis Inquisitoribus, vel locorum Ordinariis, & non coram Superioribus ipsorum Religiosorum solicitantium, etiamsi Episcoporum iurisdictionem habeant, quia, vt dixi, hæc potestas concessa est Dominis Inquitoribus locorum Ordinariis priuatiuè à Clemente VIII. vt videre est in suo decreto, *n. 4.* apposito ibi, *sed Inquisitionem prædictam vti posse, & debere,* intelligo facultate commissa à Papa Pio IV. & Paulo IV. aduersùs prædictos solicitatores: *sicut, & in omnibus causis ad sanctissimum Inquisitionis Officiũ pertinentibus; sicut hactenus fecit, etiam priuatiuè quoad superiores Regularium cuiusuis Ordinis, & Congregationis, etiamsi mendicantium existant, ipsósque Regulares, non enim ab onere deferendi, seu denunciandi huiusmodi delinquentes eidem sancto Officio, quemadmodum in aliis casibus, & causis sanctæ Inquisitionis, in quibus alij Christiani fideles tenentur,* & id diximus *num. 5.* 11. *Deñunciatio coram quo fieri debeat.*

12. *Quarum personarum solicitatores denunciari debeant.*

Ex vi constitutionum Pij IV. Pauli V. & Clementis VIII. solùm solicitatores fœminarum denunciandi erant; solùm enim illæ comprehendunt solicitatores fœminarum, non virorum, aut puerorum, vt diximus *in nostro primo tomo in quinque præcepta sanctæ Matris Ecclesiæ, præcepto 2. lib. 4. cap. 13. num. 31.* Quod patet ex illis illorum verbis, ibi, *solicitantes mulieres*; at ex vltimæ constitutionis Gregorij XV. quæ post nostrum illum tomum à Sede Apostolica emanauit, non solùm solicitatores fœminarum, sed etiam virorum, & puerorum denunciandi sunt; patet ex verbis ipsius consti

constitutionis, ibi, *Qui personas, quæcumque illæ sint, ad inhonesta, & actus illicitos, siue inter se, siue cum aliis, quomodolibet perpetrandos in actu confessionis, siue ante, siue pòst solicitare, & prouocare tentauerint.* vbi in illis verbis, *qui personas, quæcumque illæ sint*, non solùm fœminas, sed etiam masculos comprehendit, vt patet.

13. *Denunciatio quando fienda.* In illis verbis, *in actu confessionis, vel ante, vel post immediatè, seu occasione, vel prætextu confessionis, etiam ipsa confessione non secuta, siue extra occasionem confessionis in Confessionario, aut in loco quocumque vbi confessiones sacramentales audiuntur, seu ad confessionem audiendam electo simulantes, ibidem confessiones audire, solicitare.* Deciditur illa quæstio antiqua, an personæ solicitatæ teneantur solùm Confessarios suos solicitatores denunciare, quando eas solicitant in actu confessionis, an etiam ante, vel pòst immediatè. nam licèt multi olim authores ante hanc constitutionem Gregorij XV. docuerint ex vi constitutionum Pij IV. Pauli V. & aliorum Pontificum, solùm illos teneri denunciare, qui in ipso actu confessionis solicitabant, propter illa verba constitutionum illorum, *in actu confessionis*, quos secuti fuimus in nostro primo tomo in quinque præcepta sanctæ Matris Ecclesiæ, *præcepto 2. lib. 4. cap. 13. num. 31. ad finem*, quia erant verba pœnalia, & in materia purè pœnali verba non sunt extendenda vltra id, quod significant, tamen modò iam nullus est locus ambigendi, cùm in hoc Breui Summus P. Greg. XV. aut condat ius nouum, aut declaret antiquum, & velit etiam comprehendere prædictos solicitatores tam in actu confessionis, quàm immediatè pòst, vel ante ipsam confessioné, & in hanc opinionem inclinauimus etiã prædicto nostro primo tomo loco allegato, in fauorem sacramenti stando in terminis constitutionis Pij IV. Clementis VIII. & Pauli V. quam opinionem olim tenuit

Henriq. Rodrig. Henriquez *lib. 6. de pœnit. cap. 27. n. 4. litera L.* & Emanuel Rodriguez *tom. 1. quæst. Reg. q. 59. art. 4. & tom. 2. q. 27. art. 1.* ex eo fundamento, quia in moralibus, quæ immediatè ante, vel post ipsum actum fiunt, in ipso actu fieri censentur; & quia quæ incontinenti fiunt, in esse fieri censentur. Vnde

Baldus. Bald. *cap. 1. de pace tenenda*, ait id factum esse tempore belli, quod antè, vel pòst est factum.

14. *Quid si Confessarius sollicitet ad actus inhonestos & illicitos cum alio habendos. Sousa.* *Ad acta inhonesta siue inter se siue cum aliis, quomodolibet perpetranda*; in his verbis deciditur pro parte affirmatiua illa quæstio, quam optimè resoluit Frater Ant. de Sousa *in exposit. Breuis Pauli V. contra solicitantes tract. 1. c. 14. n. 5. concl. 2.* An Confessarius solicitans fœminam, vel masculos, vt cum altero carnaliter commisceatur, vel actus illicitos habeat, puniendus sit, & denunciandus, vt solicitator, qui pœnitenté solicitat, vt secũ illos habeat, quare hac de re hodie non est etiam ambigendum.

15. *Quid nomine actuum inhonestorum, & illicitorum intelligatur.* Circa verbum, *illicitos actus, seu ad inhonesta*, dubitari potest, quid per illud intelligat Summus Pontifex Gregorius XV. Ad quod respondeo non accipi hìc ea verba in ea generalitate, in qua Grammatici illa accipiunt, scilicet, pro toto illo, quod licitum non est; seu pro toto illo, quod culpabiliter, aut indecenter fit. Sed accipi pro eo, quod est contra ipsam prohibitionem; lex autem hæc prohibet illicita tractare, & inhonesta in confessione, & in loco ad confessionem electo; vnde verbum illud intelligi debet accommodatè ad subiectam materiam inhonestatis, vt ille dicatur sermo illicitus, & actus illicitus, qui inhonestatem redolet, siue consummatus sit, siue inchoatus, siue quicumque alius actus impudicus; id enim expressit P. Paulus V. cùm dixit, *ad actus inhonestos alliciendo, & prouocando*, & Gregorius XV. cùm dixit, *ad inhonesta*; nec opus est ad hoc vt confessarius pœnas prædictæ constitutionis incurrat, quòd expresè, & per verba formalia pœnitentes, siue masculos, siue fœminas prouocet; sed satis erit nutibus, aut gestibus tacitè, vel expresè illos prouocare, dummodo de tali prouocatione certò moraliter pœnitenti constet. Intentio enim Summi Pontificis est, prohibere omnem inhonestatem, siue in verbis, siue in factis, tam in confessione sacramentali, quàm in actu illi proximo, vel in loco ad illam electo, ita Frater Antonius de Sousa *in adnotationibus ad literas Gregorij XV. in fine sui tractatus, super Breui de solicitatione mulierum, fol. 263. num. 8.* Sousa.

16. *Quid si Confessarius differat confessionem in aliud tẽpus, vt interim sollicitet.* Addit etiam de nouo Gregorius XV. prædictas solicitationes, & inhonestos actus puniendos esse habitos *occasione*, inquit, vel *prætextu confessionis etiam ipsa confessione non secuta*; vnde iuxta hanc constitutionem, & nouum ius, non opus est, vt præcedat, vel sequatur ipsa confessio; quod necesse erat in terminis constitutionis Pij IV. & Pauli V. & Clementis VIII quia prohibebant has solas solicitationes in actu confessionis factas, & non prohibebant expresè solicitationes occasione confessionis factas, etiam confessione non secuta. Ita Frater Antonius de Sousa *in explicat. Breuis de solicitand. mulieribus tract. 1. cap. 18. num. 7. & 8.* & in adnotationibus ad Breue Gregorij XV. *num. 10. fol. 264. col. 1.* vnde in hoc decreto Gregorij XV. comprehenditur casus ille, vt ait idem Sousa, cùm mulier accedit ad confessarium confessionis causa, & à confessario præuenitur, vt confessio in aliud tempus differat, vt interim illam solicitet, quia occasione confessionis id fit, qui tamen in constitutione Pij IV. & Pauli V. non comprehendebatur; vt docet prædictus Sousa *dicto n. 7.* Comprehenditur etiam ille casus, in quo mulier absque confessarij suasu confessione iam cœpta à confitendi proposito desistit, dicitque confessario se ampliùs nolle confiteri, sed paululum confabulari, & postea longa confabulatione protractata solicitatio sequitur, quia occasione confessionis solicitatur, licèt in terminis antiquæ constitutionis Pij IV. & Pauli V. non comprehendatur, ita idem Sousa citatus 1. *loco, num. 8.*

17. *Quid sit sollicitare occasione confessionis.* Videndum igitur est, quid sit solicitare occasione confessionis, quid prætextu illius. *Occasio est opportunitas temporis, casu proueniens*, seu, authore Cicerone de inuent. *est pars temporis habens in se alicuius rei idoneam faciendi, aut non faciendi opportunitatem.* Differt à causa propriè dicta, & nec semper est causa per accidens. Vnde in proposito negotio idem est occasio, atque opportunitas ex confessione sumpta ad solicitandum, siue præuisum fuerit à confessario eam opportunitatem posse contingere in confessione, & ob id fœminam ad confessionem inducat, aut ab ea petat, vt se tali tempore, & hora, & loco ad confessionem audiendam vocet, siue non fuerit præuisum. Sed casu oblata illa opportunitate confessionis aliquem, aut aliquos actus ex prohibitis cum pœnitente fœmina, vel masculo exerceat.

18. *Prætextus confessionis quid.* *Prætextus* nihil aliud est, quàm falsæ causæ simulatio, seu velatio, aut palliatio alicuius rei, hinc, *prætexere*, idem est, atque velare, seu causam aliquam fictam, & non veram pro vera affingere, qua aliquid veletur; vnde Suetonius de Cæsare,

& prætextu quidem ille ciuilium armorum hoc fecit; causas autem alias fuisse opinantur. & in præsenti negotio, est assumere confessionem ad solicitationem occultandam, idque contingit vel quando confessarius inuitat pœnitentem fœminam, vel masculum ad confessionem, vt à se in illa audiatur, non tamen intentio illius est, confessionem audire, sed prætextu confessionis solicitare; vel quando confessarius, & fœmina simul, vel masculus decernunt loqui de rebus inhonestis occasione confessionis, & tunc quidem si ad actum solicitationis dictis, vel factis, ac gestis confessarius deueniat, siue confessio sequatur, siue non sequatur, puniri potest pœnis huius nouæ constitutionis Gregorij XV. quia tali occasione, vel prætextu solicitat.

19. *Quid intelligatur per confessionarium, aut locum ad confessionem.* *In Confessionario, aut in loco quocumque, vbi confessiones sacramentales audiantur, seu ad confessionem audiendam electo.* per verbum illud, *in loco quocumque elect. ad confessionem audiendam*, intelligitur non solùm locus in Ecclesia, vel etiam in domo, in agro, in monte, vt tamen solicitantes, & inhonesta loquentes in confessionario, vel in quocumque alio loco, iuxta tenorem huius nouæ constitutionis Gregorij XV. puniantur, necesse est vt confessio simuletur, vt sequentia verba constitutionis ostendunt, *simulantes ibidem confessiones audire*, quod eueniet si mulier flexis genibus, more eorum, qui peccata sua expiare volunt, siue prius signo Crucis se muniat, siue non muniat coràm confessario ad audiendum applicato constituatur, itaut actus ille ab assistentibus, & circumstantibus confessio credatur; ita Frater Antonius de Sousa *in adnotationibus ad hoc diploma Gregorij XV. fol. 265. num. 13.* Sousa.

20. *Nullam constitutionem extendi ad præteritos lapsus, ante promulgationem illius commissos.* Notandum tamen est,

Primò, constitutionem hanc, siue in his, quæ ex certa scientia confirmat, siue in aliis, quæ de nouo statuit, ac decernit, non extendi ad præteritos lapsus, ad eos scilicet, qui eius sufficientem promulgationem, ac publicationem præcesserunt; quare solicitantes antè promulgationem huius decreti, non sunt iuxta illud puniendi, quoad ea, quæ de nouo statuit, nec etiam solicitantes ante promulgationem aliarum constitutionum Pij IV. & Pauli V.

Primò, quia lex non obligat ante promulgationem, vt communiter asserunt iuris periti, partim *in tit. de constit. partim in reg. nemo potest, de regulis iuris, in 6.* & patet *ex Auth. vt nouæ const. collat. 5.* vbi dicitur nouas leges in singulis prouinciis promulgandas esse, & loquitur de legibus, quæ traduntur pro vna prouincia, augusto Regno, vel Episcopatu, non verò de legibus vniuersalibus, quæ latæ sunt pro multis prouinciis, aut pro toto orbe: nam hæ aut sunt ciuiles, aut Ecclesiasticæ, de ciuilibus omnes docent, non satis esse in Curia tantùm promulgare, sed oportere vt in singulis prouinciis vno saltem loco promulgentur. De Ecclesiasticis communior opinio docet leges pontificias latas pro toto orbe non egere alia promulgatione, vt omnes obligent, quàm in Curia Romana. Ita Azor *lib. 5. Instit. moralium, tomo 1. cap. 3. quæstion. 3.* cum multis, quos allegat, & circa illas priores Ecclesiasticas quæ latæ sunt pro vnaquaque prouincia, aut diœcesi, conueniunt omnes Doctores satis esse vnam promulgationem solemnem in aliquo eius Prouinciæ, aut Diœcesis loco, moraliter enim loquendo id sufficit, vt lex ad omnium notitiam deferatur, & ex iure positiuo nihil ampliùs requiritur, & consuetudo hoc ipsum seruat: vnde cùm huiusmodi leges, & constitutiones de non solicitandis pœnitentibus latæ sint pro vnaquaque Diœcesi, necesse est, vt publicè, & solemniter, saltem in vno loco prædictæ Diœcesis, ad hoc vt obligent, promulgentur; cùm tamen cõstitutio Greg. XV. asserat ad hoc sufficere si constitutio ipsa ad notitiam alicuius veniat per instrumentum alicuius Notarij, aut per transumptum impressum ipsius constitutionis, subscriptum manu alicuius personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ id sufficiet loco publicæ publicationis. Azor.

Secundò, quia leges, & constitutiones ex natura sua non extenduntur ad præterita, nisi id exprimant; sed aut prohibent futura, aut actus futuros dirigunt, vt habetur ex *cap. cognoscentes*, & ex *cap. quoniam, de constit.* & ex Panormitano *ibi.* igitur decretum hoc, & constitutio non comprehendit præteritas solicitationes, sed futuras à promulgatione perpetratas.

Notandum secundò, nouam hanc constitutionem Gregorij XV. latam esse contra confessarios tantùm, non verò contra eos, qui confessarij non sunt; nam cùm Summus Pontifex intendat confessorum abusus, & inhonestas solicitationes à cõfessionibus, & sacramento Pœnitentiæ excutere, exterminare, ac depellere, contra illos tantùm loqui videtur, qui confessariorum officio funguntur, sicut intellexerunt omnes alij Summi Pontifices, qui circa hoc solicitationis crimen aliquid statuerunt. 21. *Hæc constitutio noua Greg. XV. & aliæ latæ sunt contra Confessarios tantùm, non contra alios non Confessarios.*

Nec refert, quòd Gregorius XV. in sua constitutione præfigat hæc verba, *omnes, ac singuli sacerdotes*; quia manifestè per antecedentia verba explicantur, *his delinquentibus*, quæ verba referunt ad delinquentes illos, de quibus præcedentes constitutiones Pij IV. Clementis VIII. & Pauli V. loquuntur, & quorum excessus ad Summi Pontificis notitiam peruenerunt, qui fuerunt solùm sacerdotum confessariorum; ita frater Antonius de Sousa *in adnotat. ad constitutionem Gregorij XV. num. 4.* Hinc Sousa.

Sequitur primò, non comprehendi in hoc decreto Gregorij XV. sicut nec comprehendebatur in decretis antiquis Pij IV. Clementis VIII. & Pauli V. laicum illum, qui assumpto habitu sacerdotali, confessarium se simulat, & pœnitentem ad actus inhonestos solicitat. nam & illæ constitutiones antiquæ, & hæ nouissimæ expeditæ sunt contra omnes, & singulos sacerdotes, audiendis confessionibus deputatos, vt patet ex illis verbis, *omnes, ac singuli sacerdotes, aut aliàs audiendis confessionibus pœnitentium deputati.* Et ex illis, *qui sacramento Pœnitentiæ in actu audiendi confessiones antè, vel post immediatè abutuntur*; huiusmodi autem laici, nec sacerdotes sunt, nec deputati ad audiendas cõfessiones, ita docet etiam illustrissimus dominus D. Rodericus à Cunha, Archiepiscopus, & Dominus Bracharensiũ Hispaniarũ primas meritissimus in suo eruditissimo *tract. de solicit. q. 13.* & frater Anton. de Sousa *tract. 1. de solicit. c. 8. n. 4.* Possunt tamẽ Domini Inquisitores huiusmodi homines punire aliunde arbitrio suo, vt constat ex quadam constit. Gregorij XIII. die 6. Augusti anno Domini 1574. quam affert Laertius *tom. 2. noua collect. Apost. constit. pag. 387.* & ex alia const. Clementis VIII. die 1. Decembris; anno Domini 1601. quam refert etiam idem Laertius *tom. 3. pag. 128.* & ex aliis Pij V. & Pauli IV. quas refert, & 22. *Non comprehenditur in illa, nec in aliis, laicus qui habitu se Confessarium simulat.* Sousa. Laertius.

Aldret. & sequitur Aldretus *lib. 2. de religiosa disciplina, cap. 21. num. 14.* & nos id latè probauimus *in secundo præcepto sanctæ Matris Ecclesiæ, lib. 6. cap. 7. num. 7. fol. 469. col. 1.* in his enim constitutionibus Dominis Inquisitoribus committitur, vt animaduertant in eos, qui in presbyteratus ordine nō constituti Missas celebrant, confessiones audiunt, & absolutionem impendunt; & quamuis Emanuel Rodriguez *tom. 2. quæst. regul. quæst. 28. art. 2. vers. Hæc constitutio*, asserat Dominos Inquisitores solùm posse procedere contra hos laicos, quando confessiones audiunt, & simul absolutionem impendunt, non autem quando solùm confessiones audiunt, ex eo fundamento, quòd constitutio Gregorij XIII. asserit, *Confessiones audire, ac absolutionem impertiri.* Vbi particula *ac*, quæ copulatiua est, coniunctionem requirit, & constitutio sit pœnalis, & non debeat ad alium extendi casum, & quia prædictus laicus non impugnat facto catholicam veritatem, negans enim absolutionem, seu illam non dans, manifestè visus est, se nolle huic sacramento contradicere, aut illi iniuriam facere.

Sousa. Cunha. Attamen Frater Antonius de Sousa *de solicit. tract. 1. cap. 9. num. 3.* & illustrissimus D. Rod. à Cunha *de solicit. quæst. 13. num. 31.* contrarium tenent, & asserunt sufficere, si huiusmodi laici confessiones audiunt habitu sacerdotali, licèt non absoluant, vt in eos possint Domini Inquisitores animaduertere; quia hæc constitutio Apostolica contra se ingerentes in administrationem huius sacramenri, & illi iniuriam facientes fertur; huiusmodi autem laici illius administrationi se ingerunt, & illi iniuriam faciunt, si non verbis, saltem facto ipso; quare iudicio dominorum Inquisitorum subiiciuntur. Deinde, quia in hoc casu, qui se fingit sacerdotem, & confessionem audit, quamuis absolutionem non impendat, iuxta probabiliorem opinionem, quam sequitur Soares *de censuris disput. 42. sect. 4. num. 19.* Sotus *in 4. dist. 8. quæst. 4. art. 1. circa finem.* Nauarr. *in manuali cap. 27. num. 241. fine.* Auila *de censuris, part. 7. dist. 9. dub. 15.* fit irregularis propter iniuriam, quæ fit sacramento; cùm ergo iniuriosus sacramento sit, iudicio dominorum Inquisitorum subiicietur. Ex his duabus opinionibus, hanc secundam probabiliorem iudico. nam reuera intentio Summi Pontificis est iniuriosos sacramento punire. Deinde, quia laicus simulans, ac fingens se esse sacerdotem, qui Missas celebrat, aut confessiones audit, est de fide suspectus; vt tenet Salzedo *in pract. criminali cap. 12. §. comperimus*; suspecti autem de fide, iudicio dominorum Inquisitorum subiiciuntur.

(Soares. Sotus. Nauarr. Auila. Salzed.)

23. Sequitur secundò, ex eodem fundamento, non comprehendi etiam hoc decreto Gregorij XV. sacramentalis confessionis interpretem, etiamsi sit sacerdos, si in actu confessionis ante, vel post immediatè pœnitentes ad actus venereos & inhonestos solicitet, sicut nec comprehendebatur in constitutionibus antiquis. Ita Sousa *cap. 10. num. 3.* subiicitur tamen aliunde iudicio dominorum Inquisitorum, & quia iniuriam facit sacramento, & quia suspectus in fide videtur.

Non comprehenditur etiā in hac constitutione Presbyter sacramētalis confessionis interpres.

24. Sequitur tertiò, sacerdotem iurisdictione carentem, qui confitentem sibi mulierem, vel masculum ad actus inhonestos solicitat, sciens se iurisdictionem ad audiendas confessiones minimè habere. non comprehendi in hac constitutione Gregorij XV. neque quoad ius nouum quod constituit, neque quoad constitutiones antiquas, circa solicitantes in confessione expeditas, quas approbat, ac confirmat; aliunde tamen puniri potest à dominis Inquisitoribus arbitrariè. Ita Sousa *c. 21. num. 9.* Fundamentum esse potest, Sousa.

Nec sacerdos iurisdictione ad confessiones audiēdas carens.

Primò, quia, vt probauimus *num. 21.* hæc constitutio Gregorij XV. fuit lata contra sacerdotes, confessarios tantùm, & qui ex officio confessiones audiunt, & qui sunt expositi ad illas audiendas, quia omnes Summi Pontifices tam Gregorius XV. quàm omnes alij qui huiusmodi constitutiones circa solicitantes ediderunt, voluerunt eisdem constitutionibus punire excessus in confessionibus, & in sacramento Pœnitentiæ commissos, qui ad illorum notitiam peruenerunt, qui fuerunt solùm excessus sacerdotum expositorum, & habentium iurisdictionem ad audiendas confessiones; aliunde tamen hi sacerdotes, qui non approbati ad confessiones audiendas tanquam suspecti de hæresi puniri possunt à Dominis Inquisitoribus, sicut diximus *num. 22.* de laicis, qui se fingunt sacerdotes, computantur enim huiusmodi sacerdotes, qui non sunt expositi, nec habent iurisdictionem, iuxta formam Concilij Tridentini; ad audiēdas confessiones, quoad valorem sacramenti cum laicis; sicut enim laici nec validè, nec licitè possunt efficere sacramentum Pœnitentiæ; ita etiam illi extra articulum mortis nec validè, nec licitè illud possunt efficere.

Secundò, quia huiusmodi sacerdos, qui sciens se iurisdictionem ad audiendas confessiones non habere, illas audit, licèt faciat iniuriam sacramento, & suspectus de hæresi sit, tamen non eam iniuriam sacramento efficit, nec est suspectus de ea hæresi, quam requirunt constitutiones expeditæ contra solicitantes; hæc enim iniuria, & hæc hæresis, debet fundari in sacerdote, & persona Ecclesiastica, exposita ad audiendas prædictas confessiones, & habenti iurisdictionem ad id, vt constat ex titulo diplomatis. ergo etsi aliunde, & ex vi aliarum constitutionum puniri possit ab Inquisitoribus, non tamen ex vi huius nouissimæ constitutionis Gregorij XV. neque ex vi aliarum constitutionum, quæ circa hoc negotium fuerunt expeditæ.

Notandum tertiò, Summum Pontificem Gregorium XV. non declarare suspectos de fide solicitantes perpetrantes crimina, quæ nouiter declarat pertinere ad Inquisitores, vt est crimen solicitationis in loco ad confessionem electo, & crimen solicitationis commissæ prætextu, & occasione confessionis ante, & post confessionem immediatè, etiam confessione non secuta, nec inter pœnas, quas decernit, vllam abiurationis mētionem facit. Vnde dubitari potest, an qui illa committit, reddatur de fide suspectus, abiurareque debeat de leui suspicione, sicut solicitantes, de quibus loquebantur antiquæ constitutiones, an verò absque hac abiuratione puniendi sint. Respondeo abiurare debere, vt alij solicitantes abiurabant, de quibus loquebantur antiquæ constitutiones. Ratio est, quia licèt Summus Pontifex in hac noua constitutione, seu in verbis nouiter in illa additis, non dicat sic solicitantes de hæresi esse suspectos, id tamen supponit ex constitutione Pij IV. ibi inserta, & à se approbata & confirmata, nam in verbis de nouo additis innouatur, antiqua constitutio statuitur, & confirmatur, in ea autem antiqua solicitantes cum iniuria sacramenti declarantur suspecti. Cùm igitur eadem ratio inueniatur in huiusmodi solicitantibus, atque in illis idem de omnibus sentiendum; ita Frater Antonius de Sousa de solicit,

25. *Solicitantes pueros in cōfessione sunt suspecti de fide.*

solicit. *in adnotationib. ad hanc constitutionem Gregorij XV. num.* 15.

26. *Qui solicitantes denunciandi sint.* Similiter Summus Pontifex Gregorius XV. in verbis, *& criminibus nouiter in sua constitutione additis,* nihil declarat, an solùm puniendi sint, & denunciandi solicitantes, *quomodolibet de hoc crimine infamati*; id tamen supponere videtur ex eodem principio, quia scilicet ibi approbat, & confirmat quoad hæc noua crimina, quæ addit id quod de aliis criminibus dictum est, in constitutione Pij IV. *ibidem* inserta. Constitutio autem Pij IV. *ibid.* à Gregorio XV. inserta, & decretum Clementis VIII. & constitutio Pauli V. circa solicitantes, semper loquuntur de solicitantibus quomodolibet infamatis, & hos iubent deferri, & denunciari Dominis Inquisitoribus, aut Ordinariis locorum. Vnde inquirendum est, an denunciandum sit Dominis Inquisitoribus, vel Ordinariis locorum illud crimen solicitationis, quod ita occultum est, vt vni tantùm sit notum, & de hac re duplex esse potest opinio.

Opinio prima. Prima negans, & hæc colligi videtur ex illis verbis constitutionum, *contra quomodolibet diffamatos diligenter inquiras, & procedas* nam in illis solùm videtur facultas Dominis Inquisitoribus, & locorum Ordinariis concessa ad inquirendum de iis, qui aliquo modo sunt infamati de hoc crimine; non censetur verò quis de illo, modò aliquo infamatus, cuius crimen vni tantùm est notum; propria enim infamia, quantumuis minima, inueniri nequit in vno tantùm, sed aliquorum notitiam postulat; ergo, vt detur in hoc casu obligatio denunciandi, requiritur aliqua infamia in ipso solicitatore, minor tamen, quàm in aliis delictis, propter qualitatem illius, & sic videtur duorum ad minimum notitia huius criminis requiri. nam Domini Inquisitores in edictis publicis iubet, vt omnes denuncient sub pœna excommunicationis de huiusmodi solicitatoribus, quomodolibet diffamatis; quando autem præcipitur sub excommunicatione, vt denuncientur crimina, non tenetur quis, regulariter loquendo, parere, si crimen ita occultum est, vt vni tantùm notum sit, & probari non possit in iudicio; vt docet Cenedo *collectan.* 101. *num.* 3. *fol.* 154. Nauarrus *in summa Lat. cap.* 25. *num.* 46. Henriquez *lib.* 13. *de excom. cap.* 18. *num.* 3. fallit tamen hoc in crimine hæresis. *Cened. Nauarr. Henriq.*

Primò, quia tunc non iubetur quis denunciare, vt accusator, sed vt testis, & vt quilibet Christianus de populo; cuius tanquam testis interest per suum testimonium hæreses prodere, & non interest probare; crimen autem solicitationis non est formaliter crimen hæresis, vt patet. nam quamuis solicitatores sint de hæresi suspecti, & iubeantur abiurare de leui suspicione, non tamen formaliter sunt hæretici.

Secundò, quia vna solicitatio non videtur sufficere, vt quis contra hanc constitutionem peccet, ac proinde ob vnicam solicitationem, non videtur solicitator denunciandus, nam in hac constitutione, & in aliis antiquis prohibentur abusus sacramenti Pœnitentiæ, confessariique sacerdotes illo abutentes puniuntur, & iubentur denunciari, vt videre est ex illis verbis constitutionis Gregorij XV. *In tantam proruperint iniquitatem, vt sacramento Pœnitentiæ in sacramentali confessione abutantur*; abuti autem dicit frequentiam actuum; est enim vsus, vt docet D. Thom. *in* 1. *sent. dist.* 1. *quæst.* 1. *art.* 2. ex Victorino, *actus frequenter de potentia elicitus*; ergo nec vnica solicitatio sufficit, vt quis peccet contra hoc decretum, nec crimen solicitationis vni tantùm notum cadit sub obligationem denunciandi illud. *D. Thom.*

Tertiò, quia quamuis abusus pro vno actu aliquando accipi possit, tamen in hac constitutione, pro frequentia actuum accipiendus est, quia versamur in materia omnino pœnali, & in materia pœnali benignior interpretatio est facienda; vt habetur *regula* 49. *de regulis iuris, in* 6. *& i. l. ciuili, ff. de regulis iuris.* ibi, *Semper in dubijs benigniora proferenda sunt.*

Quartò, quia in huiusmodi constitutionibus solùm conceditur facultas, tam Ordinariis, quàm Dominis Inquisitoribus procedendi contra quomodolibet diffamatos, sed infamia, sicut & fama non est nisi respectu multorum; *est enim fama bona existimatio multorum circa vitam, & mores alicuius hominis*; vt docet Toletus *lib.* 5. *summæ cap.* 63. *vers. altera pars.* Sotus *lib.* 5. *de iustit. quæstion.* 9. *art.* 1. *initio, vers. quinque sunt.* Toletanus *lib.* 2. *de rest. cap.* 4. *num.* 1. *Infamia autem est mala existimatio multorum alicuius hominis circa eius vitam & mores.* Vt igitur quis quomodolibet censeatur infamatus, ad minimum saltem opus est, vt sit infamis apud duos, & vt duo malam opinionem de illo habeant. Vnde cùm iudices in hoc negotio possint procedere vel via denunciationis, vel via accusationis, vel via Inquisitionis, non poterunt procedere per denunciationem, nisi crimen sit duobus testibus notum. Probatur, quia sicut ex bona opinione vnius hominis circa alium non potest oriri bona fama illius; ita ex mala opinione vnius circa alium non potest oriri infamia: vt igitur crimen hoc sit denunciabile, opus est, vt saltem duobus sit notum; crimen enim occultum, nisi sit formaliter crimen hæresis aliorum infectiuum, dum est occultum non potest denunciari, quia denunciatio est infamatio, dum enim crimen est occultum, non est subiectum iudicio externo, de iure enim diuino, & naturali tenemur proximum non infamare; de iure autem tantùm humano, tenemur hoc solicitationis crimen denunciare: quando autem duo præcepta contraria concurrunt, si ambo obseruari non possunt, antiquius prius, & fortius est obseruandum, quia quod prius est tempore, potius est iure; prius autem antiquius, & fortius est præceptum diuinum de non infamando proximo, quàm humanum de denunciando illius crimine, maximè, quia præceptum humanum de tali denunciatione statim illam limitauit, ad solicitantes de hoc crimine quomolibet infamatos. *Tolet. Sotus. Toletan.*

Secunda opinio est affirmans, eam docet Sousa *de solicit. tract.* 1. *cap.* 16. *num.* 5. Probatur *Opinio secunda. Sousa.*

Primò, quia crimen hoc est difficilis probationis, & reddit solicitatores de hæresi suspectos, & ideo abiurare de leui coguntur; vt patet ex illis verbis constitutionis Pij IV. & Pauli V. *Nos in animum inducere nequeuntes, quòd qui de fide catholica rectè sentiunt, sacramentis à Christo Domino institutis abutantur, aut illis iniuriam faciant, tibi per præsentes committimus, & mandamus, quatenus prout in alijs causis, sancti Officij,* &c. Ergo quemadmodum alij hæretici denunciandi sunt, quamuis non sint quomodolibet infamati, vt fatentur Authores primæ opinionis; ita etiam & huiusmodi solicitatores denunciandi erunt, nec obstat, quòd constitutio addat, *tibi committimus, & mandamus, vt contra quomodolibet diffamatos procedas,* &c. Quia intentio

intentio Summi Pontificis aliunde nota est, Summus enim Pontifex in hac constitutione formaliter intendit solicitationes pœnitentium exterminare, & iniuriam sacramento factam punire. Sed si de solis diffamatis constitutio illius intelligeretur, non occurreretur sufficienter à Summo Pontifice huic malo. ergo non est hoc restringendum ad solos diffamatos. Antecedens, seu maior patet, quia nulla lex est interpretanda contra ipsiusmet intentionem; intentio autem legis, & legislatoris in hac constitutione est (vt in ea experimur) vt iniuria quæ fit sacramento, auertatur, minor est certa, quia cum solicitationes in occulto contingant, & hoc crimen sit difficillimæ probationis, & mulieres, ob innatum pudorem taceant, nunquam, vel rarissimè de hoc crimine dabitur infamia, ac proinde nunquam, aut rarissimè punietur, & exterminabitur, & per consequens non sufficienter tanto malo occurretur, si de solis quomodolibet infamatis hæc denunciatio intelligeretur, aut de multis solicitationibus, erga vnam fœminam, & non de vna; ergo ne in hoc absurdum incidamus, dicendum est sufficere vnicam tantùm solicitationem, vt fœmina semel solicitata teneatur denunciare, & non requiri infamiam, respectu saltem duorum, vt hoc crimen sit denunciabile.

Secundò, quia per vnicam solicitationem verè incurrit confessarius suspicionem fidei; ergo per vnicam directioni huius decreti subiicitur. Consequentia patet, quia confessarius solicitans, vt suspectus de hæresi ex vi huius decreti puniri debet. Antecedens probatur, quia qui semel hæresim profert, est de fide suspectus, sicut qui semel contrahit binas nuptias, viuente prima vxore, vt est in praxi Inquisitorum, docentque communiter Doctores, Simancas *titul.* 12. *num.* 15. Albertin. *de agnosc. assertionib. cathol. quæst.* 23. *num.* 65. Repertor. Inquisitorum, *verb. contrahens.* nec dicas aliud esse incurri suspicionem fidei absolutè loquendo per vnicam solicitationem, aliud posse denunciari propter vnicam solicitationem, imò & propter multas, cum vna persona habitas, quandiu occultæ sunt, & vni tantum personæ notæ, constitutionesque præcipere, vt tale delictum denuncietur, quando quomodolibet diffamatum est, aut modo aliquo publicum. Nec dicas, etiam hoc crimen non esse, formaliter loquendo, crimen hæresis formalis, sed continere suspicionem hæresis, quatenus solicitator illud committens iniuriam facit sacramento, & solum crimen hæresis formalis occultum denunciandum esse, quia est aliorum infectiuum, & quia difficilis est probationis, & tandem quia non iubetur quis illud denunciare, sed tanquam vnus de populo, cuius interest per suum testimonium hæreses indicare, ne alij inficiantur; nam etsi hoc crimen non sit formaliter crimen hæresis, nec si ex natura sua aliorum infectiuum, est tamen difficilis probationis, vt dixi, & alioqui nunquam puniretur tale crimen, vt patet.

Simanc. Albert. Repert.

28. Ita se habent huiusmodi opiniones, ambæ probabiles, secunda probabilior, & in fauorem sacramenti in illam inclinandum videtur, & magis inclino. Prima tamen tam solidis fundamentis nititur, & tam expressè mentem legislatoris videtur continere, vt illi contradicere videatur audacia, mihi non constat de praxi Dominorum Inquisitorum, & Ordinariorum in hoc negotio; quamobrem, si de illa constiterit, illa sequenda erit, & ideo interim rem non definio, sed meum iudicium praxi sanctæ Inquisitionis libenter submitto, & semper submittam. In vtraque tamen opinione, ante denunciationem semper præmittenda est fraterna admonitio si firmiter emendandus credatur, iuxta sententiam Sancti Thomæ 2.2. *quæst.* 33. *art.* 3. neque enim æquum est, totum rigorem, qui cum hæreticis in hac parte exercetur, ad huiusmodi solicitantes extendere, cùm hoc crimen sit longè inferioris ordinis; idque diximus *in nostro primo tomo, in quinque præcepta sanctæ Matris Ecclesiæ, precept.* 2. *lib.* 4. *cap.* 3. *num.* 31. & id loquendo absolutè de omnibus criminibus extra hæresim, docet etiam Sayrus *in claui regia, lib.* 11. *cap.* 4. *num.* 8. Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 5. *artic.* 1. *vers. his tamen non obstantibus.* Nauar. *cap.* 18. *n.* 59. Castro *lib.* 2. *de iusta hæreticorum punitione, cap.* 25. *conclusione* 1. Nemo etiam denunciare tenetur si firmiter credat solicitantem iam esse emendatum. Si enim firma spes emendationis ab hac denunciatione excusat, multo maiori ratione certitudo habitæ emendationis excusabit, vt patet.

Iudiciū Authoris.

D. Thom.

Sayrus. Sotus. Nauarr. Castro.

29. Post decisionem prædictorum casuum delegat, ac committit Summus Pontifex Gregor. X V. iurisdictionem, ac facultatem Dominis Inquisitoribus, & locorum Ordinariis ad procedendum contra culpatos in huiusmodi excessibus, vt vnusquisque in sua diœcesi, & territorio procedat, etiam, inquit, *priuatiuè, quo ad omnes alios*; ita vt si comparatio fiat Dominorum Inquisitorum, cum Ordinariis, Dominis Inquisitoribus hæc iurisdictio sit cumulatiuè, non priuatiuè concessa; & primò, si comparatio fiat, tam Dominorum Inquisitorum, quàm Ordinariorum cum Prouincialibus Religionum, & cum aliis, qui prætendant habere iurisdictionem quasi Episcopalem in sibi subiectos, & animaduertere in illos super his excessibus, sit illis, hoc est, tam Dominis Inquisitoribus, quàm Ordinariis priuatiuè concessa quo ad istos Prælatos regulares; vt notauit Sousa *de solicitat. in adnotat. ad constitutionem Gregorij X V. num.* 19. & 20.

Inquisitores, & Ordinarij, an possint procedere simul, vel separatim contra huiusmodi solicitātes.

Sousa.

30. Concedit itaque Summus Pontifex vt Inquisitores, & Ordinarij simul, vel separatim contra prædictos inquirant, & procedant, *iuxta sacrorum canonum formam, nec non officij Inquisitionis.* Et quamuis secundùm hanc clausulam tam Inquisitores, quàm Ordinariis separatim possint procedere, non tamen per illam illis conceditur, vt separatim sententiam condemnatoriā proferant; quoad hoc enim sacri canones, & constitutiones Apostolicæ seruandæ sunt; & verò non solùm ex vi huius concessionis possunt Episcopi separatim producere contra huiusmodi solicitantes, sed etiam ex vi iuris communis sacrorum canonum, quod facilè probatur, quia Episcopi, iuxta sacros canones, possunt separatim procedere in causis fidei contra suspectos de fide; ergo possunt procedere separatim contra solicitantes. Antecedens probatur ex *cap. per hoc, de hæreticis, in* 6. Vbi dicitur potestatem commissam Inquisitoribus contra hæreticos, vel de hæresi suspectos, non esse priuatiuam, sed cumulatiuam; & ita tenet glossa *ibi,* & Panormit. *in cap. ad abolendam, de hæreticis.* Repert. Inquisitor. *verb. Inquisitores, §. in quibus possit procedere Inquisitor.* Hymericus 3. *part. quæst.* 47. Albertinus *de agnosc. assert. cathol. quæst.* 23. *n.* 62. Comensis *in lucerna Inquisitor. verb. Inquisitor. n.* 13. Frater Antonius de Sousa *de solicit. in adnotat. tract.* 2. *cap.* 1. *num.* 8. & plures alios refert Farinac.

Panor. Repert. Hymer. Albert. Comen. Sousa. Farinac.

de

Simanc. *de hæreticis, quæst.* 186. §. 1. *num.* 6. & idem tenet Simancas *tit.* 6. *num.* 2.

31. Si tamen confessarius solicitans sit absoluendus de crimine solicitationis de quo accusatur, vel denunciatur, possunt Episcopi, aut Inquisitores separatim iuxta sacros canones (secundùm quos in hac constitutione iubentur procedere) sententiam absolutoriam proferre; ita Hymericus 3. *part. directorij, quæst.* 48. Ioannes Andreas *in Clementina multorum, de hæreticis. verb. contra eos*; vbi Zabarella, Panormitanus, Paulus de Leazaris & alij, docet Tabiena *in summa verb. Inquisitor* §. 11. *in fine.* Iason *in l.* 3. *ff. de re iudicatâ.* Decius *in l. nemo, ff. de regulis iuris.* Carrer. *tract. de hæreticis, num* 72. *vers. in præmissis autem quærendum est.* glossa *in Clement.* 1. *verb. contra eos, de hæreticis.* Bonifacius de Vital. *num.* 173. Campeg. *in additionib. ad Zanchinum de hæreticis, cap.* 8. *lit. E. in verb. diffinitiuum*, & alij, quos referunt & sequuntur Peña *in directorio quæst.* 48. Hymeric. *comm.* 97. & Farinacius *de hæresi, quæst.* 186. §. 3. *num.* 60. & Frater Anton. de Sousa *de solicit. tract.* 2. *cap.* 1. *num.* 12. Probatur, quia hoc non est speciatim prohibitum in hac constitutione Gregorij XV. & vbi non datur ius nouum in contrarium, standum est iure antiquo; de iure autem antiquo sacrorum canonum poterant Episcopi, & Inquisitores separatim procedere, *cap. præsidentes, cap. statuimus, cap. vt Inquisitionis, cap. ad abolendam, cap. excommunicamus, de hæret. in* 6. ipsis namque dati sunt Inquisitores adiutores, & si id in aliquo casu non faciunt, id prouenit ex aliqua consuetudine, prohibitione, aut limitatione, quæ in hoc casu non datur, & probatur etiam euidentiùs ex quodam rescripto Clementis VII. relato à Peña *in fine directorij, folio mihi* 129. vbi hæc habentur. *Contra huiusmodi exemptos, vsque ad sententiam diffinitiuam, ad quam ferendam* (si fuerit condemnatoria) *cum consensu Ordinarij, procedatis.* quæ verba in solis condemnatoriis sententiis separatum iudicium restringunt.

Hymer. Andreas. Tabiena. Iason. Decius. Carrer. Bonifac. Vital. Campeg. Peña. Hymer. Farin. Sousa.

32. Contra hanc doctrinam insurgunt Ancharranus *in Clementina* 1. *de hæretic.* Simancas *de catholic. instit. titul.* 3. *num.* 8. & Rojas *singulari* 27. *num.* 7. & Peña *citato loco*, asserentes, non posse hodie Episcopos separatim procedere contra suspectos de fide, vsque ad diffinitiuam sententiam absolutoriam; & probant suam sententiam, in hunc modum; constitutione noua *Clementinæ* 1. *de hæretic.* abrogata sunt iura antiqua, quibus olim concessum erat, vt Episcopus, & Inquisitor seorsim de huiusmodi causis agnoscerent, & restrictum est ius antiquum quoad condemnationem; ita vt neuter separatim sententiam condemnatoriam ferre possit; sed eiusdem potestatis est absoluere, & condemnare, *l. qui condemnare, ff. de re iudicata*; ergo si post hanc constitutionem neuter potest separatum ab altero condemnare, neque etiam poterit absoluere. Confirmatur, quia ita consuetudine in tribunali sanctæ Inquisitionis Hispaniarum receptum est; consuetudo autem est optima legis interpres. Sed ad argumentum neganda est consequentia, condemnare enim & absoluere eiusdem est potestatis, absolutè loquendo, non verò in casu, in quo vnum restringitur, alio non restricto, quia tunc quantum ad id, quod non restringitur, ius antiquum in suo robore permanet; ius autem antiquum procedendi separatim restrictum est, dumtaxat quantum ad condemnatoriam sententiam, non quantum ad absolutoriam; vt patet ex rescripto *Clementinæ* 7. relato, *si fuerit condemnatoria*; neque erat eadem ratio prohibendi, & restringendi vtrumque, nam cum condemnare aliquem, vt hæreticum, aut suspectum de hæresi, sit res grauissima, & rigorosissima, plura iudicia ad hoc requiruntur, quàm ad absoluendum, maximè, quia reis semper est fauendum; & ideo in fauorem reorum decreuit Summus Pontifex, vt quoad definitiuam sententiam absolutoriam, vterque seorsim procederet, non autem vsque ad condemnatoriam; est enim fauorabilior absolutionis causa, quàm condemnationis, vt ait glossa Pauli, & Bonifacij *in d. Clement.* 1. *de hæreticis, in* 6. Iason, cum aliis, *in dict. l. qui condemnare.* Alciatus *lib.* 2. *de verb signific.* Carrerius *de hæreticis, num.* 72. & quamuis consuetudine ita receptum sit in tribunali sanctæ Inquisitionis, solùm facit opinionem probabilem, quod nos non negamus, imò libenter fatemur opinionem Simancæ esse satis probabilem, nostram tamen probabiliorem iudicamus.

Anchar. Simanc. Rojas. Peña. Bonifac. Iason. Alciat. Carrer.

33. Condemnatoriam igitur sententiam, vel in crimine hæresis, vel crimine, de quo reus suspectus in fide reddatur, quale est crimen solicitationis, siue reus brachio sæculari tradatur, siue sola abiuratio ei iniungatur, neque Episcopi, neque Inquisitores separatim possunt proferre; vt patet ex prædicto rescripto *in Clement.* 7. *de hæreticis in* 6. vbi, *Vsque ad diffinitiuam sententiam, ad quam ferendam (si fuerit condemnatoria) cum consensu Ordinarij procedatis.* & ex *cap. per hoc, de hæreticis, in* 6. *& Clementina multorum, eodem titulo*; si tamen Episcopi sententiam separatim proferant, in hoc tantùm casu secundo criminis solicitationis, & abiurationis de leui, & abiurationem admittant, probabile est factum tenere; ita Frater Antonius de Sousa *de solicit. tract.* 2. *cap.* 1. *num.* 15. probat, quia probabile est, posse Inquisitores, & Episcopos in rebus minimis circa fidem, quales sunt leues suspiciones, separatim procedere, quod in hoc Regno Lusitaniæ hactenus obseruatum fuit, solebant enim Episcopi damnare eos, qui binas nuptias contrahebant, eorumque abiurationem recipere; quæ potestas in hoc crimine restricta illis modò est; vt patet ex quadam declaratione facta Inquisitori Generali Lusitaniæ, ita tamen restricta est, vt si ab Episcopis id fiat, factum teneat; vt docet idem Frater Antonius de Sousa citatus, *dict. num.* 16. & Peña *in* 3. *part. directorij, comment.* 97. *vers. rursus dico*; vbi asserit hæc esse de genere eorum, quæ licèt fieri prohibeantur, facta tamen tenent, qui omnino videndus est; & Farinacius *de hæresi, quæst.* 186. §. 3. *num.* 79. & in nostro casu solicitationis clariùs hoc videtur; quia cumulatiua est iurisdictio, quæ conceditur Inquisitoribus, & non priuatiua, respectu Episcoporum; & iisdem Dominis Inquisitoribus præcipitur, vt procedant in Inquisitione, & damnatione huius criminis, iuxta formam sacrorum canonum; quare si probabile est, posse separatim Episcopos delinquentes ac reos leuiter suspectos de fide validè vsque ad diffinitiuam sententiam damnare, & eorum abiurationem recipere, etiam poterunt id ipsum contra huiusmodi solicitantes facere.

Sousa. Sousa. Peña. Farin.

34. *In Regno Lusitania quid.* Quamuis tamen de iure Ordinarij, & Episcopi, in hoc Regno Lusitaniæ, & Prouinciis illi subiectis aduersùs huiusmodi solicitatores tam fœminarum, quàm masculorum in actu confessionis, aut post, vel ante immediatè separatim, probabiliter possint validè procedere vsque ad diffinitiuam sententiam

sententiam condemnatoriam. Nihilominus possunt aliunde ex priuilegio Domini Inquisitores generales huius Regni ex causa, omnes illorum processus, & integram causam etiam sub censuris, & aliis pœnis ad se aduocare. Ita Frater Antonius de Sousa *de solicitatione tract.* 2. *cap.* 1. *num.* 17. Probatur, quia hoc crimen reddit solicitatores leuiter saltem suspectos de fide, sed omnes causas, & processus circa res fidei, quæ coram Ordinariis tractantur, possunt ad se Inquisitores generales huius Regni aduocare; ergo etiam & processus contra solicitantes. Minor, in qua est difficultas, patet ex priuilegio quodam Pij IV. dato Romæ anno 1562. die 2. Aprilis; concesso Henrico Inquisitori generali huius Regni, tunc Cardinali Infanti Portugalliæ, & Inquisitori generali, postea Regi, quod ad integrum refert, & affert Fr. Antonius de Sousa *in fine sui opusculi de solicitatione*, vbi sic dicitur, & sermo est ad prædictum Inquisitorem generalem huius Regni. *Quascumque causas hæresis, & illius prauitatem, huiusmodi sapientes coram Ordinarijs Regnorum, Prouinciarum, & locorum præfatorum, nunc, & in futurum in quibuscumque statu, ac terminis pendentes, quandocumque tibi expediens visum fuerit ab ipsis Ordinarijs ad te aduocandi, ac illis, eorumque iudicibus, & personis, ne in eis vlterius procedant sub censuris & pœnis Ecclesiasticis inhibendi.*

Sousa. Sousa.

35. *Priuilegia concessa officio, nō expirāt morte personæ, ratione cuius conceduntur.*

Nec dici potest hoc priuilegium fuisse personale, & non reale, concessumque tantùm personæ Henrici Cardinalis Infanti Portugalliæ, & sic expressè morte personæ eiusdem Cardinalis; fuit enim priuilegium concessum officio Inquisitoris Generalis; vt patet ex his verbis ipsius Breuis, & priuilegij, *Volentes tibi cuius prudentiæ officium Inquisitionis huius prauitatis primò, deinde legationis,* &c. Et priuilegia alicui officio concessa realia sunt, & non sunt personalia, nec expirant morte personæ, cui officium, aut dignitas est adnexa; sed transeunt ad successores in officio, & dignitate; dignitas enim, & officium non moritur, iuxta textum *in cap. quoniam Abbas, de officio delegati*, & Abbatem *ibi num.* 8. ab omnibus receptum. glossa *ibi verb. substitutum.* Innocentius *ibi num. vnico.* Hostiensis *num.* 5. *&* 9. Ioannes Andreas *num.* 27. Antonius *num.* 20. Imola *num.* 2. Menochius *de arbitr. lib.* 1. *quæst.* 68. *num.* 22 & alij.

36. *Quibus pœnis huiusmodi solicitantes puniri debēt.*

Decernit etiam Summus Pontifex Gregorius XV. in hac vltima constitutione pœnas, quibus solicitantes plecti debent, secundùm criminis qualitatem, & circunstantias, nimirum suspensionem ab executione Ordinum, priuationem beneficiorum, & officiorum quorumcumque, ac perpetuam inhabilitatem ad illa, priuationem vocis actiuæ, & passiuæ; si regulares fuerint, exilium, damnationis ad triremes, carceris etiam in perpetuum absque vlla spe veniæ, & concludit, quòd aliæ addantur pœnæ secundùm delicti qualitatem, etiam curiæ sæculari tradendo reos; & quamuis circa pœnam traditionis curiæ sæculari non apponantur in hac constitutione Gregorij XV. illa verba, quæ apponuntur in constitutione Pauli V. *prout iuris fuerit, & prout de iure fuerit faciendum*; sed loco illorum apponantur hæc, *Tradantur curiæ sæculari pro enormitate delicti.* Tamen idem supponit, & vtraque clausula eundem sensum reddit, arbitrium enim iudicum iuri conformari debet.

37. *Probatio huius delicti ad quem spectet, & quomodo probari possit.*

Circa probationem huius delicti statuit Summus Pontifex Illustrissimis Inquisitoribus Generalibus, vt ipsi arbitrio suo decernant, an crimen hoc maneat probatum testibus singularibus, concurrentibus præsumptionibus, indiciis & aliis adminiculis, & reddens causam talis concessionis ait, *cùm crimen sit difficilis probationis.* Ex qua concessione duo colliguntur.

Primò, probabilius esse secundùm ius, testes singulares non plenè probare delicta, nec etiam hoc occultissimum, quia cùm Summus Pontifex hoc de nouo concedat, videtur supponere, vel hoc in iure non contineri, vel esse valde dubium an contineatur; vt optimè animaduertit Frater Antonius de Sousa *de solicit. in adnotat. num.* 25. *fol.* 269.

Secundò, non esse reprobandam sententiam, & praxim eorum, qui difficilis probationis crimina, testibus singularibus, præsumptionibus, indiciis, & aliis adminiculis concurrentibus plenè probatum sentiunt; nam quæ Summus Pontifex concedit, damnari à viro catholico non debent; non enim hoc concederet, si id illicitum ex natura sua esset.

LIBER

LIBER SEPTIMVS

In septimum Præceptum Decalogi.

SEQVITVR, *vt de furto agamus, & septimo præcepto: habetur autem hoc præceptum* Exod. 20. *his verbis,* Non furtum facies; *in quo multa tractanda sunt.*

Primò, quid sit furtum.

Secundò, quale peccatum sit.

Tertiò, quæ quantitas sufficiat ad peccatum mortale.

Quartò, quibus modis committatur.

Quintò, cui facienda sit restitutio illius, & quomodo facienda sit.

Sextò, quæ causæ excusent à restitutione illius.

Deinde aliæ quæstiones scitu dignæ tractabuntur, quæ & in vsu quotidianæ sunt, & ad forum conscientiæ, materiamque restitutionis vtilissimæ; nomine autem furti, vt ex discursu patebit, non solùm intelligimus iniustam rei acceptionem, sed etiam iniustam retentionem, quia iniusta retentio, moraliter loquendo, nihil aliud est, quàm furtum, vt in sequentibus dicemus.

CAPVT I.

Quid sit furtum, quale peccatum, & quæ quantitas ad mortale peccatum sufficiat.

SVMMARIVM.

Quid sit furtum. num. 1.

Nomine furti venit etiam iniusta detentio; & damnificatio rei alienæ. num. 2.

Quæ conditiones requirantur ad occultam compensationem faciendam. num. 3. 4. 5.

Quando inter dominum, & famulum non est conuentum de pretio stipendij, per quid tunc regulari debeat salarium. num. 6.

An detur furtum, cùm furto tollitur persona libera. num. 7.

Quid intelligatur in furto per particulam, inuito domino. num. 8. & 9.

An Hebræi furtum commiserint olim in Ægyptios. num. 8.

Non peccat, nec furtum committit, qui gladium furatur ab emente ne alteri noceat, nec vxor furans à marito pecunias, vt in vsum familiæ illas conuertat. num. 10.

An furtum committat ille qui in extrema, aut quasi extrema necessitate furatur. num. 11. *& remissiuè ad caput 26.*

Furtum ex genere suo est minimum peccatum, quod contra proximos committi potest, & est mortale, nisi paruitas materiæ excuset. num. 12.

An furtum magnum, & paruum differant specie. num. 13.

Differt specie à rapina. num. 14.

Refertur opinio eorum, qui asserunt vnum denarium, seu vingenas binas, etiam respectu diuitis esse peccatum mortale. num. 15.

Proponitur illorum fundamentum, & soluitur. numero 16.

Ad assignandam mortalem quantitatem in furto, necessario attendendum est ad loca, vrbes, & personas magis, vel minus pecuniosas. num. 17.

Quæ sit quantitas mortalis respectu Regum, Prælatorum, & hominum ditissimorum. num. 18. *Refertur opinio Suarij.* ibid.

Quæ respectu hominis mediocriter pecuniosi abstrahenda à loco. num. 19.

Quæ sit quantitas mortalis Olisipone, Hispali, Eboræ, &c. in Brasilia & in Indijs. num. 20. 21.

Quid si ex quantitate ad mortale assignata aliquid minus deficiat. num. 22.

OMISSA ea descriptione furti, quam iurepériti tradunt *ad l. 1. §. furtum. ff. de furtis, & Inst. de oblig. quæ ex delicto,* &c. §. 1. & quam explicant Iul. Clar. *lib. 5. sent. §. furtum, n. 1.* & Nauar. *in sum. c. 17. n. 1.* quæ sic habet. *Furtum est contrectatio rei alienæ fraudulenta, vel lucrifaciendi gratia, ipsius rei, vel vsus possessionis eius, clarius,* & breuiùs apud Theologos sic definitur. *Furtum est ablatio iniusta rei alienæ, inuito domino,* sic Toletus lib. 5.

1. Furtum quid sit.

Iul. Clar.

Nauar.

Tolet.

Nauar. Filliuc. *lib. 5. sum. cap. 2. n. 1.* P. Nauar. *lib. 3. de rest. c. 1. n. 20.* Filliuc. *tom. 2. tract. 31. cap. 10. n. 234.* & alij, in qua definitione, seu descriptione sunt quatuor particulæ, singulas sigillatim explicabimus, & in hac materia breuiter vtilem doctrinam dabimus.

2. *Furti nomine venit etiam iniusta detentio, & damnificatio rei alienæ.* *Ablatio.* Diximus ablationem, nõ acceptionem, non vsurpationem, vt alij; quia nomine furti non solùm venit vsurpatio rei alienæ, sed etiam iniusta detentio, & damnificatio: ablatio autem hæc omnia comprehendit; nam dum non restituis rem alienam, aut damnum datum, moraliter loquendo, inuito domino aufers, cùm possis restituere, vnde omne furtum est damnificatio, non omnis tamen damnificatio est furtum, & sic differt damnũ materialiter à furto. patet, quia furtum requirit ablationem, qua vnus homo rem alterius eo inuito in suos vsus accipit: damnificatio autem non requirit istam ablationem, vt cernitur in eo, qui dolosè segetes alienas intendit, & conculcat, qui damnum infert, & nihil accipit; tenetur tamẽ ad restitutionẽ, perinde ac ille, qui furto rẽ à domino suo aufert. Ita docet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 12. dub. 1. n. 16.* Lessius.

3. *Conditiones requisitæ ad faciendã occultam compensationem.* *Rei alienæ.* Diximus *rei alienæ*, quia si tuam occultè auferas, & tibi de damno ab altero illato cõpenses, non erit furtum; ad faciendam autem hanc occultam compensationem rei tuæ, aliquæ conditiones debent concurrere, de quibus agemus infrà *cap. 30.* & hîc etiam ad intelligentiam materiæ aliquid attingemus. Itaque vocamus rem alienã, eam, quæ alterius est, non est enim furtum quando aliquis capit occultè id, quod aliàs sibi de iustitia debetur, vnde si quis occultè à debitore suo sumeret pecunias, quæ sibi titulo iustitiæ debentur, non furatur, nec tenetur ad restitutionẽ, rem enim suam, non alienam accipit, quamuis aliquando eas sumendo, contra charitatem peccet, aliquando tamen non peccabit, si seruet has conditiones;

Prima, vt debitum sit certum & liquidum.

Secunda, vt sit ex iustitia, non ex gratitudine.

Tertia, vt commodè illud non possit exigere in iudicio, vel quia debitor est potens, vel quia illud in iudicio probare non potest, vel quia si in iudicio, vel extra iudicium petat, timet sibi, vel alteri malum aliquod euenturum, quod maioris considerationis sit, quàm res habeat valoris: nam si hæ circũstantiæ non concurrant, peccabit quidem mortaliter sibi occultè compẽsando, non tamen tenebitur ad restitutionẽ (excepto casu secundæ conditionis) quia rem suam aufert, & de re sua sibi de iustitia debita compensat, sed indebito modo. Ita Toleti *lib. 5. sum. c. 15. n. 4.* Archid. *in cap. non sanè 17. q. 5.* Lud. Lop. *1. p. instr. cap. 8. §. Prima conditio.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. dub. 10. n. 58.* Addunt alij quartam conditionem, vt quis non accipiat rem apud suum debitorẽ depositã, & bene addunt, quia compensatio debet fieri ex bonis debitoris, quæ in eius dominio sunt, non ex re aliena, quæ apud eum est in deposito, cùm illius dominium non habeat. Tolet. Archid. Lopez. Lessius.

4. Quarta, debet etiam sibi occultè compensas cauere, ne nocumentum alteri sequatur: nam si ex illa occulta compensatione alij patiantur furti suspicionem, non poteris absque peccato contra charitatem tibi occultè compensare, quamuis si compenses, non tenearis ad restitutionem; obligaberis tamen aliquando ex charitate vel ad manifestãdum furtum, vel ad reponendam rem ipsam in eodem loco, cùm maius est incommodum, & damnum, quod proximus ex furti suspicione patitur, quàm sit commodum tibi inde ex tali compensatione resultans, quod prudens confessarius iudicabit. Ita Tolet. *lib. 5. sum. c. 15. n. 6.* Innoc. *in cap. olim. de rest. spoliatorum*, ibi, *Quidam dicunt, & non malè, quòd etiam sua authoritate potest quis accipere furtiuè rẽ suam, dummodo ex tali furto nec malum, nec scandalũ valeat generari, quia si inde oritur vel contra vxorem, vel contra famulum, vel quemcumque alium, hic debet in pristinum statum restitui.* Hæc ille. Idem docet expressè Caiet. *2. 2. q. 66. art. 1. in fine.* ibi, *In casu autem quo aliquis, vel propter detinentis, aut defectũ probationũ, aut propter maius damnũ amicitiæ, pacis, vel rerũ, aut huiusmodi, nõ potest via iudicis suum, aut sibi debitũ recuperare, & absque scãdalo, periculo, & offensa cuiusque potest occultè accipere à debitore, vnde sibi satisfaciat, licitè hoc potest facere.* Et idẽ docet etiam Sot. *lib. 5. de iust. q. 5. art. 2.* debet etiam cauere, ne illud debitũ sibi iterũ, vel suis heredibus soluatur, & nihil amplius debet sumere, quàm id, quod sibi liquidò debetur. sic Lop. & Tol. *allegat.* Caiet.

His conditionibus seruatis potest famulus pro debito stipendio sibi à domino compensare, modò nihil amplius sumat, quàm id quod sibi debitum erat ex pacto; quamobrem si liberè famulus, & non coactè cum domino pactus est decreto pretio pro mercede annuali, non potest vltra id aliquid amplius accipere, & non tenetur ad restitutionem excessus si id faciat, quamuis pretiũ non sit sufficiens, & alij famuli suæ conditionis maiorem mercedem apud alios dominos mercantur, modò dominus non coëgerit illum famulari in aliis officiis, de quibus non conuenerunt, in eo enim casu tenetur dominus soluere vltra conuentum pactum id quod iustum fuerit pro ratione noui obsequij, ac laboris iniuncti: ita docent Toletus *lib. 5. summæ, cap. 15. num. 7.* & Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. dub. 10. num. 63.* quod intelligendum est iuxta Lessium, modò famulus pressus necessitate pro exiguo ad modum pretio, cum domino non conuenerit, eo quòd dominus amplius dare noluerit, tunc enim non est censendus sponte, ac liberè cum domino conuenire, sed inuitus, & coactus, vnde tenetur dominus supplere stipendium ad æqualitatem, sicut tenetur emptor qui ab aliquo necessitate compulso, rem paruo, aut exiguo pretio, & infra infimum emit, quia inuitus vendidit, & non liberè. Si tamen liberè rem magni pretij paruo vendat, censebitur liberè dimittere maiorem valorem, & ideo illum non tenebitur restituere; quod adhuc intellige, si tali seruitio dominus egebat, vel ex eo magnum capiat emolumentum. nam si eo non egebat, sed solùm ad preces ipsius famuli, vel alterius illum admisit, meritò potest minus offerre, ac dare pro seruitio, quia merces vltroneæ, vt dici solet, minus valent, quod bene cum Lessio citato notat Nauar. *in sum. Lat. c. 17. n. 19. & seqq.* quanto autem minoris infimo pretio emi possunt merces vltroneæ, non est facilè assignare. Mol. *tom. 2. de iust. disp. 348. §. quartò obserua*, ait merces vltroneas vilescere aliquando in tertia parte iusti sui pretij; hinc est, vt ait Nauar. *in sum. Lat. cap. 23. n. 84.* quòd liceat minoris iusto pretio aliquando aliquid emere, quando plurimi refert venditoris illud vendere, & emptoris parũ emere, & pietate motus emit, vt cùm quis à paupere suam operã solo victu, quẽ ei præbet, emit, & cum Nauar. idem sentit Syluest. *verb. emptio. q. 7.* 5. Tolet. Lessius. Nauar. Molin. Nauar. Syluest.

6. *Salarium per quid regulari debeat, quando inter dominum & famulum* Quãdo verò inter herum, & famulum pactum non est factum, sed relictum est in domini voluntatẽ, tunc regulari debet stipẽdij merces iuxta eam summam, quam ordinariè solẽt alij famuli promereri pro simili famulatu, vt optimè notauit Tolet. *lib. 5.*

Non est convenientum de pretio stipēdij. lib. 5. summæ cap. 15. n. 7. quod intelligendum est cum limitationibus præcedentibus; modò non magni referat famulo suas operas conducere, & parui domini in seruitium & famulatum accipere, vt patet.

7. *An furtum detur cùm furto tollitur persona libera.* Nomine rei alienæ non veniunt personæ liberæ, vt notauit Lessius citatus *dub. 1. n. 6.* & Molin. *tom. 4. de iust. tract. 11. disp. 684. n. 7.* ille enim qui personam liberam furatur, non committit furtum, propriè loquendo, quia homo liber non habet dominum à quo possideatur, vt dicatur res aliena inuito domino ablata: committit autem plagium, seu crimen plagiatus, si illum furetur, vt vendat, vel habeat in mancipium, vt constat ex glossa *ad l. congruit ff. de officio præsidis, & ex l. 1. 3. 4. & 6. ff. ad l. Fabiam de plagijs*; si verò fureris mancipium, vel ancillam alicuius, furtum erit, & contra te dabitur actio furti, quia dominos habet, & res alienæ sunt, modò non fureris, vt ad tempus illis abutaris, tunc enim raptus erit, vel stuprum, non furtum; nam illa ancilla secundùm vsum sui corporis, nō subest dominio domini, nec fur quærit in ea id quod domini est, sed id quod ipsius ancillæ est; contingere tamen potest tunc inferre damnum domino ancillæ, dum illum priuat illius seruitio, quod damnum tenetur in conscientia restituere, tunc tamen non est formaliter furtum, vt suprà diximus, sed damnificatio.

8. *In furto quid intelligatur per particulam inuito domino.* *Iniusta, inuito domino.* hoc est dolosa, & iniuriosa domino. Vnde hæ particulæ *iniusta, & dolosa, inuito domino*, in idem recidunt, si enim inuito domino fit, dolosa est, iniusta & iniuriosa; at si iniuriosa est, inuito domino, rationabiliter fit. nam multoties dominus poterit esse inuitus, & te furtum non committere, si ab illo rem suam, in tuam compensationem auferas, quamuis tunc non rem illius, sed tuam auferas, tunc enim irrationabiliter est inuitus.

An Hebræi furtum commiserint olim in Ægyptios. Sic Ægyptij olim irrationabiliter inuiti fuerunt, cùm Hebræi clandestina acceptione eos suis bonis dispoliauerunt, & tamen filij Israël furtum non commiserunt, quia irrationabiliter fuerunt inuiti, tum quia iniustè erant captiui, & in iustissimam recompensationem præstiti laboris, & operarum, id clanculò fecerunt, tum quia Deus in pœnam iniustitiæ commissæ in Hebræos, Ægyptios bonis suis spoliare voluit, vnde post hanc diuinam sententiam, quam Deus tanquam supremus iudex in Ægyptios tulit, Hebræi illam executioni mandarunt, Deo per Moysem eam illis manifestante, vt notauit Tolet. *lib. 5. sum. c. 15. n. 4.* & D. Thom. *2. 2. q. 66. art. 5. ad* 1. Caiet. *ibi*, & communiter Thomistæ. vnde dicitur Sapientiæ 10. *Sustulerunt spolia impiorum.* Consentit Sotus *lib. 5. de iust. q. 3. art. 2. vers. inter argumenta.* Sic si Princeps subditum aliquem iustè & secūdùm iuris formam damnauerit ad amissionem suorum bonorum, & executionem sententię alicui committeret, iustè illam exequetur, etiam clancula acceptione, vt patet. Tolet. D. Thom. Caietan. Sotus.

9. *Multas ablationes excusari à furto.* Itaque per huiusmodi particulas *dolosa, iniusta, inuito domino*, multæ ablationes à furto excusātur.

Primò, cùm ablatio fit ioco, vidente & consentiente domino, cùm enim dominus consentit, non censetur inuitus, ablatio enim cùm est iocosa, & officiosa ad reddendum amicum cautiorem, non est furtum, vt docet Tolet. *in sum. lib. 5. cap. 15. n. 4.* Petr. Nauar. *lib. 3. rest. cap. 1. n. 20.* & addit Toletus, quamuis fiat inuito domino. Intellige, modò fiat animo reddendi eum cautiorem; & postea reddendæ rei acceptræ, quia tunc irrationabiliter est inuitus, cùm fiat eius vtilitatis causa. Tolet. P. Nauar.

10. Secundò, cùm fit in bonum finem, & conuertitur in vtilitatem illius, à quo aufertur: vnde non peccat, nec furtum committit quis, cùm ab amente, ebrio, & furioso gladiū furatur, ne illo aliquem percutiat, & vendit & in vtilitatem illius conuertit. nam si tunc ebrius, vel furiosus est inuitus, irrationabiliter est inuitus. Sic non furatur vxor, quæ secretò à marito pecunias aufert, ne profundat in ludis, & comessationibus, si illas in vsum propriæ familiæ conuertat; nec peccat, qui vinum effundit, dum bibitur, ne alius inebrietur; nec qui chartas lusorias rumpit, ne cum peccato aliqui ludant, ita docet Toletus *lib. 5. summæ cap. 15. num. 4.* Syluester *verb. furtum, §. 15. num. 15.* & Nauar. *in summa Lat. cap. 17. num. 6.* Syluest. Tolet. Nauar.

11. Tertiò, cùm fit in extrema, aut quasi extrema necessitate vitæ, aut in eius periculo probabili, tūc enim si secretò ab aliquo accipiat, id quod sibi necessarium est, non est furtum, quamuis inuitus sit dominus rei, quia irrationabiliter est inuitus, non enim facit contra iustitiam, maximè cùm dominus scit illius necessitatem, & non subuenit; at hoc non licet in quacunque necessitate, sed in extrema, aut quasi extrema, vt diximus *in 4. præcept. lib. 4. cap. 2. n. 3.* & dicemus infrà in hoc præcepto *c. 26.* ita docet Tolet. *lib. 5. sum. c. 5. n. 3.* D. Th. *2. 2. q. 66. art. 7. ad 2. ibi, Dicendum, quòd vti re aliena in casu extremæ necessitatis, non habet rationem furti, propriè loquendo, quia per talem necessitatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad sustentandā propriam vitam.* Nauar. *cap. 17. n. 118.* & alij, imò non pro se solùm, sed etiam pro alio, qui est in eadē necessitate, potest quisque sine aliquo peccato accipere, si de suo non habet, nec aliter extremè, aut quasi extremè egenti succurrere potest, vt docet idem Nauar. & expressè colligitur ex verbis D. Th. quia de proprio ipsius indigentis ei subuenit, *ibi ad 3. Ad tertium dicendum quòd in casu extremæ necessitatis potest aliquis occultè rem alienam accipere vt subueniat proximo etiam indigenti.* Hæc D. Th. sed hanc materiam, & an redeunte postea meliori fortuna, teneatur extremè, aut quasi extremè indigens, restituere id quod in ea extrema necessitate accipit, latius infrà suo loco *cap. 26.* disputabimus. Tolet. D. Thom.

12. *Furtum ex genere suo, quod cōmititur contra proximum, est mortale, nisi paruitas materiæ excuset.* Furtum autem ex genere suo semper est peccatum mortale iuxta omnes authores, ratione tamen paruitatis materiæ veniale esse poterit; & ex obiecto suo est minimum peccatum, quod contra proximos committi potest, quia bona fortunæ sunt minima, & infima inter omnia bona hominis, ratione tamen circunstantiarum grauissimum peccatum esse potest: ita communiter DD. D. Th. *2. 2. q. 66. art. 5. & 6.* Nauar. *in sum. Lat. cap. 17. num. 3.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 12. dub. 6. n. 27.* Rod. *in summ. c. 146. n. 2.* D. Ant. *2. p. tit. 4. cap. 5. §. 7. & 8.* quòd sit peccatum, patet, quia est contra iustitiam, & contra septimum præceptum. Quòd autem ex genere suo sit mortale, patet ex 1. ad Corinth. *Neque fures regnum Dei possidebunt*; & ratio est, quia ex sua ratione est contrarium charitati Dei, & proximi, per furtum enim proximo damnum inferimus magnum, vel paruum, iuxta furti quantitatem. Nec refert quòd grauiùs, & seueriùs in Republica furtum puniatur, vt inde inferamus peccatum furti grauius esse peccatū cæteris peccatis, quæ in proximum committuntur; punitur enim seueriùs, non quòd grauiùs peccatum sit, sed quòd magis pacem ciuium, & Reipublicæ perturbet, & hominū commercia, ac societatem offendat, spectat autē ad officiū Principis ea delicta seueriùs in Republica castigare, D. Thom. Nauar. Lessius. Rodrig. D. Anton.

gare, quæ magis Reipublicæ pacem perturbant.

13. *An furtum magnum & paruum differant specie.* Furtum magnum, & paruum, non distinguuntur specie in genere furti, distinguuntur tamen in genere mortis spiritualis, quia furtum magnum attingit peccatum mortale, & priuat vita æterna; furtum autem exiguum non attingit, & ideo non priuat vita æterna, sed disponit ad hanc priuationem. Circunstantia autem, quæ facit mortalem actum, sine qua ille talis non esset, mutat speciem in genere moris, vt bene probat Nauar. *in summ. Lat. c. 17. n. 3. in fine, & initio summæ prælud. 9. n. 6.* Nauar.

14. *Differt specie à rapina.* Differt tamen furtum à rapina specie, vt communiter animaduertunt DD. D.Thom. 2. 2. *q. 66. art. 4.* Caiet. *ibi* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. dub. 1. n. 6.* & Iurisperiti ac consulti ad *l. 1. & seq. ff. ad l. Iuliam de vi publica, & ad l. 2. §. 1. & seqq. ff. de vi bonor. raptor.* Molin. *tom. 4. disp. 683. & 684.* D.Thom. Lessius. Molin. Rapina enim, vt talis sit, & distinctam speciem à furto inducat, duo requirit. Primò scientiam, secundò actualem violentiam illatam domino; furtum autem neutrum horum requirit, sufficit enim quòd ignorante domino aliquid fureris, vt furtum sit, & ideo semper continet rapina nouam deformitatem, & nouam iniuriæ rationem, & grauius peccatum est, quàm furtum, cæteris paribus, & in confessione necessariò explicanda est illa circunstantia violentiæ, quia mutat speciem peccati, aliter enim est inuoluntarium illud, quod quis ignorans patitur; aliud illud, quod sciens, ac resistens, vt docet D.Thom. 2. 2. *q. 66. art. 9.* vnde rapina est grauius peccatum, quàm furtum, non solùm ratione inuoluntarij, sed etiam iniuriosæ acceptionis. Nam in furto datur inuoluntarium per ignorantiã; in rapina autẽ datur inuoluntariũ per violentiam: magis autem est inuolũtarium id, quod fit per violentiam, quam id quod fit per ignorantiam, quia violentia directiùs opponitur voluntati, & aliunde accedit ratio ignominiæ, per rapinam enim non solùm infertur alicui damnum in rebus, sed etiam iniuria personæ, vt patet.

15. *Quæ quantitas sufficiat ad culpã mortalem.* Quæ autem quantitas ad mortalẽ culpam sufficiat, non est facile assignare: nam Nauar. *in summ. Lat. c. 17. n. 4.* existimat summam duorum regalium, aut vnius, & dimidij esse peccatum mortale, & addit, *Nec damnarem illum qui teneret summam duorum regalium, & dimidium peccatum esse mortale,* cum Nauarro consentit Cordub. *in sum. Hispanica, q. 109.* Emanuel Rod. *in sum. c. 149. n. 6.* existimat communiter loquendo inter homines communes quatuor, vel quinque regales mortalẽ quãtitatem efficere, inter pauperes autem vnum, aut duos regales; ita enim ille ibi fol. mihi 479. col. 2 *Y ansi en la gente commun quatro, o cinco reales es sufficiente quantidad siurtandose para constituir peccado mortal y a los pobres vno o dos reales,* & citat pro se Arag. 2. 2. *q. 49. art. vlt. prope finem,* hanc opinionem sequitur Toletus *lib. 5. summæ c. 16.* ait enim quantitatem vnius, vel duorum Iuliorum à quocumque etiam diti furari esse peccatum (Iulius autem Italè, idem penè est, ac regalis Hispanè.) Alij melius iudicant id arbitrio prudentis viri relinquendam esse, qui attentis, & consideratis locis, & personis magis, vel minus pecuniosis iudicabit, quæ sit, vel non sit quantitas notabilis, vt furtum verè dici possit crimen mortale, ita Couar. *lib. 1. var. cap. 3. n. 12. vers. cæterùm magis,* Syluester *verb. furtum, q. 2.* & Ioann. Med. *de contractib. q. 10. ad finem.* Nauar. Rodrig. Couar. Syluest. Med. Fundamentum priorum esse potest, quia in multis Episcopatibus habetur in constitutionibus, ne pro minori quantitate duorum regalium excõmunicatio feratur, & alioqui non valeat; excommunicatio autem non nisi ob mortale ferri potest. Verùm hæc ratio valde infirma est.

Primò, quia ibi non statuitur, quæ quantitas sit mortalis, nec iubetur, vt pro illa quantitate feratur excommunicatio, sed tantùm dicitur ne feratur pro minori, & vna negatiua, qualis ista est, non detur excommunicatio pro minori quantitate duorum regalium: infertur alia affirmatiua, qualis est; ergo ferri potest pro duobus regalibus.

Secundò, quia post Concilium Trid. *sess. 25. de reform. c. 3.* pro tam exigua quantitate excommunicatio ferri non potest; præcipitur enim *ibi* Episcopis, ne ob rem vulgarem, & leuem excommunicationes ferantur, ne vilescant, vt optimè notat Petr. Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. n. 37.* nam prædictæ constitutiones, vt asserit idem Petrus Nauarra, ostendunt quod non est faciendum, non iubent vt pro illa quantitate fiat. P.Nauarra.

Alij in eo fundari possunt, quia *Inst. de rerum diuis. § gallinarũ, & l. si oleum. ff. de dolo,* datur actio furti, & pœna flagellationis statuitur pro furto vnius gallinæ, & iniusta esset tam grauis pœna, nisi furtum vnius gallinæ peccatum esset mortale: vna autem gallina hodie duobus regalibus, aut duobus supra dimidium valet, & fortasse tũc cùm hæc lex condita fuit, multo minori pretio valebat. Verùm hoc etiam fundamentum nihil probat. 16.

Primò, quia ibi sermo est de fure nocturno, & præsumitur accessisse animo furandi maiora, vt docet Couar. allegatus, & refertur *in c. fin. 14. q. 6.* pœna enim furti *ibi* non tam ex quantitate, quàm ex affectu furantis statuitur ad cohibendos fures nocturnos.

Secundò, quia, vt notat Sotus *lib. 5. de iust. q. 3. art. 3. ad 3.* ibi non dicitur, vt furtum vnius gallinæ puniatur, sed gallinarum, & anserum, vbi maior quantitas requiritur.

Tertiò, quia ibi solùm dicitur, quòd si anseres, & gallinæ turbatæ aduolarint, & alius animo rapiendi detineat, furtum sit, & detur actio furti contra illum, in quo solùm declaratũr natura furti, quæ est retentio alieni, & non declaratur, quæ quantitas mortalis sit, nec etiam declaratur quòd ob furtum vnius gallinæ possit homo virgis à tergo cædi, vt optimè animaduertit Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 38.* Vides ergo quanta sit varietas authorum in hac quantitate assignanda. Ne tamen te in ambiguo relinquamus,

Notabis in primis cum Couarruuia, Syluestro, & Medina allegatis, & cùm Roderico item citato *n. 5.* ad hanc quantitatem mortalem in furto assignandam, necessariò attendendum esse ad loca, vrbes, & personas magis, vel minus pecuniosas, & diuites, vnde magis æstimatio huius quantitatis pendet ex arbitrio prudentis, attentis, & consideratis his circunstantiis, quàm ex certa regula, quæ hîc dari possit; nam quòd respectu vnius vrbis, & hominis censetur res, & quantitas notabilis, non erit talis respectu alterius, & quod vni viro prudenti, & docto videri potest res notabilis, non ita videbitur respectu alterius; quare in hac materia tot sunt sententiæ, tot arbitria, quot capita, quot authores. Et ideo Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 7. cap. 20. n. 5.* asserit generaliter in Hipania, eo quòd regio sit ditior, quatuor argenteos, hoc est, vingenas octo esse quantitatem mortalem, & id ipsum asserit Suarez *tom. 3. de relig. lib. 8. cap. 6. n. 10.* 17. *In furto ad quid necessariò intẽdi debeat.* Sanchez. Suar.

18. *Quæ sit quãtitas m. in re.* Prima conclusio hodie respectu Regum, Principum, ac Prælatorum locupletissimorum, & ditissi

spectu Regũ. Prælatorum, & hominum ditissimorum.

ditissimorum hominum, duorum, aut trium ducatorum summa ex obiecto suo, & seclusa volũtate, qua velint id condonare, & ratum habere, & seclusis aliis circunstãtiis, lucri cessantis, & damni emergentis, videtur esse quantitas mortalis; ita docet expressè Roder. *in sum. c.* 149. *n.* 6, *fol. mihi* 474. & Sotus *lib.* 5. *de iust. & iure. q.* 2. *art.* 3. est etiam de mente Rebelli 1. *p. de oblig. iust. lib.* 3. *q.* 15. *sect.* 1. § *secunda conclusio*, & Lessij *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *c.* 12. *dub.* 6. *n.* 29. & Petri Nauarræ *lib.* 3. *de rest. c.* 1. *n.* 35. & Couar. *lib.* 1. *var. cap.* 3. *n.* 12. & Syluestri *verb. Furtum, quæst.* 2. & Medinæ *q.* 10. quatenus dicunt hoc magis pendere ex arbitrio prudentis, quàm ex certa regula, quæ in hoc negotio dari possit. Ratio est, quia respectu harum personarum hæc quantitas ex obiecto suo, & in se considerata, est bonum notabile, nam quamuis respectu liberalitatis regiæ, & regalium redditũum videatur exigua, tamen in se spectata, & respectu aliarum obligationum ipsius Regis, Prælati, Principis, & hominis ditissimi est notabile bonum, & videtur magna, & pro illo stipendio inseruit famulus, aut miles dimidio vnius mensis. Vide quæ dicemus *c.* 10. *n.* 3. vbi necessariò hac de re iterum redibit sermo.

Roderic. Sotus. Rebell. Lessius. P. Nauar. Couarr. Syluester. Medin.

Soar. Maior.

Probabile tamen est arbitrium Soarij *tom.* 3. *de relig. lib.* 8. *c.* 6. *n.* 10. & Maior. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 25. *col.* 1. qui asserunt respectu harum personarũ quantitatem vnius aurei esse mortalem: at quamuis hæc quantitas huius authoris tempore visa fuerit mortalis arbitrio illius, fortassis nõ ita erit hoc tempore, propter rerum carentiam, & pecuniæ abundantiam, crescunt enim rerum pretia, & vilescunt pecuniæ successu temporis, & intra paucissimos annos mirabilem hanc mutationem vidimus. Ego tamen tuli meum arbitrium, tuum libenter, si melius fuerit, secuturus.

19. *Quæ respectu hominis mediocriter pecuniosi abstrahendo à loco.*

Secunda cõclusio. Respectu hominum mediocriter diuitum quatuor argentei videntur constituere quantitatem mortalem, in furto; aut ad summum, absolutè loquẽdo, & à quolibet loco, & persona abstrahendo quatuor argenteos supra dimidium. Probatur, quia hæc quantitas respectu harũ personarum non ita exigua videtur, & in se considerata, est notabilis, sufficit enim ad alimentum, & sustentationem vnius hominis mediocris fortunæ pro vno die, quæ est melior regula, quę in hoc negotio assignari potest. hæc conclusio habet pro se authoritatem illorum Doctorum, quos citauimus *n.* 18. quatenus dicunt totum hoc negotium pendere ex arbitrio hominũ prudentum, & de quantitate quatuor argenteorũ, id expressè docet Sanch. *tom.* 2. *Decal. lib.* 7. *c.* 20. *n.* 5. & Soar. *tom.* 3. *de relig. lib.* 8. *c.* 6. *n.* 10. Et fundamentum Soarij est, quia si quis votum faceret de dandis quatuor argenteis pro eleemosyna, iudicio prudentum, votum frangeret, nisi illos dederit, & mortaliter peccabit in voto; ergo etiam in furto, cùm eadem sit ratio.

Sanchez. Soar.

Quæ respectu pauperum abstrahendo etiam à loco.

Tertia conclusio. Respectu pauperũ abstrahendo etiam à locis, & circunstantiis quantitas centũ dipondiorum, vel ad summum quantitas centum dipondiorum supra viginti, videtur esse mortalis. Probatur, quia etiam hæc quantitas respectu harũ personarum videtur esse cõsiderabilis, & quia hoc sufficit ad alendum & sustentandum mediocriter pro vno die pauperem hominem, non enim hæc regula sustentationis vnius hominis tam strictè accipienda est, vt pro miserrima sustentatione accipienda sit, nec tam latè, vt pro lauta, aut lautissima, sed pro mediocri, & ita docet Rodrig. *in summa c.* 149. *n.* 6. *fol.* 474. *col.* 2. Arag. 2. 2. *q.* 94. *art. vlt*, & Nauar. *in summ. Lat. cap.* 17. *n.* 4. & alij, qui dicunt quantitatem duorum denariorum, seu regalium esse mortalem, nam bene possumus addere duorum regalium, & dimidium, cùm rerum pretia modò multo magis sint aucta.

Rodrig. Arag.

Quarta conclusio. Si attendamus ad loca, & vrbes magis, & minus pecuniosas, & vbi res viliùs, aut cariùs emuntur, seclusa volũtate præsumptiua dominorum, qua contenti sint, & seclusis aliis circunstantiis lucri cessantis, & damni emergentis (de quibus in capite sequẽti dicam) probabile est Olisipone, Hispali, Parisiis, Veneriis, Lugduni, Romæ, & aliis locis valde pecuniosis quantitatem quatuor, aut quinque regalium, seu denariorum esse mortalem in furto, respectu etiam hominum mediocriter diuitum. hæc videtur esse Sancij & Suarij in secũda cõclusione allegati quatenus absolutè dicunt quatuor argenteos esse mortale, & ideo nos vnum addimus propter augmentum pretij alimẽtorum, in his locis, & pecuniæ abundantiam. In aliis verò locis mediocriter pecuniosis quãtitatem trium regalium, & ad summum trium regalium supra dimidium plus minúsve. In Brasilia autem, aut in Indiis occidentalibus, vbi abũdant pecuniæ, & res magno constant, mortalis erit quantitas vingenarum, seu Iuliorum quindecim. quia in his regionibus alimenta omnia præter tantummodo bubulam excessiuo pretio venduntur, & vix hęc quãtitas ad sustentationem vnius hominis mediocris sufficit. Hæc etiam conclusio est de mẽte Rebel. 1. *p. de oblig. iustitiæ, lib.* 3. *sect.* 1. § *secunda conclusio*, & de mente Lessij *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *c.* 12. *dub.* 6. *n.* 29. & P. Nauar. *lib.* 3. *de iust. cap.* 1. *n.* 35. quatenus asserunt hoc magis pendere ex arbitrio prudẽtis, quàm ex certa regula, & ratione, quæ in hoc negotio dari possit, est etiam omnium quos citauimus *n.* 18. vnde non placet Lud. Lop. *instr. conscientiæ*, 1. *part. c.* 92. nec Rodrig. *in sum. c.* 59. *n.* 5. *fol. mihi* 474. *col.* 1. quatenus asserunt quantitatem duorum regalium in Indiis occidẽtalibus, & noua Hispania esse peccatum mortale, respectu hominis mediocriter diuitis. & fundamentum illorum est, quia hæc quantitas sufficit ad sustentationem vnius hominis pauperis in huiusmodi partibus pro vno die; quod fundamentum debile quidem videtur, cùm hoc (vt dixi) regulari non debeat pro valore alimenti vnius hominis miseri pro vno die, nec pro alimento hominis nobilis, & pecuniosi, sed pro alimento hominis fortunæ mediocris, & hæc quantitas in huiusmodi partibus pro alimẽto illius nõ sufficiat.

20. *Quæ Olisipone, Hispali, &c.*

Rebel. Lessij. P. Nauar. Lopez. Rodrig.

Sed quid si ex his quantitatibus suprà assignatis aliquid minus deficiat, v. c. quatuor, vel quinque quadrantes. Respondeo censeri etiam mortale, primò, quia, quæ pàrum distant, nihil distare videntur: secundò, quia huiusmodi quantitates non sunt mathematicè, sed moraliter accipiendæ, id est, plus minúsve, vt optimè docet Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 6. *num.* 32.

21. *Quid si ex quantitate ad m. aliquid minus deficiat.*

Capvt II.

Vtrùm ex aliqua circunstantia res parua possit esse mortalis in furto, & res magna venialis.

Svmmarivm.

Proponitur doctrinæ explicandæ ordo. num. 1.

Res parua ratione lucri cessantis, & damni emergentis furto ablata potest esse mortalis, vt si furto auferas acum à sartore. num. 2.

Si

Si feratur tunc excommunicatio pro furto, fur non comprehendetur in illa, secus si pro furto, & damno simul. num. 3.
Furans rem minimam peccat mort. contra charitatem, si credat dominum illius in periuria, & blasphemias proruptorum. num. 4.
An maneat obnoxius restitutioni si dum modicum furatur, credat dominum alium occisurum, & de facto occidat, putans eum rem furto à se abstulisse, proponitur opinio affirmans. num. 5.
Astruitur negatiua. num. 6.
Explicatur, & soluitur fundamentum primæ opinionis. num. 7.
An peccet mort. qui rem paruam ab alio furto aufert, quam scit ab eo magni æstimari, & ob id ingenti pœna affici. num. 8.
Quid si furto rei paruæ sacrilegium adiungatur, & qui si agnum cereum fureris, vt ex eo candelam efficias. num. 9.
An furari in Ecclesia rem non sacram, sit sacrilegium, & quid si res non sit Ecclesiæ, nec Ecclesia de illa teneatur, & quid si teneatur. num. 10.
Quid requiratur de iure ciuili, vt furtum sit sacrilegium. num. 11.
Tam misera potest esse persona, vt furtum minimum illi factum sit mortale. num. 12.
Ex qua circunstantia furtum rei magnæ, non sit mortale. num. 13.

1. HACTENVS statuimus, quæ quantitas in se considerata, & seclusis externis circunstantiis, sit mortalis: nunc videndum est, an ex aliqua circunstantia externa res parua, & perexigua possit esse peccatum mortale in eadem, vel in alia peccati specie; & multæ venire possunt in considerationem.

Prima est circunstantia lucri cessantis, & damni emergentis.

Secunda est miseria hominis, à quo res furatur.

Tertia est molestia.

Quarta est sacrilegium.

Quinta est violentia.

2. *De circunstātia lucri cessantis, & damni emergentis. Prima conclusio.* Statuo primò, quamuis res, quæ furto aufertur, in se considerata, non sit quantitas peccati mortalis, neque illam attingat; tamen ratione circunstantiæ lucri cessantis, & damni emergentis, mortale esse potest, quãuis sit minima, v. c. si acum à sartore, & setas à sutore furto auferas, modò scias eos non habere alia instrumenta, quibus possint operari; secus si bona fide credas, eos alia habere, & teneris ad restitutionem tam rei ablatæ, quàm lucri cessantis, & damni emergentis, non est tamen hoc peccatum mortale in genere furti formaliter, sed in genere damnificationis iniustæ, quæ furtum materiale dici potest: est communis hæc sentẽtia, ita docet Soarius *tom. 3. de relig. lib. 8. cap. 6. n. 16.* Toletus *lib. 5. summæ cap. 6. num. 2.* Petrus Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. n. 33. §. tertia sententia, & n. 42. § quarta dubitatio*, & Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 12. de iniuriis, fortun. dub. 12. n. 33.* Nauar *in sum. Lat. c. 17. n. 3. lit. C. vers. ex quibus infertur.* Sanch. *tom. 2. Decalog. lib. 7. cap. 20 num. 5.* (Soarius. Tolet. P. Nauar. Lessius. Nauar. Sanch.) Probatur, quia quamuis res sit minima, tamen damnum inde secutum, fuit magnum, & reuera fuisti causa efficax talis damni, & qui alteri est causa iniusta efficax damni grauis, tenetur illud resarcire, iuxta *cap. si culpa tua, de iniuriis & damno dato.* Non teneris tamen ad restitutionem damni, si bona fide credebas eos habere alia instrumenta; quia damnum nullo modo fuit à te præuisum, nec intendebas illud inferre, ac proinde censetur tunc per accidens & fortuitò euenire, & quia ordinariè solent illi habere alia instrumenta, vnde ordinariè à restitutione excusaberis, nisi fortè esset in aliquo deserto loco, vbi moraliter præsumatur eos opifices non habere alia, quibus possint operari.

Hæc procedunt in foro conscientiæ, nam in foro contentioso habebit ille actionem contra te de damno dato, & post sententiam teneberis etiam in conscientia illud restituere, patet *ex l. in legem, ff. ad l. Aquil.* 3. Vnde sequitur si feratur excommunicatio à sartore, vel à sutore, pro furto in illa non comprehendi illum, qui tale furtũ fecit. Ratio est, quia aliud est furtum, aliud damnum ex furto secutũ, vnde cùm furtum non fuerit mortale, expers erit excommunicationis, excommunicatio enim non potest ferri, nisi pro mortali: si tamen excomunicatio feratur pro damno tantùm, aut pro damno, & furto simul, verè comprehendetur in illa, si dãnum fuit præuisum non qua fur, sed qua damnificator; ita docet Nauar. *lib. 3. c. 27. n. 3.* Stephan. de Auila *in comp. Nauarri verb. excom. 2. lit. A.* Petr. Nauar. *lib. 3. cap. 1. n. 43.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 6. n. 34.* & Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 2. art. 3* Rebellus *suprà*, citatus, & alij. (Nauar. Auila. P. Nauar. Sotus. Rebell.)

4. *De miseria hominis à quo res furatur. Secunda conclusio.* Statuo secundò, si is qui furatur rem minimam, cognoscit probabiliter dominum illius ob iracundiam proruptorum in maximas blasphemias, periuria, aut alia peccata mortalia, quamuis solo ioco, modicum, v. c. calamum furetur, peccat lethaliter, non contra iustitiam, sed contra charitatem, patet, quia tenemur ex charitate vitare peccata mortalia in proximis, quando id commodè, & sine magno detrimento nostro facere possumus, vt in re præsenti possumus, imò erit etiam peccatum scandali, quia sine causa offendiculum sumus aliis, & causa peccandi. Sic Tolet. *lib. 5. sum. cap. 16 n. 2. § secundo.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 12. de iniur. fortun. dub. 6. n. 33.* Filliuc. *tom. 2. tract. 31. de iust. & iure, cap. 10. n. 24.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 3.* & alij. (Tolet. Lessius. Filliuc. Sotus.) Si autem ignorabat eum proruptorum in talia peccata, non peccat nisi venialiter in materia furti, licèt postea prorũpit in illa, vt dicemus etiã *n. 12 ad fin.*

5. *Si dominus rei ob iracundiam rei furatæ alium occidat, credens illum fuisse latronem, an fur teneatur tūc ad restitutionem homicidij.* Sed dubium hîc oritur, an furto auferens tunc maneat obnoxius restitutioni, si dum modicum furatur, v. c. calamum credat dominum illius ex vehementi iracundia commotum alium occisurũ, & de facto occidat, putans eum esse illius furem: & vt breuiter respondeam dico sic; vel quando rem minimam per iocum furto abstulit, ea intentione fecit, vt ille arrepta inde occasione alium occideret, vel non fecit, animaduertit tamen potuisse inde probabiliter tale homicidium sequi, & noluit à furto abstinere; si animaduertit, non tamẽ voluit abstinere, nec ea intẽtione furtum fecit, vt ille aliũ occideret, sunt aliqui, qui dicunt, eum teneri ad restitutionem ex homicidio secuto, & à fortiori idẽ dicent, si animaduertit, & ea intentione fecit, & hi sunt Conrad. *p. 1. q. 128. in add.* Lazar. Papiens. *lib. 5. var. canon. quæst. sect. 3. q. 1. n. 12. fine.* (Conrad. Papiens.) Et omnes, qui dicunt eum, qui Petrũ occidit in ea occasione, qua scit homicidiũ tribuẽdũ esse Paulo, teneri Paulo de damno illi inde secuto, qui casus nostro est omnino similis, & hi sunt Sot. *lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4.* citatus à Lessio statim allegãdo Caiet. *2. 2. q. 62. art. 2.* Cord. *lib. 1. q. 31. art. 3.* & videtur fauere D. Th. *2. 2. q 62. art. 2. ad 4* (Sotus. Caiet. Cord. D. Thom.) dum asserit teneri ad restitutionem beneficij illum, qui de facto alterũ à cõsequutione illius malo animo impediuit, si firmiter illud erat adepturus. Vnde formatur ratio in hunc modum.

Actus malo animo factus includi aliquando obligationem restitutionis, quam non includeret si bono animo, & intentione fieret, vt cernitur ex sententia D. Thomæ in eo qui malitiosè impedit alium à consecutione beneficij; ergo etiam in nostro casu actus furti malo animo facti, in ea circunstantia, vt dominus rei ob iram conceptam ex re furata alium occidat, putans illum sibi rem furto abstulisse, secuta occisione, tenebitur ad restitutionem homicidij, licèt alioqui ad illam non teneretur, si absque tali animo, & intentione furatus fuisset. Est valde probabilis ista sententia.

6. *Resolutio quæstionis ac dubij.* Dicendum tamen est non teneri ad restitutionem, licèt eo animo, & intentione rem modicam, imò & magnam furto auferat, vt dominus illius alium occidat, & de facto occidat; est enim hîc duplex peccatum; alterum furti respectu domini rei furatæ contra iustitiam, mortale, vel veniale pro quantitate rei furatæ: alterum odij, & peruersæ intentionis contra charitatem respectu occisi; nam actio furandi ex sua natura non est actio occisiua, & illatiua damni mortis alicuius tertij, & aliunde prauus animus, & intentio homicidij alterius penes te mansit, & fuit tantùm interna, neque enim illam domino rei furatæ manifestasti, neque tale homicidium fieri mandasti; vnde non teneberis ad restitutionem, quia intētio & prauus animus non prorupit in opus externum occisionis, neque in actionem occisiuam, sed furtiuam. Actio autem furti ex sua natura non est talis, vt ex ea sequatur mors alterius diuersi à domino rei furatæ, & ideo quotiescumque actio exterior ex sua natura, & de se non est talis, vt ex illa ordinariè sequatur damnum alteri, parum refert, vt illam facias animo, & intentione, vt malum, & damnum illi obueniat, ac sequatur: vnde cùm tua actio furandi ex natura sua non inferat damnum mortis tertio, non incurres obligationem restitutionis ex homicidio, si Petrus occidat Paulum ob furtum quod contra Petrum commisisti eo animo, & in ea occasione, vt ille Paulum occideret, putans illum reuera furem fuisse; & pro hac opinione possumus citare Lessium *lib.2. tom.1. de iniurijs in corpus proximi, cap 9. dub.16. num.113* & Nauar. *cap.17. num.71.* quatenus dicunt eum qui occidit Petrum in ea occasione, & eo animo, & intentione deprauata, vt ea mors Paulo imputetur, non teneri ad restitutionem Paulo faciendam, etiamsi de facto ea illi imputetur, & ob id damnum magnum patiatur, qui casus nostro est omnino similis, vt patet, & pro hac opinione citare etiam possumus omnes qui dicunt ex peccato contra charitatem commisso, non resultare aliquam obligationem restitutionis, & hi sunt Toletus *lib.5. summæ cap.19. initio.* Nauarrus *in manuali Lat. cap.17. n.71. & in Apologet. quæst.2. monitione* 4. Adrian. *in 4. de rest. quæst.10.* & alij quos citat, ac sequitur Toletus allegatus.

Lessius. Nauar. Toles. Nauar. Adrian.

7. Quare si nemo tenetur ad restitutionem, quando furatur aliquid ea intentione, vt dominus rei furatæ alium occidat, motus iracundia, putans eum illam furto à se abstulisse, vt hactenus probauimus; à fortiori non tenebitur ad illam si absque tali animo, & intentione rem furetur, etiamsi præuideat, dominum rei posse inde in homicidium prorumpere.

Nec fundamentum primæ opinionis multum viget, nam prauus animus, & damnata intentio licèt faciat actionem illicitam, non tamen facit iniustam in ordine ad talem occisionem. Ratio verò D. Thomæ solum probat teneri eum, qui vi, & fraude aliquem impedit ab obtentione beneficij, ei facere restitutionem pro valore spei magis, vel minus certæ, ac firmæ, quam habet fundatam in voluntate alterius, quia vnusquisque ius habet iustitiæ, vt per vim & fraudem non impediatur à tali consecutione, non tamen probat eum, qui malo animo, & intentione illum ab eadem consecutione impedit, diuertendo volentem conferre, ne conferat, diuertendo, inquam, ex odio, sed bonis rationibus, & fundamentis, teneri ad restitutionem, quod erat omnino necessarium vt probaret.

Statuo tertiò. Probabile est mortaliter peccare illum qui rem paruam ab alio furto aufert, quam scit magni ab eo pendi, & ob id maximo animi angore, & pœna efficiendum, non tamen proruptum in blasphemias, aut alia mortalia; exemplum est de eo, qui furatur malum sydonium à domino ex arbore, quam ipse suis manibus plantauit, & inseruit. Probabilius tamen est non esse mortale, quantumuis dominus id ægrè ferat; quòd sit mortale, docet Nauarrus *cap.17. num.2. § secundo qui furatur, & § ex quibus infertur.* & Rebellus 1 *part. lib.3. quæst.15. sect.2. num.8.* & Petr. Nauar. *lib.3 de rest. cap.1. n.48.* Sotus *lib.5. de iust. quæst.3. art.3. vers. Adiecit autem*; D. Thom. & Syluester *verb. furtum, quæst.2.* non peccat autem tunc mortaliter contra furtum, sed solùm contra charitatem; nam contra furtum solum peccatum potest esse veniale ratione paruitatis materiæ, vt patet. 8. *De molestia. Tertia conclusio.*

Nauar. Rebell. P. Nauarra. Sotus. D. Thom.

Quòd non sit mortale, docet Caietanus 2. 2. *quæst.66. art.6* & id supponit tanquam verum D. Thom. *ibi ad 3.* & docetur etiam à Nauar. *in summa Lat. cap.17. § quintò dicimus, ad finem num.2.* Ratio est, quia irrationabilis est dominus tam grauiter ferendo rem tam leuem; & quia furans rationabiliter potest præsumere id non tam molestè ab eo esse ferendum, cùm de minimis prudentes homines non multum curent.

Statuo quartò, si furto rei paruæ mortale sacrilegium adiungatur, ratione adiectionis sacrilegij mortale erit, non ratione furti, v.c. si fureris modicum olei sancti Chrismatis absque contemptu, vt infundas in tuam lucernam ad te illuminandum, vel si furto auferas agnum è sacra cera, vt inde candelam efformes ad studium, reuera mortale erit, ratione sacrilegij, & magnæ iniuriæ factæ rei sacræ in eo ad quod sanctificata fuit; conuertitur enim ad illicitos vsus, quamuis in aliis rebus sacris veniale tantùm sit; sic veniale tantùm erit si fureris modicā ceram benedictam ex Altari ad te illuminandum, aut si fureris modicum frustulum vestimenti sacri Sacerdotis, vt tuæ attritæ vesti segmentum assuas, aut si furto auferas modicam pecuniam ex crumena confessarij in ipsa confessione, ea occasione oblata, modò à parte ante non assumas sacramentum confessionis, vt medium ac remedium ad furandum, quia in istis rebus non fit iniuria rei sacræ in eo ad quod sanctificata fuit: nam vestimentum sacrum per benedictionem deputatur ad induendum Sacerdotem decenter ad sacros vsus, cera ad illuminandum absolutè in Ecclesia: oleum verò Chrismatis & sacra cera in agro consecrantur ad alios vsus sanctiores, vnde cùm ab his vsibus, ad quos sacrata sunt, ad alios transferuntur, illis sine dubio fit irreuerentia, & iniuria in eo, ad quod fuerunt speciali modo consecrata; quare semper erit peccatum mortale sacrilegij 9. *De sacrilegio. Quarta conclusio.*

Rebell. Rodrig. Sà. Cordub.

sacrilegij propter irreuerentiam & iniuriam illis illatam: ita docent Rebellus 1. *part. lib.* 3. *capit.* 1. *num.* 11. Rodriguez *in summa cap.* 148. *folio mihi* 471. *num.* 5. Sà *verb. sacrilegium, num.* 1. quicquid dicat Corduba *in summa quæst.* 13. vbi tenet furari modicam pecuniam ipsa in confessione à confessario esse mortale, quod verum est quando à parte antè assumpta fuit confessio, vt medium ad tale furtum; quia tunc, vt diximus, iniuria fit rei sacræ in eo, ad quod sanctificata fuit; secus si furtum fiat ex re nata, & oblata ea occasione, sic qui incidenter veniale tantùm mendacium in ipsa confessione dicit, non peccat nisi venialiter, si tamen assumat confessionem, vt medium ad mentiendum, mortaliter peccabit, quia facit iniuriam sacramenti in eo ad quod fuit sanctificatum.

10. Sed petes, an furari in Ecclesia rem non sacram sit peccatum sacrilegij ratione circumstantiæ loci sacri, & iniuriæ illi illatæ. Respondeo breuiter cum distinctione: aut rem illam non sacram, quæ aufertur ex Ecclesia, siue magna, siue parua res sit, constat esse rem ipsius Ecclesiæ, vel in illius thesauro positam, itaut Ecclesia de illa, illiusque restitutione teneatur; aut constat non esse: si res est ipsius Ecclesiæ, vel Ecclesia de illa tenetur, dico esse sacrilegium mortale, vel veniale pro ratione quantitatis rei furatæ, magnæ, vel paruæ, si non est ipsius Ecclesiæ, & loci sacri, nec Ecclesia de illa tenetur, dico non esse peccatum sacrilegij, sed esse tantùm furtum simplex mortale, vel veniale ratione similiter quantitatis rei magnæ, vel paruæ, & hæc est hodie communior, ac vsu receptior opinio, quam tenent multi, ac grauissimi Doctores, licèt olim contraria fuerit communis, & eam etiam hodie sequantur plurimi non infimæ notæ, nostra tamen videtur melior, & eam tenent Sotus *in* 4. *dist.* 18. *quæst.* 2. *art.* 4. §. *De die autem fest. Can.* 5. *part. relectionis*, §. *Multa hic.* Caietan. *tom.* 1. *opusc.* 31. *responsione* 12. *dub.* 2. Lopez *Instruct.* 1. *part. cap.* 33. §. *At verò.* Henriquez *lib.* 2. *de pœnit. cap.* 6. Vnde in hac sententia non erit sacrilegium furari tapetia de Ecclesia, si ipsius Ecclesiæ non sunt, neque etiam res alias, quando non sunt Ecclesiæ, nec Ecclesia de illis tenetur, similiter sacrilegium erit pecunias de Ecclesiæ capsulis furto auferre; quia iam sunt Ecclesiæ, non erit verò furari crumenas in Ecclesia, quia nec sunt bona Ecclesiæ, nec de illis Ecclesia tenetur; solùm enim ius habet Ecclesia tuendi ea, quæ in suo thesauro sunt, vel de quibus tenetur, & hæc opinio est hodie communior, quamuis alia, quæ docet furari in Ecclesia res non Ecclesiæ, sacrilegium esse, recepta olim fuerit, quam tanquam probabiliorem tenet Sà *verb. sacrilegium, initio*, Syluester *verb. item sacrilegium*, §. 2. Rosella *ibi num.* 1. Nauarrus *in manuali Lat. cap.* 6. *num.* 4. *cap.* 17. *num.* 95. & quam innuit *cap. quisquis* 17. *quæst.* 4. Vnde hi ponunt tres species sacrilegij; prima est furari rem sacram, v. c. calicem sacratum de loco sacro: secunda rem sacram de loco non sacro, v. c. calicem sacratum de domo artificis: tertia rem nõ sacram de loco sacro, nempe crumenas in Ecclesia. Nos verò solùm duas priores species sacrilegij admittimus, & hanc tertiam tollimus, nisi ipsæ res non sacræ sint repositæ in thesauro Ecclesiæ, aut Ecclesia de illis teneatur, quia solùm hoc tuendi ius habet Ecclesia; vnde iniuriam facit Ecclesiæ, qui illius ius in hac specie violat, vt diximus.

(Margin: Sotus. Cano. Caietan. Lopez. Henriq. — Sà. Syluester. Rosella. Nauarr.)

11. Hæc de iure canonico, nam de iure ciuili, vt actio sacrilegij detur in furem, duo requiruntur, & quòd res furata sit sacra, & quòd de loco sacro auferatur, vt notat Iulius Clarus *lib.* 5. *sententiarum*, §. *sacrilegium*, *num.* 1. & si horum alterum deficiat, non punietur fur tanquam sacrilegus; sed tanquam fur simplex, vt alibi diximus. (Iul. Clar.)

12. Statuo quintò, tam misera potest esse persona, & in tam graui necessitate constituta, vt si ab ea fureris rem minimam, v. c. dimidium regalem, aut valorem illius, pecces mortaliter, vt consideranti patebit; & hæc conclusio coincidit cum prima conclusione *num.* 2. explicata, vbi diximus eum, qui vile instrumentum furto aufert ab artifice, cuius causa ab opere cessat, vel lora boum frangit, quam ob causam agricola suas operas amittit, peccare mortaliter, non erit tamen hoc peccatum, vt *ibi* animaduertimus, mortale in specie furti, sed in specie damni iniusti, & præter Authores, quos *ibi* citauimus, ita docet Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 12. *de iniur. fortun. dub.* 6. *n.* 33. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 31. *de iust. & iure cap.* 10. *num.* 241. Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 3. quem Filliucius allegat.

(Margin: *De violentia. Quinta conclusio.* — Lessius. Filliuc. Sotus.)

Erit etiam peccatum scandali mortalis pertinentis ad periurium, imprecationes, vel blasphemiam, si quis cùm rem minimam furatur, animaduertit se causam dare domino rei furatæ peierandi, blasphemandi, vel mala grauia imprecandi, vt diximus *num.* 4. *huius capitis*, vt docent DD. modò allegati.

13. Vidimus hactenus, quatenus ex circumstantiis adiectis res paruæ possint esse mortalia, peccata in furto, & in alia specie peccatorum, nunc videndum, an è contra ex aliqua circumstantia extrinseca res magna furto ablata possit non esse peccatum mortale, aut esse veniale tantùm.

Statuo sextò: Quando dominus rei magnæ furto ablatæ non est inuitus quoad rem, sed quo ad modum, quo furata est, v. c. quia ad ludum, quia ad comessationes, quia occultè, quia non fuit petita, regulariter loquendo non censetur furans peccare mortaliter, & licèt peccet venialiter, non tenetur restituere, nec etiam sub veniali; ita docet Rebellus 1 *part. lib.* 3 *quæst.* 5. *sect.* 3. *num.* 14. Nauarrus *cap.* 17. *num.* 138. Caietanus *verb. Furtum, notabili* 2. Armilla *ibidem* §. 2. & hoc modo, regulariter loquendo, excusantur vxores & filij à furtis, non ita magnis, quæ in maritos, & parentes committunt, iuxta ea, quæ dicemus infrà suis titulis. Imò in hoc casu, quamuis dominus rei furatæ obtineat excommunicationem contra fures, ea non obligabit vxorem, neque filios, cùm iudex ligare non intendat, nisi iuxta intentionem petentis, petens autem non intendit, nec censetur intendere ligare filios, & vxorem, & si intendit, opus est vt ea intentio in ipsa excommunicatione explicetur; ita Rebellus citatus *num.* 15. & Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 3. *art.* 1. Lazarius Papiensis *in suo libello de quæstionibus Canonicis, sect.* 3. *quæst.* 8. *num.* 1. & 2. Toletus *lib.* 5. *summæ, cap.* 9. *n.* 4. Marcus Antonius Genuensis *in praxi Neapolitana, cap.* 2. *num* 8.

(Margin: *Ex qua circumstantia furtum rei magnæ, non sit mortale. Sexta conclusio.* — Rebellus. Nauarr. Caiet. Armilla. — Rebellus. Sotus. Lazar. Pap. Tolet. Ant. Gen.)

Itaque quotiescumque ob præsumptiuam volũtatẽ domini possumus colligere illũ non esse inuitũ, aut esse tantùm inuitum quoad modum, quia daret, si putaretur ab eo, aut non ægrè ferret, censendi sunt, non peccare mortaliter fures: hæc autem voluntas præsumptiua domini latenter residet, & cernitur in marito respectu vxoris; in patre

tre respectu filiorum; in hero respectu famulorum circa comestibilia tantùm, vt suo loco infrà dicemus; & regulariter loquendo, in amicissimo homine, & familiarissimo respectu amici & familiaris.

Caput III.

De furtis filiorum quando præsumendum est peccare mortaliter, & quando non, si bona furentur parentum, & in qua quantitate.

Svmmarivm.

1. *De paruitate materiæ quoad filios, & vxores in furtis*

OSTVLAT ratio æquitatis, vt non eadem res censeatur notabilis, spectata rationabili voluntate parentum, respectu filiorum, & vxorum, atque respectu extraneorum; quamobrem aliquod discrimen assignandum est inter filios, & vxores, & reliquos extraneos, & rursus inter vxores, & filios respectu parentum; quod enim attenta voluntate patris videri potest rationabiliter magnum in furto respectu extraneorum, non ita videri potest respectu filiorum, nec ita erit respectu vxoris; quare de his omnibus in suis capitibus agendum est; nam paruitas materiæ in filiis & vxore non debet considerari ex natura rei; sed considerata voluntate parentum, maritique, vt patet.

2. Dico ergo primò. Certum est peccare lethaliter filios, qui consideratis omnibus circumstantiis, & possibilitate parentum rem notabilem clàm accipiunt à parentibus illis rationabiliter inuitis; quando autem sint rationabiliter inuiti, non est facile assignare; si tamen pater sit valde diues, non est putandus filius peccare mortaliter, si ab eo furto auferat duos aureos, vt gaudeat licitè cum amicis, iuxta alios suæ qualitatis filios, etiam inuito parente, quia irrationabiliter inuitus est, imò addo quòd fortè non peccabit, etiam si ab eo clàm accipiat tres aureos, si tam diues sit pater, vt habeat bis mille aureos in redditus annuales; ita docet plus, minusve Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 13. num. 76.* & Petrus Nauarra *de rest. lib. 3. cap. 1. num. 66.* Probatur, quia non est rationabile, vt parentes velint filios ita strictè viuere, vt non gaudeant quandoque cum amicis in ludis honestis, secundùm alios suæ qualitatis ingenuos adolescentes. *Quantitas mortalis in filiis ditissimorum hominum quæ. Prima conclusio.*

3. Dico secundò. Inter personas mediocriter pecuniosas, ac diuites, non est putandus mortaliter peccare filius si à parente inuito clàm accipiat quantitatem, seu valorem argenteorum septem supra dimidium, seu vingenarum quindecim. *Quæ in filiis hominum mediocriter pecuniosorum, & pauperum. Secunda conclusio.*

Si verò pater sit mechanicus pauper, aut pauper nobilis, cui res angusta sit, iudicabit prudens attentis circumstantiis loci, vrbis, & rei familiaris, neque enim in his certa regula dari potest; crederem tamen non esse mortale si filius à parente clàm auferat valorem duorum regalium supra dimidium, seu vingenarum quinque, & quàuis Rebellus *1. part. de obligat. iust. lib. 3. quæst. 15. sect. 13. num. 16.* & Petrus Nauarra citatus *dicto num. 66.* existiment de valore trium, vel quatuor vingenarum peccatum, mortale tamen id iudicarunt, iuxta illorum tempus; at modò sumus in alio, in quo res cariores sunt, & pecunia vilior, & respectu nostri temporis hæc nobis quantitas visa est sufficiens, non alia minor. Rebellus. P. Nauarra.

4. Dico tertiò. Peccat lethaliter filius si illicitè prædictam quantitatem in prauos vsus expendat, non tenetur tamen eam aliis fratribus restituere, aut in diuisionem afferre; est communis; patet, quia non facit contra iustitiam, quia furtum non fecit spectata rationabili voluntate patris, furtum enim non datur, nisi inuito domino fiat, & idem dicendū est de aliis filiis ditissimorum hominū in quantitate respectu illorum assignata, aliunde tamen peccabit mortaliter, si in prauos vsus expendat. *Ea quantitas etsi non sit mortalis quoad furtum, peccabit tamen filius si illam expendat illicitè. Tertia conclusio.*

5. Dico quartò, si spectata rationabili voluntate parentis filius rem magnam furto auferat ab eo, illo inuito, peccat lethaliter contra iustitiam, & tenetur restituere, vel ipsi parenti, si viuus sit, vel id afferendo in diuisionem cum aliis fratribus, si mortuus sit, ita docet Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. part. 2. num. 66. ad finem*, Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 13. num. 76.* & Rebellus *1. part. lib. 3. quæst. 15. sect. 13. num. 16.* Et est communis doctrina; fundamentum est, quia lædit patrem in re notabili contra illius voluntatem rationabilem, & alios hæredes fraudat. *Quantitas vbi magna, tenetur filius ad restitutionem. Quarta conclusio.* P. Nauarra. Lessius. Rebellus.

6. Rogabis tamen, an possit excusari aliquando ab huiusmodi peccato & restitutione huiusmodi filius. Respondeo affirmatiuè, & multis modis. *Ex quibus causis excusetur.*

Primò, si credat alios fratres tantundem clàm accepisse.

Secundò, si credat parentem rogatum facile id concessurum; tunc enim non videtur pater inuitus quoad substantiam, sed quoad modum acceptionis.

Tertiò,

Tertiò, si peregrinatur extra domum de licentia patris, vel versatur in studiis, & more aliorum suæ conditionis aliquid expendat in eleemosynas, vel honestas recreationes; præsumendus est enim pater id rationabiliter permittere.

Quartò, si in extrema, aut graui necessitate aliquid accipiat à patre, vt grauiter laboranti subueniat, opituleturve, tunc enim pater non potest esse rationabiliter inuitus; cùm ipse teneatur dare.

Quintò, si pater condonet. nam quamuis donatio à patre facta à filio non valeat, nisi in certis casibus; tamen mortuo patre confirmatur, si non

Nauarr. excedat summam, de qua pater liberè potest disponere, iuxta Nauarrum *in manuali Latino, cap. 17. num. 158.* Ea autem summa est in Regno Lusitaniæ tertia bonorum pars, vt patet ex *lib. 4. nouæ Ord. tit. 98. veteris, tit. 70.* in Regno verò Castellæ est quinta pars bonorum, constat ex *l. 7. 8. & 15. Tauri*; sed tunc quando pater remittit eam summam filiis, tenetur eam sumere in tertiam partem suæ portionis, alioquin notabiliter alij filij læderentur in suis portionibus, ex his omnibus principiis excusantur filij à restitutione, vt

Lessius. Nauarr. docet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 13. num. 79.* Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num. 157.* & alij communiter.

7. Sed quid si filij expendant in illicitos vsus contra voluntatem parentum notabilem summam ex iis pecuniis, quas patres eis ad emendos libros, vestésque ad soluendum pretium conductionis domus dederunt, v.c. in meretrices, & comessationes, compotationésque illicitas? Breuiter & resolutiuè respondeo peccare lethaliter, & teneri illos ad restitutionem, modò parentes inde tale damnum accipiant, vt eis idcircò plus cum iisdem filiis expendendum sit; secus si id solùm cessit

Nauarr. Lessius. in filiorum incommodum, ita docet Nauarr. *in summa Lat. cap. 17. num. 164.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 13. num. 77.* Ratio est, quia neque parentes concesserunt filiis eas pecunias ad tales vsus, neque intenderunt illarum dominium in illos transferre; sed intendebant donare cum restrictione ad illos tantùm vsus determinatos, vnde si aliter eas absumpserint, necessariò tenebuntur ad restitutionem propter læsionem, quæ inde aliis fratribus resultat, nisi excusentur aliquo ex capitibus numero præcedenti tactis.

Si tamen parentes intenderent dominium earum pecuniarum in eos transferre, iniuncto præcepto, vt honestè insumerent, peccabunt tantùm lethaliter contra charitatem propriam, & obedientiam paternam, non tamen ad restitutionem manebunt obnoxij si in malos vsus expendant, vt specialiter notauit Lessius allegatus.

Dixi, modò parentes inde damnum tale accipiant, vt plus eis cum eisdem liberis expendendum sit, quia si patres soleant suis liberis dare certam summam in singulos annos ad studium, vel vestitum, & illi aliquid inde subtraxerint, poterunt quidquid inde, vel ex ventre, vel industria deduxerint, absque obligatione restitutionis expédere, non tamen absque peccato in illicitos vsus, modò nihil amplius ex bonis paternis clancula acceptione vsurpent. Ratio est, quia tunc ipsi liberi plenum habent dominium ipsius pecuniæ, transtulerunt enim illud parentes in eos absolutè, & non restrictè, vt patet; quare peccabunt si illum in illicitos expendant vsus, non tamen ad restitutionem tenebuntur.

Non sic tamen de Religiosis est dicendum, 8.
qui studij causa in publicis scholis versantur de De Religiosis quid.
licentia suorum superiorum, assignata singulis certa summa in sustentationem annualem; ij enim si in illicitos vsus aliquid, de alimentis etiam sibi datis subtractum, expendant; non solùm illicitè, sed etiam inualidè expendunt, & ad restitutionem tenentur, vel ipsi, vel ij, cum quibus id illicitè expenderunt, vt dicemus infrà *cap. 5. num. 33.* quia Superiores solùm ad pios vsus, non ad prophanos, & illicitos validè dare poterant hanc licentiam, &, si ad illicitos darent, esset omnino illicita, & inualida, vt docent communiter Doctores, Petrus Nauarr. *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 182.* P. Nauarra.
Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 18. de promiss. & donat. dub. 11. num. 83.* Flamma 3. *part. methodi, cap. 13. §. 15.* Sanchez *de Relig. lib. 7. cap. 19. num. 30.* Molina *tom. 2. de iust. disput. 276. vers. Religiosus in conuentu.* Abulensis *ad cap. 6. Matth. quæst. 37.* Nauarrus *in cap. non dicatis, à num. 9. vsque ad 12.* D. Thom. 2. 2. *quæst. 32. ad 1. art. 8.* Et rationem legitimam huius rei reddemus infrà *cap. 5. num. 23.* Lessius. Flamma. Sanchez. Molina. Abulensis. Nauarr. D. Thom.

Nam Religiosi non habent dominium absolutum bonorum Religionum, etiam si sint Prælati, sed restrictum à iure, & Summo Pontifice ad pios & illicitos tantùm vsus, vt patet ex toto titulo *de rebus Ecclesiæ non alienandis, & ex cap. Monachi, & cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum,* vnde cùm non habeant dominium absolutum, sed restrictum ad bonos vsus, & licitos, clarum est eos illicitè, & inualidè expendere, quidquid in illicitos vsus expendunt. Sunt enim bona Religiosorum de Christi patrimonio, quod non nisi in pios vsus expendi potest. nam vel hæc Religiosorum bona proueniunt ex decimis ex Ecclesiis illis adnexis, vel ex donatione, & dote fidelium, qua in remissionem suorum scelerum Monasteria dotarunt: si ex decimis proueniunt, in illicitos vsus expendi validè non possunt; quia hac tacita conditione & pacto illis Ecclesiæ à Summo Pontifice vnitæ fuerunt, vt non nisi in Religiosorum sustentationem, & pios vsus decimarum fructus expenderentur.

Si ex dote fideliũ similiter hac tacita conditione, & pacto, censendi sunt ea bona donasse, quare non solùm illicitè, sed etiam contra pactum faciunt Religiosi, qui bona Religionis in illicitos vsus absumunt. quod animaduertant superiores, ne putent se esse absolutos dominos talium bonorum.

Nec inde inferas teneri etiam Episcopos & Abbates non Regulares, aut illos, qui ab illis acceperunt, restituere id quod in illicitos vsus expenderunt. nam hi non habent ita restrictum dominium fructuum suorum beneficiorum, sicut habent Religiosi circa bona Religionis; neque enim illi prohibentur habere proprium, neque habent votum solemne paupertatis, vt Religiosi, ratione cuius ita per ius & per Summum Pontificem illis restrictum fuit bonorum Religionis dominium, vt non nisi in pios & licitos vsus validè expendi possint. De Episcopis autem, qui ex aliqua Religione ad Episcopatum assumpti sunt, & prius votum paupertatis habuerunt, dicam infrà *cap. 6. vers. Inquiri etiam hîc*

Nec etiam refert quòd Conuentus, & Monasteria habeant plenum, & perfectum dominium horum bonorum, vt quidam volunt, quod dominium

nium in superioribus Religionis residet, non enim habent illud ita plenum & perfectum, vt licitè, & illicitè validè illa expendi possint, quia tale dominium semper subest administrationi Summi Pontificis, supremo Religionum Superiori, & per Summi Pontificis, & Ecclesiæ constitutiones illis restrictum fuit ad licitos tantùm vsus, non autem ad illicitos, vnde non solùm illicita, sed etiam inualida erit ea donatio, quæ fieret à Superioribus Religionis ad vsus illicitos, etiamsi de consensu tutiùs communitatis fieret, vt docent Sanchez *lib.7. de Relig. cap.19. num. 30* & cæteri allegati *num. præcedenti*. Sayrus *in claui Regia, lib.9. cap.16. n.22.* Suidus *de alimentis tit.8. priuilegio 79.* Azor *tom.1. cap.12. lib.12. quæst.5.*

Sanchez. Sayrus. Suidus. Azor.

10. Illi tamen filij quibus à parentibus certa summa assignatur studij causa in singulos annos, non solùm validè, sed etiam licitè partem aliquam prædictæ summæ in ludis honestis insumere possunt; & idem dicemus etiam de Religiosis infrà, quia nomine alimentorum veniunt etiam licitæ, & honestæ recreationes statui, & qualitati conuenientes, & si id parentes nolint, irrationabiles sunt, ita Lessius *tom.1. de iust. lib.3. de ludo, cap.26. dub.5. num.37.* Nauarrus *cap.20. num.12.* Sotus *lib.4. de iust. quæst.5. art.2.*

Lessius. Nauar. Sotus.

11. *De filio familias seruiente parenti quid.* Hîc tamen dubium insurgit non inutile, an si filius gerat alibi negotia patris, vel perpetuò domi assistat ad vendenda bona patris negotiatoris, possit tantùm clàm accipere de bonis paternis pro labore, & industria sua, quantù pater daret extraneo famulo pro eodem labore, & negotio, idque vltra expensas quas pater facit in illo alendo? Et affirmatiuè respondendum est, cum Nauarro *in manuali Lat. cap.17. num.144.* & Lessio *tom.1. lib.2. cap.12. de iniur. fortun. dub.13. num.81.* & cum Angelo *verb. peculium, num.11.* & Rosella *ibidem §.7. & 8.* quod idem tenet Petrus Nauarr. *lib.3. de rest. cap.1. num.75. 2. part.* imò addit Nauarrus citatus ei deberi; vel dimidium eorum quæ sua industria lucratus est, vel tantum quantum daretur extraneo pro ea industria & labore. Et ratio est, quia ea bona acquisita à filio sunt fructus suæ industriæ, & non sunt totaliter profectitia; sed partim profectitia, partim aduentitia: profectitia quidem, quia cum bonis & pecunia patris fuerunt acquisita; aduentitia verò, quia cum industria, & labore filij fuerunt similiter patri comparata, & in bonis aduentitijs filius habet dominium directum, quamuis non habeat vsusfructus viuente patre. nam de iure communi per emancipationem & egressum filij à patria potestate solùm amittit pater vsumfructum eorum bonorum, quæ in posterum talis filius acquisierit, non tamen ante acquisitorum dum erat in potestate patris vsque ad illius obitum, excepto casu, quo pater fit hæreticus, tunc enim statim à die commissi criminis ex iuris dispositione filius remanet sui iuris, vt decernitur *in cap.2. §. final. de hæreticis in 6.* proindeque ad ipsum filium statim redit vsusfructus suorum bonorum aduentitiorum, vt latè probat Simanchas *de Catholicis instit. titul.9. num.81.*

Nauar. Lessius. Angelus. Rosella. P. Nauarra.

Si tamen filius in hæresim incidat, vsusfructus bonorum, quæ ante crimen hæresis acquisierat, non remanent fisco nisi post mortem patris, vt contra Simancham latè & doctè probat Molina *tom.1. de iust. disp.9. § Idem Simanchas.*

12. Ad iustificandam autem hanc filiorum acceptionem, hæ debent conditiones concurrere.

Prima, vt filius non intendat seruire gratis parenti; sed protestetur saltem tacitè se eo pacto, & conditione seruire, vt fructus industriæ reportet, & tantum sibi donetur, quantù donaretur extraneo pro seruitio impenso; qui enim negotium alterius gerens vult pretium, & mercedem, debet se explicare, si commodè potest, maximè quando mandans est præsens. nam hic vel fortè nolet, vel rebus suis aliter prouidebit, quòd si filius ob reuerentiam paternam, non audet se explicare; tunc non erit necessaria ea explicatio, vt tenet Lessius *tom.1. lib.2. cap.12. de iniur. fortun. dub.13. num.81.* Lessius. quia verecundia illius, & virtus ei nocere non potest, & ideo tacitè tunc poterit pretium sui labori clàm accipere, quia pater non potest tunc rationabiliter esse inuitus.

Secunda, vt constet patrem non id facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis, & pro solo cibo faceret.

Tertia, vt non sibi vindicet vsumfructum rei, quam ex talibus pecuniis emit, nam ante mortem parentis censetur hoc lucrum in bonis, vt dixi, aduentitiis, quorum vsusfructus ad patrem, dum viuit, spectat.

Sed quid si hic filius de pecuniis, quas pro suo obsequio à patre accepit, nihil emat, cuius vsusfructus ad patrem pertineat, quid etiamsi iisdem pecuniis negotietur, & aliquod lucrum acquirat pecuniosum quidem, non fructiferum? Respondeo, si filiusfamilias nihil emat fructiferum, neque iis pecuniis negotietur, nihil pertinere ad patrem, vt patet. 13.

Si aliquid fructiferum emat, vsumfructum ipsius rei fructiferæ, v. c. prædij, vel vineæ, vel boum pertineat ad patrem dum viuit, vnde si filius præmoriatur, & eam rem alteri testamento relinquat, vsusfructus viuente patre ad illum pertinet, solùm enim tunc relinquere potest filius testator dominium directum ipsius rei, non vsumfructum illius, quia is ad patrem pertinet, & tota ipsius patris vita, ita disponitur in iure communi, *l. vltima, §. fin verò defuncta, C. ad Tertull. & l. Item vltima, in fin. C. communia de successionibus, l.3. & 4. C. de bonis, quæ liberis, Auth. de hæredibus ab intestato, §. iuncta glossa ibidem*, & docet Bart & communis iuris peritorum; quos refert ac sequitur Antonius Gomez *ad leg.6. Tauri, num.11. & 12. & 48. num.5.* Bart. Gomez.

Si iisdem pecuniis pecuniosum lucrum acquirat, easque eidem lucro pecunioso exponat, potest esse maius dubium, cum pecunia ex se non sit fructifera, sed totum id proueniat ex industria filij? Mihi videtur dicendum, ad filium huiusmodi lucrum pertinere, non ad patrem; neque enim pater habere potest vsumfructum rei, quæ non est fructifera. Hæc tamen intelligenda sunt, modò pater aliunde non egeat, nam si egeat, iure naturæ tenetur filius parentes alere, vt probauimus latè *in 4. præcepto Decalogi.*

Hinc deducitur quid respondendum sit ad ea dubia, de quibus sæpe fuimus interrogati circa filios rusticorum, qui ex suis stipendiis pecunias demerentur, & eas pecunias lucro pecunioso exponunt, aut ex illis boues emunt, quos pro iusta pensione annuæ pecuniæ, frumentive locant, totum enim illud lucrum pecuniosum illorum est, non parentum, quia pecunia de se non est fructifera, & totus fructus est industrialis, & ex illorum prouenit industria personali; de annua verò pensione boum, siue expensio sit pecuniæ, siue frumenti, maius dubium esse potest; quia boues videntur 14. *Nonnulla circa filios rusticorum.*

dentur esse ex natura sua fructiferi, & cùm ex natura sua tales sint, videntur illorum fructus ad parentes spectare; aliunde verò si boues moriantur, videtur durum concedere, filios amisisse lucrum pecuniæ suis laboribus acquisitæ, nullo sibi commodo inde resultante; quare si annua pensio iusta filiis soluatur, saluo pretio capitali boum, tunc dici poterit illorum fructus ad patres pertinere; quia tunc computantur boues cum bonis immobilibus fructiferis: at si non soluatur prædicta pensio, saluo eo capitali existimo totum lucrum esse filiorum propter rationem tactam. Ego dixi quod sentio quoad forum conscientiæ; si tu melius arbitrium tuleris, libenter illud sequar; sed hac de re necessariò redibit sermo *cap. 4. num. 26.* quem vide.

15. *Filium non teneri seruire patri, cæteris fratribus otiantibus.* Opponès primò. Filij iure naturali tenentur seruire parentibus, ergo falsum est dicere posse filium tantundem à patre accipere, quantundem alteri daretur externo pro negotiis alibi gestis, vel pro seruitio temporali domi exhibito, vt dictum manet *num. 11.* Respondeo id verum esse quando pater eget, & quando alij fratres similiter lucrantur partialiter; aliter non: nulla enim ratio dictat, vt vnus teneatur laborare, & seruire parenti sine stipendio, cæteris fratribus otiantibus; sic Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 13. num. 81.* & Petrus Nauarra *lib. 3. cap. 1. num. 76.* *Lessius. P. Nauarra.*

16. *Filiusfamil. quidquid acquirit, patri acquirit, quomodo intelligendum sit.* Opponès secundò, Filius quidquid acquirit, patri acquirit; ergo similiter videtur falsum quod dictũ manet, inde enim est quòd nõ valeat donatio inter filium, & patrem familias quia perinde esset, ac si pater sibi ipsi donaret, cùm filiusfamilias id quod acquirit, patri acquirat; vnde communiter docent Authores donationes merè gratuitas, & liberales factas à patribus filiisfamilias esse inualidas; quia cùm, regulariter loquendo, quidquid filiusfamilias acquirit, patri acquirat, impossibile est iuris impossibilitate, posse parentem aliquid donare filiofamilias, ita vt dominium in filium transferatur, cùm neque momento temporis possit ipsum dominium apud filium remanere, quin statim à patre acquiratur, & ad illum transferatur; vt docent Iulius Clarus *lib. 4. sententiarum, §. donatio, quæst. 8. num. 1.* Parisius *consil. 16. num. 19. lib. 2.* Nauarr. *in summa Lat. num. 146. cap. 17. iuncto num. 149.* Anton. Gomez *tom. 2. variar. resolut. cap. 4. in fine*, & patet expressè de iure communi ex *l. donationes*, quas parentes, *C. de donat. inter virum, & vxorem.* *Iul. Clar. Parisius. Nauar. Ant. Gom.*

Respondeo imprimis id verum esse de donationibus gratuitis, & merè liberalibus; secus de remuneratoriis, aut de iis, quæ fiunt ob solutionem debiti, aut quasi debiti ex pacto. Ex pacto autem debent patres filiisfamilias pro seruitio sibi ab illis impenso tantum, quantum debetur extraneis. nam quãdo filiusfamilias patri seruire cœpit, statim id deduxit in pactum, quod si ob verecundiam paternam parenti id non declarauit, parum refert, quia virtus sibi, & modestia nocere non debet. Illud verò principium, filiusfamilias quidquid acquirit, patri acquirit, non est vndequaque verum, nam solùm vsusfructus rei fructiferæ, quam filius acquirit, patri acquiritur, non proprietas ipsius rei; in bonis enim fructiferis aduentitiis filiorum, habet paterfamilias solum vsumfructum, non proprietatem, & dominium directum illorum. Vnde falsum est dicere, quidquid acquirit filiusfamilias, patri acquirere; deinde si filiusfamilias pro suo seruitio pecuniam acquirat, eam sibi acquirit, non parenti, cùm enim, vt *num. 13.* diximus, pecunia non sit ex natura fructifera, vsusfructus illius non pertinet ad parentes; sed ad filiosfamilias, si cùm illa lucrentur, quia sunt fructus industriæ, non pecuniæ; solùm ergo serui, seu mancipia quidquid acquirunt, dominis acquirunt, & quoad vsumfructum & quoad proprietatem, siue industria propria, siue labore, aut donatione acquirant, quia cùm persona sit domini, omnes actiones lucratiuæ illius domini etiam sunt, quare satis solutum manet argumentum.

Capvt IV.

Quid possint filij absque furto, & obligatione restitutionis faciendæ parentibus, vel aliis fratribus circa bona castrensia, quasi castrensia, profectitia, & aduentitia.

Svmmarivm.

Quæ sint bona castrensia, num. 1. in illis habet filiusfamilias proprietatem & vsumfructum, & liberam dispositionem. *ibid.*

Bona quasi castrensia sunt illa, quæ filiusfamilias acquirit per aliquod officium Medici, Aduocati, Tabellionis, Magistri, aut quouis alio officio publico, & quo, num. 2. In his etiam habent filiifamilias dominium, & vsumfructum, ibid. An bona quæ acquiruntur arte sutoria, si habent publicum stipendium, sint quasi castrensia. *ibid.*

Item quasi castrensia sunt, quæ filiusfamilias Clericus ex officio habet clericali, aut beneficio, num. 3. etiam si Clericus sit primæ tonsuræ, & tantummodo sit affixus per Episcopum alicui Ecclesiæ, aut de illius licentia in studiis versetur. *num. 3.*

Omnia bona, quæ cum bonis castrensibus, aut quasi castrensibus acquiruntur, castrensia, aut quasi castrensia dicuntur. *num. 4.*

De his bonis castrensibus, aut quasi castrensibus possunt filij ad libitum disponere dando, vendendo, testando ac si essent patresfamilias. *num. 5.*

Modò filiusfamilias pubes sit, non tamen si sit impubes, & minor 14. annorum. *num. 6.*

Licèt clericatus, & sacri Ordines non eximant filiumfamilias à patria potestate, quidquid tamen etiam post primam tonsuram acquiritur bonum est quasi castrense. *num. 7.*

Bona castrensia, & quasi castrensia sunt illa, quæ à patre filio data sunt causa militiæ, aut vitæ aulicæ, & de iure Lusitano adducenda sunt ad diuisionem pro ea parte quæ in tali vita, & militia non fuerunt consumpta. *num. 8.*

Quæ sunt bona profectitia, num. 9. Tota sunt patris quoad vsum & quoad dominium, ibid. In quo distinguantur hæc bona ab aliis bonis patris quæ non sunt profectitia, num. 10. An confiscari possint ob patris hæresim, ibid. Tenetur filiusfamilias in conscientia restituere id quod furto abstulit de bonis profectitiis patris. *ibid. fine.*

Tenetur etiam restituere, & in partitionem adducere ea, quæ de his bonis in ludis insumpsit contra irrationabilem voluntatem patris, num. 11. ob quas causas à tali restitutione excusetur. *num. 12.*

Iu

1. *Bona castrensia.* BONA castrensia sunt illa, quæ filiusfamilias, seu nondum emancipatus in militia acquirit, vel ipsi à patre, cognatis, amicis, aliisve personis causa, & occasione militiæ primò, & principaliter donantur. Itémque omnia, quæ cum prædictis bonis, v. c. commutatione, emptione, vel quocumque alio modo acquisiuit, ita patet ex *l. castrense ff. de peculio castrensi* & docet Nauarrus *cap.* 17. *num.* 142. & Syluester *verb. Peculium, quæst.* 1. & Petrus Nauarra *lib.* 3 *de rest. cap.* 1. *n.* 68. Molina *de iust. disput.* 230. § *licet filius*, licèt enim filiusfamilias ex eo quòd miles fiat, patriam non egrediatur potestatem, vt decernitur *Inst. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur*, § *filiusfamilias*, & *l.* 2. & 3. *C. de castrensi peculio, lib.* 12. tamen peculium castrense ita ad illum pertinet, quoad proprietatem, & administrationem, vt liberam dispositionem de illo habeat. (Nauar. Syluester. P. Nauar. Molina.)

2. *Bona quasi castrensia.* Bona quasi castrensia sunt illa omnia, quæ filiusfamilias acquirit per aliquod officium publicum, v. c. Medici, Aduocati, Tabellionis, Magistri in aliqua septem artium liberalium, aut quouis alio officio publico, ex quo stipendium accipiat; non est tamen necessarium, vt stipendium soluatur, sed satis est quòd sit debitum, vt notat Syluester *verb. Peculium, quæst.* 1. Non sunt verò quasi castrensia ea bona, quæ filiusfamilias acquirit ex arte, v. c. sutoria, aut sartoria vel alia simili, in eo etiam euentu quo ipsi à Rege, vel Republica publicum stipendium decernatur, vt docent Syluester & Molina allegati, quia vt bonum aliquod ex officio acquisitum quasi castrense dicatur, opus est vt acquiratur per officium peculiari modo publicum bonum concernens, quale est officium Medici, Tabellionis, aut Magistri, vt dixi, in aliqua septem artium liberalium. (Syluester. Molina.)

3. Bona item quasi castrensia dicuntur illa, quæ Clericus acquirit ex officio suo, vel beneficio simplici, vel curato; ita docent Nauarrus, & Petrus Nauarra *suprà citati*, & patet ex *Auth. Presbyteri, C. de Episcopis & Clericis*, docet etiam Panormitanus cum communi opinione *in cap. quia nos, de testamentis*, quidquid dicat Syluester *verb. Peculium, 1. quæst.* 2. vbi videtur velle acquisita ex beneficio simplici habente administrationem non esse quasi castrensia. (Nauar. P. Nauarra. Panorm. Syluester.)

4. *Bona castrensia & quasi castrensia.* Castrensia item bona, & quasi castrensia dicuntur omnia illa, quæ cum bonis castrensibus, aut quasi castrensibus acquiruntur, emptione, permutatione, negotiatione, imò & ludo. nam etiamsi filiusfamilias ludendo cum peculio castrensi, aut quasi castrensi aliquid acquirat, ad bona castrensia, aut quasi castrensia pertinebit, vt docet Molina Theologus *disput.* 230. *ad finem*, §. *si de bonis castrensibus*, patet ex *l.* 1. *C. de peculio castrensi, lib.* 12. docet etiam Nauarrus *in cap. statuimus, num.* 68. & habetur expresè *in l. pater militi*, §. *si seruus, ff. de castrensi peculio*, vbi dicitur si seruus ad castrense peculium spectet, & aliquid acquirat, cedere illud castrensi peculio.

De bonis castrensibus, & quasi castrensibus, & de omnibus illis quæ ab illis procedunt, possunt filij ad libitum disponere, vendendo, commutando, dando, testando, ac si essent patresfamilias, inuitis etiam parentibus, ita docent communiter DD. Nauarrus *cap.* 17. *n.* 141. Petrus Nauarra *lib.* 3. *de rest. cap.* 1, *num.* 69. Molina *disp.* 277. *in* 10, & 230. & 231. & 261. & patet ex *l. miles præcipua*, §. *actionem*, & *l. sequenti*. & *l. ex nota*, & *l. pater qui dat. ff. de castrensi peculio*, & *l.* 2. & 3. *C. eodem titulo*. Et ratio est, quia hæc bona sunt filiorumfamilias, & quoad proprietatem, & quoad vsum, & plenissimam habent illorum administrationem, & dispositionem, ac si essent patresfamilias Vnde colliges peccare parentes contra iustitiam commutatiuam, tenerique proinde ad restitutionem, si ex prædictis bonis aliquid sibi vsurpent, nisi quantum necessarium est ad alimenta eiusdem filij, cùm illum ex bonis filij alunt. 5. (Nauar. P Nauarr. Molina.)

Hoc tamen limitandum est dummodo filiusfamilias pubes sit, nam si fuerit impubes, hoc est, minor 14 annorum, nihil de his bonis testari potest. vt habetur *in l. vltima, C. de testam. militis*, & eadem ratione nihil donare, vendere, aut quouis alio modo alienare; quia difficiliùs conceditur alienatio inter viuos, quàm testamenti confectio; imò verò neque de consensu patris potest quidquam alienare, vt habetur *Inst. de inutilibus stipulat.* §. *pupillus, in fine*. Cùm tamen si tutorem habeat, de illius consensu, & authoritate possit alienare, vt docet Molina *disput.* 230. §. *licet*, & *disput.* 261. Et ratio est quã reddit Molina hoc vltimo loco allegatus §. *contrariam sententiam, ad medium*, quia tutor tenetur pupillo si malè authoritatem præbeat; pater verò propter reuerentiam paternam, non tenetur filio impuberi; quamuis illam malè præbeat, & ideo meritò hoc leges patribus denegarunt, & tutoribus, ac curatoribus concesserunt; quam rationem priùs assignauit glossa §. *pupillus, citato*. 6. (Molina.)

Ex dictis colliges primò. Licèt clericatus, & sacri Ordines non eximant filium à patria potestate, neque ob id desinat esse filiusfamilias, quidquid tamen post primam etiam tonsuram, modò beneficium habeat, aut ex præscripto Episcopi affixus sit alicui Ecclesiæ, vt illi inseruiat, vel in studiis versetur, acquirit quasi castrense esse, pertinetque ad eum proinde tam vsumfructum, quàm proprietatem, vt docet Molina *disput.* 138. §. *licet clericatus*. Bonorum autem aduentitiorum, quorum ante clericatum pater habebat vsumfructum, perseuerat vsque ad mortem patris, defuncto etiam filio, vt *ibidem* docet idem Molina, & patebit infrà *num.* 31. & cum Molina idem tenet Couarr. *in rubrica de testam. part.* 3. *num. vltimo, cap. quia nos, eodem titulo*; & patet ex *Auth. Presbyteros. C. de Episcopis & Cleric.* quæ etiam loquitur de Clericis primæ tonsuræ: attamen propter multitudinem eorum, qui ad primam tonsuram, & minores ordines promouebantur, id non habet locum, nisi in his Clericis, primæ tonsuræ, qui vel beneficium habent Ecclesiasticum, vel alicui Ecclesiæ de mandato Episcopi, & eius seruitio sunt destinati, aut de illius præscripto in studio versantur; solùm enim hi dicuntur Clerici propriè, & priuilegio fori gaudent, vt docet Concil. Trident. *sess.* 23. (Idem. Couarr. Conc. Trid.)

Ceuallos. Molina. Nauar. Scaccia. *seß.23.cap.6.de Reformat.* Ceuallos *in quæstionibus communibus, tom.2. quæst.563.* Molina *tom.3. de iust. act.3. disput.49. num.2. & 3.* Nauarra *tom.2. consil.23. p.2.lib.5. pag.625.* Scaccia *de iudicibus, lib.1.cap.11.n.16. folio mihi 13. & ibi* se refert alibi, cæteri enim sunt de foro sæculari.

8. Colliges secundò, hæc bona castrensia, aut quasi castrensia, & illis acquisita non teneri filios adducere ad collationem; quia habent in illis plenum dominium, quod patet ex *l.5.§. nec castrense ff. de collation.bonor.& l.vltima, C.eodem,* exceptis quibusdam bonis de iure Lusitano: nam de eodem iure *lib.4.tit.97.* bona quæ parentes filiisfamilias donarunt titulo vitæ militaris, vel aulicæ quoad eam saltem partem, quæ ibi non fuit consumpta, adducenda sunt in collationem, vt docet Molina *tom.1. disput.237.* Idem de donatis filio coniugato ad militiam eunti; nisi fortè pergeret ad consequendam equestrem dignitatem, vt *ibidem* decernitur. Molina.

9. *Bona profectitia.* Bona profectitia dicuntur illa, quæ filiofamilias proueniunt causa & occasione patris, & quæ ab ipso patre habet, & illius pecuniis per negotiationem acquisiuit, & quæ denique causa & intuitu patris illi donata, vel testamento legata fuerunt; hæc tota sunt patris, & quoad vsumfructum, & quoad dominium, seu proprietatem, ac proinde furtum committit filiusfamilias, si ex illis aliquid inuito parente accipiat, & tenetur ad restitutionem, vel ipsi parenti faciendam, vel valorem in collationem adducere: (potest tamen inde filiusfamilias deducere, si cum pecuniis patris negotiatur tantum, quantum daretur extraneo pro ea negotiatione, iuxta ea quæ diximus *cap.3.num.11.* seruatis conditionibus *ibi* appositis, *num.12.*) ita docet communiter Doctores, Petrus Nauarra *lib.3 de rest.cap.1.num.74.* Nauarrus *cap.17.n.144.* Syluester *verb. Peculium, quæst.3.* patet ex *§. igitur, vers. sancitum est. Inst. per quas personas nobis acquiratur, l. cùm oportet, in principio, C. de bonis quæ liberis,* iuncta *glossa ibidem verb. ex illius substantia.* P.Nauarra. Nauarr. Syluester.

10. *Dubium. Soluitur.* Petes. In quo ergo distinguuntur hæc bona profectitia ab aliis ipsius patris, si filiusfamilias neque proprietaté, neque vsumfructũ illorum habet; aut cur profectitia vocantur. Respondeo in eo distingui iuxta omnes Doctores, vt si bona patris ob crimen aliquod publicentur, ista publicari non possint, vt patet ex *l. si finita, §. si de vectigalibus, ff. de damno infecto,* & speciatim ita docet Petr. Nauarra *lib.3.de rest.cap.1.num.74. ad finem.* Syluest. *verb. Peculium, quæst.3.* si tamen filiusfamilias non possit obtinere contra fiscum, poterit sibi occultè compensare, idque siue crimen sit hæresis, siue læsæ maiestatis: similiter si ob crimen aliquod filiifamilias illius bona publicentur, hæc publicari non poterunt, iuxta Doctores. Ex eo verò quòd filiusfamilias in bonis profectitiis nullum habet dominium, nec vtile quidem, sequitur etiam talé filium non habere authoritatem administrandi talia bona, nisi in parentum vtilitatem. Sequitur rursus (vt dixi) teneri huiusmodi filium restituere id, quod furto à patre abstulit talium bonorum. P.Nauarra. Syluester.

11. Sequitur denique teneri filiumfamilias restituere ea, quæ de his bonis plusquam alij fratres in ludis expendit, sicut & de aliis, quæ non sunt talia, tenetur, aut cum meretricibus vestibúsque nimiis distraxit, dilapidauítque, & hoc animaduertant illi, qui cum filiis mercatorum, qui pecuniis parentum negotiantur, ludunt, tenentur enim illi hæc omnia in integrum restituere si extent, aut mala fide lucrati sunt: si autem bona fide, tenentur restituere illa in quibus ditiores sunt facti; sic Petrus Nauarra *de rest. lib.3. cap.1. n.77. in fine.* P.Nauarra.

Excusabuntur tamen illi à restitutione si pater ista filiisfamilias condonet, vel remittat, valent enim similes condonationes si per aliquam legem non irritentur, & in fraudem aliorum filiorum non sint, & contra ius naturale ob eorum grauem læsionem. 12. *Donationes factæ à patribus filiisfamil.*

Dices, donatio facta à patre filio, aut facta à filio parenti non valet, vt constat ex *l. finali, C. de impuberibus,* & ostendit Nauarrus *cap.17.n.145.* quod adeò verum est, vt legatum patris relictum filiæ, vel filio, cui partem dotis pater debebat, videatur relictum pro solutione debiti, quamuis pater id non declaret, vt patet ex *cap. qui abstulerit, 12. quæst. 2.* & optimè docet Petrus Nauarra citatus *num. 80.* & Nauarrus *cap. 17. num. 150.* & id communiter dici solet de quocumque alio testatore relinquente in testamento legatum suo creditori; licèt enim defunctus id non explicet, tamen re vera iure præsumitur causa debiti legasse, quod aduertendum est, inquit Petrus Nauarra citatus, propter eos, qui habent aliqua debita ex furto, vsura, vel aliquo iniusto titulo; ij enim, vt suæ famæ consulant, satisfaciunt, si testamento dicant, se tali personæ tale legatum relinquere, non exprimendo causam ob quam relinquant, quod animaduertant Confessarij ad consulendum honori pœnitentium, qui è vita discedunt. *Obiectio.* P.Nauarra. Nauarr.

Respondeo totam hanc doctrinam de legatis veram esse: ad donationes verò respondebis, leges quæ assignantur, cùm non sint leges nostri Regni, accipiendas esse, vt sapientum dicta, & licèt secundùm illas iudicaretur in foro externo, tamen ante sententiam non obligant; atque ita non est dicendum filiumfamilias malè accipere, quæ de patris consensu habet, nisi ita esset enormis læsio, vt in fraudem aliorum filiorum contra ius naturale id factum fuisse constaret; nam tunc vel pater teneretur eam remissionem factam vni ex filiis accipere in suum tertium, vel filius tenetur eam adducere in collationem, vt docet Valascus *lib. de collat. capit. 13. num. 48.* & Gama *decisione 118.* quia in ea circumstantia non remittitur à patre ius quærendum, aut bona acquirenda, sicut dimittitur, quando pater dimittit filiofamilias fructus bonorum aduentitiorum, sed datur, ac remittitur bonum acquisitum, seu pecunia iam acquisita, quam filiusfamilias post acquisitionem iniustè ludo exposuit; & alter iustè illam ab eo lucratus est. 13. *Solutio.* Valascus. Gama.

Hoc tamen non tollit quòd in multis casibus valeant donationes factæ filiisfamilias à parentibus. 14.

Primus est donatio rerum mobilium facta ob vitam militarem, vel aulicam.

Secundus est donatio, seu remissio vsusfructus, quem pater habet in bonis aduentitiis ante, collectionem horum fructuum, nisi sint magni momenti, vt docet Valascus *in praxi de part. cap.13. num.139.*

Tertius est donatio facta pro remuneratione seruitiorum.

Quartus donatio facta causa dotis ob matrimonium filij, vel filiæ; vide Nauar. *in summa Lat. cap.17. num.140.* & P.Nauarra *lib.3.cap.1.n.78.* Nauar. P.Nauarra.

15. *Lucri acquisiti diuisio inter filium, & patrem.* Menoch. Bart. Si autem quæras, qualiter fieri debeat lucri diuisio inter filiumfamilias, & patrem, cùm ex parentis pecuniis non sustentatus de bonis paternis, alibi negotiatur; quæstionem tractat egregiè Menoch. *de arbitr. quæst. lib. 2. casu 126. centuria secunda.* Bartol. *in l. 7. §. sed nec castrense, ff. de collat. bonor. & in l. cùm oportet, §. illud, C. de bonis quæ lib.* docet omne lucrum, & damnum æqualiter diuidendum esse inter filium, & parentem; & ita testatur etiam Decius *in l. illud, num. 12. C. de collat. bonorum*, & pro hac sententia fuit iudicatum in Lusitania in Senatu Portuensi anno 1618. nam cùm quidam filius negotiaretur in Brasiliam cum pecuniis matris viduæ, & nollet lucrum in diuisionem cum aliis fratribus adducere, sed tantùm capitale; coactus est sententia Senatus dimidium lucri in montem diuisionis, cum aliis fratribus afferre, & hæc est communis sententia.

Decius.

Verùm communis sententia, vt notat Menoch. citatus *num. 4.* in eo tantùm casu potest procedere, in quo constaret filij industriam personalem, esse æqualem lucro pecuniarum patris. Cæterùm cùm constat vel industriam excedere lucrum pecuniæ, vel lucrum pecuniæ excedere valorem industriæ, tunc quidem totum hoc negotium iudicis arbitrio relinquitur. Iudex ergo rectus quantitatem pecuniæ, & industriam considerabit; & si vnam ab altera parum distare iudicauerit æqualiter inter patrem pecuniam, & inter filium industriam ponentem, lucrum diuidet. Si verò inuenerit quòd industria excedat lucrum pecuniæ notabiliter, plus deferet filio, quàm parenti; tantum scilicet, quantus est excessus: ita cum Menochio docet Crauetta *consil. 159. fine, & consil. 161. num. 1.* & Angelus *consil. 112.* quod quidem procedit siue filius nomine patris negotietur, siue nomine proprio id faceret; vt notat Menochius *ibi num. 8.* Hæc tamen procedunt quando filius non sustentatur bonis patris; sed alibi negotiatur, & vel sustentatur aliunde, vel ex lucro suæ industriæ, & pecuniæ paternæ, cum qua ipse negotiatur.

Crauetta. Angel. Menoch.

16. Dixi hæc procedere quando filius non sustentatur à patre, quia de nostro iure Lusitano, *lib. 4. Ord. tit. 77. §. 22.* in veteribus, in nouis verò *lib. 4. tit. 97. §. 16.* sancitum est, si filius qui cum altero, aut vtroque parente commoratur, & de bonis eorum sustentatur, aliquid sua industria cum bonis parentum lucretur, totum lucrum pertinere ad parentes, & post mortem parentum illorum adducendum esse in diuisionem cum aliis fratribus; idque siue talis filius, qui id lucratus est, sit solutus, siue coniugatus, quod idem repetitur in veteribus ordinationibus *in tit. 78. in principio:* vbi notabis ius Lusitanum statuere totum id quod eo modo filius acquisiuit pertinere ad parentem, vel parentes, & non partem, quæ præcisè respondet bonis parentum, totúmque esse similiter in partitionem adducendum; vt egregiè notat Molina *de iust. disput. 234. §. vt quod hac de re sentio.* dispositionem hanc iuris Lusitani sequens, & approbans. Quare miratur Molina, & meritò, Gamam *decis. 110. num. 37.* circa litem in hoc Regno ortam, Bartoli, & Decij sententiam retulisse, quasi illa in hoc Regno vim haberet, nulla facta mentione de ordinatione proximè relata, neque vllo ad eam adhibito responso, ita vt, addit Molina, suspicio sit memoria id illi excedisse.

Molina. Gama.

17. Sed cùm ius Lusitanum ad id duo necessariò requirat, vnum vt filius, siue solutus & familias, siue coniugatus cum bonis parentum lucretur; alterum vt de bonis parentum sustentetur. Ex hac ordinatione colligitur euidenter è contrario sensu, si talis filius non sustentatur de bonis parentum, posse petere de eo lucro, quod ipsius labori, & industriæ responderet; si quasi contracta cum vtroque, vel altero parente societate cum bonis illis de illorum consensu negotiationem, ac mercaturam exerceret. Vnde cùm filius prædictæ Leonoræ de quo egimus *num. 15.* non aleretur de bonis maternis, & de licentia illius quasi contracta societate cum matris pecuniis negotiaretur, meritò illi dimidium lucri per sententiam Senatus Portuensis attributum fuit, & alterum dimidium matri, vt ad portionem aliorum filiorum adduceretur; quo casu intrat sententia Bartoli & Menoch *num. 15.* relata, quam Gama secutus fuit loco allegato *num. 16.* Si autem ita filius ea bona administrasset, & cum illis negotiatus esset, vt commoda omnia, & damna parentibus cederent, posset quidem tunc quasi actione negotiorum gestorum in iudicio petere competens stipendium sui laboris & industriæ, nisi ex gratitudine, & filiali amore bona illa administrasset, & in foro conscientiæ potest clàm sumere absque furto tantum, quantum pro eo labore, negotiationis industriæ daretur extraneo, vt diximus *cap. 3. num 11. & 12.* Gama.

Si verò filius solutus, vel coniugatus cum pecunia sibi ab altero, aut ab vtroque parente accommodata, vel clàm de eorum bonis accepta, negotiationem exerceret, tunc damnum omne, & lucrum ad ipsum solum pertinere, neque teneretur restituere parentibus, aut fratribus, iis mortuis, nisi pecuniam ipsam, & damnum emergens, aut lucrum cessans, si quod priuando eos vsu suæ pecuniæ illis intulisset, vt doctè docet Molina *disput. 234. §. cùm autem, ad medium, vers. Quòd si pecuniam*; tametsi peccasset grauiter eam clàm accipiendo, & illa inuitis parentibus vtendo, & ratio est, quia tunc totum lucrum pendet ac prouenit ex industria ipsius, sic qui pecuniam alienam furatur, & illa negotiatur, ad nihil amplius tenetur, quàm ad restitutionem ipsius pecuniæ & damni emergentis, & lucri cessantis: & totum lucrum tanquam fructus ipsius industriæ ad ipsum spectat, vt est communis doctrina; nec refert quod de bonis paternis sustenteretur, quia parum refert si ob eam rem nihil de communi obsequio, & opera patri debita subtraxit. 18.

Molina.

Si tamen parentes in fraudem aliorum filiorum eam mutuam illi dedissent pecuniam, vt ditiorem illum cæteris efficerent, eáque de causa lucro aliquo ex vsu illius pecuniæ se ipsos priuassent in aliorum filiorum detrimentum; credit Molina allegatus fratres posse agere aduersùs illum, vt adducat ad partitionem quantum sua eorum interest si mutuo pecunia illa ei non fuisset tradita; aut cogere vt pater in tertio suorum bonorum in Lusitania, aut in tertio, & quinto in Castella damnum illud sibi inde datum accipiat. 19.

Cætera quæ hîc desunt dubia, explicabimus in Summario sequenti, de bonis aduentitiis.

***

De

De bonis aduentitiis, agitur de filiis, qui cum parentibus commorantur, & de illorum bonis sustentantur, & suo labore aliquid acquirunt, & de iis etiam, qui à parentibus non sustentantur.

SVMMARIVM.

Quæ sint bona aduentitia, num.21. in illis habent filiifamilias dominium, patres verò vsumfructum, ibid.

Quid possint filiifamilias absque furto, & obligatione restitutionis in bonis aduentitiis, numero 22.

Bona aduentitia sunt etiam illa, quæ filiusfamilias acquirit negotiando cum pecunia mutuata, aut furtiua, num.23.

Item illa quæ acquirit labore proprio, num.24. Quid si filiusfamilias pecuniam acquirat, an vsus illius sit parentis. ibid.

Quid si ea pecunia aliquid fructiferum emat, aut acquirat. num.25.

Quid si filiusfamilias in domo patris sit, & alatur de bonis patris, & plus acquirat suo labore & industria, quàm pater expendat in eius sustentatione. ibid.

Quid de fructu boum, quos filiifamilias emunt pecuniis acquisitis pro stipendio sui laboris extra domum, & sustentationem patris, si eos locent pro annua pensione. num.26.

An parentes teneantur sustentare de suo filiosfamilias habentes bona aduentitia, de quibus ipsi filij sustentari possint, num.27. Et quid si filij laborent, vel non laborent parentibus. ibid.

Bona materna, & legitima ex parte matris sunt bona aduentitia filio respectu patris, & in illis habet pater vsumfructum tota vita sua de iure communi, etiamsi filius patriam egrediatur potestatem per matrimonium, secus de iure Lusitano, num.28.

Quid de patre adoptiuo. ibid.

Quid si filiusfamilias præmoriatur, & sua bona aduentitia testamento alteri relinquat, aut donet, num.29.

In sex casibus tantùm filiusfamilias habet etiam vsumfructum suorum bonorum aduentitiorum, num.30.

Quando filius incipiat habere vsumfructum illorum, num.31. An pater amittat vsumfructum bonorum aduentitiorum filij, per professionem filij in Religione. num.32.

21. *Bona aduentitia.* BOna aduentitia dicuntur illa, quæ non proueniunt filiofamilias causa patris, cuius intuitu principaliter dantur; sed quæ à matre, vel consanguineis matris illis donantur, successionéve, testamento, aut donatione relinquuntur, diuerso à patre intuitu, & quæ propria industria, ac labore filiusfamilias acquirit, & in his bonis habent filij dominium, & proprietatem; parentes verò vsumfructum tantùm: ita docet Molina *tom.1. disput.9. & 232.* Syluester, Nauarrus, & Petrus Nauarra citati *num.9.* & alij communiter, & patet ex *l. cùm oportet, C. de bonis quæ liberis, & Instit. per quas actiones nobis acquiratur, §. igitur, vers. Quid autem.* (Molin. Syluester. Nauarr. P.Nauarra.)

22. De his bonis aduentitiis non potest filiusfamilias aliquid clàm accipere à patre, nisi per furtum, &, si quantitas spectata rationabili voluntate, & possibilitate patris sit mortalis, peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, si pater viuus sit; mortuo verò parente, non tenetur ea quæ furto abstulit in diuisionem adducere, nisi pro illa parte vsusfructus, in qua patrem viuentem defraudauit, & damnum intulit aliis fratribus lucri cessantis, & damni emergentis, priuando fratres eo lucro quod pater ea pecunia, & bonis poterat aliis filiis acquirere: ita docet Nauarrus *cap.17. num.143.* Petrus Nauarra *lib.3 rest. cap.1. num.69. §. Tertia dubitatio.* Probatur, quia talia bona viuente patre, sunt illius quoad vsumfructum; filiorum verò quoad dominium, & proprietatem, vnde cùm dominium sit filiorum è mortuo patre, statim consolidatur vsusfructus cum proprietate, & non tenentur filij ea adducere in diuisionem, nisi pro ea parte, in qua damnum patri, & cæteris fratribus intulerunt, priuando patrem interesse vsusfructus bonorum, quæ furto abstulerunt, quia non solùm damnificarunt patrem in vsufructu illorum, sed alios fratres, vnde tenentur sine dubio filiifamilias mortuo patre tantum ad diuisionem adducere, vel restituere aliis fratribus, quantum fuit damnum quod inde illis resultauit. (Nauarr. P.Nauar.)

Ex dictis colliges primò, esse bona aduentitia ea, quæ filiusfamilias lucratur negotiando cum pecunia sibi mutuata, quod probatur ex iure Lusitano, *lib.4. Ordinationum,* in veteribus *titul.77. §.21.* & in nouis *lib.4. tit.97. num.19.* vbi statuitur, si filiusfamilias, qui cum altero, aut vtroque parente commoratur, & alitur de illorum bonis, labore suo proprio, industria, aut quacumque alia ratione, aliquid lucretur, ita vt non lucretur illud bonis parentum, comparare illud sibi, quoad proprietatem, non quoad vsumfructum, nec teneri illud adducere ad partitionem cum aliis fratribus; bona autem, quæ cum pecunia furtiua, vel mutuata acquirit, sunt propria industria acquisita, vnde aduentitia necessariò sunt. 23. *Corollarium primum.*

Colliges secundò, esse similiter bona aduentitia illa, quæ filiusfamilias in domo patris opificis labore proprio acquirit, præstitis patri ordinariis operis, ad quas tenetur, & in his habere patrem vsumfructum, filium verò proprietatem, si tamen pecuniam acquirat, cùm illa non sit ex sua natura fructifera, nec vllum habeat vsumfructum, proprietas illius ad filium spectabit, non ad patrem; vnde si aliquam ad ludum retineat, aut aliquid aliud inscio parente ex ea pecunia profundat, non tenetur ad restitutionem, neque id adducere ad collationem cum aliis fratribus, etiamsi de bonis parentis alatur. 24. *Corollarium secundum.*

Si tamen filius iis pecuniis aliquid fructiferum lucretur, comparet, emat, aut acquirat, tunc proprietas eius rei, ipsius sibi erit, vsus verò fructus ad patrem pertinebit; illud verò monuerim, si filius, qui cum patre commoratur, atque ab eo sustentatur, pluris suo labore & artificio lucratur quàm sit id, quod pater in eius sustentatione, & vestitu insumit, posse filium totum illud plus sibi absque furto retinere, modò signo aliquo insinuet, vel protestetur, se velle illud retinere; nam si nihil protestatus est, sed permisit patrem, aut matrem totum lucrum accipere, censetur ex gratitudine, & amore filiali id condonasse, vnde non poterit postea id repetere in iudicio à patre & matre, neque exigere ab eorum hæredibus, neque in conscientia sibi compensare; ita docet Molina 25.

Molina. Molina *tom. 1. de iust. disput. 234. §. Illud monuerim*; & addit, *Ita credo in more positum esse in hoc Regno Lusitaniæ, & in aliis Regnis*; si tamen ob reuerentiam paternam id non audeat patri significare, sufficiet si apud se statuat id sibi retinere. Et idem dicendum est de eo filio mercatoris, qui continuò domi assistit, ad vendendas res patris, & de eo, qui alibi res patris agit, ij enim poterunt accipere de bonis patris absque obligatione restitutionis, & adducendi id ad partitionem tantum, quantum pro eo labore daretur alteri extraneo, modò constet, parentem non facturum per se, vel per alium gratis talia negotia, & opera, iuxta ea, quæ diximus *cap. 3. num. 11. & 12.* & docet Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 144.* & Angelus *verb. Peculium, num. 11.* & omnes quos citaui, *num. 11.* Nauar. Angelus.

26. Corollarium tertium. Colliges tertiò, bona aduentitia esse etiam illa, quæ filiifamilias extra domum parentum stipendio, & salario sui obsequij, aliis seruiendo, acquirunt, in quibus filij proprietatem, parentes verò vsumfructum habent; cùm verò solam pecuniam acquirant, quæ ex sua natura nullos habet vsusfructus, neque est fructifera, ad filios illa pertinebit tantùm; si tamen huiusmodi filiifamilias, qui non aluntur à parentibus, pecunia illa ex salario suo acquisita prædiolum aliquod, aut terrulam emerit, proprietas eius rei ad illos spectabit, vsus autem fructus ad patrem, vel matrem, sub cuius potestate est, & post mortem patris, vel matris non adducitur tale prædium ad partitionem, ita patet ex nostris Ordinat. nouis *lib. 4. titulo 97. num. 1. & 19.* & ratio huius rei est, quia vsusfructus horum bonorum aduentitiorum de iure etiam communi debetur patri, vel matri ratione patriæ potestatis, vt ait apertè textus, & *ibi* notant DD. *in l. cùm oportet, C. de bonis*, quæ *lib.* & docet Gomez *in l. 48. Tauri, num. 8.* & Melchior Phœbus Lusitanus *tom. 1. decis. 36. num. 13.* & alij communiter. Nec refert quòd aliquis filiusfamilias mortuo patre matrem habeat, & tutor ei datus sit diuersus à matre, quia cùm adhuc respectu matris filiusfamilias sit, ad illá pertinet vsusfructus prædioli prædicti: solent autē huiusmodi filiifamilias, præsertim in regione Interamnensi, pecuniis eo labore & salario acquisitis boues emere quos solent statim locare pro certa annua pensione frumenti, vel pecuniæ, & de hac pensione dubium est, an ad parentes illorum, an ad filios pertineat. nam quòd ad parentes vsus hic fructus pertineat, videtur patere; quia hæc bona sunt aduentitia, vt patet ex iis, quæ diximus, & sunt fructifera; vnde cùm in bonis aduentitiis fructiferis habeant patres vsumfructum; filij verò proprietatem, & boues sint fructiferi; videtur fructus illorum ad parentes, non ad filios pertinere. Distinguendum tamen est in hoc negotio, vt diximus *cap. 3. num. 14* nam si filij exponant boues annuæ pensioni iustæ, siue sit pensio pecuniaria, siue frumentaria, saluo capitali boum, dicendum est pertinere eos vsusfructus ad parentes, non ad filios, propter rationes ibi tactas. Si verò prædicti boues lucro pensionis à filiis exponantur, non saluo capitali, tunc credo vsumfructum pensionum ad filios, non ad parentes spectare.

Primò, quia huiusmodi filij illos acquisierunt, non sustentati de bonis paternis, & nulla ratio dictat totum lucrum esse parentum, non periculum.

Secundò, quia si boues moriantur, videtur durissimum concedere filios amisisse lucrum suo sudore acquisitum, nullo inde sibi commodo resultante; præsertim cùm in comparando eo lucro, non alantur de bonis paternis. Tandem, quia hoc non tollit quo minus filij aliunde teneantur sustentare parentes, si egeant, vt patet ex quarto præcepto huius operis.

Si verò filij etiam familias parentibus suis non laborent, & habeant bona aliqua aduentitia, ex quibus sustentari possint, non tenentur patres eos alere, sed possunt præbere eis alimenta de bonis ipsorum, vt docent communiter Doctores, inter quos est etiam Molina *disput. 234. §. Hinc colligo*; vnde possunt parentes eos sustentare, non de bonis propriis, sed de bonis ipsorum; & quidem si labor illorum non respondeat integræ sustentationi, possunt similiter parentes de iustitiæ rigore supplere de bonis ipsorum filiorum tantum quantum illorum integræ sustentationi respondeat, & consequenter tenetur filius, nisi pater id ei condonet, relinquere patri de suis bonis, si præmoriatur, tantum quantum plus pater insumpsit in illius sustentatione, vt docet Molina allegatus, si intelligat id sibi à patre non fuisse remissum; rarò tamen inuenietur pater, qui ad eam restitutionem velit filium obligare, & ideo, inquit Molina allegatus, regulariter loquendo, in confessionibus iniungendum non erit tali filio, vt post mortem patris id fratribus restituat, nisi pater id expresse declarauerit, aut saltem signum aliquod suæ voluntatis in vita dederit. 27. Molin.

Colliges quartò, bona materna, & legitimæ, quæ filio obueniunt ex parte matris, ea mortua, esse similiter bona aduentitia; & in illis habere patrem dum viuit, vsumfructum de iure communi, etiamsi filius vxorem ducat, vel patriam egrediatur potestatem; filium verò proprietatem, vt docet Molina *tom. 1. disp. 232. ad initium*, quod colligitur euidenter ex *l. quæcumque, C. de bonis quæ liberis, ex §. Igitur, vers. quod autem, Inst. per quas actiones nobis acquiratur, & ex l. 5. titul. 17. part. 4.* Dixi *de iure communi*, quia de iure Lusitano *in Ordinat. nouiss. lib. 4. titul 97. num. 19.* vt statim patebit *num. 31.* emancipatis filiis, vel patriam potestatem per matrimonium egredientibus bona aduentitia statim ad illos transeunt quoad vsumfructum. Bona verò paterna, & legitima ex parte patris mortuo patre etiamsi mater viuat, & alij ascendentes, quamuis aduentitia sint, tamen eorum vsusfructus, non ad matrem, neque ad ascendentes, sed ad filium spectat: & verò quod hactenus de proprio patre diximus respectu bonorum aduentitiorum, extendendum etiam est ad patrem adoptiuum, seu per arrogationem quando filius adoptatus, est in adoptantis potestate, vt docet Molina *disput. 232.* cum communi omnium sententia. Ratio est, quia vsusfructus ad patremfamilias spectat, quo nomine etiam venit pater adoptiuus. 28. Corollarium quartum. Molin. Idem.

Hinc si filiusfamilias præmoriatur, & testamento alteri relinquat dominium directum, seu proprietatem suorum bonorum, vsusfructus talium bonorum pertinebit ad patrem tota ipsius vita, vt expresse habetur *leg. vltima, §. sin verò defuncta, C. ad Tertullianum. leg. item vltima, in fine, C. commun. de successión. leg. 3. & 4. C. de bonis quæ liberis, Authent. de hæredibus ab intestato, §. Primò*, iuncta *glossa ibidem*, idque docet Bartolus, & communis perito 29. Bart.

Gomez. peritorum; quos citat sequiturque Antonius Gomez *ad l. 6. Tauri, num. 11. & 12. & l. 48. num 5.*

30. *In quibus casibus vsusfructus bonorum aduentitiorum ad filiumfamilias pertineat, non ad patrem.* In sex autem casibus tantummodo vsusfructus bonorum aduentitiorum, non ad patrem, sed ad filium spectat, quos etiam inuenies in nouis Ordinat. Lusitaniæ, *lib. 4. tit. 98.*

Primus est cùm is, qui talia bona donauit, vel reliquit filio, ea lege, & conditione, vt pater vsumfructum illorum non habeat; potest enim quis quamlibet conditionem apponere suis rebus, modò sit honesta, & ita decernitur *Authent. Excipiatur, C. de bonis quæ liberis.*

Secundus est, quando filius simul, & pater succedunt in bonis fratris, vel sororis, vt habetur *Authent. Item, C. eodem*; iure tamen Lusitano & Castellano solus pater filio succedit, vt patet *lib. 4. ordinat. tit. 75. & l. 7. Tauri*; quare in his duobus Regnis locum non habet huiusmodi casus.

Tertius est, quando solus vsusfructus alicuius rei filio testamento relictus fuit, quia super vsumfructum non potest dari alius vsusfructus, qui ad patrem pertineat.

Quartus est cùm filio aliquid donatur, vel relinquitur, contradicente patre, quia æquum non est vt vllum inde pater commodum habeat, qui filium tanto bono voluit priuare.

Quintus est, si pater filio donet, dimittátve talem vsumfructum, quia id non est donare, sed tantùm est non vsurpare filiorum bona, hac tamen de re est dubium maximum, quod non licet modò explicare, vide tamen Valascum *in praxi de partitionibus, cap. 13. num. 141.* & Boërium *decisione 196. num. 5.* & Ordin. nostram *lib. 4. tit. 97. in noua Recopilatione.* Valascus. Boërius.

Sextus est, si pater fiat hæreticus; nam à die commissi criminis ex iuris dispositione filius remanet sui iuris; vt decernitur *cap. 2. §. finali, de hæret. in 6.* proindeque ad ipsum redit vsusfructus suorum bonorum aduentitiorum, tam acquisitorum, quàm acquirendorum, vt latè probat Simanchas *de Cathol. inst. tit. 9. num. 81.* Molina *tom. 1. disput 9. §. Idem Simanchas.* Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 13. num. 8.* & alij, & idem Molina citatus *§. ab hac regula*; quia per hæresim patris à die commissi criminis, statim filius egreditur patriam potestatem, vt habetur *dicto cap. 2. §. vltimo, de hæret. in 6.* modo allegato, vt latè probauimus *lib. 1. primi præcepti, cap. 23. num. 6.* si tamen filius incidat in hæresim vsusfructus bonorum aduentitiorum, quæ ante crimen acquisiuit, non remanet fisco, nisi post mortem patris, vt contra eundem Simancham latè probat Molina *disput. 9. §. Idem Simanchas*; secus de bonis, quæ post crimen hæresis acquisiuit. Simanchas. Molina. Lessius. Molina.

31. *Dubium. Solutio.* Inquires tamen primò, quando & quo tempore incipiat pater amittere vsumfructum bonorum aduentitiorum filij, & filius illum accipere. Respondeo primò, per solum egressum filij à patria potestate amittere patrem vsumfructum eorum bonorum aduentitiorum, quæ deinceps filius acquirit, non tamen eorum, quæ ante talem egressum acquisierat, & quorum vsumfructum iam habebat pater; nam hic vsque ad mortem patris in eo perseuerat, exceptis casibus à iure expressis. Primus est de iure communi, cùm pater filium emancipat, tunc enim quasi in præmium talis emancipationis concedit ius commune patri dimidiam tantùm partem bonorum aduentitiorum, quæ filius ante emancipationem acquisiuit, & alteram dimidiam filio emancipato; ita docet Molina *disputat. 232. §. Disputatione 9.* Molina.

De iure tamen Lusitano quoties filius egreditur potestatem (egreditur autem illam, vt iam dixi, vel per hæresim paternam, vel per matrimonium, vel per emancipationem) statim acquirit vsumfructum, & consequenter pater illum amittit horum omnium bonorum aduentitiorum, quæ vel ante, vel post egressum habet acquisita, idem est de iure Hispano; patet de iure Lusitano ex *lib. 4. in titulo 98.* vbi sex casus numerantur, vel quinque, in quibus vsusfructus bonorum aduentitiorum ad filium pertinet, non ad patrem, quibus adde etiam quando filius inuito patre per iudices emancipatur, quod fieri posse decernitur *lib. 3. nouæ Ordinationis, titulo 8. §. 4.* in eo casu, quo pater bona filij, in quibus pater habet tantùm vsumfructum, dissipauerit.

Dubitant tamen Doctores, an pater amittat prædictum vsumfructum bonorum aduentitiorum filij per professionem filij in Religione approbata. Respondeo probabilius esse illum non amittere, nam quamuis glossa *in l. si ex causa, §. Papinianus, ff. de minoribus*, & Emanuel à Costa, *cap si pater, part. 2. verb. Testatore mortuo, num. 11.* & alij, quos citat *ibi* Costa, doceant amittere ex eo fundamento quòd per professionem in Monasterio bonorum acquisitionis capace desinat filius esse sub patria potestate, ac proinde statim ea bona quoad vsumfructum ad Monasterium videantur pertinere, tamen verius est illum non amittere, vt docet Nauarr. *in cap. non dicatis, num. 87.* Greg Lopez *ad l. 5. titul. 17. part. 4.* & Pinellus *l. 1. part. 1. num. 45. C. de bonis maternis*, & Molina *tom. 1. disput. 140. §. Virum autem quando.* Ratio illorum est, quia factum filij licèt laudabile sit, præiudicium patri afferre non debet; vnde licèt filius per propriam professionem patris potestatem egrediatur, id tamen non impedit ius quod pater iam antea in bonis illius habebat comparatum, impedit tamen ius acquirendum, ac comparandum postea à filio, & ideo perseuerat vsusfructus talium bonorum aduentitiorum in patre vsque ad mortem illius naturalem, etiamsi præmoriatur filius. 32. *Aliud dubium soluitur.* Em. à Costa. Nauar. Lopez. Pinellus. Molina.

Idem dicendum est de bonis, quæ in sæculo filio aduenirent post patris professionem: ea enim ad filium, non ad Monasterium pertinebunt, vt docet Molina citatus *dicta disput. 140. §. Hæc tamen, in fine*, cum Nauarro *capit. nullam, numero 47.* 33. Molina. Nauarr.

An verò vsusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitiis filiorum, pertineat ad Monasterium, si pater profiteatur, dum viuit pater, an ad filium post professionem patris; non vulgare etiam dubium est, quod affirmatiuè pro patre resoluit Molina *tom. 1. disput 9. vers. præcipua difficultas*, vbi asserit pertinere ad patrem dum viuit, non ad filium totum vsumfructum prædictorum bonorum aduentitiorum filij, & idem tenet etiam Nauarrus *in cap. non dicatis, num. 70. & 87.* & Anton. Gomez *ad l. 48. Tauri, num. 8.* & Pinellus *ad l. 1. C. de bonis maternis, part. 1. à n. 47.* Est tamen hoc intelligendum in hoc Regno Lusitaniæ, & Castellæ iuxta eundem Molinam, nisi filius per matrimonium egrediatur patriam potestatem, eo namque contracto pertinebit ad filium, non ad patrem, neque 34. *Adhuc aliud dubium.* Molina. Nauarr. Gomez.

neque ad Monasterium loco patris, præterea id intelligendum etiam est de bonis aduentitiis, quæ filius ante professionem patris habebat, secus de iis, quæ postea acquisierit, quia cùm iam sit extra patriam potestatem, pertinebunt vsusfructus eorum ad filium, non ad patrem, neque ad Monasterium loco patris, dummodo tamen pater, vel Monasterium persoluat sumptus necessarios ad administrationem talium bonorum, vt patet, & huiusmodi probant authores.

CAPVT V.

De furtis Religiosorum, quid possint Religiosi absque furto, & quid non possint.

SVMMARIVM.

Religiosi inter filios computantur, non inter seruos, num. 1.

Quæ quantitas respectu illorum quoad bona Religionis in furto sit mortalis. num. 2.

Quomodo & quatenus peccet Religiosus contra furtum, & votum accipiendo minima ab externis, vel dando illa è Monasterio absque licentia tacita, vel expressa suorum superiorum. num. 3. 4. & 5.

Quid si illa minima sint ex comestibilibus Monasterij, & ad proprium vsum accipiat. num. 6.

Quid si ad dandum externis. num. 7.

Quid si ad proprium vsum accipiant, & habeant animum continuandi illa minima comestibilia, num. 8.

Quæ quantitas in comestibilibus mortalis sit, & quid si sint pretiosa, & dulcearia. num. 9.

Quid si hæc minima pretiosa accipiant ab externis, vel dono data absque facultate superiorum, vel furata. num. 10.

Religiosi excusari possunt à furto, & transgressione voti paupertatis per vsum communem si quis detur in Religione, aut Monasterio accipiendi aliquid ab externis, vel donandi è bonis Monasterij. num. 11. & 12.

Quid de vsu, & consuetudine retinendi, & appropriandi sibi aliquid. num. 13.

Quæ sint pœnæ proprietarij, & quæ quantitas Religiosum efficit proprietarium. num. 14. & 15.

Excusatur etiam Religiosus à furto ex bonis Religionis, & à voti transgressione, si aliquid donet, vel accipiat ex tacita voluntate superioris, qualis ista sit, quando requiratur, & an eadem sit voluntas dandi, & accipiendi. num. 16. & 17.

Quæ possint Moniales retinere de licentia Abbatissæ donata ab externis, quando licentia est tacita, num. 18. & 19.

Quatenus Religiosus excusetur circa danda, & accipienda ex Epykia, quid sit. An Religiosi Diui Francisci, cuius pater eget, ex hac Epykia possit aliquid ad dandum parenti acceptare, numero 20.

Quid si petatur, & non detur facultas tali Religioso cuius pater eget. num. 21.

An qui Epykia dando, vel accipiendo vsus est, teneatur id postea manifestare superiori, numero 22.

RELIGIOSI inter filios computantur respectu suorum Monasteriorum, non inter famulos, aut seruos, patet ex *cap. literis, de sepulturis, lib. 6. & l. qui in potestate, ff. de testamentis, & Authent. Ingressi, C. de sacrosanctis Ecclesiis,* docet Nauarr. *in cap. non dicatis, 12. quæst. 1. num. 62.* & Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 21. num. 31.* & Rebellus *1. part. lib. 3. quæst. 15. sect. 3. num. 22.* vnde malè omnino quidem iuris periti inter seruos illos, non inter filios computant, ex eo fundamento, quòd quicquid acquirunt, Monasterio acquirunt, sicut serui, qui similiter quicquid acquirunt, dominis acquirunt, non sibi, de quo principio non disputamus modò, cùm certum sit Religiosos, quoad alimenta, victum vestitúmque iuxta modum sui instituti, & quoad directionem, seu gubernationem personæ non cum famulis, nec cum seruis, sed cum liberis computari, de bonis enim Monasterij aluntur, tanquam filij de bonis paternis, & vt filij, non vt serui tractari iure debent, vt patet. — 1. *Religiosi.* Nauar. Sanchez. Rebellus.

Cùm ergo de Religiosis ad modum filiorum ratiocinandum sit, inquires, quæ quantitas respectu illorum circa danda, & accipienda, vel approprianda sibi de bonis Monasterij ad furtum mortale sufficiat, spectata rationabili voluntate superioris, qua rationabiliter esset inuitus. Et verò — 2. *Quæ quantitas respectu illorũ quoad bona Religionis in furto sit mortalis. Prima conclusio.*

Dico primò. Cùm Monasteria ordinariè egena sint, & Religiosi votum paupertatis habeant, non per filios hominum ditissimorum, sed per filios eorum, qui mediocriter pecuniosi sunt, eos quoad furtum regulare debemus, attentis semper circumstantiis locorum, vnde, vt suprà diximus *in cap. 3. num. 3.* de filiis horum hominum, non peccare mortaliter, si à parentibus inuitis clàm furentur quantitatem, seu valorem quinque argenteorum, hoc est, vingenarum decem propter rationabilem voluntatem præsumptiuam eorum, ita dicendum est de Religiosis circa danda & accipienda in externos, & de bonis Monasterij hanc quantitatem sufficere, ad furtum mortale, nisi alia minor assignata fuerit à superioribus. Hæc probari potest ex doctrina Sancij *lib. 7. de Religione, cap. 21. num. 31.* & Rebelli *lib. 3. de iust. part. 1. quæst. 15. sect. 3. num. 22.* & Graphis *1. part. decisionum aurear. lib. 3. cap. 5. num. 51.* quatenus asserunt furta Religiosorum ex bonis Monasterij computanda esse instar furtorum, quæ à filiis committuntur de bonis parentum; & ideo Rebellus allegatus pro quantitate mortali assignat quinque argenteos respectu filiorum, seu vingenas decem; si tu tamen melius arbitrium tuleris, ego libenter illud sequar, cùm enim hoc pendeat ex prudentum existimatione, dixi, quod existimaui, non tamen melius aliorum iudicium reiicere intendi; consului autem hac de re viri doctissimi, hoc idem existimarunt, vt refert Sanchez allegatus. Et fundamentum est — Sanchez. Rebellus. Graphis.

Primò, quia non minus credendi sunt Prælati, & Religiosi inuiti, erga suos subditos quoad res furtiuè acceptas, quàm patres erga suos filios, nec minus liberales esse debent de Christi patrimonio, quod nec proprio labore, & sudore acquisierunt, nec à suis parentibus hæreditarunt, quàm parentes de suo, quod vel iure hæreditario à suis maioribus acceperunt, vel ipsi sudore suo compararunt.

Secundò, quia licèt superiores id grauius aliquantulum ferant, & seuerius castigent, quàm patres, in quo se ostendunt inuitos; at id quidem est

quoad modum, quia non petita facultate donant, & propter sacrilegium veniale graue ob votum paupertatis, & religiosæ vitæ institutum, non autem quoad substantiam; quia præsumendum est eos velle eam concedere si ab eis peteretur ipsa facultas: si autem id ægrè ferant, quoad substantiam irrationabiles sunt, grauius tamen peccant venialiter Religiosi propter perfectionem vitæ id facientes, quàm filij.

3. *Quo modo & quatenus peccet Religiosus contra furtũ, & votum.* Sed posito quòd minor hac quantitate assignata vingenarum decem non sit mortalis, sed sit minor mortali; quæstio statim insurgit hîc tractanda, an Religiosus minima hæc recipiens ab externis absque licentia suorum superiorum, in externosque expendens, vel sibi appropriãs, aut illa vsurpans de bonis monasterij absque prædicta etiam licentia, etiam si sint ad emenda comestibilia, peccet mortaliter in furto, & contra votum paupertatis, quando peruenit ad quantitatem notabilem, quæ peccatum mortale attingat; quæ quidem quæstio pendet ex illa, an qui furatur minima ab eodem homine, peccet mortaliter, quando ea minima mortalem quantitatem attingunt, memor præteritorum furtorum, & aduertens ad notabilem quantitatem, dum id vltimum furtum rei minimæ furatur, quamuis in illis furtis minimis faciendis non habuerit animum ampliùs furandi; qua de re partita est opinio.

Sentẽtia prima. Prima docet non esse mortale. Probatur

Primò, quia obiectum vltimi furti non est tota summa requisita ad culpam mortalem, & reliqua furta iam præterierunt, quorum summa similiter non attingebat quãtitatem mortalem; quare nulla ratio manet ob quam dicamus esse mortale, cùm enim præterita summa non sufficiat ad mortale, & acceptio vltimi furti hîc, & nunc non sit mortalis, & sit obiectum huius furti modò facti, planè non est cur dicamus hanc furtioli acceptionem cum aduertentia ad alia præterita mortalem quantitatem efficere.

Secundò, quia ex multis peccatis venialibus quantumcumque cum eadem etiam materia iteratis, non consurgit vnum peccatum mortale; cùm ergo omnia præterita furta leuia sint & venialia, non insurgit ex illorum multiplicatione cum plena aduertentia vnius ad aliud culpa lethalis. Tandem quia in pœnalibus & odiosis non fit coaceruatio pœnarum; & multi casus modici efficiant vnum sufficientem ad mortis pœnam, vt docet Iason *in l. si idem cum eodem, num. 3. & 4. ff. de iurisdict. omnium iudicum, & ibi* Decius *num. 1. & 16.* & Claudius *num. 1. & 2.* & Farinacius *consilio 78. num. 3. volum. 1.* at constituere peccatum mortale est satis pœnale & odiosum, & ideo hanc opinionem tuentur Nauarrus *in sum. cap. 17. Lat. num. 139. Hispanica, num. 14. & lib. 3. consiliorum in 1. edit. tit. de regularibus, consil. 75. num. 27.* in secunda verò editione *tit. de statu Monachorum, consil. 3. num. 27.* Veiga *lib. 14. in Concil. Trident. cap. 11. fine.* Graphis *1. part. decision. aurearum, lib. 3. cap. 5. num. 51. & lib. 2. cap. 93. num. 18.* Carbon. *de rest. quæst. 2. fine.* Lessius *tom. 1. de iust. c. 2. dub. 8. à num. 45.*

Iason. Decius. Claud. Farin. Nauar. Veiga. Graph. Carbon. Lessius.

4. *Sententia secunda.* Secunda sententia docet compleri peccatum mortale in illa vltima acceptione rei paruulæ cum animaduersione, ad præcedentia, qua aduertitur ad notabilem furti quantitatẽ peruenire. Ratio est

Primò, quia ea vltima acceptione posita, ponitur notabile damnum, & ea ablata, cessat, & quicumque animaduertit ex actu suo leui subsequi notabile damnum alteri, peccat mortaliter illud faciendo.

Secundò, quia idem peccatum est furti retinere alienum inuito domino, atque actu vsurpare; sed ea parua quantitas cum præcedentibus coniuncta efficit rei notabilis retentionem. ergo similiter efficiet etiam rei notabilis vsurpationem. nam prius est vsurpare, quàm retinere.

Tertiò, quia paruæ quantitates in materia furti in vnam coalescunt.

Tandem quia non obstant argumenta in contrarium adducta pro prima opinione; nam etsi obiectum vltimæ acceptionis per se & solitariè acceptum sit veniale; at in quantum adiungitur cum aliis præcedentibus furtis, notabilem efficit quantitatem, & notabile etiam damnum infert proximo: vnde etiam si à diuersis hominibus exigua quis furetur, tamen cùm summa incipit crescere, & ad notabilem quantitatem peruenit, actus ille furandi præcedentibus adiunctus efficitur mortalis, quia quantitas, quæ per se est magna, & mortalis, semper est talis, siue ab vno, siue à pluribus illam furto auferas, siue semel, siue per partes.

Nec obstat etiam secundum, quia non dicimus ex pluribus venialibus componi vnum mortale, sed dicimus id vltimum furtiolum cum animaduersione ad præcedentia, furtum esse mortale, quia suppositis præcedẽtibus infert notabile damnum. Nec obstat etiam tertium, quia ea doctrina procedit tantùm quoad pœnam ordinariam imponendam furto in foro externo: & ideo hanc secundam opinionem tanquam probabiliorem sequimur. Primam etiam esse probabilem dicimus, & hanc secundam tenent communiter Doctores, Maior *in 4. dist. 15. quæst. 25. vers. ex isto sequitur,* Cordub. *in summ. quæst. 70. punct. 2.* Sotus *lib. 3. de iust. quæst. 3. art. 3.* Medin. *cod. de rest. quæst. 10. §. occurrit hic casus, vers. ad secundum casum.* Mercado *lib. 3. de contractibus, cap. 4. fol. 129.* Couar. *lib. 1. var. cap. 3. num. 12.* Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 21. num. 6.* Medina *1. 2. quæst. 88. art. 4. ad finem, in solutione ad 3. & ibi* Vasquez *disp. 146. c. 2. num. 5.* & Sumel *art. 4. dub. penult. vers. sed obijciet aliquis.* Aragonius *2. 2. quæst. 66. art. 6. col. 19. vers. cæterum, fol. 441.* Rodrig. *tom. 1. summa in 2. edit. cap. 150. num. 8. col. 8.* Valentia *2. 2. quæst. 10. disp. 5. punct. 5. ad finem.* Sayro *in claui regia, lib. 9. cap. 15. num. 22.* Ludouic. Lopez *1. part. instruct. cap. 93. col. 2. quæst. 2.* Petr. Nauar. *lib. 3. de rest. c. 1. part. 1. in noua edit. dub. 5. à num. 52. vsque ad 56.* Toletus *lib. 5. summa cap. 16. num. 5.* Rebellus *1. part. lib. 3. quæst. 15. sect. 4. num. 30.* qui bene addit hoc verum esse, nisi fur dum vltimum furtiolum admittit, haberet animum saltem virtualem restituendi priora minima furta, quod approbat Sanchez, modò habeat statim restituendi, vt tenetur, quia tunc nullum est notabile damnum, si detur restitutio præteritorum.

Maior. Cordub. Sotus. Medina. Mercad. Couar. Sanchez. Medin. Vasquez. Sumel. Arag. Rodrig. Valent. Sayro. Lopez. Nauar. Tolet. Rebell.

His positis opinionibus, clarum manet peccare lethaliter Religiosum accipientem minima ab externis, vel ex bonis monasterij, & sibi appropriantem, aut externis, dantem absque licentia suorum superiorum; quando in vltimo furtiolo peruenit ad notabilem quantitatem, quod in furtiolis, & acceptione pecuniarum, aut aliarum rerum à comestionibus expressè tenet Sanchez allegatus *num. 30.* 5.

Sanchez.

Quid ergo si furta illa minima sint ex comestibilibus, ex bonis monasterij. Respondeo si 6. *Quid si reli-*

Religiosi furentur minima comestibilia ad proprios vsus. modica illa sint ex esculentis, & poculentis ad propriũ vsum Religiosi accepta mihi videri furta illa minima non continuari; atque ita vltimum furtum non esse mortale, quando spectata rationabili voluntate superiorum cum præcedentibus peruenit ad notabilem quantitatem.

Primò, quia, vt infrà dicemus *cap. 11. à n. 1.* hæc minima furta comestibilium commissa à famulis, & ancillis, ad proprios vsus, etiamsi sensim perueniant ad hanc notabilem quantitatẽ, nunquam efficiunt peccatum mortale, quia domini non ita solent esse inuiti in his comestibilibus, & facilè ea concederent, si peterentur, nec tam seuerè volunt illa prohibere; vt docent Caietanus *in summ. verb. furtum, notab. 1.* Nauar. *in summa Lat. c. 17. num. 138. Hispanica 139.* Sayrus *in claui regia, lib. 9 cap. 15. num. 27. fine.* Bañes *2. 2. quæst. 66. art. 6. dub. penult. fine.* Nauarra *lib. 3. de rest. 3. p. cap. 1. in noua edition. dub. 6. num. 200.* Lessius *lib. 2. de iust. cap. 12. num 48.* Quæ ratio multo fortius militat in Religiosis, cùm illi non instar famulorum, sed ad modum filiorum de bonis monasterij alantur, vt diximus *num. 2.*

Caiet. Nauar. Sayrus. Bañes. Nauar. Lessius.

Deinde, quia postea ex ordinario cibo tantundem minus comedent hora consueta, quanto plus occultè ex comestibilibus ad edendum, non donandum aliis acceperunt.

Quid ad donandum externis. Tandem quia, vt diximus *num. 2. & 1.* Religiosi cum filiis computandi sunt, & patres non solent esse admodum inuiti circa hæc comestibilia erga suos filios, & si sunt, irrationabiles admodum sunt.

7\. *Quid si ad donandum externis.* Quando autem non ad proprium vsum Religiosi hæc comestibilia clam acciperent, sed ad vendendum, vel aliis externis donandum, tunc peccarent lethaliter contra votum paupertatis, & sacrilegium in illius violatione committerent, quando ad mortalem quantitatem peruenirent, vt docet Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 21. num. 31. ad finem*, & id colligitur euidenter ex Lessio allegato, & ex Petr. Nauar. item allegato *num. 202.* & ex Flamma *in 3 part. methodi, cap. 13. §. 19.* & ex Nauarro *cap. 17. num. 140.* qui id limitant etiam in similibus furtis famulorum, quia in hoc nulla est voluntas superiorum, nec res illæ conuertuntur in vsus Religiosorum, ad quos tantùm destinatæ sunt.

8\. *Quid si habeant animũ continuandi hæc minima ad proprios vsus.* Et verò non peccabunt etiam lethaliter Religiosi in clancula acceptione horum minimorum comestibilium ad proprios vsus, etiamsi haberent animum continuandi, & accipiendi paulatim hæc minima, ad prædictos vsus proprios, quia in eo modo sic paulatim accipiendi, non est ita inuitus superior quoad substantiam rerum acceptarum, licèt sit quoad modum accipiendi, quia à se non petitur facultas, quam facilè concederet si peterentur, ita docet Sanchez modò allegatus *num. 31.* quamuis Graphis *1. part. decision. lib. 3. cap. 5. n. 51.* contrarium sentiat.

Sanch. Graphis.

9\. *Quæ quantitas in comestibilibus sit mortalis, & quid si pretiosa sint, & dulcearia.* Si tamen Religiosi simul magnam horum esculentorum quantitatem, & talem, quæ spectata rationabili voluntate superiorum mortalem culpam attingeret, in proprios vsus acciperent, vel animum accipiendi haberent, peccarent mortaliter contra votum paupertatis. Arbitror tamen multo maiorem exigi horum comestibilium quantitatem, vt culpa sit mortalis, quàm in aliis rebus ob rationes tactas, & ita credit etiam Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 21. num. 33.* Quanta autem debeat esse hæc quantitas, non ita potest præscribi in omni euentu & rebus; sed iudicio prudentis committitur, qui attenta rerum qualitate & aliis circunstantiis rem iudicabit. Nam si sint res quæ soleant peculiariter custodiri ad ægrotantium peculiares necessitates, vt sunt gallinæ, & sacchãro condita, quæ vulgus *conseruas*, solet appellare, minor quantitas sufficiẽt ad mortale, quàm in aliis esculentis, in quibus etiam maior quantitas requiritur, quando illorum est abundantia, & ea fundus Religionis profert, quam quando pecuniis emuntur, & illorum est penuria, vnde, vt dixi, totum hoc negotium prudentis arbitrio metiendum erit; & verò, si gallinas, aut dulcearia, quæ pro infirmis asseruabantur, quis furto acciperet, ita vt defectus sentiretur, credit Flamma *3. part. methodi cap. 9. §. 11. vers. Ecclesiasticis, ad finem*, peccare mortaliter illum Religiosum, qui valorem pretij mortalis acciperet; secus si non sentiretur talis defectus; vnde ait, si Religiosus ob solam leuitatem & ventris ingluuiem de communitate accipiat vnam gallinam, aut perdicem, aut petasonem, & panem, & vinum pro vno ientaculo, vel prandio peculiari, vel cum amico; aut furto etiam accipiat de penu caseum, vel capsulam malorum cydoneorum sacchãro conditorum, *marmellada* vocamus, non esse reum furti mortalis, nec peccare mortaliter contra votum paupertatis, quia, moraliter loquendo, voluptas præsumitur interpretatiua superioris adesse; deinde, quia idem etiam erit dicendum de eo famulo, qui in palatiis magnatum eadem comestibilia è culina auferat, quia moraliter præsumuntur volita & à dominis, & ab œconomis.

Sanch.

Sed quid si hæc minima comestibilia acciperent Religiosi ab externis ad vsus proprios absque tacita, vel expressa licentia suorum superiorum. Respondeo vel accipiunt illa dono data, vel per furtum, & contra illorum voluntatem. 10. *Quid si hæc minima pretiosa accipiat ab externis.*

Si primo modo, idem dicendum erit, atque de comestibilibus ex monasterio acceptis: imò & maior quantitas in istis sic acceptis requireretur ad peccatum mortale contra votum paupertatis committendum, quàm in acceptis de bonis monasterij, & quia in istis solent minus inuiti esse superiores, quàm in illis, & quia nihil erogatur de bonis Religionis, vt patet; tandem quia promptius ac facilius concedunt superiores licentias ad accipiendum ab externis, quàm ad donandum ex domesticis rebus, vt patet, & optimè animaduertit Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 21. num. 35.* Sanchez.

Si posteriori modo, existimo in vltimo furto rei minimæ complente quantitatem mortalem, mortale peccatum contra votum paupertatis committi, siue ea minima ab vno eodémque furentur, siue à diuersis aliis.

Primò, quia superior est omnino inuitus, & contradiceret efficaciter, si sciret; imò contradicere tenebatur, ac si iustè & rationabiliter contradicente superiore furarentur, peccarent mortaliter sine dubio quando ad eam quantitatem peruenirent, quæ culpam mortalem attingeret.

Secundò, quia receptissima est omnium opinio quæ docet peccare mortaliter illum, qui minima à diuersis & ab vno eodemque furatur.

Tertiò, quia esse Religiosum non eximit ab obseruatione huius, vel aliorum præceptorum diuinorum ac naturalium; imò magis arctat ad illam, vt patet; quare hanc opinionem ex omnibus & aliis fundamentis tenet expressè Sanchez *lib. 7. de Relig. c. 21. n. 35.* & est communis doctrina.

Tria

11\. *Consuetudo dandi & accipiendi qualiter excuset.* Tria tamen consideranda sunt ad excusandos Religiosos pro furtis de suæ Religionis, monasteriique bonis maioris æstimationis, quàm vingenarum decem, hoc est, ducentorum dipondiorum. Primò enim est attendendum in quibus rebus, & quo vsque censeatur in singulis Ordinibus & monasteriis facultas generalis, & vsus communis circa danda, & accipienda: hoc enim sufficit vt nec Religiosi, nec Moniales peccent contra votum paupertatis, vt bene notauit Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 41. de statu Religioso, dub. 9. num.* 80. quia tunc de licentia superioris datur, & accipitur, vt patet. Lessius.

12\. Sufficit autem quòd hæc licentia sit tacita, & quòd videant & sciant superiores, & non contradicant, nec prohibeant, cùm facile prohibere possint. nam taciti, & expressi eadem est virtus. *l. cùm quid, ff. de rebus creditis*; *& cap. 2. de rescriptis*, & ita docet expresse præter Lessium citatum Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 19. num. 7.* Et licèt multi asserant consuetudinem vsumque communem dandi & accipiendi aliquid in Religione absque petitione licentiæ, non excusare Religiosos à peccato contra votum paupertatis, & in eo stabiliantur, quòd voti obligatio sit de iure naturali, & consuetudo non possit contra ius naturale præualere. Et hi sunt Calderinus *in toto consilio 4. de consuetudine.* Felinus *cap. cùm M. de constit. n. 26. vers. eadem* Riminaldus *Instit. per quas personas nobis acquiratur, §. 1. num.* 107. Redoanus *de spolijs Ecclesiæ, quæst. 8. in initio, num.* 52. Graphis *2. part. decisionum lib. 3. cap. 9. num. 4.* Tabia *Authentica Ingressi, verb. ipso ingressu cap. 3. num.* 55. At quamuis consuetudo, & communis vsus nihil prosit, vt renitente, & contradicente superiore aliquid detur, aut accipiatur, quia sic accipere, vel dare est contra votum, iure diuino & naturali obligans, & in hoc sensu verum sit quod dicunt Authores allegati: attamen si consuetudo sit recepta, & in aliqua Religione & monasterio vigeat dandi & accipiendi, aut expendendi aliquid in licitos vsus, non petita expressa facultate, valebit talis consuetudo, & excusabit Religiosos, quia tunc adest licentia saltem tacita, & voluntas superiorum explicata per eam consuetudinem in ea Religione receptam, & sic nihil accipitur renitente superiore, aut contra votum, vt docet Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 19. num. 7. ad finem.* Sanch. Cald. Felin. Riminald. Redoan. Graphis. Tabia. Sanch.

13\. *De vsu & consuetudine retinendi aliquid, vel sibi appropriādi.* Et idem dicendum etiam est de retentione rei, nam etiam videndum est quatenus in aliqua Religione, vel monasterio datur consuetudo, & vsus communis retinendi aliquid; & id sufficiet ad excusandos Religiosos à peccato proprietatis, & voti violatione, iuxta dicta numeris præcedentibus.

Prima enim actio domini, & proprietatis est acceptio.

Secunda retentio.

Tertia est expensio, seu vsus, & ideo eadem consuetudo, quæ excusat ab acceptione, eadem etiam excusat a retentione, & expensione, nam præcipuum signum proprietatis est possidere, seu detinere aliquid sine legitima licentia superioris, vt docet Nauarrus *cap. non dicatis 12. quæst. 1.* & Suarius *tom. 3 de Relig. lib. 8. c. 12. n. 2.* & patet expresse ex *cap. monachi, de statu monachorum*; vbi primò prohibentur Monachi peculium proprium habere, & statim additur, *Nisi ab Abbate fuerit pro iniuncta administratione permissum*; & subiungitur grauissima pœna contra eos, qui aliter, quàm ex licētia superioris inuenti fuerint habere peculium, Nauar. Suar. nam in vita remouentur à communione altaris, nisi resipiscant, in morte priuantur suffragiis, & sepultura Ecclesiastica, si in eo statu moriantur, & præterea in vita priuantur etiam biennio voce actiua & passiua, & olim à Monasterio expellebantur, vt habetur *cap. cùm ad Monasterium, eodem tit.* sed hæc pœna expulsionis correcta est, per *cap. finale, de regularibus*, vt notat Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 20. num. 12.* & Abbas *in cap. prædicto, cùm ad monasterium, num. 13.* Vnde constat hanc conditionem, *carere scilicet voluntate superioris*, esse sufficiens argumentum peculij ad quod etiam facit *c. non dicatis 12. quæst. 1.* Et ratio est facilis, quia qui possidet aliquid sine facultate superioris, non alieno, sed proprio nomine possidet, & ex hac parte sacrilegium committit. Vnde è contrario prima conditio, quæ requiritur ad retinendum possidendumque aliquid, sine vitio proprietatis est facultas Prælatorum; quæ satis explicatur per vsum & consuetudinem, quæ sciente, & consentiēte superiore in Monasterio, aut Religione viget. Sanchez. Abbas.

Alij addunt quartam pœnam excommunicationis, quam dicunt incurrere Religiosos proprietarios, sic Spino speculi testamento. *glossa 12. principali, num. 15.* Turrecrem. *cap. non dicatis 12. quæst. 1. art. 3. num. 6.* sed vt notat Sanchez allegatus *num. 14.* non est talis pœna in iure, & nec pœna excommunicationis, nec aliæ pœnæ sunt infligendæ vltra casus in iure expressos; nullibi autem in iure talis pœna inuenitur. Glossa. Turrecr. Sanch.

Notat autem & optimè Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 20. num. 11. fine*, pœnas proprietarij non incurri à dantibus, aut recipientibus sine licentia superioris, sed tantùm à possidentibus proprium; quia de his expresse & clarè loquitur textus *in cap. Monachi, de statu Monachorum.* 14. *Pœnæ proprietarij quæ.* Sanchez.

Notabis etiam ad incurrendas has pœnas proprietariorum non sufficere qualecumque peculium proprium, aut proprietatem, sed opus esse, vt Monachus inueniatur habere magnum peculium. At quanta illius quantitas esse debeat, non inuenio apud DD. taxatum. Solùm reperio apud Ioan. Andr. *in cap. cùm ad monasterium, de statu monachorum, num. 4.* & apud Hostiensem *ibid. num. 7.* & Ancharranum *num. 10. notabili 5.* & apud Greg. Lopez *l. 14. glossa 3. tit. 7. partita 1.* debere Monachum proprietarium sepeliri extra Ecclesiam cum parte aliqua pecuniæ & peculij proprij inuēti, additis his verbis, *Pecunia tua tecum sit in perditionem*, quod idem habetur in eodem *cap. cùm ad monasterium, de statu monachorum.* Et addunt hanc partem debere esse triginta argenteos, eo quòd Christus Seruator noster eo pretio venundatus sit, hoc est, ducata tria; vnde colligitur maiorem hac quantitatem debere esse, vt Monachus proprietarius has pœnas incurrat, & sic ad minimum possumus existimare hanc quantitatem debere esse 30. ducatorum, quod totum arbitrio prudentis committitur, imò addit Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 20. num. 11.* se nullum solidum fundamentum inuenire opinioni horum Doctorum asserentium cum eo Monacho sepeliendum esse pretium, quo Christus Dominus venditus fuit, sed sufficere si cum eo sepeliatur aliqua pars ipsius pecuniæ, aut peculij in signum perditionis, & terrorem aliorum, ne ea pecunia deperdatur, ac pereat, quia ea ceremonia non est de necessitate, sed est tantùm ad terrorem, nam si de necessitate esset, profectò totum peculium cum eo sepeliendum foret, vt patet. 15. *Quæ quantitas Religiosorū efficiat proprietarium.* Andr. Hostiens. Anchar. Lopez.

Secun

16. *Quæ Religiosum excusent à furto, & voto.*

Secundum caput excusationis quod attendi debet ad excusandos Religiosos à furto, & vitio proprietatis, ac proinde à sacrilegio, & voti transgressione, est voluntas præsumptiua & tacita superioris, nam si hæc adsit, non peccabunt lethaliter, nec in accipiendo, nec in retinendo, nec in expendendo aliquid de bonis Religionis, quod excedat notabilem quantitatem mortalem, aut illam attingat iuxta commune principium, quod suprà *num.* 12. *ad finem*, attigimus; taciti enim & expressi eadem est virtus, & ita docent etiam cum multis expresè Corduba *in sum. quæst.* 109. Molina *tom.* 2. *de iust. disp.* 276. Valentia 2. 2. *disp.* 10. *quæst.* 4. *punct.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 41. *dub.* 9. *n.* 80. Azor. *tom.* 1. *lib.* 12. *cap.* 12. *quæst.* 2. 3. & 4. Toletus *in summa de peccatis mortalibus, cap.* 28. Lud. Lopez 1. *part. instruct. cap.* 156. *conclus.* 3 Soares *tom.* 3. *de Relig. lib* 8. *cap.* 11. *num.* 4. qui omnes probant tacitam & præsumptiuam voluntatem superioris sufficere; opus est autem, vt optimè notat Sanchez *lib.* 7. *de Relig. cap.* 19. *num.* 6. vtraque voluntas dandi, & accipiendi detur, nam cùm dare, & accipere sint res diuersæ; licentia ad dandum non sufficiet ad accipiendum; alioquin licentia expressa, v. c. ad accipiendum librum ab externis, extenderetur ad licentiam alienandi illum, quod est ingens absurdum; vnde bene probat Nauarrus *in commentario* 2. *num.* 40. *de regularibus*, licentiam Religioso concessam conuertendi, acquisita in proprios vsus intelligendam esse de solis acquisitis labore, arte, opera, & industria Religiosi, non autem de acquisitis per acceptionem & donationem, idque probat ex *l. coiri, cum l.* 4. & *sequenti, ff. pro socio*, vbi probatur societatem simpliciter contractam intelligi de his, quæ ex quæstu obuentura sunt, non ex legato hæreditate, vel donatione, ac proinde intelligi solùm de his, quæ arte, opera, & industria lucrata sunt, quam doctrinam probat etiam Sanchez allegatus *dicto num* 6. Hæc autem voluntas præsumptiua superioris tunc datur, quando subditus sciret, vel bona fide crederet probabiliter superiorem sibi concessurum eam rem, si ille eam ab eo peteret, tunc autem id probabiliter credere potest, quando experientia sibi compertum est, solitum esse superiorem libenter eam licentiam aliis concedere, nec notabiliter ægrè ferre, vt non petatur, ad quod sufficit probabilis cognitio illius, vt docet Sanchez *dicto lib.* 7 *de Relig. cap.* 19. *num.* 15. Item tunc etiam probabiliter id credere potest, quando experientia sibi compertum similiter est, eum erga se esse superioris affectum, vt libenter sibi daret si id ab eo peteret, aut sciret eum re tali indigere, aut desiderare; tunc enim satis censetur habere licentiam saltem virtualem latentem in illo erga se affectu, imò sufficiet quòd credat, vt superior sibi eam licentiam sic accipiendi, aut alienandi daret, quamuis illi displiceret, hic accipiendi, vel alienandi modus, quia superior non erit tunc inuitus quoad rem, sed quoad modum, & sic non mortaliter, sed venialiter tantùm peccabit; & ita docent expresè Nauarrus *commentario* 2. *num.* 20. *de regul.* Mendoça *in suis quodlibeticis, quæst.* 8 *post conclusionem* 7. & *conclusione* 8. Petr. Nauar. *lib.* 3. *de rest. cap.* 1. *part.* 3 *in noua editione dub.* 1. *num.* 160. Rodriguez *quæst. reg. tom.* 3. *quæst.* 29. *art.* 10. *conclus.* 7. & *art.* 11. *fine.* Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 41. *dub* 9. *num.* 8. Rebellus 1. *part. lib.* 3. *quæst.* 15. *sect* 3. *num.* 22. & idem tenet Soarius *tom.* 3. *de Relig. lib.* 8. *cap.* 11. *num.* 4. vbi dicit in rigore sufficere tacitam; vel probabiliter præsumptam voluntatem superioris, in eo etiam casu, in quo possit licentia postulari, & ob aliquem humanum respectum, pudorem, vel difficultatem adeundi superiorem omittitur. Et ratio est, quia quando superior non est inuitus quoad rem acceptam, vel alienatam, sed quoad modum accipiendi, vel alienandi reputatur leuis materia excusans à mortali, quare censetur Religiosus ille rem illam accipere, retinere, & alienare ex voluntate superioris saltem virtuali, quæ in affectu illo latitat; & huius etiam opinionis sunt omnes, qui dicunt esse proprietarium illum Religiosum, qui donat aliquid nisi ponat spem in ratihabitione Prælati, loquuntur enim de ratihabitione de futuro, & hi sunt D. Th. *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 2. *art.* 5. *quæstiuncula* 4. *in corpore.* Rosella *in summa verb. eleemosyna*, *num.* 1. Toletus *in summa ad finem*, vbi agit de peccatis mortalibus, *cap.* 28 *in fine.* Molina *tom.* 2. *de iust. disp.* 276. Azor. *tom.* 1. *lib.* 12. *cap.* 12. *quæst.* 2. 3. & 4.

Corduba. Molin. Valentia. Lessius. Azor. Tolet. Lopez. Soares. Nauarr. Sanchez. Nauarr. Mendoça. P Nauarra. Rodrig. Lessius. Rebellus. Soar. D. Thom. Rosell. Tolet. Molina. Azor.

17\. Et probatur adhuc hæc sententia ex *l. inter omnes* 47. §. *rectè, ff. de furtis*, ibi, *Rectè dictum est qui putauit se domini voluntate rem attingere, non esse furem, quid enim dolo fecit, qui putat dominum consensurum fuisse*; vbi apertè dicitur non esse reum furti illum, qui credens dominum rei consensurum rem clam accipi, quod idem in furto tenent D. Antonin. 2. *part. tit.* 1. *cap.* 15. *initio*, Rosella *verb. furtum, initio*, & *ibi* Angelus *n.* 7. Syluester *ante quæstionem* 1 *num.* 1. Tabiena *num.* 1. Aragonius 2. 2. *quæst.* 66. *art.* 3. *paulo post initium.* Sayrus *in claui regia lib.* 9. *cap.* 12. *num.* 2. *vers. dicitur inuito*, nam similiter furtum quod quis credit probabiliter dominum consensurum, non erit mortale, sed veniale, quia ad summum censebitur dominus inuitus quoad modum, non quoad rem, vt tenet Armilla *verb. furtum*, *num.* 2. Caietanus *in summ. Lat. cap.* 17. *num.* 15. *vers.* 4. & *num.* 138. *Hispana num.* 4. & 139. Sà *verb. furtum*, *num.* 3. Graphis 1. *part. decisionum lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 54. Lessius *lib.* 2. *de iust. cap.* 12. *dub.* 8. *num.* 49. Sanchez *lib.* 7. *de Relig. cap.* 19. *num.* 13.

D. Anton. Rosell. Angel. Syluester. Tabien. Arag. Sayro. Armil. Caiet. Sà. Graphis. Lessius. Sanchez.

18\. Et ex hoc principio excusantur à mortali & à transgressione voti paupertatis multa furta Religiosorum, ob hanc enim rationem asserunt Nauarrus *commentario* 2. *num.* 20. *de regularibus.* & Mendoça *in qq. quodlibet. quæst.* 8. *conclus.* 8. & Graphis 1. *part. decisionum lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 34. & Sanchez modò allegatus, posse Moniales retinere munera, quæ insciente Abbatissa receperunt, quando sciunt Abbatissam licentiam facilè concessuram si illam ab ea peterent.

Nauar. Mendoça. Graph.

19\. *Obiectio.* Dices, quando valor actus pendet à licentia, oportet hanc præcedere, & non sufficit ratihabitio de futuro, vt cernitur in valore matrimonij, non enim sufficit ad illum, quòd Sacerdos aliquis putet probabiliter à Parocho concedendam fore licentiam ad iungendos aliquos matrimonio, sed opus est, vt licentia sit de præsenti, vel præcedat, vt docet Suarius *tom.* 3. *in* 3. *part. quæst.* 82. *art.* 3. *disp.* 72. *sect.* 3. *col.* 2. *vers. Hinc sequitur*, & Sanchez per multos & multa iura *lib.* 3. *de matrim. disp.* 35. *num.* 17. Sed valor actus huius alienationis rei datæ externis, aut ab illis acceptæ, pendet totus à licentia superioris; quia Religiosus per votum solemne proprietatis, se reddidit inhabilem, & incapacem ad dandum aliquid, aut accipiendum validè, nisi de licentia suorum superiorum; ergo nisi illa præcedat, inualida erit talis donatio,

Suar. Sanchez.

natio, & acceptio, & peccabit mortaliter contra votum paupertatis, nec à furto excusabitur, si aliquid absque illa donando alienauerit. Respondeo non eo rigore rem hanc accipiendam, ac accipitur cùm agitur de iurisdictione ad valorem sacramentorum; nam ad valorem sacramentorum requiritur verè actualis voluntas expressa, vel tacita, quæ ratihabitio de præsenti, vel de præterito appellatur; de præsenti, id est, quòd videat Parochus sacerdotem Parochianos suos matrimonio coniungere, & annuat, cùm possit renuere; de præterito, quòd reuera ante illum actum licentiam dederit, vt doctè explicat Sanchez *lib.* 3. *de matrim. disp.* 35. *num.* 20. & 21. At hîc ad donandum, vel accipiendum sufficit ratihabitio de futuro, id est, sufficit quòd quis probabiliter credat, & moraliter certus sit superiorem eam sibi licentiam daturum; si illam ab eo peteret, vel quia communiter solet superior eam aliis dare, vel quia talis est affectus, & voluntas superioris erga se ipsum, vt reuera, & bona fide credat superiorem facilè sibi eam licentiam concessurum, si illam ab eo peteret; hanc autem bonam fidem, non habet qui modis omnibus rem occultat, ne à superiori videatur, aut sciatur. Et ratio diuersitatis est, quia in hoc casu tantùm petitur, ne dominus, vel superior sint inuiti; ad valorem autem sacramentorum requiritur iurisdictio, quæ tota debet esse antecedens, aut saltem præsens, cùm sacramenta administrantur, & exercentur, & ita respondet Sanchez, & optimè, *dict. lib.* 7. *de Relig. cap.* 19. *num.* 15. *ad finem*, quem patienter lege.

Sanchez.

Idem.

20. Tertium caput excusationis, quod attendi debet ad excusandos Religiosos à furto, & transgressione voti paupertatis circa danda, & accipienda, est Epiikia, & coincidit ferè cum modo hactenus explicato: est enim Epiikia voluntas præsumptiua superioris, quia rationabiliter præsumit, ac iudicat Religiosus superiorem hîc & nunc, talem licentiam concessurum: ad hanc autem Epiikiam duo necessariò requiruntur, alterum est quòd res vrgeat, alterum quòd superior non sit præsens, aut præstò nón inueniri, ac adiri possit, ita docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 32. *art.* 8. *ad* 1. quem citat Lessius, & idem Lessius *tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 41. *de statu Religioso, dub.* 9. *num.* 8. Lud. Lopez 1. *part. instruct. cap.* 156. *vers. penult.* & *lib.* 2. *de contractibus, cap.* 40. *col. penult.* Rodrig. *tom.* 2. *summæ cap.* 31. *num.* 7. D. Bonauent. *n.* 22. allegandus, & Nauarrus *in cap. non dicatis* 12. *quæst.* 1. *num.* 40. & idem videtur docere Soarius *tom.* 3. *de Relig. lib.* 9. *cap.* 9. *num.* 28. *fol. mihi* 316. vbi asserit Epiikiam nihil aliud esse, quàm interpretatiuam voluntatem superioris, quam quisque subditus hîc & nunc prudenter interpretari potest. Vnde docet *ibi*, si Religioso Diui Francisci occurrat occisio subueniendi parenti grauiter laboranti, & indigenti, accipiendo ab aliquo oblatam pecuniam, & tunc non habet opportunitatem accedendi ad superiorem ad eam licentiam petendam, & talis occasio sit, vt si illam amittat, careat morali spe alterius similis, posse illum tunc interpretari, regulam non obligare, & voluntatem sui superioris esse, vt pecuniam accipiat, quia in eo casu sine dubio licebit vti Epiikia, siue interpretatione voluntatis sui superioris.

Alia Religiosorum excusatio.

D. Thom. Lessius. Lopez. Rodrig. D. Bonau. Nauar. Soar.

21. Et idem dicendum est, ait Soarius allegatus, si superior petita licentia iniustè, & irrationabiliter illam negaret, vt irrationabiliter negaret in hoc casu, & in aliis similibus.

Primò, quia iniusta negatio non adimit potestatem subdito interpretandi iustè voluntatem sui superioris.

Secundò, quia perinde est habere Prælatum abutentem sua potestate, & iniustè nolentem illa vti, cùm possit, & ex charitate debeat, ac non habere copiam talis Prælati, hæc Soares *ibi*.

Sed dubium est, an qui per Epiikiam aliquid accepit, vel expendit, & licentia hac interpretatiua prudenter vsus est, teneatur ex vi voti paupertatis referre postea superiori se disposuisse cum tali licentia, vel accepisse. Breuiter cum distinctione respondeo. Quando tota ratio sic accipiendi, aut disponendi fuit, non fuisse præsentem superiorem, aut non potuisse commodè adiri; quia resurgebat, & res quam Religiosus dedit, probabiliter extat apud illum, cui eam dedit, & quam ipse accepit, non est consumpta, nec alienata, sed similiter apud se extat, & potest id superior emendare, aut reuocare, tenetur subditus ne violet votum paupertatis, & proprietarius sit, id referre superiori; quando verò res accepta iam est consumpta, & apud alium non stat, non tenetur, quia iam nequit à superiore emendari, aut reuocari, ita docet D. Bonauent. 1. *part. speculi disciplinæ ad Nouitios, cap.* 4. *fine*, & Sanchez *de Religione lib.* 7. *cap.* 19. *num.* 8. quod facile probatur, quia licentia est solùm in hoc casu rationabiliter præsumpta pro eo tempore, quo superior consuli, & adiri nequit; ergo eo tempore transacto, si res extat, & nondum alienata est, retinebitur ea res absque licentia, & erit vsus illius, vsus rei propriæ; quòd est directè contra votum paupertatis, & est esse proprietarium, nam non solùm acceptio, sed etiam retentio rei contra voluntatem, aut, vt meliùs dicam, absque voluntate superioris proprietarium facit, & dominum, vt diximus *num.* 13. Si verò ratio accipiendi, aut disponendi non fuit difficultas adeundi superiorem, sed fuit quia subditus probabiliter, & bona fide credebat eam esse erga se voluntatem superioris, vt facile concederet, si talem licentiam, & tam iustam ab eo peteret, aut quia superior solitus est eam licentiam aliis concedere, nec multum ægrè fert, si ea ab eo non petatur, vt diximus *num.* 16. non tenetur Religiosus hic postea superiorem certiorem facere, etiamsi res apud se inconsumpta extet, & ita docent expressè Sanchez allegatus *dicto lib.* 7. *de Relig. c.* 19. *num* 8. & 9. Nauarrus *in commentario* 2. *num.* 20. *de regularibus*. Mendoça *in suis quæst. quodlibeticis, quæst.* 8. *conclus.* 8. Graphis 1. *part. decision. lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 54. Ratio est, quia si id ante factam dispositionem licuit vsurpare inconsulto superiore, saltem absque culpa mortali quando facile adiri poterat, à fortiori licebit postea illud retinere, vel alienare, vt patet. Sic potest licitè Monialis, aut saltem absque culpa mortali retinere munera, aut pecuniam, quam inscia Abbatissa accepit, quando solet Abbatissa prædictam licentiam facilè concedere, cum ab ea petitur, iuxta Sancium allegatum.

22. *An qui Epiikia dãdo, vel accipiendo vsus, teneatur id postea manifestare superiori.*

D Bonau. Sanch.

Sanch. Nauar. Mendoça. Graphis.

De furtis Religiosorum.

SVMMARIVM.

An Religiosi iter gentes possint ad suos vsus retinere, vel donare liberè quicquid sibi de viatico superfuerit. *num.* 23.

Quid de Religiosis, qui assignata certa quantitate ad

ad victum, & vestitum de licentia suorum superiorum in studijs versantur. num. 24.
Quid de ijs, qui eadem quantitate assignata negotia extra Religionem tractant. num. 25.
Quid de ijs, qui eadem licentia suorum superiorum certa portione assignata curant beneficia Religionis. num. 26.
Quid de Religiosis, qui stipendia Cathedrarum in Vniuersitatibus merentur. num. 27.
An Religiosus iter agens possit pecunias sibi oblatas de licentia superioris tacita acceptare pro expensis. num. 28.
Quatenus superioris voluntatem interpretari possit Religiosus iter agens ad aliquid sibi oblatum accipiendum. num. 29.
Quæ possint Religiosi dare, & accipere sibi adinuicem in signum amicitiæ & beneuolentiæ absque licentia superioris si sint eiusdem Religionis, & Monasterij. num. 30. *Quid si in Religione circa hoc sit aliquid statutum.* ibid.
Quid si Religiosi sint eiusdem Ordinis, sed diuersi Monasterij. num. 31.
Quid si sint diuersi Ordinis, & familiæ. num. 32.
Quid si Religiosus petat licentiam à superiori ad expendendum aliquid in vsus licitos, & expendat in illicitos. num. 33. *An qui aliquid à Religiosis accipiunt ob vsus meretricios & illicitos teneantur illud restituere Monasterio.* ibid.
Quid si Religiosus petat licentiam à superiore ad expendendum aliquid in vsus licitos, & expendat in illicitos. num. 34. & 35.
An ex aliquo principio possimus excusare à restitutione eos, qui ob vsus illicitos, & meretricios aliquid accipiunt à Religiosis. num. 36.
Quid si Religiosus postulauit ad vnum vsum licitum, & in alium expendit similiter licitum. numero 37.
Quid si res sint deputatæ ad vsum communem Religiosorum; & egenti Religioso petita, & non obtenta, negatæ fuerint. num. 38.

23. *Religiosus iter agens ex licentia superioris.* Religiosi iter agentes de licentia superioris poterunt ex iis, quæ sibi pro expensis itineris dantur à Prælato quicquid ex ventre subtraxerint, vel parciùs comedendo, vel quia à sæcularibus nobilibus in itinere inuitantur ad mensam, donare ad libitum in eleemosynas, vel in alios pios vsus, ea tamen lege, vt nihil amplius teneantur Monasteria eis donare; si fortè viatica pecunia defecerit, & ipsi eam mutuam accipiant, nec ipsi rationem reddere teneantur viatici iuxta illorum pium institutum, aut Religionis consuetudinem, sed quod ipsi suo commodo, vel incommodo expendant, ita docet Nauar. *in cap. non dicatis* 12. *quæst.* 1. *num.* 40 & Flamma 3. *part. methodi cap.* 13. §. 16. Et ratio illorum est, quia licentia ad iter faciendum assignata à Religione quota, pro sustentatione itineris videtur ad id se extendere, & sic de licentia tacita superiorum censentur id efficere: deinde, quia ad hoc sufficit vsus illius pecuniæ viaticæ cum libera dispositione illius. (Nauar. Flamma.)

24. Idem dicendum est iuxta Nauarrum *in manuali Lat. cap.* 20. *num.* 12, & Sancium *de Relig. lib.* 7. *cap.* 19. *num.* 30. & Molin. *tom.* 2. *de iust. disp.* 276. *vers. Religiosus in Conuentu*, & D. Thom. 2. 2. *q* 32. *art.* 8. *ad* 1. Lessium *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 18. *de promiss. & donat. dub.* 11. *num.* 83. & Flammam *num. præcedenti* allegatum, §. 15. & alios quos citauimus *in cap.* 3. *num.* 8. de iis Religiosis, qui de licentia eadem suorum superiorum in studiis versantur, & Vniuersitatibus literas discendi causa, assignata similiter certa quota ad annuum alimentum. (Nauar. Sanchez. Lessius. Molina. Flamma.)

Idem de Religioso, qui in negotiis extra monasterium versatur suæ Religionis ob idem fundamentum; is enim etiam aliquam partem destinatæ quotæ ad propriam sustentationem in ludo honesto causa honestæ recreationis insumere potest, sicut & alij præcitati possunt, quia ad alimenta pertinent honestæ, ac licitæ recreationes, & alimentorum nomine iure hæ quoque veniunt, vt alibi probauimus. 25. *Religiosus negotians extra Religionem.*

Idem de Religiosis, qui constituuntur à suis Prælatis ad curanda Religionis beneficia certa portione destinata pro proprio alimento, vt etiam notat Flamma *dicta* 3. *part. methodi cap.* 13. §. 16. 26. *Religiosi qui curam habent beneficiorum Religionis.*

Idem denique de Religiosis, qui in Vniuersitatibus de licentia Religionis, stipendia cathedrarum demerentur, ob eandem rationem, & idem fundamentum, omnes enim huiusmodi Religiosi in eleemosynas, & pios vsus quicquid ex prædicta quota sibi fuerit residuum, licitè poterunt expendere, quia de licentia tacita superiorum, id censentur efficere; extra hos verò pios vsus peccant contra votum paupertatis, & sacrilegium committunt, si quid in illicitos expenderint, ac turpes, & tenentur ad restitutionem, qui id eo titulo ab illis acceperunt si extet; si verò non extet, & bona fide acceperunt, tenentur restituere id in quo facti sunt ditiores, vt est communis doctrina, qua de re non nihil iam egimus *cap.* 3. *n.* 8. & 9. & per hæc patet quid dicendum sit de meretricibus, aut aliis mulierculis, quæ ob turpem quæstum aliquid à malis Religiosis accipiunt. 27. *Religiosi qui stipendia cathedrarū merentur in Vniuersitatibus.*

Potest etiam quicumque Religiosus iter de licentia superioris agens absque periculo transgressionis voti paupertatis acceptare in itinere pecuniam etiam amplam si sibi ab aliquo donetur pro expensis, & quod superfuerit dare pauperibus, & is potest præferre amicos, & propinquos: & ratio est, quia censetur id facere de licentia tacita superioris; acquirit enim nomine Monasterij, & omnis prudens superior debet gaudere, vt nomine Monasterij & Monasterio acquirat, deinde quia Religiosi non prohibentur acquirere nomine Monasterij, & in absentia Prælati habent interpretatiuam licentiam illius, nulli enim prudenti ac rationabili Prælato id displicere potest, quod si displicuerit, in ordinata & irrationabilis est displicentia personæ, non officij; ita docet expresè Flamma 3. *part. method. cap.* 9. §. 11. *vers. & ne manca*, & facit id quod docet Suarez *tom.* 3. *de Relig. lib.* 6. *c.* 9. *num.* 28. de Religioso D. Francisci, cuius pater indigentia est oppressus, qui potest iter agens de licentia tacita superioris aliquid acceptare pro subleuanda patris necessitate in itinere oblatum, quia prudenter potest cogitare hîc, & nunc eam esse voluntatem rationabilem sui superioris, vt suprà diximus *num.* 20. 28. *Religiosus iter agens an possit pecunias sibi oblatas acceptare pro expensis.* (Flamma. Suar.)

Dices hoc esse contra regulam Religiosorum, qui licèt non prohibeat simpliciter acceptionem rei oblatæ, prohibet tamen sine licentia fieri; vnde etiam videtur huiusmodi Religiosus contra ius Prælati facere si in itinere aliquid accipiat, habet enim Prælatus ius, ne sine eius licentia aliquid acceptet. Respondeo cum Suario allegato *n.* 27. regulam, & ius Prælati postulare licentiam, vel antecedenter datam, vel secundùm rectam rationem dandam; quapropter hîc, & nunc prudenter 29. *Obiectio.*

potest Religiosus voluntatem superioris interpretari. Quod omnino indubitatum est, quando Religiosus etiam D. Francisci pecuniam in itinere acceptat ad subleuandam indigentiam parentis, quia opus illud, & obligatio illi subueniendi est de iure naturali antiquiore regulæ obligatione, quæ Religioni non opponitur, & ideo nec facit contra regulam, nec contra ius superioris, quia si superiori id postea displiceat, non vtitur iure suo, sed abutitur, nam in eo casu si Religiosus licentiam à superiore apertè ante postularet, ad aliquid pro indigentia patris acceptandum, & ille non solùm negaret, sed etiam prohiberet præcepto, non teneretur Religiosus obedire, quia præceptum Prælati in eo casu iniquum esset, & inualidum, modò necessitas parentis, & ius Religiosi sit patens, quia in dubio superiori fauendum est, vt est generalis regula quam approbat idem Suar. *dict. tom. 3. de Relig. lib. 6. c. 9. n. 27. & 28.* perinde enim est habere Prælatum sua potestate abutentem, & iniustè illa vti volentem, cùm possit, & debeat; ac copiam illius non habere, iuxta eundem Suar. *dict. n. 28. fin.*

Suar.

30. Sed potest aliquis hîc petere, quæ possint Religiosi inter se dare, & accipere signo amicitiæ; & beneuolentiæ, irrequisita superioris licentia? Respondeo hoc assignari non posse; sed seruandam esse regulam, & statutum, ac consuetudinem cuiusque Religionis. Certè Hieronymus Flamma *3. part. method. cap. 9. §. 12.* ita asserit, si dans, & accipiens sunt eiusdem Religionis, & Monasterij professi possunt sibi mutuo ad vsum tantùm dare libros, & res cuiuscumque pretij, quæ sibi ad vsum à superioribus concessæ sunt absque vllo furti, & trangressionis voti scrupulo, quia dans voluntariè vsum alteri Religioso accommodat, quem habet; dominiũ verò rei in Monasterio manet, cùm semper illius sit dominium ipsius rei, siue hic, siue ille Monachus, ac Religiosus illam habeat, & nulli fiat iniuria nisi saltem Prælato, si sine eius licentia tacita, vel expressa fiat, quod non erit iniustitia, sed inobediẽtia, & sẽper venialis, nisi adsit contẽptus, quod procedit in omnibus Religiosis, qui habent bona in communi dempta Franciscanorũ familia, quæ bona in communi non habet. Hæc Flamma.

Religiosi quæ possint dare & accipere in signũ amicitiæ.
Flamma.

31. Addit, si dans, & accipiens sint eiusdem Ordinis, sed diuersi Monasterij, domus, aut Collegij, possunt sibi adinuicem donare res minoris pretij, sine licentia Prælati; quæ quia non sunt mathematicè accipienda, nec in indiuisibili pretium consistit, ponit exempla in duobus narium sudariolis, in vno mantili ad extergẽdas manus, in vagina cultellorum, in libro valente quatuor argenteis, & his similibus, dummodo nõ ita sit iterata datio, & hæc planior est doctrina, quando sunt eiusdem Monasterij, vt patet nam tunc cùm sint subditi eiusdem Prælati, maior communicatio eis concedenda est ad vtensilia in vestibus, & sic poterunt sibi dare adinuicem tunicam, caligas, cucullam, omnia seruato voto paupertatis; perfectius tamen erit, si hæc omnia ex speciali licentia Prælati fiant.

32. Si sint, addit, tamen diuersi Ordinis, idem erit iudicium de illis atque de extraneis, vnde erit alienatio bonorum communitatis, si aliquid daretur Religioso extraneo magni pretij. Excipitur tamen casus, inquit, quo duo concionatores, vel honorabiles fratres diuersi Ordinis, & Religionis mutuo sibi darent libellos non magni pretij, sermones scriptos, materias Theologiæ, picturas tabellarum; quia ad hoc datur licentia interpretatiua, & est mutua compensatio, & ciuilis comitas, quam velle auferre, esset quædam iniustitia; est enim lex Dei, & Religionis nimis discreta, ac prudens, ita se habet doctrina Flammæ, quam non impugno, quia rationabilis videtur; solùm animaduerto hæc esse intelligenda quando id eis regula, aut statutum suæ Religionis nõ prohibet, animaduerto etiam meliùs illos discurrere, qui comparant Religiosos filiis hominum mediocriter pecuniosorũ, & illis concedunt ea, quæ spectata rationabili voluntate parentum filiis concedantur, iuxta ea quæ diximus *n. 2. huius capitis*, quæ hîc explicanda erũt.

Sed quid si Religiosus à superiore petat licentiam ad expendendum, vel donandum aliquid in vsus licitos, & pia opera, & expendat in vsus illicitos, & qui etiamsi petat ad vnam rem licitam, & expendat in aliam? Breuiter respondeo si petat ad vsus licitos, & expendat in illicitos, furtum facere, & crimen committere sacrilegij contra votum paupertatis, & teneri ad restitutionem illum, qui eo titulo à Religioso aliquid accepit, quæ planè restitutio facienda est Monasterio, vel domui, in qua prædictus Religiosus morabatur; si tamen bona fide ab eo accepit, solùm tenebitur restituere id in quo factus est ditior, si res iam non extet, si extet, illam in integrum tenebitur restituere. Vsus autem illicitos appellamus hîc vsus inhonestos, & meritricios, & alios similes; non verò curiositates aliquas proprias Religiosorum, veluti tabellarum picturas, & cultellorum vaginas, aut aliquid simile; quia in his solùm erit inobedientia, non iniustitia, nec furtum, cùm dominium harum rerum Religionis sit, non Religiosi; quicquid enim Religiosus acquirit, Religioni, & Monasterio acquirit, non sibi, vt patet. Et fundamentum, ac ratio ob quam furtum committit Religiosus si expendat in vsus illicitos, & teneatur ad restitutionem, ille qui hoc titulo aliquid ab eo accepit, est, quia nec superior poterat dare hanc licentiam, nisi ad pios, & licitos vsus, & si ad illicitos daret, etiamsi daret de consensu totius communitatis, non solùm illicitè, sed etiam inualidè daret; esset enim talis licentia iniusta, inualida, & cassa, quia Prælati Religionum non sunt domini absoluti bonorum Religionis, sed administratores, ac dispensatores: dispẽsator autem non potest excedere modum suæ administrationis, ius autem non concedit illis administrationem ad vsus prophanos, & illicitos, sed ad licitos, vnde si ad illicitos licentiam concederent, irrita esset talis licentia tanquam concessa à non potente dare, & à non habente potestatem: ita docent communiter DD. P. Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 181.* Flamma *3. p. method. cap. 13. §. 15.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 18. de promiss. & donat. dub. 11. n. 83.* Nauar. *lib. 3. consilior. edit. tit. de regul. consil. 75. num. 33. & in 2. edit. tit. de statu Monachor. consil. 13. num. 33.* Molin. Theolog. *tom. 2. de iust. disp. 276. col. 3. vers. Religiosus in concentu.* Sanchez *lib. 7. de Relig. cap. 19. num. 21.* D. Thom. *2. 2. quæst. 32. art. 8 ad 1.* & alij passim.

33. *Religiosus expẽdens aliquid in vsus illicitos.*
Vsus illiciti hîc qui.
P. Nauarra.
Flamma.
Lessius.
Nauar.
Molin.
Sanch.
D. Thom.

34. Ex dictis patet solutio ad 2. quæsitum: nam idem etiam dicendum omnino est iuxta DD. citatos de eo casu, in quo Religiosus petit ad licitos, & expendit in vsus illicitos, ob eandem rationẽ; quid enim refert, si habeat licentiam ad id donandum, vel ad expendendum eam pecuniam, cùm tamen inualidè, iniustè, & illicitè expendat, imò tunc ex duplici titulo tenetur Religiosus illam restituere, si apud se est, & ille, vel illa, quæ à tali Religioso eam accepit ob turpes, & honestos vsus, si similiter apud se extat; si verò non extat, tenetur

K Mona

Monasterio restituere id in quo facta est ditior, si bona fide accepit, & consumpsit; si verò mala fide accepit, rem integram quoad valorem restituere tenetur, cùm nec ipse Religiosus eam potuerit validè donare, nec superior licentiam ad turpes vsus dare; & hic est primus titulus, ob quem tenetur vterque ad restitutionem.

Secundus verò est, quia Religiosus superiorem decepit, qui talem licentiam non daret, si veritatem sciret, & sic ea licentia vltra iniustitiam fuit inuoluntaria per iniuriam, fraudem, & dolum extortam, qui tamen ab eo Religioso eam rem accepit, non gratuitò, aut ob turpes, & inhonestos vsus, sed per venditionem, vel commutationem iustam, credo ad nihil teneri, quia in nihilo damnificauit Monasterium, cùm tantum dederit, quantum acceperit; ita docent expresè Petrus Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 197. §. vltimò videtur*, & Corduba *in summa quæst.* 109. & Lessius allegatus *num.* 85. & Syluest. *verb. Religio 6. q. 7. dict. 2.*

P. Nauarra. Cordub. Lessius. Syluest.

35. Quando verò res apud Religiosum iam non extat, quia iam data est, non tenetur Religiosus in defectum accipientis eam Monasterio restituere; quia restitutio facienda est ex proprio, & ille non habet proprium, nec tenetur eleemosynam petere, vt restituat, quia nemo tenetur id facere, si tamen habet redditus aliquos, vel aliquam supellectilem de licentia superiorum, vsum illorum à se poterit, imò tenetur abdicare, vt suo modo restitutionem faciat; licèt enim proprietatem non habeat, habet tamen vsum, qui est pretio æstimabilis, & quem à se potest abdicare, vt patet, sic Petr. Nauar. citatus *num.* 198.

P. Nauarra.

36. Ex vno tamen principio fortè poterimus excusare illos, qui rem bona fide à Religioso acceperunt, & iam apud illos non extat, sed consumpta est, ex eo scilicet, quòd bona fide acceperint, & melior sit conditio possidentis; quare hoc animaduertant confessarij, ne conscientiis hominum iniiciant scrupulos; nam si pœnitentes bona fide possident, & bona fide acceperunt, dissimulare poterit, maximè si res iam non extet, & hoc iuxta aliquos. Mihi tamen contrarium omnino videtur, quia bona fide non possunt præscribi res furtiuæ, nec res quarum alienatio est iniure prohibita, quales sunt res, & bona Religionis, & hæ quidem res & furtiuæ sunt, & alienari iure prohibentur; at verò si in rebus furtiuis præscriptio dari potest, duo requiruntur, vt possit dari, primum est bona fides ex parte dantis; secundum bona fides ex parte recipientis; hîc autem ex parte dantis non potest dari bona fides, vt patet, & quòd hæc duo requirantur, patet ex *l. 2. ff. pro emptore*, maximè, quia bona fides licèt excuset à peccato, non tamen excusat à restitutione, ante tempus elapsum ad præscriptionem necessarium, nam, vt constat ex *l. 3. ff. de vsucapion. Præscriptio, seu vsucapio nihil aliud est, quam dominij acquisitio per continuationem temporis à iure definiti.* Assignatur autem & definitur illud tempus non ad puniendum dominorum negligentiam, iuxta Lessium *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 6. de præscript. dub. 17. n. 50. §. probatur quia*; sed ob bonum publicum, ne diu, & ferè semper rerum dominia incerta sint, vt patet expresè ex *l. 1 ff. de vsucapionibus*, ibi, *Bono publico introducta est vsucapio, ne diu & ferè semper incerta essent rerum dominia*; ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui vsucapit ad restitutionem; cùm secundùm leges dominium acquisierit; ergo non transacto tenetur, pari enim modo procedunt non teneri transacto tempore bona fide, ac teneri non transacto cum eadem bona fide.

Opinio Authoris.

Lessius.

Si Religiosus licentiam postulauit ad vnum vsum pium, & honestum, & postea in alium similiter pium expendit, siue quia mutauit postea voluntatem; siue quia iudicauit superiorem sibi facilius concessurum esse eam licentiam ad istum, quàm ad illum, siue quia verecundiam habuit in petitione illius, non istius, non peccat lethaliter in materia furti, nec contra votum paupertatis facit; licèt faciat contra obedientiam. Ratio est, quia simpliciter licentiam, & facultatem habebat ad eam rem expendendam, & eam poterat licitè, & validè superior ei concedere, nec censetur inuitus superior, nisi quoad modum, in quo nulla cernitur culpa lethalis. 37.

Religiosus expēdens aliquid in aliū vsum, quàm petierat.

Si tamen res essent deputatæ ad vsum communem Religiosorum, vt cibaria, medicinæ, vestes, calcei, & similia, & Religiosus his verè indigeret, & suam necessitatem superiori proponeret, & superior nollet, poterit ille sine dubio petita & non obtenta licentia rem clam accipere; ita P. Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. num.* 198. Fundamentum illius est, quia ad hoc sunt res illæ communes, vt ex illis necessarium subditis ministretur, cùm indigent, & suam superiori necessitatem manifestant, & cùm superior non sit dominus, sed dispensator, bellum ex sua parte gerit iniustum: neque subditus ea clancula acceptione actum dominij exercet, sed vsum tantùm rerum necessarium sibi assumit, qui voto non repugnat; & id colligitur etiam ex doctrina Suarij *tom. 3. de Relig. lib. 6. cap. 9. num. 28. ad finem*, vbi asserit perinde esse habere Prælatum abutentem sua potestate, atque illum non habere. Vnde sicut si non haberet Prælatum præsentem, posset Religiosus rem sibi necessariam in ea necessitate assumere, ita & modò potest, vt patet. 38.

CAPVT VI.

An Religiosi, & Moniales post professionem possint habere annuos redditus, & tensas, & quantum possint superiores locales donare de bonis Religionis, aut dare licentiam ad donandum. Agitur de Religiosis eiectis; inquiritur cui acquirant.

SVMMARIVM.

Tenentur Religiosi seruare statuta suæ Religionis quatenus prohibent posse eos habere tensas, & annuos redditus, & idem de Monialibus. num. 1.

Quid possint, & qualem quantitatem donare superiores locales Religiosorum domesticis, vel externis de bonis Religionis, quando nihi circa hoc statum habent ex regula. num. 2. & 3.

Superiores nihil validè donare possunt ad vsus illicitos, & qui aliter aliquid ab illis acceperunt, tenentur illud Religioni restituere. num. 4.

Quid de Prælatis non regularibus, vt Episcopis. n. 5.

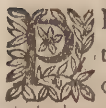
Religiosi eiecti an sibi acquirant post expulsionem, & an aliquid possint donare, & quomodo. ibid.

Quid de Episcopis qui prius fuerunt Religiosi, & cui acquirant, ibi à versu, inquiri etiam. ibid.

An Moniales, & Religiosi professi possint habere tensas, & annuos redditus absque vitio proprietatis. num. 6.

num. 6. Proponitur sententia negans. *ibid.*
Astruitur affirmans. *num. 7.*
An Concilium Tridentinum aliquod ius nouum circa hoc statuat, & quale illud sit. numero 8. 9. & 10.
Quomodo, & quatenus post Concilium Tridentinum ius nouum statuens, & prohibens Religiosis personis aliquid peculij habere, vel nomine proprio, vel nomine Monasterij possit statuere licitos vsus censuarum, & annuorũ redditaum Monialium professarum. *num. 11. 12.*
Assignatur modus licitus istius vsus, & percipiendi annuos redditus ad nutum superiorum auferibiles. num. 13. Et quid si redditus sint pecuniæ, vel fructus rerum immobilium. *num. 14.*
Quid de legatis, quæ huiusmodi Religiosis, aut Monialibus relinquuntur. *num. 15.*

1. *Tenetur Religiosi seruare statuta suæ Religionis.*

RÆMITTO in vnaquaque Religione teneri Religiosos seruare regulam, si quam peculiarem circa votum paupertatis habuerint, vel materiam illius, idemque dicendum esse de consuetudine, quia consuetudo cùm vim habeat legis, de illa atque de lege pari modo philosophandum est, cùm pari potestate procedant; cauendum tamen est, ne occasione consuetudinis rigor paupertatis remittatur, vsum & consuetudinem contrariam introducendo, vbi non est introducta.

2. *Quid possint donare superiores eorum domesticis, vel externis de bonis Religionis.*

Dubium ergo est, quid possint Prælati, ac superiores locales, & Ordinarij Religionis, v. c. Priores, Rectores, Abbates, Abbatissæ, & si quo alio nomine decorantur absque peccato, & furto donare externis, vel domesticis de bonis Religionis, vel dare licentiam subditis ad donandum ad pios vsus, & non merè profanos, & illicitos, quando in Religione nullum circa hoc negotium peculiare statutum datur, nulla consuetudo, aut superioris dispositio; nam si regula aliqua, statutum, aut consuetudo detur, ea licitè seruari potest; & necessariò debent superiores illam seruare, & non excedere, vt docet Suar. *tom. 3. de Relig. lib. 8. cap 15. num. 13.* (Suar.) secluso tamen statuto, aut consuetudine si nulla detur, difficillimum planè est assignare hanc quantitatem; omnes tamen DD. concordant debere esse modicam, quod deducunt ex *cap. cæterum, de donationibus*, vbi duo maximè dicuntur consideranda circa has donationes, videlicet consuetudo, vel lex, aut regula, & quantitas rei, ac qualitas, ita vt res non sit immobilis, neque mobilis pretiosa, sed sit mobilis, & modica. Quæ autem sit modica, non est facilè assignare. Plerique enim asserunt posse superiores locales pro causa pia de facultatibus, & mobilibus Monasterij, Collegij, aut Conuentus donare decem aureos, & non plus, quia licentia plus donandi, atque expendendi ad Prouinciales pertinet, qui habent iurisdictionem ampliorem, & quasi Episcopalem: ita Corduba *in summa quæst. 54. dubio vltim. dicto 1. vers. pera maior.* Lud. Lopez *1. part. instructorij consc. cap. 155. vers. primò, quod in alijs Religionibus, & lib. 2. de contract. cap. 40. colum. 3. vers. circa Religiosos.* Petrus Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. part. 3. in noua edit. dub. 1. in fine, num. 169.* Hieronymus Flamma *3. part. methodi, cap. 13. §. 15.* vbi aliquantulum laxiùs loquitur, sed plus minúsve hoc approbat.

Quæ quantitas sit modica quam donare possunt superiores. (Cordub. Lopez. P Nauarra. Flamma.)

Azor *tom. 1. inst. moral. lib. 12. cap. 12. quæst. 4.* (Azor.) refert aliquos sentire superiorem posse in pia opera dare, & consequenter concedere licentiam subditis ad donandum, atque expendendum in singulos menses duos, vel tres aureos; alios autem sentire singulis annis posse illos dare, aut dare licentiam subditis ad donandum decem, aut quindecim aureos, & hanc sententiam quindecim aureorum tanquam in vltimo loco positam, videtur ipse sequi, vt optimè animaduertit Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 7. cap. 19. num. 42.* (Sanch.) Sed hoc si intelligatur pro singulis vicibus, & pro singulis subditis, hoc est, vt ipse superior pro singulis vicibus, & necessitatibus occurrentibus possit dare decem aureos pro eleemosyna, aut dare licentiam subditis, vt vnusquisque eorum pro singulis annis decem aureos donet, videtur multum: si verò intelligatur, vt ipse superior non possit dare, aut dare licentiam ad donandum pro singulis annis nisi decem aureos, videtur parum, vt consideranti patebit.

3. Quare quantitas hæc arbitrio prudentis definienda est; totum enim hoc negotium illius arbitrio committitur; in ea autem arbitranda, hæc consideranda sunt: opes, ac facultates Monasterij, dignitas Prælaturæ, vices occurrentes, & numerus illarum, qualitas personarum, quibus eleemosyna donanda est, abundantia, vel penuria terræ, consuetudo Religionum, & superiorum, & alia similia, vt optimè notat Sanchez *tom. 2. Decalogi lib. 7. cap. 19. num. 42.* (Sanch.) Molina *tom. 2. de iust. disput. 276. colum. 2. vers. illud verò.* (Molin.) & Suar. *tom. 3. de Relig. lib. 8. cap. 15. num. 13. in fine.* (Suar.) nam illa quantitas decem aureorum, vt dixi, in aliquo actu erit nimia, in alio exigua, pro toto anno quasi nihil. Vnde Panormitanus *in cap. cæterùm, de donat. ad finem*, (Panorm.) bene asserit ad dandos viginti, vel triginta aureos honestæ puellæ pro nuptiis, vel nobili pauperi, sufficere generalem rationem tribuendi eleemosynas, iuxta commune ius quando in Religione nec regula, nec consuetudine aliquid taxatum est, iuxta *cap. quia, & cap. vltimum 16. quæst. 1.* Et verò si tempore Panormitani viginti, aut triginta aureos ex communi iure elargiendi eleemosynas poterant superiores locales Religionum, & Monasteriorum diuitum donare; hodie cùm vsus pecuniæ sit abundantior, & res cariores sint, poterunt dare aliquantulum maiorem summam, quod tamen certò, & stabiliter definiri non potest.

Vnde si Monasterium habeat quindecim, aut viginti millia ducatorum in singulos annos pro redditibus, bene poterit superior donare saltem summam assignatam à Panormitano ter, vel quater in anno, quia hæ vices non censentur crebrò repetitæ respectu totius anni, dummodo nihil desit Religiosis Monasterij, & dummodo nihil à maiori superiori, aut Religione illi sit taxatum. Et in his poterit præferre amicos pauperes, consanguineos, aut propinquos, si sint in æquali necessitate; rationem enim, & vinculum consanguinitatis, & amicitiæ prodest potius, quàm obest, si aliunde detur æqualis necessitas, neque enim amici, aut propinqui sunt deterioris conditionis, quàm alij pauperes; Canones enim sacri, qui has eleemosynas in propinquos, & consanguineos reprehendunt, loquuntur de donationibus, quæ titulo eleemosynarum fiunt à Prælatis Ecclesiasticis ad eos ditandos, non ad illorum necessitates, præsertim graues subleuandas. An verò possint superiores huiusmodi eas eleemosynas simul dare, & cumulatim, quæ diuisim dandæ erant, diximus, cùm de eleemosynis,

quæ vxores dare possunt, egimus suprà; si enim sigillatim dare illas possunt, cur non etiam cumulatim, quando nihil deest Religiosis? in hoc tamen maxima prudentia & consilio opus est, ne votum paupertatis violetur, & periculo religiosa exponatur paupertas.

Superior quis. Nomine autem superioris non solùm intelligitur, vt dixi, Prouincialis, sed etiam superior localis, & immediatus, quia est legitimus, & verus superior, quamuis Proincialibus liberaliorem manum concedant authores, quia digniorem Prælaturam habent, & iurisdictionem maiorem, & quasi Episcopalem: ita Soares, Sanchez, & Molina allegati, cum quibus consentit Mendoça *in suis quodlibetis quæstion. 8. conclusione 2.* Mendoça.

Azor. Azor autem *tom. 1. inst. moral. lib. 12. quæs. 4.* postquam retulit, quid possint dare superiores pro eleemosynis, & inferiores de eorum licentia, conclusit totum id esse correctum per proprium motum Clementis VIII. de dandis, & accipiendis muneribus à Religiosis. Sed in Hispania non fuit receptus hic motus proprius, & in ea standum est iuri communi, non dispositioni talis motus proprij, vt animaduertit Sanchez *tom. 2. Decal. lib. 7. cap. 19. num. 42. ad finem*, vbi dicit in Hispania supplicatum fuisse Summo Pontifici circa hunc motum proprium, & in ea non fuisse receptum, & ideo standum esse iuri communi, quod etiam docet eodem *cap. num. 100.* & idem est in tota Lusitania.

4. *Superiores nil validè donare posse ad vsus illicitos.* Solùm animaduerto id, quod iam sæpe in capite præcedenti dixi, huiusmodi donationes validè fieri posse ab his Religiosis etiam superioribus ad vsus tantùm pios, non profanos, neque vllo iusto titulo honestos, quia non possunt validè, & consequenter licitè Prælati Religionum bona Monasterij expendere, nisi in pios vsus; quamuis enim præcipua, & proxima bonorum Monasterij administratio apud illos sit iuxta ius commune, *cap. nullam 18. quæst. 2. cap. edoceri, de rescriptis; cap. cùm ad monasterium, de regularibus*, & iuxta Concilium Tridentinum *cap. 2. de regularib.* Nihilominus certum est, illos non esse dominos illorum bonorum; tum quia ipsi etiam pauperes sunt, & votum paupertatis habent, tum quia Monasterium non transtulit dominium in illos illorum bonorum, tum etiam, quia nec absolutè loquendo administratores sunt, sed iuxta regulam sibi præscriptam; nam iuxta varia Religionum statuta, & vsus in rebus grauioribus Prælati solùm non possunt disponere, sed vel de consensu Capituli totius Conuentus, vel Prouincialis, aut Generalis, vt in Societate IESV, vnde fit, vt donationes merè profanas, & non pias, neque vllo iusto titulo honestas, validas facere non possint, nec etiam licitas, iuxta dictá, & iuxta *cap. fraternitatem, de donat. Relig.* vbi duo consideranda esse dicuntur ad prædictas eleemosynas faciendas, nempe qualitas, vt iam diximus, & consuetudo. Et de consuetudine additur, *Quæ tamen sacris canonibus non obuiet*; idest, quæ tamen sit licita, & ob causas pias, & licitas introducta, nam si in vsibus illicitis fuerit introducta, cùm sacris canonibus obuiet, nec validæ, nec licitæ erunt tales donationes, vt docet Suares *tom. 3. de Relig. lib. 8. c. 15. num. 10. & 11.* Suar.

Nec obstat Panormitanus *in dicto cap. ceterùm, de donat.* vbi ad finem illius sentit interueniente consuetudine posse Prælatos donare aliquid absque rationabili causa, quia alioqui nihil operaretur consuetudo, cùm ipsa pia, & rationabilis causa per se sufficiat, vt prædicti Religionum Prælati donare aliquid validè, & licitè possint. nam hæc ratio illius facilè admitti potest in Prælatis Ecclesiasticis, hoc est, in Episcopis, & Archiepiscopis, qui liberam potestatem disponendi de talibus bonis habent, non in Prælatis Religionum, propter votum paupertatis, & propter ius Canonicum, quod illis restrictè admodum concedit, non dominium, sed administrationem bonorum Religionis, quam nec licitè, nec validè excedere possunt, nec vigente etiam qualibet consuetudine in Religione introducta, quæ potius dicenda est corruptela in hac parte, quàm consuetudo legitima. Vnde D. Thom. 2. 2. *quæst. 32. art. 8. ad 1. Monachus, inquit, si habet dispensationem à Prælato commissam, potest eleemosynam facere de rebus Monasterij, secundum quod sibi est commissum.* non ergo potest commissionem, quam à iure habet, excedere. nec consuetudo valida esse potest, cui totum ius Canonicum resistit, quia alioqui non ageret vt administrator, sed vt dominus, & commissionem sibi à iure concessam excederet. D. Thom.

Religiosi expulsi professi nihil tanquam proprium sibi possunt acquirere, neque habent dominium aliquod earum rerum, quas post eiectionem in sæculo acquirunt. Ita communiter DD. Nauarrus *in commento 2. de regular. num. 35.* Lessius *lib. 2. de iust. cap. 41. dub. 15. num. 112.* Sayrus *in claui regia lib. 6. cap. 9. num. 18.* Molina *tom. 1. de iust. disput. 140. colum. antepenultima, §. quando verò, & tom. 2. disput. 776. §. quod ad cæteros.* Azor. *lib. 10. inst. moralium cap. 16. quæs. 4.* Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 6. cap. 9. num. 45.* Fundamentum illorum est, quia manet verè Religiosus, obstrictus tribus votis substantialibus, licèt in voto paupertatis, & obedientiæ non ita obligetur ac si maneret in Religione. *Religiosi expulsi.* Nauar. Lessius. Sayrus. Molina. Azor. Sanchez.

Cui ergo acquirit? Respondeo hac de re esse duplicem sententiam.

Prima docet non acquirere Monasterio, quia non est actu illius membrum, nec illi subiectus, nec aliter de illius bonis, sed si est Religiosus exemptus, acquirere Summo Pontifici: si non est exemptus, sed subiectus Episcopo, acquirere Episcopo cuius subditus est: ita docet Nauarrus *in commento 2. de regularib. num. 33.* Est probabilis ista sententia. Nauar.

Secunda verò verior, & probabilior, & à qua non est recedendum, docet acquirere Monasterio dominium quidem, si Monasterium illius est capax, vsum verò, & commoditatem post mortem suam, si Monasterium non est capax dominij. Ita docet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 41. dub. 15. num. 112. vers. verius tamen puto.* Molina *tom. 1. de iustit. disput. 140. §. quando verò, & tom. 2. disp. 776. §. quod ad cæteros.* Sayrus *in claui regia lib. 6. cap. 8. num. 18.* Azor. *lib. 12. inst. moral. cap. 16. quæs. 4.* Rodriguez *tom. 1. quæstionum regular. quæst. 30. art. 19.* Ratio est, quia Monasterium propter culpas Religiosi, ob quas expulsus fuit, non amittit ius suum, quod in bona illius ab illo iam acquisita, & acquirenda habebat. nec est simile de seruo qui post libertatem, & expulsionem à domino illi factam, sibi, non domini acquirit, quia seruus per donationem libertatis, & expulsionem efficitur plenè sui iuris, & dominij est capax; Religiosus verò non efficitur sui Lessius. Molina. Sayrus. Azor. Rodrig.

sui iuris plenè post expulsionem, nec ita præcisus est à Religione sua, quin reuerti teneatur si Religio velit nam si se emendauerit, cogi potest à Religione, vt reuertatur, nisi ipse iustas causas habeat recusandi. Nec etiam est simile de infante à parente exposito; is enim per eam expositionem eximitur à patria potestate, nec parenti acquirit; id enim meritò statutum est à iure in pœnam crudelitatis parentum. At in expulsione incorrigibilis Religiosi nulla datur culpa ex parte Religionis, & si daretur aliqua in Prælato, vel Prælatis, id non debet esse præiudicium Monasterio, vel Religioni. nam delictum personæ, non debet in Ecclesiam redundare, vt habetur *in regula 76. in sexto*, & docet optimè Lessius allegatus *dicto num. 112. vers. respondeo negando.*

At licèt Religiosus expulsus non habeat dominium illorum bonorum, quæ in sæculo post eiectionem acquirit, vt hactenus probauimus; habet tamen vsum, commoditatem, & administrationem illorum, quia quoad victum, vestitum, & alimenta, & habitationem domus, non pendet à Monasterio; & ideo Religio censetur ei relinquere non vsumfructum, qui in iure consistit, sed nudum vsum, nudamque commoditatem, & administrationem, quæ est quid facti illorum bonorum, quæ in sæculo acquirit: ita docet Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 6. cap. 9. num 45.* Azor. *lib. 12. inst. moral. cap. 16. quæst. 4.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 41. dub. 15. num. 113.* Sayrus *in claui regia lib. 6. cap. 9. num. 18.* Rodriguez *quæstionum regul. tom. 1. quæst. 30. art. 19* Molina *tom 1. de iust. disp. 140. dicto § quando verò, & tom. 2. disp. 776. §. quoad cæteros.* Sanch. Azor. Lessius. Sayrus. Rodrig. Molina.

Ratione huius nudi vsus, commoditatis, seu administrationis, quam expulsi habent, eorum bonorum, quæ post expulsionem in sæculo acquirunt, possunt huiusmodi Religiosi eiecti licitè, & validè donare ad licita, & honesta quicquid voluerint, & quibuscumque personis voluerint, v. c. ad dotem puellarum, ad instructionem capellæ pro anima sua ad tenuitatem, atque paupertatem proximorum, amicorum, consanguineorum iuuandam, ad redemptionem captiuorum, ad indumenta pauperum, & ad alia opera pia, absque vlla obligatione restitutionis facienda post mortem illorum ex parte eorum, qui aliquid à prædictis Religiosis expulsis acceperunt, Monasterio, vel Religioni à qua fuerunt expulsi. Hæc enim omnia ratione talis vsus, & commoditatis à Religione, dum eiiciuntur, illis tacitè conceduntur. Ita Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 6. cap. 9. num. 49* Molina *tom. 2. de iust. disp. 276. vers. quoad cæteros*, & communiter omnes.

Non tamen possunt testari, quia potestas testandi repugnat voto paupertatis, nec habent prædicti eiecti dominium bonorum, quæ in sæculo acquirunt vt probatum manet, de quo testari possint, sed solum nudum vsum, & cōmoditatem, quæ illis conceditur tantummodo ad disponendum dum viuunt. Ita Sanchez *tom. 2. Decalogi lib. 6. cap 9. num. 46.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 41. dub. 15. num. 113.* Molina *tom. 2. de iustit. disput. 277. §. quoad cæteros.* Sayrus *in claui regia lib. 6. cap. 9. num. 28.* Sanch. Lessius. Molin. Sayrus.

Dubium. Maius dubium est, an si in vita in illicita expendant aliquid, teneantur illi, qui ab illis acceperunt, sic ab illis accepta Monasterio, vel Religioni restituere. Affirmant nonnulli ex eo fundamento, quia huiusmodi eiecti non sunt domini, sed administratores ad vsus tantùm pios, licitos, & honestos, nec superiores Religionis, nec ipsa Religio illis possunt concedere licentiam expendendi aliquid ad illicita, & vsus non pios, vt probauimus *num 4.* hîc enim etiam militant rationes ibi factæ & hæc sententia est valde probabilis, vt docet Lessius *dicto num. 113.* & Sanchez allegatus *dicto num. 46.* Et est valde consentanea communi sententię, quæ docet non posse superiores Religionum nec licitè, nec validè expendere aliquid de bonis Religionis, aut dare licentiam ad expendendum ad illicitos vsus, quia iura & canones non concedunt administrationem regularibus, nisi ad licitos vsus. Vide etiam *Clement. 1. de statu Monachorum.*

At nihilominus dicendum est, posse huiusmodi eiectos validè, non tamen licitè, hæc in illicita expendere, & non teneri illos, qui illa ab eis acceperunt, ad aliquam restitutionem; ita docet expressè Sanch. *tom. 2. Decalog. lib. 6. cap. 9. num. 47.* Lessius *lib. 2. cap. 41. dub. 15. n. 113.* Mol. *tom. 2. de iust. disp. 276. vers. quoad cæteros, & disp. 520 paulo post princip.* Fundamentum illorum est, quia tota commoditas, vsus & dispositio illorum bonorum interim dum huiusmodi eiecti viuunt, perinde eis relinquitur à Religione, ac si ipsi Religiosi non essent, & ita se habent ipsi, ac si non haberent in ea parte qui pareant, & cuius ductum, ac voluntatem sequantur: vnde perinde quoad acquisitionem, & alienationem illorum bonorum se habent, ac si sui iuris essent, & dominium illorum bonorum haberent, & quanuis dum illi non sunt eiecti, & in Religione manent, ea facultas tam ampla illis validè concedi nequeat. At per expulsionem eo ipso illis veluti à iure conceditur, cùm iam pro tunc non maneant perfectè voto paupertatis ligati. Peccatum verò, quòd in ea illicita expensione committunt, non est sacrilegium contra votum paupertatis, sed est instar peccati, quod sæculares alij committunt sic illicitè sua bona expendentes, vt optimè docet Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 6. cap 9. num. 48.* cùm ipsi de huiusmodi bonis perinde possint in vita disponere, ac si merè sæculares essent. Sanch. Lessius. Molina.

Dubium tamen est, an Religiones teneantur alimenta præstare, dimissis præsertim si sint Sacerdotes, aut habeant sacros Ordines. Et videbitur alicui affirmandum. *Aliud dubium.*

Primò, quia cùm ipsi ordinati sint dum erant in Religione sine patrimonio ad titulum paupertatis, nisi à Religione decenter alantur, cogentur emendicare cum dedecore sacrorum Ordinum. *Discutitur.*

Secundò, quia rationi, & æquitati consentaneum videtur, vt à Religione, cui acquirunt, eis alimenta præstentur, alioqui videtur inæqualis esse conditio ex parte expulsorum, quòd scilicet Religioni acquirant, & illa ad nihil eis teneatur.

Dicendum tamen est Religiones ad nihil eis teneri, idque ex validissimus fundamentis.

Primò, quia inueterata consuetudo est omnium Religionum huiusmodi expulsis nihil alimenti dare, nam alimenta hæc viam munirent ad defectionem, inde enim multi ansam arriperent ad Religionem deserendam, si eis huiusmodi alimenta suppeditanda forent, & sic omnes redditus Religionum cum huiusmodi demissis insumerentur, contra expressam, vel tacitam voluntatem eorum, qui Religiones, ac Monasteria dotarunt.

Secundò, quia ij in punitionem suorum defectuum dimittuntur, iudex autem non solet alere eos, quos punit.

Tertiò, quia ita fuit iudicatum in Parlamento Tolosano in causa, qua quidam Ioannes Gentilius è nostra Societate fuit dimissus, is enim petens postea alimenta coram iudice, exclusus fuit iudicis sententia ab iniqua postulatione, vt refertur in decretis septimæ Congregationis Generalis *cap. 1. §. extat, num. 7.*

Quartò, quia inter eos, qui è Religionibus expelluntur, si Sacerdotes, aut sacris Ordinibus initiati sint, vix aliquis reperietur, qui ex suis Ordinibus se vitamque suam honestè sustentare nequeat. Si verò sacris Ordinibus non fuerit initiatus, vix quispiam reperiri poterit, qui non iis naturæ dotibus, exercitatione, studioque præditus sit, vt facili negotio modum consequi possit, quo vitam honestè tueatur. Si verò pergat in delictis, ob quæ vtplurimum dimittuntur, pœnis potiùs illorum insolentiæ refrænandæ sunt, quàm alimentorum præmio remunerandæ.

Quintò, quia iniustum videtur quòd Religio maximos sumptus efficiat in eis alendis, formandis, & studiis imbuendis, si postea eos alere teneatur, cùm sæpe ob delicta grauia, & importunis precibus expellantur, maximè, quia Religio si sint professi, illis relinquit vsum rerum quas in sæculo acquirunt, qui multa illis commoda præstat, vt suprà probauimus, & ex his fundamentis manent fundamenta quæ obiiciebantur satis superque soluta.

Inquiri etiam hîc potest acquisita à Religioso facto Episcopo, vel Cardinali, ad quem pertineant, ad Religionem ne, aut ad Monasterium, vnde ad Episcopatum assumptus fuit, an ad Ecclesiam cuius factus est Episcopus. Respondeo constare apud omnes authores, acquisita ab eodem Religioso facto Episcopo post susceptum Episcopatum, aut Cardinalatum, posse ab ipso administrari independenter à Religione, dum viuit; eo verò defuncto, non ad Monasterium, sed ad Ecclesiam, cuius est Episcopus, atque adeò ad alium Episcopum pertinere. Sic enim statuitur *in cap. vnico 18. quæst. 1.* quem textum ita intelligit glossa *ibi, verb. legitimus*, ab omnibus recepta, D. Thom. *2. 2. quæst. 188. art. 8. ad 3.* Speculator *tit. de statu monachorum, §. vnic. num. 29. quæst. 23.* Abbas *cap. finali, n. 3. de regularibus.* Sotus *lib. 10. de iust. quæst. vltim. art. vltim. ad 3.* Si autem in illicitos vsus expendat, peccabit; validè tamen expendet: illud autem peccatum non erit contra votum paupertatis, nec sacrilegium, sed erit instar peccati aliorum sæcularium, vt diximus in hoc *cap. verf. at nihilominus*, qui de acquisitis & expensis à Religiosis eiectis egimus.
(D. Thom. Specul. Abb. Sotus.)

Episcopi qui priùs fuerint Religiosi.

Tota dubitatio est de iis, quæ huiusmodi Religiosus factus Episcopus, post adeptionem Episcopatus, successione, donatione, aut propria industria acquirit, ad quem pertineant. Et antequàm respondeam, supponendum est tanquam penè certum, Religiosum factum Episcopum, etiamsi sit ex Minoritarum fratrum Ordine, ius succedendi parentibus, & agnatis, administrandique bona, dum vixerit, recuperare; nam per professionem in Monasterio incapaci non omnino & irrecuperabiliter extinguitur ius succedendi, sed consopitur, & suspenditur; quare si professus in Ordine ad Episcopatum, Cardinalatumque legitimè transferatur, recuperat ius succedendi priori professione suspensum, vt optimè probat Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 7. cap. 32. num. 26. & 27. & num 64.* Bartol *tractat. Minoritarum, lib. 4. dist. 3. cap. 3* Portius *consilio 23. à num. 28.* Rosell. *verb. Religio 4 num. 19.* Syluester *verb. Religio 4. q. 10.* Tabia *Auth ingressi, verb. sua, cap. 6. à num 29. C. de sacrosanct Eccles.* Dueña *regula 58. in nona ampliatione.* Rodriguez *quæst. regul. tom. 2. quæst. 58. art. 7. & tom. 3. quæst. 69. art 4. ad finem.* Lessius *lib. 2. de iustitia cap. 41. dub. 11. num 88.* Molina *tom. 1. de iust. disp. 140. col. 1. vers. quando Religiosus minor.* Azor. *tom. 1. lib. 12. cap. 15. quæs. 3.* & ratio est, quia quamuis Religiosus factus Episcopus non omnino eximatur à promissæ paupertatis voto, at non tam strictè eo ligatur, ac quandiu regulari obseruantiæ manet subiectus, & simile est quod dicitur *in l. 1. vers. filio qui mortis, ff. ad Tertullianum.* vbi ius succedendi non omnino amittitur seruitute pœnæ, sed suspenditur eo statu durante, & ideo concessa beneficio Principis restitutione, recuperatur.
(Sanchez. Bartol. Portius. Rosella. Syluest. Tabia. Dueña. Rodrig. Lessius. Molin. Azor.)

Hoc supposito, respondeo Religiosum factum Episcopum, quamuis sit ex ordine Minoritarum fratrum, recuperare ius succedendi in bonis parentum, fratrum, & agnatorum, habereque ius administrandi illa dum viuit, ipsi autem mortuo succedere Ecclesiam, cuius ipse factus est Episcopus, nisi bona sint vinculata, quia tunc transeunt ad successorem vocatum in vinculo: ita docent Sanchez *lib. 7. cap. 32. num. 64. tom. 2. Decalogi.* Dueñas alios referens *regula 381.* Tapia *Auth. ingressi, verb. sua, cap. 6. num. 87.* Azor. *tom. 1. Inst. moral. lib. 12. cap. 10. quæs. 6. & cap. 15. quæs. 3.* Molina *tom. 1. de iust. disp. 140. col. 1 vers. quando Religiosus minor.* Definit autem prædictus Religiosus minor acquirere Monasterio, & acquirit Ecclesiæ, cuius ipse factus est Prælatus à tempore, quo confirmatur Episcopus per Summum Pontificem, iuxta meliorem opinionem, quam sequitur Sanchez allegatus *num. 67.* & Rodriguez *tom. 2. summæ cap. 70. num. 6. & quæstionum regularium tom. 3. quæst. 69. art. 4.* Et ratio est, quia ex tunc est verus Episcopus à iurisdictione Monasterij penitus exemptus, solique Summo Pontifici subest; non igitur iam Monasterio acquirit, cum quo nullum commercium habet, præterea, quia ex tunc omnia Episcopi munia præter ea solùm, quæ characterem Episcopalem desiderant, obire potest, vt habetur *in cap. transmissam, in fine de electione.* Tandem quia Episcopus titularis nullius Ecclesiæ possessionem habet, & tamen non acquirit Monasterio à tempore quo confirmatus est, sed Summo Pontifici, quia tunc solutus est omnino à Religionis obedientia, subestque immediatè Summo Pontifici; cùm ergo nullam in posterum cum Religione communionem habeat, non ipsi acquiret, nec etiam Ecclesiæ, cùm nullam sedem habeat, sed Pontifici. Ita Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 7. cap. 32. num. 68.* & Azor. *tom. 1. inst. moral. lib. 2. cap. 10. quæst. 7. in fine*, contra Sotum *lib. 10. de iust. quæst. vltim. art. vlt. ad 3.* & Rodrig. *tom. 3. regul. quæst. 69. art. 4. fine*, & Sà *in summula verb. Religio, num. 52.* qui existimant eum acquirere Monasterio, eo quòd nullam sedem habeat, sententia Sancij præualet.
(Sanch. Tapia. Azor. Molin. Sanchez. Rodrig. Sanchez. Azor. Sotus. Rodrig. Sà.)

Religiosus professus in Religione incapaci bonorum.

Breuiter dubitabis, an Religiosus Professus in Religione incapaci bonorum, v. c. in Religione Fratrum Minorum, si dimittatur cum obligatione, vt ingrediatur Religionem capacem bonorum, & in ea profiteatur, acquirat ipsi Religioni capaci.

capaci. Respondeo quosdam existimare non posse aliquid acquirere, nec etiam Religioni capaci bonorum, ita docet Bartol. *in tract. Minoritarum, lib.4. dist.3. cap.3.* Rosella *verb. Religio 4. num.19.* Angelus *verb. Religiosus, num.34. fine.* Syluester *verb. Religio 4. quæst.16.* Tabiena *verb. Religio 4. quæst. 28. num. 29.* Fundamentum illorum est, quia cùm huiusmodi Religiosus eiiciatur à Religione in pœnam suorum defectuum, cum obligatione [illegible] eundi ad aliud Monasterium bonorum capax, æquum non est, vt inde præmium reportet recuperandi ius succedendi. Dicendum tamen est non recuperare hoc ius succedendi quandiu manet in sæculo, aut est Nouitius in alia Religione; recuperare verò si profiteatur in Religione capaci bonorum, quia per professionem factam in Monasterio capaci liberatur omnino à vinculo prioris professionis, ac proinde recuperat pristinum succedendi ius, ita Sanchez *tom.2. Decalogi, lib.7. cap.32. num.26.* Rodriguez *tom.2. quæst. Regul. quæst.58. art. 7. & tom.3. quæst. 69. art.4. ad finem. & tom.2. summæ, cap.70. num.6.* Alij verò Religiosi professi in Monasteriis capacibus bonorum, cùm in illis succedere poterant, ita & extra illos succedent, si ab illis expellantur.

Bartol. Rosell. Angelus. Syluester. Tabien. Sanchez. Rodrig.

6. *Moniales, & Religiosi professi.*

Alterum dubium est, An Religiosi, & Religiosæ habere possint annuos redditus, seu tensas absque vitio proprietatis, & violatione voti paupertatis; & hæc quæstio procedere potest vel ante Concilium Tridentinum, vel post illud. De priori tempore est duplex opinio.

Prima docet id eis non fuisse licitum, eam tenuit Gerson *Alphabeto 23. part. 1.* quia licèt hoc non sit absolutum dominium, cùm de licentia Superiorum fiat, est tamen aliquale dominium vtile quod voto solemni paupertatis repugnat.

Gerson.

Deinde quia hic modus habendi peculium est proxima occasio laxandi disciplinam religiosam in paupertate.

7. Nihilominus contraria sententia communis est, eam docet Innocentius *in cap. insinuante, qui Clerici, vel vouentes,* & Ioannes Andr. *in regula, non est obligatorium, de regulis iuris in 6.* & Decius *in cap. doceri, de rescript. num.5.* Abbas *in cap. cùm ad monasterium; de statu Monachor. num.8.* Gregor. Lopez *lib.14. titul.7. part.1.* Calderinus *in cap.2. de Regularibus* Syluester *verb. Abbas, quæst.3 puncto 7.* Nauarrus *com.2. de Regularibus, num.9.14. & sequenti* Corduba *allegatus.* Azor *tom.1. lib.12. cap.9. quæst.2.* Vasquez *in opusculis de redditibus Ecclesiæ, cap.3. dub.11. num.11.* Ratio est, quia talis possessio cùm non habeatur nomine proprio, sed nomine Monasterij & Prælati, non potest dici proprietaria; quia neque in re, neque in modo dici potest possessio dominij, & ideo quamuis bona, quorum redditus possidentur, immobilia sint, non propterea dicetur proprietaria possessio, nec etiam dici potest proprietaria, ratione vsusfructus, quia vsusfructus non est iuris, sed facti, cùm non proprio nomine, sed alieno, & dependenter à voluntate alterius fructus illi recipiantur; in receptione autem, & consumptione fructuum, non est dominium secluso proprio iure, & interueniente facultate Prælati, vt cernitur in Religiosis familiæ Franciscanæ. Deinde probatur ex iure.

Innocent. Ioan. Andr. Decius. Abbas. Lopez. Calder. Syluester. Nauarr. Corduba. Azor. Vasquez.

Primò ex *cap. cùm ad monasterium, de statu Monachorum,* ibi, *Neque alicui committatur aliqua obedientia perpetuò possidenda tanquam in sua sibi vita locetur, sed cùm oportuerit amoueri sine contradictione qualibet reuocetur.* Ex quibus verbis planè colligitur si administratio, vel obedientia tunc non consideretur in perpetuum, sed ad nutum reuocabilis, & amouibilis, non fuisse pro eo tempore illicitam, nec contra votum paupertatis.

Secundò probatur ex *cap. 2. eodem titulo*, ibi, *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à communione remoueatur.* vbi loquitur textus indistinctè de peculio bonorum mobilium, vel immobilium; & de licentia Abbatis dicit esse permissum, & licitum; nulla ergo est ratio, ob quam dicamus peculium hoc modo possessum esse contra votum paupertatis, quia falsum omnino est in eo interuenire proprietatem aliquam, seu dominium secundùm quid, cùm ex eo quod nomine Monasterij de licentia Superioris, & ad nutum amouibiles huiusmodi redditus, aut tensæ possideantur, nullum acquiratur ius firmum & stabile, sed sola licentia ad vsum, vel possessionem facti pendens semper à voluntate alterius, quod necesse est vt verè, & non fictè seruetur, ac proinde necesse etiam est, vt Religiosus, aut Monialis coram Deo habeat animum relinquendi omnia quoties sibi id fuerit à superiore iniunctum, & per hæc patet responsio ad primam opinionem.

Sed dubium est, an post Concilium Tridentinum sit licitum huiusmodi peculij genus Religiosis, ac Monialibus professis, & hac de re bipartita etiam opinio accipitur. 8. *Dubium.*

Prima affirmat, fundamentum illius est, quia Concilium Tridentinum *sess.25. cap.2.* de Regularibus & Monialibus dum asserit: *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui Regulari concedere etiam ad vsumfructum, vel vsum, administrationem, aut commendam. Administratio autem bonorum Monasteriorum, seu Conuentuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles pertineat,* non statuit ius nouum, sed renouat, & confirmat antiquum statutum *in cap. cùm ad monasterium, & in cap.2. de statu Monachorum,* & ideo si ante Concilium licitum erat Religiosis personis post votum professionis emissum annuos redditus, tensas, & vsusfructus ad nutum Superioris amouibiles habere, hodie quoque post idem Concilium licitum id illis esse, docet expresè Nauarrus *in commentario 2. de Regularibus, num.15. vers. Ad quintum,* vbi expresè dicit Concilium non continere nouum ius, sed declarare antiquum, & idem dicit ad sextum, & septimum, eum sequitur Graphis *1. part. decis. lib.3. cap.5. num.53.* Rodrig. *tom.2. quæst. Regul. quæst.125. art.4. & tom.3. quæst.29. art.10.* Sà *verb. Religio, num.48.* Miranda *in suo Manuali, tom.1. quæst.28.* & hi Authores mouentur præcipuè ad tuendam hanc opinionem ob consuetudinem receptam in Religionibus, quam damnare durissimum planè erit; addunt præterea non videri verisimile velle Concilium prohibere id, quod sæpe est moraliter necessarium ad congruam, ac decentem Religiosorum sustentationem; neque enim, vt experientia docet, decens est, vt Moniales sine his subsidiis viuant ob Monasteriorum paupertatem, qua premente, sæpe coguntur ad actus indecentes, & parum Religioso statui conuenientes.

Opinio prima. Nauarr. Graphis. Rodrig. Sà. Miranda.

Secunda verò sententia docet Concilium Tridentinum nouum ius continere, & non declarare antiquum; hæc est hodie communior, illam tenet 9. *Opinio secunda.*

Soar. Corduba. P. Nauarra. Lessius. Molina. Azor. Basil. Ponce. Vasq.

Soarius *tom. 3. de Relig. lib. 8. cap. 14. num. 8* Corduba *in summa quæst. 54.* Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. part. 3. dub. 1. num. 165.* Molina *tom. 2. disput. 276.* Lessius *lib. 2. cap. 14. dub. 5. num. 30.* Azor *tom. 1. lib. 12. cap. 9. quæst. 2.* Basilius Ponce *quæst. 4. scholast. cap. 4.* Vasquez *in opusc. de red. Ecclesiæ, cap. 3. dub. 11. num. 14.* Probant, quia Concilium Tridentinum in illis verbis, *Nec liceat deinceps*, planè indicat nouitatem; si enim noluisset ius nouum condere, planè non diceret, *Non liceat*, sed diceret, *Non licet*, si vellet declarare antiquum; & verò cùm addit, *non liceat deinceps, siue posthac*, satis indicat voluisse Patres illius inducere nouum ius circa Religiosos, quod antea non haberent, vnde Palatius *in 4. dist. 38. disp. 1. in fine*, ait post Concilium Tridentinum non licere Monialibus annuos redditus de licentia suorum Superiorum, quia putat hoc esse expresè contra hoc ius nouum Concilij.

10\. *Et quale illud sit.* Videndum ergo est, quidnam hoc ius nouum sit, & quomodo cum illo stare possit consuetudo Monialium habendi annuos redditus de licentia Superiorum, & ad nutum Superiorum auferibiles.

Ad primum ergo respondeo multa per hoc ius nouum prohiberi à Concilio *dicta sess. 25. cap. 2. de Regularibus*, quæ olim nec per se erant contra votum paupertatis, nec per iura antiqua illis erant prohibita.

Primò enim olim ex vi iuris antiqui illis licitum erat habere huiusmodi annuos redditus de licentia Superiorum nomine Conuentus tanquam proprios, ad nutùm tamen eorum auferibiles, neque enim id olim erat contra votum paupertatis, neque proprietarium Religiosum efficiebat, cùm vitium paupertatis in eo consistat, vt quis aliquid possideat, aut retineat nomine & iure proprio, non nomine & iure alieno, & Concilium Tridentinum addit non licere eos retinere, aut possidere, non solùm nomine, & iure proprio, sed nec etiam nomine Conuentus, ibi, *Non liceat Regularibus bona immobilia, vel mobilia quouis modo acquisita tanquam propria, aut etiam nomine Conuentus possidere, vel retinere, sed statim Superiori tradantur, Conuentuique incorporentur*; in quo planè ius nouum constituit, vt patet, deinde olim non erat contra ius antiquum, nec contra votum paupertatis habere apud se pecunias de Superiorum licentia nomine Conuentus ad proprias necessitates subleuandas; hodie tamen, vt notat optimè Soar. *tom. 3. de Relig lib 8. cap. 14. num. 10.* videtur id prohibitum esse per Concilium Tridentinum, dum enim dicit, *Non liceat Regularibus bona mobilia tanquam propria, aut etiam nomine Conuentus possidere, vel retinere*; satis prohibet thesaurizationem, seu retentionem pecuniæ apud se, quod quidem intelligendum est de rebus mobilibus, quarum vsu Religiosus non indiget, quales sunt pecuniæ in futurum reconditæ, & thesauratæ, solùm enim citra vitium proprietatis de licentia Superiorum habere poterunt apud illam pecuniam, quæ ad actualem, & præsentaneum vsum est necessaria, quod prudentis arbitrio committitur, non verò alium, quæ reconditur in futuros vsus, vt bene animaduertit Soarius *allegatus*.

Soar.

11\. In aliis autem mobilibus bonis præter pecuniam vix potest intelligi noua prohibitio, quia si sunt superflua, semper & ex natura rei fuerunt prohibita; si sunt necessaria, Concilium illa non prohibet.

Cùm igitur Concilium nouo iure suo prohibeat annuos redditus, & vsum pecuniæ nomine etiam Conuentus, & de licentia Superioris possidere, & retinere apud se; superest scire, quomodo liceat Monialibus habere hos redditus annuos, & res alias similes, & quomodo stare, & excusari possit hæc communis illarum consuetudo? Quidam illum excusant asserendo Concilium quo ad hanc partem non fuisse receptum, & ideo non obligare. Sed hæc responsio, inquit Soar. *tom. 3. de Religione, cap. 14. num. 12.* non facilè est admittenda; quia Concilium ad hoc ipsum obligat, vt promulgatum acceptetur, & recipiatur; sicut & aliæ leges humanæ ad hoc ipsum etiam obligant, vt promulgatæ accipiantur, & ideo necesse est, vt qui primi restiterunt, & post promulgationem non acceptarunt, peccauerint, quia legitimæ voluntati Superioris restiterunt; hoc autem admittere in Religiosis nefas est, quamuis postea si Superior videat, & toleret, censeatur consentire, & conniuere: at dici non potest id fieri vidente, & consentiente Summo Pontifice, cùm contrarium constet ex declaratione Cardinalium, vbi in speciali hic casus his verbis fuit propositus. *Cum N. viro mortuo facta esset Monialis, sibique reseruasset quinquaginta ducatus annuos ad vsum suum, quia contra Concilium est habere Moniales aliquid proprium, visum est dandam esse illam pecuniam Abbatissæ, quæ prouideat necessitatibus*; constat ergo ex hoc casu Summum Pontificem non conniuere, nec consentire abrogationi Concilij quoad hanc partem. 12. Soar.

Dicendum ergo est primò loquendo de redditibus annualibus, duo in illis distinguenda est, primò ius percipiendi tales redditus, & ipsosmet redditus, seu pecunias ipsas, ex his enim duabus tantùm rebus ius inter bona immobilia computatur: si loquamur de iure percipiendi huiusmodi redditus, certum est, si sit proprium ius ciuile, non posse esse in persona ipsius Monialis, neque ad hoc posse aliquem Prælatum licentiam ei concedere, quia esset proprietas quædam oportet igitur, vt vel illud ius adhæreat Monasterio, non personæ, vel non sit proprium ius, sed solùm obligatio in conscientia in eo, qui soluit pensionem ad reddendam illam, & sine dubio, iuxta vnum ex his duobus modis semper hoc fit, & præcipuè, iuxta hunc posteriorem, vt optimè animaduertit idem Soarius *num. 13.* & ita quoad hanc partem nihil contra Concilium. 13. *Assignatur modus licitus istius vsus.* Soar.

Loquendo verò de annua pecunia, non est contra Concilium, quòd singulis annis recipiatur, & in vsus ipsius Monialis conuertatur, etiamsi solutio certa sit, & indubitata, dummodo id debito modo fiat; consistit autem debitus modus in hoc, vt pecunia dum consumitur, non possideatur ab ipsa Moniali, sed vel à Superiore, vel publico officiali ad hoc munus constituto, vt custodiatur, & vt postea de licentia eiusdem Superioris in vsum Religiosæ personæ expendatur, si enim hæc seruentur, nec persona religiosa habet aliquid proprium, nec possidet aliquid superfluum, neque etiam habet vsumfructum rei immobilis, & hanc mentem Concilij videntur explicasse Illustrissimi Cardinales in peculiari casu, quem suprà tetigimus, & in aliis responsionibus generalibus, in quibus sæpe aiunt nihil posse Religiosos acquirere, vel retinere; sed omnia danda esse Superioribus. 14. *Quid si redditus sunt pecunia.*

Idem dicendum est de iisdem Religiosis, & Monialibus, siue illis legatum aliquod relictum fuerit, 15. *De legatis quid.*

fuerit, siue aliquod donatum, siue industria, vel labore suo partum, semper enim aiunt Illustrissimi Cardinales tradendum esse Abbatissæ, vel in communi reponendum, etiamsi Monasterium sit pauperrimum; sed addit Soarius optimè, & consequenter *dicto tom. 3. de Religione, lib. 8. cap. 14. fine*, ex illis pecuniis in primis, & ante omnia prouidendum esse Moniali, cuius causa donatæ sunt, vel quomodolibet acquisitæ, & si quid reliquum fuerit, in vsus communes esse expendendum, vnde consequenter sit Moniales, & Religiosos percipientes huiusmodi redditus debere esse in hac animi præparatione, vt si Prælati ad alios vsus illos applicent, contenti sint: ipsos autem Prælatos non debere id facere, nisi quando alio modo non possint sufficienter prouidere necessitatibus subditorum. *(Soarius.)*

16. Ex dictis patet, quis sit proprietarius Religiosus, & quis proprietarius vsus voto paupertatis contrarius; est enim omnis ille, qui proprio arbitrio, & authoritate fit; vnde proprietarius ille dicitur, qui proprio nomine, & non alieno aliquid retinet, vel possidet, & vnde habet quòd sit actus dominij: nam cùm dominium sit ius vtendi re aliqua proprio nomine, & authoritate, vsus qui proprio nomine & authoritate fit, necessariò actus dominij dicetur. *(Proprietarius Religiosus quis, & quis vsus voto paupertatis contrarius.)*

CAPVT VII.

Expediuntur alia dubia circa furtum, & circa danda, & accipienda à Religiosis; quæritur an possint acquirere non sibi, sed aliis promissa, & ministeria spiritualia, & quatenus possint, vel non possint acceptare, vel non acceptare aliquid sine damno Religionis.

SVMMARIVM.

An peccet contra furtum & votum Religiosus, qui volentem sibi dare aliquid notabile, orat, vt alteri sui contemplatione donet, num. 1. Proponitur sententia affirmatiua. ibidem, & num. 2.

Astruitur vera sententia, & negatiua. num. 3. & 4.

An peccet Religiosus mortaliter quando absque vlla causa iusta non vult acceptare id quod sibi ab externis datur, num. 5. Quæ causæ iustæ sint ad non acceptandum. ibid.

Soluuntur argumenta facta pro prima opinione, num. 6. Quid sit donatio indirecta. ibid.

An Religiosi Societatis possint ita pacisci cum aliquo; faciam tibi tot sacra, si illorum eleemosynam dederis tali pauperi, vel consanguineo meo pauperi, num. 7. Religiosi Societatis professi, & coadiutores formati sunt incapaces acquirendi dominium alicuius rei, & in alium transferendi illud, & sic nec validè, nec licitè possunt id efficere, cæteri validè, sed illicitè. ibid.

Quid si aliquis donet Religioso Societatis gratis centum argenteos, & ille gratis etiam, & in gratificationem centum sacra ei promittat. num. 8.

Votum solemne paupertatis reddit vouentem inhabilem ad acceptandum, vel dandum dominium rei alteri licitè, & validè; votum verò simplex ad faciendum licitè, si tamen faciat, validè facit vouens. num. 9.

Assignatur differentia voti simplicis, & solemni paupertatis. num. 10.

An Religiosus ille peccet contra votum paupertatis, & furtum faciat qui petit eleemosynas pauperi, vel pauperibus, & illas sibi retinet. num. 11.

Quid quando petit certo pauperi secundùm suam intentionem determinato, num. 12. Quid si nomen alicuius expressit, num. 13. Quid si expressit necessitatem, ibid. Quid si id non expressit, ibidem. Quid si eleemosyna petita fuit de licentia Episcopi. num. 12. 13. & 14.

An Religiosus Societatis possit promittere, & dicere tot Missas propinquo suo obligato ex testamento ad eas dicendas. num. 15.

PRIMVM dubium est, an peccet contra furtum & votum paupertatis Religiosus ille, qui volentem sibi dare aliquid notabile rogat, vt sui contemplatione alteri donet, & fatetur se id non posse accipere propter votum paupertatis, quibus precibus ille ductus donat alteri; qua de re duplex potest esse opinio. 1. *(Religiosus orans volentem sibi dare aliquid notabile, vt alteri sui contemplatione donet.)*

Prima negans, propter votum proprium Clementis VIII. quo prohibuit Religiosis munerum donationes præter leuiora quæque esculenta, & poculenta, seu ad deuotionem, & Religionem pertinentia munuscula; nam in eo motu proprio §. *id autem, in fine*, sic dicitur, *Prohibemus Religiosis missiones munerum non solùm per se, verùm etiam per alios directè, vel indirectè*; at hæc videtur indirecta donatio, perinde enim videtur esse, ac si Religiosus tacitè acceptet, & mittat amico, aut consanguineo, quia quod mei causa fit, meum quodammodo dicitur, *l. Prætor ait, ff. de edendo*, & consequenter aduersabitur etiam voto paupertatis, cùm Religiosus disponat, & acquirat absque Superioris licentia, per votum enim paupertatis non solùm non potest Religiosus sibi acquirere, sed nec alteri.

Deinde, quia si hoc non sit dare indirectè, certè non apparet quid per indirectam donationem intelligamus? Rursus quia *in l. 2. ff. de calumniat.* sic dicitur. *Nec refert an ipse pecuniam acceperit, an alij iusserit dari.* Tandem, quia donata viro à consanguineis vxoris censentur in dubio donata vxori; vt latè probat Sánchez *lib. 6. de matrimonio, disput. 26. num. 11.* igitur donata ab externo consanguineis, vel amicis Religiosis intuitu Religiosorum, censebuntur donata Religiosis. 2.

Nihilominus dicendum est in secunda opinione id licitum esse, & non peccare Religiosum qui id fecerit, neque contra votum, neque contra furtum, neque contra prohibitionem motus proprij Sanctissimi Patris Clementis VIII. anno 1594. editi, incipit, *Religiosæ Congregationes*. Ratio est, quia quando Religiosus offerenti, & volenti sibi dare, dicit: *Acceptare non possum, nec eadem re indigeo, sed gratum mihi facies, si dederis consanguineo meo pauperi*, nihil acceptat nec tacitè, nec expressè; imò fatetur inhabilitatem suam ad acceptandum. Sed tantùm intercedit, & rogat, vt alius donet; at si Religiosus priùs tacitè, vel expressè acceptaret, & postea peteret dari amico, vel consanguineo suo, tunc nec à furto excusabitur, nec à violatione voti paupertatis: non à furto, quia per acceptionem res Monasterio acquiritur, quicquid enim 3.

enim Religiosus acquirit non sibi, sed Monasterio acquirit, & sicut furtum faceret donando aliquid ex bonis iam à Religione acquisitis, ita & hoc donando, cùm iam per acceptationem illius Religioni acquisitum maneat, dum Superior tali acquisitioni non contradicit, qua in re nullus prudens Superior contradicere censetur, vt patet, non à violatione voti paupertatis, quia sine licentia donat, & nomine proprio tanquam proprietarius; quod tantummodo prohibetur per votum paupertatis, & motum proprium Clementis VIII. solùm enim hæc obligant ne acquisita alienentur absque debita licentia; at in præsenti casu nihil sibi prædictus Religiosus acquisitum alienat, acquirere enim non potest absque acceptatione, & tantum abest, vt acceptet, vt potiùs protestetur contrarium, & hoc non fictè, sed vero animo nihil acquirendi.

4. Deinde probatur, quia etiam in iure prohibita est donatio inter virum, & vxorem, & tamen non est donatio quando vir volentem sibi donare rogat, vt det vxori, nisi sit aliquis occultus actus, quo tacitè acceptans iubeat vxori tradere, ita docet expressè Sanchez *lib 6. de matrimonio, disp.4. num.7.* & Sousa, quem citat in libello quo exposuit prædictum motum proprium Clementis VIII. *num.73.* (Sanchez. Sousa.)

5. Peccabit tamen, ait *ibidem* Sanchez, contra charitatem ille Religiosus etiam particularis ac priuatus, qui absque vlla causa rem sibi donatam non vult acceptare, sed rogat alteri dare, priuat enim eo donationis bono Monasterium, in cuius vtilitatem donatio illa cedit, quicquid enim Religiosus acquirit, Monasterio acquirit, & omnes prudentes Superiores contenti sunt, vt sui Religiosi acquirant Religioni, sicut etiam peccaret ille, qui absque iusta causa impediret bonum proximi contra charitatem, quando non impediret per iniuriam nam si per iniuriam impediret, non solùm cõtra charitatem, sed etiam contra iustitiam peccaret, & teneretur ad restitutionem, vt alibi diximus. Causam autem iustam non acceptandi credo esse ne Superiores cogitent Religiosos habere nimiam familiaritatem cum externis, maximè si ob id aliquid paterentur incommodi in Religione, similiter ne maneant obligati ad eam rem remunerandam, & ad id petendam à Superiori facultatem in eo casu, quo Superior morosus sit, & suspiciosus. Rogabis tamen, quæ sint leuiora munuscula esculenta, & poculenta, & ad deuotionem pertinentia. Respondeo Flauius Cherubinus *in scholio 2. huius Breuis*, existimat esse, quæ si surriperentur, non essent peccatum mortale, & ad id ponderat verbum illud *leuiora*, & considerat personas Religiosas, quæ de se sunt pauperrimæ, & id docet etiam Sorbus in expositione huius Bullæ ad compendium priuilegiorum Fratrum Minorum *pagina 195.* & Coriolanus *de casibus reseruatis, part. 2. casu 8. vers. Secundo, pag. 395.* Nec refert quòd Paulus Papa II. in alia Bulla expedita anno 1466. incipienti, *Munera*, prohibeat sub pœna excommunicationis officialibus & ministris iustitiæ status Ecclesiastici munerum receptionem & donationem præter esculenta, & poculenta, quæ biduo consumi possunt; nam ibi non loquitur de personis Religiosis, quæ sunt pauperrimæ, & nihil dare possunt, nisi de licentia sui Superioris: nam in his modicis quæ biduo consumi possunt, & in aliis modicis, quæ non sunt esculenta, & poculenta (quorum etiã acceptio & donatio iudicibus & litigantibus non prohibetur, vt docet Cherubinus *in expositione Bullæ Pauli II. schol. 1.*) cessat ratio corruptionis sicut in esculentis, & poculentis: at in modicis, quæ excedunt, aut attingunt quantitatem peccati mortalis, non cessat ratio transgressionis voti paupertatis.

(Religiosus nolens acceptare id quod sibi ab externis datur.)

Nec obstant argumenta pro prima opinione facta, non obstant primum, & secundum: quia id non est donare cùm Religiosus nihil acceptet, nec acquirat, & motus proprius Clementis VIII. & lex illa *Prætor ait*, *ff. de edendo* solum prohibent ne acquisita donentur, at in hoc casu Religiosus nihil acquirit, & nihil acquisitum donat, maximè quia lex *Prætor ait*, non dicit absolutè quod mei causa datur meum esse, sed meum quodammodo esse, & glossa verb. *Meum*, ibi, inquit, *non quod sit meum, sed quod mea vtilitas*, intellige meus respectus *ibi consistit*.

Ad secundum, vel potiùs tertium dices tunc dari donationem indirectam quando datur tacita acceptatio, & iussus, vt donans tradat alteri, vel quando Religiosus donat aliquid sub mutui specie, animo tamen nunquam amplius illud recuperandi, vt optimè notat Sanchez allegatus *num.7. ad finem*, & Sousa item citatus suo *num.73.* Addit etiam Sanchez *ibi*, ea verba nec directè, nec indirectè apponi ad significandum Religioso, quàm exactè id debeat obseruare; quod perinde est ac si Hispanè diceretur, *Ni os passe por el pensamiento.* (Donatio indirecta quid. Sanchez. Sousa.)

Ad vltimum dicendum est eam doctrinam esse veram in dubio vbi non constat de intentione donantis, & donatarij: at in nostro casu manifesta est intentio donantis, vt non acquiratur Religioso, cùm ipse Religiosus repudiet, & acceptare nolit.

Secundum dubium est; Vtrùm in Religione, quæ habet pro statuto, ne Religiosi pro Missis, Concionibus, aut ministeriis spiritualibus aliquid accipiant, sed omnia gratis impendant, quæ gratis acceperunt, possint licitè, & citra violationem voti paupertatis, sic cum aliquo pacisci occultè, *Faciam tibi centum sacra, vt centum argenteos dones certæ personæ, vel consanguineo meo pauperi.* Et ratio dubitandi est, quia id aliàs est licitum, & ea Religio non habet regulas, quæ obligent ad peccata mortalia præter vota, & præter ea, quæ ex se illicita sunt. Respondeo nihilominus peccare lethaliter huiusmodi Religiosos nostræ Societatis contra votum paupertatis, qui ita fecerint, vt speciatim docet Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 185. §. Secunda dubitatio*, & ratio est in promptu, quia ex quo votum paupertatis emiserunt incapaces, & inhabiles dominij facti sunt. Professi quidem, & coadiutores formati ad aliquid licitè & validè acquirendum, & in alium transferendum: atverò reliqui omnes scholastici post vota biennij validè possunt acquirere, & donare, absque licentia Superioris, non tamen licitè donare, aut acquirere quidquam possunt absque ea licentia, vt docet Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 18. num. 23.* Poterit tamen Religio statuere ob iustas causas, vt nec licitè, nec validè aliquid acquirant, aut donent huiusmodi scholastici. Et verò Coadiutores formati nostræ Societatis ratione voti simplicis paupertatis, quod demittunt, manent ipsi inhabiles ad omne dominium validè & licitè acquirendum, & transferendum, perinde ac si votum solemne instar Professorum emisissent, idque (7. Religiosi Societatis. P. Nauarra. Sanchez.)

non

non ex natura voti simplicis, sed ex institutione Ecclesiæ, & Summi Pontificis, quia ita habetur in constitutionibus nostræ Societatis *part. 6. cap. 2. §. 11. in commentario, litera H. titulo & §. 12.* confirmatis à Sede Apostolica, & in duplici diplomate, quo Gregorius XIII. institutum nostræ Societatis confirmauit; & idipsum docet Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 18. num. 24.* quare cùm actus dominij proprij sint absque licentia Superiorum, & nomine proprio dare, & accipere, & huiusmodi Religiosi per similem contractum Missarum eam pecuniam acquirant, accipiántve, & alteri iubeant donari, absque prædicta Superiorum licentia, sine dubio contra votum paupertatis peccant, quia id quidem est virtuale quoddam dominium, & pecuniarum dispositio; tantundem enim est, vt ille cum quo pacti sunt de stipendio Missarum, illud eis donet, ac si alteri donet illorum nomine; licèt enim prædicti Religiosi id faciant titulo eleemosynæ, & ad subleuandam, succurrendamque miseriam illius, cui prædictas pecunias & Missarum stipendia iubent donari, re tamen vera non est eleemosyna, sed est contractus ex iustitia commutatiua dati & accepti, vt patet.

Sanchez.

8. Si tamen aliquis nostris Religiosis liberè daret centum argenteos, secluso pacto, illi autem gratificandi causa centum sacra postea promitterent, sine dependentia vnius rei ab alia, & de licentia Superioris illos acciperent, licitum planè esset, & non peccarent contra votum paupertatis, vt docet Petrus Nauarra *citatus*. Dices si peccant lethaliter ratione voti paupertatis in materia graui; ergo similiter peccabunt lethaliter contra votum obedientiæ, quoties omittunt aliquam obedientiam in materia etiam graui. Respondeo esse diuersam rationem, nam huiusmodi Religiosi vouent obedientiam non simpliciter & absolutè, sicut castitatem, & paupertatem; sed iuxta declarationes suarum constitutionum, quarum vna est, vt nulla obedientia ex ordinariis obliget ad mortale, nisi intimetur in virtute præcepti obedientiæ, vel ex aliis verbis, quibus intentio Superioris obligandi ad mortale manifestetur, vel cum subditi ob contemptum formaliter repugnant, & dicunt, nolo parere: quare multum interest inter votum, & votum, & multum est ad illorum materiam attendendum, ob rationem assignatam; vt rectè docet idem Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. à num. 183. §. Secunda dubitatio.*

P. Nauarra.

Idem.

9. Ex dictis colliges differentiam inter votum simplex & solemne paupertatis, nam votum solemne paupertatis reddit incapacem, & inhabilem vouentem ad validam, & licitam acquisitionem, & translationem dominij in alios; votum autem simplex reddit illum incapacem ad licitam, non tamen ad validam; quare si ille, qui votum simplex emisit, de facto aliquid acquirat, & in alium transferat, reus erit voti, & contra illud mortaliter peccabit, valebit tamen factum, & hæc est differentia inter vtrumque votum paupertatis Societatis Iesv solemne, & simplex, exceptis votis simplicibus coadiutorum formatorum: hæc enim vota ex institutione Ecclesiæ, non ex natura voti perinde se habent, vt dixi, ac si essent vota solemnia; nos autem loquimur de differentia vtriusque voti ex natura voti, & hanc assignant Nauarrus *in commentario 1. num. 19. versu 23. de Regul.* Azor *tom. 1. inst. moral. lib. 12. cap. 12. quæst. 8.* Lessius *lib. 2. de iust. cap. 4. dub. 5. num. 21. in fine.* Sanchez *tom. 3. Decalogi*, qui totus est de Religione, *lib. 7. cap. 12. num. 23. & 24.* Quæ differentia colligitur ex *cap. vnico, de voto, in 6.* vbi hoc discrimen statuitur inter solemne, & simplex castitatis votum, vt solemne reddat inhabiles vouentes ad validè matrimonium contrahendum. Vnde si illud contrahant, illicitè, & inualidè contrahunt; simplex verò ad licitè tantùm, vnde si contrahant, illicitè contrahunt, validè tamen, vt patet.

Votum simplex, & solemne.

Nauarr.

Azor.

Lessius.

Sanchez.

Nec refert quòd Religiosi Societatis Iesv, tam professi, quàm scholastici, & coadiutores formati, qui vota simplicia castitatis emiserunt, inhabiles fiant per huiusmodi vota ad validè, & licitè contrahendum, vt definitum est, dum in eadem Societate sunt in Bulla Societatis *Ascendente Domino*, Gregorij XIII. in qua etiam scholastici, & omnes coadiutores nondum formati temporales, qui vota simplicia post biennium tyrocinij emiserunt, inhabiles fiunt ad licitè & validè contrahendum: nam id quidem est ex institutione Ecclesiæ, non ex natura voti castitatis; nos autem hîc differentias vtriusque voti, simplicis videlicet, & solemnis, ex natura voti assignamus, non ex institutione Ecclesiæ peculiari. 10.

Sed ex doctrina hactenus tradita aliud emergit dubium, an Religiosus ille delinquat peccato furti, & contra votum paupertatis, qui eleemosynas à se ad pauperes postulatas sibi applicat, aut alicui alteri determinato pauperi. Respondeo si eas generatim petat ad pauperes, vel ad pauperem, nō nominando aliquem, vel aliquos determinatè, nullius culpæ esse reum, si eas sibi applicet; quia dantis intentio est, vt vero pauperi applicentur, & re vera ita applicantur, cùm ipse verè pauper sit, & idem est dicendum, quamuis non haberet animum eas eleemosynas sibi retinendi, quando eas ad pauperes, vel pauperem aliquem absolutè postulauit, sed animum habuit dandi eas pauperibus prædictis, ea enim intentio, quam intus habebat, fecit, vt nullum pactum cum dantibus iniretur, nec ius aliquod illis pauperibus se excluso attribuit; ita docet expressè Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 30. num. 6.* & cum eo consentit Nauarrus *lib. 3. consilior. tit. de mendicantibus, consilio vnico, num. vnico*, & Rodriguez *tom. 1. summæ in 2. edit. cap. 202.* Et ideo non peccabit contra votum paupertatis, si de licentia sui Superioris tacita, vel expressa id efficiat; secus si sine ea efficiat, vt docet Sanchez citatus *num. 7.* Requiritur autem huiusmodi licentia, non vt non peccet contra furtum, sed ne peccet contra votum paupertatis. Vnde si Religiosus cum prædicta licentia aliquid sibi applicet, non poterit id ampliùs pauperibus elargiri, nisi de noua sui Superioris licentia, nam eo ipso quod sibi applicuit, res est acquisita Monasterio, & Religioni, vt patet.

11. *Religiosus petens eleemosynas pauperi, sibi quæ illas retinens.*

Sanchez.

Nauarr.

Rodrig.

Sed quid quando petiit alicui, vel aliquibus determinatis pauperibus iuxta suam internam, ac penes animum latentem intentionem? Nauarrus & Rodericus allegati negant posse huiusmodi Religiosum tunc eam sibi eleemosynam applicare, & consequenter aiunt teneri eam dare illis, quibus eam postulauit. 12.

Nauarr.

Rodrig.

Primò, quia si sibi, aut alteri applicet, donétve, facit contra intentionem dantis.

Secundò, quia ille eam eleemosynam pro alio postulauit, & pro illo eam acceptauit; quare contra iustitiam faciet eam illi negando; Sanchez verò allegatus *n. 6.* optimè distinguit; nam vel illa eleemosyna petitur de licentia Episcopi, aut Vicarij

Genera-

Generalis certo & determinato pauperi, cuius nomen illis expressum fuit, vel particularis necessitas sine nomine, inscio ipso paupere; vel petitur absque tali licentia, sed ad instantiam ipsius pauperis; & in vtroque casu rectè asserit veram esse opinionem Nauarri & Roderici, imò addit in eo casu, neque ex consensu dantis posse alteri applicari, quia eo ipso, quòd de licentia ordinarij talis eleemosyna fuit certo & determinato pauperi petita, illo etiam inscio irreuocabile ius ipse pauper acquisiuit ad talem eleemosynam, quia Episcopis & illorum Vicariis Generalibus, & pauperum & piorum locorum cura incumbit, vt constat ex Concilio Tridentino *sess. 22. cap. 8. & 9. de Reformationibus*, & *sess. 23. cap. 1. ibidem, & cap. 3. de testamentis*; & ideo sunt legitimæ personæ ad acceptandam eam eleemosynam, & opus pium pro pauperibus, & illud censentur acceptare, quando licentiam dederunt ad eam eleemosynam pro illo certo & determinato paupere petendam, & idem dicendum est quando absque prædicta licentia, ad instantiam tamen pauperis petita est eleemosyna; quia nomine illius acceptata fuit, & ideo alteri donari non potest.

13. Si verò Religiosus absque prædicta licentia Ordinarij, & absque instãtia pauperis, & eo inscio, motu suo proprio, eleemosynam illi petiuit, tunc quidem, vel quando illam petiit, expressit nomen pauperis, cui petebatur, aut specialem illius indigentiam v.c. petendo illam cuidam pauperi in carcere incluso, vel cuidam orphano, vel cuidam in lecto iacenti, vel tali, aut tali morbo laboranti, aut ad dotem fœminæ pauperculæ, & tunc existimo cum Sanchez *dicto tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 30. num. 11.* non posse Religiosum eam sibi, vel alteri diuerso ab eo, cui sic petiit, applicare absque furto siue ipsius largientis consensu vel tacito, vel expresso, non, quòd tunc illi pauperi acquisitum sit ius aliquod ad eam eleemosynam; sed quia est expressè contra dantis intentionem, qui determinato illi pauperi eam indigentiam patienti, quem petens proposuit eleemosynam suam, non alteri erogauit; enim verò proposita explicataque indigentia, causa fuit principalis dandi, & elargiendi prædictam eleemosynam: deinde, quia nemo dubitat legatum relictum pauperibus carcere inclusis, orphanis, & in lecto iacentibus, aut pro fœminis maritandis non posse in aliorum pauperum vsum conuerti; quapropter absque licentia, & beneplacito eleemosynam dantis non potest illa alteri dari, cùm illa potest, nam cùm huiusmodi petens, & recipiens nullam potestatem in iure pro paupere acceptandi habeat, potest ex consensu dantis alteri applicari, & reuocari; ita Sanchez *lib. 1. de matrimonio, disput. 7. num. 10. & disput. 6. num. 16.* vbi docet probabilius esse donationem ob causam piam, vt reuocari non possit, non solùm ex iure ciuili, sed etiam ex ipsa donationis natura acceptione indigere, nec obstare donationem hanc censeri Deo fieri, qui vbique est præsens, & acceptat; quia licèt sit donatio causæ piæ, non fit immediatè, & directè Deo, sed homini propter Deum, vnde more humano debet fieri; quam opinionem tenent cum Sanchez Couarr. *in rubrica de testamentis 3. part. num. 13. initio, & tom. 1. var. cap. 14. num. 16.* Anton. Gomez *2. variar. cap. 4. num. 2.* Molina *lib. 4. de primogeniis cap. 2. num. 58.* Iulius Clarus *lib. 4. recept. verb. Donatio, quæst. 12. fine.* Rodriguez *tom. 1. summæ in 2. edit. cap. 95. num. 11.* & alij, quos allegat Sanchez. Licèt P. Molina *tom. 2. de iust. disput. 263. § incipienti, Felimis, tamen*, contrarium teneat, & probet ex fundamentis quæ apud illum videri poterunt.

Sanchez. Idem. Couar. Gomez. Molina. Iul. Clar. Rodrig.

Si verò nec nomen expressit, nec peculiarem necessitatem, qua specialiter moueretur eleemosynam porrigens; existimo cum eodem Sanchez *prædicto tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 30. num. 11.* posse eam alteri pauperi applicari, vel à petente, si verè est pauper, retineri, quia nulla speciali causa præter communem paupertatis ductus fuit donator ad eam elargiendam; cùm autem ex generali causa paupertatis eleemosynam largitur, non videtur ita eam præcisè dedisse, vt illius determinati pauperis sit, quem petens intendit, non alterius. 14. Sanch.

Vltimum dubium est, vtrùm absque transgressione voti paupertatis possint Religiosi cognato, affini, amico, vel propinquo suo obligato ex testamento, aut ex voto, vel Capellæ alicuius institutione ad tot, talésque Missas, eas promittere, & pro illius intentione dicere, absque vllo stipendio, & dependentia illius, sed merè gratis, & pro mera amicitia, beneuolentia, & charitate. Et ratio dubitandi est, quia sicut ex voti obligatione non possunt sibi aliquid acquirere quando sunt illius Religionis, cuius laudabile statutum habet, vt nec pro Missis, nec pro concionibus, aut ministeriis spiritualibus aliquid accipiatur, ita neque aliis. Dicendum tamen est posse huiusmodi Religiosos absque transgressione voti eas Missas dicere, & promittere ex mera charitate, & beneuolentia. 15. *An Religiosus Societatis possit promittere, & dicere tot Missas propinquo suo obligato ex testamento ad eas dicendas.*

Primò, quia gratis promittunt & gratis dicunt, & statuta Religionis de facto non impediunt hæc opera charitatis; quæ enim pro charitate introducta sunt, contra charitatem militare non possunt.

Deinde, quia per accidens est, quòd alter ex eo charitatis opere aliquid acquirat, quod enim voto paupertatis primò, & per se prohibetur, est ne Religiosus aliquid sibi acquirat, quod postea ex contractu aliquo formali, vel virtuali in alium refundat; siue sit amicus, siue propinquus, siue quicumque alius extraneus. Vnde cum huiusmodi Religiosi nihil priùs formaliter, vel virtualiter sibi acquirant, quod alteri donent, non est cur illis hoc denegemus: nec hactenus fuit talis intentio Religionis, vt eos ad id vellet obligare, ita docet expressè Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 28. n. 18. § Quarta conclusio*, addens id verum esse, etiamsi testator iuberet in testamento eleemosynam consuetam pro Missis dari, & fundamentum illius est; quia hæredes illi, Capellani, & loca pia, seu confraternitates, quæ tenentur quotannis, & ob annuos redditus ad aliquot Missas, illis cum eo onere relictas non acquirunt dominium illius pecuniæ ratione horum sacrorum, sed ratione tituli hæreditarij, legatarij, aut capellaniæ, & solùm virtute horum sacrorum eximuntur onere faciendi, aut iubendi fieri ea sacra illis titulis adnexo, & sic merè gratis ea fiunt, quamuis per accidens eximantur alij ea obligatione. Sanchez.

Ex dictis colligitur integrum quoque esse nostris Religiosis Societatis IESV, facere sacra ex mera charitate ad quæ Clerici priuati sui amici stipendio iam recepto tenentur, quæ ipsi Clerici facere nequeunt ob Missarum multitudinem, à qua se expedire non possunt, ita idem Sanch. allegatus *n. 24* & ad hoc nulla licentia Superioris indigent, vt expressè docet idem Sanch. *n. 22.* quia liberum illis est ea sacra, quæ ipsis supersunt, factis illis, ad quæ ex Religionis statuto tenentur pro quocumque offerre, nulla Superioris licẽtia petita, aut requisita. 16.

CAPVT

CAPVT VIII.

De furtis vxorum in maritos, soluuntur multa dubia.

SVMMARIVM.

Peccant mortaliter vxores, quæ maritis rationabiliter inuitis notabilem quantitatem donant, num. 1.

Vxor marito furans, aut mœcho donans, an teneatur ad restitutionem, & quam pœnam mereatur si cum mœcho etiam fugiat. ibid.

Limita, modò quantitas non sit admodum notabilis spectatis opibus, & facultatibus. num. 2.

Quæ quantitas sit notabilis respectu vxorum. ibid.

Potest vxor facere inuito, & prohibente marito eas eleemosynas, & donationes, quas aliæ suæ conditionis, & qualitatis faciunt. num. 3. & 4.

Quid si id faciat expressè prohibente marito, an tunc saltem peccet contra obedientiam marito debitam. num. 5.

Vxores habent ius per consuetudinem acquisitum ad donandum tantum, quantum aliæ suæ conditionis contradicentibus etiam maritis. num 6.

Vtrùm vxores de iure communi habeant plenum dominium, & administrationem earum rerum, quas acu, labore suo, & industria acquirunt, & quid de iure Lusitano. num. 7.

An possint eas eleemosynas moderatas, quas minutatim facere possunt, vno cumulo dare pauperi consanguineo suo. num. 8.

An etiam ijdem dare possint donationes remuneratorias, quas poterat personis bene meritis efficere, n. 9.

An vxor illa, quæ amplissimam dotem secum detulit, possit dare nutrici suæ ad dotem filiæ simul, 50. aut 60. aureos. Refertur opinio negatiua, num. 10.

Præfertur affirmatiua. num. 11.

Constituente marito absente aliquid pro victu, & vestitu vxoris, quicquid illa inde detraxerit, totum poterit liberè donare in vsus pios. num. 12.

Dare possunt vxores eleemosynas moderatas, imò etiam in non eleemosynas aliquid, vt auertant malum imminens maritis, idque illis contradicentibus. num. 13.

Possunt illæ à maritis prodigis, ebriis, ludentibus pecunias secretò auferre, vt in vsum familiæ conuertant. num. 14.

Item à maritis prudentibus inuitis possunt auferre, quæ fuerint necessaria ad regimen familiæ victum, & vestitum famulorum. num. 15.

Quid si mariti sint amentes. num. 16.

Quid possint dare maritis absentibus, quando eis nihil ad victum constituunt, aut vestitum, num. 17.

Quid possint vxores inuitis, & contradicentibus maritis, & mariti inuitis vxoribus donare parentibus, & fratribus suis egentibus, & an teneantur sic data in suam partem referre. n. 18. 19. & 20.

1. *Vxores quæ maritis inuitis notabilem quantitatem donant.* Molina. Nauarr. Lessius. D.Thom.

CERTVM est peccare lethaliter vxores, & teneri ad restitutionem, si mortalem quantitatem furto auferant à maritis ad donandum aliis, illis rationabiliter inuitis, ita communiter DD. Molina *tom. 2. de iust. disput.* 274. Nauarrus *in summa Lat. cap.* 17. *num.* 153. Lessius *lib. 2. c. 12. de iniur. fortun. dub. 14. n.* 82. D. Th. 2. 2. *quæst. 62. art.* 1. Ratio est, quia licèt vxor habeat dimidietatem bonorum, vt in Regno Lusitaniæ, vbi matrimonium contractu dimidietatis celebrari solet, tamen maritus habet vsumfructum omnium bonorum, & in huiusmodi vsufructu damnificari potest; quare tenetur vxor reficere huiusmodi damnum marito, si quod ei furto dedit, quam restitutionem, vel facere poterit marito ex bonis, si quę habet, de quibus ad libitum disponere potest, vel soluto matrimonio in suā partē valorem illius suscipere; secus de pupillo cùm aliquid à tutore furatur: is enim pupillus ad restitutionem non tenetur, licèt tutor administrationem bonorum pupilli habeat, quia tutor non administrat ea bona in suum commodum, sed in commodum ipsius pupilli, vt notant Lessius, & Nauarrus citati. Vxor marito aliquid furās, vt mœcho suo donet, tenetur illud restituere marito, & hæredibus mariti non restituente mœcho, primò enim obligatio restitutionis ad mœchum spectat, ad quem furti vtilitas spectauit, & in defectu illius tenetur vxor restituere: si verò vxor marito aliquid furans cum mœcho fugeret, cui bona à marito furto ablata dedit, v.c. pecunias, annulos, aliave bona, tunc quidem prædictus mœchus capitaliter puniri debet ob duplicatum furtum, nempe alienæ vxoris, & rei alienæ, est enim ipse fur geminus, & adulter nefarius, & ipsa quoque mœcha eadem pœna est afficienda, quia pœnam capitis demeretur ob adulterium; aliàs non probato adultero punienda erit illa exilio, aut alia pœna arbitraria iudicis. Ita Iodochus *in rubrica de furto, cap. 110. num.* 44. & 45.

Vxor marito furans, vt mœcho det. — *Aut cum mœcho fugiat.* — Iodocus.

In multis tamen casibus non peccabit vxor si à marito aliquid clàm furto accipiat.

2. *Limitationes. Prima. Quantitas notabilis respectu vxorum quæ.* Rebell. Lessius. P. Nauarra.

Primò, si quantitas non sit notabilis, spectatis opibus, & facultatibus; quæ autem quantitas sit notabilis, & ad mortale attingens respectu vxoris, non est facile assignare. Planè cùm plus dandum sit vxoribus, quàm filiis, & fortasse duplo maius, spectata ratione, vt notauit Rebell. 1. *p. lib. 3. q.* 15. *sect. 13. n.* 16. & nos suprà *c. 3. n.* 1. 2. & 3. diximus ex Lessio, & P. Nauar. *ibi* allegatis, non peccare filiosfamilias, communiter loquēdo, mortaliter, qui à patre diuite, habente, v.c. mille, vel duo millia ducatorum in annuales reditus, furatur duos, vel tres aureos, vt cum amicis honestè gaudeat, sequitur euidenter non peccare vxorem, quæ à marito sic diuite tantundē furto auferat, imò plus duplo, vt cum cognatis, & pigmentis suis ludat; si verò maritus non sit valde diues, sed mediocriter pecuniosus, vnum ducatum, vel ad summū vnum supra dimidium, quia *ibid.* diximus filios horum hominū posse furari clàm à parētibus absque peccato mortali furti dimidium ducatum plus, minúsve, & ratio postulat, vt aliquantulum plus demus vxoribus, quàm filiis, non enim ita rationabiliter censentur inuiti mariti erga illas; atque erga filios, spectata prudenti ratione.

Si autem maritus sit mechanicus pauper, pauper nobilis, & cui res sit angusta; crederē non peccare mortaliter contra furtum, si eo inuito quatuor, vel quinque Regales plus minúsve furetur, quamuis de hoc certa regula dari non possit; totū enim hoc negotium ad iudicium prudentis spectat, qui spectatis circūstantiis tēporis, loci, facultatū & oblata occasione id iudicabit. Planè ego dixi quod cēseo, si aliquis melius iudiciū tulerit, libēter illud sequar.

3. *Limitatio secunda.*

Secundò, non peccat accipiendo ea, quæ bona fide credit maritū sibi concessurū, si ab eo peteret.

Limitatio tertia.

Tertiò, si donet aliquid in extrema, aut graui necessitate, quia irrationabiliter maritus censeretur inuitus, si id prohiberet, cùm tunc ille ad id teneatur; in extrema autē quisque tenetur ex eo quod superest naturę, in graui, ex eo quòd superest statui: Lessius *tom. 1. lib. 2. c. 12. de iniur. furt. dub. 14. n.* 84. Lessius.

4. Quarta. Quartò, poteſt vxor facere inuito marito donationes, & eleemoſynas, quas aliæ ſuæ qualitatis, & æqualitatis in bonis ac fortunis facere ſolent, ſunt enim mariti irrationabiliter inuiti, ſi cõtrarium prohibeat; ita communiter DD Leſſius *tom.1.cap.12.lib.2. de iniuriis fortunarum, dub.14. num* 84. Syluester *verb. Eleemoſyna, quæſt.15.* Angelus *ibi num.7.* Molina *tom.2. de iuſt. diſput.274. §. Equidem.* Petrus Nauarra *lib.3. de reſt. cap.1. num.83.* Paludanus *in 4. diſt.15. quæſt.3. art.6.* Nauarrus *in ſumma Lat. cap.17. n.154.* Ratio eſt,

Leſſius. Syluester. Molina. P Nauarra. Palud. Nauar.

Primò, quia conſuetudo tribuit ius non ſecus, ac lex tribuit, vel priuilegium, quo iure non poſſunt mariti priuare vxores ſuas, etiam ſi velint.

Secundò, quia vxores non ſunt mancipia maritorum, ſed ſociæ, neque ſunt expertes adminiſtrationis familiæ, & bonorum; ſed compares, tametſi in ea parte maritis iuſta, & rationabilia præcipientibus ſint ſubiectæ; eleemoſynæ autem moderatæ, & ſecundùm alias ſuæ qualitatis vxores inordinatæ, aut immoderatæ eſſe non poſſunt.

Tertiò, quia mariti tenentur competenter alere vxores; nomine autem alimentorum veniunt eleemoſynæ, donationes moderatæ, honeſtæ recreationes, vt docent communiter DD. & ſpeciatim Molina allegatus, & Leſſius *lib.2. cap.26. de ludo, dub.5. num.37.* & Nauarrus *in Manuali Lat. cap.20 num.12.* & Sotus *lib.4. de iuſt. quæſt.5. art.5.* Vnde colligitur maritos eſſe irrationabiliter inuitos, ſi id prohibeant, & non teneri illas in conſcientia illis parere, quamuis contrarium expreſsè dicat D. Antonin. *2. part. titul.1. cap.19. §.1.* quem citat Nauarr. *in ſumma cap.17. num.154.* & non improbat, proindeque videtur ſequi, ſed immeritò, nam ſi certa portio aſſignaretur à iudice pro alimento vxoris, non ſolùm haberetur ratio in ea aſſignanda, victus, veſtitus, ornatus, & famulatus, ſed etiam eleemoſynarum & honeſtæ recreationis, ſecundùm alias ſuæ qualitatis, marito inuito, & nolente. Ex quibus colligitur maritos eſſe irrationabiliter inuitos, ſi contrarium prohibeant, & non teneri illas in conſcientia illis parere, nec peccare contra iuſtitiam, nec ad reſtitutionem teneri, ſi illis in hac parte non pareant, quia virtualiter per dotem quam maritis dederunt, emerunt ab illis huiuſmodi recreationes, eleemoſynas, & ſi nullam dotem attulerunt, iure matrimonij debent à maritis ali, & nomine alimentorum, eleemoſynæ quoque, & donationes veniunt, vt dixi, & præter DD. allegatos id ipſum etiam docet Medina *C. de eleemoſynis, quæſt. de quibus bonis eleemoſyna ſit facienda, §. Ex dictis.* Viguerius *Inſt. cap.12. §.2. verſu 5.*

Molina. Leſſius. Nauar. Sotus. D. Antonin. Nauarr. Medina. Viguer.

5. An autem vxores, ſi id illis mariti expreſsè prohibeant, peccent ſaltem contra obedientiam, dubitabit aliquis. Planè Molina *dicto tom.2. diſp.274. §. Equidem*, ait poſſe illas aliquando peccare contra obedientiam debitam maritis, non tamen dicit peccare de facto. Exiſtimo tamen, neque contra obedientiam peccare poſſe illas in re propoſita, quia iniuſtè præcipiunt mariti, ne efficiant id quod iuſtè facere poſſunt; ſi tamen excedant iuſtam moderationem, id quod prudens arbitrabitur, tunc non ſolùm contra obedientiam, ſed etiam contra iuſtitiam peccant, & reſtitutioni manebunt obnoxiæ: ſemper tamen Confeſſarij hoc illis debent reſtringere ſaltem ad pacem cum maritis conſeruandam; quia ſi ab illis prohibentibus maritis abſtineant, nullum cernitur periculum peccandi, quod facilè incurri poteſt, ſi non abſtineant, & præceptum mariti transgrediantur.

Molina.

Dices, vxores nullam omnino habent adminiſtrationem bonorum; ergo nullas omnino eleemoſynas, aut donationes etiam moderatas facere poſſunt contra expreſſam prohibitionem maritorum. 6. Obiectio.

Reſpondeo primò, quamuis verum ſit illas nullam habere bonorum adminiſtrationem, & totam hanc adminiſtrationem eſſe penes maritos; habere tamen ius ad has moderatas eleemoſynas faciendas per conſuetudinem acquiſitum, & præſcriptum, & ideo poſſe prohibentibus maritis tantundem in eleemoſynas donare, quantundem aliæ ſuæ qualitatis donant. Solutio prima.

Reſpondeo ſecundò illas liberam adminiſtrationem, quoad hanc functionem tantùm eleemoſynas faciendi moderatas, iuxta alias ſuæ qualitatis, earum rerum habere, quas per eleemoſynas donant. hoc enim virtualiter continetur in contractu matrimonij inter maritum, & vxorem celebratum, & virtute etiam hoc emerunt à maritis per dotem, quam attulerunt, ratione cuius tenentur mariti illas alere, & nomine alimenti veniunt etiam moderatæ eleemoſynæ, vt diximus, quòd ſi nullam dotem attulerunt, parum refert, quia hoc etiam virtualiter incluſum fuit in contractu matrimonij, & hoc etiá illis conſuetudo tribuit, vt patet. Solutio ſecunda.

Dices ſecundò, vxores plenum dominium, & adminiſtrationem habent earum rerum, quas acu, labore, vel induſtria acquirunt, arte, aut alia ſimili ratione, vt docet Bartol. *in l. Caio, ff. de aliment. & cibar. legatis*, gloſſa *in l. ſicut, ff. de oper. libert.* D. Thom. *2.2. à quæſt.32. art.8. ad 2.* Angelus *verb. Eleemoſyna, n.7.* Syluester *ibidem quæſt.5.* modò in his comparandis nihil ſubtraxerint de tempore ad regendam familiam neceſſario; ergo de his bonis donare, & eleemoſynas facere etiam immoderatas poterunt; ergo falſum eſt dicere illas carere omnino omni adminiſtratione bonorum; ſed ad hoc reſpondeo huiuſmodi authores locutos fuiſſe de iure communi, iuxta quod, quæ ab vxoribus hoc modo cõparantur, illarum ſunt, & quoad dominiũ. & quoad adminiſtrationẽ. At in Regno Luſitanię & Caſtellæ cùm lucra ſint cõmunia inter maritum & vxorem, & adminiſtratio bonorum ſit penes maritum tantummodo, cõputantur hæc bona cum bonis aduentitiis, in quibus vxores habent dominium, mariti verò adminiſtrationem. Vnde non poſſunt vxores maritis inuitis quicquam donare præter moderatas eleemoſynas, iuxta alias ſuæ qualitatis, vt ſuprà diximus. 7. Alia obiectio. D. Thom. Angelus. Syluester. Soluitur.

Nec obſtat caput, *quod Deo, 33. quæſt.5.* vbi D. Auguſtinus coniugatam alloquens, ita ait: *Nihil de tua veſte, de tuo auro, argento, vel quacumque pecunia, aut rebus illis terrenis tuis ſine arbitrio viri tui facere debuiſti*, loquitur enim *ibi* D. Auguſt. de donationibus immoderatis, vt optimè animaduertunt Molina allegatus *dicto tom.2. diſput.274.* & Petrus Nauarra *de reſt. cap.1. num.83.* & Nauarrus *in ſumma Lat. cap.17. num.154.* D. Auguſt. Molina. P. Nauarra. Nauar.

Quæſtio tamen eſt, an poſſint vxores eas eleemoſynas, quas minutatim moderatè facere poſſunt iuxta alias ſuæ qualitatis, congregare, vt ſimul, & cumulatim largiantur, vel parentibus egentibus, vel fratribus, aut aliis conſanguineis pauperibus, imò etiam extraneis. Reſpondeo ad hanc quæſtionem affirmatiuè: dummodo alias eleemoſynas interim non faciant, aut rariſſimè faciant. 8. Quæſtio. Solutio.

Primò, quia ordo charitatis poſtulat, vt conſanguinei pauperes aliis pauperibus præferantur.

Secundò,

Secundò, quia si licitum est eas facere minutatim, cur non licebit facere cumulatim; maximè, quia ratio postulat, vt aliquantulum liberalior sit manus erga consanguineos, quàm erga alios; quamuis id ægrè ferat alter coniux, dummodo excessus non sit multus, vna enim, & præcipua ex circumstantiis, quæ considerari debent adiudicandum quantum vxores sine consensu virorum donare possunt, aut viri sine consensu vxorum, indigentia occurrens suorum propinquorum.

9. Non possunt tamen donationes illas remuneratorias, quas aliquibus personis iuxta qualitatem suorum meritorum possunt efficere, conuertere in eleemosynas propinquorum.

Primò, quia huiusmodi donationes remuneratoriæ debentur ex debito quodam gratitudinis, quod cedit in honorem vtriusque coniugis, vnus autem coniux non potest iustè priuare alterum eo emolumento honoris.

Secundò, quia donationes remuneratoriæ possunt esse maiores spectatis meritis, quàm aliæ, tota hæc doctrina est Molinæ *tom. 2. de iust. disp.* 247. §. *Nonnulla tamen.* Molina.

10. *Dubium. Refertur opinio negatiua.* Dubitatum tamen fuit inter viros doctos, an vxor illa, quæ amplissimam dotem detulit, possit dare absque licentia viri sui quinquaginta, aut sexaginta aureos nutrici suæ ad dotem illius, vel eius filiæ, aut ob licitum alium titulum. Negat Nauarrus *in Manuali, cap.* 17. *num.* 155. etiamsi per partes daret, quando ab initio intendit ad eam summam peruenire. Ratio illius est, quia vxor non habet administrationem bonorum mobilium, aut immobilium, ac proinde, non potest donare tantam summam expressè id marito prohibente, cum Nauarro consentit Cabedo 1. *part. decisione* 106. *num.* 4 vbi dicit hoc procedere etiam si vir longiùs absit; nam etiam tunc id vxor non poterit efficere absque consensu viri, vel authoritate iudicis, qui potest eam illi dare in hoc casu, sicut potest licentiã dare ad contractus celebrandos cum alio. Ratio Cabedi est, quia cùm de iure Lusitano *in nouis Ordin. lib.* 4. *titulo* 7. §. *finali*, id tantùm concedatur viris, vxoribus è contrario denegatur, *cap. cùm illorum, de sent. excommun. cap. nonne, de præsumptionibus.* nam dispositio specialis firmat regulam in contrarium, *l. ius singulare, ff. de legibus.* Exceptio enim regulam firmat, iuxta communé Iurisperitorum pronunciatum. Nauar. Cabed.

11. *Præfertur affirmatiua.* Affirmandum est tamen cum Molina *tom.* 2. *de iust. disput.* 234. §. *Ex dictis*, quia est donatio remuneratoria ex parte vxoris, & ratio postulat, vt vxores etiam remuneratorias donationes faciant, modò non sint immoderatæ, attentis mariti facultatibus, & qualitate vxoris; quare si maritus his attentis potest has donationes remuneratorias efficere, cur non etiam poterit vxor eas nutrici suæ efficere; præsertim si matrimonium contractum fuit per contractum dimidietatis, imò quamuis fuerit celebratum per contractum dotis, & arrharum, quando sunt alia dona lucrata communia vtrique coniugi, de iisdem hæc donatio fieri poterit, cùm sit honesta, & maritus non possit iustè priuare vxorem decore huius honestatis, cùm in illum etiam redundet, refundatúrque; quamuis igitur non sint laxandæ habenæ plus iusto vxoribus, imò restringendæ, attamen si illæ se ab aliis licitis contineant, vt eam summam nutrici suæ donent, aut alteri personæ ob gratitudinis remunerationem; tam amplam dotem afferre potuit vxor, & tam copiosas habere facultates, vt dubitandum non sit posse id donare, vel per partes, vel simul, sic Molina allegatus. Et ad fundamentum Cabedi & Nauarri respondet id procedere in aliis donationibus, quæ attentis facultatibus immoderatæ sunt, & quæ non sunt remuneratoriæ, nec titulo eleemosynæ fiunt, vt patet. Præterea fundamentum Cabedi procedere potest in foro externo, non interno, de quo loquimur. Hactenus de eleemosynis egimus.

Quintò, quando maritus pro victu, aut vestitu absens, vel præsens certum quid vxori deputat; si illa exinde parciùs viuendo, aut vestiendo aliquid subtrahit, totum id poterit in pauperes erogare absque licentia mariti, vt docet Nauarrus *cap.* 17. *num.* 154. *fine*, & Paludanus *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 3. *art.* 6. *conclus.* 2. Molina *tom.* 2. *de iust. disput.* 274. §. *finali.* 12. *Limitatio quinta.* Nauar. Palud. Molin.

Sextò dare possunt contradicentibus maritis ad vitandum damnum maritorum temporale, vel spirituale, largiendo eleemosynas moderatas, vt Deus conuertat maritos, & ne illos puniat ob flagitia, quæ committunt. Sic Abigail 1. *Regum* 25. fecit, vt patet ex historia sacræ Paginæ, quæ eo insciente, & contradicente cibos obtulit Dauid, vt damna mariti auerteret; ita docent communiter Authores, Nauarrus *in Manuali Lat. cap.* 17. *num.* 154. nam tunc vtilissimè gerunt negotia maritorum, nec rationabiliter illi possunt esse inuiti. 13. *Sexta.* Nauar.

Septimò, furtum non committunt si pecunias secretò auferant à maritis, prodigis, ebriis, dissipatoribus, ne illas in ludis, & comessationibus profundant, vt eas postea in vsum familiæ conuertant. Toletus *lib.* 5. *summæ*, *cap.* 15. *num.* 3. §. *Tertia.* Nauarrus *cap.* 17. *num.* 154. *in fine.* Molina *tom.* 2. *de iust. disput.* 274. §. *Hac eadem ratione.* Syluester *verbo Furtum*, §. 15. sic non furatur ille, qui ab amente ensem aufert, ne illo aliquem percutiat, & vendit vt in vtilitatem illius conuertat, nec qui vinum effundit, chartas rumpit, taxillos proiicit, ne alter inebrietur, & inordinatè ludat, nulla enim harum ablationum furtum erit, quamuis inuito domino fiat, quia non est ablatio iniusta, sed iusta, & secundùm regulas charitatis facta, vt pulchrè docet Toletus allegatus, & Syluester *verb. Furtum*, §. 15. 14. *Septima.* Tolet. Nauar. Molin. Syluester.

Octauò, nec furtum committunt, sed licitè faciunt, si ad domus regimen, ad victum, vestitumque familiæ, aut pro famulorum medicamentis aliquid à maritis auferant; quia illi non possunt hæc iustè negare, sic docet Lessius *tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 12. *de iniuriis fortunarum, dub.* 14. *num.* 85. Nauarra *cap.* 17. *num.* 154. *in fine.* 15. *Octaua.* Lessius. Nauarr.

Nonò, si maritus est amens, vel fatuus tunc enim ad ministratio bonorum omnium ad vxorem, non ad maritum pertinet, nisi aliter prouisum sit à iure, vel à magistratibus. Nauarr. *in summa Lat. cap* 17. *num.* 154. Molina *tom.* 2. *de iust. disput.* 174. §. *Deinde quando.* 16. *Nona.* Nauarr. Molin.

Decimò, si maritus sit absens, quia tunc etiam pertinet ad vxorem administratio bonorum, nisi aliter à marito prouisum sit ante discessum; putat tamen Nauarrus *in Manuali Latino*, *cap.* 17. *num.* 154. non posse vxores in his duobus casibus nono, & decimo plus donare absque furto, quàm mariti ipsi præsentes, & rationis compotes dare consueuerant; sed fallitur, quia consuetudo maritorum illis legem constituere non potuit, & 17. *Decima.* Nauarr.

& quia cùm tota bonorum administratio ad illas tunc spectet, poterunt quidem secundùm suam prudentiam administrare & donare, prout ratio illis dictauerit, ita Lessius allegatus *num.86*. Paludanus *in 4.dist.15.quæst.3. art.3.* Syluester *verb. Eleemosyna, quæst.5.* Angelus *ibid.num.7.*

Lessius. Palud. Syluester. Angel.

18. *Vxores quid possint donare parentibus, maritis inuitis, & quid mariti, inuitis vxoribus.*

Age dum veniamus ad ea quæ possunt vxores donare pauperibus parentibus, contradicentibus maritis; in primis conueniunt Doctores, si pater, aut mater vxoris alicuius viri (idem de parentibus mariti respectu vxoris) sint pauperes, & miserè viuant, posse vxorem inscio, imò contradicente marito, & maritum contradicente, ac inuita vxore illis succurrere, si illa aliunde ex suo commodè ali non possunt.

Primò, quia de iure naturali est, vt patres filios & filij parentes alant, quando illi de suo, aut aliunde ali non possunt; siue filij sub illorum potestate sint, siue non sint, & siue sint legitimi, siue naturales, & liberi vicissim alere simili modo tenentur parentes (exceptis causis in quibus se ad inuicem possunt exhæredare) vt habetur *in l. si quis à liber. & sequentibus, ff. de liberis agnoscendis, & l. vltima, §. ipsum autem, C. de bonis quæ liberis.* quod verum est, etiam si filia sit coniugata; nam matrimonij contractus impedire non potest mutuum hoc & naturale debitum inter parentes & liberos; quare filia inuito marito, & occultè, si palàm faciens iurgium orietur, & filius inuita vxore, possunt huiusmodi debitum exoluere.

Secundò, quia licèt vxores teneantur obedire maritis, id quidem est, quando licita, & iusta præcipiunt; hîc autem iniusta & illicita præcipiunt, si hoc illis prohibeant, cùm præcipiant id quod est contra ius naturæ; ita communiter Doctores. Molina *tom.1.de iust.disput.228.§. Quintus effectus patriæ potestatis est; & tom. 2. disput. 274. §. Nonnulla tamen sunt obseruanda, ad medium.* Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 14. num. 84.* Corduba *quæst. 125.* Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 159.* & alij communiter.

Molin. Lessius. Cordub. P.Nauarra.

19. *Dubium.*

Solum dubium est inter Doctores, an teneatur maritus, quæ sic expenderit contradicente vxore, & vxor, quæ sic, contradicente marito, erogauerit post mortem vtriusque in suam partem referre; qua de re bipartita est opinio.

Opinio prima.

Primam, quæ affirmat, tuentur Lessius & Petrus Nauarra allegati ex eo fundamento, quòd vterque parentem suum de suo alere tenetur; illud autem solùm illorum dici potest, quod ad tertium, quartúmve illorum pertinet, quia de hoc tantùm post mortem liberè & sine iniuria filiorum disponere possunt, vt patet, præcipuè in Regno Lusitaniæ, & Castelliæ.

Secunda probabilior. Molin.

Probabilior tamen est opinio Molinæ *tom. 2. de iust.disput.274.§.Nonnulla*, quæ asserit id quod ita insumptum fuit de communibus bonis vtriusque coniugis esse soluendum, si matrimonium contractu dimidietatis fuit celebratum; si verò arrharum, & dotis, soluendum esse de bonis communibus superlucratis, si quæ sunt ab illis constante matrimonio acquisita; si verò non sunt, debere illum coniugem, id quod ita cum parente insumpsit, in partem, quæ illi dissoluto matrimonio contingit, assumere, & in hoc tantùm casu cum prima opinione, consentit Molina, cuius sententia mihi omnino placet, quia tunc sicut obligatio succurrendi parentibus, ita, & onus computandi in partem suam, in vtrumque recurrit, vt patet. An autem maritus, & vxor teneantur soluto matrimonio ea quæ minutatim in eleemosynas dederunt, accipere in partem suam, dicemus *cap. sequenti, num.11.*

Si fratres, vel sorores vxoris, aut mariti similiter egeant, probabile est posse vnumquemque illorum altero inuito illos alere, cùm de suo ali non possunt, vt nos latè probauimus *in 4. Præcepto huius operis*, & ita docent Lessius citatus *num. 89.* Petrus Nauarra item allegatus *lib. 3. cap. 1. num. 161.* iure enim communi maritus, & vxor tenentur fratribus, & sororibus alimenta præstare, cùm indigent, & proprio labore, & industria ali non possunt, vt docet glossa *in l. qui furtum, ff. vbi pupillus educari debeat*, & patet ex *l. mutus, ff. de iure dotium*, vbi id expressè habetur, & hac de re nullus omnino dubitat.

20. *Quid fratribus, vel sororibus vxoris, aut mariti.* Lessius. P.Nauarra.

CAPVT IX.

De furtis maritorum in vxores; soluuntur multa dubia.

SVMMARIVM.

HACTENVS de furtis vxorum in maritos, nunc de furtis maritorum in vxores agendum est. Dico igitur, si maritus bona dissipet sibi, & vxori communia in vsus meretricios, & largas donationes ea profundens sine consensu vxoris, tacito, vel expresso, iniuriam facit vxori pro sua parte illam damnificádo, ac proinde soluto matrimonio, tenetur ille, vel illius hæredes ad

1. *Maritus bona communia sibi, & vxori dissipans.*

ad restitutionem vxori, illiúsve hæredibus faciendam; &, si vxor difficultatès metuit in comparando sibi debita, potest licitè occulta compensatione vti, accipiendo de bonis mariti tantum, quantum ex suo, se inuita, dissipauit, & ea summa detracta, iurare coram iudice, ea tantùm esse bona mobilia, quæ ex marito suo defuncto mansere, & nulla alia extare; nam cùm debita computentur in bonis defuncti, non falsò, sed verè iurat, & ad formalem iudicis intentionem respondet, ideo enim iudex sub iuramento illam interrogat, vt detractis debitis, de reliquo partitiones fiant, & vnicuique seruetur suum; ita docet Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 14. num. 87.* Petrus Nauarra *lib. 3. cap. 1. num. 114.* patétque ex ratione, nam si contractu dimidietatis matrimonium celebratum fuit, dimidium bonorum post mortem viri spectat ad vxorem, quia bona erant vtrique communia: si autem contractum fuit per contractum dotis, & arrharum, dimidia pars bonorum in matrimonio acquisitorum ad vxorem etiam spectat, & sic ea rationabiliter inuita, irrationabiliter pro parte sibi attingente profunduntur, in qno maximè damnificatur; qui autem alteri est causa efficax iniusta damni, tenetur illud ei restituere, vt patet ex *cap. si culpa, de dolo & damno dat.*

Lessius. P. Nauarra.

2. Hæc doctrina est certa, sed videtur contra Nauarrum *in manuali Lat. cap. 17. num. 55.* vbi docet maritum peccare lethaliter, non tamen ad restitutionem teneri pro parte vxoris, & citat pro se Ioannem Lupum *in rubrica de donat. inter vir. & vxorem.* Fundamentum Nauarri est, quia non censentur lucra nisi illa quæ tempore mortis inueniuntur, reliqua verò potuit maritus benè, vel malè, iustè, vel iniustè administrare absque obligatione restitutionis, quia ad illum dum viueret, summa rerum administratio spectabat.

3. Sed hæc opinio Nauarri non placet, & communiter reiicitur.

Primò, quia vxor re vera acquirit dominium istorum bonorum, vbi primùm illa acquiruntur à marito, sicut in omni contractu Societatis singuli socij acquirunt dominium lucri pro parte sibi contingente, vbi primùm aliquid lucratum fuerit, & quamuis administratio apud virum sit, tamen si iniustè administret, & profundat, ad restitutionem tenetur, subsunt enim illi bona quoad rectam administrationem, non quoad malam.

Secundò, quia in bonis aduentitiis filiorum, in quibus filiifamilias habent dominium, patres verò vsumfructum, & liberam administrationem, si parentes aliquid de ipsis bonis profuderint, tenentur illud restituere filiis in conscientia, iuxta omnes Doctores, imò hæc est vna ex causis ob quam filiusfamilias potest implorato iudice priuare parentem libera illorum administratione, vt suprà diximus, & patet ex nostris ordinationibus nouis *lib. 4. titulo 98.* ergo etiam tenebitur maritus ad restitutionem vxori faciendam, pro parte illorum bonorum acquisitorum, quæ ipse iniustè profuderit, non obstante summa illorum administratione, quam habet. nam maritus non habet ius administrandi nisi in suum, & vxoris commodum; ergo si aliter facit inuita vxore, illam iniustè lædit, & pro ea læsione ad restitutionem tenetur.

Tertiò, quia alioqui si maritus faceret notabiles donationes absque consensu vxoris, non teneretur illas in suam partem soluto matrimonio computare; & tamen teneri affirmat Nauarrus; quare miror certè quomodo hoc affirmando, illud audeat negare, cùm par vtrobique ratio videatur.

Quartò, quia opinio Nauarri non potest in nostro Regno Lusitaniæ sustineri, vbi ipso iure omnia bona mariti, & vxoris communicantur, quamuis enim in hoc Regno donatio remuneratoria moderata facta de mobilibus à marito, etiam sine cōnsensu vxoris valeat, vt habetur *in noua Recopilat. lib. 4. titulo 64. fine*, quoniam apud maritum tota est bonorum administratio, & potest solus alienare mobilia, non tamen immobilia; at si mobilia iniustè, & absque consensu mulieris alienauerit, tenetur postea in conscientia partem vxori soluto matrimonio restituere, in qua illam damnificauit, & læsit, vt docet idem Nauarrus *in cap. 17. num. 155.* & id tanquam verum, & indubitatum supponit Lessius citatus *num. 87.* imò tenetur efficere, vt id vxori innotescat, quo in diuisione reparetur, iuxta eundem Nauarrum, si timeat post mortem suam, eam se commodè non posse reparare, & ideo consequenter, & benè docet etiam Nauarrus *loco citato*, donatarium, seu accipientem, qui credit maritum id non manifestasse vxori, nec illam clàm accepisse ex parte contingente marito id, in quo ab illo læsa, & damnificata fuit, teneri eam admonere, vt sibi mutua compensatione prouideat, quæ doctrina plana est, & vera, & ex qua euidenter patet contrarium sibi fuisse Nauarrum.

Nauar. Lessius.

Hinc etiam sequitur, si maritus ludo aliquid immodicum perdidit, damnum marito & vxori censeri commune, si de consensu vxoris ludum exerceat, secus si absque illius consensu ludo operam dederit immoderato, quia ludus est contractus fortuitus quo potuit perdere, & lucrari, vnde etiam communia debent esse lucra, & damna, nisi fortè vxor nollet ludo consentire; neque enim tenetur illa consentire, cùm videatur per illum consensum rem suam periculo dissipationis exponere, ita docet Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 14. num. 88.* 4.

Maritus immoderatè ludens cum consensu, & sine consensu vxoris.

Lessius.

Possunt tamen, vt dixi, mariti de iure Lusitano *in nouis Ordinat. lib. 4. titulo 64 ad finem*, validè vendere, & alienare bona mobilia sine expresso vxoris consensu, & pecunias distrahere, ea tamen conditione, & lege, vt soluto matrimonio, quicquid illi alienauerint sine vxoris consensu, teneantur in suam partem suscipere, quod tamen locum habere non poterit in donationibus remuneratoriis, neque in eleemosynis moderatis, quas ipse maritus poterit efficere sine consensu vxoris, quin in suam partem, soluto matrimonio, eos teneatur referre. hæc *ibi* expresè dicuntur, & idipsum docet Molina *tomo 2. de iust. disput. 275.* nam si vxor, vt *capite præcedenti* diximus, potest, inuito marito, eleemosynas, & donationes remuneratorias moderatas efficere iuxta alias suæ conditionis, & qualitatis, maiori cum ratione maritus id poterit efficere, cùm ad eum spectet bonorum omnium administratio. 5.

Molina.

De iure etiam Lusitano *lib. 4. noua Ordinat. tit. 66.* si maritus quicquam concubinis dederit, vel alteri cui turpiter sit affectus, siue mobile, siue immobile illud sit, potest vxor illud repetere in iudicio, & res sic petita tota est in solidum vxo- 6.

De bonis quæ maritus dat concubinis.

ris, & quoad vſum, & quoad dominium, quam quidem litem intendere poterunt vxores toto vitæ tempore ipſis cõcubinis dum fuerint ſub poteſtate virorum; ſi autem vel per mortem virorum, vel alia via ſeparatæ fuerint, eam tantùm intendere poterunt intra quatuor annos completos à die ſeparationis, mortua verò vxore filij, vel filiæ, aliíve aſcendentes, vel deſcendentes eam litem intendere poterunt concubinis intra eoſdem quatuor annos, non vltrà.

7. Neque in conſcientia tenentur vxores illarum rerum, quas ſic de poteſtate concubinarum ſuorum maritorum iudicis imploratione extraxerint, pretium ſoluere ipſis concubinis, niſi eis liquidò conſtet prædictas concubinas eas emiſſe à maritis ſuis, vero pretio. nam quamuis in foro externo abſoluantur vxores ab hac pretij reſtitutione, vt patet ex nouis ordinationibus *loco citato*, propter præſumptionem, qua præſumunt leges maritos in damnum, & præiudicium vxorum eas alienaſſe, gratiſque dediſſe ipſis concubinis; tamen conſcientia eſt tribunal veritatis, & præſumptio non debet veritati præualere, & idem dicendum eſt, ſi maritus eaſdem res oppignorauit iiſdem concubinis, ob aliquod pretium; reſtituto enim pretio poterit in conſcientia vxor rem oppignoratam à concubina ſui mariti vindicare, idem enim dicendum eſt de vindicatione rei emptæ, & oppignoratæ pretio, cùm par ſit ratio vtrobique, vt patet.

8. Quando matrimonium contractum fuit per contractum dimidietatis, tenentur viri in conſcientia ſoluto matrimonio poſt mortem ſuſcipere in partem ſuam quicquid concubinis de huiuſmodi mobilibus, aut immobilibus donarunt, & hoc animaduertant Cõfeſſarij; & ita docet optimè Molina *tom. 2. de iuſt. diſput. 275.* & Gama *deciſione 226.* ex quo patet non teneri concubinas reſtituere in conſcientia ea quæ per blanditias à viris vxoratis accepere ante latam ſententiam, ſi illi velint ea accipere in partem ſuam, vt tenentur accipere; teneri verò ſi eis certò conſtet maritos, quorum fuerunt concubinæ, ea in partem ſuam non accepiſſe. In dubio autem, an acceperint, vel non acceperint, præſumendum eſt accepiſſe, & illos obligationi conſcientiæ ſuæ ſatisfeciſſe, cùm in hora mortis nemo præſumatur propriæ ſalutis & obligationis immemor. quare dum eis id non conſtat, non ſunt in conſcientia obligandæ. *Molina. Gama.*

9. Quando autem maritus, & vxor contraxerunt per contractum dotis, & arrhatum, ideſt, vt ſoluto matrimonio vnuſquiſque exeat, vel illorum alter cum dote, & arrhis, ſi filij non ſint ſuperſtites, tunc quidem videndum eſt, an aliqua ſint lucra, & bona ab illis acquiſita conſtante matrimonio, & tunc ſi huiuſmodi bona dentur, tenetur in conſcientia concubina reſtituere dimidium illius, quod pertinebat ad vxorem illius, cuius ipſa fuit concubina in eo caſu, quod ei conſtet amaſium ſuum ſoluto matrimonio id in partem ſuam non accepiſſe, quia cùm huiuſmodi bona conſtante matrimonio acquiſita, marito, & vxori ſint communia pro ſua parte, vxor cauſa illius iniuſtè fuit damnificata; ſi verò nulla ſint bona communia, nihil tenetur reſtituere ipſa concubina, modò id non impediat quominus vxor ſuam dotem integram, & arrhas promiſſas accipiat, aliter tenetur, ita docet Molina *tom. 2. de iuſt. diſput. 275. §. Non dubito.* *Molina.*

Idem quod hactenus dictum eſt de concubina, dicendum etiam eſt de amaſio, quando aliquid ab aliena vxore ſimiliter accepit, nam tunc ipſe amaſius in defectum tantùm amaſiæ tenetur reſtituere marito illius partem illi contingentem, vel hæredibus mariti in eo caſu, quo credit eam non accepturam id in ſuam partem, vt docet Molina *citatus*, viuente tamen vxore mœcha, ſi mœcha noluerit marito ſuo id quod mœcho dedit, reſtituere, tenetur ipſe mœchus illud primo reſtituere, quia ad illum ſpectauit vtilitas rei, vt patet. 10. *Amaſius.*

Similis dubitatio eſt, an parentes teneantur computare in partem, de qua liberè poſſunt diſponere eas eleemoſynas, & donationes, quas minutatim faciunt, & ita in Regno Luſitaniæ, an de tertia, & in Regno Caſtellæ de quinta bonorum parte detrahendæ ſint, de qua ſolùm diſponere liberè poſſunt, qua de re tres opiniones inuenio. 11. *Dubium.*

Prima affirmat. Probatur ex *l. 28. Tauri, hodie 12. titulo 6. lib. 5. recopilationis*, quæ præcipit ne parentes in vita, vel in morte aliquid diſponant, niſi de ſuorum bonorum quinto, de quo liberè diſponere tantùm poſſunt, iuncta *l. 30. Tauri, hodie 13. eodem titulo*, decidenti omnes donationes gratioſas de quinto extrahendas eſſe; & confirmari poteſt hæc opinio, quia parum intereſt filiorum, ſi parentes per magnam quotam ſimul, ſiue minutatim diſponant liberaliter, cùm æquè hac, vel illa via lædantur, & minus habeant in bonis, præſertim, quia in rebus concernentibus iuſtitiam, minima etiam attenduntur, vt probat Pinellus *in rubr. C. de reſcind. vendit. num. 8. & 28.* nam vbi agitur de læſione & iure alterius, in minimis etiam eſt habenda, & ideo hanc opinionem defendit Tello *l. 28. Tauri, num. 9.* *Opinio prima.* *Pinellus.* *Tello.*

12. Secunda aſſerit, ſi exceſſus ſit modicus, ita vt filij parum grauentur in legitima ex donationibus minutis toto vitæ tempore factis, non eſſe hoc detrahendum minuendúmque ex tertia, vel quinta bonorum parte parentum; ſecus ſi fuerit notabilis exceſſus, quod iudicio prudentis committitur, ita docet Gregorius Lopez *l. 8. titulo 4. part. 5. verb. Enuida.* Guttierr. *2. practica quæſt. 68. num. 2.* licèt dicat in rigore iuris veriorem eſſe priorem ſententiam, ex conſuetudine tamen, & æquitate hanc eſſe tenendam, & eam etiam probat Emanuel Rodriguez *tom. 1. ſummæ, edit. 2. cap. 92. num. 6.* *Opinio ſecunda.* *Lopez. Guttier.* *Rodrig.*

13. Tertia & omnibus probabilior, ac præferenda docet donationes, & eleemoſynas prudenter factas pro modo ſubſtantiæ, & pro qualitate perſonæ, & quas, his attentis, & conſideratis, poſtulat recta ratio, & bonorum adminiſtratio fieri; non teneri parentes in ſuam partem computare, ſoluto matrimonio, ſed pertinere ad ſumptus ordinarios, & rectam bonorum adminiſtrationem. Secus ſi prudentiæ limites excedant, nam cùm pater verus, ac legitimus adminiſtrator bonorum ſit, arcendus non eſt ab his, quæ recta, & prudens bonorum adminiſtratio poſtulat, ita docet Sanchez *tom. 1. de matrimon. lib. 6. cap. 38. num. 11.* Angulus *de melioram. l. 12. gloſſa 1. num. 26.* Molin. *tom. 2. de iuſt. diſp. 282. §. dubium eſt*, vbi rectè animaduertit plus poſſe aliquantulum donare parentes minutatim, quàm ſimul, & vno cumulo, & hanc opinionem appellat probabilem Gutierrez *2. part. quæſt. 68. fine.* *Opinio tertia, & probabilior.* *Sanchez.* *Angul. Molina.*

Aliqui

Aliqui temperant, nisi donationes modicæ, & minutatim factæ alicui fierent ex filiis, & vltra eas postea in Lusitania in tertio, in Castella in quinto prędictus filius donetur à patre. sic Matienzo *lib. 5. recopil. tit 6. l. 12. glossa 3. num. 3.* Gutierrez *allegatus*, & Angulus *de melioram. l. 12. glossa 1. n. 26.* Sed non video, inquit Sanchez *citatus*, & benè, huius limitationis solidum fundamentum, si enim illas minutas donationes potest facere extraneo absque obligatione computandi eas in tertiam, quintamve suorum bonorum partem; cur non etiam filio, cur enim filius peioris conditionis erit, quàm extraneus.

Matienz. Gutier. Sanch.

14. *Soluũtur argumenta primæ opinionis.* Nec argumenta pro aliis opinionibus adducta vim aliquam habent; nam leges illas citatas pro prima sic rigorosè loquentes, mitiùs vsus est interpretatus, modò ac via à nobis exposita numero præcedenti, ne scilicet multum curetur de modicis donationibus prudenter à parentibus factis, cùm id pertineat ad rectam administrationem bonorum, & familiæ, nam alioquin opera charitatis impedientur, vt patet, neque enim damnum aliquod considerabile datur, nec ita sentitur minutatim dando. Licèt enim vbi agitur de læsione alterius contra iustitiam data, ad minima etiam attendendum sit, vt restituantur; id quidem verum est, vbi quis non est verus bonorum dominus, sed merus administrator, vt Prælatus Religionis in illicitis, secus in vero domino, qualis est pater.

15. *De donationibus remuneratoriis.* Hoc tamen non tollit, quominus parentes possint efficere donationes remuneratorias, moderatas quidem & rationabiles, attenta bonorum facultate, & qualitate personarum donantis, & donatarij; attentisque obsequiorum meritis, ne parentes ingrati sint erga suos benefactores; petit enim recta ratio, vt huiusmodi donationes moderatæ fiant, secus quando fuerint magnæ, & quas nec recta ratio, nec administratio postulat, nec consuetudo permittit, tunc enim tenentur parentes prædictas donationes accipere in eam partem, de qua post mortem liberè possunt disponere, vt optimè notat Sanchez *tom. 2. de matrim. lib. 6. disp. 38. num. 11. post medium.*

CAPVT X.

De furtis vasallorum in Principes.

SVMMARIVM.

Quid senserint aliqui authores circa quantitatem ad mortale requisitum in furtis vasallorum erga Principes. num. 1. & 2.

Quæ sit vera quantitas ex indicio authoris. num. 3.

Quæ respectu Reginæ. num. 4.

Vtrùm vasallus à Rege suo, vel Principe læsus possit ex vectigalibus illius, publicanis etiam locatis sibi occultè recompensare, quando aliter non potest. num. 5. & 6.

An agricola possit sibi eam recompensationem facere de decimis sui Abbatis alteri locatis, quando ab illo suum debitum aliter commodè recuperare non potest. num. 7.

Quæ quantitas respectu filiorum Regis, & Principum sit mortalis. num. 8.

1. *Quantitas ad mortale requisitum in furtis vasallorum erga Principes.* De furtis vasallorum in Principes, & Reges non facilè est prudentiali iudicio mortalem quantitatem definire. Rebellus *1. part. lib. 3. quæst. 15. sect. 3. num. 21.* multa asserit, & tandem resoluit quartam partem vnius aurei, respectu Regis, & Principis esse mortalem, & ibi dicit peccare mortaliter Reginam, quæ furatur à Rege eo inscio decem aureos: rigorosus planè arbitrator in Reginas. Fundamentum illius est, quia prior quantitas sufficit in Regia curia ad cibum vnius diei, decem verò aureis miles ali potest duobus mensibus pro maxima Regni vtilitate pugnans; sed nimis scrupulosus homo est.

2. Flamma. Hieronymus Flamma *3. part. method. cap. 9. §. vnde respondemus*, putat vnum argenteum esse quantitatem mortalem respectu etiam potentissimi Regis, cum illo consentit Tolet. *lib. 5. cap. 16.* asserens vnum, vel duos regales esse mortale furtum horum Principum respectu.

Tolet. Sotus.

Sotus *lib. 5. de iust quæst. 3. art. 5. §. ad 3.* initio, insinuat duos, aut tres ducatos, quamuis ille nihil certum definiat, sed tantùm asserit dari respectu Regum, & Principum minimam quantitatem; & postea gratia exempli addat, v. c. duos, vel tres ducatos aureos.

3. *Quæ sit vera quantitas ex iudicio authoris.* Difficillimum planè est certam quantitatem definire, cùm enim hoc ex variis circunstantiis pendeat, & prudenti arbitratu hominis, quisque suum arbitratum facile poterit aliorum arbitratui præferre. Dico tamen mihi videri quantitatem vnius ducati supra dimidium, & ad summum duos ducatos mortale esse peccatum in furto vasallorum respectu Regis, & Principis; hæc est Soti suprà allegati, & aliorum, quos retulimus *cap. 1. num. 18.* vbi id latiùs probauimus. Suarius tamen *tom. 3. de Relig. lib. 8. cap. 6.* & Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 35.* Angelus *verb. furtum, §. 33.* & Maior. *in 4. dist. 15. quæst. 25. col. 1.* quantitatem vnius ducati pro mortali peccato in furto respectu Regis, ac Principis assignant; sed nostrum iudicium videtur bonum, cùm hæc quantitas nec magna, nec parua, sed iusta videatur respectu illorum: spectata enim liberalitate Principum, qui vasallos suos instar filiorum solent deamare, non videtur minor hac quantitate assignari posse: nam hoc bonum in se est alicuius momenti, & entitatis, & licèt respectu liberalitatis Principis exiguum videatur, tamen non est minimum respectu obligationum Principis, isto enim stipendio miles vnus dimidio mense militat.

Suar. P. Nauarra. Angelus. Maior.

4. *Quæ respectu Reginæ.* De Regina existimo non peccare mortaliter si mille ducatos, imò etsi sit Regina Hispaniæ, bis mille insciente Rege, & absque licentia illius donet, solent Reges erga Reginas vxores suas liberaliores esse, imò & liberalissimi. Excipe tamen, modò Rex non sit aliqua vrgenti necessitate oppressus, in qua pecuniis iisdem egeat ad bonum commune Regni sui conseruandum, sed hæc omnia prudentis arbitrio committuntur, qui spectatis omnibus circunstantiis, quod sibi iustum visum fuerit, iudicabit.

5. *Vasallus à Rege suo, vel Principe læsus.* Vidi sæpe dubitari, vtrùm vasallus à Rege, vel Principe suo læsus possit ex vectigabilibus illius, publicanis etiam locatis sibi occultè compensare, quando aliter, & aliunde non potest. Et respondendum iudico affirmatiuè: ita docent communiter Doctores. Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 248.* Syluester *verb. Gabella 3. quæst. 9.* Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 33. de tributis & vectigalibus, dub. 15. num. 75. fol. mihi 388.* Molina

P. Nauarra. Syluester. Lessius. Molin.

lina *tom.2. de iust. disput. 664. num.20.* Ratio est, Primò, quia Rex non locauit publicanis dominium illorum vectigalium, sed solùm ius exigendi illa, & quandiu dominium rei manet sub illius dominio, obnoxia manet restitutioni.

Secundò, quia publicani semper minoris conducunt ea vectigalia propter fraudes, & sciunt optimè, aut scire debent, ea esse obnoxia huiusmodi restitutionibus: tandem quia Rex non potest vendere, locare, aut oppignorare bona suorum vasallorum citra vrgentissimam necessitatem, illis inuitis, neque enim bona, aut æs alienum computantur cum propriis.

6. *Obiectio.* Dices: ergo licebit mihi ab vsufructuario mei creditoris, v. c. ab emphyteuta fructus clam accipere, cùm dominium directum semper maneat apud meum creditorem, & in emphyteusim tantùm tradiderint vsusfructus rei. *Soluitur.* Respondet Petrus Nauarra citatus, esse diuersam rationem vtrobique, & ideo nullo modo id posse fieri. nam ipsi fructus prædiales nascuntur sub iusta possessione emphyteutę siue vsufructuarij; at verò redditus Regales siue sint iura, siue census, siue decimæ, siue alia tributa, non nascuntur cùm ex Rege & non ex prædiis sint percipiendi & eo ipso quòd debiti erant nunquam fuerunt sub dominio; vel illius possessione iusta Regis, vel publicani.

7. *Agricola.* Ex hoc principio inferes, & benè, posse etiam agricolam ex decimis sui Abbatis etiam alteri locatis sibi compensare occultè, si Abbas suum ei debitum soluere recuset, & in iudicio illud recuperare non possit, aut non nisi cum magno labore possit, vt docent Petrus Nauarra, & Lessius allegati, loquuntur enim expressè de decimis, & affirmant obnoxias quoque esse restitutioni, & compensationi, debet tamen ipse agricola secundùm regulas charitatis expectare tempus in quo possint reditus ad Abbatem redire, si sine magno suo detrimento illud possit expectare; nam si detrimentum aliquod magnum patiatur, non tenebitur id tempus expectare, quia charitas cum tanto dispendio non obligat.

8. *Quantitas respectu filiorum Regis, & Principum mortalis quæ.* Posset aliquis dubitare de filiis Regis, quæ quantitas respectu illorum, & patris fuerit mortalis in furto; sed cùm hæc omnia pendeant ex prudentis arbitrio, quisque pro suo id poterit arbitrari, & ideo verè puto hoc in hac vita sciri perfectè non posse, cùm difficile sit alterius iudicio acquiescere; nam qui velit ingenio cedere, rarus erit. Existimo tamen respectu Regis, & filiorum illius, ducentos ferè aureos quantitatem esse mortalem, & si parentes ostendantur inuiti, id quidem erit, quoad modum, non quoad substantiam rei ablatæ; id tamen pendet ex circunstantiis tempore, & occasione necessitatis occurrentis, quod arbitrabitur prudens, nam ego, vt sæpe dixi, iudicium meum protuli, paratus sequi iudicium illius, qui meliùs protulerit.

Capvt XI.

De furtis famulorum in dominos, & excommunicatione illorum.

Svmmarivm.

Famuli Dynastarum quatenus peccent mortaliter à dominis furto aliquid auferentes, & quæ quantitas respectu illorum sit mortalis. num. 1. & 2.

Raro hi famuli peccant mortaliter cùm furantur cibaria. num. 3.

Famuli quando teneantur ad restitutionem, & quid si domini eos cogant seruire vltra pactum conuentum. num. 4.

An teneantur famuli restituere dominis si quid illis superfuerit, quando eis ad victum, aut vestitum aliquid peculiariter determinatum fuerit. numero 5.

An excommunicatio lata in eos qui aliquia furati sunt comprehendat eos, qui in suam recompensationem occultè acceperunt. num. 6. *Quid si via iuridica, aut alia ordinaria suum debitum possint recuperare.* ibid. vers. *Nec refert. An teneamur manifestare illos, quos scimus in suam compensationem aliquid accepisse.* ibid.

Quid quando dubitamus an in compensationem acceperint, num. 7. *Quæ quantitas requiratur in honorabilioribus famulis Dynastarum, vt in œconomis, equorum præfectis.* ibid.

De famulis certum est eos semper teneri ad restitutionem, siue parum, siue multum à dominis furto auferant contra illorum voluntatem saltem præsumptiuam; quando autem voluntas præsumptiua detur, vel non detur, vt obligandi sint famuli ad restitutionem sub mortali, iudicabit prudens. 1. *De furto famuli Dynastarum.*

Erga Dynastas, Episcopos & Archiepiscopos mediocriter diuites crederem tres partes vnius ducati, aut ad summum vnum ducatum esse quantitatem mortalem, de reliquis dicendum est id quod diximus, suprà *in cap. 1. num. 26. 27. 28. & 29.* Nec refert quòd furentur ad eleemosynas faciendas, id enim eos non excusat. 2.

Credo tamen cum Nauarro *cap. 17. num. 140.* & cum Petr. Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 248.* eos raro peccare mortaliter cùm furantur cibaria, si sibi, & non ad dandum aliis furentur, tum quia ista non magna esse solent, tum etiam, quia ex ordinario cibo tantundem minus comedent, hora consueta, quanto plus occultè ad comedendum acceperint modò conueniens pecunia pro cibo eis non detur, raro autem etiam dabitur conueniens. 3. Nauarr. P. Nauarra.

Tenētur etiam famuli dominis restituere quicquid vltra stipendium suum, & vltra cibum conuenientem ex bonis dominorum acceperunt, modò domini illos non coegerint famulatum præstare in aliis officiis vltra illa, de quibus conuenerunt, nam tunc poterunt aliquid amplius accipere (modò iustum sit) pro illo seruitio, & obsequio, in quo vltra pactum coguntur famulari, ita Toletus *lib. 5. summæ cap. 1. num. 5.* & Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 10. num. 63.* 4. *De furto dominorum famuli.* Tolet. Lessius.

Non tenentur etiam famuli restituere dominis suis quicquid illis de victu quotidiano superfuerit, quando eis certa portio assignatur; sed de hoc poterunt ad libitum disponere absque obligatione restitutionis, modò ex aliis bonis suorum dominorum occultò raptis non alantur, & modò ob id ex debilitate minus non laborent, tunc enim tenentur restituere tantum, quantum ex labore, & seruitio propter eam debilitatem detraxerunt arbitrio prudentis, sic famulus, qui stipendium meretur sub domino, si alteri suas etiam operas tempore relicto locauerit, & ob id ita debilitetur, vt ideo minus laboret, quàm esset laboraturus 5.

si

si illas non locaret, tenetur etiam restituere damnum domino ex sua debilitate resultans.

6. *Excommunicatio lata in eos, qui occultè aliquid sunt furati.* Animaduertendum tamen est, si feratur excommunicatio in eos, qui occultè aliquid furati sunt, nunquam in ea comprehendi eos, qui pro sua iusta compensatione acceperunt, quia hi ex quo pro debita compensatione acceperunt, suum, non alienum acceperunt; vnde neque etiam ligat eos, qui certò sciunt, illos suum accepisse, & sibi compensasse, vt teneantur ad reuelationem furti, ita communiter Doctores, Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniurijs fortun. dub. 10. num. 61.* Syluester *verb. fortuna, quæst. 15.* Nauarrus *cap. 17. num. 114.*

Lessius. Syluest. Nauar.

Nec refert quòd via iuridica possit quis suum debitum recuperare, quo casu non desunt, qui asserant comprehendi illum in excommunicatione, si occultè sibi compenset; quando via iudicis debitum suum recuperare poterat; sed reuera etiam tunc illa non ligatur, iuxta Lessium, quia suum recuperat, & non furatur alienum, nec etiam peccat retinendo, cùm suum retineat; peccabit tamen contra charitatem, quando facilè rem suam aliter recuperare possit, nam iudex non intendit excommunicare, nisi illum, qui iniustè, & contra iustitiam detinet, aut accipit alienum, & quamuis intenderet, & vellet etiam ligare illum, qui occultè in compensationem indebito modo accepit, excommunicatio non valeret, quia solùm pro re aliena potest hæc excommunicatio ferri; quamuis enim peccauerit mortaliter contra charitatem ille, qui occultè sibi compensauit, cùm facilè posset aliter rem suam recuperare; tamen non peccauit contra iustitiam, & illud peccatum si tum fuit in indebito modo recuperandi suum, & iam est præteritum, & non durat moraliter, cùm non duret obligatio restituendi; vnde propter peccatum præteritum non potest excommunicari, excommunicatio enim quæ ob peccatum præteritum fertur, non est valida, vt docet Suar. *tom. 5. de censuris disp. 4. sect. 5. num. 8.*

7. *Dubius an aliquid acceperit in compensationem rei sibi debitæ.* Si aliquis dubius, & anceps sit, an aliquid acceperit in iustam compensationem rei sibi debitæ, nec ne; tunc quidem tenetur illud manifestare, quia in dubiis standum est à parte iudicis superioris, idque etiamsi recompensatores affirment in recompensationem accepisse, nisi sint tantæ authoritatis viri, vt meritò dubium deponere possit, ita docet Nauar. *cap. 17. num. 114.*

Dynastarum famuli honorabiliores. De famulis autem honorabilioribus Dynastarum v. c. de maiordomis, seu œconomis, aut palatij magistris, & à secretis, & equorum præfectis, non ita arctè iudicandum est circa comestibilia ex interpretatiua voluntate dominorum, & sic maior in illis quantitas requiretur ad mortale, quàm quæ requiritur in aliis ordinariis famulis, arbitrio prudentis, vt docet Hieronymus Flamma *in 3. part. method. cap. 13. §. 19.*

CAPVT XII.

De furtis mancipiorum erga dominos, an mancipia possint fugere, & teneantur se dominis restituere, & quid de mancicipijs Angolæ, an licitè inde ad seruitutem extrahantur.

SVMMARIVM.

Serui quidquid acquirunt, dominis acquirunt, non sibi, vnde si quid eis donatione, vel testamento datum fuerit, dominorum est, non illorum. numero 1.

In multis tamen casibus habent dominium, & vsum rei acquisitæ. primò si interueniat pactum cum dominis de certa quota pro die, vel mense danda, tunc enim quicquid superfuerit illorum est, non dominorum. num. 2.

An domini in aliquo casu teneantur satisfacere pecunia iniuriam à se illatam seruis suis, & an tunc ea pecunia seruorum sit. num 3.

Quid quando aliquid seruis datum, vel testamento relictum fuerit ea expressa conditione, vt illorum sit, non dominorum. num. 4.

Qui incapaciores sint ad acquirendum sibi, serui ne, an Religiosi. num. 5.

An seruorum sit, & non dominorum id quod suo peculio serui acquirunt. num. 6. Et quid de his, quæ ludo acquirunt. ibid.

An serui & ancillæ sibi acquirant dominium illius, quod tempore superstite, à seruitio dominorum lucrentur. n. 7. Refertur prima opinio affirmans. ibid.

Refertur secunda negans. num. 8. Iudicium authoris. num. 9.

Quid quando domini aliquid donant seruis, vt totum illorum sit in solidum. num. 10.

An serui teneantur dominis restituere id quod, ab illis furto abstulerunt, & quid si res extet, aut non extet. num. 11.

Quatenus peccent, vel non peccent serui furando à dominis ordinarios cibos. num. 12.

In multis casibus possunt serui committere furtum in dominos, & vt hoc sciatur, præmittendum est mancipia, & seruos quicquid acquirunt dominis acquirere, nam ius tribuit dominium dominis ad omnes suorum mancipiorum operas, & actiones corporales, quas recta ratio postulat, & ad omnes illorum fructus, vt ad partus ancillarum, quamuis ex hominibus liberis conceperint, adeò, vt si quid vel donatione, vel testamento, vel quacumque alia via acquirant, dominis, non sibi acquirant, vt patet ex §. 1. *Inst. de his qui sunt sui, vel alieni iuris,* vt docet Molina *tom. 1. disp. 38. & dicemus in §. tertius casus, num. 4.* modò ea lege, & conditione tacita, vel expressa, id seruis non relinquatur, vt nihil sit dominorum, & totum sit illorum; tunc enim ad dominum nulla ratione pertinebit, quandoquidè vnusquisque de bonis suis disponere poterit, vt voluerit, illisque eam conditionem imponere, vt ad hunc, non ad illum deueniant, vt statim dicemus. 1. *Serui & mancipia quidquid acquirunt, dominis acquirunt.*

Hoc tamen non tollit, quominus in consequentibus casibus possint serui dominium aliquarum rerum comparare. 2. *In multis tamen casibus habent dominium, & vsũ rei acquisita. Primò.*

Primus est, si interueniat pactum inter seruos, & dominos, vt quotidie, aut singulis hebdomatis certum quid ei soluant, reliquum verò de suis laboribus sibi seruent; licèt enim ea ratione, qua serui sunt, neque amicitiam, neque iustitiam habere possint cum suis dominis; ea tamen ratione, qua homines sunt vtrumque habere possunt, quo fit, vt tunc domini stare teneantur contractus, neque vsurpare possint absque furto ea, quæ sibi serui hoc modo compararunt, sic docet Molina Theolog. *tom. 1. disp. 38. §. primus casus.* P. Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 216.* Molina. P. Nauarra.

Secundus est, quando seruo vel ab ipso domino, vel ab aliquo alio aliquid pro iniuria ei illata, 3. *Secundò.*

illata, & damno in iis, quæ dominis non subiacent, restituitur, vt sunt integritas membrorum, restitutio bonorum, quæ vltra pactum cum domino conuentum, acquirunt, & reliqua omnia, pro quibus cum dominis in iudicio agere possunt, v.c. si iniustis suppliciis, laboribus immoderatis, famie, & nuditate eos domini afficiant, itavt vim coërciuam excedant, & ea, quæ contra illorum salutem coporalem, vel spiritualem sunt, pro his enim possunt serui cum dominis in iudicio ad iniuriam agere; licèt enim serui, qua serui, nullam iustitiam habeant erga dominos, vt affirmat Aristoteles *lib.8 Ethicorum, cap.11.* neque iniuriam pati ab illis possint, tamen qua homines iustè, & moderatè tractari debet, vnde quoad ea quæ sibi pro iniuria illis facta restituuntur, verè comparant dominium, & non possunt domini absque furto ea
Molin. ab illis accipere, vt probat Molin. Theolog. *tom.1. disp.38. §. tertius casus.*

4. *Tertiò.* Tertius casus est, si quid seruis datum, aut relictum fuit in testamento, ea tacita, vel expressa conditione, vt sit seruorum, & non dominorum; sicut enim licèt patres habeant de iure vsumfructum in bonis aduentitiis filiorum, id non tollit, quominus filij comparent sibi dominium & vsumfructum eorum bonorum, quæ illis ea conditione donantur, aut relinquuntur, vt vsusfructus illorum sit, non parentum, sic etiam, si aliquid seruis relinquatur, ea conditione tacita, vel expressa, ne dominorum sint, sanè dominium, & vsus eius rei ad seruos, non ad dominos pertinebit; vnusquisque enim potest apponere suis rebus, contractibus, donationibus, & testamentis conditiones, quas voluerit, modò illæ licitæ sint, & honestæ: si tamen aliquid seruis relinquatur absque ea conditione, totum spectabit ad dominum, ita Molina *tom.1. de iust. disput.38. §. quartus est.* P. Nauar. *lib.3. de rest. cap.1. num.216.*

Tunc autem aliquid censeretur relinqui seruis cum conditione tacita, vt seruorum sit, & non dominorum, si v.c. diceretur, Dono, vel relinquo seruo Petri, nomine Sticho tantum, vt se redimat, in his enim, quæ causa libertatis relinquuntur seruis furtum committere possunt domini, erga illos.

5. *Qui incapaciores sint ad acquirendum sibi, serui ne, an Religiosi.* Ne tamen intelligas tantam esse incapacitatem seruorum erga res temporales, quanta est Religiosorum; Religiosi enim legata, & donationes sibi relictas ea conditione, vt illorum tantum sint, & non Monasteriorum, accipere non possunt, nec ad victum etiam, & vestitum ordinarium, nisi de licentia Prælati, ac superioris; serui autem non indigent licentia dominorum.

6. *Quartò.* Quartus casus est, si bonis, quorum sunt veri domini, aliquid lucrentur, aut acquirant ludo, arte, industria, negotiatione absque vllo præiudicio obsequiorum, quæ dominis debentur, totum enim id ad dominium illorum tantùm, non do-
Molina. minorum spectat, sic Molina *tom.1. de iust. disp.38. §. quintus casus.*

7. *Dubium.* Hic autem dubitant Doctores, vtrùm serui, aut ancillæ habere possint peculium, seu dominium de rebus à se acquisitis, v.c. si ancilla nihil defraudando dominam, tempore sibi superstite à debito seruitio, aliquid lucretur, aut seruus similiter aliquid etiam acquirat eodem tempore; qua de re partita est opinio.

Opinio prima. P. Nauarra. Prima affirmat, eam docet Petrus Nauar *lib 3. de rest. cap.1. n.219.* Ratio illius est, quia quamuis serui quicquid acquirant domino acquirant, maximè si in eo acquirendo vires debilitent, tamen id est intelligendum de tempore deputato ad seruitium dominorum, neque enim serui, aut ancillæ sic possidentur à dominis, vt fundus, prædia, aut iumenta, vt semper domino fructificent; quamobrem dicendum est in foro conscientiæ sibi id acquirere, quidquid sit de foro externo, modò non fraudent dominos debito seruitio, & vires suas multum debilitent, quod iudicabit prudens confessarius; & licitè posse illos taliter acquisita retinere, & expendere inuitis dominis, & peccare mortaliter dominos, furtumque committere in seruos, si ea ab eis auferant, illis inuitis, quod videtur satis rationabile, & probabile.

Secunda opinio negat, eam docent omnes, qui 8. *Opinio secunda.*
dicunt dominos habere verum dominium in omnes operas suorum seruorum, & in omnes actiones corporales eorum, & consequenter in omnes res, quas mediantibus his actionibus, & operis acquirunt; nam ab initio cùm serui in bello iusto fuerunt capti, iustè illi poterant à victoribus occidi, & sub hoc pacto eis vita attributa, & relicta fuit, vt in perpetua seruitute manerent, & domini ea conditione censentur eis vitam reliquisse, vt quicquid in posterum suis acquirerent actionibus corporalibus, dominorum esset, non illorum, & hoc pacto iure gentium seruitus fuit introducta, primò in mundum; reliquæ verò seruitutes, quæ postea titulo emptionis, vel in pœnam pro delicto introductæ sunt, ad instar istius primæ fuerunt introductæ, nisi in earum aliqua iure ciuili facta sit aliqua exceptio, vt in ea qua pater filium vendit ob vrgentem aliquam necessitatem, quæ meritò cæteris mitior esse debuit; quare cùm sub ea conditione, & pacto seruitus fuerit introducta, tenentur serui prædicto pacto stare, & sic quicquid actionibus corporalibus, aut artificio quouis tempore acquirant, dominis acquirunt, non sibi, ac proinde nullius rei dominium, aut peculium huiusmodi actionibus acquisitum habere possunt, ita communiter Doctores.

Nihilominus ego in primam sententiam inclino, 9. *Iudiciũ authoris. Molina.*
& in eam videtur etiam inclinare Molina *tom.1. de iust. disp.38.* quia dominium in seruos, non tam amplum ius tribuit, quàm dominium in pecora, & animalia, aut prædia, & licèt ab initio eo rigore seruitus introducta fuerit, tamen vsus postea pactum seruitutis declarauit, vt domini solum haberent ius in omnes illorum operas, quas recta ratio postulat; postulat autem ratio, vt non pecorum possideantur; sed more rationabili tanquam homines, & ideò secundùm hanc rectam rationem possunt modo explicato in prima opinione, & in casibus præcedentibus aliquid peculij acquirere, quod iustè & absque furto retinere possunt; & domini non sine furto illud ab illis auferre iis inuitis.

Quintus casus est, quando dominus tacitè, vel 10. *Quartò.*
expresè donat aliquid seruo suo, vt illud tanquam proprium iure proprio possideat, sicut enim inter dominum & seruum, non qua seruus, sed qua homo est, dari potest contractus; ita & donatio, quæ postquam facta fuerit, à dominis reuocari non poterit, nisi ex causa iusta, ac rationabili; videndum tamen est, an solum ad illorum vsum eam rem illis domini concedant, an etiam quoad dominium, nam in priori casu serui non comparant dominium; in secundo comparant; hæc omnia cum iure Cæsareo & communi non pugnant, sed potiùs illis suffragantur; nam

manifestè

manifestè ius commune docet seruos interdum habere bona propria, & posse de illis cum dominis pactum inire *l.1.§. seruos, ff. de officio præfecti vrbis, & l. vix. ff. de iudicijs.* Vide Medinam *tom. 1. de iust. disp. 38.*

11. Hactenus de casibus in quibus potest cótingere furtum in dominis respectu seruorum; nunc autem agamus de iis, in quibus potest dari idem furtum in seruis respectu dominorum.

An serui teneātur dominis restituere quod ab illis furto abstulerunt.

Peccant igitur lethaliter serui furando aliquid à dominis, & tenentur restituere si res extet, vel pretium eius; est enim pretium instar rei: si autem neque pretium, neque res apud seruos extet, tenentur illi restituere, qui ab illis emerunt, de quo infrà agendum.

12. *Quatenus peccent, vel non, furando à dominis cibos ordinarios.*

Non peccant tamen serui, neque furtum propriè committunt, si furentur à dominis ordinarios cibos ad comedendum; secus si ad vendendum, vel donandum aliis, vt diximus de famulis, & maximè non peccabunt, in eo casu, quo domini eis de sufficienti cibo non prouideant, vt plerumque accidit: similiter quando de vestitu sufficienti non prouidentur à dominis, furtum non committunt si ab iisdem furto sibi de vestitu sufficienti prouideant; totum enim hoc negotium in vtilitatem dominorum resultat, qui irrationabiles sunt hoc eis negando, adeò vt ius ciuile tribuat actionem seruis contra dominos circa huiusmodi res; vt probat Molina *tom. 1. de iustit. disp. 38.* Molina.

Nec item peccant si furentur aliquid ad medicinam, quando eis à dominis negaretur, quia irrationabiles sunt domini negando eis necessaria ad vitam, maximè cùm serui, quoad vitam, non subdantur dominis neque etiam quoad integritatem membrorum, tantummodo enim habent dominium in actiones corporales illorum, quas recta ratio & dictat & postulat, ex his coniice alia exempla.

SVMMARIVM.

An mancipia Angolæ, & Guineæ licitè inde extrahi possint ad seruitutem, & emi, aut vendi. numero 13.
Quid de emptione, ac venditione seruorum in Lusitania, aut in Castella. num. 14.
Quid quando in Angola emuntur mala, vel bona fide. num. 15. & 16.
Qua ratione aliqui sobæ, & domini temporales Æthiopum licitè vendant subditos. num. 17.
An parentes vendere possint filios in necessitate. numero 18.
In bello iusto capti iure gentium serui fiunt. num. 19. Non tamen si bellum fiat inter Christianos: nam Christianus in bello iusto captus de consuetudine non fit captiuus. num. 28.
Vtrùm possint serui captiui se ipsos furari à dominis in patriam, vel ad amicos, vbi libertatem assequantur fugiendo. num. 20. Agitur de seruis, qui se ipsos vendiderunt, aut filios suos. ibid. Et de Mauris, & Turcis. ibid. Refertur prima opinio affirmans Turcas, & Mauros iustè posse ad suos fugere, non ad diuagandum, & posse ad fugam iuuari ad suos. ibid.
Refertur opinio negans. num. 21.
Soluuntur argumenta opinionis negantis, & confirmatur opinio affirmans. num. 22. & 23.
An Mauri serui sub quocumque emptore possint fugere. num. 24. Quid de mancipijs Nigritis. ibid.
An possint iustè domini seruos Mauros punire quando illis constat eos ad suos fugere. num. 25. Seruitus an præscribatur. num. 26. Christiani serui an possint fugere licitè, & quatenus. num. 27.

DVbitant multi viri docti de mancipiis Angolæ, Guineæ, & viridis Promontorij, an licitè emi, & vendi possint; sunt enim plurimi Prælati, & probatæ doctrinæ viri, qui existiment, & sibi persuadeant hanc negotiationem mancipiorum omnino esse illicitam, & hanc vnam esse ex causis ob quas Deus Opt. Max. continuis suppliis & cladibus Regnum hoc Lusitaniæ punit, & affligat. Certè Mercado *tract. 5. cap. 15.* docet iniustè eos esse captiuos, & retineri non posse, & iniustam esse omnino, & penitus abolendam hanc mancipiorum negotiationem & mercaturam. Rationes, & fundamenta illius, & non debilia hæc sunt. 13. *De mancipijs Angolæ, Guineæ & Promontorij.* Mercad.

Primò, quia cùm ipsi sciant Lusitanos eos velle emere, se inuicem nullo iure furantur, & vendunt.

Secundò, quia illorum domini temporales pretio venditionis inescati pro leuissimis culpis, & minimè probatis, imò pro fictis, & impositis eos miseros homunculos contra omnem iustitiam, & rationem captiuant, & in miseram seruitutem redigunt, auaritiæ causa.

Tertiò, quia cùm bruti sint homines, iniusta bella inter se mouent, causa magis sese adinuicem captiuandi, & Lusitanis vendendi, quàm defendendi, & totius huiusmodi iniustitiæ causa sunt Lusitani ipsi proxima, & efficax, hac mancipiorum negotiatione vtentes in damnum commune Regni.

Quartò, quia nonnulli Christiani eos speculis, vitreis globulis, conchyliis sæpissimè deceptos trahunt ad naues, & inde in Lusitaniam, vt vendant tanquam captiuos, quæ manifestissima iniustitia est, & omni supplicio dignissima. Vnde & mortaliter peccant mercatores Lusitani hac infami & illicita mercatura vtentes; & ad restitutionem tenentur.

De priuatis verò hominibus, qui in Lusitania, aut Castella huiusmodi emunt, venduntque mancipia, non audet Mercado eos absoluere, nec condemnare ob communem vsum, & consuetudinem; magis autem inclinat omnino esse illicitum eos emere, & vendere homunculos, quia, inquit, ex infecta radice, non potest bonus fructus produci, neque ex vitiato fonte bona aqua emanare. 14. *De emptione, ac vēditione seruorum in Lusitania, aut in Castella.*

Nihilominus dicendum est, huiusmodi seruos in Guinea, & Angola, aut emi bona fide, aut mala, aut cum dubio illius. Si emantur bona fide, licitè emi, si verò mala, aut cum prædicta dubitatione, quòd iustè captiui sint, illicitè planè emi, & teneri emptores ad eos restituendos, & demittendos amisso etiam pretio, quia huic fortunæ aleæ se exposuerunt, quando cum mala fide, vel cum eodem dubio emerunt; sicut ille, qui rem alienam, & furtiuam emit, aut de qua probabiliter dubitat esse furtiuam, velit, nolit, tenetur eam restituere, quia ad id sese exposuit, quando sub eodem dubio emit, iuxta communem omnium doctrinam, de qua infrà agemus. 15. *Quando in Guinea, & Angola emūtur mala, seu bona fide, quid.*

Si verò à principio bona fide, & absque dubio emerunt; & postea subiit dubietas, in eo dubio melior est conditio possidentis, maximè, quia quilibet venditor præsumitur bonus, & vendere quod suum est; quare si à principio quando aliquis

mercator

mercator eo seruos in Angola, aut Guinea emit, nullus erat rumor, nulla præsumptio, quòd illi iniustè essent in seruitutem redacti, vt venderentur, melior est conditio illius cùm sit possidens, & ita docent Molina *tom.1. de iust. disput.35. §. sit ergo prima conclusio*, aut saltem id ex doctrina illius satis colligitur, docetque Petrus Nauar. *lib.3. de rest. cap.1. num.216.*

Molina. P.Nauarra.

16. Quando autem rumor est in iis Regionibus communiter aspersus, multos in nundinas ad venditionem afferri, qui sunt furtò ablati; vel quando in euentu aliquo peculiari indicia aliqua probabilia concurrunt, quibus meritò timendum sit eos fuisse iniustè captos, illicitum planè est, eos emere, nisi facta priùs diligenti inquisitione constet liquidò eos iustè vendi posse, & qui ita emunt, tenentur illos dimittere, vt probat Molin. *tom.1. de iust. disp.35. §. tota hæc conclusio.*

Molin.

17. *Qua ratione soba, & domini temporales Æthiopum licitè vendant subditos.*

Sciendum est tamen in Guinea, & Angola esse aliquos dominos temporales Æthiopes, & Nigritas, *Sobas* vocant, qui habent certos Nigritarum pagos à tempore immemoriali instar pecorum, aut vaccarum, aut boum caularum, ex quibus ad libitum ad venditionem extrahunt, quos volunt, & quando volunt, de his quidem qui istis caulis aluntur, & qui ex illis venduntur, certum est nullum posse esse iustum scrupulum in tali eorum emptione, vel quia ab initio filios suos huiusmodi sobis, ac regulis in vrgenti aliqua necessitate vendiderunt, & postea ita multiplicarunt, vt in pagulos diuiderentur, vel quia in bello iusto capti fuerunt, & vita eis fuit relicta sub misera conditione seruitutis, vnde si hæc ita sint, de his nulla potest esse iusta dubitatio, quòd iustè, & sine scrupulo vendantur, & emantur.

18. *An parentes vendere possint filios in necessitate.* Molin.

Deinde sciendum est posse parentes in graui necessitate constitutos filios vendere, vt passim affirmant Doctores, & ex iure probant, & præsertim Molina *tom.1. de iust. tota disp.33. à §. tertia conclusio*, & deinceps, imò posse quemquam se ipsum vendere in eadem graui necessitate constitutum, manifestum est, vt idem docet Molin. *ibid.* & ideo in multis Indiæ, & Angolæ locis, in quibus sæpe fames durè ad modum grassatur, & miseros premit incolas, fas est emere filios infidelium, annona, vel pecunia, & parentes etiam illorum, qui se volunt vendere in seruos, in huiusmodi miseriis constitutos, vt doctè probat Molina *allegatus*. Nefas autem est denegare illis annonam si iustum pretium pro illa offerant, vt sic cogantur libertatem vendere; si tamen vnus libertatem offerat, & alius pretium, nec vtrique possis subuenire, fas tibi erit illum præponere, qui pretium iustum pro annona tibi ostendit, ei, qui libertatem pro ea offert, vt doctè animaduertit Molina *dict. tom.1. de iust. disp.33. § tertia conclusio*, & de emptione & venditione huiusmodi nulla etiam potest esse dubitatio, quòd sit iusta, modò iustum pro ea pretium offeratur, & detur.

19. *In bello iusto capti iure gentium serui sunt.*

Sunt etiam (vt dixi) alij duo modi captiuitatis inducendæ, vel cùm vnus Nigritarum Rex aduersum alium iustum bellum habet, & multos captiuat illorum in quibus mortem cum vita commutauit sub conditione seruitutis, vel cùm Rex iuxta leges suas ob delicta aliqua supplicio mortis digna eos in captiuos accipit, vt vendat, ne occidat, & de his processit doctrina tradita *num.15. vers. si verò, & num.16.* nam si rumor erat communiter per eas regiones sparsus bellum fuisse iniustum, aut illos falsis criminibus impositis captiuos à Rege suo fuisse factos, & id tempore venditionis in communi hominum opinione erat, tunc etiam diximus, licitè emi non possunt, & tenentur emptores illos dimittere, quia velint, nolint ad id sese exposuerunt, quando cum eo dubio, & eo rumore emerunt.

His præmissis dubium est, vtrùm possint serui captiui se ipsos furari dominis suis, id est, vtrùm possint fugere in patriam suam, vel in alia loca vbi libertatem consequantur, & vtrùm ad [illegible] iuuari possint, eisque auxilium dari. Et verò de illis, qui se vendiderunt, aut quos parentes eorum in necessitatibus constitutos pro iusto pretio tradiderunt, & de illis, qui instar caularum pecorum possidentur, certum est illos non posse fugere licitè, nec licitè iuuari ad fugam. Similiter de illis, qui ob supplicia digna morte iuxta leges patrias ob culpas illorum veras, & non falsas à suis Regibus fuerunt pro captiuis capti, & postea nobis venditi; solùm ergo hîc sermo esse potest de illis, aduersùs, quos iustum bellum gerimus, siue sint Mauri, siue Turcæ, siue quicumque alij hostes iniustum bellum aduersùs nos mouentes, & de his partita est opinio. 20. *An serui captiui possint seipsos furari à dominis suis.*

Prima docet seruos, & mancipia bello etiam iusto capta, veluti Turcas & Mauros iustè & licitè posse fugere, & iuuari re, & consilio ad talem fugam (quia qui iure potest aliquid licitè, & iustè facere, potest etiam ad id consuli, & iuuari) modò fugiant in propriam patriam, vel in alia Regna vbi libertatem consequantur, vel ad ciuitates amicas, veluti Turcæ ad Mauros, non tamen vt vagentur per Regna, & loca vbi sunt serui; ita docent expresè Petrus Nauar. *lib.3. de rest. cap.1. num.200.* Sà *verb. bellum*, *num. 7.* Lessius *tom.1. lib.2. cap.15. de modo acquir. dominium, dub.15. num.24.* Azor. *tom.1. lib.2. cap.34. quæst.3. per totam*. Couar. *lib.1. var. cap.2. num.10. ad medium, & in reg. peccatum, §.11. part.2. num.6* Bañez *2.2. quæst.40. art.1.* Angles *in flor. in 4. sentent. quæst. de dominio, art.2. conclusione 5.* Sotus *in 4. de iust. quæst.2. art.2. conclus.3* Greg. Lopez *l.23. tit.29. part.3.* Dixi, modò non vagentur per Regna vbi sunt serui, quia dum sunt in Regno dominorum suorum, tenentur seruire, & ita consulentes, & recipientes, tenentur etiam restituere damnum, quia peccant contra iustitiam, nisi retineant, vt liberent vexatione iniusta dominorum, vt animaduertit Alensis *3. p. quæst.48. num.2. art.3.* tenens nostram opinionem. Ratio est

Opinio prima. P.Nauarra. Sà. Lessius. Azor. Couar. Bañes. Angles. Sotus Lopez.

Primò, quia illi licitè possunt fugere si occidantur, & mutilentur à dominis; ergo & ad recuperandam libertatem, quia æquè pretiosa est, ac vita: captiuitas enim est mors ciuilis; ergo si possunt fugere ad vitandam mortem, sic etiam ad vitandam captiuitatem.

Secundò, quia potest quis fugere è iusto carcere, & è triremibus, post latam etiam iustam sententiam, vt hodie communiter docetur ad vitandam mortem ciuilem; ergo multo magis ad vitandam captiuitatem, quæ est mors quædam ciuilis; natura enim videtur tribuere cuiquam plenissimam facultatem ad consequendam libertatem; animaduertit tamen Petrus Nauarra hoc non habere locum, quando serui habent pecuniam, qua se redimere possint; sed non videtur admittenda hæc animaduersio illius, cùm ferè omnes alij loquantur absolutè, & ideo siue habeant, siue non habeant, dicendum est eos licitè posse effugere.

Tertiò,

Tertiò, quia ita habetur expresè *l.23. tit.14. partita 7. in Regno Castellæ*, ibi, *Si seruus Maurus fugiat in Mauritaniam, & ibi pedem saluus ponat, manere liberum volumus, etiamsi postea ad Christianos redeat*; ergo licita erit fuga ad consequendam libertatem; nam iura, quæ concedunt finem, concedunt etiam consequenter media ad talem finem. Tandem probatur ex *l. nihil interest, ff. de captiuis, & postliminio reuersis*, ibi, *Nihil interest quando captiuus reuersus est, vtrùm demissus sit, an vi, an fallacia potestatem hostium euaserit.* patet etiam ex Institutis *de rerum diuisione §. item ea*, vbi sic, *liberi homines in seruitutem nostram deducantur, qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipient.* Et idem habetur *Institutis, Quibus modis ius pat. potest soluatur §. si ab hostibus.*

Opinio secunda negans. Molina. Nauar. Fortun. D. Antonin. Turrecr. Syluest.

21\. Secunda opinio, negat omnino posse huiusmodi seruos, cum quibus habemus iustum bellum, è nostra potestate licitè ad suos fugere, si in nostram captiuitatem deducantur; eam tenet Molina Theologus *tom.1. dispu.37. conclusione 1.* & Nauarrus *in manuali Latin. cap.7. num.63.* & glossa *cap. ius gentium dist.1.* & Fortunius *in l. manumission. col.4.* D. Antoninus *3. part. titul.3. cap.6. §.4.* Turrecrem. *in cap. ius gentium, d.1.* & Syluester *verb. seruus, quæst.3. dict.2.* Hi omnes docent non posse licitè huiusmodi seruos fugere, & peccare mortaliter illis ad hoc consilium dantes & operam, & teneri ad restitutionem pretij, & damni, quia si ipsi non possunt licitè fugere, nec etiam licitè iuuari, aut excitari ad talem fugam. Fundamentum Molinæ est, quia domini sunt possessores indubitati, & legitimi illorum seruorum, & ipsi fugiendo seipsos furantur à dominis, vt habetur *l.1. C. de seruis fugitiuis.* & *l.3. C. eod. tit.* statuitur, vt seruus deprehensus in fuga puniatur mutilatione pedis; at tam grauis pœna iniustè profectò statueretur, nisi peccarent mortaliter fugiendo; leges autem Codicis sunt moderniores, & Imperatorum Christianorum; quare illis standum esse, non aliis Digestorum. Fundamentum Nauarri, & aliorum Doctorum est, quia serui capti in bello iusto, iustè poterant occidi, & illi mortem cum vita nobiscum commutarunt sub pacto seruitutis; ergo tenentur seruare pactum; ergo contra iustitiam facient, & pactum non seruabunt, si fugiant: deinde, quia pulsus ac relegatus in exilium perpetuum, vel damnatus ad carcerem perpetuum, aut triremes iustè, & iuridicè, licitè fugere non potest, cùm sententia sit iusta, & teneatur obedire superioribus; ergo neque etiam iustè in captiuitatem redactus, cùm libertas æquiparetur vitæ, & damnatio ad triremes, aut perpetuum carcerem, vel exilium, mors sit ciuilis; tandem, quia si iustè serui possent ad suos fugere, daretur bellum ex vtraque parte iustum; quod non est dicendum, illi enim iustè possent fugere, & domini illos iustè posse mutilare pedibus, aut trudere in carceres, ne fugiant. Et pro hac opinione multum iuuant *cap.1. & 2. si quis seruum 17. quæstione 9.* vbi dicitur peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem iuuantes, & hortantes seruos ad fugam; sed prima opinio fortiora habet fundamenta.

Soluuntur argumenta opinionis negã.

22\. Et ideo ad primum fundamentum Molinæ pro hac secunda respondeo, dominos iustos esse possessores illorum seruorum non absolutè; sed sub certa conditione, & cum quodam addito, vt si possint fugere ad suos, fugiant, sicut vinctus, & damnatus ad triremes post iustam etiam sententiam iustè detinentur in carcere, & in triremibus, & tamen iustè, & licitè etiam fugiunt, si possunt cum damno etiam carcerari. Leges autem Codicis, quas Molina allegat, loquuntur de seruis fugitiuis, vt liberè diuagentur per regna vbi sunt serui, non vt recta via ad suos tendunt, & sic nihil contra nos continent.

tis, & confirmatur opinio affirmãs.

Ad fundamenta Nauarri dico, etiamsi serui in bello iusto capti expresè consensissent tali pacto, adhuc non teneri seruare illud; quia metu mortis fuit præstitus consensus; secus de illo, qui se vendidit, liberè renuntiando priuilegio libertatis. 23.

Et verò damnatus ad carcerem perpetuum, vel ad triremes post sententiam iustam licitè potest fugere; quia eæ pœnæ sunt grauissimæ, & vltra vires naturæ, mortique æquipollent; & ideo non tenetur quis obedire iudicibus, & superioribus præcipientibus ne fugiant, & possunt ab illis fugere licitè, sicut & à morte, nec inde sequitur dari bellum ex vtraque parte iustum formaliter, cùm serui possint fugere, non tamen se armis defendere contra dominos eos insequentes; domini autem possunt eos vi, & armis à fuga retardare; sic etiamsi vincti è carcere iusto, aut è triremibus fugiant, non possunt resistere armis ministris iustitiæ eos insequentibus; possunt tamen pedibus fugere, seseque apprehensi excutere, non tamen pugnis, aut armis ministros opprimere, vt docent communiter hodie Doctores; Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.31. de reo, & aduocat. dub.5. num.31. & 33.* Salon. *2. 2. quæst.69. art.4.* Sotus *lib.5. de iust. quæst.6. art.4.* Nauar. *cap.17. num.102.* Sà *verb. reus num.9.* Aragonius *2. 2. quæst.9. art.4.* & alij.

Lessius. Salon. Sotus. Nauarr. Sà. Aragon.

Capita verò quæ ex iure canonico, quæ pro secunda opinione allegantur, loquuntur de fuga, non ad suos, sed ad diuagandum per regna vbi sunt captiui, ita se habent huiusmodi opiniones; vtraque probabilis, prima tamen sine dubio videtur probabilior & tenenda.

Ex his collige cum Petro Nauarra *lib.3. cap.1. num.209.* posse huiusmodi seruos fugere à quocunque emptore, non enim capiens potuit maius ius conferre in emptorem, quàm ipse haberet, nec iste potuit aliter seruum emere, quando eo iure, quo illum dominus eius vendidit, possidebat. Idem dicendum quoque est de seruis qui domi nascuntur, non enim maius ius habet dominus in seruum natum domi, quàm in matrem captiuam, ita idem Petrus Nauarra allegatus *num.210.* contra Angles *in floribus in 4. sentent. quæst. de dominio, art. 2. à conclusione 5.* qui ausus est dicere seruos domi natos fugere non posse. 24.

P. Nauarra. *An huiusmodi serui sub quocũque emptore possint fugere.*

P. Nauarra. Angles.

Sed dubium graue est, an possint licitè domini huiusmodi seruos punire, quando illis constat, quòd ad suos, vel ad regna vbi sunt liberi, effugiant. Lessius *lib.2. cap.15. de modo acquir. domin. dub.5. num.27.* affirmat, non quòd illi peccent fugiendo; sed quòd hoc priuilegium de fuga videtur illis concessum, cum hoc onere in fauorem dominorum; sicut incarcerati licitè possunt fugere, & rumpere carcerem, & tamen si deprehendantur iustè puniuntur, *leg.1. ff. de effractorib.* Alij autem dicunt nullo pacto licitum esse 25.

An puniri à dominis quãdo illis constat eos ad suos fugere.

esse dominis illos ob eam fugam punire, si autem id faciunt, ideo est, quia illis non constat de fuga ad suos, & quia præsumunt eos fugere ad diuagandum.

26. *Seruitus an præscribatur.* Seruitus potest præscribi inter absentes 20. annis cum bona fide, vnde si seruus fugiat ad diuagandum inter Christianos bona fide, putans se non esse captiuum, & 20. annis maneat inter Christianos, præscribit seruitutem, & manet de iure liber, inter præsentes decem anni sufficiunt ad præscribendam libertatem, sic docent communiter DD. Petrus Nauarra *lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 210. & statuitur *in l.* 23. *titulo* 29. *part.* 3. docetque Gregor. Lopez *ibi*; si verò fugiat mala fide, efficitur liber post triginta annos; sed hoc de iure Ciuili, & Cæsareo; nam de iure Canonico nunquam præscribit malæ fidei possessor, post latam tamen sententiam de libertate poterit in conscientia acquiescere; quia leges præscriptionis ad pacandas etiam conscientias latæ fuerunt.

P. Nauarra. Greg. Lop.

27. *Serui Christiani an possint fugere licitè, & quatenus.* De seruis Christianis sic statuo, possunt Christiani fugere causa libertatis licitè, & tuta conscientia, si bellum iustum fuerit ex parte illorum; ex parte verò Gentilium, Maurorum, aut quorumcumque hostium iniustum, ita docet Petrus Nauarra *lib.* 3. *de restit. cap.* 1. *num.* 211. At non solùm possunt fugere licitè, sed etiam tenentur fugere quando fides periclitatur; neque enim tunc possunt esse domini rationabiliter inuiti, cùm magis quisque saluti animæ teneatur, quàm domini vtilitati. Ratio euidens est, quia quando aliquis iniusto bello capitur, iure gentium mancipium non fit capientis morte in seruitutem perpetuam propter vitam, qua iustè priuari in bello poterat, commutata. Vnde si Christiani in bello iniusto ex parte infidelium caperentur, & iniusta esset mortis commutatio in perpetuam seruitutem propter vitam, quam infideles Christianis in bello ex parte illorum iniusto, & ex parte Christianorum iusto captis auferre non poterant, & filij Christianorum paruuli, & innocentes si tunc ab hostibus caperentur iniustè, illorum fierent etiam mancipia; verùm hæc omnia ad materiam pertinẽt de bello, & ideo ad eam remittantur. Certum tamen est Sarracenos & Turcas semper iniustum bellum gerere contra Christianos, cùm Prouincias Christianorum tyrannicè occupauerint, vt bene animaduertit Couarruuias *in reg. Peccatum.* 2. *part* §. 11. *num.* 6.

P. Nauarra. Couar.

28. Christianus ab alio Christiano in bello captus, quamuis bellum sit iustum ex parte capientis, licitè potest fugere, vt docet Petrus Nauarra *lib.* 3. *de rest. cap.* 1. *num.* 211. nec etiam fit mancipium, nam licèt de iure possit fieri mancipium; tamen de consuetudine legitimè inter Christianos, vt seruituti ad inuicem non subiiciantur, vt optimè docet Mol. *tom.* 1. *de iust. disp.* 33 §. *Primus est*; sed de his alibi, neque enim sunt propria huius loci.

***

Caput XIII.

Vtrùm ille qui minima ab vno, eodemque paulatim furto aufert, peccet mort. & restituere teneatur, & quid si ea furetur à diuersis?

Summarium.

Quæ quæstiones de furto excitari possint. n. 1. & 2.
Qui à principio concipit animum auferendi notabilem quantitatem ab vno eodemque, furando minima, peccat mortaliter in ea animi deliberatione, & postea in singulis furtis minimis quæ committit. num. 3.
Idem si à pluribus eadem furtiola auferat eadem deliberatione. num. 4. 5. 6. 7.
An committantur diuersa numero peccata mortalia in singulis furtiolis, an vnum, idemque continuetur. num. 8.
Quomodo restituenda sint hæc minima. num. 9.
Quid si quis in furtiolis non habeat animum perueniendi ad notabilem quantitatem, sed ex occasione ablata illa accipit. num. 10.
An peccet mortaliter quando peruenit ad notabilem quantitatem; & quid si immemor vnius aliud committat. num. 11.
An quando aliquis memor præteritorum furtorum minimorum, quæ vel ab vno, vel à multis abstulit, aduertit in vltimo compleri quantitatem mortalem, peccet mortaliter, tam in accipiendo, quàm in retinendo. Refertur prima opinio asserens non peccare mortaliter in acceptione vltimi furti. num. 12.
Præfertur sentẽtia secunda asserens non peccare. n. 13.
Soluuntur fundamenta primæ opinionis. num. 14.
Quid si post vltimum furtiolum complens quantitatem mortalem aliud committatur. num. 15.
An quando vltimum furtiolum cum præcedentibus coniunctum peruenit ad mortalem quantitatem deuitetur obligatio restituendi sub mortali si illud restituatur, an necesse sit restituere totam quantitatem. num. 16. *Refertur opinio asserens esse necessarium totam restituere.* ibid.
Astruitur negans. num. 17.
Soluuntur argumenta primæ opinionis. num. 18.
Quando furta minima sunt valde interpolata, maior quantitas in illis ad mortale requiritur, quàm in alijs. num. 19.
Idem quando contra multos dominos hæc furta minima committuntur. num. 20.
Quid si hæc minima à multis auferantur animo ditescendi, & quid si ex occasione oblata. num. 21.

Tribus modis contingere potest, vt minima furto auferantur. 1. *Quot modis minima furto auferantur.*

Primò, si quis ab vno, eodemque modica sæpiùs furetur.

Secundò, si à diuersis, à nullo tamen quantitatem mortalem.

Tertiò, si plures fures ab vno homine furentur multa, modicum tamen singuli, vt si multi tuam vineã ingrediantur, vnoquoque minima rapiente.

Et verò multæ hîc quæstiones disputari possunt. 2. *Quatuor quæstiones excitantur de furto.*

Prima est, an quando quis ab initio proposuit animo furari multa minima vsque ad notabilem quantitatem, ita peccat mortaliter vt singulæ acceptiones illorum minimorũ mortalia sint peccata. *Prima.*

Secunda,

Secunda. Secunda, an peccet quis mortaliter retinendo, seu non retinendo, quando in singulis minimis non habebat animum ampliùs furandi; accessit tamen vltimum ad notabilem quantitatem.

Tertia. Tertia, an peccet mortaliter fur ille, qui furatur minima, quando memor præteritorum furtorum minimæ quantitatis, furatur rem paruam, qua animaduertit compleri notabilem quantitatem, & quid si post illud minimum furtum complens notabilem quantitatem, furetur aliud minimum.

Quarta. Quarta, an quando furta minima sunt valde interpolata, requiratur maior quantitas, & aliæ similes quæstiones, quæ discursu patebunt.

3. Responsio ad primam. Dico primò, qui à principio concipit animum auferendi ab vno, eodemque notabilem quantitatem per minima, peccat mortaliter in ea animi deliberatione, & postea committendo singula furtiola, mortaliter etiam peccat; ita docent communiter DD. Sanch *tom. 2. Decalogi lib. 7. cap. 21. num. 2. in fine*, Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 12. de iniurijs*. Fort. *dub. 7. num. 36*. Rebellus *1. part. lib. 3. quæst. 15. sect. 4. num. 30*. Petrus Nauar. *lib. 3. de rest. cap. 1. num. 50*. Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 3. ad 3*. Medina *de rest. quæst. 10. §. sed pone*. Lopez *1 part. instruct. cap. 93. §. sed ad secundam*. Ratio est, quia illa praua intentio est mortalis, & cùm singula furtiola ex ea procedant, & ea intentione fiant, vt ex illis quis ditescat, sine dubio actu illo externo furtioli renouat priorem deliberationem ditescendi, & ideo in furto cuiusque illorum mortaliter peccabitur; sunt enim executiones partiales illius intentionis mortiferæ, & consequenter in illis est peccatum mortiferum; quidquid enim ex intentione peccandi mortiferè fit, mortale peccatum est. (Sanchez. Lessius. Fortun. Rebell. P. Nauarra. Sotus. Medin. Lopez.)

4. Idem est dicendum si ea furta à pluribus auferantur, minima à singulis eadem intentione perueniendi ad notabilem quantitatem, quod idem tenent præcitati DD. ob eandem rationem, & fundamentum.

Obiectio. Sed obiicies, qui intendit hæc minima accipere à diuersis, nemini facit notabilem iniuriam, neminem mortaliter lædit, neminem damnificat notabiliter; ergo non videtur peccare mortaliter. Respondeo parum referre quòd accipiat à pluribus, & minimum à singulis.

Soluitur. Primò, quia cùm huiusmodi furtiola singula, sigillatim procedant ex intentione peccandi mortaliter, & perueniendi ad notabilem quantitatem, necesse est, vt in commissione vniuscuiusque mortaliter peccetur; deinde, quia perinde est multis velle inferre paruum damnum, ac si vni inferas magnum: omnia enim illa paruula furtiola simul iuncta respectu totius communitatis efficiunt vnum magnum, iuxta Lessium & authores præcitatos.

5. Angest. Solus Hieronymus ab Angesto *cap. 9. pag. 130.* admittit non esse peccatum mortale furari minima à singulis, animo & intentione perueniendi ad quantitatem mortalem, & ditescendi, nec teneri ad restitutionem sub mortali; sed hæc illius opinio omnino est exsibilanda!

Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui in Republica vtuntur mensuris & ponderibus decurtatis, & iusto minoribus contra sacram paginam, quæ videtur clamare hoc esse graue peccatum, & mortale. Ozeas 12. 7. *Canaan in manu statera dolosa*; quo loco Ozeas prædicit ingentia supplicia mercatoribus Canaan, eo quòd ponderibus, & mensuris decurtatis vterentur. Prouerb. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Deum.*

Secundò, quia præberetur hominibus ansa ditescendi ex alieno, & furtis studendi, & paterent ingentia ostia rapinarum colluuionibus in Rempublicam inuehendis.

Nec refert quòd singuli vix aliquid incommodi patiantur, quia etsi aliquis in particulari illud non patiatur; patitur tamen illud Respublica, vnde hæc ratio furandi in omni Republica bene instituta semper fuit exosa, & odiosa. 6.

Ioannes tamen Medina suprà citatus *C. de rest. dicta quæst. 10. in fine*, in vno tantùm casu admittit non esse peccatum mortaliter furari minima à pluribus, intentione perueniendi ad summam, mortalem culpam attingentem. Si quis, v. c. id efficiat non in fraudem præcepti de non furando, sed quia fortè non habet aliàs vnde ipse, & familia sua viuat; sed nec etiam hoc est admittendum, quia non desunt alij modi viuendi, & quia non est admittenda iniquitas, vt pietas in familiam exerceatur, nec sunt facienda mala, vt veniant bona. Si tamen conditio hominis talis sit, vt in graui sit necessitate, aut in extrema constitutus, in qua alij teneantur ei succurrere, & nolint, tunc ad tempus id poterit admitti; vt docet Angelus *verb. furtum, num. 37*. Fumus *eodem verb. num. 10*. Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniurijs*. Fortunius *dub. 7. num. 37*. Sanchez *tom. 2. Decalogi cap. 21. lib. 7. num. 12*. Toledo *lib. 5. summæ cap. 16. num. penult.* sicut enim tunc poterat clam ab illis accipere licitè, & absque peccato, ita & eo modo vti ad accipiendum, si alio modo vitam alere non posset. At rarum id continget. 7. Medin. (Angelus. Fumus. Lessius. Fort. Sanch. Tolet.)

Aduertit tamen Lessius allegatus *num. 40.* in singulis furtiolis non committi nouum peccatum mortale; sed continuari iam cœptum. Omnes enim, vt ille ait, illæ acceptiones, & acceptorum retentiones censentur vna continuata executio illius prauæ voluntatis, sed committi nouum peccatum veniale in singulis, & simul continuari executionem mortiferæ intentionis, itavt vnaquæque voluntaria acceptio sit intrinsecè peccatum veniale; extrinsecè verò, & denominatiuè peccatum mortale. Verùm quamuis hoc primo intuitu bene animaduersum videatur; dicendum planè est in vnoquoque furtiolo, nouum numero peccatum mortale committi, quia toties nouè renouatur voluntas mortalis, & non continuatur solùm sicut meretrix, quæ est continuò exposita si potest meminisse numerum peccatorum, & eorum, qui ad eam accessum habent, tenetur numerum illorum explicare in confessione, & non sufficit quòd in vnoquoque peccato continuetur eadem voluntas mortaliter peccandi; quia non tam dicitur continuari, quàm renouari, & parum refert, quòd ad executionem mortalis, vel venialis renouetur, cùm eadem voluntas, quæ renouatur, de se sit mortalis, vt patet. 8. Lessius.

Ex dictis sequitur teneri istum, qui minima à pluribus furatur, ad restitutionem iis, à quibus furatus fuit, si potest commodè, quod si non potest, vel quia ignorentur, vel quia executio est difficillima, & maior, quàm res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiæ, præcipiendum illi est à confessario vt in capsulam Bullæ Cruciatæ restitutionem immittat, vel si non detur bulla, vt in pauperes, aut alia pia opera expendat; 9.

pendat; hoc etiam videtur maximè consentaneum voluntati eorum, à quibus furtiola fuerunt subtracta.

10. *Responsio ad quæstionē secundam.* Sed quid si in singulis furtiolis non habebat quis animum amplius furandi; nec animum à principio concepit perueniendi ad mortalem quantitatem; sed ex occasione nata, & oblata committit minima furtiola, peccat ne mortaliter in singulis furtiolis, siue illa ab vno, eodemque, siue à diuersis furetur, & tenetur ad restitutionem sub mortali? Breuiter respondeo, antequam perueniat ad quantitatem mortalem, non peccare mortaliter: vbi primùm autem ad eam pertingit, mortaliter peccare, & ideo teneri ad restitutionem sub mortali quando ad mortalem quantitatem peruenitur, aliàs sub veniali. Potest tamen contingere, vt in vltimo furtiolo quantitatem mortalem attingente non peccet mortaliter, si per inaduertentiam excusetur, & aliorum immemor illud committat, hæc doctrina est certissima, illam docent Authores communiter: Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 8. num. 42.* Sanchez *tom. 2. Decalogi lib. 7. cap. 21. num. 3.* Sà *verb. furtum, num. 8.* Nauarrus *in summa Latina cap. 17. num. 139. Hispanica, num. 140.* & omnes citati *num. 3.* asserit tamen Sà aliquos probabiliter existimare non teneri sub mortali restituere, qui ab eodem minima furatur, etiamsi perueniat ad magnam quantitatem, sed nullus præter Nauarrum *in lib. 3. consiliorum in 1. edition. titul. de regularibus, consilio 75.* in ratione secunda hoc dicit, vbi expressè asserit nullum teneri sub mortali restituere aliquid illorum, quæ solùm venialiter peccando furatus est, & omnia rerum minimarum furta esse venialia, etiamsi notabilem quantitatem constituant, sed communiter hoc loco ab omnibus reprobatur. Probatur posterior pars nostræ responsionis facilè, quia cùm peruenit ad notabilem quantitatem, iam incipit voluntariè detinere rem alienam notabilis quantitatis: ergo peccat mortaliter non restituendo. Prior pars de se patet, & etiam probatur facilè; quia dum non peruenit ad quantitatem mortalem, non datur materia peccati mortalis; ergo mortaliter non peccat.

Lessius. Sanch. Nauarr. Idem.

11. *Responsio ad tertiam.* Et verò quòd in vltimo furtiolo quantitatem mortalem attingente non detur peccatum mortale si per inaduertentiam aliorum, illorumque immemor illud quis committat, facillimè probatur, quia tunc videtur se habere ad sua furtiola præterita, ac illi multi, qui furantur minima ex aliena vinea, singuli ignari aliorum furtorum, in quo casu certum est, vt dicemus *infrà*, & docet Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num. 130.* Sanchez *tom. 2. Decalogi lib. 7. cap. 21. num. 20.* Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 9. initio*; & est communis opinio, nullum peccare mortaliter, sic etiam iste, etiamsi multa furtiola ab vno, eodemque furentur, aut etiam à diuersis, immemor illorum, & sine aduertentia vltimi ad alia non peccabit mortaliter, sed tantùm venialiter, at cùm meminerit se quantitatem notabilem vsurpasse, tenebitur sub mortali restituere, quia cessat ignorantia à mortali culpa liberans, atque excusans.

Nauar. Sanchez. Lessius.

12. *Dubium.* Sed præcipuum dubium, ac punctum est, an quando vnus memor præteritorum furtorum rerum minimarum, quæ vel ab vno, vel à diuersis abstulit, furatur rem quoque minimam, quia nouit compleri quantitatem mortalem, peccet mortaliter in ablatione illius, quamuis neque in isto vltimo furtiolo, neque in aliis omnibus præcedentibus habuerit animum ampliùs furandi, & hac de re duplex est sententia.

Prima docet non peccare mortaliter in illa vltima acceptione rei minimæ, peccare tamen in retentione, quia posito eo vltimo furtiolo completur quantitas notabilis, quæ iniustè retinetur; vnde solùm dabitur peccatum mortale in retentione illius, non autem in ablatione, & acceptione huius vltimi furti rei minimæ, & eam tenent Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num. 139. Hispan. num. 140. & lib. 3. consilior. in 1. edit. tit. de regular. consilio 75. num. 27. in 2. edit. tit. de statu Monachor. consil. 3. num. 27.* Veiga *lib. 14. in Concil. Trident. cap. 11.* Graphis *1. part. decis. lib. 3. cap. 5. num. 51. & lib. 2. cap. 93. num. 18.* Carbo *de rest. quæst. 2. in fine.* Lessius *lib. 2. de iust. cap. 12. dub. 8. num. 43.* Iason *l. si idem cum eodem, num. 3. & 4. ff de iurisd. omnium iud.* & *ibi* Decius *num. 1. & 16.* Claudius *num. 1. & 2.* Farinac. *consil. 78. n. 3. vol. 1.* Probatur

Sentētia prima. Nauar. Veiga. Graphis. Carbo. Lessius. Decius. Claud. Filliuc.

Primò; quia vltimum illud furtiolum, est totum obiectum illius acceptionis furtiuæ, & non continet summam ad culpam mortalem requisitam; ergo tantùm peccabit venialiter, & non mortaliter, qui vltimum furtiolum commiserit, nam illa vltima acceptio sola est totum obiectum furti hîc, & nunc, reliquæ verò iam præterierunt: cùm ergo illa summa præteritorum furtorum non sufficiat per se ad mortale, vltimum furtiolum non erit peccatum mortale.

Secundò, quia ex multis peccatis venialibus non consurgit vnum mortale; cùm igitur omnia alia furta leuia sint, & venialia, ex illorum multiplicatione non consurget culpa lethalis.

Tandem, quia in pœnalibus, & odiosis non fit coaceruatio summarum, nec multæ modicæ culpæ efficiunt vnam sufficientem ad grauem pœnam, vt docent Iason, Decius, & Farinacius *allegati*; igitur neque etiam vltimum illud furtiolum cum præcedentibus efficiet vnam culpam grauem, & mortalem; & huius opinionis est etiam Toletus *lib. 5. summæ cap. 16.* vbi loquens de eo casu quo vnus à multis res minimas furatur ex occasione nata, & non animo perueniendi ad quantitatem notabilem, ait in nulla illarum acceptionum peccare mortaliter, & de obligatione restituendi nihil meminit.

Tolet.

Posterior sententia probabiliter docet committi peccatum mortale in vltimo illo furtiolo rei minimæ cum aduertentia ad præterita furta, si in illo mortalis quantitas compleatur; hanc tenent communiter DD. Sanchez *tom. 2. Decalog. lib. 7. cap. 21. num. 6.* Rodriguez *tom. 1. summæ in 2. edit. cap. 150. num. 8. conclusione 8.* Valentia *2. 2. disput. 5. punct. 5. ad finem.* Sayrus *in claui regia lib. 9. cap. 15. num. 22.* Petrus Ledesma *2. tom. summæ tract. 8. cap. 21. num. 2. difficult.* circa quantitatem ad furtum mortale requisitum. Ludouicus Lopez *1. part. instruct. consc. cap. 93. col. 2. quæst. 2.* Nauarra *lib. 3. de restit. cap. 1. part. 1. in noua edit. dub. 5. à num. 52. vsque ad 56.* Rebellus *part. 1. lib. 3. quæst. 15. sect. 4. num. 30.* Ioan. Maior. *in 4. dist. 15. quæst. 25. col. 2. vers. ex isto sequitur.* Ioannes Medin. *C. de restit. quæst. 10. §. occurrit hîc casus, vers. ad secundum casum.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 3. art. 3. ad 3. vers. sed aliud.* Mercado *lib. 3. de contract. cap. 4. fol. 129.* Couarruuias *lib. 1. variar. cap. 3. num. 12.* Corduba *in summa quæst. 70. punct. 2.*

13. *Prefertur secunda sententia.* Sanchez. Rodrig. Valent. Sayrus. Ledesma. Lopez. Nauar. Rebell. Maior. Medin. Sotus. Mercad. Couar. Corduba.

Medin. Vasq Cumel. *punct*.2. Bartholomæus Medin. 1.2.*quæst*.88. *art*.4. *ad finem*, *in solut. ad* 3. Vasquez *ibi disput*. 146. *cap*.2. *num*.5. & *ibi* Cumel *art*.4 *ad finem*, *in solut. ad* 3. Vasquez. Cumel. Arag. Salon. Vasq. *ibi disp* 146.*cap*.2.*num*.5. & *ibi* iterum Cumel *art*.4. *dub. penult. vers. sed obyciet aliquis*. Aragon.2.2. *quæst*.66. *vers. cæterum*, *fol*.44. Salon. *eodem art*.6. *controuersia* 3. *conclusione vnica*. Probatur,

Primò, quia eo vltimo furtiolo posito, ponitur notabile proximi damnum, & eo sublato tollitur; sed quicumque sciens ex actu suo leui subsequi notabile damnum proximi, peccat mortaliter eum actum faciendo; igitur eo vltimo furtiolo peccatur mortaliter.

Secundò, quia retinere, & vsurpare idem peccatum est; ergo qui peccat mortaliter in retinendo, peccat etiam mortaliter in accipiendo, nam ideo, vt fatentur contrarij, peccat quis mortaliter in retentione; quia accedente vltimo furtiolo, & cum præcedentibus coniuncto, efficitur rei notabilis retentio, sed similiter efficitur rei notabilis acceptio; ergo si retentio est peccatum mortale, profectò etiam erit acceptio, enim verò paruæ illæ quantitates in materia furti in vnam coalescunt, vt latè probat Sanchez *lib*.1. *tom*.1. *Decal. cap*.4. *num*.10. Sanchez.

14. *Soluuntur fundamenta primæ opinionis.* Neque obstant fundamenta primæ opinionis; nam etsi vltimum furtiolum sit totum obiectum vltimæ acceptionis, & sit in se paruum, & veniale, attamen coniunctum cum omnibus præcedentibus lædit notabiliter, & mortaliter proximum; vnde cùm notabile damnum proximo inferat, sine dubio mortalis erit illius acceptio. Et quamuis ex multis peccatis venialibus nunquam possit vnum peccatum mortale coalescere, vt libentissimè fatemur, & docent communiter Theologi: attamen dicimus in hoc vltimo furtiolo veniali committi peccatum mortale; quia coniunctum cum aliis præcedentibus damnum notabile infert proximo, vnde ratione damni peccatum mortale erit non solitariè acceptum, & consideratum, aut seiunctum ab aliis furtis præcedentibus, sed cum illis coniunctum. Nec etiam obstat, quòd ex multis pœnis paruulis debitis, exiguis criminibus, non possit vna grauis coalescere, quia externus forus non considerat totum damnum ex singulis furtis acceptum; sed considerat tantummodo singula crimina per se considerata, & singula singulis pœnis proportionatis afficit.

15. *Quid si post vltimũ furtiolum complens quantitatẽm. committatur aliud.* Sed quid si post minimum illud furtum complens quãtitatem mortalem aliud minimum committatur? Authores primæ opinionis necessariò dicent, non committi in acceptione illius nouum peccatum mortale, sed idem in retentione continuari, quia augetur magis, ac magis furtum, & sic accrescere, & augeri eandem obligationem restituendi maiorem quantitatem retentam, & ideo non esse mortiferam, sed tantùm venialem illam nouam accceptionem furtioli accrescentis, esse tamen mortiferam eandem voluntatem retinendi maiorem summam ex eo accrescentem, & ita docet specialiter Lessius *lib*.2. *c*.12. *de iniurijs fortun. dub*.8. *num*.44. Dicendum tamen est cum Rebello *citat. sect*.4. *num*.38. & cum Sancio *dict. tom*.2. *Decalog. lib*. 7. *cap*. 21. *num*.7. committi nouum peccatum mortale in acceptione toties, quoties committitur nouum furtiolum; quia, vt diximus, renouatur per illud furtiolum iterum prior intentio mortalis. Lessius. Rebell.

16. *Dubium.* Dubium tamen hîc graue est, an quando vltimum furtiolum, cum præcedentibus coniunctum peruenit ad quantitatem mortalem, teneatur furans restituere sub mortali totam quantitatem, an potiùs euitet obligationem restitutionis sub mortali, restituendo illud tantùm modicum furtiolum, complens eandem quantitatem. Quidam existimant teneri restituere sub mortali totam eam summam, ita docet Ioannes Medina *C. de rest. quæst*. 10. §. *occurrit hîc casus*, *vers. ad* 2. Corduba *in summa quæst*. 70. *dub*. 2. §. *dixerunt*. Fundamentum illorum est, *Opinio affirmans.* Medin. Cordub.

Primò, quia tota summa est accepta; ergo iustitia commutatiua postulat, vt tota etiam restituatur, vt æqualitas iustitiæ seruetur.

Secundò, quia quodcumque damnum notabile est faciendum sub mortali; ergo tota summa est soluenda sub mortali, alioquin enim sequeretur posse quemquam per venialem restitutionem satisfacere mortali. Tandem, quia furans simul totam illam quantitatem tenetur eam integram restituere sub mortali, & hanc obligationem non euitabit si dimidium tantùm restituat. At quid refert siue simul, siue paulatim obligationem restituendi sub mortali incurrat.

17. *Astruitur negãs opinio.* Cæterùm his non obstantibus contrariam opinionem ex melioribus fundamentis tenent Petrus Nauarr. *lib*.3. *rest. cap*.1. *num*.60. Rebellus 1. *part. de oblig. iust. quæst*.15. *sect*.4. *num*.38. §. *sed ponamus*; Sanchez *tom*.2. *Decalog. lib*.7. *cap*.21. *num*.9. Sayrus *in claui regia lib*.9 *cap*.19. *num*.25. Alcocer *lib. de ludo cap*.16. *fine*, & fauet Aragon.2.2. *quæst*.66. *art*.6. *col*.19. *vers. cæterum fol*.441. P. Nauarra. Rebellus. Sanchez. Sayrus. Alcocer. Arag.

Primò, quia tenetur tantùm quilibet sub mortali auferre notabile damnum proximi; aufertur autem per restitutionem vltimi furtioli accepti; ergo non tenetur sub mortali eo restituto restituere aliam summam. Nemo enim negabit excusari quemquam à mortali ex paruitate materiæ; vnde cùm iam illa materia, quæ remanet, sit paruula, quis non videt illum excusandum esse.

Secundò, quia si totum esset sub mortali restituendum, qui ex magna summa ablata vnum quadrantem retineret, & illum non restitueret cæteris adhuc restitutis, adhuc teneretur sub mortali illum quadrantem restituere, quod mirum est, & inauditum.

Tertiò, quia solùm peccauit mortaliter accipiendo vltimum furtiolum; ergo solùm tenebitur sub mort. illud restituere.

18. *Adductis in contrariũ occurritur.* Neque obstant in contrarium adducta.

Ad primum respondeo totam summam fuisse acceptam per partes non simul, ac proinde iustitiam commutatiuam postulare, vt tota restituatur, non tamen tota simul sub mortali, alioquin restitutis cæteris, non restituto vno quadrante, maneret obligatio restituendi illum sub m. quod nemo dicet.

Ad secundum respondeo verum esse quòd damnum notabile restituendum sit sub mort. vnde cùm solùm damnum dederit notabile, furando illud vltimum furtiolum, solum vltimum tenebitur sub mort. restituere. Deinde dico teneri illum restituere sub mort. totam illam summam disiunctim sumptam, non tamen copulatiuè sumptam, tunc enim sensus est totam illam summam coniunctim sumptam, efficere vnum peccatum mort. & quandiu est notabilis, & mortalis, & efficit vnum peccatum mortale, necessariò est restituenda sub mortali; copulatiuè autem sumpta non

non manet iam mortalis, sed venialis, & ideo non esse totam copulatiuè sumptam sub mortali restituendam; nam sicut hæc propositio, omnes Apostoli sunt duodecim coniunctim sumpti, est vera; ita hæc eadem, Omnes Apostoli sunt duodecim copulatiuè sumpta, est falsa; quia sensus esset tunc singulos Apostolos esse duodecim, ita hæc est vera, tota illa summa coniunctim sumpta est notabile damnum sub mort. restituendum; falsa verò copulatiuè sumpta, quia tunc sensus esset singulas partes illius summæ auferre notabile damnum, & esse sub mort. restituendas, quod nemo dicet.

Ad vltimum respondemus etiam eum, qui simul notabilem, & mortalem furatur quantitatem, vitare etiam mortalem culpam, & obligationem restituendi totam summam sub mort. si cæteris restitutis, pars quæ manet, non sit mortalis, iuxta hactenus dicta.

19. *Responsio ad quartā quæstionem.* Illud omnino animaduertendum, quando furta minima paulatim sumpta sunt valde notabiliter interpolata, maiorem necessariò requiri quantitatem, vt tam acceptio, quàm retentio lethales sint: ita Rebellus *dict. quæst.* 15. *sect.* 4. *num.* 37. vbi ait requiri tunc duplo maiorem, Nauarrus *in summa Latin. cap.* 17. *num.* 139 Graphis 1. *part. decis. lib.* 2. *cap.* 93. *num.* 19. Lessius *lib.* 2. *de iustitia, cap.* 12. *dub.* 8. *num.* 46. vbi ait, si esset mortale auferre decem simul, & vice vna, exigi quindecim, aut viginti, vt peccatum mort. committatur tam in acceptione, quàm in retentione, quando ea modica furta longis interuallis committerentur, v. c. si spatio vnius mensis leue furtum committatur, & post alium mensem aliud item leue, & post alios totidem; ita quòd in fine trium, vel quatuor mensium conflaretur summa duplo etiam maior, quod idipsum tenet Sanchez *tom.* 2. *Decalog. lib.* 7. *cap.* 21. *num.* 10. Rodriguez *tom.* 1. *summæ in* 2. *edition. cap.* 150. *conclusione* 8. *num.* 8. Ratio est, quia homines minus ægrè ferunt sibi auferre longo interuallo, & casu illa minima, quàm eandem quantitatem simul, imò tanta potest esse intercapedo inter furtiolum, & furtiolum, vt non videatur posse coniungi, vt si spatium vnius anni inter quodlibet recurrisset, ita Sanchez *allegatus*, vbi dicit de consilio virorum doctorum se hinc hanc tradere doctrinam; quamuis Rebellus asserat continuari & coniugi per spatium etiam quatuor annorum, sed iudicium Sanctij videtur rectius; fatentem enim furtum minimum nullus confessarius interrogat an furta minima annis elapsis commiserit.

Rebel. Nauar. Graphis. Lessius. Sanch. Rodrig. Sanch.

20. Similiter maior quantitas requiritur ad constituendum peccatum mort. quando contra multos dominos peruenitur per modica furta ad notabilem quantitatem, quo enim furtum in plures diuiditur, eo minus, cæteris paribus, domini sunt inuiti; vnde non erit mortale peccatum, nec sub mortali ad restitutionem obligandus simplex fur; qui minorem quantitatem, quàm vnius aurei à tota communitate vnius magni oppidi furetur. Dixi *simplicem furem*; quia qui falsis, ac corrosis mensuris, & ponderibus vtuntur, semper peccant mortaliter, quando ad ordinariam quantitatem perueniunt, sunt enim hi non tantùm fures simplices; sed etiam violatores publicæ fidei, & iustitiæ, & in foro iudicali grauius puniuntur; ita docet Rebellus *allegatus sect.* 1. *num.* 43. & Sanchez *tom.* 2. *Decalog. lib.* 7. *cap.* 21. *num.* 17. & 18.

Rebell. Sanchez.

Tandem quando vnus à diuersis furto aufert minima, aut illa furto aufert animo ditescendi, & augendi diuitias, & viuendi ex his furtiolis, & perueniendi ad notabilem quantitatem; aut casu, & carens animo perueniendi ad eam quantitatem, & in vtroque casu mortaliter peccat tam in acceptione, quàm in retentione, vt iam diximus; & iterum inculcamus maioris claritatis causa, & tenetur ad restitutionem: ea tamen distinctione, vt quando à principio habuit animum perueniendi ad quantitatem notabilem, non solùm peccet mortaliter in vltimo furtiolo complente prædictam quantitatem, sed etiam in primo, & in singulis antecedentibus, quia singula illa furtiola externa procedunt ex intentione mortifera; & executiones illius sunt, vt diximus *num.* 4. & docent Lessius *lib.* 2. *de iust. cap.* 12. *de iniurijs fort. dub.* 7. *num.* 36. & Sanchez *tom.* 2. *Decalog. lib.* 7. *cap.* 21. *num.* 13. Quando verò à principio non habuit talem animum, sed casu ea furtiola committit, solùm peccat mortaliter in vltima acceptione rei minimè complente quantitatem mortalem, si memor præteritorum furtorum præcedentium rerum minimarum fecit, secus si ad illa non aduertit, nec memor illorum fecit, quia tunc perinde se habet, ac quando multi alij aliorum ignari eandem vineam ingrediuntur, & singuli minima furantur; quo casu venialiter singuli tantùm peccant, quod satis patet ex dictis; quare ad eum casum, quo plures ab eodem notabilem quantitatem, aut singuli modicum furantur, veniamus? 21.

Lessius. Sanch.

CAPVT XIV.

An quando plures auferunt ab eodem notabilem quantitatem, aut singuli modicum, mortaliter peccent, si vt vna causa concurrunt; & quid si non vt illa concurrant, sed alter alterum furantem ignorat. Agitur de excommunicatione furtorum minimorum.

SVMMARIVM.

Si plures ab vno, eodemque, vt vna causa, & communicato consilio singuli minima furto auferunt, omnes peccant lethaliter, & tenentur ad restitutionem sui minimi sub mortali. num. 1. & 2.

Quid si seorsim concurrant, & nullus eorum de alijs sciat. num. 3.

Quid quando non communicato consilio, nec alij alios ignorantes, sed scientes minima ab vno, eodemque auferunt. Refertur prima opinio affirmans singulos eorum peccasse mortaliter tam accipiendo, quam non restituendo sua minima. num. 4.

Refertur secunda asserens nullum eorum peccasse mortaliter in accipiendo, omnes tamen, & singulos peccare mortaliter non restituendo. num. 5.

Præfertur tertia asserens neque in accipiendo, neque in retinendo mortaliter peccare, sed tantùm venialiter. num. 6.

Soluuntur argumenta primæ opinionis. num. 7.

Quid de excommunicatione, an comprehendat omnes, & singulos, qui communicato consilio minima furantur. num. 8.

Quid

Quid quando non communicato consilio, sed alij aliorum conscij hæc minima ab vno eodemque furto auferunt, num. 9. Refertur prima opinio omnes & singulos in illa comprehendi. *ibid.*
Refertur secunda asserens nullum in illa comprehendi si mortaliter non peccauit, vel in accipiendo, vel in retinendo. *num. 10. & 11.*
Quid tenendum sit, num. 12. Approbatur prima opinio asserens omnes & singulos minima capientes, & retinentes ea excommunicatione ligari, licèt mortaliter non peccent furando, vel retinendo. *ibid.*

1. *An quando plures ab eodem notabilem quantitatem auferunt, peccent mortaliter.* QVÆSTIO principalis est, an quando plures furantur ab vno, eodemque notabilem quantitatem, at singuli modicam, omnes peccent mortaliter tam in accipiendo, quàm in retinendo, seu non restituendo, & an comprehendantur sub eadem excommunicatione: in quo negotio aliquid distinguendum est, aut enim omnes concurrunt, vt vna causa: alij aliis cooperantes, aut non vt vna causa alij alios ignorantes.

2. *Assertio prima.* Statuo primò, si plures, vt vna causa, & consortes communicato consilio, & opera concurrunt ad furandum ab vno, eodemque modica ex eadem vinea, pomario, aut prædio, siue id fiat vno actu simul, siue magna temporis intercapedine, vnus post alium, omnes peccant lethaliter, tam in accipiendo, quàm in non restituendo, & tenentur ad restitutionem singuli in solidum in defectum aliorum; nam primò, & per se singuli ad sua modica tenentur, in defectum verò aliorum singuli tenentur in solidum. hæc est communis omnium, eam docet Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 21. num. 19.* Petrus Nauarra *lib. 3. rest. cap. 1. num. 43.* Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 9. initio*, & nemo dubitat. patet, quia vnusquisque causa totius damni efficax fuit, & per hoc vnusquisque damnificato tenetur in solidum, sic D. Thom. 2. 2. *quæst. 62. art. 7.* nam, quando communicato consilio damnum dederunt, velint, nolint, hanc obligationem restituendi hoc modo incurrerunt. Sanchez. P. Nauarra. Lessius. D. Thom.

3. *Assertio secunda.* Statuo secundò, si seorsim concurrant, ita vt nullus eorum sciat de damno notabili per alium, vel alios dato, non peccant nisi venialiter, tam in accipiendo, quàm in non restituendo, est communis, ita Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap. 21. num. 20.* Lessius *lib. 2. cap. 12. de iure fortunarum, dub. 9. initio.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 130.* Lud. Lopez *1. part. instructory, cap. 93. §. In casu autem.* D. Thom. 2. 2. *quæst. 62. art. 7.* Rebellus *lib. 3. cap. 15. sect. 5. num. 4.* Probatur facilè, quia dum nullus aliorum conscius est, nemo est causa notabilis damni, & quisque est tantùm causa sui minimi, & pro suo minimo tantùm ad restitutionem tenetur, vndè sicut vnusquisque venialiter tantùm peccat in accipiendo, ita & in retinendo, & non restituendo. Excipiunt nonnulli, modò inter furtiolum, & furtiolum quæ quisque facit, detur magna temporis intercapedo, nam si simul, & quasi vno tempore fiant, vnusquisque peccabit mortaliter, tam in accipiendo, quàm in retinendo. At non probo exceptionem, quia cùm nullus eorum de alio sciat, nunquam est causa damni grauis; & sic solùm pro suo minimo, & peccato, & restitutioni obnoxius manebit, vt patet. Sanchez. Lessius. Nauar. Lopez. D. Thom. Rebellus.

4. *Difficultatis cardo.* Cardo difficultatis in eo consistit, an quando plures non communicato consilio, nec alij alios ignorantes, sed quilibet, aut aliquis illorum conscius erat furti aliorum, & animaduertunt exinde notabile damnum proximo inferri, mortaliter peccet quilibet in acceptione rei minimæ, & teneatur ad restitutionem sub mortali pro parte sua; qua de re tres inuenimus opiniones.

Prima docet omnes ac singulos, qui conscij fuerunt furti aliorum, peccare mortaliter, & teneri sub mortali ad restitutionem sui minimi, & in defectum aliorum ad totum in solidum. Hæc est communior sententia; & eam sustinent Couarr. *lib. 1. variar. resolut. cap. 3. num. 12.* Nauarrus *in summa Hispanica, cap. 17. num. 131. vers. quarto.* Mart. de Ledesma *2. part. 4. quæst. 18. col. 4. ante finem.* Maior. *in 4. dist. 15. quæst. 25. col. 5. vers. ad primum dico, & quæst. 26. in secundo argumento contra primam conclusionem.* Metina *C. de rest. quæst. 10. §. Occurrit hîc casus, vers. ad primum casum.* Corduba *in summa quæst. 70. puncto 1.* Lud. Lopez *1. part. instruct. conscient. cap. 93. quæst. 1. dicto 2. & 3.* Sayrus *lib. 1. de censuris, cap. 9. num. 9.* Emanuel Rodriguez *tom. 1. summæ in 2. editione, cap. 150. num. 7. col. 7.* Salon *2. 2. quæst. 66. art. 6. controuers. 3. col. 2. vers. sed quæres.* Soar. *tom. 5. disput. 20. sect. 2. num. 3.* Petrus Ledesma *2. tom. summæ, tract. 8. cap. 21. num. 41.* limitans nisi tempore omnino diuiso, vt post tres, vel quatuor menses. Angles *in floribus 2. part.* vbi de rest. *art. 1. post difficultatem 7. dub 4.* Vasquez *1. 2. quæst. 88. cap. 2. num. 5. & 6.* Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 1. in noua editione, num. 44. vers. ad secundum respondeo.* Probant *Opinio prima.* Couar. Nauarr. Ledesm. Maior. Metina. Cordub. Lopez. Sayrus. Rodrig. Salon. Soar. Ledesm. Angles. Vasquez. P. Nauarra.

Primò, quia quilibet illorum cooperatur per eam scientiam ad notabile damnum proximo inferendum, estque causa partialis illius, nam licèt quod quilibet furatur sit in se minimum; at coniunctum cum partibus; quas scit alios furari est magnum, & ratione huius scientiæ eius minimum damnum continuatur cum aliis.

Secundò, quia omnes hi simul inferunt magnum damnum, nec est maior ratio, cur vni potius, quàm alteri, aut omnibus tribuatur; igitur ne nulli tribuatur, & dominus rei furatæ maneat damnificatus, & læsus omnibus pro rata tribuitur.

Tertiò, quia aliàs expoliaretur dominus omnibus vineæ fructibus, nullo manente restitutioni obnoxio sub mortali, quod non est dicendum.

Quartò, quia supposita scientia aliorum furium, & aduertentia ad magnum damnum quod infertur, quisque suum modicum furando, damnum illud infert, nam si cessaret, non inferret quisque tam magnum, & ita non modò in retinendo, sed etiam in furando, & accipiendo damnum infert notabile, & peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur.

5. *Opinio secunda.* P. Nauarra. Secunda docet nullum illorum peccare mortaliter in accipiendo, peccare tamen mortaliter in retinendo, & non restituendo. Hanc docet Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. part. 1. in noua editione, dub. 4. num. 50. & 51.* Fundamentum illius est, quia in acceptione non fuerunt omnes causæ partiales illius damni notabilis; in retentione autem sunt omnes pares, & partiales causæ, tam enim damnificat vltimus ablator, quàm primus, secundus, & tertius non restituendo; deinde quia quando omnes priores ablatores ignari fuerunt furti notabilis, non peccarunt mortaliter, vt diximus *num. 3.* furando modica, & tamen tenentur singuli suam partem minimam restituere sub mortali,

cùm primùm sciuerit completam esse in omnibus notabilem quantitatem; quia etsi quando acceperunt, non damnificarunt notabiliter; quia singuli singulorum furtiola ignorabant; at modò, cùm sciant, damnum esse notabile datum, æquè damnificant; ergo etiam quando à principio sciebant damnum dari notabile, peccabunt tantùm venialiter singuli singula minima furando; at tenebuntur sub mortali ad ea minima restituenda.

Verùm hæc vltima ratio iugulat totum fundamentum huius opinionis; nam, vt bene inferret, debebat ita inferre; ergo etiam quando à principio singuli à singulis damnum notabiliter dari sciebant, peccabunt mortaliter, suum modicum accipiendo, furandóque.

6. *Opinio tertia.* Tertia opinio docet neminem horum peccare mortaliter tam in accipiendo, quàm in retinendo, seu non restituendo; sed eorum singulos esse pares in eo quòd tam in accipiendo, quàm in non restituendo sua minima venialiter tantùm peccant, & pares esse in omnibus illis, qui ea minima acceperunt, quando alij alios ignorabant, qui venialiter tantùm peccant, tam in acceptione, quàm in retentione, vt diximus *num.* 3. Hanc opinionem defendunt Sanchez *tom.* 2. *Decalogi, lib.* 7. *cap.* 21. *num.* 22. Lessius *lib.* 2. *de iust. cap.* 12. *de iniur fortun. dub.* 9. *num.* 52. Sotus *in* 4. *dist.* 22. *quæst.* 1. *art.* 2. *columna* 10. *verf. arguitur autem*; vbi expressè ait nullum accipientem peccasse mortaliter quando singuli alij alios non ignorantes modica acceperunt, ex quibus furtis tota vinea deuastata est, nec teneri postea sub mortali, nisi iubeantur damnum restituere post excommunicationem; & idem tenet etiam Barthol. Medina 1. 2. *quæst.* 88. *art.* 4. *ad* 3. & Salon 2. 2. *quæst.* 2. *art.* 7. *controuers.* 2. §. *de participante*, & alij, quos tacito nomine refert Nauarra *lib.* 3. *de rest.* 1. *part. cap.* 1. *in noua editione, dub.* 4. *num.* 49. Probatur facilè.

Sanchez, Lessius. Sotus. Medina. Salon. P. Nauar.

Primò, quia quilibet eorum infert minimum damnum; ergo ex hoc capite non peccat mortaliter, & quamuis sciat alios minima etiam furari, tamen nemini illorum est causa, aut occasio furandi per hanc scientiam; ergo ex eo quòd alij furentur, illius peccatum non augetur, nam præter illius intentionem est, vt furtiola eorum cum suo coniungatur, imò & præter illius intentionem est, vt alij etiam furentur, ne in magna quantitate dominus lædatur, nec consentit in totum damnum, quin potiùs ei displicet vehementer, & ex animo illud detestatur.

Secundò, quia alioquin ferè semper omnes viam transeuntes, & vuarum racemos colligentes furantésque damnandi sunt tanquam peccati mortalis rei, cùm omnes verosimiliter sciant alios etiam furari minima similiter. Vnde si aliorum furta coalescunt, in vnum notabile damnum ratione scientiæ, hæc etiam coalescent. At quis hoc dicet? Profectò nullus prudens Confessarius fatentem sibi racemulum transeundo abstulisse, interrogat, an norit alios similiter furatos fuisse.

Tertiò, quia alioquin sciens alium furatum fuisse decem, si furaretur vnum quo compleretur quantitas mortalis, infinitè grauius peccaret, quàm ille; at quis hoc credet. Tandem, quia scientia vnius, non est causa furti alterius, sed tantùm sui; quod leue est, vnde cùm scientia vnius non sit causa, nec occasio furandi, nec damnificandi, aut detrimentum magnum patiendi, non est cur ob hanc scientiam illum ad æternam mortem condemnemus.

Ex his tribus opinionibus, prima, & secunda sunt satis probabiles; tertia tamen in omnibus, meo iudicio, probabilior, & huic adhæreo, quamuis prima sit communior; sed illius fundamenta non sunt admodum solida; nec illam meo iudicio probant. 7. *Soluuntur argumenta primæ opinionis.*

Ad primum dico scientiam aliorum non esse causam, vt omnes cooperentur ad damnum notabile inferendum: non enim scientia vnius influit in alium; sed esse tantùm causam ob quam omnes sciant proximum notabiliter fuisse damnificatum, vnde cùm alij præter intentionem istius furentur, qui id non approbat, nec laudat, imò ex animo refugit, ac detestatur, per accidens est, quòd eueniat furtum aliorum, neque per suum complet notabilem quantitatem, cùm iam sit completa; nec illo cessante, restituto aliorum cessat, vt patet, & ideo similiter falsum est quod hîc sit causa partialis damni notabilis influens in alios, sed tantùm causa partialis negatiua; quatenus est causa sui minimi, non aliorum.

Ad secundum concedo nullum peccare lethaliter, & ideo nec etiam teneri ad restitutionem sub mortali; sed tantùm sub veniali, & satis esse teneri vnumquemque ad suum minimum sub veniali, nec dominus rei furatæ maneat grauiter absque restitutione læsus.

Ad tertium dico non esse inconueniens vineam alterius esse omnino deuastatam, & nullum peccasse mortaliter, nec teneri ad restitutionem sub mortali, supposito quòd hoc damnum notabile nullo furtiolo compleatur in ratione damni mortalis, nec restitutione illius resartiatur.

Ad quartum iam manet satisfactum, scientia enim, & aduertentia ad damnum magnum vnius non influit in alios, vt damnum grauius inferant; sed potiùs in causa erit, vt grauiter quis compatiatur, & doleat quod tam graue ab aliis inferatur. Fundamenta secundæ opinionis soluta iam manent, si quæ tamen tricæ manserunt, ex solutionibus huius secundæ dissoluentur.

Veniamus ad excommunicationes, quæ feruntur in deuastantes vineas, pomaria, defensas, & hortos. Inquiresque, an comprehendat eos, qui minima furati sunt, non vt vna causa, sed absque scientia, & absque cooperatione aliorum: nam de reliquis, siue de illis, qui communicato consilio damnum per minima dederunt, certum est comprehendi in prædicta excommunicatione, cùm vnusquisque illorum peccet mortaliter in accipiendo; & mortaliter etiam in non restituendo, vti diximus *num.* 2. Idem dicendum est in opinione illorum, qui dicunt singulos peccare mortaliter accipiendo minima, & sub mortali teneri ad restitutionem suorum minimorum, quando alij aliorum non erant ignari iuxta opinionem magis communem, quam explicauimus *num.* 4. cùm illi omnes, & singuli furando minima, & non restituendo illa mortaliter peccent, & excommunicatio non nisi ob peccatum mortale ferri possit, clarum est omnes, & singulos illorum prædicta excommunicatione comprehendi. 8. *De excommunicationibus quæ feruntur in deuastantes vineas, pomaria, &c.*

Tota ergo difficultas est, an comprehendantur in illa, quando à principio nullus aliorum conscius erat de damno per alios dato. Et simile dubium est, an comprehendantur in illa nostra opinione *num.* 5. explicata, quam tanquam probabiliorem, & probauimus, & secuti sumus; quæ docet 9. *Difficultas.*

docet etiam quando alij aliorum conscij erant, nullum peccare mortaliter, sed tantùm venialiter, siue in acceptione, siue in retentione, & non restitutione prædictorum minimorum. Et verò in vtraque opinione & casu, respondent multi omnes illos & singulos illorum ligari, & comprehendi hac excommunicatione, & teneri post illam restituere sub mortali sua minima, quia, vt excommunicatio liget, sufficit, quòd pro iusta causa, & notabili damno in se considerato feratur, licèt ignoretur persona quæ illud intulit; hîc autem dari iustam causam ferendi hanc excommunicationem ratione damni notabilis ex furtis minimis consurgentis, certum est. ita docet Sotus *in 4. dist. 22. quæst. 1. art. 2. col. 10. vers. arguitur, & lib. 4. de iust. q. 7. art. 3. col. 6. vers. Dubium autem.* Barth. Medina *1. 2. quæst. 88. art. 4. ad finem, in solutione ad 3.* Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 7. controuers. 1. §. De participante.* Lessius *lib. 2. de iust. cap. 12. dub. 9. num. 54. § Respondeo,* limitant tamen Sotus citatus, & Sayrus *lib. 1. de censuris, cap. 9. num. 10.* nisi tam paruulum esset furtum alicuius, vt pro nihilo reputaretur. Vnde apertè sentiunt hi authores ratione tantùm solius præcepti Prælati præcipientis teneri hos sub mortali peccato ad hanc restitutionem, id quod expresè affirmat Leonardus Lessius *dicto num. 54.* & ad ferendum hoc præceptum sub excommunicatione sufficere causam iustam, & rationabilem, qualis est causa damni notabilis, quod dominus rei patitur quando per minima grauiter damnificatur, sicut iussi adesse sub excommunicatione publicis supplicationibus, vel confluere ad templum gratia edicti inquisitorum fidei audiendi, mortaliter peccant, non confluendo, & lata innodantur censura, nisi confluant, cùm tamen secluso eo præcepto ad id minimè teneantur.

Refertur prima opinio. — Sotus. — Medina. — Salon. — Lessius. — Sotus. — Sayrus.

10. Alij respondent, omnes, qui nec accipiendo, nec retinendo mortiferè peccarunt, non ligari de facto hac excommunicatione sic generaliter lata; quia excommunicatio lata contra furantes, eos solùm comprehendit, ac ligat, qui ante excommunicationem tenentur sub mortali restituere, & ita docet Nauarr. *in cap. inter verba, in noua editione, conclusione 6. corollario 10. num. 54. & in summa Latina, & Hispanica, in Latina, cap. 17. num. 4. in Hispanica, cap. 27. num. 9. & in cap. finali, num. 12. & 14. quæst. 6.* hanc partem etiam tenet Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap. 1. part. 1. in noua editione, dub. 7. num. 64. & 65.* & Sanchez *tom. 2. Decal. cap. 21. num. 28.*

Refertur opinio secunda. — Nauarr. — P Nauarra. — Sanchez.

11. Quamuis verò de facto non ligentur prædicta excommunicatione, asserunt tamen posse Ecclesiam decernere talem excommunicationem, qua ligentur hi, qui nec in accipiendo, nec in retinendo mortaliter deliquerint minima furantes, & id docet etiam Soar. *tom. 5. de censuris, disp. 20 sect. 6.* & Nauarra *modò allegatus*, & addit Soarius hoc esse verum, etiamsi præceptum Prælati Ecclesiastici non innitatur obligationi iustitiæ commutatiuæ, ratione cuius velit obligare ad restitutionem sub excommunicatione, quia cùm hæc non obliget tunc sub mortali ad restituendum, nec Superior Ecclesiasticus potest intra latitudinem huius virtutis adiungere eam obligationem his, aut illis minima furantibus, eo quòd materia non sit illius capax, sed oportere, vt peculiare obedientiæ præceptum addat. Ad hanc verò obedientiam iustè imponendum ait requiri, vt interueniat aliqua spiritualis causa, & ratio, quam per se respiciat Prælatus spiritualis, eaque adeò grauis, vt satis sit ad grauem, & mortalem obligationem inducendam, vt si iudicet expedire ad communem Reipublicæ tranquillitatem, & ad vitanda peccata in Repub. Christiana, vel ad spirituale damnum illius, aduersùs quem hæc excommunicatio fertur.

Nihilominus opinio Soti, & Lessij, & eorum, quos *num. 9.* retulimus, est valdè probabilis, propter illius fundamenta, & ex eo quòd talis excommunicatio fuit lata pro tota illa damnificatione notabili, ne grauiter læsus quis maneat, & sufficit quòd potestas spiritualis, seu Prælatus hoc damnum consideret iniustè ab aliis illatum, vt illud iubeat resarcire per excommunicationem. 12.

Quid tenendum sit.

Dices, Prælati non habent, nec habere possunt voluntatem & intentionem excommunicandi, nisi secundùm formam iuris forma autem iuris est, vt non nisi ob peccatum mortale commissum ab eo contra quem fertur excommunicatio, illa feratur, vnde cùm nulli illorum peccauerint mortaliter iniusta, & contra formam iuris lata, ac proinde nulla erit talis excommunicatio. Respondeo formam iuris esse, vt non feratur excommunicatio propter damnum leue; sed propter damnum graue, absolutè loquendo, vnde cùm constet iudici proximum grauiter fuisse damnificatum, iustè potest ferre talem excommunicationem aduersùs damnificatores, siue illi peccauerint mortaliter, siue venialiter tantùm in damnificando, nam causa, & ratio excommunicationis nō innititur in peccato istius, aut illius hominis, sed in materia graui, & damno graui, quod de se concernit graue periculum conscientiæ, licèt per accidens, eo quòd datum sit per minima illud periculum in hoc, vel in illo minima furante non detur; sufficit enim quòd materia ob quam fertur excommunicatio, sit talis de se, & ex natura sua, quæ concernat hoc periculum. Vnde licèt iudices spirituales non præsumerent vnumquemque hominum furantium peccasse mortaliter furando, aut saltem aliquem illorum, vt semper præsumunt, sed scirent optimè damnum fuisse datum per minima, adhuc iustè expedirent talem excommunicationem; & ligaret illa, quia datur iusta causa ob quam feratur, quæ de se concernit graue periculum conscientiarum; qualis est iniusta damnificatio proximi, ad cuius petitionem fertur excommunicatio, & sic non solùm ratione tantùm præcepti, sed etiam ratione materiæ absolutè obligat prædicta excommunicatio, ligátque vnumquemque minima furantem. Et praxis communis spiritualium iudicum est, vt expediatur excommunicatio pro damno graui, quod patitur is, ad cuius petitionem ea excommunicatio expeditur, & nihil curant prædicti iudices spirituales, an à multis per minima furta, an ab vno tantùm huiusmodi damnum fuerit illatum; sufficit enim quòd sit graue, vt illud iubeant resarcire ex officio suo. Nunquam tamen in huiusmodi excommunicationibus comprehenduntur filij, vxores, aut famuli illius ad cuius instantiam excommunicatio expeditur, nec est intentio iudicis eos in ea comprehendere, quia non est intentio petentis prædictam excommunicationem eam ad illos extendere, & voluntas iudicis excommunicationem expedientis conformatur in hac parte, & respondet voluntati petentis, & si tam iudex, quàm petens eos volebat in prædicta excommunicatione comprehendere, opus erat, vt id in eadem excommunicatione exprimeretur, aliàs si non expri

Obiectio. — *Solutio.*

exprimitur, parum refert illum ad cuius instantiam excommunicatio expeditur, dicere suam intentionem fuisse, quòd filij, famuli, & vxores in ea etiam comprehenderentur, opus enim erat id explicare in ipsa forma excommunicationis, vt alibi diximus, & communiter tractari solet in materia excommunicationis.

Sicut etiam tractari solent alia dubia circa excommunicationes in monitoriis circa furta prolatis, quæ non sunt huius loci, & ideo illis modò supersedemus, vt ad restitutionem furtorum accedamus.

CAPVT XV.

Vtrùm fur & possessor malæ fidei teneantur restituere rem furtiuam secundùm pretium tantùm, quod habebat quando furto ablata fuit; an secundùm maius, quod postea habuit, & vice versa.

SVMMARIVM.

Res furtiuæ, vel habent incrementum ab extrinseco, vel ab intrinseco & quæ sint, quæ hoc incrementum habeant, num. 1. & 2.

Si habeat incrementum ab intrinseco, valor illius est domini, non furis, deducta tamen æstimatione, & laboris ipsius furis in solo foro conscientiæ in procurando incremento illo intrinseco, num. 3.

Et deductæ expensæ. ibid.

Quid de foro externo. num. 4.

Tenetur fur ad omne lucrum cessans, & damnum emergens domino rei furatæ. num. 5.

Tenetur etiam vltra hanc restitutionem lucri cessantis, & damni emergentis dominum rei ponere in eodem statu in quo antea erat. num. 6.

Reyciuntur asserentes solas expensas tam viles, quàm necessarias esse in foro conscientiæ latroni restituendas, non æstimationem laboris, & industriæ, num. 7.

Et qui asserunt, neque has expensas illi esse restituendas. num. 8.

Si res, quæ incrementum ab intrinseco habet, non extet, tenetur fur illam restituere secundùm meliorem statum, ad quem in manu illius peruenit, licet in ea postea ad peiorem deuenerit, num. 9.

Quid si fur illam domino obtulit tempore melioris status in loco habili ad accipiendum, & noluit accipere. num. 10.

Quid si fur eam rem ad locum vbi plus valeat transtulit, & à domino illuc non erat transferenda, aut tempore melioris status vendidit, & à domino non erat tunc vendenda. num. 11.

Quid si segetes herbescentes, aut ligna cædua adhuc crescentia deuastauit. num. 12.

Furans vinum, triticum, oleum, vel merces aliquas, tenetur illas restituere secundùm æstimationem temporis, loci, & modi in quo erant à domino vendendæ, etiam si non extent, deductis expensis, num. 13.

Quid si eo tempore, quo distrahendæ erant à domino, valuerunt minus, quàm tempore, quo fuerunt furatæ. num. 14.

Quid si non constet quo tempore, aut quo loco erant à domino vendendæ, aut distrahendæ, num. 15. 16. & 17.

Quid si equus furto ablatus ad valorem ducentorum aureorum peruenit in manu furantis, & postea ad valorem centum, & adhuc extet. num. 18.

1. EGIMVS in præcedentibus de substantia furti, nunc sequitur, vt de illius restitutione agamus; est enim hæc præcipua pars huius materiæ, quod in sequentibus videmus. Res igitur furtiuæ in duplici sunt differentia; aut enim sunt res, quæ incrementum, & decrementum habent ab intrinseco, vt pullus equinus, vitulus crescens, ligna cædua, segetes herbescentes, arbores fructiferæ, dum sunt in flore, & similia, aut quæ incrementum & decrementum pretij habent ab extrinseco, videlicet à tempore, à loco, à modo, quo venduntur, vt triticum, frumentum, vinum, oleum, panus, & id genus merces aliæ, quæ solùm ratione temporis, loci, & modi, quo venduntur, maiorem, vel minorem pretij valorem habent, si enim simul, & vno cumulo vendantur, minus, si verò minutatim, magis valent, & si ad tempus aliud seruentur, vel ad loca alia deferantur, vbi penuria illarum est, cariùs tunc vendi solent, vt experientia patet, & de his omnibus agemus. *De restitutione furtorum. Res furtiuæ quotuplex sit.*

Furto abstulisti, v. c. vitulum crescentem, aut pullum equinũ, qui quo tempore illum furto abstulisti, valebat decem, & dum fuit in manu, & potestate tua, excreuit ad quindecim; & postea paulatim decreuit ad decem. Quæro, an tenearis illum restituere secundùm illud maius pretium quindecim ad quod peruenit, an secundùm illud, quod habebat tempore, quo furto illum abstulisti, & in quod postea decreuit?

Statuo primò, si res effecta est melior, vel maioris pretij apud latronem, & adhuc extet, v. c. pullus equinus, aut vitulus bouinus, tota est domino restituenda cum illo incremento intrinseco, quod habet, deductis tamen in foro conscientiæ expensis, tam vtilibus, quàm necessariis, & deducta æstimatione laboris, & industriæ ipsius latronis, quibus illa res melior effecta est, si apud dominum intrinsecum illud incrementum non esset habitura (vocamus autem expensas vtiles illas, quas non esset dominus facturus in ea re melioranda, fecit tamen latro. Necessarias verò illas, quas fecit latro, & quæ necessariò faciendæ erant à domino ipsius rei in ea alenda, & conseruanda) ita docent Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniur. fortunar. dub. 16 num. 101.* Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 1. n. 30. & 32.* Couarruuias *ad regulam Peccatum, part. 2. §. 6. num. 2. & 3.* Medina *C. de rest. quæst. 6.* Syluester *verb. Expensæ, quæst. 4.* Ratio est, quia res semper manet in dominio domini sui; & tota illius est cum suo intrinseco, & inseparabili incremento, quod patebit clariùs ex dicendis infra *num. 9.* 3. *Assertio prima.* Lessius. Nauarra. Couar. Medina. Syluester.

4. Dixi, *deductis expensis tam vtilibus, quàm necessariis, & deducta æstimatione laboris, & industriæ in foro poli,* quia in foro soli & iudiciali iubent leges, vt solùm deducantur expensæ necessariæ, non vtiles, nec æstimatio laboris, & industriæ furis in ea re melioranda; in pœnam enim furti, & latrocinij meritò priuantur fures expensis vtilibus, & prædicta æstimatione proprij laboris, & industriæ in ea re melioranda collocatæ, patet ex *l. si à patre, §. fructus. ff. de petit. hæredit.* & ex *l. planè, in fine, eodem titulo;* & *Instit. de rerum diuisione, §. ex diuerso,* & docent auctores allegati. Deducuntur tamen

tamen in foro conscientiæ expensæ vtiles,& æstimatio laboris, & industriæ,quia hæ sunt res alienæ; sunt enim furis, non domini, & dominus non potest tuta conscientia locupletari ex alieno; neque enim fur tenetur meliorem reddere rem domino,quàm fuisset in manu illius, ex suo labore & industria; quamobrem tenetur dominus in foro conscientiæ omnes illi expensas soluere, tam vtiles,quàm necessarias. Vtiles,quia in vtilitatem illius cesserunt, necessarias, quia necessariò eas dominus ipse esset facturus in ea re alenda, & conseruanda, si apud eum fuisset, & sibi à fure furto non esset ablata, & insuper deducenda est etiam æstimatio laboris & industriæ ipsius furis in alendo, & meliorando pullo equino vsque ad statum perfecti,& generosi equi arbitrio prudentis, & intelligentis viri, sunt enim hæc etiam res alienæ, & nemo tuta conscientia ex alieno meliorationem potest accipere, ditiórve fieri, iuxta Lessium, Medinam & Petrum Nauarrum *allegatos*; sed hac de re sermo iterum redibit, *cap.6. à num.34. & deinceps.*

5. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset vsu equi, bouis, aut rei fructiferæ, v. c. si equum esset pretio locaturus, aut boue aliquid lucraturus, id quoque tenetur fur domino restituere; quia furto suo causa fuit efficax ipsius damni emergentis,& lucri cessantis; & qui alteri causa efficax per iniustitiam damni est, tenetur illud in conscientia resarcire: ita docet expresse Nauarrus *in manuali Latino,cap.17.num.26.* Maior *in 4. dist.15.quæst.27. & 28.* & Lessius *lib 2. cap.12. de iniur.fortun. dub.16. num.120. in fine*, & Toletus *lib.5.summæ,cap.17.num.9.vers.secunda differentia.* Regula enim est certissima in materia restitutionis, quam tradunt DD. allegati, & præcipuè Toletus teneri latronem, & possessorem malæ fidei, non solùm restituere rem furatam, sed etiam totum damnum emergens,& lucrum cessans, quando domino euenit ex mora restitutionis,& ponunt exemplum in eo, qui scienter equum à latrone emit, qui locari solitus erat, & detinuit per duos menses, & asserunt teneri huiusmodi emptorem, & consequenter etiam latronem nō solùm equum restituere, sed etiam pretium quod dominus lucraturus erat illis duobus mensibus, quamuis otiosum illum haberent, quod planè exemplum approbat etiam Nauarrus allegatus, & Maior.

Nauar. Maior. Lessius. Tolet.

6. Vnde inferes primò, si ex argento vili, & furtiuo vrceolum, aut cyathum magni pretij effeceris, vel equum furto ablatum meliorem reddideris,magnis expensis teneri dominum argenti,& equi in conscientia tibi restituere illas expensas tam equi quàm cyathi; sicut enim teneris omnia damna domino resarcire, & illum in eodem statu constituere, in quo esset si rem ab eo non fuisses furatus, ita non teneris constituere illum in meliori statu, quàm fuisset, si illam ab eo furto non abstulisset,vt patet,sed est hoc contra Syluestrum *verb. Furtum, quæst.16.*

Illatio prima. Syluester.

7. Inferes secundò non bene dixisse Mercado *de contractibus, cap.14.vers. que diremos.* expensas omnes teneri dominum rei latroni restituere tam vtiles,quàm necessarias,non tamen æstimationem laboris, seu industriæ in melioranda re,collocatæ, quia fur ob suam malitiam oleum, & operam industriæ perdidit, quamuis res longè melior facta sit ob eam industriam,quàm si eadem melior non futura esset, & maneret apud dominum, ex defectu talis industriæ; nam labor ille,& industria res est aliena, & pretio æstimabilis, & nemo tuta conscientia ditescere potest ex alieno, iuxta Lessium allegatum.

Illatio secunda. Mercado.

Inferes tertiò, non bene etiam docuisse Syluestrum *verb. Furtum, quæst 16.* teneri furem restituere rem furtiuam cum omni melioramento, & non posse aliquos sumptus,seu expensas vtiles petere à domino in foro conscientiæ,si res meliorata in manus proprij domini deueniat, & consequenter docebit etiam posse dominum tuta conscientia eas retinere,quod falsum omnino est,quia nemo potest tuta conscientia ditescere ex alieno, & illæ expensæ alienæ sunt, retineri tamen potest sententia Syluestri in foro soli,in quo solent fures condemnari in amissionem omnium expensarum tam vtilium,quàm necessariarum,vt patet ex *l.ex argento, ff.de condict.furt.* vbi dicitur in foro causarum restituendum esse domino suum argentum cum omni melioratione ex quo fur confecit pocula suis expensis,& ideo rectiùs docet Gabriel *in 4.dist.15.quæst.2. conclusione 3.dub.1.* asserens, eum furem qui rem furatam meliorem reddidit (veluti quando ex argento furtiuo cyathum fecit affabrè elaboratum) dolosè vt eam sibi seruaret in posterum, teneri eam domino restituere cum eo melioramento, quando dominus propter inopiam non potest furi soluere expensas, debere tamen ipsum dominum furi soluere eas expensas cùm primùm potuerit, in quo, vt patet,noluit excusare dominum absolutè à restitutione, seu solutione prædictarum expensarum, vt bene docet Petrus Nauarra *lib.4 de rest. cap.1. num.34.* nostram opinionem secutus: sed solùm voluit eum excusare ad tempus propter inopiam, dum non habet vnde restituat, de iustitia tamen ante vllam sententiam latam eas debere, cùm ad statum quo eas possit soluere, peruenerit dum in foro soli res non fuerit iudicata; nam si in foro externo in amissionem omnium expensarum, vt fieri solet, condemnetur fur, liber manet dominus à restitutione illarum; quia meritò statuunt leges hanc & alias pœnas in fures ad cohibenda furta, & latrocinia.

8. *Illatio tertia.* Syluester. Gabriel. P.Nauarra.

Statuo secundò, si res non extat, sed iam est alienata, aut vendita, vel permutata à latrone in illo, & cum illo intrinseco melioramento,tenetur fur domino illius restitutionem facere secundùm illud maius pretium, & æstimationem,quam habuit, dum in illo melioramento, & optimo statuerat,licèt illum nunquam esset apud Dominum habitura, detractis tamen prædictis expensis vtilibus, & necessariis, labore, & industria, vt diximus,imò, & licèt à domino non esset distrahenda in illo optimo statu, sed in alio deteriori, v. c. si pullus equinus, in statu pulli non perfecti equi, esset à domino vendendus, aut aliter distrahendus; ita docet Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap.4. num.88.* Couarr. *regula peccatum,§.6.num.1.part.2.* Nauarrus *in summa Lat. cap.17. num.26.* Gabriel *dist.15.quæst.2.art.3.dub.2.conclusione 3.* Angelus *verb.Furtum,quæst.44.* Syluester *verb. Rest.3.q.7. dicto 1. & verb. Furtum, quæst.16.num.20.* Lessius *lib.2.cap.12.de iniur.fortun.dub.16.num.105.* Petrus Nauarra *lib.4. de rest. cap.1. num.37.* & facit *cap.grauis, de rest. spoliatorum, & l.in re furtiua, ff. de furtis, & l.si nauis,§.si generaliter ff.de rei vend.* Et ratio est, quia illud incrementum cùm rei esset intrinsecum, erat ab illa inseparabile, & aliunde fur semper fuit in mora restituendi rem, & tenebatur illam restituere pro singulis momentis temporis,

9. *Assertio secunda.* Filliuc. Couar. Nauarr. Gabriel. Angel. Syluester. Lessius. P.Nauar.

poris, quo illam sub se habuit; ergo pro tempore quo erat in optimo statu, & maius pretium habuit, quia si tunc non reddidit, aut saltem non obtulit, iniustè priuauit dominum pretio incrementi rei propriæ, vt exemplis patebit statim.

10. Dixi *si non obtulit*, quia si loco, & tempore conuenienti ad recipiendum obtulit, & dominus recipere recusauit, & citra culpam furis ad deteriorem statum deuenit, aut periit, domino periit, non furi, vel in totum, si in totum periit, vel in partem melioramenti, à quo decidit, nam licèt mora noceat ei per quem fit, vt docet Syluester *allegatus, & verb. Commodatum, num. 16. ad finem*, & patet ex *cap. vnico, de commodato, & l. in rebus, C. commodati, & l. 1. ff. de action. & obligat.* purgatur tamen per oblationem loco & tempore accommodatam. res patebit his exemplis, furatus fuisti vitulum crescentem, aut pullum equinum, educasti illum tuis expensis vsque ad statum equi, teneris restituere pretium illud, quo illum vendidisti in statu equi, deductis tuis expensis vtilibus, & necessariis, & deducta æstimatione tui laboris, & industriæ, quamuis dominus illum esset venditurus in statu pulli equini, aut vituli. Ratio est, quia totum illud incrementum fuit intrinsecum, quicquid enim vitulo, aut equino pullo accessit roboris, magnitudinis, bonitatis, totum est domini. nam cùm res illa semper fuerit domini, totum illud incrementum intrinsecum, quod ab illa separari non potest, domini etiam est.

Existimat tamen Lessius *dicto num.* 105. non esse faciendam restitutionem domino secundùm rigorosam æstimationem, si fortè latro per illam equum vendidit, quia moraliter loquendo non censetur domino damnum illatum in ista rigorosa æstimatione, nisi euidenter constet dominum per illud rigorosum pretium equum esse venditurum, quod diffi ile constare potest; sufficiet igitur secundùm Lessium restituere mediam, vel infimam æstimationem.

Verùm mihi contrarium videtur, & omnino assero totum illud pretium rigorosum, quo vendidit, teneri furem domino restituere, tum quia si deducantur omnes expensæ vtiles, & necessariæ, labor, & industria, & insuper non restituatur totum pretium rigorosum, quo res fuit vendita, sed infimum, aut medium, ferè nihil amplius restituetur domino, quàm quod valebat cùm pullus erat, & quia res illa semper fuit domini cum toto suo pretio resultante ex incremento intrinseco, & quia non oportet fauere latrociniis, & alioquin faueretur, vt patet, tamen per veram, & legitimam oblationem tempore, & loco habili factam purgauit fur omnem moram restituendi, & mora iam non nocet ei, sed nocet domino per quem stetit equum non accipere in optimo statu, quo ei oblatus fuit, ita docet Nauarrus & Syluester *suprà allegati*, & patet expressè ex *l. in re furtiua, ff. de furtis*, & est communis opinio.

11. Si tamen huiusmodi res, v. c. pullus equinus, aut vitulus crescens solùm ab extrinseco in pretio accreuit, quia v. c. repentè superuenit bellum, aut ad alium locum in quo plus valebat, translatus est à fure, & ibi fuit venditus, ac distractus, & dominus non erat illum tempore belli venditurus, neque ad eum locum vbi pluris valebat, translaturus, non tenetur fur restituere pretium illius secundùm istud maius pretium istorum temporum, sed secundùm æstimationem, quam esset habiturus apud dominum tempore, quo dominus illum erat venditurus, aut aliter distracturus, vt docent Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 10. num.* 105. & Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 1. num. 37.* & Syluester *verb. Furtum, quæst. 16. num* 20. vbi dicit teneri furem ad restitutionem secundùm æstimationem, in qua meliùs valuisset apud dominum, si res non extet, nam si extet, ea ipsa illi restituenda est, vt patet. Et ratio est, quia translatio ad alium locum vbi equinus pullus pluris erat valiturus, & reseruatio ad tempus belli censentur fructus industriæ latronis, quando dominus illius illum ad eum locum non erat ducturus, aut vsque ad id tempus seruaturus, vt tunc illum venderet, aut aliter distraheret. Vnde cùm fructus industriæ alieni sint, idest, ipsius latronis, & non domini equi, non potest dominus tuta conscientia ex re aliena emolumentum accipere, ac diues fieri.

Dices, pretium est instar rei; loco enim illius succedit; ergo sicut dominus habet ius ad rem, ita & ad pretium illi etiam restituendum. Respondeo pretium esse instar rei, & loco illius succedere eatenus, quatenus est necessarium ad restitutionem rei, & ad reficiendum damnum domino inde emergens, & lucrum cessans, & ideo solum habere dominum ius ad pretium rei suæ, quatenus necessarium est ad hanc restitutionem; vnde si res alibi vendatur à fure, aut alio tempore, vbi, & in quo plus valeret, & inibi, aut eo tempore, non erat à domino distrahenda, sed in alio in quo minus valeret, non tenetur fur ei damnum restituere nisi secundùm æstimationem loci, & temporis, in quo dominus rem erat distracturus, & reliquum totum est fructus industriæ furantis, sicut è contrario si dominus rem erat venditurus in loco, & tempore, in quo plus valeret, & fur illam vendidit aut distraxit in alio loco, & tempore in quo valebat minus, tenetur fur restitutionem facere secundùm æstimationem illius loci, & temporis, quo dominus illam pluris erant venditurus non istius; quare si dominus eam rem non erat alienaturus, tempore, quo valebat quinque, sed tempore quo valebat tres, non potest à fure, in conscientia repetere quinque, sed tantùm tres, & si plus petat, tenetur excessum in conscientia furi restituere, ita docet Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 16. num.* 117. & idipsum tradidit Molina Theologus *tom. 2. disput. 327. § secunda conclusio, post medium*, vbi ponit exemplum in equo, de quo agimus; & addit si vsurarius (idem est de fure) negotiando cum rebus vsu consumptibilibus vsura acquisitis aliquid vlteriùs acquirat comparare dominium illius, & solùm teneri restituere mutuatario rem ipsam vsura acquisitam; & insuper totum lucrum cessans, & damnum emergens, ex eo quòd res vsura acquisita illi non fuerit restituta, quod etiam docent D. Thom. 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 3. & Sotus *lib. 6. de iust. quæst. 1. art. 4. conclusione* 2. & Ioannes Medina *de rebus per vsuram acquisitis, quæst. 4. ad 4. principale.* Adrianus *de rest. in materia de vsura; quæst. occurrunt circa prius dicta, in resp. ad* 3. Couar. *lib. 3. variar. resolut. cap. 3. num. 6.* Panormit. *in cap. nauiganti, de vsuris, num. vltimo.* Gabriel *in 4. dist. 15. quæst. 11. art. 4. conclusione* 6. Angelus *verb. Vsura 1. num.* 15. Syluester *verb. Vsura 6. quæst.* 2. & ratio est, quia illa negotiatio est fructus industriæ vsurarij, & ideo dominus rei non potest ditescere ex illa; quia ditesceret ex alieno.

Statuo tertiò, si conculcasti segetem herbescentem ligna cædua, vel fructus arboris damnificasti, 12.

Margin notes: Syluest. | Lessius. | Lessius. | P. Nauarra. | Syluester. | Obiectio. | Dissoluitur. | Lessius, Molina. | D. Thom. | Sotus. | Medina. | Adrianus. | Couarr. | Panorm. | Gabriel. | Angel. | Syluester. | Assertio tertia.

casti, qui nunc valebant centum, in messe tamen, vel tempore, quo colligendi erant, ducentis valituros, non teneris restituere secundùm illud maius pretium temporis collectionis, nec secundùm valorem illius temporis quo illas conculcasti; sed secundùm aliud arbitrio prudentum æstimandum. Ratio est, quia illa omnia adhuc erant in spe, temporum iniuriis, periculis, & infortuniis obnoxia, quæ omnia sunt pretio æstimabilia, nec refert quod illos fructus eo pretio dominus vendere noluisset; hinc enim non sequitur damnum esse maius, quàm res valebat arbitrio prudentum; sed solùm sequitur iniuriam esse maiorem, & id fieri magis contra domini voluntatem; pro iniuria autem seclusa à damno non pecunia, sed veniæ petitio debetur, & dari solet, sic Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 19. num. 135.* quæ resolutio illius est contra Sotum *lib. 4. de iust. quæst. 6. art. 5.* & contra Michaelem Salonem *quæst. 62. art. 4.* asserentes illum qui ex malitia in segete, & in rebus adhuc crescentibus damnum infert, teneri restituere, perinde, ac si adultæ essent, si autem inferant ex mera negligentia, non teneri restituere, nisi secundùm pretium status, quem tunc habebant; sed distinctio horum authorum non conducit ad rem præsentem; malitia enim, & culpa non auget damnum; auget tamen peccatum seclusum à damno. Vnde huiusmodi segete conculcata, & fructibus damnificatis, facienda est restitutio arbitrio prudentum, non pro pretio, quod habituri erant tempore messis, aut collectionis, quia adhuc fructus erant in spe, & temporum infortuniis; & iniuriis obnoxij; & res in spe minus valent, quam si certò iam possideantur, sed quia re vera certior spes erat, quòd plus valituri essent illi fructus tempore messis, quàm modò valeant tempore, quo conculcati sunt. ideo prudens arbitrator plus præcipiet restitui pro ista spe magis certa, non tamen totum pretium, quod fructus habituri erant tempore collectionis, & hoc prudens Confessarius debet attendere.

Lessius. Sotus. Salon.

13. *Assertio quarta.* Statuo quartò, si triticum, vinum, frumentum, pannus, oleum, aut aliæ huiusmodi res, quæ nullum habent incrementum ab intrinseco, sed solùm ab extrinseco, à loco videlicet, à tempore, & à modo. A loco, vt si in alium transferantur in quo plus valeant, ibique vendantur à fure. A tempore, vt si in aliud seruentur, in quo communiter maiorem pretij æstimationem habere solent, frumentum videlicet in mensem Maij. A modo, vt si vinum, oleum, aut panni non simul, sed paulatim, & per minutas vendantur mensuras. tunc equidem si huiusmodi res ab illarum dominis erant seruandæ vsque ad illud tempus maioris pretij, aut in illum locum in quo plus valerent transferendæ, aut per minutias vendendæ: tenentur fures restitutionem facere secundùm æstimationem loci, temporis, & modi, quo venderentur à dominis, quamuis multo minori pretio illæ à furibus vendantur, aut aliter distrahantur, quod intelligendum est, si res iam non extent: nam si extent, in integrum restituendæ erunt, cum refectione damni inde domino emergentis, & lucri cessantis, vt patet ex dictis *num. 11. ad finem*; si verò domini non erant seruaturi huiusmodi res vsque ad istud tempus, neque in alium locum translaturi, nec per minutias vendituri, sed statim pretio currenti distracturi, non tenentur fures illas restituere secundùm hoc maius pretium, sed secundùm pretium, quod habuerunt tempore furti, ita Doctores communiter, Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 16. num. 108.* Petrus Nauarra *lib. 4. de restit. cap. 1. num. 35.* Couarruuias *in regula Peccatum, 2. part. §. 6. num. 3.* Medina *de restit. quæst. 6.* Syluester *verb. Furtum, quæst. 16. & verb. Restitut. 3. quæst. 7. dicto 1.* & omnes citati *num. 11. in fine.* Et ratio ac fundamentum est, quia cùm domini res suas essent distracturi tempore illo, loco, & modo, quo maius pretium erant habituræ, clarum est iniustè eos fuisse priuatos à fure toto eo lucro, & emolumento; quare sine dubio tenentur illud eis ante vllam sententiam reficere, ac resarcire. Et aliunde si domini non erant vendituri huiusmodi res secundùm illud tempus, & modum maioris æstimationis, & constet quòd illas essent vendituri tempore, quo ab illis fuerunt ablatæ, in nullo damnificantur si iuxta æstimationem eius temporis eis restitutio fiat, vt patet.

Lessius. P. Nauarra. Couarr. Medina. Syluester.

14. *Assertio quinta.* Statuo quintò, si res eo tempore in quo erat distrahenda à dominis, valuit minus, quàm tempore quo fuit furto ablata, aut à fure vendita, & distracta, non tenetur fur restitutionem facere domino secundùm maius pretium, quo illam vendidit, sed secundùm illud, quod haberet tempore quo à domino re vera erat vendenda, vel aliter distrahenda; sic docet Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dubit. 16. num. 103.* & Petrus Nauarra citatus *num. 35.* Medina, Couarruuias, & Syluester *numero præcedenti* allegati. Ratio ac fundamentum est, quia licèt tempore furti, aut quouis alio tempore intermedio, quo fuit vendita à latrone, & à domino non erat vendenda, sed in alio ab ipso domino destinato; maius pretium habuerit, tamen cùm in illo à domino non fuisset vendenda, sed alio, in quo minus valuit, & dominus putabat tunc magis valituram; totum illud incrementum est per accidens, & respectu domini censetur inutile, cùm nullum passus sit damnum, imò totum illud lucrum censetur fructus industriæ respectu furis, perinde enim est tunc, ac si illam rem in alio loco maiori pretio fuisset venditurus, in quo à domino non esset vendenda: fructus autem propriæ industriæ latroni cedunt, non domino rei, vt patet ex *leg. 1. C. si quis alteri, vel sibi*, & ex *leg. penultim. C. eodem titulo*, ibi, *Qui aliena pecunia comparat non ei, cuius nummi fuerunt, sed sibi tam actio empti, quàm dominium, si ei fuerit tradita possessio quærit*, glossa ibi, *quia est fructus suæ industriæ, cùm pecunia ex se non sit fructifera.*

Lessius. P. Nauarra. Medina. Couar. Syluester.

15. *Assertio sexta.* Statuo sextò, si non constet, quo tempore, aut in quo statu, & pretio res illa esset à domino distrahenda, siue illa sit ex iis, quæ habent incrementum ab intrinseco, vt pullus equinus, aut vitulus crescens, siue ex iis, quæ incrementum habent ab extrinseco, vt frumentum, vinum, oleum, aut aliæ similes, tenetur fur illam restituere secundùm illum meliorem statum, & maiorem æstimationem, ac pretium, quo vendita est, ita expresse Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniur. fortun. dub. 16. num. 109.* & idem videtur tenere Syluester *verb. Furtum, n. 20.* quatenus absolutè docet teneri furem rem restituere secun-

Lessius. Syluest.

secundùm meliorem, & maiorem æstimationem qua meliùs valuisset, si fuisset apud dominum à tempore quo illam furto abstulit, & tenet expresè *verb. Restitutio 7. num. 5. ad finem*, quatenus asserit in dubio, quod res apud dominum non periret, etiam si pereat apud furem, teneri furem eam integrè restituere. Et ratio est; quia fortè in eo statu vendi poterat à domino, & melior est conditio innocentis, & iure, quàm facto, & iniustè possidentis, & ideo semper debemus propendere in fauorem innocentis. Et pro hac parte facit *cap. grauis, de rest. spoliatorum*, & quæ notantur à glossa *in l. in re furtiua, & in l. nauis. ff. de furtis.*

16. Obiectio. Dices, non constat an in eo statu, tempore, & pretio res à domino esset distrahenda; ergo detrahenda est æstimatio arbitrio prudentis; illud enim quod est incertum, minuit æstimationem pretij, vnde cùm incertum sit; an verè damnum illud maioris pretij, & optimi status latro intulerit; non tenebitur rem illam restituere secundùm maiorem illam æstimationem; nemo enim tenetur plus restituere, quàm constet abstulisse.

Solutio. Respondeo ob hoc argumentum in summo rigore loquendo non videri restituendam esse rem secundùm optimum statum in foro conscientiæ; at quia in omni foro semper inclinandum est in fauorem innocentis, & iure possidentis, non facto, & iniuria; ideo obligandus est latro ad hanc summam restituendam, vbi non apparet, nec suppetit maior alia ratio constituendæ æqualitatis.

17. Alia obiectio. Oppones adhuc; restitutio est commensuratio vnius rei certæ ad aliam certam, tantum enim in vna parte ponendum est per restitutiotionem, quantum ab ea emptum fuit per furti ablationem; vnde cùm non constet de certitudine maioris pretij, & æstimationis, qua dominus rem esset venditurus, videtur detrahendam esse hanc pretij æstimationem; quia ad incertum nulla commensuratio dari potest.

Dissoluitur. Respondeo hanc commensurationem faciendam esse secundùm iudicium prudentium: prudentes autem iuxta nostram doctrinam æstimabunt, semper enim oportet in fauorem innocentis, & læsi domini inclinare, ne latrocinia in Republica foueantur, quamuis etiam non sit improbabile posse in foro conscientiæ iustè detrahi æstimationem incerti, cùm re vera id quod est incertum minuat æstimationem damni.

18. Dubium. Sed inquires, si equus, qui furto fuit ablatus, & in potestate furis ad valorem ducentorum ducatorum peruenit, & postea successu temporis deueniat ad valorem centum, extet, an satisfaciat fur restituendo illud domino in eo statu, quem nunc habet. Hoc dubium pertinet ad *caput 24.* sed breuiter respondeo,

Soluitur. Primò, si fur illum domino obtulit loco, & tempore habili ad eum recipiendum in eo meliori statu, & dominus noluit recipere, non tenetur fur illum restituere secundùm valorem quem habuit in illo meliori statu, sed sufficiet restituere in eo, quem nunc habet, quia per oblationem purgauit moram; mora autem nocet ei per quem fit, iuxta ea quæ diximus *num. 10.* & ita docet expressè Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num 26.* & Syluester *verb. Furtum, quæst. 16. num. 20. & verb. Restitutio 3. quæst. 7.*

Nauarr. Syluester.

dicto 1. & communiter omnes, & patet ex *leg. in re furtiua, ff. de furtis.* Si verò non obtulit, aut culpa furis deuenit ad deteriorem statum, aut sine culpa furis. Si culpa furis ad eum statum deuenit, tenetur illum restituere secundùm meliorem statum, non secundùm hunc deteriorem; quia culpa nocet ei, per quem fit, sicut mora etiam nocet, si sine culpa illius, sed fortuitò, & casu ad eum statum deteriorem deuenit. Respondeo cum distinctione, aut enim si in potestate domini esset, similiter, & eomodo ad eum statum ante venditionem deuenturus erat, aut non: erat: si erat, non tenetur fur illum restituere secundùm meliorem statum, sed secundùm deteriorem; si non erat, tenetur illum restituere secundùm meliorem statum, quia culpa ipsius dominus damnificatus est, & qui alteri est causa damni, tenetur illud restituere; ita communiter DD. D. Thom. *2. 2. quæst. 62. art. 6.* D.Thom. Nauarrus *cap. 17. num. 8. & 26.* Nauar. Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 15. num. 92.* Lessius. Petrus Nauarra *lib. 4. cap. 1. num. 17. & 23.* P Nauarra. Syluester *verb. Restitutio 7. quæst. 5.* Syluester. Sà *verb. Debitum, num. 11.* Sà. Ratio est; quia si constet, quòd similiter erat peritura apud dominum, ante illius venditionem, aut distractionem, nullum damnum ei datum fuit, nec lucri cessantis, nec damni emergentis, vt suppono, & si aliquid interim datur, id tenebitur restituere: delictum autem furti pœnis legalibus puniendum est, non pecuniariis; hæc ratio interim sufficiat, nam res necessariò in discussionem iterum veniet *in cap. 20.* in dubio autem fauendum est innocenti domino, non nocenti furi, vt diximus *à num. 15. vsque ad 17.*

CAPVT XVI.

Vtrùm fur & possessor malæ fidei teneantur in conscientia omnes fructus perceptos ex re furtiua domino restituere, licèt dominus eos ex ea non percepisset, & an etiam omnes non perceptos, quos tamen dominus si rem haberet percepisset.

SVMMARIVM.

Fructus industriales, seu industriæ, qui sint, & quales, num. 1. *& cap. 19. à num. 15. vsque ad 17.*

Fructus merè reales, & naturales qui. num. 2.

Fructus mixti partim industriales, partim naturales, qui, & quales, num. 3. *& 4. & cap. 19. à num. 15.*

Quid nomine fructuum intelligatur, & an soli sint, qui remanent deductis omnibus expensis & æstimatione laboris, & industriæ. num. 5.

An fur, & malæ fidei possessor teneatur restituere omnes fructus à se perceptos, quos dominus non percepisset; & an omnes, qui percipi poterant, siue percepti à se fuerint, & percipiendi essent à domino, siue non, num. 6. *& capite 20. à numero 25.*

Quid

Quid si fur nullos fructus percepit, & dubitatur, an dominus aliquos percepturus esset, numero 8.

An in foro soli, & de iure Lusitano restituere teneatur latro, aut malæ fidei possessor omnes fructus; quos dominus percepisset, ipse tamen latro aut malæ fidei possessor non percepit, an solum eos teneatur restituere, quos ipse percepit, siue dominus illos percepturus esset, siue non, numero 9.

Quid sit possessor malæ fidei, violentus, & non violentus, habens & non habens titulum, numero 10.

Quid de fructibus perceptis ex re fructifera de iure Lusitano quando res fuit vendita infra dimidium iusti pretij. num. 11.

Quid si vsurarius, vel fur agrum furtiuum infrugiferum frugiferum reddant suis expensis, an teneantur illum agrum restituere cum omnibus fructibus perceptis. num. 12. 13. & 14.

Quid si fructus iam non exstent, sed mala fide consumpti sint. num. 15. & 16.

Si fur, aut malæ fidei possessor negotientur cum rebus furtiuis vsu consumptibilibus, vt cum pecunia, vino, oleo, comparant dominium lucri, & solum tenentur restituere dominis illarum res, & omne interesse lucri cessantis, & damni emergentis, num. 17.

Si depositarius prædium emat pecunia aliena apud se deposita, fructus prædij ad depositarium spectant, non ad dominum pecuniæ, & solum tenetur illam domino restituere, & omne interesse lucri cessantis, & damni emergentis, numero 18.

Quid de fure, qui pecunia furtiua negotiatur, num. 19.

Quid de fure, qui equum furtiuum, torquem aureum, vel catenam non solitam à domino pro pretio elocari, si illa elocet. num. 20.

An fur, qui equum furtiuum vendidit, comparet dominium illius pretij. num. 21.

An creditor, & qui rem oppignoratam habet, si pro pretio elocent, comparent dominium illius lucri, an cedat domino ipsius rei, num. 22. 23. & 24.

In quo distinguatur possessor bonæ fidei, à malæ fidei possessore quoad fructuum possessionem rei furto ablatæ, vel iniustè retentæ. num. 25.

1. *Fructus triplex. Industriæ.* NOTABIS primò, fructus esse in triplici differentia; aut enim sunt fructus rerum, quæ vsu consumuntur, vt fructus pecuniæ, equi, vestium, tritici, olei, rerumque vtensilium, vt torquis aurei, instrumentorum alicuius artis, officiive mechanici, aut liberalis; & hi sunt, & vocantur fructus meræ industriæ, instar eorum, qui percipiuntur ex negotiatione pecuniæ furtiuæ; tum quia huiusmodi res non sunt ex se fructiferæ, sed ex hominum industria; tum quia accipere possunt functionem in genere suo; hoc est, potest res vna fungi vicem alterius, cùm sufficienter soluantur huiusmodi res reddendo vnam pro alia, v. c. reddendo vinum pro vino, oleum pro oleo, triticum pro tritico, pecuniam pro pecunia, vestem pro veste, torquem pro torque. Eiusdem bonitatis, & valoris, vt probat Molina Theologus *tom. 2. disputat.* 327. & patet ex *leg. secunda, §. mutui, ff.* si certum petatur. *Quid sit posse res suscipere functionem pro munere suo.* *Molina.*

Aut sunt fructus merè reales, & naturales, vt sunt fructus pratorum, syluarum, arborum; quos nulla cultura terra profert, nulla hominum industria & labore. 2. *Reales, & naturales.*

Aut sunt fructus mixti, & rerum, quæ vsu non consumuntur, & vocantur mixti, quia partim sunt reales, & naturales, partim industriales; vt fructus agrorum, vinearum, qui mediante hominum cultura, & industria à terra producuntur, item fructus earum rerum, quæ communiter locantur, vt mancipiorum, domorum, & similium; pretium enim istarum rerum est instar fructuum, quos huiusmodi res dominis suis mediante illorum industria pariunt, vt vult Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 17. num.* 110. huiusmodi autem fructus non suscipiunt functionem in genere suo, communiter loquendo; quia difficilè in solutione vnum pro alio, v. c. equus pro equo, mancipium pro mancipio; domus pro domo eiusdem bonitatis, æstimationis, & commoditatis dabitur, vt docet Molina *allegatus.* 3. *Mixti.* *Lessius.* *Molina.*

4. Quando autem fructus dicantur merè industriales, aut partim naturales, partim industriales, arbitrio prudentis committitur, qui id inspectis circumstantiis iudicabit. nam iam hodie quia vestes, & torques aurei, & annuli communiter locari solent, fructus harum rerum mixti dicentur, quemadmodum & fructus equorum, & ideo Lessius *lib. 2. cap. 20. de mutuo, & vsura, dub. 18. num.* 155. iam illas numerat inter res, quæ vsu non consumuntur; quod autem totum hoc negotium arbitrio prudentis committatur, docet Couarruuias *lib. 1. variar. cap. 3. num. 6. in fine*, & Abbas *in cap. grauis, de rest. spoliatorum, cap. 6. num.* 15. vbi de hac re redibit sermo. *Lessius.* *Couarr. Abbas.*

5. Notabis secundò, per fructus intelligi illos, qui supersunt deductis omnibus expensis; quæ fiunt gratia quærendorum, colligendorum, & conseruandorum ipsorum fructuum, tam vtilibus, quàm necessariis, inter quas expensas computatur etiam iustum præmium pro labore, & industria apposita. Vnde quando res cum omnibus fructibus ex ea perceptis restituenda est, siue à bonæ, siue à malæ fidei possessore, hæc omnia deducenda sunt, vt affirmat communis Doctorum sententia, quam tradunt Molina *tom. 1. de iust. disput. 246. §. Quando autem res.* Couarruuias *lib. 1. variar. resolutionum, cap. 3. n.* 3. Gregorius Lopez *lib. 4. num. 3. tit. 14. part.* 6. Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 17. à num. 111. vsque ad* 118. glossa *in cap. grauis, de rest. spoliatorum, verb. Fructus*, & alij communiter. *Fructus sunt illi, qui remanent deductis expensis.* *Couarr.* *Lopez. Lessius.*

Solùm tamen ex decimis prædialibus expensæ non deducuntur, quia decimarum fructus integri nullis deductis expensis ad Ecclesiam pertinent, vt latè probauimus in nostro primo tomo in quinque præcepta Sanctæ Matris Ecclesiæ, vbi de decimis, & præmissis. *In fructibus decimarum non deducuntur expensæ.*

Neque etiam expensæ deducendæ sunt quando quis prædia alicui locat cum pacto, vt certam fructuum quotam soluat; quia ibi quasi contractus societatis initur, vt vnus prædia ponat, alius verò sumptus, & industriam & fructus omnes perceptos inter se diuidant, vt optimè animaduertit Molina *allegatus.*

Lopez. gatus, & Gregorius Lopez item *citatus*, cum multis, quos *ibidem* refert ac sequitur. His notatis,

6. Fur, & malæ fidei possessor an teneantur de restitutione Assertio prima. Statuo primò, si loquamur de rebus, quæ vsu non consumuntur, & quæ communiter locari solent, vt sunt agri, prædia, ædes, vineæ, prata, syluæ, & aliæ communes, quæ fructus merè reales & naturales, vel partim reales, partim industriales, producunt, tenetur in foro conscientiæ fur, (idem de quocumque possessore malæ fidei, siue titulum habeat, siue non habeat) non solùm restituere ipsas res furtiuas, sed etiam omnes fructus perceptos ex iisdem rebus, quos ipse singulari sua industria percepit, quamuis illos dominus ex mera sua negligentia non percepisset, & fructus etiam ob suam negligentiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia, & industria licitè, & non illicitè percepisset, si res sub illo fuisset; deductis omnibus expensis, & iusta æstimatione laboris, & industriæ, vt *numero præcedenti* diximus, non teneri tamen restituere eos fructus, quos nec ipse fecit, nec dominus erat facturus, licèt alioquin absolutè fieri potuissent, si res sub alio fuisset. Ita communiter Doctores, Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 17. à num. 111. vsque ad 118.* Molin. Theolog. *tom. 2. de iust. disput. 327. conclusione 1.* loquens de vsurario (sed idem est de fure) Sotus *lib. 6. de iust. quæst. 1. art. 4. conclusione 2.* Maior. *in 4. dist. 15. quæst. 27. & 28.* Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 1. à num. 39.* Syluester *verb. Restitutio 5. quæst. 9. & verb. Furtum, quæst. 16.* & idem dicemus infrà *cap. 26. num. 26.* vbi id latè probabimus, & patet expressè, ex *cap. grauis, de rest. spoliatorum*, ibi, *Non tantum fructus à nouo & violento possessore perceptos, sed quos (si eis possidere fuisset licitum) possessores veteres percepissent, reddi faciatis iisdem.* Et ex *Instit. de offic. iudic. §. 1.* & ex glossa *in l. si fundum, C. de rei vendicat.* & ex *l. cum Prætor, ff. de verborum significat.* Probatur facilè rationibus,

Lessius. Molina. Sotus. Maior. P. Nauarra. Syluester.

Primò, quia fures, vsurarij, & malæ fidei possessores, non acquirunt dominium earum rerum, quæ vsu non consumuntur, vt præter allegatos docet optimè Couarr. *lib. 4. variar. resolut. cap. 3. num. 6.* Syluester *verb. Vsura 6. num. 1.* & Peres *lib. 1. titulo 5. Ordinam pag. 126.* Molin. *tom. 2. de iust. disp. 316. num. 4.* Rebellus *de obligat. iust. part. 2. lib. 8. quæst. 14.* Caldas *quæst. forens. in comment. ad legem vnicam, C. ex delict. defunct. part. 4. num. 6.* ergo nec fructum earum; ergo necessariò tenentur eos domino restituere, nam dominium fructuum ad eum spectat, ad quem spectat dominium vtile rei fructiferæ, quæ fructus parit.

Couarr. Syluest. Molina. Peres. Rebell. Cald.

Secundò, quia fur retinendo rem iniustè, iniustè impedit ne dominus illius eos fructus percipiat, quos re vera singulari sua industria erat percepturus, si illam possideret; ergo etiam hos fructus tenetur restituere, quamuis fur eos non percepisset, nam qui alteri iniquè, & per iniuriam est causa efficax damni emergentis, aut lucri cessan[tis], tenetur illud ei reficere, cùm teneatur ad omne interesse.

Tertiò, quia si latro aliquos percepit singulari sua industria, quos dominus ex negligentia sua non percepisset, ij non possunt pertinere ad illum, sed ad dominum, quia dominus, & non fur habebat dominium rei fructiferæ, res autem quæ fructificat, domino suo fructificat, non alteri.

Non tenetur tamen fur, neque vsurarius, aut alius malæ fidei possessor, restituere eos fructus, quos nec ipse percepit, nec dominus percepisset, licèt alioquin, absolutè loquendo, si res fuisset ab aliis possessa, ab illis percipi potuissent, quia re vera nullum damnum tunc dedit, vt patet, vnde non [t]enetur ratione interesse lucri cessantis, quia nullum lucrum domino rei cessauit, nec damni emergentis, quia nullum damnum etiam domino emersit, nec ratione rei acceptæ, quia nullos fructus accepit fur; nec ratione iniustæ retentionis rei, quia, vt supponimus, non fuisset fructifera apud dominum, & ideo toto eo tempore inutiliter eam possideret; ergo, ex nullo capite tenetur. 7.

Si tamen dubitatur, an dominus aliquos fructus esset percepturus, iam dixi *in capite præcedenti, à numero 15. vsque ad 17.* vtrumque esse probabile in foro conscientiæ, teneri scilicet, & non teneri eos integros restituere; ac si dominus rei eos percepturus fuisset; sed quia in re dubia semper fauendum est innocenti, ideo probabilius est in hoc dubio obligandos esse malæ fidei possessores ad horum fructuum restitutionem; melior enim est conditio possidentis de iure, & innocentis domini, quàm latronis de iure non possidentis; quamuis de facto per iniuriam domini rem possideat, ita docet Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 16. num. 109.* 8.

Lessius.

Aliquid tamen minuendum est in hoc conscientiæ foro arbitrio prudentis, ratione dubij tantùm, videlicet, quanti hæc probabilitas dubij æstimatur, quia res incerta minuit pretium, plus enim valet id quod certò percepturi sumus, quàm quod dubium est, an percepturi simus.

Hæc de foro conscientiæ, nam de foro iudiciali, & externo, licèt Leonardus Lessius, & Syluester *verb. Furtum, num. 20.* asserant semper inclinandum esse in fauorem innocentis domini, & obligandum furem, vsurarium, & iniustum possessorem ad restitutionem omnium fructuum, qui absolutè percipi potuissent; tamen id non potest militare in omni malæ fidei possessore, & in iis, qui titulum aliquem saltem coloratum habent. Et ideo nostræ Ordinationes nouæ Lusitaniæ *lib. 4. titulo 13. §. 10.* loquens de distractu venditionis propter læsionem enormissimam, asserunt restituendam esse rem, reddito pretio cum omnibus fructibus perceptis à tempore venditionis. Vbi notandum est verbum illud, *perceptis*, in quo significatur solùm fructus perceptos esse restituendos; non qui percipi poterant, vel à domino rei, vel ab ipso emptore, vel à quocumque alio possessore, sub quo res esse poterat. Cùm enim Ordinationes loquantur solùm de fructibus ab emptore perceptis, & non de illis, qui percipi potuissent ab ipso emptore, vel à domino rei, vel à quocumque alio possessore sub quo res fuisset; perceptos dumtaxat voluit restitui, & nullos alios, & tamen constat emptorem, rei in cuius venditione data fuit enormissima læsio, præsumi in iure possessorem malæ fidei; quia talis venditio habet præsumptum dolum, iuxta *leg. omnes, §. Lucius, ff. quæ in fraudem credit.* &

9. Quid in foro iudicij dicendum. Lessius. Syluest.

Quos fructus rei fructiferæ de iure Lusitano teneatur malæ fidei possessor restituere.

Emptor rei in cuius venditione data fuit enormissima læsio, præsumitur malæ fidei possessor.

Decius. Gama. & *l. si superstite, C. de dolo*, & docet Decius *consilio 180. num. 6.* & Gama *decisione 24. num. 2.* vbi dicit in Senatu Lusitaniæ sæpe iudicatum fuisse, vt solùm fructus percepti restituerentur, & non qui percipi potuissent, siue ab ipso emptore, siue à domino rei enormissimè læso, siue à quocumque alio, sub quo res esse potuisset.

10. *Quid si possessor violentus & non violentus habens, vel non habens titulum.* Quare Doctores distinguunt inter possessores malæ fidei habentes titulum, & non habentes titulum, seu inter possessores violentos, & non violentos; & violentos appellant illos, qui nullum titulum habent emptionis, venditionis, permutationis, donationis, legati, hæredationis, aut quemquam alium verum, sed coloratum, sed à principio rem sine titulo per iniuriam, & violentiam occuparunt, quales sunt fures, & vsurarij: non violentos autem appellant illos, qui titulum aliquem habent verum, vel coloratum, qualem habet emptor rei, in qua data fuit læsio enormissima, & de possessoribus violentis, seu titulum non habentibus, dicunt teneri eos non solùm restituere fructus à se perceptos, sed etiam eos, quos veri domini poterant percipere, si rem possiderent, siue illos ipsi violenti & malæ fidei possessores titulum non habentes percipiant, siue non percipiant; de non violentis verò, seu de titulum habentibus dicunt teneri illos tantùm fructus restituere, qui probantur ab eis fuisse perceptos; siue extent, siue non extent, quæ doctrina vera est, & eam tradit glossa *in cap. grauis, de restitut. spoliatorum, in verb. Fructus*, illamque probabimus *in cap. 20. num. 23.* vbi hac de re latiùs agemus, & constat expresè ex eodem capite *grauis*, vbi loquens cum iudicibus de possessoribus violentis sic ait: *Non tantùm fructus à nouo & violento possessore perceptos; sed quos (si eis eas res possidere fuisset licitum) possessores veteres percepissent reddi faciatis iisdem*; paterque etiam ex *Instit. de officio iudic. §. 1. & ex leg. 1. & ex leg. cùm Prætor, ff. de verborum signific.*

11. *Quid de fructibus perceptis ex re fructifera vendita infra dimidiũ iusti pretij.* Loquens verò nostrum ius Lusitanum *dicto lib. 4. titulo 13. §. 10.* de fructibus perceptis ex re fructifera vendita infra dimidium minoris pretij solùm præcipit, si de retractu in iudicio agatur, vt res restituatur, reddito pretio cum omnibus fructibus perceptis, non à tempore venditionis, vt præceperat de venditione, in qua læsio fuit enormissima, sed à tempore litis contestatæ, quia ex tunc solùm censetur emptor, possessor malæ fidei, vt probat Gama *1. part. decis. 94. num. 1.* & patet ex *l. 1. C. de petit. hæred. & ex l. si fundum, ff. de rei vend.* post Pinellum quem citat. Gama.

12. *Quid si fur agrum furtiuum infructiferum reddat suis expensis.* Sed quid si fur, aut malæ fidei possessor rem, vel agrum infructiferum accipiant, & suis melioramentis, & expensis fructiferum reddant, cuius erunt fructus melioramentorum, & ad quem pertinebunt? Partita est opinio.

Opinio prima. Prima docet pertinere ad furem, & malæ fidei possessorem.

Primò, quia ipsi fructus sunt fructus melioramentorum: melioramenta autem, quæ ipse latro fecit suis expensis, sunt illius, & non sunt domini ipsius rei, & sunt fructus industriæ latronis; industria autem suo authori prodesse debet, non alteri.

Secundò, quia dominus rei non esset ea melioramenta facturus ex defectu pecuniæ, ac proinde nullos fructus erat ex illa re sic meliorata percepturus; quare videntur huiusmodi fructus ad latronem rem meliorantem fructiferámque reddentem pertinere; & pro hac opinione pugnant omnes quos citauimus *in cap. 20. num. 29.* vbi illam latiùs explicabimus, & pro illa facit ex parte *lex cæterùm, ff. de rei vendicat.* ibi, *Cæterùm de fructibus serui petiti, cùm quæritur, improbè, inquit Paulus, desiderabit petitor serui fructus æstimari, qui ex artificio eius percipi potuerunt.* Et casus sic figuratur: Petrus furatus fuit à Paulo seruum, quem ipse Petrus suis expensis artificem fecit: illo autem meliorato, & artifice facto, nihil ex melioramento acquisiuit; postea Paulus reperiit in iudicio à Petro suum seruum cum omnibus fructibus, quos poterat hoc artificio acquirere, si sic melioratus possideretur à domino, licèt Petrus nullos ex illo meliorato acquisierit, & interrogatus hac de re Paulus Iuris consultus respondit, *Improbè peti huiusmodi fructus à domino serui*; quare videtur definire iniustè illos peti, ac proinde fructus illos ad ipsum possessorem malæ fidei seruum meliorantem pertinere, non ad dominum serui, & ex hoc principio in hac lege fundatus videtur tenere Couarruuias *lib. 1. variar. resolut. cap. 8. num. 4.* post multos quos allegat fructus ex melioramentis perceptis ad meliorantes pertinere, non ad dominos rei melioratæ, & dicit hanc opinionem esse fundatam in æquitate quadam naturali. Couar.

13. Verùm illud aduerbium *improbè*, accipiendum est pro *inciuiliter*, & *inurbanè*, non pro *iniustè*, vt idem etiam Couarruuias citatus explicat: quamobrem in foro externo dicendum est, si possessor serui nullum titulum habebat ad illum possidendum, teneri restituere seruum cum omnibus fructibus, quos ex illo sic meliorato percepit, & quos dominus percepisset, si eum sic melioratum possideret, licèt nullos possessor malæ fidei non perceperit; vnde si exiguos ipse percepit, & maiores dominus perciperet, maiores tenetur restituere; de fructibus verò, qui absolutè percipi potuissent, dicam infrà *cap. 20. num. 26.* si verò titulum aliquem ad illum possidendum habebat, siue verum, siue coloratum, dicendum est, solùm teneri fructus ex seruo meliorato perceptos, cum seruo restituere, & si nullos percepit, nullos teneri restituere, iuxta doctrinam hactenus traditam, & tradendam infrà *capit. 20. numero 23.*

In foro verò conscientiæ dicendum est possessores malæ fidei siue titulum habeant, siue non habeant, teneri restituere rem melioratam cum omnibus fructibus non solùm quos ipsi perceperunt, etiamsi dominus non percepisset, sed etiam, quos dominus rei ex illa apud se habita percepisset, etiam si possessores malæ fidei nullos perceperint; non teneri verò ad illos, quos nec ipsi perceperunt, nec dominus percepisset; percepisset autem absolutè quiuis alius possessor, si sub illo esset, & in hoc quoad possessorem malæ fidei nullum titulum habentem concordat vterque forus tam soli, quàm poli, & sic docet D. Thom. *2. 2. quæst. 78. art. 3.* Molina *tom. 2. de iust. disp. 327. conclus. 1.* & Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortunarum, dub. 17. à num. 111.* vsque D. Thom. Molina. Lessius.

vſque ad 118. & patet ex *cap. grauis, de reſt. ſpoliatorum*, ibi, *Non tam fructus perceptos, ſed etiam qui licitè percipi potuiſſent à veris dominis, reddi faciatis eiſdem.* Et ratio eſt, quia melioramenta illa eo ipſo, quòd rei addita fuerunt, domini illius ſunt, ſunt enim acceſſoria, & acceſſorium ſequitur principale.

Nec refert quòd dominus rei ex defectu pecuniæ & induſtriæ, nulla melioramenta in ea re feciſſet, ſi eam poſſideret; quia id per accidens eſt, cùm conſtet poſſeſſorem malæ fidei eſſe iniuſtum poſſeſſorem, & iniuſtè rem ſic melioratam retinere; & ſi eam domino reſtituiſſet, dominus eos fructus ex ea ſic meliorata percepiſſet; vnde cùm culpa, & mora illius non reſtituatur, mora nocet ei, per quem fit, & negligens tenetur ad omne intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis, quod in vtroque foro vterque iudex, conſcientiæ ſcilicet, & ciuilis, debet æſtimare, vt docet Syluester *verb. Mora, num.* 4. & Panormitanus *in cap. conqueſtus, de vſuris*; & patet ex textu *in l.* 2. *ff. de eo quod certo loco, in fine*, & Innocent. *in cap. ſacro, de ſentent. excommunicat.* & gloſſa *in l. curabit, C. de action. empti.*

Syluester. Panorm. Innocent.

14. Ex dictis ſequitur eum, qui agrum ſterilem mala fide poſſidebat, & nullum titulum habebat, & quem dominus colere non curabat, excoluit autem ille diuertendo aquas, aut ſarculis frugiferum reddendo, & aliquos inde fructus percepit, teneri in conſcientia ad illorum reſtitutionem, quamuis dominus illos non percepiſſet, & ad reſtitutionem illorum, quos dominus percepiſſet, ſi agrum ſic melioratum haberet, quamuis ille ex negligentia nullos perceperit, vt rectè docet, expreſſéque Leſſius *lib.* 2. *cap.* 12. *de iniuriis fortun. dub.* 17. *num.* 115. & cæteri omnes, quos citauimus *num.* 13. *& num.* 16.

Leſſius.

Si verò nullos fructus ille ex re ſic meliorata percepit, nec dominus percepiſſet, ſi illam ſic melioratam habuiſſet, ad nihilum teneri, cùm in re nulla dominus fuerit damnificatus; quia inutiliter tunc rem ſic melioratam poſſideret, ſi illa reddita fuiſſet, vt patet, & docet Syluester *verb. Reſtitutio* 3. *num.* 9. *initio*, fructus rei, ſequitur etiam teneri dominum rei reſtituere poſſeſſori malæ fidei omnes expenſas, quas in agro meliorando fecit, vt ſuprà diximus.

Syluester.

15. Sed quid ſi fructus rei furatæ, aut mala fide acquiſitæ, ſiue melioratæ, ſiue non melioratæ, iam non extent apud iniuſtos, & malæ fidei poſſeſſores, quia v. c. illos conſumpſerunt cum ſociis in potationibus, & ex illis nullus factus eſt ditior. Reſpondeo in hoc caſu aſſerere Couarruuiam *ad regul. Peccatum, part.* 2. §. 6 *num.* 4. & Ioannem Medinam *de reſt. quæſt.* 6. & Petrum Nauarrum *lib.* 4. *de reſt. cap.* 1. *num.* 44. & Syluestrum *verb. Reſtitutio* 3. *num.* 9. *initio*, teneri furem, & iniquum poſſeſſorem in foro conſcientiæ reſtituere fructus, quos dominus erat percepturus, non autem eos, quos non erat percepturus.

Quid ſi fructus iam non extent.

Couar. Medina. P. Nauarra. Syluester.

Primò, quia fur non tenetur ratione rei acceptæ, cùm fructus non extent; non ratione iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio non obligat ad reſtitutionem, niſi quatenus efficaciter infert damnum; hic autem nullum damnum intulit ſecundùm æſtimationem moralem, quia etſi rem alterius non accepiſſet, nec retinuiſſet, non ideo ex illa dominus fieret locupletior, cùm re vera apud illum nullos fructus produceret, vt ſupponimus.

Secundò, quia quando res apud dominum nullos erat fructus allatura, & induſtria alterius effecta eſt fructifera, fructus illius adſcribendi ſunt induſtriæ, non rei. ſic ille, qui torquem aureum, vel equum furtiuum pretio locat, quos dominus nullo modo eſſet locaturus, non tenetur reſtituere domino illorum lucrum locationis, cùm dominus nullum damnum inde perceperit, cùm has res non fuerit ſolitus pretio locari, & totum illud lucrum ſit fructus induſtriæ latronis, vt docet Nauarrus *in ſumma Latina, cap.* 12. *num.* 25. & patebit infrà *num.* 20. & deducitur ex Syluestro *verb. Furtum*, 3. *num.* 9. *ad finem*, quatenus ait, ſi res ex ſe non ſit lucroſa, nec fructifera, niſi ſolùm ex induſtria furantis, non teneri furem reſtituere lucrum illius, ſed ſolùm rem ipſam acceptam cum detrimento dato lucri ceſſantis, aut damni emergentis, vt ſæpe diximus.

Nauar. Syluester.

Contrarium tamen dicendum eſt cum Leſſio *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 17. *de iniur. fortun. num.* 20. Ratio eſt

Leſſius.

16. Primò, quia fructus hoc ipſo quòd aliquando percepti ſunt à latrone domini rei ſunt, non latronis; ergo ſtatim reſtituendi domino erant, cùm fuerint certi, & in ſpecie debiti, vnde in conſumptione illorum, verum damnum domino illatum fuit; fuit enim conſumptio rei, ipſius domini, quæ ſi ſuo tempore illi reddita fuiſſet, apud illum non periiſſet.

Secundò, quia cùm ſtatim deberent reſtitui, ſi fur eos tunc non reſtituit, cùm commodè potuit, fuit in mora, mora autem nocet ei, per quem fit, vt latè ſuprà probauimus; vnde etiam ſi furtiuò pereant dum fuerit in mora, tenebitur ratione moræ, ad illorum reſtitutionem; non tenebitur tamen ſi citra eius culpam pereant, antequam eos poſſet reſtituere, cùm tunc non cenſeatur fuiſſe in mora.

Tertiò, quia etſi non cenſeatur latro intuliſſe damnum ratione iniquæ retentionis rei fructiferæ; quia apud dominum non fuiſſet fructifera, intulit tamen ratione furti, quia illos perceptos debito tempore non reſtituit, nam eo ipſo, quòd producti fuerunt, ad dominum pertinebant, non ad furem.

Quartò, quia huiuſmodi fructus non fuerunt fructus meræ induſtriæ furantis; ſed ipſius rei, ſuppoſita induſtria illius, vnde ſequitur ſolam æſtimationem induſtriæ furis eſſe deducendam, non fructus, vt patet.

Statuo ſecundò, ſi fur, aut poſſeſſor malæ fidei negotientur cum rebus vſu conſumptibilibus, furto, aut mala fide acquiſitis (recole autem ex *num.* 1. quæ ſint res vſu conſumptibiles) & aliquid lucrentur, comparant dominium lucri, & non tenentur illud reſtituere dominis ipſarum rerum; tenentur tamen non ſolùm reſtituere rem furtiuam, ſed etiam intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis, ita D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 3. Sotus *lib.* 6. *de iuſt. quæſt.* 1. *art.* 4. *concluſ.* 2. Ioannes Medina *de rebus per vſuram acquiſitis, q.* 4. *ad* 4. *principale.* Couar. *lib.* 3. *reſolut. cap.* 3. *num.* 6. Panormit. *in cap. nauiganti, de vſuris num. vltim.* Molin. Theologus *tom.* 2. *de iuſt. diſp.* 327. §. *ſecunda concluſio.* Angelus *verb. Vſura* 1. *num.* 15. Syluester *verb. Vſura* 6. *quæſt.* 2. *& verb. furtum, quæſt.* 16. *& verb. Reſtitutio* 3. *quæſt.* 9. & omnes, quos citauimus *in concluſ.* 1. *num.* 6. Patet ex *l.* 1. *C. ſi quis alteri, vel ſibi*; & ex *l. penult. eodem tit.* vbi dicitur furem, qui pecunia furtiua prædium emit,

17. *De fure, aut poſſeſſore malæ fidei negotiantibus cum rebus vſu conſumptibilibus, furto, aut mala fide acquiſitis. Aſſertio ſecunda.*

D. Thom. Sotus. Medin. Couar. Panorm. Molina. Angel. Syluester.

emit, comparare sibi dominium illius, & solùm teneri restituere pecuniam domino illius, & omne lucrum cessans, & damnum emergens, si quod ei dedit, ibi, *Qui aliena pecunia comparat, non ei cuius nummi fuerunt, sed sibi tam actionem empti, quam dominium, si ei fuerit tradita possessio, quarit.* Et idem confirmat *l. qui vas, §. vltim. ff. de furtis,* quatenus habet si fur rem furtiuam vendat, v. c. equum, pretium ad furem pertinere, non ad dominum equi. Probatur facilè ratione,

Primò, quia huiusmodi res non sunt ex se fructiferæ, sed solùm ex industria negotiantis, & ideo quidquid iis negotiantes acquirunt, totum, id est, fructus industriæ illorum, & ad illos pertinet, non ad dominos harum rerum.

Secundò, quia ad fures & possessores malæ fidei pertinet periculum harum rerum si pereant; ergo & lucrum, tenentur tamen illi ad omne interesse lucri cessantis, & damni emergentis ex iniusta earum rerum detentione. Hinc

18. Sequitur primò, si depositarius emat possessiones aliquas pecunia alterius, quam apud se depositam habet, eique possessiones tradantur, fieri possessiones illas ipsius depositarij, illas ementis, non domini pecuniæ, ac proinde non teneri huiusmodi depositarium illas domino restituere; nec etiam in pecuniæ recompensationem, sed satis esse, si illi soluat suam pecuniam, & omne lucrum cessans, & damnum emergens, si propter detentionem, & moram, eam non soluendi, ei fuerit subsecutum, ita expresè docet Molin. Theolog. *tom. 2. de iust. disp. 327. §. secunda conclusio pag. 448. col. 2.* & facit pro hac parte *l. 1. C. si quis alteri, vel sibi,* quatenus habet vxorem quæ ex pecunia viri defuncti, quæ ad filium pertinebat, aliquid emit, comparare sibi, & nõ filio, dominium illius, filiumque solum posse agere aduersùs matrem, vt sibi pecuniam restituat, quod verum est quicquid dicat Syluester *verb. depositum, num. 10. quæst. 9.* vbi asserit teneri depositarium restituere omne lucrum pecuniæ ad se depositæ, si eam negotiationi exposuit contra voluntatem domini, & absque consensu illius tacito, vel expresso, & furtum committere nisi ei fructus, & lucrum pecuniæ restituat, quod intelligendum est deducta semper æstimatione laboris, & industriæ negotiantis; id enim lucrum censetur quod deductis expensis, & hac æstimatione remanet, vt diximus *num. 5. huius capitis.* Secus si cum hoc consensu, aut bona fide putans id domino non displiciturum, etiamsi minus probabiliter hoc putauerit, eam lucro exponat; censeri autem non fore contentum, & ei id displicere, si prædicta pecunia depositario obligata stemmate, aut sera clausa tradatur, nisi aliter diceretur expresè. Verùm opinio Syluestri non placet, quia pecunia deposita de se non est fructifera, sed ex sola depositarij industria; vnde totum lucrum illa acquisitum depositarij erit, non domini pecuniæ illam deponentis, & prohibitio tacita, vel expressa solum efficiet, vt contra domini voluntatem peccet; ob peccatum autem, & iniuriam sine vllo damno alteri illatam nullus tenetur ad restitutionem, solum enim ob hoc ei debetur veniæ petitio, si res id postulet, non damni restitutio; tenebitur tamen depsitarius ad restitutionem lucri cessantis, & damni emergentis, quod ex mora non reddendi pecuniam domino deponenti, vt dixi, euenit.

De depositario emente prædium pecunia aliena apud se deposita. Sequela prima.

Molin.

Sylueſt.

19. Sequitur secundò, eum furem, qui pecunia furtiua negotiatur, comparare sibi dominium lucri, & solùm teneri restituere domino pecuniæ ipsam pecuniam, & omne damnum inde illi emergens, & lucrum cessans, ex fundamento tacto, quia videlicet pecunia non est fructifera ex se, sed totus ille fructus, est fructus industriæ furantis, non pecuniæ, & ideo ratione lucri cessantis, si dominus pecuniæ illam lucro erat expositurus, tenetur latro illud lucrum ei restituere; ratione verò damni emergentis, si dominus illam habebat ad reficiendam domum, vel ad prouidendum sibi de necessario cibo ad totum annum, & ex defectu illius, id non fecit, sed domus cecidit, & res cariori pretio postea emit, totum damnum eiusmodi, tenetur fur in conscientia domino pecuniæ restituere, ita Lessius *lib. 2. cap. 12. dub. 17. num. 113.* Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 4. n. 41.* Pater Molina *tom. 2. de iust. disput. 327. conclus. 2.* Lud. Lopez *2. part. instruct. cap. 51. & 5.* Sotus *lib. 6. de iust. quæst. 1. art. 4. conclus. 2.* & patet expresè ex *l. penult. C. si quis alteri, vel sibi, & ex l. 49. tit. 5. part. 5.* & ex *l. qui vas, §. vltim. ff. de furtis.*

Quid de fure negotiante pecunia furtiua. Sequela secunda.

Lessius. P. Nauar. Molina. Lopez. Sotus.

20. Sequitur tertiò, eum, qui equum furto abstulit, torquem aureum, vel catenam non solitam pro lucro à dominis locari, non teneri huiusmodi lucrum dominis restituere, secus si domini sint soliti hæc pretio elocare, sed satisfacere si hæc suis dominis reddant, satisfacto lucro cessanti, ac damno emergenti; si quod inde eis datum est, quia cùm hæc non solita à dominis pro lucro elocari, nec de se sint fructifera, totum illud lucrum censetur fructus industriæ furantis, ita expresè Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 25.* Ludouicus Lopez *1. part. instruct. cap. 105. ad finem.* Molina *tom. 3. de iust. disp. 327. conclus. 2.* & deducitur ex Syluestro *verb. furtum 3. num. 9. ad finem,* quatenus ait, si res ex se non sit fructifera, nisi solùm ex industria furantis, non teneri furem restituere lucrum illius, sed tantummodo ipsam rem cum interesse lucri cessantis, & damni emergentis, quando dominus illam non erat lucro expositurus, contra Lessium *lib. 2. cap. 12. dub. 17. num. 114.* & contra Petrum Nauarram *lib. 4. de rest. cap. 1. num. 4.* & contra eundem Molinam, qui immemor sui, contrarium tenet *tom. 4. de iust. disp. 717. § vltim.* & contra Sancium *tom. 1. Decalog. lib. 2. cap. 23. num. 132.* qui docent lucrum hoc non esse fructum industriæ furantis, sed esse lucrum ex vsu ipsius torquis, equi, vel catenæ instar fructus rei, & ideo restituendum esse domino rei, & non esse censendum fructum industriæ furantis, quia ille vsus de se est pretio æstimabilis, & ideo vtrumque iudico probabile, sed prius probabilius.

Quid de fure qui rem furtiuam nõ solitam elocari à domino, illam elocat. Sequela tertia.

Nauar. Lopez. Molina. Sylueſt. Lessius. Nauarr. Molina. Sanchez.

21. Sequitur quartò eum, qui equum, quem furto abstulit, pecunia vendidit, comparare dominium pecuniæ, ad illumque pertinere, non ad dominum equi, vnde si dominus equi hanc pecuniam vi, aut clam auferat à fure, furtum, & rapinam committet in eum, ita docet expresè Molina *tom. 2. de iustitia, disput. 327. §. secunda conclusio* (& idem de quacumque alia re) & patet ex *l. qui vas, §. vltimo, ff. de furtis;* vbi idipsum exprimitur. Et ratio est, quia ille contractus, quo venditus, aut aliter distractus fuit equus, fuit validus, vt constat ex *l. rem alienam, ff. de contrah. emptione,* quamuis enim fur venditor per huiusmodi contractum, non transferat dominium equi in emptorem, cùm non fuerit dominus illius, vt habetur *in l. ex empto, ff. de actionib. empti;* nemo enim potest transferre in alium dominium rei alicuius, nisi sit sua; at furti-

An fur, qui equum furtiuum vendidit, comparet dominiũ illius pretij. Sequela quarta.

uus equus, non erat vendentis furis; erat enim domini à quo furto fuit ablatus; tamen contractus venditionis fuit validus, quoniam fur venditor tenetur emptori de euictione; atque adeò de valore illius rei, quam de facto transtulit in emptorem, & de omnibus insuper damnis, quæ si res euincatur, emptori illius aduenerint, non de pretio, quod pro illa emptor dedit. Vnde sequitur, si fur pecunia illa, vel pretio aliquid alterius emat, comparare dominium rei emptæ, & transferre dominium pretij in venditorem, & non teneri huiusmodi venditorem restituere pretium illud domino rei furto ablatæ, quoniam emptori illius solùm competit actio personalis in furem, vt sibi rem euictam persoluat, & damna omnia ea de causa sibi subsecuta reficiat, vnde non ei competit realis actio ad pretium, quod pro ea dedit, quasi pretium illud ad quemcumque deueniat, sit ipsi obligatum pro re furtiua, vt latè probat Molina *tom. 2. de iust. disp. 327. conclus. 2.* & cum Molina consentit Conradus *de contractibus, quæst. 70.* quæ omnia intelligenda sunt, modò tam emptor, quàm venditor tempore contractus nesciat rem esse furtiuam, nam si id sciat, inualidus omnino erit contractus, ac proinde venditor non comparabit dominium pretij, idemque est dicendum si id sciat solus emptor qui rem illam ab eo emit, cui fur illam vendiderat, tunc enim non tenebitur venditor stare contractui venditionis, neque tenetur emptori de euictione; quæ ergo hactenus diximus in terminis propositis, procedunt quando scilicet vel solus venditor sciebat rem esse furtiuã, vel quando tam emptor, quàm venditor furtiuam esse ignorabant, quæ omnia habentur *in l. si in emptione, §. item si emptor ff. de contrah. empt.*

22\. Sequitur quintò, creditorem illum, cui debitor rem aliquam in pignus tradidit, v. c. auream catenam, vestem pretiosam, discúmve argenteum, vel quid simile, vt tapete, vel lectuli stragulum, si hæc pignora pro lucro elocet, non teneri restituere domino pignorum huiusmodi lucrum, si dominus ea pignora non solebat elocare, neque elocaturus erat pro lucro, sed solùm teneri illi de damno emergenti, si quod damnum huiusmodi pignora ex eo vsu patiuntur. patet, quia cùm huiusmodi res non sint ex se fructiferæ, sed solùm ex industria creditoris, qui illas loco pignorum habebat, industriæ illius tribuentur hæc lucra; idem dicendum est de qualibet alia re apud aliquem creditorem oppignorata, quæ non sit ex se fructifera, sed ex creditoris industria; vnde si res talis sit, quæ propter eam expositionem ad lucrum detrimentum aliquod accipiat, ad illud tenebitur creditor, ratione damni emergentis, quod domino rei, & debitori suo ex inde resultat, quod patet ex iis, quæ diximus *num. 20.*

An creditor, & qui rẽ oppignoratam habet, si pro pretio elocẽt comparẽt dominiũ lucri Sequel. quinta.

23\. Hæc autem quinta sequela est contra Syluestrum *verb. pignus 7. num. 7.* & contra Molinam Theologum *tom. 4. de iust. disp. 717. §. vltim. & tom. 1. disp. 5. pag. 67. col. 1. litera A.* & Panormitanum *in cap. 1. de deposito*, contra Sancium, & Lessium *num. 20.* allegatos, qui omnes asserunt teneri creditorem, qui rem oppignoratam habet, si illa ex sua natura fructifera non sit (excepta pecunia) ab illo lucro fuerit exposita contra voluntatem tacitam, vel expressam debitoris pignori tradentis, illi restituere non solum fructus omnes, ac lucrum, sed etiam omne damnum illi inde emergens, etiamsi debitor non fuerit solitus illam pro lucro elocare, & citat pro hac parte Syluester *cap. 1. de deposito, & cap. 1. de vsuris, & l. si pignus, ff. de furtis, & Institut. de obligat. quæ quasi ex delicto nascuntur.* Verùm hæc iura in alio sensu loquuntur, in eo scilicet, in quo debitor, & dominus harum rerum solitus erat illas pro lucro exponere, quod nos non negamus, & fundamentum Syluestri est, quia licèt huiusmodi res, v. c. torques aurei, catenæ, vestes, disci argentei, non sint de se fructiferæ, tamen illarum fructus si lucro exponantur, semper est restituendus illarum dominis, siue de consensu illius, siue absque consensu tacito, vel expresso pro eo exponantur, quia si voluntas debitorum sit, vt aliquis rebus sic pignori traditis in suum commodum vtatur, vsuram committet, eas res alteri accommodando pro lucro, & ideo tenebitur restituere mutuatario illud lucrum, quod pro tali vsu accepit; si contra domini voluntatem tacitam, vel expressam (taciti enim, & expressi eadem vis & potestas est) furtum est quod tenetur restituere domino ipsius rei, deducta semper æstimatione laboris & industriæ in conscientia. Fundamentum verò Molinæ est, *quia vsus nihil aliud est, quàm ius vtendi duntaxat aliena re, salua illius substantia*; vt colligitur ex *Instit. de vsu & habitat.* per totum titulum. Vnde cùm ius creditoris respectu pignoris non sit ad vtendum pignore, sed vt creditor securus reddatur de suo debito, sequitur, vt si creditor, domino inuito, illis vtatur, non solùm mortaliter peccet, sed etiam restituere teneatur valorem vsus.

Verùm non datur furtum, quia supponimus dominum rei oppignoratæ, seu debitorem nihil esse ea lucraturum, quod ab eo creditor furto auferat; quare hæc fundamenta solùm probant peccare mortaliter creditores, si contra voluntatem dominorum, rebus pignori traditis, vtantur, eas lucro exponendo, & teneri ad restitutionem damni emergentis, si res inde aliquod detrimentum accipiat; aliàs non, quia huiusmodi res non sunt de se lucrosæ, aut fructiferæ, nec lucro à dominis solebant exponi; quare totum illud lucrum tribuendum est industriæ istorum, non naturæ rei, & ideo si nullum damnum passi sunt domini illarum, nihil eis restituendum est, quia pro peccato, & iniuria commissa, in aliquem secluso damno, nulla ei in conscientia debetur restitutio, sed tantùm veniæ petitio si illam voluerit; quare si aliquid damni passi sunt in deterioratione rei, ratione damni emergentis, totum id eis restituendum erit, vt patet, & non lucrum, cùm lucrum sit fructus industriæ, non fructus rei, vt satis probatum manet. Et confirmatur, quia non tenentur restituere ratione iniustæ acceptionis, cùm accipiant eos fructus, & lucrum ex sua industria, non ex re aliena; non ratione iniustæ retentionis fructuum, nam cùm ex propria industria sine damno alterius percipiantur, sine damno etiam alterius retinẽtur, non ratione alicuius damni illati, quia si quod dederunt ex mora non restituendi rem, id tenentur restituere aliunde, id est, ratione damni emergentis, vt patet. 24

Hactenus egimus de fructibus perceptis à fure, & à possessore malæ fidei ex re aliena: petes modò quid dicendum sit de fructibus perceptis ex re aliena à possessore bonæ fidei; sed hac de re infrà sermonem inferemus *cap. 19.* interim scire oportet in eo distingui possessorem malæ fidei, à possessore bonæ fidei, quòd possessor bonæ fidei ea sublata, quando fructus non extant, nec integrum pretium illorum, non tenetur illos restituere, sed 25

Possessor malæ & possessor bonæ fidei in quo differãt.

sed solùm id in quo factus est ditior; possessor verò malæ fidei semper eos tenetur restituere, siue illi extent, siue non extent. Vnde bonæ fidei possessor tenetur omnes fructus extantes, & non consumptos perceptos ante litem contestatam restituere; si verò non extent, & iam sint consumpti, id solùm restituere tenetur, in quo factus est locupletior: post litem verò contestatam omnes fructus tenetur restituere à puncto contestationis litis perceptos, quia ab eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, vt optimè animaduertit glossa *in cap. grauis, de restitutione spoliatorum, verb. fructus*, & constat ex *l. si fundum, C. de rei vendicatione*, & ex multis iuribus *ibid.* citatis à glossa.

CAPVT XVII.

Vtrùm ad restitutionem teneatur fur si res furtiua in eius manu absque culpa illius pereat eodem, vel diuerso modo, quo in manu domini erat peritura; & quid si culpa illius pereat, etiam apud dominum peritura.

SVMMARIVM.

In foro externo tenetur fur, & malæ fidei possessor ad restitutionem rei, quæ in manu eius perit, etiamsi in manu domini eodem modo pereat. numero 1.

In foro conscientiæ si res furto ablata, vel mala fide possessa casu fortuito pereat apud furem, & non erat peritura apud dominum, tenetur fur ad illius restitutionem. num. 2. 3.

Quid si eodem modo in manu domini esset casu fortuito peritura, refertur prima opinio affirmans teneri. num. 4.

Astruitur, & præfertur opinio negatiua. num. 5.

Quæ sit obligatio restitutionis ex delicto furti, & ex contractu, explicatur lex Rhodia. num. 6.

Quid quando dubitatur an res apud dominum periret si ei antea restitueretur. num. 7.

Quid si res apud dominum peritura erat iniusta hominum incursione, & apud furem eadem iniusta incursione periyt, vel casu aliquo fortuito, etiam sine culpa illius. num. 8.

Quid si homo diues in domo sua, vel alio in loco res suas seruare solebat, rem aliquam habeat quam sine dubio sineret perire, an ad restitutionem teneatur ille, qui eam rem in suos vsus converteret. num. 9.

Quid si res de facto pereat apud furem, & sine dubio periret etiam apud dominum absque vlla illius vtilitate; sed non eodem modo, at diuerso. numero 10.

1. QVÆSTIO vel esse potest de foro soli, vel de foro poli; in foro soli obligandus est fur, & malæ fidei possessor ad restitutionem rei, quæ in manu eius perijt, etiamsi eodem modo apud dominum pereat; ita Bartolus & communiter DD. quos refert, sed non sequitur Couarruuias *ad regulam, peccatum 2. part. §. 6. num. 1.* sed nihil est cur à sententia Bartoli recedamus, nam saltem in pœnam criminis obligabitur fur in iudicio ad soluendam rem, quæ in manu eius periit, licèt eodem modo apud dominum foret peritura; iam verò in nostra Lusitania opinio Bartoli; quia communis est, sequenda erit, quia in nostris Ordinationibus statuitur, vt in nostro Regno teneatur opinio Bartoli, si communis fuerit, quando ea de re nihil peculiare in nostro iure decretum, ac decisum fuerit, & in illo nihil hac de re statutum inuenitur.

An fur, & mala fidei possessor teneatur ad restitutionẽ rei, quæ in manu eorum perijt. Couarr.

Quæstio igitur esse potest in foro conscientiæ, 2.
Primò, quando res furtuitò perit in manu furis, & non erat peritura in manu domini.

Secundò, quando fortuitò perit in manu furis eodem modo apud dominum peritura.

Tertiò, quando reuera perit in manu furis, & peritura etiam erat in manu domini; sed diuerso omnino modo.

Quartò, quando perit apud furem, & dubitatur an peritura esset apud dominum, eodem, an diuerso modo, de his omnibus casibus agemus.

Dico primò, si res furto ablata, vel aliter iniquo titulo acquisita, ac possessa, casu pereat apud furem, & non erat apud dominum peritura, tenetur fur & iniquus possessor illam restituere, est communis, ita D. Thom. 2. 2 *quæst. 62. art. 6.* Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniuriys fort. dub. 15. num. 90.* Couar. *ad regulam peccatum 2. part. §. 6. num. 1.* Syluester *verb. furtum, num. 20. quæst. 16* & communiter omnes. Patet, 3.

Quid si res pereat apud furem. D. Thom. Lessius. Couar. Syluester.

Primò, quia qui eam iniustè acceperunt, non solùm obligantur ratione rei acceptæ, sed etiam iniustæ acceptionis, & retentionis; ergo siue res extet, siue non extet, semper ad illius restitutionem tenentur ratione iniustæ acceptionis, quia iniusta acceptio fuit causa peritionis illius, si enim illam non vsurparent, non periret.

Secundò, quia fur, & iniquus vsurpator fuerunt in mora non restituendi illam rem; iniustè enim detinuerunt illam; cùm possint statim restituere; ei autem, qui est in mora restituendi, cùm possit restituere, casus etiam fortuitus imputatur, vt patet ex *cap. decima 16. quæst. 1.* igitur cùm mora illis noceat, illis peribit res, si casu pereat, quando apud dominum non erat peritura.

Excipe tamen, quando rem loco, & tempore conuenienti ad acceptandum, domino obtulerunt, & ipse accipere recusauit, quia tunc per illam oblationem purgarunt moram, vt constat ex *l. in re furtiua, §. si ex causa, ff. de condict. furtiu.* vnde non tenetur si periit, aut deteriorata fuerit, vt constat ex *l. vlt. C. de condict. furt.* & hanc exceptionem docent communiter authores, Syluester *citatus dicto num. 20. in fine,* Lessius *allegatus dict. num. 90. in fine etiam.* Syluest. Lessius.

Dico secundò, si res casu furtuito, vel subita hominum incursione iusta, non iniusta, periit apud furem, vel iniquum possessorem, similiter, & eodem modo apud dominum sine vtilitate illius peritura, est duplex opinio. 4.

Quid si peritura apud dominum.

Prima affirmat teneri illos ad restitutionem; eam docet Paludanus *in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 1. conclus. 5.* Ancharranus citatus, & Couarruuias *in regula peccatum 2. part. §. 6. num. 1. in fine*; & ad hoc magis accedere videtur Ioannes Medina *C. de rest. quæst. 3. in fine*, & facit pro hac parte lex *ex inuito, ff de vi & vi armata.* Vbi habetur si res pereat casu fortuito, teneri eum, qui eam abstulit, etiamsi pereat sine culpa sua, ad illius restitutionem, quia à principio fuit in mora, & idem probatur ex *l. 1. §. rectissimè, eodem tit.* Probant,

Opinio prima. Palud. Anchar. Couar. Medina.

Primò,

Primò, quia licèt non teneantur ad hanc restitutionem ratione rei acceptæ, cùm iam non extet, & casu perierit, tamen tenentur ratione iniustæ acceptionis, & retentionis, hoc enim ipso quòd voluerunt illam furari, ad restitutionem illius se obligarunt, siue apud dominum eodem modo esset peritura, siue non esset.

Secundò, quia fortè non periret, nec eodem, nec diuerso modo apud dominum si in eius manu fuisset; alienasset enim illam dominus, vel fortè vendidisset ante illius interitum, & peritionem.

Opinio secunda. Secunda opinio probabilior, communior, ac tenenda, negat omnino furem (idem de quocumque alio iniquo possessore) ad restitutionem teneri rei furtiuæ quando in eius manu periit, si eodem modo casuque certò, & infallibiliter, non sub dubio, erat apud dominum, sine vlla illius vtilitate ac commodo, v. g. iusta hostium incursione, non iniusta, peritura, hæc colligitur ex D. Thom. 2. 2. *quæst. 62. art. 6.* eam docet Couaruuias *ad regulam peccatum, part. 2. §. 6. num. 1.* Ioannes Medina *C. de rest. quæst. 6. conclusione 6.* Syluester *verb. rest. 7. quæst. 5. §. tertium,* Sà *verb. debitum, n. 11.* Lud. Lopez *1. part. instruct. cap. 95.* Rosella *verb. restitutio 16. §. 2.* Petrus Nauar. *lib. 4. de rest. cap. 1. num. 27. & 23.* Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniurijs fortun. dub. 5. num 92. & ibi* citat Nauarrum *in summa Lat. cap. 17. num. 8.* sed *ibi* nihil apud Nauarrum tali reperi. Ratio est,

D. Thom. Couar. Medin. Syluest. Lopez. Rosell. P. Nauarra. Lessius. Nauarr.

Primò, quia aliud est teneri furem ad restitutionem ex mora non restituendi, etiamsi res apud dominum simili casu, eodemque modo sine illius culpa esset peritura, aliud teneri ad restitutionem non ex mora, si res esset similiter, & eodem modo peritura apud eundem dominum sine vllo illius commodo: in primo casu tenetur fur, & iniquus possessor ad restitutionem, in secundo non tenetur. Ratio est, quia in primo casu si res absque mora domino fuisset restituta, potuisset, & non potuisset eam vendere, & alienare ante ipsius rei interitum, & sic iam fuisset ei ea res vtilis, & quia cùm fur eam non restituit, cùm posset, priuatus fuit dominus ea vtilitate; quare necessariò tenebitur ad restitutionem, quia per moram ei fuit in causa damni; in secundo verò casu si constet quòd antequam res simili modo periret, nec vendita, nec vtilis domino fuisset, nullo modo ei tenebitur ad aliquam restitutionem, nec etiam ad interesse aliquod lucri cessantis, aut damni emergentis, quia nullum damnum passus esset dominus illius cùm ante peritionem inutilis ei omnino fuisset & infructifera, vt supponimus.

Secundò, (& idem recidit) quia si res certò erat apud dominum peritura, itavt nihil commodi ex illa habiturus esset, nullum profectò detrimentum est illi allatum ex eo quòd apud latronem periit; ergo nihil est ei compensandum, ac restituendum. Antecedens probatur; quia ille interitus & detrimentum erat ineuitabile, & non poterat à domino impediri, vt supponimus. ergo secundùm æstimationem moralem, perinde se habebat, ac si iam illatum esset; ergo non censetur fur nouum damnum domino intulisse.

Tertiò, quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cùm ad hoc damnum non cooperetur, vt suppono; periit enim absque culpa illius, neque ratione iniquæ acceptionis, cùm similiter peritura foret, etiamsi non fuisset furto accepta; qua enim ratione queri dominus potest de damno per furtum sibi illato, cùm res illa etiam si non fuisset furto sublata, apud eum esset peritura.

Quartò, quia iniqua acceptio non inducit obligationem restitutionis, nisi quatenus infert damnum, efficaciter; at hæc acceptio nullum intulit damnum; ergo ad illam non tenetur fur.

Quintò, probatur ex *l. finali, § fin ff. ad leg. Rhodiam de iactu*, vbi dicitur; *Si ea conditione nauem conduxisti, vt in ea merces tua deportarentur, easque merces nauta nulla necessitate coactus, cùm id sciret à te fieri nollet, transtulit in nauem deteriorem, & merces cum ea naue perierunt, habes ex conducto locato cum priore nauta actionem, imò contra, inquit Paulus, si modò ea nauigatione vtraque nauis perijt*; vbi clarè constat nautam non teneri si ea melior nauis periit, quia neque ex eo quod merces translatæ fuerint contra pactum conuentum in deteriorem nauem vllum ei censetur datum damnum, cùm similiter vtraque nauis periret, & merces interim non erant domino vtiles. Vnde patet hanc sententiam etiam foro externo esse conformem.

Sextò, probatur ex *l. si plures, § siue autem, ff. depositi*, vel contra vbi dicitur. *Eum, contra quem agitur, vt reddat depositum, si sua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti si homo mortuus fuerit, absolui debere*, id est, liberari à restitutione pretij; & ratio ibi redditur, *quòd æquum sit naturalem interitum ad actionem pertinere, vtique cum interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.* Hæc ibi.

Sed opponunt non nulli Iurisconsulti exempla legis *Rhodiæ*, & *l. si plures*, non venire ad rem; quia aliud est loqui de obligatione restitutionis, quæ oritur ex contractu, aliud de obligatione restitutionis, quæ oritur ex delicto, siue ex furto, & huiusmodi leges loqui de obligatione restitutionis orta ex contractu, non ex delicto, nam nauta ille, quando transtulit merces illas in aliam nauem deteriorem, naue illa, in qua ipse veniebat, transtulit illas contra voluntatem domini, & contra pactum inter vtrumque factum, & ideo obligandus erat ex vi contractus ad restitutionem, si illa deterior nauis periisset, salua naue meliori, & ideo per accidens non obligatur, quia similiter melior etiam nauis eadem nauigatione periit: at cùm fur, & malæ fidei possessor non ex contractu, sed ex delicto furto teneatur, restituere videtur obligandus in omni casu, siue res illas similiter, & eodem modo pereat, siue non pereat; alioquin fouebuntur furta, & delicta tam frequentia in Republica Christiana. Idem de exemplo depositarij, quia etiam similiter ex pacto, non ex delicto tenebatur rem apud se depositam seruare pro certo pretio conuento.

6. Quæ sit obligatio restitutionis ex delicto furti, & ex contractu.

Verùm nec etiam hæ rationes vim habent, propter rationes suprà numero præcedenti factas; quia siue ex delicto, siue ex contractu quis teneatur; si constet quòd ante huiusmodi interitum, & peritionem, res nec vendita, nec vtilis fuisset domino, si ei restitueretur, aut si ab eo furto non tolleretur, imò omnino similiter, & eodem modo periret quo periit apud furem, nullum ei teneretur fur restituere interesse lucri cessantis, aut damni emergentis, cùm nullum ei damnum datum fuerit, nec etiam tenebitur restituere ipsam rem, quia similiter, & eodem modo periret apud dominum sine vtilitate illius, vt diximus. Nec oportet delictum furti punire in foro conscientiæ, pœna restitutionis, cùm sic pœnis legalibus in foro externo

externo puniatur; quod sufficit, vt non foueantur furta in Republica Christiana, maximè quia in foro conscientiæ consideratur solum interesse, & damnum, & non pœna, aut iniuria sine damno, vt optimè notat Syluester *verb. restitutio 7. num. 5. in fine*, & glossa *in cap. fraternitatis 12. quæst. 2.* nam pro iniuria præcisa à damno debetur petitio veniæ, non restitutio pecuniæ, vt patet.

7. *Quid quando dubitatur an res apud dominum periret, si ei antea restitueretur.* Syluester. Rosell. Sà. Lopez. P. Nauarra. Lessius.

Dico tertiò, si tamen dubium esset, an res apud dominum periret, vel quia si apud illum existeret, ante interitum fuisset vendita, vel distracta; aut ei aliquo modo vtilis, tunc quidem ei restituenda esset, vt docet idem Syluester *dicto verb. restitutio 7. num. 5. in fine*. Rosella *verb. restitutio 16. §. 2.* Sà *verb. Debitum, num. 11.* Lud. Lopez *1. p. instruct. cap. 95.* Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 1. num. 23.* & Lessius *lib. 2. cap. 12. de iniurijs fortun. dub. 15. num. 92. §. dixi*, & patet expressè ex *l. cùm res, §. finali, ff. de legibus*, vbi si fundus legatus pereat, tenetur debitor ad illius restitutionem, quia legatarius potuit illum vendere, ante illius interitum, patet etiam ex *l. si verberatum, §. finali, ff. de rei vendicat.* Et ratio est, quia in dubiis melior est conditio innocentis, iureque possidentis.

8. *Quid si res peritura erat iniusta.*

Diximus *num. 5.* non teneri furem ad restitutionem, si res eodem modo, & casu certo, & infallibiliter apud dominum erat peritura absque vllo illius commodo iusta hominum incursione, quia si peritura esset iniusta hominum incursione, & per iniuriam domino illatam, & apud furem eadem iniusta incursione periit, vel casu alio fortuito etiam sine culpa illius, tenetur sine dubio fur ad rei restitutionem; & ad omne interesse lucri cessantis, & damni domino inde emergentis, vt docet Lessius *dict. lib. 2. cap. 12. de iniurijs fortun. dub. 15. num. 92. §. dico secundò, ad finem.* Et ratio est, quia ille qui eam per iniuriam domini ab eo abstulisset, vel deuastasset, teneretur; ergo etiam tenebitur ad eandem restitutionem ille, qui illum præuenit, nam obligatio, quam alius subiisset, in illum necessariò transmittitur, vt patet. (margin: Lessius.)

9. Medin. P. Nauar. *Quid si diues in domo sua, vel alio loco rem aliquam habeat.*

Ex dictis in secunda opinione *num. 5.* posita inferunt Ioannes Medina *C. de rest. quæst. 6. conclusione 6. & quæst. 3. casu 6.* & Petrus Nauarra *lib. 4. cap. 1. num. 18. §. ex quo*, si diues in domo sua, vel alio in loco vbi res suas seruare solebat, rem aliquam habeat, v. c. manipulos in vinea, aut agro, quibus nec vtatur, nec vsurus credatur, imò potiùs credatur quòd finet eos perire, ac diripi, non esse obligandum in conscientia ad restitutionem illum, qui eodem domino inscio, eos in suos vsus conuerteret; tunc quia sic illos conuertendo nullum tali domino damnum infert, tum quia iniustè queri potest, cùm ei ea res nulli sit vsui futura; tum denique, quia iam videtur habere illam pro derelicto, & huius opinionis est etiam Sà *verb. furtum, num. 6.* est probabilis. Verùm contrarium dicendum est, quia dum dominus res suas habet vel in domo sua, vel in loco alio vbi sua seruare consueuerat, censendus est sibi velle seruare, & sic non habentur pro derelicto, quamuis adeò sit negligens, & obliuiosus, vt per incuriam illius credantur perire, tum quia nemo tuta conscientia meliorationem potest accipere ex alieno, inuito domino: si tamen aliunde constet eam fuisse voluntatem domini saltem præsumptiuam, ex hoc capite excusari poterit; quando autem ea voluntas præsumptiua detur, iudicabit prudens ex circunstantiis.

Si autem res non eodem modo, quo apud furem, periit, pereat apud dominum; sed diuerso, & absque culpa ipsius. v. c. apud dominum peritura erat incendio, apud furem periit diluuio; apud dominum hostium incursione iusta, apud furem ædis ruina; partita est opinio. 10. *Quid si apud dominũ pereat vno modo, & apud furem alio diuerso.*

Prima docet teneri tunc furem ad restitutionem, si non eodem modo, id est, eodem naufragio, incendio, & incursione pereat apud dominum, & apud furem, ita docet Petrus Nauarra *lib. 6. de rest. cap. 1. num. 23.* Couarr. *ad regulam peccatum 2. part. §. 6. num. 1.* Ioannes Medina *suprà.* Syluester *verb. restitutio 7. quæst. 5.* dum docent solummodo liberari furem à restitutione cùm eodem modo res fuisset peritura in manu domini, quo perit in manu furis. Fundamenta huius opinionis sunt ea, quæ tetigimus *num. 4.* quæ hîc non repetimus, ne actum agamus. Dicendum tamen est, parum referre isto, aut illo modo res pereat, si verè apud dominum erat omnino peritura, absque vlla illius vtilitate, & sic non teneri furem ad restitutionem, si sine illius culpa pereat, quamuis pereat diuerso modo, ita docet Lessius *tom. 1. lib. 2. de iniurijs fortun. dub. 15. num. 93.* & Ludouic. Lopez *1. part. instruct. cap. 95. §. addit tamen, in fine*; & doctissimus vir Ferdinandus Peres in materia *de rest. disp. 4. de furto*, potest etiam citari Sà *verb. debitum, num. 11.* & Rosella *verb. restitutio 16. §. 2.* quatenus absolutè docent si res debita eodem modo esset peritura apud dominum, nec antea ei vtilis futura liberari debitorem à restitutione, & fundamenta dabimus summario sequenti, ne illud idem sæpiùs repetamus; interim efficaciter probatur *ex l. Rhodia citata*, vbi mentio fit de perditione nauis, & non de modo, & liberat nautam à restitutione, quando vtraque periit, quamuis contra domini voluntatem, & conuentum pactum, ex vna in aliam transtulerit merces; quid enim refert, vt vna nauis pereat naufragio, alia incendio, an ambæ eodem naufragio, vel incendio, eadem nauigatione pereant? Nec obstat leges procedere in foro iudiciali, non in foro conscientiæ, quia lex ista sufficienter explicauit naturam rei pro vtroque foro, & certè contrarij Authores non videntur contra nos, cùm enim dicunt excusandos esse fures, & iniquos possessores à restitutione quando res eodem modo perit apud furem, quo erat peritura apud dominum, & non aliter, intelligendi sunt non de eodem modo interitus, sed quantum ad veritatem, & integritatem ipsius interitus. (margin: P. Nauarra. Couarr. Medin. Syluest. Lessius. Lopez. Sà. Rosell.)

SVMMARIVM.

Quid si res furata pereat apud furem, & possessorem malæ fidei ex dolo & culpa illorum, cùm tamen eodem, aut diuerso modo apud dominum, sine culpa illius, esset peritura. Refertur prima opinio affirmans teneri furem ad restitutionem. numero 11.

Refertur secunda affirmans non teneri. num. 12.

Iudicium authoris; & soluuntur argumenta primæ opinionis. num. 13.

Quid si res Petri erat cras cum domo illius peritura, & de facto domus perijt, & tu die antecedenti rem saluasti. num. 14. *Si res extat, teneris illam restituere.* ibid.

Quid si non extet, sed apud te casu furtuito perijt, & fuisti in mora illam restituendi. num. 15. *Quid si non fuisti in mora.* ibid. *Mora semper nocet.*

nocet ei per quem fit. ... *ibid.*

Quid si iam non extet, nec apud te casu fortuito periȷt, sed ante incendium domus, illam dedisti, vel vendidisti, aut aliter distraxisti. ... *num.* 16.

Quid si bona fide rem saluasti, & tibi accepisti, & post peracto incendio eadem bona fide illam alienasti. ... *num.* 17.

11. *De rei interitu apud furem, & possessorem malæ fidei ex dolo & culpa illorum.* HActenus egimus de interitu rei sine culpa furis, nunc agendum est de illius interitu cum culpa illius; & inquirimus in primis quid dicendum sit, si res furata pereat culpa lata, aut dolo ipsius furis, ac possessoris malæ fidei, cùm tamen omnino peritura esset in manu domini absque vlla vtilitate, & commodo ipsius domini sine culpa illius; qua de re duplex circumfertur opinio.

Opinio prima. Prima asserit teneri huiusmodi furem, & possessorem malæ fidei ad restitutionem, si res pereat in manu sua ex culpa lata, & dolo ipsius, etiamsi eodem, aut diuerso modo, & tempore absque dubio sine vlla vtilitate, & commodo illius apud dominum esset peritura, hanc defendit P. Nauar. *lib.* 4. *de rest. cap.* 1. *num.* 17. Paludanus *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 2. *art.* 1. *conclusione* 5. & à fortiori omnes illi, quos citauimus *num.* 10. qui asserunt teneri furem ad restitutionem, si res pereat apud illum, etiam sine culpa illius diuerso modo & tempore ab eo quo erat apud dominum peritura. Et ratio illorum est, *P. Nauarra. Palud.*

Primò, quia culpa nemini debet patrocinari; patrocinaretur autem maximè, si fur cùm res periit culpa sua ad restitutionem illius non teneretur.

Secundò, quia latro non debet esse melioris conditionis, quàm depositarius, imò nec æqualis; sed depositarius si nihil accipit pro custodia depositi, tenetur ex dolo, & culpa lata, mortalíque, si res apud illum pereat; quamuis illa apud dominum esset peritura; si autem aliquid accepit, tenetur de culpa leui, & veniali, vt est doctrina certissima in materia de deposito, & commodato; ergo maiori cum ratione tenebitur latro ad restitutionem, si res apud illum pereat, illius culpa lata, & leui; alioqui melioris erit conditionis, quàm depositarius.

Tertiò, quia eo ipso quòd res est apud furem, & ille eam furto abstulit, se obligauit, velit nolit ad eam restituendam si culpa illius periret, quamuis nullius vtilitatis esset apud dominum, & eodem, aut diuerso modo in manu illius sine vlla vtilitate illius periret.

Quartò, quia hoc ipso quòd fur potest cauere, ne res à se furto ablata pereat, incipit ea res domino esse maioris æstimationis, & valoris quàm si esset apud dominum, quia fur tenetur eam domino illæsam custodire; sicut ex eo quod est apud depositarium, qui potest eam saluare; pluris valet, quàm si esset apud dominum, quia si perit apud dominum, perit apud hominem non potentem eam saluare. Si autem perit apud furem, perit apud hominem potentem eam saluare; & ad id obligatum, quare est diuersa ratio inter dominum, & furem respectu eiusdem casus.

12. *Opinio secunda.* Secunda opinio docet non teneri furem ad restitutionem rei furtiuæ, quamuis culpa lata illius eodem, vel diuerso modo & tempore apud illum pereat, si omnino apud dominum absque vllo illius commodo, & vtilitate erat peritura, & idem à fortiori etiam dicendum est si pereat culpa leui, aut leuissima, ita docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *de iniurȷs fortun. dub.* 15. *num.* 93. addit tamen Lessius modò pereat eodem loco, & intra illud tempus, quo apud dominum erat peritura. Parum tamen refert eodem, aut diuerso modo, & tempore pereat; si tamen nullius vtilitatis esset interim apud dominum, vt ex dicendis patebit, probabilem illam appellat Petrus Nauarra *lib.* 4. *de rest. cap.* 1. *num.* 22. tuetur etiam illam doctissimus Ferdinandus Perez è nostra Societate IESV, in sua materia *de rest. disp.* 4. *de furto & rapina.* Et

Probatur primò, quia illa res in se considerata domino nullius est pretij, nullius vtilitatis, nam apud illum certò & infallibiliter erat peritura absque vllo illius commodo. Ergo etiamsi fur illam culpa sua deuastet, & perdat, non censetur domino inferre damnum alicuius considerationis, vel momenti, vt si segetes incendat, quas videt mox eluuione apud dominum euertendas; si annonam absumat, quæ proiicienda est in mare, vel in naufragio peritura. Si interficiat equum, quem hostis erat abducturus, quia quamuis in his, & similibus casibus rem alienam quis perimat, alienet, vel consumat, non censetur damnum notabile domino inferre. Et ex hoc fundamento sequitur non teneri ad restitutionem illum, qui hominem occidit, qui statim erat moriturus iusta sententia magistratus, vel naturali morbo, etsi enim grauiter peccet non tenebitur tamen ad restitutionem damni cùm nullum dederit, vt diximus *in* 5. *præcepto homicidȷ.*

Probatur secundò, quia non tenetur ratione rei acceptæ, cùm iam non extet, sed perdita sit culpa latronis; non ratione iniustæ acceptionis, quia ea iniusta acceptio solum fuit iniuriosa domino rei, non detrimentosa; pro iniuria autem sine damno non debetur restitutio, sed petitio veniæ; neque enim iustè queretur dominus de damno dato, cùm nullum fuerit passus, nullum autem passus est, quia res apud illum certò & infallibiliter erat peritura absque vlla vtilitate illius: non ratione moræ, & iniustæ retentionis, quia mora, & iniusta retentio tunc daretur, quando dominus commodum aliquod ex re sua haberet, si ei restitueretur; at supponimus nullum habiturum: ergo ex nullo capite ad restitutionem tenetur. Cur enim teneberis ad restitutionem si odio incendas segetes, quas vides statim eluuione esse euertendas; aut si consumas frumentum, quod statim in mare est proiiciendum.

Vtraque opinio est probabilis in foro conscientiæ. Prima tamen est probabilior, & communior, & ideo tenenda; non sunt tamen fundamenta illius adeò fortia, vt solui facilè non possint; nam 13. *Iudiciū authoris.*

Ad primum respondeo per se quidem neminem debere reportare commodum, & vtilitatem ex peccato, culpa, & malitia sua, per accidens autem parum referre, quòd aliquod reportet citra damnum alicuius.

Ad secundum dico furem absolutè loquendo non esse melioris conditionis, quàm depositarius, quia in foro iudiciali obligabitur ad restitutionem, & subinde pœnis aliis à iure statutis punietur; in foro autem conscientiæ absolutè non est melioris conditionis, sed secundùm quid; & nihil mirum est, si secundùm quid fur melioris sit conditionis, quàm depositarius, commodatarius atque conductor.

Primò, quia depositarius si nihil accepit pro custodia

custodia rei apud se depositæ, tenetur ex duplici titulo rem saluam reddere; primò ratione custodiæ; secundò ratione fidelitatis, & fidei tacitæ datæ ad seruandam rem. Si autem aliquid pro custodia rei depositæ accepit, tenetur eam saluam reddere de iustitia ratione contractus; fur autem tenetur solùm de iustitia ratione damni, quòd cùm hîc, & nunc esset, cessat omnino eius obligatio.

Secundò, quia depositarius ratione contractus tenetur ex iustitia rem saluare; ac proinde eam in alium locum transferre, & abscondere, ac mutare si putet se hoc modo posse interitum ipsius rei cauere; nam ad hoc conducitur, vt rem saluam præstet, si potest; at verò fur non tenetur illam asportare in alium locum, si videt in isto perituram esse; vnde etiamsi eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem; quia in eo statu considerata, domino nullius est pretij, & apud illum erat peritura, ita respondet Lessius allegatus, *num.94.§. respondeo.* Lessius.

Ad tertium respondeo verum esse eo ipso quòd fur rem furto abstulit se obligasse ad restitutionem; restitutionem autem esse actum iustitiæ, quo fur tenetur ponere dominum in eodem statu, in quo antea erat, & non in meliori; in meliori autem poneret si teneretur ei modò restituere eam rem, quæ apud eundem dominum erat omnino peritura sine vllo illius commodo. Deinde respondeo per furtum se obligare latronem ad eam domino restituendam, si culpa illius periret, quando non erat apud dominum peritura, aut quando domino exinde aliquod damnum resultaturum sit.

Ad quartum respondeo furem non esse obligatum ad custodiam rei furatæ ex contractu aliquo, sed solùm ex furto; depositarium verò esse obligatum ex contractu, pro ea enim custodia pretium accipit, vnde tenetur ex iustitia, & contractu eam saluare, mutando eam in alium locum si videt in isto esse perituram; fur autem solùm tenetur ex iustitia, & delicto, vnde si videt illam apud dominum esse perituram sine vlla vtilitate illius, non tenetur ex iustitia, sed solùm ex charitate eam aliò transferre, saluareque ne apud se pereat, sicut solùm ex charitate tenetur ignem auertere à domo proximi, vnde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud se ipsum; quare si rem perimat, non censebitur causa noui damni, secus de depositario, valet enim in eo casu pluris res domino in manu ipsius depositarij, quàm in manu ipsius domini, quia depositarius ex vi contractus tenetur rem illam saluare si posset, etiamsi videat apud dominum perituram. Et ex dictis soluta manent argumenta secundæ opinionis, nam si res illa in manu furis pereat culpa lata, & dolo illius, tenetur illam domino restituere, etiamsi apud illum periret, & id felicitatis est domini, & furis infelicitatis, vt patet ex fundamentis primæ opinionis *num. 11.* iactis.

14. Sed quid si res, v.c. pallium Petri cras erat cum incendio domus ipsius Petri periturum, & de facto domus periit, & tu id sciens die, vel hora antecedenti illud ab eo furto abstulisti, & sic saluum fuit à periculo; similiter quid si nauis in qua merces Petri veniebant, peritura omnino erat, & antequam submergeretur, tu aliquas merces illius ex illa extraxisti, & saluasti. Respondeo teneri te in conscientia ad restitutionem in vtroque casu, si res extat, vel vendidisti, aut quocumque alio titulo distraxisti, quia res vbicumque est, domini sui est, & pretium, ac commodum ex illa instar rei est; quare cùm in tuam vtilitatem illam distraxeris, teneris illam restituere, ita Petrus Nauarra *lib.4. de rest. cap.1. num. 26. §. sed quid, & num.23.* tenebitur tamen Petrus tibi soluere pretium laboris, & periculi, cui te fortè exposuisti, vt rem saluares. P Nauarra.

Imò si casu fortuito post incendium domus, aut submersionem nauis apud te periit, & fuisti in mora restituendi illam; teneris illam restituere domino suo, quia mora nocet ei per quem fit, vt sæpe diximus, & docet Syluester *verb. furtum, n.20.* & Molina *tom.2. de iust. tract.2. disput.297. initio,* patetque *ex cap. vltimo, de locato, & l. magna, C. de contrahenda stipulatione, & l. 2. C. de iure emphyteutico,* & per te stetit quo minus illam non restitueres cùm posses, tempus enim moræ semper pro domino interpellat; si tamen non fuisti in mora restituendi illam, quia statim post furtum constituisti eam restituere, & non habuisti opportunitatem restituendi, & dum hanc opportunitatem quærebas, periit apud te casu fortuito, non teneris illam restituere; & ratio est, quia non teneris ratione rei acceptæ, cùm non extet, non ratione moræ, & iniustæ retentionis; quia per te non stetit, neque fuisti in mora non restituendi, cùm non haberes commoditatem ad eam restitutionem faciendam, & quæreres opportunitatem, non ratione iniustæ acceptionis, si ipsa res esset omnino peritura apud dominum absque commodo illius, si illam non saluares, secus si non esset peritura; ergo ex nullo ex his capitibus teneris, ita docet Petrus Nauarra *lib.4. de rest. cap.1. num.26. §. sed quid, & num.23.* 15. Syluester. Molin. P.Nauar.

16. Similiter si iam non extet, sed ante incendium, aut submersionem nauis illam vendidisti, gratis dedisti, aut aliter in tuum commodum distraxisti, teneris illam restituere iuxta pretium temporis, in quo erat à domino vendenda, aut aliter distrahenda; ita idem Petrus Nauarra allegatus. Dices, in nullo damnificauit dominum ille, qui ante incendium rem vendidit, aut aliter in suum commodum distraxit, imò & qui illam apud se retinet, si quidem esset omnino, & sine dubio peritura. Respondeo hoc parum referre, vbicumque enim res est, peracto eo casu domini sui est, & id felicitatis fuit domini, alioquin liceret omnibus, qui ad succurrenda incendia, aut naufragia accedunt, res perituras sibi accipere, quo quid absurdius? tenetur tamen dominus rei compensare laborem positum in ea re ab incendio extrahenda, vt diximus.

17. Si autem quis bona fide accepit, putando id sibi licitum esse, eo quòd videret rem certò interire, & postea peracto incendio, vel naufragio, eadem bona fide alienauit, & pretium eius consumpsit; tenetur restituere id in quo factus est ditior. v.c. si comedendo absumpsit, tenetur tantum restituere, quantum ordinario cibo se alendo expenderet, licèt multo splendidius, dum illam absumpsit, comederet; quia in eo factus est ditior, ita Lessius *lib.2. cap.12. de iniurijs fortun. dub.15. num.98.* Lopez *1. part. instructorij cap.95. initio,* & ibi refert Caietanum, & patebit infrà *cap.6.* Si autem res extat, quamuis bona fide capta fuerit, tota est restituenda, vbicumque enim res est, domini est, si pretium eius adhuc integrum est, totum etiam est restituendum, quia pretium est instar rei, ita Authores citati. Lessius. Lopez.

Capvt XVIII.

An depositarij, commodatarij, & conductores teneantur ad restitutionem, si res depositæ, & accommodatæ apud illos illorum culpa pereant?

Svmmarivm.

Triplex est culpa, lata, leuis, & leuissima, an ex omnibus teneatur depositarius, aut commodatarius. num. 1. & 2.
Explicatur casus difficilis vmbellæ accommodatæ. num. 3. *Commodatarius non tenetur de casu fortuito, regulariter loquendo, nisi ipse ei occasionem dederit.* ibid.
Quando contractus depositi cedit in vtilitatem solius deponentis, tenetur depositarius de culpa tantùm lata, non leui, nec leuissima. num. 4.
Quando cõtractus depositi cedit in vtilitatem vtriusque contrahentis, tenetur ille de culpa leui, & lata, non tamen leuissima. num. 5.
Quid de precario. num. 6.
Quid de contractu locationis. num. 7.
Quid de commodato. num. 8. 9.
In tribus casibus tenentur commodatarij de casu fortuito, primus est si deducatur in pactum. num. 10.
Secundus si fuit in mora reddendi rem. n. 11. & 12.
Tertius si ad alium finem vsus est re commodata præter concessum. num. 13.
An emptor olei iusto pretio possit reijcere periculum in venditorem, dum illud non defert. num. 14.
An quando commodatarius non potest saluare res suas, & commodatas, quas teneatur saluare. Et quid si res propriæ, aut commodatæ sint pretiosiores. quid si sint æquè bonæ, quid quando commodatæ fuerunt gratuito, & non gratuito, sed pro pretio. à num. 15. vsque ad 17.
Cui pereat res si commodatarius illam remittat domino suo per nuncium fidelem. Quid si non sit fidelis. Quid si fidelis habeatur, & talis non sit, quid si sit electus à commodante ad delationem rei; quid de alio tertio, qui signum dedit conuentum inter commodantem & commodatarium. Quid de nuncio, qui defert res mutuatas. à n. 18. vsque ad 22.

1. Qvoniam in capite præcedenti *n.* 13. aliquid diximus de depositario, commodatario, & conductore, ad maiorem tamen notitiam huius rei, & vt videamus qualiter homines ex vi horum contractuum teneantur, aut non teneantur si res apud illos pereat, res altiùs necessariò repetenda nobis est.

2. *Culpa lata qua.* Sciendum igitur est triplicem esse culpam, latam, leuem, leuissimam. Culpa lata est illa, qua homines omittunt facere eam diligentiam in custodiendis rebus suis, quam communiter diligentes, & prudentes ponere solent in custodiendis rebus propriis, & in foro iudiciali. hæc culpa dolo æquiparatur, *l. quod Nerua. ff. depositi.* & Armill. *in verb. commodatum, num.* 18.

Leuis qua. Leuis est illa, qua omittunt diligentiam, quam homines non communiter diligentes, & prudentes, sed diligẽtiores ac prudentiores ponere solent in iisdem suis rebus custodiendis, ac conseruandis.

Leuissima qua. Leuissima est illa, qua omittunt illam diligentiã, quam diligentissimi ponunt. Cùm ergo contractus depositi, commodati, & conductionis cedant in commodum vtriusque contrahentis, tenentur cõtrahentes ex culpa lata, & leui, non tamẽ leuissima: talis est contractus pignoris, & depositi; quando pro custodienda re aliquid depositario à deponente, vel ab aliquo alio nomine illius datur, hic enim contractus in commodum vtriusque contrahentis cedit; talis etiam est contractus conducti, & locati, quia hic quoque modus contrahendi ad vtilitatẽ vtriusque contrahentis spectat. Talis denique est contractus commodati si pro accommodatione rei aliquid damus. Quando autem contractus commodati cedit in vtilitatem tantùm commodatarij, non commodantis (cedit autem in vtilitatem tantùm illius, quando commodans aliquid commodauit absque vllo pretio in gratiam tantùm, & cõmodum solius commodatarij, vt communiter fieri solet) tunc tenetur commodatarius non solùm de culpa lata, & leui, sed etiam leuissima; quia tenetur ponere diligentiam in re cõmodata saluanda, conseruanda & custodienda, quam diligentissimi homines ponere solent in conseruãdis suis rebus; vnde si res commodata pereat, aut deterior reddatur, tenetur commodatarius etiam de hac culpa leuissima, & eam restituere: ita habetur *in cap. vnic. de commodato, & l. 3. §. si reddita, l. si vt certo §. nunc videndum, & l. in rebus, in principio, ff. commodati, & l. 1. is quoque, & l. is vero, ff. de action. & oblig. §. Item is, vers. at is, Instit. quibus modis re contrahit. oblig. & l. 2. tit. 2. part. 5.* & aliis iuribus, & docet Molina *tom. 2. tract. 2. disp. 295. initio.* Armilla *verb. Commodato, num.* 8. de casu autem fortuito quem diligentissimus & fidelissimus homo præuidere non potest, non tenetur, vt infrà dicemus.

Ex dictis de hoc contractu commodati colligitur responsio ad quæstionem à nobis interrogatam; quidam commodauit sacram vmbellam (pallium vocant) cuiusdam sodalitij amico suo gratis, & omnino liberaliter ad supplicationem in diem festum; vmbellam ipse ei detulit peracta supplicatione pluuioso tẽpore, & die imbribus infesto, cúmque torrentẽ transiret, & subita eluuione circũdaretur, ne ille periret vmbellã dimisit, quę à torrente rapta disparuit; quæsitũ fuit, an teneretur huiusmodi cõmodatarius ad restitutionẽ illius? & respõdi affirmatiuè, quia cùm alter ei libẽter, & gratis eam accommodaret, tenebatur ille in ea conseruanda, & custodienda eam ponere diligentiam, quam diligentissimi, & prudentissimi homines solent ponere in rebus suis conseruandis, atque adeò tenebatur de culpa etiam leui, & leuissima; nullus autem prudens homo, necdum prudentissimus torrentem, ac fluuiolum aliquem transiret eo die cum re tanti momenti, & sic tandem iudicatum fuit in senatu Bracharensi anno Domini 615. neque obstat quod de casu fortuito regulariter loquendo non teneatur commodatarius, vt patet ex *cap. vnico, de commodato, §. item is, vers. at is, Instit. quibus modis re contrahitur obligat. l. si vt certum, §. nunc videndum, vers. quod verò, & l. in rebus, in principio. ff. commodati*, quia id intelligendum est, nisi ipse ei occasionem dederit, & ideo hic non fuit casus fortuitus, cùm facilè præuideri possit; casus enim fortuitus ille est, qui nec vitari, nec pręuideri potest. Dixi, regulariter loquendo, quia de casu fortuito etiam tenebitur commodatarius si id in pactum deductum fuerit, vt docet Molina *tomo 2. de iust. disput. 295. §. de casu fortuito.* 3. *Casus vmbellæ commodatæ.* *Casus fortuitus quis.*

Secundò, si aliter, aut ad aliud, vsus est re commodata, quàm ad id ad quod fuit cõcessa, aut fuit

fuit in mora restituendi, vel horum quidquam occasio fuit, quod Iurisperiti appellant commodatarium in culpa fuisse casus fortuiti, ita Molina *citatus*, & habetur expresè *in cap. vnico, de commodato. §. item is, vers. at is, Inst. quibus mod. re contrah. obligat. l. 1. C. de commodato*, de quo infra patebit *à num. 1.*

4. *Quando contractus depositi cedit in vtilitatem solius deponentis, quid.* Similiter quando contractus depositi cedit solùm in vtilitatem deponentis, non depositarij; quia depositarius nihil à deponente accepit pro custodienda re deposita; solùm tenetur depositarius de culpa lata, non leui, nec leuissima, quia tenetur ex fidelitate solùm, eam conseruare, & ponere in ea conseruanda eam diligentiam, quam diligentes & prudentes homines solent ponere, non tamen diligentissimi, aut prudentissimi; ita Molina *tom. 2. tract. 2. de iust. disp. 295. initio*, per multa iura. *Molina.*

5. *Quid quando cedit in vtilitatem vtriusque contrahentis.* Exemplis res declaratur: deposuisti certam rem apud Petrum, dedisti illi certum stipendium pro custodia ipsius, tenetur ille de culpa leui, & lata ad custodiendam saluam rem tuam, quia eo ipso quòd pretium accepit, non solùm se obligauit ad ponendam eam diligentiam in custodia, vel quam ponunt homines mediocriter diligentes, & prudentes, sed etiam diligentiores, & prudentiores, ita enim ratio postulat, si quidem aliquid inde accepit. Si nihil ei dedisti, solùm tenetur de culpa lata, non leui, nec leuissima. Et generaliter loquendo hæc regula certa est in contractibus, vt quando, quod datur, cedit in commodum solius accipientis, teneatur ille de leuissima etiam culpa; quando verò in commodum vtriusque de lata, & leui, non autem leuissima, vt in pignore, & locato. At quando in commodum solius dantis, vt esse solet in deposito presè sumpto, cùm cedit in commodum solius deponentis (cedit autem in commodum illius tantùm, cùm depositarius nihil pro custodia rei accepit,) tenetur solùm depositarius accipiens depositum de dolo, & lata culpa, non de leui, aut leuissima, & hæc est communis Doctorum sententia: quam tradit Molina *tom. 2. de iust. tract. 2. disp. 295. vers. hæc eadem regula*; & Panormitanus *in cap. vnico, de commodato, num. 4.* & Decius *ad legem contractus, ff. de regulis iuris.*

6. *Quid de precario.* Dixi, regulariter loquendo; quia fallit hæc regula in precario; licèt enim res in eo detur in solum commodum accipientis; quia tamen potest concedens repetere eandem rem, quoties voluerit, meritò disposuit ius, vt accipiens solùm teneretur de dolo, aut culpa lata, ita expresè habetur *in l. quæsitum est, §. eum quoque, ff. de precario, & l. contractus ff. de regulis iuris*, & docet Molina *modò allegatus*; fallere quoque potest in aliis contractibus iuxta illorum conditiones; generaliter tamen loquendo, & vt plurimum regula tradita vera est.

7. *Quid de contractu locationis.* Item conduxisti equum, dedisti pretium pro conductione ad faciendum iter, aut conduxisti domum in qua viueres, teneris ad hæc conseruanda de culpa lata, & leui, non tamen leuissima. Ratio est, quia eo ipso quòd contractus cedit in tuam vtilitatem, postulat ratio vt in conseruanda ea re ponas non solùm diligentiam, quam homines mediocriter, & communiter prudentes ponere solent, sed etiam quam ponunt diligentiores, ac prudentiores; at verò cùm contractus hic cedat etiam in vtilitatem domini ipsius equi locantis illum, non teneris de culpa leuissima, nec ponere in eo conseruando eam diligentiam, quam homines prudentissimi, & diligentissimi in rebus suis conseruandis ponunt.

Denique accommodasti tuum equum Petro gratis, & liberaliter, quia hic contractus cedit solùm in commodum commodatarij accipientis illum, tenetur iste commodatarius non solùm de culpa lata, & leui; sed etiam leuissima, cùm enim cedat hic contractus in illius tantùm commodum, ac vtilitatem, tenetur ponere omnem diligentiam in ea re conseruanda, quam non solùm prudentes, & diligentes homines ponunt, sed etiam quam diligentissimi, & prudentissimi ponere solent in rebus suis conseruandis, & custodiendis, vnde si prædictum equum accommodatum domi reliquit, & egressus foras ostium traxit, non tamen tentauit, an firmiter esset clausum, tenetur ad restitutionem si furto auferatur, quia omisit eam diligentiam, quam diligentissimi homines ponere solent in tuendis suis rebus; tota hæc doctrina deducitur ex *cap. vnico, de commodato*, ibi, *Cùm gratia sui tantùm quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur*; habetur etiam in omnibus iuris citatis *num. 2. ad finem*, docet Molina *tom. 2. de iust. tract. 2. disp. 295. initio*, & Lessius *lib. 2. cap. 7. de iniuriis & rest. in genere, dub. 8. n. 40.* Armilla *verb. commodatum, num. 8.* Si autem accommodasti eidem Petro eundem equum pro aliquo pretio, tenetur Petrus commodatarius solùm de culpa lata, & leui, non tamen leuissima; quia cùm id cedat in commodum vtriusque, solùm tenetur ille ponere diligentiam illam in eo conseruando, quam homines diligentiores præstare solent in suis rebus conseruandis. 8. *Quid de commodato.* *Molin.* *Lessius.* *Armilla.*

Ex dictis patet non teneri prædictos depositarios, commodatarios, & conductores ad restitutionem ex natura rei, &, regulariter loquendo, si res depositæ, commodatæ, & conductæ, seu locatæ casu fortuito apud illos pereant sine vlla omnino culpa illorum, nec lata, nec leui, nec leuissima. nam cùm solum illi ad illam teneantur ex culpa lata, leui, & leuissima; si hæc non detur, necesse est vt ab hac restitutione absoluantur: quando autem detur, vel non detur, iudicio prudentis committitur; & ideo rectissimè animaduertunt Molina *dicto tom. 2. de iust. disp. 295. vers. de casu fortuito*, & Lessius *lib. 1. cap. 7. de iniuriis, & rest. in genere dub. 8. à num. 36.* de casu fortuito regulariter loquendo non teneri huiusmodi personas, commodatarios scilicet, depositarios, & conductores, quod patet ex prædicto *cap. vnico, de commodato*, & ex omnibus iuribus allegatis *num. 2. ad finem, & num. 3.* quatenus ad hanc restitutionem requirunt semper in illis culpam saltem leuissimam modo explicato. 9.

Dixi, *regulariter loquendo*, quia in tribus tantùm casibus tenebuntur illi de casu fortuito, in quo nulla illorum culpa, nec lata, nec leuissima intercessit, vt iam dicere incepimus *n. 3. à medio.* 10. *In tribus casibus tenentur commodatarij de casu fortuito.*

Primus est, si interuenit pactum, quo commodans stare nolit casu fortuito; potest enim deduci in pactum, vt res pereat commodatario, si casu fortuito absque vlla culpa illius etiam leuissima, pereat, quod pactum is qui commodat potest exigere, quando gratis commodat, secus si accommodat pro iusto pretio; quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio æstimabile, ita expresè Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. de iniuriis & rest. in genere dub. 8. num. 36.* & Molina *dict. tom. 2. disp. 295. vers. de casu fortuito.* Armilla *verb. commodatum, num. 7.*

11. Secundus est, si commodatarius fuit in mora restituendi; quia rem commodatam non restituit die, & tempore, imò hora præfixa, tenetur enim eam restituere; & si eam non restituit, & transacto tempore apud illum pereat, & non esset apud dominum sine vlla ipsius vtilitate peritura, illi perit; nam si esset apud illum peritura absque vlla ipsius vtilitate & commodo, non tenetur nisi de interesse, quod dominus passus est propter rei suæ carentiam, ita Lessius *citatus num.36.* & Molina etiam *allegatus dicto vers. de casu fortuito, & vers. obseruandum tamen*, & Armilla *verb. commodatum, num.7. & verb. casus fortuitus, num.3.*

12. Est autem in mora ille, qui non restituit, cùm potest, & tenetur restituere, si tamen retinuit, & in mora reddendi fuit, putans bona fide eam retentionem, & moram non displicere, & postea inueniat non displicuisse, non tenetur in conscientia ad vllam restitutionem, etiamsi ea mora occasio fuerit, quòd periret, & aliter non periret, imò neque in foro externo, si de tali commodantis animo constet; si autem inueniat displicuisse, tenetur; non tamen peccauit, quia bona fides illum à peccato excusauit. Ita Lessius *lib.2. cap.7. de iniurijs à rest. in genere dub.8.n.36.* & Molina *tom.2. de iust. disp.295. vers. obseruandum etiam est, post versum, obseruandum tamen est, & vers. de casu fortuito*, & Armilla *verb. commodatum, num. 4. & 10. & verb. casus fortuitus, §.2.* & patet ex *l. qui re, ff. de furtis.* Et ratio est, quia in primo casu reuera non fuit transgressus domini voluntatem: in secundo fuit, licèt bona fide hanc fuisse illius voluntatem putauerit. Vnde propter bonam fidem excusabitur à peccato; in vtroque tamen foro restituere tenebitur, eo quòd nefas illi fuerit rem retinere; & in mora esse, nisi sub ea conditione, quòd sibi dominus contentus non sit, teneatur ad restitutionem, & omne interesse lucri cessantis, & damni emergentis.

Lessius.

Molina.

Armilla.

13. Tertius est, si commodatarius, aut depositarius, aliter, aut ad aliud vsus est re commodata, aut deposita, quàm ad id ad quod fuit concessa. Exempla sunt hæc; vt si tibi equum ad eundum in vnum locum commodaui gratis, & tu eum duxisti in alium; eaque ratione in latrones incidisti, qui illum furto abduxerunt, vel quoduis aliud ei accidit infortunium: aut tibi commodaui vasa, vt in domo tua parares conuiuium, & tu ea longiùs asportasti, vel per mare, eaque occasione furto, naufragio, vel alio infortunio perierunt, teneris de casu fortuito ad restitutionem, ita Lessius *allegatus.* & Molin. *tom.2. de iust. disput 295. vers. de casu fortuito.* Armilla *verb. commodatum, num.10.* & habetur expressè *in cap. vnico, de commodato, §. item is, vers. at is, Inst. quibus modis re contrahitur obligat. l. si vt certò, §. nunc videndum, vers. quod verò, & l. in rebus, in principio, ff. commodati, & l. eum qui rem, ff. eodem titulo*; in his enim casibus cùm aliter, aut ad alium finem vsus es re commodata, quàm ad illum, ad quem tibi fuit concessa; itemque quando fuisti in mora restituendi illam, reuera fuisti occasio, quòd res periret, aut deterior redderetur; quod iura appellant commodatarium in culpa fuisse casus foruiti, & ideo meritò ad restitutionem in vtroque foro teneris, vt patet, & docent prædicti Doctores.

14. Ex dictis inferes resolutionem illius quæstionis à nobis interrogatæ: vendidit Petrus certos cados olei Sticho; pretium Petrus statim accepit pecunia numerata; sed obligauit se in contractu venditionis ad seruandum oleum illæsum, & imminutum in suis vasis, vsque ad certum tempus: interim minutum est, vel periit, quæsitum fuit, cui periret, & imminueretur. Respondi ex doctrina præiacta, si oleum istud iusto pretio currenti venditum fuit, perire, minui, & deteriorari Sticho emptori; quia supra bonam mercem illius ad nihil ampliùs potuit emptor venditorem obligare; sicut supra iustum pretium illius nihil amplius potuit venditor ab emptore petere, quod sit pretio æstimabile; illa autem obligatio seruandi oleum illæsum, & imminutum, erat pretio æstimabilis; deinde quia emptor non potest accipere pretium pro re aliena, vnde cùm illud periculum sit pretio æstimabile; & sit res aliena (est enim ipsius venditoris, cùm illud in se suscipiat) profectò iniustus omnino erat talis contractus; sicut etiam nullus potest accipere pretium, aut augmentum pretij pro re non sua, ita & hic non potest illud accipere pro re non sua; quamuis enim Stichus respectu olei sit emptor, tamen respectu periculi, quod in venditorem olei refundit, est venditor, accipit enim aliquid pretio æstimabile pro illo, vnde cùm illud periculum sit alterius, & non suum, nihil pretio æstimabile pro illo potest accipere, similiter si fuit venditum minori pretio, perit ipsi Sticho emptori, non venditori; quia eo ipso quod minus pretium pro merce tempore currenti dedit, iniustè à venditore postulauit illam conditionem, quæ est pretio valde æstimabilis seruandi illæsum oleum prædictum, & sic valde fuit inæqualis contractus ex parte venditoris; si verò Stichus maiori pretio emit, quàm per id tempus oleum haberet; dixi mihi videri imminui, & perire venditori, non emptori; eo enim ipso, quòd pluris quàm tempore currente valebat, dedit; iustè potuit petere conditionem periculi pretio æstimabilem, venditore. Item si tempus præfixum transactum fuit, quo emptor tenebatur illud oleum deferre, & culpa sua non detulit, si postea pereat, perit etiam emptori; mora enim nocet ei, per quem fit, vt patet ex dictis *num.12.*

Sed duo supersunt dubia, quod attinet ad custodiam rei accommodatæ, vel depositæ. 15.

Dubium primum.

Primum est, si commodatarius, aut depositarius, vel conductor non potuit in naufragio, incendio, vel periculoso euentu saluare simul res suas, & res commodatas, locatas, vel in depositum traditas, & res suas saluet, pereuntibus aliis, an teneatur ad restitutionem. Respondeo in primis in foro externo teneri; quia præsumitur dolo id fecisse, nisi aliunde contrarium constet, cogeturque proinde in eo foro illam restituere: patet ex *cap. bona fides, de deposito, & l. quod Nerua, ff. eodem titulo*, iuncta *l. si certum, §. nunc videndum, vers. quod verò, ff. commodati*, & docet expressè Molina *tom.2. de iustit. disputatione 296. initio.* Quod verum est non solùm in contractu commodati, & depositi, quando cedit in vtilitatem vtriusque contrahentis; sed etiam in precario, & commodato ad vtilitatem solius commodatarij, quia omnes hi non ad minorem custodiam rei acceptæ tenentur, quàm depositarius, quando depositum cedit

cedit in vtilitatem solius deponentis, de quo depositario iura citata loquuntur. In foro autem conscientiæ sic statuo; aut res alienæ commodatæ, vel depositæ, sunt pretiosiores, quàm res propriæ; aut non sunt. Si sunt pretiosiores, tenetur commodatarius & depositarius illas saluare, non suas, etiamsi contractus depositi, vel commodati in vtilitatem cedat vtriusque, aut solius commodantis, in vtroque enim casu tenetur præferre res commodatas suis propriis. Ratio est, quia tenetur in illarum custodia tantam ponere diligentiam, quantam quiuis hominum poneret ad res proprias custodiendas, & conseruandas; quisque autem si ex duabus suis rebus vnam tantùm posset saluare, omitteret profectò viliorem, & saluaret pretiosiorem; ita Molina *tom. 2. de instit. disput. 296. vers. deinde respondeo, initio.*

An autem tunc compensare possit in conscientia ex re commodata iacturam suæ propriæ, dubium est. cui hac distinctione satisfaciendum puto; si res pretiosiores fuerunt commodatæ in gratiam solius commodatarij, non potest in conscientia eam compensationem facere, quia ex vi contractus, & beneficij accepti, tenetur suis sumptibus ad eam custodiam rei commodatæ, quam diligentissimus quisque in suis rebus conseruandis adhiberet, vnde patet non solùm non posse rem suam vilem compensare; sed nec etiam æquè pretiosam, quam amitteret, vt alienam commodatam saluaret. Excipe tamen casum in quo vtraque res eodem incendio, naufragio, aut alio simili infortunio omnino esset peritura, nisi industria commodatarij seruaretur, & simili modo periret omnino apud dominum; quia tunc probabile existimo posse commodatarium compensare rem suam viliorem; tunc enim periculum illud esset commune, & non adueniret rei alienæ occasione commodati; in eo autem euentu plus quisque tenetur suis rebus, quàm alienis; ita Molina *allegatus.*

16. Si autem res fuerunt commodatæ in vtilitatem vtriusque, aut solius commodantis, tunc compensare potest rem suam viliorem, neque tradere illam tenetur commodanti, quousque soluat valorem iacturæ rei propriæ vilioris; quia nullus cum iactura rei suæ videtur se obligare ad rem alterius conseruandam, quando contractus in vtriusque vtilitatem cedit, cum se plus quàm alterum diligere debeat, ita idem Molina.

17. *Quid si res propria, aut commodatæ sint pretiosiores, aut æquè bonæ.*

Si res commodatæ, aut depositæ sint æquè bonæ, ac pretiosæ, ac res commodatarij, vel depositarij, & contractus in vtilitatem solius commodatarij fuit factus, aut depositarij, tenetur commodatarius, & depositarius in foro conscientiæ præferre res commodatas suis propriis, & si id non fecerit, tenetur restituere earum æstimationem; ita Molina *allegatus §. postremò.* Ratio est, quia huiusmodi commodatarius tenetur seruare res sibi commodatas; quando commodatæ fuerunt in illius vtilitatem tantùm, tenetur enim ratione beneficij, & ex vi contractus ponere eam diligentiam in eis conseruandis, quam diligentissimus quisque potest ponere in rebus propriis tuendis; hanc autem diligentiam nemo in suis rebus conseruandis ponere tenetur, cùm sint suæ; vnde cùm in alienis teneatur eam ponere, & in suis non teneatur, consequens est, vt illas suis propriis præferre teneatur.

Si autem commodatum factum fuit gratia commodantis, non commodatarij, si commodatarius non potest vtrasque res saluare, potest præferre suas etiam viliores, vt docet Armilla *commodatum, num. 11.* Si verò contractus commodati, & depositi in vtriusque contrahentis vtilitatem factus sit, tunc commodatarius, & depositarius præponere possunt res suas æquè bonas, ac pretiosas rebus alienis commodatis, & depositis, neque ad vllam restitutionem tenentur. Idem est in pignore, & re conducta, quando in vtilitatem deponentis, aut vtriusque contractus est factus propter eandem rationem, ita docet Molina *tom. 2. de iust. disp. 296. vers. postremò respondeo.* Panormit. *in cap. bona fides, de deposito, num. 2.* Angel. Syluest. *verb. commodum, num. 9.* & Armilla *verb. commodatum.* Molina. Panorm. Syluester. Armil.

18. *Dubium secundum.*

Secundum dubium est, an si commodatarius rem commodatam per nuncium remittat idoneum, & casu fortuito pereat, teneatur ad restitutionem illius. Cui breuiter respondeo si commodans, vel quicumque alius, cui res aliqua singularis, certa, & indiuidua ex quocumque contractu, vel titulo debeatur, designaret aliquem, per quem ad se mitteretur res, tunc si huiusmodi personæ designatæ ea res tradatur, & post traditionem in manu nuncij, siue culpa, siue sine culpa illius pereat, perit quidem creditori, non debitori. Ita Molin. *tom. 2. de instit. disput. 296. §. ad hoc in primis.* Et patet ex *l. eum qui, §. vltimo, & l. si mei, vers. si dominus, ff. commodati, & ex l. 4. titul. 2. partit. 5.* Et ratio est, quia eo ipso quòd personam certam cui traderetur designauit, ratam habuit solutionem. Si tamen creditor nuncium ad debitorem remitteret, qui ei dicat, vt ad se rem debitam, vel commodatam mittat, non tamen significaret, vt per eum mitteret; tunc si debitor eam rem huic nuncio tradat, tenebitur de illa, si apud nuncium pereat, vel cum culpa, vel sine culpa illius; ita idem Molina *citatus.* Ratio est, quia nuncius ille solùm fuit destinatus, vt debitorem de solutione admoneret, non vt illi res, aut debitum traderetur, ita habetur *in l. si mei, §. commodatum, ff. commodati, & l. 4. citata.* Molina.

19. Si creditor, & debitor conueniant, vt debitum tradatur ei nuncio, qui tale, vel tale signum detulerit, & tertius quidam id sciens, signum illud detulit, & res ei fuit tradita, & cum ea fugit, vel in manu eius perit; perit quidem domino, seu creditori, non debitori illam ei tradenti; ita Molina *tom. 2. de iustit. disput. 296. §. dubium est.* Quod intelligendum est, modò debitor illud signum illi tertio non manifestarit; nam si illud ei manifestauit, perit debitori, quia fraus & dolus non debet patrocinari authori, ita idem Molina *citatus*, post Antonium Gomez, quem allegat *tom. 2. variar. resolut. cap. 7. num. 3.* Similiter etiam si dominus, seu creditor id manifestauit, ob eandem rationem ei perit, non debitori, culpa enim, & dolus nocet ei per quem fit. Si verò dum conuenirent de signo deferendo, alius casu præteriens, vel ibi assistens eos audiuit, & signum detulit, vel alteri deferendum dedit, tunc etiam perit creditori, non debitori; quia eo ipso quòd in tale pactum consensit, in causa fuit, vt tale signum daretur, & se periculo voluit exponere; ita Molina, & Antonius Gomez allegati post Bartolum *in l. eum qui, ff. commodati*, quem idem Gomez refert, ac sequitur. Gomez.

20. Tota dubitatio est si commodatarius, vel debitor rem per nuncium misit idoneum absque signo, & absque designatione creditoris, & ille cum ea aufugit, vel aliter in manu eius periit. Communis resolutio est non teneri si casu fortuito periit, modò nuncius sit fidelis, & idoneus, v. c. seruus, quem sæpe fidelem expertus fuerat; tunc enim si cum ea re fugam arripuit, aut alia ratione periit, perit res commodanti, cuius erat, non commodatario, qui illam mittebat, ac proinde ad nullam restitutionem commodatarius tenetur; ita Molina *tom. 2. de iustit. disput. 296. §. deinde.* Armilla *verb. commodatum, num. 9.* Syluester *eodem verb. num. 7.* Nauarrus *in manuali Latina cap. 17. num. 185.* Angelus *verb. commodatum, num. 15.* Panormitanus *in cap. significante, de pignoribus, num. 8.* Bartolus *in l. eum qui, ff. commodati.* Anton. Gomez *tom. 2. variar. resol. cap. 7. num. 3.* & idem est iuxta Nauarrum & Bartolum de eo qui misit pignus, depositum, aut locatum per nuncium habitum pro fideli, & patet ex *l. argentum, ff. commodati,* & *ibi* glossa. Et ratio est, quia cùm prudentissimus quisque nullam maiorem diligentiam, moraliter loquendo, adhibuisset, certè neque in re leuissima causa fuit iacturæ, & amissionis rei, & ideò si pereat, perit domino suo, nisi dolus, pactum, culpa, aut mora præcedat. Secus dicendum est, si nuncius non erat idoneus, & fidelis, & culpa nuncij periit, tũc enim tenetur commodatarius rem restituere, & illi perit, non commodanti, iuxta omnes authores citatos: similiter si fuit infidelis, & tamen communiter reputabatur fidelis, non tenetur commodatarius illam restituere, quia non fuit in culpa, patet ex *dicta l. argentum,* docet Armilla *verb. commodatum, num. 9. in fine.*

Molina. Armilla. Syluest. Nauar. Angel. Panorm. Bart. Ant. Gom. Armilla.

21. Secus dicendum est in rebus mutuatis quæ vsu consumuntur, v. c. in pecunia numerata, pane, vino, oleo, & id genus aliis, in his enim semper mittens tenetur ad restitutionem illorum, si in manu nuncij pereant. Et ratio est, quia quando mutuatæ fuerunt, dominium earum transit in mutuatarium accipientem; quod non ita est in rebus commodatis, quæ vsu non consumuntur, quia dominium illarum, non transit in commodatarium, sed tantùm vsus; est enim commodatum, *Gratuita concessio vsus alicuius rei alicui facta ad aliquem specialem vsum,* iuxta glossam *in cap. vnico, de commodato,* & Syluest. *verb. commodatum, num. 1,* & alios communiter: at mutuum est, *quod de meo fit tuum,* vt patet ex *l. 2. ff. si cerum petatur,* & ideo totum dominium illius in te transit, ex quo fit, quòd licèt per nuncium fidelem, & diligenter res mutuatæ mittantur, si actu non peruenerint ad eos, quibus mittuntur, & nuncius non fuit electus per eos, non liberari mittentem, iuxta communem Doctorum *in l. incendium, C. si certum petatur; & l. quod te, ff. eodem,* & iuxta *cap. significante, de pignoribus,* & ita docet Nauarrus *in manuali Lat. cap. 17. num. 185.* & Armilla *verb. mutuum, initio.* Quando tamen pecunia in crumena, aut sacco tibi in custodiam traditur, depositum dicitur, non mutuum.

Distinctio inter commodatũ & mutuum.

Caput XIX.

Agitur de emente à fure mala fide, quæritur cui restitutio tunc facienda sit, furi ne, an domino rei, & quando facienda sit.

Summarium.

Refertur prima opinio asserens teneri ementem à fure, aut à malæ fidei possessore, rem domino, amisso etiam pretio, non furi restituere. num. 1.
Refertur secunda asserens sufficere si restituat furi ad recuperandum pretium. num. 2.
Iudicium authoris. num. 3. *Quid de fructibus interim perceptis.* ibid. & cap. 29. num. 22. vide cap. 19. à num. 25.
An quando eam restituit domino, debeat amittere pretium illius. num. 4.
Quid si quis sciens rem esse alienam, eam paruo pretio emit animo reddendi illam vero domino, cùm apparuerit, an dominus teneatur, tunc ei pretium reddere, & ille possit illud tuta conscientia accipere. num. 5.
Quid si magno pretio emat non sibi, sed ad reddendum domino. num. 6. 7.
An miles Christianus fugiens è bello Maurorum, & inueniens alium militem Christianum à Mauris occisum, teneatur ad restitutionem aureæ catenæ, quam à mortuo milite Christiano extraxit. num. 8.
Et quid si alij milites Christiani illam iterum ab eo extraxerint. ibid.
An licitum sit Christianis emere à Mauris, & à Batauis, & Anglis res à catholicis furatas. numero 10.
Quid si sint sacræ, & ad diuinum cultum dicatæ. num. 11.
An teneatur ad restitutionem aliquam ille, qui emit à latrone oleum, vinum, aut frumentum, quando latro illud furto abstulit, sed cum proprio immiscuit. num. 12.
An continuò peccet, qui non restituit. num. 13.

1. De eo qui mala fide rem emit à fure, aut à quocumque alio malæ fidei possessore, sciens, vel dubitans esse alienam; an teneatur eam domino restituere, non furi; est duplex opinio.

De emente mala fide à fure.

Prima affirmat teneri eam vero domino restituere, non latroni, si adhuc extet; si autem non extet, totum pretium eius esse restituendum iuxta æstimationem temporis, quo erat à domino vendenda, aut distrahenda, & si non constet, quo tempore esset à domino distrahenda, iuxta optimum statum ipsius rei, quem habuit à tempore quo ablata est, siue in manu domini, siue in manu furis. Ita docet expresse Syluester *verb. restitutio 3. num. 7.* Bartholom. Medina *in summa lib. 1. cap. 19.* Nauar. *in manuali Lat. cap. 17. num. 9. & 10.* Lessius *lib. 2. cap. 14. de rest. ratione rei acceptæ, dub. 3. num. 19.* Caietan. *2. 2. quæst. 62. art. 6.* Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 2.* Couarr. *ad regulam peccatum 3. part. init. & lib. 1. variar. cap. 3. num. 6.* Lopez *1. part. instructorij, cap. 95. §. at illa, infra medium,* vbi docet in eo casu quòd vnus latro rem furtiuam ab alio latrone furto similiter auferat, teneri hunc secundum latronem saltem ex charitate admonere primum de restitutione

Opinio prima.

Syluester. Medin. Nauarr. Lessius. Caiet. Couar. Sotus. Lopez.

cutione à se facta domino rei, ne grauamen primus latro patiatur, & idem est de possessore malæ fidei; tenetur enim etiam admonere illum à quo rem accepit de eadem restitutione facta à se, ne etiam grauamen patiatur, & idem tenet Ioannes Medina *C. de restit. quæst.* 10. *initio*. Probatur,

Medin.

Primò, quia eo ipso, quòd sciuit, vel prudenter dubitauit, rem esse alienam, & furtiuam, & nihilominus eam à latrone, aut possessore malæ fidei emit, necessariò voluit super se suscipere eam obligationem, quam primus fur habebat; obligatio autem illius erat, vt vero domino rem suam restitueret, nullo recuperato pretio. Confirmatur, quia ipse emens rem alienam constituitur possessor malæ fidei, & per iniustam rei retentionem, damnum infert vero domino; ergo tenetur sine dubio illi prædictam restitutionem facere.

Secundò, quia reddendo furi & non domino, constituit dominum in peiori statu, & maiori periculo nunquam recuperandæ rei, aut saltem non tam citò recuperandæ, & insuper eum priuat iniustè iusta possessione rei suæ, & interesse illius; quare id totum ei tenetur restituere.

2\. *Opinio secunda.*

Secunda opinio negat, & asserit satisfacere malæ fidei emptorem si rem mala fide emptam furi reddat à quo emit, vel accepit ad recuperandum pretium suum, contractumque rescindendum, & non illius dominio; hanc tenet Alensis 4. *part.* 86. *memb.* 3. *art.* 5. citant aliqui pro illa Syluestrum *verb. Restitutio* 3. *quæst.* 7. sed *ibi* id refert ex opinione Alensis, non docet ex sua, imò primam expresse tenet, tenet etiam illam Angel. *verb. Restitutio* 1. §. 6. Fundamentum illorum est, quia satis est si latroni, vel malæ fidei possessori rem reddat rescindendo venditionem, ne amittat suum pretium; nemo enim tenetur constituere dominium rei in meliori statu, quàm antea erat, sufficit quippe, si illum constituat in eodem statu; at in eodem statu illum constituet, si rem reddat priori latroni, vel malæ fidei possessori, vt venditionem rescindat, & pretium suum accipiat; ergo hoc solum tenetur efficere, sed ad hoc fundamentum iam diximus constituere illum in peiori statu, nam eo ipso, quo quis rem emit, vel gratis accepit à latrone, sciens illam esse alienam, velit, nolit, se obligauit ad illam domino reddendam, amisso etiam pretio, vt sæpe diximus, & si non reddat, reddit dominum in peiori statu, in quo antequam illam domino redderet, erat; nam antequam illa latroni redderet, erat in manu eius, & postquam illam latroni reddidit ad comparandum suum pretium, est in manu latronis. Securior autem erat res in manu ipsius, quàm in manu latronis, & sic si illum reddat latroni, reddit dominũ in peiori statu, quàm antea erat, illud enim *antea*, non desumendum per ordinem ad tempus quo illam à latrone emit, vel accepit; sed per ordinem ad tempus, quo illam reddit latroni, vt contractum rescindat, & pretium suum accipiat, nec per ordinem ad tempus antecedens acceptionem; sed per ordinem ad tempus antecedens redditionem.

Alensis.

Syluest.

Angel.

3\. *Iudicium Authoris.*

Est vtraque sententia probabilis; prima tamen meo iudicio probabilior ob illius authores, rationes, & fundamenta; si tamen emptor malæ fidei, qui rem à latrone emit, aut secundus latro, qui rem furtiuam furto abstulit à primo, dubitat probabiliter, & prudentialiter de bona fide domini ipsius rei, à quo primus latro eam furatus est, in hoc casu crederem veram esse hanc secundam opinionem, & sufficere si eam reddat primo latroni, à quo eam vel mala fide emit, vel furto abstulit, non domino, de cuius iure dubitatur, & sic expresse docet Lopez 1. *part. Instruct. cap.* 95. §. *At illa quæstio.* Ratio est, quia in isto casu non est maior ratio cur vni, quàm alteri detur; & alioquin ipsa ratio postulat, vt seruato bono ordine, rem reddamus ei, à quo primò accepimus. Fructus interim perceptos tenetur omnes restituere emptor malæ fidei, ac tenetur ipse latro, siue extent, siue non extent, secundùm optimum statum illorum, iuxta omnes DD. quia omnibus obligationibus ipsius furis, velit, nolit, per talem emptionem se sponte subiecit, vt docent authores numero sequenti citandi, quarum vna, & fortè præcipua obligatio hæc est.

Lopez.

Quid de fructibus interim perceptis.

4\. *An quando eam restituit domino, debeat amittere pretium illius.*

An autem emptor malæ fidei, qui rem à latrone emit, teneatur illam vero domino illius restituere, amisso etiam, & non recuperato pretio, quod pro illa dedit, poterit quisque dubitare.

Authores primæ sententiæ probabilioris affirmant teneri eam domino restituere amisso pretio; ita speciatim Syluester *verb. Restitutio* 3. *num.* 7. ibi, *tenetur eam vero domino, non furi restituere, & non potest petere ab illo pretium, quod pro illa dedit*; & id satis probat primum fundamentum primæ opinionis. nam cùm emptor malæ fidei, qui à latrone rem emit sciens, vel probabiliter dubitans eam esse furtiuam, & alienam necessariò, velit, nolit, suscipiat obligationem illam, qua latro ipse obstringebatur, necessariò etiam tenetur illam domino restituere, amisso pretio, & neque illud potest petere, neque ab eo accipere, nisi gratis, & liberaliter offeratur, & id ipsum expresse etiam docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 14. *de rest. rei acceptæ, dub.* 3. *num.* 19. dum asserit, eum qui rem alienam à possessore malæ fidei, & latrone emit, sciens, vel probabiliter dubitans esse alienam, eo ipso, voluisse iure suo cedere; quod ipse habebat ad dissoluendum contractum recuperato suo pretio, & sibi debere imputare quod pretium dederit pro ea re, quam putabat esse alienam, & restitutioni obnoxiam.

Lessius.

Authores verò secundæ sententiæ, negant nullo excepto ex iisdem suis fundamentis, sed firma stat ratio, & inconcussum fundamentum pro prima opinione, vt patet. Ratio illorum est, quia magis sibi quisque consulere potest, quàm alteri, præsertim cùm per rescissionem contractus non constituat dominum rei in peiori statu, quàm antea. At siue constituat, siue non constituat illum in peiori statu, parum refert, quia cùm eam à latrone mala fide emit, necessariò omnes obligationes illius subiuit, vt diximus, & patet ex *l. in ciuilem, C. de furtis*, & id verum esse ait Syluester, etiamsi daretur lex, aut statutum, quòd possit petere suum pretium; tale enim statutum non valeret, quia est contra bonos mores, *cap. quæ contra dist.* 8. *cap. flagitia* 32. *quæst.* 7. & patebit infrà *num.* 7. *ad finem.*

5\. *Quid si quis sciens, rem esse alienam, eam paruo pretio emit, vt illam restituat vero domino.*

Si quis tamen sciens rem esse alienam, eam paruo pretio emit, eo animo, vt domino inuento, eam illi restituat; pretium potest repetere, & dominus in conscientia tenetur illud ei reddere, & in foro externo ad id cogetur; ita colligitur ex *Inst. de obligat. quæ quasi ex contractu*, §. 1. *l.* 2. *si quis alienum*; *ff. de negotijs gestis.* docet Syluester *verb. rest.* 3. *quæst.* 7. §. *tertium.* Lessius *lib.* 2. *cap.* 14. *de rest. ratione rei acceptæ, dub.* 3. *num.* 20. Molina Theolog. *tom.* 1. *de iust. disp.* 118. §. *illud postremò*, &

Syluester.
Lessius.
Molina.

Couarr. & deinceps, & Couarr. *ad regulam peccatum* 3. *p. num.* 5. Ratio est, quia vtiliter gessit negotium domini, non enim pretium præstitit, vt rem sibi retineret, sed vt domino redderet, & vt eam à periculo eximeret, ne domino suo periret.

6. *Quid si magno pretio emit, vt domino redde's?* Si magno, vel penè æquali pretio illam emit, vt domino similiter redderet, non vt eam sibi retineret, non tenetur dominus in conscientia totum pretium ei reddere, nisi fortè prudenter putauerit eam longè pluris valere. Fundamentum est, quia nullam, aut perexiguam vtilitatem ex tali emptione domino attulit, tenebitur tamen ipse dominus ad tantum quantum arbitrio prudentum valet, opera, quam in eo negotio pro domino gerendo emptor impendit, vt docet Lessius *suprà allegatus*, & colligitur ex *l. si quis aliena, ff. de negotiis gestis*. Lessius.

7. Si eodem magno, vel æquali pretio eam à latrone, vel possessore malæ fidei sibi emit, & non, vt domino restitueret, nullo modo potest pretium petere, cùm neque nomine véditionis (nemo enim potest rem domini domino illius vendere) neque nomine gestionis negotij illud repetere possit, non enim eius causa emit. Ita Lessius citatus *dicto n.* 20. *in fine*, & Syluester *verb. Restitutio* 3. *n.* 7. §. 4. omnes DD. allegati *num.* 1. & 4. & colligitur ex *l. si pupilli*, §. *si quis negotia, ff. de negot. gestis*. Imò quamuis iurasset dominus se ei daturum totum pretium, non poterit emptor in conscientia illud ab eo post ipsum iuramentum petere, si à principio rem emit, vbi recuperaret dominium illius, non vt proprio domino redderet, quia leges, quæ decernunt, ne malæ fidei emptor pretium à domino accipiat, sunt latæ immediatè ob bonum commune & bonos mores, contra quos non potest præualere iuramentum. Ita expressè Syluester *verb. Restit.* 3. *num.* 7. §. *Primum quia*, & ideo iuramentum illud fuit nullum; est enim iuramentum pactum priuatorum hominum, quod contra bonos mores, & bonum commune præualere non potest, vt expressè patet ex *cap. si diligenti, de foro competenti*, ibi, *Teneri iuramentum respondisti, immemor constitutionis, qua cauetur pacto priuatorum iuri publico minimè derogari*, & ex *l. ius publicum, ff. de pactis*, & *l. neque pignus, ff. de regulis iuris*, §. *priuatorum*, glossa *in dicto cap. si diligenti*, *verb. Pacto priuatorum*, sic nemo potest facere, aut conditionem ponere; quòd leges requirentes certas solemnitates in confectione testamenti in testamento suo locum non habeant, *l. nemo. ff. de legatis* 1. *l. vltima, C. de iuramento calumniæ*, §. *sed quia*, Zerola 1 *part. in praxi, verb. Hospitale*, §. *Ad secundum dubium*. Couar. *in cap. tua nobis, de testam. num* 8. & 2. *part. de sponsalibus, cap.* 31. *num.* 20. Rochus de Curte *tractatu de iure patronatus, quæst.* 12. *vers. Eo quod*. Lessius. Syluest. Idem. Zerola. Couar. Rochus de Curte.

8. *De milite Christiano extrahente torquem aureum. Alij Christiano demortuo.* Ex principiis iactis patet responsio ad illam quæstionem à nobis nuper interrogatam. Quidam miles Christianus fugiens è bello Maurorum inuenit nobilem Christianum in acie demortuum iacentem, à quo torquem aureum extraxit, & postea alij milites Christiani eundem torquem à se abstulerunt, quæsitum à nobis fuit; an obligandus sit iste miles ad restitutionem valoris ipsius torquis hæredibus militis demortui, si compareant, & si non compareant, pauperibus. Respondi Mauros iniustum bellum contra nos gerere, & sic non posse illos dominium spoliorum habere, quæ in bello iniusto, quod contra nos gerunt, capiunt, sed permanere illud, ac perseuerare in antiquis dominis, illorumque hæredibus; quapropter de iustitiæ rigore teneri in conscientia Christianum militem restituere prædictum torquem aureum hæredibus militis demortui, à quo illum extraxit, deducto pretio laboris & periculi, si cui se exposuit, quod idem tenet Molina *tom.* 1. *de iust. disp.* 118. §. *Postremo*, & Couarr. *ad regulam Peccatum*, 2. *part.* §. 11. *à num.* 7. quia tamen ille torquem bona fide extraxit, existimans id sibi licere, non peccasse, bona enim fide à peccato illum excusauit, teneri tamen ad restitutionem in defectu secundò capientium si fuit in mora restituendi antequam ab illo auferretur, aliàs non; nam primariò tenentur restituere secundò capientes, vel hæredibus militis defuncti, si extent, & cognoscantur, vel pauperibus in defectum hæredum; quia vtilitas rei apud illos est; ita Syluester *verb. Restitutio*, 3. *quæst.* 7. §. *Tertium*. Lessius *tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 14. *de rest. rei acceptæ, dub.* 3. *num.* 14. & Nauarrus *cap.* 17. *num.* 8. quatenus docent eos, qui bona fide rem furtiuam emunt, teneri ad restitutionem, cùm intellexerint esse alienam; quod idem patebit *in cap. sequenti, num.* 1. Molina. Syluester. Lessius. Nauar.

9. Si autem mala fide torquem à milite iacente extraxit sciens, videlicet, se non posse illum tuta conscientia extrahere; sed ideo extraxit, ne veniret ad manus hostium, contra quos habemus iustum bellum, credens probabiliter nisi extraxerit rem nunquam deuenturam esse ad manus hæredum militis defuncti; tunc videndum est quo animo extraxit, nam si extraxit animo, vt hæredibus defuncti redderet, non peccauit, nec ad restitutionem tenetur in defectu secundò capientium, quamuis alij milites postea illum ab eo furto abstulerint; sed solùm secundò capientes ad restitutionem tenentur, iniustè enim illum obligabimus pro actu virtutis, quem exercuit; si verò accepit animo retinendi sibi, mortaliter peccauit, & tenetur ad restitutionem in defectu secundò capientium, vt dixi: quæ responsio approbata fuit à viris doctissimis nostræ Societatis.

10. *An licitum sit Christianis emere à Mauris, vel aliis hæreticis res à Catholicis furatas.* Ex quo principio infert Molina *dicto tom.* 1. *de iust. disput.* 119. §. *Illud postremo*, licitum esse Catholicis emere à Mauris, Turcis, & Piratis hæreticis, Batauis, & Anglis res furto ablatas non solùm iusto, sed etiam minori pretio, quando verosimile est illas nunquam deuenturas esse ad manus suorum dominorum (vt ordinariè euenit) eo animo, vt si proprius dominus comparuerit, illam accipiat, reddito sibi pretio pro illis dato; si autem non comparuerit, sibi retineant; tum quia credendum est eam esse voluntatem dominorum, tum quia si id noluerunt, sunt irrationabiles, & ita se respondisse affirmat quibusdam captiuis Christianis, qui in Africa occumbente Rege Lusitaniæ Sebastiano emerunt à Mauris vili pretio aliqua de spoliis Lusitanorum eodem bello cum Rege occumbentium, in eo autem euentu quod minori pretio emerint, tenetur dominus rei non solùm in conscientia, sed etiam in foro iudiciali soluere, ac reddere pretium pro ea re præstitum, cum vtiliter gesserint negotium domini, in tali re vili eam pretio redimendo. Imò addit Molina quando ex circumstantiis prudenter inspectis verosimiliter præsumi potest dominos earum rerum haud futuros inuitos, vt titulo gratioso eas res sibi Christiani à Mauris, & hæreticis accipiant, ad nullam omnino teneri restitutionem quandiu de contraria illorum voluntate sibi non constat. Molina.

Idem

11. *Quid si sint sacra, & ad diuinum dicata.* Idem dicendum est etiam, de aliis rebus sacris ad cultum diuinum spectantibus, quas Lutherani, & Caluinisti Angli ex templis in Regno suo expilatis ad nos asportant, præsumendum enim est voluntatem illorum esse, ad quos dominium illarum spectat, vt potiùs vili pretio, aut dono datas eas accipiant Catholici, vt cultui diuino applicent, quàm vt vendantur Sarracenis, vel prophano vsui applicentur.

Illatio. Inferes etiam ex dictis eos, qui extrahunt ab hæreticis piratis naues onustas mercibus, quas ipsi à Catholicis vi, & armis ceperunt, teneri in conscientia eas dominis comparentibus restituere, vel hæredibus eorum, vel in defectum illorum pauperibus, deducto tamen pretio, & æstimatione laboris, & periculi cui se exposuerunt. Ratio est, quia cùm iniustè eas ceperint, semper dominium ad dominos illarum spectat, quia semper apud illos mansit de iure naturali.

12. *Quid si quis à latrone emerit oleũ, vinum, vel frumentum.* Notandum tamen est, ea quæ *num.* 1. *&* 4. dicta sunt, intelligenda esse de iis rebus furtiuis, quæ ita sunt separatæ ab aliis propriis ipsius latronis, vt discerni ab illis possint, nam si ita sint permixta, vt discerni nequeant, transeunt omnia in dominium ipsius latronis, & perit obligatio realis in rem; solúmque manet actio personalis in latronem, quia in talibus sic permixtis nemo potest rem suam apprehendere cùm illam discernere ab aliis nequeat. Et ratio est, quia in hac permixtione non est maior ratio cur potiùs hæc pars, quàm illa censeatur aliena; vnde si emeris frumentum, oleum, & similia, quæ furto ablata fuere, & rebus venditoris eiusdem generis permixta, non teneris ad restitutionem, etiam si id scias, & apud te extet, ita docet expresè Medina *quæst.* 10. *de rest.* §. *Notantes*, Lessius *lib.* 2. *cap.* 14. *de rest. rei acceptæ, dub.* 3. *num.* 22. *& cap.* 20. *dub.* 18. *num.* 156. Syluester *verb. Vsura* 6. *quæst.* 1. Angelus *verb. Vsura* 2. *num.* 18. & quamuis loquantur de re empta ab vsurario, tamen eadem est ratio de empta à fure, & colligitur ex *l. si alieni nummi, ff. de solutionibus*, vbi de alienis nummis dicitur, *si mixti essent, ita vt discerni non possint, eius fieri, qui accepit in libris Caij scriptum est, ita ut actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* (Medina. Lessius. Syluester. Angel.)

13. *An continuò peccet qui non restituit.* Rogas tandem quando facienda sit restitutio. Respondeo certum in primis esse teneri furem, & omnem iniquum possessorem statim restituere, ac primum possunt; si verò statim non restituunt, ac possunt, continuo actu peccare, & esse in continuo peccato, nisi vno ex his tribus modis peccatum illius interrumpatur.

Primus est ex defectu opportunitatis ad restitutionem faciendam, modò habeat firmum propositum restituendi, prima quaque occasione nactá; potest enim quis habere possibilitatem restituendi, & non habere opportunitatem.

Secundus est ex defectu possibilitatis, nam dum impossibilitas durat, externa detentio non est peccatum. Vnde etsi feratur excommunicatio pro furto, non teneris te manifestare, nec alter tenetur te reuelare, si sibi constet de tua impossibilitate, imò etiamsi animum tunc habeas non restituendi, excommunicatione nõ innodaberis, si ipse non habeas vnde restituas, quia etiam si illa volũtas interna peccatum sit, detentio tamen externa peccatũ non est, & excõmunicatio fertur pro peccato, & pro ipsa externa, & iniusta retentione; innodaberis tamen simul ac habueris commoditatem, ac possibilitatem ad restituendum, si non restitues.

Tertius est ratione somni, vel alterius distractionis mentis, per quam fiat, vt penes te non sit, cogitare tunc de iniusta retentione illius rei, nam, vt ista cogitatio sit libera, oportet vt in tua potestate sit aduertere, te detinere alienum, & sic pro toto illo tempore, quo id in tua potestate non est, retentio non est libera, veluti si incidas in amentiam, aut vehementissimo aliquo morbo laboraueris, qui totum tuum animum, & cogitationem occupet. Vnde non est peccatum formaliter, sed materialiter tantùm, seu habitualiter; quare interrumpetur peccatum formaliter, continuatur autem materialiter, habitualitérve, seu effectiuè, quod quidem peccatum materialiter non est maius, nec minus, siue per multum tempus, siue per exiguum, somnus, morbus, aut interruptio duret, propter quam in tua potestate non est aduertere ad furtum; nisi tamen fortè ante præuideres hanc interruptionem, & nolueris eam deuitare restituendo, cùm possis; ita docet Leonardus Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *de iniuriis fortunarum, dub.* 3. *num.* 11. *&* 12. Sotus *lib.* 4. *de iust. quæst.* 7. *art.* 4. Gabr. *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 2. *art.* 4. *conclus.* 2. Et id probatur facili negotio. (Lessius. Sotus. Gabriel.)

Primò, quia qui non restituit cùm potest, & est in opportunitate, voluntariè retinet alienum; ergo actualiter damnificat proximum, ac proinde actualiter peccat, & est in peccato.

Secundò, quia qui aliquem trudit in carcerem iniustè, continuò peccat dum non soluit, cùm possit, quia, moraliter loquendo, continuò vinculat; ergo, & qui rem alienam detinet cùm possit, continuò peccat dum non soluit.

CAPVT XX.

De emente rem à fure bona fide. An teneatur eam domino reddere, an autem furi, vt contractum rescindat, & pretium accipiat, sciens postea esse furtiuam, & quid de fructibus illius.

SVMMARIVM.

An qui gratis, vel alio titulo gratuito rem à latrone accipit, teneatur illam vero domino restituere, num. 1.

Quid de eo, qui bona fide eam à latrone emit, aut cum eo pro alia permutat: refertur prima opinio affirmans non teneri eam domino restituere, amisso pretio, sed posse rescindere contractum, vt pretium accipiat. num. 2.

Astruitur negatiua. num. 3.

Quæ distinctio detur inter emptorem bonæ, & malæ fidei. num. 4.

Soluuntur argumenta primæ opinionis. num. 5.

Explicatur quid sit fieri aliquem ditiorem ex aliena, num. 6. & 7. *Ex re aliena consumpta bona fide solùm tenetur quis restituere id in quo factus est ditior.* ibid.

Quid quando quis factus est ditior partim ex industria sua, partim ex re aliena bona fide consumpta, vel possessa. num. 8.

An ille dicatur factus ditior ex re aliena, qui eam bona fide vendidit, & pretium eadem bona fide inutiliter expendit in ludis. num. 9.

An

An qui inuitatur ad esum rei furtiuæ, ignorans esse furtiuam, teneatur postea ad restitutionem sciens esse furtiuam. num. 10. & 11.

Possessor bonæ fidei si res apud illum extet, tenetur eam domino restituere simul ac cognouerit esse alienam, si verò iam consumpta fuerit, solum tenetur restituere id in quo factus est ditior, num. 12.

Vsus rerum vsu consumptibilium, vt panis, vini, olei, frumenti, non sunt fructiferi, & si aliquo modo sunt fructiferi, sunt ex industria hominum, non ex natura illarum. num. 13.

Fructus ex re fructifera, veluti ex prædiis, vineis, agris, oliuetis, &c. illi tantùm dicuntur, qui remanent deductis expensis in illis colligendis, & quærendis. num. 14.

Qui sint fructus naturales, seu reales, qui industriales, qui ciuiles, num. 15. *Quid in dubio, an naturales, an industriales dicendi sint.* ibid. versu, Quando autem.

Prouentus animalium, vt hædi, lana, casei, an sint fructus industriales. num. 16.

Possessor, & emptor bonæ fidei, siue titulum habeat, siue non habeat, ita efficit fructus suos industriales, durante eadem bona fide, vt solum teneatur extantes restituere cùm agnouerit rem esse alienam; ex non extantibus verò, & consumptis solum id in quo factus est ditior. num. 17. & 18.

Possessor bonæ fidei naturales fructus suos tantum efficit, ita vt solum teneatur restituere extantes, & ex non extantibus, sed iam consumptis, id, in quo factus est ditior, quando titulum habet verum, vel præsumptum, & coloratum, secus si titulum non habeat. num. 19.

Aliud est dari bonam fidem absque titulo, aliud præscribi absque titulo: bona fides excusat à peccato, non tamen facit actum validum si de iure inualidus sit. num. 20. & 21.

Refertur prima opinio asserens possessorem malæ fidei in foro externo siue titulum habeat, siue non habeat, teneri restituere non solùm omnes fructus, quos ipse percepit ex re aliena, sed etiam illos, quos dominus percepisset, si rem haberet, & ipse non percepit. num. 22.

Astruitur sententia docens si titulum habet emptionis, donationis, &c. excusari in eodem foro externo à fructibus qui percipi poterant à domino, & solùm teneri restituere fructus à se perceptos, & ad nullos alios teneri: si autem titulum non habeat, teneri de fructibus omnibus non solùm quos ipse percepit, sed etiam de illis, quos percepisset dominus rei, licèt ipse eos non perceperit, num. 23.

Titulus nihil prodest, quando ius non assistit, sed resistit, & in quibus casibus ei resistat. num. 24.

Quid de foro interno, & de fructibus ex melioratione facta à possessore malæ fidei, à num. 25. *vsque ad* 29. *& à* num. 30. *vsque ad* 40. *& de expensis in melioratione factis, an sint deducendæ, à* n. 33. *vsque ad* 40.

1. DVOBVS modis potest quis bona fide rem furtiuam à latrone, vel malæ fidei possessore accipere, vel gratis, seu titulo gratuito donationis, vel titulo oneroso venditionis, aut permutationis, &c.

Assertio prima. Statuo primò. Qui gratis rem furtiuam à latrone possessoreque malæ fidei bona fide accipit, tenetur vbi cognouerit esse alienam, eam domino restituere, si apud se extet, non furi sibi eam danti, nisi moraliter certus sit, quòd fur eam domino restituet, est communis & à nemine negatur, eam docet Lessius *lib. 2. cap. 14. de rest. rei acceptæ, quæ apud se extat.* Non inuento autem domino, nec hæredibus illius, dispensanda erit pauperibus, aut piis operibus distribuenda; quia hæc censetur voluntas domini. *Lessius.*

2. De eo autem, qui bona fide rem furtiuam à latrone, vel possessore malæ fidei emit, vel cum eo permutauit bona fide, ignorans esse alienam. Partita est opinio. *De eo qui bona fide rem à latrone emit, aut cum eo pro alia permutat.*

Opinio prima. Prima docet non teneri illum illam domino restituere, sed posse, vbi intellexit esse alienam, rescindere contractum, & reddere furi, recuperato pretio, etiam si sciat illum eam domino non redditurum, quem contractum tenetur fur in conscientia rescindere acceptando rem, & reddendo pretium; ita docet expresse Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 9. in fine.* Syluester *verb. Restit. 3. q. 7.* Alensis *in 4. part. quæst. 86. memb. 3. art. 5.* Angelus *verb. Restitutio 1. num. 1.* Gabr. *in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 3. dub. 5.* Altisiodorensis *lib. 4. tract. 6. de restit. quæst. 5. à medio.* Paludanus *in 4. dist. 15. art. 4. quæst. 2. art. 4. num. 25.* D. Anton. *2. p. titulo 1. cap. 12. §. 16. ante medium, in primo incommodo.* Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 2. num. 18.* Lud. Lopez *1. part. Instruct. cap. 95.* vbi hanc opinionem communem appellat. Et fundamentum est, *Nauarr. Syluester. Alens. Angelus. Gabriel. Altisiodor. Palud. D. Anton. P. Nauarra. Lopez.*

Primò, quia, qui ita emit, nullam iniuriam intulit domino, cùm bona fide egerit, putans rem esse vendentis, non furtiuam, nec alienam, ac proinde iniustè conquereretur de illo dominus rei, si illam in antiquo statu constituat, & furanti, ac sibi vendenti, ne pretium amittat, reddat.

Secundò, quia non tenetur eam domino reddere ex iustitia, amisso pretio illius; quia nemo tenetur ex iustitia esse gratis alterius procurator, non ex charitate, quia charitas non nos obligat cum nostro graui detrimento rem huiusmodi contra nos exequi; ergo ex nullo capite.

Tertiò, quia contractus venditionis, aut permutationis fuit nullus; fuit enim inuoluntarius quoad substantiam respectu ementis; nam si sciret illam esse alienam, nullo pacto emeret, & vt contractus sit validus, opus est vt venditor transferat dominium rei venditæ in emptorem, & emptor dominium pecuniæ in venditorem, vt patet ex *l. nunquam, ff. de acquir. rerum domin.* ibi, *Nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi præcesserit venditio, aut iusta alia causa*; id est, aut iustus titulus, vt explicat Molina *tom. 2. de iust. disp. 326. §. Probari autem potest.* Titulus autem quo fur rem furtiuam habet, non potest esse iustus; ergo non potuit dominium rei furatæ transferre in emptorem illius; ergo contractus venditionis fuit nullus; ergo rescindere illum potest emptor, reddendo rem, & accipiendo pretium, & in hoc nullam iniuriam infert domino rei. *Molina.*

Quartò, quia si quis inueniat rem alienam in platea, & aduertat eam sibi esse nociuã, & damnosam, poterit tuta conscientia eam ponere in eodem loco vbi illam inuenit, non enim tenetur illam cum damno suo domino suo seruare; ergo similiter poterit illam furi, à quo bona fide emit, reddere, vt suum pretium recuperet, non enim tenetur illam cum tanto suo damno, id est, cum amissione pretij, domino reddere.

5. Secunda opinio docet teneri emptorem à fure bona fide, cùm cognouerit rem esse alienam, eam domi- *Opinio secunda.*

domino ipsius rei restituere, non furi, non reddito etiam pretio, excepto eo casu, in quo moraliter certus sit, quòd latro eam domino restituet, & quo ipse possit applicare modum, quo dominus rem suam accipiat à latrone, in his enim casibus poterit contractum rescindere, & eam furi reddere, vt pretium accipiat, hanc docent Lessius *lib. 2. cap. 14. dub. 3. num. 15.* Caietanus *2. 2. quæst. 62. art. 6.* Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 2.* Couarr. cum multis *ad regulam Peccatum, 3. part. initio, num. 3.* Ioannes Medina *C. de rest. quæst. 10. §. Verum quamuis.* Ledesma *2. part. 4. quæst. 18. art. 6.* Syluester *verb. Restitutio 3. num. 7.* ibi, *Qui bona fide rem à latrone, vt sibi retineret, emit, non credens esse furtiuam, tenetur quidem restituere, vbi sciuerit veritatem, nec potest à domino pretium repetere,* constat ex *l. inciuilem, C. de furtis.* Probatur,

Caiet. Sotus. Couar. Medin. Ledesm. Syluest.

Primò, quia ea emptio fuit intrinsecè conditionata, vt res redderetur domino comparenti, si fortè fuerit aliena; sic omne iuramentum promissorium absolutè factum intrinsecè, est conditionatum, nisi sit contra bonos mores.

Secundò, quia, qui rem tradit latroni, ponit illam in peiori statu, quàm nunc in manu sua sit; at vbi primùm constat rem esse alienam, contra bonos mores erit, & contra iustitiam dominum illius in peiori statu constituere, quàm modò sit.

Tertiò, quia sublata bona fide manet emptor possessor malæ fidei; possessor autem malæ fidei si res extat, tenetur illam statim domino restituere.

Quartò, quia si posset tuta conscientia eam furi reddere, & pretium recuperare simul ac cognouerit esse alienam, posset eam non inuito fure alteri vendere, ne pretium similiter amittat, cùm vtrobique eadem sit ratio: at quis hoc dicet.

Quintò, quia qui rem furtiuam reddit, furi cooperatur cum iniusta retentione illius, si probabiliter credat, quòd eam domino non restituat; at non sunt facienda mala, vt eueniant bona; ergo non est faciendum malum cooperando peccato furis, vt eueniat bonum recuperationis pretij.

4. *Quæ distinctio sit inter emptorẽ bonæ fidei & malæ fidei.*

Neque obstat si arguas ex hac opinione sequi nullam dari distinctionem inter emptorem à fure mala fide, & emptorem à fure bonæ fidei, cùm vterque teneatur rem domino restituere, ille semper, & à principio emptionis: iste cùm cognouerit rem esse alienam, & sublata bona fide: at hoc videtur absurdum; quis enim non videt melioris conditionis debere esse emptorem bonæ fidei, quàm malæ fidei. Respondeo dari maximam distinctionem.

Primò, quia emptor bonæ fidei durante eadem bona fide non tenetur rem emptam restituere; at emptor malæ fidei semper tenetur.

Secundò, quia fructus consumptos durante bona fide non tenetur emptor bonæ fidei restituere, solùm enim tenetur restituere extantes, & si non extent, id tantùm, in quo ex illis factus est ditior, vt docet Syluester *verb. Restitutio 3. num. 7. verb. Tertium.* Lessius *lib. 2. cap. 14. de rest. ratione rei acceptæ, dub. 2. num. 8. & 9.* Couarr. *lib. 1. var. cap. 3. num. 6.* Lud. Lopez *1. part. Instructorij consc. cap. 95.* & omnes illi, quos infrà citabimus *num. 12.* vbi de hac re sermonem iterum instituemus, & constat ex *l. in bonæ fidei, ff. de acquir. rerum dominio,* & ex *l. fructus,* & ex *l. ex diuerso, §. finali, ff. de rei vend.* At possessor malæ fidei tenetur restituere domino rei omnes fructus perceptos, siue extent, siue non extent, quod à nemine negatur, vt latè probat Thomas Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 97.* si titulum habet, omnes tantùm perceptos, si non habet, omnes quos tam ipse, quàm dominus rei percipere potuisset, idque in foro conscientiæ, nam in foro externo quando non habet titulum, tenetur ad omnes possibiles, absolutè loquendo, vt infrà patebit.

Syluester. Lessius. Couarr. Lopez.

Sanchez.

Tertiò, quia si durante bona fide res periit, periit domino, non emptori bonæ fidei, quando non fuit in mora restituendi illam, & si rem vendidit, vel aliter alienauit, non tenetur reddere pretium illius, ac tenetur emptor ipse malæ fidei; quia nec dolo illam vendidit, nec desiit possidere, & pretium ex re furtiua non est furtiuum, sed solùm tenetur restituere ex dicto pretio id, in quo factus est ditior; patet ex *l. qui vas, ff. de furt. & ex l. nam, & hoc natura, ff. de condict. indebit.* Ita Syluester *verb. Restitutio 3. num. 7. vers. Tertium* est. Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 16.* Lessius *lib. 2. de iust. cap. 14. dub. 1. num. 4.* Tabiena *verb. Restitutio, quæst. 24. num. 25.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 8.* Lud. Lopez *1. part. Instructorij, cap. 99. ad finem.* Couarr. *regula Peccatum, 3. part. initio, num. 3. vers. 4.* Graphis *1. part. decision. lib. 2. cap. 130. num. 4.* Medina *de rest. quæst. 10. columna 3. vers. si autem secundus emptor.* Ratio est, quia nec ratione iniustæ acceptionis, nec ratione rei acceptæ tenetur; non ratione rei acceptæ, quia res iam non extat, vendita enim est. Non ratione iniustæ acceptionis, quia bona fide emit, & bona fide vendidit, & ideo nullam iniustitiam commisit contra dominum ipsius rei. Neque pretium successit loco illius in foro conscientiæ, nam in solis vniuersalibus iudiciis pretium loco rei succedit, vt probat Sanchez *allegatus, num. 25.* cuiusmodi sunt hæreditas, fideicommissum vniuersale, & dos. *l. item videndum, §. finali, & l. sequenti, ff. de petit. hæred. & l. 1. ff. de fideicommiss. hæredit. petit.* quæ ideo iudicia vniuersalia dicuntur, quia in petitione vnius plura petuntur, etiamsi nominatim singula non exprimantur; quare eas res vocat Iurisconsultus actiones de vniuersalitate, *l. 1 ff. de rei vendic.* At singulare iudicium speciale, seu particulare nominatur, cùm est de re singulari contractu petita, vt ex contractu venditionis, commodati, depositi, &c. quod apparet ex *l. pro socio, ff. eodem,* & patet, quia si venditor bonæ fidei, ea bona fide durante rem iterum vendidisset latroni, à quo eam emit eodem pretio, imò maiori, non teneretur id pretium vero rei domino restituere; non ergo succedit pretium loco rei; ergo nec etiam tenebitur restituere pretium si alteri tertio vendat, quia pretium illud eiusdem rationis est, siue acceptum sit à latrone, siue ab alio tertio acceptum.

Syluester. Sanch. Lessius. Tabien. Nauar. Lopez. Couar. Graphis. Medin.

Quartò, quia potest expensas factas bona fide circa rem conseruandam, & meliorandam retinere tam vtiles, quàm necessarias, iuxta Syluestrum *verb. Restitutio, 3. num. 7. vers. Tertium. & verb. Expensæ, num. 5.* At possessor, & emptor malæ fidei solùm necessarias retinere potest.

Quintò, quia si eam restituat ex sententia iudicis, agere poterit de pretio in foro etiam contentioso contra venditorem, iuxta caput *Vulteranæ, 12. quæst. 2.* vbi sermo est de prædiis Ecclesiæ ab Episcopis venditis sine licentia Summi Pontificis, quæ Summus Pontifex ab emptoribus & possessoribus bonæ fidei iubet reuocari, quia ab illis validè

validè alienari nullo potuerunt commento, & addit Summus Pontifex: *sit tamen emptoribus ad eum recursus, qui præsumpsit aliquid de Ecclesiæ rebus illicita venditione distrahere*: Et glossa *ibi verb. Emptoribus; quia possessor bonæ fidei habet recursum in foro iudiciali contra suum venditorem.* Et si per plures, vel ad plures emptores transierit, vnus agere potest, & habere recursum contra alium, *l. sed vbi, ff. de min.* at possessor, & emptor malæ fidei in foro contentioso non potest agere contra venditorem, quia turpitudo emptionis ei resistit, vt patet.

5. *Soluuntur argumenta primæ opinionis.* Vtraque sententia est probabilis, secunda tamen probabilior, & tenenda. Et fundamenta primæ sic soluuntur.

Ad primum dices non posse dominum rei iustè conqueri de emptore bonæ fidei, quando bona fide emit; posse tamen iustè de illo queri si patefacta veritate, rem sibi non restituat amisso etiam pretio; quia à puncto, quo sciuit esse alienam, iam constituitur possessor malæ fidei, vt patet, negabisque proinde posse emptorem bonæ fidei ponere rem tuta conscientia in eodem statu, in quo antea erat, quia illa emptio, licèt fuerit absoluta, tamen ex natura sua intrinsecè conditionata fuit, & secum detulit hanc conditionem, vt si fortè res esset aliena domino suo, statim redderetur, plorat enim semper res pro domino suo, & illum petit vbicumque ille sit.

Ad secundum dices teneri eam domino ex iustitia reddere vbi primum alienam esse intellexerit; quia cùm fuerit à principio venditio intrinsecè, & ex natura sua conditionata, vt si fortè esset aliena, statim domino redderetur, manifestè sequitur quòd ex iustitia teneatur eam domino restituere. Ad instantiam respondebis, verum esse neminem teneri ex iustitia, gratis esse procuratorem alterius, emptorem verò bonæ fidei, quando eam rem emit, sibi, & non alteri emit, ac proinde procuratorem sui ipsius fuisse, non alterius.

Ad tertium,

Respondeo primò, verum esse contractum venditionis rei alienæ fuisse inuoluntarium, & nullum ex defectu voluntatis emptoris existimantis non esse alienam; at non omnem, nullum, & inuoluntarium, contractum venditionis, ita posse rescindi, vt recuperetur pretium; sed solùm illum, in quo venditor rem propriam vendit, non alienam, quando talis contractus ex aliquo accidenti fuerit inualidus, veluti ob vitium intrinsecum rei, ob notabilem pretij excessum, vel ob alias circumstantias.

Respondeo secundò, illum contractum non fuisse nullum, sed posse annullari, non enim omnis contractus inuoluntarius, nullus est ex natura sua, potest tamen annullari, vt patet in eo, qui vendidit emptori bonæ fidei equum furtiuum, vt latè probauimus *cap. 2. num. 21.*

Ad quartum. Admitto antecedens, nego consequentiam. Ratio diuersitatis est ea, quam suprà tetigimus, quia venditio rei alienæ ex natura sua defert secum hanc conditionem, vt cùm primùm emptor sciuerit esse alienam, eam domino restituat, amisso etiam pretio, quod meritò ita à natura comparatum est, vt emptores reddantur cautiores, & sciant à quibus venditoribus emant, poterit tamen emptor bonæ fidei postea agere cum venditore de pretio, & de damno dato, vt se seruet indemnem, vt diximus *num. 4. vers. Quintò quia.*

Sed dubium speciale est de fructibus quoad restitutionem eorum faciendam à possessore, seu emptore bonæ, vel malæ fidei. Et quamuis iam aliquid *num. 4.* de ea re dictum fuerit, de ea tamen modò iterum aliquid necessariò est dicendum. 6.

Et in primis notabis emptorem, & possessorem bonæ fidei tunc dici fieri ditiorem ex re consumpta, quando occasione illius patrimonium eius est aliquo modo auctum, v. c. quando sumptus aliquos alioquin ex suo patrimonio erat facturus, & non fecit, &, si patrimonio illius occasione ipsius rei nihil accreuit, non dicitur fieri locupletior ex illa: patet ex *l. sed & si lege 28. §. Quod autem quis ex hæreditate, ff. de petit. hæredit.* ibi, *Vt si quid lautius contemplatione hæreditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior; in statutis verò suis sumptibus videatur factus locupletior, vtique enim etsi non tam latè erogasset, aliquid tunc ad victum quotidianum erogasset.* Exemplum sit, si quis bona fide lautissimis cibis furtiuis vesceretur; aut vestibus furtiuis indueretur splendidis, qui aliàs communibus cibis, aut vestibus vsurus erat, is non dicitur effectus ditior in toto illo epularum, aut vestium valore; sed in eo solo pretio, quod communes vestes, & epulæ, quibus vsurus erat, valent. Item si occasione illius eleemosynam, aut donationem bona fide fecit, aut lusit, & perdidit, aliàs non lusurus, nec donaturus, nec eleemosynam facturus, in nihilo factus est locupletior, si tamen aliquid lusurus, donaturus, aut in eleemosynas expensurus erat, in eo solum dicitur locupletior, idque tantummodo tenebitur restituere. Item possidens bona fide equum furtiuum si in eo iter agat, alioquin pedestris acturus, non tenetur pretium locationis restituere, quia in nihilo factus ditior, vtpote quia nihil in eo locando expensurus erat, hæc omnia exempla affert Thomas Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 7.* 7. *Quando quis fiat ditior ex re aliena explicatur.* Sanchez.

Notabis secundò solum teneri restituere possessorem, aut emptorem bonæ fidei id in quo factus est ditior, quando ex re, quam bona fide possidet, locupletior fit, non verò quando fit locupletior ex industria sua, nam si ratione propriæ industriæ fiat locupletior, licèt fiat occasione rei, non tenebitur lucrum illud restituere, quia sua industria sibi soli prodesse debet: quòd si totum lucrum non respondeat formaliter industriæ, sed partim industriæ, partim rei bona fide possessæ, solam illam partem quæ respondet rei, restituere tenebitur, ita Sanch. *allegatus, num. 8.* Sotus *lib 4. de iust. quæst. 7. art. 2 colum. 4.* Martinus de Ledesma *2. part. quæst. 28. art. 6. col. 3.* Sotus. Ledesma.

Notabis tertiò ad iudicandum id in quo quis factus est ditior occasione rei alienæ bona fide possessæ, & consumptæ, debere spectari punctum in quo cessat bona fides, nam si durante ea, id quoque in quo factus es ditior, expendisti, & quando ea bona fides cessat, nihil illius habes, non diceris factus locupletior, nec aliquid teneberis restituere, v. c. vendidisti equum alienum tibi donatum, quem bona fide à donatore accepisti, existimans non esse alienum, manifestè in eo pretio factus es ditior: at si duráte eadem bona fide, id quoque pretium inutiliter expendisti, vel lautiùs viuendo, vel sumptus, vel eleemosynas faciendo, quas non eras facturus, carens illo pretio, in nihilo factus es ditior, & ita nihil teneris restituere; si tamé aliquas eleemosynas eras facturus, in illis factus es ditior, & illas tantùm teneris restituere,

restituere, in eo enim auctum est tuum patrimonium, ita Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2. *cap.* 23, *num.* 10. Aragonius 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 6. *dub.* 1. *col.* 3. *in solutione ad* 1. Lessius *lib.* 2. *de iust. cap.* 14. *dub.* 1. *num.* 5. Sayrus *in claui Regia, lib.* 10. *tract.* 2. *cap.* 2. *num.* 14 *fine.* Molina *tom.* 3. *de iust.* 2. *part. disput.* 718. *num.* 2. Rebellus *de iust. part.* 6. *lib.* 2. *quæst.* 3. *num.* 3. Ratio est, quia cùm similiter id pretium ex re aliena sit comparatum, & expensum bona fide, idem iudicium ferendum est de illo, ac de ipsa re aliena, eadem bona fide expensa. Vnde non sunt audiendi (addit Sanchez allegatus, & optimè) illi, qui dicunt possessorem bonæ fidei censeri ditiorem factum ex pretio rei alienæ quando illud diu retinuit, secus si paulo pòst consumpserit, quos tacito nomine carpit Rebellus *citatus*, non enim maior ratio est de re furtiua donata retenta diu, aut breui tempore, quàm de pretio sic retento vel fiat, vel non fiat locupletior.

Sanchez. Aragonius. Lessius. Sayrus. Molin. Rebell.

10. Notabilis quartò, si postquam quis nouit rem esse alienam, ignoret eius fructus ad dominum pertinere, & per consequens inuincibiliter ignoret se teneri restituere id in quo factus est ditior, ideoque eos fructus bona fide consumat, ita vt cùm iam cessat talis ignorantia, nihil plus habeat in bonis, quàm habuisset carens illa re, & fructibus illius, nihil teneri restituere, quia cùm cessat bona fides, non reperitur ditior, ita Sanchez *allegatus, num.* 11. & Molina *tom.* 3. *de iust. part.* 2. *disp.* 718. *num.* 1.

Sanchez. Molina.

11. Notabis quintò, eum, qui fuit inuitatus ad cœnam rerum furtiuarum, ignorans esse furtiuas, & in ea cœna intemperanter se egit, comedit, & bibit, & ideo in grauem morbum incidit, ac in medicinis multa insumpsit; adhuc dici fieri locupletiorem in sumptibus cœnæ vilioris, quàm in domo propria erat facturus, & eos sumptus tenebitur restituere, quia etsi alia ratione fiat pauperior; ea tamen paupertas non prouenit ex rebus alienis in cœna insumptis, sed ex intemperantia sua vt patet, & docet Sanchez *allegatus, num.* 12.

12. *Possessor bonæ fidei si res apud illum extet, tenetur eam domino restituere cùm sciuerit esse alienam.*

His notatis, regula est certissima, possessorem bonæ fidei, si res apud illum extet, teneri eam restituere vbi intellexerit esse alienam; si verò non extet, sed iam consumpta fuerit, qualitercumque illa fuerit consumpta, solùm teneri restituere id, in quo ex illa factus est ditior; hanc regulam tradunt Astensis 1. *part. suæ summæ, lib.* 1. *titulo* 33. *art.* 5 *quæstiuncula* 6. Maior *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 26. *ad finem, versic. si secundum.* Angelus *in summa verb. Furtum*, *num.* 25. Syluester *verb. Restit.* 3. *quæst.* 6. *dicto* 2. *vers. & sexto.* & Caietan. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 6. *col.* 2. *vers. ad euidentiam huius, & in summa verb. Restitutio, cap.* 1. *ad finem.* Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 4. Sotus *lib.* 4. *de iust. quæst.* 7. *art.* 2. *col.* 4. Armilla *verb. Restitutio, num.* 14. Victoria *de iure belli*, *num.* 33. Ioannes Medina *de rest. quæst.* 10. *vers. si autem secundus.* Nauarrus *in vtraque summa, Latina & Hispanica, cap.* 17. *num.* 9. Couarr. *ad regul. peccatum* 3. *part. initio, num.* 3. *conclusione* 2. Martinus Ledesma 2. *part.* 4. *quæst.* 28. *art.* 6. *col.* 3. Corduba *in summa, quæst.* 109. *& in suo quæstionario*, *lib.* 1. *quæst.* 39. *puncto* 1. Lessius *lib.* 2. *de iust. cap.* 14. *dub.* 1. *num.* 7. Rodrig. *tom.* 2. *summæ, cap.* 42. *num* 1. Salon 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 6. *controuers.* 2. *in fine.* Banhez *ibi, dub.* 5. Sayro *in claui Regia, lib.* 10. *tract.* 2. *cap.* 2. *num.* 9. *&* 10. Toledo *lib.* 5. *summæ, cap.* 17. *n.* 10. Vasquez 1. 2. *quæst.* 96. *art.* 5 *disp.* 172. *cap.* 1. *num.* 3.

Astensis. Maior. Angel. Syluester. Caiet. Sanchez. Sotus. Armilla. Victoria. Medin. Nauar. Couarr. Ledesma. Cordub. Lessius. Rodrig. Salon. Banhez. Sayrus. Toled. Vasquez.

& 4. Molina *tom.* 1. *de iust. disp.* 36. *conclusione* 2. *col.* 3. Lud. Lopez 1. *part. Instruct. cap* 95. *initio.* Rebellus 1. *part. de iust. lib.* 2. *quæst.* 3. *num.* 1. *&* 2. & alij communiter, constat ex *l. item veniunt* 22. *§. Præter hæc, ff. de petit. hæredit.* ibi, *Eos autem, qui iustas causas habuissent quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eò dumtaxat, quo locupletiores ex ea re facti fuissent, condemnandos esse:* constat etiam ex *l. sed si lege* 28. *§. item si rem detraxerit, & l. si rem & pretium* 15. *&* ex *l. sequenti, ff. de petit. hæredit.* Et ratio est, quia, vt docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 6. ab omnibus receptus, obligatio restituendi ex solo duplici capite oriri potest, primò ratione iniustæ acceptionis, cuius nomine venit quælibet actio iniustè nocens proximo, vt combustio segetum alienarum, deuastatio, & similia damna: at bonæ fidei possessor non tenetur ratione iniustæ acceptionis, vtpote qui in bona fide fuit, & eadem bona fide consumpsit: non ratione rei acceptæ, cùm nec ipsa res, nec aliquid ex illa in suis bonis perseueret, quando inde non est factus locupletior; ergo solùm id, in quo factus est locupletior, tenetur restituere; quia id tantùm dicitur ex re aliena extare, neque enim in eo censetur res aliena consumpta, vt optimè docet Baldus *l. vbi adhuc* 29. *ad finem, vers. Item per glossam C. de iure dotium*, non enim absumitur quod in corpore patrimonij retinetur; retinetur autem id quod ex patrimonio non fuit erogatum, quod alioquin ex illo expendendum esset nisi expenderetur ex alio.

Molina. Lopez. Rebellus. D.Thom. Bald.

Dubium ergo est, An possessor bonæ fidei restituere teneatur omnes fructus ex re aliena perceptos, tam in foro interno, quàm externo. Et notandum omnino est nos hîc non agere de fructibus rerum consumptibilium, quæ sunt materia mutui, vt sunt pecuniæ, panis, triticum, vinum, & similia, quia huiusmodi res sunt per se & ex natura sua omnino steriles, & si sunt fructiferæ, id prouenit ex industria hominum, qui cum illis negotiantur, non ex natura talium rerum vnde illarum fructus sunt fructus industriæ humanæ, non fructus ipsarum rerum, vt optimè notat Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 46. cum multis, quos citat, & patet expresè ex *l. penult. C. si quis alteri*, ibi, *Qui aliena pecunia comparat, non ei cuius nummi fuerint, sed sibi tam actionem empti, quàm dominium, si ei tradita fuerit possessio, quærit.* Vnde si mala fide quis seminet frumentum furtiuum in suo agro, vniuersos fructus acquirit, cùm fructus sint suæ industriæ, & solùm tenetur triticum furtiuum domino restituere, & damnum illi inde sequutum, iuxta Sanctium *allegatum.* Constat expresè ex *§. si Titius, Inst. de rerum diuisione, & ex l. qui scit* 25. *de vsuris*, ibi, *Nec refert ipse, an socius eos seuerit, quia omnes fructus non iure seminis, sed iure soli percipiuntur;* & infrà, *Quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius, ex quo percipiuntur, quàm seminis, ex quo oriuntur, aspicitur, & ideo nemo vnquam dubitauit, quin si in meo fundo frumentum tuum seuerim segetes, & quod ex messibus collectum fuerit, meum fieret.* hæc ibi. 13. *An possessor bonæ fidei teneatur fructus restituere.*

Sanchez.

Solùm ergo fructus, de quibus hîc agimus, sunt illi, qui ex re fructifera percepti sunt, deductis expensis, quæ gratia illorum quærendorum, colligendorum, & conseruandorum fiunt, etiamsi possidens sit fur, aut prædo, vt alibi diximus, & patet ex *l. si à patre* 39. *in fine*, *ff. de petit. hæredit.* 14.

P &

& ex glossa *cap. grauis, de rest. spoliatorum*, & docet Sanchez *citatus, num.* 48. vide quæ diximus *cap.* 2. *num.* 6.

15. *Qui sint fructus naturales.* Fructus autem sunt in triplici differentia; aut enim sunt fructus merè naturales, aut merè industriales, aut sunt mixti, seu partim naturales, partim industriales, aut ciuiles.

Naturales sunt illi, qui sua sponte è terra, vel arboribus nascuntur, nulla hominum cultura, nullâ industria; vt herba, ligna cædua, & alij silvestres.

Qui mixti. Mixti, seu partim naturales, partim industriales, sunt illi, qui partim ex hominum industria, partim è terra, & prædiis proferuntur, vt fructus agrorum, vinearum, prædiorum, oliuetorum, iuxta Sancium de oliuetis specialiter loquente, *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 57. post Bartolum, Alexandrum, Salicetum, & Ancharranum, quos *ibi* citat, & similium. Et hi quidem à præualenti naturales, aut industriales nominantur, nam si præualeat hominum industria, industriales erunt; si natura, naturales: à præualenti enim denominatio sumitur, constat ex *l. fructus percipiendo* 45. *ff. de vsuris*, vbi Iurisconsultus prima collecta, aut sua sponte cadentia, appellat fructus naturales; & ex seminatione parta industriales, quia opera, & industria hominum acquiruntur, ibi, *Quod suis operis acquisierit, veluti serendo*, docet Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2 *cap.* 23 *num* 48. Cynus *l. certum, num.* 2. *C. de rei vendicatione*, & *ibi* Salicetus *num.* 1. Bartol. ex *l. & ex diuerso* 36. *in principio, num.* 2. *ff. de rei vendic.* & alij, quos citat Sanchez *allegatus.* Quando autem dubium fuerit, an fructus industriales, an naturales dicendi sint, iudicis prudentis arbitrio committitur: si nec iudex, nec vir prudens discernere id valeant, denominandi sunt potius fructus naturales à natura, quàm industriales ab industria, quia concurrentibus naturali & accidentali ratione præualet naturale: patet ex *l. qui habet, ff. de tutelis*, docet Berous *cap. grauis, de restitutione spoliatorum, num.* 9. *vers. Nonnulli etiam*, & Sanchez *allegatus, à num.* 48. *vsque ad* 51. per multos, & multa iura.

(Sanchez. Cynus. Salicet. Bart. Berous.)

Qui ciuiles. Ciuiles fructus sunt redditus, domus, mercedes iumentorum, operæ seruorum, stipendia locationis, instrumentorum, boum, & alij similes, & ciuiles vocantur, quia non verè ex re ipsa nascuntur; sed ex hominum industria, propter vsum rei iure ciuili percipiuntur. Et hi quidem ad industriales reducuntur, iuxta communem opinionem, quia magis proueniunt ex hominum industria, quàm ex rebus naturalibus, ita docet Bartolus *in l. vltima, ad finem, ff. de iure fisci.* Couarruuias *lib.* 1. *variar. cap.* 3. *num.* 6. Pinellus *l.* 2. *part.* 2. *cap.* 4. *num* 52. *C. de rescindenda venditione.* Menochius *de arbitrariis, lib.* 2. *centuria* 3. *casu* 210. *num.* 27. & 28. Tuschus *in suis conclusionibus practicis, tom.* 4. *conclus.* 485. *num.* 8. Sanchez *allegatus, num.* 53.

(Bart. Couar. Pinellus. Menoch. Tusch.)

Alij ad naturales reducunt operas seruorum, & partus ancillarum, quia in operis seruorum quærendis nulla versatur hominum industria; ita tandem Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 60. & Bartol. *consil.* 125. *num.* 3. *vol.* 1. & Tuschus *citatus, num.* 14. Partus enim ancillarum licèt non numerentur absolutè inter fructus in iure, vt patet ex *l. vetus* 75 *ff. de vsufruct.* & *§. in pecudum, Inst. de rerum diuisione*; at in re præsente quoad restitutionem attinet, connumerantur inter fructus naturales, vt distinguuntur à fructibus merè industriæ, vt benè docet Molina *tom.* 3. *de iust. part.* 2. *disput.* 719. *num.* 2. & Sanchez *allegatus, num.* 60. *ad finem.*

(Sanchez. Molina. Sanchez.)

16. *Prouentus animalium, an sint fructus industriales.* Prouentus animalium, fructus industriales dicuntur, quia non modica hominis industria, & cura ponitur in his pascendis, & custodiendis: ita tenet glossa *§. si quis à non domino, verb. cura, Inst. de rerum diuisione.* Menochius *lib.* 2. *de arbitris, centuria* 3. *casu* 210. *num.* 26. Loriothus *de fructibus axiomate* 17. Guttierrez *de tutelis part.* 3. *cap.* 23. *num.* 3. Tuschus *in suis conclusionibus practicis, tom.* 4. *conclusione* 485. *num.* 5. Idem de caseis, quia ex lacte ipso coagulantur: nam hi etiam fructus industriales sunt. Molina *tom.* 3. *de iust. part.* 2. *disput.* 719. *num.* 2. Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 54. *ad finem.* Idem de lana, sic Sanchez *allegatus, num.* 55. Loriothus, Molina, Menochius, Guttierrez, & Tuschus *modò citati*, & Rosella *in summa, verb. Restit.* 7. *num.* 17. *ad finem*, contra nonnullos, quos *ibi* citat Sanchez, qui dicunt inter fructus naturales recensendam esse lanam. Circa animalium fœtus quidam dubitant: alij eos inter fructus naturales numerant, vt Menochius *de recuperanda possessione remedio* 15. *num.* 577. & Tuschus *dicto tom.* 4. *conclus.* 485. *num.* 13. alij inter fructus industriales, seu mixtos, vt Loriothus *axiomate* 17. Rem optimè decidit Ioannes Garcia *de expensis, cap.* 23. *num.* 8. & Sanchez *citatus, num.* 59. asserentes certam regulam dari non posse, quia in aliquibus regionibus sponte proueniunt, & per montes, & syluas nullo custode nascuntur, & tunc fructus naturales sunt, in aliis oportet mutare pascua, & custodiam adhibere, & tunc erunt industriales; & de prioribus esse intelligendos textus, qui hos fœtus fructus naturales appellant.

(Menoch. Lorioth. Tuschus. Gutier. Molina. Sanchez. Menoch. Tusch. Ioan. Garc. Sanch.)

17. *Possessor, & emptor bonæ fidei, an quid teneatur restituere.* His præmissis quæstio est grauissima, an possessor & emptor bonæ fidei teneatur restituere omnes fructus ex re aliena perceptos in vtroque foro, tam conscientiæ, quàm fori, tam naturales, quàm industriales, & ciuiles. Qua de re sunt multæ sententiæ.

Sententia prima. Prima resolutio sit, possessorem bonæ fidei siue titulum habeat, siue non habeat, ita efficere fructus hos industriales suos durante eadem bona fide, vt solùm teneatur restituere extantes; consumptos verò prædicta bona fide solùm quatenus ex illis factus est ditior: hæc resolutio hodie apud nos est communior, & probabilior, eam docet, & probat latè, & doctè Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 67. *initio* 68. & 77. Couarr. *lib.* 1. *var. cap.* 3. *n.* 6. *§. Tertia conclusio.* Syluester *verb. Fructus, quæst.* 1. *n.* 2. Afflictis *decisione Neapolit.* 240. *n.* 4. Lessius *lib.* 2. *de iust. cap.* 14. *dub.* 2. *n.* 9. Rodrig. *tom.* 2. *summæ, cap.* 42. *n.* 1. Rebello *de iust.* 1. *part. lib.* 2. *quæst.* 4. *num.* 10. & 11. Vasquez 1. 2. *quæst.* 69. *art.* 5. *disp.* 172. *cap.* 1. *num.* 3. & 4. Cardinalis Tuschus *in suis quæstionibus practicis, tom.* 4 *conclusione* 490. *num.* 4. Menoch. *de recuper. possess. remedio* 15. *num.* 598. Bartol. *in l. ex diuerso* 36. *in principio, num.* 7. & 8. *ff. de rei vendic.* Baldus *in l. ancillæ* 12. *num.* 15. *vers. item dubitatur, C. de furtis*, & multi alij, quos citant ac sequuntur Couarruuias, & Sanchez *in locis allegatis*, probatur ex *l. fructus* 4. *ff. de vsuris*, quæ solos fructus industriales tribuit possessori bonæ fidei, ibi, *Fructus percipiendo vxor, vel vir, ex re sibi donata suos facit illos tantùm, quos operis acquisierit, veluti serendo. nam si pomum decerpserit, vel ex sylua ceciderit, non fit eius, sicut nec cuiuslibet bonæ fidei*

(Sanch. Couar. Syluester. Afflict. Lessius. Rodrig. Rebellus. Vasq. Tusch. Menoch. Bartol. Bald.)

fidei possessoris, quia non ex facto eius in fructus nascitur. Vbi expressè asseritur possessorem bonæ fidei facere fructus suos industriales, qui opera hominum, veluti serendo, colliguntur, non naturales, vt patet etiam ex *l. bonæ fidei 48. ff. de acq. rerum domin.* quatenus ait possessorem hunc efficere fructus suos, non solùm diligentia perceptos, sed omnes, id est, omnes, quos non tantùm opera sua, sed etiam opera suorum collegit, ibi, *bonæ fidei emptor non dubiè percipiendo fructus ex re aliena suos interim facit, non tantùm eos, qui diligentia, & opera eius prouenerunt, sed omnes, quia quoad fructus attinet, loco domini penè est*; illa autem particula, *sed omnes*, intelligitur de omnibus industrialibus, quos opera, & industria aliorum collegit, quasi dicat legislator, non solùm omnes fructus industriales, quos propria industria sua collegit, sed etiam, quos aliorum industria percepit, suos facit, ita explicat Sanchez *allegatus, num. 67.* Probatur etiam ex *§. si quis à non domino, Inst. de rerum diuisione*, dum enim ait possessorem bonæ fidei efficere fructus suos, addit, *pro cultura, & cura*, quæ verba solis fructibus industrialibus conuenire possunt, & naturalibus accommodari non possunt: & verò quòd ex consumptis bonæ fidei solùm tenentur restituere id in quo factus est ditior, patet ex *l. si me & Titium 32. in fine, ff. si certum petatur*, ibi, *Non quia pecuniam tibi credidis, sed quia pecunia mea ad te peruenit, eam mihi à te reddi bonum, & æquum est*, vbi ista æquitas locum habet non solùm si quis ex re alicuius factus est locupletior, vt docet *ibi* glossa *verb pecunia mea*; sed etiam ex re alteri debita; etsi ergo fructus illi industriales non sint veri domini, sunt tamen illi debiti; quare illis consumptis, tenetur possessor bonæ fidei restituere id in quo ex illis factus est locupletior. Et ratio est,

Primò, quia si pictor pingeret bona fide in tabula aliena pretiosam picturam, putans tabulam esse suam, verè fit dominus rei pictæ cedente tabula picturæ pretiosiori, vt expresè habetur *§. si quis in aliena tabula. Inst. de rerum diuisione*, dominium tamen hoc minimè obstat, quin pictor teneatur pretium tabulæ domino restituere, quia in illo factus est ditior; sic similiter, quamuis natura concurrat ad fructus ex re aliena perceptos, & cedat industriæ præualenti; at tenebitur nihilominus horum fructuum industrialium bonæ fidei possessor reddere domino rei id in quo ex illis factus est ditior.

Secundò, quia omnia iura dicentia bonæ fidei possessorem non teneri ad restitutionem fructuum industrialium, quos consumpsit ante litem, debent intelligi, nisi inquantum ex ipsis factus est ditior, vt optimè interpretatur Couar. *allegatus, dicto num. 6.*

Tertiò, quia in iudiciis vniuersalibus, vt in petitione hæreditatis testamento relictæ, & fideicommisso, &c. fatentur omnes teneri huiusmodi possessorem bonæ fidei restituere omnes fructus industriales perceptos, si extent; ex non obstantibus verò, & iam consumptis, solum id, in quo factus est locupletior, vt si ex hæreditate aliena fructus industriales percepit, putans bona fide se illius hæredem esse, vt constat ex *l. item veniunt 20. §. Præter hæc, & l. & si lege 25. §. 1. & 2. ff. de emptione hæreditatis*; ergo à fortiori idem erit dicendum de bonæ fidei emptore, in quo est maior ratio, & æquitas; quia in priori casu verus hæres habet solum ius ad rem respectu hæreditatis non aditæ; at in nostro casu emptor bonæ fidei habet ius in re; ergo, &c. Et confirmatur, quia si fructus hæreditatis in iudiciis vniuersalibus augent patrimonium bonæ fidei possidentis, & ideo in eo, in quo illud augent, factus est ditior, etiam in eo casu, in quo emptor bonæ fidei factus est locupletior ex re aliena, patrimonium suum auget.

18. Neque obstat Iuliani responsum *in l. qui scit, §. vltimo, ff. de vsuris*, quatenus scribit bonæ fidei emptorem, qui prius quàm fructus percepisset, cognouit fundum esse alienum, posse fructus suos efficere, donec fundus ab eo euictus sit: nam vel iste Iurisconsultus Iulianus errauit insigniter, vt libenter fatetur Couarr. *lib. 1. var. resol. cap. 3. num. 7. §. In his tamen*, & Lessius *lib. 2. de iust. c. 14. dub. 2. num. 11.* vbi dicit hanc legem omnino esse iniustam, cùm certum sit possessorem bonæ fidei alicuius fundi teneri omnino ad restitutionem omnium fructuum, cùm cognouerit esse alienum, quos à die malæ fidei percepit, eo modo quo teneretur si fuisset malæ fidei possessor ab initio, quod patet expresè ex *cap. vltimo, de præscriptionibus*, vel responsum Iuliani explicandum est, vt explicat Ioannes Medina *de contract. quæst. 17.* dicens posse aliquem scire rem esse alienam, & bona fide percipere fructus illius; quia bona fide credit eum qui sibi rem vendidit, mandatum habuisse à domino ad eius venditionem, & in hoc casu procedere dictum Iuliani, & quidem hæc responsio mihi videtur æquior, quàm responsio Couarruuiæ ingenuè fatentis errasse Iulianum, cùm illi ex diametro aduersetur Vlpianus *in l. qui mihi bona. ff. de acquir. rerum dominio*, vbi asserit possessorem bonæ fidei teneri omnes fructus restituere, à puncto, quo sciuit rem esse alienam, quia ab eo puncto constituitur possessor malæ fidei; nec mirum, inquit, passim enim Iurisconsultorum responsa inueniuntur contraria; homines enim erant, & vnusquisque suo consensu & consensu abundabat, & hanc responsionem Couarruuiæ approbat etiam, vt dixi, Lessius *lib. 2. de iust. cap. 14. dub. 2. num. 10. & 11.* vbi dicit prædictam legem, & responsum Iuliani esse omnino iniustum, quia certissimum est simul ac quis nouit, rem esse alienam, non posse fructus suos facere, vt expresè statuitur *in l. qui bona fide, & l. bonæ fidei, ff. de acquirendo rerum dominio.*

Couar. Lessius. Medina. Vlpianus. Lessius.

19. Resolutio secunda sit, bonæ fidei emptorem, & possessorem naturales fructus ita suos facere, vt sublata bona fide cùm sciuerit rem esse alienam, teneatur in foro conscientiæ restituere extantes; ex consumptis verò id tantùm, in quo factus est locupletior, sicut de fructibus industrialibus diximus; quoad forum verò externum solum quando titulum habet verum, vel præsumptum, computabitur cum possessore bonæ fidei; si verò titulum non habeat, omnes iubebitur restituere in solidum non solùm extantes, sed etiam iam consumptos; ita Couarruuias *lib. 1. var. cap. 3. n. 6.* Sanch. *tom. 1. Decalog. lib. 2. cap. 23. n. 68.* Garcia *de expensis, cap. 23. n. 35. & 36.* Spino *speculo test. gloss. 13 principali, n. 50. & 51.* Bartol. *in l. ex diuerso, ff. de rei vend. initio.* Felinus *in cap. de quarta, n. 30. de præscript.* Ant. *in cap grauis, de rest. spol. n. 12.* Abbas *ibi n. 4.* Anchar. *n. 8.* & plures alij, quos citant, ac sequuntur Sanchez, & Couar. patet ex *l. bonæ fidei, ff. de acq. rer. domin* ibi, *Bonæ fidei emptorem non dubiè percipiendo fructus etiam ex re aliena suos interim facere, non tantùm eos, qui diligentia & opera eius prouenerunt, sed omnes*, id est, naturales etiam: nec prodest

Sententia secunda. Couarr. Sanch. Garcia. Spino. Bartol. Felin. Anton. Abbas. Anchar. Sanch. Couarr.

dest resolutio multorum, quam suprà *num.* 57 tetigimus, asserentium dictionem illam *omnes*, intelligendam esse de fructibus industrialibus perceptis opera aliorum, quia dictio vniuersalis non potest ad solos fructus industriales referri, dixi quando titulum habet saltem coloratum, primò, quia ad præscriptionem in foro iudiciali requiritur titulus, vt habetur *in l. 4. diutina, C. de præscript. longi temporis*, quæ sic habet, *Diutina possessio tantùm iure successionis sine titulo iusto prodesse ad præscriptionem hac sola ratione non potest*; sine titulo enim semper præsumitur in foro iudiciali mala fides. Nec obstat *l. ex fructu percipiendo 45. ff. de vsuris*, vbi Iurisconsultus ait vxorem non facere fructus naturales suos ex re sibi à viro donata, cùm tamen titulus donationis interueniat, quia cùm donatio inter virum & vxorem sit iure improbata, titulus ille est illegitimus, & habetur pro non titulo; vnde grauiores Doctores asserunt titulum hunc debere esse saltem coloratum, sed non iure improbatum, quia si iure improbatus sit, habetur pro non titulo; & cum eo titulo illegitimo non facere possessorem bonæ fidei fructus naturales suos, quod deducunt ex *l. 45. citata*, & ita docent Bartolus *in l. & ex diuerso 36. in principio, num. 1. ff. de rei vendic.* & Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 69.* Antonius Butrius *allegatus.* Iason *in additionibus ad Portium, §. si quis à non domino, num. 26. Instit. de rerum diuisione.* Pichard. *ibi dicto §. si quis à non domino, num. 13. & 14.* Et ratio est, quia bona fides, quæ in mero facto, & dictamine conscientiæ consistit, non potest transgredi facti limites, nec extendi ad ea quæ sunt iuris. Vnde cùm nemo possit rem alienam absque iuris præsidio in foro iudiciali acquirere, inde sequitur quòd bona fides sine legitimo titulo iure cognito, cùm intra meri facti terminos continueatur, non satis sit ad præscriptionem iudicialem, & ad fructus naturales comparandos.

Bart. Sanchez. Ant. Butr. Iason. Pichard.

20. *Dari bonam fidem absque titulo, & præscribi absque eo, differunt.* Et notabis hîc, aliud esse dari bonam fidem absque titulo, aliud præscribi absque eodem titulo, primum dari potest, secundum dari non potest, quia DD. asserunt possessorem bonæ fidei cum titulo facere fructus naturales suos, secus sine titulo; censent ergo posse dari bonam fidem theologicam excusantem à peccato absque titulo; at verò cùm præscriptio nunquam detur, absque bona fide, & aliquando bona fides detur absque bono titulo, manifestum est posse dari bonam fidem absque titulo, vt doctè probat Sanchez *allegatus, num. 42.* excusare autem bonam fidem à peccato, patet ex D. Paulo *ad Romanos 14. vers. 23.* ibi, *Omne quod non est ex fide, peccatum est*; quod intelligendum est, omne, quod non est ex dictamine conscientiæ, quo quis iudicat hoc, vel illud factum, sibi licitum esse, & non prohibitum, esse peccatum, vt explicant *ibi* communiter Doctores, vbi dicunt hunc esse sensum Apostoli tunc hominem peccare, quando agit contra dictamen, vel persuasionem propriæ conscientiæ; quicquid enim fit reclamante, & renitente propria conscientia, siue aliàs ex se bonum, siue malum sit, peccatum est; ita enim sentiunt D. Chrysostom. Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus & alij *in commentario illius loci*, & Innocentius Papa *in cap. finali, de præscriptionibus.* Licèt autem hæc bona fides excuset à peccato, non potest tamen excusare à iure, nec validum facere actum in foro externo, qui de iure inualidus est; vt constat ex

Sanchez.

reg. Qui contra iura 82. de regulis iur. in 6. ibi, *Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere*, intellige in foro externo; bona enim fides cùm sit quid facti, non potest procedere ex iuris ignorantia, sed ex ignorantia facti: vnde sola ignorantia facti, non iuris excusat, & ideo quoties consideratis circumstantiis claritatis, vel obscuritatis iuris, & ruditatis, vel scientiæ personæ res manet dubia, an fuerit facta bona, vel mala fide cōtra ius prohibens, semper præsumitur facta in foro externo contra bonam fidem, & ideo etiam quia erat contra ius, semper præsumitur fecisse ex mala fide illius, & illud non ignorasse, vt docet Antonius Butrius *in cap. grauis, de rest. spoliat. num. 11.* & *ibi* Imola *num. 3.* quatenus dicunt bonam fidem procedentem ex errore iuris nec resistentis, nec assistentis, sat esse ad faciendos fructus, non tamen sat esse si ius resistat; addunt tamen probandam esse ignorantiam huius iuris non assistentis, eo quòd illius scientia semper præsumatur, & tenet etiam Dynus *in dicta regul. Qui contra iura, numero 5.* & Alexander *consilio 301. num. 20. volum. 1.* vbi absolutè dicunt non præsumi bonam fidem quando ex iuris ignorantia prouenit. Nec obstat *l. sed & si lege 28. §. scire, in fine. ff. de petit. hæredit.* quatenus ait, *Et non puto hunc esse prædonem, qui dolo caret, quamuis in iure errauit*; quia non dicitur ibi errantem in iure non præsumi malæ fidei possessorem; sed non præsumi prædonem, quia dolo caruit, vt optimè explicat Sanchez *tom. 1. Decalogi, cap. 23. num. 45.* hanc nostram opinionem tenens.

Bona fides excusat à peccato, non tamen facit actum validum, si de iure inualidum sit.

Butr. Imol. Dynus. Alexand.

Sanch.

21. Diximus possessorem, & emptorem bonæ fidei posse facere fructus suos naturales cum titulo saltem colorato, quando ius tali titulo non resistit, secus si ei ius resistat, itaut sublata bona fide, & cùm cognouerit fuisse alienam, solùm teneatur restituere fructus extantes; ex non extantibus verò, & iam consumptis, id tantùm in quo factus est ditior. Quæres ergo quomodo possit stare aliquam effici verum dominum fructuum, vel alicuius rei, & teneri illam restituere, cùm cognouerit esse alienam. Respondeo hîc non dari aliquam implicationem. Constat, quia possidens rem subiectam, & obligatam restitutioni certo tempore, vt fideicommissum, fit verus dominus illius, & fructuum ipsius ante aduentum diei, quo illam debet restituere, vt probat Baldus *in l. voluntas, num. 10. C. de fideicommissis*; & non solùm quocumque modo tenetur illam restituere, sed talem, qualem illam accepit, idest, liberam & immunem alicuius obligationis, vt probat textus *in leg. si legati, de legatis 1.* & possessor maioratus fit verus dominus illius, cùm tamen teneatur illud post obitum restituere, vt latè, & doctè ex textibus & Doctoribus probat Molina *lib. 1. de primog. cap. 19. à num. 4.*

Bald.

Molina.

22. *De possessore malæ fidei. Prima opinio.* De possessore malæ fidei, quidam aiunt teneri restituere in foro externo, siue titulum habeat, siue non habeat, non solùm omnes fructus perceptos ex re aliena, sed etiam qui percipi licitè potuissent à domino, licèt talis possessor eos non perceperit, hanc tenent Cyrus *leg. certum 22. num. 3. in fine, C. de rei vendicat. & leg. si fundum, num. 3.* Angelus *§. si quis à non domino, num. 3. vers. Quæro quid de malæ fidei possessore, Inst. de rerum diuisione.* Menochius *de recuperanda possessione, remedio 15. num. 606. & 607.* & alij multi, quos citat, sed non sequitur Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 97.* &

Cyrus. Angel. Menoch. Sanchez.

& patet ex *l. si nauis 62. §. finali, ff. de rei vendicat.* ibi, *Generaliter autem cùm de fructibus æstimandis quæritur, constat animaduerti non debere, an malæ fidei possessor fruitus sit, sed an petitor frui potuerit, si ei possidere licuisset,* & ex *l. fructus non modo 34. ff. eodem titulo*, ibi, *Fructus non modò percepti, sed qui honestè percipi potuerunt, æstimandi sunt.* Patet ex ratione,

Primò, quia possessor malæ fidei tenetur ad hos fructus ratione culpæ, quam nullo modo aufert titulus; quare siue titulum habeat, siue non habeat, semper tenebitur restituere fructus non solùm quos ipse percepit, sed etiam quos dominus licitè percepisset, si rem possideret.

Secundò, quia in horum fructuum restitutione non consideratur solùm lucrum, & interesse veri domini, tunc enim soli fructus ab eo percipiendi deberentur, sed expectatur quædam ficta perceptio, quos enim potuit possessor percipere, finguntur percepti.

23. *Opinio aliorum.* Alij in posteriori, & probabiliori sententia dicunt possessorem malæ fidei habentem titulum emptionis, permutationis, donationis, vel successionis, excusari à fructibus in foro externo, qui percipi poterant à domino, & de solis à se perceptis, & de nullis aliis, nec à se, nec à domino ipsius rei percipiendis in foro externo teneri; si autem titulum non habet, vt quia rem alienam per vim, aut latrocinium vsurpauit, teneri de omnibus fructibus, non solùm, quos ipse percepit & percepisset dominus licitè, & honestè, si res apud illum fuisset, licèt ipse malæ fidei possessor eos non perceperit, sed etiam de omnibus fructibus possibilibus, vt dicemus *n. 26.* hæc est hódie communior sententia, eam tenet Bartol. *in l. si fundum, num. 317. C. de rei vendic. & in l. fructus non modò, num. vnico, oppositione prima.* Baldus *dicta leg. si fundum, num. 2. notabili, & oppositione 5. & ibi* Angelus *num. 3.* Speculator *titulo de fructibus, & interesse, §. scias igitur, num. 3. & 4.* Hostiensis *in cap. cùm causa, ad finem, de officio delegati, & ibi* Ioannes Andreas *num. 8.* Abbas *numero 5.* & idem Hostiensis *in cap. grauis, de rest. spoliatorum, num. vltimo.* Antonius *numero 12.* Cardinalis *num. vnico, ad finem.* Ancharranus *num. 12.* Rosella *in summa verb. Restitutio 7. numero 19. ad finem.* Angelus *in summa verb. Restitutio 1. & verb. Possessor, versic. Quis dicitur malæ fidei possessor.* Syluester *verb. Restitutio 3. quæstion. 9.* Ioannes Garcia *de expensis, capit. 23. num. 43.* Spino *speculo testamenti glossa 13. principali, num. 54.* Ludouic. Lopez *1. part. inst. cap. 238.* paulò post initium, & patet ex *leg. si fundum 17. C. de rei vendicat.* vbi textus loquens de emptore qui admonitus rem esse alienam, emit, aut mala fide contraxit, & subinde de possessore malæ fidei titulum habente, sic ait: *Fructus quos cum mala fide percepisse fuerit probatum editus præses prouinciæ restitui iubebit.* Ergo cùm textus obliget possessorem malæ fidei titulo munitum ad solos fructus perceptos restituendos in foro externo, non erit ampliùs ad alios obligandus. Et ratio ac fundamentum est,

(Margin: Bart. Bald. Angelus. Specul. Hostiensf. Ioan. Andr. Abbas. Anton. Card. Ancharr. Rosell. Angel. SylUester. Ioan. Garc. Spino. Lopez.)

Primò, quia textus allegati pro prima opinione *numero præcedenti* explicata, obligantes etiam ad fructus, qui percipi potuissent, loquuntur apertè de possessore malæ fidei, cui deest titulus; non verò de eo qui titulum habet.

Secundò, quia possessor malæ fidei non tenetur solùm & præcisè restituere ratione culpæ, sed ratione talis culpæ munitæ, aut non munitæ titulo in foro externo: nam in foro conscientiæ ratione tantùm culpæ sine titulo tenebitur fructus restituere, non solùm perceptos, sed etiam, qui percipi licitè à domino potuissent; enimverò minorem culpam habet possessor malæ fidei habens titulum, quàm non habens titulum, ac proinde minus in foro externo in restitutione fructuum punitur.

Tertiò, quia illa ficta perceptio est falsa omnino, non enim ratione illius restitutio præcipitur in iure, sed ratione tantùm possessionis culpabilis, ob quam iure punitur magis, vel minus, iuxta maiorem, vel minorem culpam, & ideo quando titulo caret, ita punitur possessor malæ fidei, vt teneatur ad fructus non solùm perceptos, sed etiam qui percipi potuissent à domino, si ei licitum fuisset rem suam possidere, quia habet minorem culpam in prædicto foro externo; quando verò non caret titulo, solùm fructus perceptos tenetur restituere, quia habet minorem culpam, vt patet. Tandem, quia obligare illum qui caret titulo ad fructus, qui percipi possent à domino, est iure expressè decisum *in cap. grauis, de rest. spoliat.* ibi, *Non tantùm fructus à nouo, & violento possessore perceptos, sed quos veteres possessores percepissent, reddi facias.* Abbas *ibi num. 14.* Angelus *§. fructus, fine, in l. cùm seruus 39. ff. de legatis 1.* (Margin: Abbas. Angel.)

Sed limitatur hæc nostra opinio secunda, 24.

Primò, nisi titulus ille sit lite pendente procuratus, tunc enim non liberabit malæ fidei possessorem à restitutione fructuum, qui percipi potuissent, resistit enim ius tali titulo vt probat Menochius *de recuperanda possessione, remedio 15. num. 605.* & Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 99.* (Margin: *Titulum non prodesse quando ius non assistit, sed resistit.* Menoch. Sanchez.)

Secundò, vt intelligatur de solis fructibus, qui honestè percipi potuerunt; nullus enim possessor tenetur ad inhonestos, & ita expressè deciditur *in l. fructus non modò 34 ff. de rei vindicat.* Et generaliter loquendo, quando titulus est iure reprobatus, & ei ius resistit, & non assistit, nihil prodest huiusmodi titulus habenti, tunc enim habetur non titulo, ac proinde in nihilo illum habens excusatur, vt doctè probat Sanchez *allegatus, n. 101.* & Ioannes Garcia *de expensis, cap. 23. num. 43.* & Hostiensis *in cap. cùm causa, ad finem, de officio delegati, & ibi* Ioannes Andreas *num. 8.* Abbas *numero 5.* & idem Abbas *in cap. grauis, de rest. spoliat. num. 7.* Fulgosius *consil. 190. num. 3. vers. Ad secundum breuissimè.* Resistit autem ius, & non assistit titulo, (Margin: Sanchez. Garcia. Hostiensf. Ioan. Andr. Abbas. Fulgosf.)

Primò, quando emptor malæ fidei in fraudem creditorum rem emit, iuxta *l. ait Prætor, §. Per hanc, ff. quæ in fraudem creditorum.* Ita Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 100.* (Margin: Sanchez.)

Secundò, quando res emitur contra prohibitionem legum, *l. quem admodum, C. de agric. & cens. lib. 11.* sic Sanchez *allegatus.*

Tertiò, quando res emitur à fisco non solemniter; talis enim titulus emptionis nihil prodest ementi, & pro non titulo habetur, *l. 1. C. de fide instrument. & iure hastiludij, lib. 10.* Sanchez item *ibidem.*

Quartò, quando res emitur, aut venditur per metum, *l. sed & partus, ff. de eo quod metus causa,* & hos omnes casus tradit glossa in hac lege, *sed & partus, verb. potuit, & l. si fundum, in fin. ff. de rei vendicat.*

Quintò, quando quis quocumque titulo munitus possidet rem pupilli, aut minoris. *l. patri pro filio 28. §. si pecuniam, vers. Item ex diuerso, ff. de minoribus*, glossa ibi, *verb. Cum fructibus.* Bartolus *num. 2.* & Berous *in cap. grauis, de rest. spoliat. num. 34.*

Bartol. Berous.

Sextò, si quis fructus maturos patiatur studiosè corrumpi. glossa *in §. si quis à non domino. Inst. de rerum diuisione, verb. Cogitur.* Sanchez *citatus, dicto num. 100.*

25. *Quid de foro interno & de fructibus ex melioratione facta à possessore malæ fidei. Assertio prima.*

In foro verò conscientiæ dico primò, nullum malæ fidei possessorem in hoc foro conscientiæ teneri ad restitutionem fructuum possibilium, qui absolutè ex re aliena percipi potuissent, siue à domino rei, siue ab ipso malæ fidei possessore, siue à quocumque alio, sub quo res fuisset, si constet quòd nec ipse possessor malæ fidei eos percepit, nec verus dominus percepisset, si rem possideret; tenetur verò eos restituere, quos dominus percepisset, si res apud ipsum dominum fuisset. Ita Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 118.* Angelus *in summa verb. Restitutio 3. quæst. 1.* Ioannes Medina *C. de restitutione, quæst. 6. col. 10. vers. ad secundum dicendum.* Sylvester *verb. Restit. 3. quæst. 9.* Rebellus *de iust. 1. part. lib. 2. quæst. 5. num. 1.* Lud. Lopez *1. part. instruct. cap. 238.* statim *in principio.* Sayrus *in claui Regia, lib. 10. tractatu 2. cap. 3. num. 23.* Ratio est, quia forus internus solùm considerat rationem, & æqualitatem iustitiæ commutatiuæ in rebus, quæ æqualitas in eo consistit, vt solùm integrè domino illud damnum restituatur, quod illi obuenit ex eo, quòd rem suam non possideret. Vnde si dominus aliquos fructus iustè & licitè esset ex ea percepturus, nisi ei res furtò esset ablata, eos sine dubio tenetur restituere malæ fidei possessor ratione lucri cessantis, & damni emergentis; non verò illos, qui absolutè percipi potuissent, sub quocumque alio domino fuisset; de fructibus verò quos possessor malæ fidei percepit, quosque dominus rei non percepisset, si res apud illum fuisset, dicam statim *num. 27.*

Sanchez. Angel. Medina. Syluester. Rebellus. Lopez. Sayrus.

26. *De foro externo quid.*

In foro tamen externo spectato iure communi tenetur ipse possessor malæ fidei, si nullum titulum habeat legitimum, cui ius non resistat, qualis est fur, & vsurarius, non solùm ad fructus, quos ipse percepit, & dominus non percepisset, sed etiam ad illos, quos dominus percepisset, licèt ille eos non perceperit, & insuper ad omnes, qui absolutè à quocumque domino percipi potuissent sub quo res fuisset, licèt nulli nec ab ipso, neque à domino rei fuerint percepti. patet hoc ex parte ex *cap. grauis, de rest. spoliat.* vbi ita dicitur iudicibus; *Non tantùm fructus à nouo & violento possessore*, id est, nullum titulum habente, *perceptos, quos possessores veteres percepissent, si eis*, id est, rebus, *possidere fuisset licitum, reddi faciatis iisdem.* Ita docet Abbas *ibi, num. 14.* Angelus *§. Fructus, in fine*, quem legit post *l. cùm seruus, num. 39. ff. de legatis 1.* Sanchez & omnes citati *num. præcedenti.* Et ratio optima, quam reddit Sanchez *ibi*, est, quia forus externus non solùm æqualitatem iustitiæ commutatiuę, & rationem lucri cessantis, & damni emergentis respicit, velut solùm forus respicit internus; sed culpam etiam delinquentis punit, obligando illum ad aliquid ampliùs in pœnam, & ideo obligat iniquum possessorem ad fructus possibiles in odium iniustæ, & iniquæ possessionis omni titulo nudatæ; pœna autem, quæ in delicti odium in iure statuitur, non debetur nisi post latam sententiam, vnde nec hæc restitutio fructuum possibilium debetur, nec ad illam tenetur in conscientia iniquus possessor, nisi post iudicis sententiam.

Abbas. Angel. Sanchez.

Dico secundò. Possessor malæ fidei tenetur etiam in conscientia ad restitutionem omnium fructuum, quos ipse percepit, etiamsi dominus nullos percepisset: ita docet Sanchez *tom. 1. lib. 2. Decalogi, cap. 23. num. 119. & 126.* Lessius *lib. 2. cap. 12. dub. 17. num. 116.* Molina Theologus *tom. 3. de iustitia, part. 2. disput. 723. & disp. 724. num. 5.* Rebellus *1. part. de iustitia, lib. 2. quæst. 15. num. 1.* Sà *verb. Restitutio, num. 16.* Carbo *de rest. quæst. 27. conclus. 5.* Couarr. *ad regul. peccatum 2. part. §. 6. num. 4.* Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 1. in noua edit. dub. 5. num. 34. & 35.* Salon *2. 2. quæst. 62. art. 6. controuers. 3. conclus. 3.* Sayrus *in claui Regia, lib. 10. tract. 2. cap. 3. num. 2. & 22. & 24.* Rodriguez *tom. 3. summæ, cap. 42. num. 5. conclus. 5.* & alij. Ratio est, quam tetigimus *num. 25. ad finem*, quia forus conscientiæ, & internus, est tribunal veritatis, & solùm respicit æqualitatem iustitiæ, & damnum emergens, ac lucrum cessans, vt illud reficiat, ac restituat, vnde cùm res, quæ fructificat, semper domino suo fructificet, inde sequitur, quòd possessor malæ fidei rei, teneatur eos fructus domino ipsius rei restituere, deductis expensis in iis serendis, & colligendis, quamuis dominus rei nullos percepisset ex ea si apud eum fuisset, vnde vt optimè notat Sanchez *dicto tom. 1. lib. 2. Decalogi, cap. 23. num. 119.* in eo dissentit forus externus ab interno, quòd in foro interno teneatur possessor malæ fidei restituere omnes fructus perceptos rei fructiferæ, quos ipse collegit, licèt dominus illos non esset collecturus, & quos dominus collegit, licèt ipse non esset percepturus; in foro verò externo, non solùm hos tenetur restituere, sed etiam fructus possibiles, qui absolutè colligi potuissent, licèt nec ipse illos perceperit, nec dominus percepisset, quia in hoc etiam vult forus externus, & ius ciuile punire culpam possessoris malæ fidei: sed hoc procedit solùm de iure communi; nam de iure Lusitano solùm tenetur restituere fructus illos, quos ipse percepit, non quos dominus percepisset, nec fructus absolutè possibiles, vt diximus *cap. 16. num. 11. & num. 9.*

27. *Assertio secunda.*

Sanchez. Lessius. Molina. Rebel. Sà. Carbo. Couar. P. Nauarra. Salon. Sayrus. Rodrig.

28.

Quidam hoc esse intelligendum aiunt de fructibus à domino percipiẽdis communi, & ordinaria diligentia tantummodo; ita Decius *regul. generaliter, 79. num. 1. vers. sed tamen ff. de regulis iuris*, & Sayrus *in claui Regia, lib. 10. tract. 2. num. 2.* At dicendum est teneri etiam possessorem malæ fidei ad omnes, quos dominus rei singulari sua diligentia, & industria percepisset: ita Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 2. cap. 23. num. 120.* Couarruuias, Leonardus Lessius, & Carbo *numero præcedenti allegati*; & ratio est aperta, quia iuxta omnium sententiam tenetur ad interesse lucri cessantis, & damni emergentis, & huiusmodi fructus ad interesse pertinent, & ad satisfactionem damni dati, quia si res illa non fuisset iniustè retenta, hos fructus ex ea dominus iustè percepisset, illísque fraudatur ob iniustam rei detentionem.

Decius. Sayrus. Sanchez. Couar. Lessius. Carbo.

29.

Nec audiendus est Rodericus *num. 27. allegatus*, asserens hos fructus non esse integrè restituendos, sed moderatè faciendam esse hanc illorum restitutionem; quia multa impedimenta vero domino euenire possunt, ne eos reciperet, quod periculum pretio est æstimabile, & ideo detrahendum, quo etiam pacto D. Thom. ab omnibus receptus

Roderic. D. Thom.

ceptus 2. 2. *quæst.62. art.4.* ait incendentem alienas segetes non teneri ad integram segetum restitutionem, eo quòd minus valeant existentes in spe, cùm multis modis possint adhuc impediri, & multis infortuniis sint obnoxiæ.

At hæc limitatio non venit ad rem, vt optimè notauit Sanch. *tom.1. Decalog.cap.23.lib.2.n.129.* quia huiusmodi fructus non sunt in spe, sed iam sunt collecti; vnde verè actu existunt, vel extiterunt, & non in potentia, & ideo integri cedunt domino rei fructificantis, res enim, quæ fructificat, domino suo fructificat, deductis expensis.

Quando autem fur, aut possessor malæ fidei eos fructus non percepit, percepisset autem dominus si rem possideret, tunc fortè posset esse vera hæc limitatio, quia cùm illa restitutio consurgat ratione spei percipiendi fructus, tunc quidem quia multis modis poterunt impediri, non videntur ita integrè restituendi, ac si iam existerent, & collecti sint, sed ad arbitrium boni viri pensato valore spei illis periculis subiectæ, restituendi erunt, quod mihi non displicet.

30. *De expensis in melioratione factis, an sint deducendæ.*

Sed quid si malæ fidei possessor rem alienam meliorem fecit suis expensis, & postea pauciores fructus collegit ex ea, quàm collegisset dominus illius, si eam sic melioratam haberet? Quidam dicunt furem tunc, & malæ fidei possessorem non teneri excessum illum restituere, quem dominus percepisset. Ita Couar. *lib.1. variar.cap.8. num.4.* & Salon.*2.2. quæst.62. art.6.controuersia 3. fine,* & Sayrus *in claui regia lib.10. tract.2. cap.3. num.2. fine*, vbi dicunt si res sit fructifera, vt decem, & industria, expensisque furis reddatur frugifera, vt quindecim, sola illa decem teneri illum in foro conscientiæ restituere, & de foro externo; ita docent Matthæus de Afflictis *decis.86.num.6.* Caualcanus *decis. 28.num.8. in addit. part.1.* Garcia *de expensis,cap.23.num.50.* dicens ita se vidisse semel Pinciæ iudicatum. Gama *decis.364.num.1.* & vltimò asserens sic decisum fuisse sæpe in senatu Lusitano. Guttierrez *lib.3.pract. quæstionum q.48. num.17.& 20.tom.1.* Additionator ad Olibanum *de act. part.2. lib.1. cap.6. num.18.* Escobar *de ratiociniјs, tom.2. cap.13. à num. 2. vsque ad finem,* constat ex *l. cæterùm 32.ff.de rei vendicat.* vbi textus agens de fructibus serui furtiui meliorati, & artificis facti à fure, petitis à domino illius, sic dicitur. *Improbè desiderabit petitor fructus æstimari, qui ex artificio eius percipi potuerunt, quod artificium sumptibus possessoris didicit, ne sua melioratio possessori noceat.* Et ratio est,

Couarr. Salon. Sayrus. Afflict. Caualc. Garcia. Gama. Gutier. Valascus. Escobar.

Primò, quia si dominus suam rem possideret, non erat ea melioramenta in ea facturus, ex defectu industriæ, vel pecuniæ, & alioquin industria furis, aut malæ fidei possessoris ei nocere non debet.

Secundò, quia ea melioramenta sunt fructus industriæ iniqui possessoris; quare ad illum pertinent fructus percepti ex illis; industria enim suo prodest authori, non alieno.

Tertiò, quia videtur hoc conforme æquitati rationabili, quia cùm dominus non esset rem melioraturus, sufficit quòd ei restituatur si meliorata, deductis tamen fructibus meliorationis, alioquin ditesceret dominus ex alieno, & ex re furata, quod non est dicendum.

31. At dicendum est in vtroque foro verius esse, & probabilius teneri malæ fidei possessorem, furemve ad augmentum illorum fructuum, quod dominus ex re sic meliorata licitè collegisset, si eam sic melioratam haberet, non verò ad illos, quos ex illa collegisset illicitè. Ita Lessius *lib.2. cap.12. de iniurijs fortun. dub. 17. num. 117.* Sanchez *tom.1. Decalog. lib.2. cap. 23. num.105. & num.131.* Petrus Nauarr. *lib.4. de rest.cap.1.in noua edit.dub.5. num.38.* glossa *in l. cæterùm, verb. potuerunt.* Angelus *ibi, in fine.* Fulgos. *ibi num. vnico.* Aretinus *l. Africanus*, aliàs *apud Iulianum 40. §.fructus n.3. ff. de legatis 1.* Negusantius *de pignoribus, part.5. membr.4. num.20.* Capitius *decis.92. n.10.* Couar. *lib.1. variar. cap.8. num.4.vers.proximæ quæstioni, &c.* Lopez *l.41. verb. que se descuenten, in fine, tit.28.part.3.* Menochius *de recuper. possessione remedio 15. num.609. in fine, & 610.* Valasc. *de iure emphyteut.part.25.num.26.* Barbosa *l.diuortio 8. §. finali, num.52. & 53. ff. soluto matrimonio*, vbi optimè discutit hanc quæstionem. Ratio est,

Lessius. Sanch. P.Nauarra. Angel. Fulgos. Aretin. Negusan. Couar. G Lopez. Menoch. Valasc. Barbos.

Primò, quia ea melioratio tamquam in re aliena facta cedit domino rei, accessorium enim sequitur principale, vnde cùm sit rei alienæ addita, domino rei cedit; & cùm possessor malæ fidei sit in mora restituendi domino illam rem sic melioratam, necessariò tenetur in vtroque foro ad omne interesse damni emergentis, & lucri cessantis, & ad omne damnũ quod domino ex retentione potuit euenire; quare cùm in mora fuerit non restituendi rem melioratam, & dominũ damnificauerit in illo augmento eorum fructuum, quod percepisset ex eadem re meliorata, si illi restitueretur, profectò tenetur illud damnum restituere, vt patet.

Secundò, quia ea melioramenta licèt proueniant ex industria furantis, & iniqui possessoris, 32.
tamen cùm facta fuerint ab illo in re aliena cedunt domino, & per accidens est quòd industria noceat suo authori, imò reuera non nocet, quia valor industriæ, & expensæ omnes, in re melioranda factæ, deducendæ sunt in foro interno, vt iam probauimus *cap.16. num.1.* Nec nouum est, quòd ex re sibi furata dominus ditescat, id enim frequentissimè accidit, vt cernitur in eo, qui equũ furto abstulit, & quem meliorem fecit sua industria, & in eo, qui vitulum ab aliquo furatus est, & vendidit in statu bouis, cùm tamen dominus venditurus illum esset in statu vituli, quem tenetur domino restituere iuxta meliorem statum bouis, non vituli, vt probauimus *cap.15.num.3. & 4.* vbi etiam ostendimus, an in foro iudiciali expensæ, & æstimatio laboris, & industriæ furantis in re melioranda deducendæ sint, & per accidens est quòd dominus ex defectu pecuniæ, vel industriæ ea melioramenta in re sua non fecisset, sicut felicitatis illius fuit, ea melioramenta alium fecisse.

Si tamen aliquis domum elocatam haberet, & 33.
insciente domino illius ianuam, vel portam in ea aperiret, qua multo melior domus ipsa redderetur, maiorique pretio elocationis digna, non poterit dominus durante tempore locationis pretium augere, & quia illa melioratio est ibi veluti de nouo affixa, & extrinseca rei, sicut si lapis pretiosus à nullo aureo alieno affixus esset, non ideo ille maneret domini ipsius annuli; & quia conductor domus non erat possessor malæ fidei. An autem dominus prædictæ domus teneatur ei soluere expensas in portis, aut ianuis factis, an verò teneatur elocator illas amittere, & domino relinquere, est dubium; quod ita resoluit Molin. *tom.4. de iust. disp.725. num.12.* & Sanchez *tom.1. Decalogi lib.2.cap.23.num.105.* quando expensæ factæ sunt in aliquo melioramento, quod ita est affixum rei alienæ, in quo tale melioramentum fit,

Molina. Sanch.

vt non cedat domino rei, sed per se subsistat, vt, sunt ianuæ, & fenestræ factæ, & positæ in aliena domo, lapis pretiosus affixus in alieno annulo, & alia his similia, non tenetur dominus rei expensas in ea melioratione factas melioranti soluere; nec tenetur ipse illas amittere, sed permittitur illi talem meliorationem tollere citra læsionem rei alienæ quoad antiquum statum, quem antea habebat, quod patet ex *l. domum, C. de rei vendicatione.*

34. Generatim verò loquẽdo de expensis meliorationum factis in rebus alienis, in foro conscientiæ, si sint vtiles, aut necessariæ, iam diximus teneri eas dominum rei in foro conscientiæ soluere furi, & iniquo possessori melioranti *in cap. 15. num. 4.* vbi diximus non solùm expensas vtiles & necessarias factas in rebus furtiuis posse fures, & iniquos possessores deducere; sed etiam æstimationem & valorem laboris, & industriæ, quia hæ sunt res alienæ, & non potest dominus rei tuta conscientia emolumentum capere ex illis.

35. Loquendo verò de foro externo, videndum est, an huiusmodi expensæ sint necessariæ, vel an sint tantùm vtiles: si sunt necessariæ ad conseruandam, & meliorandam rem furtiuam, possunt possessores malæ fidei eas extrahere, repetereque in foro exteriori, vt docet Molina *tom. 4. disp. 725. num. 12. & 463.* Excipitur nisi sit fur, & res furtiua sit puer mancipium, quem rapuit; quia tunc licèt expensæ in illo alendo factæ, necessariæ sint, vt reuera sunt, illas non potest extrahere, sed omnino amittit, vt habetur *in l. ex argento, ff. de condict. furt. & in l. 1. C de infant. exposit.*

36. Si sint vtiles tantùm, & non necessariæ: tunc distinguendum est, nam si cedunt in vtilitatem domini ipsius rei alienæ melioratæ, & non possunt existere separatæ ab ea re, quia nec melioramentum in quo factæ sunt, separatum à re aliena potest existere. vt figura arte facti ex auro, aut ex agento alieno facta: omnino cedunt domino rei, vt constat ex *l. ex argento, ff. de condict. furti.* & docet Molina *allegatus, dict. num. 12.* Molina.

37. Si possunt existere separatæ, vt est ædificium factum in solo alieno, aut plantæ ibi affixæ, tunc si res in qua factæ sunt à principio, cœpit bona fide possideri, & desinente eadem bona fide factæ sunt tales expensæ, postquam videlicet cognitum fuit rem esse alienam, tunc permittitur tolli ab eo, qui eas fecit, nisi dominus rei, in qua factæ sunt, soluere voluerit illarum æstimationem iuxta valorem, quem habent res materiales v. c. ligna, lapides, &c. postquam illud melioramentum extrahitur, & separatur à re aliena in qua factum fuit, patet ex *l. Iulianus 38. de rei vendicat.* docet Molin. *tom. 4. dict. disp. 725. num. 12.*

38. Si verò res, in qua sunt factæ, cœpit à principio mala fide possideri, tunc expensæ omnino cedunt domino rei, vt constat ex *§. ex diuerso, Instit. de rerum diuisione*, ita Molina *allegatus*, & alij.

39. Voluntariæ autem expensæ ad animi recreationem tantùm factæ in re aliena mala fide ab initio possessa, omnino domino rei cedunt, & amittuntur à possessore illarum, vt docet idem Molina *tom. 2. disp. 455. & 463.* per multa iura, quæ *ibi allegat.*

40. Hæc tamen amissio expensarum in foro exteriori cùm in pœnam possessoris malæ fidei statuta sit, non habet locum, nisi post latam sententiam, aut obtinente domino rem suam cum melioramentis in ea effectis, tunc enim exigente illo, qui illas fecit suas expensas, & valorem melioramentorum, repelli potest à domino rei, exceptione, quòd eas amiserit, tamquam in re aliena mala fide possessa, effectas; quare in foro conscientiæ si agatur de restitutione illarum ante latam sententiam, aut ante occupationem rei, à proprio domino detrahere potest malæ fidei possessor valorem expẽsarum, etiam ad animi voluptatem pertinentium; post latam verò sententiam tenetur illa stare, vt docet Molina *tom. 4. de iust. disp. 725. num. 13.* Ioannes Medina *de rest. quæst. 6.* & Couar. *ad reg. peccatum, part. 2, §. 6. num. 3.* & alij. Molina. Medin. Couar.

CAPVT XXI.

Vtrùm possessor bonorum incertorum teneatur illa restituere. Quo iure, quibus personis, & qua diligentia præmissa, vt dominus inueniatur.

SVMMARIVM.

Quæ sint bona incerta. num. 1.
Bona furto ablata, aut ab vno oppido, vrbeve tempore belli iniusti, quorum domini ignorantur, quomodo, & cui sunt restituenda. num. 2.
Quid si sciamus rem ab vno ex tribus, quatuorve hominibus furto fuisse ablatam, facta tamen diligentia, ignoratur quis illarum dominus sit, cui tunc facienda est restitutio, & quomodo. num. 3.
Vsurarius, qui vsuras communiter exercebat, & vendens, qui aquam vino immiscebat, & falsis ponderibus, & mensuris vtens, quomodo debent restituere, & quibus personis. num. 4.
Possessor bonorum incertorum, qui nulla præmissa diligentia ad inquirendum dominum, eam alicui pauperi tradidit, tenetur eam postea restituere comparenti domino. num. 5.
Quid si fecit diligentiam, & non inuento domino, ea pauperibus tradidit, & postea dominus comparuit. num. 21.
Quam diligentiam teneatur efficere. num. 6.
Cuius expensis facienda sit prædicta diligentia. numero 7.
Cui restituenda sint bona peregrinorum, qui in hospitalibus moriuntur. num. 8.
An dominus censeatur ignotus, quando de illo constat, est tamen valde difficile propter distantiam, quòd res ad illius manus deuentura sit. num. 9.
An quando aliquis iussu alicuius communitatis, vel conuentus ciuilis, qui iubet triticum pretio currenti vendere, vltra pretium lege taxatum, & currens vendit, teneatur restitutionem facere ipsi communitati, an illis quibus illud vendidit. numero 10.
Quo iure bona incerta pauperibus restituenda sint. Refertur prima opinio, asserens esse illis restituenda iure naturali. num. 11.
Refertur secunda asserens iure positiuo, & de communi totius orbis consuetudine. num. 12. & 13.
Iudicium, & sententia authoris, & solutio fundamentorum secundæ sententiæ. num. 14.
Supposito quòd de iure naturæ, & de iustitia pauperibus hæc restitutio facienda sit, an pauperes habeant actionem in foro externo contra possidentes. num. 15.

An

An bona incerta, & inuenta retineri possint à possessoribus & inuentoribus si sint pauperes, quando facta diligentia illorum domini non apparent. à num.16. vsque ad 20. & speciatim num.25.
Quid si iam restituta sint pauperibus post factam diligentiam domino non comparente, & postea compareat. num.21.
Quid nomine pauperum intelligatur. num.22.
An hæc distributio fieri debeat pauperibus eiusdem loci. num.23.
Et an pauperioribus & melioribus. num.24.
An ea bona possint retineri à possessoribus si sint pauperes, & an illi ea possint distribuere inter consanguineos & amicos pauperes. num.25.
An quando testator relinquit alicui aliqua bona inter pauperes diuidenda, possit iste si sit pauper partem aliquam sibi applicare. num.26. & 27.
An requiratur authoritas Episcopi ad hanc diuisionem, & restitutionem bonorum incertorum faciendam, quomodo & quatenus, & an possint illi eam diuisionem sub excommunicatione sibi reseruare. à num.28. vsque ad 31.

1. *Bona incerta quæ.* PRÆMITTO in primis bona incerta illa esse, quæ habent dominum, & de quibus certi sumus illa habere dominos, sed facta sufficienti diligentia ignoramus omnino quis illorum dominus sit; tribus autem modis dici potest dominus ignorari.

Primò, quando bona sunt in quantitate magna, & certum est ab hac vrbe, vel oppido fuisse ablata. v. c. in bello iniusto, multosque, aut penè omnes ciues damnum habuisse, ignorantur tamen hi, vel illi ciues, ad quos pertineant.

Secundò, quando quis habet alienum, & scit esse alienum, & pertinere ad vnum ex tribus, quatuorve hominibus, quibus cum negotium habebat, ignorat tamen quis ille sit.

Tertiò, hoc locum habere potest in vsurario, qui vsuras ex multis accepit, & in eo, qui miscet aquam vino, quod minutatim vendit, & in eo, qui etiam minima corrasis mensuris, & decurtatis ponderibus magnam quantitatem acquisiuit alienam, & ignorat personas in particulari à quibus, & quantum ab vnaquaque illarum accepit. His notatis,

2. *De bonis furto ablatis, &c. Assertio prima.* Statuo primò bona detracta ab vno oppido vrbeve tempore belli iniusti, non censentur bona omnino incerta, quia illorum domini saltem in generali non ignorantur, licèt ignorentur in particulari, & ideo restituenda sunt vrbi, seu illius gubernatori, vt ea distribuat inter ciues cum proportione ad quantitatem damni, quod quilibet illorum passus est, & idem est de tributis iniustis, quando constat omnes, vel ferè omnes ciues passos fuisse damnum, tunc enim illis etiam pro rata quantitatis damni plus minusve, si existunt, vel si non existunt, illorum hæredibus restituenda sunt, ita Molina *tom.4. de iust. disp.745. §.* Sotus *vbi suprà.* Rebellus 1. *part. lib.2. quæst.12. sect.2. num.16.* & alij communiter. *Molin. Rebell.*

3. *Assertio secunda.* Statuo secundò. Quando scitur rem ab vno ex tribus, quatuorve furto fuisse ablatam cum quibus negotium quis egit, si facta diligentia de domino in particulari non constet, tunc inter omnes diuidenda res est, & pro qualitate dubij vnicuique secundum magis, & minus restituenda, & si postea constet de vero domino, liber manet quis à quacunque alia restitutionis obligatione; tenentur verò alij illi restituere partes, quas acceperunt. Et ratio est, quia facta, ac præmissa diligentia fecit possessor id, ad quod tenebatur pro tunc; quare ab omni obligatione restitutionis in posterum exoluitur. Si tamen de omnium consensu iacta est sors, & res tota sortis iactu vni cecidit, quamuis postea compareat alium fuisse verum dominum, non tenetur quicquam ampliùs restituere. Et idem est si de illorum consensu diuisio facta fuit, & post diuisionem contractum transactionis de suo iure dubio in alium fecerunt, tunc enim, etiamsi verus dominus postea appareat, manent alij deobligati propter prædictum contractum.

Primò, quia prædictus contractus fuit iustus, fuit enim æqualis iuris dubij, dubiæque fortunæ pro omnibus, vt patet.

Secundò, quia ea transactio fuit quasi venditio iuris dubij, quod in illa re prætendebat quisque pro eo, quod in recompensationem accepit, quicquid rei veritas tunc haberet, aut futuro tempore deprehenderetur, ita docet Molin. *tom.4. de iust. disp.745. §.quando certum est.* Caietan. *2.2. quæst.62. art.5. ad 3.* Sotus *lib.4. de iust. quæst.7. art.1. ad 3.* & communiter Doctores.

4. *De vsurario, & vendente. Assertio tertia.* Statuo tertiò. Vsurarius, qui vsuras exercebat, & vendens, qui aquam vino immiscebat, aut falsis ponderibus, & mensuris vtebatur. Si illi quibus damnum dederunt, ita sunt pauci, vt moraliter constare possit, qui sint, vel de illorum hæredibus, tūc quidem si ei constet, quòd ipsi postea, vel illorum hæredes easdem vsuras iterum petent, vel eandem domum, emendo res similes, frequentabunt, ipsis facienda est restitutio, dando res alias minori pretio, vel in maiori mensura, vel alio quouis modo restituendo, donec partes læsæ ad æqualitatem compensentur. Si verò sint multi quos in particulari ignorat, nec facta diligentia moraliter agnosci possunt, tunc pauperibus distribuendum id erit, aut in aliis piis operibus insumendum pro illorum animabus, quos defraudarunt, & ignorant, qui sint, & an ipsi, aut illorum hæredes accedent ad emendum; tenentur tamen seruare suas portiones illis quos emisse recordabuntur, si fortè viderint ad emendum postea accessuros. Ita Molina *tom.4. disp.745. vers.quando aliquid,* & Guttierrez *lib.2. quæstionum canonic. cap.9. num.9.* & alij, & patebit infrà *capite sequenti, à num.8.* cum de bonis inanimatis inuentis egerimus.

5. *De possessore bonorum incertorum, & quorum domini ignorantur.* Contingit tamen sæpe nos aliquid habere alienum, cuius dominos ignoramus, nescimus tamen, an facta diligentia domini comparebunt. Et in eo casu duo sunt certa.

Primum est, si possessor rei alienæ eam alicui pauperi tradidit, non præmissa diligentia ad inquirendum dominum, si postea dominus compareat, teneri eam restituere ipsi domino, quando fuit iniusta causa illius damni, quia videlicet per furtum ea obtinuit, ignorando cuius esset. Ratio est, quia ex quasi contractu, & ex officio custodis tenebatur in conscientia adhibere diligentiam ordinariam, nec excusabitur, quamuis rem pauperibus dederit, & ita habetur expressè *cap. sicut dignum, de homicidio, §. eos insuper,* ibi, *Quia licèt quædam ex ijs, quæ occupauerunt, fateantur se pauperibus erogasse, non tamen aliena (cùm ipsa potuissent eis, quorum fuerint, restituere) debuerunt pauperibus erogare.* Et glossa *ibi verb. non tamen aliena. Intellige si illos quorum bona fuerant, facta diligentia poterant inuenire, aliàs sufficit, imò tenentur*

nentur pauperibus erogare. Et ratio est, quia non remittitur debitum, sed augetur, si aliis soluatur id quod aliis ex debito soluendum erat.

6. Secundum est, teneri præmittere diligentiam moraliter necessariam ad inquirendum dominum, qualis autem hæc diligentia esse debeat, non facile explicabitur, & multum quidem pendet hoc ex arbitrio prudentis hominis, & ex quantitate, qualitateve rei alienæ, quam aliquis habet, si enim res sit magni momenti, maior est diligentia adhibenda, non solùm in vrbe, & loco, vbi venit ad manus possidentis, sed etiam in vicinioribus, vbi fuerit spes veniendi ad dominorum notitiam saltem per coniecturas. Deinde hæc diligentia facienda est cum personis, & per personas accommodatas, publicando rem per pulpita, & Ecclesias, & personam, quæ illam habet, non tamen circunstantias, & signa valde peculiaria, vt postea si aliquis dicat rem esse suam, interrogari possit de illis, & meliùs examinari, an reuera sit illius dominus. Item quo res fuerit maioris momenti, eo magis differri debet restitutio. v. c. per mensem, aut annum, & fortè eò amplius. Si tamen res fuerit minoris momenti, vt pallium, gladius, vel decem, aut quindecim aurei, vel quid simile, satis erit in eodem loco diligentiam facere publicando per Parochos in Ecclesiis: ita docet Sayrus *in claui regia lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 2. *num.* 4. Molina *tom.* 4. *disp.* 744. Vasquez *opusc. de restit. cap.* 5. *dub.* 1. § 4. Lessius *lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 6. Rebellus 1. *part. lib.* 2. *quæst.* 12. *sect.* 3. & D. Thom. *quæst.* 62. *art.* 5. *ad* 3.

Sayrus. Molina. Vasquez. Lessius. Rebell. D. Thom.

7. *Dubia. Primum.* Dubitabis tamen primò, cuius expensis facienda sit prædicta diligentia, vtrùm scilicet deducendæ sint ex ipsa re aliena, an soluendæ ab ipso possessore? Breuiter respondeo. Si possessor rem habuit bona fide, ex ipsa re deducendas esse prædictas expensas, quæ in vero domino inquirendo fiunt; si tamen rem mala fide habuit, teneri ipsum ad ipsas expensas, quia fuit iniusta illarum causa: ita docet Sayrus *allegatus, num.* 9. & Molina *tom.* 4. *de iust. disp.* 744. §. *vt autem.*

Sayrus. Molina.

8. *Secundum.* Dubitabis secundò, cui restituenda sint bona peregrinorum, qui in hospitalibus sine testamento moriuntur, nec apparet, aut apparere potest illorum hæres legitimus? Et hoc quidem dubium multiplicem habet responsionem.

Respondeo enim in primis de iure communi applicanda esse pauperibus, vel causis piis, vt disponitur *in l. omnes peregrini, C. de success.* quod consonum est ad voluntatem pauperum decedentium.

Respondeo secundò, ex priuilegio quod ordinariè habent hospitalia succedere illa loco hæredis, quod priuilegium est satis pium, & in fauorem defuncti & hospitalis.

Tertiò, respondeo hoc intelligendum esse, nisi aliqua lex, vel consuetudo Regni, aut prouinciæ aliud disponat de prædictis bonis, si enim detur, seruanda est, dummodo non detur, neque obstet aliqua lex superior Summi Pontificis, ita Sayrus *allegatus*, §. *sextò patet.* & Vasquez *item allegatus*, §. *certum est.*

Sayrus. Vasq.

9. *Tertium.* Dubitabis tertiò, vtrùm dominus censeatur in eo casu ignotus, si de illo constet, est tamen valde distans, vel ex aliis difficultatibus, non poterit res, aut saltem difficillimè ad eius manus peruenire, & maiores fient expensæ in ea restituenda, quàm res alioqui valeat; & an tunc restituenda sit pauperibus, aut locis piis, vel cum Bulla Cruciata compositio facienda. Respondent Doctores affirmatiuè, communiter ac regulariter loquendo, modò nec de præsenti, nec de futuro detur probabilis spes opportunitatis, quòd res ad dominum perueniat: ita Sayr. *in claui regia lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 2. *num* 24. Azor. *tom.* 3. *lib.* 4. *cap.* 28. *quæst.* 2. §. *quæres iridem*, qui etiam idem fatentur quando cognoscitur dominus, sed omnino ignoratur locus vbi sit, vel vbi habitet, quia possessor non tenetur euagari in incertum, quærendo locum vbi sit, ac proinde in his casibus & aliis similibus habetur pro ignoto ratione absentiæ coniunctæ cum aliis difficultatibus, & ita docet etiam Sà *verb restitutio, num.* 51. vbi ita ait. *Non tenetur domino restituere, qui dedit operibus pijs, quod non poterat domino restituere sine graui periculo, aut cùm res esset modica, aut dominus tam longè abesset, vt difficile ad illum res posset missa peruenire.*

Sayr. Azor.

Dubitabis quartò, an quando aliquis triticum alicuius communitatis, v. c. cameræ, seu conuentus ciuilis vendit ciuibus vltra pretium taxatum (solent enim in plurimis orbis partibus communitates ex deposito publico plurimos tritici modios conuehere, vt postea deducta pecunia, illud tempore necessitatis ciuium vendant) & tunc quærimus, vtrùm ille qui per partes prædictum triticum iussu prædictarum communitatum vltra pretium taxatum vendit, insciente communitate, quod vltra pretium taxatum vendat, teneatur excessum restituere personis particularibus, quæ illud emerunt; an verò ciuilibus conuentibus, vel communitatibus, quarum triticum erat. Et ratio dubitandi erat, 10. *Quartum.*

Ex vna parte, quia totum damnum redundauit in personas particulares: nam ciuiles conuentus, vel communitas totum suum capitale deduxit ex pretio; ergo huiusmodi personis, & non communitati restitutio facienda est. Ex altera verò parte videtur potius esse facienda prædictæ communitati, quàm particularibus personis, quæ illud triticum emerunt, quia talis venditor conuentui ciuili, seu communitati immediatè fecit iniuriam.

Secundò, quia communitas est creditor certus, populus verò est creditor incertus; ergo creditori certo restituendum est, relicto incerto. Nihilominus respondet Azor. *tom.* 3. *lib.* 4. *cap.* 26. *in fine*, ipsis ciuibus, ac personis particularibus faciendam esse restitutionem, non communitati, aut ciuili conuentui, & bene respondet. Fundamentum est,

Primò, quia totum damnum illis est illatum, vt patet, restitutio autem illis est facienda, qui damnum, & læsionem passi sunt.

Secundò, quia triticum nomine ciuium emitur à communitate. ergo illis primò & principaliter iniuriam fecit primus, & immediatus venditor; quare iure naturali tenetur illis hanc læsionem per iniuriam datam, & illatam restitutione reficere, neque populus ac ciues particulares, quibus triticum fuit venditum, dici possunt incertus creditor, constat enim in generali huic populo damnum iniustè fuisse datum, & licèt non constet expressè, quantum, & quale huic, vel illi particulari ciui fuerit datum, non propterea dicendum est dari hîc creditorem incertum omnino. Sed incertum, quo ad quantitatem, certum tamen quoad personas læsas; quare restitutio tunc facienda est eo modo, quo diximus *num.* 2.

11 Præcipua quæstio facta in titulo huius capitis est,

Quo iure bona incerta pauperibus restituenda sint. est, quo iure debita incerta post præmissam diligentiam non inuentis dominis, nec illorum hæredibus pauperibus, & locis piis restituenda sint, naturali ne, an diuino, an humano? Et quæstio etiã procedit de quibuscumque debitis incertis siue ex delicto, siue ex contractu, siue ex aliis modis similibus comparati: & hac de re partita est sententia.

Opinio prima. Prima docet deberi de iure naturali, & consequenter de iustitia; ita tenet Couar. *ad regul. peccatum, part. 3. num. 2.* Molin. *tom. 4. de iust. disp. 246. §. cùm communitatem.* Aragon. *2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 3.* Rodrig. *in summa part. 2. cap. 41. conclus. 8.* & videtur sentire D. Thom. *in 1. dist. 14. quæst. 1. & 2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 2.* Caietanus *ibi, & in summa verb. restitutio, cap. 4.* Ioannes Medina *de rest. quæst. 3.* Nauarrus *in manuali cap. 17. num. 92. & 171.* & Syluester *verb. restitutio 3. quæst. 1.* Fundamentum est, Couar. Molina. Arag. Rodrig. D. Thom. Caiet. Medin. Nauar. Syluester.

Primò, quia quando dominus rei non cognoscitur, Christus Dominus est hæres vniuersorum, & consequenter pauperes loco illius succedunt, vt ait D. Thomas, & Caietanus; sed hæredi debetur hæreditas ex iustitia, & naturali iure; ergo debetur Christo Domino.

Secundò, quia si dominus adhuc viuit, vel habet legitimum hæredem, apud illum manet dominium talis rei, & consequenter ipsi restituenda res est eo modo, quo fieri potest; idque de iure naturali, quia res naturaliter debetur domino suo, sed non potest ad dominum peruenire res illa secundùm suam vtilitatem temporalem; potest tamẽ peruenire secundùm vtilitatem spiritualem, si detur pauperibus pro salute animæ; ergo restitutio pauperibus de iure naturali facienda est. Maior patet, quia dominus de iure naturali non priuatur suo dominio ex eo quòd non appareat, deinde non est priuandus iure humano sine sua culpa, cùm talis priuatio sit pœna; ergo iuxta ipsius voluntatem rationabiliter præsumptam facienda est restitutio. Voluntas autem hæc præsumitur circa pauperes, & consequenter illis ex voluntate domini res debetur.

12. *Opinio secunda.* Secunda sententia docet non deberi pauperibus ex iustitia, seu de iure naturali, sed de iure positiuo, & consuetudine totius orbis Christiani, ita de illis bonis disponente: eam hodie communiter defendunt DD. Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 14. dub. 6. à num. 36.* Sayrus *in claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 2. à num. 12.* Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 2. dub. 7. num. 39. & 44.* Michael Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 5. controuersia 6.* Vasquez *opusc. de rest. cap. 5. §. 4. dub. 1. num. 7.* Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 26. quæst. 1. §. secunda conclusio*, idem videtur sentire Rebellus *1. part. lib. 2. quæst. 15. sect. 1. n. 3.* quatenus dicit esse pauperibus danda titulo eleemosynæ; tamen quatenus asserit esse huiusmodi bona illis danda tamquam negotiorum domini gestoribus, qui eius bona spiritualia negotiantur, ex præsumpta Dei voluntate videtur primam sententiam tenere, quia quæ negotiorum gestoribus dantur, ex iustitia eis debentur. Hæc itaque sententia duo asserit. Lessius. Sayrus. P. Nauarra. Salon. Vasquez. Azor. Rebel.

Primum est, præfata bona non esse restituenda pauperibus ex iustitia, & iure naturali, quia ius naturale solùm obligat possessorem in eo casu, ne prædicta bona retineat, quando sunt aliena, & consequenter quòd illa restituat ei ad quem pertinent, sed ius naturale non determinat, neque obligat, quòd dentur pauperibus deficiente domino. ergo non eis debentur de iure naturali. Maior patet. Minor probatur, quia illa bona poterant aliis personis applicari iussu Principis, & de facto fit de illis compositio cum possidentibus ex concessione Summi Pontificis, in Bulla Cruciata; ergo non sunt de iure naturæ applicata pauperibus, quia aliter Summus Pontifex vel dispensaret, vel faceret contra ius naturæ auferendo pauperibus ius strictum, quod ad ea bona haberent. Sed neutrum dici potest, vt patet; ergo intentum. Secundò, quia obligatio quæ datur de facto applicandi ea bona pauperibus, æqualiter procedit in omnibus bonis incertis, siue fidelium, siue infidelium, siue in gratia, siue in peccato moriantur, sed si essent necessariò ex iure naturali applicanda pauperibus in bonum animæ prioris domini, hæc obligatio non extenderetur in bonum animæ infidelium, neque in bonum animæ illorum de quibus constat in peccato decessisse, vt patet; ergo; &c.

Secundum, quod asserit hæc sententia, est de facto esse applicata pauperibus per ius positiuum, & fundamentum huius rei desumitur ex *cap. cùm tu, de vsuris*, vbi bona incerta acquisita ex debito vsurarum, si facta diligentia non possit dominus constare, à Summo Pontifice applicantur pauperibus, & de iniustè acquisitis prætextu officij idem statuitur *in cap. cùm sit nimis, de Iudæis*; sed ex communi Doctorum consensu idem dicendum est de acquisitis ex delictis, & ex debitis incertis acquisitis ex contractu; siue sit ex contractu commodati, siue mutui, siue depositi; ergo ex iure canonico, & consuetudine habente vim legis prædicta bona censentur applicata pauperibus, & hæc consuetudo antiquissima est in Ecclesia, vt habetur *14. quæst. 5. canone non sanè.* 13.

Ita se habent huiusmodi opiniones, vtraque satis probabilis propter illarum authores, & fundamenta, hodie lectores Theologiæ communiter inclinant in hanc secundam. Ego tamen potiùs in primam inclino Neque fundamenta huius secundæ multum conuincunt. Ad primum enim respondemus ius naturale dictare & determinare, vt bona illa, quorum dominus ignoratur, & sunt bona incerta; incerta, inquam, quia incertus est, & nescitur dominus; certum autem est ea esse aliena, applicanda esse pauperibus in bonum animæ prioris domini, si hic fuerit huius boni capax, hoc est, si non fuerit infidelis, aut in peccato manifesto non obierit, & ideo, vt huic iuri naturali satisfiat, decreuerunt sacri canones, & Summi Pontifices, vt pauperibus distribuantur, sunt enim Summi Pontifices in hoc negotio veluti executores iuris naturalis, quia hæc est voluntas tacita, & mera mens dominorum, quorum erant talia bona: nam quamuis ipsi ratione peccati si in eo manifestè defecerunt, aut infidelitatis, si infideles erant, & non baptizati, huius subsidij, & boni spiritualis non sint capaces, id per accidens est, & semper valde pium, & bonum est, & in mero iure naturali fundatum, vt ex tacita voluntate dominorum huius spiritualis boni incapacium talia bona pauperibus applicata sint, ad subleuandam miseriam naturæ humanæ; nam cùm ipsi etiam infideles, sint nostri proximi, propter eandem naturam humanam, & plenam naturalis humanitatis, quam nobiscum habent, inde est quòd ratio naturalis dictet, eorum tacitum voluntatem esse, sua bona in ea circunstantia, in qua neque ad illos, neque ad illorum hæredes possunt peruenire applicare pauperibus, ad subleuandam miseriam 14. *Iudiciũ Authoris.* *Et solutio fundamentorum secundæ sententiæ.*

ſeriam naturæ proximorum, cuius cum illis participes fuerunt. Neque etiam refert quòd Pontifices poſſint hæc bona incerta applicare aliis perſonis, ſeu aliis operibus piis, & quod de facto ex vi Bullæ Cruciatæ aliis ſubſidiis à Summo Pontifice non pauperibus, applicentur. Nam hîc nomine pauperum, quodcumque etiam opus pium intelligitur, & cùm ius naturale dictet, quòd maius bonum minori præferatur, vt videmus in ipſo primo impetu naturæ; cùm enim ictus nobis imminet, ſtatim manu caput tamquam præcipuum & maius membrum, ac bonum obtegimus, ipſamque manum periculo exponimus ad ſaluandum caput; ſic etiam ratio naturalis, & ius naturæ dictat, vt maius bonum minori anteponatur, & cùm Principes ſint executores iuris naturalis, ideo iure poſſunt applicare, ſeu mutare horum bonorum applicationem de hac perſona paupere, in aliud maius naturalis pietatis opus, iuxta mentem dominorum, quorum erant prædicta bona iure naturali præeunte interpretatam. Neque ob hanc rem dici poteſt huiuſmodi incerta bona quodamodo deuolui ad dominium Principum ſæcularium, aut Reipublicæ, & manere tanquam bona communia; hoc enim falſum eſt; nam neque Papa, neque Principes ſæculares, de illis liberè poſſunt diſpenſare, ſicut de bonis communibus Reipublicæ, ſed operibus piis ea applicare duntaxat poſſunt, iuxta tacitam voluntatem dominorum modo prædicto, imò Principes ſæculares id non poſſunt efficere, niſi de expreſſo conſenſu Summi Pontificis, vt fit in Bulla Cruciatæ, cùm diſponere de operibus piis opus ſit merè ſpirituale extra illorum poteſtatem temporalem, vt de ſe patet.

15. *An pauperes habeāt actionem in foro externo contra poſſidentes.*

Vtrùm verò ſuppoſita applicatione, vel determinatione iuris naturalis tam pauperes, quàm opera pietatis acquirant ius ſtrictum in huiuſmodi incerta bona, itavt de iuſtitia illis debeatur, quæſtio eſt, quæ ad iuris peritos magis, quàm ad nos ſpectat, ſed ex dictis conſtat de iuſtitia illis deberi iuxta tacitam voluntatem, & interpretatam mentem incertorum dominorum.

16. *An, & quando bona incerta retineri poſſint à poſſeſſoribus ſi ſint pauperes.* Azor.

Graue tamen dubium hîc eſt, vtrùm ea bona retineri poſſint à poſſeſſore, ſi ſit pauper, & circa hoc negotium partitam etiam opinionem inuenio. Nam prima id negat omnino, & eam tenet Azor. *tom.3.lib.4. cap.26.* §. *dices quòd ſit nulla*, & eam debent tenere authores ſæcundæ opinionis, quatenus dicunt huiuſmodi bona incerta deuolui quodamodo ad dominium Reipublicæ: vnde huius ſententiæ præcipuum deſumitur fundamentum, nam ſi ad dominium Republicæ deuoluuntur, ſequitur nequaquam poſſe à poſſeſſoribus retineri, ſed reſtituenda eſſe Principibus, & Reipublicæ.

17. Sotus. Sotus tamen *lib.5. de iuſt. quæſt.3. ad 2.* affirmat, nec ſolùm hoc dici de bonis incertis, de quibus quæſtio procedit, ſed etiam de bonis inuentis, quorum dominus poſt factam diligentiam ignoratur, & hoc etiam debent tenere authores noſtræ primæ ſententiæ: & ego hanc opinionem ſequor, Nauarr. & eam tenet expreſsè Nauarrus *in ſumma Latin. cap.17. num.93.* nam ſi eſt pauper, cùm illa iure naturæ ob præſumptam voluntatem dominorum pauperibus applicentur, rectè poſſumus interpretari tacitam, & præſumptam voluntatem illorum eſſe, vt pauper poſſeſſor illa retineat, hoc tamen de conſilio Confeſſorum debet fieri, vt rectè fiat, nam propriæ paupertatis nemo iudex rectus eſſe poteſt, qui iudicabunt, an expediat ea omnia à poſſeſſore retineri, an illorum aliquam portionem inter alios pauperes diuidere, & hæc eſt communis omnium doctrina, de qua agemus infrà *num.28.*

Non approbo tamen ſententiam Soti quatenus addit, poſſe prædicta bona, tam incerta, quàm inuenta à poſſeſſore, & inuentore retineri, nihil impediente, quòd ſit diues; ducitur, quia bona inuenta iure naturæ ſunt inuentoris, non ſecus ac theſauri primi inuentoris ſunt: nam nullum eſt, inquit, ius poſitiuum, Euangelicum, aut Eccleſiaſticum, quod illa pauperibus tribuat; imò nec naturale, quia ſtando in ſolo iure naturali, omnia ſunt communia; ſtando verò in iure gentium, id cuius dominus non extat, eſt primi occupantis, perinde autem eſt, rem non habere dominum, neque illius dominum extare, ac illius dominum neſciri, & ignorari. Cùm igitur facta debita diligentia, non inuenitur dominus rerum inuentarum, perinde res inuentæ ſe habent, ac ſi domino careant. Vnde conſequens eſt, vt ſint inuentorum, qui primò illas occuparunt, & inuenerunt; deinde addit idem Sotus ante legem Euangelicam veroſimilius eſſe lege naturæ, ac gentium iure res inuentas, quorum dominus facta bona diligentia ignoratur, primi inuentoris, & occupantis fieri; non eſt igitur cur in lege Euangelica dicamus inuentores de iuſtitiæ rigore, ſi ſint diuites, teneri illas pauperibus reſtituere. 18.

19. Molin. Verùm affirmandum eſt cum Molina *tom.4. de iuſt. diſp.746.* §. *cum communi tamen*, imò & cùm communiori Doctorum ſententia, quos *num.11.* retulimus, omnia bona incerta, & inuenta pauperibus iure naturali eſſe applicata iuxta tacitam mentem dominorum, & ideo de iuſtitia, modo ſuperiùs explicato, illis eſſe reſtituenda. Ratio eſt, quia reuera habent dominum, quamuis incertus ſit, & ignoretur, & id non poteſt à Soto negari, ac proinde falſum eſt, quod ille ait, perinde eſſe ignorari illorum dominum, ac illum non habere, quod euidenter etiam probatur, nam à principio cùm illorum dominus ignorabatur, incerta erant, & tamen cùm facta diligentia dominus apparet, habent dominum; non poteſt ergo negari bona incerta dominum habere, licèt ignoretur, & conſequenter falſum eſt dicere bona incerta computari cum bonis, quæ dominum non habent; voluntas autem tacita dominorum prædictorum bonorum eſt, quòd pauperibus donentur modo explicato, cùm ipſi non apparuerint; cùm igitur inuentor diues titulum paupertatis non habeat, contra voluntatem domini facit, illa ſibi vſurpando. ergo tenetur illa pauperibus reſtituere. Neque obſtat, quòd bona illa ſint alicuius infidelis, aut hominis, qui in peccato mortali diſceſſit, & non poſſint pro illorum animis prodeſſe, quia nulla eſt gens tam barbara, quæ non arbitretur eleemoſynas eſſe bona opera, & quæ non eligat, vt quando bona ſua ſibi non proſunt, nec reſtitui poſſunt, diſtribuantur potius pauperibus, quàm à diuitibus retineantur inuentoribus. nam cùm eleemoſyna fundetur in miſeria naturæ humanæ, & eadem natura omnibus inſit hominibus, inde eſt, quòd iure naturæ ducti velint, vt ea bona, quæ ſibi reſtitui non poſſunt, pauperibus reſtituantur, vt illorum miſeria naturæ ſubleuetur. Ita Molina *lib.4. de iuſtit. diſputat. 746. verſ. dices ſaltem.* ſed de inuentis latiùs agemus *in cap. ſequenti, à num.17.*

Et

20. Et in hac ratione fundata est decisio *cap. cùm tu, de vsuris*, in quo sub pœna denegationis sacramentorum, & Ecclesiasticæ sepulturæ vsurarij restituere coguntur vsuras acceptas, vel iis, à quibus acceperunt, vel illorum hæredibus, vel his deficientibus, pauperibus, & ratio *ibi* redditur, *quia non admittitur peccatum, nisi restituatur ablatum*; quo loco restitutio illa pauperibus facienda in defectum dominorum, & illorum hæredum, non præcipitur in pœnam peccati vsurarum; sed tamquam obligatio, quam ex iure naturæ vsurarij habent, vt è peccato retinendi alienum egrediantur; consentit *cap. sicut dignum, §. eos, de homicidio*, vbi apertè innuitur in eorum defectum, quibus aliquid debetur, restituendum id esse pauperibus, quæ iura supponunt, hanc restitutionem iisdem pauperibus de iustitia fieri debere.

21. Si autem post factam diligentiam non inuento domino, neque hæredibus illorum repertis, restitutio iam facta sit pauperibus. Et postea dominus, vel illius hæredes appareant, quod fieri sæpe posse non est negandum, tunc dicendum est, si res restituta, vel aliqua pars illius apud ipsos pauperes, quibus via restitutionis tradita fuit, extat, restituendam esse vero domino, vel illius hæredibus, nisi ratam prædictam restitutionem habeant, quia illa restitutio videtur fuisse facta sub tacita conditione, si non compareant antequam bona consumantur, aut alienentur, ac distrahantur ab ipsis pauperibus, quia aliter non vtiliter gereretur negotium eius, cuius ea bona erant, ac proinde nec validè: si verò alienata, aut consumpta iam res sit ab ipsis pauperibus, etiamsi existat in manu illius, qui eam à prædictis pauperibus accepit, restituenda non est in foro conscientiæ, neque vindicari potest in foro externo ab iis, quibus eam pauperes alienarunt, idque non solùm si authoritate publica distributa res fuit, sed etiam priuata, esset enim irrationabilis, & iniqua conditio, si ita daretur in eleemosynam, vt etiam postquam ritè alienata esset ab ipsis pauperibus, aut tradita ad aliquod opus pium, restituere illam teneantur illi, qui illam ab ipsis pauperibus acceperunt bona fide, & fortè oneroso titulo, aut locus pius cui tradita fuit, domino postea comparenti, ita docet optimè Molina *tom. 4. de iustit. disputat. 746. §. maius dubium est*; Lessius *tom. 1. de iustit. lib. 2. cap. 14. dub. 6. num. 43.* Sayrus *in claui regia lib. 10. tractat. 5. cap. 2. dub. 5.* Animaduertendum tamen est teneri pauperem restituere si res in manu sua extat, modò dominus appareat intra tempus, in quo res nondum est præscripta, nam si post tempus requisitum ad præscriptionem appareat, non tenetur, quia leges præscriptionis excusant.

Molin. Lessius. Sayrus.

22. Ex dictis patet pauperibus faciendam esse hanc restitutionem, nunc videndum quid nomine pauperum intelligatur, & an nomine illorum comprehendatur quæcumque causa pia, & quodcumque opus pietatis. Et respondendum est affirmatiuè, ac proinde satisfaciet possessor si ea distribuat quibuscumque personis pauperibus, Ecclesiis, vel monasteriis, vel hospitalibus, siue pro alimentis, siue pro ornamentis, & aliis similibus operibus pietatis. Nam, vt *supra* diximus, hæc omnia inter opera pietatis comprehenduntur. Similiter nomine pauperum intelliguntur non solùm mendici, qui ostiatim petunt, sed etiam quæcumque aliæ personæ honestæ, quibus desunt necessaria ad suum ordinarium congruentemque statum ad honorem suum: ita docet Nauarr. *in apologia pauper. quæst. 1. monito 67.* aliter 77. Rebellus *1. part. lib. 2. quæst. 12. sect. 2. num. 12.* Azor. *tom. 3. lib. 4 cap. 26. quæs. 3.* Lessius *lib. 2. cap. 14. num. 34.* Sayrus *lib. 10. tract. 5. cap. 2. dub. 3. num. 10.* Vasquez *opuscul. de restit. cap. 5. §. 4. dub. 1. num. 9.* animaduertunt enim Rebellus, & alij optimè, nomen paupertatis in hac materia non ita strictè accipiendum esse, vt ad solos mendicos, ostiatimque mendicantes extendantur, neque ita latè, vt quoscumque pauperes comprehendat, qui non habent necessaria ad suum competentem statum, sed medio quodammodo, vt intelligatur de verè egentibus in suo statu.

Quid nomine pauperũ intelligatur.

Nauarr. Rebell. Azor. Lessius. Sayrus. Vasquez.

23. Sed hîc iam emergit dubium ordinarium, vtrùm prædictæ eleemosynæ, seu restitutiones fieri debeant pauperibus, & Monasteriis eiusdem loci, & ciuitatis; & an teneantur possessores prædictorum bonorum incertorum inquirere & examinare quales sint pauperiores, & meliores, an satis sit dari pauperibus absolutè, siue in eodem loco, siue in diuersis, siue meliores sint, siue non sint, dummodo verè sint pauperes. Respondent communiter DD. sufficere si dentur pauperibus, quamuis non sint eiusdem loci, neque opus esse, vt pauperiores cæteris, & meliores sint. Ratio est, quia quamuis de consilio, & ex æquitate quadam melior fiat distributio, si pauperibus, & melioribus donentur eiusdem loci, tamen ex præcepto, & ex iustitia solùm obligatur possessor ea restituere pauperibus sine limitatione, ad hos, vel illos, tametsi cæteris paribus optimum consilium sit ea pauperibus eiusdemque loci distribuere, tanquam magis consentaneum præsumptæ voluntati ipsius domini incerti, ad quem ea bona attinebant; tamen hoc, absolutè loquendo, non est necesse, quia non mediocris pœna restituentibus daretur, si tenerentur quærere meliores, & pauperiores, & eiusdem loci, si absens sit, & oportet istas restitutiones illis faciles, imò facillimas reddere, cùm ita hæc manibus soleant hærere, vel difficillime restituantur, ita docet Molina *tom. 4. de iustit. disputat. 747. §. vtrùm autem.* Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. à num. 93.* Sayrus *in claui regia tractat. 5. dub. 7. num. 22.* Rebellus *1. part. lib. 2. quæstione 12. sectione 12. num. 14.*

Quibus pauperibus restituendũ sit.

Molina. Nauar. Sayr. Rebellus.

24. Dices. Hæc distributio debet fieri dignioribus, vt distributiones beneficiorum, sed ij sunt digniores, qui sunt meliores, & pauperiores; ergò illis hæc distributio, & restitutio facienda est. Respondeo in hoc negotio non valere huiusmodi argumentum, quia solùm pauperes, absolutè loquendo, habent ius iustitiæ ad huiusmodi restitutionem, non pauperiores, & meliores, neque est simile de beneciis, quia Ecclesiæ habent ius ad digniores & fraudantur ipsæ Ecclesiæ, priuanturque iniustè suo iure, si dignioribus beneficiatis priuentur: at non ita est in restitutione bonorum incertorum; difficile est enim scire, quinam sint pauperes meliores & pauperiores, & sæpe fieri potest, vt dum hi quæruntur, elabatur occasio, & opportunitas restituendi, qua semel elapsa, amplius non habeatur, vt de se patet.

Obiectio. *Refellitur.*

25. Rogas tamen, vtrùm quãdo possessor bonorum incer

incertorum est pauper, vel habet consanguineos, cognatos, & amicos pauperes, possit sine consilio alterius sibi ea retinere, vel illa istis applicare. Quæstio hæc, ac dubium iam suprà à nobis tactum fuit. Respondeo tamen, si paupertas propria, vel amicorum sit simpliciter paupertas nota, & euidens, posse prædictum possessorem ea sibi retinere, vel consanguineis, aut amicis applicare. Ratio, ac fundamentum est, quia ea obligatio solùm est applicandi illa pauperibus, quin excludantur hi, aut illi; ergo si ipsi possessores, vel illorum amici, & consanguinei, reuera sint pauperes, non sunt deterioris conditionis propter amicitiam, & consanguinitatem, ita docet Molina *tom. 4. de rest. disput. 747. §. vtrùm autem si pauper.* Caietan. *2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 3.* Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num. 93.* Gutierrez *lib. 2. quæst. canonicar. cap. 9. num. 9.* Anton. Gomez *ad l. 45. Tauri num. 3.* Fumus *verb. inuentar. num. 1. fine.* Syluester *verb. inuentum, num. 2.* & alij communiter.

Molina. Caiet. Nauar. Gutier. Gomez. Fumus. Syluester.

26. Et eodem modo, quando alicui à testatore, aut ab aliquo alio commissa esset distributio aliquorum bonorum inter pauperes, si ipse pauper esset, eique competerent qualitates pauperum, inter quos iubetur fieri distributio, vt si dictum fuerit, quòd inter pauperes talis oppidi distribuerentur, & ipse pauper esset ipsius oppidi, posset ipse sibi tantam partem licitè in eleemosynam retinere, quantam licitè dare posset alteri pauperi eiusdem loci, & conditionis secum. Ita idem Molina *modò allegatus.* Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 26. quæst. 2. §. quæres.* Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 2. dub. 7. num. 53.* Lessius, & Sayrus *statim allegandi*, & optimè. Dixi tamen numero præcedenti, si propria, vel amicorum, aut consanguineorum simpliciter detur paupertas, quia potest illa esse duplex; vna simpliciter quando aliquis non solùm de præsenti caret rebus necessariis ad vitam, & statum, sed etiam de futuro, quia caret spe proxima habendi illas. Alia secundùm quid, quando licèt de præsenti illis caret, tamen paulo pòst habebit, & non carebit, spes enim de proximo habendi facit simpliciter diuitem, & ideo quod dictum manet, solum locum habet in paupertate simpliciter, vt optimè notat Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 14. dub. 6. num. 46.* & Sayrus *lib. 10. tractat. 5. cap. 2. dubio 6. in medio.*

Molina. Azor. P. Nauarra. Lessius. Sayrus.

Lessius. Sayrus.

27. Si tamen quantitas magna sit, non potest possessor eam totam sibi applicare, sed partem tantùm sibi necessariam; alia verò diuidenda est inter alios pauperes, nec similiter si necessitas sit tantùm secundùm quid, tunc enim, vt dixi, nullam partem sibi poterit applicare, potest tamen per modum mutui ea vti, vt postea pauperibus restituat. Imò, vt Nauarrus affirmat *de oration. cap. 7. num. 34.* possunt scholastici & clerici pauperes, qui habent beneficia, quorum fructus propter aliquam omissionem officij amiserunt, partem illorum sibi applicare, si magni sint, imò totos, si sint perexigui, quod intelligendum est, si simpliciter sint pauperes, vt explicatum manet.

Nauar.

28. *An requiratur authoritas Episcopi ad diuisionem & restitutionem bonorum incertorum.*

Dubitant autem aliqui, vtrùm requiratur authoritas Episcopi, vel Parochi, aut Confessarij, vt possessor bona incerta pauperibus distribuat; & tripliciter hoc potest intelligi.

Primò, vtrùm prædicta authoritas ita sit necessaria ad hanc diuisionem, vt possessor non possit licitè priuata authoritate hoc efficere. Affirmat Paludanus *in 4. distinct. 15. quæst. 2. art. 4.* Hostiensis *in cap. cùm ita, de vsuris*, & alij. Fundamentum illorum est, quia illa distributio pertinet ad Episcopum, eo quòd ad eum pertineat cura pauperum suæ diœcesis.

Palud. Ostiens.

Secundò, quia cùm ea dentur pauperibus in vtilitatem spiritualem dominorum, quodammodo spiritualia in fine redduntur, & consequenter cùm res sint spirituales, illarum diuisio ad Episcopum pertinet.

Tertiò, quia nemo potest esse iudex rectus sui ipsius, & suæ propriæ paupertatis. Dicendum tamen est posse id fieri à prædicto possessore immediatè sine authoritate Episcopi, vel Parochi, aut Confessarij; optimum tamen consilium esse id de illorum authoritate fieri, si res sint magnæ; est communis Doctorum: ita docet Toletus *lib. 5. summæ cap. 23.* Nauarr. *in summa cap. 17. num. 92.* Turrianus *2. 2. disput. 40. dub. 2. num. 12.* Vasquez *opusc. de rest. cap. 5. §. 4. dub. 2. num. 12.* Molina *tom. 4. de iustit. disputat. 747. §. quamuis.* Et ratio est, quia nec ex iure, nec ex consuetudine requiritur talis authoritas ad hanc distributionem faciendam, & aliunde restitutio fieri debet immediatè ab ipso debitore, quare cùm possessor in eo casu sit debitor, ab eo fieri debet immediatè: tandem, quia raro id fieri poterit sine publicatione alicuius culpæ, & peccati ex parte possessoris, nemo autem tenetur se infamare, & culpam suam manifestare, quando tamen cessat hæc infamatio sui ipsius, & res diuidenda, est magnæ quantitatis, tunc optimum consilium erit saltem de consilio Confessarij hæc diuidere, vt diximus.

Tolet. Nauar. Turrian. Vasquez. Molin.

Nec fundamenta contraria aliquod pondus habent, quia ad Prælatos semper spectat ex bonis Ecclesiasticis pauperis prouidere, quamuis in ea distributione semper attendatur ad vtilitatem spiritualem domini, non ex eo prædicta distributio merè est spiritualis res, ita vt pertineat ad Episcopum priuatiuè, cùm alioqui nec ex iure positiuo, nec ex natura rei, & iure naturali ad ipsum pertineat, vt patet ex multis restitutionibus, quas priuatæ personæ faciunt in bonum spirituale aliarum sine Episcopi consensu, nec obstat, quòd in aliquo casu speciali requiratur authoritas Episcopi, quia non extendetur ad alios propter suam peculiarem causam, vt statim dicemus. 29.

Secundò intelligi potest, an reuera in aliquibus casibus authoritas Episcopi requiratur. Respondeo affirmatiuè cum Doctoribus allegatis. 30.

Primus est, quando possessor moritur antequam bona illa incerta restituat pauperibus, & non relinquit hæredem, qui id exequatur, tunc ad Episcopum ex bono regimine pertinebit huiusmodi distributio.

Secundus est, quando possessor non vult distribuere, vel malè distribuit, & res scita est, tunc enim ipse distributor possessorque conueniri potest coram Episcopo, & ab ipso pœnis cogi, vt authoritate Episcopi distribuat, & in hoc casu militare potest ratio boni spiritualis animæ defuncti, de qua suprà egimus.

Tertius est, quando bona relicta sunt ab vsurariis in testamento, in hoc enim casu ex dispositione speciali iuris prædicta distributio Episcopis committitur. Ita Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 92. vers. dixi suprà regulariter.* Nauar.

Tertiò

31. Tertiò intelligi potest, an possit Episcopus reseruare sibi hanc distributionem, ita vt peccatum sibi reseruatum si ea sine illius authoritate, aut sui Vicarij generalis distribuere aliqui negant. Pars tamen affirmatiua vera est, quam tenet Molina *tom.4. de iust. disput. 747. num.4.* Toletus, Turrianus, Nauarrus, & Vasquez *allegati*, imò potest id præcipere sub censura. Et ratio est, quia ad Episcopum spectat curare, & procurare, ac solicitum esse de bono spirituali suorum subditorum, vt citiùs ab obligationibus peccati mortalis se expediant, ac exonerent, & vt de hoc sibi constet, potest præcipere, vt qui aliquid inuenerit, cuius facta diligentia dominus ignoretur, si adhuc illud habet, & pauperibus non distribuit, teneatur illud Vicarij generalis, vel oppidani authoritate pauperibus distribuere, aut fabricæ Ecclesiæ applicare; itaque potest Episcopus habere causam aliam iustam ad hanc reseruationem faciendam, & in eo casu, quo illam habet, potest vti sua potestate in bonum subditorum, sicut potest in aliis.

CAPVT XXII.

Agitur de bonis inuentis, quæ nunquam dominum habuerunt, & quæ dominum habuerunt, vt thesauri & inuenta ordinaria.

SVMMARIVM.

Res inuentæ, aut sunt gemmæ, & ambarum, quæ inueniuntur in littore, & nunquam habuerunt dominum; aut thesauri, quorum domini non reperiuntur; aut oues, boues, & animalia, quorum domini nesciri possunt; aut res aliæ ordinariè inuentæ. num. 1.

An res prioris generis, vt gemmæ, ambarum, & pisces Regij, vt balenæ in littore inuentæ sint primi inuentoris, an ad Regem pertineant, & fiscum illius. num. 2. *Refertur prima opinio asserens esse primi inuentoris, & occupantis.* ibid.

Refertur secunda opinio docens pertinere ad Regem, & iura Regalia. num. 3.

Iudicium authoris, & quid tenendum sit in Regno Lusitaniæ. num. 4.

Quid de piscibus magnis, & de balenis & ambaro in illarum visceribus inuento. num. 5. 6.

Quid de thesauris. num. 13.

Quid de animalibus inuentis, quorum domini ignorantur ad quem pertineant, ad Regem ne, an ad inuentores; & si pertineant ad Regem, an post latam sententiam, an ante illam. num. 7.

Quid de aliis inuentis ordinariis. num. 8.

Inuenta ordinaria rerum inanimatarum, an sint primi inuentoris, etiam diuitis, si illorum domini ignorantur, an sint restituenda pauperibus. Refertur prima opinio asserens posse retineri ab inuentoribus, si facta diligentia domini non apparent. num. 9.

Præfertur secunda asserens restituenda esse pauperibus. num. 10.

Quid si inuentor sit pauper, an tunc ipse ille sibi possit applicare. num. 11.

Quid si bona inuenta, sint res Ecclesiæ, aut naufragantium. num. 12.

Quid si sit thesaurus, & quomodo definiatur; si quis illum inueniat in agro suo. de iure communi est ipsius inuentoris, dummodo interueniat realis apprehensio; de iure naturæ est primi inuentoris, siue in agro suo, siue in alieno reperiatur. num. 13. & 14.

Quid si inueniatur ab emphyteuta, aut feudatario in agro emphyteutico, aut feudali. Refertur prima opinio docens esse de iure communi ipsius emphyteutæ, & feudatarij inuentoris. num. 15.

Refertur secunda docens diuidendum esse inter dominum directum & emphyteutam, aut feudatarium inuentorem. num. 16. *In hanc opinionem inclinat Author, ibid. ad finem. At tunc dimidium debetur emphyteutæ ratione inuentionis, & alterum dimidium diuidendum est inter ipsum emphyteutam, & dominum directum, quia vterque est dominus, alter vtilis, & alter directus, & ideo tres partes tunc ad emphyteutam inuentorem pertinebunt, vt dicemus.* num. 18.

Si quis data opera & ex consulto thesaurum quærat in alieno agro sine licentia domini ipsius agri, totus thesaurus pertinet ad dominum agri; si casu fortuito inueniat, diuidendus est inter inuentorem, & dominum agri de iure communi. num. 17. *Si data opera inueniat illum emphyteuta in agro emphyteutico, dimidia pars ad illum pertinet ratione inuentionis; altera dimidia ad dominum directum.* ibid. *Quid si arte magica, aut modo illicito inueniatur.* num. 32.

Si extraneus thesaurum furtiuò inueniat in agro habente duos dominos, alterum directum, alterum vtilem, dimidium est inuentoris, alterum dimidium diuidendum est inter dominum directum, & vtilem. num. 18.

Refertur quædam opinio probabilis, quæ docet si extraneus casu fortuito inueniat thesaurum in agro habente duos dominos, æqualiter diuidendum esse inter inuentorem, & dominum vtilem, & nihil in eo habere dominum directum, & idem quando inuenitur ab ipso emphyteuta, totus enim tunc in ista opinione pertinet ad ipsum emphyteutam dimidium ratione inuentionis, dimidium ratione dominij vtilis ipsius agri. num. 19.

Quid si dominus directus thesaurum inueniat in agro emphyteutico. num. 20.

1. *De rebus inuentis.* MVLTA sunt, quæ furto non auferuntur, quorum tamen retentio est iniusta, & ideo eorum possessores illa restituere tenentur, vel veris dominis si comparuerint, vel pauperibus, & operibus piis si non comparuerint, qualia sunt inuenta, vt iam suprà tetigimus *in cap. præcedenti.* Res autem inuentæ ad quatuor capita reuocari possunt.

Genus primũ. In primo continentur res, quæ nunquam habuerunt dominum, vt gemmæ inuentæ in littore, vel in terra, ambarum, & alia similia in mari nata; aues, bestiæ, feræ, pisces in maris littore inuenti, & aliæ feræ similes pretiosæ, quæ in iis syluis inueniuntur, quæ domino carent, & sub nullius sunt custodia.

Genus secundum. In secundo continentur res quæ aliquando habuerunt dominum, sed ex longa temporis intercapedine, vel quia ab eo perditæ sunt, vel quia depositæ sunt in aliquo loco, censentur iam non habere dominum, thesauri, nomine enim thesaurorum non intelligitur quæcumque pecunia in terra, aut parietibus abscondita, cuius dominus facilè sciri potest, sed intelligitur pecunia

nia à domino ignoto per longissimum tempus, & super hominum memoriam reposita, quæque ideo perdita censetur, vel perditus dominus illius.

Genus tertium. In tertio contineri possunt oues, boues, capreæ, iumenta mansueta, & res aliæ animatæ, quæ inueniuntur, & quorum dominus nesciri potest.

Genus quartum. In quarta continentur res inanimatæ ordinariè inuentæ, quæ ex circunstantiis loci, & temporis, in quibus inueniuntur, creduntur probabiliter dominum de proximo, vel de præsenti habere; tamen omnino ignoratur, nec facta bona diligentia agnosci potest, & per huiusmodi res omnes discurremus, & videbimus quatenus illarum inuentores, & possessores teneantur, vel non teneantur illas restituere, & quibus personis restituendæ sint.

2. *Res prioris generis ad quem pertineant.* Et verò si loquamur de rebus prioris generis, vt de ambaro, & lapillis inuentis in littore, & de balenis, & aliis piscibus, aut feris, quæ nullum vnquam habuerunt dominum, partita est opinio.

Opinio prima. Prima docet esse primi occupantis, atque inuentoris, & in illis quemlibet succedere diligétiorem, & feliciorem: ita docet Fumus *verb. inuentum, num.* 1. Gutierrez *lib.* 2. *quæst. canonicarum cap* 9. *num.* 2 Rodriguez *in summa cap.* 197 *num.* 1. & constat ex *cap. ius naturale*, & ex *cap. ius gentium, dist.* 1. & ex *cap. dilectissimis* 12. *quæst.* 1. & ex *l.* 1. *ff. de acquirend. rerum domin.* ex § 1. & §. *singulorum*, & §. *capilli*, & §. *feræ. Instit. de rerum diuisione* Et ratio est, *(Fumus. Gutier. Rodrig.)*

Primò, quia quæ in nullius bonis sunt, occupanti conceduntur. *l* 3. *in principio. ff de acquir. rerum dominio.* Bartol. *ibi*, & Ripa latissimè *in l. rem, quæ nobis, ff de acquir. possess. num.* 34 Sed huiusmodi res in nullius vnquam dominio fuerunt; ergo sunt primi occupantis. *(Bartol.)*

Secundò, quia si huiusmodi res ad aliquem pertinerent, ad Reges, ac Principes pertinerent; sed ea, quæ in maris littore inueniuntur, non pertinent ad bona regalia, vt patet ex nostris ordinat. nouis *lib.* 2. *tit.* 26. ergo ad Reges etiam ac Principes non pertinebunt, ac proinde primi inuentoris, & occupantis erunt.

Tertiò, quia nullibi inuenitur in foralibus Regni huius Lusitani hoc tributum expressum; ergo non debetur, quia tributa non debentur nisi expressa inueniantur, vt est textus expressus *in l. finali, C. vectigal. noua restitui non posse*, & facit notabilis ordinatio, *lib.* 2. *tit.* 27. *in decis. primi casus.* Possunt tamen in hac opinione, quæ est communior, Reges, & Principes ob iustam caussam concedere priuilegium aliquibus, vt lapilli, resque in littore inuentæ illorum sint tantùm, & non aliorum, quia cùm huiusmodi res sint iure gentium communes, propter bonum commune, possunt illas concedere alicui, vel aliquibus in particulari; per huiusmodi tamen priuilegium non priuantur omnino alij inuentores iure inuentionis, quia tunc non manent obligati in conscientia ad restitutionem illarum, quia in eo priuilegio tantùm præcipitur iudicibus, & Prætoribus, vt puniant inuentores, & consentiant, vt alij inuentores eas habeant; ita docet Rodrig. *in summa cap.* 147. *num.* 1. *(Rodrig.)*

3 *Opinio secunda.* Secunda docet tam ambarum, quàm pisces regios, hoc est, admirandæ magnitudinis, lapillosque in littore inuentos ad Regem, ac Principes, iurisque Regalia pertinere. Et pro illa hæ faciunt rationes.

Primò, quia littora maris in Regno nostro Lusitano pertinent ad Regem saltem de consuetudine, vt statim *num* 5. dicemus. ergo & quæ in eis inueniuntur, ad Regem etiam pertinebunt, iuxta Angelum *in* §. *item lapilli*, *Inst. de rer. diuisione*, quod patet manifestè ex *cap.* 94 regiminis gazæ Regiæ.

Secundò, quia balenæ, & alij pisces magni, seu regales, ad Regem pertinent, quandoad littus allabuntur, vt patet in nostro Regno Lusitaniæ ex forali Cetubalensis oppidi, & ex forali Regni Algarbiorum, & ambarum nihil aliud videtur, quàm vomitus balenarum; ergo si balenæ quando in littore inueniuntur, ad iura regalia, & Regem pertinent, consequenter etiam ambarum pertinebit.

Tertiò, quia si aliquis horum piscium in littore inueniatur, Regi applicatur, & statim quæstores, & prætores Regij tamquam iura regalia ea ad Regiam coronam applicant, vt contingit olim in Regno Algarbiorum in oppido Albofeira, & in insula Sancti Michaëlis, & in insula tertia, & in Africa in oppido Arzilensi eo tempore, quo sub ditione Regis Lusitanorum erat, vbi à Regiis quæstoribus petebatur quinta pars ambari inibi reperti, & prouentus horum piscium, & idem est de lapillis & feris Regiis, quæ nullius vnquam domini fuerunt, petebatur, inquam, hæc quinta pars iuxta forale regiminis gazæ Regiæ *cap.* 94. vbi hoc expressum habetur.

Quartò, quia nostra sunt ea, quæ ex nostris animalibus procreantur, vt habetur *in* §. *ea quæ, Institut. de rerum diuisione*. docet Angelus *in* §. *item lapilli, eodem titulo*, ideoque partum quis habet eo iure, quo habet & matrem, partus enim sequitur matrem, Bartolus *in l. si quis ex Pamphila, ff. de legatis* 2. Tandem quia augmentum rei censetur eiusdem naturæ cum re, *l. etiam*, & *ibi*, Bartolus, & DD. *C. de iure dotium.* Angelus *l. si ex toto, ff. de legatis* 1. & accessorium sequitur principale. *l. si enim* §. *qui iniuriarum, ff. si quis cautionibus.* *(Angel. Bart. Angel.)*

Ita habent huiusmodi opiniones; nihilominus, vt refert Cabedo 2. *part. decisione* 48. *num* 9. ter, quaterve in senatu Regio Lusitano pro priori opinione iudicatum fuit, ambarum scilicet in littore inuentum nequaquam ad Regem pertinere, nec ex illo quintam partem Regiæ gazæ deberi, ita decisum fuit in processu Procuratoris Regiæ coronæ contra Michaelem Gondisaluium anno Domini 1558. insulæ Tamaracensis in regione Brasilica repertorem non exiguæ quantitatis ambari in littore eiusdem insulæ. Et in alia caussa de alio ambaro inuento in littore Cetubalensis oppidi in processu eiusdem fiscalis Regiæ Coronæ contra Franciscum Mendezium eiusdem Cetubalensis oppidi eodemmet anno. Et tandem in alio processu Domini Emanuëlis Mascareniæ præfecti arcis Arzilensis in regione Africanæ contra Simonem Valascum anno Domini 1544. Nec argumenta pro secunda opinione facta conuincunt, non enim ex eo quòd maris littora ad Regem pertineant, & Regis sint, sequitur, quòd omnia in illis inuenta Regis sint; nec item ex eo quòd balenæ, & alij magni pisces sint regales, & ad iura regalia pertineant, quod negamus, vt statim patebit, sequitur, quòd ambarum ex illis euomitum Regis sit, nam licèt accessorium 4.

cessorium sequatur principale, & augmentum pertineat ad rem, cuius est augmentum, id quidem verum est quando accessorium est inseparabile à principali, & quando augmentum est intrinsecum etiam, & inseparabile à re cuius est augmentum, & cum ea crescit ac minuitur; at ambarum est quid separatum ab ipsa balena, cùm sit vomitus illius, & est quid ita extrinsecum, vt ab ipsa, vt patet, euomatur. Nec refert etiam quod in libro regiminis Regiæ gazæ *cap.94.* habeatur quòd balenæ, lapilli, & ambarum inuenta ad Regiam gazam pertineant, nam hoc fundamentum habet in consuetudine, quam Regij ministri pro se allegare solent, non in iure, quam consuetudinem, an legitimè sit introducta, statim examinabimus. Nec quartum argumentum vim habet, quia verum est, vt ea quæ ex nostris procedunt, nostra esse, deberent tamen authores contrarij probare balenas (si verum est, quòd ambarum ab illis procedat) dum adhuc in libero mari procreantur, ac gignuntur, ad Regem pertinere, nam ambarum in illis gignitur, in mari cùm adhuc ferinæ, ac belluinæ sunt naturæ, & sub nullius hominis dominio constitutæ, vt patet. Vltimum argumentum iam solutum est in primo.

5. Cabed. Addit tamen Cabedo *dicto 2. part. decisione 48. num. 8.* ambarum quidem in littore inuentum primi occupantis, & inuentoris esse (& idem diceret de lapillis:) at balenæ, quæ inueniuntur, in littore, ad Regem pertinere pro quinta illarum parte; balenæ enim & pisces Regij (hoc est) admirandæ magnitudinis, cùm ad littus alliduntur ad Regiam gazam pertinent, ex antiquissima Regni nostri Lusitani consuetudine, & consequenter ambarum quod ex ventre balenæ repertæ in littore extrahitur, ad Regem etiam pertinere, quia est pars balenæ intrinseca, illique vnita, & incorporata, & ideo eius est cuius est corpus; quod autem balenæ, vt pisces regales, ad Regem pertineant, patet, inquit Cabedo *ex dicto cap. 49. libri regiminis Regiæ gazæ.* Et confirmari potest hæc opinio Cabedi, quia à principio cum Reges Lusitani Regnum legitimè occuparunt, & bona Regni vasallis distribuerunt, thesauros sibi, & ambarum, lapillos, & regales pisces in littore inuentos reseruarunt, atque adeò non solùm ex consuetudine, sed ex pacto & iustitia, hæc omnia ad Regem pertinere.

6. Sed durum hoc mihi semper visum fuit. Non negamus potuisse Reges hæc omnia inuenta in pactum sibi ab initio cùm Regnum diuiserunt deducere; dubitamus tamen an de facto hoc ita factum sit, & hoc debuerant contrarij probare: nec consuetudo, quam pro se adducunt, ita firmat illorum opinionem, vt illam indubitatam relinquat, quia consuetudo ista videtur introducta metu, & eodem metu, & vi sustentari, nec enim moribus vtentium approbata est, imò facto semper inuentores reclamarunt, & est contra ius commune, & gentium, quòd hæc omnia inuenta, quæ nunquam habuerunt dominum, primo occupanti, ac inuentori tribuit: & ita in simili casu, aut quasi simili, hoc est, in inuentione thesaurorum, docet Rebellus *1. part. q. 15. sect. 2. num. 15.* & Armilla *verb. inuentum, num. 2.* quare tuta conscientia, ea poterunt inuentores retinere iuxta primam opinionem.

Rebel. Armil.

7. Similiter oues, boues, capreæ, armenta, & iumenta mansueta, & res aliæ animatæ, quæ inueniuntur, & quarum dominus post factam diligentiam sciri non potest, iuxta ius Lusitanum in nouis Ord. *lib. 2. tit. 26.* sunt Regis, & illi restituendæ sunt, aut illius publicanis, qui ius hæc animalia colligendi locatum habent, & hæc dicitur lex *de inuento*, & corrupto vocabulo *lex venti.* Dubitant tamen DD. an illorum inuentores teneantur in conscientia ante vllam sententiam latam hæc inuenta regiis publicanis restituere, cùm primùm post factam diligentiam, illorum domini non apparent, quidam affirmant; inter quos est Guttierrez *lib. 2. quæst. canonicar. cap. 9. num. 29.* loquens de iure Regni Castellæ, in quo similiter eadem lex datur, vt statim patebit, eo ductus fundamento, quia lex hæc est iusta, & quia ita consuetudo habet, & denique, quia cùm omnia bona Regni fuerunt per Reges à principio vasallis suis distributa, potuerunt Reges hæc sibi, & thesauros inuentos reseruare. At credunt alij (& veriùs) hæc etiam inuenta, si post factam diligentiam illorum domini non apparent, distribuenda esse pauperibus, iuxta tacitam mentem propriorum dominorum, vt diximus in capite præcedenti, & similiter posse ea ipsos inuentores, si pauperes sint, sibi retinere; nostra enim lex non obligat in conscientia, nisi post latam sententiam: consuetudo autem non valet, quia nunquam fuit vtentium moribus confirmata, sed per violentiam introducta, & obseruata, & est contra ius Canonicum, quod absolutè disponit bona incerta esse pauperum, & ita docet Paludanus Palud.
in 4. quem sequitur & citat Armilla *verb. inuentum, num. 2.* & Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 2. num. 82.* loquens specialiter non de omni inuento, *sed de los monstrenços*, quæ sunt res animatæ, seu animalia erratica, & perdita, quorum dominus facta debita, & morali diligentia non apparet, de quibus modò loquimur, & affirmat ipse Nauarra ea non deberi in conscientia Regi, nec eius publicanis, nisi post latam sententiam, & ita intelligendam esse *legem 6. titul. 13. nouæ recopilationis Regni Castellæ*, quia leges ciuiles, quæ de his animalibus, & rebus animatis inuentis loquuntur, non præcipiunt, vt ante latam sententiam restituantur. Ego sententiæ Nauarræ subscribo, cùm eadem omnino ratio procedere videatur in rebus animatis, & non animatis inuentis, quando domini illorum facta diligentia ignorantur, & quia ius Canonicum, vt vidimus *capite præcedenti*, absolutè disponit, omnia bona incerta, quando illorum domini facta diligentia, non apparent, distribuenda esse pauperibus, & quando ius ciuile disponit aliquid contra ius Canonicum, præualet ius Canonicum, si in fauorem animarum aliquid disponat, vt videre est in *cap. cùm tu, de vsuris*; hæc autem animalia inuenta, magis accedunt ad bona incerta, quàm ad alia.

Armil. P. Nauar.

De aliis inuentis ordinariis rerum inanimatarum iam diximus *cap. præcedenti*, restituenda esse pauperibus, quando illorum dominus facta diligentia non apparet; sed quia *ibi à num. 17.* id tantùm obiter tetigimus, nunc altiùs rem tractabimus. Dubitant ergo aliqui num bona prædicta inuenta inanimata, vt pecuniæ, vestes, aurum & argentum, & similia possint retineri ab inuentoribus, an restituenda sint pauperibus, an Regibus, & eorum ministris, & publicanis. Et verò quòd non sint hæc bona regalia, nec Regibus, aut illorum publicanis restituenda, penè certum est, 8.

quia nullum ius ciuile hac de re extat, solùm enim leges Lusitaniæ, & Castellæ loquuntur de bonis animatis, vt de animalibus perditis, & erraticis, vt vidimus numero præcedenti, & quid de illis tenendum sit, *ibidem* diximus.

9. *De rebus inanimatis duplex opinio.* An autem bona ista inanimata restituenda sint pauperibus, si post factam diligentiam illorum dominus non inueniatur, an possit retineri ab ipsis inuentoribus, etiam diuitibus, est duplex opinio.

Prima. Prima docet posse tuta conscientia retineri ab inuentoribus, etiam diuitibus sine obligatione restituendi ea pauperibus. Ita Sotus *lib.5. de iustit. quæst.3. art.3. ad 2.* Aragonius *2.2. quæst.62. art.3.* Petrus Nauar. *lib.4. de rest. cap.2. dub.9. num.75.* Rodriguez *in summa part.2. cap.41. conclusione 3.* Sayrus *lib.10. tract. 5. cap.3. à num.28.* vbi alios refert, & probabilem iudicat Malderus *tract.4. cap.4. dub.3. in principio.* Fundamentum illorum est, quia hæc inuenta de iure naturali non debentur pauperibus. Deinde nec de iure positiuo canonico, aut ciuili, nec de consuetudine, & alioqui titulus inuentionis est iustus, & sufficiens ad acquirendum dominium in rebus; ergo tuta conscientia retineri possunt ab inuentoribus etiam diuitibus, & abundantibus, quamuis magis pium sit, ea pauperibus distribuere.

Sotus. Aragon. P. Nauarra. Rodrig. Sayrus. Malder.

Secunda. Secunda sententia verior, & probabilior, & tenenda, & ferè communis, docet, teneri inuentores ea restituere, ac distribuere pauperibus, & solùm posse ea sibi retinere, si sint pauperes, & bona sint exigua; si verò sint magna, solùm posse de illis retinere tantam, quantam portionem aliis pauperibus eiusdem secum qualitatis darent, vt diximus *in cap. præcedenti num.15.* hanc tenet Molina, vt *ibidem* diximus *num.19. tom.4. disp.749. §. cùm communi tamen.* Rebellus *1. part. lib.1. q.12. sect.1. num.13.* Lessius *lib.2. de iust. cap.14. dub.7.* Turrianus *2.2. disp.42. dub.2.* Azor. *tom.3. lib.4. cap.27. §. at primò.* Couarr. *ad regulam, peccatum part.3. §.1. & 2.* Malderus *tract.4. cap. 4. dub.3. §. ex qua.* glossa *in regula, peccatum, verb. restituatur.* D. Thom. *2.2. quæst.62. art.5. ad 3.* Guttierrez *lib.2. quæst. canon. cap.9. num.9.* Syluester *verb. restitutio 3. quæst.1.* Nauarrus *in summa Lat. cap.17. num.92. & 171.* Armilla *verb. inuentum, & verb. restitutio, num.20.* & communiter omnes. Et ratio est

Molina. Rebell. Lessius. Turrian. Azor. Couarr. Malder. D. Thom. Gutier. Syluester. Nauar. Armil.

Primò, quia eadem est de huiusmodi bonis inuentis ratio, atque de bonis incertis, quorum domini post factam diligentiam ignorantur, sed de illis diximus, & probauimus *cap. præcedenti n.12.* restituenda esse de iure naturali pauperibus; ergo hæc etiam iisdem pauperibus restituenda sunt.

Secundò, quia maximè fauet huic parti ius ciuile, disponit enim *in l. omnes peregrini, C. de success.* bona peregrinorum qui in hospitalibus moriuntur, applicanda esse ipsis hospitalibus, quia hospitalia succedunt loco hæredum ipsorum peregrinorum; nam sicut in eo casu interpretatur ius voluntatem defunctorum in bonum illorum, ita illa interpretatio militat in nostro casu, in quo dominus rei quando facta diligentia reperiri non potest, pro mortuo reputatur.

Tertiò, quia nemo negabit hanc esse voluntatem eorum, quorum hæc bona fuerunt, & sunt, vt scilicet illis non comparentibus pro illorum animis distribuantur pauperibus; si verò aliqui non sint capaces huius boni, & subsidij spiritualis, vel quia infideles erant, vel quia in manifesto peccato obierunt, id per accidens est, vt sæpe diximus, nullus enim est tam barbarus etiam infidelis, qui nolit, vt iis bonis suis, quæ possidere non potest, potius miseria proximorum pauperum subleuetur, quàm diuitum abundantia augmentum accipiat.

Dices, titulus inuentionis est titulus iustus ad retinendam eam rem, quia talia inuenta in eo casu, quo non appareant domini illorum, applicari poterant à Principe ad aliquod opus pium; igitur cùm de facto non applicentur, nec à Summo Pontifice concedatur compositio circa inuenta, sicut conceditur circa bona incerta, signum est, quòd titulus inuentionis reputetur iustus in his bonis, sicut & in aliis, quæ sunt primò occupantis, & habentur pro derelicto, hæc enim inuenta potius computanda sunt inter bona pro derelicto, quàm inter bona incerta, ad illa enim magis accedunt? Respondeo titulum inuentionis iustum reputari, & esse ad retinenda bona inuenta, si inuentor sit pauper, & à Principe sæculari de licentia Summi Pontificis posse applicari ad aliquod opus pium, quia nomine pauperum quodcumque opus pium intelligitur, vt suprà diximus, & sic iuxta mentem domini prædicti inuenti, cùm operi pio applicatur, pauperibus censetur applicari, non esse autem titulum iustum ad illa retinenda si inuentor sit diues, neque hæc inuenta reputantur pro bonis, quæ habentur pro derelicto, quæ sunt primò occupantis, sed potiùs computantur cum bonis incertis, aut cum bonis quorum domini mortui sunt; & nullum hæredem reliquerunt, quæ in opera pia, & in pauperes iuxta mentem defunctorum dominorum sunt distribuenda. Et ideo non conceditur à Summo Pontifice circa illa compositio, sicut conceditur circa bona incerta, quia cùm compositio applicetur etiam ad aliquod opus pium, censent Summi Pontifices hæc iam esse ex natura sua prædictis operibus piis applicata, cùm sint applicata pauperibus, & ad dicta ex mente dominorum, vt patet. 11. *Quid si inuentor sit pauper.*

Notandum tamen est non esse hanc doctrinam intelligendam de iis inuentis, quæ sunt bona Ecclesiæ, aut naufragantium, quia bona Ecclesiæ sunt restituenda alicui Prælato, vt ea alicui Ecclesiæ pauperi applicet: & verò circa bona naufragantium datur excommunicatio Bullæ Cœnæ lata in eos, qui illa animo non restituendi vsurpant. Solùm hîc dubitari potest, an quando religiosus aliqua bona inuenit, possit ea præmissa diligentia non comparente domino, monasterio applicare, & respondendum est affirmatiuè, quia cùm Religiosus professus sit incapax dominij, non sibi, sed monasterio acquirit. 12. *Quid si bona inuenta, sint res Ecclesiæ aut naufragantium.*

Thesaurus sic definiri potest: *Est vetus depositio pecuniæ, vel rerum mobilium, de quarum domino, vel occultatione, depositioneque nulla extat memoria*; ita patet ex *l. nemo, C. de thesauris, & §. thesauros, Inst. de rerum diuisione.* Inuentio thesaurorum multis modis contingere potest. Si quis illum primus inueniat in agro suo, vel domo sua de iure communi est ipsius primò occupantis & inuentoris, dummodo interueniat realis apprehensio illius, nec enim sufficit sola nuda inuentio, & hoc quidem de iure communi, vt patet ex *l. vna, C. de thesauris, lib. 11.* & ex *dicto §. Thesauros, Inst. de rerum diuisione* & docet Valascus *de iure emphyteutico, quæst.15. num.1. & 2.* Animaduertendum tamen est thesauros de iure naturali, & gentium esse primò inuentoris, & occupantis, siue in alieno loco, & agro inueniantur, siue in proprio. 13. *Thesaurus quid.* Valascus.

prio. Fundamentum est, quia, quæ nullius sunt, fiunt primò occupantis, thesauri autem, cùm de illorum dominis nulla extet memoria, sub nullius dominio existunt: ita docet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 1. dub. 15. num. 58.* Rebellus *2. part. lib. 9. quæst. 5. num. 1.* & Molina *tom. 1. de iust. disput. 56. vers. Paludanus, ad finem.* De iure tamen ciuili, & communi, veluti pro concordia circa inuentionem thesaurorum, multa statuta sunt.

Lessius. Rebel. Molina.

14. *Nonnulla circa thesaurorum inuentionem.* Primò enim, vt dixi, statutum est, vt si quis illum inueniat in agro suo, totus sit ipsius primò inuentoris, occupantisque, dummodo interueniat realis apprehensio, seu occupatio, vt patet ex iure allegato, & docet Valascus item citatus, & Bartol. *in l. 1. num. 17. & 18. ff. de acquir. possess.* Cynus *in l. licet, num. 6. ff. eodem titulo,* & plures alij, quos citat & sequitur ipse Valascus *ibid.*

Valasc. Bart. Cynus.

15. *Quid si thesaurus inueniatur ab emphyteuta in agro emphyteutico.* Si autem ab emphyteuta in agro emphyteutico, aut à feudatario in feudali fundo inueniatur, est duplex opinio.

Prima docet de iure communi pertinere totum ad ipsum emphyteutam, & feudatarium inuentorem, apprehensorémque, & nihil pertinere ad dominum directum;

Opinio prima. Primò, quia quando quis thesaurum aliquem in fũdo suo inuenit, totus cedit in vtilitatem ipsius inuentoris, & quia est inuentor, & quia in fundo suo inuenit, leges enim ciuiles deferunt thesauros eis, qui eos in loco suo inueniunt, vt constat ex §. *thesauros, Inst. de rer. diuis. & l. vna, C. de thesauris, lib. 11.* Emphyteutæ autem, & feudatarij agrum emphyteuticum, & feudalem suum dicere possunt ratione dominij vtilis, quod in illis habent.

Secundò, quia possunt prædicti emphyteutæ, & feudatarij in rem actione agere contra dominos directos pro fundo emphyteutico, & feudali, patet ex *l. 1. in fine, ff. si ager vectigalis*; qui autem vindicationem rei habet, potest verè dicere rem esse suam. *l. solum, §. meum, & l. in rem, ff. de rei vendic.*

Tertiò, quia qui emphyteusim possidet, excusatur à satisdatione danda pro ipsa emphyteusi, quia suum possidet, *l. sciendum, vers. 1 ff. qui satisd. cogan.* & hæc est apud Iurisperitos communior opinio, & illam tenet Accursius *§. thesauros, Inst. de rer. diuisione, verb. In suo.* Platea *ibi num. 2.* Faber *num. 1.* Portius & Iason *ibidem col. 1. & 2.* Andr. Isernia, & Aluarot. *in titulo, quæ sint Regalia,* & alij multi, quos refert Valasc. *de iure emphyteut. quæst. 15. num. 1.*

Accursius. Platea. Angel. Faber. Portius. Iason. Isernia. Aluarot. Valasc.

16. *Opinio secunda.* Secunda docet pertinere prædictum thesaurum inuentum ab emphyteuta in agro emphyteutico, & à feudatario in feudali pro dimidia parte ad dominum directum feudi, & emphyteusis, & pro altera dimidia ad ipsum emphyteutam & feudatarium inuentorem, ita docet Valascus *modò allegatus, §. sunt tamen aliqui.* Speculator *de emphyteusi, num. 158. versu 132.* Nauarrus *in summa cap. 17. num. 173. & sequentibus.* Sà *verb. Thesaurus, num. 1.* & alij, quos *ibidem* citat Valascus, idque probant ex duplici fundamento.

Valasc. Specul. Nauar. Sà.

Primò, quia emphyteuta, & feudatarius æquiparantur in iure vsufructuario, vnde cùm vsufructuario non competat, nec etiam pro dimidia parte thesaurus à se inuentus in agro cuius est vsufructuarius, quia thesaurus non est vsusfructus agri, ita non competet emphyteutæ, vel feudatario. Sed hoc argumentum valdè infirmum est, quia licèt emphyteutæ, & feudatarij vsufructuarij sint, plus tamen habent in agro emphyteutico, & feudali, quàm simplices vsufructuarij in agris, quorum vsumfructum habent, dominium videlicet vtile, & in morte finiturum, sicut finitur vsusfructus; quamobrem vis huius fundamenti cessat.

Secundum ergo fundamentum huius opinionis est, quia emphyteutæ & feudatarij non sunt pleno iure domini feudi & emphyteusis, sed secundùm quid, ratione scilicet dominij vtilis, vt dixi, & ideo non veri, & proprij domini, vt patet ex *l. 1. C. de vsufruct. §. Qui in perpetuum,* ibi, *Licèt domini non sint, l. 2. C. de mancip. & col. lib. 11.* leges autem non deferunt thesauros integros nisi inuentoribus in loco suo propriè, & verè suo; quare cùm fundus verè, & propriè suus non sit, melior, & æquior videtur opinio, vt pro suo vtili dominio dimidiam thesauri partem consequatur, & alia dimidia domino directo deferatur. Ego in hanc opinionem inclino, propter fundamenta illius.

Dices ergo iuxta hanc opinionem, nihil emphyteutæ & feudatario suum dominium vtile prodest. nam ille, qui in alieno solo thesaurum inuenit, ratione ipsius inuentionis dimidietatem thesauri habet, & alteram partem dimidiam agri domino tenetur reddere, vt docent communiter DD. Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 5. dub. 15. num. 128.* Nauarrus *cap. 17. num. 175.* Caietanus *2. 2. quæst. 66. art. 2.* Mercado *de contract. cap. 15. num. 128.* Rebellus *lib. 1. quæst. 15. sect. 2. num. 12.* Valascus *de iure emphyteutico, quæst. 15. num. 1. §. sunt tamen, ad finem,* & statim illam ante vllam sententiam tenetur reddere iuxta hos authores, quia hæc iuris dispositio, quæ est *in l. vna, C. de thesauris, lib. 11.* non est pœnalis, sed definitiua proprietatis rerum; vnde si titulo inuentionis ei debetur dimidia pars thesauri inuenti in agro alieno, quid ei prodest inuenisse illum in agro suo emphyteutico, nihil profectò. 17. *Obiectio.*

Lessius. Nauar. Caiet. Mercado. Rebell. Valasc.

Respondeo primò, vtile dominium, quod habet in eo agro, ad hoc ei prodesse, vt siue emphyteuta ipse in eo agro emphyteutico, in quo habet dominium vtile, thesaurum illum casu inueniat, siue data opera illum inibi quærat, & inueniat, semper suum faciat thesaurum pro dimidia parte; at verò si data opera, & consultò in alieno agro absque licentia domini illum quærat, & inueniat, totus thesaurus cedit domino ipsius agri, solùm enim ex dispositione iuris illi dimidium inuenti thesauri debetur titulo inuentionis, quando fortuitò illum inuenit in alieno agro, & hoc ei prodest in hac secunda opinione suum vtile dominium, & ita docet, & animaduertit Valascus *de iure emphyteut. quæst. 15. num. 1. ad finem.* *Responsio prima.* Valasc.

Respondeo secundò, vtile dominium ad hoc ei prodesse, vt si alius extraneus thesaurum fortuitò inueniat in agro habente duos dominos, directum videlicet, & vtilem, dimidium sit ipsius inuentoris, & alterum dimidium diuidendum sit æqualiter inter illos duos dominos ipsius agri in opinione, quæ id expressè docet, & quam tenet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 5. dub. 15. num. 61.* & Rebellus *1. part. lib. 1. quæst. 18. sect. 1. num. 16. §. vltimò,* qua opinione, quæ est valde probabilis (imò, & probabilior) retenta, dicendum consequenter est, si dominus vtilis inueniat thesaurum in agro suo feudatario, aut emphyteutico, tres partes habere in prædicto thesauro inuento, & solam quartam reddere teneri ante illam sententiam domino directo, dimidium enim thesauri inuenti ei debetur titulo, & iure inuentionis, vnde si alte- 18. *Responsio secunda.*

Lessius. Rebell.

rum dimidium est diuidendum inter ipsos dominos, directum scilicet,& vtilem, cùm ipse sit dominus vtilis, retineri poterit dimidia pars huius dimidij, atque adeò si ipse fuerit inuentor, tres partes ei cedent, & vna domino directo, & ita docet Lessius & Rebellus *allegati*,& Sà *verb. Thesaurus, num.1.*

Lessius. Rebell. Sà.

19. Dixi *in opinione*, quæ docet dimidium thesauri inuenti in agro habente duos dominos, diuidendum esse inter ipsos dominos directum & vtilem, & alterum dimidium esse ipsius inuentoris extranei, quia sunt multi,& non infimæ notæ authores, qui dicũt, si extraneus in fundo emphyteutico, vel feudali thesaurum inueniat, dimidium ipsius thesauri deberi inuentori, & alterum dimidium domino vtili,& nihil deberi domino directo, quia quando vtilis, & directus dominus ad idem concurrunt, aut quando habens directum dominium concurrit ad idem cum habente vtile, semper in iure præfertur habens dominium vtile, quod expressè docet Valascus *de iure emphyt. quæst.15. num.10.* Portius *in dicto §. thesauros, Inst. de rer. diuisione, & ibi* Angel. *num.2.* & Bart. *in l. Procuratore ff de procurator* & alij. Verùm opinio Lessij,& Rebelli firmius fundamentum in ratione habet, vt de se patet.

Valasc. Portius. Angel. Bart. Lessius. Rebellus.

20. Sed quid, si dominus directus thesaurum inueniat in agro in emphyteusim tradito, aut in feudum? Respondeo retenta prima opinione *num.15.* explicata, quæ docet dimidium thesauri inuenti in agro emphyteutico, vel feudali pertinere ad ipsum dominum vtilem, seu ad ipsum emphyteutam feudatariúmve, & alterum dimidium ad inuentorem, dicendum est, dominum directum solum habere dimidium thesauri inuenti, ratione & titulo inuentionis, & dominium directum nihil ei prodesse ad hoc, vt aliquid ratione illius habeat. In opinione verò secunda, quam secuti fuimus, & explicauimus *num.16.* dicendum est consequenter loquendo, tres partes esse ipsius domini directi inuentoris, vnam ratione dominij directi, duas ratione & titulo inuentionis; quartam deberi tantummodo emphyteutæ, seu feudatario ratione dominij vtilis,& ita docet etiam Sà, vt diximus *verb. Thesaurus, num.1.* breuiter & clarè his verbis, ibi, *Quòd si duorum dominorum alter* (loquitur de domino directo, & vtili) *reperit, dabit alteri dimidium, seu potiùs dimidium dimidij, nam, vt repertor habet dimidium,& vt dominus domini* (vtilis, vel directi) *alterius dimidium.* In opinione autem Valasci, quæ docet concurrente dominium vtile habente, cum habente dominium directum, præualere habentem dominium vtile, dicendum erit maius aliquid deberi arbitrio prudentis habenti dominium vtile, quàm dimidiam partem thesauri inuenti ratione maioris, seu vtilioris dominij. Hæc de thesauro inuento in agro emphyteutico, & feudali, nunc ad alia loca veniamus, in quibus thesauri reperiri possunt.

Quid si inueniatur à domino directo in agro emphyteutico.

Sà.

SVMMARIVM.

Thesauri inuenti in agro libero ab emphyteusi, & feudo, dimidia pars debetur inuentori de iure communi, altera dimidia domino agri quando casu & fortuitò inuenitur. *num.21.*

Si dedita opera inueniatur absque domini consensu, totus est domini agri. *num.22.*

Si de consensu domini, & dominus sciebat consensum suum eò tendere vt thesaurus quæreretur, totus erit inuentoris. *num.23.*

Quid si quando consensum à domino agri inuentor petiit, dominus autem id habuit pro derisu, *num.24.*

Quid si thesaurus inueniatur in loco publico, vt in via, in area publica, in vrbium ruinis, in mœnibus vrbium, num.25. Vtrum possint Indi Occidentales priuari suis aureis argenteisque dinis ab Hispanis, eò quòd Gentiles sint, & an post fidem acceptam possint, ibi num.25. vers. Deinde quia.

Quid si inueniatur in loco sacro. Refertur prima opinio asserens thesaurum inuentum in Ecclesiis publicis, aut cœmeteriis totum esse inuentoris, num.16. Refertur secunda docens diuidendum esse inter inuentorem, & Prælatum Ecclesiæ. Prima est probabilior, num.26. Quid si inueniatur in Capellis, & Monasteriis, quæ iure dominij ad aliquem dominum spectant, vel Religionem, ibidem.

Quid si inueniatur in passalibus Ecclesiæ, *num.27.*

Quid si in prædio dotali inuentus fuerit. *num.28.*

Quid si in prædio locato, aut conducto. *num.29.*

Quid si in prædio maioratus. *num.30.*

In Regno Lusitaniæ cùm nihil statutum sit circa inuentionem thesaurorum standum est dispositioni iuris communis. *num.31.*

De iure communi si thesaurus arte magica, aut modo illicito inueniatur totus ad fiscum pertinet, numero 32.

Quid statutum sit de iure Regni Castellæ circa inuentionem thesaurorum. *num.33. & 34.*

An de consuetudine thesauri inuenti ad Principes pertineant. *num.35. & 36.*

An iusta sit lex quæ statueret thesauros inuentos totos ad Principes pertinere. *num.37.*

Bona vacantia ad Regem in solidum pertinent, numero 38.

An licitum sit emere agrum in quo scimus esse aliquem thesaurum domino agri non indicato thesauro, neque aucto pretio illo, num.39. Refertur prima opinio affirmans. *ibid.*

Refertur secunda negans, num.40. Prima est probabilior. *ibid.*

DE illo, qui thesaurum reperit in agro alieno libero à feudo,& emphyteusi, iam diximus, si casu, & fortuitò inueniat, dimidiam partem de iure communi esse inuentoris, alteram dimidiam domini agri, patet ex *§. thesauros, Inst. de rer. diuis.* & ex *l. vnica, C. de thesaur.* & hæc dimidia pars debetur domino fundi ante vllam sententiam, quia hæc dispositio iuris non est pœnalis, sed definitiua proprietatis rerum, & ideo ante vllam sententiam obligat. ita Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.5. dub.15. num.58. & 59.* Nauarrus *in summa cap.17. num.175.* Caietan. *2.2. quæst.66. art.2.* Mercado *de contract. cap.15. num.128.* Sà *verb. Thesaurus, num.1.* Rebellus *lib.1. de oblig. iust. quæst.15. sect.2. num.12.* Et communiter omnes,& Molina *tom.1. de iust. disp.56. vers. Quod si.* 21.

De thesauro inuento in agro libero ab emphyteutico feudo.

Lessius. Nauar. Caiet. Mercad. Sà. Rebellus. Molina.

Si dedita opera,& consultò illum in agro alieno quærat,& inueniat absque domini voluntate, totus est domini fundi; sed non tenetur dare totum ante iudicis sententiam, sed dimidium tantùm, & alterum dimidium poterit retinere quandiu non feratur sententia; post latam verò etiam hoc dimidium tenetur dare, quia ista dispositio est pœnalis ad puniendam iniuriam illatam domino fundi; damnum tamen si quod dedit 22.

Quid si de dita opera inueniatur, absque domini consensu.

excauando tenetur restituere in conscientia ante vllam sententiam, ita authores allegati.

23. Si de consensu domini illum in agro alieno quæsisti, & inuenisti, & dominus sciebat ad quid tandem tenderet consensus, totus erit tuus, nisi aliud in pactum deducatur. ita idem Lessius *tom.1. lib.2.cap.5.dub.15. num.60.* Nauarrus *cap. 17. num.172.* Rebellus *allegatus, num.11.* & alij communiter. Ratio est,

Quid si de consensu domini. Nauarr. Lessius. Rebel.

Primò, quia volenti, & consentienti nulla fit iniuria, & solùm hæc dimidia pars illi ratione iniuriæ dispositione iuris debebatur.

Secundò, quia per consensum visus est suam partem libenter remittere, & condonare. Si tamen certò sciebas ibi latere thesaurum, & fingas te nihil scire, tunc dominus ita deceptus non videtur liberè consentire, & condonare suam dimidiam partem, & ideo teneris illam ei ante vllam sententiam dare, ita Syluester *verb. Inuentum, quæst.3. num.8.* Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.5. dub.15. num.60.* Molina *citatus, vers. dubium est.* Ant. Gom. *ad l.45. Tauri, num.51.*

Syluester. Lessius. Molina. Ant. Gom.

24. Si quando facultatem à domino petiisti, thesaurum domino indicasti, & ille id habuit pro derisu. Affirmat Medina *cap.14. num.31.* & Lopez *2. part. Inst. cap.2. col.16.* post Bartol. quem *ibi* citat, totum fieri tuum. Negat Rebellus *lib.1. quæst.15. sect.2. num.12.* & citat pro se Couarruuiam *ad regulam, Peccatum 3. part. §.2.* sed sententia Medinæ videtur probabilior, neque enim ille derisus dici potest licentia tacita, vel expressa, nisi aliis coniecturis, & adminiculis, quæ eam esse concedentis voluntatem indicent, adiuuetur.

Quid si consensum à domino agri inuentor petiit, dominus autem id habuit pro derisu. Medin. Lopez. Rebell. Couarr.

25. Si thesaurus in loco publico inueniatur, veluti in via, in area publica, in loco publico effosso, in vrbis mœnibus, totus de iure communi est inuentoris, non Principis, nec Reipublicæ. ita Lessius *tom.1. lib.2. cap.5. dub.16. num.63.* Couar. *ad regulam, Peccatum, part.3. §.2. num.3.* citans pro se Baldum, Cynum, & alios. Et ratio est, quia Principes, & Respublicæ non sunt domini horum locorum iure aliquo dominij specialis, sed iure dominij iurisdictionis, & authoritate disponendi. Neque obstat ius commune *in dicto §. thesauros, Inst. de rerum diuisione,* ibi, *Si quis in fiscali loco, vel publico, vel ciuitatis thesaurum inueniat, dimidium erit fisci, vel ciuitatis.* Quia per locum publicum ibi non intelligitur forus, area, vel platea publica, vel similis alius locus, qui propriè nullius sit, cùm sit omnium vsibus deputatus. Sed intelligitur locus, quem Respub. vel Principes iure specialis dominij possident, vt sylua, Lusitanè *Coutada,* pastus publici, domus, hortus, vt Lessius & Couarruuias citati adnotarunt. Sed est hæc resolutio contra Rebellum citatum, & alios affirmantes in vtroque loco publico de thesauro inuento deberi dimidium Principi. Quando tamen inuenitur in loco publico prioris generis, in quo Princeps solum habet ius dominij dispositionis, nihil refert, quòd inuentor illum reperiat casu, vel industria, in eo enim etiam casu totus cedit inuentori, quia tunc nulli fit iniuria, quia quando locus est ita publicus, non censetur alienus, cùm sit omnium vsibus deputatus: ita idem Lessius *allegatus, num.64.* Neque obstat quòd viæ publicæ dicuntur in legibus alicuius Regni esse Regis, & viæ Regiæ, sunt enim illius iure dominij dispositiui, & iurisdictionis, vt diximus, non iure dominij specialis. Deinde, quia, vt docet Emanuel Rodrig. *in summa cap.47. num.1. & 4.* ex iure gentium thesauri, lapilli in littore inuenti, & aurum repertum in fodinis, & terrarum venis, & alia similia communia manserunt incolis inuentoribus. Vnde *num.4.* hæc addit, *illicitum est aliis externis nationibus, quærere metallorum venas, quæ sunt in externis Prouinciis, & nationibus, nisi volentibus, & consentientibus illarum incolis, quia quamuis respectu incolarum prædictarum Regionum sint hæc communia, attamen respectu gentis extraneæ communia non sunt;* & ita docet etiam Sotus *lib.2. de iust. quæst.3. art.3.* Mercado *de contract. cap.15.* & Lud. Lopez *Instruct. consc. part.2. cap.1.* omnes citati à Rodriguez *allegato.* Vnde

Quid si thesaurus inueniatur in loco publico. Lessius. Couar.

Rodrig.

Sotus. Mercad. Lopez. Rodrig.

Inferunt huiusmodi authores non potuisse Indos Occidentales priuari suis aureis argenteisque fodinis, nisi illas pro derelictis haberent, quia erant domini illarum, & bellum Christianis nondum intulerant, nec fidem quam nondum audierant, abiecerant, nec prædicatores verbi Dei spreuerant, quod postea fecerunt, nec illam Regionem vi, & armis à Christianis, velut Mauri & Turcæ, acceperant.

Illatio prima.

Inferunt secundò, nec etiam post conuersionem illorum illis potuisse priuari, vt definiuit Ioannes XXII. siquidem ob susceptionem fidei peioris conditionis non manent, imò melioris, & definitio huius Extrauagantis locum etiam habet in Indis nondum conuersis, vt notauit Rodriguez *allegatus.*

Illatio secunda.

Inferunt tertiò, illicitum esse Hispanis & Lusitanis priuare Indos ad fidem conuersos huiusmodi argenteis aureisque fodinis, nisi ipsi vim inferant prædicatoribus Euangelij, & fidem acceptam contemnant.

Illatio tertia.

Si thesaurus inueniatur in loco sacro, vel religioso, est dubium ad quem pertineat. Et notandum est locum sacrum dupliciter posse accipi. Primò pro loco sacro communi omnino publico, vt Ecclesiæ communes, cœmeteria, &c. Secundò pro Collegiis, Monasteriis, & Capellis, quæ iure specialis dominij ab aliquo, vel aliquibus possidentur. Est igitur hac de re partita opinio. 26.

Quid si inueniatur in loco sacro.

Prima loquendo de prima specie loci sacri asserit thesaurum inuentum in Ecclesiis publicis, aut cœmeteriis totum esse inuentoris, hanc docet Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.5. dub.16. num.64.* & Rosella *verb. Furtum, num.11.* Fundamentum huius opinionis est primò, quia Imperator Iustinian. *Inst. de rerum diuisione, § thesauros,* optimè nouerat conditionem loci sacri, & tamen de omnibus confirmauit ius, *l.3. § si in locis, ff. de iure fisci;* disponens thesaurum repertum totum esse inuentoris, vnde cùm ius Canonicum hactenus huic iuri non derogauerit, videtur seruandum. Secundò, quia Rectores & Priores loci sacri, & Ecclesiarum videntur solùm specialiter habere ius colligendi decimas, & alia iura parochialia, non enim sunt domini illarum iure aliquo speciali, de quo ad libitum possint disponere; quare non videtur de illis eadem ratio ac de aliis dominis.

Opinio prima. Lessius. Rosell.

Secunda opinio, quam tenet Nauarrus *in summa Lat. cap.17. num.175.* & Rebellus *lib.1. quæst.15. sect.2.* & Couarr. *ad regulam, Peccatum, part.3. §.2. num.3.* & Anton Gomez *ad legem 45. Tauri, num.52.* & Molina *tom.1. de iust. disp.56. vers. dubium est,* & Syluester *verb. Inuentum, num.11.* docet diuidendum esse thesaurum, & dimidium esse inuentoris, & alterum dimidium Prælati, seu Prioris Ecclesiæ, & loci sacri. Et fundamentum illorum 27.

Opinio secunda. Nauar. Rebell. Couarr. Gomez. Molin. Syluester.

illorum est, quia hodie Ecclesiæ hac in parte illorum esse censentur, qui eis præsunt. Ego inclino in primam sententiam, quia reuera rationes illius fortiores videntur, quamuis hæc vltima opinio satis probabilis sit propter authoritatem Doctorum qui illam tenent. Illud tamen animaduerterim, vt jam insinuaui, hoc locum solum habere in locis sacris communibus, quales sunt Ecclesiæ, & cœmeteria; secus de Monasteriis & Capellis, quæ iure dominij speciali ab aliquo, vel à Religiosis possidentur, in his enim locis inuentus thesaurus æqualiter diuidendus est inter inuentorem, & dominum loci, vt optimè notauit Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.5. dub.15. num.50.*

Lessius.

27. Sed quid si inueniatur in mansis, & passalibus Ecclesiæ? Et certè videbitur alicui idem dicendum esse de illis, atque de Ecclesiis publicis, & veluti nullius domini, quia sunt inseparabilia ab illis, & accessorium sequitur principale, quando ab illo est inseparabile, iuxta doctrinam communem, quam tradit Ripa *in l.1. §. si quis ita, in fine, de verb. elect.* Socinus *in l. multa, ff. de condit. & demonst.* quod multis exemplis confirmat Menochius *consil.16. num.25.* Et eadem ratio videtur etiam esse de illis, atque de cœmeteriis, quæ etiam sunt similiter accessoria; dicendum tamen totum thesaurum inibi inuentum esse inuentoris; iuxta ea, quæ docet prima opinio *numeri præcedentis*, quam ibi secuti fuimus.

Quid si in passalibus Ecclesia.

Ripa. Socinus. Menoch.

28. Si thesaurus in dotali prædio inuentus fuerit, dimidium debetur domino fundi, dimidium inuentori, & licèt constante matrimonio pertineat ad maritum, quoad vsumfructum, habet enim maritus constanti matrimonio vsumfructum bonorum dotalium vxoris; tamen soluto matrimonio, factove diuortio, pertinet integrè ad vxorem; quare tenetur maritus eam dimidietatem vxori restituere. ita docet Molina *tom.1. de iust. disp.56. vers. Porrò thesaurus.* Sà *verb. Thesaurus num.1.* deciditur expresè *in l. diuortio, §. si fundum, ff. soluto matrim.* Ratio est, quia, vt *ibidem* dicitur, thesaurus non computatur inter fructus agri, & licèt fructus dotalis constanti matrimonio sit viri quoad vsumfructum, simpliciter est vxoris, & ita docet etiam alter Molina *de primog. lib.1. cap.23.*

Quid si in prædio dotali.

Molina. Sà.

Molina.

29. Thesauri inuenti in prædio locato, aut conducto, cuius aliquis vsufructuarius tantùm est, & neque dominium vtile, neque directum in eo habet; dimidium pertinet ad dominum agri, alterum dimidium ad inuentorem, & nihil ad vsufructuarium, aut locatorem. ita habetur *l. si is qui, ff. de acquir. rer. domin.* Ita docet Molina *tom.1. de iust. disp.56. vers. At quando is.* Valascus *de iure emphyt. part.1. quæst.15. num.4.* & alter Molina *de primog. lib.1. cap.23. num.2.* Bartol. & alij, quos hi citant, colligiturque ex *l. diuortio, §. si fundum, ff. solut. matrim.* vbi eadem ratione dicitur thesaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vsumfructum, non ad virum, sed ad vxorem pertinere, eo quòd thesaurus non sit fructus fundi, nec cum fructibus fundi computetur.

Quid si in prædio locato, aut conducto.

Molina. Valasc.

Bart.

30. Thesaurus autem in prædio maioratus repertus, quoad illud dimidium quod domino prædij debetur, integrè pertinet ad possessorem maioratus pro eo tempore, neque tenetur ipse quicquam successoribus reseruare. Fundamentum est, quia non est pars maioratus, neque fructus illius, imò potiùs stando in sola dispositione iuris naturalis, & gentium, totus futurus erat primò occupantis, quo fit, vt quod dispositione iuris ciuilis possessori tunc, tanquam vero domino, fundi debebatur, nullum vinculum bonorum primogenij sortiatur, sed liberum omnino manet, de illo, ad libitum disponere. ita vterque Molina Theologus *tom.1. de iust. disp.56. vers. Thesaurus verò in prædio.* Iureconsultus *lib.1. de primog. cap.23.* nam solùm bona maioratus, quoad redditus, & fructus vinculantur, Thesauri autem nec redditus, nec fructus sunt talium bonorum.

Quid si in prædio maioratus.

Molin.

31. In hoc Regno Lusitaniæ nihil statutum est circa thesaurorum inuentionem, & ideo dispositio iuris communis, de qua hactenus tractauimus in repetitione illorum obseruatur, vt testatur Cabedo *in suis decisionibus 2. part. decisione* 48. vbi ait, circa hanc thesaurorum inuentionem iuxta dispositionem iuris communis fuisse sæpe iudicatum in Lusitania, quid de consuetudine in ea dicendum sit, statim dicemus *num.37.*

Cabed.

32. De iure ergo etiam communi, si thesauri arte magica sacrificiis pudendis, aut alio quouis modo illicito, vel legibus damnato inueniantur, ad fiscum spectant, etiamsi in agro proprio ab inuentore reperiantur: ita colligitur ex *l. vna, C. de thesauris, lib.10.* & affirmat glossa *ibi*, & docet Molina *tom.1. de iust. disput.56. initio.* Couarr. *ad regulam, Peccatum 3. part. §.2.* Lopez *de contract. lib.1. cap.10.* Aragonius *2.2. quæst.66. art.5.* Nauarrus *in manuali Lat. cap.17. num.175.* Sà *verb. Thesaurus, num.1.* Valascus *de iure emphyt. 1. part. quæst.15. num.4.* & alij communiter; addunt omnes, legem istam esse pœnalem, & ideo non obligare nisi post latam sententiam, & posse inuentorem tuta conscientia thesauros inuentos retinere quoad vsque sententia feratur; solus Molina asserit, si ante constitutionem istius legis prædicti thesauri inuenti tanquam vectigalia Regia ad fiscum pertinebant, non videri hanc legem pœnalem, sed dispositiuam proprietatis rei, & sic deberi fisco Regio ante vllam sententiam; planè res est adeò antiqua, vt difficile hoc constare possit; quare cùm in hoc puniatur peccatum in inuentione commissum, pœnalis simpliciter hæc lex videtur, & ita non debetur eius pœna, nisi post latam sententiam, vt cæteri authores asserebant, quibus omnino consentio.

Molina. Couar. Lopez. Aragonius. Nauar. Sà. Valasc.

33. De iure Regni Castellæ asserit Anton. Gomez *ad legem 45. Tauri, num.51.* vbi refert *leg.8. tit.12. lib.6. ordinationum* sancitum esse, deductis expensis circa inuentionem thesaurorum factis tertiam partem inuentoris esse, reliquas duas ad Regem, & fiscum pertinere, quòd si thesaurus in agro alieno inueniatur, asserit Antonius Gomez, tertiam illam partem diuidendam esse inter inuentorem, & dominum agri, modò thesaurus fortuito casu inueniatur; nam si de industria reperiatur, aut arte magica, & illicita, vel prohibita, asserit totum pertinere ad dominum agri. Tandem postquam hæc asseruit, statuit legem illam intelligendam esse solùm de metallorum venis, quas minas vocamus, non de thesauris, sed circa thesauros standum esse in Regno Castellæ dispositioni iuris communis.

Ant. Gomez.

34. Molina tamen *tom.1. de iust. disp.56. vers. Couarruuias*, & idem Couarr. *ad regulam, Peccatum, part.3 §.2. num.9.* refert *leg.7. titulo 12. part.6.* earumdem ordinationum Regni Castellæ asserentem quocumque in loco thesaurus reperiatur, solam quintam partem esse inuentoris; reliquas verò ad Regem pertinere, & nihil ad dominum loci, in quo thesaurus inuenitur, & addunt ita haberi in

Molina. Couarr.

in antiquis ordinationibus manuscriptis: in vulgatis autem, & impressis haberi quartam partem esse inuentoris, reliquas omnes Regis, & hoc posteriori modo habet hodie, *l. 1. tit. 13. lib. 6. nouæ collectionis*, cui est standum. Hactenus egimus de inuentione thesaurorum de iure naturali, & gentium, de iure communi, de iure Lusitano & Castellæ; nunc de consuetudine agendum.

35. Paludanus *in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 5.* & D. Anton. 2. *part. titulo 1. cap. 15. §. 2.* affirmant thesauros de consuetudine vbicumque inueniantur, totos esse Principis, & hanc sententiam probabilem putat Aragonius 2. 2. *quæst. 66. art. 1.* Cùm verò in Regno Castellæ iuxta hanc communem consuetudinem *lex 1. titulo 13. lib. 6. nouæ collectionis* fuerit sancita, in qua quarta tantùm pars inuentori tribuitur, & Regi reliquæ adscribuntur, nulla de domino agri facta mentione in eo Regno, non est dubitandum nihil omnino domino prædicti agri deberi, nec mirum est, siquidem stando in solo iure naturali, & gentium, nihil illi debetur, & hæc lex dispositioni iuris communis derogauit, vt optimè notat Molina *tom. 1. de iust. disp. 56. §. Paludanus*, & nos diximus *num. 13. huius capitis.*

Palud. D. Anton. Aragon. Molina.

36. At verò Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 3. art. 3.* & Syluester *verb. Inuentum, num. 13.* & Polancus *in directorio*, & Fumus *verb. Inuentum, num. 2.* & Medina *lib. 1. cap. 4. de rest.* aiunt non esse hanc Paludani sententiam sequendam ex eo fundamento, quia consuetudo illa non est introducta per modum legis, & ideo non potest obligare in conscientia, sed est introducta per modum violentiæ, vnde nunquam obtinuit, & si alicubi obtinuit, fuit per vim, & coactionem, atque adeò contra ius naturæ, & gentium introducta, & ideo non valet, quia consuetudo, vt valeat, non debet habere principium coactiuum, sed debet esse libera, & spontanea. Addunt etiam Sotus & Syluester contra iustitiam esse exigere Principem partem aliquam de thesauris inuentis, & idcirco consuetudinem istam vim non habere in foro conscientiæ, si alicubi introducta iam sit.

Sotus. Syluester. Fumus. Medin.

37. Meritò tamen Couarr. *ad regulam, Peccatum 3. part. §. 2. num. 4.* & Molina *tom. 1. de iust. disp. 56. vers. Sotus*, hanc Soti sententiam impugnant, quia licèt stando in solo iure communi, & gentium, omnia ea inuenta, quæ domino carent, sint primò occupantis, & inuenientis, nihilominus velut ius ciuile statuere potuit, vt qui thesaurum in campo alieno reperiret, in vtroque foro soli, & poli teneretur dimidiam partem dare domino agri; qui verò illum de industria inueniret, teneretur eidem totum tribuere, vt ipsemet Syluester, & Sotus fatentur; cur etiam non poterit statuere, vt ad sustinendum pondus Reipublicæ thesauri deinceps inuenti pertineant integrè ad Regem, aut vt in illis certam aliquam portionem habeat, neque enim id quidem est statuere aliquid contra ius gentium, aut naturale, sed rationabile ex causa impedire, ne dominium thesauri inuenti sit illius, cuius erat stando in solo iure gentium, aut naturæ, efficereque proinde, vt sit alicuius alterius, maximè, quia de iure naturali tenentur Reges, & Principes defendere sua Regna, & populos, & ad id possunt iusta tributa imponere, si non habeant aliunde, vnde illa possint defendere; quare idtunc non est aliquid contra ius naturæ statuere, sed est potiùs mutare, seu commutare, eius obligationem ex iustiori, & potiori causa, ex hac materia, seu potiùs ex hoc loco in alium: id quod potest Respublica, & Principes iustissimè facere, sicut potest efficere, vt venatio aliqua efficiatur illicita, quæ stando in solo iure naturæ, & gëtium, erat licita, vt optimè probat Molina *tom. 1. de iust. disp. 43.* Quare miror Sotum tam liberè improbare statuta Principum, cùm nec facilè, nec sine solidissimo fundamento improbanda sint; ille verò, vt hoc statutum improbet, nulli alteri fundamento innititur, quàm ei, quod refutauimus, & ita præter Molinam & Couarruuiam allegatos docent Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 175.* & Caietanus 2. 2. *quæst. 66. art. 5. ad 2.* quatenus affirmant in foro conscientiæ circa thesaurorum inuentionem standum esse dispositioni legum ciuilium, quod planè non assererent, nisi existimarent potestatem esse in Republica, ad applicandos thesauros inuentos iustissimis de causis alicui operi iustiori.

Couarr. Molina. Molin. Nauarr. Caiet.

Neque obstat quòd bona vacantia ad Regem in solidum nulla parte dempta pertineant, quia thesauri inuenti non comprehenduntur inter bona vacantia, neque ad illa propriè pertinent, cùm diuersus vtriusque rei titulus in iure reperiatur; quando autem dubium est de qua re leges loquantur, titulus rubricæ explicat de qua materia sint intelligendæ. 38.

Bona vacantia ad quem pertineant.

Ad pleniorem doctrinam huius rei dubitabis, an licitum sit emere agrum, in quo scimus esse thesaurum, non indicato thesauro domino ipsius agri, nec aucto pretio illius. Partita est sententia hac de re. 39.

Sententia prima.

Prima affirmat, eam videtur tenere D. Thom. 2. 2. *quæst. 66. art. 5.* quatenus innuit, eum, qui emit agrum, sciens in eo latere thesaurum integrum, illum sibi comparare, quod non diceret, si teneretur domino illius thesaurum indicare. tenet etiam expressè Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 3 ad 2.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 175.* Molina Theolog. *tom. 1. de iust. disp. 56. vers. dubium est deinde, & tom. 2. disp. 333. vers. Illud obserua.* Syluester *verb. Inuentum.* Rebellus 2. *part. lib. 9. quæst. 5. n. 2.* Sà *verb. Thesaurus, num. 2.* Aragon. 2. 2. *quæst. 66. art. 1.* Mercado *de contract. cap. 15.* Rodriguez *in summa cap. 47. num. 4.* Lud. Lopez *part. 2. instruct. cap. 1.* hi omnes asserunt licitum esse domum emere, vbi scimus esse thesaurum, nec teneri emptorem id domino indicare, vel pretium augere. Fundamenta huius sententiæ hæc sunt.

D. Thom. Sotus. Nauar. Molin. Syluester. Rebel. Sà. Arag. Mercado. Rodrig. Lopez.

Primò, quia dominus agri, prædij, vel domus nulla in re fraudatur, cùm thesaurus absconditus nullius in bonis sit, vt habetur *§. thesauros, Inst. de rerum diuisione.* Et hoc fundamentum est Rebelli & Lessij *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 5. dub. 15. à num. 64.* qui etiam hanc opinionem tenet.

Rebell. Lessius.

Secundò, quia quando fundus venditur, solùm emitur, & venditur id quod in eo fructiferum est; atque adeò ipsa soli superficies, quæ est fructifera; thesaurus autem non est fructus agri, neque inter fructus computatur.

Tertiò, quia quamuis dominus agri prohibere possit in eo fodere, sicut & venari, nihilominus stando in iure gentium, & naturali thesaurus latens non est domini agri, sed inuentoris, & quamuis hæc ratio vim non habeat in metallorum venis, quarum dominium ad agrorum dominos spectat, vt doctè probat Molina *tom. 2. de iust. disputat. 354.* id tamen de illis dicendum erit propter rationem Soti asserentis solam superficiem agri; quæ ordinariè est fructifera, emi, & vendi.

Molin.

Quartò,

Quartò, quia si ille, qui scit in alieno agro latere thesaurum, teneretur domino agri id indicare, cùm illum emit, sic etiam ille, qui scit in alieno agro latere pretiosissimas herbas, teneretur illarum præstantiam domino manifestare, antequam emat, hoc est falsum; ergo & illud: nam id felicitatis est scientiæ alicuius herbolarij, & nemo propter suam scientiam debet fieri deterioris conditionis; fieret autem deterioris conditionis ille, qui hoc sciret, si teneretur id domino indicare, cùm ob id cogeretur maiori pretio emere, quàm quicumque alius, qui eam scientiam non haberet. Et tandem hæc opinio habere videtur pro se dictum Christi Domini *Matth.* 13. absolutè dicentis, *Simile est Regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem cùm inuenit homo, &c.* Vbi Christus Dominus asserit posse prudentem hominem agrum illum emere, & nihil asserit de augmento pretij, aut de indicatione thesauri.

40. *Sententia secunda.* Secunda negat. Primò, quia plus valet domus, vel prædium ratione latentis thesauri, quàm sine illo, vnde si dominus sciret, multo pluris venderet, ac proinde genus quoddam fraudis, & doli videtur ille committere, qui prædium, vel domum emit, non aucto pretio, aut indicato thesauro, & consequenter ratione doli, & fraudis videtur ad restitutionem obligari in conscientia, & ante vllam sententiam. Nec dictum Christi Domini fauet contrariæ sententiæ, cùm solùm dicat posse scientem agrum illum emere, & nihil agat de pretio, maximè quia Christus Dominus nunquam fraudibus fauit, imò illius purissima doctrina semper ab illis aliena fuit.

Secundò, quia, vt docet Valascus 1 *part. de iure emphyt. quæst.* 15. *num.* 1. *vers. Sunt tamen ad acquirendum dominium thesauri inuenti*, non sufficit sola pura, & simplex inuentio, aut scientia illius, sed opus est insuper apprehensio; quare dum non apprehenditur, magis est domini agri, aut prædij, quàm ipsius inuenientis, aut scientis. non est improbabilis hæc sententia, eam tenet Angelus, & Fumus *verb. Inuentum.* Tabiena *verb. Restitutio*, §. 26. & videtur in eam inclinare Valascus *allegatus.* *Angel. Fumus. Tabien. Valasc.* Prima tamen est tenenda, propter illius authores, & fundamenta. Nec ratio istius secundæ vrget, concedimus enim ad acquirendum dominium thesauri inuenti requiri apprehensionem illius; negamus tamen, ante inuentionem esse domini agri, cùm de iure naturæ & gentium sit primi inuentoris.

CAPVT XXIII.

An debitor satisfaciat tradendo solutionem personæ fideli, vt Confessario, vel alteri, cui creditor debet.

SVMMARIVM.

Refertur prima sententia affirmans satisfacere debitorem, vel furem si restituat Confessario, vel personæ fideli, vt tradat domino, & manere in conscientia postea obligatum, etiam si isti non restituant. num. 1.

In Iubilæis si quis mittat per famulum eleemosynam, & ipse eam furetur, comparat Iubilæum, num. 2. 6. & 7.

Refertur secunda sententia asserens non manere deobligatum in conscientia si postea ei constet restitutionem non fuisse factam. num. 3.

Iudicium authoris. num. 4.

Soluuntur fundamenta primæ opinionis, num. 5. *Fur, & debitor non tenentur per se ipsos restitutionem facere, tenentur tamen cum effectu restituere, sicut cum effectu damnum intulerunt.* ibid.

An quando aliquis est excommunicatus ob retentionem debiti, si illud tradat Confessario, & absoluatur, reincidat in excommunicationem, si Confessarius illud non tradat parti. num. 8. 9. & 10.

An quando Summus Pontifex concedit alicui dispensationem aliquam in irregularitate ex homicidio, vel alio delicto contracta cum hac clausula, satisfacta parte, *sufficiat veniam petere, sine alia satisfactione.* num. 11.

An ille, qui soluit creditori sui creditoris, maneat omnino liber in foro conscientiæ, n. 12. *Satisfacit si de consensu sui creditoris faciat, ibi. Sufficit tacitus consensus, qualis datur, si tuus creditor, qui est in India, cui debes centum aureos, habet alium creditorem in Lusitania, cui similiter centum debet,* ibi *Non satisfacit si desit talis consensus tacitus, vel expressus.* ibid.

Quid de foro externo. num. 13. & 14.

1. *De modo restituendi.* HIc modus restituendi frequenter in praxi contingere potest.

Primò, quia sæpissimè Confessarij, cùm vident pœnitentes obliuiosos esse in restitutionibus antiquis, restitutiones ab illis petunt, moti charitate, vt eas tradant dominis suis, quo facto, & pœnitentes liberant ab eo onere, & peccato, & creditoribus consulunt.

Secundò quia sæpe ipsi pœnitentes, quia debitum, vel furtum est occultum, vt famæ suæ consulant, id petunt à Confessario, & ei pretium rei restituendæ, vel rem ipsam tradunt, vt ipsi id ipsum domino tradant tacito nomine restituentis (ego verò nunquam id facerem in primo casu. In secundo rarissimè id facerem, & petita postea schedula à domino, qua testetur sibi traditum à me fuisse, tantum, quantum, pœnitens mihi tradidit, vt pœnitenti postea constet, se exolutum esse.) de hoc ergo modo restituendi nunc agimus, quia frequens est, aut saltem valde frequens esse potest. Et suppono restitutionem faciendam esse vel in pretio, vel in specie, hoc est, restituendum esse pretium, vel æstimationem rei furto ablatæ, quando hæc iam non extat. Quæro igitur, an quando *Quæstio.* debitor, vel fur tradidit vel pretium rei, vel rem ipsam personæ fideli, v. c. Confessario, vel viro graui, & religioso, vt eam domino restituat, qui tamen de facto non restituit, vel quia eam consumpsit, vel quia casu periit apud ipsum, ita maneat ipse fur, vel debitor deobligatus in conscientia ab ea restitutione, ac si cum effectu restitueret: qua de re partita est opinio.

Opinio prima. Scotus. Gabriel. Lessius. Prima affirmat. hanc tenet Scotus *in 4. dist.* 15. *quæst.* 2. *art.* 4. Gabriel *ibidem quæst.* 2. *art.* 4. eam non improbabilem iudicat Lessius *tom.* 1. *de iust. cap.* 16. *dub.* 6. *in fine.* Fundamentum est,

Primò, quia nec fur, nec debitor per se ipsos immediatè tenentur restitutionem facere, sed sufficit, quòd faciant per alios prudentes, & fideles viros, sed in hoc casu fecit quantum potuit, & prudenter egit, eam personæ fideli tradendo; ergo deobligatus manet.

Secundò, quia is, qui illam tradendam, & restituendam

tuendam accepit; implicitè se obligauit ad illam domino tradendam, & consequenter alterum deobligauit, & si non restituit, manet obligatus ad restitutionem; quare si fur, aut debitor, qui illam restituendam tradidit, non deobligaretur, & ad restitutionem iterum teneretur, sequeretur, quòd dominus redderetur melioris conditionis propter furtum, cùm in hoc casu duæ restitutiones ei essent faciendæ: at hoc nemo dicet; ergo intentum.

Tertiò, quia si debitor, & fur ex consensu domini & creditoris expresso rem alicui dandam traderent, satisfacerent, quamuis internuntius ille non restituat; sed in nostro casu interuenit consensus tacitus; ergo id sufficit ad illos deobligandos. Maior est certa. Minor probatur ex duplici fundamento.

Primò, quia taciti & expressi eadem est vis, eadem potestas.

Secundò, quia quando fur non potest restituere sine propria infamia rem furtiuam, eandem numero, satisfacit restituendo pretium, & dominus rationabiliter tenetur consentire; sed in præsenti casu supponimus non posse sine periculo infamiæ, vel alterius similis restituere per se immediatè; ergo tenebatur creditor consentire, vt per alium restitueret.

2. Et pro hac opinione facit etiam, quòd in Iubilæis præcipitur certa eleemosyna ad comparandas indulgentias, & si quis illam mittat per famulum, & hic eam furetur, quin det pauperibus, lucratur Iubilæum positis aliis requisitis, & non videtur obligandus ad nouam aliam eleemosynam faciendam, maximè si putabat seruum esse fidelissimum & experientia id compertum habebat; ergo similiter non erit obligandus ad nouam restitutionem ille, qui restitutionem tradidit Confessario, aut viro pio, & fideli tradendam creditori, si ipse postea malitia sua eam illi non tradat, sed furetur. Antecedens patet, quia persona, quæ ratione necessitatis grauis, vel extremæ proximi tenetur dare eleemosynam, satisfacit præcepto charitatis, mittendo illam pauperi per internuntium fidelē, quamuis ex malitia, & iniquitate internūtij, illi non detur: de consequentia nemo dubitabit, nā malitia internuntij non debet nocere domino innocenti, qui fecit quantū potuit, & debuit, vt præcepto charitatis satisfaceret, & indulgentiam lucraretur. Adde quòd ipse internuntius tenetur eam postea pauperi restituere, & idem dicendum videtur, quando aliquis tulit excommunicationem pro furto, aut retentione debiti, & latro, vel debitor, furtum, & debitum tradidit fideli internuntio, & res non peruenit ad creditorem, fecit enim vnusquisque quantum potuit, & sua diligentia, & voluntas bona exonerandi se ea obligatione, non debet ei nocere; noceret autem profectò si ad nouam restitutionem obligandus esset.

3. *Opinio secunda.* Secunda sententia hac in re communior docet adhuc manere furem, & debitorem obligatum ad nouam restitutionem, si via aliqua sciat, primam non habuisse effectum; hanc tenent Lessius *citatus.* Molina *tom. 3. de iust. disp. 751. §. Tertia conclusio, ad finem.* Toletus *in summa lib. 5. cap. 24.* Sayrus *lib. 10. tract. 5. cap. 9. num. 7.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 167.* D. Anton. *2. part. titulo 2. cap. 4. §. 1.* hæc duplici fundamento innititur.

Lessius. Molina. Toletus. Sayrus. Nauar. D. Anton.

Primum sumitur ex *regula 55. de regulis iuris, in 6. Qui sentit commodum, sentire debet onus, & incommodum*; sed fur, & debitor rem acceperunt in suum commodum proprium; tenentur igitur integrè, & cum effectu rem domino restituere, sicut cum effectu damnum iniustè, & per iniquitatem dederunt, sibi enim tribuant imprudentiam suam, si malè fisi sunt de nuntij fidelitate, & malè creduli fuerunt, etiamsi pro fidelissimis eos habuerint.

Secundum fundamentum sumitur ex verissima ratione, quia res, quæ ita restituitur, quandiu non traditur creditori, est sub dominio furis, & debitoris; ergo illis perit, si pereat; ergo tenentur iterum ad nouam restitutionem. Consequentia est bona. Antecedens probatur efficaciter, quia si internuntius rem illam furetur, tenetur illam furi, & debitori restituere, à quo illam creditori tradendam accepit; ergo erat sub dominio furis, & debitoris, & similiter quandiu est in potestate internuntij, censetur esse sub potestate furis, & debitoris, quia possunt illi mandatum illud, & concessionem reuocare. Adde

Tertium fundamentum, quia si fur, & debitor haberent apud se illam pecuniam, paratam ad restituendum, & latro alter eam furaretur, non manent illi immunes à restitutione illius, vt omnes fatentur, quia pecunia eis perit, qui domini illius sunt; sed eadem est ratio quando perit apud internuntium. ergo ad restitutionem similiter tenentur.

4. *Iudicium Authoris.* Ita se habent hæ opiniones. Certè ego inclinarem in primam, nisi communis DD. sententia pro ista staret secunda: nam si rationes primæ sententiæ non sunt fortiores, planè videntur æquales, quia tamen non oportet, nec in minimo fauere latronibus, iudico, id quod iudicauit Lessius *dicto tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 16. dub. 6. in fine*, primam videri probabilem, hanc verò secundam probabiliorem, & veriorem, & omnino tenendam, propter authoritatem tantorum Doctorum. Lessius.

5. Et verò fundamenta primæ sic solui possunt. Ad primum dico non teneri furem, & debitorem per se ipsos immediatè restitutionem facere, teneri tamen cum effectu eam vel per se, vel per alium facere, & quandiu cum effectu non peruenit ad manus creditorum, non esse illos liberos à tali restitutione: sicut enim cum effectu damnum iniustè dederunt, ita cum effectu tenentur illud reficere. Cùm autem restitutionem internuntio, quem fidelem, imò fidelissimum putabant, creditori dandam tradiderunt, fecerunt quantum potuerunt, vt liberarentur à peccato iniustæ retentionis, non tamen, vt liberarentur à restitutione, si postea illis constet, eam domino non fuisse traditam; semper enim in illa traditione hæc tacita conditio inclusa erat ex natura rei; *Si res non perueniat ad dominum, iterum satisfaciam cum effectu, siquidem cum effectu dānum dedi.* Et ratio est, quia hoc onus satisfaciendi cum effectu est intrinsecum tali debito, & quamuis dominus tacitè visus sit consentire, & teneatur consentire, vt restitutio per internuntium fiat, semper hic consensus secum intrinsecè defert eandem conditionem, videlicet, *Consentio, dummodo mihi cum effectu damnum meum restituatur, sicut cum effectu mihi iniustè fuit datum*; nec aliter tenetur consentire: & sic soluitur tertium argumentum; nec exemplum ibi allatum de eo, qui restituit per alium, vt famæ suæ consulat, aliud probat. Ad secundum respondeo, internuntium manere obligatum, si res in manu sua pereat, eam restituere eis, qui illam ei tradendam creditori dederunt, vt dictum manet.

6. *An satisfaciat obligationi Iubilæi qui eleemosynam misit ad illud consequendum, quam ipsius famulus furatus est.* Argumenta, & rationes positæ in numero secundo de eleemosyna missa per famulum ad consequendum Iubilæum, quam famulus furatus est, petunt, vt breuissimè explicemus illud dubium in materia indulgentiarum tritum, & commune, vtrùm scilicet satisfaciat obligationi Iubilæi, vel excommunicationis ille, qui eleemosynam, vel rem restituendam tradit personæ suo arbitrio fideli, quamuis ipsa persona eleemosynam, vel restitutionem furetur. Et verò Corduba *quæst. 26. de indulgentiis, propositione 3. §. verum est*, negat omnino eum consequi indulgentiam Iubilæi, qui iussit per famulum eleemosynam in eo præscriptam dare, & non dedit. Ratio illius est, quia vna ex conditionibus requisitis ad comparandam indulgentiam Iubilæi, est, eleemosyna pauperibus detur; sed hæc conditio cum effectu non impletur, quandiu cum effectu pauperibus non traditur. ergo non comparatur, quia deest conditio requisita; defectus enim conditionis, quamuis sine culpa mandantis contingat, facit vt actus à tali conditione pendens non subsistat; vt patet in eadem materia indulgentiarum, si aliquis morbo impeditus non ieiunaret, vel Ecclesiam non inuiseret, quando hic defectus aliunde ex vi Iubilæi non suppletur; & in eo, qui ex defectu intentionis ex parte ministri manet sine sacramento Pœnitentiæ, patitur enim ex malitia alterius, & in aliis similibus exemplis sæpe id contingit.

Cordub.

7. Sà. Affirmat Sà *verb. Indulgentia, num. 4.* Fundamentum est,

Primò, quia conditio illa solùm videtur in hoc consistere, quòd eleemosyna ex parte donatoris volentis Iubilæum consequi donetur, quia hic actus est completus, & perfectus ex parte dantis, & re vera dedit, vt acciperet; ergo eo posito censetur conditio impleta.

Secundò, quia primaria intentio Summi Pontificis respicit ad bonum spirituale dantis, bonum enim temporale, quod sequitur ex eleemosyna respectu pauperis, videtur secundaria, ac proinde quamuis hic secundus effectus deficiat, non videtur conditio deficere, quia primò intentio Summi Pontificis, perfectè consequitur posita largitione ex parte donantis.

Tertiò, quia supposita illa donatione, quæ ex parte donantis est omnino absoluta, & postea non fuit reuocata, pauper acquisiuit ius ad eleemosynam, & ei facienda est restitutio, vt tradit Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 18. dub. 6. à num. 46.* secus est in aliis donationibus. ergo pauperes non fraudantur omnino vtilitate temporali, quia internuntius tandem tenetur eis restituere, maximè quia Summus Pontifex non præcipit, vt eleemosyna detur huic pauperi determinatè, & cum Lessio consentit Sanchez *lib. 1. de matrimonio, disput. 6. num. 9.* vbi ita dicit. *Si quis alicui mandaret certam eleemosynam largiri, ac re integra mandans decederet fauore causæ piæ, non expirat mandatum obitu mandantis, & ideo eleemosyna largienda est pauperi.* Hæc ille. Et ratio est, quia cùm tunc ob prædictum fauorem non expiret, nec reuocetur mandatum, & dominium ante acceptationem rei mandatæ acquiratur pauperi, sequitur, quòd prædicta eleemosyna necessariò sit pauperi restituenda; quam doctrinam tenet etiam Tiraquel. *de priuileg. causæ piæ, priuileg. 82. & 132.* & Couarruuias *lib. 1. variar. cap. 14. num. 16.* & Molina *tom. 2. disput. 263. §. Dixi mandatum.* Cùm tamen mandatum extra causas pias expiret, ac reuocetur morte mandantis, & nemo ante acceptationem acquirat dominium rei sibi promissæ, vel mandatæ, restitutio tunc facienda est hæredibus mandantis, vt tradit idem Sanchez *ibidem num. 7.* quia censetur mandatum reuocatum morte prædicti mandantis, quod patet ex *l. mandatum, C. mandati*, & habetur expresè *l. 2. §. sed si quis, ff. de donat.* ibi, *Sed si quis donaturus mihi pecuniam dederit alicui, vt ad me perferret, & ante mortuus fuerit, quàm ad me perferret, non fieri pecuniam dominij mei constat.* Vnde rectè infert idem Sanchez *allegatus, num. 8.* eum internuntium, qui ab aliquo aliquid accepit alteri donandum extra eleemosynam, aut piam causam, si interim antequam res donata sit, mandans moriatur, & nuntius iniustè donare distulit, teneri ad duplicem restitutionem, alteram hæredibus donatoris, seu mandantis, quia mandatum morte illius ante acceptationem fuit reuocatum; alteram donatario, quia iniquè & per iniustitiam causa fuit, ne acciperet, & qui alteri est causa damni, tenetur illud restituere, & idem docet etiam Molina *tom. 2. de iust. disput. 263. §. iuxta hactenus dicta.*

Lessius. Sanchez. Tiraquel. Couar. Molina. Sanchez. Molina.

8. *Triplex assertio ex sententia Sà.* Sed redeamus ad nostrum institutum; ex sententia itaque Sà, tria videntur statuenda.

Primum est, si dominus ante elapsum terminum ad consequendam indulgentiam Iubilæi certior fiat, quòd eleemosyna à se missa non fuit pauperi data, securius esse aliam donare. Ratio est, quia damnum, quod sequitur domino ex donatione secundæ eleemosynæ, est parui momenti, & lucrum indulgentiæ est magnum, ac proinde omni securitate procurandum.

Secundum est hanc secundam sententiam Sà probabilem esse ex fundamento iacto, quia cùm hoc negotium totum pendeat ex intentione, & voluntate concedentis, rationabiliter credi potest, quòd Summus Pontifex solum intendat, vt quilibet quantum in se est donet; & à se abdicet dominium eleemosynæ, & in pauperes, vel in causas pias illud transferat, ne malitia aliena innocens detrimentum tantæ gratiæ patiatur. Nec inferas inde sequi posse aliquem indulgentiam consequi, si desiderium tantùm habeat dandi eleemosynam, & si hanc habeat paratam, & latro illam furetur, quia quantum in se est facit, quod potest. Negamus enim illationem, quia nec desiderium, nec præparatio proxima ad eam eleemosynam dandam, est actio translatiua dominij; sicut est actio dantis de facto, vt patet.

Tertium est admissa probabilitate huius sententiæ negandam esse paritatem rationis in restitutione, quam intendit inducere argumentum factum *num. 2.* Et maior ratio est, quia satisfactio ad comparandam indulgentiam tota pendet ex voluntate Summi Pontificis, & prudenter colligi potest illum solum intendere, quod aliquis donet quantum in se est, vt in simili docet Sayrus *in claui Regia, lib. 10. tract. 5. cap. 10. num. 9. §. Tertium est*, quando, scilicet, aliquis erat excommunicatus ob retentionem debiti, & absoluitur, cùm illud tradidit Confessario, quamuis hic postea non restituat, docet enim in hoc casu Sayrus manere absolutum, quia quoad hunc effectum censetur satisfecisse parti. At acceptatio ad restitutionem pendet ex voluntate creditoris, qui habet ius acquisitum, vt sibi

Sayrus.

ſibi tradatur res debita, & quandiu non traditur, non perdit ſuum ius.

9. Secundum dubium, quod ex vltimo argumento, *num.2.* poſito pro prima opinione, reſultat, & explicatione eget, eſt de excommunicato, qui ſolutionem dedit Confeſſario, & ab eo abſolutus eſt; poſtea verò ipſe Confeſſarius non reſtituit, vtrùm ſcilicet maneat omnino liber. Et quidem duo in hoc dubio docet Sayrus *in claui Regia, lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 10. *à num.* 19.

Sayrus.

Primum eſt de præſenti manere illum abſolutum, quia fecit quantum potuit, & ad quantum tenebatur de præſenti; facienti autem quod in ſe eſt, non denegatur gratia abſolutionis. ergo manet liber ab excommunicatione; deinde, quia ſi de præſenti eſſet impotens ad ſolutionem, data ſufficienti cautione, ſeu pignore Confeſſario, validè abſolueretur à tali excommunicatione, vt docet Soarius *de cenſur. diſp.*7.*ſect.*5.*num.*4. & idem Sayrus *de cenſur. lib.*2. *cap.* 17. *num.*11. & alij. ergo à fortiori ſi Confeſſario pecuniam traderet dandam parti, quæ excommunicationem impetrauit, vt ille prædictæ parti debitum ſolueret.

Soarius. Sayrus.

Secundum eſt ſi prædictus pœnitens poſtquam ſciuit reſtitutionem non eſſe factam creditori, propoſuit ſe ſoluturum, cùm primùm poſſet adhuc manere abſolutum, quia à principio antequam ſciret defectum reſtitutionis, fuit validè abſolutus, & poſtea non peccauit de nouo in retentione, quia cùm de præſenti non poſſit ſoluere, vt ſupponimus, facit quantum in ſe eſt proponendo.

10. Si poſtquam cognouit reſtitutionem non eſſe factam, ſeu ſolutionem non eſſe datam creditori, propoſuit ſe ampliùs non ſoluturum, affirmat Sotus *in* 4.*diſt.*22. *quæſt.*1. *art.*2. poſt quartam concluſionem incidere de nouo in excommunicationem, quia quando aliquis à principio excommunicatur pro debito, ſi tunc eſt impotens ad ſoluendum, non contrahit excommunicationem; ſi tamen poſtea reddatur potens, & non reſtituat, incurrit illam, quia ſemper durat, ligátque ſubiectum quandiu ex malitia non reſtituitur; ſed in noſtro caſu, qui ita ſtatuit, ſe non ſoluturum, peccat de nouo. ergo contrahit de nouo excommunicationem. Negat tamen id Petrus Nauarra *lib.*4.*de reſt.cap.*5.*dub.*1.*num.*19. & Sayrus *in claui Regia, lib.*10. *tract.*5. *cap.*10. *à num.*9. *in fine.* Ratio illorum eſt, quia illa abſolutio data fuit abſolutè, & non fuit impoſita conditio ad reincidentiam. ergo quamuis poſtea reincidat in nouam culpam, non reincidit in nouam excommunicationem, quia ablata fuit ſine hoc onere: deinde, quia quamuis data eſſet ſub hac conditione, *ſi parti ſatisfiat cum effectu,* hæc conditio ex mente iudicis ſatis cenſeretur impleta per traditionem ſolutionis alteri factam, quia iudex ſolùm intendit, vt debitor ſatisfaciat, quantum in ſe eſt: vnde ſi ſolutionem tradiderit Confeſſario, & à ſe abdicauerit illius dominium, videtur ſatisfeciſſe intentioni iudicis quoad effectum obtinendi gratiam abſolutionis, quamuis non ſatisfecerit quoad effectum tollendi obligationem reſtitutionis, vt ſuprà diximus loquentes de indulgentiis. ego huic opinioni Sayri & Nauarræ adhæreo, propter ſua fundamenta, ex quibus fundamentum Soti ſatis corruit, & labefactum manet.

Sotus. P. Nauarra. Sayr.

11. Vtrùm verò quando conceditur à Summo Pontifice diſpenſatio in irregularitate ex homicidio, vel in alia ſimili ex delicto contracta, & additur in tali diſpenſatione, *ſatisfacta parte*, ſufficiat veniam petere, quamuis à parte non concedatur, dubitant aliqui; ſed pars negatiua verior eſt, & aſſignatur diuerſa ratio in hoc caſu, & in caſu abſolutionis excommunicationis, de quo egimus *numero præcedenti*, & in quo diximus opus eſſe (vt excommunicatus ab excommunicatione abſoluatur, quando facultas abſoluendi illum, datur à iudice ſub conditione, vt priùs parti ſatisfaciat) quòd præcedat ipſa ſatisfactio realis, aut ſaltem quòd detur cautio, & ſatiſdatio vel oppignoratitia, vel ſaltem aliquando iuratoria ſatisfaciendi; quia in caſu excommunicationis, datur abſolutio bona fide, poſita prædicta cautione, aut ſolutione reali ex parte debitoris: at in caſu diſpenſationis huius irregularitatis, opus eſt, vt cum effectu ſequatur realis veniæ impetratio, quia non vult Summus Pontifex diſpenſare cum præiudicio partis, ſine eius vero, & proprio conſenſu; & ideo quandiu conceſſio veniæ non datur, non cenſetur impleta conditio, quam Summus Pontifex requiſiuit ad talem diſpenſationem.

12. Vltimum dubium huius capitis ſit, an ille qui ſoluit creditori ſui creditoris, maneat omnino in conſcientia deobligatus à reſtitutione; & caſus in hunc modum poteſt figurari. Debeo Sempronio decem aureos; & Sempronius meus creditor totidem aureos debet Titio; quæro, vtrùm ſatisfaciam ſoluendo eos Titio, ita vt in conſcientia maneam deobligatus. Reſpondeo; ſi de conſenſu tacito, vel expreſſo eos Titio creditori Sempronij creditoris mei ſolui, non eſt dubium manere me in vtroque foro deobligatum; dixi *tacito*, quia ſi ego debeam centum aureos Antonio, & ſim in India, vel in alia Regione, vel Orbis parte, ex qua difficillimum ſit eos mittere ad Antonium meum creditorem, qui in Luſitania viuit; & ſciam, & mihi euidenter, aut certò moraliter conſtet, prædictum Antonium creditorem habere in ea parte Indiæ, in qua ego ſum, alium creditorem, cui ille tantundem debet; ex tacito, & rationabili conſenſu ipſius Antonij mei creditoris eos potero ſoluere creditori illius, & conſequenter ea ſolutione, manebo in conſcientia eo debito exoneratus, ſoluendo tantundem creditori creditoris mei. Et ratio eſt, quia ſi ego poteram me eo debito exonerare, ſoluendo illos prædicto creditori Antonij mei creditoris de conſenſu expreſſo illius, etiam potero in prædicta circumſtantia me eo debito ſimiliter exonerare ſoluendo de conſenſu tacito ipſius, quia taciti & expreſſi eadem vis eſt, eadem poteſtas. Extra conſenſum verò tacitum, vel expreſſum mei creditoris, mihi videtur non poſſe me ſoluere creditori creditoris mei, ſi meus creditor tantundem ei debeat, quantum ego eidem creditori meo debeo. quia non video certum principium ob quod ſecurus eſſe poſſim in conſcientia, & deobligatus à tali debito; & quamnis Medina *quæſtione* 3. *cap.* 5. & Syluester *verb. Solutio, numero* 4. *ad finem primi* §. & gloſſa quædam, quam *ibi* citat Syluester, abſolutè dicant manere illum deobligatum in conſcientia, qui ſoluit creditori creditoris ſui; tamen iudico id ſolum verum eſſe, quando de conſenſu tacito, vel

De ſoluente creditori creditoris ſui, quid.

Medina. Syluest.

vel expreſſo creditoris ſui id efficit, ſemper autem talis conſenſus tacitus illius præſumi debet, quando ad exonerandam illius conſcientiam in aliqua occaſione, & circumſtantia, qua ſemel elapſa, nuſquam amplius habebit aliam ſimilem, aut difficillimè habebit ad ſe eo debito exonerandum; dixi, *difficillimè*, quia, moraliter loquendo, quæ difficillimè haberi poſſunt, impoſſibilia iudicantur, & nunquam haberi poſſe prudenter exiſtimantur. Hæc de foro interno, & conſcientiæ.

13. Barr. Reſpondeo ſecundò. In foro externo ita diſtinguit Bartol. *in l. ſolutum, §. ſolutum, ff. de pignorat. actione.* Si creditor creditoris mei habet bona aliqua obligata tali debito, & debitum eſt in eadem cauſa, ſeu eiuſdem rationis, & ſpeciei cum eo debito, quod ego debeo creditori meo, v. c. ego conduxi domum decem aureis ab eo, qui ab alio eam conduxerat iiſdem decem aureis, & ille nondum eos ſoluit creditori ſuo, liberor ipſo iure, & ſatisfacio in foro externo, ſoluendo illos decem aureos creditori creditoris mei, meo etiam creditore inuito, *l. vtrùm præſente, ff. de conſt. pecun.* & Syluester. ita docet etiam expreſsè Syluester *verb. Solutio, num. 4.* Et ratio eſt, quia creditor mei creditoris poterat me iure compellere, vt ei illud ipſum debitum pro meo creditore ſoluerem, vt habetur in iure *in l. nomen, C. quæ res pignor. oblig poſſ.* ergo ſi me poterat obligare, ſatis & abundè facio ei tantundem ſoluendo pro meo creditore, quin moleſtiam talis obligationis patiar; prudentis enim eſt vitare moleſtias, & vexationes forenſes. Item ſi negotiorum meorum geſtor mutuos accepit ab Antonio decem aureos, v.c. ad mea negotia peragenda, hos ego Antonio debeo, & poſſum illos ſoluere Antonio, & ſatisfacio, vt habetur *in l. ſi liber homo, ff. de negot. geſtis.* Si autem prædictus negotiorum meorum geſtor eos decem aureos mutuos ab Antonio accepit ad alia negotia diuerſa omnino, & ſeparata à meis, tunc ſi ſoluam Antonio illos ipſos decem aureos, quos debeo eidem negotiorum meorum geſtori eo volente, & conſentiente, ſine dubio liberor, & ſatisfacio in foro externo, vt docet Syluester *verb. Solutio, num. 4 ad finem*, & conſtat ex *l. inuito, ff. de ſol. & l. penult. & finali, ff. de negot. geſt.* ſi eo ignorante, tunc liberor ope exceptionis tantùm, quia ex quo meus creditor, ex mea ſolutione facta creditori ſuo, à tali ſolutione liberatur, etiam ſi fuerit inuitus, ſatisfactum eſt ei, *l. ſi opera, ff. de doli except. Inſt. quibus modis tollatur obligat. in principio, & l. penult. citata, ff. de negot. geſtis*, & ideo quoties meo creditori ſine mandato meo ſoluiſti, & me eo debito liberaſti, ſoluendo nomine meo, cogor habere ratum in iudicio, id quod pro me ſoluiſti, & obligor tibi actione negotiorum vtiliter geſtorum ad reſtitutionem pecuniæ pro me ſolutæ. ita idem Syluester *verb. Reſtitutio 3. num. 8. ad finem*, & Platea *Inſtit. de actionib. §. Actionum.*

14. *Quid ſi ſolùm hæredi mei creditoris.* Idem quod dictum manet, dicendum eſt etiam, ſi ſoluam hæredi creditoris mei, ſimiliter enim liberor à ſolutione, quam debebam meo creditori, modò tamen ille ſit mentis compos, & maior vigintiquinque annorum, aut alteri de mandato illius, etiam ſi creditor ſit accuſatus ad mortem; patet ex *l. nihil intereſt, C. eo. & l. reo, ff. eodem*, quæ ſolutio poteſt etiam fieri ſocio creditoris mei, ſi vterque ad aliquid eſt obligatus in ſolidum, iuxta *leg. ſi vnus, ff. de pactis*, & *l. 2. & 3. ff. de duob. re. conſt.* & notatur *in cap. ex te, de iureiur.* Animaduertendum tamen eſt hîc, quòd ſoluens filiofamilias ſine conſenſu patris, aut minori, ſine conſenſu tutoris, vel curatoris, non ſatisfacit, vt expreſsè habetur *in l. 1. ff. ad Macedonianum, & l. pupillus, ff. de action. & obligat.* niſi ſolutum ſit conuerſum in vtilitatem patris, vel minoris, tunc enim hoc probato ſatisfacit, *l. 1. & 2. C. ſi aduersùs credi[...]. & l. quod ſi fortè, §. finali, & leg. pupillo, ff. de ſolut.*

CAPVT XXIV.

Quo tempore, & loco facienda eſt reſtitutio furti, & an expenſis creditoris, vel furis, ſeu debitoris.

SVMMARIVM.

Debita, & obligatio reſtituendi ex contractu in quo præfixus eſt terminus ad ſolutionem, ſtatim ſoluenda ſunt elapſo termino ante petitionem, numero 1.

Si nullus præfixus eſt terminus, & creditor debitum ſcit, & illud non ignorat, tunc requiritur petitio ante ſolutionem, neq. debitor tenetur in vtroque foro illud ſoluere ante talem petitionem, num. 2. verſ. Et licet.

Si debitor citetur, & ad iudicium trahatur ante admonitionem, & petitionem debiti, condemnabitur creditor in citationis expenſis. num. 3.

In foro conſcientiæ ſi creditor debitum ſcit, non audet tamen ſaltem ex timore reuerentiali illud petere, tenetur debitor ante petitionem illud ſoluere, ibid.

Quando mora eſt breuis, & creditor eſt certus de ſolutione debiti, non eſt peccatum mortale debitum ſtatim poſt petitionem illius non ſoluere, num. 4.

Si obligatio reſtituendi oriatur ex furto quod adhuc extet apud frem, ſtatim tenetur fur illud reſtituere, niſi ex iuſta cauſa excuſetur, & quæ ſit iſta iuſta cauſa. num. 5. & 6.

An ille, qui ſtatim non reſtituit, cùm poteſt, plura peccata committat, quoties poteſt & non vult, num. 7.

An retentio alieni quoties aliquis poteſt reſtituere, & non vult, ſit peccatum actuale, an habituale. Refertur prima opinio docens eſſe peccatum habituale. num. 8.

Præfertur ſecunda aſſerens eſſe peccatum actuale, num. 9.

An quando retentio diu durat, ſit vnum peccatum actuale, an plura. num. 10. & 11.

Quomodo multiplicentur peccata interna, & externa. num. 12. & 13.

Vtrùm quo mora fuerit longior, maior ſit obligatio reſtituendi, & grauius peccatum. num. 14.

Quomodo ſe debeat habere Confeſſarius cum iis, qui poſſunt reſtituere, & non reſtituunt, num. 15.

An abſoluendi ſint, ſi poſſunt integrum debitum reſtituere, & nolunt reſtituere, niſi paulatim, ibid. & 16.

An, qui ſemel, vel iterum Confeſſario reſtitutionem promiſit, & non reſtituit, abſoluendus ſit, num. 17.

Quid

Quid si concurrant aliquæ circumstantiæ in quibus iudicet Confessarius absolui posse. num. 18.

Vtrùm absolui possit ille, qui non vult restituere in vita, vult tamen post mortem relinquere id onus hæredibus suis. num. 19.

Vtrùm pœnitens in materia restitutionis teneatur semper obedire Confessario. num. 20.

1. *Obligatio restituendi vnde oriunda, & quando sit soluenda.* OBLIGATIO restituendi vel oriri potest ex contractu iusto, in quo ex consensu partium contrahentium præfixus, vel non præfixus est terminus ad solutionem; vel ex contractu iniusto, & vsurario, vel ex delicto, & furto, quod adhuc extet, vel non extet apud furem; si debita, & obligatio restituendi oriantur ex contractu iusto, in quo præfixus est terminus ad solutionem, statim soluenda sunt elapso termino, & nisi statim soluantur, incipit debitor esse in mora iniusta soluendi, nisi ex consensu tacito, vel expresso creditoris, vel inaduertentia, aut aliunde ex aliqua causa iusta excusetur, & quandiu est in tali mora, & potest restituere, & non restituit, peccat mortaliter; quia mora damnum affert, & detrimentosa est creditori, nec opus est, vt debitor admoneatur de lapsu termini, nec quod creditor debitum ab eo petat, talis enim petitio non est necessaria, quia tempus præfixum loco admonitionis, & petitionis est; ita communiter Doctores & Syluester *verb. Mora, numero* 1. Panormit. *in cap. licet Heli, de Simonia, num.* 13. & patet ex *cap. potuit, de locat.* & ex *l. magnam, C. de contrah. & commit. stipulat.* Limitat tamen Panor. modò sint actor & reus eiusdem fori, nam si sint diuersi fori, non tenetur, inquit, reus, seu debitor ire forum, vel domum alterius, sed sufficit, si sit paratus soluere, quoties solutio à se fuerit petita, iuxta notata *in l. item nulla, ff. de const. pecun.* & *ibi* Bartolus & Albericus *in l. iubemus, C. de Episcop. & Cleric.* quod intelligendum est nisi aliter sit statutum in pacto. Sed hæc limitatio Panormitani locũ tantùm habere videtur in foro externo, nam in foro interno statim elapso termino, si debitor ex contractu potest soluere, & nullam habet causam excusantem, tenetur soluere, *l. Celsus, §. 1 ff. de arb.* vbi iussus iudicis arbitrio soluere certo die, excusatur si eo die fuit impeditus ex iusta causa; modò soluat quàm citissimè, cessante causa & impedimento, & idem statuitur *in cap. cum dilecto, de dolo & contumacia*; & in foro etiam externo id locum habet in aliis casibus, in quibus non datur limitatio Panormitani, nec locum habet.

Syluester. Panorm. Bartol. Alberic.

2. *Quid si nullus præfixus sit terminus ad soluendum.* Si verò nullus terminus fuit præfixus ad soluendum, nec aliqua conditio apposita, & creditor debitum suum non ignorat, & illud scit, tunc requiritur petitio debitoris ad soluendum, nec debitor tenetur soluere ante illam petitionem, tam in foro externo, quàm conscientiæ. ita Bartolus *in l. non ignorat. C. de fruct. & litium exp.* & Angelus *in l. si manumiss. C. de obs. pat. præst.* & Syluester *verb. Mora, num.* 1. & *verb. Obligatio, num.* 9. & Panormitanus *in dicto cap. licèt Heli, de Simonia, num.* 13. & Sanchez *lib.* 1. *de matrim. disp.* 28. *num.* 2. vbi asserit non teneri eum, qui promisit aliquam ducere, nullo affixo termino, eam ducere, nisi ad illius petitionem, & id ex eo probat, quia generale est omni debito in quo nullus terminus dictum fuit præfixus, quòd non teneatur debitor illud soluere, nisi prius admonitus sit à creditore, & requisitus, & addit id procedere tam in foro soli, quàm poli, & pro hac sententia citat multos, & patet ex *l. debitores præsentes, C. de pignoribus*, ibi, *Præsentes prius denunciationibus conueniendi sunt.*

Bart. Angel. Syluester. Panorm. Sanchez.

Et licèt glossa *in dicto cap. licet Heli, de Simonia*, asserat in debitis pecuniariis petitionem esse de honestate, non de necessitate, tamen, vt docet Syluester, si debitor citetur, & ad iudicium trahatur, non præmissa petitione, & confiteatur debitum, vel de illo conuincatur, debet actor, & creditor damnari in expensis, si debitor, seu reus possit in iudicio probare, se non fuisse requisitum, nec actorem debitum à se petiisse, quia adhuc non erat in mora; licèt postea post talem citationem in ea sit, quia citatio est loco petitionis, & sic solùm in expensis citationis damnabitur actor, seu creditor, & id etiam cum Syluestro sentit Panormitanus *allegatus*, & benè sentiunt.

In foro tamen conscientiæ, quando creditor debitum scit, & illud non ignorat; sed illud petere non audet ex timore leui, etiam & reuerentiali, aut si ignorat; licèt non petatur, tenetur debitor sine tali petitione illud soluere, si potest, & peccat mortaliter, quoties potest soluere, & non soluit, quia mora ipsa damnum infert creditori: si tamen creditor debitum scit, & secluso omni respectu timoris etiam leuis & reuerentialis illud petere potest, & non petit, videtur consentire dilationi, & consequenter excusatur debitor à peccato iniustæ retentionis ex tacito consensu creditoris, & non tenetur illud soluere in vtroque foro, nisi petente creditore, ita Syluester *verb. Mora, num.* 1. Graphis *lib.* 2. *decision. aur. cap.* 131. *num.* 17. Nauarrus *in summa Latin. cap.* 17. *num.* 197. & Sanchez *allegatus.* 3. *In foro conscientiæ, quid.*

Syluester. Graph. Nauar. Sanchez.

Vtrùm verò si mora fuerit breuis, & creditor post petitionem debiti non patiatur damnum, & alioqui sit certus de solutione, talis mora sit peccatum mortale, dubitant aliqui DD. In partem negantem inclinare videtur Molina *tom.* 3. *de iust. disp.* 753. *initio.* Ratio illius est, quia breuis & simplex dilatio, ex qua nullum cessat lucrum, nec emergit damnum, non videtur iniuria grauis respectu creditoris debitum petentis, vnde in his circumstantiis videtur solùm culpa venialis. Et hæc sententia fauorabilis est & probabilis, modò mora sit breuis, quia parum pro nihilo reputatur, ac proinde ex paruitate temporis poterit debitor à mortali excusari. Attamen si res ex longo tempore fuerit debita, & in se grauis, erit culpa mortalis, quia tunc nulla datur alia causa excusans à tali restitutione, & alioqui simpliciter non potest dici breuis mora, cùm debitum ex tam longo tempore sit contractum. ita docet D. Thomas 2. 2. *quæstion.* 62. *artic. vltimo, in corpore.* 4. *Quando mora est breuis, & creditor de solutione certus, quid.*

Molin. D. Thom.

Si obligatio restituendi ortum habeat ex furto, aut ex re iniustè accepta, quæ adhuc extet apud iniustum possessorem, & detentorem, tunc ipse data opportunitate statim tenetur restituere sub peccato mortali, nisi aliunde excusetur ex alia causa iusta. v. c. si credit, verum & pro certo habet, quòd talis detentio non sit contra voluntatem domini, seu creditoris: deinde si creditor potest ad breue tempus carere re sua sine vllo suo damno, & incommodo, & debitor non nisi cum illis restituere potest, ita Diuus Thomas 2. 2. *quæstione* 62. *articulo vltimo.* 5. *Quid si obligatio restituendi oriatur ex furto, quod adhuc extat apud furem.*

D. Thom.

Syluester, Molina. Valentia. Tolet. Turrian. Sayrus.

Syluester *verb. Restitutio 5.num.1.* Molina *tom.3. de inst. disp.753.* Valentia *tom.3. disput.4.quæst.6. puncto 7.* Toletus *in summa Lat.lib.5.cap.24.* Turrianus 2.2. *disp. 17. dub.1.* Sayrus *in claui Regia, lib.10.tract.5.cap.5. à num.1.* & alij, quos Sayrus citat, & est communis Theologorum sententia. Et fundamentum est, quia obligatio & præceptum restituendi ita est affirmatiuum, vt sit etiam negatiuum. nam intrinsecè includit etiam præceptum negatiuum, non retinendi alienum inuito domino, & ideo pertinet ad septimum præceptum Decalogi non furandi, sed auferre rem alienam inuito domino, est peccatum mortale ex suo genere; ergo etiam retinere illam inuito domino, est idem atque continuare idem peccatum iniustæ acceptionis; atqui continuare idem peccatum est illicitum, & peccatum mortale; ergo statim restituendum est id quod debetur, si debitor potest restituere, aliter perseuerabitur in eodem peccato actuali retentionis iniustæ, quod est eiusdem rationis cum peccato iniustæ acceptionis.

Confirmatur primò ex *l.eam, quæ §. quoties, ff. de verbor. obligat.* ex qua communiter dici solet id quod debetur sine termini præfixione statim deberi, & ideo in foro iudiciali siue præcedat, siue non præcedat admonitio, statim iubetur solui, licèt actor condemnetur in expensis citationis, si possit in iudicio probari admonitionem non præcessisse: ergo idem est de foro conscientiæ.

Confirmatur secundò, ex votis, & iuramentis, in quibus aliquid promittitur sine termino præfixo, obligant enim statim & primo quoque tempore data opportunitate, vt optimè probat Sanchez *tom.1.Decalogi,lib.4.cap.14.num.5.* & docet D.Thom. *2.2.quæst.189.art.3.* Suarez *tom.3.in 3. part.quæst.71.art.4.disp.31.sect.2.* Azor *lib.11. Instit.moral.cap.15.quæs.20.* Sà *in summa verb.Votum initio,num.28.* Valentia *2.2.disp.6.quæst.6.punct.4. quæst.3.in tertia circumstantia.* Fumus *verb.Votum, num.16.* & alij quos citat Sanchez, & est communis DD. opinio, vnde qui non implet votum cùm primùm commodè potest, peccat contra votum; ergo etiam, qui non restituit statim, cùm primùm potest; peccat mortaliter non restituendo.

Sanchez. D Thom. Soar. Azor. Sà. Valentia. Fumus.

7. *Quid de illo, qui statim non restituit, cùm potest.*

Roga; etiam, vtrùm an qui non restituit, plura peccata committat quoties commodè potest, & non restituit.

Respondeo primò, quoad actum internum, & animum restituendi, id intelligi quòd vbi primùm aliquis recordatur, se esse obstrictum re aliena, teneri habere intentionem restituendi, data opportunitate, quia sine hac intentione non datur pœnitentia, nec debitor cessat à peccato: ille autem, qui est in peccato, tenetur illud deuitare, & ad Deum se conuertere.

Respondeo secundò, quoad actum restituendi externum intelligi moraliter; vnde si quis possit restituere, & recordetur nocturno tempore, vel in mensa, vel in concione, vel in Missa, & in aliis similibus occasionibus, non tenetur statim surgere, & ab illis actionibus desistere, vt statim restituat, sed data opportunitate morali, vt cum multis docet Sayrus *in claui Regia, lib.10. tract.5 cap.5. num.1. §. Qui verò,* & Nauarrus *in summa Latin. cap.17. num.54. vers. Secundo.*

Sayrus. Nauar.

8. *An retentio alieni, quoties aliquis potest restituere, & non vult, sit peccatum actuale, an habituale.*

Dubium tamen præcipuum hîc est, an retentio alieni quando aliquis potest restituere, & non restituit, sit peccatum habituale, an actuale. Et circa hanc dubitationem duplicem opinionem inuenio.

Prima docet esse peccatum habituale, eam tenet Caietanus *2.2.quæst.66.art.3.* existimat enim Caietanus, illam actualem retentionem, quamuis sit voluntaria, & libera, non esse nouum peccatum actuale, sed esse effectum iniustæ acceptionis præteritæ, ac proinde quandiu quis actu non restituit, manere in statu peccati, seu in peccato habituali. Veluti postquam aliquis alia peccata committit, manet peccator in statu peccati quandiu non pœnitet: vt, v.c. cùm quis mentitur, manet mendax, & quandiu non pœnitet, manet in peccato habituali mendacij.

9. Vasquez. Sayrus. Turrian.

Contraria sententia docet, illam retentionem esse peccatum actuale, non habituale, hanc tenet Vasquez *1.2. disp.75. cap. vltimo.* Sayrus *in claui Regia, lib.10.tract.5. cap.5. à num.13.* Turrianus *2.2.disp.17.dub.1. num.3.* & alij communiter hoc tempore. Fundamentum istius opinionis est, quia illa retentio alieni inuito domino, est quædam moralis vsurpatio rei alienæ, sed huiusmodi vsurpatio quando est voluntaria, & libera, est peccatum actuale; ergo & illa retentio. Confirmatur, quia præceptum restituendi ita est affirmatiuum reddendi vnicuique suum, vt sit etiam negatiuum, non retinendi alienum, sed quando aliquis animaduertit, se habere alienum, & potest illud reddere, & restituere, si non restituit, talis retentio est voluntaria, & libera; ergo est actualiter mala, & ideo vnusquisque tenetur statim restituere, quia tenetur desistere ab actuali peccato. Ego hanc opinionem sequendam duco, vtpote veriorem, & probabiliorem.

10. *Quid si retentio diu durat.*

Sed hinc insurgit alia quæstio, vtrùm scilicet, quando retentio diu durat, sit vnum peccatum continuatum, an plura, & diuersa numero peccata. Duplex etiam in hac quæstione opinio inuenitur.

Opinio prima.

Prima duo asserit. Primum est, vnum tantùm esse peccatum, quamuis multiplicentur actus interni, seu volitiones non restituendi, quia omissio illa externa est vna & eadem, & plures illæ volitiones, & actus interni in ea continuantur, & vniuntur moraliter, tanquam in eodem effectu externo; ergo licèt sint plures volitiones, & plures actus interni, vnum tantùm est peccatum; sic qui in breuissimo tempore plura furtiola committit, peccat mortaliter, quia illa furtiola licèt sigillatim committantur, vniuntur in tempore. Secundum est, hoc peccatum esse notabiliter grauius, quo dilatio fuerit longior, & consequenter hanc circumstantiam esse necessariò aperiendam in confessione, quia qui rem detinet inuito domino, facit illi iniuriam; ergo quo diutius detinet, eo maior iniuria illi facit; ergo tenetur hanc maiorem rem iniuriam in confessione aperire.

11. *Opinio secunda.*

Secunda sententia docet plura esse, & diuersa numero peccata.

Primò enim nouum peccatum ipse debitor committit, quoties actualiter proponit non restituere, & per pœnitentiam retractat istud propositum, & iterum ad illud reuertitur, & proponit non restituere.

Secundò, actu de nouo peccat, quoties creditor suum debitum petit, & ipse potest soluere, & non soluit.

Tertiò, quoties videt creditorem egere, quamuis non petat.

Quartò,

Sotus. Nauar. Caiet. Quartò, quoties vtitur re aliena. Ita Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 4.* Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num. 54.* Caietanus 2. 2. *quæst. 66. art. 3.* addunt aliqui toties de nouo peccare, quoties habens commoditatem restituendi, aduertit se debere, & non restituit, quamuis nullum habeat actum positiuum non restituendi, inter quos est Canus. Nauarrus *allegatus*, & Canus *in relect. de sacram. pœnit. part. 4. §. rursus etiam.*

12. Tria in hoc puncto communiter recipiunt Doctores.

Primum est, diuersas voluntates internas, vel actiones externas, quando inter se sunt connexæ, vel in aliquo effectu continuantur, non esse diuersa numero peccata, ac proinde aliquando acceptionem, & retentionem continuari posse per aliquod tempus, & esse idem numero peccatum. v. c. furto quis aufert rem alienam, & per aliquod tempus ex vi primæ acceptionis moraliter continuatæ rem illam humeris portat, & modò hunc, modò illum locum tutum quærit, vbi securè illam abscondat, & reponat, huiusmodi actiones externæ, & volitiones internæ moraliter vniuntur inter se, & vna ab alia dependet, & procedit, Sayrus. Turrian. vt animaduertit Sayrus *in claui reg. lib. 10. tract. 5. cap. 5. num. 13.* & Turrianus 2. 2. *disp. 17. dub. 1. num. 4.*

Secundum est quando inter se moraliter discontinuantur, siue retentio comparetur cum acceptione, siue cum aliis retentionibus, esse diuersa numero peccata; quomodo verò discontinuentur, seu interrumpantur, diximus in secundo præcepto sanctæ Matris Ecclesiæ, vbi de numero peccatorum egimus. In casu igitur præsenti interrumpuntur,

Primò, per somnum, tunc enim illa retentio, quæ datur inter dormiendum, non est moralis, nec libera, & ideo retentio moralis, & libera, quæ postea in vigilia succedit, iam non continuatur cum præcedenti retentione libera, quæ dabatur ante somnum, & consequenter hæc subsequens est diuersa.

Secundò discontinuantur interrumpunturque per voluntatem contrariam. v. c. habuit quis propositum restituendi, quia hoc propositum est contrarium voluntati retinendi, per prædictum propositum interrupta fuit mala voluntas non restituendi, & retinendi.

Tertiò, interrumpuntur per impotentiam restituendi, quia quandiu talis impotentia durat, pro tunc retentio nõ est moralis, nec peccaminosa, quia prædicta impotentia excusat à restitutione, si tamen postea adueniat potentia, & debitor non restituat, iam hæc retentio est diuersa à priori.

Quartò, interrumpuntur per alios actus, seu actiones disparatas. v. c. quando quis occupatur sine vlla recordatione debiti in aliis rebus, vt studendo, negotiando, liberando, venando & similibus actionibus, quæ nullam habent connexionem cum prædicta retentione.

Tertium quod communiter admittunt Doctores in hac materia est, vt optimè animaduertit Molina. Molina *tom. 3. de iust. disp. 753. §. hæc verò*, quòd quando est valde difficile cognoscere quot diuersa numero peccata per has interruptiones fuerint commissa in longa retentione, & dilatione restituendi, sufficere in praxi fori confessionis, & pœnitentiæ, tam ex parte pœnitentis, quàm ex parte Confessarij, si pœnitens declarat, quanto tempore fuerit in mora culpabili, hinc enim attenta quantitate negotiorum, quibus quis occupari solet, plus minusve coniectare poterit Confessarius numerum peccatorum, neque enim hæc mathematicè, seu arithmeticè, sed moraliter examinari possunt.

Sed hîc duo dubiola emergunt necessariò explicanda. Primum est quando, & quomodo per huiusmodi interruptiones aliquis nouum committat peccatum. Respondeo cum Sayro *in claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 5. à num. 18.* tripliciter hoc fieri posse. 13. *Quomodo multiplicentur peccata interna, quomodo externa.* Sayrus.

Primò, quando animaduertit se habere huiusmodi obligationem restituendi, potestque restituere, & tamen per actum positiuum non vult restituere, dicendo, nolo restituere.

Secundò, quando ad prædictam obligationem animaduertit, potestque restituere, & merè negatiuè se habet, id est, nec restituit, nec facit propositum restituendi, quia tunc illa omissio est voluntaria, & libera, ac proinde peccaminosa, & cum Sayro *allegato* consentit Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 54. vers. secundò*, quatenus asserit eum, qui de nocte in lecto, vel de die in Ecclesia recordatur, se alienum habere, potestque restituere, teneri statim proponere restitutionem facere data commoda arbitrio prudentis opportunitate, & peccare mortaliter si hoc non proponat. Nauar. Si tamen quæras, vtrùm semper teneatur aduertere. Respondent aliqui non teneri ad hoc animaduertere pro quolibet tempore, & momento, sed in aliquibus occasionibus, v. c. quando vult testamentum facere, ad confessionem accedere, vel facere magnas expensas, domos extruendo, prædia emendo, & in aliis similibus occasionibus, in quibus distrahit bona sua, tenetur enim tunc animaduertere ad quantum debeat, & an se faciat impotentem ad soluendum. ita multi Doctores.

Secundum dubiolum emergens est, vtrùm quo mora restituendi fuerit longior, eo maior sit obligatio restitutionis. 14. *An quo mora fuerit longior, eo maior sit obligatio restituendi.*

Respondeo primò non esse dubium ex longiori mora maiorem insurgere obligationem restituendi, quia ex illa maior pullulat iniuria, & damnum creditoris, quo autem hæc maiora sunt, maior consequenter est obligatio restituendi.

Respondeo secundò, si ex hac mora oriatur nouum damnum creditori, vel lucrum, & interesse cesset, hoc etiam esse restituendum præter capitale, quia propter iniustam retentionem, horum omnium damnorum iniusta causa fuit prædictus iniustus retentor, qui potuit soluere, & restituere, & non restituit, & qui alteri est iniusta causa damni, tenetur illud ei restituere in conscientia, ante vllam iudicis sententiam, *cap. si culpa tua, de iniuriis & damno dato.*

Respondeo tertiò, si non detur nouum damnum, nec cesset lucrum creditori, nihil amplius teneri iniustum retentorem restituere, quàm ipsum capitale. Et ratio est, quia quamuis peccatum sit maius, & maiori iniuria fiat creditori ex longiori mora in restituendo, & hoc sit in confessione explicandum, tamen ratione iniuriæ, quæ præscindit à damno, non debetur restitutio, sed satisfactio per petitionem veniæ, vt sæpe diximus, & patebit ampliùs in octauo libro & præcepto huius operis.

Agedum, inquire iam, quomodo se debeat agere Confessarius circa pœnitentem grauatum ære alieno, qui potuit restituere, & non restituit, 15. *Quomodo se debeat habere Confessarius*

 nam

cum ijs, qui possunt restituere, & non restituunt. nam si non potuit ratione alicuius causæ iustæ, pro tunc non peccauit, & consequenter absoluendus est, si adhuc ea impotentia durat.

Primò igitur rogabis, an quando debitor potest integrum debitum simul restituere, & non vult illud, nisi paulatim, & per partes restituere, absoluendus sit. Est duplex sententia hac de re.

Opinio prima. Prima affirmat absolui posse, & non peccare Confessarium concedendo illi hanc dilationem, si concurrant hæ tres conditiones.

Primò, vt creditor nullum patiatur damnum, aut perexiguum, & non considerabile ex mora, quamuis alioqui sit inuitus.

Secundò, si debitor differat solutionem ob aliquod commodum proprium, quia paulatim negotiatur cum pecunia.

Tertiò, si Confessarius prudenter timeat, quòd pœnitens aliter nihil restituet. Ita docet Syluester *verb. restitutio 5. quæst. 5.* & Petrus Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 4. dub. 11. num. 68.* & alij. Et fundamentum est, *Syluest. P. Nauarra.*

Primò, quia in eo casu prudenter agit Confessarius negotium creditoris, in eo enim casu absoluendo consulit debitoris fragilitati, & creditoris vtilitati, & negando absolutionem vtrique nocet.

Secundò, quia minus malum licitè consuli potest, volenti facere, & perpetrare maius, sed si pœnitens non vult restituere totum, est maius malum; ergo licitè ei potest consuli, quòd restituat per partes, quod est minus malum respectu creditoris, præsertim quia in eo casu si creditor sciret statum pœnitentis, rationabiliter credi potest, quòd consentiret.

16. *Opinio secunda.* Secunda sententia verior, probabilior, & tenenda negat omnino absolui posse, & asserit peccare Confessarium concedendo illi hanc dilationem in prædictis circunstantiis. Ita Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 4.* Aragon. *2. 2. quæst. 62. art. 8.* Sayrus *lib. 10. in claui regia, tract. 5. cap. 5. à n. 27.* Fundamentum est, quia debitor potest soluere totum, vt supponimus, & non habet causam iustam, ob quam excusetur à nouo peccato non soluendo totum in solidum; ergo cùm actualiter peccet non soluendo, est incapax absolutionis. Minor probatur, quia *Sotus. Aragon. Sayrus.*

Non potest excusari ex vi licentiæ Confessarij, Confessarius enim non habet authoritatem ad illam concedendum: neque enim est procurator creditoris, sed est iudex, & secundùm allegata & probata debet procedere in hoc foro, vnde cùm pœnitens fateatur se posse restituere, tenetur Confessarius ex vi sui officij illum obligare ad eam restitutionem statim faciendam.

Secundò, non excusatur ratione sui commodi, quia nemo potest suum commodum promouere cum damno, & præiudicio tertij: atqui creditor dum suum debitum integrè non recuperat, patitur damnum saltem illud, quod in priuatione rei suæ consistit; ergo absoluendus non est.

Tertiò, quia non potest præsumi in his circunstantiis consensus creditoris, neque Confessarius est negotij gestor respectu creditoris, sed est iudex, vt dixi, loco Dei ad absoluendum, vel condemnandum pœnitentem; quamobrem tenetur potius consulere pœnitenti negando absolutionem, imò tenetur sibi consulere non peccando, quàm consulere quomodo temporali creditoris: neque hoc esset minus malum consulere, vt patet, sed malum facere, & peccare, vt constat ex dictis, quod nunquam esse potest licitum.

17. *Quid de eo qui semel, vel iterù Confessario restitutionem promisit, & non restituit.* Secundò rogabis, an qui semel, vel iterùm non restituit cùm posset, & id Confessario promisit, absoluendus sit, antequam cum effectu, & in re restituat, si potest restituere.

Respondeo primò, si debitum fuerit publicum, quale reperitur in publicis, & manifestis vsurariis, & raptoribus Ecclesiarum, nunquam sunt absoluendi, nec prima quidem vice antequam soluant, vel præbeant cautionem, idque propter scandalum populi.

Respondeo secundò, si excommunicatio imposita sit non soluenti, vt dicitur, imponenda in Concilio Tridentino *sess. 25. cap. 12.* non soluenti decimas, in quo præcipitur, *vt qui eas subtrahunt, aut impediunt, excommunicentur, nec ab hoc crimine, nisi plena restitutione secuta, absoluantur,* quod intelligendum est, modò possint soluere, tunc enim nec semel etiam absoluendus est aliquis, donec realiter, & cum effectu restituat, si potest restituere, vt supponimus, & non vult; sufficiet tamen cautionem præstare in vrgenti casu.

Respondeo tertiò, quando peccatum non est publicum, ille qui ter, vel quater in præcedentibus confessionibus Confessariis promisit soluere, & restituere, & non restituit, non est absoluendus ordinariè, & regulariter loquendo, donec realiter restituat. Ratio est, quia suppositis reincidentiis prudenter iudicat Confessarius, quòd postea non restituet; atqui quando Confessarius prudenter timet reincidentiam in culpam, non potest pœnitentem licitè absoluere, donec auferat ocasionem proximam peccandi, quando nullum datur inconueniens, aut modicum datur, vt solet contingere in concubinariis. igitur non est absoluendus in prædictis circunstantiis.

18. *Quid si concurrant quæ circunstantiæ, in quibus iudicet Confessarius absolui posse.* Dixi ordinariè, & regulariter loquendo, quia tales possunt sæpe concurrere circunstantiæ ex parte pœnitentis doloris, & propositi emendationis, vel aliæ similes rationes personæ, loci, & temporis, vt prudenter iudicet Confessarius, quòd pœnitens non reincidet, & consequenter debeat absolui, in quo magna Confessarij prudentia, & maturum iudicium requiritur; ita cum multis, quos citat, docet Sayrus *in claui reg. lib. 10. tract. 5. cap. 5. num. 26.* *Sayrus.*

19. *De nolète restituere in vita, volète tamen post mortem relinquere id onus hæredibus suis quid.* Rogabis tertiò, vtrùm possit absolui ille, qui non vult restituere in vita, sed in articulo mortis, aut post mortem, relinquendo hoc onus hæredibus suis. Respondeo negatiuè. Ita D. Thom. *2. 2. quæst. 62. art. vlt.* Toletus *in summa lib. 5. cap. 24.* Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 12. num. 72. alias 62.* Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 4.* & alij communiter, inter quos etiam est Syluester *verb. restitutio 5. num. 7.* Et ratio est, quia si potest restituere, & non datur causa iusta restitutionis differendæ, tenetur statim restituere, & peccat non restituendo. ergo est incapax absolutionis, vt suprà diximus. Dixi, *si non datur causa iusta differendæ restitutionis,* quia alioqui potest dari causa sufficiens ad prędictam restitutionem differendam post mortem. v. c. si debitor in vita non potuit restituere sine infamia, vel aliquo alio graui damno, & tunc, ne etiam post mortem eadem sequatur infamia, poterit id in testamento relinquere creditori, vel eius hæredibus per modum legati, quo pacto vidi aliquando à prudentibus, & sapientibus Confessariis, ita factum fuisse, vt famæ debitoris post mortem illius consulerent. *D. Thom. Tolet. Nauar. Sotus. Syluest.*

20. Si quæras, vtrùm pœnitens in materia restitutionis

An pœnitens in materia restitutionis teneatur semper obedire Confessario.

tionis teneatur semper obedire Confessario. Respondeo affirmatiuè, si alioqui ipse pœnitens non sit Doctor, vel consuluerit doctiores, & ex illorum consilio iudicet se non teneri hîc, & nunc ex aliqua causa iusta ad id, quod Confessarius ei præcipit, quam fortè non percipit ipse Confessarius, vel iudicat non esse sufficientem, alij verò docti, & timorati iudicant esse sufficientem.

SVMMARIVM.

Ordinariè loquendo res est restituenda in loco, in quo accipitur. num. 21.

Si debitum oriatur ex re accepta bona fide, tenetur debitor eam restituere in loco, vbi illam accepit, & non tenetur aliò mittere proprijs expensis. num. 22.

Quid si ipse detentor, & acceptor bonæ fidei mutet locum, & rem secum deferat an teneatur illam mittere proprijs expensis ad priorem locum vbi tenebatur illam soluere. num. 23.

Quando res debetur ex contractu, & pacto, & in eo exprimitur locus, in quo sit soluenda, ibi soluenda est. num. 24.

Quando res debetur ex contractu, & contractus fuit factus in vtilitatem vnius partis, restituenda res est in loco vbi fuit tradita expensis illius in cuius vtilitatem contractus fuit celebratus. num. 25.

Quid si commodator rem commodauit in hoc loco, & postea discedat in alium longiorem, an tunc commodatarius, qui tenebatur illam soluere in loco, in quo rem accepit, teneatur illam mittere suis expensis ad alium longiorem. num. 26.

Quid quando in contractu non exprimitur locus, in quo res est restituenda. num. 27.

An census qui imponitur super rem aliquam, soluendus sit in loco in quo res est, an in loco vbi creditor existit, quando nihil deductum fuit in contractu. num. 28.

Quid si census sit personalis tantùm. num. 29.

Quando creditor ante tempus assignatum solutioni discedit à loco vbi debitor tenebatur soluere, non tenetur debitor mittere solutionem suis expensis ad illum locum, ad quem discessit. num. 30.

Quid si creditor dedit mutuum, vel vendidit dilata solutione, & postea in longiorem locum discessit. num. 31. 32. 33.

An quando condemnatur aliquis pœna pecuniaria, vel confiscatione bonorum, teneatur hanc condemnationem ad domum iudicis deferre. num. 34.

An quando debitor ex contractu fuit in mora soluendi tempore præfixo, teneatur solutionem suis expensis in longiorem locum mittere, si creditor in illum discedat. num. 35.

An fur, & vsurarius teneantur suis expensis restituere, quando creditor in alium locum profectus est. num. 36.

An teneatur fur & vsurarius eas expensas facere si sint maiores, aut æquales furto & vsuris. num. 37.

Refertur sententia affirmans. ibid.

Iudicium authoris, & secunda sententia negans sub certa moderatione præfertur. num. 38.

21. VT procedamus cum claritate, & distinctione, nonnulla nostro more sunt notanda & supponenda, quæ semper ante oculos sunt habenda, quia multum ad distinctionem inseruire possunt. Supponimus igitur in primis, creditorem, & debitorem esse in diuersis locis. Supponimus etiam, ordinariè loquendo, rem esse restituendam eodem loco in quo accipitur, vt colligitur ex *cap. Episcopus*, & ex *cap. reintegranda 3. quæst. 1.* & notat Sayrus *in claui regia, lib. 10. tract. 5. cap. 4. num. 1.* Dixi, *ordinariè*, quia excipiuntur aliqui casus, vt ex dicendis infrà patebit. Item supponimus debita posse esse contracta, vel ex contractu, vel quasi contractu, vel ex delicto, vt ex furto, & iniusta acceptione, & debita ex contractu, vel quasi contractu ad tria capita reuocari posse. In primo capite continentur res, quæ eædem numero sunt restituendæ, vt videre est in commodato, in deposito, in pignore, &c. In secundo continentur res, quæ in pretio, vel in æstimatione æquiualenti sunt restituendæ, vt in mutuo, vendito, &c. In tertio continentur res, quæ debentur ex donatione, vel promissione gratuita, vt notat Lessius *tom. 1. de iustit. lib. 2. cap. 15. dub. 18. num. 52.*

Res in quo loco restituenda sit. Sayrus. Lessius.

His igitur notatis, & suppositis tria sunt certa in hoc negotio. 22.

Primum est, quando debitum oritur ex sola re accepta bona fide, teneri debitorem eam tantummodo restituere in loco vbi eam accepit, & non obligari eam mittere propriis expensis domino absenti. v. c. inuenisti rem alienam, & accepisti eam, seruastique animo quærendi dominum illius; vel tibi appropriasti credens esse tuam, quia habebas aliam similem, satisfacis, restituendo in loco, vbi eam inuenisti, aut accepisti. Ratio est, quia es possessor bonæ fidei, & talis possessor non tenetur cum suo damno domino satisfacere, & illum seruare indemnem, nam solùm tenetur rem custodire saltem ex charitate, & monere dominum. Vnde si interim aliquas expensas faciat in re custodienda, & conseruanda, potest illas deducere, ita communiter Doctores.

Si debitor oriatur ex re accepta bona fide, quid.

An verò, quando talis detentor, & conseruator bonæ fidei mutat locum, & ab illo in quo rem inuenit, in alium commeat, & eam secum defert, teneatur propriis expensis ad priorem locum remittere, dubitatio est communis? Cui sic respondeo, si bona fide eam secum detulit, vel quia non animaduertit eam esse alienam, vel quia commodè eam non potuit in eodem loco relinquere, vel quia si relinqueretur in illo conseruari non poterat, periculo exponeretur vel amissionis, vel deteriorationis, non teneri ad tales expensas, ita Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 55. dub. 18. à n. 52.* & Sayrus *in claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 4. n. 11.* Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 33. §. in hac quæstione.* Syluester *verb. restitutio 3. num. 8. in fine.* Et ratio est, quia cùm vtiliter rem alienam quis gerit, nemo tenetur propriis expensis eam gerere, & conseruare. *l. cùm pecunia ff. de negotijs gest.* Vnde si tutor more ciuitatis mittit encænia magistro sui pupilli, tenetur pupillus illam missionem postea ratam habere ratione suorum negotiorum vtiliter gestorum, *l. cùm plures, ff. de administr. tutor.* quia talia encænia ex quo sunt in vrbe consueta, dicuntur quasi debita, vt optimè animaduertit Syluester *allegatus*, ex glossa *in l. 1. §. sed nonnullos, ff. de tutel. & rat. distr.* Et si maritus dotem vxoris expendit pro ea redimenda à captiuitate, vel pro redimendis propriis filiis ex eadem vxore susceptis, tenetur illa id ratum habere eadem ratione negotiorum vtiliter gestorum, vt docet Syluester *verb. restitutio 3. num. 8. vers. sextum*, & patet ex *l. sed si ideo ff. soluto matrimonio.*

23. *Quid si ipse detentor, & acceptor bonæ fidei mutet locum, & rem secũ deferat.*

Lessius. Sayrus. Azor. Syluester.

Si maritus redimat ex dote vxorem vel filios ex ea vxore susceptos à captiuitate, tenetur illa postea id ratum habere.

Secundum est, quando res debetur ex contractu, & pacto, & in eo exprimitur locus in quo restitui 24.

Quando res debetur ex

contractu & pacto, & in eo exprimitur locus, in quo sit soluenda, ibi soluenda est.

restitui debeat, standum esse prædicto contractu, si est iustus, quia contrahentes mutuo consensu se obligarunt ad talem locum. v. c. si Titius det pecuniam Sempronio, eo pacto, & conditione, vt eam soluat ipse Sempronius in loco vbi ipse fuerit, & non in loco vbi Titius fuerit, tenebitur Titius ibi eam accipere, quia hic contractus, vt notat Azor. *tom.3. lib.4. cap.33. §. quartò dicimus*, potuit esse iustus, & cedere in vtilitatem vtriusque. Similiter, qui locat rem suam, si in contractu locationis exprimatur, quòd pretium soluatur in domo locatoris, standum erit contractu, dummodo sit iustus, & habeat alias conditiones ad imponendum iustè hoc onus.

Azor.

25. *Quando res debetur ex contractu, & cõtractus fuit factus in vtilitatẽ vnius partis, quid.*

Tertium est, quando ex contractu eadem res numero debetur, & contractus fuit factus in vtilitatem vnius tantùm partis, restituendam rem esse in loco vbi fuit tradita, idque expensis illius in cuius vtilitatem initus fuit contractus. Fundamentum est, quia in huiusmodi contractibus implicitè ea conditio videtur includi, vt res in eo loco tradatur, in quo accipitur: deinde quia qui sentit commodum, sentire debet onus, iuxta regulam iuris notissimam; sed onus tantùm contrahens sentit commodum ex eo contractu; ergo is sentire debet onus expensarum. v. c. qui accepit vestem, librum, triticum, vinum, &c. commodatum ab amico in domo amici, tenetur restituere propriis expensis in domo eiusdem amici commodantis, & loco in quo accepit, nisi aliter ille consenserit. Idem dicendum est de debitis gratuitis ex legato, promissione, vel donatione. Si enim promissor, donator, vel testator non explicauit, vt suis sumptibus res mittatur, tunc intelligitur quòd expensis donatarij, promissarij, aut legatarij ad illos mittenda res sit. Idem etiam dicendum est de depositario, qui gratis rem depositam custodit. Ita communiter DD. Lessius *tom.1. de iustit. lib.2. cap.15. dub.8.* Bald. *tract.4. cap.5. dub. vnic. §. respondeo, & dico 1.* Azor. *tom.3. lib.4. cap.33. §. tertiò dicimus.* Molina *tom.3. disp.752. aliàs 652. conclus.2.* Si verò contractus cedat in vtilitatem vtriusque, tunc æqualiter faciendæ sunt prædictæ expensæ, & si in maiorem vtilitatem alicuius cedat, huic etiam maior pars expẽsarum tribuetur.

26. *Quid si commodator rem commodauit in hoc loco, & postea discedat in alium longiorem.*

Dubium verò non leue hîc insurgit circa huiusmodi contractus cedentes in vtilitatem vnius tantùm contrahentium, quid scilicet agendum sit, si alter mutet domicilium, vel res aliò distrahatur. v. c. quid agendum sit, quando commodator mutauit locum domicilij, vtrùm teneatur cõmodatarius rem ad illum mittere, soluendo expensas illius maioris distantiæ. Respondent authores communiter negatiuè, quia commodatarius non accepit rem commodatam in eo loco remoto ad quem decessit commodator: deinde, quia non fuit causa illius maioris distantiæ; ergo nullo ex capite tenetur ad eas maiores expensas, & idem dicendum est de depositario respectu deponentis. Sed quid quando res à domo depositarij transfertur à latrone, vel ab alio in alium locum. Respondeo, si sine culpa depositarij id contingat, quærenda res est expensis proprij domini, quia vitium adueniens rei depositæ, sine culpa depositarij cedit domino ipsius rei; si tamen ex culpa depositarij lata proueniat, tunc ipsius expensis quærenda est, quando depositarius nihil pro deposito accepit. nam si aliquid accepit, non solùm tenetur de culpa lata, sed etiam de leui, non tamen leuissima.

Sed quid quando ex contractu non restituitur eadem res numero, sed restituitur pretium, vel æstimatio illius pro illa, in quo loco, & cuius expensis fieri debet hæc restitutio? Dubium procedit tantùm quando in contractu non exprimitur locus, in quo pretium rei est soluendum. Quærimus igitur, vtrùm ex intrinseca natura talis contractus teneatur debitor pretium soluere in loco, in quo rem accepit à creditore. Affirmatiua pars vera est, quam tenet Molina *tom.3. de iustit. disput. 752. conclus. 2.* Lessius *tom. 1. de iust. lib.2. cap.15. dub.8. num.56.* Azor. *tom.3. lib.4. cap.33. §. tertiò quandocumque*, & alij. Ratio est, quia, vt seruetur æqualitas, debet assignari locus certus, & determinatus, in quo fiat restitutio, sed quando alius locus non assignatur, si in contractu non includatur intrinsecè, is locus in quo res traditur, non seruatur æqualitas in tali contractu; ergo implicitè includitur intrinsecè, quando aliud non exprimitur. Maior patet, quia si liberum esset debitori soluere vbicumque vellet, magnum detrimentum pateretur creditor; traderet enim rem suam Eboræ, & debitor teneretur soluere Romæ, si illò domicilium mutauerit, in quo magna datur inæqualitas. Minor inde probatur, quia in contractu mutui, venditionis, aut permutationis, id quod soluitur, siue sit pretium, siue aliud simile, substituitur loco rei, quam debitor accepit; sed in tali loco rem accepit; ergo substitutio debet esse æqualis non solùm in re, sed etiam in loco, & consequenter secundùm eundem locum æstimandum est id, quod datur pro tali re, vnde ex vi contractus mutui, venditionis, vel locationis præcisè consideratæ non potest quis obligari ad soluendum in alio loco, in quo rem non accepit, vt notat Lessius *allegatus*, quia soluere in alio loco est nouum onus vltra principale. ergo si ex alio capite id non honestetur, non potest ex vi horum contractuum præcisè sequi, vt in materia de contractibus latiùs solet examinari, atque expendi.

27. *Quid quando in contractu non exprimitur locus, in quo res est restituenda.*

Molin. Lessius. Azor.

Rogas hîc, vtrùm census, qui imponitur ex emptione, vel locatione super rem aliquam, soluendus sit in loco, vbi res est, an in loco vbi creditor existit. v. c. venditur census supra domum, vel agrum, quærimus, an soluendus sit in loco vbi est domus, vel ager? Affirmant Doctores citati. Fundamentum est, quia talis census est, realis, ac proinde soluendum est in loco vbi res est, est enim fructus rei, seu instar fructus ipsius rei; sed fructus ex vi, & natura contractus præcisè spectati, & seclusa quacumque alia conditione traditur vbi nascitur; ergo, &c. Dixi, *ex natura contractus*, quia aliquando ex consensu partium exprimitur quod feratur ad domum creditoris, & pro hoc onere minuitur aliqua pars census. v. c. si in eodem loco in quo res nascitur, debebat soluere decem, soluit 9. vel 8. cum onere ferendi solutionem ad domum creditoris, & hoc modo iustus est contractus, quia iustè componitur, & compensatur illud onus.

28. *Census qui imponitur per rem aliquam, in quo loco soluendus sit.*

Vtrùm verò quando census est merè personalis, id est, cui sola persona debitoris est adstricta, & obligata, non verò res alia, aut possessio hypothecata, soluendus sit in loco, vbi persona commoratur. Respondẽdum est affirmatiuè, dummodo ipse à priori loco non decesserit ad alium remotiorem. hinc iuxta aliquos colligitur emphyteutam teneri soluere pensionem emphyteusis in loco vbi emphyteusis est; nisi aliter expressum sit in contractu emphyteutico, aut consuetudo

29. *Quid si census sit personalis tantùm.*

tudo regionis habeat, quia illa pensio est posita in agro emphyteutico, non in persona, iuxta aliquos, qui olim id existimarunt: at alij meliùs censent, emphyteutas dominis directis esse personaliter obligatos ad præstationem pensionis, & ideo soluendam esse pensionem in locis vbi domini directi commorantur, modò ipsi longissimè postea non discesserint, ad alia loca valde distantia ab illis, in quibus res in emphyteusim tradiderunt; & verò quòd emphyteutæ personaliter sint obligati ad præstationem pensionum pro rebus traditis in emphyteusim, docet Syluester *verb. emphyteusis, num.* 12. & alij communiter, & constat ex *l. Zenonis, & l.* 1. *&* 2. *C. de act. & obligat. & Inst. de action. §. appellamus.* Vnde omnes actiones domini directi aduersùs emphyteutas sunt personales, & non reales, & sic casu aliquo, vel alluuione deteriorato fundo, aut prædio emphyteutico non minuitur pensio, sicut nec etiam augetur propter augmentum alluuionis, vt docet Valascus *de iure emphyteutico, quæst.* 10. *num.* 7. *& quæst.* 21. *num.* 3. *&* 4. vbi *in dicto num.* 4. dicit sufficere partem aliquam manere, etiam non dimidiam, vt emphyteuta maneat adhuc obligatus pensioni, & id probat per multos, & multa iura; si tamen tota emphyteusis funditus euertatur, & pereat, clades illa, & fatalitas domino directo imputatur, & liberatur emphyteuta à pensione, sunt enim omnes actiones personales affixæ ossibus nostris. *l. quis ergo, ff. de pecul.* & ita præter Syluestrum *allegatum*, tenet Ioannes Andreas *ibi in addit.* & Baldus *in l.* 2. *C. eodem*, & Abbas Panormitanus *in cap. iudicatum, de immunitate Ecclesiarum.*

30. *Quando creditor ante tẽpus assignatũ solutioni discedit à loco, vbi debitor tenebatur soluere, quid.* Sed inquires, quid faciendum sit quando creditor, vel debitor mutant domicilium. Respondeo aliqua in hoc casu esse communiter recepta apud authores.

Primum est, quando creditor ante tempus destinatum discedit ab eo loco, à quo ex natura contractus, vel ex consensu contrahentium fieri debet solutio, non teneri debitorem suis expensis ei mittere solutionem, quia debitor solùm tenebatur soluere tali loco. Vnde ipse sibi imputet eas expensas, siquidem mutari voluit. v. c. vendit quis Olisipone suum equum, vel dedit mutuam pecuniam vsque ad quinque, vel sex menses; & post duos, vel tres proficiscitur Romam, non tenetur debitor Romam mittere solutionem, sed Olisipone tantùm soluere, ita communiter DD.

31. *Quid si creditor dedit mutuum, vel vendidit dilata solutione, & postea in longiorem locum discessit.* Secundum est, si creditor dedit mutuum, vel vendidit dilata solutione, & non præfixit terminum, nec misit, qui debitum recuperaret, & postea aliò discessit, non teneri debitorem ex iustitia solutionem eò mittere propriis expensis, sed teneri tantùm paratum esse, vt soluat quando creditor petierit, si petat in loco vbi vendidit, & mutuum dedit. Ex charitate verò, si id possit facere sine aliquo damno suo considerabili, & certus est se recuperaturum suas expensas, quas fecerit in solutione mittenda, probabile est teneri; si verò non habeat huiusmodi spem, certum est non teneri, ac proinde tuta conscientia potest illam retinere, quandiu à se non petitur, quia rationabiliter iudicare potest dominum non esse inuitum, imò irrationabiliter esset inuitus, vt de se patet, quia debitor solùm ex natura contractus, quando aliud in pactum non fuit à principio deductum, tenebatur soluere in loco à quo creditor discessit, vt *suprà* diximus.

Tertium est, si creditor, quando non præfixit terminum ad soluendum rem secum erat delaturus, & eam reliquit debitori, seu mutuatario, & ex hoc capite illi cessauit aliquod lucrum, vel damnum emersit. v. c. quia sine expensis, vel saltem multo minoribus rem secum delaturus erat, tunc teneri debitorem ad rem mittendam propriis expensis, quatenus compenset illud lucrum cessans, & damnum emergens. 32.

Quartum est, si debitor discedat à loco destinato ad solutionem, vel ex natura contractus, vel ex conuentione contrahentium, tunc teneri propriis expensis in eodem loco à quo discessit soluere, quia tunc ipse fuit causa talium expensarum, ac proinde eas sibi imputet. hæc omnia quatuor asserta docent Sayrus *in claui regia lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 4. *num.* 6. 8. *&* 11. Petrus Nauarra *lib.* 4. *de rest. cap.* 3. *dub.* 2. *num.* 17. Molina *tom.* 3. *de iust. disput.* 752. *in fine*, & consentiunt communiter Doctores. 33. Sayrus. P. Nauarra. Molina.

Agamus nunc de solutione debitorum ex delicto. Et 34. *Quid quando condemnatur aliquis pœnâ pecuniaria, vel confiscatione bonorũ.*

Primum dubium hîc insurgens est; an quando aliquis condemnatur pœna pecuniaria, vel confiscatione bonorum, teneatur deferre suum debitum, seu hanc condemnatoriam ad domum iudicis condemnantis, vel ad domum creditoris. Pars negatiua communis omnino est, siue consideretur pœna ante latam sententiam, siue post latam sententiam, sufficit enim, quòd reus condemnatus, sit paratus ad soluendum, quoties sententia per iudicem aduersùs se ipsum executioni mandetur, nemo enim tenetur esse executor suarum grauium pœnarum, cùm id valde durum, & supra vires humanas sit. Ita docet Petrus Nauarra *lib.* 4. *de rest. cap.* 3. *dub.* 2. *num.* 9. Suarez *de fide, disp.* 22. *sect.* 2. *à num.* 3. Sanchez *tom.* 1. *Decalog. lib.* 2. *cap.* 22. *à num.* 8. cum multis, quos *ibi* citat; & ratio est, quia si pœna non imponitur ipso iure, creditor non habet ius ante sententiam latam: si imponitur ipso iure, vel sententia iam lata est, debitor, seu reus non tenetur in se actiuè exequi sententiam, sed passiuè obedire, & sustinere pœnam, vt communiter tradunt Doctores citati, & alij agendo de obligatione rei damnati; quamobrem nec etiam secuta sententia condemnatoria, tenetur reus bona sua offerre fisco, sed tantùm tenetur non resistere, quia sententia non condemnat illum vt bona tradat, sed dat fisco, & creditori actionem ea capiendi & petendi; ita præter citatos Molin. *tom.* 1. *de iust. disp.* 66. *vers. addit optimè, & disp.* 95. *vers. ad secundum principale.* Simancas *de cathol. inst. tit.* 9. *num.* 184. *&* 209. P. Nauarra. Suar. Sanchez. Molina.

Secundum dubium est, quando debitum ortum fuit ex contractu, & elapso tempore præfixo ad soluendum, & debitor non soluens incepit esse in mora culpabili, vtrùm teneatur propriis expensis solutionem mittere creditori absenti, si hic in alium locum discessit? Communis sententia est. Si creditor solutionem secum portaturus erat sine vllis expensis, teneri debitorem cum propriis eam ad illum mittere. Ratio est, quia debitor ex vi contractus tenebatur soluere in eo loco, à quo discessit creditor, sed ex sua culpa nõ soluit; ergo sibi imputet damnum expensarum, si quod postea patitur in mittenda solutione, quia hoc nouum onus proximè, & immediatè ex sua culpa oritur; remotè verò oritur ex contractu, quia ex illo tenetur debitor seruare indemnem creditorem, nec creditor tenetur expectare in eo loco 35. *Quid si debitor ex contractu fuit in mora soluendi tẽpor præfixo.*

solutio

ſolutionem, elapſo iam tempore, quo illa erat danda, quia hoc eſſet nouum onus, quod iniuſtè pateretur. Si verò creditor cùm aliquibus expenſis portaturus erat ſolutionem, poteſt debitor illas deducere, quia debitor ſolùm tenetur ſeruare indemnem creditorem, id eſt, quò non ceſſet ei aliquod lucrum, nec damnum emergat ex culpa ipſius debitoris, ſed ſi debitor tempore præfixo, ſolueret, creditor aliò profecturus, facturus erat aliquas expenſas in deferenda pecunia, vel alia re ſimili pro ſolutione data; ergo ad has non tenetur debitor, quia non fuit illarum cauſa iniuſta, & conſequenter poteſt illas deducere: ita Molina *tom.3. diſp.752. concluſione* 3 Leſſius *tom.1. de iuſt. lib.2. cap.15. dub.8. num.*48. Valentia *tom.3. diſp.15. quæſt.6. punct.*8. & alij, quos ipſi citant.

Molina. Leſſius. Valent.

36. *An fur, & vſurarius teneatur ſuis expenſis reſtituere, quando creditor in alium locum profectus eſt.*

Tertium dubium eſt, quando obligatio reſtituendi immediatè oritur ex delicto, v. c. ex furto, ex vſura, vel ex quacumque alia actione, vel retentione iniuſta damnoſa alteri. Vtrùm reſtitutio fieri debeat expenſis debitoris, v. c. furis, aut vſurarij, & in loco in quo dominus rem ſuam poſiturus erat, niſi ab eo furto, & vſuris tolleretur iniuſtè. Pars affirmatiua eſt certa, hanc tenent citati authores cum multis aliis, quos ipſi referunt. Fundamentum liquidiſſimum eſt, quia iniuſtus ablator tenetur dominum reponere in antiquo ſtatu, à quo eum iniuſtè deiecit, atque deturbauit. Atqui dominus rem ſuam poſſidebat in tali loco; ergo in eodem conſeruandus eſt indemnis; ac proinde ſi ad huiuſmodi conſeruationem requiruntur aliquæ expenſæ, iniuſtus detentor, & latro eas ſibi imputet, & ſuæ iniuſtitiæ, & nequitiæ; poterit tamen deducere expenſas, quas dominus rei facturus erat rem illam ſecum deferendo, aut rem alendo, & conſeruando; quòd ſi dominus nullas facturus erat, quia gratis ei commodabatur equus ad eam rem deferendam ad illum locum, in quo modò eſt, tunc tenetur debitor non deducere illas, quas facturus erat, niſi ei equus gratis commodaretur: itaque tenetur latro, & iniuſtus detentor ad omnes illas expenſas, quæ neceſſariæ ſunt, vt dominus reddatur indemnis, & in antiquo ſtatu, à quo iniuſtè deiectus fuit, reponatur, ac reſtituatur, id enim reſtitutio ſignificat.

37. *An teneatur fur, & vſurarius eas expenſas facere, ſi ſint omnino maiores, aut æquales furto & vſuris.*

Dubitant aliqui, quando res reſtitui nequeat ſine magnis expenſis, v. c. maioribus, quàm ipſa valeat, vel æqualibus, aut paulo minoribus, an teneatur debitor, ſeu fur, & latro has omnes facere, vt huiuſmodi res domino ſuo reſtituatur. Partita eſt ſententia.

Sententia prima.

Prima affirmat, eam tenet Caietanus 2.2.*q.62. art.5. ad* 3. vbi diſtinguit, an reſtitutio facienda ſit ex delicto, ſeu ex cauſa iniuſta, vt ex furto, ex rapina, ex vſura: an ex contractu, & ſine iniuſtitia, vt ex inuentione, ſucceſſione, mutuo, depoſito, &c. & in primo caſu ait teneri furem ad expenſas, etiam in quadruplum, ſi aliter reſtituere non poteſt: in ſecundo negat, modò mora, aut fraus ex parte illius non detur, & id docet etiam Richardus *in* 4. *diſt.*15. & Sotus *ibidem*, quos citat, ac ſequitur Caietanus *ibidem*, docet etiam Valentia *tom.3. diſput.5. quæſt. 6. punct* 8. Petrus Nauarra *lib.4 cap.3. dub.1 num.5. & 6.* & probabilem dicit Leſſius *tom.1. de iuſt. lib.2. cap.15. dub.8. n.50.* Et ratio illorum eſt, quia debitor tenetur ſeruare indemnem creditorem, quem iniuſtè læſit; ſed illæ expenſæ ſunt medium neceſſarium, vt dominus conſeruetur indemnis. ergo tenetur debitor eas facere. Minor patet, quia niſi illæ fiant, dominus carebit re ſua, cùm aliter non poſſit ei reſtitui, vt ſupponimus; ergo non ſeruatur indemnis, imò damnum patitur, quia adhuc re ſua iniuſtè priuatur. Confirmatur, quia iuſtitia & recta ratio poſtulat, vt debitor, ſeu latro nocens potius ſuſtineat illud damnum, quàm creditor innocens patiatur iacturam rei ſuæ. Tandem, quia velit, nolit ipſe latro, aut vſurarius, cùm rem iniuſtè furtis, & aliis modis iniuſtis à ſuis dominis abſtulerunt, ad id ſe virtute obligarunt, & conſequenter ex natura rei & iniuſtæ ablationis ex iuſtitia obſtricti manent, ad quaſcumque expenſas faciendas, vt rem illam furto ablatam domino reſtituant, alioquin non in minimo fauceremus latrociniis, ſi latrones ob has expenſas magnas, & valorem rei furto ablatæ excedentes excuſaremus per aliquod ſaltem tempus, licèt omnino illos non excuſemus: nec dici poteſt huiuſmodi debitores obligari ad aliud, quàm ad reſtitutionem; non enim obligatur niſi ad reſtitutionem tantùm, per accidens enim eſt quòd ex tali reſtitutione maiores ſequantur expenſæ, quàm ſit proprium, quod eſt reſtituendum, tenetur enim debitor ad conſummatam reſtitutionem quæ per accidens eas requirit expenſas.

Richard. Sotus. Caiet. Valent. P. Nauarra. Leſſius.

Secunda ſententia negat, & ait in prædictis circunſtantiis poſſe debitorem differre reſtitutionem, ſi detur ſpes, quòd poſtea prædicta reſtitutio fiat moderatis expenſis; & verò ſi talis ſpes non detur, non teneri cum tantis expenſis rem proprio domino mittere, ac reſtituere, ſed poſſe eam in bonum ſpirituale creditoris applicare pauperibus, & operibus piis ex tacita mente creditoris, & hanc tenet Molina *tom.3. de iuſt. diſp.752. concluſione* 3. *in fine.* Aragon. 2. 2. *quæſt* 62. *art.2. ad* 3. Salon. *ibidem*, & Leſſius *citatus dicto tom.1. de iuſt. lib.2. cap.15. dub 8. num.50.* & alij. Fundamentum huius ſententiæ eſt, quia iuſtitia ſolùm obligat ad æqualitatem; ſed magna videtur inæqualitas obligare debitorem, & furem, quòd expendat centum aureos, & eo plures, vt reſtituat alios centum, quos debet; ergo non videtur obligandus. Si quis dicat iuſtitiam obligare debitorem, primò & per ſe, vt ſoluat, & ſeruet indemnem creditorem, & conſequenter obligare ad media neceſſaria ad hunc finem, & illas expenſas, eſſe media neceſſaria ad talem finem, quibus debitor, ſeu latro, & fur voluntariè velit nolit ſe expoſuit, ac conſequenter etiam ad illas obligandum eſſe neceſſariò, pro vtroque foro. Reſpondent authores huius opinionis, quamuis iuſtitia obliget furem & debitorem, vt cum damno ſuo ſeruet indemnem creditorem, non obligare tamen, vt cum tam exceſſiuo damno id præſtet. Secundum fundamentum eſt, quia æquitas & ratio poſtulat, vt dominus in eo caſu conſentiat in tali modo reſtitutionis, nempe quòd fiat pauperibus, quòd ſi non conſentit, cenſetur irrationabiliter iniuſtus, quia alioqui obligaretur debitor, cogereturque incidere in magnam paupertatem, & à ſtatu ſuo cadere, quod eſt nimis durum. Ego vtramque opinionem iudico probabilem, primam tamen ſpectato rigore iuris probabiliorem exiſtimo; & in eam ſemper inclinarem, ſaltem in ea circunſtantia, in qua debitor à ſtatu ſuo non caderet, conſideratis enim & expenſis omnibus, illa præeſt, ac præfertur.

38. *Sententia ſecunda.*

Molin. Aragon. Salon. Leſſius.

Iudiciū Authoris.

CAPVT

CAPVT XXV.

Qualis ignorantia & impotentia excusent à restitutione furtorum, & debitorum, & quid de extrema necessitate.

SVMMARIVM.

An debitores possint excusari à restitutione, ob causas iustas, & quæ sint iustæ causæ. num. 1.
Quid sit ignorantia inuincibilis, & an ea excuset à solutione debiti. num. 2.
Quid de ignorantia inuincibili iuris & facti. num. 3.
An si vnus testis omni exceptione maior affirmet alicui hæredi, institutorem suum reliquisse alicui personæ certum legatum, teneatur hæres ei credere, & legatum soluere. num. 4. *Refertur prima sententia affirmans.* num. 4.
Præfertur negans. num. 5. & 6.
An vnus testis fide dignus affirmans coniugem esse mortuum sufficiat, vt alter coniux ad secundas nuptias transeat. num. 4. & 5.
Impotentia restituendi quomodo, & quatenus excuset. num. 7. & 8.
An debitor, & fur excusetur à restitutione, dum non potest restituere nisi cum propria infamia, aut scandalo aliorum. num. 9.
An extrema necessitas debitoris excuset à restitutione, quando creditor est in eadem extrema necessitate. num. 10. 11. 12. *Refertur prima sententia negans, & asserens teneri debitorem restituere in eo casu eundem. v. c. equum extantem domino suo, si similiter illo extremè indigeat ad saluandam vitam.* ibid.
Refertur secunda sententia id negans sub certis conditionibus & circunstantijs. num. 13.
Præfertur vera sententia, quæ est tertia, affirmans non teneri siue debitor prius, siue posterius in eandem extremam necessitatem inciderit. num. 14. & 15.
Sed quid si extrema indigentia, & necessitas non sit ipsius debitoris, sed sit parentum, fratrum, aut sororum illius. num. 16. *Refertur prima opinio asserens restituendam esse rem dominio suo, non obstante ea necessitate.* num. 16.
Præfertur contraria sententia. num. 17.
An in necessitate extrema non solùm possit debitor licitè, sed etiam teneatur eadem re succurrere potius patri, & fratribus, & amicis, quàm creditori suo. num. 18. 19. & 20.

1. HACTENVS egimus de tempore, modo & loco, quo facienda est restitutio, & quibus expensis facienda est, creditorisne, an debitoris, siue debitor fuerit ex delicto, vt fur, & vsurarius, siue ex contractu iusto, vel iniusto. Nunc agendum est de causis excusantibus à restitutione, saltem pro aliquo tempore; nam præcipua quæstio est, vtrùm extrema necessitas excuset in totum, an verò redeunte meliori fortuna teneatur debitor soluere, & restituere, de qua statim agemus, licèt alibi iam aliquid egerimus de hac re. Quæstio igitur ista procedet de restitutione externa, nam interna semper est necessaria, si adsit aduertentia ad debitum: inquirimusque, vtrùm aliquando excusentur debitores per aliquod tempus à restituendo ob aliquas causas iustas, & rationabiles. Inquirimus etiam, an huiusmodi causæ dentur, & quæ illæ sint, & an illis positis esset pro tunc obligatio præcepti restituendi, & peccatum retentionis: & omnes huiusmodi causæ ad tria capita reuocari possunt, ad ignorantiam debiti, ad impotentiam ad soluendum, & ad propriam necessitatem, nisi malis necessitatem ad impotentiam etiam reuocari posse, & sic esse duo capita, nō tria.

An debitores possint excusari à restitutione ob causas iustas. Et quæ sint causæ iustæ.

2. Primò igitur si loquamur de ignorantia, duo in ea sunt certa. Primum est, ignorantiam inuincibilem debiti, & quòd res sit aliena, omnino excusare à debiti solutione, restitutioneque, quandiu durat: dicitur autem ignorantia inuincibilis, illa quæ facta diligentia morali vinci non potest; & potest esse duplex. Vna dici potest ignorantia facti, altera ignorantia iuris: illa datur quando aliquis bona fide rem accepit credens esse suam, & adhibita diligentia non potest scire, an sit aliena; ista datur quando ius possidendi est obscurum, v. c. an contractus sit illicitus, vel licitus, & an aliqui viri sapientes, & timorati iudicent esse licitum.

Ignorantia inuincibilis quid sit.

3. Vtraque ignorantia tam iuris, quàm facti excusat ab obligatione restituendi, quandiu enim aliquis inuincibiliter ignorat rem esse alienam, vel contractum esse iniustum, retentio aliena non censetur voluntaria, nec culpabilis, vbi enim talis datur ignorantia, non datur voluntarium, & vbi non datur voluntarium, non datur culpa. Sed quando etiam aliquis dubitat an res sit aliena, & facta morali diligentia arbitrio prudentis necessaria, talis ignorantia non vincitur, & manet idem dubium, ergo tunc melior est conditio possidentis; ergo in eo etiam casu non tenetur restituere, quia ignorantia facti vinci non potuit. Sed poterit dubitans ea re vti, eamque distrahere paratus reddere pretium domino, si fortè postea negotium innotuerit. Ita Sanchez *lib. 2. de matrim. disp.* 11. *num.* 22. Si verò ignorantia sit crassa, seu vincibilis, aut (alio vocabulo) supina, quasi fieret morali diligentia, facilè quis deprehendere poterat rem esse alienam, vt quando quis emit rem à persona suspecta, v. c. sacram supellectilem à milite, vel rustico; vestem pretiosam à mancipio, non excusatur à restitutione, quia ignorantia crassa, & culpabilis, non excusat à voluntario, & consequenter nec à culpa, vt optimè docet Sanchez *lib. 9. de matrim. disp.* 32. *num.* 33. Sotus *in 4. dist.* 28. *quæst.* 1. *art.* 2. *vers. ex his primum.* Graphis 1. *part. decision. aur. lib.* 4. *cap.* 9. *num.* 20. & Toletus *lib.* 5. *summæ cap.* 20. Valentia *tom.* 3. *disp.* 5. *quæst.* 6. *puncto* 7. & Lopez 2. *part. instruct. consc. cap.* 131. & probatur ex *l. regula 9. vers. sed facti ignorantia*, ibi, *Sed facti ignorantia ita demum cuiquam non nocet, si non ei summa negligentia obijciatur.*

De ignorantia inuincibili iuris & facti quid.

Sanchez. Sanchez. Sotus Graphis. Toletus. Valentia. Lopez.

4. Hinc verò rogas, si vnus testis omni exceptione maior, id est, cui nihil opponi potest, affirmet alicui hæredi testatorem relinquere tali personæ legatum, teneatur ille hæres ex vi huius dicti, & notitiæ præcisè sumptæ soluere, seu restituere tale legatum; hæc quæstio solùm procedit quando aliunde non constat hæredi de voluntate testatoris; & hac de re duplex potest esse opinio.

Quid si vnus testis omni exceptione maior affirmet alicui hæredi, institorem suum reliquisse alicui personæ certum legatum.

Prima affirmans, fundamentum illius est, quia vnus testis fide dignus nuntians mortem vnius coniugis, sufficit vt alter superstes licitè contrahat secundum matrimonium, præsertim quando aliter constare non potest, vt docet Angel. *verb. matr.* 3. *imped.* 13. *n.* 4. Veracruz 1. *p. specul. art.* 42. *conclus.* 1. & videtur probari *ex cap. in præsentia, de sponsal.* ibi, *Non permittas eos contrahere, donec certum nuncium de morte recipiant.* si ergo satis est certus nuncius, sufficiet vnus testis, & ita docet etiam

Opinio prima.

Angel. Veracruz.

Hostiens. Abb. etiam Hostiensis *in dicto cap. in præsentia*, *ad finem*, & Abbas *ibi num.6.* vbi adeò mordicus defendit hanc sententiam, vt censeat Bartolum, qui oppositum asseruit, immemorem fuisse huius textus. Si ergo vnus textus omni exceptione maior sufficit ad hoc. ergo etiam sufficiet, vt hæres obligetur ad restituendum legatum, vtrobique enim datur periculum violandi ius alienum; sicut enim violari potest ius hæredis, si fortè testator non reliquit tale legatum alteri, ita etiam ius alterius coniugis si viuit.

5. Opinio secunda. Secunda tamen sententia probabilior negat omnino.

Primò, quia ex dicto vnius testis nemo plenè conuincitur, nec tenetur ei fidem adhibere contra se, & cum damno suo, vt diximus *in præcepto* 4. *& lib.*4. de filio adulteræ, qui non tenetur credere matri dicenti illum non esse filium eiusdem patris cum aliis fratribus, ac proinde non posse habere hæreditatem æqualiter cum illis.

Secundò, quia dictum vnius testis non sufficit ad destruendam bonam fidem, obligat enim tantùm ad faciendam diligentem inquisitionem de veritate, & quandiu veritas non inuenitur, potest res tutè retineri.

Tertiò, quia vnus testis, ordinariè loquendo, non sufficit, si mortem alterius coniugis testetur, vt alter licitè contrahat secundum matrimonium, Sanchez. vt docet Sanchez *lib.2.de matrim.disp.46.num.*11. *&* 12. quia dictum vnius, est dictum nullius, *l. iurisiurandi*, *vers. simili modo*, *C. de testib. & cap. veniens*, *de testib.* nam nuncius certus ille est, qui certum nunciat, vt colligitur ex *dicto cap. in præsentia*, *de sponsal.* at non potest dici esse nuncius certus, & annunciare certum, quando vnus solus id testatur: tandem quia, vt inquit Sanchez *allegatus*, *num.*11. dictum vnius in causis pecuniariis non sufficit; ergo neque etiam sufficiet in causa secundi matrimonij contrahendi, in qua datur animæ periculum, & sacramenti, & maximæ infamiæ, & dedecoris fœminæ secundò nubentis, si fortè adhuc prior vir superstes sit, & ideo Bartol. cum Sancio expresè consentit Bartol. *in l.*2. §. *si dubitetur*, *num.*1 *ff. quemadmodum testam. aperiantur.* Rodrig. Rodriguez *tom.* 1. *summæ in* 2. *edit. cap.*233. *num.*2. vbi vltra certum nuncium alias mortis coniecturas requirit, & in hanc sententiam inclinat Lopez. Greg Lopez *l.8. tit.9.* 4. *part. verb. algunos.* Primam tamen sententiam solùm de casu matrimonij loquens admittit Sanchez *allegatus*, *num.*12. in eo casu, quo coniux obierit in loco distantissimo, & tam distanti, vt facilè nequeant aliæ probationes haberi, tunc enim ait considerata qualitate personæ, & consideratis aliis ad coniectandum, an verisimilia dicat, satis erit vnus testis, quando alia probatio plenior integrè habere nequit, quod iudicis arbitrio committitur; extra verò hunc casum longissimæ distantiæ plena probatio desideratur, & ita loquentes etiam de matrimonio cum hac moderatione sentiunt quoque Anton. Henriq. Anton. *in dicta cap. in præsentia*, *de sponsal. n.*7. Henricus *ibi num.*6. Alexand. de Neuo *n.*13. *&* 14.

6. Nec de casu matrimonij deduci potest argumentum probans ad nostrum casum de testamento, seu delegato in testamento relicto, quia aliud est loqui de notitia sufficienti ad deponendum scrupulum, vt aliquis possit licitè contrahere matrimonium, vel aliam exercere actionem; aliud verò de notitia obligante, & compellente ad restituendum, vel aliquid simile agendum cum damno proprio. nam ad hoc secundum requiritur longè maior probatio, vt patet. Vtrùm verò in aliquibus casibus sufficiat vnus testis ad plenam probationem, videri potest Farinacius *tract. de testib. quæst.*63. *cap.*1. vbi agit de teste vnico. *& q.*64. vbi agit de testibus singularibus, & in quibus criminibus faciat plenam probationem, & nos aliquid agemus infrà *in* 8. *præcept.*

De impotentia verò restituendi dico. Impotentia restituendi, si certa sit, excusat omnino, dum durat, ab obligatione restituendi, nec pro tempore quo durat requiritur dilatio, vel remissio concessa ex parte creditoris. Et ratio est, 7. *Impotētia restituēdi quomodo, & quatenus excuset.*

Primò, quia nemo tenetur ad impossibile, sed durante impotentia, restitutio externa est impossibilis, moraliter loquendo; ergo nemo ad illam tenetur.

Secundò, quia, vt retentio sit voluntaria, & moralis, requiruntur duæ conditiones, prima est potestas ad restituendum; secunda est aduertentia ad debitum; ergo sicut ex ignorantia, seu inaduertentia inuincibili redditur retentio inuoluntaria, ita ex impotentia.

Tertiò, quia retentio tunc censetur voluntaria, & peccaminosa, quando est contra voluntatem domini, seu creditoris; sed in prædictis circunstantiis dominus censetur irrationabiliter inuitus, vt patet. ergo, &c. Dixi, *si impotentia est certa*, quia quando non est certa, & manifesta, debet debitor petere dilationem à creditore, si debitum est scitum, & non est occultum, vel saltem debet consulere viros doctos, & timoratos, vt iudicent, an in talibus circunstantiis excusentur, ita D. Thom. 2.2. *quæst.*62. *art.*8.

Multiplex autem potest esse impotentia, quæ de facto excuset à restitutione: vna est physica, altera moralis. Impotentia physica, est impotentia absoluta, quæ tunc datur, quando debitor nec de præsenti habet vnde restituere possit, nec probabilem spem habendi de futuro ex qua possit aliquid acquirere vt restituat, & hæc sine dubio excusat à restitutione, dum durat iuxta omnes DD. vt ait Syluester *verb. restitutio* 5. *num.*4. & idem penè est si habet quidem aliquid, sed necessarium tantùm vitæ, quia talis dici potest nihil habere præter ipsam vitam, cùm tantùm habeat id ex quo vita pendet. 8. *Impotentia de facto excusans à restitutione, quotuplex sit.*

Moralis impotentia tunc datur, quando aliquis, licèt de præsenti aliquid habeat, quod restituat, non potest tamen illo, sine magno suo incommodo, carere, v. c. sine infamia propria, vel scandalo aliorum, & hæc etiam excusat, dum tempus durat prædictæ infamiæ, vel scandali, datur etiam quando debitores non possunt restituere, nisi à proprio statu cadant; aliqui excusant eos quando ad tantam parcitatem se restrinxerunt, vt magis se sine indecentia magna restingere non possint, & de his duabus impotentiis physica, & morali latius per capita sequentia disputabimus. 9.

Primò igitur circa impotentiam restituendi physicam inquires, vtrùm extrema necessitas debitoris excuset à restitutione, quando creditor est in eadem necessitate extrema: est autem necessitas extrema, illa, in qua non solùm perditur vita nisi occurratur statim, sed etiam quando quis exponitur morali periculo mutilationis grauis, aut amentiæ. Duo in hac quæstione sunt certa. 10. *An extrema necessitas excuset à restitutione, quando creditor est in eadem extrema necessitate.*

Primum est si debitor extremè indigeat, vel alia persona cui ex charitate debitor ipse, & creditor teneantur succurrere. Creditor autem non indigeat

indigeat extremè, non teneri debitorem in eo casu ei restituere suam rem. Supponimus enim debitorem solùm habere rem vnam, qua possit sibi vel alteri consulere extremè similiter indigenti, siue res talis, sit omnino aliena, & furtiua, vt equus furto ablatus, quo possit fugere, & euadere periculum mortis, siue alio titulo debita. Et in hoc casu dicimus non teneri debitorem soluere, aut equum restituere suo credito extremè non indigenti; indigenti tamen alteri extremè, cui ipse velit succurrere. Et ratio est, quia in eo casu omnia sunt communia, saltem quoad vsum, ac proinde irrationabiliter erit inuitus, si nolit, vt debitor sibi, vel alteri extremè indigenti non consulat ea re: ita Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 1. Molina *tom.* 3. *disp.* 254. *initio*. Lessius. Molina.

11. Secundum est, si creditor sit persona publica, ex cuius vita multum pendeat bonum commune Reipublicæ, & similiter extremè indigeat, teneri debitorem cum periculo propriæ vitæ ipsi restituere; quia in eo casu, quamuis talis persona publica non esset creditor, tenebatur debitor ex charitate præferre bonum commune suo bono particulari propriæ vitæ, vt in materia de charitate tritum planè est, vbi videri potest Suar. *disp.* 9. *sect.* 3. *num.* 1. & Tolet. *in sum. lib.* 5. *cap.* 24. & alij. Suar. Tolet.

12. *Debitor an teneatur potius creditori suo quàm sibi extremè indigenti consulere.*

Dubium igitur est, an teneatur debitor, restituendo rem, creditori suo consulere potius ipsi creditori extremè indigenti, quàm sibi extremè similiter egenti. Tripartita est sententia.

Sententia prima. Syluester. Azor.

Prima simpliciter affirmat; eam tenet Scot. *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 2. Syluest. *verb. restitutio* 5. *quæst.* 2. probabilem iudicat Azor. *tom.* 3. *lib.* 4. *cap.* 39. Ratio & fundamentum huius opinionis est, quia si debitor, & fur habet eandem rem numero, v. c. eundem equum, eundem gladium, eundem panem, quem iniustè furto abstulit; adhuc est sub dominio prioris domini; si verò iam non extat, quia iam consumpta est, habet dominus, seu creditor ius strictum ad illam rem, fundatum in dominio illius, sed præter hoc dominium, & ius strictum, quod creditor habet ratione debiti, & proprietatis, habet etiam aliud ius ratione necessitatis, & in hoc solo est æqualis cum debitore; ergo creditor semper debet præcedere, quia habet duplum ius, debitor verò vnum tantùm. Confirmatur, quia si creditor prius tempore in extremam necessitatem incidit, ex hoc etiam capite ratione necessitatis habet maius ius, quia qui prior est tempore, potior est iure; si posterius tempore in eandem extremam necessitatẽ incidit, tamen aliunde ius creditoris semper est prius, quia est verus dominus ipsius rei, & res vbicumque est, & in quocumque tempore, extremæ etiam necessitatis, clamat pro domino suo, ploratque pro illo. Et quamuis debitor possideat, tamen possessio non præualet dominio, vel iuri prouenienti ex debito, quod habet creditor; quare in omni circunstantia tenetur debitor, seu fur in extrema necessitate rem domino suo restituere, quamuis ipse in eadem extrema necessitate sit.

13. *Sententia secunda.* Secunda sententia distinguit triplicem statum in quo potest debitor considerari.

Primus est quando adhuc habet rem alienam eandem numero, cuius dominium nunquam acquisiuit, quia eam iniustè obtinuit per furtum, vel vsuram, & in hoc statu duo asserit; primum est, si creditor prius, vel simul tempore ad extremam necessitatem simul cum debitore deueniat, teneri in eo casu debitorem illi rem restituere; quia pro parte creditoris stat dominium rei suæ, quod antea habebat, stat etiam ius, quod ratione necessitatis extremæ, prius, vel simul acquisiuit: ex parte verò debitoris solùm stat iniusta possessio. Sed dominium præualet possessioni iniustæ; ergo tenetur debitor de iustitia restituere, & consequenter, si creditor moriatur, vel aliquod damnum patiatur ex defectu talis restitutionis, tenetur ad omnia damna, quia fuit illorum omnium causa iniusta contra iustitiam, & in hoc puncto consentit Petrus Lorca 1. 2. *disp.* 38. *sect.* 3. *num.* 11. qui, id etiam locum habere, existimat in commodato, & deposito.

Secundus status est, si debitor priùs tempore incidat in extremam necessitatem, quamuis postea creditor in eam incidat, & simul continuent eandem necessitatem, non teneri debitorem restituere, quia debitor ratione necessitatis extremæ priùs acquisiuit dominium talis rei, quod antea non habebat, & creditor pro tunc illud perdidit, quia in extrema necessitate omnia sunt communia, *l.* 1. §. *cùm in eadem, ff. ad legem Rhodiam de iactu, cap. exiuit, de verbor. signific.* Vnde illa res iure poli efficitur tunc in eo articulo detinentis, & supposito hoc dominio iustè illam pro eo statu possidet. ergo cùm tunc in eo articulo habeat dominium, & iustam possessionem, & creditor neutrum habeat, non tenetur debitor se illa priuare, vt creditori consulat.

Tertius status est, quando rem alienam eandem numero debitor habet ex iusto contractu, commodati, mutui, locati, pignorisve, v c. habet equũ accommodatum, vel locatum. Et tunc si vel vterque simul, debitor scilicet, & creditor, vel aliquis prius incidit in necessitatem extremam durante tempore locationis, vel commodati, docet non teneri debitorem eam restituere, quia iustè possidebat, dum tempus prædicti contractus non erat lapsum, iustéque habebat vsum talis rei ex prædicto contractu. Deinde ratione necessitatis habet pro tunc durante ea dominium; si dicas prius dominium proprietatis præualere secundo dominio necessitatis, negant huiusmodi præferentiam: & hanc sententiam sic explicatam defendit Vasquez *opusc. de eleemosyna, cap.* 1. *dub.* 9. & ex parte consentit cum prima, ex parte verò dissentit, vt consideranti patebit. Vasq.

Tertia sententia probabilior, & communior docet, non teneri debitorem ad extremam necessitatem redactum in prædicto casu quo creditor simul extremè eget, eam rem domino restituere, siue priùs, siue posteriùs inciderit in eam necessitatem, siue res eadem numero iustè, siue iniustè acquisita sit, & siue extet, siue non extet, hanc videtur tenere D. Thom. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 5. *ad* 4. eam expresè tenent Valentia *tom.* 3. *disp.* 5. *quæst.* 6. *punct.* 7. Lessius *lib.* 2. *cap.* 16. *dubio* 1. *num.* 12. Malderus *tract.* 4. *cap.* 7. *dub.* 1. §. *dico primò.* Sotus *lib.* 4. *de iust. quæst.* 7. *art.* 1. *ad* 4. Azor. *tom.* 2. *lib.* 12. *cap.* 8. *quæs.* 6. §. *in hac diffultate.* Toletus *in summa lib.* 5. *cap.* 24. *num.* 8. *& lib.* 8. *cap.* 39. *num.* 3. Sayrus *lib.* 10. *tractat.* 5. *cap.* 6. *num.* 6. & alij qui generaliter loquuntur, siue res sit vsu consumptibilis, siue non sit, siue ex contractu, siue ex delicto factus quis fuerit debitor. Fundamentum est, quia in extrema necessitate cessat ius gentium, ex quo orta fuit diuisio rerum, & diuersitas dominiorum, & redduntur res pro eo statu necessitatis extremæ ad priorem statum communitatis, & naturalem in 14. *Sententia tertia.* D. Thom. Valent. Lessius. Malder. Azor. Sotus. Tolet. Sayrus.

in quo omnia erant communia, & fiunt primò occupantis ſaltem quoad vſum, vt alibi diximus; fuerunt enim à principio res diuiſæ ſub ea conditione, vt pro ſtatu extremæ egentiæ ad priorem ſtatum redirent. Sed debitor præoccupauit ratione poſſeſſionis, quam habet, & in æquali neceſſitate melior eſt conditio poſſidentis; ergo non tenetur pro tunc reſtituere, nec prior dominus cenſetur rationabiliter inuitus, quia ſua voluntate non poteſt licitè repugnare pacto illi redibilitatis, quo principio res ſaltem, quod ad vſum attinet, diuiſæ fuerunt, vt diximus. Et quamuis illa poſſeſſio ante tempus neceſſitatis fuerit iniuſta, tamen vbi primum coniuncta eſt cum neceſſitate extrema, ſtatim propter prædictum redibilitatis pactum fuit iuſta.

15. *Obiectio.* Opponės. Si debitor præoccupauit, ratione præoccupationis prior dominus cenſebitur; ergo priùs habuit dominium talis rei. *Refellitur.* Negatur illatio, quia præoccupare, eſt priùs apprehendere rem, illamque apud ſe habere, & adueniente tempore neceſſitatis debitor prius illam apprehendit, quàm creditor, & dominium quod habet creditor in hoc caſu extremæ indigentiæ vel ceſſat, vel ſaltem ſuſpenditur, & cùm res fiant communes ſaltem, quo ad vſum, qui prius apprehendit, habet ius vtendi. Vnde patet ſolutio ad fundamenta contrariarum opinionum, quia creditor in iis circunſtantiis non habet duplex dominium, hoc enim pro tunc ſuſpenditur, & ſolùm habet ius neceſſitatis præoccupandi illam, ſi poſſet; at cùm debitor præoccupatam rem habeat, præualet, & ideo poſtquam præoccupauit, non poteſt creditor per vim ab eo rem illam auferre, quemadmodum nec debitor poſſet illam auferre à creditore, vel ab alio æqualiter extremè egenti, etiam poſſidenti, quia tunc habet ius vtendi, & contra iuſtitiam peccaret, qui violenter tale ius læderet.

16. *Quid ſi extrema indigentia non ſit ipſius debitoris, ſed parentum, fratrū, aut ſororum illius.* Sed quid ſi extrema neceſſitas, & indigentia non ſit ipſius debitoris, ſed ſit parentum illius, aut fratrum, aut amicorum, vel etiam propinquorum, cognatorum, vel agnatorum, poterit ne prædictus debitor re illa illis ſuccurrere, relicto creditore, extremè ſimiliter egenti. Reſpondeo hac etiam in re partitam eſſe ſententiam.

Opinio prima. Prima docet præferendum eſſe creditorem, eam tuentur Ledeſma 2. *part.* 4. *quaſt.* 18. *art.* 5. Azor. *tom.* 2. *lib.* 12. *cap.* 8. *quaſ.* 6. Tabiena *verb. reſtitutio, quaſt.* 4. Toletus *in ſumma lib.* 5. *cap.* 24. *num.* 8. *in fine.* quamuis *lib.* 8. *cap.* 27. *num.* 4. hanc ſententiam iudicet dumtaxat probabilem, & contrariam ſequatur, vt probabiliorem. Fundamentum illorum eſt, quia in eo caſu omnia ſunt communia, *l.* 1. *§ cùm in eadem, ff. ad l. Rhodiam de iactu,* & tales conſanguinei, aut amici non poſſident, & in hoc ſunt æquales creditori, ſed creditor habet maius ius in rem illam, quia habet ius proprietatis, & dominij, ſeu debiti ex iuſtitia. ergo præualet, & præferendus eſt cōſanguineis, amicis, & propinquis. Secundò, quia obligatio, quam filius habet ſubueniendi pauperibus, eſt ex bonis propriis, non verò ex alienis; ſed in eo caſu debitor non habet illa bona, vt propria, ſolùm enim habet vſum illorum cum obligatione reſtituendi illa cùm venerit ad pinguiorem fortunam, vt capite ſequenti oſtendemus; ergo non poteſt cum illis ſuccurrere parentibus, prætermiſſo creditore.

Ledeſma. Azor. Tabien. Toletus.

17. *Opinio ſecunda.* Secunda docet præferendum eſſe patrem, vel matrem, vel alios conſanguineos, propinquos & amicos, hanc tenent Malder. *tract.* 4. *cap.* 7. *dub.* 1. *§. dico primò.* Vaſquez *opuſc. de eleemoſyna, cap.* 1. *dub.* 9. Leſſius *lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 1. *num.* 14. Turrianus 2. 2. *diſp.* 82. *dub.* 9. *in fine.* Sayrus *lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 6. *num.* 9. & 10. Salon. 2. 2. *quaſt.* 62. *art.* 5. *controuerſ.* 9. Bañez *ibid. dub.* 10. *concluſ.* 2. Lorca 2. 2. *diſp.* 38. *ſect.* 3. *num.* 12. & alij. Fundamentum eſt, quia ſuppoſito quòd in extrema indigentia omnia ſint communia, res illa quæ extat apud debitorem, æqualiter communis eſt omnibus egentibus conſanguineiſque debitoris, & ipſi creditori, ſed poſita hac æqualitate, debitor tenetur ex pietate præferre conſanguineos ſuos, & amicos. ergo, &c. Minor probatur, quia debitor exiſtens in propria neceſſitate, poteſt ſe præferre creditori, vt probauimus, ſed conſanguinei in primo gradu, adeò ſunt coniuncti ipſi debitori, vt reputentur quaſi eadem perſona, & eadem neceſſitas; ergo præferendi ſunt. Secundò, quia tales conſanguinei ratione æqualis neceſſitatis poterant ſibi vſurpare pro tunc rem illam exiſtentem in manu debitoris, quando nondum erat in manu creditoris; ergo debitor licitè, & iuſtè poteſt illis rem tradere, quia quando aliquis non habet cum quo ſubueniat alteri extremè egenti, niſi rem alienam, poteſt cum illa ſubuenire, vt notat Vaſq. *opuſc. de eleemoſyna, cap.* 2. *dub.* 1. Tandem, quia debitum pietatis eſt maximè naturale, debitum autem iuſtitiæ ſuppoſita communitate rerum ſuſpenditur pro tunc, vt ſuprà diximus. Amicus verò probatus cenſetur, vt communiter dici ſolet, *alter ego,* & ideo aliquando præferri poteſt ipſis conſanguineis, vt notat Sayrus *allegatus, num.* 10. & Suarez *de charitate, diſp.* 9. *ſect.* 4. *num.* 14 & 15. iuxta illud Eccleſiaſtici 6. *Amico fideli nihil eſt comparabile.*

Malder. Vaſq. Leſſius. Turrian. Sayrus. Salon. Bañez. Lorca.

Vtrùm autem non ſolùm poſſit debitor licitè, ſed etiam teneatur in ea circunſtantia neceſſitatis extremæ ſuccurrere potius patri, conſanguineis, & amicis, quàm creditori. Affirmant Salon. *citatus,* & Vaſquez *allegatus, num.* 74. & alij. Nec fundamentum contrariæ opinionis vim habet, quia ius creditoris, quamuis ſit iuſtitiæ, pro tunc ſuſpenditur (vt diximus) ac proinde tunc, & in ea circunſtantia, ſuppoſita communitate, præceptum iuſtitiæ, & reſtitutionis non obligat, ſed præceptum pietatis: & licèt præceptum, & debitum iuſtitiæ dicatur ſtrictius, quàm debitum pietatis, id quidem eſt, ſuppoſitis terminis habilibus, id eſt, quando data opportunitate obligat, non verò quod ſimpliciter, & abſolutè ſit maius, & fortius, quàm debitum pietatis, hoc enim eſt abſolutius, & antiquius, & maximè intrinſecum, ac proinde dicitur naturale; debitum verò iuſtitiæ dicitur morale, nec illæ res in eo caſu extremæ neceſſitatis cenſentur alienæ, cùm ſint ſaltem quoad vſum, vt diximus, communes. 18. *In neceſſitate extrema cui debitor ſuccurrere potius debeat, an patri, fratribus & amicis, vel creditori ſuo.*

Oppones primò. Debitor non tenetur ſe præferre creditori, ſed reſpectu parentum, amicorum, & conſanguineorum, non habet maius ius, quàm reſpectu ſui; igitur quamuis poſſit licitè, non tenetur præferre parentes, amicos, & conſanguineos. Neganda eſt conſequentia, quia debitor ex charitate poteſt cedere iure ſuo reſpectu creditoris, vt docet Suarez *de charitate, diſp.* 9. *ſect.* 3. *num.* 5. & 7. at ſuppoſito quòd pro tunc non obliget iuſtitia reſpectu creditoris, obligat pietas reſpectu patris, & ius paternum, fraternumque, & amicorum vrget, quo debitor non poteſt cedere, poteſt enim quis cedere iure ſuo, non alieno. Dices ſaltem reſpectu fratrum, & amicorum non tenebitur. 19. *Oppoſitio prima.*

tenebitur. Respondeo hoc concedere Sotum *lib.4. de iust. quæst 7. art.1.* & Vasquez allegatum *n.74.* at contrarium est probabilius, quia ius fraternum & amicitiæ, est ius quoddam pietatis, quo nemo potest cedere, quando præceptum iustitiæ respectu creditoris, supposita conditione redibilitatis, & communitate non obligat.

20. *Oppositio secunda.* Oppones secundò, videri durum posse debitorem præferre creditori propinquos & amicos. Respondeo non videri id durum supposita communitate, vt diximus, quia cùm à principio rerum dominia sub ea conditione diuisa fuerint, vt in extrema necessitate, eaque durante res omnes quo ad vsum saltem fuerint communes, nulla fit iniuria creditoribus, si cessante iure illorum, loco illius subintret ius consanguinitatis, & amicitiæ, imò sublato illo, persistat istud cùm sit antiquius, & absolutius. Dices hoc esse liberè dictum; nam hac etiam ratione dicere possumus res à principio sub ea cōditione fuisse diuisas, vt non solùm quoad vsum, sed etiam, quoad dominium essent similiter communes, & sic redeunte postea meliori fortuna, non teneri debitores ea creditoribus restituere. Sed ad hoc dubium, & tacitam obiectionem capite sequenti satisfaciemus, quamuis *in 4. libro*, & præcepto iam illi aliqua ex parte satisfecerimus; nunc autem fiet plenius, vt hanc spinam semper pungentem euellamus.

CAPVT XXVI.

Vtrùm accepta in extrema necessitate sint postea restituenda.

SVMMARIVM.

Sunt aliqui casus in quibus conueniunt Doctores accepta in extrema necessitate restituenda esse redeunte meliori fortuna. Primus est quando res accepta in extrema necessitate, ea transacta, extat. num.1.

Idem est quando aliquis ante necessitatem extremam accepit mutuo ab aliquo pecuniam, triticum, vel vinum, & postea id in extrema necessitate consumpsit. num.2.

Secundus est quando aliquis existit in extrema necessitate, & semper vim & violentiam à Domino aufert similiter extremè illa egenti. num.3.

Tertius est quando aliquis egit in hoc loco, & in alio habet vnde sibi succurrat. num.4.

Extra hos casus quæstio grauis est, vtrùm res consumpta in extrema necessitate in meliori fortuna restituenda sit. Refertur prima sententia affirmans. n.5. *In extrema necessitate non transfertur dominium rei in illum, qui illam accepit.* ibid.

Refertur secunda negans. num.6.

Iudicium authoris approbantis primam. num.7.

Soluuntur argumenta secundæ opinionis. num.8.

Præceptum eleemosynæ obligat ad dandum aliquid exiguum sine obligatione restitutionis, non ita in rebus magnis, quia tunc solùm obligat ad eripiendum pauperem ab ea necessitate per mutuum. n.9.

Dominus rei non tenetur in extrema necessitate proximi illi dominium illius dare, sed vsum tantum accommodare. num.10.

An accepta iustè, vel iniustè ante extremam necessitatem, & in ea postea consumpta, sint postea restituenda. num.11.12. & 13.

An quando extrema necessitas fuit ficta, & mentita restituenda sit postea res in ea data. Et an pauperes, qui fingunt paupertatem, teneantur ad aliquam restitutionem. num.14.

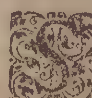
An quando aliquis non habet alia bona, nisi illa, quæ restituere tenebatur, & ex illis subuenit extremè indigēti, teneatur illa postea restituere n.15. & 16.

An qui non potest ex suo succurrere extremè indigenti, possit ad id alienum rapere, & an tunc teneatur ad restitutionem. num.17.

Quale sit, & vnde proueniat hoc ius vtendi re aliena in extrema necessitate. num.18. & 19.

Si proueniat ex iure naturali, & gentium, non sequitur, quòd dominus rei teneatur dominium rei dare extremè indigenti. num.20.

Soluuntur aliquæ obiectiones. num.21.

SVNT aliqui casus in quibus dubitatum est apud authores, aut penè indubitatum, accepta, & consumpta, in extrema indigentia, restituenda postea esse, redeunte meliori fortuna. Primus casus est, quando res accepta in extremà necessitate, & indigentia, adhuc extat transacta necessitate, tunc enim restituenda est proprio domino, vt docet Lessius *tom.1. de iustit. lib.2. cap.16. dub.1. num.3.* Sylvester *verb. restitutio 5. quæst.2.* Vasquez *opusc. de eleemosyna, cap.1. dub.8.* v.c. Equus, quo aliquis vsus est ad euadendum extremum mortis periculum. Et ratio est, quia siue dominium, siue solus vsus sit communis in extrema indigentia, ea peracta, iam non est cōmunis; ergo id quod remanet peracta ea necessitate, siue sit res integra, siue aliqua pars illius, ad dominum pertinet, quia id quod remanet, iam non est necessarium ad euadendam necessitatem, cùm iam non duret, & sit peracta. 1. *Casus in quibus accepta in extrema necessitate, restituenda redeunte meliori fortuna. Casus primus.* Lessius. Sylvester. Vasquez.

Idem dicendum est, quando id quod consumptum fuit, erat sub dominio consumentis ex contractu aliquo iusto translatiuo dominij. v.c. quando quis consumpsit pecuniam, vinum, vel triticum, quod ante necessitatem accepit mutuum, vel venditum, tenetur enim postea ad restituendum pretium. Ratio est, quia debitor in eo casu, consumpsit quod suum erat, & consequenter ipsi periit, & adhuc manet obligatio antiqua orta ex contractu, hæc enim non est consumpta, nec perit, vt notat Vasquez *allegatus*, & Sayrus *in claui regia lib.10. tract.5. cap.6. num.15.* & alij. 2. Vasq. Sayrus.

Secundus est, si dominus rei existat in extrema necessitate, & rem suam actu possideat, & alius in eadem simili extrema necessitate existens ab eo rem illam violenter, eoque renitente actu, & contradicente auferat, & consumat: is enim tenetur postea, redeunte meliori fortuna restituere; quia in eo casu peccauit contra iustitiam. 3. *Casus secundus.*

Primò, accipiendo eam per violentiam, eo actualiter resistente.

Secundò consumendo; ergo postea tenetur restituere: nam licèt sit licitum accipere in extrema necessitate, eo quòd tunc omnia saltem quoad vsum sint commmunia; tamen quando dominus rei æqualiter extrema indigentia premitur, & rem possidet, tunc non est communis, sed popria possidentis domini, tam quoad dominium, quàm quo ad vsum; ergo iniustè auffertur, & cum obligatione restitutionis. secundò, quia in pari causa beatus est qui possidet, melior enim est conditio possidentis.

Tertius casus est, quando aliquis eget in hoc loco habens in aliis vnde soluat, vel quia habet 4. *Casus tertius.*

consanguineos, qui petenti dabunt facilè, vel quia est in spe proxima habendi, tunc enim non videtur dubium quòd teneatur restituere, quia talis necessitas non censetur extrema simpliciter, sed secundùm quid, & qui taliter indigenti succurrit, non videtur donare, sed mutuare, nec in eo casu tenetur donare, sed satisfacit mutuando, vel vendendo, & expectando pretium, vt notant Toletanus *lib.3. de rest.cap.1.num.371.* Valentia *tom.3. disp.3. quæst.9. punct.4.* Toletus *de septem peccatis, cap.36.* Vasquez *opusc. de eleemosyna, cap.1.dub.6. num.35.* Sotus *lib.4. de iust. quæst.7. art.1.* Bañez *2.2.quæst.32.part.6.art.1.cap.115.*

Toletan. Valent. Tolet. Vasq. Sotus. Bañez.

5. *An res consumpta in extrema necessitate, in meliori fortuna restituẽda sit.*

Tota ergo difficultas est, vtrùm res consumpta in extrema necessitate, quando consumens illius dominium non habebat, in pinguiori fortuna sit restituenda. Et vtrùm ratione extremæ necessitatis acquiratur dominium rei in eadem necessitate consumptæ.

Sentẽtia prima.

Prima sententia negat omnino, & consequenter ait restituendam esse æstimationem, & valorem rei sic consumptæ, redeunte postea fortuna pinguiori. hanc tenet Ioannes Medina *C. de rest. quæst.3.in principio.* Nauar. *in summa cap.17.n.61.* & *Apolog. de reddit. Ecclesia. monit. 4. quæst.2.* Toletus *in summa lib.5. cap. 24. num. 10. in fine.* Lessius *lib.2. cap.16. dub. 1.num 8.* qui loquitur quando res consumpta est magni pretij, itavt non præsumatur donata, sed commodata, vel vendita à domino. Bellarm. *tom.3. lib.3. de bonis operibus, cap.8.* quatenus in eam sententiam inclinat, quòd dominus rei non tenetur eam gratis donare in extrema necessitate, sed satisfacere mutuando, vel dilata solutione vendendo. Vasquez *opusc.de eleemosyna cap.1.dub.6.* Malderus *tract.4.cap.7.dub.1. §. respondeo si debitum.* Ratio & fundamentum est,

Medin. Nauarr. Tolet. Lessius. Bellarm. Vasquez. Malder.

Primò, quia in extrema indigentia non transfertur dominium rei alienæ in personam, quæ illam consumpsit, sed solùm confertur ius vtendi illa pro illo tantùm tempore, sed qui rem alienam consumit, non habens dominium illius, tenetur illam restituere, data opportunitate; igitur meliori fortuna redeunte, ad restitutionem obligatur: nam in extrema necessitate non dicuntur res reduci ad statum naturalem ex eo quòd fiant communes, & primò occupantis quoad dominium, sed solùm quoad ius vtendi pro tunc; hoc enim ius sufficit, vt consulatur præsenti necessitati vitæ.

Secundò, quia non transfertur dominium ex voluntate domini, ad quem pertinebat res consumpta, quia hic non tenetur de iustitia donare in eo casu, vt communiter tenent Doctores, Valentia *tom.3. disp.3. quæst.9. punct.1.* Azor. *tom.2. lib.12.cap.9. quæs.3.* Suarez *de charitate, disp.7. sect.6.* Et quamuis dominus rei teneatur ex charitate eleemosynam facere, non tenetur eam facere donando omnino gratis, præsertim si res est magni momenti, sed commodando, quia charitas solùm obligat, vt consulatur indigenti cum minori damno consulentis, sed satis consulitur extremè indigenti mutuando, vel vendendo, aut donando non absolutè, sed sub eo onere, & conditione; vt si postea fiat potentior, restituat, hoc enim est valde consentaneum rationi; igitur non transfertur dominium absolutè ex voluntate particularis domini. Confirmatur, quia non transfertur ex authoritate publica Reipublicæ, vel Principis, non ex voluntate domini particularis, non ex præcepto charitatis; ergo nullo modo transfertur.

Valentia. Azor. Suar.

Tertiò, quia contraria sententia affirmans, non teneri accipientem consumentemque rem in extrema necessitate, eam postea, cùm fit potentior, restituere; non fundatur in iure aliquo, aut lege, non in aliqua iusta, vel efficaci ratione; ergo non est omnino tenenda: nam *lex secunda in §. cùm in in eadem, ff. ad legem Rhodiam de iactu,* non asserit res fieri communes in necessitate extrema, sed esse communicandas in quo charitatem indicat, non iustitiam, & iure optimo id statuit, quia non patiuntur iura, vt eiusdem rei dominium sit penes plures in solidum, *l.3. §. ex pluribus, ff. de acquir. possess.* & causa iusta, & rationabilis fundata in naturali præcepto charitatis, imò ex illo deducta, non obligat ad donandam rem, extremam necessitatem patienti, vt dixi, sed obligat tantùm ad subleuandum proximum ex ea necessitate, quod fieri potest commodando, vel locando ei rem illam, qua eget, non dominium in eum conferendo. Nec hic multum obligat effatum illud commune, *Necessitas omnia facit communia*; nam facit illa communia quoad vsum, non quoad dominium (vt dixi iam sæpe) seu, quod idem est, facit illa communicanda. Concludendum igitur est in extrema indigentia proximi obligare proximos, ad ei succurrendum tantum, quanto opus est ad eum ab ea indigentia liberandum, non tamen ad ei liberè & gratis rem donandam qua eget, si sit magni momenti, illamque indigentiam & extremam necessitatem dare proximo illam patienti ius capiendi propria authoritate rem, qua indiget, non tamen ius transferendi dominium rei in illum, nec efficere illum dominum ipsius rei, & consequenter, regulariter loquendo, teneri ad restitutionem, cùm ad pinguiorem deuenerit fortunam.

Secunda sententia affirmat, aitque in extrema necessitate transferri dominium, rei in proximum, qui eadem extrema inopia cruciatur, non tenerique proinde illam postea, cùm fit potentior, restituere, si illam iam consumpsit, quamuis sit magni momenti; hanc defendunt Scotus *in 4.dist.15. quæst.2. §. ad argumenta.* Salon. *2.2.quæst.66.art.7. conclus.1. controuers.1.* Aragon. *2.2.quæst.32.art.5.* Azor. *tom.2. lib. 12. cap.8. quæs.7. & cap.9. q.1.* Sotus *lib.4. de iustit. quæst. 7. art.1. ad 4.* Sayrus *lib.10. tract.5. cap.6. num.12. §. primò igitur, & §. secundò quando, num.14.* Suarez *in materia de charit. disput.7. sect.5.* Syluester *verb. restitutio 5. num.4.* In fundamento huius sententiæ variant authores, aliqui enim existimant in extrema necessitate ita omnia fieri communia, vt erant in statu naturali ante diuisionem rerum, & quemadmodum in eo statu, qui primò occupabant, erant domini rei occupatæ, & non tenebantur eam, nec eius æstimationem restituere, ita etiam in extrema necessitate contingit: hoc fundamentum videtur infirmum, quia quando res, quæ in extrema necessitate occupantur, non sunt vsu consumptibiles, vt equi, vestes, & alia similia, imò quamuis sint vsu consumptibiles, si non consumantur integrè, quidquid superest, transacta necessitate, restituendum est, vt suprà diximus *num.1. 2. & 3.* ergo ratione necessitatis extremæ non acquiritur dominium eo modo, quo acquirebatur ante diuisionem rerum, & consequenter rerum communitas non est omnino similis. Fundamentum ergo est,

6. *Secunda sẽtentia.*

Scotus. Salon. Aragon. Azor. Sotus. Sayrus. Suar. Syluester.

Primò,

Primò, quia, qui rem in extrema necessitate consumpsit, non tenetur restituere, ratione rei acceptæ, quia hæc iam non extat, sed consumpta est, vt supponimus, neque ratione iniustæ acceptionis, quia non peccauit accipiendo, neque ex contractu, cùm nullus ibi intercesserit; non apparet aliud principium vnde restituere teneantur; ergo re vera nec tenetur.

Secundò, quia si extremè indigens accipiat equum alienum ad euadendam mortem, & equus in ea fuga moriatur, nihil tenetur restituere; ergo obligatio restituendi non oritur ex prædicto contractu tacito incluso intrinsecè in tali acceptione.

Tertiò, quia præceptum eleemosynæ in aliquo casu obligat ad donandum omnino gratis, sed non datur casus in quo magis obliget, quàm in casu extremæ necessitatis; ergo, qui rem in ea accipit, omnino gratis accipit vsum illius, & consequenter sine onere restituendi. Maior supponitur à Soario practicè certa, suprà allegato §. *Dico primo*; asserere enim quòd præceptum eleemosynæ nunquam obliget ad donandum aliquid gratis, videtur repugnare pietati, & naturæ eleemosynæ, communique hominum iudicio.

Quartò, quia in extrema necessitate omnia sunt communia quoad ius vtendi ex communi Doctorum sententia, sed qui habet ius vtendi, & consumendi rem, nihil tenetur postea restituere, vt patet in conuiuiis, in quibus illi, qui habent ius vtendi, & consumendi dapes, non tenentur illas restituere; ergo neque etiam illi, qui in extrema necessitate habent ius vtendi, & consumendi res, illas tenentur postea restituere.

Quintò, quia dominus tenetur ex charitate in hac circumstantia extremæ necessitatis illud ius vtendi concedere; sed vsus harum rerum consumptibilium non distinguitur à dominio; ergo redeunte postea meliori fortuna, non tenentur ij, quibus in extrema necessitate vsus harum rerum concessus est, illas restituere.

Sextò, quia ipsum ius naturale, & diuinum, hoc videtur concedere, cùm rationi valde repugnet quòd extremâ necessitate afflicto addenda sit alia restitutionis afflictio.

Vltimò, quia licèt dominus rei eam nolit in ea circumstantia concedere, nisi sub onere restitutionis, si melior fortuna arrideat, tamen ex natura rei censetur ille vsus in eo statu liber ab omni onere restitutionis, quia dominus pro eo statu non potest tale onus imponere, nec indigens illud acceptat expresè, vel tacitè, quia solùm acceptat eo modo, quo tenetur, non tenetur autem pro tunc acceptare onus, quod dominus non potest imponere; ergo si illi necessarius est solus vsus equi, aut vestis, vel etiam consumptio rei consumptibilis, nihil postea debet pro tali vsu, vel consumptione, quia ad vtrumque habet ius liberum. Vtrùm verò hoc ius appellari possit dominium in hoc casu aliqui negant, quia dominium est potestas disponendi de re aliqua ad libitum, & in eo casu illa potestas est limitata solùm ad talem vsum, nempe, vt consulatur tantùm illi necessitati præsenti, non extenditur autem ad disponendum de re illa in alios vsus.

7. *Iudicium Authoris.* Ita se habent huiusmodi opiniones ambæ satis probabiles. Primam tamen iudico probabiliorem, & tenendam, quia non patiuntur iura, vt dominium vnius eiusdemque rei sit apud plures, & rationes ac fundamenta primæ videntur fortiores, vt consideranti patebit.

Ad primam ergo rationem factam pro ista secunda opinione, respondeo, teneri eum, qui in extrema est necessitate, postea restituere, si potentior fiat ex quasi contractu tacito, quia illa acceptio est quasi contractus tacitus in quo dominus consentit, vt alter accipiat sub prædicta conditione, & onere restituendi arridenti postea fortuna meliori, & accipiens tacitè, & implicitè tenetur se ad id obligare, imò hoc est intrinsecum tali acceptioni, vt se obliget ad restitutendum, si potuerit, hoc enim postulat ratio, & æquitas naturalis. *Soluuntur argumenta.*

8. Ad secundam respondeo, primò, si equus in fuga moriatur casu fortuito, quem vtens nec præuidit, nec præuidere potuit, tunc non tenetur restituere illum, quia censetur periisse casu fortuito apud possessorem bonæ fidei sine culpa illius. Respondeo secundò, in eo casu teneri restituere æstimationem ipsius equi, si vsus sit alicuius momenti, v. c. æstimationem pro eo tempore, quo vsus illo fuit cum detrimento, & damno domini, ac si equus ille esset locatus, quia dominus equi non tenetur pati tale detrimentum omnino gratis. An verò quando vtens præuidit periculum equi, teneatur æstimationem restituere? Affirmant Lessius, & Malderus *allegati*, ex eo fundamento, quia supposita illa notitia iam non est casus fortuitus, & vtens censetur tacitè se obligasse ad conseruandum dominum indemnem.

9. Ad tertiam respondeo, præceptum eleemosynæ in re parua, & exigua obligare ad dandum aliquid sine obligatione restitutionis. At in rebus maioris momenti solum obligat ad eripiendum pauperem ex ea extrema necessitate, quam patitur, vel dando mutuum vel vendendo, vel accommodando, vt sæpe diximus.

Ad quartam respondeo, in extrema necessitate omnia esse communicanda charitate, si sint alicuius momenti, & aliqua danda si sint minoris momenti, conuiuia autem quando dantur, gratis, & liberaliter dantur; sicut quotidie Summus Pontifex Fratribus Minoribus Diui Francisci cibos apponit, cùm dominium rerum consumptibilium, quæ in prædictis conuiuiis consumantur, apud Summum Pontificum sit, & solum vsum illarum rerum prædictis Religiosis concedit in opinione, quæ asserit, vsum à dominio in huiusmodi rebus vsu consumptibilibus distingui.

10. Ad quintam respondeo, non teneri dominum in extrema necessitate proximi vsum harum rerum consumptibilium cum aliquo extrinseco suo incommodo concedere, sed ipsum tantùm vsum præcisum ab eo incommodo, si incommodum sit alicuius momenti. nam si sit exigui, ex charitate, & præcepto eleemosynæ ad id tenetur; dominium verò rerum consumptibilium ab vsu illarum distingui opinio est pro vtraque parte probabilis.

Ad sextam, negatur antecedens, solum enim ius naturale, & diuinum concedit, vt extrema paupertate laborantem subleuemus, quàm minori nostro incommodo possumus, minus autem nostrum incommodum est, si ille in rebus grauioribus ad restitutionem postea teneatur, cùm potentior sit, & eadem responsio dabitur vltimo argumento.

11. *An accepta ante extremam necessitatem, & in ea postea consumpta, sint restituenda.* Dubitabis tamen, vtrùm accepta iustè, vel iniustè ante extremam necessitatem & in ea, hoc est, in extrema necessitate consumpta, sint postea restituenda. Multa dubia in hoc dubio continentur.

Dubium primum. Primum est; vtrùm accepta in extrema necessitate siue magni, siue exigui momenti sint, sint postea restituenda, si dominus rei postea eandem extremam necessitatem patiatur; & ad hoc dubium respondendum est, si dominus rei simul, & eodem tempore cum auferente ad eandem extremam indigentiam deuenit, ei esse restituendam, quia in eo casu nunquam amisit dominium suum, & quia duobus concurrentibus præualet ille, qui potior est iure, argumento *l. quæritur, ff. de statu hominum.* & ita docet Syluester *verb. Restitutio 5. num.2* & communiter omnes, & patebit infrà, ex *cap. sequenti à num.6* Et idem dicendum est, si dominus rei priùs in necessitatem extremam deuenit, vt patet: si verò accipiens prius in extremam necessitatem deuenit, aut res iam est consumpta, aut non est; si est iam consumpta, & non habet vnde restituat, quia nondum potentior factus est, cessat quæstio cùm sit incapax ad restituendum, si non est consumpta, non tenetur illam restituere, si patitur eandem extremam indigentiam illius, quia vsus illius rei cùm accepit, erat communis, ac proinde erat accipientis; quare iniustè & irrationabiliter quereretur dominus, si sibi ea res tunc non restituatur, sed de hac re redibit sermo *capite sequenti à num. 6.* & quæ *ibi* dixerimus de necessitate graui, huic loco accommodentur.

Syluester.

Dubium secundum. Secundum dubium est de fure, vel vsurario, vel alio iniusto possessore, qui rem acceperunt ante extremam necessitatem, cuius acceptio fuit iniusta, & retentio, consumptio tamen fuit iusta, quia fuit in extrema necessitate, vtrùm scilicet, teneantur, illam postea in meliori fortuna restituere, maximè existente domino in eadem extrema necessitate.

Opinio prima. Scotus. Syluester. Toletus. Prima sententia affirmat, eam tenet Scotus *in 4. dist.15.quæst.2.§. Ad argumentum.* Syluester *verb. Restit 5 num.2.* Toletus *in summa lib.7. de septem peccatis mortal cap.3.* Ratio illorum est, quia fur & alij similes ante extremam necessitatem tenebantur restituere ex iniusta acceptione, & debitum contractum ante extremam necessitatem, non extinguitur, sed suspenditur per illam, vt suprà diximus; igitur, ea transacta reuiuiscet. Confirmatur, quia ille extremè indigens, qui aufert ab alio extremè indigenti rem, quam apud se habet, tenetur statim illam restituere; & peccauit mortaliter accipiendo, &, si non statim restituit, tenetur ad damna, quæ inde prouenerint, sed hæc obligatio tota fundatur in acceptione iniusta; ergo cùm in nostro etiam casu præcesserit acceptio iniusta, tenebitur ratione illius.

12\. *Opinio secunda.* Secunda sententia negat in eo casu teneri huiusmodi iniustos acceptores, & retentores postea illam restituere, si illam iam consumpserunt, hanc tuetur Petrus Nauarra *lib.4. de rest. cap.4. num.25.* & alij. Et ratio illorum est,

Primò, quia consumptio talis rei fuit iusta, facta enim fuit tempore necessitatis, in qua detentor habebat ius consumendi; ergo non tenetur illam postea restituere. Consequentia probatur, quia non tenetur ex vi consumptionis, vt patet, fuit enim iusta; non ex vi acceptionis antecedentis iniustæ, quia iniustè detentor, & possessor, apud quem res perit, eodem modo, quo erat apud dominum peritura, non tenetur eam domino restituere, sed si res tempore quo consumpta est à fure, traderetur domino extrema patienti, ab eo consumeretur eodem modo, quo consumenda erat à fure; ergo non tenetur illam fur tradere, & restituere. nam illa consumptio æquiparatur fortuitæ extinctioni.

Secundò, quia fundamentum contrarium non videtur habere vim, quia si res erat debita ex contractu translatiuo dominij, iam erat sub dominio consumentis, ac proinde domino perit, non illi, qui fuit prior dominus, & eam vendidit, quia hic iam non erat dominus tempore necessitatis propriæ. Si debita erat ex furto, & delicto, licèt iniustus detentor, vt fur, & vsurarius non sint domini, parum refert, quia cùm ipsi rem in extrema necessitate consumpserint, censetur perire ipsa res tunc, quia illa consumptio æquiparatur extinctioni; censetúrque proinde perire eodem casu, & modo, quo erat apud dominum peritura; si enim ea domino restitueretur, eadem necessitate absumeretur, vt supponimus; res autem, quæ apud furem, vel iniustum detentorem perit, si eodem tempore, & modo apud dominum similiter eodem casu peritura erat, domino perit, non furi.

Prima tamen opinio est verior, & tenenda, & hæc secunda parum probabilitatis habet, quia illa consumptio iusti, vel iniusti detentoris, acceptorisve in extrema necessitate non potest æquiparari extinctioni, aliud enim est res perire, aliud consumi in vsus proprios. nam res quæ pereunt, sine vlla vtilitate pereunt; res autem, quæ tempore extremæ necessitatis consumuntur, non consumuntur, nec pereunt sine vtilitate consumentis, imò potiùs consumuntur cum maxima vtilitate & commodo vitæ illius, quam ea consumptione tuetur; quare est diuersissima ratio inter extinctionem fortuitam, & consumptionem, vt consideranti patebit. 13. *Iudicium Authoris.*

Tertium dubium est, quid dicendum sit, quando necessitas extrema fuit ficta, & ementita, an res sit domino restituenda. Respondeo. Si dominus rei exteriùs paupertatem illam extremam videbat, aut de illa per aliquem fuit certior factus, ignorauit tamen esse mentitam, & fictam, & rem prò eleemosyna donauit, credens necessitatem esse veram, alioqui non donaturus, sunt aliqui, qui asserant, rem esse restituendam, quia nec de facto dedit, nec erat animo habituali, vt gratis daret, si fictionem sciret, ita docet Molina *tom.1. de iust. disput.210. vers. nostra tamen*; sed licèt hoc probabile sit, dicendum est hanc quæstionem coincidere cum illa, Vtrùm eleemosyna data ob paupertatem fictam, & ementitam sit restituenda? Et communiter respondent DD. si populus moueatur ad faciendam illam eleemosynam (quod ordinarium est apud omnes, & regulariter solet contingere) ex ficta, & ementita miseria, & paupertate, non teneri prædictos pauperes ob illam fictionem, & ementitam miseriam, quam exteriùs repræsentant, siue illam extremam, siue non extremam fingant, prædictas eleemosynas sibi datas restituere. Et ratio optima est, quia tunc causa finalis, ob quam quis, & cuius amore finaliter eleemosynam tribuit, est Deus, causa verò motiua, qua mouemur ad donandum, est ficta, & ementita miseria, vnde cùm finaliter tribuamus eleemosynam propter Deum, à quo remunerationem speramus, licèt alioqui non donaremus, si fictionem sciremus, & nisi putaremus veram illam esse paupertatem, non tenentur tunc pauperes illam restituere, & quicquid alij Doctores dicant, hoc mihi semper verius visum fuit, & ita docet Nauarrus *in summa Lat. cap.17. num.107.* Veiga *lib.2.* *casu*

14\. *Dubium tertium.* Molina. Nauar. Veiga.

Medina. *casu* 102. Medina *de rest. quæst.* 24. *pag.* 77. *corollario* 4.

15. *Dubium quartum.* Quartum dubium est quando extrema necessitas est aliena v. c. quando aliquis non habet alia bona, nisi illa, quæ restituere tenetur, & ex his subuenit extremè indigenti, an illa teneatur ipse postea restituere. Et hæc quæstio in multiplici sensu potest excitari, & per omnes discurremus, omnibusque satisfaciemus.

Primus sensus est, quando illa bona erant sub dominio creditoris, siue alioqui sint debita ex contractu, siue ex delicto, & in hoc sensu non excusatur postea à restitutione ille, qui illis proximo extremè indigenti succurrit. Ratio est, quia debita contracta ex contractu, vel ex delicto, seu furto antecedenti, non extinguuntur per extremam necessitatem propriam, vt suprà resoluimus; ergo à fortiori nec per extremam necessitatem alienam.

16. Secundus sensus est, quando debitor habebat rem alienam, eandem numero, quæ erat restitutioni obligata, & cum ea consuluit indigenti, & non habebat aliam, quæ succurreret. Respondet

Vasquez. Vasquez *opusc. de Eleemosyna, cap.* 2. *dub.* 4. *num.* 11. duo.

Primum est debitorem consulentem tali necessitati excusari postea à restitutione, quia proximus extremè indigens habebat tunc ius vtendi tali re, & debitor licitè cum re illa ei potuit succurrere, vt suprà diximus.

Secundum est extremè indigentem, qui talem rem consumpsit, teneri postea, si potentior fiat, restituere creditori, iuxta primam opinionem, quam secuti fuimus, & explicauimus *num.* 5. & hæc responsio Vasquez, est optima, & habet pro se omnes authores, quos *præfato numero* 5. pro nostra prima opinione allegauimus.

17. Tertius est, an qui non potest ex suo subuenire extremè patienti, possit ad id alienum rapere, & an tunc ad restitutionem postea teneatur. Et verò quòd tunc possit aliena rapere, vt extremè indigenti succurrat, omnes affirmant, tam primæ, quàm secundæ sententiæ, & est indubitatum, quia vsus illius rei tunc est communis, & extremè indigens ius habet in illum, vt ex dictis patet. An verò teneatur postea restituere, & quis teneatur, an ille, qui rapuit, vt pauperi extrema patienti succurreret; an ipse pauper extrema tunc patiens, si potentior postea fiat, est dubium. Authores secundæ sententiæ *num.* 6. explicatæ, quæ docet accepta in extrema necessitate non esse postea restituenda, facilè se ab hoc dubio expedient, dicendo, neutrum teneri postea restituere, hoc est, nec illum, qui accepit, vt proximo extrema patienti succurreret, nec ipsum proximum extrema patientem, si postea ad meliorem fortunam deueniat, & præter

Sà. illos id docet etiam Sà *verb. Eleemosyna, num.* 8. Authores autem primæ consequenter affirmabunt eam rem, si magni momenti fuerit, esse postea necessariò restituendam suo domino; quis autem eorum teneatur illam restituere, an accipiens, vt extremè indigenti succurreret, an ipse extremè indigens, si potentior fiat, apud illos non constat. Mihi videtur vtrumque teneri, primo loco illum, qui extrema patiebatur, quia totus rei prouentus ad illum spectauit, & apud illum erat; ergo ipse tenetur primo loco ad prædictam restitutionem. Secundo verò loco, & in defectum illius ipsum accipientem, quia eo ipso, quo illam rem rapuit, vt alteri succurreret, velit, nolit, intrinsecè ex vi talis acceptionis se obligauit ad restitutionem illius, in defectum alterius. Hoc tamen intelligendum est, non in rebus minimis, sed in rebus magni momenti, iuxta superiùs dicta in prima opinione, quia minima ex charitate, & ex præcepto eleemosynæ contento in illis verbis Christi Domini, *Ite in ignem æternum, esuriui enim, & non dedistis mihi,* &c. Lucæ 21. & in illis Diui Ioannis, *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei in illo manet,* tenemur pauperibus donare gratis, & liberaliter absque vlla spe restitutionis.

Quintum dubium est, quale sit, & vnde prouenjat hoc ius vtendi re aliena in extrema necessitate, quia si prouenit ex iustitia, tenebitur dominus rei donare ex iustitia, & contra illam peccabit, si non donet, & consequenter non tenebitur accipiens postea cùm potentior factus fuerit, restituere, quia suum accipit, ex iustitia sibi debitum; quod tamen negat Soarius *de charitate, disput.* 7. *sect.* 6. Deinde quia, vt vsus rei alienæ in casu extremæ necessitatis sit licitus, vel debet præcedere petitio ex parte egentis, vel sine petitione, potest res à domino auferri eo etiam inuito, & renitenti. Primum non potest ordinariè fieri, quia dominus sæpe est absens, & quia vrgens necessitas id non patietur; secundum non est admittendum, quia vbi datur vis, & violentia datur iniuria. 18. *Dubium quintum.* Soar.

Respondeo prouenire ex iure naturali, & gentium, quia ante diuisionem rerum, quando res erant communes, quoad dominium, vnusquisque habebat ius naturale sibi applicandi id quod volebat; sed supposita extrema necessitate, res fiunt communes. nam cùm à principio rerum dominia diuisa fuerunt, sub ea conditione diuisa sunt, vt in necessitate extrema iterum fierent, quoad vsum tantùm, communia, & cùm hoc factum sit ducente face, ratione, & lumine naturæ, inde est, quòd ex iure naturali, & gentium, & communi vsu hominum, quia omnes in hanc rem conuenerunt, proueniat hoc ius vtendi in extrema necessitate rebus alienis. Et est adeò connaturale hoc ius hominibus, & humanæ nostræ naturæ, vt nemo extrema patiens illi possit renunciare, & mortem potius pati, quàm re aliena sibi consulere, nisi detur causa iustissima, qualis est motiuum alicuius virtutis, amicitiæ, charitatis, patientiæ, &c. vt docet Sayrus *in claui Regia, lib.* 9. *cap.* 14. *num.* 20. vide Soarium *de charitate, disp.* 9. *sect.* 3. *num.* 7. 19. Sayrus. Soar.

Et ex hoc non sequitur, quòd dominus rei teneatur ex iustitia donare illam proximo existenti in extrema necessitate positiuè, sed sequitur quòd ex iustitia teneatur non impedire negatiuè vsum talis rei, & ius vtendi illa extremè indigenti, &, si impediat, teneri restituere damna quæ illi inde sequuntur. Nec petitio requiritur, nisi, quando dominus rei est præsens, si tamen in eo casu prætermittatur prædicta petitio, non erit peccatum mortale, quia iniuria, si qua fit, non est grauis, cùm dominus non sit rationabiliter inuitus circa substantiam, licèt sit inuitus quoad modum accipiendi, imò fortè nec erit peccatum veniale, si ea petitio prætermittatur, cùm extremè patiens ius habeat in re aliena, & licitum cuique sit iure suo vti, constat enim quòd homines in prima rerum diuisione in hoc conuenerint, & non constat quòd in tali petitione conuenerint. 20.

Obiicies, nemini licet accedere ad non suam vxorem, quamuis detur extrema necessitas vitæ conseruandæ, tuendæque; ergo etiam nemini licebit 21. *Soluuntur aliqua obiectiones.*

cebit

cebit vsum rei alienæ vsurpare, quamuis detur extrema necessitas conseruandæ vitæ vsu illius; sicut enim extrema necessitas in vno casu non tribuit ius licitè vtendi re aliena, ita non tribuet in alio. Respondeo esse diuersam rationem, quia accedere ad non suam, est fornicatio; quæ semper est intrinsecè mala, & nunquam potest esse licita ex aliqua circumstantia; vt enim accessus sit licitus, requiritur, quòd fœmina sit sua: sit autē sua per matrimonium, & concessionem diuinam, & non sufficit quæcumque alia concessio; cùm ergo in eo casu non detur matrimonium, nec diuina dispensatio, vt est omnino certum, semper ille vsus manet intrinsecè malus, qua de re videri potest Sanchez *lib.9.de matrim.disput.17.num.15.* At in circumstantia extremæ necessitatis vitæ tuendæ vsus rei alienæ est licitus, quia iure gentium, & naturali, hic casus fuit à principio exceptus, vt diximus, & ex dictis patet abundè, satisque. Sanchez.

Caput XXVII.

Vtrùm deiectio status, & necessitas grauis quandiu durant à restitutione excusent.

Svmmarivm.

Quid sit & quomodo intelligatur cadere à statu, & statum minuere. num. 1.

An liceat in graui necessitate propria authoritate rapere aliena absque furto. Refertur prima opinio docens id esse licitum, & non esse furtum, num. 2.

An postea in meliori fortuna, teneatur, qui ita accepit, restituere. num. 3.

Præfertur secunda asserens id illicitum esse, & esse furtum. num 4. & 5.

An quando creditor, & debitor simul existunt in graui necessitate, excusetur pro tunc debitor à restitutione. num. 6. & 7.

An quando creditor non est in graui, necessitate, & debitor in illa existit, teneatur debitor cum graui detrimento personæ, & rei familiaris rem restituere creditori. num. 8. 9. & 10.

An cum iactura status teneatur aliquis restituere, siue status sit iustè, siue iniustè acquisitus, num. 11. 12. 13. & 14.

Non tenetur Doctor vendere libros, nec miles arma, nec agricola boues quibus arat ad faciendam restitutionem. num. 15.

Nec comes tenetur vendere comitatum, nec nobilis seruire, aut vendere supellectilem necessariam ad decentiam status ad restituendum. num. 16.

Tenentur debitores minuere statum, & reijcere superflua, vt restituant. num. 17.

Vtrùm teneatur debitor præter principale restituere lucra cessantia, & damna emergentia, quando creditor patitur maius dispendium ex eo quod debitor sibi non restituat, quàm patiatur debitor si restitueret. num. 18.

Quid si status sit iniustè acquisitus, an tunc teneatur debitor cum iactura illius restituere. Refertur sententia negans. num. 19.

Præfertur affirmans, num. 20. *Quomodo possit status iniustè acquiri.* ibid.

An ille qui bona fide à patre suo, vel amico bona accepit, quibus per aliquod tempus conseruauit statum suum, teneatur postea restituere, cum iactura talis status, sciens bona illa iniustè esse acquisita ab illis à quibus accepit, à n. 21. vsque ad 26.

1 Necessitas duppliciter considerari potest, vna est extrema, quæ in tuenda vita versatur; altera grauis, quæ in tuendo statu personis conuenienti consistit. De prima egimus capite præcedenti. De secunda in hoc capite agemus. Multum autem interest inter cadere à statu, & minuere statum, nam cadere à statu ille dicitur, qui omnino cogitur mutare statum, v. c. si sit Comes, & relicto statu Comitis cogatur seruire Duci, vel Marchioni, vt seruiunt alij nobiles, qui non sunt Comites. Similiter dicitur cadere à statu ille, qui erat nobilis, & postea cogitur fieri artifex, & laborare, vt viuat, & qui ante manu, arteque vitam propagabat laborando, modò verò cogitur mendicare, quia cogitur vendere instrumenta artis suæ, & postea non habet alia quibus laboret, & vnde viuat, & ideo cogitur mendicare. Item dicitur etiam cadere à statu suo ille, qui erat agricola, & cogitur vendere boues, & instrumenta, quibus arabat, vitamque suam propagabat, & viuere vel mendicando, vel cauando, aliisque seruiendo. Minuere statum dicitur ille, qui parciùs in eodem viuit statu, v. c. quando aliquis manet in priori statu, quem habebat, sine notabili nota paupertatis moderatiùs, & parciùs viuens, vt quando nobilis solùm retinet familiam præcisè necessariam, & mensam moderatam rescindendo alia, quæ sine nota rescindi possunt in victu, vestitu, famulatuque: & sic de aliis personis inferioribus, v. c. in artifice, qui panno bono induebatur, familiamque vestiebat, vt induatur alio, & familiam vestiat viliori; in agricola, qui intra suum statum cum aliquali splendore, si ita dici potest, viuebat, vt ad strictam moderationem illius status se restringat; & sic de cæteris. *Necessitas hic quotuplex sit. Cadere à statu, & statum minuere, quid.*

2 Primum ergo dubium, his positis, esse potest, vtrùm liceat propria authoritate rapere aliena in graui necessitate, & an talis acceptio sit iniusta, & habeat malitiam furti, & ad restitutionem obliget. Partita est sententia. *Dubium primum.*

Prima docet non habere malitiam, & rationem furti pro tunc talem acceptionem, & consequenter in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, eam acceptionem esse licitam, siue palàm, siue occultè fiat; hanc tenent Petrus Nauarra *lib. 3. de rest. cap.1.dub.5.num.367.* Angelus *verb. Furtum, §.37.* Sà *verb. Furtum, num. 1.* Nauarrus *in summa Lat. cap.17.num.118.* Medina *C. de eleemosyna, quæst.3. & de rest. quæst. 3. causa 1.* & probabilem iudicat Lessius *tom. 1. de iust.lib.2.cap.12.dub.12.num.71. & cap.16. dub.1.num.17. & 18.* Vasquez *de eleemosyna, cap.1. dub.7. num.60.* Malderus *tract.4. cap. 7. dub.1. §. Dico primò.* qui omnes videntur loqui de necessitate valde graui, minori tamen quàm extrema. nam extrema necessitas illa est, à qua vita pendet necessariò. Fundamentum illorum est, *Opinio prima.* P. Nauarr. Angel. Sà. Nauarr. Medin. Lessius. Vasq. Malder.

Primò, quia diuites tenentur de iustitia succurrere grauiter indigentibus; ergo hi licitè possunt ab eis rapere occultè illa, quibus indigent, ius enim, & debitum correlatiua sunt, ac proinde si diues in eo casu debet, necessariò habet pauper ius. Antecedens probatur, quia diuites compelli possunt à iudice vt consulant grauiter indigentibus; ergo ad id tenentur.

Secundò,

Secundò, quia saltem ex charitate tenentur succurrere tali graui necessitati; sed hoc posito, non erunt rationabiliter inuiti, si indigens rem accipiat occultè, ergo hic licitè potest pro tunc illam accipere, & non committit furtum. Maior à multis conceditur, quos refert Suarez *de charitate, disp.7. sect.3. num.3.* Minor inde patet, quia, qui tenetur velle, non censetur rationabiliter nolle. Suar.

Tertiò, quia id licitum est in extrema necessitate, vt capite præcedenti diximus; ergo, & in graui, quia in vtraque datur penè eadem ratio, & diuisio rerum intrinsecè videtur illam conditionem includere, vt quisque sibi consulat in necessitate graui, quando ab illa facilis est lapsus, imò illa est gradus vltimus ad extremam.

3. Si quæras ab his authoribus, an teneatur postea, cùm necessitatem euaserit, & ad potentiam deuenerit, restituere. Respondent variè. nam qui, aiunt, accepta in necessitate extrema non esse restituenda, quos citauimus *cap. præcedenti, num.7.* consequenter dicunt, nec etiam accepta in graui necessitate restituenda esse, cùm hoc etiam in prima rerum diuisione in pactum deductum fuerit. Qui verò affirmant, quos retulimus *capite præcedenti, num.6.* consequenter dicent à fortiori in graui necessitate accepta esse restituenda, & hanc opinionem secuti fuimus *dicto num.6.* explicatam. Dico, à fortiori, quia re vera hoc ius vtendi re aliena in graui necessitate non est tam liberum, quàm liberum est ius vtendi illa in extrema necessitate, quia hæc minor est, quàm extrema, ac proinde æquitas, & recta ratio postulat, vt non æquiparentur in omnibus, sed in aliquibus priuilegiis; quare stando etiam in opinione, quæ docet accepta in extrema necessitate non esse restituenda, dicendum videtur accepta in graui restituenda esse; quia licèt hæc necessitas æquiparetur cum extrema, quoad acceptionem, vt licitè, & sine peccato furti accipiantur; non tamen æquiparantur quoad excusationem restitutionis, vt patet.

4. *Opinio secunda.* Secunda sententia docet, non esse licitum in graui necessitate rem alienam vsurpare, & consequenter esse peccatum furti, obligareque proinde ad restitutionem illum, qui eam in ea necessitate vsurpat: hanc docent Sotus *lib.5. de iust. quæst.3. art.4.* Salon 2.2. *quæst.66. art.7. controuersia* 1. Valentia *tom.3. disp.5. quæst.10. puncto 5. dub.1. in fine.* Sayrus *in claui Regia, lib.9. cap.14. num.17.* Syluester *verb. Restitutio 5. num.2.* Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.12.* & alij. Fundamentum Sotus. Salon. Valent. Sayr. Syluester. Lessius.

Primum desumitur ex *cap. si quis, de furt.* vbi imponitur pœna furanti ob grauem necessitatem famis, vel nuditatis, sed pœna supponit culpam; ergo qui in eo casu furatur, peccat.

Secundò, quia dominus non tenetur de iustitia facere eleemosynam in extrema necessitate, vt *suprà* diximus, & docet Sà *verb. Eleemosyna, num.2.* ergo à fortiori non tenebitur in graui. Nec obstat quòd aliquando cogi quis possit per iudicem ad consulendum tali necessitati, quia ad hoc sufficit quòd ille actus sit bonus, & debitus ex aliqua virtute, & non requiritur quòd sit debitus ex iustitia. Sà.

Tertiò, quia quamuis diues, qui habet superflua simpliciter, quæ nec naturæ, nec statui sunt necessaria, teneatur ex charitate facere eleemosynam grauiter indigentibus, vt docent Valentia *tom.3. disput.3. quæst.9. puncto 4.* & Suarez *de charitate, disp.7. sect.3. num.3. & 5.* Tamen non tenetur dare huic, vel illi determinatè; ergo rationabiliter est inuitus, si hic ab eo auferat rem, quam liberè poterat applicare pauperi cui vellet; consequentia patet, antecedens probatur, quia necessitates graues sunt multæ, & hic diues non tenetur consulere omnibus, sed iis quibus commodè potest, ac proinde eius prudentiæ, & prouidentiæ relinquitur electio, si enim relinqueretur arbitrio grauiter egentium, & quilibet haberet ius auferendi, facilè diues spoliaretur, & à statu suo caderet, quia multi ad eum concurrerent, vt patet. Et quamuis Vasquez *suprà citatus, num.61.* impugnare velit id quod asserimus, quod diues non teneatur ex superfluis dare huic pauperi determinatè, & manere electionem personæ pauperis apud illum; illius tamen fundamentum solum probat, non manere hanc electionem apud illum, quando potest omnibus consulere, quia tunc singuli possunt suam partem ab eo clàm auferre, quia singulis tenetur. Valent. Suar.

5. Sed adhuc in eo casu stare potest hæc secunda sententia, quia tunc non tenetur ex iustitia, sed ex charitate, & consequenter peccare poterit indigens auferendo aliquando contra iustitiam. Deinde, quia quamuis teneatur ex charitate, hæc solùm obligat, vt ipse diues prouideat in tali necessitate, & non confert ius pauperi, vt clàm vsurpet in eo casu, in quo necessitas non est extrema. Ego hanc secundam sententiam iudico probabiliorem, & ex dictis patet solutio ad fundamenta primæ contrariæ. *Iudicium Authoris.*

6. *Dubium secundum.* Secundum dubium est, vtrùm quando creditor simul & debitor existunt in graui necessitate, excusetur pro tunc debitor à restitutione. Aliqui affirmant, quia existimant eandem rationem esse de graui necessitate, atque de extrema, sed in extrema necessitate non tenetur debitor restituere, quãuis creditor sit in eadem æquali extrema necessitate; ergo nec etiam tenebitur si existant in eadem graui, & æquali necessitate: hanc opinionem iudicat probabilem Malderus *tract.4. cap.7. dub.1. §. Dico 8.* & eam debent defendere authores primæ sententiæ, *num.3.* relati, si consequenter loquantur. Negant alij, & melius, ac probabilius, & hi sunt Azor *tom.3. lib.4. cap.39. §. In hac re.* Petrus Nauarra *lib.4. de rest. cap.4. dub.9. num.53.* Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.16. dub.1. num.19.* Toletus *in summa lib.5. cap.24.* & consequenter debent negare omnes authores secundæ sententiæ *num.4.* explicatæ: & hi omnes communiter loquuntur tam de debitis, quæ sunt contracta ex contractu iusto, quam de iis, quæ sunt contracta ex contractu iniusto, & ex delicto, vt ex vsura, aut ex delicto, vt ex furto. Fundamentum est, Mald. Azor. P. Nauarra. Lessius. Tolet.

Primò, quia si apud debitorem existat eadem res numero iniustè accepta, debitor solum habet ius necessitatis, creditor verò habet ius necessitatis, & proprietatis coniunctum cum æquali iure necessitatis; sed ius necessitatis, quando non est extremæ, non potest præualere contra ius proprietatis, quia res illa non fit communis ratione grauis necessitatis; igitur, &c.

Secundò, quia etsi res obnoxia restitutioni sit sub possessione & dominio debitoris quando possidet ex contractu iusto, adhuc non excusatur debitor, quia creditor habet ius ad illam, quod ius non suspenditur ratione necessitatis grauis ipsius debitoris, solùm enim suspenditur ratione necessitatis extremæ; ergo tenetur debitori illam restituere,

tuere, si creditor in æquali necessitate graui existat.

Tertiò, quia in æquali indigentia graui creditor rationabiliter exigit suum debitum, vt sibi consulat, & debitor est iniustus si non soluat; ergo talis retentio est contra iustam voluntatem domini,& consequenter illicita.

7. *Obiectio.* Sed obiicies, quando debitor est debitor ex iusto contractu,& in æquali graui necessitate existit cum suo creditore, habet triplicatum ius, & creditor solùm habet duplicatum:habet enim debitor ius proprietatis,ius necessitatis,ius possessionis. Creditor autem solùm habet ius necessitatis; ergo præualet debitor;ergo non tenetur restituere pro tunc. *Responsio.* Respondeo hoc verum esse in necessitate extrema, quia ratione illius necessitatis res fiunt communes quoad vsum, & consequenter pro tunc suspenditur debitum iustitiæ. At in necessitate graui cùm res non fiant communes, manet ius proprietatis apud creditorem,non apud debitorem, contra quod non præualet possessio debitoris, quia hic tenetur se priuare tali possessione, vt creditor seruetur indemnis.

8. *Dubium tertium.* Tertium dubium est, quando creditor non est in æquali necessitate graui, & debitor in illa existit, an teneatur tunc debitor cum graui detrimento suæ personæ,sanitatis, vel rei familiaris rem restituere creditori. Resolutio huius quæstionis facilis est apud illos, qui asserunt licitum esse in graui necessitate vitæ, sanitatis, personæ, & rei familiaris rem alienam vsurpare;si enim acceptio tunc est licita, licita etiam erit retentio, & ita cohærenter dicent non teneri tunc debitorem ad restitutionem, & consequenter loquendo ita dicent authores, quos citauimus *num.* 3. pro ea opinione, & quos *ibidem* videre poteris.

9. At in sequenti opinione, quam secuti sumus *num.*4. quæ negat licitam esse eam vsurpationem in graui necessitate, non nihil difficultatis habere potest hoc dubium. Pro parte, quæ negat talem necessitatem non excusare siue debita sint iustè, siue iniustè contracta, hæ rationes stant, quia illa necessitas non excusat acceptionem; ergo nec retentionem.nam quando acceptio est culpabilis,& peccaminosa, retentio etiam est in eodem ordine culpæ,& peccati.Deinde,quia nemo potest vti re aliena,nisi in extrema necessitate,sed quandiu debitor non restituit, vtitur re aliena; ergo cùm debitor non sit in extrema necessitate, non excusatur à tali restitutione. Pro parte, quæ affirmat prædictam necessitatem grauem excusare, quandiu durat, à restitutione, hæ rationes militant.

Primò, quia supponitur, quòd creditor non patitur nouum damnum ex dilatione,& quòd debitor illud patitur in propria persona. ergo tenetur ipse creditor saltem ex charitate consentire, quòd restitutio,& solutio differatur.

Lessius. Secundò, quia minor causa requiritur, vt dominus consentiat in dilatione, quàm in prima ablatione, vt optimè notat Lessius *tom.*1. *de iust. lib.*2. *cap.*10. *dub.* 1. *num.* 27. postquam enim res iam non extat apud debitorem, solùm tenetur ex iniusta retentione; sed retentio,quæ fuit antea iniusta,redditur modò iusta ex graui necessitate debitoris; ergo quandiu ista grauis necessitas durat, non tenetur debitor restituere.

Tertiò, quia debitor in casu proposito habet ius proprietatis, possessionis, & necessitatis; ergo creditor valde irrationabilis erit, si hoc non velit. Hæc sententia videtur sine dubio probabilior spectatis rationibus, & eam tenet Nauarrus *in summa Lat. cap.*27. *num.*56. & D. Anton.2.*part. titulo* 2. *cap.*8. Toletus *in summa lib.* 5. *cap.* 24. & alij. *Nauar. D Anton. Tolet.*

Oppones ex eo quòd creditor in hac circumstantia teneatur consentire,non sequitur quòd debitor pro tunc non teneatur restituere. nam si de facto non consentiat,non redditur retentio iusta; ergo non excusatur à culpa, maximè, quia creditor non tenetur consentire ex iustitia, vt patet. Deinde,quia consensus debitus si in re non detur, non facit actum, vel contractum validum, imò neque licitum, vt patet, quando aliquis promisit fictè, vel vendidit eadem fictione sine intentione promittendi, vel vendendi, cùm tamen teneatur eam habere. 10. *Oppositio.*

Tertiò, quia quando aliquis tenetur dispensare,si de facto non dispenset,inualidum erit matrimonium, & illicitus actus contra impedimentum in quo de facto non dispensatur,imò quando pœnitens tenetur consentire, vt Confessarius aliquid reuelet ex confessione,si tamen de facto non consentiat, peccabit Confessarius contra sigillum reuelando, & tamen tenebatur pœnitens consentire; ergo similiter licèt creditor teneatur consentire tali retentioni,tamen si de facto non consentiat,non poterit detentor iustè detinere, nec à restitutione pro tunc durante ea necessitate excusabitur. Respondeo esse diuersam rationem in nostro casu restitutionis, atque in omnibus aliis exemplis hîc allatis, quia natura furti hoc postulat, vt dominus sit rationabiliter inuitus, ac proindè si talis non est, deficit malitia furti, quia ad hoc non requiritur positiuus consensus, quemadmodum requiritur in aliis exemplis allatis; vt verò irrationabiliter sit inuitus, sufficit, quòd consensus sit debitus ex charitate,vel alia virtute. *Responsio.*

Præcipuum hîc dubium est, an cum iactura status teneatur aliquis restituere. Et notandum in primis statum posse esse iustè, vel iniustè acquisitum. Iustè, quia ex bonis propriis iusto titulo acquisitis comparatus est, v.c. ex legitima hæreditate, ex bonis,quæ à testatore legitimè,& iusto titulo comparata fuerunt, nobis testamento relicta sunt. Iniustè, vt si per vsuras, & latrocinia ad eum statum quis deuenerit, aut per hæreditatem, ex bonis, quæ à testatore iniustè acquisita sunt, hæres tamen bona fide eam hæreditatem testamento sibi relictam accepit,& durante ea bona fide acceptauit, comparauitque; postea verò sciuit ea bona fuisse malè parta à suo benefactore,vt in filio vsurarij, cuius pater bona, quæ illi reliquit, iniustè per vsuras acquisiuit. Deinde potest status esse iustè acquisitus, & tamen debitor culpa sua ab illo cadere, & ad magnam inopiam deuenire, v. c. quando habebat bona sufficientia ad suum statum conseruandum, & ad debita soluenda, & tamen quia malè expendit in vsus illicitos, redactus est ad eas angustias, videns paulatim se in eas incidere, in quibus iam non potest soluere sine iactura totali, vel notabili sui status. Et his notatis dubium insurgit, vtrùm cum iactura status, seu decidendo à statu suo,teneatur quis restituere, an possit licitè differre vsque ad meliorem fortunam. 11. *An cum iactura status teneatur aliquis restituere.*

Olim fuerunt nonnulli authores, inter quos fuit Raymundus, & eius sequaces, quos refert, sed non sequitur,Sylu ester *verb. Restitutio* 5. *numero* 3. quia affirmarunt restitutionem semper esse faciendam sub obligatione peccati, non solùm cum 12.

cum iactura status, sed etiam vsque ad mendicitatem propriam, & propriæ familiæ, excepta sola extrema necessitate. Sed durum admodum putabant huiusmodi authores esse præceptum restitutionis, & durã doctrinam tradiderunt, & ideo hodie ab omnibus deseritur, & nullus, qué sciam, sequitur. Fundamentum illorũ erat, quia contra voluntatem dominorum nihil potest retineri, domini autem semper sunt inuiti, & volunt, vt sibi rem suam restituant debitores, etiam cum mendacitate illorum, & familiæ. Sed hæc ratio perexigui momenti est, quando alienæ rei detentio est contra voluntatem domini inordinatam, iniustámque, iustè retineri potest, vt communiter Doctores etiam antiquiores affirmant, & hi sunt Ioannes de Neapolis *quodlib.9. quæst.21.* Scotus Nider. Nicolaus de Aus. Archidiaconus, & alij, quos citat ac sequitur Sylueſter *verb. Restitutio 5. num. 3.* & id ex eo fundamento probant, quia si teneretur detentor iniustus restituere rem alienam cum mendacitate propria (sola extrema necessitate excepta) ideo esset, quia domino inuito retineret, sed dominus irrationabiliter tunc est inuitus; ergo, non tenetur tunc restituere. Confirmatur, quia si non esset vera illa maxima, quæ docet, iustè retineri posse rem quando dominus irrationabiliter est inuitus, ideo esset, quia voluntas domini, etiam irrationabilis circa restitutionem rei suæ extra extremam necessitatem, semper esset implenda in omni casu; hoc autem est falsissimum. ergo non semper est implenda. Maior & consequentia patent. Minor probatur, quia si hoc ita esset, sequeretur quòd restitutio, quæ ordinatur ad bonum domini, aliquando ordinaretur in malum eius; vt si velit restitui sibi gladium, quo se vel alium est iugulaturus: si velit restitui sibi funem quo se vel alium est suspensurus; quod quis dicet? & ideo reiecta hac opinione antiquorum,

13\. Communis hodie sententia tenet neminem teneri cum iactura status iustè acquisiti restituere, sed posse differre solutionem, & restitutionem debiti quoad vsque potentior fiat, siue debitum sit ex furto, & delicto, siue ex contractu, siue iustè, siue iniustè, & siue culpabiliter, siue inculpabiliter in eam venerit impotentiam. ita docent communiter DD. Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 4.* Sylueſter *verb. Restitutio 5. num. 3. & 4.* Scotus, Ioannes de Neapolis, & Archidiaconus, & alij quos *ibi* citat Salon *2.2. quæst. 62. art. 8. controuersia 3.* Aragonius *ibidem, conclusione 3.* Malderus *tract. 4. cap. 7. dub. 1. §. Dico 4.* Azor *tom. 3. lib. 4. cap. 39. §. In hac ergo.* Molina *tom. 3. de iust. disput. 754. §. Quando autem*, vbi tamen excipit casum, quando aliquis culpa sua deuenit ad prædictam impossibilitatem, quem similiter excipit Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 16. dub. 1. num. 28.* quæ exceptio valde probabilis est, præsertim, quando præuidetur futura impotentia, tunc enim iactura & cadentia ab statu imputetur debitori malè consumenti. Sed cùm omnes alij Doctores loquantur absolutè, & hunc casum non excipiant; doctrina illorum communiter, & etiam in hoc casu procedit, præuisio enim illa peccatum fuit, non furti, sed vel prodigalitatis bonorum, vel incuriæ, vel malitiæ. Fundamentum sumitur primò, ex iure ciuili *l. In condemnat. de Rod. & Inst. de act. §. vltimo, & l. 4. & 6. ff. de cessione bonorum*, vbi textus aiunt non esse æquum spoliare debitorem omnibus suis bonis, vt restituat; ergo

Sotus. Sylueſter. Scotus. Neapolis. Archidiac. Salon. Aragonius. Malder. Azor. Molina. Lessius.

ex vi iuris ciuilis relinqui debet prædicto debitori status decens, & consequenter cum notabili detrimento illius, in neutro foro tenetur restituere. Sumitur secundò, ex ratione naturali, quia impotentia moralis quandiu durat, excusat à restitutione; sed in nostro casu datur impotentia moralis, quod enim est valde durum, & difficile, censetur moraliter impossibile; perdere verò statum, vel notabilem lapsum ab illo pati, est valde difficile, vt patet experientia; ergo quandiu datur hæc impotentia, excusat, quicquid sit de radice à qua orta fuit, an fuerit culpabilis, vel inculpabilis.

Oppones tamen *in l. miles, ff. de re iudicata*, habetur non esse militem statim obligandum, soluere insolidum, sed paulatim, nec cogitur mendicare. Item nobilibus habentibus debita concedi solet in iudicio congrua sustentatio, quando via executionis, vel pignoris ab eis extorquentur debita; sed hoc est priuilegium solum, & præcisè Nobilium; ergo non est extendendum ad alios, aliàqui non foret priuilegium. Confirmatur, quia etiam in aliquibus contractibus hoc conceditur, vt debita, quæ ab illis resultant, non extorqueantur vltra quàm possint debitores commodè: igitur si hoc speciale est aliquibus debitis, non extendi debet, nec fieri debet commune omnibus debitoribus. 14. *Oppositio.*

Respondeo in primis prædictas leges agere de priuilegiis in foro externo, & nos agere de restitutione in foro interno, & in foro interno omnes manere obligatos ad restituendum æquali obligatione de iure naturali; ius autem naturale non obligat ad restituendũ cum iactura status notabili. *Responsio.*

Respondeo secundò, illa priuilegia concedere aliquid amplius, quàm id quod dicimus, concedit enim ne huiusmodi personæ nobiles cogantur soluere vltra id quòd commodè possunt, vt notat Molina *citatus.* Vtrùm verò ille cui ex priuilegio, vel per sententiam iudicis assignatur certa portio pro alimentis, vel ex aliis partibus remanentibus soluat, maneat tutus in conscientia, si portio sibi assignata maior sit, quàm requiratur ad statum moderatum, ex dictis colligi potest.

Ex dictis hæc corollaria sequuntur. 15. *Corollaria.*

Primum est non teneri Doctorem in conscientia, nec iuris peritum vendere libros, nec militem arma, nec artificem instrumenta, nec agricolam boues, quibus arat, vt restituant, si huiusmodi libri, & instrumenta sunt necessaria, vt sibi, & familiæ decenter consulant, acquirendo illis congruam sustentationem, ita authores allegati. *Primum.*

Secundum est, non teneri Comitem vendere comitatum, nec Nobilem seruire, aut vendere supellectilem necessariam ad decentiam status, nec relinquere omnes famulos, & alium ornatum, qui necessarius arbitrio prudentis est, vt cum suis æqualibus conuersetur. 16. *Secundum.*

Tertium est filium adulteræ, qui bona fide comparauit hæreditatem æqualem fratribus legitimis, qua constitutus est in statu Nobilium, non teneri postea, cùm sibi constat de sua illegitimitate cum iactura status illam statim fratribus restituere. *Tertium.*

Quartum est non obligari debitorem ad mendicandum, vt soluat ac restituat. *Quartum.*

Quintum est non teneri ipsos debitores restituere, si restitutio iniuncta redundet contra bonum commune, quia bonum commune semper peculiari creditoris bono præfertur. *Quintum.*

T Sex

Sextum. Sextum est non teneri restituere, si restitutio redundet in malum corporis, vel animæ ipsius creditoris, vt si peteret suum gladium, vt se, vel alterum occidat.

Septimum. Septimum non teneri restituere si ex ea restitutione immineat furtum, vel prostitutio mulieris, aut alia huiusmodi proximorum incommoda, donec cessent prædicta incommoda, quia ordine charitatis honor, & fama proximi debent rebus propriis corporalibus anteferri, argumento *cap. officij, de pœnit. & remission.* hæc omnia corollaria deducuntur ex authoribus citatis *in num. 5. & à 6.* & deinceps, ita expresè docet Syluester *verb. Restitutio 5. num. 3.* *Syluester.*

17. *Octauum.* Vltimum corollarium est teneri huiusmodi debitores non cadere à statu suo, vt dixi; teneri tamen statum restringere & reiicere superflua, quæ solùm ad pompam, & humanum splendorem, maioremque abundantiam requiruntur, & solùm possunt retinere illa, quæ ad congruentem statum præcisè necessaria sunt, siue in victu, siue in vestitu, siue in famulatu. ita communiter DD.

18. *An, & quando debitor teneatur præter principale restituere lucra cessantia, & emergentia.* Si quæras, quando debitor ob huiusmodi impotentiam non restituit, & in futurum cessat lucrum creditori, vel emergunt damna maiora, quàm illa, quæ patitur debitor de præsenti, vtrùm teneatur debitor præter principale restituere postea huiusmodi lucra cessantia, & damna emergentia? Affirmat Molina *tom. 3. disp. 754. in fine*, & Sayrus *in claui Regia, lib. 10. tract. 5. cap. 6. à num. 33.* & Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 16. dub. 1. num. 32.* loquens in eo casu, in quo debitor culpabiliter incidit in impotentiam prædictam; negat verò in casu, quo inculpabiliter in eandem impotentiam inciderit. *Molin. Sayrus. Lessius.*

19. *Quid si status, sit iniustè acquisitus.* Hactenus egimus de illo, qui statum iustè acquisiuit. Inquires nunc, vtrùm teneatur quis restituere cum iactura status sui iniustè acquisiti, v. c. Mercator, vel minister Regius, qui modo ordinario viuebat, & postquam exercuit officium per vsuras, vel alios modos illicitos, & contra iustitiam magnam quantitatem pecuniæ acquisiuit, imò etiam bona immobilia quibus familiam suam nobili apparatu cœpit tractare, de his enim, & de publicis vsurariis, quærimus, an teneantur statim, & cum iactura etiam totali talis status restituere.

Sententia prima. Ratio dubitādi est pro parte negatiua, quia nemo tenetur cum iactura proprij status bene acquisiti, vt hactenus resoluimus, restituere; igitur neque cū iactura proprij status malè acquisiti. Consequentia patet, quia obligatio restituendi æquè resultat ex radice iusta, atque iniusta; ergo si obligatio, cùm sit æqualis, suspenditur in primo casu; etiam suspendetur in secundo, & hanc sententiam tenet Gabriel *in 4. dist. 25. quæst. 2.* D. Anton. *1. part. titulo 2. cap. 8. à columna 4.* & Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 58. & 57.* vbi *in dicto num. 57.* asserit eum, qui debet centum aureos, quos non potest restituere sine magno detrimento rei familiaris, hoc est, nisi domum suam, vel aliquod prædium multo minoris, quàm valeat, vendendo; non teneri statim prædium vendere, vt restituat, & addit hæc verba, num. 58. *Quod nostro iudicio, non solum locum habet in debito, quod ex contractu licito, aut ex vltima voluntate, seu testamento oritur, sed etiam in debito, quod ex furto, vel alio delicto nascitur, quia quamuis hæc duo debita, quoad suam originem differant (quia in vnius origine peccatum est, & in alterius non) quoad hunc tamen effectum restitutionis, saltem in foro conscientiæ similia sunt, siquidem vtrique debitor tenetur restituere, & sicut in vtroque totalis impotentia totaliter excusat, ita in vtroque mediocris impotentia,* (intellige temporalis,) *mediocriter*, (intellige ad tempus) *excusare debet, argumento de toto ad partem,* l. quæ de toto, ff. de rei vendic. & cap. Pastoralis, §. Item si totum, de officio delegati. *Hæc ille.* Vnde si incommodum vendendi prædium multo minoris, quàm valeat in omni casu, hoc est, siue debitum iustè contractum sit, siue iniustè, excusat à restitutione debitorem, dum durat, à fortiori excusabit etiam incommodum iacturæ status, siue status iustè, siue iniustè acquisitus sit. *Gabriel. D Anton. Nauarr.*

Secunda sententia affirmat teneri; hanc tenet Caietanus *2. 2. quæst. 66. art. 3.* Sayrus *in claui Regia, lib. 10. tract. 5. cap. 6. num. 36.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 16. dub. 1. n. 29.* quod à fortiori dicent, si res aliena adhuc extat eademmet numero, vt cùm quis domos alienas, agros, villas, prædia, & similia iniustè, & malè acquisita possidet, & ex redditibus & prouentibus illorum statum malè consequenter acquisitum conseruat. Fundamentum huius opinionis est, quia talis iniustè fuit acquisitus, & debitor nunquam fecit illum statum suum, quia semper illum mala fide possedit; ergo iniustè ab illo conseruatur, cùm ex bonis alienis furto ablatis conseruet; ergo si ab illo cadat, non cadit à statu suo; ergo tenetur restituere cum iactura, & cadentia illius, quæstio enim procedit de statu suo, non de statu alieno. Confirmatur, quia talis debitor nunquam fuit iustus possessor illius status, imò semper fuit iniustus possessor illius; ergo restituendo non cadit à statu suo, quia nunquam fuit iure suus, imò semper fuit alienus, sed vnusquisque tenetur restituere, quando id potest facere sine iactura sui status; sed hic iniustus possessor potest restituere sine iactura status sui; ergo tenetur restituere. Ita se habent huiusmodi opiniones. Hæc secunda sine dubio tenenda est, quia probabilior, & verior videtur. 20. *Sententia secunda. Sayrus. Caiet. Lessius.*

Sed quid, si quis bona fide res accepit à parente, vel amico, quibus per aliquod tempus suum statum conseruauit, & eadem bona fide possedit, postea verò sciuit eas res esse alienas, & furto à parente suo, vel amico, & per vsuras fuisse acquisitas, tenetur ne iste statim restituere cum iactura proprij status, sicut tenentur possessores malæ fidei. Respondeo aut dubitat, aut certus est eas res fuisse à parente suo, vel amico furto, & per vsuras acquisitas, iniustéque comparatas. Si dubitat tantùm, sic statuo incipiens bona fide possidere, si dubium superueniat, an res sit aliena, tenetur moralem diligentiam adhibere, vt veritatem assequatur, eaque præmissa, si veritatem assequi non potuit, non tenetur restituere, potestque postea ratione possessionis retinere, & practicè non dubitare, non obstanti dubio speculatiuo remanenti an res sit aliena. Hæc sententia est communissima. Eam tenet Molina *tom. 1. de iust. tract. 2. disp. 35. fine, & disp. 36. conclusione 1.* Lud. Lopez *1. part. Instruct. in 2. edit. cap. 135. §. Quare falsa est.* Salon *2. 2. quæst. 61. tract. de dominio, ad finem, fol. 596. & q. 62. art. 6. controu. 4. concl. 4.* Rodrig. *tom. 2. summæ cap. 43. n. 4.* Gratian. *reg. 227. n. 5.* Couar. *reg. poss. 2. p. §. 7. n. 4. & regul. Peccatum, 3. p. initio, n. 4.* Mascard. *de probat. concl. 1200.* Sanch. *lib. 2. de matr. disp 41. n. 12.* Cordub. *lib. 3. q. 8. coroll. 3. vers. ad primā autem rationem.* Henriq. *lib. 14. de irreg. c. 15. fin.* Sylu. *verb. Præscr. 1. q. 3. dicto 3. fin.* & alij Ratio est, 21. *Quid si quis bona fide à patre suo, vel amico bona accepit.* *Molin. Lopez. Salon. Rodrig. Couarr. Sanchez. Cordub. Gratian. Henriq. Syluester. Mascard.*

Primò,

Primò, quia in pari causa potior est conditio possidentis, *regul. In pari, de regulis iuris. in 6. & regul. In pari 170. ff. de regulis iuris*; ergo cùm in dubio sit par vtriusque causa, melior erit conditio possidentis, vt rem possit retinere.

Secundò, quia in foro externo veritate cognita defenditur hic in sua possessione, nec aliquid restituere compellitur. ergo & in foro interno, quia iudicia hæc diuersa non sunt, nisi quando externum in præsumptione fundatur, internum autem veritatem nouit, vt docet Sanchez *lib. 1. de matr. disp. 5. num. 20.* hîc autem cùm vtrumque iudicium veritate nitatur, id quod in vno dicitur, in alio similiter est dicendum.

Tertiò, quia nullum aliud crimen in hac retentione admitti potest, nisi iniustitiæ; hîc autem nullum est crimen iniustitiæ in hac retentione, quia iniustitia importat inæqualitatem inter vtriusque partis iura; hîc autem nulla est inæqualitas, imò esset, si daretur restitutio, quia licèt ius vtriusque partis sit æquale in dubio de proprietate rei, non tamen est æquale de possessione; possidens enim certus est de iure possidendi; ergo si maneat in eodem iure possessionis, in quo potior est illius causa, nulla est inæqualitas, ac proinde nulla iniustitia, tandem quia magna sunt possessionis commoda, etiam in foro conscientiæ, vt refert Mascardus *allegatus*.

22. *Illatio prima.* Hinc infertur primò. Si neuter possideat diuidendam esse rem inter vtrumque, quia æquale est vtriusque ius, idque tam in foro interno, quàm externo, ita Sanchez *allegatus, num. 15. & 16.* Caietanus *2. 2. quæst. 62. art. 5. in solut. ad 3.* Sotus *lib. 4 de iust. quæst. 7. art. 1. ad 3. vers. De illo verò.* Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 2. in 2. edit. dub. 8. num. 50.* Banhez *2. 2. quæst. 62. art. 5. dub. 6. circa primam conclusionem, conclusione 2.* Henriquez *lib. 7. de indulg. cap. 35. num. 1.* Aragon *2. 2. quæst. 65. art. 5. in solutione ad 3. circa tertiam propositionem.* hi omnes loquuntur de foro interno, & dicunt furto rem auferentem, vel scientem non esse suam, si dubitat quis sit dominus illius, quo casu perinde est, ac si nullus possideret, teneri restituere inter illos, quorum esse dubitat, & addunt, si dubium non sit æquale, diuidendam esse iuxta dubij qualitatem, & proportionem. Et Petrus Ledesma *de matrim. quæst. 45. art. 1. dub. 2. in solut. ad 3. primæ sententiæ*, & Sanchez *dicto lib. 2. de matr. disp. 41. num. 16.* loquentes de foro externo.

[Margin: Sanchez. Caiet. Sotus. P. Nauarra. Banhez. Henriq. Aragonius. Ledesm. Sanchez.]

23. *Illatio secunda.* Infertur secundò, ante præmissionem moralis diligentiæ arbitrio prudentis necessariæ ad cognoscendum, an res sit sua, non posse bonæ fidei possessorem, & postea dubitantem, an res sit aliena, illam distrahere: præmissa tamen hac diligentia, si adhuc manet æqualiter dubius, posse illam distrahere, & alienare admonito emptore de prædicto dubio, dummodo sit paratus vero domino comparenti pretium illius restituere: ita Sanchez *dicto lib. 2. de matr. disp. 41. n. 21. & 22.* Medina *C. de rest. quæst. 10. col. 2. vers. Dico secundò.* Couarr. *regul. Peccatum 3. part. initio, num. 4.* Veracrux *3. part. speculi, art. 13. in fine.* Banhez *2. 2. quæst. 62. art. 6. dub. 5. conclus. 4. & 5.* & alij. Et ratio est, quia si alienet ante præmissam diligentiam, exponit se periculo difficiliùs restituendi, imò non restituendi rem propriam: nam quamuis sit paratus restituere pretium illius, si dominus postea facta diligentia comparuerit, tamen iniuria fit domino, quia nollet pretium, sed rem suam, quam nullo modo venderet, nec eo, nec maiori pretio. Quòd verò post præmissam diligentiam possit modo explicato alienare, inde patet, quia si iustè potest possidere postea in perpetuum, nulla est ratio ob quam non possit eo vsu perpetuo carere, illamque vendere, & alienare. nam sicut iustè illi conceditur possessio; ita iustè illi concedenda sunt ea, quæ ex iusta possessione oriri solent, & effectus iustæ possessionis, quales sunt venditio, & alienatio. Tandem probatur teneri admonere emptorem, quia aliàs rem vitiosam venderet tacito vitio, quo cognito emptor vel nullo modo emisset, vel viliori pretio, & idem posset sequi damnum.

[Margin: Sanchez. Medin. Couarr. Veracrux. Bañes.]

24. Tunc autem, meo iudicio, intelligendum est, vt teneatur venditor emptorem admonere, quando datur moralis aliqua spes, quòd dominus postquam facta fuit diligentia, compareat; secus si moraliter loquendo, nulla sit spes, quia tunc res non est vitiosa, ita docet Sanchez *allegatus, num. 22.* & Banhez *item citatus dicta conclusione 5.* Hinc fit si vendens non admoneat emptorem, casu, quo tenetur admonere, teneri postea ad damnum inde secutum, vt docet Sanchez *dicto num. 22. in fine*: & Couarr. *ad regulam, Peccatum 3. part. initio, num. 4.* quia fraudulenter vitium rei tacuit, quod de iustitia tenebatur aperire, ex quo etiam sequitur de iustitia teneri admonere emptorem.

[Margin: Sanchez. Bañez. Sanchez. Couar.]

25. Quòd si facta diligentia maius sit aliquantulum dubium, quòd res non sit sua, non tamen sufficiens ad faciendum iudicium certum, quòd sit aliena, sed est sufficiens, vt dubitans magis inclinet quòd sit aliena. Sunt quidam, qui docent teneri huiusmodi possessorem sic dubitantem partem tantùm rei restituere pro ratione maioris illius inclinationis & dubitationis, & hi sunt Salon *2. 2. quæst. 62. art. 6. controuersia 4. conclusione 4.* Petrus de Ledesma *de matrim. quæst. 45. art. 1. ad 3. primæ sententiæ, dub. 2.* & Banhez *2. 2. ante quæst. 62. in præambulo ad illam, dub. vltimo, conclusione 2.* & Sanchez *lib. 2. de matrim. disp. 41. num. 19.* & idem Banhez *2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 5. conclusione 4.* Valentia *2. 2. quæst. 16. disput. 3. puncto 2. col. 5. vers. Si autem res in neutrius*, & hoc est probabile. At probabilius est nihil eum teneri restituere, & ita docet Sanchez *lib. 1. Decalogi, cap. 10. num. 9.* vbi se corrigit. Vasquez *1. 2. quæst. 19. art. 6. disput. 66. cap. 7. num. 42.* Salas *1. 2. quæst. 21. tract. 8. disput. vnica, sect. 23. num. 231.* Et ratio est, quia certa possessio huic rationis inæqualitati præponderat.

[Margin: Salon. Ledesma. Banhez. Sanch. Banhez. Valentia. Sanchez. Vasquez. Salas.]

26. *Illatio tertia.* Infertur tertiò. Si iste, qui bona possedit, & rem ab initio accepit, qua per aliquod tempus suum statum conseruauit, post factam diligentiam inueniat certò moraliter rem fuisse iniustè acquisitam, & sibi ab iniusto possessore, v. c. à latrone, vel ab vsurario datam, vel relictam; tunc quidem tenetur eam restituere cum iactura proprij status, ita docent communiter Doctores, Caietanus *2. 2. quæst. 62. art. 5. in solut. ad 3.* Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 1. ad 3. vers. De illo verò.* Angles *in floribus 2. part. quæst. 2. de rest. difficult. 4. dub. 4.* Nauarra *lib. 4. de rest. cap. 2. in 2. edit. dub. 8. num. 50.* Rodriguez *in Bulla composit. §. vnico, num 9. & tom. 2. summa, cap. 41. num. 8.* Henriquez *lib. 7. de indulg. cap. 35. num. 1.* Aragon *2. 2. quæst. 62. art. 5. in solut. ad tert. §. Circa tertiam propositionem.* Salon *ibidem, eodem art. 5. controuersia 5.* & ibidem Banhez

[Margin: Caiet. Sotus. Angles. P. Nauarra. Rodrig. Henriq. Arag. Salon. Banhez.]

dub.6.circa 1.conclusionem, conclusione 2. qui omnes dicunt scientem rem non esse suam, teneri illum restituere, ac tenetur fur, qui illam ab alio furto abstulit: vnde sequitur teneri illam restituere cum iactura proprij status, sicut tenetur fur, ac malæ fidei possessor, vt diximus *num.20.* Et ratio est, primò, quia cùm primum post factam diligentiam inuenit non esse suam, & certo, & morali iudicio, id iudicauit, constituitur malæ fidei possessor, & non fit possessor, ac proinde ita manet, ac si illam non possideret, nec esset sua, sed aliena, & consequenter status cuius conseruatio ab illa re pendebat, iam non est status suus; ergo tenetur eam restituere, cum deiectione & iactura prædicti status, vt patet & docuimus, *num.20.*& rationes quibus *ibi* hoc probauimus, hìc accommodentur.

CAPVT XXVIII.

Vtrùm graue detrimentum in propriis bonis temporalibus, famæ, ingressus Religionis, & cessio bonorum sit causa sufficiens ad differendam restitutionem.

SVMMARIVM.

Detrimentum magnum, quod patitur debitor, ex eo quòd simul totum restituat, si non cadat à statu suo iustè acquisito, aut in grauem necessitatem incidat, non est causa excusans à restitutione, num. 1.

Quomodo intelligatur quòd cum graui detrimento propriorum bonorum teneatur, vel non teneatur debitor restituere. à num.2. vsque ad 5.

An teneatur quis restituere cum periculo famæ, & libertatis. num.6.& 7.

Olim in lege vetere præcipiebatur, vt latro venderetur ad soluendum, & restituendum furtum, numero 8.

Reijcitur opinio asserens cum damno propriæ famæ restituendum esse, quando fama est vilis hominis, & bona sunt magni momenti. num.9.

An cessio bonorum excuset à restitutione, & quomodo, num.10.

Cessio bonorum est medium miserabilium, num.11.

Quid sit propriè loquendo cessio bonorum, num.12.

Cessio bonorum in foro externo excusat aliquando à carcere, & ab excommunicatione, nam qui cedit bonis, excommunicari non potest propter debita, num.13.

An ingressus Religionis excuset à restitutione, num.14.

Quid si debita sint incerta. num.15.

Quid si manenti in sæculo nulla sit spes, quòd possit soluere. num.16.

Quid quando debita sunt certa, & est probabilis spes, quòd debitor manens in sæculo, breuiter poterit soluere. num.17.& 18.

Quomodo intelligatur illud breuiter, *& quantò tempore tenetur debitor expectare, ne ingrediatur Religionem ad soluendum, num. 19. 20. 21. & 22.*

Quid si dubium sit quòd possit soluere expectato biennio, & manendo per biennium in sæculo, num.23.

Quid si debitor votum Religionis habeat, num.24. & 25.

IN primis notandum est debitum magnum, in quo debitor cogitur detrahere magnam quantitatem pecuniæ, vel alterius rei familiaris, detrimentumque in hoc tantum consistere quòd simul, & vno cumulo se debitor priuet hac ingenti quantitate bonorum, & pecuniarum, & si ex hoc non sequatur extrema, vel grauis necessitas personæ, vel status, non esse causam sufficientem ad differendam restitutionem. ita Sotus *lib.4 de iust. quæst.7.art.4.* Valentia *tom.3. disp.6.puncto 7.causa 5* Lessius *lib.2.cap.16.dub.1. num.24.* Toletus *in summa lib.5.cap.34.* Ratio est, quia, vt detrimentum graue excuset dilationem solutionis, debet esse verè & propriè detrimentum in rebus debitoris, sed priuare se illa quantitate, non est detrimentum in rebus debitoris, quia debita non computantur in rebus debitoris, sed creditoris; ergo nullum accipit detrimentum in rebus propriis. Confirmatur, quia tantum dat, quantum accipit, & quantum debet; ergo non excusatur à restitutione ex hoc tantùm capite, & consideratione, alioqui eo melior esset conditio debitoris, quo plus deberet, nec potest dari magnum damnum propriorum bonorum, eo quòd sint magnæ res alienæ restituendæ, vt benè docent Caietanus *in summa, verb. Restituere,* & Nauarrus *in manuali Lat.cap.17.num.59.* hoc enim non est suorum bonorum iacturam facere, sed aliena relinquere. 1. *Detrimentum magnū non est causa excusans à restitutione.* Sotus. Valent. Lessius. Tolet. Caiet. Nauar.

2. Secundò notandum est, detrimentum præcisè lucri cessantis, quod perdit debitor, quando per quatuor, vel quinque menses differt solutionem, & negotiatur pecunia creditoris, vel re debita, si similiter ex hoc non sequatur extrema, vel grauis necessitas status, vel personæ, non esse etiam causam sufficientem differendi debitorum restitutionem, ita docet Molina *tom. 3. disp. 754. §. Quando detrimentum.* Lessius & Nauarrus *numero præcedenti* allegati, & est communis sententia, & fundamentum est, quia hoc non est amittere suū, sed relinquere alienum, & alieno non vti, & quia acceptio rei alienæ animo negotiandi & lucrandi est iniusta, & non excusatur à furto; ergo & retentio, par enim est vtrobique ratio, cùm finis respectu vtriusque sit lucrum ex negotiatione. Confirmatur. Molin. Lessius. Nauar.

Primò, quia si pecunia nondum esset exposita negotiationi, & adesset terminus solutionis, non poterit licitè exponi; ergo quamuis sit exposita, non potest continuari.

Secundò, quia illa cessatio lucri non est detrimentum in re própria, sed solùm est non vti in tali negotiatione re aliena, vt dixi. Atqui nemo habet ius vtendi re aliena rationabiliter inuito domino, & dominus censetur rationabiliter inuitus, quando causa vtendi sua pecunia, est maius lucrum debitoris vtentis præcisum à quocumque detrimento status, vel personæ; ergo illa non est causa sufficiens huius dilationis. Nec obstat, quòd, qui negotiatur cum pecunia aliena, acquirat dominium rei, quam lucratur, quia hoc non tollit quominus talis negotiatio sit illicita; ex actionibus enim illicitis aliquando comparatur dominium, vt patet in eo, qui furatur equum Eboræ, quem vendidit Olisipone, & dominus Eboræ tunc

erat

erat venditurus, non tenetur enim iste restituere domino equi maius pretium, quo illum vendidit Olisipone. sed pretium tantùm, quo dominus illum erat venditurus Eboræ, licèt pretium Olisiponis sit multo maius; quia ratione propriæ industriæ ex actione illa iniusta & illicita acquisiuit dominium illius maioris pretij.

3. Sed quid quando debitum contractum est ex iusto contractu, v.c. ex mutuo, & debitor bona fide ante terminum destinatum solutioni exposuit pecuniam negotiationi, emendo aliquas merces: potéstne tunc iustè differre solutionem. Affirmat Sayrus *in claui Regia, lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 6. *num.* 25. *&* 26. cum multis, quos *ibi* citat, ex eo fundamento, quia in eo casu factus est verè dominus mercium quas bona fide emit, ex pecunia quam iusto titulo possidebat; sed nemo tenetur vendere res suas viliori pretio, vt statim restituat, vt docet Nauarrus *in summa Lat. cap.* 17. *num.* 57. *ad finem.* D. Antonin. 2. *part. titulo* 2. *cap.* 8. *à col.* 4. Lessius *tom.* 1. *de rest. lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 1. *num.* 22. Molina *tom.* 3. *disp.* 754. §. *Quando detrimentum.* Valentia *tom.* 3. *disp.* 6. *quæst.* 6. *puncto* 7. *causa* 5. & nos diximus *cap. præcedenti, num.* 19 Igitur potest tunc debitor iustè solutionem & restitutionem differre vltra terminum destinatum, quoad vsque merces conuenienti pretio vendat. Nec refert, quòd iudex in foro externo obligare possit debitorem ad vendendas merces, vt statim soluat, ac restituat debitum, quia forum externum innititur in præsumptione, qua iudex præsumit adesse ibi fraudem, aut malitiam in non soluendo. Vtrùm verò idem dicendum sit quando debitor differt solutionem huius creditoris, eo quòd probabilem spem habeat lucrandi aliquid, quo possit non solùm huic, sed etiam aliis creditoribus satisfacere, dubitant nonnulli. Ego id probabile credo cum Sayro *in claui Regia, lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 6. *num.* 42. & Petro Nauarra *lib.* 4. *de rest. cap.* 4. *dub.* 8. *num.* 52. est enim hæc causa valde rationabilis, & sufficiens ad differendam per aliquod tempus arbitrio prudentis definiendum solutionem, & restitutionem, ne alij patiantur graue detrimentum, & erit creditori irrationabiliter inuitus, nisi in hoc tacitè consentiat, dummodo damnum quod patitur, non sit maius, quàm lucrum aliorum.

Sayrus. Nauar. D. Anton. Lessius. Molina. Valent. Sayrus. P. Nauarra.

4. Hinc si debitor patiatur graue detrimentum, si hoc tempore vendat res suas, triticum scilicet, vel vinum, vel domum, minori pretio quàm valeat, post quatuor, aut plures menses, v.c. centum aureis, & si illos expectaret, venderet ducentis aureis, tenetur creditor in conscientia illos expectare, & irrationabiliter esset inuitus, nisi hoc vellet, quia graue detrimentum patitur debitor in re sua, quam iustè habet acquisitam, vt patet, & valde difficile est in tali casu restituere, imò ex tali difficultate resultat moralis impotentia, & impossibilitas, vt suprà diximus; ergo ea causa est sufficiens ad differendam prædictam solutionem, & restitutionem, foret enim creditor irrationabiliter inuitus, si non consentiret in tali dilatione, ita deducitur ex dictis, & expressè docent Molina, Lessius, & Valentia modò *allegati.*

5. *Obiectio.* Sed obiicies, si dominus esset irrationabiliter inuitus, teneretur consentire. non tenetur; ergo non est irrationabiliter inuitus. Maior, & consequentia sunt certæ. Minorem probo, quia si teneretur consentire, non posset licitè exigere suum debitum in iudicio forensi; nec etiam iudicis sententia posset licitè executioni mandari, vendendo bona debitoris, in publica subhastatione, quia in publica illa subhastatione ordinariè res vendi solent minori pretio, quàm valeant, sed potest iustè, & licitè petere suum debitum in iudicio, & sententiam iudicis exequi vendendo sub hasta res debitoris, vt quotidie fit; ergo non tenetur consentire. Respondeo creditorem teneri consentire ex charitate, non verò ex iustitia, ac proinde in foro externo iustè agi secundùm ius iustitiæ: vtrùm verò peccet contra charitatem si in foro iudiciali in eo casu debitum suum vrgeat, & petat, est dubium. Cui respondeo licitè agere, primò quando non datur periculum, vt debitor vendat res suas notabiliter pretio viliori: secundò quando ipse creditor non potest via alia recuperare suum debitum, quia diu expectauit solutionem, tunc enim non videtur obligari ex charitate, ad diutiùs expectandum; extra hos duos casus semper videtur contra charitatem agere, si hoc faciat, sed id in materia de charitate examinari solet. *Solutio.*

6. *Dubium. Soluitur.* Sed dubitabis, an teneatur quis restituere cum periculo famæ, vel libertatis. Respondendũ est, neminem teneri restituere cum periculo, & iactura famæ, quia fama est altioris ordinis, & non est vendibilis, iuxta illud, *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, & licèt pecunia sit mensura rerum omnium, est quidem mensura rerum omnium vendibilium; non autem famæ, quæ cùm alterius ordinis, & rationis sit, & non computetur omnino cum bonis simpliciter externis hominum, non est vendibilis, sed de hac re latiùs agemus in octauo libro, & præcepto. Nec similiter tenetur quis restituere, quando ex eo quod rem restituat, maneat expositus periculo peccandi, & se infamandi; vel consentiendi, quod persona aliqua turpi lucro sibi consulat, in hoc enim casu, communis est sententia posse differri solutionem, & restitutionem debiti, siue sit ex furto, siue ex titulo iusto, aut iniusto contractu. ita Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 21. Molina *tom.* 3. *disp.* 754 §. *Sicut autem.* Malder. *tract.* 4. *cap.* 7. *dub.* 1. §. *Dico quintò.* Sayrus *in claui Regia, lib.* 10. *tract.* 1. *cap.* 3. *num.* 7. Nauarrus *in summa Lat. cap.* 17. *num.* 57. & alij, quos ipsi citant. Et ratio est, quia periculum vitæ spiritualis, est grauius, & maius, quàm graue periculum vitæ, & status temporalis; sed hoc excusat, vt *suprà* diximus; ergo à fortiori excusabit primum. Confirmatur, quia vnusquisque tenetur ex charitate cum detrimento temporali consulere graui necessitati spirituali proximi, vt ex communi sententia docet Suarez *de charitate, disput.* 9. *section.* 2. sed quando aliquis ex fragilitate propter inopiam, & defectum rerum temporalium est in periculo peccandi, censetur esse in necessitate graui spirituali; ergo quando datur periculum peccandi, vel alteri dandi ansam peccandi, potest quis differre restitutionem, & solutionem, quia hæc causa est sufficiens differendi.

Lessius. Molin. Malder. Sayrus. Nauar. Suar.

7. Si autem cum periculo, & iactura famæ, & status, quandiu durat tale periculum, nemo tenetur restituere, vt iam resoluimus, à fortiori non tenebitur cum periculo libertatis: quamobrem nemo tenetur suam vendere libertatem, vt restituat, siue debita sint ex contractu, siue ex delicto, & furto, & quamuis persona sit vilis. ita Malderus *tract.* 4. *cap.* 7. *dub.* 1. §. *Dico secundò.* Sayrus *lib.* 10 *tract.* 5. *cap.* 6. *num.* 45. Toletus *in summa lib.* 5. *cap.* 27. & alij

Malder. Sayrus. Tolet.

alij communiter. Fundamentum est, quia libertas pluris æstimatur, quàm iactura status, & æquiparatur vitæ. Deinde, quia debitor non cogitur mendicare, vt soluat, ex communi Doctorum sententia; ergo nec vendere libertatem, quia vilior est status serui, quàm mendici.

8. Nec obstat, quòd olim *Exod.* 22. statuerit Deus, vt latro venderetur, vt solueret, ac restitueret furtum, si aliunde nihil, quo restitueret, haberet. Nec quòd debitor teneatur restituere furtum, quando potest; censetur autem posse, quando habet aliquid pretio æstimabile; libertas est pretio æstimabilis, & seruitus est licita, vt alibi probauimus. Nam aliud est quærere, an per legem, vel sententiam possit aliquis vendi, vt restituat aliud, an teneatur se ipsum vendere; quamuis enim primum admittatur, adhuc negatur secundum, quia nemo tenetur in se actiuè exequi pœnam. Accedit, quia nulla lex diuina hodie ad id obligat, illa enim Exodi iam non obligat in lege Euangelica, nam illa lex pertinebat ad leges ciuiles, quibus voluit Deus olim, vt populus ille Hebræorum regeretur, quæ cum populo illo, & lege veteri expirarunt, & ideo Deus tam seuerè olim furtum puniuit, vt cohiberet natiuam illius populi ad furandum inclinationem, nam sicut honores diuinos à Deo viuo, & vero furto auferebant, & idolis, ac hominibus tribuebant (quæ vna causa fuit, vt illis corpus Moysi absconderet, vt communiter sacræ Paginæ interpretes animaduertunt, ne illum loco Dei haberent, & illi diuinos honores tribuerent, & à Deo quasi furto auferrent) ita ad furta temporalia maximè propendebant: nec quòd libertas sit pretio æstimabilis, sequitur, quòd teneatur quisque se ipsum vendere, vt soluat, ac restituat. quia est superior omnibus bonis fortunæ. nam inter bona fortunæ temporalia, est maxima diuersitas, & latitudo. Deinde dici potest libertatem non esse pretio æstimabilem, sicut nec vita, nec fama, iuxta illud,

Non bene pro toto libertas venditur auro.

Sunt enim hæc bona, fama, vita, libertas alterius Ordinis superioris, & diuersa à bonis externis temporalibus, vt infrà patebit *in præcepto*, *& lib.* 8. Vtrùm autem quando aliquis fuit causa iniusta, vt alius perderet suam libertatem, teneatur propria libertate illam redimere. Affirmant communiter Doctores, quia tunc datur æquale damnum ex vtraque parte; sicut enim cum periculo famæ propriæ, tenetur quis restituere famam alienam, ita & cum periculo libertatis tenetur restituere libertatem alienam quando inter famam, & famam, libertatem, & libertatem datur eadem æqualitas, plus minúsve.

9. Nec mihi vnquam placuit opinio, quæ affirmat teneri quemquam cum magno etiam damno propriæ famæ restituere damnum grauissimum bonorum externorum, licèt sit grauissimorum Doctorum, inter quos est Valentia *tom.* 3. *disp.* 5. *quæstion.* 6. *puncto* 7. *causa* 5. & Sotus *lib.* 1. *de iust. artic.* 3. *ad* 4. Molina *tom.* 4. *disp.* 102. *conclusione* 2. & alij, quos referemus libro, & præcepto sequenti, vbi hanc quæstionem ventilabimus. Et semper arrisit sententia, quæ negat personam etiam ignobilem, & vilem non teneri cum iactura famæ propriæ resarcire damnum temporale, quamuis magnum, & pretiosum sit, vt ablatio, & furtum maioratus, Marchionatus, aut Comitatus magnorum redituum, quam tenent plures authores, & etiam grauissimi, inter quos est Petrus Nauarra *lib.* 2. *de rest. cap.* 2. *part.* 2. *dub.* 9. Vasquez *opusc. de rest. cap.* 5. *dub.* 10. §. 1. *num.* 9. & Lessius *lib.* 2. *cap.* 10. *dub.* 7. *num.* 50. & Malderus *tract.* 3. *cap.* 4. *dub.* 10. & Turrianus 2. 2. *disp.* 17. *dub.* 1. *num.* 10. & alij, est enim fama bonum superioris Ordinis respectu boni temporalis, quæcumque illa sit, etiam hominis vilis, & abiecti, vt concedunt authores contrariæ sententiæ; sed bona temporalia quamuis crescant, semper manent in ordine inferiori respectu famæ; sicut plumbum, quantumuis in ingentem magnitudinem excrescat, & pretio aurum superet, nunquam ad superiorem Ordinem auri ascendet; ergo persona etiam ignobilis nunquam tenetur ex iustitia, cùm damno famæ propriæ compensare, & restituere damna temporalia inferioris ordinis, cùm inter hæc dari nequeat æqualitas, nec fama compensari potest pecunia, nec vendi; licèt enim pecunia sit mensura rerum omnium, est quidem, vt dixi, mensura rerum omnium vendibilium, non inuendibilium, qualis fama est. Et ideo falsum est id quod contrarij authores pro suo fundamento assumebant; videlicet, licèt fama ex suo genere sit nobilior, & alterius Ordinis superioris, quàm bona temporalia, tamen aliquam famam, v. g. vilis hominis, & abiecti apud homines prudentes prudentissimo iudicio minoris æstimari, quàm aliquod bonum temporale, Marchionatus scilicet, maioratus, aut Comitatus; est enim hoc fundamentum falsum; quia nunquam potest dari illa æqualitas moralis inter famam, & bona temporalia; priuatio enim sumit æstimationem à forma priuata, & quemadmodum forma, seu fama semper est altioris Ordinis, ita etiam illius æstimatio, & iactura semper erit excellentior. Nec prudentes contrarium iudicabunt, & quamuis vulgus imperitum arbitretur, & iudicet pluris æstimari Marchionatum, & Comitatum inter homines prudentes, quàm fama ignobilis homuncionis; est iudicium vulgi, & hoc sufficit, & ad summum hoc solum probat, quòd in aliquo casu detur obligatio ex charitate, vel ex iustitia legali, restituendi bona temporalia externa, cum iactura famæ, non tamen ex iustitia commutatiua, de qua loquimur. nam cùm iustitia commutatiua versetur inter res æquales, & eiusdem ordinis, & æstimationis; locum habere non potest in fama, quæ nullam habet æstimationem.

Veniamus ad cessionem bonorum, & inquires, vtrùm cessio bonorum temporalium excuset à restitutione: & antequam ad dubium respondeam, suppono in primis cũ multis Doctoribus dari personas, quæ ex priuilegio non possunt in carcerem detrudi pro debitis, vt sunt omnes mulieres, nullæ enim ex iure nostro Lusitano *in nouis Ordinat. lib.* 4. *tit.* 76. *num.* 6. possunt pro debitis ciuilibus, etiam postquam de illis iudicis sententia damnantur, vinculari, incarcerariue, exceptis publicis meretricibus: & omnes homines, qui contraxerunt aliqua debita ex contractu, vel quasi contractu, in quibus debitores nullam fraudem, nullamve malitiam commiserunt, hi enim etiam debitores ante definitiuam sententiam condemnatoriam, in carcerem trudi non possunt, quamuis non habeant vnde soluant, nisi suspecti de fuga sint; post sententiam verò condemnatoriam iudicis, executio illorum bonis facienda est; & verò si illorum bona non sufficiant ad soluenda debita, de quibus fuerunt damnati iudicis sententia; tunc incarcerantur, cum aliis ibi præscriptis, quæ in eo titulo videri possunt. 10.

Reijcitur opinio asserens cum damno propriæ famæ restituendum esse. Valent. Sotus. Molina. P. Nauarra. Vasquez. Lessius. Malder. Turrian. *An cessio bonorum excuset à restitutione, & quomodo.*

Suppono

11\. *Cessio bonorũ est remedium miserabiliũ.*

Suppono deinde in fauorem, & bonum personarum, quæ pro debitis in vincula detrudi possunt, inuentum esse à iure remedium cessionis bonorum, & ideo à doctis, & iuris peritis appellatur *remedium miserabile* seu *miserabilium*, cedendo enim suis bonis, non possunt in vincula trudi pro debitis, vt decernitur *in l. 1. C. qui bonis cedere possunt*, & de iure Lusitano *lib. 4. tit. 74.* vbi multa, & scitu digna, quæ ad iudicium forense spectant, statuuntur, quæ *ibi* videri possunt, & circa explicationem huius legis videre poteris, si libuerit, Doctissimum Barbosam Regis Philippi prudentis Consilarium incorruptum semper, & integerrimum *in l. alia, §. eleganter, num. 57. ff. soluto matrimon. ad finem paginæ* 390. & Phœbum *tom. 1. decis. 3.* vbi doctè discutit illam quæstionem, an nobili pauperi in propria domo pro debitis incarcerato Lusitanè *preso sobre menagem*, teneatur creditor præstare alimenta; sicut tenetur illa præstare, si esset in vinculis publicis, quam pro parte affirmatiua resoluit, & ita iudicatum fuit in Senatu Regio Olisiponensi anno 1613. ex eo fundamento quòd verè & propriè dicitur incarceratus, ac si verè & realiter esset in carcere publico, ex textu *in l. qui neque §. solitum, ff. de verb. significatione*, & quòd Nobilis nullum alium carcerem habet pro debitis, quàm domum suam, vt probat Tiraquel. *de nobilitate cap. 20. num. 30. & 31.* ad quod allegat *l. 1. ff. de custodia reorum.* *(Barbos.)*

12\. *Quid sit propriè loquendo cessio bonorũ.*

Suppono tertiò, cedere bonis nihil aliud esse, quàm tradere, seu dimittere bona sua creditoribus, cum certis solemnitatibus, vt inde compensari possint, de quibus videri potest Molina *tom. 2. disput. 572.* & Malderus *tract. 4. cap. 7. dub. 3.* qui multa tradunt, quæ magis ad forum externum, quàm ad forum conscientiæ spectant, & ideo in quæstionibus ad forum conscientiæ pertinentibus magis immoramur.

13\. *Cessio bonorũ an, & quomodo excuset à restitutione.*

His suppositis dubium est, an & quomodo cessio bonorum à restitutione excuset. Respondeo primò in foro externo excusare à carcere modo prædicto. Deinde excusare ab excommunicatione, postquam enim debitor cessit bonis, non potest excommunicari pro tali debito, vt habetur *in cap. Odoardus, de solution.* Si tamen debitor postea peruenerit ad pinguiorem fortunam, non excusatur à restitutione, quia remedium cessionis, solùm est pro impotentiæ tempore. Dubium verò est, an in foro conscientiæ possit huiusmodi debitor qui bonis suis cessit, abscondere ea, quæ necessaria sunt ad suam commodam sustentationem, & familiæ. Aliqui id concedunt quando debitum est ex contractu, aut quasi contractu, negant verò, quando debita contracta sunt ex furto, seu delicto, & in hanc partem videtur inclinare Lessius *tom. de iust. lib. 2. cap. 16. dub. 3. num. 45.* Probabilius tamen est in omnibus debitis id licitum esse, quia cessio bonorum est priuilegium de iure ciuili introductum in fauorem debitorum, ne pro ære alieno molestentur in carcere, ac proinde non tollit, nec impedit, vel limitat ea, quæ sunt de iure naturali; igitur, non obstante hac cessione potest quis vti in foro conscientiæ ea facultate, qua vti poterat in necessitate graui naturæ, vel status, de quibus suprà egimus. Ita docet Sayrus *lib. 10. tract. 5. cap. 7. num. 3.* Turrianus 2. 2. *disp. 17. dub. 2.* Malderus *tract. 4. cap. 7. dub. 3. §. dubitatur.* *(Sayrus. Turrian. Malder.)*

14\. *Ingressus Religionis an excuset à restitutione.*

Dubitatur verò, vtrùm ingressus Religionis excuset à restitutione, v. c. est aliquis multo ære alieno grauatus; is si in sæculo maneret, acquireret bona, quibus posset restituere; per ingressum autem, & professionem Religionis fit impotens ad restituendum; quærimus an is possit licitè Religionem ingredi, & an professio facta cum prædictis debitis teneat, ac valeat. Et in primis constat, & certum est peccare debitorem lethaliter si cùm bona habeat ad soluendum creditoribus suis, non soluat ante ingressum Religionis, aut sufficienter disponat, vt tempore statuto illis soluatur, quia cùm possit soluere, tenetur de iustitia curare, vt suus Religionis ingressus in creditorum præiudicium minimè cedat.

15\. *Quid si debita sint incerta.*

Constat etiam, si debita sint incerta, quorum domini ignorentur, nec facta diligentia sciri possunt, & ideò pauperibus esse restituenda, posse huiusmodi debitores Religionem ingredi licitè, etiamsi in sæculo manentes, acquirere possent, vnde soluerent. ita docet Sanchez *lib. 4. Decalogi, cap. 19. num. 4.* Aragonius 2. 2. *quæst. 88 art. 12. circa solutionem ad 1. fol.* 1044. Manuel Rodriguez *quæstionum regul. tom. 3. quæst. 10. art. 9. notab. 1.* quia nihil tam pium est, quàm se Deo in Religione dedicare. Est tamen, vt notat *ibi* Sanchez, hoc intelligendum, quando ipse debitor, nomine proprio, debitor horum incertorum debitorum constitutus est. nam si iussus esset pauperibus bona aliqua aliena erogare pro eleemosynis, & ipse ea consumpsisset, non reputaretur bonorum incertorum debitor qui solo iure Ecclesiastico tenetur ea pauperibus restituere; sed de hoc ita iudicandum esset ac de quocumque alio rei certæ debitore, & naturali iustitiæ lege ad restitutionem teneretur non aliter quàm ad quæcumque alia debita certi domini, idem sentit Paludanus *in 4. dist. 38. quæst. 3. art. 1. num. 16. conclus. 7.* vbi asserit non teneri monasterium succedens in bona profitentis, soluere incerta eius debita, nisi quando nomine proprio ea debebat. *(Sanchez. Arag. Rodrig. Palud.)*

16\. *Quid si manēti in sæculo nulla sit spes quòd possit soluere.*

Constat denique, qualiacumque sint debita, siue certa, & certis creditoribus debita, siue incerta, si debitor illa non potest soluere, nec vlla probabilis spes est acquirendi in sæculo bona, quibus possit soluere, posse licitè debitorem Religionem ingredi, quia cùm extra Religionem in futurum non possit soluere, frustrà occasione æris alieni soluendi maneret in sæculo: ita docet Sanchez *lib. 4. Decalog. cap. 19. num. 5.* Et idem dicendum est, quando constaret, quòd intra Religionem posset æquè, aut meliùs soluere, seu lucrari bona quibus solueret, iuxta eundem Sancium & Nauarrum *in commentario 1. de regularibus, n. 8.* *(Nauarr.)*

17\. *Quid quando debita sunt certa, & est probabilis spes quòd debitor manens in sæculo, breuiter poterit soluere.*

Difficultas ergo in eo consistit, an quando debita sunt certa, & debitor pro nunc est impotens ad illa soluenda, at probabilis spes est, quòd manens in sæculo acquirat arte, vel industria bona, quibus soluat, non autem in Religione, an teneatur non ingredi donec soluat, & consequenter, an tunc peccet mortaliter ingrediendo illam post factam cessionem bonorum. partita est sententia.

Opinio prima.

Prima negat posse hanc licitè ad Religionem transire: ita Gerson. 2. *part. tract. an liceat grauato debitis intrare Religionem, Alphabeto 39. litera X.* & *ibi* refert multos Doctores Parisienses id affirmantes, & Supplementum Gabrielis *in 4. dist. 38. art. 2. difficult. 12.* Carbon. *de rest. quæst. 85. dub. 3.* Fundamentum illorum est, *(Gabr. Carbon.)*

Primò, quia iniqua est professio quæ iuri naturali repugnat, quale est ius iustitiæ, quo obligatur debitor suis creditoribus, cùm per Religionis

nis ingressum reddatur impotens ad implendum hoc ius naturale.

Secundò, quia nullum lucrum potest licitè acquiri, nec spirituale, nec temporale, cum præiudicio tertij: at huiusmodi debitor acquireret lucrum spirituale cum præiudicio tertij; ergo non potest licitè Religionem ingredi debitis grauatus. Confirmatur, quia nemo licitè potest furari bona quibus posset ad Religionem distantem se recipere: igitur nec illam ingredi cum debitis alienis.

Tertiò, quia præceptum iuris naturalis præferendum est consilio ingressus Religionis. Tandem, quia volentes ingredi religionem interrogantur, an ære alieno sint grauati, quod frustrà fieret, si possent licitè illam cum debitis alienis ingredi. Adde quòd filius cuius parentes necessitate laborant, non possunt licitè ad Religionem transire, si in sæculo iuuare illos possint; & in Religione non possint. ergo nec debitor potens in sæculo soluere, ad illam licitè poterit transire.

18. *Opinio secunda.* Secunda affirmat posse huiusmodi debitorem licitè ad Religionem transire cedendo bonis in creditorum fauorem, nec teneri expectare in sæculo donec possit soluere. hanc tenet D. Thom. 2.2. *quæst. vltim. art. 6. ad 3.* & *ibi* Caietanus. Paludanus *in 4. dist. 38. quæst. 3. art. 2. num. 5.* D. Antonin. 2. *part. titul. 11. cap. 2. §. 1. in fine.* Sanchez *lib. 4. Decalog. cap. 19. num. 7.* Rosella *verb. religio 2. num. 5. & verb. restitutio 16. num. 1.* Angelus *verb. Religiosus, num. 6. & 8.* Sylvester *verb. religio 2. quæst. 4.* Tabiena *verb. religio, quæst. 11. num. 12.* & *ibi* Armilla *num. 5.* Viguerius *lib. inst. moral. cap. 17. §. 1. vers. 23.* Aragon. 2.2. *quæst. 88. art. 12. circa solutionem ad 1. fol. 1044.* Sà *verb. religio, num. 1.* & hanc sententiam aiunt Angelus, Sà, Syluester, Tabiena, & D. Antonin. 3 *part. tit. 16. cap. 2. §. 3.* procedere etiam in eo casu, quo debitor creditoribus iurasset, se ei soluturum, quia prædictum iuramentum semper est intelligendum, dummodo non obstet Religionis ingressus. Fundamentum D. Thomæ, quod cæteri approbant, est, quia liberi hominis persona non est creditoribus obligata, sed eius bona. ergo illis cedendo satisfaciet; sed hæc ratio nutat: nam si ita esset, sequeretur quòd pereuntibus rebus omnibus debitoris, periret actio ac ius creditoris, & quòd non reuiuisceret redeunte fortuna meliori, quia bona illa præsentia erant præsentibus debitis alligata, non futuris, futura enim non subsistebant, sicut subsistebant debita, & sic liberaretur debito, etiamsi in sæculo maneret, & ita iniquè post latam sententiam detruderentur debitores in carcerem, qui bonorum cessionem facerent in fauorem creditorum, & iniquæ essent leges ciuiles, quæ id statuerent, cùm non contra personas, sed contra res procedendum esset. At hæc omnia videntur absurda. Fundamentum igitur est, quia non solùm bona, sed etiam persona debitoris est obligata debitis creditorum, sed non ita prædicta persona est illis debitis obligata, quasi illamet sit debita, & quasi captiua instar personæ seruorum. Sed tantùm sit obligata ad illis satisfaciendum; sola autem bona sunt priori modo alligata. Vnde solùm tenetur persona soluere, quando moraliter est potens ad soluendum; at reputatur moraliter impotens, quando aut non proximè, aut non nisi cum magna difficultate bona poterit comparare, quibus soluat; sicut enim, vt suprà diximus, moraliter reputatur impotens ille, qui nequit absque famæ, vel honoris iactura acquirere, ita qui non potest absque notabili difficultate, vel absque maximo boni spiritualis detrimento, quale est diu expectare in sæculo, amittendo interim maximum status Religionis emolumentum, eo vel maximè quòd valde sit incerta spes eo tempore acquirendi, cùm morbo, ac multis alijs causis impediri valeat in sæculo.

D. Thom.
Caiet.
Palud.
Anton.
Sanchez.
Rosell.
Angel.
Syluester.
Tabien.
Armil.
Viguer.
Aragon.
Sà.

Hæc posterior sententia est verior, & tenenda, non absolutè, vt iacet, sed sub duplici moderatione limitata. 19. *Quomodo intelligatur illud breuiter. Conditio prima.*

Prima est, quando debitor in sæculo manens non posset breui tempore acquirere bona, quibus possit soluere. nam si arte, ingenio, vel industria polleat, aut munus obeat, quibus breui possit acquirere bona ad soluendum, non poterit licitè Religionem ingredi, & in hoc casu vera est prima sententia: nam si diu, & multum tempus expectandum sit in sæculo, vt hæc bona acquirat, non tenetur illud expectare, sed potest licitè ad Religionem transire; & in hoc sensu verior, & tenenda est posterior sententia, & cum hac moderatione eam expresse tenet Sanchez *lib. 4. Decal. cap. 19. num. 8.* & Maior *in 4. dist. 38. quæst. 17. conclus. 3.* & Nauarrus *commentario 1. de regular. num. 8.* specialiter *in ratione 6. & in solut. ad 4.* & Azor. *lib. 12. Inst. moral. cap. 1. quæst. 5.* & Petrus Nauarra *lib. 4 de rest. cap. 4. difficult. vltim. in noua edit. num. 78. & 79.*

Sanchez.
Maior.
Nauar.
Azor.
P. Nauarra.

20. *Quanto tempore teneatur debitor expectare, ne ingrediatur Religionem ad soluendum.* Quòd si ab huiusmodi authoribus petas quantum tempus teneatur debitor expectare, specialiter id explicat Maior dumtaxat dicens biennium, aut triennium, Nauarrus vnum, aut alterum annum. Sanchez cum Maiore consentit, & ego cum Sancio, & hoc tempus non solùm expectandum est, quando intra illud spes est soluendi integrum debitum; sed etiam, quando in eo potest notabilis pars ipsius debiti solui, secus quando tantùm modica, vt optimè animaduertit Sanchez *dicto num. 8.*

21. *Conditio secunda.* Secunda conditio est, quando eo tempore biennij expectato moralis spes est, vt absque notabili difficultate possit soluere, si enim notabilis esset difficultas, non teneretur eo tempore expectare, sed poterit statim ingredi Religionem, vt posterior sententia docet, & Nauarrus *allegatus dictis numeris 8. & 9.* & Sanchez *loco item allegato*, & cum his duabus limitationibus conditionibusque amplectenda est secunda sententia, in quam plures, & grauiores Doctores inclinant.

22. Nec argumẽta primæ multum conuincunt: nam

Ad primum dico, his duabus limitationibus admissis non repugnare professionem cum iure naturali, quia ius naturale in materia iustitiæ existente hac impotentia non obligat.

Ad secundum dico, nefas esse lucrum spirituale cum præiudico tertij furando eius bona intendere, quia furtum (si ita licet appellare) in sola extrema necessitate licet. At non est illicitum id intendere, non soluendo debita, quia multo minor causa, & necessitas à solutione, & restitutione excusat, quàm à furto.

Ad tertium dices in hoc casu non omitti præceptum absque iusta causa excusanti.

Ad quartum dico id meritò peti, & quæri, vt maturius ij, qui futuri sunt Religiosi, deliberent, quid illis magis conueniat, & an illi immunes fiant culpæ suscipiendo Religionem.

Ad vltimum dico magis vrgere præceptum succurrendi parentibus, quàm soluendi creditoribus, cum

cùm solutio hæc differri possit ratione magnæ necessitatis parentum.

23. *Quid si dubium sit an debitor possit soluere expectato biennio.* Sed quid si dubium sit an eo biennio expectato, debitor possit soluere? Existimat Sanchez *citatus dict. lib.4. Decalog. cap.19. num.9.* non posse licitè Religionem ingredi, quia ius creditorum in hoc dubio præualet, possident enim ius, vt inde iustè seruentur, & sibi soluatur. Et idem addit Sanchez. Videtur dicendum, etiam si rationes vtriusque æquè probabiles essent, quia tunc verum est dicere dari probabilem spem proximæ, ac facilis solutionis, sed meliori consilio recepto, tandem resoluit idem Sanchez stantibus rationibus vtrinque probabilius licitum esse quamcumque partem etiam minus probabilem amplecti, dummodo sit probabilis, vt in casu duarum opinionum contingit, quia in eo casu semper manet probabile non dari eam spem, & ideo iudicare probabiliter possumus, non teneri huiusmodi debitorem in eo casu differre Religionis ingressum.

Mens Authoris. Ego sententiam Sancij approbo. quæ omnia locum habent quando debita nascuntur, vel ex mutuo contractu, & vtrinque obligatorio, vel ex delicto, nam si ex liberali promissione oriantur, verius est nunquam teneri debitorem manere in sæculo, vt ea soluat, quia liberales promissiones etiam acceptatæ semper sub hac conditione illis intrinsecè addita intelligendæ sunt, dummodo Religionis ingressum non retardent, & ita specialiter docet idem Sanchez *allegat. num.10. C. de rest. quæst.3. causa 8. in solut. ad 4.* Gerson *2. part. tractatus, an licet grauato debitis intrare religionem, Alphabeto 30. litera X. & Y.* & Supplementum Gabrielis *in 4. dist.38. quæst.1. art.5. dub.1. corollario 2* & Carbon. *de rest. quæst.85. dub.3.* quamuis illi præter nostrum Sancium ex diuerso fundamento id affirment, ex eo scilicet, quia tunc ea promissio commutetur in melius: sed hoc illorum fundamentum nec ipse approbo, nec Sancius approbat, quia promissio homini facta, & acceptata nequit in melius commutari absque illius consensu, vt diximus *tom.1. huius operis*, vbi de votorum commutatione egimus; quare fundamentum Sancij præualet.

(Sanchez. Gerson. Gabriel. Carbo.)

24. *Quid si debitor votū Religionis habeat.* Quando verò debitor votum Religionis habet, & accedit tempus, quo votum obligat, docent nonnulli esse differendum Religionis ingressum, si adsit spes probabilis potentiæ soluendi, expectato breui tempore biennij, absque magna difficultate; quia quando datur spes probabilis potentiæ soluendi absque magna difficultate intra illud breue tempus, non obstat votum ingrediendi Religionem, superueniens tali obligationi soluendi; nec enim licitum est alicui se voto obligare, cum creditorum damno, ne votum sit iniustitiæ vinculum, contra *cap. quanto, de iureiurando*, nec vinculum posterius præiudicare potest, iuxta *cap. veniens, & cap. intellecto, de iureiurand.* quòd si votum antecessit hæc debita, idem etiam dicendum est, quia superuenit notabilis mutatio vinculi iustitiæ ratione debiti, quæ mutatio iustã causam præbet differendi votum ingressus Religionis, vsque ad prædictũ tempus, nec votum tunc violatur etiamsi esset votum ingrediendæ Religionis incerto tempore: ita docent Sanchez *lib.4. Decalog. cap.19. num.11.* Nauarrus *in commentario 1. de regularib. num. 8. in solut. ad 4.* Azor. *lib.12. Inst. moral. cap.1. quæst.5.* D. Thom. *in 4. dist.38. quæst.1. art.3. quæstiuncula 1. ad 7.* & ibi Palud. *quæst.3. art.2. num.15.* & Turrecrem. *17. quæst.1. in summa art.5. num.25.*

(Sanchez. Nauar. Azor. D. Thom. Palud. Turrecr.)

25. In dubio autem, an expectato eo tempore, potens sit debitor ad soluendum, si votum debitum præcessit, præualet vinculum voti, & statim cum eo dubio, non obstante debito poterit Religionem ingredi; si votum post debitum fuit emissum, præualet vinculum debiti, & tenetur expectare, quia vinculum præcedens possidet, & excusatio orta ex vinculo subsequenti est dubia, & nulla causa dubia orta ex vinculo subsequenti, quando dubium est, an iusta sit, excusare potest ab obligatione, & transgressione vinculi prioris: si autem rationes illius spei, quòd poterit soluere, vel non soluere expectato illo biennio, vtrinque sint probabiles, tunc dabitur electio debitoris, vt diximus *num.23.* ita docet Sanchez *lib.4. Decalogi cap.19. num.12.*

CAPVT XXIX.

Vtrùm profitente debitore cum magnis debitis, ijs non solutis, professio sit valida, & teneatur Monasterium ea soluere.

SVMMARIVM.

An ratiocinijs adstricti, & debitis grauati ante constitutionem Xisti V. attento iure antiquo possent ad Religionem admitti, & an professio illorum valeret. num.1.

An attento nouo iure Xisti V. & Clementis VIII. valeat professio eorum, qui sunt adstricti ære alieno, aut ad ratiocinia obligati. num.2. & 3.

An fœminæ comprehendantur his nouis constitutionibus. num.4. *Quid de Equitibus & Clericis Ordinum militarium, etiam Diui Ioannis.* ibid.

Quid quando facultates debitoris satis sunt ad soluendum. num.5.

Quid quando debita non sunt magni momenti. n.6.

Quid quando debita etiam magni momenti sunt incertorum dominorum, seu creditorum. ibid.

Quid de debitoribus, qui sine culpa sua ad impotentiam soluendi deuenerunt. num.7. *Quid si creditores professioni consentiant, aut Monasterium se ad debita professi obliget, & quid de illis, qui ex sola promissione liberalitatis debitores sunt magnæ quantitatis.* ibid.

Quid si tot culpa sua ingentem æris alieni vim contraxerunt, & postea cessionem bonorum fecerunt in fauorem creditorum. num.8.

Quid si debita sint publica, Regis, aut ciuitatis. num.9.

An Monasterium teneatur soluere debita Religiosorum, qui in eo professi sunt. num.10. *Quid si Monasterium fuit hæres professi.* ibid.

Religiosi eo ipso quòd profitentur in Monasterio hæreditatis capaci, si de bonis suis ante professionem iuxta formam Concilij Trident. non disposuerunt, manent prædicta bona Monasterij. num.11.

Quid si ante professionem disposuerunt per vltimam voluntatem. num.12.

An prædictus Religiosus possit post professionem testamentum illud reuocare. num.13.

An Religiosus professus teneatur manibus laborare, vt soluat, & an Prælatus teneatur ei ad id licentiam dare. num.14. & 15.

An

An quando non poteſt laborare in Monaſterio, poteſt autem extra, habitu dimiſſo, acquirere vnde ſoluat, teneatur Prælatus ei licentiam dare, vt habitum dimittat. num. 16. & 17.
An ſi in Monaſterio laboret, poſſit Monaſterium deducere expenſas alimenti. num. 18.

1. *De ratiocinijs adſtrictis, & debitis grauatis ante cõſtitutionem Xiſti V. quid iure antiquo.* Nauarr. Roſell. Angel. Sylueſter. Fumus. Tabien. D. Anton. Sanchez.

PROFESSIO debitoris ingenti ære alieno grauati, & obligati ad ratiocinia ſtando in iure communi antiquo ante Motum proprium Xiſti V. licèt eſſet illicita, erat tamen valida, quia nullibi irrita reddebatur, vt benè docet Nauarrus *lib. 3. conſiliorum titulo de regularibus, in 1. edit. conſil. 26. n. vnico in ſecunda, conſilio 3. num. vnico*, & Roſella *verb. religio 2. n. 4.* Angelus *verb. religioſus, num. 10.* Sylueſter *verb. religio 2. quæſt. 6.* Fumus *verb. religio, num. 5.* & ibi Tabiena *quæſt. 11. num. 12.* & tradit D. Anton. 3. *part. tit. 16 cap. 2. §. 5.* & patet ex *cap. legem diſt. 53. & ex cap. vnico, de obligat. ad ratiocinia, & ex l. officiales, C. de Epiſc. & cleric.* vide Sancium *lib. 4. Decalog. cap. 19. num. 19*

2. *Quid attento nouo iure Xiſti V.*

Ex nouo tamen iure Xiſti V. in ſua conſtitutione contra criminoſos, & ingenti ære alieno oppreſſos, & ratiociniis obligatos irrita eſt, ille enim anno 1587. in ſuo Motu proprio fecit illos inhabiles ad profeſſionem, ita vt profeſſio illorum non valeret, qui fuerint ingenti ære alieno ſupra vires ſuarum facultatum grauati, vel reddendis rationibus ita obligati, vt ex huiuſmodi cauſa lis aliqua, vel moleſtia illata ſit, vel timendum ſit ne alicui inferatur. Hic autem Motus proprius Xiſti V. locum non habet in Monialibus, vt ipſemet declarauit in alio Motu proprio, quem ad prioris declarationem edidit. §. *cæterùm quæ à nobis*; quare ſi fœmina ære alieno grauata, vel reddendis ratiociniis obligata ingredi vellet Religionem, peccabit quidem iuxta ea, quæ diximus in capite præcedenti *à num. 14 vſque ad 75.* profeſſio tamen illius valida erit, quia quoad fœminas nihil innouauit Xiſtus V. & ſtandum eſt iure communi antiquo.

3. *& Clementis VIII.*

Poſtea verò Clemens VIII. in alio Motu proprio, quem hac de re expediuit, temperauit Motum proprium Xiſti V. quoad hoc tantummodo, vt profeſſio illorum valeret, quoad illicitam verò illorum receptionem, & pœnas recipientium in ſuo vigore reliquit Motum proprium Xiſti V. Quamobrem valet hodiè profeſſio eorum, qui ſunt multo ære alieno oppreſſi, & reddendis ratiociniis obligati, etſi illicitè in Religione admittantur, quia iure communi valebat, & Motus proprius Xiſti V. qui eam irritam reddebat, eſt quoad hoc tantùm per Clementem VIII. reuocatum, & ad terminos iuris communis redactum, vt optimè animaduertit Sanchez *lib. 4. Decalog. cap. 19. num. 19. ad finem.*

4. *An fœminæ cõprehendantur his nouis conſtitutionibus.*

Sicut autem Motus proprius Xiſti V. non habebat locum, nec intelligebatur de Monialibus, vt ipſemet declarauit, & diximus *num. 2.* Ita non habebat locum in iis, qui recipiuntur ad Ordines Equitum militares, etiamſi ſint Clerici, etiam Diui Ioannis Hoſpitalarij, ſeu Equitum Militenſium, quos vulgus Commendatores appellat, primò quia quamuis illi reuera Religioſi ſint, in odioſis tamen non veniunt Religioſorum nomine; ſecundò, quia retinent ſua bona patrimonialia, in ſæculo viuunt, & ratione Commendarum acquirunt bona, quibus poſſunt, & melius, quàm antea ſoluere; quare per talem ingreſſum nec redduntur impotentes ad ſoluendum, nec inhabiles ad profitendum, & conſequenter nec comprehenduntur in Motu proprio Xiſti V. qui ſolùm ratione impotentiæ ad ſoluendum, quam propter Religionis ingreſſum incurrebant illi, qui multo ære alieno erant grauati, illorum profeſſionem irritauit, ita docet Sanchez *allegatus, num. 23.* & Azor. *lib. 12. Inſt. moral. cap. 3. quæſt. 8. fine.* Sanch. Azor.

De Equitibus & Clericis Ordinum militariũ etiam Diui Ioannis, quid.

5. *Quid quando facultates debitoris ſatis ſunt ad ſoluendum.* Sanch. Rodrig.

Illud etiam certum in prædicto Motu proprio Xiſti V. non comprehendi ære alieno grauatos, quando eorum redditus, & facultates ſufficiunt ad ſoluenda debita, patet ex illis verbis illius, *ſuprà vires ſuarum facultatum*, docet Sanchez *dicto lib. 4. Decalogi cap. 19. num. 24.* Rodriguez *tom. 2. ſummæ cap. 1. num. 7. & quæſtionum regular. tom. 3. quæſt. 10. art. 9. notabili 2.*

6. *Quid quando debita non ſunt magni momenti.*

Nec etiam quando debita non ſunt magni momenti, quia bis dicitur in eo Motu proprio, *ingenti ære alieno*, & ita docet Sanchez *modò allegatus.* Et addit. Nec etiam credo comprehendi ibi grauatos ære alieno incertorum dominorum, quod erat pauperibus reſtituendum, & rationem huius rei reddit *num. 4.* prædicti capitis decimi noni; quia nihil ita pium eſt, ac ſe & ſua Religioni dedicare, & quia nomine pauperum, etiam Religio venit, vt ſuprà diximus cum multis: adde etiam aliam rationem, quia intentio Xiſti V. videtur fuiſſe obuiare præiudicio, quod certis, & indubitatis creditoribus ſequebatur. Quando tamen iuſſus eſſet aliquis illud ingens æs alienum incertorum dominorum pauperibus erogare, & illud ipſe inſumpſiſſet in proprios vſus, & commodum ſuum, tunc comprehenderetur in hoc Motu proprio Xiſti V. quia iam conſtituitur debitor æris alieni ingentis erga illum, qui illud iuſſit erogare, ita idem Sanchez *dict. lib. 4. Decalog. cap. 19. num. 24.* iunctis iis quæ docet *eodem cap. num. 4.* Sanch.

7. *Quid de debitoribus, qui ſine culpa ſua ad impotentiam ſoluendi deuenerunt.*

Nec etiam comprehenduntur debitores illi, qui ſine ſua culpa ad impotentiam ſoluendi, reſtituendique deuenerunt: nam Motus proprius Xiſti V. expreſsè loquitur, qui culpa ſua ad eam impotentiam redacti ſunt, & ſupponit expreſsè culpam ibi, *Multi decoctores poſt dilapidatam rem familiarem, & contractam ingentem vim æris alieni*; ita Sanchez *modò allegatus.* Nec comprehenduntur debitores, in quorum profeſſione creditores conſentiunt, quia tunc perinde eſt ac ſi debitum remitterent; & illis ſolutum eſſet. Nec ſimiliter quando Monaſterium, aut quiſpiam alius eorum debita ſolueret, quia iam ſunt ære alieno liberati. Nec illi qui ex ſola promiſſione liberali debitores ſunt, etiam acceptata, quia promiſſiones liberales, vt diximus *cap. præcedenti*, Religionis ingreſſum non impediunt; & quia Motus proprius loquitur de iis, qui facultates ad pecuniam contraxerunt, & poſt contractionem decoxerunt, ita Sanchez *lib. 4. Decalog. cap. 19. num. 27. & 28.* Sanch.

8. *Quid ſi culpa ſua ingentem æris alieni vim contraxerunt, &c.*

Tandem exiſtimat Sanchez *ibid. num. 26.* non comprehendi etiam in eo breui, qui culpa ſua ingentem æris alieni vim contraxerunt ſupra ſuas vires, ſi ceſſionem faciant ſuorum bonorum, & illa relinquant creditoribus ſuis, & nulla ſit ſpes probabilis, quòd ſi maneant in ſæculo, poſſint ſoluere; quia Motus ille proprius ſolùm videtur comprehendere illos, qui Religionem ingrediuntur, vt liberentur eo ſoluendi onere, in creditorum præiudicium: non autem eos, qui fruſtrà, & abſque aliqua creditorum vtilitate manſuri ſunt in ſæculo, & ita docet Sanchez *lib. 4. Decalogi cap. 19. num. 26.* & Manuel Rodriguez *tom. 3. quæſt.* Sanchez. Rodrig.

*quæst. regular. quæst.*10. *art.*9.*notabili vltim.* Non placet tamen Rodriguez *ibi notabili* 1. *&* 4. quatenus ait comprehendi etiam in prædicto Motu proprio Xisti V. illos, qui damnati sunt iudicis sententia, vt soluant ingentem pecuniam propter satisfactionem alicuius delicti, quod commiserūt, propter deflorationem virginis, vel quid simile. nam iſdem reprobat Sanch. *modò allegat.* (& bene) primò, quia reuera si non dicuntur ingenti ære alieno grauati: secundò, quia pecuniam non contraxerunt, nec collegerunt à creditoribus, & post contractionem decoxerunt, de quibus solùm loquitur Motus proprius, vt diximus.

9. *Quid si debita sint publica, Regis, aut ciuitatis.* Intelligitur autem prædictus Motus proprius de iis, qui ære alieno, & ratiociniis sunt grauati, siue ratiocinia sint publica, Regis scilicet, vel Reipublicæ, siue priuata, hoc est alicuius hominis particularis, quia Summus Pontifex in eo non distinguit an illa sint publica, an priuata, sed loquitur absolutè, & vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, & ita docet Rodriguez *tom.*2. *summæ cap.*3. *num.* 8. *& quæst. regularium tom.*3. *quæst.*10. *art.*11. & Sanchez *lib.*4. *Decal. cap.*19. *num.*29. (Rodrig. Sanchez.)

10. *An Monasterium teneatur soluere debita Religiosorum, qui in eo professi sunt.* An autem Monasterium teneatur soluere debita eorum, qui cum illis in prædicto Monasterio professionem fecerunt, est dubium graue, quod pertinet potius ad votum paupertatis Religiosorum. Illud certum, si Monasterium hæres factus est ipsius profitentis, teneri consequenter ex vi hæreditatis, & successionis bonorum illius ad debita prædicta, siue illa excedant bona, in quibus Monasterium successit, siue non: ita Paludanus *in* 4. *dist.*38. *quæst.*4. *art.* 1. *num.*16. vbi dicit teneri Monasterium in profitentis bona succedens soluere debita certa illius, non verò incerta, & vidi in Senatu Regio Lusitaniæ Portuensi fuisse iudicatum contra quoddam Monasterium, quod acceptauit hæreditatem cuiusdam defuncti, qui prædictum Monasterium hæredem instituit suorum bonorum, vt solueret debita defuncti, cùm tamen illa longissimè hæreditatem, & bona Monasterio relicta superarent. Si verò Monasterium non succedit via hæreditatis in bonis profitentis, non tenetur illius debita soluere. Sed hæc alibi fusiùs tractabuntur.

11. Certum etiam videtur Religiosorum (eo ipso, quòd profitentur in aliquo Monasterio Religionis capacis hæreditatis, & acquisitionis bonorum) bona omnia, de quibus antea iuxta formam consuetam Concilij Tridentini *sess.*25.*cap.*16. de Regularibus non disposuerunt, pertinere ad Monasterium; tenetur tamen Monasterium ad debita illorū ante professionem contracta iuxta vires bonorum ipsorum Religiosorum: nam eo ipso quòd quis in huiusmodi Monasteriis bonorum capacibus ritè profitetur, bona omnia ipsius, de quibus ante professionem saltem per vltimam voluntatem non disposuit, pertinent ad Monasterium non solùm quoad proprietatem, sed etiam quoad possessionem, vt habetur *in Auth. nunc autem, C. de Episcop. & cleric. & in Authent. ingressi, & in Auth. si qua mulier, C. de sacros. Eccles. & in cap. si qua mulier* 19. *quæst.*3. & docet Molina *tom.*1. *de iust. tract.*2. *disp.*40. *vers. eo ipso.* & Nauarrus *in cap. non dicatis, num.*78. cum quadam glossa, & Panormitano, quem *ibi* citat: Monasterium tamen non tenetur ad omnia debita talis Religiosi contracta ante professionem, sed iuxta vires dumtaxat bonorum, quæ ex illo Religioso illi obuenerunt, vel in futuro obuenient, vt speciatim notauit Nauarrus *ibi num.*74. & Molina *allegatus.* Et ratio est, quia non solùm bona acquisita ipsius Religiosi, sed etiam in posterum acquirenda erant obligata debitis illius, nec solùm debita, sed etiam persona, iuxta ea, quæ diximus *capite præcedenti.* (Molina. Nauar. Panorm.)

12. *Quid si ante professionem disposuerunt per vltimam voluntatem.* Imò & bona de quibus Religiosus per vltimam voluntatem disposuit, pertinent ad Monasterium vsque ad mortem naturalem ipsius Religiosi, eo modo, quo pertinuissent ad illum, si in sæculo maneret, & in illo testatus esset; quare si illi, quibus relinquuntur, moriantur ante talem Religiosum, euanescit dispositio illa vltima, & bona omnino ad Monasterium pertinent, ita Molina *tom.*1. *de iust. tract.*2. *disp.*140. *vers. quin & bona.* Panormitan. *in cap. in præsentia, de probation. n.*58. Nauarrus *in cap. non dicatis, num.*86. Emanuel à Costa *cap. si pater, part.*2. *verb. testatore mortuo, num.*6. *&* 7. & Couar. *cap.*2. *de test. num.*6. Bartol. & communis DD. quam referunt; quod tamen intelligendum est, nisi Religiosus aliud in suo testamento declarauerit, nempe, vt bona sua omnia, aut talia, vel talia, statim professione emissa, aut à tali, vel tali tempore spectauerint omnino ad illum, cui illa testamento reliquit. Ita Couarruuias *cap. allegato in fine numeri* 8. & Molina *allegatus.* Et ratio est patens, quia potuit ante suam professionem disponere de suis bonis pro arbitratu suo. (Molina. Panorm. Nauar. Costa. Couar. Bart.)

13. *An prædictus Religiosus possit post professionem testamentū illud reuocare.* An verò Religiosus ille, qui condito testamento ante professionem, & postea illam emisit in Monasterio bonorum capaci, & ius habente ad bona suorum Religiosorum, possit post prædictam professionem emissam illud reuocare, saltem in Monasterij fauorem, licèt Bartolus *in Authent. si qua mulier,* & pauci affirmauerint, tamen Panormitan. *in cap. in præsentia, de probationibus, num.*61. & communis sententia, quam Nauarr. *in cap. non dicatis, num.*85. & Couarr. *in cap.*2. *de testam. num.*9. & Molina *dict. tom.*1. *de iust. tract.*2. *disp.*140. *vers. vtrùm verò Religiosus*, sequuntur, meritò id negant, quia est per professionem mortuus mundo, & viuit in Christo, & quia vt nihil postea proprium habere potest, ita nec disponere potest de bonis, quæ antea habebat, vnde sicut testari post professionem non potest, ita nec reuocare testamentum, eiusdem enim potestatis est concedere, & reuocare. (Panorm. Nauar. Couar. Molina.)

14. *An Religiosus professus teneatur manibus laborare, vt soluat.* Sed hæc obiter dicta sint ad firmandum intellectum in doctrina tradita: dubitabis tamen, an obligatio restituendi non extinguatur omnino per professionem Religionis, & an teneatur Religiosus laborando, vel exercendo artem aliquam, quam in sæculo callebat, siue alio modo accommodato acquirere bona, quibus possit restituere, & an etiam teneatur Prælatus illi dare licentiam ad laborandum, & acquirendum ad hunc restitutionis finem?

Sentētia prima. Prima sententia affirmat extinctam esse omnino obligationem restituendi per professionem, & consequenter negat eum teneri laborare, vel scribere, negat etiam teneri superiores hanc licentiam illi dare, vt comparet bona ad soluendum. Ita docet Syluester *verb. religio* 2. *quæst.*4. Tabiena *ibi, quæst.*11. *num.*12. Aragon. 2. 2. *quæst.*62. *art.*8. *in casu* 8. excusanti à restitutione. Paludan. *in* 4. *distinct.*38. *quæst.*3. *ad* 2. *num.*15. D. Anton. 2. *part. tit.*11. *cap.*2. §. 1. *fine, &* 3. *part. titul.*16. *cap.*2. §. 3. Rosella *verb. religio* 2. *num.*5. *& verb. rest.*16. *n.*1. (Syluester. Tabien. Aragon. Palud. Anton. Rosell.)

Angelus

Angel. Sanchez. Angelus *verb. religiosus, num.* 1. & Sanchez *lib.* 4. *Decalog. cap.* 19. *num.* 14. Fundamentum est

Primò, quia is Religiosus profitendo cessit bonis suis, ac proinde iam soluendi præcepto liberatur, & per professionem incapax factus est acquirendi proprium, & solùm tenetur Religionis obsequio cui se per professionem tradidit.

Secundò, quia sicut per cessionem bonorum factum in fauorem creditorum liberatur quis ab obligatione debitorum, vt diximus *cap. præcedenti à num.* 18. ita per professionem Religionis, in qua professionis bonis cessit, & si ille aliqua habebat, illa vbicumque post illius professionem sunt, his debitis obligata sunt.

Tertiò, quia extraordinarium medium est, & valde difficile, cogi in Religione bona acquirere ad soluendum creditoribus, maximè quia licèt quis peccarit ingrediendo & profitendo in Religione, tamen per professionem iam impotens factus est ad soluendum, restituendumque, & ita nec Prælatus illi eam licentiam concedere tenetur.

Quartò, quia ideo Xistus V. in suo Motu proprio, de quo *suprà* egimus, irritauit professionem illorum, qui ingenti ære alieno grauati, & ratiociniis obligati in Religione profitebantur, quia per professionem extinguebatur omnino obligatio restituendi, & quamuis Clemens VIII. hunc Motum proprium quoad irritationem professionis reuocauit, non inde sequitur quòd reuiuiscat iterum obligatio restituendi, cùm hæc natura sua per validam professionem extinguatur. quare cùm ex mente, & decreto Clementis VIII. valida maneat professio, extincta etiam omnino manet prædicta obligatio, & ita præter authores allegatos docet etiam Sayrus *in claui regia tract.* 5. *cap.* 7. *à num.* 14. & Malderus *tract.* 4. *cap.* 7. *dubio* 4. §. *dico secundò.* Sayrus. Malder.

15. *Sententia secunda.* Secunda sententia docet non extingui omnino obligationem restituendi per professionem Religionis, & teneri Religiosos modo aliquo licito laborare, qui Religiosum statum non dedeceat, vt creditoribus restituant, teneri proinde Prælatos illis hanc licentiam ad acquirendum dare: ita Medina *C. de rest. quæst.* 3. *causa* 8. *in solut. ad* 5. Nauarrus *in commentario* 1. *de regularibus, num.* 8. Angles *in floribus* 2. *part. q. quis à rest. sit liber, art.* 2. *difficultate* 12. Maior *in* 4. *dist.* 38. *quæst.* 17. *conclus.* 4. & addit Nauarrus Prælatos debere illis hanc licentiam concedere, etiam in multis horis ad diuina deputatis, & ad Monasterij officia. Fundamentum est, quia obligatio restituendi est de iure naturali, & tandiu durat, quandiu datur potestas restituendi; sed per professionem non tollitur potestas laborandi, seu alio modo decenti acquirendi bona, quibus fiat restitutio; ergo iure naturali tenentur laborare, & illa acquirere: sed hoc argumentum iam ex dictis solutum manet; negatur enim per professionem non tolli potestatem moralem laborandi, tollitur enim prædicta potestas moralis laborandi; vt Religiosi acquirant, & extinguitur debitum per cessionem bonorum, quæ in professione necessariò fit. Medina. Nauar. Angles. Maior.

16. Hinc deducitur non esse verum id, quod Medina, & Angles allegati asserunt, quando scilicet prædictus Religiosus non posset in Religione laborare, nec apparet aliud remedium, quo possit, nisi dimittendo habitum, vt extra eam laborando acquirat, vnde soluat teneri ad id, & teneri etiam Prælatum hanc ei licentiam concedere, nisi causa iusta obsit; & addit Medina Prælato iniustè hanc licentiam neganti excusari Religiosum. Sed Angles post *difficultatem* 12. *dub.* 7. ait Prælato ei hanc licentiam neganti ad dimittendum habitum, teneri eum dimittere habitum, quæ omnia durissima sunt, est enim hoc medium restituendi inconsuetum, & à communi vsu hominum valde alienum, & irrationabiliter essent inuiti creditores, si hoc vellent; quare huiusmodi authores non sunt modò audiendi, nec sequendi, ita Petrus Nauarra *lib.* 4. *de rest. cap.* 4. *in fine*, & Sanchez *allegatus, dict. lib.* 4. *Decalog. cap.* 19. *num.* 15. P. Nauarra. Sanchez.

Imò addit Sanchez *ibi num.* 17. si Prælatus concedat Religioso licentiam, vt extra Monasterium retento habitu laboraret, ad soluendum debitum, vel vt intra Monasterium ad eundem finem operaretur, non teneri adhuc ipsum Religiosum laborare, quod apertè sentiunt authores omnes, quos pro nostra sententia *num.* 14. retulimus ex eo quòd absolutè prædictum Religiosum ab hoc onere eximant: & hoc verissimum est, de labore extra Religionem suscipiendo. 17.

18. *An si in Monasterio laboraret, possit Monasterium deducere expensas alimenti.* Si autem prædictus Religiosus laboraret intra Monasterium, vt hæc debita in sæculo contracta solueret, non constat inter Doctores, an posset Monasterium deducere expensas alimentorum illius. Quidam enim affirmant deducendas esse, ne ille Religioni onerosus sit. ita Rainerius apud Syluestrum *verb. religio* 2. *quæst.* 6. & 4. Alij meliùs & probabiliùs putant non esse deducendas huiusmodi expensas, si ipse Religiosus Religioni inseruiat iuxta suæ regulæ præscriptum, quia cùm Religioni inseruiat, eius expensis alendus est, iuxta *cap. cùm secundùm, de præbendis*, & ita docent Innocentius *in rubrica de obligatis ad ratiocinia, num. vnic.* & *ibi* Antonius *cap. vnic. num.* 15. Ioannes Andreas *num.* 15. Hostiensis *fine.* Abbas *n.* 8. Cardinalis *num. vnic. quæst.* 2. Ancharranus *num.* 2. Astensis 2. *part. summæ lib.* 6. *tit.* 19. *quæst.* 6. Archidiac. *in cap. præterea, ad finem num.* 51. D. Antonin. 3. *part. tit.* 16. *cap.* 2. §. 3. Syluester *verb. religio* 2. *quæst.* 4. Nauarrus *commentario* 1. *de regular. num.* 8. Innoc. Anton. Andreas. Hostiens. Abbas. Cardin. Anchar. Astensis. Archidiac. D. Anton. Syluester. Nauar.

CAPVT XXX.

Vtrùm compensatio, remissio, excommunicatio, & graue damnum quod sequitur creditori, vel alteri tertio ex tali restitutione, ab illa pro tunc excusent.

SVMMARIVM.

De liquido ad non liquidum, & de incerto ad certum non fit compensatio ignorante creditore. numero 1.

Quæ conditiones requirantur, vt compensatio licitè, & validè ignorante creditore fieri possit. ibid. & 2.

In quibus rebus fieri possit compensatio. num. 3.

An quando debitum ex vna parte est reale, & ex altera ex promissione fieri possit compensatio. à n. 4. *vsque ad* 13. *Promissio simplex & gratuita acceptata an obliget ex iustitia, an ex fidelitate. ibid.*

An debita realia ignorante creditore compensari possint donis gratuitis missis. num. 14.

An Prælatus, vel Princeps Ecclesiasticus satisfaciat salario debito suis famulis, dando eis officium, vel benefi-

beneficium Ecclesiasticum habens iurisdictionem. num.15. Et quid si non habeat. ibid.

Quid si post datum, aut procuratum beneficium famulus remittat stipendium, & salarium sibi debitum. num.16.

Quid si officium sit temporale; vel dignitas, aut forus in domo Regia. num.17.

Remissio ex parte creditoris excusat à debito. num.18.

Quas conditiones requirat, vt sit valida. ibid. vsque ad 21.

An quando debitor debet creditori 100. aureos, & postulat remitti sibi quinque, & creditor remittit credens sibi non plures deberi, & debitor quando id petijt similiter credebat se non amplius debere, maneant omnes centum aurei remissi. n.22.

An ad valorem remissionis requiratur ablatio pecuniæ debitæ. à num.23. vsque ad 25.

Si debitor est excommunicatus vitandus, non potest ob id differre solutionem. num.26.

Quid quando creditor est excommunicatus, an tunc possit ei debitor differre solutionem ratione excommunicationis in iudicio, vel extra illud. à n.27. vsque ad 31.

Vtrùm graue damnum ipsius creditoris, vel alicuius tertij sit causa sufficiens, ob quam debitor possit licitè differre solutionem. à n.32. vsque ad 34.

1. NON loquimur de compensatione, quæ fit ex mutuo consensu debitoris, & creditoris, hæc enim certum, & indubitatum est, quòd excuset, sed loquimur de recompensatione, quæ fit creditore ignorante. Notabis autem, vt compensatio sit licita quando fit propria authoritate creditore ignorante quatuor, vel quinque conditiones requiri.

De liquido ad liquidum, & de incerto ad certum, nõ fit compensatio ignorante creditore. Syluester. Graphis.

Prima est, vt debitum sit omnino certum, & liquidum, & de iustitia; si enim fuerit debitum incertum, & non liquidum, non potest fieri recompensatio; de incerto enim ad certum, de non liquido ad liquidum non potest fieri recompensatio certa & indubitata: ita Syluester *verb. compensatio, num. 2. ad finem*, & Graphis *lib.4. decis. aur. cap.8. num. 12. & 13.* & Doctores communiter, & patet ex nostro iure Lusitano *in nouis Ordin. lib.4. tit.78. init. & ex l. finali, C. de compensat. & ex cap. bona fides, de deposito, in glos.* & idem Syluest. *verb. furtum, num.17.* nam, vt ipse Syluester *ibidem* ait, indecens est, iniustum, & abominabile, quòd in re dubia, incerta & non liquida, certa detur sententia, qualis datur per certam recompensationem; similiter si debitum fuerit ex gratitudine, & non fuerit ex vtraque parte iustitiæ, non potest fieri compensatio: nam si alicui sis obligatus debito iustitiæ, & ille tibi sit obligatus debito gratitudinis antidoralis, non poteris tibi compensare tua propria authoritate, quia non datur recompensatio, nisi vtrimque detur debitum ex iustitia, aut vtrinque fidelitatis, & gratitudinis, ita Graphis *lib.4. decis. aur. cap.8. num.12. & 13.*

2. *Quæ cõditiones requirantur vt cõpẽsatio ignorante creditore possit fieri licitè.*

Secunda, vt non possit debitum aliter recuperari, nisi per occultam compensationem, vel saltem non possit recuperari via iudiciali, vel quacumque alia, nisi magna molestia, verecundia, aut expensis, aut cum magna iactura beneuolentię, vel fauoris: ita Syluester *verb. furtum, num.17.*

Tertia, vt res, quæ accipitur pro compensatione sit propria ipsius debitoris, & non sit aliena?

Quarta vt fiat sine scandalo, & sine præiudicio, & grauamine alicuius tertij, quia nemo debet cum alterius iactura, & præiudicio locupletari, bo-

numque suum procurare, ita Syluester *allegatus*, & Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.12. dub.10.* Sayrus *in claui regia lib.9. cap.14. dub.2.* Lessius. Sayrus.

3. *In quibus rebus fieri possit compensatio.*

Notandum secundò compensationem ordinariè solùm dari posse inre bus, quę in suo genere recipiunt functionem, id est; quando vna res potest recipere functionem ex toto pro alia, quales sunt res, quæ communiter consistunt in numero, pondere & mensura, vt vinum, triticum, oleum, pecunia, & aliæ eiusdem rationis; vnde excitant authores hanc quæstionem: Petrus debet Antonio 100. aureos, & Antonius debet Petro equum totidem aureis valentem, quæritur vtrùm detur mutua compensatio in huiusmodi rebus, & consequenter, vtrùm possit Antonius sibi recompensare in equo illis centum aureis æstimato. Negat Panormitanus *in cap. bona fides, de deposito*, & Syluester *verb. compensatio, num.2.* quia potest Petrus habere maiorem affectionem ad suum equum ob alia commoda, quàm habebat Antonius ad pecuniæ quantitatem. Vnde cum præiudicio, iniuria, & incommodo tertij compensatio licita esse nõ potest. Affirmat vera sententia, si loquamur de recompensatione in foro conscientiæ, eam defendunt Valent. *tom.3. disp.5. quæst.6. punct.7. causa 7.* Arag. *2.2. quæst.72. art.8. causa 4.* Sayrus *lib.10. in claui regia tract.5. cap.7. num.10.* & alij, quos ipsi citant. Fundamentum est, quia talis compensatio est iusta; ergo licita, nam cùm materia, de qua agitur, sit iustitiæ, si illicita esset, ideo esset, quia in ea ius iustitiæ alicuius offenderetur; non offenditur. ergo est licita: quòd non offendatur patet, quia datur æquiualens ex vtraque parte iuxta communem æstimationem expensis omnibus circunstantiis, & commodis. ergo est iusta; ergo deobligat in foro conscientiæ; quòd si aliquis ex contrahentibus damnum aliùde patitur ex ea recompensatione, id aliunde erit restituendum; quare in foro conscientiæ, videtur sine dubio esse licita. His positis dubitatur,

Panorm. Syluester. Valent. Aragonius. Sayrus.

4. *An quando debitũ ex vna parte est reale, & ex altera ex promissione.*

Primò, vtrùm quando debitum ex vna parte est reale, & ex altera ex promissione, possit dari compensatio inter vtrumque debitum. v.c. Petrus debebat Antonio realiter 100. aureos, quos ab illo, vel furto abstulit, vel mutuos accepit, & Antonius debet Petro 100. etiam aureos, quos illi promisit simplici promissione quam ille acceptauit; quæro vtrùm fieri possit compensatio inter vtrumque debitum. Resolutio huius quæstionis pendet ex illa, vtrùm promissio simplex acceptata obliget in foro conscientiæ ex iustitia promittentem, an ex fidelitate: multum enim refert scire, qua ratione obliget. nam si obliget ex fidelitate, non obligatur promittens ad restitutionem, etiamsi promissionem violet, & non impleat, peccabit tamẽ mortaliter contra fidelitatem iuxta materiæ, aut rei promissæ quantitatem. Dixi, *in foro conscientiæ*, quia in foro externo, si talis promissio per testes probari possit, iudicandum est eam obligare ex iustitia, vt statim patebit ex dicendis.

Secundò, quia si non obligat ex iustitia promittentem, non potest promissarius in conscientia sua authoritate rem sibi vindicare, & recõpensare.

Tertiò, quia si obligat tantùm ex fidelitate, & non ex iustitia, non transibit ad hæredes promittentis, vt in particulari de hac obligatione simplicis promissionis notauit Salon. *tom.1. de iustit. quæst.5. de dominio, art.3. dubio 3.* Et ratio est, quia fidelitas cadit in personam, & non in bona; iustitia autem primò, & per se cadit in bona, & ideo per

ſe, & ex vi ſua non tranſit ad hæredes de iure naturali, & in foro conſcientiæ; nam in foro externo tranſibit, quia præſumunt leges voluiſſe ſe promittentem ex iuſtitia obligare, vt docet Suarez *tom. 1. de auxilijs, in relect. libert. diuinæ, diſputat. 2. ſect. 2. folio mihi 412. ad finem ſectionis.*

Suar.

5. Partita ergo eſt opinio hac de re.

Promiſſio ſimplex acceptata an obliget ex fidelitate. *Opinio prima.*

Prima docet promiſſionem ſimplicem acceptatam, obligare tantùm ex fidelitate, & honeſtate morali, atque adeò ex genere ſuo eſſe tantùm peccatum veniale illam frangere; ex accidenti tamen, & per accidens poſſe eſſe peccatum mortale, ſpectata materiæ promiſſæ grauitate, & quantitate; niſi promittens ſpeciali ſua intentione de iuſtitia ſe velit obligare, ac proinde promiſſorem non eſſe mendacem, nec iniuſtum violando promiſſionem, ſed tantùm infidelem, & mutatorem voluntatis. quòd non ſit iniuſtus, nec mendax, patet, quia quando promiſit, verum animum habuit promittendi, & poſtea ſi mutauit voluntatem, & fidem alteri datam violauit, non mentitur, nec iniuſtus eſt; ſed infidelis, quia fidem frangit, & ideo ex vi promiſſionis ad nullam reſtitutionem per ſe & ex obiecto obligatur; in hac tamen violatione pro varietate rei magnæ, aut paruæ promiſſæ, & pro qualitate perſonarum culpa mortalis contra fidelitatem committi poteſt. hanc ſententiam ſic explicatam defendit Suar. *de auxil. in relect. de libert. diuina diſp. 2. ſect. 2. fol. mihi 412.* Molina *tom. 2. de iuſt. diſp. 262. §. illud deinde, & §. illud poſtremò.* Azor. *tom. 1. lib. 11. cap. 5. quæſt. 3. fine.* Henriquez *de excommun. lib. 13. cap. 17. §. 5.* & Sanctus Doctor *2. 2. quæſt. 88 art. 1.* & Caietanus *ibi*, & videtur docere Nauarrus *in ſumma cap. 18. num. 6.* & addit Suarez *tom. 2. de relig. lib. 4. de voto cap. 16. à num. 2.* (vbi etiam hanc opinionem tenet) promiſſionem ſimplicem etiam iuratam non inducere obligationem iuſtitiæ, quia iuramentum non addit nouum vinculum iuſtitiæ erga homines, ſed religionis erga Deum.

Suar. Molina. Azor. Henriq. Caiet. Nauar.

Probatur primò, hæc ſententia ex fundamento Molinæ, & Henriquez, quia ſimplex promiſſio eſt gratuita, & liberalis, & ex mera voluntate procedens: ergo non eſt credendum voluiſſe aliquem tribuere alteri ex hac promiſſione ſua liberali ius iuſtitiæ ex bonis ſuis, ſed voluiſſe tantùm fidelitatem ſuæ propriæ perſonæ obligare: in poteſtate tamen promittentis erit velle ſe ex iuſtitia obligare; ſed quando id non conſtat, credendum eſt voluiſſe ſe tantùm ex fidelitate obligare, & in foro interno, & conſcientiæ ſtandum eſt intentione promittentis; quare ſi dicat voluiſſe ſe obligare ex iuſtitia, ex iuſtitia obligabit promiſſio; ſi dicat ex fidelitate, ex fidelitate obligabit; ſi dicat ſe voluiſſe obligare, & ignoret, an ex iuſtitia, an ex fidelitate, ſtandum eſt natura promiſſionis, quæ cùm ſit liberalis, obligat tantùm ex fidelitate, & conſequenter, niſi ſpecialiter ſe velit promittens ex iuſtitia obligare, ſemper obligabitur ex fidelitate tantùm; in foro verò externo, & iudiciali, ſemper præſumitur voluiſſe ſe ex iuſtitia obligare, maximè ſi promiſſio facta fuit ſcriptura, vel ſcripto, & per ſchedulam, vel coram teſtibus, ita Molina.

6. Probatur ſecundò, ex fundamento Soarij, quia ſimplex, & pura promiſſio non includit actualem donationem, ſed puram obligationem perſonalem in futurum; ergo non inducit obligationem iuſtitiæ: obligatio enim iuſtitiæ ſupponit in te ius iuſtitiæ aduersùs me, ante promiſſionem nullum ius iuſtitiæ habebat promiſſarius aduersùs promittentem; per promiſſionem autem acceptatam nihil iuris præſentis ei dedit, quia fuit promiſſio de dando in futurum, & quia promiſit ſe daturum; & aliud eſt promittere ſe aliquid in futurum daturum, aliud actu dare, alioqui talis promiſſio de futuro eſſet donatio actualis, & non pura promiſſio de futuro. Dices, dedit ius ad rem promiſſam. Id negatur omnino, quia illud ius, moraliter loquendo, eſt res quædam, quæ à Iuriſperitis vocatur incorporalis, vnde ſi promiſſio fuit de futuro, per illam promiſſionem, nec illud ius promittens actu dedit promiſſario, ſed promiſit ſe daturum in futurum. Confirmatur, quia promiſſio liberalis pendet ex voluntate promittentis, qui poteſt nolle ſe in præſenti obligare ex iuſtitia, ſed tantùm ſuam fidem adſtringere, & ita de facto ſe homines adſtringunt, niſi aliunde conſtet voluiſſe ſe ex iuſtitia obligare.

Non negat tamen hæc opinio, nec negare poteſt ex accidenti poſſe ex hac promiſſione obligante ex fidelitate tantùm reſultare obligationem iuſtitiæ, videlicet quando ex illa ſequitur notabile damnum promiſſario, vt ſi promiſiſti alicui mutuos centum aureos, & ille promiſſioni tuæ fidens non ſibi prouidit aliunde ex quo graue in rebus ſuis detrimentum patitur, teneris ad reſtitutionem, quia fuiſti illi cauſa damni efficax, & ita ſpeciatim docet Sanchez *lib. 1. de matrimonio diſp. 5. num. 1.* 7.

Sanchez.

Secunda opinio contraria docet promiſſionem gratuitam, & liberalem acceptatam obligare ex iuſtitia poſt acceptationem, non ante acceptationem. Ita docet Sanchez modò citatus *num. 20. & numero vltimo*, affirmans in poteſtate promittentis eſſe velle ſe obligare quocumque modo, dum tamen non habet intentionem obligandi ſe ex fidelitate ſpecialiter, ſed ſimpliciter promittit rem notabilem ex natura promiſſionis manere obligatum ex iuſtitia, non ex fidelitate, non ſolùm ex accidenti, & per accidens ratione damni inde reſultantis, ſed etiam ex vi ipſius promiſſionis, ita docet etiam Leſſius *tom. 1. lib. 2. dubio 8. num. 55.* Nauarrus *in ſumma Latin. cap. 18. num. 6.* Sotus *lib. 7. de iuſtit. quæſt. 2. art. 1. ad 1.* Couarr. *cap. quamuis pactum, part. 2. §. 4. num. 24. & 25.* Angelus *verb. pactum, num. 4.* Syluester *ibi quæſt. 4. & verb. lex, quæſt. 10.* Rebellus *2. part. lib. 18. q. 1. init.* Probatur 8.

Promiſſio ſimplex ac[c]eptata an obliget ex iuſtitia. *Opinio ſecunda.*

Leſſius. Nauar. Sotus. Couar. Syluester. Rebel.

Primò, quia promiſsio ſimplex poſt acceptationem tranſit in pactum nudum, eo quòd conſtet ex conſenſu duorum; pactum enim nihil aliud eſt, quàm duorum, vel plurium conſenſus in idem: ex pacto autem nudo oritur ciuilis obligatio, & datur actio in promiſſario, & hæredibus illius aduersùs promittentem, illiuſque hæredes, vt patet ex *l. ſi quis argentum, §. vltimo. C. de donat. & ex lib. 4. Ordinat. Luſitan. titulo 55. in veteribus, in nouis titulo 70. & ex cap. 1. de pactis.*

Secundò, quia omnis promiſsio ſimplex acceptata, vbi primùm acceptata eſt, tribuit ius, & actionem in foro externo, & promiſſor cogitur eam implere, & hæredes illius ad id coguntur; ergo inducit ſtrictam obligationem iuſtitiæ. ergo promittens peccat contra iuſtitiam illam non implendo; ergo tenetur ex iuſtitia implere, & non violare. 9.

Tertiò,

Tertiò, quia repugnat, vt alteri velit se per promissionem obligare ad aliquid, & nolit ei dare ius ad rem promissam, quia hæc duo, *volo me tibi obligare.& volo tibi ius ad rem dare in qua me obligo*, sunt correlatiua. ergo posito vno, necessariò ponitur alterum; ante acceptationẽ enim promissio non obligat, post acceptationem obligat; necessaria est ergo acceptatio, vt obliget, sed non alia ratione necessaria est, nisi quia promissarius per acceptationem promissionis acquirit ius in rem promissam; ergo posita promissione,& acceptatione, necessariò ponitur obligatio.

10. Ita se habent huiusmodi opiniones, vtraque probabilis. Prima in foro conscientiæ, de quo agimus, est probabilior, & ideo sequenda; hæc secunda procedit solùm in foro externo propter præsumptionem, præsumunt enim leges promittentem voluisse se ex iustitia obligare, ne frustratoria videretur promissio: post sententiam tamen datam in foro externo, tenebitur promittens ex iustitia promissum soluere, & parere sententiæ.

11. Fundamenta huius secundæ opinionis sic soluuntur.

Ad primum respondeo promissionem simplicem post acceptationem transire in pactum spectato foro iudiciali, & externo, quia iura ciuilia præsumunt promittentem habuisse animum se ciuiliter, & ex iustitia obligandi, & ideo leges, & iudices obligant promittentem, & illius hæredes, ad soluendum promissum promissario acceptanti, illiusque hæredibus; nos verò loquimur de foro interno, & de obligatione naturali, quæ oritur ex tali promissione, seclusa ordinatione, & dispositione iuris ciuilis. Eadem responsio datur *ad secundum*, & addimus in foro conscientiæ solùm ex obligatione pacti consurgere obligationem iustitiæ, quando pactum est vtrinque onerosum, secus quando est nudum pactum, factum in materia omnino liberali, & gratuita, in qua nullam promittens obligationem habet, nisi quam ipse sibi vult imponere; cùm ergo non constet voluisse se per illam simplicem, & nudam promissionem obligare, dicendum est ex fidelitate tantùm obligare se voluisse: dicetur autem hæc obligatio latissimo modo,& impropriissimè obligatio ex iustitia, quia fides est pars potentialis iustitiæ, & ad illam reducitur, quatenus alium respicit, vt bene notat Suarez, & Sotus *locis allegatis*. Ad id quod additur promissionem acceptatam transire in pactum; respondeo transire in simplex, & nudum pactum, non autem in pactum vtrinque onerosum, seu, quod idem est, transire spectato foro interno, in pactum fidelitatis, non iustitiæ.

12. Ad tertium respondeo verum esse, requiri acceptationem, vt promissio obliget; nego tamen causam ob quam requiratur esse, quia ille cui promissio fit, proprium ius iustitiæ in foro conscientiæ ex tali acceptatione acquirat, acquirit enim tantùm ius fidelitatis: enimuero ante acceptationem erat illa promissio veluti suspensa, & tantùm conditionata, & per acceptationem transit in absolutam, cùm enim illa promissio facta sit in fauorem tertij, intrinsecè secum defert hanc conditionem; *si illi placuerit, & ab illo acceptata fuerit.* Antequam ergo promissarius acceptet, non obligat ex fidelitate; ita respondet Suarez *de auxilijs in relect. libertat. diuina, disp. 2. sect. 2. fol. mihi 412.*

Ad quæstionem igitur *num. 4.* positam, vtrùm detur compensatio inter debitum reale, & debitum ex promissione simplici acceptata; respondeo in nostra opinione probabiliori, quæ docet promissionem simplicem acceptatam obligare tantùm in conscientiæ foro ex fidelitate, non ex iustitia, non posse dari talem compensationem, nec fieri propria authoritate, cùm debita sint diuersæ rationis, non eiusdem, compensatio enim solùm datur inter debita iustitiæ, vel fidelitatis ex vtraque parte. Quare cùm vnum debitum sit ex iustitia, & alterum ex fidelitate, non potest fieri hæc compensatio, propria authoritate. Nec refert quòd promissio simplex acceptata, sit iuramento confirmata, quia, vt optimè ait Suarez *tom. 2. de Relig. lib. 4. cap. 16. à num. 2.* iuramentum addit vinculum Religionis erga Deum, non iustitiæ erga hominem, cui promissio fit. Post sententiam autem iudicis, qua obliget promittentem ad soluendam rem promissam promissario, cùm tunc promittens teneatur ex iustitia parere, & implere, ac soluere promissionem ipsi promissario, habere locum poterit recompensatio, vt patet. 13. *An detur cõpensatio inter debitum reale, & debitũ ex promissione simplici acceptata.*

Dubitatur secundò, vtrùm debita realia compensari possint propria authoritate donis gratuitis missiuis. v. c. filius Titij furto abstulit à Sempronio 20. aureos, & ei mittit munera, vel simul, & vno cumulo, vel per partes, & diuersa tempora, quæ valore æquent prædictos viginti aureos, vel ei gratuita obsequia præstat tantundem valentia arbitrio prudentis. Rogas an compensatio hîc locum habere possit, videtur enim dari posse, quia qui debent, non censentur gratis, & liberaliter donare; ergo illa obsequia, & munera compensari possunt, detrahendo illorum æstimationem à debito. Respondeo, si debitor expressè voluit per illa munuscula gratificari suo creditori, non posse id postea deducere, & compensare, quia absolutè transtulit dominium in creditorem sine vllo onere, & dependentia: si autem ea munera & obsequia fecit sine tali intentione expressa gratificandi suo creditori, respondent aliqui, si quando id fecit, oblitus erat debiti, non præsumi donasse gratis, & quamuis in ea obliuione debiti vellet donare, gratis posse postea mutare intentionem, & compensationem facere, quia si meminisset debiti, non donasset simpliciter gratis, & liberaliter, sed donasset in compensationem. Si autem quando id fecit, non habuit expressam, & formalem voluntatem, & intentionem gratificandi suo creditori, & optimè memor erat debiti, nec tamen meminit compensationis, tunc est dubium an voluerit compensare, & in dubio potius præsumendum est voluisse soluere, & compensare, quàm gratis donare: nemo enim præsumitur de suo liberalis, quando est debitor. 14. *An debita realia propria authoritate compensari possint donis gratuitis missiuis.*

Dubitatur tertiò, vtrùm quando Prælatus, vel alia nobilis persona famulum habet, cui obsequiorum temporalium stipendium, ac salarium debeat, & illi dedit, vel ab alio ei obtinuit beneficium, vel officium Ecclesiasticum quod habeat iurisdictionem adnexam, possit excusari ab obligatione restituendi debitum salarium, & an possit dari aliquam compensationem inter salarium, & beneficij valorem. Respondeo, si beneficium est Ecclesiasticũ, & ab Episcopo, suo famulo conferatur, vel ipse Episcopus, aut alius dominus Ecclesiasticus, aut sæcularis ab aliquo Prælato, aut domino 15. *An Prælatus vel alia nobilis persona satisfaciat salario debito suis famulis, dando eis officium, vel beneficiũ Eccles. habens iurisdictionẽ.*

domino sæculari suo famulo beneficium impetret, non posse absque vitio simoniæ cum illo recompensare debitum salarij, quo erga famulum erat obstrictus, ita Valentia *tom.3. disp.5. quæst.6. punct.7. causa 7.* Aragonius 2. 2. *quæst.72. artic.8. causa 4.* Sayrus *in claui regia lib.10.cap.7.à num.10.* Nauarrus *in summa cap.17. num.81.* Et ratio est,

Arag. Sayrus. Nauar.

Primò, quia per spirituale non potest solui temporale, iuxta *cap. quàm pio 1. quæst.2.* vt latè probat idem Nauar. *in cap. cùm secundùm, de præbendis*; sed beneficium Ecclesiasticum, vel officium habens iurisdictionem adnexam spiritualem, est quid spirituale, & seruitium famuli, est quid temporale; ergo non possunt compensari, & consequenter impetratio, vel collatio illius non excusat à soluendo debito temporali.

Secundò, quia illa intercessio pro obtinédo beneficio non potest loco pretij dari famulo, nec est pretio æstimabilis, nec vendi potest, quia est quidam fauor, qui ordinatur ad aliquid spirituale; quare vendi non potest absque vitio simoniæ, vt communiter Doctores docent, & probat Lessius *tom.1. de iust. lib.2. cap.14. dub.9. à num.64.*

16. *Quid si post datum beneficium famulus remittat salarium sibi debitum.*

Si tamen post datum, aut procuratum, & obtentum Ecclesiasticum beneficium, aut officium similiter Ecclesiasticum habens iurisdictionem spiritualem adnexam creditor ille, seu famulus, causa gratitudinis debitum sibi salarium domino suo sibi danti, vel impetranti prædictum officium, aut beneficium remiserit, dominus à restitutione salarij liberabitur, non ex vi collationis, aut impetrationis prædicti officij, aut beneficij, sed ex vi gratuitæ, & liberalis, antidoralisque remissionis. ita Nauarrus, (vt optimè) *in summ. Lat. cap.17. num.87.* & alij communiter.

17. *Quid si officium sit temporale.*

Dubitatur quartò, vtrùm fieri possit hæc recompensatio quando officium, aut munus, vel id, quod obtinetur, non est spirituale, sed merè temporale, nempe officium temporale, seu sæculare, vt dignitas, vel honor sæcularis in domo Regia, vulgo, *forus nobilitatis*, Lusitanè *foro de fidalgo, foro de nobreza*; vel priuilegium aliquod alicuius immunitatis. Et ad hoc

Respondeo primò, si Nobilis ille, & dominus id petit à Rege, vel Principe pro seruitiis, & obsequiis à se Regi ipsi & Regno impensis, vt postea famulo suo, & vt tale, id scribitur in libro Regiæ domus, vulgo *Das merces*, in quo continentur beneficia temporalia, quæ Reges solent efficere Nobilibus, pro seruitiis sibi impensis, bene quidem posse compensari salarium famulo, cum tali officio, priuilegio, foro, vel dignitate sæculari, si sit æqualis, ac æquiualens. Ratio est, quia totum hoc est quid temporale, & datur à Principe cum facultate dandi famulo, & quia datur pro meritis ipsius petentis, quæ sunt pretio æstimabilia, & ab ipso applicantur famulo loco salarij. ergo iusta est talis compensatio. ita Doctores communiter cum Cabedo *tom.1. decis.167.* & idem est si obtinuit commendam famulo, vt docet Suarez *tom.1. de religione lib.4. cap.27. num.16.* vbi probat *in fine numeri*, non esse simoniam obtentionem, & impetrationem commendæ militaris ob pecuniam procurare, non directè emendo illam, sed per fauorem, vel intercessionem procurando. Et ratio est, quia commendæ militares, vt tradit *ibidem* Suarez *num.6.* & Victoria *de relect. num 45.* & Aragonius, quem Suarez *dicto num.6.* allegat, reuera sunt temporalia subsidia, vel stipendia pro muneribus, & obsequiis temporalibus Regi & Regno impensis, & ideo per se spectatæ, non sunt materiæ simoniæ, quia non sunt materiæ simoniæ, quia non sunt aliquid spirituale, vel spirituali adnexum, & addit Suarez ita sentire viros doctos tam Lusitaniæ, quàm Castellæ, in quibus Regnis hæ commendæ frequentiores sunt, & *ibidem* probat iure diuino non esse prohibitum has commendas vendere, & *num.9.* asserit non constare venditionem harum commendarum esse prohibitam iure aliquo humano, vel simpliciter, vel intuitu Religionis factam, & ideo, inquit ille, *Credo non esse etiam hanc venditionem simoniam contra aliquod ius humanum, aut Ecclesiasticum, ex ipsa tamen rei natura, & considerata institutione harum commendarum illicitum erit illas vendere aliunde formaliter, & directè, vt sic dicam.* Hæc ille.

Cabed.

Suar.

Respondeo secundò, quando aliquis vult impetrare à Rege, vel Pontifice priuilegium aliquod, vel dispensationem, vel aliam similem gratiam, quæ ordinariè negotiari solet pro pecunia; alius verò se offert volenti illam impetrare ad illam ei obtinendam pro pretio ordinario, eo quòd habet amicos apud huiusmodi Principes, qui eam sibi gratis obtinebunt, posse hoc pretium tuta conscientia retinere, & si alioqui est debitor occultus respectu prædictam gratiam petentis potest compensare debitum eo modo, ita docet Corduba *in summa quæst.99* Ludouic. Lopez *1. part. instruct. cap.130.* Sayrus *in claui regia lib.10. tract.5. cap.7. num.12.* Fundamentum est, quia æstimatio huius gratiæ tantum valet, quantum debitum æstimabatur, & negotiatio illius pretio iusto æstimari solet, amicisque propter illum laborem, & industriam, quam in ea comparanda posuerunt, manet ille obligatus ad similia obsequia; ergo iustè potest accipere pretium, quod pro tali negotiatione dari solet, & consequenter, cum illo pretio compensare debitum occultum, dummodo nihil amplius à creditore accipiat. 18.

Cordub. Lopez. Sayr.

De remissione statuo sic. Remissionem debiti ex parte creditoris certum est excusare à restitutione. Ratio est, quia remissio est quædam donatio; sed creditor quando est dominus rei, potest eam donare; ergo potest etiam remittere: tres tamen conditiones requiruntur, vt prædicta remissio sit licita, & valida. 19. *De remissione sententia Authoris.*

Prima est potestas ex parte remittentis: si enim creditor non habet potestatem remittendi, remissio est nulla. Vnde quando filiusfamilias aliquid donauit ex bonis parentum, non potest remittere obligationem restituendi illud sine consensu parentum, quia quemadmodum donatio fuit irrita; & nulla ex defectu potestatis, ita & remissio, & idem est de pupillo respectu tutoris, & de minori, & de amente respectu curatoris, & de Religioso respectu Prælati, & sic de aliis.

Secunda est, vt talis potestas non sit impedita iure, quamuis enim creditor sit dominus rei suæ, & potuerit eam donare, & remittere, absolutè loquendo, potest tamen lex irritare talem remissionem ob bonum commune, reddendo debitorem inhabilem ad illam remissionem, & de facto illam irritauit ius canonicum *in cap. statutum, de rescriptis, in 6.* quando iudex Ecclesiasticus aliquid accipit præter esculenta, obligatur enim ille in eo capite ad restitutionem, & ibi irritatur remissio huius obligationis, vt latiùs videbimus

Graphis. Syluester. Franc. Turrecr.

mus *in libro sequenti*, & docet Graphis *lib. 2. decisionum aurear. cap. 131. num. 15.* Syluester *verb. iudex 1. quæst. 8. vers. 2.* Francus *in dict. cap. statutum 2. & 3. limitatione.* Turrecremat. *in cap. si res 14. quæst. 6. num. 2. & in cap. exigit, & in cap. felicis, de censibus*, etiam irritatur similis remissio respectu visitatoris.

Tertia, est vt remissio sit voluntaria, & libera, vt verò talis sit, requiritur quòd ab ea absit omnis metus, & fraus. nam si sit extorta per metum, fraudem, vel ignorantiam, non valebit.

20. Hinc ex defectu huius tertiæ conditionis non valet illa remissio quam creditor facit ad instantiam debitoris, dicentis, vt sit contentus quinquaginta, pro centum aureis, quos ei debet, alioqui nihil ei soluturum esse. Cùm eum in iudicio non possit obligare, quia non sponte, sed metu creditor remittit debitum, metu, inquam, amittendi omnes centum aureos. ita Graphis *lib. 2. decis. aur. cap. 131. num. 16.* & Syluester *verb. rest. 7. quæst. 1. & 2.* Nec valet etiam remissio illa, seu potiùs dilatio solutionis, nec excusat à peccato, quæ fit cùm creditor non petit debitum à debitore suo, ob metum reuerentialem, vel ob ignorantiam ipsius debiti, si debitor aliunde potest soluere, & restituere, quia in eo casu creditor nec sciens, nec sponte dilationem concedit: excusatur tamen ipse debitor à peccato inuitæ retentionis, si creditor scit debitum, & non ignorat illud, & tamen non petit ob aliquem respectum, qui eum inuoluntarium non reddat, quia tunc cùm à creditore debitum scitum non petatur, probabiliter credere potest debitor, sibi à creditore eam dilationem concedi, vt docet Graphis *allegatus*, & Syluester *verb. mora, quæst. 1. in fine*, & Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num. 79.* & facit textus *in l. omnibus obligat. ff. de regul. iuris*, & nos iam *suprà* diximus.

Graph. Syluester. Graph. Syluest. Nauar.

21. Similiter ex defectu huius tertiæ conditionis non excusatur mercator, qui fallit creditores suos, & occultat multa de bonis suis, vt non perueniant ad suos creditores, & postea dissimulanter quærit compositionem ab eis, de minori quantitate, quàm debeat, cùm tamen possit totum soluere, quia non sponte, sed coactè & per fraudem remittunt. ita Graphis *dicto lib. 2. cap. 131. num. 18.*

22. Quæstio. Si quæras, quando debitor debet 10. aut 20. aureos, & rogat creditorem, vt remittat quindecim, & creditor illos ei remittit bona fide, credens sibi non amplius deberi, & ipse etiam debitor ex obliuione naturali, vel ex alio capite, similiter etiam quando id à creditore postulauit bona fide, credebat se plus non debere, vtrùm in eo casu censeatur totum debitum 10. aut 20. aureorum remissum. Pro parte affirmatiua facit, quòd debitor bona fide, & sine vlla fraude, tacuit aliam quantitatem, & alioqui creditor libenter remisit, & ita affectus erat, vt si totum debitum ei proponeretur, totum remitteret, vnde videtur, quòd illa remissio virtualiter extendatur ad alias partes oblitas, & non petitas. Pro negatiua verò facit, quòd remissio creditoris solùm fuit voluntaria respectu illius partis, quam debitor proposuit, non verò respectu aliarum, quas ignorauit; ergo videtur non extingui obligatio circa alias, nisi detur noua remissio, ex parte creditoris cognoscentis illas.

Solutio. Respondeo resolutionem huius dubij multum pendere ex coniecturis, certum enim est requiri scientiam, tam de persona debitoris, quàm æqualitate, & quantitate debiti. Vnde si creditor ita est affectus, vt remittat quantitatem minorem, & non remitteret, si sciret esse maiorem, nec plus remitteret, quàm de facto remisit, tunc non deobligatur debitor, si tamen ex coniecturis colligi possit quòd ita remisit illam partem, vt etiam remitteret virtualiter, seu implicitè, totum deobligabitur debitor. In dubio autem consulendus est creditor, & petenda noua remissio.

Maius dubium est, an quando aliquis debitor petit remissionem à creditore, & se in manibus illius ponit, dicens se paratum esse restituere iuxta possibilitatem suam, orat tamen eum, vt misericorditer secum agat, & remitat totum, vel partem, liber sit à restitutionis onere, si de facto creditor remittat. Et hac de re est duplex opinio. 23.

An ad valorem remissionis requiratur oblatio pecuniæ debitæ.

Opinio prima. Prima negat nisi offerat, vel numeret pecuniam creditori, vel saltem paratus sit verè, & ex animo ad soluendum, si ille non remittat. hanc tenuerunt Doctores antiquissimi, quos citat, sed non sequitur, Syluester *verb. restitutio 7. num. 2.* Inter quos est quidam Gerardus de Senis, & Dinus *in reg. peccatum, lib. 6.* vbi asserit liberatum manere si pecunia erat parata, aliàs non manere, & Laurentius de Ridol. *in tract. de vsuris*, vbi dicit non satis esse paratam esse pecuniam ad solutionem, sed opus esse, vt offeratur, & Ioan. Andreas *in dicta reg.* vbi asserit non esse liberum à restitutionis onere, si non intendebat restituere, manere verò si reuera id intendebat. Fundamentum illorum est,

Syluest. Dinus. Ridol. Andreas.

Primò, quia obligatio per eas causas tollitur, per quas inducitur, & ponitur, sed non potuit induci ex parte creditoris per solam voluntatem mutuandi, vel vendendi, sed per realem traditionem rei; ergo etiam non tolletur obligatio soluendi ex parte ipsius creditoris per solam voluntatem remittendi, sed per realem donationem post traditionem & acceptionem pecuniæ.

Secundò, quia ex parte debitoris non potuit obligatio restituendi induci per solam voluntatem furandi, nisi reuera daretur furtum reale, realisque ablatio; ergo similiter non potest tolli ex parte debitoris per solam voluntatem soluendi, nisi detur vera & realis oblatio.

Secunda opinio affirmat non requiri illam oblationem pecuniæ ex parte debitoris, nec quòd debitor sit paratus ad soluendum, sed requiri solam & meram voluntatem verbis, vel signis declaratam ipsius creditoris, vt valida sit remissio, & vt debitor ab illius onere omnino liber, & immunis maneat, nec etiam requiri, quod debitor habeat reuera voluntatem restituendi dum remissionem petit; nam illa voluntas solùm est necessaria, ne ipse in peccato existat volendo retinere alienum inuito domino, non verò necessariò requiritur, vt remissio sit valida, ita docent ex antiquis Syluester *verb. restitutio 7. num. 2. glossa 2. in reg. peccatum, in 6.* Goffred. *in summa.* Archidiaconus *cap. quamquam, de vsuris, lib. 6.* Ægidius Veruecena, & Lapus & alij *allegati* à Syluestro: ex nouioribus id docet Malderus *tract. 4. cap. 7. dub. 2.* Molina *tom. 3. de iustit. disput. 757.* Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 39.* Sayrus *lib. 10. tract. 5. cap. 8. à num. 8.* Lessius *tom. 1. de iustit. cap. 16. dub. 2.* Ratio est, quia remissio debiti pendet à voluntate debitoris, sed creditori; ergo siue debitor sit paratus, siue non sit paratus soluere, & siue offerat, siue non offerat pecuniam, & siue habeat animum restituendi, siue non habeat, 24.

Opinio secunda.

Syluest. Goffred. Archie. Malder. Molin. Azor. Sayrus. Lessius.

cùm remissionem petit, si creditor reuera illi debitum remittat, manebit ab illius onere absolutus. Consequentia est bona. Maior patet, quia in translatione dominij solùm attenditur voluntas domini. *Instit. de furtis, §. placuit, l. inter omnes, §. pecun. ff. eodem,* qui non solùm amico, & petenti remissionem, sed etiam inimico, & non petenti, sicut donare, ita & remittere gratis potest, cùm remissio nihil aliud sit, quàm quædam liberalis, & gratuita donatio: ergo qualicumque modo creditor indicet se velle remittere, liber ab ea restitutione debitor manebit, quia dicitur *in l. 1. ff. qui satisdare cog. satisfacit quicumque desiderium implet creditoris, etiamsi non soluat.* id est, cuicumque voluit creditor remittere.

25. Non obstat quòd *in reg. peccatum, de regulis iuris in 6.* ita dicatur. *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* nam *ibi* nomine restitutionis, intelligitur etiam remissio, & intelligendum est nisi restituatur ablatum, vel remittatur. Ad fundamenta primæ opinionis sic respondeo.

Ad primum concedo maiorem, & minorem. Nego consequentiam, quia plus requiritur ad constituendam obligationem, quàm ad illam tollendam, tollitur enim per solam remissionem, & non constituitur, nisi per solam traditionem, plus enim ad constituendum, quàm ad destruendum semper requiritur. Et idem respondeo

Ad secundum; similiter enim negatur consequentia, quia remissio solùm pendet ex voluntate creditoris desistentis à iure & dominio, quod habebat in suo, & ad suum debitum; posita verò hac desistentia, extinguitur debitum: at ad inducendam obligationem requiritur, quòd debitor aliquid accipiat, siue iustè, siue iniustè.

26. *An excommunicatio excuset à restitutione.* Circa excommunicationem, an illa à restitutione excuset. Illud certum est, si debitor est excommunicatus, & nominatim denunciatus, vel notorius Clerici percussor, non potest ipse ratione prædictæ excommunicationis differre solutionem suo creditori, quia si posset, esset maximus fauor ipsius excommunicati: excommunicatio autem non fauet excommunicato, nec vt fauor illi imponitur, sed vt pœna medicinalis ad resipiscendum. Similiter illud etiam est certum quando creditor est excommunicatus, non tamen nominatim denuntiatus, nec notorius clerici percussor, non excusari debitorem à solutione debiti, nec posse illam differre ratione prædictæ excommunicationis creditoris sui, quia talis excommunicatus est toleratus, ac proinde non prohibetur aliis communicatio cum illo, vt habetur *in Extrauag. Martini V. Ad euitanda,* vt latè probauimus *in 2. præcept. sanctæ Matris Ecclesiæ.*

27. *Quid quando creditor est excommunicatus.* Dubium ergo solum esse potest, vtrùm debitor possit differre solutionem quando creditor est excommunicatus vitandus; & hac de re partita est sententia.

Sententia prima. Prima docet non solùm non posse licitè debitorem, sed etiam teneri tunc debitum creditori suo excommunicato vitando non restituere: hanc tenet Panormitanus *in cap. veritatis, de dolo & conumacia, num. 39. & in cap. censuris, lib. 2. cap. 9. num. 21.* eam non improbabilem iudicat Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 16. dub. 9.* Fundamentum illius est,

Panorm.

Lessius.

Primò, quia cum excommunicato vitando non licet excommunicare, nisi in casibus à iure expressis; sed restitutio est quædam communicatio, & nullibi excipitur in iure, nec permittitur, cùm tamen permittantur alij actus, vt patet ex *cap. inter alia; de sententia excommun. & ex cap. quoniam multos 11. quæst. 3.* Vbi hæc communicatio permittitur vxori respectu mariti, filiis respectu patris, seruis respectu domini excommunicati vitandi; non tamen permittitur debitori respectu creditoris, similiter excommunicati; igitur non licet debitori ei soluere, dum est excommunicatus, & tenetur non soluere, quia tenetur illum euitare, & cum illo non communicare.

Secundò, quia creditor excommunicatus vitandus non potest exigere suum debitum in iudicio, nec debitor tenetur ei respondere; ergo non potest illud petere extra iudicium, & consequenter nec debitor potest licitè illud ei offerre; si enim creditor peccat exigendo, etiam peccabit debitor soluendo, & illi respondendo, quia cooperatur peccato alterius.

Alij limitant hanc sententiam, & duo asserunt. 28.

Primum est in debitis gratuitis. v. c. ex promissione liberali iuramento etiam firmata, non teneri debitorem, nec posse licitè restituere durante excommunicatione creditoris, quia illa promissio cùm sit liberalis, non obligat vltra intẽtionem promittentis; qui autem ita promisit, seu iurauit, non intendit se obligare ad soluendum eo tempore, quo creditor est excommunicatus vitandus, & excommunicatione impeditus.

Secundum est in aliis debitis ortis, v.c. ex contractu, vel ex delicto teneri restituere, quia cùm hæc debita sint stricti iuris, non recipiunt illam interpretationem fauorabilem, quam recipiunt debita gratuita, ita hanc sententiam limitat Sayrus *in claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 8. num. 12.* Sayrus.

Secunda sententia probabilior, & tenenda sine vlla limitatione docet, non solùm posse licitè, sed teneri debitorem pro tunc restituere, si completus est terminus præfixus ad solutionem: hanc tenent Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 16. dub. 9.* Valentia *tom. 3. disp. 5. quæst. 6. punct. 7.* Toletanus *lib. 4. de rest. cap. 4. dub. 15. num. 84.* Suarez *de censuris disp. 15. sect. 8.* Malder. *tract. 4. cap. 7. dub. 6.* & alij communiter. Et ratio est 29. *Sententia secunda.* Lessius. Valent. Tolet. Suar. Mald.

Primò, quia excommunicatio non priuat creditorem iure quod habebat petendi suum debitum extra iudicium, nec illud specialiter suspendit; talis enim effectus non reperitur inter effectus excommunicationis; ergo si illud ius adhuc pro tempore excommunicationis perseuerat, etiam debitum vrget ex parte debitoris, quia ius & debitum sunt correlatiua, vt diximus.

Secundò, quia communicatio necessaria non prohibetur cum communicato, vt omnes concedunt: illa autem restitutio, & actiones ad eam requisitæ, est quædam communicatio necessaria, & debita ex iure diuino, & naturali, & non est prohibita, & consequenter est licita?

Ad fundamenta contraria respondeo in iure non fuisse expressè exceptam hanc communicationem cum creditore, & quia breuis, & leuis est; communicatio verò vxoris cum marito excommunicato, seruorum cum dominis, filiorum cum parentibus est quotidiana, & maior, & ideo excepta fuit, quia de illa poterat esse aliqua dubitatio, non de ista; & quia hæc etiam communicatio cum creditore dici potest, etiam excepta saltem implicitè, quatenus non prohibetur communicatio necessaria, sub qua hæc etiam comprehenditur. 30.

Ad confirmationem respondeo creditori excommuni

communicato non esse prohibitum petere priuatè suum debitum, & consequenter licitè petitur, & soluitur. Nec valet argumentum à prohibitione in iudicio, quia cùm ea prohibitio sit pœnalis, & loquantur textus expresse de prohibitione publica, & iudiciali, non debet extendi ad priuatam; & quia in publica, & iudiciali petitione est maior ratio prohibitionis, propter scandalum, quæ ratio non militat in petitione priuata; vnde quando in aliquibus capitibus iuris Canonici prohibetur creditor ne petat suum debitum, & absoluitur debitor ab obligatione respondendi; intelligitur de petitione iudiciali, & publica, non verò de priuata.

31. Ad limitationem Sayri respondeo videri eam sine fundamento adhibitam.

Primò, quia de intentione iurantis & promittentis non constat, an se voluerit ex iustitia obligare, an non.

Secundò, quia ille author concedit illam communicationem esse licitam in debitis vtrinque onerosis, quia est necessaria; ergo etiam non est prohibita, neque illicita in debitis gratuitis, quia vtrumque debitum, tam gratuitum, quàm onerosum fuit prius ipsa excommunicatione, & per illam non fuit suspensum. An verò contractus celebratus ab ipso excommunicato sit validus, videri potest Suarez *de censuris, disp.* 15. *sect.* 8. *num.* 8. vbi affirmat hos contractus, si alium defectum non habeant, validos esse ac firmos, quantum ad substantiam eorum, & mutuam obligationem, & est communis Canonistarum sententia *in cap. si vero, de sentent. excom. & in cap. veritatis, de dolo & contumacia,* quos refert & sequitur Couarruuias *in cap. Alma mater* 1. *part.* §. 1. *num.* 9. Ioannes de Lignano *tractatu de censuris,* §. 15. & pro hac sententia citatur textus *in cap. Felicis,* §. *verum, de pœnis, in* 6. in quo expendenda sunt illa verba: *Et debitorum illorum, quæ contracta fuerunt de postmodum acquisitis, repetitio non negetur*; id est, non negetur cuidam excommunicato postquam absolutionem obtinuit. (de illo enim *ibi*, & vitando sermo erat) supponit ergo Summus Pontifex, contractus ab illo factos durante excommunicatione fuisse validos, & probari id potest hac inductione. nam matrimonium cum excommunicato vitando contractum, validum est, *cap. significasti, de eo qui duxit.* Professio in Religione facta ab excommunicato valida est, *cap. cùm illorum, de sent. excomm.* Donatio ab excommunicato facta valida est, *cap. inter dilectos, de donat.* ergo idem censendum est de aliis contractibus.

An contractus celebratus cum excommunicato vitando valeat.
Suar.
Couarr.

32. Vltimum dubium, quod in titulo huius capitis quæritur, est, vtrùm graue damnum temporale, vel spirituale ipsius creditoris, vel alicuius tertij sit causa sufficiens, ob quam debitor possit licitè differre solutionem, & restitutionem debiti, & furti. Pars affirmatiua est vera, & certa, quam tenent communiter DD. D. Thom. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 5. *ad* 6. Banhez, Aragonius, & alij *ibidem.* Toletanus *lib.* 4. *de rest. cap.* 4. *num.* 37. Valentia *tom.* 3. *disp.* 5. *quæst.* 6. *puncto* 7. Sayrus *in claui Regia, lib.* 10. *tractat.* 5. *cap.* 8. *num.* 10. Lessius *lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 4. Azor *tom.* 3. *lib.* 4. *cap.* 39. *in fine* §. *tertia causa.* Ratio est, & quia in eo casu nulla fit iniuria creditori differendo debitum, & quia debitor vtiliter tunc gerit negotium creditoris, impediendo eius damnum spirituale, vel temporale; & idem est si ea dilatione, impediat simile damnum spirituale, vel temporale alicuius tertij, & à fortiori quando est commune. Ex dictis sequitur,

An graue damnum differat solutionem.
D. Thom.
Banhez.
Arag.
Tolet.
Valent.
Sayrus.
Lessius.
Azor.

Primò, non teneri debitorem soluere suo creditori pecuniam, si videt illum ea abusurum in rebus illicitis, dummodo detur spes quòd ex tali retentione peccatum impediatur. 33.

Secundò, non teneri depositarium reddere gladium domino suo, quando illud petit ad nocendum alteri.

Tertiò, non esse etiam restituendum, quando ex tali restitutione sequitur damnum publicum.

Si tamen hîc quæras, vtrùm non solùm licitè posset retinere, sed etiam teneatur in eo casu retinere, & non reddere rem alienam.

Respondeo primò, aliquando teneri debitorem ex charitate non restituere, quando ex tali restitutione sequitur peccatum proximi, quod debitor retinendo debitum potest impedire sine graui incommodo suo. Ratio est, quia restituens in illis circumstantiis censetur proximè cooperari ad illud damnum. Aliquando ex iustitia, si ex tali restitutione sequatur mors, vel mutilatio iniusta tertij, quia cùm illa mors sit contra iustitiam, & iste per illam restitutionem, quæ ordinatur ad illam, proximè etiam ad illam cooperetur contra iustitiam, similiter peccabit.

Respondeo secundò, prædictam obligationem non restituendi dari quando datur probabilis spes impediendi damnum, & quando id fieri potest sine damno æquali, vel maiori ipsius debitoris, vt iam diximus *suprà.*

Respondeo tertiò, quando damnum solum est ipsius creditoris, v. c. quia petit suam pecuniam, vt ludat, vel consumat illicitè & profusè cum prodigalitate, aliqui existimant non posse licitè debitorem eam negare, vel retinere. Alij tamen probabilius credunt teneri saltem sub veniali eam negare, seu pro tunc non dare, si id incommodè possunt, ea negatione, & dilatione, id impedire, ita Lessius *lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 4. *num.* 57. & Azor *tom.* 3. *lib.* 4. *cap.* 39. & alij. Lessius. Azor.

34. *Obiectio.* Dices, creditor habet ius petendi suum debitum etiam in prædictis circumstantiis; ergo ei negari non potest sine iniuria. Antecedens patet, quia nullus datur titulus, nullà ratio ob quam tale ius tunc deperdatur. Consequentia patet, quia Parochus non potest negare sacramentum Eucharistiæ subdito petenti & existenti in peccato, quod ipse solus nouit, quia habet ius petendi, quamuis alioqui peccet petendo. Deinde vxor non potest negare debitum marito habenti votum castitatis, quia habet ius petendi, quamuis peccent petendo. Respondeo, quamuis illud ius non extinguatur ex parte creditoris in his circumstantiis, tamen quodammodo suspenditur, quatenus illius vsus est illicitus, ac proinde ex parte debitoris non fit ei iniuria, quia irrationabiliter est inuitus. *Soluitur.*

Ad primam confirmationem dico, illud ius subditi respectu Parochi non esse propriè & directè ad petendum sacramentum Eucharistiæ, sed ne infametur ex negatione illius, ex qua reuelatur peccatum occultum.

Ad secundam respondeo, si vxor commodè potest impedire peccatum mariti debere id facere, non tamen, quando non datur spes impediendi.

Capvt XXXI.

Vtrùm, qui impedit, vel extrahit aliquem à Religionis ingressu, teneatur aliquid restituere, quomodò?

SVMMARIVM.

Duplex damnum resultat ex retractione, & impedimento alicuius à Religione. num. 1.

Quæ causæ possunt esse iustæ ad suadendum alteri ne Religionem ingrediatur, aut ne post ingressum profiteatur. num. 2.

An qui malitiosè, & per fraudem suadet alteri ne profiteatur, & ne Religionem ingrediatur, teneatur ad restitutionem aliquam, vel Religioni, vel ipsi impedito. Refertur prima opinio asserens teneri ipsi impedito orationibus restituere damnum spirituale inde sibi resultans, & teneri Religioni restituere damnum spirituale & temporale. num. 3.

Præfertur secunda, & asseritur, quid tenendum sit in hoc negotio. num. 4.

An quando impediens vim & fraudem sustulit, reuelando illam, impedito teneatur restituere damna tam Religionis, quàm impedito, quæ illis dedit dum fraudem non sustulit. num. 5. & 6.

Qui iustis de causis impedit aliquem, aut retrahit à Religione, nec peccat, nec ad restitutionem tenetur, num. 7. *Excommunicatio Concilij Tridentini imposita ipso facto iis, qui sine causa iusta impedierint aliquem, à Religionis ingressu, aut ad illam ingrediendam coëgerint, solùm loquitur de illis, qui impediunt, aut cogunt fœminas.* ibid.

Quomodo est facienda restitutio, quando aliquis per vim, & fraudem impeditur, aut retrahitur ante professionem. num. 8.

Religio dum quis non profitetur non habet ius firmum, & stabile in illum. num. 9.

Quilibet iudex prudens in foro externo si illi constet de vi, & fraude, potest iustè condemnare ad restitutionem damni illum, qui illud per talem vim & fraudem dedit. num. 10.

Quid faciendum sit à iudice Ecclesiastico quando data iusta causa, vult extrahere nouitium à Religione, vel aliquem impedire ne illam egrediatur, & quis sit legitimus iudex huius negotij, n. 11. & 12.

Quid si aliquis nouitius à Religione impediatur, aut extrahatur à persona priuata odio, & maleuolentia, non tamen per vim, nec fraudem, an tunc ipsa persona priuata ad aliquam restitutionem teneatur, & cui. num. 13. 14. 15. & 16.

Vtrùm teneatur nouitius, quando Religionem egreditur, restituere Religioni expensas victus, & vestitus, quas in ea fecit, & an Religio illi teneatur aliquid restituere ratione laboris & seruitij in ea impensi si sine causa nouitium dimittat, à num. 17. vsque ad 20.

1. FVRTI etiam species committitur, quando dolo, & fraude aliquem à Religione extrahimus, vel illum impedimus, ne illam ingrediatur. Sequitur igitur, vt etiam de de hoc furto, & restitutione illius aliquid asseramus.

Animaduerto igitur primò, duplex damnum in præsenti negotio considerari posse, vnum respectu personæ impeditæ, vel extractæ à Religione, quod est spirituale præcipuè, & in eo consistit, quòd amittat Religionem, cùm enim hæc sit status perfectionis, schola virtutis, & medium efficacissimum ad salutem illo bono spirituali, & medio salutis priuatur ille, qui hoc statu priuatur, & cum illo multis aliis bonis, etiam temporalibus priuatur, de quibus videri potest D. Thom. 2. 2. *quæst.* 186. Valentia *tom.* 3. *disp.* 10. *quæst.* 4. Azor *tom.* 1. *lib.* 11. *cap.* 23. Suarez *tom.* 3. *de Relig. lib.* 1. & alij. Alterum est damnum respectu Religionis, quod potest esse spirituale, & temporale: spirituale, quia persona impedita, vel extracta multum promouere poterat Religionem illam doctrina, virtute, sanctitate, & exemplo. Temporale, quia fortè ratione talis personæ, veniret Religioni, si est capax bonorum, hæreditas magna, vel aliæ eleemosynæ ex concionibus, lectionibus, & aliis similibus actionibus, item honor, & authoritas maxima, si talis persona de præsenti iam erat insignis Doctor, Lector, Concionator, vel Prælatus, vel de futuro id esse poterat, quibus omnibus emolumentis priuatur Religio, & Monasterium, eo quòd impediatur ingressus talis personæ, vel post ingressum extrahatur.

Duplex damnum ex retractione, & impedimento alicuius à Religione. D. Thom. Valentia. Azor. Suar.

2. Animaduerto secundò, si detur iusta causa posse aliquem suadere licitè alteri, ne ingrediatur Religionem, & aliquando, vt ex illa egrediatur.

Causæ iustæ ad suadendum alteri ne Religionem ingrediatur, aut ne post ingressum profiteatur, quæ.

Prima esse potest, si ille, qui vult ingredi, non sit vtilis Religioni, vel ratione imbecillitatis, vel peruersitatis naturæ, malæque indolis, vel alicuius impedimenti.

Secunda est grauis necessitas parentum, fratrum, sororum, de qua latè egimus *lib.* 4. *in tom.* 1. *huius operis*, & videri potest Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, lib.* 4. *cap.* 20. Sanchez.

Tertia est, si ob bonum commune talis persona magis necessaria sit in sæculo, quàm in Religione, de quibus, & de aliis videri potest Molina *tom.* 4. *de iust. tract.* 4. *disp.* 51. §. *Tertia verò pars.* Sayrus *in claui Regia, lib.* 11. *cap.* 1. *num.* 25. Malderus *tract.* 8. *dub.* 3. §. *At quæres.* Molina. Sayrus. Malder.

Quæstio igitur procedit quando aliquis impeditur, vel extrahitur sine iusta causa, & in ea certissimum, & indubitatum est grauissimè peccare illum, qui tunc extrahit, aut impedit. Potest verò hoc fieri vel per vim, & fraudem, ac dolum, vel per simplicem suasionem, & similiter extractio potest esse à nouitiatu, vel post professionem, & de singulis his circumstantiis aliquid agendum nobis est.

3. His necessariò animaduersis. Primum dubium est, vtrùm, qui malitiosè, & per fraudem impedit aliquem, ne Religionem ingrediatur, teneatur aliquid vel ipsi impedito, vel Religioni restituere; & partita est sententia.

Dubium de eo, qui malitiosè impedit alterum ne ingrediatur Religionem. Sententia prima.

Prima affirmat teneri ipsi impedito restituere damnum spirituale, suadendo illi iterum per se, vel per alium, vt Religionem ingrediatur, & orationibus id à Deo postulando, & insuper teneri Religioni restituere damnum spirituale, & temporale,

Primò laborando, vt idem iterum ingrediatur.

Secundò, si id non fiat, suadendo alteri æquali, vt ingrediatur.

Tertiò, si neuter ingrediatur, teneri ipsum suasorem, si vtilis est Religioni, ingredi, loco illius, quem

quem impediuit, quòd si nullo ex prædictis modis fieri possit restitutio, docet hæc opinio teneri suasorem ex suis bonis temporalibus tantum restituere, quantum arbitrio prudentis illa damna æstimentur; & idem asserit quando nouitius, vel professus extrahitur à Religione, sed cum hac distinctione, vt minus æstimentur quando aliquis impeditur ante ingressum Religionis, quàm quando extraxit illum è nouitiatu post Religionis ingressum; plus verò quando extrahitur professus post professionem; hanc sententiam sic explicatam defendunt multi ex Theologis antiquis *in 4. dist. 15.* vbi Scotus *quæst. 3. ad 2.* Paludanus *q. 2.* quibus videtur fauere D. Th. *ibid. q. 3. a. 1.* Adrian *ibid. quæst. 27.* vbi idem tenet. & D. Anton. 1. *part. titulo 2. cap. 2. §. 1.* Fundamentum huius opinionis est, quia, qui impedit alicui bonum ad quod, qui erat in proxima potentia consequendi illud, tenetur illud restituere; sed persona, quæ malè consulitur, erat in proxima potentia, & occasione ad comparandum bonum Religionis, & alia commoda, quæ inde sequuntur; ergo tenetur impediens, vel extrahens illa ei restituere. Similiter, quia Religio ipsa erat in proxima potentia ad bona spiritualia, & temporalia comparanda, quæ ex ingressu, & professione talis personæ illi poterant prouenire; ergo etiam impediens, & retrahens tenetur ipsi Religioni hæc bona restituere. Confirmatur, quia, qui impedit eleemosynã, quam diues volebat largiri pauperi, tenetur restituere tantum, quantũ æstimatur illa spes, quam pauper habebat ad comparandam illam eleemosynam; ergo etiam hæc persona impediens tenetur prædictam restitutionem facere; nam illa persona vel habebat actualem voluntatem ingrediendi Religionem, vel erat proximè disposita ad illam voluntatem, vel erat in nouitiatu cum hac voluntate profitendi; similiter Religio mediante hac voluntate, & ingressu, acquirebat ius ad omnia commoda, & emolumenta, quæ illi ex tali persona obuenire poterant; igitur hæc omnia, cùm sint pretio æstimabilia, tenetur impediens, & extrahens restituere.

Scotus. Palud. D. Thom. Adrianus. D. Anton.

4\. Secunda sententia probabilior, & tenenda.

Sententia secunda.

Docet primò, eum, qui alicui suadet, ne ingrediatur Religionem, grauiter peccare, si malitiosè impediat, & sine causa; primò contra charitatem, quia impedit maximum bonum spirituale tali personæ; secundò, contra virtutem Religionis, quia retrahit talem personam à diuino cultu, & obsequio.

Docet secundò, quando qui vult ingredi, aut post ingressum, profiteri, impeditur suasionibus, precibus, quæ importunæ non sint pretio, & præmiis sine vi, & fraude, quamuis impediens id faciat ex amore illius personæ, & odio Religionis, peccare grauissimè, non tamen teneri ad restitutionem ipsi impedito, vel Religioni, & quia impeditus voluntariè consentit, sine vlla coactione, & quia Religio nondum habebat ius firmum, & stabile in talem personam, vel eius bona temporalia, vel spiritualia, quod enim habebat, erat infirmum, mutabile, & variabile pendens à voluntate talis personæ, quæ omnino voluntariè mutauit; & reuocauit voluntatem suam, & in hoc nullam iniuriam intulit Religioni; ergo consequenter neque illam intulit, qui ei suasit talem mutationem, quemadmodum ille, qui sine vi, & iniuria tertij impedit legatum, officium, vel beneficium, vel alia bona ei non debita de iustitia; non tenetur ea illi restituere, vt iam alibi sæpè diximus, quamuis id faciat animo nocendi, dummodo non faciat per iniuriam, fraudem, & metum, & testimoniis falsis; vnusquisque enim habet ius iustitiæ ne per iniuriam ei impediatur bonum, aut mediis iniustis.

Docet tertiò, impedientes per vim, & fraudem, testimoniis falsis, & iniuriis teneri de iustitia auferre huiusmodi causam, si adhuc res integra est, & reponere impeditum in suo statu in quo antea erat: & hanc opinionem docent Sayrus *in claui Regia, lib. 11. cap. 1. num. 29. & 30.* Rebellus 1. *part. lib. 4. quæst. 15. num. 1.* Molina *tom. 4. de iust. tract. 4. disp. 51. conclusione 1.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 8. dub. 3. num. 12. & 13.* Vasquez *opusc. de rest. cap. 8. dub. 2. num. 33.* Malderus *tract. 8. dub. 3.* Turrianus 2. 2. *disp. 15. dub. 2. à num. 1. vsque ad 8.* Sotus *lib. 4. de iust. & iure, quæst. 5. art. 3.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 12. num. 44.* Caietanus 2. 2. *quæst. 62. art. 2.* & Beia *part. 2. casu 3.* & alij, hi omnes conueniunt teneri huiusmodi impedientes ex charitate malum consilium retractare, & bonum dare, vt talis persona constituatur in eadem voluntate ingrediendi Religionem, aut in ea profitendi, & de iustitia media iniusta, & iniuriosa, quibus vsi sunt, auferre, vt mendacia, testimonia falsa, & alia huiusmodi.

Sayrus. Rebellus. Molina. Lessius. Vasquez. Malder. Turrian. Sotus. Nauar. Caiet. Beia.

Docent tandem huiusmodi authores nullum esse peccatum dissuadere ingressum Religionis alicui, aut professionem in ea si detur iusta, & rationabilis causa, de qua re infrà statim agemus.

Tota controuersia est, vtrùm impediens per vim, & fraudem teneatur restituere prædicta damna; & de damnis futuris iam diximus teneri ex iustitia ad auferendam vim, & fraudem se retractando. De damnis verò præteritis, v. c. si per aliquot menses conseruauit illam causam iniustam, & impediuit ne Petrus ingrederetur, aut profiteretur in hoc, vel illo Monasterio, & consequenter toto illo tempore Monasterium priuauit bonis temporalibus, & spiritualibus, quæ ex tali persona illi prouenire poterant; & ipsam personam impeditam priuauit similiter illis etiam bonis spiritualibus, & temporalibus, quæ illi ex Religione poterant obuenire, inquirimus vtrùm teneatur impediens hæc damna resarcire tam Religioni, quàm personæ impeditæ; & partem quæ negat tuentur multi loquentes de damnis respectu personæ impeditæ, quæ illi obuenerunt, ex eo quòd Religionem non fuerit ingressa, aut professa; tenet hoc Sayrus *lib. 11. cap. 1. num. 33.* Aragon 2. 2. *quæst. 62. art. 2.* Ledesma 2. 4. *quæst. 18. art. 2. dub. 1.* qui loquuntur de damnis respectu Religionis, quæ illi obuenerunt ex eo quòd Religionem citiùs non fuerit ingressus (sed eadem est ratio de damnis respectu personæ impeditæ, & respectu Religionis, vt patet) & ideo hanc opinionem tuentur Sotus *dicto lib. 2. de iust. quæst. 5. art. 3.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 12. num. 44.* Caietanus 2. 2. *quæst. 62. art. 2.* & Beia 2. *part. casu 3.* Fundamentum illorum est,

5\. *An impeditus per vim, & fraudem teneatur restituere damna.*

Sayrus. Aragonius. Ledesm.

Sotus. Nauarr. Caiet. Beia.

Primò, quia restitutio est actus iustitiæ, & supponit violatum ius alicuius, ad quod resarciendum iustitia ordinatur: atqui in proposito casu nec Religio habebat ius iustitiæ in talem personam, quæ illam ingredi volebat, & per fraudem impedita fuit, ne illam ingrederetur: nec persona impedita habebat ius iustitiæ in Religionem, & eius bona; ergo nullo modo tenetur dolosè, & per vim,

vim, & fraudem impediens, hæc damna ex iustitia restituere. Consequentia patet. Maior probatur, quia ius quod Religio habebat in bona, quæ illi prouenire poterant ex ingressu talis personæ, erat fundatum in voluntate ipsius personæ, quam voluntatem sine iniuria ipsius Religionis mutare poterat; vnde si nullam efficit iniuriam Religioni mutando voluntatem, nec etiam illam efficiet ille, qui illi per vim, & fraudem persuaserit, vt illam mutet. Similiter ius quod persona impedita habebat in bona ipsius Religionis, tam temporalia, quàm spiritualia, totum erat fundatum in voluntate ipsius personæ, & in voluntate illorū Religiosorū, quorum Religionē ingredi volebat, quam etiam tam ille, quàm illi sine vlla iniuria respectiuè mutare poterant; cùm ergo illud ius iustitiæ, si quod erat, sit deambulatorium fundatum in huiusmodi voluntatibus, & non firmum, & stabile, sequitur, vt nulla obligatio iustitiæ illius resarciendi detur, si fortè per fraudem, & iniuriā violetur. nam ius iustitiæ ex quo resultat hæc obligatio restitutionis, est verum iustitiæ ius, firmū, stabile, inuiolabile, & nō ius iustitiæ secūdùm quid, quale illud est, quod in voluntate alterius fundatur: solùm enim iustitia tunc obligat ad tollendam fraudem, & iniuriam, si damnum non sit datum; sed hoc est impedire de iustitia damnum futurum, & non est resarcire damnum præteritum iam datum, vt de se patet.

Secundò, quia restitutio non obligat in conscientia, nisi in illis casibus, in quibus si veritas in foro externo constaret, posset iudex ad restitutionem obligare; sed nullus iudex, nec etiam Prælatus, aut Papa, si veritatem sciret, & ei constaret in foro externo de tali seducente, eum obligaret ad restitutionem in hoc casu, quo aliquem per fraudem, & dolum extraxit à Religione; ergo nec etiam Confessarius, & iudex fori interni eum ad eam obligabit. hæc opinio est satis probabilis.

6. Pars tamen affirmatiua verior, & probabilior videtur, & ideo sequenda, quam tenet Vasquez *opusc. de rest. cap* 8. *dub.* 2. *num.* 38. §. *Quod si aliquis.* Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap* 8. *dub.* 3. *num.* 15. Rebellus 1. *part. lib.* 4. *quæst.* 15. *à num.* 2. Turrianus 2. 2. *disp.* 55. *dub.* 2. *num.* 9. Molina *tom.* 4. *de iust. tract.* 4. *disp.* 51. §. *Sexta conclusio.* Malderus *tract.* 8. *dub.* 3. Fundamentum est, quia, qui impedit per vim & fraudem, ne aliquis legatum, officium, aut beneficium, vel alia bona illi de iustitia non debita alteri renunciet, ac relinquat, aut donet, tenetur ei restituere aliquid arbitrio prudētis, non totum legatum, officium, aut beneficium. Sed in nostro casu tam is, qui vult Religionem ingredi, impeditur à consecutione bonorum spiritualium, & temporalium, quæ illi ex illa obuenire poterant; quàm Religio à consecutione illorum bonorum, quæ illi ex ingressu talis personæ prouenirent, & per vim, & fraudem, & iniuriam impeditur; ergo impediēs tenetur huiusmodi damna tam Religioni, quàm personæ impeditæ restituere. Minor & consequentia patet, quia supponimus, re vera retraxisse hominem vi, & fraude, fraudulētisque rationibus à Religione imponendo testimonia falsa, & alia mendacia Religiosis, & Religioni, ne illam ingrederetur, & dicendo Religiosis similia mendacia, de persona, quæ Religionem volebat ingredi, ne illam reciperet, & acceptarent. Maior in qua est difficultas probatur, quia vnusquisque habet ius iustitiæ ne per iniuriam, & fraudulenta medacia impediatur, à consecutione boni, quod alter illi conferre vult, & in eo illi fit maxima iniustitia, & iniuria; ergo peccat contra iustitiam ille, qui ita impedit; ergo tenetur ad restitutionem pro damno dato; quamuis enim de præsenti nec Religio habeat ius firmum & stabile in personam volentem illam ingredi, & in bona illius, nisi mediante voluntate talis personæ, quæ mutari poterat, nec talis persona in Religionem, nisi mediante voluntate Religiosorum volentium illam admittere; tamen tam Religio, quàm persona impedita habent de præsenti ius iustitiæ, ne illis fiat iniuria, & talis voluntas iniustè illis auferatur, auertatur, & impediatur respectiuè vnius ad alium.

Dixi *per vim, & fraudem,* quia ille, qui retrahit alium à Religione, iustis de causis, & bona intentione, nullo modo peccat, nec similiter ad restitutionem aliquam tenetur, nec excommunicationem Concilij Tridentini *sess.* 25. *cap.* 18 *de Regularibus,* incurri, illis impositam, qui impediunt mulierum voluntatem vel Religionis accipiendi, vel voti emittendi, quomodocumque sine iusta causa impediunt, aut ad Religionem ingrediendam inuitas, & nolentes compellunt. Verba Concilij ita habent: *Anathemati sancta Synodus subijcit omnes, & singulas personas, cuiuscumque qualitatis, vel conditionis fuerint, tam Clericos, quàm laicos, sæculares, vel Regulares, atque etiam qualibet dignitate fungentes, si quomodocumque coëgerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliam quamcumque mulierem inuitam, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque Religionis, vel ad emittendam possessionem, vel ad ingrediendum Monasterium, præterquam in casibus iure expressis. Quique scientes eam non sponte ingredi Monasterium, aut habitum suscipere, aut possessionem emittere, quomodocumque eidem actui vel præsentiam, vel consensum, vel authoritatem interposuerint. Simili quoque anathemati subijcit eos, qui sanctam Virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi quoquomodo sine iusta causa impediuerint.* Vbi 7.

Conc. Trid.

Notandum primum.

Notandum est, primò in hac excommunicatione Concilij non comprehendi illos, qui homines impediunt à Religione, aut ad illam nolentes compellunt, sed illos tantùm, qui fœminas impediunt, aut compellunt, est enim hæc excommunicatio ipso facto, pœna grauis, & non extenditur ad alias personas, vnde cùm Concilium loquatur de fœminis, non est extendenda ad viros, vt optimè notat Sayrus *lib.* 11. *cap.* 1. *num.* 28. & Molina *tom.* 4. *de iust. disp.* 51. *in fine.* §. *Illud postremò.*

Sayrus. Molin.

Notandum secundum.

Notandum secundò, non comprehendi etiam illos, qui bona intentione, & iustis de causis impediunt, vt patet ex vltimis verbis Concilij, *quoquo modo sine iusta causa impediuerint.* In quibus iustis causis numeratur illa, quã credimus volentem ingredi, aut profiteri in Religione, nullatenus Religioni conuenire, nec ipsi fore vtilem, & illa etiam, quod in Monasterio, in quo ingredi destinauit, disciplina religiosa non seruetur, licèt talis Religio toleretur ab Ecclesia: & ita etiam docet Nauarrus *in summa Lat. cap.* 12. *num.* 44. 45. & 46. & Caietanus 2. 2. *quæst.* 189. *art.* 9. quem ibi citat. Sed hæc ad materiam excommunicationis spectant. Veniamus ad nostram.

Si ab authoribus huius secundæ opinionis probabilioris inquiras, quomodo est facienda ista restitutio, & quantum teneatur restituere huiusmodi impediens. 8.

Respon

Respondent primò, non teneri in primis se ipsum donare Religioni loco illius, quem impediuit, si ille noluerit Religionem ingredi, teneri verò se ipsum retractare,& illum consiliis, & rationibus ad Religionem, à qua auertit, exhortari, & impedimenta, quæ per fraudem posuit, tollere; si tamen non possit tollere, non teneri, vt dixi, loco illius ingredi, & in hoc conueniunt omnes authores citati *num.* 4.

Primò, quia hoc medium est valde extraordinarium; & nullum est peccatum tam graue in mundo, ob quod pro pœnitentia ingressus Religionis imponi possit.

Secundò, quia, vt constat ex Concilio Trident. *numero præcedenti* allegato, ingressus Religionis debet esse maximè voluntarius, & ex diuina vocatione, non autem ex humana necessitate, & restitutione.

Tertiò, quia hæc est communis praxis, quamuis extractus sit professus, vnde etiam colligitur quòd huiusmodi impediens non tenetur de iustitia alium inducere, vt ingrediatur loco impediti, ob rationes modò factas.

Respondent secundò, si impediens voluerit,& vocetur à Deo, & sit æqualiter Religioni vtilis, sufficienter restituere ingrediēdo Religionem pro illo exemplo D. Raymundi, de quo narratur se dedisse Religioni Prædicatorum, quia nouitium impediuit, non tamen, vt dixi, ad id teneri, & idem dicendum est si alium æqualem inducat, qui maximè voluntariè Religionem ingrediatur.

Respondent tertiò, si impediens impedimenta de facto non sustulit (tolluntur autem, quando efficit, vt quem impediuit, Religionem iterum ingrediatur) nec ipse vult ingredi, nec alium ad Religionem inducit æquè vtilem Religioni ac illum, quem impediuit teneri illum ad restituenda omnia damna temporalia secundùm eam quantitatem, qua fructus in spe communiter æstimari solent, iuxta maiorem, vel minorem spem quam Religio de illo habere potuit, consideratis circumstantiis bonorum, mutabilitatis humanæ, & aliis impedimentis, quæ hîc interuenire poterant, & quia huiusmodi damna possunt esse in duplici differentia, vna respectu bonorum, quæ titulo hæreditatis Monasterio obuenire poterant, altera respectu bonorum, quæ talis persona ipsi Religioni sua industria lucrari,& acquirere poterat, suoque labore, concionando, legendoque, &c. Vtraque damna, consideratis prædictis circumstantiis iuxta maiorem, vel minorem spem fructus restituenda sunt.

9. *Religio an habeat ius firmum in eum qui non profitetur.*

Ad fundamenta primæ opinionis iam responsum manet ex dictis.

Ad primum enim dico Religionem non habere ius firmum, & stabile in prædictam personam impeditam, sed mutabile, & variabile fundatum in mutabilitate voluntatis ipsius personæ,& ideo non esse restituendum damnum insolidum, sed detracta æstimatione huius mutabilitatis; licèt enim Religio non haberet hoc ius firmum, habebat tamen probabilem spem habendi illud, quæ spes est pretio æstimabilis,& iniustè per iniuriam, & fraudem, fuit ipsa Religio priuata tali spe; quare iuxta maiorem, vel minorem, firmiorem, vel infirmiorem spem, quam habebat, restitutio ei facienda est; & quamuis ipsa persona impedita sine iniuria Religionis poterat mutare voluntatem, non tamen alter potuit absque iniuria illius, & peccato iniustitiæ, eam per vim, & fraudem deturbare à tali voluntate, habet enim vnusquisque ius ne per vim, & fraudem impediatur ab assecutione alicuius boni. Et idem dicendum est de restitutione, quæ facienda est ipsi personæ impeditæ respectu bonorum, quæ illi prouenirent ex ingressu Religionis, vt patet, quia licèt hæc pependerint ex voluntate Religiosorum, qui illum erant admissuri, tamen illa spes, quam habebat, pretio erat æstimabilis, & pro maiori, vel minori infirmitate illius, arbitrio prudentis restitutio facienda est, detracta æstimatione mutabilitatis, tam ipsius personæ impeditæ, quàm ipsorum Religiosorum, quia similiter per iniuriam deturbata fuit talis persona illa spe, & spoliata.

Ad secundum dico quemlibet iudicem prudentem in foro externo, si illi de hac veritate constaret, posse iustè, & iuridicè obligare impedientem iniustum ad huiusmodi restitutionem faciendam, & ad hoc teneri, & ideo non esse mirum, si iudex etiam fori interni, qualis est Confessarius in tribunali veritatis, & conscientiæ illum obliget, vt ex dictis constat. 10. *Quis iudex possit condemnare ad restitutionem damni.*

Notabis autem dupliciter posse extrahi nouitium à Religione. 11. *Extractio & depositio nouitij facta à potestate publica.*

Primò à potestate publica ad instantiam consanguineorum, vel parentum, & tunc deponitur, seu depositatur nouitius in aliqua Religiosorum domo, vel sæcularis magnæ virtutis, & confidentiæ, vt examinetur de voluntate, & vocatione, ad quod examen nouitius non accedit sponte,& voluntariè, sed ex imperio potestatis publicæ, voluntariè enim,& sponte ipse poterit Religionem deserere, si voluerit; ad id enim nouitiatus tempus statutum est, vt videat, an sibi Religio conueniat, & vt Religio experimentum faciat, an ille sibi sit vtilis. In hoc ergo examine duo sunt communiter recepta.

Vnum est potestatem sæcularem non posse cogere Religionem ad ita exponendum nouitium, depositandumve, nisi illi ex parte Religionis vis fieret manifesta; & verò si extra hunc casum ministri sæculares id tentarent, grauissimè peccarent, & vim inferrent Religioni, vsurpando iurisdictionem Ecclesiasticam, impediendoque iniustè nouitium, vel exponendo illum sine causa iusta,& legitima periculo perdendi Religionem, & excommunicationem Concilij Tridentini *sess.* 25. *cap.* 18 *de Regularibus*, ipso facto impositam iis, qui sine iusta causa personam aliquam retrahunt à Religione, incurrerent si fuerit fœmina, non masculina ipsa persona, quæ extrahitur, vel tali periculo exponitur, de qua re suprà egimus *num.* 7.

Alterum est quando id fit ex authoritate Ecclesiastica Summi Pontificis, vel Nuntij Apostolici,& tunc, vt licitè fiat, debere dari,& præcedere sufficientem causam ab ipso priùs examinatam, & approbatam, v. c. si ei priùs constet ingressum non fuisse legitimum ex aliquo defectu, vel nouitium fuisse deceptum, aut leuiter motum; probatio verò huius causæ incumbit parentibus nouitij, vel aliis, qui illius egressum requirunt, vnde si fiat sine causa iusta, vel sine sufficienti examine causæ, erit illa depositio,& extractio illicita,& peccaminosa, quia fieret moralis violentia Religioni, & quia exponeretur nouitius graui periculo Religionis deserendæ, vt optimè notat Rebellus 1. *part. lib.* 5. *quæst.* 15. *in fine.*& Molina *tom.* 4. *tract.* 4 *disput.* 51. *conclusione* 1. §. *Secunda verò pars*, non tamen incurretur excommunicatio in Concilio Tridentino imposita ipso facto iis, qui quouis modo Rebell. Molina.

modo sine iusta causa impediunt Religionis ingressum, nisi persona, quæ sic impeditur, sit fœmina, quia Concilium loquitur dumtaxat de impedientibus fœminas, quæ excommunicatio, cùm sit pœna, non est extendenda ad personas masculinas, vt *num.* 7. diximus, imò affirmat Rebellus *allegatus*, & optimè, teneri Prælatos Religionis ex officio prædictos nouitios in eo casu defendere, quantum licitè potuerint. Hactenus de extractione, & depositione nouitij facta à potestate publica.

12. *Extractio nouitij quæ fieri potest à persona priuata.* Secundò fieri potest à persona priuata, & hæc extractio vel fieri potest vi, & fraude, vel sine vi & fraude, sed ex causis iustis, vt suprà diximus; si fiat sine iusta causa, sed per vim, & fraudem, iam diximus teneri extrahentem ad restitutionem modo explicato *à num.* 8. si fiat iusta de causa sine vi & fraude, iam etiam diximus *num.* 7. eam extractionem non esse peccaminosam, imò esse licitam & honestam.

13. *Quid si aliquis nouitius impediatur à Religione, aut extrahatur à persona priuata.* Sed quid si ea extractio fiat à persona priuata sine causa vlla iusta, imò cum causa iniusta, v. g. ex odio in Religionem dissimulato, aut in nouitium, non tamen per vim, metum, aut fraudem. Respondeo in hoc casu certum videri non teneri prædictum extrahentem ad vllam restitutionem respectu ipsius nouitij, vel nouitiæ, & quia sublata vi, & fraude volenti, & consentienti nulla fit iniuria, odium autem si quod inibi occultè datur, solum efficiet, vt ea extractio sit peccatum contra charitatem, non contra iustitiam; & quia semper in eius perfecta libertate fuit conseruare bonum, quod habebat, & consequenter illi imputabitur damnum, siquidem ab eo bono voluntariè, & sine iniuria sibi ab alio illata cecidit.

14. *An extrahens hoc casu teneatur restituere damnum.* Vtrùm verò teneatur extrahens in hoc casu damnum Religioni restituere, est duplex opinio.

Opinio prima. Rebellus. Prima affirmat; eam tenet Rebellus 1. *part. lib.* 4. *quæst.* 15. *num.* 5. Fundamentum illius est, quia in eo casu semper fit iniuria Religioni, quamuis non fiat nouitio.

Primò, quia Religio habet ius custodiæ supra nouitium, & ideo eum alit suis expensis, & instruit suis laboribus; ergo qui illum extrahit sine consensu Religionis, violat illud ius, quemadmodum, qui pignus, vel depositum extrahit à manu depositarij, quamuis dominus consentiat, violat ius custodiæ, quod habet depositarius.

Secundò, quia quando puella est sub potestate patris, quamuis liberè consentiat in violatione suæ pudicitiæ, & consequenter ei non fiat iniuria, nec debeatur restitutio, tamen fit iniuria parentibus, eisque restitutio debetur, quia ipsi consensum non præstiterunt, & consequenter violatur ius custodiæ, quod parentes habent.

Tertiò, quia Religio potest procedere in foro externo contra huiusmodi extrahentes, & solicitantes, & consequenter habet ius puniendi, seu faciendi illos punire, quod ius violatur; ergo ei fit in ea violatione iniuria, & consequenter ratione ipsius iniuriæ restitutio debetur.

15. *Opinio secunda.* Secunda tamen sententia probabilior, & tenenda negat, deberi tunc aliquam restitutionem ipsi Religioni, & hæc est praxis communis, eam defendunt Turrianus 2. 2. *disp.* 15. *dub.* 2. *num.* 7. *&* 8. Malderus *tract.* 8. *dub.* 3. *dicto* 2. *§ Sed verius.* Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 8. *dub.* 3. *num.* 14. Sotus *lib.* 4. *de iust. quæst.* 6. *art.* 4. *ad* 1. Vasquez *opusculo de restitutione, cap.* 8. *dub.* 2. *num.* 34. *&* 35. Sayrus *in claui Regia, lib.* 11. *cap.* 1. *num.* 29. Fundamentum est, quia nouitius sponte exiens sine consensu Religionis, ad nullam ei tenetur restitutionem, nec peccat contra iustitiam; ergo neque ille, qui eum sine vi, & fraude ad id induxit. Consequentia est bona. Antecedens est certum, quia nouitius nondum est obligatus Religioni, nec Religio habet ius aliquod in eius personam, quoad effectum retinendi illum absque illius voluntate; ergo poterit liberè exire quandò voluerit, & hæc est communis sententia Doctorum, quam tenet Sanchez *tom.* 2. *Decalogi, lib.* 6. *cap.* 10. *num.* 1. & Suarez *tom.* 3. *de Religione, lib.* 4. *cap.* 3. *num.* 7. *& lib.* 5. *cap.* 11. *num.* 2. *&* 4.

(Turrian. Malder. Lessius. Sotus. Vasquez. Sayrus. Sanchez. Suar.)

Et non solùm liberè, sed etiam licitè, & sine peccato poterit nouitius exire, etiamsi nullam habeat causam rationabilem exeundi, vt *ibidem* notat Suarez, modò non habeat votum perseuerandi, hoc enim, secluso hoc voto, licitum illi est ex obiecto. Fundamentum est, quia ex vi ingressus nulla datur promissio, vel pactum tacitum, vel expressum perseuerandi, nec datur aliud caput ex quo talis obligatio oriatur, ex circumstantiis tamen & accidenti sæpe erit peccatum egredi, vel ratione finis, vel ex alio capite, sed hac de re latè egimus *in* 2. *lib. & præcepto huius operis.* 16.

17. *An nouitius egrediens Religionem teneatur ad expensas.* Dubitant aliqui, vtrùm teneatur nouitius restituere Religioni expensas, quas in ea fecit, & consequenter, vtrùm teneatur Religio restituere aliquid nouitio ratione salarij pro obsequio illi impenso tempore nouitiatus.

Respondeo primò, si eius labor, vel seruitium in Religione erat necessarium, quale censetur illud, quod per aliud faciendum erat cum expensis Religionis, & alioquì huiusmodi seruitium est æquiualens expensis, nec Religionem nouitio ad aliquid teneri, nec nouitium Religioni.

Respondeo secundò, quamuis non laborauerit, nec labor ipsius esset in Religione necessarius, non obligari illum ad vllam restitutionem Religioni faciendam, vt tenet Sanchez *tom.* 2. *Decalogi, lib.* 6. *cap.* 10. *à num.* 2. & Suarez *tom.* 3. *de Religione, lib.* 5. *cap.* 11. *n.* 5. Ratio est, quia redditus Monasterij assignari solent pro alimentis, non solùm Professorum, sed etiam nouitiorum. Deinde, quia nouitij sub ea libertate admittuntur, & aluntur, vt ipsi experiantur Religionem, & si placeat, voluntariè se obligent in futurum; tandem quia hæc est communis praxis Religionum. Vnde quamuis etiam labor nouitij Religioni impensus multum excedat ciborum, & vestitus expensas, tamen nihil postea si eiiciatur ei debetur, quia ex tacita conuentione, fundata in praxi omnium Religionum ita conuentum est, & sub ea tacita conditione fuit ingressus, vt si eiiceretur, nec ipse Religioni, nec Religio ipsi ad inuicem pro seruitio, aut expensis ad aliquid teneretur.

18. Restat vt soluamus argumenta facta pro opinione Rebelli. Ad primũ, dico illud ius custodiæ, quod habet Religio super nouitium esse, dependens ab illius voluntate, ac proinde tandiu solùm durare, quandiu ipse vult permanere.

Ad primum exemplum de pignore, & deposito respondeo hoc ius esse absolutum & independens ab eo qui illud violat, & ideo ibi datur iniustitia.

Ad secundum respondeo in eo casu non deberi patri puellæ restitutionem, sed satisfactionem pro iniuria, vt suo loco diximus; deinde quamuis deberetur restitutio, adhuc est diuersa ratio in nostro casu, quia illud ius paternum est independens à vo

à voluntate filiæ, & hæc ita consentiens, vel egrediens à voluntate patris facit illi iniuriam.

Ad tertium. Respondeo Religionem habere ius ad puniendum iuridicè solicitantem nouitium ad egrediendum, quia talis solicitatio est crimen, & consequenter punibile in iudicio; at ex hoc non colligitur quòd Religio habeat ius retinendi nouitium.

19. *Oppositio.* Oppones primò. Prælatus Monasterij dimittens nouitium sine causa, peccat, & facit iniuriam nouitio, eique obligatur ad restitutionem; ergo nouitius deserendo Religionem sine causa, facit etiam illi iniuriam, & consequenter, qui illum inducit, peccabit contra iustitiam, tenebiturque ad restitutionem. Consequentia patet, quia obligatio debet esse mutua, alioqui dabitur contractus inæqualis. *Responsio.* At respondeo Prælatum in eo casu peccare contra charitatem debitam nouitio, quia illum priuat tanto bono, & contra Religionem ipsam, si nouitius illi futurus erat vtilis: non peccare verò contra iustitiam, quia ibi nulla vis, & fraus intercessit, neque enim superior tenebatur ex aliquo pacto tacito, vel expresso illum conseruare. Sed dato, & non concesso quòd superior contra iustitiam peccaret nouitium sine causa dimittendo, negamus adhuc nouitium peccare, neque contra charitatem, neque contra iustitiam, sine causa egrediendo, quia Prælatus ideo peccat, quia abutitur potestate sibi à Deo commissa ad vsum rationabilem, qualis ille non est, quando sine causa dimittit. Deinde, quia potestas datur in bonum Religionis, cui Prælatus sine causa non potest cedere. At nouitius potest cedere iure suo, alioqui non se obligauit Religioni per ingressum.

20. *Instantia.* Dices, Religio potest punire nouitium ob delicta patrata in Religione, &, si talia sint, vt dimissio non censeatur pœna sufficiens, potest illum incarcerare, vt docet Suarez *tom. 3. de Relig. lib. 5. cap. 10. num. 18.* *Suar.* Ergo Religio habet ius retinendi nouitium, & consequenter ipse egrediendo violat hoc ius Religionis. *Diluitur.* Respondeo Religionem habere ius puniendi nouitium ratione delicti, non verò obligandi illum directè ad perseuerantiam, aliud enim est loqui de potestate iurisdictionis, & punitionis ratione delicti, aliud de iure obligandi illum ad perseuerantiam, hoc enim nullum habet Religio, illud verò habet, & maior ratio est, quia ius puniendi est necessarium ad bonum Religionis, ius retinendi non ita, imò repugnat libertati, quæ nouitiis conceditur ad eligendam professionem.

CAPVT XXXII.

Vtrùm, qui extrahit professum à Religione, teneatur aliquid ipsi Religioni restituere, & quantum.

SVMMARIVM.

Religiosi Societatis Iesu post vota biennij, & ante professionem sunt verè Religiosi, & desinunt esse nouitij, & de hac re non licet dubitare, num. 1.

An qui sine vi, & fraude extrahit professum à Religione, aut Religiosum Societatis Iesu post vota biennij teneatur Religioni restituere damna illi inde secuta, num. 2. & an ad aliquid teneatur ipsi Religioso. ibid.

An ius, quod Religio acquirit post professionem in suum Religiosum, sit propriè ius iustitiæ, & vnde oriatur. à num. 3. vsque ad 12.

An qui per vim, & fraudem extrahit aliquem Religiosum professum à Religione, teneatur restituere damna inde resultantia Religioni & Religioso, num. 12. Et quomodo, & an teneatur ad tollendam vim, & fraudem. num. 13.

Ex dictis, & resolutis in superiori quæstione manet magna ex parte quæstio ista, de professo resoluta, &, vt præsens quæstio plenè intelligatur, oportet, vt tota doctrina capitis præcedentis in memoria habeatur, pendet enim hæc ex illa; claritatis tamen, & distinctionis causa, has quæstiones diuisimus, ne prolixitate, & longitudine illarum fastidio essemus. 1. Cùm autem de Religiosis professis agimus, consequenter agimus de Religiosis Societatis Iesv, qui vota biennij, seu Collegij emiserunt, quia licèt olim aliqui dubitarint, an ipsi post huiusmodi vota essent verè Religiosi, inter quos fuit doctissimus Nauarrus, vt statim patebit, qui postea se retractauit; tamen hodie iam de hac re dubitari nequaquam licet, vt dicere aggredimur. *De Religiosis Societatis Iesv.*

Quæstio igitur procedit tam de professis in quacumque Religione, quàm de Religiosis Societatis Iesv, qui consueta vota simplicia post biennium nouitiatus emittunt; per ea enim vota desinunt esse nouitij, & licèt professi non sint, tamen veri Religiosi constituuntur, & manent, séque cum suis omnibus actibus tradunt Societati, ita vt Societas acquirat in eos verum ius, sintque quoad omnes suas operationes ipsi subditi, non aliter, quàm professi, vt definit Gregorius XIII. in Bulla *Ascendente Domino*, confirmata per omnes ferè Summos Pontifices, qui illi in Cathedra D. Petri postea successerunt, qua de re iam dubitare non licet post hanc definitionem Sedis Apostolicæ, vt *ibidem* in eadem Bulla dicitur, & docet latè Sanchez *lib. 7. de matr. cap. 25. num. 15. & lib. 4. Decalogi, cap. 33. num. 23.* Valentia *4. part. disp. 10. quæst. 5. de matrim. puncto 3. vbi de imped. voti,* & Henriquez *lib. 12. de matr. cap. 5. num. 3. iuncto commento, litera N, & num. 6.* & licèt olim Nauarrus *in cap. non dicatis, num. 15. 12. quæst. 1.* videatur sentire non esse veros Religiosos illos, qui in Societate Iesv vota simplicia post nouitiatus biennium emiserunt considerata Religiosi status firmitate, sed solùm ex priuilegio ex eo fundamento, quòd crediderit sola vota solemnia esse de Religionis essentia, in quibus est perfectissima traditio, qua Religiosus solemniter se tradit Religioni, & acceptatio Religionis, qua dominium in omnes actiones ipsius Religiosi acceptat; tamen id scripsit Nauarrus ante prædictam definitionem Gregorij XIII. in Bulla *Ascendente Domino*, postea enim visa ea Bulla recantauit palinodiam in nouiori editione *commento 1. de Regul. num. 19. corollario 26.* nam per ea vota biennij fit traditio, quæ verè reddit personas illorum subiectas, ac mancipatas arbitrio & potestati superiorũ, ita vt minimè in posterum licitum, aut liberum eis sit, absque crimine apostasiæ ab eo instituto recedere, & ea vota acceptãtur à superiore nomine Dei ex facultate Sedis Apostolicæ, nec obstat posse illos à Societate dimitti, & post dimissioně manere à votis liberos, & licitè, & validè posse matrimonium post eam dimissioně inire, quia ad firmitatẽ, & immutabilitatẽ

De Professis in quacumque Religione.

Sanchez. Valent. Henriq. Nauar.

ſtatus Religioſi ſufficit ipſos ius non habere recedendi propria authoritate, ab eo ſtatu. nam de eſſentia ſtatus Religioſi vt definitur in prædicta Bulla *Aſcendente Domino*, non ſunt vota ſolemnia, ſed eſt certa vitæ conditio approbata à Sede Apoſtolica, qua viuitur in paupertate, caſtitate, & obedientia voto firmitatis, & immobilitatis, externa quadam cæremonia, per quam res pateat Eccleſiæ, facto, quæ omnia reperiuntur in prædictis biennij votis. Nec obſtat etiam quòd in votis ſimplicibus ſola promiſſio reperitur, & non traditio; quare ſi hæc vota ſimplicia ſunt, non poſſe in illis prædictam traditionem reperiri. Reſpondeo enim primò cum Valentia *dicta* 4. *part. diſp.* 10. *quæſt.* 5. *de matrim. puncto* 3. & cum Sanchez *lib.* 7. *de matr. diſp.* 25. *num.* 15. *ad finem*, id verum eſſe ſi loquamur de votis ſimplicibus conſideratis abſtractè, & præcisè ſecundùm generalem rationem, & communem conſiderationem votorum ſimplicium. At vota hæc ſimplicia Societatis IESV vltra hanc rationem communem, & promiſſionem, continent etiam traditionem perfectam, vt explicauimus, non præcisè, vt ſimplicia ſunt, ſed vt talia vota Religionis ſimplicia; licèt enim ſola vota ſolemnia contineant traditionem perfectiſſimam, tamen hæc vota ſimplicia eam perfectionem traditionis continent, quæ ſufficit ad perfectum verumque Religionis ſtatum approbatum à Sede Apoſtolica. Ex quibus omnibus ſatis conſtat prædictos Religioſos Societatis noſtræ, qui poſt biennium nouitiatus vota ſimplicia emittunt, veros eſſe Religioſos, non ex priuilegio Apoſtolico, ſed ex natura ſtatus Religioſi à Chriſto Domino inſtituti, & à Sede Apoſtolica confirmati, quia verus Religionis ſtatus iis tantùm votis ſimplicibus eſt contentus. ita idem Sanchez *allegatus*. Henriquez, Valentia & Nauarrus *locis citatis*. His præmiſſis,

Valentia. Sanch.

2. *Dubium de eo qui ſine vi & fraude extrahit profeſſum à Religione.*

Primum dubium hîc emergens eſt, vtrùm, qui ſine vi, & fraude extrahit Religioſum profeſſum à Religione, teneatur Religioni reſtituere damna illi inde ſecuta? Et in primis certum eſt non teneri aliquid reſtituere ipſi Religioſo, quem ſine vi prædicta, & fraude extraxit, iuxta ea, quæ diximus *in capite præcedenti, num.* 13. quia ſublata vi, & fraude nulla ei fit iniuria; volenti enim, & conſentienti, nulla fit iniuria; ſemper enim in voluntate profeſſi erat, & libertate illius perſeuerare in ſua profeſſione, & remouere omnia impedimenta, quæ huic rei obſtare poterant. Dubium ergo ſolùm eſſe poteſt, vtrùm huiuſmodi extractor teneatur reſtituere Religioni damna omnia illi ſecuta ex tali extractione, v.c. prædia, donationes, hæreditates, quæ Religioni capaci bonorum ratione talis profeſſi prouenire poterant; item eleemoſynæ, vel quæcumque alia emolumenta, quæ ipſi ſuo labore, & induſtria docendo, poſtulando, concionando Religioni acquiſierat, aut acquiſiturus erat, & hac de re duplex eſt ſententia.

Sententia prima. Molina. Vaſquez. Turrian. Azor. Reginald.

Prima affirmat teneri extrahentem reſtituere Religioni huiuſmodi damna, & lucra acquirenda pro iuſta illorum æſtimatione arbitrio prudentis faciendâ: hanc ſententiam defendunt Molina *tom.* 4. *de iuſt. tract.* 4. *diſp.* 51. *concluſione* 2. *& ſequentibus*. Vaſquez *opuſc. de reſt. cap.* 8. *dub.* 2. *num.* 38. Turrianus 2.2. *diſp.* 15. *dub.* 2. *num.* 10. *&* 11. *& diſp.* 16. *num.* 11. Azor *tom.* 3. *lib.* 5. *cap.* 2. § *Poſtremò Titius*. Reginaldus *in praxi tom.* 1. *lib.* 10. *tract.* 4. *cap.* 21. *num.* 309. teneri, inquam, ad hanc reſtitutionem Religioni,

Primò, faciendo, vt Religioſus profeſſus egrediatur.

Secundò, ſi id non obtineat donando de ſuis bonis temporalibus quantum arbitrio prudentum damna illa æſtimabantur.

Tertiò, addit Molina *citatus concluſione* 5. ſi neutro ex prædictis modis poteſt, & alioqui ſuo ingreſſu damna in ſolidum, vel magna ex parte compenſare poteſt, teneri ad huiuſmodi ingreſſum, niſi Religio id remittat; ſed in hoc tertio modo non conueniunt Authores alij citati. Fundamentum eſt, quia Religio habet ius acquiſitum ad bona Religioſi profeſſi tam acquiſita, quàm acquirenda, ſed qui ſine vi, ac fraude conſulit egreſſum Religioſo profeſſo, priuat Religionem eo iure; ergo peccat contra iuſtitiam, & conſequenter tenetur ad damna, quæ Religioni ex tali iniuſtitia ſequuntur. Minor patet, quia priuando Religionem ſuo Religioſo, priuat etiam illam illo iure, quod ratione illius habebat. Maior probatur, quia ratione profeſſionis in aliis Religionibus, & ratione votorum ſimplicium poſt biennium nouitiatus in noſtra Religione Societatis, Religioſus manet obligatus Religioni, & hæc acquirit ius iuſtitiæ in eius perſonam, & in omnes operationes illius, & conſequenter, ſi Religio eſt capax acquirendi, acquirit ius in omnia bona, quæ ratione perſonæ talis Religioſi, vel operationum, & actionum illius ei cum morali probabilitate obuenirent.

Molina.

Aut Religioſum Societatis Ieſu poſt vota biennij.

Si ab huiuſmodi authoribus petas, an hoc ius, quod Religio acquirit, ſit, propriè loquendo, ius rigoroſæ, & commutatiuæ iuſtitiæ; variè reſpondent nam Molina *citatus*, §. *Priorem verò, ad finem*, ait, non eſſe propriè ius rigoroſæ iuſtitiæ, quia prouenit ex voto, quo Religioſus ſe tradit, & obligat Religioni ad obediendum, ſeruiendum, & laborandum iuxta regulam, & inſtitutum prædictæ Religionis, addit tamen Molina *ibi* eſſe quaſi ius iuſtitiæ, quia ex eo quòd prædictus Religioſus ſe obligauit ad ſeruiendum, Religio acquiſiuit ius aliquod ad actiones eius, & omnes prouentus illarum, quemadmodum hæres ex voto reali defuncti, quo aliquid donum promiſit Eccleſiæ, tenetur illud ſoluere ex iuſtitia, qui Eccleſia mediante tali voto acquiſiuit quaſi ius iuſtitiæ ad rem promiſſam per tale votum. 3.

An ius quod Religio acquirit poſt profeſſionem in ſuum Religioſum ſit propriè ius iuſtitiæ.

Vaſquez, & Turrianus *allegati* admittunt ius iuſtitiæ propriæ, & rigoroſæ proueniens ex eo quòd ſuperior habeat ius præcipiendi ſubdito, vt operetur, & mediante hoc labore aliquid lucretur Religioni, & in eo caſu priuatur hoc iure. Verùm nec prima reſponſio Molinæ, nec hæc vltima Vaſquez & Turriani placent,

Vaſquez. Turrian.

Primò, quia conſulens in tantum peccat, in quantum ſuo conſilio inducit Religioſum ad peccandum; ſed Religioſus ſolùm violat ius obedientiæ egrediendo, & non iuſtitiæ; ergo etiam conſulens huiuſmodi tantùm ius oſtendet, ſuadendo illi egreſſum, & non ius iuſtitiæ, ac proinde non obligabitur ad reſtitutionem. Maior eſt certa. Minor probatur, quia ille Religioſus ex vi voti tenetur perſeuerare, & non egredi à Religione, non ex vi iuſtitiæ, ac proinde egrediendo non peccat contra iuſtitiam, ſed contra votum obedientiæ, & confirmatur, quia ſi talis Religioſus poſt huiuſmodi egreſſum maneret in ſæculo cum facultate, & diſpenſatione Summi Pontificis,

&

& cum eadem beneficium, vel pensiones Ecclesiasticas obtineret, non tenetur ex prædictis redditibus præterita damna Religioni restituere; ergo peccauit solùm contra obedientiam egrediendo. Confirmatur adhuc, quia ipse Religiosus egrediens est causa exequens principalis, & immediata illius damni; consulens verò est causa minus principalis, sed quando causa principalis deobligatur à restitutione, & non peccat contra iustitiam, minus etiam principalis consequenter deobligatur, & contra iustitiam non peccat.

Secundò, quia Religio non habet ius strictum in bona acquirenda labore, operatione, & industria Religiosi, neque enim Religiosus tenetur de iustitia laborare præcipiente suo superiore, vt aliquid acquirat, sed solùm ex obedientia; ergo consulens egressum, qui priuat Religiosum occasione obediendi, mediante qua laborare poterat, & acquirere aliquid Religioni, non priuat ipsa Religionem bonis sibi ex iustitia debitis. nam si Religiosus manens in Religione, nollet iubente superiore operari, peccaret tantùm contra obedientiam, non contra iustitiam, & consequenter non teneretur restituere illa lucra cessantia Religioni; ergo etiam neque consulens. nam Religiosus non obligatur Religioni, vt mercenarius, cuius opera sunt debita ex iustitia soluenti pretium mercedis, sed vt filius respectu patris; quis autem obligabit filium ad restitutionem, si præcipiente & iubente patre, noluerit laborare, cùm tamen si laboraret, posset parentem ditare.

5. Alij dicunt hoc ius esse propriè iustitiæ commutatiuæ, & oriri immediatè ex ipsa professione, quæ nihil aliud est, quàm contractus quidam onerosus vltro citróque obligatorius, quo professus fidem suam adstringit Deo, & obligatur Religioni ad permanendum in ea, & non egrediendum, & ad laborandum, & seruiendum in omnibus, in quibus iussus fuerit iuxta Religionis institutum, & Religio ipsa Dei nomine per suos superiores obligatur Religioso ad alendum eum, tractandum, & retinendum secundùm Religionis institutum, vt docet Nauarrus *lib. 3. consil. titulo de Regular. in 1. edit. consilio 5. num. 1. in secunda consilio 26. num. 1.* Azor *tom. 1. num. 1. lib. 12. cap. 4. quæst. 5. in fine.* Sanchez *lib. 7. de matrim. disp. 25. num. 11. ad finem.* Suarez *tom. 3. de Relig. lib. 6. cap. 2. à num. 2.* Lessius *lib. 2. cap. 8. dub. 3. num. 14. & 19.* & idem Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 6. cap. 9. à num. 7.* omnis autem contractus vltro citróque obligatorius inducit ex vtráque parte obligationem iustitiæ. Vnde sicut si Religio absque vlla causa negaret victum, & vestitum Religioso, aut eum eiiceret, peccaret contra iustitiam, quia frangeret contractum ortum ex ipsa professione, & posset eam Religiosus in foro externo obligare ad se alendum extra Religionem, nisi vellet eum iterum admittere: ita vicissim potest Religio obligare Religiosum ex iustitia ad laborandum intra Religionem decenter ad suum statum legendo, vel docendo, vel concionando, aut aliter intra Monasterium iuxta suum statum laborando, & in foro externo per legitimos iudices ad id poterit prædictum Religiosum obligare, vt contractus sit ex vtraque parte æqualis: & consequenter debent dicere huiusmodi authores non solùm peccare contra obedientiam prædictum Religiosum si iussus noluerit laborare, sed etiam contra iustitiam, quia frangit præceptum obedientiæ, & contractum tacitè promissum in professione, & teneri hanc duplicem circumstantiam in confessione explicare, quia vtraque inducit suum peccatum diuersum specie ab alio, vnum contra obedientiam, alterum contra iustitiam: & debent etiam addere teneri ipsum Religiosum restituere Religioni eo modo, quo potest damnum, quod illi illius causa prouenit, si iussus laborare noluerit, cedendo, v.c. vsu rerum, si quas de licentia suorum superiorum habet, quæ sibi non sunt adeò necessariæ, eumque Religioni ad vsum aliorum Religiosorum dimittendo, aut in posterum fortiùs laborando, vt damnum datum resarciat, hæc enim duo corollaria necessariò ex hac explicatione resultant, vt consideranti patebit; quòd verò inter Religionem & Religiosum detur contractus ex iustitia, probatur, quia professio est quædam donatio, vel traditio, per quam Religiosus se tradit Religioni, sed per traditionem, & donationem acquiritur verum dominium. ergo verum ius iustitiæ. ergo Religio ex vi professionis acquirit verum ius iustitiæ in personam Religiosam, quod ius violatur in extractione; ergo Religiosus egrediendo peccat contra iustitiam, & consequenter consulens talem egressum contra iustitiam peccabit.

Nauar. Azor. Sanchez. Suar. Lessius.

6. Secunda sententia negat teneri extrahentem, & Religiosum extractum ad vllam restitutionem Religioni de iustitia faciendam in prædicto casu, ita docet Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 6. art. 3.* Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 2. num. 23.* Sayrus *in claui Regia, lib. 11. cap. 1. num. 30.* Lessius *lib. 2. cap. 8. dub. 3. num. 16.* vbi dicit esse probabilem. Malderus *tract. 8. dub. 3. dicto 3.* Valentia *tom. 3. disput. 5. quæst. 6. puncto 5.* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 7. quæst. 8.* & alij. Fundamentum illorum est,

Sententia secunda. Sotus. P Nauarra. Sayrus. Lessius. Malder. Valent. Filliuc.

Primò, quia lucra futura, quæ Religiosus acquisiturus erat in Religione, non debebantur de iustitia ipsi Religioni, nec Religiosus de iustitia tenebatur in Religione permanere, aut in ea laborare, sed ex voto, & obedientia; ergo qui illa impedit, non tenetur illa de iustitia Religioni restituere. Consequentia est bona. Antecedens probatur, quia Religiosus ex vi professionis non se obligat de iustitia ad manendum in Religione, & laborandum in ea, sed solùm ex obedientia ad parendum Prælato; ergo lucrum resultans ex illo labore non est debitum ex iustitia, nec peccat contra iustitiam ipse Religiosus egrediendo.

Secundò, quia si Religioso manenti in Religione aliquis consilium daret, aut suaderet, ne laboraret, vel ne permitteret sibi fieri aliquas donationes, vel eleemosynas, non illas teneretur restituere Religioni, quia non erant debitæ de iustitia, sed solùm pendebant ex voluntate Religiosi, & ex voluntate donantium, quæ similiter non erant de iustitia debitæ.

Tertiò, quia quamuis tam Religiosus egrediens, quàm consulens egressum, faciant aliquam iniuriam Religioni communi modo loquendi, tamen hæc iniuria non est directè contra iustitiam, sed est sacrilegium quoddam contra virtutem Religionis, quia obligatio permanendi in Religione non oritur ex contractu, sed ex voto; ex violatione autem voti perseuerandi nulla resultat obligatio resti

restitutionis, quia non datur ibi peccatum iniustitiæ.

Quartò, quia licèt admittamus dari ibi peccatum iniustitiæ contra Religionem, seu Monasterium, adhuc negamus dari tam in Religioso, quàm in consulente obligationem restituendi prædicta lucra cessantia, & damna, quæ in Religione eueniunt, quia in eo casu duo considerari possunt.

Primum est ipsa egressio, quæ repugnat perseuerantiæ, & respectu huius datur vera iniustitia, quia perseuerantia ex vi traditionis debetur de iustitia Religioni.

Secundum est voluntas laborandi, & procurandi ea emolumenta, cui opponitur priuatio talis voluntatis, & priuatio etiam procurandi Religionis commoda, & bona; sed hæc voluntas non est debita iustitia; ergo nec eius priuatio est contra iustitiam; ergo etiam consulens talem priuationem non peccabit contra iustitiam, nec ad restitutionem vllam tenebitur. Nec obstat hæc omnia damna fundari in ipsa extractione à Religione; quare cùm extractio sit iniusta, ea omnia oriri ex iniustitia, & consequenter esse restituenda. Respõderi enim potest exactione iniusta nasci semper obligationem restituendi damna, quæ per se & immediatè inferuntur ex tali actione; at in nostro casu quamuis supponatur actio illa, & egressio iniusta, tamen hæc non est immediata causa illorum damnorum, sed voluntas ipsius Religiosi, quia quamuis non egrederetur, & non operaretur in Religione, non teneretur ad restitutionem. ergo nec consulens teneretur ad illam, si id consuleret.

7. Neque etiam obstat argumentum, quod deduci potest ex *cap. si seruus, dist.* 54. vbi Episcopus scienter ordinàns sacris Ordinibus seruum alienum inuito domino, tenetur restituere lucrum, quia facit contra ius domini extrahendo hoc modo seruum ab eius seruitio. Nec etiam obstat quòd ille, qui seruo suadet fugam, vel otium, tenetur domino resarcire, & quòd Religiosus in iure æquiparatur seruo, vt notat Suarez *tom. 3. de Relig. lib. 6. cap. 2. num.* 8. nam licèt Religiosus in aliquibus comparetur seruo ratione humilitatis, non est tamen tam subiectus Religioni, & superiori suo, quàm seruus domino, quia dominus habet verum dominium in seruum, potéstque illum vendere, & donare, non tamen habet Religio, & Superior hoc dominium in Religiosum. Deinde, quia Religiosus respectu Religionis, & Prælati est filius spiritualis, quæ est tertia species filiationis, differtque à filio naturali, & adoptiuo, & licèt Religiones sint capaces dominij, non tamen capaces illius Religiosi sunt. Tandem quia, qui suadet seruo fugam, peccat contra iustitiam, & tenetur ad æstimationem ipsius serui, quia ille tenetur se domino restituere, eo modo quo diximus *in 4. lib.* & præcepto huius operis, vbi de obligatione seruorum in dominos egimus, & in hoc libro vbi de furtis mancipiorum tractauimus, & quia seruus est res domini, & qui illi suadet fugam, suadet consequenter furtum sui; at Religiosus non est res superioris, & Religionis, ideo qui illi suadet, & consulit egressum, non illi suadet furtum, vt patet.

Suar.

8. Et licèt, qui suadet seruo otium, teneatur ad restitutionem damnorum quæ sequuntur, quod tamen negat Lessius *lib. 2. cap. 8. dub. 3. num.* 10. qui existimat seruum non obligari ex iustitia ad operandum, sed ex obedientia, ac proinde quando ipse sine consilio alterius otiatur, non teneri domino restituere damna, quæ illi inde sequuntur, & in hoc differre à mercenario, quia iste immediatè conducitur ad operandum, & accipit pretium pro labore, & opere, & ideo si otietur, tenetur restituere: tamen qui suadet Religioso fugam, & otium, non ideo tenebitur ad restitutionem, si Religiosus fugiat, aut non operetur, quia seruus est possessio domini primò, & per se ordinatus ad illius vtilitatem temporalem. At Religiosus non ordinatur primò & per se in vtilitatem temporalem Prælati, & Religionis, sed ad propriam vtilitatem spiritualem, vt communiter docent Doctores, & notat Suarez *tom. 3. de Relig. lib. 6. cap. 2. num.* 22. & Sayrus *in claui Regia, lib. 11. cap. 1. num.* 32.

Lessius.

Suar. Sayrus.

9. Ita se habent hæ opiniones, vtraque satis probabilis. Prima tamen probabilior est, & fortiores rationes habet: & in ea hæc tria videntur mihi probabiliora.

Primum est consulentem, & suadentem fugam Religioso peccare contra iustitiam, quemadmodum peccat Religiosus fugiendo, vt probant rationes, & authores pro prima opinione allegati.

Secundum est teneri ipsum Religiosum restituere ea omnia bona Religioni, quæ iam in Religione habebat acquisita, si Religio, causa fugæ, & egressus illius, illa amisit, vel damnum aliquod in illis accepit, v. g. bona, quæ titulo hæreditatis pertinebant ad talem Religiosum, & in quæ iam Religio ius habebat acquisitum, & quæ titulo donationis ei iam data erant, & quæ iam proprio labore acquisierat, dum etiam erat in Religione, & consequenter teneri etiam consulentem, & suadentem fugam in defectum illius ea omnia restituere. Et ratio est, quia professus quicquid acquirit, Religioni acquirit, vt omnes concedunt, & probat Lessius *lib. 2. cap. 41. dub.* 10. & 11. & Sanchez *tom. 2. Decalogi, lib. 7. cap.* 12. ergo si in huiusmodi bonis iam acquisitis defraudetur Monasterium, vel Religio ratione iniquæ extractionis, necessariò sunt restituenda.

Lessius. Sanchez.

Tertium est, quando Religiosus extractus extra Religionem de facto non acquirit, si tamen in ea maneret, acquireret docendo, vel concionando, licèt huiusmodi lucra cessent ratione ipsius extractionis, nec ipsum Religiosum, nec consulentem, aut suadentem fugam teneri ea restituere. Ratio est, quia hæc lucra non erant acquisita, ac proinde Religio nondum habebat ius quæsitum in illis, nec ea bona erant veluti incorporata, & vnita bonis Religionis, haberet tamen, & incorporarentur mediante voluntate Religiosi, si ipse Religiosus non fugeret, aut vellet operari, sed Religiosus sine iniustitia poterat non habere hanc voluntatem, & non operari; ergo qui illi sine vi, & fraude suasit prædictam omissionem, suadendo fugam, non est causa iniusta, à qua immediatè oriatur illud damnum, & consequenter non tenetur ad restitutionem, & hoc est, quod docent omnes authores citati pro secunda opinione.

10. *Instantia.* At dices, qui suadet fugam, vt admittimus, peccat contra iustitiam; ergo tenetur restituere lucra cessantia, quæ ex tali fuga Religioni obuenerunt. nam si ipse maneret in Monasterio, laboraret, & quia fuga iniustè suasa,

suasa, & consulta fuit in causa non laborandi, & non acquirendi, necessariò dicendum est teneri consulentem, & suadentem illam in defectum ipsius Religiosi ad hanc restitutionem, quia qui causa est damni alteri, tenetur illud ei restituere si causa fuit efficax, & de facto illud ei dedit. *Soluitur.* Respondeo id esse probabile, & id videri velle probare authores omnes primæ opinionis, vt constat ex illorum fundamentis, & rationibus. At probabilius est id, quod diximus, quia fuga non fuit causa proxima, & immediata priuationis, & damni respectu lucri cessantis, & boni acquirendi, sed damni emergentis, & bonorum iam acquisitorum, & quæ iam erant in Religione incorporata, causa enim proxima, & immediata damni lucri cessantis, quo Religio priuatur, est voluntas ipsius Religiosi, qua volendo fugam, noluit laborare, & acquirere, & sicut, qui sine vi & fraude, suaderet Religioso manenti in Religione ne laboraret, non teneretur ad restitutionem, ita neque qui consulit fugiat, quia perinde est ac consulere, vt fugiendo non laboret.

11. Ex dictis concordatæ manent hæ duæ opiniones; vt prima procedat de bonis acquisitis, non acquirendis; secunda de bonis acquirendis, non acquisitis, & quamuis ex vi contractus tacitè celebrati in professione, inter Religiosum, & Religionem, de quo egimus *in num.* 5. teneatur Religiosus de iustitia permanere in Religione, non effugere, & in ea laborare, & operari, iubente, & præcipiente superiore; tamen, id intelligendum est, modò Religiosus præcipiatur, & mediante hoc præcepto obligat iustitiæ contractus; quare cùm mediante præcepto, & voluntate Religiosi obliget, inde fit, vt non teneatur Religiosus, nec consulens ad lucra cessantia, quæ ex fuga Religioni prouenire possunt, quia ipsa fuga non est directa, & immediata causa illorum; cùm verò sit directa, & immediata causa bonorum iam acquisitorum, ad illa tenetur ipse Religiosus primò, & principaliter, in defectum verò illius tenetur consulens.

12. *Alterum dubium de eo qui per vim extrahit aliquem Religiosum professum à Religione.* Secundum dubium est, vtrùm, qui per vim, & fraudem extrahit talem Religiosum professum à Religione, teneatur ad prædicta damna. Et in hoc dubio tria sunt certa.

Primum est teneri ad tollendam vim, & fraudem, si adhuc durat.

Secundum est postquam remouet, ac tollit causam iniustam, vimque & fraudem, non teneri ad damna, si postea in futurum sequantur aliqua, quia cessante causa iniusta, iam non imputantur damna extrahenti, sed ipsi Religioso.

Tertium est, respectu extractionis considerari duplicem iniustitiam.

Vna est ratione suasionis ad egressum, quæ opponitur perseuerantiæ debitæ ex iustitia, vt est probabilius.

Altera est ratione violentiæ: & ratione prioris tenetur restituere damna in bonis iam acquisitis. Ratione posterioris dubium est, an teneatur restituere lucra cessantia, seu bona acquirenda, quæ ipse Religiosus acquirere poterat, si in Religione maneret, & quæ pro eo tempore, quo causa iniusta durauit, non acquisiuit. Pars affirmatiua est communior, eam tenet Lessius *tom.* 1. *de iust. lib.* 2. *cap.* 8. *dub.* 3. *num.* 16. Malderus *tract.* 8. *dub.* 3. *dict.* 3. & alij omnes citati *num.* 2. Ratio est, quia qui per iniuriam & fraudem impedit aliquem à consecutione bonorum, quæ sibi de iustitia non erant debita, vt à consecutione legati, officij, aut hæreditatis, tenetur ad restitutionem faciendam pro valore maioris, aut minoris spei consequendi ille, qui per iniuriam, seu vim, & fraudem fuit impeditus, vt suprà *capite præcedenti* diximus, erat enim illa spes pretio æstimabilis, & quamuis legans, aut officium, vel beneficium largiens mutari poterat, & non largire, nec legare, ideo id in æstimatione detrahendum est, pertinet enim id ad maiorem, vel minorem spem consequendi, & comparandi prædicta bona, vt patet; quare ea restitutio arbitrio prudentis facienda est consideratis omnibus circumstantiis, quæ augere, vel minuere poterant hanc spem, quæ est pretio æstimabilis. Atqui in nostro casu per iniuriam, per vim, & fraudem impeditur Religiosus à voluntate acquirendi ea bona, & lucra Religioni; ergo impediens tenetur illa restituere, quæ restitutio arbitrio prudentis facienda etiam est.

Lessius. Malder.

13. *Obiectio.* Si obiicias, illa vis, & fraus solum est causa proxima, per se & immediata ipsius extractionis, non verò omissionis procurandi ea lucra, causa enim immediata huius omissionis fuit voluntas ipsius Religiosi extracti, ac proinde solùm obligari inferentem vim, & fraudem ad restituendum Religiosum, non ad lucra cessantia. *Diluitur.* Respondemus enim illam vim & fraudem esse causam immediatam, tam respectu extractionis, quàm respectu omissionis, quia in vtramque influit per se; & ex natura sua est iniustitia. At consilium simplex, & simplex suasio sine vi, & fraude in tantum est contra iustitiam, in quantum mouet ad iniusta, seu ad ipsam iniustitiam, & ideo consulens sine vi, & fraude solùm est causa extractionis immediata, & per se, non omissionis acquirendi prædicta bona; vnde fit, vt ille qui per vim, & fraudem fugam consuluit, teneatur ad restitutionem tam damni emergentis, quàm lucri cessantis, hoc est, ad restitutionem tam damni dati in bonis acquisitis, quàm in acquirendis; ille verò, qui sine vi, & fraude eam consuluit, teneatur solùm ad restitutionem damni dati in bonis acquisitis, non in acquirendis, seu (quod idem est) ad restitutionem damni emergentis, non lucri cessantis.

CAPVT XXXIII.

Soluuntur alia dubia tam ad restitutionem furti, quàm ad modum, & ordinem restituendi spectantia.

SVMMARIVM.

Vtrùm debita certa prius soluenda sint, quàm incerta, quamuis debita incerta sint antiquiora, numero 1. *Si res eadem, quæ fuit furto ablata, cuius dominus ignoratur, existit in manu furis, prius illa est restituenda pauperibus, quamuis nihil supersit ad restituendum creditoribus certis.* ibid.

Quando debitor habet debita incerta, & simul habet debita certa, priùs soluenda sunt certa, quamuis nihil supersit ad soluenda debita incerta, num. 2. 3. & 4.

1. EST hæc quæstio grauis de præferentia debitorum, & ideo aliquantulum in ea immorabimur: ne tam vtili, & necessaria doctrina, lectores, & amicos fraudemus, & per dubia, & quæstiones peculiares illam tractabimus, vt faciliùs hæc doctrina addiscatur, dubia enim particularia, cùm breuia sint, faciliùs memoriæ adhærent.

An debita certa priùs soluenda sint, quàm incerta, quamuis debita incerta sint antiquiora.

Primum igitur dubium est, vtrùm debita certa prius sint restituenda, quàm incerta, quamuis debita incerta, sint antiquiora. In hoc dubio certum omnino est, quando apud debitorem existunt eædem res numero, quorum domini ignorantur, distribuendas eas esse pauperibus, quamuis nihil aliud supersit ad soluenda debita certa: ita Petrus Nauarra *lib. 4. de restitutione, cap. 6.* Valentia *tom. 3. disp. 5. quæst. 6. puncto 1.* Toletus *in summa lib. 5. cap. 25. num. 1.* vbi asserit debere debitorem, quando habet apud se rem alterius, quocumque modo illam habeat, siue furto ablatam, siue depositatam, siue inuentam, priùs restitutionem facere ipsius rei domino, si non ignoratur, vel pauperibus, si dominus ignoratur, quia illa res nondum transiuit in habentis dominium, docet etiam Molina *tom. 3. disp. 760. §. Quamuis autem.* Lessius *lib. 2. cap. 15. dub. 1. num. 4.* Azor *tom. 3. lib. 4. cap. 36. §. Secundò notandum.* Sayrus *lib. 1. tract. 5. cap. 10. num. 4.* Vasquez *opusc. de rest. cap. 11. in principio*, propono rem exemplo. Inter bona debitoris inuenitur calix, torques, equus, liber, vel quid simile, de quibus constat fuisse furto ablata; ignoratur tamen in particulari cui personæ, vel Ecclesiæ furata sint, tunc calix tradendus est Episcopo, vt illum applicet alicui Ecclesiæ, & alia furta, si facta priùs debita diligentia, domini non appareant, aut Ecclesia cuius sit calix, applicanda sunt pauperibus, aut operibus piis, quicquid sit de debitis certis. Fundamentum est, quia res illæ in indiuiduo extant, & sunt alienæ, vt constat, sed debitor non potest soluere debita certa ex bonis alienis, sed ex propriis suis; ergo illæ res, quæ in indiuiduo sunt alienæ, restituendæ sunt illis, ad quos in eo statu pertinent, quales sunt pauperes, & non aliis creditoribus.

(P. Nauarra. Valentia. Tolet. Molina. Lessius. Azor. Sayrus. Vasq.)

2. Quando debitor habet debita incerta, & simul certa, quæ priùs soluenda sint.

Quando verò debitor habet debita incerta, quia multa, v. c. malè acquisiuit, quæ iam non extant, & simul habet debita certa, & habet propria bona, quæ non sufficiunt ad satisfaciendum vtrisque creditoribus certis, & incertis, communis sententia est teneri priùs restituere debita certa, quamuis nihil supersit ad incerta, & quamuis incerta sint priora. Ita Authores *numero præcedenti* allegati, & Emanuel Rodriguez *tom. 2. summæ cap. 46. num. 2.* Ratio in promptu est, quia quando concurrunt duo præcepta, vnum naturale, & alterum humanum, si vtrumque simul seruari non potest, fortius est seruandum, & præcedit obligatio naturalis, quia est fortior, & in iis circumstantiis cessat, vel suspenditur obligatio ex præcepto humano; sed obligatio soluendi debita certa est de iure naturali, & obligatio distribuendi debita incerta pauperibus, probabile est quòd sit de iure humano; ergo debitor non solùm potest, sed etiam tenetur præferre obligationem naturalem, & priùs soluere creditoribus certis, his enim fit iniuria non soluendo, quia sunt determinati, & certi, quia habent ius strictum; pauperibus verò, vel causis piis non fit iniuria. (Rodrig.)

3. Obiectio.

Obiicies primò, quando eadem res numero, quæ fuit ablata, cuius dominus ignoratur, extat apud debitorem, non tenetur debitor de iure naturali eam applicare pauperibus, quamuis in eo casu diuidenda sit potius pauperibus, quàm reseruanda creditoribus ignoratis, vt *num. 1.* diximus; ergo ex eo quòd obligatio restituẽdi debita certa, sit de iure naturali, non præfertur obligationi restituendi debita incerta. Respondeo esse diuersam rationem, quia quando res adhuc extat eadem numero, datur obligatio naturalis desumpta ex re accepta, non retinendi illam, & præter hanc obligationem datur alia humana, quæ determinat, cui applicanda sit, ac proinde in eo casu ius naturale non obligat ad soluendum creditori certo cum tali re, quæ est simpliciter aliena: at postquam res iam non extat, & debitor habet alia bona propria, quorum est verè dominus, tunc ex talibus bonis propriis obligat ius naturale ad soluendum priùs creditoribus suis. An verò si debitor faceret compositionem cum Bulla *Cruciatæ*, circa talem rem incertam, cuius dominus ignoratur, adhuc existentem, teneretur cum illa soluere debita certa, est dubium; cui respondendum est affirmatiuè, quia tunc ex vi compositionis, iam res illa facta est propria, & idem est si ex authoritate Principis, vel ex alio capite propria fieret, vt notant Sayrus *in claui Regia, lib. 10. tract. 5. cap. 10. num. 5.* & Molina *tom. 3. lib. 4. cap. 36. §. Dubium est.* (*Soluitur.* Sayrus. Molina.)

4. Alia obiectio.

Obiicies secundò, obligatio dandi pauperibus debita incerta pôstquam res eædem numericè non existunt, etiam est de iure naturali, vt docet Couarruuias *ad reg. peccatum, part. 3. num. 2.* Aragonius *2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 3.* Rodriguez *in summa part. 2. cap. 41. conclus. 8.* Molina *tom. 4. disp. 746. §. cum communi tamen*, & alij; sed tunc concurrunt duo præcepta naturalia; ergo vtrumque æqualiter obligat, & consequenter non sunt præferenda debita certa; sed bona debitoris æqualiter diuidenda sunt inter pauperes & creditores certos. Respondeo in ea opinione Couarruuiæ, & Molinæ, argumentum magnam vim habere, difficilémque esse rationem, ob quam in eo casu præferantur bona debita certa, & ideo Molina modò (Couar. Arag. Rodrig. Molina. *Diluitur.*)

modò allegatus §. *quamuis autem*, inclinat in hanc partem quòd bona debitoris sint æqualiter diuidenda inter pauperes, & prædictos creditores certos, existimat enim dari æqualem obligationem inter ipsos pauperes, & creditores certos, quia non tam considerandum, inquit, est ius pauperum, quàm ius prioris domini, quem repræsentant pauperes. At in opinione alia, quæ docet non deberi pauperibus de iure naturali, sed de iure humano, in eo casu restitutionem; argumentum vim perexiguam habet, quia quamuis prior dominus, quem pauperes repræsentant, habeat ius strictum, tamen supposita incertitudine ipsius domini, deuoluitur ius determinandi ad supremum Principem, quid faciendum sit de ipsis debitis, ipse verò iam determinauit, quòd dentur pauperibus si id fieri possit sine iniuria tertij: & cùm in nostro casu dentur creditores certi, quibus fieret iniuria, & præiudicium, vult Princeps, vt his potiùs satisfaciat ex bonis debitoris, quia hoc magis spectat ad bonum commune. Sed nihilominus persistendo in prima opinione dico ius naturale habere magnam latitudinem; quædam enim principia iuris naturalis obligant rigorosiùs, alia munus rigorosè intra idem ius: vnde cùm res eædem numero certæ, & determinatæ, quorum domini ignorantur, extant, obligat rigorosum ius naturæ, vt eædem diuidantur æqualiter inter pauperes, & creditores certos. Cùm verò iam non extant, & consumptæ sunt, fortius ius naturæ postulat vt bona debitoris diuidantur inter creditores certos, relictis pauperibus; quia supposito quòd tales res iam non extent, & supposita incertitudine priorum creditorum, in quorum ius pauperes succedunt, ius naturæ dictat, fortius esse ius certorum, quàm incertorum creditorum.

5. Secundum dubium est, vtrùm debita ex delicto v.c. ex furto prius sint restituenda, quàm debita ex contractu, secluso priuilegio aliquo, quo aliquis in solutione præferatur.

An debita ex delicto prius soluenda sint, quàm debita ex contractu.

Sententia prima. Salon. Rodrig. Medina. Lessius.

Prima sententia docet debita ex delicto præferri debitis ex contractu iusto. eam tenet Salon. 2. 2. *quæst.62. art.8.* Emanuel Rodrig. *in summa part.2. cap.46. conclus.11.* Medina *Cod. de restit. quæst.2. solut.9.* & eam non improbabilem iudicat Lessius *lib.2. cap.15. num. 14. in fine*, & in eam propendet D. Thom. *opusc.75. cap.10.* Ratio illorum est, quia fur iste tenetur restituere ex duplici titulo, primò ratione iniustæ acceptionis, secundò ratione iniustæ retentionis: debitor autem ex contractu licito solùm ex vno titulo, tenetur restituere, nempe ratione iniustæ retentionis. Addit etiam hæc opinio inter debita certa prius esse faciendam restitutionem debitorum, licitè contractorum, quàm vsurarum, quia in vsuris acceptis dominus non fuit simpliciter inuitus. & ita addit Tabiena *verb. restitutio*, §.25. & Toletus *in summa cap.5. §. tertia reg.* Rodriguez *tom.2. summæ cap.46. num.10.* Nec obstat quòd etiam vsurarius teneatur vsuras restituere ratione iniustæ receptionis, & iniustæ retentionis, quia maior iniuria fit ei, à quo per furtum res auferuntur, quàm fiat mutuatori, à quo vsurarius vsuras accipit, siquidem ipse mutuator in vsuris non fuit simpliciter inuitus, ex quo etiam infertur debitum illud, quod ratione rapinæ debetur, præferendum quoque esse debitum, quod ratione tantùm furti debetur, quia maior iniuria fit ei, à quo per rapinam, & actualem violétiam res auferuntur, quàm ei, à quo per furtum illo insciente suffurantur: &

Tabien. Tolet. Rodrig.

confirmatur, quia à maiori iniuria, & delicto priùs est recedendum, nam alioqui quandiu quis non restituit, censetur in eo maiori delicto perseuerare, & continuare.

Secunda docet debita ex contractu ex natura sua esse præferenda debitis ex dilicto, eam tenet Caietanus *verb. restitutio, cap.8.* Medina *lib.1. summæ, cap.14.§.33.* Valentia *tom.3. disp.5. quæst.6. punct.10. §. quartò ex debitis.* Syluester *verb. restitutio 6. quæst.5. in fin.* Ratio illorum est, 6.

Sententia secunda. Caiet. Medin. Valent. Syluester.

Primò, quia in contractu iusto creditor dedit debitori rem æquiualentem, sub eo onere, vt sibi pretium, vel aliud æquale restitueret, & debitor se expresè obligauit; ergo dupliciter obligatur, primò ex re accepta, secundò ex voluntate expressa; in debito verò ex delicto obligatur ex re accepta, & ex voluntate tacita, velit enim nolit, quando quis furatur aliquid, tacitè se obligat ad restitutionem, quamuis expresè nolit se obligare, non ita tamen obligatur ex voluntate expressa, & sic maior fit iniuria creditori cuius voluntas expresè offenditur, quàm creditori, cuius voluntas tacita violatur, vbi enim est maius inuoluntarium, maior iniuria, & offensio datur; igitur ratione maioris iniuriæ, & obligationis præferendum est debitum ex contractu, debito ex furto. Confirmatur, quia creditor ex contractu iusto scit & non ignorat illud debitum, creditor ex furto ignorat debitum, quia ignorat furem: nemo autem dubitauit maiorem iniuriam fieri scienti sibi fieri, quàm ignoranti.

Secundò, quia qui à se voluntariè abdicauit dominium rei suæ, & illud cum eo onere soluendi in debitorem transtulit, magis illum obligauit, quàm alius, qui inuoluntariè se habuit; magis autem obligatus maiorem obligationem habet soluendi & restituendi, sed creditor ex contractu iusto magis obligauit debitorem suum, quia voluntariè à se abstulit dominium rei, & illud transtulit in ipsum; quàm dominus rei furto ablatæ, qui nunquam transtulit dominium illius in furem; igitur ratione maioris obligationis præferendum est debitum ex contractu iusto prædicto debito ex furto, vt de se patet.

Tertia sententia verior, & probabilior, & ideo tenenda duo asserit. 7.

Sententia tertia.

Primum est debita ex delicto, & ex contractu esse æqualia ex natura sua, & nullam habere inter se præferentiam, bonaque debitoris esse pro rata cum proportione diuidenda inter huiusmodi creditores.

Secundum est inter debita ex delicto nullum similiter dari ordinem, nullam præferentiam, si inter se comparentur: hanc tenent Toletan. *lib.4. de rest. cap.6. dub.8. num.43.* Azor. *tom.3. lib.4. cap.36. quæst.2. §. hac opinio.* Sayrus *in claui regia lib.10. tract.5. cap.10. dub.6.* Lessius *lib.2. cap.15. dub.3.* Turrianus *2. 2. disp. 19. dub. 2.* Vasquez *opuscul. de restit. cap. 11. dub.2.* vbi latè de hac materia, & Nauarrus *in summa Latina cap.17. à num.88.*

Tolet. Azor. Sayrus. Lessius. Turrian. Vasquez. Nauarr.

Primum probant ex his fundamentis, primò, quia hîc radices restituendi, sunt iniustitia, quæ datur in violatione contractus iusti, & quæ datur in furto, seu in delicto; sed neutra ex his iniuriis est maior, & efficacior altera; ergo nullum habent ordinem prioritatis. Maior & consequentia est bona. Minor, in qua est difficultas, probatur primò, quia vtraque est obligatio ex iustitia, & quòd vna à principio coniuncta sit cum peccato, &

& altera non sit, non confert maius ius creditori, vt patet, sed solùm arguit maiorem culpam ex parte debitoris: secundò quia obligatio restituendi sumitur ex damno, non ex iniuria præcisa ab illo; ergo quamuis debitum ex delicto inceperit cum iniuria, & debitum ex contractu inceperit sine illa, parum refert ad ordinem restituendi: tertiò, quia quemadmodum postquam delictum factum est, retentio alieni est iniusta; ita postquam elapsum est tempus statutum in contractu ad soluendum, retentio solutionis est iniusta, nisi detur causa excusans.

Secundum quod asserit hæc opinio, probant illius authores, quia quemadmodum ex iniuria præcisa à damno non oritur obligatio restituendi, ita neque ex maiori iniuria maior obligatio; & quia restitutio est recessus à peccato, quod committitur in retentione iniusta, & hæc retentio non est diuersi ordinis, quamuis in principio supponat maiorem culpam: tandem quia culpa dici potest maior, vel quia maius damnum intulit intensiuè, vel extensiuè, in quo sensu maius peccatum est furari centum, quàm decem, vel quia habet secum adnexam circunstantiam violentiæ, vel ex alio simili principio: sed ex eo quòd damnum sit maius, solùm sequitur obligatio restituendi maiorem quantitatem; non verò quòd detur ordo prioritatis, aut præferentiæ; ex circunstantia verò violentiæ solùm sequitur iniuria, ex iniuria autem, vt diximus, vt præscindit à damno, solùm debetur satisfactio, non restitutio: atque ita manet hæc vltima opinio satis probata, & rationes aliarum solutæ.

8. Vtrùm verò ratione alicuius delicti, v. c. furti, vel vsuræ, bona vsurarij, vel furis ipso iure, & facto maneant hypothecata pro debitis, & ratione hypothecæ præferenda sint debitis ex contractu, vel ex aliis delictis non priuilegiatis, est alia quæstio, quam tractat Molina *tom. 2. disp. 329.* hìc enim solùm loquimur de his debitis, prout ex natura sua considerantur. Molina.

9. *An in aliquibus casibus debitum ex cõtractu præferendum sit debito ex delicto.*

Tertium dubium est, vtrùm in aliquibus casibus debitum ex contractu præferendum sit debitis ex delicto: casus de quo præcipuè dubitari potest, est quando quis rem vendidit, & tradidit emptori dilata solutione, & non accepit ab eo pretium, & res vendita adhuc manet eadem numero apud ipsum emptorem: tunc quæritur vtrùm si debitor non habeat bona ex quibus soluat hoc debitum, & alia si quæ habeat, teneatur priùs soluere venditori, vel illi tradere rem, quam ab eo accepit. Similis casus est, si creditor dedit pecuniam mutuam alicui, vt aliquid emeret, & adhuc eadem pecunia existit; idem etiam est de aliis rebus traditis ex quocùmque alio contractu oneroso. Et in hoc dubio duo supponunt & animaduertunt Doctores.

Primum est, si res illa vendita ad Ecclesiam, vel ad fiscum, aut ad minorem pertineat, prius soluendum esse creditori, Ecclesiæ scilicet, fisco, vel minori suum debitum, quàm aliis, quia respectu harum personarum per traditionem talis rei non transfertur dominium donec pretium in re soluatur, idque ex priuilegio talibus personis concesso; ergo res adhuc manet sub earum dominio, & consequenter, si eis non detur pretium, possunt eam vendicare, vbicumque fuerit inuenta, vt ex aliis notat Lessius *lib. 2. cap. 15. dub. 2.* Et idem est de quacumque alia re, si venditio fiat, sub ea conditione, vt non transferatur dominium per traditionem, donec pretium in re soluatur: similiter si emptor tradat pignora venditori, tunc pignus manet obligatum pro pretio, non verò res vendita, quamuis extet, vt notat Malder. *tract. 4. cap. 6. dub 4.* Lessius. Malder.

Secundum quod supponunt, & animaduertunt Doctores, est in iure dari quasdam hypothecas prouenientes ex mutuo v. c. si pecunia detur mutua ad reficiendam domum, nauem, prædium, vel ædificium ne pereat, vel ne deterius fiat, tunc domus, vel nauis manent obligatæ mutuanti ex tacita hypotheca, & idem est de pecunia quæ datur mutua ad portandas merces, vel ad conducendam domum in qua seruentur, vel ad conseruandam quamlibet rem, huiusmodi enim res censentur tacitè hypothecatæ tali pecuniæ, vt dicemus *infrà*, & tunc hoc debitum præfertur omnibus ratione hypothecæ specialis, si debitor non habet aliunde alia bona, vnde soluat, vt docet Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 52.* & notat Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 37. à principio*; quomodo verò hoc intelligendum sit, & quòmodo huiusmodi hypothecæ præferantur, sunt aliæ quæstiones, de quibus suo loco agendum erit; vide *caput 34. num. 17. & caput 35.* quibus locis aliquid dicemus ad hanc rem spectans. His animaduersis, Nauar. Azor.

Quæstio modò est, vtrùm in re vendita sine pretij traditione, & sine pignore, supposito quòd per talem venditionem translatum sit dominium in emptorem, quod fieri potest, si concedatur dilatio aliqua ad soluendum pretium, sicut etiam transfertur per mutuum, vtrùm, inquam, in eo casu res illa ex natura sua maneat obligata pro pretio: qua de re partita est sententia. 10. *An in re vendita sine pretij traditione vel sine pignore, res illa ex natura sua maneat obligata pro pretio.*

Prima negat omnino, & consequenter docet, hoc debitum non esse præferendum aliis. Eam tenet Petrus Nauarra *lib. 4. de restit. cap. 6. dub. 1. num. 9.* Turrianus *2. 2. disp. 19. dub. 1. num 6.* Malderus *tract. 4. dub. 4. cap. 6. §. hæc quidem.* Vasquez *opusc. de restit. cap. 11. dub. 1. num. 16.* & alij. Fundamentum illorum est, *Sententia prima.* P. Nauar. Turrian. Malder. Vasq.

Primò, quia talis res non habet hypothecam legalem, seu de iure positiuo, nullibi enim in iure de illa constat.

Secundò, quia non habet illam de iure naturali, quia contrahentes non ita conuenerunt, nec in pactum deduxerunt, vt res illa maneret obligata pro pretio, vt supponimus, aliter enim iam daretur hypotheca expressa.

Tertiò, quia non datur talis hypotheca ex vi contractus, quia venditor dominium rei transtulit absolutè in emptorem sine tali obligatione etiam tacita. ergo venditor solùm habet ius, seu actionem personalem in emptorem simplicem, & nullibi in iure priuilegatam, & consequenter non tenetur emptor prius satisfacere venditori, quàm aliis creditoribus.

Secunda affirmat rem illam manere obligatam venditori, & tunc priùs teneri emptorem soluere ex illa, & cum illa ipsi venditori, quàm aliis creditoribus suis, etiamsi ipsi in debito suo sint priores, quando emptor ipse non habet aliunde, vnde omnibus soluat. Hanc tenet Caietanus *in summa verb. restitutio, cap. 8.* Sayrus *in claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 10. num. 9.* vbi multos refert, quos *ibi* videre poteris, Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 2. num. 11.* Rodriguez *tom. 2. summæ cap. 46. num. 4.* & Nauar. *in summa Lat. cap. 17. num. 49.* vbi pro hac parte affert *l. 3. ff. in quibus causis pignus, vel hypoth. tac. contrah.* per argumentum à fortiori, & proba *Sententia secunda.* Caiet. Sayrus. Lessius. Rodrig. Nauar.

Malder. Armilla. Syluester. Medin. probabilem iudicat Malderus *citatus*, tenet etiam Armilla *verb. restitutio*, *num.* 36. Syluester *verb. restitutio* 6. *quæst.* 5. Medina *C. de rest. quæst.* 2. §. *tertium dictum.* Rosella, vt refertur à Syluestro *allegato.* Ratio illorum est triplex; prima, quia aliqui authores volunt probare dari ibi hypotheca de iure positiuo, quos refert Sayrus: secunda, quia quamuis hæc non detur, videtur dari iure naturali ex natura rei ex tacito consensu contrahentium, quamuis enim venditor transferat dominium talis rei in emptorem, non semper illud transfert omnino absolutè, sed cum hac conditione tacitè inclusa in ipso contractu, vt quandiu res extat in propria forma numerica apud ipsum emptorem, maneat obligata pro pretio, & ita ordinariè acceptatur ab emptore, quia hæc conditio ex æquitate naturali, videtur intrinseca huic contractui, vt notat Malderus & Lessius *citati.* Et verò quòd res hæc quandiu extat in specie, maneat hypothecata iure naturali pro suo pretio, cum priuilegio præferentiæ aliorum omnium debitorum antiquiorum, videntur etiam asserere Armilla, & Caietanus *citati.* Tertia, quia valde difficile est, quòd venditor re sua adhuc extante, oculis videt, pedibus terit, & manu contrectare potest, priuetur & pretio illius, & videat aliis creditoribus ex tali re prius satisfieri, quàm ipsi, repugnat enim hoc omni æquitati naturali; quare semper prædicta conditio censetur extrinseca tali contractui, & hoc fundamentum non solùm probat præferendum esse hoc debitum aliis ex delicto, quando non sunt priuilegiata, sed etiam aliis priuilegiatis.

12. Si tamen res empta iam non est in potestate emptoris, est tamen pretium illius; quia eam vendidit, vel permutauit, vel cum illa aliam acquisiuit, asserunt communiter Doctores pretium, & quamcumque aliam rem cum ea acquisitam, aut permutatam non manere hypothecatam loco prioris, quod egregiè probat Sayrus *citatus num.* 10. cum aliis, quos refert. Fundamentum est, quia pecunia, & quæcumque res alia, quæ datur primo emptori, pro re quam emit, non subrogatur loco rei venditæ, nec succedit in obligationibus illius, quia obligatio ex parte primi venditoris solùm erat supra rem à se venditam, quandiu apud ipsum primum emptorem extabat in eadem forma numerica, ac proinde postquam ab eo translata est in secundum emptorem, iam desinit esse cum eo onere, seu conditione. Et idem est de re, quam mutuatarius emit proprio nomine pecunia mutuata, exceptis casibus aliis in quibus id exprimitur.

13. *An debita ex contractu licito præferenda sint debitis ex contractu illicito, & vsurario.* Vtrùm autem etiam debita ex contractu licito, v. c. ex mutuo, vel vendito præferenda sint debitis ex contractu illicito, qualis est vsurarius contractus, & alij similes; in quibus manifesta iniustitia cernitur, & qui iure positiuo sunt prohibiti, quæstio est, cuius pars negatiua constat ex dictis: videri etiam potest Sayrus *in claui regia lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 10. *num.* 26.

14. *An debita ex contractu vtrinque oneroso præferēda sint debitis ex contractu gratuito.* Quartum dubium est, vtrùm debita ex contractu ex vtraque parte oneroso, qualia sunt, quæ oriuntur ex mutuo, emptione, permutatione, locatione, &c. præferenda sint debitis ex contractu gratuito, v. c. ex promissione liberali acceptata, quamuis promissio gratuita, & liberalis fuerit prior, casus in hunc modum figurari potest. Promisit aliquis liberaliter alicui cētum aureos, postea verò contraxit debita ex mutuo, vel vendito, vel ex furto, & delicto, & non habet bona ad omnia hæc debita soluenda; quærimus vtrùm ex natura rei prius teneatur soluere debita onerosa, quàm debita ex gratuita, & liberali promissione, quamuis illa sint priora. Respondeo si promissio liberalis solùm obliget ex fidelitate, qua de re egimus *cap.* 30. certum est præferenda esse debita contracta ex contractu, ex vtraque parte oneroso, & ex delicto, quia hæc sunt ex iustitia rigorosa, ac proinde præcedunt debitis ex aliis virtutibus. Si verò promissio gratuita, & acceptata obliget ex iustitia, tunc datur maior ratio dubitandi, quia in eo casu promissio facta fuit tempore habili, quando promittens erat in statu fortunæ pinguioris, & consequenter fuit valida, & ex tali promissione acceptata, resultauit etiam obligatio ex iustitia, vnde manet æqualis aliis obligationibus, quia, vt supponimus, non sunt priuilegiatæ ex aliis capitibus; ergo non sunt præferendæ; sed bona debitoris pro rata videntur diuidenda inter promissarium, & alios creditores.

Communis tamen sententia est, debita ex contractu rigoroso, & vtrinque oneroso natura sua præcedere, & priùs esse soluenda, restituendaque; eam tenet Petrus Nauarra *lib.* 4. *de rest. cap.* 6. *dub.* 8. *num.* 45. *& dub.* 15. *num.* 50. Molin. *tom.* 3. *disp.* 760. *in fine.* §. *illud tamen.* Rodriguez *tom.* 2. *summæ cap.* 46. *num.* 9. Syluester *verb. hæreditas* 5. *quæst.* 9. Sayrus *in claui regia lib.* 10 *tract.* 5. *cap.* 10. *num.* 34. cum multis, quos citat, idque siue promissio simplex obliget ex fidelitate, siue ex iustitia. Fundamentum est, 15. Nauar. Molina. Rodrig. Syluester. Sayrus.

Primò, quia illa promissio intrinsecè est conditionata, & secum defert hanc conditionem: *promitto, & intendo me obligare quantum commodè possum.* Sed obligatio sub his terminis facta intelligitur satisfactis aliis debitis, ita vt promittens non maneat in ægestate; igitur semper alia debita ex natura sua præcedunt, siue promissio fuerit prior, siue non.

Secundò, quia debita ex contractu vtrinque oneroso, & ex furto, seu delicto sunt necessaria, debita verò ex promissione gratuita, sunt liberalia, & voluntaria; ergo hæc sunt postponenda, quemadmodum opus ex consilio postponitur semper operi ex præcepto, quia istud est necessarium, & illud voluntarium.

Similiter etiam debita vtrinque onerosa, natura sua præcedunt legatis, quæ testator relinquit, quamuis fiant certis, & determinatis personis, vel causis piis, quando testator habet prædicta debita onerosa, quia voluntas defuncti in huiusmodi legatis semper intelligitur, deducto ære alieno, & satisfactis debitis onerosis; deinde quia legata relinquuntur ex propriis bonis, nullum autem bonum proprium habet ille, qui non habet, nisi ea, quæ alij sunt debita, quia debita non computantur cum propriis, & ita siue legata sint antiquiora, siue non sint, semper postponenda sunt debitis onerosis; ita docet Sayrus *in claui Regia, lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 10. *num.* 36. Vasquez *opusc. de rest. cap.* 11. *dub.* 6. *& opusc. de testibus, cap.* 8. §. 5. *dub.* 9. Turrianus 2. 2. *disputat.* 19. *dub.* 4. *à num.* 3. An autem postponenda sint etiam huiusmodi legata debitis ex contractu gratuito, & ex promissione simplici, & liberali acceptata, videtur affirmandum, quia legata semper intelliguntur relicta satisfactis priùs debitis, & hæc, siue promissio acceptata obliget ex iustitia, siue ex fidelitate, re vera sunt debita; quare priùs detrahenda 16. *An debita vtrinque onerosa præcedāt legatis.* Vasquez. Turrian.

henda sunt, cùm debita non computentur cum bonis propriis.

17. *An hæres teneatur soluere rem legatam, aut eius valorẽ, quando conditor testamenti illam alienauit.* Item si post conditum testamentum rem legatam in illo, aut partem illius conditor testamenti alienauit ex donatione merè gratuita, & liberali, & nulla vrgente necessitate, censetur reuocasse legatum, quoad eam partem, quam ita alienauit, nisi legatarius sufficienter probet contrariam fuisse testatoris voluntatem: ita docet Molina *tom.1. de iust. tract.*11. *disp.* 194. *vers. si tamen quis*, & constat ex *l. legatum sub conditione*, §. *vltimo, ff. de adim. legat. & ex l. rem legatam, eodem tit.* idque verum est, ait Molina, etiam si donatio nulla sit, vt patet euidenter ex *l. citata*, & affirmat *glossa* 1. §. *si rem suam, Inst. de legibus.* Molina.

18. Item si rem legatam, aut partem illius titulo oneroso alienauit, v. c. venditione, aut permutatione, etiamsi nulla necessitate cogente id fecerit, censetur etiam reuocasse legatum nisi legatarius contrariam voluntatem illius probet; ita docet Molina *citatus*, & patet ex *l. fideicommissa quocumque*, §. *si rem, ff. de legat.*3. *& ex l. rem legatam, ff. de adimend. legat.* & affirmat *glossa* 1. §. *si rem suam, Inst. de legat.* & glossa *l. qui post, verb. dedit, C. de legatis.* Et in huiusmodi euentis in quibus donatione simplici, & gratuita, vel contractu oneroso ademptum censetur legatum, & reuocatum, etiamsi legator rem, quam ita alienauit, postea emat, aut quacumque alia ratione illius dominium postea acquirat, non reuiuiscit legatum, ita habetur *l. cùm seruus*, *ff. de adim. legat. & l. qui res*, §. *arcam ff de solut.* Et ratio est, quia quod semel extinctum est, nunquam postea reuiuiscit, nisi de nouo suscitetur.

19. *De legato à debitore relicto creditori sub conditione.* Legatum à debitore relictum creditori sub conditione, vt eo sit contentus pro debito, non solùm computatur in debito, sed etiam eo ipso, quod acceptatur, nihil amplius ei debetur, nisi fraus ex parte debitoris interuenisset: nam tunc incrementum deberetur, idque siue debitum oriatur ex contractu aliquo oneroso, siue ex promissione gratuita, siue ex delicto, damno, & furto, siue ex legis dispositione. ita Molina *tom.*1. *de iust. disp.*200. *vers. siue aliquid.* Et ratio est, quia eo ipso quòd legatum sub ea conditione relictum acceptauit, videtur renunciasse vniuerso debito, & ita habetur *cap. officij, de testam.* & docet glossa *ibidem.*

20. *Quid si debitor relinquit creditori suo aliquod legatum sine declaratione, quòd illud ei relinquit pro debito.* Dubitant tamen Doctores, an quando debitor relinquit aliquod legatum suo creditori, sine conditione, & declaratione, quòd eo contentus sit pro debito, & quando aliunde non constet testatorem, & debitorem in compensationem illud reliquisse, computandum sit huiusmodi legatum cum ipso debito, an vltra debitum possit creditor legatum sibi relictum accipere in integrum. Et antequam respondeam, notandum est debitum interdum oriri posse ex voluntate debitoris. v. c. ex pacto, promissione, aut quasi contractu hominis, vel ex facto aliquo, aut delicto, vt ex damno, & ex furto; interdum ex legis dispositione, vt v. c. debitum quo patres tenentur tradere filiis dotem, & quo tenentur eis dare suas legitimas portiones, hæc enim debita dotium, & legitimarum ex iuris dispositione oriuntur. Respondeo ergo primò quando debitum non oritur ex iuris dispositione, legatum à debitore creditori relictum non compensatur cum debito, sed legatarius creditor accipit illud integrum, & insuper exigere potest totum suum debitum, nisi aliunde constet testatorem in compensationem debiti illud reliquisse; ita docet Molina *tom.*1. *de iust. disp.*200. *vers. reliqua, quæ, & vers. hoc iacto fundamento*; vbi dicit hanc esse communem Couarr. *in cap. officij, de testam. num.*2. Anton. Gomez *tom.*1. *variar. resol. cap.* 12. *num.* 27. Emanuel à Costa *cap. si pater, part.*1. *verb. legauit, à num.*17. *fol.*88. & id probant textus *in l. creditorem, & in l. Lucius, in principio, de legat.*2. *& in l. creditor, C. de legatis*, *& in l. vnic.* §. *sciendum, C. de rei vxor. act.* vbi habetur legatum à marito vxori relictum non esse computandum cum dote, sed vxorem habere illud vltra dotem, quia maritus ei debebat dotem ex contractu inter vtrumque celebrato, & non præcisè ex iuris dispositione. Vnde quotiescumque debitum est contractum ex pacto, vel facto, & non præcisè ex iuris dispositione, legatum compensandum non est cum tali debito. Excipit tamen Couarruuias *citatus*, quod etiam approbat Molina *allegatus, vers. hoc iacto fundamento, ad finem.* Nisi quando testator in foro conscientiæ debitor erat alicuius quantitatis, quam in exteriori foro soluere non poterat, quia tunc præsumendum est velle ipsum testatorem, debitoremve cum eo legato debitum compensare ad exonerandam conscientiam, cùm nemo præsumatur ex suo sine causa pro tunc liberalis. Molina. Couar. Gomez. Costa.

Respondeo secundò, quando debitum oritur præcisè ex iuris dispositione, legatum tali creditori, seu quasi creditori factum, censetur factum in recompensationem debiti, nisi aliud aliunde ex mente testatoris constet: ita authores citati, & Molina *allegatus, vers. secunda conclusione*, & hoc probat *Authent præterea, C. vnde vir & vxor, & l. si cùm dotem*, §. *si pater. ff. solut. matrim.* vbi quando à patre dos filiæ debetur, eo quòd filia sit sub patris potestate, & ex legis, & iuris dispositione teneatur tunc pater filiã dotare, statuitur, vt si quid pater tali filiæ testamento leget, computandum sit cum dote quam illi tradere tenebatur. Probat etiam *l. quoniam nouella, & l omni modo, C. de inoffic. test.* vbi data in dotem, vel relicta à parente legato filio, vel filiæ, computat filius, vel filia in legitimam sibi ex ipsis parentis bonis debitam. Nec obstat *cap. officij, de testam.* vbi cum de iuris communis dispositione Episcopo debeatur certa portio de bonis à testatore relictis Monasterio, vel parœciæ, in quibus sepelitur, & quidam testator legatum reliquisset Episcopo, quod illam æquabat, non computatur legatum cum debito, & tamen debitum illud solùm, & præcisè ex iuris dispositione debeatur. Respondent enim *ibi* Panormit. *in dict. cap. num.*4. & Couar. *num.*3. esse diuersam rationem, quia illa portio non est debita ex iuris dispositione à testatore ipsi Episcopo, qui tale legatum ei reliquit, sed ei est debita ab Ecclesia, vel Monasterio, in quo testator sepelitur, & sic diuersa omnino ratio est, vt notat Molin. *dict. tom.*1. *de iust. disp.*200. *vers. secunda conclusio, iuncto vers. sequenti, incip. si quis aduersus.* 21.

***

CAPVT

CAPVT XXXIV.

Soluuntur alia dubia: agitur de creditore cui totum debitum prætermissis alijs creditoribus datum est.

SVMMARIVM.

Contractus, & promissiones per quos debitor contrahens, aut promittens non fit magis impotens ad soluenda priora debita, quàm antea erant, sunt validi. num. 1.

An debitor cæteris paribus teneatur semper prius soluere debita antiquiora, & an ratione antiquitatis detur præferentia in debitis, quando omnia soluere non potest; potest autem aliqua, aut vnum solum. Refertur prima opinio affirmans. num. 2.

Præfertur sententia negans. num. 3.

An creditori pauperi soluendum sit, quando omnibus solui non potest, etiam si diuites sint priores. Quidam affirmant. num. 4.

Alij probabilius negant, modò necessitas, aut paupertas creditoris tanta non sit, vt sit extrema, aut quasi extrema. num. 5.

An quando debitor omnibus creditoribus soluere non potest, possit in conscientia præferre illum, qui prius suum debitum petiuerit, siue in iudicio, siue extra illud, vel aliquem ratione amicitiæ, gratitudinis, aut consanguinitatis, quamuis alij sint antiquiores. num. 6. 7. & 9.

Vtrùm ex vi petitionis, prioris creditoris, teneatur debitor creditori prius petenti soluere, quamuis alia debita sint priora. num. 8.

An ille creditor cui debitum satisfactum est prius prætermissis alijs creditoribus antiquioribus, quin ipse suum debitum petierit siue in iudicio, siue extra illud possit illud tuta conscientia retinere, quando debitor non potest alijs soluere. num. 11. 12. 13. & 14.

Quid quando prætermissus creditor habet priuilegium personale, vt in debitis cæteris creditoribus præferatur, & ille cui integrè satisfactum est illud non habet. num. 15.

Si hæres debitoris præferat vnum creditorem alijs, an possit ille tuta conscientia retinere id, quod ab eo accepit. num. 16. *Si ad manus vnius creditoris res aliqua perueniat, quæ non sit hypothecata alijs antiquioribus, potest ille eam retinere.* ibid. *Quid si sit hypothecata.* ibid.

Quæ personæ habeant priuilegium personale, vt in solutione suorum debitorum cæteris præferantur. num. 17.

An illi, qui habent priuilegium personale, præferendi sint illis, qui non habent. num. 18.

An inter priuilegiatos detur aliqua præferentia. num. 19. *vsque ad 23.*

1. *De contractibus debitoris grauati ære alieno, aut furto.* SED quid de debitore ære alieno, aut furto grauato, qui si aliquid de nouo promittat, vel donet, aut alienet contractu aliquo oneroso, fit impotens ad priora debita, valebunt ne contractus, promissiones, donationes, aut alienationes in hoc statu factæ.

Respondeo primò, duo hîc esse certa. Primum est omnes contractus, per quos ipse venditor non fit magis impotens ad priora debita, quàm antea erat, esse validos, & manere in eodem ordine cum prioribus. v. c. si de nouo accipiat pecuniam mutuam, & emat equum, domum, prædium, vel agrum, validi sunt huiusmodi contractus, quia in his & aliis similibus tantum accipit, quantum à se alienat, ac proinde non fit magis impotens, quàm antea erat.

Respodeo secundò, posse licitè facere, & esse validos omnes contractus, qui necessarij sunt ad vitam alendam, & honorem proprij status tuendum ac conseruandum. v. c. potest promittere, vel alienare, quæ necessaria sunt ad alimenta vxoris, filiorum, ad obsequia famulorum, sine quibus non potest conseruari in suo honore. Fundamentum est, quia hæc necessitas excusat debitorem à soluendis prioribus debitis in tali statu, & ratione illius poterat ea differre in meliorem fortunam; ergo tenetur in eo casu soluere hæc debita necessaria.

2. *An ratione antiquitatis detur præferentia in debitis.* Dubium ergo est, vtrùm ratione antiquitatis præcisè detur prælatio, seu præferentia in debitis, itavt debitor teneatur in conscientia debita antiquiora priùs soluere, quando omnia non potest soluere. Partita est sententia.

Sententia prima. Salon. Valent. Tolet. Lessius. Malder. Suar. Prima affirmat, hanc tenet Salon. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 8. *in fine*, Valentia *tom.* 3. *disp.* 5. *quæst.* 6. *puncto* 10. Toletus *in summa lib.* 5. *cap.* 25. *vers. vltimum tenent*; eam non improbabilem iudicat Lessius *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 6. & probabilem credit Malderus *tract.* 4. *cap.* 6. § *obijcies*, & eam videtur tenere. Suarez *opusc. de iust. sect.* 3. *num.* 2. Fundamentum sumitur,

Primò, ex illa regula iuris, *Qui prior est tempore, potior est iure*; ergo ex sola ratione temporis, seu antiquitatis, si cætera sint æqualia debita, habent ius prælationis. Consequentia est bona, quia illa regula est certa, & confirmat id in multis casibus, nempe in expectatiua gratiarum, in iure suffragij ferendi in capitulis, in debitis realibus, & in personalibus.

Secundò, quia creditor antiquior diutiùs caruit re sua; ergo strictius ius habet, vt ei prius restituatur, quia, qui diutiùs caruit, eo maius damnum accepit.

Tertiò, quia debitor in principio erat magis potens ad soluendum, sed per debita subsequentia redditus est impotens, veluti in fraudem, & damnum prioris creditoris; ergo prius restituendum est debitum antiquius, ne patrocinium fraudibus præbeatur.

3. *Sententia secunda. Mald. Anton. Molina. Vasq.* Secunda sententia verior, & communior negat debita antiquiora esse præferenda ex eo solùm quòd antiquiora sint, & consequenter docet esse pro rata diuidenda inter omnes creditores, eam tenent Lessius & Malder. *citati*, D. Anton. 2 *p. tit.* 2. *cap.* 7. § 3. Molin. *tom.* 2. *disp.* 536. Vasq. *opusc. de rest. cap.* 11. *dub.* 2. *à num.* 48. Fundamentum est,

Primò, quia huiusmodi præferentia non datur, nec colligitur ex iure positiuo canonico, vel ciuili. Nam regula citata solùm applicatur debitis realibus, seu habentibus hypothecam, non autem debitis personalibus, qui non habent aliquam hypothecam; & id satis colligitur ex multis iuribus, *cap. qui priores in pignore*, *l. priuilegia*, *ff. de priuileg. credit.* Nec sumitur ex iure naturali, si enim esset de iure naturali, non negaretur in iure positiuo, sed supponeretur, quia leges, & iura positiua ciuilia, & canonica supponunt ius naturale & non negant illud, alioquin iniusta essent.

Secundò, quia ex præcisa antiquitate non sequitur maior iniuria, nec maius damnum, absolutè loquendo,

loquendo, quia debitum posterius potest esse longè maius, ac proinde maius incommodum patietur creditor eo breuiori tempore, quàm creditor antiquior, vt patet. Accedit, quòd ex eo quòd creditor prior patiatur damnum ex maiori dilatione grauius, & grauius, quàm creditor posterior; inde solùm infertur quòd damna emergentia si dentur, debeant prius restitui antiquiori creditori, non tamen sequitur ius prælationis, & præferentiæ in solutione debiti, seu capitalis; nec etiam debitor fit impotentior quando debita contracta fuerunt vel ex mutuo, vel ex empto, vel ex permutato; nec præsumendum est posteriora debita facta fuisse in fraudem priorum creditorum, dum id non constat, & euidenter probatur.

4. *An creditori pauperi prius soluendum, quàm diuiti, etiamsi hic prior sit.* Aliud dubium est, vtrùm creditori pauperi prius restituendum sit, quàm aliis diuitibus, etiamsi diuites priores sint: casus esse potest, quando aliquis furto abstulit aliquid à paupere, vel ab eo accepit mutuum, vel ex locato, & conducto ei aliquid debet, & simul debet aliis creditoribus diuitibus, qui priores fuerunt in debito, & tunc inquirimus, vtrùm hoc debitum pauperi præferendum sit aliis ratione paupertatis. Duplex est sententia in hoc negotio.

Sentētia prima. D. Thom. Syluester. Medin. Malder. Lessius. Prima affirmat, hanc tenet D. Thom. *opusc.* 37. *cap.* 18. Syluester *verb. restitutio* 6 *num.* 5. Medina *C. de rest. quæst.* 2. §. 3. eam probabilem putant Malderus *tract.* 4 *cap.* 6. *dub.* 8. & Lessius *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 7. Ratio est,

Primò, quia debitori priùs petenti prius soluitur totum debitum, quàm aliis non petentibus; sed paupertas tacitè clamat, & petit pro paupere; ergo priùs illi restituendum est integrum debitum, quamuis nihil supersit aliis creditoribus, & illi sint antiquiores. Consequentia patet, quia taciti & expressi eadem vis est, eadem potestas, & sicut petitio expressa præbet nouum ius, & veluti nouum priuilegium petenti, ita etiam tacita præbebit.

Secundò, quia pauper patitur maius damnum, quàm diues; ergo maior ei fit iniuria in retentione sui debiti, & consequenter præferendus est.

5. *Sententia secunda.* Malder. Lessius. Turrian. Azor. Secunda probabilior, & communior negat ratione paupertatis dari aliquam præferentiam in debitis: ita docent Malderus, & Lessius *allegati.* Turrianus 2. 2. *disp.* 9. *dub.* 3. Azor. *tom.* 3. *lib.* 4. *cap.* 36. *quæst.* 4 qui duo asserunt.

Primum est, si creditor pauper existat in extrema necessitate, vel quasi extrema, ratione illius præferendum esse; quia in eo casu charitas obligat debitorem ad consulendum pauperi ex proprio; quanto ergo magis eum obligabit ad consentiendum, vt debitum pauperis præferatur suo in solutione.

Secundum est sublato eo casu prædictæ extremæ, vel quasi extremæ necessitatis, pauperem ratione paupertatis non esse præferendum. Fundamentum est, quia non præfertur iure positiuo, vt patet, nullibi enim in iure reperitur talis præferentia. Non iure naturali, ex eo enim quòd pauper sit, solùm ei de iure naturali, debetur eleemosyna ex charitate, quando fieri potest, sine iniuria tertij; sed in necessitatibus ordinariis, & communibus, si præferretur, fieret iniuria aliis creditoribus; ergo non est præferendus; tandem quia necessitati ordinariæ satis consulitur dando ei partem debiti pro rata, sicut datur aliis, & quia ex maiori damno non sequitur præferentia, sed ad summum, quòd cæteris paribus detur ei maior quantitas; & petitio illa implicita, & tacita solùm obligat ex charitate.

Hinc sequitur tractandum, vtrùm ex petitione expressa creditoris, vel ex gratitudine debitoris dari possit prælatio in debitis. hoc est, vtrùm debitor teneatur, vel saltem possit licitè priùs soluere creditori prius petenti, quàm aliis non petentibus, vel posterius petentibus. Pars affirmans communis est, quando alij creditores non sunt priuilegiati, ita Sayrus *lib.* 10. *in claui regia tract.* 5. *cap.* 15. *num.* 35. Malderus *tract.* 4. *cap.* 6. *dubio* 6. Lessius *lib.* 2. *cap.* 15, *dub.* 5. Turrianus 2. 2. *disp.* 19. *dub.* 3. *num.* 6. Azor. *tom.* 3. *lib.* 4. *cap.* 36. *quæst.* 6. in eam magis inclinat Molina *tom.* 2. *de instit. disput.* 536. §. *cæterùm interrogabis*, & alij, inter quos est Nauarrus *in summa Lat. cap.* 17. *num.* 52. & Syluester *verb. restitutio* 6. *quæst.* 8. An verò hoc intelligatur de petitione in iudicio, & post sententiam latam, an etiam de petitione priuata, & extra iudicium, dubitant aliqui. Sed de vtraque id intelligit Azor, & id alij supponunt. Fundamentum est, quia creditor ratione petitionis acquisiuit nouum ius personale, & consequenter in eo casu habet duplex ius in debitorem, vnum ratione debiti, alterum ratione petitionis, & alij non petentes vnum tantùm habent ius, vnde petens præferendus est aliis non petētibus. An etiam præferendus sit aliis creditoribus posterius petentibus, poterat esse maius dubium, quia hi etiam habent duplex ius eiusdem rationis; sed ius quod in antiquitate, seu temporis prioritate fundatur, non est priuilegatum, vt *infra* probabimus, vbi dicemus debitum ex sola antiquitate non habere priuilegium præferentiæ, vnde qui priùs petiit, non videtur præferendus aliis posterius petentibus. At dicendum est aliud esse ius petitionis debiti, aliud ius antiquitatis, seu contractionis ipsius debiti. & ideo ius petitionis inducere nouum priuilegium, ius autem contractionis nullum priuilegium inducere, nam illa prior petitio fuit veluti quædam apprehensio manus creditoris in rem sibi debitam, & non est negandum maius ius habere, qui priùs apprehendit, quàm qui posterius; contractio autem debiti, fuit veluti quædam dimissio ex parte creditoris; quare manifestum est, esse diuersam rationem inter priorem petitionem debiti contracti, & inter priorem contractionem ipsius debiti.

6. *An ex petitione expressa, vel ex gratitudine possit dari prælatio in debitis.* Sayrus. Malder. Lessius. Turrian. Azor. Molin. Nauar. Syluest.

Si quæras, an hoc priuilegium, quo acquiritur nouum ius prælationis ex priori petitione debiti, sit de iure positiuo, an de iure naturali. Respondeo probabilius esse, quòd sit de iure positiuo, & aliqui authores id colligunt ex *l. pupillus. ff. quæ in fraud. cred.* & Nauarrus *allegatus in summa Lat. cap.* 17. *num.* 52. & Syluester *verb. restitutio* 6. *dicta quæst.* 8. & quamuis petitio potiùs videatur supponere ius petendi, quàm ius nouum inducere, tamen quia illa diligentia ex parte creditoris in præueniendo, & postulando suum debitum, est maximè considerabilis, ideo videtur ei concessum hoc priuilegium à iure communi, & ab aliis specialibus Regnorum, sicut enim negligentes homines quasi puniuntur legibus præscriptionis, ita diligentes in recuperandis suis debitis veluti præmiantur his fauoribus & priuilegiis. 7. Nauar. Syluester.

8. *An ex vi petitionis detur præferentia.* Vtrùm autem ex vi huius priuilegij obligetur debitor in conscientia ad prius soluendum petenti, an verò solùm illi concedat securitatem

ne ab illo tale debitum iterum repetatur in iudicio, est dubium, quod mouent aliqui. Sed probabilius est obligari in conscientia, & ita docet Nauarrus *modò allegatus*, & Rodriguez *tom. 2. summæ cap. 46. num* 13. quod ex dicendis infrà magis constabit. Vnde tuta conscientia potest creditor, quando videt, vel timet debitorem esse in periculo, vel iam esse in paupertate, ratione cuius non possit omnibus creditoribus satisfacere, petere suum debitum integrè, & accipere illud, quamuis nihil supersit aliis, nec potest iustè postea angi scrupulis, an ipse id fecerit in fraudem aliorum creditorum, & an illis ad aliquam restitutionem teneatur, cùm ius habeat ad recuperandum suum, & priuilegium præferentiæ ratione prioris diligentiæ, & petitionis; deinde quia ipse non recipit plusquam dedit, quod tamen intelligendum semper est, vt optimè notat Rodriguez *allegatus*. & ex dictis patet, quando cæteri creditores non habent ius ad bona debitoris ratione hypothecæ; quia in huiusmodi casu non erit licitum ipsis creditoribus recipere suum debitum, nec ipsi debitori illud eis soluere, si non sint alia bona, ex quibus eis solui possit, cùm ratione hypothecæ priuilegium habeant reale in bona debitoris, & priuilegium reale semper præcedit, & fortius est priuilegio personali præferentiæ, quod ius diligentioribus creditoribus concedit; & ita etiam præter Rodericum, docet Syluester *verb. restitutio 6. num.* 5. quod latiùs probabimus infrà *cap. sequenti, num.* 7. & *ibi* etiam Syluester optimè contra aliquos animaduertit, bona vsurarij nullo modo esse hypothecata vsuris, & pro hac parte, & sua sententia citat Hostiensem, Archidiaconum, Federicum, & Gofredium *in cap. quamquam, de vsuris, lib.* 6. Et ratio illorum est, quia de ista hypotheca non habemus textum expressum; quare cessat opinio eorum, qui dicebant teneri vsurarium in conscientia priùs soluere suis creditoribus non petentibus, à quibus iniustas vsuras accepit, quàm aliis creditoribus petentibus, eo quòd bona vsurarij essent illis hypothecata, quod non ita est.

Nauar. Rodrig. Syluest.

9. *An ratione amicitiæ, gratitudinis, consanguinitatis.*

Dubitabis tamen an ratione amicitiæ, gratitudinis, vel consanguinitatis possit debitor licitè creditori non petenti prius integrum debitum soluere, cùm tamen nihil aliud habeat, vnde cæteris satisfaciat. Casus est quando debitor videt se non posse omnibus creditoribus integrè satisfacere, & inter eos habet vnum magis amicum gratum, consanguineum, aut affinem; qui non petit debitum, nec etiam alij, & tunc quærimus, vtrùm licitè, & tuta conscientia possit amico, titulo, & intuitu amicitiæ, consanguinitatis, affinitatis, vel propinquitatis, aut gratitudinis plenè satisfacere, aliis insatisfactis manentibus. Pars negatiua est communis; hanc tenent Sayrus *lib. 10. in claui regia tract. 5. cap. 10. num.* 35. Malderus *tract. 4. c. 6. dub.* 6 Lessius *lib. 2. cap. 15. dub.* 5. Turrianus 2. 2. *disp. 19. dub. 3. num.* 6. Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 36. quæst.* 6 & Molina *tom. 2. de iustitia disp.* 536. Ratio est, quia talis creditor in eo casu non est melioris conditionis, cùm non acquisierit nouum ius præferentiæ, nouumve priuilegium ratione petitionis; titulus autem amicitiæ, gratitudinis, consanguinitatis, &c. non sufficit, vt amicus, propinquus, &c. præferantur cum damno, & præiudicio aliorum, quia sunt æquales in iure iustitiæ; quare contra iustitiam peccat debitor, si alicui ex his creditoribus ratione alicuius ex prædictis titulis inte-

Sayrus. Malder. Turrian. Azor. Molina.

grum debitum soluat, & satisfaciat aliis insatisfactis relictis, quia in eo casu inter omnes creditores cum proportione ad debita illorum, bona debitoris diuidenda erant, & consequenter etiam dicendum est, peccare mortaliter prædictum debitorem, qui id facit, nisi aliunde excusetur, vel ratione paruitatis materiæ, vel ex ignorátia probabili iuris, vel facti, vel ex necessitate extrema, vel quasi extrema, aut saltem graui, vt docet Sayr. cit. *n.* 36.

Dices, qui priùs soluit vni creditori, non violat substantiam iustitiæ, quia reuera soluit quod debet, sed solùm violat modum, qui constituitur in ordine restituendi; ergo non peccat mortaliter, vel si peccat, non est contra iustitiam commutatiuam. Consequentia probatur, quia præceptum charitatis non obligat ad modum charitatis; sed ad substantiam actus, vt dici solet in materia de legibus, & docet Suarez *lib. 2. cap. 10. & lib. 3. cap. 28. de legibus*; ergo etiam præceptum iustitiæ non obligabit ad modum iustitiæ, sed solùm ad substantiam actus ipsius iustitiæ. Confirmatur, quia ille ordo consistit in eo quòd bona debitoris cum proportione distribuantur; ergo pertinet ad iustitiam distributiuam, & non commutatiuam, & consequenter si prætermittatur, non datur obligatio restituendi in ea prætermissione.

10. *Instantia.* Suar.

Respondeo primò, cum modum pertinere ad iustitiam commutatiuam, & in eo violari substantiam restitutionis; est enim respectu iustitiæ commutatiuæ modus substantialis, non accidentalis; quia iustitia commutatiua, quæ vnicuique tribuit id, quod suum est, obligat in eo casu ad non soluendum vni integrè cum damno, & præiudicio aliorum.

Soluitur.

Respondeo secundò, illam diuisionem, seu distributionem pertinere in tali casu ad iustitiam cõmutatiuam, quia omnis iustitia commutatiua, & rigorosa est distributiua quatenus vnicuique suum reddit, non tamen omnis distributiua est commutatiua; quia distributiua distribuit iuxta merita vniuscuiusque officia, aut beneficia Reipublicæ: at commutatiua reddit suum cuique, & ideo est maxima differentia inter vtramque iustitiam commutatiuam, & distributiuam, vt in multis probat Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 26. quæst.* 8.

Azor.

11. *Dubium circa creditorẽ cui debitum satisfactum est prius, prætermissis alijs creditoribus antiquioribus.*

Præcipuum dubium est circa creditorem cui debitum satisfactum est integrè, prætermissis aliis æqualibus, & antiquioribus creditoribus, & ideo inquirimus, an tuta conscientia retinere possit id, quod accepit, quando ipse suum debitum à debitore siue in iudicio, siue extra illud, non petiuit, sed debitor illud ei dedit; cùm tamen non haberet vnde aliis creditoribus satisfaceret, & id fecit eis prætermissis, & insatisfactis relictis; an teneatur aliis creditoribus satisfacere diuidendo id, quod accepit inter se, & inter alios creditores pro rata debitorum.

Sententia prima.

Prima sententia affirmat non posse prædictum creditorem integrum debitum retinere, & teneri illud pro rata, & pro portione debitorum inter se, & alios diuidere eam, docet Vasq. *opusc. de restit. cap. 11. num.* 99. Turrianus 2. 2. *disp. 19. dub. 4. n. 5. in fine.* Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 26. quæst.* 8. & alij. Fundamentum illorum est,

Vasquez. Turrian. Azor.

Primò, quia debitor in tali casu, peccat contra iustitiam commutatiuam soluendo vni integrè, cum damno, & præiudicio aliorum, vt *suprà* probauimus; igitur creditor peccat contra iustitiam accipiendo, & retinendo id, quod excedit partem sibi contingentem, attenta proportione aliorum debitorum

debitorum, & consequenter tenetur excessum aliis restituere. Consequentia patet, quia ideo debitor peccat contra iustitiam; quia creditores habent ius ad suas partes, & consequenter habent ius, vt bona debitoris inter eos diuidantur pro rata, & proportione debitorum; sed creditor accipiendo lædit ius aliorum, & facit eis iniuriam; ergo similiter tenetur eis ad restitutionem pro rata illis contingenti.

Secundò, quia creditor retinet id, quod nō erat ei debitum in tali casu, illæ enim partes debebantur aliis, qui habebant ius ad illas; ergo non potest eas retinere. ergo tenetur eas restituere.

12. *Sententia secunda.* Secunda sententia in iis circunstantiis, ait quando alij creditores insatisfacti manent, non teneri creditorem cui integrum debitum solutum est, ad illam restitutionem aliis faciendam, ac proinde posse tuta conscientia totum retinere; ita docet Molina *tom.3. de iust. disp.536. à num.42. §. hoc loco est obseruandum*, Lessius *lib.2. cap.15. dub.5. num.41.* Malderus *tract.4. cap.6. dub. 6.* Sayrus *lib.10. tract. cap. 10. num. 34.* Rodriguez *tom.3. summæ cap.46. num.13.* qui dicunt hunc creditorem, quantumuis sciat hoc fieri, cum detrimento aliorum securum esse in vtroque foro. Fundamentum sumitur ex *l. qui autem, §. apud Labionem, ff. de his, quæ in fraud. credit. & ex l. pupillus, ff. eodem*, vbi in eo casu negatur actio aliis creditoribus ad petendum in iudicio excessum, quam prædictus creditor iam habet, attenta quantitate debitorum aliorum creditorum, sed huiusmodi leges sunt iustæ; ergo etiam vim habent in foro interiori, & consequenter hic creditor in neutro foro tenetur restituere. Probatur

Molin. Lessius. Mald. Sayrus. Rodrig.

Secundò, quia totum id quod accepit huiusmodi creditor, suum est; ergo non peccauit accipiendo, nec retinendo illud.

Tertiò, quia tali creditori licitum est prius petere suum debitum, & ratione petitionis acquirit nouum ius, vt *suprà* diximus; ergo licitum est accipere, cui enim licitum est petere, licitum est accipere, cùm hæc relatiua sint, & ratione possessionis, & acceptionis acquirit nouum ius, non solùm personale, sed etiam reale in re sibi tradita, & sibi debita; ac proinde non tenetur aliquam eius partem restituere; nam quemadmodum diligentia in petendo confert ius; ita etiam diligentia in accipiendo, & retinendo.

13. Nec obstat fundamentum contrariæ opinionis. Primò, quia debitor ex eo tunc peccat contra iustitiam, vni integrè suum debitum soluendo in damnum aliorum creditorum; quia ei prohibitum est per legem præferre non petentem: at creditor non peccat contra iustitiam accipiendo sine petitione; quia non est ei prohibitum accipere, & possidere id, quod suum est; imò videtur ei concessum per leges, vt dictum est.

Deinde, quia creditor nullam vim intulit debitori, & aliunde non tenetur ex charitate cum tanto suo onere impedire peccatum debitoris, tandem quia licèt alij creditores sint æquales in iure, tamen cùm hoc ius sit personale tantùm in personam debitoris, creditor cui integrè satisfactum est, non tenetur aliis restituere, nec ratione rei acceptæ, quia hæc non erat eis specialiter hypothecata, vt supponimus; nec ratione iniustæ acceptionis, quia suum accepit, & non peccauit accipiendo, & acceptando. Confirmatur, quia quamuis debitor in huiusmodi circunstantiis non teneatur vni creditori integrum debitum soluere, imò teneatur non soluere, ipse tamen creditor potest integram solutionem accipere, quin lædat ius aliorum, quia reuera accipit, quod suum est, & quamuis ei non sit hoc totum debitum in iis circunstantiis ex parte debitoris, ita tamen ex suppositione, quòd ei totum datur, iam suum est; difficile enim est, & supra vires humanas, eum obligare ad se spoliandum.

Oppones, promissiones, & contractus non necessarij, quibus debitor iam grauatus fit impotens ad soluenda priora debita, non obligant debitorem, nec valent, vt *suprà* diximus, quia censentur factæ in fraudem aliorum creditorum, & illis datur actio ad eos rescindendos; sed in nostro etiam casu restitutio integra quæ fit vni creditorum, cedit in fraudem, & detrimentum aliorum; ergo in neutro foro erit valida. Negatur consequentia, 14. *Obiectio.*

Eliditur. Primò, quia in prædictis contractibus ita disponitur in iure; at in restitutione, de qua loquimur, non datur eadem dispositio iuris, vt notat Molina *tom.3. de iust. disp.536. à num.42. § hoc loco est obseruandum.* Molina.

Secundò, quia etiam in primo casu de alienationibus, non semper, qui accepit, tenetur in conscientia restituere, quidquid sit de foro externo.

Instantia. Dices, *in l. pupillus, ff. de his, quæ in fraudem creditor.* conceditur actio repetendi. Respondeo quicquid sit an ea decisio sit specialis in ea gratificatione facta à tutore, tamen ex ea non colligitur, quòd creditor teneatur in conscientia restituere ante sententiam latam, sed post eam, vt notat Lessius *lib.2. cap.15. dubit.5. à num.41.* Lessius.

Potest tamen contingere, vt creditor prætermissus habeat priuilegium personale, vt cæteris creditoribus præferatur, & ille cui integrè satisfactum est, illud non habeat, & tunc dubium est, an ille cui satisfactum est, teneatur restitutionem facere creditori priuilegiato prætermisso Respondent Molina, & Lessius *allegati*, & Rodrig. *tom.2. summæ cap.46. num.13.* negatiuè, & ita cohærenter videtur respondendum in hac secunda sententia; quia qui ita accepit, non tenetur alteri priuilegiato ratione rei acceptæ; hæc enim non erat alteri hypothecata, nec tenetur ex iniusta acceptione, quia suum accepit, & non peccauit accipiendo; ergo quamuis debitor peccauerit, eum præferendo, ipse tamen non peccauit accipiendo, nec tenetur restituere. Confirmatur, quia creditor qui accipit suum debitum, non tenetur aliquas partes aliis æqualibus restituere, vt *suprà* probauimus; ergo idem dicendum est de toto respectu alterius priuilegiati; quia sicut hic ratione sui priuilegij habebat ius, vt totum suum debitum præferretur, ita alij æquales habebant ius ad suas partes pro rata, & ne in illis postponerentur aliis, sed ex eo quòd postponantur solum, sequitur peccare debitorem dando, non verò creditorem accipiendo; igitur, &c. 15.

Ex dictis colliguntur hæc corollaria. 16.

Corollarium Primum. Primum est, si hæres debitoris præferat vnum creditorem aliis, posse hunc tuta conscientia retinere id quod ab eo accepit, quia eadem est ratio de hærede, atque de ipso debitore, quem hæres repræsentat.

Secundum. Secundum est, si ad manus creditoris res alia qua perueniat, & quæ non sit hypothecata aliis creditoribus, posse cum illa compensare suum debitum; quia in hoc non facit iniuriam, aut violentiam suo debitori; quia occultè (vt suppono) suum

suum damnum compensat, quidquid de detrimento aliorum, quod ille non intendit, nec ex hac compensatione sequitur per se, sed per accidens, non enim hic creditor tenetur cum tanto suo detrimento aliis consulere, & à se auferre rem, quam iam possidet; eo enim ipso quòd possessor est, melior est illius conditio.

Tertium. Tertium est, si res quæ ei datur à debitore, vel ad eius manus occultè peruenit, alioqui erat hypothecata aliis creditoribus, teneri tunc in conscientia illis satisfacere ratione rei acceptæ, quæ habet huiusmodi onus.

Dubium de creditore non priuilegiato, an possit suū debitum integrè petere, quando alij creditores sūt personaliter priuilegiati. Dubitant tamen DD. vtrùm creditor non priuilegiatus possit suum debitum integrè petere, quando alij creditores sunt personaliter priuilegiati, multi enim id negant, & nihilominus admittunt posse in conscientia accipere, & retinere integram solutionem; & ratio illorum est, quia debitor in eo casu peccat soluendo, & creditor petendo inducit illum ad tale peccatum, quod est illicitum, huius opinionis videtur esse Rodrig. *tom.2. summæ cap.46. num.13.* Cæterùm dicendum est, non peccare prædictum creditorem petendo suum debitum, ita Molin. *tom.2. disp.537. §. cæterùm interrogabis*; quia vnusquisque habet ius ad petendum suum, & alioqui ratione diligentiæ acquirit nouum ius præferentiæ, & consequenter debitor non peccat tunc soluendo, vt non bene alij dicebant, nec iste petendo, illum ad peccatum inducit. Molina.

17. *Quæ persona habeant priuilegium personale præferentia in debitis.* Sunt autem multæ personæ, quæ habent priuilegium personale in iure, vt cæteris creditoribus proponantur, de quibus extat titulus in iure ciuili de priuilegiis creditorum.

Primò enim conceditur hoc priuilegium personale sponsæ de futuro, quæ dotem sponso tradidit, & postea non est secutum matrimonium; habet enim tunc priuilegium personale, vt ex bonis sponsi ei priùs restituatur dos, vt habetur *in l. quæsitum. §. si persona, ff. de priuileg. creditorum*, quod priuilegium transit ad hæredes sponsæ, si sint filij, aut descendentes, non verò ad alios, vt probat Molina *tom.2. de iust. disp.438.* Molina.

Secundò, conceditur pupillo, vt ex bonis sui tutoris imò etiam ex bonis gestoris suorum negotiorum ei priùs soluatur, & idem est de minore, fatuo, & prodigo respectu suorum curatorum; an verò hoc priuilegium transeat ad hæredes, videri potest Molina *tom.2. de iust. disp.536. à num.26.* similiter, an sit pure personale, an cōiunctum cum hypotheca, non disputamus modò; de his tamen, & similibus priuilegiis personalibus, vide Molinam *citatum*, & Azor. *tom.3. lib.4. cap.38.* & Lessium *lib.2. cap.15. dub.4. num.34.* Molin. Azor. Lessius.

Notandum. Notabis tamen, vt iam suprà diximus, creditores habentes priuilegium reale, ratione hypothecæ semper esse præferendos creditoribus illis, qui priuilegium personale duntaxat habent; vt notat Syluester *verb. restitutio 6. num.5.* Est enim fortius priuilegium reale, quàm personale; cùm res debitorum, & illorum bona iam sint obligata, & hypothecata debitis creditorum, & ideo dicitur priuilegium reale, quia directè est priuilegium ad res, & bona creditorum, non ad personas; sed de hoc agemus infrà *cap. sequenti, num.7.* Inter creditores autem habentes priuilegium reale ij omnibus præferuntur gaudentibus simili priuilegio reali, qui alicui debitori mutuum dederunt pro reficienda domo, naui, prædio, aut alia re simili; quia eo ipso huiusmodi res pro quibus reficiendis debitum contractum est, manent specialiter hypothecatæ tali debito, vt docet Molina *tom.2. disput. 438.* & Nauarrus *in summa cap.17. num.52.* Lessius *tom.1. de iustit. cap.25. dubio 4.* Azor. *tom.3. inst. moral. lib.4. cap.37.* Malderus *tract.4. cap.6. dub.5.* Vasquez *opusculo de pignoribus, & hypothecis*; & patet ex *l.2. ff. qui potior. in pignor. habeantur.* In istis autem habentibus expressas hypothecas, qui prior est tempore, potior est iure, iuxta regulam iuris *in 6.* & idem in tacitis, *l. sed si fundus, C. eodem titulo.* Semper tamen præferendi sunt illi creditores, qui mutuum dederunt pro reficienda domo, prædio, vel naui; quamuis sint posteriores tempore, quia eo ipso, quòd pro tali re reficienda, & conseruanda aliquid mutuum dederunt, ratio postulat, vt cæteris creditoribus realibus præferantur, etiamsi ipsa res aliis prius esset alio titulo, quàm refectionis, & conseruationis sui ipsius hypothecata; cùm in ea conseruanda illis etiam consultum sit; nam si alioqui periret, etiam illi periret: conseruata autem omnibus prouentum afferre potest, & ideo ratio postulat, vt in hac præferentia conseruatori suo ius gratificetur, sed nos modò agimus de habentibus tantùm priuilegium personale. Molina. Nauar. Lessius. Azor. Malder. Vasq.

18. *An illi qui habent priuilegium personale præferendi sint illis, qui non habent.* Et inquirimus, vtrùm illi, qui habent priuilegium personale, præferendi sint illis, qui non habent priuilegium. Pars affirmatiua vera est; quam tenet Molina *tom.2. disput. 536. à num.26.* Azor *tom.3. lib.4. cap.38.* Lessius *lib.2. cap.15. dub.4. à num.34.* Sayrus *lib.10. tract.5. cap.10. num.27.* Rodriguez *tom.2. summæ cap.46. num.13.* Syluester *verb. restitutio 6. num.5.* Nauarrus *in summa Latin. cap.17. num.52.* & alij communiter. Fundamentum est, quia huiusmodi creditores habent duplex ius, vnum ratione debiti, quod est æquale cum aliis non priuilegiatis; aliud ratione priuilegij, & in hoc illos excedunt. Potuit enim lex ob iustas causas, illis concedere hoc ius speciale præferentiæ, & de facto illud concessit. Molin. Azor. Lessius. Sayrus. Rodrig. Syluest. Nauar.

19. *An inter priuilegiatos detur aliqua præferentia.* Inquirimus secundò, vtrùm quando creditores priuilegiati sunt æquales in priuilegio, quales sunt omnes habentes priuilegium reale similiter inter se comparati, detur inter eos præcedentia ratione prioritatis priuilegij. Pars negatiua est communis, loquendo specialiter de habentibus priuilegium personale, si inter se comparentur; hanc tenent expressè Azor *tom.3. lib.4. cap.38. quæst.3.* Vasquez *opusculo de restit. cap.11. dub.2. num.48.* Lessius *lib.2. cap.15. dubio 4. à num.34.* & alij, qui communiter docent regulam illam iuris *lib.6. Qui prior est tempore, potior est iure*; locum tantùm habere in debitis realibus, seu in habentibus priuilegium reale hypothecæ. Fundamentum illorum sumitur ex *l. priuilegia, ff. de priuileg. credit.* vbi dicitur ad præcedentiam inter priuilegiatos personales attendendam esse causam priuilegij, non verò antiquitatem temporis; vt notat Vasquez, & confirmatur, quia si attenderetur antiquitas temporis, vel attenderetur antiquitas debiti, vel antiquitas priuilegij; non attenditur antiquitas debiti, vt diximus *num.2. huius capitis*, non antiquitas priuilegij, vt patet ex prædicta lege; ergo non datur talis præcedentia ratione prioritatis priuilegij personalis. Nec obstat quòd ex antiquitate in petitione debiti iudiciali, & extraiudiciali oriatur præcedentia, vt *suprà* diximus *num.6.* quia hæc Azor. Vasq. Lessius.

hæc conceditur à iure in eo casu speciali ratione diligentiæ.

20. Inquirimus tertiò, vtrùm inter huiusmodi creditores priuilegiatos personaliter dentur aliqui magis priuilegiati, qui ratione maioris priuilegij habeant ius præcedentiæ respectu aliorum. Respondeo affirmatiuè, vt habetur *in l. priuilegia, ff. de priuileg. creditor.* quæ maior præcedentia sumitur ex causa priuilegij, v. c. si vni concedatur ex causa priuata, alteri ex causa publica, priuilegium concessum ex causa publica præcedit priuilegio concesso ex causa priuata. Item si concedatur ex causa pia, & vna sit magis pia, quàm alia, illa præcedit, vt notat Azor *tom. 3. lib. 4. cap. 34. quæst. 4.* Quando enim est eadem, & æqualis causa, tunc bona debitoris pro rata, & cum proportione inter creditores diuiduntur, ita vt maiori debito maior detur pars.

Azor.

21. Sed quid si creditores ita se habeant, vt vnus habeat chirographum priuatum, & alter habeat scripturam publicam, præualet ne hic secundus primo. Affirmat Azor *citatus, tom. 3. lib. 4. cap. 38. quæst. 4.* dummodo chirographus priuatus non sit subscriptus tribus, vel pluribus testibus integræ fidei, si enim hoc numero testium subscriptus fuerit, & sit tempore antiquior, quàm scriptura publica, præfertur, quia ratione testium habetur pro publica scriptura.

Idem.

22. Inquirimus quartò, an quando dantur plures creditores priuilegiati priuilegio personali, & alius non priuilegiatus suum debitum petiuit in iudicio, sententiamque obtinuit, vt ei solueretur, an ratione huius sententia præferendus sit aliis priuilegiatis. Molina *tom. 2. disp. 536. num. 43. §. obseruandum.* Quatuor ad hanc quæstionem respondet.

Molina.

Primum est, si non priuilegiatus sententiam obtinuit, non tamen mandauit executioni præferendum esse priuilegatum, vel magis priuilegiatum; vt colligitur ex *l. inter eos, & in l. in iudicati action. ff. de re iudicata*, iunctis glossis *ibi*.

Secundum est, si non priuilegiatus suam sententiam mandauit executioni, præferendum esse priuilegium, vel magis priuilegiatum: vt colligitur ex *l. inter eos, & l. in iudicati action. ff. de re iudicata*, iunctis glossis *ibi*.

Tertium est, si non priuilegiatus suam sententiã mandauit executioni, & via iuridica res debitoris vendita est, & ex pretio illi solutum est, debitum vel saltem res illi fuit oppignorata, tunc præferendum esse hunc non priuilegiatum. Fundamentum est, quia priuilegiatus, de quo loquimur, solùm habebat ius personale; at hic creditor, qui sententiam, & executioné obtinuit, si res vendita fuit, & pretium ei traditũ, acquisiuit dominiũ illius. Si fuit oppignorata, cùm hoc pignus sit iudiciale, iam habet ius naturale, & cõsequéter præfertur personali.

Quartum est si vterque sententiam obtinuit, & qui posterius obtinuit, prius illam mandauit executioni, huic secundum præferendum esse, & ita docet etiam Vasq. *opusc. de rest. c. 11. dub. 5. à n. 100.*

Vasquez.

Capvt XXXV.

Agitur de creditoribus hypothecarijs. Quæritur vtrùm, & quomodo inter se comparati præferantur.

Svmmarivm.

Res hypothecatæ ad quemcumque transeant, semper cum onere reali, & obligatione hypothecatæ transeunt. num. 1.
Vsus pignoris, & hypothecæ ad quid fuerit inuentus. num. 2.
Discrimen inter pignus, & hypothecam. num. 3. & 6.
Creditores hypothecarij, qui sint. num. 4.
Hypothecata diuiditur in tacitam, & expressam, qualis vtraque sit. num. 5.
Hypotheca expressa appellatur etiam conuentionalis. num. 6.
Creditores hypothecarij, seu reales semper præferuntur in solutione debitorum creditoribus personalibus. num. 7.
Priuilegium personale causa funeris præfertur priuilegio reali hypothecæ. num. 8.
An inter creditores reales, & hypothecarios inter se comparatos detur ordo prælationis, & vnde sumatur talis ordo. num. 9.
Hypotheca prior semper præfertur posteriori. numero 10.
In quibus casibus hypotheca posterior præfertur priori. num. 11. 14. remissiuè.
Vtrùm quando res, quæ erat hypothecata, cum iure prælationis tradita fuit à debitore alteri creditori hypothecario posteriori, & minus principali possit ille tuta conscientia eam retinere, & quid si ad eius manus deueniat. num. 12. & 13.
Quid si creditor hypothecarius posteriori bona fide rem prius alteri in hypothecam traditam accepit, eademque bona fide illam consumpsit. num. 14.
Quid si tunc res ad fiscum pertinebat. num. 15.
An creditor ille, qui pecuniam suam habet depositam apud depositarium, vel apud alios numularios præferendus sit aliis creditoribus hypothecariis, num. 16.
An leges humanæ, quæ præscribunt ordinem restituendi, obligent in conscientia. num. 17. & 18.
Ordo restitutionis, quando est necessarius, & quando non est. num. 19.
Et quæ bona prius, quæ posterius restituenda, & soluenda sunt. num. 20. & 21.

Hactenvs egimus de hypothecariis personalibus; nunc agendum est de realibus. 1.

Res hypothecatæ cũ onere reali, & obligatione semper transeunt.

Notandum in primis est, quando res aliqua in pignus traditur, aut hypothecæ subiicitur, siue ex pacto inter debitorem, & creditorem, siue ex iuris dispositione, siue hypotheca sit tacita, siue expressa, siue vniuersalis omnium bonorum, siue specialis aliquorum, quæ speciatim assignentur, semper creditorem comparare ius in re, & in pignore, vt de huiusmodi bonis sibi soluatur debitum, quando aliunde non fuerit, vnde sibi solui possit, quare ad quemcumque bona illa transeant, cum illo onere reali, ac obligatione transeunt; ita docet Molina *tom. 1. de iust. tract. 2. disp. 2. vers. quando item res*, & communiter DD. & patet ex *cap. ex literis, de pignoribus*, & ex iure Lusitano *in nouis ordinationibus, lib. 4. titulo 13.* & patebit etiam ex iis, quæ dicemus *cap. 36. num. 15. & cap. 41. num. 3.* Molina

Notandum secundò, contractum pignoris, & hypothecæ ad nihil aliud fuisse inuentum, nisi ad concedendum ius in re pignori, & hypothecæ subiecta, idque ad securitatem debiti, & creditorum, vt patet ex *l. horum, ff. de damno infecto, iuncta l. quid de creditoribus, eodem titulo,* vbi dicitur creditorem habere ius in re, & sermo est de creditore, cui pignus, aut hypotheca constituta fuit: ita Molina *allegatus, vers. Asserendum hoc.* 2.

Vsus pignoris, & hypothecæ ad quid fuerit inuentus.

Notandum

3. *Pignus & hypotheca differunt.* Notandum tertiò, hoc discrimen esse inter pignus, & hypothecam, quod, vt habetur §. *item Seruiana*, *versic. inter pignus*, *Instit. de act.* pignoris appellatione, ea propriè res venit, quæ simul etiam traditur creditori, maximè si mobilis sit; at ea quæ sine traditione, nuda conuentione tenetur, propriè hypotheca appellatur. Comparatur verò ius in re comparatione eius rei, quæ in pignus, vel hypothecam datur sola pactione, & contractu, aut iuris dispositione absque alia traditione, vt patet etiam ex *l. 1. ff. de pignoratitia act.* cuius hæc sunt verba. *Pignus contrahitur, non solùm traditione, sed etiam nuda conuentione, etsi non traditum est.* In hac autem lege pignus impropriè, & latè vsurpatur, vt hypothecam etiam comprehendat, vt optimè docet Molina *tom. 1. de iust. disp. 2. vers. asserendum hoc.* Molina.

4. *Creditores hypothecarij qui sint.* Notandum quartò, ex dictis colligi creditores hypothecarios esse illos, quibus res debitorum manent obligatæ pro debito, & hæc obligatio dicitur hypotheca, ratione cuius res ita subiicitur creditori pro tali debito, vt ad quascumque postea manus quocumque titulo deuenerit, semper transeat cum suo onere; semper enim creditor habet ius in re, in tali re sibi hypothecata, vt ex illa suum debitum recuperet.

5. *Hypotheca diuisio in tacitam, & expressam, & qualis vtraque sit.* Notandum quintò, hypothecam diuidi in tacitam, & expressam. Tacita alio nomine appellatur legalis, quia inducitur beneficio legis, & iuris dispositione, & tunc datur, quando ex vi iuris aliqua, aut omnia bona debitoris obligantur, & hypothecantur pro debito, quamuis id non exprimatur à debitore, sic bona mariti ex iuris ciuilis dispositione hypothecata sunt vxori pro dote, quamuis maritus expressè eam nō obliget in contractu dotali; sic etiam bona hæretici à die commissi criminis ex iuris dispositione censentur hypothecata fisco Regio; & habet fiscus ius in re ad illa, & potest illa auferre, & vindicare ab illis possessoribus sub quibus fuerint; nam cùm ex iuris dispositione fisco sint hypothecata, ea de causa ad quemcumque possessorem quocumque titulo transeant, & perueniant, onus illud secum deferunt, vt fisco debeantur, sed de hypotheca tacita, & legali dicemus *infra in toto cap. 36. sequenti.*

6. *Hypotheca expressa, appellatur etiam conuentionalis, quæ.* Hypotheca expressa (appellatur etiam conuentionalis) est illa, quæ oritur ex pacto, & conuentione inter ipsos contrahentes inita. v. c. quando debitor expressè contractu obligauit omnia, vel aliqua bona pro debito. Distinguitur autem hypotheca à pignore, vt dixi,

Primò, ex parte materiæ, nam pignus ordinariè fieri solet in rebus mobilibus; hypotheca autem in rebus immobilibus.

Secundò, pignus, vel est iudiciale quando ex sententia, aut mandato iudicis aliquid traditur in pignus, vel ex conuentionali, & ex voluntate contrahentium pendet. De pignoribus, & hypothecis videri possit Vasquez *in opusc. de hac materia, à pag. 279.* & Molin. *tom. 2. de iust. disp. 528.* Hæc enim breuis notitia sufficit ad rem præsentem. His notatis insurgunt hîc aliqua dubia. Vasquez. Molin.

7. *An creditores hypothecarij semper præferantur creditoribus personalibus.* Primum est, vtrùm creditores hypothecarij semper præferantur aliis, hoc est, vtrùm habentes priuilegium reale ratione hypothecæ, siue tacitæ, siue expressæ, præferantur habentibus priuilegium personale tantùm. Et pars affirmatiua est vera, eam tenet Syluester *verb. restitutio 6. num. 5.* & id satis probauimus *cap. 34. num. 8.* Rodrig. *tom. 2. summæ* Syluester. Rodrig.

cap. 46. num. 13. Azor *tom. 3. lib. 4. cap. 37. & 38. q. 1.* Malder. *tract. 4. c. 6. dub. 5.* Sayrus *lib. 10. tract. 5. cap. 10. num. 13.* Molin. *tom. 2. disp. 536. num. 33. §. post hæc omnes*, & alij. Fundamentum est, quia creditores hypothecarij, siue hypotheca sit tacita ex iuris dispositione, siue expressa ex contrahentium conuentione, habent duplex ius, alterum in re sibi hypothecata, alterum in personam debitoris; creditores verò simplices, & non hypothecarij habent vnum tantùm ius in personam debitorum; seu vt verius dicam creditores hypothecarij habent ius primariò in re, secundariò in personam debitorum. Creditores verò simplices habent ius primariò ad personam, secundariò ad res suorum debitorum; & ideo illud primum dicitur ius reale, istud personale; semper autem ius reale præualet personali, quia priuilegium personale, ordinariè loquendo, nunquam censetur concessum contra priuilegium reale. Azor. Mald. Sayrus.

Secundum est, vtrùm aliquando creditor personalis præferatur creditori reali, & hypothecario. Respondeo affirmatiuè; & casus est, quando priuilegium personale datur ex causa funeris. Vnde expensæ funeris moderatæ prius soluendæ sunt, quàm satisfaciendum sit creditoribus hypothecariis habentibus tacitas, vel expressas hypothecas in bonis debitoris defuncti; vt est textus *in leg. penultima, ff. de Relig. & sumpt. fun. & in l. si quis, §. primo. ff. eod. tit.* nec solùm expensæ funeris, sed etiam expensæ factæ pro condendo testamento, & faciendo inuentario; quia hæ etiam ad funus spectant. Vnde si hæ expensæ totam hæreditatem defuncti, seu bona omnia illius exhauriant, hæres defuncti nō tenetur ad alia debita illius; an autem prædictæ expensæ funeris sint moderatæ, vel immoderatæ, arbitrabitur prudens consideratis circunstantiis qualitatis, & facultatis personarum, si enim sunt immoderatæ, censendæ sunt factæ de bonis ipsius hæredis; quia expensas superfluas ad honorem, & pompam humanam spectantes de alieno facere non poterat. Ita patet etiam ex *l. sancimus, C. de iur. delib.* docet Syluester *verb. restitutio 6. num. 5.* Molina *tom. 2. disp. 536. num. 32.* Malderus *tract. 4. cap. 6. dub. 6. §. respondeo affirmatiuè, dub. 7.* Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 37. §. sextò expensæ, & cap. 38. §. primò igitur.* Sayrus *in claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 10. num. 23* Lessius *lib. 2 cap. 15. dub. 4. in principio.* Fundamentum est, quia in hoc casu funeris, hypothecarij creditores censentur rationabiliter consentire, & si non consentiant, censentur irrationabiliter inuiti. Deinde, quia si defunctus nulla alia bona habeat ex quibus moderatè sepeliri possit, censetur in extrema necessitate esse; & in extrema necessitate de huiusmodi bonis possunt fieri prædictæ funeris expensæ, & nomine expensæ funeris, non solùm intelliguntur expensæ, quæ fiunt in ipso funere, & expensæ quæ fiunt in scribendo, & approbando testamento, & inuentario, iuxta omnes citatos authores; sed etiam expensæ, quæ fiunt in toto morbo præcedente mortem, vt docet Vasquez *opusc. de rest. cap. 11. num. 83. §. eadem ratione sequitur.* 8. *Priuilegium personale præfertur priuilegio reali.* Syluest. Molin. Malder. Azor. Sayrus. Lessius. Vasq.

9. *An inter creditores hypothecarios inter se comparatos detur ordo prælationis, & vnde sumatur talis ordo.* Tertium dubium est, vtrùm in creditoribus hypothecariis inter se comparatis detur ordo prælationis; & vnde sumatur hic ordo. Respondent aliqui hypothecam expressam semper præferri tacitæ, ita Syluester *verb. restitutio 6. num. 5.* Nauarrus *in sum. Lat. cap. 17. num. 50.* & pro hac parte citat *l. assiduis, C. qui potiores in pign. habeātur,* Syluester, Nauar.

& l. quamuis, de priuilegijs fisci. Toletus *lib. 5. cap. 25.* Fundamentum est, quia hypotheca expressa continetur in ipso contractu ex voluntate expressa contrahentium; hypotheca verò tacita solùm habetur ex beneficio legis, & ex dispositione iuris; sed lex concedens hoc ius, & priuilegium, non censetur præiudicare iuri alterius acquisito per contractum; ergo hypotheca expressa præualet tacitæ: at meliùs, & verius alij hoc negant, & respondent si hypotheca tacita sit antiquior, præferendam esse hypothecæ expressę. Ita Mol. *tom. 2. de iust. disp. 536. §. inter habentes pignus.* Malderus *tract. 4. cap. 6. dub. 5.* Lessius *lib. 2. cap. 15. dub. 4.* Fundamentum illorum est fortius,

Molina. Malder. Lessius.

Primò, quia expressa voluntas paucorum contrahentium non potest præualere dispositioni iuris: præualeret autem, si hypotheca expressa, quæ pendet ex voluntate ipsorum contrahentium, præferretur hypothecæ tacitæ inductæ ex beneficio legis, & dispositione iuris.

Secundò, quia sicut lex, & iuris dispositio non præiudicat iuri acquisito per contractum, ita contractus non potest præiudicare iuri acquisito per legem, ac proinde ex antiquitate hypothecæ colligendum est ius præcedentiæ, non verò ex eo quòd vna expressa sit, & altera tacita.

10. *Hypotheca prior semper præfertur posteriori.*

Illud tamen est certum, nunquam hypothecam generalem, præferi particulari, nec particularem generali, ex eo præcisè, quòd generalis, aut particularis sit, & in hoc conueniunt Doctores. Probabilius etiam est hypothecam realem antiquiorem, siue expressa, siue tacita, siue generalis, siue specialis sit, semper præferri hypothecæ posteriori, iuxta communem DD. sententiam. Fundamentum sumitur ex regula iuris, *Qui prior est tempore, potior est iure.* Quare hæc regula à DD. communiter applicatur debitis realibus, seu habentibus hypothecam, non verò aliis, vt expresè docet Lessius *lib. 2. cap. 15. dub. 4. & 6.* & Sayrus *lib. 10. tract. 5. cap. 10. num. 19.* & Syluester *verb. restitutio 6. num. 5. & verb. pignus, num. 1. vers. duodecimo,* & patet ex *l. interdum, ff. qui potior. in pignor. habeantur;* optimè tamen animaduertit Molina *tom. 2. de iust. disput. 536. §. licet,* regulariter hoc intelligendum esse, quando contractus, in quo res hypothecæ, vel pignori subiicitur, fuit completus. v. c. hypothecauit aliquis domum, vel fundum alicui pro mutuo pecuniæ quam nondum accepit à mutuante; deinde eandem domum, vel fundum alteri hypothecauit, & statim ab eo accepit pecuniam mutuam; in hoc casu hæc secunda hypotheca præcedit, quia est ex contractu perfecto, & completo, prima verò non ita.

Lessius. Sayrus. Syluester.

11. *In quibus hypotheca posterior præfertur priori.*

Rogabis tamen, an semper & in omnibus casibus prior, & antiquior hypotheca sit præferenda posteriori, an verò dentur aliquæ limitationes, & exceptiones, in quibus hypotheca posterior præferatur priori. Respondeo dari aliquas, & esse illas, de quibus plenè dicemus alibi, & videri potest Lessius *lib. 2. cap. 15. dub. 4.* Malderus *tract. 4. cap. 6. dub. 5.* Azor. *tom. 3. lib. 4. cap. 37.*

Lessius. Malder. Azor.

12. *Quid quando res hypothecata vni, cum iure prælationis, tradita fuit alteri creditori posteriori.*

Quartum dubium est, quando res quæ erat vni hypothecata cum iure prælationis, tradita fuit à debitore alteri creditori hypothecario posteriori, & minùs priuilegiato, vel ad eius manus deuenerit, vtrùm hic tuta conscientia possit eam retinere. Ratio pro parte affirmatiua est, quia creditor non priuilegatus, si in debito præferatur aliis priuilegiatis personalibus, potest iustè retinere id, quod accepit, vt *suprà* resoluimus; sed eadem videtur ratio quando creditores sunt hypothecarij, & vnus est magis priuilegiatus, quàm alius; ergo licèt fuerit priùs hypothecata creditori magis priuilegiato, & de facto tradatur alteri minus priuilegiato, iustè illam retinere poterit. Minor probatur; quia quemadmodum in primo casu, quamuis creditor personaliter priuilegiatus habeat maius ius in personam debitoris, quàm ille, qui non est personaliter priuilegiatus, tamen quia ille apud se rem habet, quam sine dolo, & fraude accepit, non tenetur eam restituere; sic in secundo casu cùm vterque habeat ius in re, quamuis prior creditor sit magis priuilegiatus, tamen quia minus priuilegiatus illam iam possidet, ratione possessionis videtur præcedere, quamuis alter habeat ius prælationis.

Nihilominus communis sententia est, si res extat, etiamsi bona fide accepta fuerit, & cum ignorantia alterius hypothecæ magis priuilegiatæ, teneri tamen in conscientia hunc creditorem postquam sciuit, & notitiam habuit de alterius hypotheca, rem illi restituere. Et idem est, si eam vendidit, & pretium iam consumpsit, tunc enim si bona fide consumpsit, tenetur ad id solum in quo factus est ditior, si mala, ad totum & integrum pretium rei. Fundamentum est, quia in hoc casu tenetur ex re accepta, hæc enim quandiu extat in se vel in effectu, vel pretio, aut valore suo, pertinet ad priorem creditorem magis priuilegiatum, non ad posteriorem. Nec est eadem ratio quando debitores sunt personales, quia tunc cùm priuilegiatus non habeat ius in re, aliter non priuilegiatus, qui eam accepit, non tenetur ex re accepta, nec iniusta acceptione, vt patet, & aliunde ratione possessionis multum videtur excedere aliũ creditorem priuilegiatum; at in casu hypothecæ possessio secundi creditoris nullo modo ei fauet, quia est iniusta supra rem alteri obligatam. Nec refert, quòd minus priuilegiatus bona fide illam acceperit, ignorando rem alteri magis priuilegiato, esse prius hypothecatam; id enim solùm excusabit eum à peccato iniustæ acceptionis, non iniustæ retentionis, à die enim, quo sciuit rem prius esse alteri hypothecatam, iniustè retinet. Ita communiter DD. Emanuel Rodriguez *tom. 2. summæ cap. 46. num. 13.* Nauarrus *in summa Latin. cap. 17. num. 52.* Syluester *verb. restitutio 6. num. 5. quæst. 8.* Hinc infertur, vt optimè animaduertunt Nauarrus, & Rodericus, peccare grauiter generos, & nurus recipientes, aut retinentes de bonis soccerorum id, quod eis debetur, scientes eorum bona aliis magis priuilegiatis deberi, & esse prius hypothecata, & teneri ad restitutionem. 13.

Rodrig. Nauar. Syluest.

14. *Quid si creditor posterior rem bona fide acceperit, & consumpsit.*

Quintum dubium est, quando creditor posterior minus priuilegiatus rem bona fide accepit, & consumpsit, & in nullo factus est ditior, vtrùm teneatur in conscientia, quando postea id sciuit, restituere æstimationem talis rei. Respondeo negatiuè. Fundamentum est, quia possessor bonæ fidei non tenetur in eo casu ratione rei acceptæ, nec ratione iniustæ acceptionis, vt patet, nec ex aliquo contractu tacito, quasi verò illa consumptio sit cõditionata, & cum onere, vt si postea constet de priori hypothecario, ei restituatur; quia hæc conditio tacita sine fundamento ibi admitteretur, cùm non includatur in tali consumptione, nec admittatur à DD. etiam in consumptione rei alienæ respectu veri domini; ergo à fortiori non est admittenda respectu hypothecarij.

Sed

15. Sed rogabis, an quando res consumpta ad fiscum pertinebat, habeat fiscus actionem ex peculiari priuilegio ad agendum contra creditorem, qui bona fide consumpsit. De hac quæstione videri potest Molina *tom.2.disp.536.num.20.* vbi existimat non concedi actionem fisco repetendi rem consumptam bona fide, & ideo resoluit in nullo foro teneri huiusmodi creditorem aliquid in hoc casu restituere, si constet de bona fide. Nec obstat *l.pecunia, ff. de priuilegiis fisci*, vbi conceditur actio fisco ad repetendam prædictam rem bona fide consumptam; quia huiusmodi lex fundatur in mera præsumptione malæ fidei, nos autem supponimus constare euidenter de bona fide consumentis, & ideo si in foro externo de tali bona fide constet, cessabit talis actio, & non concedetur; sed hæc magis ad Iurisperitos, quàm ad forum conscientiæ Theologorum spectant, & ideo breuiter nos expediuimus ab hac quæstione.

Quid si tunc res ad fiscum pertinebat.

Molina.

16. Sextum dubium est, vtrùm creditor ille, qui pecuniam suam habet depositam apud numularios, vel apud alios, præferendus sit aliis priuilegiatis hypothecariis. Ratio dubitandi sumitur ex *l. si ventri, §. in bonis, ff. de priuileg. cred.* vbi expressè dicitur creditores deponentes esse post priuilegia, id est, postponendos esse priuilegiatis, è contrario verò *in l. si hominem, §. quoties, ff. depositi*, expressè dicitur præferendos esse, quæ leges videntur inter se pugnare: vt tamen illarum intellectum percipiamus,

An creditor, qui pecuniã suam habet depositam apud numularios, vel alios, præferendus sit aliis creditoribus hypothecariis.

Notandum est, depositum esse duplex; vnum quod transit in dominium depositarij, qualis censetur pecunia; quæ apud aliquem deponitur numerata, non tamen obsignata stemmate, vel clausa in arcula, vel saccis. Alterum est depositum, quod non transit in dominium depositarij; sed manet sub dominio deponentis, qualis est pecunia obsignata, aut sacculis, vel arcis clausa, & aliæ res similes, hoc secundum depositum præfertur omnibus debitis, & de eo intelligitur lex *si hominem*; primũ verò non ita, & de illo loquitur lex *si ventri*, & consequenter non sibi contra dicunt huiusmodi leges, quia loquuntur de diuersis depositis, ita docet Azor *tom.3.lib.4.cap.34. quæst.5.* & Sayrus *in claui Regia, lib.10.tract.5.cap.10.num.20.quæst.5.*

Depositum quotuplex sit.

Azor. Sayrus.

17. Septimum dubium est, vtrùm leges humanæ, quæ præscribunt ordinem restituendi, obligent in conscientia, an solùm præbeant actionem ad comparandum debitum in foro externo. Duo genera legum hîc possunt considerari, primo genere continentur illæ quæ in vnoquoque Regno, vel Prouincia circa hanc materiam esse solent. In secundo ponuntur leges ciuiles iuris communis insertæ in corpore ipsius iuris. Communis omnium sensitiua est, vbi dantur leges particulares loci Regni, aut Prouinciæ, has esse obseruandas; vbi verò hæ non reperiuntur, obseruandum esse ius commune, & in conscientia omnes obligare, hoc est, tam leges particulares, quàm leges iuris communis, vbi non dantur particulares; ita Azor *tom 3 lib.4.cap.36. quæst.7.* Turrian. 2.2. *disput.19. dub.4. num.5. cap.10. num.12.* Vasquez *opusc. de rest.cap.11.dub.2.num.50.* Fundamentum est, quia lex humana potuit ob bonum commune conferre ius prælationis aliquibus creditoribus comparatione aliorum, & de facto illud contulit; ergo obligat in conscientia. Maior patet, quia sicut lex præscriptionis ob bonum commune potest auferre dominium à priori domino, & de facto illud aufert, & transacto tempore præscriptionis illud confert in possessorem bonæ fidei, ad puniendam negligentiam, & iniuriam dominorum; ita considerata qualitate debiti, & creditoris, potest conferre ius præferẽtiæ, & de facto confert; quia hoc expedit bono communi ad impediendas lites, & ad securitatem contrahentium. Consequentia probatur, quia illæ leges non sunt præsumptiuæ, id est, non fundantur in præsumptione; sed sunt directiuæ intendentes bonum commune; deinde contrahentes in suis contractibus tacitè includunt hanc conditionem, vt debita, & contractus fiant iuxta formam, modum, & ordinem præscriptum in prædictis legibus; ergo tacitè se obligant ad seruandum talem ordinem, & consequenter ad illum tenentur in conscientia.

An leges humanæ, quæ præscribunt ordinem restituendi, obligent in conscientia.

Azor. Turrian. Lessius. Sayrus. Vasquez.

Obiicies, hæ leges in conscientia æqualiter obligant debitorem, & creditorem; sed simplex creditor, qui à debitore alteri creditori personali priuilegiato præfertur, non tenetur in conscientia ex vi harum legum illi restitutionem facere, vt suprà diximus; ergo non obligant in conscientia. Maior patet, quia lex contulit creditori priuilegiato illud ius prælationis, & creditor quicumque sit quando contrahit cum debitore, contrahit in forma legis, & consequenter iam se exponit periculo illius prælationis; ergo postea non potest similiter creditor retinere integrum debitum quod accepit prætermisso priuilegiato. 18.

Obiectio.

Respondet Molina *tom.2.disp.536. in fine*, leges, quæ præscribunt prælationem creditoribus personalibus, potiùs videri pro foro externo. At illæ quæ respiciunt debita realia in vtroque foro obligare; quæ verò sit maior ratio in vno, quàm in alio, non assignat. Ad argumentum ergo respondendum est illas leges obligare debitorem in conscientia ad seruandum hunc ordinem. Deinde obligare etiam creditorem priuilegiatum, vt illi stet, si debitor alium creditorem non priuilegiatum præferat, vel inter æquales pro rata diuidat, tenetur enim tunc contentus esse cum sua parte, & non potest debitorem pro maiori vexare, nec eam per vim auferre, non tamen obligare creditorem absolutè, vt se spoliet partibus, quæ ex voluntate debitoris, vel aliunde sine vi, & fraude ad illius manus perueniunt; supposito enim quòd tales res non sunt obligatæ alteri, & alioqui sunt in manu creditoris; videtur rationi, & æquitati consentaneum, ne lex humana tunc creditorem obliget cum tanto rigore; alia tamen est ratio, quando res hypothecata erat, vt *suprà* diximus.

Diluitur. Molina.

Ordo autem restitutionis non est necessarius, quando debitor potest soluere omnia debita, quæ contrahit. quando autem non habet bona quibus omnibus suis creditoribus satisfaciat, conueniunt DD. priùs esse restituendas eas res alienas, quas vnusquisque apud se habet, quæque apud illum extant, quocumque modo habeat siue furto, siue deposito, siue inuento, restituendas, inquam, esse dominis, vel pauperibus in dominorum defectum, quia si extant huiusmodi res, nondum illæ in habentis dominium transierunt: itaque primo loco restituenda sunt ea bona, quæ nunquam fuerunt sub dominio debitoris, qualia sunt bona furtiua deposita, & inuenta, & alia similia, quæ adhuc apud ipsum extant in eadem specie numerica, hæc enim simpliciter sunt aliena. Ita Baldus *in l. pro debito, C. de bon. auct. ind. possid.* quem omnes DD sequuntur. Toletus *lib.5.summæ cap.25.initio.* Syluester *verb. Restitutio 6.num.5.* Idem dicendum est de re empta; sed non soluta, & de re alterius, 19.

Ordo restitutionis quando necessarius, & quando non.

Bald.

Tolet. Syluester.

quæ ab eo fuit sine iusta causa abdicata, & alteri collata, v.c. metu, vel iniuria, *l. metum, §. cum autem, ff. quod metus causa fit,* Baldus, Syluester, & Toletus *allegati*, itaque iuxta communem DD. sententiam restitutio, quæ ratione rei acceptæ facienda est, priùs fieri debet.

20. *Et quæ bona priùs, quæ posteriùs restituenda sint.*

Secundo loco facienda est restitutio ratione acceptionis iniustæ, seu iniustæ actionis, & tunc oportet priùs restituere certa, id est, ea quorum domini cognoscuntur, quàm incerta, quorum domini ignorantur; ita etiam DD. communiter Toletus, Baldus, & Syluester *allegati*, & omnes quos citauimus *cap. 33. num. 1.* Quod caput omnino vide, ibi enim ordinem posuimus, quo debita de contractu, & ex delicto soluenda sunt; & inquisiuimus, an aliquo principio debita ex contractu licito prius soluenda sint, quàm debita ex furto, & vsuris.

Tertio loco restituendum est creditoribus hypothecariis, & inter hos illi præferendi sunt, qui habent hypothecam magis priuilegiatam, siue ratione temporis antiquioris, siue ex alia causa inter creditores hypothecarios cæteris paribus præferuntur vxores pro dotibus suis, non solùm omnibus habentibus priuilegium personale prælationis; sed etiam omnibus habentibus hypothecam etiam anteriorem, vt vult Syluester *verb. Restitutio 6. num. 5. vers. Secundo post*, & id probat ex *l. assiduis, C. qui potior. in pign. habeantur*, & facit *l. vbi, C. de iur. dom. & l. 2. C. de seru. pignor. dat.* Non tamen præferuntur vxores filiis ex priori matrimonio agentibus de dote materna contra nouercam, *C. qui potior. in pignor. habeantur, leg. vltima*, sed de hac præferentia dicam latiùs alibi. 21.

LIBER

LIBER OCTAVVS
In octauum Præceptum Decalogi.

AGGREDIMVR *octauum Præceptum, quod totum situm est, in proximorum iniuriis, in iudicio, & extra iudicium, contra proximum, & dictis & factis: & primùm agemus de verborum iniuriis extra iudicium proximo illatis, ac proinde de detractione, & contumelia, de honore, & dedecore, de infamia, & bona fama, & de iudicio temerario, & in susurratione aliquid miscendum erit. Posteaagemus de testimoniis falsis in iudicio dictis, & de peccatis, quæ in iudicio à iudice, tabellione, & personis, ex quibus iudicium externum constituitur, committuntur: hæc enim omnia sub isto præcepto comprehenduntur, & ad finem de horum restitutione, Deo dante, tractabimus, quantum per angustias temporis permissum fuerit.*

CAPVT I.

Quid sit fama, & infamia, detractio, & contumelia, honor, & dedecus, quomodo inter se distinguantur, & an ex sua natura huiusmodi vitia peccata sint mortifera, & quàm grauia.

SVMMARIVM.

Quid sit famia, & infamia apud Iuristas & Theologos, num. 1. Refertur species infamandi. ibid.
Quid sit detractio, & quomodo definiatur, num. 2.
Quid sit contumelia. num. 3.
Contumelia vnde dicta. num. 4.
Quid sit honor, num. 5. Potest aliquis esse vitiosus & dignus honore. ibid. fine.
Quibus modis detractor, & contumeliosus possint honorem alicui auferre. num. 6.
Quid sit dedecus. uum. 7.
Detractio, & contumelia ex suo genere sunt peccata mortifera, & grauius peccatum est contumelia, quàm detractio. num. 8.
Contumelia, & detractio grauiora sunt peccata, quàm furtum ex genere suo. num. 9.
Sunt minora, quàm homicidium. num. 10.
Homicidium grauius peccatum est, quàm adulterium, & adulterium, quàm detractio, & contumelia. num. 11.
Lædere famam alicuius per detractionem, & contumeliam, est grauius peccatum furto, leuius homicidio, & adulterio. num. 12.

NOTARI velim primò plurimas esse species infamandi aliquem, que omnes ad quatuor præcipuas reducuntur, de quibus speciatim agemus, ad detractionem scilicet, contumeliam, iudicium temerarium, & insusurrationem; hi sunt quatuor præcipui infamandi modi, quos inuenio apud authores, de quibus in toto hoc opere breuiter, & dilucidè agemus. Videndum tamen priùs erit, quid sit fama, & honor, vt videamus quantum sit malitiæ in vnaquaque harum specierum; apparent enim magis contraria ex contrariorum aspectu, & oppositione. 1. *Infamandi species.*

Famam igitur sic describunt Iuris Canonici periti, vt habetur in glossa *cap. vestra, de cohabitatione Clericorum & mulierum, Est illæsa dignitatis status, vita & moribus comprobatus.* At iuris ciuilis periti ita eã describunt. *Fama est id, quod à maiori parte populi publicatur.* Ita Alexãd. *cons.* 20. & *cons.* 117. *vol.* 4. & *cons.* 150. *vol.* 5. *concl.* 4. vnde cõcludit testes, qui dicunt se audiuisse, & publicè ita dici, non probare famam, nisi addant se audiuisse à maiori parte populi, & idem vult Curt. *in consilio* 82. *in sexta concl.* & eam amplectitur idem Alexander *consil.* 57. *volum.* 3. & Decius *in consil.* 57. *vol.* 2. & *consil.* 133. *colum.* 5. Verùm hi non attingunt medullam, attingunt corticem, non frangunt nucem. Fama igitur, vt melior fert opinio Theologorum, sic propriè describi potest. *Est bona multorum æstimatio de aliquo concepta circa eius vitam, & mores.* Ita docet Toletanus *lib.* 2. *de rest. cap.* 4. *num.* 1. Toletus *lib.* 5. *summæ cap.* 63. Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 9. *art.* 1. *initio, vers. quinque sunt.* *Fama quid sit.* Alexand. Curt. Decius. Toletanus. Toletus. Sotus.

Hinc è contrario *infamia est mala multorum æstimatio de aliquo concepta circa eius vitam, & mores.* Consistunt formaliter fama, & infamia in iudicio, & æstimatione interna hominum, bona, vel *Infamia quid.*

vel mala circa aliquem, eiusque vitam, & mores; quamuis ordinariè, & vulgò sermo ille, & rumor externus, quibus bonam, vel malam nostram æstimationem, opinionémque erga aliquem declaramus, fama, à fando dici soleat; infamia autem non solùm vitiis, & malefactis publicè gestis, sed etiam frequenter per peccatum detractionis contrahitur.

& vnde dicta.

2. *Detractio quid.* D. Thom. Caiet. Sotus.

Est autem detractio *iniusta læsio, ac denigratio bonæ famæ alicuius per occulta verba.* Ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 73. *art.* 1. Caietanus *ibi*, & Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 10. *art.* 2. *initio, vers. ad quæstionem.* Et sicut dupliciter potest quis in furto proximo nocere, vel per rapinam cùm manifesta violentia, vel clàm, & subdolè per occultum furtum, ita verbis dupliciter potest quis proximum lædere.

Primò, si manifestè, & coram ipso proximo, quem lædimus, illum conuiciis proscindamus, & hoc est contumelia.

Secundò, si occultè, & in absentia illius, eius famam corrodamus, & est detractio. Vnde duo requiruntur ad detractionem; primò, vt aliquid dicatur, aut agatur, ad hoc, vt bona fama, & æstimatio alicuius in mente alterius denigretur, extinguatúrque; secundò, vt id, quod dicitur, vel fit ad famam in mente alterius extinguendam, fiat occultè: nam si quis in præsentia alicuius, famæ illius, dictis, vel factis detrahat, iam non erit simplex detractio, sed contumelia.

3. *Contumelia quid.*

Est igitur contumelia, peccatum, quo vel dictis, vel factis, & irrisionibus in præsentia alicuius honorem illius lædimus, & violamus, propriè loquendo in verbis tantùm consistit, impropriè verò in factis posita est, quatenus rationem habent significandi; nam, vt docet D. August. *lib.* 2. *de doctrina Christiana*, & Sotus *statim citandus*, verba inter homines primas partes habent significandi: facta autem, & res habent secundas, & sic, vt illic docet D. Augustinus, rebus etiam ipsis conuenit signa esse aliarum rerum, sed impropriè: nam iuxta Aristotelem *Perihermenias* 1. *cap.* 1. verba sunt indicia earum conceptionum, quas in animo habemus, ex quo fit vt ratio contumeliæ propriè in verbis inueniatur. Hinc dupliciter differt detractio à contumelia,

Detractio & contumelia differunt.

Primò in modo, quia detractio semper fit occultè, & in absentia, contumelia manifestè, & in præsentia, & ideo de ratione intrinseca contumeliæ est, quòd fiat in præsentia; sicut enim honor non exhibetur nisi præsenti, vel absenti, considerato vt præsenti, ita contumelia illi opposita non fit, nisi præsenti, vel absenti considerato, vt præsenti: nam ille, qui honorat aliquem in absentia, desiderat maximè, vt illi innotescat bonum testimonium, quod habet de illius excellentia.

Secundò, differt prædicta detractio à contumelia in fine, in eo quòd detractio directè lædat famam, contumelia honorem, vnde cùm fama, & honor sint res distinctæ, distincta erunt hæc quoque vitia; ita docent communiter Theologi cum D. Thom. 2. 2. *quæst.* 73. *art.* 1. *in corpore.* Caietanus *ibi*. Sotus *lib.* 5. *de iust. art.* 1. *initio* §. *Quinque sunt.* Sayrus *lib.* 12. *cap.* 9. *num.* 2. *in claui Regia.* Syluester. *verb. contumelia, quæst.* 1. Toletus *lib.* 5. *cap.* 9. *summæ.* Nauarrus *cap.* 12. *num.* 7. Filliucius *in octauum preceptum, cap.* 3. *tract.* 40. *num.* 66.

D. Thom. Caiet. Sotus. Sayrus. Syluester. Tolet. Nauar.

4. *Contumelia vnde dicta.* D. Isidor.

Venit autem contumelia à verbo *Contumeo*, quia ille, qui contumeliosus est in aliquem, præsente illo, superbus est, & verbis tumet in contemptum illius: vnde D. Isidorus *in suis Etymologiis*, ita ait. *Contumeliosus ille dicitur, qui velox est, & tumet verbis iniuriæ in aliquem, illo præsente.* Et glossa super illud ad Romanos 1. *Contumeliosos superbos, elatos, inuentores malorum. Contumeliosi illi sunt, inquit, qui dictis & factis, contumelias, & turpia verba dicunt in alios, quibus honorem illorum lædunt, ac offendunt.* Ex quo fit, vt nullum factum, quatenus res est, rationem habeat contumeliæ; sed quatenus verba imitatur, & vim habet significandi. Exemplo res patet, nam dum quis ostium alicuius infringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro dicitur; si autem in contemptum domini illud effringat, contumeliosus erit, quia eo facto significat, se dominum contemnere; quapropter volunt aliqui contumeliam à contemptu dici, & deduci nomen contumeliæ à verbo *contemno*, sed minus propriè.

5. *Honor quid.* D. Thom. Caiet.

Est autem honor, iuxta D. Thomam 2. 2. *quæst.* 103. *art.* 1. *ad* 2. & *art.* 2. *ad* 2. Caietan. *ibi*, & Thomistas, *testificatio quædam bonæ opinionis, & excellentiæ alterius, verbis, vel signis externis facta*; magis autem externis signis, quàm verbis consistit; verbis; vt cùm quis aliquem honorificè compellat, vocando eum prudentem, sapientem, nobilem, virtute præditum; signis, vt in geniculationibus, corporis submissione, capitis inclinatione, & similibus; cùm enim homines volunt honorari, testimonium suæ propriæ excellentiæ quærunt, vt bene animaduertit D. Thomas *citatus art.* 1. *in corpore.* Exhibetur autem honor alicui vel propter excellentiam dignitatis Ecclesiasticæ, vel sæcularis, quæ inest personæ; vel propter diuitias, sanguinis nobilitatem, vel ob quamuis aliam excellentiam extrinsecam; nam quamuis honor, iuxta Philosophum *Ethicor.* 1. sit *exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis*; tamen nomine virtutis intelligitur excellentia aliqua superioritatis, quam in alio recognoscimus, neque oportet, vt ille, qui honoratur, sit excellentior honorante, sed sufficit, quòd sit excellentior quibusdem aliis; sic Rex honorat Duces, Comites, Marchiones, & artifices excellentes minores se, & verò quòd Philosophus nomine virtutis, intelligat etiam excellentiam aliquam temporalem, patet, quia virtus maiori quoque præmio digna est, quàm honoris: est tamen honor signum demonstratiuum ipsius virtutis, vt declarat D. Thom. 2. 2. *quæst.* 103. *art.* 1. *ad* 2. explicans in hanc rem illud Matthæi 5. *Neque ascendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt.* Vnde patet, posse aliquem esse vitiosum, & dignum honore, quia in homine vitioso, potest dari ratio excellentiæ, & superioritatis, propter quam honore dignus habeatur.

Aristot.

Potest esse aliquis vitiosus, & dignus honore.

6. *Contumeliosus quotupliciter possit auferre honorem alium.*

Dupliciter autem potest detractor, aut contumeliosus honorem alicui auferre, mediatè, & immediatè. Mediatè quidem auferendo ab eo per furtum, quod in eo est causa honoris, v. c. à diuite substantiam, ob quam ab aliis honoratur, & huic honori potest homo renunciare, & de facto renunciant omnes Religiosi quatenus per votum paupertatis renunciant bonis temporalibus & diuitiis, ex quibus consurgit honor, & titulis etiam temporalibus, vt docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 186. *art.* 2. *ad* 4. & Soarius *tom.* 3. *de Relig. lib.* 8. *cap.* 4. *num.* 3. & qui aufert scientiam à sapiente per cerebri læsionem, à viuente vitam, & his similia; vnde solus ille honor verus est, qui veræ virtuti debetur, cùm ex nulla extranea causa, sed à solo Deo pendeat; huiusmodi auté dedecorationes non faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias, v. c. ad

D. Thom. Soar.

ad furtum, ad homicidium, & sensus priuationem, immediatè auferendo alicui honorem directè & propriè, v.c. afferendo per detractionem & contumeliam in aliorum notitiam, id quod honori proximi officit; sicut enim honor excellentiæ debetur, ita notitia turpitudinis, causa est honorationis: afferre autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi. Vnde cùm, vt *num.* 3. diximus, verba inter homines primariò significent, sunt enim verba, seu locutiones indices cóceptuũ, qui resident in animo, iuxta Aristotelem suprà citatum; secundariò verò res inde fit, vt ratio detractionis & contumeliæ primariò in verbis, secundariò in rebus consistat, vt patet & dictum manet.

Arist.

7. *Dedecus quid.*

Ex dictis facile est intelligere, quid sit dedecus, *est enim testificatio quædam malæ opinionis, vel pessimæ æstimationis alicuius hominis verbis, vel signis, & magis signis, quàm verbis manifestata.* Vnde si quis hominem virum fuste cædat, animo dehonestandi illum, & auferendi honorem, & similiter verbis iniuriosis offendat, eodem animo, magis illum dehonestat fuste, quàm verbis, vt patet.

8. *Detractio & contumelia quid.*

Patet similiter ex dictis, detractionem, & contumeliam ex suo genere esse peccata mortifera, cùm vtraque lædat proximum in re graui & contra iustitiam, rem grauem & magno pretio æstimabilem ab eo iniustè auferat, detractio famam, contumelia honorem; vnde colligitur grauius quidem esse peccatum contumeliæ, quàm detractionis, quia contumelia fit in præsentia, detractio in absentia, vt expresè docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 72. *art.* 3 *ad* 2. *& quæst.* 73 *art.* 1. *in corpore.* Caietan. *ibi.* Sotus *lib.* 5. *de iust. art.* 1. *initio*, § *Quinque sunt*; magis enim (absolutè loquendo) offenditur quis in præsentia, quàm in absentia. Præterea contumelia aufert formaliter, ac denigrat honorem; detractio formaliter aufert, & denigrat famam; fama autem ordinatur ad honorem, tanquam ad finem, vnde in ratione finis nobilius quid est honor, quàm fama, & cùm peccatum eo grauius sit, quo nobiliori virtutis fini opponitur, inde est, quòd grauius quoque peccatum sit contumelia, quàm detractio. Vltimò, quia contumelia includit ex sua natura maiorem contemptum proximi, quàm detractio, quia fit in præsentia; ergo est grauius peccatum; sicut rapina est grauius peccatum furto, quia fit in præsentia, cum iniuria, & violentia domini; furtum clàm in absentia, & illo inscio. Nec refert quòd inter res temporales videatur fama esse pretiosior, vt docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 72. *art.* 2. *in corpore*, iuxta illud Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri magni, & pretiosi.* nam vt *ibidem* asserit D. Thomas, ideo fama inter res temporales censetur pertiosior omnibus, quia per defectum illius impeditur homo ad multa, & præclara agenda; at per defectum honoris ad plura, & clariora agenda impeditur, vt patebit consideranti.

Contumelia peccatum grauius, quàm detractionis. D. Thom. Caiet. Sotus.

9. *Contumelia & detractio sunt grauiora peccata, quàm furtũ.*

Rursus, cùm contumelia sit iniusta læsio honoris, & detractio famæ, & fama, & honor maiora sint bona, quàm diuitiæ, & quàm alia bona externa, & temporalia, quæ furto sunt obnoxia, iuxta illud Prouerb. 22. *Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ.* & illud Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine*, &c. Inde est quòd peccata detractionis, & contumeliæ eo sint grauiora ex genere suo, quàm furtum, quo præstantius est nomen bonum, ac bona fama, quàm diuitiæ multæ, vt docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 72. *art.* 3. *ad* 2. Dixi, *ex genere suo*, quia ratione exiguitatis materiæ, in qua quis famam, aut honorem alterius lædit, potest esse veniale, & furtum ob grauitatem materiæ potest esse mortale; vt si de industria in materia leuissima de aliquo detrahas, aut illum inhonores, & quia ratione circumstantiarum fieri potest, vt aliquod furtum sit grauius, quam aliqua detractio, & aliqua detractio, quàm adulterium, infamare enim totum aliquem sacrum Ordinem, aut aliquem Prælatum Ecclesiasticum, grauius est peccatum, quàm adulterium.

10. *Sunt maiora quàm homicidium.*

Licèt autem contumelia, & detractio grauiora sint peccata, quàm furtum ex suo genere: minora tamen sunt, quàm homicidium. nam eo est peccatum grauius, quo maius est nocumentum, quod infert hominibus, & quo maior est læsio, quam illis affert, vnde cùm maius sit bonum vitæ, quàm bonum famæ, & honoris, cùm hæc sint bona reparabilia, & illud irreparabile; perspicuum est maius esse peccatum homicidij, quàm detractionis, & contumeliæ, vt bene docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 72. *art.* 3. imò inter cætera peccata, quæ committuntur in proximum, homicidium est grauius, iuxta D. Thom. *ibidem*, per quod tollitur vita proximi, actu existens, nocet enim homini in meliori bonô, nempe in vita, quæ est bonum irreparabile.

D. Thom.

11. *Homicidium grauius peccatum, quàm adulterium.*

Post homicidium autem, est adulterium, vnde etiam homicidium est grauius adulterio; adulterium autem grauius est peccatum, quàm peccatum detractionis, & contumeliæ, iuxta eundem D. Thomam *allegatum*, quia per adulterium impeditur via ordinaria ad generationem humanam, per quam datur introitus ad vitam; via autem ordinaria est coitus matrimonialis, & non extra matrimonium. Nec refert, quòd adulterium vniat duos, marem, & fœminam in vnam carnem: detractio autem, & contumelia diuidat homines in charitate vnitos, in quantum vnus per hoc, quod mala alterius manifestat, & bonam famam illius denigrat, proximos ab eo occasionaliter diuidit, ac separat, vt dicamus maius esse peccatum detractionis, & contumeliæ, quàm peccatum adulterij, quia deformitas adulterij non sumitur ex coniunctione corporum, sed ex deordinatione generationis humanæ, per quam impeditur via ordinaria ad vitam hominis generandi.

Et adulterium, quàm detractio, & contumelia.

Nec etiam refert quòd detractio & contumelia occidant animam; homicidium autem, & adulterium corpus proximi, vt inde quis inferat, grauius esse peccatnm detractionis, & contumeliæ, quàm homicidij & adulterij, & eo grauius, quo grauius est occidere animam, quàm corpus, quia adulterium, & homicidium vtrumque occidunt, & anima per peccatum mortale, quod committitur, & corpus, quod occiditur, vt manifestum est, & docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 72. *art.* 3 *ad* 2.

12. *Lædere famã alicuius per detractionem & contumeliam est grauius peccatum furto. leuius homicidio, adulterio.* Lessius. D. Thom. Caiet. Sotus.

His velùti præmissis sic firmiter statuo: lædere famam alterius per detractionem, vel contumeliam, est peccatum lethiferum ex genere suo, grauius quidem furto, leuius tamen homicidio, & leuius adulterio, ita Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *de detract. & contumel. dub.* 3. *num.* 11. 12. *&* 13. D. Thom. 2.2. *quæst.* 73. *art.* 1. 2. & 3. Caietanus *ibi.* Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 9 *art.* 1. *&* 2. quòd sit ex genere suo peccatum mortale, patet.

Primò, quia nihil æternam meretur pœnam, nisi mortale sit crimen; conuitiator autem, & detractor iudicio Christi Domini merentur æternam pœnam, iuxta illud Matth. 5. *Qui dicit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis*; ergo detrahere de fama alicuius est peccatum mortale ex genere suo.

Secundò

Secundò, quia lædit hominem in grandi, & notabili illius bono, nempe fama. Quòd sit grauius, probatur, quia famæ bonum excedit bonum pecuniæ, & quia quo bona magis sunt ab homine remota, minus ab eo æstimantur, & quia melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ, *Prouerb.22.* Quòd sit leuius homicidio, inde est manifestum, quia bonum famæ est magis externum homini, quàm vita, nam bonum vitæ est irreparabile, & bonum famæ reparabile, ac proinde est minus præstans, quàm vita; quòd etiam leuius sit adulterio, patet, quia adulterium triplicem contineet malitiam,

Primò, contra bonum prolis nasciturae, impediendo viam naturalem generationis illius.

Secundò contra sanctitatem matrimonij.

Tertiò, contra iustitiam, & ius coniugis: at detractio, & contumelia vnam tantùm malitiam continet, nempe contra bonum famæ; hoc tamen non tollit, quod ratione circumstantiarum, & grauitatis materiæ ex parte furti, leuitatis autem ex parte detractionis, aliquod furtum sit grauius aliqua detractione; vt si fureris ab homine aliquid, ex quo vita illius pendeat omnino.

CAPVT II.

Vtrùm Christianus teneatur contumeliam sustinere, an possit contumeliâ contumeliam, & detractionem detractione repellere, & quando detractores, auditores & relatores peccent mortaliter, vel non peccent.

SVMMARIVM.

Vnusquisque Christianus tenetur habere animum paratũ ad præferendas cõtumelias & detractiones, n.1. *Licitè tamen potest aliquando contumeliã contumelia, & detractionẽ detractione repellere,* ibid.

Qui directa intentione nocendi de alio detrahit, peccat ex genere suo mortaliter; qui verò ex loquacitate detrahit, sine intentione nocendi ex genere suo, talis detractio, cùm sit materialis, est venialis, ex grauitate tamẽ materiæ potest esse mortalis, n.3.

Quando possit esse venialis detractio cum formali intentione nocendi. num.3.

An sit peccatum mortiferum reuelare defectus naturales alicuius, vt quòd sit ignobilis filius Presbyteri, ignauus, illiteratus, &c. num.4.

Qui de aulico dicit illum esse amoribus deditum, de milite decepisse puellam, habere concubinam, non esse veritatis amatorem, & de nobili iuuene esse prodigum, an mortaliter peccet. num.5.

An peccet mortiferè, qui generalibus nominibus peccatorem aliquem infamat, appellando illum superbum, auarum, &c. *Et quid si persona sit valde grauis.* num.6.

In detractionibus, & contumeliis ad iudicandum an sit mortale, vel veniale peccatum, ad quid attendendum est. num.7.

Qui audit grauiter de alio detrahentem, ita vt illum ad detrahendum animet, moueat, vel excitet, grauius peccat, quàm detractor. num.8. & 9.

Quid de eo qui audit ex odio, & lætatur, non tamen mouet & excitat. num.10. & 11.

Cui peccatum detractionis non placet, audit tamen, & non resistit, cùm possit, quando peccet mortaliter, & quando venialiter, num.12. & 13. *Quid si superior non impediat.* ibid.

Non est peccatum detractionis si quis seruato ordine correctionis fraternæ patefaciat crimen occultum superiori de subdito suo. num.14.

SIc statuo primò. Vnusquisque Christianus tenetur animo esse præparato ad perferendas omnes contumelias, & detractiones; licitè tamen aliquando potest illatam detractionem, & contumeliam simili contumelia, & detractione repellere. Probatur prima pars quoad animi præparationem; quia in his, quæ contra nos fiunt, necessaria nobis est patientia in animi præparatione, iuxta expositionem D. Augustini super illud Matth. 5. *Si quis te percusserit in vna maxilla, præbe illi & alteram,* hoc est, esto præparatus, vt si necesse fuerit, alteram percussionem sustineas, & iuxta expositionem D. Ambrosij *lib. 10. in Lucam,* explicans illud Christi Domini Lucæ 22. *Domine, ecce sunt duo gladij hîc: qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. O Domine,* inquit D. Ambros. *cur iubes me emere gladium, quem vetas promi; mitte gladium tuum in vaginam, si quis te percusserit in vna maxilla, præbe illi & alteram? vt sit, inquit, parata defensio, non vltio necessaria, & videatur potuisse vindicare iniuriam, sed noluisse.* Præparatio autem animi nobis à Christo præcipitur, præcepto affirmatiuo; præceptum autem affirmatiuum non obligat pro semper, sed cùm necesse fuerit, & ratio, ac circumstantia temporis postulauerit; ergo licèt animum habere teneamur præparatum ad sustinendas æquanimiter detractiones, iniurias, & contumelias perferendas, non tamen semper re ipsa illas tenemur sustinere, sed cùm ratio postulauerit, ac proinde licitè possumus aliquando contumeliam contumelia, & conuitium conuitio propellere ad nostram iustam defensionem; & ita docet Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 9. art. 3. §. Hoc tamen solemne.* Sayrus *in claui Regia, tom. 1. lib. 4. cap. 4. num. 11.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum, cap. 3. num. 85.* & D. Thom. *2. 2. quæst. 72. art. 3.* Caietanus *ibi,* & alij; quod duplici ex capite probatur.

1. Conclusio prima. *D. August.* *D. Ambros.* *Conuitium conuitio repellere aliquando licitum.* *Sotus. Sayrus. Filliuc. D. Thom. Caiet.*

Primò, propter bonum contumeliosi, vt tumentem illius animum infringamus, ne iniuriis, & detractionibus insolescat, & assuescat, iuxta illud Prouerbiorum 26. *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.*

Secundò, propter bonum tam præsentium, quàm absentium, qui contumeliis affectum solent nonnunquam minoris facere, ac reputare; ex quo sequitur quòd eius authoritas, & doctrina minus proficiat. Vnde D. Gregorius super Ezechielem Prophetam, homil. 9. *Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterunt, & ita in prauis moribus remanentes bene viuere contemnant.* Nec obstat illud eiusdem sapientiæ Prouerb. 26. *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne similis ei videaris,* non enim hic locus contrarius est illi primo, nam illic solùm nobis conceditur iusta defensio, hîc autem prohibetur iniusta offensio, & ideo hîc dicitur, ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne similis ei videaris, quod perinde est ac dicere, ne ei respondeas animo offendendi, & conuitiandi illum, vt ille facit, sed responde illi, te iustè defendendo,

D. Gregor.

fendendo, quantum satis sit, vt iniuriam à te propellas, & illius infringas audaciam, neque vt ei subsultes, aut illum in vindictam lædas.

2. Nunquam enim nobis est licitum propria authoritate iniurias vindicare, adest enim ad hoc negotium publica authoritas tribunalium iustitiæ præposita; quare quando contumelioso nobis respondere liceat, prudentia maxima opus est, ne labamur: & ideo in primis ad propellendam contumeliam, nunquam nobis est licitum, falsum testimonium alicui affingere, quia id est perniciosum mendacium, neque etiam licitum nobis est, defectum vllum publicum, vel occultum per modum vindictæ conuitianti, aut detrahenti obiectactare, sed per modum defensionis, vim vi repellendo: hoc est, non licet illi obiicere crimen quod impertinens est ad obterendam eius authoritatem, sed illud tantùm, quod ad id est necessarium: vt si me quispiam latronem appellet, aut sicarium, vel dicat, me originem à sãguine Hebræorum habere, quæ est apud Lusitanos maxima, & fœdissima iniuria, possum dicere eum esse mendacem, & in confirmationem ad infirmandam eius fidem patefacere illius mendacia, vt in eo, in quo me vult lædere, ei fides minuatur, & non habeatur: si autem me appellat latronem, non licet mihi eum sicarium appellare, nec si me concubinarium appellat, mihi licet eum latronem vocare; sicut non licet percutientem repercutere, iam enim id vindicare erit iniuriam non repellere, vt optimè notauit Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 9. art. 3. §. Hoc tamen solemne, ad finem*; possum tamen illum appellare mendacem, & verbis, & exemplis ostendere illum mentiri, & mendaciis esse assuetum, vt sic ei fides infringatur. Sotus.

3. *Conclusio secunda.* Veniamus ad secundam partem tituli, quando scilicet detrahens, & auditor peccent, vel non peccent lethiferè; qua de re statuo secundò, si directè intendas, detrahendo lædere famam alterius, erit formalis detractio, & graue peccatum mortale; si autem id non intendas, sed quia loquaculus es, & cum quadam loquacitate, & leuitate animi alterius peccata, aut defectus enarres, erit detractio materialis, quia læsio famæ alienæ non est à te intenta, nec directè volita; mortalis tamen, aut venialis erit ista materialis detractio, iuxta grauitatem, aut exiguitatem materiæ, in qua famam alterius offendis; nam si grauiter famam proximi lædas, erit peccatum mortale, si leuiter, veniale; ita docet D. Thom. 2. 2 *quæst. 73. art. 2. in corpore*. Caietanus *ibi*, Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia, dub. 3. num. 11. 12. & 13.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 10 art. 1. & 2. concl. 1. & 2.* Toletus *lib. 5. summæ cap. 63 num. 5.* Syluester *verb. Detractio, num. 2.* & alij communiter. D. Thom. Caiet. Lessius. Sotus. Tolet. Syluester.

Probatur primò, quia peccata verborum, maximè sunt ex intentione dicentis iudicanda; sed detractio & contumelia sunt peccata verborum; ergo si intentio detrahendi deficiat, non erit propriè, & formalis detractio, sed materialis. Antecedens probatur, quia cùm verba sonitantùm sint, & re ipsa non offendant facto, sed significatione, significatio autem ex intentione proferentium ad aliquid exprimendum pendeat, inde est quòd detractio, & contumelia, non censeantur formaliter tales, nisi ex intentione conuitiandi, & detrahendi proferantur; dicetur autem quis ex intentione detrahere, non solùm quando directè, & ex animo id proponit, & facit; sed etiam quando animad-

Fagundez in Decalog. Tom. II.

uertit id, quod dicit, famam proximi lædere, & sine legitima causa proferendi id profert, vt docet Sotus *allegatus*, *concl. 1.*

Probatur altera pars, quia cùm quis expresè non intendit lædere famam alterius, sed ex quadam loquacitate, & leuitate animi, narrat peccata, & defectus illius, deficit intentio detrahendi; ergo non est detractio formalis, sed tantùm materialis, & quasi per accidens, erit tamen peccatum mortale, si verba grauiter offendant famam proximi, quia implicitè vult grauiter lædere, qui verba vult dicere, ex quibus grauis læsio famæ proximi sequatur. nam licèt quis ex animi leuitate, vel ob causam non necessariam, ea verba proferat, poterunt verba adeò grauia esse, vt grauiter, & notabiliter famam illius lædant, & tunc sine dubio erit peccatum mortale, quia etsi deficiat intentio detrahendi, tamen hoc ipsum genus verborum ex se peccatum est mortale, vt patet. Hîc illud ad rem venit D. Chrysostomi *homil. 22. ad Populum Antiochenum*, super illud Psalmi 33. *Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos, probibe linguam tuam à malo. Ecce clamat, inquit, Propheta, dicens, Quis vult emere vitam æternam. Non habes, inquit, argentum absque argento tolle; non habes pecunias, non lacrymas, non compunctionem. Prohibe linguam tuam à malo, & in salutem tibi sufficiet.* Vnde si solum cohibere linguam ad merendam gloriam sufficit, planè sufficiet exercere ad demerendam. D. Chrysost.

Conclusio tertia. Sic statuo tertiò, si id quod profertur, & narratur, leue sit, & parum lædat famam proximi, veniale tantùm peccatum erit, etiamsi ex intentione lædendi enarres, vnde narrare defectus veniales alicuius, veniale tantùm erit, ita Lessius *suprà allegatus, num. 13.* D. Antoninus *2. part. titulo 8. cap. 4.* Syluester *verb. Detractio, num. 2.* Ratio est, quia cùm nemo sit ab his leuibus defectibus liber, non notabiliter læditur fama proximi per illorum narrationem. Lessius. D. Anton. Syluester.

De viro graui dicere esse mendacem est peccatum mortale. Potest tamen iuxta hos authores tam grauis esse persona, vt de ea huiusmodi defectus veniales publicare, censeatur mortale, & graue nocumentum famæ illius: vt si quis dicat de viro graui, & Religioso eum esse mendacem: ita Lessius *dicto lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia, dub. 3. num. 14.* & Salon *2. 2. quæst. 6. art. 3. dub. 3.* Lessius. Salon.

4. *An reuelare defectus alicuius naturales sit pec.* Ex dictis patet, ordinariè loquendo, non esse peccatum mortiferum reuelare defectus naturales alicuius, siue veros, sed occultos, siue falsos, nisi inde aliquod notabile damnum sequatur, siue illi defectus naturales sint animi, siue sint corporis animi, vt si dicas, alium esse ignorantem, nullius animi, & iudicij: corporis, vt si de eo dicas esse cæcum, claudum, aut gibbosum. Idem dicendum de defectibus natalium, vt si dicas alium esse filium Clerici, spurium, natum ex Hebræis, aut ex adulterio; excipe, nisi ex eo putetur valde apud illos, qui id audiunt fore despiciendus, tunc enim mortale erit, ita docet Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia, dub. 3. num. 15.* Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 4. num. 307.* Filliucius *tractat. 32. de iniust. & restitut. cap. 9. numero 230.* Nauarrus *in summa Latina, capit. 18. numero 25. 23. & 22.* ibi, *detegere falsos defectus naturales, puta quòd aliquis sit luscus, claudus, mancus, gibbosus, ignarus, & alia huiusmodi, quæ non pertinent ad bonam famam morum, non est ex suo genere, nec regulariter* Lessius. P. Nauarra. Filliuc. Nauar.

mortale, quia id de se non infert damnum notabile famæ, nec est causa inferendi illud; hæc ille. Ratio est, quia vitia naturalia ex se, & ex natura sua, non important infamiam, sicut important moralia, vnde ex natura, & genere suo, non erit peccatum mortale illa de aliquo dicere, aut reuelare; per accidens tamen mortale erit, veluti si animaduertas exinde malum notabile posse proximo aduenire, aut si in præsentia alicuius hæc, & similia de illo dicantur; quia est notabilis contumelia quando persona est grauis, secus si vilis, & abiecta.

5. *Dicere de aulico esse amoribus deditum, de milite decepisse puellam, non est peccatum mortale.*

Similiter quando ratione status, & conditionis personæ, vitia moralia & peccata de se mortalia iuxta hominum æstimationem non censerentur grauiter famam lædere, horum reuelatio, aut impositio, non est peccatum mortale, sed veniale: vt si quis de aliquo iuuene dicat illum illicitos, & inhonestos habere amores, ac de milite illum commisisse duellum, aut decepisse puellam, vel habere concubinam, vel de eo, qui consuetudinem iurandi habet, eum aliquando in communi conuictu hominum à veritate labi, vel de nobili adolescente quòd sit prodigus, aut deditus amoribus, ita Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 6. art. 3. §. sequetur, in medio, & lib. 5. quæst. 10. art. 2. concl. 4.* Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 3. num. 17.* Lopez *1. part. instruct. cap. 285.* Toletus *lib. 5. summæ cap. 2. 66. n. 5.* Caietanus *2. 2. quæst. 73. versu 2. Ad hoc dicitur.* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. num. 231.* Corduba *de detract. quæst. 2.* Ratio est, quia hæc iuxta communem hominum æstimationem respectu harum personarum, non important communiter infamiam, licèt ex sua natura absolutè peccata mortalia sint; oportet tamen in his magnam cautelam habere; quia cùm de se mortalia peccata sint, grauiter nocent, & solùm per accidens dicimus grauiter non nocere respectu harum personarum. Vnde D. Chrysost. *homil. 31. ad Populum Antiochenum*, explicans illud Pauli ad Ephes. 4. *Sit sermo bonus ad ædificationem, vt det gratiam audientibus, laudatricem, inquit, linguam habeamus, vt amabiles simus, ac desiderabiles, sed iam ad id malitiæ omnia deuenerunt, vt quæ celare oportebat, in his multi glorientur.*

Sotus. Lessius. Lopez. Tolet. Caiet. Filliuc. Cordub. D. Chrysost.

6. *An qui generalibus nominibus peccatorem aliquem infamat, peccet mort.*

Idem dicendum est, si generalibus nominibus peccatorum, natura sua tā mortalia, quàm venialia comprehendentibus, aliquem infames, id enim veniale tantùm peccatum, regulariter loquendo, erit: vt si de aliquo dicas illum esse superbum, auarum, iracundum, ita Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia, dub. 3. num. 18.* Syluester *verb. Detractio, num. 2.* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. numero 232.* D. Anton. *2. part. tit. 8. cap. 4. initio.* Nauarrus *in summa cap. 18. num. 24.* Ratio est, quia hæc nomina, regulariter loquendo, non ita accipiuntur, vt soleāt peccata mortalia, sed vt naturalem inclinationem, vel leues defectus notent. Et licèt peccata mortalia importent, tamen audientes debent illa in meliorem partem accipere. Fieri tamen potest, vt ratione grauitatis, & authoritatis personæ, de qua dicuntur, vel quia in hac, vel illa circumstantia, pro grauibus vitiis habentur, mortale peccatum sit, vt optimè Nauarrus & Lessius animaduertunt *locis allegatis.* quare maxima circunspectione, & animaduersione in his dicendis, opus est; testatur enim Nauarrus *num. 25.* se nouisse virum quendam insigniter probum, & eruditum à comparando egregio munere fuisse impeditum ob culpas veniales vanitatis, & iracundiæ falsas, & quendam alium ob falsos defectus generis, & natalium, & visus, & virium naturalium, ab amicitia, sibi valde vtili, & honorabili fuisse repulsum.

Lessius. Syluester. Filliuc. D. Anton. Nauar.

Quare ex modò dictis, an, & quando sit peccatum mortale ex circumstantiis non solùm ex parte personæ de qua hæc vitia dicuntur, sed etiam ex parte personarum, coram quibus dicuntur, & ex parte loci, & modi pendet, & ad hæc omnia attendendum prudenti Confessario est, ad iudicandum, an sit, vel non sit peccatum mortale detractionis, & infamiæ, vt optimè docet Toletus *lib. 5. summæ cap. 64. num. 5.* Nauarrus *in summa cap. 18. num. 25.* Lessius *allegatus*, & Caietanus *2. 2. quæst. 73. art. 2. §. Ad hæc dicitur*, aliique communiter. nam aliquando vitium impositum vni personæ, leuis est infamia, aliquando nulla; multi enim de vitiis se ipsos iactant, & gloriantur, cùm malè fecerint, vt iuuenes de re venerea, milites de homicidiis, & concussionibus: aliquando hæc eadem vitia graui personæ imponere peccatum erit mortale, vt Episcopis, & grauibus personis Religiosis, & Ecclesiasticis, Monachis, & Monialibus; crescit enim iniuria; & materia detractionis ex personarum grauitate, vt patet. Considerandа etiam est circumstantia personarum, coram quibus detrahitur & numerus, & qualitas illarum, nam apud vnum diffamare, minus est, quàm apud multos, & maius est diffamare apud vnum virum grauem, à quo is, qui infamatur, pendet, quàm apud multos, à quibus non pendet, vt docet Sotus *lib. 5. de iustitia, quæst. 10. art. 2. conclusione 4.* quare quando detractio fuerit mortalis, vel venialis, iudicabit prudens ex omnibus circumstantiis optimè perpensis, vt optimè docet Toletus *allegatus dicto num. 5.* 7.

Tolet. Nauar. Lessius. Caiet.

Maius peccatum est infamare aliquem apud virum grauem, quàm apud multos à quibus non pendet.

Auditores detractionum duplici modo se habere possunt, vno modo si audiant detractores directè, & libenter, ita vt illos ad detrahendum dictis, factis, & conniuentia inducant, & animent; alio modo indirectè, scilicet, quando non resistunt, & resistere possunt; & hoc adhuc dupliciter contingere potest, quandoque, quia peccatum detractionis placet, sed propter aliquem humanum timorem non resistitur detrahenti; quandoque quia non placet. per hæc omnia discurremus. 8.

9. *Conclusio quarta. Qui excitat & animat detrahentem, grauius peccat, quàm ipse detractor.*

Sic statuo quartò. Qui ita audit grauiter de alio detrahentem, vt detractorem ad detrahendum excitet, inducat, & animet, grauius peccat mortaliter, quàm ipse detractor, idque siue verbis, siue modis, siue gestibus id efficiat, ita D. Thom. *2. 2. quæst. 73. art. 4.* Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 4. num. 19.* Toletus *lib. 5. summæ, cap. 67. initio.* Syluester *verb. Detractio, num. 3.* Nauarrus *in manuali Lat. cap. 8. num. 50.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 10. art. 4.* Quòd grauius peccet, probatur. quia non solùm peccat affectu, & voluntate detrahendi sicut detractor; sed etiam quia alteri est causa detractionis eum mouendo, & animando ad malum, nam detractor solùm est causa sui peccati; ille verò & sui & alterius, & tenetur ad restitutionem, nisi detractor ipse restituat. Vnde D. Bernard. *lib. 2. de consideratione, ad finem. Detrahere, vel detrahentem audire, vtrum horum detestabilius sit, non facilè dixerim.*

D. Thom. Lessius. Tolet. Syluester. Nauarr. Sotus. D. Bernard.

10. *Conclusio quinta.*

Statuo quintò. Qui non excitat detractorem ad detrahendum, sed tantùm ex odio, de detractione lætatur, mortaliter peccat, minus tamen ex obiecto, quàm qui actualiter mouet, & incitat, nisi

aliunde

aliunde maius sit odium, peccat, inquam, propriè contra charitatem, quia alieno malo graui lætatur; contra iustitiam verò impropriè, quatenus eo opere gaudet, quo alteri iniustè damnum infertur, & sic non tenetur ad restitutionem si est persona particularis, & non superior, qui ex officio teneatur impedire, potest tamen tam grauis esse persona quæ lætatur, & tantæ authoritatis, vt ea lætitia sit animatio quædam, & ad detractionem moralis inductio, & tunc peccabit directè contra iustitiam, grauius quàm detrahens, iuxta dicta, num. præcedenti, ita Lessius *cit.* & Toletus item *allegatus*; aliquando tamen potest quis delectari; sed non ex odio, sed ob vanitatem, & otiositatem, & tunc frequenter est veniale peccatum, potest tamen esse mortale in iis casibus, in quibus potest facilè detractionem grauem, & graue damnum famæ proximi impedire, & non impedit, vt statim dicemus.

Lessius. Tolet.

11. *Instantia.* Dices, tenebatur impedire damnum, quod inferebatur famæ alterius, & non impediuit; ergo est causa damni, & tenetur ad illius restitutionem.

Diluitur. Respondeo teneri ex charitate, non ex iustitia, quando id sine suo graui incommodo, & detrimento poterat efficere, vnde non est causa damni per iniuriam.

Fieri tamen potest, vt quis eloquentia detrahentis artificióque, & ingenio lætetur, & nullo modo ei placeat detractio, & tunc quidem mortale non erit; si verò de vtroque simul lætetur, mortale erit, quia iam consentit in peccato alterius, ita Lessius *allegatus num.* 20. & probatur ex illo D. Pauli ad Rom. 1. *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea agunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

12. *Conclusio sexta.* Statuo sextò. Cui peccatum detractionis non placet, audit tamen ille, & non resistit, cùm facilè possit, vel ob negligentiam, verecundiam, aut timorem, peccat quidem aliquando venialiter, aliquando mortaliter, semper contra charitatem, nunquam contra iustitiam, nisi ex officio teneatur reprehendere; peccat mortaliter quando infamia est grauis, & facilè resistere potest, & impedire, & non impedit, ita D. Thom. 2. 2. *quæst.* 73. *art.* 4. *in corpore.* Caietanus *ibi.* Sotus *lib.* 5. *de iustitia, quæst.* 10. *art.* 4. *concl.* 2. & 3. Lessius *statim allegandus*, & alij. Et ratio est, quia charitas obligat, vt graue damnum proximi impediamus, quando ille illud patitur inuitus, si commodè & sine nostro magno detrimento possumus, vnde si sit superior, qui ex officio teneatur impedire alterius infamiam, tenebitur id facere, & ad restitutionem obligabitur, si non efficiat, in defectum subditi detrahentis. Vnde superior, qui non impedit subditum de fama alterius non subditi detrahentem, cùm facilè impedire possit, tenetur ad restitutionem, nisi subditus restituat, vt docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *de detract. & contumel. dub.* 23. *num.* 122. Ratio est, quia ex officio illi incumbit subditum impedire, & corrigere, ne alteri iniustè noceat; si igitur non impedit, censebitur causa moralis damni, sicut si Prætor non impediat furta, & latrocinia ciuitatis, tenebitur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa illorum. Vnde si subditus in absentia superioris famam alterius læserit, non tenetur superior illam restituere, subdito non restituente, quia non censetur tunc causa damni, cùm absens non potuerit impedire. Peccat ideo venialiter,

D. Thom. Caiet. Sotus. Lessius.

Lessius.

13. Primò, si detractio sit leuis.

Secundò, si sit grauis, fiat tamen apud vnum, vel duos viros prudentes, & cordatos; qui rem omnino silebunt, & apud quos perinde erit, ac si apud nullum fieret: iuxta Lessium *lib.* 2. *cap.* 11. *de detract. & contumel. dub.* 4. *num.* 22. Caietan. 2. 2. *quæst.* 73. *art.* 2. *initio.* Cordubã *quæst.* 2. *concl.* 5. Toletanum *lib.* 2. *de restit. cap.* 4. *num.* 334 Secus iuxta Sotum *lib.* 5. *de iust. quæst.* 10. *art.* 2. *concl.* 4. vbi asserit maius peccatum esse infamare aliquem apud vnum virum grauem à quo infamatus pendet, quàm apud multos, à quibus non pendet. Opinio Soti placet mihi, & ratio eius videtur concludens; si tamen vir grauis talis sit, vt ab eo nec modò pendeat, nec pendere possit in futurum is, qui per detractionem infamatur, non erit improbabilis prima opinio iuxta aliorum mentem, quamuis, meo iudicio, semper improbabilis sit, nam etsi huiusmodi vir grauis id apud se conditum suo seruet in pectore, tamen proximus apud illum magnum famæ patitur detrimentum.

Lessius. Caiet. Cordub. Toletanus.

Tertiò, veniale peccatum erit, si nimia verecundia, vel animi pusillanimitate non audeat resistere, sic D. Thom. 2. 2. *quæst.* 73. *art.* 4. Caietanus *ibi*, & Lessius *allegatus*, & Toletus *lib.* 5. *summæ, cap.* 67. *num.* 3. & 4. quia tunc valde difficile est, efficaciter impedire, nisi fortè valde atrox sit infamia, & grauissima proximi incommoda ex ea sequantur, tunc enim vi sibi illata, & excussa verecundia, tenetur quis modestè resistere si cogitat se posse malum impedire, aliàs non; hæc autem regulanda sunt per regulas fraternæ charitatis, vt bene notat Caietanus *allegatus.*

D. Thom. Caiet. Lessius. Tolet.

Quartò, si prudentialiter cogitat detractorem breuiter, & efficaciter dictum reuocaturum, & emendaturum, quod dixit.

Quintò, si hîc, & nunc prudenter iudicat, auditores non credere, sic Lessius *allegatus*, & Toletus *lib.* 5 *summæ, cap.* 67. *n.* 4 Nauar. *cap.* 18. *n.* 37.

Tolet. Nauarr.

Notabis tamen non esse detractionem, si quis seruato ordine correctionis fraternæ patefaciat superiori crimen proximi, vt emendetur, quia non est iniusta famæ læsio, nam pro salute animæ proximi iustè exponi potest periculo fama illius, quia salus est bonum superioris Ordinis, & pro bonis superioris Ordinis iustè, & licitè exponuntur bona Ordinis inferioris, & si proximus hoc non vult, irrationabilis est; hoc autem locum habet quando verosimiliter creditur proximũ esse emendandum, & seruato ordine charitatis à Christo Domino præscripto, aliàs non: si enim spes emendationis non detur, locum non habet fraterna charitas; hoc autem procedit, regulariter loquendo, non in peculiari instituto alicuius Religionis, vt *infra* videbimus. ita communiter DD. Sotus *lib.* 4. *de iust. q.* 1. *art. tertiò sequitur, vers. præterea requiritur.* 14.

Sotus.

SVMMARIVM.

De referente detractionem auditam.

Referens detractiones, quatenus peccet, vel non peccet mortaliter. num. 15.
Qui delicta aliena à se audita absque affirmatione refert apud illos, quos non putat ea credituros, peccat venialiter. num. 16.
Quid si crimen auditum siue verum, siue falsum, sit valde atrox, vt hæresis, sodomia, proditio Principis vel patriæ. num. 17.
Quid si referat apud illos, quos ex meræ leuitate putat credituros. num. 18. & 19.

Quid si referat delicta aliena audita affirmando ea esse vera apud illos, quos putat ea credere, num.20.

Quid si apud illos, quos non ex leuitate sua, sed ex natura rei existimat, ea esse vera credituros, num.21.

Quid de eo qui delicta apud illos refert, qui ea sciebāt; sed iam sunt omnino obliti & delicta sepulta, num.22. An ille qui adolescens se iactauit de stupro puellæ, teneatur senex se retractare apud illos, coram quibus se adolescens iactauit. *ibid.*

An sit peccatum mortale referre peccatum vnius occultum vni viro prudenti, & cordato, qui celabit illud, perinde ac si illi non fuerit dictum, num.24.

Historiographi, an peccent mortaliter scribendò in historiis temporum aliorum vitia. *num.25.*

Astrologi, an peccent mortaliter, si falsa vitia hominibus imponant. *num.26.*

15. CIRCA referentem notabis, illum vel posse delicta aliena à se audita otiosè referre, absque affirmatione, vel cum affirmatione; & vel apud eos, qui ea nequaquam sint credituri, vel apud eos, qui ea sunt credituri, itémque vel apud paucos, & similiter apud vnum tantùm virum grauem, & prudentem qui ea delicta crediturus est, ea tamen celabit omnino, & perinde erit, ac si nulli diceret, & posse illa referre non solùm præsentibus, sed etiam in posterum venturis, vt Historiographi, qui annales scribunt, in quibus hominum defectus referunt, perpetuò hominum memoriæ adhæsuros, & apud illos qui re vera illa sciunt, sed iam obliuiscuntur de illis.

16. *Conclusio septima.* Statuo septimò. Ille qui delicta aliena à se audita otiosè, absque affirmatione apud illos refert, quos putat ea non credituros, non peccat mortaliter; ita Lessius *lib. 2. cap.11. de detract. & contumel. dub.5. num.24.* & Sotus *lib.4. de iust. quæst.6. art.3. vers. Secundo modo.* Nauarrus *in man. Lat. cap. 18. n.49. & 50.* Ratio est, quia si auditores id non credunt, nullam incurret proximus infamiam, vt patet. *Lessius. Sotus. Nauar.*

17. Si tamen crimen auditum, siue verum, sed occultum, siue falsum sit (paria enim sunt hæc quoad infamiam, vt infrà patebit) est valdè atrox, vt hæresis, patriæ & Principis proditio, vel sodomia, & verisimile esset auditores illud non credituros, sed in malam suspicionem personæ, de qua narratur, venturos, non carebit culpa lethali prædicta narratio, si persona, de qua narratur, fuerit grauis, & honesta. Et ratio est, quia hoc si non in totum aufert bonam famam, debilitat tamen illam, & ita infirmat in aliorum animis, vt rem in dubium vertant; in dubio autem fauendum est innocenti, & possessori bonæ famæ: ille autem, de quo id narratur, est possessor suæ famæ bonæ, quia ea verba de se continent grauissimam infamiam, & qui illa vult dicere otiosè, & absque vlla necessitate, implicitè vult infamare, licèt enim non habeat intentionem detrahendi, & infamandi; tamen hoc ipsum genus verborum ex se, & ex sua natura peccatum est lethale grauissimum, vt docet D.Thom. *2.2. quæst.73. art.2. in corpore.* Caietanus *ibi*, Sotus *lib.5. de iust. quæst.10. art.1. & 2 concl.1. & 2.* Toletus *lib.5. summæ cap.63. num.5.* Syluester *verb. Detractio, num.2.* Lessius *allegatus*, & alij; quare cùm auditores in dubio, vel suspicione relinquat, iniuriam sine dubio facit relator illi, de quo id ipsum refert, vt patet. *D.Thom. Caiet. Sotus Toler. Syluester. Lessius.*

18. Sed quid si quis audita crimina aliorum refert apud illos, quos ob meram leuitatem putat ea esse credituros, etiam nullam aliam occasionem dederit, vt ea delicta credantur, præterquam quòd ab ipso narrentur, imò addat, se ita audiuisse, sed nullo modo ea credidisse. v.c. audit honestam vicinam suam de nocte amicum recepisse, & id statim in aures viciniæ insusurrauit, addens, hoc ego audiui, sed non credo. Respondeo ea de re partitam esse opinionem.

Opinio prima. Prima docet esse peccatum mortale contra charitatem, non contra iustitiam, ac proinde non teneri hunc relatorem ad restitutionem, quòd sit peccatum mortale, docet Lessius *lib.2. cap.11. de detract. & contumel. dub.5. num.25.* Syluester *verb. Detractio, quæst.4. vers. quinto.* D.Thom. *2.2. q.73. art.4. in corpore.* Caietanus *ibi vers. ad cuius euidentiam.* Sotus *in 4. dist.15. quæst.4* Adrianus *citatus à* Nauarr. *cap.18. num.50.* & alij. Et ratio est, quia qui animaduertit ex suis dictis, & factis, proximum passurum graue aliquod detrimentum in fama, honore, vel fortunis, tenetur illud impedire, si commodè potest; atqui is potest facilè abstinere à relatione, & narratione talis criminis; ergo tenetur sub culpa mortali cessare ab ea relatione, quamuis detrimentum illud formaliter non proueniat ex sua narratione, sed ex malitia auditorum. *Lessius. Syluester. D.Thom. Caiet. Sotus. Adrianus. Nauarr.*

Quòd autem non teneatur ad restitutionem, docent iidem authores, & probant, quia hic non directè infamat, nec formaliter, sed tantùm per accidens, & materialiter, quia illius narratio non est ex natura sua talis, quæ fidem faciat; ergo quòd auditores credant, & non habeant bonā famam & opinionem erga illum propter narrantis dicta, id ex malitia illorum prouenit, non ex malitia relatoris, quia non fuit causa efficax damni, ita narrando, sed merè per accidens, sicut qui narrat audita ab hominibus fide parum dignis, manifestatis authoribus, non tenetur ad restitutionem, etiamsi videat auditores id ex sua leuitate credituros, imò etiamsi id malo animo faciat, quia intentio nocendi non obligat ad restitutionem, quando opus de se non est proximo detrimentosum, vt latè probauimus *in quinto præcepto de homicidio, lib.3. cap.1. num.7.* & docet Lessius *lib.2. cap.9. de iniuriis in corpus proximi, dub.16. num.113.* Nauarr. *in manuali Latino cap.17. num.71.* *Lessius. Nauar.*

19. *Opinio secunda.* Secunda opinio affirmat peccare contra iustitiam, & teneri ad restituendam famam proximo; quia est hoc genus detrahendi admodum ingeniosum, pestilens & nociuum, nam quo quis se sanctiùs iustificat, eo grauiùs nocet, quia maiorem sibi fidem, & authoritatem conciliat, sic enim fama, vt ait Poëta, vires acquirit eundo. quare non solùm contra charitatem, sed etiam contra iustitiam peccabit proximum infamando prædicta narratione, & licèt in restitutione famæ non teneatur dicere se fuisse mentitum, quia re vera, vt audiuit, narrauit: tamen tenetur non solùm dicere, se leuiter fuisse locutum, sed etiam operam dare, vt sinistram opinionem, quam auditores imbiberunt, abiicant, ac deponant, si fortè res publicari incipiat, ita docet expressè Sotus *lib.4. de iustitia, quæst.6. art.3. vers. quartus denique, folio mihi 316. colum. 2.* Confirmatur hæc opinio ex opinione illorum, qui dicunt deponere pecunias securitatis causa apud vsurarium, qui illis abusurus est, ad exercendas vsuras, si aliunde deponens habeat, vbi æquali securitate suas pecunias custodiat, esse peccatum mortale contra *Sotus.*

iustitiam,

D. Thom. Nauarr. iustitiam, & hi sunt D. Thom. *quæst.13. de malo, art. 8. ad 18.* Soto *lib.6. de iust. quæst.1. in fine.* Nauarrus *in summa cap.14. n.30. illatione 12. alias n. 30.* Salon *2.2. quæst.78. art.4. controuers.4.* Turrian. *tom.2. in 2.2. D. Thom. dub.2. num.2.* Confirmatur etiam ex Vasq. *opusc. de scandalo, dub.6. n.44.* vbi docet veram esse illam regulam, scilicet, quoties scandalum passiuum proximo sequitur cum damno temporali alterius contra iustitiam, cessandum esse omnino ab opere, etiam si scandalum sequatur ex malitia alterius, alioquin imputandum esse damnum, occasionem scandali præbenti, cum obligatione restituendi. Et ex his opinionibus prima est probabilior, & tenenda; ista tamen secunda, si bene intelligatur, nec displicet omnino, nec improbabilis est.

Salon Turrian. Vasq.

20. *Conclusio octaua.* Statuo octauò. Qui delicta aliena à se audita cum affirmatione, quòd reuera fuerint commissa, apud illos refert, quos putat ea credituros, peccat lethaliter contra iustitiam proximum infamando, & tenetur illi famam restituere: hæc patet ex dictis, quia si crimen est falsum, imponit illud per affirmationem; si est verum, sed occultum omnino, manifestat illud contra iustitiam, quia dum est occultum, soli Deo reseruatur. Hæc à nemine negatur, & probatur ab omnibus qui dicunt peccare mortaliter illos, qui alium per detractionem infamant, ita D. Thom. *2.2. quæst.73. art.1.2. & 3.* Caietanus *ibi*, & res est certissima. Vnde optimè in hanc rem D. Chrysost. *homil.3 ad Populum Antiochenum*, explicans illud Psalmi 56. *Lingua ipsorum gladius acutus*, & illud, *lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Illa*, inquit, *gladius, hæc calamus erat, quia illa referendo mortalia, mortem operata est; hæc diuinam legem scribendo vitam, & propterea accusans dicebat, Os illorum maledictione, & amaritudine plenum est, & de seipso, os meum loquetur sapientiam.*

D. Thom. Caiet. D. Chrysost.

21. *Conclusio nona.* Statuo nonò. Qui refert audita apud illos, quos credit non ex leuitate sua, sed ex rei natura, ita credent, ac si ipse asseueranter affirmet, vel eo modo, vt auditores meritò possint induci ad opinandum malum de proximo, quamuis nominet narratores à quibus ipse audiuit, peccat lethaliter cõtra iustitiam, & tenetur ad restitutionem famæ, siue crimen sit falsum, siue verũ, sed omnino occultum: ita Sotus *lib.4 de iustitia, q.6 art.3. cap.11. de detract. & contumelia dub.5. num 28.* Nauarrus *cap.18. num.50.* Syluester *verb. Detractio, quæst.4.* & communiter omnes, patet quia si asseueranter diceret Petrum adulterium perpetrasse, & alij id credant, esto occultè illud committeret, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem. Secundò, quia tunc re vera est causa efficax infamiæ, quam patitur proximus; ergo tenetur ad restitutionem, & peccat contra iustitiam.

Sotus. Nauar. Syluest.

22. *Conclusio decima.* Statuo decimò. Ille, qui delicta refert alicuius apud illos, qui illa sciuerunt, sed de illis sunt omnino obliti, peccat lethaliter non solùm contra charitatem, si credat illum ingentem inde mœrorem accepturum, sed etiam contra iustitiam, ita Nauarrus *in summa Lat. cap.18. num.47. & 48.* D. Anton. *2. part. tit.2. cap.5. §.3.* Toletus *lib.5. summæ cap.65. §. Secunda conclusio*, & patebit infrà *cap.4. num.5. & 6.* quia si illud crimen ita iam sit sepultum, & de eorum memoria deletum, vt credantur de illo nunquam amplius recordaturi, perinde est illud renouare, ac de nouo illud alicui affigere, vnde non approbo opinionem Caietani *2.2. q.62. art.2. ad 2 dubium*, dum asserit, eum, qui adolescens falsò apud æquales iactauit se cum aliqua puella rem habuisse, & postea infamiæ, quam illi intulit senex, recordatur, teneri apud eosdem mendacium reuocare, nec illam approbat Nauar. *in summa Lat. cap.18. num.47.* si iniuria iam ita sepulta est, vt nemo de illa recordetur, quòd peccet contra charitatem patet, quòd contra iustitiam, inde manifestũ est, quia perinde est, tunc ac de nouo infamare.

Nauarr. D. Anton. Tolet. Caiet. Nauarr.

23. *Conclusio vndecima.* Statuò vndecimò, grauius peccare eos, qui delicta aliena referunt apud plurimos, quàm qui referunt apud paucos, & apud Nobiles & graues, ac conspicuos viros, quàm apud ignobiles & infimæ sortis homines, & teneri hanc circumstantiam, vtpote notabiliter aggrauantem in confessione aperire in opinione eorum, qui dicunt circumstantias notabiliter aggrauantes esse de necessitate confessionis, crescit enim infamia, & iniuria ex numero, & grauitate personarum, coram quibus detrahimus, & infamamus, vt optimè docet Toletus *lib.5. summæ cap.64. n.5.* Nauarrus *in summa Lat. cap.18. n.25.* Caietanus *2.2. quæst.73. art.2. §. Ad hoc dicitur.* Lessius *lib.2. cap.11. de detract. & contumel. dub.3. à num.18.*

Tolet. Nauar. Caiet. Lessius.

24. *Conclusio duodecima.* Statuo duodecimò. Licèt multi authores, inter quos est Caietanus *2. 2. quæst.73. art.2. dub.1.* quem citat Sotus *lib.5. de iust. quæst.10. art.2. conclusione 4. fol. mihi 451. col. 1. initio*, & Pedraza *præcepto 8. dub.2.* Nauarrus *cap.18 num.33.* Graphis *lib.2. decision. aur. cap.137.* Tabiena *verb. Detractio, num.3.* Sà *verb. Infamare, num.4.* Petrus Nauarra *lib.2. cap.4. de restit. num.334.* Corduba *tract. de detractione, quæst. 2. concl. 2.* existiment non esse peccatum mortale, cùm quis occultum crimen alienum vni cordato viro secretò detegit; apud quem ita celabitur, ac si nunquam dictum esset, tamen verius est iuxta eundem Sotum *ibi*, cui consentit etiam Lessius *lib.2. cap.11. de detract. & contumelia, dub.11. num.70.* & fauet D. Thom. *2.2. quæst. 73. art.1. ad 2.* hoc graue esse detractionis peccatum; mallet enim vnusquisque suum crimen notum esse potius tribus, aut quatuor minoris authoritatis, quàm vni viro grauissimo; quia quamuis ex vna parte maius sit periculum diuulgationis apud vnum virum grauissimum, quàm apud plures alios minoris authoritatis viros. infamia enim non est solùm accipienda in rigore vocis quando apud plures, sed etiam secundùm rei naturam; quamobrem peccant omnino lethaliter illi, qui nisi vrgentissima sit causa corrigendi fratris, vni quantumuis prudenti viro crimen occultum alienum reuelant, nam quamuis illud seruet in pectore, tamen alius apud illum graue patitur famæ, & honoris detrimentum, & ita præter Doctores allegatos, tenet etiam Salon *2. 2. quæst. 73. art.2. controuersia 1.* Valent. *ibi punct.2. dub.1.* Suar. *tom.4. disp.34. sect.1. num.2.* Filliucius *tom.2. tract.10. in octauum præceptum, cap.3. num.90.* Banhez *2.2. quæst.73. art.2.* Molina *tom.2. de iust. disp. 29.* Malderus *tract.7. cap.1. de iniur. in honore, & fama, dub.4. folio mihi 538. col.2.*

Caiet. Sotus. Pedraza. Nauar. Graphis. Tabien. Sà. P. Nauarra. Cordub. Sotus. Lessius. D. Thom. Salon. Valent. Filliuc. Soar. Molin. Malder.

25. *Conclusio decimatertia.* Statuo decimotertiò, scribentes annalium historias, non peccant mortaliter, quamuis aliqua turpia enarrent, quæ non sunt omnino secreta, quia id non est illis vitio vertendum, sed officio tribuendum, debent enim fideles esse in historiis conscribendis; peccabunt tamen lethaliter, si ea turpia facta scribant, quæ sunt omnino secreta, si tamen inuidia, aut odio mortali, vel alio prauo affectu illecti quempiam alicuius vitio notent, non sunt à peccato liberi, maximè cùm nobili alicui fami

familiæ notam aliquam inurunt, quæ apud posteros in perpetua hominum memoria manebit affixa: ita docent, & optimè Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 10. art. 2. vers. de Historicis.* Malderus *tract. 7. cap. 1. de iniuriis in honore & fama, cap. 1. dub. 8. folio mihi 542. col. 1.* Molina *suprà allegatus.* & Adrianus *quodlib. 11. quæst. 1.*

Sotus, Malder. Molina. Adrianus.

26. Circa Astrologos statuo quartodecimò, hos peccare lethaliter, & teneri ad restitutionem, si falsa hominibus vitia imponant, latrocinia, & alias turpitudines, nam præterquam quòd scientia illorum non sit certa, sed coniecturis nitatur, & vtplurimum, vt sibi authoritatem concilient, plurima mendacia fingant, non est tanta vis astris attribuenda, vt propterea infames homines reddantur, vnde in iure ciuili statuitur, si Astrologus consultus furem aliquem esse dixerit, municipialibus legibus damnari posse, non posse tamen cum illo de iniuria agi, *l. item apud Labeonem, §. si quis Astrologus,* & ideo etiam *l. nemo, C. de maleficiis,* cautum est, vt nemo aruspicem, aut Mathematicum cōsulat, propterea quòd impostores sint, & publici infamatores, & ideo tanquam tales in vltimas terras in exilium sint emandandi, vt optimè docet Sotus *lib. 5. de iustit. quæst. 10. artic. 2. vers. Astrologos denique, fol. mihi 52. col. 1.* sed loquitur de iudiciariis, non de Mathematicis absolutè.

Conclusio decimaquarta.

Capvt III.

An liceat aliquando alterum infamare falsum crimen imponendo, aut occultum aperiendo; soluuntur multa dubia, agitur de libellis famosis.

Svmmarivm.

Referuntur modi quibus alter infamari potest, n. 1.

Nunquam est licitum alium infamare, illi falsum crimen imponendo. num. 2. & cap. 5. num. 3.

An liceat illum, qui falsis virtutibus, & modis bonam famam comparauit, infamare, manifestando illius delicta quando ea falsa fama nocet, vel non nocet aliis. num. 3. & 4.

An qui audit notabilem defectum alicuius, siue naturalem, siue moralem, & procurat scire veritatem illius, peccet lethaliter, & quando. num. 5.

Inquirere de vita aliorum, an de se sit mortale, n. 6.

An peccet mortaliter contra iustitiam, qui infamat illum, qui falsis virtutibus bonam famam comparauit, quando illa nemini nocet. num. 7.

An illum qui iam de vno crimine publicè infamatus est, liceat de aliis infamare si sint eiusdem, vel diuersæ speciei. num. 8. 9. & 10.

An detrahere de fama mortui, occulta illius delicta manifestando, sit mortale contra iustitiam, num. 11. Cui facienda sit restitutio famæ mortui, n. 12.

An infamans congregationem, vel Religionem, aut Monasterium, vel aliquem ex Religiosis per libellos famosos peccet mortaliter contra iustitiā n. 13.

An incurrat excommunicationem ipso facto, n. 14. Quomodo hæc restitutio facienda sit. ibid.

Quatenus peccent contra iustitiam detractores Religionum, vel Religiosorum non incurrendo in excommunicationem, solum enim incurritur per libellos famosos contra Religionem, non contra vnum Religiosum. num. 15.

Vtrùm conficientes libellos famosos mortaliter peccent, num. 16. Et an excommunicationem ipso facto incurrant, si contra alias personas illos conficiant. ibid. vsque ad 22.

Qua pœna in iure ciuili puniantur illi, qui conficiunt, vel emulgant libellos famosos contra aliquem. num. 23.

1. Mvltis modis fieri potest detractio, & infamatio.

Modi quibus alteri infamari potest.

Primò, crimen falsum sibi, vel alteri imponendo.

Secundò, manifestando verum, sed occultum.

Tertiò, auferendo.

Quartò, in malam partem vertendo bonum fictum.

Quintò, negando rectè facta alterius.

Sextò, tacendo ea in loco, & tempore, quo eam taciturnitatem, vituperationem prudentes iudicent.

Septimò, simulatè, ironicè, & frigidè aliquem laudando, vt quando quis simulat se velle aliquem laudare, & nihil affert laude dignum.

Octauò, minuendo rectè facta alterius. Hos omnes modos vno disticho comprehendit Toletus *lib. 5. cap. 63. num. 6. & 7.* vt firmiùs memoriæ affingantur, ibi illum vide, & sic habet.

Toletus.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens;
Qui negat, aut minuit, tacuit, laudátve remissè.

Certum in primis est nunquam esse licitum alterum infamare, falsum illi crimen imponendo, affingendóque, quia hoc est graue peccatum mortale ex suo genere, vt docet D. Thom. 2. 2. *quæst. 72. art. 3.* Caietanus *ibi,* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 10. art. 1. & 2. & lib. 4. quæst. 6. art. 3. vers. post hæc ergo, fol. mihi 315. col. 1.* Nauarrus *in summâ Lat. cap. 18. num. 47.* & deinceps. Toletus *lib. 5. summæ, cap. 64. num. 1.* Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia, dub. 3. per totam.* Syluester *verb. Detractio, num. 2.* & communiter omnes, à nemine negatur, & patebit *infrà, c. 5. num. 3.* Probatur, quia peccatum detractionis ex suo genere est peius, quàm furtum, magis enim lædit proximum, quàm furtum; nam per furtum auferuntur pecuniæ, per detractionem fama, quæ præstantior est pecuniis, iuxta illud Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi.*

2. *Infamare alium nunquā licitum.* D. Thom. Caiet. Sotus. Nauar. Tolet. Lessius. Syluester.

Nec refert quòd hoc peccatum sit communissimum, vt docet glossa super illud Prouerbiorum, *Cum detractoribus ne commiscearis;* dum asserit hoc vitio totum orbem laborare; vt inde illius grauitatem minui dicamus, imò inde magis augetur, & debet persequi tale peccatum, iuxta illud Dauid Psalmo 100. *Detrahentem secretò proximo suo, hunc prosequebar.* Dixi *iniustè imponendo,* propter iudicem, apud cuius tribunal innocens probatur nocens, & quem ipse innocentem agnoùit, quo casu iustè illum damnat, & falsum illius crimen facto ipso, & sententia probat, iustè tamen, & ideo nec peccat, nec ad restitutionem tenetur, vt docuimus *in 5. præcepto de homicidio,* & docet Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 6. art. 3. vers. Post hæc ergo, post initium, fol. mihi 315. col. 1.* nam extra hunc casum nequit iudex ipse, sicut nec vlla alia priuata persona, in nullo vitæ casu sciens, & prudens falsum crimen de alio astruere, vel illud ei affingere, aut imponere.

Deinde obscuratur fama alicuius contra iustitiam, verum crimen illius, sed occultum detegendo, vel in iudicio, vel extra iudicium. Hinc iam

3. *An liceat infamare illum qui falsis*

primum

virtutibus bonam famā comparauit. primum dubium insurgit, an liceat eum, qui falsis virtutibus, & simulatis artibus bonam famam sibi comparauit infamare, crimen & peccata illius occulta manifestando, vt sic famam illam iniustè, & illicitè sibi partam amittat. Respondeo breuissimè cum distinctione, si huiusmodi falsæ famæ acquisitio in perniciem Reipublicæ vergat, vt si quis se fingat peritum Medicum, Aduocatū, Confessarium, pharmocopolam, & de hoc constet alicui, licitum est illum infamare, veritatem aperiendo, imò non solùm id licitum est, sed expedit huiusmodi fallacias detegere, ne populus pereat, quia ille ius non habet ad falsam famam, cum aliorum damno retinendam, præsertim cùm ea sit indignus, & tota in pernicioso errore fundetur. Si autem ea simulatio nemini noceat, vt quando pauper fingit pietatem, vt eleemosynas sibi comparet, non licet occulta pauperis peccata manifestare, nisi ex illa hypocrisi damnum tertio obueniat, cùm enim verè pauper sit, capax est eleemosynarum. Idem dicendum est de illis mulierculis, quæ foris sanctitatem fingunt, vt eleemosynis victitent, quæ licèt occultis vitiis laborent, non tamen sunt manifestandæ, si perniciosæ Reipublicæ non sint, suis enim occultis peccatis sibi tantùm perniciem, non aliis afferunt.

Idem de iis, qui simulant nobilitatem, eruditionémque sine periculo, & nocumento aliorum; ita communiter DD. Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalog. cap. 4. num. 107.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 10. art. 2. vers. post hoc subsequitur*, Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. dub. 10. n. 64.* Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 4. num. 341.* & Corduba *quæst. 2. de detract. concl. 4. ad 2.* Tolet. *lib. 5. summæ cap. 65. vers. primus casus.* Filliuc. Sotus. Lessius. Cordub. Tolet. P.Nauar.

4. Distinguit tamen hîc Adrianus *quodlibeto 11. quæst. 1.* de fama orta ex virtutibus intellectualibus, vt quòd sit peritus, & sapiens; & ex virtutibus naturalibus, quòd sit nobilis & diues; & de fama orta ex virtutibus moralibus, quæ ad honestatem vitæ pertinent, vt quòd sit sanctus, bonus, modestusque vir; & si fama parta sit falsis virtutibus moralibus, affirmat licitum esse eam fictionem, & mendacium propalare, siue vergant, siue non vergant in damnum aliorum; quia bonus Christianus debet potius hæc occultare, si habeat, quàm mendaciis acquirere, vt prodat; si verò sit parta falsis virtutibus naturalibus, seu intellectualibus, illicitum esse ait, id manifestare, quando non vergunt in damnum aliorum, secus si vergant, vt vergit in hæreticis, qui falsis interpretationibus Scripturæ, fictis miraculis, & reuelationibus, aliisque imposturis se fingunt doctos, & à Deo missos, vt populum decipiant, tunc enim non solùm licitum, sed obligatio erit eos manifestare. Adriān.

Verùm hæc distinctio accommodata non est, cùm famam partam falsis virtutibus, siue moralibus, siue naturalibus, si nociua populo sit, teneamur ex charitate manifestare, & aliquando ex iustitia, si superiores simus; licèt occultus impostor infametur, nullus enim ius habet, vt cum aliorum damno falso sibi famam acquirat, vt docent authores allegati.

5. Hinc, qui audit notabilem defectum alicuius, siue moralem culpæ, siue naturalem natalis, & procurat veritatem cognoscere, eam inquirendo, aliquando mortaliter peccabit, aliquando non peccabit, nec venialiter quidem: nam si id faciat ex causa, & bono aliquo fine, vel ad electionem alicuius officij, vel beneficij, vel causa matrimonij contrahendi, nec venialiter peccabit, modò ab iis informationem accipiat, qui veritatem fideliter aperiant, & malitiosè non obsint; peccabit verò mortaliter contra charitatem, vel iustitiam, si sine causa malo animo, & fine faciat: res enim ex fine bonitatem, aut malitiam sumit, ita docet Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 4. num. 361.* Corduba *in summa quæst. 57.* Et ratio est, quia eo ipso, quòd quis vult matrimonium contrahere, officium, vel beneficium obtinere, necessariò debet etiam velle, vt informationes conuenientes de illo accipiantur, & nulla ei iniuria in eo fit, eo enim quòd vult officium, matrimonium, aut beneficium, hanc licentiam tacitam de se inquirendi dedit.

Inquirens de aliquo quatenus peccet, vel non peccet. P. Nauarra. Cordub.

6. Seclusa autem causa iusta, & honesta, inquirere de vita aliorum ob meram curiositatem & leuitatem naturalem ex obiecto, non erit peccatum mortale, si persona inquirens sit grauis, & prudens in quadam opinione (quamuis grauitas, & prudentia meo iudicio stare non possit cum inquisitionis leuitate) quia reuelare proximi defectum vni, vel alteri viro prudenti, ac sapienti, qui non potest obesse, & ita rem silebit, ac si nulli diceretur, non est peccatum mortale, vt diximus *cap. præcedenti num. 24.* & talis censeri debet persona, quæ sine malitia de altero inquirit, maximè si per se, & non per alium inquirit.

Inquirere de vita aliorū, an sit mortale.

Verùm hæc opinio est minus probabilis, licèt eam præter eos, quos citauimus *dicto num. 24. capitis præcedentis*, teneat P. Nauarra, & Cordub. *proximè superiori numero alleg.* nemo enim ius habet ad inquirendum de fama, & vita alterius, nisi superior sit, cui id ex officio & munere incumbat, nec aliquis potest tuta conscientia, seclusa causa, crimen, aut defectus morales proximi alteri patefacere, qui ius, & causam non habeat, inquirendi, quamuis is, cui reuelantur, vir prudens, ac cordatus sit, vt resoluimus, ac statuimus *cap. 2. num. 25.* Nauar. Corduba.

7. Diximus *num. 3.* peccatum esse contra charitatem infamare eum, qui fictionibus, & illicitis artibus bonam famam acquirit, quando huiusmodi ficta, & simulata fama, iis artibus parta, nemini nocet. Dubium insurgit modò, an etiam peccet contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur, qui hoc efficit: videtur enim non peccare contra iustitiam.

An peccet contra iustitiam, qui infamat illum, qui falsis virtutibus famā acquirit.

Primò, quia hypocrita nullum ius habet ad talem famam, cum mendaciis sic acquisitam; si igitur nullum ius habet ad illam, nulla ei iniuria fit, si ab eo auferatur.

Secundò, quia quamuis sit contra iustitiam occultum crimen aliorum patefacere, vt dicemus *infrà*; tamen hoc proprium videtur hypocrisis, vt eam patefacere, non sit contra iustitiam, quia intendit decipere, & in falsam opinionem alios pertrahere; & certè his rationibus ductus Adrianus *quodlibeto 11. quæst. 1.* ait solum esse peccatum contra charitatem, non contra iustitiam, ac proinde ad nullam teneri restitutionem, qui hoc fecerit. At verius est esse contra iustitiam; quia quandiu eius malitia est occulta, & bonam famam possidet, sine nocumento, & damno tertij, ius habet, vt non iudicetur malus, quia palam nihil improbè gessit; qui autem prædictam hypocrisim manifestat, facit vt positiuè iudicetur malus, ac proinde ei facit iniuriam; possidenti enim aliquid sine iniuria alterius, iniuria fit, si id ab eo inuito auferatur. Neque obstat quòd intendat ea hypocrisi falsam opinionem suæ virtutis aliis ingenerare, Adrian.

quia per hoc non efficaciter lædit, nam alij non tenentur positiuè credere esse talem. Neque etiam hæc est bona consequentia. Titius nullo iure hanc rem possidet; ergo non ei fit iniuria, si ab eo auferatur, nam etiam latro nullo iure possidet rem furto ablatam, & tamen ei fiet iniuria, si ab eo furto auferatur; quia solus is, qui verus est dominus, eam ab ipso sine iniuria potest auferre; at nullus est dominus famæ, quam alter falsis virtutibus acquisiuit, vt illam sine iniuria ab eo auferat, ita docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *de detract. & contumelia, dub.* 10. *num.* 60.

Lessius.

8. *An illum qui de vno crimine publicè infamatus, liceat infamare de alijs.*

Dubium secundum sit, an illum, qui iam de vno, aut altero crimine infamis est, liceat de alijs occultis delictis ab ipso perpetratis infamare coram illis, qui iam ea crimina, de quibus infamis est, sciunt, & alia occulta nesciunt: & de hac re sic statuo primò, vel illa alia crimina sunt affinia, & eiusdem speciei, & rationis cum illis, de quibus est iam infamatus; vel diuersæ: itemque vel sunt circunstantiæ illorum criminum, de quibus iam est notatus infamia, vel non sunt; si eiusdem rationis, & speciei sint, aut circunstantiæ criminis iam noti, statuo non esse peccatum mortiferum ea aperire apud eos, qui iam illis affinia cognoscunt, & principale delictum sciunt; sed circunstantias illius ignorant. v. c. est quis famatus de multis furtis, non erit peccatum mortale vnum aliud furtum occultum illius reuelare, in eo enim non notabiliter fama illius læditur, quia iam est satis læsa: similiter est adulterium vnius publicum, non erit mortiferum peccatum, si de illo narres, quòd scripserit, vel munera miserit, quòd tali, vel tali modo indutus, aut vestitus illud commissurus abierit, & quòd tali, vel tali loco perpetrauerit, licèt hæ circunstantiæ ignorentur; quia accessorium sequitur principale, at principale iam est notum. Item non erit mortale si de ebrioso dicas illum non curare familiam, rixari cum vxore: nec de illo qui insigne furtum commisit, affirmare minora commisisse, quia hæc sunt necessariò illis affinia, & non censetur noua infamia; opus autem hìc est magna prudentia, ad iudicandum, an crimina sint annexa, necne, semper tamen hoc erit veniale peccatum, ita docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *de detract. & contumel. dub.* 4. Petrus Nauarra *lib. de rest. cap.* 4. *num.* 231. Corduba *quæst.* 2. *conclus.* 5. & alij, inter quos est Malder. *de iustitia tract.* 7. *cap.* 1. *de iniur. in bon. dub.* 7. *fol. mihi* 541. *col.* 2.

Lessius. P. Nauarra. Cordub. Malder.

9. Si verò crimina non sint eiusdem speciei, & rationis, nec illis de quibus iam quisque infamis est, affinia: statuo mortiferum peccatum esse eum de illis infamare, etiamsi de aliis maioribus iam sit infamia notatus, vt si coram hominibus, qui sciunt aliquem esse ebriosum, dicas, illum esse furem, cùm tamen id ignorent; de fure esse publicum concubinarium, & de publico concubinario, esse homicidam: nam qui est infamis in vno genere vitij, non ideo amisit ius, quod habet ad bonam famam in aliis virtutibus; ita Lessius, Corduba, Malderius & Petrus Nauarra *modò allegati*, & est communis sententia Doctorum contra Paludanum *in* 4. *distinct.* 19. *in fine*, & contra Syluestrum *verb. detractio, num.* 2. *ad finem*, contrarium asserentes, ex eo fundamento, quia cùm in grauioribus iam sit infamatus, nulla ei fiet iniuria, si minus grauia delicta de eo affirmentur, si ab eo perpetrata reuera sint, secus, si ea illa affingas, vt si de notorio homicida veram fornicationem, sed occultam, patefacias, & dicas illum etiam esse fornicarium; sed reuera melius nostri asseuerant Doctores, non enim ille, qui est infamis in vno genere vitij, in alio diuersi generis censetur infamis, & pro nostra opinione est etiam Adrianus *quodlibeto* 11. *artic.* 1. & Nauarrus *in summa Latina cap.* 18. *num.* 40. & Nauarrus citat etiam D. Thomam 2. 2. *quæst.* 73. *art.* 1. & Caietanum *ibi*; sed illi ibi nihil hac de re asserunt. Et fundamentum præcipuum nostræ opinionis est, quia sicut diuersarum virtutum diuersa est laus; ita diuersorum criminum diuersa est infamia; fama enim non est quid simplex, sed constat ex variis quasi partibus, quarum vna non pendet ab aliis, ac proinde iactura facta de vna parte, non censetur facta de aliis.

Palud. Syluester. Adrian. Nauar. D. Thom. Caiet.

10. *Quomodo intelligatur regula, semel malus semper præsumitur malus.*

Nec obstat regula iuris in 6. *Semel malus, semper præsumitur malus*; id enim intelligendum est iuxta glossam ibi, *in eodem genere mali, non in diuerso.* Vnde semel testimonium falsum proferens in iudicio in vna causa, potest ei poni exceptio, & non admitti ad iurandum in alia, quia præsumptio est contra illum, quòd semel malus inuentus sit in eodem genere mali, patet ex *cap. paruuli* 22. *quæst.* 5. & semel calumnians, semper præsumitur calumniaturus. *l.* 2. *ff. de accusatoribus*, & *l. eos, ff. eodem.* Et potest hæc dici præsumptio hominis; quia contra hominem, sic præsumitur, potest etiam dici præsumptio facti, quia ex semel facto, sic præsumitur, & similiter potest dici præsumptio iuris, quia ius sic præsumit ex facto, vt patet ex legibus allegatis; si tamen quis probet, quòd sit emendatus, & verè pœnituerit, vlteriùs malus non dicetur. *l. testimonium, ff. de ædilitio edicto, cap.* 2. *de rescriptis.*

11. *An sit peccatum detrahere de fama mortuorum.*

Tertium dubium sit, an detrahere de fama mortui, occulta illius delicta reuelando, sit peccatum mort. v. c. moritur Clericus, vel fœmina coniugata; quæro, an de his postea reuelans concubinatum, vel adulterium occultum, peccet mortaliter contra iustitiam, & quidem quòd non sit mortale, illa ratio probat.

Primò, quia fama est bonum temporale, & bona temporalia, mortuis iam non prosunt; sunt enim mortui, ac si nunquam essent. At sine dubio dicendum est grauiter peccare eos, qui mortuis detrahunt, quia, etsi illi non viuant, viuunt tamen in opinione hominum; quæ opinio si bona sit, magni est momenti, & valde æstimabilis; homines enim prudentes, & sapientes non sibi solùm, sed aliis viuunt, & prosunt; hinc sæpe grauissimos labores exantlant, vt bonam opinionem sui nominis posteris relinquant; quare mortale erit sine dubio de mortuis, in materia graui detrahere, etiamsi in viuos eis propinquitate coniunctos ea infamia non redundet.

Secundò, quia reuera ex tali detractione scandalum generatur, & insuper nocent viuentibus, qui mortuis sunt coniuncti, vt filiis, consanguineis & amicis.

Tertiò, quia alioquin non esset peccatum mortale affingere falsa testimonia vita functis, in eorum dedecus, nec etiam falsum dicere de Sanctis, quod impium est dicere; statuendum igitur est, grauissimum peccatum esse contra iustitiam detrahere de fama mortuorum, & ita tenet

expressè

P. Nauar. Angles. Malder. expressè Petrus Nauarra *lib.2. de restit. cap.4. à num.351.* & Angles *in 4. sentent. quæst. de restit. honoris.* Malderus *de iust. tract.7. cap.1. de iniurijs in honore, & fama, dub.8. fol.mihi 541. col.2.* Molin. & Molina Theologus *tom. 1. disput. 28.* asserunt tamen Malderus, & Molina (& bene) cæteris paribus minus peccatum esse infamare mortuum, quàm viuum; quia ad transigendam vitam valde illis necessaria est fama, si non ad vitam absolutam, saltem ad vitam honestè transigendam.

12. *Cui facienda sit restitutio famæ mortui.* Restitutio autem famæ mortuorum, non est facienda illius hæredibus iuxta prædictos hos authores, quia iniuria est merè personalis, & iniuria merè personalis non transit ad hæredes. Crederem igitur eam restitutionem faciendam esse ipsis defunctis, tenerique proinde detractores, se retractare, ne fama illorum pereat. Iam verò si infamia defuncti redundet aliquo modo in familiam, & consanguineos illius, iisdem tenebitur detractor satisfacere, iuxta hos DD.

13. *An infamãs congregationem, &c. peccet contra iustitiam.* Quartum dubium sit, vtrùm infamans Congregationem, Religionemve, vel aliquem ex illa, peccet mortaliter contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur. Et quidem; suppono in primis valde periculosum esse hodie in fide, detrahere de Religiosorum statu in communi, propter hæreticos osores castimoniæ, paupertatis, obedientiæque, in quarum virtutum solenni voto tota disciplina religiosa essentialiter consistit, odio enim habent castitatem, odio habent obedientiam, & paupertatem, & ideo linguas suas veneno plenas in statum religiosum exacuunt, Becan. vt optimè notarunt Becanus *tom.3. quæst.3. de Ecclesia reformata, conclus. 6. vers. alterum donum,* P. Nauar. *folio mihi 184.* & Petrus Nauarra *lib.2. de restit. cap.4. num.354.* hinc illud celeberrimum, imò putidissimum Lutheri elogium in lib. de vita coniugali, *Si non vult vxor, veniat ancilla.* O nouum & spurcum Euangelistam! quis non miretur hos nouos Euangelistas non posse viuere sine vxoribus; quæ tanta carnis rebellio? in iis qui se iactant agi purissimo Spiritu Christi, vt Ecclesiam labentem reforment. Audiant Christum dicentem, *Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt, propter regnum cœlorum.* Audiant Ioannem Apocalypsis 14. *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, hi sequuntur agnum quocumque ierit, virgines enim sunt;* casti igitur sequuntur agnum, hæretici impudici Diabolum, & ideo si non vult vxor, veniat concubina, putida Diaboli voce inclamant.

14. *An incurrat excommunicationem ipso facto.* Notandum est secundò non solùm peccare mortaliter contra charitatem & iustitiam, & teneri ad restitutionem, sed etiam incurrere excommunicationem ipso facto huiusmodi detractores, & infamatores Religionis Diui Dominici, & Francisci; vt docet Bartholomæus Medina Medin. *cap.14. fol. mihi 184.* quæ excommunicatio est P. Nauar. Papæ reseruata; at meliùs docent Petrus Nauarra Syluester. *dicto lib.2. de restit. cap.4. num.354.* & Syluester *verb. excommunicatio 7. excommunicatione 48.* Sayrus. & Sayrus *in claui regia, tom.1. lib.4. cap.4. num.10.* Graphis. & Graphis *lib.2. decision. aurear. cap.137. num.15.* Nauar. Nauarrus *cap.27. num.109.* non incurrere hanc excommunicationem illos, qui priuatim de aliquo Religioso, aut de præfatis detrahunt Ordinibus; sed illos tantùm, qui libellos famosos, vel cantilenas, vel rhythmos conficiunt, vel detinent apud se, vel publicant in prædictorum Ordinum, & status religiosi infamiam, non in infamiam vnius tantùm Religiosi (& idem dicendum est de quauis alia religione mendicante per extensionem eiusdem priuilegij) patet ex quodam priuilegio Alexandri IV. incipit, *Ex alto*, & ex alio quod incipit, *Non sine multa.* vt notat Syluester Syluester. *verb. excommunicatio 7. excommunicatione 48.* & Filliuc. Filliucius *tract.40. in octauum præceptum Decalogi cap.3. num.81.* Ea autem restitutio facienda est in scriptis, in quibus se quisquam tenetur retractare, eaque debet euulgare sicut prædictos libellos, & cantilenas euulgauit, vt eadem via restituatur fama, qua fuit ablata, iuxta DD. allegatos, & specialiter iuxta Graphim, & si cognitus fuit infamans, debet scripta, quibus se retractat, firmare, vt famam cum effectu restituat.

Notandum est tertiò, tunc peccare mortaliter contra iustitiam detractores Religionum, non tamen incurrere excommunicationem, quando detrahunt de persona particulari, iam enim diximus, excommunicationem incurri solùm per libellos famosos, cantilenas, & rhythmos, cùm tota Religio infamatur, aut Monasterium, collegium, Conuentus, aut domus professa Religiosorum: vt si dicas, in tali Religione, aut Monasterio nullam esse obseruantiam, laxatam esse omninò religiosam disciplinam, omnes esse infames, & simoniacos, nisi id aliàs esset notorium, & in eo casu, quo tota Religio infamatur, non sufficit remissio iniuriæ à solo superiori facta, sed opus est, vt fiat de consensu omnium Religiosorum, cùm omnes sint infamati; si tamen aliquis peculiaris Religiosus sit infamatus, remissio illius tantùm sufficiet: ita docet Petrus Nauarra *lib.2. de rest. cap.4. num.335.* & Sà *verb. infamare, n.2.* Sotus *lib.4. de iust. quæst. 6. art.3. §. ex qua quidem, vers. ex his autem, fol. mihi 319. col.2.* vbi inquit, si infametur superior alicuius Religionis de vitio aliquo, cuius infamia resultet in personam illius tantùm, & non in alios, vt si infametur de crimine, in quo subditi cum illo non participent, puta quòd sit iracundus, aut ebrius, satis esse restitutionem illi fieri, aut ab eo solùm remissionem illius impetrare, etsi ille remissionem infamiæ concedat, licèt malè faciat, & peccet, habet enim famam suam officio suo (dum est Prælatus) emancipatam; si tamen eam iniuriam sibi illatam remittat, crediderim, inquit Sotus, nihilominus infamatorem totum manere; neque quippiam amplius deberi Collegio, sicut si suam prodigeret pecuniam, qua egebat, aut erogaret in pauperes, est enim ipse dominus suæ famæ, licèt malè illam dispenset; secus si crimen in totum Collegium redundaret: vt si infamaretur de hæresi, aut simonia, vnde subditi infamiam quoque subirent, tunc enim Collegio etiam deberetur restitutio, & non sufficeret remissio à superiore tantùm concessa.

15. *Quatenus peccent cõtra iustitiam detractores Religionum.* P. Nauar. Sà. Sotus.

16. *An conficientes libellos famosos peccent contra charitatem.* Dubium hîc insurgit speciale, an conficientes libellos famosos, peccent mortaliter contra charitatem, & iustitiam, & iure communi excommunicati sint, non solùm quando illos conficiunt in præfatas Religiones, sed etiam in personas particulares, dico, iure communi, quia ob priuilegium concessum Religionibus iam constat ex *num.14.* quo pacto illi ipso facto sint excommunicati. Breuiter respondeo non solùm peccare mortaliter contra charitatem, sed etiam contra iustitiam; contra charitatem, quia lædunt proximum in re graui, qualis est honor & fama; contra

contra iustitiam, quia vnusquisque iure possidet honorem, & bonam famam, quam iustè, & labore proprio acquisiuit, vnde non potest illis iustè spoliari, nisi ex legitima causa, & à legitimo superiore, qualis non est ille, qui libellum famosum composuit; & confirmatur, quia plus hi famam proximi, & honorem lædunt, quàm cæteri, qui verbo solùm dehonorant, cùm huiusmodi scripta plurimorum manus terant, faciliùs euulgentur, & firmius hominum memoriis adhæreant, quàm verba; vnde si solùm qui verbis famam proximi lædunt, mortaliter peccant, vt probatum manet *in cap.* 11. *num.* 8. à fortiori, hi etiam mortaliter peccabunt, & specialiter ita docet Filliucius *tractat.* 40. *in octauum præceptum Decalog cap.* 30. *num.* 80. Filliuc.

17. Non sunt tamen huiusmodi nequam homines libellos famosos conficientes ipso iure excommunicati in iure communi, sed possunt excommunicari, maximè si illos conficiant contra personas Ecclesiasticas. Patet, quia nullibi in iure communi talis excommunicatio contra illos fertur, vt testatur Sayrus *in claui regia lib.* 4. *tom.* 1. *cap.* 4. *num.* 10. Nauarrus *cap.* 18. *num.* 35. Syluester *verb. libellus, num.* 5. & Filliucius *citatus, num.* 81. contra Salonem 2. 2. *quæst.* 72. *art.* 2. *controuersia* 2. qui asserit esse ipso facto excommunicatos, præsertim si libellus sit contra Papam, vel Cardinales, sed, vt notat Filliucius, id nullo solido fundamento probat, cùm tantùm dicat haberi eam excommunicationem in quibusdam Extrauagantibus Pij V. nec tamen illas in particulari referat, nec verba proferat ex quibus id colligatur: vnde credo cum Filliucio eas tantùm contineri excommunicationem ferendam, vel latam in casu aliquo particulari per sententiam ab homine. Sayrus. Nauar. Syluest. Filliuc.

18. Dixi, *in iure communi*; quia in iure aliquo particulari diœcesis Prouinciæ, vel Regni, poterit esse excommunicatio lata; quæ in tali Prouincia locum tantùm habebit, & Regno.

19. Quòd verò excommunicandi sint, probatur *ex cap. quidam maligni*, *& ex cap. si qui inuenti* 5. *quæst.* 1. si libelli sint contra Ecclesiasticos. nam si sint contra sæculares, iure Canonico tantùm virgis cædendi sunt, vt patet *ex cap. qui in alterius* 5. *quæst.* 1. quas pœnas innouarunt Pius V. *in Bulla* 147. & Gregor. XIII. *in Bulla* 7.

20. Illi verò, qui huiusmodi libellos infamatorios reperiunt, si animaduertant illos esse infamatorios, tenentur eos rescindere, & delere antequam ad aliorum manus deueniant; quòd si non faciant, vltra peccatum mortale, quod committunt, habentur etiam in iure tanquam cooperatores, & subiiciuntur iisdem pœnis, ita habetur *in Bullis citatis*, & capitibus iuris *allegatis*, aliæ etiam pœnæ de iure ciuili incurruntur, tam contra hos, quàm contra conficientes latæ, sed illud ad nos non pertinet, & insuper Pius V. *dicta Bulla* 147. incipit, *Romani Pontificis*, iisdem pœnis subiicit eos, qui huiusmodi libellos inueniunt, & non corrumpunt antequam vim illorum manifestauerint, & eos, qui in iisdem libellis de aliqua persona particulari obloquuti fuerint, cuius famæ, aut honori vera etiam exprimentes detraxerint. Non dicetur tamen libellum, vel scripturam inuentam manifestare, qui vni tantùm perlegit, ita Bursatus *consil.* 99. *lib.* 1. *num.* 17. Cephal. *consil.* 341. *lib.* 3. *num.* 28. quia manifestum dicitur, quod pluribus innotescit, iuxta Bartolum *in l. hæres palam* 21. *ff. de testamentis, num.* 2.

Contrarium tenet Cherubinus *in dicta Bulla scholio* 1. quia Papa iubet quòd inueniens libellum rumpat, & nulli dicat inuentum, dum dicit, *Nec eius vim manifestet*; sed prima opinio præualet, est enim constitutio pœnalis, & ideo restringenda.

Ad finem huius capitis, quæret aliquis, an conficientes libellos famosos, si superioris edicto, vel sub censura iubeantur, vt se ipsos prodant, se prodere teneantur. Et ratio dubitandi est, quia D. Gregor. *in cap. quidam maligni* 5. *quæst.* 1. excommunicat quemdam, qui libellum famosum occultè contra alium confecerat, nisi ipse se proderet, vt ita vel probaret, quod obiecerat, vel si non probaret, publicè se retractaret; vnde glossa *ibi* sentit teneri huiusmodi homines se prodere, si iubeantur, ob criminis videlicet atrocitatem. Alij tamen sentiunt in prædicto capite non fuisse præceptum, vt se proderet absolutè; sed fuisse præceptum sub conditione, vt scilicet, vel se proderet, vel fuerit excommunicatus, si se non proderet. ita Caietanus 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 2. quæ opinio supponit posse quempiam excommunicari pro peccato præterito, quatenus præteritum est, quod hodie communiter non admittitur, vt alibi diximus; quamuis enim possit ferri censura pro peccato præterito, quatenus pœna est, in vindictam sceleris commissi, non tamen quatenus censura est, & pœna medicinalis, vt pluribus probat Suarez *tom.* 5. *de censuris, disp.* 4. *sect.* 5. quem vide. 21. Suar.

Dicendum ergo est,

Primò, neminem teneri se prodere si occultus sit, quia nemo tenetur, per se loquendo, se infamare quando delictum eius est occultum; in aliquo tamen casu peculiari per accidens quando quis alium iniustè infamauit, & aliter non potest tolli illius infamia, vel aliud nocumentum imminens infamato ex illa iniuria, tunc posse iustè obligari per excommunicationem ad satisfaciendum illo modo, se prodendo, quod contigit in illo casu prædicti cap. *quidam maligni*; censuit enim D. Greg. Papa eum, qui libellum scripserat, non potuisse aliter satisfacere, nisi se proderet, fama enim restituenda est cum læsione etiam famæ propriæ, vt *infrà* dicemus, vt ita vel probaret quod obiecerat, vel confiteretur suam falsitatem; quod si id facere nequiuisset, excommunicatus maneret; hoc enim ipso, quòd satisfacere noluisset, ad quod de iustitia tenebatur, poterat pro tali peccato, quod adhuc durabat moraliter, excommunicari, ita respondet Suar. *lib.* 5. *de cens. disp.* 4. *sect.* 5. *num.* 6. quam responsionem approbat Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *in octauum præceptum Decalogi, cap.* 3. *num.* 84. Suar. Filliuc.

Aliter etiam responderi potest, tale præceptum se prodendi duobus modis considerari posse. Primò secundùm præcipuam, vel formalem obligationem, quæ erat, vt tolleretur eo modo infamia proximo illata; prodendo enim se, ad vnum ex duobus manet obligatus, vel ad probandum crimen obiectum, vel ad se retractandum, & ad hoc secundum tenetur ex suppositione, quòd id esset medium necessarium ad resarciendum famam proximi læsam, vnde si posset alio modo tolli ea infamia absque manifestatione infamatoris, non teneretur ille se manifestare, & ita non maneret excommunicatus, vnde si sufficiat se retractare per scripta, talem excommunicationem non incurret, vt insinuat Sotus *de tegendo secreto, m.* 2. 22. Sotus.

Suar. Salon. *m.2. quæst.6. art.2.* & hoc etiam approbat Suarius *allegatus, num.17.* & Salon.2. 2. *quæst.69. art.2. controuersia 7. ad 2.* quos vide.

23. *Quam pœnam incurrant conficientes libellos famosos.* Qui libellum famosum contra alterius honorem conficiunt, in quo vera etiam illius crimina, sed occulta manifestantur, secundùm ius ciuile capitali sententia puniuntur. *l. vnic. C. de famosis libell.* quod procedit planè etiam quando prædictum libellum ignarus quis inuenerit, & non statim lacerauerit, vel occultauerit; sed dolo euulgauerit, quia tunc quasi author huius delicti capitali sententiæ subiicitur *in d. l. vnica*, & patet ex *cap. si qui viuenti 5. quæst.1.* & idem dicendum est de eo, qui dicit per huiusmodi libellos, famam illius, contra quem proferuntur, non lædi, iuxta Graphim *lib.2.decision.aur.cap.137.num.16.* in quo nimis videtur rigorosus.

CAPVT IV.

Vtrùm liceat crimen proximi, quod publicum est in vna parte, in alia vbi ignoratur, diuulgare.

SVMMARIVM.

Crimen vel publicum esse potest in vno loco iuridicè per sententiam, vel extra iudicium per publicum factum, quod commissum sit in loco publico. v. c. in foro, in platea, vel per rumorem, & communem famam. num.1. Fama publica non sufficit ad damnandum aliquem in iudicio. ibid. vers. secundo. Quæ indicia sufficiant ad torturam. ibi vers. nec etiam. Quæ sufficiant ad capturam. ibi vers. sufficit tamen.

Manifestare crimen alicuius quocumque modo publicum in vno loco, in alio vbi non est publicum animo nocendi semper est mortale contra charitatem. num.3.

Si criminosus publicus, vel per iudicis sententiam, vel per publicum factum, iam est bonam famam assecutus, vel illius delicta iam obliuiscuntur, peccat contra charitatem, & iustitiam ille, qui iterum infamat, vel in eodem loco, vel in diuerso absque legitima causa, & ad restitutionem tenetur. num.4. 5. & 6.

Quæ causa legitima esse potest delicta illius manifestandi, & iterum infamandi. num.7. & 8.

Quid si nondum bonam famam sit consecutus. n.9.

An sit peccatum mortale contra charitatem, & iustitiam delicta illius, quæ patrata fuerunt in occulto, & sensim per rumorem famæ sparsa sunt, & facta publica narrare in alio loco vbi ignorantur, vel in eodem loco ijs personis, quæ ignorant. n.10.

Quid si infamatum iuridicè in vno loco, vel per factum quod publicè commisit in alio loco infamemus ad quem fama illius delicti nunquam perueniet, vel non nisi post longissimum tempus. num.11. & 12. Et quid si breui tempore perueniat. ibid. & num.9.

Quid si cum illo tertia alia persona innocens narrando factum infametur. num.13.

Quid si ipsi infamato præter infamiam damnum aliquod obueniat. num.14. 15.

Multa fiunt contra voluntatem nostram, quæ nobis sunt damnosa, & ad restitutionem non obligant, & quæ n.16. An qui sine vi, & fraude alterum à beneficio & legato impedit, ad restitutionem obligetur. ibid.

An teneatur ad restitutionem ille, qui aliquid accepit ab alio, vt confiteatur in Quadragesima, aut vt Christianus fiat. num.17.

An teneantur ad restitutionem iudex, & testes, qui aliquid acceperunt pro ferendo testimonio vero, & sententia iusta, & quid si iniusta. num.18.

An qui aliquid accepit pro reddendo deposito, teneatur illud restituere. num.19.

An fur, & homicidæ teneantur restituere id, quod acceperunt, ne furentur, & occidant. num.20.

An peccet mortaliter ille, qui alibi diuulgat crimen illius, quem sciuit condemnatum fuisse iniustè à iudice, aut per falsos testes. num.21.

NOTANDVM est primò, dupliciter posse esse aliquem in eodem loco, & vrbe infamatum. 1.

Primo modo authoritate publica in iudicio damnatum per iudicialem sententiam, aut confessionem rei, vt quia conuictus est furti in iudicio contradictorio, & publicè punitus est, aut quia pro crimine hæresis publicam sustinuit sententiam, & pœnitentiam, vel quamuis aliam infamiæ labem contraxit in iudicio.

Quibus modis dici possit quis publicè infamatus. Secundo modo per publicum factum viciniæ, & vrbis extra iudicium, vt quia commisit homicidium in loco publico, in foro publico, vel via publica, eo tempore quo multis patere potuit, vel quo notum est maiori parti vrbis, viciniæ, loci, vbi illud commisit, aut quia est publicus, & manifestus latro, aut famosus homo in hoc, vel illo delicto: nam licèt fama publica, regulariter loquendo, non plenè probet in criminalibus, nec sufficiat ad condemnandum aliquem in iudicio, vt probat Bartol. *in l. de minore, §. plurimum, num.30. ff. de quæst.* Felinus *in cap. veniens 1. num.7. de testibus*, & Decius *cap.1. num. 36. de appellationibus*, amittitur tamen bona fama, & opinio hominis voce publica delicti commissi; in iudicio autem, nec semiplenam probationem in criminalibus facit, vt tenet glossa *in dict. cap. veniens, verb. illorum*, & sequitur *ibi* Baldus, Imola, Antonius de Burrio *num.10.* Abbas *num.8.* Felinus *num.12.* Decius *num.25.* & Bartol. citatus *dict. leg. de minore, ff. de quæstion. § plurimum, num.30.* Nec etiam facit plenum iudicium ad torturam, nisi saltem duorum testium adminiculo adiuuetur, ac fulciatur, vt docet Ioannes Andr. *in additionibus ad Specul. tit. de probationibus, §. ad videndum, num.19. & in tit. de notorio crimine, §. fama est. vers. casus.* Antonius Butrio *cap. 3. loco, num.19. de probat.* Bartol. *in l. miles, C. de quæstion.* Alexand. *consil.5. num.3. vol.1.* Iason *in repet. leg. admonendi, num. 25. ff. de iureiurando.* Marcus Mantuan. *consil.148. num.7.* Paris de Put. *tract. de syndicatu, verb. an fama.* Blancus *de iudic. num.213.* non adminiculantur autem huiusmodi testes si dicant ita publicè dici, quia tunc totum illorum testimonium ad famam refertur, vt optimè probat Bartol. *in l. de minore, §. plurimum, num.21. ff. de quæst.* cuius doctrinam communiter esse probatam testatur Imola *in l. hæredes, num.1. in fine.* Iul. Clarus *q.31. vers. fama sola*; sufficit tamen ad inquirendum ad capturam. Brunus *in consil. crimin. consil.115. n.53. tom.2.* & Lud. Cato *consil. crimin. consil.99. n.32.* Quod ego intelligo quando captura est communis, non quando æquiparatur torturæ iudicio prudentum, qualis esset illa, in qua quis solus in carcere clauderetur obscuro.

Fama publica sufficit ad condemnandum aliquem in iudicio. Bartol. Felin. Decius. Abbas. *Fama publica an faciat plenum indicium ad torturam.* Ioan. Andr. Butr. Bart. Alexand. Iason. Mantuan. Blancus. Imol. Clarus. Brun. Catus.

Notan

2. Notandum est secundò, illum, qui infamatus est vel in iudicio, vel per publicum factum, dupliciter se habere posse, aut enim post talem infamiam iam est bonam famam consecutus; vel quia vitam emendauit; vel quia longo temporis interuallo iam omnia delicta illius oblita sunt, aut nondum bonam famam est consecutus, & omnia in memoria hominum sunt. His notatis,

3. *Conclusio prima.* Sic primò statuo firmiter, manifestare crimen alicuius quocumque modo infamati, vel in iudicio, vel extra illud, intentione ei grauiter nocendi, peccatum est mortale contra charitatem. v. c. si aliquis est publicè in iudicio conuictus, & punitus pro hæresi, aut latrocinio; tamen alius id ignorat omnino, & id ei manifestat quis intentione nocendi, peccat mortaliter contra charitatem: ita communiter DD. & facilè probatur, quia peccatum solo consensu in ratione peccati consummatur, ita docet P. Nauarra *lib. 2. de rest. c. 9. num. 288. §. at verò*, & Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 13. num. 78.* Toletus *lib. 5. summæ cap. 65. vers. quarum prima.* & patet ex Leuitico 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo.*

P. Nauarra. Lessius. Toletus.

4. *Conclusio secunda.* Statuo secúdò, si homo infamatus vel crimine publico, quod in publico loco, & conspectu omnium patrauit, vel per sententiam iudicis, bonam famam rectè factis consecutus est; vel iam delicta illius diuturnitate temporis perpetua obliuione obliterata sunt, qui absque legitima causa illius peccata iterum manifestat, vel in eodem loco, in quo illa perpetrauit, vel in alio, iis, qui illa ignorant, peccat contra charitatem, & contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem; quòd contra charitatem peccet asserunt communiter DD. Sot. *lib. 5. de iust. quæst. 10. art. 2. §. ad quæstionem, vers. hæc tamen, fol. mihi 451. col. 2.* Lessius *tom. 1. lib. 2. c. 11. de detract. & contumel. dub. 13. num. 82.* Tolet. *lib. 5. summæ cap. 65. vers. secunda conclusio.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 18. num. 47. vers. ex iisdem causis.* D. Anton. *2. part. tit. 2. cap. 2. §. 3.* Ratio est, quia iam acquisiuit bonam famam, & illam actu iustè possidet, vel est tanta obliuio prædictæ infamiæ, ac si nunquam infamatus fuisset, nec tale delictum ab eo commissum; ergo contra charitatem sine dubio peccabit ille, qui absque vlla causa proximum iterum infamauerit, illius delictum manifestando, & ponit exemplum Toletus in eo, qui iam multis annis Romæ fuit per Inquisitores publicè punitus, & tamen postea verè resipuit, & bonam famam recuperauit, nec est qui recordetur illius criminis, & de hoc asserit peccare contra charitatem illum, qui illius crimen iterum manifestat, quia proximo nocet in re graui, nempe in fama bona, quam iustè acquisiuit de nouo.

Sotus. Lessius. Tolet. Nauar. D. Anton.

5. Tolet. Quòd verò peccet contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur, docet expressè Toletus *dict. lib. 5. summæ c. 65. §. secunda conclusio*, & debet docere Adrianus *quodlib. 11. quæst. 1.* quare plus absolutè affirmat peccare contra iustitiam illum, qui eum, qui in vno loco infamatus est, manifestat in alio, ex eo fundamento, quia licèt per iudicis sententiam, aut per publicam famam perpetrati delicti fuerit illi fama antecedens ablata, tamen non fuit illi ablata fama subsequens, quam ipse postea rectè factis acquisiuit, et quam tempus illi conciliauit, vnde verè & iustè possidet bonam famam sequentem, quam sine iusta causa illi aufert, in quam opinionem inclinant etiam Nauarrus & D. Antonin. *allegati.* Negant verò Sotus, & Lessius *numero proximo citati*, ex his fundamentis,

Adrianus.

Primò, quia ille iure & publico præconio in pœnam delicti commissi priuatus est sua fama, adeò, vt cuique data sit facultas, scelus illud propalandi: ergo qui hominem sic infamat, nec peccat contra iustitiam, nec ad vllam restitutionem tenetur.

Secundò, quia etsi ius habeat ad famam sequentem, non tamé ius habet, vt non dicatur fuisse malus pro illo tempore, quo sua crimina publicata fuerunt; ergo qui narrat eum olim ea fecisse, non illi facit iniuriam, modò id ita cautè efficiat, vt non indicet de præsenti esse malum, quòd si aliqui ex tali narratione præteritæ infamiæ occasionem accipiant dubitandi de præsenti probitate hominis, saltem ex charitate tenebitur eam suspicionem amouere.

Ego primam opinionem Toleti censeo probabiliorem, quia dum quis refert infamiam antiquam, necessariò bonam famam præsentem mordet, & minuit, redditque hominem suspectum aliis: at licèt quis per bonam famam præsentem, non acquirat ius, vt non dicatur fuisse malus, acquirit tamen ius, vt eius fama præsens, quam vel rectè factis, vel diuturnitate temporis acquisiuit, non minuatur, vt patet. 6.

Sed consequenter rogabis, quæ causa sit iusta detegendi delictum antiquum. Respondeo in duobus casibus dari causam iustam. 7.

Causa iustè referendi delictum antiquum alicuius, quæ.

Primò, ad vitandum detrimentum aliquod proximi temporale, vel spirituale, vt in fama, diuitiis, bonis temporalibus, & spiritualibus. v. c. censetur quis hîc bonus vir, cùm tamen alibi sit infamatus latrocinij, versaturque inter homines pecuniosos; vnde periculum est, ne illorum pecunias rapiat, tunc licitum erit illos admonere, illum conuictum fuisse latrocinij, si aliter id impediri non possit. Similiter si quis se Medicum magnum, ac peritum iactet, cùm sit ignarus, licitum erit, illius inscitiam aperire; quia est in aliorum detrimentum, in quo casu licebit etiam occultum crimen manifestare, vt diximus *cap. 3. num. 3* quia est in aliorum damnum, ac detrimentum. Itemque ad vitandam damnum proximi spirituale, in quo etiam casu licebit occultum crimen aperire, vt si aliquis est hæreticus, qui Romæ fuit de hæresi conuictus, & versatur in loco vbi periculum est inficiendi alios, tunc licebit id reuelare, imò tenebimur ex charitate, similiter licebit malos mores aliquorum manifestare, vt communefaciamus alios, ne illorum familiaritate corrumpantur, peruertanturque. ita Toletus *allegatus, dict. lib. 5. summæ cap. 65. §. primus, & §. secundus.*

Secundò, quando vergit in publicum detrimentum: vnde si quis beneficium, vel dignitatem aliquam vult accipere, si de iure est inhabilis, nec illam iure potest accipere, licitum est inhabilitatem illius reuelare, quamuis occulta sit, & quia vergit in publicum detrimentum, & quia eo ipso quòd illam voluit consequi, censetur in ea reuelatione consentire; qui enim vult formam, necessariò debet velle id sine quo talis forma consequi non potest. Sic Tolet. *allegat. §. tertius est*, & Nauarrus *in cap. inter verba num. 854.* 8. Tolet. Nauarr.

9. *Conclusio tertia.* Statuo tertiò, si publicè, aut iuridicè aliquis infamatus est, quia, v. c. iuridicè fuit damnatus, aut in publico loco, & conspectu delictū perpetrauit, nondum est bonam famam consecutus, regulariter loquendo, non est peccatum mortale cōtra iustitiā, neque

neque contra charitatem in eadem vrbe, vel loco, vel in alio diuerso in quem fama illud est breui allatura, crimen illius nescientibus prodere, & manifestare, erit tamen semper veniale, ita Malderius *de iustitia, tract. 7. cap. 1. de honore & fama, dub. 6. initio, vers. Respondeo, folio mihi 540. col. 2.* Toletus *lib. 5. summæ, cap. 65. §. Tertia conclusio, & §. Quarta conclusio.* Petrus Nauarra *lib. 2. cap. 4. num. 295. & 251.* & Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 18. num. 78.* quatenus docent non esse peccatum mortale, neque contra charitatem, neque contra iustitiam crimen publicum alicuius in vno loco, in alio manifestare, in quem fama communis illud erat breui allatura; & idem docent etiam omnes, qui absolutè dicunt, id non esse peccatum mortale, neque contra charitatem, neque contra iustitiam, siue fama illuc breui esset peruentura, siue non esset; & hi sunt Caietanus *opusculo 31. & 16. responsione 9.* Maior. *in 4. dist. 21. q. 2.* Filliucius *tom. 2. tract. 31. cap. 9. num. 234.* Sotus *lib. 5. de Iust. q. 10. art. 2. §. Ad quæstionem, vers. Hæc tamen discordia.* Petrus Nauar. *lib. 2. cap. 4. n. 286.* D. Thom. *in 4. sentent. dist. 19. q. 2. art. 3. ad primum & secundum.* v. c. hodie, vel heri, vel hebdomoda præterita fuit Petrus virgis cæsus publicè pro latrocinio in hac vrbe, non est peccatum mortale id in ea dicere iis, qui id adhuc ignorant, nec ad aliam scribere, ad quam facta delicti est breui tempore peruasura. Probatur, quia quando crimina sunt publica, & notoria, vel iure, vel facto, authores illorum amiserunt ius ad bonam famam, dum nouam non recuperant, & per accidens est, quòd alij ea ignorent; ergo nulla eis iniuria fit, si illorum infamia publicetur hîc, aut alibi vbi fama illa breuiter publicabitur. Probatur adhuc, quia si crimina per sententiam iudicis sint publica, iniustè queruntur, quia iustè in pœnam delicti bona fama priuantur, & infamia notantur, & id intendunt iudices, vt res ab omnibus sciatur, & fiat publica in bonum publicum, & aliorum emendationem; si sunt publica euidentia facti, iam sponte (velint nolint) videntur cessisse iure suo, quod habebant ad bonam famam; nam eo ipso quòd veriti non sunt crimen in publico loco perpetrare, vel illius indicia dare manifesta, videntur parum curasse, vt sciatur, aut non sciatur alibi, etsi nolint, & inuiti sunt, sunt irrationabiles.

Toletus. Petr. Nauar. Lessius. Caietan. Sotus. Maior. Filliucius. Petr. Nauar. S.Thom.

10. Si verò sint publica communi rumore sparsæ famæ, quia, v. c. aliquis in aliqua domo coram aliquibus peccauit, & postea sensim res euulgata est, & publico rumore sparsa, non censetur hîc nec formaliter, nec virtualiter spernere suam famam, aut cedere iure illius; ac proinde peccatum erit mortale contra iustitiam, & contra charitatem illius crimen, vel in eodem loco, vel alibi manifestare, & ad restitutionem, eo modo, quo fieri illa potest, tenebitur reuelator: ita Sotus *lib. 5. de iust. q. 10. art. 2. §. Ad quæstionem, vers. Hæc tamen discordia,* & Malderius *de iust. tract. 7. cap. 1. de hon. & fama, folio mihi 541. vers. cæterum, col. 1.* Ratio est

Quid si sint publica communi rumore. Sotus. Malderius.

Primò, quia hic illa non est iure priuatus, nec publico, & notorio facto, quia non publicè, nec notoriè illud commisit; per publicum autem rumorem, nemo licitè priuari potest sua fama, & quia plerunque sunt falsi huiusmodi rumores, & quia si domicilium mutet, reputabitur illic esse secretum delictum.

Secundò, quia alioquin licentia maxima concederetur hominibus detrahendi de aliis, sunt enim homines ad hoc vitium proni; quare opus est eos in officio continere, & non eis licentiam laxare, & videtur in hanc opinionem consentire Toletus *lib. 5. summæ, cap. 65. vers. 4. conclusio.* Licèt alij absolutè velint publicè alicubi infamatum non esse mortale alibi prodere, & manifestare, & non distinguunt de publicitate facta ex delicto, quia videlicet illud publico in loco, & in conspectu multorum fecit. Et de publicitate facta ex prædicto rumore sparsæ famæ, cùm tamen delictum perpetratum sit in occulto, & ita docet Caietanus *tom. 1. in opusculo 31.* & Saâ *verb. infamare, num. 5.* Verùm ego opinionem Soti probo propter illius rationes, & fundamenta. nam cùm per iniquitatem, & peccatum reuelatum sit factum, & peccatum in occulto commissum, qui hoc scit, & adhuc illud manifestat, consentit, & auget ipsum peccatum, illúdque quantum est ex parte sua, continuat, iuxta illud sacræ paginæ Psalm. 49. *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas,* & illud Prou. 24. *Cum detractoribus ne commiscearis.*

Toletus. Caiet. Saâ.

11. Tota difficultas est, an sit peccatum mortale contra iustitiam, vel contra charitatem infamatum iuridicè, vel publicè, quia publico in loco delictum commisit, alibi, in eo loco diuulgare ad quem fama illius delicti vel nunquam erit peruentura, vel non nisi longissimo pòst tempore. Affirmat Adrianus *quodlibeto 11. quæst. 1.* Fundamentum illius est, quia qui in vno loco amisit famam, non ideo est alibi infamatus, nec ideo illam amisit in alio loco, in quo vel nunquam, vel nonnisi longissimo pòst tempore infamia illius peruentura est. ergo cùm ibi retineat bonum nomen, siue ad eum locum domicilium mutet, siue non mutet, contra iustitiam erit, & charitatem, illum ibi eo bono nomine priuare. Negant alij communiter, vt Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia, dub. 13. num. 75. & 78.* Caietanus *tom. 2. opuscul. 31. responsione 9.* D. Thom. *in 4. dist. 19. q. 2. art. 3. ad 1. & 2.* Bartol. *in l. ex ea, ff. de postulando.* Nauarrus *in manuali Latino, cap. 18. num. 26.* Petrus Nauarra *lib. 2. de Rest. cap. 4. num. 286. & 288.* Sotus *lib. 5. de Iust. q. 10. art. 2. fol. mihi 451. col. 2.* Maior. *in 4. dist. 21. q. 2.* ac Toletus *lib. 5. summæ, c. 65. vers. Posterior est, ad finem,* docet esse peccatum mortiferum contra charitatem, non contra iustitiam, in eo casu, in quo verosimiliter crederetur, quòd nunquam fama illius criminis ad locum distantem perueniret. At non est nisi veniale iuxta alios; & fundamenta sunt eadem, quæ pro tertia conclusione *num. 9.* allata sunt; quia si est iuridicè, & per sententiam iudicis iustè de delicto damnatus, iustè priuatus est fama, & iure illam non habet, sicut non haberet brachium, si ab eo amputaretur. Vnde iniustè queri potest de sua infamia, id enim iustè in te nolunt iudices, cùm delinquentes condemnant, vt eorum delicta publicentur, quô alij faciliùs emendentur. Si verò crimen publico in loco commisit, & in conspectu multorum perpetrauit, sibi tribuat eam infamiam, quia sponte, velit, nolit, suam famam obiecit, & perdidit, vnde nullum erit peccatum mortale illius, delictum alibi per literas publicare, vel verbo narrare. Et confirmatur hæc doctrina consuetudine vniuersi orbis, nusquam enim homines iudicant, se iniuriam facere, aut peccare contra aliquam virtutem, si publica crimina alibi referant, vel literis ad amicos transcribant.

Adrianus. Lessius. Caietan. S.Thom. Bartol. Nauarrus. Petr. Nauar. Sotus. Maior. Toletus.

12. Oppones (quod erat totum fundamentum Adriani,) qui in hac vrbe amisit famam, non ideo est alibi infamis; ergo cùm ibi retineat bonum nomen, contra iustitiam erit, si illo priuetur. Respondeo

Instantia. Responsio.

ſpondeo retinere in aliis locis bonam famam de facto, non de iure, poſtquam enim crimen publicum factum eſt, vel per iudicis ſententiam, vel per publicitatem facti, quia inſpiciente populo id fecit, amiſit ius famæ, itavt nemo ex iuſtitia teneatur ampliùs priorem æſtimationem de illo retinere. Vnde eſt poſſeſſor bonæ famæ in alio loco de facto, non de iure, ſic reſpondent Leſſius, & Caietanus *locis citatis*.

13. *Excipe duos caſus.* In duobus tamen caſibus peccatum erit mortalè, infamatum alibi infamare, illius delictum publicando, ob quod alibi contraxit infamiam.

Primò, quando cum illo ſimul tertia aliqua perſona innocens infamaretur, vt ſi frater diffamati eſt in eo loco, in quo delictum fratris illius publicatur; quia ex tali infamatione reſultat infamia innocenti fratri, & tunc peccatum eſſe contra iuſtitiam, docet Toletus *lib. 5. ſummæ, cap. 65. verſ. Prior*, non enim iuſtè frater innocens infamatur ob infamiam perſonalem nocentis fratris, vt patet. Tolet.

14. Secundò cùm diffamato aliquod aliud detrimentum præter infamiam obueniet, quia forſan occidetur, vel in carcerem detrudetur, vel aliquo alio bono temporali priuabitur, vt ſi ei auferatur penſio, negentur alimenta, & his ſimilia, & tunc quidem peccatum erit contra iuſtitiam illum alibi infamare, delictum illius publicando in loco vbi ignoratur, ad quem fama illius nõ perueniet, aut non niſi longiſſimo pòſt tempore perueniet, & ad reſtitutionem tenebitur, qui id fecerit, ita docet expreſsè Toletus *lib. 5. ſummæ, cap. 65. verſ. Poſterior eſt*. Fundamentum illius eſt, quia ille ſolus per ſententiam iudicis, & patrationem delicti in loco publico amiſit ius ad famam & honores publicos, non ad penſionem, non ad alimenta, non ad conſeruationem bonorum patrimonialium; quare contra iuſtitiam faciet, & ad reſtitutionem tenebitur, qui per publicationem delicti in cauſa fuerit, quòd ille in talibus accipiat detrimentum; accipiet autem illud, ſi ob eam cauſam incarceratus fuerit, aut aliis bonis temporalibus priuatus, qui enim alteri cauſa eſt damni efficax per iniuriam, tenetur illud reſtituere. At Leſſius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 13. num. 81.* & Petrus Nauarra *lib. 2. de Reſt. cap. 4. num. 288. §. An verò*. Meliùs exiſtimant ſolum eſſe peccatum contra charitatem, & non contra iuſtitiam, ad nullámque proinde reſtitutionem teneri illum, qui infamatum alibi publicauerit, etiamſi ob id detrimentum ei obueniat in bonis temporalibus, ídque aduertat optimè, & id ea intentione faciat; & fundamentum illorum eſt, quia ſolùm ex charitate tenemur vitare damnum proximi, quando ſine vllo, aut cum paruo noſtro detrimento id facere poſſumus. Vnde cùm ille non teneatur impedire tale damnum ex iuſtitia, ſed ex charitate ſolùm, abſtinendo ab ea infamatione eo tempore, & loco, quo animaduertit poſſe inde infamato, huiuſmodi detrimentum temporale obuenire, ſolum contra charitatem peccabit, ex obligatione enim charitatis non inſurgit reſtitutio iuſtitiæ, nec deprauata intentio nocendi facit, vt contra iuſtitiam peccet, quando actus exterior non eſt contra illam, ſed magis aggrauat peccatum contra ipſam charitatem, vt patet. Idem.

15. Neque obſtat fundamentum Toleti, quia per accidens eſt quòd ex tali narratione delicti damnum temporale obueniat infamato, ſequitur enim illud damnum ex publicatione delicti illius, vnde cùm illa publicatio tunc non ſit contra iuſtitiam directè, ſed contra charitatem, nulla inſurget reſtituendi obligatio, cùm illi nulla fuerit facta iniuria in tali publicatione delicti.

Dices, fuit illa publicatio contra voluntatem infamati; ergo fuit illi iniurioſa; ergo contra iuſtitiam: ſi contra iuſtitiam; ergo tenetur lædens ad reſtitutionem damni. Reſpondeo non valere hanc conſequentiam. *Eſt hoc contra voluntatem noſtram; ergo eſt nobis iniurioſum*; quia multa fiunt contra voluntatem noſtram, quæ nobis iniurioſa non ſunt, licèt nobis ſint damnoſa. patet in eo, qui ſine vi & fraude, ſed veris rationibus legatum, aut beneficium impedit, quod quis alteri conferre volebat, & facit, vt alteri amico ſuo, vel extraneo conferatur, is enim nullo pacto tenetur ad reſtitutionem, etiamſi malo animo, & intentione faciat, vt eſt communis opinio, quam docet Leſſius *loco citato, & lib. 2. cap. 12. de iniuriis fortun. dub. 18. num. 118.* & Nauar. *in ſumma Lat. cap. 17. à num. 69.* & Sotus *lib. 4. de iuſt. q. 6. art. 3. ad finem*. Toletus *lib. 5. ſummæ, cap. 19. verſ. Altera vt impeditus*, & Sayrus *in claui Regia, lib. 9. cap. de reſt. bon. extern. num. 18.* Contra Caietanum *2. 2. q. 62. art. 2.* & Couaruuiam *ad regulam peccatum, p. 2. q. 16.* & contra Maiorem *in 4. diſt. 15. q. 16.* qui docent impedientes beneficia, aut officium aliis, ex cauſis etiam veris, teneri ad reſtitutionem, ſi faciant ex odio, ſecus ſi non ex odio; ſed præualet noſtra opinio, 16. *Obiectio.* *Solutitur.* Leſſius. Nauarrus. Sotus. Tolet. Sayrus. Caiet. Couarr. Maior.

Primò, quia conferens non tenebatur ex iuſtitia conferre, neque teſtator relinquere ex iuſtitia legatum, ac proinde hæc impedientes non faciunt contra iuſtitiam.

Secundò, quia ſolùm habet vnuſquiſque ius, vt per fraudem, dolum, & iniuriam non impediatur à conſecutione officij, beneficij, aut legati: at hic non per vim, neque per fraudem, aut dolum impeditur, ſed rationibus congruentibus, & veris conferentem ad aliud faciendum mouemus; quare nulla ei iniuria fit, licèt contra voluntatem illius fiat. Neque obſtat, quòd hic ſit dignior, quia neuter ius habet ad illud legatum, officium, aut beneficium, niſi in libera voluntate collatoris; ergo ſi relinquas collatorem in ſua mera, & libera voluntate, etiamſi rationibus veris, & munuſculis illum ad alium inclines, ac deflectas, quamuis alioquin contra charitatem pecces ex odio, ſine cauſa illum impediendo, non tamen facis contra iuſtitiam, & ſic ad nullam reſtitutionem obligaberis.

Ex quo principio multi reſoluuntur caſus ſcitu digni. 17.

Recipiens aliquid ne accuſet in communibus viſitationibus, non tenetur illud reſtituere. Primus eſt eum, qui aliquid accepit ab alio, vt confiteretur in Paſchate, vt Chriſtianus fieret, ne fornicaretur, ne blaſphemaret, ne in communibus viſitationibus alium accuſaret, licèt peccet, non teneri reſtituere id quod accepit; quia non tenebatur ex iuſtitia, ſed ſolùm ex præcepto obedientiæ, & charitatis hæc facere: ſecus ſi aliquid daretur Parochis, vt conferant Sacramenta, vel, vt ritè conferant, quia iſti ratione officij ex iuſtitia id nõ ſolùm tenentur efficere; ſed ritè, ac debito modo efficere, ita Leſſius *tom. 1. lib. 14. de reſt. rei acceptæ, dub. 9. à num. 63.* Sotus *in lib. 4. de iuſt. q. 7. art. 2.* Couar. *ad reg. Peccatum, part. 2. §. 3.* & alij quos citant. Leſsius. Scotus. Couarr.

18. Secundus eſt, teneri iudicem, & teſtẽ in conſcientia de iuſtitia reſtituere id, quod accepit; vt iuſtam ſententiam, & teſtimoniũ ferat, non tamen pro iniuſta ſententia, aut teſtimonio (quando datum eſt timore iniuriæ, aliàs non dandũ) ſecus ſi inſtar muneris liberalis detur, vt maiorẽ, quàm tenetur, ponere diligen

diligentiam in causa ponat, licèt enim testis non teneatur testimonium ferre ex iustitia, sed ex charitate tantùm, tamen eo ipso quòd testimonium actu profert, tenetur ex iustitia veritatem dicere, ita Couar. Lessius & Sotus *allegati*, & de hac re infrà latiùs agemus.

19. Tertius est, nihil posse exigi, aut accipi pro reddendo deposito, commodato, vel inuento, aut pro soluendo debito, & teneri ad restitutionem, qui pro his aliquid accepit, cùm de iustitia id teneatur efficere, intellige pro pura redditione, aut solutione debiti nihil habente laboris, aut periculi pretio æstimabili. nam pro hoc labore, & periculo pretio æstimabili aliquid exigi potest arbitrio prudentis, sic authores *allegati*.

20. Quartus est, teneri furem in conscientia, & ex iustitia restituere id quod accepit, ne furetur, homicidam, ne occidat, detractorem, ne detrahat, quia hoc illi tenentur ex iustitia efficere, ita authores *allegati*, quorum doctrina an vera omnino sit, infrà examinabimus.

21. *Quid si per falsos testes condemnatus fuit.* Sed quid si iudex iniustè, & per testes falsos latrocinij reum damnauit infamauítque, aut sine sufficiente probatione de occulto crimine publicè puniuit, & quid, quando reus sua crimina occulta per tormenta confessus fuit, & propter eam confessionem iniustè condemnatus fuit à iudice latrocinij, vel aliàs infamis criminis; peccabit ne tunc contra iustitiam, qui crimen huius rei sic condemnati, & infamati à iudice, alibi vbi illud ignoratur, publicauerit. Certè adhuc existimat Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 13. num. 77.* non esse peccatum contra iustitiam, quia quamuis reus per iniuriam à iudice iniustè, & contra ius damnatus non amittat ius ad suam famam; tamen iste non amittit ius ad illam præcisè per illam iniuriam formaliter, sed ex quadam consecutione; quia videlicet ex iniuria sequitur publicum fieri, & manifestum hoc crimen. Vnde eo ipso quòd huiusmodi crimen publicum factum est, ius amisit, vt homines benè circa illud de tali reo sentiant. Verùm non approbo hanc rationem, & opinionem, imò contrarium censeo dicendum cum Soto *lib. 5. de iust. q. 10. art. 2. sub conclusionem 4.* & cum Nauarro *in manuali Latino, cap. 18. num. 26. ad finem*, quia quæ contra iuris ordinem diuulgata sunt, propter infamiam proximi diuulgari non possunt in alio loco, ad quem nondum infamia illa peruenit, imò si peruenit, tenemur ex charitate veritatem aperire, vt à proximo contra iustitiam infamato infamiam propellamus; sicut enim contra iustitiam infamatus est primò, sic contra iustitiam eadem infamia continuatur alibi, non enim tractu temporis, aut mutatione loci desinit illa infamia esse iniusta: ex qua responsione soluitur fundamentum Lessij, quamuis enim consecutiuè crimen alioquin verum, sed occultum, & non probatum fiat publicum, semper ista publicitas fit contra iustitiam, & contra illam continuatur, vt patet. Si tamen ipse reus post tormenta confessionem criminis ratificaret, sine metu aliorum tormentorum, & sic postea diuulgaretur, tunc quidem valebit sententia Lessij, quia tunc iam dedit causam iustam diuulgationis; nam confessio ratificata post torturas, & torsiones, valet in iudicio; non valet autem si postea non ratificetur, quia cùm extorta sit tormentorum vi, censetur iniusta, & ideo, nisi de nouo extra tormenta ratificetur, non ei adhibetur fides in iure; patet ex *cap. 1. 15. q. 6.* docet Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contum. dub. 8. n. 55. §. Tertiò.*

Lessius. Sotus. Nauarrus.

CAPVT V.

Quæritur, an ad vitanda tormenta possimus crimen falsum alicui imponere; agitur de apertione literarum.

SVMMARIVM.

SVMMATIM attingemus dubia, quæ hîc tractari possunt. Primum est, an ad vitandum graue damnum nostrum possimus absque peccato falsum crimen alicui imponere, aut verum, sed occultum, & nobis sub secreto commissum patefacere in tormentis. v. c. ne torqueamur, & an ad impediendum malum, quod inde tertiæ personæ euenire potest, possimus licita in iudicio, aut extra illud occultum alicuius crimen nobis in custodiam secreti traditum reuelare, an possimus aperire epistolas, quando illas malum aliquod aduersùs nos habere suspicamur, & in discursu etiam huius capitis alia dubia attingemus, quæ necessariò erunt scienda. 1.

2. *An crimen falsum proximo affingere liceat.* Primum igitur dubium est, an ad vitandam torturam in iudicio, vel graue damnum extra illud, possimus licitè crimen falsum proximo affingere. Partem affirmatiuam tenere videtur Cassianus, quem allegat, sed non sequitur, Syluester *verb. mendaciam, num. 2.* asserebat enim Cassianus licitum esse mentiri ob magnam vtilitatem assequendam, vel magnum malum fugiendum; & pro hac parte argumentari possumus in hunc modum.

Cassian. Syluester.

Primò, quia perinde est reuelare crimen verum alicuius, quod omnino est secretum, & occultum, quàm affingere ei falsum; sed potest quis in tortura positus ad vitanda ea tormenta, & graue suum damnum, reuelare crimen verum, occultum sub secreto etiam sibi commissum, quando ex hac reuelatione nullum aliud timetur proximi incommodum, quàm infamia, vt docent communiter DD. Sotus *lib. 5. de Iust. q. 10. art. 2. vers. Ex his igitur, col. 1. ad finem.* Less. *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia, dub. 8. n. 54.* Nauar. *c. 18. à num. 54. vsque ad 55.* Malder. *tract. 7. c. de iniuriis in honore & fama, dub. 11. §. Dico secundò.* Ergo etiam poterit licitè illi crimen falsum affingere ad vitanda prædicta tormenta, & damnũ graue. Maior patet, quia id quod est occultũ, non

Sotus. Lessius. Nauarr. Malder.

non est subiectum cognitioni humanæ & publicæ: ergo sicut est contra iustitiam imponere alicui crimen falsum, ita & crimen verum, sed occultum alicuius, alteri reuelare. Minor probatur, quia cum tanto damno proprio, detrimentóque nemo tenetur tacere crimen occultum alicuius sibi etiam sub secreto commissum, etiamsi iactura vitæ, aut famæ proximi ex tali reuelatione timeatur; cum tanto enim damno proprio nemo tenetur alterius vitam, aut honorem seruare; excipe nisi sint secreta Principis, ex quorum manifestatione grauissima incommoda in Republica timeantur; hæc enim non licet aperire sub quibuslibet grauissimis etiam tormentis, vt statim patebit.

Secundò, quia confessio per vim in tortura extorta non valet in iudicio, nisi postea extra illam ratificetur; non censebitur ergo ista causa damni, si positus in tormentis crimen falsum alteri affingat, ex quo damnũ inde illi sequatur. Sed totum id tribuetur iudici nequissimo illũ tormẽtis imponẽti, & probationẽ accipienti, vnde non debebat accipere.

3. Nihilominus dicendum est illicitũ omnino esse, falsum crimen proximo imponere, siue ad vitãdam torturam in tormentis, siue ad quodcumque aliud graue malum nostrum impediendum. An verò liceat verum, sed occultum reuelare nobis etiam sub secreto commissum, dicemus infrà *c.6.n.9.* Sot. *lib.4. de iust.q.6.art.3.vers.post hæc ergo, col.1.* Less. *tom.1. de iust.lib.2.c.11.de detract.& contum.dub.7.&* 8. D.Th. *2.2.q.72.art.3.& q.110.art.1.&* 4. Caiet. *ibi.* Nauar. *c.18.n.3.* Syluest. *verb. mendacium, n.2.* & communiter Doctores. Hæc patet ex *c.3. n.2.* Sed probatur,

Sotus. Lessius. S.Thom. Caietan. Nauarrus. Syluester.

Primò, quia perniciosum mendacium, quod alteri est grauiter nociuum, nunquam est licitum proferre, siue in iudicio, siue extra illud proferatur, sed qui crimen falsum valdè nociuum alteri affingit, profert perniciosum mendacium; igitur illicitè, & iniustè illud profert.

Secundò, quia omne mendaciũ est ex se malum, & nec etiam ad vitanda tormenta pro vita alicuius licet mentiri, secundùm D.Th. omnes Theologos, & Canonistas, & patet ex *c. super eo, de vsuris,* & ex *cap. mihi 22.q.11.* nullum enim mendacium esse potest absque peccato, quia ex genere suo intrinsecè est malum, licet non omne sit intrinsecè mortale, mendaciũ enim vel est iocosum, & officiosum, vel perniciosum. Iocosum in quo tantùm delectatio quæritur; officiosum, quod nemini nocet; & aliquando prodest, quæ duo mendacia licèt ex se, & ex genere suo sint mala, cùm nulla causa possint cohonestari, tamen non sunt mortalia, nisi cũ iuramento firmentur. Perniciosum quod alicui nocet in rebus temporalibus, aut spiritualibus, & hoc ex genere suo semper est mortale, fit tamen veniale ex leuitate materiæ; & ratio ob quam omne mendacium ex suo genere sit intrinsecè malũ, est, vt ait D.Th. *2.2. q.110.art.4.in conclusione,* quia est actus cadens super indebitam materiam, cùm enim voces naturaliter sint signa intellectus, & naturaliter significent conceptus mentis, innaturale est, & indebitum, quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente, & ideo ait Arist. in 4. Ethic. *Omne mendacium est peccatum, & per se prauum, & fugiendum; omne autem verum, bonum est laudabile, & amplectendum;* & sic ex dictis patet omne mendacium esse intrinsecè malum, & peccatum, non tamen omne esse intrinsecè peccatum mortale. nam solùm mendacium perniciosum intrinsecè, & ex sua natura est peccatum mortale, per accidens tamen, & ex leuitate materiæ potest esse veniale; mendacia autem iocosa & officiosa intrinsecè, & ex sua natura sunt peccata venialia, per accidens verò ratione iuramenti, aut scandali poterunt esse mortalia. Vnde cùm impositio falsi criminis in materia graui sit graue, & perniciosum mendacium proximo nociuum, pronum est intelligere, nunquam esse licitum falsum crimen alicui imponere siue ad torturam, siue ad quodcunque malum fugiendum: & potius mala quæque nobis esse subeunda, quàm vel leuẽ mendacium proferendum.

Omne mendacium est intrinsecè malum, non tamen est intrinsecè mortale.

S.Thom.

Aristot.

Neque obstant rationes in contrarium adductæ *num.2.* neque authoritas Cassiani. Cassianus enim vel lapsus est, vel voluit significare licitum esse aliquãdo mentiri ob magnum bonum; hoc est vti amphibologiis, quæ secundùm speciem respectu illorum ad quos dicuntur, mendacia videntur, cùm tamen reuera non sint. 4.

Ad secundam rationem dices aliud esse crimen verum, sed occultum dicere; aliud falsum imponere, & licèt sit illicitum, & contra iustitiam vtrumque facere sine causa; at cum causa graui, qualem habet ille qui vult vitare tormenta, licitũ, iustumque est, crimen verum, sed occultum sub secreto nobis commissum propalare, cùm verum dicamus, & non mendacium, illicitum verò, crimen falsum alicui imponere, cùm mendacium proferamus.

Ad id quod additur, id quod occultum est non esse subiectum cognitioni humanæ. Respondeo inde solùm sequi peccare mortaliter iudicem, qui iuridicè non interrogat, & posse à reo, vel teste amphibologicè deludi si intelligant illum non procedere iuridicè. Si tamen aliquis sciens optimè iudicem non iuridicè ac legitimè, sed contra iustitiam interrogare, vel quia non habet semiplenam probationem, vel quia non est legitimus iudex, aut sine processu interrogat, metu mortis, vel torturæ, tunc quidem eum, qui crimen proximi verum, sed occultum iudici manifestaret, etiamsi sub iuramento interroget, non excusarem à peccato mortali contra iustitiam, & ab obligatione restitutionis, & quia cooperatur cum iniustitia iudicis, & quia posito, quòd in forma iudicij interrogetur, tenetur ex iustitia dicere veritatem, secundùm formam à iure præscriptam, ius autem requirit, vt veritas non dicatur, nisi iudici legitimè interroganti; extra iudicium verò interrogatus à quolibet particulari, potest licitè ob metum mortis, vel torturæ, aut grauis alterius damni crimen alicuius verum, & occultum manifestare, etiamsi sibi sit sub secreto commissum, quia tunc solum ex charitate tenetur illud occultare, & charitas non obligat cum tanto detrimento. In dubio autem, an iudex iustè, & iuridicè interroget, semper præsumendum est iustè, & iuridicè interrogare.

Secundum dubium est, vtrùm possint Sacerdotes proditiones, homicida, & alia delicta patrata, vel patranda denunciare iudicibus sibi etiam sub secreto extra confessionem commissa absque periculo irregularitatis ob id incurrendæ cum periculo mortis, vel infamiæ proximi ex tali denunciatione secutæ. Affirmant communiter DD. modò protestentur coram iudice, se id solum facere ad cauenda mala, quæ impendent, vt sine pœna effusionis sanguinis impediantur, idque etiamsi iurassent se nihil dicturos; ita Nauarrus *in summa Lat. cap.18.num.54.ante finem.* Caietanus *2.2.q.33.art.7.* Innocentius *in cap. qualiter, 1. de accusation.* Panormitan. *in cap. dilecta, de excessibus Prælator.* & idem Nauarrus *in cap. Sacerdos, à num. 116. vsque ad numerum 151.* argumento *cap. Episcopus,* 5.

Clerici an possint denunciare & accusare crimina mortis digna, sine irregularitate.

ne Clerici, vel Monachi, lib.3. vbi habetur non incurrere irregularitatem Episcopum, vel Clericum habentem iurisdictionem, si mandauerit iudici sæculari suæ iurisdictionis, vt bonam iustitiam administret, etiam si iudex prædictum reum vltimo supplicio condemnet, dummodo non mandauerit, vt illum vltimo supplicio damnaret, sed solùm vt iustitiam faceret, tunc enim etiam si iudex sæcularis excesserit, non est id imputandum ipsi Episcopo, vel Prælato, sed iudici. Hæc tamen protestatio solùm videtur necessaria quoad forum externum, sed hac de re latiùs dicemus *infrà*.

6. *Regiarum apothecarum officiales, quando te neantur ad restitutionē.* Tertium dubium est, vtrùm officiales regij regiarum apothecarum teneantur ad restitutionem in eo casu, quòd sciant aliquos mercatores secretò suas merces absque tributorum solutione in domos suas asportare, idque non obuient cùm possint, & quòd ipsi mercatores eis id reuelent sub secreto, vt securiùs id efficiant; & ad responsionem huius dubij animaduertendum est aliquos esse officiales, & ministros regios in regiis apothecis, qui solùm pro munere habent expedire negotiantiũ merces postquàm in regias apothecas illatæ sunt, vt scribæ, iudices, Prouisores, & alij huiusmodi; habet enim vnusquisque suum munus à Rege distributum, pro quò proprium stipendium, & salarium ab eo meretur, & iuramentum accipit pro illo fideliter obeundo? His animaduersis respondeo eos quibus iniunctum est munus custodiendi has merces, & illas fideliter inuehendi, adducendíque in prædictas apothecas, vt lictores, custodes, & si quo alio nomine appellentur, quique ob id salarium à Rege stipendiúmque accipiũt, teneri ad restitutionem; peccant enim contra iustitiam, cùm ad hoc sint stipendio à Rege conducti, si his latrociniis non obuient; vnde ratione huius stipendiariæ conductionis tenentur Regi de damno secuto, quia non accusando illos, & non apprehendendo merces, sunt in causa Regi damni illius, ita docent Petr. Nauarra *lib.3.de Rest. c.4.n.142.* & Salon. *2.2.q.61. art.7.controuersia 5.* & Sotus *lib.1 de iust.q.6.art 6.concl.4.in fine.* Et idem dicendum de his custodibus; qui loca lignationum, nemora, & defensas Principum, Lusitanê *Coutadas* vocant, certo stipendio conducti non custodirent, etiamsi aliqua pœna posita sit lignantibus, aut venantibus in illis, iuxta probabilem opinionem; quamuis alij velint, non teneri eos ad restitutionem, si aliqua pœna posita sit huiusmodi venatoribus, & lignatoribus, qua de re vide Toletum *lib.5. summæ, c.20.à §.Dico primò.* Neque obstat quòd sub secreto eis id mercatores reuelent, vt securiùs id efficiant, quia secretum non obligat quando vergit in damnum tertij, vt est communis doctrina.

Petr. Nauar. Salon. Sotus.

7. *De aliis officialibus regiis quid.* De aliis verò officialibus regiis, quorum munus tantùm est prædictas merces expedire, vt Prouisores, iudices, scribæ, etsi qui sunt alij, dico mihi videri eos peccare mortaliter cõtra charitatem, nisi huiusmodi damnis obuient, cùm possint, non tamen contra iustitiam, ac proinde ad restitutionem, non teneri, quia illorum munus non est vigilare ne huiusmodi merces clam absque tributorum solutione asportentur, sed illas expedire, imò nec etiam peccant contra charitatem, quando ex eo quòd id manifestent, infamia, aut grauis pœna asportantibus sequatur; solùm autem tenentur huiusmodi custodes Regi restituere tributũ, quod mercatores erant soluturi, si illud iustum erat; secus si iniustum, aut si iniustam compensationem aliquorum debitorum id faciant, non verò mulctas, aut pœnas, veluti amissionis bonorum captorum: aut alias pecuniarias, si fortè impositæ sint huiusmodi mercatoribus; primò, quia hæc non debentur, nisi post latam sententiam, deinde quia non tenentur ex officio accusare illos, vt Rex ditatur mulctis; sed solùm tenentur accusare, vt damna impediantur, & vectigalia iusta soluantur, vnde solùm tenentur ex iustitia tantum restituere, quantum illi soluturi erant.

8. *Quid de custodibus lignorum, & defensarum regiarum.* Idem de custodibus lignorum, & defensarum; hi enim solùm tenentur etiam de damno dato, si illud non impediant, cùm possint, non verò de pœnis, & mulctis pecuniariis, quæ lignatoribus, aut venatoribus imponuntur; quia leges pœnales, & commissoriæ non sunt primariò factæ, vt Respublicæ, & Principes ditentur, sed vt ipsæ leges seruentur; deinde, quia huiusmodi custodes non tenentur hos accusare ex iustitia, vt Reges ditentur mulctis, & pœnis, sed ne damnum patiantur: ita docet Lessius *lib.2.c.13.de cooperatione ad damnum, dub.10.num.73.* Nauar. *cap.25.n.34.* Syluest. *verb. Restitutio.3.q.5.*

Lessius. Nauarrus. Syluester.

9. *Literas alienas an aperire liceat.* Dubitant aliqui, an licitum sit, & quatenus alienas literas aperire, maximè si sint infamatoriæ. In primis si illæ habeantur pro derelictis, licita est illarum apertio, & lectio, tunc autem pro derelictis habentur, quando ignoratur, tam mittens, quàm ille ad quem mittuntur: ita Syluester *verb. falsarius, n.2.* Saâ *verb. literæ, n.1.* Deinde si illas ob curiositatem aperias sine animo, & periculo nocendi. v.g. vt ex barbaro, vel eleganti stylo voluptatem capias, vel ex sola causa sciendi noua nuncia, veniale tantùm est, iuxta Nauarrum *in summa Lat.cap.18. n.53.* Saâ *verb. littera, num.1.*

Syluest. Saâ. Nauarrus.

Item licita erit illarum apertio si fiat de consensu mittentis, vel eius ad quem mittũtur tacito, vel expresso, ita Nauar. & Sylu. *locis citatis*, & Saâ *verb. literæ, n.2.* Quòd si à principio bona fide putabas illis eam apertionem, vel lectionem non displicituram, & postea inuenisti displicere, nullũ erit peccatum, nec veniale quidem; quia bona fides te excusabit.

10. Lethalis autem culpa erit eas aperire, licèt non legas, vel legere simul, & aperire eo animo, vt grauiter noceas. nam vbi primùm animum quis habuit nocendi grauiter, grauiter peccabit, etiamsi epistolas non legat.

Idem dicendum est de eo, vt doctè animaduertit Nauarrus *citatus*, qui legit scripturas alienas, quæ sunt in secreto loco, animo nocendi, secus si fiat ob leuitatem, vel curiositatem humanam, quia tunc veniale tantùm erit.

Dices, ille qui aperit, & legit causa captandæ voluptatis ex barbaro, vel eleganti stylo, inuito domino id facit: ergo peccabit mortaliter. *Instantia.* Respondeo, non peccare mortaliter, tum ex leuitate materiæ (paruitas enim materiæ semper excusat) tum ex fine carente deformitate mortali. *Expeditur.*

11. Potestates publicæ habent legitimam authoritatem aperiendi, aut legendi epistolas, quales sunt superiores Religionum, aut Monialium, & Præfecti vrbium in finitimis hostium locis, tempore belli. Ita Syluester *verb. falsarius, n.2.* Nauarrus *cap.18. num.53.* Saâ *verb. literæ, num.1.*

Syluester. Nauarrus. Saâ.

12. Hostis epistolas mittentis, & illius ad quem mittuntur, si probabiliter credit, sibi ex illis, vel alteri proximo iniustum aliquod damnum posse euenire, iustè & licitè eas potest aperire, & non dare, & generaliter loquendo, quoties quis ex aliquibus epistolis graue aliquod malum iniustum sibi timet, licitè poterit eas aperire, vel comburere ad vitandum illud malum, quamuis sint superioris; ita Syluester & Nauarrus *allegati*, & D. Antonin. *2. part. tit. 1. cap. 23. §.5.* Syluester citat Archidiaconum. Nauar

Syluester. Nauarrus. D. Antonin.

Nauarrus citat *cap. non inferenda, 23. q. 3.* Idem dicendum est quando quis dubitat prudentialiter, an in illis graue aliquod malum aduersùs se ipsum contineatur; debuit enim scribens sibi prouidere, ne ad illius manus deuenirent; ídque quamuis promiseris, & iuraueris te illas fideliter daturum; iuramentum enim non est vinculum iniquitatis, eo autem ipso, quòd iniustum malum contineant, si promissio, & iuramentum obligauerint, vinculum essent iniquitatis.

13. Epistolarum delator si eas aperiat, & ostendat aduersario mittentis, vel eas clausas, aut apertas eidem tradat, peccat lethaliter, solùm enim quando prudentialiter credebat aliquod malum iniustum in illis, vel contra se, vel contra proximum contineri, licitè eas poterat legere, & comburere, ad obuiandum malo; non autem eas tradere aduersario mittentis, ita docet Syluester *verb. falsarius, num. 2.* & insuper punietur secundùm eundem Syluestrum tanquam falsarius, argumento *l. 1. §. is qui, ff. ad legem Corneliam de falsariis*; quod notandum est contra Aduocatos, & Notarios ostendentes iura partis aduersæ, nam ij etiam tamquam falsarij puniuntur, vt dicemus *infrà*.

Syluester.

Capvt VI.

An liceat ad vitandum graue damnum nostrum, v. c. torturam, vel aliud proximi temporale, vel spirituale damnum detegere crimen alterius occultum nobis sub secreto reuelatum.

Svmmarivm.

Explicatur titulus propositus. num. 1.
Si delictum sit occultum, & vergat in damnum aliorum, licitè illud possumus manifestare ad impediendum damnum. num. 2. & 7.
Si per correctionem fraternam sufficienter impediatur non licet. num. 3.
Monitio fraterna non obligat quando putatur monenti nocitura, aut non profutura monito. num. 4.
Nec quando est periculum in mora. ibid.
An peccet quis mortaliter, & contra iustitiam, & obligetur ad restitutionem quando correctio fraterna prætermittitur, dum non est periculum, & putatur profutura, & non nocitura. num. 5. & 6.
Quid si delictum occultum nobis sub secreto sit commissum extra confessionem, an tunc illud possimus licitè reuelare, quando in nostrum, vel proximi vergit detrimentum. num. 7.
Et an tunc omitti possit fraterna correctio. ibid.
An qui solus nouit impedimentum matrimonij, teneatur illud manifestare. num. 8.
Ad vitandum nostrum graue damnum. v. g. tormentum in tortura, possumus licitè crimen alterius nobis sub secreto commissum reuelare. num. 9. & 10.
Quid si sit secretum Principis, vel exercitus, & nobis mors immineat, nisi reuelemus. num. 11.
Quid si secretum alicuius per vim, & fraudem acceperimus, an tunc possimus illud ad vitandum nostrum damnum detegere. num. 12.

1. In hac quæstione sermo esse potest, vel de crimine vero, sed occulto nobis sub secreto naturali relato, quando secretum vergit in detrimentum proximi, vel quando non vergit, itémque de crimine occulto vergente, vel non vergente in damnum proximi, nobísque sub secreto non commisso, & de vtroque crimine, & secreto breuiter agemus.

De crimine occulto, nobis sub secreto non commisso.

2. *Conclusio prima.*

Statuo primò, si delictum sit occultum, nobísque sub secreto non commissum, & vergat in graue damnum proximi, licitè possumus illud manifestare ad prædictum damnum impediendum, siue illud sit spirituale, siue temporale, cum damno etiam famæ delinquentis; ita docet Nauarrus *c. 18. num. 31.* Sotus *lib. 5. de iust. q. 7. art. 1.* Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 9. num. 87.* Syluest. *verb. secretum, §. Primum.* Sayro *in claui Regia, lib. 11. cap. 4. de rest. honor. extern. num. 4.* vbi loquitur tam de damno publico, quàm de damno proximi priuato.

Nauarrus. Sotus. Syluester. Lessius. Sayrus.

Probatur primò, quia licèt quis teneatur crimen proximi ex iustitia non reuelare, ne illud infamet, quando est omnino occultum, tamen cùm id vergit in detrimentum alterius, licitè potest illud reuelare, quia criminosus non habet ius tuendi suam famam cum detrimento famæ, vel bonorum proximi innocentis, ex quo etiam sequitur neminem posse iustè, & licitè tueri famam proximi delinquentis, cum damno proximi innocentis.

Secundò, quia vnusquisque habet ius ad manifestandum id quod in sua cognitione occultum latet, si ex occultatione illius aliis graue damnum obueniat: nam si quisque potest alterius crimen occultum manifestare, ad vitandum proprium damnum, vt omnes concedunt, quomodo non poterit ad vitandum damnum proximi, quem tenetur sicut seipsum diligere? Exemplis res clara fiet. Noui ego Petrum esse furem, aut gerere se pro Medico perito, aut hominem hæreticum peruertentem alios, viuere inter Catholicos, possum monere eos, vt iam dixi, inter quos illi viuunt, & quos iste curat, vt sibi caueant. Item, commisisti homicidium, imponitur innocenti, qui ob id est suspendendus, aut aliter puniendus, possum te manifestare, quamuis ob id suspendaris, imò in aliquibus casibus aliquando fiet, vt non solùm possim, sed etiam tenear ex charitate, v. c. quando damnum quod aliis impendet est graue, & quod tibi sequitur, est perexiguum. In dubio autem, vtrùm aliquod præponderet, inclinandum est in fauorem innocentis.

3. *Conclusio secunda.*

Statuo secundò, si tamen ad vitandum illud damnum non est necessarium crimen alterius manifestare, & per correctionem fraternam sufficienter vitabitur, tunc quidem non licebit illud aperire, prætermissa eadem correctione, similiter non licebit aperire si mea apertio, ac manifestatio nihil iuuaret, ad damnum auertendum: ita docet Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 9. n. 60.* Henriq. *lib. 11. de matrimonio, cap. 14. num. 5. in fine.* Nauarr. *in summa Lat. cap. 22. num. 83.* Rodrig. *tomo 1. summæ, in 2. editione, cap. 217. num. 7.* Gutier. *lib. 1. quæstionum Canonicarum, cap. 11. num. 27. & 28.* Sanch. *lib. 3. de matrim. disput. 13. num. 3.* vbi docet impedimentum matrimonij, quod ortum habet ex peccato occulto, non esse statim denunciandum, sed præmittendam esse fraternam correctionem, vt ab eo matrimonio desistat impeditus, & si monitis non acquiescat, tunc denunciandum est. Ratio est, quia esset tunc contra charitatem id efficere; tenemur enim malo obuiare, cum minima læsione proximi quantum fieri potest, lex enim charitatis exigit, vt correctio fraterna præmit

Lessius. Henriq. Nauarrus. Rodrig. Gutier. Sanchez.

præmittatur, vt peccatum vitemus, quam minimo damno famæ proximi possimus, iuxta illud Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum intra te, & ipsum solum.*

4. Hoc tamen intellige, quando est probabilis spes quòd prosit correctio, & tibi non obsit, aliàs nō teneris illa vti, sed poteris illam prætermittere, maximè si periculum sit in mora, quod dum ea fit priùs actum committatur, proximo noceatur, vel matrimonium ineatur, vt docet Sanchez. *allegatus dicto num. 3. in fine.* Sayro *in claui Regia, lib. 11. cap. 4. de rest. bonorum externorum, num. 4.* Vt tamen monitio secreta non putetur profutura, non satis est semel fieri, & non prodesse, sed oportet iterum, atque iterum fieri, dummodo iudicio prudentis speretur emendatio, vt suadet D.Thom. *2.2. quæst. 33. num. 8. ad 1.* Syluest. *verb. Correctio, quæst. 5.* Tabiena *ibi num. 7.* Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. 2. p. dubio vlt. editione 1. num. 136.* Sanch. *allegatus*, & D. Anton. *2. part. tit. 9. cap. 6. §. 4.*

Sanchez. Sayrus. D.Thom. Syluest. Tabiena. P.Nauarr. Sanchez. D.Anton.

5. Si prætermittatur correctio fraterna, dum nōn est periculum in mora, & speratur profutura, & non nocitura, dubium est, an committatur tunc peccatum contra iustitiam, an solùm contra charitatem, si crimen occultum proximi manifestetur, quando vergit in detrimentum tertij. Lessius *d. tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 9. num. 62.* asserit esse contra iustitiam, & consequenter resultare obligationem restitutionis famæ proximi, cuius crimen occultum manifestatur. Probat, quia nemo habet ius ad infamandum proximum per talem reuelationem, omisso faciliori medio, ac remedio à Christo relicto, vt malum impediatur; ergo contra iustitiam peccabit id faciendo. hanc opinionem dicit Lessius esse communem, & illam videtur tenere Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 4. de secundo infamandi modo, num. 6.* dum asserit contra facientem peccare iniustè famam proximi lædendo, sicut Medicus, ait, qui sanare potest absque abscissione membri, iniuriam faceret abscindendo illud, & consequenter teneretur ad restitutionem.

Lessius. Sayrus.

6. Verùm exemplum illius non venit ad rem, quia Medicus ex officio & ex iustitia tenetur curare, quam minimo damno potest propter stipendium sibi datum; iste verò ex charitate tantùm monere. Quamobrem dicendum est, peccare solùm contra charitatem, non contra iustitiam illum, qui prætermissa hac correctione fraterna, dum vtilis speratur, & non est periculum in mora, crimen verum, sed occultum alteri nociuum statim manifestat, & consequenter ad restitutionem non teneri. Ratio est, quia nemo tenetur ex iustitia confugere ad faciliorem modum, sed tenetur tantùm ex charitate id facere; ergo non peccabit contra iustitiam, si istud medium relinquat, & illud assumat; & consequenter dico contra Lessium, vnumquemque hominum ius habere ad manifestandum peccatum proximi nociuum alteri, vt hoc nocumentum impediat: cùm enim nemo habeat ius ad nocendum alteri, consequenter non habet ius ad famam, per quam alteri nocere parat: vnde ei non fit iniuria; nec iustè queri potest, quòd sibi iniustè fama auferatur, sed solùm quòd sibi illicitè, & prætermisso faciliori medio à Christo Domino relicto auferatur, cùm malum proximi alio modo posset obuiare.

7. Egimus adhuc de crimine occulto, nobis sub secreto non commisso; veniamus ad illud, quod sub secreto nobis committitur, & de hac re statuo

De crimine sub secreto commisso.

tertiò. Quantumuis crimen occultum alteri sit sub secreto naturali, extra confessionem tamen commissum, licitè poterit illud manifestare, si inde graue damnum proximo obueniat, siue temporale, siue spirituale, præmissa priùs fraterna correctione, si illa profutura speratur, & non datur periculum in mora, & etiamsi iurasset se illud non manifestaturum, quamuis inde committentis sequatur infamia, aut illi periculum mortis immineat, est communis ista doctrina, illam docent Nauarr. *in summa Lat. cap. 18. num. 55. & cap. 8. num. 18.* D.Thom. *2.2. quæst. 70. art. 1. ad 2.* Caiet. *ibi.* Sotus *de teg. secreto, membr. 2. quæst. 7. conclus. 4. & in 4. dist. 18. quæst. 4. art. 5. conclus. 5. & lib. 5. de iust. quæst. 7. art. 1. ad 1.* Medina *lib. 2. summæ cap. 4. fol. mihi 266. col. 1.* Henriq. *lib. 6. de pœnit. cap. 21. num. 3.* Ludou. Lopez *1. part. instruct. cap. 37. §. penult.* Emmanuel Rodriq. *tom. 2. summæ cap. 53. num. 4.* Sanchez *lib. 3. de matrim. tom. 1. disp. 13. num. 6.* & Palud. *in 4. dist. 28. quæst. 2. art. 5. n. 31.* Et ratio est, quia lex naturalis seruandæ charitatis vincit legem de seruando naturale secretum, famámque proximi illæsam; nemo enim tenetur tueri famam proximi nocentis cum damno graui proximi innocentis; sicut enim nemo habet ius tuendi propriam famam cum damno alterius; ita nemo illi iniuriosus est, si crimen illius manifestet, etiam sub secreto commissum, quando illud secretum vergit in detrimentum graue alterius, etiamsi illi iurauerit se illud seruaturum, quia iuramentum contra bonos mores iure naturali inductos; & contra ipsum ius naturale non obligat, nullum autem hîc maius ius naturale esse potest, quàm illud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias.* Vnde sicut nullus vult, vt sibi ab alio damnum inferatur ad tuendam propriam famam, ita non debet ipsum damnum alteri inferre ad tuendam suam. Considerandum tamen erit semper quodnam damnum præponderet, vt secundùm regulas charitatis debita manifestatio fiat delicti occulti.

Cōclusio tertia. Nauarr. D.Thom. Caiet. Sot. Medina. Henriq. Lud.Lopez. Sanchez. Palud.

Ex principio hoc infert Sanchez *modò allegatus*, in denuntiationibus sponsaliorum teneri, qui nouit impedimentum alterius ex delicto occulto ortum illud manifestare, etiamsi ipse solus nouerit, & probari tale impedimentum in iudicio non possit, & secretò sibi committeretur, & iurasset se illud non manifestaturum, quia si impedimentum est dirimens, tendit in damnum alterius bona fide contrahentis; quòd si mala fide vterque contrahit, tendit in damnum vtriusque & iniuriam sacramenti, & damnum prolis, qua illegitima nascetur; si est impediens tantùm, tendit in iniuriam Sacramenti, & damnationem vnius, vel vtriusque contrahentis, si vterque, cum eo non ignorato impedimento contrahat. nam quamuis in multis rebus non teneatur quis denuntiare, & manifestare, nisi id quod probare potest in iudicio, tamen in præsenti casu de matrimonio, vbi agitur de impediendo peccato, & in nostro casu vbi agitur de impediendo damno alterius, quod extra formam iudicij ex simplici narratione delicti impediri potest, semper licitum erit illud impedire, etiamsi quisque solus id sciat, & in iudicio id probare non possit, nam talis denuntiatio, vt optimè probat Sanchez *lib. 1. de matrim. tota disp. 71.* non tendit ad punitionem delicti commissi, sed ad vitandum, ne committatur, & saltem cùm impedimentum occultum matrimonij reuelatur, ostendit viam superiori, vt de veritate diligenter inquirat. 8.

Illatio.

Statuo quartò. Ad vitandum tuum graue damnum, v.c. diuturnum tormentum poteris licitè alterius 9.

Conclusio quarta.

rius crimen occultum, & peccatum tibi sub secreto reuelatum manifestare, etiamsi inde mors illi immineat, aut infamia sequatur, qui tibi illud reuelauit: limitatur tamen hoc tripliciter, modò illud secretum sine vi, & fraude ab eo acceperis, & modò grauissima incommoda non timeantur, vt si esset secretum Principis, exercitus, vel Reipublicæ, & modò non sit secretum in confessione sacramentali apertum. Conclusio habet tres partes.

Primam partem, quæ docet quando sequitur graue damnum proximo, licitum esse manifestare peccatum alterius sibi sub secreto reuelatum, etiamsi inde mors ei, qui illud tibi reuelauit, & damnum famæ sequatur: tenet Lessius *tom.1.lib.2. cap.11.de detract. & contumel. dub.8.à num.54.vsque ad 55.* Nauarrus, P. Nauarra *statim allegandi.*

Primò, quia si illud non teneor seruare, quando vergit in damnum proximi, vt diximus *n.7.* multo minus teneor quando vergit in meum damnum; nemo enim magis proximus est, quàm quisque sibi.

Secundò, quia non teneor cum tanto meo incommodo seruare vitam, aut famam proximi.

Tertiò, quia illud secretum est veluti quoddam depositum apud me occultatum, quod non teneor cum tanto damno meo seruare occultum; si tamen sine causa proderem, inferrem iniuriam deponenti, & tenerer ad restitutionem, si pro deposito aliquid accepi, quia voluntariè essem causa damni proximo illati.

10. Non negamus, quin sæpe laudabilius sit dura quæque pati, quàm secreta nobis commissa, & crimina occulta pandere; qui tamen pandit, & reuelat, non peccat, quando ad impediendum graue damnum proximi reuelat, imò tunc tenetur reuelare, nisi maiora sequantur incommoda.

11. Secunda pars conclusionis, quæ asserit, secreta Principum, ex quibus grauissima incommoda timentur, non licere aperire, etiam sub tormentis cum iactura vitæ, & bonorum omnium: docent idem Lessius, Sotus, & Nauarrus *locis allegatis*; & P. Nauarr. *lib.2.cap.4.num.130.* & Malderus *de iust. tract.7.cap.1. de iniur. in honore, & fama dub.16. 11. vers. Dico tertiò, fol. mihi 545. col.1.* Si enim est secretum Regis siue exercitus, vel Reipublicæ, ex cuius reuelatione, vel vita, vel fama Regis, vel magnum aliquod bonum publicum pendet, non licet illud reuelare, quia præeunte naturæ lumine docemur bonum commune anteferendum esse priuato: vnde sequitur militem Hispanum à Gallo in bello captum, quamuis tormentorum vi torqueatur, aut occidatur, non posse tuta conscientia secreta iusta sui exercitus aperire; nec econtra Gallum militem secreta exercitus Galliæ, quando ea secreta conducunt ad conseruationem totius exercitus, vt docet Nauarrus *in summa lat. cap.18.num.54.*

Lessius. Sotus. Nauarr. P. Nauarr.

12. Tertia pars conclusionis, quæ asserit modò illud sine vi, & fraude acceperis, maiorem habet difficultatem; nam Sotus *lib.5. de iust. quæst.10. art.2. ad finem*, & alij dicunt neminem posse reuelare illud secretum, quod per vim, vel fraudem ab alio extorsit, etiamsi necandus sit, quia eo ipso, quod per vim accepit, semper est contra iustitiam illud reuelare, & idem docet etiam Sayrus *in Claui Regia, lib.11. cap.3. de restit. bon. extern. num 41.* Nauarrus autem *in summa latina, cap.18. num.54.* distinguit de damno irreparabili, videlicet vita & mutilatione, quæ reparari non possunt, & de hoc dicit, si timeatur, licitum esse cum illius timore secreta perire, etiamsi vi, & fraude extorta fuerint; de damno autem reparabili, veluti de amissione, & iactura famæ, & pecuniæ, asserit non posse absque peccato aperire, etiamsi hæc amittantur: cum Nauarr. consentiunt Lessius *tom.1. lib.2. cap.11. de detract. & contumel. dub.8. n.55.* & P. Nauarr. *lib.2. de restit. cap.4. num.131.* Ratio illorum est,

Sotus. Sayrus. Nauarr. Lessius. P. Nauarr.

Primò, quia ille, qui per vim, & fraudem huiusmodi secretum extorsit, quando postea graui metu vitæ, vel famæ propriæ amittendæ, aut metu iacturæ bonorum externorum magni momenti illud reuelat, non intendit vitam, aut famam alienam auferre, infamare, vel occidere, sed vitare suum damnum, & per accidens est, quòd inde ea mala sequantur, quæ ille nullo pacto intendit.

Secundò, quia peccatum iniustitiæ iam transactum est, & transacto peccato ius habet, vt in tanto periculo constitutus secreta vi extorta reueler, sicut qui furatus est equum, potest illo vti in extrema necessitate tuendæ vitæ, etiamsi dominus illo etiam ad vitam tuendam egeat, & in eadem necessitate extrema sit. Ita se habent huiusmodi opiniones. Vtraque probabilis: prima probabilior est, quia licèt peccatum extorsionis secreti præteritum fuerit, at durat adhuc, moraliter loquendo, in effectu suo, hoc est, in obligatione seruandi secreti, & effectus iniustitiæ continuatur per reuelationem illius, vt patet.

Nec fundamenta secundæ opinionis conuincunt.

Ad primum respondeo parum referre, quòd ille non intendat infamare, aut occidere, vt dicamus per accidens esse, quòd inde occisio, aut infamia subsiliat, quia illa reuelatio est iniusta, cùm iniustè fuerit extorta, & non solùm est de se illicita, sed etiam iniusta, & contra iustitiam, vnde non potest hîc ratio charitatis militare, vt dicamus præceptum charitatis prius obligare erga se ipsum, quàm erga proximum.

Ad secundum respondeo peccatum iniustitiæ, & iniuriam, adhuc moraliter durare, nam quamuis actio extorsionis fuerit transacta, iniuria tamen adhuc moraliter durat, quia non fuit adhuc satisfactio illius exhibita, & continuatur, imò de nouo suscitatur per secreti reuelationem, vt diximus.

CAPVT VII.

Vtrùm peccata occulta reuelari possint superioribus cum subditorum infamia, non præmissa correctione fraterna.

SVMMARIVM.

Peccata Religiosorum vel possunt esse publica, vel secreta, & occulta, & hæc, quæ noceant, vel non noceant alijs. n.1.2.& 3.

Si peccata Religiosorum sint publica, & manifesta, siue vergant, siue non vergant in damnum aliorum, licitum est ea manifestare superioribus ad punitionem prætermissa monitione fraterna. n.4.

Si sunt occulta, & nociua alijs, vel Religioni, denuntiari etiam possunt superioribus, prætermissa fraterna monitione, nisi quis firmiter credat, quòd statim per correctionem fraternam emendabuntur. n.5.

Si periculum est in mora, nunquam est præmittenda fraterna correctio. n.6.

Imò tenetur quis statim superiorem admonere, ea prætermissa. ibid.

Quid

Quid si non vergant in detrimentum aliorum, sed solùm in damnum illa committentium. n.7.

Capitula Religiosorum, in quibus fiunt acclamationes contra fratres absque vlla correctione fraterna, solùm intelligenda sunt de delictis leuibus, & venialibus, non mortalibus. n.8.9.10.11.

An quando Inquisitores, Visitatores, & alij etiam Prælati Religionum præcipiunt sub maiori excommunicatione, vt scientes crimina suorum subditorum sibi reuelent, semper id intelligendum sit, prætermissa fraterna correctione, si crimina sint occulta, & putatur profutura, & non est periculum in mora. n.12.

1. DICAM priùs quid de iure communi dicendum sit: deinde de iure peculiari aliquarum Religionum aliquid adnectam, vt breuiter, & dilucidè omnia comprehendamus.

2. Notandum in primis est peccata Religiosorum, vel posse esse publica, vel occulta, vel posse vergere in damnum commune Religionis, vel in damnum tantùm Religiosorum illa committentium. Priora sunt illa, quæ toti Religioni graue aliquod nocumentum afferunt temporale, vel spirituale, vt hæresis, quæ alios inficit, & qua hæreticus priuatim alios à fide auertit siue Religiosos, siue sæculares, proditio patriæ, vel ciuitatis: occulta machinatio contra Principem, aut Regem legitimum: Apostasia à Religione, inductio ad hæc omnia, & alia id genus. Ita D.Thom. 2.2.*quæst.*33. *art.*7.*in corpore*. Caietan. *ibi in responsione ad* 3. Item quodcunque aliud crimen graue occasionem præbens peccandi aliis, vel externis, vel religiosis, quale erit solicitare alios ad peccatum, & reliqua ex quibus infamia, aliúdve detrimentum graue temporale, vel spirituale resultat, in Monasterium, veluti occisio alicuius Religiosi, introductio fœminarum in Monasterium, ingressus in domos fœminarum suspectæ famæ, seminatio discordiarum inter fratres, impugnatio instituti Religionis, furtum magni momenti, iuxta D.Thom. *in* 4. *dist.*19. *quæst.*2. *quæstiuncula* 10.*ad* 2. & his similia.

De peccatis Religiosorum tum publicis, tum secretis, & occultis.

3. Posteriora, quæ solùm vergunt in damnum peccantium, & non sunt nociua aliis Religiosis; vt ebrietas, mendacia, furtiola, non seruare ieiunia, & consuetudines Religionis, non recitare horas canonicas, & his similia. His notatis,

4. Statuo primò, si peccata sint publica, & manifesta, siue vergant in damnum commune Religionis, siue in damnum tantùm peccantium, licitum est ea superioribus manifestare ad punitionem, prætermissa omni correctione fraterna, & licitum est etiam peccantes publicè, publicè arguere, & punire, iuxta illud Apostoli 1.ad Timoth.5. *Peccantes coram omnibus argue*, id est, vt explicat D.Thom. cum D. August. quem allegat 2. 2.*quæst.*33. *art.*7. *in corpore*. Peccantes publicè, publicè argue. Vnde in denuntiationibus, & inquisitionibus generalibus, si peccata sint publica, & manifesta, possunt denuntiari, nulla correctione præmissa. nam præceptum naturale præmittendæ correctionis fraternæ à Christo Domino èxplicatum Matth. cap. 18.15. *Si peccauerit in te frater tuus, corripe cum intra te, & ipsum solum*, &c. solùm habet locum, quando peccatum est occultum, & solùm in te peccat, non quando peccatum est publicum omnibus, quia tunc non solùm in te peccat, sed etiam in alios, quos turbat, inficit, & quibus scandalum est, & tunc locum non habet correctio fraterna, sed publica punitio, & denuntiatio.

Conclusio prima.

D.Thom.
D.August.

5. Statuo secundò. Si peccata Religiosorum grauia, & occulta sint perniciosa aliis Religiosis, & in graue damnum totius Religionis temporale, vel spirituale vergant, vt sunt omnia, quæ retulimus *num.*2. licitum est illa statim superiori reuelare tanquam patri, omni correctione fraterna postposita, nisi aliquis firmiter credat, & existimet, quòd statim per secretam correctionem emendabitur frater, & peccata impediet. Ita expressè D. Thom. 2.2.*quæst.*33.*art.*7.*in corpore*, & *ad* 5. Caiet. *ibi in responsione ad* 3. Syluester *verb. Correctio, quæst.*7. Sotus *in relectione de teg. secret. membro* 2.*quæst.*4. *conclus.*3. *dub.*4. Nauarrus *in summa lat. cap.* 4. *num.* 14. *vers. quintò dicendum*. Banhes 2.2.*quæst.*33. *art.*8.*dub.*2.*in responsione ad* 6. Sayrus *in Claui Regia*, *lib.*11.*cap.*4. *de secundo infam. modo*, *num.*13. vbi citat multos Patres pro hac parte, Valentia *tom.*3. *disp.*3. *quæst.*10. *punct.* 5. *dub.* 3. & communiter omnes: & ratio, ac fundamentum D.Thom. & Caietani est, quia si firmiter credit, quòd per secretam admonitionem impediet, tenetur in conscientia illam præmittere, & peccabit mortaliter si omittat, tunc enim, & bonum commune, & bonum famæ proximi saluari potest, & tenemur seruare præceptum, & ex charitate vtrique consulere, quàm minimo damno ipsius proximi possimus. At si firmiter, & indubitanter hoc non credit, licitum est statim ea superiori tanquam Patri reuelare posthabita prædicta correctione fraterna. Fundamentum est

Conclusio secunda.

D.Thom.
Caiet.
Syluest.
Sot.
Nauarr.
Banhes.
Sayrus.
Valentia.

Primò, quia, regulariter loquendo, his malis aliter occurri non potest, nisi superiori tanquam patri reuelentur.

Secundò, quia, priuatus homo, ac Religiosus rarissimè sua priuata monitione ea poterit impedire, & fratrem emendare, nam præceptum de admonitione facienda à Christo Domino impositum est in ordine ad emendanda peccata: quando autem emendari non possunt modo ab eo præscripto, si alius offeratur, quo possint emendari, is seruari debet, & parum curanda est infamia peccantis, cùm maior sit Religionis infamia, quæ vitatur, & quia conscientia est præferenda famæ.

Si tamen periculum est in mora, quòd alij inficiantur, aut quòd decus Religionis peribit, dum ea monitio fit, non solùm licitè poterit, sed etiam statim, ea prætermissa, tenebitur quis id reuelare Prælato tanquam patri, vt præsenti malo occurrat. Ita Sanchez *lib.*3.*de matrim. disp.*13.*num.*30. vbi loquitur non de peccatis occultis Religiosorum, sed de omnibus peccatis occultis generatim, quæ aliter emendari non possint, nisi reuelando ea iis, qui possunt ea cauere. Et Sayrus *in Claui Regia, lib.* 11.*de restit. bonorum extern. cap.*4. 6.

Sanchez.
Sayrus.

Statuo tertiò, si peccata occulta sint grauia, & non vergant in damnum commune Religionis, sed solùm in damnum peculiare peccantium, qualia sunt, quæ *num.*3. retulimus: nunquam est licitum ea reuelare superioribus, siue vt patribus, siue vt iudicibus, prætermissa correctione fraterna. Ita D.Thom. 2.2.*quæst.*33.*art.*7. & *art.*8. *ad* 4. Sayrum *in Claui Regia*, *lib.*11. *cap.* 14. *de secundo infamandi modo*, *n.*8. Banhes 2.2.*quæst.*33.*art.*8.*dub.*2. Nauarr. *in manuali lat. cap.*8.*num.*14.*in fine*. P.Nauarr. *lib.*2. *cap.*4. *dub.*11.*num.*131. Sotus *in relect. de teg. secreto*; *membr.*2.*quæst.*4.*conclus.*3.*dub.*3. Ratio est, quia tenemur de præcepto naturali occurrere damno proximorum, & fratres emendare, quàm minimo damno illorum possumus: possumus autem eos emendare, modo præscripto, correctionis fraternæ; ergo tenemur illud seruare. Confirmatur, quia sicut Medicus corporalis si potest ægrotum curare sine 7.

Cõclusio tertia.

D.Thom.
Sayr.
Banhes.
Nauarr.
P.Nauarr.
Sotus.

ſine abſciſſione membri, tenetur id efficere; ita ille, qui tenetur emendare fratrem, ſi poteſt illum emendare, ſalua eius fama, id tenetur efficere: eſt enim fama magnum bonum peccatoris, & illi valdè vtilis, non ſolùm in temporalibus, ſed etiam in ſpiritualibus, quia timore infamiæ futuræ multi in officio continentur, & à peccatis retrahuntur: fama autem amiſſa, & verecundia, cùm ſe infamatos vident, maiori licentia peccant, vt experientia patet. Deinde, quia vno Religioſo infamato, cæteri quoque modo aliquo infamari videntur: ſed quia conſcientia præferenda eſt famæ, voluit dominus, vt ſaltem cum diſpendio famæ fratris conſcientiæ per reuelationem, & denuntiationem peccati illius conſulamus. Vnde patet poſſe eſſe de neceſſitate præcepti, quòd ſecreta admonitio præmittatur, & non præmittatur iuxta diuerſos caſus, & peccata publica, & non publica, nociua, vel non nociua aliis.

8. Doctrina hactenus tradita eſt vera, ſcio tamen eſſe aliquos Doctores, qui audent affirmare in eo caſu, quo quiſque Religioſus priuatus præmiſſa admonitione fraterna, æquè bene, ac ſuperior poſſit occulto peccato ſui fratris occurrere, ſiue illud vergat in damnum aliorum, ſiue ſolùm in priuatum damnum peccantis, poſſe adhuc licitè id reuelare ſuperiori, relicto & prætermiſſo fraternæ correctionis præcepto, & teneri illud reuelare, ſi id ſuperiores imperent præcepto aliquo generali, vel ſpeciali. Ita Richard. *in 4. diſt. 19. art. 3. quæſt. 1. ad 2.* & Gabriel *in Canone Miſſæ, quæſt. 4. num. 4. fine.* Fundamentum illorum eſt,

Richard.
Gabriel.

Primò, quia non videtur probabile eſſe ea, quæ in communi conſuetudine omnium Religionum fiunt contra præceptum Chriſti, ſed conſuetum eſt in omnibus Religionibus, quòd in Capitulis aliqui contra aliquos proclament de culpis, nulla ſecreta admonitione præmiſſa; ergo videtur quòd hoc non ſit de neceſſitate præcepti: vnde ſi hoc non eſt de neceſſitate præcepti, infertur, rectè poſſe vnumquemque Religioſorum reuelare peccata grauia occulta cuiuſuis Religioſi ſuperiori ſuo, vt ea emendet, maximè tanquam patri, omni ſecreta admonitione prætermiſſa.

Secundò, quia non obſtat infamatio illius Religioſi, cuius delicta occulta ſuperiori tanquam patri reuelantur, nam apud pium, & prudentem Prælatum, & fidelem amicum, cui ea reuelantur, & qui non ſit ei nociturus, ſed profuturus, vel nullam patietur infamiam, vel leuiſſimam, vt patet.

Tertiò, quia cùm huiuſmodi reuelationibus ſeruatur puritas, & perfectio Religionum in ſua primæua diſciplina, & ex illarum amiſſione deſtruitur puritas, & perfectio earum: quare ſi moraliter certum ſit, quòd pius, & prudens ſuperior ex tali reuelatione non ſit proceſſurus ad pœnam delictorum, ſed ad remedium, & bonum Religioſi delinquentis, non erit neceſſaria, & ceſſabit talis monitio.

Quartò, quia eſto incurrat infamiam apud ipſum ſuperiorem, tamen conſcientia, & ſalus animæ præferenda eſt bonæ famæ, bona enim temporalia, & inferioris ordinis, & famæ, & diuitiæ poſthabenda ſunt bonis ſpiritualibus, ſaluti videlicet animarum, & emendationi deerrantis fratris.

9. Verùm hæc opinio ſtando in iure communi, nullo modo eſt probabilis; ſtando verò in iure, & ſtatutis aliquarum Religionum, ſtatim dicemus; quare eius rationes, & fundamenta ſic ſoluuntur.

Ad primum dices: proclamationes illas, quæ in Capitulis Religioſorum abſque vlla ſecreta admonitione fiunt, eſſe de aliquibus culpis leuibus, quæ famæ non derogant, & eſſe potius quaſi quaſdam commemorationes oblitarum culparum, quàm accuſationes, aut denuntiationes: vnde ſi eſſent aliqua de quibus frater infamaretur, contra præceptum Domini ageret, qui in talibus proclamationibus peccatum fratris publicaret: ita, & optimè, reſpondet D. Thom. 2. 2. *quæſt. 33. art. 7. ad 4.* 10.

Proclamationes Capitulorum Religionum ſunt tantùm de venialibus defectibus.

D.Thom.

Ad ſecundum dices, falſum eſſe non manere Religioſum infamatum, cuius delicta pio, & prudenti ſuperiori, qui poteſt prodeſſe, & non obeſſe, tanquam patri, manifeſtantur: multo enim grauior eſt infamatio apud vnum grauem, & prudentem virum, à quo quis pendet, quàm apud multos, à quibus non pendet, vt latè probauimus *cap. 2. num. 24.* maximè, quia ex reuelatione ſuperiori tanquam patri facta, pio, & prudenti, poteſt ſuperior procedere ad negationem ſuffragij, ad officia Religionis, ad mutationem domus, & Monaſterij, ad remotionem ab officio, & ad alias res, quæ notam infamiæ naturaliter afferre poſſunt, vt ſtatim dicemus.

Ad tertium nego meliùs conſeruari omnes Religiones in primæua puritate ſui inſtituti, & diſciplinæ religioſæ, ſi nulla præmiſſa monitione fratres ſtatim deferantur ad ſuos ſuperiores, tanquam pios, & prudentes patres, de delictis occultis, quæ non ſunt aliis nociua, cùm æquè poſſint emendari per ſecretam admonitionem, de quo procedit quæſtio: imò aſſero religioſam diſciplinam, & puritatem Religionis, tunc poſſe magis à ſua primæua puritate collabi, quàm in ea conſeruari; cùm enim decor, & puritas Religionis præcipuè conſiſtat in bona Religioſorum, & hæc magis pendeat ex æſtimatione, & iudicio prudentium, & ſuperiorum, quàm ex aliorum iudicio, ſi Religioſi apud iſtos infamentur: conſequenter Religio à primæua puritate deficiet, vt patet, & quod additur nullo modo apud ſuperiores, prædictos Religioſos infamari, ridiculum omnino eſt, cùm enim fama conſiſtat in bona æſtimatione, neceſſariò illam non habebit, qui delicta occulta, & grauia alicuius agnouerit; hoc tamen non tollit quòd poſſit dari ſpecialis Religio, in qua ob eius munia & miniſteria ſpiritualia, & occupationes cum proximis frequentes, & magnæ vtilitatis ſpiritualis illorum ad eius conſeruationem neceſſariò requiratur hæc famæ renuntiatio, vt ſtatim patebit.

Ad quartum reſpondendum eſt conſcientiam, & bona ſpiritualia ſuperioris Ordinis, vt ſalus, præferendam eſſe famæ, & bonis temporalibus inferioris Ordinis, quando vtrumque ſeruari non poteſt: ſecus autem quando vtrumque ſeruari poteſt, vt ſupponimus, fieri poſſe per admonitionem fraternam, vt ex dictis patet. 11.

Ex dictis inferes, quando Epiſcopi, Viſitatores, & Prælati Religioſorum, & alij ſuperiores regulares, aut ſæculares Eccleſiaſtici præcipiunt ſub excommunicatione ipſo facto, vt ſcientes crimina intra certum terminum ſibi reuelent; ſemper intelligendum eſſe ſeruato ordine correctionis fraternæ, ſi crimina ſint occulta, & putetur correctio profutura, & non eſt periculum in mora, etiamſi id præcipiant ſpecialiter vni, vel generaliter omnibus, aliàs non eſt eis obediendum, imò addit Banhes 2. 2. *quæſt. 33. art. 8. dub. 2. ad 7.* huius præcepta viſitationum non intelligi de peccatis ſecretis, ſed de 12.

Corollarium.

Banhes.

de illis, quæ modò aliquo sunt publica, & scandalosa, aut in detrimentum commune vergunt: ita etiam docet Sayrus *in Claui Regia, lib.11. cap.4. de secundo infamandi modo, num.19.* & D.Thom. 2. 2. *quæst.* 33. *art.* 7. & Nauarr. *in manuali lat. cap.* 18. *num.*40. & *cap.*25. *num.*46. & alij, quos citat Sayrus *allegatus.* Hæc de iure communi; de hæresi alibi dicemus.

Sayrus. D.Thom. Nauarr.

SVMMARIVM.

*Religionum statuta, quæ habent, vt alter alterius delicta occulta extra confessionem nota superiori manifestet, absque correctione fraterna, laudabilia sunt. num.*13.

*An licitè possint huiusmodi Religiosi renuntiare iuri naturali suæ famæ. num.*14.

*Quid si sint pueri, an possint huic iuri renuntiare. n.*15.

*Hæc famæ renuntiatio propter bonum spirituale proprium non est contra præceptum Christi præmittendi monitionem fraternam, sed est supra illud, & id est meritorium, & laudabile. num.*16.

*Delicta occulta siue leuia, siue grauia, non tenentur huiusmodi Religiosi manifestare superioribus tanquam iudicibus ad punitionem, sed vt patribus ad correctionem. num.*17. *&* 18.

*Ad quid possint procedere superiores ad emendationem subditorum ex ijs, quæ sibi tanquam patribus reuelantur. num.*19.

*An ad dimissionem possint in Societate procedere. n.*20.

*An superiores Societatis possint manifestare ea delicta, & defectus, quos subditi in reddenda suæ conscientiæ ratione de se ipsis illis manifestant. num.*21.

*Quousque teneantur Religiosi delicta grauia occulta aliorum sine monitione fraterna superioribus reuelare. n.*22. *& quid si sint publica. ibid.*

13. SVnt tamen aliquæ Religiones, quæ laudabile statutum habet approbatum à Sede Apostolica, veluti nostra Societas, in quo præcipitur, vt qui alterius Religiosi defectus, peccata, vel grauem tentationem extra confessionem sciuerit, statim denuntiet Prælato, nulla præmissa monitione fraterna, & non est dubitandum tale statutum valde esse vtile toti corpori Religionis, valdéque laudabile, vt doctè docent Sayrus *lib.11. in Claui Regia cap.14. de secundo infamandi modo, num.*20. & Banhes 2.2. *quæst.*33. *art.*8. *dub.*2. *ad* 7. Valent. *tom.*3. *disp.*3. *quæst.*10. *punct.*3. nam si aliquid obstaret, quominus laudabile esset, vel esset, quia per illud præiudicaretur iuri naturali conseruandæ famæ proximi, vel quia esset contra legem Euangelicam, & præceptum Christi: sed nullum horum est; ergo, &c. nam quòd non præiudicetur iuri naturali, patet, quia nemo cogitur ad renuntiandum huic iuri naturali, sicut non cogitur ad ingressum talis Religionis, sed eo ipso quòd Religio habet hoc institutum; quod amplexa est tanquam medium ad sui conseruationem necessarium, qui vult in eam admitti, liberè iuri suo, & famæ propriæ renuntiat, sicut liberè eam Religionem ingreditur: vnusquisque enim Dominus est suæ famæ, vt patebit statim *cap. sequenti*, cui iustè renuntiare potest ob bonum spirituale salutis propriæ. Nec mirum esse debet, quòd Religio obliget ad hanc renuntiationem faciendam mediante suo instituto eos, qui in ea liberè, & piè viuere volunt: sic enim Eccesia neminem immediatè cogit ad vouendam castitatem expresè, eorum, qui sacris Ordinibus initiantur, sed votum solemne illius est adnexum ipsis sacris Ordinibus: vnde qui illis liberè initiari volunt, liberè etiam, & non coactè se volunt ad votum castitatis obligare: volenti autem, & consentienti nulla fit iniuria; argumento regulæ, *scienti, & consentienti, de regulis iuris in* 6. Non est etiam contra legem Euangelicam, & præceptum Christi de præmittenda fraterna correctione, sed supra præceptum Christi, sicut omnes Religiones sunt supra præcepta Dei, non contra illa, neque enim præcepta Dei obligant ad perpetuam castitatem, obedientiam, paupertatem, abstinentiam ab esu carnium, ad non acceptandos Episcopatus, & dignitates Ecclesiasticas, & tamen multæ Religiones ad hæc omnia obligant; sunt ergo Religiones supra præcepta Dei, non contra, quia sunt supra communem viuendi modum hominum sæcularium, non Religiosorum.

Sayrus. Banhes. Valentia.

Religiones sūt supra præcepta Dei, non contra.

Nec peccat is renuntiando suo iuri, quia homo est dominus suæ famæ, & maximè quando ex bona causa facit, & propter bonum superioris Ordinis, spirituale suæ propriæ salutis, & conscientiæ; quare in eo potius meretur, quàm peccat, & hoc vel etiam cœci iudicant, sic authores *allegati.* 14.

Nec etiam refert in Religione Societatis sæpe ingredi adolescentulos, qui adhuc nesciunt iudicare quanti hæc renuntiatio referat, quantumve præiudicium in ea sibi afferant. nam certum est ex Concilio Trident. *sess.*25. *de reformat. cap.*15. professionem esse nullam tam virorum, quàm mulierum, quæ ante decimumsextum annum expletum facta fuerit. ibi, *in quacumque Religione tam virorum, quàm mulierum, professio non fiat, ante decimumsextum annum expletum.* & infrà, *Professióque antea facta sit nulla, nullámque inducat obligationem ad regulæ, vel alicuius Religionis, vel Ordinis obseruationem, aut alios quoscumque effectus.* Et certum est etiam in Societate hoc decretum Concilij sanctissimè obseruari, nam quamuis multi illam ante hoc tempus ingrediantur, & minori ætate, tamen nullus admittitur ad vota simplicia Collegij, per quæ fiunt verè Religiosi, vt definitum est in Bulla Gregorij XIII. *Ascendente Domino*, nisi decimosexto anno expleto, & in biennio tyrocinij eis traditur institutum Societatis inspiciendum, legendum, considerandum & singulis sex mensibus à Magistris Nouitiorum eis explicatur, & speciatim eis declaratur hoc punctum, & alia, quæ in eo instituto ardua, & difficilia videntur, & liberè consentiunt. Dices hos adolescentulos non habere plenum iudicium ad considerandum quanti hoc referat; at hoc iniustum, & irrationabile planè est; alioquin dicant etiam eosdem in ipso suo decimosexto ætatis anno à Concilio ad professionem requisito, non habere plenum iudicium ad considerandum, quantum difficultatis insit vitæ religiosæ, quam suscipiunt, sufficit enim, quòd iudicium sufficiens habeant ad emittenda vota Collegij expleto decimosexto anno, per quæ, vt dixi, fiunt verè Religiosi, dum in Societate sunt, vt dicamus eos habere plenum, & sufficiens iudicium ad deliberandum de statuto, cui se spontè subiiciunt, & volunt obligare: sicut enim illi, qui in aliis Religionibus in hac ætate profitentur, iudicantur habere perfectum iudicium ad deliberandum de nonnullis punctis difficillimis, & religiosissimis, quæ aliarum Religionum institutis adnexa sunt; ita & in nostra Religione debet iudicari circa hoc punctum. Et denique, quia sufficit Concilium Tridentinum censere iudicium huius ætatis esse sufficiens ad se obligandum ad statutum 15.

tutum Religiosum, nulla Religione excepta, vt etiam dicamus eos sufficiens habere iudicium ad deliberandum,& considerandum de difficultatibus regularum Religionum, quibus se per professionem, & vota biennij Collegij volunt obligare, vt patet.

16. Non est denique contra præceptum Christi hæc famæ renuntiatio, propter bonum spirituale propriæ conscientiæ, sed est supra illud, & est licitum, & laudabile, ac valde meritorium, quia Christus ordinem fraternæ admonitionis seruari voluit, vt seruetur fama proximi,& ne ei fieret iniuria illum apud superiorem per talem denuntiationem peccati infamando: cùm autem ille per voluntarium Religionis ingressum, liberè, & voluntariè renuntiauerit iuri suo, vt patet à simili in [illegible] exemplo. nam quòd coniuges sibi inuicem [illegible] ad debitum, & illud exigere possint, iu[illegible] naturalis est, & Domini præceptum;& tamen si [illegible] mutuo consensu voueant castitatem, non fit exigenti iniuria, si ab altero negetur: sic licèt præceptum de seruanda correctione fraterna sit de iure naturali, tamen si quis libere illud renunciet, nulla ei fit postea iniuria, si eius occulta delicta ea prætermissa, superiori tanquam patri ad emendationem illius denuntientur, vt optimè docet Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 4. de secundo infamandi modo, num. 20.* Banhes 2.2. *quæst.* 33. *art.* 8. *dub.* 1. & Valent. *tom.* 3. *disp.* 3. *q.* 10. *punct.* 3.

Sayrus.

Banhes.
Valent.

17. Dixi, *vt patri*, quia delicta occulta, siue leuia, siue grauia sint, non tenentur subditi nostræ Societatis manifestare superioribus tanquam iudicibus ad ea punienda, sed tanquam patribus ad ea corrigenda, vt patet ex nostra sexta Congregatione generali *in instructione de manifestatione delicti superioribus facienda, cap.* 1. *circa regulam* 9. & 10. *Summarij* in instructionibus,& ordinationibus ad Prouinciales,& superiores Societatis.

18. Si autem superior malè affectus foret erga ali[illegible] subditum, ea manifestatio illi fieri non deberet, quia vt ei fiat tanquam patri, opus est vt vir sit pius, prudens, discretus, & vt prosit, non obsit, iuxta D.Thom. 2.2. *quæst.* 33. *art.* 7. & 8. & iuxta omnes Doctores.

D.Thom.

19. Ex iis defectibus, quo superiores nouerint, tanquam patres, & qui sibi tanquam patribus manifestantur, poterunt secretò peragere quæcumque ad remedium, & prouentum spiritualem delati iudicarent in Domino expedire citra eius infamiam publicam; poterunt nimirum priuatim monere, arguere, reprehendere, terrere minis, vigilare circa illum, mutare loco, occasiones auertere,& licentias negare, præcauere à recidiuo: non admittere secretò ad aliquod officium; ab eodem illum amouere, si quod habet, quæsito alio aliunde colore. Possunt etiam superiores nonnullos defectus leues, & communes aliis ex ita delatis in publicis reprehensionibus coarguere, & reprehendere, imponendo pœnitentias ordinarias iuxta consuetudinem Religionis, dummodo ipsi delato infamiam alicuius momenti noti non inferant, quantum fieri potest, impetrato deferentis, & manifestantis consensu absque eius detrimento.

Quousque possint ascendere superiores ex iis, quæ sibi deferuntur tanquam patribus.

20. In nostra etiam Societate licebit interdum superiori ex iis, quæ sibi tanquam patri deferuntur, ascendere ad dimissionem delati ad Societatem, ita vt quamuis inuetur ea notitia, non procedat eo modo, vt tales defectus vel in specie, vel in genere manifestentur, sed alios defectus aliunde notos illi opponat, qui ad illum dimittendum aliorum iudicio sufficere videantur, aut certè nihil tale dicat, neque occasionem aliquam det credendi, quòd dimissio fiat in pœnam delicti, quod omnino secretum est, nec alia via, quàm paternæ denuntiationis scitur: tota hæc doctrina habetur in nostra sexta Congregatione generali *in instruct. ad Prouinciales, cap.* 2. *circa regulam* 9. & 10. *Summarij*; nec noua videri potest, cùm inter cætera Iulius secundus in statutis Franciscanæ familiæ fateatur damnandum esse dogma illud nonnullorum imperfectorum Religiosorum, criminis socium non teneri denuntiare suum socium superiori tanquam Patri. Et *in constitutionibus generalibus Farinery Ordinis Minorum, cap.* 7. refertur statutum quoddam conditum fuisse in quodam Capitulo generali à Diuo Bonauentura, hac de re in hæc verba. *Nullus frater dogmatizet, vel teneat, quod cùm aliqui sunt socij in crimine, non teneatur alter alterum reuelare ei, qui potest, ac debet prodesse,& animarum periculis præcauere.* Ex sententia igitur D.Bonauenturæ, ac totius Capituli illius generalis definitum est contrariam doctrinam perniciosam esse, & in destructionem Ordinis, & regularis disciplinæ; cùm Prælatos nosse oporteat subditorum excessus, non solùm vt puniant, sed etiam vt præcauere possint.

Quid in nostra Societate.

Non possunt etiam superiores Societatis manifestare ea delicta, & defectus, quos de se quisque Religiosus illis aperit in reddenda conscientiæ ratione, patet ex *regula* 9. *summarij eiusdem Societatis*, vbi dicitur solum ad maiorem in spiritu profectum, animi submissionem,& vtilitatem propriam fieri renunciationem famæ. Vnde extra vtilitatem propriam esset,& extra profectum spiritualem foret, si superiores eos possint manifestare aliis etiam superioribus. 21.

In delictis autem, quæ vel publica sunt, vel occulta, sed ita grauia, vt perniciosa sint aliis Religiosis, vel in graue damnum totius communitatis,& Religionis temporale, vel spirituale vergant, qualia sunt ea, quæ diximus *in* 2. *huius cap.* & *n.* 5. vt, v.c. lapsus carnis cum tertio; seminatio discordiarum inter fratres; furtum graue: impugnatio, vel machinatio contra institutum Religionis], aut contra superiores, præsertim generalem: consuetudo detrahendi grauit[illegible] andique, & his similia, non solùm potest, sed etiam tenetur quisque immediatè vti denuntiatione [illegible], manifestando illa superiori, non præmissa fraterna correctione, vt secretò, ac prudenter tam bono subditi, quàm Religionis prospiciat, vt habetur in nostra instructione de manifestatione delicti *num.* 7. præsertim si periculum sit in mora, quod alij inficiantur, aut decus Religionis pereat, dum ea monitio fraterna fit, vt docet Sanch. *lib.* 3. *de matrim. disp.* 13. *n.* 3. Vide quæ diximus *n.* 5 *huius cap.* conducunt enim valde ad hunc locum. 22.

CAPVT VIII.

Vtrùm sit peccatum mortale se ipsum infamare, & grauius, quàm alium infamare.

SVMMARIVM.

Refertur prima opinio affirmans peccatum esse mortiferum contra iustitiam se ipsum infamare, & teneri ad restitutionem Reipublicæ faciendam. n. 1.

Astruitur

Astruitur secunda affirmans esse tantum peccatum veniale contra charitatem, & nunquam esse peccatum mortale, neque contra charitatem, neque contra iustitiam sine causa se ipsum infamare. n.2.4.8

Explicatur D. August. n.3. Soluuntur argumenta primæ opinionis. n.4.& 10.

Ex accidenti tamen peccatum mortale erit contra propriam charitatem se ipsum infamare; vt si proximus inde peccandi ansam capiat; si ex tali infamatione mors propria sequatur. n.5.

Deinde si Prælatus Religionis, vel Episcopus se ipsos infament, retento officio Prælatorum. n.6.

Quid si infamia redundet in filios, aut in familiam, imponendo sibi crimen hæresis, sodomiæ, aut proditionis patriæ, vel alterius, in quo de iure infamis sit. num.7.

An patres dissipando bona sua temporalia cum filiorum detrimento peccent contra iustitiam, ibi, vers. dubium tamen.

Ob finem honestum, v.c. ad liberandum amicum à morte, non est peccatum veniale se ipsum infamare, verum & occultum de se crimen fatendo, ob quod mortem mereatur. n.9.

Homo priuatus non peccat lethaliter se ipsum infamando, sibi falsum crimen in iudicio affingendo, modò crimen tale sit, ob quod mortem non mereatur, nec alijs infamia sequatur, si absque iuramento illud sibi affingat, secus si cum iuramento ratione periurij. n.10.

1. *Quale peccatum sit infamare se ipsū. Sētentia prima.*

PArtita est sententia hac de re. Prima docet sine causa se ipsum infamare secluso damno, stando in sola, & præcisa ratione propriæ infamiæ, esse peccatum mortale, ita vt ex nulla causa, nec etiam metu mortis excusetur, siue in iudicio, siue extra iudicium se ipsum quis infamet. Ita Caietan. 2.2. *quæst.*73. *art.*2. *& in summa verb. Detractio*, & D. Antonin. 3. *part. tit.*8. *cap.*4.§.1. *vers. primo modo.* Si verò à Caietano quæras, vtrùm sit mortale contra charitatem, an contra iustitiam, vtrumque affirmat, eam ex parte defendunt Angelus *verb. Detractio*, §. *vltimo*, Syluest. *verb. Detractio*, *num.*4. differunt tamen à Caietano, quia admittunt excusari à mortali quando fit metu mortis, quod Caietanus non admittit; Valentia 2.2. *disp.*5. *quæst.*17. *puncto* 2. existimat esse contra propriam charitatem, quando fit sine causa, Azor *tom.*3. *lib.*5. *cap.*9. *q.*11. §. *in hac re*; Malderus *tract.*7. *cap.*1. *dub.*10. §. *Dico secundò*, existimant non esse improbabile esse contra charitatem, Turrian. 2.2. *tom.* 2. *disp.*54. *n.*11. arbitratur esse mortale, non tamen contra iustitiam, neque contra propriam charitatē, sed contra magnanimitatem. Fundamentum est

(Caiet. D. Antonin. Angelus. Syluester. Valent. Azor. Malderus. Turrian.)

Primò, quia charitas obligat vnumquemque, vt se, & sua diligat: sed bona fama est præcipuum bonum hominis externum; ergo qui illam sine causa se ipsum infamando perdit, peccat mortaliter contra charitatem.

Secundò, quia licèt fama sit bonum externum, tamen si vera est, & in virtute fundata, contra virtutem erit illi renunciare; quia renunciatio virtutis non potest esse licita, neque honesta: sicut enim Clericus qui se ipsum percutit, in excommunicationem *cap. si quis*, incidit, quia iniuriam infert statui clericali; ita ille, qui se ipsum infamat, iniuriam infert virtuti, in qua fama fundatur.

Tertiò, quia iuxta sacrā Scripturam admonemur curam habere de bono nomine, Eccles. 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi, & magni.* Vnde D. August. & refertur *in cap. noli* 12. *quæst.*1. *Duæ sunt res conscientia, & fama, qui confidens conscientiæ negligit famam, crudelis est.* ergo sicut quis peccare potest grauiter spernendo bona temporalia, ita & famam propriam prodigendo. Tandem; quia nemo est dominus suæ famæ, sicut nec vitæ propriæ; ergo sicut grauius peccat ille, qui se ipsum occidit, quàm qui alterum occidit, ita grauius peccat contra iustitiam ille, qui se ipsum sine causa infamat, quàm qui alterum infamat. Confirmatur, quia homo solum est custos famæ, sicut & vitæ, nam vnusquisque ita suus est, vt sit etiam pars Reipublicæ & communitatis, in qua viuit, & consequenter bona illius fama non solùm ad ipsum pertinet, sed etiam ad communitatem; ergo cùm illam sibi aufert, damnum infert communitati, & peccat contra iustitiam. Adde, quia infamatio sui est intrinsecè mala, sicut mutilatio, vel occisio; sed hæc ex nullo metu, vel causa à mortali excusatur; ergo neque illa.

Secunda sententia verior, & probabilior, asserit infamare se ipsum sine causa stando in sola, & præcisa ratione propriæ infamiæ, & secluso damno tertij, vel propriæ vitæ ex obiecto, & genere suo, non esse peccatum mortale; neque contra charitatem, neque contra iustitiam, sed esse solum veniale contra charitatem propriam erga se ipsum. Ita docet D. Thom. 2.2. *q.*57. *art.*4. *& q.*58. *art.*2. ibi, *Secundum soluitur si consideremus peccatum iniustitiæ committi respectu alterius, non autem alicuius ad semetipsum, ex Aristotele* Ethicor. 5. cap. 1. *tametsi veniale peccatum sit famam propriam prodigere: erit tamen grauius peccatum (intellige veniale) prodigalitas famæ, quàm pecuniarum.* Hæc D. Thom. & idem docet Couarr. *lib.*1. *variar. cap.*2. *num.*8. penè iisdem verbis, Toletanus *lib.*2. *de restit. cap.*4. *p.*2. *lib.*1. *num.*113. *& p.*3. *dub.*1. *num.*366. Molin. *tract.*4. *disp.*37. *concl.*2. Lessius *lib.*2. *cap.*11. *dub.*6. Malderus *tract.*7. *cap.*1. *dub.*10. §. *dico tertiò*, Sayrus *lib.*11. *cap.*3. *num.*33. Filliucius *tom.*2. *tract.*40. *cap.*4. *num.*113. Toletus *lib.*5. *summæ, cap.*66. Sotus *lib.*5. *de iustit. quæst.*10. *art.*2. *vers. celeberrimum autem, fol. mihi* 452. *col.*1. Nauarrus *in summa, cap.*18. Adrianus *in* 4. *de restit. famæ, q.*35. Turrianus 2.2. *tom.*2. *disp.*54. *dub.*2. Probatur non esse peccatum mortale contra iustitiam, 2. *Sententia secunda.*

(D. Thom. Couarr. Toletan. Molina. Lessius. Malder. Sayrus. Filliucius. Toletus. Sotus. Nauarrus. Adrianus. Turrian.)

Primò, quia homo est dominus suæ propriæ famæ, sicut & suorum bonorum temporalium; ergo illam dissipando, prodigendoque absque causa nulli facit iniuriam; sicut neque dissipando bona, siue id facit reuelando de se crimen, & defectum aliquod de se verum, sed occultum, siue sibi affigendo falsum. nam homo suo labore sibi comparat bonam famam, sicut comparat diuitias; ergo sicut est dominus suarum diuitiarum, ita & suæ famæ. Confirmatur, quia propria infamatio non est contra iustitiam, neque contra charitatem, sed est quædam prodigalitas, quæ ex suo genere non est peccatum mortale; ergo neque talis est infamatio. nam non est contra iustitiam sibi debitam, tum quia volenti, & consentienti non fit iniuria, tum quia eiusdem ad se ipsum non potest dari iniustitia: non est etiam contra iustitiam debitam alicui personæ priuatæ, quia cùm homo sit dominus suæ famæ, potest de illa disponere sine iniuria proximi, quemadmodum potest disponere, & consumere suam pecuniam, quando ex tali infamia, & consumptione, vt supponimus, nullum sequitur damnum, præiudiciumve tertij.

Secundò, quia à Christo Domino admonemur ne famā, & honores, & primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis multū faciamus, *Matth.*23. arguit enim Pharisæos in hunc modum. *Amant primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in*

in synagogis; & Theophylactus ibi, *si solum amans condemnatur, qui nihil non facit pro illis, quanta condemnatione dignus erit?* Non ergo est famæ perditio, & iactura ex obiecto suo, & secluso damno tertij materia grauis, & capax peccati mortalis, & ideò admonemur etiam infamiam patienter tolerare, vt docet D. Greg. *hom. 9. super Ezech.* & D. Paulus parui æstimabat se ab hominibus nobilibus æstimari, 1. Cor. 4. *Mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die*, hoc est, aut ab aliis nobilioribus & potentioribus, aut à Regibus, & Principibus, qui inter alios splendent nobilitatis suæ radiis, velut splendet sol in die, vt communiter ibi doctiores explicant interpretes. Et D. Augustinus, & Anselmus peccata sua suis publicis scriptis tradiderunt, quod non facerent, nisi dominium famæ haberemus, & indicarent se in eo mortaliter non peccare, licet non habeamus vitæ.

Tertiò, quia si homo se infamando, falsum crimen sibi affigendo, aut verum, sed occultum manifestando, peccaret mortaliter, contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem suæ famæ, cui, quæso, teneretur? Non sibi, siquidem sui ad se ipsum nulla est restitutio; est enim restitutio, & iustitia ad alium Non Reipublicæ, aut Ecclesiæ, quia fama Ecclesiastici non connumeratur inter bona Ecclesiastica, sicut neque fama laici inter bona Reipublicæ, sed inter bona cuiusque propria, & temporalia: nam qui Ecclesiasticum infamat, non tenetur famam illius restituere Summo Pontifici, aut Ecclesiæ, sed infamato: ergo is dominus est suæ famæ. Deinde, quia sequeretur inde, quòd condonante infamato iniuriam suæ famæ, infamanti, adhuc teneretur infamans restitutionem facere Reipublicæ, aut Ecclesiæ, quod est inusitatum, & contra praxim ordinariam. Confirmatur, quia dominium, quod communitas, aut Respublica habet super famam sui membri, & ciuis, est dominium altum, non dominium proprietatis, ex quo resultet obligatio iustitiæ commutatiuæ.

3. Neque contra hoc facit D. August. *lib. 1. de ciuitate Dei, cap. 20.* vbi sic: *Non minus reus est, qui de se ipso falsum crimen fatetur, quàm si de proximo.* Non enim significat D. Augustinus vtrumque esse peccatum contra iustitiam, sed vtrumque dumtaxat esse prohibitum illamet prohibitione, qua prohibetur falsum testimonium, non tamen vtrumque prohibitum esse, eodem modo, & sub eodem peccato mortali, vt patebit statim.

4. Non est etiam ex obiecto suo peccatum contra charitatem, vt docet Couarr. Sotus, Lessius, & Nauarr. *locis suprà allegatis*.

Primò, quia charitas sui ipsius non obligat ad bona huius vitæ, quæ externa sunt, comparanda, vel conseruanda, nisi quatenus sunt necessaria ad salutem spiritualem, vel propriam, vel proximorum.

Secundò, quia prodigalitas, quæ versatur propriè in bonis externis, ex obiecto, & genere suo non est peccatum mortale contra charitatem, sed solùm veniale; ergo cùm fama sit bonum quoddam externum, ex obiecto, & genere suo non erit peccatum mortale eius profusio, si sine culpa fiat, secluso damno alterius, sed solùm quædam prodigalitas venialis.

Nec fundamenta primæ opinionis pondus habent, iam enim manent soluta ex dictis. Nam ad primum negamus obligare charitatem propriam sub peccato mortali ad diligendam propriam famam, & bona externa, non enim ad hoc obligant, nisi quatenus conducunt ad bona spiritualia & salutem æternam consequendam.

Secundum argumentum vim non habet, quia virtus, in qua bona fama fundatur, est quid commune omnibus. Priuilegium verò canonis est concessum tertio, contra quem semper fit iniuria, & cui renunciare Clericus non potest, etiamsi velit, supposito quòd Ordines voluit accipere, est enim priuilegium concessum Ordinibus, non personæ.

Ad tertium dico Scripturam sacram nos admonere ad comparandum bonum nomen, quia conducit ad bona spiritualia comparanda, saltem tanquam remouens prohibens, cùm enim bona fama acquiratur bonis operibus naturalibus, bona opera naturalia remouent mala opera, quæ impedimento sunt salutis æternæ. Ad id, quod additur hominem non esse dominum propriæ famæ, sicut nec propriæ vitæ, id omnino negatur: est enim dominus propriæ famæ, non propriæ vitæ, vt alibi probauimus, & ampliùs *infrà* probabimus: cætera patent ex dictis.

Hoc quamuis ex obiecto ita se habeat, non est tamen negandum, aliquando ratione alicuius circumstantiæ extrinsecæ, grauis videlicet damni, quod nobis, vel aliis ex nostra infamatione sequatur, posse esse peccatum mortale contra charitatem se ipsum infamare sine vlla causa, vt docet Lessius *allegatus, lib. 2. c. 11. dub. 6. n. 31.* & Sotus *lib. 5. de iust. q. 10. art. 2.* sic peccatum mortale erit se ipsum infamare, si proximus inde facilem occasionem capiat eundem absque causa infamandi, quia tunc datur malitia scandali, quia illi est occasio peccandi: item ibi etiam potest esse scandalum proprium. Vnde si ille, qui sine causa se ipsum infamat, ratione huius infamiæ reddatur pronior, & liberior ad peccandum, mortale etiam erit se ipsum infamare: ac proinde in hac circunstantia proprij, vel alieni damni spiritualis potest esse peccatum mortale contra charitatem in infamatione sui ipsius; sic quando pauper indiget, & est in necessitate aliqua graui, vel extrema, si diues proiiciat tunc pecuniam in mare, peccabit mortaliter contra charitatem, quia in talibus circumstantiis debita erat pecunia pauperi ex charitate. 5.

Secundò, si ex tali infamatione ij, qui se ipsos infamant, periculum vitæ ob idipsum incurrant, vt si falsò dicant sine causa se occidisse Petrum, vel illius torum violasse, hoc enim perinde est, ac si se ipsos occidant, quia alteri occasionem præbent publicè, & priuatim se occidendi. Vtrùm autem cum causa, & ad vitandum dolorem torturæ licitum sit sibi hæc crimina imponere ex quibus mors sibi sequatur, dicemus infrà *c. seq.* Quoties igitur ex propria infamatione, & enarratione, vel impositione proprij delicti exponitur aliquis, vel etiam ipse narrans periculo mortis, vel mutilationis, v. c. si narret adulterium, vel stuprum à se commissum coram marito, patre, vel fratribus fœminæ, vel cum periculo perueniendi facilè ad eos, & consequenter cum periculo quòd ab eis occidatur, vel mutiletur, erit peccatum mortale contra propriã charitatem.

Tertiò, si infamanti se ipsum necessaria sit fama muneri publico, quod gerit, vt si sit Episcopus, Prælatus, Abbas, tunc enim peccatum mortale erit, non solùm contra charitatem, sed etiam contra iustitiã se ipsum sine causa infamare, vt docet Sotus *allegatus, & lib. 4. de iustit. q. 4. art. 3. fol. mihi 319. art. 2.* & P. Nauarra *lib. 2. de iust. cap. 4. dub. 1. n. 123.* & alij, quo sensu procedit illud D. August. *relati* in cap. noli 12. quæst. 1. *Qui confidens conscientiæ negligit famam, crudelis* 6.

crudelis est. id est, Prælatus qui confidens bonæ conſcientiæ negligit famam, crudelis eſt erga ſubditos, quia in cauſa eſt, vt ſubditi ob illius malam famam, in eo ipſo peccent, & ſic crudelis eſt, quia multos ſpiritualiter occidit: non eſt autem per ſe peccatum contra iuſtitiam, ſed per accidens, in quantum ſcilicet vult quis ſuſtinere munus Prælati cum prædicta infamia, ob quam indignus factus eſt munere, vnuſquiſque enim tenetur ex iuſtitia tueri ſuam famam, quando illa eſt medium neceſſarium ad exercendum officium, quod gerit; ſuppoſito enim quòd vult finem, neceſſariò debet velle medium neceſſarium ad talem finem; bona autem fama neceſſaria eſt ad publica munia gerenda in Magiſtratibus tam Eccleſiaſticis, quàm ſæcularibus, præſertim in Officiis Prælatorum, & Paſtorum, è quorum exemplo grex Chriſti pendet; quamobrem illos, qui famam prodigunt, & officium retinere volunt, meritò vocat D. Aug. crudeles, quia ſpiritualiter multos occidunt, & in cauſa ſunt ſuo peſſimo exemplo, quòd ſubditi peccent mortaliter. Vnde ſi velint officium relinquere, aut nouis virtutibus amiſſam famam recuperare, non erit hoc ex hac parte contra iuſtitiam ſe infamare. Ita Leſſius *tom.1. de iuſt. lib.2. dub.6. n.32.* Sayro *in Claui Regia, lib.11. c.3. n.36.* Nauar. *in ſumma lat. cap.18. n.28.* Arag. 2.2. *quæſt.2. art.62. tract. de dominio*, & Sotus *allegatus*.

7. Quartò, ſi infamia vniuſcuiuſque redundet in tertiam perſonam, v. c. in filios, in familiam, in totum Ordinem, & Conuentum Religioſorum, peccatum erit contra charitatem, & iuſtitiam, ſe ipſum infamare, affigendo ſibi crimen hæreſis, proditionis patriæ, ſodomiæ, læſæ maieſtatis, & alia ſimilia, quæ de iure infamiam adnexam habent. Eſt enim magna infamia liberorum patrem hæreticum, proditorem, aut vitio ſodomiæ infamem habere, quia ex huiuſmodi delictis filij redduntur infames, & inhabiles ad honores publicos, & publica munia exercenda. Ita Toletus *lib.5. cap.66. in ſumma*, Sotus *lib.5. de iuſtit. quæſt.10. art.2. pag.453. col.2. ad finem.* Soares *tract. de fide, diſp.24. ſect.4.* Couarr. *lib.1. variar. cap.2. num.8.* Leſſius *lib.2. cap.11. dub.6. num.32. & 33.* & Sayrus *in Claui Regia, lib.11. cap.3. num.35.* contra Toletanum *lib.2. de reſt. cap.4. num.121.* vbi dicit ex genere ſuo non eſſe mortale, ſi quis crimen hæreſis verum, ſed occultum, vel falſum, de ſe dicat, quia ſicut ex ſe, & ex genere ſuo non eſt peccatum mortale omnes, ingentéſque diuitias in mare proiicere, ita non erit peccatum mortale, ſi quis magnum crimen hæreſis ſibi imponat, & ſuam famam amittat, cùm vtrumque, fama ſcilicet, & diuitiæ, bona ſint externa, quorum dominus quiſque eſt: at cùm hoc crimen nemo poſſit ſibi imponere, niſi cum damno filiorum, aut familiæ, ideò ſemper ex hoc fine, & circumſtantia erit peccatum mortale, licèt ex obiecto ſuo tale non ſit, prouenit enim hoc non ratione dominij, quod filij in parentes, aut parentes in filios habeant, ſed ratione connexionis, quam talia membra, & perſonæ inter ſe habent, nam quando talis eſt connexio, ita fit vnum ſubiectum alteri, vt infamia, moraliter loquendo, non poſſit inhærere vni, quin inhæreat alteri. Similiter honeſtæ Nobilium familiæ notabilis eſt infamia eſſe aliquem ex ea ſodomiticum, aut patriæ proditorem. Ordini religioſo habere aliquem Religioſum publicè ſimoniacum, aut homicidam. In his igitur, & ſimilibus caſibus peccatum mortale erit non ſolùm contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam ſe ipſum ſine cauſa infamare: contra charitatem, quia graui, ingentíque mœrore afficiuntur: contra iuſtitiam, quia aliorum bona æſtimatio læditur. nam ſuppoſito quòd infamia non ſiſtat in ſolo patre, aut perſona committente delictum, ſed tranſeat ad filios, & alios, iam eſt illis cauſa huius damni; quemadmodum enim ſi quis proprium enſem in mare proiiceret, ſi obiter grauiter alium ſciens, & animaduertens vulneraret, quamuis in proiectione, & amiſſione rei propriæ non peccaret contra iuſtitiam, tamen ratione vulneris alieni in ea proiectione præuiſi peccaret contra illam, imò & dato quòd non peccaret contra iuſtitiam diſſipando, & profundendo ſine cauſa bona ſua externa, adhuc peccaret diſſipando famam. Ratio eſt, quia filij nondum habent dominium, & poſſeſſionem prædictorum bonorum, totum enim dominium illorum eſt in patre: vnde pater, ſi illa diſſipat, diſſipat id, quod ſuum eſt, & conſequenter non infert poſitiuè damnum filiis, quia damnum illud eſt in re propria, & bona illa non pertinebant ad filios, niſi poſt mortem patris: at habent ipſi filij dominium, & poſſeſſionem ſuæ famæ: vnde pater, qui ſe infamat, & ex hac infamia infamat filios, verè diſſipat famam alienam, cuius ipſe non eſt dominus, & conſequenter peccat contra iuſtitiam, quia infert poſitiuè verum damnum in re aliena. Quæſtio tamen eſt difficilis an ad vitandam mortem excuſari quis poſſit à mortali, quando ſibi falſum crimen hæreſis imponit, de quo eſt conuictus in iudicio, v. c. eſt reus penè conuictus in iudicio de crimine hæreſis, quod ſi confiteatur, remittitur ei pœna mortis, reconciliatúrque Eccleſiæ: quærimus, an ſi ipſe reuera ſit innocens, peccet mortaliter confitendo crimen, quod non commiſit, an ſolùm venialiter. Reſpondeo ſi talis reus eſt alioqui in fide ſuſpectus, vel ratione ſanguinis, nationis, & familiæ, vt ſunt multi ex ſanguine, & natione Hebræa in Luſitania, vel ex alio capite, in hoc caſu ſolùm id erit peccatum veniale ratione mendacij: ſi verò nullo modo talis reus eſt ſuſpectus in fide, certum eſt non peccare mortaliter ratione propriæ famæ, quia eſt dominus illius, nec ratione damnorum temporalium, quæ ſibi, & ſuis ſequentur, cùm hæc eodem modo ſequantur ſi negatiuus moriatur: ratione tamen ſcandali ſi ex hac confeſſione ſua occaſio ruinæ reſpectu aliorum ſequatur, quæ non ſequeretur, ſi in prædicta nota non conſentiret, videtur peccatum eſſe mortale, maximè, quia talis perſona habet pro ſe bonam præſumptionem, cùm alioquin non ſit ſuſpecta: aliunde verò quòd non peccet mortaliter, ratio vrget, quia minus ſcandalum videtur ſi confiteatur, & ſigna pœnitentiæ oſtendat, quàm ſi moriatur negatiuus, quia in vtroque caſu condemnatur vt conuictus de hæreſi; ſi verò moriatur, præſumitur impœnitens, & conſequenter ex hoc capite ſequitur maius ſcandalum, quare vtrumque eſt probabile; ita cum diſtinctione reſpondet Molina *tom.4. diſp.37. §. in hac re.* & in primo caſu quando aliquis iam de fide eſt ſuſpectus ratione familiæ, & ſanguinis, idem docent authores quos citabimus *c. ſeq. n.2.*

Toletus. Sotus. Soar. Couarr. Leſſius. Sayr.

Quæſtio circa crimen hæreſis.

Solutio.

Dubium tamen eſt, an patres diſſipando bona ſua temporalia cum filiorum damno, ac detrimento, peccent mortaliter contra iuſtitiam, an contra charitatem. 8.

An patres diſſipando bona ſua temporalia cum filiorum detrimento peccent contra iuſtitiam.

Reſpondeo primò peccare contra charitatem, ac pietatem naturalem ratione damni grauis, quod filiis inferunt, vel non impediunt cùm poſſint, ac teneantur, nam pater ſaltem ex charitate, &

& pietate naturali tenentur filiis acquirere bona, vt congruenter sustententur, vnde à fortiori tenentur non dissipare acquisita: vnde præter illas donationes remuneratorias, & gratuitas, quæ decent illorum statum, non possunt alias facere cum detrimento legitimæ filiorum, & si fiant, reuocandæ sunt, vt docent communiter Doctores cum Molina *tom.2.de iustit.disp.283.§.si autem*; an verò reuocandæ sint in totum, an solùm vsque ad legitimas filiorum, non modica quæstio est inter Doctores. Sunt enim qui dicunt reuocandas esse vsque ad legitimas filiorum: ita glossa magna *in l. 1. C. de inoffic. donat.* & colligitur ex *l.8.tit.4.p.5.* & docet Gregor. Lopez *ibi glossa vltima.* consentit Emmanuel à Costa *cap.si pater 3.part. verb. priuare non possit, num.16.* Alij iudicant reuocandas esse in totum, & pro hac opinione stant Panorm. *in cap. vltimo, de donat. n.5.* argumento legis *si libertus, ff.de iurepatron.* quæ statuit alienata in fraudem legis, esse ipso iure nulla, & Anton. Gomez *tom.2.variar.cap.4.num.13.* & Iulius Clarus *quæst. 24.num. 2.* qui id ipsum asserunt, maximè quando ita in fraudem filiorum donatum fuisset: vtraque tamen sententia est satis probabilis, & tutò sequi potest, vt docet Molina *allegatus.*

Respondeo secundò, non videri peccatum esse contra iustitiam, attento solo iure naturali, quia re vera filij ante mortem parentum nullam legitimam habent, vnde obligatio parentum ad relinquenda bona filiis post mortem, ex quibus modo aliquo ali possint, videtur potius orta ex pietate naturali, quàm ex iustitia, vnde licèt obligatio præstandi alimenta filiis respectu Patrum spectato iure positiuo sit ex iustitia; tamen obligatio relinquendi illis bona post mortem ex pietate potius, quàm ex iustitia oritur.

Respondeo tertiò, supposito iure positiuo quod filiis certam portionem in legitimam assignat in prædictis bonis parentum, prædictam donationem esse contra iustitiam. Ratio est, quia filij ex vi legis humanæ habet ius ad illam portionem; ergo si dissipetur sine causa, eis fit iniuria. An verò donatarij teneantur in conscientia restituere bona, quæ ita à parentibus in præiudicium legitimæ filiorum acceperunt, an expectanda sit sententia iudicis, videri potest Molin. *d.tom.2.de iustit.disp.283.d.§.si autem, ad finem*, vbi asserit nulla expectata sententia teneri donatarios in conscientia ex donationibus à parentibus acceptis restituere id, in quo prædictæ donationes mordent, nocéntque legitimis filiorum; reliquum verò cum illo priuentur in pœnam, non nisi post latam sententiam restituere tenentur, & id ipsum repetit *tom.1.de iustit.disp.237.*

8. *Consectarium primum.* Ex dictis sequitur primò infamare hominem se ipsum, vel fatendo de se crimen verum, sed occultum, vel affigendo sibi falsum, nullum esse peccatum nec mortale, nec veniale, si fiat ex causa iusta, quia est dominus suæ famæ; si autem sine causa fiat, & nulla inde infamia in alios redundet, esse solùm veniale, est enim id contra charitatem propriam, quia præcepto charitatis propriæ non ita obligamur, vt teneatur bonam famam ita diligere, vt illam negligere citra aliorum detrimentum mortale sit, cùm multi Episcopi sancti, vt de D. Ambrosio fertur, id fecerint, & mulierculas ad se vocarent, vt sic Episcopalem euaderent dignitatem, quod non tam facilè efficerent, si putarent se in hoc mortaliter peccare, & cùm ex causa fecerint, nec veniale quidem peccatum commiserunt, & ratio clara est in promptu; nam dominus rei licitæ potest de illa disponere ob causam iustam, quando proximi damnum non sequitur. Ita Sotus *lib.5.de iustit. quæst.10.art.2.pag.453.col.1.* Sayrus *in Claui Regia, lib.11.cap.3.num.2.* Molin. *tom.4.de iustit. disp.37. in fine.* Turrian. *2. 2.tom. 2. disp.54. dub.1.num.1.* Sotus. Sayrus. Molina. Turrian.

9. *Consectarium secundum.* Sequitur secundò, licitum esse se ipsum infamare, idem similiter crimen verum, sed occultum de se reuelando, vel falsum sibi affingendo, vt proximum à morte liberet, cui fortè illud imponitur, quamuis enim tunc ad id nemo teneatur, præsertim si mortem timeat, tamen id efficere licitum erit ad liberandum amicum, aut proximum ob honestum finem amicitiæ, ita docet Sotus *lib.4.de iust. q.6.art.3.* Gabriel *in 4.dist.15.q.14.*

10. *Consectarium tertium.* Sequitur denique non esse peccatum mortale hominem se ipsum infamare, falsum crimen sibi ipsi imponendo, si de illo à iudice absque iuramento fuerit rogatus, modò tale sit, ob quod mortem non mereatur, nec aliis infamia sequatur; secus si cum iuramento: qua in re suppono duo esse penè certa. Primum est infamare se ipsum sibi falsum crimen imponendo, siue in iudicio, siue extra illud sub iuramento illud affirmando mortale peccatum esse periurij, extra iuramentum verò peccatum tantùm esse veniale mendacij, si sine causa iusta fiat prædicta infamatio, quod iam satis probatum manet; quia tamen peccatum veniale est, moriendum potius nobis est, quàm illud committendum; præstat enim millies magis mori, quàm Deo vel leuiter offenso viuere. Ratio est, quia hoc mendacium non est perniciosum aliis, quia si crimen, quod sibi imponit, non redundat in alios, nemini is facit iniuriam mentiendo qui sibi illud imponit, seque ipsum illo infamat, sibi enim soli famam aufert, cuius verus dominus est, quid enim magis refert mentiri verbis, an factis? & tamen olim multi ex Sanctis sibi falsa crimina facto imposuerunt, vt de D. Ambros. si vera eius est historia, vt diximus, refertur, qui mulierculas in domum suam introduxit, vt infulam euaderet, ac dignitatem; cùm igitur in hoc mortaliter non peccauerit, neque etiam mortaliter peccaret, si eadem crimina de se verbis sine iuramento affirmaret. Neque obstat, quòd mendacium istud sit dictum in iudicio, vel extra iudicium, cùm nulla inde circumstantia grauior resultet damni, vel nocumenti tertij, vt suprà diximus, & ita docet Sotus *allegatus, lib.5.de iust.q.10.art.2.fol.mihi 453.* Lessius *tom.1.lib.2.cap.11.dub.6.num.30.* Nauarrus *cap.18. n.28.* & omnes quos citauimus *num.2.* Sotus. Lessius. Nauarr.

CAPVT IX.

Vtrùm peccatum mortale sit falsum sibi crimen, ex quo mors sequatur, imponere in iudicio.

SVMMARIVM.

Refertur prima opinio asserens graue peccatum esse mortale contra iustitiam, in Rempublicam, & charitatem in se ipsum ad vitandam torturam, & tormentum, se infamare sibi falsum crimen imponendo; aut verum, sed occultum reuelando, ex quo mors, aut mutilatio sibi sequatur. n.1.

Astruitur secunda negans, modò iuramento non confirmetur, tunc enim ratione periurij erit graue mortale. num.2. & 5.

Soluuntur

1. QVÆSTIO est grauis, an ad vitanda tormenta grauia in tortura, vel diuturnum carcerem peccatum sit mortale se ipsum infamare, vel sibi falsum crimen imponendo, vel verum, sed occultum confitendo, ex cuius impositione, & confessione certò sciat se ad mortem damnandum. Est partita opinio hac de re.

Opinio prima. Prima affirmat esse hoc graue peccatum mortale contra iustitiam in Rempublicam, cuius homo pars est, & contra propriam charitatem. Eum docet expressè Caietan. 2.2. *quæst.*73. *art.*2. & *in summa verb. detractio*, Armilla, & Syluest. *verb. Detractio* vterque *num.*4. D. Antonin. 3. *part. tit.*8. *cap.*4. §.1. *vers. primo modo*, tenet etiam Valentia 2. 2. *disp.*5. *quæst.*17. *punct.*2. vbi censet esse peccatum mortale contra charitatem; Nauarrus *in summa latina, cap.*18. *num.*28. & 29. vbi dicit non esse peccatum mortale, sed tantùm veniale ex suo genere detegere peccata propria vera, & secreta, & imponere sibi falsa, exceptis his casibus,

Caiet. Armilla. Syluester. D. Antonin. Nauarr.

Primò, quando ex eo sequitur damnum animæ, hoc est, scandalum aliis, & occasio peccandi.

Secundò, quando sequitur damnum vitæ propriæ, vel alienæ, & id ipsum necessariò debent docere omnes, qui tenent illos, qui metu tormentorum falsum sibi crimen, ob quod morte afficiendi sunt, imposuerunt, teneri sub mortali in loco supplicij se retractare, & hi sunt Abbas *in cap. ex parte* 2. *num.*2. *de sepulturis*, Felin. *cap. causam, num.*7. *de testibus cogendis*, Archidiaconus 2. *p. tit.*11. *cap.*11. §.3. Socin. *in repetitione cap. ad Audientiam, de homicidio.* D. Antonin. 2. *p. tit.* 2. *cap.*2. §.3. *vers. quantum ad* 4. Et pro hac etiam parte citari potest Sanchez *tom.*1. *Decalogi, lib.*3. *cap.*7. *fine, n.*12. quatenus asserit teneri illum, qui metu tormentorum sibi crimen falsum imposuit, ob quod mortem meretur se retractare, vbi ex retractatione speratur, fore, vt mortem euadat, non teneri tamen se retractare in loco supplicij, & ad pedem patibuli, vt aiunt, quia ibi caret hac spe. Vnde si tenetur se retractare, consequenter sequitur, illum peccasse, sibi illud crimen imponendo. Fundamentum est

Abbas. Felin. Archidiric. Socin. D. Antonin. Sanchez.

Primò, quia, vt docet D. August. *lib.*1. *de ciuitate Dei, cap.*17. & 18. & patet ex quinto præcepto Decalogi, nemini licet se occidere, perinde autem est (moraliter loquendo) sibi crimen falsum in iudicio imponere, ex quo sit occidendus, atque se occidere.

Deinde, quia homo non est Dominus vitæ propriæ, sed custos, & ideò, cùm non sit dominus illius, contra iustitiam facit illam sibi auferendo.

Tertiò, quia, qui in iudicio sibi crimen falsum, ob quod mortem meretur, affingit, mendacium perniciosum profert contra se ipsum: proferre autem mendacium perniciosum est graue peccatum mortale, cùm de se sit nociuum.

Quartò, quia si potest aliquis absque peccato mortali ad euadendam torturam tormentorum, aut metu mortis sibi crimen falsum imponere, ob quod morte afficiendus sit, poterit etiam illud alteri proximo imponere, cùm vnusquisque magis teneatur vitam propriam conseruare, quàm proximi. Ita se habet hæc opinio, quæ est probabilis.

2. Secunda opinio verior, & probabilior negat omnino hoc esse peccatum mortale, si sine iuramento affirmetur, & sibi crimen imponatur, sed esse tantùm veniale, eam docet Malderus *de iustit. tract.*7. *cap.*1. *dub.*10. *n.*3. *concl.*2. docet etiam Toletus *lib.*5. *summa, cap.*66. Lessius *tom.*1. *de iust. lib.*2. *cap.*11. *de detract. & contumel. dub.*7. *n.*41. Sotus *de tegendo secreto, m.*3. *q. final. col.*10. & *lib.*5. *de iustit. q.*10. *art.*2. *vers. existit tamen, fol. mihi* 453. *col.*2. *ad finem.* Couar. *lib.*1. *variar. cap.*2. *n.*8. Sayrus *in Claui Regia, lib.*11. *cap.*3. *n.*42. Toletanus *lib.*2. *cap.*4. *p.*2. *dub.*1. *n.*135. Angelus *verb. Detractio, n.*6. Syluest. *verb. Detractio, quæst.*3. multi Authores hoc tempore hanc tenent, & hæc est omnino amplectenda, fauet enim multis miseris, qui alioquin, si hoc non liceret, corpore, & animo perirent; passim enim in tormentis positi, sibi multa crimina falsò imponunt, quæ postea non audeat reuocare metu similium tormentorum. Probatur

Opinio secunda. Malderus. Toletus. Lessius. Sotus. Couarr. Sayrus. Toletan. Angelus. Syluester. Non est peccatum mortale ad vitãda tormenta imponere sibi crimen falsũ, ob quod afficiatur quis modò non redundet in suorum infamiam.

Primò, quia hoc, moraliter loquendo, non est tam mortis suæ date causam, quàm vna breui morte multas redimere diuturnas.

Secundò, quia licèt homo non sit dominus vitæ propriæ, est tamen custos illius, & cum tanto dolore tormentorum, non tenetur illam custodire, ac tueri, sicut dum æger est, non tenetur pati sibi brachium veneno infectum abscindi, vt vitam tueatur cum dolore tanto.

Tertiò, quia sicut custodia vitæ nobis ius tribuit, vt illam promerendo stipendio in bello, periculo exponamus, cùm opus fuerit, ita nobis ius tribuit, vt illam pro euadendo torturæ tormento periculo mortis obiiciamus, imponendo nobis crimen, ob quod mortem mereamur.

Quartò, quia si esset peccatum mortale fateri crimen in tormentis, de quo quis falsò accusatur, & interrogatur, vel ideò esset, quod sit mendacium sibi ipsi perniciosum, vel quòd sit peruersio iudicij: non est mendacium perniciosum, quia non affert filiis, aut cognatis tantum dedecus, vt quis teneatur ex charitate potiùs hæc grauia tormenta pati, quàm illud dedecus, infamiámve vitare: neque etiam sibi affert malum, quòd notabiliter præponderet ipsis tormentis, nam crimen fatendo breui morte longã redimit, talia enim torméta pati, est longã mortem, &

& acerbam pati. Non est peruersio iudicij, quia non peruertit iudicem, vt faciat contra officium suum, nec accusatorem, nec testes. Et quamuis mendacium contra se proferat, non est mortale, aut perniciosum aliis mendacium, nec tenetur de illo se retractare in loco supplicij, si alteri tertio non est nociuum, nec perniciosum, quamuis id affirment authores primæ opinionis, etiamsi nulli sit perniciosum tale mendacium. Et ratio est, quia medacium in iudicio, si cum nullius fiat iniuria, nõ est peccatum mortiferum: vt si Petrus à te petat in iudicio centum aureos, quos illi non debes, & tu iuridicè interrogatus citra iuramentum fatearis te esse illorum debitorem ad vitandas lites, non pecces mortaliter, imò nec venialiter si commoda aliqua ratione te vindices à mendacio. Neque etiam iniuriam facit iudicibus, aut Reipublicæ, qui crimen falsum sibi in tormentis ad illa vitanda imponit, quia non ducerent hoc sibi iniuriæ, sicut nec ducerent, si negaret crimen verum, imò potiùs commiseratione mouerentur, si scirent.

3. Nec fundamenta primæ opinionis multum mouent.

Primum enim, secundum, & tertium iam ex dictis soluta manent.

Ad quartum respondeo negando sequelam, quia homo non est dominus famæ alterius, nec custos illius vitæ, sicut est dominus propriæ famæ, & custos vitæ, vnde illi grauem inferet iniuriam, si eo inuito ei falsum crimen imponat. Neque est verum fundamentum Nauarri, nempe perinde esse, moraliter loquendo, sibi imponere in iudicio crimen dignum morte, atque sibi mortem inferre, hoc enim falsum est, quia homo nec physicè, nec moraliter se interficit: non physicè, vt patet: non moraliter, quia iustam causam habet ob quam se ad interfectionem exponat, sicut si quis se exponeret hostium telis ad fugienda grauissima hostium tormenta, si in illorum manus deueniat, quod patet, quia si rogaret iudicem, vt potius se interficiat, quàm ita seuerè torqueat, non censeretur homicida sui; ergo neque etiam fatendo crimen, ob quod mortem patiatur.

4. *Quid si in aliorum infamiam redundet.* Si tamen ex confessione, aut impositione falsi criminis grauis sequatur infamia Religioni, si Religiosus est; aut filiis, si pater est; aut subditis, si Prælatus; aut familiæ, si homo nobilis, vt plerumque sequitur ex falsa confessione, & impositione criminis hæresis, sodomiæ, proditionis patriæ, & Principis, tunc quidem peccatum esset mortale contra iustitiam, & mendacium perniciosum aliis, falsum crimen sibi affingere ad vitanda ea tormenta, & teneretur se retractare, quamuis noua iterum tormenta subiturus sit, vt etiam dicemus *num.9.* quia cum tanto, & tam graui aliorum præiudicio, nemo ius habet ad vitanda tormenta per impositionem criminis falsi, quo nobilem familiam perpetua ignominiæ nota conspergat, ac commaculet. Ita expressè Sotus, primus, quem sciam, huius opinionis author *lib.5. de iustit. q.10. art.2. vers. si autem falsò, in fine, fol. mihi 453. col.2.* Lessius *tom.1. lib.2. cap.11. de detract. & contumel. dub.7. num. 50.* Sayrus *in Claui Regia, lib.11. cap.3. de restit. bonor. extern. num.35.* Nauarrus *in manuali lat. cap.18. num.28.* Couarr. *lib.1. variar. resol. cap.2. num.8.* Toletus *lib.5. summa, c.66. vers. primum est, & vers. posterior est,* & præcipuè *vers. quartum dictum est*; & pro hac parte citari possunt omnes authores primæ opinionis, qui necessariò hoc dicunt, vt patet.

Sot. Lessius. Sayr. Nauarr. Couarr. Toletus.

5. Et quidem hæc secunda opinio semper est intelligenda, si sine iuramento sibi falsum crimen imponat, vt communiter asserunt Doctores, & speciatim Sotus *lib. 5. de iustit. q.10. art.2. vers. est autem, fol. mihi 455. col.2.* & Toletus *lib.5. summa, cap.66. vers. quartum dictum est*; Lessius, & Angelus statim *allegandi*, quia quamuis tunc crimen illud nulli tertio sit detrimentosum, præterquam soli ipsi illud sibi imponenti, erit tamen peccatum mortale mendacij, & periurij in iuramento assertorio, & grauis iniuria Deo fiet eum in testem rei falsæ afferendo, & ita communiter omnes. Quamuis si iam commissum sit huiusmodi periurium, Confessarius non debeat miserum obligare, vt se retractet, & verum dicat, cùm nemini perniciosum, aut nociuum fuerit tale iuramentum, vt optimè animaduertit idem Toletus *citatus*, & Lessius *lib.2. c.11. de detract. & contumel. dub.7. n.48.* Angel. *verb. detractio, n.6.* Et ratio est, quia peccatum periurij iam est transactum, & non retractãdo se, nemini facit iniuriam, retractando autem denuo se infamat, & culpam periurij purgare non potest; purgabit autem illam lacrymis apud Deum pœnitendo, quod facere potest absque externa reuocatione, secus de periurio cum præiudicio tertij facto, tenetur enim tunc se retractare.

Sotus. Toletus. Lessius. Angelus. Toletus. Lessius. Angelus.

Hinc sequitur non teneri illum, qui in tormentis sibi ipsi falsum crimen affinxit, ob quod mortem patitur, si alteri tertio non est nociuum, se retractare in loco supplicij. Ita expresè docet Sanchez *lib.3. Decalogi, cap.7. num.12.* Petrus Nauarra *lib.3. de restit. cap.4. in noua edit. dub.1. num.25. & 26.* Rodriq. *de ordine iudiciario, cap.11. num. 6. in fine,* Toletus, Lessius, & Angelus modò *allegati n. præcedenti.* Et ratio est, quam ibi tetigimus, quia nullum inde sequitur præiudicium tertij: deinde, quia nec ob eam retractationem potest vitæ consulere, cùm res iam non sit integra; imò iam sit in eo statu, vt ex retractatione non speretur euitatio mortis, & supplicij ipsius. 6.

Sanchez. P.Nauarr. Rodriq.

Contrarium expresè tenent omnes authores primæ opinionis *n.1. allegati,* & præcipuè Socinus, Abbas, Felin. Archidiac. Syluester, D.Antonin. sed cùm illi primam opinionem sequantur, consequenter hoc debent dicere: cùm autem nos illam reiecerimus, non multum curanda nobis est illorum authoritas, nec fundamenta illorum momentum habent, cùm iam soluta sint. 7.

An verò quando crimen tertio est nociuum, teneatur semper, & in omni casu illud sibi affingens in loco supplicij retractare? dubium est. Cui breuiter respondeo consequenter ad ea, quæ diximus *n.4.* si Religioni, vel familiæ ex confessione, & impositione criminis sequatur grauis infamia, teneri se retractare: si verò infamia non tanti momenti sit, non teneri, quod prudens Confessarius arbitrabitur. 8.

Illud certissimum est, si aliquis ad vitanda grauia tormenta sibi graue crimen in tortura affinxit, ex quo grauis infamia Religioni, vel nobili familiæ sæcularium contingat, ante sententiam latam teneri illum se retractare, etiamsi noua iterum tormenta subeat: fieri enim potest, vt tanta illa sit infamia, vt potiùs teneatur quæuis tormenta, imò & mortem perpeti, quàm ab his cum tanto aliorum damno excusari, vt docet Lessius *tom.1. lib.2. c.11. de detract. & contumel. dub.7. n.50.* & Toletus *lib.5. summæ, c.66. vers. quartum dictum est,* deducitur ex Sancio *tom.1. Decalogi, lib.3. cap.7. num.12.* Et ratio est, quia res adhuc est integra, & in eo statu, vt ex retractatione speretur euitatio infamiæ innocentium, tam parua tamen 9. *Tenetur se retractare.*

Lessius. Toletus. Sanchez.

tamen potest esse infamia tertij, vt spectata prudenter regula charitatis, teneatur quis illam potius pati, quàm proximum denuo torqueri, quod prudentis arbitrium æstimabit, vt patet.

10. Sed quid si tormenta sint leuia, erit ne tunc peccatum mortiferum verum, suum crimen in iudicio fateri, aut sibi falsum imponere citra iuramentum, & præiudicium aliorum, si ex tali impositione, aut confessione sibi mors sequatur, & quid si non sequatur. Et breuiter respondens sic

11. *Conclusio prima.* Statuo primò. Ad vitanda tormenta leuia falsum sibi crimen imponere, ob quod morte quisque plectendus sit, est peccatum mortiferum contra charitatem propriam. Ita Sotus *lib. 5. de iustit. q. 10. art. 2.* & Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 7. num. 35.* Et est communis, & à fortiori eam docebunt omnes authores primæ opinionis *num. 1.* citati, cùm doceant etiam ad vitanda tormenta grauia mortale esse peccatum sibi crimen falsò affingere, ex quo sibi mors sequatur. Probatur — Sotus. Lessius.

Primò, quia vnusquisque tenetur suam vitam conseruare, & tueri cum aliquo etiam dolore, & incommodo, maximè quando mortem non est meritus; ergo peccatum erit mortale contra charitatem erga seipsum, propter leuia tormenta falsum sibi crimen imponere, ob quod ad mortem sit damnandus.

Secundò, quia in hoc casu censeretur quisque sibi sponte mortem immeritam inferre.

Tertiò, quia ductu, ac lumine naturæ præeunte docemur bona minoris momenti exponere pro conseruatione bonorum maioris momenti; sic ductu naturæ manu caput obtegimus ad ictus capitis deuitandos: sicque manum periculo exponimus, vt maius bonum capitis seruemus; ergo peccatum erit mortale non seruare maius bonum vitæ exposito minori, euitatione scilicet leuium tormentorum.

12. *Conclusio secunda.* Statuo secundò, non erit peccatum mortiferum, si ob huiusmodi tormenta leuia deuitanda, verum, sed occultum crimen, ob quod mortem merearis, manifestes, etiamsi ob hanc manifestationem morte sis plectendus. Ita docet Lessius *citatus n. 36.* & Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. n. 134.* Probatur, quia committendo illud crimen, dignus es morte; poteris igitur illam optare, & procurare, proponendo bonum finem publicum, nempe exemplum aliorum, & tuorum scelerum vindictam: ob has enim causas absque vllo peccato, nec etiam veniali, videtur quemlibet posse suum crimen verum, sed occultum dignum morte manifestare, séque in iudicio sistere; ergo à fortiori idem poterit dicere in tormentis: neque dici potest illum tunc peccare mortaliter contra charitatem, tum quia maius bonum sibi propositum habet, quàm sit vita propria; tum quia si alius illum occulti criminis conscius accusaret, vel ob bonum publicum, vel ob salutem animæ illius, non peccaret contra charitatem; ergo neque ipse idipsum faciens ob eandem causam finémque peccabit. — Lessius. P. Nauarr.

13. Si tamen aliquis mollitie quadam animi, & ignauia, socordia, ac pusillanimitate, eo quòd perleuia, ac perexigua tormenta nequeat sustinere, sine hac bonorum finium intentione crimina sua occulta prodat, non excusarem illum à veniali. Ita Lessius *citatus n. 38.* imò esset mortale, si id redunder in dedecus familiæ. — Lessius.

14. *Conclusio tertia.* Statuo tertiò, secluso periculo mortis, mutilationis, aut grauis damni, vt exilij diuturni sola fama periclitante fateri de se crimen occultum verum, aut affingere sibi falsum ad vitanda tormenta, non est peccatum mortiferum, hoc sequitur euidenter ex dictis. Ita docet Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 7. num. 39.* docet etiam Couarruias *lib. 1. variar. cap. 2. num. 8.* Probatur, quia vnusquisque est verus dominus famæ suæ; non autem vitæ, vnde cùm hic tantùm periclitetur fama, & non vita, non erit mortale illam iacturæ exponere, nam si ex genere suo, & obiecto non est peccatum mortale famam prodigere, illámque periculo sine causa citra præiudicium aliorum exponere, vt *suprà* probauimus, multo minus mortale erit, si ob aliquam causam, qualis est euasio leuium tormentorum, licèt non sit æqualis famæ, illam exponamus. — Lessius. Couarr.

Statuo quartò, ad liberandum proximum, amicum, fratrem, vel parentem à morte, vel à tormentis magnis, non est peccatum mortale absque iuramento sibi crimen falsò impingere, quando iudex in quæstione, & tortura non procedit iuridicè, sed iniustè, v.c. si in tortura præter iuris ordinem rogeris, an Petrus tuus amicus hoc, vel illud crimen commiserit, sine peccato mortali poteris dicere te illud commisisse, citra iuramentum tamen, quod semper in omnibus casibus est intelligendum, vt Petrum amicum tuum à morte liberes, vel triremibus, esto ille id committeret, & tu non committeres, & esto ad mortem ob eandem confessionem damneris. Ita Toletus *lib. 5. summæ, cap. 6.* vbi docet licitum esse vitam exponere pro amico, & expresè *lib. 5. cap. 66. vers. Quartum dictum est.* Sotus *lib. 4. de Iust. q. 1. art. 6.* Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 7. num. 40.* Probatur facilè — 15. *Conclusio quarta.* Tolet. Sotus. Lessius.

Primò, quia hoc non est se occidere, sed est præferre vitam, & famam amici suæ propriæ, quod licitè fieri potest propter honestatem amicitiæ.

Secundò, quia possum sine peccato mortifero mihi crimen falsò imponere ad vitanda grauia tormenta, etiamsi ob eam confessionem ad mortem sim damnandus, atqui interitus amici, & parentis æquiualet tormentis grauibus, & doloribus, vt patet; ergo, &c. Imò si parés, & amicus omnino innocentes sint, nec sit alia via mortis auertendæ, licitum est morti se offerre pro illis, quia nemini facit iniuriam. Quod tamen semper intelligendum est, quando inde nullum magnum præiudicium aliis resultat in spiritualibus, vel temporalibus, nam si quis apud multos in magna opinione literarum, aut probitatis habeatur, & sibi imponeret crimen falsum, aut haberet crimen occultum, quod si manifestaret illi, ad hæresim deficerent, aut exinde ad magna crimina perpetranda ansam caperent, potius talis mortem tenetur pati, quàm hoc manifestare, & illud sibi affingere. Similiter si ex manifestatione, aut impositione talis criminis multa odia, iurgia, & seditiones in Republica sequantur, non potest tunc illud sibi affingere, nec etiam verum, sed occultum manifestare cum tanto aliorum præiudicio, vt optimè animaduertit Toletus *citatus dicto lib. 5. summæ, cap. 66. vers. Quartum dictum est.* — Tolet.

Dixi, quando iudex non procedit iustè, sed iniustè, quia si iustè, ac iuridicè procederet, peruerterit iustum iudicium, & faceret iniuriam iudici, & accusatoribus, testibus, & Reipublicæ; & sine dubio esset graue peccatum mortale, vt docet Lessius *allegatus dict. num. 40.* — 16.

Capvt X.

Vtrùm in diſpenſationibus, quæ petuntur à Summo Pontifice ad matrimonium contrahendum, teneatur quis ſe infamare manifeſtando copulam occultam cum conſanguinea, vel affine, & an poſſit iurare in iudicio ſe illam non commiſiſſe.

Svmmarivm.

Si copula habeatur poſt expeditionem ab Ordinario factam, aut à Confeſſario ſi pro foro conſcientiæ veniat diſpenſatio, ea copula diſpenſationem non vitiat, ſed manet valida talis diſpenſatio. num. 1. & 2.

Quid ſi Summus Pontifex conditionem ponat in diſpenſatione, modò copula non interueniat poſt conceſſionem huius diſpenſationis. num. 3.

An quando copula eſt occulta inter conſanguineos, & affines ante impetrationem diſpenſationis, aut poſt impetrationem illius ante expeditionem Ordinarij, valeat diſpenſatio, tacita ea copula, ſiue habeatur ex fragilitate, ſiue ea intentione, vt Summus Pontifex faciliùs diſpenſet? Aſtruitur prima opinio valde probabilis, aſſerens explicationem copulæ occultæ nunquam eſſe de neceſſitate diſpenſationis, & valere diſpenſationem, ea tacita, de induſtria. num. 4. 5. & 6.

In petitione diſpenſationis ſola ea explicanda ſunt, quæ ius præcipit explicare, nullibi autem in iure præcipitur explicatio talis copulæ occultæ. num. 6.

Nemo tenetur manifeſtare ſuum peccatum occultum, aut ſe infamare extra confeſſionem. num. 7.

Quid ſi Papa in diſpenſatione dicat: Diſpenſo dummodo copulam non habuerint. num. 8. 18.

Stylus Curiæ Romanæ an faciat legem talem, quæ poſſit inualidare eam diſpenſationem, tacita de induſtria prædicta copula occulta. num. 9. & 10.

Expenduntur iura allegata pro ſtylo Curiæ, & ex iure allegato oſtenditur nihil ibi agi de tali copula, & non eſſe neceſſariam explicationem illius. num. 11. & 12.

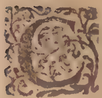
Reſoluitur in iſta prima opinione non eſſe neceſſariam explicationem talis copulæ, in prædicta diſpenſatione, ſiue fuerit habita ante petitionem illius, ſiue poſt petitionem, & impetrationem, ſiue ante expeditionem Ordinarij, ſiue poſt illam, & diſpenſationem eſſe validam, & firmam, tacita ea copula etiam ex malitia. num. 13.

Reſpondetur ad congregationem Cardinalium aſſerentium copulam eſſe neceſſariò explicandam, & ſubreptitiam eſſe diſpenſationem, in qua fuit tacita. n. 14.

Proponitur, & confirmatur ſecunda ſententia cum ſuis fundamentis aſſerens copulam occultam eſſe neceſſariò explicandam. num. 14. 15. & 16.

Non omnis taciturnitas veritatis reddit gratiam inualidam, ſed illa tantùm quæ tacita Princeps nullo modo gratiam concederet, non autem illa, quæ tacita concederet, ſed difficilius concederet. num. 17. & 18.

In vtraque opinione non eſt explicanda copula, in qua vir non ſeminauit intra vas fœminæ, licèt ſeminauerit fœmina. num. 19. & 20.

1. Opvla vel poteſt eſſe occulta, vel publica; & vel poteſt eſſe habita antequam Summus Pontifex ſuam diſpenſationem concedat, vel poſt conceſſionem illius; antequam Ordinarius, cognita precum veritate, illam expediat; vel poſt expeditam diſpenſationem. Item vel poteſt committi ex fragilitate humana abſque tractatu aliquo matrimonij, vel poſt tractatum illius, ſpe, aut ſine ſpe facilioris diſpenſationis.

Si copula habeatur poſt expeditionem illius ab Ordinario, vel Confeſſario, cognita precum veritate, antequam matrimonio legitimè iungantur, conſtat non vitiari prædictam diſpenſationem per talem copulam. 2

Primò, quia ea copula non eſt inceſtuoſa, vt latè probat Sanchez *lib. 8. diſp. 5. n. 15. & 16.* Sanchez.

Secundò, quia nihil in diſpenſatione tacitum fuit, quod eſſet de neceſſitate explicandum, cum ea copula ſiue inter conſanguineos, ſiue inter affines, poſt diſpenſationem omnino conſummatam contigerit; & hoc tanquam certum tenent Sanch. *lib. 8. de matrim. diſp. 25. n. 4.* Corduba *in ſumma, q. 45. in fine.* Guttier. *lib. 1. quæſt. Canon. cap. 15. n. 23.* Rodrig. *tom. 1. ſummæ, in 2. editione, cap. 238. n. 7. initio.* Veiga *tom. 2. ſummæ, cap. 34. caſu 98.* qui benè diſſentit ab Emanuele aſſerente in hoc caſu petendam eſſe ab Epiſcopo diſpenſationem inceſtus commiſſi, vt licitè ineatur matrimonium, quia nullum eſt inceſtus impedimentum, vt docet Sanchez *allegatus.* Corduba. Guttier. Rodriguez. Veiga.

Imò idem credit Sanchez *dicto lib. 8. de matrim. diſp. 25. n. 4.* & rationabile eſt, quamuis diſpenſatio à Summo Pontifice ſub ea conditione ſit conceſſa, vt copula non interueniat poſt conceſſionem ipſius diſpenſationis, quia ſatis tali conditioni paritum eſt, cùm ante diſpenſationis conſummatam ab Ordinario expeditionem copula habita non fuerit. Vnde ea poſtea contingens diſpenſationem vitiare, aut eneruare non poteſt. 3. Sanchez.

Tota difficultas eſt, quando ea copula eſt occulta, & habita fuit inter conſanguineos, vel affines ante diſpenſationem à Papa conceſſam, vel poſt conceſſionem illius priuſquam Ordinarius illam, cognita precum veritate, expediat, vel Confeſſarius, quando diſpenſatio illi eſt in foro conſcientiæ commiſſa, an ſcilicet hæc copula neceſſariò ſit explicanda in petitione prædictæ diſpenſationis, & valeat diſpenſatio ſine explicatione illius, ſiue copula habita ſit ex fragilitate ante tractatum matrimonij, ſiue poſt tractatum illius, ſiue cum ſpe obtinendi faciliùs diſpenſationem, ſiue ſine tali ſpe. Et hac de re duplex eſt opinio probabilis. 4. *Quid ſi copula eſt occulta.*

Prima opinio valdè probabilis docet non eſſe neceſſariò prædictam copulam occultam explicare in petitione talis diſpenſationis, & valere diſpenſationem ſine explicatione illius. Ita Nauarrus *lib. 4. conſil. in 1. editione, tit. de conſanguinitate toto conſilio 1. & toto conſilio 5. & toto conſilio 8.* maximè *num. 4. & tit. de ſponſalibus toto conſilio 2. & in 2. edit. eodem tit. de conſanguinitate, toto conſ. 8. 9. 10. & 11.* & clariùs *in 1. editione eod. tit. de conſanguin. conſ. 2. num. vnico,* vbi clariſſimè loquitur, & explicat, quamuis inceſtus ſit publicus: & quamuis ille contrarium videre teneatur, *in ſumma c. 22. num. 86.* tamen hæc conſilia ſcripſit poſt ſummam, ibi enim illam allegat, & idem etiam tenet *lib. 5. tit. de homicidio, conſilio 3. & 4.* Idem docet Felin. *in cap. poſtulaſti, de reſcript.* & alij, quos ibi allegat, Ouandus *in 4. diſtinct. 41. diſput. vnica immediatè ante propoſitionem 12.* Salzedo *in practica, cap. 126. col. 7. in noua editione, verſ. Vnde meritò.* Saâ *verb. matrimon. vbi de imped. num. 4. & verb. Diſpenſatio, num. 19.* Henriquez *lib. 2. de matrimon. cap. 2. num. 4. 5. & 6. & cap. 3. num. 7. & 8. literà C. ad marginem,* & multi quos citat Henriquez *ad marginem allegatus,* Ceuallos *in quæſt. practicis, q. 737. à num. 7.* Rodrig. *tom. 1. ſummæ, in 2. edit.* 5. *Opinio prima.* Nauarr. Felin. Ouandus. Salzedo. Henriq. Ceuallos. Rodriguez.

Veiga. cap. 238. num. 5. in 1. cap. 219. Veiga tom. 2. summæ, cap. 34. casu 97. vers. Nota porque viene, & Ceuallos allegatus dicta q. 737. num. 6. ait non posse Ordinarium denegare hanc dispensationem, quamuis per legitima testimonia, & partis confessionem constet de tali copula, & hanc opinionem, si copula sit occulta, valde probabilem esse docet Sanchez. Sanch. lib. 8. de matrim. disp. 25. n. 6. ad finem.

6. Nauarrus. Ex his authoribus Nauarrus in tit. de consanguinitate, in 1. edit. consl. 2. num. vnico. Ouand. Felin. & Ceuallos loquuntur, siue copula sit occulta, siue sit publica, & in vtroque casu dicunt non esse explicandam, & valere dispensationem, in qua fuit tacita, & non posse Ordinarium eam negare ipsis contrahentibus; & Saá in verb. dispensatio, num. 10. idem etiam asserit; reliqui, vt Sanchez, Salzedo, Henriq. Rodrig. Veiga loquuntur limitatè de copula occulta, non de publica, quibus consentio, si hæc opinio teneatur, & asserunt si copula sit occulta, non posse Ordinarium dispensationem negare, secus si sit publica, quia pro foro tantùm interno existimant hanc opinionem esse valde probabilem, secus pro externo: dispensatio autem expeditur in foro externo. Fundamentum Felini, Nauarri, & Ceuallos, & multorum est,

Primò, quia nullibi requiritur in iure Ecclesiastico, vt ea copula siue publica, siue secreta sit, exprimatur, & in petitione, supplicationeque dispensationis impedimenti solùm ea explicanda sunt, quæ ius præcipit explicare, nullum autem ius præcipit, vt talis copula explicetur.

Secundò, quia ea copula de se non est impedimentum, cùm neque ex natura rei, neque ex iure Ecclesiastico reddat eam dispensationem difficiliorem: non ex natura rei, quia potiùs ex natura rei debet illam reddere faciliorem, propter fœminæ infamiam, & inhabilitatem ad aliud matrimonium, & scandala, quæ inde oriri solent. Non ex iure Ecclesiastico, quia verior opinio habet ex incestu cum consanguineis nullum impedimentum matrimonij oriri, vt latè probat Sanch. lib. 7. de matrim. disp. 15. num. 16. Incestus autem cum affinibus, quamuis id impedimentum præstet, iam est contraria consuetudine ablatum, vt optimè idem probat Sanch. lib. 7. de matrim. disp. 17. n. 9. nec vlla eget dispensatione.

7. Fundamentum Henrici, & aliorum, qui de copula occulta loquuntur, est quia nemo tenetur se infamare, & manifestare suum peccatum occultum, imò ex Nauarro peccatum erit tale peccatum reuelare, nisi iuridicè, id est, post semiplenam probationem interrogemur. Vnde cùm ea copula sit occulta, & in petitione dispensationis exprimantur nomina contrahentium, profectò cogerentur se infamare si iure cogerentur eam exprimere, & propalare, quando dispensatio pro foro exteriori petitur, quod nunquam est dicendum.

8. Quid si Papa dicat, Dispenso, si copulam non habuerunt. Imò si Papa in dispensatione dicat: Dispenso, vel dispensetur, nisi priùs copulam habuerint, intelligitur de copula publica, de qua constet legitimè in foro externo, in quo non tenetur reus suum crimen occultum manifestare, & se infamare, nisi post sufficientia indicia, & semiplenam probationem, vt docet Saá verb. Dispensatio, n. 10. & Nauar. lib. 4. cons. tit. de consang. & affinit. consl. 10. 2. 4. & 5. & si hæc opinio teneatur. idipsum cum Saá docet Sanch. lib. 8. de matr. disp. 25. n. 12. & Henriq. lib. 12. de matr. c. 1. n. 7. vbi in commento litera X. asserit nunquam solere hoc adiici per modum conditionis, sed vt quendam modum, & ideo dispensatio est valida, copula occulta de industria etiam tacita; ex quo sequitur, quòd interrogante Ordinario sub iuramento prædictos contrahentes de prædicta copula occulta, non teneantur illi eam manifestare, nisi de hoc crimine eam sint publicè infamati, quia suppressio copulæ non facit dispensationem inualidam, & subreptitiam, nec est de substantia valoris dispensationis, & ideo si interrogauerit Ordinarius, an se carnaliter cognouerint, & isti iurarunt se non cognouisse, valet dispensatio, non enim tenentur suum occultum peccatum prodere, & se apud Ordinarium infamare, vt docet optimè Sà dicto verb. dispensatio, n. 10. & idem docet etiam Sanch. lib. 3. de matrim. disp. 14. n. 3. in fine, supposito quòd expressio copulæ non sit de valore dispensationis, vt re vera in hac opinione non est: & expressè id etiam tenet Salzedo in pract. crimin. c. 126. §. Vnde meritò; vide num. 18. vbi hac de re necessariò redibit sermo.

Saâ. Nauarrus. Sanch. Henriq.

Sed obstare videtur contra hanc opinionem stylus Curiæ Romanæ, qui habet, vt talis dispensatio, 9.
non valeat nisi copula occulta exprimatur: facit enim stylus Curiæ legem, & constituit ius, vt multi docent, & habetur in cap. in causis, & in cap. ex literis, de const. & in cap. quàm graui, de crimine falsi, & docet Gigas de pensionibus, q. 58. n. 2. & plures refert Mascard. vol. 3. de probationibus conclus. 1312. num. 12. Vnde ea copula exprimenda est, & dispensatio in qua non fuit expressa, non valebit, cùm stylus Curiæ, & communis consuetudo, & praxis habeat, quòd exprimatur saltem propter maiorem compositionem cum Reuerendissimo Datario, nam ad hoc in hac opinione,

Respondendum est primò, Nauar. Saá, & Henr. fuisse Romæ, & duos posteriores ibi scripsisse, & non meminisse de tali stylo.

Respondeo secundò, vt stylus Curiæ Romanæ seruetur, & faciat legem, debet esse scriptus, & in iure fundatus, & non in lucro, & debet esse in aperto prolatus, & per Summum Pontificem approbatus, certus, inuariabilis, & etiam tunc non o ligare, neque imponere necessitatem, vt in aliis Tribunalibus, & Curiis obseruetur, vt docet Rebuf. in tit. Rebuff.
consuet. art. 2. glos. 13. n. 54. & Bald. in c. 2. de feriis, & Bald.
Gomez in proœmio, regula Cancellariæ; quam ob rem Gom.
Ordinarius, cui committitur vt dispenset in tali gratia, si preces veritate nitantur, tenetur dispensare, licèt sibi de copula constet, cùm illud nō veniat in sua commissione, nec aliàs sit de iure prohibitum. nam, vt Ordinarius teneatur seruare in decisionibus suarum causarum stylum Curiæ, opus est vt sit confirmatus speciali constitutione Papæ, vt docet Lapus allegatione 52. col. 1. cùm enim stylus sit Lapus.
quid facti, non præsumitur, nisi euidenter probetur, & potius iuri scripto adhærendum est, quàm tali stylo, propter illius varietatem: variatur enim passim stylus variato Papa, vt docet expresè Guillielmus Cassadorus (quo nemo meliùs stylum Curiæ scire poterat, erat enim vtriusque signaturæ Referendarius, & sacri Palatij Apost. Auditor) titulo causa possessorij, & proprietatis decis. 9. n. 15. fin. fol. mihi 113. ibi, stylus enim in Curia ex tempore recipit varietatē; & paulo antea dixerat, Meo tempore aliud voluerunt Domini Rotæ in quibusdam articulis iuris, quàm antiqui vsque ad ea tempora iudicassent. Accedit quòd, vt docet Treuisanus casuum criminalium lib. 2. Treuisanus.
dec. 54. n. 26. & 27. & Innoc. in c. cùm Ecclesia Sutrina, & Abbas in cap. quo ad translationem, de officio delegati, & Decius consl. 437. in fine, in actibus voluntariis non inducitur stylus, neque consuetudo: Innocent. Abbas. Decius.
dispen

dispensatio autem est actus voluntarius, & voluntariæ iurisdictionis. Et quòd stylus Curiæ nõ faciat legem, & varietur, docent etiam alij, quos citat, & sequitur Ceuallos *d.disp.*737. & experientia cõstat. Ceuallos.

10. Respondeo tertiò, quòd iudex tam Ecclesiasticus, quàm sæcularis in aliis partibus à Romana Curia diuersis non debet iudicare secundùm stylum Curiæ Romanæ, vt probat Azeuedo *in l.2. tit.10. n.11. lib.4. recopil.* sed secundùm ius scriptum, & sic ordinariè ille, cui est commissa copia dispensandi, non debet iudicare secundùm stylum Curiæ Rom. quem nõ vidit, nec est in corpore iuris scriptus. Vnde non multũ est fidendũ stylo isti, nisi scriptus sit. Azeuedo.

11. Nec iura allegata pro hoc stylo conuincunt, aut dicunt stylum Curiæ in aliis Tribunalibus esse seruandum, & semper esse seruandum, etiamsi à iure communi deuiet, nam *in c. in causis, de sententia, & re iud.* solùm habetur Papam in sententiis, quos profert, solitum esse iuris ordinem seruare & rationem assignat textus, ob quam soleat Summus Pontifex, cùm sit supra omne ius Canonicum, iuxta illud iudicare, *quia cùm in similibus casibus cæteri teneantur similiter iudicare, opus est, vt iuris ordinem obseruemus,* ac si Papa diceret: Ideo seruo ius commune, communiter loquendo, in meis sententiis proferendis, quia cùm cæteri teneantur iuxta illud iudicare, nolo, vt meo exemplo illius terminos transileant. Addit tamen Papa ibi, *Nisi fortè cùm aliquid causa necessitatis, & vtilitatis inspecta duxero statuendum*, vt significaret se posse aliquando in solemnitatibus iuris communis Canonici dispensare, quæ non sunt de iure naturali.

12. Nec *c. ex literis, de constit.* stylo fauet, in illo enim solùm dicitur ius, stylum, ac consuetudinem Curiæ Rom. habere, vt is, qui propter contumaciam excommunicatur, aut communione aliorum absque excommunicatione priuatur, ad eam iterum cum satisfactione congrua, deposita contumacia, admittatur. Vnde loquitur de stylo fundato in iure communi, & non extra ius commune. *In cap. quàm graui, de crimine falsi*, solùm agit Summus Pontifex de stylo, & consuetudine, qua solet scribere ad Prælatos, Episcopos, Patriarchas, & leges, & personas particulares, & quòd Prælatos soleat appellare fratres, Reges, & personas particulares, hac distinctione, vt Reges alloquatur in plurali, vt *vos*, siue *vester*, personas verò particulares in singulari, vt *tu*; ac proinde nihil ad rem.

13. Quamobrem in hac opinione prima dicendum est siue copula occulta fuerit habita ante petitionem dispensationis, siue post petitionem illius, siue ante impetrationem, siue post impetratiõé illius, siue ante expeditionem Ordinarij, siue post illam, non esse necessariò explicãdam, nec vitiare dispensationem, etiamsi malitiosè, vel per ignorantiam fuerit suppressa, quia cùm nullibi sit in iure expressum, quòd exprimatur, nec aliunde inducat impedimentum, eam gratiam annullare non potest, si aliunde vera relatio facta fuit Summo Pontifici in gradibus consanguinitatis, & affinitatis prohibitis, & sic preces veritate nitebantur, vt patet ex dictis, & Ceuallos *citatus dict. disp.*737.*n.*26. dicit pro hac opinione bis fuisse iudicatum in Curia Toletana. Vnde addit: Quamuis constet in foro externo, & publicè copulam fuisse habitam, dispensatio erit valida, in qua copula fuit suppressa, & non poterunt Ordinarij sub iuramento contrahentes interrogare an copulam habuerint: & si id interrogauerint, & copula sit occulta, tutè poterunt amphibologicè contrahentes iurare, affirmando se non illam habuisse, quia intelligitur illos non habuisse talem, qualem teneantur explicare, quia non tenentur se infamare: si verò fuerit publica, non possunt iurare se illam non commisisse; si tamen falsò iurent, peccabunt lethiferè, sed illorum peccatum, & periurium dispensationem non vitiabit.

Non obstat secundò congregatio Illustrissimorum Cardinalium super Conc. Trid. *sess.*24. *de refor. matr. cap.*5. qui declararunt copulam necessariò esse explicandam, & aliàs dispensationem esse nullam, & subreptitiam; nam Illustriss. Cardinales sequuti sunt contrariam opinionem, quæ est communior, & vsu receptior, & probabilior, quæ id ipsum, quod illi asseruerunt, docet: nam secunda sententia, quæ etiã est valdè probabilis, imò est probabilior, docet copulam necessariò esse explicandã siue publicam, siue occultam, & reddi dispensationem nullam, & subreptitiam, ea non explicata, & tacita inter consanguineos, vel affines contrahere volentes, siue illa contigerit ante Pontificis dispensationem, siue post illam antequam Ordinarius illam expediat, nam post expeditionem Ordinarij, ante matrimonium celebratum non est impedimentũ, vt diximus *n.*2. & hanc opinionem tenet Sanch. licèt primam valde probabilem appellet *lib.*8. *de matr. disp.*25.*n.*8. Gambara *de authoritate Legati, lib.*7. *tit. de dispensat. legat. circa matr. n.*409. Nauar. *in summa lat. nouissima, c.*22.*n.*86. *fine.* Sarm. *lib.*1 *select. c.*9.*n.*1. *&* 3. Guttier. *quæst. Canon. lib.*2.*c.*15.*n.*133. *& lib.*1.*c.*15.*n.*16. *&* 24. Gallego *de cognat. spirituali, cap.*24. *à n.*3. *vsque ad* 18. Petrus de Ledesma dicens rem esse certam ob Cardinalium declarationem, licèt attento iure cõmuni prima sit probabilior, *de matrim. q.*56. *art. vlt. dub.*2. *difficult.*2. *concl.*2. *&* 4. *& in summa de Sacram. vbi de matr. c.*27. *circa primam conclusionem, dub.*3. *&* 4. Gallego extendit hanc sentẽtiam ad copulam habitam cum cognata spirituali, & asserit hanc etiam esse necessariò explicandam, sed sine iure, & fundamento, vt ait Sanch. *allegatus, num.*9. & Nauar. *lib.*4. *conf. in* 2. *edit. tit. de cognat. spirit. conf. vlt. num.*6. *&* 9. 14. Opinio secunda. Sanchez. Gambar. Nauarrus. Sarmient. Guttier. Gallego. P. Ledesma. Sanchez. Nauarrus.

15. Fundamenta huius opinionis iam explicata sunt, sumuntur enim præcipua illius fundamẽta ex stylo Curiæ, & ex responsione Patrum Purpuratorum. Deinde, quia Summus Pontifex difficiliùs dispẽsat cum copula, quàm sine illa, manifestato enim incestu, & copula, grauiorem ponit pœnitentiam contrahentibus, & maiorem compositionem pecuniariam, & limitat dispẽsationem hoc modo, vt superstes, matrimonio soluto, spe careat transeundi ad aliud: at taciturnitas veri, quo expresso, Põtifex non solet concedere dispẽsationem eo modo, quo concessit, sed cum quibusdam moderationibus reddit eam nullam, & subreptitiam, vt docet Sanch. *lib.*8. *de matr. disp.*21.*n.*17. Tandem, quia, etsi verum sit in dissuetudinẽ abiisse peti dispẽsationem, vt superstes incestuosus, cui hæc limitatio in dispensatione imponitur, quòd soluto matrimonio careat spe ineundi aliud, tamen id intelligendũ est quando cum alia fœmina ab ea, cum qua incestum cõmisit, vult contrahere, tunc enim etiãsi ea conditione dispensetur, nõ est necessaria noua dispensatio; at quando cũ ea vult cõtrahere, cũ qua commisit incestũ, necessariò facienda est expressio copulæ, propter stylũ Curiæ.

16. Verùm respondent Authores prioris sententiæ has rationes pondus non habere, nam quãuis Summus Pontifex grauiores conditiones, & maiorem compositionẽ soleat apponere in dispensationibus illorum, qui copulam habuerunt, quàm qui non habuerunt, id quidem est, vt exemplo illorum alij à peccatis cum consanguineis, & affinibus arceantur, non

non vt ostendat dispẽsationem illorum, qui copulam tacent, esse inualidam, quia, vt docent communiter DD. cum glossa *in Clem. 1. de præbendis, verb. vel alteri, post principiũ*, inter quos est Calderinus *cons. 6. ad fin. de præb. vers. per prædicta*, & Felin. *in c. postulasti, de rescript. n. 1. vers. Declara etiam, & in c. super literis, n. 2. eod. tit.* Curt. iun. *cons. 27. n. vlt. vers. Confirmantur præmissa.* Rebuffus *tract. de nominationibus q. 9. n. 49.* Nauar. *Extrauag. de datis & promissis pro literis gratiæ, notabil. 32. n. 48. coroll. 4. & in summa lat. c. 22. n. 86. & lib. 1. tit. de const. cons. 1. q. 11. n. 50. & cons. 18. n. vn. & lib. 4. tit. de consang. in 1. edit. cons. 5. num. 2. in 2. edit. cons. 8. num. 2.* & Greg. Lopez *l. 36. verb. Encobriendo, tit. 18. p. 3.* Mandos. *de signatura gratiæ, verb. absoluto ab hæresi, vers. Dispensatum fuerat.* Flamin. *de resignat. benef. lib. 6. quæst. 2. num. 86. & lib. 10. quæst. 2. num. 8.* Ceuallos *in pract. q. 737. num. 16.* Henriq. *lib. 12. de matr. c. 2. n. 6. & c. 3. n. 7. & lib. 13. de excom. c. 30. n. 2.* Lud. Lopez *2. p. Instr. verb. de ieiunio, c. 112. col. 25. & verb. de matr. c. vlt. & 1. p. c. 296. col. 13.* Saâ *verb. Dispensatio, n. 10.* Roder. *tom. 1. summa, in 1. edit. cap. 238. n. 1. & c. 179. concl. 5. num. 10. & in quæst. regularibus, tom. 2. q. 46. art. 6.* Non omnis taciturnitas veritatis reddit gratiam subreptitiã, & inualidam, quamuis ea cognita Princeps gratiã dispensationis non concessisset, sed solùm quãdo in supplicatione tacetur veritas, quæ de iure debet exprimi, censetur enim intentio Principis talis esse, qualis est intẽtio iuris, vnde cũ nullibi in iure præcipiatur, vt hæc copula exprimatur, taciturnitas illius nõ vitiabit gratiam.

(Marginalia: Calderin. Felin. Curtius. Rebuff. Nauarr. Greg. Lop. Mandos. Flaminius. Ceuallos. Henriq. Lud. Lopez. Saâ. Rodriguez.)

17. Nec etiam vitiatur, aut inualidatur gratia tacita veritate, quam si Princeps sciret, gratiam concederet; at non tam facilè, sed difficilius cõcederet, quia quando exprimitur causa de se sufficiens ad concedendam dispẽsationem, etiam tacita causa, qua difficiliorem concessionem redderet, quamuis, quoad modum accidentarium non vitiantem absolutam concessionem, sed quo ad solam maiorem concedendi facilitatem sit concessio grati inuoluntaria, simpliciter tamen, & quoad substantiam est voluntaria, & valida, quia illa veritas, quæ tacita fuit, solùm erat causa impulsiua, qua cognita Summus Pontifex difficiliùs gratiam dispensationis concederet, nõ finalis, qua cognita, eam non concederet. Vnde cùm copula illa sit causa impulsiua, qua cognita concederet difficiliùs Summus Pontifex eam gratiam, non tamen illam absolutè negaret, taciturnitas illius eam non vitiabit, vt docent multi apud Sancium *lib. 8. de matrim. disp. 21. n. 11.* inter quos est Syluest. *verb. Rescriptum q. 6. & 7. initio*, & Menoch. *de arbitr. quæst. lib. 2. centur. 3. casu 201. n. 30.* & Saâ *in summa verb. Gratia, n. 10.* & Paris. *cons. 4. n. 35. vol. 4.* & Decius *in c. postulasti, de rescript. in noua edit. n. 11. notab. 4.* & patet *ex c. dudum, verb. Nos igitur, de præb. in 6.* vbi ad valorem concessionis beneficij põderat Pontifex non obstare taciturnitatem veri, quo cognito, concessisset adhuc, sed difficiliùs, ibi, *Considerantes quoque quòd nos exposito nobis de potestate prædicta, nihilominus literas gratiosas daremus.* Vnde cùm Summus Pontifex sine hac copula, imò ea suppressa soleat has dispensationes dare, licèt non tam facilè dare soleat, consequens est, vt taciturnitas illius dispensationem non vitiet, solùm enim suppressio, & taciturnitas dispensationem vitiat, quæ si exprimeretur, Princeps gratiam dispensationis non cõcederet, vt docet Florian. *in pract. q. 4. n. 53.* Pinel. *in rub. de resc. vend. 1. p. c. 3. n. 28.* Couar. *in praxi c. 35. n. fin.* Soar. *allegatione 12. num. 49. & sequentibus, cap. si quando, & ibi DD. de rescript.*

(Marginalia: Saâ. Parisius. Decius. Florian. Pinellus. Couarr. Soares.)

18. Nec obstat clausula communis in dispensationibus posita, *si preces veritate nitantur*, quia intelligenda est de ea veritate, quam ius iubet exprimi, & qua cognita Pontifex simpliciter talem dispẽsationem non concederet, nõ autem de illa, qua cognita non tam facilè concederet, nec eodem modo, sed adhibita maiori mulcta pecuniæ. Et indignum planè est cogitare nec dũ dicere de supremo Pontifice nolle illum simpliciter talem gratiam, ac dispensationem concedere, propterea quòd ab eo maior mulcta, & pœna pecuniaria non fuit imposita, indignum est enim cogitare ad hũc scopum dirigi stylum Curiæ Rom. aut hoc de summo Pontifice cogitare. Vnde, inquiunt Authores prioris sententiæ, licèt Summus Pontifex sub hac conditione dispensaret, *dummodo copula non interuenerit*, adhuc valebit dispensatio. Ita docet Saâ *verb. Dispensatio, n. 10.* & Sanch. *lib. 8. de matr. disp. 25. n. 12.* si persistatur in sententia, quæ asserit priorem opinionem esse valde probabilem, & Nau. *lib. 4. cons. tit. de consang. & affin. cons. 10. & 2. & 4.* & Henriq. *lib. 12. de matr. cap. 2. n. 7. ad marginem litera X.* licèt contrarium teneant Veiga, Cordub. & Lopes, & alij, quos *ibid.* citat Sanch. *allegatus.* Et ratio est primò, quia hæc clausula non apponitur tanquam conditio, sed tanquam modus quidam communis, vt ait Henriq. *allegatus n. 5.* sicut & ista, *& soluto matrimonio careat spe redeundi ad aliud.*

(Marginalia: Saâ. Sanch. Nauarrus. Henriq. Corduba.)

Secundò, quia si est conditio, debet intelligi, vt aiũt Sanch. Saâ, & Nau. *allegati*, iuxta naturã gratiæ, & dispensationis concessæ, nempe si dispensatio in foro externo concedatur, & cognitio veritatis precũ, & narrationis committatur Ordinario, intelligitur tunc conditio, dũmodo de ea copula cõstet in foro externo, & sic si copula fuerit occulta, & nõ publica, adhuc valebit dispensatio. Si verò fuerit concessa in foro conscientiæ & prudenti Confessario cognitio veritatis precum, & narrationis cõmittatur, nõ valebit, iuxta Sancium allegatũ, quia cognitio copulæ occultæ spectat ad forum conscientiæ, valebit tamen iuxta alios, qui dicunt suppressionem copulæ, etiam publicæ, non vitiare dispẽsationem.

Illud certum in vtraque opinione est, non esse explicandam copulam cum consanguinea, vel affine, si non fuerit consummata, vt si vir vas fœminæ penetraret, non effuso intra vas semine, sed extra, quia hæc copula non est vera copula, sed est instar cuiusdam actus impudici, & parũ refert quòd fœmina seminet, si vir intra vas fœminæ non seminauit, vt docet Sanch. *lib. 8. de matr. disp. 25. n. 10.* Tolet. *lib. 5. summæ, c. 13. ad fin.* in additionibus Henr. *lib. 12. de matr. c. 16. n. 1.* & idem Sanch. *lib. 7. de matr. disp. 64. à n. 15.* Et ratio est, quia hæc pœnalia sunt, & requirunt cõsummatam copulã, & delictũ, non consummatur autẽ, nisi seminante viro intra vas fœminæ. 19.

(Marginalia: Sanchez. Toletus. Henriq.)

Illud quoque certũ, nempe in vtraque opinione non esse explicandam copulam, siue publicam, siue secretam, quando vterque, vel alter tantùm coniux ignorauit consanguinitatem, vel affinitatẽ alterius, etiamsi vir tũc seminet intra vas fœminæ, quia non est formalis incestus, sed materialis, & quoad hoc simplex fornicatio, vnde neque pœnam incestuosis impositam meretur, ob rationem modò tactam, pœnæ enim requirunt actum consummatum, & perfectum in ratione delictorũ, ob quæ imponuntur. Ita Lessius *lib. 4. c. 3. de speciebus luxuriæ, dub. 11. n. 81. de matr. disp. 25. n. 10.* Sic ille, qui cognouit propriam consanguineam, vel affinem consanguineam vxoris intra gradus prohibitos ignorans eam esse consanguineam, aut affinem, non priuatur iure petendi debitum, quia est pœna, & requirit incestum consummatum, & non fornicationem simplicem: 20.

(Marginalia: Lessius.)

talis

talis autem actus inter fornicationes simplices numeratur,& materialiter tantum, ac vulgo dicetur incestus,non formaliter. Ita Graphis *lib.2. decis.aurear.decis.80.n.4.* & alij passim. Graphis.

21. Ex dictis deducitur, si copula non est necessariò explicanda, neque etiam necessariò explicandum esse animum facilioris dispensationis obtinendæ,si eo animo habita fuerit: sic Nauarr. *lib.4. consil.tit.de consang.& affin.in 1.edit.cons.5.n.5.in 2. cons.8 num.5.* Henriq.*lib.11. de matr.c.3. n.8.* Petr.de Ledesma *de matr.q.56.art.vlt.dub.2.diffic.3.post 3.concl. corollar.2.* & videtur tenere Humada *lib.2.tit.15.p.2.glossa 10.n.6.fin.* Qui tamen sequuntur secundam sententiam, affirmant teneri, & ita expresse affirmat Sanchez *lib.8.de matr.disp.25.n.38.* Guttier.*lib.1. qq.can.c.15.n.20.* Lud.Lop.*1.p.instr.c.296.col.17.vers.tertio dicit,* & alios, quos citant. Si meum iudicium spectes circa has opiniones, iam illud tuli, dico tamen primam esse valdè probabilem, secundam probabiliorem,& ordinariè tenendam,in praxique sequendam. Nauarr. Henriq. P.Ledesma. Humada.

Capvt XI.

De iudicio temerario.

Svmmarivm.

Quid sit iudicium contentiosum. num.1.
Quid iudicium temerarium. num.2.
Distinguuntur tres gradus antecedentes iudicium temerarium; 1. dubitationis: 2. suspicionis: 3. opinionis.
Quæ dicantur leuia indicia, quæ grauia, ad proferendum iudicium. num.4.& 5.
Maiora indicia requiruntur ad suspicandum, quàm ad dubitandum,& maiora ad opinandum, quàm ad suspicandum, & adhuc multo maiora ad iudicandum, quàm ad opinandum. num.6.
Quæ principia habere possimus ad iudicandum de indiciis. num.7.
Quæ indicia possint suspicionem à mortali culpa excusare. num.8.
Iudicium temerarium, quo iudex ex leuibus indiciis, & non sufficientibus probationibus sententiam aduersus aliquem profert, semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. n.9.& 10.
Iudicium temerarium, quo aliquem ex leuibus indiciis improbum iudicamus, ex natura sua est peccatum mortiferum contra iustitiam iure diuino, & naturali prohibitum. num.11.
An ex illo sequatur restitutio. num.12.
Iudicium temerarium potest non esse peccatum mortale ex defectu aduertentiæ ad indicia sufficientia. n.13.
Iudicium temerarium de re leui veniale tantum peccatum est. num.14.
An sit peccatum mortale si indicia non sint sufficientia ad certum iudicium proferendum, habeant tamen aliquam verisimilitudinem. num.15.
An omnia iudicia temeraria sint eiusdem speciei. n.16.

1. *Iudicium contentiosum quid sit.*

OMisso iudicio contentioso, quod nihil aliud est, quàm decisio iuris per sententiam iudicis legitimi circa intentatam causam inter duos litigantes facta. Vnde iudicium propriè loquendo est actus à scientia iuris elicitus: non hic tamen de hoc iudicio agemus, sed de iudicio temerario, quo quis rectè facta aliorum temere,& ex leuibus indiciis sinistrè, ac peruersè iudicat, & cùm possit in bonã, malam vertit in partem.

2. *Iudicium temerarium quid.* Est igitur iudicium temerarium firmus assensus intellectus, quo ex leuibus, & non sufficientibus indiciis bonum opus alterius, vel indifferens, quod bonum, & malum esse potest, malum esse firmiter iudicamus. Vnde sicut in iudicio humano opus est, vt præcedat definitiua publici iudicis sententia, vt res iudicata dicatur, ita in iudicio temerario, quo quilibet particularis homo ex leuibus indiciis sinistè, ac peruersè de alio iudicat, necesse est, vt firmo assensu intellectus rem bonam, vel indifferentem, malam iudicet. Ita deducitur ex D.Thom. *2.2.q.60. art.3.* & ex Soto *lib.3.de Iust.q.4. art.3.* & docet expresse Filliucius *tom.2.tract.40.cap.1.n.1.& 2.* & alij quos in vestibulo tractatus affigit. D.Thom. Sotus. Filliucius.

Dicitur *firmus assensus*, quia possumus distinguere quatuor gradus in progressu mentis nostræ, ante firmum iudicij assensum. 3.

Primus est dubitandi, cùm scilicet hæret animus suspensus, & neutram in partem inclinat.

Secundus suspicandi, quando animus inclinat, & propendet in alteram partem, non tamen absolutè, quia illa veritas, ob quam suspicatur, est latés, ideoque non firmum assensum præstat intellectus.

Tertius opinandi, quando intellectus iam alteri parti assentitur iudicio determinato, non tamen firmo, sed cum formidine oppositi.

Quartus est firmus iudicandi actus, quo intellectus sine formidine partis oppositæ rei firmiter assentitur, & veram esse iudicat.

Adde quintum (si vis) quando iudicium hoc, & firmum assensum suum quis manifestat exteriùs.

Dicitur, *ex leuibus indiciis, & non sufficientibus causis*, quia si iudicium concipiatur ex iustis, & sufficientibus causis, iam non erit temerarium, sed prudens, ac rationi consonum, vt docet Valentia *2. 2. q.60. disput.5. q.4. puncto 3. propos.1.* & patet ex illo Ioannis 11. *Nolite iudicare secundùm faciem, sed iustum iudicium iudicate.* 4. Valentia.

Dicuntur autem leuia indicia illa, quæ secundùm prudentium hominum æstimationem non sunt sufficientia ad causandum illum firmum assensum, & iudicium malum de nostro proximo; quare habenda erit ratio personæ tam iudicantis, quàm temerariè iudicatæ, an grauis,& honesta sit, an verò leuis, & procax: aliqua enim indicia leuia esse poterunt respectu grauis, & honestæ personæ, quæ non ita erunt leuia respectu leuis,& procacis. Item habenda erit ratio materiæ, seu delicti: nam aliqua indicia leuia esse poterunt pro vno delicto, quæ sunt grauia, & sufficientia pro alio, vt si quis aliò flectat oculos, dum sacra hostia populo adoranda exhibetur, vt eos in fœminis defixos habeat, grauia, & sufficientia indicia erunt ad iudicandum eum esse indeuotum, insufficientia verò,& leuia ad iudicandum eum esse hæreticum, vt optimè notant Filliucius *tom.2.tract.40.in octauum præceptum, cap.1. num.3.* Valentia *2.2. q.60. disp.5. q.49. punct.3. propos.1.* Sotus *lib.3.de Iust.q.4.art.3.* & alij plurimi. 5. *Leuia indicia quæ.*

Porrò iudicium temerarium fieri solet, vel de internis vitiis, & delictis, vt quòd aliquis sit libidinosus, superbus, ambitiosus; vel de externis, vt quòd sit fur, proditor, homicida. Vnde sicut maiora indicia requiruntur ad suspicandum, quàm ad dubitandum, & grauiora ad opinandum, quàm ad suspicandum, & adhuc maiora ad firmiter iudicandum, quàm ad opinandum, ita maiora requiruntur ad dubitationem, suspicionem, opinionem, & iudicium ferendum de vitiis,& peccatis externis, quàm internis, licèt enim hæc occulta sint, & quatenus occulta maiora indicia postulent, vt iudicium de illis feratur, tamen cum illa ex se, & natura sua sint scelera grauiora, ideo eò grauiora postulant indicia, 6. *Quæ indicia requirantur ad suspicandum, dubitandum & iudicandum.*

indicia, vt de illis proximum iudicemus, quo grauior est iniuria, quam proximo de illis illum iudicando, facimus. Ita docet Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 2. num. 7.*

Lessius.

7. Notat autem D.Th. *2.2.q.60.art.3.in corpore*, indicia hæc varia posse habere principia.

D.Thom.

Primò enim moueri quis potest ad suspicandum malum de alio à semetipso dumtaxat, ex eo scilicet, quòd ipse sit malus, & conscius malitiæ suæ, facilè mouetur ad suspicandum malum de aliis, iuxta illud Eccles. 10. *In via stultus ambulans, cùm sit insipiens ipse, omnes stultos æstimat.*

Secundò ex prauo affectu in aliquem, cùm enim aliquis malè afficitur in alium, & illum contemnit, vel odit, aut ei irascitur, & inuidet, ex leuissimis signis opinatur malum de illo; ita enim à natura edocti sumus, vt facillimè id quis credat, quod appetit.

Tertiò ex longa experientia. Vnde asserit Philosophus *in 2. Rhet.* senes maximè suspiciosos esse, quia multoties experti sunt aliorum defectus. Prima duo iudiciorum principia, nó tam indicia sunt, quàm malitiæ, suspiciones, aut opiniones cócipientium: tertium rationem suspicionis minuit, quarenus experientia ad certitudiné ducit, quæ suspicionem tollit, & ideo suspicio vitium quoddam ex natura sua importat, & quãto maior est suspicio, tanto est vitiosior. Talia ergo indicia esse poterunt, & tam manifestæ coniecturæ, vt non solùm suspicionem, sed etiam opinionem, ac iudicium à temeritatis vitio, & culpa excusent, vt optimè notat Sotus *lib. 3. de iustit. q. 4. art. 3. fol. mihi 212. col. 2. initio.*

Aristot.

8. Rogabis igitur, quæ sint illa indicia, & cóiecturæ quæ à culpa suspicionis excusent. Respondeo esse illa, quæ virum probum ac prudentem ad sic suspicandum, opinandum, & iudicandum perducerent, & hac regula nulla certior dari potest in hoc negotio, v. c. video hominem de nocte scala fenestram conscendere, profectò absque vlla culpa, & temeritate possum de illo malum iudicare: video iuuenem, & puellam in obscuro loco se amplexantes, vaco culpa, si sinistrum de illis feram iudicium. Vnde Aristot. in 2. de anima. *Cogitare, inquit, possumus cùm volumus, opinari non possumus*, id est, abstinere à iudicando non est semper in nostra potestate, quia indicia nos mouent, & ad opinandum, iudicandúmque propellunt.

Quæ indicia possint excusare suspicionem à culpa mortali.

9. Primum ergo dubium hîc esse potest, an iudicium temerarium ex suo genere peccatum sit mortiferum, & vel possumus loqui de iudicio temerario iudicis publici, quo absque sufficientibus indiciis, & probationibus contra aliquem sententiam fert in causa aliqua; vel de iudicio temerario, quo quilibet particularis homo de alio sinistrè, & peruersè iudicat? de vtroque dicemus.

Iudicium temerarium quale peccatum sit.

10. Statuo primò. Iudicium temerarium, quo iudex ex leuibus, & non sufficientibus indiciis, & probationibus sententiam aduersùs aliquem, siue interlocutoriam, siue definitiuam profert, semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. Ita communiter Doctores; Lessius *tom. 1. de iustit. c. 29. dub. 2. n. 8.* D. Thom. *2.2. q. 67. art. 2. & q. 64. art. 6. ad tertium, & q. 60. art. 3. in corpore, ad finem.* Gabriël *lib. 4. sent. dist. 15. q. 6. concl. 1.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in 8. præcepto, c. 1. n. 9.* Fundamentum est, quia grauem iniuriam, & damnum infert reo, ídque contra obligationem officij sui, quo obligatur nó iudicare nisi ex iustis, & sufficiétibus probationibus, vel ex confessione ipsius rei, vnde tenetur ei ad restitutionem, non solùm famæ, sed etiam damnorum, quæ inde sequuntur, qui enim per iniuriam alteri causa

Conclusio prima.

Lessius. D.Thom. Gabriel. Filliucius.

damni efficax est, tenetur ei ad restitutionem talis damni, iuxta *cap. si culpa tua, de iniur. & damno dato.*

Statuo secundò. Iudicium temerarium, quo ex leuibus indiciis pro certo aliquem improbum habemus, & de illo sinistrè, & peruersè, plenè, & aduertenter iudicamus, ordinariè loquendo est peccatum mortale contra iustitiam, tum iure naturali, tum diuino prohibitum. Ita communiter Doctores, D.Th. *2.2. q. 60. art. 3. in corpore.* Caiet. *ibi*, Lessius, & Filliucius modò *allegati*, ille *n. 11.* hic *num. 4.* Sotus *lib. 3. de instit. q. 4. art. 3.* Quòd sit de iure naturæ prohibitum, probatur ex illo principio, *Quòd tibi non vis, alteri ne facias.* Quod sit iure etiam diuino vetitum, probatur facilè Matth. 7. & Luc. 6. *Nolite iudicare, vt non iudicemini. Nolite condemnare, & non condemnabimini*; hîc enim Dominus iuxta D. Basilium *in regulis breuioribus respons. 164.* & D. Ambros. *in hunc locum Lucæ*, & D. August. *lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 28. 29. & 30.* inter cætera prohibet iudicium temerarium, quo quis ex leuibus indiciis de altero malè sentit, & ei iudicij condemnationem minatur. Probatur deinde ex 1. Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*; hîc enim apertè prohibetur iudicium de occultis, non autem de iis, quæ per sufficientia signa, & indicia manifestantur. Et ad Roman. 4. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum, domino suo stat, aut cadit*, & Iacob 4. *Tu quis es, qui iudicas proximum.* Probatur ratione,

11. *Conclusio secunda.*

D.Thom. Caietan. Lessius. Filliucius. Sotus.

D.Basil. D.Ambros. D.August.

Primò, quia grauis iniuria infertur proximo, dum sine causa, & ex leuibus indiciis habetur, & iudicatur improbus; hoc enim perinde est, ac crimen falsum ei impingere, vel affingere, longè enim acerbior est falsa infamia, quàm vera.

Secundò, quia homo est iustus possessor bonæ famæ, quam possidet: iniustè ergo illa priuatur ab eo, qui ex nulla causa, aut leuissimis indiciis illum malum apud semetipsum iudicat; est enim fama proximi magnum bonum in mente nostra à natura depositum. Vnde contra ius naturæ facit ille proximus, qui temere bonum nomen de altero proximo amittit, & tale depositum distrahit.

Tertiò, quia ex huiusmodi iudiciis temerariis grauia mala sequuntur proximo; primò enim extinguũt bonam illius opinionem, inferunt prauam, pariunt contemptum, impediunt charitatem; quæ omnia grauissima mala sunt. Tandem quia qui temerariè iudicant, vsurpant quodammodo iudicium Dei, cuius solius est de occultis iudicare; quæ ratio tangitur *ad Romanos 14. & 1. Corinth. 4. & Iacobi 4.*

Quamuis autem sit peccatum contra iustitiam, dum tamen consistit in solo interiori assensu intellectus, & non manifestatur aliis, non obligat ad restitutionem. Sic communiter Doctores Petr. Nau. *lib. 2. de restit. c. 4. n. 456.* D.Th. *2.2. q. 60. art. 3. ad tertium.* Filliucius *allegatus n. 9.* Ratio est, quia sic proximus non damnificatur efficaciter, quamuis sit essentialiter peccatum iniustitiæ; sic homicidium voluntarium in mente conceptum peccatum est contra iustitiam, non tamen ad restitutionem obligat, dum in actum externum non prodit; iustitia enim, & iniustitia quo ad restitutionem circa operationes externas versantur. Vnde iniustitia ad restitutionem non obligat, nisi quando in actum externum prodit, dum autem in actibus internis consistit, comparatur ad actus externos, sicut actus internus ad externum, & sicut concupiscentia ad fornicationem, ira ad odium, & iniustitia circa externas operationes, vt dixi, & docet D.Thom. *hic ad 3.*

12. *Iudicium temerariũ dum est in interiori assensu non obligat ad restitutionẽ.*

Petr. Nauar. D.Thom. Filliucius.

& 2.2.q.59. art.2. ad 3. & tunc iudicium ſuſpicioſum propriè ad materiam iuſtitiæ quo ad reſtitutionem, pertinet, quãdo in actum externum prodit.

13. Dixi *plenè, & aduertenter*, quia iudicium temerarium dum eſt internum, & in mente noſtra conſiſtit, non eſt peccatum, nec etiam veniale, ſi nullo modo animaduertamus, vel dubitemus nos ex indiciis, & ſignis leuibus ſiniſtrè de aliis iudicare, excuſat enim inaduertentia ab omni ſpecie peccati, vt patet, quia tunc non eſt peccatum voluntariũ, nec iudicium temerarium, qua temerarium eſt, ſed cenſetur primus motus libertatem anteuertens, etiamſi talis inaduertentia longo tempore duraſſet. Poſtquam autem cœpimus animaduertere, erit ſaltem peccatum veniale, ſi in ea animaduerſione perſeueremus, antequam firmiter aſſentiamus, aut opinemur, quia tunc dubitamus tantùm, vel ſuſpicamur; in ſuſpicione autem, aut dubitatione non datur perfectus, & voluntarius conſenſus. Sed hac de re ſtatim agemus *n.16.* Vnde ſolùm erit peccatum mortiferum, ſi poſt plenam animaduerſionem, qua animaduertimus indicia eſſe leuia, & non ſufficientia, vt iudicium temerarium firmiter aſſentiendo proferamus, quia poſt talem animaduerſionem iam iudicium temerarium, & temerarius aſſenſus intellectus incipit eſſe voluntarius; ita Leſſius *tom.1. de iuſtit. lib.2 cap.19. dub.2. n.9. &* 10. Filliucius *tom.2. tract.40. cap.1. in octauum præceptum Decal. n.6. & 7.* & communiter omnes.

Leſſius. Filliucius.

14. Dixi *ordinariè, & non ſemper*,

Primò, quia ſi quis temerè iudicet de alio in re leui, non erit peccatum mortiferum, vt diximus ſuprà *c.1. n.9.* & docet Leſſius *tom.1. de iuſt. lib.2. c.29. dub.2. n.13.* & Sotus *lib.3. de iuſt. q.4. art.3.* & Filliuc. *allegatus, n.7. ad finem*, & communiter omnes: leuitas enim, & exiguitas materiæ ſemper à mortali excuſat, vt etiam videre eſt in furto, & aliis præceptis.

Leſſius. Sotus. Filliucius.

Secundò, quia interdum fieri poteſt, vt ſpectata grauitate materiæ, abſolutè loquendo, peccatum mortiferũ ſit iudicium temerarium, & tamen reſpectu alicuius perſonæ veniale tantummodo apud prudentes iudicabitur, vt ſi de iuuene aulico ex leuiſſimis indiciis iudices habere turpes amores cum mulierculis: de milite, quòd alios conciderit oſtentãdi roboris cauſa, aut quòd duello interfuerit, & acceptauerit; hæc enim omnia licèt ſint, abſolutè loquendo, peccata mortalia, tamen reſpectu harum perſonarum hæc illis tribuere, & de illis iudicare, veniale tantùm erit, vt docet Sotus *allegatus*, & nos docuimus *c.2. n.5.* E contrario verò ſi de viro graui, qui in excelſo loco ſedet, & in magna nobilitatis æſtimatione eſt, ex leuiſſimis indiciis iudicares eſſe infamatorem aliorum, ſine dubio peccatũ erit mortale tale iudicium temerariũ, quia ſi illud alteri manifeſtares, grauem illi inferres iniuriam; ergo etiam grauem illi infers ita apud te iudicando, vt optimè docet Sotus *modò allegatus fol. mihi 212. col.2. ad fin.* Quare ex dictis patet regulam ſummiſtarum, quæ affirmãt iudicium temerarium tunc eſſe peccatum mortale, quando materia de qua habetur, eſt mortalis, & veniale, quando eſt venialis, non eſſe vſquequaque verã; damus enim caſum, in quo iudicium temerarium de materia graui, & mortali eſt veniale tantùm peccatum; & de materia leui, & veniali eſt mortale; & ideo regula aptior, & certior, quæ hîc dari poteſt, vt diximus *n.8.* eſt infamia, & damnum, quod inde ſequitur, nam ſi huiuſmodi infamia fuerit grauis, peccatum erit mortale, ſi leuis, veniale.

Sotus.

15. Dixi denique *ordinariè, & non ſemper*, quia fieri etiam poteſt vt iudicium temerarium de re graui ex leuibus indiciis habitum non ſit peccatum mortale, vt ſi indicia non ſint omnino ſufficientia ad certum iudicium, habeant tamen eam probabilitatem, vt efficiant rem valdè credibilem, & veriſimilem, tunc enim non erit peccatum mortale, ſi quis iudicet eſſe id moraliter certum, non enim eſt tanta diſtantia inter certitudinem moralem, & magnam probabilitatem, ſeu veriſimilitudinem, vt cenſeatur notabilis fieri iniuria, ſi id quod valdè probabile eſt, iudicemus certum, præſertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem. Exemplum ſit, ſi iuuenem videas ſolum cum puella in loco obſcuro & ſeparato, & inde iudices illos tractare turpia; ita docet Leſſius *tom.1. lib.2. cap.29. dub.2. n.13.*

Ex dictis inferes omnia iudicia temeraria eſſe eiuſdem ſpeciei, quia offendunt famam proximi ſub vna, eadémque ratione formali infamandi illum, quamuis differant materialiter, prout ſunt de diuerſis vitiis ſpecie diſtinctis, omnia enim inducunt vnam, & eandem rationem formalem offenſiuam famæ, vt docet Filliucius *tom.2. tractat.40. in octauum præceptum, cap.1. n.9. verſ. Ex his infertur.* 16. *An omnia iudicia temeraria, ſint eiuſdem ſpeciei.*

SVMMARIVM.

An ſuſpicio ſit ex ſuo genere peccatum mortiferum. num. 7.
Refertur prima opinio affirmans. ibid.
Aſtruitur negans. num. 18.
Quæ ſit in hac re opinio D. Thomæ, & in hac materia. num. 19.
Explicatur magis, & confirmatur ſecunda opinio. n. 20.
Soluuntur argumenta primæ. num. 21.
An dubitatio temeraria, & ex leuibus indiciis ſit ex ſuo genere peccatum mortale. num. 22.
Quid de opinione temeraria, & iudicio opinatiuo. Refertur opinio probabilior aſſerens iudicium opinatiuum ex leuibus indiciis habitum ex natura ſua non eſſe niſi veniale. num. 23. 24 & 25.
Refertur alia ſententia aſſerens opinionem temerariam, & iudicium opinatiuum ex leuibus indiciis habitum, eſſe peccatum mortiferum ex ſuo genere. num. 26.
Quando cenſendus ſit quiſquam iudicio interno peccaſſe mortaliter, quando venialiter. num. 27.
Traditur regula ad ſciendum an iudicium temerarium fuerit certum, an opinatiuum. num. 28.

Secundum dubium eſt, vtrùm ſuſpicio temeraria, quæ videlicet habetur ex leuibus indiciis, ſit peccatum mortiferum ex ſuo genere, & obiecto? Qua de re duas inuenio opiniones. 17. *An ſuſpicio ex ſuo genere ſit peccatum mort.*

Prima affirmat omnem ſuſpicionem temerariam de graui malo proximi, ſi deliberata ſit, eſſe peccatum mortiferum. Eam tenent Banhes *2.2. q.60. art.3.* Salon, & Petrus Aragonius *ibid.* Fundamentum illorum eſt, *Opinio prima.* Banhes. Salon. Aragon.

Primò, quia, vt diximus *n.3.* ſuſpicio tunc habetur, quando aliquis iam non dubitat, & ſuſpenſus eſt, ſed propendet, & inclinat in alteram partem, licèt nondum aſſenſum opinatiuum, aut firmum ferat; ſed quilibet vir bonus grauiter ferret talem ſuſpicionem circa graue vitium de ſe haberi. Ergo eſt peccatum mortiferum. Et confirmatur facilè, quia ob eam ſuſpicionem iuſtam cauſam habet quis, vt amicitiam cum amico diſſoluat, & eum eiiciat de numero ſuorum amicorum: cauſa autem, quæ eſt ſufficiens ad ſoluendam amicitiam cum aliquo, ſufficiens etiam erit ad inducendum peccatum mortale; nam ille, qui amicitiam cum aliquo diſſoluit, iudicat illum indignum officiis, & beneficiis, ſæpe etiam odio habet, & contemnit: at

at quando ob rem aliquam graue damnum imminet proximo, vel ex ea prouenit odium, & contemptus illius, ea res graue peccatum esse debet; ergo cùm ex ea suspicione graue damnũ immineat proximo, quale est indignum eum iudicare officiis, & beneficiis, certè talis suspicio peccatũ erit mortale.

Secundò, quia si talis suspicio non esset de se peccatum mortiferum, nec etiam esset peccatum mortiferum illam alteri manifestare; at hoc est falsum omnium consensu, vt asserit Salon 2.2. *q.60. art.3.controuers.*1.*conclus.*1.ergo,&c.

18. *Opinio secunda.* Caietan. Sotus. Syluester. Nauarrus. Petr Nauar. Valentia. Medina. Filliucius. Lessius.

Secunda opinio est nullam omnino suspicionem esse peccatum mortale ex suo genere, sed tantùm veniale, eam docet Caiet. 2.2.*q.*60.*art.*3.*ad tertium.* Sotus *lib.*3.*de iustit.q.*1.*art.*3.§.*His ergo præmissis, fol. mihi* 210.*col.*2.Syluest.*verb. Iudicium,q.*3. Nauar. *super rubr. de iudiciis,n.*48.Petr.Nauar.*lib.*2.*de rest.c.*4. *num.*454.Valentia 2.2.*q.*60.*art.*3.*disp.*5.*q.*4.*punct.*3. Medin.*in Instruct.cap.*14.§.37.*in* 1.*regula.* Filliucius *tom.*2.*tract.*40.*in octauum præceptum Decalog.c.*1.*n.*12. Lessius *tom.*1.*lib.*2.*cap.*29.*dub.*3.*n.*17.17. & 23. addunt tamen Sotus, & Valentia ratione grauitatis materiæ, vel personæ posse esse aliquando peccatum mortiferum, vt si ex leui iudicio quis suspicetur Religiosum esse hæreticum, vel filium commisisse incestum cum matre, & similia, & in hoc dissentiunt à Caietano, qui existimat nunquam posse suspicionem esse plusquam veniale ex obiecto, & genere suo. Probatur facilè hæc opinio.

Primò, quia suspiciones de graui malo non sunt iudicia, aut assensus firmi, nec opinatiui, imò nec propriè sunt assensus, sed impropriè, sunt enim vacillationes quædam circa propositum malum, ergo non sunt peccata mortalia, erunt tamen venialia, quia vnusquisque hoc iure naturali gaudet, vt bonam retineat opinionem, quoad vsque per legitima testimonia, & indicia, sua prodantur delicta; cùm ergo huiusmodi suspiciones modo aliquo hoc ius naturale violent, modo etiam aliquo, & venialiter tantùm iniuriosæ erunt.

Secundò, quia apud prudentes viros non putatur grauis iniuria, quod aliquis de alio suspicionem habeat, sunt enim huiusmodi suspiciones humano errore procedentes, communes viris etiam probis, & timoratis; vnde qui reputaret eas pro graui iniuria, irrationabilis omnino esset, & nimius in suo honore tuendo. Confirmatur, quia suspicio non est assensus, sed est tantùm concitatio quædam ad assensum, & iudicium. Manet ergo adhuc in mente suspicantis bona fama, & existimatio proximi, licèt leuiter læsa, cùm non priuetur ea, nisi per contrarium assensum, & iudicium; ergo non erit peccatum mortale, licèt sit veniale.

Tertiò, quia tali modo suspicandi non censetur notabilis iniuria fieri proximo, neque notabile nocumentum illi inferri, quia non ex malitia, neque ex odio ea procedit suspicio, sed ex imbecillitate, & humano errore, & qui eam habet, paratus est corrigi, vbi meliùs rem animaduerterit, vnde talis suspicio non est perfectè voluntaria, qua parte est temeraria, quando enim spicio non est ex maleuolentia, sed ex humano errore, licèt procedat ex infirmissimis indiciis, non caret omni ratione, cùm ea indicia, licèt infirmissima sint, verisimilitudinem aliquam præ se ferant, longè enim pauciora indicia requiruntur ad suspicandum, quàm ad opinandum, vel iudicandum pro certo. nam suspicio, & iudicium infirmum, & vacillans habet coniunctam notabilem formidinem de opposito, vt Lessius *tom.*1. *lib.*2.*c.*29.*dub.*3.*n.*20.*ad finem*, qui enim suspicatur, (Lessius.)

simul putat actu tacito, vel expresso se facillimè posse falli, quia in re multo minor iniuria infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat vel rem omnino certam, vt fit per assensum firmum, vel ferè certam, vt fit per opinatiuum.

Probatur denique hæc opinio ex D. Thom. 2.2. *q.* 60. *art.* 3. vbi enumerat tres gradus suspicionis. 19. D.Thom.

Primum quando quis ex leuibus indiciis incipit dubitare de bonitate alterius, & sub hac dubitatione includit propensionem in malitiam hominis.

Secundum, quando certò iudicat de malitia alterius, vocat enim D.Thomas *ibi* hoc iudicium lato modo suspicionem, nam ille, vt iam diximus, opinionem sub suspicione comprehendit.

Tertium, quando iudex procedit ex suspicione, vel leuibus indiciis ad ferendam sententiam. Primum expresè dicit esse peccatum veniale; secundum, & tertium mortale. Quare tunc duntaxat vult suspicionem esse peccatum mortale, quando habet coniunctum iudicium, & assensum nostrum; at in nostro casu suspicio non habet coniunctum iudicium, & assensum firmum, sed tantùm imperfectum, & vacillans; ergo veniale tantùm peccatum erit iuxta D.Thom. & id ipsum docet etiam D.August.*tractat.*90. *in Ioan.* ibi, *In his rerum humanarum tenebris, hoc est, alienarum cogitationum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est, definitiuas sententias, firmásque continere debemus.*

Ex his opinionibus hanc posteriorem iudico probabiliorem: quare animaduertendum est duplicem posse esse suspicionem de malo proximi. 20. *Vltima opinio probabilior.*

Primam ex errore quodam intellectus, quo quis apprehendit illa indicia tanquam sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspicionem deponere, vbi rem meliùs considerauerit.

Secundam non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu, & maleuolentia erga illum, de quo suspicamur, qua fit, vt etiam si animaduertat indicia illa non esse sufficientia, velit nihilominus perseuerare in sua suspicione. Itémque notandum dupliciter etiam posse suspicionẽ esse voluntariam.

Primò absolutè, & secundùm se, vt cùm quis aduertit se malè suspicari de proximo, & animaduertit etiam indicia non esse sufficientia ad malè suspicandum; sed hoc non plenè, sed dubitanter, & non vult facere diligentiam circa ea indicia, paratus tamen eam suspicionem excludere, cùm plenè animaduerterit, indicia non esse sufficientia.

Secundò potest esse voluntaria, quatenus est temeraria, vt cùm quis aduertit causam, & indicia suspicandi non esse sufficientia, & tamen ex malitia sua vult sic de proximo sentire, & suspicari, si priore modo quis suspicetur, erit tantùm peccatum veniale, & in hoc sensu debet procedere prima sententia: & sic manet vtraque sententia concordata; easque sic concordant Lessius *tom.*1. *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.*3.*n.*16.17.18.& 21.& Filliucius *tom.*2.*tract.*40.*in octauum præceptum Decalogi, cap.*1.*n.*13. (Lessius. Filliucius.)

21. Ad rationes primæ opinionis respõdeo, eas tãtùm probare suspicionem temerariã ex maleuolentia, & odio procedentem esse ex suo genere voluntariam, & peccatum mortiferum, quòd nos non negamus.

Ad primam igitur dices virum probũ non laturũ id grauiter, vt ostendimus in nostro secũdo fundamento pro secunda opinione posito, & similiter dico nõ habere illum iustã causam dissoluendi amicitiam cũ amico, quia suspicio ex errore intellectus procedẽs non tollit ex natura sua bonã alterius famam, nec ex vi illius cõsequitur odiũ, aut contemptus, sed tantùm ex iudicio certo; quod si sequatur,

erit ex malitia operantis,non ex grauitate causæ, & natura suspicionis.

Ad secundũ respondeo non esse peccatum mortiferum suspicionem alteri manifestare, qui existimetur non plus mali apprehensurus,quàm in ea sit, quamuis grauius peccatum sit veniale, quia multo plura requiruntur ad prodendam nostram suspicionem,quàm ad illam apud nos retinendam , quia in prolatione illius detractio inuenitur, detractiones autem grauius feruntur,quàm suspiciones.

22. Ex dictis infertur dubitationem temerariam ex suo genere non esse peccatum mortiferum,si enim suspicio temeraria , vt hactenus probauimus , non est ex natura sua peccatum mortiferum,multo minus erit dubitatio,quæ propriè tũc datur, cùm animus suspensus est , & in neutram partem inclinat: suspicio verò , cùm iam animus in alteram partem inclinat,sed vacillanter,& nõ per verum assensum. Vnde si non notabiliter famam proximi offendimus per suspicionem , multo minus per dubitationem , seu animi suspensionem. Ita docet expresse Lessius *lib.2.c.29.dub.3.n.28.* Filliuc.*tom.2.tract.40. in 8.præceptum Decalogi,c.1.n.15.* & omnes Doctores pro secunda opinione *n.* 18. allegati. Et colligitur ex D.Thom.2.2.*q.60.art.3.* vbi dubitationẽ sub nomine suspicionis comprehẽdit, & affirmat veniale tantùm esse peccatum, non mortale ; leuius tamen erit peccatum veniale dubitationis,quàm suspicionis,quia minus per dubitationem, quàm per suspicionem fama proximi læditur,minus enim est dubitare,quàm suspicari.

Lessius. Filliucius. D. Thom.

23. De opinione temeraria,& iudicio opinatiuo. Opinio prima.

Tertium dubium est, an opinio temeraria sit ex suo genere mortiferum peccatum. Duæ possunt esse opiniones hac de re.

Prima,& probabilior docet,absolutè loquendo, & ex genere suo non esse peccatum mortale temerariè,& ex leuibus indiciis opinari malum de proximo,hanc tuentur expresse Filliuc.*tom.2.tract.40. in 8.præceptum Decalogi,cap.1.n.15.* & videtur docere Lessius *tom.1.lib.2.c.29.dub.3.n.28.* & D.Thom.2.2. *q.60.art.3.* dum ita asserit. *Triplex est gradus suspicionis. Primus est , vt homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipiat,& hoc est veniale,& leue peccatum. Secundus est, cùm aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex iisdem leuibus indiciis,& hoc,si sit de re aliqua graui, est peccatum mortale , in quantum non est sine contemptu proximi ; hoc est , pro quanto non est sine contemptu, quia ex tali grada semper oritur contemptus proximi, postquam enim illum malum, & improbum iudicamus,naturaliter illum spernimus,& ab illo præcauemus. Tertius est, cùm aliquis iudex ex suspicione ad aliquem in iudicio condemnandum, procedit, & hoc directè ad iniustitiam pertinet;vnde est peccatum mortale.* Hæc ille. Vnde videtur D.Th.iudicium opinatiuũ comprehendere in suspicione, cùm enim assensus opinatiuus semper habeatur cum formidine partis oppositæ,& non sit omnino certus,& firmus,ideo videtur illum voluisse sub suspicione comprehẽdere, de qua dicit esse ex genere suo veniale tantùm peccatum. In secundo verò gradu solùm comprehendit firmum assensum,& iudicandi actum,quo aliquem ex leuibus indiciis improbum pro certo,id est, sine formidine,iudicamus,& de hoc dicit semper ex suo genere esse peccatum mortale , licèt aliunde ex inaduertentia,vel ex leuitate materiæ sit veniale.

Filliucius. Lessius. D. Thom.

Idem.

24. Et fundamenta huius opinionis , quæ se tuetur etiam authoribus secundæ opinionis *num.18.* allegatis, hæc sunt.

Primò,quia iudicium,& assensus opinatiuus absque animi firmitate de improbitate,& malo proximi,non est aptus ex natura sua generare malã æstimationem illius in mente assentiẽtis,& iudicantis, quia eo ipso,quòd improbitas certa non iudicatur, non infertur positiua mala hominis æstimatio, sed ad summum impeditur bona , ad quam non habet proximus ius , neque enim tenetur quis bonam æstimationem positiuam de alio habere , sed tantùm habere illam negatiuam , hoc est, non habere malam : vnde si assensus ille opinatiuus , & iudicium temerarium ex natura sua non est aptus malam opinionem positiuam de altero generare , nec etiam erit secundùm se graue malum , & ideo nec iniuria grauis, nec graue damnum , nec peccatum graue,& mortale,sed veniale tantùm.

Secundò,quia si assensus opinatiuus procedat ex errore intellectus, quo apprehendũtur indicia sufficientia ad opinatiuũ iudicium proferendum, non certum,& firmũ,& non ex malitia,& maleuolentia talia iudicantur , & opinans paratus sit deponere talem assensum, vbi rem meliùs expenderit,licèt ex prædicto errore plenè , & aduertenter iudicet talia indicia esse sufficientia ad sic opinandum:profectò non videtur esse peccatũ mortale talis assensus opinatiuus,& iudiciũ,licèt per negligentiam suam rem statim nõ expẽdat,neque enim illi fit notabilis iniuria,ac proinde non erit peccatũ mortale,vt patet.

Dices:Proximus habet ius,vt nemo de illo ex leuibus indiciis iudicet,quisque enim prudẽs id grauiter ferret ; sed assensus opinatiuus est iudicium quoddã,quo de proximo malè iudicamus,licèt cum formidine iudicemus:ergo erit peccatum mortale. 25. Obiectio.

Respondeo proximum habere ius, vt nemo de illo malè iudicet iudicio certo, & sine formidine , non iudicio opinatiuo, & cum formidine : neque enim proximus habet ius,vt de illo positiuè benè iudicemus,sed ne de illo positiuè malè iudicemus, & qui de altero ex leuibus indiciis malè opinatur,non iudicat illum positiuè esse malum , sed iudicat negatiuè esse bonum:vnde iniustè, & irrationabiliter id ægrè feret qui grauiter tulerit. Responsio.

Instabis,esse contra iustitiam illud iudicium , & assensum opinatiuum;ergo erit peccatum mortale. Instantia.

Respondeo si procedat ex errore humano,non esse cõtra iustitiam, nisi ad summum reductitiè tanquã partẽ potentialem,& imperfectam speciem iniustitiæ,si ex odio, & maleuolentia esset contra iustitiã. Diluitur.

Secunda opinio docet opinionem temerariam esse peccatũ mortale ex suo genere, & ideo opinari graue malum de aliquo peccatum esse mortiferum;eam docent omnes Doctores, quos *n.17.* citauimus,qui tenent suspicari temerariè,& ex leuibus indiciis malum graue de proximo , peccatum esse mortale,comprehendunt enim illi opinionem sub suspicione,sicut comprehendit D.Thom.2.2.*q.60. art.3.* sed quia illorum fundamenta iam proposita sunt *d.n.17.*& soluta *n.21.* ideo illis supersedemus, ne actum iterum agamus. Prima tamen opinio est probabilior, & ideo tenenda. 26. Opinio secunda. D.Thom.

Ex hactenus dictis patet , quando censendus sit quisquam iudicio interno peccasse mortaliter, quando venialiter tantùm , venialiter enim quinque modis potest quis peccare. 27. Quando censendus sit quisquam iudicio interno peccasse mortaliter, quando venialiter.

Primò si non fuit graue malum quod proximo in mente sua intulit, sinistrè de illo iudicando.

Secundò,si fuit graue malum , sed non perfectè aduertit se malè iudicare.

Tertiò, si aduertit quidem se malè iudicare , tamen non aduertit indicia esse insufficientia ad ita iudicandum;nec ei occurrit dubium de eo.

Quartò, si signa erant sufficientia ad probabilem opinionem,

opinionem,tunc enim, etsi quasi certum crediderit,non erit peccatum nisi veniale.

Quintò,si tantum suspicatus est,non erit peccatum mortiferum, nisi suspicio proueniat ex odio, contéptu,& maleuolentia,non ex humano errore, quo intellectus apprehendit signa insufficientia tanquam sufficientia: si tamen quis aduertat signa esse insufficiétia, & graue malum de proximo opinatur,peccatum erit mortiferum,procedit enim ex odio, non ex humano errore talis assensus opinatiuus, & graue damnum famæ infert proximo, vt docet D.Thom.2.2.q.60.art.3. Lessius *lib.2.cap.29. dub.3.num.*28. Filliucius *tom. 2. tract.*40. *in octauum præceptum Decalogi, cap.1.n.20.§. Ex his.*

D.Thom. Lessius. Filliucius.

28. Vt autem scias, an fuerit suspicio, & opinio, an iudicium firmum, præsertim quando formido de opposito non est clara,& expressè cognita,notabis hanc regulam.Si ita iudicas,vt si sub iuramento rogatus,an habeas pro certo,responsurus sis,tibi certum, aut ferè certum videri tunc esse iudicium firmum:si verò responsurus sis, te non esse moraliter certum, sed facilè posse in ea re falli, tunc solùm esse suspicionem; & hanc regulam tradit expressè Lessius *dicto tom.1. lib.2. cap.29. dub. 3. num.29.* & eam desumpsit ferè ex Caietano 2.2. *q.60. art.3.* & ex vtroque authore eam etiam desumpsit, & tradidit Filliucius *suprà* allegatus suo *num.20.vers.Patet secundò.*

Lessius. Caietan.

SVMMARIVM.

An teneamur semper dubia de rebus in meliorem partem interpretari. *num.29.*

Si dubium sit de rebus, non tenetur iudex in meliorem partem in iudicio contentioso illud interpretari. n.32.

Si dubium sit de personis, an bona, vel mala sint, an commiserint tale crimen, tenetur quilibet particularis homo in meliorem partem illud interpretari.n.33.

An in dubio,an talis persona commiserit, vel non commiserit tale crimen, teneamur actu, & iudicio positiuo iudicare illud non commisisse, practicè loquendo. num.34.& 35.

Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de remedio apponendo, dubia sunt in deteriorem partem interpretanda. *num.36.*

Quid de superioribus erga subditos. *num.37.*

29. *Explicatur quid sit dubium de rebus, & de personis.*

VLtimum dubium est, an teneamur semper dubia in meliorem partem interpretari? Ad cuius explicationem

Notandum est primò,vel esse dubium de rebus, vel de personis.De rebus v.c.sit ne talis contractus licitus,an illicitus;an talis propositio hæretica, vel non hæretica?an tale factum, v.g.occisio aggressoris,combustio domus,sit peccatum,vel non sit peccatum? De personis,an Petrus sit bonus,vel malus vir?An commiserit,vel non commiserit tale,vel tale crimen.

30. Si dubium sit de personis, notabis quatuor nos posse haberi modis erga illas.

Primò interpretando ea dubia in parté peiorem.

Secundò in partem meliorem.

Tertiò, habendo nos in ancipiti dubitatione.

Quartò suspendendo iudicium, & nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam: aliud enim est dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium suspendere tanquam de re ad se non pertinente.

31. Notabis secundò,dupliciter nos posse aliquid in peiorem partem interpretari, speculatiuè, & practicè. Speculatiuè, vt quando opinamur peiorem partem alicuius rei esse veriorem, nihil tamen de homine illam faciente cogitamus, cùm res sit incerta. Practicè quando censemus interno assensu hominem illam facientem,habendum esse pro improbo,vel pro innocente. His notatis sic

Statuo primò, si dubium sit de rebus, non tenemur, nec tenetur iudex illas in meliorem partem interpretari, sed æstimandæ sunt suis rationibus, & momentis.Ita communiter Doctores.D.Thom. *2.2.q.60.art.4.ad* 2.Caietan.*ibi*,Lessius *lib.2.cap.29. dub.4.num.*31. Filliucius *tom.2.tractat.*40.*in octauum præceptum Decalogi, cap.1.num.*22. Salon 2.2. *q.*60. *art.*4. Aragonius *ibi*,& alij communiter. Ratio est, quia in iudicio rerum attéditur tantùm rei veritas, vt scilicet tale iudicium sit conforme, & consentaneum rebus, vt sunt à parte rei,& non atténditur,ne cuiquam inferatur iniuria,sed vt veritas tantùm attingatur.In iudicio autem personarũ ita attenditur veritas,vt cauẽdum sit,ne proximo iniuria inferatur, & de possessione bonæ famæ deturbetur.Vnde 32. *Conclusio prima.* D.Thom. Caiet. Lessius. Filliucius. Salon.

Statuo secundò,si dubium sit de personis,an bonæ,vel malæ sint;an commiserint,vel non commiserint tale crimen,absolutè loquendo,interpretandum est in meliorem partem. Ita communiter Doctores,& speciatim omnes citati *numero, & conclusione proxima præcedenti.* Patet ex D. August. *lib.2.de serm.Domini in monte,cap.*18. *Nihil aliud*,inquit,*nobis præcipitur iis rebus. Nolite iudicare, & non iudicabimini; nolite condemnare,& non condemnabimini,nisi vt ea facta,quæ dubium est,quo animo fiant,in meliorem partem interpretemur.*Et idem docet Diuus Bernard. *serm.40.in Cant.sub finem*,ibi,*Non iudices proximum, magis autem excusa;excusa intentionem,si opus nõ potes, puta ignorantiã,puta subreptionẽ,puta casum.*Probatur 33. *Conclusio secunda.* D.August. Bernard.

Primò,ex communi illo Doctorum effato:In dubio non est præsumendum delictum,quod colligitur ex *l. meritò, ff. pro socio*, de quo latè Couarr. *in Clementina si furiosus,p.2.§.2.n.1.* Couarr.

Secundò ratione,quia licèt quisque ius non habeat,vt positiuè putetur bonus,& innocens, habet tamen ius, vt non putetur, nisi legitimè probetur malus; sed cùm improbitas personæ est dubia, non est legitimè probata;ergo si persona mala habeatur, quod fit interpretando rem in peiorem partem, fiet ei iniuria, sine dubio. Nec refert quòd aliquando decipiatur quis habendo bonam opinionem de prauo homine,nam melius est frequenter falli absque periculo peccandi,quàm non falli cum eodem periculo,&,vt ait D.Th.*2.2.q.60.art.3.ad* 1.Melius est quòd aliquis frequenter fallatur habens bonam opinionem de aliquo malo homine,quàm quod rariùs fallatur habens malã opinionem de aliquo bono,quia ex hoc fit iniuria alicui,non autẽ ex primo. D.Thom.

Sed dubitabis an dubia de personis sint positiuè, vel negatiuè in meliorem partem interpretanda: negatiuè,hoc est,vt in dubio nõ putemus proximũ esse improbum;positiuè,id est,vt in dubio actu positiuo credamus illum esse bonum,nõ peccasse, habuisse bonam intentionẽ,aut ex ignorantia fecisse. 34.

Respondeo primò,in dubio nos non teneri actu positiuo,speculatiuè loquendo,proximum credere, & iudicare innocentem. Ita docet Caiet. 2.2. *q.*60. *art.*4.Lessius *lib.2.c.29.dub.4.n.*33. Filliucius *tom.*1. *tract.*40. *in octauum præceptum Decalogi, c.1.num.24. & 25.* Nec puto Salonem hoc negaturum, etiamsi *lib.3.q.4. art.4.* generaliter contra Caietanum doceat dubia positiuè in meliorem partem esse interpretanda. Probatur facilè, Caiet. Lessius. Filliucius.

Primò, quia nemo tenetur ad assensum, aut ad modum assentiendi, in quo exponit se notabili peri

periculo errandi; id enim non est actus virtutis, sed imprudentiæ; sed si in dubiis de improbitate personæ teneremur rem in meliorem partem positiuè, speculatiuè loquendo, interpretari, exponeremur periculo errandi; igitur ad id non tenemur.

Secundò, quia non tenemur ad tale iudiciũ, nam ad hoc, vt cum proximo benè nos geramus, satis est, quòd non habeamus illũ pro malo, & quòd suspendamus nostrũ iudicium, cõmittẽdo id iudicio Dei.

Tertiò, quia omnis modus assentiendi subiectus errori, est vitium intellectus, quod sapienti, quantum fieri potest, vitandum est. Quare de hac doctrina non est dubitandum.

35. Respondeo secundò, non etiam semper tenemur, practicè loquendo, actu positiuo in dubio personæ proximum probum, & innocentem hîc, & nunc iudicare, sed possumus etiam illum non iudicare malum, & habere pro bono negatiuè, & suspendere nostrum iudicium circa realem innocentiam, vel malitiam illius, quod est habere pro bono negatiuè. Ita Authores citati. Probatur

Primò, quia nemo habet ius, vt in dubio iudicetur actu positiuo bonus, realiter innocens, & probus, sed satis est quòd actu positiuo non putetur malus, quod nihil aliud est, quàm haberi negatiuè pro bono, in hoc enim modo iudicandi, non exponimur errori, & satisfacimus famæ proximi, in alio exponimur: at quilibet prudens debet errorem vitare quantum fieri potest sine peccato, & læsione famæ ipsius proximi; ergo intentum.

Secundò, quia valdè consentaneum est charitati, vt semper dubia personæ in bonam partem actu positiuo interpretemur, iudicando actu positiuo proximum pro bono esse habendum, eo quòd nobis de contrario extra dubium non constet, non tamen ad id tenemur. Ratio est, quia tunc non exponimur periculo erroris, propriè loquendo, cùm illum in re non iudicemus esse probum, & innocentem, sed pro bono, & innocenti esse habendum, & aliud est esse aliquem habendum pro bono, aliud esse re vera bonum, & innocentem.

36. *Cõclusio tertia.* Statuo tertiò. Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de remedio illi adhibendo, dubia sunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum esse furem, vel improbum, vel habendum pro tali, sed iudicando ita ab illo exteriùs cauendum, illique consulendum, ac si dubia esset eius probitas. Ita docet expresse D.Thom. 2.2. *q.*60.*art.*4.*ad* 3. Caietan. *ibi.* Lessius *tom.*1.*lib.*2.*c.*29. *dub.*4.*n.*42. Filliucius *tom.*2.*tract.*40.*in octauum præceptum Decalogi, cap.*1.*n.*31. quod D.Thom. vocat interpretari aliquid in deteriorem partem, non definitiuè iudicando, sed suppositiuè, seu ex quadam suppositione, concipiendo de proximo id, quod est deterius, hoc modo dum accipimus aliquem ignotum hominem in domum nostram, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas, nullo tamen modo habemus illum pro improbo: sic superiores interdum ob indicia quædam leuia, & dubia, quæ in illis deprehendunt, subditis licentias negant, remedia apponũt, tanquam si ipsos malos putent, quamuis eos pro malis non habeant, & eorum facta, vel intẽtionem apud semetipsos excusent: nã superiores quoque hanc regulã de dubiis personæ, in meliorem partem interpretãdis quoad internam affectionẽ, & æstimationem seruare tenẽtur, quamuis in ordine ad cautelam, & emendationẽ exteriùs ita se gerere possint erga subditos, ac si mali aliquid egissent, quia non solùm Religiosi abstinere debent ab omni malo, sed etiam ab omni specie mali.

S.Thom. Caietan. Lessius. Filliucius.

37. Cauere tamen debent ipsi superiores, ne modum excedant, vt subditos aliis suspectos reddant, vel de eorum virtute diffidere videantur. Nam superiores iudices sunt, iudices autem in iudicio debent ad solam veritatem attendere, & ideo ad hoc debent attendere, vt de rebus iudicent secundùm id, quod sunt, attento semper honore personarum subditarum, qui in hoc ipso honorabiles habentur, quòd boni iudicantur; contemptibiles verò si iudicentur mali, & ideo ad hoc potiùs attendere debent in tali iudicio, quòd subditum iudicent bonum, nisi manifesta indicia in contrarium appareant, vt docet D.Thom. *citatus ad secundum.* D.Thom.

CAPVT XII.

De insusurratione, irrisione, & maledictione.

SVMMARIVM.

Quid sit susurratio. num.1.
Bilinguis, & susurro idẽ est, quare bilinguis dicatur. ibid.
In quo distinguatur susurratio à contumelia, & detractione. num.2.
Susurratio formalis, an sit ex suo genere peccatum mortale. num.3. *& an grauius detractione, & contumelia.* ibidem.
An sit contra iustitiam. num.4.
An materialis, sit mortale etiã semper ex suo genere. n.5.
An ob propriam vtilitatem possit quis alium per susurrationem excludere ab amicitia Principis, vel Prælati, & se loco illius in illam insinuare. num.6.
An ea exclusio sit peccatum contra iustitiam, an contra charitatem. num.7. & 8.
Quid si ea exclusio, & insinuatio fiat intuitu maioris boni exclusi, vel populi, vel proximi. num.9.
Quid sit irrisio. num.10.
Ex suo genere nõn est nisi veniale peccatum. num.11.
Ex circunstantiis potest esse mortale, & in quibus. num.12. & 13.
An irrisio Dei sit semper peccatum mortale. num.14.
Quid de irrisione parentum. num.15.
Quid de irrisione iustorum. num.16. & 17.
Quid sit maledictio, & maledicere. num.18.
An ex suo genere sit peccatum mortale contra charitatem. num.19.
Quando possit esse veniale. num.20.
An aliquando nobis liceat malum alteri imprecari sub ratione boni, id est, agritudinem, vel mortem, vt à peccato cesset, & resipiscat. num.21. & 22.
An liceat maledicere creaturas irrationales, quatenus sunt creaturæ Dei. num.23.
An quatenus sunt creatæ propter hominem. num.24.
An secundùm se illas maledicere sit peccatum mortale, id est, non quatenus sunt creaturæ Dei, nec quatenus creatæ propter hominem, sed secundùm se absolutè. n.25.
Hominem maledicere, & diabolo tradere, an sit peccatum mortale. num.26.
An omnes maledictiones sint eiusdem speciei. num.27.
An maledictio sit grauius peccatũ, quàm detractio. n.28.
An quàm susurratio, & irrisio. num.29.30. & 31.

NOTABIS primò bilinguem, & susurronem idem esse, cùm enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex vtraque parte vtriusque amicitiam rumpere, ac dissoluere, & ideo duabus linguis vtitur ad duos, vni dicens malum de altero, cuius rei causa dicitur in sacra pag. Eccl.28. *Susurro, & bilinguis maledictus*; & statim additur, 1. *Bilinguis, & susurro idem est.*

Multos

Multos enim turbauit pacem habentes. Hæc tamen tria, susurrationem, irrisionem, & maledictionem coniungimus, quia valdè inter se sunt similia. Primò igitur *susurratio nihil aliud est, quàm occulta oblocutio contra proximum, qua possit dissolui amicitia, & oriri discordia inter amicos.* ita sumitur ex D.Thom. 2. 2. *q.*74.*art.*1. docet Valentia 2.2.*q.*74.*art.*1.*q.*18. Sotus *lib.*5. *de iustit.q.*11.*art.*1. Sayrus *in octauum præceptum Decalogi, lib.*12.*cap.*5. Filliucius *tom.*2.*tract.*40. *in* 8. *præceptum, c.*5.*n.*135. Dicitur *occulta oblocutio*, in quo conuenit cum detractione, & differt à contumelia. nam, vt inquit D.Thom. *allegatus*, detractores, & susurrones in materia conueniunt, & in modo loquendi, quia vtrique malum occultè de proximo dicunt, propter quam similitudinem interdum vnum pro alio ponitur. Vnde *Ecclesiast.*5. super illud, *Non appelleris susurro*, glossa *ibi* ita vertit, *Non appelleris detractor.* contumeliosi autem non occultè, sed palam, & in præsentia hominis de illo loquuntur malè, & ideò à susurronibus, & detractoribus in hoc quoque differunt.

Susurratio quid sit. D.Thom. Valentia. Sotus. Sayr. Filliucius.

2. *Susurratio & detractio differunt.*

Dicitur, *qua dissolui possit amicitia, & oriri discordia*, quia susurratio ad hoc tendit, vt amicitias dissoluat, & discordias seminet: vnde in hoc differt à detractione, quia detractio famam denigrat, & à contumelia, quia contumelia honorem lædit; susurratio autem amicitiam dissoluit, & ideò *Prouerb.*26. ita dicitur, *susurrone detracto iurgia conquiescunt*; quapropter susurrones sunt discordiarum seminatores, & talia mala proferunt de proximo, quæ possunt contra ipsum commouere animos audientium, iuxta illud Ecclesiast. 28. *Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit inimicitiam.*

3. *Susurratio formalis an sit grauius peccatum detractione, & contumelia.* D.Thom. Caietan. Filliucius.

Est autem susurratio formalis ex suo genere peccatum mortale, grauius detractione, & contumelia, vt communiter docent Doctores, D.Thom. 2.2.*q.*74.*art.*2. Caiet. *ibi*, Filliucius *allegatus*, *n.*137. Probatur, quia peccatum in proximos tanto est grauius, quanto per se ipsum maius nocumentum proximo infert: sed susurratio infert maius nocumentum, quàm detractio, & quàm contumelia; ergo est grauius peccatum. Maior est certa: minor probatur, quia vitium susurrationis opponitur amicitiæ, & tollit amicitiam; vitium detractionis tollit famam; vitium contumeliæ tollit honorem: sed maius bonum est amicitia, quàm fama, & honor; ergo maius nocumentum infert susurratio, quàm detractio, & contumelia, quia tollit maius bonum. Confirmatur, quia inter cætera exteriora bona præeminet amicus. Vnde dicitur Eccles. 6. *Amico fideli nulla est comparatio.* Et quidem fama, & honor ad amicitiam ordinantur, sicut medium ad finem: at finis in ratione finis melius est, & maius bonum mediis; quare maius bonum est amicitia, quàm fama, & honor. Vnde bene Philosophus *Ethicor.* 8. Amicus melior est, quàm honor, & amari, quàm honorari. Vnde constat eo maius peccatum vitium esse susurrationis, quo tollitur amicitia, quàm peccatum detractionis, & contumeliæ, quo tollitur fama, & honor, quò maius bonum est ipsa amicitia, quàm ipsa fama, & ipse honor.

Amicitia est maius bonum quàm fama, & honor. Aristot.

4. *Susurratio formalis an sit contra iustitiam.*

Dubium tamen est, an susurratio formalis sit peccatum contra iustitiam, an solùm contra charitatem. Respondeo esse contra iustitiam, saltem quando fit dolo, fraude, mendaciis, vel reuelatione peccatorum occultorum; quisque enim habet ius, vt sibi non inferatur damnum dolo, fraude, aut mendaciis: infert autem susurrator damnum graue proximo tollendo bonum amicitiæ, quo inter temporalia nullum maius est, vt probatum manet; ergo est peccatum contra iustitiam; quando autem fieret, aut inferret damnum in amicitia absque vi, & fraude, & absque reuelatione peccati occulti, sed solùm per reuelationem peccati veri, & publici, vel defectuum naturalium, tunc erit peccatum contra charitatem; quamobrem semper erit peccatum mortiferum ex suo genere, sed aliquando contra charitatem, aliquando contra iustitiam, vt docet Filliucius *tom.*2.*tract.*40.*in octauum præceptum, cap.*5. *n.*137. Vnde maledicti reputantur in sacra pagina Eccles. 18. *Susurro, & bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacem habentes.* Filliucius.

5. *De materiali quid.*

Materialis tamen susurratio ex genere suo non est mortalis, sed quandoque erit mortale, quandoque veniale peccatum, ratione mali grauis, vel leuis, quod infert. Materialis autem susurratio tunc datur, quando occulta oblocutione malum dicitur de proximo, non intentione soluendi amicitiam, & seminandi inimicitias inter eum, & amicos illius, sed vel ex loquacitate, quia loquaculus est susurro; vel ex voluptate, quam capit ex susurratione, & maledicentia, eo quòd natura sua leuiusculus sit, &, vt aiunt, capite Æolus, & tunc quidem si aduertenter graue malum dicatur, quod sit aptum ad amicitiam dissoluendam, peccatum erit mortiferum: si autem non dicatur graue damnum, vel non sit aptũ generare graues inimicitias, erit tantùm veniale, quod totum iudicio prudentis committitur, qui ex circumstantiis rerum, loci, & personarum rem diiudicabit. Animaduertendum tamen est susurrationem propriè esse, quando dissoluitur honesta amicitia, nam si amicitiæ sint turpes, & eo animo aliquid citra mendacium dicatur, vt dissoluantur, nec erit propriè susurratio, nec peccatum, imò opus charitatis: quare non licet tunc infamare amicos, licet tamen manifestare vitia aliqua naturalia, vel alia publica: vt de concubina dicendo eam esse deformem, ignobilem, publicam meretricem, semper tamen à mendaciis, & reuelatione peccati occulti in hoc negotio abstinendum est, vt docet Sayrus *in octauo præcepto Decalogi, lib.*12.*c.*5. Sotus *lib.*5.*de iust. q.*11.*art.*1. Valent. 2.2.*q.*74.*art.*1.*quæst.*18. Filliucius *tom.*2.*tract.*40.*in octauum præceptum, cap.*5.*n.*138. Sayrus. Sotus. Valentia. Filliucius.

6. *An ob propriã vtilitatem possit quis alium per susurrationem excludere ab amicitia alterius.*

Rogas tamen, an ob propriam vtilitatem mihi liceat alium per insusurrationem ab amicitia, & gratia alterius excludere, quam ipse quærit, vt me loco illius in eam amicitiam insinuem atque intrudam, v.c. in amicitiam Prælati, aut Principis. Respondeo, certum in primis esse id non licere, si fiat modis illicitis, vi, fraude, vel dolo meum proximum infamando, aut illum expoliando re aliqua, in qua ipse ius habeat, quia tunc esset peccatum mortale contra iustitiam, vt diximus *n.*4. & docet expressè Sotus *lib.*5.*de iustit.q.*11.*art.*1.*vers. alterum dubiolum est*, Salon. 2.2.*q.*74.*art.*1. *post secundam conclusionem*, Sayrus *lib.*12. *in Claui Regia, c.*5.*à n.*5. Si tamen id fiat absque vi, fraude, & dolo, narrando aliquos eius defectus naturales, veros tamen, & qui sint publici, non occulti, ex quibus nulla ei sequatur infamia, nec dissolutio amicitiæ, sed tantùm diminutio illius primariæ familiaritatis, quam habebat cum Rege, Principe, vel Prælato, excusabitur hoc ab omni peccato, etiam veniali. Ita Sotus *allegatus*, & Aragonius 2.2.*q.*74.*art.*1. ex eo fundamento quòd vnusquisque sine vi, & fraude alterius potest suum commodum procurare, & ius habet procurandi illud sine aliorum iniuria. Quod si vrgeas verum esse, nisi alter pellatur à iure, & bono suo, quia sicut hic habet ius procurandi bonum suum; ita & ille Sotus. Salon. Sayrus.

iam illud habet procuratum, atque acquisitum. At respondent illi, nefas esse tali iure aliquem spoliare, quando illud ius ei competit de iustitia, secus quando voluntate alterius gratuita retinetur, quia tunc nulla ei fit iniuria, vt statim patebit *n.*8.

7. Dico tamen mihi probabilius videri, absolutè, & regulariter loquendo, id esse peccatum, saltem contra charitatem, quando sine vi, dolo, & fraude ea exclusio contingeret, etsi per vim, dolum, vel fraudem contingat contra iustitiam. Ratio est

An ea exclusio sit peccatū contra iustitiam, an contra charitatem.

Primò, quia bonum propriæ vtilitatis non est sufficiens ratio cohonestandi, & iustificandi damnum, quod alteri sequitur ex diminutione talis familiaritatis, vnde cùm exclusio talis familiaritatis, regulariter loquendo, multa, & grauia incommoda secum afferat proximo secluso, & hæc non possint excusari ratione propriæ vtilitatis, sine dubio aliquod peccatum erit in tali exclusione.

Secundò, quia est contra illud commune principiū iuris naturalis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias*; at nemo prudens vellet se tam commoda amicitia, & familiaritate priuari, quæ est pretio æstimabilis; ergo id erit illicitum, & contra ius naturale; & licèt etiam principium naturale sit, quòd vnusquisque bonum possit proprium procurare, id tamen verum est, quando sine offensione, & malo alterius fieri potest; hic autem non nisi cum magno damno & offensione alterius fit.

Tertiò, quia est peccatum mortiferum ex suo genere ita aliquem grauiter irritare, & offendere, vt possit iustè ab amicitia illius discedere, & fieri inimicus: at talis exclusio est sufficiens causa habendi aliquem pro inimico; ergo erit ex se, & ex natura sua peccatum mortiferum; & quòd sit peccatum, docent expresè Filliucius *tom.1.tract.*40.*in octauum præceptum cap.*5.*n.*140. & Salon. 2.2.*q.*74.*art.*1.*post secundam conclusionem*, & Sayrus *in Claui Regia, lib.*12. *cap.*5.*num.*5. quamuis non explicent, an sit mortiferum, sed hæ rationes id conuincunt.

Filliucius. Salon. Sayrus.

8. Dixi, *saltem contra charitatem*, quia licèt Salon. & Sayrus *allegati*, existiment esse contra iustitiam, ex eo fundamento, quòd semper hæc exclusio fiat cum aliqua iniuria illius, qui ab amicitia, & familiaritate Principis excluditur. At cùm hæc exclusio non fiat per vim, & fraudem, mihi videtur non esse peccatum contra iustitiam, sed solùm contra charitatem, & ideò nō teneri ad restitutionem damnorum illum, qui causa fuit talis exclusionis, vt docet Filliucius *allegatus*. nam talis amicitia, & familiaritas pendebat ex libera, & gratuita volūtate amici: in re autem gratuita, & quæ pendet à mera voluntate alterius, nullus habet ius iustitiæ, gratis enim confertur, & gratis auferri potest, & ideò non est contra iustitiam, quod quisque sine vi, & fraude, commodum, cuius est dignus, sibi procuret, licèt per accidens sequatur incommodum alterius, neque enim omne damnum, quod proximo sequitur ex nostra actione est contra iustitiam, sed tunc tantùm, quando aliquis in eo bono, quo priuatur, habebat ius aliquod propriè dictum, quod appellamus *ius iustitiæ*. Vnde ille, qui hominem determinatum ad legandum Titio in testamento suo centum, aut qui Ecclesiasticum volentem resignare Petro suum beneficium veris rationibus, precibus, & mediis ab ea voluntate dimouet, & vtrumque mouet, vt sibi, vel alteri amico beneficium resignet, aut legatum relinquat, non peccat contra iustitiam; imò nec contra charitatem, quia nondum Titius habebat ius iustitiæ in tali legato, nec alter in beneficio, vt alibi probabimus. Eodem igitur modo etiamsi sequatur aliquod damnum proximo ex tali exclusione à gratia Principis; tamen quia ea gratia tota erat fundata, & sita in voluntate Principis, nullum habebat expulsus ius propriè dictum ad eam, alioquin, si illud haberet, non posset Princeps absque iniustitia eum sua amicitia priuare, quod quis dicet. Nec refert quòd hic iam sit possessor amicitiæ Principis, & ille non sit possessor legati, aut beneficij, nam inde solùm sequitur esse maius peccatum contra charitatem, non contra iustitiam. Neque etiam refert, quòd ille, qui alteri est causa efficax damni, teneatur illud restituere, iuxta commune pronuntiatum omnium Doctorum, nam id intelligendum est, quando est causa efficax damni per iniuriam, & contra iustitiam propriè, vt patet ex *cap. si culpa tua, de iniurijs, & damno dato.*

Cùm ergo hoc tantùm peccatum sit contra charitatem, sequitur euidenter nullum esse peccatum, nec etiam veniale, si ea exclusio fiat intuitu maioris boni, vel ipsius expulsi, vel Reipublicæ, vel Principis, quia, v.c. ipse expulsus iudicio prudentium iudicatur indignus ea amicitia, aut incapax illius, ob defectum prudentiæ, & Principem mouet ad id, quod ei conuenit, tunc quidem excusari potest talis expulsio à peccato, quia vtilitas maior, quæ sequitur, præfertur tunc priuatæ volūtati expulsi, vt patet, irrationabilis enim est, si id tunc grauiter ferat, vt optimè animaduertit Filliuc. *allegatus, n.*140. 9.

De irrisione.

Irrisio est vitium linguæ, quod tendit ad proximi erubescentiam, & per consequens proximum pace, ac serenitate conscientiæ priuat. Ita D.Thom. 2.2. *q.*75.*art.*1. Caiet. *ibi*, communiter Doctores, & Filliucius *tom.*2.*tract.*40.*in* 8.*præceptum, c.*5.*n.*142. Valentia *ad* 2.2.*dicta q.*75.*art.*1.*punct.*2.*q.*18. Sayrus *in Claui Regia, lib.*12.*c.*5.*n.*6. Sotus *lib.*5.*de iustit.q.*11. *art.* 2. Dicitur quòd tendit ad proximi erubescentiam, quia peccata verborum præcipuè consideranda sunt secundùm intentionem proferentis, & ideò secundùm diuersos fines, quos quis intendit contra aliquem loquens, huiusmodi peccata distinguuntur. Vnde sicut conuitians conuitiando intendit honorem proximi conuitiati deprimere, detrahens detrahendo famam minuere, & denigrare, susurrans susurrando tollere amicitiam, ita etiam irridens irridendo intendit, quòd ille, de quo irridet, & qui irridetur erubescat & rubore confundatur, & quia hic finis est diuersus ab aliis, ideò etiam derisionis peccatum distinguitur à prædictis peccatis; & quamuis derisor per irrisionem solùm intendat ruborem irrisi, tamen naturaliter, & per quandam consequentiam afferēdo ruborem, quem per irrisionem afferre intendit, priuat proximum pace, & serenitate conscientiæ. Vnde irrisio conuenit in materia, hoc est, in malo aliquo afferendo cum detractione, contumelia, & susurratione: differt autem in fine, & intentione; differt etiam in modo, quod cætera, id est, contumelia, detractio, & susurratio seriò, irrisio verò in ironia versatur, vt si deformem hominem pulchrum appellemus, inscium sapientem, ignobilem, & loco infimo natum nobilem, elinguem, discretum, & elegantem. 10.

Irrisio quid sit. D.Thom. Caiet. Filliucius. Sayrus. Valent. Sotus.

Cùm autem irrisio, seu derisio non sit nisi de aliquo vitio morali, aut naturali, quo obiecto aliquem rubore suffundere intendimus, & solùm tendat ad iocosam erubescentiam, fit, quòd etiamsi vitium magnum naturale, vel morale per irrisionem, & ironiam obiiciatur irriso, semper obiiciatur per modum 11.

modum vitij leuis, & vt vitium exiguum refertur, & ideo ex natura sua, & obiecto nõ est irrisio plusquam veniale, vt docet D.Th.2.2.q.75.art.2. Caiet. *ibi, vers. Nota tertiò.* Sotus *lib.5. de iustit. q.11. art.11. vers. Ad subsequentium autem.* Filliucius *tom.2. tr.40. in octauum præceptum, c.5. n.143.* Valentia, & Sayrus *num. praced.* allegati. Et ratio est, quia irrisio secluso contemptu paruum nocumentum infert, tendit enim solùm ad erubescentiam proximi, quæ leue nocumentum respectu illius reputatur.

D.Thom. Caietan. Sotus. Filliucius. Valentia. Sayrus.

Quotupliciter possit fieri irrisio. Notabis ergo derisionem dupliciter fieri posse, formaliter ea intentione, scilicet irridendi, & vt confundatur, & erubescat proximus; materialiter, id est, dicendo talia per ludum, & ironiam, & præter intentionem, vt alter erubescat, & vtroque modo sumpta derisio ex obiecto suo veniale tantùm peccatum est.

12. Potest tamen ex circunstantia aliqua irrisio esse peccatum mortale. Primò, si quis putet aliquem ex defecto etiam leuiter obiecto, grauissimè commouendum, & molestissimè id ab eo ferendum, tunc enim mortale peccatum erit contra charitatem, ita Sotus *lib.5. de iust. q.11. art.2. concl.2.* Filliucius *tom.2. tract.40. in octauum præceptum, c.5. n.143.* D.Th.2.2. *q.75. art.2.* Caietan. *ibi*, & communiter Doctores exemplum ponunt, Filliucius & Sotus in eo, qui per ironiam, & derisionem honestissimo viro Religioso in faciem ipsius, remotis arbitris, obiiceret, illum solum locutũ fuisse cum puella in cubiculo, vnde ille ingenti rubore suffunderetur; & in eo qui alicui homini suspicioso vilis, & abiecti animi, & ad diffidentiam propensi, quique facilè soleat commouere, similiter exprobraret aliquid etiam leue, quo ille vehementissimè commoueretur, peccatum esset mortale. Probat id Sotus in hunc modum, quia magnum vitium in faciem alteri obiicere, peccatum est contumeliæ, quæ de se mortiferum peccatum est, vt diximus *cap.1. à num.3.* Quod autem per irrisionem, ironiamve, & sub risus schemate proferatur, re vera culpam non minuit, imò auget ratione contemptus; quare grauius est crimen, quando in tali circumstantia personæ obiiceretur, quæ grauissimè commoueretur, quàm si seriò illi per contumeliam talia vitia obiicerentur: sed vera ratio huius rei est, quia tenemur sub mortali culpa grauem molestiam, & pœnam proximi vitare, quando id sine vllo nostro incommodo facere possumus; atqui, sine vllo nostro incommodo cessare possumus, & vitare proximi irrisionem, ex qua grauissimè commouetur; ergo tenemur ab ea abstinere.

Ex quibus circumstãtijs possit esse irrisio peccatum mortale. Sotus. Filliucius. D.Thom. Caietan.

13. Item si quis per derisum, & ironiam aliquem stultitiæ notaret, & sic eum illuderet, quasi esset stultus, tunc ex ea circumstantia contemptus, tanto grauius esset irrisionis peccatum peccato contumeliæ, quanto ex eo, quòd res vertitur in iocum, persona magis contemnitur, quàm si seriò illuderetur; ita D.Thom.2.2. *quæst.75. art.2.* Caietanus *ibi*, & Filliucius & Sotus *allegati.* Ratio quam affert D.Thomas, & Sotus, est optima, ea autem est, quia tunc id non fit solùm in derisionem personæ, sed in contemptum, imò magis in contemptum, quàm in irrisionem, & tanto grauior deformitas, ac malitia inest in irrisione, quanto persona, quæ tunc illuditur, magis contemnitur.

D.Thom.

14. Quatuor autem sunt gradus irrisionis; vt notat D.Thomas 2.2. *quæst.75. art.2.*

Gradus derisionis quot.

Primus est derisio proximo facta, de qua hactenus diximus.

Secundus est derisio proximi, tanquam viri iusti

Tertius derisio in parentes.

Quartus derisio in Deum. Vnde grauissimum peccatum est Deum irridere; quia hoc non est irridere, sed blasphemare, nec irrisio in Deum dicenda est propriè irrisio, sed blasphemia; clauditur igitur (vt verbis Caietani vtar 2.2. *q.75. art.2.*) irrisio Dei sub blasphemia; quod idem docet D.Thomas *ibid.* & Sotus *lib.5. de iust. q.11. art.2.* Vnde *Lucæ* 22. de irrisoribus Christi asserentibus, *Prophetiza nobis, quis est qui te percussit*, dicitur, *& multa alia blasphemantes dicebant in eum.* Et Isaiæ 75. Irrisores Dei Israël blasphemos appellat. *Cui, inquit, exprobrasti, & quem blasphemasti ei, super quem exaltasti vocem tuam*; & postea subditur, *ad sanctum Israël.* & Ieremiæ Threnorum 1. *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.* Vertit Lyranus ibi, *blasphemauerunt cultum Dei, & solemnitates eius.*

Caietan. D.Thom. Sotus.

Post hanc Dei irrisionem, secundum locum tenet irrisio in parentes, quæ ex suo genere graue est peccatum, iuxta D.Thom. Caiet. & Scotum allegatos, quam vt exageraret Scriptura, ita ait Prou.30. *Oculum, qui subsannat patrem, & despicit partum matris suæ, effodiant corui de torrentibus, & comedant eum filij Aquilæ.* 15.

Tertium locum occupat irrisio iustorum, quatenus iusti sunt; cùm enim iusti veram habeant virtutem, & vera virtus præmio honoris digna sit, grauiter peccant ij, qui virtutem risui, & despicatui habent, quæ planè irrisio valdè nociua est in Republica Christiana; quia per illam homines à benè agendo, & à virtute consequenda impediuntur; imò & hæc ob insignem viri irrisi sanctitatem maior aliquando esse potest, quàm ea, quæ fit in parentes; ita docet Sotus *lib.5. de iust. q.11. art.2.* D. Thom.2.2. *q.75. art.2.* & Caiet. *ibi*, & communiter DD. Quòd autem irrisio Dei, aut fidei, aut Religionis, aut cuiusque virtutis sit nocentissima, inde patet, quòd fides, & Religiosi irrideantur, contemptui, & despicatui habeantur; deinde si iusti, qui egregiè viuunt, ob idipsum subsannentur, à virtute comparanda cessabunt, & virtutem erubescent, quod Christus Dominus præuidit, dum dixit Matth.10. & Lucæ 9. *Qui me erubuerit, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet.* 16.

Sotus. D.Thom. Caietan.

Obiicitur tamen contra hactenus dicta in hunc modum. Non omnis derisio, quæ vergit in iniuriam Dei, est peccatum mortiferum; ergo falsum est, quod dictum manet, nam alioquin, quicumque recidiuum committeret, & in idem peccatum veniale, de quo pœnituit, relaberetur, peccaret mortaliter; est enim etiam non pœnitens, & in recidiuum cadens irrisor; vt ex D.Isidoro docet D.Thomas 2.2. *q.75. art.2.* Respondeo eum, qui relabitur non expresse Deum irridere, sed virtualiter, interpretatiuè, & lato modo, quatenus scilicet ad modum deridentis se habet; qui autem venialiter peccando reincidit interpretatiuè tantùm, & virtualiter deridet, non formaliter, neque expresse, quare nec peccatum mortale committit. 17. *Obiectio.*

Responsio.

De maledictione.

Maledictio, & maledicere, nihil aliud est, quàm imprecatio, seu imprecari malum alicui sub ratione mali, colligitur ex D.Thom.2.2. *q.76. art.1.* docet expresse Filliucius *tom.2. tract.40. in 8. præceptum, cap.5. n.146.* & communiter DD. Dicitur *imprecatio*, quia duobus modis fieri potest maledictio; primò positiuè, & imperatiuè, imprecando malum: secundò optatiuè, optando, & desiderando illud alteri. 18.

Maledictio, & maledicere, quid. D.Thom. Filliucius.

Dicitur

Dicitur *sub ratione mali*; quia duplex est maledictio; vna formalis, qua formaliter, & expresse malum alicui imprecamur, sub ratione mali; altera materialis, qua malum alicui optamus, non sub ratione mali, sed sub ratione boni; & hæc de se non est peccatum mortale, sed veniale tantùm, secluso scandalo, vt quòd aliquis iustè pro delicto puniatur: vnde qui imprecatur malum alicui ore externo sine intentione illi eueniendi, non maledicit formaliter, sed materialiter; neque hæc maledictio est mortalis, sed venialis tantùm; hinc fit, vt cùm parentes filiis maledicunt ordinariè, non peccent mortaliter, quia non habet intentionem illis maledicendi, neque intus illis malum aliquod desiderant; ita Sotus *lib. 5. de iust. q. 12. art. 1. vers. circa has igitur.*

Sot.

19. *Maledictio formalis de se est mortale.* D. Thom. Caietan. Sotus Filliucius.

Maledictio formalis de se, & ex suo genere est peccatum mortale, ratione tamen exiguitatis mali, quod imprecatur, veniale tantùm esse poterit; ita docet D. Thom. 2. 2. *q. 76. art. 3.* Caiet. *ibi.* Sotus *lib. 5. de iust. q. 12. art. 3.* Filliucius *supra allegatus, n. 147.* & communiter DD. Et ratio est, quia imperare, vel imprecari malum alicui infligendum, est ex genere suo contra charitatem, cuius natura est bonis omnes proximos afficere, quo fit, vt tanto sit grauius peccatum maledictionis, quanto personam, cui imprecatur, chariùs amare tenemur, & tanto etiam respectu huius, & illius personæ grauius est peccatum maledictionis, quanto grauius, ac perniciosius est, malum quod illi imprecamur.

20. Potest nihilominus, vt dixi, contingere, vt maledictio formalis sit veniale peccatum, vel propter exiguitatem mali quod imprecamur, vel ex defectu deliberationis ob subitum motum, vel ex inaduertentia, & subreptione, qua frequenter verbum ore labitur, vel etiam ex defectu intentionis; verborum enim significatio, atque adeò culpa ex intétione potissimum pensanda est, ita authores allegati.

21. *An liceat malum alteri imprecari sub ratione boni.*

Dubium tamen est, an licitum sit nobis alteri imprecari malum sub ratione boni, id est, ægritudinem peccatori, vt conuertatur; mortem filij, vel patris, vt saltem in articulo mortis resipiscat, & à malitia sua deflectat iacturam bonorum superbo, vt à superbia detumeat, & similia. Partita est opinio.

Opinio prima.

Quidam negant; ratio illorum est, quia quod non licet facere, non licet desiderare, & imprecari; sed nulli priuato homini licet malum alteri facere: ergo nec etiam licet illud ei imprecari.

Opinio secunda. D. Thom. Sotus. Filliucius.

Secunda, & melior sententia affirmat, eam docet D. Thomas 2. 2. *q. 76. art. 7.* Sotus *lib. 5. de iust. q. 12. art. 1. vers. contra tertiam demum conclusionem, fol. mihi 464. col. 1.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in 8. præceptum, c. 5. n. 149. §. respondeo tamen cum communi.* Ratio est, quia non solùm licet cuique priuato homini imprecari, sed etiam desiderare malum alteri; primò ob finem boni, & sub ratione boni, sic licet optare, & desiderare, vt peccatores iustè, & iuridicè puniantur à iudicibus; primò ratione gloriæ Dei, quo pacto olim faciebant Prophetæ: secundò ratione boni communis; quo pacto licitum est desiderare, vt Turcæ conterantur, & hæretici conuertantur, aut de medio tollantur, & vt bona eorum temporalia minuantur, & omnino deficiant. Tertiò, ratione boni proprij, honesti, vel vtilis, quo pacto puella à iuuene sollicitata, optare potest illi grauem morbum, vel etiam mortem, vt cesset ab illo peccato; & qui litibus iniustè vexatur, optare potest aduersario ægritudinem, & mortem, vt sic resipiscat, vel cesset; & in his omnibus, & aliis similibus casibus, in quibus possumus optare malũ alicui sub ratione boni, possumus etiam illud ei imprecari, ita DD. *allegati.*

Nec ratio primæ opinionis quidquam efficit; respondeo enim hanc maiorem, *quod non licet facere, non licet desiderare, aut imprecari,* posse esse veram in hoc sensu; quod non licet facere, absolutè loquendo, non licet etiam desiderare: ac falsam in hoc, quod non licet facere per se ipsum, non licet etiam desiderare, vt fiat alicui per alterum, aut imprecari. nam, vt diximus, non licet nobis aliquem occidere, & licet desiderare illi mortem, non licet aliquem spoliare suis bonis, & licet nobis desiderare, vt ab alio spolietur, nempe à iudice in pœnam delicti, aut à Deo, vt resipiscat, vt patet in exemplis allatis. 22.

Secundum dubium est, an nobis liceat maledicere creaturas irrationales secundùm se absolutè loquendo, non autem vt sunt creaturæ Dei, aut Dei effectus. 23. *An nobis liceat maledicere creaturas irrationales, quatenus sũt creaturæ Dei.*

Respondeo primò, maledicere creaturas irrationabiles, quatenus creaturæ Dei sunt, aut effectus Dei, peccatum mortale esse, & genus blasphemiæ. Ratio est, quia vt sic sunt aliquid Dei, & quicquid mali illis tribuitur, Deo tribuitur, & in Deum refunditur; quando autem aliquid mali Deo tribuitur, aut ei datur, quod ei non conuenit, aut verbum aliquod iniuriosum in eum profertur, blasphemia est, ita communiter DD. D. Thomas 2. 2. *q. 76. art. 2.* Caietanus *ibi.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum, cap. 5. num. 151.* Nauarrus *in summa lat. cap. 12. num. 86.* Sotus *lib. 5. de iust. q. 12. art. 2.* Toletus *lib. 4. summa, cap. 13. n. 7.* D. Thom. Caiet. Filliucius. Sotus.

Respondeo secundò, maledicere ipsis creaturis irrationabilibus, quatenus creaturæ sunt, propter homines, peccatum etiam mortale esse. Ratio est, quia perinde est, ac si ipsi homini malediceretur; vnde si talis imprecatio continet malum, sub ratione mali, erit peccatum mortale: vt si quis maledicat diei natiuitatis suæ, cum intentione optandi malum Dei, eo quòd in eo natus sit, tunc quidem sibiipsi maledicit, & peccatum est mortale, ita DD. *citati,* & alij communiter; sic etiam precari sterilitatem terræ, & homini infamiam, peccatum mortale est, nisi ea imprecatio induat rationem boni. Nec ideò peccauit Iob *cap. 3.* cùm maledixit diei natiuitatis suæ, & dixit, *Pereat dies, in qua natus sum.* Nec Dauid 2. *Reg.* 2. cùm maledixit montibus Gelboë, & dixit, *Montes Gelboë, nec ros, nec pluuia cadat super vos; quia ibi ceciderunt fortes Israël;* quia Iob non maledixit diei natiuitatis suæ, hoc est, conceptionis suæ, quatenus erat creatura Dei, neque quatenus eius natiuitati inseruiuit, sed quatenus peccatum originale in eo contraxit, & sic id non fuit maledicere diei, sed maledicere peccato. Dauid verò similiter non maledixit montibus, nisi quatenus in eis ceciderunt fortes Israël, & id magis fuit maledicere infortunio mortis, & cædium virorum, quàm maledicere viris, aut montibus ratione virorum, qui ibi ceciderunt, vt explicat D. Thomas 2. 2. *quæst. 76. art. 2.* 24. *An quatenus sunt creaturæ propter hominem.* D. Thom.

Respondeo tertiò, maledicere creaturas irrationabiles secundùm se, non quatenus sunt creaturæ Dei, nec quatenus creatæ propter homines, est verbum saltem otiosum, & semper est illicitum saltem venialiter; ita D. Thomas 2. 2. *quæst. 7. art. 2. in fine.* Sotus *lib. 5. de iustit. quæst. 12. art. 2.* Filliucius *allegatus, num. 153.* neque enim illæ sunt capaces boni, vel mali, vt patet, sed de hac re egimus *præcepto 2. cap. 3. num. 22.* quem locum vide omnino. 25. D. Thom. Sotus. Filliucius.

Ex dictis sequitur, semper esse peccatum mortiferum 26.

tiferum homini maledicere, & eum Diabolo defe- Sotus. rendum tradere; ita docet expresse Sotus *lib. 5. de iustit. quæst. 12. art. 1. vers. circa has igitur*; & col- D. Thom. ligitur ex D. Thom. 2. 2. *quæst. 76. art. 2.* nam si, ex sententia D. Thomæ, mortale peccatum est, vt hactenus ostendimus, maledicere creaturis irrationabilibus, propter homines, id est, quatenus creatæ sunt propter homines, à fortiori in opinione illius peccatum mortiferum erit ipsis hominibus maledicere. Est enim id genus quoddam blasphemiæ, & scandalum sempiternam diaboli damnationem alteri imprecari, neque enim quòd statim maledicens pœniteat, indicium est, non fuisse culpam; sed indicium est impetum illum, non tam ex habitu, quàm ex passione ortum habuisse; leuiores autem maledictiones, vtplurimum, peccata venialia sunt.

27. *Maledictiones, an sint omnes eiusdẽ speciei.* Rogas, an omnes maledictiones sint eiusdem speciei. Respondeo, non omnes esse eiusdem speciei; quia ex obiectis suis suam distinctionem trahunt. Vnde iuxta diuersæ speciei mala, quæ hominibus imprecantur, diuersæ quoque speciei Sotus. maledictiones erunt, vt docet Sotus *lib. 5. de iustit. quæst. 12. art. 1.* & alij communiter; quod tamen intelligo esse diuersa specie peccata materialiter; formaliter enim cùm omnes maledictiones fiant, & imprecentur sub vna ratione maledicendi, & offendendi proximum per maledictionem, omnes erunt eiusdem speciei.

28. D. Thom. Quærit etiam D. Thomas 2. 2. *quæst. 76. art. 3.* Vtrùm maledictio sit grauius peccatum, quàm detractio; & breuiter respondet, detractionem esse grauius peccatum peccato maledictionis simplicis; simplex enim maledictio, quæ desiderium exprimit ex genere suo, minus peccatum est, quàm detractio, quamuis ex aliqua circunstantia grauius possit esse peccatum ipsa detractione, & idipsum docet etiam Caietanus *ibi*, & Sotus *lib. 5. de iustit. quæst. 76. art. 3. conclus. 3.* Probant facilè

Primò, quia qui simpliciter maledicit, non optat alteri, neque ei imprecatur, nisi malum pœnæ, vt mortem, incendium, vel alias calamitates temporales, vel æternas, aut malum culpæ, vt peccatum sub ratione pœnæ; qui autem detrahit, aut contumelias profert in alium, malum culpæ dispergit, & alteri obiicit, mala autem pœnæ simpliciter, & absolutè minora sunt malis culpæ; ergo minus peccatum erit maledicere, quàm detrahere, aut contumelias in aliquem proferre.

Secundò, quia detractio, & contumelia est enuntiatio, & affirmatio mali, simplex verò maledictio, non est, nisi ostentatio desiderij. peior autem est enuntiatio, quàm desiderium, nam maledicens non statim desiderio suo, causa est mali proximi, sicut qui detrahit, & enuntiat, causa est mali infamiæ. Vnde fit, vt detractio ex natura sua grauior sit peccatum, quàm maledictio.

29. D. Thom. Sotus. Caietan. Idem dicendum est etiam iuxta D. Thomam *dicta 2. 2. quæst. 76. art. 3.* & Sotum *lib. 5. de iust. q. 12. art. item 3.* & Caietanum *ibid.* de irrisione, & susurratione. nam grauius etiam peccatum est irrisionis, & susurrationis, quàm maledictionis, quia ad derisorem etiam, & susurronem pertinet dicere malum culpæ, ad maledicentem autem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malum pœnæ, & non malum culpæ, nisi fortè sub ratione pœnæ: deinde, quia derisio, & susurratio ex natura sua inferunt aliquod temporale damnum, derisio erubescentiam, susurratio dissolutionem amicitiæ, maledictio autem non infert statim damnum, quod imprecamur, grauius autem peccatum est erga proximum nocumentum actu inferre, quàm illud desiderare, & imprecari, cæteris paribus; vnde derisio, & susurratio, cæteris paribus, grauius peccatum est, quàm maledictio.

Maledictio verò, quæ fit per modum imperij, 30. cùm habeat rationem causæ, potest esse detractione grauior, vt asserit D. Thomas *dicta 2. 2. quæst. 76.* D. Thom. *art. 3.* & consequenter potest esse grauior irrisione, & susurratione, si maius nocumentum afferat, quàm denigratio famæ, quam affert detractio, & quàm erubescentia, quam affert derisio, & quàm dissolutio amicitiæ, quam affert susurratio, & potest etiam esse minor, si minus nocumentum his inferat; & hæc quidem accipienda sunt, secundùm ea, quæ per se pertinent ad rationem horum vitiorum, possunt autem aliæ circumstantiæ per accidens considerari, quæ prædicta vitia vel augeant, vel minuant.

Dices, irridere aliquem ex genere suo non est 31. plusquam peccatum veniale, vt probauimus *n. 11.* *Obiectio.* maledicere autem ex genere suo, est peccatum mortale, vt probauimus *num. 19.* Ergo peccatum maledictionis erit grauius, quàm irrisionis. Re- *Resolutio.* spondeo ex obiecto, genere, & fine suo id verum esse; at ex modo afferendi malum, & ex aliis circumstantiis grauius esse peccatum irrisionis, quàm peccatum maledictionis, vt probatum manet, quatenus scilicet maledictio imprecatur malum pœnæ, non culpæ, nisi sub ratione pœnæ: irrisio autem affert ad causandam erubescentiam in proximo malum etiam culpæ, quod maius est, quàm malum pœnæ. Deinde quia per derisionem infertur erubescentia, per maledictionem non infertur malum, quod imprecamur, & maius aliquid est inferre malum alicui quàm illud aliqui desiderare, & imprecari, vt diximus.

Explicauimus, quibus modis fama læditur, se- 32. quitur vt de restitutione ipsius famæ, & honoris agamus, quod faciemus à *cap. 13. vsque ad 17.* & imprimis inquiremus, an sit restituenda fama cum periculo vitæ, an debeat compensari pecunia, quando restitui aliter non potest, quibus casibus detractor liber sit à restitutione famæ, & in quibus non sit, an & quando honor restituendus sit, & quibus modis sit restituendus; cùm enim fama sit bona opinio, & æstimatio de virtute alicuius, & honor sit bonum testimonium excellentiæ alterius, adeò hæc duo coniuncta sunt, vt de vno agere congruenter non possimus, quin de altero etiam agamus.

CAPVT XIII.

Vtrùm fama cum periculo vitæ sit restituenda, & an debeat pecunia compensari si restitui non possit.

SVMMARIVM.

Refertur prima sententia asserens famam cum periculo vitæ esse restituendam. n. 1.
Præfertur secunda probabilior negans. n. 2.
Soluuntur argumenta primæ sententiæ. n. 3.
Si proximo præter famam damnum in vita fuit illatum, cum vita periculo fama est restituenda. n. 4.
An quando fama aliter restitui nequit, teneatur infamator

mator eam pecunia ex iustitia compensare. Astruitur sententia negatiua. *n.5.*
An saltem teneatur ex charitate. *n.6.*
Post sententiam iudicis tenetur ex iustitia infamator famam alterius pecunia compensare. *n.7.*
Reijcitur sententia affirmans famam pecunia compensandam esse, quando aliter compensari non potest. *n.8.*
Soluuntur fundamenta huius sententiæ. *n.9.10.*

1. *An fama sit cum periculo vitæ compensanda.* *Opinio prima.*

IRCA restitutionem famæ, an debeat cum periculo vitæ restitui, dubitant graues DD. qua de re duas inuenio opiniones.

Prima docet, famam cum periculo etiam vitæ esse restituendam, quando aliter restitui non potest; maximè si infamatus illustris familiæ vir sit, idque etiamsi ex infamia, quam quis alteri intulit, nullum damnum eueniat in vita, vel bonis spiritualibus, hanc tenet Sotus *lib. 4. de iustit. quæst.6. art.3.* & alij. (Sotus.) Fundamentum illius est, quia quamuis fama, respectu vitæ sit res inferioris ordinis, tamen huiusmodi res inferioris ordinis sumi in tanta quantitate potest, vt iudicio prudētum, vel vincat, vel æquet pretio rē superioris ordinis; tanta enim potest esse vis plumbi, vt vel vincat, vel æquet valorem auri, tanta potest esse vis pecuniæ, vt æquè præstans imò & præstantior censeatur, quàm ipsa fama, licèt pecunia res sit inferioris ordinis, fama autem superioris, & consequenter tam illustris potest esse fama, vt omnium rectè sentientium iudicio æquè præstans, imò præstantior censeatur, quàm vita miseri homunculi, præsertim cùm pecunia, iuxta Aristotelem, sit mensura rerum omnium. Et confirmatur, quia qui latrociniis ad supremum honoris gradum, est euectus, tenetur huiusmodi latrocinia restituere, etiamsi de honoris gradu decidat; & tamen honor est res superioris ordinis, respectu latrocinij; igitur nihil refert ad restitutionem, quòd res sit inferioris ordinis, vel superioris.

2. *Opinio secunda verior.*

Secunda tamen opinio melior, ac probabilior docet, si ex infamia, quam quis alteri intulit, non eueniat damnum in vita, vel in bonis spiritualibus, neminem teneri cum periculo vitæ famam illi restituere, etiamsi infamatus homo, illustris prosapiæ sit; ita docet Caietanus *2.2.q.62. art.3. ad 2. & opusc.31. in respons. 14.* (Caietan.) vbi generaliter asserit rem inferioris ordinis nunquam esse restituendam cum iactura superioris ordinis. Lessius *lib.2. cap.11. de detractione, & contumelia, dub.15.num.86.* (Lessius. Nauarr.) Nauarrus *in summa lat.cap.17.num.89.& seqq.& cap.17.a n.47.* Filliucius *tom.2.tract.32.cap.9.num.236.* P.Nauarra *lib.2. de restit. cap.4. num.405.* Corduba *lib.1.q.31.* & Syluester *verb. detractio, quæst.4. casu 2.* (Filliucius. P.Nauarr. Corduba. Syluest.) & casus meo iudicio decisus est *in c. officij, de pœnit. & remiss.* vt patet inibi ex materia totius capitis. Probatur

Primò, quia nemo tenetur restituere pecunias cum iactura suæ libertatis se ipsum vendendo, aut trahendo in seruitutem, vt passim DD. affirmant, idque solùm, quia libertas est superioris ordinis, & nullo pretio comparari potest; ergo etiam nemo tenebitur restituere famam alterius cum iactura vitæ, cùm vita sit superioris ordinis.

Secundò, quia iustitia commutatiua solùm postulat, vt fiat restitutio in bonis eiusdem ordinis, in quibus alterum læsisti; vt vitam exponas pro vita proximi, si iniustè illum in bono vitæ læsisti, famam pro fama, pecuniam pro pecunia; quia per hæc dumtaxat restituitur æquale; igitur si hæc restitutio æqualitatis fieri non potest sine iactura boni superioris ordinis, censetur moraliter impossibilis, ac proinde, nemo ad illam in foro conscientiæ obligatur; sed tantùm tribuitur ius læso, vt per iudicem procuret vindicationem sui damni. Tandem, quia vita est bonum irrecuperabile; fama verò est bonum recuperabile, si enim semel amittatur, potest iterum recuperari, non tamen vita, nisi miraculis; quare patet vitam esse bonum superioris ordinis.

Vltimò, quia iuxta omnes DD. restitutio est facienda ad æqualitatem; at ille, qui cum periculo vitæ, famam restituit, æqualitatem excedit; dat enim maius, quàm id quod abstulit; quare ad eam restitutionem nullo modo obligatur.

Ad fundamentum Soti, & primæ opinionis, respondet Lessius *allegatus, num. 88.* quamuis quis anteponat vim suæ pecuniæ, vitæ alterius; nemo tamen prudenter anteponeret pecuniam alterius vitæ propriæ, nemo enim prudenti iudicio infamiam sustinebit pro magna pecuniæ vi; nec pro magna fama mortem eliget, quia fama iudicio Spiritus sancti omnibus thesauris præfertur, & bonum nomen multis diuitiis antecellit, iuxta illud Ecclesiastici 41. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*; quamobrem, nec vita, nec fama propria pecunia potest commensurari, & æstimari, licèt vita alterius possit; vnde non sequitur, Ego possum plus æstimare mille aureos, quos habeo, quàm vitam huius rustici; ergo si rusticus eos mihi abstulerit, tenebitur eos mihi restituere cum vitæ periculo, potest enim ille si prudens sit, vitam suam pluris pendere centum mille. 3. Lessius.

Ad confirmationem respondeo, eum qui furtis, & latrociniis primum honoris gradum in Republica sibi comparauit, non habere ius ad illum statum, cùm per iniuriam, & damnum proximorum illum comparauerit, vnde teneri ea latrocinia restituere, etiamsi ab eo statu honoris cadat. Adde quòd ex amissione status, non amittitur fama; potest enim status sine culpa admitti.

Non negamus tamen licitum esse nobis vitam aliquando pro fama proximi exponere; non quòd fama pluris valeat, quàm vita, sed quòd pro virtute licitum sit vitam exponere; vt diximus *in 5. præcepto*, & egregiè docet Lessius *allegatus, num.90.* Idem.

Si tamen ex infamia, quam proximo intulisti, damnum vitæ illi obueniat, teneris ex iustitia, cum vitæ etiam periculo, famam illi restituere, ita Doctores pro secunda opinione allegati. Ratio est, quia tunc non solùm obligaris ratione famæ iniustè ablatæ, sed etiam ratione vitæ, vt patet. 4.

5. *An fama sit pecunia compensabilis.*

Dubium etiam est, an quando fama restitui nequit, teneatur infamator eam pecunia compensare; qua etiam de re duæ circumferuntur opiniones.

Opinio prima.

Prima, & probabilior asserit præcisè pro ipsa infamia, secluso alio damno, quando illa publica, vel secreta reuocatione dictorum tolli nequit, neminem teneri ex iustitia illam pecunia compensare; ita docent Nauarrus *in summa lat.cap.17.n.90.* Syluester *verb.detractio, quæst.4.casu 2.* Lessius *lib.2. cap.11. dub.16. num.92.* Petrus Nauarra *lib.2. cap.4. n.417.* Filliucius *tom.2.tract.32.cap.9.n.234.fol.mihi 474.col.1.* Caietanus *2.2.q.62.art.2.* & alij recentiores communiter. (Nauarr. Syluester. Lessius. Petr. Nauar. Fillucius. Caietan.) Et ratio est, quia iustitia commutatiua tantùm postulat, vt restituatur id, quod ablatum est, per id quod communi æstimatione iudi-

catur

catur æquiualens; quòd si hoc fieri non potest, cessat obligatio, & moraliter est impossibilis; at pecunia non est æquiualens famæ; est enim fama res superioris ordinis, & multis partibus illam excedit, iuxta illud Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri*, & Prouerb. 22. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Ergo nullus tenetur infamiam, quam alteri intulit, pecunia compensare. Confirmant id DD. hoc exemplo; quia sicut qui non est soluendo æs alienum, nec potest damnum pecuniariam, quod alteri intulit, ob paupertatem resarcire pecuniis, non tenetur illud resarcire, orationibus, ieiuniis, vel honorificationibus externis; & qui vi, aut fraude aliquem ad peccatum induxit, non tenetur ei damnum conscientiæ pecunia resarcire; ita qui damnum famæ proximo iniustè intulit, si via alia nequit illud resarcire, non tenetur ex iustitia resarcire pecuniis, nullum enim ordinem, nec connexionem hæc inter se habent.

6. Dictum est *ex iustitia*, inquit Filliucius *allegatus, num.* 240. quia ex charitate fieri potest, vt aliquando teneatur compensare pecunia, vt si infamatus sit pauper, nec aliter videatur depositurus tristitiam inde susceptam, nisi ei recompensaretur pecunia, infamator verò diues sit; & ratio illius est, quia sicut ex charitate magis tenetur quis benefactoribus suis, quàm aliis, ita ex eadem charitate magis tenetur iis, qui malum sua causa passi sunt; & cum Filliucio idipsum docet Lessius *allegatus, num.* 96. At non video sufficientem rationem, ob quam dicamus hunc teneri sub mortali ex charitate hanc infamiam pecunia restituere, cùm non teneatur famam pecunia compensare, vt suprà vidimus, & sufficiat alio modo restituere; neque ratio allata de benefactoribus aliquid conuincit, quia gratitudo præcisè non obligat sub mortali ad eleemosynam faciendam, nec peccabit mortaliter ille, qui duobus existentibus in æquali necessitate eleemosynam non largitur illi, erga quem propter aliquod beneficium magis propensus esse debebat; quare non credo in eo casu peccare mortaliter illum, qui infamiam præcisam à damno, pecunia non compensauerit.

Filliucius. Lessius.

7. Post sententiam tamen iudicis si infamator ad pecuniam condemnetur, vel si cum ipso infamato, icto fœdere, conueniat de pecuniosa compensatione, tunc quidem tenebitur dare pecuniam ex iustitia; vt docet Lessius *allegatus, n.* 97. & Filliucius item *citatus, num.* 241. patet, quia iudex in pœnam talis criminis potest eam satisfactioné imponere, & ille ex iustitia tenetur exequi, quia tenetur iustè parere sententiæ; deinde, quia etiamsi fama esset aliunde recuperata, adhuc eandem satisfactionem pecuniariam in pœnam prioris delicti potest iudex imponere, potest enim iusta pœna punire delicta, etiam post damnorum restitutionem; tandem quia pacta, & conuentiones iustæ, quas homines inter se faciunt, obligant ex iustitia; & hoc pactum, quo de satisfactione pecuniaria conuenerunt, est iustissimum, habebat enim infamatus ius ad infamatorem accusandum pro sibi illata iniuria; quamobrem, vt hoc iure cedat, potest iustè de certa pecunia pacisci; sic ille, qui iustè potest alterum accusare de aliquo crimine, & ius habet ad illum accusandum, potest tuta conscientia accipere pecuniam, ne accuset, renunciatio enim, & cessio iuris, quod habet ad accusandum, pecunia est æstimabile, nullam enim iniuriam iste inferebat alteri illum accusando.

An post sententiam latam.

Lessius. Filliucius.

8. Secunda opinio, quòd scilicet fama pecuniis compensari possit, quando aliter restitui non potest, tenet Couarruuias *lib.* 1. *var. resol. cap.* 2. *num.* 8. & Sotus *lib.* 4. *de iustit. quæst.* 6. *art.* 3. §. *respondeo, vers. grauis*, & omnes quos citabimus *cap.* 14. *num.* 11. Fundamentum illorum est,

Opinio secunda. Couarr. Sotus.

Primò, quia qui alteri intulit damnum centum aureorum, si non potest æquale restituere, tenetur restituere id, quod potest, vt quàm proximè accedat ad æqualitatem: igitur quamuis fama excedat omnem pecuniam, tenetur compensare ipsam famam eadem pecunia, vt aliquo modo accedatur ad æqualitatem, nam etiamsi fama sit ex genere suo præstantior pecunia, vt re vera est, tamen tanta potest vis pecuniæ ex altera parte accumulari, vt cumulus ille pecuniæ multo pretiosior sit iudicio omnium rectè sentientium fama cuiusque hominis nobilis; sic aurum multo pretiosius est plumbo, sed tamen tanta vis plumbo ex altera parte apponi potest, vt multo sit auro pretiosius. Confirmatur; quia *pecunia est*, iuxta Philosophum, *omnium rerum mensura*; ergo etiam est mensura famæ, cùm fama inter res humanas numeretur.

Secundò, quia nemini fas est cum detrimento, & iniuria alterius suam famam, honorémque suum tueri, atqui sequeretur posse aliquem cum iniuria alterius, suam famam, & honorem tueri, si fama pecuniis compensari non possit; ergo illa pecuniis compensari potest. Minor, in qua est difficultas, probatur; quia qui furatus est, v.c. ducentos aureos, tenetur adhibere omnem diligentiam, vt secretò restituat; si tamen non potest secretò restituere, tenetur in publico restituere cum damno suæ ipsius famæ se prodendo, quia, cæteris paribus, maius est ius innocentis, qui per furtum læsus fuit, quàm vis nocentis, qui per furtum ipsos aureos furatus est. Confirmatur, quia qui amplissimam vim pecuniæ furto abstulit, qua in Republica maximum honoris gradum assecutus est, si non potest aliter restituere, tenetur restituere etiamsi ab eo gradu cadat; non ergo est fama, & honor, absolutè loquendo, adeò præstans, vt restitutio non sit facienda propter illius conseruationem, & vt honor, & fama non sit periculo exponenda, propter ipsam pecuniam.

Ita se habet hæc opinio, sed prima est probabilior, vt dixi; hæc tamen secunda non est improbabilis. 9.

Ad primum argumendum illius, respondeo, illum, qui non potest restituere totam pecuniam, teneri restituere partem illius, quam potest; fama autē est superioris, & excellentioris ordinis, quàm pecuniæ, & omni pretio æstimabilior; nam neque tota fama, neque eius pars pretio aliquo æstimabilis est, atque adeò ex iustitia nulla debetur pecunia, neque pro tota fama, neque pro parte aliqua illius; quare nullo modo est fama pecunia compēsabilis. Exemplum allatum de auro nihil conuincit, quia omnia metalla, etiamsi aliud alio multo sit præstantius, valoreque excedat, tamen habent omnia suum certum valorem; quamobrem se ad inuicem per subtractionem ex vna parte, & accumulatione ex altera, æquari possunt: at fama omnem valorem, omneque pretium excedit, & ideò caret omni compensatione pecuniæ. Ad confirmationem Philosophi respondeo, pecuniam esse mensuram rerum omnium vendibilium, & pretio æstimabilium; famam autem non esse vendibilem, neque pretio æstimabilem.

Ad secundum concedo maiorem, & minorem; ad consequentiam dico illum, qui furto abstulit eos aureos, teneri eos restituere cum periculo famæ propriæ, 10.

propriæ, quando aliter eos restituere non potest (rarò autem accidere poterit, vt aliter non possit) quia quando furto eos abstulit, velit, nolit, ad id se exposuit, & ita veluti ex pacto implicito tenetur pecuniam restituere cum amissione famæ, non quia fama sit pecunia compensabilis, aut pretio æstimabilis, sed quia ad hanc restitutionem, & iacturam suæ famæ, se sponte, & nemine cogente, nec sibi iniuriam inferente, cùm furtum commisit, voluit exponere; quare nihil ad rem probat argumentum.

Ad confirmationem, respondeo illum, qui latrociniis assecutus est in Republica maximum honoris gradum, teneri ea latrocinia restituere, etiam si ab eo gradu decidat, quia nunquam habuit ius ad eum honorem; sed de facto, & contra ius possidet; vt iam dictum manet *n.3. vers. ad confirmationem.*

CAPVT XIV.

An infamator teneatur ad restitutionem famæ infamato, si ille suis virtutibus eam recuperauit, & an ad damnum temporale, quod illi tunc dedit: quæritur, vtrùm fieri possit compensatio damni in fama cum damno in bonis temporalibus, & pecunijs.

SVMMARIVM.

Refertur sententia affirmans teneri infamantem restituere famam infamato, etiamsi ille iam illam adeptus sit suis virtutibus. n.1.

Præfertur sententia negans. n.2.

An aliquid arbitrio boni viri sit restituendum pro ipsa infamia, quam infamatus passus est, dum famam non recuperauit. n.3.

Quid si infamia sit obliuione sepulta, & restitutio non sit facta. n.4.

Quid de damno temporali, quod datum fuit, dum infamiam quis passus est, quamuis sit iam obliuione sepulta. n.5.

Quid si damnum datum sit in bonis iam acquisitis, vel in acquirendis. n.6.

Quid si aliquis infamauit aliquem non imponendo ei crimen falsum; sed manifestando verum, & occultum. n.7. & 8.

Respondetur fundamento Soti, & primæ opinionis. n.9. & 10.

An ille qui infamiam passus est ab aliquo, possit sibi recompensare in bonis temporalibus illius pro infamia. Refertur opinio affirmans. n.11.

Præfertur negans. n.12.

Respondetur fundamento primæ sententiæ. n.13.

1. *An infamans teneatur famam restituere infamato.* Adrianus. Nauarrus.

POTEST contingere, vt postquam quis alterum infamauit, ipse suis rectè factis, & virtutibus famam pristinam recuperet; dubium ergo est, an iste infamator in hoc casu ad aliquam famæ restitutione teneatur? Affirmant Adrianus *in 4. q. 1. de rest. famæ, §. contra prædicta, in responsione ad 2.* & Nauarrus *in repetit. cap. inter verba, n.863.* Ratio illorum est, quia iste verè causa damni fuit; ergo tenetur illud restituere, qui enim iniusta causa alteri damni est, tenetur in conscientia illud ei restituere; vt constat ex *cap. si culpa, de iniurijs, & damno dato.*

2. *Præfertur sententia negans.* Resolutio tamen sit, non teneri: fundamentum est, quia postquam ille suam famam recuperauit, iam non patitur damnum in illa. nam restitutio est ad resarciendum damnum; hoc autem damnum iam est refectum, & recuperatum, sicut si dominus vel sua, vel alia via recuperauerit equum, sibi ablatum furto, non tenetur fur amplius ad aliquam restitutionem; ita docet Lessius *tom. 1. lib. 2. de detract. & contumel. c. 11. dub. 17.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de restit. bonor. extern. n. 14.* Sotus *lib. 4. de iustit. quæst. 6. art. 3. ad 4. vers. ad hæc requiritur 3.* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. num. 248.* Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. dub. 3. num. 372.* Salon. *2. 2. q. 62. art. 2.* Toletus *lib. 5. cap. 68.* Syluester *verb. detractio, q. 4.* Nauarrus *cap. 18. num. 47.* Malderus *de iust. cap. de rest. in honore, & fama, dub. 11.* nam cùm alter iam habeat quod perdiderat, iniustè quæretur, quòd sibi non restituatur. Vnde si quis alterum de concubinatu infamauit, & ille ita se purgauit, vt ampliùs non habeatur fides infamatori, liberatur infamator onere restitutionis, & si aliquis infamauit aliquem de hæresi, & ideò fuit captus ab Inquisitoribus, & postea per sententiam declaratus fuit innocens, non tenetur illi famam restituere. Item infamauit alius nobilem fœminam de adulterio, sicut senes Susannam falsis testimoniis, & miraculo de falsitate infamationis constitit, non tenetur ei ampliùs ad aliquam restitutionem; vt docent optimè Lessius, Sayrus, & Salon. *allegati.* Lessius. Sayr. Sotus. Filliucius. P. Nauarr. Salon. Toletus. Nauarrus. Syluester. Malder.

3. *An aliquid arbitrio boni viri sit restituendum pro infamia non recuperata.* Rogant aliqui, an aliquid sit restituendum arbitrio boni viri pro ipsa infamia, quam elapso illo medio tempore, vsque ad recuperationem famæ passus est. Respondeo debere fieri aliquam restitutionem, si putetur illam velle (quod addo, quia alioqui censetur condonata, nec in vsu est offerre illam.) Ea autem restitutio facienda est significatione doloris, & petitione veniæ, vel honore aliquo, aut laude, iuxta conditionem personarum, vt rectè docet Petrus Nauarra *lib. 2. de iustit. cap. 4. num. 421.* & Lessius *lib. 2. de detract. & contumel. cap. 11. dub. 17.* & Nauarrus *cap. 18. num. 47.* P. Nauarrus. Lessius.

4. *Quid si infamia iam sepulta sit, & obliuioni tradita.* Sed quid si infamia obliuione iam sepulta sit, & restitutio præteritæ infamiæ non sit facta, v. c. homo cùm esset iuuenis, puellam infamauit, falsò asserendo coram aliis se illam deflorasse, quod iam temporis successu consepultum manet, meminit tamen senex de damno dato in fama & non refecto, quæro an teneatur ad restitutionem? Affirmat Caietanus *2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.* quia damnum plorat, vt reficiatur, etiamsi maxima intercapedo sit temporis interfusa, neque enim tempus loco restitutionis est, negant Lessius *tom. 1. de iustit. lib. 2. cap. 11. dub. 18. num. 90.* & Nauarrus *cap. 18. num. 47. vers. ad dubium autem.* D. Anton. *2. part. tit. 2. cap. 2. §. 3.* & Graphis *lib. 2. decision. aurear. cap. 137. num. 5.* & ratio est Caietan. Lessius. Nauarrus. D. Antonin. Graphis.

Primò, quia fama iam censetur restituta, & damnum illatum moraliter loquendo non durat, cùm nulla illius memoria extat.

Secundò, quia facilè infamia præterita reuiuiscet, si iterum in memoriam hominum adducatur; quare moraliter loquendo ea restitutio magis erit noua infamatio, quàm veteris mali restitutio, aut reparatio; quare solùm apud Deum de peccato in ea circumstantia est pœnitendum, & pro tunc restitutio non est curanda.

5. *De damno temporali quid.* Maius dubium est, an totum damnum temporale, quod secutum fuit ex tali infamia, teneatur infamator restituere; quia verò hæc difficultas non solùm potest esse de eo, qui infamat alterum,

imponendo

imponendo ei crimen falsum, sed etiam reuelando verum, sed occultum, de vtroque simul agemus.

Conclusio prima. Statuo primò, si loquamur de eo, qui alterum infamauit, falsum ei crimen impingendo, certum est teneri infamantem restituere infamato omnia damna temporalia ex ea infamia ei subsecuta; ita communiter DD. Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de detract. & contumel. dub. 19. num. 101.* Sayro *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de restit. bonor. extern. num. 17.* Sotus *lib. 4. de iustit. quæst. 6. art. 3. ad 4.* Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. dub. 4. num. 373.* Nauarrus *in summa lat. cap. 18. num. 47.* Salon. 2. 2. *quæst. 62. art. 2. controuers. 20.* & patet ex *cap. si culpa, de iniur. & damn. dat.* Et ratio est, quia hæc infamia fuit omnino iniusta, & iniuriosa causa efficax talis damni, & ex illa directè omnia illa damna emerserunt; qui verò causam alteri damni dat, damnum dedisse censetur, quare tenetur illud restituere; quicumque enim damnificat alium, iniustè ad restitutionem tenetur; vt habetur in dicto capite, *si culpa tua*, allegato, & docet etiam Gabriel *in 4. dist. 15. q. 6. post initium.*

Lessius. Sayrus. Sotus. P. Nauarr. Nauarr. Salon. Gabriel.

6. Videndum tamen est, an damnum ex tali infamia secutum sit in bonis iam acquisitis, an in acquirendis: si secutum fuit in bonis iam acquisitis, restitutio in integrum facienda est, iuxta Authores allegatos, & speciatim Nauarrum citatum. *In bonis acquirendis.* Si datum fuit in bonis acquirendis, v. c. in officio, aut beneficio, aut legato acquirendo, quæ ex voluntate aliorum pendebant. Restitutio non est facienda in integrum, sed arbitrio prudentis, vnde qui alium per iniuriam, & falsum crimen, per vim, aut dolum, ab assecutione beneficij, officij, legati, aut honoris, aut etiam prælatura inter Religiosos impediuit, tenetur ad restitutionem arbitrio boni viri, non ad integram restitutionem, quia adhuc pendebat id ex voluntate alterius, quæ re vera poterat mutari, & erat tantùm in spe, & minus valet id, quod est in spe, & ex voluntate alterius pendet, quàm quod actu possidetur, aut quàm quod est in spe, & ex voluntate alterius non pendet; & ideò minor restitutio facienda est pro illo, quàm pro eo, quod actu possidetur; ita communiter DD. quos nos iam sæpe alibi probauimus.

7. *Conclusio secunda.* Statuo secundò, si loquamur de eo, qui infamauit alium, manifestando illius crimen verum, sed occultum; maior est difficultas ad quantam restitutionem damnorum teneatur, nam Sotus *lib. 4. de iustit. quæst. 6. art. 3. ad 4. vers. secundo modo,* docet non teneri ad tantam restitutionem, quantam tenetur ille, qui falsò alium infamauit.

Sotus.

Primò ex eo fundamento, quia non tantum peccat iste, quantum ille, & ideò, inquit, non tenetur ad restitutionem in integrum; sed ad aliam arbitrio boni viri faciendam.

Secundò, quia præcipua causa istorum damnorum, non est reuelatio criminis, sed est ipsum crimen, quod à parte rei commissum est, reuelatio enim est tantùm causa sine qua non; & consequenter infamans per reuelationem tantùm, non tenetur ad integram, sed ad arbitrariam restitutionem, iudicio boni viri definiendam, quia nisi ille reuelasset, non secuta fuissent ea damna; & hæc sententia Soti non est omnino improbabilis, & eam secutus fuit Salon. 2. 2. *q. 62. art. 2.* sed postea mutauit sententiam.

Sotus. Salon.

8. *In bonis acquisitis.* Dicendum tamen est, huiusmodi infamatorem teneri ad restitutionem in integrum de damno in bonis iam acquisitis; in bonis verò acquirendis ad partem arbitrio boni viri definiendam. Ita Nauarrus *in summa latina, cap. 18. num. 45. vers. addo sextò.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de restit. bonor. extern. num. 19. & 20.* Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 12. de detract. & contumel. dub. 19. num. 109.* Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. dub. 6. num. 384.* & Salon. *allegatus*, & fundamentum est, quia obligatio restituendi non oritur ex quantitate peccati, sed ex quantitate damni illati. Vnde licèt qui verum crimen, sed occultum reuelando infamat, minus peccet, quàm qui falsum crimen imponit, quia tamen æquè damnificat, aut plus, ac ille, qui falsò crimen imponit, æquè tenetur ad restitutionem, imò ad maiorem, si fortè maius damnum intulit; licèt enim ille, qui falsum crimen imponit, plus peccet, non tamen plus nocet: at restitutio, cùm actus sit iustitiæ commutatiuæ, potius respicit nocumentum, quàm modum nocendi.

Nauarr. Sayrus. Lessius. P. Nauarr. Salon.

Et ad rationem Soti respondeo ipsum crimen in se sumptum, non posse esse causam damni, nisi accedente cognitione, vnde quamdiu crimen manet occultum, contra iustitiam reuelatur dum probari non potest in iudicio; & sic quatenus occultum, non potest esse causa damni, nisi reueletur; ita enim se habet, ac si nunquam fuisset commissum, ac proinde, qui illud reuelat, tribuit illi veluti vim nocendi, & inferendi damni; ergo manifestans, moraliter loquendo, censetur causa principalis damni secuti, vnde non solùm est conditio sine qua non; sed etiam causa moralis per se, & directa omnium illorum damnorum, quæ sequuntur. nam etsi alter crimen committat, si non reuelatur, non patitur infamiam, neque damnum; & quamuis non committat, si tamen infametur, ea damna patietur in fama, & in bonis; indicium ergo est, quòd formaliter, & per se ea damna sequantur ex reuelatione contra iustitiam facta, non ex crimine commisso. Vnde cessat obiectio, quam multi hîc opponunt, illud scilicet, damnum per accidens resultare, ex ea reuelatione, & infamia, resultat enim per se, vt patet. 9.

Dices, fecit cum bono zelo, & animo, vt scilicet illud legatum, officium, aut beneficium ad alium digniorem deueniret. Respondeo in hoc negotio quoad restitutionem, non attendi odium, vel amorem; sed solùm attenditur iniustitia reuelationis, criminis occulti, infamiæ, & damni, quod ex tali iniusta reuelatione alteri datur, iustitia enim, cuius actus est restitutio, respicit iniustum, vt æqualitatem constituat, neque curat de bono, aut malo zelo; vt expresè testatur Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. dub. 4. num. 374.* & Gregorius Sayro *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de rest. bonor. extern. n. 21.* 10.

Petr. Nauar. Sayrus.

Huic dubio præcedenti affine aliud est, an fieri possit compensatio damni infamiæ, cum damno in bonis temporalibus, v. c. damnificasti Petrum in pecunia, aut bonis temporalibus, & ille te grauiter contra iustitiam infamauit; rogo vtrùm pro rata iniuriæ possis illi denegare restitutionem pecuniæ, & bonorum, si ipse nolit tibi tuam famam restituere. Partita est opinio hac de re. 11. *De infamiâ passo.*

Prima affirmat hanc compensationem fieri posse, quia probabilis est ea sententia, quæ docet, famam pecunia compensari, ac restitui posse, quando aliter restitui non potest; & pro hac opinione stat Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de restit. bonor. extern. num. 25. §. hac autem via,* & Couarr. *reg. peccatum, 1. part. num. 6. & lib. 1. var. resol. cap. 2. num. 8.* & *Opinio prima.*

Sayrus. Couarr.

Sotus. Corduba. L.Lopez. Salon. Rodrig. Valentia. Molina. Rebell. Gloss. & Sotus *lib. 4. de iustit. quæst. 6. art. 3. ad 4. dub. 2.* & Corduba *quæst. 33. art. 2.* & Lopez *1. part. instruct. cap. 116. conclus. 1.* & Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 2. controuers. 13. conclus. 1.* & Rodriquez *2. part. summæ, cap. 45. conclus. 2. & 3.* Valentia *tom. 3. disp. 5. quæst. 6. puncto 5. propos. 1. de restitut. famæ.* Molina *tract. 4. disp. 45.* Rebello *lib. 2. quæst. 10.* glossa *in cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, extrà vt lite pendente nihil innouetur.* Malderus. Aragon. Malderus *de iustit. tract. 7. cap. 2. de restit. famæ, dub. 8. fol. mihi 554. col. 1.* Aragon. *2. 2. quæst. 62. art. 2.* Qui omnes dicunt, non teneri virum nobilem, & à fortiori Regem, aut Principem, restituere infamiam plebeio, quem falsò infamauit, dicendo se fuisse mentitum; sed teneri illam iniuriam ei restituere pecunia, quia iniuria infamiæ, & fama ipsa pecunia compensari, ac restitui potest.

12. *Opinio secunda.* Secunda, & verior opinio contrarium docet, non posse scilicet hanc compensationem famæ cum bonis temporalibus, aut pecunia fieri; excedit enim fama omne pretium pecuniarum, neque est vendibilis, aut pretio æstimabilis, aut commensurabilis, sed res est altioris ordinis; iuxta illud sacræ paginæ Prouerb. 22. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* & Ecclesiast. 42. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi.* Et hanc opinionem tenent omnes quos pro illa citauimus *cap. 13. num. 5.* vbi iam hanc quæstionem versauimus, & illam secuti fuimus, & fundamenta illius inibi videri poterunt, neque enim opus est dictum repetere, & vltra illos, eam docet etiam Malderus modò *allegatus*, vbi dicit sine dubio hanc opinionem esse probabiliorem. Pesantius *de restit. q. 12.* Banhez *2. 2. q. 63. art. 2.*

13. Ad rationem verò, & fundamentum contrariorum, respondeo viros nobiles non teneri satisfacere, ac restituere famam plebeiis, dicendo, aut iurando fuisse mentitos; non deficere tamen alios modos restituendi illam extra pecuniam, v. c. honoribus, & laudationibus, aut dicendo, decepi me, putaui ita esse, & non fuit, est enim magna latitudo, & disparitas inter famam, & famam, & nemo tenetur restituere amplius, quàm id, quod debet, aut restitutionem facere cum iactura maioris boni, licèt absolutè quælibet cuiuslibet hominis fama sit excellentior omni pecunia; si verò plebeij his satisfactionibus non sint contenti, & postulent sibi suam famam restitui pecunia, irrationabiles sunt, quia vendunt famam, quæ est natura sua inuendibilis, & volunt illam pretio pecuniarum commensurare, cùm tamen omne pecuniarum pretium excedat, atque ita nemo tenetur, siue Nobilis, siue æqualis in conscientia famam alicuius pecunia compensare, nisi post latam iudicis sententiam, aut ex fœdere icto inter vtrumque, vt *cap. 1.* diximus.

CAPVT XV.

Vtrùm teneatur infamator restituere famam alterius, cum iactura propriæ famæ, & vitæ; soluuntur multa dubia.

SVMMARIVM.

Fama est restituenda cum iactura etiam famæ propriæ, si cætera sint paria. n. 1. & 2.

An opus sit dicere se fuisse mentitum, quando alium infamauit, quamuis crimen, de quo illum infamauit, verum fuerit, sed occultum. n. 3.

Quid si sit inæqualitas inter famam, & famam. n. 4.

Quomodo fiat tunc restitutio in ista inæqualitate. n. 5.

An quando datur æqualitas inter infamantem, & infamatum, teneatur infamans iurare se fuisse mentitum, si aliter ei non credatur. n. 6.

Quo sensu id possit iurare, quando infamauit crimen verum, sed occultum manifestando. n. 7.

An teneatur iurans adhibere testes, quando eius retractationi nec sub iuramento creditur. n. 8.

An teneatur infamator reuocare dictum apud illos, quibus ipse non dixit, dixerunt tamen alij qui ab illo audierunt. n. 9.

An absolui possit infamator si famam restituere nequeat eodem modo quo tenetur. n. 10.

DVPLICI modo potest aliquis alium infamare, vel ei falsum aliquid affingendo, vel manifestando crimen aliquod verum, at occultum, de vtroque dicam. Sic igitur 1.

Conclusio prima. Statuo primò, quando aliter fama alterius restitui non potest, & est æqualitas plus, minúsve, inter vtrumque tenetur ille, qui alterum infamauit, aut ei crimen falsum imponendo, aut manifestando verum, sed occultum, iuris ordine non seruato, cum iactura etiam propriæ famæ, non tamen vitæ, famam ei restituere, dicendo, si ad hanc restitutionem opus fuerit, se fuisse mentitum siue in iudicio, si in eo alterum infamauit, siue extra illud, si extra illud damnum famæ illi intulit; ita expresè D. Thomas *2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 2.* Caietanus *ibi.* Sotus *lib. 4. de iustit. quæst. 6. art. 3.* Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. dub. 5. num. 375.* Michaël Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 2. controuers. 13. conclus. 1.* Nauarrus *in manuali latino, cap. 18. num. 45. vers. addo quartò*, Rodriquez *2. part. summæ, cap. 45. conclus. 1.* Lud. Lopez *1. part. instruct. cap. 16. conclus. 1.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. num. 22.* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. num. 245.* Malderus *de iustit. tract. 7. cap. 2. de restit. famæ, dub. 9. fol. 554. col. 2.* Est communis omnium DD. D. Thom. Caiet. Sotus. P. Nauarr. Salon. Nauarr. Rodriq. Lud. Lopez. Sayr. Filliucius. Malder. Probatur, quia infamans alterum, ei falsum affingendo, tenetur restituere famam in eodem genere secundùm æqualitatem iustitiæ: in hoc autem casu æquale reddere non potest, nisi dicendo se fuisse mentitum, & falsò crimen illud imposuisse, non palliatè, sed ita clarè, ac publicè, sicut imposuit, alioquin non seruaretur æqualitas iustitiæ, reddendo quod abstulit; ergo tenetur se retractare cum iactura, & damno propriæ famæ.

Nec obstat, quòd ordine charitatis teneatur quis pluris suam famam facere, quàm alterius. 2. nam id verum est, quando cætera sunt paria; hîc autem magna est disparitas, potior enim est conditio innocentis infamati, quàm nocentis infamatorij; sicut enim ille, qui iniustè abstulit à Petro decem aureos, tenetur eos illi restituere cum æquali iactura suorum bonorum, ita qui iniustè alterum infamauit, tenetur ei famam restituere, cum æquali iactura propriæ famæ.

Dices, esse diuersam rationem in fama, & in pecuniis, quia in pecuniis, eo ipso quòd quis furatus est eas, est iniustus possessor illarum; at infamans nihil possidet famæ alienæ, & est iustus possessor suæ bonæ famæ. *Obiectio.* Respondeo eo ipso, quòd quis mentiendo alterum infamauit, amisisse ius famæ propriæ per ordinem ad resti- *Resolutio.*

tutionem

tutionem alienæ, à se iniustè ablatæ, & ita suam propriam famam esse veluti hypothecatam, & addictam restitutioni famæ alterius, quem iniustè infamauit: ita respondent Sotus, Sayrus, & P. Nauarra *allegati, num. præcedenti.*

3. Dictum est in conclusione, *Quando aliter restitui non potest, quàm dicendo, se fuisse mentitum*; quia si satis sit, dicere se falsum fuisse, vel putasse se verum dixisse, & postea, re bene considerata, contrarium inuenisse, vel sibi nullam fidem esse dandam, quia ex dolore, & passione fecisset, vt alter suam famam recuperet, id sufficiet, & necesse non erit, dicere se fuisse mentitum, quia hæc retractatio solùm requiritur, vt alter famam suam recuperet, quam si eo modo recuperauit, id sufficit; ita Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. n. 246.* D. Thom. 2. 2. *quæst. 62. art. 2.* Syluester *verb. detractio, q. 4.* & alij. Filliucius. D. Thom. Syluester.

4. Dictum est etiam, *modò sit æqualitas inter infamantem, & infamatum*, quia si magna sit inæqualitas inter famam vnius, & alterius, non tenebitur infamator in hoc casu dicere, se mentitum fuisse, séque infamare; sed satis erit, via alia arbitrio prudentis viri compensare, v.c. si infamator esset Rex, infamatus vasallus; si esset Episcopus, aut Prælatus; aut illustris vir, & infamatus plebeius. nam sicut *suprà* dixi, sicut in restitutione pecuniæ, quam alteri debeo, si non possum restituere decem aureos, quos furatus sum, nisi cum iactura centum, non teneor illos statim restituere, sed possum differre, aut indagare aliam viam restituendi; ita in restitutione famæ, non teneor restituere minorem famam, cum iactura meæ pretiosioris; restitutio enim est æqualitas, & non obligat ad inæqualitatem; imò in eo casu, tenetur infamatus ex charitate pati minimam iacturam suæ minimæ famæ, ne proximus infamans tam magnum famæ propriæ detrimentum patiatur; pluris enim æstimatur fama illustris viri, quàm alterius inferioris ordinis; ita Gregorius Sayro *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de restit. bonor. externor. num. 3.* Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 26. num. 138.* Petrus Nauarra *lib. 4. cap. 4. dub. 9. num. 376.* Couarr. *reg. peccatum, part. 1. num. 6. vers. tertiò adultera.* Lopez *1. part. instructorij, cap. 116. conclus. 1.* Nauarrus *cap. 18. num. 45.* Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 6. art. 3. ad 4.* & Toletus *lib. 5. summæ, cap. 71.* & Corduba *lib. 1. quæst. 33. art. 2.* Sayrus. Lessius. P. Nauarr. Couarr. L. Lopez. Nauarr. Sotus. Toletus. Corduba.

5. Fiet itaque tunc restitutio, laudando virtutes infamati, honorificè loquendo de eo in iis rebus, in quibus detraxit, coram illis, apud quos detraxit occasione accepta, vel oblata, ita vt hi, qui eum malè loquentem audierant, sinistram deponant opinionem; & hic modus restitutionis est valdè aptus apud peritos; ita Lessius *citatus, dub. 20. num. 110.* Sotus *allegatus,* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. num. 246.* Caietanus *2. 2. quæst. 6. art. 2.* Nauarrus *cap. 18. num. 45.* Sayrus *allegatus,* & omnes modò allegati. Lessius. Sotus. Filliucius. Caietan. Nauarr. Sayrus.

6. *Conclusio secunda.* Statuo secundò, qui falsò alium infamauit, siue in iudicio, siue extra illud, siue crimen ei falsum affingendo, siue verum, sed occultum, quod in iudicio probare non potest, reuelando, si æquales sint conditionis, & intellexit illos, apud quos infamauit, non credere suæ retractationi, quando affirmauit se fuisse mentitum, tenetur iurare se fuisse mentitum, vt plenè famam per iniuriam ademptam restituat; ita Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. num. 27.* Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 2. controuers. 13. col. 2.* Nauarr. *lib. 2. de restit. cap. 4. dub. 5. num. 378. & 385.* Valentia *tom. 3. disp. 5. quæst. 6. puncto 5. assert. 1. de restit. famæ.* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. num. 245.* Ratio est, quia tenemur omni via possibili licita famam iniustè alterius ablatam, efficaciter restituere. Vnde si simplici nostræ retractationi noluerint credere, tenemur addere iuramentum, cùm hæc via facilis sit, & licita. Sayrus. Salon. P. Nauarr. Valentia. Filliucius.

7. *Obiectio.* Dices, non posse nos id iurare in veritate, quando alium infamamus, verum illius crimen manifestando, sed occultum, & quod in iudicio probari non potest. *Soluitur.* Respondeo in duplici sensu, nos posse id licitè iurare.

Primò, quia crimen, quod reuelamus, licèt fuerit verum, erat tamen verum veritate occulta, non publica, & in hoc sensu possumus licitè, & verè iurare tacitè intelligendo, nos fuisse mentitos, & falsum dixisse in veritate publica, non occulta, hoc enim modo licitè potest reus occultus affirmare in iudicio se aliquid non fecisse, quia publicè non fecit, intelligens se non ita fecisse, vt teneatur coram iudice fateri, & iudex aliquem condemnans, iuxta allegata, & probata, quem scientia priuata scit esse innocentem, verè pronuntiat illum esse criminosum, & non mentitur, quia secundùm publicam probationem talis est; ita ille, qui iurat se fuisse mentitum, verè poterit id iurare; quia nesciebat id veritate, & notitia publica, vt propalaret, sed veritate occulta, & secreta, secundùm quam tenebatur occultare.

Secundò poterit iurare se fuisse mentitum, & alium non commisisse tale crimen, quia non fecit conformiter ad legem diuinam, & charitatis; ita docet Lessius *tom. 1. de iustitia, lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 20. num. 110.* Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. num. 381. & 382. & 360.* Valentia *tom. 3. disp. 5. quæst. 6. puncto 5. propos. 2. de restit. famæ,* Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 3. controuers. 15.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 4. de secundo modo infamandi, num. 24.* Filliucius *tract. 32. cap. 9. num. 246. ad finem.* Lessius. Petr. Nauar. Valentia. Salon. Sayrus. Filliucius.

8. *An iurans teneatur adhibere testes.* Maius dubium est, an teneatur iurans adhibere testes, quando nec eius retractationi, nec ei sub iuramento creditur, ad persuadendum aliis, se falsò alium infamasse? Affirmat Salon. *2. 2. q. 62. art. 2. controuers. 13. conclus. 1.* Lessius *suprà allegatus,* & Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 6. art. 3. ad 4.* & addunt, adeò teneri, vt si opus fuerit expensas facere in adhibendis testibus, ad id teneatur. Ratio illorum est, quia infamator tenetur omnibus modis possibilibus restituere famam infamato, quam ei iniustè abstulit, & eum ponere in statu in quo antea erat, hic autem modus possibilis est. Negant, & meliùs, Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de restit. bonor. extern. num. 27. §. imò Sotus.* Nauarrus *in manuali latino, cap. 18. num. 44. & 45. vers. addo etiam,* & Petrus Nauarra *lib. 2. de restitut. cap. 4. num. 378. dub. 5.* quia si nec ei iuranti credere velint, iam id ex malitia illorum prouenit, & ea sinistra opinio, quam de alio retinent, non censetur tunc prouenire ex dicto suo, siquidem efficaciter illud cum iuramento retractauit; sed ex mera malitia audientium, si tamen ipse infamatus sibi persuadeat, infamantem eam reuocationem sub iuramento affirmatam non fecisse conscientia ductum, sed ore tenus, & ad aliorum preces, aut credat illum eam statim reuocaturum, & postulat testes, coram quibus id affirmet, tunc quidem tenebitur illos

illos adhibere, & in hoc quidem omnes Doctores conueniunt.

9. *Quid si ipse dixit aliis, qui narrauerunt multis.* Adhuc rogabis, an teneatur infamator reuocare dictum præfato modo, apud eos, quibus ipse non dixit; dixerunt tamen alij, qui ab ipso audierunt, v. c. dixisti paucis, illi verò narrauerunt aliis. Quæro igitur, an non modò apud istos, quibus id dixisti, sed etiam apud cæteros retractare dictum tenearis. Respondeo si ab illis quibus immediatè narrasti, stipulatus fuisti silentium, & secretum, non teneris, nisi apud illos, cum quibus dictam stipulationem fecisti, te retractare; quia tunc infamia per illos, & non per te proximè, & formaliter irrogata censetur, si aliis id manifestarunt; teneris verò, vel per te ipsum, vel per præconem, Concionatorem, aut Parochum te retractare coram etiam iis, quibus ipsi dixerunt, si hoc silentium ab illis stipulatus non fuisti; ita Petrus Nauarra *lib.2.cap.4.num.443.* Lessius *tom.1.lib.2.cap.11.de detractione, & contumel.dub.20.num.111.* Filliucius *tom.2.tract.32.cap.9.num.244.* (P Nauarr. Lessius. Filliucius.)

10. *An absolui possit, si famam restituere nequeat eodem modo, quo tenetur.* Dubitabis tamen, an absolui possit infamator, si iuxta prædicta restitutionem famæ coram aliis efficere recusauerit. Respondeo non posse absolui, nisi certò, & moraliter Confessario constet, infamantem statim, ac possit, famam proximo restituturum. nam vt ille, qui tenetur alteri pecuniam restituere furto ablatam, non est absoluendus, quin priùs restituat, nisi habeatur moralis certitudo, quòd inde recedens statim restituet, profectò multo magis absolui non debet infamans falsò fratrem, nisi prùs famam restituat, aut moraliter credatur, quod statim restituet; poterit etiam Confessarius differre absolutionem, quo ad vsque fama restituatur, nisi necessitas contrarium postulet; pœnitentes enim facilius Confessariis obediunt, vt experientia constat, quando differtur absolutio, quàm quando statim obtinetur, obtenta enim vel obliuiscuntur, vel differunt implere in confessione promissa; & quidem quòd neganda sit absolutio, seu potiùs differenda, est valde conforme præcepto Christi Domini *Matthæi 5.* nam ibi eum qui alium iniuria affecit, non prius absolui Christus voluit, quàm famam restitueret. *Si offers munus tuum ad Altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante Altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum.* Si enim qui conuitiis lacessiuit fratrem suum, non debet prius absolui, quàm reconcilietur fratri, nec qui alterius famam abstulit, absolui prius debet, quàm illam restituat, cùm non minus hic, quàm ille ad restitutionem teneatur. Et confirmatur ex Leuitico 6. ibi, *Qui vi aliquid extorserit, vel calumniam fecerit, aut rem perditam inuenerit, reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere integra; deinde pro peccato suo offerat Deo arietem immaculatum*; prius ergo quæ debemus fratribus restituenda sunt, quàm offerre Deo aliquod obsequium debeamus; ita Gregorius Sayro, & benè, *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de restitut. honor. extern. num. 28.* & Salon. *2. 2. quæst.62. art.2. controuers. 15. conclus. 3.* Tanta tamen potest esse contritio pœnitentis, vt moraliter Confessarius sit certus, quod statim restituet, vel prima qualibet occasione; quamobrem in his, & similibus circumstantiis maxima desideratur prudentia Confessarij. (Sayr. Salon.)

Capvt XVI.

An ad restitutionem famæ teneatur ille, qui bona fide alium infamauit, & an se mutuò infamantes possint vti compensatione; soluuntur alia dubia. Quæritur an diffamatus per reuelationem sui criminis occulti illud sub iuramento negans teneatur infamanti famam restituere.

Svmmarivm.

Quatenus teneatur ad restitutionem famæ, ille, qui bona fide alium infamauit; putans crimen illius esse publicum, cùm tamen esset occcultum. n.1.2.
Quid si interim aliquod damnum temporale patiatur, vel impediatur ab officio, aut beneficio. n.3.
Quid si te narrante peccatum vnius, auditores non de illo intellexerunt, sed de alio. n.4.
An hæredes infamatoris teneantur ad restitutionem famæ, quam ipse iniustè læsit, & quid si in bonis proximum læsit. n.5.
An Prælati, & iudices publici, & homines priuati possint condonare infamiam sibi illatam, n.6.7.8.9.10.11.12. *& quid quando infamia redundat in filios, aut familiam. ibid. Aut in totum Monasterium. ibid.*
An qui se mutuò infamarunt à restitutione excusentur. n.12.13.
Quid si vnus grauis alterum infamauit. n.14.15.16.
An quando aliquis te vult iniustè infamare, licitè possis eam infamiam auertere, dicendo illum esse mendacem, & defectus illius aperiendo, & quatenus. n.17.
An iniustè infamatus per reuelationem sui criminis occulti, sed veri, teneatur ad aliquam restitutionem, si iuret alium fuisse mentitum. n.18.

Præcipvvm dubium hîc potest esse, an ad restitutionem famæ teneatur ille, qui bona fide existimabat crimen esse publicum, & eadem bona fide illud narrauit, ex qua narratione proximus fuit infamatus, & in hoc casu. 1. *An ad restitutionem famæ teneatur ille, qui bona fide alterum infamauit.*

Conclusio prima. Statuo primò, qui hoc modo proximum infamauit, vel apud superiorem, vel apud alium, etiamsi fraternæ correctionis causa fecerit, simul ac cognouerit errorem, tenetur ad restitutionem illius se retractando. Probatur facilè, quia is, qui tenet alienum, bona fide putans esse suum, simul ac cognouerit esse alienum, tenetur illud restituere, quia ex tunc possessor malæ fidei constituitur, & inuito domino retinet; ergo etiam ille, qui bona fide alterum infamauit, putans crimen esse publicum, aut verum, cùm cognouerit non ita fuisse, tenetur famam restituere; quia ex tunc constituitur retentor malæ fidei famæ alienæ, quam quodammodo detinet dùm proximum bona fama apud alios priuauit in mentem aliorum, prauam opinionem inducendo, ita docet Lessius *tom. 1. lib.2.cap.11.de detract. & contumel.dub.22.num.115.* & communiter omnes; & patet ex illo D. Pauli ad Roman. 1. 18. *Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.* (Lessius. D.Paul.)

2. *Conclusio secunda.* Statuo secundò, non teneri eam restituere cum graui

graui suo incommodo, veluti cum propria infamia, vel magno damno; quia sine culpa à principio eam abstulit, sicut si deprehendas equum, vel librum alterius, sine culpa tua apud te esse; non teneris illum ad dominum remittere magnis tuis expensis; ita idem Lessius *allegatus num.* 117. Vnde patet differentia in eo, qui alterum infamauit cum culpa, & sine culpa sua; quia ille, qui culpa sua alterum infamauit, tenetur famam restituere cum detrimento etiam propriæ famæ; ille verò, qui absque culpa sua alterum infamauit, non tenetur cum graui suo damno eam restituere.

Lessius.

3. *Cõclusio tertia.* Statuo tertiò, si is, qui infamatus fuit, sine culpa infamantis interim aliquod damnum patiatur, vel impediatur ab officio, beneficio, vel illo iam adepto priuetur, non tenetur infamator ad restitutionem; quia non censetur eius causa iniusta, cùm non censeatur causa iniusta infamiæ, ex qua damnum illud ortum habuit, quod intelligendum est, antequam cognoscat suum errorem; si enim postquam illud cognouerit, fuit in mora faciendæ restitutionis famæ, per retractationem dicti, & interim damnum illud eueniat, tenetur, quia mora nocet ei, per quem fit, & ab illo tempore, quo resciuit, & potuit commodè restituere, & se retractare, & non fecit, censetur iniusta causa infamiæ, & consequenter damni ex illa proximo resultantis, ita idem Lessius *allegatus, num.* 118. & Filliucius *tomo 2. tract. 32. cap. 9. num.* 218. Syluester *verb. mora, num.* 3. & patet *ex l. debitor. ff. de vsur.* Mora enim, & culpa, quoad restitutionem æquiparantur, vt notat idem Syluester *dicto verb. mora, num.* 4. & Fumus *verb. mora, num.* 2. Tenetur enim morosus ad omne interesse damni emergentis, & lucri cessantis, iuxta omnes DD. & iuxta Fumum, & Syluestrum *allegatos*; & patet ex text. *l. 2. ff. de eo quod certo loco, in fine*, docet denique Innocent. *in cap. sacro, de sent. excom.* & glossa *in l. curabit, C. de act. empt.* & Panormitan. *in cap. conquestus, de vsuris*, vbi refert Ancharranum, & alios.

Lessius. Filliucius. Syluester. Fumus. Innocent. Panormit.

4. *Conclusio quarta.* Statuo quartò, si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant, quàm tu velis, v. c. si narres de Antonio, & illi intelligant de Petro, sícque Petro oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si commodè potes, non tamen ex iustitia, charitas enim postulat, vt damnum proximi impediamus, si absque notabili incommodo possumus, & tua narratio non est causa directa illius infamiæ, sed illorum praua intelligentia; sic Lessius *dicto tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 22. num.* 119.

Lessius.

5. *An hæredes infamatoris.* Secundum dubium esse potest, vtrùm hæredes infamatoris teneantur ad restitutionem famæ, quando ipse eam non restituit. Cui breuiter

Respondeo primò, hæredes infamatoris præcisè ad restitutionem famæ seclusæ à damnis à suo instituente ablatæ non teneri; cùm enim huiusmodi obligatio respectu infamantium sit merè personalis, non enim est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum, vt est etiam obligatio voti personalis, ieiunij, aut peregrinationis, & restitutio honoris ablati per contumeliam; inde est, quòd non transferatur ad hæredes, cùm non respiciat bona in quibus illi successerunt; sed personam in qua non successerunt, nec poterant succedere.

Respondeo secundò, teneri huiusmodi hæredes ad restitutionem damnorum, quæ ex infamia illa emerserunt, quia hæc obligatio restituendi damna emergentia non est purè personalis, sed afficit etiam bona infamatoris. Vnde cum ea obligatione, & affectione ad hæredes infamatoris transeunt, veluti si defunctus incendisset per iniuriam domum alterius, hæredes illius tenerentur de damno, & non solùm hæc obligatio transit ad hæredes infamatoris respectu infamati, sed respectu etiam hæredum ipsius infamantis; quare si is, qui ratione infamiæ damnum passus est in bonis patrimonialibus, & Fortunæ mortuus fuerit, restitutio hæc tunc facienda est hæredibus illius, cùm succedant in omnia pura defuncti; sunt enim hæc pura veluti partes hæreditatis; ita Lessius *tomo 1. de iustit. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 21. n.* 112. & 113. & Nauarrus *in summa Lat. cap.* 18. *num.* 45. & Adrian. *quodlibeto* 11.

Lessius. Nauarrus. Adrianus.

Tertiùm dubium est, Vtrùm non solùm priuatus homo, sed etiam Prælatus, & iudex publicus, restitutionem famæ sibi debitam possint infamanti remittere, & condonare, & in hoc negotio, 6. *An Prælati, & indices publici, & homines priuati possint condonare sibi illatam infamiam.*

Conclusio prima. Statuo primò, hominem priuatum hanc famæ restitutionem posse ex obiecto condonare, modò non sit infamatus de hæresi, aut crimine aliquo, ex quo infamia illius redundet in familiam, aut in liberos, ita vt liberi eius maneant de iure infames, vt de proditione patriæ, vel Principis, & de sacrilegio, tunc enim non valeret remissio, & condonatio famæ, esset enim contra iustitiam facta in præiudicium tertij, vt dicemus infrà *in conclusione* 4. tunc autem esset talis, quando crimen impositum tale est, vt de iure filij, & parentes illius reddantur inhabiles ad officia, vel beneficia communia, aliàs semper erit valida, quamuis alioqui possit esse perniciosa, quia quamuis vnusquisque sit verus dominus suæ famæ, tamen illam cum graui præiudicio aliorum prodigere non potest, & peccaret mortaliter contra iustitiam in liberos, & cognatos, & contra charitatem in semetipsum, si id efficeret; ita Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 24. num.* 124. Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de rest. bonor. extern. num.* 35. Nauarrus *in summa Lat. c. 18. n.* 56. & est communis.

Lessius. Sayrus. Nauarrus.

Statuo secundò, si sit vir valde vtilis Reipublicæ, & bono publico, qui, v. c. suis concionibus, & doctrina multum prosit aliis, peccabit mortaliter contra charitatem erga omnes illos, quibus prodesse poterat, si ita restitutionem famæ suæ condonet, vt postea impediatur fructus consuetus, infamator tamen si ipse de facto condonet, nihil amplius ei tenebitur restituere ex iustitia; ex charitate tamen tenebitur, si commodè possit, quia tenetur ex charitate non impedire illud bonum, quod omnibus euenire poterat, cuius impeditionis causam dedit. Ita Lessius *citatus, n.* 125. & Sayro item *allegatus, n.* 36. 7. *Conclusio secunda.*

Lessius. Sayro.

8. *Conclusio tertia.* Statuo tertiò, si sit persona publica, v. c. Prælatus, Episcopus, Rex, Pastor, aut quælibet alia persona gerens publicum munus, peccabit mortalitèr contra iustitiam, restitutionem famæ propriæ condonando, nisi velit, & possit officium dimittere: dimisso autem officio, benè poterit condonare licitè, & absque peccato; ita docet Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de rest. honor. extern. num.* 36. Sotus *lib. 4. de iust. q. 2. art. 3. in fine, & lib. 5. q. 10. art.* 2. Nauarrus *in summa lat. cap. 18. num.* 43. vbi asserit, teneri infamatum ad procurandam restitutionem famæ propriæ, quando est persona publica; iuxta D. Gregorium *homil. 9. super Ezechielem*, & D. Thomam 2. 2. *q. 78. art.* 3. & D. Augustin. *in cap. nolo* 12. *q.* 1. *& in cap. non sunt audiendi* 11. *q.* 3. & id idem docent Salon, & Aragonius, & alij quos citat.

Sayro. Sotus. Nauarrus. D. Gregor. D. Thom. D. August.

ac sequitur Sayrus *allegatus*. Fundamentum est, quia supposito quòd quis vult retinere illa officia publica, tenetur in conscientia retinere, & procurare media necessaria ad illa, rectè, & secundùm ius obeunda: medium autem necessarium ad illa obeunda est bona fama; vnde Prælatus, qui famam suam regendis, & promouendis subditis habet obstrictam, & emancipatam, contra iustitiam faceret, condonando talem iniuriam, nisi subditi iudicarent, eum id ex humilitate facere, sicut peccaret contra iustitiam pater, qui filios haberet alendos, & bona sua proiiceret in mare; erant enim illa bona adstricta illorum sustentationi.

9. *An validè condonent.* Dubitant verò specialiter hîc DD. an valida sit ea condonatio in eo casu, quo Prælatus, aut publicus iudex eam efficeret, officium retinendo; negat Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. num.* 127. & Sotus *lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad* 4. Malderus *de iustit. tract. 7. de rest. fama, dub. 15. versic. quartò dicendum.* Quia id, quod in præiudicium testis fit, non potest validè fieri. Vnde cùm ea condonatio fiat tunc cum præiudicio Reipublicæ, aut subditorum, posito quòd iudex, vel Prælatus velit retinere officium, cum illa ineptitudine infamiæ; sequitur quòd talis remissio inualida sit, & contra iustitiam si fiat, officium retinendo; validam verò, si illud velit dimittere, & aliis modis famam recuperare. Nec obstat, quòd vnusquisque sit verus dominus famæ propriæ, & non subditi; nam etiam pater est verus dominus suorum bonorum, & tamen non potest condonare restitutionem eorum bonorum, quæ sunt necessaria ad alendam prolem; ergo nec Superior poterit validè dimittere restitutionem famæ necessariæ ad gubernationem subditorum.

Lessius. Sotus. Malder.

10. *Conclusio quarta.* Statuo quartò, non valere condonationem famæ, & esse factam contra iustitiam, & charitatem si infamia redundet in alios, v. c. in liberos, in subditos, aut in parentes, vel familiam, ita vt alij maneant vel de iure, vel de facto infames. Talis est infamia Religiosi, quando redundat in Monasterium, aut in totum ordinem, vt si de Religioso dicatur esse hæreticum, vel proditorem; talis enim infamia ab eo nec licitè, nec validè remitti potest; quia fit in præiudicium totius ordinis, aut Monasterij, læditur enim bonum nomen ordinis, & redditur inde tota communitas valdè suspecta plebi. Vnde etiam magno vellent Religiones eam infamiam redimere, si possent; ita Authores præcitati.

11. Nec obstat, quòd Religiosus sit dominus suæ famæ, quia non est dominus famæ totius Conuentus, quæ per illius infamiam violatur; vnde vt valida, & licita sit remissio, opus est, vt de consensu totius communitatis fiat; vt docet Lessius *tomo 1. de iustit. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumelia. dub. 24. num.* 129. & Sayrus *in Claui Regia, lib. 11. cap. 3. de rest. bonorum extern. n.* 38. idem de Monialibus, & Clericis, iuxta eundem Sayrum.

Lessius. Sayro.

12. Talis est etiam infamia parentis respectu filiorum, præsertim de crimine hæresis, proditionis, vel alio simili; quæ redundat in liberos, & ob id habentur inhabiles ad officia, & dignitates publicas. Idem de graui infamia filij, vel filiæ, si sub paterna cura existant, imò etiamsi non existant, si tamen infamia illorum parentes suspectos reddat, eadem enim in his omnibus est ratio; itaque quoties mea infamia à tua pendet infamia, non poteris sine meo consensu illam condonare nec licitè, nec validè; secus de infamia vnius fratris respectu alterius. nam quando infamia vnius fratris, non aliter redundat in fratrem, quàm quòd dicetur fratrem, vel cognatum habere sceleratum, valida tunc erit remissio illius sine consensu alterius fratris: vt docet Lessius *modò allegatus, num.* 129. *fine, & num.* 124. Lessius.

13. *An qui se mutuo infamarunt à restitutione excusentur.* Quartum dubium est, vtrùm in restitutione famæ fieri possit compensatio. Et primùm quæri potest, an qui se mutuò ad inuicem infamarunt, à restitutione excusentur. Negant omnino Nauarrus *in manuali Latino, cap.* 18. *num.* 46. & 47. & Caietanus 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. & Petrus Nauar. *lib. 2. de rest. cap. 4. n.* 395.

Nauarrus. Caietan. Petr. Nauar.

Primò, quia damnum alteri illatum per reciprocam infamiam non tollitur, sicut tollitur debitum vnius per reciprocam debitum alterius; *l. 1. ff. de compensat.*

Secundò, quia quando alter non posset restitutionem ab infamatore suo accipere, sequeretur, quòd in recompensationem posset licitè eum similiter infamare; quod non est dicendum, est enim hoc genus vindictæ.

Affirmant tamen alij probabiliùs, & specialiter Toletus *in summa, lib. 5. cap.* 70. Adrianus *in 4. q. penult. de rest.* §. *circa prædicta.* Sotus *lib. 4. de iustit. q. 6. artic. 3. ad* 4. Angles *in 4. de rest. fama, dub.* 3. Lessius *tomo 1. de iustit. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 25. num.* 133. Filliucius *tomo 2. tract. 32. cap. 9. num. 248. fine.* Salonius 2. 2. *q. 73. artic. 2. controuersia* 23. Rebellus *q.* 13. Malderus *de iustit. tractat. 7. cap. 2. de rest. famæ, & honoris, dub.* 14. Fundamentum est, quia licèt quis grauiter peccet in genere vindictæ eum infamando, qui se priùs iniustè infamauit, tamen ille, qui alium infamauit, se prius infamantem, non tenetur ei ad restitutionem, si ipse famam sibi priùs restituere nolit, sed potest vti compensatione, seruata iniuriæ æqualitate, quantum fieri potest, licèt enim per reciprocam infamiam non tollatur damnum infamiæ priùs datum, compensatur tamen, & tollitur debitum reficiendi illud, sicut qui incendit domum eius, qui antea suam incenderat, non tollit damnum datum, sed compensat; peccat tamen, quia non est reddendum malum pro malo; nec est vindicta sumenda priuatim, vt patet; itaque non est negandum dari hîc compensationem, quasi indirectam, & per modum detentionis, quando damnum inæquale est, directam verò & omnimodam, quando damnum est æquale, & nulla est spes, quod infamator ex altera parte restituet. Vnde si hæc obligatio reficiendi iniuriam, tollitur per mutuam infamiam, altero inuito, vt probatum manet; à fortiori mutuo consensu tolletur, contra Caietanum *allegatum*, qui hoc ipsum negat, quæ omnia intelligenda sunt de iis, qui licitè, & validè possunt facere condonationem infamiæ sibi irrogatæ, quorumque infamia non pertinet ad subditos, vel liberos, vt *suprà* diximus *num.* 10. 11. & 12. 14.

Toletus. Adrianus. Angles. Lessius. Filliucius. Sotus. Salon. Rebellus.

15. Dixi, *seruata æqualitate, quantum fieri potest*, quia si alter alterum multo grauius infamauit, detegendo plura crimina, tenetur adhuc ad restitutionem maioris infamiæ, sicut in debitis pecuniariis contingit; vt de se patet, & docet Lessius *allegatus num.* 134.

16. Ex dictis patet, neminem posse licitè illum

vicissim

vicissim infamare, qui se priùs infamauit; est enim hoc genus vindictæ, quam nemo potest licitè priuata authoritate sumere; spectat enim publica punitio, & vindicta criminum ad iudices, & ad eos, qui habent publicam potestatem.

17. Si tamen aliquis te velit iniustè infamare, & tu non possis alia ratione eam infamiam auertere, licitè poteris illius aliquos defectus occultos aperire, ne illi fides habeatur; v.c. poteris dicere illi fidem non esse habendam, eo quòd aliàs in mendacio, vel periurio sit deprehensus; ita docet Lessius *tomo* 1. *lib.* 2. *c.* 11. *de detract. & contumel. dub.* 25. *num.* 131. & Sotus *lib.* 4. *de iust. q.* 6. *art.* 3. *ad* 4. & ratio est, quia vnusquisque habet ius tuendi non solùm propriam vitam, sed etiam famam cum debita moderatione, quando aliter iniuriam vitare non potest; si tamen criminis, & defectus alieni detectio non sit vtilis ad defensionem tuæ famæ, tunc illicitum erit detegere; quia erit mera vindicta.

Lessius. Sotus.

Item si alia via tuam famam tueri possis, v.c. iurando te non fecisse talem rem, vel admouendo testes, tunc quidem peccatum mortale erit contra charitatem defectus occultos proximi aperire ad fidem ei detrahendam, quia lædis illius nomen plusquam necesse est: ita Lessius *allegatus num.* 132. Credo tamen esse peccatum contra iustitiam, non contra charitatem; vt docent communiter DD. Sayrus *in Claui Regia, lib.* 11. *cap.* 4. *de secundo infamandi modo, num.* 6. Petrus Nauarra *lib.* 2. *de rest. cap.* 4. *num.* 395. & tandem hanc opinionem sequitur Lessius *allegatus dicto num.* 132. Quamuis ille dicat se propter authoritatem DD. hoc asserere, non propter rationem; quia nemo tenetur ex iustitia recurrere ad istos faciliores malos tuendi propriam famam; sed ex charitate tantùm; communis tamen opinio præualet, quia ex iustitia tenetur quis ad illos solùm modos recurrere, qui necessarij sunt ad tuendam propriam famam; non autem ad alium infamandum, ac proinde tenetur ex iustitia ad faciliores modos recurrere, vt patet, solùm enim ius habet tuendi sese; non verò infamandi alterum sine sui tuitione.

Lessius. Sayro. P. Nauarra.

18. Hîc dubium esse potest, an iniustè diffamatus, si cum iuramento neget occultum suum crimen sibi obiectum, quod alter iniustè detegit, vt dum occultus concubinarius ait accusatorem fuisse mentitum, teneatur ad restitutionem famæ accusatoris, vel denunciatoris, si, negando suum crimen, colligatur fuisse alium mentitum, aut falsò fuisse locutum. Respondeo non teneri; ita Nauarrus *cap.* 18. *num.* 28. peccabit tamen mortaliter, quia mendacium iurat iusta. Graphis *lib.* 2. *decis. aur. cap.* 130. *num.* 13. & *iuxta eundem Nauarrum*; si verò citra iuramentum negauerit, venialiter tantùm peccabit, quia non perniciosè mentitus est, cùm habeat ius celandi. ita Sotus *lib.* 4. *de iustit. q.* 6. *artic.* 3. *col.* 7. *vers. Tertius modus.* Vera tamen resolutio huius dubij pendet ex iis quæ diximus *cap.* 3. *num.* 6. & 7. vbi resoluimus, illum qui alterum infamauit, verum, sed occultum illius crimen detegendo, quod in iudicio probare non potuit, teneri ei famam restituere, iurando se fuisse mentitum quando cætera sunt paria, & fama aliter restitui non potest, quo casu licitè iurat, vt *ibidem num.* 7. diximus.

An iniustè diffamatus teneatur ad aliquam restitutionē, si iuret alium fuisse mentitum. Nauarr. Graphis. Sotus.

CAPVT XVII.

Quæ causæ excusent à restitutione famæ, & an honor sit etiam restituendus, & quomodo, & quid à restitutione illius similiter excuset.

SVMMARIVM.

MVLTÆ sunt causæ excusantes detractores, & infamatores à restitutione famæ. 1.

Causæ excusantes à restitutione famæ.

Prima est iusta condonatio, tunc autem est iusta, quando infamia non redundat in alios, vt diximus *cap. præcedenti, num.* 10. 11. & 12. vt infamia facta Religioso, quæ redundat in Religionem, vel facta parenti, quæ redundat in filios, ita Filliucius *tomo* 2. *tract.* 32. *cap.* 9. *num.* 248. Lessius *lib.* 2. *de restit. cap.* 11. *de detractat. & contumel. dub.* 24. & 26.

Filliucius. Lessius.

Secunda, excusat iusta compensatio, vt diximus *cap. præced. num.* 14. 2.

Tertia, si fama via alia, v.c. virtutum actibus, aut alia quauis ratione sit recuperata; vt probauimus *cap.* 14. *huius libri num.* 2.

Quarta, si infamia sit iam apud omnes obliuione sepulta, & nulla sit memoria illius, vt etiam probauimus *cap.* 14. *huius libri n.* 4.

Quinta, excusat si sit restitutio impossibilis, talis autem erit restitutio famæ præcisæ, si non possit fieri, nisi cum vitæ iactura, neque enim tenetur quis cum periculo vitæ famam alterius restituere, vt docet Filliucius *tomo* 2. *tractat.* 32. *cap.* 9. *num.* 248. Lessius *tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 11. *de detract. & contumel. dub.* 15. & 16. & nos latè docuimus *cap.* 1. *huius lib. num.* 2. Malderus *de iustit. tractat.* 7. *cap.* 2. *de restit. famæ, dub.* 9. *fol. mihi* 554. *col.* 2. 3.

Filliucius. Lessius. Malderus.

Sexta, si non possit fieri sine amissione famæ, quæ sit longè præstantior, quàm fama ablata, vt si Prælatus, vel Princeps, vel vir nobilissimus debeat infamari, si restituat famam plebeio, satis enim tunc erit illum laudare, vel impetrare compensationem pecuniæ, iuxta ea, quæ diximus *cap.* 15. *num.* 4. & docet Toletus *lib.* 5. *summæ, cap.* 70. Corduba *lib.* 1. *q.* 33. *artic.* 2. Couar 4.

Toletus. Cordub.

Couarr. Sotus. Lessius. Couarrũuias *ad regul. peccatum, 1. part. num. 8. §. Tertiò adultera*, Sotus *lib. 4. de iustit. q. 6. artic. 3. ad 4.* Lessius *lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 16. num. 138.*

5. Septima causa excusans est, si crimen sit publicum in vno loco, & in alio vbi ignoratur, publicetur, iuxta ea, quæ diximus *cap. 4. huius libri, à num. 3. & 4.* & deinceps.

Octaua, si bona fide aliquis infamauit alium, existimans illius crimen occultum, publicum esse, iuxta ea, quæ probauimus *in cap. 16. huius libri num. 1. 2. & 3.* Nam si bona fide quis existimabat, verum esse crimen, & publicum, & sic infamauit proximum, non tenetur illi famam restituere, cum graui suo incommodo; si postea suum cognoscat errorem, tenetur tamen si leue, vel nullum sit incommodum: damnum autem, quod interim passus est infamatus, non tenetur restituere, quia non fuit eius directa causa; postquam tamen resciuit, tenetur impedire si malum aliquod instet, & possit sine graui suo incommodo; ita Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 22.* & Filliucius *tomo 2. tract. 32. cap. 9. n. 248.* & alij, quos *suprà in c. 4. n. 2. & 3.* citauimus. Lessius. Filliucius.

6. Nona causa excusans est, si crimen occultum, quod aliquibus dixisti sub secreto, alia ratione fiat publicum, ita Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 13. & dub. 26. n. 137.* Lessius.

Decima est, si reuera ex reuelatione alicuius nulla fuit infamia secuta, quod sæpe accidit; vel, quia infamator, ac reuelator homo erat nullius fidei, vel quòd illi apud quos id manifestauit, iam aliquid sciebant, ita vt infamia non sit notabiliter secuta. Lessius *citatus dub. 26. num. 138. vers. decimo.*

7. *Quibus modis lædatur honor.* Honor læditur multis modis, & præcipuè duobus.

Primò per omissionem honoris, & reuerentiæ debitæ superioribus, aut æqualibus; quod quidem est contra virtutem obseruantiæ.

Secundò, commissione, id est, vel contumeliis, irrisionibus, alapis, sannis, & his similibus; sicut enim honoramus aliquem per signa externa, quibus illius excellentiam reueremur; ita vituperamus signis aliis externis, quibus vilitatem eius personæ per contemptum ostendimus.

8. Certum igitur est, eum qui honorem alterius lædit amissione tantùm, non teneri per se ad restitutionem. Probatur, quia tantùm facit contra obseruantiam, quæ non est species iustitiæ, sed pars potentialis illius, ita docet Lessius *tomo 1. de iustit. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 27. num. 142.* & Filliucius *tomo 2. tract. 32. cap. 9. num. 251.* Dixi *per se*, quia *per accidens* potest aliquando omissio honoris esse contumelia interpretatiuè, vt si honorantibus aliis Pastorem, vel Principem prætereuntem, aliquis sine vllo signo honoris eum aspiciat; ordinariè tamen omissio honoris debiti superioribus, non est contra iustitiam commutatiuam, sed contra obseruantiam, vnde per se non obligat ad restitutionem; patet, quia aliud est offendere honorem alicuius positiuè, aliud priuatiuè; sicut aliud est non honorare, aliud contumeliam irrogare, hoc tamen non tollit quominus ratione alicuius contumeliæ interpretatiuè, quæ illi omissioni iniuncta est, teneatur aliquis ad restitutionem honoris; vt iam diximus, v. c. si aliis honorantibus Episcopum prætereuntem, illum sine vllo honoris signo imprudenter aliquis aspiciat, sic docent Lessius, & Filliucius *allegati.* Lessius. Filliucius.

9. Certum etiam est, eum qui lædit iniustè alterius honorem per commissionem, teneri ad restitutionem, siue publicè coram aliis lædat, illo absente, siue priuatim, præsenti tantùm ipso, quem contemnit; est communis doctrina, eam docet Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 27. n. 139.* Filliucius *tom. 2. tract. 32. cap. 9. num. 252.* Probatur facilè, quia facit ei iniuriam; vt patet ex dictis. Cõfirmatur ex illo Matth. 15. *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis*, id est, iuxta omnes interpretes, qui graui, & mortifera contumelia proximum suum affecerit, grauiter, & mortiferè peccat. & statim additur, *Si offers munus tuum ad Altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante Altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum.* Igitur tenetur quis dare satisfactionem pro contumelia alteri illata, quod nihil aliud est, quàm ad restitutionem teneri; vnde qui aliquem dehonorauit apud alios, in eius absentia, tenetur apud ipsos hanc restitutionem facere, hoc enim ipso, quòd eius dignitas, & honor, apud eos per illum imminutus est, tenetur apud illos eum redintegrare, & si præsenti tantùm illo eum contumelia affecit, remotis arbitris, illi tantùm hanc satisfactionem, seu restitutionem tenetur exhibere. nam licèt alij remoti sint, tamen iniuria per contumeliam illi fuit facta, quæ necessariò postulat satisfactionem, si nolis appellare restitutionem. Cùm enim Christus Dominus dixit, *Qui dixerit fratri suo, fatue*, & addit, *Vade reconciliari fratri tuo*, non dixit, qui dixerit fratri suo coram aliis, fatue; sed dixit absolutè, *Qui dixerit fratri suo, fatue*, vt significaret hanc reconciliationem, seu potiùs satisfactionem dandam esse; & illi deberi, siue coram arbitris, siue remotis arbitris, honor illius contumeliæ læsus fuerit. Lessius. Filliucius.

Hæc autem satisfactio, seu restitutio multis modis fieri potest, qui omnes reducuntur ad tres. 10. *Quibus modis restituatur.*

Primò enim restitui potest honor per contumeliã ablatus, seu imminutus, amica, & honorifica satisfactione, & appellatione, & hic modus satis est superioribus, Prælatisque erga suos subditos; Regi erga vasallos, viris nobilissimis erga plebeios; non enim tenentur ij adeò se se dimittere, vt veniam petant. Ita docet Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 11. de detract. & contum. dub. 27. n. 144.* Caietanus *2. 2. q. 72.* D. Aug. *in reg. de superioribus.* Lessius. Caietan. D. August.

Secundò, petitione veniæ, quod debent facere inferiores erga superiores, & etiam æquales inter se: ita Authores allegati; si enim læsus hanc satisfactionem iustè exigat, nec aliam velit, teneberis petere veniam si sis inferior, vel æqualis; est enim hic modus ad restituendum honorem læsum efficacissimus; imò, vt notat Lessius *citatus num. 145.* si atrox sit iniuria, & honor valdè læsus, non sufficiet aliquando simplex veniæ petitio: tunc enim potest iuridicè exigi maior humiliatio, v. c. vt scilicet flexis genibus cum fune collo appenso veniam petat infamans; sed ipse tamen infamans non tenetur sic hanc satisfactionem præstare ante sententiam iudicis, cùm iam apud omnes ferè nationes in more positum sit, vt pro summis iniuriis non teneatur quisquam extra iudicium maiorem satisfactionem alteri exhibere, quàm per humilem veniæ petitionem cum signis doloris, quòd si læsus maiorem velit, eam per iudicem curet infligi, vt communiter docent Authores, vide Lessium *allegatum num. 145.* 11. Lessius.

12. Iudices autem hanc satisfactionem imponere debent,

debent, vt scilicet infamans, ac lædens reste collo appensa publicè veniam petat, præsertim si iniuria viro nobili, aut religioso Ordini illata fuerit; quo pacto in florentissimo Galliarum Regno, non multi sunt anni, tempore huius Regis Christianissimi Ludouici XIII. qui modò Dei clementia, & indulgentia florentissimum illud imperium iustissimè, & prudentissimè, vt fama est, regit, & gubernat, Ioannes Antonius Iouilianus, Bibliopola Caluinianus Lutetiæ Parisiorum, publica sententia nobilissimi illius Senatus damnatus fuit, eo quòd libellum famosum Anticottonio titulo inscriptum à Caluinistis editum, malitiosè sparsisset contra Patres Societatis IESV illius Regni, in quo à Caluinistis prædicti Patres vafrè admodum de Regicidio paterno insimulabantur; edictum, seu sententia Senatus, vt refert Becanus *tomo 2. quæst. miscel. opusculo 7. priuilegior. Caluinistarum fol. mihi* 403. sic habet. *Ex Consilij sententia audito super hac causa Procuratore Regio, quòd ad reparationem eorum casuum, qui fusius in ipso litis instrumento continentur, Ioannes Antonius Iouilianus damnatus est, ipsúmque damnamus ad mulctam honorariam foro faciendam ipso die fori, cùm forum agitur, vbi nudato præter indusium corpore, apertoque capite, flexis genibus, suspensa è collo reste, ac facem pondo duarum librarum manu gestans, alta voce, vt exaudiri possit, renunciabit, quòd sceleste, & malitiosè per diuersa huius vrbis loca proiecerit, & sparserit, folia, seu chartas impressas extractas ex libro quodam pernicioso, & maligno, qui Anticottonius inscribitur, ad turbandam quietem publicam, excitandas turbas, & seditionem in hac ciuitate mouendam composito, quod fusius habetur instrumento litis, cuius facti petit à Deo Rege, & iustitia veniam; in ipsius autem præsentia prædicta folia, seu chartæ frangentur, & dilacerabuntur. Inhibemus autem illi, & interdicimus sub pœna capitis, ne simile quid committat in posterum. Cæterùm ad quinque integros annos Regni Galliæ exilio illum mulctauimus, & mulctamus*, &c. Becanus.

13. Tertiò, inuitando ad mensam, dando locum honorificum; qui modus sæpè sufficit inter eos etiam, qui sunt paris conditionis, & inter se æquales; vt docet Petrus Nauarra *lib. 2. cap. 4. num. 63. & sequentibus*. Lessius *tomo 1. de iust. lib. 2. cap. 11. de detract. & contumel. dub. 27. num.* 144. Filliucius *tomo 2. tract. 32. cap. 9. n.* 254. Petr. Nauar. Lessius. Filliucius.

14. Si autem aliquis petat veniam omnium iniuriarum, & alter eam concedat, non censentur condonatæ, nisi iniuriæ, quas verosimiliter condonaret, si sciret illarum qualitatem; itaque si aliqua illum latet, quam si sciret, nollet sine satisfactione condonare, non censebitur illam condonare; ignorantia enim reddit illam condonationem inuoluntariam, nisi alioqui tam amplam condonationem faceret, vt videatur omnes omnino iniurias voluisse remittere ac condonare, dicendo se omnes omnino iniurias illi remittere, quantumuis multæ, & graues.

15. Sic in debitis pecuniarum, quando petimus totius debiti remissionem, non sufficit, vt dominus illam concedat si debitum sit amplissimum, nisi alioqui dicat se totum debitum condonare, licèt sit amplissimum; modò sit diues, & possit remittere. nam si habeat filios alendos, non poterit in tanta quantitate remittere, vt patet.

16. In iniuriis autem duo communiter reperiuntur. Primum est odium, seu rancor animi, quo iniuriam passi communiter afficiuntur erga illos, qui ipsos infamant, & afficiunt iniuriis.

Secundum est satisfactio ipsius iniuriæ, & actio ad hanc satisfactionem in iudicio petendam.

Primum iniuriatore, etiam & infamatore non petente, tenetur iniuriam passus è corde dimittere, imò nunquam id debet admittere; & non est absoluendus donec dimittat, quia non licet aliquem odio habere; vt constat ex *cap. cùm in lege* 23. *q.* 4. & ex *cap. inter verba*, 11. *q.* 3.

Secundum, id est, ipsam satisfactionem, & actionem ad illam in iudicio forensi repetendam, non tenetur iniuriam passus dimittere, nec etiam veniam cum lacrymis iniuriante petente; sed poterit in iudicio hanc satisfactionem vrgere, vt docet glossa *in cap. si quis contristatus* 90. *dist.* & patet ex *cap. si illic* 23. *q.* 4. imò aliquando melius erit hanc satisfactionem non admittere; vt optimè animaduertit Syluester *verb. iniuria q. 5. num.* 7. quod iudicabit prudens ex circunstantiis. Cui autem competat iniuriarum actio, & quanti condemnabitur reus in hac actione, & quomodo tollatur, aboleatúrque actio iniuriarum, partim dictum manet in superioribus, partim non est huius loci, & ad forum iudiciale spectat; consulatur tamen interim, si opus fuerit, Syluester *verb. iniuria, num.* 7. 8. 9. & 10. Syluester.

CAPVT XVIII.

Quam iurisdictionem iudex requirat, & an ex defectu illius teneatur ad restitutionem.

SVMMARIVM.

Quid sit iudicium, quid forus, & vnde dictus. num. 1.
Quid sit iudex. num. 2. & 3.
Fundamentum iudicij, & iudicis, & iurisdictio. num. 4.
Quas qualitates debeat habere iudex, & qui possint esse, vel non esse iudicis. num. 5.
Quinque modis potest aliquis dici, & esse subditus alterius, n. 6. vsque ad 12.
An Moyses fuerit legatus Dei in Ægypto. num. 7.
An solo consensu sit aliquis alteri, quoad iurisdictionem, subiectus. num. 8.
An ratione delicti in alieno solo perpetrati sortitur quis forum. num. 9.
An delinquens priuilegiatus debeat iudicari à iudice sui priuilegij, an à iudice soli, in quo delictum commisit, quando solum erat alienum. num. 10. & 11. *Et quid quando sunt priuilegiati à sede Apostolica.* ibid.
Quomodo quis ratione iniuriæ subdito alterius Principis illatæ, ipsi maneat subiectus. num. 12.
Peccat lethaliter iudex vsurpatione iudicij, & tenetur ad restitutionem damnorum, qui iudicat non sibi subditum. num. 13. & 14.
An iudices seculares peccent vsurpatione iudicij, si Clericos ad sua iudicia trahant in criminalibus, & quid de Clericis in minoribus affixis, aut non affixis alicui Ecclesiæ. num. 15.
Coram quo iudice debeant Clerici probare ordines etiam minores habitum, & tonsuram, an coram sæculari, an Ecclesiastico. num. 16.
Quando dubitatur an habitus sit Ecclesiasticus, an sæcularis, quis tunc sit iudex. Refertur prima opinio affirmans esse iudicem sæcularem. num. 17.
Præfertur secunda astruens esse iudicem Ecclesiasticum. num. 18.
In quo carcere interim seruandus est. num. 19.

An

An Clerici etiam in minoribus constituti, & coniugati, gaudeant priuilegio fori in rebus etiam merè ciuilibus, si habeant qualitates requisitas à Concilio Tridentino. Refertur prima opinio affirmans. num. 20.
Refertur secunda communior negans. num. 21.
An illo gaudeant in reconuentione. num. 22.
A quo iudice condemnandi sunt in amissione armorum, si Clerici de nocte cum illis fuerint inuenti. num. 23.
An possint tunc absque excommunicatione comprehendi à ministris iustitiæ sæcularis. num. 24.
An peccent iudices sæculares vsurpatione iudicij extrahentes vi, & fraude delinquentes ab Ecclesia, quando illa gaudent. num. 25.

1. AD rectum, & iustum iudicium constituendum multæ personæ concurrunt; quædam essentialiter, quædam accidentaliter ad illud requiruntur; quæ essentialiter ad illud concurrunt, & sine quibus iudicium constare non potest, sunt quatuor; quælibet si deficiat, iudicium nullum erit. *Prima* est iudex. *Secunda* actor. *Tertia* reus. *Quarta* testis, patet ex *cap. forus, de verb. signific.* Reliquæ accidentaliter ad illud concurrunt; vt Assessor, Aduocatus, seu Procurator, Tabellio, seu scriba, Executor, & si quæ sunt aliæ personæ, quæ ad perfectiorem, & faciliorem expeditionem iustitiæ, non ad constitutionem iudicij requiruntur. *Iudex* requiritur ad iudicandum, & ferendam sententiam. *Accusator* ad accusandum, neque enim alicuius iudicis est sine accusatione aliquem damnare: vt constat ex illo Christi Domini *Ioan.* 8. de adultera. *Vbi sunt* (inquit) *qui te accusabant, nemo te condemnat, nemo Domine. Nec ego te condemnabo, vade, & iam noli amplius peccare. Reus* ad se defendendum, & respondendum pro se, sicut enim non datur iudicium sine iudice, qui iudicet, ita nec esse potest sine reo, qui condemnetur, vel absoluatur, vnde reus est, qui in iudicio accusatur, impetitúrque super re aliqua ciuili, vel criminali. *Testis* requiritur ad probandum: nam non est regulariter loquendo condemnationis sententia proferenda, nisi priùs reus vel culpam suam in iudicio fateatur, vel per legitimos, & probatos testes iuridicè examinatos conuincatur. *Assessor* requiritur ad consulendum iudici, cùm ipse non est sufficienter iuris prudentia peritus. *Aduocatus* ad defendendum, & dirigendum, vel reum, vel actorem. *Tabellio* ad scribenda acta, ne memoria excidant. *Executor* requiritur, vt sententia effectum consequatur. Vnde quando iudex est sufficienter peritus, assessore non indiget, & quando actor, & reus similiter sufficientem iuris peritiam habent, potest sine Procuratore, & Aduocato iustum constare iudicium; cùm autem Tabellio solùm requiratur ne acta memoria excidant, & vt fides publica actis habeatur, & iudicium aliquando breuissimè, & summariè sine processu calamo exarato fieri possit, & sententia per ipsum iudicem executioni mandari, sequitur vt ad substantiam iudicij nec Assessor, nec Tabellio, nec Procurator, nec executor requirantur, vt diximus. Cùm verò huiusmodi personæ quæ ad essentiam iudicij sunt necessariæ, multis modis falsitatem in iudicio committere, & à veritate deficere possint, & ad restitutionem obligari, de his omnibus personis, & de obligationibus illarum sigillatim agemus, vt totam materiam huius capitis complectamur.

Iudicium quid sit. Iudicium, vt patet ex *cap. forus, de verb. signific.* & glossa *ibi, verb. iudicium*, est legitimus actus duarum personarum, super eadem quæstione, sub eodem iudice contracta. Aliquando pro foro sumitur; est autem forus, locus exercendarum litium à fando dictus, siue à Foroneo Rege, qui primus Græcis leges ad lites decidendas dedit, vt videre est *in prædicto cap. forus, de verborum significatione.* *Forus quid, & vnde dictus.*

2. Vnde iudex ille est, qui inter duos litigantes ita debet proferre sententiam, vt alter illorum fateatur illam pro se, alter contra se latam fuisse; alioqui nisi ita fiat, non cessabunt à lite, sed vterque suam causam prosequetur; ita illum (& bene) describit Becanus *tomo* 3. *miscel. quæst. folio mihi* 340. Dicitur iudex à iure, quasi ius dicat. *Iudex quid.* *Becanus. & vnde dictus.*

3. Omnis autem iudex, vel est ordinarius, vt est Papa, vel in causis spiritualibus in toto orbe, Episcopus in sua diœcesi: Rex in toto suo Regno in causis temporalibus, vel delegatus, aut subdelegatus; vt est Legatus Papæ, qui ex commissione illius iurisdictionem habet in Regno, vel Prouincia ad quam mittitur, vel arbitrarius, qui nullam potestatem habet ex se; ex consensu tamen, & compromissione partium litigantium in iudicem ad causam definiendam eligitur, & omnes alij iudices ad istos reducuntur, ex doctrina D. Th. 2. 2. *q.* 62. *art.* 1. Armillæ *verb. Iudex, n.* 1. Gabrielis *in* 4. *dist.* 15. *q.* 6. *initio.* *D. Thom. Armilla. Gabr.*

4. Primum ergo quod requiritur in iudice, est iurisdictio; vt docet Sanchez *lib.* 2. *de matr. disp.* 36. *num.* 3. & patet ex *l. hoc autem, ff. ex quib. caus. in poss. §. non defendi.* Vnde iudex si in fundamento suæ iurisdictionis erret, non valet id quod agit; est autem iurisdictio potestas iudicis ad pronunciandum ius populo, inde iudex dictus, quasi ius dicens populo disceptanti; vnde dicitur in Deuteronom. 16. *Iudices, & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populo iusto iudicio, neque in alteram partem declinent; non accipies personam, neque munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum.* *Iurisdictio constituit iudicem.*

5. Notari autem velim, id quod iam notarunt Alexander Halensis *part.* 3. *q.* 40. *num.* 4. & Gabriel *in* 4. *dist.* 15. *q.* 6. *notabili* 3. in sacra pagina *Deuteron.* 1. iudicium dici iudicium Dei. ibi, *Dei iudicium est*; gerit enim iudex vicem Dei in diiudicando: vnde in tribus Deo conformari iudex debet; *in potestate, seu iurisdictione, in veritate, in bonitate.* Potestas, seu iurisdictio consistit in authoritate, & superioritate; veritas iudicis in discretione; bonitas in rectitudine animi. Vnde *Deuteronom.* 16. sic dicitur. *Iudices, & magistros constitues, in omnibus portis tuis.* Ecce authoritas potestatis, & iurisdictionis; erant enim olim apud Hebræos tribunalia iustitiæ constituta in portis vrbium, vt iustitia omnibus pateret rusticis, & vrbanis; additur, *vt iudicent populum iusto iudicio.* Ecce veritas, seu iudicium veritatis. *Nec in alteram partem declinent.* Ecce rectitudo animi, & quidem hæc etiam tria requiruntur in iudice. Deuteronom. 1. *Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, quorum conuersatio sit proba, & ponam ex vobis Principes*; in vltimis verbis, *ponam ex vobis Principes*, demonstratur authoritas, seu iurisdictio potestatis; in primis, *viros sapientes, & gnaros*, discretio veritatis: in mediis, *quorum conuersatio sit proba*, rectitudo bonitatis indicatur. Propter defectum potestatis mulieres iure naturali sunt incapaces officij iudicandi, ratione sexus, quia post peccatum dictum est eis, *sub potestate viri eris.* Genes. 3. Vnde Deuteron. 1. *Date ex vobis viros*, & 18. dixit Ietro Moysi, *Prouide viros, qui iudicent*; non *Alexand. Halensis.* *Quas qualitates debent habere iudex, & qui possint esse, vel non esse iudices.* *Tribunalia iustitiæ apud Hebræos erant in portis vrbium.* *Mulieres iure naturali sunt incapaces officij iudicandi.*

non mulieres; & eadem ratione serui ab officio iudicis repelluntur, de quibus 1. *Petri* 2. ita dicitur, *Serui subditi estote in omni timore dominis.*

Propter defectum iudicij discretionis, & veritatis, repelluntur surdi, muti, amentes, furiosi, & minores: qua autem ætate debeat pollere iudex, non plenè constat; illud certum, nempe iudicem omnium Christum Dominum ad iudicandum non processisse, nisi in perfecta ætate triginta annorum, & post Baptismum; vt habetur *Luc.* 3. constat etiam Deum præcepisse Moysi, vt ad munus iudicandi viros, & senes, non iuuenes eligeret. *Numer.* 11. dixit Dominus Moysi, *Congrega senes populi, quos tu nosti; quòd senes sint populi, & magistri, vt sustentent onus tecum.* Et Deuteronom. 1. *Date ex vobis viros sapientes, & gnaros.* Propter defectum bonitatis, & approbationis vitæ repelluntur infames, hæretici, & excommunicati, & alij, qui sunt probabiliter suspecti, vt inimici, vel consanguinei actoris, de quibus probabilis est suspicio, quòd à rectitudine iustitiæ declinabunt.

Qua ætate iudex esse debeat.

6\. Velim etiam notari iurisdictionem esse in ordine ad subditos: quinque autem modis, potest aliquis habere iurisdictionem in alium; & hic illi esse subiectus; ita vt ab eo iudicari possit.

Quibus modis possit aliquis dici, & esse subditus alterius.

Primò ratione potestatis ordinariæ: sic omnes fideles totius orbis summo Pontifici, & diœcesani suis Episcopis, exceptis exemptis, & ciues suo Regi sunt subiecti, & ab eo iudicari possunt; ita communiter DD. Gabrielis *in* 4. *distinct.* 15. *quæst.* 6. *ad initium.* Lessius *tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 29. *de iudice, dub.* 6. *num.* 50. Filliucius *tomo* 2. *tract.* 4. *cap.* 6. *num.* 155. & communiter omnes.

Gabriel. Lessius. Filliucius.

7\. Secundò, ratione potestatis delegatæ, & subdelegatæ: sic Legato Apostolico subsunt Prouinciæ, ad quas ipse mittitur; & ciues Proregi, vel Gubernatori à Rege posito. Sic Daniel potestate sibi à Deo delegata, *cap.* 13. iuxta probabiliorem sententiam iudicauit senes, quam sequitur D. Thomas 2. 2. *quæst.* 67. *artic.* 1. *ad* 1. ibi, *Daniel accepit potestatem ad iudicandum illos seniores quasi commissam ex instinctu diuino, quod signatur per hoc, quod ibidem dicitur, quòd suscitauit Dominus spiritum pueri iunioris.* & eadem potestate delegata Moyses iudicauit, & interfecit Ægyptium percutientem Hebræum; vt testantur Augustin. *lib. quæstion. in Exodum quæst.* 2. & Lessius *citatus*; & apertè colligi videtur, primò ex illo contextu Exodi 2. *Cùm enim altero die conspexisset duos Hebræos inter se rixantes, dixit ei, qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuum; qui respondit: Quis constituit te Principem, & iudicem super nos*, quod ideo dixit, quia nesciebat sibi à Deo potestatem esse delegatam, vt significatur 2. *Actor.* 7. vbi Stephanus ait. *Fecit vltionem ei, qui iniuriam sustinebat percusso Ægyptio; existimabat enim intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis.* & cum D. Augustino consentit expresse D. Thom. 2. 2. *quæst.* 60. *artic.* 6. *ad* 2. ibi, *Videtur Moyses Ægyptium occidisse, quasi ex inspiratione diuina authoritatem, id est, iurisdictionem adeptus, existimabat enim intelligere fratres suos, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem Israël.* Hæc ille. Quamuis etiam dici possit Ægyptium occidisse cum

D. August. Lessius.

D. Thom.

moderamine inculpatæ tutelæ, defendendo Hebræum, qui iniuriam ab illo patiebatur, vt diximus *in quinto præcepto, de homicidio*: & tenet D. Thom. modò *allegatus* in hæc verba; *vel potest dici quòd Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum, qui iniuriam patiebatur.*

Tertiò, ex consensu partium; vt quando partes ex compromisso, & communi consensu alicui se subiiciunt, siue vt iudici, vt in illos authoritatem iudicandi habeat, siue vt arbitrio, de quo vide Syluestrum *verb. Arbiter.*

Quartò, ratione delicti in alieno solo perpetrati. nam ratione delicti sortitur quis forum, & efficitur de iurisdictione alterius, *cap. postulasti, de foro competent.* ibi, *per Episcopum, in cuius diœcesi deliquit, sententia promulgari poterit in eundem; sed ab eo Episcopo, in cuius diœcesi beneficium obtinet, erit quo ad illud*, id est, quoad priuationem beneficij, *executio facienda.* Intellige si propter delictum in suo territorio commissum ab Episcopo territorij, tali beneficio priuetur: ille enim iudex, in cuius diœcesi est res, in qua fieri debet executio, debet sententiam executioni mandare, licèt ab alio iudicio proferatur, *cap. licet, eod. tit. de foro competenti. cap. placuit* 6. *quæst.* 3. *Authent. quia in Prouincia, C. vbi de crimine agi oporteat; & l.* 1. *C. vbi senat. vel clariss. l. vltima, ff. de accusatoribus, & l. cui*, §. *idem Imperator, eod. titul.* Simili modo sortitur quis forum ratione contractus domicilij, & rei, de qua contra possessorem causa mouetur, vt habetur expresse *in cap. final. de foro competent.* pro ratione delicti; & patet etiam ex *l.* 1. *C. vbi de crimine agi oporteat, & l. soleat, de custodia reorum*, & ex glossa *in cap. placuit*, 16. *quæst.* 1. & ita docet Abbas *in cap. si quis contra, num.* 50. *de foro competent.* & Graphis *lib.* 1. *decisionum aur. cap.* 13. *num.* 47. & Soares *tomo* 4. *de pœnitent. disputat.* 30. *sect.* 1. *num.* 6.

9\. *Ratione territorij in quo quis committit delictum sortitur forum.*

An autem ratione delicti commissi in alieno solo perdat quis priuilegium exemptionis, & eo iuridicè priuari possit, ita vt tali priuilegio non obstante debeat iudicari à iudice territorij, in quo delictum commisit, non à iudice priuilegij exemptionis, est dubium. Quidam asserunt à iudice territorij, in quo delictum commisit, non à iudice priuilegij esse iudicandum. Ita glossa *in cap. postulasti, de foro competenti, verb. ratione delicti.* Albericus *in rubrica, C. ne fil. pro patre*, & glossa *in cap. priuilegium* 11. *quæst.* 3. & patet ex *dicto cap. priuilegium*, ibi, *Priuilegium omnino meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate.* concordat Rebuffus *l.* 41. *in tit. de verbor. significat in fine*, concordat etiam *cap. vt priuilegia, de priuilegiis, & lex sancimus, C. de pœnis.* Et ratio est, quia priuilegium non dat causam delinquendi, *C. de priuileg. scholasticorum* 2. *lib.* 12. ibi, *Nec permittas nocentes aliquibus priuilegiis vti*, quod idem habetur *Authentica de mandat. Princip.* §. *quòd si delinquentes, collat.* 3. *& in cap. sicut ait, de hæret. lib.* 5. *ad finem*, & glossa *ibi, verb. obtentu.* ibi, *Perditur priuilegium ratione delicti, quia priuilegium non extenditur ad illicitum casum, nec tuetur aliquem in malo, cap. nulli, de sent. excommunic. & cessante omni priuilegio mali puniendi sunt.* Hæc illa glossa; & idipsum patet ex textu *in l. liberam, ff. de negotiis gestis*, & est communis doctrina. Et ratio est, quia non valet priuilegium quando est in

10\. *An quis debeat iudicari à iudice priuilegij sui exemptionis, an à iudice territorij, in quo commisit delictum.*

præiudicium tertij; cùm autem quis ratione loci, in quo commisit delictum, maneat subditus iudici illius loci, & ab illo iudicari debeat, vt probauimus *num.* 9. Consequens est, vt priuilegium cedat in præiudicium iurisdictionis prædicti iudicis, si priuilegiatus à iudice priuilegij iudicetur: & ideò optimè notant Doctores, non valere priuilegium; & esse suspectum si in præiudicium tertij concedatur. ita Rebuffus *in praxi beneficiorum, de differentiis inter priuilegium, & rescriptum, in fin. n.* 44.

11. Quod tamen non est intelligendum de iis priuilegiatis, qui per priuilegium Papæ soli subiacent sedis Apostolicæ potestati, & à suis diœcesanis sunt exempti, hi enim etiam in his, quæ sunt contra hæreticos instituta, id est, etiam quando fiunt hæretici, aut hæreticorum fautores, & receptatores, suorum Episcoporum iudicio subiacent, non quòd amittant priuilegium, quod habent, vt à sola Sede Apostolica iudicentur, nec quòd ipsi Episcopi tunc maneant illorum iudices ordinarij, sed quia à Sede Apostolica sunt specialiter ad hoc negotium delegati; & sic prædicti Episcopi non cognoscunt de illis iure ordinario, sed authoritate delegata, quod perinde est, ac si ipse Papa cognosceret, vel aliis delegaret; quod expresè constat ex prædicto cap. *ad abolendam, de hæret. lib.* 6. ibi, *Si qui verò fuerint, qui à lege diœcesanæ iurisdictionis exempti, soli subiaceant sedis Apostolicæ potestati, nihilominus in his, quæ sunt contra hæreticos instituta, Episcoporum subeant iudicium, & in eis in hac parte tanquam à Sede Apostolica delegatis, non obstantibus libertatis suæ priuilegiis obsequentur.* Vnde glossa *ibi, verb. delegatis. Consueuit hîc allegari, quòd ratione delicti perditur hoc priuilegium, quod non est verum, quia si aliqui exempti sunt, & delinquant, non perdunt priuilegium propter hoc, nec dicuntur propriè recidere in iurisdictionem Episcoporum, quia non cognoscunt Episcopi iure ordinario, sed authoritate sibi delegata, vt hîc patet, & suprà capite irrefragabili, de offic. ordin. & perinde est, ac si ipse Papa cognosceret, vel specialiter aliis delegaret; per abusum enim, vel per negligentiam perditur priuilegium. c. accedentibus, de priuilegiis, & cap. si de terra, & cap. priuilegium* 11. *q.* 3. Hæc ibi.

12. Quintò, ratione iniuriæ subdito alterius Principis illatæ; si enim superior eius, qui iniuriam fecit, requisitus illam nolit vindicare, poterit id facere Princeps illius, qui iniuriam accepit; vt probat Lessius *tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 29. *de iudice, dub.* 6. *n.* 5. Filliucius *tomo* 2. *tract.* 40. *cap.* 6. *num.* 155. his notatis, [Lessius. Filliucius.]

13. [*Conclusio prima.*] Statuo primò, peccat lethaliter iudex contra iustitiam vsurpatione iudicij, qui iudicat illum, qui aliquo ex his quinque modis relatis *à num.* 6. sibi non est subditus, & tenetur ad restitutionem omnium damnorum illi inde ob eam causam emergentium, & iudicium illius est nullum, irritum, & cassum, & hoc peccatum vsurpationis iudicij ex genere suo est mortiferum; quia in eo fit iniuria tum partibus, in quas iudex potestatem non habet, tum veris superioribus, quorum iurisdictionem, & authoritatem sibi arrogat, quæ iniuria ex communi hominum æstimatione grauis admodum censetur, ita communiter Doctores, expresè Diuus Thomas 2. 2. *quæst.* 67. *artic.* 1. *in corpore. & quæst.* 60. *artic.* 6. Caietanus *ibi.* Lessius *tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 29. *de iudice, dub.* 6. *num.* 51. *&* 53. Filliucius *tomo* 2. *tract.* 40. *cap.* 10. *num.* 154. *&* 156. Salon. Aragon. Valentia 2. 2. *D. Thom. quæst.* 67. *art.* 1. Sotus *lib.* 3. *de iustitia, quæst.* 4. *artic.* 2. *&* 6. Patet ex *cap. at si Clerici, de iudic.* ibi, *sententia à non iudice lata non tenet.* Non est autem iudex ille, cui aliquis aliquo ex his quinque modis non subiicitur. [D. Thom. Caietan. Lessius. Filliucius. Salon. Valentia. Sotus.]

Primò, ratione potestatis, & iurisdictionis ordinariæ.

Secundò, ratione iurisdictionis delegatæ.

Tertiò, ex consensu partium.

Quartò, ratione delicti in alieno solo perpetrati.

Quintò, ratione iniuriæ subdito alterius Principis illatæ, vel aliquo alio modo, qui ad hos quinque reducatur; ergo si à tali iudice feratur, sententia erit inualida, & iniusta, propter vsurpationem iudicij; ergo ad restitutionem tenetur iudex, qui sciens, & prudens eam tulerit.

Secundò, probatur efficaciter à D. Thoma in hunc modum *dicta quæst.* 67. *art.* 1. Quia sententia est quædam specialis lex de facto aliquo speciali, super quod fertur talis sententia; ergo sicut leges generales non possunt obligare non subditos, etsi Principes per illas illos velint obligare, tales leges erunt iniquæ, & iniustæ, & Reges tenebuntur ad restitutionem omnium damnorum, quæ inde non subditis sequuntur; ita nec leges particulares, seu sententiæ, possint illos, hoc est, non subditos obligare; etsi iudices illos velint obligare, tales sententiæ, & leges erunt nullæ, iniquæ, & iniustæ, & iudex ad similem restitutionem tenebitur. Confirmatur, quia nullus potest aliquem iudicare, nisi sibi vel per ordinariam potestatem, vel commissionem subiectus sit. Vnde cùm ille, qui aliquo ex his modis alteri non est subiectus, nec per potestatem ordinariam, nec per commissionem illi subiicitur; igitur non potest ab eo validè, & licitè iudicari. Confirmatur adhuc, quia iudicium est quædam applicatio legis ad personas, cùm vi coactiua: lex autem non potest habere vim coactiuam, nisi in subditos; ergo non valebit iudicium si applicetur iis, qui subditi non sunt, in tali enim iudicio deerit potestas in eo qui iudicat, & authoritas obligandi, & cogendi illum, qui non est subditus ad executionem illius rei, de qua iudicatur. [*Quid sit sententia.*] [*Quid iudicium.*]

Quòd verò talis iudex ad restitutionem omnium damnorum inde prouenientium in conscientia teneatur, patet facilè, quia ille, qui alterum sciens, & prudens iniustè damnificat, tenetur illi ad restitutionem damnorum; vt patet ex *cap. si culpa, de iniur. & damn. dat.* Sed talis iudex, qui non habet legitimam potestatem in eum, quem iudicat iniustè, & sciens, & prudens eum damnificat; ergo tenetur illi omnia damna culpa sua, & iniuria illata restituere. 14.

Ex hac conclusione deducitur, ex defectu iurisdictionis peccare mortaliter contra iustitiam, & teneri ad restitutionem. iudices ciuiles, & sæculares iudicantes Clericos, & vocantes eos ad sua tribunalia in criminalibus, quod intelligendum est, non solùm de Clericis in sacris Ordinibus, sed etiam de Clericis in minoribus constitutis, modò tamen Clerici minores beneficium habeant, aut clericalem habitum, & tonsuram deferant, & insuper alicui 15. [*Iudices ciuiles peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem iudicantes Clericos.*]

Ecclesiæ

Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiant, vel in seminario Clericorum, aut in aliqua schola, vel vniuersitate de licentia Episcopi, quasi in ordine ad maiores ordines versentur; imò etiam de Clericis coniugatis, cum vnica & virgine, modò seruitio alicuius Ecclesiæ ab Episcopo sint affixi, & eidem Ecclesiæ inseruiant, & ministrent, & clericali habitu, & tonsura
Conc. Trid. vtantur, vt habetur in Concilio Tridentino *session. 23. de reformat. cap. 6. & in constit. Bonifacij VIII. quæ incipit, Clerici, qui cum vnicis;*
Iul. Clar. Couarr. Felin. ita docent communiter DD. Iulius Clar. *lib. 5. sent. §. finali, num. 1. & 2.* Couarr. *in practic. quæst. 31. num. 1.* Felinus *in cap. 2. de maiorit. & obedient.*
Lessius. Filliucius. Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 29. de iudice, dub. 6. num. 52.* Filliucius *tomo 2. tractat. 40. cap. 6. num. 155. §. hinc patet.* Probatur, quia habent priuilegium fori, quod priuilegium siue sit de iure diuino, vt volunt Couarr. Felin. & Iul. Clarus *allegati*, siue de iure humano, eos eximit à foro ciuili in criminalibus; vt constat ex Concilio Tridentino *allegato*; & ex *cap. inolita 11. q. 1. & cap. placuit, ibidem; & cap. si diligenti, de foro competenti*, & adeò eximit, vt illi nec tacitè, nec expressè, nec etiam cum iuramento renunciare Clerici possint; vt docent expressè omnes DD. hîc *allegati*; & patet ex dicto cap. *si diligenti*; & ratio ibi redditur, *Quia non est beneficium hoc personale, cui renunciari possit; sed potius toti collegio Ecclesiastico publicè indultum, cui priuatorum pactum derogare non potest.*

16. Debent autem huiusmodi Clerici probare suos Ordines (si hac de re dubium oriatur) coram iudice Ecclesiastico, non sæculari, vt patet ex *cap. si iudex laicus, de sentent. excommunicat. lib. 5. tit. 11.* & glossa *ibi, verb. spirituali.* ita enim S. P. ibi, *Dubitationis huiusmodi, an scilicet, sit qui repetitur Clericus, ad iudicem Ecclesiasticum, quia est de re Ecclesiastica, & spirituali; vocato tamen iudice sæculari, vel alio, cuius interest, cognitio pertinebit.* Quo quid clariùs dici poterat? & pro iure Canonico sic docet Riccius
Riccius. *in praxi decisione 150.* vbi asserit sufficere si ostendatur charta Ordinum iudici sæculari, quòd si iudex ei fidem non habuerit, probationem illorum esse faciendam coram iudice Ecclesiastico, quia tunc inuoluitur quæstio de proprietate Ordinum, scilicet de validitate illorum, quæ est de re merè spirituali, & ad iudicem Ecclesiasticum, non ciuilem, pertinet; & id ipsum cum
Iulius Clar. Riccio docet etiam expressè Iulius Clarus *lib. 5. sentent. §. finali, quæst. 36. num. 14. in fine, & num. 21.*
Ripa. Couarr. Geminian. Gram. Franc. Franc. Marc. Puteus. Ripa *in cap. decernimus, de iudiciis, num. 4. dub. 9. vers. coram quo.* Couarruu. *in pract. quæst. q. 33. num. 1.* vbi dicit ita seruari in Hispania, Geminianus *de sent. excommun. in 6. cap. tuam, de ordin. cognit. cap. causam, qui filij sint legitimi.* Grammat. *decis. 81. post num. 7.* & pro hac parte faciunt Francus *decisione 189. in principio*; & Franciscus Marc. *decis. 451. num. 6. part. 1.* Put. *decisione 291. lib. 2.* vbi asserunt cognitionem valoris ordinum iudicij Ecclesiastici esse, non sæcularis.

17. Cognitio vestium clericalium ad quem pertineat. Si autem dubitatur super habitum, an sit clericalis, vel non clericalis, sunt multi, qui existimant cognitionem hanc ad iudicem sæcularem pertinere, non ad Ecclesiasticum; ita idem
Iul. Clar. Guido. Gratianus. Iulius Clarus *citatus dicta quæst. 36. num. 14.* Guido Papæ *decis. 138. & consil. 110. num. 2.* Stephanus Gratianus *disceptat. forensium, cap. 190.*
Farinacius. *num. 13.* & Farinacius *in praxi criminali q. 18. n. 34.* Fundamentum illorum est,

Primò, quia hæc quæstio est de facto, an scilicet hæc vestis sit, vel non sit, personarum Ecclesiasticarum; & ideo est quæstio merè profana, cuius cognitio ad iudicem sæcularem spectat.

Secundò, quia ita fuit iudicatum in casus contingentia in Senatu Delphinat. vt refert idem Guido Papæ *dicta decis. 138.*

18. At contrarium omnino dicendum est,

Primò, quia accessorium sequitur principale; & in omni iure iudex causæ principalis, est etiam iudex in accessoriis, & dependentiis illius, per *Clementinam dispendiosam, de iudiciis.* ibi, *Quoquo modo tangentes*; vt *ibi* communiter notant DD. Cardinal. *colum. antepenult. quæst. 36.* Menoch. *de arbitr. lib. 1. quæst. 45. num. 13.* Cabedo *1. part. decis. 17. num. 3. ad finem.* Cardinalis. Menochius. Cabedo. Vnde cùm ad iudicem Ecclesiasticum pertineat cognitio principalis causæ, an scilicet hic homo sit, vel non sit Clericus, & Ecclesiasticus, ad illum etiam de iure pertinet cognitio accessorij, an scilicet hæc vestis, qua indutus est, sit Clericalis, & Ecclesiastica, vel non sit.

Secundò, quia agitur de causa personæ Ecclesiasticæ, quæ in criminalibus habet proprium iudicem Ecclesiasticum sui fori; vt est communis sententia, & docet Cenedo *pract. qq. lib. 1. quæst. 40. num. 32.* post Germon. Azeuedo, & Decianum; quos citat Ceuallos *de cognit. per viam violentiæ in caus. Ecclesiast. in proœmio cap. 8. num. 40.* Cenedo. Germon. Ceuallos. imò, & in merè ciuilibus, & sæcularibus rebus; vt patebit statim *num. 20.* Et quòd cognitio habitus, an sit Ecclesiasticus, an sæcularis, pertineat ad iudicem Ecclesiasticum, non sæcularem, docet expressè Rota *in nouis 202.* Iulius Clarus, mutans sententiam *loco citato, num. 21.* Decis. Rotæ. Iul. Clar. Dominic. *dicto cap. si iudex laicus, de sentent. excommun. lib. 5. titul. 11. in fine.* Cæpolla *consilio 124. colum. 2. vers. cognitionem.* Cardinalis *Clement. 2. §. final. de vita, & honestate Clericorum.* Dominicus. Cæpolla. Cardin. Capella *quæst. 117.* Aufrer. *de potestate sæculari, regula 4. fallentia 10.* Mill. *in Repertorio, verb. Clericus coniugatus*, & alij; Capella. Aufrer. & fundamentum adhuc, & validissimum esse potest, quia iudices sæculares non possunt decernere vestes Ecclesiasticas, quibus personæ Ecclesiasticæ induantur; ergo nec possunt iudicare, quæ sint vestes Ecclesiasticæ, & quæ non sint.

Nec obstat contrarium fuisse indicatum per iudices sæculares, quia hæc cognitio ad illos non pertinebat, & idipsum contendimus; neque etiam obstat quæstionem esse de facto, cùm enim sit dependens à principali quæstione, ad eundem iudicem pertinebit, ad quem pertinet principalis.

Dum autem probatur, an hæc persona, & vestis sit Ecclesiastica, vel non sit, & an fuerit, vel non fuerit inuenta in habitu, & tonsura clericali, in quo carcere seruari debeat, videndus est 19.
Zerola *1. part. praxis, verb. Clericus, §. ad 4.* vbi asserit seruandam esse in carcere sæculari, si à iudice sæculari comprehensa sit; & ipsum docet Zerol. Couarruuias *in pract. qq. quæst. 33. num. 3.* & Iulius Clarus *§. finali, quæst. 36.* Afflict. *1. part. const. Regn. rub. 3. num. 19.* Couarr.

An verò etiam in rebus merò ciuilibus gaudeant huiusmodi Clerici tam in sacris, quàm in minoribus constituti, & coniugati priuilegio 20.

gio etiam fori, modò habeant omnes conditiones requisitas à Concilio Trident. *sess. 23. de reformat. cap. 6.* de quibus egimus *num. 15.* Partita est opinio.

Opinio prima. Ceuallos. Scaccia. Bossius. Roland. Viuius. Lapus. Francus. Angelus. Guido. Crauetta. Speculum. Tappia. Sanchez.

Prima opinio affirmat, gaudere; eam docet Ceuallos *tomo 2. in quæstionib. comm. quæst. 563.* Scaccia *de iudic. lib. 2. cap. 11. num. 16. fol. mihi 13. colum. 1.* Bossius *in tract. criminali tit. de foro competent. sub num. 127.* Rolandus à Valle congerens multos *consilio 4. num. 16. lib. 1.* Viui. *in opin. com. in verb. Clerici à potestate.* Lapus *allegaione 118. ad finem, & allegat. 40.* Francus *cap. vnico, §. & cùm. num. 4. de Clericis coniug. in 6.* Angelus *Institut. de nupt. §. illud, num. 5.* Guido Papæ *decisio. 63.* Crauet. *in Rit. 66.* per multos. Speculum *in tit. de Cleric. coniugat. initio.* Tappia *in const. Regni, tit. 66. de Episcop. & Clericis, folio 22. & 26. num. 1.* Armilla *verb. iudex, num. 18.* & alij, & appellat valdè probabilem Sanchez *lib. 7. de matrimon. disput. 46. num. 22. in edit. Madritiana*, quamuis contrariam sequatur.

Probatur efficaciter primò, ex *cap. significasti, de foro competent.* ex Auth. *statuimus, C. de Episcopis, & Clericis*; & ex const. Bonifacij VIII. *in cap. vnico, de Cleric. coniug. in 6.* ibi, *Nec ab ipsis sæcularibus iudicibus debent personaliter, vel pecunialiter, id est, ciuiliter, vel criminaliter, vllatenus condemnari, ne per vnam viam concedatur illis, quod per aliam denegatur.* Vbi illa particula, *pecunialiter*, idem est atque, *ciuiliter*, hoc est, in causis ciuilibus, in quibus agitur de solutionibus debitorum, de restitutione damni, de obligationibus contractuum.

Probatur secundò, ex *cap. nullus, de foro competent.* deducto ex Concilio Parisiensi, vbi absolutè prohibetur iudicibus sæcularibus Clericos, etiam in minoribus, iudicare indistinctè, id est, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus causis, ibi, *Nullus iudicum*, addit glossa *ibi sæcularium, neque Presbyterum, neque Diaconum, aut Clericum vllam sine permissu Pontificis per se distringere, aut condemnare præsumat; quod si fecerit ab Ecclesia Dei cui iniuria irrogatur, tandiu sit sequestratus, quousque reatum suum cognoscens emendet.* Et efficaciter probatur, ex *cap. sæculares iudices, lib. 2. tit. 2. de foro competent.* vbi Bonifacius VIII. præcipit Episcopis, vt excommunicent sæculares iudices, qui in causis merè ciuilibus, & debitis liquidis Clericos ad sua iudicia trahunt; quid ergo clarius? & nomine Clericorum veniunt etiam in iure ciuili Clerici primæ tonsuræ; sed quia multi in his nostris temporibus prima tonsura initiabantur, & ratione illius declinabant forum sæculare, qua de re querebantur Principes sæculares, prouidit Concilium Trident. *sessio. 23. de reform. cap. 6.* vt solùm illi minores, & coniugati gauderent hoc priuilegio, qui conditiones haberent, de quibus ibi agitur, & nos egimus *num. 15.* vt specialiter notarunt Molina Theolog. *tom. 1. disput. 49. num. 2. & 3.* & Scaccia *lib. 1. de indic. cap. 11. num. 16.* & ex his omnibus dictis intulit Bonifacius VIII. *in dicto cap. vnico, de Cleric. coniug. Et cùm iuxta Parisiense Concilium nullus Clericus distringi, aut condemnari debeat à iudice sæculari, præsenti declaramus edicto, ne pro commissis excessibus, &c. eos debere ab ipsis sæcularibus iudicibus personaliter condemnari.* Et quamuis verbum illud *excessibus*, videatur solùm de criminibus

Molina. Scaccia.

intelligendum, tamen cùm sit verbum generale, quemcumque excessum, seu peccatum Clericorum, tam in criminalibus, quàm in falsitate contractuum, & ciuilibus comprehendit, in hoc enim etiam Clerici delinquunt, & excedunt; & ita debent hæc verba, *pro excessibus*, intelligi, vt explicant DD. *allegati*; aliter enim melioris conditionis essent Clerici facinorosi, quàm non sint facinorosi, cùm illi priuilegio fori fruerentur, non hi, quod non decet omnino, vt habetur *in cap. eum qui, de præb. in 6.* ibi, *Non enim decet, vt stultus melioris conditionis existat, quàm peritus, vel quòd inuasor, eo quòd iustè aggreditur, priuilegio gaudeat potiori.* Probatur deinde rationibus hæc opinio.

Primò, quia solùm iudex Ecclesiasticus potest cognoscere de causis, & personis Ecclesiasticis priuatiuè, *cap. cùm non ab homine, cap. at si Clerici, de iudicib. cap. Clericus 2. 11. q. 1.* atqui Clerici primæ etiam tonsuræ, & coniugati, si conditiones habeant Concilij Trident. *sess. 23. de reformat. cap. 6.* de quibus egimus *num. 15.* sunt personæ Ecclesiasticæ; ergo debent gaudere priuilegio sui fori plenariè, & in omnibus, & non solùm in criminalibus. nam si in criminalibus tantùm essent exempti, sequeretur vitium indicatum in prædicto *cap. vnico, de Cleric. coniugat. Ne per vnam viam concedatur iisdem iudicibus, quod per aliam illis denegatur.* Concederetur enim illis per vnam viam iurisdictio, & superioritas in personas Ecclesiasticas, quæ per aliam illis denegatur. Conc. Trid.

Secundò, quia Concilium Tridentin. *loco allegato*, absolutè asserit omnes Clericos, etiam in minoribus, & coniugatos priuilegio fori gaudere, & nihil distinguit inter criminalia, aut non criminalia; vbi autem lex non distinguit, nec nos etiam (vt omnes aiunt) distinguere debemus; maximè, quia Concilium Tridentinum censetur reuocare omne illud ius, si quid modo aliquo contrarium ex illo colligi poterat. Probatur.

Vltimò, quia bona patrimonialia Clericorum sunt exempta à iurisdictione sæculari, & à pedagiis, & gabellis, sicut & ipsi Clerici sunt; vt patet expresse, ex *cap. quanquam, de censibus, lib. 3. Decretal. tit. 21.* vbi excommunicat Papa Reges, Principes, & ciuitates imponentes pedagia, & tributa Clericis, pro rebus illorum propriis, quas non negotiandi, sed hæreditarij iuris causa habent; quia talia bona sunt exempta; & Concilium Tridentinum *session. 25.* hanc pœnam innouat, quod egregiè probat Riccius *decisione 167.* & nemo negat; cùm ergo sint ipsi, & bona illorum exempta à iurisdictione Principum, & iudicum sæcularium, nullo modo pro litibus de rebus ciuilibus, ad illorum tribunalia trahi possunt.

Secunda opinio negat, & asserit solùm in criminibus prædictos Clericos gaudere fori priuilegio, non in ciuilibus, siue in ipsis criminaliter contra eos agatur, vt dum petitur vindicta, siue ciuiliter, vt dum petitur reparatio damni, & pœna pecuniaria pro iniuria, & loco vindictæ; hanc tenet Sanchez *lib. 7. de matrimon. disputat. 46. num. 22. in edit. Madritiana.* Couarr. *quæst. practic. quæst. 31. num. 7. vers. primò igitur.* Guttierrez *de iureiur. 1. part. cap. 17. num. 11. & 12.* Farinacius *in sua practica criminali, tit. de Inquisit. quæst. 8. num. 7.* Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 29. de iudice,*

21. Opinio secunda. Sanchez. Couarr. Guttier. Farinac. Lessius.

Aragon. Azor. Riccio. Soar. *dice, dub. 6. num.* 50. *&* 51. Aragon. 2. 2. *quæst.* 12. *art.* 1. Azor. *tomo* 1. *lib.* 13. *cap. vltimo, q. finali.* Riccius *in pract. resolut.* 391. *num.* 2. Soares *contra Regem Angliæ, lib.* 4. *cap.* 14. & hi citant multos. Fundamentum accipiunt

Primò, ex iure in prædicto *cap. vnico, de Cleric. coniugat.* vbi dicitur, Clericos primæ tonsuræ, & coniugatos trahi posse ad iudicium Ecclesiasticum. *Pro excessibus, & in cæteris nullo eos gaudere fori priuilegio*; quod si in cæteris præter criminalia nullo gaudent fori priuilegio, pronum manet intelligere in rebus ciuilibus debere eos æqualiter cum laicis coram iudice sæculari respondere.

Secundò ex consuetudine totius orbis, in omnibus enim partibus Christiani orbis, hæc opinio in praxi seruatur, vt ipsi attestantur, in Portugalia, in Castella, in Gallia, in Germania, &c.

Sed hæc fundamenta parum conuincunt, iuxta authores primæ opinionis, quia verbum illud *excessus*, cùm sit verbum generale, vt diximus, tam accipitur pro criminibus, quàm pro aliis excessibus, & falsitatibus in contractibus, & pro damnis. Nec obstant etiam iuxta illos verba illa, in cæteris nullo gaudeant fori priuilegio, quod perinde est, ac dicere, respondeant æqualiter cum laicis in iudicio sæculari, quia id est intelligendum in negotiationibus, & mercaturis; si enim Clerici mercaturam exerceant, ad tributa velut alij sæculares mercatores tenentur; vt docet Molina *tomo* 2. *de iustit. disputat.* 342. Molina. §. *Clericis autem*, & pro tributis respondere tenebuntur coram iudicibus sæcularibus Regiorum tributorum, vt etiam docet Sanchez *lib.* 7. *de* Sanchez. *matrimon. disputat.* 46. *num.* 26. item in cæteris, hoc est, si se immisceant actibus enormibus demisso habitu clericali, & assumpto laicali, veluti si milites fiant, arma tractent, nec gaudebunt fori priuilegio, nec Canonis, tunc enim vtrumque priuilegium amittunt prædicti Clerici in minoribus, & coniugati, vt DD. communiter aduertunt. Riccius *in praxi decisione* 172. Riccius. Farinac. Nauarr. Toletus. *artic.* 2. Farinacius, cum multis *in praxi, in tit. de inquisitione, quæst.* 8. *artic.* 54. Vide Nauarrum *in summa, cap.* 27. *num.* 174. Toleto *lib.* 5. *summæ, cap.* 56. *num.* 1. Quod verò ad praxim, & consuetudinem totius orbis attinet, debile planè fundamentum est, vt ipsi aiunt, quia consuetudo, quæ iuri Canonico, & libertati Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ repugnat, etiamsi totius orbis sit, non est consuetudo, est corruptela damnabilis, & non obligans, etiamsi sit sexcentorum annorum mille, quippe quæ cum peccato sit introducta, vi, ac violentia continuata, ac sustentata; quod patet ex *cap. cum tanto, de postulat. Prælatorum*; *& cap. ad nostram audient. de consuetud.* ibi, *Consuetudo quæ Canonis obuiat institutis, nullius debet esse momenti, cap. nouerit, de sentent. excommun.* ibi, *Excommunicamus, qui seruari fecerint statuta edita, & consuetudines contra Ecclesiæ libertatem, cap. vltimo, de præscript. cap. Clerici, de iudiciis, cap. quanquam, de censibus, cap. penultimo, de immunitate Ecclesiæ, Auth. cassa, de sacrosanct. Eccles.* approbata ab Henrico III. *in cap. quanquam, de censibus.* Ex his tamen opinionibus posterior hæc magis recepta est, sed dubito valdè an sit certior.

22. Qui secutus fuerit primam sententiam, consequenter dicet, non posse laicum pertrahi à Clerico actore ad iudicem sæcularem in ciuilibus, cùm Clericus habeat suum forum tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, distinctum omnino à foro sæculari, à quo ei discedere non licet. Qui verò secutus fuerit secundam, quæ est communior, similiter dicet in iisdem litibus ciuilibus, vt pro delictorum solutionibus, pro bonis mobilibus, & pro contractibus emptionis, & venditionis, & similibus posse Clericos actores laicum quemlibet ad iudicem sæcularem trahere; non tamen posse Clericos, cùm rei sunt, pro iisdem litibus ad illum trahi; quia forus rei semper sequendus est, & ideo actor semper forum rei sequi debet, iuxta *cap. cùm sit generale, de foro competent. cap. licèt, eodem titulo*; in casu tamen reconuentionis possunt Clerici à iudice sæculari iudicari, vt si dum laicos pertrahunt ad sæcularem iudicem, & laici vicissim illos in causa ciuili reconueniant, vt expresè docet glossa communiter recepta *in cap.* 2. *de mutuis petitionibus*; & colligitur tum ex illo capite, tum ex *cap.* 1. 3. *q.* 8. & docet Lessius *tomo* 1. *lib.* 1. *cap.* 29. *de iudice, dub.* 6. *n.* 52. Forus rei semper sequendus. Lessius.

23. Deducitur secundò, cùm actor sequi debeat forum rei, non posse illos Clericos, qui de nocte reperti fuerint portantes arma lege sæculari prohibita, condemnari à iudicibus sæcularibus in illorum amissione. *An Clerici de nocte portantes arma condemnari possint à iudicibus sæcularibus in illorum amissione.*

Primò, quia cùm in eo casu Clerici maneant rei, & ministri iustitiæ sæcularis actores, & actor debeat sequi forum rei, iuxta *cap. cùm sit generale, de foro competent. & cap. si diligenti, eodem titulo, & Auth. statuimus, de foro competent. & l. iuris ordin. C. de iurisdict. omn. iudic.* perspicuum est, non posse eos tunc à iudicibus sæcularibus per sententiam aliquam priuari suis armis, cùm non sint iudices sui, & per consequens teneri prædictos iudices sæculares ad restitutionem armorum, & damnorum, si quæ inde Clericis emergant; & ita docet expresè Marcus Antonius Genuensis *in praxi Neapolit. cap.* 92. *& num.* 6. & id ipsum disponitur in plerisque constitutionibus omnium Episcopatuum huius Regni Lusitaniæ, & præcipuè Episcopatus Visensis Diœcesis *lib.* 3. *tit.* 2. *constit.* 3. §. 3. quæ à Senatu Regij Palatij fuerunt approbatæ. Marc. Anto. Genuensis.

Deinde, quia cùm hoc speciem criminis habeat, titulo enim criminis, quod præsumitur ab ipsis Clericis de nocte committendum, à ministris sæcularibus, si fuerint cum armis inuenti, apprehenduntur, liquidum etiam manet, eos in re criminali, & in accessoriis ad illam, non nisi à suis iudicibus sæcularibus posse iudicari, iuxta ea, quæ diximus *num.* 15.

Nec consuetudo in hac re aliquid potest iustè obtinere, quantumuis vetustissima, & sexcentorum annorum mille cursu confirmata, quia contra libertatem Ecclesiasticam priuilegium fori, & ius Canonicum præscribere consuetudo non potest, nec appellanda est consuetudo, sed corruptela: vt probauimus *num.* 21. *ad finem*, & cum Marco Antonio Genuensi id docet expresè Felinus *cap.* 1. *de spons. col.* 7. *num.* 8. *vers. & ad rationem.* Aufrer. *de potestat. Ecclesiastica, causa* 23. *num.* 16. Et verò ius Canonicum benè prohibet Clericis portare arma, non tamen concedit ministris iustitiæ sæcularis, vt arma à Clericis auferant, imò præcipit Episcopis, vt illos armis spolient, ac in illorum amissione condemnent; *cap. Clerici arma, de vita, & honestate Clericorum. Clement.*

Clement. 1. §. *aduersus*, *eodem titulo*; & quamuis Platea *Institut. de public. iudic.* §. *item lex Iulia.* & Palat. *in cap. per vestras*, *fol.* 80. §. *sed est pulchra dubitatio*, *col.* 4. *num.* 13. dicant statutum laicorum contra arma portantes, ligare Clericos, quia in his, quæ concernunt publicam vtilitatem, comprehunduntur Clerici, non tamen dicunt posse Clericos per iudices sæculares armis priuari, nec dicunt, posse ministros iustitiæ propria authoritate illos iisdem armis spoliare; imò dicunt pœnam huius delationis petendam esse coram iudice Ecclesiastico, non sæculari.

24. Non negamus tamen posse licitè ministros iustitiæ sæcularis sine incursione excommunicationis *cap. si quis*, huiusmodi Clericos prædicta arma, lege sæculari vetita de nocte portantes comprehendere, & ad suos iudices Ecclesiasticos deferre, vt docent communiter DD. *in cap. cùm non ab homine*, *de iudic.* & Soares *tomo* 5. *de censur. disp.* 22. *sect.* 1. *n.* 39. quia hæc comprehensio est veluti quædam iusta defensio Reipublicæ, & quia id faciunt ex iusta voluntate suorum superiorum Ecclesiasticorum præsumpta; atque adeò id non tam ex propria authoritate efficiunt, quàm ex consensu Ecclesiasticorum iudicum, & superiorum; si tamen de die huiusmodi arma portauerint, nec illos poterunt comprehendere, nec ab excommunicatione *cap. si quis*, excusari, quia tunc non adest voluntas tacita superiorum Ecclesiasticorum.

25. Deducitur tertiò, ex nostra conclusione posita *num.* 13. peccare ex defectu iurisdictionis, & ex vsurpatione iudicij, & irritam esse sententiam, & teneri ad restitutionem illos iudices sæculares, qui illos, qui ad Ecclesiam confugiunt, vi, aut fraude inde extrahunt, vt puniant in casibus, quibus Ecclesia illos tuetur, ac defendit, quia tales exempti sunt ab illorum potestate, & tenentur illos Ecclesiæ restituere; vt patet ex *cap. inter alia*, *de immunitate Ecclesiæ*; & docet Iulius Clarus §. *finali*. *q.* 30. quem vide, & Lessius *tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 29. *de iudice*, *dub.* 6. *num.* 52. *vers. simili modo*, & Salonius 2. 2. *q.* 60. *art.* 4. *controuersia* 2.

Capvt XIX.

An acta iudicis non habentis titulum verum, sed coloratum, seu putatiuum tantùm, sint valida, ita vt non peccet vsurpatione iudicij, nec ad restitutionem partibus teneatur?

Svmmarivm.

Refertur prima opinio asserens gesta per iudicem ordinarium, aut Parochum, carentem vero titulo, & habentem titulum putatiuum tantùm, esse in valida, quamuis communiter habeatur pro vero iudice, & Parocho. num. 1. & 2.

Astruitur vera sententia affirmans esse valida. num. 3.

Idem dicendum est de iudice delegato, ad vnam, vel alteram tantùm causam. num. 4.

Sufficit tunc quòd communis vtilitas detur in qualitate officij, non in vniuersalitate causarum. ibid.

Conferens iurisdictionem tali iudici putatiuo habentem titulum coloratum, concurrenteque communi errore, quo putatur verus iudex, non est communis error, non titulus putatiuus, non litigantes; sed ius ipsum, quod supposito eo statu rerum, illum confert tali iudici ad singulos actus. num. 5. & 6.

Quid intelligatur nomine iuris. ibid.

Explicatur cap. dudum, 2. de electione. num. 7.

Omnia gesta, & absolutiones data per Parochum, aut Confessarium habentem titulum putatiuum à legitimo superiori manantem, si communiter verus Parochus putatur, valida sunt. num. 8.

Quid si aliquis communiter putetur Sacerdos, & habeat titulum putatiuum sacrorum Ordinum; & tamen re vera ordinem sacerdotalem non habeat. num. 9.

Quatuor conditiones requiruntur, vt iudicis putatiui, interni, vel externi fori acta valeant. Prima, vt habet titulum saltem coloratum. Secunda, vt communiter putetur verus iudex. Tertia, vt talis titulus putatiuus emanet à legitimo superiore, qui illum conferre poterat. Quarta, vt talis iudex iure diuino, & natura non sit incapax officij. num. 10.

Institutus in beneficio per Prælatum, qui non habet legitimum titulum putatiuum; & qui communiter non putatur verus Prælatus, non est verè institutus, sed intrusus, & confessiones illius non sunt valida. num. 11.

Iurisdictio confertur, non per præsentationem, sed in institutione. ibid.

An gesta à iudice putatiuo habente titulum putatiuum à legitimo superiore manentem, non tamen verum, sint valida respectu eorum, qui sciebant illum non habere veram iurisdictionem, licèt communiter crederetur illam habere. num. 12.

An valeat collatio beneficij impetrata ab Episcopo excommunicato, non tolerato, per eum, qui optimè scit illum non esse toleratum, licèt communiter toleratus censeatur. num. 13.

Quid quando iurisdictio alicui occultè est ablata, ille tamen communiter, & publicè se gerit pro vero iudice, aut Confessario, an tunc eius acta sint valida. num. 14.

Quid si potestas erat delegata ad confessiones audiendas, & occultè sit ablata. num. 15. 16. & 17.

An non solùm communis error, sed etiam probabilis opinio, qua quis putetur verus iudex, vel Parochus, sufficiat, vt confessiones, & acta iudicis sint valida; si postea inueniatur illum re vera non habuisse iurisdictionem. num. 18.

Quid si Parochus fictè conferat Sacerdoti licentiam ad assistendum matrimonio, cum tamen non habeat intentionem concedendi illam, & Episcopus fictè etiam approbet ad confessiones, an tunc valeant matrimonium, & confessiones. num. 19.

Sententia lata per iudicem incompetentem, non solùm de iure est nulla, sed etiam acta omnia illius; de vsu tamen, & praxi Lusitana prædicta acta sustinentur, nisi pars reclamet. num. 20.

Circa titulum propositum, partita est opinio. 1. *Opinio prima.*

Prima docet acta, gestaque per iudicem, aut Parochum carentem legitimo titulo, habentémque solum titulum putatiuum, pertinentia ad vtrumque forū, esse omnino inualida, quamuis concurrat communis error, quo talis homo communiter putetur legitimus Parochus, aut iudex, ac proinde peccare iudices tam Ecclesiasticos, quàm sæculares vero titulo, carentes vsurpatione iudicij, & teneri ad restitutionem partibus faciendam. Probatur

Primò

Primò hæc opinio, quia titulus ille putatiuus, cùm inualidus sit, non confert iurisdictionem, nec communis error eam conferre potest, iuxta *l. priuatorum, C. de iurisdict. omn. iudic.* ibi, *Priuatorum hominum consensus non facit iudicem eum, qui nulli præest iudicio.* Error enim communis fundatur in priuatorum hominum iudicio, seu consensu.

Secundò, quia non potest explicari quis conferat hanc iurisdictionem huic iudici putatiuo; non enim illam confert error communis, quia fundatur in priuatorum hominum iudicio, seu consensu, non partes litigantes, quia putant eum iudicem iurisdictionem habere; & ideò ad eum recurrunt, non superior, qui potuit conferre titulum validum, quia si illum conferret homini incapaci, faceret id ex errore, quo putaret, illum esse capacem talis iurisdictionis: nihil autem est magis contrarium consensui, & voluntati, quàm error; vt habetur *in l. si per errorem, ff. de iurisd. omnium iudic.* & *l. 2. ff. de iudicijs.* ibi, *Consensisse autem videntur, qui sciunt se non esse subiectos iurisdictioni eius, sed in eum consentiunt. Cæterùm si putant eius iurisdictionem esse, non erit eius iurisdictio; error enim litigatorum consensum non habet.*

2. Tertiò, quia *in cap. dudum 2. de electione*, de quodam Parocho, in quo concurrebant, communis error, & populi vtilitas dicitur. *In multarum animarum dispendium Parochiales Ecclesias retinebat, cùm earum cura, qua iam priuatus fuerat ipso iure, ad eum nullatenus pertineret; & sic per ipsum eadem animæ damnabiliter sunt deceptæ.* Vbi constat concurrente communi errore, & titulo à superiore collato; quia iam cessauerat ille titulus Prælatum illum absoluentem damnabiliter animas decepisse; ergo vt gesta in foro saltem interno valeant, non sufficit præsumptus titulus, & communis error; aliàs hæ animæ verè essent absolutæ, & non essent damnabiliter deceptæ.

Quartò, quia saltem in foro conscientiæ non possent huiusmodi acta habere vigorem, quia leges quæ dicunt illa esse firma, & valida, procedunt in foro externo, & vero, quòd acta non à iudice ordinario putatiuo, sed à iudice ad vnam, vel ad alteram tantùm causam delegato non valeant, docet expresè Innocentius *in cap. cùm dilecta, num. 10. de rescript. versic. sed dices.* Ioannes Andreas *ibi, num. 14.* Abbas *num. 10.* Guido Papæ *decis. 322.* Alexander *consil. 77. num. 7. lib. 2.* & alij ex eo fundamento, quia in iudice ordinario concurrit communis vtilitas. Et ideò meritò iura statuerunt valere acta per iudicem ordinarium putatiuum, quia agitur de communi vtilitate, cùm omnes apud eum iudicem lites suas agitaturi sint; quæ communis vtilitas cessat in iudice delegato ad vnam, vel alteram causam dumtaxat; non valebunt igitur acta huius iudicis delegati, licèt valeant acta iudicis putatiui.

Innocent. Ioan. Andr. Abbas. Guido. Alexand.

3. *Opinio secunda verior.* Nihilominus verior est, & probabilior secunda sententia, quæ docet gesta à iudice ordinario putatiuo, Ecclesiastico, vel sæculari carente legitimo titulo, habenteque solum putatiuum, & coloratum communi errore verum existimatum, & à legitimo superiore collatum, valida, & firma esse, quoad vtrumque forum, tam poli, quàm soli, & non peccare huiusmodi iudicem ordinarium vsurpatione iudicij, nec teneri ad restitutionem eo titulo, iudicando. Nec solùm gesta valere ab hoc iudice ordinario, sed etiam à iudice delegato ad vnam, vel alteram tantùm causam, siue sit iudex sæcularis, siue Ecclesiasticus, siue fori interni, siue externi: de ordinario iudice id docent communiter DD. Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 65.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. cap. 6. num. 162.* Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 22. num. 5.* & ita decisum est in vtroque iure.

Lessius. Filliucius. Sanchez

Probatur primò ex *l. Barbarius, ff. de officio Prætoris*, vbi expresè euentus hic, ac contingentia circa iudicem ordinarium deciditur, cùm enim Barbarius iste esset alibi seruus, Romæ vbi latebat eius conditio liber existimabatur, vbi ad præturam promotus est, cuius officij ob seruitutem erat incapax; nihilominus approbantur eius acta, quæ gessit, quandiu latuit, ídque ob vtilitatem communem eorum qui apud illum litigauerant, ibi, *si seruus quandiu latuit, dignitate prætoria functus sit; quid dicemus? An quæ dixit, quæ decreuit, nullius fore momenti, an fore propter vtilitatem eorum, qui apud eum egerunt. Et verum puto nihil eorum reprobari, hoc enim humanius est, cùm populus Romanus seruo potuisset decernere hanc potestatem.*

Idem probatur ex Synodo Romano III. *quæst. 7. cap. 1.* & refertur *in cap. infamis 3. quæst. 7. vers. verum tamen.* ibi, *si seruus dum putaretur liber ex delegatione sententiam daret, quamuis postea in seruitutem depulsus sit, sententia ab eo dicta rei iudicatæ firmitatem tenet.* Et ratio est, quia sequerentur grauissima incommoda, & scandala in Republica, si detecta ea inhabilitate, & impedimento omnia gesta per iudicem putatiuum rescindenda forent, omnes enim sententiæ, collationes officiorum, & beneficiorum præsentationes, & electiones, confessiones, matrimonia, & alia huiusmodi rescinderentur, tanquam inualida; quibus vt occurreretur, decreuit vtrumque ius omnia per eum gesta, dum communis error durauit, rata esse, ac valida, ac si esset verus iudex.

De iudice delegato ad vnam, vel alteram tantùm causam, id etiam docet Sanchez *d. tom. 1. lib. 3. de matrimonio, disput. 22. num. 16.* Anton. *cap. cùm dilecta, de rescript. num. 15.* Abbas *ibi num. 10.* Imola *num. 11.* Filliucius *num. 3.* dicens esse omnium, Decius *in cap. sciscitatus, de rescript. num. 38.* Bartol. *ad l. Barbarius, ff. de offic. Prætor. in 2. lectura, num. 13. & 18.* Paludanus *in 4. dist. 17. quæst. 6. art. 2. num. 11.* Henriquez *lib. 5. de pœnitent. cap. 14. num. 4.* Paludan. *in 4. dist. 17. quæst. 6. art. 2. n. 11.* & plures alij, quos sequitur Sanchez *allegatus*, & *ibi* videre poteris. 4.

Idem dicendum de iudice delegato ad vnam, vel alteram tantùm causam. Sanchez. Anton. Abbas. Imola. Felin. Decius. Bartol. Baldus. Paludan. Henriq. Sanchez.

Probatur primò ex *d. cap. infamis 3. quæst. 7.* vbi apertè sermo est de iudice delegato, & tamen eius sententia sustinetur propter communem errorem, & vtilitatem, cùm verus iudex non esset.

Deinde probatur ex *l. 2. C. de sent. & interlocut.* ibi, *si arbiter datus à magistratibus, cùm sententiam dixit, in libertate morabatur*; vbi sententia illius propter communem errorem decernitur valida, & tamen sermo ibi est de iudice delegato; vt docet *ibi* glossa *verb. si arbiter*, quam omnes *ibi* sequuntur.

Tertiò probatur, quia si seruus, qui testis esse nequit, communicetur, putetur liber, & testis adhi

adhibeatur in aliquo testamento, valet testamentum; vt patet ex *l.* 1. *C. de testamentis*. Et ratio est, quia dispositio legis *Barbarius*, quæ communi vtilitati, & errori innititur, habet etiam locum, dum agitur de causa vnius.

5. Nec obstat ratio pro hac parte adducta *num.* 1. *in fine*. nam etsi acta talis iudicis firmitatem, ac valorem à iure habeant, propter communem vtilitatem quæ videtur deficere, cùm agitur de causa vnius, vel alterius; tamen sufficit, quòd hæc communis vtilitas versetur in qualitate officij, licèt in exercitio ipso agatur de vtilitate priuata; nam dum superior delegat vnam, vel alteram causam alicui, per huiusmodi delegationem eum constituit iudicem publicum; vt constat ex *l.* 3. *ff. de iurisdict. omnium iudicum*, & in constitutione huius officij versatur vtilitas publica, licèt in eo agatur causa vnius tantùm, quia interest Reipublicæ, quòd iustitia vnicuique administretur, & fiat; & ita respondent Abbas *in cap. cùm dilecta*, *num.* 10. *de rescript.* & Felinus *ibi num.* 3. Bartolus tamen *in dicta l. Barbarius*, *in secunda lectura*, *num.* 7. *ff. de officio Prætoris*, & Baldus *ibi in secunda etiam lectura*, *num.* 17. *& l. non dubium*, *num.* 24. *C. de legibus*, *& l.* 2. *num.* 83. *C. de seruit. & aqua*, & Horoscio *d. l. Barbar. num.* 28. aliter respondent, (& benè) & idem Sanchez *d. disp.* 22. *lib.* 3. *de matrim. num.* 20. dicunt enim sat esse errorem communem cum titulo putatiuo, quamuis publica vtilitas desit.

Abbas. Felinus. Bartol. Baldus. Horoscius. Sanchez.

6. Ad fundamenta primæ opinionis respondendum est, nec titulum putatiuum, nec errorem communem, nec litigantes, nec superiorem titulum conferentem, sed ius ipsum conferre eam iurisdictionem tali iudici ad singulos actus, velleque vt perinde valeant gesta, ac si verus iudex esset, supposito errore commmuni, & titulo præsumpto, putatiuóque: nam si habet titulum putatiuum, seu præsumptum iudicis ordinarij, erit iudex ordinarius, si iudicis delegati, erit iudex delegatus; nomine autem iuris intelligimus Papam in rebus Ecclesiasticis; & Imperatores, aut Reges in rebus sæcularibus respectiuè in suis Regnis. nam quamuis huiusmodi superiores antea re vera non concederent hanc iurisdictionem ordinariam, vel delegatam huic iudici, si eius inhabilitatem, & impedimentum scirent; tamen postea supposito hoc rerum statu, ne tot scandala, & perturbationes in Republica suboriantur, illam censentur concedere, vt decisum est in vtroque iure, tam ciuili, quàm Canonico, in ciuili, *in l. Barbarius*, in Canonico, *in cap. infamis*, *allegatis*.

Quid nomine iuris intelligatur hic.

7. Vnde ad secundum dicendum est, nec litigigantes, nec titulum, conferre eam iurisdictionem, sed ius ipsum illam conferre, velleque vt ita firma, ac valida sint gesta, ac si verus iudex esset. Et quamuis ius non exprimat gesta valere, quo ad forum conscientiæ, satis est, statutum esse in pertinentibus ad forum contentiosum Ecclesiasticum, vt intelligamus, quid etiam dicendum sit in iis, quæ pertinent ad forum conscientiæ, cùm eadem ratio sit de vtroque foro.

Ad *cap. dudum*, *de electione*, dupliciter responderi potest.

Primò, verè illas animas ex parte ipsarum deceptas, non esse; ille enim Prælatus validè absoluebat; quamuis ex parte ipsius Prælati, quia verus non erat, deceptæ sint, & quamuis ipse damnabiliter peccaret; ita respondet Abbas *ibi num.* 20.

Abbas.

Secundò, respondendum est impedimentum illius pastoris notorium fuisse, non occultum; atque ita gesta per eum inualida fuisse, ita etiam respondet idem Abbas *ibidem*, & vtramque responsionem approbat Sanchez *libr.* 3. *de matrimonio*, *disputat.* 22. *numer.* 14. *fine.*

Sanchez.

Ex quibus deducitur omnia gesta in foro interno, & absolutiones datas per Prælatum, vel Parochum, vel Confessarium, quamuis non sit Parochus, sed ex delegatione speciali confessiones audiat, communi errore Confessorem, Prælatum, vel Parochum existimatos, habentesque titulum putatiuum à legitimo superiore manantem, valida esse, & non esse iterandas prædictas confessiones, detecto impedimento; ita communiter Doctores, Sanchez *lib.* 3. *de matrimonio*, *disput.* 22. *num.* 13. *&* 39. Innocentius *in cap. dudum* 12. *de electione*, *num.* 3. Hostiensis *ibi*, *verb. damnabiliter*, Cardinalis *ibi quæst.* 6. Abbas *num.* 20. Ioannes Andreas *num.* 42. Rosella *verb. confessio sacramentalis* 3. *num.* 41. Angelus *verb. confessio* 4. *num.* 12. Syluester *verb. confessio* 1. *quæst.* 19. Tabiena *verb. Absolutio* 1. *num. vltimo.* Armilla *verb. absolutio*, *num.* 30. Nauarrus *in cap. placuit*, *de pœnitentia*, *dist.* 6. *num.* 77. *& in summa latina*, *cap.* 9. *num.* 11. Henriquez *lib.* 6. *de pœnitentia*, *cap.* 6. *num.* 2. *& cap.* 7. *num.* 2. *& lib.* 13. *de excommunicatione*, *cap.* 7. *num.* 6. Aragon. 2. 2. *quæst.* 60. *art.* 6. *§. est aliud dubium.* Ludouicus Lopez 1. *part. instruct. cap.* 38. *§. iteranda est confessio.* Rodriquez *tom.* 1. *summa*, *in secunda editione*, *cap.* 60. *num.* 3. Veiga *lib.* 5. *summa*, *casu* 223. & alij. Ratio est, quia eadem, & maiora scandala sequerentur, si gesta in foro interno nulla essent, deinde, quia supposita potestate ordinis, vterque forus quo ad potestatem iurisdictionis est eiusdem rationis; igitur quod deciditur in foro externo quoad valorem actus, censetur etiam decisum in foro interno, quo ad eundem valorem. Confirmatur, quia quicumque potest absoluere, & ligare in foro soli Ecclesiastico, potest etiam absoluere, & ligare in foro animæ, si Sacerdos sit. nam supposito ordine requisito habet iurisdictionem veri Prælati in omnibus, & quoad omnia; igitur si potest validè absoluere, & ligare in foro externo, poterit etiam in foro animæ interno. 8.

Idem. Innocent. Hostiens. Cardin. Abbas. Ioan. Andr. Rosell. Angelus. Syluester. Tabiena. Armill. Nauarr. Henriq. Aragon. L Lopez. Rodrig. Veiga.

Dixi, *supposito ordine*, quia si aliquis communiter putetur Sacerdos, vel verus Parochus existimetur, si tamen Sacerdos non sit, absolutiones illius non valebunt, & iterandæ erunt, & contraria opinio est omnino falsa. Et ratio est, quia ideò valent gesta per habentem titulum putatiuum, quia vtrumque ius humanum, Ecclesiasticum, & ciuile supplent defectum ob publicam vtilitatem, iurisdictionem, quæ defecit, concedendo; atqui Ordines sacri requiruntur ad iurisdictionem absolutionis de iure diuino, & naturali, & illorum defectus, impedimentum est de eodem iure; ergo non potest hic defectus suppleri per ius humanum, cùm inferior potestatem non habeat in superiorem, 9.

Defectus sacri Ordinis impedimentum est iurisdictionis in foro interno.

riorem, superius autem est ius diuinum, & naturale iure humano, & istud subordinatum illi, & vim accipiens ab illo, non illud ab isto. Confirmatur, quia Ecclesia non potest aliquid mutare circa Sacramentorum substantiam; vt patet ex Tridentino *sess. 21. in doctrina de sacramento Eucharistiæ, cap. 2.* ad substantiam autem sacramenti Confessionis requiritur ordo sacerdotalis in ministro; & idem etiam patet ex *dicta l. Barbarius, ff. de officio Prætoris*; vbi textus rationem reddens, ob quam valida sint gesta à seruo existimato homine libero, & vero iudice, cùm verus non esset ob seruitutis impedimentum, sic ait. *Et verum puto nihil eorum reprobari, cùm populus Romanus etiam seruo potuisset decernere hanc potestatem.* Sed Ecclesia non potest supplere defectum potestatis ordinis, nec alia impedimenta iuris naturalis, ac diuini: ergo tunc gesta erunt omnino irrita. Vnde non valerent gesta per fœminam communi errore Sacerdotem putatam; sunt enim fœminæ de iure diuino incapaces sacrorum Ordinum. Si tamen homo iure diuino capax, quia scilicet est baptizatus, & Sacerdos inualidè ad summum Pontificatum eueheretur, ob vitium aliquod occultum in electione concurrens, ob quod talis electio esset prorsus irrita, valebunt eius acta, dum communi errore verus Pontifex existimatur, quia impedimentum est iuris humani, & concurrit communis error cum titulo præsumpto, collato ab habente legitimam potestatem.

Non valerent verò gesta à iudice vsu rationis carente, quamuis communi errore sanæ mentis putaretur, quia tale impedimentum est iuris naturæ, & suppleri non potest per ius humanum. Ita docent Sanchez *lib. 3. de matrimonio, disput. 22. num. 27. 28. & 29.* Abbas *cap. 2. fine, de Presbytero non baptizato, & cap. sciscitatus, num. 12. de rescriptis*, Decius *cap. finali, de constitut. num. 54.* Angelus *verb. confessio 4. num. 12.* Tabiena *verb. confessio 2. quæst. 25.* Mascardus *de probat. conclus. 649. num. 98. & 89.* Paludanus *in 4. dist. 17. quæst. 6. art. 1. num. 6.* Caietanus *in summa, verb. confessionis iteratio, cap. confessio quare ex parte iteranda.* Palatios *in 4. dist. 17. disp. 7.* Anton. Gabriel *tom. 3. comm. lib. 1. tit. de probat. conclus. 8. num. 46.*

Sanchez. Abbas. Decius. Angelus. Tabiena. Mascard. Paludan. Caietan. Palat.

10\. *Quot conditiones requirantur, vt acta iudicis putatiui valeant.*

Itaque quatuor conditiones debent concurrere, vt iudicis putatiui acta valeant.

Prima, ex parte ipsius iudicis, nimirum, vt habeat titulum putatiuum, & coloratum.

Secunda, ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus superior; vtrumque colligitur ex iuribus citatis *num. 2.*

Tertia, ex parte tituli, vt scilicet talis titulus putatiuus sit obtentus ab eo, qui aliàs poterat illum conferre; vt insinuatur *in d. l. Barbarius, ff. de officio Pretoris*, nam si talis titulus non sit ab eo acceptus, qui poterat illum dare, iam non haberet ille titulus colorem, quo verus videri possit, imò nullum haberet titulum, cùm hic nonnisi à superiore dari possit, omnis enim iurisdictio à superiore descendit; ac subinde omnia illius iudicis acta essent inualida.

Quarta, vt talis iudex iure diuino, aut naturali, non sit incapax officij, quia tunc ius humanum non potest supplere defectum iuris diuini, & naturalis; minor enim non potest habere iurisdictionem super maiorem, quando sunt subordinati, & dependentes, & ius humanum subordinatum est iuri diuino, & naturali, non è contrario; & aliqua ex his conditionibus deficiente, acta iudicis erunt inualida, his verò omnibus concurrentibus erunt valida, quia ius ipsum confert extraordinariè iurisdictionem tali iudici putatiuo ad singulos actus, & quamuis iurisdictionem in habitu non habeat, habet tamen illam in actu à iure concessam, ad singulos actus propter bonum commune; ita Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 65. vers. notandum est.* Ex dictis Lessius.

11\. *Collatio iurisdictionis consistit in institutione beneficij.*

Sequitur primò illum, qui est præsentatus, vel electus ad aliquod beneficium, si institutionem, confirmationémve, in qua consistit collatio potestatis, & iurisdictionis, ab eo Prælato accipiat, qui non habet saltem titulum coloratum, cum communi errore, quo verus Prælatus existimetur, nihil agere, & esse intrusum, & collationem esse inualidam; ita Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 65. vers. hinc fit*, Nauarrus *in cap. placuit, de pœnitentia, dist. 6. à num. 180.* Et ratio est, quia cùm beneficium acquiratur, & conferatur per institutionem, confirmationémve Ordinarij, iuxta Panormitanum *in cap. quod autem, de iurepatronatus*, & Staphilæum *de literis gratiæ, tit. de modis prouisionis, num. 5.* & Lessium *tom. 1. lib. 2. cap. 34. dub. 13. num. 11.* & Azor. *tom. 2. lib. 6. cap. 16. quæst. 3.* Si huiusmodi Prælatus hunc non posset instituere, non esset verè collatus, ac proinde nec haberet iurisdictionem; atqui non poterat illum instituere, si titulum existimatum concurrente communi errore, non habebat; ergo talis collatio fuit nulla, & consequenter sacramenta confessionis, & matrimonij, à tali beneficiato facta fuerunt inualida, & iteranda sunt.

Lessius. Nauarr. Panormit. Staphilæus. Lessius. Azor.

12\. Sequitur secundò, valida esse gesta per iudicem habentem titulum putatiuum cum communi errore respectu eorum, qui tale impedimentum non ignorabant, imò sciebant illum non esse verum iudicem, sed putatiuum tantùm; ita docent Lessius *tom. 1. lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 66. versic. quartò sequitur*, Sanchez *lib. 3. de matrimonio, disput. 22. num. 42.* Syluester *verb. excommunicatio 3. §. 5.* Ancharranus *in cap. decernimus, num. 11. de sententia excommunicationis in 6. & ibi* Francus *num. 8.* & idem Francus *cap. 1. de except. in 6. num. 8.* Socinus *de regulis iuris, litera C. verb. collatio, sub num. 70. versic. collatio beneficij*, Castro *lib. 2. de lege pœnali, vltimo, conclus. 2. ad finem.* Antonius *in cap. ad probandum, num. 11. de sententia, & re iudicata, & ibi* Abbas *num. 15. & 16.* Alexander de Neuo *num. 27.* Imola *num. 6.* Felinus *num. 8.* & alij. Et fundamentum est, quia hæc iurisdictio concessa est generatim propter errorem communem. Vnde priuata scientia paucorum illam non impedit.

Lessius. Sanchez. Syluester. Ancharan. Francus. Socin. Castro. Anton. Abbas. Alexand. Imola. Felin.

13\. Hinc fit, quòd si quis per collationem Episcopi excommunicati non tolerati recipiat beneficium, conscius talis excommunicationis, quæ tamen communiter ignoratur, valeat collatio beneficij, poterit tamen illo priuari, dum autem non priuatur, tuta conscientia illud potest retinere, quia ad valorem gestorum, & colla

collationis, non attenditur error, aut ignorantia vnius, aut alterius, sed communis, neque enim leges solent considerare, quæ in vno casu particulari possunt contingere, sed quæ communiter contingere solent, *l. nam ad ea, ff. de legibus*; ita expresse Sanchez, & Lessius *allegati*.

Sanch.

Et similiter absolutio data à Parocho, quem quis scit esse excommunicatum, denunciatum valet, si communiter ignoratur taliter esse excommunicatum. Ita Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 22. num. 45. & 34. ad finem. versic. idem dicendum est*; & patet ex his, quæ diximus *cap. 6. num. 11.* & ex DD. *ibi allegatis*.

14. Idem dicendum est, quando alicui iurisdictio, aut titulus occultè est ablatus, & nihilominus ille se pro superiore gerit, & communi errore talis habetur, quod quinque modis potest contingere.

Primò, si beneficium ipso iure, & facto, propter aliquod crimen vacet.

Secundò, si per sententiam ei sit ablatum.

Tertiò, si potestas, & iurisdictio delegati ab eo sit reuocata.

Quartò, si delegans sit mortuus.

Quintò, si iurisdictio delegati sit suspensa: ita communiter Doctores, Panormitanus *in cap. nihil, de electione*, Nauarrus *in cap. placuit, de pœnitentia, distinct. 6. num. 180.* Aragonius *2. 2. quæst. 60. art. 6.* Paludanus *in 4. dist. 17. quæst. 6. art. 3.* Syluester *verb. Confessor 1. quæst. 19.* Sanchez *lib. 3. de matrimonio, disput. 22. num. 56. 57. & 58.* vbi citat multos Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 67.* Ratio est, quia adhuc hîc duo illa concurrunt, titulus publici officij, & error facti. nam etsi beneficium, seu officium, & iurisdictio Parochi ei iure sit adempta, quando propter crimen occultum aliquod ipso iure vacat, & quando per sententiam iudicis officio, aut beneficio priuatur, tamen in primo casu id omnino occultum est; & in secundo non ita omnino est adempta, vt non adhuc aliquæ reliquiæ maneant, retinet enim adhuc possessionem de facto, licèt non retineat de iure; quod satis est, vt speciatim notarunt Lessius, & Nauarrus *allegati*, & Sanchez *d. lib. 3. disp. 22. num. 58.* concurrente communi errore, quo putetur adhuc verus iudex, & idem sine dubio erit si ipse ab ea sententia appellauit; suspendit enim appellatio prædictam iurisdictionis adeptionem.

Panormit. Nauarrus. Aragon. Paludan. Syluester. Sanchez. Lessius.

Nec obstat *cap. dudum 2. de electione*, vbi significatur absolutiones datas ab eo, cuius beneficium ipso iure vacauerat, propter incompatibilitatem duarum parochialium Ecclesiarum, quas absque dispensatione retinebat, obtenta enim secunda vacat prior, iuxta dispositionem Concilij generalis, *cap. de multa, de prabendis.* ibi, *in multarum animarum dispendium duas Parochiales Ecclesias retinebat, & sic per ipsum eadem animæ damnabiliter sunt deceptæ.* quia publicum, & notum erat illas vacare, nam si id occultum ratione communis ignorantiæ fuisset, non fuissent irritæ, iuxta DD. quos allegauimus *suprà, num. 7.* & sic docet etiam Lessius *allegatus, n. 67. versf. nec obstat.*

15. Iam verò si potestas, & iurisdictio iudicis delegati, ei sit occultè reuocata, adhuc valebunt acta iudicis, quia retinet de facto titulum iurisdictionis, cum communi errore, quo putatur iudex verus; ita docet Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 67. versic. de secundo modo*, & Henriquez *lib. 6. de pœnitentia, cap. 6. num. 2. in commento litera E.* vbi dicit valere absolutionem, si habet titulum coloratum, & ignoratur reuocatio iurisdictionis, & *lib. 2. cap. 4.* valere confessiones factas virtute Bullæ Cruciatæ, vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. idem docet Sanchez *lib. 3. de matrimonio, disput. 22. num. 58.* vbi expresse asserit probabilius esse, dum priuatio iurisdictionis, & hominis inhibitio est occulta, adhuc valere gesta concurrenti communi errore; quia, vt ait Baldus *l. 1. num. 12. C. de testamentis*, adhuc remanent quædam reliquiæ, remanet enim eius iurisdictionis possessio de facto, & non de iure, & datur error communis ortus à iusto tituli initio; & idem tenet idem Baldus *in l. Barbarius, ff. de officio Prætoris, in lectura prima, num. 30.* & *ibi* Iason. *num. 68.* & idem Baldus *l. 2. num. 8. C. de sententia interlocut. & l. 2. num. 12. C. de seruitut. & aqua, & l. 1. num. 12. C. de testamentis*, vbi Cornelius *num. 14.* Mascardus *de probat. conclus. 649. num. 67.* vnde Henriquez *citatus*, *dicto lib. 6. cap. 6. de pœnitentia, num. 3.* quem sequitur Sancius *allegatus*, rectè ait, Sacerdotem ad annum approbatum elapso anno non reputari idoneum; addit tamen *in commento litera I.* si communi errore vulgi censeatur adhuc approbatus valere absolutionem, & *cap. 7. num. 2. in commento litera G.* asserit, valere absolutionem si quis per Bullam, quæ in eo oppido ignoratur reuocata, eligat Confessorem; & meliùs *lib. 5. de pœnitentia, cap. 14. num. 4.* asserit dum ignoratur an Summus Pontifex reuocauerit gratiam Bullarum, aut Episcopus licentiam, qua approbauit quosdam idoneos, valere confessiones virtute talis licentiæ factas, idem docet Rodriquez *tom. 1. summæ, in secunda editione, cap. 60. num. 3.* vbi ait valere confessiones à Religiosis semel approbatis factas, licèt occultè priuati sint per superiorem suæ Religionis, facultate audiendi prædictas confessiones; quod id ipsum tenet Sanchez *d. lib. 3. de matrimonio, disput. 22. num. 58. ad finem*, & Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 67. versic. de secundo modo*, peccabit tamen ipse Religiosus contra obedientiam suo superiori debitam, & mortaliter quidem, quia in re graui non vult parere, vt patet.

Lessius. Henriq. Sanchez. Baldus. Iason. Cornel. Mascard. Henriq. Sanchez. Rodriquez. *Confessio Religiosorum quos Episcopus approbauit valet, et si priuentur occultè à suis superioribus potestate absoluendi.* Sanchez. Lessius.

De quarto modo reuocationis per mortem delegantis, verius est etiam, valere, quia etsi morte, vel priuatione officij delegantis, expiret potestas delegati, re adhuc integra, vt patet ex *l. more, ff. de iurisdictione omnium iudicum*; & ex *cap. licèt*, & ex *cap. gratum*, & ex *cap. relatum, de officio delegati*, tamen quandiu hoc communiter ignoratur, & ille se gerit pro delegato, est eadem ratio; quæ in supradictis *num. 15.* ita tenet Thomas Sanchez *citatus*, *num. præcedenti*; & Lessius *ibi allegatus*, *versic. de tertio*, & confirmatur, quia mortuo Episcopo expirat potestas Vicarij Generalis, & tamen valent acta Vicarij, & litteræ demissoriæ ab eo datæ, si communiter mors Episcopi ignoratur, quamuis ipse Vicarius sciat, illum esse mortuum: vt docet Henriquez *lib. 3. de pœnitentia, cap. 13.* & Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 67. versic. de tertio,* 16.

Sanchez. Lessius. Henriq.

tio; *ad finem*; nec desinunt istæ litteræ valere, etiamsi postea re integra, sciatur mortem Episcopi fuisse priorem; vt docet Henriquez *de ordine*, *cap.* 22. & tamen maior est dependentia Vicarij Generalis ab Episcopo, quàm iudicis delegati à delegante, cùm à Vicario ad Episcopum non detur appellatio, & sit idem Tribunal, & à iudice delegato detur appellatio ad delegantem; vt docet glossa *in cap.* 2. *de consuetudine in* 6. quia est diuersum Tribunal; ergo si valent acta Vicarij mortuo Episcopo, in hoc casu à fortiori valebunt acta delegati mortuo delegante.

17. Idem quoque dicendum est, si iurisdictio delegantis sit suspensa, non enim inualidat acta iudicis delegati, dum communiter ignoratur eius suspensio; & ratio est, quia si primaria suspensio, quæ est in hoc ipso delegante, non inualidat actum ipsius, dum communiter ignoratur, multo minus inualidabit acta delegati, qui solum secundariò suspensus est, ad suspensionem ipsius delegantis, ita Lessius *allegatus d. lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 8. *num.* 67. *vers. de quarto.*

Lessius.

18. Imò non solùm error communis, sed etiam probabilis opinio sufficit, vt Ecclesia concedat iurisdictionem præcedente titulo colorato, etiamsi fortè opinio illa sit falsa; vt docet Henriquez *lib.* 2. *de pœnitentia*, *cap.* 14. *num.* 3. & 4. & Sanchez *lib.* 3. *de matrimonio*, *disp.* 22. *num.* 65. & Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *num.* 68. Vnde si sint duæ opiniones diuersæ, & probabiles, an aliquis sit legitimus minister matrimonij, aut confessionis, aut licentia illi concessa sit legitima, vel priuilegium Bullæ reuocatum, aut an extendatur ad illum casum, & opinio negans sit coram Deo vera, affirmans verò falsa; dum tamen veritas illa latet, & probabili opinione opposita censetur probabilis, confessiones factæ, & matrimonia celebrata coram tali ministro virtute talis licentiæ, aut priuilegij, valent, quia est communis error, titulusque præsumptus collatus à legitimo superiore, & ille defectus iurisdictionis ministri potest à iudice suppleri.

Henriq.
Sanchez.
Lessius.

19. Similiter si Parochus fictè concedat licentiam Sacerdoti assistendi matrimonio, absque vera intentione concedendi, sed solis fictis verbis, & Episcopus fictè etiam approbet Sacerdotem ad audiendas confessiones, validum est sacramentum in vtroque casu; in primo, quia concurrit licentia collata à legitimo superiori, & eius nullitas est occulta; atque ita adest communis error cum titulo præsumpto, sicut licentia concessa excommunicato alibi denunciato, audiendi confessiones, inualida est, & dum in hoc loco excommunicatio est occulta, inualidæ sunt confessiones virtute talis licentiæ, auditæ, ratione communis erroris, in secundo, quia ratihabitio de præsenti reputatur in iure, & apud peritos vera licentia, & ita concurrit communis error, cum vera licentia, ita docet Sanchez *lib.* 3. *de matrimonio*, *disput.* 22. *num.* 64. & *num.* 9. & 13. & *disput.* 35. *num.* 20. Rosella *verb. confessio sacramentalis* 3. *num.* 31. Syluester *verb. confessor* 1. *quæst.* 6. *fine*, & *quæst.* 15. Tabiena *verb. absolutio*, *num.* 42. Armilla *ibi num.* 17. Victoria *in summa de confessione*, *num.* 153. Nauarrus *in summa latina*, *cap.* 9. *num.* 6. Sotus *in* 4. *art.* 3. *versic. circa confessiones*. Henriquez *lib.* 6. *de pœnitentia*, *cap.* 13. *num.* 13. Ludouicus Lopez 1. *part. instruct. cap.* 38. *post principium*. Capua *lib.* 1. *decision. cap.* 17. *num.* 3. & 4. & alij, quos citat Sanchez *d. lib.* 3. *de matrimonio*, *disp.* 35. *num.* 20. contra Petrum Ledesmam *de matrimonio*, *quæst.* 45. *art.* 5. *puncto* 3. *dub.* 4. *fol. mihi* 192. *column.* 2. *fine*, contrarium sine fundamento asserentem.

Illud notandum est ad finem huius capitis, non solùm sententiam latam per iudicem omnino incompetentem esse nullam, sed etiam omnia acta, omnémque processum prædicti iudicis, de iure esse nullum, vsus tamen, & praxis Lusitana habet solam sententiam prædicti iudicis annullari; acta verò non annullantur, sed ad iudicium, & iudicem competentem, remittuntur, & sustinentur ad cohibendas lites, finémque illis imponendum, nisi pars reclamet, ex eorum annullatione interesse aliquod intendens, quam praxim laudat egregiè Aluarus Valascus *tom.* 1. *consult.* 65. *ad finem*, & Cabedo *tom.* 1. *decis.* 159. & Gamma *decis.* 219. & id conforme esse iuri docet Alexander *in l. non solùm*, §. *morte*, *ff. de noui operis nunciation.* ídque ne partes expensis litium vexentur, & vt litium sit finis, *l. finali*, *ff. de vsucapionib. cap. finem, de dolo, & contumacia.* 20.

Capvt XX.

An Tyrannus peccet vsurpatione iudicij, & eius sententiæ sint validæ, & an iudex possit aliquem non citatum, & non auditum condemnare.

SVMMARIVM.

Dupliciter potest quis dici tyrannus. n. 1.

Proponitur opinio affirmans illos tyrannos, qui regna aliena nullo titulo habent vsurpata, non posse in ijs Regnis leges validas ferre, nec eorum iudicia, & sententias esse validas. n. 2.

Quid si præscriptione, aut ciuium consensu, fiant postea principes. ibid.

Proponitur sententia asserens posse ferre leges validas, & illorum acta omnia, & iudicia esse valida. n. 3.

Proponitur sententia asserens iudicia esse valida, & leges validas; peccare tamen huiusmodi tyrannos, mortaliter illas ferendo, & iudicando. n. 4.

An aliquis teneatur huiusmodi tyrannis tributum soluere. n. 5.

An iudices inferiores peccent iudicando secundùm has leges. n. 6.

An peccent tyranni, si nocentes, & criminosos vasallos Regni iniustè occupati seruato iuris ordine puniant, & occidant. n. 7. & 8.

Iudicium authoris circa opiniones relatas. n. 9.

Soluuntur argumenta contrariarum opinionum. n. 10.

Moyses an iustè occiderit in Ægypto illum Ægyptium, qui opprimebat Hebræum. ibid.

Tyranno illi, qui moribus talis est, legitimus tamen Princeps, si leges ferat iustas, parendum omnino est. n. 11.

Iudex inferior neminem potest non citatum, & non auditum damnare, aliter ad restitutionem damnorum tenetur. n. 12.

Quid si aliqui termini iuris, illius arbitrio relinquuntur. n. 13.

An

1. *Tyrannidis duplex modus.* NOTARI velim, dupliciter posse esse aliquem tyrannum; primò vsurpatione potestatis, qualis est, qui absque vllo iure Rempublicam inuasit, & occupauit, vt Turca, qui Imperium Orientis, & Regna Christianorum Principum nullo titulo inuasit, nullo iure possidet, sed totum illius ius est in armis: secundò, cùm aliâs sit verus Princeps, legitimam potestatem habens in suos subditos, tyrannicè tamen gubernat. De primo præcipuè agemus; de secundo, non nihil breuissimè attingam.

2. *Sententia prima.* Est igitur circa primum modum tyrannidis tripartita opinio.

Prima asserit, eum tyrannum, qui Rempublicam iniustè inuasit, & occupat, nullam legem iustam ferre posse, nec ius dicere quod in conscientia ciues obliget nisi præscriptione, aut Reipublicæ consensu legitimus postea fiat Princeps, vt de Francis apud Gallos, & de Gothis apud Hispanos legitur, ac proinde omnia acta illius esse irrita, irritasque sententias respectu ciuium Regni, ac Prouinciæ iustè occupatæ; ita Sotus *lib.* 3. *de iustitia, quæst.* 4. *art.* 6. *versic. ex quo fit primum.* Syluester *verb. lex, num.* 5. & alij communiter, & expressè Soarius *lib.* 3. *de legibus, cap.* 10. *num.* 17. *in fine, fol. mihi* 234. *col.* 2. (Sotus. Syluester. Soarius.) Ratio, ac fundamentum illius est, quia in non subditos, nulla est iurisdictio, nulla authoritas imperandi, iuxta id ad Romanos 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum*; atqui ciues Regni iniustè, & tyrannicè occupati, non sunt subditi, nec vasalli de iure inuadentis tyranni; ergo nec ille potest validas leges erga illos sancire, nec illi tenentur in conscientia obedire si fuerint sancitæ; sicut enim sententia à non iudice, quantumuis iusti, non obligat; ita nec leges latæ à non vero, & legitimo Principe, obligare possunt, nam lex, & præceptum, vt tale est, necessariò postulat aliquam potestatem iurisdictionis in præcipiente non potestatem dominationis, absolutè loquendo; vt optimè docet Soarius *lib.* 1. *de legibus, cap.* 8. *num.* 6. &c. Tyrannus autem iniustè Regnum inuadens non habet authoritatem, & potestatem gubernationis in ciues illius Regni, quod iniustè occupauit, licèt habeat dominationis; ergo illius leges nec obligant, nec vllum valorem habent. Confirmatur, quia potestas dominatiua per se est priuata, & in vna tantùm persona, respectu alterius dari potest; potestas autem gubernatiua per se, est potestas publica, & ad communitatem ordinata, vnde talis communitas, cùm iure subdita non sit, parere non tenetur, & si pareat etiam in iis, quæ recta sunt, videtur cooperari ad malum, & fauere iniustitiæ, seu tyrannidi illius.

3. *Sententia secunda. Victoria.* Secunda opinio est contraria, opinione Soti, eam docet Franciscus Victoria *in relectione de potestate ciuili, num.* 23. asserens eos tyrannos, qui iniustè Regna Christianorum inuaserunt, licitè posse facere leges validas, & firmas, quæ obligent in conscientia ciues istorum Regnorum, & teneri illos in conscientia illis parere, si aliunde iustæ sint. Fundamentum esse potest, quia iustitia est quædam agendorum rectitudo, vnde sententia iusta à quocumque pronuncietur, videtur amplectenda, & obligare; nam Moyses in Ægypto, priuatus homo erat, & occidit iustè Ægyptium, *Exodi* 2. & Phinees filius Eleazari occidit Zambri *Num.* 25. & reputatum est ei ad iustitiam, vt dicitur *in Psalmo* 115. licitum est ergo priuatis hominibus citra authoritatem publicam iudicare, & sententias proferre validas, & iustas, & si hoc est licitum, tenentur illi parere, contra quos tales sententiæ feruntur.

4. *Sententia tertia verior.* Tertia sententia docet tyrannum huiusmodi peccare lethiferè contra iustitiam vsurpatione iudicij iudicando legésque ferendo, sententias tamen, & leges illius validas esse, obligare in conscientia ciues, tenerique proinde illis obtemperare, donec irritentur; hanc tenere videtur Caietanus *in summa, verb. tyrannus,* & Armilla *eodem verb.* & insinuat Nauarrus *in summa latina, cap.* 14. *num.* 42. Expressè eam tenet Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 9. *num.* 70. & validis argumentis confirmat,

Primò, quia iudicando, & ferendo leges gerit se vt verus Princeps, & vsurpat iurisdictionem veri, ac legitimi Principis, cùm tamen re vera, verus Princeps non sit; peccat igitur mortaliter vsurpatione iudicij,

Secundò, quia eius sententiæ, & leges, & iusta mandata etsi non habeant vim obligandi à tyrannica potestate, habent tamen aliunde primò, & inchoatiuè à iure naturali, quod supposito tali rerum statu, tacitè approbat eius leges, mandata, & acta, vtilitati communi, & conseruationi Reipublicæ consentanea, & tacita quadam approbatione, & consensu vult, vt sententiæ iustæ, quibus lites ciuium dirimantur, & sontes plectantur, sint validæ, & vt leges, quæ ad bonum ciuium, & conseruationem illorum diriguntur, obligent, nisi enim validæ essent sententiæ, & leges obligarent, nemo profectò, nisi in speciem obtemperaret; & contrarium occultè faceret cum magno incommodo, & detrimento Reipublicæ. Secundò, ex consensu Reipublicæ occupatæ; potest autem Respublica hanc vim ob sui conseruationem, & bonum commune iustis tyranni sententiis, legibus, & actis in suos ciues dare, quia est singulorum superior, etiamsi tyrannicè sit oppressa.

Volunt etiam aliqui id confirmare; quia Romani oppresserunt Iudæos per tyrannidem, & tamen Christus Dominus *Matth.* 22. insinuat reddendum esse Cæsari tributum, eique deberi, *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Vnde iuxta hanc sententiam Lessij leges, & sententiæ tyranni validæ quidem sunt, & obligant, non quatenus procedunt à potestate, & authoritate, per tyranidem vsurpata; sed quatenus procedunt à potestate, & authoritate à ciuibus, huic tyranno in bonum commune, & sui conseruationem, supposito hoc rerum statu, tacitè collata.

Verùm

5. *Non ei debentur tributa in conscientia.* Verùm credo, cum Lessio *allegato*, *num.* 74. neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi fortè causa scandali, vel maioris mali vitandi, neque enim ratio naturalis id dictat, neque Respublica censetur id velle, quia expedit illum pauperem esse, vt faciliùs excutiatur, id etiam videtur insinuare Christus Dominus *Matth.* 17. cùm petentibus publicanis Capharnaiticis ab eo, & à Petro tributum pro ingressu vrbis, dixit Petro, *Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & te.* Nam sententia Christi Domini est generalis, solùm significans vero Principi reddendum esse quod ei debetur, non enim conueniebat, vt quæstionem tunc definiret.

6. *Lessius.* Et consequenter asserit Lessius in sua opinione *numero* 75. iudices inferiores à tyranno constitutos non peccare ius dicendo, modò eius tyrannidem non sustentent, ac iuuent, & alioqui rectam iustitiam administrent, ex eodem scilicet principio, ac fundamento, quòd ipsa Respublica, posito hoc rerum statu, tacitè in illos propter commune bonum, & sui conseruationem consentiat, alioqui omnia essent plena rapinis, & scandalis, nisi hos iudices tacito consensu approbaret, cùm eos eligere publicè non possint, aliter quisque esset iudex suæ causæ, & sic non iustitia, sed potentia ius diceret, & ferret sententiam.

Et ex dictis patet, quid dicendum sit de hæreticis, qui per tyrannidem inexplebilem, & libidinem dominandi contra omne ius, & iustitiam aduersùs verum Principem, ac dominum suum Regem Hispaniarum in Holandia, ac Zelandia rebellarunt, concitantibus eos ad eam rebellionem nouatoribus ebrio-Euangelistis.

7. Asserit etiam Lessius consequenter, ad suam sententiam, *numero* 78. non peccare tyrannos, qui per tyrannidem Rempublicam occuparunt, nec teneri ad restitutionem, dum sontes Reipublicæ ciues, ac Regni per tyrannidem occupati, seruato iuris ordine, interficiunt, suspendunt, ac bonis spoliant, quia Respublica tacitè ad hoc illis tribuit authoritatem, dum consentit, & cupit, vt ita faciant ad vitanda maiora scandala, vnde solùm prædicti tyranni peccant in hoc, & similibus actis, quatenus se gerunt, vt Principes vsurpatione officij continuantes potestatem antea iniustè assumptam, non quatenus rectam iustitiam administrant.

Nec obstat, quòd tyranni non intendant vti in iudicando ea potestate, & authoritate, quam sibi Respublica supposito eo rerum statu, tacitè confert, sed ea tantùm, quam sibi assumpserunt, & quam re vera non habent, vt dicamus eos verè esse homicidas, & teneri ad restitutionem, sicut tenentur quicumque alij homines, priuata authoritate, sontes occidentes. nam etiamsi authoritate sibi assumpta intendant vti, tamen non excludunt authoritatem, quam Respublica ad huiusmodi actus tacitè illis concedit, sed intendunt vti omni sua authoritate, quam habent, & ita occidunt sontes authoritate publica iustè, & seruato iuris ordine, vnde non sunt homicidæ, nec tenentur ad restitutionem.

Explicans tamen Soarius *lib.* 3. *de legibus, cap.* 10. *numero* 9. *folio mihi* 234. *colum.* 2. *litera B.* primam, quam secutus fuit, sententiam, ait quasdam esse actiones, ita honestas ex se, & ex natura sua, vt nemini omnino detrimentosa sint, in nulliusque nocumentum cedant, neque indigeant potestate publica, vt rectè fiant, vt sunt, v. c. deferre hæc, vel alia arma, soluere tributum, quia licèt ex parte exigentis requirant potestatem, tamen ex parte soluentis illam, per se loquendo, non requirunt; solutio enim tributi nulli immediatum affert nocumentum, nisi soli soluenti, qui potest cedere iuri, & vtilitati suæ. Alias esse actiones, quasdam quæ inuoluunt nocumentum tertij, & vt iustè fiant, requirunt potestatem publicam, vt occidere malefactores, etiam dignos morte, & similes. De prioribus actionibus asserit Soarius, licitum esse seruare leges, & præcepta tyranno data; quia illæ actiones tales sunt, vt propria authoritate, & voluntate honestè fieri possint sine lege, & præcepto: quòd autem fiant posito illo inualido præcepto, ac lege, à non superiore emanante, parum refert, quia non habent circumstantiam, quæ reddat actum malum; sed tantùm habent tolerantiam quandam violentiæ, quæ nulli affert nocumentum. De posterioribus asserit peccare omnino ciues, si pareant, & peccare etiam iudices inferiores ab his tyrannis constitutos ad iustitiam ministrandam; quia honestas harum actionum pendet omnino, & assiduè ex vera potestate publica, sine qua nullus potest alium condemnare, aut condemnationem iniustam ad executionem mandare: iniustam autem esse talem condemnationem, & executionem, cùm fiat à non iudice, à non Rege, & à non domino, etiamsi mortis condemnatio iustissimè mereatur ex factis. 8. *Soar.*

9. *Iudicium Authoris.* Ita se habent huiusmodi opiniones; tertiam Lessij iudico probabiliorem. Prima tamen Soarij, & Soti, in rigore loquendo, est probabilis; sed est periculosa conscientiis, & condemnat multos miseros, qui oppressi à tyrannis, ab illis iudices constituuntur, & est adeò subtilis, vt vix quisquam etiam doctus, possit discernere inter alias actiones, quæ sunt de se bonæ, vel non bonæ, & quæ vergunt, vel non vergunt in præiudicium tertij; quare sententia Lessij omnino sequenda est; est enim clara, rationabilis, explicatu facilis, & eam tandem approbat Soarius *dicto libro* 3. *de legibus, cap.* 10. *numero* 9. *ad finem*, vbi ita ait. *Quia tamen Respublica non potest tyranno resistere, illum tolleret; & ab eo se gubernari sinat, & tacitè consentiat, ac velit iustitiam per eum administrari propter bonum commune, & quia minus malum est per illum gubernari, quàm omnino carere iusta actione iustitiæ; & ideo non erit peccatum obedire, etiam in dictis actionibus; quia Reipublicæ consensus supplet defectum potestatis tyranni.* hæc ille. *Soar.*

10. Fundamenta primæ opinionis, quatenus contra nos aliquid habent, iam soluta sunt.

Ad fundamenta secundæ respondeo eum tyrannum validas leges posse sancire, quibus omnes ciues

ciues vſurpati Regni parere teneantur, non ex vi vſurpatæ poteſtatis, ſed ex vi poteſtatis ſibi à Republica, ſuppoſito eo rerum ſtatu ob bonum commune, & ſui conſeruationem conceſſæ, & quamuis iuſtitia ſit quædam agendorum rectitudo, requirit tamen in faciente illam iuriſdictionem, quam ſi iudex non habet, nemo ei tenetur parere tanquam iudici. Exemplum Moyſi nihil probat; nam Moyſes, vt alibi diximus, dupliciter iuſtè potuit occidere Ægyptium iniuſtè opprimentem Hebræum, vel in defenſionem innocentis, ſeruato moderamine inculpatæ tutelæ; vel tanquam legatus extraordinarius Dei cum pleniſſima iuriſdictione ad vindicandas iniurias populi Dei, illúmque è miſera ſeruitute Ægyptiorum liberandum; quod videtur aſſerere ſacra pagina *Actor.* 7. dum ait, quòd percuſſo Ægyptio exiſtimauit Moyſes, intelligere fratres ſuos, quoniam Dominus per manum ſuam illis daret ſalutem, id eſt, libertatem, ita Sotus, ex Diuo Auguſtin. & Ambroſ. *lib. 3. de iuſtitia, quæſt. 4. art. 6. verſ. ſecundum argumentum.* Exemplum verò Phinees nullam habet difficultatem. nam Moyſes, vt habetur *Numerorum* 25. authoritate diuina iuſſit, vt vnuſquiſque fratrem ſuum, quem reum agnoſceret, interimeret; vnde eadem ille authoritate occidit Zambrim, & ideo reputatum eſt ei ad iuſtitiam.

11. Tyranno autem ſecundo modo, qui ſcilicet moribus eſt tyrannus, legitimus tamen Princeps, ſi leges aliunde ferat iuſtas, parendum omnino eſt in conſcientia, quæ concluſio eſt certa de fide, poteſtatem condendi leges nihil pendere à moribus Principis, ſed à poteſtate, vnde cùm ſit legitimus, & naturalis Princeps, & leges iuſtæ, illius ordinationi repugnare, graue delictum eſt; vt docet Soarius *lib. 3. de legibus, cap. 10. numero 7.* (Soar.)

12. Ad ſecundam partem tituli, an iudex poſſit aliquem licitè, & iuſtè non citatum, & non auditum damnare, cum diſtinctione reſpondeo, ſi ſermo ſit de iudice inferiori, dicendum eſt, non poſſe, & peccare contra iuſtitiam, & teneri ad reſtitutionem ſi id faciat. Ratio eſt, quia iudex inferior non poteſt diſpenſare in legibus, & iuris ordine, neque enim eſt ſupra ius, vt in illo diſpenſet, ſed infra illud; ius autem commune, imò & naturale diſponit, vt nemo inauditus, & ſine teſtibus damnetur; eſt enim citatio, & auditio, genus quoddam naturalis defenſionis, & defenſio eſt de iure naturæ; quam neceſſariò negat ille, qui alterum non citatum, & non auditum condemnat; vnde dicitur Deuteron. 17. *In ore duorum, vel trium teſtium peribit, qui interficietur.* Et Chriſtus Dominus Matth. 18. *Vt in ore duorum, vel trium ſtet omne verbum*; imò non ſolùm non poteſt iudex diſpenſare in iis, quæ ſunt de iure naturæ; ſed nec etiam in aliis circumſtantiis, quæ ſunt de diſpoſitione iuris communis poſitiui, v. g. vt accuſatio non fiat in ſcriptis, vt non detur certus terminus reo ad reſpondendum; vt citatio fiat in die feſto; neque enim inferior poteſt diſpenſare in legibus ſuperioris; ita communiter Doctores, Leſſius *lib. 2. cap. 29. dub. 11. num. 92.* Couar. *lib. 1. var. cap. 1.* Molina *lib. 2. de primogen. cap. 14. num. 19.* Cynus, Bartolus *in l. 1. C. vt quæ deſunt aduocatis partium iudex ſuppleat*; *& l. 2. num. 4. ff. de ſentent. & re iud.*

(*Iudex inferior non poteſt diſpenſare in iure poſitiuo.* — Leſſius. Couar. Molina. Cynus. Bart.)

13. Sunt tamen aliqui termini præſcripti à iure abſolutè, ſed iudicis arbitrio; quos iudex ex cauſa poteſt prorogare, & coarctare; quia licèt quando datur terminus à lege abſolutè, & abſque iudicis miniſterio, & arbitrio illum nullo modo poſſit iudex inferior reſtringere, vel prorogare, cùm non ſit ſupra legem, vbi tamen committitur, & datur miniſterio iudicis, tunc ex cauſa poteſt arbitrio iudicis coarctari, vel prorogari; ſic bimeſtre conceſſum ſponſis de præſenti *in cap. ex publico, de conuerſione coniug.* ad deliberandum de Religionis ingreſſu terminus eſt arbitrio, & miniſterio iudicis commiſſus. Vnde cauſa cognita, ex illa poteſt iudex Eccleſiaſticus hunc terminum coarctare, & prorogare; nam ibi *in dicto cap. ex publico*, non aſſignatur bimeſtre, ſed dicitur, mandetur iudici, vt deſignet, & ita docet expreſsè Sanchez *lib. 2. de matrimon. diſput. 24. num. 12.* gloſſa *in dicto cap. ex publico, de conuerſion. coniug.* vbi Cardin. *quæſt. 5.* Abbas *num. 11.* Roſella *verb. Debitum, num. 1.* & *ibi* Syluester *quæſt. 1. cauſa 4.* Armilla *numero 5.* Tabiena *verb. Matrimon. 3. quæſt. 3. num. 4.* Brunellus *de ſponſalibus, concluſione 30. num. 2.* Nauarrus *cap. 16. num. 27.* Richardus *in 4. diſtinct. 27. art. 2. quæſt. 2. ad 1.* Bartholom. Ledeſma *de matrim. dub. 71. concluſione 3. folio 1598.* Rodriguez *1. tom. ſumma, in ſecunda editione, cap. 242. num. 1.* Non debet tamen iudex ab eo bimeſtri facilè diſcedere, cùm iuris terminus ſit, vt Abbas, Syluester, Sancius, Cardinalis, & Ledeſma *allegati* notant.

(*In quibus poſſit iudex inferior diſpenſare.* — *Iudex inferior cauſa cognita poteſt ex cauſa prorogare, vel coarctare bimeſtre ſponſis de præſenti ad ingrediendam Religionem à iure conceſſum.* — Sanchez. Cardin. Abbas. Roſell. Syluester. Tabien. Brunell. Nauar. Richard. Ledeſma. Rodrig.)

14. Si verò ſermo ſit de ſupremo Principe, partitur opinio.

(*De ſupremo Principe quid. Opinio prima.*)

Prima docet, poſſe licitè Principem proferre ſententiam, tam condemnatoriam, quàm abſolutoriam ex certa ſcientia priuata, nullo iuris ordine ſeruato, non audito, neque citato reo, ita docet Couarruuias *lib. 1. variar. cap. 1. numero 7.* Cynus, Bartolus, & alij, *in l. 1. C. vt quæ deſunt Aduoc. part. iudex ſuppleat.* Albericus *in l. illicitas, verſ. veritas, ff. de officio Præſidis*, & Felinus *in cap. Paſtoralis, de re iudic. §. quia verò.* Probatur (Couar. Cynus. Bart. Alberic. Felin.)

Primò, quia ſupremus Princeps poteſt diſpenſare in illo iure, quo ſtatuitur, vt ex allegatis, & probatis ſententia feratur, cùm non ſit naturale, ſed poſitiuum; cùm enim ſit ſupra omne ius poſitiuum, ſicut poteſt illud condere, ita & illud abrogare, & in illo diſpenſare, & ſine illo iudicare.

Secundò, quia Principi ſupremo non minus credendum eſt, quàm duobus, vel tribus teſtibus, ſiue ſit ſæcularis, vt ſunt Reges, & Principes abſoluti, ſiue Eccleſiaſtici, vt Papæ; quod patet ex *cap. cùm id nobis, de teſtib.* & ex Baldo, Panormitano, & Felino *ibi.* Igitur eius ſcientia, & iudicium æquiualet ſcientiæ publicæ, quæ cenſetur eſſe in duobus, vel tribus teſtibus. (Bald. Panorm.)

Tertiò, quia poteſtas Principis abſoluta, *eſt arbitrij plenitudo, nulli ſubiecta; nulliuſque publici, & humani iuris regulis limitata, cui nihil dubij opponi poteſt, nec dici, cur ita facis*, vt docet Baldus *in l. 2. numero 40. C. de ſeruitutibus, & aqua.* Abbas *conſilio 84. lib. 1. & cap. ad hæc, de reſcript. numero 7.* Decius *in cap. quæ in Eccleſiarum, numero 98. iuncto numero 103. de conſtitution.* & alij, quos

(*Quid ſit poteſtas abſoluta.* — Bald. Abbas. Decius.)

Sanch. quos citat, sed non sequitur, Sanchez *lib. 2. de matrim. disp. 15. num. 3. initio*; ergo saltem ex causa de plenitudine potestatis potest supremus Princeps licitè, & validè absque omnibus solemnitatibus iuris damnare, vel absoluere reos non citatos, neque auditos.

15. *Opinio secunda.* *Supremus Princeps non potest aliquem condemnare non auditum.* Lessius. Caiet. Fortun. Pinell. Rub. D.Thom. Nauarr. Secunda opinio docet probabilius, & verius esse supremum Principem non posse licitè aliquem reum condemnare, & sola scientia sua priuata non citatum, & non auditum (nisi fortè in flagrãti, & publico delicto famoso, atq; notorio, quia tunc publicitas facti nullam admittit defensionem) ita docet Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 11. num. 94.* Caietanus *verb. Homicidium, in principio.* Fortunius *l. Gallus, §. & quid si tantum, num. 290. 301. 302. & 311. ff. de liberis, & posthum.* Pinellus *de rescind. vendit. 1 part.* Rub. *cap. 2. num. 24. & sequenti.* D. Thom. *quæst. 67. art. 2. & art. 3. ad 3.* Nauarrus *cap. 25. num. 9.* quo fit secundùm hos authores grauissimè peccare Reges, & Principes, & esse homicidas, qui aliquem subditum inauditum, & indefensum veneno, aut alio mortis genere interfici iubent, officiis, aut beneficiis, aut aliis bonis ad nutum non amouibilibus priuant sola scientia priuata, & id patet ex *cap. erubescant, dist. 32.* & ex *cap. consuluisti 2. quæst. 4.* ex *cap. tua nos, de simonia*, vbi dicitur solum Deum esse occultorum iudicem, & ad illum solum pertinere ex infallibili, & certa scientia iudicare; & ratio est,

Primò, quia Princeps non habet maiorem potestatem, quàm Respublica in eum transtulit. nam omnis potestas Principis est à Republica; sed Respublica nunquam hanc potestatem Principi dedit, vt pro suo arbitrio reos posset absoluere, tanquam innocentes, vel damnare tanquam nocentes, contra publicas probationes, id enim esset ei licentiam exercendæ tyrannidis, & omnia pro sua libidine gubernandi dare; ergo Princeps non potest aliquem condemnare non auditum, non citatum, & non seruato iuris ordine.

Secundò, quia vt sententia feratur ex publicis probationibus, non est simpliciter iuris positiui, in quo Princeps possit dispensare, vt dicebant aduersarij in primo suo fundamento, & ratione; sed est iuris gentium, atque adeò iuris naturalis, vt receptissimum est apud omnes, sub cuius onere, & conditione censetur Respublica suam potestatem in Principem transtulisse; ergo Princeps non potest in eo dispensare, & si hoc non facit, contra iustitiam facit, & ad restitutionem tenetur.

Quanta fides sit habenda testimonio Principis. Card. Nat. Bar. Castr. Afflict. Tertiò, quia etsi Principis assertioni non minus credendum sit, quàm duobus, vel tribus testibus, vt præter authores, *numero præcedenti* allegatos, docet Cardinalis *consil. 128.* Natta *consil. 487. à num. 38.* cum multis Andr. Bar. *consil. 1. lib. 3.* vnde Baldus dixit, quòd verbum Regis habetur pro lege *in cap. cæterùm, de iudiciis.* Paulus Castrensis *consil. 398. lib. 1.* Afflictis *decisione 253.* id quidem est in contractibus, & testamentis, non tamen in causis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando ad mortem, vel ad amissionem bonorum, maximè quando probationes sunt in contrarium.

16. Ita se habent huiusmodi opiniones, quæ facilè ad concordiam reduci possunt, si dicamus in iudiciis quædam esse de iure naturali, vel gentium, quædam de iure positiuo; de iure naturali esse reum citare, & audire, locumque defensioni iure naturæ hominibus concessæ præbere: de iure positiuo, vt fiat processus in forma iuris, & vt cæteræ iuris formæ, ac termini seruentur; in his ergo quæ sunt de iure humano, & positiuo, potest ex causa graui supremus Princeps dispensare; vnde cùm citatio, & auditio partis tam in criminalibus, quàm in ciuilibus, sit quædam defensio, & defensio omnibus sit hominibus de iure naturali concessa, inde est, quòd supremus Princeps non possit aliquem incitatum, & inauditum damnare; ita docuimus iam *in quinto præcepto Decalogi*; hic autem iterum ad plenitudinem doctrinæ id ipsum repetendum fuit, & ita docent communiter Authores omnes citati *in secunda opinione*, & Mendoça *lib. 1. de pactis, cap. 5. num. 35.* Mend. Menchaca *lib. 1. controuers. cap. 5. num. 15.* Mench. Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 11. num. 99.* Lessius. Matienzo *lib. 5. recopilat. titul. 10. lib. 3. glossa 12. num. 2.* Matienz. Spino *speculo testament. glossa rubricæ 1. part. num. 25.* Spino. & alij. Patet ex *Clement. Pastoralis, de re iudicata, ad finem*, ibi, *de crimine graui delato facultas defensionis, quæ à iure naturali prouenit, adimi non valet, cùm illa tollere Imperatori non licuerit, quæ iuris naturalis existunt.* Probatur

Primò. Ex illo communissimo iuris peritorum pronunciato inaudita parte, nullius potestatis est ferre sententiam.

Secundò, quia Princeps, cùm sit supra ius humanum, & positiuum; sicut illud ex causa potest condere; ita & abrogare: at cùm non sit supra ius naturale, ac diuinum, ita non potest illud pro libito abrogare, aut in illo dispensare; & si de facto contra ius naturale aliquid statuat, non ad potestatem humanam ordinatum à Deo descendentem, sed ad tyrannidem spectat, id enim possunt Principes tantùm, quod iure possunt. *l. sed licet, ff. de officio Præsidis.* Vnde Deus *Geneseos 3.* volens formam iudicibus iure naturæ in iudiciis seruandam præscribere, non prius damnauit Adam, quàm illum audiret, *Adam, Adam vbi es*; & tamen delictum manifestum Deo erat, & Rex Antigonus etiam lumine fidei destitutus: vt de illo refert Plutarchus *in Apophthegmate*, cùm sibi à magnatibus, qui illius fauorem expectabant, crebrò diceretur, Regibus, quicquid vellent, licitum esse, pulchrè respondit, *inter Barbaros, ac Tyrannos ita censeri, cæteris autem solùm iustum & honestum licere.* *Principes tantùm possunt, quo iure possunt.* Et Chilon vnus ex septem Græciæ sapientibus, vt refert Cælius Rhodiginius *lib. 8. lect. antiq. cap. 1.* Rhod. crebrò dicere solebat Principes instar Deorum esse, quia tantùm id, quod iustum est, exequi poterant; vnde Cornelius Tacitus *lib. 3. Annalium*, Corn. refert Caium sextum dicere solitum fuisse, Principes instar Deorum esse, sed nec à Diis, nisi iustas preces audire; vnde etiam Aristoteles *lib. 5. Politic. cap. 10.* ita inquit. *Est Tyranno voluptas proposita, Regi honestas.* Ex quibus sequitur, non posse Reges nec licitè, nec validè aliquem non citatum, & non auditum damnare ad mortem.

Et quamuis minus incommodum sit, posse eos ex certa scientia absoluere, quàm condemnare, tamen verius credo, non posse eos ex sua potestate publica aliquem absoluere, nisi priùs auditur; quod idem docet Lessius *lib. 2.* 17. Lessius.

cap.29.dub.11. num.95. Primò, quia hæc potestas non est eis necessaria ad liberandos innocentes: sufficit enim impedire progressum iudicij, vel testari apud populum sub fide Regia, & iureiurando innocentiam accusati, eo quòd tali tempore, & loco illum viderit; tum quia absolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, secundùm formam iuris apud omnes receptam; potest tamen dici vulgò absoluere authoritate priuata, quia iudicat, & testatur reum esse innocentem, & non esse condemnandum, & fides est ei habenda; quia est fide dignissimus, sed hoc non est propriè iudicare, & absoluere, sed est defendere innocentem, quod licitum est, cuiuisetiam homini priuato, si id posset.

18. *In duobus casibus potest Rex damnare reum non auditum.* Admittunt tamen nonnulli primam sententiam in duobus casibus, in quibus dicunt non esse improbabilem.

Primò, si crimen sit valde atrox, ita vt valdè expediat authorem illius puniri, & omnino non conueniat rem euulgari ob infamiam Regis, aut Regiæ familiæ, vt si aliquis vim Reginæ, aut filiæ Regis intulerit, aut ad illas illis non inuitis, sed ab illis inuitatus, fuerit ingressus, solúsque Rex id sciat; tali enim casu videri potest Respublica consentire, & ex consensu Reipublicæ id efficere; ita Lessius *lib.2.cap.29.dub.11. num.96.* (Lessius.) Et ratio est, quia non est dubium potuisse Rempublicam Principi concedere authoritatem, vt priuata scientia absoluere & condemnare possit, quia poterat cedere iure suo, quod habet ad famam suorum ciuium circa occulta, & purè quod habet, vt de occultis criminibus illorum nemo puniri possit; censetur autem in hoc casu cessisse iure suo, & in Principem illud transtulisse ad vitanda tanta incommoda, quanta toti familiæ Regiæ sequerentur ex ea infamia, si tale crimen adulterij Reginæ, aut stupri filiæ publicè puniretur.

Secundò, admittunt illam quando crimen ita famosum, & publicum est, vt nulla tergiuersatione celari possit, ita Nauarrus *in summa Latina, cap.25.num.10.* & Lessius *modò allegatus num.100.* (Lessius. Nauar.) Tunc enim ipsa publicitas facti nullam admittit defensionem, & publica illius notitia est loco accusatoris, & testium, & nullum ius relinquit malefactori defendendi se iustè in iudicio, maximè si esset periculum inuasionis; tunc enim statim nullo formato processu, è vestigio suspendi possunt malefactores; in primo tamen casu, si secretò, summariè, & breuissimè formari possit processus, & Regina, aut filia Regis audiri, id omnino faciendum est, & prætermitti non potest absque peccato, nisi aliunde maiora timeantur incommoda.

19. Animaduerto tamen, sæpe non agi de puniendo crimine, sed de auertendo in posterum malo, quod Reipublicæ, vel innocenti intentatur, & in hac contingentia, & circumstantia, vt diximus *in quinto præcepto*, de homicidio potest Princeps ex priuata scientia, si alia via non suppetit, iubere, vt interficiatur author ipsius criminis; & ratio est, quia tunc non agit, vt iudex authoritate publica puniens; sed vt quiuis priuatus homo, se aut rem sibi commissam defendens; ita Lessius *lib.2.cap.29.dub.11. num.98.* Vnde id licitè poterit efficere.

Primò, quando esset periculum rebellionis, vel alterius grauis turbationis, iuridicè procederetur; ita Nauarrus *cap.25. num.10.* Syluester (Nauar. Sylvester.) *verb. Homicidium 1. quæst.2.* ex Archidiacono Lessius allegatus *num.100.* tunc tamen eius causa debet priuatim discuti, nisi sit omnino euidens.

Secundò, quando quis machinatur Reipublicæ, vel priuatis perniciem, quæ aliter auerti nequit, vt iam dictum est, quia hoc non est tam punire crimen commissum, quàm impedire malum impendens.

Tertiò, si crimen sit soli Principi, & tribus aliis testibus notum, ita vt iuridicè probari possit, tunc enim posset occultè interfici reus sine citatione, & processus formatione, si publicè absque graui aliquo incommodo puniri non possit. v. c. sine graui nota nobilis familiæ, sine scádalo aliorum, sine inimicitiis, & odiis intestinis, & aliis similibus incommodis. Et ratio est, quia quando crimen sic est probabile, manifestum est, non habere reum illam iustam defensionem in iudicio, ita Lessius *lib.2. cap.29.dub.11. num.101.* Nauarrus *in summa cap.25. à num.10.* Aragonius *2.2. quæst.67.* & Lessius pro eadem sententia citat Gregorium Lopez, Couarr. *lib.1.var. cap.1. num.7.* & alios. (Lessius. Nauar. Aragonius. Lopez. Couarr.)

Capvt XXI.

Quibus casibus teneatur iudex ad restitutionem reos sine iuris ordine condemnans, aut ab illis crimen extorquens, eosque torquens.

Svmmarivm.

Iudex non subditum condemnans, etiamsi alioqui dignus sit morte ad restitutionem damnorum tenetur. num.1.

An à restitutione excusetur, si proprius iudex rei id ratum habeat. num.2.

Iudex proprius condemnans aliquem, non seruata iuris forma, aut sine sufficientibus indiciis, tenetur ad restitutionem, num. 3. *Quid si condemnet ex confessione per iniuriam extorta.* ibid.

Quibus modis possit contingere, vt iudex per iniuriam, & contra ius reum damnet. num.4.

Quanta debeat esse infamia, vt iudex ex illa procedat ad inquirendum de alio ad illum puniendum. num.5. & 6.

An si reus crimen fateatur coram solo iudice, & Notario, possit ob eam confessionem damnari, num. 7.

Excipiuntur aliqui casus, in quibus iudex potest inquirere de aliquo ad punitionem, nulla præuia infamia requisita. ibid.

Non posse inquiri de aliquo ad puniendum illius crimen, sine præcedenti infamia, non est iuris naturalis, sed positiui tantùm. num.8.

Iudex ex se non potest procedere ad inquisitionem particularem de aliquo, sed semper debet præcedere aliquid, quod illi viā aperiat, v.c. vel publica notitia, vel infamia, vel suspicio communis, n.9.10.

Damnatio ex confessione rei per iniuriam extorta, est nulla, & tenetur iudex ad restitutionem, & quando per iniuriam talis confessio extorta sit. numer. 11.

Quot sint genera indiciorum, & quæ indicia sufficiant ad inquirendum de aliquo in particulari, quæ

quæ ad capturam, quæ ad torturam, quæ ad condemnationem, & quid quando captura est tam aspera, vt æquipolleat torturæ, numero 12. & 13.

An iudex teneatur ad restitutionem damnorum, si personæ de iure non possunt torqueri, & tamen torquet, & per confessionem ea tortura comparatam eas condemnat, & quæ sint hæ personæ, num. 14.

An ex tali confessione formari possit particularis inquisitio contra confitentem. num. 15.

Quid si dolo reum iudex inducit ad confitendum, num. 16. An iudex inferior teneatur obedire Principi iubenti reum damnare ob confessionem per iniuriam extortam, numero 16. 17. & 18.

1. *Conclusio prima.* STATVO primò. Certum est iudicem teneri ad restitutionem, si condemnet non subditum, aut à sua iurisdictione exemptum, etiamsi alioqui dignus sit morte; est communis, & probatur, quia infert ei manifestam iniuriam, nam iudex ille, respectu non subditi, & exempti, non est iudex, neque vllam authoritatem illum puniendi habet, sed computatur cum quolibet homine priuato; ergo ei manifestam facit iniuriam, eum puniendo, iuxta illud D. Pauli ad Romanos 14. *Tu quis es, qui alienum seruum*, hoc est, subditum, *iudicas*: atqui ex iniuria oritur obligatio restituendi damnum; ergo iudex tenetur illi omne damnum datum, cuius ei causa fuit iniusta, restituere, ita docet Lessius *lib 2. cap. 29. dub. 18. num. 171.* patet iam sæpe ex dictis; & constat ex *cap. si culpa, de iniur. & damno dato*, Doctores *ibi*. *Lessius.*

2. Excusari tamen potest ab hac restitutione, si proprius iudex rei, qui legitimè eum poterat damnare, approbet, & ratum habeat factum illius, vt docet Lessius *allegatus, num. 171. vers. notandum tamen*, & ratio est in promptu; quia hoc ipso, quòd proprius iudex ratum alterius iudicium habeat, vult illum eum valorem, & authoritatem habere, ac si ab eo factum fuisset à principio, ac proinde liberat eum obligatione restitutionis; sicut enim à principio poterat ei illud iudicium, & cognitionem illius causæ committere, ita & postea ratum habere, & consequenter condemnare obligationem restituendi, ortam ex defectu debitæ potestatis, ac iurisdictionis; ita Lessius *allegatus*.

3. *Conclusio secunda.* Statuo secundò. Iudex proprius, qui condemnat reum, non seruata iuris forma, & sine sufficientibus indiciis, vel ex confessione illius per iniuriam, & dolum extorta, ad restitutionem omnium damnorum illi tenetur, & si eum occidat, verus homicida est; ita communiter Doctores, Capua *lib. 2. decis. aurear. cap. 61. num. 91.* Syluester *verb. Restitutio 3. quæst. 2. vers. 7.* Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 18. num. 172.* Sotus *de tegend. secreto, memb. 3. quæst. 1. concl. 5.* Nauarrus *cap. 18. numero 59.* patet ex *l. finali, ff. de iurisdict. omn. iud.* ex *cap. 2. de constitut. lib. 6.* docet etiam Salicetus *l. finali, quæst. 2. C. de accusat.* Ratio ac fundamentum est, quia quando ex priuata scientia, non seruato iuris ordine, condemnat, notabilem reo iniuriam infert; nam non est ei concessa iurisdictio super aliquem, nisi seruato iuris ordine. Quando autem per iniuriam, & dolum crimen extorquet, dat iniustè causam damni; vnde tenetur ad restitutionem illius damni, cuius iniusta causa fuit, vt patet ex *cap. si culpa, de iniur. & damn. dat* sicut enim si quis occultum crimen alterius patefaceret, vnde contingeret illum damnari, teneretur ad restitutionem, quia causam damni iniustè dedit, ita iudex qui per iniuriam ab aliquo crimen extorquet, iniustè illum condemnat, & ad restitutionem tenetur. *Capua. Sotus. Nauar. Syluester. Lessius. Salicet.*

Potest autem multis modis contingere, vt per summam iniuriam, crimen à reo extorqueatur, & consequenter, vt confessio sit nulla, & iniusta condemnatio, si ex illa sequatur. 4. *Quibus modis per iniuriam confessio criminis per iudicem à reo extorqueatur.*

Primò, quando nulla infamia rei præcessit, atque adeò à se ipso iudex, & sine vlla denunciatione, quæ viam inquisitioni aperiat, procedit; nam, vt iudex possit contra aliquem nominatim inquirere ad punitionem criminum, debet præcedere aliqua infamia authoris; dico, *ad punitionem criminis*; quia quando agitur de officiorum, aut beneficiorum collatione, de matrimonio contrahendo, de acquirendo loco in Collegio literatorum hominum, de ingressu Religionis, & similia, licitum est inquirere de delictis personarum particularium, etiamsi nullus præcesserit rumor, nulla infamia, eo enim ipso, quòd quis ad hoc aspirat, censetur concedere facultatem, vt hæc inquisitio circa vitam illius, & genus, & mores de illo fiat, itémque quando inquisitio fit ad maleficia impedienda, vt ad auertenda homicidia, sacrilegia, furta, hæreses, & similia; vt docet Nauarrus *in cap. nouit, de iudiciis, num. 92.* Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 15. numero 121. dub. 18. numero 173.* & est doctrina communis. *Nauar. Lessius.*

At quando proceditur ad punitionem criminis, debet præcedere infamia; vt patet ex *cap. qualiter, & quando, 2. de accusat.* ibi, *sicut accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic & denunciationem charitatiuæ monitio, & inquisitionem clamorosa insinuatio præuenire.* Quod egregiè probatur, exemplo villici Euangelici Lucæ 16. *Qui primò infamatus est apud dominum suum.* Deinde illi dicitur, *Quid hoc audio de te, redde rationem villicationis tuæ*; & exemplo Sodomorum, *Genesis* 18. Quibus Dominus ait, *Descendam, & videbo, vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Et ratio huius doctrinæ communis est, quia iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex scientia publica, & secundùm iuris ordinem procedere: scientia autem publica est illa, quæ habetur per accusationem, vel confessionem rei sui criminis in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conspectu iudicis, & aliorum. Confirmatur, quia meritò quisque posset queri sibi fieri iniuriam, si de vita illius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin est integra, nam per talem inquisitionem redditur suspectus.

Quanta autem debeat esse hæc infamia, vt iudex ex illa procedat ad publicam inquisitionem de aliquo ad illum puniendum, & vt testes teneantur iurati veritatem contra illum fateri, non est facilè assignare. Breuiter respondeo, non sufficere, vt duo, vel tres testes etiam iurati, affirment se vidisse reum illum crimen perpetrantem, vt habetur expressè *in cap. inquisitionis, de accusationibus, §. Tertia dubitationis*, ibi, *Tertiæ dubitationis articulus continebat, vtrùm cùm duo,* 5.

vel plures iurati affirment aliquem crimen aliquod iisdem videntibus commisisse, de quo aliqua infamia non laborat. Et infrà, *Ad hæc respondemus, nullum esse pro crimine, super quo aliqua non laborat infamia, seu clamorosa insinuatio non præcessit, propter dicta huiusmodi puniendum; quinimo super hoc depositiones contra eum recipi non debere, cùm Inquisitio,* intellige ad punitionem, *fieri debeat solummodo super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt, nec ad petitionem eorum, qui libellum infamationis porrigunt, in occulto procedendum est ad inquisitionem super contentis in eodem libello criminibus faciendam.* Vbi glossa *verb. Solummodo super illis*, de occultis ait, *non est inquirendum; fama ergo alicuius prius læsa debet esse, vt de illo in particulari inquiratur.* ad punitionem, scilicet, quod penè idem habetur *in l. si duo, ff. de iureiur. §. Idem Iulianus*; requiritur ergo, vt rumor eorum sparsus sit per maiorem partem viciniæ, vel Collegij, vel Vniuersitatis, in qua reus commoratur, vt dicatur *ibidem* laborare infamia; ita docet Sotus *lib. de tegendo secreto, memb. 2. quæst. 6. §. Tertium dubium*, ex Bartolo idem ferè Caietanus 2. 2. *quæst. 69. art. 2.* vbi requirit, vt sit vox publica, & frequens, per quam apud viros probos, & prudentes meritò reddatur suspectus; quòd si constaret à maleuolis prædictam infamiam ortam esse, id non sufficere, vt expressè habetur in dicto *cap. Inquisitionis, allegato*, idem docet etiam Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 15. numerò 123.*

Sotus. Bart. Caiet. Lessius.

6. In dubio tamen, quibus authoribus orta sit infamia, indicanda est purgatio, saltem propter scandalum, vt notat glossa *in dicto cap. Inquisitionis*, & affirmat Lessius *allegatus.*

7. *Quibus casibus non requiratur infamia ad puniendum auctorem criminis.* Excipiuntur tamen à DD. aliquot casus, in quibus non requiritur præuia infamia in speciali inquisitione de crimine ad puniendum illius authorem.

Primus est, si reus illud in iudicio confiteatur, etiam coram solo iudice, & Notario, vt colligitur ex *cap. 1. de accusat. in 6*, nam talis confessio inducit notorium iuris. Non sufficit tamen confessio extra iudicium, quamuis coram multis facta sit, nisi ex ea orta sit infamia; ita vult Nauarrus *in rubrica, de iudicijs, num. 86.* Contrarium tamen seruari credo in praxi; nam cùm quis extra iudicium apud multos, (& saltem apud duos) se iactat de crimine, & se dicit illius authorem, est sufficienter indicatus, & infamatus, vt procedatur contra eum ad torturam; ita docet Felinus *in cap. olim, de rescript. num. 5.* Gomez *cap. 13. num. 8. 18. & 19.* Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 17. num. 157. & dub. 15. num. 124.* debent tamen hi duo, apud quos se iactauit, esse testes omni exceptione maiores, si neget se dixisse, quia debet omnino de tali delicto constare; cùm enim non constet certò de delicto, debet saltem constare de indicio; æquitas enim non patitur, vt quis propter incertum indicium iuridicè torqueatur, vt ex ea tortura confessio eliciatur.

Felin. Gomez. Lessius.

Non sufficit etiam confessio facta coram Prælato ignoranter, aut in aliqua epistola secreta, quam Prælatus aperuit; vt docet Sotus *lib. de tegend. secreto, membr. 2. quæst. 6.* & consentit Nauarrus *in rubr. de iust. num. 86.* & Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 15. num. 124.*

Sotus. Nauarr. Lessius.

Secundus est, quando iudici per generalem inquisitionem procedenti patefactus est author, tunc enim potest contra eum ad punitionem criminis procedere, vt docet Nauarrus *in rubrica de iudiciis, num. 87.* & Lessius *modò allegatus dicto num. 124.* Estque communis sententia iuris peritorum contra Sotum *in l. 2. §. si publico, ff. de adulter.* Nec refert, vt ait Lessius, quòd testis fortè peccauerit reuelando, & quòd nulla esset infamia; quia ex quo crimen peruenit in publicam iudicis notitiam, excepta notitia orta ex confessione propria, extra confessionem sacramentalem tenetur iudex ex officio contra authorem procedere, per particularem inquisitionem ad criminis punitionem.

Nauarr. Lessius. Sotus.

Tertius est, quando delictum commissum est in iudicio, vt si testis falsum deponat in iudicio, si accusator calumnietur; quia hæc crimina censentur valde detrimentosa bono publico, & peruertunt iudicium publicum; ita Nauarr. *in cap. nouit, de iudiciis, num. 88.* Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 15. num. 126. vers. Tertius.*

Quartus est in crimine hæresis, vel Apostasiæ, in his enim sine eo, qui vicem accusatoris suppleat, & sine infamia inquiri potest; ita Lessius *num. 128. in rubrica de iudiciis, num. 93.* colligitur ex *cap. excommunicatus, §. Adijcimus, de hæreticis, & l. Apostatarum, C. de Apostatis.* Ratio est, quia hæc crimina sunt maximè noxia Reipublicæ, & datur periculum euersionis, requiritur tamen aliqua suspicio ex indiciis orta, saltem leuibus.

Quintus est, in omni crimine læsæ maiestatis humanæ; patet ex *Extrauaganti Federici Imperatoris, incipit, Ad reprimendum*, & habetur post librum feudorum; nam ante hanc Extrauagantem non poterant iudices procedere ad Inquisitionem criminis iam perpetrati, & ad punitionem authoris illius, nisi quis esset infamatus per maiorem partem viciniæ, Collegij, aut Vniuersitatis, post illam non possunt procedere, etiam ex leuibus indiciis, vt si vnus, vel plures suspicentur de aliquo, & id iudici nuncient; ita Bartol. *in dicta Extrauagant.* Nauarrus *in rubrica de iudiciis, num. 94.* Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 15. n. 129.* Bart.

Sextus est, quando inquiritur de morte domini contra seruos; vt si dominus inueniatur occisus, & nesciatur author, & contra nautas nauis submersæ, *l. 1. ff. ad S.C. Sillanianum, l. quoties, de naufragio*, quia est quædam populi suspicio contra eos.

Idem dicendum, quoties est suspicio populi, vel communitatis contra aliquem; hæc enim supplet vicem infamiæ; vt docet Nauarr. *in rubrica de iudiciis, num. 95.* cum Butrio, Abbate, & Aretino, idem Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 15. num. 130.*

Notandum tamen est, non esse iuris naturalis, vt non fiat inquisitio contra aliquem; vt ad punitionẽ criminis contra illum procedatur, sine præcedenti infamia authoris, sed tantùm positiui, & humani, vt fatetur Sotus *de tegendo secreto, lib. 2. q. 6. dub. 2.* & Lessius *citatus n. 132. §. tertio.* Vnde potest Papa in vniuersa Ecclesia, & Princeps in suo foro, & dominio ex causa rationabili in hoc iure dispensare; & consequenter potest consuetudo contrarium introducere, si fuerit approbata, cùm consuetudo vim habeat legis; quare si alicubi cõtraria pars sit recepta, vt ferè est in omnibus Tribunalibus sæcularibus, in quibus aut ad solam partis offensæ querelam, quæ onus etiam probationis in se suscipere non vult, aut ad denunciationem publici officialis ad id muneris deputati, nulla alia præcedente infamia; procedunt iudices 8. *Non est iuris naturalis, sed positiui inquirere de aliquo non præcedente illius infamia.*

sæculares

sæculares ad capessendas informationes, & indicia, quibus habitis, formant libellum Inquisitionis contra reos, & ad inquisitionem, in ordine ad punitionem, procedunt, maximè in grauibus delictis, vt in furtis magni momenti, in homicidiis, in sacrilegiis, in incestibus, in raptibus, aliisve criminibus Rempublicam perturbantibus; ita enim censetur necessarium ad bonum publicum; quare vbicumque id in vsu fuerit receptum, iustè seruabitur; & hæc est praxis multorum iudicum sæcularium Deum timentium in omnibus ferè Prouinciis, & maximè per Italiam recepta; vt testatur Iulius Clarus §. *finali, quæst.* 3. Neque tamen à Summo Pontifice, vel Episcopo reprehenduntur, aut censentur esse in malo statu.

Iul Clar.

9. Aduertendum tamen est, non posse vnquam iudicem ex semetipso incipere particularem contra aliquem hominem priuatum inquisitionem, in grauibus, & Rempublicam turbantibus delictis, sed semper debere aliquid præcedere quod Inquisitioni viam aperiat, & iudicem cogat, vt ex officio procedat, v. c. debet præcedere vel notitia publica, vel infamia, vel suspicio communis, vel querela partis, vel denunciatio officialis, vel alterius, aut simile quiddam, alioqui totus processus est de iure nullus, etiamsi delictum fuisset plenè probatum; vt docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 15. *num.* 136. & Nauarrus *in summa cap.* 18. *num.* 59. & omnes quos citauimus *num.* 3. & Salicetus *in l. finali, quæst.* 2. *C. de accusat.* & Iulius Clarus §. *fin. quæst.* 5. *n.* 4. vbi refert grauiter fuisse Mediolani reprehensum Prætorem Vallis Suidæ, eo quòd processerat contra quendam de incestu cum propria filia à se carnaliter cognita, nulla præcedente querela, nulla denunciatione, & vtrumque fuisse absolutum nono die Nouembris, anno Domini 1560. Vnde iuxta hos authores neque ex delatione facta iudici, non vt iudici, sed vt priuato homini, vel amico, neque ex denunciatione ab incerto actore suppresso nomine actoris, etiamsi in schedula nominarentur testes, qui scissent factum, potest iudex procedere ad inquirendum contra aliquem in particulari, vt benè Iulius Clarus declarat exemplis, quod ideo statutum est, ne iudices possent pro arbitrio suo, quos vellent, imperere, & quia tunc idem esset accusator, & iudex, quod iure gentium reprobatur.

Quid præcedere debeat vt iudex inquirat regulariter contra aliquem.

Lessius. Nauar. Salicet. Iul Clar.

10. Sed redeamus tandem ad alios modos, quibus per iniuriam & iniustitiam confessio criminis à reo extorqueatur per iudices, & consequenter damnatio sit nulla, & illi ad restitutionem teneantur, si ex tali confessione damnatio ipsa sequatur, hactenus enim solùm egimus de primo modo, qui est, quando nulla infamia authoris præcessit, nulla querela, nulla denunciatio, nulla suspicio; atque adeò quando iudex à se ipso processit, quo casu ad restitutionem sine dubio tenetur iudex, vt diximus *num.* 3. cum omnibus *ibi* citatis.

11. Secundo ergo modo potest esse extorta confessio nulla, & iniuriosa criminis authori, & consequenter damnatio nulla, si ex illa sequatur, & tenetur iudex ad restitutionem bonorum, si nullis præcedentibus idoneis, ac sufficientibus ad torturam indiciis, tormentis, vel illorum metu propinquo eam elicuit, nec refert, quòd confessio fuerit postridie ratificata; quia hæc ratificatio est ex causa iniuriosa, ac proinde nulla; ita docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 18. *num.* 173. *vers. secundo.* Nauarrus *cap.* 18. *num.* 59 Salicetus *in l. finali, quæst.* 2. *C. de accusat.* & omnes quos citauimus *num.* 3. & patet ex *l. non dubium, C. de legibus, & l. penult. ff. de quæst.*

Quid quando crimen per iniuriam extorquetur.

Lessius. Nauar. Iul Clar.

Quæ autem sit indicia sufficientia ad torturam, non facilè est assignare. Omnes fatentur sufficere ea indicia, quę semiplenam probationem efficiunt, si persona talis sit, vt torqueri iure possit: est communis DD. sententia, eam docet Iulius Clarus §. *finali, quæst.* 21. *num.* 2. Romanus *consil.* 451. *num.* 4. Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 17. *num.* 153. Gomez *cap.* 13. *num.* 7. Vnus autem testis facit semiplenam probationem, si sit integer, & omni exceptione maior, contra quem nulla potest exceptio poni, si deponat se vidisse hunc tali tempore, & loco occidentem Petrum. Quòd si non viderit, sed audierit à fide dignis, aut contra eum opponi possit exceptio aliqua; vt si sit mulier, si minor viginti annis, infamis, excommunicatus, inimicus, eius depositio non facit indicium sufficiens ad torturam, vnde iniuriam reo faciunt iudices, & ad restitutionem damni tenentur, si ob tale iudicium reum torturæ exponant, sufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de authore criminis, vt habet praxis recepta, ita Lessius, & authores *allegati.* Si tamen testis omni exceptione maior, deponat se non vidisse, sed audiuisse de nocte Titium percutientem Caium, & dicat se eum ex voce cognouisse; existimat Iulius Clarus *citatus num.* 3 hoc indicium non sufficere ad torturam, & semiplenam probationem, nisi testis ita habeat verosimiliter notam vocem rei, vt decipi non possit; sed planè hoc vocis indicium multum fallax est, & periculosum, sunt enim aliqui ita imitantes aliorum voces, vt omnes etiam familiarissimos, & domesticos eorum facillimè decipiant; quare nisi alia adminicula accedant, non efficiet hoc indicium semiplenam probationem, meo iudicio, & in id tandem Iulius Clarus inclinat.

Quæ sint indicia sufficientia ad torturam.

Clarus. Roman. Lessius.

Quid si testis dicat se non vidisse, sed audiuisse, & cognouisse ex voce.

Fama publica, quæ contra aliquem versatur, non facit semiplenam probationē; nec est sufficiens indicium ad torturam, nisi alia adminicula accedāt: vt si accedat aliquis testis minus idoneus, v. c. socius criminis, vel minoris, aut mulieris, aut signum facinoris appareat in vestibus, vel in armis, aut si quis iam esset infamatus de similibus delictis antè commissis; ita tenent communiter DD. Iulius Clarus §. *finali*, *quæst.* 21. *num.* 1. Marsil. *consil.* 3. *num.* 4. *in fine.* Iason *in repet. leg. admonendi, num.* 207. *ff. de iureiur.* Blancus *de indiciis, num.* 313. Villalobos *in sua collecta comm. opinion. litera F, num.* 7. Foller. *in practica criminali, num.* 156. & alij communiter.

Fama publica an faciat semiplenam probationem ad torturam.

Iul. Clar. Marsil. Iason. Blancus. Villalob.

Facit etiam semiplenam probationem ad torturam confessio in iudicio coram solo iudice, etiam incompetente, & qui non habet potestatem cognoscendi in causa, eo quòd reus non sit subditus, vel causa sit exempta, licèt ex tali confessione reus non possit damnari à proprio iudice; vt patet ex *cap. & si Clerici, de iudiciis,* ibi, *si Clerici coram sæculari iudice conuicti fuerint, vel confessi de crimine non sunt propter hoc à suo Episcopo aliquatenus condemnandi; sicut enim sententia à non iudice lata non tenet, ita nec confessio coram ipso.* Et addit glossa *ibi, verb. condemnandi. In eo tamen casu, propter infamiam debet se purgare, vt habetur in* Decretali, *cum desideres, de sent. excom.* §. 1. *& aliàs, si se purgare non potest, debet puniri quasi conuictus interpretatiuè.* hæc ibi glossa. Vnde si se debet purgare, potest torqueri tanquam ex indicio, quod maximam præsumptionem criminis ingerit;

gerit; debet tamen ea confessio non esse extorta metu tormentorum, sed spontanea, aut metu tantùm probationum; ita docet expressè Lessius *citatus, num.* 158. Lessius.

Item facit semiplenam probationem in ordine ad torturam cōfessio rei extra iudicium, vt si apud aliquos saltem apud duos testes omni exceptione maiores, se de crimine iactauerit, quando id negat, nam si fateatur se id dixisse, non opus est, vt testes sint omni exceptione maiores, vti diximus *num.* 7. & docet Lessius *allegatus, num.* 157. Felin. *in cap. olim, de rescriptis, num.* 5. Gomez *cap.* 13. *num.* 8. 18. & 19. Lessius. Felin.

12\. *Notandum.* Notabis autem ex Iulio Claro §. *finali, quæst.* 20. *num.* 1. in materia indiciorum non posse dari certam doctrinam, sed totum relinqui arbitrio prudentiæ iudicis, & viri, qui secundùm qualitatem personæ, & delicti, & circunstantias illius iudicabit; quinque tamen gradus, & genera indiciorum distinguunt Doctores.

In primo gradu sunt indicia leuia probabilia, quæ tamen probabilem suspicionem de authore criminis mouent.

In secundo sunt indicia leuia probabiliora, quæ faciunt præsumptionem, idest, valdè probabilem suspicionem. hæc duo genera sufficiunt solùm ad capiendam informationem, non ad capturam, neque ad torturam; vt probat Iulius Clarus §. *finali, dicta quæst.* 20. *num.* 1. 2. & 3. & deinceps; & prima, quæ faciunt solam suspicionem, sufficiunt ad capiendam ex officio, non tamen ad formandam inquisitionem contra aliquem in particulari, v. c. assertio vulnerati, vel offensi morientis, iuxta Iulium Clar. *quæst.* 20. *n.* 2. & *quæst.* 21. *n.* 14. Secunda quæ sufficiunt ad faciendam inquisitionem in particulari contra reum, sunt, v. c. ea diffamatio delicti, & is rumor, qui habetur per famam publicam; ita Iulius Clarus *quæst.* 20. *num.* 3. Iul. Clar.

In tertio gradu sunt indicia grauia, quæ legitima iuris indicia appellantur, & quæ sufficiunt ad capturam, vt confessio morientis simul cum aliis indiciis.

In quarto, sunt indicia quæ faciunt semiplenam probationem, & hæc sufficiunt ad torturam, de quibus satis egimus *num. præcedenti.*

In quinto, sunt indicia grauissima, & violentissima, quæ indubitata dicuntur; & hæc sufficiunt ad condemnationem, & pœnam arbitrariam, non tamen ad totam legis pœnā reo imponendam.

13\. *Aliud notandum.* Notabis autem, tam strictam posse esse capturam, vt æquipolleat torturæ, & ad hanc capturam sola ea indicia sufficiunt, quæ efficiunt semiplenam probationem, & quæ ad torturam requiruntur: vt si apud aliquos Religiosos aliquis in carcere ita stricto claudatur, vt à nemine inuisatur, detracto aliquo de cibo, & potu, & detractis lectuli stragulis.

14\. *Quæ personæ torqueri iure non possunt.* Tertio modo, si erant quidem indicia sufficientia ad torturam; & tamen persona non poterat iure torqueri ob dignitatem, vel ætatem; tunc enim etiam teneretur iudex ad restitutionem damni, quia extorqueret crimen per iniuriam; ita docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 18. *num.* 173. *vers. tertio*, & Antonius Gomez *cap.* 13 *delictorum, num.* 4. Excipiuntur enim à torturis in iure ob defectum ætatis impuberes, qui nondum quatuordecim annos expleuerunt. Ita Iul. Clarus §. *finali, quæst.* 64. *num.* 12. Placa *lib.* 2. *delict. cap.* 32. *num.* 12. & patet ex textu *in l.* 1. §. *impubes, ff. ad Syllanianum*; & senes qui ob debilitatem tormenta pati non possunt; possunt tamē hi pueri, & senes terreri, vel leuiter torqueri. Ita idem Iul. Clar. *dict. q.* 64. *n.* 22. colligitur ex *l.* 3. §. *ignoscitur, ff. eodem.* docet Paulus Grillandus *de diuersis criminibus, lib.* 3. *quæst.* 6. *num.* 5. Et mulier prægnans, cuius tortura propter aborsum post partum differenda est donec vires reassumat; ita Clarus citatus *num.* 23. Patet ex textu *in l. prægnantis, ff. de pœnis*; & vir illustris, vel in dignitate constitutus, eiusque filij ob priuilegium. Ita Iulius Clarus *dict.* §. *finali, quæst.* 64. *num.* 17. vbi dicit torqueri illos non posse, neque tanquam rei contra seipsos, neque tanquam testes contra alios, & est communis opinio, quam sequitur Bossius *in titul. de tortura testium, num.* 7. & Lessius, & Gomez *allegati*; DD. eorumque liberi, ita communiter DD. qui in hoc puncto suam causam egregiè defendunt, quos videre poteris apud Iulium Clarum *dicta quæst.* 64. *num.* 16. *in practica.* Carrer. *folio mihi* 145. *post numerum* 180. *vers. excipitur.* Milites quoque torqueri non possunt; patet ex text. *in l. milites, C. de quæst.* hoc tamen intelligendum est, vt in iis militibus procedat duntaxat, qui hodierno tempore vocantur Equites, & in signiferis, ducibus ac ductoribus militum, non in priuatis militibus, vt explicat Iulius Clarus *lib.* 5. *sent.* §. *finali, quæst.* 64. *num.* 18. *fine*, & *lib.* 2. §. *miles*; hi enim omnes, nec leuiter quidem torqueri possunt, etiamsi contra eos sit semiplena probatio, nisi in crimine hæresis, proditionis, vel læsæ maiestatis; & si in aliis criminibus torti fuerint, & confessi, quamuis postridie confessionem suam ratificent, talis confessio est irrita, & ob illam condemnari non possunt; vtpote per iniuriam extorta, & consequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur, irrita quoque est, patet à paritate rationis, ex *l. penultima, ff. de quæst.* & ex *l. non dubium, C. de legibus*; & ex aliis iuribus, quæ citat Gomez *cap.* 13. *de delictis, num.* 4. Lessius. Gomez. Iul. Clar. Placa. Grilland. Clarus.

Adde, neque ex huiusmodi confessione posse formari inquisitionem, vt docet Nauarrus *rubr. de indiciis, num.* 86. possunt tamen secundùm Gomezium terreri verbis, *num.* 86. & si confessi fuerint, valet tanquam confessio spontanea; quod colligitur ex *l. item apud Labeonem, ff. de iniuriis*, ibi, *Quæstionem (inquit) intelligere debemus & tormenta, & corporis dolorem ad eruendam veritatem; nuda ergo interrogatio, vel leuis territio, non pertinet ad hoc edictum.* vbi glossa, & communiter DD. ita tradunt. 15.

Quarto modo, si dolo reum iudex induxit ad confitendum, v. c. promittendo impunitatem, tenetur enim etiam tunc iudex ad restitutionem totius damni emergentis; paria enim sunt confessionem esse extortam dolo, atque metu, vtraque enim per iniuriam, & contra ius fuit extorta, vt probat Gomez *cap.* 12. *de delictis, num.* 6. Iulius Clarus §. *finali, quæst.* 55. *vers. circa secundum*; Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dubit.* 18. *n.* 173. *vers. quarto.* Imola *consil.* 109 Remigius *de immunit. Eccles. folio mihi* 185. *fallentia* 26. *in fine.* Quod intelligendum est de iudice, aut Principe, qui poterat eam impunitatem concedere; ij enim tenentur illam dare. Cæteri verò non tenentur prædictam impunitatē dare, licèt teneantur ad dāna alia; quare si impunitas fuit promissa ab eo, qui eam non potuit concedere, tunc sibi imputet is, qui tali promissioni credidit, nunquam tamen addit Iulius Clarus, huiusmodi reus condemnandus erit ex tali confessione ad pœnam ordinariam, nisi esset aliis etiam indiciis grauatus. 16. *Quid si iudex reum dolo inducat ad confessionem suorum delictorum.* Iul Clar. Lessius. Imol. Remig.

Quinto

17. Quinto modo, si confugientem ad sacrum locum abstraxit contra ius, in iis casibus, in quibus locus sacer eum defendebat, tunc enim tenetur iudex illum loco sacro restituere, nec potest in conscientia vlteriùs contra illum procedere, nisi legitimè in eius potestatem deueniat, ita Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 18. num. 173. §. quinto*; qui autem gaudeant, vel non gaudeant hoc priuilegio immunitatis, diximus *in tom. 1. in quinque Ecclesiæ præcepta*, vbi ad secundum præceptum de circunstantiis confessionis egimus. Lessius.

18. Sed rogas, an si Princeps, confesso à reo crimine, confessione per iniuriam & contra ius à iudice, id insciente Principe, extorta, nihilominus iubeat postea rem sciens, illum ob eam confessionem damnari, possit ipse iudex inferior Principi licitè obedire? Respondet Lessius, &, meo sanè iudicio, optimè, affirmatiuè *lib. 2. cap. 19. dub. 18. num. 175.* dicit tamen teneri nihilominus ipsum iudicem ad restitutionem. Fundamentum illius est, quia hoc ipso quod crimen confessum est à reo in iudicio absque iniuria orta à Principe (excepto casu reuelationis confessionis sacramentalis) habet Princeps ius procedendi iuridicè contra illum, maximè exigente id bono publico, vt si crimen sit atrox, & nociuum aliis. Et confirmatur, quia si priuatus homo extorsisset ab aliquo confessionem criminis, & illud postea patefaceret, posset iudex contra talem procedere; etsi enim per iniuriam patefactum sit, non tamen id factum est per ipsum iudicem, neque de illius consensu; ergo similiter si iudex inferior, contra iuris ordinem, & per iniuriam extorsisset confessionem criminis atrocis in iudicio, posset Princeps, qui in hanc iniuriam non consensit, licitè procedere; vnde si potest licitè procedere, potest etiam alteri causæ cognitionem committere, ac proinde iidem ipsi iudici, per quem crimen illud fuit patefactum. In hoc tamen casu iudex, qui illud iniquè extorsit, tenebitur ad restitutionem, nisi alia via, & ratione potuisset iustè contra illum procedere, absque illa extorta confessione. Ratio autem, ob quam tunc ad restitutionem teneatur, est quia huic necessitati damnandi illum causam dedit per iniuriam; & qui alteri iniustam causam damni dat, tenetur illud restituere, iuxta *cap. si culpa, de iniur. & damn. dat*, sicut si quis solus crimen sciens euulgaret, peccaret contra iustitiam infamando occultum peccatorem, & ad restitutionem teneretur, crimine tamen euulgato, posset iudex ex officio contra ipsum procedere criminosum.

CAPVT XXII.

Vtrùm Papa possit pro libito beneficia dare, & auferre ab ijs, qui ea possident?

SVMMARIVM.

An Papa beneficia, & Episcopatus pro libito possit dare, & auferre. Refertur prima opinio affirmans. num. 1.

Refertur secunda negans. num. 2.

An peccet, quando prætermissis dignis ea confert indignis. num. 3. An hoc peccatum sit mortale. n. 4. vers. dubitant tamen; & an contra iustitiam commutatiuam, vel distributiuam; ibid. & quid si prætermissis dignioribus ea conferant dignis. ibid. vers. An verò hoc peccatum sit.

Quis dicendus sit dignior. num. 5.

In quo consistat dignitas, & indignitas. num. 6.

Non potest Summus Pontifex de plenitudine potestatis auferre beneficia illis, qui ea actu possident pro libito, & absque nulla causa, & satisfactione. num. 7.

Respondetur ad fundamenta contrariæ opinionis. num. 8. 9. 10.

Quid si ex causa per legem aliquam extinguat aliqua beneficia, an tunc ad compensationem teneatur. num. 11.

INCIPIAMVS à dignioribus. Prima ergo dubitatio est, an Summus Pontifex ita sit absolutus dominus omnium beneficiorum, dignitatum, & Episcopatuum, ac cæterarum rerum Ecclesiasticarum, vt pro libito, & sine causa ea possit dare, & auferre cuicumque voluerit, partibus non auditis, nulla facta restitutione, nulla recompensatione exhibita, qua de re duas inuenio opiniones. 1. *Papa an possit dare & auferre cuicumque voluerit, pro arbitrio.*

Prima est, minus probabilis omnino, ne dicam omni præsidio destituta. *Opinio prima.*

Secunda verior, probabilior, & tenenda. *Opinio secunda.*

Prima igitur affirmat; fundamentum accipit hæc opinio ex testibus sacrorum Canonum ex ratione, & ex authoritate plurimorum DD. ex testibus.

Primò, ex *cap. 2. de præbendis, in 6.* ibi, *Licèt Ecclesiarum, personatuum, dignitatum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum plenaria dispositio ad Romanum noscatur Pontificem pertinere.* Vbi plenaria, & absoluta beneficiorum dispositio Summo Pontifici tribuitur; plenaria autem, & absoluta esse non potest, nisi pro libito, & absque vlla causa illa dare, & auferre possit, nulla facta recompensatione, nulla restitutione exhibita.

Secundò, ex *Clementina prima in fine, vt lite pendente*, incipit, *Si duobus*, ibi, *Salua tamen in præmissis omnibus Romani Pontificis potestate, ad quem Ecclesiarum, personatuum, dignitatum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum plena, & libera dispositio ex sua potestatis plenitudine noscitur pertinere.* Vnde Summus Pontifex sua vtens potestate absoluta, de plenitudine illius poterit dare, & auferre beneficia, & Episcopatus absque causa, & satisfactione, cuicumque voluerit, pro mero suo arbitrio, & voluntate.

Tertiò, quia Episcopatus, & beneficia omnia sunt ordinata, & creata, diuisaque in parochias, & diœceses, à Summo Pontifice, & à iure positiuo; vt probat Gigas *de pensionibus, quæst. 37. num. 4.* & nos latè probauimus in quinto præcepto sanctæ matris Ecclesiæ, vbi de decimis; cùm ergo à Summo Pontifice creentur, & ordinentur, ab illo etiam absque vlla causa reuocari poterunt. nam omne ius, quod Principes possunt constituere, & alicui donare, poterunt etiam reuocare, cùm supremi Principes sint supra ius humanum, iuxta *c. proposuit, de concessione præbendæ.* ibi, *Qui secundùm plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius dispensare.* Ex quo capite fortissimum pro hac parte sumitur argumentum, nam cùm ibi Cælestinus Papa mandauerit præposito, & Capitulo Cameracensi, vt Titium Presbyterum reciperent in Canonicum, & fratrem suum, eique præbendam primò vacaturam, quæ ad donationem

tionem illorum in eadem Ecclesia spectarent, Decano Remensi, super hoc executore constituto; sed cùm Decanus inuenisset eos contumaces, prædictum Presbyterum inuestiuit de præbenda primò vacatura pertinente ad donationem ipsorum: tandem vacauit vna præbenda, & ipsi Canonici eam alteri assignarunt: Cælestinus Papa hoc intelligens, & videns contumaciam illorum, volensque ratum habere, quod ab eodem Decano factum fuit, collationem factam à Capitulo penitus irritauit, & dictum Presbyterum illis repugnantibus inuestiuit: sed cùm prædictus Presbyter illam pacificè habere non posset, & alius à Canonicis præsentatus eam possideret, accessit is ad Innocentium Papam Cælestini successorem, eique omnia exposuit; mandauit Innocentius, vt amoto alio à Canonicis, & Capitulo collato, eam præbendam prædicto Presbytero cum plenitudine honoris donarent, & ad possessionem illius admitterent, quod de plenitudine potestatis fecit, addens non esse suæ intentionis in posterum auferre ius præsentandi; quamuis de plenitudine potestatis id posset efficere, ibi, *Licèt autem intentionis nostræ nõ sit inuestituras de vacaturis factas contra Canonum instituta ratas habere, qui secundùm plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius dispensare; attendentes tamen, quòd idem Presbyter non de vacatura, sed de vacante per prædecessorem nostrum fuit inuestitus, vtpote quæ post cassationem concessionis à vobis factæ intelligebatur vacare; mandamus, vt amoto quolibet detentore, eam ipsi cum plenitudine honoris canonici assignetis.* vbi

Notandum est primò, inuestituram factam à Decano fuisse nullam, eam tamen voluit ratam habere Cælestinus Papa; nam id ratum habemus quod scimus à principio fuisse nullum, & nihilominus illud volumus ratificare, & quòd fuerit nulla, patet ex litera textus ibi, *Idem autem prædecessor noster, quod ab eodem Decano fuerat factum, volens ratum habere collationem præbendæ factam à vobis penitus irritauit, & eum de ipsa per annulum inuestiuit*; & glossa *ibi, verb. inuestiuit*, ita ait notandum Cælestinum, vt sustentaret factum ab eodem Decano irritasse collationem à Capitulo, & Canonicis alteri factam, quæ de iure erat valida, & tenebat.

Notandum secundò, Innocentium post hanc irritationem Canonicum collatum à Capitulo amouisse, & præbendam alij dedisse, & sic prouidit præbendam actu vacantem, per talem irritationem non vacaturam, vt textus expresè asserit, ibi, *attendentes tamen, quòd idem Presbyter non de vacatura, sed de vacante præbenda per Prædecessorem nostrum fuit institutus.* At non est dicendum, vtrumque Summum Pontificem iniustè egisse, Cælestinum irritando collationem validam, & alteri præbendam conferendo: Innocentium, amouendo illum de facto; ergo id licitè fecerunt de plenitudine potestatis suæ, quia possunt licitè dare, & auferre beneficia pro arbitratu suo sine vlla causa, absque vlla recompensatione, cuicumque voluerint.

Quartò, quia Rex potest in suo Regno dare & auferre officia Reipublicæ, cuicumque voluerit, pro mero suo arbitratu, absque vlla culpa, & recompensatione eorum, qui illa actu possident; ergo & Papa poterit id efficere in beneficiis, cùm non minus sit dominus omnium beneficiorum totius mundi, quàm Rex omnium officiorum in suo Regno; sicut enim Papa liberè constituit, diuisit, & creauit beneficia Ecclesiastica, in vniuersa Ecclesia toto orbe dispersa; ita & Reges, & Principes liberè creant, & instituunt officia in suis Regnis, & dominiis, hanc tenet glossa *in cap. finali 9. quæst. 3. verb. ad nos.* Decius *in cap. quæ in Ecclesiarum, de constit. num. 26.* Ripa *lib. 2. respons. cap. 19. num. 5.* & Gomez *in reg. de non tollendo iure quæsit. quæst. 1. col. 3. vers. nam in beneficialibus.* Baldus *in l. rescripta, num. 7. ad finem, C. de precib. Imper. offer.* Gigas *de pensionibus, quæst. 10. num. 4. col. 1.* Socinus *consil. 13. num. 34. lib. 1. & consil. 266. num. 46. lib. 2. & consil. 87. num. 21. lib. 3.* Selua *de beneficijs, 2. part. quæst. 1. num. 42.* Alciat. *regul. 3. præsumpt. 8. num. 2.* Caccialup. *de pensionibus, q. 19. num. 30.* Panormitanus *cap. inter quatuor, de maioritate, & obedientia*, quatenus asserit in beneficialibus posse Papam procedere ad priuationem beneficiorum, parte non citata, & non audita, & hanc opinionem necessariò debent tenere omnes, qui dicunt posse Reges reuocare officia publica ex mera sua voluntate, & arbitrio, nulla facta satisfactione, quos referemus *cap. sequenti num. 1.*

Decius. Ripa. Gomez. Bald. Gigas. Socin. Selua. Alciat. Caccialup. Panorm.

2. Secunda sententia distinguit inter beneficiorum prouisionem, & priuationem, & de primo negotio asserit posse Summum Pontificem prouidere licitè beneficia, cuicumque voluerit, dummodo prouisus idoneus sit, comparatione non digni; & dummodo conferat digniori, respectu digni; si tamen dignis, relictis dignioribus; aut indignis, relictis dignis conferat, asserit peccare, sed prouisionem tenere, quia est Summus dispensator, & non habet iudicem in terris.

Si Papa conferat beneficia indignis relictis dignis, aut dignis, relictis dignioribus, peccat, valet tamen collatio.

De secundo asserit non posse Summum Pontificem auferre beneficia iis, qui de illis sunt prouisi, absque causa, nisi facta bona recompensatione. Primam partem de prouisione docet expresè Sotus *lib. 3. de iust. quæst. 6. art. 2. in responsione ad 5. fol. mihi 239. col. 1. in fine*, asserens contrariam opinionem non esse opinionem, sed assentationem, & D. Thom. *2. 2. quæst. 63. art. 2. ad 1.* vbi asserit Prælatos Ecclesiasticos non esse dominos suorum beneficiorum, sed dispensatores tantùm, & Summum etiam Pontificem comprehendit. Caietanus *ibi*, & idem Caietanus expresè *2. 2. q. 43. art. 8.* vbi asserit Papam non esse dominum beneficiorum, & Episcopatuum, sed Christum Dominum, non eo dominio, quo alia omnia illius sunt, de quo asserit Dauid, *Domini est terra, & plenitudo eius*; sed speciali dominio, quia nemo alius est dominus illorum, & Papa tantùm est supremus illorum dispensator; & id ipsum quod Caietanus ait, ait etiam Nauarrus *de redditibus Ecclesiasticis, monitione 21. num. 2 & 5.* addens omnia iura, quæ habent beneficia omnia, esse Prælatorum, intelligenda esse quoad gubernationem, & administrationem; tenet etiam expresè Pinellus *C. de rescind. vend. 1. part. cap. 2. num. 30. fol. mihi 3. col. 1.* Innocentius *in cap. cùm super, de causa poss. & propr.* Panormitan. *in cap. cùm esses, de testamentis, num. 29.* colligitur ex Ancharrano *consilio 313.* & iuuatur hæc opinio ex glossa *in l. penult ff. de hæred. instit.* vt *ibi* notat Baldus; & hac de re est bonus textus *in cap. homo Christianus, & in cap. si Papa 40. dist.* Probatur efficaciter rationibus.

Sotus. D. Thom. Caiet. Nauarr. *Papa non est dominus beneficiorum.* Pinel. Innoc. Panorm. Ancharr.

Primò, quia Summus Pontifex non est supremus dominus beneficiorum Ecclesiasticorum, sed dispensator, iuxta illud D. Pauli *1. ad Corinth. 4.* vbi

vbi loquitur absolutè de omnibus Apostolis, & de Petro, & consequenter de Summis Pontificis Petri successoribus, & Episcopis Apostolorum etiam successoribus. *Sic nos existimat homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei;* & Christus Dominus Lucæ 12. *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* Atqui dispensator non potest dare, & dispensare res sibi in dispensationem commissas, nisi iuxta commissionem domini illi talem dispensationem committentis; & Christus Dominus, quando hanc supremam dispensationem omnium beneficiorum Ecclesiasticorum commisit Petro, & Summis Pontificibus illius successoribus, non commisit illam, vt ea beneficia, quæ pretioso suo sanguine acquisiuit, traderet indignis, & insufficientibus, relictis dignis; aut dignis, relictis dignioribus, neque enim prudens quisquam id efficeret; ergo peccabunt Summi Pontifices si ea illis tradunt; quamuis iudicem non habeant in terris, qui super illos de hoc iudicet.

Secundò, quia iura quæ allegantur pro opinione, & parte contraria, & præcipuè *Clementina* 1. *vt lite pendente*, quæ commendat plenam, & liberam dispositionem, supremamque dispensationem Summorum Pontificum, circa omnia beneficia Ecclesiastica, Episcopatus etiam, & Archiepiscopatus, eò tantùm tendunt, vt Papa non sit dominus, sed supremus dispensator illorum, & quòd dicatur *libera*, id tantùm significat, quòd Papa nullum agnoscat superiorem in terris, non tamen vt sit dominus illorum; vnde cùm ita sit libera, & suprema, vt nullum superiorem habeat, non excusatur à peccato, sed multo maior illi obligatio circa hoc negotium incumbit, vt notat Cotta *de memorabilibus, verb. Papa, pag.* 655. & D. Ambros. *de dignitate sacerdotali*, ibi, *Magna sublimitas, magnam debet habere cautelam, honor grandis grandiori debet solicitudine circumuallari, cui plus creditur, plus ab eo exigitur.* Et D. Greg. Papa homilia 9. in Euangelia, *Cùm vobis augentur honores, rationes crescunt donorum; tanto ergo esse humilior, atque ad seruiendum Deo promptior quisque debet esse ex munere, quanto obligatiorem se esse conspicit in reddenda ratione.* Libera ergo plenitudo potestatis Summi Pontificis in beneficialibus respicit tantùm facultatem conferendi beneficia validè, vt sibi placuerit, cùm à nemine pendeat, & nemo ei contradicere valeat, non tamen vt illicita prouisio desinat esse illicita.

Cotta. D. Ambros.

Tertiò, quia si Papa esset verus dominus omnium beneficiorum, posset omnes fructus eorum in suam propriam, & peculiarem vtilitatem conuertere, & pro libito eis vti, quod nemo sanæ mentis dicet.

Quartò, quia si Imperator, aut supremus Princeps constitueret aliquem supremum dispensatorem suorum bonorum, cum obligatione dispensandi ea illis subditis suis, qui meliùs eidem Principi inseruirent, peccaret profectò contra obligationem sui officij, si quos posset optimos seruos, eodem stipendio in seruitutem, & obsequium Principis, non ascisceret, & reus esset factæ fidei, & neglectæ prudentiæ; sed Christus Dominus Summos Pontifices constituit supremos dispensatores omnium bonorum, & beneficiorum Ecclesiasticorum, & quatenus sunt collatores illorum, sunt horum munerum dispensatores, & vt ait D. Paulus 1. *ad Corinth.* 4. *ministeriorum Dei*, in quibus fidem sinceram Christus requirit, Lucæ 12. *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* ergo reus erit Summus Pontifex huius fidei, si malè hæc beneficia prouiderit, & relictis dignioribus, ea minus dignis contulerit.

Tunc autem manifestum erit peccatum quando prætermissis dignis conferuntur indignis, non absolutè, & omnino indignis, quorum collatio est nulla, & inualida, sed indignis respectu Ecclesiæ & beneficij ad quod eliguntur. Et in hoc æquales sunt Summi Pontifices aliis dispensatoribus inferioribus, hoc est, Episcopis, Archiepiscopis, & Prælatis, vnde in Concilio Basiliensi habetur hæc forma iuramenti Episcoporum, qui ad eam dignitatem eliguntur. *Ego N. iuro, & promitto omnipotenti Deo, & sancto, cuius nomini dedicata est hæc Ecclesia, eum eligere, quem credam esse in spiritualibus & temporalibus meliorem.* & id satis patet ex *cap. licet ergo* 8. *quæst.* 1. Et verò ratio supremæ dispensationis non eximit Papa ab obligatione meliores eligendi, imò strictiùs obligat, vt probauimus in secunda ratione *numeri præcedentis*, ex D. Ambrosio *vers. secundò*, *quia*, vt docet D. Thomas 2.2. *quæst.* 63. *art.* 2. *ad* 3. ibi, *Ad hoc quòd electio impugnari non possit in foro iudiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem, quia sic omnis electio possit habere calumniam, sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem*, & Sotus *lib.* 3. *de iust. quæst.* 6. *art.* 2. *concl.* 8. & 9. Alexander de Ales 2. *part. quæst.* 136. *membr.* 2. Nicolaus de Lyra *in Ioannem* 21. Maior *in* 4. *dist.* 24. *quæst.* 8. & 9. & colligitur ex Pinello, *C. de rescind. vend.* 1. *part. cap.* 2. *num.* 30. vbi asserit teneri Summum Pôtificem & reliquos Prælatos de iure naturali, & diuino dare Ecclesiis ministros digniores, & peccare, si id non efficiant. Vnde cùm ad hoc teneantur de iure naturali, optimè infert Sotus *allegatus*, per nullam consuetudinem posse eos ab hoc peccato excusari, & vltra authores allegatos citat etiam Sotus pro hac opinione Adrianum, Archidiaconum, Ioannem Andream, & alios, sed loca non allegat. 3.

D. Thom. Sotus. Alens. Lyran. Maior. Pinel.

Dubitant tamen DD. an Summus Pontifex & Prælati peccent mort. an venialiter tantùm conferendo beneficia indignis (non absolutè, sed qui tales sint respectu Ecclesiæ, & beneficij, quod eis confertur; si enim absolutè indigni sint, clarum est peccatum esse mortale) relictis dignis; aut dignis, prætermissis dignioribus: quidam enim putant peccare solùm venialiter: ita Sotus *allegatus*, Gabriel *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 7. *art.* 3. *dub.* 1. Nauarra *lib.* 2. *de iust. cap.* 2. *num.* 148. Sà *verb. beneficium.* Aragonius 2. 2. *quæst.* 63. *art.* 2. Ledesma *lib.* 2. *cap.* 34. *dub.* 14. *à num.* 6. Paulus Laymanus *lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 14. *num.* 8. Garcia *part.* 7. *cap.* 16. *initio.* Lessius *lib.* 2. *de iust. cap.* 34. *dub.* 13. & 14. vbi tamen id limitat, nisi hoc sæpe fiat, quia si sæpe fiat, id non excusat à mortali: limitat etiam Laymanus *allegatus*, modò beneficia, aut præbendæ iurisdictionem magni momenti adnexam non habeant; nam si habeant, tunc, inquit, peccatum erit mort. Fundamentum illorum est, quia non infertur graue damnum Ecclesiæ, si eligatur dignus, absolutè loquendo, licèt respectu ipsius Ecclesiæ cui præficitur, sit indignus, prætermisso digno in ordine ad ipsammet Ecclesiam; nec si eligatur dignus respectu ipsius Ecclesiæ prætermisso digniori, præsertim si beneficium est canonicatus, aut alicuius communitatis, quia indignitas,

4. *An peccet mort. vel venialiter, ita conferendo beneficia.*

Sotus. Gabriel. Nauar. Sà. Arag. Ledesm. Layman. Garcia. Lessius.

gnitas, aut minor dignitas per alios cùm beneficiatos, aut canonicos suppleri facilè potest. Alij meliùs existimant id esse peccatum mortiferum; ita Decius *in cap. constitutus 2. num. 5. de appellat.* Couarr. *reg. peccatum, part. 2. §. 7. num. 4.* Caietan. 2.2. *quæst. 63. art. 2.* & D. Thom. *ibi, in corpore: Quanto in maioribus aliquis iustitiam transgreditur, tanto grauius peccat, vnde cùm spiritualia sint temporalibus potiora, grauius peccatum est personas accipere in dispensatione spiritualium, quàm in dispẽsatione temporalium*; & ad 3. apertè mentem suam magis declarauit, dicendo: *quantum ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem.* Et statim declarans quis sit melior, & dignior *ibidem*, asserit, & concludit. *Si non eligatur, erit manifestè acceptio personæ*, & quòd sit peccatum mort. contra iustitiam, tenet etiam Salon. 2. 2. *quæst. 63. art. 2.* Valentia *ibi disp. 5. quæst. 7. punct. 2.* Nauarrus *de orat. miscella. 38.* Azor. *part. 2. lib. 6. cap. 15. quæst. 1.* Reginaldus *tract. 3. num. 19.* Sayrus *decis. 22. de pœnit.* Riccius *in collectan. part. 4. corollario 93.* Stephanus Gratianus *decisione 97.* Raudensis *decis. 35.* Barbosa *in remissionib. ad Trident. sess. 24. cap. 28. num. 27.* Gonçales *reg. 8. glossa 4. num. 128.* Rodriguez *in summa part. 1. cap. 106. num. 4. & 5.* Illustrissimus Cardinalis Zapata *in discursu de prouis. benefic. part. 2. num. 5. fol. 53.* His assentio, quod probatur ex rationibus suprà factis *num. 2.* & ex grauitate materiæ, nam conferre beneficia, aut præbendas minus dignis, relictis, ac prætermissis dignioribus, est contra obligationem officij œconomi, ac dispensatoris, & contra fidelitatem debitam Ecclesiæ, inde enim contingit priuari Ecclesiam ingenti bono, quod Summus Pontifex (& idem de Prælato, & Episcopo) tenebatur ei procurare eligendo digniorem ministrum, & in re graui fidem debitam violare, est peccatum mortiferum, vnde qui præsentant, vel eligunt, vel beneficia liberè conferunt, inquit Lessius *lib. 2. de iust. cap. 34. num. 64. & 65. & sequentibus*, grauiter peccant, si digniores prætermittant, siue sit Papa, siue Episcopus, siue Princeps sæcularis, non enim sunt domini beneficiorum, sed œconomi. Neque obstat quòd in aliquibus beneficiis non detur concursus, neque oppositio, aut ratio iniuriæ, quæ inferatur dignioribus, vt optimè notauit illustrissimus Cardinalis Zapata *in suo discursu de prouision. benefic. part. 2. fol. 54. num. 10.* Nec obstat etiam quòd beneficium sit simplex, nam licèt in beneficiis curatis appareat manifestiùs iniuria facta Ecclesiæ, tamen in omnibus prouisionibus, generaliter loquendo, in quibus eliguntur digni prætermissis ministris dignioribus, iniustitia, & iniuria Ecclesiæ infertur, priuando eam melioribus & dignioribus ministris, ex quibus auctoritas, & splendor Ecclesiæ, & cultus diuini pendet, augetur, & conseruatur, sicut enim, vt ait sacra pagina Prouerb. 14. vers. 28. *in multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia Principis*; ita ex multitudine, bonitate, & dignitate ministrorum Dei dignitas Ecclesiæ accrescit, & ex indignitate illorum minuitur, & quodammodo vilescit.

Decius. Couarr. Caiet. D.Thom. Salon. Valentia. Nauarr. Azor. Sayrus. Riminald. Riccius. Gratian. Raudens. Gonçal. Adrian. Zapat. Lessius.

An tale peccatum sit contra iustitiam commutatiuam, vel solùm distributiuam.

An verò hoc peccatum sit cõtra iustitiam commutatiuam & rigorosam ex qua resultet obligatio restitutionis rigorosæ, an verò solùm contra iustitiam distributiuam, variant Authores. quidam enim existimant solùm esse contra iustitiam distributiuam, ex qua non resultat obligatio restitutionis rigorosæ. Vnde asserunt non teneri illos, qui eligunt dignos prætermissis dignioribus, neque Ecclesiæ, neque ipsis dignioribus, quos prætermittunt ad aliquam restitutionem: non Ecclesiæ, quia illi tribuunt dignos, idoneos, & sufficientes ministros; non dignioribus prætermissis, quia erga illos solùm peccant contra iustitiam distributiuam, ex cuius violatione non resultat obligatio restitutionis rigorosæ. Dicendum tamen est, vt notat Illustrissimus Cardinalis Zapata *allegatus, num. 11. fol. 55. ad finem dicti numeri*, & est communior resolutio Doctorum huiusmodi peccatum esse contra vtramque iustitiam; & contra iustitiam commutatiuam respectu Ecclesiæ, quæ dignioribus ministris priuatur; & contra distributiuam respectu digniorum ministrorum, qui prætermittuntur, & meliores Doctores obligant ad restitutionem rigorosam faciendam Ecclesiæ damni, quod ipsa arbitrio boni viri patitur, dum dignioribus priuatur ministris, est enim illud damnum pretio æstimabile, & necessariò resarciendum, & huius opinionis videtur D. Thom. *dicta 2.2. quæst. 63. art. 2. in corpore*, dum ait hoc peccatũ esse peccatum acceptionis personæ, ac proinde contra iustitiam: & eam tenet Garcia *de beneficiis, 7. cap. 16. num. 53.* vbi pro ea citat Banhez 2.2. *quæst. 62. art. 2. ad 6. in fine*, & Salonem *ibidem*, & Ledesmam *in summa 2. part. tract. 7. cap. 2. concl. 7. difficult. 2.* verba Garciæ sunt hæc, *vnde si ex omissione dignioris sequantur Ecclesiæ aliqua damna, vel interesse, tenetur ei eligens ad restitutionem illorum; sicut œconomus, cui dominus præciperet, quòd conduceret operarios meliores, & magis idoneos, teneretur domino ad restitutionem damni, vel interesse ei secuti ex omissione illorum, quicquid dicat Rebellus 1.* part. lib. 3. quæst. 4. num. 14. hæc ille. Non obligant verò ipsum eligentem ad faciendam aliquam restitutionem digniori prætermisso, quia ex violatione iustitiæ distributiuæ, non resultat obligatio restitutionis, ita docet Lessius *lib. 2. cap. 34. dub. 15.* & Azor *tom. 2. Inst. moral. lib. 6. cap. 15. quæst. 12.* Toletus *lib. 5. summæ, cap. 4. vers. 4. & cap. 78.* Valentia *tom. 3. disp. quæst. 7. punct. 2. q. 6.* Nauarrus *in summa cap. 17. num. 72.* Couarruuias *in reg. Peccatum 2. part. §. 7. num. 6.* Molina *de primog. lib. 2. cap. 5. num. 57.* Guttierr. *Canonic. quæst. lib. 2. cap. 11. à num. 97.* & alij. Licèt contrarium teneat Molina Theolog. *de iust. tract. 2. disp. 714.* & Rodriguez *tom. 1. summæ cap. 108. num. 6.* & Salon *2.2. quæst. 63. art. 4. controuersia 3. conclus. 4.* & Banhez *ibi* asserentes ex violatione iustitiæ distributiuæ resultare etiam obligationem rigorosæ restitutionis, tenerique proinde eligentem restituere digniori damnum illi inde resultans, ac prouenients; sed contrarium est verius.

Lessius. Tolet. Azor. Valent. Nauar. Couar. Molin. Gutier. Molin. Rodrig. Salon.

5. *Dignior quis.*

Dignior autem non ille est censendus, qui literis, & doctoratus gradu cæteris antecellit, sed qui aptior est, & vtilior Ecclesiæ, nec qui sanctitate magis eminet, sed qui accommodatior est ouibus regendis, & seruitio Ecclesiæ, in quo multum valet iudicium Episcopi. Ita docet Sotus *lib. 3. de iust. quæst. 6. art. 2. vers. Præterea.* Riccius *in praxi resolut. 498. num. 1. folio 394.* Couarruuias *dicta regul. peccatum, part. 2. §. 7. num. 4.* Hoieda *de incompatibilitate benefic. part. 2. cap. 23. num. 130.* Lupus *in cap. per vestras, notabili 3. §. 6. num. 12. de donat. inter virum, & vxorem.* vnde licèt concurrat vir literatissimus, si alius iudicetur accommodatior, & vtilior, licèt non tam literatus sit, iste erit dignior, etsi alius sit optimis moribus instructus, dexteritate tamen in pascendis ouibus destitutus alter

Sotus. Riccus. Couar. Hoied. Lupus.

alter verò non sit tantis virtutum opibus ornatus, speratur tamen de illo, quod maiorem curam, ac diligentiam in executione pastoritij muneris positurus sit; hic vtilior, & dignior iudicabitur, etsi negligentior postea euadat; euentus futurus nihil vitiat præsentem electionem, qua diligentior iudicabatur; hæc exempla sunt optima, & ea apponit Sotus *allegatus*; pendet tamen totum hoc negotium ex iudicio prudentis, vt patet.

6. Itaque sicut dignitas consistit in ætate legitima in litteris, in moribus, in Ordinibus ad beneficium acquisitis, *cap. cùm in cunctis*, §. *inferior*, *de electione*, Selua *de benefic. part.* 3. *quæst.* 5. *num.* 1. Concilium Tridentinum *cap.* 1. *cum sequentibus*, *sessione* 7. & *cap.* 2. & 4. *sessione* 22. Riccius *allegatus*, & alij; ita indignitas in eos sita est, quòd quis qualitates requisitas ad munus cui præficitur, non habeat, iuxta Rebuffum *de pacifica possessione*, *num.* 73. & Diuum Thomam 2. 2. *quæst.* 63. *artic.* 2. *in corpore*, vbi ait dignitatem, & indignitatem sumendam esse per comparationem ad bonum commune, & ad regendas oues, non per comparationem ad sanctitatem personæ, quæ eligitur ad beneficium, potest enim, inquit, contingere illum, qui est minus sanctus, & minus sciens, esse magis idoneum propter industriam secularem, & bonum modum in pascendis ouibus, quod patet etiam ex decisione Rotæ per Dom. Oran. Beneuentanæ Parochialis 13. Iunij anno 1590. In qua decisione ex duobus approbatis per examinatores pro æqualiter idoneis, ac sufficientibus in scientia, electio vnius facta per Episcopum legitima fuit iudicata; quamuis alter esset doctoratus laurea insignitus, actu Sacerdos, & pauper, iste verò non; modò iste in ea ætate fuerit constitutus, vt intra annum possit ad beneficium curatum ordinari; quia huiusmodi qualitates, licèt cæteris paribus sint considerabiles, non faciunt tamen digniorem pro regimine Parochiæ, cùm vltra hæc multa sint consideranda ad hoc munus; vt habetur in Concilio Tridentino *sessione* 24. *cap.* 8. *de reformat.* & sic fuit declaratum per sacram Congregationem eiusdem Concilij. Vnde ad iudicandum quis sit dignior, plurimum, vt dixi, valet iudicium Episcopi eligentis, vel superioris; qui potest omnes necessitates occurrentes ouium considerare, & omnes circumstantias, ex quibus dignior aliquis possit iudicari; & ita docet Baldus *in cap. si pro debilitate, in fine, de officio delegati.* Menochius *de arbitr. quæst. centuria* 1. *casu* 67. *num.* 13. addens id intelligendum esse, quatenus superior rectè iudicat, Alexander *consilio* 33. *lib.* 1. *num.* 2. incip. *Viso themate.* Tiraquellus *de nobilitate*, *cap.* 10. *num.* 12. Doctores *in cap. sedes, de rescriptis.* Non tamen per hoc ligantur manus appellantis; semper enim in his datur appellatio, quando Episcopus perperam, & non rectè arbitratur, & eligit; nam in huiusmodi arbitrariis, potest dolus à iudice committi; sic Baldus *in l. si fugitiui*, *colum. vltima*, *ad finem. vers.* & *sic patet. C. de seruis fugit.* Alexander ad Bartolum *in l. si qua pœna* 244. *in fine. ff. de verborum significat.* post glossam ibi, *verb. pœna, in fine.* Tiraquellus *l. si vnquam, in verb. omnia, vel partem*, *num.* 32. *C. de reuocand. donat.*

Selua. Riccius. Rebuff. D. Thom. Bald. Menoch. Alexand. Tiraq. Bald. Bart. Tiraq.

7. *An Papa possit pro libito auferre beneficia ijs, qui ea possident, & dare alijs sine recompensatione.*

Sed veniamus ad secundum membrum distinctionis, de qua egimus *num.* 2. an scilicet Papa possit de plenitudine potestatis licitè auferre beneficia iis, qui illa pacificè obtinent pro mero arbitratu suo, absque vlla causa, & satisfactione illorum; qua de re duæ sunt opiniones.

Opinio prima.

Prima affirmans, & de hac iam egimus *num.* 1. vbi illius fundamenta prolixè posuimus, & explicauimus; semper enim soleo omnia fundamenta eorum, quos mihi destino aduersarios proponere, ne illi de me conquerantur, quod suppressis eorum fundamentis, eos impugnem.

Opinio secunda probabilior.

Secunda igitur probabilior, & omnino tenenda, imò vtraque manu, & toto pectore apprehendenda negat, & docet non posse Summos Pontifices, sine iusta causa, & culpa priuare quenquam suo Episcopatu, & beneficio canonicè obtento, nisi facta optima recompensatione, neque id sacrosanctam, supremamque, & independentem à quocumque alio iudice, illorum authoritatem in terris minuere. Hæc se tuetur in primis authoritate omnium authorum, quos citauimus *num.* 2. & illam tenent etiam expresè Pinellus *C. de rescindenda venditione* 1. *part. cap.* 2. *num.* 31. *vers. altera inspectio est*, *folio mihi* 30. *columna* 2. Sed aduerte in foliis, ne fallaris, nam in principio agit de bonis mater; & excurrunt folia vsque 351. & deinceps incipit alius foliorum numerus; *in tit. de rescindenda venditione*, *in num.* 30. *dicto vers. altera inspectio est*; hanc opinionem tenet; eam tenet etiam Cardinalis relatus à Felino *in capit. quæ in Ecclesiarum*, *num.* 42. *vers. sed dominus*; & idem Felinus *ibi* alios referens; & *num.* 43. asserit hanc opinionem esse magis receptam; & Baldus sibi ex more contrarius *in cap.* 1. *de natura feudi*, *num.* 1. *vers. & est argumentum.* Innocentius vbi expresè loquitur de Episcopatibus; *in cap. nisi cum pridem*, *columna* 1. *in fine. vers. nos dicimus*, *de renunciat.* & eruditè, & copiosè Romanus *consilio* 345. Panormitanus *quæstion.* 1. Cerierus *in tractatu de primogenit. lib.* 3. *quæstione* 7. *num.* 15. vbi alios refert Iternia, quem refert, & sequitur Molina *ad Decium*, *in dicto cap. quæ in Ecclesiarum*, *litera V.* Alexander *consilio* 101. *num.* 6. *lib.* 7. Barbatius quem sequitur Gomez sibi repugnans *in dicta regula de non tollendo iure quæsito. quæst.* 1. *vers. putarem.* Soto *lib.* 3. *de iustitia*, *quæstione* 6. *artic.* 2. *ad quintum.* Cosmus *in prima parte*, *fol.* 172. Probus *ad Monachum*, *in dicto cap.* 2. *de præbend. in* 6. *num.* 1. Et probatur,

Pinel. Felin. Innoc. Roman. Panorm. Cerier. Molina. Alexand. Gomez. Soto. Cosmus. Probus.

Primò, ex *cap.* 1. *de causa possessionis & proprietat.* vbi Summus Pontifex fatetur se non posse procedere contra aliquem inauditum, nec eum spoliare; & ex *capit. nos in quemquam* 2. *quæst.* 1. ibi, *Nos in quemquam sententiam ferre non possumus, nisi aut conuictum, aut sponte confessum.* Quæ iura si attentè expendantur, loquuntur de omnibus criminibus indiscriminatim Clericorum; atque adeò præcipuè ad pœnales priuationes beneficiorum, & causas beneficiales applicanda sunt.

Secundò, quia Summus Pontifex non est do-

minus beneficiorum, sed dispensator tantùm; non enim illa instituit, nec creat de suis propriis bonis, sed de bonis communibus Ecclesiæ, de decimis, quas soluunt fideles in sustentationem Clericorum, & ministrorum Dei; atque adeò de bonis, & patrimonio Christi, quæ beneficia ex commissione confert dignis; ergo non potest illa licitè, & validè auferre ab his beneficiatis, qui ea post collationem actu possident absque culpa, & causa, & absque recompensatione pro mero arbitratu suo. Probatur consequentia, quia collato beneficio digniori ministro Summus Pontifex munus suum expleuit; expleuit enim commissam sibi à Christo dispensationem, & iam non potest per eandem commissionem beneficium auferre ab eo, qui illud contulit, nec licitè, nec validè, nisi ex culpa causa cognita, etsi absque culpa non nisi facta bona recompensatione & hoc suadet ratio, euincitque vtilitas, honestas, & quies Ecclesiæ, vt hæc tantùm potestas Summis Pontificibus à Christo Domino in summa illa commissione, & dispensatione relinqueretur; alioquin omnia essent in perpetuo motu, & innumeræ quotidie perturbationes in Ecclesia Catholica oritentur. Nec illa amplissima potestas, verba Christi Domini, *Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Extenduntur ad irrationabilia, & illicita, vt patet; non enim potestas à Christo data est ad destructionem, sed ad ædificationem, neque ad illicita, sed ad licita, alioqui non esset Deus; quare cauendum à prima sententia, & opinione eorum, quos *num.* 1. citauimus, qui id concedunt Summo Pontifici, ob amplissimam, & supereminentem illius potestatem in totam Ecclesiam Catholicam, extendunt enim etiam illam ad illicita.

Tertiò probatur ex omnibus rationibus factis *num.* 2. vbi ad iura, & fundamenta pro contraria opinione adducta iam satis responsum est; & amplius respondebimus *num. sequenti.*

Quartò, quia nec Reges, nec Principes possunt auferre, & reuocare officia suorum subditorum, nisi causa cognita, aut facta bona recompensatione, vt dicemus *cap. sequenti.* & eadem est ratio de Regibus in officiis, atque de Papa in beneficiis, vt ipsi aduersarij fatentur.

8. Ad fundamenta ergo primæ opinionis sic respondeo, ad textum *cap. secundi, de præbend. in* 6. & ad *Clementinam primam, vt lite pendente*, dico, per liberam dispositionem, & supremam potestatem, quæ inibi tribuitur Summo Pontifici, ad disponendum de rebus Ecclesiasticis, intelligi eam supremam authoritatem, & potestatem, quæ nullum superiorem habeat in terris ad licitam, & iustam dispositionem; non posse autem dari licitam, & iustam dispositionem, nisi ex causa, aut facta bona recompensatione, vt beneficia à beneficiatis per Summum Pontificem auferantur; nec in hoc minui potestatem Summi Pontificis, neque enim Deus habet infinitam potestatem, nisi ad ea, quæ sunt licita, & honesta, alioqui non esset Deus, vt patet; potestas enim ad illicita non est potestas, peccatum est.

9. Ad cap. *proposuit, de concessione præbendæ*, quod affertur in tertio argumento, in quo magnum argumentum contrarij habent contra nos;

Respondeo primò, in præsentatione, & collatione beneficiorum si patroni sunt Ecclesiastici, posse Summos Pontifices pro vna vice, maximè ad tollendas lites repræsentare, quem dignum iudicauerint, & fortè ita fuit in casu, nam cùm præsentatio præbendæ ad Capitulum, & Canonicos Cameracenses pertineret, potuit Summus Pontifex, fortè ex causis occultis, quæ tunc eum ad id impulerunt, eis mandare, vt Titio primam præbendam vacaturam darent, & postea ob contumaciam, & inobedientiam eorum, iustè eos cogere, vt illum à se præsentatum in Canonicum, & fratrem acciperent, & illorum præsentationem irritare: imò tot, tantæque possunt esse discordiæ inter Canonicos, & patronos, non solùm Ecclesiasticos, sed etiam laicos, vt in perpetuum eos ea potestate præsentandi priuet; sed hoc tùnc non fit sine causa, sed ex causa iusta, & sufficienti, vt patet.

Respondeo secundò, si nullam causam habuit Papa Cælestinus, saltem occultam, quæ eum ad id permouit, collationem, & præsentationem factam ab eo fuisse iniustam, & per iniuriam illatam Canonicis, ac Capitulo, & iniustam quoque fuisse præsentationem, & collationem, seu inuestituram illius factam à Decano Remensi executore Papalium litterarum; vt docet expressè glossa *in dicto cap. proposuit, de concessione præbendæ, verb. inuestiuit vacaturis, in fine*, cùm id non venerit in illius commissione; & quia iustè & validè Canonici præsentauerant, iuxta eandem glossam; neque enim illis non auditis poterat Papa id præcipere, & consequenter etiam fuisse iniustam amotionem illam, qua Innocentius III. successor Cælestini amouit ipsum à Capitulo præsentatum, vt sustentaret præsentationem, & collationem Cælestini. Poterat tamen vterque Summus Pontifex habere causas, quæ eos mouerint ad id faciendum, & excusarent; & ita credendum est, eas habuisse, neque enim facili eos debemus condemnare.

Ad tertium respondeo, Ecclesias diuidi in parochias, & in beneficia, ac proinde beneficia creari à Summo Pontifice non ex bonis propriis, sed ex bonis Christi, hoc est, ex decimis, quæ sunt verum Christi patrimonium, & in sustentationem, & alimentum suorum ministrorum cedunt, ac proinde non posse illa à superioribus auferri, nisi ex graui, & iusta causa, aut facta bona recompensatione, vt diximus in secundo nostro argumento posito *num.* 7.

Ad quartum respondeo in eo eam difficultatem tangi, an Reges, & Principes sæculares possint auferre, & reuocare officia publica à suis possessoribus absque causa, & satisfactione; quod dubium explicabimus *in cap. sequenti*, vbi id pro negatiua parte ostendemus.

Ad finem animaduerto fontem, & originem ex qua authores primæ opinionis suam sententiam eruerunt, & textum, & glossam, ex qua illa opinio primum fundamentum habuit, nihil illis fauere; habuit enim fundamentum in glossa *in cap. per principalem* 9. *quæst.* 3. *in verb. ad nos.* quæ ita habet. *Beneficia Papa auferre potest*, & non dicit sine causa, neque ex dicto capite id colligi potest; nam in eo ita habetur. *Per principalem Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli potestatem, de qua exposuimus, ius habemus non solùm Monachos, sed etiam quoslibet Clericos de quacumque diœcesi, cùm necesse fuerit, ad nos conuocare, atque Eclesiasticis exigentibus opportunitatibus inuitare.* 10.

Hæc

Hæc ibi; querebantur enim Reges, & Principes, quòd Summus Pontifex ad Romanam Curiam euocaret Episcopos suorum Regnorum; & Romanus Pontifex respondit se potestatem ad id habere, quoties necesse fuerit. quod perinde est, ac dicere, quoties ex causa ita iudicauerit, & inde intulit glossa; *& priuandi eos beneficijs absque causa*, quæ planè illatio mala omnino est, & hanc glossam postea secuti sunt authores multi, re non benè inspecta, vt de se patet; nam etiamsi sine causa posset Summus Pontifex vocare ad Romanam Curiam Clericos, Prælatosque quorumcumque Regnorum, non benè infertur inde, posse eos etiam sine causa beneficiis priuare.

11. Sed cùm causa possit esse duplex, altera ex parte culpa ipsorum beneficiatorum, quando scilicet ob culpas, & crimina illorum beneficiis suis causa cognita, & in iudicio discussa priuantur in pœnam; altera sine culpa illorum, v. c. si ob iustas causas per legem aliquam, ac pragmaticam talia, vel talia, ob maius bonum commune, beneficia extinguat, & tunc inquiri potest, an teneatur Summus Pontifex recompensationem facere beneficiariis ea eo tempore possidentibus, quando prædicta beneficia per pragmaticam aliquam, aut constitutionem ob maius Reipublicæ Christianæ bonum extinguit. Respondeo nunquam Summum Pontificem id facturum, nisi ex maximis, & grauissimis causis ad bonum commune Ecclesiæ spectantibus; & tunc quidem id posse efficere absque recompensatione eorum, qui beneficia actu possident, cùm id in commissione summæ dispensationis, & officij summi dispensatoris illi à Christo domino commendati, veniat, censendum enim est, Christum Dominum eis dedisse amplissimam potestatem ad disponendum de beneficiis, provt melius iudicauerint conuenire ad maius bonum Reipublicæ Christianæ, & Ecclesiæ; quare si id iudicauerint, patientiam habeant domini beneficiati, maximè, cùm illi etiam ex sua parte ex charitate teneantur tunc bona sua peculiaria, & beneficia pro bono totius Ecclesiæ exponere, vt patet, à principio enim sub ea tacita conditione, beneficia eis collata fuerunt, vt quoties iudicio Summi Pontificis ob bonum commune extincta fuerint, non teneatur Papa ad illorum recompensationem.

Quid si ex causa per legem aliquam extinguat aliqua beneficia, an tunc teneatur de compensando.

CAPVT XXIII.

An Reges & Principes possint pro suo arbitrio absque vlla causa, & recompensatione officia publica auferre, & reuocare ab ijs, qui ea actu possident.

SVMMARIVM.

Explicatur quæstionis sensus, & genus officiorum, de quibus agi potest. num. 1.
Refertur prima sententia asserens posse Reges & liberè, & pro arbitratu suo, nulla data satisfactione, auferre officia, quæ liberaliter, & non ob merita, aut pecuniam dederunt. num. 2.
Refertur contraria, asserens non posse illa auferre, nisi ob culpas, & causa cognita, aut si non ob culpas, non nisi bona recompensatione facta. num. 3.
Quid de officijs, quæ Reges ex suis gazis, & patrimonio creant, & postquam sunt creata, ea pro sua liberalitate alicui, & non ob meritorum satisfactionem donant. num. 4. & 5.
Quare officia vendi non possint, nisi de licentia Regis. num. 6.
Soluuntur argumenta primæ opinionis. num. 7. *Reges non possunt auferre vasallis sua prædia, vt in præmium militiæ alijs donent, nisi satisfacto pretio.* ibid.
Reges quo sensu non sint absoluti domini bonorum suorum vasallorum. num. 8.
An possint Reges auferre officia possidentibus, quando illa ipsis pro pecunia vendiderunt, & quomodo. num 9.
Quid de officijs, quæ à Regibus in meritorum satisfactionem donantur. num. 10.
Ob culpam, & causa cognita auferri possunt absque satisfactione. num. 11.
Quid si per legem aliquam, aut pragmaticam extinguantur. num. 12.
Quid de illis quæ Reges merè gratis, & liberaliter dare solent, non ob pecuniam, nec ob satisfactionem meritorum, an per legem extingui possint absque recompensatione possidentium. n. 13. 14.
Quid operetur hæc clausula in prouisionibus officiorum inserta, ad nostrum beneplacitum. num. 15.
An officia eam clausulam habentia expirent morte concedentis. ibid. *An tunc sine iusta causa possint ad libitum auferri.* ibid.
An officia, quæ iurisdictionem non habent, nec ad illa ordinantur, expirent morte concedentis. n. 16.
Quid de officijs pertinentibus ad Regium fiscum. ibid.
An dicatur noua concessio si quis ob culpam officium amisit, & ei iterum à Rege fuit donatum dimissa culpa. num. 17.
Quid & quando quis obtinet à Rege facultatem ad vendendum officium. num. 18.

OFFICIA, quæ Reges, & Principes dare solent, & possunt, vel sunt data ad vitam, vel ad certum tempus tantùm, & hæc, vel ex mera gratia, & liberalitate Principis, vel in obsequiorum satisfactionem dantur, vel venduntur à Rege pro pecunia, aut obtenta ab illo facultate per possessorem, vt officium suum pro pretio in alium transferat; quando autem reuocantur, & auferuntur à Rege, vel auferri, & reuocari possunt ex causa pro culpis officialium, cognita in iudicio causa, vel ex causa sine culpa illorum officialium, qui ea possident, vt v. c. per legem, aut pragmaticam, qua Rex iubeat extingui certum officiorum genus in Regno, vrbe, aut loco aliquo dominij sui, vel ex mero suo arbitratu, nulla subsistente causa, nulla data culpa officialium, de his omnibus euentibus agemus. 1.

Genus officiorum.

Prima ergo sententia loquens de illis officiis, quæ Reges ex mera sua liberalitate donant, nullis subsistentibus meritis, neque in satisfactionem aliquorum obsequiorum ex parte eorum, qui illa accipiunt, aut eorum quorum intuitu alteri dantur, docet posse Regem pro mero suo arbitratu, absque vlla causa, & recompensatione illa auferre, & reuocare; & huic opinioni fauet lex nostra Lusitana *lib. 1. titul. 98.* quatenus asserit posse Regem omnia officia ad libitum auferre, & aliis donare; & ita docet expresè Cabedo *2. part. decisione 20. num. 1. & 2.* Socinus *consil. 53. lib. 3.* Decius *in l. finali, num. 3. C. de pactis*, Baldus *in l. rescripta, C. de precib. Imperat. offerend.* Ioannes Lupus *in princip. suæ repet. de donat. inter virum,* 2.

Opinio prima, posse Reges ea officia auferre, quæ liberaliter officialibus dederunt absque causa, & compensatione.

Cabed. Socin. Decius. Bald.

Lupus.

Suar. Afflict. *virum, & vxorem, num.7.* Suarius *allegatione* 12. *fol. penult.* Afflictis *in cap.1.verb.potestas,num.14. quæ sint regal. feud.lib.3.* qui tamen loquitur tantùm de iurisdictionibus; sed idem est dicendum de officiis habentibus iurisdictionem adnexam; amoto enim officio, amouetur iurisdictio, ex ratione *leg. iudicium soluit.ff.de iud.* Thomas Grammat. *decis.46.num.2.* Benedictus *in cap. Raynutius, vers.duas,num.37.* dum tantùm excipit casum, in quo officium pecunia venditur à Principe, quod non est in vsu in nostro Regno Lusitano; licèt in aliis sit. Felinus *in cap.quæ in Ecclesiarum,num.40. de const.* Ripa *respons.lib.2.cap.19.num.5.* Gomez *in reg.cancel.reg.de non tollendo iure quæsit.quæst.1. col.3.vers.nam.* Et hanc opinionem tenent omnes, qui dicunt posse Summum Pontificem beneficia ad libitum à possessoribus reuocare, & aliis dare absque vlla causa, & recompensatione; quos citauimus *cap. præced. num.1.* faciunt enim argumentum à beneficiis ad officia, & putant valere prædictum augmentum; vnde inferunt, sicut Papa potest Clericos omnes beneficiarios, & Episcopos suis beneficiis, Episcopatibusque spoliare pro mero arbitratu suo absque vlla causa iis non auditis, atque satisfactis; ita etiam id ipsum posse Reges in suis Regnis, & dominiis, quoad omnia officia. Probant rationibus,

Grammat. Benedict. Felin. Ripa. Gomez.

Primò, quia non minus Reges sunt domini omnium officiorum sui Regni, quàm Summi Pontifices omnium beneficiorum totius Catholicæ Ecclesiæ; ergo quicquid isti possunt in beneficiis, possunt illi in officiis. Antecedens probatur, quia Reges instituunt, creant, erigunt officia de nouo, in Regno suo, sicut Papæ instituunt, creant, & erigunt beneficia in tota Ecclesia; non sunt igitur Reges minus domini omnium officiorum in suo Regno, quàm Papæ omnium beneficiorum totius Ecclesiæ.

Secundò, quia Reges possunt de potestate absoluta, nulla data causa, auferre vasallis suis pro mero suo arbitratu proprias possessiones, bona stabilia, & agros, eosque donare militibus, qui in bello egregiam opem præstiterunt, nulla omnino, aut saltem modica illis recompensatione facta; vt expressè habetur *in l.si verberatum 15. §.1. ff. de rei vend.* vbi IC. Vlpianus loquens de agris à possessoribus, & dominis ablatis, & militibus assignatis, ita ait, *modico (honoris gratia) possessori dato.* vbi Baldus, & Albericus asserunt, illud *modicum*, fuisse dominis datum, *honoris gratia*, hoc est, ex mera liberalitate Principis, non ex obligatione iustitiæ, imò addunt, neque etiam illud *modicum*, necessarium fuisse, eo quòd res in præmium militiæ dabatur; & Rex sit absolutus dominus bonorum suorum vasallorum, de quibus potest ad libitum dispensare. Vnde probant,

Absoluta potestas quid sit. Tertiò, quia Rex est absolutus dominus suorum vasallorum, & illorum bonorum omnium, & absoluta potestas Regum nihil aliud est, quàm quædam arbitrij, & voluntatis suæ plenitudo nulli necessitati subiecta, nulliusque publici iuris regulis limitata, cui nulla exceptio opponi potest, nec dici, cur ita facis, vt docent Baldus *l.2. n.40. C.de seruitute; & aqua;* & glossa *cap. quanto, de authoritate, & vsu pallij*, loquens de absoluta potestate Papæ, *verb. veri.* Abbas *consil.84. num.1. & in cap.ad hæc, num.7. de rescriptis.* Anton. *cap. constitutus,num.3.de religiosis domibus.* Decius *cap. quæ in Ecclesiarum, num.98. iuncto num. 103. de const.* Felin. *in c.nonnulli, de rescriptis, §.sunt, & alij,*

Abbas. Anton. Decius. Felin.

num.56. Verùm hi, & alij authores maiorem potestatem Regibus, & Papæ, quàm Deo tribuunt, cùm enim Deus non possit committere peccatum, illi, vt Regibus maiorem potestatem ad licita, & illicita tribuant, fidenter asserunt illius potestatem nulli iuri esse subiectam, iuxta illud axioma, *si libet licet*, quibus illud tantùm oppono Ciceronis lib.1.de legibus. *Quòd si tanta potestas est stultorum sententijs, atque iussis, vt eorum suffragijs rerum natura vertatur, cur non faciunt, vt quæ mala perniciosaque sunt, habeantur pro bonis licitis, & salutaribus.* Vnde hæc illorum sententia, in tanta amplitudine sumpta, est falsa, & improbabilis omnino. Nec nostra ordinatio Lusitana *dicto lib.1. tit.98.* multum fauet huic opinioni; nam illa solùm habet, posse Regem huiusmodi officia à possidentibus auferre, ex causa in conscientia Regis nota, non tamen in iudicio cognita absque vlla recompensatione.

Secunda igitur sententia vera, & tenenda contrarium docet, asserit enim ob demerita, & culpas officialium contra officia commissas, causa in iudicio cognita posse Reges, & Principes illorum officia adimere, absque vlla satisfactione, absque culpis verò non nisi bona satisfactione; eam tenent expressè Pinell. *in l.1.p.C.de rescind. vend. cap.2. num.31.* Aluyzius Riccius *in collect. decis. part.5. collect.2011.* vbi asserit officiales à Principe gratis, & voluntariè constitutos siue perpetui sint, siue temporales, non posse ad nutum reuocari; sed solùm ob illorum culpam, causa cognita in iudicio, vel sine causa facta bona recompensatione; quam sententiam amplector, excepto vno tantùm casu, quando scilicet ob bonum commune per legem aliquam, aut pragmaticam iubent Reges extingui certum officiorum genus in suo Regno, qua de re agemus *infrà, num.11.* & ita ait obseruari in Regno Galliæ, Neapolitano, & Hispano; possunt etiam citari pro hac parte omnes, quos citauimus *c. præcedenti, num.7.* Qui dicunt Papam non posse adimere beneficia licitè, & canonicè ea possidentibus pro mero suo arbitratu, absque vlla causa, & recompensatione; ex causa tamen posse ex facta recompensatione; & hi sunt Soto Cardinalis, Cerier. Felinus, Innocent. Panor. Isernia, quos inibi videre poterit, & fundamenta, & validissima quidem pro hac opinione hæc sunt.

3. *Sententia secunda, non posse auferre nisi ob culpas, aut causa cognita, aut si non ob culpas, non nisi compensatione facta.*

Pinel. Riccius.

Primò, quia valet argumentatio à beneficiis ad officia, iuxta omnes vtriusque opinionis DD. atqui Papæ nec licitè, nec iustè possunt beneficia à beneficiatis canonicè illa ex mera benignitate, & voluntate sua possidentibus adimere, nisi ex causa iusta, & facta bona recompensatione; ergo similiter Reges non possunt absque culpa suorum officialium illis adimere officia, nisi ex causa iusta, & facta bona illorum recompensatione, cùm par vtrobique sit ratio. Confirmatur, quia sicut Papa non creat, nec erigit, aut constituit beneficia ex bonis propriis, sed ex bonis, & patrimonio Christi, hoc est, ex decimis, quę cedunt in alimentum Sacerdotum, & ministrorum Dei; ita sunt multa officia, quæ Reges non ex suo patrimonio, sed ex bonis communibus suorum ciuium, in communem vtilitatem Reipublicæ creant, eorum officialibus certum quid taxando, ex bonis ciuium; & in his quidem optimè procedit argumentum de beneficiis ad officia à Papa absque culpa beneficiorum, & absque cognitione causæ, aut absque iusta causa ex parte totius Reipublicę sine eorum culpa ea beneficiatiis adimere non potest, quin bonam recompensationē

illorum

illorum eis efficiat; ita similiter, nec Rex officia adimere potest suis officialibus sine eadem bona recompensatione.

4. *Quid de officiis, quæ Reges ex suis gazis, & patrimonio creant.* Sunt verò alia, quæ Reges solent creare ex suis propriis gazis, & patrimonio, non ex bonis ciuium, siue ea creent ad suum tantùm bonum peculiare, siue in vtilitatem boni communis, & Reipublicæ; & postquam creata sunt, ea pro sua mera & libera voluntate alicui ex suis ciuibus non in obsequiorum, aut seruitiorum satisfactionem, sed nullis obsequiis, nullis præcedentibus meritis, donant; & de his debet præcedere prima opinio quæ asserit, posse ea Reges officialibus adimere, quoties voluerint absque vlla illorum culpa, & satisfactione, quia ex suo illa creant, & non ob merita, sed ob suam meram voluntatem donant; quare non censendi sunt, ita se voluisse priuare per eam donationem sua potestate, vt eis non maneat liberum ea reuocare quoties voluerint.

5. Nihilominus de his procedit secũda opinio, quæ validissimis, ac fortissimis probatur fundamentis.

Primò, quia si Rex, merè gratis, & liberaliter equum alteri donaret, & traderet, nullis antecedentibus meritis, nullis obsequiis præcedentibus, si eum postea illi auferat absque causa, & culpa, sine dubio furtum committit, & ad restitutionem obligandus erit, sicut erit obligandus quisque alius homo particularis, si ita daret, & auferret; ergo idem erit in officiis, ob rationem paritatis.

Secundò, quia postquam quis rem sibi gratis, & liberaliter datam, ac traditam accepit, ius in re acquirit in illam, & per illam traditionem efficitur propria illius; quo iure non potest pro mera volunta priuari, eo inuito; ergo similiter idem ius acquirunt officiales in officia sibi gratis, & liberaliter data, ac tradita à Regibus, quo iure priuari non possunt, nisi facta bona recompensatione.

Tertiò, quia non minus requiritur satisfactio, vbi aufertur ab aliquo id quod ab eo, iure gentium fuit acquisitum, quàm iure positiuo: vt latè probat Pinellus *part. 1. C. de rescind. vend. cap. 2. num. 14. fol. mihi 19. col. 1. init.* Innocent. *in cap. nisi cùm pridem col. 1. in fine. vers. nos dicimus, de renunciat.* & Iason *in l. finali, num. 2. C. si contra ius.* Felin. *in cap. quæ in Ecclesiarum, de const. num. 28.* & specialiter *notandum* est, quòd Innocentius, & Pinellus, & alij loquuntur, etiam quando res aufertur ex causa iustissima. ita *l. 2. eodem titul.* & *ibi* Lupus, & Paulus *in l. quoties, num. 1. C. de precibus Imper. offerend.* & idem Paulus *in l. finali, col. 1. si contra ius, vel vtilitatem public.* & Alexander *consil. 151. num. 3.* Burgen. *in cap. 1. num. 16. de empt. & vend.* Bertrand. *consil. 304. num. 4. lib. 3.* qui omnes citant textum *in l. venditor. § si constat, ff. comm. præd.* ibi, *Non aliter hoc faciat, nisi priùs solitum salarium domino præstet*; id est, nisi priùs solitum, & iustum pretium domino reddens, quem textum laudat Bartol. *in proœmio ff. num. 5.* & Ioannes Cerier. *de primog. lib. 3. quæst. 7. num. 5.* & alij, quos citat Pinellus *allegatus*; atqui donatarij postquam officia à Rege gratis, & liberaliter data accipiunt, eisque per possessionem sunt tradita, iure gentium, & positiuo dominium illorum acquirunt; vt de rebus venditis, & datis docet Couar. *lib. 2. var. c. 20.* & constat ex *l. quoties, C. de rei vend. & l. traditionib. C. de pactis.* igitur non possunt illa ab eis auferre absque illorum culpa, nisi facta bona recompensatione illorum, redditóque illorum valore.

Pinell. Innoc. Iason. Felin. Lupus. Paulus. Alexand. Bertrand. Bart. Cerier. Couar.

6. *Officia vendi* Nec obstat, quòd officiales non possint vendere huiusmodi officia, nec ea ad filios transmittere, nisi de noua licentia Regis. nam id ex eo prouenit, quòd vitalitia sint, & non nisi ad vitam tantùm dari soleant, ideoque ad filios donatione, aut testamento transmitti, & vendi non possunt absque noua Regis licentia, quia expedit bono communi, vt Reges sciant, & cognoscant personas, quibus prædicta officia venduntur, & ad quas transmittuntur; & qui pro tempore ea possident, & in iis Regi, vel Reipublicæ inseruiunt, an sint personæ aptæ confidentes, & bene moratæ. Ita enim bono regimini conuenit, excepto autem hoc effectu, vt non possint donari, nec vendi, nec ad filios, aut hæredes transmitti, absque noua Regis licentia inclusa in ipsa liberali donatione Regis, in omnibus aliis fiunt huiusmodi officia ipsorum donatariorum, ita vt ab illis absque culpa illorum cognita in iudicio auferri non possint, durante tempore donationis, nisi ex causa, & facta bona satisfactione. *nõ posse nisi de licentia Regis, cur.*

Hæc sunt fundamenta, & rationes pro vtraque opinione, ex quibus patet, primam opinionem non esse tutam, nec sequendam; sequendam verò esse hanc secundam, nec fundamenta primæ momentum habent. 7.

Primum enim iam solutum est, quia sicut Papa non potest auferre beneficia à beneficiariis possidentibus absque illorum culpa, nisi ex causa iusta, & facta bona recompensatione, ita nec Rex potest auferre officia, vt dictum manet.

Ad secundum respondeo falsum esse id quod assumit; posse videlicet Reges auferre agros, & possessiones dominis, & ea dare militibus, in præmium militiæ, nullo restituto illorum pretio, id enim falsum est. Nec lex, *si verberatum 15. §. 1. ff. de rei vend.* hunc intellectum recipit, nam verba illa huius legis, *honoris gratia*, referenda sunt ad militem, cui prædictus ager ex Imperatoris gratia dabatur, illa autem *modico possessori dato*, hunc sensum admittunt, *reddito iusto valore rei domino illius*; appellatur autem ibi iustus valor, *modicum*, quia cùm prædium domino auferebatur inuito, & militi daretur, modicum quid ipsum iustum pretium videbatur, sic ex nostro iure Lusitano quoties Rex propter maius bonum immediatum alicuius Nobilis, & consequenter, ac mediatè propter maius bonum Regni, ac Reipublicæ, iubet, vt aliquis suum prædium, domum, aut proprietatem alteri vendat, statim præcipit, vt supra iustum pretium tertiam partem ei magis soluat, vt iniuria ei hoc modo reficiatur. Præterea, verbum illud, *modicum*, pro congruo, & temperato, iustoque accipitur, vt tradit Aulus Gellius *lib. 12. cap. 13.* & Spiegel. *in lexic. iur.* & hoc modo interpretati sumus hanc legem, & eam interpretatur Pinellus *C. de rescind. vend. 1. part. cap. 2. num. 14. vers. melius intelligebant*, vbi alias etiam interpretationes affert, sed hanc præ cæteris clariorem, & textui aptiorem iudicauimus.

Reges nõ posse auferre vasallis sua prædia, nisi satisfacto pretio. *Modicum, pro congruo & iusto.* Gellius. Pinel.

8. Ad tertium argumentum, quo supponunt Regem esse absolutum dominum bonorum suorum Vasallorum, & per absolutam potestatem posse de illis disponere, prout voluerit, dices id omnino falsum esse. nam omnis potestas Regum à Deo descendit, *non est enim potestas, nisi à Deo*, inquit Apostolus *Romanorum 13.* potestas autem Dei ordinata est, & intra rationis limites contenta, nullaque est potestas ad malum in Deo, nec proinde in hominibus esse debet, cùm omnem suam potestatem à Deo habeant; alioqui si in hominibus, & Regibus est potestas absoluta ad malum, efficiant, vt

Reges quo sensu non sint absoluti domini bonorũ suorum vasallorum.

vt id quod est de iure naturali malum, sit bonum; & quod est illicitum, sit licitum, & quod lethiferum, salutare; vt optimè inferebat Marcus Tullius *lib.1. de legibus*, ibi, *Quòd si tanta est potestas stultorum sententijs atque iussis, vt eorum suffragijs rerum natura vertatur, cur non sanciunt, vt quæ mala perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, & salutaribus.* Quare hæ potestates absolutæ, quas multi Regibus, ac Principibus adulandi causa tribuunt, si rationem naturalem offendant, non potestates, sed tempestates absolutæ dicendæ sunt; & quæ illis à Regibus, ac Principibus fiunt, non de plenitudine potestatis fiunt, sed de plenitudine tempestatis; vnde Cornelius Tacitus refert *lib.3. annalium*, Caium sextum dicere solitum fuisse, Principes instar Deorum esse, sed nec à Diis, *nisi iustas preces audiui*, & Cicero *lib.3. de legibus*, de simili potestate sic ait. *Mihi quidem pestifera videtur hæc potestas, quippe quæ in seditionem nata sit.* Vnde Aristoteles *lib.5. Politicor. cap.10.* sic inquit, *Est tyranno voluptas proposita, Regi honestas*; non negamus tamen plenitudinem potestatis Regibus, & Principibus competere; sed supra ius positiuum à se conditum, non supra ius naturæ; ac proinde ad licita, & non ad illicita, vt patet; neque enim Deus talem etiam habet potestatem.

Tullius. Corn.Tac. Aristot.

9. *Quid si Reges officia pecunia alicui vendiderunt.* Illud certum apud omnes DD. vtriusque opinionis non posse Reges auferre officia possidentibus, si ea illis pecunia vendiderunt, nisi aut pro illorum culpa in iudicio cognitis, & tunc sine vlla satisfactione, aut aliunde ex iusta causa, bona tamen compensatione facta; quia ea venditio, licèt in iure appelletur donatio, non est donatio, sed venditio & contractus, qui Principem ligat; ita Cabedo *2. part. decis.20. num.2.* Pinellus *1. part. C. de rescind. vendit. cap.2. num.31. vers. ex ijsdem vltim. paulo ante finem.* Valascus *tom.1. consultationum, consult.72. num.5. vers. secundò.* Guilielmus *in cap. Raynutius, vers. duas habens filias, num.37. de testam.* ex Baldo ad hoc communiter allegato *in lege, qui se patris, columna 5. vers. vnde scias, C. vnde liberi.* Paulus Castrensis *in l. digna vox, num.6. C. de legibus.* Afflictis *decision.128. num.10.* Decius *consil. 292. num.7. & consil.390. num.7.* Rubeus *in repet. legis Gallus, §. quidam rectè, col. finali, num.211. ff. de liberis, & posth.* hac de re est textus expressus *in cap.1. de natura feudi*; paterque, quia contractus ligat Principem, sicut quemlibet alium hominem priuatum; vt docet Panormitan. *in cap. noluit, de iudicijs.* & *ibi* Felinus *num.9.* Alexander *consil. vlt. num.20. lib.4.*

Cabed. Pinel. Valasc. Guilliel Bald. Castrens. Afflict. Decius. Rubeus. Panorm. Felin. Alexand.

10. *Quid de officijs, quæ ob seruitia, & bene merita dantur.* Et idem dicendum est de iis officiis, quæ conceduntur ob seruitia, & bene merita, iuxta Cabedum; & Valascum *allegatos, num. præcedenti*, & iuxta Afflictis *titulo, quæ sint regalia, §. potestas, num 3.* Capycium *decis.121. num.15.* & ita docet etiam Ioannes Baptista *in l. imperium, num.46. ff. de iurisdict. omnium iud.* Costa *in memorab. verb. Papa, col.392.* Gregorius Lopez *in l.2. tit.17. p.2.* Menchaca *lib.1. controuers. vsufrequent. cap.2. n.2.* Grammat. *decis.55. num. 26.* Decius *consil. 452. num.22.* Vnde si Rex, vel alter Princeps, aut Dynasta in prouisione dicat, se id officium ob benemerita alicui conferre; sufficit assertio benemeritorum, nec opus est merita postea, aut æquiualentiam meritorum probare, sed illi statur, & creditur, vt optimè docet Iulius Clarus *verb. donatio, quæst.3. versic. sed hic*, cum multis, quos refert Valasc. *tom.1. consult. conf.72. n.5. fin.* Et ratio est, quia hæc etiam donatio transit in rationem contractus.

Cabed. Valasc. Afflict. Capyc. Baptist. Costa. Lopez. Menchac. Decius. Clarus. Valasc.

Si tamen officiales in huiusmodi officiis culpas committant, causa cognita in iudicio, iustè ea illis auferre Principes possunt absque vlla satisfactione, non aliter, neque enim Principes possunt aliquem sine causæ cognitione priuare, quæ est doctrina communissima omnium DD. & in hoc sensu procedit etiam nostra ordinatio Lusitana *lib.1. tit.98. in principio*, ibi, *Que somos delles mal seruidos, & elles errarem nos ditos officios*, & infrà *Nos seruem mal nelles; e fazem o que não deuem, e encarregão sua consciencia, ou damnificão, e roubam nossa fazenda.* Et ita docet Cabedo *2. part. decis.20. num.4.* Iason *in l. quoties, num.17. de rei vend.* Decius *in cap. quæ in Ecclesiarum, de constit. num.27.* Socinus iunior *consil.59. col.7. vers. sexto, & vltim.* Menochius *consil.1. num.396. cum sequentibus, & consil.2. n.136. & 139. & consil.181. num.55.* Tiraq. *in l. si vnquam, verb. donatione largitus, num.14.* Capycius *decis.166.* Thomas Grammat. *decis.65. num.25.* Quòd si hoc procedit in officiis pecunia à Rege emptis, & in remunerationem seruitiorum datis, à fortiori procedit etiam in officiis à Rege gratis, & liberaliter datis. 11. *Quid si officiales culpas habeant.*

Cabed. Iason. Decius. Menoch. Tiraq. Capyc. Grammat.

Si autem Principes adimant huiusmodi officia, propter aliam iustam causam, sine demerito possidentium, puta propter aliquam pragmaticam, seu ob legem publicam, tunc tenentur ad satisfactionem, quando ea à Rege ob pecuniam, aut in obsequiorum, seruitiorumque remunerationem fuerant data per modum contractus, tenentur Reges ex iustitia ratione contractus seruare indemnes, eos, cum quibus contrahunt; ita expressè Cabedo *2. part. decisione 20. num. 5.* glossa *finali, in l. Barbarius, ff. de officio Prætoris.* Iason *ibi* latè; & bene, *à num.36. vsque ad 44.* & *ibi* citat aliam glossam similem *in l. finali, C. ex quibus causis serui precib. libert. accipiunt*, & dicit esse textum hac de re planum *in l.2. C. eod.* quem dicta glossa allegat, idem etiam tenet Felinus *in cap. quæ in Ecclesiarum, de const. num.28. vers. prima declaratio*, & Innocent. *in cap. nisi cum pridem, columna 1. vers. nos dicimus, de renunciat.* Pinellus *2. part. de rei vindicat. part.2. num.14.* vbi plures alios citat, tenentes hanc satisfactionem deberi, quando Princeps aufert alicui rem sibi iure gentium, aut positiuo quæsitam; per contractum autem res acquirimus iure gentium, & positiuo; vt doctè probat Menochius *consiliorum tom.1. consilio 182. num.54.* tenent denique expressè Menoch. *tom.1. consilio 2. num.139.* Socinus iunior *consilio 102. num.18. lib.2.* & latissimè Tiraq. *in l. si vnquam, in verb. donat. largitus, num.14. C. de reuocand. donat.* & Crauet. *tract. de antiq. tempor. 1. part. princ. in principio, num.54.* 12. *Quid si ob pragmaticam ab illis auferantur ob bonum commune factum.*

Cabed. Iason. Felin. Innoc. Pinel. Menoch. Socin. Tiraq. Crauet.

De illis verò officiis, quæ Reges merè gratis, & liberaliter dare solent, non ob pecuniam, nec in seruitiorum compensationem, maius dubium est, an Reges ea officialibus possint auferre, v. c. per legem aliquam ob bonum publicum latam (qua iubeant certum officiorum genus extingui) nulla præstita illorum satisfactione; & hac de re duplex potest esse sententia; prima negans, quam videntur tenere omnes citati pro secunda opinione, *num.3.* explicata; & speciatim Pinellus *1. part. C. de rei vend. cap.2. num.14.* cum multis, quos *ibi* citat, asserentes hanc satisfactionem deberi, vbi Princeps etiam ex iustissima causa, aufert alicui rem sibi quæsitam, vel iure gentium, vel iure positiuo, ex qua opinione Pinelli rectè sequitur, teneri Reges ad hanc satisfactionem, quando per legem 13. *Quid si gratis, & liberaliter donentur, & per legem, aut pragmaticam auferantur.*

legem publicam ex iustissima causa latam auferunt officia gratis data, ab huiusmodi officialibus, cùm ipsi post liberalem Regis donationem ea acquirunt, & possideant iure gentium, & positiuo, vt latè probauimus *dicto num. 3.* & hîc militant omnes rationes, quas *ibi* fecimus; & idem confirmat idem Pinellus *in l. 1. 3. part. illat. 16. C. de bon. mater. num. 62.* & Alexander *consil. 101. num. 8. lib. 1.* Et confirmatur hæc opinio, quia donatarij postquam huiusmodi officia à Rege dono, gratis, & liberaliter ad vitam, vel tempus data accipiunt, fiunt veri domini illorum, cum illa tantùm restrictione, vt nec illa vendere, aut donare, & ad alios transmittere possint absque noua facultate, & licentia Regis, quam obligationem vsus communis interpretatus est, ob eam rationem; quia ad bonum commune spectat, vt sciant Reges an ad publica officia idoneæ, & honestæ personæ eligantur; ergo nec etiam per legem publicam potuerunt huiusmodi officia à possessoribus auferre, nisi facta bona recompensatione; nam causa iusta, quam habent Reges ad extinguenda ea officia, solùm in causa erit, vt non peccent, extinguendo officia, & condendo legem, non tamen iusta erit ad illos excusandos à restitutione officij ablati à vero possessore, sicut cùm causa iusta datur, vt Rex per prouisionem suam iubeat, vt à domino auferatur, nullo restituto pretio, nulla recompensatione facta; & cum Pinello consentit Cabedo *tom. 2. decis. 20. num. 5* & pro hac parte allegat *glossam finalem in l. Barbarius, ff. de officio Prætoris,* & benè Iason *à num. 36. vsque ad 44* & Iason citat *ibi* aliam glossam similem *in l. finali, C. ex quibus causis serui pro pretio libertat. accipiant*, & dicit esse textum planum de hac re, & clarum *in l. 2. C. eodem titulo.* quem dicta glossa allegat. Idem tenent Felinus *in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 28. vers. prima declaratio, de constit.* & Innocent. *in cap. nisi pridem, col. 1. vers. nos dicimus, de renunciat.* quæ opinio est valde probabilis.

Pinell.

Cabed. Iason.

Felin. Innoc.

14. Nihilominus secunda sententia, contraria mihi in hoc casu dumtaxat videtur probabilior; & ideo illum tantùm *num. 3.* excepimus, quia non est credendum per illam simplicem, & liberalem donationem voluisse Reges se priuare sua libera potestate quam habent ad extinguenda officia in Regno suo, quoties id ad bonum publicum iudicauerint expedire, absque vlla officialium satisfactione, imò hæc conditio intrinsecè videtur inclusa in ipsa simplici, & liberali donatione, & vsus ita hoc negotium interpretatur, nam sicut Papa, vt diximus *cap. præcedenti num. vltim*, potest absque vlla satisfactione beneficiariorum per aliquam constitutionem beneficia extinguere, quando ob bonum commune Ecclesiæ, ita conuenire iudicauerit, cur Reges extinguere non poterunt officia, quando illa gratis, & liberaliter donarunt, & pro hac opinione citari possunt omnes, qui dicunt posse supremum Principem sine causa reuocare donationem liberalem à se factam, & per eam reuocationem auferre ius donatario quæsitum; & hi sunt Gozadinus *consil. 8. num. 38.* Brun. *consil. 1. num. 50.* Parisius *consil. 1. 1. num 2. lib. 1.* Bello. *consil. 28. num. 9.* quos ego admitto quatenus dicunt posse supremos Principes reuocare donationes à se factas feudorum, & idem est de quacumque donatione alia liberali; etiam officiorum, non tamen quatenus dicunt, *sine causa.* opus enim est, vt præcedat causa iusta; vt docet Pinellus *1. part. C. de rescind. vend. cap. 2. num. 14.* Citare etiam possumus pro hac opinione Decium *consil. 520. n. 10.* & Ruinum *consil. 46. num. 3. lib. 1.* & Parisium *consil. 1. num. 46. lib. 1.* quatenus dicunt per legem communem ius alterius tolli posse, quod maximè intelligendum est, quando ius fuit acquisitum ex donatione Principis liberali, sicut si Rex certum priuilegium aliquibus hominibus concederet, nemo dubitabit posse illud postea per legem aliquam reuocare, si iudicaret non expedire bono publico esse tale priuilegium, vt speciatim de priuilegio loquentes docent Decius, & Ruinus modò allegati, ita pariter dicendum erit in donatione liberali officiorum Principis, cùm hæc donatio officiorum instar priuilegij sit; sic Reges quando faciunt donationes suis vasallis ex bonis Regiæ coronæ, videntur ea facere hac intrinseca conditione inclusa in tali donatione, vt in magna necessitate Regni ad illud defendendum, & illius oram maritimam, rem donatam possit ab illis absque vlla satisfactione auferre.

Gozad. Brun. Parif. Bello.

Decius. Parif. Ruin.

Solet prouisionibus officiorum hæc clausula apponi, *Ad nostrum beneplacitum, dum nostra fuerit voluntas*; seu, vt Lusitani loquuntur, *Em quanto fornossa merce.* quæ clausula hodie in omnibus ferè prouisionibus Regiis communiter inseritur, & per illam clausulã non significatur expirare officia morte Regis concedentis; sed significatur tantùm arbitrium boni viri, qui sine iusta causa non aufert concessionem, vt docet Panormitanus *in cap. verùm 7. de foro comp. notabili vltimo, num. 6* Capycius *decisione 116. num. 4.* Emanuel Barbosa *tom. 1. Remissionum, ad lib. 1. nostrarum ordinat. lib. 1. titulo 98. num. 1.* Stephanus Gratianus *disceptationum forens. cap. 167. num. 45. & numeris præcedentibus.* 15.

Panorm. Capyc. Barbos.

Grat.

Guillielmus tamen Benedictus *in cap. Raynutius, in verb. duas habens filias, num 44.* asserit in Gallia omnia officia, quæ eam clausulam habent, *ad nostrum beneplacitum*, vacare morte Regis concedentis; & id ipsum repetit *decis. 5 num. 490.* sed, vt notat noster doctissimus Gama *decis. 353. num. 1.* id intelligendum est in officiis, quæ iurisdictionem non habent, nec ad iudicia forensia ordinantur. nam in illis, quæ iurisdictionem habent, vel ad patrimonium fisci pertinent, dicendum est ea nec in nostro Regno, nec alibi obitu Regis concedentis de iure vacare, per text. *in cap. nec alicui, de hæretic. lib. 6. & in cap. finali, de officio delegat. lib. 6.* Vnde tanquam certum infert Gama *ibi num. 2.* officia iustitiæ, & patrimonij Regij fisci, non vacare morte Regis concedentis, si iurisdictionem habeant adnexam, & solùm officia domus Regiæ, quæ versantur circa ministerium personæ Regiæ, ad cuius obsequium fuerunt instituta, vacare morte Regis, excepto officio Prætoris Venatorum Lusitanè *Monteiromor*, eo quòd iurisdictionem in Lusitania habeat; sed de hac clausula redibit sermo *cap sequenti, num. 9. & 10.* 16.

Guillielm. Bened.

Gama.

Quando autem quis officium sua culpa amittit, si postea ei, ea culpa per Principem remittatur, dubium est, an dicatur noua obtentio officij; & quòd sit ex noua concessione obtentum, an antiqua retentio, & respondet in quæstione de re simili, Clarus *§. feudum, quæst. 8. num. 6.* manere antiquum officium, & non dici nouam obtentionem illius, iuxta glossam *in cap. Imperialem. §. insuper, verb priuetur, de proh. feud. alien.* quod idem tenuit Bart. *in l. quod dicitur 1. in principio, num. 9. ff. de impens. in reb. dotalib. factis*, quod multum confert scire, propter nobiliora sedilia, quæ antiquitatibus officiorum debentur. 17.

Iul. Clar.

Bart.

18. Quando verò possessor officij obtinet à Rege facultatem, vt illum possit vendere, vel renunciare, & transferre in alium, quæ translatio, seu renunciatio re vera venditio est; honestiori tamen nomine renunciatio dici apud Lusitanos solet; tunc ille cui renunciatio fit, non dicetur obtinere huiusmodi officium à Rege in remunerationem suorum obsequiorum Regi, & Regno strenuè impensorum, nisi ipse pro huiusmodi seruitiis hanc licentiam, vt alter ei officium renunciet; à Rege obtineat, & id ipsum in licentia inferatur, & tunc idem, quod dictum manet, de officiis in remunerationem seruitiorum datis, de hoc quoque officio dicendum erit; si verò possessor officij eam licentiam à Rege, obtinuit, reputabitur ille, cui renunciatio fuit facta pro gratis, & liberaliter à Rege prouiso, & sic id quod de istis diximus, de illo quoque dicendum erit.

CAPVT XXIV.

Vtrùm Reges, & Principes possint in conscientia ea officia, quæ suis vasallis, propter obsequiorum merita contulerunt, ab illis pro libito, & absque satisfactione auferre.

SVMMARIVM.

Collatio officiorum, quæ à Regibus, & Principibus, suis vasallis donantur, in satisfactionem seruitiorum sibi & Regno impensorum, habet speciem, & similitudinem contractus venditionis, aut permutationis. num. 1. & 2.

Non potest dubitari de valore meritorum, si ea Principes in prouisione talium officiorum fateantur, imò statim censentur probata, num. 3. Et post confessionem Regis habent vasalli ius ad requirendam illorum satisfactionem. ibid.

Reges, & Principes non possunt auferre officia absque bona satisfactione facta iis, quibus illa vendiderunt, absque culpis illorum in iudicio probatis, num. 4.

Quomodo stare possit mera, & pura venditio officiorum cum ea clausula, quam Reges ponunt in prouisione illorum, quibus ea vendunt, se gratis, & voluntate sua eis ea officia donare, donec fuerit voluntas Regia. num. 5.

In hoc Regno Lusitaniæ, solùm propter culpas in iudicio probatas, & errores officij possunt officiales suis officiis priuari, etiamsi illa emerint, numero 6.

Idem de officiis à Rege gratis, & liberaliter datis, num. 7.

Si solùm propter culpas, possunt officiis emptis priuari, nulla satisfactione data, à fortiori poterunt priuari officiis datis pro satisfactione obsequiorum, & gratis donatis. num. 8.

Quid operetur clausula in prouisione officiorum apposita, dum fuerit voluntas nostra ad nostrum beneplacitum. num. 9. & 10.

Non solùm non possunt Principes officia in totum auferre absque bona satisfactione data propter seruitia impensa; sed nec etiam minuere, num. 11.

Quid si ob bonum commune Pragmatica aliqua extinguunt Reges officia. num. 12.

Quid de officiis datis gratis, & liberaliter dicendum, num. 13.

HÆc quæstio iam satis explicata manet *in cap præcedenti,* quia tamen per amicorum literas de illa nuper consulti fuimus, dicam breuiter in hoc capite, quod respondi his amicis. Respondi ergo nullo modo posse Reges, & Principes pro libito, & absque personarum demeritis ea officia ab illis vasallis auferre, quibus illa propter obsequia sibi, & Regno impensa contulerunt absque bona satisfactione, tenerique proinde in conscientia, hanc satisfactionem illis præstare, & aliter ad restitutionem obligari. 1.

Non posse à vasallis auferri officia absque satisfactione.

2. Primò, quia ita communiter docent authores, nec vllum facta bona diligentia reperi contrarium asserentem; ita docet expresse Cabedo 2. *part. decis.* 20. *num.* 3. Valascus *tom.* 1. *consultat.* 72. *vers.* 2. Afflictis *tit. quæ sint regalia, §. potestas, n.* 3. Capycius *decis.* 121. *num.* 15. Ioannes Baptista *in l. Imperium, num* 46. *ff. de iurisd. om. iud* Costa *in memorabil. verb. Papa, col.* 391. Gregorius Lopez *in l.* 2. *tit.* 17. *part.* 2. Grammat. *decis.* 55. *n.* 26. Decius *consil.* 512. *num.* 22. Menchaca *lib.* 1. *controuers. vsu frequent. cap.* 2. *num.* 2. Suarez *allegat. pag.* 3. *vers.* 1. Socinus *consil.* 58. *num.* 9. *lib.* 1. Baldus *in l. si cùm mihi, ff. de dolo.* Felinus *in cap. nouit, num.* 12. *de iudiciis,* & alij, & ratio, ac fundamentum huius rei est, primò quia collatio huiusmodi officiorum, quæ à Regibus, & Principibus ratione meritorum, & obsequiorum sibi, & Regno impensorum, pro quorum satisfactione conferuntur, habet speciem, & similitudinem contractus emptionis, & venditionis, cambij, aut permutationis, qui contractus obligat in conscientia, ex rigorosa iustitia Reges, & Principes, contrahentes ad seruandum indemnem vasallum, cum quo contraxit, & cui officium dedit in satisfactionem meritorum, ex parte enim vasalli dantur, & offeruntur obsequia, impensa penè æquipollentia, aut fortè excedentia valorem officij; ex parte verò Regis, & Principis pro illis officium confertur, & sic contractus celebratur, do, vt des.

Cabed. Valasc. Afflict. Capyc. Ioan. Bapt. Costa. Greg. Lop. Grammat. Decius. Mench. Suar. Socin. Bald. Felin.

3. Nec potest dubitari de meritis, & obsequiis ex parte vasalli Regi, & Regno imponentis, vbi enim primùm Rex, aut Princeps in collatione, & prouisione officij confessus est, ea obsequia sibi fuisse impensa, & dixit se in illorum satisfactionem tale officium conferre, statim manent ea merita, & obsequia in iudicio probata, nec alia probatione indigent, præsumitur enim nemo melius scire posse qualitatem, ac valorem illorum, quàm Rex ipse, aut Princeps, cui fuerunt præstita, ac impensa; & ideo in iure in his, & similibus rebus statur, ac creditur Principi absque alia probatione iuris. Hinc est, quòd licèt vasalli, qui multa obsequia Regi, & Regno strenuè præstiterunt, nullum habeant ius contra Regem, & Regnum, nec actionem vllam ad requirendam à Rege solutionem de iustitia, sed per petitionem gratiæ; vt docet Cabedo *tom.* 2. *decis.* 36. *num.* 3. in sententia, quam affert, in qua ostendit, ita fuisse iudicatum in Senatu Lusitano, quia ea obsequia inducunt debitum morale, ex quo resultat petitio gratiæ, & ex parte illius, cui ea obsequia fiunt, inducunt moralem tantùm obligationem gratitudinis, qua ea obsequia remunerare debeat, & non inducunt debitum legale ex iustitia, ex quo resultet ex parte vasalli actio iustitiæ, contra Regem suum, & in Rege

Nec dubitari de meritis vasallorum.

Cabed.

Rege obligatio iustitiæ; tamen postquam Rex ipse recognouit seruitia sibi,& Regno strenuè impensa, & ea officio aliquo, donatione verè munerauit, & donatarius ex donatione remuneratoria Regis, est in pacifica possessione talis officij, aut donationis sibi in satisfactionem suorum seruitiorum datæ non potest Rex, aut Princeps, licitè, & in conscientia officium, aut donationem auferre, vel minuere absque culpa,& ingratitudine vasalli in iudicio probata; & in hoc casu dico mihi videri posse donatarium, à quo officium, aut donationem à Rege ablatum, aut diminutum fuit petere à Rege solutionem & restitutionem damni dati, non solùm per petitionem gratiæ, sed etiam
Cabed. per actionem iustitiæ.nam quamuis Cabed. *tom.2. tota decisione* 36. videatur resoluere solùm per petitionem gratiæ posse vasallum à Rege hanc satisfactionem petere, tamen loquitur in casu differenti, vt videre est inibi in sententia,quam *num.*4. affert. Deinde,quia probatio obsequiorum solùm requiritur quando donatio remuneratoria fit inter personas, in quibus ius has donationes fieri inter se prohibet,vt inter patrem, & filium,vxorem,& maritum, &c. non verò inter personas, quæ possunt liberè donare, & nullam in hoc habent iuris prohibitionem. Reges autem, & Principes non prohibentur in iure has facere donationes remuneratorias,imò aliunde obligationẽ habent eas fa-
Iul. Clar. Valasc. Loazes. Curt. Bellin. ciendi, vt doctè animaduertit Iulius Clarus *lib.*3. §.*donatio,quæst.*3.*vers.sed hic.* Valascus *tom.*1.*consult.*72. *num.*5. *fine.* Loazes *in suis allegationibus pro Marchione Vellez, fol.*133. *num.*37. Curtius iunior *consil.* 141. *num.* 3. quem refert Bellin. *in consil.*79.*post num.*17.& ita in simili casus contingentia iudicatum fuit in Senatu Delphinatus, vt refert Guido Papæ *decis.*95.

4. Secundò,quia iuxta communem omnium DD. sententiam non possunt Reges, ac Principes auferre,vel minuere ea officia iis omnibus personis, quibus eas vendiderunt, sine vlla satisfactione,siue sint domus Regiæ gazarum regiarum, siue quæcumque alia officia iustitiæ absque culpis, & demeritis in iudicio probatis eorum,qui ea possi-
Cabed. Valasc. Pinel. Guilliel Bald. debant; vt docent Cabedo, & Valascus *num.* 2. *allegati.* Pinellus *de rescind. vend. cap.*2. *num.* 31. *vers. ex eisdem vltimo, paulò ante finem.* Guillielmus *in cap. Raynutius, verb. duas habens filias, num.*37.*de testamentis.* Baldo ad hoc communiter *alleg. in l.quis se patris,col,*5.*vers.vnde scias,C.vn-*
Castrens. Afflict. Decius. Rub. *de liber.* Paulus Castrensis *in l.digna vox,num.*6.*C. de legibus.* Afflictis *decis.*128.*num.*10. Decius *consil.*292.*num.*7.*& consil.*390.*num.*7. Rubeus *in repet.legis,Gallus quidam rectè, col. finali, n.*21.*ff.de liber. & posthum,* & hac de re est textus expressus *in cap.*1. *de natura feudi, & in nostris ordin. nouis, lib.*1.*tit.*98. Et ratio conueniens est, quia contractus emptionis, & venditionis ligat Principem æquè ac quemcumque alium peculiarem homi-
Panorm. Felin. Alexand. nem; vt docet Panormitanus *in cap. nouit, de iudiciis,num.*23. & *ibi* Felinus *num.*9. & Alexander *consil.vltimo, num.*20.*lib.*4. atqui perinde est hæc officia in obsequiorum satisfactionem vasallis dare,atque concedere, ac illa vendere, vt asserunt DD. *allegati num.* 2. quia merita illa in se sunt pretio æstimabilia; & Regibus, ac Principibus postquam ea confessi sunt seruitia,incurrit obligatio satisfaciendi illa iis,qui ea sibi præstiterunt; ergo non possunt prædicti Reges illi officia auferre iis, quibus illa contulerunt absque bona, & æquiualenti satisfactione, vt patet.

Neque obstat clausula illa inserta à Regibus, 5
& Principibus in collatione, & prouisione talium officiorum, *vsque ad beneplacitum nostrum dum fuerit voluntas nostra;* dicamus nullam ibi dari venditionem, nullum contractum cambij, vtrimque onerosum formalem, vel virtualem, quia etiam quando propter pecuniam venduntur in prouisione illorum, hæc eadem clausula apponitur,*ad beneplacitum nostrum,donec fuerit voluntas nostra,* & non solet exprimi venditio propter honestatem,nec dicuntur vendi,sed donari, deducet enim Principes officia vendere,& tamen siue vendantur,siue in satisfactionem seruitiorum donentur,verè dicuntur gratis,& liberaliter donari,quia cùm in Palatiis Regum ac Principum, multi suorum officiorum emptores sint,multique,qui officia requirunt in suorum seruitiorum satisfactionem, illa gratiosa donatio cadit supra electionem personæ,non supra pretium oblatum, aut oblationem seruitiorum, obsequiúmve sit, si tuus equus multos haberet emptores, qui tibi offerrent pretium pro illo,aut seruitia tibi impensa pretio æquiualentia,& illum vni venderes, aut ob huiusmodi seruitia dares, rectè diceres illum gratis dare huic præ illo, quia gratis elegisti hanc personam, cui pro pretio, ac seruitio pretio æquiualenti dedisti, cadit enim illud *gratis*, & illa gratiosa donatio supra electionem personæ, non supra pretium ipsius equi.

Tertiò, quia in hoc nostro Regno Lusitaniæ 6.
noua Ordinatio *lib.*1. *tit.*98. *in principio*, loquens absolutè de omnibus officiis etiam venditis assignat causas,ob quas Reges, & Principes tantummodo possunt suis vasallis officia auferre,nulla satisfactione impensa, & absque vlla obligatione recompensationis, nimirum culpas, & errores in officiis criminosos, ibi, *Si ipsi in illis commiserint errores & culpas, & faciant, quod non debent, & suas onerent conscientias, aut damnificant redditus, vel rem nostram furto auferant.* nam propter has culpas in iudicio probatas,aut saltem in conscientia Regis manifestas ab illis possunt officia auferri,& aliis donati liberè, & sine vlla satisfactione, vt ipsum ius Lusitaniæ declarat; & docent communiter DD.Cabedo 2.*part.decis.*20.*num.*4.Iason Cabed. Iason.
*in l.quoties, num.*17. *C. de rescind.* Decius *in cap. quæ in Ecclesiarum, de const. num.*27. Socinus senior *consil.*59.*col.*7. *vers.*6. *& vltimo; lib.*3. *tom.*1. *consiliorum.* Menochius *consil.*1.*num.*336.*cum sequentibus,& consil.*2.*num.*136. & 139.*& num.*55. Decius. Socin. Menoch.
Tiraquellus *in l. si vnquam, verb. donatione largitus,num.*14. Capycius *decis.*121.*num.*15.*&* 16.*& decis.*166. Thom.Rodrig.*decis.*65.*num.*25. Tiraq. Capyc.

Quòd si hæc procedunt in officiis pecunia à 7.
Rege emptis,aut pro satisfactione seruitiorum datis, iuxta hos DD. maiori cum ratione procedent etiam in officiis gratis, & liberaliter à Rege datis; hæc enim maiori cum ratione poterunt Reges ab illis auferre propter culpas in iudicio cognitas ipsorum officialium, nam in omni collatione officiorum ex parte Regis, siue illa vendantur, siue pro seruitiis, siue gratis, & liberaliter donentur, semper hæc conditio reapte natura inclusa intelligitur, *dummodo faciant id quod debent bono communi, Regno, & administrationi iustitiæ Reipublicæ*, aliter enim nisi in omni officiorum prouisione hæc conditio intelligeretur, esset talis prouisio contra ius naturale, & foueret peccata publica, vt patet. Et hinc colligitur

Quartum, & vltimum fundamentum effica- 8.
cissimum

cissimum huius rei. Est autem hoc, si solum propter culpas in iudicio, aut saltem in hoc Regno Lusitaniæ, in conscientia Regis cognitas officia possunt Reges ab officialibus illa possidentibus auferre, absque vlla obligatione illius recompensationis, sequitur quòd propter nullam aliam causam potest Rex illa ab huiusmodi officialibus auferre; nam, vt est principium iuris notissimum, exceptio firmat regulam in contrarium.

9\. Nec obstat clausula opposita, in prouisione officij, *dum fuerit voluntas nostra, ad nostrum placitum*, solet enim hæc clausula semper in prouisione officiorum apponi, non vt indicetur posse illa Regem absque vlla satisfactione, quoties voluerit, auferre, sed per illam

Significatur primò arbitrium boni viri, qui non solet auferre concessionem, sine iusta demeritorum causa, vt docet Panormitanus *in cap. verum 7. de foro competent. notabili vltimo, num. 6.* Capycius *decis. 116. num. 4.* Stephanus Gratianus *discept. forens. cap. 167. num. 45.* & Doctor Emanuel Barbosa *tom. 1. remission. ad lib. 1. nostr. Ordinat. tit. 98. num. 1.* Panorm. Capyc. Grat. Eman Barb.

10\. Significatur secundò, vacare prædicta officia morte donatarij, vt docet Cabedo *tom. 2. decis. 20. num. 6.* Valascus *de iure emphyteutico, quæst. 34. num. 6.* & Gama *decis. 354.* non tamen Regis, aut Principis donantis, nisi ita communis vsus, & consuetudo in Regno aliquo, aut Prouincia obtineat, & vsus habet in Regno Galliæ, si credendum est Guillielmo Benedicto *in cap. Raynutius, de testam. in verb. duas habens filias; num. 44.* vbi asserit in Gallia omnia officia, quæ hanc clausulam habent, vacare morte Regis concedentis; quod ipsum repetit *decis. 5. num. 490.* quod intelligendum est, vt doctè animaduertit noster Gama *decis. 453. n. 1. & 2. de officiis*, quæ nullam habent iurisdictionem adnexam, quia hæc non spirant, nec vacant morte Regis, aut Principis concedentis, ne interim detrimentum iustitia patiatur, iuxta textũ expressum, *in cap. nec alicui, de hæret. in 6. & in cap. finali, de officio delegati, §. officium, & in cap. 2. eod. tit. lib. 6.* vt ait noster Gama *allegatus, n. 2.* vnde in Regno Lusitaniæ omnia officia domus Regiæ mortis Regis vacant, præter officium tantùm præfecti Venatorum, Lusitanè *Monteiromor*, qui habet tribunal iustitiæ, & iurisdictionem adnexam; vt egregiè notat Gama *allegatus, num. 2.* nam cùm hæc officia domus Regiæ versentur circa ministerium, & seruitium personæ Regiæ, ad cuius personale obsequium fuerunt instituta; consequens est, vt cum Rege expirent, nisi iurisdictionem habeant adnexam. Cabed. Valasc. Gama.

11\. Ex dictis sequitur, non solùm non posse Reges, ac Principes officia pro satisfactione obsequiorum donata in totum auferre, absque bona, & æquiualenti satisfactione; sed nec etiam auferre in partem, aut minuere, quia eadem est ratio de parte ad partem, atque de toto ad totum; & quia cùm collatio suorum officiorum induat rationem contractus emptionis, & venditionis, vel si mauis cambij, aut permutationis, manent Reges, & Principes ex rigorosa iustitia obligati ratione talis cõtractus seruare indemnes subditos illos, & vasallos suos, cum quibus tacitè, & virtualiter pacti sunt; & ideo illa nec in totum auferre, nec in parte minuere possunt absque bona, & æquiualenti satisfactione; ita Pinellus *1. part. C. de rescind. vend. cap. 14. n. 2.* post multos quos ibi citat; quapropter cùm officiales huiusmodi, quibus Rex officia hæc vendidit, aut cum illorum seruitiis commutauit post celebratum contractum, & confessionem obsequiorum ex parte Regis, ius acquirant in talia officia virtute prædicti contractus, sequitur euidenter propter illorum culpas ea ab illis posse Reges, ac Principes vel in totum auferre, vel in partem minuere absque vlla satisfactione, aliàs non posse sine bona satisfactione, vt ex dictis patet; & docet Felinus *in cap. quæ in Ecclesiarum, de const. num. 28. vers. Prima declaratio*, & Innocent. *in cap. nisi cùm pridem, col. 1. vers. nos diximus*, & alij quos allegat. *Nec quidem minori.* Pinell. Felin.

Quod adeò verum est, vt nec etiam ob bonum commune, & rationem iustissimam illa ab eis possint Reges auferre in totum, vel in partem, absque prædicta satisfactione, vt cùm Rex bonis rationibus ductus Pragmatica aliqua, vel lege iubet, ob bonum commune aliqua officia in aliqua Prouincia extingui, in hoc enim etiam casu tenentur in conscientia de iustitia ad prædictam satisfactionem, vt probatum manet, & docet expressè Cabedo *tom. 2. decis. 20. num. 5. & glossa final. in l. Barbarius ff. de officio Prætoris.* Iason ibi latè, & benè *à num. 36. vsque ad 44* & ibi citat Iason aliam glossam similem *in l. finali, C. ex quibus causis serui precibus libert. accipiant*; & dicit esse textum hac de re planum *in l. 2. C. eodem*, quem dicta glossa exornat, & idem tenet expressè Menochius *tom. 1. consil. 2. n. 139.* Socin. iunior *consil. 102. n. 18. lib. 2.* & latissimè probat Tiraquell. *in l. si vnquam, in verb. donatione largitus, num. 14. C. de reuocand. donat.* & Crauetta *tract. de antiquitate temporum, 1. part. principij 54.* In solo tamen vno casu propter bonum commune illa Reges ab illis poterunt absque vlla satisfactione auferre, aut minuere, cum scilicet ab eis etiam sua bona propter communem Regni defensionem auferre possunt. 12. *Quid si ex aliqua Pragmatica extinguantur officia.* Cabed. Iason. Menoch. Socin. Tiraquell. Crauet.

An autem officia merè gratis, & liberaliter absque satisfactione meritorum donata possint Reges à suis vasallis auferre, aut illa eis minuere absque recompensatione, & sine illorum demeritis, & culpis saltem pragmatica aliqua, aut lege publica ob bonum commune extingui, diximus *cap. præcedenti, à num. 13.* 13. *Quid dicendum de officiis gratis datis, & liberaliter.*

Capvt XXV.

An iudex possit licitè ius scriptum non sequi, & pœnas illius remittere absque iniustitia, & quatenus ignorantia excuset à pœna legis.

Svmmarivm.

Quid sit ius naturale, quid positiuum. num. 1.
Si leges scriptæ contineant ius naturale, aut illi conformes sint, non licet iudici ab illis discedere in iudicando. num. 2.
Si solum ius positiuum contineant, & non repugnent iuri naturali, non licet iudici inferiori ab illis discedere in iudicando; quid de Principe, num. 3.
Quid quando iudici constat Principem noluisse casum præsentem comprehendere in lege. num. 4.
Si nõ constet iudici inferiori, sed dubius sit æqualiter, an Princeps voluerit præsentem casum comprehendere, & Princeps consuli non potest, & resurget, adhærendum est illi legi. num. 5.

Si

Si probabilius sit Principem eum casum noluisse comprehendere si potest consuli, tenetur illum consulere; si non potest tenetur adhærere legi. num.6.

In pœnis ordinariis probato sufficienter delicto, non licet iudici pœnam minuere, aut excedere, num.7.

Quando pœna legis per eandem legem alicui tertio applicatur, veluti fisco, aut accusatori, in totum, vel in partem de iustitia tenetur iudex eam non minuere, & ad restitutionem obligatur si aliter faciat. num.8.

Quid si pœna sit corporalis, & merè vindicatiua, vt exilij, vel triremium. num.9.

Quid si ætas delinquentis sit senilis, vel iuuenilis, num.10.

An Princeps supremus possit licitè, & validè, nulla subsistente causa remittere pœnas legis, siue alteri applicentur ipso facto, siue non applicentur, num.11.12. & 13.

An quando reus contra multas leges peccat, quarum qualibet suam pœnam habet, damnandus sit ad omnes. num.14.

Ignorantia, quæ excusat factum, ne peccatum sit, in vtroque foro excusat à pœna. num.15.

Quid si factum duplici lege prohibeatur diuina, & alteri ignoretur. num.16.17.& 18.

Quid si quis sciat aliquid lege humana esse prohibitum, & ignoret pœnam legis sub qua est prohibitum. num.19.20.21. & 22.

1. *Ius naturale quid sit, quid positiuum.* NOTARI velim in primis, aliud esse ius naturale, aliud positiuum; ius naturale, est id, quod à natura inditum est hominibus, & non est scriptum, est enim conformitas rationis cum æquo & bono; vt, *Malum est fugiendum, bonum est amplectendum. Quod tibi non vis, alteri ne facias*, & similia pronunciata, quæ conformitatem habent cum ratione intellectus. Ius positiuum sunt leges, quæ à Regibus, & superioribus fiunt ad dirigendos suos subditos ad bonum, & cauendum malum; imò ipsæ pœnæ, quæ in legibus prohibitiuis apponuntur ad dirigendos subditos, ad bonum ordinantur, si non immediatè, saltem mediatè, quia enim Reges, & Principes Legislatores, apprehendunt contrarium illius, quod prohibent tanquam bonum, & volunt dirigere ad illud bonum suos subditos, ideo pœnas apponunt, & leges condunt prohibentes, ne contrarium fiat; quamobrem præcipuum munus legislatorum est subditos per leges etiam prohibentes, & pœnales ad bonum dirigere, vt patet.

2. *Conclusio prima.* Statuo ergo primò, si leges scriptæ contineant ius naturæ, aut illi conformes sint, non licet iudici ab illis discedere, sed semper iuxta illas tenetur iudicare, & reum sufficienter conuictum, si pœnales sint, condemnare; ita communiter DD.D. Thom. 2.2. *quæst.60. art.5. & quæst.67. art.4. & quæst. 66. art. 5.* Lessius *tom. 1. de iustitia, lib.2. cap.29.dub.5.num.45.* Filliucius *tom.2.tract.40.in octauum præceptum, cap.6.num.177.* Sayrus *in claui Regia, lib.12.cap.9.num.2.* Sotus *lib.3. de iust q.4. art.5.* Soarius *lib.5. de legibus, cap.11.num.2.folio mihi 514.col.2.* Ratio est euidens, quia contrarium iuris naturalis semper est iniquum, & iniustum; nunquam ergo licet à iure naturæ discedere, suique iudicis, quia nunquam licet à iusto, & iustitia discedere, & aliàs ad restitutionem obligabitur, & à graui peccato pro quantitate materiæ non excusabitur; neque enim tunc iustum iudicium esset, sed iniustum.

D.Thom. Lessius. Filliuc. Sayrus. Sotus. Soar.

3. Statuo secundò, si leges scriptæ ius positiuum dumtaxat contineant, & non repugnent iuri naturali, secundùm illas tenetur iudex inferior ordinariè iudicare; ita authores citati. Ratio est; quia si lex sit pœnalis, & pœnam ipso facto imponat, ad iudicem propriè non spectat pœnam imponere, sed sententiam super delictum proferre, & ipsam pœnam executioni mandare; si imponat pœnam ferendam, obligat iudicem, vt reum ad illam condemnet, & ne inutilis sit condemnatio, obligat consequenter iudicem, vt illam exequatur, vtrumque enim cadit sub obligatione iudicis: per hoc autem non tollitur, quo minus si delictum habuerit extraordinarias circumstantias, quæ illud atrocissimum, & grauissimum reddant, possit iudex prudenti arbitrio huiusmodi circumstantias specialiter punire; hoc enim non excluditur per legem, quæ loquitur de ordinario delicto; ita Soarius *allegatus, num.5.* & patet ex *l.quidquid ergo, ff. de his qui notantur infamia*; & glossa *ibi, verb. onerasset.* Deinde, quia iudex inferior est subiectus talibus legibus, & est custos illarum; ergo iuxta mentem illarum debet iudicare; aliàs si iustæ sint, & ab illis deuiauerit, iniustè iudicabit, & ad restitutionem tenebitur. *Conclusio secunda.* *Si delictum habeat extraordinarias circumstantias, potest grauius, quàm per legem à iudice puniri.*

Dixi *inferior*, quia supremus Princeps, & legislator potest aliquando dispensare in lege positiua, & illius rigorem, vel pœnam ordinariam remittere, ac temperare, ex rationabili causa, si putet, ita Reipublicæ, & subditis suis conuenire. hoc autem non potest tam facilè iudex inferior, vt infrà dicemus *num.12.* & ideo dixi *ordinariè*; quia non tam legis verba attendenda sunt iudici inferiori, quàm mens legislatoris, quæ est anima legum. Vnde aliquando poterit à lege scripta recedere,

Primò, quando sibi certò moraliter constat mentem legislatoris esse aliam, nec voluisse hunc casum præsentem in illa comprehendere; sed grauius, aut mitius punire, propter circumstantias delicti occurrentes, tunc enim datur locus Epiikeiæ, magis enim tenetur sequi mentem Principis, quæ est anima legis, quàm verborum corticem; ita authores allegati, & est doctrina communis. Hinc fit, vt iuxta mentem Principis teneantur iudices ordinarij punire grauius illud delictum, cuius circumstantiæ sunt grauissimæ, & fœdissimæ, & mitius illud, cuius circumstantiæ non ita graues sunt, sed releuantes, vt dixi; quia leges loquuntur de delictis, quæ ordinario committuntur, non extraordinario modo; neque enim omnes circumstantiæ puniri possunt, aut describi à legibus.

Neque in hoc casu, quando constat de legislatoris mente, tenetur inferior legislatorem consulere, vt quidam volunt, quia non est opus de mente inquirere, quando de mente constat, argumento legis *nulla ratio, ff. de legibus*, & legis *non dubium, C. de legibus*, & ita docet expresè Lessius *tom. 1. lib.2.cap.29.dub.5.num.47.* Filliucius *tom.2. tract. 40. cap.6. num. 177.* Sayrus *in claui Regia, lib.12. cap.9.* 4.

Lessius. Filliuc. Sayrus.

Secundò, potest à lege scripta discedere; quando non quidem sibi constat, sed probabilius est, aliam esse legislatoris mentem, tunc enim si Princeps consuli potest, tenetur illum consulere; si autem non potest, quia resurget, & moram non patitur, tenetur adhærere menti legis; esset enim tunc contra rationem legis, verba, non mentem illius sequi, nam semper intentio legislatoris præferenda est verbis; ita authores modò allegati, Lessius, Filliucius, & Sayrus. 5. *Intentio legislatoris præferenda est verbis legis.*

In dubio autem æquali, si Princeps consuli nequit, 6.

nequit, quia negotium moram non patitur, tenetur inferior iudex secundùm verba legis iudicare; ita Authores *allegati*; & ratio est, quia lex est veluti in possessione suæ authoritatis; in dubio autem in materia iustitiæ, melior est conditio prouidentis, maximè, quia iudex est custos legis, & non potest eam in eo dubio sua authoritate priuare; ita Lessius, & Filliucius.

7. *Non licere iudici pœnam legis minuere, nec excedere.* Duo autem semper animaduertenda sunt iudici; vnum est, vt in delictis ordinariis pœna illius non excedat pœnam à lege taxatam, si sufficienter fuerint probata. Aliud est, vt ab illa non deficiat; in vtroque enim peccare potest, & aliquando ad restitutionem obligari; & ratio est, quia in primo non sola iustitia legalis, sed etiam obligatio proprij muneris, & officij respectu reipublicæ illum obligat, ad non excedendam pœnam taxatam à lege, in ordinariis delictis; quod euidenter probatur, quia nemo potest à reo plus petere, quàm debeat, sicut nec à debitore; posita autem lege taxante talem pœnam, quid amplius pœnæ illi à iudice inflictum fuerit, non est pœna, sed iniuria contra iustitiam illata, cuius damnum tenetur iudex de iustitia reo reficere; quia iustitia commutatiua obligat ad restitutionem; ita Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 11. num. 4.* & est communis doctrina, & patet ex D. August. *lib. de vera Relig. cap. 31.* & refertur *in cap. in istis, dist. 4. Non licet, inquit, iudici de lege iudicare, sed secundum ipsas*, & D. Greg. *in cap. summopere 11. quæst. 13. Diuina & humana lex reuoluatur, & secundùm quod ibi definitum est, proferatur sententia.*

Soar. D. August. D. Gregor.

8. *An iudex possit minuere pœnam legis alteri applicatam.* In secundo, circa diminutionem pœnæ, aduertendum est, duplicem esse pœnam.

Alteram cedentem in vtilitatē tertij, vt est pœna pecuniaria; quę interdū applicatur parti læsæ, interdū fisco, interdum accusatori, aut captiuis, & quando pœna pecuniaria talis est, quæ in vtilitatē tertij cedit, tenetur iudex de iustitia illam non minuere, & si aliter fecerit, ad restitutionem tenebitur, nam si ipso facto imponatur, ille cui talis pœna applicatur, ius habet acquisitum in illam, & post latam sententiam declaratoriam criminis, statim dominium illius in ipsum transfertur. Vnde iniustitia illi fiet, & ad restitutionem tenebitur iudex, si illum iniustè tali iure, & dominio priuet. Si verò huiusmodi pœna pecuniaria non sit ipso facto alicui applicata, sed sit à iudice ex præscripto legis applicanda; id ipsum dicendum est, quia aliquod ius illi acquiritur ad pecuniam illam, & iustè petit à iudice, vt eam pœnam sibi applicet, iusque suum sibi seruet, & tenetur ex officio reddere illi ius suum; iniustus ergo erit, & ad restitutionem tenebitur, si talem pœnam ei non applicet; ita Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 11. num. 6. folio mihi 516. col. 1. initio.*

9. Alteram, quæ non cedit in vtilitatem tertij, sed est merè vindicatiua, & corporalis, vt exilij triremium; & quamuis non detur hoc genus iniustitiæ respectu tertij in diminutione huius pœnæ, nunquam tamen licet iudici inferiori (probato sufficienter crimine) illam minuere, nisi in casibus à iure permissis; est enim contra bonum commune, & contra legalem iustitiam, quòd delicta maneant in Republica impunita, aut non satis punita; quia id quidem est moralis occasio, vt multiplicentur.

Secundò, quia iudex ex officio suo, atque adeò ex iustitia tenetur obseruare leges iustas, quæ ad bonum commune ordinentur, imò facere, & procurare, vt obseruentur: lex autem quatenus imponit iustam pœnam, iusta est, & ad commune bonum necessaria; igitur contra iustitiam, & obligationem officij sui iudex efficiet, si tunc eam pœnam diminuat, nisi in casibus à iure permissis.

Tertiò, quia Respublica acquirit speciale ius in talem personam delinquentem, vt ab illa sumat iustam vindictam; ergo non potest sola voluntate iudicis illo priuari; ita idem Soarius *allegatus.*

Dixi, *nisi in casibus à iure permissis*, quia sæpe occurrunt causæ, & circumstantiæ, quibus occurrentibus hæc potestas remissionis iudicibus committitur, vt sunt ætas ad sustinendam pœnam insufficiens; qualis esse potest senectus, vel pueritia; vt patet ex *l. Diuus Adrianus, ff. de termino moto, & l. auxilium, ff. de minoribus*, ibi, *Nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mitiorem pœnam iudicem perduxerit.* In pœna autem pecuniaria, causa remissionis solet esse paupertas *l. illicitas, §. vlt. ff. de officio Præsidis*, multum etiam in his refert modus probationis, nam si reus non est omnino conuictus, temperanda est pœna, vt dixi; item modus peccandi, vt si ex passione, *l. absentem, ff. de pœnis*, de qua re videri potest Felinus *in cap. qualiter, & quando 2. de accusat. à num. 26.* & latissimè Tiraquell. *tract. de pœna temp.* 10. *Quid si ætas delinquentis sit senilis, aut iuuenilis.*

Felin. Tiraq.

Rogas autem an possit licitè supremus Princeps, & legislator pro mera sua voluntate, & nulla subsistente causa, remittere pœnas legis reis, tam pecuniarias, aliis ipso facto applicatas, quàm merè corporales. Respondeo non licere in conscientia Principi id efficere sola voluntate sua, sine ratione, & causa; quia lex iusta, etsi non obligat Principem quoad vim coactiuam, obligat tamen quoad vim directiuam. Vnde licèt Princeps impunè id faciat, non absque peccato faciet, si sine ratione, & causa fecerit, quæ doctrina est communis, & eam tradit Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 11. n. 8.* Vnde quando D. Thom. *2. 2. quæst. 67. art. 4.* Caietanus *ibi*, & alij Theologi communiter, & Iurisconsulti *in l. nulla iuris ratio, ff. de legibus*, asserunt posse supremum Principem, & legislatorem licitè remittere pœnam reis; id intelligunt ex causa iusta, & rationabili, vt optimè animaduertunt Doctores, & speciatim Soarius *modò citatus, dicto num. 8. & 9.* 11. *An Princeps supremus possit licitè minuere pœnas legis.*

Soar. D. Thom. Caiet.

Dices, quæ ergo differentia est inter supremum iudicem, & inferiorem, si vterque non potest pro mero arbitratu suo absque peccato pœnas iuris remittere, & relaxare. Respondeo, esse multiplicem differentiam in vtroque foro, nam in primis in foro externo Principis impunè id facit, inferior autem iudex puniri ob eandem causam poterit; in foro verò interno Princeps facilius, & ex minori causa, quàm iudex inferior, potest hanc pœnam remittere. 12. *Differentia inter iudicem supremum, & inferiorem quæ.*

Primò, enim iudex inferior, solùm id potest in casibus iure expressis, aut consuetudine receptis, aut per modum Epijkeiæ, vt diximus *num. 3.* quando non est facilis recursus ad superiorem. Princeps autem habet supremam potestatem ad interpretandam legem, & ad dispensandum, quotiescumque prudenter iudicauerit causam esse sufficientem, vel rationabilem: inferior autem iudex etiamsi prudenter id iudicet, non potest id efficere; imò quando æquè dubius est de legis mente, tenetur Principem consulere, vt diximus *num. 6.*

Secundò, quia iudex inferior non potest dispensare, nisi quando tenetur, & ad id obligatur,

vel

vel ex cõsuetudine recepta, vt dixi, vel ex iure, vel quando sibi euidenter constat eam esse legislatoris mentẽ; at supremus Princeps sępe potest dispẽsare, etiamsi nõ teneatur, v.c. in gratiam subditorũ, vt se illis benignum ostendat; item in gratiam alterius Principis, id postulantis, quia hac mutua beneficẽtia necessaria est in Republica, & sæpe etiã in bonũ cõmune redundat; at iudex inferior ad petitionẽ alterius hominis pœnam remittere non potest.

Tertiò, quia Princeps legislator potest interdùm hanc pœnam remittere in bonum personæ delinquentis; vel propter priora, & accepta obsequia, quod efficere iudex inferior non potest.

13. Quartò, & vltimò, quia iudex inferior, licèt ante latam sententiam possit in casibus sibi à iure permissis hanc pœnam temperare, post latam sententiam non potest, quia iam functus est officio suo: Princeps autem interdum potest dummodo id non redundet contra ius alteri quæsitum, & in damnum tertij. nam hoc non potest Princeps iustè inferre, nisi ita ad bonum commune expediat, vt propter illud priuari possit priuata persona iure suo Ita docet Suarez *lib. 5. de legibus, cap. 11. n. 9.* glossa *in l. quidquid ergo, § pœna, ff. de his qui notantur infamia, verb. onerasset*, & DD. *ibi* communiter.

Suar.

14. *An reus quãdo contra leges delinquit, ad omnes illarum pœnas damnandus sit, si singulæ singulas pœnas imponant.*

Dubium hîc incidenter oriri potest, an quando reus contra multas leges delinquit, in quarũ singulis sua peculiaris pœna imponitur, teneatur iudex illũ ad eas omnes condemnare, an ad aliquã tantũ illarũ, & similiter an si in eadẽ lege, contra quam delinquit, variæ pœnæ multiplicentur, teneatur iudex eas omnes illi imponere, an alterã tantùm illarũ. Ad quod breuiter respondeo, si pœnę ipso facto in prædictis legibus incurrantur, aut in vna tãtùm lege multiplicentur; & ipso facto imponantur, eas omnes incurri, & nõ posse iudicem reũ ab aliqua post sufficientẽ probationem excusare; ita communiter DD. Soarius *modò cit. n. 11.* Bart. *in l. 2. ff. de vi bon. rapt.* Anan. *in c. quod olim, de Iudæis.* Nauar. *in cons. 10. de const. & ita c. in quorundam, de Iudæis*, & alij cõmuniter, & ratio est, quia quando pœna ipso facto à lege posita est, solùm cõmittitur iudici probatio delicti, an sit tale, quale vnaquæque lex requirit, vt talis pœna à delinquẽte incurratur; vnde cùm iudex de delicto pronunciet, incursionẽ omniũ pœnarũ nõ effugiet delinquẽs, cùm nõ sit maior ratio de vna, quàm de alia, aut de omnibus; nec est in potestate iudicis diminuere pœnã, si absolutè per sententiã declatoriã criminis pronunciet reũ cõmisisse delictũ; quia tunc non ipse imponit pœnam; sed legislator, nec etiã dici potest incurri solã pœnã impositã in posteriori lege, quando multas pœnales leges transgreditur, quia posterior lex nõ reuocat alias pœnas, positas in aliis legibus, quarum trãsgressor fuit, vt patet Et idẽ dicendũ est, quando pœna ferenda est per iudicẽ, quia non satisfaciunt iudices obligationi sui muneris, & officij, si iuxta legis, ac legũ præscriptũ pœnas delinquentibus non imponant, & quãuis Iuriscõsulti in eo casu dicant, non debere iudicem plures simul pœnas imponere, negandũ tamen id est, dũ aliter sufficiẽter non constat de mente legislatoris; vt docet Soarius *dicto lib. 5. de legibus, c. 11. n. 11. fine*, & nisi probationes sint insufficientes, tunc enim quando nõ sunt sufficiẽtes, poterit iudex pœnã moderari, quia causã minor est, & quia hoc ei iure conceditur.

Soar. Bart. Anan. Nauar.

Soar.

15. *An ignorantia facti, quæ excusat factum à peccato, excuset*

In omnibus tamen his, notandũ semper est, omnẽ illã ignorantiã, quæ excusat factũ à peccato, in vtroque foro excusare à pœna; quæ propter tale factũ in lege infligitur; quæ est regula cõmunissima, & generalis, quã vterque iudex, tã Ecclesiasticus, quàm sæcularis præ oculis babere debet; patet ex *c. 2. de const.* & docet Castro *lib. 2. de leg. pœnali, c. 14.* Soar. *lib. 2. de leg. c. 11. n. 3. fol. mihi 518. col. 2. fin.* Tiraq. *lib. 1 de vtroque retract. § 35. gloss. 4. n. 27.* & probatur ex *dicto c. 2. de const. Quod culpa caret, in dãnum vocari non debet*; & facit regula cõmunis, *Cessante causa, cessat effectus, c. cùm cessante, de appel.* patet ex *c. Apostolicæ, de Cler. exc. ministrante, & ex c. vt animarum, de const. in 6.* & ex *c. proposuisti, dist. 82.* & idẽ sumitur ex *c. si vir, de cogn. spirituali*, vbi id notat glossa; & ideo *in l. vlt. ff. de decretis ab ordine faciendis*, dicitur pœnam non imponi propter ignorantes, sed propter scientes. Ratio à priori est, quia lex iusta non imponit pœnam, nisi vt pœnam; vbi autem non est culpa, cessat pœna, vt pœna est talis culpæ, & ideo ea ignorantia, quæ excusat à culpa, excusat omnino à pœna.

etiam à pœna illius peccati. Castro. Soar. Tiraq.

Contingit autem interdũ factũ prohiberi duplici lege, diuina, & humana; humanã autẽ inuincibiliter ignorari, cùm tamen diuina nõ ignoretur, & tunc dubiũ est, an ignorãtia legis, seu iuris humani, excuset à pœna illius. Qua de re partita est opinio, 16. *An ignorantia iuris excuset à pœna.*

Prima negat; eam tenet glossa *in c. vlt. de verb. signif. in 6. verb. scientes, ex reg. 3. iuris in 6. Ignorantia facti excusat, iuris non excusat.* Sotus *in 4. dist. 6. q. 8.* & ratio est, quia tunc nõ cessat omnino causa pœnæ, quia lex humana non solùm intendit punire transgressionẽ voluntariã, sed etiã culpã cõtra legẽ diuinã cõmissã; deinde quia scientia pœnæ non est necessaria ad illã incurrendam; vt patet *in c. qui bis, de consecr. dist. 4.* vbi rebaptizans pœnã irregularitatis incurrit, etiã si ignoret legẽ Ecclesiasticã irregularitatẽ imponentẽ, quia per eã pœnã irregularitatis, non solùm intendit Ecclesia punire transgressorẽ iuris Canonici, rebaptizationẽ prohibentis, sed etiam peccatũ, & iniuriã, quæ fit priori sacramento. Vnde si huiusmodi rebaptizans non ignorabat inuincibiliter ius diuinũ, & naturale, quo prohibentur sacramentorum iniuriæ, licèt ignoraret legem Canonicam positiuam imponentem irregularitatem, adhuc ipsam irregularitatẽ incurret.

Opinio prima. Sotus.

Secunda tamen opinio probabilior, & tenenda, affirmat ignorantiã inuincibilẽ legis humanæ excusare à pœna imposita tali lege, quamuis factum prohibitũ in ea, sit etiam prohibitũ lege diuina, & iure diuino, & naturali, idque siue lex, & statutum sit ciuile, siue Canonicum, siue Episcopale, siue Papale, siue etiam, Concilij alicuius generalis, aut notionalis, hanc sequitur Castro *lib. 1. de lege pœn. cap. 1. ad fin. & lib. 2. c. 14* Soto *in 4. dist. 3. art. 9. & ad 2. 2. q. 1. art. 2* Couar. *ad reg. possessor, p. 2. § 7. n. 7.* & Soar. *lib. 5. de leg. c. 12. n. 5. fol. mihi 519. col. 2.* atque adeò asserunt quoties inuicibiliter ignoratur lex humana prohibens actum aliquem sub pœna aliqua non incurri talem pœnam, etiam si optimè sciatur actus peccatum esse mortale, lege diuina, & naturali prohibitum. Probatur

17. *Opinio secunda.*

Castro. Sotus Couarr. Soar.

Primò, quia vbi non datur scientia legis, & statuti humani, non datur peccatum contra illud: vbi autem non datur peccatum contra legem, non incurritur pœna illius. Antecedens patet, quia nihil magis contrarium est peccato, quàm inuoluntarium: vbi autem datur error, & ignorantia legis, non datur voluntas peccandi contra illam; ergo neque etiam datur peccatum; ergo neque pœna. Nam omnis lex ideo requirit notitiam sui, vt voluntariè violetur, alioqui, si ignoratur, non violatur voluntariè, nihil enim magis contrariũ volũtati, & consensui, quam error, *l. si per errorem, ff. de iurisd. omn. ind. & l. nihil consensui, ff. de regul. iuris*, vbi autem non datur consensus, non datur etiã peccatũ,

Secundò, quia ideo leges promulgantur, vt detur notitia illarum, alioqui enim si non detur notitia illarum, non obligabunt; & consequenter non incurretur illarum pœna.

Tertiò, ignorantia iuris humani potest esse inuincibilis; tot enim sunt præcepta positiua, & tot prohibitiones, vt licèt absolutè ignorãtia illorũ nõ sit inuincibilis, tamẽ respectu huius, & illius, poterit esse inuincibilis; quia sæpe homo etiã si literatus sit, per se non valet scientiã omniũ præceptorum habere, & interdũ sine hominis culpa deficiũt occasiones, & opportunitates ad illã notitiã prædictorum præceptorum cõparandã, quia non habuit vnde, aut quomodo ad illam notitiam excitaretur.

Quartò, quia ille qui adulteratur cum Berta maritata, quam tamen credit esse solutam, & ignorabat esse maritatam, excusatur à pœna adulterij, quia excusatur à violatione legis positæ cõtra adulteros; licèt enim illius peccatũ respectu illius sit adulteriũ materiale, est tamẽ formaliter fornicatio simplex; è cõtrario verò, vt docet Ioan. Andr. & Alber. *ad reg.*, *sur.* cognoscens Bertam solutam; sua tamen, & aliorũ cõmuni opinione coniugatã, punitur vt adulter, quia formaliter illud peccatũ erat adulteriũ, licèt à parte rei, & materialiter fuerit simplex fornicatio, quia opinio cõmunis, qua cõmuniter illa esse cõiugata putabatur, & existimatio illius, qui ad illã tanquã ad coniugatã accessit, malitiã adulterij compleuit; opinio enim non solùm æquipollet veritati, sed aliquando etiã præfertur, vt patet ex *cap. nuper, de sent. excom.* At quidquid huiusmodi authores dicant, credo tamen reperta veritate, non posse iudicẽ huiusmodi reum punire pœna ordinaria adulteris in iure statuta, sed alia mitiori, imò nulla, quia re vera nõ fuit adulterium à parte rei cõmissum, & leges, quæ morte puniunt adulterium, verùm adulterium, non existimatum respiciunt. Sic qui percutit laicum putãs esse Clericum, non incurrit censuram *cap. si quis*, quia re vera non commisit sacrilegium, verùm quod pœna cẽsuram respicit, licèt putauerit illud cõmisisse.

18. Ad primum fundamentũ primæ opinionis dico legẽ humanã & ciuilẽ non intendere punire peccatũ absolutè lege diuina prohibitũ, sed intendere punire tale peccatum, hoc est, circumstantiam, & grauitatem, quam in eo considerat, & punire intendit propter pacem Reipublicæ. Vnde ignorato statuto, & lege, ignoratur etiam circumstantia, & grauitas, ob quam pœna in lege imponitur.

Ad secundum respondeo illum qui rebaptizat, ignorando rebaptizationem esse peccatũ, non incurrere pœnã irregularitatis, quia vbi nõ est culpa, cessat pœna; si verò rebaptizaret sciẽs rebaptizationẽ esse peccatũ, propter iniuriã sacramẽto factã, ignorãs tamẽ inuincibiliter rebaptizationem esse prohibitã lege Canonica sub pœna irregularitatis, similiter dico mihi videri, non incurrere irregularitatẽ, quia formalis intentio Ecclesiæ, non est punire iniuriã sacramẽto irrogatã, sed talẽ iniuriã, quæ fiat propter trãsgressionẽ legis Canonicæ quã qui ignorat, pœnã legis cõsequẽter euadet. nã, vt docet Sanch. *lib. 3. de matr. disp. 36. n. 3. ad fin. vers. Hac tamen limitatio*, & Menoch. *lib. 2. de arbitr. cent. 2. casu 185. n. 45.* lex pœnalis requirit notitiam sui, vt pœna illius incurratur, vt statim patebit. (Sanch. Menoch.)

19. Sed potest contingere, vt quis sciat optimè aliquid esse prohibitũ lege humana, vel ciuili, vel canonica, ignoret tamẽ pœnã legis, sub qua est prohibitũ; quæritur ergo an trãsgrediẽs tũc legẽ humanã incurrat ipsã pœnam in ea contentam, quã omnino ignorabat. Et hac de re similiter est duplex opinio.

Quid si quis sciat aliquid esse prohibitum lege humanã, ignoret tamen pœnam.

Prima affirmat, & asserit, regulariter loquẽdo, nõ requiri notitiã pœnæ, & sufficere notitiã legis, vt per illius trãsgressionẽ incurratur pœna in illa ipso facto imposita, excepta vnica pœna excõmunicationis; vt statim dicemus *n. 20.* hãc docet Soar. *lib. 5. de leg. c. 12. n. 11.* vbi ait ignorãtiã solius pœnę nõ excusare ipsius pœnę incursionẽ; & Panorm. *in c. 2. de cõst. n. 6.* vbi idipsũ docet *lect. 1. n. 8.* Fel. *n. 6. & 7.* Couar. *in c. Alma mater 1. p. §. 10. n. 9.* referẽs multos, vbi dicit hoc procedere etiã in pœna excõmunicationis, & contrariã opinionẽ vocat maximam, & pudendam oscitantiam Bartolus *in l. quod Nerua, ff. depositi, n. 20.* & alij moderni, quod probatur (*Opinio prima.* Soar. Panorm. Felin. Couar. Bart.)

Primò ex *l. 1. ff. de leg.* vbi dicitur, nõ solùm sciẽtes, sed etiã ignorãtes esse trãsgressores legũ, quod debet intelligi de ignorantibus pœnam legibus ipso facto impositam, & de scientibus legem.

Secundò, probatur rationibus, quia ignorantiæ pœna ad summũ facit, vt pœna non sit voluntaria; hoc autẽ parũ refert, quia omnis pœna de se habet, vt sit inuolũtaria, & tamẽ incurritur violata lege, per quã imponitur, si suspẽditur fur, etiamsi pœnã restitutionis impositam furto ignorauerit, & Deus punit pœna æterna illos, qui sciũt aliquid esse peccatũ, licèt ignorẽt pœnã ęternã peccato esse debitã.

Tertiò, quia ignorantia pœnæ, quantumcumq; sit antecedens, non excusat culpã in transgressione legis commissam, quia vt lex obliget in consciẽtia, non oportet, vt in ea addatur pœna; ergo vt quisquam agat contra conscientiam, violando legem, non oportet, vt sciat pœnam; illa ergo ignorantia non excusat culpam; ergo nec pœnam, quia non cessante causa, non cessat effectus.

Quartò, quia si lex imponat pœnam ipso facto, quamuis requirat declarationẽ iudicis, non est in potestate illius, pœnã legis tollere, vel minuere, vt *suprà* probauimus, si absolutè per sententiã declaret reum cõmisisse delictũ; quia tunc non ipse illã imponit, sed legislator; legislator autẽ nõ curat nisi an voluntariè violetur lex; quare etiãsi probet reus se pœnam legis ignorasse, adhuc illam subibit.

Dictum est *regulariter*, quia excipitur sola, & dũtaxat pœna censuræ Ecclesiasticæ, quæ quia est medicinalis, & nõ imponitur nisi ob contumaciã, vt incurratur requirit specialẽ sui notitiã; vnde nõ sufficit aliquid esse prohibitũ lege Canonica, sed oportet scire esse prohibitũ sub excõmunicatione, alioquin nõ incurretur excõmunicatio, atq; adeò nõ sufficit habere notitiã legis, & illã violare, sed requiritur insuper, vt habeatur specialis notitia pœnæ excommunicationis, ita docet expressè Soarius *tom. 5. de cens. disp. 4. sect. 9. n. 2. & 19.* vbi confirmat ea, quæ dixerat *dicto n. 2. & lib. 5. de leg.* & colligitur ex *cap. animarum, de const. in 6.* 20. (*Excommunicatio requirit sui notitiam, vt incurratur.* Soar.)

Secunda sententia negat, & asserit, omnẽ pœnã, vt incurratur, siue sit pœna excõmunicationis, siue non sit, siue Ecclesiastica, siue sæcularis, requirere specialẽ sui notitiã, & nõ satis esse habere notitiã legis, vt pœna in ea contenta, ea violata, cõtrahatur, quamuis ipso facto in ea imponatur, sed vltra notitiã legis requiri etiã notitiã pœnæ in ea cõtẽtæ; ita Sanch. *lib. 3 de matr. disp. 36. n. 3. in fin.* Menoch. *lib. 2. de arbitr. cent. 2. casu 185. n. 45.* Felinus *in cap. 2. de const. n. 6.* Ioannes Andr. *ibi, n. item 6.* Couarr. *in reg. possessor, p. 2. §. 7. n. 7.* Fundamentum est, quia priuilegio non gaudet ille, qui nullam notitiam de illo habet, tantùm enim sortitur effectum, & prodest illi cui conceditur, à tempore, quo certior de illo fit; vt patet ex *cap. si tibi absenti, de præb. in 6.* vbi si alicui absenti conferatur beneficium, illud non acquirit, donec talem collationem 21. (*Opinio secunda.* Sanchez. Menoch. Felin. Ioan. Andr. Couar.)

lationem sciat, & ratam habeat; & ex *l. qui absenti, ff. de acquirenda possessione*, vbi seruus absens cui libertatem dominus mittit, non censetur liber, nisi à tempore, quo certior factus fuerit de priuilegio libertatis; si ergo hæc ita se habent in priuilegiis, à fortiori erit in pœnis; quare nullo modo eæ incurrentur, nisi specialem notitiam quilibet de illis habeat, cùm fauores sint ampliandi, & pœnæ restringendæ.

22. Nihilominus sententia Soarij *num.* 19. explicata ob illius fundamenta præualet: & ad argumentum de priuilegiis respondeo, aliud esse priuilegium, quod conceditur per modum cuiusdam donationis, seu rescripti; aliud per modum legis, quale est priuilegium perpetuum, quod conceditur communitati, aut alicui familiæ, vt in ea semper duret, & hoc vim legis habet, quia stabile est, firmum, & permanens; habet enim lex ea sua natura quòd sit perpetua, illud primum requirit sui notitiam, vt priuilegium libertatis, quæ conceditur seruo absenti, vel præsenti, & collatio, seu potiùs donatio beneficij, quod confertur absenti, hoc secundum non requirit notitiam, vt quis illo gaudeat; nam à tempore constitutæ legis, qua priuilegium certo personarum generi conceditur communitati, gaudent illo, ij omnes, quibus conceditur, maximè si concedatur ob aliquod facinus ad incitandum alios ad aliud simile in bonum commune edendum, ac perpetrandum; quia fauores sunt ampliandi, pœnæ restringendæ. Nec inde sequitur pœnas requirere specialem sui notitiam, vt incurrantur, excepta vnica censuræ pœna; quia vt probatum manet in secunda opinione, *num.* 19. explicata, sufficit, vt incurrantur, leges violare, licèt pœnæ illarum ignorentur.

CAPVT XXVI.

Quousque iudices, testes, & Tabelliones peccent contra iustitiam aliquid accipiendo, & ad restitutionem teneantur, & an pro fauore adnexo iustitiæ, possint pretium accipere.

SVMMARIVM.

Iudices tam ciuiles, quàm Ecclesiastici, tam Ordinarij, quàm delegati, si aliquod stipendium pro actione sui muneris iustum, consuetudine, aut lege taxatum habent, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem, si illud excedant, numero 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Quid de emolumentis, quæ Lusitanè, proes, & precalços *vocantur. num.* 7.

Quid si pretium iustum olim taxatum, sit iam hodie ratione temporis iniustum. num. 8. *&* 9.

Quid de ministris Regij Palatij quibus olim congruũ stipendium, & alimentum assignatum fuit, hodie tamen iam est tenuissimum, & perexiguum, n. 10.

Quid de iudicibus, quibus ratione muneris, perexiguum stipendium taxatum fuit, sunt tamen in via adipiscendi officia ditiora. num. 11.

Si quis à iudice, Tabellione, vel alio ministro publico petat aliquid vltra obligationem sui muneris, tenetur illi debitum pretium soluere. num. 12.

Index, qui ex partibus aliquid accipit, pro iusta, vel iniusta sententia ferenda, siue ferat, siue non ferat, an peccet contra iustitiam, & teneatur illud restituere. num. 13. *remissiuè.*

Quo fundamento lex Lusitaniæ, certum quid vltra laborem, & industriam, & expensas iubeat inuentori accipitrum dare, si sit venator, n. 14. *&* 15.

An sicut peccãt ministri iustitiæ, accipiendo munera, Lusitanè peitas, *peccent etiam ea illis dãtes, n.* 16.

Quid si ad redimendam vexationem donent, & quibus in casibus redimi possit vexatio, n. 17. 18. *&* 19.

An sicut illi, qui lege iustitiæ, tenentur aliquid efficere, obligantur in conscientia restituere id quod acceperunt pro illa facienda, teneantur etiam illi, qui lege charitatis, aut aliarum virtutum aliquid tenentur efficere. num. 20. 21. *&* 22.

An iudices, Tabelliones, & testes teneantur de iustitia restituere damnum, quod in iudicando, & falsò testificando dederunt. num. 23.

Quid si per negligentiam culpabilem damnum dederunt. num. 24.

An iudex qui se sentit illiteratum, & insufficientem ad iudicandum, peccet contra iustitiam, n. 25. *&* 26.

An liceat iudicis concubinam adire, & ei munera mittere, vt pro litigantibus iudicẽ oret, n. 27. 28. *&* 29.

AGENDVM hîc est de eo, quod ministri iustitiæ vltra stipendium, ac salarium lege, aut consuetudine taxatum, in pretium sui muneris exercendi accipiunt; quæ autem ex mera liberalitate, & grato animo aliunde sibi donantur, quousque licitè, vel illicitè, illa possint accipere, *cap. sequenti* reseruamus.

Statuo ergo primò, iudices, Tabelliones, & quicumque alij ministri iustitiæ, tam ciuiles, quàm Ecclesiastici, tam delegati, quàm ordinarij, qui pro aliquo actu sui muneris exequendo, vel faciẽdo certum, ac iustum stipendium habent, lege, aut consuetudine taxatum, nihil amplius in pretium, pro eo munere exercendo possunt accipere, & si illud accipiant, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem, ante sententiam latam parti danti faciendam; post sententiam verò ei, cui sententia dixerit, ac præscripserit; ita docet expresè Molina Theolog. *tom.* 1. *de iust. disp.* 83. *initio, folio mihi* 501. *col.* 1. Couarr. *ad reg. peccat. p.* 2. *§.* 3. *n.* 1. *&* 2. Molina *de rest. q.* 2. *art.* 2. *§. contigit*, & fusiùs *q.* 25. Nauarr. *in summa Lat. cap.* 17. *n.* 33. Adrian. *quodlib.* 10. *art.* 1. *& in* 4. *q.* 19. *col.* 4. Gabriel *in* 4. *dist.* 15. *q.* 6. *concl.* 9. Lessius *lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 9. *n.* 63. Caietan. 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. quod peccatum ad concussionis, & calumniæ vitium spectat, iuxta D. Augustinum relatum *in cap. militare* 23. *q.* 1. à quo Ioannes Baptista *Lucæ* 13. milites admonebat, vt abstinerent; *Neminem concutiatis, contenti estote stipendiis vestris.* Probatur,

1. *Conclusio Prima.*

Molina. Couar. Molina. Nauar. Adrianus. Gabriel. Lessius. Caiet.

Primò, quia ministri iustitiæ, qui iustum aliquod stipendium lege, vel consuetudine taxatum habent, pro exercendo suo munere, vel actu aliquo sui muneris obeundo, sub ea conditione, & pacto officium à Principe, vel à Republica tacito, vel expresso acceperunt, vt pro eo præmio, & pretio, & non pro maiori munus suum, vel actum muneris sui exerceant; igitur si pro maiori exerceant, peccant contra iustitiam, & pactum conuentum, & tenentur illum maiorem excessum restituere.

Secundò, quia illi de iustitia tenentur, pro eo pretio, munus suum obire; ad id enim se tacitè, vel expresè obligarunt; ergo cõtra iustitiã peccant, & ad restitutionem tenentur, si aliquid ampliùs accipiant. Cõfirmatur, quia si pro huiusmodi rebus fas esset aliquid in pretiũ accipere, sequeretur iniustos hominum aggressores, posse aliquid iustè accipe-

re, ne eos interficiant, nec teneri postea pretium restituere, quo nihil potest dici magis ridiculum, & absurdum.

Tertiò, quia qui recipit aliquid contra legem, talem receptionem prohibentem, & annullantem, non facit rem suam, & tenetur illam restituere; sed leges tam ciuiles, quàm canonicæ, tam iuris communis, quàm Regnorum particularium, & præsertim huius Regni Lusitaniæ, prohibent, & irritant talem acceptionem; ergo tenetur in conscientia, qui aliquid accipit, illud restituere.

Minor, huius argumenti patet, de iure Canonico, ex *cap. statutum, §. si quid, & §. insuper, de rescr. lib. 6.* vbi præcipiuntur iudices delegati restituere ea, quæ vltra sibi debita, & iure concessa à partibus acceperunt, & dicitur solam remissionem eius, cui restitutio facienda est, non excusare iudicem delegatum ab onere restituendi; notat autem Panormitanus *in cap. cùm ab omni, de descript. à n. 9.*
Molina. & Molina *tom. 1. de iust. disp. 84. vers. Panormitanus, fol. mihi 515. col. 1.* id à fortiori procedere in iudicibus ordinariis, addit tamen, & bene, Molina *ibi in §. superiori, incip. glossa capitis, si is, cui facta fuit talis restitutio,* id statim donet ac reddat restituenti, valere talem donationem, modò sincerè id fiat, & non ex fraude, & modò iudex, & officialis, qui restituit, iam non sit iudex, aut officialis; nam si adhuc sunt tales, legitimè sunt impediti, ne aliquid validè, & licitè accipiant, & cum Molina idem sentit glossa *in dicto cap. statutum, de rescript. §. si quid,* & hæc sententia mihi placet, quia plus est donare aliquid post restitutionem factam, quàm restitutionem remittere, *& cap. citatum,* solum hoc secundum reddit inualidum, non illud primum; maximè, quia odia, & pœnæ sunt restringendæ, non ampliandæ.

3. De iure communi patet illa minor, ex *l. plebiscito, ff. de officio Præsidis, & l. solet, §. vltimo, ff. de officio Proconsulis,* & ex *Authentico, vt iudices sine quoquo suffrag. fiant, §. scriptura est exemplar;* nam lex *solet,* explicat legem *Plebiscito,* & asserit, cùm munera accipi prohibentur, non intelligi comprehendi *xenia,* id est, munera leuiscula in cibo, & potu, quæ paucissimis diebus, hoc est, vt explicat glossa *in l. plebiscito* intra duos dies consumi possunt; at affirmat etiam *ibi* prædicta glossa, & alia in Authentico modò allegato, iam hodie, neque de iure ciuili communi fas esse iudicibus accipere huiusmodi xenia vltra stipendium debitum in pretium muneris exequendi; sed rigorosa nimis est hæc glossa, quod patet expresè ex prædicto Authentico, ibi, *Nihil penitus ab eis accipientes,* & post pauca, *sicut curialibus parcere te volumus, ita defensorum castigare, & retinere auaritiam sancimus, & ab eis præsumere, accipere à nostris subiectis, nisi secundùm quod eis administrat,* id est, concedit, vel taxat, *Respublica, aut si non est aliquod publicum solatium,* supple lege, vel consuetudine taxatum, *quantum eis inculpabilis antiquitas definiuit, vt ab spontaneis ipsis, magis, quàm ab inuitis accipiant; & hoc parum, & ad mediocrem vitæ sustentationem,* id est, intra vnum, aut duos dies, iuxta glossam legis *Plebiscito. Sciant enim, quia si citra hæc aliquid acceperint, non solùm quadruplici subiacebunt pœnæ, sed etiam exilium habebunt continuũ, prius eis plagis corporeis infligendis.* Hæc ibi. Vnde patet, ius illud Canonicum, ex *c. statutum,* allegato, iuxta hoc authenticũ fuisse sancitum, & fortè ex illo desumptũ.

4. Probatur de iure Lusitano. De iure Lusitano, patet ex multis locis, & præsertim ex *lib. 5. nouæ Ordinat. titul. 71.* vbi prohibentur omnes iudices, quicumque illi sint, sibi, aut filiis suis, aut alicui eorum, qui in sua familia continentur, aut sub illorum cura sunt, aliquid à quacumque persona accipere, etiamsi nullam causam, negotium nullum, coram illis habeat, sub pœna vigenariæ restitutionis, & iacturæ, ac amissionis officij, & quicumque eis aliquid donauerit, omnia bona sua amittit, quorum dimidium accusatori, & alterum dimidium Regali fisco adiicitur, & amittit insuper omnia officia, aut alimenta, si quæ ex Regis dono habuerit; & insimul ad quinquennium in exilium pellitur ad officium; imponuntur etiam ibi aliæ multæ pœnæ scribis, & omnibus publicis officialibus iustitiæ, quæ inibi videri possunt: ex quibus facile est coniicere, voluisse Reges piissimos Lusitaniæ eos antecedenter reddere inhabiles ad prædictorum munerum acceptionem.

Et vniuersim in iure Lusitano prohibentur omnes ministri iustitiæ accipere pro vnoquoque ministerio sui muneris quicquam amplius, quàm vnicuique eorum taxatum, aut præscriptum fuerit, lege, aut consuetudine, sub grauissimis pœnis, quæ inibi, & sub suis titulis videri poterunt. 5.

De iure Castellæ id patet ex *lib. 3. nouæ collect. tit. 9. l. 3. & l. 6. & 5.* vbi prohibentur vniuersim iudices accipere per se, aut per alios aliquid in esca, etiam & potu, à quibuscumque qui vel causam coram ipsis habeant, vel sint habituri, aut iam habuerint, antea, nec non ab aliis, qui horum intuitu aliquid ipsis dederint, sub pœna amissionis officij, & inhabilitatis ad quæcumque alia habenda, vel exercenda; & vt soluant, quod ita acceperint, & insuper duplum fisco Regio, & puniantur præterea arbitrio Regis. 6. De iure Castellæ.

Qui autem huiusmodi munera iudicibus dederint, immunes sunt à pœna, si rem detegant, & tres testes singulares, quid de diuersis numero criminibus testificentur, satis sunt, vt iudex condemnetur; modò testes sint omni exceptione maiores. *lib. etiam 4. eiusdem collect. tit. 16. & 17.* taxantur Tabellionibus stipendia, quæ pro vnaquaque scriptura, & munere exequendo accipere possunt, & eis præcipitur, vt nihil amplius accipiant, etiamsi merè gratis, & liberaliter illis offeratur, ac detur sub grauissimis pœnis, quæ ibi apponuntur.

Dixi in conclusione, certum, & iustum stipendium *consuetudine taxatum,* quia sunt aliqua emolumenta, quæ Lusitanè *proes, & precalços,* vocantur quæ publica authoritate expressa, vel tacita, & ex consuetudine recepta licitè, & iustè accipiuntur, & quæ quasi in complementum sui stipendij iudicibus, & aliis officialibus iustitiæ conceduntur, vt pro subscriptione, pro sigillo, pro sportulis; quæ quidem sportulæ, vt notat Molina *dicto tom. 1. de iust. disp. 83. vers. quod autem,* à paucissimis annis in hoc Regno Lusitaniæ in aliquibus casibus, & causis sunt introductæ, & iustè recipi possunt, iuxta Molinam modò *allegatum.* 7. Quid de emolumentis. Molina.

Dixi etiam, *certum, & iustum stipendium lege taxatum,* quoniam si constat non esse iustum, accipere possunt argumentum vsque ad limites iusti pretij pij, absque obligatione prædictæ restitutionis, idque maximè si consuetudine est introductum; sed quoniam rerum pretia quotidie augentur, sanè pretium, quod propter pecuniæ paucitatẽ olim erat iustum, hodie propter incrementum illius in rebus omnibus potest esse iniustũ. Vnde nisi mutatio legum fiat, fieri poterit, vt iustum pretium iam pridẽ lege taxatũ, sit modò manifestè iniustũ infra pium, 8. Quid si pretium olim fuit iustum, hodie tamen est iniustum.

quod

quod si ita alibi, & extra hoc Regnum Lusitaniæ fuerit, non sunt obligandi in conscientia ad restitutionem Tabelliones illi, qui vsque ad iustum pium acceperint; assero *extra hoc Regnum Lusitaniæ*, quia circa honorem optimè, non ita pridem prouisum fuit in nouis ordinationibus, vbi tam aucta fuerunt Tabellionum stipendia, vt multi conquerantur plus iusto, & cum magno populorum grauamine fuisse aucta; sed ita visum fuit ad cohibendam multitudinem litigantium, & commendandam obseruantiam iustitiæ huiusmodi hominibus. Et ratio est manifesta, quoniam lex iniusta, qualis est illa, quæ extra hoc Regnum respectu huius temporis tenuissima stipendia Tabellionibus taxat, in conscientia non obligat; quare non tenentur huiusmodi Tabelliones (& idem de cæteris iustitiæ ministris) illi stare, neque illi, & cæteri ministri publici, tenentur deserere publica officia Reipublicæ necessaria, ipsísque collata, & quæ ab eis in commune beneficium vtiliter exercentur; ita docet Molina *tomo 2. de iustitia, disp. 83. vers. vt ad rem redeamus.* D. Anton. 2. *part. tit. 2. cap. 5. §. 1. & 3. cap. vlt. §* 11. Syluester *verb. Restitutio 3. quæst. 5. pronunciato* 10. quos citat Molina *allegatus*. Syluester tamen *ibi* solùm dicit ministros iustitiæ teneri restituere, si habeant sufficiens stipendium, & sunt (vt verbis illius vtar) sufficienter salariati, quidquid consuetudine vltra stipendium accipiunt, quia talis consuetudo censenda est pessima corruptela ex immensa proueniens acquirendi libidine, aliàs excusabuntur, id est, si non sint sufficienter salariati, talis enim consuetudo rationabilis tunc est, cùm seruiant Reipublicæ, & nemo cogatur de suo præstare beneficium, hoc *ibi* ait Syluester, ex quo bene sequitur, non esse huiusmodi ministros ad restitutionem illius pretij obligandos, quod vsque ad iustum, ac pium pretium auxerint, & acceperint. Pretium autem hoc non est æstimandum ex indigentia illorum ad alendam familiam, sed ex opere, & obsequio, quod præstant arbitrio prudentis, considerata quantitate, & qualitate operis, & obsequij ab illis præstiti.

Pretij stipendium in Lusitania Tabellionibus auctum, & quare.

Molina.

D. Anton.
Syluester.

9. Dictum est posse eos iustè accipere incrementum pretij vsque ad limites iusti pretij pij, quoniam si lex illis decreuisset pium pretium, lex esset iusta, & seruanda; nefas autem videtur propria authoritate, quando pretium est lege taxatum, & temporum varietate, ac vicissitudine est ad infra iustum redactum, illud extendere, & augere, nisi vsque ad eos terminos, qui limites iusti attingant, sic Molina *citatus* discurrit, & optimè; nam etiamsi pretium supremum, & rigorosum sit etiam iustum, non tamen opus est hos officiales, ac ministros iustitiæ salario, ac stipendio supremi, & rigorosi pretij ditare cum Reipublicæ stipendio.

10. De ministris Regij Palatij, quibus olim quando minor erat copia pecuniæ, & maior parcimonia, decretum fuit tenue admodum stipendium, quod respectu illius temporis congruum visum fuit, hodie tamen congruum non est. Nihil audeo asseuerare, imò potiùs arbitror eos propria authoritate nullam posse capere compensationem, & ita sentit etiam expressè Molina *tom. 1. de iust. disp. 83. vers. de Ministris autem.* Ratio est,

Quid de ministris Regij Palatij.

Molin.

Primò, quia Rex plurimos ministros inueniet, qui pro eo stipendio, & fortè pro inferiori in eo ministerio ei inseruiant, & fortasse meliùs, neque tenetur Rex eis competentem alimoniam ministrare, sed iuuamen quoddam alendæ vitæ, facilè enim inueniet ditissimos, qui pro eodem iuuamine illi inseruiant.

Secundò, quia Reges rogati sæpe, & precibus fatigati, & sine vlla necessitate eos accipiunt in ministros, & famulos domesticos.

Tertiò, quia inde ad alia maiora, & sibi vtiliora commoda, & officia promouentur, & sub ea spe inseruiunt, quæ spes est pretio æstimabilis, vt patet.

Idem dicendum est iuxta Molinam *modò allegatum* de iudicibus à Rege constitutis, qui si dignè sua munera obeant, ad alia maiora & vtiliora solent à Rege promoueri. Illud tamen animaduertendum est nos in hac conclusione, & in tota hac doctrina hîc tradita solùm locutos fuisse de eo, quod prædicti ministri iustitiæ vltra stipendium, ac salarium lege, aut consuetudine taxatum in pretium alicuius actus sui muneris accipiunt. Quousque autem donationes aliquas ex mera liberalitate, & grato animo possint accipere, dicemus infrà *in cap. sequenti.* 11.

Quid de iudicibus, & officialibus.

Statuo secundò, si quis à iudice, Tabellione, alióve ministro publico petat, vt aliquid efficiat vltra id, quod ex obligatione muneris sui pro pretio taxato facere tenetur, vt quod plus laboris, diligentiæ, vel studij, quàm tenetur, negotio suo impendat, vel iter faciat, & accedat, quò accedere non tenetur, vel à Tabellione postulet, vt scripturam, quæ papyro solet inscribi, pro qua certum stipendium & pretium est lege, & consuetudine taxatum, scribat in membrana coriacia, idque laboriosiùs scribat, aut aliud quid simile efficiat, potest pro iis, ad quæ ex munere suo non tenetur, moderatum pretium licitè, & iustè vltra taxatum, & consuetum pro ordinario labore accipere. ita Nauarrus *in opusculo de datis, & promissis pro gratia & iustitia, in fine, num.* 47. & 48. Molina *tom. 1. de iust. disp. 83. vers. Deinde.* Ratio est, quia id pretio est æstimabile, & minister publicus non tenetur id facere pretio lege taxato. 12.

Conclusio secunda.

Nauarr.
Molina.

An verò, si iudex, testis, & Tabellio, qui à partibus litigantibus, vel ab aliqua alia tertia persona, munus aliquod, aut munera, *Peitas* vocant Lusitani, accipiunt pro iusta sententia ferenda, testimonio, aut instrumento iusto conficiendo vltra pretium sibi iustè taxatum, siue iudex sententiam ferant, siue non ferat, & testis testimonium, & Tabellio prædictum instrumentum conficiat, aut non conficiat, teneantur illud statim danti in conscientia restituere, antequam ab illis id siue in iudicio, siue extra iudicium, petatur, quod idem dicendum est, si aliquid pro iustitia differenda accipiant, docent Sayrus *in claui Regia, lib. 9. cap. 10. §. Sic etiam.* Gabriel *in 4. dist. 15. quæst. 6. conclus. 4.* Lessius *lib. 2. cap. 14. dub. 9. num. 64.* aliàs *dub. 8. num. 55.* Caietanus *2. 2. quæst. 32. art. 7.* Couarruuias *ad regulam Peccatum, part. 2. §. 3. & 2. num. 1.* Molina *tom. 1. de iust. disp. 83. vers. Illud in primis, & vers. pro secundo eorum, & disput. 88. initio.* Sotus *lib. 4. de iustitia, quæst. 7. art. 1.* Nauarrus *in summa Lat. cap. 17. num. 33. & cap. 25. num. 45.* Adrianus *quodlibeto 10. art. 1.* & patet ex *l. 2. ff. de cond. ob turpem causam*, vbi id resoluunt affirmatiuè, ex eo fundamento, quòd ministri sunt iustitiæ conducti à Regibus, & Principibus debito stipendio ad administrandum iustitiam populo, & quòd contra iustitiam, & contractum faciant, si aliquid pro illa administranda accipiant tam à partibus litigantibus, quàm à quacumque alia interposita persona nomine partium. 13.

Saytus.
Gabriel.
Lessius.
Caiet.
Couar.
Molina.
Sotus.
Nauar.
Adrianus.

Sed hac de re redibit sermo *cap.27. à num.14.& cap. 42. à num.19.* vbi alia etiam fundamenta pro hac parte assignabimus, & videbimus an etiam idem iudex, testis, & Tabellio teneantur restituere id, quod pro iniusta ferenda sententia, testimonio, & pro iniusto instrumento conficiendo acceperunt.

14. 15. Dubitant tamen DD. quo iure, & qua iustitia iubeant leges Lusitaniæ *lib. 5. nouæ recopilationis, tit.62.§.3.* vt vltra expensas factas in alieno accipitre capiendo, & conseruando, teneatur dominus illius soluere inuentori, si inuentor sit venator, certum stipendium pro ipsa inuentione, & dominus serui fugitiui, certum etiam quid inuentori ipsius serui, & vt huiusmodi inuentores possint retinere huiusmodi res inuentas, quousque illis hoc pretium soluatur, cùm tamen inuentor rei alienæ de iustitia teneatur illum domino restituere. Et optimè respondet Molina *tom. 1. de iust. disp. 83. vers. dicendum,* id non solui in pretium pro restitutione rei inuentæ, sed solui pro labore, & molestia in his rebus capiendis, & retinendis, & id meritò authoritate publica statui, non tam in pretium laboris, & industriæ illorum, quàm in præmium inuentionis, habita ratione publicæ vtilitatis, vt venatores in capiendis accipitribus, & alij in capiendis seruis fugitiuis sint diligentiores, ne huiusmodi res suis dominis, cum detrimento Reipublicæ pereant; postquam autem hoc publica authoritate, in commune bonum sunt statuta, aut priuata dominorum authoritate inuentoribus re ipsa promissa, in conscientia, & in exteriori foro illis debentur, non quidem ex vi restitutionis rerum inuentarum, sed ex vi promissionis, publica, aut priuata authoritate factæ: ita respondet doctè plenè, & ingenuosè Molina *allegatus.* Molina.

16. Sed petes, an non solùm contra iustitiam peccent iudices, & Tabelliones, & alij ministri iustitiæ, qui munera accipiunt, *Peitas* vocant Lusitanè, pro ferenda iusta sententia, & pro obeundo munere suo, quod de iustitia tenentur obire; sed etiam contra obedientiam legis peccent ij, qui eis ea munera donant, existente lege, quæ collationem, & acceptionem talium munerum prohibeat. Partita est opinio.

Opinio prima. Sotus. Sotus *lib.4. de iust. quæst.7. art.1. ad 2.* ait peccare, quia leges iustæ, quales sunt omnes, has collationes, & acceptiones prohibentes, obligant in conscientia subditos; ergo peccant contra illas, qui illas violauerint, & maximè in hoc Regno Lusitaniæ, in quo tam seuerè prohibentur, vt sub pœna amissionis omnium bonorum, hæ munerum dationes prohibeantur; vt diximus *num.3.*

Opinio secunda. Secunda tamen opinio, quæ est communis Doctorum, negat, cùm quis ad redimendam suam vexationem id facit; secus si citra hanc causam faciat; ita docet Molina *tom. 1. de iust. disp.88. vers. an verò, ad initium disputationis, tract.2.* & communiter omnes. Ratio est, quia leges non prohibent iustas munerum oblationes, quales sunt istæ, quæ dantur ad redimendam vexationem, alioqui tales leges essent iniustæ, sed prohibent iniustas, & illicitas, alioqui peccarent etiam illi, qui dāt mutuū vsurariis nolentibus dare, nisi pro mutuo, & qui aliquid promittunt, & dant latronibus, ne occidantur, & maleficium inferre volentibus, ne inferant, cùm aliter nec illi ab iniusta occisione, nec isti, à maleficio cessare nolint, quod quis dicet? nam cùm isti licitè cessare possint, & illi licitè, & illicitè mutuum dare, sibi peccatum imputent, si id faciunt illicitè, & cum peccato; cùm ille, qui munera dat, non det, vt illicitè faciant; sed vt faciant id quod licitè facere possunt, & ad redimendam suam vexationem, vt patet.

Tunc autem aliquid ad redimendam vexationem iudici, & ministris iustitiæ, quis offert & donat, quando moraliter certus est, se iniustè vexari, neque alia ratione posse euadere hanc iniustitiam, nisi munus offerendo, vnde qui certus moraliter est, ministrum iustitiæ sibi non præstiturum id, ad quod de iustitia tenetur, nisi ei ea munera offerat, & dono mittat, ad redimendam hanc vexationem, & iniuriam sibi paratam, licitè potest ea mittere, & offerre: vt docet Molina *dicto tom.1. initio, vers. an verò.* 17. *Quando aliquid detur ad redimendam vexationem.* Molin.

In dubio autem, an iniustitia illi fiat, vel non fiat, cùm ex affectu ad proprium commodum quis timeat se fore iure suo, & iustitia fraudandum, nefas est munus offerre, nec fortè aliquid aliud voluit Sotus *allegatus*, cùm dixit peccare eos contra leges prohibentes munerum donationes, si aliquid donant ad redimendam suam vexationem.

Rursus datur aliquid ad redimendam vexationem, licitè, & sine peccato ex parte dantis, & cum peccato, & obligatione restitutionis ex parte recipientis, quando aliquid esset inuentum, & inuentor sua nequitia rem nollet suo dominio tradere, nisi aliquid vltra expensas, & laborem, & vltra id quod lege illi, & authoritate publica in præmium statuitur, ei donetur, aut promittatur, tunc enim in conscientia illud ei non deberetur; nisi iuramentum accedit, & teneretur illi restituere, siue cum iuramento, siue sine iuramento detur, aut promittatur, quia donatio illa non esset spontanea; sed merè coacta, & inuoluntaria; ita Molina *tom.1. disp.83.§. dicendum est, infra medium.* 18. Molina.

Item datur aliquid ad redimendam vexationem ab oppositoribus, & litigantibus, non solùm, quando, nisi detur, imminens est periculum quòd iustitia illorum euidenter periclitetur, sed etiam vt publici ministri, qui æquales omnibus candidatis esse debent, illos audiant, negotia eorum expediant, munera Reipublicæ pro meritorum qualitate distribuant, cùm prætermissis dignioribus, ea dignis largiuntur; tunc enim facto iudicio practico, quòd sua merita comparatione aliorum meritorum, longè latéque excedant, poterit quisque munera licitè donare eisdem ministris, vt illum audiant, perpendant sua merita, & vt illos ob ea munera ad officia admittant, quæ donatio similiter ex parte dantis erit licita, & ex parte recipientium illicita, & contra iustitiam distributiuam; in dubio autem, an illius merita excedant, nihil poterit elargiri, cùm in dubiis melior sit conditio ministrorum, qui distribuendis muneribus destinantur, ita mihi videtur sentire Molina *tom. 1. de iust. disp.88. vers. porrò datur, ad medium.* 19. Molina.

Sed dubium hîc insurgit non vulgare, an sicut illi, qui ex iustitia aliquid tenentur facere, statim in conscientia tenentur pretium restituere, si nolint id efficere sine illo; sic etiam omnes, qui non ex iustitia, sed ex charitate, aut ex religione, aut aliarum virtutum obligatione aliquid efficere tenentur, ad restitutionem teneantur, si non nisi dato, & accepto pretio efficiant, est partita opinio. 20.

Prima omnino negat, eam docet Sotus *lib.4. de iust. quæst.7. art.1.* vbi asserit, ad restitutionem solùm teneri illos, qui aliquid accipiunt, vt efficiant ea, ad quæ iustitiæ legibus obligantur, non autem accipientes, vt ea efficiant, ad quæ non ex iustitiæ legibus, *Opinio prima.* Sotus.

legibus, sed aliarum virtutum tenentur, quales sunt, qui aliquid accipiunt, vt non meretricentur, vt rectè, & honestè viuant, vt Missam audiant, quando ad id tenentur, vt à sacrilegiis abstineant, vt impediant ne contra magistratus rebellio fiat, ne quis sit mendax, ne se vindicet indebitè, & ne alia id genus delicta perpetret, quæ non ad legem iustitiæ, sed ad aliarum virtutum leges pertinent.

21. *Opinio secunda.* Nauar. Medin. Couarr. Secunda omnino affirmat, eam tenet Nauarrus *in summa Latin. cap.* 17. *num.* 33. *vers. sed contra.* Medina *quæst.* 26. *de rest.* Couarr. *ad regul. peccatum, part.* 2. §. 3.

Primò, quia *lex* 2. *ff. de condict. ob turpem causam*, statuitur repeti posse id, quod alicui datur, ne sacrilegium committat: constat autem legem, quæ vetat sacrilegium, ad virtutem Religionis, non iustitiæ pertinere, iuxta D. Thomam communiter receptum 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 1. & 3. D.Thom.

Secundò, quia glossa *in l.* 4. *eodem tit.* disertè ait repeti posse id, quod datur alicui ne fiat meretrix, & tamen constat pellicatum, & meretricatum esse contra legem temperantiæ, non contra legem iustitiæ.

Tertiò, quia eadem *leg.* 4 §. *finali*, asseritur repeti posse id, quod datur furi, vt socium eiusdem furti indicet, ad quod potius lege charitatis, quàm iustitiæ tenetur.

Quartò, quia *in l. quod euitandi, eodem titulo*, expresè asseritur repeti posse id, quod datur ab eo, qui ad militiam est ineptus duci delectum militum facienti, vt eum à tyrocinio excuset, & tamen delectum militum faciens, tenetur illum rectè & exactè facere, potius ex lege militari, quæ pertinet ad fortitudinem, quàm ex lege iustitiæ saltem commutatiuæ.

Quintò, quia eadem ratio militat in iustitia, atque in aliis virtutibus; turpitudo enim venditionis, & facti in eo consistit, quòd quis accipit pretium, & mercedem pro eo, quod sine pretio, & mercede tenetur facere; quæ ratio æquè in iustitia, & aliis virtutibus procedit.

22. *Opinio prima præualet.* Nihilominus sententia Soti mihi probabilior videtur.

Primò, quia aliud est loqui de obligatione restituendi in foro conscientiæ, aliud in foro externo; in foro enim conscientiæ solùm ad restitutionem tenentur illi, qui pretium accipiunt, pro iis faciendis, ad quæ aliunde ex lege iustitiæ tenentur; in foro autem externo meritò legibus cauetur, ne accipiatur aliquid, & statim restituatur etiã in quadruplo, si pro iis gerendis donetur quidquam, ad quæ quis non ex lege iustitiæ tantùm, sed ex lege etiam aliarum virtutum obligatur. nam cùm leges ciuiles ad pacem Reipublicæ dirigantur, & Principes bene moratos desiderent suos ciues, ideo sub hac pœna restitutionis, & aliis similibus eos ad exercitium aliarum virtutum, ne in Republica impunè peccata committantur, obligant.

Deinde prædictæ leges politicæ semper aliquid contra legem iustitiæ in iis commissum considerant, ratione cuius, & damni eos ad talem restitutionem obligant; vt in sacrilegio, & in duce delectum militum faciente, ille enim cùm ad id à Rege, vel Principe stipendio conducatur, ex obligatione officij sui, & ex vi contractus, tacitè cum Principe illum ad id minus pro stipendio conducente inito, & lege iustitiæ, non fortitudinis, tenetur bonum delectum efficere, & ineptos ad militiam reiicere, aptos conscribere, vt patet.

Statuo tertiò tam iudices, quàm Tabelliones, testes, & cæteræ personæ ad iudicium concurrentes, peccant mortiferè contra iustitiam, & ad restitutionem damni illati, iis omnibus tenentur, quibus illud intulerunt, si scienter à iustitia defecerint, deducitur ex dictis, & patet in sacra pagina Deut. 17. *Iudices constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent, non accipient personam, neque munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum.* Docent communiter DD. Gabriel *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 6. *conclus.* 1. Nauarrus *cap.* 25. *num.* 53. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *in octauum præceptum Decalogi cap.* 10. *num.* 298. Armilla *verb. iudex, num.* 14. Syluester *verb. restitutio* 3. *num.* 5. *quæst.* 2. glossa *in cap. quoniam contra, de probat.* Panormitan. *ibi*, & communiter omnes; & constat expresè ex *cap. si culpa tua, de iniuriis, & damn. dat.* Fundamentum est, quia qui alteri iniustè, & per iniuriam est causa efficax alicuius damni, illud ei tenetur restituere; atqui iudex, & huiusmodi personæ ad iudicium concurrentes, vt Tabelliones, scribæ, testes, Procuratores, accusatores, si scienter, & malitiosè à iustitia deficiant, sunt efficaces iniustæ, & iniquæ causæ damni, iis omnibus, in quorum causis scienter à iustitia, & veritate deficiunt; igitur omnibus illis ad restitutionem tenentur. Minor patet in iudicibus, Tabellionibus, & Procuratoribus, quia cùm hi ex officio, & ratione sui stipendij & salarij de iustitia teneantur omnibus iustitiam administrare, & iustum iudicium facere, sequitur, vt contra iustitiam efficiant, & ad restitutionem teneantur, si id non fecerint. 23. *Conclusio tertia.* Gabriel. Filliuc. Nauar. Armilla. Syluester.

De testibus id docet expresè Molina *tom.* 1. *de iustitia disp.* 83. §. *de testibus.* Gabriel *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 6. *conclus.* 7. & Nauarrus *in summa Latin. cap.* 17. *num.* 34. *ad finem*; & *in repet. capitis, inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclus.* 6. *corollario* 63. Lessius *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 9. *num.* 65. ibi, *Testis tenetur restituere id, quod accepit, vt verum testimonium diceret, etsi enim non semper ex iustitia teneatur testari veritatem, si tamen testimonium veritatis esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, cui se exponit.* Ratio est, quia licèt testimonium ferre, sit actus Religionis, & non iustitiæ, tamen quando testes ad testificandum accedunt in ipso testimonio, tenentur ex iustitia de veritate deponere, quia ex illorum testimonio condemnandus, vel absoluendus est reus, vnde licèt solùm ex charitate teneantur se non abscondere, vt testimonium dicant, tamen in actu depositionis de iustitia tenentur veritatem dicere. Molina. Gabriel. Nauarr. Lessius.

De accusatoribus idem etiam patet, quia vnusquisque ius habet, vt non iniquè & per iniuriam, & calumniam falsò accusetur; vnde contra iustitiam peccat, & ad restitutionem damni tenetur accusaotr, qui falsò, & iniquè alium per calumniam accusat, & hæc ratio est vera, & in testibus etiam falsariis locum habet; vt patet, & deducitur etiam ex *cap. si culpa, de iniur. & damn. dat.*

Statuo quartò, iudex, Tabellio, & cæteri ministri iustitiæ, qui per negligentiam culpabilem damnum inferunt partibus, ad illius restitutionem in foro conscientiæ tenentur; &, generaliter loquendo, omnes illi, qui ex officio assumpto alios tenentur defendere, omnia damna sua causa illis 24. *Conclusio quarta.*

prouenientia, restituere tenentur, si ex culpabili negligentia eos non defendant, aut iustitiam eis non administrent, vt domini temporales, & Ecclesiastici, qui ob hoc munus redditus habent; Capitanei, ac duces stipendiarij, Medici salariati, Notarij, ministrique iustitiæ, quorum negligentia, causæ, & iura perduntur, Aduocati, & Procuratores, nautæ, architecti, & omnes huiusmodi, hos enim etiam notabilis negligentia, & ignorantia scientiæ, vel artis non excusat, si se peritos profiteantur, quod intelligendum est de culpa, & negligentia leui in omnibus iis officialibus, qui se locant & pretium accipiunt pro tali officio; secus si se ad prædicta non locent, nec profiteantur se peritos, sed vocentur, & operentur ex pietate, & spondeant se facturos, quod poterunt, hi enim non tenentur nisi de dolo, & culpa lata, iis enim, qui tales eligunt, imputetur damnum; ita expressè Syluester *verb. restitutio 3. num. 5. vers. secundum, & verb. restitutio 2. numero 17.* Gabriel *in 4. dist. 15. quæst. 6. conclus. 2.* Probatur ex *cap. si culpa, de iniurijs, & damn. dat.* & ex glossa *in cap. de probat. verb. negligentia*, ibi, *Si culpa, vel negligentia iudicis pars damnum incurrat, tenetur illud ei resarcire.* Et textus singularis eum glossa *in cap. administratores 23. quæst. 5.* vbi officiales, & alij administratores, qui negligunt iustitiam facere, defendere oppressos, & viduas, & pupillos, sunt ipso iure excommunicati post trinam admonitionem, nec possunt absolui, nisi priùs damnum satisfaciant; & ratio efficax est, quia negligentia culpabilis, si est lata, est dolosa culpa; si leuis, cùm huiusmodi personæ ex pretio, & stipendio se ad munera sua obeunda rectè, & solerter obligarunt, tenentur ex contractu conducti, & locati præstare diligentiam, quam prudentiores, & diligentiores homines in suis rebus præstare debent, atque adeò tenentur ex culpa leui: committit autem iudex hanc negligentiam, quando negligit terminare causam, & remissus est in ea iudicanda, & quando studio necessariò ad indagandam iuris veritatem parcit.

Syluester. Gabriel.

25. *Conclusio quinta.* Statuo quintò, iudex ordinarius, qui se ob ignorantiam, & defectum scientiæ insufficientem agnoscit ad causas iudicandas, & tamen se huic officio ingerit, & causas per se iudicare præsumit, peccat mortiferè contra iustitiam; & tenetur parti læsæ, ita communiter DD. Gabriel *in 4. dist. 15. quæst. 6. concl. 3.* Hostiensis, quem ipse allegat, Armilla *verb. iudex, num. 24.* & patet ex *cap. sciscitatus, de rescriptis*, & ex Panormitano *ibi*, & ex *cap. cùm nobis olim, de elect.* Ratio est,

Gabriel. Hostiens. Armil. Panorm.

Primò, quia iudex ordinarius sæpissimè in causis occurrentibus, necesse est, vt aliquid ex temporaneo iudicet, quin ab aliis quærat, tam vrgens enim potest esse causa, vt ad hoc cogatur, & sæpissimè in iudiciis ordinariis hæc negotia occurrent; quare necesse est, vt mortaliter peccet ille, qui se ad hoc munus imperitum censet, si illud procuret, cùm se periculo peccandi scienter exponat, & vt ad restitutionem teneatur, si partem iniustè iudicando læsit; etiamsi ignoranter fecerit; agnouit enim antecedenter suam ignorantiam, & nihilominus se periculo iniustè iudicandi exposuit.

Secundò, quia, vt dicitur *in cap. sciscitatus de rescriptis. Iudex ordinarius talis esse debet, vt quærere ab alijs non habeat, quicquid eum oporteat loqui.*

26. Dixi *ordinarius*, quia delegatus non opus est, vt sit litteratus, cùm enim ex obedientia iudicet, & Assessorem assumere possit, sufficit quòd aliqualem intelligentiam, & peritiam iudicandi habeat, licèt litteratus non sit; vnde delegatus, qui necessitate obediendi compulsus bona fide, & de consilio peritorum iudicat, licèt iniustè iudicet, non tenetur ad restitutionem, nec peccat; peccabit tamé, & tenebitur ad restitutionem illius Assessor, de cuius consilio, & capite iudicauit, si tamen ipse iuxta caput suum iudicauerit, aut Assessorem minus idoneus scienter assumeret, iam erit in culpa, & ad restitutionem sine dubio tenebitur; ita DD. communiter, & præsertim allegati. Dixi opus esse vt iudex delegatus habeat aliqualem peritiam iudicandi, licèt illiteratus non sit, quia si nec litteratus sit, nec peritiam iudicandi habeat, poterit id contra eum excipi, ne sit iudex in causa, vt optimè docet Panormitanus *in dict. cap. sciscitatus*, & Armilla *allegatus, verb. iudex.*

Panorm. Armil.

Dubitabis tamen, an liceat concubinam iudicis 27. 28.
adire, aut ei munera mittere, vt pro litigantibus 29.
iudicem oret. Negat Sanchez *tom. 1. Decalogi cap. 7. num. 38.* Fundamentum illius est, quia directè petitur à concubina res, quam licitè præstare nequit, quia inuisere illum iudicem, illique scribere, aut nuntium ad eum mittere, est mortale, attentis circunstantiis occurrentibus; est enim amorem turpem fouere, quia virtute illius id concubina à iudice petit, & consequendi per eam petitionem, & iudicem, & concubinam peccandi periculo exponit, qui id ab ea petit. Deinde, quia turpi concubinæ amore vtitur, & eo vult ius suum, iustitiamque tueri; tueri autem ius suum re illicita, illicitum est. Sic pingentem imaginem puellæ, ad petitionem amasij, quem credit probabiliter illa imagine abusurum, mortaliter peccare, docet Azor. *tom. 2. inst. moral. lib. 12. cap. vlt. quæs. 9. in fine.* Sic etiam taxillorum artifices, Lusitanè *dados*, mortaliter peccare docet idem Sanchez *allegatus, num. 39.* & expressè Castro *lib. 1. de leg. pœnali, cap. 12. vers. secunda pars*, quia proximam occasionem præbent grauissimis illis scandalis, iuramentis, & peccatis, quæ ex tali ludo ordinariè oriuntur, & quia pœnæ, quæ illis imponuntur, sunt grauissimæ, & peccatum arguunt mortale; quæ videri possunt *l. 15. Regia lib. 8. noua recopilationis*, & in iure Lusitano *lib. 5. tit. 82. noua ordinationis.*

Sanch. *An liceat iudicis concubinam adire, vt pro ligantibus oret iudicem.*

Azor.

Castro.

An pro fauore adnexo iustitiæ, & pro electione partis in æquè probabili opinione possit iudex iustè aliquid accipere, & quid de electoribus ad aliquam capellam.

SVMMARIVM.

An quando aliquid offertur iudici, non ab ipsis litigantibus, sed ab aliquo tertio pro fauore præstando vni ex litigantibus possit iudex illud accipere. Refertur prima sententia, docens posse. num. 30.

Præfertur secunda sententia negans, & asserens teneri iudicem ad restitutionem. num. 31.

An quando dantur duæ opiniones æquè probabiles pro vtraque parte stando in iure naturali, & seclusa lege positiua id prohibente, possit iudex aliquid accipere pro electione vnius partis pro qua ferat sententiam. Refertur sententia affirmans. num. 23.

Refer

30. DIfficultas tacta in summario non solùm de ministris iustitiæ procedit, sed de quibuscumque etiam personis sæcularibus priuatis, vt de testamẽtariis, & de electoribus ad aliquam capellam, & ad aliquem locum, in quo capella aliqua ex præscripto testatoris eligatur, & primum dubium est, vtrùm quando pecunia, vel aliud munus offertur iudici non ab ipsis litigantibus, sed ab aliquo alio tertio, pro aliquo litigante, vt iudex potius huic, quàm illi litiganti talem, vel talem fauorem præstet, quem præstare aliunde potest in ea lite, siue ferendo pro eo iustam sententiam, siue pro non retardanda lite, siue in propulsanda alia iniuria, quæ alioqui facienda erat parti pro qua rogatur, possit iudex illud accipere absque obligatione restitutionis? Et in hoc negotio partita est sententia.

An quando aliquid offertur iudici, nõ ab ipsis litigantibus, sed ab aliquo tertio, possit iudex illud accipere absque obligatione restitutionis.

Sentẽtia prima.

Prima docet, non teneri iudicem, vel alium iustitiæ ministrum in conscientia sic acceptam restituere; in eam inclinat Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. art. 1. ad 2.* Ledesma 2. 4. *quæst. 18. art. 5.* Fundamentum huius opinionis esse potest, quia illa actio, vel omissio, quamuis ex iustitia sit debita litiganti, non est debita illi tertio petenti; sed talis fauor est pretio æstimabilis, & non est debitus ex iustitia ipsi tertio petenti; ergo non est contra iustitiam aliquid pro illo accipere, & consequenter sine onere restituendi, poterit accipi à iudice. Consequentia patet, quia pro actione, vel amissione ex iustitia non debita, quamuis sit debita ex aliis virtutibus, potest pretium accipi sine obligatione restituendi. Maior est certa, quia ex nullo iure tenentur prædicti ministri desistere ab iniuria, propter talem intercessionem.

Sotus. Ledesm.

31. *Sententia secunda.* Secunda sententia, & vera, docet nullo modo id posse fieri, & teneri ad restitutionem in conscientia prædictos iustitiæ ministros eius rei, quam pro præstando tali fauore iustitiæ adnexo acceperunt. Ita docet Sayrus *tract. 5. lib. 10. cap. 3. num. 8. § alij verò.* Turrianus 2. 2. *disp. 4. dub. 3.* Rebellus *part. 2. lib. 18. quæst. 20. num. 1. § vnde & alij.* Ratio est, quia sic accepta non possunt retineri titulo pretij, nec titulo donationis liberalis, non datur alius titulus ob quem retineri possint; ergo in conscientia debetur talis restitutio, non titulo pretij, quia vel illud pretium accipitur pro labore, vel pro iustitia actionis, vel pro fauore qui fit tertio petenti, in cuius gratiam agitur, vel desistitur.

Sayrus. Turrian. Rebell.

Primum dici non potest, quia pro labore iam datum est, vel est dandum vnum pretium æquale lege taxatum, & eadem res non potest vendi duobus duplici pretio æquali.

Secundum admitti non potest, quia supposito officio tenentur ministri iustitiæ ex iustitia iustè agere.

Tertium minus dici potest, & quia mutuans pro gratia, quam facit dando mutuum, non potest vltra sortem mutui aliquid accipere ab aliquo tertio, propter quem mutuum alteri dat, & tamen mutuans non tenetur dare mutuum in gratiam illius tertij, & propter illum tertium; ergo quamuis ministri iustitiæ non teneantur illum fauorem præstare, nec agere, vel desistere in gratiam petentis, nihil ab eo possunt accipere; & quia illa actio, vel omissio, tota est debita ex iustitia litiganti, & hic habet ius strictum ad illam; ergo quicquid pro ea accipitur, à quocumque detur, contra iustitiam accipitur; id enim quod ex iustitia rigorosa debetur, non est æstimabile nouo pretio, alioqui bis venderetur, quod non est dicendum. Tandem, quia quando actio, vel omissio est inuendibilis, etiam obsequium, & gratia, quæ fit in eius exercitio, est inuendibilis; ergo non potest pro ea pretium accipi. Antecedens patet in vsura, & simonia; quia quamuis mutuans, & conferens beneficium, obsequium, & gratiam faciant mutuatario, & beneficiario; tamen quia actio mutui, & collatio beneficij est inuendibilis, absolutè loquendo, inde fit, vt ea etiam gratia, quæ mutuatario fit, quando ei mutuum datur; & quę fit beneficiario, quando ei beneficium confertur, inuendibilis sit, vnde qui pro donatione mutui, & collatione beneficij aliquid accipit, tenetur illud restituere. Adde quòd si pro ea gratia facta tertiæ personæ, potest ab illa pretium accipi, etiam poterit accipi ab ipso litigante, cui fit eadem gratia. Consequens est falsum; ergo & antecedens; & posset litigans per tertiam personam agere cum iudice, & iustitiæ ministro de pretio ei pro tali præstatione gratiæ dando, quod nemo dicet, quæ enim per alios facimus, per nos ipsos facimus; quare sine dubio hæc vltima sententia est tenenda.

Inquires hîc, vtrùm quando dantur duæ sententiæ, & opiniones æquè probabiles pro vtraque parte, quo casu datur fauor iustitiæ, & potest iudex ferre sententiam, pro quo maluerit litigante, vt est communis sententia in materia conscientiæ; possit iudex pro eo fauore, & pro electione illius, pro quo est ferenda sententia, aliquid accipere absque onere, & obligatione restitutionis, stando in iure naturali, & seclusa prohibitione iuris positiui, vetantis, & prohibentis munerum receptiones. Respondeo hac de re esse duplicem sententiam. 32.

An quando dantur duo vota æqualia possit iudex licitè aliquid accipere pro electione partis, pro qua ferat sententiam.

Prima affirmat; in eam inclinat Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 14. dub. 9. num. 64.* & Valentia *2. 2. quæst. 63. art. 4. disput. 5. quæst. 7. punct. 4.* & Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 4. controuersia 2.* & fundamentum illius est,

Sentẽtia prima. Lessius. Valent. Salon.

Primò, quia illa sententia iusta, non est debita huic parti determinatæ, potest enim iustè iudex sine iniuria illius pro alia parte ferre sententiam, & electio illius partis, pro qua est ferenda sententia, est in manu, & arbitrio iudicis, sed eligere, & determinare hanc partem litigantem, pro qua feratur

feratur sententia, est fauor pendens ex voluntate iudicis, & est pretio æstimabilis, quia est valde vtilis litiganti, & simul est coniuncta cum aliquo incommodo iudicis, quia perdit gratiam, & amicitiam alterius partis; ergo iustè potest iudex pro eo fauore pretium accipere.

Secundò, quia hîc non datur acceptio personarum, quæ iustitiæ distributiuæ opponatur, hic enim iudex videtur esse liber ad faciendum, quod voluerit, vnde illi parti à qua pretium petitur, & accipitur, nulla fit iniuria in eo petendo, quia petitur pro re, quæ non est ei debita, vel alioqui est valdè ei vtilis; ergo talis donator voluntariè donat; ergo res accepta à iudice ex duplici titulo ab eo retineri potest, primò, titulo pretij iusti, secundò, titulo liberalis donationis; addit tamen Lessius *citatus*, & bene, supposito iure positiuo prohibente munera, illicitum id esse; an verò ex vi iuris humani, & positiui munerum receptiones prohibentis, detur obligatio restituendi ante sententiam iudicis, dicemus *num.* 13. remissiuè.

33. *Sententia secunda.* Secunda negat, & ait in eo casu debere iudicem, & teneri, vel partes componere, vel se se parem vtrique parti exhibere, & pronunciare rem inter partes litigantes, æqualiter esse diuidendam, & fore acceptorem personarum, cum obligatione restituendi si pro amico, vel pretio iudicauerit, vel si fuerit res indiuisibilis, primogenium diuidere partem fructum; ita docet Malderus *tract.* 9. *de iust. cap.* 1. *dub.* 4. *§. cæterùm.* Bañez 2. 2. *quæst.* 63. *art.* 4. *dub.* 1. Nauarrus *in cap. si quis, de pœnit. dist.* 7. *num.* 130. Ratio est,

Malder. Bañes. Nauarr.

Primò, quia quando probationes sunt æquales ex parte facti, nec magis vna pars, quàm altera probat in rebus ciuilibus, tenetur iudex rem diuidere æqualiter inter vtramque partem, vt est communis omnium sententia; ergo etiam quando datur æqualis probabilitas ex parte iuris, (dantur autem, quando pro vtraque parte dantur opiniones æquè probabiles) tenetur iudex ex iustitia rem inter vtramque partem diuidere æqualiter, & consequenter restituere id, quod accepit, pro electione partis, cui totam litem adiudicauit; sed hoc fundamentum non multum vrget, quia non est eadem ratio de probationibus, & de opinionibus, cùm probationes ex se, & natura sua independenter à iudice tribuunt æquale ius partibus; at cùm lex se habeat ex parte iudicis, & ipse sit veluti lex viua, & animata, potest ipse applicare iura, & leges, & consequenter opinionem æquè probabilem ei parti cui maluerit, & in ea applicatione reperitur fauor, pro quo pretium potest accipere. nam opiniones æquè probabiles tribuunt ius partibus, non absolutè, sed dependenter à voluntate iudicis, & ab eius determinatione.

Secundò (& est bonum fundamentum,) quia actio iustè iudicandi, & quoad speciem, & quoad exercitium, est debita ex iustitia; ergo pro illa non potest iudex pretium accipere. Antecedens probatur, quia iudex non potest manere suspensus, & pro neutro sententiam ferre, sed tenetur ex iustitia pro aliquo illam ferre, imò tenetur ex officio se determinare ad vnam partem; ergo gratis, nam in ea determinatione consistit exercitium sui muneris, & officij, & supposita acceptatione officij, & stipendio taxato, vel promisso pro exercitio ipsius officij, non potest aliquid ampliùs accipere; ergo tenetur in conscientia restituere, attento iure naturali, id quod accipit pro tali determinatione, quia nec titulo pretij potest illud retinere, nec titulo donationis liberalis quia hæc ordinariè non reperitur in eo casu.

Tertiò, quia non obstat fundamentum contrariæ sententiæ; nam, vt diximus, ex officio obligatur iudex ad se determinandum: deinde quia gratia, & fauor, qua talis ex natura sua non compensatur pretio, sed amicitia, & gratitudine. Tandem, quia quamuis iudex exponat se periculo perdendi amicitiam partis, tamen pro hoc periculo non potest pretium accipere, quia tenetur ex officio illud subire, est enim id intrinsecè cum officio connexum.

Ita se habent huiusmodi opiniones; vtraque videtur probabilis; ego tamen hanc secundam probabiliorem iudico, propter illius fundamenta, quoad illam tantùm partem, quæ docet teneri iudicem restituere in conscientia id quod accepit pro electione partis, & sui determinatione; an verò teneatur iudex stantibus duabus opinionibus æquè probabilibus rem de iustitia diuidere inter vtramque partem, dicemus *num. sequenti.* Et in vtraque sententia spectato iure positiuo prohibente ministris iustitiæ munerum receptiones, certum est peccare iudices acceptando munus pro illa electione, quia sunt eis prohibita talia munera, & in hoc conueniunt huiusmodi opiniones, differunt tamen, quia prima non obligat in conscientia ad restitutionem, nisi post sententiam condemnatoriam iudicis; secunda quam sequimur, obligat statim ex vi iuris naturalis ante vllam sententiam. 34. *Iudiciū Authoris.*

Quod de restitutione pretij pro determinatione iudicis dictum manet, verius iudico. An verò teneatur iudex stantibus, & concurrentibus duabus opinionibus æquè probabilibus pro vtraque parte rem, de qua litigatur, æquè diuidere inter partes, vel illas componere, & si res fuerit indiuisibilis, veluti maioratus, teneatur saltem fructus diuidere, licèt sit probabilis opinio, quam tenent Bañez, & Malderus *allegati*, tamen verius est, teneri iudicem se determinare, & vnam opinionem, quam maluerit, gratis eligere, & secundùm eam totam litem parti vni adiudicare; quod probant egregiè rationes pro determinatione iudicis allatæ; & ita docent Sanchez *tom.* 1. *Decalogi lib.* 1. *cap.* 9. *num.* 45. Sotus, licèt non ita clarè, *lib.* 3. *de iustit. quæst.* 6. *art.* 5. *ad* 4. & apertè id docet Medina 1. 2. *quæst.* 19. *art.* 6. *fol.* 309. *concl.* 2. Salon. 2. 2. *quæst.* 63. *art.* 4. *controu.* 2. *conclus.* 1. Valentia 2. 2. *disput.* 5. *quæst.* 7. *punct.* 4. *dub.* 3. Rodriguez *tom.* 1. *summæ in* 2. *edit. cap.* 6. *num.* 1. *conclus.* 1. Sayro *in claui lib.* 1. *cap.* 11. *à num.* 4. Salas 2. 2. *quæst.* 21. *tract.* 8. *disp. vnic. sect.* 12. *num.* 115. Petrus de Ledesma *tom.* 2. *summæ tract.* 8. *cap.* 22. *post* 11. *conclusionem, difficult.* 1. *fol.* 745. 35. *An concurrentibus duabus opinionibus æquè probabilibus teneatur iudex rem æqualiter diuidere inter partes.*

Sanchez. Sotus. Medina. Salon. Valent. Rodrig. Sayro. Salas. Ledesm.

Dices ergo, poterit iudex nunc iuxta vnam, nunc iuxta aliam partem iudicare; ergo cum scandalo. nam ex hoc iustum scandalum sequetur. Respondeo, si scandalum sequatur, peccare quidem iudicem peccatum scandali, si illud prius rationibus tollere non valeat, non teneri tamen ad restitutionem, quia nihil contra iustitiam, aut ius alicuius partis agit: ad tollendum autem scandalum, tenetur semper iuxta sententiam, quam elegit, iudicare; ita Sanchez *allegatus, dict. n.* 45. *in fine.* 36. *An possit modò iuxta vnam, modò iuxta aliam partem iudicare pro vtraque parte.*

37. Neque obstat rem esse diuidendam, si ex parte facti probationes sunt æquales, quia, vt dixi, est diuersa ratio inter probationes æquales, & inter æquales

æquales opiniones; nam probationes tenent se ex parte causæ, & sunt propria media, quibus ea decidenda est; quare si probationes sunt æquales, necessariò res super quam litigatur, inter partes diuidenda est, & opiniones tenent se ex parte iudicis, qui communi bono tenetur prospicere, & ex iustitia, & obligatione sui officij, tenetur eligere opinionem, secundùm quam iudicet: ita docet idem Sanchez *dict. tom. 1. Decalogi lib. 1. cap. 9. num. 45.*

38. *Quid in criminalibus.* Hæc procedunt in rebus ciuilibus, nam in causis criminalibus potest iudex absoluere reum à pœna ordinaria legis, habentem probabilem causam, etiamsi accusator habeat probabiliorem, saltem quando id sine graui detrimento accusatoris fit, & tunc non poterit accusatorem ad pœnam talionis damnare; ita docet Malderus *de iustitia, tract. 9. cap. 1. dub. 4. vers. dico in ciuilibus*; & hoc fundamentum habet in illa regula iuris, *de regul. iur. in 6. Quando iura partium ambigua sunt, potius reo, quàm actori fauendum est.* Et in communi effato, quod habet, iudices debere esse promptiores ad absoluendum, quàm ad damnandum; & ad damnandum ad pœnam ordinariam legis debere esse probationes causæ luce meridiana clariores.

39. *De electoribus ad maioratum, ad capellã, &c. quid.* Dubium verò est de electoribus ad maioratum, ad cathedram, ad officium aliquod sæculare, & de administratoribus alicuius capellæ, & executoribus alicuius testamenti, an possint pro electione aliquid accipere; sunt enim aliqui maioratus, & capellæ, in quibus succeditur per liberam nominationem vltimi possessoris, & aliquæ emphyteuses, in quarum institutione habetur, quòd vltimus emphyteuta possit eligere, quem maluerit, siue ex familia, siue extraneus sit, & sunt etiam aliqui testamentarij, quibus relinquitur potestas eligendi locum ad ædificandam aliquam capellam, vel diuidendi aliquam summam singulis annis inter pauperes; quærimus ergo, vtrùm pro fauore eligendi, & nominandi hunc potius, quàm illum, possint aliquid accipere.

Sentẽtia prima. Prima sententia affirmat, hæc tribui potest authoribus, quos citauimus *num 32.* quatenus admittunt in indice pretium pro fauore. eam tenet etiam Rodriguez *2. part. summæ cap. 10. concl. 9.* & Lud. Lopez *1. part. instructorij, cap. 106. & 2. part. cap. 29.* Bañez *2. 2. quæst. 62. artic. 5. dub. 4.* & colligitur ex iis, quæ docet Caldas Pereira *de renouat. emphyteusis, quæst. 18. num. 22.* vbi dicit, pro renouatione emphyteusis in filiis, & filiabus vltimæ vitæ esse locum gratificationis, & posse dominum directum eligere vnum ex descendentibus in æquali gradu, qui sibi magis gratus fuerit. Et quamuis duo priores authores distinguant inter ministros iustitiæ, & personas priuatas, & de ministris iustitiæ id negent quia tenentur ex officio, tamen hæc distinctio non videtur cohærens, quia ideo ministris iustitiæ id negatur quia isti tenentur ex officio, & de iustitia ad eam electioné, vel omissionem; sed personæ etiam priuatæ ex eadé etiam iustitia tenentur, vbi enim munus testamentariorum, aut electorum accipiunt, & acceptant, ad id ex officio tenentur. Ratio ergo huius opinionis est, quia in prædictis casibus datur locus fauori, seu gratificationi, vt aiunt, possessor enim maioratus ex consanguineis potest proferre vnum, quem maluerit in æquali gradu. Item administrator capellæ potest eligere hoc Monasterium præ illo, vt in eo ædificet, ac constituat capellam cum

Rodrig. Lopez. Bañez. Cald.

suis emolumentis, & cæteris paribus potest eligere hunc pauperem præ illo; & idem & suffragantibus ad cathedras, quando oppositores sunt æquales: atqui illa prælatio pendet ex libertate, & fauore eligentis, quia non est debita huic determinatæ personæ, poterat enim alter sine illius iniuria præferri; ergo videtur pretio æstimabilis, quia est valde vtilis ementi, & consequenter vendi potest.

Probabilis est hæc sententia, sed non procedit in electoribus ad beneficia Ecclesiastica, quando oppositores sunt æquè digni, quia quamuis possint præferre quem maluerint, tamen pro illo fauore non possunt pretium accipere sine peccato simoniæ; vt communiter tenent DD. & Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 14. dub. 9.* Quia hic fauor ordinatur ad aliquid spirituale; vtrùm verò teneantur restituere in conscientia, id quod simoniacè accipiunt, est alia quæstio, de qua videri potest Suarez *tom. 1. de Relig. lib. 4. cap. 60. num. 3. 9. & 13.* vbi id resoluit affirmatiuè, si quæstio procedat de pretio accepto pro collatione, electione, & præsentatione beneficij. 40. *Quid de electoribus ad beneficia Ecclesiastica.*

Nihilominus secunda sententia, quæ docet, nihil pro eo fauore posse accipi titulo pretij, & sic acceptum restituendum esse in conscientia, & ante vllam iudicis sententiam, verior est, & rectæ rationi, & bono Reipublicæ regimini conformior, & eam consequenter loquendo defendunt Sayrus *in claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 3. num. 8. §. alij verò.* Turrianus *2. 2. disp. 4. dub. 3.* & Rebellus *2. part. lib. 18. quæst. 20. num. 1. §. vnde & alij*; quos omnes citauimus *num. 31.* & eam etiam tenet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 14. num. 67.* & idem videtur sentire Molina Iurista *lib. 2. de primog. c. 5. à num. 37.* vbi probat electionem ad maioratum factam pro pretio esse nullam, & Pater Molina *tom. 1. de iust. disp. 86. & tom. 2. disp. 313.* vbi agit de ministris Regis, qui aliquid accipiunt à creditoribus, vt eis soluant debita sua, siue hæc sint, quæ vulgo Lusitanè dicuntur *iuros*, siue tensæ, siue quæcumque alia debita, quæ Rex debet ex contractu, donatione, vel alio quocumque titulo. Fundamentum est, 41. *Præfertur sententia secunda.*

Sayrus. Turrian. Rebell. Lessius. Molina.

Primò, quia prædictæ personæ tenentur ex officio, & quasi contractu eligere, neque possunt actum suspendere; sed de intrinseca ratione electionis est quando sunt plures oppositores, vt vnus alteri præferatur, & quando sunt æquales, quia res non est diuidenda, vt supponimus; ergo de iustitia tenentur se determinare ad vnam partem, & vnum alteri præferre gratis. Consequentia patet, quia supposito officio se obligarunt ad electionem faciendam, vel gratis, vel solùm pro emolumento assignato à fundatore, & consequenter se obligarunt ad illam prælationem, sine qua in tali casu non potest fieri electio. Maior est certa, quia ex officio tenentur, & veluti necessitantur ad eam actionem, non solùm quoad speciem, sed etiam quoad exercitium, & indiuidualem determinationem.

Secundò, quia prædictæ personæ nullum onus possunt imponere electis pro beneficio, quod ipsis fit in tali electione.

De electione ad emphyteusim, ad maioratum, ad redditus capellæ, & de aliis similibus, idem dicendum est, quia hæc non conceduntur ab electoribus, sed à fundatoribus, testatoribusque, & institutoribus emphyteusis; quare posito quòd quis sit dominus directus, & quòd alij munus electorum, 42.

rum, aut testamentariorum sponte, & voluntariè, miniméque coactè acceptarunt tenentur ex officio, & veluti ex contractu ad hanc electionem, quæ est intrinseca muneri, quod sponte, & liberè acceptarunt & per hanc acceptationem se ad id spontè obligarunt; quare non possunt postea aliquid pro ea electione accipere, & tenentur ad restitutionem pretij si quod fortè ob eam rem acceptarunt. Vide Valascum *tom. 1. consultationum, consultatione 27. à num. 8.* vbi multa inuenies, quæ ad rem præsentem plurimum inseruiunt.

CAPVT XXVII.

An iudices munera aliqua vltra xenia ex mera liberalitate data possint accipere, & cui sit restituendum id, quod pro iniusta sententia ferenda eis datur. Agitur de rebus promissis ob turpem causam; quæritur an Confessarius indoctus non obligans pœnitentem ad restitutionem debiti, teneatur in conscientia illud restituere.

SVMMARIVM.

Judices tam ordinarij, quàm delegati, & tam sæculares, quàm Ecclesiastici præter xenia eis à iure concessa nihil possunt vltra pretium iustè, à lege, vel consuetudine taxatum pro pretio executionis sui muneris accipere, & tenentur ad restitutionem si aliquid accipiant. num. 1.

An iudices, & ministri iustitiæ, teneantur in conscientia ante vllam sententiam restituere id, quod contra leges prohibentes munerum receptiones, accipiunt, si gratis, & liberaliter eis donetur. n. 2. *Refertur sententia affirmans.* num. 7. *Astruitur negans.* num. 8.

Stando in iure naturali, seclusa lege positiua prohibente, iudices, & ministri publici comparant dominium earum rerum, quæ sibi ex amicitia gratis, & liberaliter donantur. num. 3.

Explicatur illud sacræ paginæ de iudicibus dictum, non accipies munera. num. 4.

Licèt donationes legibus humanis iustissimè prohibeantur, propter peruersionem iustitiæ, tamen seclusa hac peruersione licitè dari, & accipi possunt ex mera amicitia & gratitudine. num. 5.

In legibus Regni Lusitaniæ, hæ munerum donationes, & acceptiones tam ex parte dantis, quàm accipientis iustè prohibentur, propter periculum, & præsumptionem peruersionis iustitiæ. num. 6.

Sententia, quæ affirmat teneri ad restitutionem ante vllam sententiam ministros publicos iustitiæ, si aliquid eis etiam ex mera amicitia, & gratitudine à partibus donetur, plures habet authores, & est valde probabilis. num. 7.

Secunda sententia negans eos ad restitutionem teneri; affirmans tamen peccare contra obedientiam legum, habet meliora fundamenta. num. 8.

Principes tam Ecclesiastici, quam sæculares habent potestatem ad inhabilitandos antecedenter suos subditos per leges ad aliquid dandum, vel accipiendum validè, opus tamen est, vt id expressè constet. num. 9. *Non constat autem quando in legibus prohibentibus has acceptiones, & donationes proceditur ad pœnam.* num. 8. & 11.

De ratione pœnæ est, vt non debeatur nisi post sententiam latam. num. 10.

Quæ in ludo prohibito per leges positiuas pœnales citra dolum comparantur, non tenetur quis restituere in conscientia, nisi post latam sententiam. n. 11.

Quando nulla interuenit culpa ex parte dantis, quia dedit ad redimendam vexationem, restitutio facienda est ipsi danti. Quando culpa ex parte dantis intercessit, ante sententiam latam restitutio est facienda danti, post sententiam fisci, nisi alteri in lege ad applicetur. num. 12.

Reijcitur sententia eorum, qui dicunt etiam ante sententiam restitutionem esse faciendam fisco. n. 13.

An valida sit promissio ob turpem causam, v. c. ob homicidium, ob fornicationem & quousque obliget, vel non obliget in conscientia, ante vel post patratum opus. à num. 14. vsque ad 17.

An Confessarius non obligans pœnitentem ad restitutionem debiti teneatur restituere. num. 18.

QVAMVIS suprà capite præcedenti, *à num. 1. & 2.* diximus nihil posse iudices tam ordinarios, quàm delegatos, tam ciuiles, quàm Ecclesiasticos pro pretio iustitiæ administrandæ vltra id, quod sibi à lege, & consuetudine taxatum est, in conscientia accipere, & teneri ad restitutionem, si aliquid acceperint, præter xenia, id est, comestibilia, & potabilia, quæ in paucis diebus consumi possunt, quæ eis conceduntur, *in c. statutum, de rescriptis, lib. 6. & l. solet, §. vltimo. ff de officio Proconsulis, & Auth. vt iudices sine quoquo suffrag. fiant,* modò gratis, & liberaliter donentur, & offerantur, non coactè, & omnia alia munera prohibita esse iudicibus omnibus, quantũcumque parua in pretium pro exequendo munere accipere; iuxta leg. *Plebiscito, ff. de offic. Præsulis,* & accepta teneri eos ea restituere in conscientia, siue receperint, vt iudicent, & iustam, vel iniustam sententiã proferãt, siue vt differat, vt latiùs ibi patet. 1. *Indices non posse præter xenia eis à iure concessa aliquid accipere à partibus.*

Dubium tamen modò est, an iudices & ministri publici teneantur in conscientia restituere ea quæ contra leges positiuas cuiuscumque Regni munerum donationes, & acceptiones illis prohibentes à partibus accipiunt; si ex mera amicitia, ac ea liberalitate, ac si ministri publici non essent, donentur; siue eis ante donentur, vt diligentiam præstent in negotiis eorum intra limites iustitiæ expediendis, qui eis munera mittunt, siue pòst, ex gratitudine beneficij accepti, & gaudio rei iustæ obtentæ, & vt in posterum se tales erga illos semper, quales modò se gesserunt, gerant. 2. *An tenẽãtur ad restitutionem si quid acceperint contra leges.*

Et antequam rem expediam, vt aperiam, & fatear, quod res est, notanda sunt nonnulla. 3.

Primum est, seclusa lege positiua, quæ has munerum donationes, & acceptiones prohibeat, ministros publicos stando in solo iure naturæ, comparare dominium earum rerum, quæ sibi ita donantur, nec teneri illa in conscientia restituere; & ita docet expresse Molin. *tom. 1. de iust. disp. 88. vers. primum est;* & Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 14. num. 72.* Ratio est, quia spectato solo iure naturæ, potest quis liberè, & licitè ex obiecto dominium rei suæ in alium sponte transferre, nihil enim tam conueniens est iuri naturæ, quàm quòd quis possit de suo provt voluerit disponere; vt expresse habetur *Inst. de rerum diuisione, §. per traditionem;* igitur secluso iure positiuo has munerum acceptiones, & donationes prohibente huiusmodi ministri comparant verum, & proprium dominium harum Molin. Lessius.

harum rerum, nec tenentur eas restituere. Patet, quia si hoc esset iure naturæ prohibitum, nunquam ius positiuum concederet translationem dominij xeniorum in iudices, & ministros publicos: at illud concedit, vt dixi, & constat ex *cap. statuimus, de rescriptis, lib.6.* & ex *l. solet, ff. de officio Proconsulis, & l. plebiscito, ff. de officio præsidis*; igitur, &c.

4. Nõ obstat illud sacræ paginæ, *Exod.23.* vbi de iudicibus dicitur, *Non accipies munera, quia excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum*; quia hoc non probat id esse de iure naturæ prohibitum; sed solùm probat esse causam iustissimam, vt datio, & acceptio horum munerum, ex vtraque parte tã dantis, quàm accipientis prohibeatur; non verò hãc donationem, & acceptionẽ iure naturæ esse nullã. Nec refert quòd is, qui eo animo dedit, vt bonum finem suum negotium haberet, eum non assequatur, quia hoc non tollit, quominus donatio sit valida, & voluntaria, nam ad transferendum dominium sufficit, quòd quis absolutè velit aliquid donare ob aliquem finem, siue bonum, siue malũ, dũmodo non sit contra iustitiã, licèt illum nõ assequatur; sicut valida est etiã donatio munerum, quæ quis mittit ad mulierẽ eo fine, vt illam assequatur, quæ tamẽ nunquã cõsẽtire voluit; tales enim donationes, censendæ sunt absolutæ, & non conditionatæ, ac proinde validæ pro foro conscientiæ; vt optimè docet Molin. *tom.1. de iust. disp.88. vers. nec refert in fin. & tom.2. disp.286.* & Veig. *lib.2. cas.98.* Molin.

5. Notandum secũdò, licèt hæ donationes de quibus loquimur, seclusa lege positiua, quæ eas prohibeat, sæpe & donẽtur, & accipiantur cum peccato mortali, vel propter scãdalum, vel propter periculum peruersionis iustitiæ, vel propter aliã rationem extrinsecam; tamen interdũ etiam possunt esse licitæ, & dari, & accipi sine peccato; vt quando dantur ex amicitia habita cũ iudice, aut ministro publico, etiamsi ea amicitia ortũ habuerit ex munere publico, ex gratitudine, ex gaudio rei bene gestæ, ex mera liberalitate, vnde quãdo datio, & acceptio est illicita, & peccaminosa, propter peruersionẽ iustitiæ, inducunt rationẽ iniustitiæ, & ad restitutionem tenetur minister accipiẽs secuto effectu iniustitiæ.

6. Notandum tertiò propter hoc periculũ peruersionis iustitiæ prohiberi lege positiua, huiusmodi munerum donationes, & acceptiones tam ex parte dantis, quàm accipiẽtis. His ita notatis quæstio est, an iudices, & ministri publici accipientes munera sola lege humana positiua sibi prohibita obnoxij sint restitutioni in foro conscientiæ, nulla expectata sententia, quando dantur ex mera liberalitate, & amicitia, aut ex gaudio, & gratitudine rei bene gestæ, & iam obtentæ. Qua de re partita est opinio.

7. Opinio prima affirmãs. Prima affirmat, eam docet Ioan. Medin. *de rest. q.20.* Barthol. Medin. *in instr. Hispan. de modo administr. sacram pœnit. fol. mihi 226. §.3. de los iuizes.* vbi asserit nullam esse hac de re dubitationẽ. Sot. *lib.4. de iust. q.7. art.1. ad 2.* vbi videtur expressè asserere; & expressè Gabr. *in 4. dist.15. q.8. concl 4. & q.2. art.1.* & Syluest. *verb. iudex 1. n.13. q.8.* ibi, *Alia autem omnia præter xenia, etiamsi sit vnius denarius, prohibentur iudices accipere, l. plebiscito, ff. de offic. præsidis, & l. solet, ff. de offic. Proconsf. gloss. in l.3. C. de cond. ob turp. caus. & facit l.1. C. de pœn. iud. aliter restituere tenentur talia munera.* Hæc ille; in hanc sententiam videtur propendere Lessius *lib.2. cap.14. dub 9. num.72.* Ratio est, Medin. Sot. Gabr. Syluester.

Primò, quia leges positiuæ non solùm iuris cõmunis, quales sunt modò citatæ, sed etiã iuris cuiusque Regni, & præsertim iuris Lusitani; vt patet ex *lib.5. toto tit.71. nouæ ord.* & Castel. ex *lib.3. nouæ collect. tit.9. & l.5. & 6. ibid.* inhabiles reddunt iudices, & ministros publicos iustitiæ ad capessendum dominiũ harũ rerũ. Est enim potestas in Principibus ad inhabilitãdos suos subditos, tam ad huiusmodi munera dãda, quàm accipiẽda; vnde cùm iudices ac ministri publici ob hãc inhabilitationẽ nõ cõparẽt dominiũ talis rei; consequẽs est vt nulla expectata sentẽtia, restituere teneãtur id, quod ita acceperũt.

Secundò, quia quando datio, & acceptio est illicita, quia fit inter personas inhabiles ad dandum, non transfertur dominium in accipientem, & negatur repetitio danti, & res data applicatur statim fisco; vt dicemus *n.13.* Vnde sequitur teneri ministros accipientes huiusmodi munera statim ante vllam sententiam in conscientia fisco restituere.

Tertiò, quia quando aliquis paciscitur, & contractum facit contra legem prohibentem talẽ contractum, contractus est nullus, & irritus, ipso facto; vt expressè habetur *in l. non dubiũ, C. de legibus*, ibi, *Nullũ pactũ, nullã cõuentionẽ, nullũ cõtractũ inter eos videri volumus subsecutũ, qui cõtrahũt lege cõtrahere prohibẽte; quod ad omnes etiã legũ interpretationes tã veteres, quã nouellas trahi generaliter imperamus*; ergo etiã datio, & acceptio munerũ contra leges, illas prohibentes facere, erit nulla, si nulla; ergo tenetur illa munera ea recipiens in conscientia restituere.

Secũda sẽtẽtia negat teneri iudices, & ministros publicos hæc munera restituere, si ex mera amicitia donẽtur, siue ante, vt iudicẽ intra limites iustitiæ ad sui fauorẽ inclinent, siue post ex mera gratitudine, & voluptate rei bene gestæ, & iustè obtẽtæ, licèt mortaliter contra leges ea munera prohibentes accipiendo peccent, & periuri sint, si iuramento se ad illa non accipienda obligent, atque obstringãt; hanc tenet Mol. *tom.1. de iust. disp.88. §. mihi contrariã sententia.* & debent tenere omnes, qui dicũt leges pœnales nõ obligare in consciẽtia ad pœnã, nisi post latã sententiã iudicis, etiamsi in eis dicatur, vt ipso facto maneat quis priuatus officio, aut beneficio, aut subiectus tali pœnæ, quæ est hodie opinio communis, quam tenet Couar. *de matr. p.2. c.6. §. n.9. & 13.* Lessius *lib.2. c.29. dub.8. n.63.* D. Thom. *2.2. q.62. art.3.* Soto *lib.1. de iust. q.6 art.6.* & alij. Fundamenta Molinæ hæc sunt, 8. Opinio secunda. Couar. Lessius. D. Thom. Sot.

Primò, quia huiusmodi donationes seclusa lege humana positiua illas prohibẽte, stãdo in solo iure naturæ, validæ sunt; vt probauimus *n.3.* sed leges positiuæ, tã iuris communis, quàm Lusitani, & Castellani, licèt illas prohibeãt, nõ illas inualidãt; ergo nõ tenẽtur iudices illas restituere. Maior est certa, minor probatur, quia omnes vltra hãc prohibitionẽ, grauissimas apponũt pœnas transgressoribus; vt videre est in omnibus legibus, quę huiusmodi donationes prohibẽt, quãdo autẽ leges vltra prohibitionẽ, apponũt has pœnas, sũt merè pœnales, & nõ obligant in cõsciẽtia, nisi post latã sententiã, neque inhabilitãt antecedẽter dãtes, & accipiẽtes ea munera simpliciter, & absolutè, sed eã tãtũ donationẽ, & acceptionem reddunt illicitã Nec refert lex, *non dubium*; quia ea lex solùm habet locũ in cõtractibus, quãdo legislator nõ apponit pœnã, secus quãdo pœnam apponit; vt docet Cardinalis expressè de ea loquens *in Clement.1. de rescript.* Panorm. *ibi*, & Syluester *verb. lex, quæst.28.*

Secundò, quia in iure Lusitano prohibẽtur huiusmodi munerũ acceptiones sub pœna amissionis, & iacturæ officij, & tamẽ nullus iudex, aut minister, recipiens munera, Lusitanè *Peitas*, tenetur in conscientia ante sententiam latam officia restituere, & illa abdicare à sese, vt probat Molina *dict. tom.1. disp.87.* hoc enim esset supra vires humanas, & Molina.

& hominum fragilitatem in re quotidiana ergo neque etiam tenetur has munerum donationes statim in consciencia restituere, nulla expectata sententia.

Tertiò, quia eodem iure Lusitano *lib.4. ord. in veteribus, tit.38. in principio,* interdicitur iudicibus, & ministris publicis, emere, permutare, aut conducere redditus, & bona immobilia in locis ad quæ iurisdictio officij sui se extendit, & additur sub pœna, vt talis contractus emptionis, permutationis, aut conductionis sit nullus, & ea omnia, quæ tali contractu acquisierint, nostro fisco addicatur. Vnde, vt notat Molin. *dict. tom.1. disp.88. vers. deinde verò leges,* apertè colligitur neque in hoc casu, neque in similibus mētem esse legislatoris, vt eo ipso, quòd lege aliqua aliquid prohibeatur, quod seclusa tali lege est validum, sit irritum, & inualidum ante latam sententiam, alioqun frustrà inter alias pœnas, quæ locum non habent, nisi post latam sententiam, hæc quoque pœna apponeretur in lege, vt scilicet contractus, & datio, & acceptio nulla sit, & irrita, & præter authoritatem Molinæ *allegati,* tuetur se hæc opinio authoritate, vt dixi, omniū DD. asserentiū, leges pœnales non obligare in conscientia ad pœnas, nisi post latam sententiam. nec refert, quòd pœna inhabilitatis ad dandas, & recipiendas has donationes sit pœna priuatiua, non indigens actione, sed cessatione; nam hæc etiam iudicis sententiam requirit, quādo in pœnam delicti ponitur; vt docet Sot. *lib.1. de iust. q.6. art.3. ad fin.* Molin. *tom.1. de iust. disp.99 pag.191.* Ledesm. *2.p.4.q.18. art.2. dub. vlt.* & alij multi. (Molin. / Sotus. Molin. Ledesm.)

9\. Ita se habent huiusmodi opiniones, vtraque planè valde probabilis est. (Iudicium authoris.)

Prima plures habet authores, in hanc tamen secundam inclino, & argumenta prima sic soluo.

Ad primum dico habere Principes sæculares, & Ecclesiasticos potestatem, & authoritatem ad inhabilitandos & reddendos incapaces dominij suos subditos, vt tamen hoc efficiant, opus esse vt constet id eos suis legibus intendisse, quod adhuc non constat expressè; nam licèt *in c. statutum, de rescriptis, lib.6. §. si quid & insuper,* dicatur non sufficere remissionem partium, & teneri iudices de facto restituere partibus, quicquid ab illis acceperunt; loquitur tamen *ibi* Summus Pontifex de iudicibus, & ministris publicis, qui aliquid acceperūt in pretium vltra stipendium iure, aut legitima consuetudine taxatum, pro exequendo munere suo, quæ quidē acceptio seclusa quacumque alia lege positiua externa, iure naturæ est iniusta, & irrita; vt patet ex iis, quæ diximus *c.4 n.1. & 2.* non loquitur verò de iis, quæ his ministris dantur in nostro casu, hoc est, merè gratis, & liberaliter, vel in gratitudinem post negotium bene gestum, vel ante gestionem negotij ad demerendam illorum gratiam, vt intra limites iustitiæ nobis faueant.

10\. Ad secundum respondeo id verum esse, quando huiusmodi acceptiones sunt illicitæ iure naturæ, non iure positiuo in pœnam eas irritante. quando enim irritatio, & annullatio earum ponitur in pœnam, requiritur priùs sententia iudicis, vt fiat ea restitutio, quia de ratione pœnæ est, vt sententiam iudicis requirat, nam quando in acceptione datur peccatū respectu dantis, vel accipientis, non contra iustitiam, sed cōtra Principis obedientiā, aut contra quamlibet aliam virtutē, licèt vterque puniri possit per iudicis sententiam amissione illius rei, quam dedit, vel accepit propter culpam, quam dādo, vel accipiendo commisit, non tamen tenetur eam restituere ante latā sententiā, vt ex dictis manifestū est.

Ad vltimum respondeo, legem illam, *non dubium, C. de legibus,* esse merè pœnalem, & requirere sententiam iudicis, non enim contenta est simplici irritatione talium contractuum; sed apponit illam in pœnam, iuxta hactenus dicta, & id cōstat ex illa, & sic illam explicat Bart. *ibi,* & Molin. *dict. tom.1. de iust. disp. 88. vers. ad confirmationem,* & similiter, quia leges ciuiles, quæ ludum prohibent, non sistunt in prohibitione dūtaxat, & irritatione talium ludorum; sed vlteriùs progrediuntur ad pœnam, concedendo in pœnam repetitionem eiusdem rei quæ ludo comparatur, sequitur, vt quod ita comparatū fuerit contra prædictas leges, non teneatur quis restituere, si citra dolum comparatū fuerit, nisi post latam sentētiam, iuxta Mol. *allegatum,* & iuxta Syluest *verb. lex, q.28.* & Adrian. *de rest. q. de ludo, incipit, quia in superioribus, in paruis, fol. mihi 142.* 11. (Bart. Molin. / Molin. Syluest. Adrian.)

12\. Ex dictis sequitur, quando nulla interuenit culpa ex parte dantis, quia scilicet dedit omnino ad redimendam vexationem, restitutionem necessariò esse faciendam ei, qui dedit, in quo omnes conueniunt DD. quando verò culpa ex parte dantis interuenit (quod regulariter accidit, eo quòd iustissimis de causis prohibeatur, & de se illicitū sit) ante sententiam datam, qua dator, ob culpam dandi condemnetur ad amissionem rei quam dedit, restitutionem esse faciendam danti; post sententiam verò, vel fisco Regio, vel ei cui iudices præceperint; ita docet expresè Molina *tom.1. de iustit. disp.89.* Bartholom. Medin *citatus, n.7.* & alij communiter; & ratio est, quia licèt leges positiuæ prohibeant huiusmodi donationes, nulla tamen illarum transfert dominum rei, datæ in fiscum ante latam sententiam: quare cùm ex eo quod iudici iniustè fuerit data pro pretio iustæ ferendæ sententiæ, dominium illius de iure non transferatur in iudicem; sequitur, vt maneat apud dantem, ac proinde, vt illi sit restitutio facienda. (Medin.)

13\. Scio multos esse authores, qui existiment rem esse restituendam fisco Regio ante illam sententiam non danti. Ratio illorum est, quia quando aliquid iudici datur, aut promittitur pro pretio ferendæ sententiæ, sententia ipso iure est nulla; vt constat ex *l. venales, C. quando prouocare non est necesse;* & ex *cap. cum ab homine, de vita, & honestate Clericorum;* & notant *ibi glossa vlt.* & Panorm. *ibi n.7.* & Bartol. *in l.1. C. de pœna iudicis, n.5.* & DD. communiter, & dominium rei datæ non transfertur in iudicem, quia est coactè, & inuoluntariè data; & quia turpitudo est ex parte dantis, ideo ei non cōceditur repetitio rei datæ; sed addicitur fisco, aut alicui alteri, vt habetur *l.3. ff. de condict. ob turpem causam.* Vnde cùm iudex non acquirat dominium illius, & negetur repetitio danti, & statim applicetur fisco, sequitur, vt in foro conscietiæ ante vllam sententiam fisco debeatur: at dicendum est, negari repetitionem in foro externo danti, non in foro conscientiæ, ac proinde in foro conscientiæ, ante vllam sententiam faciendam esse hanc restitutionem ipsi danti, non fisco. (Sententia est nulla si aliquid datur iudici pro illa ferenda. / Panor. Bartol.)

Illud animaduertēdum est, sæpe dari posse rē ex mera liberalitate, & gratitudine, aut ex amicitia iudicibus, & ex vi talis donationis transferri dominiū in accipiētē, & tamē præsumi in foro externo datā fuisse ad illos peruertendos, quare tunc solùm in foro externo tenētur parere sētētiæ, nō in interno.

14\. Ad pleniorem doctrinam, rogas, an promissio ob turpem causam facta, v.c. ob homicidium, ob fornicationem, ob testimonium falsum, ob iniustam dandam sententiam, obliget, & valida sit in conscien (Promissio ob turpem causam, an sit valida.)

conscientia. Respondeo breuiter hac de re duplicem esse opinionem.

Opinio prima.

Prima omnino negat esse validam, aut obligare talem promissionem; siue ante, siue post patratum opus; & consequẽter docet teneri illos, qui aliquid acceperunt ob turpem causam, statim in conscientia id ipsum donantibus restituere, hanc tenet Medina C. de rest. q. 20. vers. in oppositum. Durand in 3. dist. 39. q. 4. eã dicit probabilem; Lessius lib. 2. c. 18. de promis. & donat. dub. 3. & eam defendit egregiè Paul. Comitol. in suis responsionibus ad casus conscientiæ, & tenẽt multi, quos citat, sed nõ sequitur, Couar. ad reg. peccatum 2. p. §. 2. n. 9. Et confirmari potest ex l. generaliter, ff. de verb. oblig. ibi, Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti; & ex l. plagij, ibidem, vbi sic. Si plagij faciendi, factive concepta sit stipulatio ab initio, non valet. Et fundamentum illius est.

(Medina. Durand. Lessius. Comitol.)

Primò, quia illius leges inhabiles reddunt personas ad cõtrahendum; vnde cùm personæ sint inhabiles, & incapaces ad huiusmodi promissiones faciẽdas, inualidè, & nulliter tales promissiones fient.

Secundò, quia opus turpe, est inuendibile; quare nihil in eo dari potest, quod sit pretio æstimabile.

Tertiò, quia irritæ, & nullæ, iure naturali sunt promissiones illæ, quæ fiunt contra bonos mores, vndè inualida est promissio, qua testator promittit, & concedit tutori, vt non teneatur de dolo, & culpa, quam commiserit in administratione bonorum suorum filiorum; vt expresse habetur in l. si vnus, §. illud, & §. pacta ff de pactis; & l. pacta quæ, C. de pactis, & docet Molin. tom. 2. de iust. disp. 271. fol. mihi 114. col. 2. nam huiusmodi promissionibus, & pactis excitantur homines ad furta, & homicidia perpetranda; quare iure naturæ, irrita est talis promissio; promissio enim non est vinculum iniquitatis, sed virtutis, & fidelitatis: sed de iudice, & teste, qui pro ferendis iniquo testimonio, & sentẽtia aliquid accipiũt, an illud ante, & post latũ iniquum testimonium, & sententiã teneantur restituere parti, à qua acceperũt, dicemus plenè infrà c. 25. à n. 16.

(Molin.)

15. Antequam secundam opinionem tradam, notãdum est, in vnoquoque opere malo, duo reperiri posse, primum est turpitudo, & malitia ipsius operis; secundum est labor in tali opere perpetrando, periculum cui se quisque exponit, & iactura bonorum, vel vitæ, in illo perpetrando, difficultas, tempus, locus, in qua propè, vel longè est patrandum; voluptas illius, cuius causa est perpetrãdum; fidelitas quam iste præstat in illo patrando, & similia, quæ omnia apud omnes prudẽtes, sunt pretio æstimabilia, & de se, & natura sua, sunt separata ab intrinseca turpitudine, & malitia ipsius operis sicut similiter in vnoquoque opere bono, v. c. in Missa dicenda, duo etiam reperiuntur; primum est bonitas intrinseca ipsius operis. Secundũ est labor, quo est dicenda, locus, & tempus, in quo est dicẽda, tali enim loco, & tempore dicenda erit, vt non nisi cum magnis expensis, & magno periculo vitæ, aut bonorũ fortunæ, cui se Sacerdos quisque exponat, dici possit, & similia, quæ etiã pretio sunt æstimabilia, & à bonitate ipsius operis separari possũt.

16. His notatis, secunda, & probabilior sententia docet, ante patratum opus turpe, promissionem de illo faciendo esse iniquam, irritam, & nullam, ex vtraque parte, tam sponsoris operis, quàm pecuniæ, & nihil deberi in conscientia, & teneri sponsorem operis restituere; si quid iam pro illo patrando accepit; patrato verò opere, teneri ex iustitia pecuniæ promissorem in conscientia soluere proportionatum pretium operi. Hæc communis est omnium DD. & in eam conspirare omnes Theologos, Canonistas, & Legistas, docet Nauar. in sum. Lat. c. 17. n. 34. eã docet D. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. Caiet. ibi. Sotus lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 2. vers. quapropter. Couar. in reg. peccatum 2. p. §. 2. num. 1. Gutier. lib. qq. can. c. 10. n. 1. Bartol. & communiter Legistæ in l. 2. de cond. ob turpem causam. Cordub. lib. 1. quæst. q. 32. art. 2. Medin. C. de rest. q. 28. vbi dicit esse probabilem; Lessius lib. 2. cap. 18. dub. 3. Mol. Theolog. tom. 1. disp. 94. vers. contraria sententia. Probatur rationibus, quia promissio non est vinculum iniquitatis; ergo ante patratũ opus cùm ad peccatum incitet, & animet, nulla est talis promissio iure naturæ; ac proinde si quid iam quasi in pretium patrandi operis fuerit acceptum, illud tenebitur accipiens restituere; post patrationem verò operis, cùm periculum, cui separatur, exposuit, labor, & industria in patratione illius sint res pretio æstimabiles, & secundùm se, & absolutè separabiles à malitia, & turpitudine illius, iudicio prudentium sunt vendibiles; tantum ergo illi erit reddendum in conscientia, quantum hæc arbitrio prudentis valent. Sed hac de re fusiorem sermonem feremus infrà cap. 42. à num. 19. & 20. quo loco hanc quæstionem latè tractabimus.

(Opinio secunda probabilior. Nauar. D. Thom. Caiet. Sotus Couar. Guttier. Bartol. Cordub. Medin. Lessius. Molin.)

Ad fundamenta prioris opinionis, respondeo leges illas, intelligendas esse ante patrationem operis, non enim est mens legislatorum tollere post patrationem operis eam obligationem iuris naturalis, quæ ex iustitia debetur, quæque in huiusmodi obligationibus, ac promissionibus vtrimque onerosis reperitur, vt dixi. 17.

Ad secundum dicendum leges antecedenter reddere inhabiles huiusmodi stipulatores ad contrahendam obligationem validam, & de facto irritant eas promissiones, quatenus malæ sunt, non verò quo ad ea, quæ in eis pretio sunt æstimabilia, & de se sunt bona, iure naturæ spectato, & à malitia, & turpitudine operis separabilia, vt diximus, & si quoad hæc etiam eos vellent reddere inhabiles, & promissiones irritas, offenderent profectò ius naturæ, & iniustæ essent tales leges, quod non est dicendum. nam quamuis meretrix peccet meretricando, & turpiter faciat, non tamẽ peccat, nec turpiter, aut iniustè faciat accipiendo pretium sui laboris, & gaudij, aut voluptatis, quam nebuloni dedit; vt expressè habetur in l. 4. vers. sed & quod meretrici. ff. de condict. ob turpem causam, & quamuis nebulo & fornicator turpiter faciat, & peccet fornicando, non tamen peccat soluendo meretrici pretium sui laboris, vt patet.

Ad tertium respondeo, opus turpe quoad turpitudinem operis, & actus esse inuendibile, quoad circunstantias verò, quæ in ipso actu reperiuntur, & ab illo sunt separabiles, & sunt licitæ, & pretio æstimabiles, posse esse vendibile; sed hoc non est esse opus turpe vendibile, sed est esse accidentia, quæ in illo reperiũtur vendibilia, modo explicato.

Ad quartum respondeo promissiones cõtra bonos mores esse irritas, & nullas iure naturæ, quatenus tales sunt, non verò quoad ea, quæ in eis licita inueniũtur; quare cùm ante patrationem talis operis prædicta promissione possit quis animari ad illud perpetrãdum, talis promissio est iure naturali nulla; quia animat ad malum; patrato verò opere, cùm in eo inueniantur accidentia, & circũstantiæ, quas iam explicauimus, licitæ, quæ sunt à malitia, & turpitudine illius separabiles, meritò tanti valebunt iudicio prudẽtum, quanti à prudentibus æsti-

mata fuerint, & ad hanc æstimationem tenebitur in conscientia promissores, in cuius gratiam opus turpe patratum est, modò ipsi habeant ius donādi, & promittēdi, & aliunde non sint inhabiles ad dandum, & contrahendum. nam si sint serui, qui nihil proprium habent, aut Religiosi, nihil debent in conscientia; imò si aliquid post patratum opus iam dederunt, id totum restituendum illis est; vt docet Gutier. *lib. 2. q. 9. eau. cap. 10. num. 4.* Nauar. *cap. 17. num. 156.* Armilla *verb. restitutio, num. 10.* & alij.

18 Sed dubium est, an Confessarius non obligans pœnitentem ad restitutionem debiti, teneatur ipse illud restituere? Negat Sanch. *tom. 1. Decal. lib. 1. cap. 6. num. 5. ad fin.* & Suar. *tom. 4. de pœnit. disp. 32. sect. 6. ad finem.* Fundamentum illorum est; quia non tenetur Confessarius ex officio bonorum creditorum procurare, sed solùm bonum spirituale ipsius pœnitentis, nec eligitur ad solutionem debitorum, sed ad absolutionem peccatorum, & ideo culpabiliter se gerens erga creditores sui pœnitētis non peccat contra iustitiam, sed solùm contra Religionem, exercendo negligenter suum sacrum ministerium. Affirmant Syluest. *verb. confessor 3. q. 11.* distinctionem adhibens in Confessarium, & delegatum, sed tandem vtrumque obligat, & Gabriel *in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. dub. 5.* Nauar. *in sum. cap. 17. n. 22.* & Angel. *verb. restitutio, vlt n. 5.* Rosel. *verb. restitutio 2. l. 5.* & fundamentum est,

An Confessarius non obligans pœnitētem ad restitutionem debiti teneatur illud restituere.

Primò, quia si id faciat ex malitia, vel ex graui negligentia, est causa illius damni, & qui alteri est causa damni, tenetur illud ei restituere.

Secundò, si non faciat ex malitia, est iudex fori interni, & sicut iudex fori externi tenetur ad restitutionem si sententiam contra iustitiam ferat, & si se sentiat imperitum, & nihilominus officium iudicis exerceat, ita & Confessarius in foro interno ad eam restitutionē similiter tenetur, vtraque opinio est probabilis. Prima probabilior, & solùm in eo casu obligandus erit ad restitutionem, quando positiuè consuluit culpabiliter, vel induxit, vt non restitueret, quia tunc reuera committit iniustitiam, secus si per negligentiam omisit pœnitentem admonere, vt restitueret, & fundamenta secundæ opinionis solùm primum probant, non secundum.

CAPVT XXVIII.

An peccent iudices excommunicati vsurpatione iudicij, & teneantur ad restitutionem si illud exerceant.

SVMMARIVM.

Si excommunicatio sit occulta, nō peccat iudex vsurpatione iudicij iudicando, & acta illius hodie sunt valida. num. 1. & 2.

Olim ante Extrauagantem Martini V. erant valida. num. 3. & 4.

Si excommunicatio sit publica, & notoria, olim ante Extrauagantem Martini V. & Concilium Constantiense, peccabant iudices vsurpatione iudicij, & eorum sententiæ erant inualidæ, & tenebantur ad restitutionem partibus si in prædicta excommunicatione iudicabant. num. 5. *Secus hodie si se his actibus non ingerant Sacramenta etiam Confessionis sunt valida, dum Confessarij non sunt denunti.* ibid. & 6. & 7. & 8.

Nullus tamen fidelium tenetur admittere iudicem publicè excommunicatum in suum iudicem nondū denūciatum; sed potest illū excipere, si voluerit. n. 9.

Publici excommunicati tolerati, & nondum denunti; nec licitè, nec validè possunt exercere actus iustitiæ se ingerendo, possunt tamen si fideles id ab eis exigunt, aut illos in iudices acceperint. num. 10.

Quid si publicus excommunicatus, & nominatim denunciatus in vno loco, in aliam se conferat, vbi ignoratur fuisse nominatim denunciatus, licèt non ignoretur fuisse publicè excommunicatus. n. 11.

Quid si in eodem loco vbi fuit publicè denunciatus, id iam ignoretur. num. 12.

An tunc peccet exercendo actus iurisdictionis. n. 13.

Iudices nominatim denunciati, peccant vsurpatione iudicij iudicando, & eorum acta sunt irrita, & tenentur ad restitutionem damnorum. num. 14.

STATVO primò, si excommunicatio sit occulta, non peccat iudex tam Ecclesiasticus, quàm sæcularis vsurpatione iurisdictionis iudicando, & acta eius, & sententiæ sunt validæ, & à nemine hodie, post Extrauagantem Martini V. negatur, & procedit non solùm in sententiis, & actis fori externi, sed etiam interni, & sacramentalis, & in sacramento Pœnitentiæ, vt *infrà* patebit, DD. enim generatim loquuntur, & rationes eædem in vtroque foro procedunt. Eam docet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. c. 29. dub. 7. init.* Filliuc. *tom. 2. tract. 40. in 8. præcept. Decal. c. 6. n. 157.* Suar. *tom. 5. de censuris, disp. 14. sect. 1. n. 8.* Sot. *d. 22. q. 2. art. 1. circa fin.* Nauar. *in sum. cap. 27. n. 21. & cap. 9. num. 8.* Couar. *in cap. alma mater, p. 1. §. 11. num. 4.* Fundamentum est,

1. Conclusio prima. — Lessius. Filliuc. Suar. Sotus. Nauar. Couar.

Primò, quia dum non denunciatur, non priuatur iurisdictione sua.

Secūdò, quia dum quis in Republica officium, aut munus publicum exercet, acta eius sunt valida in vtilitatem communem ex tacita Reipublicæ concessione; quamuis habeat defectum aliquem occultum, vt est commune pronunciatum iuris ciuilis peritorum, ad leg. *Barbarius, ff. de officio Prætoris*; Ecclesia autem non minori prouidentia vtilitatem suorum fidelium curat, quàm Respublica ciuilis vtilitatem suorum subditorum.

Dixi, *hodie post Extrauagantem Martini V. à nemine hoc negari*, quia stando in iure antiquo ante prædictam Extrauagantem, & ante Conciliū Constantiense, ex quo illa deducta fuit, multi id negarunt, & dixerunt omnia acta ab huiusmodi iudice excommunicatione occulta ligato esse inualida, & peccare iudicem vsurpatione iudicij ita iudicando, quam opinionem tenuit olim glossa *in §. verum tamen, post c. infamis 3. q. 7.* & Syluest. *verb. excommunicatio 1. n. 6. in fine; & verb. excommunic. 2. n. 1.* vbi aliàs refert ex eo fundamento, quia valor horum actuum non pendet ab hominū notitia, sed à iurisdictione. Vnde si reuera occultus excōmunicatus ratione occultæ excommunicationis illa carebat, vt reuera carebat, omnia illius acta erunt inualida.

2. Quid de iure antiquo ante Extrauagantem. Ad cuitanda. — Syluester.

3. At contraria sententia est vera, nam etiam olim ante Concilium Constantiense, & Extrauagantem Martini V. non peccabant iudices vsurpatione iudicij, occulta excommunicatione iudicando, & illorum acta omnia in vtilitatem publicam erant valida; vt docent Suarius, Sotus, Nauar. Couar. *allegati*, & Richardus *dist. 18. art. 7. q. 1.* & Palud. *q. 2. art. 3. & q. 4.* Quia Ecclesia in vtilitatem communem censebatur conferre iurisdictionem ad valorem singulorum actuum huiusmodi iudicibus occultè excommunicatis, cùm non minus curet vtilitatem

Couar. Richard. Palud.

litatem suorum fidelium, quàm Respublica suorũ subditorum; iuxta dicta in secundo fundamento primæ nostræ conclusionis *num.* 1. explicatæ; quod probatur à contrario sensu, ex *c. ad probandum, de re iudicata*, ibi, *Si publicè excommunicationis vinculo irretitus sit.* vbi sic inferunt (& rectè quidem) Abbas, & Felin. ergo si non sit publicè irretitus, non infirmabitur eius sententia, & actus valebunt.

4. Nec obstat si dicas, solùm illa acta olim fuisse valida, quæ in vtilitatem, & fauorem aliorum cedebant, non verò illa, quæ cedebant in grauamẽ, & detrimentum illorum, quandoquidem hoc priuilegium non ipsi excommunicato, sed aliorum vtilitati conceditur, sicut *in dict. l. Barbarius ff. de officio Prætoris*, priuilegium valoris actuum non conceditur iudici occultos defectus patienti, sed aliorum vtilitati, ibi, *Propter vtilitatem eorum, qui apud eum negotia gerunt.* Vnde vbi fuerit vtilitas fideliũ, valebũt; vbi verò non fuerit vtilitas, sed grauamen, non valebunt, v. c. valebit absolutio ab eo excommunicato occulto data: censura autẽ lata contra aliquem, non valebit. Respõdeo, hæc iurisdictio non concedebatur olim huiusmodi excõmunicato occulto, sicut nec iudici sæculari, occultum defectum iurisdictionis patienti, ob fauorem particularem huius, aut illius peculiaris hominis; sed ob publicam Reipublicæ, & Ecclesiæ vtilitatem; & ideo licèt contingat actus horum iudicum sæcularium, & Ecclesiasticorum esse alicui nociuos, & detrimentosos, nihilominus validos esse, quia ad Reipublicæ, & Ecclesiæ bonũ ita expediebat, cùm de facto procederent ab eo iudice, qui ab Ecclesia habebat potestatem, & iurisdictionẽ toleratam; deinde, quia huiusmodi actiones, & excommunicationes licèt respectu eorum, contra quos expediũtur, essent onerosæ; tamẽ respectu illorum, in quorum gratiam, & ad quorum petitionem ferebantur, erãt fauorabiles; & ideo erant validæ, quia valor illarũ non debuit dependere à voluntate illorum, contra quos prædictæ excõmunicationes ferebantur. Vnde licèt iudex, quatenus occultus excommunicatus habebet solùm iurisdictionẽ in habitu, & non haberet olim actualem vsum illius, tamen quatenus minister publicus toleratus ob vtilitatem communem recipiebat ad singulos actus vsum talis iurisdictionis; ita Suar. *tom* 5. *de censuris, disp.* 14. *sect.* 1. *num.* 10. *ad finem.* Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 7. *n.* 54. Filliucius *tom.* 2. *in* 8. *præceptum Decal. c.* 6. *n.* 157. (Suar. Lessius. Filliuc.)

5. *Conclusio secunda.* Statuo secundò, cùm excommunicatio iudicis erat publica, seu notoria, olim ante Conciliũ Constantiense, & Extrauagãtem Martini V. *Ad euitanda*, ex illo deductam, peccabant iudices lethaliter, tam Ecclesiastici, quàm sæculares vsurpatione iudicij iudicando, & tenebantur ad restitutionem, & illorum sententiæ, & acta, ex defectu iurisdictionis erant irrita, & nulla. Hodie verò post hoc Concilium, & Extrauagantem, verius est, nõ peccare, nec sententiam, & acta illorum, esse irrita, dummodo se sponte actui iudicandi non ingerant; & dummodo non sint de tali excommunicatione nominatim denunciati, vel notorij Clerici percussores: ita docent expresè Lessius *lib.* 2. *c.* 29. *dub.* 7. *n.* 5. licèt *in n.* 59. dicat, peccare mortaliter, sed intelligendus ibi est, si se his actibus ingerant, ne sibi contrarius sit. Filliuc. *tom.* 2. *tract.* 40. *in* 8. *præcept. Decalog. cap.* 6. *n.* 157. Nauar. *c.* 27. *n.* 7. Henriq. *de excom. c.* 7. Sotus *in* 4. *dist.* 22. *q.* 2. *art.* 1. & alij passim. Suar. *tom.* 5. *de censuris disp.* 14. *sect.* 1. *n.* 13. Et hanc debent tenere necessariò omnes qui dicũt, nullam esse culpam matrimonium contrahere scienter cum excõ- (Lessius. Filliuc. Nauar. Henriq. Sotus. Suar.)

municato excommunicatione maiori publicè ligato, nisi denunciatus sit, aut notorius Clerici percussor, imò neque petere, & recipere omnia septem Sacramenta, etiam confessionis, à quocumque ministro Parochi, non Parocho, etiam non parato, publicè excommunicato, absque vlla necessitate, & præsente alio non excommunicato, dummodo nõ sit denunciatus, aut notorius Clerici percussor; illumque ministrum si non se ingerat horum Sacramentorum administrationi; sed ad fidelium petitionem sacramenta ministret, immunem esse culpæ, & validè ea administrare, & nec venialiter etiam peccare si nullũ aliud impedimentum, dempta hac excõmunicatione, habeat, subindeque nec irregularem fieri; & hi, qui hoc ita expresè tenent, sunt Suar. *tom.* 5. *de censuris, disp.* 14. *sect.* 1. *n.* 13. *ad fin.* Sanch. *lib.* 7. *de matr. disp.* 9. *n.* 8. Victor. *in sum.* vbi *de excom. n.* 339. Sotus *in* 4 *dist.* 22. *q.* 1. *art.* 4. *col.* 3. *vers. ait verò*, Ledesm. 1. *p.* 4. *q.* 5. *art.* 6. *dub. penult.* Lud. Lop. 2. *p. instruct.* vbi de Sacramentis in genere *cap.* 59 *col.* 18 *vers. at verò vrgentius dubium fol.* 85. Viuald. *in candelab. aur.* 1 *p. de matr. n.* 80. & Suar. iterum *tom.* 5. *de censuris, disp.* 11 *sect.* 4. *num.* 18. *fol. mihi* 314. *col.* 1. loquendo speciatim de petitione sacrificij Missæ ab ipso excommunicato tolerato Parocho, non Parocho, parato, vel non parato, & præsente alio Sacerdote non excommunicato; sed eadẽ est ratio de petitione omnium Sacramentorũ. (Suar. Sanchez. Victor. Sotus. Ledesm. Lopez. Viuald. Suar.)

Neque obstat dicere, non esse parem rationem in foro interno, & administratione omnium Sacramentorum, atque in actibus fori contentiosi, & externi, quia actus fori interni proximè ordinãtur ad salutem animæ, & magnum esset periculum, si validi non essent; actus verò fori externi versantur, & ordinantur ad res corporales, & externas, in quibus non tantum est periculi si inualidi sint. 6.

Primò, quia actus iurisdictionis externæ interdum ordinantur proximè, & immediatè ad bonum animæ, & forum conscientiæ, vt sunt dispẽsationes in votis, indulgentiarum concessiones, & similes.

Secundò, quia hoc non pendet præcipuè ex ratione, sed ex iure; ius autẽ æquè id in vtrisque actibus disposuit, etiamsi non esset fortasse eadem omnino ratio in illis; vt patet ex Concilio Constantiẽsi, & Extrauaganti, *Ad euitanda*, Martini V. quod in fauorem fidelium factum est; vt patebit infrà, *à num.* 8. Conclusio habet tres partes.

Prima asserens ante Concilium Constantiense, & Extrauagantem, *Ad euitanda*, Martini V. peccare iudices publicè excommunicatos, nec denũciatos iudicando, & eorum sententias & acta esse ipso iure irrita, & nulla, docetur à Suar. *tom.* 5. *de censuris, disp.* 14. *sect.* 1. *n.* 4. & à Lessio, & Filliucio *allegatis*, & probatur efficaciter ex *c. ad probandum, de re iudicata*, vbi non tantùm sententia ab vno iudice publicè excommunicato lata, sed etiam lata à multis, quorum vnus tantùm publicè excommunicatus erat, cassanda dicitur, vbi glossa aduertit cassandam dici, quia cassa, & irrita declaranda est, quod intelligendum est, vt bene ait Lessius *allegatus*, quando certus numerus iudicum ad causæ definitionem requirebatur, tunc enim ob vnius excommunicationem sententia est inualida, quia vnus est inhabilis; ac subinde requisitus numerus iudicum non est completus, secus si certus numerus iudicum non requireretur; sed solùm maior pars, tunc enim sententia erit valida, si maior pars iudicũ habilium consenserit, quia vtile per inutile non vitiatur. Probatur etiam *ex cap. audiuimus* 24. *quæst.* 1. vbi dicitur excommunicatum excommu- 7. (Suar. Filliuc.)

nicare non poſſe, quod de publicè excommunicato intelligitur; vt *ibidem* gloſſa notat, *verb. non potuit*; quia cùm hîc non habeat iuriſdictionem, illa ligare non poteſt, & quamuis *ibi* addatur excommunicatum à publico excommunicato poſſe Apoſtolica authoritate abſolui, intelligendum id eſt, vt explicat *ibi* gloſſa, & Suarius *allegatus*, poſſe declarari non fuiſſe excommunicatum. Et ratio eſt, quia huiuſmodi publici excommunicati, licèt olim retinerent officium, & ratione officij iuriſdictionem, tamen retinebant illam in habitu, non in actu, erant enim priuati ipſa iuriſdictione quoad actus externos, vnde ſi in aliquos actus externos prodibant, huiuſmodi actus erant inualidi, quia poteſtas ſuſpenſa, & impedita à functione ſua perinde eſt, ac ſi non ſit poteſtas; quare dum huiuſmodi iudices olim iudicabant, peccabant vſurpatione iudicij aſſumentis poteſtatem & iuriſdictionem, quam non habebant & actus erant inualidi, vt patet.

Secunda pars concluſionis aſſerens hodie poſt Concilium Conſtãtienſe, & Extrauagantem Martini V. *Ad euitanda*, ex illo deductam acta iudicum publicè excommunicatorum, & ſententias eſſe validas, & non peccare illos vſurpatione iudicij, ſiue ſint iudices Eccleſiaſtici, ſiue politici, & ſæculares, dummodo ſint tolerati, & non ſint publicè denunciati, aut notorij Clerici percuſſores; docetur expreſsè à Nauar. *cap. 27. num. 7.* & Henriq. *de excommunicatione, cap. 7.* & à Soto *in 4. diſt. 22. q. 2. art. 1.* & à Leſſio *lib. 2. cap. 29. dub. 7. num. 57.* & à Filliucio *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 6. num. 157.* & à Suario *tom 5. de cenſuris, diſp. 24. ſect. 1. num. 13* & hoc eſt probabilius, etiamſi contrarium quoque probabile ſit. Probatur facilè, quia Concilium Conſtantienſe, & Martini V. in ſua Extrauaganti *Ad euitanda*, ſtatuit in fauorem fidelium, non in ipſorum excommunicatorum vitandos eſſe dumtaxat nominatim denunciatos, & notorios Clericorum percuſſores, & conceſſit, vt fideles poſſint cum aliis in omnibus rebus tam diuinis, quàm humanis, tam publicis, quàm priuatis communicare; ergo etiam tacitè vult eorum actus eſſe validos, ac firmos, niſi enim id vellet, non deberet concedere in omnibus; quorſum enim concederet, vt ab illis poſſimus ius, & alios actus legitimos exigere, vt præſentationes, electiones, illationes, & confirmationes beneficiorum, imò, & ſacramenta, etiam confeſſionis, iuxta Suarium, & Sancium, & omnes allegatos *num. 6. verſ. & hanc debent neceſſariò tenere*; ſi enim tales eorum actus, & abſolutiones eſſent inualidi, profectò illuſoria, & noxia foret talis conceſſio, nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno illorum damno, omnia hæc reſcinderentur. Deinde, quia ſi fideles Chriſtiani iura, & actus iudiciales in foro externo, & Sacramenta omnia, ac confeſſiones in foro interno ab his poſſunt licitè, & validè petere, iuxta eandem Extrauagantem; profectò licitè quoque & validè ad petitionem fidelium, hæc illi omnia poterunt exercere, cùm hæc ſint correlatiua; peccabunt tamen ipſi excõmunicati, ſi ſe in his ingeſſerint, & ſine petitione fidelium, illa voluerint adminiſtrare; & illorum actus erunt validi vtriuſque fori, ſi partes conſenſerint, cùm Eccleſia per Extrauagantem *in nullo*, eis velit fauere. Voluit itaque Eccleſia dum rigorem antiquorum Canonum, circa communicationem cum excommunicatis temperauit, tacitè tollere illam ſuſpenſionem iuriſdictionis, quam olim publica excommunicatio continebat; quod ſanè

Nauar.
Henriq.
Leſſius.
Filliuc.
Suar.

erat expediens in hoc ſtatu rerum, quo ſæpe iudices diu in excommunicatione, vel ob hæreſim, vel ob violentam libertatem Eccleſiaſticam, vel ob alias cauſas manent.

9. Nemo tamen fidelium tenetur admittere iudicem publicè excommunicatum, nondum denunciatum in ſuum iudicem, ſed poteſt legitimè eum excipere, propter talem excommunicationem; vt patet ex preſsè *ex cap. exceptionem, in fine, de exceptionibus*, quod verum eſt, etiamſi eius excommunicatio in hoc loco non ſit manifeſta, modò tamen alibi in alio ſit publica, & ipſe poſſit illam in iudicio probare, vt colligitur ex *eodem c.* iuncta gloſſa *verb. publicè*. Ratio eſt, quia etſi Concilium Conſtantienſe concedat, vt poſſit quis cum iudice publicè excommunicato, nondum denunciato, habere commercium, & ius ab illo petere, ſi voluerit, non tamen cogit, aut obligat, vnde ſicut olim poterat recuſari, ita & nunc; ſi tamen partes in illum conſenſerint, & ſententia iuſtè lata fuerit, non poterit propter excommunicationem reſcindi, aut inualidari, quia à legitimo iudice, cui partes ſe ſubmiſerunt, lata eſt. Ita Leſſius *lib. 2. cap. 29. dub. 7. num. 58.* Suarius *tom. 5. de cenſuris, diſput. 14. ſection. 1. num. 15. ad finem.* Sanchez *lib. 3. de matrim. diſp. 22. num. 33. & 34.* Ex quo

Leſſius.
Suar
Sanchez.

Sequitur primò, vt rectè *ibi* infert Suarius, hos publicos excommunicatos nondum denunciatos, non poſſe licitè exercere actus iuſtitiæ ſponte ſua, niſi fideles ius ſuũ ab illis exigãt, quia non poſſunt ſe ingerere actibus iudicialibus, poſſunt tamen requiſiti à partibus illos illicitè, & validè exercere. 10.

Sequitur ſecundò, quamquam huiuſmodi excõmunicati velint exercere aliquos actus iuſtitiæ, non teneri fideles obedire, & illorum acceptare præcepta, quia hoc priuilegium communicandi cum illis conceſſum eſt fidelibus, non ipſis excommunicatis, ac proinde liberum illius eſt illo vti, vel non vti. Vnde fit, vt ſi huiuſmodi excommunicati, nondum denunciati diſpenſent, vel abſoluant, aut ſimile opus gratiæ efficiant, acceptari poſſit, quia eſt validum, licitum & vtile; ſi verò aliquid præcipiant, non teneantur fideles obedire, niſi illos à principio acceptauerint in iudices; & pari ratione ſi aliquem excommunicent, non valebit excommunicatio, niſi illi, contra quos illa fertur, illam voluerint acceptare, idque vel quia talis excommunicatio non ſupponit contumaciam in excommunicato, eo quòd reſpectu iudicum, qui publicè ſunt excommunicati, nemo ſit contumax, cùm nemo ei obedire teneatur, vel quia ipſa excommunicatio debet procedere ex virtute coactiua, quam non habet publicus excommunicatus toleratus, & nondum denunciatus, ex vi Extrauagantis, *Ad euitanda*, vt dictum eſt, ſic Suar *alleg. dict. num. 15.*

Si aliquis publicus excommunicatus, & nominatim denunciatus in vno loco, & vrbe, ſe conferat in aliam, vbi ignoratur, eum alibi nominatim fuſſe denunciatum, & vitandum; licèt non ignoretur fuiſſe publicè excommunicatum, fieretque in eo iudex, vel Confeſſarius, valerent abſolutiones, & ſententiæ ab eo in eo datæ; item ſi eodem loco in quo primò fuit excommunicatus, pro diuerſo tempore non haberetur ipſe pro denunciato, & vitando, licèt pro publicè excõmunicato habeatur, quod fieri poteſt, ſi ipſa denunciatio iam memoria hominũ exciderit, vel quia publicè creditur abſolutus, cùm tamẽ reuera nõ ſit, acta eius erũt valida, ſi requiſitus à partibus iudicauerit, & vitari nõ poterit ab aliis. Ratio eſt, quia in eo loco ab Eccleſia 11.

cenſetur

censetur toleratus, ac proinde quæ de iudice publicè excommunicato tolerato dicta sunt, de illo quoque dicenda erunt, vt docent Lessius *dicto lib.2. cap.29. dub.7. num.62.* Sanchez *lib.3. de matr. disp.22. num.39.* vbi agit de Confessario, & *num.34 fine,& num.45.* & Soarius *dicto tom.5. de censuris,disp.4.sect.1.num.16.* Confirmatur, quia publicè denunciatus hodie post Concilium Constantiense comparatur cum publico excommunicato, olim ante prædictum Concilium, vt docet Soarius *dicto num.16. in fine*, &, si publicus excommunicatus olim in vno loco, se mutaret in alium, in quo occulta esset illius excommunicatio, similiter omnia illius acta valida essent; vt docet *ibi* idem Soarius.

Lessius. Sanchez. Soar.

12. Similiter à fortiori, si in eo loco, ad quem se contulit, ignoretur omnino illius excommunicatio, & communiter habeatur pro non excommunicato, omnia illius acta erunt etiam valida, si fuerit iudex laicus, & excommunicationes, præsentationes, collationes, & institutiones beneficiorum validæ quoque erunt, si fuerit Ecclesiasticus, quia tunc reputabitur pro occulto excommunicato, neque ipse tenebitur se manifestare; & ratio est, quia iuxta antiquum ius, excommunicatus publicus in vno loco, si in alio ad quem sedem mutauit, esset occultus, & ibi publico fungeretur officio, validas actiones efficeret, iuxta communem sententiam, quam docet Panormitanus *in cap. ad nostram 3. de iureiur. num.6. & in cap. sciscitastis, de rescript. num.23.* Soarius, & Lessius *allegati*; & omnes Canonistæ *ibidem*, argumento dictæ legis *Barbarius, ff. de officio Prætoris*, tunc enim vrget necessitas, & vtilitas publica, & notitia, quæ in alio loco habetur de illius excommunicatione, impertinens est, ad ea, quæ in hoc, vbi illius excommunicatio ignoratur, geruntur.

Panorm. Soar. Lessius.

Neque obstat, quòd ipse re vera sit priuatus per excommunicationem publicam, & denunciationem absolutè omni iurisdictione in omni loco, quia Ecclesia ob communem vtilitatem, & bonum publicum, etiamsi velit illum manere excommunicatum, & suspensum, vel priuatum omni iurisdictione, in omni loco, ei nouam iurisdictionem ad singulos actus extraordinariè confert in loco, vbi vel est toleratus, vel occultus, supplendo defectum, qui ex parte ipsius habetur, ne cum damno aliorum actus illius sint irriti, vel certè suspensionem iurisdictionis ei ad singulos actus relaxat, etsi velit illum manere suspensum, qui modi parum inter se differunt; ita docet Lessius *lib.2. cap.29. dub.7. num.6. in fine.*

Lessius.

13. An autem tunc peccent huiusmodi excommunicati, in iis locis, in quibus illorum excommunicatio publica non est, licèt alibi fuerit publica, & denunciata, si iudices sint, & se pro non excommunicatis gerant, addubitant DD. certè Lessius *dicto lib.2, cap.29. dub.7. num.62. vers. hinc tamen*, existimat peccare mortiferè, quia re vera sunt suspensi, & excommunicati, & quantum est ex parte sua, vsurpant sibi potestatem & iurisdictionem, in re graui, quam non habent. At consequenter dicendum est eos nec venialiter quidem peccare, si se non ingerant huiusmodi actionibus, sed ad petitionem fidelium illas exerceant, nam hi, qui in hoc loco sunt publicè denunciati, si se in alium conferant, in quo illorum denunciatio ignoratur, computandi sunt cum iis, qui sunt publicè excommunicati, tolerati, & qui nunquam fuerunt denunciati; vt docet expressè Soarius *tom. 5. de censuris, disp.14. sect.1. num.16.* Vnde cùm hi nullo modo peccent, si se non ingerant, & requisiti officium iudicis exerceant, vt diximus *num. 5.* neque illi quoque peccabunt.

Idem. Soar.

14. Tertia pars conclusionis, asserens iudices, tam sæculares, quàm Ecclesiasticos nominatim denunciatos, & notorios Clerici percussores peccare mortaliter vsurpatione iudicij, & eorum acta esse nulla, & teneri consequenter ad restitutionem damnorum, si quæ inde illorum causa partibus adueniant, est communis omnium DD. eam docet expressè Sanchez *lib.3. de matr. disp.22. num.36.* Guttierrez *qq. canon. lib.1. cap.1. num.75.* Henriq. *lib.23. de excom. cap.7. num.6.* Horosius *l. & quia, num.47. ff. de iurisdict. omn. iud.* Soarius *dicto tom.5. de censuris, disp.4. sect.1. num.16.* Lessius *dict. lib.2. cap.29. dub.7. num.60.* Filliucius *tom.2. tract.40. in octauum præceptum Decalogi, cap.6. num.157. ad finem*, & alij communiter; & ratio est, quia Concilium Constantiēse, & Extrauagans *Ad euitanda*, prædictos hos nominatim denunciatos, & manifestos Clerici percussores semper excipiunt; & ideo huiusmodi nominatim denunciati, & notorij Clerici percussores, semper æquiparantur in iure; quare quod de illis dicitur, de his quoque dicendum est: vnde si huiusmodi notorij Clerici percussores, se transferant in alium locum, vbi ignorentur esse tales, poterunt licitè, & validè exercere actus iudiciales, & eligere, præsentare, instituere ad beneficia, si hæc ab illis petantur, non verò si illis se ingerant, vt docent Authores allegati. Et consequenter etiam æquiparantur hodie post prædictũ Concilium Constantiense nominatim denunciati cum iis, qui olim ante prædictum Concilium erant publicè excommunicati, & de iisdem omnia ad inuicem dicenda sunt, vt rectè animaduertit Soarius *allegatus dicto num.16. in fine.* Ex dictis sequitur gesta per iudicem occultum hæreticum, imò & per publicum, ac notorium hæreticum, valida esse, & non peccare illum vsurpatione iudicij, dum non est denunciatus de excommunicatione, quam incurrit propter ipsam hæresim, aut dum non est condemnatus criminis ipsius hæresis; quia dum non est denunciatus, aut de crimine damnatus per sententiam declaratoriam criminis, non amittit iurisdictionem; quare gesta illius necessariò valebunt; vt benè tradit Henriq. *lib.6. de pœnit. cap.13. num. 12.* & Sanchez *lib.3. de matrim. disp.22. num.38.* & alij communiter.

Sanch. Guttier. Henriq. Horosius. Soar. Lessius. Filliuc. Soar. Henriq. Sanchez.

15. Ratio verò ob quam hæc omnia, quæ dicta sunt, procedant in iudicibus etiam sæcularibus, & non Ecclesiasticis dumtaxat, est

Primò, quia *in cap. exceptionem, de exceptionib. ad finem*, ita dicitur. *Excommunicatus autem publicè, & si huiusmodi exceptio non opponitur, nihilominus est officio iudicis repellendus*; vbi ius loquitur absolutè de omnibus, iudicibus tam sæcularibus, quàm Ecclesiasticis.

Secundò, quia omnes excommunicati, siue iudices sint sæculares, siue Ecclesiastici, priuantur vsu iurisdictionis in subditos; vt patet *in cap. nos sanctorum 15. quæst.6.* ibi, *Nos sanctorum Prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate, aut sacramento constricti sunt, Apostolica authoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Vnde si subditi non tenentur eis obedire, suspensa planè est eorum iurisdictio, ac subinde sententia illorum non obligat, & est irrita, vtpote à non iu-

ce procedens, idem confirmatur ex *cap. finali, ibid.*

Tertiò, quia in capite, *decernimus, de sent. excom. in 6.* repellitur excommunicatus à munere actoris, patroni, & testis; ergo multo magis ab officio iudicis; absurdum quippe esset, acta iudicis excommunicati valere; actoris verò, Aduocati, & testis non valere. Tandem, quia Ecclesia intendit efficaciter prohibere communicationem cum omnibus excommunicatis euitandis, non poterat autem hæc communicatio efficaciter prohiberi, nisi priuando iudices hac excommunicatione vitandos vsu suæ iurisdictionis, & illorum acta irrita reddendo, alioqui si acta illorum essent valida, subditi ad eos in suis causis recurrissent, vt antea.

CAPVT XXIX.

Num iudices, qui propter crimen à lege aliqua ipso facto priuantur officio, peccent vsurpatione iudicij, iudicando, itaut illorum sententiæ, & acta sint irrita, & ad restitutionem partibus teneantur? Agitur de pœnis quæ requirunt, & non requirunt iudicis sententiam, vt incurrantur, & de pœna inhabilitatis ad aliquid.

SVMMARIVM.

Pœnæ, vel sunt Ecclesiasticæ, vel censuræ, & irregularitates, vel inhabilitates, quæ priuant bono obtinendo, vel pœnæ temporales, quæ priuant officio, vel beneficio, aut bonis iam obtentis. num. 1. & 2.

Pœna irregularitatis quocumque modo imponatur, talis est conditionis, vt semper ipso facto incurratur, nulla expectata sententia declaratoria criminis, ob quod incurritur, num. 3. *à solo iure, non à iudice imponitur, nec imponi potest.* ibid.

Excommunicationes etiam omnes suam excusationem secum important, et vt ipso facto incurrantur, nulla indigent declaratoria sententia, num. 4.

Pœnæ merè priuatiuæ, seu inhabilitates, quæ ipso facto, & iure inhabilitant aliquem ad aliquid obtinendum, aut ad contractus celebrandos, si lex in illis consistat tantummodo, probabilius est statim obligare in conscientia, nulla expectata declaratoria sententia, qua iudex declaret inhabilitatem fuisse contractam. num. 5.

Probabile etiam est requiri, num. 6. *Quid de pœna inhabilitatis ad suffragia ferenda in cathedris ob ambitum scholasticorum.* ibid. & 7.

Quid de inhabilitate proueniente ex sanguine Hebræorum ad ferenda stipendia deputata pro iis, qui ex eo sanguine non sunt ad studendum Medicinæ in vniuersitatibus. ibid.

Leges pœnales, quæ priuant ipso facto bono iam obtento, vt collegio, bonis, officio, vel beneficio, probabilius est requirere sententiam iudicis declaratoriam criminis, vt obligent in conscientia, numero 8. 9. & 10.

Post declaratoriam sententiam retrotrahitur pœna ad diem commissi criminis. num. 11.

Probabile etiam est non requirere, num. 12.

Quid si legislator verbis manifestis, ostendat mentem suam esse, vt statim in conscientia obligent, nulla expectata declaratoria sententia, num. 13.

Quæ ista sint verba. à num. 14. vsque ad 21.

Est probabilis sententia asserens quantumuis legislator apertissimis verbis suam mentem declaret, & dicat absque declaratoria sententia, adhuc requiri declaratoriam sententiam criminis, vt pœnæ, quæ priuant bonis iam obtentis, ipso facto in conscientia incurratur, n. 22. *Quid de consuetudine,* n. 23.

Non peccant iudices vsurpatione iudicij, nec ad restitutionem tenentur, & eorum sententiæ sunt validæ, quando propter crimen aliquod, ipso facto officio priuantur, nisi præcedat sententia declaratoria criminis. num. 23. & 24.

PENDET hic titulus ex illa quæstione, vtrùm leges humanæ, & pœnales, quæ ipso facto statuunt, priuationem officij, vel beneficij, aut bonorum confiscationem in totum, vel in partem, eam vim habeant, vt statim commisso crimine officium, vel beneficium vacet, & bona ad fiscum pertineant, itaut reus teneatur in conscientia ea statim demittere, nulla expectata sententia declaratoria criminis. 1.

Notandum ergo est, pœnas, quæ communiter in legibus, tam ciuilibus, quàm Ecclesiasticis infliguntur, triplici esse differentia. 2. *Quot sint genera pœnarum.*

In prima enim differentia sunt pœnæ, quas voco Ecclesiasticas, seu spirituales, quales sunt censuræ, & irregularitates omnes.

In secunda, pœnæ quædam priuatiuæ sæculares, seu potiùs inhabilitates ad officia, vel beneficia obtinenda ad celebrandos contractus, & conuentiones, quæ non priuant hominem bono aliquo, sed reddunt inhabilem in futurum ad illud obtinendum, & non requirunt actionem aliquam positiuam, qua in se ipsum exequatur reus pœnam priuationis officij, vel beneficij, aut boni iam obtenti.

In tertia, sunt pœnæ quædam temporales, quæ priuant hominem bono aliquo iam obtento; siue sint pœnæ positiuæ, siue priuatiuæ. Positiuæ, quæ scilicet requirunt actionem, qua in se ipsum pœnã quis exequatur, vt priuatio officij, beneficij, aut bonorum temporaliũ desertio, & egressus à Collegio, vbi quis est, quæ omnia requirunt actiones positiuas, quibus quis hæc demittit, & à se abdicat, & se illis priuat. Priuatiuæ, seu negatiuæ, vt est inhabilitas ad suffragium ferendum, condemnatio mortis ad inediam, quæ non indigent actione, qua quis pœnam in se exequatur, sed cessatione, & per omnes has differentias, his positis, per has omnes pœnarum differentias discurremus.

Statuo primò. Pœna irregularitatis, talis est conditionis, & naturæ, vt nunquam nisi ipso facto incurratur, & ideo quocumque modo imponatur irregularitas, ipso iure, & facto imponitur, & ante vllam sententiam declaratoriam criminis incurritur, nisi necessaria sit talis sententia, vt infamia, ob quam pœna irregularitatis in iure imponitur, compleatur, & præterea est talis conditionis, & naturæ, vt à solo iure, non à iudice infligi possit; ita cõmuniter DD. Soarius *tom. 5. de cens. disp. 40. sect. 4. n. 8. & de leg. lib. 5. cap. 8. n. 1.* Soto *dist. 22. q. 3. art. 1.* Castro *lib. 2. de leg. pœn. c. vlt.* Nauar. *c. 27. n. 194.* Couar. *Clement. si furiosus, in princ. n. 3.* Villad. *lib. 1. de irreg. c. 16. & c. 2. n. 11.* omnes citati à Soar. *loco 1. allegato*, & hi citant alios, specialiter Villad. qui plures allegat, & ita docent communiter Canonistæ, *in c. 1. de re ind. in 6.* Ratio est, quia lex ipsa immediatè infert irregularitatem, & profert sententiam; 3. *Conclusio prima. Pœna irregularitatis eius conditionis est, vt nõ à iudice, sed à iure imponatur, & semper ipso facto ante sententiam iudicis imponitur.* Soar. Sotus. Castro. Nauar. Villad. Couarr.

sententiam; vt patet ex verbis, quibus irregularitas in iure imponi solet, quæ denotant, stante tali conditione, eo ipso hominem fieri irregularem, seu impeditum ad susceptionem, vel executionem Ordinum, consistit enim irregularitas in quadam priuatione, seu inhabilitate; quæ per ipsam legem immediatè potest imponi, & de facto imponitur, & secum suam affert executionē, nec requirit actionem aliquam per hominem exequendam, qualem requirit pœna confiscationis bonorum. Deinde, quia irregularitas propriè non est pœna, neque ponitur propriè à iure in pœnam, sed est lex quædam præcipiens talem conditionem seruari in actu quem prohibet, vt rectè fiat, & vt ea non seruata, statim frangatur lex, & irregularitas incurratur, nulla expectata iudicis sententia, leges enim non pendent ex aliqua sententia, vel declaratione iudicis, vt suam obligationem inducant; vnde immediata obligatio legis irregularitatis, consistit in carentia actus prohibiti, seu in obligatione abstinendi à talibus actibus, & ideo secum affert suā executionem, nec requirit iudicis sententiam. Et cùm sit lex, non potest imponi à iudice in pœnam. Vnde est commune Iurisperitorum, & Theologorum pronunciatum, irregularitatem non incurri, nisi in casibus iure expressis; quod patet etiam euidenter ex *cap. is qui, de sent. excom. in 6.*

4. *Conclusio secunda. Censura statim incurrũtur, nulla expectata iudicis sententia declaratoria criminis.* Statuo secundò. Censuræ, etiam suam secum executionem afferunt, & statim ipso facto incurruntur, nulla expectata sententia declaratoria criminis; ideóque quoties, vel in ipso canone, vel iudicis mandato, vel lege aliqua Ecclesiastica ferente censuras, inueniuntur hæc verba, *ipso iure,* vel *ipso facto,* vel *sub excommunicatione lata sententia,* aut alia similia, statim excommunicatio incurritur, ante omnem sententiam declaratoriam criminis, & in hoc distinguitur excommunicatio ab irregularitate, quòd excommunicatio imponi possit à iudice, irregularitas nō possit, & quòd irregularitas semper inferatur ipso facto, & non expectet declaratoriam iudicis sententiam. Excommunicatio *In quo distinguatur excommunicationis pœna, à pœna irregularitatis.* verò aliquando inferatur ipso facto, non expectata iudicis sententia, aliquando non inferatur, sed inferenda sit à iudice; quod patebit ex verbis, & modis; ita Soarius *tom. 5. de censuris, disp. 3. sect. 3. à num. 1. & de legibus, lib. 5. cap. 8. num. 1.* & est communis omnium consensu, & ferè sine controuersia recepta doctrina, & pro ratione sit, quòd ita vsus communis obtinuit, nam cùm pœnæ excommunicationis sint Ecclesiasticæ medicinales, statim animum ligare censentur, & cum hac veneratione, & timore semper susceptæ sunt, cùm enim priuent bonis communibus Ecclesiæ, non bonis priuatis vniusquisque, statim obligāt in conscientia, vt se quis ab illis abstineat; pertinet enim ad pastores Ecclesiæ separare indignos à bonis communibus Ecclesiæ, & illis præcipere, vt se separent, quod præceptum est inclusum in ipsa censura. Quādo autem excommunicatio sit latæ, aut ferendæ sententiæ, & ipso facto incurratur, vel non incurratur, & quibus verbis vtrumque indicetur, vide Soarium *tom. 5. de censuris, disp. 3. sect. 3. à n. 1.* ibi pulchrè, vt idem omnia hæc tractat, neque enim huius loci, & instituti hæc sunt. (Soar.)

5. *Conclusio tertia.* Statuo tertiò, pœnæ vel Ecclesiasticæ, vel sæculares, merè priuatiuæ, seu potiùs inhabilitates (extra irregularitatem, de qua iam egimus conclusione prima) quæ non priuant præuaricantem in legem, re aliqua iam obtenta, & acquisita, sed inhabilitant, & incapacem ad illam reddunt in futurum, v. c. ad officium, vel beneficium obtinendum, ad contractus celebrandos, ad vota, & suffragia ferenda, & alia similia; probabilius est, si lex in qua feruntur, non procedat ad alias pœnas, sed in verbis priuatiuis tantùm consistat, & imponantur his, vel similibus verbis, *ipso facto, ipso iure, ex nunc, eo ipso,* vim habere obligandi in conscientia, nulla expectata iudicis sententia, ita Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 8. n. 2.* Molin. *tom. 1. de iust. disp. 88. vers. mihi contraria sententia.,* & Tiraquell. quem citat Soarius, & alij communiter. Probatur. *Pœna inhabilitatis ad officia, & beneficia in futurum, non requirunt iudicis sententiam.* Soar. Molina. Tiraq.

Primò, quia verba illa in lege posita, non sunt superflua, nec falsa, non possunt autem esse vera, nec vtilia, nisi aliquid operentur ante sententiam; ergo aliquem effectum habet lex ex vi verborum circa inhabilitatis pœnam, quam imponit. Nec dici potest imponi ad terrorem, quia eo modo illud possunt omnes pœnæ legibus impositæ, nam quamuis legislatores sæpe in legibus multiplicent synonyma verba, quæ idem significant, tamen id fit ad maiorem certitudinem, & claritatem, quando nec veritati, nec efficaciæ legum præiudicium affertur, secus quando id in præiudicium certitudinis, & veritatis legum redundat; vt patet.

Secundò, quia legislatores, & superiores possunt antecedenter reddere incapaces suos subditos ad officia, beneficia, contractúsque, & conuentiones celebrandas, & non est eis hæc potestas deneganda, & satis suam mentem, & vim obligandi illis verbis explicant, quando ad nullas alias pœnas progrediuntur; vt diximus *in cap. 5. num. 8.*

6. *Quid de pœna inhabilitatis ad suffragandum in Cathedris.* Dixi *probabilius,* quia sunt aliqui DD. qui existimant pœnam priuatiuam, seu pœnam inhabilitatis, qua quis ipso iure, vel ipso facto, lege aliqua, priuatus est iure eligendi, aut ferendi suffragium, vt scholastici ob ambitum in Cathedris requirere sententiam declaratoriam iudicis, & nisi illa sequatur, posse scholasticos tuta conscientia eligere, suffragiúmque ferre, & ita esse in vsu, & consuetudine omnium vniuersitatum; vt docet Sotus *lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 6. ad 4. & lib. 4. q. 6. art. 3. ad finem;* & Molina *tom. 1. de iust. disp. 96. vers. idem dicendum.* & Ledesma *2. part. 4. quæst. 18. art. 2. dub. vltimo.* Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 3. num. 1. post medium,* & tamen illa pœna, est pœna merè inhabilitatis, qua antecedenter voluerunt legislatores huiusmodi electores inhabilitare ad ferendum suffragium. Sotus. Molina. Ledesm. Sanchez.

7. *De consuetudine requirunt sententiam iudicis.* Sed ad hoc respondeo, vsum, & consuetudinem iam obtinuisse huiusmodi leges inhabilitantes scholasticos ad fereda suffragia, requirere sententiam declaratoriam criminis inhabilitatis ab eis contractæ, vsumque fecisse illas leges, non inhabilitantes solùm, sed merè pœnales, qui est optimus legum interpres; quare cùm huiusmodi vsus & sciatur, & toleretur à legislatoribus, necessariò obtinet vim legis; vnde huiusmodi leges magis ex vsu, & propter vsum seruandæ sunt, quàm ex iure, & ex vi verborum, & efficacia quam indicant; vt in casu simili notauit Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 30. num. 2. ad finem;* secus est, de illo statuto, quo Reges sub certo præmio incitant scholasticos, qui non sunt ex Hebræo sanguine ad studendum medicinæ; ij enim, qui falsas probationes efficiunt, vt se ostendant ab eo sanguine immunes, & his falsis probationibus præmium accipiunt, tenentur illud restituere Regi, aut Vniuersitati, quia non est voluntas Principis, nec tacita, nec expressa, eo præmio illos donare, ij nō expressa voluntas illorum est contraria omni no; siquidem iubent, vt Sanchez.

fiant

fiant exactissimæ probationes, vt Hebræos excludant, quibus satis exprimunt, atque manifestant suam mentem. Deinde quia vnusquisque in re sua est moderator, & author; & ei potest ponere conditionem, quam voluerit, dummodo sit licita, & honesta, & ab illa potest sine alicuius iniuria eos excludere quos voluerit, sicut & ad illam eos admittere, *l. in re mandata, C. mandati, l. non vsque adeo, ff. si quis à parente fuerit manumissus.* Ordinatio Lusitana *in nou. lib.* 4. *tit.* 4. & commune pronunciatum Iuristarum; Quos honoro, grauo, & quos volo, sine iniuria excludo. quare cùm Reges in hac re sua disponant, iure potuerunt excludere, quos voluerunt, & illi ad restitutionem tenentur, si falsò probarunt se ab eo sanguine esse alienos.

8. *Conclusio quarta.* Statuo quartò; circa leges pœnales, quæ ipso facto priuant delinquentes officio, & beneficio, collegio, bonis, aut aliqua re iam obtenta, & ab eis possessa, vel aliis verbis æquipollentibus, vt *ipso iure, prorsus, eo ipso, statim amittant*, & similibus probabilius, & verius est non obligare in conscientia, ante latam sententiam declaratoriam criminis, quamuis contrarium aliqui teneant; ac proinde non teneri in conscientia delinquentes, se officiis, beneficiis, aut bonis suis priuare, nec fructus eorum restituere, nisi post latam vltimam sententiam; nisi aliis verbis additis, apertè, & manifestè constet aliam fuisse legislatoris mentem; est communis hodie hæc sententia, eam sic in propriis terminis tradunt Lessius *lib.* 2. *cap.* 29 *dub.* 8. *n.* 63. *vers. ad quam initio* Soarius *lib.* 5 *de legibus, cap.* 8. *num.* 4. & 9. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *in* 8. *præceptum Decalogi. cap.* 6. *num.* 158. Sanchez *lib.* 9. *de matr. disp.* 30. *num.* 1. Sotus *lib.* 1. *de iust. q.* 6 *art.* 6. *concl.* 2. Castro *lib.* 2. *de lege pœnali, cap.* 5 *§. rursus argumento* 5. Conclusio habet duas partes, eas sigillatim suis authoribus, & rationibus probabo. (Lessius. Soar. Filliuc. Sanch. Sotus. Castro.)

9. Prima pars conclusionis quatenus asserit, leges quæ priuant delinquentes officio, beneficio, Collegio, bonis propriis, aut aliqua alia re iam obtenta, *ipso facto, ipso iure, eo ipso, prorsus, & statim amittant*, aut aliis æquipollentibus verbis, probabilius, & verius esse non obligare ante latam sententiam, habet pro se grauissimos authores, & præter citatos, pro illa pugnant Innocentius *in cap. Rodulphus, num.* 37 Baldus *in l.* 2. *C. de vectigalibus, & commiss. num.* 2 Cagnol. *in l. si quis maior. C. de transact. num.* 160. & *ibi* Imola, Iulius Clarus *lib.* 5. *quæst.* 73. *num.* 4. *§. fin.* Couar. *in* 4. 2. *part. c.* 6. § 8. *n.* 9. & 10. Conrad. *tract. de contract. quæst.* 7. Peña referens alios *in direct. Inquisitor.* 3. *part. comment.* 158 *ad quæst.* 129. Hieronymus Gabriel *consilio* 196. *in fine, & consil.* 187 *num.* 7. *lib.* 2. Farinacius *tom.* 4. *quæst.* 119 *de homicidio.* Molina *tom.* 1. *disp.* 96 & alij, quos *ibi* citat Syluester referens Archidiaconum, & Ioannem Andream, *verb. assassinus, num.* 4. ibi; *Omnia iura mundi quæ dicunt ipso facto, vel ipso iure pœnam imponi; debent intelligi, dummodo secuta sit sententia*; parco aliis. Ratio est, (Innoc. Bald. Cagnol. Imol. Iul. Clar. Couar. Conrad. Peña. Hier. Gabr. Farin. Molin. Syluester. Ioan. Andr.)

Primò, quia talis lex esset nimis acerba, & supra vires humanas; cogeret enim homines ad se prodendum, & ad exequendam in se acerbissimam pœnam, ad quod nulla lex obligat.

Secundò, quia verba illa, *ipso facto, ipso iure,* sufficientem effectum habent, ne sint superflua, quòd statim post sententiam declaratoriam criminis pœnæ impositæ in lege incurrantur, & non requiratur sententia cōdemnatoria pœnæ, quia ex vi horum verborum aliqua sententia fertur, quæ non est formaliter condemnatoria ad pœnam, sed declaratoria criminis, vt consecutiuè, & non formaliter sit condemnatoria ad pœnam; nam illa pœna posita est à legislatore in lege, sub ea conditione, *si de delicto, iuridicè, & per sententiam constet.* Quod patet ex *l. eius, qui delatorem ff. de iure fisci*, vbi Bartolus id animaduertit, & Felinus, referens multos; *in cap. vltimo, de rescript. num.* 37. (Bart. Felin.)

10. Hinc fit, vt talis condemnatio pœnæ, post factam declarationem criminis retrotrahatur, vsque ad diem commissi criminis, quia ex tunc lata est sententia condemnatoria pœnæ amissionis bonorum, officij, aut beneficij iam acquisiti per legislatorem; sub ea conditione iuridicè declarationis criminis; quæ sententia condemnatoria pœnæ, satis indicatur in illis verbis legis, *ipso facto, eo ipso, ipso iure, statim, prorsus*, & similibus: vt sumitur ex *l. vltima, C. ad legem Iul. maiestat.* & tradunt Bartolus, & Felinus *allegati*; & Soarius *lib.* 5. *de legibus; cap.* 8. *num.* 3. & licèt talis lex non obliget in conscientia ante vltimam sententiam declaratoriam criminis ad amittenda bona, & res obtentas, aut ad abstinendum ab vsu earum; ita tamen minuit, & infirmat ius vtendi illis, vt non nisi cum peccato ea alienare possint, titulo non lucratiuo; vt colligitur ex *cap. cum secundum leges, de hæret. in* 6. cum *ibi* notatis per DD. & docet Couarr. *in* 4. 2. *part. cap.* 6. §. 8. & 9. & alij, & ideò à fisco ex manu possessoris possunt extrahi post declaratoriam criminis vltimam sententiam. Dico *vltimam*, quia si à prædicta sententia fuerit appellatum, prædicta appellatio licèt non extinguat latam sententiam, attamen illam suspendit, vt in casu penè simili, docet Lapus *allegat.* 1. & Parisius *consil.* 12. *n.* 216. *lib.* 2. quos sequitur Farinacius *tom.* 4. *quæst.* 119. *de homicidio, num.* 81. (Soar. Couar. Lapus. Parisius. Farin.)

11. Dixi probabilius, & verius esse non obligare in conscientia ante sententiam declaratoriam criminis, quia sunt etiam multi DD. qui existiment illa ipsa verba, *ipso facto, ipso iure, eo ipso, prorsus, statim,* & similia posita in lege, obligare in conscientia ad dimittendum officium, beneficium, vel rē qua per legem priuantur; & fundamentum illorum est, quia ea verba hoc significant, & sunt efficacia, & per illa satis explicant legislatores suam mentem, & non tenentur verba multiplicare, ne pariant confusionem; & hanc opnionem tenent Abbas *in cap.* 1. *de const.* & Felinus, quem obliuio sui cœpit, *in cap. Rodulphus, & vltimo, de rescriptis, num.* 38. Matthæus de Afflictis, & alij citati à Tiraquello, §. *reuertatur, num.* 29. Nauarrus *in summa cap.* 23. *num.* 67. vbi in hoc æquiparant hanc pœnam censuris, & irregularitatibus; inclinat etiam Corduba *quæst.* 56. Castro *lib.* 2. *de lege pœnali, cap.* 6. & *lib.* 3. *cap.* 10. Ant. Gomez *tom.* 3. *var. cap.* 2. *num.* 5. Verùm iam hoc fundamentum solutum manet ex fundamentis nostræ opinionis *num.* 10. positis, & satis etiam soluitur, si dicamus cum Lessio *dicto lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 8. *num.* 64. illa verba, quibus aliquis ipso facto, aut ipso iure priuatur officio, aut beneficio, siue propter crimen commissum, siue propter adeptionem alterius incompatibilis id operari, vt statim, & ante illam sententiam declaratoriam criminis amittat delinquens titulum officij, vel beneficij, & dominium bonorum, itaut ampliùs non sit dominus illorum, nec fructus suos faciat; sed sint ab eo abstrahendi post sententiam declaratoriam, & retineat tantummodo ex benignitate iuris nudam, & meram possessionem, tam beneficij, & officij, quàm bonorum, quasi priuari non possit, nisi causa cognita, & post sententiam declaratoriam, (Abbas. Felin. Afflict. Nauarr. Cordub. Castro. Gomez. Lessius.)

declaratoriam criminis; vt docet etiam glossa *in cap. licèt Episc. de præb. in 6.* & quamuis illud caput solùm loquatur in casu adeptionis beneficij incompatibilis, tamen glossa, & DD. quos *ibi* citat, volunt esse eandem rationem in cæteris, quia id est ad publicam tranquillitatem valde expediens, *titulum* voco, vt cum Lessio loquar, ius illud firmum, ac stabile; quod quis per collationem, & possessionem officij, aut beneficij ad recipiendos illius fructus accipit, quo iure, & titulo amisso adhuc retinet possessionem, & iurisdictionem officij, aut beneficij, quod antea habebat; quæ quidem possessio, cùm fiat permittente iure, vocatur possessio iuris, vt patet.

12. Secunda pars conclusionis, quæ habet, nisi aliis verbis additis apertè, & manifestè, constet aliam fuisse legislatoris mentem; est Lessij, Suarij, & Filliucij *allegati, num. 9.* & est omnium, quos citauimus *num. 10.* Et ratio est, quia legislatores humani, possunt per se, & sua efficaci voluntate talem obligationem ex iusta causa inducere, & ad similes actiones, & dimissiones officij, beneficij, ac bonorum omnium post crimen commissum in conscientia obligare delinquentes, ante vllam sententiam declaratoriam criminis, sunt enim verè superiores, & hi verè subditi, & leges quas condunt, iustæ; quare teneantur subditi obedire. Nec refert, quòd inde necessitate quadam morali sequatur pœnas exequendas fore ab ipsis reis, quod est supra viros humanæ fragilitatis, quia semper supponimus illas debere esse proportionatas culpis, & tales esse debere, vt non excedant rationem iustæ pœnæ, nec vires humanæ fragilitatis.

13. Solùm ergo restat inquirere, quæ sint ea verba, quæ nobis apertè manifestet legislatoris mentem, & voluntatem. Lessius *dicto lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 63.* asserit esse si ad verba illa, *ipso facto, ipso iure, eo ipso*, &c. addatur, *teneri in conscientia dimittere, vel non posse absolui, vel beneficium eo ipso vacare, itaut alteri liberè possit conferri*; vel, *nulla præcedenti monitione sit beneficio priuatus*, vel, *absque vlla declaratione*, & similia, Soarius *dicto lib. 5. de legibus, cap. 8. à num. 10.* idipsum penè ait, & confirmat his exemplis appositis.

Lessius. Soar.

14. Primum deducitur ex *cap. licèt canon, de elect. in 6.* vbi recipiens beneficium Parochiale absque ordine sacerdotali, si intra annum, sua culpa, non ordinetur, ad illud ipso facto statim in conscientia, nulla expectata iudicis sententia renunciandum obligatur, quod apertè ibi his verbis declaratur. *Quod si intra idem tempus promotus non fuerit Ecclesia sibi commissa, nulla etiam præmissa monitione sit præsentis constitutionis authoritate priuatus*; vbi in isto casu iam ille erat antea dominus beneficij, & dominium illius habebat, & tamen illo priuatur, ante omnem monitionem, & à fortiori nulla expectata sententia; vt *ibidem* sentiunt glossa, & DD. & notat Nauarrus *in summa cap. 25. num. 118.* & Soar. *lib. 5. de legibus, cap. 8. num. 10.* sententia enim requirit citationem, ac proinde monitionem.

Nauar. Soar.

15. Secundum exemplum voluit Nauarrus *citatus* deducere ex Concilio Tridentino *sess. 23. cap. 2. de reformat.* vbi puniuntur Episcopi ratione suorum Episcopatuum, quia intra sex menses à confirmatione sua non consecrantur. Verùm in prædicto Concilio non habentur omnia verba, quæ in superiore canone sunt, sed hæc dumtaxat; *sint ipso iure priuati*, & illa amittuntur, *nulla etiam præmissa monitione*. Quare in hoc casu meliùs existimat Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 8. num. 13.* requiri sententiam iudicis declaratoriam criminis, iuxta ea, quæ hactenus diximus.

Nauar. Soar.

Tertium exemplum deducitur ex *Extrauagant. Ambitiosæ, de reb. Ecclesiæ non alienand.* vbi inferiores, Prælati, & Rectores Ecclesiarum, qui suorum beneficiorum bona contra præscriptum illius alienauerint, priuantur suis beneficiis per verba de præterito, ibi, *Priuati existant ipso facto, & absque alia declaratione vacare censeantur.* quæ verba nullam patiuntur explicationem, aut excusationem; vt docet Soarius *allegatus, num. 14.* quia non vacat beneficium, nisi quando amittitur ius illius, & ideo statim oritur obligatio in conscientia dimittendi, ac renunciandi illud, nulla expectata sententia declaratoria criminis; vt docet Caietanus *in summa verb. Excommunicatio, cap. 75.* Nauarrus *in summa cap. 27. num. 150.* Corduba *dicta quæst. 36.* & Soarius *allegatus, num. 14* Quamuis tres priores addant legem istam quo ad talem pœnam contraria consuetudine derogatam esse, vel in multis locis, vel vbique; attamen, nisi consuetudo sit in contrarium, tenentur illi ex vi verborum illa in conscientia à se abdicare, & renunciare, nulla expectata sententia, quia verba id satis, apertéque declarant. 16. 17.

Soar. Caiet. Nauar. Cordub. Soar.

Quartum exemplum sumi potest ex *cap. pro humani, de homicidio in 6.* vbi occidentes alios per assassinos, priuantur beneficiis *ipso facto*, & additur, *& illa liberè aliis per illos ad quos illorum collatio pertinet, conferantur*; vbi notandum est illud vocabulum *liberè*; indicat enim ita beneficia vacare, vt nulla expectata sententia declaratoria criminis, possint aliis conferri, non vocatis, nec scientibus possessoribus; vt glossa *ibi* docet, & tenet Corduba *dicta quæst. 36.* 18.

Cordub.

Verùm hoc etiam exemplum non approbat, nec admittit Soarius *dicto lib. 5. de legibus, cap. 8. num. 15.* cuius sententiam sequor; & ideo expectanda est sententia iudicis declaratoria criminis, quia *in prædicto capite* præmittuntur hæc verba, *Postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem tam execrabile scelus commisisse.* Quibus satis indicatur, ad incurrendam hanc pœnam amissionis beneficij, & vt illa possint aliis liberè conferri, opus esse, vt priùs de scelere constet iudici probabilibus argumentis; ac subinde post illius declaratoriam sententiam; quod idem sentit Felinus *in cap. 2. de fide instr. num. 9.* Hieron. Gabriel *consilio 196. num. 4. fine, & consilio 187. num. 7. lib. 2.* & Farinacius *tom. 4. quæst. 119. de homicid. folio mihi 112. num. 66.* qua de re iam diximus *lib. 1. quinti præcepti, cap. 2. num. 9. & 10.* quod verum est de pœna amissionis beneficiorum, non tamen de pœna incursionis censuræ ibi etiam posita, hæc enim incurritur ipso facto, nulla expectata sententia,

Soar. Felin. Gabriel. Farin.

Quintum exemplum deducitur ex motu proprio Pij IV. contra committentes simoniam confidentialem, ibi, *Præsentium authoritate priuamus*; nam ex his verbis existimat Nauarrus *in summa cap. 23. num. 110.* obligari illam committentes ad renuncianda, & dimittenda beneficia in conscientia, & ad restituendos fructus perceptos, nulla expectata sententia iudicis declaratoria criminis; & quamuis Soarius *tom. 1. de Religione, lib. 4. cap. 93. in fine*, contra opinionem Nauarri desiderauerit adhuc ad incurrendam hanc pœnam, & vt cogeretur quis se spoliare suo beneficio, aut fructibus postea receptis, sententiam declaratoriam criminis, tamen re meliùs considerata *in lib. 5. de legibus, cap. 8. num. 16.* mutauit sententiam, & cū Nauarro consentit, 19.

Nauar. Soar.

consentit, quia antecedenter Summus Pontifex satis declarauit suam mentem his verbis, *Et nequisquam vana fiducia fretus, non intendendi contra se iudicij in crimine perseueret omnes, & singulos*, &c. Quibus verbis satis declarauit Summus Pontifex, ad incurrendas has pœnas, nullum iudicium necessarium esse, & consequenter nullam sententiã declaratoriam, quantumuis magnis cautelis vtantur contrahentes ad iudiciũ, & pœnas euadendas. Addit tamẽ Soarius, hoc intelligendum esse in rigore verborum; probabile tamen esse, pœnam illam non esse in hoc sensu communiter receptam, & ideo abrogatam in hac parte esse per communem consuetudinem, & de eadem consuetudine requiri sententiam declaratoriam criminis; quæ consuetudo, si detur, tolerari potest; quia re vera pœna est valde rigorosa.

19. Sextum exemplum deducitur ex Concil. Trid. *sess. 24 cap 18. de reformat.* vbi examinatores beneficiorum simoniam in examine committentes, videntur ita priuari beneficiis obtentis, vt ad illa demittenda, statim in conscientia teneantur, quia ibi dicitur, vt absolui non possint à peccato, *nisi demissis beneficiis, quæ quomodocumque antea obtinebant.* quæ verba loquuntur de absolutione sacramentali, & de foro conscientiæ, non de foro iudiciali; vt docet Soarius *lib. 5. de leg. c. 8. n. 17. & tom 1. de relig lib. de simonia, cap. 58. num. 3.* Soar.

20. Septimum exemplum deducitur ex Concilio Lateranensi *sess. 5.* sub Iulio II. vbi contra Cardinales simoniacos in electione Summi Pontificis sic dicitur, *Eo ipso absque alia declaratione, priuatus existat*; quæ verba sufficiunt ad obligandum beneficiatum ad spoliandum se beneficio illud renunciando ante vllam iudicis sententiam; & consequenter ad restituendos omnes fructus perceptos; vt docet Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 8. n. 18.*

21. Sunt tamen adhuc alij qui existiment non obstante illo rigore verborum, *nulla præmissa monitione absque alia declaratione priuatus existat, beneficium eo ipso vacare; non posse absolui, nisi priùs beneficium dimittat*, & similibus, adhuc expectandam esse iudicis declaratoriam sententiam criminis commissi; ita sentit Couar. *in 4. 2. part. cap. 6. §. 8. num 3* Vasq. *1. 2. disp 168. cap. 4. num. 15.* & alij. Fundamenta illorum sunt. Couar. Vasquez.

Primò, quia etiam post sententiam condemnatoriam, quando leges pœnales illam requirunt, non tenetur condemnatus priuare sese suis bonis, aut illa reddere, & tradere fisco Regio; sed tenetur iudex exequi pœnam, cui reus non potest resistere. Ergo multo minus obligabitur quis propter solam legem in conscientia ante vllam sententiam officium, aut beneficium, aut bona à se dimittere, & se illis priuare, etiamsi ipsa lex id intendat, quia ad summum in foro externo poterit puniri, qui illam non seruat.

Secundò, quia quicquid illa verba operantur, *ante omnem declarationem, ante omnem admonitionem.* totum est ad forum externum referendum, & intelligenda sunt de declaratione, quà declaretur pœna fuisse incursa; & ideo semper prærequiritur sententia declaratoria criminis; & idipsum docet etiam Henriq. *de excom. cap. 56.* & Lessius *lib. 2. cap. 29 dub. 8. num. 63.* vbi asserit hanc expositionem, etiamsi videatur violenta, tamen vsu ipso esse receptam, ita enim vsus interpretatur has leges, vt ante declarationem criminis possessores officiorum, aut beneficiorum non teneantur illa resignare, imò vsus habet, addit Lessius, vt post declaratoriam sententiam, nisi etiã executio per iudicem fiat, non censeatur quis omnino priuatus, vt *in Extrauaganti, Ambitiosæ*, illa verba, *ipso iure vacet*, nõ videntur recepta in illo rigore, vt sponte teneatur se reus spoliare; sed quicquid sit de cõsuetudine, in rigore tamen iuris id, quod diximus, est verũ. Henriq. Lessius.

22. Vnde stando in rigore verborum, & iuris, seclusa omni consuetudine, id quod diximus est sine dubio tenendum; quod expressè tenet Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 8. num. 19.* & omnes quos citauimus *num. 10.* quia aliàs, verba illa, *absque declaratione*, & similia, essent inania, neque efficerent, quod significant, neque effectum aliquem haberent, & quia declaratione sequuta pœna retrotrahitur à die commissi criminis, non enim pœna ponitur à iudice, sed à iure, ac si tunc fuisset executioni mandata; & hoc est, quod voluit Vasq. *allegatus*, vt docet Soarius *citatus, num. 22.* Soar. Idem.

Neque argumentum de bonis fortunæ vim habet, neque enim de illis eadem ratio est; tum, quia leges ciuiles, & Canonicæ videntur ita interpretari pœnam illam, & concedere delinquenti naturalem retentionem, etiam post sententiam declaratoriam criminis hæresis talium bonorum, donec à fisco petantur, & auferantur, etsi enim dominium statim post declaratoriam sententiam criminis, imò & statim post commissum crimen, & ante declaratoriam sententiam transferatur in fiscum; transfertur tamen sub hac limitatione, & conditione, vt interim dum non profertur sententia, imò & dum bona post probatam sententiam non petuntur, antiquus dominus retineat possessionem, & vsum illorum, de facto, non de iure; quod non repugnat naturæ, & conditioni talium bonorum temporalium, quæ ad priuata cõmoda possidentis ordinantur: in beneficiis autem, & officiis nunquam id vsus, neque leges declararunt, nec id est consentaneum illorum naturæ, cùm non in commodum proprium possidentis primò, & principaliter ordinentur; sed in bonum publicum; & ideo hæc statim tenentur possessores dimittere, & renunciare ante vllam sententiam declaratoriam criminis, si verba legis pœnalis id significent, iuxta doctrinam præcedentem, vel post prædictam declaratoriam sententiam, si id etiam verba legis intendant, vt patet ex dictis.

Ex dictis hactenus sequitur, quid sit respondendum ad titulum quæstionis, respondendum enim est, officia nec vacare, nec sententias, & acta iudicum esse irrita, sed firma, & valida, ac proinde non peccare iudices lethaliter vsurpatione iudicij, nec teneri ad restitutionem partibus faciendam; nec ad dimittenda officia, vel beneficia, ante sententiam declaratoriam criminis, etiamsi in lege dicatur; *ipso facto, ipso iure, eo ipso sit priuatus, vel prorsus priuatus existat*, & similia, nisi legislator alia verba addat, quibus apertè suam mentem, & voluntatem explicet, veluti si addat; *ante vllam declarationem, nulla præmissa monitione: teneri in conscientia dimittere officia, vel beneficia, non posse absolui nisi dimittat: beneficia, & officia eo ipso vacare, itaut alteri liberè possint conferri*; & alia similia, vt ex dictis patet, quod semper est intelligendum de rigore iuris, & de mente legis, ac legislatoris, vt hactenus diximus, quamuis de consuetudine aliud possit esse, iuxta dicta *à num. 13.* & deinceps; & ita respondet expressè Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 8. num. 8.* Filliucius *tom. 2. tract. 4. cap. 6. num. 158* Soarius *lib. 5. de legibus, cap. 8. à num. 10.* & deinceps, cum multis quos citant. 23. Lessius. Filliuc. Soar.

CAPVT

CAPVT XXX.

An reus crimine accusatus, ob quod ad pœnam boni fortunæ condamnandus erat, falsò se defendens teneatur ad illam, ad quam nisi falsò se defenderet, damnandus erat.

SVMMARIVM.

Proponuntur exempla, vt res explicetur. num. 1.
Refertur prima opinio affirmans. num. 2.
Præfertur sententia negans. num. 3.
Quid quando reus fuit à iudice inferiori per sententiam damnatus ad prædictam pœnam, & appellauit, & in appellatione ita se falsis testibus defendit, vt absolutus sit. num. 4.
In vtroque casu tam in prima instantia, quàm in appellatione tenetur huiusmodi reus in conscientia parti ad restitutionem omnium expensarum, quas fecit. num. 5.

1. PRÆFIGO exempla, vt res clarior euadat; vero crimine quis accusatur, ob quod illius bona fisco erant ex legis præscripto addicenda, & crimen erat semiplenè probatum, reus se falsis probationibus defendit, aut iuramento interrogatus in iudicio à vero, & legitimo iudice negat omnino se tale crimen commisisse; quamobrem à crimine, & consequenter à pœna confiscationis absoluitur. item maritus vxorem de adulterio ad pœnam mortis, & amissionis dotis legitimè accusat; illa falsis testibus se tuetur, & ob hanc falsam, & iniquam defensionem absoluitur. Quæritur an sic absoluta postea teneatur in conscientia dotem, & cætera bona marito restituere, & diuortio assensum præbere, ac si vera esset sententia damnata; & idem dicendum in primo exemplo.

2. Opinio prima. Sotus. Molin. Castro. Hac de re partitur opinio, vtraque est valde probabilis: secunda probabilior, & tenenda. Prima affirmat, eam tenet Sotus *lib. 1. de iust. q. 6. art. 9. vers. vnum hic autem*, Molina *tom. 1. de iust. tract. 2. disp. 95. pag. 587. vers. duo sunt hoc loco.* Castro *lib. 2. de lege pœnali, cap. 12. §. ex his.* Fundamentum illorum est, quia iniustè se reus defendit, & iniusta est causa, ne pœna vel sibi, vel fisco adiudicetur, quia ad illam habebat ius in re iusta in lege fundatum; & qui alteri est iniusta causa damni, tenetur illud ei restituere; iuxta *cap. si culpa, de iniur. & damn. dat.* & in hoc euentu, docet similiter hæc opinio, si fisco, aut marito constaret crimen verè fuisse commissum, & falsò, iniustéque se defendisse, posse occultum facere recompensationem, modò scandalum cesset, & nō aliter, nec alio modo obtinere possent id quod sibi eo pacto debebatur, quod locum habet, non solùm quando pœna hæc amissionis bonorum in lege ipso facto statuitur, sed etiam quando absolutè statuitur, nō tamen ipso facto iuxta hos authores; quia in primo casu, habet fiscus, vel accusator, ius in re ad eam pœnam; in secundo, ius ad rem simulac crimen perpetratum est, & probari potest, & in vtroque casu suo iure iniustè priuatur.

3. Opinio secundæ. Secunda opinio verior, probabilior, ac tenenda, negat omnino teneri reum qui falsò se defendit, in conscientia ad restitutionem talis pœnæ fisco, vel actori faciendam, eam ex meliori fundamento docet Sancius *lib. 1. de matr. disp. 8. num. 14.* Lessius *lib. 2. cap. 13. dub. 10.* Nauarrus *in summa Hispan. cap. 28. addit. ad numerum 46. Latina 18. num. 49.* Metina *lib. 1. summæ cap. 14. §. 35. folio mihi 178.* Angles *in floribus 2. part. quæst. de rest. legis pœnalis, art. vnico, difficult. vnica, concl. 3. folio 248.* Aragon. *2. 2. quæst. 62. art. 3. folio 228. num. 1.* & ibi Salon *controuers. 2.* & Bañez *art. 3. dub. 2. concl. 6. folio 215.* Lud. Lopez *1. part. instruct. cap. 159. folio 362. §. At Nauarrus.* Rodriguez *tom. 1. summa in 2. edit. cap. 186. num. 6.* Graphis *1. part. decis. lib. 3. cap. 7. num. 25.* Azor *tom. 1. lib. 5. cap. 8. quæst. 5. & lib. 8. cap. 12. quæst. 5.* Vasq. *1. 2. q. 96. art. 5. disp. 175. cap. 12. num. 13.* Sanchez. Lessius. Nauar. Metina. Angles. Arag. Salon. Bañez. Lopez. Rodrig. Graphis. Azor. Vasquez. Ratio est, quia actor, & fiscus non habent directè ius ad pœnam, sed indirectè & per accidens, mediante scilicet iudicis sententia; quia legislator, legem pœnalem condens per se, & directè, solùm in ea intendit vindictam de reo sumere ad bonum regimen Reipublicæ, aliorúmque exemplum, ac cautelam, & quasi per accidens, & indirectè intendit concedere ius actori, & fisco ad lucrum illius pœnæ, vt sit veluti præmium, quo fortius animentur ad reum accusandum, & frænum, quo reus in officio contineatur; ex quo fit, vt reus iniustè se defendens delinquat directè quidem, & immediatè contra iustitiam publicam, & legalem; & contra ius, quod Respublica habet, vt id crimen puniatur, non verò contra iustitiam commmutatiuam in ordine ad pœnam actori, vel fisco applicandam.

Neque obstat id quod additur, eum, qui alteri est iniusta causa damni, teneri illud in conscientia restituere; nam hoc principium deductum ex *cap. si tua culpa, de iniur. & damn. dat.* licèt sit certissimum, intelligendum tamen est, quando aliquis est immediata causa damni; ita vt peccet contra iustitiam commutatiuam; non verò quando est causa mediata, & peccat contra iustitiam punitiuam.

4. Idem dicendum est, quando aliquis iustè damnatus ad pœnam aliquam pecuniariam à iudice inferiori ad superiorem appellat, non ex causa legitima, sed ex causa omnino falsa, & falsis se protegens testibus; minimè enim iste tenebitur ad restitutionem prædictæ pœnæ, si in ipsa appellatione absoluatur; ita docet expresè idem Sanchez *dicto num. 12. tom. 1. Decalogi, lib. 22. num. 23.* Sanchez. & Palacios *lib. 4. de contract. cap. 5. folio 273. col. 2. ante versum, Porrò frater*, Palac. vbi ait non teneri reum ad pœnam, donec vltima sententia damnetur. Et ratio est, quia prior sententia per appellationem suspensa est, & subinde ea non obligat, ac proinde censetur, quoad obligationem, ac si non esset lata, & verò suspendi sententiam ex eo constat, quòd vel iudex superior appellationem admisit, & inhibuit iudicem à quo, & in hoc casu non est dubium suspendi prædictam sententiam, etiamsi causa appellationis sit friuola, & inualida, dummodo appellatum fuerit intra legitimum tēpus; vt communiter DD. tradunt Gomez *tom. 3. var. c. 13. n. 32.* Gomez. Lancell. *de attent. 2. p. c. 12. limit. 6. n. 20. & limit. 1. à n. 66. & c. 12. limit. 50. n. 128.* Lancell. vel non admisit appellationem; nam adhuc suspensa est prædicta sententia, quia tenebatur admittere, si non constabat notoriè falsam esse appellationis causam; eò vel maximè, quia hæc appellatio erat à definitiua sententia, in qua non est necessarium exprimere causam; & potest iustificari prædicta appellatio ex nouis actis, & rationibus, vt tradit Maranta *6. p. ind. tit. & quando appellatur, n. 142. & 153.* Marant.

Vnde ſequitur non deberi in conſcientia huiuſmodi reum ſoluere prædictam pœnam, donec ab appellationis iudice confirmetur ſententia iudicis inferioris, & conſequenter non teneri etiam ad illius reſtitutionem ſi ſe reus iniuſtè defendens à crimine abſoluatur, ob rationem ſuprà factam *num. 3. præcedenti.*

5. Tenetur tamen huiuſmodi reus in conſcientia, & ante vllam ſententiam datam iniuſtè, & falſis teſtibus, tam in appellatione, quàm in prima inſtantia ſe defendens ad omnes litis expenſas factas in ſuſtentatione, & defenſione cauſæ iniuſtæ; & peccat mortaliter dupliciter,

Primò, immediatè contra iuſtam commutatiuam, quatenus eſt cauſa iniuſta talium expenſarum, quas ante vllam ſententiã tenetur reſtituere.

Secundò, contra iuſtitiam publicam legalem, & punitiuam, cui malitioſum, & iniuſtum obſtaculũ ponit ne ad exequutionem perueniat, & mala puniantur; tenetur etiam huiuſmodi iniuſtè appellans, & in apppellatione ſe iniuſtè falſis teſtibus defendens ceſſare à prædicta appellatione iniuſta, tam ex iuſtitia cõmutatiua, quàm punitiua; & ratio eſt quia tenebatur ex vtraque iuſtitia non appellare; ergo tenetur ceſſare ſi appellauit, & cõſequenter contra vtramque ſimiliter iuſtitiam peccat ab ea iniuſta appellatione non ceſſando; ita docet expreſsè Sanchez *allegatus, dicto lib. 10 de matrim diſp. 80. num. 14.* & omnes quos pro ſua opinione allegat, quos iam citauimus *num. 3.* Sanchez.

Capvt XXXI.

An reo licitum ſit occulta teſtium crimina detegere, ad infirmanda illorum dicta. An à iudice interrogatus teneatur contra ſe ipſum fateri veritatem, & an ad ſui defenſionem poſſit impingere accuſatori crimen mendacij.

Svmmarivm.

Si alius modus reo non ſit, quo ſe iuſtè defendat, & crimen de quo accuſatur ſit falſum, aut verum, ſed ita occultum, vt in iudicio probari non poſſit, poteſt reus licitè occulta teſtium delicta manifeſtare ad infirmanda illorum dicta; ſi ad id valeant, ſecus ſi non valeant. num. 1.

In quibus caſibus, non poſſit reus id efficere, num. 2.

An peccet contra iuſtitiam reus, ſi alia via, quàm manifeſtatione delictorum teſtium, ſe defendere poſſit, & nolit. num. 3.

Quando index non interrogat iuxta ordinem iuris, non tenetur reus veritatem fateri, ſiue de ſuo, ſiue de alieno crimine interrogetur. num. 4.

Non tenetur reus iurare de calumnia, quando iudex iuridicè non procedit, & quid importet iuramentum calumniæ. num. 5.

Si reus, & teſtis dubitat an in criminalibus index iuridicè procedat, non tenetur veritatem fateri, & poteſt vti amphibologiis, n. 6. *Tenetur index aperire reo, & teſti ſtatum cauſæ, vt ſciat an legitimè procedat.* ibid.

In dubio, an iudex legitimè procedat, fauendum eſt reo. num. 7.

In cauſa fidei non tenentur iudices aperire reis ſtatum cauſæ. num. 8.

Refertur opinio aſſerens teneri reum iuridicè, & poſt ſemiplenam probationem interrogatum fateri crimen proprium, etiamſi ob id morte damnandus ſit. num. 9. & 10.

Præfertur negatiua ſi de proprio crimine interrogetur, ſecus de alio. num. 11. 12. & 13.

Soluuntur argumẽta cõtrariæ opinionis, n. 14. 15. & 16.

Quando reus falſo crimine accuſatur, aut vero, ſed occulto, & quod in iudicio probari non poteſt, non peccat contra iuſtitiam, dicendo accuſatorem fuiſſe mentitũ, n. 17. *An peccet contra charitatẽ,* n. 18.

An poſſimus arguere de mendacio eos, qui reuelant ſecreta, quæ eis commiſimus, & quatenus, num. 19.

1. Circa primam quæſtionem, in titulo propoſitam, ſic ſtatuo, ſi alius modus reo non ſit, quo ſe poſſit iuſtè defendere, & crimen de quo accuſatur ſit falſum, aut verum, ſed ita occultum, vt in iudicio per alios teſtes probari non poſſit; poteſt reus licitè ſe defendere manifeſtando occulta teſtium delicta, ſi valeant ad infirmandum illorum teſtimonium, ſecus ſi non valent; ita Sotus *lib. 5. de iuſt. quæſt. 7. art. 3.* Leſſius *lib. 2. cap. 31. de reo, & Aduocato, dub. 1. n. 1.* Iulius Clarus *quæſt. 24.* Filliucius *tom. 2. tract. 4. in octauum præceptum Decalog. cap. 9. num. 259.* Probatur facilè, quia quiſque poteſt ſe ipſum iuſtè defendere eodem genere armorum, quo iniuſtè impugnatur, nec alter iuſtè queri poteſt de iniuria, cùm ipſe ſit iniuſtus inuaſor, & ſponte ſe huic periculo exponat, eo ipſo, quòd vel teſtatur, vel accuſat; poterit ergo iniuſtè accuſatus iuſtè ſe defendere manifeſtando periurium teſtium, & crimen falſi; excommunicationem illorum occultam, vel alibi fuiſſe infames, aut ſimilia alia crimina occulta illorum, ob quæ vel iuris, vel facti infamiam incurrant, & illorum dicta infirmentur, modò hæc crimina ſint vera, non falſa. Prima partis tituli concluſio. Sot. Leſſius. Iul. Clar. Filliuc.

2. Peccabit tamen reus contra charitatem, ſic ſe defendens in his caſibus, An peccet qui ſe ita defendit, & quando.

Primò, ſi teſtis inuitus teſtimonium protulit, quo manifeſtauit crimen verum, ſed occultum, coactus à iudice.

Secundò, ſi crimen, quod ipſe teſti obiicit, ita eſt graue, vt ei caput ſit amputandum, cauſa verò rei non ſit tanti momenti, quòd ſi ſponte ſe ad teſtificandum obtulit, non eſt tanta ratio iſtius incommodi amputationis habenda; ſibi enim imputare debet incommodum quod per alterius executionem incurrit.

Tertiò, ſi alia via minus noxia poſſit illius dicta infingere, vt ſi ſit amicitia, conſanguinitate, vel affinitate actori, vel accuſatori propinquus, ſi de eius familia, ſi pauper, ſi mente non firma, ſi impubes, & in cauſa criminali, ſi 20. annos attingit, tunc enim ex charitate tenetur alia via minus noxia ſe defendere, quãdo teſtis inuitus, & à iudice coactus teſtatur, ſecus ſi ſe ſponte ad teſtificandum obtulit; ita Authores *allegati*, patet quia legẽ charitatis tenemur nos defendere, quã minimo damno proximi poſſumus, ſi id ſufficit ad noſtram defenſionẽ.

3. Obiicies, quando reus teſtes aliter infirmare poteſt aduerſus ſe ipſum teſtificantes, videtur eſſe contra iuſtitiam, ſi occulta illorum crimina manifeſtat, quia ſi alia via minus noxia ſe poteſt tueri, non habet ius vtendi defenſione nocentiori, ſicut qui iniuſtum aggreſſorem poteſt effugere mutilãdo, contra iuſtitiam peccabit occidendo. Reſpondeo negando aſſumptum, & ſequelam, quia reus habet ius repellendi teſtem iniurioſum, & iniuſtũ melio- Obiectio. Solutio.

meliori modo, quo potest, cùm testis hoc ipso, quòd se ad testandum offert, videatur cedere iure suo, & permittere reo, vt omni modo se tueatur, qui ipsi visus fuerit commodior, & efficacior; in illo tamen modo tenetur non excedere iustum moderamen, sicut is, qui inuaditur armis, non tenetur ex iustitia fugere, aut clamoribus inuasorem terrere; si talis persona sit, vt hoc ei dedecori, & infamiæ vertatur; sed potest se armis defendere faciendo id, quod ad euasionem opus est, quamuis aliquando ex charitate possit obligari, vt alio defensionis modo, aut fuga vtatur; vt diximus *in quinto præcepto, lib. 1. cap. 6. & 7.*

4. *Secunda pars tituli. Conclusio prima.* D. Thom. Nauar. Lessius. Filliuc. Henric. Syluest. Angelus. P. Nauarra.

Circa secundam partem tituli sic statuo primò, quando iudex non interrogat iuxta ordinem iuris, non tenetur reus veritatem fateri, siue de proprio, siue de alieno crimine interrogatus sit; est communis hæc sententia, eam tenet Nauarrus *in summa Lat. cap. 12. num. 8.* D. Thom. *2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 4.* & idem Nauarrus *in cap. inter verba 11. quæst. 9. num. 767.* Lessius *lib. 2. cap. 31. dub. 3. n. 8.* Filliúcius *tom. 2. tract. 40. in 8. præceptum Decalogi, cap. 9. num. 262. fol. mihi 776. col. 2.* Henricus *quodlibeto 1. quæst. 34.* Syluester, & Angelus *verb. confessio delict. quæst. 1.* Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 4. num. 136.* & patet ex *cap. qualiter, & quandò, & cap. cùm oporteat, de accusator.* Ratio est, quia quando iudex iuridicè, hoc est, seruato iuris ordine, non procedit, non est legitimus iudex; sed est instar hominis priuati, & ideo nullam obligationem potest imponere, & potest quisque eum amphibologicè deludere. Tunc autem iuridicè non procedit, quando interrogat de crimine occulto; de quo nec sit fama, nec indicia sufficientia, nec semiplena probatio contra reum.

5. *Quid sit iuramentum de calumnia, & quid importet.*

Vnde sequitur non teneri reum, quando iudex iuridicè non procedit iurare de calumnia; vt optimè notant DD *allegati*, & speciatim, Lessius, Syluester, Filliucius; continet autem iuramentum de calumnia, hæc quinque.

Primum, quòd putet se bonam causam proponere, & tueri.

Secundum, quod iuridicè interrogatus à iudice veritatem non celabit.

Tertium, quòd scienter falsas probationes non adhibebit.

Quartum, quòd litem fraudulenter non protendet.

Quintum, quòd nihil promisit, vel promittet alicui causa litis, quod iure non permittatur, hæc omnia in iuramento calumniæ continentur; in praxi tamen aduertunt Lessius *allegatus, num. 8.* & Filliucius *item citatus, num. 263.* non semper hæc omnia esse iuranda reo; maximè in criminalibus, in quo semper stylus iudicij seruabitur. — Lessius.

6. *Conclusio secunda.* Caiet. Sotus. Filliuc. Lessius. Guttier. Adrian.

Statuo secundò, si reus dubitet an iudex iuridicè, seruatóque iuris ordine procedat, non tenetur (idem de testibus) veritatem fateri; ita Caietanus *2. 2. q. 69. art. 1.* Sotus *lib. de teg. secret. n. 3. q. 2.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in 8. præceptum Decal. c. 9. n. 264. fol. mihi 779. col. 2.* Lessius *lib. 1. c. 30. dub. 3. n. 10.* & Guttier. *lib. quæst. Canonicar. cap. 11. fol. mihi 132. à num. 39.* Adrianus *quodlibeto 2.* Ratio est,

Primò, quia non tenetur reus, nec testis parere iudici, cum graui suo, vel alterius incommodo, nisi legitimè ei constet superiorem posse præcipere, at cū rationabiliter dubitat, an iustè præcipiat, & iuridicè procedat, non ei id constat; igitur non tenetur.

Secundò, quia tenetur iudex aperire reo, & testi, statum causæ, probationes, indicia, & testes, vt sciat iuridicè contra se procedi, séque iustè interrogari, vt si quid contra habeat possit opponere, & se defendere; vt docet Sotus *de teg. secreto in 2. quæst. 7.* Nauarrus *in summa cap. 25. num. 35.* Caietanus *2. 2. q. 69. art. 2.* Sanch. *tom. 1. Decal. lib. 3. c. 7. n. 11. ad fin.* Lessius *lib. 2. cap. 31. dub. 3. n. 10. vers. hinc sequitur.* — Sotus. Nauarr. Caiet. Sanchez. Lessius.

7.

Oppones semper præsumendum esse iudicem iustè, & iuridicè procedere; igitur tenetur reus, & testis veritatem fateri, in dubio, an iudex iustè, & iuridicè procedat; & propter hoc fundamentum Guttierrez *allegatus* magis in hanc partem inclinat; quæ est communior omnium iuris Canonici interpretum opinio, quos refert, sed non sequitur Sanchez *tom. 1. Decal. lib. 3. cap. 7.* Sed nostrum, ac Theologorum fundamentum est melius, ac firmius, quia nemo tenetur parere superiori, cum graui sui, vel alterius incommodo, quando dubitat prudentialiter, an sit suus superior; dubitat autem de hoc prudentialiter, quando dubitat, an iustè; & iuridicè procedat, quia tunc perinde est, ac dubitare, an in eo casu sit legitimus iudex, & superior; nisi ergo sibi constet eum iustè, & iuridicè procedere, non tenetur ei veritatem fateri, sed potest artificio verborum eum deludere, nam licèt hîc occurrant duo principia contraria deducta ex iure naturali, primum in dubiis præsumendum esse pro superiore; secundum in dubiis fauendum esse reo, quando notabile damnum illi sequitur; tamen fortius est secundum principium, quàm primum, & quando duo principia naturalia incompatibilia concurrunt, sequendum est fortius, minus forti relicto, vt est commune effatum DD. — Sanch. — *In dubiis fauendum est reo.*

8. *Quid in causa fidei.*

In causa tamen fidei, non tenentur iudices aperire reis statum causæ, probationes, & indicia, quantumuis rei id postulent; quia in causa fidei, & in casu hæresis, quando occultum est crimen, tenentur testes rei veritatem de reo fateri; vt docet Toletus *lib. 4 summæ cap. 21. num. 9. vers. secundum est, ad fin.* Et ratio est, quia crimen hæresis est infectiuum aliorum, & nimis Reipublicæ perniciosum; vt patet.

9.

Dubium tamen est, si aliquis sciat, suum, vel alienum crimen posse iuridicè, non solùm semiplenè, sed etiam plenè probari, nondum tamen semiplenè probatum esse, an teneatur veritatem fateri? Respondeo non teneri, sed posse tuta conscientia iudicem verborum artificio ludificare, quia adhuc iudex non procedit iuridicè, siquidem, vt iuridicè procederet, necesse erat, vt istam semiplenam probationem haberet iam probatam, imò tenetur tunc tacere; quandiu enim iudex non habet delictum semiplenè probatum, non procedit iuridicè interrogatione testium; ita Veiga *in summa casuum consc. lib. 2. cap. 38.* Nauarr. *in cap. inter verba 11. q. 3. coroll. 6.* & Sotus *lib. de teg. secr. m. 2. q. 7.* — Veiga. Nauar. Sotus.

An reus de proprio crimine interrogatus teneatur veritatem fateri, etiamsi ob id morte damnandus sit. Opinio prima. D. Thom. Caiet. Arag. Henric. Palud. Gabriel. Nauar. Sotus. Sà. Couar. Gomez. Lessius. Filliuc. Graphis.

An autem quando iudex post semiplenam probationē iustè, & iuridicè interrogat, teneatur reus de proprio crimine interrogatus veritatem fateri, etiamsi capite plectendus sit, est duplex opinio.

Prima, & communior affirmat, eam tenent plerique DD. D. Th. *2. 2. q. 69. art. 1.* Caiet. *ibid.* Arag. Henric. *quodlib. 1. q. 33.* Palud. *dist. 19. q. 4. versus fin.* Gabr. *dist. 15. q. 6. art. 2. concl. 6.* Nauar. *c. 18. n. 57. & c. 27. n. 35. & c. 25. n. 53. in summa Lat.* Sot. *lib. 5. de iust. q. 6. art. 2.* Sà *verb. Testis, vbi de reo, n. 1.* Couar. *q. practic. q. 23.* Ant. Gom. *tom. 2. c. 12. n. 5.* Less. *lib. 2. c. 31. dub. 3. n. 12. f. mihi 366. col. 1.* Fill. *tom. 2. tract. 40. in 8. prac. Dec. c. 9. n. 265.* Graph. *lib. 3. decis. aur. c. 7. n. 16.* Hi authores generatim loquūtur, nec distinguūt inter pœnas graues, vel leues. Probatur, Primò,

Primò, quia quisque tenetur obedire superiori, iustè præcipienti; atqui superior legitimè præcipit, quando secundùm ordinem iuris, reum interrogat, aut iuramentum ei defert; ergo reus tenetur parere dicendo veritatē contra se ipsum, quādo de crimine proprio semiplenè probato interrogatur.

Secundò, quia in hoc casu iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum; ergo si reus eam occultat, facit contra ius, & authoritatem superioris; vnde non solùm tenetur veritatem fateri, quando sub iuramento interrogatur; sed etiam absque iuramento, ex vi solius præcepti superioris; vt docent Lessius, Sotus, & alij.

Tertiò, quia alioqui omnes fierent malefactores, & breui Respublica plena esset criminibus, & iniuriis grauissimis, nec intra tectum tutus quisque esse posset; & colligitur hæc veritas ex *cap. cùm dilecti, de accusat. & cap. 2. de confession.*

10. *De crimine alieno nemo negat.* Quòd si reus, & testis interrogatus de crimine proprio semiplenè probato à verò iudice, tenetur aduersùs se ipsum veritatem fateri, etiam si morte plectatur, & illius bona omnia fisco applicanda sint, à fortiori tenebitur id fateri, quando interrogatur de crimine alieno; & ita omnes Authores *allegati*; qua de re loquendo speciatim de crimine alieno, nemo est omnino, qui neget.

11. *Opinio secunda.* Secunda sententia docet post semiplenam probationem procedente iudice, iustè, ac iuridicè, posse reum de crimine proprio interrogatum, veritatem tacere, & crimen celare, & non teneri in conscientia, nec ratione iustitiæ, nec obedientiæ illud manifestare, sed posse prudenti amphibologia iudicem deludere, si ex confessione timeatur grauis pœna temporalis, qualis est pœna mortis, confiscatio omnium bonorū; damnatio diuturna ad triremes, perpetuus carcer, perpetuum exilium, si tamen pœna spiritualis sit, vt excommunicatio, irregularitas, interdictum, suspensio, & similia, docet teneri reo sub lethali suum crimen semiplenè probatum fateri, quia pœna spiritualis facilè tollitur, & non tam pœna, quàm medicina est; quæ opinio est valde probabilis, & cum limitatione quadam, quam statim ponemus, eam tanquam probabilem inculcant, ac proponunt, Abbas *in cap. cùm super, de confessione.* Angelus *verb. confessio delicti, num.* 1. Syluester *verb. etiam confessio delicti, quæst.* 1. Armilla *ibi quæst.* 8. Alcoçer *in summa cap.* 16. §. *& reo.* Lessius illam nō improbabilem appellat, *lib.* 2. *cap.* 31. *dub.* 3. *n.* 16. Filliucius probabilem simpliciter appellat, *tract.* 40. *in* 8. *præceptum Decal. cap.* 9. *num.* 266. Sà *verb. Reus.* Petrus Nauarra *lib.* 2. *de rest. cap.* 4. *num.* 136. citatur etiam pro hac parte Nauarrus *in cap. inter verba, corollario* 64. *num.* 733. Veiga *summa casuum, lib.* 5. *casu* 603.

Abbas. Angel. Syluest. Armilla. Alcoçer. Lessius. Filliuc. Sà. P. Nauar. Nauar. Veiga.

12. Qui omnes in vniuersum docent, quando pœna temporalis timetur, non teneri reos proprium crimen semiplenè probatum fateri, etiamsi iuramento interrogētur; sed certè si loquantur vniuersaliter de quacumque pœna temporali, non est tenenda; si verò loquatur de grauissimis pœnis temporalibus, quales assignauimus, est probabilis, & piè defendi potest, & sub ista limitatione, eam defendunt Lessius, Petrus Nauarra, Veiga, Sà, Filliucius *allegati.* Fundamenta illius sunt,

Primò, quia nemo contra se tenetur arma ad sui occisionem ministrare, aut se suis bonis priuare, aut perpetuò in carcere se sponte sua, includere; perinde autem est, moraliter loquendo, crimen semiplenè probatum contra se ipsum fateri, ex quo hęc omnia timeantur, ac contra se ipsum arma dare, & se in perpetuo carcere includere; igitur non tenetur illud fateri.

Secundò, quia quandiu manet spes euadendi, durissimum planè videtur, & supra vires humanas tale præceptum, vix enim vnus de millibus erit, qui hoc præceptum seruet; præcepta autem humana debent esse conformia humanæ naturæ, & non supra illius vires: manet autem ista spes euadendi, quandiu crimen nondum plenè, & perfectè probatum est,

Tertiò, quia in criminalibus nemo potest cogi ad testificandum contra consanguineos suos; vt patet ex *l.* 4. *ff. de testibus*, quando veritas aliter haberi potest, & docet Lazarius Papiensis *lib. de quæst. Canon. sect.* 3. *quæst.* 11. & Rodrig. *tom.* 1. *summæ cap.* 69. *num.* 4. nisi in causa fidei, aut ob bonum commune totius Reipublicæ, & Principis; atqui nemo est magis alteri consanguineus, quàm quisque sibi; ergo contra se ipsum, etiamsi crimen sit semiplenè probatum, nemo tenetur testimonium ferre; quærant igitur iudices aliunde probationes, non à reo ipso. Papiens. Rodrig.

Dices, huiusmodi legem intelligendam esse de delictis occultis; at qui id dixerit, non profectò animaduertit nullum tunc esse beneficium legis erga consanguineos, cùm etiam erga extraneos nemo teneatur, nec iustè possit cogi ad testificandum de criminibus omnino occultis, & nondum semiplenè probatis, quando agitur via accusationis ad punitionem. Et verò propter istas rationes, & alias similes strenuè asserit Sà *verb. Reus, num.* 6. non debere Confessores reos cogere, & obligare in conscientia, vt sua crimina in iudicio fateantur, quamuis antecedenter iurassent se dicturos veritatem, intelligeretur enim tale iuramentum, modò non sit in illorum præiudicium. 13. *Instantia.*

Restat modò soluere argumenta prioris opinionis *num.* 9. propositæ. 14. *Soluuntur argumenta contraria opinionis.*

Ad primam, & secundam rationem illius,

Respondeo primò, nullum esse inconueniens dari veluti bellum iustum in hoc negotio ex vtraque parte, propter probabiles rationes, ac sententias hinc inde militantes, fieri enim potest, vt iudex iuridicè procedens, habeat ius interrogandi, causa boni publici, & tamen reus non teneatur aduersùs se ipsum ad mentem illius respondere, vt vitam propriam tueatur, vterque enim in hoc casu iure suo vtitur, iudex percontando ob commune bonum, reus amphibologicè celando ob bonum vitæ propriæ, nec mirari quisquam debet, quòd detur ex vtraque parte iustum bellum sine ignorantia inuincibili, sic enim qui est in periculo vitæ, potest fugere è carcere, ante, & post sententiam latam; & tamen leges iustè præcipiunt, ne fugiat, & iudex iustè de facto ei id potest præcipere, & de facto punire fugientes, & tamen reus licitè fugere potest effracto etiā carcere, & non tenetur parere, etiamsi alij vincti fugituri sint, posśuntque illum alij iuuare ad talem fugam, & præbere instrumenta ad rūpendum carcerem; licèt ex illa fuga damnum obueniat custodi, quia iure suo vtitur, & ille negligentiæ suæ id tribuat, cùm meliùs non custodierit, tenetur tamen reus solùm ex charitate considerare, an tanti sua referat fugam capessere, vt damnū illud proximi secundùm leges charitatis, non sit curandum; ita Lessius *lib.* 2. *de reo, & Aduocato, cap.* 31. *dub.* 5. *num.* 31. Sà *verb. Reus, n.* 9. Arag. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 6. *art.* 4. Lessius. Sà. Aragonius. Sotus.

Præterea licitum est reo satellites se iustè insequentes fugere, & ab alio ad id iuuari,

non

non tamen resistendo, non est autem resistere, se excutere ab apprehendente, qui illum trahit, cui autem licitum est fugere, licitum est etiam eum ad id iuuare, & cum eo cooperari, nisi lex prohibeat, aut publicij officij ratio; ita Angelus *verb. carcer. num.* 3. Tabiena *ibidem n.* 1. Sà *allegatus*, & alij.

Angelus. Tabien.

Item potest seruus bello captus fugere ad suos; & tamen dominus iustè, & licitè præcipit ne fugiat, & ius habet illum puniendi.

Denique iustè præcipit iudex damnatis ad mortem in absentia, vt compareant, qui tamen non tenentur in conscientia comparere; vt docet Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 4. num.* 144. Non est igitur inconueniens dari bellum iustum ex vtraque parte.

P. Nauarra.

Respondeo secundò, non dari bellum iustum ex vtraque parte formaliter, quia carcerarius ea tacita conditione publicum illum carcerem in custodiã accepit, vt vincti, qui ab illo fugere possint, licitè fugiant ad euadendam grauem pœnã, & ipse sibi imputet malam custodiam; peccabunt tamen vincti mortaliter contra charitatem, si maius malum inde carcerario obueniat, quàm sit bonum, quod sibi ex ea sperant, vnde non possunt licitè fugere ad euadendam quamcumque pœnam, sed quæ sit maior, quàm pœna quæ carcerario inde euenire potest, spectato enim ordine charitatis, tenemur leue damnum pati, ne grauissimum inde proximo obueniat; vnde sequitur posse iudicem procedere ad torturam rei ex semiplena probatione delicti, non tamen teneri reum crimen proprium fateri, quia vterque vtitur iure suo, iudex torquendo, & interrogando, reus celando ob bonum vitæ propriæ.

15. Ad tertium respondebis, per accidens sequi, quòd inde aliqui occasionem arripiant ad perpetranda crimina, cùm id potius tribuendum sit negligentiæ ministrorum iustitiæ, quàm audaciæ patrandorum criminum; nec ista occasio tam facilè potest accipi, cùm semiplena probatio sufficiat ad tormenta & torturas; itaque dantur hîc duo præcepta naturalia: alterum obediendi iudici iustè præcipienti, alterum tuendi vitam propriam, & fortius est præceptum tuendi vitam, quàm obediendi.

16. Ex dictis sequitur, si non fuit auctor criminis, non teneri reum sub iuramento interrogatum fateri aliquas circumstantias, ex quibus iudex suspicetur illum fuisse criminis authorem, v.c. occisus fuit aliquis in tali loco, & cum tali gladio, poterit reus licitè iurare se ibi non fuisse, & gladium non esse suum, etiamsi ibi fuerit, & gladium alteri accommodasset, si ex eo quod veritatem fateatur, iudex sit crediturus, illum fuisse occisorem, cùm tamen non fuerit; ita Lessius *lib. 2. de reo, & Aduocato, cap. 31. dub. 3. à num.* 12. Salon 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 2. Sanchez *lib. 1. de matr. disp.* 10. *num.* 47. Fundamentum est, quia iudex in hoc negotio procedit ex falsa præsumptione; & quia ille vult scire, quis nam illum hominem interfecerit; & ideo reum de armis interrogat, & de præsentia loci, & respondendo hoc modo, ad illius intentionem veram, & secundariam respondet.

Lessius. Salon. Sanchez.

17. *Tertia pars tituli. An liceat reo, & Aduocato illius impingere crimen mendacij accusatori.*

Circa tertiam partem tituli, quæ ita habet, an liceat reo, & Aduocato illius, impingere crimen mendacij, & calumniæ accusatori. Breuiter, & resolutè respondeo, si reus falso crimine accusatur, vel vero, sed occulto, & quod in iudicio probari non potest, non peccat contra iustitiam, si crimen neget, vel accusatori mendacium impingat, & calumniam, dicendo illum mentiri, & calumniari; ita colligitur ex D. Thom. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 2. asserente, *reum se posse tueri quacumque via, modò non dicat mendacium.* Atqui dum dicit talem accusatorem mentiri, non dicit mendacium, nam qui accusat de eo, quod probare non potest, calumniator præsumitur; vt docet glossa *in cap. 2. de calumniatoribus*, ac proinde censetur mentiri; tum, quia contra mentem, hoc est, contra dictamen conscientiæ suæ loquitur; tum, quia falsum præsumitur in iudicio, quod probari in eodem iudicio non potest; ita docet Lessius *lib. 2. cap. 31. dub. 2. num.* 6. Syluester *verb. Restitutio 3. quæst.* 3. Nauarrus *in summa cap.* 18. *n.* 39. Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 4. num.* 348. Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 9. num.* 261.

D. Thom.

Lessius. Syluest. Nauar. P. Nauarra. Filliuc.

Idem dicendum est, iuxta reliquos DD. de omni illo, qui extra iudicium negat se dixisse, aut fecisse aliquid, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia, vel offensio nasceretur: vt si secretò tibi commisi quidpiam, & tanquam amico, ex confidentia id tibi patefeci, & tu id alteri retulisti, qui inde grauiter, & iustè offensus fuit; tunc quidem si ille mihi id obiiciat, possum negare me nunquam id tibi patefecisse, aut dixisse, negando enim meo iure vtor, quisque enim ius habet sua occulta dicta, & facta celandi, quantum potest, ex quibus sibi offensio aliqua nasceretur, quòd si iniusto patefactori, inde mali aliquid sequatur sibi imputet, secus quando alter poterat licitè patefacere, tunc enim illi iniuria fieret, si res negaretur, ita expressè Lessius *lib. 1. cap. 31. dub. 2. num.* 7. Petrus Nauarra *lib. 2. de rest. cap. 4. num.* 348. 18.

Lessius. P. Nauarra.

Peccabit tamen reus saltem contra charitatem, si se posset defendere, quin crimen mendacij alteri impingat, tenetur enim se defendere, cùm minima accusatoris læsione, nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quàm ad tui defensionem sit necessarium. 19.

CAPVT XXXII.

An reus innocens, condemnatus tamen secundùm allegata, & probata teneatur obedire sententiæ, & possit, se vi defendere, & an retinens officium, vel cathedram ab altero se authore, & sciente iniustè ablatam, teneatur restituere.

SVMMARIVM.

1. RÆMITTO primò, nobis hîc sermonem esse posse de sententia iniqua, re ipsa, hoc est, de sententia ex falsa causa falsis probationibus data, quamuis secundùm allegata, & probata iusta censeatur, & sit. nam cùm omnia iudicia humana his falsitatibus pateant, quamuis iudices sint vigilantissimi in inquirenda veritate, contingit, vt citra illorum culpam falsæ probationes subrepant, ac subinde iniquæ proferantur sententiæ.

2. *Conclusio prima.* Statuo ergo primò, quando sententia re ipsa est iniqua, non tenetur reus parere in conscientia, & potest se iustè citra vim, & scandalum contra iudicem, & ministros iustitiæ defendere, vnde si per talem sententiam re aliqua priuatus est, v. c. legato, vel hæreditate, vel pecunia multatus, non tenetur in conscientia ad solutionem, nisi non parendo sententiæ magis malum, & scandalum sequatur. Et consequenter ille, cui talis res est applicata, si sciat sententiam falso fundamento niti, non potest eam retinere, & tenetur statim restituere; ita communiter DD. D. Thom. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. Sotus *lib.* 3. *de iust. quæst.* 4. *art.* 5. *vers. nihilominus.* Lessius *lib.* 2. *cap.* 31. *de reo, & Aduocato, dub.* 4. *n.* 24. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *in octauum præceptum Decalogi, cap.* 9. *num.* 268. Innocent. *in cap. quia plerique, de immunitate Ecclesiæ.* Ratio est, (D. Thom. Sotus Lessius. Filliuc. Innocent.)

Primò, quia sententia iuxta D. Thomam 2. 2. *quæst.* 67. *art.* 1. est quædam lex in hoc facto peculiari alicui imposita; lex autem non obligat, quando ex eius obseruatione sequitur id quod est contrarium fini legis; quare cùm finis sententiæ sit, vt cuique tribuatur, quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium obueniat, non obligabit.

Secundò, quia in tali casu iudex, & ministri iustitiæ non habent re vera ius inuadendi reum, aut puniendi, sed tantùm illud habent præsumptione quadam falsa. Poterit ergo reus iniustè inuasus, se iustè defendere citra vim, & scandalum, sicut inuasus ab innocente furioso se potest defendere.

3. Dixi *posse se defendere contra iudicem, & ministros*; quia cùm iudex & ministri iustitiæ in eo casu non habeant in rei veritate ius inuadendi reum innocentem, sed tantùm ex falsa præsumptione, quia falsò in foro externo præsumunt esse nocentem, poterit inuasus vti iusta defensione absque vi, & scandalo; sicut qui inuaditur ab innocente furioso, potest se contra illum tueri, etiam cum ipsius læsione, & morte, si aliter eius violentiam nequeat euadere, eo quòd ille ius non habeat inuadendi, quod maximè locum debet habere, si iudici de iniquitate causæ constaret; ita docet Franciscus Victoria, & quidam alij Iurisperiti, quos citat Couar. *lib.* 1. *var.* 1. *resol. cap.* 2. *num.* 13. & hi sunt Paris à Puteo, Lucas Penna, Hippolytus, & alij, docet etiam Lessius *lib.* 2. *cap.* 31. *de reo, & Aduocato, dub.* 4. *num.* 30. & Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *in octauum præceptum Decal. cap.* 9. *n.* 268. (Victoria. Couar. Paris. Lessius. Filliuc.)

4. Dixi, *citra vim, & scandalum*; quia, vt notat D. Thom. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. & Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 6. *art.* 4. & Lessius *citatus num.* 29. iudex habet ius exequendi talem sententiam, & ad id compellitur authoritate legum, & Reipublicæ, & cùm reus probare non possit suam innocentiam, tenetur obedire, & cedere iustæ sententiæ in foro externo datæ, alioqui sequeretur maxima perturbatio, & scandalum in Republica. Et ideo hæc sententia, quæ docet posse reum innocentem, iniusta, & iniqua sententia damnatum se iustè contra iudicem, & ministros defendere, difficillimè erit in vsu admittenda, propter scandalum, quod necessariò semper fere sequetur, aut saltem vix abesse poterit; vt optimè Lessius animaduertit citatus *num.* 30. *ad finem*; & ideo addidi, *nisi non parendo maius malum, & scandalum sequatur*, quia propter scandalum multa sunt sæpe omittenda, quæ de rigore iuris iustè fieri possunt; vt habetur expresse *in cap. super quodam, de statu Monachorum, ad finem illius*; & docet *ibi* glossa *verb. maximo scandalo.* (D. Thom. Sotus. Lessius.)

Si tamen iudex iniquus esset, & processisset, iuris ordine nō seruato, tunc omnino posset reus se defendere, cum iudicis etiam læsione, imò & occisione, quia in ea circumstantia nullum ius habet iudex talem sententiam exequendi, neque ad id authoritate legum compellitur, nec tunc iudex dici potest, sed iniustus inuasor, & tyrannus; ita docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. Caietanus *ibi*, & Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 3. *art.* 4. & alij. 5. (D. Thom. Caiet. Sotus.)

Sed oppones, Respublica, & Princeps, potest ex causa de bonis subditorum disponere, eaque ab illis auferre, & aliis dare; vt constat ex legibus præscriptionis; hîc autem videtur esse sufficiens causa (videlicet, vt publica iudiciorum forma seruetur,) vt ille, cui talis res per sententiam iniustam fuit applicata, eam retineat, & non teneatur illam suo domino restituere, si sciat ipsam sententiam falso fundamento niti; igitur non bene contrarium in conclusione fuit resolutum. Respondeo, etsi hæc causa fortè sit sufficiens, vt tribuat iudici authoritatem iudicandi contra priuatam scientiam, secundùm allegata, & probata; tamen non est sufficiens vt dominus rei amittat re vera rem suam, itaut in foro conscientiæ teneatur eam alteri cedere, aut vt alter cui applicata fuit, non teneatur eam restituere, si possit; hoc enim non est ad bonum publicum necessarium, sicut sunt necessariæ leges præscriptionis. Quis enim dicat, nisi demens, & insanus, expedire Reipublicæ, vt si falsò in iudicio probem, me esse hæredem à Titio institutum, cùm tamen verus hæres sit Paulus, possim tuta conscientia eam hæreditatem retinere: aut quis dicet, nisi vecors sit, & spe alterius vitæ destitutus, posse fiscum sibi vindicare bona illius, de quo illi certò constat, per falsos testes fuisse conuictum de hæresi, sanè nulla æquitas hoc patitur, nec refert, quòd pars læsa non appellauerit, quia quamuis non appellet, non censetur renunciare iuri suo; sed hoc tantum patitur, quòd ampliùs in foro externo non audietur, si rem in eodem foro voluerit postea repetere, quæ pœna ponitur in iure ad puniendam negligentiam, non vrgentis rem suam, vt optimè docet Sotus *lib.* 3. *de iust. quæst.* 4. *art.* 5. *vers. Quid autem si pars læsa.* (6. *Oppositio.* — *Responsio.* — Sotus.)

7. *Quid quando aliquis priuatur cathedra, officio, vel beneficio ex falso fundamento.* Sed quid si aliquis priuatus esset officio, beneficio, aut Cathedra per sententiam in rei veritate iniustam, falsis testibus falsóve fundamento datam, secundùm tamen allegata, & probata iustam; & alicui hæc essent à legitimo collatore data: poterit ne iste hæc iustè absque obligatione restitutionis retinere? Respondeo hac de re esse duplicem sententiam.

Opinio prima. Prima docet probabile esse non teneri illum ad restitutionem, etiam si sciret sententiam falsis probationibus niti; ita docet expresse Innoc. *in cap. quia plerique, de immunitate Ecclesiæ*, & Panorm. *in cap.* 1. *de concess. præbend.* incipit, *qui in vinorum*, glossa *ibid. verb. Pellendi*, & communiter Canonistæ, quod idem docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 31. *de reo, & Aduocato, dub.* 4. *num.* 28. *vers. Vnde hæc aliter probatur sententia.* Fundamentum illorum est, (Innoc. Panorm. Lessius.)

Primò,

Primò, quia hoc ipso quòd condemnatus non appellauit, acquieuit sententiæ, & ita negotium in rem iudicatam transiuit, iuxta *cap. quod ad consultationem, de sententia, & re iudicata, & cap. cùm dilectus, de electione*; deinde quia Ecclesia, Rex, aut Respublica, eo casu priuant reum absolutè officio, cathedra, vel beneficio, & applicant ei cui postea contulerunt, quod iustè facere possunt, cùm hæc sint bona communia, in quibus multo maiorem habent potestatem ad disponendum de illis, quàm in bonis priuatis cuiusque, & aliunde habent iustam causam ita disponendi: ea autem multiplex esse potest,

Primò, ne iurisdictiones sint incertæ, quæ res multo maioris est momenti, quàm ne quis sine culpa in bonis communibus suo iure priuetur.

Secundò, quia cùm constiterit de innocentia rei, facilè ei poterit alia ratione recompensatio fieri, conferendo ei aliud officium, Cathedram, vel beneficium cùm vacauerint, & tenetur Episcopus ei in alio beneficio recompensationem facere, & Rex in alio officio, vel cathedra, quàm ob falsum fundamentum sua proprio, iure acquisita, scienter priuarunt; vt colligitur ex *c. præsentium 7. q. 1.* & deducitur ex *cap. inter cætera, de præbendis*, & docet glossa *in cap. qui in viuorum, de concessione præbendæ, verb. pellendi.*

Tertiò, quia restitutio hæc non potest fieri, nisi per collatorem: collator autem sæpe potest esse ipsemet iudex, qui reum priuauit, & nollet efficere, ne videatur iniustam tulisse sententiam; & si nõ est iudex, id nõ efficiet, ne videatur contra iudicis sententiam facere, iudicemque damnare; quare is, cui tale beneficium, Cathedra, aut officium est collatum, bene poterit illud retinere, cùm resignando possit alteri prodesse, neque etiam tenetur illi restituere fructus; cùm enim titulum retinere possit, & debiti illi sint propter laborem, & officium, etiã fructus poterit seruare, cùm hi sequantur titulum, & officium, neque tenetur alia via recompensare; quia causa non fuit cur alter sit priuatus; vnde hic iustè queri non potest sibi ab eo fieri iniuriam.

8. Verùm hæc opinio, quæ est probabilis, solùm habere locum potest quando alicui confertur officium, Cathedra, aut beneficium iniustè ab alio ex falso fundamento ablatum, se nihil cum tali fundamento cooperante, non verò quando ipse fuit accusator, & author, & ad illius instantiam priuatus alter fuit, ex eodem falso fundamento, sciens ipse optimè, illum esse innocentem, & nihilominus rem vrget vsque ad priuationem illius, & collationem suam; quod videtur expressè tenere glossa *in dict. cap. qui in viuorum, de concessione præbendæ, dict. verb. pellendi, initio*, ibi, *Nisi ignorans quis instituatur, quo casu accusatur, l. si quis inficiatus ff. deposit. quasi dicens aliter non excusatur.* hæc ibi glossa. Et idem videtur etiam docere Lessius *lib. 2. cap. 31. de reo, & Aduocat. dub. 4. num. 28. vers. vnde aliter probatur, in fine*, vbi quærit, an ille, cui collatum fuit beneficium, quod per sententiam iniustam ab alio fuit ablatum, sciens optimè illo iniustè fuisse priuatum, teneatur ei fructus illius restituere, & respondens negatiuè, hanc rationem assignat; *quia causa non est, cur alter iniustè sit priuatus; vnde iustè queri non potest, sibi ab eo fieri iniuriam*, quasi contrarium esset dicturus, si ipse causa, & auctor fuisset prædictæ priuationis iniustæ, & idem tenet Sotus *statim allegandus.*

Lessius.

9. Secunda sententia probabilior absolutè docet eum, qui rem aliquam habet ex sententia iniusta, & falso fundamento, ac præsumptione data, quam scit ab alio per eandem sententiam fuisse ablatam, teneri in conscientia eam illi restituere, & non distinguit inter bona communia Reipublicę, vt officia, Catheda, aut beneficia, & inter bona priuata alicuius hominis, & hanc docent communiter Theologi, inter quos est Sot. *lib. 3. de iust. q. 4. art. 5. vers. nihilominus*, & alij plerique. Fundamentum est, quia sententia non habet robur, nec vim obligandi, nisi quatenus est veri iuris declaratiua, & quatenus est lex quædam particularis, ius suum cuique ex veris probationibus tribuens. Si igitur alicui constat sententiam talem non esse iustam, nec suum domino suo tribuere, non potest iustè rem retinere, sed tenetur illam in conscientia restituere; neque obstat,

Opinio secũda.

Sotus.

Primò, quòd res sit ex iis, quæ pertinent ad bona communia Reipublicæ, quia eo ipso quòd alicui per legitimum conferentem fuit applicita, ius habet, & acquisiuit in ea re, qua non potest inuitus ex falsa præsumptione, & fundamento nisi per maximam iniuriam, & cum obligatione restitutionis priuari.

Secundò, quòd pars læsa non appellauerit, vt inde credamus eo ipso iure suo cessisse, nam per non appellationem, non censetur renunciasse iuri suo, & à se eam rem abdicasse omnino, alterique reliquisse, sed tantùm censetur renũciasse termino dierum, quibus poterat ab ea iniusta sententia appellare, & ideo si postea voluerit rem suam in iudicio repetere, non audietur in eodem foro, vt diximus *n. 6. in fine*; non tamen per omissionem appellationis, censetur alteri rei ipsius ius concedere, in foro conscientiæ, vt patet, maximè, quia aliquãdo fieri poterit, vt ob paupertatem appellationem omittat, vt plerũque fit. Et facit pro hac opinione *c. vigilanti, de præscriptionib.* in quo deciditur, nulla etiam antiqua possessione iuuari posse malæ fidei possessores; quare cùm is, cui eo sciente, & procurante per iniustam sententiam ex falso fundamento datam res aliena fuit applicata, bonæ fidei possessor esse non possit, profectò eam rem retinere non poterit, nec iuuabitur titulo iniustæ sentẽtiæ, & possessione antiqua: qui enim mala fide possidet, non præscribit; si tamen post impletam præscriptionem, malam fidem habere incipiat, existimat Sot. *alleg. dict. lib. 3. de iust. q. 4. art. 5.* non teneri eam restituere; quia finita præscriptione, quilibet in conscientia tutus est. *c. de quarta, de præscr. & c. quoniam omne, eod. tit.* Finita enim præscriptione, iure quis possidet, & si iure; ergo iustè, & benè; *c. quia dicam 14. q. 4.* nec iam dicitur res aliena, sed tua *l. Lucius, de euict.* gloss. *in c. vigilãti, de præscrip. verb. nouerit.* Hæc opinio est probabilior, & securior; & pro ea faciunt omnia quæ diximus *cap. 13. num. 5.* & omnibus authoribus, quos *ibi* citauimus, defendi potest.

CAPVT XXXIII.

An reis iunctis possimus licitè auxilium ad fugam dare, radere catenam, & claues adulterinas præbere, & illi possint fugere, & corumpere custodes pecunia ad fugam.

SVMMARIVM.

Explicatur status quæstionis. *num. 1.*

1. QVÆSTIO vel potest procedere de iis reis, qui sunt in vinculis, ante sententiam latam, & de fuga simplici, aut non simplici, per effractionem carceris, per vinculorum rasionem, & effectionem falsarum clauium, corruptionem custodium, per pecunias, & similia, & de his omnibus agemus.

2. *Conclusio prima.* (D.Thom. Lessius. Filliuc. Couar. Sà. Aragonius. Sot. Vasquez. Syluester. Angel. Nauar. Dried. Maior.) Statuo ergo primò, reus ob quodcumque delictum morte, aut mutilatione membri dignum in carcere detentus, ante latam condemnationis sententiam, potest licitè è carcere fugere; hæc est communis omnium DD. ita docet D. Thom. 2.2. *q.66. art.4 ad* 2. Lessius *lib.2.cap.31.dub.5.n.31* Filliuc. *tract.40.in 8 præcept. Decalog. cap.9. de persona rei, n.270.* Couar. *lib.1.var.c.2.n.7.& 11.* Sà *verb. reus, n.9.* Arag. 2.2.*q.69.art.4.* Sot. *lib.5.de inst. q.6.art.4.* Vasq. 1.2.*tom.2.disp.174.c.11.init.* Syluest. & Angel. *verb. fugere.* Nauar. *in sum. Lat. c.17.num.102.* Driedo *lib.2. de libertate Christiana, c.6.* Maior *in 4. dist.15.q.22.* Probatur, quia nondum condemnatus est, nec habet præceptum obedientiæ, sed tantùm missus fuit in carcerem, vt præceptum & sententiam audiat; nemo autem in carcerem detruditur, vt ibi sponte maneat, sed custodes adhibentur, vt eum ibi detineant inuitum; liberum ergo ei est, & omnino licitum euadere, si qua data licita via possit, ad id enim habet ius, etiamsi damnum obueniat custodi, nam illud ex sua culpa patitur, vt docet Couar. *n.11.* citatus, & ex sua negligentia cùm oscitanter carcerem custodierit, quia se eo periculo exposuit, cùm carcerē in custodiā obtinuit.

3. *Conclusio secunda.* (D.Thom. Caiet. Sotus. Couar. Filliuc. Lessius. Sà. Tabien. Syluester. Vasq.) Statuo secundò, etiam post iustam sententiam latam licitè fugere potest, si damnatus sit ad pœnam mortis, vel mutilationis, aut infamiæ, aut alterius grauis damni, vt optimè docet D. Th. 2.2. *q.69.art.4.* Caiet. *ibid.* Sot. *lib.5.q.6.art.4.* Couar. *lib.1.var.c.2.n.11.* Filliuc. *tom.2.tract.40.in 8. præc. Decal. c.9.n.270.§. quod verò.* Lessius *lib.2.c.31.de reo, & Aduocat. dub.5.n.33.* Sà *verb. reus,* post verbum, *testis, n.9.* Tabiena *verb. carcer. q.n.1.* Syluest. *verb. accusatio, n.12. & verb. fugere, n.1.* Vasq. *tom.2. 1.2. disp.174. cap.17. n.16.* & ita communiter Canonistæ *in Clement. pastoralis, de re iudicata.* Ratio est, quia non potest ei præcipi, vt ibi maneat, cum tanto damno, & periculo suo, tale enim præceptū est admodum durum, & supra omnes vires humanas. Confirmatur, quia iuxta D. Thom. *allegatum,* nemo potest obligari, vt ipse se occidat, aut ad faciendum aliquid, ex quo ei mors proximè, & immediatè, aut aliquod graue damnum mutilationis, aut perpetui carceris, sequatur, nisi ratio boni publici id suadeat; vt si vrbs esset capienda; atqui manendo in carcere faceret reus aliquid (vt supponimus) vnde mors, aut mutilatio, vel graue aliquod damnum sibi proximè obueniret; igitur non tenetur in carcere manere; sed potest fugere post latam etiam sententiam, & præcipiente iudice, ne fugiat; dixi, *proximè*, quia, vt probauimus *in 5. præcepto,* potest quis aliqua efficere, vnde mors inferenda ab alio per accidens sibi obueniat; nullus tamen potest ad ea facienda ita condemnari, vt teneatur in omni casu obtemperare; v.c. potest quis licitè manere in carcere, ascendere scalas, præbere iugulum, & similia; non tamen potest ad hæc facienda ita damnari, vt teneatur in conscientia non euadere si posset; nā si ostenderetur spes euasionis, licitè posset reus sub patibulo, & ictu gladij, fugam capere; tantum enim cuiquam ad vitam conseruandam ius est, vt nulla potestate humana obligari possit ad eam non conseruandam, si eius conseruandæ spes detur, nisi ratio boni publici aliud postulet, vt latè, & doctè probat Couar. *lib.1. cap 2. num.10.*

4. (Lessius. Caiet. Filliuc. Couar.) Ex dictis optimè infert Lessius *dict. lib.2. c.31. de reo, & Aduocat. dub.5.n.34. in fine,* contra Caiet. 2.2.*q.69. art.4.* contrarium asserentem, non posse dari iustam legem humanam, quæ in conscientia obliget, vt damnatus ad mortem, vel mutilationem, aut grauem aliquam pœnam corporalem non possit fugere, & cum Lessio consentit etiam Filliuc. *tom.2. tract.40 in 8. precept. Decal. c.9.n.275. vers. quod tertio,* & facit pro hac parte id quod docet Couar. *dict. lib.1. var. c.2.n.11.* non posse iudicem iustè hanc fugam è carcere etiam post iustam sententiam mortis, aut mutilationis datam punire, & idem docet etiā Bart. & Luc. à Peña, & docent alij, quos citat, nec ex ea fuga præsumi delictum.

5. Si autem post iustam sententiam latam, licitè potest effugere, si voluerit; post iniustam sententiam, non solùm poterit, sed etiam tenebitur; vt optimè animaduertit Sà *verb. reus*, post verbum, *Testis, n 9.* Vasq. *tom.2. 1.2. disp.174. cap.4. num.31.* Couar. *lib.1. var. c.2. n.10. vers. septimo.* Ratio est, quia manere in carcere cum eo periculo, nisi ob aliquam causam fidei, esset vitam prodigere, nulliusque esset vtilitatis eam mortem pati; & idem est dicendum de eo, qui posset iniustam mortis sententiam per appellationem euadere; & nollet appellare iuxta hos authores, & speciatim iuxta Couar. vbi ita ait. *Septimò his animaduersis opinamur iniquè damnatum ad mortem debere omnino, si possit,*

possit fugere, alioqui si in carcere manserit, peccabit profectò, maxima vtens temeritate, nulla quidem ex causa iusta id agens, ex quo indirectè mors sequatur. Hæc ille.

6. *Conclusio tertia.* Statuo tertiò, damnatus iustè ad solam pœnam temporariam carceris, non ita diuturnam non potest licitè fugere; damnatus verò ad carcerem perpetuum, præsertim grauem, & ad triremes, potest.

Lessius. Filliuc. Sà. Prior pars de pœna temporaria est communis; eam docent Lessius *lib.2. cap.31. de reo, & Aduoc. dub.5.n.39.* Filliuc. *tom.2.tract.40. in 8. præceptum Decal. cap.9. num.272.* Sà *verb. reus*, post verbum, *Testis, num.9.* Probatur, quia hæc pœna non est ita grauis, vt non teneatur reus ob sua delicta eam acceptare, & iustæ sententiæ illius obedire, sicut etiam soluere multam pecuniariam, manere ad tempus in Monasterio inclusum, seruire in hospitali, & alias similes pœnas non ita graues.

Lessius. Sà. Salon. Filliuc. Caiet. Couar. Vasq. Azor. Posterior pars de pœna carceris perpetui, & triremium est hodie communior; eam docent idem Lessius *lib.2. cap.31. de reo, & Aduoc. dub.5.n.39.* Sà *verb. reus*, post verbum, *Testis, num.10.* Salon. *2.2.q.69. art.4.* Filliuc. *citatus*, & alij, contra Caietan. *dict. 2.2. q.69. art.4.* & contra Sotum *lib.5. de iust. q.6. art.4.* & Couar. *lib.1. var. resolut. cap.2. num.14.* & contra Vasquez *2.2. tom.2. disp.174. vers. an verò.* & Azor. *tom.3. cap.14. vers. secundò est notandum*, contrarium tenentes, quæ illorum sententia probabilis etiam est; sed nostra probabilior, & ratio nostra est, quia carcer perpetuus est grauissima pœna, & ferè æqualis morti, & reus non condemnatur, vt ibi sponte maneat, sed vt ibi detineatur inclusus, & nimis graue esset præceptum, ac supra vires humanas obligare aliquem in conscientia, vt se sponte contineat, data spe ad tam acerbam pœnam euadendam. Si tamen carcer esset laxus, & commodus, tunc contraria opinio tenenda erit. Et verò cum Salonio debent cōsentire omnes, qui docent seruum captum in bello iusto, posse licitè fugere, rectâ via, in propriam patriam, quia sicut potest licitè fugere à morte, ita & à seruitute, cùm pœna seruitutis, pœnæ mortis æquiparetur; & hi sunt Couar. *lib.1. var. cap.2. num.10. post medium; & in reg. peccatum 2. part. §.11. num.6.* & quos citauimus *in 4. præcepto*, vbi egimus de obligatione seruorum in dominos. Couar.

7. *Conclusio quarta.* De exilio, & seruitute, ita statuo quartò. Damnatus ad exilium perpetuum, potest licitè fugere è carcere, si exilium est grauissimum; idem de damnato ad regiones pestilenti aëre infectas, in quibus plerumque homines emoriuntur; secus si exilium sit temporale; ita docet Lessius *dict. lib.2. cap.31. de reo, & Aduocat. dub.5. n.39. vers. de exilio*; licèt contrarium teneat Vasq. *2.2. tom.2. disp.174. n.6. vers. cæterùm*, vbi asserit si pœna exilij fuerit determinata ad certum locum, non posse fugere, posse verò si pœna exilij non sit ad certum locum determinata. Verùm hanc distinctionem certi, & incerti loci non admitto, quia potest mitti ad certum, ac determinatum locum, vbi certa mors sit, & tunc, sicut potest ob mortē fugere, sic ab isto exilio, & hoc non negabit Vasquez; cum Vasq. consentit Turrian. *tom.2. disp.51. dub.2. num.2.* damnatus verò ad seruitutem, etiam potest licitè effugere; quia seruitus est grauissima pœna, & æquiparatur morti; ita docet Salon. *2.2. quæst.69. art.4.* & non videtur improbabile Lessio *modò allegato*, præsertim, si seruitus sit admodum dura, & intolerabilis. Et verò cum Salonio debent consentire omnes, qui docent seruum captum in bello iusto, posse licitè fugere, rectâ via in propriam patriam; sicut enim potest licitè fugere à morte, ita & à seruitute, cùm pœna seruitutis pœnæ mortis æquiparetur; & hi sunt Couar. *lib.1. var. cap.2. n.10. post medium; & in reg. peccatum 2.p. §.11. n.6.* & quos citauimus *in 4. præcepto*, vbi egimus de obligatione seruorum in dominos; vt *num.6.* diximus.

Lessius. Vasq. Turrian. *Dānatus ad seruitutem an possit fugere.* Couar.

8. *An possint vincula, & carcerem rūpere, vt fugiat.* Sed peculiare dubium est, vtrùm ille, qui damnatus est ad pœnam mortis, vel mutilationis, & perpetuæ seruitutis carceris perpetui, & triremium possit vincula rumpere, & carcerem effringere, vt euadat, qua de re est duplex sententia.

Prima sententia negans. Syluester. Couar. Armil. Henriq. D.Thom. Prima negat, eam tenet Syluest. *verb. accusatio, num.12.* Couar. *lib.1. var. cap.2. num.14.* Henricus *quodlibet.9. quæst.25.* Armilla *verb. carcer. n.3.* colligitur ex D. Thom. *2.2. quæst.69. art.4. ad 4.* Fundamenta huius opinionis hæc sunt.

Primò, quia effringere carceres, & vincula rumpere, est vim, & iniuriam inferre potestati publicæ; nemini autem licitum est, aut esse potest, vim, & iniuriam alteri inferre, alioquin vnusquisque posset licitè domum vicini sui effringere, ac rumpere, illique in hoc iniuriam inferre.

Secundò, quia effractores carceris grauissimè in iure ciuili puniuntur, nempe pœna mortis; vt patet ex *l. penult. ff. de custod. & exhibit. & l.1. ff. de effractoribus*; ergo peccant mortaliter prædicti effractores, si enim non peccarent, tam grauis punitio esset iniusta.

Tertiò, quia si licitum esset carcerem effringere ad fugam, non teneretur effractor ad restitutionem damni; atqui tenetur; ergo non est licitum.

9. *Secunda sententia probabilior affirmans.* Secunda sententia probabilior, & tenenda, simpliciter affirmat illos omnes reos, qui licitè possunt fugere è carcere, posse etiam licitè in omnibus casibus, in quibus fugere possunt, carcerem rumpere & effringere, vt fugiant, etiamsi alij vincti fugituri sint; ita docet Lessius *lib.2. cap.31. dub.5. num.36.* Filliuc. *tom.2. tract.40. in 8. præceptum Decal. cap 9. num.271.* Nauar. *cap 17. num.102.* Caietan. *2.2. quæst.69. art.4.* Sotus *lib.5. de iust. q.6. art.4.* Salon. *2.2. q.69. art.4.* Sà *verb. reus*, post verbum, *Testis, n.9.* Vasq. *1.2. tom.2. disp.174. cap.11. num.16.* Driedo *lib.2. de libert. Christiana, cap.6.* vbi optimè animaduertit Vasq. non solùm quando reo inuito imminet pœna capitis, mutilationis, aut læsionis grauis, posse effracto carcere effugere; sed etiam quando imminet pœna infamiæ, & dedecoris, sicut enim nos defendere possumus ob tuendam vitam; ita & ob tuendam famam. Probatur hæc opinio ex his fundamentis, quæ meo planè iudicio sunt optima.

Lessius. Filliuc. Nauar. Caiet. Sotus. Salon. Sà. Vasquez. Dried.

Primò, quia qui potest licitè fugere, licitè etiam potest mediis vti ad talem fugam; nam cui licitus est finis, licita sunt media ad talem finem; atqui effractio carceris, & ruptio vinculorum sunt media ad talem fugam; ergo in omnibus casibus, in quibus licitum est fugere, licitum etiam est vincula rumpere, & carcerem pertundere.

Secundò, quia hoc nō est vim inferre potestati publicæ, aut iniuriam illi facere, nam potestas publica non est sita in vinculis, aut lapidibus carceris, sed in iudice, & ministris, quibus non licet vim inferre, quando licita est condemnatio, non est autem, vt alibi diximus, resistere, aut vim inferre, quando licita est condemnatio, se excutere ab apprehendente, quando illum ad supplicium, vel carcerem trahit; vt docet optimè Sà *modò allegatus.*

Tertiò,

Tertiò, quia si quis obiiceretur leoni, posset licitè se pro viribus contra eum tueri, & eum occidere, si posset; ergo etiamsi damnaretur ad mortem carceris, posset illum rumpere, & effringere, cùm par sit vtrobique ratio.

Quartò, quia reus non tenetur manere in carcere, sed iudicis est curare, vt vi maiori detineatur, ideo enim catenæ sunt, compedes, & numellæ ferreæ, & carceres firmissimi; quare suæ negligentiæ iudex, & custos id tribuat si meliùs non seruauerint.

Quintò, quia illud præceptum si reo iniungeretur, ne fugeret, durissimum esset, & supra vires humanas; quare non est dubitãdum, posse vinctos effugere ruptis carceribus, & effractis vinculis.

10. Neque obstant contrariæ opinionis argumenta, nam

Ad primum, nego vim, & iniuriam inferri iudicibus, & potestati publicæ in huiusmodi effractione, non enim potestas publica consistit, vt dixi, in parietibus, & lapidibus, aut lignis ipsius carceris, sed in iudice, & ministris iustitiæ.

Ad secundum, respondeo crimina non esse solita puniri in iure grauioribus pœnis ob grauitatem illorum: sed ob pacem Reipublicæ; ea enim quæ magis perturbant pacem Reipublicæ, seueriùs puniuntur, licèt non sint ex obiecto tam grauia, quàm grauia sunt alia, quæ non ita seuerè puniri solent, deinde leges citatæ procedunt ex præsumptione, quòd in tali effractione ius custodibus actu inferatur. & ideo tam seuerè effractores puniunt, vt speciatim insinuat *lex penult. ff. de custod. & exhibit. & l. 1. ff. de effractorib.* alioqui pœna fracturæ, non est pœna capitis, sed longè clementior, & arbitraria, vt docet Anton. Gomez *tom. 3. cap. 9. num. 11.* & Lessius *lib. 2 cap. 31 dub. 5 n. 37.* Lessius. Gomez.

11. Ad tertium, respondeo primò teneri effractores carcerum ad reparationem effracturæ, non quòd in carcere infringendo peccent; sed ex vi taciti, ac virtualis contractus, cùm enim iustè detineantur inibi, videntur consentire in compensationem, si velint, eo pertuso, effugere, quam cõpensationem iustè Respublica ab illis potest exigere; non enim par est, vt per fugam suam Reipublicæ damnum inferant, quæ tamen recompẽsatio nullibi, vt credo, in vsu est; ita respondet Lessius *allegatus, dict. num. 37. vers. ad secundum.* Salon. *2. 2. quæst. 69. art. 4.* & Turrianus *2. 2. tom. 2. disp. 51. dub. 2. num. 15. pag. 518.* Lessius. Salon. Turrian.

Respondeo secundò, ad nullam restitutionem teneri prædictos effractores, ea enim conditione carceres ingrediuntur, vt inuiti ibi detineantur, & si possint effugere, ruptis etiam carceribus effugiant; & ita docet Vasquez *2. 2. tom. 2. disp. 164. cap. 2. num. 22.* Vasquez.

12. *Quid si alij vincti fugiant.* Quod adeò verum est, vt si occasione fugæ etiam alij vincti fugiant, non ideo tenebitur effractor de damno, quod inde custodibus eueniret, quia vtitur iure suo, à quo non tenetur cessare, vt damnum custodis, & Reipublicæ impediat, vt optimè docent Salon. *2. 2. quæst. 69. art. 4.* & Lessius *citatus, num. 38.* Salon. Lessius. Sicut qui iniustum inuasorem se insequentem effugit, si non potest aliter mortem euadere, nisi proterendo, aut occidendo ludentem puerum in via, non tenetur à fuga cessare, ne illum occidat, vrget enim ius suum, & per accidens est, quòd mors pueri sequatur.

Non probo tamen quod *ibid.* Salon ait, iniustè ad mortem condemnatum, si carcerem perfregerit, ad reparationem teneri, cùm enim per iniuriam à potestate publica ibi detineatur, non video cur non possit carcerem disrumpere, absque obligatione reparationis, vt effugiat, imò in hoc casu non solùm potest, sed etiam tenetur fugere, vt docet Sà *n. 5.* à nobis citato cum aliis *ibid.* citatus.

Dubium hîc oriri potest, an possint huiusmodi vincti corrumpere custodes, vt euadant, & hæc corruptio multis modis fieri potest. 13. *An possint vincti corrũpere custodes vt fugiant.*

Primò, pecunia, aut promissionibus.

Secundò deceptione, & fallaciis, propinando videlicet illis potum, vt dormiant, validè negotium demandando, vt absentes fiant, & in absentia fugiant; furando claues, vt alias adulterinas efficiant, aut simulatè eas ad alium finem postulando, & similia. Ad quod sic breuiter, & resolutè respondeo, si sermo sit de corruptione pecuniæ, & promissionum, probabile est, id esse licitum; ita docet Filliucius *tom. 2. tract. 40. in 8. præceptum Decalog. cap. 9. num. 273.* Angelus *verb. fugere, n. 1.* & Azor. *tom. 3. lib. 13. cap. 24. dub. 6.* glossa *in cap. inter cætera 2. 2. quæst. 4.* Sayrus *in claui regia c. 18. num. 15.* Filliuc. Angelus. Azor. Sayrus. Ratio est, quia in hoc nulla eis infertur iniuria, volenti enim, & consentienti nulla fit iniuria, & aliunde reus vtitur iure suo, quod habet tuendi propriam vitam, quam potest tueri munere, ac pecunia.

Dices huiusmodi custodes peccare mortiferè accipiendo huiusmodi pecuniam contra iuramentum fidelitatis, quod in ingressu officij accipiunt, & contra obligationem sui muneris; ex officio enim tenentur vinctos seruare, & se fideles, ac vigilantes exhibere ministros publicæ iustitiæ: ergo etiam peccabunt rei iustè vincti, & damnati cum illorum peccato cooperando, petunt enim ab eis actum, quem ipsi custodes carceris nunquam possunt licitè efficere. *Instantia.* Respondent Azor, & Filliucius *allegati*, huic obiectioni, quæ meo iudicio fortissima est, & in hac materia instar argumenti Achilæi est, peccare quidem mortaliter reos, si directè à custodibus petant, vt sinant illos fugere pro pecunia, & similiter, si rem aliquam illis promittant directè ad fugiendum, cooperantur enim directè cum illorum peccato; secus tamen si pecuniam, vel munus donent, & offerant, ea intentione vt concilient sibi beneuolentiam custodum, & hac ratione viam sibi muniant ad fugam, tunc enim non peccant ipsi rei, inquit Azor. quia suo iure vtuntur, & custodes sibi consulere debent, nam sic pecuniam, & munera dare, & offerre, non est directè petere à custodibus fugam, sed indirectè, & cõfirmat Azor responsionem suam hoc exemplo, sicut, inquit, ille, qui petit mutuum ab vsurario sub vsuris, peccat, & cooperatur peccato illius, quia rem petit ab illo, quam ille nunquam potest licitè præstare; secus si petat ab alio mutuum, non dicendo sub vsuris, quamuis sciat, illum, non nisi cum peccato, & sub vsuris illud daturum; quia tunc petit ab illo vnam actionem, & rem, quam ille licitè, & illicitè potest præstare, & sibi imputet si illicitè præstet. *Soluitur.* Verùm hæc responsio Azoris non plenè satisfacit, quia siue hoc, siue illo modo, hoc negotium sumamus, nunquam custodes possunt licitè, vel expressè; vel dissimulatè, fugam permittere huiusmodi vinctis, & sic est dispar ratio in illis, & in vsurariis, cùm vsurarij possint licitè, & illicitè mutuum dare pro suo arbitrio, quod non possunt licitè custodes carcerum efficere.

Planè respondere etiam possumus, huic obiectioni sufficere in hoc casu si præscindant per intellectum, & abstineant vincti à cooperatione, inductione, 14.

ductione, & peccato custodum, licèt enim custodes peccent accipiendo ea munera, non tamen illi peccant dando, & inuitando, vt accipiant, sub eo formali pacto, & intentione, vt se sinant fugere, sicut si excommunicatus non toleratus, esset in Ecclesia, & Missam audiret, in probabili opinione benè ego possem etiam illam cum eo audire, absque intentione communicandi cum illo in diuinis, præscindendo, videlicet per intellectum hanc communicationem; vt docet Sà *verb. excommunicatio, num.* 40. Fumus *verb. excommunicatio, num.* 43. Innocent *in cap. nuper, de sententia excommunicationis*; sic etiam iuxta eundem Sà, & Petrum à Soto *tit. de excommunic. sect.* 3. qui simul ederet, aut dormiret cum eodem excommunicato absque intentione communicandi cum illo, non peccaret; verùm quamuis hæc responsio eleuet argumentum, non exhaurit difficultatem illius, quia in vtroque casu non inuitatur antecedenter excommunicatus, ad hanc communicationem, sed vtimur ea occasione, absque intentione talis communicationis; hîc verò inuitantur antecedenter, per illam promissionem, & donationem ipsi custodes ad illum actum illicitum, & quem nunquam facere licitè possunt. Itaque respondendum est, reos solùm ex charitate teneri vitare peccatum iniustitiæ custodum, quod vitare non tenentur cum tanto suo incommodo; quare si ex intentione procurandi suum bonum, & non cooperandi cum illis in hoc peccato, id efficiant, planè non peccabunt, & si hoc non placet, tenenda erit responsio Azoris.

Sà.
Fumus.
Innocent.

15. De aliis modis deceptionis, respondeo, nunquam esse licitum potum illis propinare, & eos inebriare, vt dormiant, quia hæc inebriatio, & propinatio de se est mortale, licitum tamen est simulatè negotium illis demandare, & calidè claues ab illis accipere, & alias adulterinas efficere, quia hoc non est de se peccatum mortale, & sibi imputent, si incauti sunt: de clauibus, & potu, ita docet expresse Azor. *tom.* 3. *lib.* 13. *cap.* 24. *vers. sequitur ex dictis*, non enim est tanta iniuria vti clauibus adulterinis, quanta est parietes effringere, & carcerem pertundere ad fugam; vnde si hoc licet, licebit etiam illud; & videtur consentire cum hac doctrina Filliucius *tom.* 2. *tract.* 4. *in* 8. *præceptum Decalogi cap.* 9. *num.* 274.

Azor.
Filliuc.

16. Itaque in summa dicendū est, posse reos omnibus modis custodes decipere, in quibus neque vis, neque iniuria illis fit, fieri autem illis iniuriam, propinando illis potum, vt dormiant, & si iis artibus, & fraudibus ad eos decipiendos vtantur, quæ de se non sunt peccata, & quas facilè quilibet prudens, & vigilans homo intelligere, ac percipere potuisset, & insidias collegisset, id licitum eis esse, modò à mendaciis abstineant, vtuntur enim iure suo adhibitis verbis ambiguis, & æquiuocis, & dubiis factis, quibus id quod intendunt assequantur, & ipsi custodes suæ negligentiæ, & ignorantiæ tribuant damnum, si quod eis ex illorum fuga postea eueniat, ita docet Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *in* 8. *præceptum Decalogi num.* 274. & Sayrus *in claui regia cap.* 18. *num.* 16.

Filliuc.
Sayrus.

17. Dubium etiam est, an alij possint ipsis reis fugam è carcere consulere, eisque consilium, & auxilium ad eam præstare, circa quod dubium sic statuo: quando ipsis licitum est fugere, licitum etiam est aliis, eis fugam, & carceris ruptionem consulere, viam, & modum ostendere, quo possint elabi, malleum, limam, claues adulterinas, & alia instrumenta præbere, quibus vincula incidant, & carcerem effringant, modò non sint personæ publicæ, & ministri iustitiæ, aut id illis specialiter prohibeatur; nunquam tamen aliis est licitum reos opera iuuare effringendo exteriùs carcerem, & vincula, aut muros rumpendo, quod possint fugam consulere, viamque & modum illius, illis ad euadendum exteriùs aperire, omnes propemodum fateantur; ita fatentur Lessius *lib.* 2. *cap.* 31. *dub.* 6. *num.* 40. Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 6. *art.* 4. Salon. Aragon. & Caiet. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. Filliuc. *tom.* 2. *tract.* 40. *in* 8. *præcept. Decal. cap.* 9. *num.* 275. Sayrus *in claui regia lib.* 12. *cap.* 17. *num.* 24. Sà *verb. reus*, post verbum, *Testis, num.* 9. Tabiena *verb. carcer. num.* 1. Armil. *ibid. num.* 3. Azor. *tom.* 3. *lib.* 13. *cap.* 24. *vers. dubium quintum.* Vasquez 1. 2. *tom.* 2. *disp.* 174. *cap.* 3. §. *secundo.* docet Conar. *lib.* 1. *var. cap.* 2. Nauar. *cap.* 17. *num.* 103. & alij communiter. Ratio est, quia quod nobis licitum est facere, licet etiam aliis nobis suadere, & consulere, vt faciamus, & viam, & modum ostendere, quo illud faciamus, cùm hoc etiam ad consilium spectet.

Possunt alij reis vinctis fugam consulere.

Non possunt carcerem exterius rumpere, aut vincula radere.

Sotus.
Lessius.
Salon.
Aragonius.
Caiet.
Filliuc.
Sayrus.
Sà.
Tabien.
Armil.
Azor.
Vasq.
Couar.

Quòd verò possint malleum, limam, & claues adulterinas, & instrumentalia ad fugam eis præstare, negat Sotus *allegatus, num. præcedenti*, fatentur tamen id omnes *ibi* citati. Ratio manifesta est, quia ille, qui instrumenta, aut consilium præbet ad aliquam principalem actionem, non committit aliud peccatum, præter id, quod est in tali actione, vnde actio principalis non sit mala, nec consilium, nec instrumentorum præstatio, ac exhibitio erunt mala, nam hæ actiones secundariæ non possunt malitiam aliunde accipere, quàm ex principali actione; cùm igitur reis licitum sit muros rumpere, & carcerem effringere; sequitur, vt aliis liceat non solùm consilium, sed etiam instrumenta præbere; si enim licet alicui consulere finem, cur non etiam porrigere media ad talem finem, sic omnes DD. *num. præcedenti*, citati, præter Sotum. 18.

Quòd autem nunquam sit licitum vinctos exteriùs iuuare rumpendo, aut radendo vincula, muros, carceres, & portas effringendo, vt effugiant, docent etiam omnes, nemine dissentiente, ita specialiter Vasquez 1. 2. *tom.* 2. *disp.* 174. *cap.* 3. *n.* 26. Caietanus, Salon. & Aragon. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. Lessius *lib.* 2. *cap.* 31. *dub.* 6. *num.* 44. Filliucius, Sayrus, Sotus, Azor. & alij citati *num.* 17. Ratio est, quia non licet priuatæ personæ publicam ciuitatis custodiam violare; alioqui si id esset licitum, nihil esset in vrbe tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipublicæ detrimentum; deinde, quia non licet cuiquam in bello aggeres, & machinas diruere illius, qui bellum iustum gerit ad puniendum malefactores, vt illos tueatur; atqui iudex iustum bellum gerit contra malefactores, & iniquos reos, detinendo illos in carcere ad supplicium; ergo non licet illos iuuare exteriùs carcerem, & catenas diruendo, effringendoque. Vnde est notandum maximum discrimen esse inter eos, qui instrumenta præbent, & inter eos, qui exteriùs carcerem effringunt, quia illi qui instrumenta præbent, aut consilium, & nihil amplius faciunt, solùm sunt causa instrumentaria, de cuius intrinseca ratione est, vt nullam aliam habeat malitiam, aut bonitatem, quàm habent principalis actio, & finis, ad quem dirigitur; illi verò, qui proximè cooperantur, & adiuuant rumpendo, & effringendo carcerem, non sunt causa instrumentaria, sed principalis, 19.

Vasq.
Aragonius.
Lessius.

tamen

tametsi non sint tota causa, sed, vt vocant, partialis; quare malitia illius non debet expectari ex causa principali, sed à se ipsa.

20. Nauar. Vnde cum Nauar. *in sum. Lat. cap. 17. num. 103.* docet non peccare reum, qui iniusto carcere detinetur si fugiat, neque illum, qui author illi fuit talis fugæ; planè est intelligendus de eo, qui author est fugæ consulendo, & præbendo instrumenta, non iuuando exteriùs, rumpendove carcerem; seu intelligendus est de eo, qui author est fugæ, actione tantùm instrumentaria, non autem actione causæ principalis. Eodem modo licet tibi reo præbere equum, vt fugiat, nisi reus talis esset ex quo damnum aliquod ingens Reipublicæ, aut alteri tertio timeretur; vt docet Vasq. *tom. 2. 1. 2. disput. 174. cap. 3. ad finem, vers. sententia Caietani.* Vasq.

21. Dixi, *modò non sint personæ publicæ, & ministri iustitiæ*, quia hi nec iuuare consilio, nec præbere instrumenta possunt, cùm ipsi ex officio, & quasi contractu teneantur curare, vt rei non fugiant, sed in custodia asseruentur, ideoque contra iustitiam, si fugam consulant, peccabunt; ita Lessius *lib. 2. cap. 31. dub. 6. num. 40. in octauum præceptum Decalog. cap. 9. num. 275. vers. quod secundo.* Vasquez *tom. 2. 1. 2. disp. 174. cap. 3. vers. mihi verò.* Aragonius, Caietanus, Salon, & alij *2. 2. quæst. 69. art. 4.* & omnes DD. communiter. Lessius. Vasquez.

22. Dixi etiam, *aut illis specialiter prohibeatur*, quia quamuis reis non possit prohiberi ne fugiant, quando pœna, quæ timetur, est grauis, mortis, mutilationis, aut infamiæ, itavt illi teneantur in conscientia parere, & iniustum respectu illorum esset tale præceptum, talis lex, aut prohibitio; tamen aliis potest iustè prohiberi, ne fugam consulant, aut instrumenta præbeant, non enim illi tantum iuris ad fugam, & damnum pœnæ fugiendum habent, quantum ipsi rei, nec illis tam durum esset hoc præceptum, quàm durum esset ipsis reis, respectu enim ipsorum reorum spectata naturæ humanæ conditione, & fragilitate durissimum planè, intolerabile, & supra vires humanas esset tale præceptum; ita Lessius, Filliucius, Azor. Vasquez, & communiter omnes *allegati*. Filliuc.

CAPVT XXXIV.

Soluuntur multa dubia circa obligationem rei in respondendo ad iudicis interrogationem.

SVMMARIVM.

An reus infamatus, & conuictus de vno crimine in iudicio, ita possit à iudice interrogari de alijs, de quibus non est infamatus, vt teneatur respondere. num. 1. & 2.
Quid si crimen de quo non est infamatus coniunctum sit cum illo, de quo infamatus est, vel conuictus n. 3.
Quid quando vnum crimen non potest cognosci plenè, & perfectè sine alio. num. 4.
An hoc procedat etiam in Prelatis Religionum erga Religiosos suos subditos. num. 5.
An testis possit interrogari de alio crimine à iudice, de quo reus non est infamatus. num. 6.
An reus conuictus de crimine, vel illud in iudicio confessus possit interrogari de socijs occultis, & nondum iudicatis. num. 7.
Quid quando crimina redundant in damnum commune, vt heresis, læsæ maiestatis, Sodomiæ. numero 8.
Quid si multi vnum occidant, & vnus capiatur, an hic interrogari possit de socijs. num. 9.
Quid de criminibus priuatis, quæ ex natura sua complicem habent, vt sodomia, adulterium, &c. n. 10.
Quid si plebeius homo occidat nobilem cum quo nunquam inimicitias habuit, an interrogari possit, an illum aliquis iusserit occidere. num. 11.
Quid quando crimina non postulant natura sua socium. num. 12.
Quid si alicubi in aliqua Prouincia, vel Regione, consuetudo sit interrogare de socijs in huiusmodi criminibus, quæ natura sua socium non postulant. num. 13.
An teneatur reus veritatem fateri, quando innocens est, & iudex contra illum ex falsa præsumptione procedit. num. 14.
An si reus metu mortis, veritatem iudicè interrogante negauerit, possit à Confessario absolui, quin prius se retractare teneatur. num. 15.
Quæ requirantur, vt iustè aduersus reum procedat, iudex, eumque interroget. num. 16.
An reus, qui veritatem negauit coram iudice, teneatur coram illo se retractare, cum timore nouæ pœnæ incurrendæ. num. 17.
Quid de teste. num. 18.
Quid si reus iam euasit vincula, & iudicium, ex eo quòd veritatem, interrogatus à iudice, non sit confessus, an tunc obligandus sit ad se retractandum. num. 19.
An reus teneatur in patibulo crimen suum fateri. num. 20.
An reus negans crimen suum in iudicio teneatur restituere famam accusatori suo, ex eo quòd detrimentum illius patiatur. num. 21.

PRIMVM dubium est, an reus infamatus, & conuictus de vno crimine in iudicio, ita interrogari possit de aliis criminibus occultis à se commissis, de quibus nulla infamia præcessit, nulla probatio, nec indicia, aut teneatur ad iudicis interrogationem respondere. Et circa hoc dubium partita est sententia. 1. *De reo infamato, & conuicto de vno crimine in iudicio.*

Prima docet posse iudicem sic conuictum reum interrogare de alio crimine etiam occulto à se patrato, & teneri reum respondere, veritatemque fateri. Hanc tenent Tabiena *verb. accusatio, num. 20. dub. vlt.* D. Ant. *3. part. tit. 9. cap. 7. §. 3. verb. inquisitio 1. quæst. 3. versic. 4.* Palud. *in 4. dist. 19. quæst. 4. in fine.* Fundamentum illorum est, *Opinio prima.* Tabien. D. Anton. Palud.

Primò, quia iudex non prohibetur iuridicè inquirere propter occultationem peccati, sed propter occultationem peccatoris ne occultus peccator infametur; vnde quamuis in hoc casu alia peccata, de quibus interrogat, sint occulta, cùm tamen peccator iam sit infamatus, & pro scelerato habitus, licitè de aliis delictis occultis interrogare potest, & reus tenetur respondere.

Secundò, quia cùm iudex procedit via Inquisitionis, requiritur infamia in reo, vel sufficientia indicia, ad iudicis arbitrium; vt docet Salon. *2. 2. quæst. 69. art. 2. controuers. 6.* & Syluester *verb. inquisitio 1. num. 10.* atqui cùm reus iam sit infamatus de vno crimine, ea infamia potest esse indicium ad aliud arbitrio iudicis; ergo licitè poterit de illo etiam occulto via inquisitionis procedens iudex interrogare, & reus tenetur respondere. Salon. Syluester.

2. *Opinio secunda.* D. Thom.

Secunda negat id licere, & consequenter affirmat non teneri reum ad eam interrogationem respondere; hanc vt probabiliorem tenent communiter DD. ita expressè D. Thom. 2.2.*q.*69.*art.*2. vbi ad infamiam requirit, quod non solùm reus sit infamatus de persona, sed de crimine, ita vt non sufficiat vnum sine alio, ad inquirendum in particulari contra aliquem, *& q.*80.*art.*1.*in corpore,* docet si exigatur testimonium ab aliquo de peccatis occultis, de quibus non præcessit infamia, non teneri ad testificandum; vnde si testis in eo casu non tenetur testificare de alio, nec reus tenebitur respondere, & testificari de se ipso. Ita etiam Toletus *lib.* 5. *summæ, c.*58. Salon. 2.2.*q.*69.*art.*2.*controu.*8. Aragon. *ibid.* & Dominic. Banhez *dub.*1. *concl.*3. Nauarrus *cap. inter verba* 11.*q.*3.*conclus.*6. *corollario* 51.*n.*588. Valentia *tom.*3.*disp.*5.*q.*13.*punct.*2. P. Nauarra *lib.*2.*de rest.c.*5. *p.*2.*dub.*5.*n.*170. Caietanus 2.2.*q.*69.*art.*1.*initio.* Sotus *lib.*5.*de iust.q.*6.*concl.*5.*& de tegendo secreto, memb.* 2.*q.*6.*dub.*5. Angelus *verb. inquisitio,* §.11. Saytus *in Claui Regia, lib.*12.*c.*16.*n.*1.*vers. secunda est.* Probatur ex iure Canon. *cap. inquisitionis, de accusat.* vbi dicitur nullum esse pro crimine, super quo aliqua non laborat infamia, inquirendum; *& in c. oporteat, de accus.* expressè requiritur infamia personæ, & delicti, ibi, *Nisi super his,* id est, criminibus, *famam eius læsam esse noueris.* Et quamuis in his locis præcipuè agatur de inquisitione, tamen à fortiori hoc debet intelligi de interrogatione rei. Ratio, & fundamentum est, quia licèt reus infamatus sit de furto, v.c. potest tamen esse innocens, circa adulterium, & homicidium; ergo iniuria illi fiet, si de illis interrogetur, & iniquè iudex interrogat, & consequenter non tenebitur reus respondere, sed poterit iudicem diuertere, aut tacere. Quamobrem non procedit ratio opinionis contrariæ, nam vt iudex iustè, & iuridicè interroget, requiritur vtrumque, id est, tam infamia delicti, de quo interrogatur, quàm personæ; nam dum crimen est occultum, iudicio humano non subest, homo enim de occultis iudicari non potest: nec vna infamia circa vnum crimen, potest esse indicium sufficiens ad aliud, quando crimina non sunt connexa, & eiusdem rationis, sic licèt aliquis de vno crimine sit infamis, committet peccatum iniustitiæ, & detractionis contra illum ille, qui alia illius peccata reuelaret, quia fama est quid partibile, & resultat ex acquisitione multarum virtutum, vnde qui illam amittit in vno crimine, non amittit in alio, imò integram retinet in alio; quare verè contra iustitiam peccabit, & famam proximi læderet, qui illius crimen occultum, de quo bonam famam habet, reuelaret; vnde etiam iudex, si reum diffamatum de vno crimine, de alio occulto interroget, iniuriam illi inferet, & non tenebitur reus illi respondere.

Toletus. Salon. Aragon. Banhes. Nauarrus. Valentia. P. Nauarr. Caietan. Sotus. Angel. Saytus.

Limitanda tamen est hæc doctrina.

3. *Quid si crimen, de quo non est infamatus, coniūctum sit cum illo, de quo infamatus est, vel conuictus.*

Primò, nisi illud crimen, de quo reus infamatus est, ita sit coniunctum, ac connexum cum illo alio occulto, de quo non est infamatus, vt arbitrio prudentis sit sufficiens indicium, & infamia alterius occulti. Sunt enim aliqua vitia ita moraliter inter se connexa, & coniuncta, vt meritò infamia vnius, iudicium esse possit alterius arbitrio prudentis iudicis, indicium enim nihil aliud est, quàm medium quoddam humanum, quo prudentis iudicis, & hominis intellectus vtitur, ad cognoscendum aliquid, deducendo probationem, & argumentum ex aliqua circumstantia connexa singulari, *l. indicia, C. de rei vendicat.* Sic reus infamatus, & conuictus de adulterio, & si postea in lecto, vel cubili adulteræ maritus illius occisus inueniatur, iure à iudice interrogari potest de homicidio, & tenetur respondere; item si quis conuictus sit de homicidio, & cadauer hominis occisi spoliatum reperiatur, iustè, & iuridicè rogari potest homicida de furto, & spolio; quia crimina homicidij, & furti in ea circunstantia connexionem habent arbitrio prudentis; ita docet Sayrus *in Claui Regia lib.*12. *cap.*17. *num.*3. *vers. Primus est.*

4. *Quid quando vnum crimē non potest cognosci plenè, & perfectè sine alio.*

Secundò limitanda est hæc doctrina, quando vnum crimen agnosci perfectè non potest sine cognitione alterius; ita vt vnum sit, quasi circunstantia alterius; quo pacto conuictus de furto in Ecclesia commisso, iustè, & iuridicè interrogari potest, an fores Ecclesiæ perfregerit, & conuictus de turpi consuetudine puellæ, quam nuptam deinde vir eius stupratam deprehendit, interrogari etiam potest, an ipse illam deflorauerit, quia quilibet prudens de illo hanc suspicionem habebit; & qui in vno homicidio testimonium falsum tulit, rectè de illo iudicari potest, quod feret in altero: ita idem Sayrus *dicto num.*3. *vers. secundus est,* in iis enim circunstantiis indiciatus in vno, manet indiciatus, infamatusque in alio.

5. *An hoc procedat etiam in Prælatis Religionum erga Religiosos suos subditos.* Caietan. Valentia Salon. Sayrus. Aragon.

Extenditur hæc doctrina ad Prælatos Religionum, iuxta Caietanum 2.2. *quæst.* 69. *art.*2. Valentiam *tom.*3.*disp.*5 *quæst.*13.*punct.*2. & Salonem 2.2. *d.quæst.*69.*art.*2.*controuers.*8. Sayrum *in Claui Regia, lib.*12.*cap.*17.*num.*4. & Aragonium 2.2.*d.q.*69 *art.*2. ne subditos de vno crimine infamatos iubeant respondere de aliis etiam, de quibus infamati non sunt, nec vllam connexionem habent moralem inter se, peccant enim ipsi præcipiendo, & subditi non tenentur illis respondere, etiamsi sub excommunicatione præcipiantur, si tamen Religiosus subditus infamatus sit de nocturna egressione, iustè, & iuridicè, potest superior interrogare, an sæculari habitu indutus, enseve accinctus egressus fuerit, an claues adulterinas habuerit; quia hæc omnia habent connexionem medij ad finem, & sunt veluti morales circumstantiæ illius criminis.

6. *An testis possit interrogari de alio crimine, de quo reus non est infamatus.*

Ex dictis infertur rectè, sicut reus non potest interrogari à iudice de alio crimine, de quo non est infamatus, ita non posse interrogari testem de aliis criminibus, de quibus reus non est infamis, indiciatusve, quia talis interrogatio est inquisitio omnino specialis, in qua nullo modo de occultis licet inquirere, ita Salon. Caietanus, & Sayrus *allegati.*

7. *An reus conuictus, vel confessus possit interrogari de socijs occultis.* Paludan. Bartol. Iul. Clar. Syluest.

Secundum dubium est, an conuictus de crimine, aut illud in iudicio confessus, possit iuridicè interrogari de sociis occultis, & complicibus criminis, de quibus nulla est infamia, nulla indicia, aut probatio? Partem affirmatiuam tenet Bartolus *in l. repetita, ff. de quæst.* Iul. Clar. *in pract. criminali, lib.*5. *q.*21. Palud. *in* 4.*dist.*19.*art.*4.*in fine,* Syluester *verb. inquisitio* 1.*quæst.*3.*vers. quintum.* Pars tamen negatiua communiter, & regulariter loquendo, est vera, si crimen hæresis, læsæ maiestatis, & proditionis patriæ monetæ falsæ excipias, in his enim de sociis etiam occultis, interrogari potest reus, quia alioqui occurri & obuiari damno publico vix poterit, ita communiter DD. Caietanus 2.2.*quæst.*69.*art.*1.*initio.* Salon. *ibid. controuers.*8.*dub.*2. Aragon. *ibid. dub.*3. Banhez *dub.*1.*conclus.*2. Sotus *lib.*5. *de iustitia, q.*6. *art.*2. *conclus.*5. Nauarrus *in summa latina, cap.*18. *num.*58. *&* 59. *& in cap. inter verba* 11. *quæst.*3. *conclus.*6.

Caietan. Salon. Aragon. Banhez. Sotus. Nauarr.

cluſ.6.corollario 49.num.584. & corollario 51.num.589. Toletus *lib.5. ſummæ, cap.58.* Saa *verb. indicium, num.15.* Angelus *verb. confeſſio delicti, §. quarto.* Petrus Nauarra *lib. 2. de reſtitutione, cap.4. part.2. dub.5.num.173.* & alij, & patet ex *l.final. C. de accuſator. & l. repetita, ff. de quæſt.* & ex iure Canonico, *cap. nemini 15. quæſt. 3.* ibi, *Nemini præter quam de crimine læſæ maieſtatis de ſe confeſſo, ſuper alienum crimen credi oportet, quoniam eius, atque omnis rei confeſſio periculoſa eſt, & admitti aduersùs quemlibet non debet;* & idipſum habetur *in cap. cùm monaſterium, de confeſſis.* quomodo autem periculoſa ſit, docet Imperator Seuerus *l.1.ff.de quæſt.§.Diuus Antoninus,* quia ſcilicet reus occaſionem habet ad ſe de ſuis inimicis vindicandum, vel de illis, quorum opem implorauit, illamque negarunt, faciendo illos ſocios ſui criminis falsò, quin etiam accuſandi viros graues, & potentes ad ſe liberandum, ſperans ſe eadem via fore liberandum, qua illi libertatem fuerunt conſecuti.

Tolet.
Angelus.
P.Nauarrus.

8. *Quid quando crimina redundant in damnũ commune.*

Vt tamen omnia plenè intelligantur, animaduertendum eſt, quædam eſſe crimina, quæ redundant in perniciem, damnumque commune, vt læſæ maieſtatis, hæreſis, proditionis patriæ, monetæ falſæ, &c. Alia verò quæ natura ſua ſine ſocio, ac complice exercere nequeunt, vt crimen ſodomiæ, adulterij, & alia huiuſmodi. Alia quæ ſine ſocio fieri poſſunt, vt homicidium priuatum, furtum, &c. Denique quædam ſunt publica; omnibuſque nota, vt occiſio hominis, cuius cadauer ab omnibus videtur; alia verò ſunt occulta, quæ non niſi à iudice, aut ſuis miniſtris cognoſcuntur. his ita animaduerſis, ſciendum eſt de iure communi, tam Canonico, quàm ciuili, non eſſe licitum interrogare reum de occultis ſociis criminis, exceptis illis criminibus, quæ in damnum Reipublicæ vergunt; vt crimen hæreſis, læſæ maieſtatis, proditionis, falſificatio monetæ, latrocinia publica viarum, & alia ſimilia; in his enim non ſolùm debet iudex de ſociis inquirere in genere, etiamſi nullus laboret infamia, & occulti ſint, ſed ipſe etiam reus illos reuelare tenetur abſque tali inquiſitione, maximè quando crimen pendet in futurum, & in perniciem, damnumque Reipublicæ vergere dubitatur; ita Sayrus *in Claui Regia, lib.12. cap.17.n.6. verſ.prima propoſitio, & duobus §§.ſeqq.* & omnes, quos citauimus *n.7.* pro ſecunda opinione. Ratio eſt in promptu, quia proprium munus, & officium eſt iudicis conſulere bono communi, ſpreto priuato cuiuſque commodo; non poteſt autem bono communi proſpicere, niſi in his criminibus ſocios agnoſcat; ergo tenetur de ſociis etiam occultis interrogare, & conſequenter reus tenetur reſpondere, illóſque manifeſtare; imò & abſque interrogatione tenetur reus illos manifeſtare, ſi malum adhuc impendet, cùm bonum publicum debeat bono priuatorum hominum anteferre.

Sayr.

9. *Quid ſi multi vnum occidant, & vnus capiatur, an hic interrogari poſſit de ſocijs.*

Idem dicendum eſt de crimine, quod eſt contra iuſtitiam, innocentiamque alicuius tertij priuati, vt ſi multi, v.c. aduersùs Titium conſpirarint, & vnus capiatur, is enim iure interrogari poteſt, an alij conſpirauerint cum illo, & qui ſint, quando crimen pendet adhuc in futurum: nam ſi ſocij iam ſint emendati, non tenebitur eos reuelare; ita Sayrus *allegatus verſ.ratio eſt.* Sotus *lib.5.de iuſt.quæſt.6.art.2. concluſ.5.* & alij communiter.

10. *Quid de criminibus priuatis, quæ ex natura ſua complicem habent.*

In criminibus priuatis, quæ ex natura ſua complicem requirunt, vt ſodomia, & adulteria, viarum graſſationes, ſi publica ſunt, & omnibus nota, licitum eſt iudici interrogare de ſocio etiam occulto, teneturque reus veritatem fateri, ſicut iudex rogare tenetur. Ratio eſt in promptu, quia cùm crimina talis naturæ ſint, vt ſine complice exerceri non poſſint, eo quòd ſunt publica, & conſtat de vno authore criminis, eſt etiam publicum, & notorium, conſequenter aliquem fuiſſe ſocium, & complicem illius criminis; vnde non ſatiſfaceret iudex officio ſuo niſi de complice inquirat, & conſequenter tenetur reus in eo caſu ad interrogata reſpondere propter bonũ commune, & ne peruertatur ordo iudicialis, ex quo bonum commune pendet. Præterea cùm ſocius in eo crimine quis fuit, velit, nolit, tacitè in hac ſua manifeſtatione conſenſit, ita communiter DD. Sayrus *in Claui Regia, lib.12. cap.17. num.8.* Salon. *2.2.quæſt.69.art.2.controuerſ.8.* Petrus Nauarra *lib.2. de reſtit.cap.4.part.2.dub.5.num.173.*

Sayr.
Salon
P.Nauarr.

11. *Quid ſi plebeius occidat nobilem, cum quo nunquam inimicitias habuit.*

Hinc ſi plebeius, & infimæ ſortis homo virum occidat, cum quo nunquam fuit rixatus poterit illum iudex licitè interrogare de mandante; vt docet Sayrus *allegatus, d.n.8.* & Salon. etiam *modò citatus,* & conſentit Caiet. *2.2.q.69.art.2.* ſi aliqua coniectura detur, qua coniectare poſſit iudex, homicidium illud mandantem habuiſſe, quia ſufficit ad interrogandum in genere de mandante euidentia criminis illius, quod prudenter iudicatur ex mandato alicuius fuiſſe commiſſum; vt patet ex *l.laniator, ff.de ſenatuſc.* vbi apertè dicitur, *ſi famulus crimen feciſſe conuincitur, interrogetur de mandante.* Nec placet id, quod reſpondet Sotus *lib.5.de iuſt.q.6.art.2.concl.2.* legem illam intelligendam eſſe de præcedentibus indiciis alicuius mandantis, aut infamia contra illum. Nam, vt optimè notant Sayr. & Iul. Clar. *lib.5.pract.crim. q.64.* lex illa generaliter, & abſolutè loquitur, & non requirit expreſsè talia indicia; & praxis iudicum id obſeruat, vt notat idem Sayrus *allegatus.*

12. *Quid quando crimina non poſtulant natura ſua ſocium.*

In criminibus aliis particularibus occultis, quæ ex natura ſua complicem non poſtulant, licèt illum habeant, vt ſunt furtum ſimplex, ſimplex homicidium, non licet iudici interrogare reum de ſociis occultis, nullo procedente de illis indicio, nulla infamia, nec reus tenetur ad interrogata reſpondere; ita docet P.Nauarra *lib.2. de reſtit. cap.4. p.2. dub.5. n.173.* Sayr. *in Claui Regia, lib.12.c.17.n.9.* & Aragon. *2.2.q.69.art.2.dub.3.* Ratio eſt, quia de iure naturæ eſt, vt non procedatur via inquiſitionis ſine infamia præcedente, niſi in caſibus, quibus id expedit bono communi; ſed in criminibus, de quibus hîc agimus, non expedit id bono communi; ergo id iure fieri non poteſt, & conſequenter nec reus ad interrogata tenetur reſpondere.

P.Nauarra.
Sayr.
Aragon.

Aſſerit tamen Nauarrus *in cap.inter verba 11.q.3. concl.6.coroll 51.n.589.* id verum eſſe, niſi in aliqua prouincia conſuetudo habeat; vt ex confeſſione ſui delicti interrogentur ſocij occulti illorum criminum, quæ natura ſua ſocium non poſtulant, tunc enim, inquit, ratione talis conſuetudinis interrogare poterit iudex de illis iuſtè, ac licitè, imò tenebitur interrogare, & reus reſpondere. Sed Sayrus *modò allegatus, n.10.* eam conſuetudinem non approbat, quia eſt introducta contra ius naturæ, & ſolùm ea conſuetudo ſuſtineri poteſt, inquit, in iis criminibus, quæ licèt priuata ſint, ex natura tamen ſua ſocium requirunt; vt in ſodomia, & aliis ſimilibus, cùm in aliis priuatis criminibus de iure naturali requiſita ſit infamia, ante inquiſitionem, vt communiter Authores docent, quòd ſi aliquãdo addit, ſine infamia via inquiſitionis proceditur, non eſt ex vi conſuetudinis, aut alterius legis humanæ, ſed ex interpretatione iuris naturalis per concurrentiam alterius iuris ſtrictioris, vt contingit in peccatis, quæ in Reipublicæ perniciem vergunt, 13.

&

& in publicis delictis, in quibus etiam nulla infamia præcedente, licitum est inquisitionem facere, ne communis Reipublicæ pax perturbetur, aut bonum commune pacis cedat bono priuato, vitæ, vel famæ alicuius; semper enim bonum commune præponderat: nulla autem consuetudo potest contra legem naturalem præualere; vnde Salon. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 2. *controuers.* 8. Caietanus *ibid.* & Sotus *lib.* 5. *de iust.* q. 6. *art.* 2. *concl.* 5. & Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 17. *n.* 10. & alij hanc consuetudinem iudicum reprehendunt, qui in casibus quibuscumque occultis, occultos complices tormentis extorquent, affirmantes non posse iudices in conscientia contra occultos complices tunc nominatos procedere.

Salon. Caietan. Sotus. Sayr.

An teneatur reus veritatem facti, quando est innocens.

14. Tertium dubium est, an teneatur reus, à iudice interrogatus veritatem fateri, quando innocens est, & contra illum ex falsa præsumptione proceditur, & interrogatur de aliqua circumstantia, quæ vera est, si tamen illam fateatur, sufficiens indicium est, vt in iudicio conuincatur de crimine, quod non fecit: casus esse potest. Latrones occiderunt hominem in via, gladio innocentis hominis, qui tunc fortè illac transibat, & innocens ille postea falsis testibus de illo homicidio accusatur, & interrogatus id cum veritate negat; sed rursus interrogatur, an tali hora illac iter fecerit, & an ensis ille, qui inuentus fuit in cadauere, sit suus, & si hoc fateatur, verè homicida reputabitur? Quæro igitur, an tunc teneatur veritatem fateri: nam iudex iustè, & iuridicè procedit; interrogat enim secundùm allegata, & probata. Respondeo tamen negatiuè, si periculum sit, quòd ex tali confessione de homicidio damnetur; ratio est, quia iudex non interrogat iuridicè, nisi ex falsa præsumptione, quia si veritatem sciret, nullo modo eum interrogaret, vnde reus nullam ei facit iniuriam negando, ne tale subeat periculum, ita D. Thom. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 1. & Sotus *in relectione de tegendo secreto, membr.* 2. *q.* 7. *concl.* 7. *dub.* 2. & Sayrus *in Claui Regia, lib.* 2. *cap.* 12. *num.* 11. & nos *in quinto præcepto*, iam id latè probauimus.

Quid si reus metu mortis, veritatē iudicē interrogante, negauerit.

15. Quartum dubium est, an si reus, metu mortis coram iudice, legitimè interrogante negauerit veritatem, possit illum Confessarius obligare, vt dictum retractet, adeò, vt si nolit retractare, teneatur illi absolutionem negare. Respondent communiter DD. teneri reum dictum retractare, si adhuc processus durat, & captura, ita vt nec per iudicis sententiam, nec per fugam, aut via alia liberatus sit, etiamsi cum vitæ periculo id efficiat, & ex eo quòd contra se ipsum veritatem fateatur, capite damnandus sit, & non posse absolui, nisi dictum retractet; ita expressè Caietanus 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 2. Toletus *lib.* 5. *summæ, cap.* 58. ibi, *Debet reus respondere verum, quamuis inde cognoscat, sibi mortem prouenturam, & peccat mortaliter non respondendo, aut verum negando, tum ratione iuramenti, tum ratione mendacij, quod in iudicio profert, quod absque iuramento est mortale, cùm res grauis est; cùm verò leuis, potest esse veniale; debent ergo Confessarij nimis aduertere, ne absoluant reos tales, qui iuxta iuris formam interrogati noluerunt respondere.* Et idipsum docet Nauarrus *in summa latina, cap.* 25. *num.* 36. *& cap.* 18. *num.* 58. *& in cap. inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclus.* 6. *corollario* 65. *num.* 728. & Salon. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 2. *controuers.* 10. & Banhes *ibid. part.* 2. *dub.* 1. *conclus.* 3. & Sotus *in relect. de tegend. secret. membr.* 2. *quæst.* 7. *conclus.* 2. *& lib.* 5. *de iustitia, quæst.* 6. *art.* 2. *conclus.* 5. & Sayrus *allegatus dicto lib.* 12. *cap.* 17. *num.* 12. *in Claui Regia.* Fundamentum illorum est, quia reus iuridicè interrogatus etiam cum vitæ periculo, veritatem tenetur fateri aduersùs se ipsum, & peccat mortaliter si non fateatur; & in peccato mortali perseuerat, dum id non efficit, ac proinde non est capax absolutionis. Ea tamen in re, vt monent prædicti authores, prudenter se gerere debent Confessarij, neque enim facilè absolutionem negare debent, quia cùm aliquando iudices multa indebitè faciant, quibus veritatem ab ipsis reis extorqueant, & in quibus non videtur iuris ordo obseruari, non debent Confessarij præcipites in ea re esse. Vide tamen quæ diximus *cap.* 31. *à num.* 4. *vsque ad* 18. vbi latiùs hoc punctum discussimus, & ibi diximus, non teneri reum aduersùs se ipsum veritatem fateri, periclitante vita propria, aut graui pœna temporali impendente.

Caietan. Toletus. Nauarr. Salon. Sotus. Sayr.

Vt autem iudex legitimè, & seruato iuris ordine procedat, & interroget, tria requiruntur, & seruanda sunt. 16.

Quæ requirātur, vt iustè procedat iudex aduersùs reum.

Primum est, vt ex dictis patet, vt delictum sit notorium, famosum, aut semiprobatum, quod contingit, quando datur aduersùs reum vnus testis oculatus, omni exceptione maior, & cui nihil opponi potest, aut talia indicia, vt illi æquipolleant; vt docet Bartol. *in l. finali, num.* 7. *ff. de quæst.* & Nauarrus statim *allegandus.*

Bartol. Nauarrus.

Secundum est, vt probatio sit iam proposita in processu.

Tertium est, vt sit reo notificata, intimataque; vt videat se ad obediendum teneri, ita Nauarrus *in summa latina, cap.* 25. *num.* 36. Toletus *lib.* 5. *summæ cap.* 58. D. Thom. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 1. *&* 2. & communiter DD.

Toletus.

Illud autem optimè animaduertunt Banhes, & Sayrus, quòd postquam reus negauit veritatem coram iudice, & in eo peccauit, si tamen postea ex eo, quòd illam fateatur, in nouam pœnam incurrat, conuictus de noua culpa periurij, non teneri dictum retractare, & veritatem aduersùs se ipsum fateri. Ratio illorum est, quia iam non censetur rogari de priori casu, vnde cùm in hoc casu confitendo veritatem antea se negatam prodat se reum de noua culpa (quod nemo tenetur facere) consequenter in hoc casu non tenebitur eam fateri; quando autem non incurrit nouam pœnam, tunc tenetur illam aduersùs se ipsum fateri veritatem, quam iustè, & legitimè iudice interrogante, negauit. 17.

An reus, qui veritatē negauit coram indice, teneatur coram illo se retractare.

Idem quod de reo diximus, procedit etiam in teste: nam etiam testis tenetur veritatem dicere, & dictum retractare cum certo periculo vitæ illius rei, quem voluit occultare. Si enim reus tenetur dictum retractare, & cùm proprio vitæ suæ periculo veritatem dicere, quoties iuridicè interrogatur, & mortaliter peccat, non dicendo; multo magis ad hoc tenebitur testis cum periculo vitæ alienæ; quod tamen intelligendum est, quando certò scit se iuridicè interrogari, nam si prudenter dubitet, an iudex iuridicè procedat, in fauorem potius rei inclinare debet; quia si iudex ipse in dubiis in partem, & fauorem rei debet inclinare, à fortiori testis, qui est persona priuata, in eam inclinabit, cùm ei non incumbat punitio delictorum: ita optimè docet Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *c.* 17. *num.* 13. *vers. & quod de reo.* 18.

Quid de teste.

Si tamen reus iam euasit iudicium, vel per fugam, vel quia superauit torturam, & mentitus est iudici, & per sententiam liber euasit, tunc quidem non est cogendus, vt se retractet; sed absolui potest à 19.

Quid si reus iam euasit vincula, & iudicium.

à Confessario imposita ei pœnitentia salutari, debet tamen illum monere Confessarius, vt sit animo præparato ad se retractandum, & veritatem confitendam, si eadem de re iterum ad iudicium sit vocatus, quamuis ob id morte sit afficiendus. Ratio est, quia solùm tenetur veritatem fateri, quando legitimè rogatur, sed nunc non rogatur; ergo nunc non tenetur se ipsum prodere, & manifestare; quia tamen veritatem fateri tenetur, si iterum in iudicio interrogatus ea de re fuerit, ideò tenetur nunc habere voluntatem, & propositum dicendi veritatem, si rogatus fuerit; quamobrem si Confessarius reum ea de re monens deprehendat eum, hanc voluntatem non habere, absoluere eum non poterit, quia est in voluntate faciendi contra obedientiam debitam, atque adeò est perseuerans in proposito peccandi; non tamen potest Confessarius eum obligare, vt ad carcerem iterum redeat, aut in iudicio se sistat, vt veritatem fateatur, quia hoc, moraliter loquendo, esset se ipsum occidere; ita docet Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 17. num. 18.*

Sayrus.

20. *An reus teneatur crimē suum fateri in patibulo.*

Reus autem qui legitimè, & iuridicè rogatus veritatem in iudicio negauit, si postea damnatus, & conuictus ducatur ad mortem, non tenetur in patibulo veritatem fateri, nisi aliunde notabile aliquod damnum alicui tertio sequatur, quamuis licitè faciat, si eam fateatur; satis enim est, quòd peccatum per sacramentalem confessionem expiauerit, & absolutus sit in foro pœnitentiæ; ita docet Sayrus modò *allegatus*, *num. 15.* & Nauarrus *in summa lat. cap. 25. n. 38.* qui de hac re interrogatus ita consuluit, & nos alibi id latè probauimus.

Sayrus. Nauarrus.

21. *An reus negans crimen suum in iudicio, teneatur restituere famam suo accusatori.*

Sed quia reus negando veritatem in iudicio cum à iudice iustè, & legitimè de crimine proprio rogatur, consequenter dicit denunciatorem, vel accusatorem suum fuisse mentitum, & calumniatorem esse, dubium est, an ad restitutionem famæ denuntiatori, seu accusatori teneatur, cuius damnum denuntiator ipse ea causa passus est. Respondeo si ipse reus accusatus verè crimen commisit, & iuridicè de illo rogatus sit, & negauit veritatem, peccare quidem, non solùm contra obedientiam iudici debitam, sed etiam contra iustitiam debitam accusatori; atque adeò si accusatoris fama exinde lædatur, teneri restitutionem facere accusatori; hanc autem faciet, confitendo crimen in iudicio, si iterum rogatus fuerit. Quia tamen si ex eo quòd veritatem iam coram iudice negauit, liber euasit, non solent homines id vitio falsitatis in accusatione, aut denunciatione commissæ accusatori, aut denunciatori vertere, inde est, quòd tunc ad nullam ipsis accusatoribus famæ restitutionem teneatur; quia tunc aut nullum, aut perexiguum detrimentum in ea ipsi accusatores, aut denunciatores patiuntur; ita Saytus *in Claui Regia, d. lib. 12. c. 17. n. 19. vers. secundò.* Si tamen reus (licèt verè accusatus fuerit) contra iuris ordinem, & non legitimè, nec iuridicè à iudice fuerit rogatus, quia scilicet ei noluit statum causæ aperire, aut indicia manifestare in casibus, in quibus iudex id tenebatur facere, non tenetur tunc ad restitutionem famæ ipsius accusatoris, negando se illud crimen commisisse, cùm illam ex eo casu minimè fateri teneatur; quòd si exinde accusator damnum aliquod in fama patitur, id omnino per accidés est, sibique accusator imputet, eo quòd crimen ad iudicium detulit, quod plenè probare non potest. Alias dubitationes, quæ in hac materia tractari solent, reiiciemus ad eum locum, in quo de iudice tractabimus, ibi enim commodiùs explicabuntur.

Sayrus.

Caput XXXV.

An reus renuntiare possit defensioni suæ in causis criminalibus. Soluuntur alia dubia.

SVMMARIVM.

Causarum criminalium duo sunt genera. n. 1.

Reus non potest renuntiare defensionibus suis in causis criminalibus grauioribus. n. 2. *Nec termino probatorio.* n. 3.

An reus possit renuntiare defensionibus, quando agitur de iactura famæ illius, aut bonorum externorum, & pecunia. n. 4.

An quando pœna corporalis leuis reis imponenda est, possint illi licitè renuntiare suis defensionibus. n. 5.

Reus in causis criminalibus, in quibus imponenda est grauis pœna temporalis non potest habere pro reproductis testibus aduersus se in summaria informatione examinatis. n. 6.

An possint renuntiare defensionibus suis, quando est dubium, an illæ sibi competant. n. 7. & 8.

An peccent iudices, qui hanc renunciationem reorum, etiam in dubio an illis competat, acceptant. n. 9.

Reus, qui legitimè seruato iuris ordine, confessus est in iudicio delictum suum, an possit defensionibus suis renuntiare. n. 10.

An quando reus in primo termino probatorio, & dilatione sibi ad se defendendum data, nihil probauit, possit cœteris terminis, & dilationibus renuntiare. n. 11.

An assassinus possit hanc renunciationem facere. n. 12.

An reus cum iuramento defensionibus suis possit renuntiare in causis criminalibus grauioribus. n. 13.

An possint rei renuntiare appellationibus, & acquiescere primæ sententiæ definitiuæ iudicis contra se latæ in causis criminalibus grauioribus, in quibus pœna grauis imponenda est. n. 14.

An possit alius consanguineus, vel extraneus pro illis appellare, illis non consentientibus. n. 15.

An hæc recipiant aliquam limitationem. n. 16. *Quid si quis in debitis pecuniarijs se obliget ad carcerem publicum si non soluat intra certum diem renunciata omni defensione & absque citatione. ibid. n. 16. vers. diximus.*

An liceat aliquando iudicibus vti simulationibus, & fictis promissionibus ad extorquendam à reis veritatem, & an ad illas teneantur. n. 17. 18. 19. 20.

Quid si iudex aliquem ab Ecclesia extraxit, cum promissione restituendi eum ad illam. n. 21.

Avsæ criminales, aliæ sunt graues, aliæ leues; graues illæ sunt, ex quibus sperare rei possunt pœnam mortis, mutilationis, carceris perpetui, aut diuturni, diuturni exilij, & similes alias pœnas, quæ iudicio omnium grauissimæ arbitrantur; nam olim loco capitalis supplicij pœna perpetui carceris in vsu erat; vt constat ex Alexandro ab Alexandro *lib. 3. dierum genial. cap. 5.* & ex Cælio Rhodigino *lib. 17. lect. antiq. cap. 8.* & ex aliis authoribus. Leues verò illæ dicuntur, ex quibus leuis pœna temporalis timetur, vt pœna breuis exilij, pœna pecuniaria, pœna triremium ad breue tempus. his notatis,

1. *Causarũ criminaliũ duo genera.*

2. *Reus non potest renuntiare defensionibus suis in grauioribus causis criminalibus.*

Communis sententia Iurisperitorum est, non posse reos defensioni suæ renunciare, in causis criminalibus, ex quibus grauis pœna temporalis, vt mortis,

mortis, mutilationis, triremium, carceris perpetui, aut diuturni, & diuturni exilij, &c. speratur, ita communiter DD. Riccius *in praxi resolut. 6. n. 4.* glossa notabilis *in l. pactum inter hæredem, ff. de pactis.* Iason *in l. si quis in scribendo, num. 18. C. de pactis, & in Authent. videmus, num. 7. C. de iudiciis.* Hippolyt. *in l. si quis vltro, num. 62. ff. de quæst.* Gutierrez *de iuram. confir. part. 3. cap. 10. num. 1. & 2.* Anton. Gom. *tom. 3. variar. cap. 13. de tortura reorum, num. 33.* Ratio est, quia nemo est dominus vitæ suæ, nec membrorum suorum; vt habetur *in l. liber homo, ff. ad l. Aquiliam.* Vnde non potest licitè hæc periculo exponere, exponeret autem manifesto periculo, si defensioni suæ naturali renuntiaret; triremes autem diuturnus carcer, & exilium morti æquipollent.

3. *Nec termino probatorio.* Vnde etiam cùm terminus ad respondendum sit genus defensionis naturalis, non possunt rei huiusmodi termino à iudice præscripto, in iisdem causis grauioribus criminalibus renunciare, nec possunt iudices huiusmodi renunciationes acceptare; ita Antonius Gomez speciatim *dicto tom. 3. variar. cap. 13. de tortura reorum, num. 33.* & Gutierres *de iuram. confirmat. 3. part. cap. 10. num. 1.* Et ideò ex hoc debent iudices esse cauti, & tenentur in causis criminalibus grauioribus, assignare reis terminum competentem ad fundandam intentionem, & defensionem suam, & non possunt admittere renuntiationem illius, sed expectare debent lapsum prædicti termini in illorum defensionem; ita præter Authores citatos Couar. *in 4. de sponsalib. 2. part. cap. 8. §. 12. num. 16.* Roias *de hæret. 2. part. assert. 4. n. 113.* vbi monet Inquisitores, ne testes pro ratificatis à reis habeant; & idipsum quod Gutierres, & Gomezius, tenet glossa *allegata, in dicta l. pactum inter hæredem, ff. de pactis, in verb. cùm liceat*; quare concludunt Gutierres, & Antonius Gomes, licèt reus accusatus, vel requisitus renuntiet (vt quotidie faciunt) prædicto termino probatorio, sibi à iudice ad proferendos, vel ratificandos testes ad se defendendum in causis grauioribus assignato, non posse iudicem talem renunciationem acceptare, cùm in hoc defensioni suæ, quæ est de iure naturæ concessa, renuntiet, quod facere non potest in prædictis causis grauioribus, in quibus de vita agitur, vel dè pœna alia grauissima, quæ morti penè æquipolleat.

Ant. Gom. Guttier.

4. *An reus possit renũtiare defensionibus, quando agitur de illius iactura. Opinio prima.* Dubitant tamen DD. an quando in reis non timetur iactura vitæ, nec pœna grauis corporalis, quæ vitæ æquipolleat, illis subeunda sit, sed iactura tantùm famæ, aut bonorum externorum, possint illi licitè renuntiare termino probatorio sibi ad suam defensionem à iudice assignato, & iudex hanc renunciationem acceptare; & hac de re partita est opinio: nam illi, qui tenent hominem non esse dominum suæ famæ, sicut nec vitæ propriæ, consequenter debent tenere, non posse reos huic generi defensionis naturalis renuntiare, nec iudices hanc renunciationem acceptare; sicut enim non possunt rei vitæ discrimen ex ipsis renunciationibus pati, cùm vitæ domini non sint, ita nec famæ etiam, cùm similiter famæ propriæ domini non sint; & hi sunt Caietan. 2. 2. q. 73. *art. 2. & in summa verb. detractio,* D. Anton. *3. p. tit. 8. cap. 4. §. 1. vers. primo modo,* & alij, quos citauimus *cap. 8. num. 1.*

Opinio secunda. At dicendum est, in secunda opinione probabiliori, & veriori, posse licitè reos in causis, in quibus tantùm de iactura famæ, & propriorum bonorum agitur, huic generi defensionis naturalis renuntiare, & posse iudices hanc renunciationem acceptare, & ita expressè docet Gutierrez *de iurament. confirmat. 3. part. cap. 10. num. 1.* Couarr. *in 4. de sponsal. 2. part. cap. 8. §. 12. num. 16.* & Petrus Dueñas *reg. 190. in quarta limitatione,* & debent docere omnes, qui tenent hominem esse verum dominum propriæ famæ, sicut & propriorum bonorum; & hi sunt D. Thom. 2. 2. *quæst. 57. art. 4.* Couarr. *lib. 1. variar. cap. 2. num. 8.* Molina *tract. 4. disp. 37. conclus. 2.* Lessius *tom. 1. de iustitia; lib. 2. cap. 11. dub. 6.* Malderus *tract. 7. cap. 1. dub. 10. §. dico tertiò.* Sotus *lib. 5. de iustitia, quæst. 10. art. 2. vers. celeberrimum autem,* & alij, quos citauimus *cap. 8. num. 2.* Et ratio est, quia causæ in quibus de iactura tantùm famæ, & bonorum agitur, licèt grauissimæ sint, non sunt criminales, sed ciuiles; opinio autem nostra procedit in causis criminalibus tantùm, in quibus de iactura vitæ, aut de pœna corporali, quæ grauis sit, & vitæ æquipolleat, agitur. Deinde quia non tenetur quis ita conseruare famam, & bona externa illæsa, cùm verus dominus harum rerum sit, sicuti vitam, cuius dominus non est, nam vita est bonum irrecuperabile, fama autem, & bona externa sunt bona recuperabilia; quare est longè diuersa ratio inter famam, & vitam.

Si tamen causa criminalis esset leuis, in qua imponenda esset leuis pœna temporalis, vt leuis exilij, pecuniæ, &c. tunc omnes DD. fatentur, posse reos termino probatorio sibi à iudice ad defensionem dato renuntiare, & posse etiam iudicem hanc renunciationem licitè acceptare; ita docet Imola *in l. custodis, ff. de publicis iud. col. 2.* & Ananias *in cap. cùm dilecti, num. 3. de accusat.* & Ant. Gomez *tom. 3. var. cap. 13. de tortura reorum, num. 33.* & Gutierrez *de iuram. confirmat. cap. 10. num. 2.* & alij communiter; & hæc est communis iudicum, & iudiciorum practica, vt *ibidem* testatur Gutierrez. 5. *An quando pœna corporalis est leuis.*

Imola. Ananias. Ant. Gom. Gutierr.

Hinc etiam ortum habuit praxis hodierna, quæ habet vt in causis grauioribus criminalibus, in quibus agitur de imponenda pœna mortis, aut alia grauissima temporali morti arbitrio prudentis æquipollenti, non possit reus licitè dare pro reproductis, & ratificatis testibus summariæ informationis contra se ipsum acceptæ, nec consequenter iudex potest licitè hanc prædictam dationem acceptare, quia ex ea ratione tollitur defensio reo, quæ illi de iure naturali conceditur, & quia potest optimè contingere, quod aliquis ex testibus è vita discesserit, vel absens sit, vel ita impeditus, vt ratificari non possit in plenario, vltimoque iudicio, vel quod si de facto reproducatur, iterumque de suo testimonio inquiratur, aliquid addat, mutet, vel declaret in fauorem ipsius rei; ita docet Gutierres *citatus, de iuram. confirm. cap. 10. num. 3.* Et ratio est, quia tunc se priuat reus hoc genere defensionis sibi de iure naturali concessæ: nemo autem renuntiare potest iuri naturali, cum præiudicio tertij, nempe vitæ, quæ est Dei, non ipsius renunciantis, vt satis probatum manet, nec obstat, quòd non teneamur pro vita nostra aliquid Deo restituere, quia Deus habet dominium altum nostræ vitæ, ex quo resultat peccatum in profusione illius, non autem restitutio, cùm restitutio solùm oriatur ex rigoroso dominio iustitiæ commutatiuæ; vnde dominium illud altum sufficit, vt homo hoc non possit licitè facere; non sufficit autem, vt ad restitutionem obligetur. 6. *Reus in causis criminalibus non potest testes habere pro reproductis aduersùs se in summaria informatione examinates.*

Intelligunt autem nonnulli DD. vt non possint rei hanc renunciationem facere, quando certum est ipsis competere prædictam defensionem, secus in dubio, quando de hoc certo moraliter non constat, quia 7. *An possint rei renũtiare defensionibus suis quãdo est dubiũ an aliquæ defensiones sibi competant.*

quia in dubio, vtrùm eis iusta defensio competat, vel non competat, licitè poterunt huic defensioni renuntiare, & iudices illam acceptare, tam in reproductione testium, quàm in aliis rebus, & ita docet Antonius Rubeus *in l. seruum quoque, §. publicè, ff. de procurat. num.* 20. & glossa *in l. 1. ff. de fur. balnea.* quæ opinio fuit Pauli Castrensis, vt ostendit Gutierres *allegatus num.* 4. Et ex hac opinione Pauli Castrensis, optimè infertur, si reus legitimè, sine metu, & seruato iuris ordine confiteatur suum delictum in iudicio, necessariò admittendam esse talem renunciationem in criminalibus causis grauioribus, quia tunc non solùm dubium est, an ei competat defensio, sed etiam certum est, ei non competere, cùm ipse crimen fateatur, & ita cum Paulo, Iasone, Felino, & Hippolyto, tradit Couarr. *in 4. de sponsal. p. 2. cap.* 8. §. 12. *à num.* 1.

8. Cæterùm hæc opinio Pauli Castrensis Gutierrio non placet *de iuramento confirmat.* 3. *part. cap.* 10. *num.* 5. nec mihi etiam placet.

Primò, quia in dubio potius non admittenda est talis renunciatio, quàm admittenda, cùm de vita hominis agatur, quæ est bonum irrecuperabile.

Secundò, quia si illa opinio vera esset, raro, aut nunquam contingere posset casus in quo seruanda esset opinio, *num.* 2. explicata, quæ docet non posse huiusmodi reos renuntiare defensioni suæ in causis grauioribus criminalibus. Quia etiamsi ipsi allegent sibi defensiones legitimas, & peremptorias competere, interim dum id non probatur, de illis dubitatur, & sic propè semper possent prædicti rei illis renuntiare, si in casu dubio possent, quod est in dispendium generis humani, & contra ius naturale, à quo introducta est defensio.

Tertiò, quia experientia docet, quod reus accusatus de graui crimine, & delicto, propter quod imponenda est de iure pœna mortis, vel alia corporalis grauis, sæpe allegat tales defensiones, quæ prima facie, primoque intuitu malitiosæ videntur, & improbabiles, quasque iudices rigorosi, & nimium iustitiæ zelatores spernunt, terminum competentem ad illas probandas denegantes, quæ tamen dato competenti termino probari possint. & quæ licèt omnino reum non liberent à delicto, liberant tamen à pœna corporali, qua defensione careret reus, si admitteretur illius renunciatio ex eo quòd dubitatur de prædictis defensionibus; igitur etiamsi de illis non constet, admittenda non est prædicta renunciatio, quando grauis pœna corporalis esset imponenda, quomodo enim certò potest constare, an competant antequam probentur, cùm ipsæ in probatione consistant? quare sine dubio rigorosa est, & non tenenda Pauli Castrensis opinio *num. præcedenti* relata.

9. *An peccent iudices, qui hanc defensionem rerum negant in dubio, an illis competat.*

Quapropter hinc benè infertur malè omnino agere, & peccare grauiter iudices illos, qui admissa hac defensionis naturalis renunciatione, reos ad pœnam grauem corporalem damnant, quod rectum iudicium non est, quia si rei hanc pœnam corporalem grauem spectato iure demerentur, non debent iudices, regulariter loquendo, admittere prædictam renunciationem, & si illam semel admiserunt, & postea tempore, quo ferenda est sentētia, illis cōstet, reos corporaliter esse puniendos, debent de nouo illos audire, eisque assignare terminum, vt se defendant, & vt suas defensiones in iudicio probent, si illas habent, quia alioqui sententia nulla erit, vt optimè animaduertit Gutier. *de iuram. confirm.* 3. *p. c.* 10. *n.* 5. Quamobrem communiter causidici optimo sanè consilio in similibus causis solent allegare nullitatem aduersùs prædictas sententias, allegando, probandoque non potuisse reos renuntiare defensionibus sibi à iure naturali concessis, in illis causis, in quibus imponenda illis erat grauis pœna temporalis.

Gutierr.

Imò, quamuis reus legitimè, & sponte delictum suum in iudicio fateatur, adhuc non erit admittenda prædicta renunciatio, si constet illum legitimam defensionem habere, vt optimè animaduertit idem Gutierres *allegatus d. num.* 5. *vers. quatenus verò contra,* Authores contrariæ opinionis asserentes, confitentes reo delictum suum, rectè posse admitti renunciationem suæ defensionis naturalis in iisdem causis criminalibus grauioribus; quare si reus ad suam defensionem occidit, vel vulnerauit, vel reuocauit priorem confessionem in iudicio factam, tanquam ex errore procedentem; & talis error posset in iudicio probari, vel aliam legitimam defensionem haberet, quæ vel in totum pœnam tolleret, vel in parte minueret, non potest huiusmodi defensioni renuntiare, nec iudex illam acceptare; poterit tamen si de hoc probabiliter non constet, tunc enim admitti potest talis renunciatio, & opinio Pauli Castrensis, aliorúmque, quos *num.* 7. allegauimus, approbari. 10.

Dubitant tamen DD. an reus, qui in primo termino, & dilatione sibi data ad probandam suam defensionem, non probauit, possit cæteris dilationibus renuntiare, aliisque terminis. Affirmat Couarr. *in 4. de sponsal.* 2. *part. cap.* 8. §. 12. *num.* 16. iuxta textum *in cap. cùm dilecti, de accusator.* Negat Gutierres *d. lib. de iuram confirmat.* 3. *part. cap.* 10. *num.* 6. quia si res bene consideretur, non loquitur prædictus textus in hoc casu, sed quando reus in confessione sua allegauit aliquas defensiones, quas nō probauit in termino probatorio, & postea allegauit alias, de quibus in sua confessione mentionem non fecit: nam illis non obstantibus iubet Summus Pontifex reum remoueri ab administratione Ecclesiæ; deinde in casu illius textus, non erat de iure reo aliqua pœna temporalis imponenda, sed remotio ab administratione Ecclesiæ, vt ex ipsomet textu constat; ergo meritò priuatur in eo casu termino defensionis, poterat enim reus in illo, illi renuntiare, & sic id non facit ad præsentem casum, vt patet. 11.

An quando reus in primo termino nihil probauit, possit reliquis terminis renuntiare.

Couarr.
Gutierr.

Limitant tamen aliqui DD. hanc doctrinam in assassino, quia est hostis publicus, & ideò potest iudex suis defensionibus, & dilationibus illum priuare, illasque acceptare, si ille illis renuntiet, ita tradit Rolandus à Valle *consil.* 24. *num.* 9. *lib.* 1. sed meritò de hac limitatione dubitat Gutierres *allegatus, num.* 7. quia quanto maius delictum est, tantò magis admitti debet defensio, & non sperni, quandoquidem opinio glossæ allegatæ communiter receptæ ad legem *pactum inter hæredem, ff. de pactis, in verb. cùm liceat,* procedit in grauioribus delictis, in quibus grauis pœna corporalis venit imponenda, & non in aliis leuioribus, & reuera nemo verè potest dici assassinus, & communis hostis Reipublicæ, nec alio modo delinquens, quousque talis per sententiam in contradictorio iudicio probetur, declareturque; ergo etiam si ipse velit illis renuntiare, admittendus non est, sed debet labi prius terminus datus ad probationem. 12.

An assassinus possit hanc renuntiationem facere.

Sed superest hîc examinanda quæstio illa, an reus cum iuramento possit renuntiare defensionibus, 13.

An reus saltem iuramēto possit defensioni propriæ renuntiare.

bus suis, & terminis probatoriis, in causis criminalibus grauioribus? Et videtur primo aspectu affirmandum valere talem renunciationem iuramento confirmatam, iuxta textum *in Authentica, sacramenta puberum*, cum similibus. *C. si aduersus venditionem*, quæ non tantùm procedit in contractibus, de quibus loquitur, sed etiam in iudiciis. nam in eis quasi contrahitur. & ita ampliat dictam Authenticam glossa *ibi verb. contractibus, vers. item qui in iudicio.* Contrarium tamen est tenendum, non enim valet talis renunciatio, nec est admittenda, etiamsi iuramento confirmata sit, quia defensio status & personæ, est de iure naturali, vt patet ex *Clement. pastoralis, de re iudicata*, & ex consequenti est publici iuris, & ideò renunciatio illius iuramento non confirmatur, argumento capitis, *si diligenti, de foro competenti*, imò videtur iuramentum in hoc casu esse illicitum, vt optimè notauit Gutierres *de iuram. confirmat. 3. part. cap. 10. num. 8. vers. sed hoc non obstante, & vers. secundò vltrà*, est enim contra bonos mores, & bonum iuris ordinem iure naturali inductum; iuramentum autem contra bonos mores non est obligatorium, iuxta regulam iuris *in 6.* Tandem, quia nemo potest consentire, vt iniustè, & sine defensione sua occidatur, aut mutiletur, quia non est dominus vitæ suæ, nec membrorum suorum; ergo nō potest licitè se priuare defensionibus suis legitimis, & iure naturali inductis, cùm hoc perinde sit, ac se ipsum occidere, & in occisionem suam iniustam consentire, vnde peccaret in hoc: iuramentum autem quod vergit in dispendium salutis æternæ, non valet, nec seruandum est, cùm non sit vinculum iniquitatis; vt habetur expresè *in cap. quamuis pactum, de pactis in 6.* & ita docet expresè Gutierres *allegatus*, & Baldus *in l. vnica, num. 27. C. de confess.* Anton. Gomez *tom. 3. variar. cap. 2. de delictis, num. 66.* Duennas *reg. 190. limit. 2.* Hippolyt. *in l. 1. §. finali, num. 118. & seqq. ff. de quæstion.*

Gutier.

Gutierres. Baldus. Anto. Gom. Duennas. Hippolyt.

14. *An acquiescere primæ sententiæ, & iustæ appellationi.*

Similiter cùm appellatio genus sit defensionis iure naturali inductæ, non potest reus renuntiare appellationi, ex qua vita illius pendet, vnde si ad mortem damnaretur pro leui furto, tenetur appellare, & non potest acquiescere sententiæ; imò quilibet de populo etiam extraneus potest tunc pro reo damnato appellare sine consensu illius, & etiamsi velit ille acquiescere sententiæ, illámque approbare; vt est textus expressus *in l. non tantum, ff. de appellat.* & *ibi* glossa ordinaria id notat, & commendat, & text. *in l. addictos, C. de appellat. & in l. etiam addictos, C. de Episcopali audi.* & idem etiam disponit lex *6. 3. part. tit. 23.* Licèt in aliquo corrigat ius commune, quatenus scilicet, disponit, vt non quilibet de populo extraneus, sed consanguineus possit pro illo appellare; & hæc sententia est communis, & eam docet Anton. Gom. *tom. 3. var. cap. 12. num. 31. vers. item etiam*, & pro ea citat Bartolum, Albericum, & Angelum ad dictam legem, *non tantùm, ff. de appellat.* quem casum sibi contigisse in terminis docet idem Anton. Gomes *ibid.* Nam cùm in Salmanticensi vrbe Aduocatus esset pauperum, fuit quidam pro leui furto damnatus ad mortem, & volebat ille libenter acquiescere iudicis sententiæ; contra verò Aduocatus Gomezius volebat illum liberare vtendo remedio prædictæ legis, *patriæ 6. tit. 23. part. 3.* quæsiuit consanguineum, qui pro illo, illo etiam inuito appellauit, & ex iisdem actis fuit sententia reuocata, & absolutus à pœna mortis, & quadam leui pœna arbitraria damnatus.

15. *An alius cōsanguineus, vel extraneus appellare pro illo.*

Et verò, est adeò verum, vt possit reus damnatus, vel alio pro eo appellare; vt si post appellationem interpositam iudex de facto velit procedere ad executionem sententiæ, possint licitè ei vi armata resistere consanguinei ipsius rei appellantis, vel amici illius, quia per appellationem ablata fuit iurisdictio iudicis *à quo*, & censetur priuata persona; ita communiter DD. Anton. Gom. *tom. 3. var. c. 12. num. 31. vers. idem etiam.* Innocent. *in cap. si quando, de offic. delegati.* & *ibi* Panormitan. *colum. 1. num. 2.* Baldus *in l. addictos, C. de Episcopali audient. col. 1.* Cynus *in l. 1. C. vnde vi, fin. colum. & quæst.* & alij, quos *ibi* citat Anton. Gom. Limitandum tamen est hoc,

Gomez. Innocent. Panormit. Baldus. Cynus.

Primò, quando reus damnatus, est conuictus per solam confessionem, vel per solos testes, secus quando esset conuictus tam per confessionem propriam in iudicio factam, quàm per testes, quia tunc non potest appellare, iuxta text. *in l. 2. C. quorum appellat. non rescind.* & *ibi* glossa ordin. nam licèt huiusmodi lex loquatur in quinque criminibus tantùm, de quibus ibi agit, gratia tamen exempli de illis loquitur; vt docet Anton. Gomez *allegatus, vers. Quod tamen limita*, quia conuictus per testes, & per confessionem, non potest appellare, nisi euidenter constet ei competere appellationem. 16.

Secundò limitanda est hæc doctrina in crimine hæresis, de eo enim reus damnatus appellare non potest, vt constat ex *cap. vt inquisitionis, de hæreticis, lib. 6.* Quod tamen intellige in sententia diffinitiua, secus in interlocutoria, quia ab ea potest appellari. ita Anton. Gom. *tomo 3. var. cap. 12. num. 31. vers. secundò limita*, cum multis, quos *ibi* citat; & idem est de crimine læsæ maiestatis, & in crimine falsæ monetæ, quia in eis non appellatur; iuxta text. *in l. 2. eod. tit.* & idem disponit *l. 16. tit. 23. part. 3.* Alias limitationes vide apud Anton. Gomesium *ibidem.*

Diximus *in causis criminalibus*, quia in debitis pecuniariis, si quis se publica, vel priuata scriptura obligauit, si promisso, ac præfixo tempore non soluat certam pecuniæ quantitatem, possit statim sine citatione, nec priùs liquidato debito in publicum carcerem detrudi, atque adeò in debitis pecuniariis huiusmodi renuntiet citationi, & defensionis generi valere prædictam renunciationem: docet expresè Phœbus *tom. 1. decis. 15. n. 1. & 2.* & pro ea citat Mynsingerum *obseruat. 91. num. 3. centuria 2.* & Gail. *obseruationum lib. 2. obseru. 45.* Gasparem Rodericum *in tract. de annuis redditibus, lib. 2. q. 1. num. 1. & 2.* vbi asserit hanc sententiam esse communiter receptam, & potest hæc sententia confirmari ex iis, quæ adduxit Valascus *consult. 173. num. 11. & 26. lib. 2.* & insignis Barbosa *in l. alia, §. eleganter, à num. 4. ff. soluto matrimonio*, & est res expressa in nostro iure Lusitano *lib. 4. tit. 76. §. 2. & 3.* quæ lex est singularis in hoc regno, & est in viridi obseruantia, & pro ea fuit iudicatum in Senatu Olysipponēsi *anno Domini 1611.* vt testatur idem Phœbus *allegatus*. Et ratio est, quia huiusmodi pactum non officit libertati; nam is, quia pacto se obligat ad publicum carcerem, si non soluat, ad id se obligat, ad quod aliàs ex iure, & lege erat obligatus, & ideo nulla lex ciuilis, vel naturalis tali pacto repugnat, vt repugnat lex ciuilis respectu carceris priuati. *Authent. imò, C. de actionib. & l. libertas 4. ff. de statu hominum.* Phœbus *allegatus*, & alij.

Ad finem huius capitis dubitabis, vtrùm aliquando liceat iudici vti simulationibus, vt veritatem occultam à reis extorqueat: qua de re partita est sententia. 17.

An liceat iudici aliquando vti simulationibus.

Prima affirmat: eam docet Archidiaconus *in cap. nos in quenquam 2. q. 1.* Felinus *in cap. afferte, de præsumpt.*

Archidiac. Felin.

præsumpt. idem *in cap. accedens* 2. *vt lit. non contest. col.* 2. Paris à Puteo *de syndicatu, cap. saluus conductus, fol.* 95. *& cap. de tortura, vers. & aduertendum est, folia* 107. *colum.* 4. Cynus *in l. præsenti, de his qui ad Eccles. confug.* Probatur

Puteus. Cynus.

Primò, quia Salomon 3. *Reg. cap.* 3. & refertur *in cap. afferte, de præsumpt.* simulauit infantis viui diuisionem iuri naturali contrariam, vt ea simulatione veritatem à reo extorqueret; ergo licitum erit iudici vti simulatione aliqua, vt à reo authoreve criminis apud se dubij veritatem extorqueat.

Secundò, quia Claudius Cæsar matrem quandam, quæ negabat iuuenem quendam esse filium suum, coëgit ad confessionem veritatis, indicto ei cum ipso iuuene matrimonio, vt refert Suetonius Tranquillus *in Claudio, cap.* 15.

Tertiò, quia Carolus Magnus, certus, quòd vel pater, vel filius, quos in vinculis tenebat, quendam occidisset, incertus tamen, vter eorum esset, iussit vtrumque suspendi; & cùm pater qui verè occiderat, confessus esset crimen, innocentem filium ab imminenti supplicio liberauit; ita refert Andreas Isernia *in cap.* 1. *§. publici latrones, de pace tenenda.* Iason *in l. si is qui pro emptore, ff. de vsucap. num.* 172. Barbatius *in l. cùm acutissimi, colum.* 23. *C. de fideicom.* Tiraquel. *in l. si vnquam, C. de reuocand. donat. in princ. num.* 8. quo in loco hoc tribuit Carolo II. alio nomine Carolo Marcello; sed error est illius, nam omnes alij id tribuunt Carolo I. seu magno: vnde videtur posse iudicem aliquid simulare causæ veritatis indagandæ, vt reum puniat.

Isernia. Iason. Barbati. Tiraquel.

18. Ex hac opinione deducitur posse iudicẽ reum delatũ de crimine ex sola ea confessione damnare, quã ab eo promissa criminis impunitate extorsit, & iure id permissum esse, & absque vllo peccato fieri posse à iudice, asserunt Archidiaconus, Felinus, Puteus, & Cynus *allegati*; & ratio est, quia hæc iudicis promissio non est obseruanda, cùm sit in perniciem Reipublicæ, cuius vtilitati conuenit delicta puniri.

19. *Opinio secunda.* Secunda sententia negat,

Primò, quia iudex non potest dolo vti, nec fraude in iudicando, vnde ex confessione quæ ab illo extorta fuit per dolum, non potest procedere ad punitionem delicti.

Secundò, quia sæpe rei credent iudices eis fidem seruaturos, & ea fiducia confitebuntur crimina, quæ vel ipsi non commiserunt, vel nullo modo probari possunt in iudicio, vt à carceribus, & molestiis, quibus opprimuntur, liberentur; vnde ex hac confessione sic per dolum extorta reos minimè puniendos esse, nisi ipsi spe promissionis frustrati in eadem confessione perseuerent. Docent Ioan. Imola *consil.* 109. Decius *in l. ea est natura, ff. de regulis iuris, in fine; & in l. vnica, C. de sent. quæ pro eo quod interest, num.* 25. Hippolyt. *in l.* 1. *§. quæst. num.* 15. *ff. de quæstion. & in singulari* 177. *&* 201. Alciatus *in l. natura cauillationis, ff. de verb. significat.* Grammaticus *q.* 3. *post decisiones.* Fortunius *in l. conuentionali, ff. de pactis, col.* 4. *& ibi* expressè Duarenus *col.* 30. Paris à Puteo *de syndicatu, cap. de tortura, vers. sequitur quæstio.* Anton. Gomes. *tom.* 3. *cap.* 13. *num.* 6. *initio*, vbi dicit confessionem rei esse nullam, & non posse ob illam condemnari, quia dolo, & fraude iudicis fuit extorta; & in hanc opinionem inclinat Couar. *lib.* 1. *var. c.* 2. *n.* 16. *post med.* Vbi addit, si reus cõfessionem sic per dolum, & falsam promissionem extortam postea reuocauerit, sibi indubitatum esse, non posse licitè, nec debere ex ea à iudice damnari; si tamen frustratus spe promissionis in eadem confessione sua per dolum, & falsam promissionem extortam perseuerauerit, poterit, inquit, Couarruuias ex mente omnium, qui hanc quæstionem tractarunt, damnari, & addit; (& benè) *in eo tamen casu si nec confessionem reuocauerit, nec in ea reuocatione perseuerauerit, temerarium esse, & à rectitudine iustitiæ alienũ, eum pœna ordinaria punire.* Hæc ille. Vnde ex mente Couaruu. solùm poterit damnari ad pœnam arbitrariam respondentem iudiciis, quæ iudex habebat, antequam tali simulatione, & falsa promissione vteretur. Confirmatur tota hæc doctrina, quia iudex nihil debet agere, nisi ex ratione, & iure, & potestas iudicis restringenda est intra rationis, & iuris limites, vt docet D. Gregor. Papa *lib.* 8. *Epistola* 12. *ad Guidiscalcum*, & refertur *in cap. illa causa* 11. *q.* 3. constat etiam ex regula textus *in cap. cùm inferior, de maior. & obedient.* vbi dicitur iudices subditos esse iuri; ius autem semper odit dolum, & fraudem, & ideo nullibi in iure iudicibus permittitur, vt in iudicando falsis simulationibus, aut promissionibus vtantur. Deinde, quia dolosa persuasio æquipollet violentiæ, in vtroque enim casu datur iniuria, vnde sicut peccaret iudex si per violentiam, & vim confessionem à reo extorqueret, nec valeret talis confessio, ita non valet, & peccat cùm illam per dolum, & falsam promissionem extorquet; totum enim ius dolo, & fraudibus, & iniuriis resistit; & ideo illis resistit, quia in illis datur iniuria; quare hæc sine dubio secunda opinio est tenenda.

Imola. Decius. Hippolyt. Alciatus. Grammat. Fortunius. Duarenus. Couarr. Paris. Anto. Gom.

Nec fundamenta primæ opinionis valent. Ad primum enim exemplum Salomonis relatum *in c. afferte, de præsumpt.* respondemus id factum fuisse Deo id diuinitus Salomoni inspirante, intúsque illum mouente, quia ibi non agebatur de punitione delicti occulti, sed de scienda, & noscenda veritate, vt filius veræ matri redderetur, non vt exinde vlteriùs ad punitionem delicti procederetur, vt ex sacra Scriptura patet, & ideo Deus inspirauit Salomoni, vt id ageret, vt veritas cognosceretur, & Deus in eo casu laudaretur, qui eam sapientiam Salomoni dederat: duo alia exempla non probo, nec à peccato, & graui iniuria reis illata excusanda sunt, si in eis punitio criminis intendebatur, per iniuriam enim reorum, & contra ius, & rationem veritas ab illis extorquebatur. 20.

Si tamen iudex non promisisset criminis impunitatem, quam promittere non potest, & promittendo peccauit; sed se restituturum delinquentem Ecclesiæ, si ab ea exiret, secúmque abiret, vt ab eo seriem rei gestæ domi inquireret, censent Fortunius *in l. conuentionem, col.* 4. *ff. de pactis*; & Antonius Gomez *tomo* 3. *cap.* 13. *num.* 7. *versic. Primò quia*, teneri iudicem illum Ecclesiæ iterum restituere; & in hanc partem videtur inclinare Couarruuias *lib.* 1. *variar. cap.* 14. *num.* 16. *in fine*; quamuis, inquit, res dubia videatur; potest tamen id probare, quia iam Ecclesia hunc reum possidet, & iniuria Ecclesiæ fit in casu, quo illa delinquentem reum tuetur. & quia fides, & promissio etiam hostibus præstita semper est seruanda, eius enim implementum de iure naturali est, vt dicitur *in l. conuentionum, ff. de pactis*; quare si ratione delicti Ecclesia defendebat delinquentem, & iudex non poterat reum extrahere de Ecclesia, fides, & securitas ei data seruanda est, & reus Ecclesiæ est iterum restituendus.

21. *Quid si iudex aliquem ab Ecclesia extraxit cum promissione restituendi illum ad illam.* Fortunius.

Capvt

Caput XXXVI.

Soluuntur alia dubia ad reos, & iudices spectantia.

SUMMARIUM.

An reus, qui fuit definitiua sententia absolutus, possit iterum de eo delicto accusari, & damnari. num. 1.
Et quid si nouus accusator probet collusionem testium, vel tabellionis, vel accusatoris, vel iudicis. ibid.
Quid si secundus accusator suam, vel suorum iniuriam prosequantur. num. 2.
An quando reus accusatus non fuit absolutus, sed fuit definitiua sententia damnatus, possit iterum accusari de eodem crimine. num. 3.
Quid si in prima accusatione omissa fuit qualitas aliqua, & circunstantia aggrauans delictum, & quid si illa circumstantia, & secunda accusatio proponitur ante, vel post litis contestationem. num. 4.
Quid si proponatur post latam sententiam in prima accusatione ante, vel postquam sententia executioni mandetur. num. 5.
Quid si circunstantia, & qualitas, in prima accusatione omissa, & in secunda proposita non aggrauet, sed mutet speciem delicti. num. 6.
An quando crimen est mixti fori, & per vnum iudicem punitum fuit, possit iterum puniri per alium. num. 7. *vsque ad* 12.
Pœna imposita pro delicto publico in foro pœnitentiæ non tollit pœnam imponendam per iudicem in foro externo. num. 7.
In atrocioribus, & grauioribus delictis mixti fori reus punitus per iudicem Ecclesiasticum, an possit iterum puniri à iudice sæculari. num. 8.
Et quid si reus in totum sit absolutus ab eodem iudice Ecclesiastico. num. 9.
Quid si reus fuit prius punitus per iudicem sæcularem, an tunc possit in delictis mixti fori iterum puniri per iudicem Ecclesiasticum. num. 10. & 13.
Probabilis est opinio, quæ negat posse iudicem sæcularem iterum punire reum punitum per iudicem Ecclesiasticum, etiamsi in adæquata pœna delicto puniatur. num. 11.
Probabilior contraria opinio, & soluuntur fundamenta istius opinionis probabilis. num. 12.
An si per legem, vel consuetudinem alicuius Regni, aut Prouinciæ sit certa pœna imposita alicui delicto, & reperiatur maior, vel minor pœna eidem delicto iure communi imposita, puniendus sit reus pœna iuris communis, vel iure Regni imposita; & quid si pœna Regni corrigat, vel non corrigat ius commune. n. 14.

1. *An reus absolutus possit iterum accusari, & damnari in eodem foro.*

Primum dubium est, cùm iudex sæcularis ex officio processit contra reum, & reus definitiua sententia fuit absolutus, an possit iterum de eo delicto accusari in eodem foro sæculari. Breuiter, & resolutè respondeo

Primò, si accusator extraneus postea veniat, vel iudex iterum ex officio velit inquirere, nullo modo posse huiusmodi reum iterum accusari, nisi extraneus accusator probet præuaricationem primi accusatoris, vel iudicis, vel testium, vel tabellionis, ita docet expresè Anton. Gomes *tomo 3. var. cap. 1. num. 26. fol. mihi 8.* & id disponit textus *in l. 3. ff. de præuaric. & in l. 3. § si tamen plures, ff. de liber. hom. exhib. & in l. si quis homicidij, C. de accusat. & in cap. 1. & final. de collis. deteg.* & vtrobique communis DD. patet etiam ex iure Lusitano, in nouis, & reformatis *Anto. Gom.* Ordinat. *lib. 5. tit. 131.* cuius rei ratio est, ne sæpiùs de eadem commissa culpa reus puniatur, aut molestetur; promptius enim est ius ad absoluendum, quàm ad damnandum; talis autem collusio, & præuaricatio accusatoris, iudicis, testium, tabellionis probari potest ex coniecturis, iuxta textum *in l. quia autem, §. non simpliciter, ff. si quis omiss. cau. test.* & facit etiam textus *in l. dolum, C. de dolo*, nam, quæ per dolum, & fraudem facta sunt, nulliter facta sunt; vt probat idem Gomez *dicto tomo 3. c. 13. n. 6.* Quare si nulliter reus fuit absolutus, probata collusione & præuaricatione prioris accusatoris, vel iudicis, vel testium, vel tabellionis, né delicta impunita maneant, benè poterit ipse iterum accusari, & tenetur iudex, probata ea præuaricatione, accusationem admittere.

2. Secundò, si secundus accusator, qui postea se ad accusandum offert, sit de illorum numero, qui prosequuntur suam, vel suorum iniuriam, admittitur secundus accusator, licèt non probet præuaricationem primi accusatoris, iudicis, testium, vel tabellionum, modò habuerit ignorantiam primæ accusationis, seu inquisitionis, vel licèt non habuerit, fuerit alioqui iustè impeditus: nam si non habuit huiusmodi ignorantiam, nec fuit iustè impeditus, non admittitur ad secundam accusationem, quia eo ipso, quòd primam non ignorauit, nec fuit iustè impeditus, censetur renuntiare iuri, quod habebat ad accusandum postea: ita docet Antonius Gom. *tomo 3. cap. 1. num. 26.* & patet ex textu notabili *in l. si cui, §. iisdem, ff. de accusation. & ex l. si maritus, §. si ante, ff. de lib. hom.* & verò si talis accusator superueniens erat præsens, præsumitur sciisse primam accusationem, seu inquisitionem, & illam non ignorasse; si verò absens erat, id non præsumitur, hodie tamen sufficit, vt docet idem Anton. Gomez *ibid.* quòd superueniens accusator iuret se illam ignorasse, & ad suam notitiam non peruenisse; & ita disponitur *in l. 12. Castellæ, tit. 1. part. 7.*

3. *Quid si reus accusatus definitiua sententia fuit damnatus.* Secundum dubium est, an quando reus accusatus, non fuit absolutus, sed definitiua sententia fuit damnatus ad aliquam pœnam corporalem, possit iterum accusari de eodem crimine? & huic dubio respondent communiter DD. negatiuè, siue accusetur ab eodem primo accusatore, siue ab alio extraneo tanquam vno de populo, siue ab eo, qui prosequitur suam, vel suorum iniuriam, siue à iudice ex officio procedente; ita Antonius Gomez *citatus.* & in hanc rem facit textus *in l. sepulchri violati actio. ff. de sepulch. violat.* nam si quando reus fuit absolutus, non admittitur secunda accusatio, nisi secundus accusator collusionem, & præuaricationem probet, vel primi accusatoris, vel iudicis, vel testium, vel tabellionis, vt modò diximus, à fortiori non admittetur, cùm fuit damnatus, ne quis bis puniatur in idipsum.

4. *Quid si in prima accusatione omissa qualitas aliqua, & circumstãtia aggrauans delictum.* Inquiro tamen, an quando in prima accusatione, & processu omissa fuit aliqua qualitas, & circunstantia, quæ delictum, criménque aggrauet, & pœnam illius augeat, possit reus ratione omissionis huius qualitatis iterum de eodem crimine accusari, & puniri. Et quidem antequam respondeam, animaduertendum est, secundam accusationem vel posse proponi cùm illa qualitate ante litem contestatam, vel post litem contestatam, sed post sententiam latam. si proponatur ante litem contestatam semper est à iudice admittenda, & idem est, si proponatur post litis contestationem, ante definitiuam sententiam latam, quia huiusmodi secunda accusatio tanquam grauior, & comprehendens omnes

quali

qualitates, & circunstantias delicti semper ante, & post contestationem litis debet præferri primæ; argumento textus *in l. . C. qui accusare non possunt*, & text. *in l. per minorem, ff. de iudic.* & ita docet expressè Anton. Gomez *tomo 3. cap. 1. de delictis, num. 27.* & Bartolus *in l. Senatus, ff. de accusat.*

Gomez. Bartol.

5. *Quid si proponatur post latam sententiam in prima accusatione.*

Si verò secunda accusatio proponatur cum illa qualitate, & circumstantia post latam definitiuam sententiam in prima accusatione, tunc vel sententia erat executioni mandata, vel non erat: si nondum erat executioni mandata, similiter debet admitti, argumento textus *in l. vnde quæritur, in fine, ff. commodati*; & textus *in l. Iulianus scribit*, §. *qui fundum*; *& in l. etiam, ff. de solut.* & ita tenet expressè Bartol. *in prædicta l. Senatus, ff. de accusat.* & ratio illius est, quia antequam mandetur executioni, non videtur completa sententia. Si sententia iam erat executioni mandata, sunt qui tenent admittendam esse secundam accusationem; & ratione grauioris circunstantiæ, & qualitatis de nouo additæ aliquam pœnam maiorem arbitrio iudicis imponendam. ita Angelus *in l Senatus, ff. de accusat.* & alij; Salicetus verò *in l. qui de crimine, C. de accusat.* contrarium tenet, & asserit nullo modo admittendam esse secundam accusationem contra ipsum reum, ne quis bis puniatur ob idem crimen, & factum, ex textu *in l. interpretatione, ff. de pœnis.* At verò Antonius Gomes *dicto tomo 3. var. cap. 1. de delictis, n. 27.* meliùs, & probabiliùs docet, siue sententia sit iam executioni mandata, siue non sit, secundam accusationem nullo modo esse admittendam ratione prædictæ circunstantiæ aggrauantis delictum, pœnámque illius augentis de nouo additæ, & allegatæ; idque probat

Bartol.

Ant. Gom.

Primò, quia iura absolutè disponunt, postquam reus fuerit condemnatus de aliquo delicto definitiua sentẽtia, amplius de eodem accusari non posse; vt constat expressè ex *l. sepulchri violati actio, ff. de sepulchr. violat.* & ex *l. qui de crimine, C. de accus.* & expressè etiam ex nostro iure Lusitano *in nouis, & reformatis ordinat lib. 5. tit. 131.* vbi absolutè dicitur, si reus definitiua iudicis sententia fuit absolutus in prima accusatione, non admittendam esse secundam accusationem aduersùs illum, nisi probata aliqua præuaricatione, vel collusione, vel primi accusatoris, vel iudicis, vel testium, vel tabellionis. Vnde si secundam accusationem ius Lusitanum non admittit, quando reus in prima fuit simpliciter absolutus, à fortiori illam non admittet, quando non fuit simpliciter absolutus, sed aliqua pœna condemnatus, ne quis ex eodem facto, & crimine bis in idipsum puniatur, & quamuis nostrum ius non distinguat de qualitate, & circumstantia delicti aggrauante omissa, vel non omissa, & de sententia mandata, vel non mandata executioni, id parum refert, primò, quia vbi ius non distinguit, nec nos distinguere debemus: secundò, quia loquitur absolutè, & quando ius loquitur absolutè, casum de quo loquitur, & omnes circunstantias illius comprehendit.

Secundò, quia cùm delictum in prima accusatione iam fuerit, quoad substantiam, & essentiam in iudicium deductum, & sententiatum, illa qualitas, & circunstantia aggrauans, quæ de nouo proponitur, & additur, reperitur sola sine subiecto, vnde non potest adduci in iudicium per se; & in terminis propter istam rationem præter Gomez *allegatum*, hanc illius sententiam tenet expressè Baldus *in l. etsi seuerior, C. ex quibus causis, &c. & in l. 3. §. nouissimè, in fine, ff. nauta, caupo. stabul.* & Florian.

Baldus. Florianus.

in l. si vulnerato, ff. ad l. Aquiliam. & Angelus *in l. qui de crimine, C. qui accusare non possunt*; & pro hac etiam opinione considerari potest textus *in l. in delictis, §. si detracta, ff. de noxal.* vbi ita habetur; si seruus dedit mihi damnum, & ego egi contra dominum illius in solidum, eo quòd damnum sciuit, & non prohibuit (quo casu tenetur in solidum) & non probaui, non posse me postea agere actione noxali secuta absolutoria sententia, quia causa principalis iam in iudicium deducta fuit, & absolutoria sententia definita. Et idem est si priùs egi contra dominum actione noxali, & absolutus fuit, non enim possum postea agere contra illum in solidum, quia sciuit, & non prohibuit.

Angelus.

Hæc quæ hactenus diximus vera sunt, quando circunstantia aggrauans, non mutat speciem delicti, nam si mutet speciem delicti, verum est admittendam esse secundam accusationem, quia tunc re vera delictum, quod de nouo additur, nunquam fuit ad iudicium deductum, nec definitiua sententia causa fuit vnquam decisa, fuit enim altera in alia specie delicti: ita communiter Doctores, & Anton. Gomez *tomo 3. cap. 1. num. 27. vers. aduertendum tamen*; vnde si fortè quis grauiter fuerit vulneratus, & statim iudex processerit, & probato vulnerationis delicto reum pœna arbitraria damnauerit, si postea vulneratus ex eodem vulnere, è vita discedat, non poterit aduersùs reum vulnerantem admitti noua, & secunda accusatio, quia noua qualitas, & circunstantia mortis, non constituit diuersam speciem delicti; licèt illud intra eandem speciem multum aggrauet, quem casum sibi contigisse, refert Antonius Gomez *allegatus*, & ita iudicatum fuisse testatur.

6. *Quid si circunstantia mutet speciem delicti.*

Tertium dubium est, an quando crimen est mixti fori, & per vnum iudicem vt Ecclesiasticum punitum fuit, possit per alium puniri, vt per sæcularem, vel è contrario. Et antequam respondeam,

7. *Quid quando crimen est mixti fori.*

Animaduerto primò, pœnam impositam in foro pœnitentiæ, quantumcumque magnam, & publicam, non tollere aliquo modo pœnam imponendam in foro iudiciali, non enim commercium aliquod habet forum internum pœnitentiæ, cum foro iudiciali externo; vnde quamuis publica pœnitentia possit in foro interno confessionis pro publico delicto & scandaloso imponi, vt olim fiebat, & hodie non fit, nec in vsu est, licèt tempore Antonij Gomezij factum fuerit Salmãticæ; vt ipse refert *tomo 3. var. cap. 1. num. 40.* nam cùm in ea ciuitate viles quidam, & abiecti homines in die carnis priuij publicum quoddam, & scandalosum spectaculum facerent, quod in offensionem fidei Catholicæ tendebat, publicam pœnitentiam in foro interno, & conscientiæ sibi impositam fecerunt; & dubitatum fuit, an possint postea puniri in foro iudiciali, & resolutum fuit posse eo, quòd vterque forus valdè diuersus censeatur, & illa pœnitentia tendat ad diuersum finem, nempe ad satisfaciendum Deo, & animæ suæ, & per accidens fuerit, quòd ratione tollendi publici scandali, publica fuerit; alia verò tendat ad satisfaciendum Reipublicæ, & ad punitionem corporis pro vindicta publica.

Noto, & animaduerto secundò, si pœna Ecclesiastica, est medicinalis, & monitoria, vt excommunicatio, non tolli per eam aliquo modo pœnam sæcularem; vt docet idem Antonius Gomez *allegatus*; & patet expressè ex text. *in l. placet, vers. si quis contrauenerit, C. de sacros. Eccles.* & id latè probat Paulus Castrens. *in l. cunctos populos, C. de summa Trinitate*,

Trinitate, & fide catholic. column. 2. numer. 7.

Noto, & animaduerto tertiò, si pœna Ecclesiastica est præparatoria, & dispositiua ad pœnam ciuilem, & sæcularem, vt cùm aliquis ob crimen hæresis, sodomiæ, vel aliud grauissimum delictum sacris Ordinibus degradatur, & iudici sæculari traditur, per illam non tolli aliam sæcularem; vt patet, & est textus expressus *in Auth. de sanct. Episcop. §. si verò crimen, collat. 191.*

8. Tota ergo quæstio est, an quando pœna Ecclesiastica est ordinaria, & principaliter punitiua delicti mixti fori, & imposita res à iudice Ecclesiastico, possit postea idem reus accusari pro eodem delicto coram iudice sæculari, & puniri alia pœna grauiori, quàm fuerit à iudice Ecclesiastico imposita. Et communis resolutio, quam iam alibi tetigimus in hoc negotio, est, in acrioribus, & grauissimis delictis mixti fori, in quibus per iudicem Ecclesiasticum non potest imponi competens, & adæquatà pœna delicto, posse reum iterum puniri, & per iudicem secularem accusari; & capi, & ei imponi pœnam ordinariam debitam delicto, iuxta leges ciuiles; & supponit hæc opinio sacros canones, per quos iudex Ecclesiasticus iudicauit semper decernere mitiores pœnas delinquentibus, quàm imponant leges ciuiles. nam si sint æquales, & à iudice Ecclesiastico impositæ delinquenti, non videtur quæstio habere locum; ita communiter DD. Baldus *in l. cunctos populos, C. de summa Trinitate*, Ananias *in cap. qualiter, & quando 2. §. ad corrigendos, de accusat. col. 7. vers. circa prædicta.* Felinus *in cap. quod olim, de Iudæis; & in cap. cùm sit generale, de foro compet. colum. penultima, num. 27.* Alber. *in l. 2. §. hoc edicto, ff. vi bonor. rapt.* Abbas *in cap. tuæ, de procurat. colum. 2.* idem Abbas *in cap. cùm sit generale, de foro compet. colum. 1. num. 2. & in cap. de his, de accusat.* & ibi Aretinus *colum. 3. num. 12.* Ancharranus *in reg. ea quæ, de regulis iuris, in 6. 17. col. 9.* Antonius Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 40. vers. tertiò facit. post initium.* Probatur ex *cap. Felicis, §. per hoc quoque, de pœnis, lib. 6.* vbi text. post multas pœnas, quas iis, qui Cardinales offendunt, imponit, asserit per eas non intendere facultatem iudicibus sæcularibus adimere, quo minus possint procedere in illo delicto contra reos, & imponere pœnas legales. Nec obstat id, quod aliqui excogitarunt, nempe hunc textum non dicere postquam huiusmodi reus fuerit punitus per iudicem Ecclesiasticum, posse puniri iterum per sæcularem, sed statuere hoc crimen esse mixti fori, & posse puniri tam ab illo, quàm ab isto iudice, ab eo scilicet primùm, qui priùs de illo cognouerit, quam interpretationem huiusmodi textui dedit Aretinus *in cap. de his, secunda conclus. in fine, de accusat.* Nam si rectè inspiciantur verba huius textus *in dicto §. per hoc quoque*, iunctis præcedentibus, inueniemus apertè loqui textum post pœnam impositam à iudice Ecclesiastico, & ita illum intelligit Anton. Gomez *citatus*, & Burgos. *in cap. 2. de empt. & vend. col. penult. propè finem*; & Philippus Decius *in l. magistratibus, de iurisd. omn. iud. col. finali, in fine.* Nec placet intellectus, ac interpretatio *glossæ ibi in dicto §. per hoc quoque*, asserentis hoc esse speciale in illo duntaxat delicto, nam ex eadem ratione idem sine dubio dicendum in aliis delictis grauioribus, & enormibus, iuxta prædictos DD. & Couarruuiam *lib. 2. var. cap. 10. n. 6.*

Baldus. Ananias. Felinus. Albericus. Abbas. Aretinus. Anchar. Anto. Gom. Aretinus. Anto. Gom. Burgos. Decius.

9. Et idem à fortiori dicendum est, si reus delinquens esset absolutus in totum à iudice Ecclesiastico in crimine mixti fori, posset enim postea iudex sæcularis reum capere, & punire, si illum inueniat culpabilem; ita Ancharranus *in reg. ea, quæ, de regulis iuris, in 6. 17. col. 9.* & Antonius Gomez *allegatus dicto num. 40. in fine.* Et ratio est in promptu; quia si iudex sæcularis id potest efficere, quando iudex Ecclesiasticus pœna aliqua puniuit, non adæquata delicto; a fortiori, quando illum absoluit, ne delicta impunita maneant in republica, expedit enim bono publico delicta puniri.

Anchar. Gomez.

Sed quid si huiusmodi reus fuerit priùs captus, & punitus per iudicem sæcularem, poterit ne iterum puniri per iudicem Ecclesiasticum. Respondet Antonius Gomes *modò allegatus*, negatiuè. Fundamentum illius est, quia pœna imposita per iudicem sæcularem, semper censetur grauior ex qualitate iurisdictionis, & ideo, inquit, in dubio etiam an pœna imposita à sæculari iudice fuerit adæquata delicto, postea non poterit puniri per iudicem Ecclesiasticum. At hæc ratio qualitatis iurisdictionis, solùm probat ita tenendum esse in dubio prædicto; non tamen probat non posse iudicem Ecclesiasticum, iterum punire huiusmodi reum, si crimen sit mixti fori, qui vel fuit à iudice sæculari absolutus iniustè, vel pœna non adæquata punitus, si id euidenter constat; quare, vt iurisdictio sit veluti ex vtraque parte æqualis, ita sine dubio dicendum est, alioqui maior esset, & excellentior iurisdictio sæcularis iudicis, quàm Ecclesiastici in criminibus mixti fori, quod tamen non ita est; sed de hac re sermo iterum redibit *num. 12.* 10.

Non est tamen negandum, probabilem esse opinionem, quæ docet nullo modo posse iudicem sæcularem iterum punire reum delinquentem, punitum iam per iudicem Ecclesiasticum in criminibus mixti fori, siue pœna adæquata punitus sit, siue minori, modò tamen sibi visa fuerit sufficiens; quam expresse tenent Anton. de Butrio *in cap. tuæ, de Procurat. col. 2. num. 18. & in cap. 1. de officio ord. col. finali, num. 26.* & ibi Imola *col. finali.* Ananias *in cap postulasti, de Iudæis, in fine.* & Emanuel Rodriguez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 1. num. 1. fine.* Couarr. *lib. 2. var. cap. 10. num 6.* cum Abbate, & Aretino, quos *ibi* citat. Fundamentum est 11.

Opinio probabilis quid.

Butrius. Imola. Ananias. Rodriguez.

Primò, quia iurisdictio vnius iudicis in crimine mixti fori est independens ab alio; & solùm æqualitas in eo datur, vt qui prior iudicialem cognitionem acceperit delicti, is reum punire possit; ergo punito reo per vnum iudicem, non potest postea per alium puniri.

Secundò, quia quamuis expediat bono communi Reipublicæ, vt delicta adæquatis pœnis puniantur, tamen cùm ius promptius sit ad absoluendum, quàm ad condemnandum, credendum est priorem iudicem Ecclesiasticum, functum fuisse munere suo, & pœnam sibi visam adæquatam delicto, reo imposuisse; quare cùm iudex sæcularis superior illo non sit, non poterit postea punito delicto reum iterum punire, & ad suum iudicium vocare, alioqui enim iudex sæcularis superior esset iudice Ecclesiastico; contra *cap. cùm inferior, de maiorit. & obed.*

Tertiò, quia quando per diuersas leges diuersæ pœnæ imponuntur, vna exacta, atque imposita, non potest imponi alia, etiamsi minor sit imposita, vt docet Bartol. *in l. Prætor edixit, §. si dicatur, ff. de iniuriis, & in l. quod ego, §. pœna grauior, ff. de his qui notantur infam. col. final. propè finem*; & Innocent *in cap. cùm dilectus, de purgat. can. col. 3. n. 4.* Albericus *in l. Senatus, ff. de accusat, col. 1. post principium*, & *ibi* Dinus, quem ipse refert. & idem Albericus *in l. qui de crimine, C. de accus. col. 3.* & alij quos refert, ac sequitur Anton. Gom. *tom. 3. variar. cap. 1. num. 39. initio.* nam cùm

Bartol. Innocent. Albericus. Dinus.

cùm vtraque pœna ad vindictam publicam delicti tendat, & penes arbitrium iudicis sit eligere, quam velit, vt illa reum puniat, illámque delicto imponat, sequitur, vt imposita vna, non possit alius iudex aliam imponere, imò nec ipse, quia iam satisfactum est publicæ vindictæ; vnde cùm etiam per impositam pœnam à iudice Ecclesiastico satisfactum sit publicæ vindictæ etiamsi illa minor sit, & non adæquata delicto, consideratis legibus ciuilibus, non poterit iudex sæcularis aliam de nouo imponere: tandem quia in crimine mixti fori habent iudices Ecclesiastici, & sæculares iurisdictionem alternatiuam. Sed in iurisdictione alternatiua pœnarum potest iudex eligere pœnam, quam velit, vt reum puniat, vt probat text. *in l. 1. §. speculatores, ff. de effract. & in l. 1. in fine, C. de his qui latrones*, & docet Bartol. *in l. quicumque, C. de seruis fugitiuis, n. 4.* & Salicetus *ibi, columna penultima*, & Aretinus *ibid. colum. 2.* & Felinus *in cap. inter cæteras, de rescriptis, vers. fallit 5. colum. 2.* & vna imposita, quamuis minor sit, non potest alius iudex suo tempore aliam imponere: ergo ne iudex sæcularis poterit nouam pœnam imponere, & delatum per iudicem Ecclesiasticum punitum, iterum maiori pœna puniri. Maior, & consequentiæ sunt bonæ. Minor probatur, quia alternatiua iurisdictio competit adæquatè vtrique iudici durante tempore alternatiuæ, éstque talis iurisdictio alligata tempore suæ iurisdictionis; quo tempore elapso, si casus fuit punitus, aut electio pœnarum facta, non potest alius iudex iterum delictum punire, & nouam pœnam imponere, cùm non sit supra alium iudicem; sed quando crimen est mixti fori, iurisdictio cuiusque iudicis, est alligata priori tempori præuentionis; ergo ille iudex, qui prior cognitionem delicti accepit, illud poterit punire maiori, vel minori pœna, prout iudicauerit Reipublicæ expedire, nec alius iudex illud poterit amplius punire, cùm prior illi sit æqualis in iurisdictione ad castigandum delictum; alioqui semper iudices inquieti manerent, & non modica inter illos discordiarum, & inimicitiarum ansa daretur.

12. *Quæ probabilior.* Verùm hæ rationes solùm faciunt hanc opinionem probabilem, probabilior tamen est prima opinio, quam *num. 8.* explicauimus. datur enim capitalis, & expressus textus hac de re, *in cap. Felicis, §. per hoc quoque, de pœnis, lib. 6.* Nec rationes huius secundæ opinionis adeò sunt fortes, vt solui facilè non possint; nam licèt iudices sint independentes in iurisdictione, vt re vera sunt, & solùm æqualitas in eo detur, vt qui prior iudicialem cognitionem delicti acceperit, is reum possit punire pœna illa, quæ sibi visa fuerit conueniens ad satisfaciendum publicæ vindictæ Reipublicæ, tamen potuit ius, vt delicta adæquatè punirentur, ne impunita ex aliqua parte manerent, iurisdictionem alteri iudici concedere, vt illa adæquatè puniat, vt de facto concedit in prædicto *c. Felicis, §. per hoc, de pœnis, lib. 6.* qui textus est doctrinalis, & vniuersalis, & non solùm procedit in percussione Cardinalium, de qua loquitur, sed etiam aliis grauioribus delictis mixti fori; & sic soluitur primum argumentum huius secundæ opinionis.

Ad secundum dico, ius promptius esse ad absoluendum, quàm ad condemnandum, quando nihil inuenit, quod puniat, & iudicem secularem nullo modo esse superiorem iudice Ecclesiastico, si iterum puniat reum adæquata pœna, quem minori, & inadæquata ab Ecclesiastico iudice punitum inuenerit, cùm in hoc procedat, veluti ex noua commissione Papæ sibi facta in prædicto *cap. Felicis, de pœnis, in 6.*

Ad tertium respondeo, etsi concedamus dari hîc alternatiuam iurisdictionem, nihil inde contra nos inferri, cùm iudex sæcularis non ex vi alternatiuæ iurisdictionis in hoc casu procedat, sed ex vi commissionis sibi à Summo Pontifice, & iure Canonico concessa *in prædicto cap. Felicis, de pœnis, in 6.*

Nec hæc potestas conceditur à iure Canonico iudici sæculari, quando solummodo iudex Ecclesiasticus reum inadæquata delicto pœna puniuit, quia credendum est etiam illam concedere iudici Ecclesiastico, quando iudices sæculares similiter inadæquata pœna in reos in crimine mixti fori animaduertunt. 13.

Primò, quia alioquin melior esset conditio iudicis sæcularis, quàm Ecclesiastici, propter qualitatem illam ampliorem suæ iurisdictionis.

Secundò, quia Christus reliquit in Ecclesia sua amplissimam potestatem ad puniendа delicta in Republica Christiana, ne illa impunita manerent vel in totum, vel in partem, vt cernitur ex illis verbis Christi Domini; *Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcumque solueris super terram*, &c. vnde si iudex sæcularis crimina mixti fori leuissima pœna puniret, & iudex Ecclesiasticus illa ad æqualitatem pœnæ reducere non posset, clarum est, manere huiusmodi delicta impunita ex parte, cùm tamen bono communi Reipublicæ expediat, vt delicta publica puniantur; neque obstat, non dari textum expressum, ex quo hæc concessio facta inueniatur his iudicibus Ecclesiasticis, nam vbi illa expressè conceditur iudicibus sæcularibus *in dicto cap. Felicis, §. per hoc quoque, de pœnis, lib. 6.* ibi etiam ob rationes tactas tacitè iudicibus Ecclesiasticis concessa intelligitur, ita enim ad bonum regimen Reipublicæ expediebat. Præterea id colligitur ex amplissimis verbis Christi Domini, *quodcumque ligaueris, quodcumque solueris*, &c.

Quartum dubium, an si per legem, vel consuetudinem specialem alicuius Regni, aut Prouinciæ sit certa pœna apposita pro vno delicto, & reperiatur maior, vel minor pœna tali delicto iure communi imposita, possit iudex reum punire ex his pœna, qua velit, & quam illarum illi imponet? Et resolutiuè respondeo, si expressè, vel tacitè potest constare, quod lex Regni corrigat communem, legem Regni solam esse seruandam; vt est textus *in l. 1. ff. ad l. Aquiliam*; & ita docent communiter DD. Odofredus, Albericus, Baldus, Florianus, & communis Doctorum, *in l. 1. iuncta l. agraria, ff. de termino moto*, & Antonius Gomez *tom. 3. var. cap. 1. de delictis, n. 39. vers. & confirmatur, in medio*; si verò etiam potest constare vel expressè, vel tacitè, quòd lex Regni, aut Prouinciæ nolit corrigere legem communem, sed pœnam augere, & aggrauare, cumulareque, eo quòd legislator iudicauerit illam pœnam iure communi impositam, non esse adæquatam, & condignam delicto, tunc relicta etiam pœna iure communi imposita puniendus est reus pœna legis regiæ Regni particularis, vnde leges illæ quæ in aliquo Regno, aut Prouincia grauibus delictis pœnam pecuniariam imponunt, intelligendæ sunt per accumulationem eam imponere, non per correctionem, sicut vtraque pœna, tam per leges Regni, quàm per leges communes inducta, etiam si ista sit corporalis, reis imponenda sit, cùm pœna pecuniaria legis nouæ, tanto, & tam graui delicto condigna, & adæquata non sit. Si verò pœna, quæ lege Regni imponitur, sit condigna, & adæquata delicto, 14. *Quid si per legem, aut consuetudinem certa pœna imposita, & maior vel minor reperiatur imposita iure communi.*

delicto, & sit diuersa à pœna, quæ eidem delicto iure communi imponitur, & non possit constare, an lex regia velit corrigere pœnam iuris communis, aut illam augere, censet Anton. Gomes *citatus dicto §. & confirmatur, ad finem illius, & initio §. sequentis, incipit, si verò,* posse iudicem eligere pœnam quam velit, at statim meliori mente recepta, séque corrigens, addit nouam legem Regni in isto casu sine dubio esse sequendam, & ratio est, quia quando Reges, & Principes in suis legibus pœna adæquata delicta castigant, & in reos animaduertunt, clarum est, velle illos ius commune excludere, & in nostro Regno Lusitaniæ ita sine dubio tenendum est, dicitur enim in nostris Ordinationibus nouis *tit. 64. lib. 3.* sequendum esse ius commune quando casus vel de consuetudine, vel in iure Regni non inuenitur expressus, quasi velit, tunc, si expressus inueniatur, ius commune excludere; & ita etiam dicendum est in Regno Castellæ; nam, vt animaduertit Antonius Gomez *dicto tomo 3. var. cap. 1. num. 39. §. si verò pœna, in l. 1. ex legibus Tauri* expresè dicitur in decisionibus causarum leges Regias priùs esse seruandas; ergo apertè excluditur in huiusmodi decisionibus ius commune, quando ius Regni competenter in causa prouidit; ad quid enim prouidit, nisi vt seruaretur expresè, quocumque alio iure etiam communi extraneo reiecto; & id amplius ex hoc prudentiali indicio patebit; nam pœna quæ olim antiquis legislatoribus visa fuit adæquata delicto, hodie attento more Regni alicuius particularis, consuetudine, natura, atque propensione incolarum, & frequentia delictorum videbitur per excessum, aut defectum inadæquata; quare sine dubio tenendum est pœnam legis Regni, relicta pœna iuris communis, delicto, & reo imponendam esse, si illa iudicio prudentium sit adæquata, & condigna delicto; & ita colligitur ex Bartol. *in l. 1. ff. vi bonorum raptorum*; & ex Angelo *ibi.* & ex Baldo *in l. metum, C. de furtis*, & ex Paulo Castrens. *in l. 1. §. dixerit aliquis, ff. de public. & vectig. colum. 1. num. 5.* & videtur etiam conducere textus *in l. qui cum vno, §. qui post, ff. de re militari*, & textus *in l. quid ergo, §. pœna grauior, ff. de his, qui notantur infamia.* & textus *in l. 2. C. de noua. & in l. 3. §. finali, ff. de adimendis legatis.* Vide omnino Antonium Gomez *dicto tomo 3. cap. 1. à n. 38. vsque ad 40.* vbi pulchrè circa hanc materiam discurrit, sed eius vires, & fundamenta omnia collegimus, & hîc tibi illa proposuimus, ne te illius doctrina fraudaremus, quamuis illa ad iuris peritos magis, quàm ad Theologos spectet, sed hîc in præsenti negotio non erit abs re, vt legenti, & consideranti quæstiones, quas modò tractamus, patebit.

Caput XXXVII.

De reo, qui præstitit iuramentum redeundi ad carcerem, an ad illud teneatur, si ex reditione mortem timeat, infamiam, vel grauem pœnam.

SVMMARIVM.

Explicatur status quæstionis. num. 1.
Quis carcer dicatur iniustus. ibid.
Quando carcer iustus est, & sententia lata, aut ferenda etiam iusta, tenetur reus iurans redire ad carcerē. n. 2.
Quid si reus detentus erat in carcere ob causam leuem, & cum iuramento iurauit redire ad carcerem, & postea commisit crimen dignum pœna mortis, aut mutilationis. ibid.
Quid quando carcer erat iniustus, & sententia mortis iusta, aut vice versa, aut vtrumque iniustum, carcer, & mortis sententia. num. 3.
Refertur prima sententia affirmans teneri illum, qui iurauit, redire ad carcerem, si carcer erat iustus, & timebat mortem iniustam, negánsque si carcer erat iniustus, & mors iusta, vel iniusta timebatur. num. 4.
Refertur secunda affirmans tale iuramentum semper obligare siue carcer, & mors sint iusta, siue iniusta, quando iurans omnia præuidit, & se ad id voluit obligare, secus si non præuidit. num. 5.
Præfertur tertia sententia docens non teneri siue præuiderit, siue non præuiderit. num. 6. 7. 8. 9. & 10.
Soluitur obiectio de promittente pecuniam vsurario, & latroni sub iuramento, quam tenetur illis dare. num. 11. & 12.
Quid si iuramentum de redeundo ad carcerem factum fuit custodi, & commentariensi illius. num. 13. & 14.
An reus qui captiuus erat, si ad suos redeat præstito iuramento de redeundo, teneatur redire. num. 15.

1. NOTANDVM primùm carcerem, vel esse posse iustum, & sententiam iustam, vel iniustum, & sententiam iniustam, vel vice versa, carcerem iniustum, & sententiam iustam. Dicitur autem carcer iniustus multipliciter. *Quid sit carcer iniustus.*

Primò, quando est priuatus alicuius latronis, & homo nobilis ex malitia iudicis in eum ob vindictam sui odij detruditur.

Secundò, si est tyranni, aut iudicis incompetentis, vel non procedentis secundùm legitimi iuris ordinem.

Tertiò, iniustus est, si in eum coniiciaris ex falsa præsumptione, & mors inde tibi sequatur, aut notabile detrimentum rei familiaris, famæ, honoris, ita omnes conueniunt; vt docet Soarius *tomo 2. de Relig. lib. 2. cap. 10. n. 16.* Soarius.

Et quidem quando carcer iustus est, & sententia lata iusta, aut timetur sententia iustè ferenda, omnes asserunt seruandum esse iuramentum. ita Vasquez *tomo 2, 1. 2. disput. 174. cap. 5. initio.* & Sanchez *tomo 2. Decalogi, lib. 3. cap. 11. n. 25.* & Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 18. n. 26.* 2. Vasquez. Sanchez. Sayrus.

Secundò, omnes etiam affirmant eum, qui ob leuem causam detentus erat, & è carcere exiuit præstito iuramento redeundi, & post egressum tale crimen commisit, vt mortem, triremes, mutilationem, infamiam, aut carcerem perpetuum, aut diuturnum timeat, non teneri redire, quia post illud iuramentum, magna rei mutatio facta est; quæ planè excusat ab impletione illius, sicut etiam ob rei mutationem excusatur ille ab impletione iuramenti, qui iurauit Berthæ se eam ducturum in vxorem, quæ si post tale iuramentum lepra fuerit infecta, aut fornicata, propter magnam rei mutationem ad tale iuramentum non obligatur, est doctrina communis, quam tradit Soarius *tomo 2. de Religione, cap. 10. num. 16.* Soarius.

3. Tota difficultas est, quando carcer erat iniustus, & graue damnum iniustum mortis, mutilationis, infamiæ, triremium, vel exilij diuturni, vel perpetui per iniustam sententiam inferendum timetur, itémque quando carcer est iustus, & damnum iniustum impendet, aut vice versa, quando carcer est iniustus, & damnum iustum nobis imminet, & hac de re triplex est sententia.

Sententia prima, teneri redire ad carcerem iuſtum, etiamſi timeatur iniuſta mortis ſententia. Nauarrus. Fumus. Panormit. Gloſſa. Syluester. Bartolus. Ioan. Andr. Angelus.

4. Prima docet tenere, & obligare iuramentum, quando carcer eſt iuſtus, etiamſi timeatur, quòd feratur iniuſta mortis, aut grauis damni ſententia, imò etiamſi iam lata ſit. hanc expreſsè tenet Nauarrus *cap. 12. num. 18.* Secus verò ſi carcer ſit iniuſtus, quia tunc ſiue timeatur iuſta, ſiue iniuſta mortis ſententia, aut reuera iam lata ſit, non tenetur redire ad carcerem; idem quod Nauarrus, ſentit Panormitanus *in cap. ſi verò, de iureiurando, colum. 5.* & gloſſa recepta *in Clementina Paſtoralis, de ſentent. & re iudicata, in verb. per violentiam.* Syluester *verb. iuramentum 4. num. 26.* Bartol. *in leg. relegati, ff. de pœn.* Petrus Andreas *in additionib. ad Specul. eod. tit. de iureiurand. in rubrica.* Angelus *verb. iuramentum 1. n. 37.* Fumus *verb. iuramentum, num. 13.* Ratio eſt, quia ſi carcer eſt iuſtus, licèt timeatur mors iniuſta, cadit iuramentum ſuper rem licitam, ſuper itionem ſcilicet, aut reditionem carceris iuſti; tenet ergo tale iuramentum etiamſi mors iniuſta futura timeatur. Confirmatur, quia iuramentum eſt vinculum virtutis & iuſtitiæ, vnde cùm reditio ad iuſtum carcerem, ſit res iuſta, & licita, ſequitur, vt iuramentum de tali reditione neceſſariò obliget. Contra verò ſi carcer eſt iniuſtus, etiamſi iuſta mortis ſententia, aut executio illius timeatur, non tenet tale iuramentum, quia iuramentum non eſt vinculum iniquitatis, aut iniuſtitiæ; eſſet autem tale ſi obligaret ad redeundum ad iniuſtum carcerem.

Sententia ſecunda, iuramentum ſemper obligare etiamſi carcer ſit iniuſtus, & iniuſta mors timeatur. Caietanus. Toletus. Leſsius. Saâ. Sotus. Soarius.

5. Secunda ſententia docet, tale iuramentum ſemper obligare, ſiue carcer ſit iuſtus, & ſententia iniuſta timeatur, ſiue ſit iniuſtus, & ſententia iuſta, ſiue vtrumque ſit iniuſtum, carcer ſcilicet, & ſententia, quando iurans optimè præuidit has iniuſtitias, & nihilominus ſe ad hanc reditionem voluit obligare, ſecus ſi non præuidit; ita docet Caietanus 2. 2. *quæſtione 89. circa ſolutionem quarti.* Toletus *lib. 4. ſumma, cap. 22. num. 2.* Leſſius *lib. 2. cap. 42. dub. 2. num. 27.* Saâ *verb. iuramentum, num. 11.* Sotus *lib. 3. de iuſtitia, quæſt. 2. art. 7.* Soarius *tomo 2. de Religione, lib. 2. cap. 10. num. 13.* vbi expreſsè aſſerit, illum, qui præuiſo periculo mortis iurauit redire ad carcerem, obligari iuramento, ſiue carcer ſit iuſtus, ſiue iniuſtus, & ſiue mors ſit iuſta, ſiue iniuſta; hanc opinionem ſequuntur communiter Theologi huius temporis. Sanchez *tomo 2. Decalogi, lib. 3. cap. 11. num. 32.* Ratio illorum eſt

Sanchez.

Primò, quia ſi carcer eſt iniuſtus, & iuſta, vel iniuſta ſententia timetur, adhuc tenetur redire, quia hanc iniuſtitiam pati poteſt ex virtute patientiæ: atqui ratione iuramenti obligatur quis ſeruare promiſſum in quauis materia virtutis; ergo tenet iuramentum, maximè cùm ſit factum poſt præuiſam rei difficultatem; ſi enim mors erat iniuſta, & carcer iniuſtus; & hæc omnia fuerunt præuiſa, & nihilominus non obſtante tali præuiſione, ſe voluit iurans ad reditionem obligare, quo modo excuſari poteſt.

Secundò, quia qui iniuſtè detinetur, & mortem timet, ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam, & iurat non fugere, tenetur ſeruare iuramentum; & non fugere, quamuis ianuæ ſint patentes, quia poteſt illud ſeruare ſine peccato, manendo in carcere propter exercitium patientiæ, & propter fidelitatem ſuorum verborum: poteſt enim præferre virtutem moralem fidelitatis, & patientiæ vitæ propriæ; ergo etiam quando mors timetur iniuſta, & carcer erat iniuſtus, obligabit iuramentum ad reditionem carceris, propter exercitium prædictarum virtutum; moraliter enim loquendo, idem eſt, non fugere è carcere, & redire ad carcerem, in his circunſtantiis.

Tertiò, quia promiſſio reditionis cum hac præuiſione mortis, & carceris iuſti, vel iniuſti, fuit prudens; fuit enim facta ex pacto vtili, & neceſſario ad res domeſticas componendas; ergo impletio eſt licita; licitum enim eſt implere, quod prudenter promiſiſti. Tandem quia ſuppoſita promiſſione redeundi cum iuramento, reditus iſte non ſolùm eſt licitus, ſed etiam honeſtus, eſt enim opus virtutis fidelitatis, fortitudinis, veritatis, Religionis; ergo eſt implenda; ergo tenetur iurans ad carcerem iuratum redire.

Tertia verior, non teneri redire quando carcer eſt iniuſtus, & mors iuſta, & quando carcer eſt iuſtus, & mors iniuſta. Vaſquez. Couarr.

Nihilominus tertia ſententia docens non teneri redire, & non obligare tale iuramentum, quando carcer eſt iniuſtus, & mors iuſta timetur, & quando carcer eſt iuſtus, & mors iniuſta ſperatur, & à fortiori quando vtraque res eſt iniuſta, mors ſcilicet, & carcer, ſiue cum præuiſione huius iniuſtitiæ, ſiue ſine illa, eſt probabilior, & ſequi debet; fauet enim multis miſeriis, qui facilè hoc iurant, & poſtea iuramentum non implent; eam docet Vaſquez *tomo 2. 1. 2. diſputat. 174. cap. 5. num. 35.* Couarruuias *lib. 1. variarum, cap. 2. num. 7. & 8.* vbi pro ſe citat Baldum, Curtium ſeniorem, Ancharranum, & inſignem, vt ipſe appellat, Theologum Ioannem Maiorem *diſtinctione 15. quæſtione 22.* Tabiena *verb. iurare §. 10. & verb. Carcer. num. 1. & verb. accuſatio, num. 10.* Abbas *in cap. ſi verò, num. 4. de iureiurando.* Ripa *in l. admonendi, num. 171. ff. de iureiurando.* Sylua nuptialis *lib. 3. num. 44.* Angelus *verb. carcer. num. 4.* Gutierrez *de iurament. 1. part. cap. 57. à num. 24. vſque 26.* Saâ *in ſumma, verb. iuramentum, num. 11.* & dicit eſſe probabilem Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 18. num. 27.* & hanc opinionem tenent multi alij, quos citaui *in 2. præcepto, lib. 2. cap. 13. num. 10.* Et pro ea citari etiam poſſunt omnes, qui dicunt, iuramentum de reditione ad carcerem iniuſtum non obligare, & hi ſunt omnes primæ opinionis Authores, quatenus dicunt, ſolum iuramentum de reditione ad carcerem iuſtum obligare, non ad iniuſtum, & fundamenta huius opinionis hæc ſunt. 6.

Ioa. Maior. Tabiena. Abbas. Ripa. Sylua Nupt. Angelus. Gutierrez. Saâ. Sayr.

Primum eſt, quia iuramentum promiſſorium, debet eſſe materia alicuius virtutis, vt poſſit obligare, vt omnes concedunt, & non debet eſſe vinculum iniquitatis, & iniuſtitiæ: redire autem ad carcerem iniuſtum, vel ad iuſtũ, quando ex ea reditione mors iniuſta timetur, non eſt opus alicuius virtutis; non patientiæ, quia licèt ſit opus patientiæ, mortem iniuſtam ab alio illatam ferre ſine querela, cùm quis non poteſt ſe ipſum defendere; tamen non eſt opus patientiæ ſe vltrò offerre morti iniuſtæ ſine alia ratione, & cauſa, ſed peccatum temeritatis, & proiectæ audaciæ; non fidelitatis, tyranno enim, & iniuſtè fidem poſtulanti ad patiendam iniuſtam mortis ſententiam, fides non eſt ſeruanda, niſi aliunde alia cauſa virtutis ſubſit, aliàs quicumque promiſiſſet ſine iuramento redire ad iniuſtum carcerem, deberet ex fidelitate redire, quod nemo concedet; ergo efficitur, vt nullus virtute huius iuramenti redire ad carcerem iuratum teneatur iniuſtum, vel iuſtum, ſi timetur iniuſta ſententia; iuramentum enim non conſtituit materiam quam promittit ſub aliqua virtute, ſi ipſa ratione promiſſionis ſimplicis, antea virtutis non erat, vt eſt communis Doctorum opinio.

Et iuxta hoc fundamentum, reſpondebis ad primum, & ſecundum argumẽtum ſecundæ opinionis 7.

Soarij,

Soatij, quo asserebat iuramentum reditionis ad carcerem iniustum esse vinculum virtutis patientiæ, & fidelitatis, & ideo obligare, & qui iurauit non fugere è carcere iniusto, teneri iuramento; id enim falsum est, vt ostendimus; quia si ita esset, iam iuramentum esset vinculum iniustitiæ.

8. *Nec quando carcer est iustus, & iniustæ sententia timetur, tenetur redire.*

Secundum fundamentum nostrum est, quia si carcer alioqui iustus esset, & nihilominus in eo iniusta sententia timetur; iam prædictus carcer ratione prædictæ iniustæ sententiæ datæ, vel ferendæ redditur iniustus; ergo eadem erit de illo ratio, atque de carcere tyrannico, & iniusto; ergo vltrò se offerre iniustæ sententiæ in carcere aliâs iusto, quam quis potest facilè declinare, peccatum etiam temeritatis est; ac proinde non tenetur iurans ad eum redire, cùm non possit absque peccato, quia iuramentum non est vinculum iniquitatis; & ex hoc fundamento soluitur totum fundamentum primæ opinionis Nauari, & aliorum asserentium teneri iurantem redire ad carcerem iuratum, si carcer erat iustus, etiamsi mors iniusta timeatur.

9. Tertium est, quia redire ad carcerem iniustum, & iniuriosum, ex quo mors iusta timetur, aut etiam ad carcerem iustum, ex quo mors iniusta speratur, est quodammodo se occidere, & concurrere absque vlla causa cum peccato alterius; vnde tam ex parte petentis, quàm ex parte iurantis, est iniusta reditio; & ideo quando iudex iniustus iuramentum redditionis petit, cùm petat rem iniustam, potest prudenti amphibologia à reo deludi, & si nihilominus reus se voluit ad eam iniustam reditionem obligare sciens, & aduertens esse iniustam, peccabit quidem mortaliter, non tamen redire tenebitur; nec est simile de Martyre se vltro martyrio offerente, Martyr enim ex motiuo virtutis charitatis, in Christum suum seruatorem, & fortitudinis Christianæ charitate formatæ hoc efficit, ille verò ex motiuo nullius virtutis hoc efficere potest; ergo corruit obiectio, quæ potuit afferri ex martyrio.

10. Quartum est, quia detentus in tali carcere iniusto, si mortem timeat, aut graue damnum iniustum, tenetur fugere, si potest; ergo si liber est, potest non redire, imò tenetur non redire, perinde enim est moraliter loquendo teneri fugere, ac teneri non redire, vt patet.

11. *Obiectio.* Obiicies, sicut ille, qui pecunias se inuadenti latroni promisit, tenetur ratione iuramenti eas illi soluere, & iuramentum factum vsurario de soluenda vsura similiter obligat, iuxta omnes Doctores, cur etiam non tenebitur redire ad carcerem ille, qui promisit iniquo iudici se rediturum? *Soluitur.* Respondeo esse diuersam rationem vtrobique; nam, vt optimè probat Caietan. 2. 2. *quæst.* 89. *artic.* 7. & Vasquez *tomo* 2. *in* 1. 2. *disputat.* 174. *cap.* 5. *num.* 39. reddere pecuniam latroni, & vsuras vsurario, est opus virtutis, nempe charitatis propriæ, & redemptionis propriæ vexationis, ad quam quisque iure naturæ tenetur; at redditio ad carcerem iniustum, cùm periculo mortis iustæ, aut iustum cum periculo mortis iniustæ, non est opus virtutis, vt ex dictis constat; neque enim ibi est redemptio vexationis, imò est vltronea oblatio, qua quis se offert iniustæ vexationi, quod maximè notandum est. (Caietan. Vasquez.)

12. Et idem dicendum esse existimo cum Vasquez *modo allegato*, quando timeretur sententia iniusta amissionis famæ, aut rei familiaris magni momenti, quia licèt quisque sit dominus horum bonorum externorum, tamen non licet ei sine causa ea prodigere; quare considerari semper debet, an sit, vel non sit aliqua causa licita, & honesta, ob quam homo se possit licitè exponere huic periculo.

Sed quid si iuramentum de redeundo ad carcerem factum fuerit commentariensi, & custodi illius, poteritne etiam iurans non redire; imò tenebitur non redire, sicut non tenetur redire, quando fuit factum tyranno, vel iniusto iudici? Respondet Vasquez *dicto tomo* 2. *in* 1. 2. *disp.* 174. *cap.* 5. *num.* 38. Si custos carceris esset particeps culpæ iudicis tyranni, & iniusti, quia ipse etiam custos iniustus est, aut sciens, & cognoscens iniustitiam iudicis, nihilominus vult esse custos, idem de illo esset dicendum, atque de iudice iniusto; neque enim ei tunc debet vinctus fidem seruare, & damnum quod inde patitur sibi imputet, quia ad id se exposuit, cùm tyranni, & iniusti iudicis minister esse voluit; si verò custos bona fide ductus, & ignorans peccatum tyranni, & iniustam illius sententiam, facultatem reo concessit, præstito iuramento redeundi, tenetur redire siue damnum quod imminet custodi innocenti sit in corpore, siue in bonis, quia tunc iam non sine causa, nec temerè se offerret morti; sed cum causa, nempe pro liberando custode carceris, ac proinde iuramentum præstitum prædicto custodi locum haberet obligandi, quia promissio esset in materia virtutis. 13. *Quid si iuramentum de redeundo factum fuit custodi ipsius carceris.* Vasquez.

Verùm mihi contrarium videtur, quia omnis custos, cùm carcerem in custodiam accipit, siue iustum, siue iniustum, cum ea tacita conditione accipit, vt si vinctus possit euadere, id possit licitè efficere; quando timet aliquod graue damnum iniustum, vnde siue custos particeps iniustitiæ iudicis sit, siue non sit, semper reus huiusmodi damna timens, licitè poterit effugere, quouis etiam iuramento, custodi præstito, de redeundo; sicut enim, vt docet Molina *tomo* 3. *disp.* 674. *num.* 10. ille qui pecuniam à Rege debitam aliter recuperare non potest, quàm ex tributis Regis debitis publicano etiam locatis, licitè sibi de illis potest recompensare, nulla ratione habita damni publicani, quia publicanus, velit, nolit, & tacita conditione locauit, vt sibi quisque de illis recompensare ex Rege possit, quando aliter non possit; dominium enim exigendi tributum, semper manet apud Regem, & publicanus solum habet ius exigendi illud nomine Regis; res autem, quæ sub dominio domini sui sunt, semper manent obnoxiæ satisfactionibus æris alieni, quo illarum domini grauantur: sic carcer quando commentariensibus in custodiam traditur, eo tacito pacto traditur, vt quis possit ex illo fugere, nulla illis satisfactione facta; vnde potest iurans vti amphibologia in tali iuramento, quando custodi reditum iurat, sic intelligens; reditionem ad carcerem iuro, si ad illam teneor, & semper est tale iuramentum ex natura sua hac conditione affectum, non enim per illud intendit iurans se suo iure priuare, quando timet graue damnum iniustum, imò si præuidens huiusmodi damnum, nihilominus reditum iuraret, tale iuramentum non obligaret, quia iuramentum non potest esse vinculum iniquitatis, nec bona fides, qua custos carceris processit, ad aliquid obligat iurantem; vnde sibi ipsis commentarienses cauti sint, & sciant se habere pessimum, ac periculosissimum officium, sciant etiam inter ipsos, & reos esse veluti quandam conditionem tacitam (vt notat Azor *tom.* 3. *lib.* 13. *c.* 24. *vers. item videtur*) vt rei si carcerem perfregerint, pœna capitis subiiciantur, & ipsi subeant grauissimum periculum suæ negligentiæ, si in custodia vigilantes, ac diligentes non fuerint. 14. Molina. Azor.

15. Ad vltimum inquires, an ille, qui captiuus erat apud infideles, & ab eis sub iuramento redeundi obtinuit facultatem, vt iret ad suos ad quærendum pretium suæ redemptionis, teneatur redire cum vitæ periculo, non inuento pretio, aut graui damno mutilationis, aut captiuitatis perpetuæ, imò cum solo damno pretij redemptionis, si considerabile sit. Respondeo, si captiuitas ex parte infidelium erat iusta, teneri, si verò erat iniusta, vt plerumque bellum est, quod nobis infideles indicunt, non teneri ex vi iuramenti redire.: aliunde verò dico teneri in conscientia redire, & non posse Episcopum tale iuramentum relaxare ratione scandali; scandalizabuntur enim infideles, & putabunt legem Christi falsam esse, si quidem paruipenditur à Christianis, & Religionem Christianam non esse amplectendam, quippe quæ fidelitate careat; ita docet Sotus *lib. 3. de iustitia, quæst. 1. artic. 7. column. 1. paulo post medium, pag. 608.* Veiga *in summa Hispanica, lib. 4. cap. 35.* idem dicendum est, si eis iurauit mittere pretium redemptionis suæ; si autem personæ essent valde vtiles Reipublicæ, poterunt detineri apud fideles interim dum tentatur, aut procuratur via aliqua honesta illius redemptionis.

Sotus. Veiga.

CAPVT XXXVIII.

Ad quid teneatur Aduocatus ex officio erga illos, quos defendit, & quatenus lethaliter cum obligatione restituendi peccet, vel non peccet?

SVMMARIVM.

Quid sit Aduocatus, & ob quas causas nonnullæ personæ ab officio aduocandi arceantur. num. 1.
Aduocati an sint nobiles. ibid.
Referuntur personæ, quæ ob indecentiam tantùm arcentur ab officio aduocandi. num. 2.
An necessitas tollat hanc indecentiam, & possint huiusmodi personæ in necessitate aduocare, non obstante tali indecentia. num. 3.
Sacerdotes an possint aduocare, & in quibus casibus. ibid.
An Clerici in minoribus beneficiati. ibid. & num. 5. & *quid si beneficiati non sint.* ibid.
An Monachi, & in quibus etiam casibus. num. 4.
An Diaconi, & Subdiaconi. num. 5.
Quod negotium dicatur Ecclesiasticum. num. 6.
Aduocatus qui ob negligentiam, vel ignorantiam causam sui clientis perdit, tenetur ei ad restitutionem. num. 7.
Quid si defendat causam iniustam, & quid si à principio putauit iustam, & postea putauit iniustam. num. 8. & 9.
Quid si reum fraudibus defendat contra fiscum, ita vt fiscus non rapiat illius bona aliter rapturus, nisi fraudibus defenderetur. num. 10.
Quid de Aduocato fisci, si negligenter se gerat in causa illius defendenda, an ad restitutionem teneatur. num. 11.
Quid si clienti suo intentetur actio criminalis, & illum ita defendat, vt accusator non possit litem obtinere, & ob id pœna talionis puniatur. num. 12.
An possit causam sui clientis dubiam defendere. num. 13.
Quid si causa sui clientis alicuius criminis rei, sit minus probabilis. num. 14.
Quid si causa actoris sit minus probabilis, absolutè tamen probabilis. num. 15.
Quid si Aduocatus ignoret causam esse omnino iniustam, magis tamen credat iniustam. num. 16.
Quid si secreta sui clientis magni momenti aduersæ parti reuelet. num. 17.
Quid falsitatibus faciat, vt aduersarius sui clientis causam iustam perdat. num. 18.
An possit in causa iusta, quam defendit, decipere Procuratorem aduersum, & occultare ea, quæ partis aduersæ ius impedire possunt. num. 19.

NONNVLLÆ personæ arcentur à munere, & officio aduocandi, de quibus statim agemus; qui autem prohibentur aduocare, non censentur prohibiti in domo sua, & camera consulere, & de iure in scriptis allegare, iuxta Panormitanum *in rubrica de postulat.* quia Aduocatus dicitur ille, qui apud eum, qui iurisdictioni præest, sui, vel amici desiderium exponit, vel alterius desiderio contradicit; ita Doctores *in l. Paulus 1. ff. de postulat.* Est igitur Aduocati munus, nobile profectò, vt ex multis tradit Cassaneus *in catalogo gloriæ mundi 7. part. considerat. 28.* & constat ex *l. laudabile, C. de Aduocat. diuersorū iudic. & l. 1. ff. de iust. & iure.* & in Lusitania ij, qui sunt Aduocati in Senatu Regio Olysipponensi gaudent priuilegiis Doctorum, vt probat Phœbus *tomo 1. decision. in suis Arestis, folio 27.* quæ maiora, & ampliora sunt, quàm priuilegia Equitum nobilium, Lusitanè *dos Caualeiros fidalgos.* & ideo, quia hoc munus nobile est, nonnulli à munere aduocandi arcentur. Duæ autem sunt causæ ob quam arceantur, vel propter impotentiam, vel propter indecentiam. Propter impotentiam, arcentur furiosi impuberes, muti, surdi, & imperiti; est enim Aduocatis necessaria interior peritia, qua possint iustitiam causarum assumptarum solerter defendere, & insuper exterior loquela cum auditu, vt possint pronunciare, & audire; quod illis contra suum clientem obiicitur, & in promptu ad omnia respondere; vnde qui in his deficiunt, omnino prohibentur, & nec pro se, nec pro aliis esse possunt Aduocati, vt optimè notat D. Thom. 2. 2. *quæst. 71. art. 1.* & grauiter peccant, & ad restitutionem tenentur, qui sine iuris peritia id faciunt; vt statim dicemus *num. 7.* 1.

Panormit. Aduocatus quid sit.

Aduocati munus nobile.

Nonnulli ab aduocandi munere arcentur, & cur.

D. Thom.

2. Propter indecentiam status, conditionis, ac impedimenti arcentur Clerici, Monachi, excommunicati, cæci, infideles, hæretici, infames, & grauibus criminibus dānati, indecentia autem exercendi huius officij in ipsis personis oritur ex duplici causa.

Primò ex eo quòd quis rebus maioribus, & diuinis sit adstrictus, & intentus, & nec Monachos, nec Sacerdotes decet in quacumque causa esse Aduocatos, nec Clericos in minoribus, dommodo sint beneficiati.

Secundò, propter personæ defectum vel corporalem, vt patet in cœcis, qui conuenienter in iudicio adstare non possunt; vel spiritualem, vt in excommunicatis, infamibus, hæreticis, infidelibus, damnatis, non enim decet, vt alterius iustitiæ patronus existat, qui in se ipsum iustitiam cōtempsit; & ideo infames, hæretici, infideles, & grauibus delictis damnati indecenter sunt Aduocati; ita docet D. Th. 2. 2. q. 71. art. 1. Caiet. ibi. Syluest. *verb. Aduocatus, n. 2.* Nauar. *in sum. Lat. c. 25. n. 28.* Panorm. *in rub. de postul.* Bart. *in l. 1. ff. eod. l. nemo 2. C. de Episcop. aud.*

D. Thom. Caietan. Syluester. Nauarrus. Panormit.

3. Huiusmodi autem indecentia tollitur per necessitatem, semper enim in rebus omnibus necessitas decentiæ præfertur, iuxta illud, *Necessitas non habet*

habet legem, & propter hoc huiusmodi personæ, quæ ratione indecentiæ à munere aduocandi arcentur in necessitate, possunt pro se ipsis, vel personis sibi coniunctis, & pro miserabilibus vti officio Aduocati. Vnde Clerici in minoribus, etiam beneficiati, possunt pro se ipsis, & miserabilibus aduocare; si non sint beneficiati, vbique pro omnibus possunt aduocare, vt *infrà* dicemus *ad finem*; & Sacerdotes possũt in necessitate esse Aduocati in causa propria, vel pro Ecclesia sua, & pro coniunctis, & miserabilibus personis; vt docet D.Thom. *2.2. quæst.71. art.1. in corpore.* Armilla *verb. Aduocatus, num.5.* Syluester *verb. Aduocatus, num.2.* & patet ex *cap. Clerici, & cap. cùm Sacerdotes, extrà de postulat. & cap. cùm Sacerdotibus, ne Clerici, vel Monachi*; & ex glossa *in cap. denique 14. quæst.5.* Itaque huiusmodi Clericis, & beneficiatis Sacerdotibus prohibita est Aduocatio tam coram iudice sæculari, quàm Ecclesiastico, vt de iudice Ecclesiastico patet ex *cap. fin. de postulat. extrà ne Clerici, vel Monachi*, exceptis quatuor casibus, qui reducuntur ad necessitatem.

D.Thom. Armilla. Syluester.

Primò pro se.

Secundò pro sua Ecclesia.

Tertiò, si necessitas vrget pro personis sibi coniunctis, quæ in huiusmodi casu sunt vsque ad quartum gradum.

Quartum pro miserabilibus personis, & necessitas aduocandi pro coniunctis, tunc datur secundùm Panormitanum; quem citat, & sequitur Syluester *verb. Aduocatus, num.2.* quando alium habere non possunt, vel non æquè bonum.

Idem.

4. Monachi etiam possunt in necessitatibus esse Aduocati pro causa monasterij sui, præcipiente Abbate, ac superiore suo; vt patet ex *cap. ex parte, de postulat. & cap. placuit 2. 16. quæst. 1. & cap. Monachi 2. ibi*, & docet Nauarrus *in cap. non dicatis 12. quæst.1.* & Salzedo *in Practica criminali, cap.63.* vbi asserunt etiam pro persona benefactrice posse Monachos aduocare; Saá *verb. Aduocatus, num.2.* & Syluester *verb. Aduocatus, num.2. vers.6.* Vt tamen hoc possit licitè effici, opus est, vt hæc duo concurrant, & necessitas, & imperium superioris; quæ si concurrant, aduocare possunt etiam coram iudice sæculari; vt ex Panormitano docet Syluester *allegatus*; & patet ex *cap. finali, de postulatione*; si verò non concurrant, non licet eis etiam coram iudice Ecclesiastico; & id docet etiam D.Thomas *2. 2. quæst.71. artic.1. in corpore, ad finem*; & consequenter etiam pro miserabilibus personis; & idem dicendum est de infamibus, & reliquis personis, quæ solùm ratione indecentiæ ab hoc munere arcentur, possunt enim hæ etiam pro se, suisque & miserabilibus in necessitatibus aduocare.

Nauarrus. Salzedo. Saá. Syluester. D.Thom.

5. De reliquis Clericis, constitutis in sacris, non Sacerdotibus, id est, de Diaconis, & Subdiaconis maius dubium est, an licitè possint aduocare, siue sint beneficiati, siue non sint? Et respondet Syluester *in dicto verb. Aduocatus, num. 2. vers.4.* posse aduocare coram iudice Ecclesiastico in negotiis tam secularibus, quàm Ecclesiasticis, & coram iudice sæculari, sed in negotiis tantùm Ecclesiasticis, & idem docet etiam Innocentius *in cap.1. de postulat. in verb. in negotiis Ecclesiasticis.* Et idem etiam tenet Panormitanus *in dicto cap. 1. de postulationibus.* Reliqui Clerici in minoribus, qui beneficiati non sunt, vbique poterunt aduocare, & coram iudice Ecclesiastico, & coram ciuili, in causis tantùm ciuilibus, non tamen criminalibus: vt constat ex *cap. sententiam, ne Clerici, vel Monachi 23. quæst.8.* & licèt quidam existiment eos posse aduocare, seu postulare pro reis mortis, & prosequi appellationem eos defendendo; argumento *cap.23. quæst.5. & cap. eos, ibidem*; tamen iuxta Syluestrum *allegatum, verb. Aduocatus, num.2. vers.5.* tutius est abstinere omnino à tali patrocinio, quod idem docet glossa *in c. aliquantos, de postul.* & insinuatur *in cap. sententiam, ne Clerici, vel Monachi.*

Syluester. Innocent. Panormit.

6. Dicitur autem negotium Ecclesiasticum ratione personæ, vt quando Ecclesiastica persona sequendo forum rei sæcularis, litigat cum reo sæculari: item ratione delicti, vt sacrilegium, & alia huiusmodi, & ratione rei, vt quando res est Ecclesiæ, & ad illam pertinet; ita docent communiter Doctores, & Syluester *verb. Aduocatus, n.2. dicto quarto.*

Quod negotium dicatur Ecclesiasticum.

7. Statuo ergo primò, Aduocatus, qui notabili sua negligentia, aut ignorantia iustam clientis sui causam perdit, peccat lethiferè contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem valoris causæ, ad expensas, & ad omne interesse lucri cessantis, & damni emergentis, si pro viro docto se gerit, & cliẽs illius ignorantiam non agnoscat; aliâs non, nisi sit in dolo, aut lata culpa, & per cauillationem ei causam auferat; ita communiter Doctores, Nauarrus *in summa Latina, cap.25. num.29.* Ostiensis *in cap. calumniam, de pœnis.* Innocentius *in cap. sicut dignum, de homicid.* Syluester *verb. Aduocatus, num.16.* Toletus *lib.5. summæ, cap.62.* Filliucius *tom.2. tract.40. in octauum præceptum Decalogi, cap.10. num.295.* Lessius *lib.2. cap.31. dubitatione 8. num.47.* patet ex *leg. idem iuris, §.1. ff. ad legem Aquiliam.* Ratio est, quia lege iustitiæ tenetur pro suo cliente diligentiam præstare, & eo maiorem, quo difficilior est causa clientis, quam defendit, & similiter ex officio tenetur esse instructus sufficienti peritia, cùm pro idoneo, ac diligenti Aduocato se gerat, & ob id stipendia exigat.

Conclusio prima. Nauarrus. Syluester. Toletus. Filliucius. Lessius.

8. Statuo secundò, Aduocatus qui defendit causam, quam scit esse iniustam, peccat lethaliter, contra iustitiam, & obligationem sui officij, & tenetur ad restitutionem parti aduersæ omnium damnorum, quæ illi obueniunt, causa sui iniusti patrocinij, expensarúmque factarum, & omnium, quæ ob litem amisit, & etiam sui clientis, si animaduertebat illum bona fide procedere, & de iniustitia causæ non admonuit; idem dicendum est de eo Aduocato, qui à principio credebat causam esse iustam, & postquam nouit esse iniustam, non deserit clientem suum, si eum admonuit, & ipse noluit desistere; est communis etiam doctrina apud omnes in Armilla *verb. Aduocatus, num.11.* D.Thomas *2.2. quæst.71. artic.3. ad 2.* Syluester *verb. Aduocatus, num.5.* Nauarrus *in summa Latina, cap.25. num.28.* Lessius *lib.2. cap.31. dub.2. num.48.* Filliucius *tom.2. tractat.40. in octauum præceptum, cap.10. num.282. & 284. vers. dico tertiò.* Sayrus *in Claui Regia, cap.22. n.20.* Saâ *verb. Aduocatus, num.1.* Probatur, quia horum omnium damnorum iniusta causa est, vel per commissionem, vel per omissionem iniustam eorum, quæ commisit, vel omisit contra iustitiam; qui autem alteri iniusta est causa damni, ad restitutionem tenetur. De causa dubia, & de causa quam ignorabat esse omnino iniustam, magis autem putabat iniustam, dicemus *num.13. & 16.*

Conclusio secunda. Armilla. D.Thom. Syluester. Nauarrus. Lessius. Filliucius. Sayr. Saâ.

9. Animaduertunt tamen Lessius, Filliucius, & Syluester Aduocatum postquam admonuit clientem suum de iniustitia causæ, teneri eum deserere, si ipse velit illam persequi, non tamẽ teneri ea quæ secreta sunt prodere aduersæ parti, nisi maximè necessarium foret ad graue aliquod damnum proximi ex charitate impediendum; tunc enim debet iudici rem

rem aperire, vt occurrat; quiuis enim tenetur, quantum poteſt ſine ſuo damno, proximi malum impedire, neque tunc poteſt inducere partem aduerſam, aut clientem ſuum monere ad aliquam tranſactionem, aut amicabilem compoſitionem; ſed hæc tranſactio, & amicabilis compoſitio ſolùm habere locum debet in cauſa dubia, non verò in cauſa manifeſtè iniuſta, vt optimè animaduertunt Leſſius & Filliucius, cum Syluestro *verb. Aduocatus, d. num. 5.* dum ait, ſi in principio credidit cauſam iuſtam, & in proceſſu inuenit iniuſtam, teneri ſuum clientem admonere de ea iniuſtitia, vt deſiſtat, & ſi nolit, teneri eum deſerere, vel inducere ad ceſſionem cauſæ, aut compoſitionem, ſed ſine damno aduerſarij, quod idem docet D Thomas *dicta 2.2. quæſtione 71.* Vnde fortè etiam loquitur Nauarrus de ea tranſactione, & compoſitione, quæ non cedat in damnum partis aduerſæ, qualis fortè eſſet, ſi pars libenter remitteret expenſas, maximè, quando non ita magni momenti eſſent; quam ob rem grauiter peccant Aduocati, & Conſiliarij qui dum in proceſſu litis animaduertunt clientes ſuos non habere iuſtam cauſam, inducunt partem aduerſam, & clientes ſuos ad compoſitionem illis grauem, & nimis damnoſam.

D Thom.

10. *Conclusio tertia.*

Statuo tertiò. Aduocatum rei qui eum defendit fraudibus contra fiſcum, & eiſdem fraudibus efficit, ne fiſcus ſui clientis bona rapiat, cùm tamen de iure rapere deberet, niſi Aduocatus reum, ſuum clientem fraudibus defenderet, non teneri reſtituere fiſco illud emolumentum; quod ei ex tali confiſcatione aduenisſet, ſicut nec etiam cliens aut reus ſic defenſus ad id tenetur; ita docet Leſſius *lib. 2. cap. 31. dub. 8. num. 50.* Filliucius *tomo 2. tract. 40. cap. 10. num. 285.* Sanchez *lib. 10. de matrim. diſput. 8. num. 14.* & deducitur ex Nauarro *in ſumma Latina, cap. 18. num. 49.* & patet hoc expreſsè ex iis, quæ diximus *cap. 16. num. 3.* vbi quæſtionem ſimilem agitauimus, & multos pro hac parte citauimus, quos ibi videre poteris; & ratio eſt, quia pœna non debetur niſi ſecuta ſententia, ac proinde nec compenſatio illius, & quamuis Aduocatus, fraudibus illis iniuriam inferat Reipublicæ, quatenus peruertit iudicium publicum; hæc tamen iniuria non obligat ad reſtitutionem, quia non eſt contra iuſtitiam commutatiuam, & particularem, ſed eſt tantùm contra iuſtitiam legalem; qualis etiam eſt iniuria rei ſubornantis falſum teſtem, vt pœnam euadat.

Leſſius. Filliucius. Sanchez. Nauarrus.

11. *Conclusio quarta.*

Statuò quartò. Aduocatus fiſci, qui negligenter agit cauſam illius, & ob eam negligentiam in cauſa eſt, vt fiſcus non poſſit, detecta veritate, reum iuxta leges condemnare ad amiſſionem bonorum ſuorum, non tenetur fiſco ad vllam recompenſationem, tenetur tamen, ſi notabiliter negligens ſit reſtituere fiſco partem ſui ſalarij pro rata, & inſuper tenetur ad reſtitutionem expenſarum, quas fiſcus fecit; ita docet Filliucius *tom. 2. tractat. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 10. num. 285.* Leſſius *lib. 2. cap. 31. dub. 8. num. 51.* contra Michaëlem Salonium *2.2. quæſtione 69. artic. 4.* contrarium aſſerentis, noſtrum fundamentum eſt, quia officium Aduocati non de Procuratore, vt fiſcus mulctis, ac confiſcationibus diues fiat, ſed vt legum violatores puniantur; vnde non tenetur ipſe ex iuſtitia cauſam proſequi, vt fiſcus bona rei acquirat, ſed vt iuſtitia legalis ſeruetur, ex quo fit, vt non teneatur ad reſtitutionem pecuniæ, & bonorum, in quibus damnandus erat reus, etiamſi cauſæ proſecutionem omittat, quia fiſcus ius propinquum non habet ad bona illa, niſi ſecuta damnatione, vel criminis declaratione per iudicis ſententiam; vt docet Leſſius *lib. 2. cap. 13. dub. 10.* & Sanchez *lib. 10. de matrimonio, diſputat. 8. num. 14.* & Nauarrus *in ſumma Latina, cap. 18. num. 49.* & omnes quos citauimus *cap. 16. num. 3.* ſunt enim multi, & graues, tenetur tamen ad reſtitutionem ſalarij, quod à fiſco accepit pro rata litis, quam non defendit, & ad expenſas litis, quas ipſe fiſcus fecit. Ratio eſt, quia ex vi contractus conducti, & locati tenebatur ad præſtandam bonam diligentiam ne cauſam amitteret.

Filliucius. Leſſius.

Leſſius. Sanchez. Nauarrus.

12. *Conclusio quinta.*

Statuo quintò. Si clienti quem Aduocatus defendit, intentetur actio criminalis, & illum ita defendit, vt accuſator non poſſit rem veram conuincere, & ideo ad pœnam talionis accuſator ipſe damnetur, non tenetur Aduocatus illi ad reſtitutionem vllius damni, nec efficitur irregularis; ita Couarruuias *in Clementina, ſi furioſus, 2. part. §. 5. num. 5.* Salonius *2.2. quæſtione 71. artic. 3. controuerſia 1.* Leſſius *lib. 2. cap. 31. dub. 8. num. 52.* contra Nauarrum *in ſumma Latina, cap. 27. num. 209.* Ratio, ac fundamentum eſt, quia hoc damnum per accidens, & præter intentionem ſuam accuſatori obuenit, cuius ipſe partes non tenebatur defendere, aut iuuare, ſicut alibi diximus de reo, ex cuius negatione veri delicti, quod commiſit, & quod in iudicio probari non poteſt, ſequitur accuſatori talionis pœna.

Couarr. Salonius. Leſſius.

13. *Conclusio sexta.*

Statuo ſextò, cauſam ſui clientis dubiam ob varietatem opinionum authorum, aut ob diuerſos intellectus legis, qua decidenda eſt, poteſt Aduocatus tuta conſcientia proſequi, ac tueri, ſi cliens admonitus, voluerit, aliter non poteſt; Nauarrus *in ſumma Latina, cap. 25. num. 18.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 5.* Et verò ſi vtraque pars ſit æquè probabilis, conuenit inter Doctores, poſſe Aduocatum cauſam ſui clientis tueri, ita Leſſius *lib. 2. cap. 31. dub. 9. num. 52.* Filliucius *tomo 2. tractat. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 10. num. 285.* habet enim vterque ius experiendi in iudicio iuſtitiam.

Nauarrus. Syluester.

Leſsius. Filliucius.

14. *Conclusio ſeptima.*

Statuo ſeptimò, ſi cauſa rei ſit minus probabilis, quàm actoris, poteſt rei iſtius Aduocatus eam defendere tuta conſcientia, ita Sotus *lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 8. art. 3.* Leſſius *modò allegatus, verſ. Dico ſecundò.* Filliuc. *tomo 2. tract. 40. in octauum præceptum, cap. 10. num. 285.* Conſtat, quia reus poteſt ſe tunc licitè defendere; ergo & Aduocatus illius cauſam iuſtè poterit ſuſcipere.

Sotus. Leſsius. Filliucius. Sotus.

15. E contrario verò ſi cauſa auctoris ſit minus probabilis, abſolutè tamen probabilis, etſi Sotus *modò allegatus* cenſeat, non poſſe ſuſcipi defendendam ab Aduocato, regulariter tamen ſuſcipi poteſt, quia ſatis eſt Aduocato, quòd cauſa probabilis ſit, & quòd ex iure deducat leges, & argumenta, quæ iudici offerat, nam nec ſemper, quod probabilius eſt, verius eſt, multa enim quæ videntur falſa, probabiliora ſunt iis, quæ pro veris habentur, vt docet Ariſtoteles; fortè enim iudex cauſam adiudicabit parti minus probabili, ſed magis veræ; dictum tamen eſt regulariter, quia ſi graue damnum ex eo impenderet reo, & parum vtilitatis actori, ex victoria cauſæ adueniret, tunc eſſet contra charitatem defendere auctorem, ita docet Leſſius *lib. 2. cap. 31. dub. 9. n. 53.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. cap. 10. num. 285.*

Leſsius. Filliucius.

16. Si Aduocatus neſciat cauſam eſſe omninò iniuſtam, penè tamen credat iniuſtam, quàm iuſtam, peccat mortiferè eam ſuſcipiendo, & tenetur parti

parti aduersæ ad restitutionem omnium damnorum, & expensarum, & ad omne interesse lucri cessantis, & tenetur etiam clientem suum admonere, vt desistat, aut maiorem diligentiam per alios viros doctos faciat, quod si noluerit, tenetur eum deserere; ita docent omnes vtriusque iuris Doctores, inter quos numerantur multi, quos modò recensere non opus est; instar omnium sit sapientissimus Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 28.* Antonius Butrius *in cap. breui, de iureiurando.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 5.* Ratio est, quia cùm penè credat iniustam, non credit esse probabilem; quare tenetur eam deserere cùm solùm causam minus probabilem, probabilem tamen rei sui clientis possit defendere.

Nauarr. Butrius. Syluester.

17. Conclusio octaua. Statuo octauò. Aduocatus, qui aduersario secreta sui clientis magni momenti ostendit, peccat mortiferè, & ad restitutionem tenetur, si ob id ei damnum aliquod obueniat; ita docet Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 29.* patet ex *l. 1. §. si is qui, ff. ad legem Corneliam de falsis.* Peccat etiam mortiferè, qui parti aduersæ publicè, vel secretò facit, quod est præuaricatorem agere, & ad restitutionem damni tenetur; ita idem Nauarrus *num. 30.*

Nauarrus.

18. Conclusio nona. Statuo nonò. Aduocatus, qui per superfluas dilationes, subornationem testium, oblationem falsorum instrumentorum, & per falsos testes, aut alios iniquos, & dolosos modos, falsa iura allegando, quæ scit omnino esse falsa, facit vt aduersarius sui clientis iustam causam perdat, peccat mortiferè contra iustitiam, & tenetur ad omne interesse lucri cessantis, & damni emergentis; ita Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 29.* Hostiensis *in cap. calumniam, de pœnis,* summa Confessorum *lib. 2. tit. 5.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 4.* Armilla *verb. Aduocatus, num. 19.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum, cap. 10. num. 295.* Toletus *lib. 5. cap. 62.* & alij passim, patet ex *cap. si quis autem 3. quæst. 7. & ex l. properandum, C. de iudic. §. illo proculdubio.* Ratio est, quia per hæc iniuriam facit parti aduersæ; qui autem alicui iniustè, & per iniuriam causa damni est, tenetur illud restituere; vt patet ex *cap. si tua culpa. de iniurijs, & damno dato;* habet enim quisque ius, vt nemo sibi per iniuriam, & dolum noceat.

Nauarrus. Hostiens. Syluester. Armilla. Filliucius. Toletus.

19. Potest tamen si habeat iustam causam, licitè decipere aduersarium, occultando prudenter ea, quæ ius aduersæ partis impedire possunt, dummodo à mendaciis abstineat, & aliis falsitatibus non vtatur; ita D. Thomas *2. 2. quæst. 71. art. 3. ad 3.* Caietanus *ibid.* Nauarrus *cap. 25. num. 29.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 4.* glossa *in cap. ne quis 2. 2. quæst. 2. & in cap. Dominus noster 23. quæst. 2.* Fumus *verb. Aduocatus, num. 19.* ita enim D. Thomas *ibid. Licet Aduocato defendenti causam iustam prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus partis aduersæ, non autem licet ei aliqua falsitate vti.*

D. Thom. Caietan. Nauarrus. Syluester. Gloss. Fumus.

SVMMARIVM.

An Aduocatus reo in graui, & in extrema necessitate constituto, teneatur gratis patrocinium præstare, modò præter illam operam, quæ ipsi Aduocato necessaria est ad suum statum conseruandum, aliquid temporis supersit. n. 20.

Iudex tenetur dare Aduocatum omnibus miserabilibus, quando nullus eis patrocinari vult propter partis potentiam. n. 21.

Vbi certum stipendium iustum lege, aut consuetudine Aduocatis pro aduocatione causæ taxatum est, non possunt illi aliquid vltra accipere. n. 22.

Vbi nihil est taxatum, recipere possunt pretium naturale, dummodo rigorosum non sit. n. 23.

Potest tamen conuenire cum cliente suo de certa quantitate pro qualitate litis, iuxta consuetudinem patriæ, siue vincat, siue non vincat. n. 24.

Aduocato non licet facere pactum cum cliente de parte litis sibi danda, si victoriam causæ obtinuerit. ibid. & 25.

Possunt Aduocati conuenire cum suis clientibus de certo aliquo palmario in præmium victoriæ præter iustum stipendium sibi dandum palmarium, aluicaras vocant Lusitani. n. 26.

Quid si promisso aliquo stipendio pro aduocatione causæ, partes inter se conueniant contractu aliquo transactionis, aut amicabilis compositionis, vnde deducendum, & an integrum ei soluendum. n. 27.

Quid si cliens causam deserat pro sua mera voluntate promisso aliquo stipendio pro aduocatione causæ. n. 28.

An Aduocato in causa propria, in qua semper expensas postulauit soluendum, sit pretium aduocationis refertur prima opinio negans. n. 29.

Præfertur secunda affirmans. n. 30. & 31.

In regno Lusitaniæ nullus Aduocatus potest in causa propria aduocare. n. 32.

Extra hoc regnum certum est deberi Aduocato, qui in causa propria aduocat, totum alterius aduocationis lucrum. n. 33.

Quæ conditiones in Aduocato requirantur. n. 34.

An possit possit pro vtraque in vna, & eadem causa aduocare, & in eadem, vel diuersa instantia. n. 35. 36. 37.

An possit aduocare contra eum à quo beneficium aliquod accepit. n. 38.

Quomodo se debeat habere Aduocatus cum suo cliente, qui vult testamentum conditum in fauorem alterius annullare. n. 39.

20. Conclusio decima. Statuo decimò; in graui, & extrema necessitate rei pauperis quando iniustè ad triremes, ad mortem, ad flagella, ad durum carcerem putaretur damnandus, vel grauem contracturus morbum crederetur reus, amissa lite, si non possit ei aliter subueniri, tenetur Aduocatus, sub peccato mortifero, ei suum patrocinium gratis exhibere, modò præter illam operam, quæ ipsi Aduocato necessaria est, ad suum statum conseruandum aliquid temporis, vel industriæ ei supersit in grauibus necessitatibus. nam in extrema necessitate mortis, aut mutilationis rei, tenetur ei opem præstare, etiam de tempore & industria necessaria ad sustentandum suum statum; ita D. Thomas *2. 2. quæst. 71. art. 1.* Caietanus *ibid.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 16.* Lessius *lib. 2. cap. 31. dub. 7. num. 46. vers. dico secundò.* Sotus *lib. 5. de iustitia, quæst. 8. art. 1.* Armilla *verb. Aduocatus, num. 10.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. cap. 10. num. 287. & 288.* Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 29.* & alij plerique, & ratio est, quia ille, qui superfluum habet, tenetur in graui necessitate proximi illi opem ferre de superfluo; in extrema verò, aut grauissima, de necessariis ad suum statum, hæc enim regulanda sunt per opera eleemosynæ, ad quæ quis tantùm tenetur ex charitate; nemo enim maiorem eleemosynam tenetur indigenti de sua arte facere, qua vitam sustentat, ac propagat, quàm diues de suis bonis.

D. Thom. Caietan. Syluester. Lessius. Armilla. Sotus. Filliucius. Nauarr.

21. Vnde Aduocatum tenetur dare iudex iis omnibus miserabilibus, qui propter paupertatem suam

vel propter potentiam, & excellentiam partis aduersæ litigare non possunt, nec habent, aut inuenire possunt patronum, qui se defendant; vt patet ex *l. nec quicquam, ff de officio consul. § finali.* & si Aduocatus iussus à iudice pro huiusmodi partibus aduocare, hoc facere renuat, sine iusta causa, potest ab ipso iudice ab officio aduocationis perpetuò amoueri, iuxta legem *prouidendum, C. eodem tit.* intellige tamen, modò ei salarium competens statuatur, quando partes non sunt pauperes, & aduersa pars nimis potens, & excellens, debetur enim de iustitia huiusmodi salarium ipsis patronis, & Aduocatis.

22. *Conclusio vndecima.* Statuo vndecimò, vbi certum honorarium, seu stipendium, aut pretium pro munere aduocationis, taxatum est à Principe, à magistratu, vel à consuetudine patriæ, aut à lege aliqua recepta, & contraria consuetudine non abrogata, non possunt Aduocati aliquid vltra taxam accipere, & si illud accipiant, peccant contra iustitiam, & tenentur illud danti restituere; est communis Doctorum, eam docent Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum praeceptum Decalogi, cap. 10. num. 290. vers. Respondeo.* Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 30.* & patet ex iis, quæ diximus suprà *cap. 4. num. 1.* quod enim *ibi* diximus de aliis ministris iustitiæ, & de Tabellionibus, de Aduocatis etiam intelligendum est, & id probat D. Thomas *2. 2. quæst. 71. art. 4. in corpore,* in hunc modum, quia quando quis non tenetur alteri aliquid præstare & exhibere, iustè potest pro eorum præstatione recompensationem accipere. Sed Aduocatus non tenetur semper patrocinium præstare, aut consilium dare causis aliorum; ergo potest suum consilium, & patrocinium vendere in iis casibus, & causis, in quibus illud non tenetur dare.

Filliucius. Nauarr.

23. Vbi tamen nihil est taxatum, recipere possunt iustum pretium naturale, dummodo rigorosum, & supremum non excedant, nam si excedant, ad restitutionem tenentur excessus; ita Authores citati, & patet ex doctrina de pretio iusto in rebus vendibilibus; in hoc autem iusto pretio rigoroso taxando attendendum est, ad grauitatem causæ, ad laborem patrocinij, ad dignitatem, & scientiam Aduocati, & ad consuetudinem regionis, quæ omnes circumstantiæ non arbitrandæ sunt ex iudicio ipsius Aduocati, nemo enim in rebus propriis rectus iudex esse potest, sed ex aliorum prudentum iudicio; vt optimè notat Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 30.* argumento *l. 1. § in honorariis, ff. de var. & extraordin. cognit.* & Filliucius *citatus, num. 291.* Olim tamen Aduocatus in vna causa, non poterit accipere salarium, quod sex aureos excederet; vt patet ex *l. 1. ff. de var. & extraord. cognit.* sed ex tunc magna temporis, & pretij variatio facta est, & ideò pretium illud, quod tunc fuit iustum, potest esse modò iniustum; quare, vt dixi, iudicium prudentis requiritur.

24. *Cõclusio duodecima.* Statuo duodecimò. Aduocato non licet facere pactum de quota litis sibi danda, hoc est, de medietate, tertia, vel quarta parte, neque etiam de certa quantitate, vel re, sibi cum hac conditione, vel pacto danda, *si vincat,* est enim eadem ratio de promissione certæ quantitatis, atque de pacto quotæ; vt docet Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 30. vers. septimò qui conuenit.* Fumus *verb. Aduocare, num. 14.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 10. num. 291.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 12.* patet ex *l. sumptus, ff. de pactis, & l. litem, C. de procurat. l. si qui, C. de postulat. & §.* *arcentur 3. quæst. 7.* & ratio, ob quam id legibus prohibeatur, est, ne per fas, & nefas ad victoriam causæ Aduocati incumbant, tanta enim veritas à iure in iudicio requiritur, vt omnem etiam occasionem peruertendi illam velit amputare.

Nauatra. Fumus. Filliucius. Syluester.

25. Potest tamen Aduocatus conuenire cum cliente suo, vt sibi certa quantitas iusta (spectata qualitate causæ, consuetudine Regionis, dignitate Aduocati, vt dixi) pro suo labore soluatur, siue vincat, siue non vincat; quia in hac conuentione nulla occasio peruertendæ veritatis datur; ita Nauarrus, Fumus, & Syluester *allegati.*

26. *Palmarium quid, & an licitum.* Palmarium illud dicitur, quod datur pro victoria adepta, ac consecuta, *Aluicaras* vocant Lusitani; possunt ergo Aduocati cum suis clientibus conuenire de certo aliquo palmario moderato in præmium victoriæ præter iustum stipendium, si vincant, sibi dando; ita Nauarrus *in summa Latina cap. 25. num. 30.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 12.* Imola *in l. 1. ff. de var. & ext.* Speculator, & Salicetus, quos citat, ac sequitur Syluester. Ratio est, quia in hoc casu, quamuis Aduocatus palmarium perdat, & causam, non perdit laborem suum, & ideo non datur illi vera occasio peruertendæ veritatis in iudicio per allegationes falsas, & productionem falsorum testium, ac instrumentorum.

Nauarr. Syluester. Imola. Salicetus.

27. *Conclusio decimatertia.* Statuo decimotertiò, si promisso certo stipendio iusto, cliens postea contractum aliquem transactionis, & amicabilis compositionis cum aduersario suo efficiat, & in tali contractu interueniat opera, & industria Aduocati (integrum ei conuentum stipendium debetur) soluendum quidem vel à cliente suo, cum quo pactus fuit, vel ab aduersario prout partes paciscentes inter se conuenerint; si verò non interuenit opera, & industria Aduocati, accipiet non integrum stipendium, sed pro rata; si autem transactio, & amicabilis compositio fiat in fraudem Aduocati, quod rarò accidet, totum ei stipendium debetur, ne malitia suo patrocinetur authori; ita Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 10. num. 292.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 15.* Sayrus, quem citat Filliucius, & ex parte Fumus *verb. aduocare, num. 16.*

Filliucius. Syluester. Sayr. Fumus.

28. Quidam existimant, si promisso certo stipendio cliens cœpta iam causa ex sola sua mera voluntate illam deserat, teneri in conscientia totum, ac integrum stipendium soluere suo Aduocato, quia per illud non stetit; sicut qui locauit operas suas ad integrum annum, vel mensem, & deinde conducens illis vti nequeat, tenetur totum, & integrum pretium elocationis conuentum locatori soluere; ita Filliucius *allegatus, num. 293.* & Sayrus *cap. 24. num. 33.* & colligitur ex Syluestro *verb. Aduocatus, num. 13.* Et quidem de iure ita est dicendum; dubito tamen, an ita praxis obtineat; quare, vt optimè *ibi* notat Syluester, licèt de iure totum, & integrum ei salarium, & stipendium debeatur, de æquitate tamen prompta soletur.

29. *An Aduocato qui in causa propria aduocauit, debeatur à parte aduersa salarium aduocationis. Opinio prima.* Dubium tamen est, an Aduocato, qui in causa propria contra aliquem aduersarium suum aduocauit, & litem obtinuit, in qua semper expensas aduocationis suæ postulauit, adiudicandæ sint prædictæ expensæ, ac si in causa aliena aduocasset.

Negant aliqui Doctores, ex eo fundamento, quòd regula illa deducta ex *l. properandum. § si autem*

tem alterutra, *C. de iudicijs*, de qua agit Menochius *de arbitris, quæst.74. num.6.* Quòd victus victori teneatur de expensis, intelligatur, vt procedat tantùm de illis expensis, quæ victor re vera fecit, non autem de illis, quas non fecit, aut quæ ei ex priuilegio, vel gratia fuerunt remissæ, vt patet ex *l. finali. C. de fruct. & litium expens.* in qua dicitur victum non teneri victori ad expensas, quæ ex gratia, & priuilegio victo remittuntur; vnde infert Paulus Castrensis *ad dictam legem, num. 2.* hanc opinionem tenens, neque etiam ipsum victum victori Aduocato teneri ad illas, quando ipse in causa propria Aduocatus fuit; quia regula, quòd victus victori de expensis teneatur, intelligitur solùm de illis expensis, quas rè vera victor fecit, non quas fecisset. Vnde cùm ille aduocando pro se nullas re vera fecerit in ipsa aduocatione, sequitur quòd ei non debeantur, & hanc opinionem tenet etiam Bartolus *in l. stipulatus, ad finem, ff. de fideiussoribus.*

Paul. Castr.

Bartol.

30. Secunda opinio affirmat, verius esse victum victori Aduocato teneri de iure ad expensas, quas ipse Aduocatus fecisset, nisi aduocaret in causa propria, quando ipse Aduocatus prædictum salarium, expensásve petiuit; ita docet expresè Valascus *tom. 1. conclus. 26. num. 23. ad finem.* Ratio illius est,

Opinio secunda.

Valascus.

Primò, quia non debet esse victus melioris conditionis in causa quam habet cum homine Aduocato, quàm cum aliqua alia persona: atqui si illam haberet cum alia persona, & causa caderet, teneretur de iure ad prædictas expensas; igitur ad illas etiam de iure tenetur agens cum ipso Aduocato.

Secundò, quia scientia Aduocati non debet eum deterioris conditionis facere; faceret autem sine dubio si non posset à victo prædictas expensas petere, & ille illas ei non teneretur soluere.

Tertiò, quia condemnatio expensarum fit propter contumaciam malè litigantis; vt patet ex *d. l. properandum. C. de iudicijs. §. sin autem alterutra,* & ex Doctoribus *ibi*; vnde non debet ei in hac parte indulgeri, ex eo quòd cum Aduocato litigauerit, cùm ibi etiam contumaciam ostenderit.

31. Hæc opinio secunda videtur probabilior, & tenenda; nec obstat textus, qui citatur à Bartolo *in d. l. finali. C. de fruct. & lit. expens.* iuxta secundam lecturam; quia loquitur de expensis litis remissis per priuilegium legis, vel Principis, non verò de expensis, quas non fecit victor litigans, eo quòd ipse fuerit Aduocatus, & per se laborauerit in causa propria, vnde est diuersa ratio vtrobique.

32. In hoc tamen regno Lusitaniæ hoc locum non habet, quia nullus in eo Aduocatus potest in causa propria aduocare; quod exactissimè seruatur in omnibus tribunalibus, propter vehementem affectionem, quam præsumitur quis habere ad causam propriam, & ad præcidendas occasiones falsarum allegationum, & aliorum inconuenientium, quæ re vera in iudicio sequentur ex tali aduocatione, vt consideranti patebit, & ideò iubetur Aduocatus litigans, vt per alium Aduocatum, quem ipse constituat, causam dicat; quapropter hodie etiam in regno Lusitaniæ salarium aduocationis, inter alias expensas litis penditur actori vincenti, qui litem obtinuit, licèt ipse Aduocatus sit; vt optimè notauit Valascus *dicto tomo 1. consultat. 25. num. 25.*

Valasc.

33. Illud certum extra hoc Regnum vbicumque Aduocati per se ipsos possunt aduocare in causis propriis, & id eis non prohibetur, deberi Aduocato, qui in causa propria aduocauit, totum illud lucrum alterius aduocationis quod perdidit, & lucraturus esset, nisi in causa propria aduocaret, & teneri iudices illud ei adiudicare, si illud tanquam interesse postulauerit; & in hoc conueniunt vtriusque opinionis Authores, Paulus à Castro *in l. stipulatus, ff. de fideiussoribus, num. 2.* Bartolus *ibi, in fine.* Valascus *tom. 1. consult. 25. num. 25.* Abbas *in cap. finem litibus, num. 30. de dolo, & contumacia.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum, cap. 10. num. 297.* & alij.

P. à Castr. Bartol. Valasc. Abbas. Filliucius.

34. In summa igitur, quod iam patet ex dictis, & notarunt Toletus *lib. 5. summæ, cap. 62.* & Sayrus *cap. 24.* & Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 10. num. 295.* quatuor conditiones requiruntur in Aduocato, seu Procuratore.

Toletus. Sayrus. *Quæ conditiones requirãtur in Aduocato, seu Procuratore.*

Prima est scientia sufficiens ad tale munus, alioqui peccat mortiferè, & tenetur ad restitutionem, non solùm capitalis causæ, sed totius interesse lucri cessantis, & damni emergentis, vt diximus *num. 7. huius capitis.*

Secunda, diligentia, quæ in tribus maximè cernitur, in petendo terminos iustos in causa, in respondendo pro suo termino; alioqui tenetur de damno parti læsæ, in eo quòd se multis litibus non occupet, sed tantùm eas suscipiat, quibus ipse sufficiat.

Tertia veritas, quam debet seruare tam in seipso, quàm in clientibus, vt non sit author mendacij, nec falsos testes inducat, nec petat dilationes superfluas, vt diximus *num. 18.*

Quarta iustitiæ, vt non defendat causam iniustam, de qua re iam egimus *à num. 8.*

35. Statuo decimoquartò. Aduocatus vbi scit iustitiam, vel iniustitiam causæ, non potest pro vtraque parte Aduocati munus exercere in eadem causa, quia semper ex vna saltem parte iniustam causam scienter tueretur, quod non licet, vt latè probauimus *num. 8.* Ita communiter Doctores, Bartholomæus Fumus *verb. Aduocare, num. 20.* Syluester *verb. Aduocatus, num. 7.* Graphis *lib. 3. decision. aur. cap. 8. num. 11.*

Conclusio decimaquarta.

Fumus. Syluester. Graphis.

36. In causa verò dubia, aut pro vtraque parte probabili, sicut licitè potest tueri singulas, ita & vtrique patrocinari in his tribus casibus dumtaxat.

Primò, quando patrocinatus fuit vni parti, & deinde cognoscens se malè egisse, & illam partem iustitia esse destitutam reuocat suum patrocinium, & consilium, vt tenetur; tunc enim potest hanc partem relinquere, & alteram tueri, quod tamen cautè propter scandalum faciendum est; ita Syluester *verb. Aduocatus, num. 2.* Bartolus *in l. finali. C. de furtis.* Angelus *in l. Labeo. ff. de aqua pluuiali arcen.* Ioan. Andreas *in cap. finali, de testibus.*

Syluester. Bartol. Angelus. Ioan. Andr.

Secundò in diuersis articulis, vt si pro vna parte aduocet in causa principali, pro alia in causa appellationis, dummodo scandalum absit; ita Syluester *allegatus,* & Armilla, & Speculat. *in tit. de aduocatione.* glossa *in l. finali, ff. de postulat.* Ioannes Andreas, & Dominicus, & Præposit. *in cap. disciplina, dist. 46.*

37. Tertiò in diuersa instantia, nam in eadem in dubiis hoc fieri non potest, tum quia rarissimè hoc potest fieri sine scandalo, detrimentoque famæ, tum quia videtur impossibile, quòd visa, & considerata materia habeatur bona fides de vtraque causa; tum, quia necessariò tunc debet Aduo-

catus

catus allegare contraria, & allegans contraria non est audiendus; vt constat ex *l. 1. C. de furtis*, & ita Syluester *verb. Aduocatus, num. 7.* Armilla *verb. Aduocare, num. 20.* Quare in dubiis in eadem instantia debet eligere partem rei defendendam, iuxta regulam, *cum sunt, in 6.* vel pro matrimonio, non contra illud; pro testamento, pro dote, pro causa pia, debet aduocare; vt patet ex *cap. finali, de re iudicata*; & ex *cap. ex literis, de probationibus*; & ex *cap. inter dilectos, de fide instrument. ad finem.* aliter est præuaricator, & puniendus; vnde *in dicto cap. ex literis, de probationibus*, asserit Summus Pontifex, in vna eadémque causa, quando vnus, verbi causa, dicit se actu possidere prædium, aut villam per spatium quadraginta annorum, & citat alterum, & alter affirmat se possessorem fuisse illius per æquale, aut maius spatium, & actionem eidem indicit, posse pro vtraque parte eosdem testes produci, quia est diuersa instantia, vterque enim est actor, & reus in eadem causa, sed in diuersa instantia; ille tamen principaliter dicitur actor, qui primò ad iudicium prouocauerit. Vnde si iidem testes possunt testificari pro vtraque parte in eadem causa, & diuersa instantia, idem etiam Aduocatus poterit aduocare.

Syluester. Armilla.

38. Non potest Aduocatus aduocare contra eum, à quo beneficium aliquod gratuitum, donationémve liberalem accepit, sine vitio ingratitudinis, nisi pro se, vel pro patre, aut matre, pro causa pia, vel pro alia persona miserabili, & ea de causa potest donatio libera, & gratuita reuocari; primum patet ex *cap finali, de postulat.* secundum ex *l. Papinian. ff. de inofficioso testamento, & cap. finali, de donat.* Potest tamen Aduocatus aduocare contra Rempublicam, à qua salarium accipit, quicquid dicat Bartolus *in l. 2. C. de Aduocat. diuers. iud.* quia salarium non est beneficium gratuitum, sed pretium pro labore debitum; ita contra Bartolum tenent Panormitanus, & Speculator *in tit. de Aduocatis*, Syluester *verb. Aduocatus, num. 9.* Armilla *verb. Aduocare, num. 21.*

Bartol. Panormit. Syluester. Speculator. Armilla.

39. Aduocati tenentur in conscientia interrogare suos clientes, qui illorum patrocinium petunt, vt ipsis tanquam hæredibus ab intestato in foro externo adiudicentur bona defuncti, in minus solemni testamento, aut codicillo aliis relicta, an sibi persuadeant eam fuisse voluntatem testatoris, quod si renuant, aut ipsimet Aduocati, illis negantibus, sibi persuadeant, non fuisse voluntatem testatoris ea bona illis relinquere, non possunt in conscientia illis præstare patrocinium, vtpote ad rem iniustam, tenentúrque suos clientes admonere non posse petere ea bona in foro conscientiæ, nisi, semoto omni dubio, arbitrentur eam fuisse voluntatem testatoris, & in dubio teneri facere compositionem cum parte; ita docet Molina *tom. 1. de iustitia, tract. 2. disp. 81. col. 1. ad finem*; & in eadem columna in medio asserit (& bene) teneri eum, qui tanquam hæres ab intestato vult infirmare, annulareque aliquod testamentum & hæreditatem in eo alteri relictam, sibi vindicare, iurare in foro externo, & posse ad id à iudice obligari, an firmiter credat, & sibi persuadeat, voluntatem testatoris fuisse ea bona sibi relinquere, quod si iurare renuat; adiudicanda est hæreditas illi, cui in minus solemni testamento relicta fuit; iuxta *l. vlt. C. de fideicommissis.*

Molina.

CAPVT XXXIX.

De testibus; quot testes in causis criminalibus, & ciuilibus requirantur.

SVMMARIVM.

Iudex non potest damnare aliquem ciuiliter, vel criminaliter, nisi per publicam notitiam testium. n. 1.
Quibus modis possit constare de delicto. ibid.
Duo testes omni exceptione maiores sufficiunt iure gentium ad damnandum aliquem morte. n. 2.
Et idem in causa ciuili magni momenti. ibid.
In causa matrimoniali si agatur de dissoluendo matrimonio ratione consanguinitatis, parentes, & consanguinei sunt testes idonei. n. 3.
De iure naturali, quot testes sufficiant. n. 4.
In causis leuioribus vnus testis sufficit ad damnandum aliquem ad leuem pœnam. n. 5.
In communibus proclamationibus Religionem in causis leuibus vnus testis sufficit, & aliquando in re graui, vt si dubitetur, an paruulus sit baptizatus, an Ecclesia sit consecrata, aut an quis petierit confessionem. n. 6.
Quot testes requirantur ad damnandum Cardinales, Episcopos, Presbyteros. n. 7. & 8.
Quot testes requirantur de iure communi, & an debeant esse viri in testamentis clausis, & in codicillis. n. 9.
Quid de iure Lusitano. n. 10.
An quis possit in hoc regno Lusitaniæ efficere testamentum nuncupatiuum sine Tabellionis approbatione, sua propria, vel aliena manu signato. n. 11.
An voce tantùm testamentum in hoc regno fieri possit. n. 12.
De iure Canonico validum est testamentum quod fit coram Parocho, & duobus testibus ad pia, & non pia. n. 13.
An iure ciuili & Canonico requirantur duo testes præter accusatorem. n. 14.
Qui denuntiat in via fraternæ correctionis denuntiator potest esse, & testis. n. 15.
Quot testes requirantur ad valorem matrimonij. n. 16.
Quales esse debeant, an omni exceptione maiores. ibid.

IVDEX non potest damnare reos siue ciuiliter, siue criminaliter, nisi per publicam notitiam sibi constet de crimine, illiusque authore, & de veritate rei super quam lis intenditur; tripliciter autem poterit constare de crimine per publicam scientiam si de illo agatur, 1.

Primò si ipse iudex cum tribus, vel quatuor testibus deprehendat criminosum in flagranti delicto.

Secundò, si reus delictum in iudicio fateatur.

Tertiò, si testibus conuincatur: hic tertius modus ferè est ordinarius; de illo ergo agendum.

Inquiritur ergo primò, quot, & quales testes requirantur ad plenam probationem in iudicio, tam in causa mortis, & criminali, quàm in causa ciuili, & magni momenti, qua de re sic statuo; duo testes, omni exceptione maiores, id est, quibus nihil opponi potest, ob quod iure illorum dicta infirmentur, aut à præstando testimonio repellantur, sufficiunt, iure gentium, tam ad aliquem morte damnandum criminaliter, quàm ad pronunciandam 2.

Quot, & quales testes requirantur ad plenam probationem ingerentium.

ciandam sententiam contra aliquem in re magni momenti in causa ciuili. Probatur ex sacra Scriptura, Deuter. 17 & 19. *In ore duorum, vel trium testium peribit, qui interficietur*, & ex D. Paulo 1. ad Timoth. 5. num. 19. *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi duobus, aut tribus testibus*, (vbi obiter notabis contra hæreticos huius temporis, iam Apostolorum tempore habuisse Timotheum suum, Ecclesiasticum tribunal, distinctum à Tribunali sæculari, in quo personæ Ecclesiasticæ iudicabantur, quod egregiè notat Bastida *in errores fratris Pauli Veneti, cap. 11 fol. mihi 29.*) consonat ius ciuile, *l. vbi numerus, ff. de testibus*, & Canonicum *in cap. licet vniuersis, de testibus*, & ex *cap. licet causam, de probat. & cap. cùm esses, de testamentis*, docent communiter DD. D. Thomas 2. 2. *quæst.* 70. *art.* 2. Caietanus, Aragonius, Banhes, & Salon. *ibid.* Lessius *lib.* 2. *cap.* 30. *dub.* 4. *num.* 24. Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 21. *num.* 15. Filliucius *tract.* 40. *in octauum præceptum Decalogi, cap.* 8. *num.* 243. Sanchez *lib.* 2. *de matrimonio, disp.* 45. *num.* 30. vbi latè probat ad dissoluendum matrimonium legitimè contractum duo testes omni exceptione maiores requiri; quia est causa grauissima, in qua de magno præiudicio animarum agitur; quod habetur expressè *in cap.* 1. *de consanguinitate*, & docent communiter Doctores, Sotus *in 4. dist. 41. quæst. vnic. art. 5. conclus.* 3. Couarr. cum multis, quos refert *in 4. Decretal. cap.* 8. §. 1. *num.* 7. & 8.

D. Thom. Caietan. Aragon. Salon. Lessius. Sayr. Filliucius. Sanchez. Sotus. Couarr.

3. Excipe tamen, nisi agatur de dissolutione matrimonij ratione consanguinitatis, tunc enim sunt legitimi testes, parentes, & consanguinei; quia consanguinei cæteris meliùs parentelam agnoscunt; *cap. super eo* 2. *de testibus*, latè Mascardus *de probat. concl.* 2035. *num.* 20. Sancius *allegatus, num.* 31. & alij.

Mascard. Sanchez.

4. Dixi *iure gentium*; quia de iure naturali non ita est; poterat enim Respublica Regi, vel Principi suo prudenti, sapienti, ac iusto dare potestatem ad damnandum aliquem morte ex propria scientia, cum vno teste, vel sine illo, & probabile est principem in quibusdam casibus illam habere, vt docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 11. & *cap.* 30. *dub.* 4. *num.* 25. Non est igitur de iure naturali, vt requirantur duo testes, sed de iure gentium: requirit autem ius gentium duos, quia vnus facilè peruerti, aut corrumpi potest; duo autem difficiliùs, rarò enim loquuntur conformiter. Aduerte autem iure gentium requiri duos testes, non quòd ius gentium præcipiat, vt duo sufficiant; sed quia non plures requirit, & permittit reum ex duobus testibus damnari; quod receptum est apud omnes gentes.

Quot requirantur de iure naturali. Lessius.

Appellatur autem ius gentium à multis Canonistis ius naturale, quia est proximum iuri naturæ, id enim in quo omnes gentes conueniunt, signum est à natura descendere, & ideò multi Doctores ius naturæ cum iure gentium confundunt. Huic resolutioni non obstat,

Ius gentium, pro iure naturali.

5. Primò, quòd in causis leuioribus sufficiat vnus testis ad damnandum aliquem ad leuem pœnam, quando ita expedit ad bonum commune, & rectum regimen Reipublicæ; & ideò, vt causas leuissimas exciperemus, diximus *num.* 2. in causis grauioribus de iure gentium sufficere duos testes; sic iudices damnant lignantes in nemore alieno, furantes fructus ex hortis, vuas ex vineis ex solo testimonio vnius publici cauillatoris, *Coimeiro* vocant Lusitani, quia res est leuissima, & ita confert ad bonum publicum, aliter non possent ista esse tuta; ita Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 21. *num.* 5. & Lessius *lib.* 2. *cap.* 30. *dub.* 4. *num.* 31. & addit Lessius custodis publici testimonium non sufficere ad condemnationem sine aliis indiciis, si reus neget, sed tantùm sufficere ad inquirendum, ad minandum, non ad condemnandum.

Sayr. Lessius.

6. Adde etiam ad leuem aliquam punitionem, quæ fit absque infamia, posse interdum vnum testem, qui simul sit accusator, sufficere, vt solet fieri in scholis inter scholasticos; in communibus proclamationibus inter Religiosos; ad grauem autem pœnam, ex qua subsequi potest infamia, requiruntur ad minimum duo testes de iure gentium, præter eum, qui supplet vicem accusatoris, & aliquando in re graui, in qua non agitur de præiudicio tertij, sufficiet vnus testis fide dignus; vt si dubitetur de paruulo, an sit baptizatus, & de aliquo, an sit absolutus ab excommunicatione, satis enim tunc erit vnus testis fide dignus, vel ex visu, vel ex auditu, à viris fide dignis. Ita Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 21. *num.* 15. Idem quando dubitatur, an consecrata sit Ecclesia, vnus enim testis tunc sufficiet, iuxta eundem Sayrum, & Syluestrum *verb. testis, quæst.* 5. quia aliàs periret fides humana, si in his casibus non sufficeret testimonium vnius boni viri. Idem dicendum quoque est, quando dubitatur, an quis petierit Confessorem secundùm Doctores citatos, consentit Farinacius *in praxi, part.* 2. *quæst.* 62. *num.* 37. Gabriel *tit. de testibus, lib.* 1. *conclus.* 1. *num.* 17. Felinus *in cap. veniens, de testibus, gloss.* 1. *num.* 18. *in fine*, & alij.

Sayrus. Syluester. Farinac. Gabriel. Felinus.

7. De iure positiuo Canonico, & ciuili plures testes requiruntur in causis grauioribus; sic iure Canonico ad damnandum Presbyterum Cardinalem, 44. testes requiruntur; ad damnandum Episcopum Cardinalem, 72. ad Diaconum Cardinalem, 27. ad reliquos Clericos Ordinarios damnandos, siue Sacerdotes, siue non Sacerdotes, septem; quod totum patet ex *cap. Præsul* 2. *quæst.* 5. ibi, *Præsul non damnabitur, nisi cum* 72. *testibus, nec Præsul summus à quoquam iudicabitur, quoniam scriptum est, non est discipulus supra magistrum. Presbyter autem Cardinalis, nisi cum* 44. *Subdiaconus, Acolytus, Exorcista, Lector, Ostiarius, non nisi septem condemnabitur, testes autem, & accusatores sint sine aliqua infamia.* hæc ibi. Ratio est, quia Ecclesiastici, & præcipui Prælati apud multos sunt in inuidia; quia cæteros corripiunt.

De iure positiuo quid.

8. Notant autem communiter Doctores Lessius *dicto lib.* 2. *cap.* 30. *dub.* 4. *num.* 26. & Iulius Clarus *lib.* 5. *sentent. quæst.* 66. *num.* 5. hunc numerum testium iam hodie non esse in vsu, & quicquid olim de iure fuerit, minorem hodie numerum ex consuetudine requiri; quod priùs notauit, ac docuit Decius *in cap. & si Clerici, initio, num.* 1. *de iudicijs.*

Lessius. Iul. Clar. Decius.

9. De iure communi ciuili, in testamentis clausis, requiruntur septem testes masculi, liberi, aut pro liberis reputati, puberes, rogati, & qui simul conueniant, ac præsentes sint, & audiant, videant, intelligántque testatoris voluntatem, vel scriptam, vel voce tenus prolatam. Si voce tenus, testamentum absque vlla scriptura conditum fuerit, non est necessaria subscriptio, aut sigillum; ita Molina *tom.* 1. *de iustitia, disp.* 126. *initio*, & habetur *in l. hac consultissima, §. per nuncupationem, C. de testament. & Inst. de testament. §. vltimò, & l. hæres palam, ff. eod. tit.* nec satis est, vt præsentes sint, & audiant vocem testatoris, sed opus est etiam, vt illam videant, in apertis quinque, in codicillis quinque, in causis grauioribus, excepta causa mortis, sufficit vnus testis

De iure ciuili in testamentis, quot testes requirantur.

testis eximiæ authoritatis, vt Rex, Imperator, Papa, Cardinalis, dictat enim ratio, vt illis non minor fides habeatur, quàm dictis duorum testium; vt notat Sayrus *in Claui Regia, lib.12.cap.21. num.15.* & Filliucius *tom.2.tract.40. in octauum præceptum Decalogi, cap.8.num.236.in fine.*

Sayrus. Filliucius.

10. *De iure Lusitano quid.* De iure verò Lusitano, si testamentum nuncupatiuum publicum fiat per Tabellionem, qui illud in suo exemplari, seu notarum libro inscribat, satis sunt quinque testes masculi, qui liberi sint, modò decimumquartum pubertatis annum excedant, ita vt cum tabellione sint sex testes, debéntque tam testes ipsi, quàm testator illud subscribere, modò possit scribere, & sciat; aliter enim quisque testium subscribere debet loco testatoris, & statim infra eandem subscriptionem debet addere, se de mandato testatoris loco illius subscripsisse, quòd illi scribere nesciret, vel non posset; quæ omnia sufficiunt, & necessaria sunt, vt testamentum sit validum: ita habetur in nostris Ord. *in veterib.lib.4.tit.76.initio; in nouis, lib.4.tit.80.* & ita docet Molina *allegatus.*

Molina.

11. *An testamentum fieri possit sine Tabellione.* Potest etiam fieri in hoc regno Lusitaniæ, testamentum validum nuncupatiuum sine Tabellione scriptum manu testatoris, aut alicuius alterius; modò subscribatur à testatore, aut ab illo, cuius manu fuit scriptum, & adhibeantur quinque alij testes qualitatis *num. præcedenti* explicatæ, coram quibus simul legatur, & cùm lectum fuerit, à singulis subscribatur; in hoc tamen euentu, necesse omnino est, vt post mortem testatoris, iudicis authoritate fiat publicatio talis testamenti ad petititionem, vel hæredum, vel quorumcumque aliorum, quorum interest, vt pronuntietur, an tale testamentum sit legitimum, tunc enim citantur omnes, quibus interest, & eiusdem iudicis authoritate, vocantur testes; qui prædicto testamento conficiendo interfuerunt, adhibitóque iureiurando, fit experientia, an illæ sint illorum inscriptiones, & hoc solum fit, quando Tabellio tali testamento non interuenit; nam si interueniat, siue testamentum sit clausum, siue apertum, necessaria non est publicatio iudicis, iuxta probabiliorem sententiam, quam sequitur Molina *tom.1. de iustitia, disp.126.§.in eo autem, & §.quando ad validum,* & Couarruuias *in cap.cùm esses; de testament. num.2.* & Antonius Gomez *ad l.3. Tauri à num.25.* & quam sequuntur nostræ ordinationes Lusitaniæ *in noua recopilatione, lib.4. tit.80. in veter. lib.4. tit.76.*

Molina. Couarr. Ant.Gom.

12. *An fieri voce tantùm.* Tandem fieri etiam potest, testamentum nuncupatiuum; validum in hoc regno, vel quæuis alia dispositio de propriis bonis, sine vllo Tabellione, aut scriptura, vel publica, vel priuata, voce tenus, dummodo fiat tempore mortis, & coram sex testibus, siue masculis, siue fœminis, coram quibus testator moribundus suam voce tenus explicet voluntatem: priuilegium enim hoc solùm conceditur, eo quòd fiat id tempore mortis, nam extra hoc tempus, irritum esset tale testamentum in hoc regno; ita habetur *in Ordinat. veterib. lib.4. tit.6. in nouis, tit.80. §.4.* & docet Molina *tom.1. de iustitia, disp.126. versi.tertiò fieri etiam potest*; in hoc tamen euentu, sicut & in alio, de quo egimus *num. præcedenti*, in quo validum esse diximus testamentum nuncupatiuum, cui non interuenit Tabellio publicus, necesse est, vt post defuncti mortem testamentum illud iudicis authoritate publicetur.

Molina.

13. De iure autem Canonico, validum est testamentum, quod Parochiani conficiunt coram Presbytero, seu Parocho suo, & tribus, vel duobus aliis personis idoneis; vt patet ex *cap.cùm esses, de testamentis.* ibi, *Proposuisti talem in tuo Episcopatu consuetudinem obtinere, quòd testamenta, quæ fiunt in vltima voluntate penitus rescinduntur, nisi cum subscriptione septem, vel quinque testium fiant, secundùm quod leges humanæ decernunt; quia verò à diuina lege, & sanctorum Patrum institutis, & à generali Ecclesiæ consuetudine id esse noscitur alienum, cùm scriptum sit:* In ore duorum, vel trium stet omne verbum; *præscriptam consuetudinem improbamus; & testamenta quæ Parochiani coram Presbytero suo, & tribus, vel duobus alijs personis idoneis, in extrema fecerint voluntate, decernimus permanere, sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis huiusmodi audeat rescindere testamenta,* & glossa *ibi* in casus propositione, *& verb.improbamus,* solùm intelligit hoc de testamentis, in quibus bona relinquuntur Ecclesiis, vel ad pias causas. Verùm Valascus *tom.1. consult.74.num.13.* optimè probat non solùm valere hoc testamentum ad pias causas præfato modo factum, sed etiam ad non pia, quia ius Canonicum *in cap.relatum 1. de testamentis*, ad pias causas requirit in talibus testamentis duos tantùm testes, & in prædicto *cap. cùm esses*, ad non pia requirit duos, vel tres idoneos testes, & Parochum; quare non solùm hoc est intelligendum de testamento ad pia, sed etiam ad non pia; credo tamen hoc habere locum tantùm in testamentis sæcularium factis in terris subiectis Papæ, & dominio Ecclesiastico, hoc est, in illis terris, in quibus Papa Dominus est temporalis; & in testamentis Clericorum extra terras Summi Pontificis, quia hi non sunt subiecti legibus Principum sæcularium; & ideò siue ad pia, siue ad non pia, iuxta hanc formam capitis, *cùm esses, de testamentis,* testamenta sua conficere possunt vbicumque degant, etiam extra dominium temporale Papæ; vt optimè probat Aluarus Valascus *dicto tom.1.consult.74.num.13.* & Menchaca *lib.3. de successione creata, part.1.§.22.num.38. in fine*, & pleniùs *num.84.* & huiusmodi testes sufficit quòd sint fœminæ; vt docet prædictus Valascus *num.11.* & Couarr. *in d.cap.cùm esses, de testamentis, num.14.* quia licèt hoc caput requirat testes idoneos, non loquitur tamen de idoneitate iuris ciuilis, sed iuris diuini, in qua principaliter innititur textus ille iuris Canonici, vt patet ex contextu illius capitis, licèt alij requirant testes masculos, & non fœminas, iuxta idoneitatem iuris ciuilis, quos videre poteris in Valasco *allegato.*

De iure Canonico validum est testamentum quod fit coram Parocho, & duobus testibus, ad pia, & non pia.

Valasc.

Idem. Menchac.

Couarr.

Requiruntur autem in iure ciuili, & Canonico, duo testes præter accusatorem, vel id, quod vicem illius subeat; non enim potest procedere iudex ad sententiam sine accusatore vero, vel ficto, qui tamen neque iure naturali, neque iure diuino, neque iure gentium, necessarius est, vt docet Lessius *lib.2.c.30.dub.4.n.29. & c.24.dub.12.* Non iure naturali, aut gentium, quia accusator non requiritur, vt aliquid probet, sed solùm vt excitet iudicem ad iudicandum, secundùm publici iuris formam, & testium probationem, & ideò tota cognitio est ex testibus, & non ex accusatore; iure autem naturæ, aut gentium, non requiritur, vt iudex aliunde excitetur ad iudicandum, sed hoc statutum fuit à iure positiuo ad coërcendam iudicum petulantiam, si sponte sua, vel relatione alicuius priuati hominis extraiudicialiter facta possent causas criminales inchoare, nulla infamia præcedente. Non iure etiam diuino accusator requiritur, 14.

14. De iure ciuili in accusationibus præter accusatorem duo testes requiruntur.

quiritur, à teste distinctus, quia *Deut. 17. & 19.* solùm requiruntur duo testes, vt quis damnetur ad mortem; Deuter. 17. *In ore duorum, vel trium testium peribunt, qui interficientur*, & Deuteron. 19. *Non stabit vnus testis contra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fecerit, sed in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum.* Et *Matth.* 18. Ille qui corripit fratrem, & postea illum denuntiat Ecclesiæ, vocatur testis; vt patet ex verbis Christi Domini, *Corripe eum intra te, & ipsum solum*; & postea, *si te non audierit, adhibet tecum duos, vel vnum testem, vt in ore duorum, vel trium stet omne verbum*, id est, vt optimè explicat Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 4. num. 30.* Si vnum adhibes, iam estis duo testes; si duo, iam estis tres.

15. *Quid in denunciationibus, quando proceditur ad emendationē fratris.* Ex quo infertur, illum, qui denuntiat via fraternæ correctionis, denuntiatorem posse esse simul, & testem, si deponat, eodem modo, quo testes deponere solent, vnde patet iure positiuo diuino non esse necessarios duos testes præter denuntiatorem, sed vnum esse satis, si ipse, vt testis poterat deponere. Nec obstat illud Christi Domini ad adulteram, Ioannis 8. *Nemo te accusat, nec ego te condemno.* ibi enim accusare est denuntiare, seu testificari, ac si Christus diceret: Nemo testificatur aduersum te, nec ego te condemno; antea enim dixerat, *vbi sunt qui te accusabant*, id est, vbi sunt testes, qui deponebant aduersùs te; quia igitur deficientibus testibus, deficit condemnatio. *Si nemo te accusat, nec ego te condemno.*

Ad valorem matrimonij, quot testes requirantur. Ad valorem autem matrimonij de iure Canonico, certum omnino est, requiri saltem duos testes, cum Parocho, nec sufficere vnum testem, cum eodem Parocho; quia Concilium Tridentinum *sess. 24. cap. 1. de matrimonio.* expresse irritat matrimonium non contractum coram Parocho, & duobus testibus, vt optimè animaduertit Sanchez *lib. 3. de matrimonio, disput. 41. num. 1.* (Sanchez.) Vnde quantumcumque eximius testis sit, vt Princeps, Rex, aut Episcopus, non sufficit vnus cum Parocho; præscribit enim Concilium formam essentialem ad valorem matrimonij, & actum authoritatiuum huiusmodi valoris, & requirit ad minimum duos testes cum ipso Parocho; nec opus est, vt huiusmodi duo testes sint omni exceptione maiores, quibus nihil in iure opponi possit ad infirmanda illorum dicta, sed probabilius est, sufficere quoscumque testes habentes rationis vsum; licèt sint infames, excommunicati, parentes, consanguinei, fœminæ, serui, familiares, imò infideles, vt latè probat Sanchez *lib. 3. de matrimonio, disput. 41. num. 5.* Veracrux *in appendice ad Speculum, toto dub. 7.* Spino *speculo testament. glossa 15. num. 60.* Manuel Rodrigues *tom. 1. summæ, in secunda editione. cap. 219. num. 18.* Anton. Cucus *lib. 5. institut.* Henriquez *lib. 11. de matrimonio, cap. 3. num. 19.* Segura *in director. iudic. 2. parte, cap. 15. num. 60.* Petrus de Ledesma *de matrimonio, quæst. 45. art. 5. puncto 3. post quartum dubium, §. conclusio sit.* (Sanchez. Vera Crux. Speculum. Rodriq. Spino. Cucus. Henriq.) Ratio est, quia Concilium Tridentinum non petit testes omni exceptione maiores, sed petit tantùm testes, & præsentiam Parochi, & cùm exigat testimonium Parochi, potest supplere defectum aliorum. Deinde, quia in causa fauorabili admittuntur testes aliàs inhabiles, vt ob fidei fauorem decernitur in capite *ob fidei fauorem, de hæreticis in 6.* & causa matrimonij est valde fauorabilis, vt habetur *in cap. finali, de sententia, & re iudicata*, & ideò ad testificandum in ea admittuntur fœminæ, *cap. super eo 2. de testibus, & consanguineis*, vt probat Sanchez *allegatus.*

CAPVT XL.

Quomodo testes plenè probent, & quæ conditiones requirantur ad hanc probationem.

SVMMARIVM.

VT duo testes plenè probent, quatuor requiruntur conditiones. 1. *Quot conditiones requirātur, vt duo testes plenè probent.*

Prima est vt deponant iurati.

Secunda, vt deponant de eodem facto.

Tertia est, quòd sensu externo factum perceperint, verbi causa, quòd viderint occidentem, audierint blasphemantem.

Quarta, vt sint omni exceptione maiores; adde

Quintam, vt testis vel eligatur à litigante, vel vocetur à iudice, & non se intromittat ad ferendum testimonium contra aliquem; de his omnibus conditionibus sigillatim agemus.

2. *Conditio prima.* Prima conditio, vt testes deponant iurati, patet ex *cap. nuper, de testibus.* ibi, *Nullius testimonium, quamuis Religiosus existat, nisi iuratus deposuerit in alterius præiudicium, debet credi*, & ex *cap. tuis quæstionibus, de testibus*, vbi Panormitanus sic, *Nec Episcopo quidem, vt testi credi debet, nisi iuratus deposuerit in alterius præiudicium.* Ratio est, quia absque iuramento faciliùs homines mentiuntur, & veritas in iudicio certissimo modo indaganda est, inuocatio

inuocatio enim diuini nominis frænum nobis est, ne vltra veritatem diuagemur; & hæc eadem ratio ab omnibus affertur authoribus, à Lessio *lib.* 2. *cap.*30.*dub.*4.*num.*32. à Sayro *in Claui Regia, lib.*12. *cap.*20.*num.*1. vbi ex multis iuribus probat non valere dictum contra tertium, nisi iuramento formatum sit, & præcipuè ex *l.iurisiurandi.C.de testib.* & ita docet D.Thom.2.2.*quæst.*70. *art.*3.*ad* 2. & Couarr. *lib.*2.*var.resol.cap.*13.*num.*3.

Lessius. Sayr. D.Thom. Couarr.

3. Hoc tamen intelligendum est, nisi pars aduersa iuramentum remittat, vt expressè habetur *in cap. tuis quæstionibus, de testibus.* ibi ad finem, *nisi fortè testimonium à parte remittatur aduersa.* Et huius rei rationem assignat glossa. *ibi, verb. remittatur*, quia dicto aduersarij poterat pars totum ius suum committere; ergo à fortiori verbis testium, patet ex *l. vlima. C. de fideicommissis.* Excipit tamen glossa *ibi*, iuramentum in causa matrimoniali, in qua agitur de matrionio dissoluendo; quia ibi non solùm agitur de vtilitate partium, sed etiam de valore matrimonij; atque adeò de præiudicio sacramenti, vt patet ex *cap.super eo, de eo qui cognouit consang. vxoris suæ*, & ne partes collusionem efficiant in præiudicium sacramenti, ideò vnus non potest rem totam relinquere dicto, & veritati alterius; imò, vt notat egregiè Sanchez *lib.*3. *disp.*41. *num* 5. *vers.tertiò probatur*, & Mascardus *de probationibus, conclus.*1013. *num.* 13. olim etiam ad soluendum matrimonium exigebantur testes omni exceptione maiores, secus in causa matrimoniali, in qua agitur de probando matrimonio iam contracto; quia ibi creditur confitenti, quando alter veritatem totam relinquit dicto illius, tunc enim non agitur de præiudicio sacramenti, sed de fauore illius, & ius in tantum vult fauere causæ matrimonij, quando agitur de probatione illius, vt etiam testes infames, fœminas, consanguineos, & excommunicatos admittat, vt docet Sanchez cum multis *liv.*3.*disp.*41.*num.*5. & patet ex iis, quæ diximus *cap.præcedenti, num.*11.

Sanchez. Mascard.

4. *An iuramentum calumniæ remitti possit à parte.*

An autem pars in causis criminalibus possit alteri parti iuramentum calumniæ remittere, refert glossa *in cap tuis quæstionibus, de testibus, verb.remittatur*, tres opiniones,

Prima negat omninò; primò, quia nec consuetudo valet de ipso non præstando, vt patet ex *cap. cæterùm, de iuramento calumniæ*, & videtur expressum *in l.*2.*C.de iurament.calumn.* §.*sed quia veremur.* secundò, quia iuramentum calumniæ, introductum est, non in fauorem tantùm partium, sed ob communem vtilitatem; vnde nec tacitè, nec expressè remitti potest. nam de suo potest quis remittere, quod voluerit, de alieno autem nihil potest remittere; vnde cùm huiusmodi iuramentum ob bonum præcipuè commune fuerit introductum, illi profectò præiudicaretur, si talis remissio valeret.

Secunda affirmat, quia iuramentum calumniæ præcipuè introductum est in fauorem partis, & vt veritas eliciatur, & non occultetur, vt asseritur *in cap.quamquam,*14. *quæst.*2. Vnde cùm in fauorem partis introductum sit, necesse est, vt fateamur posse ab illa remitti.

Tertia, & media asserit huiusmodi iuramentum expressè quidem remitti non posse, ne sententia propter hanc expressam remissionem cassetur postea, argumento legis, *filiusfamilias.* §.*veterani, ff.de procuratoribus*; tacitè verò remitti posse, iuxta legem, *iusiurandum.* § *qui iusiurandum, ff.de iureiurando.* Bartolus *in l.*2. § *sin autem, ad finem, C.de iurament. calumniæ*; & glossa capitis, *tuis quæstionibus, de testibus, verb. remittatur, in fine, in additione*;

Bartol.

sed hæc opinio, meo iudicio, non subsistit, quia, vt est commune effectum Iurisperitorum, Taciti, & expressi eadem est vis, eadem potestas; vnde si expressè remitti non potest, nec etiam tacitè potest, & si tacitè potest, expressè etiam potest: nec etiam secunda placet, quia negari non potest primò, & principaliter fuisse iuramentum calumniæ introductum ob bonum publicum, & commune, vt cessarent lites, odia, & iurgia in multos, qui ex odio innocentes accusare in iudicio possent, nisi iuramento calumniæ huic malo occurreretur. Secundariò verò in fauorem, & vtilitatem partis aduersæ, contra quam actio criminalis intenditur: nulla autem priuata, & particularis persona bono communi officere potest, nec cedere eo fauore, qui ob illud iure introductum est: restat ergo, vt amplectamur primam, quæ, meo iudicio, est probabilior, quam expressè sequitur Ostiensis *in cap. cæterùm, de iuramento calumniæ*, & Ioannes Andreas *ibi.*

Ostiens. Ioan. Andr.

Ex hac prima conditione, sequitur primò regulariter non valere testimonium, si testis depositionem suam in scriptis iudici tradat, quamuis subscribat, & dicat, se sub iuramento veritatem loqui, sic docet Sayrus *lib.*12.*cap.*20.*in Claui Regia, num.*2. Panormitanus, & Felinus *in cap tuis quæstionibus, de testibus*, & Syluester *verb. testis, quæst* 6. *vers.* 5. & Couarr. *lib.* 2. *variar.cap.* 13.*num* 6. & Baldus *in l. iurisiurandi. C. de testibus*, quos omnes citat, ac sequitur Sayrus *loco allegato*, vnde fallitur Bartolus *in l. Theopompus, num.* 12. vbi docet, valere testimonium traditum in scriptis, si testis illum expressim legat coram iudice, & postea dicat se sub iuramento id asserere, & confirmare. Ratio huius rei est, quia cùm iudex testem per articulos interroget, ex modo testificandi, ex vocis pronunciatione, & implicatione, vel cohærentia in dictis, faciliùs deprehendere potest falsitatem, vel veritatem. nam cùm in scriptis testis præmeditato, ac composito sermone respondeat, faciliùs poterit rem palliare, ac veritatem obtegere, in præiudicium notabile partis, ac propriæ conscientiæ. 5.

Sayrus. Panormit. Felin Syluester. Couarr. Bald. Bartol.

Dixi *regulariter*, quia, vt notant Felinus, & Couarruuias *citati*, & placet Sayro item *citato*, poterit opinio Bartoli admitti in aliqua circunstantia, & ob aliquam iustam causam, verbi causa, quando res adeò perplexa esset, vt multo tempore ad præmeditandam veritatem indigeret, vel si testis morbo esset impeditus, aut loqui non possit, possit tamen scribere; item si persona esset grauissima, ac nobilissima, ad quam iudex, scriba, ministrique iustitiæ faciles aditus non haberent, tunc enim optimè poterit suum testimonium in scriptis Tabellioni tradere sub iuramento firmatum; poteritque ei prius iuramentum à iudice dari, & præassumpto iuramento, poterit postea suum testimonium scribere, illúdque iudici tradere præsente Tabellione, vt ex eo causam valeat decidere, cuius depositio in his circunstantiis valebit. 6. *Opinio Bartoli in aliqua circumstantia admitti potest.*

Secunda conditio est, vt deponant de eodem facto, & hæc cōditio præcipua est, & patet, quia alioqui testes non erunt contestes, sed singulares testes, quorum alter alterius dictum non confirmat; sed vterque suum tantùm. Enim verò, aliud est esse testem singularem, aliud contestem; testes singulares dicuntur, quoties duo, vel plures, imò & mille deponunt de diuersis numero delictis. Verbi causa, si vnus dicat se vidisse Petrum 7. *Conditio secunda.*

suffu

ſuffurantem equum; alius dicat ſe vidiſſe illum furantem argenteum diſcum, alius mulum, alius ſacculum pertuſum pecunia, alius bouem, ouem alius, iumentum, aut vitulam eodem, aut diuerſo tempore: teſtes hi omnes ſunt ſingulares, & ſinguli probant ſuum dictum tantùm, & nullus dictum alterius, & ſic dabitur tantùm probatio per vnum teſtem; ita Leſſius *tom. 1. lib. 2. cap. 30. dub. 4. num. 33.* & Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 21. num. 15.* & ideò valdè probabile eſt apud omnes Doctores, ſingulares teſtes non ſufficere ad plenam probationem in cauſis grauioribus, vt ſi agatur de damnatione ad mortem, vel danda ſententia in præiudicium notabile alicuius; ita D. Thomas 2. 2. *q. 7. art. 2.* Caietanus, Salon. & Aragonius *ibidem*, Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. c. 21. num. 15.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 8. num. 236.* & habetur *cap. licet vniuerſis, de teſtament. & cap. licet cauſam, de probationibus.* Dixi, *in cauſis grauioribus*, quia in cauſis leuioribus, vt in condemnatione ad pœnam pecuniariam, non magni præſertim momenti, vel ad corporalem leuem, ſufficit teſtimonium vnius fide digni; ſic enim expedit bono Reipublicæ regimini; ita Sayrus *allegatus*, & Filliucius *tract. 40. in octauum præceptum, cap. 8. num. 236.*

Teſtes ſingulares qui. — *Leſſius. Sayr.* — *D. Thom. Caietan. Filliucius.*

8\. Teſtes, conteſtes, dicuntur illi, qui deponunt de eodem numero, delicto, iiſdémque circumſtantiis; vnde vt conteſtes ſint, debent conuenire in tempore, & loco, & delicti ſpecie: nam ex diuerſo tempore, & loco, colligitur diuerſum factum, non idem, niſi res ſit ſucceſſiua, & tempus continuatum requirat, vt ſi quis furatus fuerit equum Olyſippone, & vnus teſtis eum eodem die ex quo inſidentem viderit in proximo oppido Olyſipponis, alius in ſequenti oppido, alius in alio ſequenti, & ſic ſucceſſiuè in omnibus oppidis ſucceſſiuis, vſque ad Scalabitanum oppidum, in quo eidem equo, & eodem die inſidens viſus fuerit; tunc quidem, quia res eſt continuata ex diuerſo loco, & tempore, non diuerſum, ſed idem factum colligetur; ſi tamen vnus teſtis exprimat certum diem, & alter dicat ſe non meminiſſe diei, aſſignet tamen factum, & locum, valebit teſtimonium, & conteſtes erunt teſtes non ſingulares, ac proinde plenam efficient probationem; ſecus tamen ſi aſſignaret alium diem; tunc enim cenſeretur eſſe aliud factum, niſi talis eſſet naturæ, vt non poſſit bis fieri, ita Leſſius *lib. 2. cap. 30. dub. 4. num. 33.* & Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 21. num. 20.*

Teſtes, conteſtes qui. — *Leſſius.*

9\. Aduerte tamen, contingere aliquando, vt vnum delictum maiorem habeat continuationem, quàm aliud, & tunc ſi plures teſtes, vnus poſt alium viderint idem delictum, verè conteſtes erunt. verbi cauſa, commiſit quis adulterium, & viſus eſt adulter in actu adulterij à tribus, ſeu quatuor teſtibus per feneſtram, vel rimulas oſtij, vno poſt alium, verè iſti teſtes non ſunt ſingulares, ſed conteſtes, & delictum illud ſufficienter probant, ſicut diximus de eodem equo Olyſippone furato, *num. præcedenti*, ita docet Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 21. num. 20.* Tabiena *verb. teſtis, in verſ. 4.* & Sayrus citat multos, quos apud illum vide.

10\. Dubium tamen eſt, an ſufficiant teſtes ſingulares ad probandum aliquem eſſe hæreticum; qua de re partita eſt opinio.

Quot teſtes ſufficiant ad probandum aliquem eſſe hæreticum. — *Opinio prima.*

Prima negat, quia non ſatis eſt ſi vnus teſtis deponat de vna propoſitione hæretica, v. c. de iſta, *Verbum non incarnatum eſt*, & alius deponat de alia, v. c. de iſta, *Chriſtus non eſt Deus.* Sicut enim nemo poteſt probari eſſe homicida, adulter, vſurarius, aut ſodomita, aut ſacrilegus, niſi vnum idemque factum externum per duos ſaltem teſtes probetur, ita nemo poteſt probari hæreticus niſi vna, eadémque hæreſis aſſerta, aut commiſſa per duos teſtes conteſtes de eadem hæreſi probetur, & hanc opinionem ex hoc fundamento tenent Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 21. num. 16.* Peña *ad Directorium 3. part. commentario 12.* vbi dicunt hanc eſſe communem de iure, & in praxi, & de communi teſtatur etiam Leſſius *lib. 2. cap. 30. dub. 4. num. 33.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. in octauum præceptum Decalogi, cap. 8. num. 237.* Aragonius *2. 2. quæſt. 70. art. 2.* Banhez *2. 2. quæſt. 70. art. 2. dub. 3.* Menochius *lib. 2. centuria 3. de arbitr. caſu 225. num. 23.* Ioannes Andr. *in cap. vt officium, §. 1. de hæretic.* Baldus *conſil. 390. lib. 4.* & Director. Inquiſit. *3. part. quæſt. 72.* Ratio eſt, vt dixi, quia nemo poteſt probari hæreticus in genere, niſi aliqua ſpecies hæreſis illius probetur in particulari, implicat enim aliquem probari furem, vſurariumve, quin probetur in actu ſingulari per duos teſtes conteſtes de ipſo facto, aliquod illius furtum, vſura, aut adulterium. ergo ſimiliter idem erit dicendum in hæreſi, & huius opinionis eſt etiam Simancas *de Catholicis inſtit. tit. 64. n. 61.* vbi probat non poſſe teſtes ſingulares hæreſim plenè probare, niſi ſaltem ad plurimos teſtes ſingulares accedant duo teſtes conformes, & *num. 68. & 69.* appellat periculoſam contrariam ſententiam.

Sayrus. Peña. — *Leſſius. Filliucius. Aragon. Banhes. Menoch. Ioan. Andr. Baldus. Director.*

Secunda opinio affirmat per teſtes ſingulares conteſtes, & probantes hæreſim in genere ſatis probari poſſe hæreticum, ita vt ei imponi poſſit pœna relaxationis. Fundamentum illius eſt, quia ad probandam rem aliquam in generali, ſufficiunt teſtes ſingulares, quamuis vnuſquiſque illorum deponat de diuerſis actibus, quando tales actus concludunt genus, quod probare intendimus, quia in hoc caſu quamuis teſtes ſint ſingulares in vnoquoque horum actuum, ſunt tamen conteſtes in genere, *l. qui ſententiam.* ibi, *in vnum conſpirantes. C. de pœnis.* textus *in cap. dudum, de conuerſ. coniugat.* & gloſſa *ibid. verb. ſubſtantia*, quæ probatio admittitur à plurimis Doctoribus in alia quacumque materia, cùm agitur de probanda re aliqua in generali, veluti ſi quis probauerit in generali aliquem eſſe blaſphemum, adulterum, vſurarium, furem, ſodomitam, aut ſimoniacum, & ad probandam poſſeſſionem, vel iuriſdictionem, quæ acquiritur per diuerſos actus ſingulares, vt docet gloſſa *in cap. nihilominus 3. quæſt. 9.* & gloſſa *in l. ob carmen. ff. de teſtibus*, vt per Gomez *in l. 45. Tauri, n. 193.* & Aymon. *conſ. 73. n. 34.* & ita ob hanc rationem ſufficient teſtes ſingulares probantes in genere aliquem eſſe hæreticum, vt crimen hæreſis ſit probatum, & vt ei ordinaria pœna relaxationis imponatur. & ex hoc fundamento hanc opinionem in hæreſi ſecuti ſunt Iacobus Butrigarius *in l. Arriani. C. de hæreticis.* Baldus *in l. actor. C. de probat.* Ananias *cap. 2. de hæret.* Salicetus *in l. quicumque. C. de probat.* Ant. Gomez *lib. 3. var. cap. 12. num. 12.* Albertin. *in cap. 1. de hæret. lib. 6.* vbi aſſerit hanc opinionem in praxi eſſe receptam, & Aretinus *in l. teſtium. C. de teſtibus*, & alij.

11\. *Opinio ſecunda.* — *Gomez. Aymon.* — *Butrigarius. Baldus. Ananias. Salicetus. Ant. Gom. Albertin.*

Ego vtramque opinionem iudico ſatis probabilem; prima tamen videtur iuris rigori magis conſentanea; iudicium tamen meum libenter ſubmitto praxi ſanctæ Inquiſitionis pro ſingulis tribunalibus, nam cùm vtraque opinio ſit probabilis, in

Iudicium Authoris.

in vno vna, in alio alia, maximè, vbi malitia hæresis, & cautela hæreticorum in perdenda fide, maior fuerit, sequi potest.

12. *Testes singulares efficiunt semiplenam probationem.*

Negandum tamen non est, etiam in prima opinione dicta horum testium singularium efficere plusquam semiplenam probationem. nam vterque per se sumptus sufficit ad semiplenam probationem, & alter alteri nouum addit indicium, & suspicionem, vt patet.

13. *Quid si duo deponant de eadem hæresi, & dissentiant in solo tempore.*

Si autem duo de eodem facto, aut de eadem hæresi asserta deponant, dissentiant verò solo tempore, plenè probant, quia in substantia delicti conueniunt, quod idem dicendum est si dissentiant, non solùm in tempore, sed etiam in loco. nam cùm sit idem numero significatum, habetur pro eodem actu, imò dissensio temporis, & loci interdum facit maiorem fidem, vt patet in exemplo, de eo, qui furatus est equum Olysippone, & eodem die cum illo visus fuit à diuersis testibus in Scalabitano oppido, & in omnibus oppidis successiuis ab Olysippone, vsque ad Scalabim, ita docet Lessius *tom. 1. de iust. lib. 2. cap. 30. dub. 4. num. 33. in fine.* (Lessius.)

14. *Conditio tertia.*

Tertia conditio est, vt sensu aliquo externo percipiant. *l. solùm, de testibus*, vbi glossa, & communiter Doctores, & Lessius *modò allegatus*, *num. 34.* Ratio est, quia non possunt esse certi de externo facto, nisi per aliquem sensum externum; testes tamen, qui de eo quod ab aliis audierunt, deponunt, ad plenam probationem non sufficiunt, quia cognitio ex auditu dumtaxat spectat ad fidem humanam; condemnare autem aliquem res grauis est; quamobrem non est iudicandum ob fidem tantùm humanam, de qua solùm testes ex auditu deponunt de veritate commissionis delicti; in delictis verò, quæ consistunt in voce, vt in blasphemia, contumelia, & detractione, testes cùm id audiunt æquipollent testibus de visu: tale enim delictum non potest alio sensu melius percipi, quàm auditu, nec requiritur semper, vt simul audiens viderit delinquentem loqui, satis enim tantùm est, vt audiat eius vocem, quando plenam notitiam illius habet, quando in iure non est expressum requiri etiam visionem illius, qui loquitur, ita communiter Doctores, Sayrus *in claui regia lib. 12. cap. 21. n. 22.* Filliucius *tract. 40. in octauum præceptum Decalogi cap. 8. n. 239. vers. in delictis.* Panormit. *in cap. 2. n. 5. de consuetudine. & in cap. cùm causam n. 8. de testib.* glossa *in cap. testes. verb. Audierunt. 3. quæst. 9.* & ponit Sayrus hoc exemplum ex Hostiensi. Quidam tabernarius subtraxit furtiuè amicæ suæ cyphum argenteum, quem nolebat ei restituere, posuit illa, vt vafra erat, & astu plena, post parietem Notarium, & testes; ille verò inflammatus amore amicæ confessus est delictum, & re audita, rogauit illa postea Tabellionem, & testes de confessione illius, remque sic hac arte obtinuit, aliter non obtentura, quæ praxis hodie est communis, & ad multas difficultates expediendas inseruit, quia tamen vox sæpe fingi potest, oportet, vt bene nota sit, aliter nihil probabitur. (Sayrus. Filliucius. Panormit. Gloss.)

15. Dixi *quando in iure non est expressum*, requiri etiam visionem, quia opus est, vt testes de testamentis deponentes non solùm audiant, sed etiam videant testatorem, quia expressum est in iure, non valere testes, nisi & viderint, & audierint testatorem loquentem, patet ex *l. si non speciali, C. de testam.* Vnde non sufficit quòd testes testatorem audiant inter cortinam, aut medio interposito pariete, quamuis notissimam illius vocem habeant; vt docent Panormitanus *in cap. 2. n. 5. de consuetudine*; & (Panormit.)

Bartol. *in dicta lege, si non speciali, C. de testam.* vbi communiter Doctores, Sayrus *in Claui Regia. lib. 12. cap. 21. num. 22.* Et ratio est, quia testamenta multos habent insidiatores, & vox testatoris propter infirmitatem solet facilè immutari. (Bartol. Sayrus.)

Agitur de teste hæretico, & infideli.

SVMMARIVM.

Qui testes sint idonei, & omni exceptione maiores, & qui non sint. num. 16.

Qui testes in causis criminalibus iure Canonico repellantur, serui videlicet, fœminæ, fascinorosi homines. num. 17.

Iure ciuili communi in omni causa admittuntur fœminæ etiam criminali. num. 18.

De iure communi in causis criminalibus, repellitur minor viginti annis. num. 19.

Non admittuntur inimici. num. 20.

Neque ascendentes, neque descendentes admittuntur, neque collaterales vsque ad quartum gradum. num. 21.

An domestici admittantur, familiares, & serui mercenary. num. 22.

Non admittuntur periuri, qui cum iuramento falsum in alia causa testificati sunt. num. 23.

Neque socij criminis, nisi in hæresi, sodomia, & nummis falsis in crimine læsæ maiestatis, in famoso furto, in philtris, & sortilegiis. num. 24.

An personæ viles, & pauperes admittantur. num. 25.

Neque testes corrupti, qui in iudicio probantur aliquid accepisse. num. 26.

Qui possint, vel non possint esse testes de iure Lusitano; à numero 27. vsque ad 36.

In omni iure tam communi, quàm Lusitano, admittuntur testes non idonei, quando delictum tale est, vt per alios probari non possit. num. 37.

Quid si vnus testis sit valde dignus; alius minus idoneus. num. 38.

Licèt testis minus idoneus non probet, facit tamen indicium. num. 39.

Non valent testes se ingerentes ad testificandum. num. 40.

VARTA conditio est, vt testes sint idonei, seu omni exceptione maiores; illi autem in iure dicuntur idonei, quibus nihil in eodem iure opponi potest, nullasque ad infirmanda illorum dicta patiuntur exceptiones; è contra verò non idonei testes, sunt illi, quibus aliquid opponi potest; & qui vel ex natura rei, vel ex iuris dispositione patiuntur exceptiones; ita Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 5. num. 35.* Quia verò omnes personæ perfectum vsum rationis habentes, testes idonei de iure naturali censentur; nisi aliquid habeant, ob quod ius humanum præsumat eos non esse idoneos, videndum est, qui nam iure positiuo à testificatione repellantur, & sic meliùs intelligetur, qui sint omni exceptione maiores. 16. (*Conditio quarta. Qui testes dicantur idonei, & omni exceptione maiores.* Lessius.)

Primò igitur in causis criminalibus, iure Canonico repelluntur serui, ac fœminæ ob fragilitatem sexus, & mutabilitatem ingenij, fascinorosique homines; ita habetur *cap. Forus*, sub *finem, de verb. signif.* ibi, *Testes autem considerantur conditione, natura, & vita. Conditione, si liber, non seruus, nam sæpe seruus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non fœmina; nam varium, & mutabile testimonium semper fœmina producit. Vita, si* 17. (*Qui testes non sint idonei.*)

si innocens, & integer actu. nam si vita bona defuerit, fide carebit, non enim potest iustitia cum scelerato homine habere commercium. Hæc ibi, & idipsum habetur etiam *cap. mulierem 33. quæst. 5.*

18. Meretrices nō admittuntur in causis criminalibus. Iure tamen ciuili communi, in omni causa admittuntur fœminæ. *l. ex eo, ff. de testibus*; præterquam in testamento *l. qui testamento, §. mulier, ff. de testamentis*, ita communiter tradunt Doctores, vt docet Lessius *lib. 2. c. 30. dub. 5. n. 36.* & Gomez *c. 12. n. 13.* Meretrix tamen non potest esse testis in causa criminali; vt tradit Iulius Clarus *q. 24. n. 14.* & ita tenent communiter DD. vt testatur Iason *in l. cunctos populos, C. de summa Trinitate*, & Conrad. *in pract. fol. 80. num. 18.* quæ autem dicatur meretrix, docet Iulius Clarus *lib. 1. sentent. §. meretrix.* Iul. Clar. Iason. Conrad.

19. Secundò de iure communi in causis criminalibus, repellitur minor viginti annis, *l. in testimonium, ff. de testibus*, dictum tamen illius facit indicium sufficiens ad capturam, non torturam, vt docent Lessius, & Gomezius *allegati*, vnde non placet opinio Syluestri *verb. testis, q. 1.* asserentis, testimonium impuberis, indicium esse sufficiens ad torturam. Si tamen sit pubes, id est, quatuordecim annorum in masculis, duodecim in fœminis, admittitur testimonium illorum in ciuilibus. Lessius. Gomez.

20. Tertiò, repelluntur inimici illius, contra quem testimonium dicitur in criminalibus, & ciuilibus: exceptis iis criminibus & litibus, in quibus alij testes non idonei admittuntur, vt in probanda simonia, hæresi, & similibus; vt patet ex *cap. per tuam, de simonia*, debet tamen esse iniuria grauis, vt si præcessit super crimen capitale, vel super magnam partem bonorum, hoc tamen arbitrio iudicis definiendum relinquitur.

21. Quartò ascendentes, & descendentes accusatoris, item collaterales, sed isti collatores vsque ad quartum gradum tantùm; ita docet Anton. Gomez *cap. 12. num. 15.* Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 5. n. 37.* Idem de affinibus. Consanguinei tamen & affines rei, interdum admitti possunt, ad illud defendendum, eiusque innocentiam probandam, vt docet Iulius Clarus *quæst. 24. num. 12. in fine*, sic enim habet vsus quando innocentia illius aliunde constare non potest. Lessius *num. 38.* Ant. Gom. Lessius. Iul. Clar.

22. Quintò, repelluntur domestici accusatores, & familiares illius, inter familiares autem connumerantur famuli, licèt mercenarij sint, docet glossa *in cap. literis, de testibus*, & Gama *decis. 287. n. 2.* & infames infamia iuris in causa criminali, & hoc est certissimum, & sine controuersia, vt docet Iulius Clarus *q. 24. n. 13.* & Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 5. n. 38.* infamis autem infamia facti, regulariter etiam repellitur, aliquando tamen in defectum aliorum, quando veritas aliter haberi non potest, admittitur, sed cum tortura, ita Clarus *quæst. 24. num. 23.* Lessius *citatus, d. num. 38.*

23. Sextò, periuri tam in causa ciuili, quàm criminali, qui in aliqua causa falsum cum iuramento asseruerunt, qui enim semel peierauit, putatur facilè peieraturus, iuxta communem regulam, *Semel malus, semper præsumitur malus, in eodem genere mali*, ita docet Farinacius *in praxi, tom. 2. q. 50. num. 186.* patet ex *cap. si quis coniunctus, & cap. paruuli 22. quæst. 5.* Caret enim periurus ea, quæ potissimum in teste requiritur, nempe veritate. Farinac.

24. Septimò propelluntur rursus socij criminis, *l. fin. C. de accusat. & cap. veniens 1. de test.* docet Less. *lib. 2. c. 30. dub. 5. n. 39.* quia hi facilè alium nominabunt, vel ex odio, vel quia si socium excusent, se excusabunt. Excipientur tamen in iure aliqua crimina, in quibus admittuntur socij criminum, ad testimonium, v. c. in hæresi, in sodomia, in crimine monetæ falsæ, læsæ maiestatis, in famoso furto, in philtris, & sortilegiis, addit Anton. Gomez *cap. 12. n. 16.* idem dicendum in delictis, quæ non possunt sine sociis committi; itaque in his omnibus delictis, testimonium socij non solùm erit sufficiens indicium ad torturam, sed etiam semiplena probatio, & accedente alio socio, qui id deponat, iam erit plena, & poterit reus condemnari, vt docet Cynus *in l. vltima, C. de accusat.* & Panormit. & Lessius *citatus, d. lib. 2. cap. 3. dub. 5. num. 39.* debet tamen hæc depositio fieri tanquam à teste, id est, sub iuramento, & citata parte, cui etiam danda est copia depositionis, vt possit se defendere, nisi in causa hæresis praxis aliud obtinuerit. Lessius. Panormit. Lessius.

Octauò, non admittitur etiam persona vilis, & pauper, de qua suspicio facilè haberi potest, quòd pecunia corrumpetur, secus si sit honesta, *l. 3. & 4. ff. de testibus*, Syluester *verb. testis, quæst. 1.* Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 5. num. 39. fine.* Farinacius *consilior. tom. 2. decis. 138. num. 4.* Vilis autem persona dicitur satelles, mulier inhonesta, ita idem Farinacius *tom. 2. consilior. decis. 79. num. 2.* Felinus *in cap. quoties, de testibus, num. 5.* & alij, quos citat, ac sequitur idem Farinacius *ibidem.* Pauper autem ille dicitur, qui manibus victum quotidianum cogitur quærere, ita glossa *in l. paupertas, ff. de excusat. tutor.* Farinacius *decis. 409. num. 1.* 25. Syluester. Lessius. Farinac. Felin.

Nonò denique testes corrupti, qui in iudicio probantur aliquid accepisse pro testimonio ferendo, siue vero, siue falso; vt habetur *in cap. 1. si testes, de testib.* & docet Molina *tom. 1. de iust. disp. 83. §. de teste, in fine.* Expelluntur etiam hæretici, vt dicam *num. 30.* 26. Molina.

Hi omnes repelluntur à testificando de iure communi. Veniamus ad nostrum ius Lusitanum. De iure igitur Lusitano *lib. 3. tit. 56.* 27. De iure Lusitano, qui nō possint esse testes.

Repelluntur primò, pater, materque, auus, & auiæ, proauique omnes ascendentes, & descendentes, parentes enim, & reliqui ascendentes non possunt esse testes in causis filiorum; neque filij, & descendentes in causis parentum, siue pro illis, siue contra illos, nisi tamen de ætate filiorum agatur, quo casu possunt parentes testes esse respectu filiorum, quia nemo melius, quàm parentes filiorum ætatem scire potest, in hoc tamen casu, non illis integra habetur fides; ita expresse decernitur *in nouis ord. lib. 3. tit. 56. num. 1.*

Repelluntur etiam fratres in causis fratrum, si fortè frater est sub potestate, & regimine sui fratris; idque tam in causa criminali, quàm in causa ciuili, magni tamen momenti, vt ex dicta ordinatione patet. 28.

Item seruus non potest esse testis in causa domini, exceptis iis casibus, qui iure exprimuntur; vt hæresis, & crimen læsæ maiestatis, & exceptis aliis criminibus, de quibus egimus *num. 20.* 29.

Repellitur Maurus, Turca ac Iudæus in causis Christianorum, quando lis agitur inter duos Christianos: si tamen causa agatur inter Christianum, & Maurum, Turcam, hæreticum, ac Iudæum, valebit testimonium Iudæi contra Christianum, si Iudæus à Christiano proferatur in testem, & testimonium Christiani contra Iudæum, si Christianus à Iudæo producatur, non è contra, si Iudæus proferat Iudæum contra Christianum, meo tamen iudicio valebit testimonium Christiani contra Iudæum, si Christianus proferatur à Christiano in testem contra Iudæum; quia Religio Christia- 30.

Chriſtianorum eſt maxima ; & fides maior , & conſcientia illorum delicatior. Idem de Mauro , & Turca , & eadem etiam eſt ratio de hæreticis : teſtis etiam hæreticus admittitur, de iure communi, ſicut & de iure Luſitano contra alium hæreticum; ita Farinacius *de hæreſi*, *quæſt.* 188. §.7. *num.* 138. & patet ex *l.quoniam*,§.*in ſe autem. C.de hæreticis*, & *ibi* gloſſa *in figuratione caſus*, *in verſ.aut inter hæreticos*, docet Simancas *de Catholicis inſtit. tit.*74. *num.*42. Repertor.Inquiſitor. *verb.teſtes*, *verſic.circa prædicta dicendum.*Malcard.*de probat.lib.*2.*concluſ.*857.*num.*4. licèt contrarium ſentiat Alberic. *d.l.quoniam*,*num.*1. *iuncto num.* 4. *C. de hæreticis* ; & quòd ratione infamiæ hæreticus non ſit bonus teſtis contra hæreticum. Sed contrarium eſt verius , & communiter receptum. Hæreticus autem pœnitens , & ad fidem conuerſus iure communi ad teſtificandum admittitur , & probat ita Albericus *in dicta l. quoniam* , *num.* 3. *C. de hæreticis*. Farinacius *de hæreſi dicta quæſt.* 188. §. 7. *num.* 140. *& in tract. de teſtibus*, *quæſt.* 56. *à num.* 113. Et ſi tamen hæreticus non admittatur in cauſa fidei ad teſtificandum contra fidelem , id intelligendum eſt ; vt integram faciat fidem , tamen ſi plures hæretici fuerint conteſtes ad iudicis arbitrium probabunt. Ita Simancas *de Cathol. inſtit. tit.* 64. *num.*43. *&* 45. & & alij quos citat.

31. Repelluntur etiam amentes , aut memoria omnino deficientes , hi enim nullo in caſu admittuntur in teſtes,cùm brutorum inſtar ſe gerant.

32. Item minores quatuordecim annorum in nulla omnino cauſa, tam ciuili , quàm criminali teſtes eſſe poſſunt de iure Luſitano , vt patet ex *lib.* 3. *noua ordin. tit.* 56. *num.*6. niſi cauſæ criminales ſint grauiſſimæ; tunc enim admittuntur dicta illorum, qui nondum decimumquartum ætatis annum explent ; ſed ſine iuramento in defectum aliarum probationum , vt ex illorum dictis iudices de veritate informentur , ne delicta impunita maneant in Republica;ita habetur *lib.* 3. *noſtræ ord.nouæ* , *tit.* 56. *num.*6.

33. Repelluntur rurſus inimici , de quibus iam egimus *num.*10.inimici , inquam, capitales , & quamuis actu non ſint ad inuicem inimicis, ſufficit quòd aliquando fuerint ; ita *ibid. num.*7. declaranturque *ibid.* capitales eſſe inimici omnes illi , qui vel actu habent , vel aliquando habuerunt cauſam aliquam criminalem , vel ciuilem magni momenti , omnium videlicet bonorum , aut magnæ partis illorum ; aut membrum aliquod amputarunt , ij enim omnes nullo modo poſſunt eſſe teſtes contra illos, cum quibus huiuſmodi cauſas habuerunt,nec contra illorum liberos , vxores , fratres , aut nepotes; idem de iis , qui magnum furtum contra aliquem commiſerunt , aut quauis alia magna iniuria illum affecerunt,ita habetur *in nouis ordin.d.lib.*3. *& dicto tit.*56.*num.*6.

34. Item omnes iuncti ob cauſam aliquam criminalem , niſi iam ante carceris detruſionem relati eſſent in teſtes : ſi tamen aliquis detruſus eſſet in carcere ob aliquam cauſam ciuilem,vel ob aliquod aliud crimen leue , quod ſi probatum fuerit , non mereatur pœnam corporalem,nec exilium extra patriam,& terminum illius vltra ſex menſes, poterit quidem eſſe teſtis, ſi perſona ſit honeſta , & bonæ æſtimationis , ac famæ. Vincti etiam teſtes eſſe poterunt in criminibus , quæ in carcere committuntur, cùm aliter de veritate conſtare non poſſit , ita noſtræ Ordinationes Luſitaniæ *lib.*3.*tit.*56.*n.*9.

35. Et generaliter etiam in omnibus caſibus , qui contingerent,quamuis aliquis pro ſuſpecto à parte recuſetur , & recuſatio ipſa ſit valida , ac legitima, & in iudicio procedat , poterit iudex eum nihilominus in teſtem admittere ; ac ſi recuſatus non fuiſſet , & ſi poſtea recuſatio probata fuerit , iudex prædicto illius teſtimonio fidem maiorem , aut minorem habebit, prout ſibi iuſſum fuerit ; ita ius Luſitanum citatum *lib.*3.*tit.*56.*noua Ord.num.*10.

Et in omni caſu , ac crimine , quo Maurus , aut ſeruus aliquis Chriſtianus niuei , albique coloris fuerit accuſatus ; poterunt illius delicti complices eſſe contra illos integræ probationis teſtes legitimi,ac ſi participes delicti non eſſent,ita *ibid.*eodem iure Luſitano *num.*11. 36.

Notabis tamen primò , tam de iure Luſitano, quàm communi , & Canonico teſtes non idoneos admitti poſſe, tanquam verè legitimos,ac idoneos, quando delictum eſt commiſſum , eo loco , & tempore, quo alij teſtes haberi non poſſunt,vt in ſylua, domo, agro, monte, & nocturno tempore , ne delicta maneant impunita ; vt patet ex *cap. finali* , *de teſtibus*, in quo ſocij criminis ad detegendam conſpirationem contra Epiſcopum admittuntur , quia in defectum probationis minus idonei teſtes admittuntur , qui aliàs non admitterentur ; vt patet ex *l. penult. C. de hæret. & ex cap. ſi teſtes* 4. *quæſt.* 3. §. *item ſerui reſponſio*,*& cap.cùm dilectus*, *de electione*, & docet Leſſius *lib.*2.*cap.*30.*dub.*5.*num.*41.Farinacius *de hæreſi*, *quæſt.*188. §.7.*num.*130. vbi admittit teſtes hæreticos ad probandum etiam in teſtamentis,& contractibus , ne iuſtitia pereat , quando alij inueniri non poſſunt , quod videtur probari ex *l.quoniam*,§.7.*C.de hæreticis*. 37. Leſſius.

Notabis ſecundò ſi alter teſtis ſit valde dignus fide , alter verò minus idoneus , poſſe illum iſtius defectum ſupplere egregiè, ita vt ſimul probationem efficiant , ita Bald *in l.ſi quis ex argentarijs*,§.1. *ff.de edendo* , & alij Doctores *ibid.* & Leſſius *lib.*2. *cap.*30.*dub.*5.*num.*42. 38. Bartol. Leſſius.

Notabis tertiò , & ſi teſtis minus idoneus ſemiplenè non probet , facere tamen indicium , quod cum aliis coniunctum ſufficiat ad torturam , niſi ob ſubiectionem , vel reuerentiam , quam reo habere debet (vt ſi ſit ſeruus, filius , aut libertus, a teſtificando repellatur) tunc enim nullum facit indicium ; ſimiliter ſi ob inimicitiam ad ferendum teſtimonium non admittatur , item ſi propellatur, eo quòd parte non citata teſtimonium ferret , aut ante litem conteſtatam , in his enim caſibus non valent teſtimonia , vt habetur *in cap. quoniam frequenter* , *vt lite non conteſtat.* quidam tamen dicunt teſtes minus idoneos , nullum facere indicium ſi tempore depoſitionis pars oppoſuit exceptionem inhabilitatis,idque approbat Ant.Gomez *lib.*12. *cap.* 20. quamuis Leſſius *dicto lib.* 2. *cap.* 30. *dub.*5.*num.*40. *in fine*, hoc non credat in praxi receptum ; verùm opinio Gomezij eſt iuri , & rationi conformis. 39. Ant.Gom. Leſſius.

Teſtes non poſſunt ſe intromittere,ingerereque ad teſtimonium contra aliquem ferendum, debent enim eſſe,vel à parte producti,vel à iudice vocati,& rogati,aliàs illorum teſtimonium non valebit, patet ex *l.hæres palàm*,§.*finali ff.de teſtam.*& ex *l.vxori.ff.de falſ.*§.1. ita docet Bart. *in l.quæ omnia*, *ff.de procur.* & facit *cap.qualiter*,*de electione*, & ita docet etiam Syluester *verb.teſtis*,*num.*6. præſumitur enim hoc caſu corruptus , imò requiritur quòd non promittat teſtificari quid certum , ſed ſolùm quod dicat ſe dicturum veritatem ; & cum Syluestro idem tenet Gama *deciſ.*110.*num.*10. 40. *Nihil probat teſtis ſe ingerens ad teſtificandum.*

Caput XLI.

An, & in quibus casibus, attendatur primum, & secundum dictum testis varij in iudicio, agitur de iis qui dicunt se ob metum in Tribunali sanctæ Inquisitionis alios accusasse.

Summarium.

Quid si testis iuridicè deponat contrarium eius, quod prius extra iudicium dixerat. num. 1.

Quid si in articulo mortis dicat contrarium eius, quod iurauerat. num. 2.

Quid si vulneratus in articulo mortis dicat se non fuisse vulneratum à Titio. num. 3.

An testes, qui in iudicio vnum, & extra iudicium aliud contrarium dicunt, puniendi sint tamquam falsi. num. 4.

Quid si ex coniecturis constet, testimonium in iudicio fuisse falsum, & dictum extra iudicium fuisse verum. num. 5.

Quid si testis iuratus in iudicio, vnum deponat, & extra iudicium aliud iuret. num. 8. & 7.

Quid è contrario. ibid.

Quid si aliunde appareat iuramentum iudiciale verius esse. num. 8.

Quid quando testis in tortura vnum dicit, & extra torturam aliud, aut è contra. num. 9. & 10.

Quid quando testis vnum in iudicio sub iuramento, & aliud extra iudicium sub eodem iuramento affirmat, an puniendus sit de falso. num. 11.

Quid si testis iuret in iudicio diuersa, animo corrigendi sese. num. 12.

Quid si se corrigat incontinenti. num. 13.

Quid si ex interuallo. num. 14.

In fauorem fidei testes se retractantes ex interuallo etiam admittuntur, vt si prius veritatem, & se esse hæreticos negauerant, & postea tam de se, quàm de aliis affirment. num. 15.

Quid si se, vel alios prius de hæresi accusauit, & postea ex interuallo, vel incontinenti se retractat. num. 16.

Quid si aliquis hæreticus de hæresi conuictus Confessario postea dicat se mentitum fuisse, & complices falsò accusasse. num. 17.

1. Conclusio prima. Statuo primò, si testis iuridicè examinatus, deponat in iudicio contrarium eius, quod priùs extra iudicium dixerat, standum est secundo dicto iudiciali, non primo extraiudiciali; ita communiter Doctores, Felinus *in cap. cum in tua, de testibus, num. 7. vers. sed contrarium, num. 8.* Imola *ibi, num. 6. vers. si autem primum dictum.* Iulius Clarus *in practica criminali, §. finali, quæst. 63. vers. primus casus est.* Menoch. *de arbit. lib. 2. casu 108. num. 22.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. c. 21. num. 4* glossa *in cap. cum causa, de testibus*, communiter recepta. Baldus *in l. nullum, col. 1. C. de testibus.* Ratio est in promptu; quia tunc standum est posteriori illius depositioni, tum propter Religionis iuramentum, tum ob iudicis authoritatem; idem dicendum si contrarium dixisset apud hominem priuatum, vel apud iudicem non competentem. (Felinus. Imola. Iul. Clar. Menoch. Sayr. Baldus.)

2. Conclusio secunda. Statuo secundò, si testis etiam in articulo mortis dicat contrarium illius, quod deposuit in iudicio, adhuc standum est priori eius dicto, & testimonio prolato in iudicio, siue lata sententia iam sit, siue ferenda; ita etiam communiter Doctores, Felinus *in cap. cum in tua, de testium. num. 6.* Baldus *in l. generaliter, C. de numeran. pec. notab. vltimo.* Couarruuias *var. resolut. lib. 2. cap. 13. num. 7. in fine.* Iulius Clarus *in practica criminali, §. finali, quæst. 53. vers. secundus est casus.* Gabriel. *lib. 7. conclusione 30. num. 2.* Menochius *citatus num. 20.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 21. num. 5.* Alexand. *lib. 6. concil. 124.* Bartolus *in l. si quis in graui, §. 1. ff. ad Syllan.* vbi dicit assertionem vulnerati in articulo etiam mortis asserentis se à Titio fuisse vulneratum, aut occisum, non probare contra ipsum Titium; quod idem sequitur Couarruuias *lib. 2. var. cap. 13. num. 8.* affirmans ex hoc dicto Titium non esse torquendum, nisi alia accesserint adminicula, & indicia; sufficit tamen hoc dictum, vt Titius capiatur, & in carcerem detrudatur, vt docent Sayrus, & Couarruuias *allegati.* (Felinus. Baldus. Couarr. Iul. Clar. Gabriel. Menoch. Sayr. Alexand. Bartolus.)

3. Cæterùm si vulneratus è contrario in mortis articulo dicat se à Titio non fuisse vulneratum, testimonium hoc plurimum proderit Titio, adeò vt si non accedant alia indicia, ipse Titius torqueri non possit, & nisi alia sint indicia contrarium suadentia, innocens habeatur; si tamen accedant alia grauia indicia, non obstante occisi protestatione, torqueri poterit, propter illa: ita Doctores *allegati*; & ratio est, quia in mortis articulo nemo præsumitur falsum dicturum, nemo enim præsumitur immemor propriæ salutis; vt habetur *in l. vltima, C. ad l. Iuliam*; & docet glossa *in cap. literas, de præsumpt.* & speciatim Couarruuias *allegatus n. 8. initio*, & quamuis hæc ratio militet etiam in primo casu; tamen ius illam ibi non admittit, quia promptius est ad absoluendum, quàm ad condemnandum.

4. Nec huiusmodi testis, qui in iudicio contraria loquitur illorum, quæ extra iudicium dixerat, aut extra iudicium contraria eorum, quæ in iudicio deposuit, puniendus est pœna falsi; vt probat Menochius *lib. 2. de arbitr. centuria 2. casu 108. vers. septimus casus, num. 22.* nam quamuis Bartol. *in l. eos qui, ff. de falsis, num. 4.* dicat eum, qui diuersa testimonia probet, falsi criminis reum esse, & fidem non mereri; tamen id intelligendum est de eo, qui solemniter, & in iudicio vero, & competenti cum iuramento contrarium asserit, tunc enim tanquam periurus habendus est, & condemnandus; vt expresse docet Panormitanus, & Decius *in cap. per tuas, de probat. col. vlt.* Felinus *in cap. cùm in tua, in fine, de testibus.* Couarr. *lib. 2. var. cap. 13. num. 7.* (Menoch. Bartol. Panormit. Decius. Felinus. Couarr.)

5. Si tamen ex aliquibus coniecturis constet, testimonium in iudicio prolatum fuisse falsum, & dictum extra iudicium assertum verum. Tunc quidem debilitatur, infirmatúrque valdè prædictum testimonium in iudicio prolatum; & sic non exiguam diminutionem patietur arbitrio iudicis definiendam; totum enim hoc negotium arbitrio iudicis committitur; ita Couarruuias *lib. 2. var. resolut. cap. 14. num. 7. vers. est & aliud.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 20. n. 5.* Farinacius *in praxi part. 2. q. 66. n. 208. & 209.* (Couarr. Sayrus. Farinacius.)

6. Sed quid si testis iuratus in iudicio rem vnam deponat, & postea extra iudicium, sub iuramento contrarium illius, quod in iudicio deposuerat, affirmet, síque vel in articulo mortis, vel extra illum; & è contrario, quid si prius sub iuramento extra iudicium rem vnam affirmet, & postea in iudicio contrarium sub iuramento in iudicis præsentia deponat. Respondeo in hac circunstantia, mihi videri neutro illius dicto standum esse, neutrumque testimonium valere, si appareat testimonium

illius extra iudicium esse verum. Ita docet Tind. *in tractat. de test. lib. 2. part. 1. cap. 4. num. 1.* Iacob. de sancto Georg. *in l. qui falsò, num. 7. vers. subdit tamen ipse Panormitanus, ff. de testibus.* Gabriel. *lib. 7. conclusione 31. num. 4.* vbi plurimos refert Rolandus *consil. 40. num. 6. & sequentibus, lib. 1.* Menochius *de arbitr. lib. 2. casu 108. num. 23.* Farinacius *in praxi 2. part. q. 66. num. 204.* Couarr. *var. resol. lib. 2. cap. 13. n. 7. in fine.* Iulius Clar. *in pract. §. finali, q. 53. vers. primus casus est, in fine.*

Tindar. Gabriel. Rolandus. Menoch. Farinacius. Couarr. Iul. Clar.

7. Quod tamen intelligendum est, dummodo iuramentum primæ, vel secundæ, extraiudicialis dispositionis verè, & firmiter fuerit præstitum, aliàs secus, iuxta eundem Tind. *in tract. de testibus, lib. 2. p. 1. cap. 7. n. 37.*

8. Si tamen aliunde ex coniecturis, & præsumptionibus appareat iuramentum iudiciale, magis verisimile esse, quàm extraiudiciale, aut hoc, quàm illud, tum quidem standum est illi, quod magis verosimile videtur, quod totum arbitrio iudicis committitur; vt docet Felinus *in cap. cùm in tua, de testibus, vers. idem dicas.* Aretinus *in cap. tuas, num. 5. & num. 32. & 34. de testib.* Decius *ibidem, num. 45.* Tindar. *in tract. de testibus, lib. 2. part. 1. c. 11. initio.* Romanus *consil. 505. num. 3. vers. item limitatur ista conclusio.* Tiraquel. *de reuocand. donat. in præfat. n. 49. vers. & simile.* Couar. *lib. 2. var. resolut. cap. 13. n. 7. vers. est aliud.*

Felinus. Aretinus. Decius. Tindar. Tiraquel. Couarr.

9. Veniamus ad torturam, in qua idem ferè cum proportione dicendum est, nam quando testis in tortura asserit contrarium eius, quod extra torturam in iudicio dixerat, standum est secundo dicto in tortura, siue ad eam fuerit citata pars, siue non fuerit, nisi primum dictum sine tortura ex aliqua rationabili causa, magis verisimile videatur, quàm secundum, ita communiter Doctores, Farinacius *in praxi 2. part. quæst. 66 num. 178.* Cæpolla *consil. 60. num. 19. vers. secundò respondetur.* Rolandus *cons. 40. num. 14. lib. 1.* Decianus *consil. 38. num. 47. lib. 2. vers. tertiò respondeo.* Menoch. *de arbitr. lib. 2. casu 108. num. 14.* Iulius Clar. *§. finali, quæst. 53. vers. quartus casus est, ad medium.* Bossius *in tit. de opposit. contr. test. post num. 1. in 1. fallentia, & tit. de tort. n. 20.* & communiter omnes.

Quid quando testis in tortura vnum dicit, & extra torturam aliud.

Farinacius. Cæpolla. Rolandus. Decianus. Menoch. Iul. Clar. Bossius.

10. Idem dicendum est, quando testis extra torturam dicit contrarium illius, quod in tortura dixerat; nam etiam tunc standum est secundo dicto habito ex tortura, iuxta Authores citatos, nisi aliunde appareat, verius esse illius dictum, ac depositio extra torturam; quod negotium toto arbitrio iudicis relinquitur. Hæc tamen omnia procedunt in personis vilibus, in seruis, infamibus, criminosis, & variis, quorum dicta de iure non admittuntur sine tortura; nam in hominibus liberis, qui non sunt infames, nec viles, nec varij, nec criminosi, aliud dicendum est, cùm enim hi si torqueantur, indebitè torqueantur; vt patet ex *l. ex libero, ff. de quæst.* standum est, non illorum testimonio indebita tortura extorto, sed testimonio extra illam prolato; ita cum multis probat Farinacius *in praxi 2. q. 56. n. 180.* & Iul. Clar. *in pract. §. finali, q. 53. vers. tertius est casus, post medium,* & multi, quos citant ac sequuntur.

Farinacius. Iul. Clarus.

11. Sed dubium est, an quando testis examinatus in iudicio vnum sub iuramento dicit, & contrarium extra iudicium sub eodem iuramento affirmat, de falso puniendus sit; affirmant multi, & graues DD. modò firmiter extra iudicium prædictum præstiterit iuramentum, & modò non puniatur pœna falsi ordinaria; sed arbitrio iudicis extraordinaria, ita Farinacius post multos *2. part. praxis, q. 56. num. 92.* & Tindar. *de testib. lib. 2. part. 1. cap. 4. n. 2. per totum; & cap. 7. n. 75.*

Quid quando testis vnum in iudicio sub iuramento, & aliud extra iudicium sub eodem iuramento affirmat.

Farinacius. Tindar.

12. Dubium tamen non vulgare est, quid tenendum sit, si testis, iuret in iudicio diuersa, animo corrigendi se se, & se retractandi (nam si simpliciter diuersa iuret, & varius sit, nulla fides ei est habenda, nisi aliunde ex coniecturis appareat, quod nam illius dictum verosimilius sit,) quod negotium totum arbitrio iudicis committitur.

Quid si iuret in iudicio diuersa, animo se corrigendi.

Respondeo primò, si huiusmodi testes statim in eodem iudicio, & incontinenti (vt aiunt) proprium testimonium corrigit, valere vltimam depositionem, in qua priorem emendauit; constat ex *cap. præterea, de testib. cogendis,* & *ibi* Felin. *num. 10.* Et idem affirmat Bartol. *in l. eos, num. 3. ff. de falsis.* & Couarr. *lib. 2. var. cap. 13. à num. 17.* & Menochius *lib. 2. de arbitr. centuria 2. casu 108. à num. 20.* Sayrus *in claui Regia, lib. 12, cap. 20. de fide testib. adhib. num. 7.* Farinacius *in praxi part. 2. q. 66. §. 6. n. 227.* vbi multos allegat Iulius Clarus *lib. 5. sentent. §. finali, q. 51. vers. quartus est;* & glossa laudata, *in cap. apud misericordem 32. quæst. 1. verb. Reuertitur,* ibi, *Potest aliquis mutare confessionem suam, maximè incontinenti.*

Felinus. Bartol. Couarr. Menoch. Sayro. Farinacius. Iul. Clar.

13. In continenti autem emendatur testimonium, Primò antequam testis illud subscribat.

Qui dicatur se incontinenti in iudicio corrigere.

Secundò post scriptionem, antequam è conspectu iudicis discedat.

Tertiò, antequam allocutus fuerit partem, etiamsi aliqua temporis intercapedo elapsa sit; ita communiter Doctores, Menochius *lib. 2. de arbitr. centuria 2. casu 108. post num. 5. & 6.* glossa citata *in cap. apud misericordem 32. quæst. 1.* Sayrus *allegatus n. 7.* Panormitan. *ibi, colum. 3.* & Felin. *num. 5.* Iulius Clar. *§. final. quæst. 54. & q. 51.* Couarr. *lib. 2. variar. cap. 13. num. 8.* Farinacius *in praxi 2. part. q. 66. §. 6. num. 232.* post multos, & patet ex *dicto cap. apud misericordem,* & ex *cap. qui falsò 4. quæst. 3.* Debet tamen iudex in hoc casu vti magna diligentia, an hic testis potuerit corrumpi, an non, & an sit alioqui vir probus, an improbus, an etiam motus scrupulo, an ex malitia se retractet; nam totum hoc negotium arbitrio iudicis remittitur, vnde penes arbitrium illius est iudicare, an partem fuerit, vel non fuerit allocutus; vnde animaduertit Rota *de testibus, in nouis, decis. 19. & in nouissimis, decisione 346. part. 1.* & Gabriel *lib. 7. conclus. 27. num. 11.* Si testis post triduum à die depositionis se corrigat, præsumi posse fuisse partem allocutum, & ab ea subornatum, quod intelligendum est, nisi causam suæ correctionis assignet, in quo negotio graue iudicium iudicis requiritur.

Rota. Gabriel.

14. Respondeo secundò, si testis non statim, sed ex magno interuallo testimonium reuocauerit, non posse admitti, nisi in vno tantùm casu; in quo debet priorem errorem probare; probabit autem illum, si verisimilem obliuionem allegauerit, aut odium in partem, contra quam testimonium protulit, probauerit, in quo iudicium etiam, & arbitrium iudicis requiritur; vt docet Baldus *in l. Presbyteri, C. de Episcop. & Cleric.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 20. num. 7.* Alciat. *tractat. de præsumpt. reg. 2. præsumpt. 29. num. 2. & 14.* Felinus *in cap. cùm in tua, de test. & attestationib. num. 3. vers. Item fallit.* patétque ex *cap. præterea, de testibus cog.* ibi, *si testis in continenti se corrigat, reprobari non debet; secus autem erit, si correctioni suæ interposuerit interuallum.* Docet etiam Menochius *de arbitr. quæstionibus, lib. 2. casu 108. num.*

Quid si testis ex magno interuallo se retractat.

Baldus. Sayr. Alciatus. Menoch.

Farinacius. *num.8.* Farinacius *in praxi 2.part.q.66.§.6.num.246.* Omnes tamen præfati DD. asserunt eum qui ex interuallo contraria in eodem iudicio deponit, absque animo se corrigendi, periurum esse; & falsi reum, & testimonium illius non valere, nec in prima, nec in secunda depositione. Vnde in hoc casu, reiecto eo testimonio, alij testes producendi sunt, & ratio est, quia non est maior ratio, cur primo potius, quàm secundo testimonio credatur, vnde tanquam falsarius puniendus est, & à testificatione repellendus, iuxta Baldum *in l. gesta, col. 2. C. de re iudic.* & Sayrum *allegatum, dicto n.7. in fine.*

15. Animaduerte tamen, in fauorem fidei semper admitti posse testes ex longo etiam interuallo se retractantes; vnde si quis coram dominis Inquisitoribus iurauerit, se tam de se, quàm de aliis veritatem circa hæresim dicturum, illámque celauerit, & postea ex interuallo velit corrigere dictum suum, & fateri se fuisse hæreticum, & tam contra se, quàm contra alios suos complices hæresim manifestare, si nihil aliud, quàm prædictum periurium obsistat, admittendum est illius testimonium, & posteriori depositioni standum erit; siue partem fuerit allocutus, siue non; est enim hic specialis fauor fidei Catholicæ, modò tamen ex manifestis indiciis non appareat talem ex animi leuitate, aut corruptione pecuniæ, aut odij fomite, aut liuore vindictæ, eam retractationem efficere, sed zelo fidei Catholicæ dictum suum velle corrigere, ac modò, quæ priùs tacuerat, reuelare; ita docent communiter Doctores; Sayrus *in claui Regia, lib. 12. cap. 20. num. 8.* Couarr. *lib. 2. variar. cap. 13. num. 9.* Menochius *lib. 2. de arbitr. centuria 2. casu 108. à num. 20.* & Peña *in Director. Inquisitor. part. 3. quæst. 63. commento 114.* patétque expresè *ex cap. accusatus, §. licet, de hæreticis in 6.* ex glossa *ibi, verb. postmodum*; & quamuis Couarruuias, & Menochius velint hanc sententiam de reuocando priori testimonio ex interuallo solùm admittendam esse, quando testes testificantur, contra semetipsos, & contra suos complices; non verò quando testificantur contra alios, aut aliorum complices; ex eo fundamento, quòd tunc propriæ culpæ cognitio, & vera pœnitentia, maxima sit veritatis præsumptio; tamen Sayrus, & Peña ex alio fundamento ducti, docent, hoc etiam procedere, quando deponunt contra alios, & aliorum complices reuelant; est enim hoc priuilegium speciale in fidei fauorem, ne occultum hæresis virus serpat, & id insinuatur in verbis text. *in dict. cap. accusatus, §. licet, de hæreticis, in 6.* ibi, *& postmodum velint corrigere dictum suum, contra se, & alios, suos complices deponendo.* Sed hic text. magis videtur fauere priori opinioni Couarruuiæ; nullam enim distinctionem ponit in illis verbis, *ac alios suos complices.* Nam si vellet distinguere alios à suis complicibus, diceret, *contra se, & alios suos*, & non suos complices, cùm autem illam non ponat, videtur noluisse efficere eam distinctionem. Verùm eadem est ratio in fidei fauorem, quando reuelat suos, & non suos complices, vt patet.

Sayr. Menoch. Penna.

16. E contra verò, dubium etiam insurgere potest, an testimonium illius qui se, vel alios coram dominis Inquisitoribus accusat, & complices detexit, postea tamen vel ex interuallo, vel incontinenti se retractat, admittendum sit. Respondeo negatiuè; quia id non tam in fauorem, quàm in destructionem fidei, erit vt patet, neque etiam hîc valebit allegatio debilitatis memoriæ, aut tormentorum metus; si testis dicat, se ob memoriæ infirmitatem, & tormentorum metum alios falsò accusasse, aut de se falsò dixisse, fuisse hæreticum; cùm tamen talis non fuerit, cùm in simili casu memoriæ defectus nunquam præsumatur, nec metus tormentorum possit allegari; alioqui id maximum erit subterfugium ad occultandam veritatem, sunt enim casus, in quibus memoriæ defectus non præsumitur, qualis est hic, in quo agitur de fide, quam quis habet, vel non habet; moraliter enim loquendo, nemo potest obliuisci de fide, & consequenter nec de illis, cum quibus illam communicauit, nisi fortè tam sit pronus ad hanc communicationem, cum omnibus aliis eiusdem hæresis faciendam, vt facilè obliuisci possit alicuius externi complicis, non tamen patris, matris, fratris, sororis, vel eorum, cum quibus assiduè conuersatur, & est maximè coniunctus; hi enim difficile è memoria excidere possunt.

Sed quid si aliquis pœnitens de hæresi conuictus, Confessario postquam è carcere exiuit, in confessione dicat se falsum ob metum tormentorum, aut ex odio, vel vindicta alios accusasse; obligandus ne erit iste in conscientia, cum periculo etiam vitæ, & bonorum externorum, famæ, & honoris ad se retractandum coram veris iudicibus, aut dominis Inquisitoribus? Respondeo 17.

Agitur de illis qui postquam è carcere sancta Inquisitionis exeunt, dicunt se in eo iudicio alios falsò accusasse.

Primò affirmatiuè, nunquam enim est à tali retractatione excusandus, ob vitæ, bonorum, famæ, aut honoris iacturam; si in his proximum contra quem falsum testimonium dixit, respectiuè læsit, hoc est, non esse excusandum ob periculum vitæ, si vita illius, quem falsò accusauit, periclitatur; nec ob periculum bonorum, famæ, aut honoris, si alium in his etiam læsit, vt diximus *suprà*, cùm de restitutione famæ, vitæ, & bonorum externorum egimus; & dicemus *infrà cap. 25. num. 4.* ad id enim velit, nolit se obligauit, cùm falsum testimonium dixit, maximè, quia hic si de hæresi conuictus fuit, iam famam, & bona amisit. & hoc ex vi iuris sequendum erat, quia tamen possunt esse aliæ rationes, ob quas illos ab huiusmodi retractatione excusemus; ideo respondeo

Secundò, posse aliunde excusari, quia ob fauorem fidei semper priori testimonio standum est, iuxta ea quæ diximus *num. 16.* Alioqui nunquam occultæ hæreses auelli poterunt, nec iudicium firmum, ac stabile dabitur, sed omnia pendula, & in perpetuo motu, ac volubilitate erunt.

Deinde in iis, qui in Lusitania ex genere Hebræorum sunt, & Iudaismum abiurarunt, id non multum curandum est, quia de his dubito, an verè sint conuersi, & an ex malitia ad minuendam, imò ad infamãdam authoritatem illius sanctissimi Tribunalis, id efficiant; & quia ipsi etiam postea, cùm exeunt, sibi ad inuicem ea falsa testimonia facillimè remittunt, ac veniam condonant, vel per vocalem petitionem, si præsentes sunt, vel per epistolas si absentes, quorum aliquas ego vidi; dubito, an fictæ, an veræ fuerint, & incredibile planè est, quàm facillimè id sibi omnes ad inuicẽ condonent, & ad veterem redeant amicitiam. quod mihi maximum indicium est id fictè fieri ad infamandum rectissimum illud tribunal, quod tantopere euertere curant: & quia hæ rationes sunt vehementissimæ ad hoc suspicãdum, Confessarius prudens debet absolutionẽ illis sub conditione dare, non tamen omnino negare. quia in hoc cõscientiæ foro reis semper credendum est, cùm ipsi sint accusatores, & testes.

Si

Si tamen ipsi accusauerint ex Christianis, quos veteres vocamus, in quibus videlicet nulla est labes sanguinis Hebræi, omnino ad hanc retractationem obligandi sunt, cum vitæ etiam, & famæ periculo, & non absoluendi, nisi se retractent, quia ad id velint, nolint se obligarunt, cùm falsum testimonium in re tam graui dixerunt, ita mihi planè post multam considerationem visum est; quod regulariter tenendum erit, in quo maxima Confessarij prudentia requiretur, & in eo viros doctos, & probatæ vitæ consulet.

SVMMARIVM.

Quid agendum sit, quando vnus, & plures testes vnius partis, verbi causa actoris sibi varij, & discordes sunt. num. 18.
Quid si sint discordes in circunstantiis. num. 19.
Quid quando testes actoris, & rei sunt inter se varij, & discordes, & sunt æquales numero, & conditione. num. 20.
Quid si non sint æquales numero, & dignitate. num. 21.
Diuitibus, & dignioribus, credendum potius est, quàm pauperibus, si cætera sint paria. num. 22.
Quid si vnus testis contradicat pluribus. num. 23.
Quid si multi, sed pauciores numero, contradicant pluribus. num. 24.
Quid si tabellio vnum scribat, & testis iuret, se aliud dixisse. num. 25.
Duo testes omni exceptione maiores, an præualeant contra instrumentum; aut scripturam tabellionis. num. 26.
Testis sibi in eodem, vel diuerso examine varius, an concordandus sit. num. 27. 28. & 29.
Quid si testis in primo examine de loco, & tempore affirmatiuè deponat, & in secundo examine dicat se de loco, & tempore non recordari. num. 30.
Quid è contrario si in primo examine non recordetur de loco, & tempore, & in secundo recordetur. num. 31.
Quid si in primo examine sub dubio deponat, & in secundo affirmatiuè. num. 32.
Quid è contra. num. 33.

18. *Quid agendum si testes vnius partis sint discordes.* DVbium verò speciale est, quid agendum sit, quando vnus, vel plures testes sibi varij, & discordes sunt. Et verò si plures testes inter se discordent, faciliùs ad concordiam, & consensum reduci possunt; vel enim dissident in substantia facti; aut in præcipuis illius circunstantiis, quæ variant facti substantiam, puta in tempore, in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur, v. c. si vnus testis dicat, factum hoc commissum fuisse tali tempore, & loco; alius verò alio tempore, & loco; item si vnus dicat reum percussisse alapa, alius fuste, vel gladio, testes isti singulares sunt, & non probant idem factum. Sed vnusquisque suum tantùm confirmat, & ideo testimonium illorum non plenè probat; vt docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 70. *artic.* 2. *ad* 2. Caietanus, & Aragonius, & Thomistæ *ibi*, quod procedit, quando hoc tanquam certum affirmant, nam si vnus dicat, crimen, aut factum hoc fuisse commissum à tali, vel tali homine, & asserat se non meminisse, quo tempore, aut quo loco fuisset commissum, & alter assignet determinatum tempus, & locum, non ita infirmatur alterius testimonium, vt non efficiat etiam aliquam probationem, iuxta D. Thomam, & Authores statim allegandos. (D. Thom.)

19. Vel discordant in aliquibus circunstantiis, non pertinentibus ad substantiam facti; v. c. si vnus testis dicat tempus esse nebulosum, alius verò esse serenum; vnus quòd domus fuerit picta, alius non picta; vnus quòd percusserit gladio oblongo, alius verò gladio ordinario; hæc discrepantia non multum præiudicat illorum testimoniis; quia homines non solent circa hæc multum esse soliciti; vnde facilè hæc memoria excidunt; imò & aliqua discordia in talibus, illorum testimonium facit credibilius, vt optimè notauit D. Thom. quia si in omnibus concordarent, etiam in minimis videbuntur loqui ex condicto, quod tamen prudenti iudicis arbitrio relinquitur discernendum.

Quando testes diuersæ partis, id est, actoris, & rei discordes sint, in pertinentibus ad facti substantiam; si sunt æquales numero, vel pares dignitate, standum est iudici pro reo; ita communiter Doctores, D. Thomas 2. 2. *q.* 7. *artic.* 2. *ad* 2. Caietan. & Aragon. *ibi*, Sayrus suprà allegatus *num.* 13. & alij; & colligitur ex *cap. ex literis*, *de probationibus*, & Doctoribus *ibi*; primò, quia in dubiis fauendum est reo; melior enim est conditio possidentis, nisi in causis fauorabilibus, vel vt causa libertatis; patet ex *reg. in pari delicto*, & *reg.* 11. & *reg. cùm sint*, *de regulis iuris*, *in* 6. Nam reus est possessor famæ, vel vitæ, vel bonorum, & ideo iudex in dubiis propensior esse debet ad absoluendum, quàm ad condemnandum, nisi in dictis causis fauorabilibus, verbi causa, in libertate, in matrimonio, in testamento, in dote; tunc enim si vtriusque partis testes sunt æquales, ferenda est sententia pro libertate, pro testamento, pro matrimonio, & dote, potius, vt valeant, quàm non valeant; vt patet ex *cap. ex literis*, *citato*, *de probationibus*, ibi, *Quòd si ambarum partium testes sint æquè idonei, possessoris testes præferentur, cùm promptiora sint iura ad absoluendum, quàm ad condemnandum, præterquam in liberali causa, in qua, si vtriusque partis testes æquales fuerint, pro libertate sententia proferetur.* & glossa *ibi*, *verb. liberali*, id est, *in querela inofficiosi testamenti, in causa matrimoniali, in dote*; *vnde versus hic ab omnibus apponitur.* (20. *Quid si testes actoris, & rei discordes sint.* D. Thom. Aragon. Caietan.)

Stat, Testamentum, libertas, coniugium, dos.

Si testes sunt æquales, qui vtrimque producuntur; patetque etiam ex *cap. si quis* 33. *quæst.* 2. & ex *cap. vlt. de sentent. & re iudic.* incipit, *duobus iudicibus*; & ex *l. antepenult. ff. de manumiss.* & *l. inter pares, ff. de re iud.* & *l. libertas, ff. de regulis iuris*; & ex *cap. cùm redemptor.* 12. *q.* 2. Quod adeò verum est, vt si à duobus iudicibus, iurisdictionem ordinariam habentibus, diuersæ sententiæ processerint, teneat sententia pro reo, non pro actore data, nisi in prædicta causa fauorabili, matrimonio videlicet, libertate, dote, & testamento, vt expressè deciditur in dicto *cap. vltimo*, *de sentent. & re iudic.* ibi, *Duobus iudicibus, diuersas sententias proferentibus, si ex iurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro reo, non pro actore sententia, nisi in causa fauorabili, pro matrimonio, libertate, dote, seu testamento pro ipso fuerit promulgata.*

21. *Quid si non sint æquales numero, & dignitate.* Quando testes actoris, & rei, inter sese discordes sunt, & non sunt æquales numero, & pares dignitate, tunc iudex ex multis debet prudenter attendere, cui debeat fauere, verbi causa, ad numerum testium, ad qualitatem, ad fauorem causæ; ita communiter DD. ad qualitatem; vt si testes sint diuites, & alij pauperes sint; nobiles, & alij ignobiles; standum est enim potius diuitibus, & nobilibus, quàm vilibus, & pauperibus, dummodo tamen diuites, & nobiles non sint vitæ improbæ,

&

& alij probæ; quia tunc potius horum, quàm illorum testimonio credendum est; at cæteris paribus illis potius, quàm his, standum est: reputantur enim pauperes, & viles diminutæ fidei, respectu diuitum, & nobilium; ita Farinacius *in praxi part. 2. pag. 95. num. 35. & 36. quæst. 57.* Couarruuias *lib. 2. variar. cap. 6. num. 8. vers. vnde constat quandoque.* Menochius *de arbitr. lib. 2. casu 96. num. 9.* Rolandus *consil. 24. num. 50. volum. 1.* D. Thom. 2. 2. *q. 70. art. 2. ad 2.* glossa *in l. 3. ff. de test. verb. Plebeis*, & patet ex *cap. si testes 4. q. 3. §. testium fides*, & glossa *ibi, in verb. Quis decurio.*

Farinacius. Couarr. Menoch. Rolandus. D Thom.

22. Imò, & nobilioribus, diuitibus, ac dignioribus credendum est magis, quàm ignobilioribus, & pauperioribus, etiamsi isti numero sint plures, illi verò pauciores, modò tamen numeri excessus non sit magnus; si enim huiusmodi excessus sit magnus, credendum est potius multis ignobilibus, & pauperibus, quàm paucissimis nobilibus; quando autem in proposito negotio, magnus, vel paruus dicatur excessus, remittitur arbitrio iudicis prudentis; ita Farinacius *in praxi part. 2. pag. 95. colum. 2. fine, & 96. initio, col. 1. q. 57. num. 35. 36. 38. & 39.* Curtius *in tract. de test. n. 35. vers. ideo pauci nobiles, & num. 36. vers. nisi esset magnus excessus.* Monticel. *in suo testium repertorio, verb. nobilis, fol. mihi 422. colum. 1. vers. penult. & fol. 441.* & alij plures, quos citat, ac sequitur idem Farinacius; quod semper intelligendum est, modò diues, & nobilis non sit malæ famæ; pauper verò, & vilis bonæ; quia tunc magis credendus est pauper, & vilis virtuti deditus, quàm diues, & nobilis vitiorum studiosus, imò etiam quando dicimus testes diuites præferendos esse testibus pauperibus, intelligendum id planè est, si diuitiæ fuerunt acquisitæ honesto, & iusto modo, non autem inhonesto, & iniusto, vt per vsuram, furtum, prauitatem, dolum, fallaciam, aut rapinam; quia sicut hi animam suam ob hanc illicitam acquisitionem perdiderunt; ita credendum est, quòd & in aliis decipient, & perdent; ita docet Farinacius *in praxi 2. part. quæst. 56. à num. 38. vsque 44. pag. 96.* Baldus *in cap. si qui testium, de test. n. 5. vers. & magis creditur.* Campeg. *de test. reg. 113. fallent. 5. in fine.* Alberic. *in l. 3. vers. secus si dicas, num. 5. & 6. ff. de test.* Fulg. *in l. testium, num. 2. ff. de testibus*, & plures alij; quos citat, ac sequitur idem Prosper Farinacius *locis assignatis.*

Farinacius. Curtius. Monticel. *Testibus diuitibus potius credendum, quàm pauperibus, si diuitiæ honestè fuerunt acquisitæ.* Farinacius. Baldus. Campegius. Albericus. Fulgosius.

23. Si vnus testis contradicit pluribus, nihil prodest eius contrarietas, cùm vnius testimonium sit nullius; neque enim vnus testis iustificare potest, aut condemnare, vt habetur expressè *in cap. admonere 33. quæst. 2.* ibi, *Quoniam nec Euangelium, nec vlla diuina, humanave lex, vnius testimonio etiam idoneo, quempiam condemnat, vel iustificat.* Est communis omnium rectè sentientium doctrina.

Testimonium vnius infirmum ad condemnandum.

24. Si multi, sed pauperes numero contradicant pluribus, conari debet iudex eos concordare; si verò concordare non possit, consentiat pluribus, relictis paucioribus, nisi dignitas, probitas, aut conditio paucorum plurimorum numero præponderet, iuxta ea, quæ diximus *num. 21. 22. & 23.* Adde etiam, nisi pauciores verosimiliora dicant, & aptiora negotio; ita D. Thomas 2. 2. *q. 70. art. 2. ad 2.* ibi, *Cui parti iudici sit standum, vel ex numero testium, vel ex dignitate eorum, vel ex fauorabilitate causæ, vel ex conditione negotij, & dictorum erit iudicandum.* & Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 21. num. 14.* & alij quos allegat.

D. Thom. *Si multi contradicant paucioribus, credendũ illis est, nisi pauciores verosimilius loquantur.* Sayr.

25. Aliud dubium est, an si tabellio vnum scribat, & testis sub iuramento interrogatus affirmet se aliud dixisse, vtri eorum credendum sit. Respondeo, credendum potius esse tabellioni instrumentóque illius, quam vnico testi, se contrarium dixisse attestanti; nam in eo casu præsumitur pro tabellione, *l. si quis decurio. C. de falsis, cap. ad audientiam, de præscript.* ibi, *Alio modo scrinarius scripsisset dicta testium, quàm dixissent*, & infrà, *Nos igitur non credentes ipsum scrinarium cùm iuratus sit officium suum fideliter exequi, aliquid scripsisse, quàm à testibus diceretur*, &c. & glossa *ibi, verb. scrinarius. Scrinarij*, inquit, *appellantur tabelliones, quod est vulgare apud Romanos*; facit etiam caput, *cùm dilectus, de fide instrumentorum*; at verò Couarruuias *lib. 2. variar. cap. 13. num. 10.* Panormitanus, & Felinus *ad prædictum caput, ad audientiam, & in cap. cùm causam, de testibus*, docent id verum esse in causis ciuilibus, non autem in criminalibus, quia in criminalibus causis non solent iudices committere testium examinationes tabellionibus, sed ipsi etiam præsentes esse solent; at in causis ciuilibus solent ipsi, propter multitudinem negotiorum, & propter alia impedimenta, id efficere, præstito priùs iuramento apud seipsos de veritate dicenda; potest enim iudex accipere iuramentum à testibus de veritate dicenda, & postea illos tabellioni remittere in causa ciuili tantùm; ita Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 21. num. 10.* ex Salicet. *in Auth. apud eloquentissimum, C. de fide instrum.* & ex Felino *in cap. cùm causam, de testibus*, & quòd tabellioni potius, quàm vnico testi, credendum sit, docet etiam Alexand. *lib. 1. consiliorum, cons. 70. & lib. . . cons. 65.*

Quid si tabellio vnum scribat, & testes affirment se dixisse aliud, cui tunc potius credendum sit. Couarr. Panormit. Felinus. Sayr. Salicetus.

26. Duo tamen testes, omni exceptione maiores, iuxta sententiam aliquorum præualent contra tabellionem, & contra instrumentum illius, modò testes optimè concordes sint in tempore, hora, & loco, quo instrumentum dicitur factum fuisse, & asserant ibi instrumentum fuisse tunc factum, nec fieri potuisse, quin ipsi vidissent; si tamen præter authoritatem tabellionis, adsit vnus testis pro parte tabellionis, tunc non sufficiunt duo testes, omni exceptione maiores, sed requiruntur tres idonei, & qui nullam exceptionem patiantur; sic Couarruu. *lib. 2. var. cap. 13. num. 11.* & Sayrus *citatus, num. 11. §. Cæterùm.* Vnde, inquiunt, quando glossa *in cap. cùm Ioannes, de fide instrument. verb. Quodlibet instrumentum*, asserit authoritatem instrumenti publici, non minori numero, quàm trium, aut quatuor testium improbari posse, intelligendum est, quando præter authoritatem tabellionis, testis vnus pro instrumento stat. Nec etiam obstat, iuxta hanc sententiam, quòd *in cap. quoniam contra, de probat.* statuatur, vt tam in ordinario iudicio, quàm in extraordinario iudex semper adhibeat, aut publicam, si potest habere, personam, id est, tabellionem; vt *ibi* glossa explicat, *verb. duos viros*, aut duos viros idoneos, id est, testes, qui fideliter vniuersa iudicis acta conscribant, vbi videtur, quòd tabellionis authoritas æquiualeat duobus testibus idoneis, & sic ad præualendum contra hanc publici tabellionis authoritatem, non sufficere duos testes idoneos, & omni exceptione maiores, sed requiri tres, aut quatuor, nam id intelligendum est, vt diximus, & docent Couarr. & Sayrus *allegatus*, quando à parte tabellionis, vnicus etiam testis stat, secus si nullus stet. Verùm propter huiusmodi textum ego magis inclino in opinionem huius glossæ, quæ ad præualendum contra authoritatem tabellionis, & publici instrumenti, requirit tres, vel quatuor testes idoneos, ac omni exceptione maiores, etiamsi à parte tabel

Quot testes præualeant contra tabellionem. Couarr. Sayro.

tabellionis, nullus testis stet, quia re vera huiusmodi textus, authoritatem tabellionis, & publicæ personæ æquiparat authoritati duorum testium idoneorum: cùm ergo sint pares, opus est, vt aliunde hæc ab illa maiori numero testium vincatur. De hac tamen re redibit sermo infra *cap.44.a n.1.*

27. Sed quid de eodem teste sibi in eodem, vel diuerso examine vario? Respondeo breuissimè hac de re duplicem esse opinionem.

Quomodo concordandus sit testis sibi in eodem, vel diuerso testimonio varius. Opinio prima.

Prima docet testem sibi in eodem, vel diuerso examine, circa idem testimonium varium, quando non est manifestè sibi contrarius, omnibus modis, quoad fieri potest, concordandum esse etiam per impropriationem verborum illius, & per subauditos, ac subintellectos sensus, & per interpretationem suppletiuam dicti illius, idque quo ad effectum tantùm euitandi falsum, non quoad effectum probandi aliquid in iudicio, testis enim sibi varius, & contrarius, nullam meretur fidem; ita communiter Doctores, quos citat, & latè sequitur Farinacius *in praxi 2. part. quæst. 66. part. 9. à num. 317. vsque ad 322.* & speciatim id tenet *in num. 326. pag. 305.* Alexander *consil. 140. & 149. num. 28. in fine, lib. 5.* Grammat. *inter consilia, cons. 50. num. 35.* Tindar. *in tractat. de testibus, part. 3. cap. 12. in fine, vers. vnum quoque notetis.* Soares *in thesauro receptarum litera T. num. 146.* Iulius Clarus *q. 5. post versic. quartus casus est*; & ratio est, quia pœnæ falsi sunt grauissimæ, & perfectum delictum requirunt; vnde vbi non est manifesta varietas, quæ nullo modo concordari, ac ad bonum sensum reduci potest, pœnæ falsi non incurrentur; vbi autem aliqua veritas apparet, fidem non meretur testis, testis enim, vt ei fides habeatur, debet esse constans, non varius, neque instabilis, vt patet ex toto titulo de testibus cogendis.

Farinacius. Alexand. Grammat. Soares. Iul. Clar.

28. Secunda opinio docet huiusmodi testem in eodem, vel diuerso examine varium concordandum esse, quando illius contrarietas, & varietas non est ita manifesta, vt nullam patiatur concordiam, non solùm quoad effectum euitandi falsum, sed etiam quoad effectum probandi. hanc tenent Felinus *in cap. cùm tu, de test. num. 3.* & *ibi* latè Aretinus *num. 3.* Alciatus *in l. 1. num. 21. ff. de noui oper. nunc.* Socinus *consil. 72. num. 7. lib. 2. & consil. 56. num. 17. lib. 4.* Claudius *consil. 6. litter. C. vers. testes solent reduci ad concordiam.* Petrus *decis. 28. num. 3. part. 3.* vbi dicit ita fuisse resolutum in Rota; & ratio esse potest; quia memoria hominum non ita firma esse potest, vt aliquantulum non variet, & in diuerso examine, imò & in eodem, maximè si depositio sit de re dubia, & intricabili, vt multa plerumque sunt; asserit tamen hæc opinio non mereri tunc huiusmodi testem integram, ac perfectam fidem; sed diminutam arbitrio iudicis definiendam.

Opinio secunda. Felinus. Aretinus. Alciatus. Socinus. Claudius.

29. Ex his duabus opinionibus prima communior est, & magis recepta; authoritas tamen Rotæ, quæ stat pro secunda, eam valdè probabilem facit. Ego cum Prospero Farinacio *in praxi 2. part. pag. 305. colum. 1. num. 327. quæst. 66.* quæstionem sic deciderem, quòd in criminalibus contra reum testis sibi varius, & concordatus non probet, & ita speciatim docet Felinus *in dict. cap. cùm tu, de testibus, num. 16.* & Bossius *in tit. de opposit. contra testes, num. 12.* secus in ciuilibus, totum tamen hoc negotium arbitrio iudicis committitur.

Prosperus. Farinacius. Felinus. Bossius.

30. Illud tamen notari velim, si testis in primo examine affirmatiuè de tempore, & loco deponat, & in secundo examine de eodem facto deponat, dicat tamen, se de loco, & tempore non recordari, esse sibi contrarium, & ita varium, vt nullam mereatur fidem in criminalibus, vel si aliquam meretur, meretur admodum diminutam arbitrio iudicis definiendam, quia in criminalibus variatio temporis, & loci est essentialis. Ita docet Farinacius *in 2. part. praxis, quæst. 66. n. 329. & 330. pag. 305.* Baldus *in l. finali, colum. 1. in fine, C. de re iudicat.* Bartol. *in l. in exercendis, vers. quæro quid si test.* C. *de fide instrument.* Alexander *consil. 185. num. 4. & 7.* nam quamuis possit contingere, vt hodie quis eius rei non recordetur, de qua antea recordabatur, tamen fieri non potest, vt postea non excitetur memoria circa locum, & tempus, quo crimen patratum fuit.

Farinacius. Baldus. Bartolus. Alexand.

Si tamen in primo, vel in eodem examine priùs dixit se non meminisse de loco, & tempore, & postea in eodem examine, vel diuerso dicat se de illo meminisse; omnes ferè authores asserunt huiusmodi testem non esse varium, sed fidem facere, & probare; potest enim contingere, quòd hodie quis memoria rem aliquam non teneat, & postea in illam subitò eueniat, vt experientia quotidie compertum est; limitandum tamen id est, non procedere, quando testis in secundo examine fuit partem allocutus, tunc enim præsumitur fuisse corruptus, & propterea non probat; ita communiter Doctores, Felinus *in cap. præterea, de testibus cogend. ad finem, vers. sed aduerte.* Diaz *reg. 754. in prima limitatione.* Farinacius *allegatus num. 332. pag. 306. col. 1. initio.* Aretinus *in cap. cum causa 2. de test. n. 10.* Natta *cons. 537. n. 25.* & alij communiter. 31.

Quid si testis in vno examine dicat se non meminisse de loco, in quo crimen patratum fuit, & in alio dicat se de illo meminisse.

Idem dicendum est, si testis in primo examine sub dubio deponat, in secundo verò affirmatiuè; probat enim huiusmodi testis, & statur dicto secundo illius; secus in eodem examine, & testimonio; tunc enim dicitur varius, & sibi contrarius, & non probat nisi nouam memoriæ causam alleget, ita Farinacius *dicta p. 2. praxis, q. 67. n. 334. pag. 306. col. 1. initio.* Tindar. *lib. 1. de test. c. 7. n. 1.* Cortus *de test. p. 7. n. 343.* Foller. *in practica criminali, tit. capiat informationem, num. 59. vers. sed prædicta intelligas.* 32.

Farinacius. Tindar. Cortus. Follerius.

Sed quid è contra, si testis primò affirmatiuè deponat, deinde dubitatiuè dicat se credere. 33.

Quid si contrario.

Respondeo primò, si in vno, & eodem examine testis dicit se scire, & deinde se credere, nihil detrahit primo dicto, quia nemo præsumitur velle se incontinenti corrigere, & sic ei fides integra habenda est, nisi aliunde ex circunstãtiis aliquid præsumatur.

Respondeo secundò, si testis qui primò dixit se scire, allegauit veram rationem suæ scientiæ, etiamsi postea dubitatiuè deponat, non est varius, nec primum dictum euacuat, licèt postea dicat se credere, & non dicat se scire: ita idem Farinacius *allegatus num. 344.* Gabriel *lib. 7. conclus. 29. num. 42. & sequent.* sed quia hæc materia potius ad Legistas, quàm Theologos spectat, ideo illi finem imponimus; consule tamen Farinacium hac de re *loco allegato*, vbi satis prolixus est.

Farinacius.

CAPVT XLII.

De obligatione testium in ferendo testimonio, & quatenus obligentur, vel non obligentur ad restitutionem pro ferendo vero, vel falso testimonio.

SVMMARIVM.

Testis qui sciens, & prudens, vel ex crassa ignorantia falsum

falsum testimonium dixit, quo alterum læsit, tenetur ad restitutionem læsionis in solidum. num. 1.
Non solùm in foro externo, sed etiam in foro conscientia. num. 2.
Quid si reus iam erat per alios testes conuictus, & accedat testimonium falsum alicuius, ob quod nulla ei maior pœna, aut damnum sit inflictum; an tunc iste testis ad aliquam restitutionem teneatur. num. 3.
Qui testimonium falsum, aduersùs aliquem profert, ratione cuius mors, mutilatio, aut damnum aliquod patitur iniustè, tenetur ad restitutionem, & ad retractationem illius. num. 4.
Quid si ex inaduertentia, ignorantia, aut obliuione inculpabili illud proferat. num. 5.
Qui potest aliquem testimonio suo à morte liberare, & antequam requiratur à iudice, non vult testimonium ferre, an peccet contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur. num. 6.
An illum, qui ex maleuolentia alium accusauit de crimine, quod non potest probare ob quod pœnam talionis patitur, teneamur liberare testificando veritatem à iudice non requisiti. num. 7.
Quid si à iudice requiramur. ibid.
An qui vocatus, & requisitus à iudice ad testificandum se iniustè excusat à ferendo testimonio sciens iustitiam partis ex suo testimonio pendere, teneatur ad restitutionem parti faciendam ex damno dato; & quid si in ipso actu testificandi veritatem tacet, & an qui iussus à iudice, vt scripturam proferat, ex qua iustitia tertij pendet, illam non vult proferre, & rumpit. à num. 8. vsque ad 16.
Pars proferens testes tenetur ipsis testibus expensas facere eundo, redeundo, & stando, & insuper tenetur illis soluere interesse lucri cessantis, & damni emergentis. num. 17.
Pro ferendo vero testimonio, & sententia nihil potest accipi; & si quid acceptum fuit ante vllam sententiam est restituendum. num. 18.
An testis, iudex, & tabellio, vltra damnum quod dederunt, teneantur restituere in conscientia ante vllam sententiam id quod pro iniusta sententia, & testimonio ferendo, & pro conficiendo iniusto instrumento acceperunt, refertur prima sententia. à n. 19. *vsque ad 24.*

1. DOCTRINA huius capitis vtilissima est, & in foro sacramenti Pœnitentiæ quotidiana; non erat ita olim, sed hodie, quia crescunt lites in foro externo, crescit malitia ex parte testium, iudicum, & litigantium, & multo magis ex parte Tabellionum, & ministrorum iustitiæ; quamobrem aliquantulum in ea explicanda spatiabimur, non sine fructu, vt speramus. Igitur sic.

Conclusio prima. Statuo primò, si testis, vel sciens, & animaduertens, vel ex crassa ignorantia falsum testimonium dixit, ratione cuius alterum iniustè læsit, tenetur ad restitutionem damni in solidum, ita docet Lessius *lib. 2. cap. 20. dub. 7. num. 52.* & patet ex *cap. si tua culpa, de iniur. & dam. dat.* & ex *cap. Parochianos, de sentent. excommunic.* vbi docet, *donec læsis congruè satisfaciant.* docet Bartol. *in l. nunquam plura, ff. de priuat. delict.* Bald. *in l. quicunque, C. de seru. fug. & in l. cùm ancillam, C. de incest. nupt.* Ananias *in cap. 1. de crimine falsi, num. 1.* Farinacius *part. 2. praxis, quæst. 62. num. 5. pag. 308. col. 2.* vbi ab eo allegantur. Ratio est, quia per iniuriam est causa iniusta, & efficax totius damni, & non solùm in foro conscientiæ tenetur ad interesse omnium damnorum, sed etiam in foro externo potest damnificatus actionem intentare ciuilem contra hunc falsum testem de damno sibi dato, & interesse; ita Abbas *in dicto cap. 1. de crimine falsi, num. 1.* Ancharranus *ibi num. 1. in 2. notabili, & num. 12.* Butrius *ibidem num. 4. & 8.* Marianus Socinus *num. 109.* Castrens. *in l. presbyteri, num. 3. C. de Episcopis, & Clericis.* Iason *in l. præscriptione, num. 8. C. si contra ius, vel vtilitatem publicam.* Tindar. *de test. part. 1. cap. 9. num. 6.* Angelus de Perus. *in Additionibus*, circa materiam testium, *num. 15.* Iul. Clarus *§. falsum, vers. pœna autem.* Soares *in sua collecta comm. opin. litera T. num. 155.* Simancas *de Cathol. instit. tit. 64. rubr. de test. n. 85.* Moncada *ad Crot. de testib. part. 9. n. 379. ad finem; vers. notabis tamen.* Bossius *in tit. de falsis, num. 149.* & alij.

Lessius. Bartol. Baldus. Ananias. Farinacius. Abbas. Anchar. Butrius. Socinus. Castrens. Tindar. Angelus. Iul. Clar. Soares. Simancas. Moncada. Bossius.

2. Miror tamen, qua ratione, & fundamento addant Farinacius *allegatus num. 6.* & Iulius Clarus *§. falsum, versic. pœna autem, in fine*, post Vincentium, & Corsetum, & alios, quos allegat, solùm in foro contentioso, teneri testem falsum ad omne interesse lucri cessantis, & damni emergentis, non in foro conscientiæ in quo asserunt, licèt testis falsus teneatur de falso testimonio, non teneri tamen de damno ex illo emergenti, & hoc esse valdè notandum, cùm facilè quis possit respondere contrarium; non enim huic opinioni fundamentum inuenio, cùm certum principium sit, iniustum damnificatorem de omni damno teneri, & interesse, vt diximus *initio n. 1.* quod latiùs explicabimus *n. 11.*

3. *Conclusio secunda.* Statuo secundò, si reus iam erat per alios testes conuictus, & testimonium falsum alicuius testis accedens nihil effecit, eo quòd propter illud reo non sit grauior pœna inflicta, nec iudex firmior sit redditus ad eam imponendam, non tenetur ad restitutionem, quamuis grauiter contra iustitiam peccet. Ratio est, quia etsi iniustè grauem iniuriam ei inferat, non est tamen causa efficax damni dati, quia ex prioribus testimoniis iam censetur efficaciter illatum, vnde cùm hæc iniuria aliena sit à damno, non excusabitur illator illius à peccato, excusabitur tamen à restitutione; ita Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 7. n. 52. vers. aduerte tamen.* *Lessius.*

4. *Conclusio tertia.* Statuo tertiò, ille, qui falsum testimonium contra aliquem dixit sciens, ac prudens, ratione cuius mors, mutilatio, aut damnum aliquod iniustè ei est inferendum, tenetur ad restitutionem, & ad retractandum suum dictum, cum æquali etiam periculo vitæ, famæ, boni temporalis, aut honoris, si simile damnum reo timeatur; ita docet Lessius *citatus num. 53. & cap. 11. dub. 22. num. 117.* Gabriel *in 4. distinct. 15. conclus. 7. ad finem.* Sayrus *in Claui Regia, cap. 19. num. 8.* Filliucius *tomo 2. tract. 40. cap. 8. num. 254.* Petrus Nauarra *lib. 2. cap. 3. num. 133.* & alij communiter. Ratio est, quia quisque tenetur damnum, quod alteri iniquè parauit, auertere cum pari damno suo, ad id enim velit, nolit, se exposuit, nec refert, quòd quisque magis teneatur consulere vitæ suæ, quàm alienæ; id enim solum verum est, quando vterque est æquè innocens, & in pari innocentia causæ: hinc fit, vt si aliquos ad falsum testimonium ferendum, induxisti tuo consilio, tenearis ex iustitia eos monere, vt retractent se se, quòd si noluerint, teneris ipsi iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur, quamuis inde tibi certa mors impendeat, si ob tale testimonium aliis etiam imminent; ita Less. *d. lib. 2. c. 30. dub. 7. n. 54.* & P. Nauar. *lib. 2.*

Lessius. Sayr. Filliucius. P. Nauarra. Lessius. P. Nauarra.

Nauarrus. Ludou. Lóp. Sotus. Medina. Caietan. Couarr.

lib. 2. de restit. cap. 3. num. 253. Nauarrus *in summa Latina, cap. 15. num. 17.* Ludouicus Lopez 1. *part. Instruct. cap. 116. conclus. 3.* Sotus *lib. 4. de iustitia, quæst. 6. artic. 5. ad 4.* Medina *Cod. de restit. quæst. 3. causa 4. ad 4.* Caietanus 2.2. *quæst. 70. art. 4.* Couarruuias *ad reg. peccatum, 1. part. §. 3. n. 6.* quod intelligendum est, modò reuocationem illam apud iudicem profuturam speremus, secus si non putetur profutura; similiter si non induxisti consilio, sed mandasti, teneris reuocare mandatum; iuxta doctrinam traditam in materia de irregularitate, quæ tota hîc applicanda est.

5. *Conclusio quarta.*

Statuo quartò. Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia, inaduertentia, vel obliuione mortaliter non culpabili, ratione cuius contigit aliquem grauiter lædi & damnificari, non tenetur ad restitutionem; idem de Tabellione, qui falsum instrumentum fecit ex eadem ignorantia, aut inaduertentia, & de quocumque alio ministro iustitiæ in suis actionibus; ita Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 7. num. 55.* Caietanus 2.2. *quæst. 77. artic. 4.* Petr. Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 3. num. 353.* & omnes modò allegati; & ratio est, quia non tenetur ratione rei acceptæ, cùm nihil habeatur non ratione iniustæ acceptionis, cùm nihil acceperit, non ratione damnificationis iniustæ, cùm illa actio fuerit inuoluntaria, & non peccauerit saltem mortiferè, vt supponimus, & valdè probabile est, neminem teneri ex damno illato, quando in illo inferendo mortaliter non peccauit; vt egregiè probat Lessius *lib. 2. cap. 7. dub. 6.* vnde cùm non appareat aliud principium, ob quod illum ad restitutionem obligemus, censetur damnum illud fortuitò accidisse.

Lessius. Caietan. P. Nauarra.

6. *Conclusio quinta.*

Statuo quintò. Qui suo testimonio potest aliquem ab iniusta morte liberare, & antequam requiratur à iudice, & præceptum iudicis illi intimetur, non vult testimonium ferre, peccat mortiferè contra charitatem, non tamen ad aliquam restitutionem tenetur; ita Nauarrus *in summa Latina, cap. 25. num. 47. & in cap. inter verba 11. quæst. 3. num. 638. 706. & 722.* Gabriel *in 4. distinct. 15. quæst. 6. art. 2. conclus. 7.* D. Thomas 2.2. *quæst. 70. art. 1. in corpore;* & expresse Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 8. num. 58.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 7. artic. 1.* Salon 2.2. *quæst. 70. artic. 1. dub. 3.* Ratio est, quia nemo tenetur ex iustitia se offerre ad testificandum, tenetur tamen ex charitate, si videt suum testimonium esse necessarium ad liberandum innocentem, vel ad eripiendum accusatorem à periculo pœnæ talionis, qui propter bonum publicum tenebatur accusare, & verò si intelligat suum testimonium non profuturum, tenetur facere quod in se est, vt veritatem aperiat iudici, vel alteri, qui potest prodesse. Dicitur enim in Psalmo, *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate;* & Prouerb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.* & ad Roman. 1. *Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. & ibi* glossa, *Consentire est tacere, cùm possis redarguere.*

Nauarrus. Gabriel. D. Thom. Lessius. Sotus. Salon.

7. Similiter non tenetur ad restitutionem ille, qui non vult testificari; quando graue damnum ex testimonio suo sibi, vel suis timet, nec superior Ecclesiasticus, vel secularis eum potest ad huiusmodi damnum subeundum, & testimonium ferendum obligare, nisi ratio boni publici, quod huic damno particulari præponderet, id postulet; vnde citatus, & requisitus à iudice, potest non comparere, & si compareat, potest aliquo artificio, & fictione se eximere: ita Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 8. num. 56.* Nauarrus, *in summa Latina, cap. 25. num. 50.* Baldus *in cap. cùm nuntius, de testibus.* Syluester *verb. Denunciatio, quæst. 1. & verb. Correctio, §. 7. ad finem.* Filliucius *tomo 2. tract. 40. num. 255.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 20. num. 24.* Sotus *de teg. secret. memb. 2. dub. 3. quæst. 7.* Nemo enim cum tanto suo dispendio, tenetur tale testimonium ferre.

Lessius. Nauarrus. Baldus. Syluester. Filliucius. Sayrus. Sotus.

Si aliquis alium sponte sua accusauit odio, & maleuolentia, non zelo iustitiæ, & boni communis de crimine aliquo, ob quod mortem mereatur, & ex defectu probationis pœna ei talionis impendeat, nemo tenetur ex charitate cum damno suo, vel alterius se offerre ad testificandum, vt eum ab imminenti pœna talionis liberet; constrictus tamen à iudice tenetur in actu testificationis, non solùm ex charitate, sed etiam ex iustitia veritatem dicere; ita expressè Nauarrus *cap. 25. à num. 40.* & D. Thomas 2. 2. *quæst. 70. artic. 1. in corpore, in fine.* Ratio est, quia nemo tenetur ex charitate se offerre ad testificandum; vt illum à pœna talionis liberet, qui se sponte, & nullo cogente in tale periculum coniecit, quia non est innocens, sed nocens. Constrictus tamen à iudice in actu testificationis, non solùm ex charitate, sed etiam ex iustitia tenetur veritatem fateri, ne iustitia pereat. 8.

Nauarrus. D. Thom.

Sed quid si quis vocatus, & requisitus à iudice, vt testimonium ferat, nolit accedere, tenetur ne ad restitutionem, sciens se posse reum ab impendenti damno liberare suo testimonio, & de facto non liberauit, quia noluit ad testimonium ferendum accedere, aut post requisitionem iudicis falsò se ab eo testimonio ferendo excusauit, dicens, verbi causa, partem aduersam sibi esse inimicam, & ideo se non posse in ea re testificari, sciens totam iustitiam ex suo testimonio pendere, aut saltem illud necessarium esse ad iustitiam seruandam. Respondeo, hac de re partitam esse opinionem. 9.

Quid, catus à iu- ce ad tes- candum iniustè excu- set à ferendo testimonio.

Prima affirmat ad restitutionem teneri; eam docet expressè Nauarrus *in summa Latina, cap. 25. num. 41. vers. Tertiò qui casu.* Lessius *tomo 1. de iustitia, lib. 2. cap. 30. dub. 8. num. 54.* Filliucius *tomo 2. tract. 4. cap. 8. num. 258.* Salon. 2.2. *quæst. 70. artic. 1.* Sotus *lib. 2. de iustitia, quæst. 7. artic. 1.* Banhes, Petrus Nauarra, & Valentia, quos citat, ac sequitur Filliucius *allegatus;* & de mente D. Thomæ 2. 2. *quæst. 70. artic. 4. in corpore.* Ratio est, quia hoc ipso, quòd vocatus, & requisitus fuit à iudice, tenetur ex iustitia testificari, & in actu testificationis veritatem fateri; sicut enim si iudex alicui præcipiat, vt proferat scripturam, in qua vel tota iustitia causæ, vel magna pars iustitiæ illius consistit, & ille eam rumperet, vel quauis alia causa iniusta se excusaret, tenetur ad restitutionem damni, quod inde alteri tertio sequitur, sic iste tenetur ad restitutionem damni, quod alteri sequitur, ex eo quòd præcipiente iudice testimonium ferre nequit, iniustè se excusans.

Opinio prima. Nauarrus. Lessius. Filliucius. Salon. Sotus. D. Thom.

Ex hac opinione à fortiori sequitur, si post citationem, & requisitionem iudicis ad testificandum testis accedat, & in actu testificationis verum taceat, aut occultet, in notabile damnum partis, teneri ad restitutionem; quia eo ipso, quòd ad actum testificationis accedit, tenetur ex iustitia verum dicere; & id expressè docet D. Thomas dicta 10.

D. Thom.

Nauarrus. *dicta* 2. 2. *quæst.* 70. *artic.* 4. *in corpore*, & Nauarrus *allegatus num.* 40. & alij quos *num. præcedenti* citauimus, & ratio est, quia sicut quando alicui munus tutoris imponitur, & ipse illud acceptat, tenetur ex iustitia cum obligatione restitutionis fideliter bona pupilli administrare, ita testis, qui officium testis acceptauit, & ad testificandum accessit, tenetur ex iustitia, & cum obligatione restitutionis veritatem dicere.

11. Opinio secunda. Molina. Secunda opinio partim affirmat, partim negat: eam docet Molina *tomo* 1. *de iustitia*, *tract.* 2. *disputat.* 83. §. *de teste*, & *tomo* 4. *disput.* 700. *num.* 4. vbi multa asserit.

Asserit enim primò testem illum, qui in actu testificandi contrarium dixit ac res se habebat, eaque ratione in causa fuit, vt iudex in contrarium ferret sententiam, ac ferenda erat, peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem faciendam, nulla iudicis expectata sententia ei, qui ob eam causam causa cecidit, & suum ius non obtinuit, & ad totum damnum illi subsecutum tanquam veram causam, aut saltem concausam illius damni iniustam; & addit Molina vltimo loco allegatus, hoc verum esse absque controuersia; & verum ait, in hac enim veritate, omnes Doctores consentiunt, nullo excepto, quod Iul. Clar. sciam, præter vnum Iulium Clarum *lib.* 5. *sentent.* §. *falsum*, *num.* 19. vbi asserit, in foro contentioso teneri huiusmodi testem ad hanc restitutionem, quia ob crimen falsi, quod commisit, falsum testimonium proferendo, dignus est, vt à iudice à restitutione omnium damnorum damnetur; in foro verò conscientiæ, non teneri, nisi de falso testimonio, non autem de damno ex illo subsequuto, quod perinde est, ac dicere periurum esse, non tamen teneri ad restitutionem damnorum; & Iulius Clarus allegat pro se Vincentium *in cap.* 1. *de custod. Eucharist.* Verùm hæc opinio Iulij Clari paradoxa est, & singularis, & communiter reprobatur.

12. Asserit secundò, idem dicendum esse, quando solùm tacuisset veritatem, quam sciebat, & ita accedendo ad testificandum in causa fuit ob veritatem quam tacuit, vt is, à cuius parte iustitia stabat, non adhiberet, nec proferret alios testes, quia tunc causa fuit iniusta, ob quam ille, à cuius parte iustitia stabat, causa caderet; ac proinde de iustitia ante vllam sententiam ei teneri ad restitutionem; & in hoc videtur concordare cum Nauarro, & D. Thoma, quos *numer.* 10. allegauimus; imò cum communi sententia DD. quatenus asserunt, teneri testem, qui in actu testificandi veritatem tacet, ad restitutionem, si in damnum notabile partis illam taceat; discordat verò, quatenus addit, opus esse, vt ob eam causam desinat pars illa, pro qua iustitia stabat, alios testes proferre, sciens alios veritatem etiam tacituros, quia ille eam tacuit; nam hoc alij Authores præter ipsum Molinam non addunt, neque opus est id, quod Molina addit, quia sufficit, quòd pars pro qua iustitia stabat, iustitiam causæ amittat, ex eo quòd huiusmodi testis veritatem in testificando taceat, vt illum ad restitutionem causæ, & damnorum obligemus, quando tota iustitia ex illius testimonio pendebat.

13. Molina. Lessius. Asserit tertiò, in primo loco allegato, hoc est, *tomo* 1. *disputat.* 83. §. *de teste*, *tractat.* 2. non teneri huiusmodi testem ad restitutionem si vocatus à iudice ad testimonium proferendum in causa aliqua, quæcumque illa sit, fraude, fuga, fictioneve aliqua actum testificandi declinauerit, & ea declinatione in causa sit, vt pars illa, pro qua iustitia stabat, causam amittat, aut damnum aliquod patiatur; & hoc non esse improbabile, addit Lessius *tomo* 1. *de iustit. lib.* 2. *cap.* 30. *dub.* 8. *num.* 59. vbi dicit se hac de re consuluisse viros doctos Louaniensis Academiæ, & ita sibi respondisse; quamuis ipse Lessius, vt diximus *num.* 9. & statim etiam dicemus, contrarium sequatur, cum communi opinione, à qua non est recedendum; fundamentum Molinæ est

Primò; quia citatio illa, & præceptum superioris non imponit testi obligationem iustitiæ ad testificandum, ac proinde non peccabit contra iustitiam, si fuga, falsa, aut ficta causa testimonium declinauerit, sed contra charitatem in proximum, & contra obedientiam iudicis; ex violatione autem obedientiæ, & charitatis non oritur obligatio iustitiæ, cùm hæc sola oriatur ex peccato contra iustitiam.

Secundò, quia si quis iussus à iudice suscipere tutelam pupilli nolit acceptare, sed fictè, aut dolo, vel ex qualibet alia causa se excusaret, non tenetur ad restitutionem bonorum pupilli, si illa malè administrarentur ab alio; sed solùm esset in magistratum inobediens, & in pupillum parũ pius; ergo etiam si testis hoc modo fugiat, & declinet testimonium, non tenebitur ad restitutionem faciendam parti illi, pro qua stabat iustitia, etiamsi alij testes contra illum testimonium falsum proferant, aut taceant veritatem; sed solùm inobediens erit in iudicem, & contra charitatem peccabit in partem.

Tertiò, quia non est eadem ratio de præcepto scripturæ proferendæ, in qua consistit iustitia partis, quod est vnicum fundamentum Authorum contrariæ sententiæ explicatæ *num.* 9. Quia illa scriptura est res externa, de qua Respublica potest ex iusta causa disponere, sicut ex eadem iusta causa disponere potest de bonis externis ciuium, & ideo iustè potest iudex ex iustitia præcipere illam habenti, vt illam exhibeat in iudicio, quando ex illa pendet iustitia partis, & ille ex iustitia tenetur obedire, quia illud præceptum in eo casu, est veluti quædam iudicis sententia, qua obligat habentem talem scripturam ad illam proferendam, & subditi ex iustitia tenentur parere iudicis sententiæ; at veritas, quæ est in intellectu, est res merè interna, & actus liber & occultus, ad quam propalandam, nulla potestas publica ex iustitia potest obligare.

Verùm hæc sententia Molinæ nullò modo est 14. admittenda, est enim admodum perniciosa Reipublicæ, nam vt homines sunt proni ad malum, facilè aliis post requisitionem, & præceptum iudicis nocebunt, & fictè, & dolosè se excusabunt à veritate testanda, cum damno Reipublicæ, peribit enim iustitia, nisi ad restitutionem obligentur, & sciant se ad illam teneri, & ideo optimè Lessius *dict. tom.* 1. Lessius. *de iustitia, lib.* 2. *cap.* 30. *dub.* 8. *n.* 59. postquam dixit hoc esse probabile, addidit hæc verba. *Hæc dixerim non asserendo, sed disputando, vt res ista à viris doctis magis examinetur, alioqui mihi communis, & recepta sententia magis est cordi*; id est, sententia contraria, quam *num.* 9. explicauimus; vnde si post præceptum iudicis dolosè, aut ficta causa, à testificatione declinauerint, ad restitutionem obligandi sunt in conscientia, quia iam tunc præiudicium aliquod patitur pars, & hæc quidem obligatio non oritur ex præcepto iudicis immediatè, quo testem

testem obligat ad ferendum testimonium, sed oritur ex iure naturali explicitè, & implicitè ex obligatione iustitiæ impositæ à Republica ipsis testibus, potuit enim Respublica imponere hanc obligationem de iustitia vnicuique, & de facto illam imposuit, vt vbi primùm vocatur à iudice ad ferendum testimonium, teneatur de iustitia accedere ad testificandum, nisi habeat causam legitimam illum excusantem; & hæc obligatio est quasi connaturalis hominibus, iniuncta à iure naturæ, ne iustitia, qua Respublicæ gubernantur, pereat; ad quam obligationem ex iustitia, velint, nolint, tenentur omnes & singuli, qui membra Reipublicæ sunt, potuit enim hanc obligationem iustitiæ cuique suorum ciuium Respublica imponere ad sui conseruationem, non enim sine iustitia Regna, & imperia diu conseruantur; & ita docet Lessius *allegatus*.

Vnde oriatur obligatio testificandi verum ex iustitia.

15. Ad id quod pro opinione Molinæ in secundo loco addebatur, est diuersa ratio: nam nemo ex iustitia requisitus, etiam à iudice, tenetur acceptare munus, & officium tutoris, aut curatoris pupillorum; nondum enim Respublica talem obligationem iustitiæ commutatiuæ, ciuibus suis imposuit: possunt tamen iudices ex iustitia legali, ex qua nulla resultat restitutionis obligatio, obligare aliquem ad acceptandum munus tutoris, aut curatoris, & postquam munus tutoris acceptauit, tenetur ex iustitia cum obligatione restitutionis orta ex officio, bona pupillo fideliter administrare. Nec distinctio inter præceptum de Scriptura proferenda, & de dicenda veritate quicquam valet, quia re vera si ex vtraque re pendeat iustitia, hoc est tam ex ostensione scripturæ, quàm ex testificatione veritatis, in vtraque re dabitur eadem obligatio, quòd enim scriptura sit res externa, & veritas res interna residens in intellectu, id per accidens est, vt patet.

16. Asserit quartò Molina relatus *num.* 11. in vtroque loco ibi allegato, non teneri etiam ad restitutionem parti faciendam; si in actu testificandi veritatem in notabile damnum partis taceat, vel occultet, ex eodem suo fundamento; quia scilicet solùm peccauit contra charitatem, & contra obedientiam publicæ potestati debitam, non verò contra iustitiam; ac proinde non teneri in foro conscientiæ restituere damna, ex eo quòd veritatem suo testimonio non aperuerit. Sed hoc fundamentum iam conuulsum est ex dictis *num.* 9. *&* 10. non enim obligatio restitutionis, & testandi verum, & illud non occultandi in actu testificandi, oritur ex præcepto iudicis, vt diximus, sed oritur ex obligatione iustitiæ imposita à Republica vnicuique testi, quam obligationem potuit Respublica suis ciuibus ad sui conseruationem imponere, & est illis hæc obligatio iustitiæ, connaturalis in hoc casu.

17. Illud certissimum, teneri partem, quæ aliquos testes profert, soluere ipsis testibus expensas itineris eundo, stando, & redeundo, pretium laboris, si quem notabilem subierint, accedendo ex remoto loco ad ferendum testimonium, & valorem, ac æstimationem operarum quibus se priuant eundo, stando, & redeundo, & interesse lucri cessantis, & damni emergentis; nemo enim cum hoc proprio dispendio, & damno tenetur testimonium ferre pro alio, & ideo illis hæc omnia in vtroque foro iure debentur; patet ex *cap. statutum, de rescript. in 6. lib.* 1. §. *proferendo, & cap. si testes*, §. *liberi, vers. venturis 4. quæst.* 3. *l. quoniam, C. de testibus*, & ex nostro iure Lusitano in veterib. Ord. *lib.* 3. *tit.* 42. §. 5. *in nouis, lib.* 3. *tit.* 55. §. 6. imò de iure etiam Lusitano *lib.* 1. *tit.* 11. §. 2. *in nouis*; testes qui aliunde ad Curiam, vel iudicis præsentiam vocantur, vt testimonium in causis criminalibus ferant, non suis expensis, sed expensis Senatus, & iustitiæ ad ipsum testimonium proferendum accedunt, & verò si iter quinque leucas excedat, non possunt vocari ad Curiam, vt in ea in causis criminalibus deponant, nisi quinque Senatores fuerint concordes; vt patet ex *dicto lib.* 1. *nouæ Ordin. tit.* 11. §. 2.

Statuo sextò, pro ferendo testimonio vero, & vera sententia, nihil potest testis, aut iudex accipere, & si quid acceperunt, tenentur illud in conscientia ante vllam sententiam restituere, siue ferant, siue non ferant; qua de re iam diximus *supra cap.* 26. *n.* 13. & ratio est 18.

Conclusio sexta.

Primò, quia quicquid datur pro testimonio iusto, aut iusta sententia proferenda, censetur omnino inuoluntarium, & coactè datum metu iniusti testimonij, iniustæque sententiæ; vt optimè docet Lessius *tomo* 1. *de iustitia, lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 8. *num.* 55. §. *Respondeo negando, in fine*, & quamuis ille solùm loquatur de iusta sententia, tamen eadem est ratio de iusto testimonio; qui autem aliquid accipit & retinet, contra voluntatem domini rei retentæ, tenetur illud ei restituere; ergo iudex, & testis tenentur ad huiusmodi restitutionem, cùm contra voluntatem Domini accipiant, & retineant. Lessius.

Secundò, quia nihil est ibi vendibile, pro quo testis, & iudex pretium accipere possint, aut exigere; nam vterque tam testis, quàm iudex de iustitia, & ex officio tenentur verum testimonium, & iustam sententiam ferre; ergo contra iustitiam faciunt, aliquid accipiendo, & ad restitutionem in conscientia tenentur, si aliquid exegerunt, & acceperunt, quod non sit pro expensis itineris, pro pretio laboris, & operarum; ita expressè Nauarr. *cap.* 25. *num.* 45. *& cap.* 17. *num.* 33. *in summa Latina; & cap. inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclusione* 6. *coroll.* 63. & Molina *tomo* 1. *de iustitia, disput.* 83. §. *testis, litt. B. col.* 2. & debent necessariò teneri omnes qui dicunt, teneri testem iuridicè interrogatum de iustitia veritatem fateri, & iniuriam facere parti, iudici, & Reipublicæ, non testificando veritatem; quos citauimus *num.* 9. Inter quos est etiam Filliucius *tomo* 2. *tract.* 40. *cap.* 8. *num.* 152. & id patet expressè ex *cap. cùm ab omni specie, de vita, & honestate Clericorum*, ibi, *Cùm nec iustum iudicium iudici vendere liceat, & venales sententiæ ab ipsis etiam legibus secularibus reprobentur.* Nauarrus. Molina. Filliucius.

Maius dubium est, an testis & iudex, & tabellio teneantur in conscientia restituere id, quod pro iniusto testimonio, & pro sententia iniusta ferenda acceperunt, & tabellio id quod pro confectione falsi instrumenti accepit; in quo notandum est, non esse in primis dubium, teneri huiusmodi iudices, testes, & tabelliones, qui pro pretio iniustas sententias, & testimonia protulerunt, iniustúmque instrumentum fecerunt, damnum illud restituere, quod suo testimonio, & instrumento falso, iniustáque sententia dederunt; vt probauimus *n.* 4. & docet Gabriel. *in* 4. *dist. concl.* 7. Omnis enim qui proximè iniustè damnum graue infert, & læsionem, grauiter peccat contra iustitiam, & tenetur illud restituere, vt est communis doctrina; sed tota dubitatio est, an 19. Gabriel.

vltra

vltra hanc restitutionem damni, teneantur etiam restituere parti pretium illud, quod pro ea iniustitia ei facienda ab ea acceperunt; qua de re est duplex opinio.

20. Opinio prima. Lessius. Prima negat; eam tenet Lessius *tomo* 1. *de iustitia, cap.* 14. *dub.* 8. *à num.* 52. *ad* 55. vbi dicit, non teneri iudicem restituere id, quod pro iniqua sententia ferenda accepit; & eadem est ratio de teste, & tabellione, qui aliquid pro ferendo iniusto testimonio, & falso instrumento conficiendo acceperunt; docet etiam Molina *tomo* 1. *de iustitia, disputat.* 89. & Nauarrus *in summa Latina, cap.* 17. *num.* 30. *versic. secundò dico*; & *cap.* 25. *num.* 45. *vers. sexto.* Toletus *lib.* 5. *summæ, cap.* 21. *in fine*, & *cap.* 59. & in hoc vltimo loco agit de teste, in primo de iudice. Petrus Nauarra *lib.* 4. *de restit. cap.* 2. *post dubitat.* 12. *num.* 132. Rodriguez *in summa, part.* 2. *cap.* 40. *conclus.* 2. D. Thomas 2. 2. *q.* 32. *artic.* 1. *in corpore*, & *quæst.* 67. *artic.* 5. *ad* 2. & multi alij, quos citauimus *cap.* 27. *num.* 16. vbi de hac re iam egimus. Fundamentum est

Molina. Nauarrus. Toletus. P. Nauarra. Rodriguez. D. Thom.

Primò, quia etsi opus illud iniustum, vt testimonium, aut instrumentum falsum, & iniqua sententia, pro quibus pretium vnus dedit, & alter accepit, non sit pretium æstimabile, qua malum, & offensio Dei est, tamen qua delectabile est, & vtile danti, & quâ detrimentosum est, periculosum, & laboriosum accipienti, inter homines pretio æstimabile iudicatur; ergo quod hac ratione datur, pro eo opere quâ laboriosum, periculosum, & detrimentosum est accipienti, & quâ delectabile est danti, potest accipiens pro eo labore, periculo, & detrimento, si non licitè, tamen validè pretium aliquod, quod tali labori, detrimento, & periculo, arbitrio prudentis respondeat, absque obligatione restitutionis, accipere, & solum tenebitur restituere id, quod arbitrio prudentis valorem laboris, periculi, & detrimenti excedit. Sic meretrix, quæ copiam sui corporis, communi pretio vnius aurei solet exponere, si pro ea copia ab aliquo iuuene quinquaginta aureos extorserit, tenetur ei ad restitutionem excessus; vt optimè docet Lessius *allegatus, num.* 53. quod tamen, vt ipse *ibi* optimè ait, locum non habet in ea, quæ putatur honesta, aut cum matrona aliqua, vel filia illius, centum aureos pro copia sui corporis ab eo accipit, qui dare potest; retinere enim illud pretium potest, & nihil tenetur restituere, tanti enim, vel etiam pluris potest suam pudicitiam æstimare, res enim, quæ certum pretium non habent, nec ad vsum vitæ sunt necessariæ, sed voluptatis causa quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, vt est communis omnium sententia, in materia venditionis.

21. Secundò, quia neque de iure naturali, neque de iure positiuo, tenetur iudex restituere id, quod accepit pro iniqua, & iniusta ferenda sententia, aut testis pro iniquo testimonio, aut tabellio pro conficiendo falso instrumento; quia si de iure naturali tenerentur illud restituere, tenerentur id restituere eis, qui illis pretium dederunt, sed non tenentur illud eis restituere; ergo nulli tenentur. Minor probatur; quia illi in huiusmodi pretio accipiendo, nullam eis iniuriam intulerunt, libenter enim, & liberè dederunt, & obtulerunt pro eo opere malo, & iniusto, quod ipsi non tenebantur facere de iustitia; imò tenebantur de iustitia contrarium facere; ergo illis nihil tenentur restituere; nam quod ait D. Anton. *part.* 2. *tit.* 2. *cap.* 5. §. 1. huiusmodi restitutionem faciendam esse pauperibus, cùm neque retineri possit ab accipiente, nec dari debeat à dante, & offerente; vt patet ex his illius verbis. *ibi, si pecunia data sit iudici, ad eum corrumpendum, vel testi ad falsum testimonium dicendum, vel alicui ad falsò accusandum, vel Aduocato ad iniustè aduocandum, illi datori reddi non debet, quia turpiter dedit, nec sibi retinere potest, sed pauperibus elargiri, vel illi in cuius damnum, & iniuriam data est*; & *præcipuè si amisisset ex hoc iustam causam.* Solum locum habet post sententiam latam; meretur enim vterque, vt illo pretio iusta sententia priuetur: accipiens, quia iniquè accepit, dans, quia ob turpitudinem dedit: at ante sententiam latam iustè potest retineri, & absque vlla obligatione restitutionis; & cum D. Antonino *allegato*, idem sentit Syluester *verb. Restitutio.* 2. §. 1. & *verb. Restitutio.* 4. *quæst.* 1. & *verb. eleemosyna, quæst.* 4. *vers. tertium.* vbi dicit, sic datum non esse restituendum danti, quia in pari causa turpitudinis, potior est conditio possidentis, iuxta *l. si ob turpem causam*, §. *porrò, ff. de condict. ob turpem causam.* Sed hodie huiusmodi data, & accepta fisco Regio applicantur per iudicis sententiam, vt alibi diximus, & infrà videbimus.

Probatur tertiò, non teneri huiusmodi recipientes pretium de iure naturali, ante vllam sententiam restituere, sed posse illud retinere, iniusto opere perpetrato, si illud iam pro huiusmodi iniustis actionibus acceperunt, & teneri promittentem illud eis dare in conscientia, perpetrato eodem opere, si tanti labor ille, & periculum, cui se patrator exposuit, æstimetur; quia qui accepit aliquid pro homine iniustè occidendo, & de facto illum occidit, non tenetur illud restituere, & qui promisit aliquid pro opere turpi, pro furto faciendo, tenetur illud soluere promissario opere impleto, & promissarius non tenetur illud ei, à quo accepit, restituere, solum enim tenetur restituere damnum ex occisione, & furto secutum in defectum iubentis furtum, & homicidium fieri; vt est communis sententia, quam docet D. Thomas 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. *in corpore*, & *quæst.* 62. *artic.* 5. *ad* 2. vbi docet, posse quemlibet retinere id, quod accepit pro opere malo, & non distinguit de opere malo, contra iustitiam, an non contra iustitiam; quod idem docet Couarr. *ad reg. peccatum, part.* 2. §. 2. Ergo etiam, qui aliquid accepit pro iniusto testimonio ferendo, si opere completo, & de facto illud acceperit, non tenebitur illud restituere in foro conscientiæ, iureque naturæ; tenebitur tamen opere non completo. 22.

D. Thom. Couarr.

Non iure positiuo, quia ante sententiam latam, qua in pœnam sui sceleris eo emolumento priuetur, non tenetur testis illud pretium restituere, quod pro iuramento falso ferendo accepit. (idem de iudice, qui pro iniusta ferenda sententia, & de tabellione, qui pro falso instrumento conficiendo, aliquid accipiunt.) vt docet Lessius *tomo* 1. *de iustitia, lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 8. *num.* 56. & Nauarrus *cap.* 17. *num.* 30. & 36. & Syluester *verb. Restitut.* 2. *q.* & §. 1. Et ratio est, quia omnes leges, quæ pacta turpia, & iniqua rescindunt; & specialiter lex, *generaliter, ff. de verb. obligat.* quæ ita habet. *Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti, velut si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat, sed & officio prætoris continetur ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* & lex, *pacta, C. de pactis*, ibi, *Pacta quæ contra leges, constitutionésque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati iuris est.* Non reddunt irritam acquisitionem ex tali cau- 23.

Lessius. Nauarrus.

ſa opere completo, nec inhabilitant antecedenter accipientem, ad comparandum eius rei dominium, nec etiam inhabilem faciunt dantem, ad donandum aliquid validè ob eam cauſam, ſed tantùm videntur diſponere, vt ante patrationem operis, promiſſiones illæ, & pacta pro inualidis habeantur, & ne ex illis opere etiam completo obligatio aliqua ciuilis oriatur, ob quam peti poſſit in iudicio promiſſum, quod videtur expreſſum in dicta lege generaliter illis verbis, *Sed & officio prætoris continetur, ex huiuſmodi obligationibus actionem denegari*; vt docet Leſſius *lib. 2. cap. 14. dub. 8. num. 57.* Couarruuias *ad regulam, peccatum, §. 2. part. 2. num. 6.* & Nauarrus *allegatus*; ex nullo ergo principio hæc reſtitutio facienda eſt.

Leſſius. Nauarrus.

24. Neque obſtat *lex 2. C. de donationibus inter virum & vxorem*, in qua iubetur ancilla reſtitui militi, quam ipſe dederat concubinæ, quia id militum tantùm priuilegium eſt, conceditur enim militibus ex ſpeciali priuilegio ius repetendi in iudicio id, quod ſuis concubinis, & meretricibus donarunt; volunt enim Imperatores, ne ſui milites hac via per huiuſmodi concubinarum illecebras depauperarentur, ex quo tamen non ſequitur teneri concubinas ante vllam iudicis ſententiam, ad aliquam reſtitutionem; vt optimè animaduertit Leſſius *d. lib. 2. cap. 14. dub. 8. num. 58.* Ita ſe habet iſta ſententia, aliam dabimus in Summario ſequenti.

Leſſius.

SVMMARIVM.

Refertur ſecunda ſententia, affirmans teneri teſtes, tabelliones, & iudices in conſcientia, ante vllam ſententiam reſtituere id, quod pro iniuſta ſententia, & teſtimonio, & pro conficiendo iniuſto inſtrumento acceperunt. num. 25.

Opera iniuſta, & contra iuſtitiam facta, ſunt inuendibilia. num. 26.

Leges humanæ iuſtæ poſſunt ſuos ſubditos inhabiles reddere antecedenter ad celebrandos contractus. num. 27. & 37.

An id quod datur pro iniuſta ſententia, & teſtimonio ferendo, & pro iniuſto inſtrumento conficiendo valeat tanquam donatio merè gratuita, & liberali. num. 28.

An huiuſmodi accipientes teneantur ſolùm hoc reſtituere, quia per leges humanas, inhabiles redduntur ad accipiendum, an etiam ex iure naturæ. num. 29.

Cui nam reſtituendum ſit id quod pro huiuſmodi iniuſtis actionibus, ab huiuſmodi officialibus, & teſtibus accipitur ante patrationem operis iniuſti. num. 30.

Quid ſi opus iniuſtum, & actiones iniuſtæ ſint iam factæ, cui tunc reſtitutio eſt facienda. num. 31.

Licèt hæc ſecunda opinio ſit communior, non eſt neganda abſolutio ei, qui voluerit priorem opinionem ſequi. num. 32.

Ex hac opinione ſequitur, promittentem aliquid dare tabellioni pro iniuſto inſtrumento conficiendo, & iudici pro iniuſta ſententia, & teſti pro iniquo teſtimonio non teneri illud ei dare patrato opere. num. 33.

Iudicium authoris ſuper vtramque opinionem. num. 34.

Non eſt contra ius, vt ex eadem actione reſultet obligatio reſtituendi damnum datum, & ius retinendi id, quod pro tali damno faciendo datur, reſpectu diuerſorum finium. num. 35.

Opera iniuſta ſunt vendibilia, quatenus ſunt laborioſa, & detrimentoſa illa vendenti, non quatenus ſunt iniuſta. num. 36.

Secunda ſententia affirmat, teneri huiuſmodi teſtes, iudices, & tabelliones iniquos in conſcientia ante vllam ſententiam de iure naturali, reſtituere id, quod pro iniuſto teſtimonio, & falſo inſtrumento conficiendo, & iniuſta ferenda ſententia acceperunt, idque ſiue ante, ſiue poſt teſtimonium iniuſtum datum, latam ſententiam, aut falſum inſtrumentum confectum; ita docet Sayrus *in Claui Regia, lib. 10. cap. 2. num. 12.* Caietanus *2. 2. quæſt. 32. artic. 7.* Couarruuias *ad regul. peccatum, part. 2. §. 2. num. 7.* Alexand. de Alex. *part. 3. ſummæ, quæſt. 40. memb. 6. artic. 3. §. 2. in fine.* Gabriel. *in 4. diſtinct. 15. quæſt. 6. art. 3. dub. 1.* Paludan. *in 4. diſtinct. 15. quæſt. 3. artic. 5. in fine.* Adrianus *in 4. quæſt. 19. de reſt. quæ incipit, Reſtat inquirere, verſ. hoc ſuppoſito, & verſ. videndum.* Sotus *lib. 4. de iuſt. quæſt. 7. artic. 1. in reſponſ. ad 2. verſic. ſecundus ergo modus.* Ioannes Medin. *C. de Reſt. q. 2. dub. 2. concluſione 4. & quæſt. 10. verſ. Eſt itaque.* Ledeſma *2. 4. quæſt. 18. artic. 5. fol. 263. colum. 1. & 2.* & clariùs *fol. 264. col. 2.* Michaël Salon. *2. 2. quæſt. 62. artic. 5. controuerſia 3. concluſ. 6.* Banhez *ibi dub. 3.* Aragon *ibidem concluſ. 6.* Medina *lib. 1. Inſtruct. confeſſor. cap. 16. §. 3. in fine.* Angles *in floribus in 4. ſent. part. 2. quæſt. cui facienda eſt reſtitutio, difficultate 12. concluſ. 4.* Valentia *tomo 3. diſput. 5. quæſt. 6. puncto 5. §. quid nam reſtituendum ſit.* Ludouic. Lopez *1. part. inſtruct. conſc. cap. 106. quæſ. 2.* Corduba *in quæſtionario, quæſt. 32. in 4. propoſitione, dubio 1. & 4.* Qui omnes in hoc conueniunt, teneri recipientem ad reſtitutionem ante omnem repetitionem in iudicio, & ſententiam iudicis. Et pro hac parte ſtat etiam D. Auguſtin. *Epiſt. 54. ad Macedonium*, his verbis. *Iuſtius dicitur Aduocato: Redde, quod accepiſti, quando contra veritatem extitiſti, iniquitati affuiſti, iudicem fefelliſti, de falſitate viciſti. Reſtituendum eſt alienum, quod per furtum clanculum aufertur; & non eſt reſtituendum alienum quod in ipſo foro, vbi peccata puniuntur, legibus id prohibentibus obtinetur? ſceleratius accipitur pecunia pro ſententia iniuſta, quàm pro iuſta, & pro teſtimonio falſo, quàm pro vero.* Hæc ille. Quibus verbis ſatis ſuam mentem explicat, & æquiparat hanc obligationem reſtitutionis, obligationi illi, quam habet fur, reſtituendi id, quod furto abſtulit, & dicit grauius peccatum eſſe contra iuſtitiam, illam acceptionem, quàm acceptionem furti, & meritò; nam furtum ſolùm iniuſtitiam continet ex parte latronis furantis, illa verò acceptio iniuſtitiam continet ex parte dantis, & ex parte accipientis. Probatur rationibus,

25. *Opinio ſecunda.*

Sayr. Caietan. Couarr. Alexand. de Alex. Gabriel. Palud. Adrianus. Sotus. Ioan. Med. Ledeſma. Salon. Banhez. Aragon. Medina. Angles. Valentia. Ludou. Lop. Corduba. D. Auguſt.

Primò, quia ad eamdem virtutem iuſtitiæ pertinet, præcipere opera iuſtitiæ, & prohibere opera iniuſtitiæ, ſed illa iniuſta acceptio, eſt opus iniuſtitiæ; ergo prohibetur per virtutem iuſtitiæ; ergo tenetur accipiens reſtituere id, quod iniuſtè accepit, ſiquidem contra iuſtitiam accepit. Confirmatur, quia ſicut ad iuſtitiam ſpectat, ius ſuum vnicuique tribuere; ita ad illam ſpectat prohibere, & vetare, ne damnum alteri inferatur. Sicut igitur iudex tenetur ex iuſtitia gratis facere iuſtitiam, & teſtis gratis iuſtum teſtimonium ferre; ita quoque tenentur vitare gratis iniuſtitiam; ſicut qui debitor eſt mille aureorum, tenetur illos ſoluere gratis, & reſtituere domino id, quod pro illis gratis ſoluendis accepit.

Secundò,

Secundò, quia est contra ius naturæ, vt ex eadem actione possit quis pretium pro illa exercenda iustè, & absque obligatione restitutionis accipere, ex qua resultat obligatio restituendi damnum alteri illatum; sed huiusmodi iudex, testis, & Tabellio tenetur restituere damnum partibus per iniustum testimonium, sententiam, vel instrumentum illatum; ergo contra ius naturæ aliquid pro ea actione iniusta exercenda accipiunt; ergo tenetur illud ante omnem sententiam restituere.

26. Tertiò, quia huiusmodi opera iniusta, & contra iustitiam facta non sunt vendibilia, nec pretium, aut æstimationem merentur: nam sine illa consideremus, quatenus sunt mala, & deuiant à lege æterna, offensionémque Dei continent, siue quatenus sunt periculosa, & detrimentosa facienti, & delectabilia illi, propter quem exercentur, nullius valoris sunt; in primis enim, quatenus sunt mala, & deuiant à lege diuina, & æterna, nullam recipiunt æstimationem, vt omnes fatentur; ergo id quod pro illis accipitur, iniustè accipitur; ergo qui illud accipit, ad restitutionem tenetur, deinde quatenus præcisè sunt delectabilia illi, propter quem exercentur, nullum etiam pretium, nullum valorem, nullam æstimationem habent, nam delectatio illa non est aliquid accipientis, sed est aliquid ementis, & illius qui pretium dat, pro eo autem, quod nostrum non est, nullum pretium recipere possumus, nemo enim iustè vendere potest alienum. Deinde, quia illa delectatio est in præiudicium, & damnum tertij, iniustè illi datum; ergo nullius valoris est; ergo ad restitutionem tenetur ille, qui pro ea aliquid accepit. nam pro iniuria alteri facienda, & iniustitia committenda iniustè, & contra iustitiam pretium accipitur; quod autem contra iustitiam accipitur, necessariò restituendum est. Tandem, quia quatenus sunt laboriosa, & detrimentosa facienti, non sunt etiam vendibilia, nec pretio æstimabilia; ergo necessariò restituendum est pretium, quod pro illis acceptum fuit. Probatur antecedens, quia labor ille, & detrimentum est contra iustitiam sumptum; est enim iniuriosum, & nociuum proximo, & ab illo ex iustitia tenetur, illum suscipiens cessare; ergo si non cessat, & pretium aliquod pro illo exercendo accipit, iniustè, & contra iustitiam accipit; ergo ad restitutionem tenetur, labor enim iniustus voluntariè susceptus, & proximum in bonis suis contra voluntatem illius damnificans, vendi non potest, nec iustè compensari; ergo si compensatur, iniustè compensatur; ergo si iniustè compensatur, iustè compensatio retineri non potest; ergo restituendum est in conscientia id, quo fuit compensatus.

27. Quartò, quia leges humanæ iustè possunt subditos suos reddere inhabiles ad iniustos contractus celebrandos, ita vt si aliquid accipiant, illud teneantur restituere: atqui de facto leges ciuiles iam huiusmodi iniquè contrahentes inhabiles reddiderunt, ad aliquid dandum, vel accipiendum; ergo dans inualidè dat, & accipiens inualidè accipit, ergo tenetur ex iustitia restituere id, quod accepit. Maiorem nemo negat. Minor facilè probatur ex *l. generaliter, ff. de verbor. obligat.* ibi, *Generaliter nouimus turpes stipulationes, nullius esse momenti*, & ex *l. 2. & 3. ff. de condict. ob turpem causam*; & ex *l. iurisgentium. §. si ob maleficium. ff. de pactis.* nam huiusmodi leges non solùm inhabilitant personas ad validè super his iniustitiis contrahendum, sed etiam annullant, & inualidant prædictos contractus, & declarant ipso iure naturali esse irritos, & inualidos, vt probatum manet.

Neque obstat id, quòd aiunt nonulli ex contrariis Doctoribus, Nauarrus videlicet *in summa latina, cap. 17. num. 32.* & Petrus Nauarra *lib. 4. de restit. cap. 3. post dub. 12. num. 142.* licèt conuentiones, & pacta non valeant, sub illa forma, qua partes intendunt, & contrahunt, valere tamen illam acceptionem, tanquam donationem merè gratuitam, & liberalem, virtualiter in ipso contractu inclusam, quia dans id merè gratuitò, & liberaliter dat, nam hoc falsum est, quia est datum ex vi contractus, non ex vi donationis liberalis, & contractus ex vtraque parte onerosi excludunt omnem donationem liberalem, tam formalem, quàm virtualem, vt optimè docet Ludouicus Lopez *1. part. instruct. cap. 106. quæst. 2.* Vnde non censendum id est, gratis fuisse donatum, virtualiter saltem: & fauent verba D. Augustini *epist. 54. ad Macedonium*, & refertur *in cap. sanè 14. quæst. 5.* *Qui pro iniquo iudicio dedit, vellet quidem repetere, nisi timeret, vel puderet emisse.* Deinde quamuis spontaneè, & gratis dedisset, cùm tamen illa actio sub titulo pretij, & contractus sit prohibita, & accipiens inhabilis reddatur ad accipiendum, & donans ad dandum, non potest accipiens in conscientia huiusmodi pretium retinere, in odium enim delicti contra iustitiam commissi leges ciuiles huiusmodi contrahentes inhabilitant, & consequenter, nullum dominium accipiens acquisiuit, vnde cùm res non sit facta sua, tenetur illam statim restituere. 28.

Non obstat etiam id quod respondent contrarij DD. non teneri huiusmodi accipientes id restituere iure naturali, & in foro conscientiæ, sed solùm legibus humanis pœnalibus, quæ cùm pœnales sint, pœnámque contineant, non obligant, nisi post iudicis condemnationem. Nam falsum est, teneri solùm legibus humanis sic acceptum restituere, quia iam probauimus iure naturali irritam esse talem donationem, & acceptionem contra iustitiam ex titulo mercedis celebratum. Deinde, quamuis solis legibus humanis inhabiles reddantur, stipulantes ad sic contrahendum, & leges illæ pœnales sint, non sunt tamen pœnales respectu accipientis, sed respectu dantis; respectu enim accipientis sunt directiuæ, & eos absque vlla sententia inhabilitantes, iuxta probatissimos Doctores, inter quos est Sotus *lib. 4. de iustitia, quæst. 7. art. 1. ad secundum, vers. interrogans autem.* Salon. *2. 2. quæst. 62. art. 5. controuers. 3. conclus. 6.* Aragonius *ibid. conclus. 6.* Corduba *in quæstionario, quæst. 32.* Bartholomæus Medina *lib. 1. instruct. confess. cap. 16. §. 3. in fine.* Ludouicus Lopez *2. part. instruct. consc. cap. 17. circa medium.* Rodriquez *in summa, part. 2. cap. 40. concl. 2.* Gregorius Sayrus *in Claui Regia, lib. 10. cap. 2. num. 15.* & quamuis merè pœnales essent, respectu etiam accipientis, cùm tamen in priuatione consistant, statim ipso facto, & absque sententia, & condemnatione iudicis obligare possunt, vt patet in pœna excommunicationis, suspensionis, & priuationis vocis actiuæ, & passiuæ, quo fit, vt nec recipere possint, nec retinere prædicti accipientes, sed teneantur statim, & ante vllam sententiam restituere. 29.

Sotus. Salon. Aragon. Corduba. Medina. L Lopez. Rodriquez. Sayrus.

Si tamen ab authoribus huius secundæ sententiæ, inquiras, cui nam restituendum sit id, quod pro huiusmodi actionibus iniustis datur. 30.

Respondent primò, si testimonium falsum, sententia iniusta, aut falsum instrumentum, non sunt

sunt, data, & facta, restitutionem ipsis dantibus faciendam esse, vt iniquus contractus rescindatur. (& idem dicendum est, si quid Episcopo datum fuit, vt Ordines, aut beneficium conferret.) & ita speciatim docent Ioan. Medina *C. de restit. q.2. dub.2. conclus.4.* Nauarrus *in summa latina, cap.17. num. 30. versic. 4.* Corduba *lib. 1. quæst. 32.* Petrus Nauarra *lib.4. de restit. cap.2. dub.12.num.144.* Aragon. *2. 2. quæst.62. art. 5. in responsione ad 2.conclus.7.* Ludouic. Lopez *1.part instruct.consc.cap.107.* Sayrus *allegatus, num.38.* & in hoc benè docent; nam etiam authores primæ opinionis asserunt ante patratum opus rescindendum esse contractum, & restituendum esse pretium danti, & ratio est,

Medina. Nauarr. Cordub. Petr. Nauar. Aragon. L.Lopez. Sayrus.

Primò, quia non donauit, nisi ob causam principaliter; ergo causa illa non subsistente, non abdicauit à se, nec se priuauit donans dominio illius pretij; ergo non potest accipiens in conscientia illud retinere; ergo tenetur illud restituere.

Secundò, quia omnis promissio, stipulatio, & pactio de re turpi, siue sit contra iustitiam, siue contra aliam quamcumque virtutem, ante rem impletam, est inualida, & nulla, imò est peccatum, & rescindenda, vnde qui pecuniam pro sententia iniusta, aut pro adulterio committendo promisit, non tenetur promissionem illam seruare ante implementum operis, sed tenetur illam rescindere, quia talis promissio, & pactio est de opere malo, & de peccato patrando; in malis autem promissis, fides rescindenda est, vt patet ex *cap. in malis 22. q. 4.* & ideò cùm opus non sit adhuc patratum, tenetur accipiens rescindere infamem contractum, & restituere danti suum pretium, quod præter authores citatos, docent etiam Authores primæ sententiæ. Molina *tom.1. de iustitia, disp.94. conclus.2.* Caietanus *2.2.q.32. art.7. ad secundum.* Couarruuias *in reg. peccatum, p.2.n.1. de reg. iuris in 6.* Salon. *2.2. quæst.62. art.5. controuers.3. conclus.2.*

Molina. Caietan. Couarr. Salon.

31. Respondent secundò, si opus sit iam impletum, & testimonium falsum iam sit datum, aut instrumentum falsum iam sit confectum, ante sententiam iudicis restituendum pretium etiam danti, post sententiam verò restituendum esse ei, cui à iudice fuerit applicatum, fisco videlicet, & id docent Sayrus *in Claui Regia, lib. 10. cap.2. num.2.* Sotus *lib.4. de iustitia, q.7. art.1. ad secundum, vers. interrogans autem,* & communiter omnes.

Sayr. Sotus.

32. Animaduertit tamen Gregorius Sayrus modò citatus *num. 16.* licèt hæc secunda opinio sit communior, & probabilior, & iuxta eam semper consulendum sit, si tamen aliquis pœnitens sequi velit opinionem Nauarri, & priorum Doctorum, non esse ei negandam absolutionem, si nolit restituere id, quod iam pro patrato opere impleuit.

33. Et ex hac opinione secunda sic hactenus explicata, sequitur euidenter eum, qui aliquid promisit prædicto iudici, Tabellioni, aut testi pro sententia iniusta danda, testimonio falso ferendo, aut instrumento falso conficiendo, non teneri illud ei dare, patrato opere iniquo, tum quia alter inhabilis est ad accipiendum, & iste peccat dando, sicut peccauit contra iustitiam promittendo, tum quia ipse recipiens de iure naturali, & ante vllam sententiam, tenetur illud ei restituere, vt hactenus probatum est, & liquet ex dictis.

34. *Iudicium Authoris.* Ita se habent huiusmodi opiniones, vtraque valdè probabilis. Prima tamen (licèt minus communis sit, & licèt pauciores authores habeat, quàm secunda) mihi videtur rationi conformior, & tenenda, & fundamenta huius secundæ iam partim soluta sunt, partim sic soluuntur.

Ad D. Augustinum *epist.54. ad Macedonium*, respondeo primò, secutum fuisse secundam opinionem, quæ est valdè probabilis. Respondeo secundò, illum voluisse in vtroque foro rem esse restituendam, sed post latam sententiam vtriusque iudicis, tam fori externi, quàm interni, externi quidem, quia leges ciuiles in pœnam sceleris commissi iubent, vt accipiens priuetur eo infami emolumento, & vt denegetur actio danti ad illud in iudicio repetendum, vt patet ex *l. generaliter, ff. de verbor. obligat. num. 23. allegata.* In foro interno autem, & conscientiæ; quia, vt notat Lessius *lib.2. cap.14. dub. 8. num.61.* meritò potest Confessarius præcipere recipienti in pœnam, & pœnitentiam talis peccati, vt infame illud pretium pauperibus restituat, & præcipere etiam danti, & promittenti, si opus infame iam completum est, & pretium nondum solutum, vt similiter illud pretium pauperibus donet, & tribuat.

Ad secundum respondeo, non esse contra ius naturæ, vt ex eadem actione resultet iusta retentio, & obligatio restitutionis, respectu diuersorum, quando diuerso modo considerantur, nam extra dubium est, teneri iudicem, testem, & Tabellionem iniquos, restituere damnum tertio, quod illi ex iniusta illa actione dederunt, non est autem extra dubium, teneri restituere pretium, quod ab aliquo acceperunt, vt illi tertio damnum illud darent. Et quamuis ad eandem virtutem iustitiæ pertineat, opus iustitiæ præcipere, & opera iniustitiæ prohibere, tamen ita prohibet opera iniustitiæ, vt si quid pretio æstimabile habeant, pro quo, iustè (quamuis non licitè) pretium aliquod accipi possit, illud possit retineri, huiusmodi autem opera iniustitiæ, hoc est, confectio instrumenti falsi, & falsi testimonij, & prolatio sententiæ iniustæ respectu damni, quod tertio causant, sunt iniusta; respectu verò pretij, quod pro illis accipitur, sunt illicita, sed non sunt iniusta, vnde cùm respectu pretij, quod pro illis accipitur, sint laboriosa, detrimentosaque accipienti, & voluptatem causent in dante, & hæc omnia de se sunt pretio æstimabilia; quare si arbitrio prudentis, tanti illa æstimentur, quanti labor ille, & voluptas valet, non est prædictum illorum pretium restituendum, sed iustè potest retineri, licèt non licitè, imò cum peccato acceptum sit. 35.

Ad tertium respondeo illa opera iniusta, non esse vendibilia, quatenus sunt mala, sed quatenus sunt laboriosa illa facienti, & delectabilia illi, propter quem fiunt, & non præcisè propter illam voluptatem, nec præcisè propter illum laborem esse vendibilia, & pretio æstimabilia, sed ex toto hoc complexo resultat, quòd vendibilia sint, & pretio æstimabilia. 36.

Dices, sed quatenus sunt laboriosa facienti, & delectabilia illi propter quem fiunt, sunt iniusta, & contra iustitiam; ergo pro illis nullum pretium iustè recipi potest. Respondeo formaliter loquendo ex ipso labore, & voluptate non esse iniusta, materialiter tamen respectu damni, quòd causant, esse iniusta, & ideò illa exercentes damnum, quod causant, tenentur restituere ex iustitia illi tertio cui datum fuit, non tenentur verò restituere pretium danti, nisi post sententiam latam. *Obiectio.* *Responsio.*

Ad quartum respondeo, huiusmodi leges ciuiles esse pœnales, & non obligare in conscientia, nisi post sententiam latam, & æqualiter pœnales esse, tam respectu dantis, quàm accipientis, & quamuis ius inhabilitet antecedenter ad celebrandum illum infamem 37.

infantem contractum, tamen in conscientia non obligat ad restituendum id, quod accipitur, nisi post sententiam condemnatoriam iudicis, qua iudicêt, contractum illũ esse ex eorum numero, ad quos celebrandos, leges ciuiles inhabilitant. Ex dictis constat, quid in hac re tam difficili, & obscura dicendum sit; ex his enim quæ diximus, facilis, & manifesta satis erit, & saltem pro nostra tenuitate, & rudi Minerua, non potuimus illam amplius declarare.

CAPVT XLIII.

Quæ pœna statuta sit in iure, falsis testibus, quis iudex illam possit infligere, an ille iudex, coram quo falsum testimonium dicitur, etiamsi sit laicus, & testis Ecclesiasticus.

SVMMARIVM.

Testis falsus, Deum, iudices, & homines offendit. n.1.
Quam pœnam habuerit olim ex legibus Romanorum. n.2.
Quam pœnam habeat hodie ex iure communi Imperatorio. n.3.
Quam pœnam habeat ex iure Lusitano. n.4. & 5.
Quam pœnam habeat ex iure Canonico. n.6. & 7.
Testis falsi pœna est de iure Canonico, quod ei amplius in iudicio non creditur etiam in veris. n.8.
Si est Clericus, deponitur, & traditur curiæ sæculari. n.9.
Potest puniri ab eo iudice, coram quo testimonium falsum dixit, etiamsi aliunde sit iudex incompetens. ibid.
Qua pœna ab eodem iudice puniendi sunt, ordinariáne, an arbitraria. n.10.
Testis laicus si deponat falsum coram iudice Ecclesiastico, potest ab eo puniri. n.11.
Et etiam à sæculari, sed datur præuentionis locus. ibid.
Iudex arbiter, apud quem testis falsum iurauit, an possit illum punire. n.12.
An iudex delegatus. n.13.
An Clericus falsum deponens, coram iudice sæculari possit ab eo puniri. à n.14. vsque ad 26.
Exemptio Clericorum, an sit de iure diuino, an de iure positiuo Ecclesiastico. n.17. & 18.
An exemptio Clericorum consuetudine possit tolli, minui, vel abrogari. n.19. 20. & 21.
An Ecclesia spoliata, aut damnificata à laico possit repetere restitutionem in integrum, coram iudice Ecclesiastico. n.22.
Actor debet sequi forum rei. ibid.
An Clericus læsus in bonis patrimonialibus possit petere restitutionem in integrum coram iudice Ecclesiastico, etiam aduersus laicum. n.23.
Quid de patrimonio, ad cuius titulum Clerici ordinati sunt, an hoc gaudeat priuilegio bonorum Ecclesiæ. ibid.
An Clericus coram Ecclesiastico iudice, testimonium falsum dicens, possit ab eo puniri, licèt aliunde non sit iudex suus. n.24. & 25.
Testis in testimonio verum tacens, potest puniri de falso. n.26.

1. *Testis falsus Deum, iudices & homines offendit.*

ESTIS falsus Deum, iudices, & homines offendit, & triplicem in vno peccato committit deformitatem, necessariò in confessione explicandam; periurij in Deum, iniustitiæ in homines, contra quos falsum testimonium dicit; mendacium in iudice, quo iudicium forense peruertit, & propter grauitatem huius delicti, grauissimis pœnis, huiusmodi testes falsi in iure puniuntur.

2. *Quam pœna habuerit olim ex legibus Romanorum.*

Primò olim ex *l.12. Tabularum*, è saxo Tarpeio, quæ Turris miræ altitudinis erat, præcipites agebantur, & sic vltimo supplicio afficiebantur, teste Aulo Gellio *lib.20. suarum noctium Atticarum, cap.1.* & Simanca *de Catholic. instit. tit. 64. num.83.* Tiraquellus *de pœnis, caus.31. num.29.* *Aul. Gell. Simanc. Tiraq.*

3. *Quam hodie ex iure communi.*

Postea hæc pœna nimis acerba visa est, & eius loco in testem falsum, pœna deportationis, cum publicatione, confiscationeque omnium bonorum, si homo sit liber, successit: si autem seruus vltimo supplicio afficitur, de iure communi imperatorio loquendo, patet ex *l.1. in principio, ff. ad legem Corneliam de falsis, iuncto §. finali*, & ex *l. si diuino, in fine, ff. de pœnis*, docet Angelus Perusinus *in additionibus, circa materiam, de testament. post num.15.* Abbas *in cap.1. de crimine falsi. num.6.* Simanc. *de Cathol. instit. tit.64. num.89.* Marian. Socin. *in cap.1. de crimine falsi, n.109. in fine, vers. si verò loquitur.* Compellens autem, & inducens testem ad testificandum falsum, eadem pœna, qua ipse testis falsus punitur, puniendus est, vt docet Ananias *in cap.1. de crimine falsi, num.9.* *Angel. Abbas. Simanc. Socin. Ananias.*

4. *Quam ex iure Lusitano.*

In nostro iure Lusitano seueriùs adhuc in testes falsos animaduersum est; nam ipsi testes falsi ad mortem omnino damnantur, & illorum bona omnia Regis fisco applicantur, & eodem modo animaduersum est in eos, qui alios inducunt, & corrumpunt, ad testificandum falsum in causa criminali digna mortis pœna, siue inducant, aut corrumpant ad aliquem falsò absoluendum, siue ad condemnandum; si tamen induxerint ad absoluendum, non fit in reis mortis executio, donec Rex ea de re admoneatur, informeturque; si autem crimen dignum mortis non fuerit, aut causa fuerit ciuilis, in perpetuum exilium in Brasiliam pelluntur, publicatis omnibus illorum bonis, si legitimis ascendentibus caruerint, & in omnibus, ac singulis horum casibus, nemo potest veniam à Rege obtinere, & si fortè via aliqua obtenta fuerit, subreptitia iudicatur, & tanquam non impetrata habetur, vt patet ex *nouis ordin. lib.5. tit.54. initio.*

5. Et si probatum fuerit in iudicio, quòd aliquis pecuniam aliquam, vel quid aliud alicui promiserit pro testimonio falso ferendo, quamuis idipsum non acceptauerit, nec voluerit testimonium ferre, si causa ad quam fuit inductus ciuilis fuerit, talis corruptor, & inductor publicè virgis à tergo cæditur, reste per oppidum ad collum appensa, inclamante præcone causam supplicij: si verò fuerit causa criminalis non digna mortis, eadem pœna punietur: si digna mortis fuerit, in Brasilicam regionem ad decennium propellitur, si ad condemnandum aliquem inducebat, additur à tergo publica flagellatio; si verò ad absoluendum, in Africam ad idem decennium mittitur, & eandem cum proportione pœnam habet ille, qui testes falsos obtulerit, quamuis post illorum oblationem illis vti noluerit, ita habetur iisdem nostris ordinationibus nouis *d. lib.5. tit.54. num.1. & 2.*

6. *Quam ex iure Canonico.*

De iure Canonico, quia falsi testes, tribus, vt dixi, personis, noxij sunt, Deo, iudici, & hominibus; vt habetur *in cap. 1. de crimine falsi*, ideò, vt docet glossa *ibi, verb. lædit*, triplici pœna puniuntur.

Primò enim, quia Deum periurio suo offendunt, ieiunium eis in pane, & aqua, quadraginta dierum

dierum ſpatio, & per ſeptennium alia quoque pœnitentia indicitur, vt patet ex *cap. quicumque, q. 1.* & ex gloſſa *ibi verb. ſine ſexto.*

Secundò, quia iudicem deludunt, & publicum iuris, & iudicij ordinem peruertunt, notantur infamia, *cap. ſi quis conuictus 2. quæſt. 5.*

Tertiò, quia proximum lædunt, puniuntur iuxta modum læſionis, hoc eſt, quacumque alia pœna, à iure ſtatuta; ita Proſper Farinacius *2. part. praxis, quæſt. 67. num. 8. pag. 309. col. 1.* & multi, quos allegat.

Ananias. Butrius. Iaſon. Ant. Gom. Peña.

7. Et ideò *in num. 9.* notat egregiè, multò grauiùs damnandum eſſe falſum teſtem tam in cauſa mortis, quàm in cauſa ciuili, vel criminali, quàm damnandus ſit reus, quod idem docet etiam Ananias *in cap. 1. de crimine falſi, num. 8. in fine,* & *ibi* Butrius *num. 6.* Iaſon *in l. etſi legibus, ad finem. C. ſi contra ius, vel vtilitatem publicam.* Anton. Gomez *ad legem Tauri 87. num. 7.* Peña *in director. Inquiſitor. part. 3. quæſt. 73. commento 122. fol. 675. verſ. in contrarium*; in cauſa verò non capitali arbitraria pœna puniendum eſſe.

Bartol. Ioan. Andr. Zabarell. Anan.

8. Præterea, teſtis falſi pœna eſt, quod ei ampliùs in foro iudiciali in veris etiam non creditur. Vnde licet aliis criminoſis fides habeatur: falſidicis tamen non habetur, non ſolùm in cauſis, in quibus falſum deponunt, ſed etiam in aliis, in quibus verum dicunt; ita docet Bartol. *in l. transfigere, de transact. poſt principium, in verb. quæro, quæ ſit ratio,* & communiter Canoniſtæ *in cap. fraternitatis, de crimine falſi,* Innocentius *ibi, num. 1.* Ioannes Andr. *num. 1.* Zabarella *num. 1.* Ananias *num. 5. in rubrica ibi, num. 6.* vbi quatuor notat ſpecialiter, quibus obnoxius eſt teſtis falſidicus.

Primum eſt, quòd ſuſpicio falſi ſufficit, vt illius teſtimonium non valeat, niſi veritas à parte talem teſtem producente aliunde probetur, & poteſt accuſare ad pœnam, iuxta legem, *iubemus, C. de probat.*

Cynus.

Secundum eſt, vt teſtis falſus damnetur ſine accuſatore, vt patet ex *l. nullum, C. de teſtibus.* Animaduertit tamen Cynus *ibi*, hoc ſolum procedere in duobus caſibus,

Primò, quando imponitur pro falſo dicto pœna extraordinaria, & arbitraria legis Corneliæ, de qua egimus *num. 3.* quia tunc requiritur accuſator.

Secundò, quando falſum committitur per teſtes; & idem approbat Ananias *d. cap. 1. de crimine falſi, num. 6.*

Tertium, quia ſi in crimen falſi incidit, pronuntiatur, vt patet ex *l. vbi. C. eod.* quod aliàs non fit.

Bartol. Anan.

9. Quarta pœna eſt depoſitio; nam Clericus de crimine falſi conuictus ſtatim deponitur, & traditur curiæ ſæculari, & deducunt aliqui ex *cap. cùm non ab homine, de iudicijs*, quod regulariter non ſeruatur, vt notat Ananias *allegatus dicto num. 6. in fine.* Illud verò ſpeciale eſt, in crimine falſi, poſſe ſcilicet teſtem, qui teſtimonium falſum profert, puniri ab eo iudice, coram quo falſum teſtimonium profert, etiamſi huiuſmodi iudex ſit iudex cauſarum ciuilium tantummodo, & aliàs iudex incompetens, vt egregiè probat text. *in l. nullum. C. de teſtibus.* ibi, in fine prædictæ legis, *Data cunctis iudicibus abſque vllo præſcriptionis obſtaculo in teſtes, quorum voces falſitate, vel fraude non carere perſpexerit animaduertendi licentia*, & ita docet Bartol. *in l. ſi quis oppreſſus, in fine, ff. de falſis.* Ananias *in cap. 1. de crimine falſi, num. 1. in ſummario*, & communis Doctorum.

Butrius. Anchar. Farinac.

Et quamuis contra hoc videatur ſtare lex, *Diuus 2. in fine, ff. de falſis*, & aliqui etiam velint, non poſſe teſtem falſum puniri à iudice, coram quo falſum teſtimonium profert, ſed debere iſtum iudicem remittere puniendum iudici ordinario, vt volunt Butrius *in cap. 1. de crimine falſi, n. 9.* Ancharranus *ibi, num. 9.* nullo tamen modo recedendum eſt à prima ſententia, vtpote magis communi, vt docet Farinacius *2. part. praxis, quæſt. 67. num. 27. & 28. pag. 311. col. 1. initio*, vbi ait, *in num. 29.* cum multis, quos allegat teſtem falſum non ſolùm poſſe puniri ab eodem iudice, coram quo falſum teſtimonium dictum fuit in ea inſtantia, ſed etiam illa finita, poſſe accuſari coram alio iudice ordinario, & ab eo de nouo puniri. Cùm tamen iudex ciuilis incompetens, hoc eſt, non cauſarum criminalium, punit ex officio, & ſine accuſatore, teſtes, qui coram illo teſtimonium proferunt, id intelligendum eſt, vt poſſint illi ab eo puniri pœna arbitraria, & extraordinaria ratione contemptus; videtur enim teſtis iudicem contemnere, coram quo teſtimonium falſum profert, & adhuc punitus pœna hac extraordinaria ab hoc iudice incompetenti, & ciuili, poteſt poſtea puniri pœna ordinaria, à iudice criminali, & competenti, vt latè probat Farinacius *2. part. praxis, quæſt. 67* per multos, & multa iura, quæ allegat, & Ananias *in cap. 1. de crimine falſi, num. 9. & 10.* Ancharran. *ibi num. 11.* Butrius *num. 7.* Abbas *num. 5.* Iul. Clar. *lib. 5 ſentent. § finali, quæſt. 38. verſ. ſed quære*, & hæc eſt communior, & receptior ſententia, quamuis Cynus *in l. nullum, C. de teſtibus, num. 8. in fine*, & Bartol. *ibi num. 9.* & Albericus *num. 4.* contrarium voluerint, eo quòd nemo bis in idipſum puniendus ſit; at hoc intelligendum eſt, quando bis adæquata, & ordinaria pœna punitur, tunc enim nemo bis in idipſum punitur; ſecus quando à priori iudice non punitur adæquata pœna delicto, & ordinariè illi impoſita, vt tamen iudex incompetens, coram quo teſtimonium falſum dictum fuit, poſſit extraordinaria pœna ad ſuum arbitrium falſum teſtem punire abſque formatione proceſſus, opus eſt, vt crimen falſi ita ſit publicum, & notorium, vt neceſſarium non ſit formare proceſſum ad teſtem condemnandum, puta ſi teſtis fuit confeſſus, vel conuictus in iudicio, vt latè per multos probat Farinacius *allegatus, num. 42.* 10.

Farinac. Anan. Anchar. Butrius. Abbas. Iul. Clar. Cynus. Bartol. Alberic.

A quo puniri poſſit. Farinac. Afflict. Couarr. Iul. Clar.

Imò ſi teſtis laicus deponat falſum coram iudice Eccleſiaſtico, poteſt huiuſmodi teſtis puniri non ſolum à ſuo iudice ſæculari, & ordinario, ſed etiam ab ipſo iudice Eccleſiaſtico, & dabitur inter eos præuentionis locus; vt docet Farinacius *modò allegatus, num. 35.* & Afflictis *deciſ. 259. num. 4. & 6.* vbi affirmat ita reſolutum fuiſſe in ſenatu Regio Neapolitano, & Couarruuias *in pract. quæſt. cap. 18. num. 8. verſ. ſed & hac in re*, & Iulius Clarus *lib. 1. ſentent. § finali, quæſt. 38. num. 37.* & punitus adæquatè ab vno ex his iudicibus, non poteſt poſtea puniri ab alio, vt docet idem Farinacius *num. 35.* & Baldus *in l. nullum, C. de teſtam. num. 7.* 11.

Iudex tamen arbiter, coram quo teſtis falſum teſtimonium dicit, nullo pacto, nec etiam pœna extraordinaria illum poteſt punire, niſi ſit arbiter ex neceſſitate iuris, aut ſtatutorum electus, ita Speculator *in tit. de teſtibus, §. 1. num. 46. verſ. quid de arbitro.* Ancharran. *in cap. 1. de crimine falſi, num. 9.* Tindarus *in tract. de teſtibus, part. 3. num. 1.* Marſilius *in l. 1. § præterea, num. 27. poſt medium, ff. de ſicar.* Angelus *de malefic. in verb Falſario, num. 24. ad finem, verſ. ſi autem cum arbitro.* Monti. *in repert. teſt. rub. teſtis* 12.

punitio

punitio per quem,&c. fol. 310. *col.* 1. *verſ.* 4. & Farinac. *citatus, num.* 46.

13. Iudex etiam delegatus poteſt punire falſum teſtem, coram ſe ipſo falſum teſtificantem pœna arbitraria, non ordinaria; ita Boicius *in cap.* 1. *de crimine falſi, num.* 3. *verſ. ſed per viam extraordinariam.* Curtius iunior *in l.* 1. §. *qui mandatum, num.* 14. *ff. de officio delegati.* Boſſius poſt Iaſonem, quem allegat *in tit. de falſis, num.* 103. Cæſar Viſilius *ad Afflictis, deciſ.* 230. *num.* 3. vbi affirmat hanc eſſe communem reſolutionem; vnde non eſt approbandus Menochius *de arbitr. quæſt. lib.* 1. *quæſt.* 91. *num.* 18. *verſ. non eſt vera hæc conciliatio*, qui ſimpliciter negat, & ait nec pœna ordinaria, nec extraordinaria, poſſe iudicem delegatum punire teſtem illum, qui coram ſe falſum teſtificatur; nam à ſententia id affirmante, non eſt recedendum; vt optimè animaduertit Farinacius 2. *part. praxis, quæſt.* 67. *num.* 49. & 50. additis tamen his declarationibus,

Boicius. Curtius. Viſilius. Menoch. Farinac.

Prima eſt, vt ſit delegatus Principis non inferioris.

Secunda vt ſit delegatus in cauſa criminali, qui aliquam puniendi habeat poteſtatem, non in cauſa ciuili; qui nullo modo punire poteſt, vt doctè animaduertit Couarruias *pract. quæſt. cap.* 8. *verſ. ſunt tamen qui, iuncto verſ. & idem erit*, & Ancharranus *in cap.* 1. *de crimine falſi, num* 9. *ad medium.* Abbas *ibid. num.* 9. *in fine.* Butrius *ibidem, num.* 6. Cynus *in l. nullum, C. de teſtibus, num.* 4. Iulius Clarus §. *finali, quæſt.* 39. *verſ. ſed quæro.* Petrus Surdus *conſil.* 42. *num.* 18. *in fine, lib.* 1. & quamuis ſententiam Menochij priùs ſecutus fuerit Farinacius *in lib.* 1. *tit. de Inquiſitor. quæſt.* 1. *num.* 61. poſtea tamen re maturiùs diſcuſſa, mutauit opinionem, dummodo ſit iudex delegatus à Principe, non ab inferiori, & dummodo ſit delegatus in cauſa in criminali, non ciuili.

Couarr. Ancharr. Abbas. Butrius. Cynus. Iul. Clar. Surdus. Farinac.

14. Sed quid ſi Clericus falſum deponat coram iudice ſæculari? Reſpondeo hac de re triplicem eſſe ſententiam.

Quid ſi Clericus falſum deponat corā iudice ſæculari.

Prima abſolutè docet, poſſe Clericum ab eo iudice ſæculari puniri; hanc tenet gloſſa *in l. nullum. C. de teſt. in prima gloſſa*, Cynus, & Baldus *ibi*, Alexander *in Apoſtillis ad Bartolum in l.* 1. *in ſecunda oppoſitione, ff. de iudicibus*, & alij; ſed hæc opinio abſurdiſſima eſt, cùm illi reſiſtat totus titulus *de foro competenti*, & patet euidenter ex *cap. ſi diligenti, de foro competenti*, ſunt enim Clerici exempti à iuriſdictione ſæculari, vt manifeſtum eſt, quare nullam in eos iudices ſæculares exercere, aut habere poſſunt iuriſdictionem, & alioquin excommunicationem Bullæ Cœnæ incurrunt, vt notiſſimum eſt, & ſtatim dicemus.

Opinio prima. Cynus. Baldus. Alexand.

15. Secunda ſententia, non minus abſurda docet poſſe Clericum falſum teſtificantem coram iudice ſæculari, puniri ab eo pœna arbitraria, non ordinaria ex motu proprio, non ad inſtantiam partis, hanc docet Federicus de Senis *conſil.* 93. *incipit, Factum tale eſt*, Ancharranus, & Angelus, quos citat Afflictis *deciſ.* 230. *num.* 12. *verſ. tertia fuit opinio.* Gabriel, Caſſanæus, & Aufrerius, quos citat, ſed non ſequitur, Iulius Clarus *lib.* 5. *ſent.* §. *finali, q.* 38. *verſ. ſed hic quæro, ad medium*, ſed hæc ex eodem fundamento reiicitur, qua prima fuit reiecta.

Opinio ſecunda.

16. Tertia ſententia veriſſima, & communiſſima, docet nullo modo poſſe Clericum coram iudice ſæculari falſum teſtificantem ab eodem iudice puniri, nec ordinaria pœna, nec extraordinaria, etiamſi Clericus ſub iuramento renuntiaſſet priuilegio ſui fori, & ſe velit ſæculari iudici ſubiicere. Patet ex *cap. ſi diligenti, de foro competenti*, & ex toto eo titulo; hanc tenet Albericus *in l. Presbyteri, n.* 1. *C. de Epiſcopis, & Clericis.* Salicetus *in l. nullum, num.* 4. *in fine. C. de teſt.* Ananias *in cap.* 1. *de crimine falſi, num.* 2. & 3. Curtius iunior *in l.* 1. *num.* 23. *ff. de iudic.* Afflictis *deciſ.* 203. *num.* 1. vbi affirmat ita teneri communiter iuris Canonici interpretes, Couarr. *in practicis quæſtionibus, cap.* 18. *num.* 8. Iulius Clarus *lib.* 5. *ſentent.* §. *finali, quæſt.* 38. Menochius *de arbitr. quæſtionib. quæſt.* 91. *num.* 18. *lib.* 1. Rolandus *conſil.* 12. *num.* 25. *lib.* 1. Bernardus Diaz *in pract. criminali Canonica, cap.* 87. *ad finem*, & plures alij, quos citat, & ſequitur Farinacius 2. *part. praxis, quæſt.* 67. *num.* 56. *pag.* 313. *col.* 1. & ratio eſt, quia Clerici omnes, tam quo ad eorum bona Eccleſiaſtica, quàm quo ad perſonas in cauſis ciuilibus, & criminalibus, ſunt exempti à iuriſdictione, & poteſtate ſæculari, *cap. experientia* 11. *quæſt.* 1. *cum duobus ſequentibus, cap. qualiter, cap. Clerici, cap. at ſi Clerici. de iudic. cap. ſæculares, de foro competenti, lib.* 6. *Authentica ſtatuimus, de Epiſcopis, & Clericis.* DD. *in omnibus citatis iuribus*, & contrarium aſſerere damnatum fuit, inter articulos Ioannis VVicleph *in Concilio Conſtantienſi*, & ita ſunt exempti, vt etiam volentes non poſſint ſe ſubmittere iuriſdictioni ſæcularium iudicum, ſiue in ciuilibus, ſiue in criminalibus cauſis, vt patet liquidò ex *cap. ſi diligenti*, & ex *cap ſignificaſti, de foro competenti, & cap. non licet* 3. *quæſt.* 6.

Opinio tertia. Albericus. Salicetus. Ananias. Curtius. Afflictis. Couarr. Menoch. Diaz.

Et hæc quidem exemptio Clericorum, quo ad diuerſa, diuerſam habuit originem; nam quo ad res ſpirituales, & merè Eccleſiaſticas procedit à iure diuino, & gloſſ. & DD. *in cap. ſi Imperator* 96. *diſt.* Cardinal. *in repetitione cap. propemodum in* 7. *oppoſitione, de ſentent. excommunicat.* Abbas, Felin. & DD. *in cap. Eccleſia ſanctæ Mariæ, de conſtitutionibus.* Couarr. latè *practicar. quæſt. cap.* 31. *col.* 4. *in* 1. *concluſione.* Sotus *in* 4. *lib.* 2. *art.* 2. *col.* 2. *verſ. ſecunda concluſio.* Victoria, qui validiſſimis argumentis hoc probat in ſuis relectionibus, *in tit. de poteſtate Eccleſiæ, in quæſt. vtrùm Clerici ſint exempti à poteſtate ſæculari, in tertia propoſitione.* An autem perſonæ Clericorum ſint exemptæ à iuriſdictione ſæculari de iure diuino, vel poſitiuo, ad præſentem quæſtionem non ſpectat, ſunt enim hinc inde opiniones. Mihi ſemper in hac controuerſia probabilior viſa fuit ſententia Soti, & Victoriæ locis ſuprà citatis, videlicet, licèt hæc exemptio non immediatè, & ſimpliciter procedat à iure diuino, eſſe tamen eidem iuri maximè conformem, proximam, & conſentaneam. Nam ſicut Clerici à iure diuino ſunt conſtituti miniſtri in Eccleſia Dei, ſic etiam conſequenter eorum perſonæ debent eſſe exemptæ à iuriſdictione ſæcularium, abſurdum enim eſſet, vt miniſtri Eccleſiæ, qui in ſpiritualibus ſunt iudices, & paſtores ſæcularium, & Regum, & iudicum, ab ipſis iudicarentur, & tanquam rei coram illorum tribunalibus ſtarent iudicandi, cùm tamen oues à paſtoribus, non paſtores ab ouibus debeant iudicari, *cap. denique, & cap. quis dubitet* 96. *diſt.* Quod verò attinet ad bona Clericorum, ſeu Eccleſiarum, quamuis DD. antiqui fuerint in opinione, vt etiam de iure diuino fuerint exempta, vt videre eſt in Rota *in antiquis, de conſuetud. cap.* 2. Tamen receptior opinio, præcipuè recentiorum, & Theologorum, nunc eſt, bona Eccleſiarum exempta tantùm eſſe de iure poſitiuo, iuxta Sotum, Victoriam, & Couarruuiam *locis ſuprà allegatis*, qui quæſtionem prolixiùs proſequuntur.

17. Couarr. Sotus. Victoria.

Hæc

18. Hæc exemptio Clericorum, quo ad bona, & personas, si dicatur esse de iure positiuo, introducta est à iure Pontificio, non per leges imperiales, nisi quatenus constitutione summorum Pontificum eas approbarunt, & nullus sæcularis Princeps, quauis potestate, etiam imperiali fulgens, per suas leges, statuta, aut constitutiones illam tollere, aut diminuere iure potest; vel illi aliqua ex parte derogare. Probatur, quia si Summi Pontifices potuerunt ad bonam, & exactam administrationem Reipublicæ Ecclesiasticæ eximere Clericos, & eorum bona à potestate, & iurisdictione sæculari, vt patet ex iuribus *num.* 16. allegatis, & si potestas spiritualis est, in ordinem ad finem spiritualem, & supernaturalem; & ad bonum, & rectum Ecclesiæ regimen, vt docet Soares *lib. 3. de legibus, cap. 6. num. 6. §. ex quibus.* Nauarrus *in cap. nouit, de iudicijs, notab. 6. num.* 16. & Victoria *in relectionibus, de potestate Ecclesiæ, §. disseruimus, num.* 9. & patet ex *cap solitæ, de maiorit. & obedient. & cap. tributum, §. quamuis* 23. *quæst.* 8. sequitur vt temporalis, & sæcularis iurisdictio sit subiecta iurisdictioni spirituali, & supernaturali, corpus enim creatum fuit à Deo, vt obediat animæ, & spiritui, & anima vt corpus gubernet, & regat; deinde quia vbi primùm tota Respublica sæcularis, & eius Principes, & Imperatores, qui sunt ipsius capita temporalia, consenserunt in dictam exemptionem Clericorum, quod patet ex *dicta Authentica statuimus, C. de Episcopis, & Clericis*, prædictum consensum reuocare non possunt, ex notatis per Doctores *in cap. nouit, de indic.* & patet ex regula notissima iuris, *quod semel placuit, amplius displicere non potest.* Vnde sequitur, vt quicquid Principes sæculares per suas leges, statuta, vel decreta decreuerint, vel in futurum decernent contra hanc exemptionem, vel libertatem Ecclesiasticam, vel in præiudicium illius, sit nullum, & inualidum, iuxta *Authenticam cassam, de sacrosanctis Ecclesiis, & cap. nouerit, de sent. excom.* & ideò consueuerunt Summi Pontifices, quolibet anno, in Bulla, quam publicant in Cœna Domini, excommunicare, & anathematizare omnes, qui statuta, ordinationes, seu quæuis alia decreta, quouis quæsito colore, aut prætextu fecerint, ordinauerint, aut publicauerint, ex quibus libertas Ecclesiastica tollitur, vel in aliquo deprimitur, aut quouis modo restringitur, vt ex dicta Bulla latiùs patet.

19. Et hæc prædicta exemptio Clericorum, nulla consuetudine tolli, abrogari, aut in aliquo minui potest, nam cùm respectu rerum spiritualium, & merè Ecclesiasticarum procedat ex iure diuino; vt probatum manet, vtique ex hac parte, consuetudine tolli non potest. nam in iis, quæ sunt de iure diuino, consuetudo nihil operatur, *cap. vltimo, de consuetud.* & DD. *ibi*, quo ad exemptionem verò respectu personarum Ecclesiasticarum in causis criminalibus, habemus textum expressum *in cap. at si Clerici, de iudic.* & DD. *ibi.*

20. In causis verò ciuilibus tam respectu personarum, quàm bonorum Ecclesiarum, & Clericorum, adest communis opinio omnium Doctorum, quòd consuetudo contra huiusmodi exemptio-
Gloss. nem nihil potest; & glossa *in dicto cap. at si Clerici.* quæ illum textum intelligit etiam in causis ciui-
Rota. libus, Rota *in antiquis de consuetud. cap.* 2. & quam-
Couarr. uis Couarruuias *practic. quæst. cap.* 30. & 31. hanc communem opinionem velit constringere, & limitare, eam tamen communem fatetur, quæ quidem opinio, meo iudicio, ex iure ciuili irrefragabiliter probatur, ex *dicta Authentica cassa, C. de sacrosanctis Ecclesiis*, vbi Imperator ait, *cassa, & irrita esse omnia statuta, & consuetudines inductas contra libertatem Ecclesiæ, earumque personas*, &c. & attento ipso iure nulla esse decernit, vbi pulchrè notant Doctores limitationem, quæ habet, quòd consuetudo tollit legem non procedere contra legem huiusmodi consuetudini in futurum resistentem, illamque nullam, si introducatur, declarantem, quod notat etiam Bartol. *in Authentica nauigia. C. de furt.* Ex quo infert Abbas *in cap. vltimo, de consuetud. num.* 42. quòd consuetudo semel reprobata à iure, non potest amplius induci, & quamuis prædicta Authentica *Cassa*, loquatur solùm de Italia, tamen intelligendam esse per totum orbem, tradunt *ibi* Salicet. Bald. Castr. & alij. De iure autem Canonico probatur clarè prædicta communis opinio ex *cap. nouerit, de sententia excommunicat.* vbi Pontifex excommunicat illos, qui in futurum seruare fecerint consuetudinem introductam contra libertatem Ecclesiasticam. Probatur etiam clarè ex *cap. 1. de consuetud.* vbi ait Summus Pontifex non esse admittendas consuetudines, quæ grauamen inferunt Ecclesiæ. Idem probatur ex *cap. ad audientiam, eodem tit.* vbi dicitur consuetudinem, quæ obuiat Canonicis sanctionibus, nullius esse momenti, ex quo sequitur, quòd consuetudo, contra exemptionem Ecclesiasticam, cùm sit tam de iure ciuili, quàm de iure Canonico reprobata, quantumuis immemorabilis sit, nihil posse operari.

Nec obstant contra hanc communem opinio- 21.
nem ea, quæ adducit Couarruuias *citatus*, dum ait prædictam consuetudinem fundari in illa ratione, quòd exemptio Clericorum sit de iure diuino, quod, inquit, cùm sit falsum, consequenter corruit communis opinio, nam hæc communis opinio non sustinetur, nec in ea ratione fundatur, sed legibus, & Canonibus *suprà citatis*, quibus consuetudo in futurum contra talem exemptionem irritatur, & tollitur. Cætera verò adducta à Couarruuia ad confirmandam suam opinionem, qua tenet per consuetudinem legitimè præscriptam, introductam ex tacito consensu Clericorum, posse ex aliqua parte tolli exemptionem illorum, dummodo tamen ex huiusmodi consuetudine, maxima Clericis, & ordini Ecclesiastico iniuria non fiat, & inferatur damnum paci, & tranquillitati ministrorum Dei, non egent aliqua responsione, quia non loquuntur de consuetudine reprobata per leges.

Quæ exemptio Clericorum à sæcularibus pote- 22.
statibus in causis etiam ciuilibus adeò vera est, vt cùm iura imperialia, & ciuilia decernant, debere semper actorem sequi forum rei; vt patet ex *l. 2. C. vbi, & apud quem cognit. in integ. restit.* tamen hoc non valeat, quando agitur de restitutione Ecclesiæ, nam si laicus Ecclesiam bonis suis spoliauerit, aut perturbauerit iure quodam speciali, poterit restitutionem in integrum petere aduersùs ipsum laicum coram iudice Ecclesiastico proprio ipsius Ecclesiæ, quamuis ipsa tunc vicem actoris agat, & sæcularis sit reus; quod egregiè
probat Innocent. *in cap. cùm sit generale, de foro* Innocent.
competent. patet ex textu *in cap. 1. de in integr. restitut.*
vbi Abbas *num.* 18. & idem *in cap. constitutus, eodem* Abbas.
tit. col. 1. & ex textu *in cap. penultimo, de rebus Eccles.* & docent communiter Doctores, Abbas *num.* 10.
Felinus *col.* 2. Marianus Socinus *num.* 13. *in dicto* Socin.
cap. cùm sit generale, de foro competenti. Couarruuias Couarr.
variar. resol. lib. 1. *cap.* 4. *num.* 2. Aufrer. *in Clement.* 1. Aufrer.
de

de officio ordinar. in tract. de potestate Ecclesiæ, num. 48. Cuius rei ratio est, quia Ecclesia cùm de iure, & priuilegio speciali sibi concesso agit, illud deducere, & requirere potest, coram proprio iudice; sic coram proprio iudice Ecclesiastico agit de remedio, & priuilegio Canonis; & quamuis Couarruuias postquam hæc fundamenta iecit, illa voluit conuellere, tamen sudauit, laborauit, sed non couulsit; tandem enim videns futilitatem rationum, quibus hæc fundamenta voluit conuellere, sic ait *ibid. d. num.* 2. *ad medium. Scio me diuinatione vti, ne inuitus cogar hac in re ab alijs receptam sententiam sequi.*

23. Asserit tamen ibi Couarruuias *num.* 3. *initio*, hæc intelligenda esse de bonis Ecclesiasticis ipsius Ecclesiæ, non verò de bonis sæcularibus, seu patrimonialibus ipsorum Clericorum, nam Clerici læsi in patrimonialibus à laicis, non possunt petere restitutionem in integrum coram iudice Ecclesiastico, sed id debent requirere coram iudice sæculari, cùm actores sint, & sæcularis sit reus; & actor, secundùm etiam ius Canonicum, forum rei sequi debeat; quam doctrinam illius tenet etiam Ioannes Imola *in cap. constitutus, num.* 3. *de in integrum restit.* contra Antonium, & Abbatem *ibi*, & contra Felinum *in dicto cap. cùm sit generale, de foro competenti, col.* 2. Philippum Francum *in rubrica de appellat. ad finem*, Romanum *singul.* 112. Quia hoc priuilegium de restitutione in integrum coram iudice Ecclesiastico, aduersùs laicum deducendum, concessum est bonis Ecclesiæ tantùm, non verò bonis patrimonialibus, & sæcularibus ipsorum Clericorum, cùm nullibi in iure hoc expressum sit, & alioqui durum sit bona patrimonialia Clericorum, ea prorsus habere priuilegia, quæ bonis Ecclesiarum concessa sunt, cùm bona Ecclesiæ ad cultum diuinum, & ad subueniendum pauperibus dicata sint; illa verò patrimonialia ad alios quoscumque vsus pro libito Clericorum destinentur, & ad hæredes consanguineos, extraneosve, vt ipsis dominis libuerit, transmittantur. Verùm ego modò hanc quæstionem non disputo, videat illam curiosus apud eundem Couarruuiam *dicto lib.* 1. *variar. resolut. cap.* 4. *num.* 3. *&* 4. vbi etiam disputat, an patrimonium sæculare, ad cuius titulum Clerici sacris Ordinibus insigniti sunt, gaudeant priuilegiis concessis bonis Ecclesiarum, & *dicto num.* 4. resoluit non gaudere ex eo fundamento, quòd prædictus titulus non efficiat prædicta bona Ecclesiastica, sed solùm id operetur, vt nec vendi, nec alienari possint viuentibus ipsis Clericis, dum beneficium non habent, ne mendicare cogantur, cum dedecore sacrorum Ordinum, & hoc solùm sacri Canones intendunt. Et verò inter Lusitanos communis est sententia Clericos in bonis patrimonialibus censendos esse vt laicos, & iudicanda esse illorum bona patrimonialia, vt laicorum bona, & ita iudicatum fuit in supremo senatu Olysipponensi *anno* 1611. vt refert Melchior Phœbus *tom.* 1. *decis.* 19. *num.* 3. *&* 4. & id docet etiam Valascus *de partitionibus, cap.* 35. vbi asserit Clericos in bonis patrimonialibus, & in bonis industria illorum, vel labore acquisitis, vel per vltimas voluntates, vel contractus, aut in castris, vel à Principe donatis reputari, vt meros laicos, & posse de illis donatione, & testamento, vt absolutos, & liberos dominos, liberè disponere, & id etiam docet Gutierrez *lib.* 1. *quæst. canon. cap.* 34. *num.* 11. *&* 12. *&* *practicarum quæstion. lib.* 4. *cap.* 37. *num.* 7. Peres *lib.* 1. *ordinamenti, tit.* 2. *in l.* 8. *in glossa Conocidos clerigos*, & hac de re est glossa singularis *in l. munerum*, §. *patrimoniorum, verb. Pontifex, ff. de muner. & honor.* ibi, *Quia vt prædia possideant, à lege humana est.* Et loquendo etiam de bonis, ad quorum titulum sacris ordinati sunt; idem cum Couarruuia sentit Salzedo *in practica cap.* 18. *num.* 14. & Morla *in Emporio* 1. *part. tit. de legibus, quæst. vltima, num.* 7. Decius *consil.* 529. *num. penult. & consil.* 516. *num. vlt.* ex eo etiam fundamento, quia prædictus titulus non efficit ea bona Ecclesiastica, sed solùm id operatur, vt nec vendi, nec alienari possint viuentibus Clericis, dum beneficium, ex quo congruè sustentari possint, non habent, iuxta Concilium Tridentinum *sess.* 21. *cap.* 2. vnde cùm huiusmodi bona patrimonialia Clericorum merè sæcularia sint, possunt præscribi præscriptione ordinaria 10. aut 20. annorum, & non requirunt præscriptionem 40. annorum, quam requirunt bona Ecclesiastica, vt latè probat Phœbus *allegatus*, & iudicatum fuit in senatu Lusitano dicto anno 1611.

Hæc obiter dicta sint ad ostendendam absurditatem illarum opinionum, quas retulimus *n.* 14. *&* 15. asserentium Clericum, coram iudice sæculari testimonium falsum ferentem, posse ab ipso iudice sæculari, pœna ordinaria, vel extraordinaria puniri. 24.

Illud magis certum videtur, si Clericus coram iudice Ecclesiastico ordinario, alieno, & non suo, testimonium falsum dicat, posse ab eo puniri pœna extraordinaria, etiamsi Clericus sit exemptus, ita docet expressè Ananias *in cap.* 1. *de crimine falsi, num.* 3. & quamuis ille dicat, posse ab eo puniri, & non addat, *pœna extraordinaria*, tamen id ita intelligendum est, iuxta ea, quæ diximus *num.* 9. & cum Anania consentit etiam Cynus *in l. nullum. C. de testibus*, & Salicetus *ibi, vers. quæro, an hæc lex*, & facit pro hac re *lex* 1. *ff. si quis in ius vocatus non ierit*, & ratio esse potest, quia tunc non conceditur iurisdictio sæculari iudici in personas Ecclesiasticas, quæ sunt spirituales personæ; quod solum prohibetur *in cap. diligenti, de foro competenti*, & in toto eo titulo, & alioqui expedit Reipublicæ etiam Ecclesiasticæ, vt testimonia falsa seuerissimè puniantur. 25.

Animaduertendum est tamen, ad finem huius quæstionis, testem tacentem veritatem, posse puniri de falso, ac si falsum exprimeret, diceretque in suo testimonio, vt patet ex *cap. cùm dilecti, de accusat.* vbi asseritur, testem iurantem se dicturum plenam veritatem, incurrere pœnam falsi, tacendo illam, ita docet Ananias *dicto cap.* 1. *de crimine falsi, ad marginem.* 26. *Testis verum tacens potest puniri de falso.* Anan.

CAPVT XLIV.

De Tabellionibus, & Notarijs, ad quid teneantur, ratione sui muneris.

SVMMARIVM.

An Tabellioni potius, quàm testi per eum examinato credendum sit, cùm de veritate testimonij controuertitur. n. 1.

Quid in causis criminalibus. n. 2.

Tabelliones, an possint examinare testes ex commissione iudicis. n. 3.

1. *An Tabellioni potius, quàm testi credendum sit, cùm de veritate testimonij controuertitur.* Couarr.

AN quando testes vnum dicunt, & Tabelliones in suis scripturis, aut processibus aliud affirmant, credendum sit potius Tabellionibus, quàm testibus, aut testibus, quàm Tabellionibus, & quot numero testes præualere possint contra Tabelliones, diximus *cap. 41. n. 25.* Quæstionem tamen egregiè tractat Couarruuias *lib. 2. variar. resol. cap. 13. num. 10.* vbi dicit si testis præstito iuramento asserat se aliter testimonium dedisse, quàm scriptum Tabellionis referat, Tabellioni potius, quàm testi credendum esse, quia pro illo, cùm sit officialis publicus, stat præsumptio, vt patet ex *l. si quis decurio. C. de falsis*, & ex *cap ad audientiam, de præscriptionib.* ibi, *Nec credentes ipsum scrinarium*, id est, Tabellionem, *cùm iuratus sit officium suum fideliter exequi, aliud scripsisse, quàm à testibus diceretur.* Vnde glossa *verb. iuratus. Sic ergo præsumitur pro aliquo ratione iuramenti.* Itaque cùm pro parte Tabellionis stet iuramentum, quo iurauit fideliter se officium exequuturum, stet etiam ratio honestatis publicæ, sunt enim Tabelliones, serui publici, vt constat ex *cap. quamquam, de vsuris*, non quòd sint serui, sed quòd publicam exerceant officium, vt dicitur *in l. generali. C. de Tabellion. lib. 10.* Inde est, quòd pro illis stet præsumptio veritatis, vt optimè animaduertit etiam Panormitanus *d. cap. ad audientiam.*

2. Limitat tamen Couarruuias, & verum id esse ait, in causis tantùm ciuilibus, propter rationem fidei instrumentariæ, non in criminalibus, in quibus ob iuratam asseuerationem testis in tali, vel tali casu criminali, multum vacillat, infirmaturque Tabellionis fides. argumento *l. vltima. C. de probat.* & id docet etiam Abbas, & Felinus *in cap. cùm causa, de testibus, in fine*, & Alciatus *de præsumpt. reg. 3. cap. 13. num. 20.* Abbas. Felin. Alciat.

Quamobrem prouidè, ac cautè à iure statutum est, vt in causis arduis, & criminalibus non committant iudices testium examinationem tabellionibus, imò ipsi præsentes sint huic examinationi, vt disponitur *in Authent. apud eloquentissimum. C. de fide instrumentorum, & in Authent. de testibus, §. hæc omnia*, & licèt in causis ciuilibus idem agendum sit, iuxta text. *in l. 3. §. Diuus, ff. de testibus.* & glossam *in l. hac consultissima, §. vlt. C. qui testamenta facere possunt*, tamen propter multitudinem negotiorum, quibus iudices impediti sunt in causis ciuilibus, minoris momenti committitur tabellionibus examinatio testium, præstito priùs iuramento, apud ipsum iudicem de fidelitate in illarum examinatione seruanda, *cap. si qui testium, de testibus, cap. 2. de iudic. in 6. l. ad egregias, de iureiurand.* Couarr. *lib. 2. variar. cap. 13. num. 10.* in Lusitania tamen non à Tabellione solùm testes examinantur, sed vel à iudice in negotiis arduis solent examinari, vel præsente alio viro probatæ fidei, quem vocant Lusitani *Enqueredor.* quasi Inquisitor veritatis testium, qui à Rege, vel à Republica ad interrogandos testes, deputatus est cum Tabellione, quando iudices id per se efficere non possunt, exceptis nonnullis casibus, de quibus agit Lusitanum ius *in nouis ordinationibus, lib. 1. tit. 85. & tit. 65.* quem morem ad multitudinem negotiorum expediendam aptissimum esse constat, & illum ab Athenienſibus nostri Lusitani acceperunt, nam olim Athenis sex viri præter iudices in iudicio aderant, vt viderent, & notarent, an Notarij, & Tabelliones aliquid adderent, vel omitterent, ex iis, quæ à testibus dicebantur, vt refert Postellus *lib. de magistratibus Athenis, cap. 26.* Dubitatum tamen fuit in Lusitania, an in crimine adulterij, quod iuxta leges regni morte punitur, ex *ordinat. noua lib. 5. tit. 25.* an examinator testium, vulgo *Enqueredor*, possit simul cum tabellione testes examinare, quod dubium ortum fuit ex ordinatione, & lege Lusitaniæ *lib. 1. tit. 85. §. 3. & tit. 65. §. 33.* vbi disponitur quòd testes in casu mortis, & in aliis criminibus in his legibus exceptis iudex non possit testium examinationem aliis committere, sed per se eorum testimonia recipiat, & iudicatum fuit in Senatu supremo Olysipponensi in causa adulterij, & in alia simili, in qua imponitur pœna mortis posse solum scribam & examinatorem eos recipere, quia prædictæ leges procedunt in casu, in quo constet de corpore mortuo, vt refert Phœbus *tom. 1. decis. 10. num. 2. & 3.* & constat ex dictis legibus Lusitaniæ, ibi, *noscasos de morte*, quæ verba in propria significatione accipienda sunt, & in casu in quo constet de corpore mortuo, ex *reg. legis 1. §. is qui nauem, ff. de exerc. act. l. 3. §. hæc verba. ff. de negot. gest.* Decius *consil. 433. num. 23. & consil. 541. num. 14.* 3. Couarr.

Dubium igitur est, quot numero testibus improbari possit publicum instrumentum Tabellionis, etiamsi vnum, vel plures habeat inscriptos testes, quidam enim aiunt, duos probatos testes, omni exceptione maiores, id est, quibus nihil opponi potest, æquipollere authoritati vnius instrumenti publici, imò illam excedere, & sic posse improbari huiusmodi publicum instrumentum per duos testes, & ratio illorum est, quoniam instrumenti fides solùm à Notario pendet, qui illud confecit, non à testibus in eo insertis, iuxta *cap. ad audientiam, de præscript.* sed Tabellio vnus est, ergo non debet præferri duobus testibus, omni exceptione maioribus; ergo debet propter authoritatē publicam, 4. *Quot testibus improbari possit instrumentum Tabellionis.*

publicam, quam habet, illis æquipollere, vt docet glossa *in cap. cùm Ioannes, de fide instrumentorum, verb. quodlibet instrumentum.* Ioannes Andreas, Antonius Calderinus, & Abbas *in dicto cap. cùm Ioannes num.* 13. & Felinus *ibi num.* 35. Ergo quocumque alio adminiculo ex alia parte accrescente, vincetur authoritas publica Tabellionis, ac proindè si accrescat authoritas vnius testis, improbabitur prædictum publicum instrumentum tribus, licèt enim quibusdam visum fuerit hanc rem committendam esse arbitrio iudicis prudentis, vt is rem definiat, tamen alij, communiter loquendo, verum esse existimant tribus testibus posse improbari publicum Notarij instrumentum, etiamsi vnum, vel plures testes habeat inscriptos, glossa verò allegata *in dicto cap. cùm Ioannes, verb. quodlibet instrumentum*, existimat quatuor ad minus testes requiri, vt publicum improbent instrumentum. ibi, *Si quæris quot testes præiudicent instrumento? potest dici, quòd quatuor, vel quinque ad minus, quia authoritas Tabellionis videtur æquiualere duobus testibus, iuxta* cap. quoniam contrà, de probationibus, *& ipsum instrumentum valet duos testes, quia parem vim obtinet probatio testium, vel instrumentum, vt hîc deciditur, & sic patet quòd ad minus per quatuor, vel quinque testes improbetur instrumentum.* Hæc glossa. At meliùs Couarruuias *lib. 2. variar. cap.* 13. *num.* 11. arbitratur tribus testibus improbari posse instrumentum. nam si duo testes fidei, & authoritati publicæ instrumenti æquipollent, consequens est, vt si alter testis accrescat, illud improbent, & labefactent, & ita cum Couarruuia, tenent Guido Papæ *in dicto cap. cùm Ioannes.* Alexander *consil.* 93. *lib.* 5. *col. penult.* Decius *consil.* 101. *col.* 2. Aymo *consil.* 56. *col. penult.* Nec refert quatuor testes in casu illius Decretalis, *cùm Ioannes*, ad improbandum publicum instrumentum fuisse productos, quia ex ratione, quam pars litigans contra huiusmodi instrumentum allegabat, constat tres tantùm sufficere. ibi, *Non tamen quodlibet instrumentum tanti debet esse momenti, vt trium, vel plurium idoneorum testium depositionibus præferatur.* Ex quibus patet, tres testes idoneos, & omni exceptione maiores sufficere ad vnum instrumentum publicum improbandum, etiam si pluribus testibus in eo in scriptis confectum sit, cùm tota authoritas instrumenti à Tabellione, tanquam à persona publica pendeat, non à testibus in eo inscriptis, & idipsum patet ex Regia constitutione Regni Castellæ *legis* 117. *tit.* 18. *partit.* 3. *& l.* 32. *tit.* 11. *partit.* 5. quæ quatuor, vel saltem tres testes exigit, & in ea necessarij sunt ad tollendam ipsius instrumenti fidem, fitque directa probatio aduersùs ipsum instrumentum, cùm probatur, eum cui tribuitur obligatio instrumenti, fuisse eo die Salmanticæ, quo dicitur instrumentum factum fuisse Toleti.

Couarr.

Guido. Alexand. Decius. Aymo.

5. *Quot testes sufficiant ad hanc improbationem.* Couarr.

Quòd si testes, qui contra instrumentum producuntur, sint ex iis testibus, qui in eodem instrumento inscripti sunt, existimat Couarruuias *allegatus dicto lib.* 2. *variar. resolut. cap.* 13. *num.* 11. *versic. secunda conclusio*, duos testes sufficere ad tollendam instrumenti fidem, iuxta text. *in cap. tam literis, de testibus*, quæ est communis resolutio, iuxta Felinum *in dicto cap. cùm Ioannes, num.* 46. & Zasium *lib.* 2. *singular. responsion. cap.* 23. & addit Couarruuias duos testes sufficere ex iis, qui in eodem instrumento inscripti sunt, etiamsi præter Tabellionem, vnus testis non adscriptus in instrumento in fauorem, & probationem illius

Felinus. Zasius.

producatur, quod notauit etiam, & docuit Corneus *consil.* 232. *lib.* 1. *col.* 2. & Aymo *consil.* 56. *col. penult.* Imò vnus tantùm testis ex iis, quæ necessariò adesse debent, & inscribi in instrumento, si aduersùs illud testificetur, sufficit vt nutet, & vacillet fides ipsius instrumenti, non tamen vt prædictum instrumentum improbetur, ita text. singularis *in l.* 1. *§. vltimo, ff. quemadmodum testamenta aperiantur*; & inibi Doctores, Couarruuias *allegatus*, & Felinus *num.* 50.

An Tabelliones, testes, & iudices, teneantur in conscientia restituere id quod acceperunt, pro faciendo falso instrumento, ferendo falso testimonio, & iniqua sententia, diximus *cap.* 39. *à n.* 19. & deinceps. 6. *An & quatenus teneãtur restituere id, quod acceperunt pro faciendo falso instrumento.*

An, & quatenus Tabelliones teneantur ad restitutionem, si maius stipendium in pretium accipiant, quàm sibi vsu, lege iusta, aut consuetudine sit taxatum; diximus etiam *cap.* 26. *à num.* 1. Quare nihil hac de re hîc vltrà addendum est, ibi enim id videri poterit. 7. *An, & quatenus teneãtur restituere maius stipẽdium, si maius acceperũt quàm sibi à lege taxatum sit.*

Quatenus verò possint Tabelliones licitè vltra pretium iustum sibi à lege, vel consuetudine taxatum aliquid pro maiori labore, & diligentia accipere, & petere à partibus litigantibus, diximus *ibidem dicto cap.* 26. *num.* 12. De acceptis, quæ Lusitanè *Proes, e precalcos* vocamus, egimus *ibidem num.* 7. ac demum quatenus ad restitutionem teneantur, si à iustitia defecerint, tractauimus *ibidem num.* 25. Et ibidem etiam egimus de muneribus ministrorum iustitiæ, *Peitas* vocant Lusitani, in quibus iustitiæ ministris, tabelliones etiam, & scribæ causarum intelliguntur *num.* 18. 8. *Quatenus aliquid maius liceat accipere, quàm à lege taxatũ sit. Quid de acceptis, quæ Lusitanè* Proes, e precalcos.

Quatenus verò Tabellionibus, iudicibus, & iustitiæ ministris prohibeantur, lege positiua, xenia, & munerum donationes, diximus *cap.* 26. *à num.* 6. *vsque ad finem capitis*; quamobrem solùm cursim, ea quæ in locis citatis desunt, hîc apponemus. 9. *Quatenus tabellionibus, & ministris iustitia xenia sint prohibita.*

10. Requiritur ergo in Notariis, & Tabellionibus, mediocris saltem scientia earum rerum, quæ ad eorum officium pertinent, si enim illorum ignorantia crassa, vel malitia actor, aut reus, vel persona aliqua graue aliquod damnum pateretur, peccant contra iustitiam, & ad restitutionem tenentur, vt communiter docent Doctores. Nauarrus *in summa latina, cap.* 25. *num.* 53. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *cap.* 10. *num.* 298. Gabriel *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 5. *conclus.* 9. & constat ex *cap. si culpa tua, de iniuriis, & damno dato*, & ex iis, quæ alibi diximus, ea enim, quæ ibi de testibus diximus, qui malitia, dolo, culpa, vel ignorantia crassa damnum intulerunt, Tabellionibus etiam erunt applicanda. An autem quando damnum ex ignorantia inculpabili illorum datum est, ad restitutionem teneantur, diximus etiam alibi; vnde Tabellio, & Notarius, qui instrumentum falsum in damnum alicuius conficit, & qui verum occultat in tertij præiudicium, aut instrumentum rumpit, vel de eo aliquid dolet, & qui instrumento à se confecto, malitiosè, vel per crassam ignorantiam, clausulas aliquas obscuras apponit, vel necessarias omittit, ob quas aliquis legatum suum, aut debitum perdit, & qui solemnitates necessarias dolo, vel culpa lata prætermittit, puta suum nomen, signum, testes, diem, mensem, aut annum, sine dubio ad restitutionem in foro poli tenetur, & ad omne interesse lucri cessantis, ac damni emergentis, & in foro externo datur actio contra

Nauarr. Filliucius.

contra illum, non solùm de restitutione rei, sed etiam totius præfati damni, & interesse, iuxta Authores *allegatos*, nam cùm sit publica persona, tenetur ex iustitia suum munus fideliter obire, & scire ex officio ea, quæ necessaria sunt ad conscribenda acta, & conficienda instrumenta ad suum officium pertinentia.

11. *In quo consistat tabellionis fidelitas.* Obligatio autem fidelitatis, quam Tabellio iurat se seruaturum, cùm ad possessionem officij sui admittitur, in his rebus consistit.

Primò, quòd fideliter instrumenta, de quibus rogatus fuerit, conficiet, nihil veritatis tacendo, nihil falsitatis miscendo, sub pœna restitutionis, vt diximus.

Secundò, quòd secreta partium, & iustitiæ, non reuelabit, nisi iustissima de causa.

Tertiò, quòd scienter non efficiet instrumenta, de aliquo contractu iniusto, vsurario, aut illicito.

Quartò, quòd retinebit apud se copiam, & originalia omnium instrumentorum, & quòd petentibus det solum transumptum.

Quintò, quòd non debet occultare instrumenta, quæ ab eo exiguntur, præcipuè si legata contineant.

Sextò, quòd conficere debet acta, de iis, quæ visu, & auditu percipiuntur.

Septimò, quòd debet certiores facere partes de obscuris, præcipuè, mulieres, simplices, & rusticanos, tenetur enim ex charitate monere partes ignorantes, præsertim, quando renuntiant alicui iuri, vt sciant ad quid se obligent.

Octauò, tenetur integrè scribere testium depositiones, idque ea iustitia, & cum obligatione restitutionis, nihil falsi addendo, nihil veri occultando; ita communiter DD. Nauarrus *in summa lat. cap. 25. à num. 52.* Filliucius *tract. 40. cap. 10. num. 300.* Panormitan. *in cap. sicut, ne Clerici, vel Monachi, num. 19.* Hostiensis, & Ioan. Andr. *ibid.* (Nauarr. Filliucius. Panormit. Hostiens. Ioan. Andr.)

12. *Quam pœnã habeant tabelliones de iure Lusitano, si processus, aut scripturas falsas confisiant.* Tabelliones autem, & Notarij, qui scripturas falsas, actus, processus, & instrumenta efficiunt, de iure Lusitano suspendio necantur, ita *in nouis ordin. lib. 5. tit. 53. initio*, & illorum bona fisco Regio applicantur, & quamuis à Rege, via aliqua veniam delicti obtineant, pro non obtenta habetur, & pro subreptitia iudicatur.

13. *Quam illi, quorum fauore hac fecerunt.* Ille verò, cuius ordine, mandato, aut præscripto Tabellio ipse falsum instrumentum, scripturam, actus, ac processus effecerit, siue ipse Tabellio falsitatis conscius fuerit, siue non fuerit, si ipsa scriptura ad valorem vnius metæ argenteæ, hoc est, vt Lusitani vocant, *Marco de prata*, peruenerit, quamuis in re talem valorem ille non obtineat, morte naturali damnatur, & bona insuper fisco Regio amittit, quòd si huiusmodi scriptura ad hanc quantitatem non peruenerit, in perpetuum exilium ad Regionem Brasilicam cum publicatione bonorum propellitur: testes autem, qui tali scripturæ authoritatem præstiterint, si falsam esse cognouerint, eadem pœna plectuntur. Ita ius Lusitanum *in nouis ordinat. lib. 5. tit. 57. num. 1.*

14. Similiter vbi primùm quis in aliquo processu scripturam aliquam in iudicio præsentauerit, quæ postea falsa fuerit inuenta, ipse illam præsentans per decennium in exilium in Regionem Africanam mittitur, & insuper illius bona confiscantur, modò legitimis ascendentibus, aut descendentibus careat, aliàs, si eos habeat, non confiscantur; quæ omnia executioni mandantur, quamuis ille, qui talem scripturam præsentauerit, illi nuntium in iudicio remittat, & dicat se illa vti nolle; si tamen rationem aliquam allegauerit, qua iudex probabiliter posset iudicare illum, talem falsitatem non fecisse, nec ipsi scripturæ adiumentum aliquod, fauorem, consilium, aut auxilium dedisse, nec falsitatis ipsius potuisse esse conscium, & idem probauerit, ab iisdem pœnis excusabitur, vt *ibid. num. 2.* dicitur.

Tabellio, & Notarius, non possunt de iure ex se ipsis, testium iuramenta accipere, eorumque dicta examinare, possunt tamen de iudicis mandato, & commissione, quando propter multitudinem negotiorum, aut publicas occupationes iudices impediti sunt, & ipsis creditur, testantibus de commissione sibi à iudice facta; hoc tamen, vt *suprà* diximus, procedit in causis ciuilibus ordinariis, non in arduis, & grauissimis, nec in criminalibus, nisi fortè sint leues, ita communiter Doctores, Farinacius *2. part. praxis, q. 77. cap. 4. à num. 180. vsque ad 201.* Bald. *in Auth. apud eloquentissimum, n. 1. ad fin. C. de fide instrum.* Glossa *in Auth. sed iudex, in gloss. 1. in principio. C. de Episcopis, & Clericis.* Albericus *ibi n. 1.* Salicetus *ibi post num. 2.* Ananias *in cap. cùm causa, num. 2. extrà de testibus,* Innocent. *in cap. quoniam contra, de probat. in princip.* vbi expressè ait, credendum esse Notario testanti de commissione sibi à iudice facta pro examinandis testibus, & ita de consuetudine seruari, & idem docet Bartol. *in l. ex sententia, ff. de testam. tutel. circa med. vers. induco istam legem.* Claud. Aquens. *col. 2. vers. vltimo, in l. sciendum, ff. de verb. obligat.* Angelus *ibid. repet. vers. limitat hæc Bartol.* & quicquid sit, de iure, de consuetudine ita receptissimum est, alioqui non expedirentur negotia ea facilitate, quæ requiritur, & necessaria est ad obuiandum sumptibus, & expensis ab ipsis partibus faciendis, quod in maximum earum detrimentum cederet; est enim hic vsus, & consuetudo valde consentanea ac conformis iuri communi, quod in decidendis causis breuitatem desiderat. 15. *Quatenus possint depositiones testium accipere sine iudice.* (Farinac. Baldus. Albericus. Salicetus. Ananias. Innocent. Bartol. Claud.)

CAPVT XLV.

De denuntiatione, & denuntiatore, & quatenus tenemur denuntiare.

SVMMARIVM.

Quid sit denunciatio, quid accusatio. n. 1.
Quid in vtraque à iure intendatur. ibid.
Iudices tam Ecclesiastici, quàm sæculares, quatenus teneantur ex officio inquirere generaliter de delictis. n. 2.
Tenentur de iure naturali, has inquisitiones facere, & quis finis illarum sit, & visitationum. n. 3.
Quo tempore teneantur illas efficere. n. 6.
An iudices Ecclesiastici possint obligare iudices sæculares, & è contrario iudices sæculares, Ecclesiasticos, ad huiusmodi inquisitiones, & visitationes generales faciendas, quando in ea re fuerint negligentes. n. 4.
Prouinciales, & generales, an teneantur de iure naturali suos subditos visitare, & an per se, vel per alios, n. 5. *& quoties in anno.* n. 6.
Episcopi singulis annis per se, vel per alios, tenentur visitare suam diœcesim. n. 7.
Quis finis harum visitationum. ibid.
In his visitationibus solùm tenentur subditi denuntiare ea delicta, quibus quis est infamatus. n. 8.
Si crimina iam sint emendata, aut peccatorum emendatio de proximo speratur, non tenentur illa denuntiare. n. 9. & cap. 51. n. 5.
An prius quàm fiat denunciatio præcedere debeat semper fraterna monitio, & correctio Christiana. n. 10.

An

An quando sunt in damnum tertij, quòd adhuc impendet, sit fraterna monitio præmittenda. ibid.
An teneantur superiores declarare, in monitorijs suis, vt non denuntientur, nisi ea peccata, de quibus aliquis est infamatus. n. 11.

1. *Denunciatio quid sit.* DENVNCIATIO iudicialis, est mera criminis manifestatio, & reuelatio sine aliqua actione, vel accusatione, qua denuntiator crimen sui proximi, superiori iudici, seu Prælato, tanquam iudici denuntiat, vt ipse ex officio faciat, quod ei videtur secundùm ius. *Accusatio quid.* Accusatio verò, est delatio criminis cum actione, in qua à iudice petitur, & ipse compellitur reum punire; vnde denuntiator non dicitur actor, sicut accusator; differt autem denunciatio ab accusatione in multis,

Primò, quia denuntiator iudicialis non intendit primò, & per se vindictam publicam, & punitionem delicti, sed solùm interesse suum, in quo per iniuriam læsus fuit; accusator verò, primò, & per se intendit punitionem publicam delicti, ob bonum publicum.

Differt secundò, quia denuntiator non tenetur probare crimen testibus; accusator verò tenetur.

Differt tertiò, quia quamuis denuntiator iudicialis intendat vindictam publicam modo aliquo, & secundariò, non est tamen ob denunciationem infligenda tota pœna iuris denuntiato; ob accusationem verò si probetur, tota pœna iuris est imponenda accusato; ita docent communiter DD. & patebit infrà, cùm de accusatione egerimus, & docet Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. num. 5.* & hæc vltima differentia colligitur ex *cap. inquisitionis, de accusat.*

2. *Notandum primum.* Igitur notari velim primò, teneri omnes iudices tam Ecclesiasticos, quàm sæculares ex officio, & munere suo inquirere generaliter, de omnibus iis rebus, quæ ad officium, & iurisdictionem suam spectant, quod vno ex tribus modis fieri potest, ac debet; nam quædam spectant ad iudicem sæcularem, quædam ad Ecclesiasticum, quædam verò sunt mixti fori, & spectant ad vtrumque iudicem, tam Ecclesiasticum, quàm sæcularem, ad eum primò, qui cognitionem rei accepit.

Ad iudicem ciuilem, & sæcularem spectat cognitio causarum ciuilium, & criminalium: ciuilium vt causæ contractuum, & rerum temporalium; criminalium, vt furta, adulteria, homicidia, & alia crimina, quibus est adnexa mortis pœna.

Ad iudicem Ecclesiasticum spectant causæ matrimoniales, & beneficiales, & causæ hæresis, iuxta ea, quæ in Tridentino Concilio *sess. 24. can. 12.* disponuntur, & etiam cognoscere possunt de omnibus criminibus, quibus excommunicatio in iure Canonico, vel quæuis alia censura Ecclesiastica est adnexa.

Ad vtrumque iudicem, sæcularem, & Ecclesiasticum, spectat in primis crimen sodomiæ ad iudicem Ecclesiasticum ratione censuræ annexæ, nam sæculares etiam homines tam dirum nefas exercentes in iure excommunicantur; ad sæcularem ratione pœnæ mortis, quæ iure ciuili huic crimini imponitur. Spectat deinde crimen blasphemiæ; an autem huiusmodi crimina mixti fori possint puniri in vno Tribunali, cùm sufficienter fuerint punita in alio, suprà in hoc libro diximus, & dicam infrà, cùm de accusatione egerimus.

3. *Notandum secundum.* Notari velim secundò, teneri iudices ciuiles, & Ecclesiasticos de iure naturali, & ex obligatione officij inquirere, & visitare suos subditos, an benè viuant, an leges ciuiles, & Canonicas obseruent, an crimina sint in Republica, quæ puniri debeant de obligatione iudicum Ecclesiasticorum, patet ex *cap. 1. de officio Ordinarij, & cap. cùm olim, de accusat. & cap. Romana, de censib. in 6.* quibus in locis præcipitur Prælatis Ecclesiasticis, vt statis temporibus faciant visitationes, & inquisitiones generales, in prouinciis, & diœcesibus suis, vt prospiciant moribus subditorum, & purgetur Respublica delictis, & zizaniis, vt fructus crescat in horreum Domini. De obligatione iudicum ciuilium patet ex *l. congruit. ff. de officio Præsidis,* & ratio huius obligationis iuris naturalis est, quia inquisitio generalis non fit ad petitionem partis, sed ex obligatione officij, & ex debito, quo ductu naturæ tenentur vtrique iudices prospicere bono communi Reipublicæ, & consequenter purgare, & castigare delicta, vt homines iuxta rationem viuant, eo enim ipso, quo superiores sunt, tenentur ex officio bono communi prospicere, & publicè delinquentes, de quibus præcessit infamia, nullo accusante punire, & subditos suos dirigere ad finem, quem leges ciuiles, & Ecclesiasticæ intendunt; dirigunt autem leges ciuiles suos subditos ad pacem, & felicitatem temporalem Reipublicæ, vnde de omnibus criminibus, quæ hanc pacem Reipublicæ, ac felicitatem temporalem perturbant, inquirere ex officio tenentur iudices sæculares; dirigunt verò leges Ecclesiasticæ, & sacri Canones suos subditos ad felicitatem æternam, & æternam beatitudinem, & ideò de omnibus delictis, quæ consecutionem huius finis impediunt, tenentur inquirere generaliter iudices, & pastores Ecclesiastici; quare huiusmodi potestates ciuilis, seu politica, & Ecclesiastica tantum inter se distinguuntur, quantum distinguitur cœlum à terra, & finis vnius à fine alterius; ratione enim finis diuersificantur inter se, & hæc est communis doctrina omnium Theologorum, & Canonistarum, ita docet Soares *lib. 3. de legibus, cap. 6. n. 6. §. ex quibus.* Nauarrus *in cap. nouit, de iudic. notab. 6. num. 16.* Victoria *in relect. de potest. Eccles. §. disseruimus, num. 9.* constat ex *cap. solita, de maiorit. & obed.* & ex *cap. tributum, §. quamuis 23. quæst. 8.* Soares. Nauarr. Victoria.

4. *An iudices Ecclesiastici possint obligare iudices sæculares, & è vicissim, ad faciendas visitationes generales, quãdo in ea re fuerint negligentes.* Hinc insurgit dubium, obiter explicandum; videlicet, supposito quòd finis legum ciuilium, & canonicarum, & finis visitationum, & inquisitionum generalium sit vtramque Rempublicam ciuilem, & Ecclesiasticam purgare delictis, quatenus huiusmodi delicta finem vtriusque potestatis impediunt, comparationem, scilicet, pacis publicæ, quæ est finis potestatis politicæ, & sæcularis, & assecutionem felicitatis æternæ, & beatitudinis, quæ est finis potestatis Ecclesiasticæ. An tanta esse possit negligentia sæcularium iudicum, in puniendis delictis publicis, & scandalosis, pacem publicam interturbantibus, vt liceat iudicibus Ecclesiasticis, de huiusmodi criminibus agnoscere? affirmant Rodriquez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 1. num. 1. in medio*, & Gabriel, quem citat super Canonem, *lect. 75. litera Q.* dummodo tamen ad vitandam irregularitatem, pœna sanguinis, in huiusmodi delicta non animaduertant. Sed cùm de iure *in cap. qualiter, & quando, de iudicijs*, prohibitum sit, ne huiusmodi iudices se intromittant in iurisdictionem aliorum, & Rodriq. Gabriel.

& ne vnus falcem mittat in segetem alienam, potiùs dicerem, posse in eo casu iudicem Ecclesiasticum, præmissa fraterna admonitione, censuris grauibus, & pœnis Ecclesiasticis obligare iudicem sæcularem, vt exoneret conscientiam suam, & scandalis publicis, iuxta obligationem officij sui, obuiet, conuenientibus punitionibus, prouenit enim hoc ex fine vtriusque potestatis, nam finis temporalis, potestatis ciuilis, est subiectus, & subordinatus fini supernaturali potestatis Ecclesiasticæ, sicut corpus animæ; quod colligitur ex *cap. solitæ, de maioritate, & obedientia*, & ex toto eo titulo, & ratione huius subordinationis, poterunt iudices Ecclesiastici in prædicta negligentia obligare iudices sæculares, vt exonerent conscientiam suam officium suum exequendo; & ex eo etiam euidentiùs probatur, quia iudices sæculares, imò Reges, & Imperatores, quantumuis eminenti potestate fulgeant, sunt oues, & in ordine ouium constituti, & quatenus oues pasci, corrigi, & emendari debent, & si noluerint resipiscere, puniri; de illis enim etiam intelligitur illud dictum Christi Domini ad D. Petrum, & in eo omnibus summis Pontificibus, illius successoribus, & consequenter omnibus iudicibus Ecclesiasticis, *Pasce oues meas.* Quod egregiè confessus est Basilius Imperator, *oratione in VIII. Synodo*, vt refert Becanus *tom. 1. quæstionum miscellan. fol. 656.* Vnde sequitur euidenter, falsum esse id, quod insinuant Rodríquez, & Gabriel *locis allegatis*, posse similiter iudices Ecclesiasticos corripi, puniri, & emendari à iudicibus sæcularibus, quando illorum tanta fuerit negligentia in puniendis delictis, quorum cognitio ad illos spectat, & quæ consecutionem æternæ felicitatis impediunt, vt eadem scandala in Republica oriantur; hoc enim falsum, & improbabile est,

Becanus.

Primò, quia finis potestatis Ecclesiasticæ, non est subiectus, & subordinatus fini potestatis politicæ, & sæcularis, imò è contrario finis potestatis politicæ est subiectus, & subordinatus fini potestatis Ecclesiasticæ.

Secundò, quia iudices Ecclesiastici sunt pastores, & ipsi iudices sæculares oues, & oues iuxta rationem naturalem non debent iudicare pastores; vt in prædicta oratione octauæ Synodi, confessus est Basilius Imperator his verbis, *Quantacumque Religionis, ac sapientiæ laicus laude existat, vel etiam si vniuersa virtute exteriùs polleat, donec laicus est, ouis vocari non desinet: Episcopus verò, quantacumque sit irreuerentia plenus, donec Episcopus est, & veritatis verbum prædicat, pastoris vocationis, & dignitatis damna non patietur; quæ ergo ratio est in ordine ouium constitutis pastores suos verborum subtilitate discutiendi, & ea quæ supra nos sunt quærendi, & ambiendi; oportet ergo nos cum timore, & fide hos audire, & facies eorum vereri, & nihil amplius, quàm ea, quæ nostri ordinis sunt requirere.* Quæ veritas adeò solita est, vt illam vel inuitus confessus sit Caluinus *lib. 4. suarum instit. cap. 11. §. 4.* constringente eum, & obligante solida, & pura veritate, vt refert idem Becanus *allegatus*, ita enim Caluinus ibi, *Magistratus si pius est, non volet se eximere à communi ouium, & filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est Ecclesiæ ex verbo Dei,* Pasce oues meas, *indicantis se subijcere, vt iudicium illud tollere debeat.*

Tertiò, quia iudices sæculares, nullam iurisdictionem habent super personas spirituales, & Ecclesiasticas; omnis enim potestas sæcularis, temporalis, est ordinata ad felicitatem temporalem Reipublicæ, tanquam ad finem proprium. Quare illius leges non possunt obligare personas spirituales, & Ecclesiasticas, quæ sunt exemptæ, & nullam vnquam in eas iurisdictionem habuit, *cap. benè quidem 96. dist.* ibi, *Nunquam licuit laicos statuendi in Ecclesia præter Romanum Pontificem habere aliquam potestatem, quos obsequendi manet necessitas, non authoritas imperandi, cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, de constitut.* ibi, *Laicis super Ecclesiasticis personis, nulla sit attributa potestas, quos obsequendi manet potestas, non authoritas imperandi, à quibus si quid motu proprio statutum fuerit, quod Ecclesiarum etiam respiciat commodum, & fauorem, nullius firmitatis existat, cap. inolita, cap. placuit, cap. si Clericus, cap. si quis ex fratribus, cap. peruenit 11. quæst. 5. cap. decernimus, de iudicijs.* Azor *tom. 1. lib. 2. cap. 12. vers. quæri solet.* Soares *lib. 4. contra Regem Angliæ, cap. 34. num. 38.* Poterunt tamen iudices ciuiles, tanquam amici monere iudices Ecclesiasticos, vt officium suum exequantur, quia in hoc nullam iurisdictionem exercent. Azor. Soares.

5. Ex prædicta hactenus doctrina, elicit Emmanuel Rodriquez, (& optimè) *in tract. de ordine iudiciario, cap. 1. num. 2.* hanc conclusionem. *Iure diuino, & naturali, tenentur Prouinciales Religionum visitare iudicialiter Religiosos suos subditos per se, vel per alios*, quod euidenter probatur ex illis verbis Christi Domini, *Pasce oues meas*, & ex illis Lucæ 12. *Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Quod etiam refertur ad omnes Prælatos habentes animarum curam, & ob eandem rationem addit Emmanuel Rodriquez. Tenetur generalis cuiusque Religionis familiam suam visitare per se, vel per alium, cùm sit illius supremus pastor, quod intelligendum est, iuxta formam constitutionum, & consuetudinem cuiusque Religionis, & ideò quamuis Religio D. Francisci statutum habeat, vt Minister generalis illius suam familiam visitet, & admoneat, tamen hoc intelligendum est per se, vel per suos Prouinciales; vt explicant Corduba super Regulam D. Francisci *cap. 10. quæst. 1.* & Rodriquez *allegatus.*

Prouinciales & Generales an teneantur suos subditos visitare per se, vel per alios iure diuino, & naturali.

Corduba. Rodriq.

6. Ius naturale, quo huiusmodi Prælati Religionum, hoc est, tam generales, quàm Prouinciales, per se, vel per alios, tenentur visitare suos Religiosos, non determinauit tempus, quo hæ visitationes sint faciendæ; cùm enim hæc obligatio iuris naturalis contineatur in illis verbis Christi Domini, *Pasce oues meas*, & in illis, *Confirma fratres tuos*: & in illis nullum tempus certum assignetur ad hanc confirmationem, & visitationem, inde oritur, vt determinatio temporis, quo huiusmodi visitationes faciendæ sunt, ad ius naturale non spectet, sed ad ius Ecclesiasticum: sic de iure naturali tenemur Deum honorare, actionum verò, per quas illum honorare tenemur, determinatio ad Ecclesiam spectat; de iure naturali est etiam, vt ministros Dei, & pastores suos sæculares oues alant, quotæ autem, & taxæ decimarum determinatio, qua illos alere debebant ad iudicium Ecclesiæ spectauit, & Ecclesia in eo negotio approbauit iudicium Moysi, qui in lege vetere prudentialiter pro sustentatione congrua ministrorum Dei, quotam decimalem fructuum assignauit, denique de iure naturali erat, vt homines per confessionem sacramentalem in gratiam, & amicitiam Dei redirent; quo autem tempore hoc faciendum esset, Ecclesia determinauit in Concilio Lateranensi, in quo decretum fuit,

fuit & statutum, vt singulis annis fieret tempore Quadragesimæ.

7. Ad hunc igitur modum Ecclesia etiam in Concilio Tridentino *sess. 25. de Regularib. cap. 1. & cap. 20. & sess. 7. cap. 8. & sess. 21. cap. 8. de reformat.* vbi loquitur de Episcopis, disposuit iure suo positiuo, & determinauit, vt hæc visitatio fieret singulis annis, & sic tenentur Pastores Ecclesiastici, sæculares, & Regulares de iure positiuo, Ecclesiastico visitare quotannis suos subditos; cùm tamen hoc ius Ecclesiasticum, & positiuum, præceptum affirmatiuum contineat, non debent damnari ad culpam mortalem iudices illi, tam politici, & ciuiles, quàm Ecclesiastici, qui nec per se, nec per alios subditos visitant quotannis; & ratio, ac fundamentum huius rei desumitur ex fine, ad quem huiusmodi visitationes ordinãtur, ac diriguntur, nam cùm fines visitationum sit corrigere, & emendare delinquentes, tollere scandala de Republica, punire defectus, & delicta, cessante causa, & necessitate finis, consequenter cessat obligatio singulis annis visitandi, & consequenter, si necessitas visitandi vrgeat, non solùm singulis annis tenentur prædicti superiores visitare; sed etiam frequentiùs; sed tunc non ex vi iuris, & præcepti positiui, sed ex obligatione officij, & ex vi iuris naturalis; ita docet Rodriquez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 1. num. 2. & 3.* & ex parte etiam Sayrus *lib. 12. cap. 10. num. 16.*

Rodriquez. Sayro.

8. In his verò visitationibus, etiamsi præcipiantur subditi sub censura denunciare omnia delicta, solùm tenentur denunciare superioribus tamquam iudicibus ea delicta, quorum authores laborant infamia de talibus delictis, & quæ correctione digna sunt, tacendo ea quæ occulta sunt; vt colligitur *ex cap. qualiter & quando, de accusat.* & docent communiter DD. Nauarrus *in summa Latina, cap. 18. num. 38. vers. vigesimoprimò.* Sayrus *allegatus.* Salon. *2. 2. quæst. 69. artic. 2. controuersia 5.* Aragonius *2. 2. quæst. 67. artic. 2.* Valentia *tomo 3. disputat. 5. quæst. 14. puncto 1.* Angelus *verb. Inquisitio. §. 1.* Syluester *ibi quæst. 4. versic. 3.* Tabiena *ibi num. 10.* Sotus *lib. 5. de iustitia, quæst. 6. artic. 2. conclus. 5. & in relect. de teg. secret. memb. 2. quæst. 6. conclus. 2.* Et ratio est, quia subditus ad ea tantùm tenetur respondere, quorum superior est legitimus iudex, nullus autem superior, præter Deum, est iudex eorum delictorum, de quibus nulla est infamia, & ideo non potest absque peccato interrogare delicta de aliquo particulari subdito, dum illorum non laborat infamia; vt dicitur *in cap. qualiter, & quando, de accusat.* tunc autem quis laborat infamia delicti, quando talia indicia in illo sunt, vt æquipolleant semiplenæ probationi, & à fortiori quando datur semiplena probatio aduersùs illum. Quando autem quis sit sufficienter indiciatus, & infamatus de aliquo crimine, ad hoc, vt teneamur illum denunciare, dicemus infrà *cap. sequenti, à n. 25. vsque ad 29.*

In visitationibus quæ delicta teneantur denunciare subditi.

Nauarrus. Sayro. Salon. Aragon. Valentia. Angelus. Syluester. Tabiena. Sotus.

9. Item si crimen iam sit emendatum, aut illius emendatio de proximo speratur, nemo etiam tenetur denunciare; vt docet Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. num. 17. vers. Ratio est*; & est communis sententia, quam explicabimus infrà, cùm de accusatione agemus. Ratio autem est, quia perquisitiones generales, visitationésque ex officio factæ, & denunciationes ad emendationem delictorum tendunt; quare si peccator iam est emendatus, cessat finis denunciationis, cessante autem fine, cessat effectus; si tamen tunc post emendationem peccatoris delinquentis adsit accusator, qui velit illum accusare, & aliquis interrogetur, vt testis tenetur veritatem testari, vt de se patet; sed hac de re redibit sermo *cap. 51. num. 4.*

Si autem crimen non sit emendatum, tunc denunciatio fieri debet, ita vt si sit priuatum, & spes sit correctionis, præcedat semper fraterna monitio; si verò sit in damnum communitatis, & Reipublicæ, aut in præiudicium tertij, vel periculum sit in mora, debet statim fieri denunciatio prætermissa monitione fraterna, atque Christiana; vnde in inquisitione, quam faciunt Inquisitores, vel in suis visitationibus, vel propositis edictis, manifestanda sunt hæresis delicta, etiam si delinquens nulla laboret infamia, vt hac ratione bono communi fidei, & Religionis Christianæ prospiciatur, & bono etiam priuato ipsius delinquentis. Et idem dicendum est de delictis, quæ in damnum temporale Reipublicæ tendunt, & aliis sunt perniciosa, quando periculum aliis imminet, & frater non est emendatus, etsi nulla existat infamia, quia in huiusmodi criminibus tenetur vnusquisque aut damnum illud impedire, aut deferre ad superiorem qui illud impediat, etiamsi nulla fiat inquisitio. 10.

Sed hîc dubium est, an extra hos casus, qui in damnum fidei Reipublicæ, & tertij sunt, teneantur superiores, & iudices, quando generalem ex officio Inquisitionem delictorum efficiunt, exprimere in suis edictis se ea tantùm inquirere, & præcipere denunciari delicta, quorum authores laborant infamia; qua de re duplicem inuenio opinionem. 11.

An teneantur superiores in monitoriis suis declarare, quæ peccata denunciari debeant.

Prima negat; eam tenet Caietanus *tomo 1. opusc. tract. 31. in respons. 5. ad primum*; & Banhez *2. 2. quæst. 70. artic. 1. dub. 2. ad secundum.* Ratio illorum est, quia mandata, & præcepta superioris semper intelligenda sunt iuxta ordinem, & dispositionem iuris naturalis, & diuini, atque adeò subintelligitur semper in illis, nolle se inquirere de occultis, quorum nulla est infamia, cùm iure naturali, & diuino talia reuelare vetemur.

Opinio prima. Caietan. Banhez.

Secunda opinio affirmat, teneri superiores id exprimere, maximè si inquisitio generalis in loco aliquo, in quo plerique sunt simplices, ac rusticani, nec facilè habent viros doctos, ac prudentes, quos consulere possint; hanc tenet Sotus *in relect. de teg. secreto memb. 2. quæst. 6. conclus. 2.* Nauarrus *in cap. inter verba 11. quæst. 3. conclus. 6. corollario 62. num. 848.* & in communi *in rubr. de indic. num. 68.* Ratio illorum est, quia alioquin magna daretur occasio subditis ignorantibus, & simplicibus errandi, illa denunciando in damnum famæ proximi, quæ denunciare non tenentur, quod tenentur superiores vitare, quantum possunt; ista secunda opinio videtur verior, quam etiam sequitur Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. num. 18. vers. Sotus.* Et prima Caietani, & Banhez solùm habere poterit locum in locis, in quibus homines sunt prudentes, & docti, qui hæc omnia sciunt, à quibus illa facilè addiscere possint? vt optimè in hac re animaduertunt Michaël Salon *2. 2. quæst. 69. artic. 2. controuersia 5. in fine.* Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. part. 2. dub. 3. num. 154.* & Sayrus *allegatus.*

Opinio secunda. Sotus. Nauarrus. Sayro. Salon. P. Nauarra. Sayro.

Capvt XLVI.

Quotuplex sit inquisitio, & quid sit; agitur de inquisitione generali, & particulari. soluuntur multa dubia.

Svmmarivm.

1. *Inquisitio quid sit.* Inqvisitio est legitima quædam inuestigatio, quam iudex ex officio efficit, inquirens de aliquibus criminibus, aut de aliquo delinquente, infamia delicti laborante, emendationem illius primariò intendens. Ita Rodriguez *tract. de ordinario, cap. 2. initio*; constat ex dictis, & patet ex *cap. qualiter, & quando, 2. de accusationib.* Iuris Canonici periti ad istud caput suo more, modóque plures inquisitionis modos, & species constituunt; Theologi tamen duas tantùm, aut ad summum tres enumerant, ad quas reliquæ omnes reducuntur. *Rodriguez.* *& quotuplex.*

Prima est generalis omnino.

Secunda specialis.

Tertia partim generalis, partim specialis, quæ mixta dici potest.

2. *Inquisitio generalis quomodo fieri possit.* Generalis omnino vno è tribus modis fieri potest.

Primò enim generalis esse potest ex parte criminum tantùm; vt cùm Prælati Ecclesiastici, visitantes suam diœcesim, vel iudices sæculares suam Prouinciam inquirunt, an sint aliqua delicta, quæ emendari possint, & purgari in populo, verbi gratia, furta, adulteria, homicidia, & alia, de quibus iudices sæculares cognoscunt, & an sit concubinatus, an Sacramenta ritè, & rectè administrentur, aut publica iuramenta falsa, an blasphemiæ, & alia de quibus iudices Ecclesiastici, & Prælati in suis visitationibus communiter interrogant.

3. *Secundò* potest esse generalis quo ad personas; vt cùm iudex sæcularis inquirit, an sint aliqui fures, & facinorosi in Republica, an aliqui adulteri, an homicidæ, pœna digni, & de hac inquisitione generali loquitur *l. congruit, ff. de officio Præsidis*; & etiam cùm inquirit, quis occiderit Petrum, qui inuentus fuit mortuus, aut qui in rixa multorum occubuit pugione transfixus, de qua loquitur lex *mandatis, ff. de condict. ob turpe causam*; iudex verò Ecclesiasticus, an Clerici benè viuant, an rectè munia sua exequantur, an Parochiani Missam audiant, & an laborent diebus festis, an sint aliqui in Parochia concubinarij, an blasphemi, & falsum iurãtes.

4. *Tertiò* potest esse generalis quoad delicta, & specialis quoad personas, aut è contrario generalis quo ad personas, & specialis quo ad delicta. Primo modo est generalis quoad delicta, & specialis quoad personas, cùm inquiritur per visitationem, & visitatorem, quæ personæ tali die, tempore, & hora extiterint in Ecclesia ad inuestigandum, & emendandum, ac puniendum crimen per aliquem eorum commissum, vt Monasterium reformetur, de qua agitur *in cap. inquisitionis, de accusationib.* Generalis verò quoad personas, & specialis quoad delicta, vt cùm inquiritur de aliquo scelere, & maleficio speciali contra ciuitatem commissum, & iudex interrogat generaliter quis illud commiserit.

5. *Inquisitio specialis quæ.* Specialis omnino ex parte delicti, & personæ, est illa, in qua in particulari & nominatim inquiritur, & specificatur certa persona, & certum crimen; vt, verbi gratia, an Petrus hoc homicidium commiserit, hoc furtum fecerit. Specialis, ex parte delicti, & non ex parte personæ, vt cùm inquiritur quis hoc furtum particulare fecerit; specialis, ex parte personæ, & non ex parte delicti, vt cùm inquiritur, an Petrus, vel Antonius delictum aliquod commiserit, vel furtum aliquod, aut homicidium, &c.

6. *Inquisitio mixta quæ.* Partim generalis, & partim specialis, seu mixta recurrit cum illa, quæ est specialis ex parte delicti, & generalis ex parte personæ, vt cùm speciale delictum exprimitur, & nominatur; persona verò non exprimitur, nec nominatur, sed generaliter, & in communi inquiritur, quis illud commiserit, vt cùm inquiritur quis commiserit tale, vel tale furtum; & cum illa etiam, quæ est specialis ex parte personæ, & generalis ex parte delicti; vt cùm inquiritur, an Petrus, vel Paulus sit homo facinorosus, & perniciosus in Republica, vel in Parochia. His animaduersis,

7. *Conclusio prima.* Statuo primò, Inquisitio generalis, tam ex parte criminum, quàm personarum fieri potest iustè, & iuridicè à iudice siue Ecclesiastico, siue sæculari, absque vlla præuia infamia, & absque vllo actore, & denunciatore; est communis Doctorum (præter vnum Alciatum, quem statim examinabimus) ita

Sotus

Sotus. Angelus. Syluester. Tabiena. Nauarrus. Salon. Rodriquez. Aragon. Valentia. Sayro.

Sotus *in relect. de teg. secret. memb. 2. quæst. 6. concl. 2. & lib. 5. de iustitia, quæst. 6. artic. 2. conclus. 5.* Angelus *verb. Inquisitio*, §. 1. Syluester *ibi quæst. 4. versic. 3.* Tabiena *ibi num. 1.* Nauarrus *in summa Latina, cap. 18. num. 38. vers. vigesimoprimo; & in cap. inter verba* 11. *quæst. 3. conclus. 6. corollario 62. num. 645.* Salon. 2. 2. *quæst. 69. artic. 2. controuersia 5.* Rodriguez *in tractat. de ordin. iudiciario, cap. 2. num. 2.* Aragonius 2. 2. *q. 67. artic. 2.* Valentia *tomo 2. disputat. 5. quæst. 14. puncto 1.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. num. 15. versic. Prima propositio.* colligitur ex *cap. 1. de officio ordinario, & cap. cùm olim, de accusat. & cap. Romana, de censib. in 6.* Et ratio est euidens,

Primò, quia in inquisitionibus generalibus procedunt iudices, & superiores ex officio suo, & obligatione illius; ergo, vt satisfaciant obligationi officij sui, non opus est, vt præcedat infamia delicti.

Secundò, quia nulli faciunt iniuriam, cùm de nullo in particulari inquirant, & aliunde ex officio tenentur generaliter inquirere, & peccabunt contra iustitiam legalem, & obligationem sui officij, nisi hoc efficiant, tenentur quippe Prælati, & iudices sæculares, eo ipso quòd sunt iudices, & Prælati, moribus suorum subditorum prospicere, eósque ad propositum sibi finem dirigere. Sæculares iudices ad pacem publicam, & felicitatem temporalem qui est proprius, & immediatus finis potestatis politicæ, & sæcularis Prælati, & iudices Ecclesiastici ad felicitatem æternam, & beatitudinem, qui est proprius, & destinatus finis potestatis Ecclesiasticæ; & ideo ex officio etiam tenentur huiusmodi iudices tollere impedimenta, & purgare Rempublicam delictis, quæ his finibus ab vtraque potestate intentis obstaculo esse solent.

8. Sed solus (ex his quos viderim) Alciatus *in cap. 1. de officio ordin. num. 5.* contrarium tenet, asserens nec etiam generaliter posse iudices, tam Ecclesiasticos, quàm sæculares inquirere de delictis, & personis facinorosis, quin præcedat aliqua infamia ciuium, aut notitia delictorum. Fundamentum illius est, quia sicut interrogatio, & inquisitio est generalis; ita responsio erit generalis, ac proinde totus processus erit inutilis, ridiculus, & incertus, v. g. inquiret iudex, an sint aliqui facinorosi, vel aliqua delicta in Republica; & in tali, vel tali oppido, pago, aut ciuitate; respondere poterit ille, qui sub iuramento interrogatur in generali, esse, aut non esse, quæ responsio erit inutilis, & superuacanea; sed ad hanc obiectionem respondeo, quando inquisitio, & interrogatio est generalis ex parte iudicis, non posse testem, seu denunciatorem respondere generaliter, sed teneri in conscientia manifestare in speciali, & in indiuiduo, delicta, quæ non sunt occulta, & personæ, quæ iam sunt iudiciatæ, cùm ad huiusmodi personas corrigendas, & ad emendanda delicta, & punienda, inquisitio hæc generalis dirigatur; & quamuis superior ex hac inquisitione generali non possit procedere ad inquisitionem specialem eorum delictorum, quæ occulta sunt, aut illarum personarum, de quibus nulla præcessit infamia delicti, quia tamen reuelanda sunt ea, de quibus præcessit infamia, quæ sine tali inquisitione, & visitatione nullus curasset manifestare, ratione illorum inquisitio hæc vtilis iudicanda est, cùm exinde puniantur delicta, & Respublica hominibus sceleratis liberetur, ac magna ex parte purgetur, vt constat.

9. Conclusio secunda. Statuo secundò. In inquisitione generali non potest iudex inquirere in particulari, de Petro, v. c. aut Paulo, an tale, vel tale delictum commiserit, sed solùm licitum ei est inquirere in generali, quis commiserit hoc, vel illud delictum, aut in tali, vel tali peccato deliquerit, nisi cum Petrus, vel Paulus, vel persona particularis iam est infamata de eo delicto, vt statim dicetur, ita docet Rodriguez *in tractat. de ordine iudiciario, cap. 2. num. 2.* & Sayro *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. num. 19.* Angelus *verb. Inquisitio, §. 1.* Siluester *ibi quæst. 4. versic. primum.* Sotus *lib. 2. de iustitia, quæst. 6. artic. 5. conclus. 5. & in relectione de teg. secret. quæst. 6. membr. 2. conclus. 1.* Salon. 2. 2. *quæst. 69. artic. 12. controuers. 6.* Petrus Aragon, & Banhez *ibidem.* Nauarrus *in Manuali Latino, cap. 18. num. 38. versic. 21.* Valentia *tomo 3. disputat. 5. quæst. 14. puncto 1.* & alij; colligitur expresse ex *cap. qualiter, & quando 2. & cap. cùm oporteat*; & ex *cap. Inquisitionis, de accusationib. & cap. Heli, de Simonia*; & ex *cap. Deus omnipotens 2. quæst. 1.* patet ex iis, quæ diximus *num. 5.* Probatur

Rodriguez. Sayr. Angelus. Siluester. Sotus. Salon. Aragon. Banhez. Nauarrus. Valentia.

Primò, quia hæc est inquisitio specialis, ex parte personæ, & ex parte delicti: talis autem inquisitio fieri non potest sine magna iniuria proximi, & subditi, nulla præcedente infamia illius.

Secundò, quia *Geneseos* 4. non inquisiuit Deus de Caino, nisi postquam vox sanguinis fratris sui Abel clamauit ad Deum de terra, quæ est vnica ratio, qua hanc nostram conclusionem probauit summus Pontifex *in dicto cap. qualiter, & quando,* allegato. Nec destructi sunt Sodomitæ, donec clamor eorum, seu infamia delicti ascendit ad cœlum, vnde postea dixit Deus, *Descendam, & videbo, vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Geneseos* 18. & *Lucæ* 16. habetur, non vocasse Dominum villicum ad reddendam rationem, nisi postquam infamatus est apud Dominum de iniqua villicatione, & præcedente, ac præeunte hac infamatione, tunc vocauit illum ad iudicium, & interrogauit illum in particulari, *Quid est hoc quod audio de te? redde rationem.* Ex quibus omnibus locis, patet non posse licitè iudices procedere, nec habere ius procedendi, contra aliquem in particulari, & inquirendi de illo, nisi præcedat infamia aliqua de illo. Et ratio à priori est, quia iudex non potest procedere ad punitionē alicuius rei, quin adsit aliquis accusator illius, sed quando iudex procedit via inquisitionis particularis contra aliquem in particulari, procedit iam ad punitionem delicti, & emendationem delinquentis; ergo non potest procedere contra illum, nisi sit saltem virtualis aliquis accusator, hoc est, infamia, seu clamorosa insinuatio delicti. Maior patet ex *cap. si quis potestatem 23. quæst. 4.* vbi dicitur, *Iudicis non est sine accusatore damnare, sicut nec Christus Iudam abiecit.* nam quamuis furem esse eum sciret, quia tamen non erat accusatus à societate sua, ab illo non fuit expulsus; & *cap. 1. de accusat.* ita ait Felix Papa. *Si legitimus non fuerit accusator, non fatigetur accusatus.* Nec Christus Dominus adulteram damnauit, imò eam absoluit ex eo quòd nemo esset qui eam accusaret. Ioan. 8. *Mulier, vbi sunt qui te accusabant? nemo te condemnauit? nemo, Domine. Nec ego te condemno, vade in pace.* Minor probatur, quia iam iudex habet, quod puniat, habet enim semiplenam probationem delicti, cùm ex delictis, & clamorosa insinuatione semiplenæ probationi æquipollente procedit; quare ex vi talis iudicij potest, & tenetur ex officio de re inquirere, & veritate comperta delinquentem punire; quamuis enim inquisitio generalis primariò ordinetur ad purgationē Reipublicæ, & emendationem delicto

delictorum, secundariò etiam tendit ad punitionem delinquentium, alioqui nullius vtilitatis foret inquisitio, nec vllo pacto delicta corrigentur, nisi delinquentes puniantur, iuxta illud,

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Consequentia est bona; quare probatione nō eget.

10. Hinc fit, quòd quamuis iudex Ecclesiasticus, & sæcularis, imò etiam Regularis delictum occultum sui subditi agnoscat, de quo nullum est indicium publicum, nec clamorosa insinuatio, vel sparsus rumor, sed adhuc est omnino occultum, & sciat etiam duos, tres, vel quatuor testes esse conscios illius, per quos tale delictum probari possit: nequeat via inquisitionis particularis de illo specialiter inquirere, vt eum puniat, vt docet expresse Innocentius III. *in cap. inquisitionis, de accusat.* §. *Tertiæ dubitationis*, ibi, *Non sufficere ad inquirendum specialiter contra aliquem non infamatum, etiamsi duo, vel tres testes iurati omni exceptione maiores asserant, se vidisse hominem aliquem delictum illud commisisse.* Deficit enim accusator, qui necessariò requiritur ad puniendum aliquem, vel clamorosa insinuatio, & talia indicia, quæ vicem accusatoris subeant, & virtualiter accusent, aut nisi sit fiscalis, aut iustitiæ promotor, qui ex officio tenetur accusare, qui etiam in conscientia non potest accusare, nisi id quod potest probare, & nisi præcedant indicia sufficientia, & hanc veritatem tradit etiam Caietanus expresse 2. 2. *quæst.* 69. *artic.* 1. & 2. *in initio.* Sotus *in relect. de teg. secreto, memb.* 2. *quæst.* 6. *post conclusionem* 1. *dub.* 1. & 2. Nauarrus *in cap. inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclus.* 6. *corollario* 48. *num.* 579. Michaël Salon 2. 2. *quæst.* 69. *artic.* 2. *controuersia* 6. Aragon *ibi quæst.* 67. *artic.* 3. *in fine.* Valentia *tom.* 3. *disputat.* 5. *quæst.* 14. *puncto* 1. Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 10. *num.* 200. Potest tamen tunc superior regularis, tanquam Pater, non tamquam iudex eum corrigere, & emendare, & secretò flagellare, vt docet Emanuel Rodriguez *in tractat. de ordine iudic. cap.* 3. *num.* 4. Sed de hac re redibit sermo *infra num.* 14.

Caietan. Sotus. Nauarrus. Salon. Aragon. Valentia. Sayro.

11. *Notandum.* Notabis autem, ex iure solo positiuo, requiri accusatorem ad punitionem: nam inspecto iure naturali, non videtur aliquis accusator, aut infamia, quæ viam accusatoris subeat, requiri ad inquirendum specialiter de aliquo ad punitionem. Sed videtur solum sufficere notitia illa, quæ tollat à iudice temeritatem, qualis esset illa, quam haberet iudex, & duo, aut tres testes de ipso delicto testantes, nam spectato iure naturali, id videtur sufficere, vt res toti communitati manifesta censeatur, cùm iudex vicem, & potestatem totius communitatis gerat; solo igitur iure humano prohibitum est iudicibus, vt non procedant via inquisitionis particularis contra aliquem ad punitionem, nisi præcedente infamia, seu clamorosa insinuatione delicti, *in cap qualiter, & quando* 2. & *in cap. inquisitionis, de accusat.* & *cap. nihil* 2. *q.* 1. & optima ratione prohibitum est; voluit enim ius humanum, quantum fieri potest bono communi prouidere, cum minima iactura famæ, & boni priuatorum hominum; nam non parum læditur fama hominis, ex eo quòd de aliquo in particulari fit apud alios inquisitio; vnde expectare voluit ius humanum, donec fama apud aliquos sit modo aliquo perdita, antequam puniret, aut ad punitionem iudex via inquisitionis particularis inquireret; hac tamen ratione non obstante benè posset iudex spectato rigore iuris naturalis sine accusatore inquirere ad punitionem, & bonum commune famæ priuati hominis anteponere, sed spectata dispositione iuris Canonici, quæ est valdè conformis ad ius naturale; sicut peccaret, & malè ageret iudex, qui sine clamorosa insinuatione inquireret particulariter de aliquo homine ad punitionem, ita peccaret, & malè ageret denunciator, qui sine eadem clamorosa insinuatione reuelaret, & hæc fuit causa, ob quam Deus morte summum Sacerdotem Heli castigauerit 1. *Reg.* 2. vt refertur *in cap. Heli, de simonia*, quia, scilicet filios suos, non ad exemplum populi punierit, cùm tamen essent publicè diffamati, nam ex officio præcedenti hac infamia tenebatur bono communi consulere. & peccata non impunita relinquere, & tota hæc doctrina est optima, & deducta est ex Sayro *allegato, d. lib.* 12. *in claui Regia, cap.* 10. *à n.* 21. *vsque ad* 22.

Statuo tertiò. Nemo tenetur in inquisitione generali, cùm iudex generaliter, & in communi inquirit, suum crimen reuelare, quamuis sit valdè publicum, tenetur tamen, cùm à iudice postquam est indiciatus, & post semiplenam probationem, iuridicè sub iuramento interrogatur, fateri veritatem etiam contra seipsum, modo quo sæpe alibi explicauimus: ita communiter Doctores D. Thom. 2. 2. *q.* 69. *artic.* 2. Syluester *verb. correptio, q.* 8. Caiet. 2. 2. *quæst.* 69. *artic.* 2. Sotus *lib.* 5. *de iust. quæst.* 6. *artic.* 2. *conclus.* 5. Rodriguez *in tract. de ordine iudic. cap.* 2. *num.* 4. Sotus *suprà* allegatus. Et ratio est, quia inquisitio generalis, non est formaliter iudicium, sed est præambulum quoddam, & inuestigatio materiæ ad iudicium; primò enim iudex inquirit, an sit aliquod vitium in communitate, & an sit aliquis de illo infamatus, & postea si inueniat testes, procedit ad iudicium, & punitionem; vt optimè notat Albericus *in assert. Cathol. quæst.* 34. *num.* 6. & Bartolus *in l. finali, ff. de quæst.* & Rodriguez *modò allegatus*, & in hoc iudicio tenetur reus crimen de se ipso fateri, cùm de illo interrogatur à iudice, iustè, & iuridicè procedente. 12. *Conclusio tertia.*

D.Thom. Syluester. Caietan. Sotus. Rodriguez. Albericus. Bartol.

Statuo quartò, quando inquisitio est mixta, ita vt exprimatur persona in particulari, crimen verò in generali, non potest ita inquiri de illa persona, quin præcedat infamia, & ideo iniquè ageret iudex quicumque ille sit, siue sæcularis, siue Ecclesiasticus, qui de Petro nulla infamia laborante inquireret, an aliqua scelera, & peccata commiserit; quæ autem infamia requiratur, dicemus infrà à *num.* 25. ita expresse tenet Caietanus 2. 2. *quæst.* 69. *artic.* 1. & 2. Sayro *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 10. *num.* 22. Salon. 2. 2. *quæst.* 69. *artic.* 2. *controuersia* 7. Aragonius *ibi dub.* 2. Banhez *ibi dub.* 10. Valentia *tomo* 3. Rodriguez *in tractat. de ordin. iudic. cap.* 3. *num.* 4. Probatur 13. *Conclusio quarta.*

Caietan. Sayro. Salon. Aragon. Banhez. Valentia. Rodriguez.

Primò, quia non est negandum maximam fieri iniuriam illi, de quo in particulari iudex inquirit, an aliquod crimen commiserit, nulla de illo præcedente infamia, vt enim homines proni sunt ad suspicandum malum, peruersam de illo opinionem concipient.

Secundò, quia dum quis non est malus, semper præsumitur bonus, atqui talis persona est in iusta possessione suæ famæ; ergo iniquè, & iniustè faciet iudex, qui de illius persona particulariter inquirit nulla præcedenti infamia, nulla clamorosa insinuatione.

Tertiò, quia quæ occulta sunt, non subsunt iudicio humano; quomodo ergo iustè potest iudex inquirere, cùm sit persona publica de occultis, & de persona, de qua nulla præcessit infamia? Tandem probatur ex sacra pagina, ex omnibus locis, quæ

numero

numero nono retulimus, & ex iure Canonico; nam *in cap. inquisitionis, de accusat.* ita dicitur, *Nullum esse puniendum pro crimine, super quo aliqua non laborat infamia*; & *cap. cum oporteat, eodem titulo*, dicitur non esse procedendum ad inquisitionem alicuius. *Nisi super prædictis famam eius læsam esse noveritis.* & *cap. qualiter, & quando 2. ibidem*, ita statuitur. *Si super excessibus suis quisquam fuerit infamatus, tunc ad inquisitionem procedendum est*; quasi diceret, non aliter, nec alio modo.

14. Diximus *num.* 10. si iudex ex duobus, vel tribus, aut quatuor testibus, siue sæcularis ille sit, siue Regularis, sciat crimen subditi sui, de quo nullum est indicium publicum, nec vllo modo est infamatus, sed crimen est omnino occultum, & solùm illis testibus, & iudici notum, non posse iudicem ex hac notitia procedere ad inquisitionem ad puniendum subditum publicè.

Quæro modò, an si superior sit Regularis, possit huiusmodi subditum occultum emendare, & castigare, quo modo, & quatenus. Respondeo posse. ita Rodriguez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 3. num.* 4. vbi ponit hoc exemplum. Est hic Petrus Religiosus, de quo tres, vel quatuor testes denunciant superiori suo secretò sub iuramento, se vidisse illum in lectulo cum fœmina, & de hoc crimine, vel de alio simili nullo modo est infamatus, testésque solùm hoc dicunt superiori sub secreto, vt remedium malo adhibeat; non potest superior ex hac denunciatione procedere ad punitionem publicam, contra huiusmodi subditum, nec in particulari inquirere de vita illius, dum non est infamatus de tali crimine, vel de alio simili; & in hac veritate concordant omnes Doctores, quos citauimus *num.* 10. Ex quo colligitur, addit Emanuel Rodriguez *allegatus*, grauiter peccare illos superiores Ecclesiasticos, vel Regulares, qui ex similibus denunciationibus statim procedunt ad punitionem, vel particularem, & personalem inquisitionem suorum subditorum, de quibus nulla præcessit infamia; hi enim superiores nimio, & indiscreto zelo ius Canonicum, & ordinem iudicialem peruertunt, quod in causa semper est, vt dum subditos contra ius, fásque punire volunt, in maiora peccata labantur, & publiciora, quibus suam religionem fœdiùs commaculent, id ita Deo permittente, quòd contra legem diuinam, & sacros Canones occulta subditorum peccata publica efficiant; quod notat etiam Aragonius 2. 2. *quæst.* 67. *artic.* 3. *ad finem, & quæst.* 33. *art.* 8. *pag.* 828. *colum.* 1. & Sotus *in relect. de teg. secret. memb.* 2. *quæst.* 4. & idem Rodriguez *de ordin. iudic. cap.* 5. *num.* 2. & *loco allegato, cap.* 3. *num.* 4. Potest tamen superior regularis, ex hac notitia, tamquam Pater eum corrigere secretò, & emendare, & flagellare, si opus fuerit, quamuis ipse dicat se paratum esse ad emendationem: & verò si post hanc secretam admonitionem, & punitionem subditus iterum lapsus fuerit, & recidiuum commiserit, potest Prælatus tunc tanquam iudex procedere contra illum iuridicè, eíque præceptum obedientiæ imponere, aut iuramentum dare, vt veritatem fateatur, cúmque aliis pœnis publicè punire, dicente Christo Domino, *si Ecclesiam non audierit*, hoc est, *Prælatum, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus*; hoc est, publicè deuita illum, vt publicè puniatur. Sed hoc intelligitur, modò crimen illius occultum, iam sit tribus, vel quatuor, vel duobus testibus probatum, vt diximus, vel confessum sit ab illo in iudicio, nam si non fuerit delictum illius probatum, aut per ipsum confessum, non potest Prælatus eum post hanc admonitionem publicè punire, si recidiuum committat; vt docet idem Rodriguez *de ord. iudic. cap.* 3. *num.* 4. *post medium*, vbi citat Angles *in floribus*. Si autem subditus post secretam illam admonitionem sui superioris resipuerit, & illius emendatio nota fuerit Prælato, non potest ampliùs contra illum procedere, nam cùm finis correctionis fraternæ sit bonum priuatum illius, qui corrigitur. Ratio naturalis postulat, vt delinquens emendetur, quàm minimo damno suo emendari possit. ita docent Aragonius *citatus* 2. 2. *q.* 67. *art.* 3. *in fine.* Ludou. Lopez *instr. consc.* 2. *part. cap.* 10. *in fine.* Rodriguez *in tract. de ord. iudic. cap.* 3. *n.* 4.

Rodriguez. Aragon. Sotus. Aragon. Ludou. Lop.

Prædicta tamen doctrina intelligenda est, modò crimen non sit contra rempublicam, aut contra communitatem, quale est ex natura sua crimen hæresis, & læsæ maiestatis falsorum nummorum, & sodomiæ ob eius atrocitatem, & iuxta aliquos peccatum fornicationis in Religioso; nam iuxta multos DD. cùm peccata sunt in damnum communitatis, aut Reipublicæ, statim contra delinquentes absque vlla subditorum infamia possunt iudices post plenam probationem illorum contra subditos ad publicam punitionem procedere, & tenetur vnusquisque illa denunciare, & accusare, nulla præcedente infamia, quia eo ipso quòd sunt in damnum publicum, quiuis est pars læsa, & proclamat vt pars læsa, atque adeò in istis denunciatio vim accusationis habet, & via denunciationis cum via accusationis confunditur; in delictis verò, quæ sunt in damnum priuatorum hominum, denunciator solùm est denunciator, & non accusator, nam cùm in his non sit pars læsa, non tenetur accusare. Ita Rodriguez *in tract. de ord. iudic. cap.* 3. *num.* 4. *paulo ante finem.* Sotus *de teg. secret. memb.* 2. *q.* 4. *concl.* 3. Angles *de correct. frater. artic.* 2 *difficult.* 3. *conclus.* 1. *corollario vltimo*, quos citat idem Rodriguez *ibidem*; vbi tamen asserit vltima duo peccata sodomiæ, & fornicationis ex natura sua, non esse in damnum communitatis, quia per illa non intendunt delinquentes illa committentes communitati nocere, sed voluptatem libidine explere, nec ex natura sua, ita perniciosa sunt Reipublicæ, sicut peccatum hæresis, læsæ maiestatis, & falsorum nummorum. Quicquid tamen ille dicat, si periculum sit manifestationis, & publicationis, ita illis occurrendum est, ac si contra communitatem immediatè sint facta; nam licèt nec ex natura sua, nec ex intentione delinquentium nociua sint communitati; tamen non est negandum ex hominum malitia religiosæ communitati multum nocere; propter infamiam enim vnius Religiosi, tota Religio tam fœde sæpè infamatur, vt nolint Christiani fidenter ad Sacramenta accedere, & reliqui illius Religionis Sacerdotes suspecti sint, & impediantur à libera administratione Sacramentorum, vt patet, quod necessariò redundat in damnum multorum. 15.

Sed contra hanc doctrinam opponi potest factum Diui Gregorij Papæ, & *cap. quidam maligni* 5. *quæst.* 1. vbi D. Gregorius excommunicauit publica excommunicatione quendam occultum authorem libelli cuiusdam famosi, quem ediderat in Secretarium ipsius Pontificis, nulla præcedente huius hominis infamia, præcepítque in ea excommunicatione, vt is se proderet, aliàs excommunicationem incurreret. Sed verior, & communior responsio huius obiectionis est, summum Pontificem non excommunicasse huiusmodi peccatorem occultum, sub conditione nisi se proderet, 16.

nec

nec pro peccato præterito,sed ei tria præcepisse,vt vel dicta in libello exposita probaret, vel restitueret famam diffamato, vel abstineret ab Eucharistia donec famam restitueret ad quæ omnia tenebatur. Etenim eo ipso quòd alterum diffamauit, tenebatur aut obiectum crimen probare, aut famam restituere, quam quidem cùm restituere non posset, si non posset crimen in iudicio probare, tenebatur publicè se retractare,& ideo solùm ibidem eo præcepto obligatur delinquens ad id, quod aliàs de iure naturæ facere tenebatur; quamuis enim non teneamur restituere famam proximi iniustè à nobis læsam, cum periculo vitæ propriæ, communiter loquendo, tenemur tamen restituere cum periculo famæ propriæ,maximè cum persona,cuius famam læsimus,dignior nobis est, vt in casu proposito contigisse supponitur; quod verò restituendo alteri famam se ipsum proderet,id per accidens est, ex eo quòd faciendo ea,ad quæ de iure naturali,& diuino tenebatur, secundariò, & per accidens sequitur manifestatio sui, & sui peccati occulti, & ideo ei etiam præcepit Summus Pontifex ne Eucharistiam sumeret, donec famam restitueret, ad quod alioqui iure naturali & diuino tenebatur, quia cùm esset in peccato mortali,quandiu famam iniustè à se ablatam non restituebat,& existebat in peccato mortali,tenebatur de iure diuino,& naturali, ab Eucharistia abstinere, (sancta enim sanctè iure naturali,& diuino tractanda sunt) rectè ei Papa vtrumque sub excommunicatione præcepit, nempe vt famam iniustè à se læsam alteri restitueret, & si restituere nollet,à sacra communione abstineret; ita vt si huic mandato non obediret, non ob peccatum præteritum,sed ob præsentem inobedientiam excommunicationem incurreret, ita respondet Soares à nobis suprà allegatus, vbi de restitutione famæ iniustè per libellos famosos ablatæ egimus,& Sayrus *in Claui Regia,lib.*12.*c.*10.*n.*4. Sayro.

17. Non obstat contra præiactam doctrinam,factum eiusdem D.Gregorij,qui iussit Monachum quendã suum subditũ occultũ proprietarium sepeliri extra locum sacrum cum certa pecuniola, quam habere post mortem compertum fuit, additis his verbis. *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Nam vel ea pecunia non attingebat quantitatem mortalem; & D. Gregorius id fecit ad exemplum aliorum Monachorum, quod facere licitè potuit in eo casu, quòd ad mortalem quantitatem pecunia non attingeret, cùm exinde nullam considerabilem infamiam mortuo euenire constet, vel si ad peccatum mortale attingebat, necesse est, fateamur prædictum Monachum infamatum fuisse de eo peccato proprietatis dum viueret, & ideo, quia omnibus constabat in morte, eum proprietarium fuisse, ad terrorem, & emendationem aliorum iussum fuisse sepeliri à Diuo Gregorio eo modo; qua de re iam egimus alibi *in septimo præcepto*, vbi de furtis Religiosorum egimus.

18. *Conclusio quinta.* Statuo quintò,si crimen est publicum, & diffamatum, persona verò, quæ illud commisit, est occulta & secreta;ita vt Petrus, v.g. nulla laboret infamia illius criminis, non est licitum iudici contra Petrum in particulari inquirere, & interrogare de illo,an tale crimen publicum commiserit.Ponamus exemplum;inuentus est homo occisus in certo loco, non licet iudici inquirere de aliquo, puta de Petro in particulari,an huiusmodi hominem occiderit; si nulla de Petro præcessit infamia circa illam occisionem,potest tamen,& tenetur iudex inquirere in generali, quis fuerit occisor illius; itémque potest inquirere in particulari de aliquibus circunstantiis singularibus, per quas veniat in cognitionem occulti occisoris. v.c.potest inquirere, quis tali hora, & tempore illo loco, & hora transierit,quibus armis transierit, & an cursim, & fugiens, an ordinario modo & lento gradu, vt si fortè exinde aliqua indicia alicuius personæ occultæ haberi possint, vt ex illis ad inquisitionem personæ particularis procedere possit,quæ per illa indicia aliquo modo iam cœpit infamari;ita communiter Doctores, Rodriguez *in tractat.de ordin.iudic. c.*3.*n.*5.Sayro *in Claui Regia,lib.*12. *c.*10.*n.*22. *vers. imò quamuis.* Sotus *de teg.secret.memb.*2. *q.*6.*concl.*1. *dub.*4.Nauarrus *cap.inter verba,concl.*6. *corollario* 46. *n.*214.Corduba *in summa,q.*64.*punct.*1.Petr.Nauarr. *lib.*2.*de rest. c.*4.*n.*154. Aragon. 2.2.*q.*69.*art.*1.*&* 2. Ratio est Rodriguez. Sayro. Sotus. Nauarrus. Corduba. P.Nauarra. Aragon.

Primò, quia hæc est consuetudo omnium iudicum,per has enim interrogationes harum particularium circunstantiarum, sæpe veniunt in cognitionem occulti omnino occisoris;de quo nulla antea præcessit infamia, nam per illas circunstantias iam incipit infamari homicida,& postquam modo aliquo infamatus est, tunc ex illa generali inquisitione potest iudex ad particularem inquisitionem personæ infamatæ procedere, alioqui nisi hoc ita fieret,citò Respublica homicidiis abundaret, si iudices in hoc casu non possent hoc modo inquirere.

Secundò,quia ita *Deut.*21.præcipiebatur iudicibus legis veteris,& licèt præcepta politica,& iudicialia illius legis cum illa expirauerint, nihilominus tamen modo aliquo indicant, quæ inquisitio in hac re sit rationi consona. Iudicibus enim illis præceptum olim erat,vt si in agro,vel via, inueniretur cadauer hominis occisi,duceretur à iudicibus ad oppidum,vel locum viciniorem, & maiores natu illius populi inquirerent, ac punirent reum si apud eos inueniretur fortè, sin minus exeuntes in agrum, oblato quodam sacrificio publicè testarentur se mundos esse à sanguine illius occisi; ergo etiam licitum erit,nunc in lege gratiæ, hoc,aut simili alio modo,de occisione occulto inquirere per circunstantias speciales, per quas modo aliquo infamari possit occultus occisor, & peccator modo explicato.

Tertiò,quia lex illa quæ præcepit,ne iudex procedat super delicto sine accusatore, vel infamia, non est lex diuina, aut ita propriè iuris naturalis, quin iustis de causis limitari nequeat, sed ius positiuum contraria consuetudine legitimè præscripta tolli,& limitari potest, vt constat ex *cap. vltimo, de consuetudine*;& ex *l.de quibus, ff.de legibus*;sicut enim consuetudo legem facit, ita eam tollit, & limitat; vt latè probat Felinus *in cap.cùm omnes,de constit.* & Decius *in c.quæ in Ecclesiarum, de const.* Quare cùm hæc sit consuetudo omnium iudicum; vbicumque hic modus inquirendi obseruetur, non est dubium eadem consuetudine ius inquirendi de occultis esse hac in parte moderatum, & limitatum, & ita hanc opinionem cum Theologis allegatis, tenent etiam alij grauissimi Theologi, inter quos est Valentia *tomo* 3.*disp.*5 *q.*14.*punct.*1. Banhez 2.2. *q.*70. *art.*1.*dub.*2. Sà *verb.iudiciales actus*, §. *de modo procedendi.*Salon.2.2.*q.*69.*art.*2. *controu.*7. Tabiena *verb. inquisitio*,§.8. & D.Thomas huius etiam opinionis fuit;nam,vt refert Syluester *verb.Correptio,q.*8. Interrogatus D.Thomas cùm esset in quodam Capitulo generali sui Ordinis Parisiis coacto, de quodam furto publico, cuius author erat ignotus, an possit superior de authore illius inquirere?Respondit

Consuetudo facere potest legem,& tollere. Felinus. Decius. Valentia. Banhez. Sà. Salon. Tabiena. Siluester.

dit affirmatiuè, quod verò Syluester addit D.Thomam ita tunc sensisse, quia eo tempore iuuenis erat,& Bachelaureus tantùm, & fuisse reprobatum ab omnibus Doctoribus, & Magistris illius Capituli;& postea 2.2.*quaest.*62. *artic.*2. mutasse sententiam, non videtur congruum; nam D.Th. vt docet Sayro *in Claui Regia,lib.*12.*cap.*10.*n.*24.*vers.Imola, ibid. ad finem,* duo in eo capitulo dixit. Primum, iudicem,& superiorem debere inquirere,& reum teneri se manifestare, hoc secūdum solùm retractauit D.Thomas *loco citato* 2.2. docens oppositum, nempe non teneri reum in inquisitione se manifestare, vt diximus *n.*12. illud verò primum, de quo quæstio est, nec D.Tho. retractauit, nec Magistri negarunt.

19. Obiectio. Oppones, si iudex posset in eo casu iustè,& iuridicè inquirere, sequeretur teneri authorē criminis in ea inquisitione seipsum detegere, si fortè inter alios à iudice rogaretur, semper enim cùm iudex iustè & iuridicè interrogat, tenetur reus sicut testis, veritatem dicere, in eo enim casu interrogatur sicut testis: absurdum autem est, dicere teneri;& hæc est ratio, ob quam Sotus *lib.*5. *de iust.q.*6.*art.*2.*concl.* 5. contrarium asseruit,& id ipsum tenuit etiam Caiet. 2.2.*q.*69.*art.*2.& Palud.*in* 4.*dist.*19.*q.*4.*ante finem*,& alij. Sed respondeo non teneri reum in eo casu seipsum manifestare, sed posse respondere, se nescire quis fecerit, veréque tunc respōdet ad intentionem iudicis, quam inquirendo habere debet, quamuis enim iudex iustè,& iuridicè, tunc procedat inquirendó generaliter, non tamē in inquisitione habet ius rogandi reum, sed solùm rogādi alios testes, solùm enim inquirere potest à singulis, an sciant aliquem aliū diuersum ab illis hoc fecisse, non autem an ipsimet fecerint, non enim in quocunque casu in quo tenetur testis dicere veritatem, tenetur reus etiam illam dicere, loquendo de se ipso, non enim in eo casu interrogatur, an ille id fecerit, sed an sciat quis id fecerit;& solùm quando interrogatur, an ipse fecerit, tenetur veritatem iudici respondere, si semiplena probatio detur contra illum, aut talia indicia, quæ semiplenæ probationi æquipolleant, hîc autem talia indicia contra illum non dantur; ita respondet Sayrus, & optimè *in Claui Regia,lib.*12.*cap.*10.*num.*25.*vers.respondeo in tali casu;*& ob eandem rationem, si inter alios iudex fortè interroget complicem rei in crimine, non tenetur ille reum socium suum, & complicem criminis prodere, quia prodendo illum se ipsum consequenter prodit; ita idem Sayrus *allegatus*,& benè.

Sotus. Caietan. Paludan. Responsio. Sayro.

20. Quòd si adhuc roges, an si vnus tantùm sciat, quis crimen illud notorium commiserit,& ille sub iuramento interrogetur à iudice generaliter inquirente, teneatur illum prodere, & veritatem fateri? Respondent aliqui teneri, quia quamuis ex solo suo testimonio non possit reus condemnari, ex illo tamen testimonio acquirit iudex ius torquēdi ipsum reum. At meliùs id negat omninò Sayrus *in d.Claui Regia*, *lib.*12.*c.*10.*n.*26. quia licèt ex solo illo testimonio non possit reus à iudice damnari; potest tamen ex illo torqueri; vnde patietur reus graue detrimentum. Solùm igitur iudex ius interrogādi habet, ita vt alter veritatem fateri teneatur, quando duo, vel tres crimen sciunt,& tunc si aliquis eorum interrogetur, cùm sciat alios crimen agnoscere, veritatem fateri tenetur, quia tunc iudex iuridicè rogat, vnde respondere veritatem tenetur.

21. Conclusio sexta. Statuo sextò, quando aliquis de aliquo crimine, aut delicto infamatus,& de illo tantùm crimine illius præcessit infamia, huius tantùm criminis, & non alterius facienda est inquisitio, nisi hoc crimen sit adeò coniunctum cum illo, de quo infamatus est, vt illud perfectè cognosci non possit sine cognitione istius; & ideo iudex, qui peculiariter de furto inquirit, sciens furtum commissum fuisse ex altari alicuius Ecclesiæ, potest inquirere incidenter de sacrilegio, quamuis de tali sacrilegio nulla præcedat infamia; ita Rodrig.*in tract.de ord.iud.c.*3.*n.*6.

SVMMARIVM.

An possit denunciator, reuelare inhabilitatem secretam, de qua quis non est infamatus, quando inquisitio fit ad officium, vel beneficium obtinendum, aut obtentum possidendum,& quid ad matrimonium, & sacros Ordines. num.22.& 23.

An possint Prouinciales,& generales Religionum, inquirere de defectibus suorum subditorum, de quibus non sunt infamati, cùm eos ad prælaturas promouent. n.24.

Quid sit infamia,& clamorosa insinuatio. num.25.

Quinam hominū numerus ad illam sufficiat. n.26.& 27.

Quæ indicia sufficiant ad infamandum aliquem, & vt de aliquo inquiri possit in particulari. num.28.

Ad accusandum aliquem requiritur accusator verus, vel fiscalis, seu promotor iustitiæ. n. 29. *Ad denunciandum de aliquo, requiruntur solum talia indicia, vt homo iam dicatur infamatus.* ibid. *Hæc indicia subeunt vicem accusatoris.* ibid. *Denunciatio est actus iudicij extraordinarij. Accusatio est actus iudicij veri, & proprij, formaliter loquendo.* ibid.

Iudicium extraordinarium, seu præambulum, incipit ab inquisitione speciali, quæ fit à iudice de aliqua persona speciali. num.30.

Hæc inquisitio fieri non potest à iudice, nisi persona particularis, de qua fit, sit iam infamata. ibid.

An in aliquibus casibus possint testes denūciare de aliquo in inquisitionibus generalibus, quin ille sit infamatus de crimine de quo denunciāt. n.31.& *qui sint hi casus.* ibid.

An iudices possint inquirere de aliquo specialiter in inquisitionibus particularibus,& testes de illo testificari, eúmque denunciare, nulla præcedenti illius infamia,& quid de crimine hæresis, læsæ maiestatis, & de aliis, quæ impendent in damnum tertij. n.32.& 33.

Statuo septimò. Quando iudices, non ad punitionem, sed vt sciant, an aliquis habeat impedimentum aliquod, aut inhabilitatem, ad aliquod officium, aut beneficium acquirendum, aut ad sacros Ordines suscipiendos, iubent fieri specialem aliquam inquisitionem circa aliquam personam, tenetur quis fateri veritatem, & reuelare prædictum impedimentum & inhabilitatem (& idem est de impedimēto ad matrimonium, & ad ingressum Religionis) etiamsi talis impedimēti & inhabilitatis in illa persona, nulla præcedat infamia, nec vllo modo de illa re sit apud alios indiciata, est communis omniū opinio. Ratio est, quia nulla in ea reuelatione fit iniuria tali personæ; nam eo ipso quòd voluit sacros Ordines suscipere officium, aut beneficium obtinere, matrimoniū contrahere, aut Religionem ingredi, vel rem aliquam obtinere, quæ cum tali impedimento, aut inhabilitate obtineri nequit, virtualem licentiam concessit, vt de illo quisque veritatem fateatur, quam scit, etiamsi nulla de tali impedimento præcedat infamia, volenti autem, & consentienti, nulla fit iniuria; ita docet Rodriguez *in tractat.de ordin.iudic. cap.*3.*num.* 7. & est communis omnium doctrina. 22. Conclusio septima. Rodriguez.

Et idem dicendum est, quando quis iam promotus est ad aliquod officium, aut beneficium, illúdque acceptauit, nondum tamen illius possessionem accepit, si de illo specialis inquisitio circa aliquam inha- 23.

inhabilitatem fiat, ne in tali officio, aut beneficio confirmetur, ob eandem rationem, eo enim ipso quòd beneficium, vel officium voluit, debuit etiam velle omnes conditiones, quæ ad illud obtinendum requiruntur; ita Rodriguez *allegatus*, & communis Doctorum consensus.

24. *Illatio.* Et hinc infertur, posse Generales, & Prouinciales Religionum inquirere de meritis specialiter, & de meritis illorum, quos volunt in Prælatos eligere, quamuis nulla de illis præcesserit infamia, alioqui erunt irrationabiliter inuiti, si nolint, vt illorum defectus, & inhabilitates, de quibus nulla præcessit infamia, reuelentur; ita Rodriguez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 3. n. 7.* & Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. n. 10.* & deducitur apertè ex dictis. *Rodriguez.*

25. Sed quoniam communiter, & generaliter loquendo, in inquisitionibus, & visitationibus ordinariis nemo tenetur reuelare, nisi illa de quibus quis iam est infamatus, aut contra illum clamorosa insinuatio habetur, aptè & cõuenienter rogabis, quid sit infamia; quid clamorosa insinuatio. Omissis illis, quæ parum ad rem præsentem faciunt, & quæ hîc congerunt Authores facta acri, & diligenti inquisitione in negotio. Respondeo duo præcipuè ad infamiam, & clamorosam insinuationẽ requiri. *Infamia, & clamorosa insinuatio quid sit.*

Primum est frequens opinio, & vox bonorum.

Secundũ est, vt sit de tali crimine; vnde infamia sic definiri potest: Est frequens vox bonorũ, & proborum hominũ, qua hominem de tali crimine suspectum reddet. Per illam particulam *frequẽs opinio, & vox bonorum*, excluditur clamor, & opinio malorum, vox enim frequens malorum, & infimæ sortis hominum, legitimam infamiam non efficit. Per secundam illam particulam, *vt sit de tali crimine*, excluditur inquisitio de aliis criminibus, quia inquisitio, generaliter loquendo, non potest fieri nisi de illo crimine, de quo quis diffamatus est. Ita docent Caietanus 2. 2. *q. 69. art. 1.* Sotus *lib. 5. de iustitia, q. 6. art. 2. concl. 5. prope finem.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. n. 12. vers. cæterùm.* Vnde Sotus meritò inuehitur in Magos, seu Ariolos & Astrologos, qui astu diabolico, via iniqua, & arte infami maleficia, & crimina aliorum detegũt, eósque iudices, acri reprehensione dignos esse affirmat, qui ex illorum dictis occasionem capiunt contra aliquos in particulari inquirendi, non enim id licitum est, eo quòd illa infamatio, nec vox multorum, nec proborum sit. *Caietan. Sotus. Sayr.*

26. *Quinam hominum numerus ad illam sufficiat.* Sed hîc etiam inquires, quinam hominum numerus ad infamiam requiratur, nam definita infamia, sequitur, vt meritò, ac rectè inquiramus, quotus hominum numerus ad infamandum aliquem sit necessarius; & hac de re duplex est opinio.

Opinio prima. Prima Canonistarum, *in cap. inquisitionis, de accusat.* docet denarium numerum, necessarium esse ad reddendum aliquem infamem, & ad infamiam faciendam; itaut rectè possimus dicere, præcessit infamia de illo, cuius crimen scitur à decem. Verùm, vt benè notat Sotus *lib. 5. de iust. q. 6. art. 2. concl. 6.* & clariùs *in relect. de teg. secret. memb. 2. q. 6. dub. 3.* Sayr. *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. n. 13.* & Salon 2. 2. *q. 99. art. 2. controu. 1.* nihil in iure definitum est de tali numero denario. Nam in prædicto *cap. inquisitionis, de accusat. §. Tertia dubitationis, & §. quæsiuisti*, solùm habetur non sufficere duos, aut tres testes, etiamsi sub iuramento asserant esse vocem publicam, & famam, tale delictum à tali homine fuisse commissum, vt aliquis dicatur infamis circa hoc delictum, nam aliud est credere istorum dictis, aliud est alium esse infamem, seu infamatum de aliquo delicto; hi enim non deponunt de infamia, sed deponunt de voce & rumore infamiæ, qui potest esse falsus, quia propter dicta paucorum, non debet quis infamatus reputari. Deinde hoc non placet, quia in magnis populis decem pauci sunt. *Sotus. Sayro. Salon.*

Secunda opinio docet, cùm nihil hac de re sit definitum in iure, relinqui arbitrio prudentis, discernere, ac iudicare, quænam infamia sit sufficiens, & quis rumor, aut vox frequens bonorum hominum, vt quis infamis reputetur, consideratis circunstantiis loci, temporis, personarum; ita docent Sotus, Salon, & Sayrus *allegati.* Illud tamen notari velim, vocem hãc, ac terminum, *Notorium*, non deriuari ab hoc nomine *notus*, seu *noto*, vt voluit Syluester *verb. notorium.* Nam si ab illo deriuaretur, ille diceretur infamis, cuius crimen notũ est tribus, vel quatuor, licèt de illo per alios nulla sit sparsa infamia, nulla vox habita; quod tamen falsum est, vt constat ex numero præcedenti. Deriuatur ergo ab hoc verbo *nosco*, & ita illud est publicum & notorium, de quo omnes, aut saltem maior pars populi, vrbis, viciniæ, Collegij, loci notitiam habet, dummodo collegium numerosum sit; quam ob rem notorium & publicum de facto, de quo hîc in præsentiarum agimus, illud est, quod tam euidens est, vt nullo modo negari possit, vt docet glossa *in cap. de manifestis 2. quæst. 1. & in cap. euidentia, de accusat.* Quamobrem, vt res aliqua, aut crimen aliquod dicatur publicum & notorium, nullam certam regulam possumus assignare; vt benè notant Authores *allegati*; & Sotus *citatus*; *& in 4. dist. 12. q. 1.* & Rodriguez *de ordine iudiciar. cap. 3. n. 2.* & ideo id quod pro certiori in hoc negotio possumus affirmare, vt notat Rodriguez *allegatus*, est, quòd vt crimen aliquod, & delictum dicatur publicum, & notorium ex fama (de qua publicitate hîc tantùm agimus) plures personas requiri in vna ciuitate magna, quàm in parua, vt verò dicatur publicum & notorium in vicinia, aut in Collegio, oportere, vt notum sit maiori parti viciniæ, aut Collegij, dummodo inibi sint ad minimum decem personæ; animaduerto tamen, tam amplum esse posse & numerosum Collegium, vrbem, aut populum, vt non sufficiat notitia decem personarum, vt crimen aliquod dicatur publicum, & quis de illo infamatus; vnde non probo id, quod ait Rodriguez *allegatus, d. n. 2. ad finem*, vbi dicit, sibi videri sufficere notitiam decem personarum in vrbe magna, Collegio & populo, vt aliquid dicatur publicum, quia credibile est huiusmodi personas iam hoc crimen publicasse: at hoc dici non potest, quia dum hoc non constat, id non possumus iudicare. Animaduertendum tamen est, aliquos distinguere inter notoriũ & manifestum, sed inutiliter, quia in iure idem est vtrumque, *cap. quæsitum, de cohabit. cler. cap. cùm olim, de verb. signific.* 27. *Opinio secunda.* *Rodriguez.*

28. *Quæ indicia sufficiant ad infamandum aliquem, & vt de aliquo inquiri possit in particulari.* Circa indicia quod ad rem præsentem attinet, notandum est, indicia, vt alibi diximus, nihil aliud esse, quàm circunstantias, & signa quædam, ex quibus mens prudenter, & rationabiliter de actionibus, & operibus aliorum iudicare potest; ceterùm, vt rectè Diuus Thomas 2. 2. *quæst. 69. artic. 2.* Caietanus, & Salon *ibidem*; & Sotus *lib. 5. de iust. q. 6. art. 2.* Valentia *tomo 3. disputat. 5. quæst. 13. puncto 2.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 10. n. 13. vers. ceterùm*, & alij notant, indicia hæc non leuia esse debent, sed perfecta, quæ violentiam & vehementem ingerant suspicionem, & ex quibus morali quadam certitudine liceat coniectare criminis veritatem; vt si nudus cũ nuda inueniatur in eodem lecto, signum est coitum habuisse; item si quis districto ense, sangui- *D. Thom. Salon. Sotus. Valentia. Sayro.*

ſanguineque aſperſi deprehendatur iuxta occiſum, maximè inimicum. Item ſi quis inueniatur occiſus latis vulneribus, & cultroſis, & inimicus illius reperiatur cultrum habuiſſe, aut eo tempore à fabro ferrario emiſſe, concurrentibus aliis adminiculis. Aut talia ſint, vt duorum, vel trium teſtium teſtimonio æquipolleant, aut vnus ſaltem teſtis omni exceptione maior, & cui nihil opponi poſſit: itaque plura eſſe debent indicia, loci, temporis, & perſonæ. regulariter enim indicium vnum non ſufficit: in hac enim denique materia de indiciis multum valet iudicium prudentis iudicis; poteſt enim aliquando contingere, vt vnum indicium pluribus æquipolleat; & huiuſmodi indicia manifeſta eſſe debent reſpectu facti, & perſonæ, cuius eſt indicium; non enim ſatis eſt, vt indicia ſint facti niſi ſint etiam perſonæ delinquentis; ſicut non ſatis eſt infamia de crimine, niſi ſit etiam de perſona, & quòd talis perſona de tali crimine ſit diffamata; tandem opus eſt, vt huiuſmodi indicia manifeſtentur reo, vt videat ſe iuridicè interrogari, ac proinde teneri ſe reſpondere, vt alibi diximus, & docet Gregorius, Sayro *allegatus*, quando verò indicia ſunt vehementiſſima, & æquipollent perfectæ probationi, imponenda eſt reo pœna ordinaria legis; quando verò non æquipollent, imponenda illi eſt pœna arbitraria, in quo multum operatur iudicis prudentia, & in iis, & in aliis ſimilibus arbitrariis oportet habere iudicem propitium, & fauorabilem; ita communiter legum periti, *in l. fin. ff. de quæſtionib.* & Panormitanus *in cap. cùm in contemplatione, de regulis iuris.*

29. *Iudicium quoduplex ſit.* Notandum verò eſt iudicium eſſe duplex, ordinarium, & extraordinarium, ſeu formale & præambulum. Formale, ſeu ordinarium, eſt illud in quo datur verus, & proprius accuſator, qui oblato libello, & in dicta actione alium accuſat, & huiuſmodi accuſator, vel eſt fiſcalis iuſtitiæ, vel quicumque alius accuſator, qui aliũ vult accuſare; vnde talis accuſator, dicitur *Actor*, eiúſque accuſatio dicitur *Actio*, & cùm iudex via accuſationis procedit, vt iuridicè procedat, & reum interroget, requiritur ſemiplena probatio, vel indicia expreſſa vltra accuſatorem; tunc autem datur ſemiplena probatio, cùm datur aduersùs reum vnus teſtis oculatus omni exceptione maior; hic tamen teſtis, ſi ſit ſocius criminis, ſemiplenam probationem non efficit; indicia autem manifeſta, talia eſſe debent ad hoc, vt iudex via accuſationis iuridicè cum accuſatore interroget, vt æquipolleant ſemiplenæ probationi, & vt reus nihil probabiliter contrà obiicere poſſit, ſicut nihil contra poteſt obiicere teſti omni exceptione maiori, quæ ſemiplenam probationem efficit, ideo enim dicitur teſtis omni exceptione maior, quia nihil ei poteſt à reo in contrarium eius rei quam teſtificatur, opponi hæc ſemiplena probatio habita, vel ex vno teſte oculato, cui nihil opponi poteſt, vel ex indiciis grauibus illi æquipollentibus cum accuſatore ſufficit, vt iudex reum iuridicè interroget, non autem, vt eum ad pœnam ordinariam legis impoſitam tali delicto condemnet; quare ſi reus interrogatus, vel in tortura poſitus negauerit, & aliunde non aduenerint aliæ probationes, quæ plenè probent delictum, tunc iudex vel reum abſoluet, vel ad arbitrariam pœnam damnabit peccata maiori, vel minori probatione ex indiciis deſumpta: ſi autem confeſſus fuerit delictum, vel plena probatio adueniat, pœna ordinaria legis, non arbitraria iudicis punietur. Hæc eſt doctrina communis omnium Doctorum.

30. *Iudicium extraordinarium, ſeu præambulum quod.* Iudicium autem extraordinarium, ſeu præambulum eſt illud quod incipit ab inquiſitione ſpeciali, quæ fit contra aliquem reum iam indiciatum, & infamatum de crimine; in hoc iudicio non habetur, nec datur verus accuſator, ſed fictus & virtualis, nempe indicia ſufficientia, aut ſemiplena probatio, ſeu infamia quæ vicem accuſatoris ſuppleant, ipſa enim infamia reum quodammodo, & ex fictione iuris accuſat, vt patet ex *cap. inquiſitionis, de accuſation.* & ex *cap. cùm oporteat, eodem titulo,* ibi, *Niſi ſuper prædictis famam ipſius,* id eſt, rei, *læſam eſſe noueritis vos ad inquiſitionem*, ſcilicet ſpecialem, *ſubitò non procedatis.* & *in cap. qualiter, & quando* 2. *ibi, eodem. ſi ſuper exceſſibus ſuis quiſquam fuerit infamatus, tunc ad inquiſitionem procedendum*; patet etiam ex ſacra pagina, *Vox ſanguinis tui Abel de terra clamat ad me*; id eſt, *te accuſat.* ita docet Nauarrus *in comment. in rubrica, de iudic. n.* 17. & 18. Sunt autem quinque, quæ ficti accuſatoris vicem ſubeunt in inquiſitionibus ſpecialibus.

Primum, vt dixi, eſt publica infamia, ſeu clamoroſa inſinuatio, & indicia tam manifeſta, quæ factum & perſonam ita dari iudicent, vt reus nihil contrà obiicere poſſit, vt de infamia, aut talibus indiciis, procedere poteſt iudex ad inquirendum de aliquo in particulari, vt diximus.

Secundum notorietas & euidentia facti, quando ſcilicet factum, & perſona ita ſunt notoria, vt nullo modo poſſint celari.

Tertium cùm iudex delictum videt, & in ſua præſentia, & aliorum duorum, aut trium teſtium fit, tunc enim etiam hoc ſufficit ad inquirendum ſpecialiter de delinquente, etiamſi nulla alia præceſſerit infamia de illo, circa illud delictum (dico, *& aliorum*, quia ſi ipſe ſolus vidit, crimen eſt omnino occultum, nec cõtra delinquentem inquirere poteſt, cùm ipſe non poſſit ſimul eſſe accuſator, & teſtis) nam præſentia ipſius iudicis vicem habet accuſatoris, maximè ſi tunc ſedeat pro tribunali; ita Saytus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 10. *num.* 10. *verſ. tertium.* Caietanus 2. 2. *quæſt.* 67. *artic.* 3. vbi refert Diuum Ludouicum Galliæ Regem, præcepiſſe abſcindi linguam cuiuſdam ſubditi, quia contra legem quam ea de re condiderat, in ipſius præſentia, & aliorum multorum aſpectu blaſphemauerat. Sayro. Caietan.

Quartum rebellio manifeſta contra ipſum Prælatum, ſi enim poſt denunciatum crimen præcepto, & correctioni admonitioníque Prælati non obedierit, tunc Prælatus poteſt via inquiſitionis particularis contra illum procedere, quia ſin obedientia ille fictus eſt accuſator; & vicem accuſatoris ſubit; & hoc eſt, quod Chriſtus dixit, *ſi te non audierit, adhibe alium teſtem, quòd ſi te non audierit*, ſcilicet adhibito alio teſte, *dic Eccleſiæ*, id eſt, Prælato. *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus, & publicanus*, id eſt, poſt excommunicationis pœnam à Prælato tanquam iudice inflictam; ita Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 10. *num.* 10. *verſ. Quartum.* Aragonius 2. 2. *quæſt.* 67. *art.* 3. *ante finem*; quod intelligendum eſt, poſſe Prælatum contra illum via inquiſitionis ſpecialis procedere, ſi delictum teſtibus probari poteſt, ſi enim non poſſit, & frater admonitus negat, vel non emendatur, non poteſt Prælatus vlteriùs procedere, nec illum punire, quia Prælatus non poteſt illum punire, niſi vt iudex: proceſſus autem iudicialis, non prodeſt niſi quando probari poteſt id, quod deducitur in proceſſu. Sayro. Aragon.

Quintum, denunciatio iuridica quæ fit ob bonum

num commune, postquam enim quis in generali inquisitione indiciatus est, tunc potest contra illum formari specialis inquisitio, quia tunc iam illa indicia vicem accusatoris habent. Ipsa autem inquisitio generalis contra omnes peccatores in communi, quam iudices ex officio tenentur facere, dici etiam potest iudicium extraordinarium, sed valdè remotè, vt patet.

31. *An in aliquibus saltem casibus possint testes denuntiare de aliquo in inquisitionibus generalibus.*

Superest inquirendum, an in aliquibus saltem casibus, possint testes denunciare de aliquibus delictis, & delinquentibus in inquisitionibus generalibus, nulla præcedente infamia, & nullis præcedentibus indiciis ex parte delinquentium, quæ subeunt vicem accusatoris ficti. Respondeo esse nonnullos.

Primus est casus hæresis.

Secundus casus læsæ maiestatis, proditio Reipublicæ, ciuitatis, & falsificatio monetæ.

Tertius est casus, in quo agitur de impediendo malum, quod pendet in futurum, in præiudicium tertij ad tollendam occasionem illius, præsertim si sit in præiudicium animæ.

Quartus est, quando quis publicè confessus est crimen suum extra ordinem iuris, sed hic casus re benè considerata non excipitur à communi regula, quia illa publicatio est infamatio, & ideo iam præcedit infamia.

Quintus, quando crimen committitur in conspectu iudicis, & aliorum circunstantium; omnes hi casus, & alios plures inuenies apud Gregorium Sayrum *in claui Regia, lib. 12. cap. 11. à n. 11.* & deinceps, sed hi sunt communiores. *Sayro.*

32. *An iudex possit de aliquo specialiter inquirere in inquisitionibus particularibus.*

Maius dubium est, an iudex possit inquirere specialiter de aliquo in inquisitionibus particularibus, & testis de illo testificari, nulla præcedenti infamia delicti, ex parte personæ inquisitæ. Respondet Sayrus *allegatus*, in omnibus casibus modò relatis, posse iudicem specialiter de aliquo inquirere, & testem denunciare absque indiciis & infamia præcedentibus de personis inquisitis, sed in exemplis quæ affert, supponit debere prius præcedere saltem aliquam suspicionem de tali delicto, quæ habeatur priùs de persona inquisita, & ponit exemplum in hæresi, & in crimine læsæ maiestatis, & tandem sequitur opinionem Nauarri *in cap. inter verba 11. quæst. 3. conclus. 6. corollario 63. num. 683. & in Commentariis, in rubric. de iudiciis, num. 92.* vbi dicit ad inquirendum de peccato hæresi, aut læsæ maiestatis alicuius, & contra aliquem in particulari, opus esse, vt præcedat saltem aliqua suspicio illius, aliàs non esse licitam talem inquisitionem specialem; & idipsum asserunt Ioan. Andr. Dominicus, & Philippus ex *cap. vt officium inquisitionis, de hæreticis, in 6. in principio*, & Aretinus *in cap. qualiter, & quando, de accusationib.* Ego verò distinguerem, & dicerem, quando agitur de pura, & mera punitione delicti iam facti, & consummati, quod non pendet in futurum quo grauiora sunt delicta; eo grauiora indicia ex parte iudicis debere præcedere, vt specialiter inquirat de aliquo; quomodo enim potest iudex infamare aliquem de fœdissimis, & grauissimis delictis, qualia sunt hæresis, læsæ maiestatis, proditionis patriæ, sodomiæ, nummorum falsorum, inquirendo specialiter de illo sine grauibus, & sufficientibus indiciis, aut solùm ob læuissimam suspicionem; profectò nullam rationem video. Quando verò agitur de impediendo simul malo, & de punitione delicti, quod adhuc in damnum Principis, vrbis, ciuitatis, aut in detrimentum temporale, vel spirituale multorum imminet; vt in hæresi quæ serpit, & in proditione Principis, vrbis, aut in conflagratione alicuius communitatis; tunc quidem ex parte iudicis minora iudicia, & mediocris suspicio sufficit ad inquirendum specialiter de aliquo; & in hoc sensu credo locutum fuisse Nauarrum *allegatum*, vbi egregiè animaduertit, non posse iudicem licitè procedere ad capturam in crimine hæresis (& idem est in crimine læsæ maiestatis) nisi grauis, ac vehemens suspicio de reo habeatur, & nisi de fuga timeatur, ob magnum famæ, vitæ, & bonorum detrimentum ipsius rei, in quo optimè supponit Nauarrus maiora & fortiora indicia, requiri ad capturam, quàm ad instituendam specialem inquisitionem de aliquo.

Hæc ex parte iudicis requiruntur in his criminibus grauioribus *num. 31.* numeratis ad instituendam peculiarem inquisitionem de aliquo; 33
ex parte verò testium, seu denunciatorum, si agatur de impediendo malo, vt semper agitur in crimine hæresis, quæ ex natura sua semper occultè serpit in aliorum, quos hæretici peruertunt, damnum, & in crimine conspirationis in Principem, & proditionis in patriam, & falsæ monetæ, & similiter in omnibus aliis quæ sunt in damnum tertij, quod adhuc in futurum pendet, ac timetur, dico, nullam requiri infamiam, nec indicia, ad hoc vt testes teneantur hæc delicta denunciare, & sic teneri statim illa denunciare, tam in inquisitionibus generalibus, quàm in particularibus, imò & extra omnem inquisitionem, quin aliqua præcedant indicia delinquentium. Et ratio est, quia damna, & mala futura impediri debent omni modo possibili; hic autem modus est possibilis, cùm denunciator non teneatur probare delictum, sed teneatur tantùm tanquam vnus de populo obuiare malo, quod populo impendet, & tanquam vnus fidelis, occurrere fidei detrimento, quod imminet fidelibus. Dico quod sentio, libenter aliorum opinionem secuturus. In aliis verò delictis, quæ non vergunt in aliorum damnum, semper requiruntur indicia, de quibus numeris præcedentibus egimus.

CAPVT XLVII.

De accusatore, & accusatione; quid sit accusatio, quas solemnitates requirat, an semper debeat præcedere fraterna monitio.

SVMMARIVM.

Quid sit accusatio. *num. 1.*
An sit de se bona. *ibid. vers. notabis autem.*
Accusatio requirit sex conditiones, prima vt fiat in scriptis. *num. 2.*
Secunda, vt exprimatur nomen accusatoris, & accusati, & quatenus. *num. 3.*
Tertia, vt denominetur species delicti, de quo quis accusatur. *num. 4.*
Quarta, vt subscribatur accusatio ab accusatore. *num. 5.*
Quinta, vt in accusatione ponatur locus, & tempus, in quo commissum fuit delictum. *num. 6.*
Sexta est inscriptio accusatoris, qua se obliget ad pœnam talionis, & an hodie hoc sit in vsu. *num. 7.*
An

1. *Accusatio quid sit.* Lessius. Azor. Iul. Clar. Filliucius. Rodriguez.

ACCVSATIO est delatio rei delinquentis de crimine in libello accusatorio coram iudice, ob publicam vindictam in scriptis facta. ita Lessius *tomo 1. de iust. lib. 2. cap. 30. dub. 1.* Azor *lib. 13. cap. 19.* Iul. Clar. *in §. accusator, quæst. 12.* Filliucius *tomo 2. tract. 40. in octauum præceptum, cap. 7. n. 201.* Rodrig. *tract. de ordine iudiciario, cap. 5. num. 1.*

Dicitur primò, *Delatio rei, seu delinquentis de crimine*; in quo conuenit cum denunciatione, & querela: differt autem ab inquisitione, quia in inquisitione procedit iudex, vel ex obligatione officij sui, absque vlla delatione criminis sibi facta, vel ex sola præuia infamia, vel ex euidentia criminis; in accusatione autem procedit tantùm ex delatione ab accusatore facta.

Dicitur secundò, *in libello accusatorio*; quia in hoc distinguitur à denunciatione præcedente ex querela, nam accusatio fit in libello; denunciatio non fit in illo. Est autem libellus accusatorius, breuis scriptura, continens intentionem accusatoris; continet enim petitionem, causam, & actionem illius.

Dicitur tertiò, *facta ad publicam vindictam*; quia in hoc etiam distinguitur accusatio à denunciatione; accusatio enim semper tendit ad publicam vindictam criminis. Denunciatio non semper, sed aliquando, vt cùm fit superiori tanquam patri; à querela autem distinguitur, quia querela non semper fit ad publicam criminis vindictam, sed aliquando ob priuatum bonum partis offensæ. Præterea accusatio fit, vt diximus, oblato libello accusatorio, cum subscriptione accusatoris; at querela fit nudis verbis, & iudex deinde ex officio procedit ad examinationem testium, & capiendam informationem contra reum. Verum tamen est, non esse necessarium, vt in delictis paruis accusatio fiat in scriptis, vt statuitur *in l. leuia, ff. de accusation.* & animaduertit Rodriguez *allegatus*; nam ideo in scriptis proponitur, ne memoria excidat, quæ enim verbo proponuntur, facilè elabuntur; vt docet D. Thomas *2. 2. quæst. 68. articul. 2.* parum autem refert, quòd leuia delicta è memoria iudicis elabantur, & impunita maneant in Republica; & si accusator vult procurare publicam vindictam illorum, ea suggerat iudici, vt puniat.

An sit de se bona. Caietan. Sotus.

Notabis autem accusationem non esse ex se malam, imò esse bonam ex se, iustam, & necessariam suo tempore, & loco, vt docet Caietanus *2. 2. quæst. 67.* & Sotus *de tegend. secret. membro 2. quæst. 5. & lib. 5. de iustit. & iur. articul. 1.* quamuis enim, vt ait D. Paul. *ad Romanos 13.* non possimus reddere malum pro malo, ius tamen habemus, vt nos via iustitiæ, & iudicis, & iudicij defendamus. Ad vindictam enim malefactorum, & præmium bonorum iustitiæ à Deo constituta est, vt Respublica bona pace fruatur, & malefici puniantur, & ad hunc finem tendit accusatio ex natura sua, non ad peculiarem vindictam; nam si accusator in accusatione sua intendat, non bonum publicæ vindictæ, sed specialem vindictam suæ iniuriæ, sine dubio mala tunc erit accusatio, non ex se, sed ex malitia accusatoris, si quidem mutat finem accusationis, illámque extra suos limites educit; & quia, ordinariè loquendo, ex hominum malitia, semper accusatio ipsa cum propria vindicta permiscetur, ideo non debet suaderi à viris prudentibus, sed dissuaderi.

Accusatio igitur sex solemnitates requirit, & forma illius de iure communi, in huiusmodi solemnitatibus consistit. 2. *Accusationis conditiones sex.*

Prima est, vt fiat in scriptis, vt constet quid accusatori contra reum sit probandum, & ne possit postea accusator aliquid mutare, si fortè videat se non posse probare id quod dixerat; consuetudine tamen in multis partibus receptum est, vt fiat verbalis accusatio, modò adsit Notarius, qui querelam in scriptis excipiat; vt docent Iulius Clarus §. *Accusator, quæst. 12. num. 6. in lib. 5. sentent.* Lessius *tomo 1. lib. 2. cap. 30. dub. 1. num. 2.* Filliucius *tomo 2. tractat. 40. in octauum præceptum, cap. 7. num. 202.* Iul. Clar. Lessius. Filliucius.

Secunda est, vt in accusatione exprimatur nomen accusatoris, & accusati, debet enim constare quis sit accusans, & reus accusatus; si tamen nomen accusati ignoretur, ex circumstantiis habitu, signis, & officio describi potest. Ita DD. allegati; sic ad declarandum aliquem pro excommunicato publico, si eius nomen ignoretur, sufficit, si nominetur per prædictas circunstantias officij, vel beneficij, & ex aliis signis, ex quibus in cognitionem illius facilè venire possimus, iuxta communem DD. in materia excommunicationis. 3.

Tertia est, vt denominetur species delicti, de quo reus accusatur, quæ quidem solemnitas est omnino necessaria, quia semper in hoc stabilimento fundatur tota intentio accusatoris, alioquin enim tota accusatio redderetur incerta, & esset magis pura infamatio, quàm vera accusatio, adimeretúrque reo facultas se iustè defendendi, & conuincendi testes de falsitate contra omnem iustitiam. patet ex *l. edicta, C. de edict.* & ex *l. libellorum, ff. de accusation.* imò si crimen tale sit, vt ex natura sua socios exigat, vt adulterium, sodomia, &c. debet etiam accusator exprimere personam, cum qua reus accusatus delictum commisit. ita Authores *allegati*, Iulius Clarus, Lessius, Filliucius. 4.

Quarta est subscriptio accusatoris; adeò, vt si non subscribat, accusatio sit nulla, & facultas detur reo accusato, repetendi iniuriã ex integro, & accusator 5.

damnandus sit ad expensas, quamuis ius habeat instituendi rursus de nouo suam accusationem; ita deciditur *in l. libellorum, ff. de accusationibus*; si verò accusator vel nesciat inscribere, vel scribere non possit, debet rogare alium, vt pro eo subscribat.

6. Quinta est, locus & tempus delicti, vt annus & mensis, & locus in quo crimen fuit commissum, si enim tempus, & locus non ponatur, nulla censebitur criminalis accusatio, ex eo quòd accusatio redderetur incerta, & eriperetur facultas reo accusato se iustè defendendi; quomodo enim probare poterit testes fuisse falsos, si tempus & locus in quo commissum fuit delictum, non assignetur. Ita Lessius *tomo 1. de iustit. lib. 2. cap. 30. dub. 1. num. 2.* Diem tamen & horam, in qua patratum fuit delictum, non tenetur accusator apponere in libello accusatorio, nisi reus accusatus id postulauerit, habet enim reus ius id postulandi, vt se tueatur, & probet se eo die, & hora fuisse absentem, aut alibi commorantem, & ad petitionem rei cogendus est accusator hæc apponere. Ita Lessius *lib. 2. cap. 30. dub. 1. num. 5.* Iulius Clarus *lib. 5. sentent. §. accusator, quæst. 12. num. 13.* & Soares *in adnotat. ad Gomezium.*

Lessius. Iul. Clar. Soares.

7. Sexta est inscriptio accusatoris, qua se obligat ad pœnam Talionis; hæc tamen conditio non est in vsu in foro sæculari, tum quia retrahit homines ab accusando, tum quia hoc tempore iudex ex officio procedere potest, si accusator defecerit; in foro autem Ecclesiastico, in quo seruatur ius Canonicum, necessaria est, ex textu *in cap. qualiter, & quando, 2. de accusation.* Verùm quamuis ad pœnam talionis in foro sæculari se accusator non obliget expressè, tamen tacitè ad illam manet obligatus ex iuris dispositione, præsertim si deprehensus fuerit malitiosè, & per calumniam accusasse. textus *in l. mulier, & in l. quæsitum, ff. ad Senatusconsultum Turpilliani.* Consuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, sed minori, arbitrio iudicis, ne homines ab accusatione omnino deterreantur; vt docet Couarruuias *lib. 2. variar. cap. 9. num. 1.* idque per multos, & multa iura probat. Olim enim accusator, qui aliquem de falso crimine, vel de vero, sed occultè accusabat, si id in iudicio non probabat, puniebatur pœna talionis; vt patet ex lege veteri Exodo 21. *Oculum pro oculo, dentem pro dente*; & ex *l. mulier*, allegata, & ex *cap. calumniator, & cap. qui non probauerit 2. quæst. 3.* Hodie tamen de consuetudine plerisque in locis ea pœna ablata est; & meritò, erat enim nimis dura, & arcebat homines ab accusatione in damnum Reipublicæ, vnde non in omnibus, sed in quibusdam tantùm casibus retenta est.

Couarr.

Primus est, in quo iniquè accusatus capite plectendus erat, si probaretur delictum, in eo enim eadem pœna plectitur accusator, illo non probante. In aliis verò casibus graui pœna arbitraria arbitrio tantùm iudicis plectitur. Vnde huic pœnæ tacitè se submittit accusator, velit, nolit, cùm accusationem in iudicio coram iudice proponit; patet ex *cap. super his, de accusation.* & ex *l. in priuatis, ff ad Senatusconsultum Turpilliani*; manet tamen semper infamis, & si infamia ciuilis fuit, hoc est, in sæculari tribunali contracta, potest à Principe sæculari remitti: infamia autem Canonica, hoc est, in Ecclesiastico foro contracta, à solo Papa remitti potest. textus *in cap. Euphemium 2. quæst. 3.* glossa *ibi, in verb. infamia*, docet Filliucius *tomo 2. tract. 40. cap. 7. num. 208.* Filliucius

8. Scio Antonium Gomez *tomo 3. var. cap. 11. n. 4. & 5.* negare constanter teneri accusatorem ponere in libello accusatorio diem, & horam commissi criminis ad petitionem rei, ex duplici fundamento. Ant. Gom.

Primò, quia *in l. libellorum, ff. de accusat.* citata, ita dicitur, *Nec diem autem, nec horam inuictus comprehendet.*

Secundò, quia alioqui reus facilè eluderet accusationem, subornando testes, sed re vera ipse Ant. Gomez *ibidem*, fatetur nostram opinionem esse communem; & ad legem libellorum respondemus, ibi tantùm significari, non esse id per se necessarium, si tamen reus id ad suam defensionem velit, id ab eo posse postulari, & cogi posse accusatorem ad diem, & horam assignandam; & ad rationem illius respondemus non esse præsumendum tam facilè testes corrumpi posse, maximè, quia id potest in iudicio probari, vt illorum dicta infirmentur; si tamen accusator non meminit diem, neque horam, potest cum iuramento affirmare se non recordari, & id sufficit; ita docet Lessius *tomo 1. de iust. lib. 2. cap. 30. dub. 1. num. 8.* Iul. Clar. *lib. 5. sentent. §. accusator, q. 12. num. 13.* Si autem meminit, & exprimat, non tenetur probare, quia ad hoc se non obligauit, imò contraria probatio incumbit reo, ita Lessius *dicto num. 5.* Lessius. Iul. Clar.

Si verò accusator sponte sua posuit diem & horam commissi criminis, & non probauit eo die, & hora fuisse commissum, sed alio tempore, communiter Doctores affirmant, non esse condemnandum reum, sed absoluendum, quia diuersitas temporis, arguit, & inducit diuersitatem delicti, & consequenter non est probatum illud delictum, quod fuit deductum, & propositum in iudicio, argumento textus *in l. denunciasse, §. quid tamen, ff. de adulteriis*; & ita docet expressè Bartol. *in ista lege, colum. 1. num. 1. & in l. is qui reus, ff. de publ. iudiciis, colum. penultima, num. 9.* Felinus *in cap. licèt causam, de probat. colum. penultima.* Baldus *in l. 1. Cod. qui accusare non possunt, colum. 13. num. 67. & in l. 2. C. de probat.* & alij. modò tamen crimen sit reiterabile. nam si non sit reiterabile, vt homicidium, quod impossibile est committi plures in eadem persona, non arguitur diuersum crimen, & sic non probato etiam die, neque hora, non sequitur absolutio, sed condemnatio. Hæc tamen communis sententia hodie non seruatur in praxi, vt animaduertit Lessius *tomo 1. de iustit. lib. 2. cap. 30. dub. 1. num. 6.* & Iul. Clar. *lib. 5. sentent. §. accusator. quæst. 12. num. 14.* & Anton. Gom. *tom. 3. variar. cap. 11. num. 6.* Si enim delictum etiam iterabile, v. c. hæresis, sodomia, furtum, sacrilegium, periurium apertè probatum sit fuisse commissum per testes idoneos, omni exceptione maiores, tali mense, & loco, quid, quæso, refert, quòd erratum sit in die & hora, non enim punitur delictum, quod commissum fuit tali die, & hora, sed punitur delictum quod reuera commissum fuit, de quo constat apertè, nisi fortè ratio delicti sit talis, quod ex circunstantia diei, & horæ constet & pendeat.

9. *Quid quando accusator posuit diem & horam delicti.*

Lessius. Iul. Clar. Gomez.

Pari ratione si circunstantia aliqua, vel qualitas aggrauans delictum, proposita sit in libello accusatorio; v. c. quòd occiderit proditoriè, vel quòd furatus fuerit bis, aut ter, quæ non possit probari, probetur tamen ipsum delictum sine ea qualitate, & circunstantia, debet patratio illius condemnari; mitiùs

10. *Quid si qualitas aliqua ponatur in libello accusatorio.*

mitiùs tamen ad arbitrium iudicis, quia in isto casu idem delictum, quoad substantiam probatum est, non verò aliud diuersum. nam licèt qualitas proposita augeat pœnam, non tamen constituit diuersam substantiam, aut diuersum specie delictum, quia illud quod differt, secundùm magis, & minus, non dicitur differre specie, vt est textus *in l. finali, ff. de fundo instructo*, & *ibi* Bartol. & communis DD. quare punietur delictum, sed minori pœna, quàm puniretur, si ea qualitas probaretur, quia spectat ad bonum publicum, ne delicta in Republica impunita maneant, quando plenè in iudicio probantur; ita Lessius *tom. 1. de iustitia, lib. 2. cap. 30. dub. 1. num. 7.* Anton. Gomez *tom. 3. variar. cap. 11. num. 7.* parum enim refert, quòd accusator non potuerit illam qualitatem probare, quando probauit illius substantiam. Accedit etiam, quòd in libellis apponi solet clausula protestatoria, qua accusator protestatur se nolle obligare, nisi ad probandum id, quod est necessarium, & principale; secus tamen esset, si qualitas, & circunstantia mutaret speciem delicti, quia tunc etiamsi probaretur aliud delictum, nulla condemnatio daretur; cùm re vera non fuerit probatum illud delictum, quod propositum fuit, & accusatum, sed aliud diuersum specie, & substantia alterius delicti; poterit tamen accusator ex integro, & de nouo nouam instituere accusationem, contra delinquentem, iuxta ea, quæ diximus *cap. 36. num. 6.* quia tunc illud delictum, quod probatum non fuit, nunquam fuit ad iudicium quo ad substantiam deductum, nec fuit accusatum, sed substantia alterius; quare ex illo, & ob illud nulla pœna imponi potest, poterit tamen accusator de nouo accusationem suam intendere, si voluerit.

Lessius. Ant. Gom.

An pendente lite possit nouum circumstantia delictum aggrauans de nouo apponi.

Dubitabis tamen, an si factum, & delictum propositum fuerit in accusatione, & libello simpliciter sine ea qualitate, & circunstantia aggrauanti, possit postea accusator, pendente iudicio, & processu, eam addere, & cumulare? Respondeo affirmatiuè, modò tamen id notum fiat reo, vt illi detur locus defensionis, & dummodo hoc fiat ante sententiam definitiuam; siue ea sit executioni mandata, siue non, ita probat textus singularis, & vnicus *in l. in delictis, §. si detracta, in fine, ff. de noxal.* vbi expresè disponitur, quòd si actum est simpliciter simplici actione noxali, non proposita qualitate, quod dominus serui id sciuerit, posse illam qualitatem postea addi pendente iudicio, & processu, & ita docet optimè Anton. Gom. *tom. 3. variar. cap. 11. num. 8.* & alij, quos *ibi* citat. Neque obstat textus in materia *in l. edita actio, C. de edendo*, vbi disponitur non posse mutari, vel emendari libellum, & actionem in iudicio positam post litem contestatam, quia id debet intelligi, quo ad substantiam, & speciem delicti, non verò quo ad circunstantiam aggrauantem. Ita tenet, & declarat Gomez *citatus*, & Albericus *in dicto §. si detracta*, & ante illos Antonius Butrius *in dicta l. edita actio. C. de edendo, col. 4.* & *ibi* Cynus *col. 9.* & Baldus *col. 3. num. 8.* & alij.

Ant. Gom.

11. *Quæ requirantur vt accusatio sit iusta.*

Debet tamen accusatio esse iusta, & ad cauendam iniustitiam illius, tria ante oculos proponenda sunt, vt vitentur.

Primum calumnia.

Secundum præuaricatio.

Tertium tergiuersatio, iuxta D. Thomam 2. 2. *quæst. 68. art. 8.* Sotum *de tegendo secreto, membr. 2. quæst. 5. conclus. 5.* Sayrum *in Claui Regia, cap. 15. in octauum præceptum, num. 12.* Rodriquez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 6. num. 2.* Calumnia est accusare aliquem falsò de crimine scienter & animaduertenter, siue sit in causa ciuili, siue in criminali; in vtroque autem casu vltra peccatum mortale incurrit calumniator obligationem restitutionis, iuxta Authores allegatos. Calumniari etiam ille dicitur, qui de vero crimine, sed occulto, quod in iudicio probari non potest, scienter accusat, eodemque modo obligatur ad restitutionem damni, quod inde sequitur, ita DD. *citati*, & speciatim Filliucius *tract. 40. in 8. præceptum Decalogi, cap. 7. num. 205.*

D. Thom. Sotus. Sayrus. Rodriq.

Si tamen accusator ignoranter accuset reum per libellum, putans scilicet illum re vera commisisse crimen, aut prædictum crimen occultum, de quo illum accusauit, potuisse in iudicio probari, & causa processit vsque ad definitiuam sententiam, ob quam, & in qua fuit reus ad aliquam pœnam temporalem damnatus, v. c. vt soluat accusatori centum aureos, & expensas, tenetur accusator ipse in conscientia ei restituere illos centum aureos, in quibus factus est ditior, non tamen expensas, neque damna, quæ inde reo pullularunt. Ita expresè Rodriquez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 6. num. 4.* Et ratio est, quia restitutio ex duobus principiis emanat.

Idem.

Primò ex eo, quòd quis alienum retineat.

Secundò, ex eo quòd iniustè acceperit, quod Theologi vocant, ratione rei acceptæ, & ratione iniustæ acceptionis.

Primum cessat in hoc casu, quia accusator non retinet expensas, quas reus fecit, neque damna, quæ inde illi pullularunt; cessat etiam

Secundum, quia accusator formaliter loquendo, nihil egit iniustè formaliter, sed fecit per ignorantiam, & inscienter; putabat enim bona fide, id esse verum, & re vera crimen, de quo illum accusabat, reum commisisse; quare in hoc negotio, casuque præsenti subintrat regula illa communis, quæ asserit, illum qui bona fide alienum expendit, aut in causa est expendendi illud, non manere obligatum ad restituendum, nisi ad illud, in quo factus est ditior. Neque obstat, quòd ex odio, aut maleuolentia accusauerit, id enim solùm erit peccatum odij contra charitatem, & non tollet ignorantiam, & bonam fidem, qua putabat reum re vera commisisse illud crimen, aut potuisse probare crimen occultum, quod reus fecit, & ipse accusator probare non potuit, & ratione istius ignorantiæ, & bonæ fidei à restitutione excusabitur, & solùm tenebitur restituere id, in quo factus est ditior, vt dixi.

12. *An peccet ille, qui alium falsò accusat, putãs re vera illum commisisse delictum.*

Ille autem, qui in rebus ciuilibus rem sibi de iustitia debitam peteret, & obtineret, modo indebito, vt adhibitis falsis instrumentis, & testibus, iudicans se aliter illam recuperare non posse, aut non tam citò posse, cùm tamen multum sibi referat, illam habere, peccabit quidem contra charitatem, non contra iustitiam, ac proinde ad restitutionem non tenebitur; ita Filliucius *allegatus tomo 2. tract. 40. cap. 7. num. 208.* & Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 32.* Toletus *lib. 5. summæ cap. 57.* conducit Diuus Thomas 2. 2. *quæst. 71. art. 3. ad 3.* & alij; sic milites Catholici possunt fingere signa partis aduersæ pugnantes in bello iusto, vt hostes vincant, modò illa signa cultum falsæ sectæ non denotent.

Filliucius. Nauarr. Toletus. D. Thom.

13. *Quomodo fiat præuaricatio.*

Præuaricatio vno è duobus modis potest contingere.

Primò, quando aliquis in exteriori reum accusat, in occulto tamen ei fauet.

Secundò, quando tacet, ac dissimulat vera crimina, & magna, quæ contra reum habebat, & alia inducit minoris momenti, de quibus reum accusat, eaque minora in libello, & iudicio proponit, relictis maioribus, quod præuaricationis peccatum contingere etiam potest in iudicibus, acceptando scilicet falsas exceptiones, & testimonia, & instrumenta, vt reum liberet, & vt ab accusatore non vincatur, & in eo casu vltra peccatum, quod committit, ad restitutionem tenetur, quia contra iustitiam, & obligationem sui officij agit; & in Aduocatis, ostendendo scilicet parti aduersæ fundamenta sui clientis, quod peccatum similiter est contra iustitiam, & ad restitutionem obligat, vt probat Sotus *de tegendo secreto, membr. 2. quæst. 5. conclus. 6. & 5.* Nauarrus *cap. 25. n. 30.* Rodriquez *tract. de ordine iudic. cap. 6. num. 5.* Diuus Thomas 2. 2. *quæst. 68. art. 3. ad 2.* & Sayrus *in Claui Regia in octauum præceptum, cap. 15. num. 14.*

Sotus. Nauarr. D.Thom. Sayr.

Accusator autem, qui cum damno Reipublicæ, & alicuius tertij, in causa criminali cum aliquo paciscitur de relinquenda accusatione, quam nouit esse iniustam, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere id, quod pro tali pacto faciendo accepit, & omne damnum, si quod alteri, & accusato inde obuenerit, & ratio est, quia, cùm primùm agnouit accusationem suam esse iniustam, & crimen ob quod reum accusabat, falsum fuisse, aut ita occultum, vt in iudicio probari non posset, tenebatur ex iustitia desistere, nullus enim debet nocere alicui iniustè, vt bonum Reipublicæ promoueat, & ideò licèt à principio ignoranter, & cum bona fide, putans crimen verum fuisse, & in iudicio potuisse probari, causa boni communis accusationem inceperit, tamen simul ac cognouerit crimen falsum fuisse, aut occultum, statim tenetur ex iustitia desistere, ita docet Nauarrus *in summa latina, cap. 25. num. 31.* Rodriquez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 6. num. 6.* argumento *cap. si quem 2. quæst. 3. & l. transigere. C. de transact.* & facit id, quod docet Diuus Thomas 2. 2. *quæst. 68. in corpore.* Et similiter potest etiam ille, qui iniuriam à reo, quem accusat, accepit, pro pacta pecunia, veniam ei dare, & de desistentia accusationis pro eadem pecunia cum eo pacisci ratione damni, quod passus fuit, si tanti arbitrio prudentis æstimetur. v. c. potest maritus desistere ab accusatione adulterij, quam contra adulterum in iudicio proposuerat, & cum adultero pactum pro certa pecunia inire, veniamque ei promittere, & dare, quamuis expediat Reipublicæ adulteria in aliorum exemplum, & publica peccata punire, iustificatur enim huiusmodi contractus, ratione damnorum, quæ maritus adulteræ, in persona, & bonis accepit, quia cum damno suo nemo tenetur commune Reipublicæ bonum promouere, dummodo tamen ex tali pacto facto cum adultero, nullum inde damnum alteri tertio directè obueniat, cum damno enim, & præiudicio tertij id fieri non potest, & peccabit maritus si cum prædicto præiudicio, damnoque tertij, veniam concedat adultero, & tenebitur ad restitutionem talis damni, ita docet Rodriquez *in tract. de ordine iudiciario, cap. 6. dicto num. 6.* Corduba *in summa casuum, quæst. 77.* Ludou. Lopez *lib. 2. instruct. consc. cap. 45. pag. mihi 515.* Couarr. *lib. 2. variar. cap. 10. num. 7. vers. secundum.*

Nauarrus. Rodriquez. D.Thom. Rodriq. Corduba. L.Lopez. Couarr.

Tergiuersatio est, quando quis absque iusta causa ab accusatione desistit, cum ad prosecutionem illius ob bonum commune tenetur. In causa autem propria, quatuor modis potest quilibet accusator absque peccato, & vitio tergiuersationis licitè ab accusatione desistere. 14. *Tergiuersatio quid.*

Primò ad libitum suum in accusationibus, quorum criminum punitio non spectat ad bonum publicum Reipublicæ, sicut enim accusator in huiusmodi causis liberè, & spontè accusauit; ita liberè, & sponte potest ab accusatione desistere. nam cùm non ex debito Reipublicæ, sed vtens iure suo accuset, potest ipse iuri suo, quoties voluerit, sine præiudicio alterius renuntiare, nisi ex tali renuntiatione sequatur scandalum, & nisi circunstantiæ sint tales, vt propter bonum commune debeat accusationem prosequi in causa propria, vt si reus, quem accusauit, sit homo facinorosus, & valde perniciosus Reipublicæ, tunc enim neque accusator debet ab accusatione desistere, neque iudex id potest permittere. Extra hunc casum potest accusator in criminalibus desistere ante litem inchoatam absque licentia iudicis, post inchoatam verò litem de licentia iudicis, non tamen sine illa: in ciuilibus autem, quæ proprium interesse concernunt absque consensu iudicis, tam ante, quàm post litem inchoatam, potest quis ab accusatione cessare, dummodo non sequatur scandalum, aut damnum tertij, & potest etiam pro cessatione iustam pecuniam accipere, & promissam in iudicio repetere, ita Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. in fine*, & communiter Doctores.

Secundò, quando ab initio accusationis, putauit se bona fide aliquem accusasse, & postea in progressu videt suum errorem, tunc enim non solùm potest, sed tenetur desistere, vt diximus *num. præcedenti.*

Tertiò, propter metum cadentem in virum constantem.

Quartò, si imperio, & mandato Principis iubeatur, potest enim Princeps iusta de causa non solùm in initio accusationem repellere, sed iam admissam à iudicio abolere, & præcipere accusatori, vt cesset & desistat, v. c. si accusatur aliqua persona, quæ non potest sine magna oppidi perturbatione puniri, & ex eius punitione perpetuæ dissensiones, & intestina odia, & periculosæ inimicitiæ oriantur, itemque si ex aliqua accusatione inter duas nobiles familias alicuius oppidi, grauissima odia, & scandala, ac factiones nascantur, iustam causam habet Princeps ad abolendam accusationem inchoatam, & præcipiendi, vt cesset, etiamsi accusator propriam iniuriam ex priuata causa, ea accusatione vindicare intendat, vt communiter docent Doctores, Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. fine.* Lessius *tom. 1. de iustitia, lib. 2. cap. 30. dub. 3. num. 15.* Caietanus 2. 2. *quæst. 68. art. 3.* & Sotus *de tegendo secreto, membr. 2. quæst. 5. conclus. 5.* imò potest etiam iudex, iuxta hos Doctores, initio accusationem non admittere, si prædicta scandala Reipublicæ, oppidove impendant, non potestate ordinaria, sed ex epiikeia, & tacita voluntate Principis, & totum negotium suspendere, quoad vsque Regem informet. Et ratio est, quia ad Principem primò, & principaliter spectat

Sayrus. Lessius. Sotus. Caietan.

spectat curam gerere boni communis, ad quod bonum priuatorum hominum refertur; vnde cùm ad illum primò, & principaliter hoc spectet, ad illum etiam spectat finem imponere accusationi, quæ origo, & fomentum est earum inimicitiarum, quæ publicum bonum, pacemque perturbant.

15. *An Princeps possit præcipere vt cesset accusatio, & quando.* Similiter causam iustam habet Princeps ad reprimendam inchoatam accusationem ab aliquo subdito suo aduersùs alium, ob priuatam causam in iudicium adductam, si reus accusatus persona sit valdè vtilis, & necessaria Reipublicæ; in eo enim casu solus supremus Princeps potest accusationem iam inceptam rescindere, & abolere: iudex autem inferior solùm potest ab initio ex epiikeia, vt dixi, non admittere, admissam autem non potest illam rescindere, si in ea accusator de satisfactione, & vindicta propriæ agat iniuriæ, quia ad ipsum non spectat primò, & principaliter procuratio pacis Reipublicæ, & boni communis, vnde tenetur ex officio partibus ius dicere, & non potest prætextu boni publici aliquem eximere, alioqui sæpe iudicis amicos suos eo prætextu liberarent; at si persona accusata sit in aliqua arte valde excellens, & multum ad bonum publicum conducens, aut ex accusatione illius grauissima scandala timeantur; poterit differre sententiam, & Principi rescribere, illumque infamare, vt iudicet, quid in eo casu sit faciendum. Ita Authores *allegati*.

16. *An ante accusationem semper præmittenda sit fraterna correctio.* Vidi sæpe dubitare, an ante accusationem præmittenda semper sit fraterna monitio, sicut est præmittenda ante denuntiationem. Et huic dubio his duabus conclusionibus respondeo.

Conclusio prima. Prima est, si accusator potest probare in iudicio accusationem, quam proponit, non tenetur præmittere fraternam admonitionem, siue in ea vindictam propriæ iniuriæ intendat, siue publicum bonum Reipublicæ, quæ vult, vt publica delicta puniantur, vt scelerati timore supplicij, & pœnæ formidine à peccatis cohibeantur. Ita communiter Doctores, Azor *cap.* 19. *dub.* 3. Lessius *tom.* 1. *de iustitia*, *lib.* 2. *cap.* 30. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *cap.* 7. *num.* 203. glossa *in cap. licet, de simonia* 2. *quæst.* 8. *initio.* Syluester *verb. accusatio*, *quæst.* 3. Caietanus 2. 2. *quæst.* 33. *art.* 7. Nauarrus *in summa latina*, *cap.* 18. *num.* 30. Driedo *de libertate Christiana*, *cap.* 10. Rodriquez *tract. de ordine iudiciario*, *cap.* 6. *num.* 9. & alij. Et ratio est, quia accusatio tendit ad vindictam sceleris, propter publicum bonum; denuntiatio verò ad emendationem peccatoris. Quare illa non requirit admonitionem, si crimen potest in iudicio probari, ista requirit, vnde reus non potest iustè conqueri de iniuria aliqua sibi facta, quòd priusquam accusatio contra illum proponatur, monitus non fuerit. Addit tamen Corduba citatus à Rodriquez, & Rodriquez *loco allegato*, quamuis bonum publicum, aut particulare, publicæ, vel priuatæ vindictæ in accusatione intendatur, teneri accusatorem præmittere semper ante accusationem, Christianam monitionem, si ex ea emendatio delinquentis speratur, idque non ratione boni communis, vel particularis, sed ratione salutis spiritualis proximi delinquentis, quam primò, & per se debemus intendere, siue via accusationis, siue via denuntiationis contra eum procedamus, debemus enim semper emendare peccatores, quàm minimo damno famæ illorum possimus, quod probabile est, sed id, quod diximus, probabilius, eo enim ipso, quòd crimen est publicum, ius habemus, vt via accusationis sine admonitione contra reum procedamus, & sibi ipse imputet, quòd illud publicum fecerit; quare addunt aliqui Doctores si ex accusatione, nulla delinquentis emendatio intendatur, sed sola publica punitio, & hac sola intentione ab accusatore in iudicio accusatio proponatur, peccabit accusator mortaliter contra charitatem, & Christi præceptum de admonendo proximo peccatore, nisi illam præmittat, si profutura speratur, alioqui non: ita Rodriquez *tract. de ordine iudiciario*, *cap.* 6. *num.* 10. Durandus *in* 4. *dist.* 19. Corduba *in additionibus ad Sotum*, *de tegendo secreto*, *membro* 2. *quæst.* 5. *conclus.* 4. Petrus Nauarra *lib.* 2. *de restitutione*, *cap.* 4. *num.* 255. Fundamentum illorum est, quia etiam cùm via accusationis procedimus, præcipua nostra intentio debet esse emendatio delinquentis; quare si ex accusatione quæ sine admonitione fit, non speratur emendatio, speratur autem, si priùs admoneatur, tenetur accusator ex charitate, antequam proponat accusationem peccatorum, reum admonere, etiamsi crimen possit in iudicio probare, & videtur hæc illorum doctrina, iuxta pietatem Ecclesiæ, quæ pœna excommunicationis non punit, nisi contumaces, & semper parata est, illos benignè excipere si resipiscant. Verùm hæc doctrina, licèt probabilis sit, non est in vsu, & id quod diximus, probabilius est,

Primò, quia præcepta Christi, debent esse iuxta vires humanas, & suauia: difficillimum autem esset compellere, & obligare eum, qui iniuriam, & offensionem accepit ad emendandum se iniuriantem, fraterna, & charitatiua admonitione, cùm iniuria est publica, & in iudicio potest probari, sufficit enim, quòd odio eum non habeat.

Secundò, quia cùm primùm delinquens suum crimen publicum fecit, velit, nolit, ius fecit, non solùm offenso, sed etiam cuicumque de Republica, vt via accusationis vindictam publicam in bonum Reipublicæ procuret.

Tertiò, quia non tenemur directè primò, & principaliter in accusationibus intendere emendationem proximi, cùm via accusationis procedimus, sufficit enim, quòd tunc principaliter intendamus honestum aliquem finem, qualis est publica punitio, & vindicta delictorum, in qua semper inuolutè & veluti de connotato, & indirectè includitur emendatio peccatoris, iuxta illud, *Vexatio dat intellectum*; quare solùm peccabit mortaliter contra charitatem accusator, quando formali, & positiuo actu interno, vel externo, excluserit emendationem peccatoris, dixeritque in hac accusatione, nolo, nec intendo emendationem peccatoris, sed solùm volo, & intendo publicam illius punitionem, quia hic actus non potest procedere, nisi ex odio formali, vel virtuali persona ipsius peccatoris, alioqui enim si hunc actum non eliciat, semper in accusatione saltem secundariò intenditur proximi emendatio, quod sufficit, vt præcepto charitatis Christianæ satisfaciamus.

Secunda conclusio. Quando crimen est occultum, & in iudicio probari non potest, tunc tenetur accusator, ante accusationem præmittere admoni 17. *Conclusio secunda.*

Azor. Lessius. Filliucius. Gloss. Syluester. Caietan. Nauarrus. Driedo. Rodriq.

admonitionem, & peccat mortaliter contra charitatem, nisi illam præmittat, si ex illa emendatio peccatoris speratur, præsertim si ipse sit persona honesta, & bonæ famæ; excipienda sunt tamen aliqua crimina contra publicum bonum vt iam diximus, in quibus charitas non obligat, ad hanc fraternam correctionem præmittendam; vt hæresis, falsificatio nummorum, proditio, & conspiratio in Principem, & similia; periculum enim aliorum, quod ex his delictis sequitur, & impendit, multò pluris æstimandum est, quàm bonum priuatum delinquentis; quando tamen certò, & firmiter constaret, quòd frater emendabitur, & quòd omne aliorum periculum priuata admonitione cessabit, ac præcauebitur, tunc ante accusationem præmittenda erit ex charitate fraterna monitio; raro tamen cessabit in his tribus criminibus numeratis. Quare in illis non est scrupulosè examinandum, an fortè emendetur; quare eligi statim potest accusatio prætermissa monitione fraterna; ita Diuus Thomas 2. 2. *quæst.* 68. *art.* 1. & *quæst.* 33. *artic.* 7. Lessius *lib.* 2. *cap.* 3. *dub.* 2. *num.* 1. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *cap.* 7. *num.* 204. Nauarrus *in summa latina, cap.* 18. *num.* 31. Petrus Nauarra *lib.* 2. *de restit. cap.* 4. *dub.* 7. *num.* 186. & alij.

D. Thom. Filliucius. Lessius. Nauarr. P. Nauarr.

CAPVT XLVIII.

Quis possit, vel non possit accusare, & an iudex possit in criminalibus absque accusatore delicta punire.

SVMMARIVM.

An accusator, qui ob publicam tantùm accusat vindictam, debeat esse ciuis populi in quo delictum commissum fuit. n. 1.

An licitè possit quis accusare reum ob publicam vindictam, quando nec suam, nec suorum iniuriam prosequitur. n. 2.

Iudex an possit ad vindictam delicti procedere sine accusatore. n. 3.

In quibus casibus possit iudex via inquisitionis contra reos procedere sine accusatione. n. 4.

Promotor iustitiæ, seu fiscalis in delictis grauioribus subit vicem accusatoris. n. 5.

In Religionibus, in delictis minimis, & leuibus, quæ non attingunt peccatum mortale, possunt superiores ad vindictam procedere ex sola denuntiatione, absque accusatore. n. 6.

In grauioribus delictis, quæ peccatum mortale attingunt, si id efficiunt, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem famæ subditorum. n. 7.

Quæ personæ de iure accusare non possint. n. 8.

Hæ personæ, prohibitæ possunt accusare prosequendo suam, & suorum iniuriam, solùm enim extra hunc casum iure repelluntur. n. 9.

Vsque ad quem gradum possit quis suorum iniuriam accusando prosequi. n. 10.

An Clericus in causa criminali, absque irregularitate, possit accusare illum, qui sibi fecit iniuriam. n. 11.

Et an facta, vel non facta protestatione. ibid.

An possit suorum iniuriam in criminalibus prosequi facta protestatione. n. 12. & 13.

An Clerici possint esse testes in causa sanguinis, aut denuntiatores. n. 14.

Quando Clerici, & idem de laicis iure naturali tenentur denuntiare in causa sanguinis non peccant, nec vllam irregularitatem incurrunt, etiamsi protestationem non præmittant. n. 15.

Regulariter loquendo, actio delicti, & ius accusationis, extinguitur morte rei delinquentis. n. 16.

Sunt aliqui casus in quibus non extinguitur, vt hæresis, læsæ maiestatis, & alij, quos ibidem vide. n. 17.

In his possunt rei post mortem accusari, damnari illorum memoria, & bona confiscari. ibid.

Intra quantum tempus proponenda sit hæc accusatio contra mortuos, ita vt intra aliud tempus proponi non possit. n. 18.

An casus, & crimen hæresis excipiatur ab hoc præscriptionis termino. n. 19.

1. *An accusator debeat esse ciuis populi, in quo delictum commissum fuit.*

CERTVM est apud Doctores posse quemlibet de populo pro delicto publico delinquentes accusare; an verò teneatur, dicemus *cap. sequenti, num.* 3. Dubium tamen est, an accusator debeat esse ciuis illius populi, in quo delictum commissum est, an possit esse ciuis forensis alterius populi, & partita est sententia in hoc negotio.

Opinio prima.

Prima docet, solùm ciuem illius populi, in quo commissum fuit delictum, posse delinquentem accusare, non verò forensem. Ita Angelus de Perus. *in rubrica de pub. iud.* Fundamentum illius est,

Primò, quia ad ciues solùm pertinet ius populi sui tueri, non ad forenses, vt habetur *l.* 1. & 2. *de popul. act.* ergo solùm ciues populi, in quo commissum fuit publicum delictum, de illo accusare poterunt delinquentem, siue huiusmodi delinquens forensis sit, siue conciuis, vt ius sui populi tueantur.

Secundò, quia licèt ad quemlibet de populo pertineat Rempublicam, aut oppidum admonere de nouo opere, pro bono publico extruendo, vt dicitur *in l. in Prouinciali, §. finali, cum l. sequenti, ff. de noui oper. nunt.* tamen hoc debet intelligi, vt illud ius nuntiandi pertineat solis ciuibus, non forensibus, nisi eo casu, quo ædificium fieret in via publica; tunc enim quilibet etiam forensis potest nuntiare, & ius habet nuntiandi, quia sua interest propter frequentiam, & facultatem transeundi, ita docet, & declarat Bartol. *in l. allegata, in Prouinciali, §. finali.* & Paulus Castrensis, Iason, & alij *ibi.*

Opinio secunda. Ant. Gom. Angelus. Imola. Bald.

Secunda tenet id pertinere ad forenses etiam; ita tenet Antonius Gomez *tom.* 3. *variar. cap.* 1. *num.* 28. *vers. sed ego*, & Angelus de Perus. sibi contrarius *in l. finali, de priuat. delict. in fine, num.* 6. Imola *in l.* 1. *ff. de public. iud. col.* 2. *in fine.* Baldus *in d. l. in Prouinciali, §. finali, ff. de noui oper. nunt.* ex eo fundamento, quia vbi iura non distinguunt, nec nos distinguere debemus: iura autem non distinguunt inter forensem, & non forensem ciuem, sed cuicumque, absolutè loquendo, datur facultas publica crimina accusandi, ratione publicæ vtilitatis, quando enim nullus reperitur prohibitus, omnibus id facere permittitur; vt dicitur *in l. qui accusare, ff. de accusat.* Nec obstat, quòd forenses non possint nouum opus nuntiare, nisi id quod ad vias publicas conducat, quia id verum est, eo quòd illud ædificium, opusque nouum extruendum, aut destruendum, non potest

potest nocere, aut vtile esse, nisi ciuibus illius loci; quare ad illos solos illius nuntiatio spectat. At verò in delictis publicis, in quibus delinquens potest omnibus suo prauo exemplo nocere forensibus, & non forensibus, omnibus spectat accusatio, quia omnibus interest, vt puniantur; sunt enim omnes vna charitate vniti, & ideò censetur vniuersalis vtilitas, non particularis; ego huic vltimæ sententiæ assentior.

2. *An & quando possit quis licitè accusare reum ob vindictam publicam.* Hinc inquires, an possit quis licitè, & bona conscientia, reum delinquentem de crimine publico accusare, siue forensis, siue non forensis sit, quando nec suam, nec suorum iniuriam prosequitur. Respondeo hac de re tripartitò accipi opinionem.

Opinio prima. *Ant.Gom. Abbas. Hostiens. Innocent.* Prima docet, absolutè, quemlibet posse licitè, & tuta conscientia, reum delinquentem accusare. Hanc tenet Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 29. ad finem.* Abbas *in cap. 1. de iniurijs, col. 2.* Hostiensis *in cap. olim, eod. tit.* Innocentius *in cap. accusasti, de accusationibus*, & alij, modò id faciat ex zelo iustitiæ, non ex odio, aut animi rancore, & commotione. Ratio est, quia id permittunt leges, & laudabilis actio videtur; vt decernitur *in l. vnica. C. de famos. libell.* vbi expresè dicitur, custodiam gerere publicæ salutis illum, qui alium denuntiat, aut accusat, & deducitur ex *cap. illud 23. quæst. 4.* vbi habetur iudicem, Notarium, accusatorem, executorem, & testes iustitiam exercere contra delinquentem: actus autem iustitiæ, actus virtutis est.

Opinio secunda. Secunda id negat, primò, quia talis accusator reputatur inimicus, & accusatio actus odij, & inimicitiæ est, iuxta textum *in cap. si quis Episcopus 2. quæst. 7.* vbi expresè dicitur, accusationem esse genus illaudabilis intentionis, & textum *in cap. si omnia 6. quæst. 1.* vbi probatur, accusationem potius fieri ex causa odij, & inuidiæ, atque ex animi rancore, quàm ex charitate, & zelo boni publici. Probatur deinde ex sacra pagina Leuitic. 19. *Non eris criminator, nec sis susurro in populis, non stabis contra sanguinem proximi tui, non oderis fratrem tuum, non quæras vltionem, non memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* vbi in illis verbis, *non stabis contra sanguinem proximi tui*, & in illis, *non quæras vltionem*, accusatio propriæ vindictæ in bonum publicum prohibetur, & in illis, *non quæras vltionem*, absolutè omnis accusatio prohibetur, tam ob vindictam communem, & zelo boni publici, quàm ob vindictam propriæ iniuriæ.

Opinio tertia. Tertia distinguit, & ait non peccare accusatorem, si accuset de crimine publico zelo iustitiæ, propter bonum commune, imò iustè, & licitè facere. Si verò prosequatur suam, vel suorum iniuriam, siue zelo boni publici, & iustitiæ, siue zelo propriæ vindictæ, ordinariè peccare, quia raro, aut nunquam id fieri poterit, sine commotione animi, & odio personæ accusatæ; hanc videtur tenere Ioannes Faber §. 1. *Instit. de publ. iud. col. finali.*

Prima tamen opinio est vera, nam absolutè loquendo, siue quis accuset prosequendo suam, vel suorum iniuriam, & ob vindictam propriam, siue ob bonum commune, præcisè illud intendendo, prosequendoque; si tamen sine ira, odio, aut maleuolentia id facit, non peccat, quia id leges, & sacri Canones permittunt, imò iubent; non debent autem leges, & sacri Canones fouere peccata, cùm iusti sint; si verò odio, & maleuolentia id faciat, peccabit quidem; quia in foro conscientiæ, tenetur quis remittere iniuriam, & rancorem animi, atque amarulentiam, & id solum prohibet sacra pagina in authoritate citata *Leuitic. 19.* Non prohibet autem prosequi suam, vel suorum iniuriam via iudicialis, in iudicio forensi, siue id fiat, intendendo solùm ob bonum commune, publicam vindictam, siue intendendo priuatam vindictam ob bonum particulare: ita communiter Doctores, & ex his responsum manat, ad fundamenta contrariarum opinionum, & confirmari potest veritas huius resolutionis, quia accusatio est ius quoddam competens parti pro exigenda vindicta, siue publica, siue priuata; vt probat Antonius Gomez *tom. 3. var. cap. 1. num. 30.* Cùm ergo sit ius, iniustitiam continere non debet, nec peccatum, alioqui leges, & sacri Canones peccata præciperent, quod absit.

Notabis autem, nullibi ius naturale expresè iudicibus præcipere, vt ad vindictam non procedant sine accusatore in causis criminalibus; ius tamen Canonicum, & ciuile, id expresè iubere, quod consentaneum, ac valdè conforme est ad ius naturale; patet ex *cap si legitimus, de accusationibus.* ibi, *si legitimus non fuerit accusator, non fatigetur accusatus*, & ex *l. illicitus, ff. de officio præsidis*, vnde non potest in criminalibus iudex quemquam iudicare, vel condemnare, nisi habeat accusatorem; vt docet Diuus Thomas *2. 2. quæst. 7. art. 3. in corpore.* Caietanus *ibi*, & alij Thomistæ, & Rodriquez *tract. de ordine iudiciario, cap. 5. num. 2.* constat ex Paulo ad Festum proconsulem, Actor. 25. *Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur.* Et exemplo Christi Domini, de muliere adultera, Ioann. 8. *Mulier, vbi sunt, qui te accusabant? Nemo te condemnauit? Nemo Domine. Nec ego te condemnabo, vade in pace, & iam amplius noli peccare.* Est communis doctrina, & ratio est euidens. nam iudex est ius dicens, & interpres iustitiæ inter duos litigantes, vnum accusantem, & petentem, & alterum se defendentem, ideò enim ad eum partes, seu litigantes confugiunt, tanquam ad iustitiam animatam, vt ius iustitiæ eis dicat; sed hoc fieri non potest, nisi quando vnus est actor, & alius reus: ergo in criminalibus causis, non potest iudex aliquem condemnare, nisi habeat accusatorem, vel aliquem, qui vicem accusatoris gerat; vt iustitiæ promotorem, seu fiscalem. Neque obstat, quòd humana iustitia dirиuetur à iustitia diuina, & Deus peccatores iudicet, etiamsi nullus sit accusator, vt inde inferamus, posse iudicem in iudicio aliquem damnare, sine accusatore. Nam Deus in suo iudicio diuino vtitur conscientia peccatoris, loco accusatoris, iuxta illud Matthæi 5. 25. *Esto consentiens aduersario tuo, citò dum es in via*, id est, conscientiæ tuæ, quæ te accusat coram Deo; vtitur etiam publica infamia, & euidentia facti, quæ locum accusatoris habent; iuxta illud Geneseos 4. *Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra*; vnde glossa *ibi*, & Diuus Thomas 2. 2. quæst. 67. art. 3. ad 2. *Euidentia perpetrati sceleris accusatore non eget.*

3. *Iudex an possit ad vindictam delicti procedere sine accusatore.* *D.Thom. Caietan. Rodriq.*

Sunt tamen aliqui casus, in quibus possunt iudices, 4.

iudices, via inquisitionis procedere contra reos absque accusatore, non via accusationis; vt notant Doctores, Caietanus 2. 2. *quæst.* 66. *artic.* 3. Rodriquez *in tract. de ordine iudiciario*, *cap.* 5. *num.* 3.

Caietan. Rodriq.

Primus est, si iudex simul, cum aliis vident crimen perpetrari.

Secundus est, quando sunt publica iudicia criminis, publicaque infamia delicti, contra reum; tunc enim contra ipsum reum possunt iudices procedere via inquisitionis, inquirendo de crimine, & non statim puniendo; vt fecit Deus, cum Caimo *Geneseos* 4. cuius fratricidium erat publicum, clamabat enim vox sanguinis fratris sui Abel de terra ad Deum pro vindicta, & publica punitione; & tamen Deus respondit, *Descendam & videbo*, id est, & inquiram, *an malitiam opere compleuerit*: in quo formam dedit iudicibus ad procedendum in iudiciis humanis ex publica notitia, & infamia ad inquisitionem delicti, & non statim ad punitionem, nisi delictum sit tale, vt moram non patiatur eius publicum supplicium, & vindicta; v. c. si timeamus, & periculum sit, quòd reus valde Reipublicæ perniciosus euadat, aut propter supplicij dilationem magna in Republica scandala, & publicæ factiones impendeant.

Tertius est, cùm præcedit denunciatio iuridica ordinata ad vindictam publicam delictorum, vt fit in Tribunali sanctæ Inquisitionis, quæ denunciatio nihil aliud est, quàm declarare & manifestare illud delictum iudici, vt illud puniat. Differt autem hæc denunciatio ab accusatione, quia ille, qui ita denuntiat, non tenetur probare delictum, accusator verò tenetur.

Accusatio & denunciatio differunt.

5. Notabis itaque in delictis grauioribus, in quibus non datur accusator, qui velit illa in iudicio probare, promotorem iustitiæ, seu fiscalem locum habere accusatoris, qui ex officio non solùm tenetur accusare delicta, contra Principem commissa, sed etiam omnia alia delicta contra prauum exemplum Reipublicæ perpetrata, in quibus non datur accusator, & huiusmodi fiscalis, seu iustitiæ promotor peccat grauiter, & mortaliter, si videt, & scit se non posse probare in iudicio crimen, de quo reum accusat, veluti peccat quicumque alius accusator; quod enim illicitum est alteri accusatori, illicitum etiam est iustitiæ promotori, qui loco accusatoris à Republica constitutus est ad accusandum, vt probat Aragonius 2. 2. *quæst.* 67, *art.* 3. *in fine*, & Rodriquez *de ordine iudiciario*, *cap.* 5. *num.* 3. *ad finem*, & hodie dici non potest, procedere iudices Ecclesiasticos, vel sæculares sine accusatore, cùm in vtroque foro detur promotor iustitiæ à Republica constitutus, ad accusandos delinquentes, & ea de causa iudices excusamus à multis, & grauissimis culpis, quas committere poterant iudicando, nisi fiscales darentur ad accusandum.

Promotor iustitiæ, seu fiscalis subit vicem accusatoris.

Aragon. Rodriq.

6. Ex his criminibus, & iudicio sæculari, & Ecclesiastico gradus fieri potest ad crimina Religiosorum, & ad Tribunalia Prælatorum Religionum, sed de his iam satis dictum supra est, & imprimis benè animaduertunt Rodriquez, & Aragonius *modò citati*, debere eos esse scrupulosiores, & cautiores in iudicando, quàm iudices Ecclesiasticos, & sæculares, cùm in illorum iudiciis non detur fiscalis iustitiæ, qui locum accusatoris habeat, & Religiosi potius denuntient: sciendum itaque est, posse Prælatos Religionum, leues defectus, & delicta punire, ad maiorem Religionis perfectionem absque accusatore, idque ex speciali priuilegio Sedis Apostolicæ; quod habetur *in compendio priuileg. fratr. Minor. versic. sic correcti fratr.* §. *sexto*, & ad id ordinantur capitula singulis hebdomadis, semel, aut bis in Religionibus acta, ad corrigendos scilicet leues defectus, qui culpam mortalem non attingunt ex sola simplici denuntiatione vnius fratris, & testis, qui constitutus est, à superiore ad huiusmodi defectus notandos, & in capitulis denuntiandos.

7. In causis tamen grauioribus, quæ peccatum mortale attingunt, & ex quibus sequitur infamia delinquentis, & quæ absque prædicta infamia ipsius Religiosi delinquentis puniri intra Monasteria non possunt, nequeunt absque graui peccato Prælati Religionum procedere ad publicam intra Monasteria punitionem sine accusatore, vt docet Aragonius 2. 2. *quæst.* 67. *artic.* 7. & Rodriquez *de ordine indiciario*, *cap.* 5. *num.* 2. *post principium*, & ait Aragonius *ibi*, nullum ex Prælatis doctioribus, & Deum timentibus contrarium agere; & verò si aliqui nimium zelatores contrarium agunt, sunt ex illorum numero, inquit hic Doctor, qui abutuntur iurisdictione sua, vt maleuolentiæ suæ satisfaciant potius, & ignorantiæ, quàm bono communi propriæ Religionis, in quo Deum spernunt, & ius, & ideò non solùm mortaliter contra iustitiam peccant, sed etiam tenentur ad restitutionem famæ subditorum, quam illis iniustè abstulerunt, & eo grauius contra iustitiam peccant, quo maiori potentia famam suorum subditorum lædunt; quare solùm tunc possunt, tanquam Patres ex huiusmodi denuntiationibus, delinquentes secretò corrigere, absque infamia illorum, vt diximus *cap.* 46. *num.* 14.

8. Multæ autem personæ, accusare delicta in Republica, in vtroque iure, ciuili, & Canonico prohibentur; de quibus agit glossa *in cap. si legitimus*, *de accusat.* Et ideò in prædicto cap. dicitur, *si legitimus accusator non fuerit*, *non fatigetur accusatus*, vt per verbum illud, *legitimus*, excludantur personæ, quæ accusare de iure non possunt: in primis enim criminosus de iure Canonico alium accusare non potest, *cap. qui sine*, & *cap. postulatus* 3. *quæst.* 7. qui enim alium accusat, debet esse bonæ famæ non suspectus per ista prædicta, ne qui trabem gestat in oculo, festucam eiiciat de oculo fratris sui, nec inimicus, nec infamis, vt probat textus *in cap. cùm oporteat*, & *in cap. meminimus*, *de accusationibus*, & textus *in l. qui accusare*, *ff. de accusationibus*, & docet Bartolus *ibi*, & Antonius Gomez *tom.* 3. *variarum*, *cap.* 1. *num.* 31. nec mulier, nec miles, neç minor, iuxta prædictam legem. Personas itaque quæ accusare in criminalibus de iure non possunt, omnes significauit egregiè, & comprehendit glossa *in dicto cap. si legitimus*, *allegato*, his versiculis.

Quæ personæ de iure accusare nequeūt.

Bartol. Ant. Gom.

Fœmina, pupillus, delatus, crimine tentus,
Suspectus, quæstu corruptus, sortilegusque,
Infamis, seruus, pauper, cum milite, Princeps,
Libertus, socius socium, nec non inimici.
Clericus Ecclesiam, nullus deferre valebit.

9. Notabis verò omnes huiusmodi personas prohibitas; posse accusare prosequendo suam, vel suorum

suorum iniuriam, solùm enim extra suæ, vel suorum iniuriæ prosecutionem ab accusando repelluntur à iure; ita expressè textus *in l. hi tamen omnes, ff. de accusationibus, & in l. de crimine, C. qui accusare non possunt*, & inter suos connumeratur maritus, de cuius morte poterit vxor accusare, quia est vna caro cum illa, & reputatur magis vna persona coniuncta cum vxore, quàm aliæ consanguineæ, vt dicitur *in cap. gaudemus, §. qui verò, de diuortijs*, & ideò si ex vna parte concurrat vxor mariti occisi ad accusandum occisorem, & ex alia consanguinei mariti, præferenda est vxor consanguineis, quia in ea maior coniunctio, & affectio concurrit, cùm sit vna caro maritus, & vxor, & ita docet Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 32.* post multos, quos allegat *ibidem.* Ratio verò à priori, ob quam huiusmodi personæ in criminalibus extra prosecutionem suæ, suorumque iniuriæ prohibeantur accusare à iure, multiplex esse potest; nam in primis iniustè Princeps accusabit, cùm idem sit iudex; iudex enim quatenus iudex, accusator esse non potest; cæteræ verò personæ, vel ob infamiam, vel ob inimicitiam meritò repelluntur, cùm facilè falsum crimen possint imponere. Idem de milite, & de seruo, & de paupere, & de pecunia corrupto; pupillus, & fœminæ, maturum iudicium in criminalibus habere non possunt; socij criminis facilè totam culpam in socios conijcient, vt à se illam depellant; vincti similiter, & delati, cùm sint rei, vt reos liberent, faciles sunt ad falsum iurandum. Quare meritissimò ius huiusmodi personas repellit.

10. *Vsque ad quē gradum possit quis suorū iniuriam prosequi.*

Sed dubium insigne esse potest in hac materia, vsque ad quem gradum possit quis suorum iniuriam prosequi accusando? Quatuor opiniones inuenio in hac re.

Opinio prima.

Prima docet vsque ad septimum gradum. Fundamentum illius est, quia in glossa *in l. fœmina, C. ad Turpillianum*, dicitur non posse cogi consanguineos in causa criminali ad ferendum testimonium contra suos consanguineos vsque ad septimum gradum; ergo vsque ad istum gradum, solùm potest accusator iniuriam suorum consanguineorum prosequi: benè enim valet argumentatio de vno casu ad alium, cùm ratio argumentationis in ipsa consanguinitate fundetur.

Opinio secunda.

Secunda opinio ait posse accusatorem id facere vsque ad decimum gradum inter agnatos, hoc est, ascendentes, & vsque ad septimum inter cognatos, seu transuersales. Ratio illius est, quia vsque ad hunc gradum potest quis alteri succedere ab intestato.

Opinio tertia.

Tertia asserit, procedere hanc accusationem vsque ad sextum gradum tantùm. Fundamentum illius est, quia vsque ad hunc gradum, non potest consanguineus inuictus ferre testimonium contra suum consanguineum, in causis criminalibus, vt expressè deciditur *in l. 2. ff. de accusator. & in l. 4. ff. de testibus, iuncto textu in l. iurisconsultus, §. sexto gradu, ff. de gradibus.*

Opinio quarta.

Quarta, & verior, affirmat, solùm posse accusatorem prosequi suorum iniuriam vsque ad quartum gradum, hanc tenet Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 34. fine*, & patet ex *l. 2. tit. 1. partita 7. & ex l. 26. eodem tit. & partita, & ex l. petitionum, versic. egredientem, C. de aduocatis diuers. iud.* vbi textus dicit Aduocatum fisci, licèt non possit pro extraneis patrocinium præstare, & aduocare contra fiscum, posse tamen aduocare pro consanguineis, vsque ad quartum gradum, & ratio nulla alia esse potest, nisi quia vsque ad hunc gradum potest quis prosequi suorum iniuriam in linea transuersali. Ex his opinionibus tertia est iuri communi conformior; quarta, & vltima, est communior in praxi, & id patet etiam ex iure Lusitano *lib. 5. nouæ ordinationis, tit. 121. §. 9. versic. porem*, & notandum est, quia ille, qui habet chartam securitatis, aut est in vinculis propter mortem alicuius, licèt de iure nostro Lusitano non teneatur citare consanguineos mortui vltra primum, aut secundum gradum, tamen consanguinei intra quartum gradum eum poterunt accusare, etiamsi per sententiam sit absolutus, vt docet Melchior Phœbus *tom. 1. decisionum, decis. 9. num. 7. conclus. 3.* quia vnusquisque consanguineus intra hunc gradum potest reum accusare, cùm accusatio vnius alterum non excludat, ex *dicta ordinatione, lib. 5. tit. 121. §. 9. dicto versic. Porem*, & est etiam optimus textus *in l. 1. §. finali, & ibi glossa verb. consumi, ff. de iniurijs*, & sic iudicatum fuit in Senatu Regio Olysipponensi, vt refert Phœbus *allegatus dicta decisione, & numero.* Accedit etiam pro ista opinione illa ratio quod vsque ad quartum gradum datur impedimentum dirimens matrimonium inter consanguineos; nec opus est extendere hanc accusationem vsque ad sextum, aut septimum gradum, in quo quis possit alteri succedere ab intestato, quia successio est fauor, accusatio est pœna, & in iis, quæ pertinent ad fauores, ampliatio admittitur, non verò in iis, quæ pœnalia sunt, vt communiter Doctores animaduertunt.

De Clerico tamen inquires, quare reijciatur, & an absque periculo irregularitatis possit accusare laicum coram iudice sæculari in criminalibus. Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 33.* absolutè respondet, non posse Clericum licitè accusare laicum de publico delicto ad vindictam publicam, siue imponenda sit reo pœna sanguinis, siue non sit, iuxta textum *in cap. Sacerdotem 2. quæst. 7.* Si verò prosequatur suam propriam iniuriam, vel Ecclesiæ, cum distinctione respondet, nam vel ex tali delicto imponenda est pœna sanguinis, vel non est imponenda. Si non est imponenda, potest licitè, & sine irregularitate reum in criminalibus accusare, vt probat textus *in cap. cùm sit generale, de foro competenti.* Si est imponenda, poterit accusare laicum in criminalibus coram iudice sæculari præmissa protestatione, quod ad vindictam, seu pœnam sanguinis iudex non procedat, & tunc protestatione non obstante, poterit iudex, ordinariam, & competentem pœnam mortis, & sanguinis imponere, & ipse Clericus irregularitatem effugiet, iuxta textum *in cap. 2. de homicidio, lib. 5.* cuius ratio est, quia aliàs daretur materia delinquendi in Clericos, si ipsi suos malefactores accusare non possent: ita enim textus habet. *Prælatis, vel Clericis quibuscumque, qui de laicis suis malefactoribus, querelam penes sæcularem iudicem deponentes petunt emendam sibi fieri, & prouideri, ne contra eos talia de*

11. *An Clericus accusare possit illum, qui sibi fecit iniuriam.*

cætero præsumantur protestando expreßè, quod ad vindictam; seu pœnam sanguinis non intendunt, imputari non debet, quamuis aliàs in tali casu de iure debeat pœna sanguinis irrogari, si iudex mortem illis inferat, iustitia exigente, alioqui si Clerici propter metum huiusmodi, quia iudex sæcularis ad pœnam sanguinis posset procedere, de suis malefactoribus taliter conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, & ipsorum bona liberè deprædandi, ita textus. Vbi non sufficit protestatio tacita, sed requiritur expressa, vt notat glossa *ibi, verb. protestando expreßè.* nam licèt taciti, & expressi eadem sit vis, eademque potestas; tamen vbi ius expresse requirit expressum, reiicit tacitum, & ita tenet etiam Molina statim allegandus, *num. suo 6.* Quare, inquit ibi glossa, cautè faciet Clericus, si de hac suâ protestatione scribi faciat publicam scripturam, ita se habet opinio Gomez *allegati*, & idem docet etiam Molina *tom. 4. de iustitia, tract. 3. disp. 8. num. 3.* & Couarruuias *in Clementina si furiosus, part. 2. §. 5.* qui addit præmissa hac expressa protestatione non incurrere Clericos, & Prælatos irregularitatem, subsecuta postea morte, quamuis ipsi in initio accusationis mortem malefactorum formaliter intendant: crederem tamen cum Molina *allegato, num. 4.* peccare illos tunc, si directè, ac expressè, & per se sua querela mortem intendant; aut mutilationem, & irregularitatem non euadere; & ratio est, quia id indecens est statui ipsorum; neque est id, quod in textu ipsius permittitur; non verò crederem eos peccare, si solùm intenderent, vt punirentur, non curantes quòd morte, aut mutilatione puniantur, si ea pœna digni sint, nihil impediente, quòd præuideant verosimiliter fore infligendam, hoc enim videtur esse, quod eis in textu permittitur.

Gomez. Molina. Couarr.

12\. *An possit suorum iniuriã prosequi facta protestatione.*

Rogabis hîc, an non solùm suam, sed suorum etiam iniuriam facta hac protestatione possint Clerici prosequi accusando, vsque ad quartum gradum, eo modo, quo diximus *num. 10.* absque irregularitate. Respondeo mihi videri non posse absque prædicta irregularitate id facere; quod deduco ex illis verbis textus, *Prælatis, vel Clericis quibuscumque, qui de laicis suis malefactoribus penes sæculares iudices querelam deponentes petunt*, &c. vbi verba illa, *de suis malefactoribus*, non videntur extendi ad malefactores suorum consanguineorum; & id etiam colligitur ex ratione, quam reddit ipse textus. *Alioqui si Clerici propter metum huiusmodi, quia iudex sæcularis ad pœnam sanguinis posset procedere, de suis malefactoribus taliter conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, & ipsorum bona liberè deprædandi*, vbi verba illa, *daretur materia trucidandi eosdem, & ipsorum bona liberè deprædandi*, explicant, qui sint malefactores sui, de quibus querelam intendere possint, & esse illos tantummodo, qui eos trucidant, vel mutilant, vel illorum bona dilapidant, non verò eos, qui occidunt, trucidant, mutilant, vel dilapidant bona parentum suorum, aut suorum consanguineorum: quare cùm huiusmodi concessio exorbitet à iure communi Canonico, in quo prohibentur Clerici se immiscere causis sanguinis, & sit dispensatio ipsius iuris; & omnis dispensatio iuris, sit mors illius, strictissimè est interpretanda, iuxta omnes Doctores, & non est extendenda, & ita strictè est interpretanda, vt saluentur tantùm verba dispensationis; quare cùm ea verba saluentur in accusatione suorum malefactorum, & dilapidatorum, non sunt amplianda ad malefactores, & dilapidatores suorum patrum, fratrum, aut consanguineorum, vsque ad quartum gradum, & ita sentit expressè Molina *tom. 4. de iustitia, tract. 3. disput. 8. num. 8.* vbi ita ait, *Si iniuria, vel damnum illatum non essent Clerico, neque rebus suis, vt suo mancipio, vel famulo, ita vt iniuria in ipsum Clericum redundet, modò explicato* disput. 2. *tunc esto illata essent suo consanguineo, peccaret se ita immiscendo causa sanguinis, irregularitatémque incurreret, subsecuta morte, aut mutilatione, nihil impediente, quod protestationem præmitteret. Ratio autem est, quia in prædicto capite 2. citato, solùm permittitur conqueri de malefactoribus suis, non verò de ijs, qui alijs damnum intulerunt. Possunt nihilominus accusare eos, qui damnum Ecclesiis ipsorum intulerunt, vt colligitur ex* cap. cùm generale, de foro competenti, *& docet Antonius Gomez* tom. 3. variar. resolut. cap. 1. num. 33. *& Doctores communiter.* Hæc Molina. Molina. Gomez.

13\. Neque obstat primò, quòd parentes, & fratres, magis coniuncti sint Clericis, quàm mancipia, & quàm famuli, vt dicamus, si Clerici facta ea protestatione, possunt absque irregularitate, si mors ex accusatione sequatur, accusare, & prosequi iniuriam illorum, à fortiori etiam posse accusare præmissa eadem protestatione iniuriam fratrum, & parentum suorum. Nam mancipia pertinent ad bona Clericorum, & cum bonis externis computantur; sunt enim re vera bona, & pecuniæ illorum, & in prædicto textu, conceditur expressè facultas Clericis ad eos accusandos, qui bona sua dilapidant. Et quamuis Molina modò citatus mancipiis addat famulos, dicendo, *Rebus Clerici vt suo mancipio, vel famulo*; tamen, vt credo, famulum addidit inaduertenter. nam *dicto tomo 4. de iustitia, tract. 3. disput. 2. num. 6. versic. si famulo libero*, expressè asserit, si famulo libero iniuria fiat, non concedi actionem domino, sed solùm ipsi famulo iniuriam passo, quia liber est, & non pertinet ad bona domini, neque vendi à domino potest.

Non obstat secundò, quòd Molina addat hæc verba, dicta disput. 2. & dicto §. famulo libero. *Excipitur nisi in contumeliam, seu iniuriam domini esset ea iniuria famulo illata, nam tunc vtrique tam famulo, quàm domino actio* (hoc est, accusatio) *concederetur, quatenus id in iniuriam domini esset factum, vt habetur* §. sed libero, Institut. de iniuriis, l. item apud Labeonem, in fine, ff. eod. tit. & l. 10. tit. 9. part. 7. nam *ibi* loquitur de dominis sæcularibus, quibus licitum est iure sæculari, & ciuili iniuriam suam, & suorum famulorum, quatenus iniuria famulorum in suam propriam iniuriam cedit, vsque ad pœnam sanguinis, & mortis accusare. At Clericis id iure Canonico prohibetur, & solùm eis conceditur hæc accusatio erga suos malefactores, & bonorum dilapidatores, præmissa prædicta protestatione, & non erga malefactores parentum, aut fratrum, aut famulorum suorum, vt dictum manet.

14\. *An possit esse testis in causa sanguinis aut denuntiator.*

Notabis verò, quamuis permissum, ac concessum Clericis sit conqueri in criminalibus coram iudicibus sæcularibus modo explicato, non tamen

tamen eis concessum esse aliter se immiscere causæ sanguinis, seu mortis, aut mutilationis; quare si se immisceant testificando, aut denuntiando, quamuis prædictam protestationem præmittant, peccabunt, subsecutaque morte, aut mutilatione irregularitatem incurrant, & hæc est communis Doctorum sententia; quam tenet Couarruuias *in Clementina si furiosus, part. 2. §. 5. ad finem, num. 5.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 19. num. 32.* & Molina *tom. 4. de iustitia, tract. 3. disp. 8. num. 6. vers. quartum est.* Non est autem immiscere se causæ sanguinis, quandó aliquis Clericus coram iudice Ecclesiastico testificatur, denuntiat, vel accusat de crimine, cuius cognitio ad forum Ecclesiasticum spectat, & ratio est, quia iudex Ecclesiasticus procedere non potest ad pœnam sanguinis, vnde in eo tribunali necessaria non est protestatio, quamuis crimen tale sit, de quo omnino credendum sit iudicem Ecclesiasticum traditurum esse reum brachio sæculari, illumque foro omnino interficiendum ob tale crimen; quare testificando, accusando, aut denuntiando in Tribunali sanctæ Inquisitionis, necessaria non est talis protestatio, quia tribunal est Ecclesiasticum, & Domini Inquisitores ad pœnam sanguinis procedere non possunt, sed solùm ad damnandum reum de crimine hæresis, & declarandum incurrisse pœnas iure statutas, ita docet Molina citatus *num. 9.* Vnde priuilegium illud à Paulo IV. *die 29. Aprilis anni* 1557. concessum, vt qui intersunt Tribunali sanctæ Inquisitionis, immunes sint irregularitate ea de causa incurrenda, quod refert Maiolus *de irregularitate, lib. 2. cap. 9. num. 8.* & Molina citatus *dicto num. 7.* solùm impetratum fuit ad pacandas conscientias, & tollendos scrupulos, non quasi esset necessarium, vt egregiè notarunt Molina, & Maiolus *allegati.*

Couarr. Sayr. Molina.

15. *Notandum de Clerico.* Notari etiam velim quando Clerici (& idem de personis etiam laicis) tenentur iure naturali denuntiare potestatibus publicis crimina aliqua, vt impediantur damna Reipublicæ, aut proximorum, etiamsi ex tali denuntiatione mors sequatur, aut mutilatio, non peccare, neque incurrere irregularitatem, neque in tali denuntiatione vlla egere protestatione, vt irregularitatem euadat, ita docet Molina *tom. 4. de iustitia, tract. 3. disp. 8. num. 9. & tom. 3. tract. 2. disp. 109. conclus. 8.* latè notari etiam velim nunquam esse licitum Clericis testificari coram iudicibus sæcularibus, nisi de licentia Episcopi, sed de his alibi diximus.

16. *Actio, & ius accusationis morte rei delinquentis regulariter loquendo extinguitur.* Regulariter autem loquendo, actio, & ius accusationis extinguitur per mortem delinquentis, sicut enim morte illius extinguitur delictum, quoad pœnam temporalem, & confiscationis bonorum, siue delictum sit publicum, siue priuatum, ita extinguitur actio, & ius accusationis, ita docent communiter Doctores, Angelus, & Imola, & Bartolus *in l. defuncto, ff. de publ. iud.* & patet ex his verbis prædictæ legis, *Defuncto eo, qui reus fuit criminis, est pœna extincta*, docet etiam Antonius Gomez *tom. 3. cap. 1. num. 78.* conducit lex *in senatus, §. si propter, ff. ad Turpillianum.*

17. *Quando non.* Dixi, *regulariter loquendo*, quia sunt aliqua delicta, quæ non extinguuntur morte, sed post mortem possunt puniri vt delictum hæresis; habetur enim id in practica; nam post mortem hæretici imponitur pœna concremationis cadaueri. Et idem est in delicto læsæ maiestatis, & in delicto sodomiæ; imò, & quando se occidit, imponi potest pœna cadaueri, vt trahatur publicè per vias publicas, & postea suspendatur; ita loquens de tribus prioribus casibus, hæresis scilicet, læsæ maiestatis, & sodomiæ, docet Antonius Gomez *dicto tom. 3. variarum, cap. 1. num. 79. ad finem*; loquens verò de vltimo casu illius, qui se ipsum occidit: ita docet Paris de Puteo *in tract. syndicatus*, & ante illos docuit Baldus *in l. 2. C. qui testamenta facere possunt.* Similiter quoad confiscationem bonorum sunt aliqua crimina, quæ post mortem durant, & ideò etiamsi delinquentes emoriantur, probato tamen postea illorum crimine, bona illorum confiscari possunt, & tale in primis est crimen hæresis, patet ex textu *in l. 4. C. de hæreticis, & in l. Apostatam, C. de Apostatis, & in cap. causatus, §. in eo verò casu, de hæreticis, lib. 6.* & idem disponit *lex* Castellæ *7. tit. 1. part. 7. & lex 9. tit. 20. lib. 4.* & docet Antonius Gomez *tom. 3. variar. cap. 1. num. 80.*

Secundò tale est crimen læsæ maiestatis humanæ, vt est textus *in l. ex iudicior. vers. 1. ff. de accusat. & in l. Pantomius, §. rei perduellionis, ff. de acquir. hæred. & in l. donationes in concubinam, §. finali, ff. de donat.* durat enim hoc crimen læsæ maiestatis, etiam post mortem, & post, & potest reus mortuus accusari, damnari, & bona illius publicari possunt, post illius mortem, & contra memoriam illius formandus est processus, & hæredes illius publicis edictis citandi sunt, & vocandi, pro conseruando delinquentis honore, quia agitur de præiudicio illorum; ita per multos, & multa iura, probat Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 12.* & idem dicendum est in omnibus criminibus, in quibus rei post mortem possunt accusari, & illorum bona publicari, semper enim hæc citatio illorum hæredum publicis edictis facienda est, propter eandem rationem, quia scilicet de præiudicio illorum agitur.

Tertiò tale est crimen repetundarum, quando scilicet iudex, durante officio iniustè aliquid accepit à litigantibus, vel à subditis, post mortem enim iudicis, probato hoc delicto bona illius confiscantur in pœnam, vt habetur *in dicta l. ex iudiciorum, ff. de accusationibus*, & ibi Glossa ordinaria, & communis DD. *& in l. 1. ff. ad leg. Iul. repet.*

Quartò tale crimen peculatus, quando scilicet quis rem sacram, vel publicam furto abstulit, & subtraxit, huiusmodi enim etiam delictum durat post mortem quoad pœnam publicationis bonorum, vt docet Antonius Gomez *tom. 3. var. cap. 1. num. 80.* & patet ex *l. finali, ff. ad legem Iul. peculatus.*

Quintò, tale denique crimen, occisionis sui ipsius, quando reus delinquens conscientia criminis se ipsum interficit postquam est accusatus, vel inquisitus de crimine, vel in eo deprehensus, si enim delictum, de quo accusatus, vel inquisitus fuit, aut in quo fuit deprehensus, dignum erat publicatione bonorum, confiscantur illius bona post mortem, perfectè probato eodem delicto; quia tunc si se ob causam interficit, habetur pro confesso, & condemnato, possunt tamen hæredes probare contrarium, quòd scilicet nec se pro ea causa occiderit, nec cri-

men commiſerit. Ita Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 80.* & eſt textus *in l. finali, ff. de bon. eorum, qui ante ſen. mort. ſibi conſc.* & *ibi* Gloſſa ordinaria, & Doctores. Denique, generaliter loquendo, quando ob aliquod delictum imponitur in iure pœna amiſſionis bonorum ipſo iure, vel facto, tali enim caſu durat delictum poſt mortem, quoad bonorum publicationem; & ideò ſi probentur prædicta delicta fuiſſe in vita delinquentium commiſſa, eorum

Decius. bona poſt mortem publicantur, ita docet Decius *in l. pupillum, §. in hæredes, ff. de regulis iuris,*

Tiraq. *fallentia 2.* Tiraquellus *in repetitione legis vnquam,*

Platea. *C. de reuoc. donat. num. 241.* Platea *in l. finali, C. de*

Abbas. *iure fiſci, lib. 10. col. 2.* Abbas *in cap. delicti, de arbitr. col. 3. & in cap. finali, de donat. col. 2.* Ioannes

Anan. de Ananias *in cap. vergentis, de hæret. col. 2.* Bal-

Baldus. dus *in l. vna, C. ex delictis defunctorum, col. 2.* Sa-

Salicet. licetus *in l. 1. C. ſi reus, vel accuſator mortuus fuerit, col. 1.* & probat textus *in l. Caius, ff. ad Syllanian. & ex l. ex iud. verſ. adeò, ff. de accuſat. & in Auth. de inceſtis nupt.*

18. *Intra quantū tempus proponenda ſit hæc accuſatio cōtra mortuos.* In omnibus autem caſibus (excepto caſu hæreſis,) in quibus reus poteſt accuſari poſt mortem, & probato delicto memoria illius damnari, & bona confiſcari intra quinquennium poſt prædictam illius mortem debet proponi contra illum actio, & accuſatio, nam tranſacto quinquennio non poteſt ampliùs accuſari, nec contra ipſum, nec contra illius hæredes procedi, vel alios tertios bonorum poſſeſſores; ita probat textus *in l. 2. C. de Apoſtatis, & in l. 2. C. de vectig. & com.* vbi dicitur in bonis fiſco delatis propter vectigal non ſolutum præſcribi contra fiſcum ſpatio quinquennij, quem textum *ibi* commendant Gloſſa ordinaria, Bartol. & alij DD. *in l. commiſſa, ff. de publ. & vectigal.* docet Antonius Gomez *tom. 3. var. cap. 1. num. 81.*

19. *An caſus hæreſis excipiatur ab hoc præſcriptionis termino.* Dixi, *excepto caſu hæreſis,* quia *in cap. 2. de præſcript. lib. 6.* diſponitur in crimine hæreſis, intra quadraginta annos, poſſe procedi contra hæreticum poſt mortem illius, & in eo textu imponitur pœna publicationis bonorum, quæ nocet hæredibus, & aliis quibuſcumque poſſeſſoribus; &

Panormit. quamuis Panormitanus *in cap. cùm nobis, de præſcript. col. 3. num. 8.* aſſerat deciſionem text. *l. 2. C. de Apoſtatis,* & ſuperiorem ſententiam, quæ docet præſcribi actionem, & accuſationem, contra mortuos delinquentes ſpatio quinquennij, procedere etiam in hæreticis, quando bona illorum applicantur fiſco ſæculari; ſecus verò eſſe quando applicantur fiſco Eccleſiæ; quia tunc ſuccedit diſpoſitio prædicti *cap. 2. de præſcript. lib. 6.* & non niſi ſpatio quadraginta annorum poſt mortem delinquentium hæreticorum præſcribi; quamuis etiam Bartolus *in prædicta l. 2. C. de Apoſtatis,* aſſerat omnia iura ciuilia, & Canonica, quæ dicunt in crimine hæreſis, læſæ maieſtatis, & alio quocumque grauiſſimo, poſſe procedi contra delinquentem poſt mortem illius, debere intelligi intra ſpatium quinquen-

Gloſſa. nij; & idipſum per illum textum teneat Gloſſa

Angelus. ordinaria *in l. Manichæos, C. de hæreticis,* & Angelus de Aretinis *in §. interdum, Inſtitut. de hæred.*

Ant. Gom. *quæ ab inteſtato defer.* tamen Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 81.* pro firma veritate ſtatuit in crimine hæreſis, non finiri actionem contra hæreticum poſt mortem illius, niſi ſpatio quadraginta annorum, ſiue bona hæreticorum applicentur fiſco Eccleſiæ, ſiue ſæculari; & ratio illius eſt, quia crimen hæreſis, eſt merè Eccleſiaſticum, & in eo proceditur ſecundùm diſpoſitionem iuris Canonici, per quod inducitur iſta quadragenaria præſcriptio *in dicto cap. 2. de præſcript. lib. 6.* Ego Antonij opinioni conſentio, quia vbi ius non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus, ius autem Canonicum introducens hanc præſcriptionem contra mortuum hæreticum, aſſerit præſcribi ſpatio quadraginta annorum, & non diſtinguit quando eius bona applicantur fiſco Eccleſiæ, nec quando applicantur fiſco ſæculari; quare ſiue illa applicentur huic, ſiue illi fiſco, non niſi ſpatio quadraginta annorum contra mortuum hæreticum præſcribitur, vt dicebat idem Antonius Gomez.

SVMMARIVM.

Si reus poſt ſententiam criminis latam definitiuam diſcedat è vita, tranſacto quinquennio poſſunt bona, in quibus fuit damnatus ab hæredibus illius auferri, hæc enim actio non præſcribit. n. 20.

An hæc pœna amiſſionis bonorum tranſeat ad hæredes delinquentis, quando ſolummodo venit in conſequentiam pœnæ mortis, aut mutilationis, refertur prima ſententia affirmans. n. 21.

Præfertur ſententia dicens ſemper tranſire ad hæredes ſiue veniat, ſiue non veniat in talem conſequentiam. n. 22.

Quid ſi à ſententia diffinitiua appellatum ſit. n. 20. & 21.

Si delictum ſolùm mereatur pœnam pecuniariam, extinguitur morte delinquentis, ſi reus delinquens moriatur ante accuſationem, & quid ſi propoſita iam accuſatione, & ante, vel poſt litis conteſtationem. n. 23.

An actio iniuriæ, quam aliquis habebat contra alium, extinguatur cum illo, & an ad illius hæredes tranſeat. n. 24.

Defuncto accuſatore, qui publicum, vel priuatum delictum, ob publicam vindictam accuſabat, an poſſit alius eam accuſationem proſequi. n. 25.

Quis ſit legitimus iudex delicti, an iudex originis, & domicilij delinquentis, an iudex loci, in quo delictum commiſſum eſt. à num. 26. vſque ad 28.

An quando plures ſocij committunt idem delictum, omnes teneantur ad pœnam illius, & an ſententia abſolutoria vnius proſit alteri, v. c. an ſententia abſolutoria adulteri proſit adulteræ. num. 29. & 30.

In delictis quæ natura ſua requirunt ſocium, vt adulterium, ſodomia, ſtuprum, inceſtus, ſententia abſolutoria vnius prodeſt alteri. n. 31.

Quid ſi ex natura ſua complicem non requirunt, vt furtum, homicidium, &c. n. 29.

Licèt verò, regulariter loquendo, delictum extinguatur morte delinquentis, & quoad pœnam punitionis, & quoad pœnam confiſcationis bonorum, vt diximus ſuprà *num. 16.* exceptis caſibus *num. 17. & 18.* relatis, tamen id debet intelligi, quando reus delinquens ante ſententiam definitiuam criminis latam diſcedit, etiamſi lis, & accuſatio contra eum fuerit conteſtata. Secus ſi diſcedat è vita poſt ſententiam definitiuam, quia tunc cùm lis tranſeat in rem iudicatam, pœna confiſcationis bonorum ad hæredes 20. *Quid ſi reus poſt latam ſententiam criminis è vita diſcedat.*

redes rei delinquentis transit, qua de re est textus *in l. ex iudic. ff. de accusat.* & *ibi* Bartolus, Albericus, & communis DD. Et idem est, si reus delinquens crimen solemniter in iudicio fuit confessus, vel erat contra eum iam facta legitima probatio, quia isti casus æquiparantur diffinitiuæ sententiæ, vt docet Baldus *in l. vnica, C. ex delictis defunctorum, col. 2. num. 3.* sed dista sententia Baldi non placet Antonio Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 82.* nec mihi placet, imò improbabilis mihi omnino videtur,

Primò, quia est pœna, & pœnæ non sunt extendendæ, sed potiùs restringendæ; vt in omni materia pœnali omnes fatentur DD.

Secundò, quia dato, & non concesso, quòd huiusmodi duo casus æquiparentur sententiæ diffinitiuæ, id non debet intelligi de sententia existenti intra tempus datum ad appellandum, hæc enim non transit in rem iudicatam; sed de sententia vltima, & definitiua, quæ in rem iudicatam transit; vnde si reus etiam mortuus fuit post sententiam diffinitiuam, si ab ea fuit appellatum, vel mortuus fuit intra tempus datum ad appellandum, extinguitur delictum morte delinquentis quoad prædictam confiscationem bonorum, & tunc huiusmodi pœna non transit ad hæredes, & ratio est concludens, quia sententia, & pœna confiscationis, in ea contenta, non habet effectum consummatum, quando ab ea fuit appellatum, vel potest appellari, & ita docet Antonius Gomez *allegatus*, & glossa singularis, & vnica *in l. ex iudicior. ff. de accusationibus*, & multi, quos ad hoc allegat Antonius Gomez *citatus*, imò tunc reducitur lis, & causa principalis, ad priorem statum, in quo erat ante litem contestatam; iuxta textum *in l. ita demum, C. de Procurator.*

21. *An, & quãdo pœna amissionis bonorum transeat ad hæredes.* Sunt etiam aliqui qui dicunt, debere etiam doctrinam præiactam intelligi, quando pœna confiscationis bonorum venit in consequentiam delicti, non verò quando principaliter directè, & per se, in sententia fuit apposita pœna amissionis bonorum, & in consequentiam pœna aliqua corporalis fuit inducta, quia quando sententia directè tendit ad pœnam amissionis bonorum, licèt à sententia sit appellatum, vel duret tempus datum ad appellandum, indistinctè transit hæc pœna ad hæredes delinquentis post mortem illius, non verò quando venit in consequentiam alicuius pœnæ corporalis, ita docet Antonius Gomez *tom. 3. cap. 1. num. 83.* & id probat ex textu *in l. 3. C. si pend. appellat. mors interueniat*, & *ibi* Cynus, Bartolus, Baldus, Salicetus, & alij, & ratio huius rei est, quia quando principaliter, & per se imponitur pœna confiscationis bonorum, videntur duæ sententiæ, vna pœnæ amissionis bonorum, altera condemnationis delicti: & ideò prima, & principalis sententia amissionis bonorum, etiamsi ab ea appellatum sit, vel duret tempus ad appellandum, statim transit in rem iudicatam; altera verò condemnationis delicti non transit; non ita tamen quando sententia amissionis bonorum est accessoria, & accidit in consequentiam delicti, quia tunc extincto ipso delicto per mortem delinquentis, de quo principaliter agitur, extinguitur pœna bonorum, & reputatur vnica tantùm sententia.

Cynus. Bartol. Bald. Salicetus.

22. Verùm hæc sententia, non mihi placet.

Primò, quia textus absolutè dicunt, pendente appellatione sententiæ causam, ad priorem statum, in quo erat ante sententiam, reduci; vt constat ex *l. ita demum, C. de procurat.* & ex *cap. solùm, de appellat. lib. 6.* vbi absolutè disponitur, quòd attentata post appellationem sententiæ, vel in tempore ad appellandum reuocantur per iudicem appellationis, & non distinguunt inter sententiam tendentem primariò ad amissionem bonorum, an ad punitionem delicti, & vbi ius non distinguit, nec nos distinguere debemus.

Secundò, quia ordinariè, & regulariter loquendo, pœna amissionis bonorum semper venit in consequentiam punitionis corporis, mortis, scilicet, vel mutilationis: excepto crimine hæresis, de quo aliud speciatim decisum est in iure Canonico.

Tertiò, quia alioqui daretur magna confusio, & semper iudices molestiam paterentur importunatione partium, & hæredum delinquentium defunctorum, vt declarent, an illorum sententiæ tendant principaliter ad punitionem amissionis bonorum; an ad punitionem corporalem, & tenerentur illi hoc in suis sententiis declarare, quando illas proferunt ad tollendam hanc ambiguitatem, quod non ita fit, nec fingi potest dari ibi duas sententias, vt prima opinio fingit; quare sine dubio hoc mihi videtur probabilius. Nec *lex 3. C. si pendente appellatione*, quam Antonius Gomez pro se affert, ei multum fauet, loquitur enim ipsa lex de casu, in quo reus punitur præcisè in amissione bonorum, non verò de casu, in quo primariò punitur in amissione bonorum, & secundariò in exilio, aut pœna alia corporali, de quo procecebat quæstio; ita enim ait lex ibi, *An verò non ex damnatione capitis, sed speciali præsidis sententia, bona auferantur; tunc enim subducto reo*, id est, mortuo reo, *sola capitis causa perimitur*, hoc est, extinguitur, *bonorum remanente quæstione.*

Si tamen delictum ita leue est, vt propter illud nullo modo imponenda sit pœna corporalis mortis, vel mutilationis, sed pœna aliqua ciuilis pecuniaria, vt in delicto iniuriæ, furti, vel alicuius similis, tunc quidem si reus delinquens emoriatur, ante accusationem in iudicio propositam, vel ea proposita, ante litem contestatam, extinguitur delictum; si verò moriatur pendente, ac proposita accusatione, & lite iam contestata, illa pœna pecuniaria transit in hæredes delinquentis rei, & à fortiori transibit post latam sententiam, vt docet Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 83.* quod probat ex *l. ex iudicior. versic. 51. ff. de accusationibus*; & ex textu *in l. vna, C. ex delictis defunctorum*, quod idem disponitur *in l. 25. tit. 1. partita 7.* vnde infert, si quis stuprauit virginem, & discedat ante litem motam, & contestatam, non poterit virgo corrupta contra hæredes defloratoris sui agere pro damno, & interesse, vel pro dote; quod verum est, & procedit de iure ciuili: at de iure Canonico, inquit Antonius Gomez, & eius æquitate benè poterit petere, & tenetur hæres satisfacere virgini corruptæ damnum suæ virginitatis, & ita in hoc casu tenet etiam Collectarius *in cap. 1. de adulterijs, col. 2. num. 2.* 23. *Quid si delictum mereatur tantummodo pœnam pecuniariam.*

Sed quid, si moriatur accusator, vel iniuriam passus? actio & accusatio, quam ille habebat, aduersùs illum, qui sibi intulit iniuriam, transit ad 24. *An actio iniuria extinguatur cum iniuriante.*

ad hæredes illius? Respondeo, vel actio, & accusatio, aduersùs iniuriam sibi inferentem ei competebat ratione rei familiaris, damni, & interesse, quod prætendebat, & sibi defecit, vt in delicto furti, vel ei competebat ad solam simplicem, & meram vindictam, vt in delicto meræ iniuriæ præcisè à damno. Si primo modo, indistinctè talis actio, & accusatio transit ad hæredes accusatoris, siue delinquens moriatur ante accusationem intentatam, & litem contestatam, siue post illam. Si secundo modo, non transit, quia defuncto accusatore, qui iniuriam passus fuit, non transit actio accusatoria illius ad eius hæredes, nisi viuente illo, aut ante mortem illius lis fuerit contestata, ita docet Antonius Gomez *tom. 3. variar. cap. 1. num.* 84. per multos, & multa iura, quæ allegat, & patet ex *l. 1. §. hæredem, ff. de priuatis delict.* Ant.Gom.

25. Defuncto etiam accusatore, qui publicum, vel priuatum delictum ob vindictam publicam accusabat, quilibet alius potest accusare, & prosequi accusationem, & eam assumere in eodem statu, intra triginta dies; iis verò transactis, non poterit eam assumere, sed poterit accusare de nouo, iuxta textum *in l. libellorum, §. finali, ff. de accusat.* & docet Antonius Gomez *d. tom. 3. cap. 1. num. 86. initio.*

26. *Iudex legitimus delicti quis.* Sed quid, si reus delictum commisit Eboræ, furtum, v. c. aut homicidium, & captus fuit in loco originis, in quo habebat fixum domicilium, v. c. Conimbricæ, tenetur ne iudex domicilij loci, remittere illum ad iudicem loci vbi delictum commisit per literas requisitorias? Respondeo in hac re triplicem dari opinionem.

Opinio prima. Prima asserit, posse iudicem originis, & domicilij, acceptis litteris requisitoriis illum remittere ad iudicem loci, vbi delictum commisit ex vrbanitate, non ex obligatione, & necessitate, hanc tenet glossa ordin. *in l. si cui, §. finali, ff. de accusationib.* Fundamentum huius opinionis esse potest, quia par in parem non habet imperium; vt dicitur *in l. non magistratus, ff. de arbitris*; quare cùm vterque iudex, respectu huiusmodi delinquentis parem iurisdictionem habeat, alter ratione loci, in quo commissum est crimen, alter ratione loci domicilij, & originis, sequitur vt neuter in neutrum imperium habeat, & vt reus possit puniri ab illo iudice, à quo primò captus fuit. Secundò, quia ratione capturæ, & comprehensionis præuenta fuit iurisdictio à iudice originis, & domicilij.

27. *Opinio secunda.* Secunda docet, si iudex domicilij, vel originis cœpit iam cognoscere de delicto, & causam præparauit, non teneri illum remittere ad iudicem loci, vbi delictum commisit; teneri verò si nondum causam præparauit: ita docet Ancharranus *in repetitione textus, in cap. postulasti, de foro compet. opposit. 2. num. 4.* Alexander *in l. Diuo Pio, §. sententiam Romæ, col. 1. ff. de iudic.* Ratio esse potest, quia post præparationem causæ, præuenta est iurisdictio, & vbi cœptum est iudicium, ibi debet finiri, *l. vbi acceptum, & l. si quis postea, ff. de iudicijs.* Ancharr. Alexand.

28. *Opinio tertia.* Tertia opinio docet teneri iudicem loci domicilij, & originis delinquentis, qui priùs illum comprehendit, si fuerit requisitus, mittere vinctum delinquentem ad iudicem loci, vbi delictum commisit; & solùm ex vrbanitate illum posse ad eum mittere, antequam per litteras requisitorias reus ab illo petatur, at postquam ab eo petitur, non iam ex vrbanitate, sed ex necessitate teneri, ita docet Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num.* 87. Glossa ordin. *in Clementina Pastoralis, de re indicata.* Imola *in l. penultima, ff. de pub. iud. col. 2.* glossa *in cap. finali, de foro competenti,* & idem ibi tenet Abbas *col. 3. num. 15.* Baldus *in l. penult. C. de execut. rei iudic. col. 9. num. 29.* imò addit Bartol. *in l. si cui, §. si quis comprehensorum. ff. de accusationibus*, teneri iudicem originis, & domicilij delinquentem remittere ad iudicem loci delicti, quando illum per litteras requisitorias petit, quin sibi constet delictum esse commissum in iurisdictione petentis remissionem, & etiam nulla præcedenti causæ cognitione, ex parte iudicis loci delicti commissi. Quod idem docet Salicetus *in Authentica si verò crim. C. de adult. col. 2. num. 5.* & ratio esse potest, quia solùm per illam iuridicam requisitionem supposita commissione delicti in tali loco, censetur præuenta iurisdictio, à iudice requirente. Ex his opinionibus, secunda mihi videtur probabilior, propter illius fundamentum, ex quo optimè primæ, tertiæque opinionis fundamenta soluuntur. Ant.Gom. Gloss. Imola. Gloss. Abbas. Bald. Bartol.

Dubium autem præcipuum in hac materia est, an quando plures complices committunt idem delictum, omnes teneantur ad pœnam illius, & an sententia absolutoria vnius, & condemnatoria prosit, vel noceat aliis. Cui breuiter, & resolutiuè respondeo; in criminibus, quæ complicem ex natura sua non requirunt, vt furtum, homicidium, testimonium falsum, &c. omnes, & singuli per se tenentur ad pœnam, & sententia absolutoria, vel condemnatoria lata contra vnum socium, non prodest, nec nocet aliis; nec pœna etiam pecuniaria, vel corporalis, soluta ab vno liberat alios; ita Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 88. conclus. 1.* & patet ex *l. finali, ff. de iurisdictione omnium iudicum,* & ex *l. item Mela, §. 1. ff. ad legem Aquil.* Et ratio est, quia vnusquisque per se solùm censetur primò, & principaliter commisisse delictum; quare vnusquisque ad pœnam illius per se tenetur, cùm à qualibet persona censeatur propriè, & singulariter commissum. 29. *Quãdo plures socij committant idem delictũ, quid.*

Nec obstat, quòd quando plures tenentur in solidum aliquam pecuniam soluere, vt in furto à pluribus consultò commisso, solutio vnius liberat alios, vt diximus *in septimo præcepto*, & constat ex *l. 2. ff. de duobus reis*, & docet Bartolus *in Authentica Hoc ita, eod. tit.* nam id solum procedit in contractibus, & in solutione pecuniæ debitæ, ex quasi contractu, qualis datur in furto à pluribus consultò commisso; in eo enim casu, omnes tenentur in solidum, vel respectu vnius interesse resultans ex contractibus, vel respectu damni. Vnde ex solutione facta ab vno, meritò liberantur alij. At non ita res se habet, quando omnes, & singuli tenentur per se ad eandem pœnam delicti, tunc enim solutio facta ab vno, non liberat alios; soluit enim tunc pro se, suoque proprio, & distincto delicto, non pro delicto aliorum, quo casu benè poterit iudex ferre sententiam contra vnum, si liquet de causa (etiamsi omnes accusentur in eodem libello, vt permittit ius *in l. 1. C. si reus, vel accusator mortuus fuerit, & in l. qui pupillam, §. finali, ff. de adulter.*) & contra eum exequi sententiam, durante processu, & instantia aliorum. Et similiter, si iudex ferat sententiam contra omnes, & vnus appellauit, aliis non appellantibus, poterit sententiam mandare executioni contra non appellantes, & contra 30.

contra appellantem non poterit, quia durat appellationis instantia, patet ex *l. de vnoquoque, ff. de re iudic.* & ex text. *in l. minoribus, C. de his quibus vt indign.*

31. Respondeo secundò in delictis, quæ natura sua requirunt complicem, vt est sodomia, incestus, stuprum, & adulterium, &c. sententia absolutoria vnius complicis prodest alteri, sententia tamen condemnatoria vnius non præiudicat alteri; ita docet Anton. Gomez *dicto tomo 3. var. cap. 1. n. 89. & 90.* primum patet ex text. *in l. denuntiasse, §. finali, ff. de adult.* & ex Bartol. *in dicta lege denunciasse, & dicto §. finali, in eademmet lege, &* §. quod maximè procedit in adulterio propter fauorem, & decus matrimonij: & ratio esse potest

Primò, quia omnia iura promptiora sunt ad absoluendum, quàm ad damnandum.

Secundò, quia potest alter complex, & socius allegare, & probare, se metu adactum commisisse crimen, aut aliam iustam causam, ob quam si non in totum, saltem in partem liberetur à pœna alteri socio imposita.

32. Respondeo tertiò, quandò delictum est commissum ab vno principaliter, & pœna amissionis bonorum, rationis illius peruenit ad alium, veluti in consequentiam; sententia, & condemnatio amissionis bonorum principalis nocet alteri; v. c. damnatur quis de hæresi, & ob ipsam hæresim bona illius confiscantur, sententia illius nocet omnibus illis, qui post commissum crimen contractu aliquo, vel donatione bona ab ipso hæretico acceperunt; ita docet Antonius Gomez *allegatus, num. 90.* & probat text. *in l. quisquis, §. filij verò, C. ad legem Iul. maiest.* & text. *in cap. cùm secundùm leges, de hæret. in 6.* & in terminis ita tenet Bartolus *in l. cùm filiusfamil. ff. de verbor. obligat. colum. 2.* Item sententia principaliter lata contra seruum delictum aliquod capitale committentem, nocet, & præiudicat domino non citato, nec vocato, & potest mandari executioni, contra ipsum seruum, non audito domino. Denique si ex dispositione alicuius legis, vel statuti pater teneretur soluere pœnam pecuniariam filij quatenus tangit legitimam ipsius filij, sententia lata principaliter contra filium, noceret, & præiudicaret patri non vocato, neque audito; ita Bartol. *in dicta l. cùm fil. famil. ff. de verb. obligation. colum. 2.* Secus tamen est, quando fit discussio in bonis debitoris ad effectum, vt perueniatur ad tertium possessorem pignorum, vel fideiussorem, quia tunc requiritur eorum citatio, & vt ipsi audiantur; ita Angel. *in dicta lege cùm fil. famil. ff. de verbor. obligat. in fine,* & Anton. Gom. *allegatus dicto num. 90. vers. quartò infertur.* Et ratio diuersitatis est, quia debitor non amisit dominium suorum bonorum, à die quo contraxit debitum, sicut hæreticus amisit à die commissi criminis, & ita validè, & licitè illa poterat alienare, quod hæreticus facere non potest, & idcirco fideiussores, & qui pignus habent, audiuntur; illi verò, qui bona hæreticorum habent, non audiuntur, si constat, quòd hæreticus post commissum crimen hæresis bona sua alienauit.

Ant. Gom.

33. Idem quod diximus de bonis hæreticorum, dicendum est etiam de illis, qui crimen læsæ maiestatis humanæ commiserunt, & post commissum huiusmodi crimen, bona sua alienarunt, nam alienatio etiam bonorum facta ab eo, qui commisit hoc crimen læsæ maiestatis, est ipso iure nulla à tempore commissi criminis, siue ea fiat titulo gratuito, & lucratorio, siue titulo honoroso, & si de facto post commissum crimen bona aliqua alienentur, poterit fiscus liberè ea vindicare, à quocumque possessore, etiam pretio non soluto, ita disponit ius *in l. ex indicior. vers. adde, ff. de accusation. & in l. donationes in concubinam, §. finali, C. ad legem Iul. maiest.* & vtrobique DD. tenet etiam, & declarat Bartol. *in l. post contractum, ff. de donat. & in l. si debitor, in fine, ff. de his, quæ in fraudem creditor.* Ioannes Andreas, Ancharran. Dominicus, & communis Canonistarum, *in cap. cùm secundùm leges, de hæret. in 6.* Iaso. *in §. item si quis in fraud. Instit. de act. colum. 17. num. 89.* pro qua sententia, quæ est communissima, facit etiam text. *in l. si debitor, ff. de his, quæ in fraud. cred.* Limitandum tamen est, dummodo pretium illorum non sit conuersum in vtilitatem illius, qui crimen læsæ maiestatis commisit, & extet in bonis eius, quia tunc non potest fiscus vindicare prædicta bona à possidente, cui illa ipse delinquens alienauit, vel permutauit, aut si voluerit illa vindicare, teneretur fiscus pretium illorum soluere possidenti; & restituere, quia re vera ipsa bona in potestate delinquentis sunt per alia bona ex pretio illorum comparata, & subrogata, quod idem est dicendum in crimine hæresis; ita communiter DD. Antonius Gomez *tomo 3. variar. cap. 2. num. 2. vers. quod tamen intellige.* Bartol. *in l. si debitor, in fine, ff. quæ in fraudem cred.* Ioannes Andreas *in cap. cùm secundùm leges, de hæret. in 6. colum. finali.* Ancharranus *ibi colum. 1.* Archid. *colum. 2.* Dom. *colum. 2.* & idem Ancharran. *in cap. finali, de præscript. in 6. colum. 1.* Romanus *in l. Senatus, ff. ad Syllanian.* pro qua sententia, & opinione facit textus *in l. ex his, ff. quæ in fraud. creditor.* vbi dicitur, si creditor reuocat ab emptore alienanata in fraudem, teneri pretium restituere, si extat in bonis eius, vel si conuersum est in eius vtilitatem.

Bartol.
Ioan. Andr.
Anchar.
Dominicus.
Iaso.
Ant. Gom.
Bartol.
Ioan. Andr.
Anchar.
Archidiac.
Dominicus.
Romanus.

CAPVT XLIX.

Quatenus teneatur quis ex charitate, aut ex officio accusare, & an possit pretium iustè accipere, ne accuset.

SVMMARIVM.

Accusatio de se est bona, & est licita tam ob vindictam publicam via iuridica procurandam, quàm ob vindictam priuatam. num. 1.
An semper requirat præuiam monitionem. num. 2.
In foro iudiciali, quando aliquis scit crimen contra Principem, & Rempublicam esse committendum si non denunciat, punitur eadem pœna, qua author criminis. num. 3.
Accusare non tenetur quis, nisi id, quod potest in iudicio probare. num. 4.
An quando crimen iam commissum est, teneatur quauis particularis persona illum accusare ad vindictam publicam, etiamsi illud possit in iudicio probare. num. 5.
Quando crimen impendet, & soli authori nocet, semper præmittenda est fraterna monitio, si inde alteri nullum malum impendeat. num. 6.
Omittentes accusare, & denunciare solùm peccant contra charitatem. num. 7.

1. *Accusatio de se bona est, & licita.* Ex dictis patet, licitum esse cuiquam alterum accusare tam ob vindictam publicam, & publicam satisfactionem Reipublicæ, quàm ob iniuriam sibi factam, si enim accusatio de se est bona, vt *cap. 47. num. 1.* probauimus, sequitur, vt licitum sit accusare, cùm semper licitum sit actum bonum exercere, vindicare enim iniurias, & procurare eam vindictam via iuridica, & per potestatem publicam, est actus iustitiæ, ac proinde virtutis, vt docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 68. *artic.* 1. Caietanus *ibi*, & Banhez, & Sotus *lib. 5. de iustit. quæst. 5.* Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num.* 1. & plures, quos ibi citat, nemo tamen tenetur alium accusare ob iniuriam sibi factam, cùm enim homo sit dominus propriæ famæ, & bonorum, poterit si in istis patiatur aliquam iniuriam, eam liberè condonare. (D. Thom. Caietan. Banhez. Sotus, Sayr.)

2. *An semper requirat præuiam monitionem.* Dubium igitur est, an, & quando teneantur homines ex præcepto charitatis accusare, & imprimis in causa propria ciuili, nullus tenetur, vt modò diximus, alterum accusare; in criminali verò partita est opinio, authores hinc inde decertantes; sed optimè conciliari possunt, si dicamus aliquando teneri, aliquando non teneri. Teneri quidem, quando vident, & sciunt delictum aliquod in Republica esse committendum, vel contra se, vel contra alium, & non possunt aliter damno impendenti occurrere. v. c. homicidio, vel furto; idem de damno publico, & communi; à fortiori dicendum est, vt de coniuratione in Principem, de proditione Reipublicæ, de falsificatione numorum, de hæresi, de furto publici ærarij, &c. In his enim casibus, cùm damnum adhuc immineat, & non sit datum, si nulla alia via illud efficaciter, & cum effectu impedire possumus, tenemur ex præcepto charitatis iudici denunciare, vt impediat; ita communiter Doctores, D. Thom. 2. 2. *quæst.* 68. *artic.* 1. Sotus *de tegend. membr.* 1. *quæst.* 5. Syluester *verb. accusatio, quæst.* 2. Anton. Gomez. *tomo 3. variar. cap. 1. num. 9. vers. quintò limita*, vbi asserit, eum qui videt, & scit aliquod delictum esse committendum contra aliquem, peccare mortaliter contra charitatem, si non prohibet & impedit cùm possit, & id probat text. *in cap. sicut dignum*, §. *illis etiam, de homicidio*, cuius verba sunt hæc. *Qui potuit hominem liberare à pœna mortis, & non liberauit, eum occidit.* & textus *in cap. quanta, de sentent. excommunicat.* vbi dicitur teneri in conscientia, & censeri excommunicatum illum, qui videt, & scit delictum committendum in Clericum, & non prohibet, cùm possit, & idipsum tenet Abbas *in cap. 1. de restit. spoliat. columm. finali, num. 9.* Decius *in reg. culpa caret, ff. de reg. iuris, colum. penult. & finali.* (D. Thom. Sotus. Siluester. Ant. Gom. Abbas. Decius.)

3. Imò in foro iudiciali, & externo, si quis sciat, & videat crimen esse committendum contra Principem, vel Rempublicam, & non prohibet, reuelat, vel denunciat, cùm potest, punitur eadem pœna, qua punitur ipsum crimen, ac si ipse fecisset, & author illius esset, ita expresè tenet Bartol. *in l. vtrum, in fine, ff. ad leg. Pompe. de parricid.* argumento illius textus, & *in l. 1. §. occisorum, ff. ad Syllan.* Salicetus *in l. 1. C. ad leg. Corneliam de sicariis, colum.* 2. Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 8. vers. tertiò limita*, post multos, quos *ibi* citat, rigorosa profectò est hæc sententia, vt fatetur ipse Anton. Gomez *ibi*, sed statim addit. *Tamen in puncto iuris, videtur vera, & tenenda, & illam sequor.* & pro hac opinione facit text. *in l. quisquis, §. id quod, C. ad legem Iuliæ maiestat.* vbi dicitur omnia, quæ sunt disposita in crimine læsæ maiestatis, locum habere in ministris, atque satellitibus conscíis, & text. *in l. vnica, §. pœnas, vers. cæteros, C. de rapt. virg.* vbi habetur in illo crimine puniri conscios non prohibentes, sicut facientes, vel opem præstantes; quanto ergo magis in nostro delicto contra Principem, & Rempublicam; nam licèt pœnæ non extendendæ sint de casu ad casum, tamen saltem in eadem specie, quando casus est deformior, ratio ipsa naturalis dictat esse iustissimè extendendas; præsumit enim ius in eo casu eum, qui extra confessionis Sacramentum crimen contra Remplicam, & Principem sciuit, & illud manifestando, ei noluit obuiare, societatem occultam habuisse cum delinquentibus, iuxta illud, *Non caret vitio societatis occultæ, qui manifestis vitiis desinit obuiare.* quod propriè dicitur de iudicibus, qui manifesta, & publica vitia in Republica congruenti punitione, nolunt castigare; si tamen iudicibus constiterit, illum reuera nullam societatem occultam cum delinquentibus habuisse, mitiori pœna ad illorum arbitrium illum poterunt punire, spectato crimine, circunstantiis, & qualitatibus illius. (Bartol. Salicetus. Ant. Gom.)

4. *Accusare quis non tenetur, nisi quod probare potest in iudicio.* Accusare verò non tenetur quisquam, nisi id quod potest in iudicio probare; & ratio est in promptu, quia nemo tenetur ex charitate alterius damnum via accusationis impedire cum graui suo damno, atqui nisi quis crimen, de quo aliquem accusat, in iudicio probare possit sufficienter, damnum graue patietur, tum expensarum, tum pœnæ (si non talionis, cùm non sit iam hodie in vsu) saltem arbitrariæ, vt suprà diximus; ergo non tenetur; ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 68. *artic. in corpore.* ibi, *si quod crimen quis sciuerit, quod vergat in damnum Reipublicæ, tenetur ad accusandum. secus autem si crimen fuerit, quod probare non possit, tunc enim minimè tenetur.* vbi illud, *quis*, omnes personas, nulla excepta comprehendit; ita docet etiam Sotus *de tegend. secret. membr. 2. quæst. conclus. 1. ad 2.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 16. num. 6.* Filliucius *tomo 2. de iustit. tractat. 40. cap. 7. num. 15.* Nauarr. *in summa Latina, cap. 25. num. 33.* Toletus *in summa, lib.*

lib. 5. cap. 57. vers. prima. Anton. Gomez *tomo 3. var. cap. 1. num. 9. vers. aduertendum tamen*, & plures quos allegat.

5. *Quid quando crimen iam est commissum.* Quando verò crimen, ac delictum iam commissum est, & emendatum, siue sit commissum contra bonum publicum, siue contra personam aliquam priuatam, siue contra seipsum, etiamsi aliquis testes habeat, quibus illud sufficienter in iudicio probare possit, non tenetur ex præcepto charitatis delinquentem accusare, potest tamen illum licitè accusare, si voluerit. Ratio est, quia in accusatione proceditur ad vindictam publicam ad aliorum exemplum. Vindicta autem publica delictorum, non spectat primò, & per se ad priuatam personam, sed ad publicam, ac proinde non tenetur priuata persona ex præcepto charitatis delinquentem accusare; si tamen à iudice iuridicè interrogetur, tenetur tanquam testis, veritatem fateri, quia licèt non teneatur accusare, tenetur tamen veritatem testari; ita Filliucius *tomo 2. tractat. 40. cap. 7. num. 216.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 16. num. 7.* Toletus *lib. 5. summa, cap. 57. num. 3. vers. prima*, vbi hæc exempla ponit. v. c. *Cognouisti aliquem, qui fuit numorum falsificator, aut qui Regi insidias parauit, iam tamen destitit omnino à tali peccato, non teneris illum denunciare, vel accusare. Similiter cognouisti aliquem in hæresim fuisse prolapsum, suis tamen omnino pœnituisse, & ab errore discessisse, non teneris etiam illum accusare, vel denunciare, teneris tamen interrogatus à iudice veritatem testificari iustè, & iuridicè procedente, hoc est, cùm authoris infamia, vel probatio aliqua, aut indicia illius præcesserunt*; hæc ibi Toletus. Filliucius. Sayro. Toletus.

6. At quando crimen non est in damnum tertij publicum, vel priuatum, si nondum commissum sit, sed impendeat, & accusatione, vel denunciatione impediri possit, prius præmittenda est correctio fraterna, & Christiana monitio, quàm denuncietur, vt iam diximus *cap. 47. num. 16.* si spes sit emendationis, secus si non sit, nec profutura speretur talis correctio, tunc enim statim quis tenetur crimen denunciare; ita communiter DD. Toletus *lib. 5. summa, cap. 57. num. 7.* Filliucius *tomo 2. tractat. 40. cap. 7. num. 217.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 16. num. 9.* & plures quos allegat. Vide quæ diximus *dicto cap. 47. à num. 16.* Toletus. Filliucius. Sayrus.

7. Ex dictis colligitur omittentes accusare, & denunciare, cùm tenentur solùm peccare contra charitatem, si sint personæ priuatæ, & non teneri ad restitutionem, si non accusent in casibus, in quibus id facere tenebantur; patet, quia ex charitate, non ex iustitia ad id tenentur: obligatio autem restitutionis oritur ex violata iustitia, non ex offensa charitate; ita communiter DD. Salon. *2.2. quæst. 68. artic. 1. controuers. 3. dub. 2.* Filliucius *citatus, num. 218.* Sayrus item *allegatus, cap. 14. num. 13.*

8. Si verò sint officiales iustitiæ, & personæ publicæ, qui ad id ex officio tenentur, peccant contra iustitiam non accusando, & tenentur ad restitutionem. Ratio est, quia cùm ad id teneantur ex iustitia, ob stipendium, quod à Rege, vel Republica accipiunt, contractus, vel quasi contractus intercedit inter ipsos, & Rempublicam; ex contractu autem obligatio iustitiæ, & restitutionis oritur. ita Filliucius *tomo 2. tract. 40. cap. 7. num. 219.* Sic custos mercium, & tributorum regalium, quando illa iusta sunt, qui à Rege, vel Republica ad ea tributa custodienda stipendio conducuntur, ad restitutionem tenentur, si, vt dixi, iusta sint, & illa furto auferri sinant; vt docet Nauarrus *in summa Latina, cap. 25. n. 34.* Filliucius. Nauarrus.

Animaduertendum tamen in multis casibus, non teneri huiusmodi officiales ad restitutionem. 9. *An officiales teneantur restituere dānum, si non accusent.*

Primò, quando delinquentes contra legem, quam huiusmodi officiales tenentur custodire, id agunt ex graui necessitate, vt si statutum dicat quòd omnes syluam publicam cædentes soluant certam mulctam, & aliquis pauperculus graui necessitate compulsus, ex ea sylua ligna aliqua cædat, non tenentur huiusmodi officiales eum in eo casu accusare.

Secundò, quando tales delinquentes, sunt consanguinei, propinqui, vel amici dominorum, qui ius habent in rebus, quas custodiunt, v. c. in venatu, piscatu, vel sylua cædua, vel eorum qui legem condiderunt. v. c. decurionum populi, quos Vrcatores, vel consules vrbium, aut oppidorum appellamus; de quibus rationabiliter censeri potest, non fuisse mentem eorum, cùm eam legem condiderunt, amicos suos, propinquos, & consanguineos in illius pœnis comprehendere; ita Filliucius *tomo 2. tractat. 40. cap. 7. n. 219.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 14. n. 14.* Nauarrus *in summa Latina, cap. 17. num. 122.* vbi ita, *Excusatur custos, venatus, aut piscatus prohibiti, & syluarum cæduarum, aut pascuorum constitutus ab iis, quorum sunt iura illa si sciret eos, quos contra facientes inuenisset, fecisse id ex necessitate, quæ eos à peccato excusabat, & non permittit eis plura, quàm talis necessitas exigit, dixi, si sciret, quia in dubio non excusatur: excusatur etiamsi sciret eos, quos in huiusmodi locis inuenit esse consanguineos, aut adeò amicos domini prædictorum iurium, vt probabiliter credat illi eorum venatum placiturum.* Filliucius. Sayrus. Nauarrus.

Idem dici potest in casu, quo delinquentes tales sint, vt si licentiam petiissent, v. c. cædendi ligna, venandi, piscandi, aut armenta pascendi in loco prohibito, illam impetrassent: ita Filliucius *allegatus*, & Sayrus *num. 15.* Ratio illorum est, quia tunc non censentur domini inuiti de re ipsa, sed de modo, nam illam licentiam darent, si peteretur. Contrarium tamen tenet expressè Nauarrus *in dicta summa Latina, cap. 17. num. 123.* vbi expressè dicit, teneri custodes in eo casu ad restitutionem, eo quòd licèt dominus concessurus illis fuisset prædictam licentiam si per illos ab eo peteretur, est tamen rationabiliter inuitus de re ipsa, non de modo tantùm, quando illam non petierunt. Ego sententiam Sayri & Filliucij sequor, & approbo, propter illius fundamentum, & Petrus Nauarra statim *allegandus*, hanc etiam Nauarri sententiam tribuit Medinæ *C. de restit. quæst. 12. dubio vltimo, vers. quanta autem*, sed vt optimè animaduertit Sayrus, Medina *ibi* hoc non dicit, sed solùm absolutè dicit, teneri huiusmodi officiales, & personas publicas ad accusandum, & obligari ad restitutionem si non accusent: cum Filliucio, & Sayro, consentiunt etiam, & bene, Petrus Nauarra *lib. 3. de restit. cap. 4. dub. vltimo, num. 139.* Caietanus *in summa verb. furtum*, & alij communiter, imò & ipse Nauarrus, contrarium asserit expressè *in eadem summa Latina, cap. 17. num. 138.* his verbis. *Qui occultè aliquid accipit ab eo, cui non displiceret acceptio sibi nota, sed occulta, is licèt peccet venialiter, non tamen mortaliter, quia eius acceptio, aut retentio, non est contra voluntatem domini, sed modus solùm* 10. Filliucius. Sayrus.

ſolum accipiendi, quod ad peccandum mortaliter non ſufficit.

11. Huiuſmodi autem cuſtodes, & officiales aliquid accipientes, vt non accuſent, vel denuncient, ad multa tenentur: in primis enim tenentur ad damnum Reipublicæ, aut tertiæ perſonæ, ex illorum crimine illatum, vt ad furtum lignorum ex ſylua, ad reſtitutionem furtum ex venatione: ita Medina *C. de reſtit. quæſt.* 3. *cauſa* 10. *verſ. quinto.* Salon. 2. 2. *q.* 68. *art.* 1. *controuerſ.* 2. *dub. vlt.* Corduba *in ſumma, quæſt.* 66. §. 2. *in fine.* Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num.* 16. Sotus *lib.* 4. *de iuſtit. quæſt.* 7. *artic.* 1. *verſ. ſecundus ergo.* Nauarrus *in ſumma Latina, cap.* 25. *num.* 34. Syluester *verb. Reſtitutio* 3. *quæſt.* 5. *verſic.* 7. Filliucius *tomo* 2. *tractat.* 40. *cap.* 7. *num.* 220. Couarr. *ad regulam peccatum, part.* 2. §. 2. *num.* 7. *de regulis iuris, in* 6. & alij communiter; non tenentur tamen reſtituere id quod acceperunt, ne accuſarent, iuxta Nauarrum, Syluestrum, Filliucium, & Couarruuiam *allegatos*; & ratio huius rei eſt, quia cooperantur negatiuè ad damnum huiuſmodi, cùm ex contractu, aut quaſi contractu illi obuiare teneantur; ergo tenentur ad tale damnum: ſuppoſito verò, quòd à legibus non inhabilitentur ad aliquid accipiendum, nec in pœnam delicti, ad reſtitutionem eius rei, quam acceperant, damnentur, non tenentur reſtituere id quod ne accuſarent, acceperunt; non enim apparet vnde oriatur obligatio huius reſtitutionis, nam quòd acceptio illa ſit cauſa peccandi contra iuſtitiam, & non exequendi officium ſuum licitè, & debito modo, id tantùm probat, eam acceptionem eſſe peccaminoſam, non probat verò fuiſſe directè, & formaliter contra iuſtitiam, ſicut proberet ſi promiſiſſent ſe munera non accepturos, & ex contractu, vel quaſi contractu ad id ſe obligaſſent; ita Nauarrus, Couarruuias, Syluester, Filliucius *allegati.* Licèt Medina, Salon, Corduba, Sayrus, & Sotus *citati*, exiſtiment teneri etiam illos reſtituere id quod acceperunt, ne accuſarent, ex eo fundamento, quia tales ex iuſtitia tenebantur crimina accuſare, & denunciare; ergo contra iuſtitiam faciunt aliquid accipiendo, ne accuſent. ergo tenentur ad reſtitutionem. Reſpondeo, concedendo maiorem, negando minorem, non enim directè peccant contra iuſtitiam aliquid accipiendo ne accuſent, ſed occaſionaliter, quod peccatum potius eſt contra charitatem in ſeipſos, quam contra iuſtitiam in alios.

Nauarrus. Syluester. Filliucius. Couarr.

12. An autem cuſtodes, & officiales huiuſmodi non denunciantes, ſeu non accuſantes eos qui delinquunt, teneantur ſoluere pœnam pecuniariam, ad quam damnandi eſſent delinquentes, ſi accuſarentur ab illis, eſt dubium inter DD. ſed communis ſententia reſoluit non teneri, quia pœna non debetur, niſi poſt ſententiam latam; quare ante talem ſententiam nec fiſcus, nec Reſpublica, habet ius ad talem pœnam, & conſequenter huiuſmodi officiales non denunciantes, non faciunt directè contra ius, quod fiſcus habet in pœnas, ſed tantùm faciunt contra iuſtitiam ex contractu. Vnde tenentur ad damnum Reipublicæ, vel tertiæ perſonæ illatum, & non tenentur ad pœnam; ita communiter DD. Nauarrus *in ſumma, cap.* 25. *num.* 34. Syluester *verb. Reſtitutio* 3. *quæſt.* 5. *verſ. ſeptimum.* Corduba *quæſt.* 66. §. 2. Imò Filliucius *tomo* 2. *tract.* 40. *cap.* 7. *num.* 221. exiſtimat teneri huiuſmodi officiales, & cuſtodes ad reſtitutionem tantùm eius pecuniæ; & ſalarij, quod eo die accipit pro rata in ſtipendium. Alij exiſtimant teneri quoque pœnas reſtituere, ſed ſententia Nauarri eſt verior, & communior, & addit Nauarr. idem dicendum eſſe de cuſtodibus, & præfectis, qui ſtipendio conducuntur à Rege ad non extrahendas, aut inuehendas merces prohibitas in confiniis Regnorum, Prouinciarum, & ciuitatum, quando permittunt illas importare, vel exportare; hi enim peccant quidem mortiferè, nec abſolui poſſunt, abſque firmo emendationis propoſito, & tenentur ad reſtitutionem damnorum, ſeu Tributorum, Regibus, aut Reipublicæ, quæ inde illis erant debita, ſi iuſta erant; non tamen tenentur ad reſtituendas pœnas, quas tranſgreſſores reſtituere tenebantur, ſi denunciati fuiſſent ſententia ad illas damnati; ita idem Nauarrus *in ſumma Latina, dicto cap.* 25. *num.* 34. Ipſi verò mercatores, & domini mercium, qui eas aduehunt, & inuehunt, aſportant, & tranſportant ex vno Regno in aliud occultè, & clanculò, non tenentur ad prædicta tributa, cùm ſe exponant pœnæ amiſſionis illarum; tales enim leges, pœnales cùm ſint, ſolùm ad pœnam obligant in conſcientia, & non niſi poſt latam ſententiam.

Nauarrus. Syluester. Corduba. Filliucius.

Si huiuſmodi cuſtodes, & officiales diſſimulent, & ſe abſcondant eo animo, & malitia, vt vectores mercium, & lignatores, & venatores capiant in delicto, & merces amittant, pœnáſve ſoluant, peccant quidem mortaliter contra charitatem, non tenentur tamen ad vllam reſtitutionem faciendam tranſgreſſoribus ipſarum legum, quos eo dolo capiunt; ſi quod illi inde damnum incurrunt. 13.

Primò, quia ex officio, & iuſtitia non tenentur illi conſulere bono delinquentium; ſed Regis, aut Reipublicæ.

Secundò, quia id omnes cuſtodes faciunt, & ab omnibus ſcitur, & ita nemo deceptum ſe dicere poteſt, ſcienti enim, & conſentienti nulla fit iniuria; ita docet Filliucius *tomo* 2. *tract.* 40. *cap.* 7. *num.* 221. *initio*, & Nauarrus *in ſumma Latina, cap.* 17. *num.* 124. Sayro *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num.* 17. Medina *C. de reſt. quæſt.* 12. *dubio vltimo, verſic. ſi denique.* Corduba *in ſumma, quæſt.* 66. §. 2.

Filliucius. Nauarrus.

Illud tamen eſt animaduertendum, iuſtas eſſe leges, quæ prohibent venationem certarum ferarum certis, & determinatis temporibus, quando ſcilicet pariunt, oua ponunt, & excudunt, aut nutriunt, aut tempore niuis, aut ne illis, vel illis inſtrumentis venatus, vel piſcatus fiat, quia huiuſmodi prohibitiones in populi vtilitatem, & bonum commune redundant; ſed qui talium prohibitionum tempore venantur, vel piſcantur, non tenentur reſtituere id, quod venati, aut piſcati ſunt, niſi poſt iudicis condemnationem: nec ſimiliter tenentur ſoluere pœnam, niſi poſt eandem ſententiam. ita Nauarrus *in ſumma Latina, cap.* 17. *num.* 124. Medina *C. de reſt. quæſt.* 12. *colum.* 2. Sic quamuis iuſtæ ſint leges, quæ ſub grauiſſimis pœnis prohibent aſportationes, & inuectiones mercium ex vno Regno in aliud, non tenentur qui illas occultè tranſportant, & inuehunt ad reſtituenda furata tributa, & illarum pœnas, niſi poſt latam iudicis ſententiam. 14.

Leges prohibentes piſcationem, aut venationem certis temporibus, iuſtæ ſunt.

CAPVT

CAPUT L.

Soluuntur aliqua dubia circa accusationem delictorum, & reorum.

SUMMARIUM.

Aliquando plures concurrunt ad accusandum reum delinquentem, an omnes possint à iudice admitti. num. 1.

Quis tunc possit concedere veniam reo, & remissionem delicti, & intra quem terminum dierum. num. 2.

An si accusator post accusationem in iudicio inchoatam moriatur, vel impeditus sit, possit alius accusator à iudice admitti, & quando. num. 3.

An si alius accusator, mortuo primo, ad accusandum non superueniat, qui propositam accusationem prosequatur, possit iudex id ex officio efficere, & intra quem terminum. num. 4.

An facta concordia, & data venia reo, possit iudex ex officio adhuc accusationem prosequi contra reum, etiamsi venia ob pactam pecuniam detur. num. 5.

An testes primæ accusationis fidem faciant in secunda, quin de nouo interrogentur. num. 6.

Quid de consuetudine. num. 7.

An quando delictum inuenitur punitum diuersis legibus, ex qua puniendum sit, & quid si vna lex corrigat, vel non corrigat pœnam alterius. num. 8.

Quomodo puniri possit ciuitas, vniuersitas, aut populus, si totus delinquat, an morte, an alia pœna. num. 9. 10. & 11.

Notantur aliqua scitu digna circa minorem, à quatuordecim annorum, vsque ad secundum annorum, an possit esse iudex, an Tabellio, an Doctor, an matrimonium validè contrahere, an decurio populi. num. 12.

Minor si tempore infantiæ, hoc est, vsque ad septennium completum aliquem occidat, an possit aliqua pœna puniri. num. 13.

Quid si sit proximus infantiæ, & habeat decem, & dimidium, & fœmina nouem, & dimidium. num. 14. & 15.

Quid si minor sit proximus pubertati, & decimum annum, & dimidium excedat, & fœmina nouem, & dimidium. num. 16.

An si minor proximus pubertati in iudicio confessus fuerit delictum, admittendus sit ad restitutionem, ita vt talis confessio ei nihil noceat. num. 17.

1\. *An quando plures concurrunt ad accusandum, omnes admitti possint à iudice. Opinio prima.*

PRIMUM dubium est, an quando plures consanguinei vsque ad 4. gradum concurrunt ad accusandum reum de aliquo delicto, omnes possint à iudice admitti. Respondeo hac de re partitam esse sententiam.

Prima affirmat, eam docet Morla *in Emporio iuris, tit. de legibus, q. 14. n. 9.* & pro ea iudicatum fuit in regio Senatu Olysipponensi *anno 1616.* vt refert Melchior Phœbus *tomo 1. suarum decisionum, decis. 9. num. 10.* & hæc sententia confirmari potest ex eo, quòd ius vindicandi mortem defuncti est penes quemcumque ex hæredibus in solidum, & in indiuisum, & non pro parte cùm diuidi non possit, *l. portiones, ff. de his quibus vt indign.*

Opinio secunda.

Secunda opinio negat, & ait non debere omnes à iudice admitti, si sint inæquales in gradu, sed posse iudicem eligere magis idoneum, proximiorem in gradu, vel in quo reperiatur maior qualitas dignitatis, personæ, ætatis, vel alterius iustæ causæ. ita disponitur *in l. si plures, ff. de accusat. & in l. si verò, §. hac autem, ff. de his, qui deiecerunt, vel effuder.* docet Anton. Gomez *tomo 3. var. tit. de delictis, cap. 1. n. 35.* & Vincentius Franchus *in 2. part. decis. 382.* & hæc, meo iudicio, est probabilior sententia, & ratio est, quia sicut non potest reus pluries ob id crimen puniri, ita nec à pluribus ob illud accusari, accusatio enim ad punitionem, & vindictam tendit, vnde si plures essent accusatores, plures darentur punitiones, quod fieri non potest; quare si plures extranei ad accusandum concurrant, & cum eis concurrat aliquis, qui velit suam suorúmque iniuriam prosequi, is à iudice præferendus est aliis, quia sua magis interest accusare. Si verò concurrant plures, qui suam suorúmque iniuriam prosequantur, tunc ille, qui in gradu proximiori est, præferri debet; si autem omnes sint in gradu æquali, omnes simul admittuntur, nec vnus excludit alium, nec iudex potest vnum eligere illorum; omnes tamen tunc debent offerre eundem libellum accusatorium, & illum subscribere; ita vt ex pluribus fiat vna accusatio tendens ad vnam punitionem delicti; si tamen vnus illorum prius accusauit, & litem contestatus est, non debet alius admitti si postea adueniat, licèt sit in eodem gradu, ita Antonius Gomez *allegatus.* Salicetus *in l. si accusatoribus, C. de accusat. colum. 2. & in l. qui de crimine, eodem tit. colum. 5. oppositione 7.* Notat tamen Phœbus *allegatus*, sequens opinionem Senatus Lusitani, quòd in promulgatione sententiæ circa condemnationem pecuniariam, etiamsi concurrant omnes consanguinei ei non æquales in gradu, semper præferendum esse illum, qui fuerit proximior in gradu, & pro hac sua opinione citat Farinacium *tit. de diuersis criminibus, quæst. 104. num. 304.*

Ex dictis infertur illum solum posse concedere remissionem delicti, & veniam auctori illius, qui admissus fuerit à iudice ad accusandum, quia erat in gradu proximiori; si verò omnes erant in eodem gradu, ab omnibus dari debet prædicta venia, & fieri prædicta remissio, & concordia: in opinione tamen Lusitanorum, quæ admittit omnes consanguineos vsque ad quartum gradum ad accusandum, ad omnes pertinet, & ad quemlibet illorum in solidum, veniam dare, sicut & accusare. Multum autem refert, vt reus delinquens veniam impetret delicti, quia ea impetrata, non potest puniri pœna sanguinis, ita Gomez *allegatus d. n. 15. ad finem.* Si tamen pater, aut frater, vel alius consanguineus in primo gradu remittat alicui mortem filij, aut fratris, vel consanguinei; poterant mater, vel alij fratres, vel vxor, aut alij consanguinei vsque ad quartum gradum venire contra eam remissionem, & de nouo delinquentem accusare, ita idem Ant. Gom. *allegatus.* Bocrius *decis. 120. & 121.* Afflictis *in const.* & alij, quos refert, & sequitur Bombinus *cons. 69. in fine.* 2. *Illatio.*

Secundum dubium est, si accusator post accusationem in iudicio propositam è vita discedat, vel aliàs impeditus sit, an possit alius admitti ad accusandum, & quomodo? Respondeo si vult repetere accusationem primò intentatam, eandémque instantiam, & processum in eo statu, in quo illum inuenit, posse, modò intra triginta dies ad accusandum appareat. ita deciditur *in l. libellorum, ff. de accusat. §. finali.* Si verò non vult accusationem primo intentatam prosequi, sed aliam de nouo inchoare, antiqui DD. negant, vt fatetur Antonius Gomez *dicto tomo 3. variar. cap. 1. in tit. de delictis, n. 36.* & id videtur esse verius spectato rigore iuris. 3. *An si accusator post inchoatam accusationem moriatur, vel aliàs impediatur, possit alius accusator admitti, & quando.*

Nam

Nam textus *in l. constante matrimonio, ff. de adulter.* solùm dicitur *derelicta accusatione ab vno, ab alio exerceri, vtile esse.* quod solùm indicat posse inchoatam vrgeri, non nouam inchoari; & textus *in l. penultim. ff. de publ. iud.* solùm asserit accusatore defuncto rem ab alio peragi posse, & textus *in l. 23. in principio, tit. 1. part. 7.* solum disponit mortuo accusatore posse alium accusare, quæ omnes leges non distinguunt, de accusatione iam cœpta, & noua, imò *lex 19. tit. 20. lib. 4. fori, in fine,* videtur expresè dicere quòd nullo modo post mortem accusatoris audiatur alter si nouam accusationem velit intendere. quare vbi ius non distinguit, nec nos id facere debemus.

Nouiores verò authores asserunt mortuo accusatore admittendum esse aliam nouam accusationem proponentem, ne delicta impunita maneant. ita docet Anton. Gomez *citatus,* & Bartol. *in dicta l. libello, §. finali, ff. de accusat. colum. 2. num. 6.* & *ibi* Albericus, & Iacobus de Aretio, & Salicetus *in l. qui de crim. C. de accusat. colum. 1. num. 7. in fine,* & Angelus de Perusio *in l. 1. C. de gener. aboi. colum. 1. in medio,* & Ananias *cap. 2. de collus. de tegend. colum. 3. in medio,* & Imola *in l. penultima, ff. de public. indic. colum. finali, prope medium;* hi tamen omnes nullum textum afferunt pro se, sed dicunt ita intelligenda esse iura citata, cùm tamen ius hoc non addat, nec nos addere debemus, maximè, quia, ne delicta impunita maneant, sufficit, si accusatio cœpta prosequatur.

4. Illatio prima. Ex præiacta doctrina videtur inferendum mortuo accusatore, vel impedito, si alius accusator non superueniat, qui cœptam accusationem velit continuare, ne delicta impunita maneant posse iudicem ex officio procedere contra reum delinquentem intra triginta dies si vult prosequi eandem instantiam; aliàs si nouam vult proponere in opinione communi, quæ id asserit, poterit nouam accusationem intendere intra idem tempus: ita docet expresè Imola *in l. penult. ff. de publis. iudic. colum. 2. prope finem.* Anton. Gomez *tomo 3. var. cap. 1. num. 36.* & alij.

5. Illatio secunda. Infertur secundò, licet in delictis in quibus pendente lite, & accusatione pro certa pecunia fit concordia inter reum delinquentem, & actorem, seu accusatorem, cùm accusator pro ea pecunia ab accusatione desistit, & veniam reo impertit, posse iudicem accusare ex officio intra eosdem triginta dies, si vult inchoatam instantiam, & accusationem prosequi à tempore desistentiæ, aliàs illis transactis in opinione, quæ docet, posse nouum accusatorem nouam ponere accusationem, debet de nouo incipere, & nouam instantiam, & processum intra tempus à iure præscriptum inchoare; ita docet Cardinalis *in cap. de his, de accusat. colum. 2.* argumento text. *in prædicta l. libellorum, §. finali, ff. de accusat.* & Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 36. notabili primo.* Vnde reprobatur sententia Bartoli *in l. transigere, C. de transact. lect. 2. colum. 1. in medio,* vbi expresè tenet, facta concordia, & transactione inter partes, debere alium accusatorem, vel iudicem nouum processum, & accusationem inchoare; eo quòd prima per prædictam transactionem, & concordiam, iam sit perempta, & extincta, & idem sentit cum Bartolo, idem Felin. *in cap. de his, de accusat. colum. 1. num. 3.* Neque ratio Bartoli aliquid probat, nam per concordiam illam perempta, & extincta est illa accusatio, quoad transigentes solùm, non quo ad alios; vt expresè dicitur *in l. finali, C. si reus, vel accusator mortuus fuerit.*

Cardinalis. Ant. Gom. Bartol.

6. An testes primæ accusationis fidem faciant in secunda. Quæstio tamen est, an in casibus, in quibus extincta est accusatio, & perit, extinguitúrque instantia per mortem accusatoris, vel per pacem, & concordiam partium, & alia de nouo accusatio inchoatur, testes primæ accusationis peremptæ, fidem faciant in secunda, & noua accusatione; ita vt de nouo testimonium ferre possint, nam cùm prima instantia sit perempta, atque extincta, videtur, non posse facere fidem in alia instantia, & accusatione diuersa. Respondendum tamen est, si prædicti testes viuunt, & præsentes sunt, posse iterum de nouo interrogari, & antiquam eorum probationem nullam esse, & extinctam cum prima ipsa instantia, & accusatione; si verò iam sunt mortui, vel ita longo tractu absentes, vt commodè interrogari non possint, tunc ne delicta impunita maneant antiquæ probationes prioris instantiæ, & accusationis valent, & habent integrum effectum; ita probat text. *in l. finali, C. de testibus,* vbi disponitur perempta, extinctáque instantia, cœpta coram arbitris, si iterum causa agitetur coram iudice ordinario, debere repeti, & examinari de nouo testes, si viuunt; si verò sunt iam mortui, eorum dicta fidem facere, & plenam probationem in secunda, & noua instantia; & confirmatur etiam hoc ex textu *in l. penultima, §. finali, C. de arbitr.* & *ex cap. præsentata, de testibus,* & ita disponitur *in l. 38. tit. 16. partita 3.* & docet Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 37.* Gomez.

7. Hæc de iure; de consuetudo tamen hodie extincta instantia in causa criminali per concordiam partium, vel morte accusatorum, vel ex qualibet alia causa poterit alius accusator, vel iudex ex officio prosequi, & continuare eandem accusationem, & processum quocumque tempore, etiam post triginta dies, ita singulariter tenet solus Angelus de Perus. *in dicta l. transigere, C. de transact. colum. 2. num. 7.* & addit Anton. Gomez *allegatus num. 38.* fortè æquum, & iustum esse, hoc hodie sic esse in praxi, fauore Reipublicæ, propter vitandos circuitus, & expensas; quare si alicubi ea consuetudo fuerit, seruari debet, quia rationi consentanea est.

8. An quando delictum inuenitur punitum diuersis legibus, ex qua puniendum sit. Tertium dubium est, an quando delictum inuenitur punitum pluribus legibus, ex qua puniendum sit. Respondent iuris Ciuilis periti, si illud delictum in omnibus punitur vnica tantùm pœna, tunc siue puniatur per vnam legem, siue per plures, non posse ampliùs puniri, & accusari, quàm semel, patet ex *l. Senatus, ff. de accusat.* ibi, *Senatus censuit, ne quis ob idem crimen pluribus legibus reus fieret.* & *ibi* Glossa ordinaria, Bartolus, Albericus, Angelus, & communis DD. opinio. Si diuersæ pœnæ imponantur pluribus legibus, & constet, quòd cumulatiuè imponuntur, eo quòd expresè id exprimitur, tunc omnes possunt imponi; patet ex *l. qui sepulch. C. de sepulch. viol.* ibi, *Quæ pœna priscæ seueritati accedit.* Si constat quòd vna pœna tollit, & corrigit aliam, illa sola debet imponi; ita disponitur *in l. 1. ff. ad l. Aquiliam.* Si diuersæ pœnæ pluribus legibus imponantur, & nec tacitè, nec expressè discerni potest, an vna tollat, & corrigat alia, tunc iuxta aliquos neutra corrigit, aut tollit aliam, etiamsi constet de prioritate, & posteritate illarum;

illarum: ita expresse probat textus *in l. quoties, vers. si eodem facto, ff. de act. & obligat.* & hanc opinionem tenet expresse Bartol. *in l. 1. ff. vi bonorum rapt.* & Baldus *in l. in eum, C. de furtis*, & plures quos citat Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 38. conclus. 4.* Alij (& veriùs) existimant vltimam pœnam posterioris legis tollere priorem, ita docet idem Antonius Gomez *ibidem, ad medium*, & id probat ex textu *in Auth. vt nulli iudicum, §. si verò quando, collat. 9.* & ex textu *in Auth. sed hodie, C. de adulter.* vbi simpliciter asserunt iura, adulteram conuictam de adulterio detrudendam esse in Monasterium, & *ibi* affirmant DD. pœnam legis antiquæ, quæ erat pœna mortis, corrigi, ac tolli per hanc posteriorem pœnam detrusionis in Monasterium posterioris legis, eo quòd lex posterior semper corrigat, ac tollat legem priorem; & hanc opinionem cum prædicto Antonio Gomezio, tenent plusquam viginti Authores, quos ille *ibid.* citat. Ego in hoc iuris puncto dicerem videndum esse, an singulæ pœnæ, quæ in singulis legibus continentur, sint adæquatæ delicto: si sunt adæquatæ delicto, sine dubio vltima, & posterior lex corriget, & tollet priorem, cùm æquitas humana non patiatur tantam pœnarum seueritatem; si non sunt adæquatæ delicto, posteriores non corrigent, nec tollent priores, & tunc iudex eliget ex illis pœnis, quas pœnas, aut quam pœnam delicto imponat, attentis, & consideratis circumstantiis delicti, grauitate illius, & grauitate, ac seueritate pœnarum, & hæc opinio est clara, & conformior rationi; & eam tenet Baldus *in l. cunctos populos, C. de summa Trinitat. & fid. Catholic. colum. 7. initio, & in l. data opera, C. qui accusare non possunt, colum. 2. num. 5.* & Imola *in l. 2. ff. de public. iud. colum. 2. in fine, vers. quid autem si*, & Paulus Castrensis *in dicta l. cunctos populos, colum. 2. num. 6.* Et ratio est euidens, quia ad iudicem spectat merita causæ expendere, qualitatem delicti videre, vim probationum inspicere; ergo ad illum etiam pertinet, pœnam eligere, quæ tali delicto respondeat.

Bartol. Baldus. Ant. Gom.

Sententia authoris.

Baldus.

Imola. P. Castrens.

9. *Ciuitas delinquens, quomodo tota puniatur.*

9. Quartum dubium est, quomodo puniri possit ciuitas, populus, aut vniuersitas, si tota delinquat. Respondeo, aut delictum tale est, quod pœna pecuniaria puniri possit, aut tale, quod iuxta leges, & iuris dispositionem pœnam sanguinis, mortis, aut mutilationis mereatur. Si pœna pecuniaria puniri potest, bene potest cadere in totam ciuitatem, & in singulos illius ciues, & tunc ex illorum bonis, fiet pœnalis solutio, & si non habent bona sufficientia, cogentur soluere certam mulctam annuatim, aut per singulos menses, quam ipsi possint suis laboribus, & operis acquirere; ita communiter Doctores *in l. 1. §. finali, ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine*, & *ibi* Glossa ordinaria, & Bartolus *in l. 4. §. actor, ff. de re iudicata*, & Antonius Gomez *tomo 3. cap. 1. num. 53.*

Bartol. Gomez.

10. Si pœnam mortis, aut mutilationis mereatur ipsa ciuitas, aut vniuersitas in se puniri non potest tali pœna; nam ciuitas, & vniuersitas est persona ficta insensibilis, & non est capax pœnæ sensitiuæ, nec potest dici posse tunc puniri omnes ciues, & omnes pœna mortis, & mutilationis esse afficiendos, quia tunc punirentur infantes, mulieres maiores, & minores inculpabiles, qui nullum delictum commiserunt, nec sceleris fuerunt participes, quod species crudelitatis inauditæ esset. Dicendum nihilominus est, si delictum sit grauissimum, & enormissimum, ob quod filius puniri possit pro patre, aut pater pro filio, aut in crimine læsæ maiestatis diuinæ, & humanæ, de quo *in cap. statutum, de hæreticis in 6. & in cap. Felicis, de pœnis, eodem libro; & in l. quisquis, §. filij, C. ad legem Iuliam maiestatis.* Populúmque benè, & iustè posse ipsam ciuitatem, & vniuersitatem in se ipsa puniri seuerè, & criminaliter ipsam solo æquando, aratróque scindendo, & sale aspergendo, sicut contigit olim Carthagini, quæ passa est aratrum, illa enim pœna, quæ ipsi vrbi tunc datur, reputatur in iure pro pœna mortis ciuilis, omnes tamen personæ illius ciuitatis, non debent tunc puniri, quia non omnes deliquerunt; quod optimè probat textus *in l. si vsusfructus ciuitati legetur, ff. quibus modis vsusfructus amittatur.* ibi, *si vsusfructus ciuitati legetur, & aratrum in ea inducatur, ciuitas esse desinit, vt passa est Carthago, ideóque quasi morte desinit habere vsumfructum.* Et verò licèt tunc ij, qui nullam culpam commiserunt, ciuitate, & domiciliis careant, nullum est inconueniens, cùm delictum tale sit, vt vnus possit pro alio puniri, in priuatione bonorum domicilij, habitationis, & famæ; si verò delictum non sit grauissimum, & enormissimum, sed commune, & simplex, vt homicidium, resistentia, vel quodlibet aliud simile, tunc quia pœna mortis non potest habere locum in ciuitate, eo quòd non sit persona animata, sed ficta, benè poterit prædicta pœna solo æquationis à iudice alterari, & mutari in aliam, iuxta textum *in l. quid ergo, §. pœna grauior, ff. de his, qui notantur infamia*, & ita docet Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 53. fine.* & communis Doctorum.

Gomez.

Sed adhuc inquiro, an quando delictum est grauissimum, & enormissimum, vt in crimine læsæ maiestatis diuinæ, vel humanæ, & ciuitas solo æquatur, modo prædicto, vltra hanc pœnam puniendæ sint morte ipsæ singulares, & particulares personæ illius. Respondeo tunc posse puniri speciales personas, quæ illud commiserunt, tam mandantes, quàm mandatarias, & ob eandem rationem à fortiori debent puniri Rectores, & gubernatores vrbium, qui consilium, mandatumve dederunt, ita Paulus Castrensis *in l. sicut, col. 5. ff. quod cuiusque vniu. nomine.* Cynus *in l. si quis in tantam, C. vnde vi, col. penult.* Cardinalis *in cap. dilect. 2. de simon. col. finali.* Abbas *ibi col.* item *finali*, Ananias *col. penult. quæst. 4.* Bartolus *in l. aut facta, §. finali, ff. de pœnis, col. 12.* Antonius Gomez *tom. 3. variarum, cap. 1. num. 54.* & ita factum fuit olim tempore communitatum Regni Castellæ, quando aliquæ ciuitates, communi consensu, contra Principem, & Imperatorem suum Carolum V. meliori zelo, quàm consilio rebellarunt, licèt enim communi consilio id fecerint, tamen etiam punitæ fuerunt personæ aliquæ particulares, & singulares, quæ verè, & realiter delictum commiserunt, & similiter ipsi Rectores, & Gubernatores illarum, vt refert Anton. Gomez *allegatus.*

11. *Delictum quando est grauissimum, quid.*

P. Castrens. Cynus. Cardinalis. Abbas. Ananias. Barto. Ant. Gom.

Quartum dubium est, an minor possit delinquere, ita vt possit puniri; & verò pro huiusmodi dubij perfecta intelligentia, antequam ad illud respondeamus, 12.

12. *Notantur aliqua circa minorem.*

Notandum primum. Notandum in primis est, minorem quatuordecim annorum in masculis, & duodecim annorum in fœminis, non posse contrahere matrimonium; patet ex *cap.* 1. & ex *cap. continebat*, & ex *cap. de illis, de sponsalib. impub.*

Notandum secundum. Notandum secundum, minorem ante vigesimum quintum ætatis suæ annum non posse vocari ad iudicium, sine authoritate sui curatoris; ita docet Anton. Gomez *variar. cap.* 1. *num* 54 *vers. item minor*, & constat ex *l. clarum, C. de authorit. præst.*

Notandum tertium. Notandum tertiò, minorem vigesimo quinto anno, maiorem tamen 18. posse esse iudicem, si fiat per electionem partium, secus per successionem, vt filius Regis, qui succedit in Regno, vel alterius domini; quia tunc iurisdictio debet exerceri per curatorem, patet ex *cap. grandi, de suppl. neglig. Prælat.* & ex *l. quidam consulebat, ff. de re indic.* docet Anton. Gomez *allegatus.*

Notandum quartum. Notandum quartò, minorem vigesimo quinto anno, maiorem tamen 17. posse esse Doctorem; argumento text. *in l.* 1. §. *pueritiam, ff. de postul.* & *ibi* Bartol. & Anton. Gomez *citatus*, & alij. item minor 25. anno, maior tamen 14. potest esse Tabellio, vel Notarius, spectato iure communi; ita probat text. *in l. impuberem, ff. ad legem Corneliam, de fals.* & *ibi* tenet expressè Bartol. Decurio tamen populi, non potest esse minor 25. anno, iuxta textum *in l. spurij*, §. 1. *ff. de decurion.* & *ibi* Bartol. neque obstat, quòd talis minor possit esse iudex per electionem, vt diximus, quia decuriones populi Lusitanè *Vreadores*, vltra vocem quam præbent in consilio, habent curam, & administrationem bonorum ciuitatis, quæ non competit minoribus 25. annorum, etiam in suis propriis bonis. His notatis

13. Ad quæsitum respondeo. Minor, si tempore infantiæ, hoc est, vsque ad septennium suæ ætatis, si homicidium, vel delictum aliud committat, non potest ob illud puniri ob defectum vsus rationis. Idem de furioso, & de quocumque alio carente vsu rationis. Ita Antonius Gomez *tomo* 3. *variar. cap.* 1. *num.* 57. Molina *tomo* 4. *de iustit. tractat.* 3. *disputat.* 36. *num.* 1. Iulius Clarus *lib.* 5. *sentent.* §. *vltimo*, *quæst.* 60. *num.* 1. & Carrer. *in practic.* §. 6. *de homicid. num.* 1. patet ex text. *in l. infans, ff. ad legem Corneliam de sicar.* & ex *Clement. si furiosus, de hom.* neque incurrit irregularitatem ob tale homicidium. Et ratio euidens est, quia dum actus obiectiuè malos exercent, vsum rationis non habent, eáque de causa, nullam in eis exercendis culpam habent; vbi autem non est culpa, non habet locum pœna. *Ant. Gom. Molina. Iul. Clar.*

14. Idem est, si talis minor sit proximus infantiæ, etiamsi doli capax sit, ita docent authores modò citati; & probat textus *in* §. *pupillus, Instit. de inutilib. stipulat.* ibi, *Nam infans, & infantiæ proximus, non multum à furioso distat, quia huiusmodi ætatis pupilli, nullum habent intellectum.* & multo clariùs probat textus *in* §. *penult. Instit. de obligat. quæ ex delictis; & in l. pupillum, ff. de regul. iuris*; & constat ex *l. etiam* 21. *titulo* 1. *partit.* 1. *& lib.* 6. *in fine, tit.* 5. Dicitur autem minor proximus infantiæ in masculis à septennio, vsque ad decem & dimidium; nam si infantia duret vsque ad septem annos, & pubertas vsque ad decimum quartum in masculis, illud medium tempus dicetur proximum infantiæ, & sic vsque ad decennium, & dimidium dicetur minor, proximus infantiæ, & post decem annos, & dimidium, vsque ad quatuordecim completos, dicetur proximus pubertati in masculis; vt optimè docent Anton. Gomez *tomo* 3. *variar. cap.* 1. *num.* 57. Molina *tomo* 4. *de iustitia, tractat.* 3. *disputat.* 36. *num.* 2. Existimat tamen Molina *ibi* (& optimè) si huiusmodi minor proximus infantiæ, hoc est, habens decem annos supra dimidium, culpa sua Theologica damnum det, teneri ad restitutionem illius, licèt pœnam non incurrat, & id latè probat *disputat.* 697. Et ratio est, quia ex fictione iuris supponitur huiusmodi minores in ea ætate non habere perfectum vsum rationis, & ideo ius illos à pœnis excusat, ac cùm re vera illum in ea ætate habeant, à damno in conscientia non excusantur. *Gomez. Molina.*

In fœminis verò illa dicitur proxima infantiæ, quæ habet nouem annos supra dimidium, postea verò vsque ad duodecimum, in quo puber facta est, dicitur proxima pubertati; ita docent Molina, & Antonius Gomez *allegati*, & expressè tenet Glossa ordinaria *in l. pupillum, ff. de regul. iuris, & in l.* 1. *ff. de nouat.* glossa *in* §. *in summa, Instit. de obligat. quæ ex delict. nasc.* & expressè etiam tenet Bartol. *in l.* 1. *de nouat. colum.* 2. *num.* 6. Paulus Castrensis, & Ioannes Imola; licèt enim alij contrarium existiment, & dicant illum, vel illam proximum, vel proximam esse pubertati, qui parum à pubertate distat, distare autem parum, qui distat per dimidium annum, inter quos est Baldus *in l. excipiuntur, ff. ad Syllan.* tradita tamen doctrina est verior, & tenenda. 15. *Molina. Ant. Gom. Glossa. Bartol. Paul. Castr. Imola.*

Si verò minor non infantiæ, sed pubertati sit proximus, hoc est, si masculus decimum annum cum dimidio excedat, & fœmina nonum, & dimidium, tenentur ex delictis, sed puniendi sunt pœna arbitraria, non ordinaria, vt dicemus *infrà*. Ita communiter DD. sententia habet, quam referunt, ac sequuntur Anton. Gomez *tomo* 3. *variar. cap.* 1. *num.* 58. Iulius Clarus *lib.* 5. *sentent.* §. *vltimo*, *quæst.* 60. *num.* 2. Molina *tomo* 4. *de iustit. tractat.* 3. *disputat.* 36. *num.* 3. & Gregor. Lopez *l.* 4. *titul.* 19. *part.* 6. *& l.* 9. *tit.* 1. *part.* 7. & habetur *in l. pupillum, ff. de regul. iuris*, ibi, *Pupillum, qui proximus pubertati sit, capacem esse furandi, & iniuriæ faciendæ*, &c. *l. impuberem, ff. de furtis*, §. *penultim. Instit. de obligat. quæ ex delicto nascunt.* Et ratio est, quia delicta, velut furta, homicidia, &c. sunt prohibita iure naturali, in quo non est tolerabilis ignorantia, quia ex ipso instinctu, ductúque naturæ, constat malum esse alterum lædere, & quod sibi nemo vult fieri, alteri non esse faciendum, vnde cùm talis minor in ea ætate reputetur capax iuris naturalis, meritò tenetur, & punitur ex delicto, & non potest ab aliqua pœna illius excusari. Ex qua ratione optimè infertur talem minorem non posse restitui in integrum aduersùs delictum commissum, vt pœnam, quam meretur, euadat, constat ex *l. si ex causa*, §. *nunc videndum, ff. de minorib.* & ex *l.* 1. *C. si aduersus delictum*, ibi, *In criminibus quidem ætatis suffragio minores non iuuantur, etenim malorum mores infirmitas animi non excusat.* & ita affirmat communis DD. sententia, Anton. Gomez *tomo* 3. *variar. cap.* 1. *num.* 58. *in fine.* Molina 16. *Ant. Gom. Iul. Clar. Molina. Greg. Lop. Gomez. Molina.*

Iul.Clar. lina *tomo 4. de iustit. tract. 111. disp. 36. num. 3.* Iul. Clar. *lib. 5. sent. §. vlt. q. 60.*

17. Multi tamen, quos refert Anton. Gomez *citatus num. 66.* in quorum sententia propendet Gregor. Lopez *l. 4. tit. 19. part. 6.* Inter quos est Alexand. *consil. 80. colum. 1. num. 20. volum. 7.* Alciatus *in tractat. præsumpt. præs. 42. in fine*; asserunt si minor de quo loquimur, confessus fuit suum delictum non sufficienter aliunde probatum, posse restitui in integrum aduersùs eam confessionem, iuramento etiam confirmatam, vt sibi non noceat, sed reducatur ad statum, in quo ante talem confessionem lis erat, refértque Anton. Gomez in quodam euentu, minorem quendam præuia consultatione restitutum fuisse; ipse verò multis, ac validis rationibus probat non habere locum talem restitutionem, nisi probetur prædictum minorem tale delictum non commisisse, & in eo læsum fuisse per suam confessionem, in quo euentu maior etiam restitueretur, & huic Antonij Gomezij sententiæ consentit Iulius Clarus *lib. 5. sentent. §. vltimo, quæst. 60. num. 4.* & eam sequitur Molina *tomo 4. de iustit. tractat. 111. disput. 36. num. 4.* modò minor iuridicè interrogatus fuerit, ita vt confiteri suum crimen teneretur, quia videlicet iam dabatur aduersùs illum semiplena probatio, hoc est, vnus testis, omni exceptione maior, aut talia indicia, quæ semiplenæ probationi æquipollerent, si enim semiplena probatio aduersùs illum non esset data, sanè confiteri non tenebatur suum delictum, quamuis illud commisisset, ac proinde eo ipso constaret, eum sibi læsisse sua confessione, concedendaque proinde ei foret restitutio in integrum aduersùs eam læsionem sibi indebitè factam, & maximè concurrente culpa iudicis non iuridicè interrogantis eum minorem.

Ant Gom. Iul.Clar. Molina.

SVMMARIVM.

Minor pubertati proximus, nulla omnino pœna, nec ordinaria, nec arbitraria puniri potest pro delictis sequentibus; primò quando eo sciente in domo illius falsa moneta excuditur. num. 18.

Secundò, si crimen sit carnis, vt adulterium, stuprum, sodomia, & concubitus cum bestia. num. 19.

Quid si in ea ætate potens sit ad generandum, & an matrimonium valeat, si ab illo contrahatur. num. 20. *& 21.*

Quid si quis minor viginti quinque annorum Virginem deflorauerit. num. 22.

Tertiò si delictum in non faciendo, seu in omittendo merè consistat, modò non sit valdè suspectus, participem illius fuisse. num. 23.

Si minor damnatus sit ad exilium, & illud non impleuerit, & ob id in carcerem trudatur, an possit restitui in integrum. num. 24.

Minor pubertati proximus propter homicidium, & alia delicta, exceptis tribus præcedentibus, pœna arbitraria damnari potest arbitrio iudicis, non ordinaria. num. 25.

An minor viginti quinque annis, spectato iure communi damnandus sit, pœna ordinaria mortis, si deliquerit, an pœna arbitraria. Refertur prima sententia asserens non teneri iudicem minori pœna, quàm ordinaria illum punire, posse tamen id efficere si voluerit. num. 26.

Præfertur secunda asserens teneri pœnam ordinariam minuere, & ob id in residentia teneri de syndicatu. num. 26.

Quid de iure Regni Castellæ. num. 27.

Quid de iure Lusitano. num. 28.

Quando minor deliquit in ætate, in qua pœna ordinaria puniri non potest, an postea in maiori ætate puniri illa possit. num. 29.

18. Minor pubertati proximus nulla pœna puniri potest in delictis qua sequuntur. Primò.

A Doctrina hactenus tradita, quòd scilicet minor, seu impubes pubertati proximus, puniri possit, ac debeat pro delictis arbitrariè in ea ætate commissis, excipiuntur nonnulla delicta, quæ memoria tenenda sunt.

Excipitur imprimis delictum, quo in domo talis minoris, & impuberis falsa moneta excuditur, ipso bene sciente, neque impediente, nec manifestante; si enim ad falsam monetam non cooperetur, propter debitum excussionis, quod ab aliis patratur, non amittit suam domum, vt illam amitteret, si pubes esset, & quatuordecim annos completos haberet; ita habetur *l. 1. C. de falsa moneta, & l. 9. tit. 7. part. 7.* & docet Molina *tract. 2. disp. 702. & tomo 4. tract. 3. disp. 36. n. 5.*

19. Secundò.

Excipitur secundum delictum carnis, vt adulterium, stuprum, sodomia, aut concubitus cum bestia; tum quia præsumptio est iuris, & de iure vsque ad pubertatis annos, potentem non esse ad delictum committendum, illúdque proinde non commisisse ad hunc effectum, vt propter illud puniatur, tum quia ea de causa, & propter imprudentiam in ea ætate, qua expendere nequit malitiam delicti; ad quod fortè aliquis ex complexione valdè propensus est, noluit ciuile ius, vt impuberes pro eo delicto punirentur, *l. si minor, ff. ad legem Iuliam de adulter. cap. 1. de delictis pueror.* & propter vtramque rationem, quam reddidimus, ita expressè disponitur *in l. 2. Regni Castellæ, tit. 21. part. 7. & l. 21. tit. 1. part. 1.* & ita docet Molina *tomo 4. de iustit. tract. 3. disp. 36. num. 5. vers. secundò excipitur*; & Anton. Gomez *tomo 3. var. cap. 1. n. 60.* Molina. Ant.Gom.

20. Quid si in ea ætate potens sit ad generandum.

Si tamen ante pubertatem quis esset potens ad delictum carnis committendum, & malitia suppleret ætatem, existimant aliqui huiusmodi impuberem, pubertati proximum, generare potentem, dolíque capacem, si delictum carnis committat, illúdque compleat, vt adulterium, stuprum sodomiam, vel concubitum cum bestia, puniendum quidem esse pœna aliqua non ordinaria, sed arbitraria ad iudicis arbitrium; inter quos est etiam Gregorius Lopez *in iuribus citatis*, & glossa *in cap. 1. 20. quæst. 1.* quam citat, sed non sequitur Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 59. in fine.* Fundamentum illorum est, quia si malitia supplet ætatem, & in ea ætate potens est puer ad generandum, valet, & tenet matrimonium, licèt enim ante pubertatem non consistat matrimonium, vt habetur *in cap. à nobis, & in cap. de illis 2. & in cap. finali, de sponsalibus impub.* tamen si malitia supplet ætatem, benè valet matrimonium; & ita refert D. Gregor. *in lib. Dialog.* puerum quendam nouem annorum nutricem suam grauidasse; & verò quòd in matrimonio malitia suppleat ætatem, egregiè probat Sanchez *lib. 7. de matrimonio, disputat. 104. num 5.* vbi ita ait: *Constat in matrimonio malitiam supplere ætatem, atque adeò validum esse matrimonium ante ætatem iure præscriptam initum, si tunc adsit potentia generandi, & sufficiens discretio ad se obligandum; quod expressè definitur*, in cap. de illis 2. & in cap. puberes; & in cap. finali, de sponsalib. impuber. *Nam ius Canonicum ideo pubertatem præscribit ad valorem matrimonij, quòd*

præsumat ante eam ætatem completam non dari potentiam ad generandum; quare si detur, id sufficit. Hæc ille.

21. Nihilominus contrarium dicendum est, in nostro casu; nam ex delicto carnis, nullo modo, nec etiam arbitrariè punitur puer ante pubertatem, licèt enim in matrimonio malitia suppleat ætatem, tamen non tenetur quisquam in ea ætate ex delicto; & ratio est, quia ius Canonicum considerat solam viri potentiam ad generandum ad valorem matrimonij, vt teneatur quis virginem ducere, vel dotare, si eam stuprauit; vt disponitur *in cap. 1. de adulteriis*, in iure allegato, tamen quoad puniendum carnis delictum non ius Canonicum, sed ciuile attendendum est; ius autem ciuile solùm attendit ætatem, non malitiam; & ita docet expresè Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 60.* & Molina *tomo 4. de iustit. disputat. 36. tractat. 3. num. 5. vers. secundò excipitur*, & *ibi* asseiit Anton. Gomez se in Regno Castellæ liberasse quendam puerum impuberem, qui deprehensus fuerat in accessu, contra naturam ad carnem, & semen emiserat, & probatum fuerat delictum ostendendo iudici iura illa quæ citauimus *num. 19.* addit tamen Molina *allegatus* hoc verum esse stando in solo iure Regni Castellæ; stando verò in solo iure communi, non est, inquit, improbabile talem impuberem puniri posse pœna aliqua arbitraria, non ordinaria, pro carnis delicto, opere consummato, virgineque grauidata, defloratave, aut adulterio perpetrato. *Ant. Gom. Molina.*

22. *Quid si quis minor 25. annorum defflorauerit virginem.* Eodem etiam modo, si aliquis pubes, aut maior viginti quinque annorum virginem immaturam vi stuprauit, tenetur pœna ordinaria delicti, siue ipsa possit corrumpi & generare, siue non possit, neque eam virginem esse immaturam, & quatuordecim annos non attingentem, ab ea pœna ordinaria stuprantem excusabit, imò sicut ea circunstantia culpam stuprantis augeret, sic etiam pœnam debet augere; ita docet Salicetus *in l. impunitus, C. de pœnis.* Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 60. fine.* Molina *tomo 4. de iustit. tractat. 3. disputat. 36. num. 5. vers. secundò excipitur, in fine.* *Salicetus. Gomez. Molina.*

23. *Tertiò.* Excipitur tertiò, si delictum consistat in omittendo, seu non faciendo, tunc enim non punitur prædictus minor pubertati proximus pœna aliqua ordinaria, vel extraordinaria. ita tamen, vt suspectus valdè non sit participem fuisse delicti; ita Iulius Clar. *lib. 5. sentent. §. vltimo, quæst. 60. num. 3.* Anton. Gomez *modò citatus, num. 59.* Molina *tomo 4. de iustit. tractat. 3. disputat. 36. num. 5. vers. item à doctrina.* Gregor. Lopez *l. 4. tit. 19. part. 6. & l. 9. tit. 1. part. 7.* iuxta *leg. 1. §. impuberes, & l. excipiuntur, ff. ad Senatusconsult. Syllan.* quæ iura manifestè de solis impuberibus loquuntur, & de solis huiusmodi impuberibus, illa intelligunt Molina, Gregorius Lopez, & Iulius Clarus. Anton. verò Gomez vult illa extendere ad quoscumque minores viginti quinque annorum, ductus *l. 2. C. si aduersus delict.* vbi quamuis mater, quæ tutorem filiis non petiit, priuetur illorum successione, tamen si est minor viginti quinque annis, non priuatur; itemque id probat ex *l. minoribus, C. de his, quibus vt indign.* vbi habetur hæredem, minorem vigintiquinque annorum, qui non vindicauit rem defuncti, non posse priuari hæreditate, cùm hæc consistant in omittendo, seu in non faciendo; verùm existimo cum Molina *allegato, dicto vers. item à doctrina*, id solum habere locum in huiusmodi euentibus à iure expressis, seu expresè exceptis; secus autem in euentibus, à iure non exceptis.

Meliùs animaduertit Anton. Gomez *dicto n. 59.* si minor pubertati proximus sit damnatus ad exilium, & non impleuit, & ob id in carcerem trudatur, aut vexetur, posse in integrum restitui aduersùs eam sententiam, vt sibi non noceat, cùm illud delictum consistat in omittendo, & addit Anton. Gomez. *Ego ita dixi, & allegaui de facto pro quodam paupere minore, licèt in terminis nunquam inueni authorem de hoc.* imò ibi videtur Antonius Gomez, quantum ex antecedentibus colligi potest, loqui de minore viginti quinque annis, sequens suam opinionem; verùm si de his minoribus viginti quinque annorum loquatur, est opinio illius valdè singularis, & ideo iuxta alios DD. solùm de minori pubertati proximo intelligi debet, nam in huiusmodi minoribus hoc procedere tantùm potest, iuxta traditam doctrinam. 24.

25. *Minor 25. annorum in quibus delictis puniri possit, præter tria præcedentia.* Exceptis his tribus delictis, de quibus hactenus egimus, *à num. 18.* in quibus minores pubertati proximi, nulla pœna ordinaria, vel arbitraria puniuntur. In aliis delictis, vt in homicidio, in furto, in periurio, &c. non possunt puniri ordinaria pœna, illis in iure decreta, sed alia arbitraria, & multo mitiori, arbitrio iudicis, & in hoc consentiunt DD. ita Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 62. & 63.* Iulius Clarus *lib. 5. sent. §. vltimo, quæst. 60. num. 3.* vbi multos citat Molina *tomo 4. de iustit. tractat. 3. disputat. 36. num. 6. initio*, & addit Iulius Clarus, *pro nullo delicto est eis imponenda mortis pœna*; & id probat lex *auxilium, §. in delictis, ff. de minor.* ibi, *Nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mediocrem pœnam iudicem perduxerit.* Et loquitur huiusmodi lex de puberibus, & ideo maiori cum ratione locum habet in impuberibus pubertati proximis; & apertiùs de huiusmodi impuberibus id probant *c. 1. & 2. de delictis puer. & l. 4. titulo 19. part. 6. & l. 9. titulo 1. & l. 8. titulo 31. part. 7.* *Ant. Gom. Iul. Clar. Molina.*

26. *In quibus pœna minui.* Quod verò attinet ad puberes minores 25. annis, est dubium, num minui eis pœna ordinaria debeat, & alia mitiori, & arbitraria arbitrio iudicis puniendi sint, & num si iudex eis illis non minuat, teneatur in syndicatu. Et hac de re est duplex opinio.

Opinio prima. Prima asserit non teneri iudicem illis minuere pœnam ordinariam, posse tamen id efficere si vellet, & esse in illius arbitrio, ac proinde non teneri de syndicatu, si pœnam ordinariam illis non minuat, & alia mitiori arbitrio suo puniat, ita docet Alber. *in l. auxilium, §. in delictis, ff. de minoribus.* Nam verba huius legis modò allata id significare videntur; docet etiam Baldus *C. de seruis fugitiuis, col. 5.* Salicetus *ibi col. 2. num. 7.* Anan. *in cap. sicut, de Iudæis, col. penult.* *Albericus. Salicetus. Baldus. Ananias.*

Opinio secunda. Secunda verò opinio docet, stando in iure communi, de quo procedit quæstio, teneri iudicem illis minuere pœnam ordinariam, & aliâs grauare reum, & posse ab illo appellari, & de syndicatu teneri, ita docet Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. & 63. post initium.* Ratio illius est, quia minor ætas est iusta causa, ob quam iure possit minui pœna delicti: deinde quia in his, quæ iudicis arbitrio committuntur, si iudex iniquè arbitretur; & inferat grauamen, potest ab

eo

Glossa. eo appellari, nisi id commissum sit libero, & absoluto illius arbitrio, vt docet glossa iuncto text. *in l. si qua pœna, ff. de verb. signific.* & *ibi* tenet Bartol. & communis DD. & Innocent. *in cap. fin. de feriis*; & expresè Paulus Castrensis *in l. quid ergo, §. pœna grauior, ff. de his, qui notantur infamia, colum.* 1. & Bartol. *ibi colum. penult.* & Alexand. *in l. si seuerior, C. ex quib. caus. infam. irrogat. colum. finali*; & hanc opinionem tenet etiam Couarr. *in Clement. si furiosus, part. 3. initio, num. 5. in fine.* Ego huic sententiæ posteriori, loquendo præcisè de iure communi, adhæreo.

Bartol. Innocent. Paul. Castr. Alexand. Couarr.

27. *De iure regni Castellæ quid.* De iure Regni Castellæ, si minor est decem & septem annorum, tenetur iudex minuere pœnam ordinariam delicti: si est maior decem & septem annorum, in iudicis arbitrio est, attenta, & considerata qualitate delicti personæ, & attentis aliis circunstantiis, minuere, vel non minuere, prout voluerit, & si non minuat, non dicitur reum grauare, nec teneri de syndicatu; ita docet Anton. Gomez *tomo 3. variar. cap. 1. num. 63. vers. sed hodie*; & ita habetur *in l. 8. tit. 31. part. 7.* & ratio est, primò, quia *in l. 1. §. pueritiam, ff. de postulando*, dicitur, pueritiam propriè loquendo esse ante decimum septimum annum, postea verò propriè dici pubertatem magis capacem, & plenam, & ideo in pueritia non potest quis esse Aduocatus; ergo nec perfectè, & plenè poterit pœna ordinaria pro delicto commisso, in ea ætate puniri, sed alia mitiori, & arbitraria. Confirmatur, quia *in Authent. si captiui. C. de Episcopis, & Cleric.* minor decem & octo annorum excusatur à pœna pro delicto commisso. Denique postquam Antonius Gomez *allegatus*, aliis argumentis hanc opinionem, & ius Regni Castellæ confirmat; ita tandem concludit. *Sed certè licèt ita sit vera, & tenenda concordia; ego tamen potiùs inclinarem in mitiorem partem, pœnam minorando, etiam post decimum septimum annum, ante vigesimum quintum, & ita consulo, vt facias.* Hæc ille, & huic opinioni Gomezij videtur adstipulari Molina *tomo 4. de iustit. tractat. 3. disputat. 36. num. 6.* vbi tamen asserit in ciuitate Conchensi anno Domini 1597. punitum fuisse vnum minorem viginti quinque annorum, pœna ordinaria mortis, ob delictum qualificatum, vt prædictum delictum postulabat; datum tamen eò fuisse curatorem in eo iudicio, sed nihil hoc ei profuit ad euadendam pœnam mortis ordinariam, nec mirum; nam cùm in eo Regno Castellæ, penes arbitrium iudicis sit pœnam ordinariam minuere, vel non minuere, & id in electione illius manet, tale, & tam qualificatum, horrendúmque potuit esse delictum, vt iudicem coëgerit, vt illi pœnam ordinariam imponeret.

Molina.

28. *De iure Lusitaniæ quid.* In Regno Lusitaniæ mos est, vt minores viginti quinque annis non puniantur pœna ordinaria, & id probat Molina *modò allegatus*, in hunc modum. nam cùm in vrbe Pace Iulia Regni Lusitaniæ, damnatus fuisset quidam iuuenis ad mortem ob furta; illúmque ipse disposuisset in eo casu ad mortem patienter, & Christianè subeundam, protulit ipse exceptiones aduersùs executionem sententiæ, quarum vna continebat tempore, quo probabatur commisisse delictum, reum damnatum minorem viginti quinque annis fuisse, & cùm primo aspectu id verosimile videretur, accedente Senatore Regio, qui cum aliis sententiam mortis tulerat, admissa fuit exceptio; & suspensa pro tunc mortis sententia, quoadusque veritas sciretur, vt comperta veritate exceptionis pœna illa mortis in aliam mitiorem triremium commutaretur; cùm verò ex libro Baptismi deprehensum postea fuisset, illum tempore commissi delicti vigesimum quintum annum iam habuisse, post dies aliquot, prædicta mortis sententia fuit executioni mandata, ex quo facilè constare potest in Lusitania seruari, vt minores viginti quinque annis non puniantur pœna delicti ordinaria, aut saltem arbitrio iudicum id committi, sed extat hac de re expressum ius Lusitanum *in nouis ordin. lib. 5. tit. 136.* quod ita habet, *quando minor delictum commiserit dignum mortis pœna à decimo septimo anno ætatis suæ vsque ad vigesimum penes arbitrium iudicis sit eum pœna ordinari mortis punire, vel alia arbitraria, attentis delicti circunstantiis; quando verò viginti annos excesserit, pœna ordinaria mortis imponatur, & id non maneat penes arbitrium iudicis, tanta enim malitia illi esse potest, & tam graue potest esse delictum, vt pœna ordinaria illi possit imponi, quamuis mortis naturalis sit. Si verò delinquens nondum decimum septimum annum completum habuerit, nullo modo pœna ordinaria puniatur, etiamsi delictum tale sit, vt illam mereatur, in arbitrio tamen iudicis maneat ei aliam minorem imponere: si verò delictum mortem non mereatur, dispositio iuris communis seruabitur*, ita ius Lusitanum habet. Et *dicto lib. 5. tit. 36. §. 1.* disponitur, vt minor quindecim annorum nulla pœna pecuniaria puniatur, quamuis quibuscumque annis aliquem occiderit, vel mutilauerit in Regis Curia.

Quando minor deliquit in ætate, in qua puniri non potest pœna ordinaria, postea, si ad maiorem ætatem perueniat, illa puniri non potest, vt est notissimum, semper enim attenditur tempus, in quo commissum est delictum; ita communiter DD. Couarr. *in Clement. si furiosus, part. 3. in fine, num. 5.* Molina *tomo 4. de iustit. tractat. 3. disputat. 36. fine.* Carrer. *in pract. §. 6. de homicid. num. 8.* Iulius Clarus *lib. 5. sent. §. vlt. q. 60. num. 5.* Et idem est dicendum si delinquat, in qua nulla pœna puniri potest. 29. *Minor delinquens in ætate, qua puniri nequit pœna ordinaria, an maior factus illa puniri possit.*

CAPVT LI.

Quomodo, & quando obliget Monasteria, & edicta superiorum ad denunciandum, vel accusandum.

SVMMARIVM.

Quando peccatum est publicum, & vergit in damnum tertij, cùm illud teneamur denunciare absque præcepto superioris, à fortiori præcipiente illo. num. 1. & 2.

An præmittenda sit correctio fraterna, quando superior præcipit denunciare, vel accusare. num. 3.

An quando superior præcipit denunciari, & accusari delictum ad emendationem peccatoris, teneamur denunciare, si peccator iam sit emendatus. num. 4.

Quid si nondum sit emendatus, sed eius emendatio de proximo speratur. ibid.

Quid si agatur non de emendatione peccatoris, sed de punitione delicti commissi. ibid.

An teneatur ille furtum nunciare, vel reuelare, qui illud à latrone occultè accepit, aut ab illomet fure didicit, vbi sit. num. 5.

Quid si aliquis solus scit crimen aliquod, & probè agnoscit delinquentem, solummodo scire crimen illud, nulli alteri esse cognitum, an tunc præcipiente iudice teneatur illud denunciare si vergat, vel non vergat in damnum aliorum. num. 6.

Quid si sub sigillo secreti naturalis illud sciat, & tendit, vel non tendit in damnum tertij. num. 7.

Iustè præcipiente iudice tenemur obedire; quando iustè, vel iniustè præcipiat. num. 8. 9.

An quando res, & crimen est tribus, vel quatuor notum, & iudex ad pœnam delinquentis procedit, non ad emendationem delicti, teneatur quis rem manifestare, & accusare præcipiente iudice per edictum generale. num. 10. & 11.

An quando quis rem alienam accepit in recompensationem sui debiti, teneatur quis rem denunciare, quando in edictis generalibus dicitur, vt quis illam reuelet, etiamsi in recompensationem debiti sit accepta. num. 12. & 13.

Quid si plus acceptum sit, quam erat debitum illud, in cuius recompensationem fuit acceptum, an tunc solum illud plus manifestandum sit, an id totum, quod fuit acceptum. num 14.

Soluuntur aliæ dubitationes ad hanc materiam vtilissimæ, an ille, qui aliò abiens dicit amico, Hi decem aurei, quos apud te depono, sint tui si moriar, teneatur, illos postea restituere hæredibus illius, etiamsi excommunicationem vt sibi debita defuncti restituantur, obtineat, & an ille, qui id scit, teneatur sub excommunicatione reuelare. num. 15. & 16.

An teneamur præcipiente superiore per edicta generalia, vel præceptum speciale, vt aliquid reuelemus, illud reuelare, si ex leuibus indiciis illud sciamus, aut à leuibus personis audiamus. num. 17.

1. *Præcepta superiorum an, & quando obligent ad denuntiandum.* DVBIVM in hac materia præcipuum est, quomodo, & quando obligent præcepta superiorum, qualia sunt edicta Inquisitorum, Episcoporúmque, & præcepta iudicis ciuilis, quibus sub excommunicatione, vel pœna, alia præcipiunt in visitationibus, aut quauis alia occasione sibi aliquid reuelari? Et in primis loquendo de iudiciibus Ecclesiasticis, solent illi edicta sæpe promulgare, vt vnusquisque eis reuelet, ac manifestet delicta, quæ nouit sub excommunicatione latæ sententiæ, v. c. furtum, homicidium, aut quoduis aliud peccatum, vel aliorum damnum; & hoc vel ad instantiam partis læsæ, vel quando crimen est manifestum; ignoratur tamen author illius, vel quando est fama publica tale crimen esse commissum in aliqua communitate, & ignoratur etiam delinquens; & dubia nonnulla in hac materia, quæ ad communem vsum attinent, breuiter explicabimus.

2. *Notandum primum.* Notandum inprimis, certum omnino esse, si peccatum vergat in damnum publicum, aut præiudicium tertij; quòd accusare, aut denunciare tenemur, sine mandato superioris, & à fortiori illo iubente, & præcipi; ita communiter DD. Michaël Salon 2. 2. *quæst.* 68. *artic.* 1. *controuers.* 2. Petrus Nauarr. *lib.* 2. *de restit. cap.* 4. *part.* 1. *dub.* 9. Gregorius Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num* 12. *vers. secundò certum.* Ratio est, quia non præcipiente, nec iubente superiore ex charitate, illa tenemur denunciare iudicibus si probare ea possumus; ergo à fortiori existente edicto, & mandato superiorum, illa tenebimur manifestare, & incurremus excommunicationem, & mortaliter peccabimus, nisi ea manifestemus, tum ob inobedientiam, tum etiam ob iuramentum præstitum, si iudex illud præmittat. (Salon. P. Nauarr. Sayrus.)

Notandum secundò, quando peccatum tendit in damnum publicum, & tale est, quod accusare non tenemur, nisi præuia admonitione secreta, & euangelica, semper illam esse præmittendam, si profutura speratur, & nondum præmissa fuit, non obstante præcepto superioris, quo præcipit denunciare. non enim possumus absque graui peccato, stante etiam tali præcepto, & mandato ante talem admonitionem, illud iudici accusare, vel denunciare, ita Nauarrus *in cap. inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclus.* 6. *corollario* 66. *& in summa Latina, cap.* 17. *num.* 134. Salon *allegatus*, & Sayro item *citatus num.* 23. Ratio est in promptu, quia præcepta Superiorum semper intelligenda sunt secundùm legem naturalem, & diuinam, quam cum fratribus seruare tenemur, aliter enim talia præcepta, & edicta errorem intolerabilem continerent, nec vim obligandi haberent; vnde si post adminitionem Euangelicam frater emendatus fuerit, non est denunciandus, nec manifestandus iudici præcipienti; secus si post admonitionem non resipuerit, nec se emendauerit, tunc enim tenemur eum denunciare. Tum, quia superior idem suo præcipit edicto, tum quia etiamsi tale edictum non daretur, ex præcepto Christi, & charitate tenetur quisque proximum sic admonitum, & non emendatum denunciare; quando igitur præcesserit admonitio, & non fuerit secuta emendatio, denunciandus erit: si autem fuerit secuta, denunciari non debet, & solùm in eo casu, quo trina admonitio præcessit, tenetur illi, qui de peccato occulto admonuit peccatorem adductus in iudicium, & iuridicè interrogatus à iudice, vt testis veritatem fateri, & peccatum manifestare, si præcedat trina admonitio, & adhibitis testibus, seruatóque ordine Euangelico emendari noluit; ita Panormitanus *in cap. dilectus, de excessib. Præl.* Felinus *in cap. intimauit, de testibus.* Nauarrus *in cap. inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclus.* 6. *corollario* 64. *&* 66. & Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num.* 23. Sunt tamen aliqui casus, in quibus non est opus admonitionem fraternam præmittere. 3. *Notandum secundum.*

Primò, quando peccator præsumitur incorrigibilis, vt in hæresi. *Casus in quibus non est vsus admonitionem fraternam præmittere.*

Secundò, quando vrget periculum nocendi, & non datur tempus monendi.

Tertiò, cùm timetur magnum damnum.

Quartò, cùm non speratur profutura; omnes hi casus, communiter DD excipiunt.

Notandum est tertiò, si superior iubet denunciari, & manifestari delictum ad emendandum delinquentem, authorem illius, vel ad satisfactionem partis læsæ, aut ne malum impendens proximo inferatur, sed vt potiùs auertatur; & proximus delinquens iam est emendatus, & de ea emendatione certò moraliter constat; & non est morale periculum recidiui, aut si est iam satisfactum parti, aut à proposito mali inferendi desistit omnino, & id prudentialiter constat, nemo tenetur etiam stante edicto, & iubente superiore denunciare, & manifestare: ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 33. *artic.* 7. *ad* 3. Corduba *in summa quæst.* 64. S. Anton. 2. *part. tit.* 9. *cap.* 6. §. 5. Petrus 4. *Notandum tertium.* (D Thom. Corduba. Anton.)

Pett. Nauar. Salon. Sayrus. Filliucius. Toletus. Nauarr.

Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. part. 2. dub. 9. num. 217.* Salon. 2. 2. *quæst. 68. art. 1. controuerſ. 2.* Sayro *in Claui Regia, lib. 12. cap. 14. num. 24. & 27.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. cap. 7. num. 123. verſ. primus eſt.* Toletus *lib. 5. ſummæ, cap. 57. num. 3. verſ. prima.* Nauarrus *in ſumma latina, cap. 25. num. 33. & 46.* & idem eſt dicendum, iuxta Filliucium, Cordubam, & Sayrum *ſuo num. 7.* allegatum, ſi emendatio certò, & moraliter de proximo ſperatur, quæ enim parum diſtant, nihil diſtare videntur, & quæ de proximo cum fundamento ſperantur, & poſſidenda ſunt, iam poſſideri dicuntur. Ratio, ac fundamentum huius rei eſt, quia præceptum, & edictum ſuperioris ad hunc finem emendationis peccatoris, ſatisfactionis partis, & auerſionis impendentis mali tendebat, ceſſante autem fine præcepti, ceſſat præceptum. Excipe crimen hæreſis, de quo alibi diximus. nam cùm hæretici ſubdoli ſint, fingunt ſe emendatos, vt pernicioſiùs poſteà noceant, & ideò ſtatim ſunt denuntiandi; quando tamen agitur de denunciatione iudiciali peccati iam facti ad illius punitionem, ſolùm ad officiales iuſtitiæ ſpectat tunc denuntiare, non ad alios, quia ad illos ſolùm ſpectat publica punitio, & ſatisfactio Reipublicæ, ad omnes tamen etiam particulares ſpectat teſtificari veritatem præcipiente iudice. Ita Innocentius *in cap. nouit, de iudic.* Rodriquez *de ordine iudiciario, cap. 4. num. 3. concluſ. 1.* & patet ex *cap. præcipit 11. quæſt. 2.* Sayro *in Claui Regia, lib. 12. cap. 16. num. 7.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. cap. 7. num. 216.*

5. *Notandum quartum.* Notandum quartò, ſi quis habeat rem furto ablatam, quam à fure bona, vel mala fide occultè accepit, vel ab ipſomet fure didicit, vbi nam res illa ſit, non teneri ex vi talis edicti manifeſtare, vel denuntiare; ita Iulius Clarus *lib. 5. receptar. in pract. criminali, quæſt. 16.* Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 14. num. 25.* quia nemo tenetur denuntiare, vel manifeſtare delictum, cum maximo ſuo damno, & incommodo: in hoc autem caſu, maximum pateretur incommodum, nam vel bona fide rem illam accepit, vel mala; ſi mala, tunc particeps fuit criminis, & furti, & ita denuntiando prodit delictum ſuum occultum, quod nemo tenetur efficere. Si bona, cùm bonam illam fidem in iudicio probare nequeat, ingens patietur incommodum. nam contra illum, tanquam contra reum, & furem ex confeſſione ſua agetur, nemo autem cum tanto ſuo detrimento ſe manifeſtare tenetur, & hanc opinionem tenet etiam Couarruuias *in quæſt. pract. cap. 18.* & Leſſius *lib. 2. cap. 30. dub. 6. num. 51.* & Nauarrus *cap. 25. in ſumma latina, n. 50. & cap. 18. num. 61.* quatenus aſſerunt, neminem teneri ad denuntiandum, aut manifeſtandum crimen alienum cum graui ſuo incommodo vitæ, famæ, honoris, aut iactura bonorum externorum, & idipſum docent D. Thomas 2. 2. *quæſt. 70. art. 1.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. cap. 7. num. 122.* Beja *p. 2. caſu 2. §. finali*, Tabiena *verb. inquiſitio, §. vltimo.* Marcus Antonius Genuenſis *in praxi Neapolitana, cap. 2. num. 2.* Omnes enim hi in caſu propoſito id expreſsè tenent; & idem eſt dicendum, cùm quiſquam à latrone rem furto ablatam furto abſtulit, cum nemo teneatur ſe ipſum manifeſtare, & infamare.

Couarr. Leſſius. Nauarr.

6. *Notandum quintum.* Notandum quintò, ſi aliquis ſcit priuatim, & ſolus, crimen aliquod, & ſimul etiam agnouit delinquentem probè ſcire crimen illud nulli alteri eſſe notum, non teneri ex vi excommunicationis, edicti, aut præcepti ſuperioris illud manifeſtare, cùm non vergit in perniciem proximorum Reipublicæ, aut boni communis; & ratio eſt, quia oriri poteſt inter ipſum, & delinquentem inimicitia magna, & periculum iacturæ vel in vita, vel in fama, vel in bonis; cùm enim delinquens optimè agnoſcat, crimen illud non eſſe aliis notum, ſed illi ſoli, eo ipſo quòd crimen defertur ad iudicem, colliget delinquens ab illo fuiſſe delatum. Vnde ſibi prædicta incommoda, & damna euenient, nemo autem cum tanto ſuo damno, & incommodo crimen tenetur manifeſtare, quod alioqui in damnum Reipublicæ non redundat; ita Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 14. num. 26.* Corduba *quæſt. 64.* Filliucius *tom. 2. tract. 40. cap. 7. num. 122. §. quintum quando.* Si tamen huiuſmodi crimen in perniciem vergat Reipublicæ, aut boni communis, v. c. in coniurationem contra Principem, in proditionem patriæ, conflagrationem vrbis, aut alicuius Monaſterij, tenetur denuntiare, vt diximus *num. 2.*

Notandum ſextò. Similiter non teneri quemquam rem manifeſtare, aut denuntiare, quando ſub ſigillo ſecreti naturalis ſcit in remedium animæ, vel corporis, vel famæ, vel ſalutis ſpiritualis, vel temporalis delinquentis; ſic non tenetur Conſiliarius, Medicus, Chirurgus, Aduocatus, obſtetrix crimen reuelare, præcipiente etiam, & iubente ſuperiore ſub grauiſſimis pœnis, vel excommunicatione, quando ei reuelatum fuit crimen ad conſilium, vel auxilium petendum, vel ad medendum, in bonum ipſius delinquentis; etiamſi tanquam teſtis interrogetur, & præcedat ſemiplena probatio, & etiamſi ei ſpecialiter præcipiatur, vt dicat quicquid ſcit de tali, vel de tali delicto, & ſi Chirurgus ſit, etiamſi interrogetur, an talem, vel talem hominem vulneratum curauerit, qui de tali, vel tali rixa vulneratus exiuit, & peccat mortaliter reuelando, & ad damni reſtitutionem tenetur, atque adeò in tali caſu ſolùm dicere poteſt, id quod alia via ſcit, ſicut Confeſſarius poteſt dicere id, quod extra confeſſionem nouit; & ratio eſt 7. *Notandum ſextum.*

Primò, quia ſeruare ſecretum in hoc caſu eſt de iure naturali; nihil autem præcipi poteſt homini, contra id, quod de iure naturali eſt.

Secundò, quia ſi remedia tollerentur malorum, perirent miſeri corpore, & anima, & plus ad bonum Reipublicæ conducit, quòd remedia, & medicina malis applicentur, quàm quòd ſatisfactio Reipublicæ per malorum punitionem quæratur; tandem quia harum perſonarum plures iuramentum habent ſeruandi ſecretum in ſuis officiis; aut ſaltem exercendi illa cum maxima fidelitate; hanc autem eis ſeruare non poterunt, qui ſe illis in remedium corporis, & animæ manifeſtarunt, ſi tenerentur in hoc caſu illas manifeſtare iubente iudice, & præcipiente ſuperiore ſub excommunicatione, aut grauibus pœnis, ſemiplenam etiam probationem, & grauia indicia habente, quis enim dubitet, grauiora ſcandala in Republica oriri, ſi obſtetrix miſeram puellam nobilem, quæ ſe illi in partu manifeſtauit, reuelet, quàm ſi hoc crimen impunitum maneat; puellæ enim pueros ſuffocarent, & vulnerati qui in rixa alios occiderunt, ſine curatione perirent, ſi chirurgi tenerentur illos reuelare præcipiente iudice. ita communiter Doctores, Leſſius *lib. 2. cap. 30. dub. 6. num. 45.* Corduba *lib. 1. quæſt. 43. dub. 1.* Leſſius. Corduba.

Nauarr. & *quæst.* 64. *casu* 3. Nauarrus *in summa latina, cap.*25. *num.*46. & *cap.*28. *num.*52. *vers. dico tertiò,* Sayr. Sayro *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num.*29. Syluester. Syluester *verb. confessio* 3. *quæst.* 20. *in fine*, & *verb.* Gabr. *testis, quæst.* 8. *vers. secundum*, Gabriel *in* 4. *dist.* 15. P.Nauarr. *quæst.*6. *art.* 2. *conclus.*7. *litera L. circa medium.* Petrus Nauarra *lib.* 2. *de restitutione, cap.* 4. *part.* 2. *dub.* 9. D.Thom. *num.* 222. D. Thom. 2. 2. *quæst.* 70. *art.* 1. *ad* 2. & Filliucius. Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *cap.* 8. *num.*230. & alij, scio contrarium tenuisse Sotum *de tegendo secreto, membr.* 2. *quæst.* 7. eo ductum fundamento, quia iudex habet potestatem interrogandi post semiplenam probationem, & est legitimus superior; sed respondendum est, licèt absolutè sit superior, in hoc tamen casu superiorem non esse. nam licèt cedat in bonum publicum, quòd delicta puniantur, in multo maius bonum publicum cedit, quod in his casibus, ab his personis non detegantur, vt ex dictis patet.

8. Econtrario verò, quoties iudex, (exceptis his casibus) iustè, & iuridicè interrogat, vel præcipit delictum denuntiari, vel reuelari per se, vel per sua edicta, & monitoria sub excommunicatione ipso facto, tenetur illud reuelare, quicumque illud agnouerit, secus si iustè, & iuridicè iudex non procedat, nec interroget: procedit autem, & interrogat iustè, & iuridicè,

Primò, quando semiplenam habet probationem: dicitur autem crimen semiplenè probatum, quando datur vnus testis, omni exceptione maior, cui scilicet, nihil imponi potest, ad illius dictum infirmandum.

Secundò, quando delinquens per correctionem fraternam, & seruato Christi Domini ordine non vult resipisci, tunc enim testes adhibiti in vltima admonitione faciunt, vt illud crimen sit plusquam semiplenè probatum, vt diximus *num.* 3. ex Panormitano, & aliis.

Tertiò, quando talia, & tam grauia indicia aduersùs reum delinquentem dantur, vt semiplenæ Nauarrus. probationi æquiparentur; ita Nauarrus *cap.* 25. Filliucius. *num.*33. Filliucius *tom.* 2. *tractat.* 40. *cap.* 7. *num.* Toletus. 122. §. *secundum posse.* Toletus *lib.* 5. *summa, cap.*57.

9. Non procedit autem iudex iustè, & iuridicè, quando nulla habet indicia contra delinquentem, & nulla præcedit infamia delinquentis, nulla præsumptio violenta, quæ probabile faciat indicium, non procedit etiam iustè ac iuridicè, quando ita indicia sunt leuia, vt semiplenam, aut quasi semiplenam probationem non efficiant, ita communiter Doctores, Ant.Gom. Antonius Gomez *tom.* 3. *variarum, cap.* 1. *num.* 49. *notabili* 9. *versic. nonò*, & *finaliter.* In dubio autem an iudex procedat, vel non procedat iustè, ac iuridicè, credendum est, ac præsumendum, vt alibi diximus, iustè, & iuridicè procedere, nam in dubio, an quis malus iudex sit, præsumendus est bonus.

10. Ex hac doctrina hactenus præiacta quæ est certa, & extra dubitationem, insurgunt aliqua dubia necessariò explicanda, in re quotidiana.

Dubium primum. Primum est, an quando res est tribus, aut quatuor nota, & reus non laborat infamia; & iudex via inquisitionis ad pœnam delicti, & punitionem illius procedit, teneatur quisquam rem manifestare, quando superior per edictum generale, vel speciale sub excommunicatione præcipit, vt qui rem nouit, teneatur illam manifestare. In hac re partita est opinio.

Prima asserit, non teneri illum, qui rem scit, eam manifestare, quando moraliter certus est, Opinio prima. quod criminosus ipse, de se ipso, aut de suis consociis crimen sit dicturus, teneri verò quando moraliter ea de re certus non est: hanc opinionem tenet Antonius Corduba *quæst.* 64. loquitur autem de crimine, ex quo nullum damnum tertio sequitur, & de hoc crimine procedit quæstio. nam si damnum tertio, aut Reipublicæ temporale, vel spirituale sequatur, & peccatum est imminens, etiamsi author illius nulla laboret infamia, si præmissa admonitione non vult resipiscere, aut periculum est nocendi, nisi statim denuntietur, tunc non solùm præcipiente superiore per publicum, aut particulare edictum, sed etiam non præcipiente, tenetur quis, vt malo obuiet denuntiare, etiamsi iurasset non denuntiare, vt docent communiter authores, inter quos est Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *cap.* 7. *num.* 122. Toletus *lib.* 5. *summæ, cap.* 5. & *cap.*57. *num.*2. & 4. Nauarrus *cap.*25. *n.*33. Innocentius *in cap. qualiter* 1. *de accusat.* Panormitanus *in cap. dilectus, de excessib. Prælat.* Lessius *lib.*2. *cap.*30. *dub.*6. *num.*43. Et fundamentum Cordubæ est, quia iudex per confessionem delinquentis in iudicio factam potest illum punire, quare non tenentur alij iam ampliùs tale crimen ad punitionem manifestare.

Secunda opinio probabilior docet, nunquam teneri illum, qui rem scit in eo casu, præcipiente etiam superiore manifestare, quia sicut in eo casu, non tenetur contra se ipsum manifestare, ita nec contra alium tenetur illud testificari, dummodo nulla infamia specialis sit de illa persona sparsa, & crimen non sit pluribus aliis notum, nec indicia sufficientia, aut semiplena probatio aduersùs delinquentem detur, nec vlla laboret infamia; D.Thom. 2. 2. *quæst.* 33. *art.*7. Nauarrus *in summa latina, cap.* 25. *num.* 46. Marcus Antonius Genuensis *in praxi Neapolitana, cap.*2. *num* 5. Syluester *verb. Inquisitio, num.* 10. Lessius *lib.* 2. *cap.*30. *dub.*6. *num.*47 ita docet P. Nauarra *lib.* 2. *de rest. cap.*4. *part.*2. *dub.*9. *num.*218. & *seqq.* Sayrus *in Claui Regia, lib.*12. *cap.*14. *num.*28. Ratio, ac fundamentum illorum est 11. Opinio secunda. D.Thom. Nauarr. M.Anton. Syluester. Lessius. Petr Nauar. Sayrus.

Primò, quia si non sequitur damnum tertio, & delinquens non sit infamatus, iudex iniustè procedit, & testis iustè tacet, cùm res secreta sit, & non sit subiecta illius foro.

Secundò, quia si de se ipso nemo testificari debet, teste Corduba, quando crimen est occultum, & duobus, aut tribus notum, nisi aliquo modo venerit in publicum, vel ratione infamiæ, vel indiciorum, à fortiori non tenebitur aduersùs alium testificari, cùm non sit dominus famæ alienæ, sit autem propriæ.

Tertiò, quia pœna, excommunicatio, & præceptum superioris, semper debet intelligi seruato iuris ordine, ita scilicet, vt exceptis occultis criminibus cætera manifestentur, nisi damnum adhuc impendeat, ac immineat. Ego huic opinioni adscribo.

Secundum dubium est, an quando quis rem alienam accepit in recompensationem sui debiti, dummodo debitum sit ex iustitia, & sit liquidum, & aliæ adsint circumstantiæ necessariæ ad hanc occultam compensationem faciendam, teneatur quis rem reuelare præcipiente superiore sub excommunicatione latæ sententiæ, aut alia grauissima pœna temporali si iudex sit ciuilis, etiamsi litteræ, & edicta superioris expresè præcipiant, 12. Dubium secundum.

vt

vt res restituantur, ac reuelentur, quamuis retineantur acceptæ in compensationem debitorum, vel sciat retineri ita acceptas. Et hac de re duplex etiam est opinio.

Opinio prima. Prima asserit teneri, quando literæ monitoriæ id exprimunt, ac declarant, aliàs non teneri, ita Rosella *verb. familia*, §. 11. Fundamentum illius est, quia stylus Curiæ Romanæ ita habet, sæpe enim dantur inibi litteræ contra retinentes alienum acceptum in recompensationem, & contra scientes ita fuisse acceptum, & retentum, nec dicendum est Curiam Romanam in hoc errare, quia Prælati hoc rationabiliter facere possunt, cùm multi se creditores esse putent, cùm tamen re vera non sint, deinde, quia hoc modo multis latrociniis, & incommodis occurri potest, quæ sine dubio in Republica darentur, nisi hac via cohiberentur.

13. Opinio secunda. Secunda opinio verior, & tenenda id negat omnino. Ratio illius est,

Primò, quia nulla excommunicatio, nec pœna grauis etiam ciuilis imponi potest, nisi ob peccatum mortale: in eo autem casu concurrentibus debitis circunstantiis, de quibus alibi agimus, nemo peccat mortaliter, accipiendo quod sibi de iustitia est debitum, nec illud aliquo alio modo recuperare potest; ergo nec pœna, nec præceptum superioris obligat.

Secundò, quia prædictæ litteræ monitoriales, quæ eam clausulam habent, intelligendæ sunt, quando compensatio fuit iniusta, vel accipiendo plus pro minori debito; vel certum, & liquidum pro debito incerto, & non liquido, vel quando dubitatur iustáne, an iniusta fuerit talis compensatio, ac retentio; tunc enim manifestare tenetur, qui sciuerit in prædictam recompensationem iniustam, rem fuisse acceptam, & esse retentam.

Tertiò, quia dispositiones, edicta, & mandata generalia, quæ eo modo possunt intelligi, vt sint iusta, & eo etiam modo, vt sint iniusta, semper intelligenda sunt, eo modo, vt maneant iusta, iuxta communem Doctorum, argumento *l. si procurator, ff. de cond. indeb.* & argumento *cap. Quintauallis, de iureiurand.* & tenet glossa *in cap. dilecto, verb. generalis, de præbend. & cap. 1. de iureiurand. in 6.* & Nauarrus *in cap. inter verba 11. quæst. 3. num. 792.* Cùm igitur mandata ista si intelligantur eo modo, vt comprehendant eos solùm, qui illam rem retinent, vel accipiunt in iniustam compensationem, iusta sint, ita accipienda sunt, non verò si comprehendant eos, qui illam accipiunt, vel retinent iniustam, cùm tunc iniustitiam contineant, aut saltem errorem intolerabilem, & nullo modo obligare possint; ita docent expresè Angelus *in summa, verb. furtum*, §. 41. Syluester *ibi; quæst. 15.* Tabiena *verb. inquisitio, quæst. 7.* Nauarrus *in manuali, cap. 17. num. 115.* Saytus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 14. num. 29. vers. qui item retinet*, & idem Nauarrus *in cap. inter verba 11. quæst. 3. conclus. 6. corollar. 66. num. 792.* Petrus Nauarra *lib. 2. de restit. cap. 4. part. 2. dub. 9. num. 227.* hi omnes loquuntur exprese de casu, in quo litteræ monitoriæ eam clausulam habeant, vt quis reuelet, vel restituat rem, etiamsi in compensationem sui debiti acceperit. faciunt etiam pro hac opinione omnes, qui absolutè dicunt eum, qui in recompensationem rei sibi de iustitia debitæ accipit, non teneri rem restituere, etiamsi sub excommunicatione res accepta iubeatur restitui, & similiter non teneri rem reuelare illum, qui si sciuerit in talem recompensationem fuisse acceptam: & hi sunt præter omnes citatos, Sotus *in 4. dist. 22. quæst. 1. art. 2. casu 3. & lib. 5. de iustitia, quæst. 3. art. 3. ad 1.* Medina *C. de restitut. quæst. 3. causa 12.* & latiùs *quæst. 11. dub. 2.* Aragon. *2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 2. dub. 9. in fine, & quæst. 66. art. 5. dub. vltimo, ante finem*, Salonius *2. 2. quæst. 66. art. 5. controuers. 2. conclus. 2.* Corduba *in summa, quæst. 63. & 64. & 65. & in quæstionario, lib. 1. quæst. 43. dub. 2.* Lud. *lib. 2. p. instruct. cap. 9.* Angles *in florib. 2 part. tract. de restit. art. 2. dub. vltimo, in quæst. quis sit liber à restitutione.*

(Marginal notes: Angelus. Syluester. Tabiena. Nauarr. Saytus. Petr. Nauar. Sotus. Medina. Aragon. Salon. Corduba. Angles.)

Ex dictis infert Nauarrus *in cap. inter verba 11. quæst. 3. conclus. 6. corollario 66. num. 794.* si compensatio, & solutio accepta, partim esset certa, & partim dubia, non esse necessarium, nec teneri quenquam reuelare, nisi partem dubiam, argumento *l. qua de tota, ff. de rei vindicatione, & cap. pastoralis, §. item cùm totum, de officio delegati*; quod enim dicitur de toto, dicendum est de parte, cùm eadem ratio sit de toto ad totum, & de parte ad partem, & optimè infert. 14.

Et eadem ratione non tenetur restituere centum aureos ille, in cuius potestate alius ad alium locum proficiscens, aut ad bellum eundo eos deposuit, asserens, tui sint, si ibi emoriar; quamobrem si post eius mortem hæredes illius literas monitorias generales obtineant contra illos, qui bona aliqua defuncti occultas tenent, non tenetur ille eos restituere, nec alij id scientes reuelare, ita Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 14. num. 31.* Franciscus Ripa *in lib. de peste, fol. 158. §. insuper adnotauit.* Neque etiamsi Petrus furatus est aliquid, aut damnum intulit proximo, & Ioannes id nouit, vel quia Petrus id ei dixit, vel quia ipse Ioannes vidit, aut alia via certò id cognoscit, & damnificatus proximus litteras monitorias præcipientes sub excommunicatione, vt quicumque modo, vel via aliqua de illo furto, & damno sciuerit, illud reuelet, non tenetur Ioannes id reuelare, si Petrus sit tam pauper, & damnificatus tam diues, vt arbitrio & iudicio boni viri non teneatur pro tunc ad eam restitutionem; nam impotentia ad restituendum, illum excusat pro tunc à restitutione, & istum à reuelatione: secus autem si potens sit ad restituendum, aut de tali impotentia dubitet, qui casus, cùm in praxi quotidie ferè occurrat, notandus erit, multi enim in hac materia errare solent. Ita Sayrus *in Claui Regia, lib. 12. cap. 14. num. 31.* & Nauarrus *in cap. inter verba 11. quæst. 3. num. 766.* debet tamen in eo casu ille, qui nouit furem non esse pro tunc potentem ad restituendum, eum admonere, vt procuret intra terminum per litteras declaratum, cùm primùm poterit, restituere. Quando autem fur, & qui damnum intulit, est potens ad restituendum, tenetur qui conscius est furti, eum admonere, vt restituat, antequam denuntiet, & si non vult restituere, tenetur illum manifestare, antequam tempus elabatur, vel, vt testis, vel, vt denuntiator, provt litteræ monitoriæ continuerint. Si autem sibi constiterit, quòd post talem admonitionem non restituet, eum tenetur statim denuntiare, & idem erit in dubio, quando est certus de illius potentia, & est incertus, aut dubius, an statim restituet. 15.

(Marginal notes: Sayr. Ripa.)

Similiter si secretò tibi commisi ensem, sclopetum, vel summam aliquam pecuniæ custodiendam, & ea à te peto ad occidendum, vel nocendum 16.

dum alteri, vel ad committendum aliquod peccatum graue, & tu id sciens ea mihi ea de causa non restituis; si postea ego litteras monitoriales excommunicationem continentes obtineam, vt quicumque mihi eas res retinet, restituat, non teneris eas mihi restituere durante ea occasione mali proximo inferendi. Ratio est, quia irrationabiliter sum inuitus eius retentionis; ita communiter Doctores, Sayro *in Claui Regia, lib.12.cap.14.num.31. vers.alterum etiam.* D.Anton. *3.part.tit.2.cap.*8. Nauarrus *in cap.inter verba* 11.*q.*3. *concl.6.coroll.66.num.*797.

Sayrus. D.Anton. Nauarr.

17. *Dubium tertium.* Tertium dubium est, an teneamur præcipiente superiore per edicta publica, & generalia, vel per aliquod præceptum speciale reuelare id, quod ex leuibus personis audiuimus, quæ non sunt dignæ fide. Respondeo, in eo casu, neminem teneri reuelare id, quod scit, quia & ipse notam leuitatis incurreret, & reo iniuriam faceret, & damnum iniustè inferret, vnde tacere omnino debet, quia in hoc casu non censetur delictum scire, ita docet Nauarrus *in summa latina, cap.25.num.46. versic.7. §.tertium, & cap.inter verba* 11.*quæst.*3.*conclus.6. corollario* 66. *num.*786. & Corduba *in summa, quæst.*64.*casu* 6. & Sayro modò allegatus, *num.*33.

Nauarrus. Corduba. Sayr.

18. In omnibus autem casibus, in quibus reuelare quis non tenetur, præcipiente id superiore per edicta, iurare etiam potest se id nescire, eodem superiore præcipiente, intelligendo ad reuelandum, vt colligitur ex communi Doctorum sententia, quam tradunt Paludanus *in* 4. *dist.* 21. *quæst.* 3. *art.* 3. *conclus.* 1. *ante finem, & dist.* 35. *quæst.*1. *art.*3. *conclus.*6. Adrianus *in* 4. *sententiarum, de correctione fraterna, quæst.*4. incipit, *ostenso quòd quilibet teneatur, & quodlibeto* 11. *art.* 1. *in responsione ad* 2. Maior *dist.* 15. *quæst.* 18. Gabriel *in* 4. *dist.*21.*art.*3.*dub.*1.*ad* 3. *litera L.* Nauarrus *in summa latina, cap.* 12. *num.* 8. *versic. nonò, & cap.* 18. *num.* 61. *versic. trigesimoquarto, & cap.* 25. *num.* 43. *& in commentario cap. humanæ aures* 22. *quæst.* 5. *in quæst.* 11. *num.* 12. Corduba *in summa, quæst.* 64. *in fine, & quæst.*63. Petrus Nauarra *lib.*2. *de restit. cap.*4.*part.*2.*dub.*9. *num.*229. Valentia *tom.*3. *disp.*5. *quæst.*13.*punct.*2. Salon.2.2.*quæst.*69.*art.*2.*controu.*11. Aragon.*ibi art.*2.*in fine*, Banhez 2.2.*quæst.*69. *art.*2. *post medium*, & alij.

Palud. Adrian. Maior. Gabriel. Nauarrus. Cordub. P.Nauarrus. Valent. Salon. Aragon. Banhez.

Capvt LII.

Quanto tempore durent præcepta visitationum, & an monitoria incipiant obligare à die publicationis, an à die notitiæ illorum.

Svmmarivm.

Edicta monitoria obligant intra tempus præfixum, edicta Inquisitorum, cùm non habeant tempus præfixum, & illi semper visitent, obligant perpetuò, & pro semper. n.1.& 2.

Quid de edictis monitorijs, quæ promulgantur in visitationibus diœcesum, & obligatione denuntiandi, & quid de edictis visitationum in Religionibus. n.3.& 4.

An terminus in monitorijs ad denuntiandum de furto, aut de crimine, intelligendus sit, à die publicationis, ita vt obligatio denuntiandi, & restituendi ex vi edicti extinguatur finito termino præfixo. n.5.

Refertur prima opinio asserens non extingui. ibid.

Ex hac opinione sequitur, si absentes, qui notitiam edicti non habuerunt, post 30.aut 40.annos præsentes fiant, teneri ex vi edicti denuntiare intra terminum præfixum. n.6.

Numerantur aliæ sequelæ inconuenientes, quæ ex hac opinione resultant. n.7.8.

Præfertur secunda opinio asserens numerandum esse, terminum dierum in edictis assignatum, ad reuelandum à die publicationis edicti, & extincto termino extingui obligationem reuelandi ex vi edicti. n.9.& 10.

Soluuntur fundamenta prioris opinionis. n.11.

In communibus visitationibus extinguitur obligatio denuntiandi ex vi edicti, in eis publicati, extincto termino in edicto illarum ad reuelandum assignato. n.12.

Quando huiusmodi edicta ad denuntiandum, & quando ad testificandum obligent, & quomodo id colligere possimus, & quæ differentia sit inter obligationem ad denuntiandum, & reuelandum aliquid, & inter obligationem ad testificandum de re aliqua. à num. 13. vsque ad 18.

Verbum teneatur in monitorijs ad denuntiandum, vel reuelandum furtum, vel crimen quomodo accipiatur. n.19.

Qvando edicta monitoria publicantur, solent assignare certum terminum dierum, intra quem obligant ad reuelandum, vt passim videmus in monitoriis Episcoporum edictis ad furta reuelanda, & in visitationibus ordinariis ad reuelanda peccata. Aliquando præcipiunt huiusmodi monitoria absolutè, vt quicumque hoc, vel illud agnouit, vel scit, denunciet, nullo præfixo termino ad eam reuelationem faciendam, vt fit in edictis singulis annis à dominis Inquisitoribus publicatis; domini enim Inquisitores cùm perpetuò visitent, illorum edicta perpetuò obligant, & ideò meritò nullum terminum præfixum habent; Episcopi verò cùm non visitent perpetuò, sed singulis annis, ideò præfigunt tempus ad huiusmodi reuelationes pro locis, in quibus visitant, & similiter in litteris monitoriis ad reuelanda furta, tempus ad hanc reuelationem præscribunt; & verò huiusmodi edicta ad vngem seruanda sunt, nisi contineant euidenter aliquid contra ius diuinum, & naturale, tunc enim non obligant, vt constat, quòd si res sit dubia, obediendum est, quia id examinare, atque expendere ad subditos non spectat, & in dubio semper iudicandum est, rem à superiore maturè, & seriò fuisse expensam. 1. *Edicta monitoria quanto tempore durent.* *Quanto edicta Inquisitorum.*

Quando in edictis præfigitur tempus, quicumque notitiam edictorum, & delictorum habet, ea intra tempus præfixum non denuntians incurrit excommunicationem in illis appositam, quòd si nullum tempus præfixum sit, & singulis annis innouentur, vt edicta Episcoporum, & Inquisitorum in multis locis, eorum obligatio toto anno durat; ita Sayrus, & optimè *lib.* 12. *cap.*14. *num.* 34. *vers. tertiò quando.* Ratio est, quia eo ipso, quòd innouantur singulis annis, ostendunt animum, & intentionem superioris esse, 2.

vt

vt eorum obligatio toto illo anno duret. Renouatio enim illorum satis superque significat, vt qui vno anno id nescit, & non denuntiat, si alio anno sciat, id denuntiet; imò cùm Domini Inquisitores perpetuò visitent, eorum edicta perpetuò durant, vt *praecedenti num.* diximus.

3. *Quid de edictis quæ promulgantur in visitationibus diœcesum, &c.*

Notandum verò est, præcepta illa, quæ ab Episcopis in suis oppidis, & à Prælatis Religionum in suis Religionibus in particularibus visitationibus proponuntur, cùm prædictæ visitationes certo tempore finiri soleant, & præcepta illa excommunicationem continentia pro certo tempore imponantur, non obligare illos, qui post expletum tempus visitationum, notitiam talium præceptorum habuerunt. Ratio est, quia intentio Prælatorum, est ea præcepta pro eo solo, & præciso tempore imponere, nisi aliud expresse ipsi declarent, vnde Religiosus, vel sæcularis, qui intra tempus visitationum non obediunt edicto ex vi talis præcepti, non tenetur post transactum tempus visitationum ad denuntiandum, peccauit tamen, & excommunicationem incurrit, si fortè tali præcepto continebatur, qui nullam causam excusantem habuit, quæ eum à tali denuntiatione excusaret: ita communiter Doctores, expresse ita docet Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num.* 34. *vers. quarto.* colligitur *in cap. inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclus.* 6. *corollario* 66. *num.* 797. & ex Salon. 2. 2. *quæst.* 68. *art.* 1. *controuers.* 2. Dixi, *ex vi talis præcepti*, quia aliunde ex iure naturali, si ea delicta perniciosa fuerint, & nociua aliis, tenebitur illa nuntiare, imò etiam, & quando solùm fuerint nociua proximo peccatori, seruato ordine Euangelico, vt *cap. præcedenti* diximus.

Sayrus.

Salon.

4. *Obiectio.*

Dices, monitoria, quæ ad furtum denuntiandum obtinentur, licèt terminum certum, nouem, aut decem dierum, præfixum habeant, obligant tamen transacto eo termino, nam si absens aliquis fuerit, & eo termino transacto aduenerit, habita notitia talis monitorij, tenetur furtum denuntiare intra tantum tempus à die notitiæ, quantum in monitorio præfigebatur; ergo etiam qui absens fuerit tempore visitationum, tenebitur postea superueniens ad denuntiandum, etiamsi tempus visitationum peractum iam, & transactum fuerit. Respondeo non teneri, & esse diuersam rationem, quia monitoria obtenta ad denuntiandum furtum obtinentur ad instantiam partis, cuius intentioni iudex suam intentionem accommodat, intentio autem partis est, vt non solùm suum furtum denuntietur intra terminum præfixum in monitorio numeratum, à die publicationis monitorij, sed etiam à die notitiæ ipsius monitorij; & ideò si aliquis absens, notitiam monitorij non habuit, & transacto tempore, quod in illo ad reuelandum furtum præfigebatur, aduenjat, tenetur furtum reuelare sub excommunicatione in monitorio contenta: at verò monitoria expedita à superioribus pro tempore visitationum ex officio, & non ad instantiam partium expediuntur; quare ex vsu, & praxi constat, huiusmodi præcepta pro solo tempore visitationum durare, & cum illis expiare, & ampliùs non obligare, & hanc esse intentionem superiorum, vt optimè animaduertit Sayrus *in Claui Regia, lib.* 12. *cap.* 14. *num.* 34. *vers. quarto*, quare est diuersa ratio in vtroque casu; & idem ex statim dicendis patebit clariùs.

Soluitur.

5. *An terminus in monitorijs intelligendus sit à die publicationis.*

Dubium ergo non leue est, an tempus in edicto monitorio affixum ad reuelandum furtum, v. c. nouem, aut sex dierum numerandum sit à die publicationis edicti, vsque ad sex dies primos sequentes, ita vt finito, & transacto prædicto termino præfixo, expiret obligatio reuelandi, & denuntiandi furtum sub excommunicatione an sit numerandum à die notitiæ ipsius edicti, poterit enim prædictum edictum post prædictum terminum nouem, aut sex dierum, venire in notitiam aliquorum, qui fuerunt absentes, aut etiam in eodem loco, sed notitia publicati edicti ad illos non peruenire, nisi transacto eo termino, nouem, aut sex dierum. Et hac de re partita est opinio.

Opinio prima.

Prima docet, intelligendum esse, terminum nouem, aut sex dierum, à die, quo peruenerit tale edictum in notitiam alicuius, siue absens fuerit, siue præsens in eodem loco, atque adeò obligare prædictum edictum, transacto etiam termino in eo præfixo, quia ille terminus non apponitur ad extinguendam obligationem reuelandi, & denuntiandi furtum, aut peccatum publicum sub excommunicatione, cuius author ignoratur; sed ad illam tantùm non differendam vltra terminum præfixum, ita expresse docet Soares *tom.* 5. *de censuris, disp.* 20. *sect.* 3. *num.* 14. Nauarrus *cap.* 25. *num.* 46. Lazarius Papiensis *in suis quæstionibus Canonicis, sect.* 2. *quæst.* 6. *num.* 5. vbi citat Rodriquez 1. *part. summæ, cap.* 74. *num.* 18. & Sotum *in* 4. *dist.* 22. *quæst.* 1. *art.* 1. docet etiam Ludouicus Lopez 2. *part. instruct. cap.* 12. *vers. præterea*, & Sanchez *lib.* 3. *de matrimonio, cap.* 13. *num.* 3. Adde pro hac opinione id quod diximus *num. præcedenti*, iudices scilicet regulariter expedire huiusmodi monitoria, edictaque ad petitionem, & instantiam partis, & in ea expeditione suam intentionem accommodare ad partis intentionem; partis autem intentionem esse, vt hæc edicta non expirent, nec extinguantur elapso termino præscripto, sed potius durent post illum. Ex hac opinione

Soares.

Nauarrus.

Papiens.

Rodriq.

Sotus.

L. Lopez.

Sanchez.

6. *Sequela prima.*

Sequitur primò absentes, & præsentes, etiam ad quorum notitiam publicatio edicti non peruenit, si postea præsentes fiant elapso termino, aut id ad illorum notitiam deuenerit, perseuerante iudice in eadem iurisdictione teneri cùm primùm notitiam talis publicationis habuerint intra illum ipsum terminum assignatum in huiusmodi edictis numeratum à die notitiæ illorum, rem restituere, reuelare, vel denuntiare sub eadem excommunicationis pœna; & hanc sequelam approbat expresse Soares, & Lazarius Papiensis *allegati*, sed hoc est mirum, nam etiam concedent, si post viginti, aut quinquaginta annos absentiæ venerint, imò & si post centum ad notitiam præsentium tale edictum deuenerit, perseuerante eodem iudice teneri illos ex vi edicti, & præcepti in eo contenti sub excommunicatione latæ sententiæ, rem reuelare, restituere, aut denuntiare. Hoc autem est valdè mirabile, cùm prædictum edictum sit quoddam præceptum positum pro illo tempore præsenti.

7. & 8. *Sequela secunda.*

Sequitur secundò, non extingui obligationem denuntiandi ex vi pœnæ, & censuræ contentæ in tali edicto, extincto termino, in illo præfixo ad furtum reuelandum, ac proinde si quis eo tempore ob paupertatem impotens sit ad restituendum, aut aliunde ex alia causa sit impeditus ad reuelandum id quod scit, excusari

pro tunc dum durat impotentia, & impedimentum, teneri tamen postea sublata impotentia, & impedimento, intra alium æqualem dierum terminum numeratum à die, quo impotentia, & impedimentum cessauit, rem reuelare, aut denuntiare; & hoc admittunt etiam authores citati, quod etiam mirum est, nam si impotentia, & impedimentum post decem, aut viginti annos cessauerit, tenebitur huiusmodi homo, cui talia impedimenta cessarunt, post illos annos ex vi edicti sub censura restituere, aut reuelare, quod videtur durum, cùm sufficiat solùm rem restituere ex vi iuris naturalis obligantis, vt omnes alienum restituant, cùm possunt.

9. *Opinio secunda.*

Secunda opinio, meo iudicio, probabilior asserit, numerandum esse prædictum terminum à die publicationis vsque ad sex, aut nouem dies primos sequentes, plures, vel pauciores, provt in edicto continetur, & extincto eo dierum termino, extingui etiam obligationem reuelandi, aut restituendi sub excommunicatione, & pœnis in monitorio edicto contentis, & manere tantùm obligationem illam, quæ de iure naturali obligat ad reuelandum, aut restituendum. Vnde edictum ignorantes, & qui absentes erant, si peracto eo termino id sciant, non tenentur ampliùs ad restituendum, vel reuelandum ex vi edicti, & excommunicationis in eo contentæ, quamuis aliunde semper teneantur de iure naturali, & ex iustitia restituere, & ex charitate reuelare, seruato debito ordine ipsius charitatis: ita Marcus Antonius Genuensis *in praxi Neapolitana*, *cap.* 1. *num.* 7. Fumus *verb. excommunicatio* 4. §. 4. Beja 1. *part. casu* 47. *fol. mihi* 80. vbi doctè id probat Filliucius *tom.* 2. *tract.* 40. *cap.* 7. *num.* 225. Veiga *lib.* 1. *summæ*, *casu* 123. Cosmus Philiarchus *de officio Sacerdotis*, *part.* 1. *lib.* 3. *cap.* 34. *de excommunicatione*, Reginaldus *tom.* 1. *lib.* 9. *cap.* 12. *num.* 218. & videtur omnino tenere Sà *verb. excommunicatio*, *num.* 22. & dicit esse probabilem Lazarius Papiensis *sect.* 2. *quæst.* 1. *num* 9. Et ratio est

M Anton. Fumus. Beja. Filliucius. Veiga. Philiarch. Reginald. Sà. Papiens.

Primò, quia edicta illum terminum præscribunt, & asserunt, vt quicumque rem tenent, aut de illa sciunt, illam restituant, vel reuelent intra nouem, sexve dies primos sequentes; ergo his diebus elapsis, & extinctis, extinguitur etiam obligatio restituendi, aut reuelandi ex vi edicti, & sub pœna in eo contenti, licèt semper maneat obligatio de iure naturali.

Secundò, quia huiusmodi edicta continent præceptum, non legem, aut statutum: præceptum autem, & mandatum expirat non solùm morte, aut remotione ab officio præcipientis, sed etiam transacto tempore, pro quo ponitur, hoc enim essentiale discrimen est inter legem, & præceptum, quòd lex non moritur, sed semper obligat, ac durat, post mortem etiam illam ferentis, vt patet ex *l. Arrianus*, *C. de hæreticis*; præceptum autem non durat pro semper, sed pro tempore, pro quo ponitur, & morte, aut remotione ponentis, ac mandantis deficit. Nec refert, quòd ad instantiam partium, huiusmodi edicta ferantur, ac publicentur, vt dicamus non extingui illorum obligationem, extincto termino dierum, debuit enim intentio partium esse, vt semper duret terminus illi, & vt à die notitiæ, non à die publicationis computetur, quod omnino inconuenit, non refert, inquam, quia iudex paratus est, alia edicta expedire, aliamque excommunicationem ad nouam partium instantiam, quoties iudicauerit id esse necessarium.

Consului hac de re virum doctissimum Emanuelem Alures Carnerium, qui viginti, & eò amplius annos munus Vicarij Generalis, & Prouisoris in Curia Bracharensi huius regni Lusitaniæ exercuit, & mihi affirmauit suam intentionem in ferendis huiusmodi monitoriis edictis semper fuisse vt non nisi intra præfixum, & assignatum in eis tempus obligarent, quia hæc edicta feruntur tanquam quædam mandata, & præcepta, de quorum ratione intrinseca est, vt non durent, nisi pro illo tempore, pro quo feruntur. 10.

11. *Soluuntur fundamenta prioris opinionis.*

Nec fundamenta prioris opinionis vim habent. Ad primum enim respondeo, illum terminum in edictis præfixum ad reuelandum, aut restituendum, non fuisse appositum ad extinguendam obligationem restitutionis, absolutè loquendo; hæc enim obligatio est de iure naturali, & semper durat, dum furtum ablatum non restituitur, & solùm suspendi potest propter paupertatem, aut impossibilitatem, aut aliud impedimentum; fuisse tamen appositum ad extinguendam obligationem restitutionis, & reuelationis sub excommunicatione, & pœnis in edicto contentis, vnde ille, qui propter aliquod impedimentum paupertatis, impotentiæve non restituit intra terminum assignatum, non tenetur eo termino elapso sub excommunicatione restituere, fuit enim extincta vis excommunicationis, extincto temporis termino, pro quo obligabat.

12. *In communibus visitationibus extinguitur obligatio denuntiandi ex vi edicti.*

Similiter dico, illum, qui in communibus visitationibus, & inquisitionibus non denuntiauit delinquentem intra terminum ad denuntiandum à iudice præscriptum, ob aliquod iustum impedimentum, absentiæ, ignorantiæve, talis edicti, aut ob metum cadentem in constantem virum, non teneri elapso termino denuntiare sub eisdem pœnis, vt sæpe diximus, fuit enim hoc edictum promulgatum per modum præcepti, non per modum legis, & statuti: præcepta autem non obligant nisi intra tempus præfixum; quare nisi iudices aliud declarent, dum huiusmodi edicta expediunt, ita sine dubio dicendum est.

Sæpe tamen huiusmodi monitoria edicta, non ad reuelandum, sed ad testificandum obligant; dubitabis ergo, vnde colligere possimus quando ad reuelandum, quando ad testificandum obligant, est enim magna differentia inter vtramque obligationem. Nam si obligant ad denuntiandum, & reuelandum, non tenemur reuelare, & manifestare, nisi id, quod aut in iudicio probare possumus, aut scimus posse in iudicio probari, vt sæpe in capitibus diximus præcedentibus, & docet glossa *in cap. plerumque* 2. *quæst.* 7. *& in cap. Sacerdos*, *de pœnitentia*, *dist.* 6. Baldus *in cap. nuntius*, *de testamentis*, Nauarrus *in cap. inter verba* 11. *quæst.* 3. *conclus.* 6. *corollario* 66. *num.* 778. *&* 786. *& in summa latina*, *cap.* 17. *num.* 134. *vers. septimo*, §. *secundum.* Antonius Corduba *in summa*, *quæst.* 64. *casu* 5. Petrus Nauarra *lib.* 2. *de restitut. cap.* 4. *part.* 2. *dub.* 9. *num.* 228. & colligitur satis apertè ex *dicto cap. plerumque* 2. *quæst.* 7. ibi, *Plerumque boni viri propterea sufferunt aliorum peccata, & tacent, quia sæpè deseruntur à publicis documentis, quibus ea, quæ ipsi sciunt, iudicibus probare non possunt.* Quod enim scitur, & probari nequit, non videtur sciri ad effectũ denuntiandi, aut reuelandi illud, id quod Nauar. *in c. inter verba* 11. *q.* 3. *coroll.* 66. *&* 786. verum 13.

Gloss. Bald. Nauarr. Cordub. P. Nauarr.

verum esse putat, etiamsi esset crimen læsæ maiestatis, ac parricidij: quia in eo, inquit, casu, solùm obligatur sciens ad impediendum omni modo possibili, non ad reuelandum, aut denunciandum, putà dicendo Iudici extraiudicialiter, & ei, qui prodesse potest, & non obesse; siue monendo eum, cui damnum impendit, vt curam sui gerat. Si obligant ad testificandum; tunc tenemur dicere id, quod scimus, aut audiuimus, siue probari possit in iudicio, siue non possit. Magna ergo opus est prudentia ad discernendum, quando Iudex in talibus monitoriis edictis, nobis præcipiat rem denunciare vt testibus, & quando vt denunciatoribus: quare nonnullas regulas apponunt Authores.

14. *Regulæ ad discernēdum, quando Iudex præcipiat denunciare vt testibus, an vt denunciatoribus.* Prima est, quando Iudex in monitoriis præcepit, vt denunciemus, vel testificemur, clara res est, & satis exprimit suam intentionem: & in claris, non opus est coniecturis, *l. Ille autem. ff. de legat.* 3. Accipienda sunt enim verba in sua propria significatione; *argumento legis, Non aliter. ff. de legatis*, 3. & *argumento capitis, Prætereà. de verborum significat.* Ita docet Lazarius Papiensis *in quæst. canonic. sect.* 1. *quæst.* 20. *n.* 10. Mens enim Iudicis satis constat ex verbis illius. Docet etiam Sayro *in Claui regia, lib.* 12. *cap.* 13. *n.* 32. Lazarius. Sayro.

15. Secunda est, idem esse dicendum, quando mens Iudicis, ex modo proponendi, aut ex aliis coniecturis colligi potest: quia mens coniecturata pro expressa habetur: & taciti, & expressi eadem vis est, atque potestas.

16. Tertia est, quando nobis non constat de mente Iudicis, neque clarè præcipitur, vt denunciemus, vel testificemur; sed præcipimur dicere, declarare, & reuelare, siue ex visu, siue ex auditu, siue ex quauis alia notitia sciamus; tunc quidem si monitoria feruntur pro furtis, ad denunciandum vocamur, non ad testificandum; & ideò non tenemur dicere, nec reuelare, nisi id, quod possumus probare, aut quod scimus posse in iudicio probari. Ita docet Lazarius Papiensis *de quæst. canon. sect.* 2. *quæst.* 20. *num.* 12. Sayrus *in Claui regia, lib.* 12. *cap.* 20. *num.* 26. Corduba *quæst.* 64. Filliucius *tomo* 2. *tract.* 40. *cap.* 7. *n.* 122. §. *Quintum quando.* Sed in hoc casu ante denunciationem semper requiritur fraterna monitio: & priusquàm denunciemus, facienda est, si profutura speratur, & non est periculum in mora; nec malum aliquod, aut damnum in vita, fama, aut bonis metuitur, vt sæpè diximus, & docet Lazarius citatus. Nauarrus *in Summa Lat. c.* 25. *n.* 46. & Graphis 2. *p. decis. aur. lib.* 2. *cap.* 69. *n.* 28. & omnes communiter. Lazarius. Sayro. Corduba. Filliucius. Lazarius. Nauarrus. Graphis.

17. Quarta est, si materia monitoriorum sit criminalis, & in prædictis monitoriis de criminalibus negotiis agatur: tunc quidem, aut sunt iam cœpta litigari, aut non sunt cœpta. Si iam sunt cœpta litigari, & in monitoriis dicatur, vt rem dicamus, manifestemus, aut reuelemus; præcipimur, vt testes, non vt denunciatores: quia tunc non sunt necessariæ denunciationes, cùm iam res in iudicio versetur, ac proposita sit. Ita docet (& optimè) Lazarius Papiensis *tract. de quæstionib. canonic. sect.* 2. *quæst.* 20. *n.* 11. Si causa criminalis nondum sit in iudicio proposita, nec cœpta litigari, præcipimur, vt denunciatores: quia tunc necessariò requiruntur denunciationes, vt res in iudicio proponatur, vt videre est *in cap. Super his. de accusat.* Sic in inquisitionibus generalibus, in quibus inquiritur de criminibus generalibus, quorum authores ignorantur, nemo tenetur dicere, nisi id, quod potest in iudicio probari, & publicum est in maiori parte viciniæ, oppidi, aut parochiæ, dummodo saltem decem habeat personas: quia vocatur ad dicendam veritatem, non tanquàm testis, sed tanquàm denunciator. Ita D. Thom. 2. 2. *quæst.* 70. *art.* 1. & Sotus *de reg. secret. memb.* 2. *quæst.* 7. Veiga *lib.* 2. *casu* 38. Nauarrus *in cap. Inter verba.* 11. *q.* 3. *corollario* 6. *pag.* 392. *n.* 292. contra Cabedo 1. *p. decis.* 79. *n.* 2. D.Thom. Sotus. Veiga. Nauarr. Cabedo.

18. Si verò in monitoriis agatur de rebus ciuilibus, siue iam in iudicio sint propositæ, siue non sint; & siue cœptæ sint litigari, siue non; intelligendum est monitorium de testificando, non de denunciando: quia in ciuilibus communiter non agitur de punitione, sed satisfactione partis, & pœnitentia peccati. Ita idem Lazarius Papiensis *in suo libello, & tractatu de quæst. canonicis, sect.* 1. *quæst.* 2. *num.* 11.

19. *Verbum, teneatur, in monitoriis tribus modis ponitur.* Notandum verò, verbum, *teneatur*, in monitoriis, regulariter loquendo, poni vno è tribus modis. Primò, an quis sciat de delicto, & delinquente. Secundò, an sciat de fama, seu infamia, & notoreitate delicti. Tertiò, vt quisquis dicat, vel reuelet, quidquid scit, vel audiuit: ille autem scire dicitur, qui rem sensu externo expertus est, aut scit ex narratione, & confessione partis extra Sacramentum Pœnitentiæ, vt optimè notat Henriquez *cap.* 18. *de excomm. n.* 5. *lib.* 23. *in Summa.* Lazar. Pap. *sect.* 1. *quæst.* 20. *num.* 13. Quando præcipimur, vt dicamus de fama, aut infamia, vt fit in visitationibus generalibus annuariis, non tenemur dicere, nisi id, quod publicum est, aut notorium maiori parti viciniæ, oppidi, aut Collegij, dummodo decem habeat personas: quia tunc præcipimur reuelare, vt denunciatores. Quando præcipimur, vt dicamus id, quod scimus de delicto, & delinquente, tunc vel delictum iam versatur in iudicio, (vt diximus de causis criminalibus,) vel non versatur. Si iam versatur in iudicio, tenemur dicere, tanquàm testes, id, quod scimus, etiamsi id in iudicio probari non possit. Si non versatur, tenemur vt denunciatores, & solùm id, quod in iudicio probari potest. Et ex hac breuissima, & clarissima explicatione inferes notitiam generalem ad multorum casuum resolutionem pertinentem, qui in materia correctionis iudiciariæ vsu triti, & quotidiani sunt. Henriquez. Lazarius.

CAPVT LII.

Soluuntur aliqua dubia ad hanc materiam edictorum spectantia.

SVMMARIVM.

An pars, ad cuius instantiam excommunicatio fertur, possit prorogare terminum solutionis alteri parti, sine Iudicis consensu. n. 20.

Refertur prima sententia negans. ibid.

Refertur secunda affirmans, & vtraque est valdè probabilis. n. 21.

Quid sit prorogare tempus, quid innouare, seu mutare, & alterare illud. ibid.

An ille, qui solus furtum vidit cum altero, qui tamen absens est, teneatur furtum reuelare, quando super furtum fertur excommunicatio. n. 22.

An, qui solus impedimentum matrimonij agnoscit, teneatur illud reuelare in bannis. n. 23.

Quid si tale impedimentum sub secreto ei commissum fuit, & sub iuramento. n. 24.

Quid si is, qui nouit impedimentum occultum, sciat contrahentes esse dispensatos pro foro interiori conscientiæ: & quid, si impedimentum sit publicum, & contrahentes pro foro conscientiæ, dispensationem obtinuerunt. n.25.

Quando quis præcipitur tanquàm testis rem dicere, ac reuelare, tenetur veritatem fateri, etiamsi in iudicio id probare non possit. n.26.

An is, qui per monitorium de crimine interrogatur, teneatur veritatem fateri, quando solùm datur suspicio contra criminosum. n.27.

20. GRAVE dubium est, an, quando fertur excommunicatio ad instantiam partis, vt quis intra præscriptum terminum soluat, v. c. intra sex, aut nouem dies, aliàs excommunicationem incurrat ipso facto; possit ipsa pars, ad cuius instantiam excommunicatio expenditur, prorogare illum terminum, & concedere aliam temporis intercapedinem longiorem arbitrio suo, absque mandato, aut consensu Iudicis, imò illo insciente, & ignorante: & hac de re partita est opinio. Prima negat. Eam docent Syluester *verbo, Excommunicatio, 2. notabili 1. casu 13.* Nauarrus *in Summa Lat. cap. 27. num. 15.* Beja *1. p. Summæ, casu 47. fol. 80.* Angelus *verbo, Excommunicatio, 1. num. 21.* Henriquez *lib. 12. Summæ, cap. 20. litter. H.* vbi citat plurimos Lazarius Papiensis *in tract. & libello de quæstionibus canonicis, quæst. 2. sect. 1. num. 7.* Praxis Neapolitana *cap. 2. num. 8.* Zechius *de casibus reseruatis, casu 1. num. 9. §. Notandum.* Et hanc sententiam appellat Beja communiorem. Ratio illorum est: quia excommunicatio, & obligatio illius non nascitur, nec ponitur formaliter, ex voluntate, & contractu partium inter se contrahentium; sed ex iurisdictione Iudicum ecclesiasticorum: ergo non potest nouum effectum producere; nec potest suspendi, aut prorogari, nisi de consensu, & authoritate Iudicum: nam obligatio, per quas causas oritur, per easdem tollitur: at obligatio excommunicationis oritur ex voluntate, & iurisdictione Iudicis: ergo per eandem debet tolli, aut suspendi. Secundò, quia Iudex de consensu partis assignauit illum terminum ad soluendum: ergo, vt posteà suspendatur, id debet fieri de consensu Iudicis. Tandem, quia illa suspensio, & prorogatio est actus iurisdictionis: ergo à Iudice debet emanare, non à parte, cùm pars nullam habeat iurisdictionem.

Prima opinio negans. Syluester. Nauarr. Beja. Angelus. Henriquez. Lazarius. Praxis Neap. Zechius. Ratio prima. Secunda. Tertia.

21. Secunda opinio affirmat, & ait, posse partem, seu creditorem, ad cuius instantiam lata est excommunicatio, prorogare tempus illius; non mutare, non alienare; inconsulto, & insciente Iudice excommunicationis sententiam ponente: & tunc si debitor non soluat, neque satisfaciat in tempore prorogato, incurri prædictam sententiam. Est autem alterare, innouare, & mutare tempus obligationis censuræ, v. c. si Iudex præfixit terminum nouem dierum ad soluendum, pars concedit alteri parti, vt soluat intra 12. dies, aut intra 30. aut intra tredecim, &c. Est verò prorogare, cùm pars extendit illum terminum æqualem, v. c. vsque ad alios nouem dies, & his finitis eum extendit, & prorogat vsque ad alios nouem, vt statim probabimus. Hanc opinionem tenet expressè Soares *tomo 5. de censuris, disp. 3. sect. 6. num. 11.* Toletus *in Summa, lib. 1. cap. 9. num. 4.* Vgolinus *de censuris, tabula 1. cap. 2. §. 6. num. 5.* Sayrus *de censuris, lib. 1. cap. 11. num. 20.* Speculum comm. opinionum *quæst. 493.* Abbas, & Decius *in cap. Præterea. de appellat. 2.* Angelus, immemor sui, *verbo, Excommunicatio, 2. num. 20.* Ioannes Andreas *in cap. Quicunque. de sentent. excommunicat. in 6.* & Barthol. *in l. 1. §. 2. ff. de noui operis nunciat.* & alij. Fundamentum huius opinionis est, primò: quia ille terminus concessus fuit à Iudice in gratiam partis, ad cuius instantiam expedita fuit censura: pars autem potest cedere suo iure, prorogando terminum: ergo pars poterit ad libitum suum prorogare per alium terminum æqualem, non mutare, non alterare. Secundò, quia, sicut pars, seu creditor poterat remittere totum debitum, absque consensu Iudicis, quin censura incurreretur; ita & prorogare terminum illius, absque eodem Iudicis consensu: nam prorogatio illa, nihil aliud est, quàm quædam remissio, si non totalis, saltem temporalis, seu ad tempus facta: & denique, quia ille terminus non est intelligendus de illis sex diebus continuis, quos Iudex in excommunicatione assignauit; sed de sex aliis diebus, quos voluerit pars, vel creditor, qui excommunicationem petiuit. Vnde totum tempus termini affixi ad obligandum creditorem, pendet ex voluntate ipsius creditoris, non Iudicis: quare statim, ac creditoris voluntas cessat, incipit obligatio sub priori termino à Iudice assignato, cùm tota excommunicatio in beneficium feratur creditoris prorogantis; alioqui non esset fauor specialis, nec beneficium, si non posset prorogare tempus; sed esset partim onus, partim beneficium, & fauor. Et ideò asserunt iuris ciuilis periti, & canonici, prorogationem termini factam à parte eundem terminum censeri: quia sub conditione prorogatio fieri existimatur. Patet *ex l. Etsi. ff. de precario.* & *ex l. Si cum die. ff. de arbitr.* quæ etiam rectè distinguunt, inter prorogationem, & innouationem, mutationem, seu alterationem termini, *ex l. 4. ff. de damno infecto.* nam innouare est, nouum terminum concedere: prorogare verò est eundem terminum, qui anteà erat, extendere: atque ideò, licèt creditor, & pars, ad cuius instantiam expedita fuit excommunicatio, non possit innouare terminum à Iudice assignatum; potest tamen eundem terminum extendere, & prorogare. Tandem, quia, licèt creditor videatur facere contra verba Superioris; non facit tamen contra mentem illius: non enim intendit Iudex plus debitorem obligare, quàm velit creditor; & ideò iam debitor non est contumax, cùm constet materiam præcepti pro eo prorogationis tempore esse ablatam. Vtraque sententia est valdè probabilis.

Secunda opinio affirmãs. Quid sit alterare, innouare, & mutare tempus. Quid prorogare. Soares. Toletus. Vgolinus. Sayrus. Speculum. Abbas. Decius. Angelus. Ioan. Andr. Barthol. Fundamentũ affirmantis.

Alterum dubium est, vtrùm, si excommunicatio feratur ob furtum, & in ea dicatur, vt qui de furto agnouerit, intra sex dies illud reuelet, & tu solum furem vidisti, aut cum altero, qui modò absens est, & id non potest reuelare, tenearis reuelare denunciando. Respondeo, non teneri, vt suprà iam diximus: imò si volueris id reuelare, tenetur Iudex ex officio te interrogare, an solus ipse id agnoueris, & si ita inueneris, tenetur non acceptare talem reuelationem, seu denunciationem. Ita D. Thomas *2. 2. quæst. 70. art. 1.* Caietan. *ibid. quæst. 69. art. 1.* Nauarrus *in Summa Lat. cap. 18. num. 40. & 61. & cap. 14. num. 134.* Tabiena, *verbo, Inquisitio. §. vltimo.* Marcus Antonius Genuensis *in praxi Neapolitana, cap. 2.* 22.

Dubium. Solutio. D. Thom. Caietan. Nauarr. Tabiena. M. Anton.

Papiensis. *cap.2. num.2.* Lazarius Papiensis *in libello de quæstionibus Canonicis, sect. 2. quæst. 11. num.1.* Fundamentum est: quia, quando sub excommunicatione præcipitur, vt qui talem rem scit, eam reuelet; intelligitur de eo, qui scit, & probare potest in iudicio: quia præcipitur, vt rem dicat, non tanquàm testis; sed tanquàm accusator, & denunciator, vt *suprà* diximus, *num.16.* Denunciator autem non potest, nec tenetur denunciare, nisi id, quod potest probare in iudicio; aliàs peccat mortaliter, & tenetur restituere famam alterius, & damnum, si fortè illud dedit, per eam iniustam reuelationem, vt docet Nauarrus *locis allegatis*, & Toletus *lib. 5. Summæ, cap. 27. num. 6.* Præcipitur enim reuelatio, vt posteà constet in iudicio externo de tali furto ad obligandum furem. Vnde, si aliquis solus rem nouit, inseruiet quidem ad infamandum, non probandum, vt de se patet; & infamatus iustè contra hoc modo infamantem, querelam afferet in iudicium.

23. *Vnus testis sufficit ad impediẽdum matrimoniũ.* Limitatur hæc doctrina primò in impedimento ad matrimonium: quia vnus tantùm testis sufficit ad illud impediendum, cùm de obuiando peccato in futurum agatur. Nec hîc est periculum querelæ in iudicio dandæ pro infamatione, cùm omnia fiant occultè; & Parochus non possit manifestare reuelantem. Ita Sanchez *lib. 3. de matrimon. disput. 13. num. 2.* Nauarrus *in cap. Sacerdos. de pœnitent. dist. 6. num. 27. & in Summa, cap. 22. num. 83.* Rodriques *tom. 1. Summæ, in 2. edit. cap.217. num.7.* Gutierres *lib.1. quæst. Canonicar. cap.11. n.27. & 28.*

Sanchez. Nauarr. Rodriq.

24. *Conscius impedimenti, quod accepit sub secreto naturali, tenetur illud denunciare.* Imò, si conscius impedimenti, illud accepit sub secreto naturali, tenetur adhuc illud denunciare, etiamsi iurauerit non denunciare: tum, quia in ea reuelatione non agitur de punitione criminis; sed de peccato vitando, & de liberando denunciatum à morte spirituali animæ sibi ex eo matrimonio imminenti. Vnde, cùm vita animæ omnibus rebus præferenda sit, vincit hæc lex charitatis, tanquàm fortior, legem de seruando secreto naturali, famáque proximi. Tum, quia secreto commissa manifestanda sunt, quando vergunt in damnum tertij: nam, si sit impedimentum dirimens, tendit in præiudicium alterius coniugis bona fide contrahentis: quòd si mala fide vterque contrahat, tendit in præiudicium Sacramenti matrimonij, quod irritum est, & in præiudicium prolis nascituræ, quæ illegitima nascetur, & in damnationem æternam vtriusque contrahentis; permanebit enim vterque in concubinatu: si verò sit impediens, tendit in irreuerentiam Sacramenti, & damnationem contrahentis cum ipso impedimento, & sæpè in damnum tertij, cui frangitur fides. Ita Sanchez *lib. 3. de matrimon. disp. 13. num. 6.* Paludanus *in 4. dist. 28. quæst.2. art.5. in tertia pœna, num. 31. initio.*

Sanchez. Paludanus.

25. *Quibus casibus teneatur. Primus.* Si tamen conscius impedimenti occulti, nouit contrahentes impetrasse dispensationem occultam pro conscientiæ foro, non tenetur denunciare: quia huiusmodi denunciationes eò tendunt, vt tam peccatum, quàm matrimonij nullitas, & irreuerentia Sacramenti deuitetur: sed hi validè, supposita ea dispensatione, & absque peccato possunt contrahere, & in foro conscientiæ perinde est, ac si nullum impedimentum haberent, quamuis ea dispensatio in foro externo allegata non prosit: ergo non tenetur denunciare. Dixi (impedimenti occulti:) quia si publicum esset, teneretur. Ita docet Sanchez modò citatus *num.8. & disp.14. n.4.*

Limitatur secundò, quando alicui sub excommunicatione præcipitur testificari rem aliquam: 26. *Secundus.* quia tunc non præcipitur, vt denunciet; sed vt, tanquàm testis, dicat sub excommunicatione id, quod scit; & Iudex, quando præcipit testificari, iam habet semiplenam probationem, aut indicia illi æquipollentia. Ita Nauarrus *in Summa Lat. cap. 17. num. 135.* Angelus *verbo, Denunciatio, num. 3.* Lazarius Papiensis *in libello de quæstionib. canon. sect.2. quæst. 11. num.12.* Cùm enim præcipimur, vt aliquid reuelemus tanquàm testes, tenemur deponere vt tales, etiamsi id probare nequeamus; imò etiamsi interpositum fuisset iuramentum de non reuelando. Patet *ex cap. Intimauit. de testibus.* Docet Nauarrus *in cap. Inter verba. conclus. 6. num. 780.* Ludouic. Lopez *2. part. Instruct. cap. 10. quæst. 4.* Sayrus *in Claui regia, lib. 12. cap. 19. num.9.* Cùm verosimile non sit, Iudicem id præcipere, nisi habeat aliqua indicia semiplenæ probationi æquipollentia: de quo si quis dubitat, Iudicem poterit interrogare, an semiplenam probationem habeat, & iustè, & iuridicè procedat; & ab eo requirere, vt sibi statum causæ, & indicia ostendat, vt sciat, quid, aut quomodo debeat testificari.

Si tamen is, qui de crimine, vel furto, ob quod fertur monitorium, & excommunicatio, interrogatur, sit testis omni exceptione maior, & contra culpatum adsit iam aliqua suspicio, vel diffamatio, etiamsi ad semiplenam probationem non attingat; si præmissa correctione fraterna, non sit facta restitutio, credunt aliqui teneri illum, generaliter loquendo, ex vi monitorij, cessante metu, & periculo notabilis damni, sub excommunicatione testari, & verum dicere: quia eius depositio facit plenam probationem cum præhabitis indiciis non ita sufficientibus; maximè si reddat causam sui dicti, quando testimonium fert, vt quia suis propriis oculis vidit. Ita Lazarius Papiensis *suprà* citatus *dicta sect. 2. quæst. 11. num. 14.* Mascardus *de probat. quæst.11. per totam, vol.1.* Verùm hæc doctrina est periculosa. 27. *Quid si testis sit omni exceptione maior.*

Testis valdè dignus supplet defectũ minùs idonei. Non est tamen negandum, vnum testem valdè dignum, vt Prælatum, Episcopum, aut Archiepiscopum, aut Principem, aut Comitem, aut virum nobilissimum bonæ famæ, & probatæ veritatis, posse supplere defectum testis minùs idonei, vt simul efficiant plenam probationem, vt docet Lessius *tomo 1. de iust. lib. 2. cap. 30. dub. 5. num. 12. aliàs 22.* & Baldus *in l. Si quis ex argentar. 6. §.1. ff. de edendo.* Nunquam tamen est concedendum, vnum testem valdè dignum posse solum plenam probationem efficere.

CAPVT LIII.

Datur notitia omnium Constitutionum circa Sacerdotes Confessarios in Confessione sollicitantes, & inquiruntur difficultates circa illos.

SVMMARIVM.

Quatenus Inquisitores, & Ordinarij possint cognoscere de crimine sollicitationis in confessione, an simul, an separatim: & quatenus fœminæ sollicitatæ teneantur denunciare. Datur notitia omnium Constitutionum, quæ circa hoc crimen à Sede apostolica emanarunt: & quid, quando fœminæ incipiunt, vel non incipiunt sollicitationem, a n.33. vsque ad 57.

An Confessarius ille denunciandus sit, & puniendus, tanquam sollicitator, qui arte magica somnium immittit in fœminam in confessione, vt ibidem cum illa rem turpem habeat. n.58.

Explicantur omnes casus, qui circa hanc materiam sollicitationis occurrere possunt in toto hoc Summario, à numero 32. vsque 99.

An soli Confessarij, de hoc crimine quomodolibet infamati, denunciandi sint; an etiam non infamati post nouam Constitutionem Gregorij XV. à numero 79. vsque ad 81.

An ante hanc denunciationem præmittenda sit fraterna correctio. à num.82. vsque ad 87.

An Inquisitores soli possint absoluere, & condemnare reos de hoc crimine, an simul cum Ordinariis. à numero 89. vsque ad fin.

33. A Summis Pontificibus Paulo IV. & Pio IV. literæ emanarunt ad Inquisitores Hispaniæ contra Presbyteros, tam sæculares, quàm Regulares, sollicitantes, in Sacramento Pœnitentiæ, seu in actu confessionis sacramentalis, mulieres pœnitentes ad actus impudicos, & inhonestos: quibus literis Inquisitoribus facultas dabatur procedendi contra huiusmodi fœminarum sollicitatores, sicut in aliis causis ad officium sanctæ Inquisitionis pertinentibus, vt videre est ex Breui Pij IV. dato Romæ die 16. Aprilis, 1561. Pontificatus sui anno secundo, quod sic habet:

34. *Breue Pij IV. contra sollicitantes fœminas in cõfessione sacramentali.* *Pius Papa IV. Venerabili Fratri Episcopo Hispalensi in Regnis Hispaniarum, hæreticæ prauitatis Inquisitori Generali. Cum, sicut nuper, non sine animi molestia accepimus, diuersi Sacerdotes in Regnis Hispaniarum, atque etiam eorum ciuitatibus, & diœcesibus, curam animarum habentes, siue eam pro aliis exercentes, aut aliàs audiendis confessionibus deputati, in tantam proruperint iniquitatem, vt Sacramento Pœnitentiæ in actu audiendi confessiones abutantur; nec illi, & ei, qui illud instituit, Domino Deo, & Saluatori nostro Iesu Christo iniuriam facere vereantur; mulieres, videlicet, pœnitentes ad actus inhonestos, dum earum audiunt confessiones, alliciendo, & prouocando, seu allicere, & prouocare tentando, & procurando; ac loco earum per Sacramentum eiusmodi Creatori nostro reconciliationis, grauiori peccatorum mole eas onerando, & in manibus Diaboli tradendo in diuinæ maiestatis offensam, & animarum perniciem, & Christi fidelium scandalum non modicum: Nos in animum inducere nequeuntes, quòd qui de fide catholica rectè sentiunt, Sacramentis in Ecclesia Dei institutis abutantur, aut illis iniuriam faciant; Fraternitati tuæ, de cuius eximia pietate, virtute, atque doctrina plurimùm in Domino confidimus, per præsentes committimus, & mandamus, quatenus per te, vel per alium, seu alios à te deputandum, seu deputandos, contra omnes, & singulos Sacerdotes dictarum regionum, ac illarum ciuitatum, & diœcesum, de præmissis quomodolibet diffamatos, tam sæculares, quàm quorumuis etiam exemptorum, ac Sedi apostolicæ immediatè subiectorum Ordinum, sæculares cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, conditionis, & præeminentiæ existant, tam super præmissis, quàm super fide catholica, & quid de ea sentiant, diligenter inquiras; & iuxta facultatum tibi contra hæreticos concessarum continentiam, & tenorem procedas; ac culpabiles repertos, iuxta excessuum suorum qualitates, prout iuris fuerit, punias; eos, etiamsi, & prout de iure fuerit faciendum, debita præcedenti degradatione, sæcularis Iudicis arbitrio puniendos tradendo, non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus apostolicis, ac Ecclesiarum, & Monasteriorum, necnon Ordinum quorunlibet, quorum ipsi Sacerdotes fuerint, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel qualibet firmitate alia roboratis, statutis, & consuetudinibus, priuilegiis quoque, indultis, & Literis apostolicis, sub quibuscunque tenoribus, & formis, ac quibuscunque clausulis, & decretis, etiam motu proprio, aut aliàs quomodolibet concessis, etiam iteratis vicibus approbatis, & innouatis: quibus omnibus, eorum tenores præsentibus pro expressis habentes, hac vice duntaxat specialiter, & expressè derogamus, cæterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 16. Aprilis, 1561. Pontificatus nostri anno secundo.*

35. *Facultas procedẽdi cõtra sollicitatores fœminarum in cõfessione, quibus fuerit concessa.* Dubitatum fuit super hoc Breui, & alio eiusdem tenoris Pauli IV. tempore Clementis VIII. an facultas hæc concessa Inquisitoribus contra hos fœminarum sollicitatores in actu confessionis, illis fuerit concessa priuatiuè tantùm, an cumulatiuè, tam respectu Episcoporum quoad Sacerdotes Confessarios sæculares, quàm respectu Prælatorum regularium quoad Sacerdotes Confessarios regulares. Et declarauit decreto suo, quod statim apponemus, eam facultatem respectu Prælatorum, & Superiorum regularium tantummodo, cuiusuis Ordinis, & Congregationis, etiamsi Mendicantium sint, fuisse concessam Inquisitoribus priuatiuè tantùm, ita quòd prædicti Regulares non eximantur ab onere deferendi huiusmodi sollicitatores Inquisitoribus, etiamsi suis Superioribus illos deferant, ac denuncient; nec Superiores eos possint punire, cùm punitio huius criminis ad Inquisitores tantùm spectet. Et nihil declarauit de Episcopis respectu Clericorum Confessariorum sæcularium: in quo visus fuit Summus Pontifex asserere, respectu Episcoporum, esse eam facultatem concessam Inquisitoribus cumulatiuè, & non priuatiuè: & sic ex vi huius Breuis eos omnes eximi, & excusari ab obligatione deferendi huiusmodi sollicitatores Inquisitoribus, qui illos priùs detulerunt, ac denunciarunt suis Episcopis: quia, cùm potestas sit cumulatiua, & non priuatiua, satis illi suam explent obligationem, qui prædictos fœminarum sollicitatores ipsis Ordinariis, vel Episcopis detulerint. Et id etiam posteà declarauit Gregorius XV. vt *infrà* videbimus. Quamobrem Prælati Religionum non possunt contra sollicitantes sibi subditos procedere: sed tenentur eos ad Inquisitores, tanquàm de fide suspectos, deferre. Ita docet Sousa *de sollicit. tract. 2. cap.1. num.19.* Rodriques *tom. 2. q.9. Regul. q.81. art.1.* & Peña *3.p. Directorij, commento 77.* Decretum Clementis VIII. ita habet: *Sousa. Rodriquez. Peña.*

36. *In nomine Domini. Amen. Per præsens publici decreti*

Decretum Clem. VIII. contra sollicitantes. *decreti instrumentum cunctis pateat euidenter, & sit notum, quòd in generali Congregatione Officij sanctæ Romanæ & vniuersalis Inquisitionis, habita coram Sanctissimo Domino nostro Clemente VIII. ac Illustrissimis, & Reuerendissimis Cardinalibus,* (illos nominat, & post nominationem continuat, ac dicit,) *in vniuersa Republica Christiana, aduersus hæreticam prauitatem, generalibus Inquisitoribus, in negotio sanctæ Inquisitionis Hispaniarum super Literis felicis recordationis Pauli PP. IV. & Pij PP. IV. facultatis procedendi contra Presbyteros sæculares, & regulares in Sacramento Pœnitentiæ, seu in actu confessionis sacramentalis, sollicitantes mulieres pœnitentes ad impudicitiam, seu peccata carnis, Inquisitori generali aliàs concessæ, an priuatiuè, vel cumulatiuè, quoad Superiores Regularium dicta Inquisitio contra huiusmodi delinquentes procedere possit, Sanctissimus Dominus noster, re diligenter, ac maturè discussa, authoritate sua apostolica declarauit, & decreuit, declarat, & decernit circa huiusmodi facultatem procedendi nihil esse attentandum, aut innouandũ; sed Inquisitionem prædictam in omnibus Regnis, & prouinciis sibi subiectis ea iudicialiter vti posse, & debere, sicut in aliis causis ad sanctissimum Inquisitionis Officium pertinentibus, vti hactenus fecit, etiam priuatiuè, quoad Superiores Regularium cuiusuis Ordinis, & Congregationis, etiamsi Mendicantium existant, ipsósque Regulares: non enim ab onere deferendi, seu denunciandi huiusmodi delinquentes eidem sancto Officio, quemadmodum in aliis casibus, & causis sanctæ Inquisitionis, in quibus alij Christi fideles de iure tenentur; sed ad ipsum, sicut alios, teneri, & obligatos esse. Et ita Sanctitas sua declarauit, & decreuit, atque perpetuò seruandum esse, omni meliori modo, & forma, quibus potuit, potéstque, & debet, datum, latum, & pronunciatum fuit, supradicto Sanctissimo D. N. D. Clemente VIII. pro tribunali sedente, &c. anno à natiuitate Domini 1592. die 3. mensis Decembris, feria quinta, Pontificatus sui anno 1. Præsentibus, &c.* Posteà nominat illos, qui fuerunt præsentes.

37. Contra quos supradictum Decretũ procedat. Doctrina igitur, quam tradidimus in prima impressione huius nostri Tomi in quinque Ecclesiæ præcepta, *lib. 4. cap. 3. num. 31. fol. 381. secundi præcepti*, vbi diximus, hanc declarationem procedere de sollicitatoribus tantùm fœminarum non virorum, ad actus inhonestos in ipso actu confessionis sacramentalis, non ante, nec post; & non de quibuslibet Sacerdotibus sollicitantibus; sed de iis tantummodo, qui de hoc crimine fuerint iam quomodolibet infamati, intelligenda est intra terminos Constitutionis Pij IV. Pauli IV. & intra terminos declarationis Clementis VIII. non autem intra terminos, & ius nouissimæ Constitutionis Gregorij XV. expeditæ die 30. Augusti, 1622. Pontificatus sui anno secundo, cuius notitiam non habuimus: vel, quia post nostrum primum illum Tomum à Sede apostolica emanauit; vel, quia, si ante illum emanauit, illius notitia nondum ad nos perlata fuerat, in qua Summus Pontifex ius nouum condidit, in quo statuit, deferendos esse, ac denunciandos, non solùm sollicitatores fœminarum; sed etiam hominum, & puerorũ, & aliarum personarum, quæcunque illæ sint, ad inhonesta, & actus venereos, & impudicos, siue inter se, siue cum aliis quomodolibet perpetrandos sollicitauerint, siue in actu confessionis, siue ante, siue post immediatè; seu occasione, vel prætextu confessionis, ipsa etiam confessione non secuta; siue extra occasioné confessionis in Confessionario, aut in loco quocunque, in quo confessiones sacramentales audiantur; seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, prout magis patebit *infrà*.

Paulus V. illam ipsam Constitutionem Pauli IV. quam ad Illustrissimum Inquisitorem Generalem Hispaniæ, seu Castellæ destinauerat; ad Illustrissimũ Inquisitorem Generalem Portugalliæ, & Algarbiorum, de verbò ad verbum translatam destinauit, cõtinentem eandem omninò materiam, anno Domini 1608. die 16. Septembris, anno secundo sui Pontificatus: nondum enim ea constitutio recepta fuerat in Lusitania: quam ideò hìc non appono; quia eandem omninò materiam, & iisdem expressis verbis continet, ac illa Pauli IV. & Pij IV. solùm enim destinata fuit ad Dominum Inquisitorem Generalem Regnorum Lusitaniæ, & Algarbiorum; cùm tamen anteà à Pio IV. ad Dominum Inquisitorem Generalem Castellæ fuerit directa, ac destinata. Quamobrem doctrina, quam in prima editione nostri huius Tomi, *in prædicto lib. 4. cap. 3. n. 31. secundi præcepti, fol. 381.* tradidimus, procedit etiam consequenter intra terminos huius Constitutionis. 38. Paulus V. vsus est eadẽ Cõstitutione Pauli IV cõtra sollicitantes.

Nouissimè verò post editionem nostri illius Tomi, (vel, si fortè ante illam, illius notitiam non habuimus,) emanauit à Sede apostolica quædam Constitutio à Sanctissimo Domino nostro Gregorio XV. quæ comprehendit etiam Confessarios, tam viros, quàm fœminas in confessione sollicitantes. Emanauit autem, tam pro regnis Castellę, quàm Lusitaniæ, & Algarbiorum, in qua Summus Pontifex Gregorius XV. inserit de verbo ad verbum prædictam Constitutionem Pauli IV. Pij IV. & Pauli V. & illam approbat, roborat, & confirmat; ac denique ius de nouo condidit, & multa statuit, quæ non erant statuta in Constitutionibus præcedentibus. Nempe, vt denuncientur etiam sollicitantes masculos, & alias personas, quæcunque illæ sint, siue in actu confessionis, siue post, vt latiùs videri potest in prædicto Diplomate, ac Constitutione, quam statim §. sequenti ponemus. Quare hodie iam non licet dubitare, an denunciandi sint Sacerdotes Confessarij sollicitatores masculorum, cùm eos Gregorius XV. in sua Constitutione expresè comprehendat, ibi: *Qui personas, quæcunque illæ sint, ad inhonesta, siue inter se, siue cum aliis, in actu confessionis sacramentalis, siue ante, vel post immediatè, occasione confessionis, etiam ipsa confessione non secuta, sollicitauerint.* Vbi illa verba: *Personas, quæcunque illæ sint.* masculos etiam comprehendunt. Et id ipsum, ex paritate rationis, ante hanc Cõstitutionem Gregorianam, stando in solis terminis Constitutionum antecessorum Pontificum, docuit Illustrissimus Dominus, D. Rodericus à Cunha, nunc Archiepiscopus Bracharensium, & Hispaniarum Primas meritissimus, *de Confess. sollicitant. q. 6. à n. 6.* qui communiter ante hanc Constitutionem reiiciebatur: at post illam iam non licet illum reiicere, vt docet egregiè Ioannes Sanchez *disp. 11. n. 12. fol. 16. col. 1.* Constitutio autem Gregorij XV. sic habet: 39. Gregorij XV. Constitutio contra sollicitantes quid statuat.

Tenore præsentium approbamus, & confirmamus Constitutionem felicis recordationis Pauli IV. &c. Et posteà addit: *Statuimus, decernimus, & declaramus, quòd omnes, & singuli Sacerdotes, tam sæculares, quàm quorunuis etiam quomodolibet exemptorum, ac Sedi apostolicæ immediatè subiectorum, Ordinum, Institutorum, Societatum, & Congregationum Regulares, cuiuscunque dignitatis, præeminentiæ, aut quouis priuilegio muniti existant; qui personas, quæcunque illæ sint, ad inhonesta, siue inter se, siue cum aliis quomodolibet perpetranda, in* 40. Constitutio Gregorij XV. contra sollicitantes.

actu confessionis sacramentalis, siue ante, vel post immediatè, seu occasione, vel prætextu confessionis huiusmodi, etiam ipsa confessione non secuta, siue extra occasionem in Confessionario, aut in loco quocunque, vbi confessiones sacramentales audiuntur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, sollicitare, vel prouocare tentauerint, aut cum eis illicitos, & inhonestos sermones, siue tractatus habuerint, in Officio sanctæ Inquisitionis seuerissimè, vt infrà, puniantur: & præterea omnes hæreticæ prauitatis Inquisitores, & locorum Ordinarios, omnium Regnorum, prouinciarum, ciuitatum, dominiorum, & locorum vniuersi Orbis Christiani, in suis quenque diœcesibus, & territoriis, per has nostras literas, etiam priuatiuè quoad omnes alios specialiter, ac perpetuò Iudices delegamus, vt super his contra prædictos simul, vel separatim, in omnibus, prout in causis fidei iuxta sacrorum Canonum formam, necnon Officij Inquisitionis huiusmodi Constitutiones, priuilegia, & consuetudines, delicta diligenter inquirant, & procedant: & quos in aliquo ex huiusmodi excessibus culpabiles repererint, in eos pro criminum qualitate, & circunstantiis, suspensionis ab executione Ordinum, priuationis beneficiorum quoruncunque, ac perpetuæ inhabilitatis ad illa, necnon vocis actiuæ, & passiuæ, si regulares fuerint, exilij, damnationis ad triremes, & carceres, etiam in perpetuum, absque vlla spe gratiæ, aliásve pœnas decernant, debita præcedenti degradatione, Curiæ sæculari puniendos tradant. Et posteà additur: *Et ne delictum tam enorme, & Ecclesiæ Dei tam perniciosum, remaneat, ob probationum defectum, impunitum, cùm difficilis sit probationis, testibus etiam singularibus, concurrentibus præsumptionibus, indiciis, & aliis adminiculis, delictum probatum esse arbitrio suo iudicandi, & Curiæ sæculari, vt præfertur, tradendi; non obstantibus omnibus, quæ dictus prædecessor noster in Litteris prædictis voluit non obstare, cæterísque contrariis quibuscunque. Mandantes omnibus Confessariis, vt suos pœnitentes, quos nouerint fuisse ab aliis, vt suprà, sollicitatos, moneant de obligatione denunciandi sollicitantes, seu, vt præfertur, tractantes, Inquisitoribus, seu locorum Ordinariis prædictis. Quod si hoc officium prætermiserint, vel pœnitentes docuerint, non teneri ad denunciandos Confessarios sollicitantes, seu tractantes, iidem locorum Ordinarij, & Inquisitores illos pro modo culpæ punire non negligant. Volumus autem, vt præsentium transsumptis, etiam impressis, manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ ecclesiasticæ potestatis munitæ, eadem prorsus fides in iudicio, & extrà, vbique habeatur, &c. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Maiorem, sub annulo Piscatoris, die 30. Augusti, 1622. Pontificatus nostri anno secundo.*

41. *Ad quos obligatio denunciãdi pertineat.* Hæc obligatio denunciandi sollicitatores pertinet ad personas sollicitatas vtriusque sexus: non enim ipsi sollicitatores tenentur se ipsos prodere, & denunciare. Vnde possunt Confessarij ordinarij absoluere ipsos sollicitantes; non tamen personas sollicitatas, quin priùs ipsæ sollicitatores suos denuncient. Ita diximus *in prima editione huius nostri Tomi primi in quinque præcepta Ecclesiæ, præcepto 2. lib. 4. cap. 3. n. 31. initio*, & docet Rodriques *in Summa, cap. 207. conclusione* 1. Et ratio est primò: quia obligatio denunciandi in hac Constitutione posita, solùm imponitur personis sollicitatis, siue masculis, siue fœminis, vt suos sollicitatores denunciẽt. Patet ex his verbis: *Mandantes omnibus Confessariis, vt suos pœnitentes, quos nouerint fuisse ab aliis sollicitatos, moneant de obligatione denunciandi sollicitantes, seu, vt præfertur, tractantes.* Secundò, quia excommunicatio imposita ab Inquisitoribus, in initio actus fidei publici, quando celebratur, solùm dirigitur ad personas sollicitatas, eásque obligat ad denunciandos suos sollicitatores: non dirigitur autem, nec obligat ipsos sollicitatores ad se ipsos prodendos, ac denunciandos: durum enim esset, ac supra vires humanas, obligare sollicitatores, se ipsos prodere, & denunciare: Inquisitores enim in prædictis excommunicationẽ ipso facto omnibus personis sollicitatis imponunt, vt suos denuncient sollicitatores: vnde fit, vt Confessarij illas non possint absoluere, nisi priùs denuncient.

(margin: Rodriques.)

Sufficit autem, si ipsæ personæ sollicitatæ iam denunciauerint suos sollicitatores, si fuerint Sacerdotes sæculares, corã Episcopis, & Ordinariis: & si hoc fecerunt, non tenentur illos denunciare Inquisitoribus: & similiter, etiamsi eos denunciarunt Inquisitoribus, non tenentur illos iterum denunciare Ordinariis locorum: quia, tam Inquisitores, quàm Episcopi, & Ordinarij, æquè Iudices cõstituuntur huius criminis; & possunt vel simul, vel separatim procedere contra prædictos sollicitatores. Patet ex verbis Gregorianæ Constitutionis, ibi: *Inquisitores, & locorũ Ordinarios omnium Regnorum Christiani Orbis in suis quenque diœcesibus, per has Literas priuatiuè quoad alios specialiter, ac perpetuò Iudices deputamus.* Et illa verba: *Priuatiuè quoad alios.* intelligenda sunt, quoad alios Iudices; ita vt excludãt Superiores Religionũ, etiam Prouinciales, qui quasi ordinariam, & episcopalem iurisdictionem habent in suos Regulares: hi enim de hoc crimine suorum Regulariũ cognoscere non possunt iuxta hanc Constitutionem Clementis VIII. ita quòd Inquisitores habeant hanc potestatẽ cumulatiuam cum Episcopis; & Episcopi, & Inquisitores illam habeant priuatiuam respectu Prælatorum regularium. Patet etiam ex aliis verbis eiusdem Cõstitutionis Gregorianæ infrà præfata positis, ibi: *contra prædictos*, id est, sollicitatores, *simul, vel separatim procedãt.* Et denique patet ex aliis verbis eiusdem Constitutionis, in quibus præcipitur personis sollicitatis, vt suos sollicitatores denuncient, vel coram Episcopis, vel coram Inquisitoribus, & Confessariis, vt eos de hac obligatione moneant, ibi: *Mandantes omnibus Confessariis, vt suos pœnitentes, quos nouerint fuisse ab aliis sollicitatos, moneant de obligatione denunciandi sollicitatores Inquisitoribus, seu locorum Ordinariis prædictis.* 42. *Quibusnam sint denunciandi sollicitatores.*

43. *Coram quibus Regulares, & exẽpti sollicitantes denunciari possint.* Sed dubium hîc esse poterit, an, si sollicitantes fuerint Regulares, & exempti, denunciari possint etiam coram Episcopis, & locorum Ordinariis; an solummodo coram Inquisitoribus. Et ratio dubitãdi est: quia Regulares respectu Episcopi sunt exempti de iure communi, licèt in crimine hæresis specialiter tanquàm à Sede apostolica delegatis illis subiiciantur, vt patet *ex cap. Ad abolendam. §. vlt. de Hæreticis: & ex cap. Per hos. eodem tit. lib. 6.* docet Molina *tom. 6. de iust. tract. 5. disp. 28. n. 3.* & Eymeric. *directorij Inquis. p. 3. q. 4.* Crimen autem sollicitationis non est directè crimen hæresis. Deinde, quia Clemens VIII. in sua Constitutione *suprà* posita, quæ incipit: *In nomine Domini.* solùm dicit posse Inquisitores procedere in hoc crimine circa Regulares in illo cõprehensos, sicut possunt cõtra illos procedere in aliis criminibus, & causis fidei, ibi: *Sed Inquisitionem prædictam in omnibus regnis, & prouinciis sibi subiectis ea iudicialiter vti posse*, id est, potestate; *& debere, sicut in aliis causis ad sanctissimum Inquisitionis Officium pertinẽtibus, vti hactenus fecit, etiam priuatiuè, quoad Superiores Regularium.* Et nihil loquitur de Episcopis, seu

(margin: Molina. Eymericus.)

seu locorum Ordinariis. Quare videtur spectata hac Constitutione, & Declaratione Clement. VIII. non esse denunciãdos huiusmodi Regulares de hoc crimine delinquentes, coram Episcopis, & locorum Ordinariis; sed solùm coram Dominis Inquisitoribus. Accedit: quia videtur, quòd ante hanc declarationem Clementis VIII. sola Inquisitio cognoscebat de hoc crimine, quoad Regulares, in qua possessione conseruatur à Clemente VIII. in sua Constitutione, ibi: *Vti hactenus fecit*. Et Gregorius XV. confirmat hanc Constitutionem Clementis VIII. & confirmat etiam Constitutionem Pauli IV. & Pij IV.

44. *Probabilius est, tam apud Ordinarios, quàm apud Inquisitores, denunciandos esse.*

Nihilominùs, re benè considerata, mihi videtur, Regulares huiusmodi de hoc crimine sollicitationis, tam apud Ordinarios, quàm apud Inquisitores denunciandos esse, & denunciari posse. Ratio est: quia quidquid sit de iure antiquo Constitutionis Clementis VIII. & aliorum Pontificum, quidquid etiam sit de iure communi, de quo modò non disputamus, Gregorius XV. confirmat omnes antiquas Constitutiones, & Declarationes prædecessorum Pontificum de hoc crimine sollicitationis agentes: & posteà ius nouum statuit, ac condit, addendo aliqua, quæ in illis non erant; & explicando etiam aliqua, quæ non ita clara erant. Quod constat ex illis verbis, quæ post illarum confirmationem addit: *Statuimus, decernimus, & declaramus.* Vnum autem ex iis, quæ de nouo statuit, est, quòd etiam Ordinarij possint cognoscere de hoc crimine respectu Regularium, vt constat ex iis, quæ diximus *suprà, versu, Sufficit autem.* & ex verbis Constitutionis Gregorij XV. *Contra prædictos sollicitatores, tam locorum Ordinarij, quàm Inquisitores, simul, vel separatim procedant in omnibus, provt in causis fidei.* Et post pauca: *Necnon voce actiua, & passiua, si Regulares fuerint, eos priuent.* Constat etiam ex aliis verbis, in quibus, tam locorum Ordinarios, quàm Inquisitores, super quoslibet exemptos specialiter, ac perpetuò Iudices in hoc crimine constituit, ibi: *Inquisitores, & locorum Ordinarios omnium regnorum Christiani Orbis, in suis quenque diœcesibus, & territoriis specialiter, & perpetuò Iudices delegamus.* Vbi in illis verbis, *specialiter*, satis ostendit Summus Pontifex, se speciale ius hac de re condere, & statuere. Quare, sicut diximus de sollicitatoribus sæcularibus, sufficit, si vel Ordinariis locorum, vel Inquisitoribus huiusmodi sollicitatores Regulares denuncientur: satis enim explent præceptum denunciandi personæ sollicitatæ, si vel his, vel illis denuncient. Vnde, qui Inquisitoribus denunciarunt, non tenentur denunciare Ordinariis locorum: & qui his denunciarunt, non tenentur illis denunciare. Qui tamen eos denunciarunt Superioribus suarum Religionum, etiam quasi ordinariam, & episcopalem iurisdictionem in illos habentibus, tenentur illos denunciare coram Episcopis, vel Inquisitoribus, cùm hi priuatiuè respectu Superiorum Regularium de hoc crimine cognoscere possint, & specialiter sint Iudices illius delegati: Religiosorum tamen hæreses, etiam non admonitis suis Superioribus, ad Inquisitores deferendæ sunt, vt docet Soares *de fide, sect. 4. num. 27.* Et hæc est praxis Sancti Officij: quia nullus Religiosorum Superior potest de iure casus hæresis suorum subditorum iudicare. Et id docet Azor *tom. 1. inst. moral. lib. 8. cap. 18. quæst. 12. §. Sciscitaberis.* & Farinacius *de hæresi. quæst. 186. num. 28.* August. Barbosa *de potestate Episcopi, allegat. 105. n. 57.*

Ordinarij possunt cognoscere de crimine sollicitationis respectu Regularium.

45. In illis verbis: *In actu confessionis, vel antè, vel pòst immediatè.* deciditur illa quæstio antiqua, an personæ sollicitatæ teneantur solùm Confessarios suos sollicitatores denunciare, quando eas sollicitant in actu confessionis; an etiam antè, vel pòst immediatè: nam, licèt multi olim Authores ante hanc Constitutionem docuerint, ex vi aliarum Constitutionum prædecessorum Pontificum, solùm illos Confessarios sollicitantes teneri personas sollicitatas denunciare, qui in ipso actu confessionis sollicitabant, non ante, nec post confessionem immediatè, propter illa verba Constitutionum antiquarum: *In ipso actu confessionis.* quæ, cùm pœnalia essent, non erant extendenda ad casum, de quo non loquebatur, quos *in prima nostra editione huius Tomi, lib. 4. secundi præcepti, cap. 3. num. 31.* secuti fuimus: tamen hodie post Constitutionem Gregorij XV. non licet hac de re dubitare, aut illam vertere in quæstionem; cùm in hoc prædictus Summus Pontifex, aut condat nouum ius, aut declaret antiquum, & velit comprehendere Confessarios sollicitantes, tam in actu confessionis, quàm immediatè ante, vel post. Et in hanc etiam opinionem inclinauimus in fauorem Sacramenti *loco allegato, in prima editione nostri Tomi*, cum aliquibus, qui ante hanc Constitutionem Gregorianam, in fauorem, & honorem Sacramenti id tenuerunt: & hi sunt Henriq. *lib. 6. de pœnit. cap. 17. num. 4. litera L.* Rodriques *tom. 1. Regul. quæst. 59. art. 4. & tomo 2. q. 27. art. 1.* ex eo fundamento: quia, quæ parum distant, nihil distare videntur: & quia, quæ immediatè antè, vel pòst fiunt, in ipso actu fieri censentur. Vnde Bald. *cap. 1. de pace tenenda*, ait, id factum esse tempore belli, quod ante, vel post illud est factum.

An sollicitatores in actu Confessionis, an etiã antè, vel post immediatè, sint denunciandi.

Henriques. Rodriques. Baldus.

46. *Actus proximus, & immediatus, quis dicatur.*

Actus autem proximus, & immediatus ille dicitur, inter quem, & ipsam confessionem non potest esse alius magis proximus, aut immediatus; ita vt nec Confessarius, nec fœmina, vel persona sollicitata ad alios actus confessione alienos diuerterint. Ita docet Freitas *in additionibus ad Cunham, quæst. 5. num. 20.* Paramus *de origine Inquisitionis, lib. 3. q. 10. num. 47.* Ioannes Sanches *quæst. 11. num. 49.* Hinc fit, vt ibi ait Sanches, quòd si post datam absolutionem ad alium extraneum actum Confessarius diuertat, & posteà pœnitentem sollicitet; non dicetur in continenti sollicitare, quod idem docet Ægidius *de priuilegiis honestat. art. 11. n. 19.* Non tamen hic euadet pœnas sollicitantibus in Constitutione Gregoriana impositas, cùm in Confessionario, & loco ad confessiones audiendas electo sollicitat. Quare in praxi tunc immediatè ante, vel immediatè post confessionem sollicitabit Confessarius, si asserenti fœminæ, se velle peccata sua confiteri, Confessarius ei confessionem dissuadeat, & de Venere tractet: & quamuis non tractet, sufficiet, si fœmina cognoscat eam dissuasionem sibi consultam fuisse, in ordine ad impudicum actum; ita quòd impudicum intentum Confessarij intelligat. Si tamen fœmina Confessario dicat, se velle in crastinum confiteri, & tunc ille eam confessionem ei dissuaderet, vt de venereis ageret, ea sollicitatio non dicitur propriè, proximè, & immediatè facta ante confessionem, cùm tunc quando fit sollicitatio, fœmina non vult confiteri: dicitur tamen tunc sollicitatio proxima conuentioni de confessione facienda. Ex alio tamen principio erit denunciandus, & subiectus pœnis Constitutionis: quia, scilicet, in Confessionario, seu loco electo ad confessionem sollicitat: quod patebit *infrà.* Non dicitur etiam sollicitatio, proxima, & immediata confessioni, si Confessarius lasciuè loquatur cum fœmina,

Freitas. Paramus. Ioan. Sanch. Ægidius.

Quandò possit dici Confessarius immediatè ante, vel immediatè post Confessionem sollicitare.

 quando

quando illa animum non habet confitendi, nec ille animum Sacramenti confessionis ministrandi: posteà tamen mutato ad pœnitentiam animo confessio sequitur: tunc enim satius erit confiteri, quàm confessionem differre, vt citiùs à peccato liberentur. Ita Ioannes Sanchez *disp.11. num.49.* Et idem, quod dictum est de sollicitatione fœminarum, dicendum est etiam de sollicitatione masculorum, cùm de ea etiam procedat, & loquatur Constitutio Gregorij XV. vt vidimus.

47. *Sollicitãs pœnitentem, vt cum altero impudicè se gerat, an puniendus, & denunciãdus.*

Ad acta inhonesta, siue inter se, siue cum aliis, quomodolibet perpetranda. In his verbis decidit Gregorius XV. illam quæstionem antiquam, an sollicitans pœnitentem, vt cum altero carnaliter misceatur, vel actus habeat inhonestos, puniendus sit, ac denunciandus tanquàm verus sollicitator, & ac si sollicitaret, vt secum impudicè ageret, & commisceretur: & eam pro parte affirmatiua resoluit. Et ante hanc Constitutionem pro parte etiam affirmatiua illam resoluerat Illustrissimus Dominus D. Rodericus à Cunha *de Confess. sollicit. q.17. num.15.* Freitas *ibi, in suis additionibus, n.13.* Graphis *consilio 1. num.41. de cognat. spirituali*, & post illum Sousa *contra sollicitantes, tract.1. c.14. num.5. conclusione 2.*

Cunha. Freitas. Graphis. Sousa.

48. *Verba, ad illicitos actus, seu inhonesta, declarantur.*

Ad illicitos actus, seu inhonesta. Circa hæc verba dubitari potest, quid per illa intelligat Gregorius XV. Et mihi videtur, non accipi hìc verba ista in ea generalitate, in qua Grammatici illa accipiunt, pro omni, scilicet, actu, qui licitus non est, seu pro omni illo actu, qui culpabiliter, aut indecenter fit: sed solùm accipi pro eo, quod est contra ipsam prohibitionem. Lex autem hæc prohibet de venereis agere in ipsa confessione, vel immediatè antè, vel pòst. Vnde verba illa intelligi debent accommodatè ad ipsam materiam subiectam inhonestatis; ita vt ille dicatur actus illicitus, & sermo illicitus hìc, qui ad inhonestatem tendit, siue consummatus sit, siue inchoatus; siue quicunque alius actus impudicus: id enim expressit Paulus V. cùm dixit: *Ad actus inhonestos alliciendo, vel prouocando.* & Gregorius XV. cùm dixit: *Ad inhonesta.* & Clemens VIII. cùm dixit: *Ad peccata carnis.* Neque opus est ad hoc, vt Confessarius sollicitans denunciabilis sit, & pœnas sollicitantium incurrat, quòd expresse, & per verba formalia pœnitentes prouocet & sollicitet: sed satis erit, nutibus, & gestibus tacitè illos ad inhonestos actus prouocare, dummodo de tali prouocatione certò moraliter pœnitenti constet. Ita Sousa *in annotationibus ad Constitutionem Gregorij XV. in fine sui tractatus, fol. 230. num.8.*

Actus illicitus, & sermo inhonestus quis.

Nutibus, & gestibus ad impudicitiã prouocans Confessarius est denunciãdus. Sousa.

49. Hinc sequitur, quòd, quanuis, iuxta opinionem Nauarri *in Summa, cap.14. n.31.* & Sancij *lib.9. de Matrim. disp.46. num.16.* & Salas *1.2. quæst.74. tract. 13. disp.6. sect.20. n.146. & sect.21. n.149.* & Freitas *in additionibus ad Cunham, quæst.7. n.28.* peccatum veniale sit mamillas fœminæ tangere; brachium, vel pedem premere; aut digitos intorquere, ob paruitatem materiæ, dummodo absit finis mortalis, & periculum pollutionis, (quanuis hæc doctrina horum Doctorum omninò improbabilis sit, & reiicienda, vt sæpè diximus in hoc Opere, & probauimus:) tamen, si hæc fiant tempore confessionis, vel immediatè ante, vel post, mortalia erunt ob grauem iniuriam illatam Sacramento, vt optimè animaduertunt Freitas *dicta quæst.7. n.33.* & Ioann. Sanchez *disp.11. num.22.* quia, quanuis intra genus castitatis, iuxta illorum opinionem, leuia illa sint; tamen intra Religionis genus grauia reputantur ob sacrilegium, & irreuerentiam illatam Sacramento. Sic intra temperantiæ genus in die ieiunij parum cibi sumere, leue peccatum, ac veniale tantùm est: nihilominùs intra Religionis genus, cum illo sumpto ad Sacramentum Eucharistiæ accedere, graue peccatum est.

Nauarr. Sanchez. Salas. Freitas.

Mamillas fœminæ tangere; brachiũ, vel pedẽ premere; aut digitos intorquere, in confessione, vel immediatè, ante, vel post, quod peccatum. Freitas. Ioan. Sanch.

At non est denunciabilis, nec comprehenditur, ex vi huius Breuis, sub pœnis sollicitantium ad inhonesta, & actus impudicos, ille Confessarius, qui in confessione ad illicitos actus furti, homicidij, veneficij, aut ad alia flagitia aliena à Venere sollicitat, ac prouocat pœnitentem; quanuis aliunde suspectus in fide sit. Ita & optimè animaduertit Ioannes Sanch. *disp.11. num.23.* docet Sousa *in annotat. ad Constitutionem Gregorij XV. in fine sui tract. de sollicit. fol.230. num.8.* contra Peñam, quem citat Sanchez *2. p. commento 81. versiculo, Ille quoque.* Ratio est: quia Diplomata pontificia solùm loquuntur de illis Confessariis, qui ad carnalia, & actus impudicos, ac inhonestos inducunt: & cùm sint pœnalia, non sunt extendenda ad materiam, de qua non loquuntur. Patet ex verbis Constitutionis Pauli IV. *Ad actus inhonestos.* & Clementis VIII. *Ad impudicitiam, & peccata carnis mulieres pœnitentes sollicitantes.* Et Gregorij XV. *Ad inhonesta perpetranda.* 50.

Confessarius ad alia peccata, quàm venerea sollicitans, an denunciãdus.

Sanchez. Sousa. Peña.

Omnes etiam Constitutiones loquuntur de Cõfessariis sollicitantibus: & hos iubent denunciari, & grauissimè puniri; & non loquuntur de fœminis, aut masculis pœnitentibus, qui in ipsa confessione, vel ante, vel post immediatè, Confessarios ad Venerem sollicitant, ac prouocant. Quare, si fœmina in confessione ad turpes actus, aut carnis flagitium Confessarium sollicitet, non tenebitur ille prædictam fœminam denunciare: quia prædictæ Constitutiones contra Confessarios sunt latæ, non contra pœnitentes. Ita, & optimè, docet Illustrissimus à Cunha *de Confessariis sollicit. quæst.9. n.3.5. & 6.* & *q.11. n.11.* & Seraphinus de Freitas *ibi in suis additionibus, num.24.* & Ioannes Sanchez *dicta disp.11. n.24.* Patet ex verbis Constitutionis Gregorianæ, & Pauli IV. & Clementis VIII. in quibus præceptum denunciandi solùm dirigitur ad pœnitentes sollicitatos à Confessariis, non ad Confessarios sollicitatos à pœnitentibus, ibi, in Constitutione Gregoriana: *Mandantes omnibus Confessariis, vt suos pœnitentes, quos nouerint fuisse ab aliis* (scilicet, à Confessariis) *sollicitatos, moneant de obligatione denunciandi sollicitantes.* Et in Constitutione Clementis VIII. *In actu confessionis sollicitantes mulieres.* & Pauli IV. *Mulieres*, videlicet, pœnitentes, *ad actus inhonestos, dum earum audiunt confessiones, alliciendo.* 51.

Fœmina Cõfessarium ad Venerem sollicitans an denunciãda.

Cunha. Freitas.

Nec etiam ipsa fœmina, vel quælibet alia persona, quæ Confessarium in confessione sollicitat, tenetur se ipsam prodere, aut denunciare: durum enim id esset, & supra vires humanas. Si tamen ipsa fœmina Confessarium in actu confessionis antè, vel immediatè sollicitans, mutato animo, verè resipiscat, & ad Deum conuertatur; & antequàm inde recedat, velit peccata sua confiteri, & Confessarius illam tunc sollicitet; iam est verus sollicitator, & omninò denunciandus. Ita docet Ioannes Sanchez *disp.11. n.8. & 29.* vbi *dicto num.8.* citat Cunham *de Confes. sollicit. quæst.11. n.11.* & eius Additionatorem Seraphinum de Freitas *num.24.* quia perinde id tunc est, ac si ad confessionis Sacramentum animo confitendi veniret, & à Confessario in ipsa confessione, ante, vel post immediatè sollicitaretur. 52.

An teneatur se denunciare sollicitans Cõfessarium in cõfessione.

Quid, si Confessarius sollicitet pœnitẽtem statim resipiscẽtem. Sanchez. Cunha.

Si fœmina incipiat sollicitationem, & Confessarius 53.

Si fœmina incipiat, & Confessarius consentiat, an denunciandus sit. sarius consentiat, & inhonestos sermones misceat, dubitant aliqui, an ob id denunciandus sit. Ratio dubitandi est: quia id non est prouocare, nec sollicitare; sed consentire: pœnæ autem decernuntur Confessariis sollicitantibus, non consentientibus: sunt enim huiusmodi Constitutiones pœnales expeditæ, editæque contra Confessarios, sollicitantes tantùm, & prouocantes, non contra consentientes. Ita docet Ioannes Sanchez *disp.* 11. *num.* 25. vbi citat Illustrissimum Cunham *q.* 11. *n.* 7. *&* 9. & illius Additionatorem Freitas *ad dictam q.* 11. *n.* 24. vbi tandem hanc sententiam amplectitur, licèt contrarium videatur asserere *num.* 13.

Verùm hæc illorum opinio videtur solùm locum habere intra terminos iuris, & dispositionis aliarum Constitutionum, non intra terminos iuris, ac dispositionis huius vltimæ Constitutionis Gregorij X V. in qua Summus Pontifex omnes alias Constitutiones suorum antecessorum confirmat, & illarum ius, & dispositionem: & deinde alia iura de nouo statuit. In ea enim omnes illiciti, & inhonesti sermones, & carnales tractatus, quos Confessarij in confessione, vel ante, vel post immediatè, cum pœnitentibus habuerint, denunciandi dicuntur, ibi: *Ad inhonesta quomodolibet perpetranda.* & post pauca: *Aut cum eis illicitos, & inhonestos sermones, siue tractatus habuerint.* Hoc autem est habere, & commiscere cum pœnitentibus in confessione illicitos, & inhonestos sermones, & tractatus: & illa particula, *aut*, est disiunctiua; & constituere videtur alium casum, diuersum ab ipsa prima sollicitatione incepta à persona pœnitente.

Instantia. Dices, illa verba: *Ad inhonesta quomodolibet perpetranda.* intelligi de actibus inhonestis, non de sermonibus: quia perpetrare est facere, non est loqui: illa verò: *Aut cum eis illicitos, & inhonestos sermones, siue tractatus habuerint.* intelligi de sermonibus. Et sicut illa priora verba intelliguntur solùm de ipsis sollicitatoribus formaliter sumptis, id est, quatenus sunt sollicitatores, & aggressores, non quatenus sunt consentientes: ita hæc verba: *Aut cum eis illicitos sermones, & inhonestos, siue tractatus habuerint.* de iisdem etiam sollicitatoribus formaliter sumptis sunt accipienda; maximè quia titulus Constitutionis Gregorij X V. explicat, de quibus personis intelligenda sit: titulus autem est: *Aduersùs sollicitantes* non aduersùs consentientes.

Diluitur. Respondeo, hanc rationem reddere etiam hodie, stante hac Constitutione Gregoriana, valdè probabilem opinionem Illustrissimi Cunhæ. Dixi tamen, quod mihi probabilius visum fuit: & submitto meum iudicium meliùs dicenti: sed statim *numero sequenti*, magis confirmabo meam sententiam.

54. *De inuicem se sollicitantibus quis denunciandus.* Quòd si ad inuicem fiat sollicitatio, existimat Ioannes Sanchez *dicta disp.* 11. *num.* 26. & Illustrissimus Cunha *de Confessar. sollicitant. q.* 11. *num.* 11. videndum esse, quis priùs inceperit: nam, si sollicitatio primò à fœmina, vel pœnitente fuerit incepta, & à Confessario continuata, ita vt posteà sese mutuò ad actus inhonestos prouocent, & ad complementum illorum; asserunt, non esse denunciandum, nec in pœnas Breuium talem Confessarium incidere: quia tunc, verè, & propriè loquendo, non dicitur sollicitare, & prouocare; sed in sollicitationem à fœmina, vel pœnitente inceptam consentire. Verùm huiusmodi Authores cõsequenter ad suam opinionem loquuntur: illorum tamen opinio, vt *numero præcedenti* diximus, videtur procedere stando in iure, & dispositione antiquarum Constitutionum aliorum Pontificum; non verò in iure, & dispositione huius nouæ, & vltimæ Constitutionis Gregorij X V. vt ex dictis constat, in qua omnia acta carnis, omnes tractatus illiciti, & omnes sermones inhonesti ex parte Confessorum prohibentur, & denunciari iubentur, ibi: *Ad inhonesta quomodolibet perpetranda.* & posteà: *Aut cum eis illicitos, & inhonestos sermones, siue tractatus habuerint.* Mens enim Pontificis in his verbis, & in tota contextura, & lectura huius Constitutionis est, omnes illicitos sermones ex parte Confessariorum in materia Veneris exterminare, vt Confessarij, qui loco Dei, & Iudicum constituuntur, huius sceleris puri, & incorrupti Iudices sint, sicut oportet, & decet. Et quanuis legis rubrica patiatur aliam interpretationem; tamen cùm de mente legis, & legislatoris constet, profectò quæcunque alia interpretatio in fraudem legis esset excogitata: nam, vt docet Vlpianus *in l. Fraus.* 30. *ff. eodem*, & Ferdinandus de Mendoça *de pactis*, *lib.* 1. *q.* 1. *pag.* 119. *num.* 38. *col.* 2. in fraudem legis facit, qui, saluis verbis legis, legem circumuenit, & contra eius mentem, legem interpretatur. Et idem docet etiam Molina Theologus *tom.* 2. *de iust. disp.* 466. *vers. An verò locatio. col.* 1. Dico, quod sentio: libenter aliorum opinionem, qui meliùs tenuerint, secuturus.

Si autem fœmina priùs in confessione (& idem de quocunque pœnitente) ad naturalem coïtum Confessarium prouocauerit, arbitratur Ioannes Sanchez *dicta disp.* 11. *num.* 21. prædictum Confessarium denunciandum esse, & pœnas Breuium incurrere. Et benè arbitratur: tum, quia actus est specie diuersus, & respectu illius Confessarius sollicitator, & prouocator verè, & propriè dicitur: tum, quia voluntas fœminæ prouocatur, & sollicitatur ad malum, & ad actum inhonestum, quod ipsa non committeret, nisi à Confessario sollicitaretur ad illum: tum denique, quia in Constitutione Gregorij X V. omnes tractatus illiciti, & inhonesti prohibentur, vt diximus. 55. *Fœmina si priùs in confessione ad naturalem coïtum Confessariũ prouocauerit, an ipse denunciandus.*

Si fœmina priùs ad actum sodomiticum, vel ad mollitiem Confessarium sollicitet, & ille statim illam sollicitet ad actum naturalem, benè infert ex præiactis fundamentis Ioannes Sanchez *dicta disp.* 11. *num.* 28. *&* 29. denunciandum esse prædictum Confessarium, & pœnas Breuium non euadere: omnes enim rationes, & fundamenta facta pro casu numeri præcedentis, hîc etiam in præsenti casu militant. 56. 57. *Quid si fœmina priùs ad sodomiã, vel ad mollitiẽ: & statim Confessarius ad actum naturalem illam prouocet.* Sanchez.

Confessarium, qui in confessione arte magica inducit fœminam ad somnum, & illam eodem somno consopitam agnoscit, denunciandum esse, & pœnis sollicitatoribus impositis subiectum manere, docent Freitas *in additionibus ad Cunham. q.* 9. *n.* 10. quia re ipsa facto sollicitat ad actum inhonestum; & Ioannes Sanchez *dict. q.* 11. *n.* 31. nam ipse, mediante hoc philtro, & veneficio ordinauit Sacramentum, seu potiùs vsus est Sacramento, ad actum illum venereum in confessione, vel ante, vel post illam habendum, ac proinde sollicitator, & inductor est. 58. *Confessarius arte magica fœminam ad somnum inducens, & eã agnoscens, an denunciandus.* Cunha. Sanchez.

Obiectio. Dices: Illa fœmina in eo casu à somno consopita non consensit, nec peccauit: ergo illa non tenetur ipsum Confessarium denunciare. *Solutio.* Respondeo, mihi videri teneri illum denunciare, tanquàm re, & facto sollicitatorem: nam obligatio denunciandi sollicitatores imponitur personis in confessione sollicitatis, ad puniendam iniuriam Sacramento confessionis illatam: quare, cùm in eo casu ille Confessarius iniuriam Sacramento inferat, & re ipsa & facto sollicitator sit; non video, cur non sit denunciandus, non solùm tanquàm sagus; sed etiam tanquàm verus

Instantia.

verus sollicitator. Replicabis, illum in eo casu sagum esse, & non sollicitatorem; ergo, licèt pœnas sagis impositas incurrat; non incurret tamen pœnas impositas sollicitantibus. Respondeo, vtrunque re vera esse, & sagum, & sollicitatorem; quare non esse excusandum.

Diluitur.

59. *Naturali sõno, vel morbo aliquo fœminam consopitam agnoscẽs Confessarius an denunciãdus.* Freitas. Sanchez.

E contrario verò, si non arte magica Confessarij, sed naturali somno, vel morbo aliquo, aut paroxismo fuisset consopita; & Confessarius tunc illam carnaliter agnosceret, existimat Freitas *q. 9. num.* 11. quem refert, & non improbat Ioannes Sanchez *disp.* 11. *num.* 32. prædictum Confessarium non esse denunciandum, nec pœnis Breuium subiectum. Ratio illius est: quia huiusmodi Confessarius à parte anteà non procurauit, nec captauit tempus ad eam rem veneream; ac proinde non est, propriè loquendo, sollicitator; sed est fornicator: occasione enim nacta actum fornicationis exercuit: pœnæ autem Constitutionum non imponuntur fornicatoribus; sed sollicitatoribus, vel inductoribus, vel per se immediatè, vel mediante aliquo veneficio, ac philtro: nam sollicitare propriè est inducere: inducere verò propriè est voluntatem alterius mouere, vt consentiat, vel, vt non resistat: illa autem fœmina, quæ maleficiò non fuit inducta ad somnum, sed naturaliter, vel morbo aliquo somnum cepit, minimè fuit mota, & inducta, neque ad talem somnum, neque mediante illo, ad actum aliquem venereum. Ita docet Freitas *q.* 9. *num.* 11. Licèt tamen ex hoc capite non sit denunciandus: ex alio tamen denunciandus est; ex eo, scilicet, quòd in Confessionario, aut loco ad confessionem electo, cum fœmina, quæ ad confessionem veniebat, rem veneream committit, iuxta ea, quæ diximus *n.* 53. *versu, Verùm hac.* quia hoc sine dubio est quomodolibet inhonesta in eo loco perpetrare.

Freitas.

60. *Confessarius tradens fœminæ pœnitenti chartã continentem venerea, posteà legendam, est denunciandus.* Freitas. Sanchez.

Denunciandus autem erit, & pœnas Constitutionum papalium non effugiet ille Confessarius, qui chartam continentem sollicitationem tradit fœminæ pœnitenti, posteà legendam: nam, cùm tradidit chartam, verè incepit sollicitationem, & ipsa traditio est quædam sollicitatio, & inductio voluntatis ad actum inhonestum: & iniuria fit Sacramento, eò quòd tempore confessionis, quo deberet monere fœminam pœnitentem, illam re ipsa sollicitat, & instrumentum illi confert, quo saucietur. Ita Freitas *q.* 9. *num.* 11. & Ioannes Sanchez *disp.* 11. *num.* 32.

61. *Denunciandus est Confessarius concubinam suã in cõfessione, vel immediatè ante, vel post sollicitans, vel de zelotypia arguens.*

Similiter denunciandus est Confessarius, & pœnis Constitutionum puniendus, qui concubinam suam in confessione, vel immediatè ante, vel post sollicitat, vel de zelotypia arguit. Hispanè, *Si le pide Zelos lasciuos.* Quia talis actio est quædam sollicitatio, moraliter loquendo; & idem est, ac si Confessarius ei dicat: Pœnitet me, quòd causam præbeas discontinuandi lasciuiam nostram: volo, quòd in posterum eam causam mihi non præbeas. Idque videntur asserere verba illa Constitutionis Gregorij XV. quæ sic habent: *Aut cum eis illicitos sermones, siue tractatus in confessione, ante, vel post habuerint.* Ita Sanchez allegatus. Verùm in hoc magna cautela vtendum est: quia ipsa non tenetur prodere peccatum suum: quare si non potest denunciare Sacerdotem, nisi se prodat, non poterit obligari ad talem denunciationem.

62. *Episcopi sollicitantes nõ sunt subiecti Inquisitoribus.*

Episcopi sollicitantes non sunt subiecti Inquisitoribus, ita vt possint puniri ob huiusmodi crimen ab ipsis Inquisitoribus. Ita Cunha *de Confessar. sollicitantibus, q.* 12. *num.* 5. plures alios referens: & Ioannes Sanchez *dicta disp.* 11. *num.* 33. Patet *ex cap. Inquisitores, de Hæreticis, lib.* 6. vbi decernitur, Inquisitores non posse contra Episcopos procedere, aut inquirere de crimine hæresis: & idem statuitur in Concilio Tridentino *sess.* 24. *cap.* 5. *de reformat.* qua de re discipulus noster ingeniosissimus, Barbosa, *in Remissionibus ad Concilium*; & à fortiori non poterunt contra illos procedere, si Episcopi crimen aliquod committant, in quo de hæresi tantummodo suspecti sint, quale est sollicitationis crimen. Et nomine Episcoporum intelliguntur etiam Episcopi titulares, vt docet Cunha citatus *num.* 7. & Sanchez allegatus *dict. num.* 33. & Molina *tom.* 6. *de iustitia, tract.* 5. *disp.* 28. *num.* 19. Simancas *tit.* 25. *num.* 11. *&* 12. Nec contra Nuncios apostolicos, aut Sedis apostolicæ Officiales. Ita etiam Molina *num.* 20. & Farinacius *de hæresi, q.* 186. Decianus *tom.* 1. *crim. lib.* 5. *cap.* 23. *num.* 10. Poterunt tamen Inquisitores testium dicta excipere, vt ad Sedem apostolicam rem mittant: & si timeatur fuga, aut graue damnum præcursionis aliorum, poterunt Episcopos detinere, dum ad Sedem apostolicam testium dicta remittunt. Ita Cunha *q.* 12. *num.* 9. Ioan. Sanchez *dict. disp.* 11. *num.* 34. Simancas *de cathol. inst. tit.* 25. *num.* 8. & Peña *schol.* 94. & Molina *tom.* 6. *de iustitia, tract.* 5. *disp.* 28. *num.* 19. Et ratio, quam ibi tradit Molina, est: quia hic casus per epiichiam, & tacitam voluntatem Summi Pontificis censetur à communi prohibitione exceptus: de quo censendum est, eam capturam, in eo euentu, Summo Pontifici gratam fore. Quando autem, arbitrio prudentis, graue nocumentum aliorum, aut fuga talis Episcopi non timetur; aut est dubium, an timeatur, & an id sit placiturum Summo Pontifici, non est procedendum ad capturam: quia legum prohibitioni standum est, quando per epiichiã, non est certum, id in tali euentu, & circunstantiis gratum futurum legislatori: quoniam ea captura infamiam affert tali Episcopo; scandalum subditis; & nocumentum graue, & Episcopo, & subditis.

Cunha. Sanchez. Barbosa. Cunha. Sanchez. Molina. Simancas. Farinacius. Decianus. *Quid possint Inquisitores contra Episcopos sollicitantes.*

63. *Episcopi non electi à Summo Pontifice, nondum consecrati, aut ab eo approbati, Inquisitoribus subditi sunt.* Cunha. Freitas. Simancas.

Episcopi tamen electi ab aliis, quàm à Summo Pontifice, & nondum consecrati, aut approbati à Summo Pontifice, subditi sunt Inquisitoribus, sicut quilibet alius Sacerdos; & sic pariter denunciandi sunt, si sollicitatores sint. Ita Illustrissimus Cunha *q.* 12. *num.* 11. & Ioannes Sanchez *disp.* 11. *num.* 35. & Freitas *in additionibus ad Cunham, num.* 31. & Simancas *de cathol. inst. tit.* 25. *num.* 11. *&* 12. Nam Episcopi electi à Regibus, vel à Capitulis, antequàm approbati sint à Summo Pontifice, nondum sunt iure Episcopi: illi autem, qui electi sunt à Summo Pontifice, puniri non debent eo insciente. *Extrauag. Ex eo. de Hæreticis.* Gloss. *in cap. de relig. Domib.* Simancas citatus. Felinus *in cap. Eam te. de rescriptis.* & alij.

Felin.

64. *Confessarius sollicitãs fœminam non habẽtem verum propositum emendationis, an denunciandus.* Cunha. Sanchez.

Si Confessarius deprehendens in confessione fœminam verum propositum emendationis non habere, & ob id iudicat non esse dignam absolutionis, & tunc eam sollicitet; denunciandus est, & pœnis Breuium subiectus manet: quia iam tunc causa, & occasione confessionis sollicitat. Ita Cunha *de Confess. sollicit. q.* 14. *num.* 10. citans Soarium *de pœnit. disp.* 33. *sect.* 2. *num.* 9. Ita etiam Ioannes Sanchez *disp.* 11. *num.* 41. Et constat ex verbis Constitutionis Gregorij XV. ibi: *Qui occasione confessionis, etiam ipsa confessione non secuta, sollicitare, &c.* Vbi notandum semper est, sollicitationem in vsu aliorum Sacramentorum non comprehendi in pœnis harum Constitutionum, nec ex vi illarum denunciandos esse tales sollicitatores, cùm huiusmodi Constitutiones omnes solùm loquantur de sollicitatione

Cunha. citatione facta in Sacramento confessionis. Ita Illustrissimus Cunha *quaest.*16.*num.*6. Freitas *ibid.n.*10. Sanchez *dicta q.*11.*n.*42. & communiter omnes.

65. Freitas. *Quid, si sollicitet, vt pro se intercedat erga aliã fœminam, vel personam.* Asserit etiam Illustrissimus Cunha *q.*17.*num.*8. (quem sequitur Freitas *num.*14.) non esse denunciandum, nec subiectum manere pœnis harum Constitutionum illum Confessarium, qui in confessione sollicitat aliquam fœminam, vel aliam personam, vt mediet, & intercedat, vt alia fœmina secum, vel cum alio in actus turpes, & inhonestos extra confessionem consentiat, ex eo fundamento, quòd non est directa sollicitatio ad exercendos actus inhonestos cùm fœmina pœnitente. At quamuis hi duo Authores id probabile iudicent *locis citatis*; dicendum tamen est, post hanc vltimam Constitutionem Gregorij XV. huiusmodi Confessarium omninò denunciandum esse, & subiectum manere illius pœnis, vt optimè docet Ioan. Sanchez *dicta disp.*11.*n.*44. quod videtur patere ex illis verbis prædictæ Constitutionis: *Aut cum pœnitentibus illicitos, & inhonestos sermones, siue tractatus habuerint.* Illa autem sollicitatio, est tractatus illicitus, &, in rigore loquendo, ille tractatus est illicitus, & in confessione habitus in ordine ad carnales, & venereos actus; licèt prædicti actus non sint habendi cum pœnitente, in confessione; sed cum alia persona extra ipsam confessionem.

66. *Audiens malitiosè Confessariũ sollicitare pœnitẽtem, an teneatur illum denunciare.* Sed hîc dubitabitur, an ille, qui malitiosè audit confessionem alicuius pœnitentis, dum apud Confessarium peccata sua confitetur, ex qua confessione cognoscit, prædictum pœnitentem ab ipso Confessario sollicitari ad actus inhonestos, teneatur prædictum Confessarium denunciare. Et ratio dubitandi est: quia secretum naturale non tenemur obseruare, quando cedit in damnum, & iniuriam tertij: id autem in damnum, & iniuriam Sacramenti Pœnitentiæ cedit: assumitur enim Sacramentum horrendo sacrilegio, vt medium ad peccatum; cùm tamen institutum sit à Christo Domino, vt medium gratiæ, & salutis. Dicendum tamen est, huiusmodi auditorem non teneri, nec posse Confessarium denunciare. Primò, quia iniuriam facit ipsi Confessario, manifestando illius occultissimum delictum quod per iniuriam illius accepit. Secundò, quia hoc non videtur cadere sub secretum tantùm naturale; sed sub sigillum confessionis, & secretum sacramentale: sigillum autem confessionis in nullo vitæ casu est manifestandum, & obligat personas etiam, quæ illud audierunt, vt docent Soares *de pœnit.disp.*33.*sect.*4.*num.*7. Toletus *lib.*3.*Summæ,cap.*16.*num.*5. Salzedo *in practica, cap.*109. Henriq. *lib.*3. *de pœnit.cap.*20.§.1. Graphis *lib.*1. *decis. aur. cap.*23. *n.*45. Viualdus *in candelabro,* 1.*p. de sigillo,num.*10. Nauarrus *in Summa Lat. cap.*8.*num.*4.*&* 7. Syluester *verbo, Confessio, num.*3. D.Thomas *in* 4.*dist.*21. & *quodlib.*11.*art.*17. Nam, cùm huiusmodi notitia habita sit ex confessione, & per confessionem, iniuria sine dubio fit pœnitenti, & Sacramento, si res eo sigillo audita reueletur: res enim, seu peccatum, quod confitetur, transit cum suo onere sigilli sacramentalis; & peccatum illud, ex notitia confessionis acceptum, habet onus adnexum, vt à quacunque persona audiatur, sub sigillo sacramentali tegatur. Vide, quæ hac de re diximus *lib.*4.2.*precepti,cap.*7.*de sigillo,n.*25.

Soares. Toletus. Salzedo. Henriq. Graphis. Viualdus. Nauarr. Syluester. D.Thom.

67. *Instantia.* Dices, id verum esse, quando datur vera confessio: at hanc non esse veram confessionem, nec ibi dari verum Sacramentum, sed abusus Sacramenti, & simulationem illius: & ideò non dari ibi obligationem sigilli sacramentalis. *Solutio.* Respondeo in primis, licèt non detur hîc ratio sigilli sacramentalis; dari tamen iniuriam maximam, & iniustitiam, quæ fit proximo, manifestando occultissimum illius delictum, quod per summam iniuriam illius audiens accepit. Respondeo secundò, posse nos hîc considerare duos casus. Primus est, quando Confessarius sollicitat pœnitentem, & pœnitens resistit, & non consentit. Secundus, quando consentit, & cooperatur tali sollicitationi. In primo certum est, teneri auditorem ad sigillum sacramentale: quia confessio est vera, & non ficta ex parte pœnitentis, licèt ex parte Confessarij detur peccatum: quare, si absoluit, verè absoluit: neque enim potest cõstare, an fictè absoluerit. Et cùm sit vera confessio, datur vera ratio sigilli sacramentalis in illa. Dices: Ille audiuit eam sollicitationẽ ante datam ipsam absolutionem. Respondeo, id parum referre: quia data posteà absolutione ritè, & debitè mansit verum Sacramentum: & ex vero Sacramẽto resultat vera obligatio sigilli. In secundo maior est dubitatio. Mihi tamen, saluo meliori iudicio, videtur adhuc teneri auditorem ad sigillum sacramentale suo modo: quia, moraliter loquendo, difficilè potest constare, quòd tota ea confessio ex vtraque parte fuerit ficta, & inualida: poterunt enim vterque, pœnitens, & Confessarius, in discursu confessionis pœnitere, & sic fieri vera confessio. Iam verò, si auditor ante, vel post sollicitationem, accusationem alicuius peccati audiuit, non potest tunc prudenter iudicare, quòd tota confessio ex vtraque parte fuerit ficta: quare in eo casu rem Deo commendet, & sigillum sacramentale obseruet.

Sed, quid si aliquis furtim audit fœminam confitentem peccata sua apud Sacerdotem, & ex ea agnoscit fragilitatem illius, & inde talis auditor ansam assumit sollicitandi eam extra confessionem, denunciandúsne erit iste? Respondebunt Illustrissimus Cunha *de sollicit. Confessar. quaest.* 13. *num.*51. & Ioannes Sanchez *disput.* 11.*num.* 10. & benè, non esse denunciandum; nec in pœnis Constitutionum comprehendi in prædictis Constitutionibus, laicum fingentem se Sacerdotem, vt in confessione sollicitet. Et id videtur patere ex verbis ipsarum Constitutionum, quarum pœnæ diriguntur ad Sacerdotes Confessarios sollicitantes in actu confessionis, ante, vel post immediatè: hic autem nec est Sacerdos, nec Confessarius, nec in confessione sollicitat: & est eadem ratio in vtroque casu. Sed de laico fingente se Confessarium, vt sollicitet, *infrà* dicemus. 68. *An denunciandus ille, qui audiens furtim fœminã confitẽtem fragilitatem suam, illam posteà sollicitat.* Cunha. Sanchez.

Occasione, vel prætextu confessionis. Asserit Summus Pontifex Gregorius XV. denunciandum esse Confessarium sollicitantem occasione, vel prætextu confessionis. Videndum igitur est, quid sit occasio, quid prætextus, vt inde intelligamus, quid sit sollicitare occasione, vel prætextu confessionis. *Occasio est opportunitas temporis casu proueniens:* seu, authore Cicerone, *est pars temporis habens in se idoneam opportunitatem alicuius rei faciendæ, aut non faciendæ.* Vnde in præsenti negotio idem est occasio, atque opportunitas sumpta ex confessionis tempore ad sollicitandum; siue præuisum fuerit à Confessario, potuisse eam occasionem contingere, & ob id fœminam ad confessionem induxerit tali tempore, loco, & hora; siue præuisum non fuerit; sed casu oblata illa opportunitate confessionis ea vsus est ad sollicitandum. 69. *Quid sit occasio.*

Prætextus autem nihil aliud est, quàm falsæ causæ simulatio, palliatio, seu velatio alicuius rei. Hinc prætendere idem est, atque velare, seu causam aliquã fictam, 70. *Quid prætextus.*

fictam, & non veram pro vera fingere, qua aliquid Sueton. veletur, & obtegatur. Vnde Suetonius de Cæsare: *Et prætextu quidem ille ciuilium armorum hoc fecit: causas autem alias fuisse opinantur.* Et in hoc negotio prætextus est assumere confessionem ad sollicitationem occultandam: quod contingit, quando Confessarius simul, & pœnitens decernunt sermones inserere de rebus inhonestis occasione confessionis. Et tunc quidem, si ad actum sollicitationis, dictis, factis, vel nutibus Confessarius deueniat, siue confessio sequatur, siue non sequatur, denunciandus est, & puniri potest: quia tunc talis Confessarius prætextu confessionis sollicitat, vt constat ex illis verbis Constitutionis Gregorij XV. *Occasione, vel prætextu confessionis huiusmodi, etiam ipsa confessione non secuta.*

71. *Per Confessionariũ, aut locum, in quo confessiones audiuntur, quid intelligendum.*

In Confessionario, aut in loco quocunque, vbi confessiones sacramentales audiuntur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, sollicitare, vel prouocare tentauerint. Per verbum illud, *in loco quocunque ad confessionem audiendam electo*; non solùm locus in Ecclesia, sed etiam in domo, in agro, in monte, intelligitur. *Simulantes ibidem confessiones audire.* Tunc dabitur talis simulatio, si pœnitens, flexis genibus, more eorum, qui solent peccata sua expiare coram Confessario ad audiendum applicato, constituatur: & ille more eorum, qui confessiones audiunt, compositus sit, siue pœnitens se signo Crucis muniat: ita vt actus ille ab assistentibus, & circunstantibus, si adessent, Sousa. confessio credatur. Ita docet Sousa *in suis annotationibus ad hanc Constitutionem Gregorianam, fol.* 265. *num.* 13.

72. *Sollicitantes ante promulgationẽ Constitutionum pontificiarũ, non sunt denunciandi.*

In hac tamen Constitutione Gregorij XV. siue in his, quæ ipse in aliis Constitutionibus, ex certa scientia confirmat, siue in aliis, quæ de nouo statuit, non comprehenduntur præteriti lapsus, qui promulgationem harum Constitutionum antecesserunt. Quare sollicitantes ante sufficientem promulgationem huius decreti, non sunt iuxta illud puniendi, quoad ea, quæ de nouo statuit; nec etiam sollicitantes ante promulgationem aliarum Constitutionum. Primò, quia leges, & Constitutiones ex natura sua non extenduntur ad præterita, nisi id exprimant; sed, aut prohibent futura, aut actus futuros dirigunt, vt habetur *ex cap. Cognoscentes.* & Panorm. *ex cap. Quoniam. de Constitut.* & docet Panormitanus ibi. Quare decretum hoc, & Constitutio non comprehendit præteritas sollicitationes; sed futuras à promulgatione perpetratas. Secundò, quia lex non obligat ante promulgationem, vt communiter asserunt DD. partim *in titulo de Constit.* partim *in Regula, Nemo potest. de Regulis iuris, in 6.* Et patet *ex Authentica, Vt nouæ Constit. collat.* 5. vbi dicitur, nouas leges in singulis prouinciis promulgandas esse. Et loquitur de legibus, quæ traduntur pro vna prouincia, angusto Regno, vel pro vno Episcopatu; non verò de legibus vniuersalibus, quæ traduntur pro multis prouinciis, aut pro toto Orbe: nam hæ, aut sunt ciuiles, aut ecclesiasticæ. De ciuilibus omnes docent, non satis esse, in Curia tantùm promulgari; sed oportere, vt in singulis prouinciis, vno saltem loco promulgentur. De ecclesiasticis communior opinio docet, leges pontificias latas pro toto Orbe non egere alia promulgacione, vt omnes obligent, quàm ea, quæ fit in Curia Romana. Vide Azor. *lib.* 5. *institutionum moralium, tom.* 1. *cap.* 3. *q.* 3. Circa verò leges ecclesiasticas, quæ latæ sunt pro vnaquaque prouincia, aut diœcesi, conueniunt omnes DD. satis esse vnam

Quæ promulgatio necessaria sit ad hoc, vt leges pontificiæ obligent.

Azor.

promulgationem publicam, & solennem, in aliquo loco prouinciæ, aut diœcesis: moraliter enim loquendo id sufficit, vt lex ad omnium notitiam deferatur: & in iure nihil ampliùs requiritur, & consuetudo hoc seruat. Vnde, cùm huiusmodi Constitutiones de non sollicitandis fœminis in confessione, latæ sint pro vnaquaque diœcesi, necesse est, vt publicè, & solenniter, saltem in vno loco prædictæ diœcesis, ad hoc, vt obligent, promulgentur, ac publicentur. Attamen, cùm Constitutio Gregorij XV. specialiter dicat pro promulgatione sufficere, quòd ad valuas Basilicarum Sancti Ioannis Lateranensis, ac Principis Apostolorum de Vrbe, aut in campo Floræ affixa sit, vbi leges pro toto Orbe expeditæ affiguntur; aut, quòd ad notitiam alicuius deueniat per instrumentum alicuius Notarij, aut per transsumptum ipsius Constitutionis subscriptum manu alicuius personæ ecclesiasticæ in aliqua dignitate constitutæ, id sufficiet loco promulgationis respectu huius Constitutionis; non aliarum, quia id specialiter non disponunt.

Notabis verò, nouam hanc Constitutionem Gregorij XV. latam esse contra Confessarios tantùm; non contra eos Sacerdotes, qui Confessarij non sunt, & se tales fingunt: nam, cùm Summus Pontifex intendat Confessariorum abusus, & inhonestas sollicitationes à confessionibus auertere; contra Confessarios tantùm loqui videtur, qui Confessariorum munere funguntur, sicut loquuti sunt omnes alij Summi Pontifices, qui circa hoc sollicitationis crimen Constitutiones ediderunt. Nec refert, quòd Gregorius XV. in sua Constitutione dicat: *Omnes, ac singuli Sacerdotes.* quia hæc verba explicanda sunt per antecedentia verba, quæ sunt in Constitutione Pauli IV. quam priùs de verbo ad verbum inseruit, & confirmauit: *Cùm, sicut nuper, non sine animi molestia accepimus, diuersi Sacerdotes curam animarum habentes, siue eam pro aliis exercentes, aut aliàs audiendis confessionibus deputati.* Et etiam explicanda sunt per illa verba sequentia: *Ad denunciandum Confessarios.* & per illa: *Mandantes omnibus Confessariis, vt suos pœnitentes, quos nouerint, fuisse ab aliis, vt suprà, sollicitatos,* id est, ab aliis Confessariis expositis, & ad audiendas confessiones deputatis. Et ita docet Sousa *in annotationibus ad Constitutionem Gregorij XV. n.* 4. Sousa.

73. *Constitutio Gregorij XV. lata est contra Confessarios veros, nõ fictos.*

Vnde sequitur primò, non comprehendi in hac Constitutione Gregoriana, sicut etiam non comprehendebatur in aliis Constitutionibus prioribus Pauli IV. Pij IV. Clementis VIII. & Pauli V. laicum illum, qui assumpto habitu sacerdotali Confessarium se simulat, vt pœnitentem sollicitet: quia nec est Sacerdos, nec est ad confessiones audiendas deputatus. Ita de aliis Constitutionibus loquens docet Illustrissimus Cunha *de Confessar. sollicit. q.* 3. *n.* 5. & de hac Constitutione vltima Gregorij XV. Ioannes Sanchez *disp.* 11. *num.* 36. & Frater Antonius de Sousa *tract.* 1. *de sollicitat. cap.* 8. *num.* 4. Possunt tamen Inquisitores, huiusmodi homines aliunde arbitrio suo punire, vt constat ex quadam Constitutione Gregorij XIII. die 6. Augusti, anno 1574. expedita, quam affert Laërtius *tomo* 2. *nouæ collectionis apostol. Const. pagina* 387. & ex alia Const. Clementis VIII. die 1. Decemb. anno 1601. quam refert etiam idem Laërtius *tom.* 3. *pag.* 128. in his enim Constitutionibus committitur Inquisitoribus, vt animaduertant in eos, qui in Presbyteratus Ordine non constituti, Missas celebrant, confessiones audiunt, & absolutionem impendunt.

74. *Sacerdos se simulans non comprehenditur in Cõstitutione Gregoriana.*

Cunha. Sanchez. Sousa.

Aliunde tamen ab Inquisitoribus punitur. Laërt.

Et

75. *Rodriquez. Quid, si absolutionem non impertiatur.* Et quanuis Emmanuël Rodriguez *tom.2.quæstionum regular. q.28.art.2.versiculo, Hæc constitutio.* asserat, Inquisitores solùm posse procedere contra hos laïcos, quando confessiones audiunt, & simul absolutionem impendunt: non autem, quando solùm confessiones audiunt; ex eo fundamento, quòd Constitutio Gregorij XIII. asserit, confessiones audire, & absolutionem impertiri: vbi particula, *&*, quæ copulatiua est, coniunctionem requirit; & Constitutio est pœnalis: & quia non impertiens absolutionem, non impugnat facto catholicam veritatem: non dando enim absolutionem, manifestè visus est, se nolle huic Sacramento contradicere, aut illi plenam iniuriam facere. Attamen Antonius de Sousa *de sollicitat.tract.1.cap.9.n.3.* & Illustrissimus Cunha *q.13.n.31.* contrarium tenent, & asserunt, sufficere, si huiusmodi laïcus confessiones audiat, licèt non præbeat absolutionem, vt possit puniri ab Inquisitoribus: quia hæc Constitutio apostolica lata est contra se ingerentes in administrationem huius Sacramenti, & illi iniuriam facientes: huiusmodi autem laïci, tali administrationi se ingerunt, & Sacramento iniuriam faciunt, si non verbis, facto saltem. Deinde, quia in hoc casu, qui se fingit Sacerdotem, & confessiones audit, quanuis absolutionem non impendat, fit irregularis propter iniuriam, quam infert Sacramento, iuxta probabiliorem opinionem, quam sequitur Soarez *de censur.disp.42.sect.4.n.19.* Sotus *in 4.dist.8.q.4. art.1. circa finem.* Nauarr. *in Manuali Lat.cap.27.n.242.in fine.* Auila *de censuris,p.7.dist.9.dub.15.* Cùm ergo hic iniuriosus Sacramento sit, licèt absolutionem non præbeat, iudicio Inquisitorum subiicietur. Ex his duabus opinionibus hanc vltimam probabiliorem existimo: quia talis laïcus, qui se fingit Sacerdotem, & Missas celebrat, & confessiones audit, est de fide suspectus, vt tenet Salzedo *in practica, cap.12.§.Comperimus.* Suspecti autem de fide, iudicio Dominorum Inquisitorum subiiciuntur, vt in hac etiam Constitutione dicitur: in ea enim Gregorius XV. præcipit Inquisitoribus, & Ordinariis, vt contra sollicitantes procedant, tanquàm contra suspectos de fide: supponit ergo, illos esse de fide suspectos.

Sousa. Soarez. Sotus. Nauarr. Auila. Salzedo.

76. *Laïcus interpres confessionis sacramentalis, si sollicitet, an denunciandus.* Sequitur secundò ex eodem fundamento, non comprehendi in prædicta Constitutione Gregorij XV. laïcum sacramentalis confessionis interpretem, si in actu confessionis, ante, vel post immediatè sollicitet: sicut non comprehendebatur etiam in Constitutionibus antiquis. Ita Antonius de Sousa *de sollicit.tract.1.c.10.n.3.* Freitas *in addit. ad Illustrissimum Cunham, q.13.n.27.* Ioan. Sanchez *disp.11.n.10.in fine, & n.37.* Subiicitur tamen aliunde iudicio Inquisitorum: quia suspectus in fide videtur, & iniuriam facit Sacramento.

Sousa. Freitas. Sanchez.

77. *Sacerdos iurisdictione carens non comprehenditur in Constitutione Gregoriana.* Neque etiam in tali Constitutione comprehenditur Sacerdos iurisdictione carens, & qui non est approbatus, si se fingat approbatum, & in confessione sollicitet; neque quoad ius nouum, quod in ipsa Constitutione Gregorius XV. condit; neque quoad Constitutiones antiquas, quas confirmat: aliunde tamen puniri potest ab Inquisitoribus arbitrariè. Ita Sousa *cap.11.n.9.* Et ratio est: quia hæc Constitutio fuit lata contra Sacerdotes Confessarios tantùm, qui ex officio confessiones audiunt, & sunt expositi, & approbati ad illas audiendas: quia Gregorius XV. (& idem de aliis Pontificibus in suis) voluit in sua Constitutione punire excessus Confessariorum illorum in confessione commissos, qui ad illius notitiam peruenerunt; qui fuerunt excessus solummodo Sacerdotum expositorum, vt patet ex Breuibus præcedentibus aliorum Pontificum: loquuntur enim semper de Confessariis animarum curam gerentibus, aut aliàs ad audiendas confessiones deputatis, id est, approbatis. Secundò, quia, licèt Sacerdos non expositus confessiones audiens suspectus sit de hæresi, & iniuriam faciat Sacramento; tamen non eam iniuriam facit, nec est suspectus de ea hæresi, quam requirunt prædictæ Constitutiones latæ contra sollicitantes ad incurrendas illarum pœnas: hæc enim iniuria, & hæresis debet fundari in Sacerdote exposito ad audiendas confessiones, seu habente iurisdictionem, vt illas audiat. Vnde non placet opinio Freitas *q.14.n.13.* & Illustrissimi Cunhæ *de sollicitant.q.14.n.15.* existimantium, Sacerdotes non approbatos in his Constitutionibus comprehendi. Aliunde tamen (vt diximus de laïcis fingentibus se Sacerdotes) poterunt Domini Inquisitores arbitrariis pœnis in eos animaduertere: videntur enim computandi in hoc negotio huiusmodi Sacerdotes, qui iurisdictionem non habent, iuxta formam Concilij Tridentini, ad audiendas confessiones, cum laïcis quoad has pœnas tantùm in his Breuibus contentas, non absolutè loquendo. Nec ideò illi manent exempti à pœnis Inquisitorum, vt dixi: quia aliunde, in eos possunt Inquisitores animaduertere, eósque grauiter punire, cùm suspecti sint de fide.

Sousa. Freitas. *Aliunde tamē ab Inquisitoribus puniri potest.*

78. *Sollicitantes pueros, & sollicitantes in quocunque loco ad Confessionem electo, an de hæresi suspecti.* Illud autem præcipuè hîc est animaduertendũ, Summ.Pontific. Gregor.XV. non declarare suspectos de fide sollicitantes illos, qui ea crimina committunt, circa quæ ille nouum ius condit, & declarat ad Inquisitores pertinere, qualia sunt crimina sollicitationis puerorum, & crimen sollicitationis, in quocunque loco ad confessioné electo, etiã confessione non secuta, & crimina sollicitationis cómissæ, prætextu, & occasione cófessionis; nec inter pœnas, quas his criminibus statuit, vllam abiurationis métionem facit. Vnde dubium oriri potest, an, qui illa committunt, reddantur de fide suspecti, & abiurare debeant de leui suspicione, sicut abiurant sollicitantes, de quibus loquebantur antiquæ Constitutiones; an verò absque abiuratione, & suspicione de fide puniendi sint. Respondeo, suspectos esse de fide, & abiurare debere. Ratio est: quia, licèt Summus Pontifex Gregor.XV. in criminibus nouiter in hac sua Constitutione additis, aut declaratis non dicat, sic sollicitantes de hæresi esse suspectos; id supposuit ex verbis Constitutionis Pij IV. ibi insertæ, & à se approbatæ, & confirmatæ: nam in verbis de nouo additis innouantur antiquæ Constitutiones, & de nouo confirmantur: in illis autem in sollicitantes cum iniuria Sacramenti, tanquàm in suspectos de fide, iubent Summi Pótifices animaduerti. Cùm igitur eadem hæresis suspicio in huiusmodi etiam sollicitantibus inueniatur; eadem etiam abiuratio ab illis petenda est. Ita Sousa *de sollicitant.in addit.ad hanc vltimam Constitutionem Gregorij XV.n.15.* & *in Aphorismis Inquisitorum, lib.1.cap.24.n.8.* vbi citat Peñam *in 2.p. Directorij, commento 81.* & Farinacium *in praxi criminali, p.4.q.137.n.28.*

Sousa. Peña. Farinac.

79. *An infamati, an verò nullo modo infamati de crimine sollicitationis sint denunciandi.* Similiter Greg.XV. in verbis, & criminibus nouiter additis in hac sua Constitutione, nihil declarat, an denunciandi sint tantummodo sollicitantes, quomodolibet de hoc crimine sollicitationis infamati; an etiam illi, qui nullo modo de illo sunt infamati. Vnde dubium etiam oriri potest, an denunciandi sint tantùm illi sollicitantes, qui de huiusmodi criminibus modo aliquo sunt infamati;

mati: an etiam illi, qui nullo modo infamati sunt; & quorum crimen ita est occultum, vt de illo nullum omninò indicium habeatur. Constitutiones enim antiquæ Pauli IV. & Pij IV. quas confirmat, loquuntur de quomodolibet infamatis, & hos iubent denunciari ibi, in Constitutione Pauli IV. *De præmissis quomodolibet diffamatos.* Quæ etiam verba repetuntur in Constitutione Pij IV. Clementis VIII. & Pauli V. Et hac de re duplex esse potest opinio. Prima asserens, solos illos, qui quomodolibet fuerint de hoc crimine diffamati, denunciari posse, & puniri. Et hæc opinio colligi videtur ex prædictis verbis prædictarum Constitutionum: *De præmissis, scilicet, criminibus, & excessibus, quomodolibet diffamatos.* Nam in illis verbis solùm videtur facultas Inquisitoribus concedi, & locorum Ordinariis, ad inquirendum de illis, qui de hoc crimine modo aliquo sunt infamati: & hi iubentur tantùm denunciari, non alij. Non censetur verò quis de illo, modo aliquo infamatus, cuius crimen vni tantùm est notum: propriè enim loquendo, infamia, quanuis minima, inueniri nequit in vno tantùm; sed aliquorum notitiam requirit: ergo, vt detur in hoc casu obligatio denunciandi, requiritur aliqua infamia in ipso sollicitatore; minor tamen, quàm in aliis delictis, propter qualitatem illius: & sic videtur duorum ad minimum notitia requiri. Secundò, quia Domini Inquisitores in Edictis publicis iubent, vt omnes denuncient, sub pœna excommunicationis ipso facto de hoc crimine: quando autem præcipitur sub excommunicatione, vt denuncientur crimina, non tenetur quis, regulariter loquendo, parere, si crimen ita occultum est, quando formaliter hæresis non est, vt vni tantùm sit notum, & probari non possit in iudicio. Ita Cenedo *collectione* 101. *num.*3. *fol.*254. Nauarrus *in Summa Lat. cap.*25. *num.*46. Henriquez *lib.* 13. *de excommunicatione, cap.*18. *num.*3. Dixi, *quando formaliter hæresis non est:* quia fallit hoc in crimine hæresis: tunc enim non iubetur quis denunciare, vt accusator; sed vt testis, & vt quilibet Christianus de populo, cuius tanquàm testis interest, per suum testimonium hæreses indicare, & non interest probare: crimen autem sollicitationis non est formaliter crimen hæresis, vt patet: nam, quanuis sollicitatores sint de hæresi suspecti, & iubeantur abiurare de leui suspicione, non sunt formaliter Hæretici: quia nullum habent errorem in intellectu, nec vnquam à fide discesserunt. Tertiò, quia vna sollicitatio non videtur sufficere, vt quis pœnas sollicitantium incurrat, & sit denunciabilis: nam in hac Constitutione Gregorij XV. & in aliis antiquis, prohibentur abusus, qui committuntur circa hoc crimen in confessionis Sacramento, Sacerdotésque Confessarij illo abutentes ad suos actus inhonestos puniuntur, & iubentur denunciari, vt patet ex verbis Constitutionis Gregorianæ: *In tantam proruperint iniquitatem, vt Sacramento Pœnitentiæ, in sacramentali confessione abutantur.* Abusus autem dicit frequentiam actuum, sicut & vsus, vt docet D. Thomas *in* 1. *sentent. dist.*1. *quæst.*1. *art.*2. vbi ex sententia Victorini statuit, vsum esse actum frequentem de potentia illicitum: ergo requirit actuum frequentiam: ergo vna sollicitatio non sufficit, vt quis peccet contra hoc decretum. Quartò, quia, quanuis abusus aliquando pro vno actu suscipi possit; tamen in hac Constitutione, pro consuetudine, & frequentia actuum accipiendus est: quia versamur in materia omninò pœnali: & in materia pœnali benignior interpretatio est facienda, vt habetur *regula* 49. *de regulis iuris, in* 6. ibi: *Semper in dubiis benigniora proferenda sunt.* Quintò, quia in huiusmodi Constitutionibus solùm conceditur facultas, tam Ordinariis, quàm Inquisitoribus, procedēdi contra quomodolibet diffamatos: infamia autem, sicut & fama, non est nisi respectu multorum: est enim fama, *bona existimatio multorum circa vitam, & mores alicuius*, vt docet Toletus *lib.*5. *Sūmæ, cap.*63. *versu, Altera pars.* Sotus *lib.*5. *de iustitia, quæst.*9. *art.*1. *initio, versu, Quinque sunt.* Toletanus *lib.*2. *de rest. cap.*4. *num.*1. Infamia autem *est mala existimatio multorum circa vitam, & mores alicuius.* Vt igitur quis quomodolibet censeatur diffamatus, ad minimum saltem opus est, vt sit infamis apud duos. Vnde, cùm Iudices in hoc negotio possint procedere, vel via denunciationis, vel via accusationis, vel via Inquisitionis, non poterunt procedere per denunciationem, nisi crimen sit duobus testibus notum. Probatur: quia, sicut ex bona opinione vnius hominis circa alium, non potest oriri bona fama illius; ita ex mala opinione illius circa alium non potest oriri infamia illius. Vt igitur crimen hoc sit denunciabile, tam quoad noua crimina, quæ adduntur in Constitutione Gregorij XV. quàm quoad alia, quæ continentur in Constitutionibus aliorum Pontificum prædecessorum, opus est, vt saltem duobus sit notum. Crimen enim occultum, nisi sit formaliter crimen hæresis, dum est occultum, non potest denunciari: quia denunciatio est infamatio: dum enim crimen est occultum, non est subiectum iudicio externo: de iure enim diuino, & naturali tenemur proximum non infamare; de iure autem humano tantùm tenemur hoc sollicitationis crimen denunciare: quando autem duo præcepta contraria concurrunt, si ambo obseruari non possunt, antiquius, & prius, tanquàm fortius, est obseruandum: quia, qui prius est tempore, potius est iure: prius autem antiquius, & fortius est præceptum diuinum de non infamando proximo, quàm humanum de denunciando illius crimine: maximè, quia præceptum humanum de tali denunciatione, statim illam limitauit ad sollicitantes de hoc crimine quomodolibet infamatos.

Secunda opinio docet, denunciandos esse, & subiectos manere pœnis huius Constitutionis, non solùm quoad casus de nouo expressos, omnes, & singulos Confessarios sollicitantes, etiamsi quomodolibet non fuerint diffamati: sed etiam quoad casus antiquarum Constitutionum aliorum Pontificum. Eam docet Frater Antonius de Sousa *de sollicit. tract.*1. *c.*16. *n.*5. Et in hunc modum probatur. Primò, quia crimen hoc est difficilis probationis, & reddit sollicitatores de hæresi suspectos: & ideò abiurare de leui coguntur, vt patet ex illis verbis Pauli IV. & Pij IV. *Nos in animum inducere nequeuntes, quòd, qui de fide catholica rectè sentiunt, Sacramentis à Christo Domino institutis abutantur, aut illis iniuriam faciant, tibi per præsentes committimus, & mandamus, quatenus prout in aliis causis S. Officij.* Ergo, quemadmodum alij Hæretici denunciandi sunt, quanuis non sint quomodolibet infamati, vt fatentur Authores primæ opinionis: ita etiam & huiusmodi sollicitatores denunciandi erunt. Neque obstat, quòd huiusmodi constitutio addat: *Tibi committimus, & mandamus, vt contra quomodolibet diffamatos procedas.* Quia intentio Pontificis aliunde nota est: Summus enim

[Marginalia: Prima opinio. — Cenedus. Nauarr. Henriq. — D.Thom. — Toletus. Sotus. Toletanus. — 80. Secunda opinio. — Sousa.]

enim Pontifex in hac Constitutione formaliter, & directè intendit sollicitatores pœnitentium exterminare, & iniuriam Sacramento factam punire, & ei in posterum obuiare: sed, si de solis infamatis Constitutio hæc intelligeretur, nō occurreretur sufficiēter à Summo Pontifice huic malo: ergo non est hoc intelligendum de solis quomodolibet diffamatis. Maior patet: quia nulla lex est interpretanda contra legislatoris intentionem: intentio autem legislatoris est, vt in ea exprimitur, vt iniuria, quæ fit Sacramento confessionis auertatur. Minor est certa: quia, cùm sollicitationes in occulto contingant, & hoc crimen sit difficillimæ probationis, & mulieres ob innatum pudorem taceant; nunquam vel rarissimè de hoc crimine dabitur infamia, ac proinde nunquam punietur, ac exterminabitur, & per consequens non sufficienter tanto malo occurretur, si de solis quomodolibet infamatis hæc denunciatio intelligatur: ergo, ne in hoc absurdum incidamus, dicendum est, sufficere vnam tantùm sollicitationé, vt fœmina semel sollicitata teneatur denunciare; & non requiri infamiam respectu saltem duorum, vt hoc crimen sit denunciabile. Secundò, quia per vnicam sollicitationem verè incurrit Confessarius suspicionem fidei: ergo per vnicam pœnis huius decreti subiicitur. Consequentia patet: quia Confessarius sollicitans est suspectus de hæresi, vt colligitur ex hac Constitutione. Consequentia patet: quia, qui semel heresim profert, est Hæreticus: ergo, qui semel sollicitat, est de fide suspectus; sicut, qui semel contrahit binas nuptias, viuente prima vxore, de fide suspectus est, vt est in praxi Inquisitorum, & docet Albertinus *de agnoscend. assert. catholicis*, & Repertorium Inquisitorum, *verbo*, *Contrahens.* Nec dicas, aliud esse incurri, absolutè loquendo, suspicionem fidei per vnicam sollicitationem, aliud posse denunciari propter vnicam sollicitationem, imò & propter multas, cum vna persona habitas, quandiu occultæ sunt, & vni tantùm personæ notæ; constitutionésque præcipere, vt tale delictum denuncietur, quando sollicitator quomodolibet diffamatus est, id est, quando de hoc crimine aliquod indicium habetur, & sit quomodolibet publicum. Nec addas etiam, crimen sollicitationis non esse formaliter crimen hæresis, nec sollicitatores esse Hæreticos; quanuis propter iniuriā, quam faciunt Sacramento, de hæresi sint suspecti; atque adeò non esse eodem rigore erga illos vtendum, quo vtimur erga Hæreticos; solúmque crimen hæresis formalis, de quo Hæreticus quomodolibet non est infamatus, denunciandum esse, quia est aliorum infectiuum, quale non est sollicitationis crimen: & quia non iubetur quis illud denunciare, tanquàm accusator; sed tanquàm vnus de populo, cuius interest hæreses multis nociuas per suum testimonium, ne alij inficiantur, indicare. Quia, etsi hoc crimen formaliter non sit hæresis, nec sit ex natura sua aliorum infectiuum; est tamen difficilis probationis, & alioqui nunquam, aut rarò punietur tale crimen, si non esset denunciandum, nisi priùs de illo sollicitatores modo aliquo fuerint infamati.

Albertin. Repert. Inq. Obiectionibus contra hanc opinionē occurritur.

81. *Harum duarum opinionū quę probabilior.*

Ita se habent huiusmodi opiniones, ambæ probabiles, & in fauorem Sacramenti in istam secundam inclinandum videtur. Prima tamen tam solidis fundamentis nititur, & tam expresè mentem legislatoris videtur continere, vt illi contradicere, videatur audacia. Mihi non constat de praxi Dominorum Inquisitorum, & ideò interim rem non diffinio, meúmque iudicium praxi huius sanctissimi Tribunalis subiicio.

An verò in vtraque opinione ante denunciationem, ex vi iuris Constitutionum, quæ contra sollicitantes à Sede apostolica emanarunt, præmittenda sit fraterna admonitio, si sollicitator firmiter emendandus credatur, & de hac emendatione moralis certitudo habeatur, partita est opinio. Prima docet, non esse præmittendam; sed illa prætermissa statim denunciandos esse huiusmodi sollicitatores. Ita Antonius de Sousa *in Aphorismis Inquisitorum, lib. 1. cap. 34. n. 56.* vbi citat Henriquez *lib. 6. de pœnit. cap. 17. n. 4.* Sed Henriquez *ibi* hoc non dicit; sed tantùm dicit, crimen sollicitationis reseruari Censoribus fidei: quia serpit contra bonum commune, & honorem Christi: & quia vafer Confessarius vix emendari solet correctione. Verba illius sunt hæc: *Casus sollicitantis intra, aut prope confessionem, filias spirituales, reseruatur Censoribus fidei ab anno 1574. quia serpit contra bonum commune, & honorem Christi; & vix vafer Confessarius emendari solet correctione.* Quibus verbis rationem reddit, cur reseruetur Inquisitoribus: & nihil loquitur de præmittenda, aut non præmittenda correctione fraterna ante denunciationem. At ex eo, quòd Henriquez *ibi* huic crimini sollicitationis tribuat qualitates criminis hæresis, quales sunt esse nociuum aliis, serpere contra bonum commune, & vix de illo emendari posse vafros Confessarios; ideò non sine fundamento aliquo intulit Sousa, hanc fuisse opinionem Henrici. Citatur etiam pro hac opinione Paramus *quæst. 10. n. 4.* Ratio, & fundamentum huius opinionis est id, quod tradit Henriquez verbis relatis.

82. An fraterna admonitio debeat pracedere denunciationem.

Sousa. Henriq.

1. opinio negans.

Paramus.

Secunda opinio affirmat, priùs præmittendam esse prædictam fraternam admonitionem. Ita eandem videtur resoluere Sousa *in prædictis suis Aphorismis, lib. 1. cap. 24. n. 57.* & Petrus de Ledesma *in Summa, tract. 4. tom. 2. cap. 4. conclusione 24. dubio 2.* loquentes expresè de criminibus, de quibus habentur personæ illa committentes pro suspectis in fide, & non pro Hæreticis. Et hanc opinionem secuti sumus *in supracitato nostro tomo in quinque præcepta sanctæ Matris Ecclesiæ, p. 2. lib. 4. cap. 3. num. 31. in prima editione.* Fundamentum huius opinionis est primò: quia nullibi in Constitutionibus, quæ loquuntur de hoc sollicitationis crimine, habetur, quòd prætermittatur talis fraterna correctio, si emendatio certò moraliter speratur. Secundò, quia non videtur æquum, quòd illum rigorem, quo cum Hæreticis in hac parte vtimur, ad huiusmodi sollicitantes extendamus, cùm hoc crimen longè sit inferioris ordinis: etsi enim illud committentes leuiter suspecti sint de fide, & de leui iubeantur abiurare; at non sunt Hæretici formaliter: quare non sunt toto eo rigore tractandi, ac Hæretici tractantur in iure. Et citari etiam pro hac parte possunt omnes illi, qui dicunt, nec etiam Hæreticos denunciandos esse statim ante fraternam correctionem, quando formiter creditur ex ea admonitione emendādos fore: & hi sunt, D. Thom. *2. 2. quæst. 33. art. 7.* Castro *lib. 2. de iusta Hæret. punit. cap. 25. concl. 1.* Caietan. *2. 2. quæst. 33. art. 7.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 3. art. 1. versu, His tamen.* Cano *12. de locis, cap. 9.* Nauarrus *in Summa, cap. 18. n. 56.* Abulensis *Matth. 18. quæst. 97.* Saytus *in Claui regia, lib. 11. cap. 4. num. 8.* & alij: nam, si hæc fraterna admonitio non est prætermittenda in crimine hæresis, nec etiam à fortiori prætermittenda erit in crimine sollicitationis, in

83. 2. opinio affirmans. Sousa.

Eius fundamentum.

D. Thom. Castro. Caietanus. Sotus. Cano. Nauarr. Abulensis. Saytus.

in quo quis non Hæreticus, sed suspectus de hæresi habetur.

Possunt Inquisitores præcipere, ne fiat fraterna correctio. Hoc tamen non tollit, quominùs possint Inquisitores per edictum aliquod præcipere, vt prædicti sollicitatores, absque vlla fraterna admonitione præmissa, statim denuncientur. Primò, quia tanta esse poterit dissolutio ex parte Confessorum, & tanta negligentia, ex parte personarum, quæ sollicitantur, in denunciando, vt nisi ita præcipiant, medicina in venenum, & confessionis Sacramentum in animarum carnificinam per horrendum sacrilegium conuertatur. Secundò, quia possunt Inquisitores, experientia, quam habent, iudicium de spe emendationis prædictorum sollicitantium ad se reseruare, & nulli alteri committere, quàm sibi ipsis, qui tanquàm docti, & in ea re experti seriosiùs rem expendent, & conuenientius remedium applicabunt. Et quòd Domini Inquisitores possint huiusmodi præceptum per edicta imponere, non est dubium, cùm in ea re apostolica authoritate vtantur. Ita docet Soarez *de fide, disp. 20. sect. 4. n. 11.* Areualus *de correctione fraterna, fol. 188. conclus. 6. proposito 6.* & Ioan. Sanchez *disp. 11. n. 36.* Et tale præceptum non minorem vim habebit, quàm lex canonica: quanuis enim præceptum sit, & per modum præcepti feratur; tamen quia tribunal, à quo procedit, perpetuum est; ideò per modum legis perpetuò durabit.

Soarez. Areualus. Ioan. Sanch.

84. *An tale præceptum iam detur.* An verò iam detur tale præceptum, quæstio est de facto. Ioannes Sanchez *dicta disp. 11. n. 57.* affirmat, in regno Castellæ iam dari. Probat primò ex illis verbis, quæ inueniuntur in edictis Dominorum Inquisitorum, vbi postquàm referuntur crimina denuncianda, additur: *Si sapieredes, que alguna persona aja dicho, ò tenido, ò echo alguna cosa de las arriba dichas, assi de viuos præsentes, ò ausentes, como de defunctos, sin communicarlo con persona alguna (porque assim conuiene) vengais à manifestarlo dentro de seys dias.* Latinè ita redduntur hæc verba: *Si sciueretis, personam aliquam rem aliquam ex supradictis tenuisse, dixisse, aut fecisse, siue viua sit præsens, vel absens, siue mortua, absque vlla communicatione cum aliquo (quia ita conuenit) illam denunciare, ac manifestare intra sex dies veniatis, sub pœna.* Nam, cùm ibi præcipiatur, vt hæc denunciatio fiat absque vlla consultatione, inde infert Ioannes Sanchez à fortiori, præcipi nullam præmittendam esse monitionem. Probat secundò: quia ibi æquè lex edicti loquitur de viuis, atque de defunctis, & præsentibus, atque absentibus: & æqua obligatio denunciandi imponitur illis, qui de viuis aliquid sciunt, atque illis, qui de mortuis sciunt, de præsentibus, atque absentibus: & sicut mortui, & absentes non sunt monendi; ita nec viui, nec præsentes. Et hanc opinionem, quam habet Sanchez, defendit acriter Freitas ad Cunham *quæst. 18. à n. 30.*

Freitas.

85. *Videtur, quòd non datū sit.* Verùm ego non video in his verbis præceptum expressum de denunciãdo hoc delicto sine fraterna monitione. Primò, quia aliud est communicare; aliud ex præcepto Christi fraternè monere; & aliud communicatio; aliud Christiana monitio: nam communicatio dicit ordinem ad quancunque personam; admonitio autem dicit ordinem ad solam illam personam admonendam de delicto, quod commisit: & sic communicatio, & consultatio supponitur ad admonitionem. Quare benè poterant Inquisitores prohibere talem consultationem, & communicationem; & non prohibere fraternam, & Christianam admonitionem: & maior ratio dabatur, vt prohiberetur consultatio, & communicatio talis delicti, aut talium delictorum ante admonitionem cum aliis, quàm talis admonitio; cùm ex illa communicatione aliis, non sequatur correctio delinquentis, imò potiùs sequatur infamatio: ex monitione verò fraterna sola hæc correctio sequatur. Secundò, quia verba illa: *Siue persona sit viua præsens, vel absens, siue mortua,* distributiuè accipi possunt, ita vt viui præsentes monendi sint; non verò viui absentes; nec mortui; cùm nec illi, nec mortui Christianè moneri possint. Tertiò, quia illa verba non viderentur excludere omnem communicationem, & consultationem omninò: quia, vt notat Bañes *2. 2. q. 33. art. 8. dub. 2. ad septimum argumentum.* quem citat Ioann. Sanchez allegatus, non excludunt illam consultationem, & communicationem, quæ fit in confessione cum Confessario pio, ac docto, vt pœnitens denunciaturus sciat, quid agere debeat; & an in tali, vel tali circumstantia teneatur, vel non teneatur denunciare: asserit enim Bañes *ibi,* fas esse cuique, instante eo præcepto, statum suæ conscientiæ pio, ac docto Confessario aperire, vt sciat, an teneatur, vel non teneatur denunciare. Et extra confessionem licitum esse, virum doctum consulere, ad sciẽdum, an delictum sollicitationis contineatur in edicto, docet Ioan. Sanchez *dicta disp. 11. n. 51. ad finem,* & pro se citat Areualum *de correctione fraterna, fol. 188.* quia hanc consultationem ad hunc finem non intendunt excludere Inquisitores; seruare tamen secretum tenebitur doctor, cui facta est consultatio iuxta illos: si tamen casus planè, ac plenè dici possit absque manifestatione personæ denunciandæ, nullo modo erit talis persona manifestanda.

Bañes. Sanchez.

Sed certè, vt aperiam, quod sentio, ex verbis relatis plenè non constat, an Inquisitores velint excludere monitionem fraternam, in eo casu, in quo certò, & moraliter constet de emendatione sollicitantis; nec mihi constat, qualis sit praxis Inquisitionis Castellæ. Quare, prædicta praxis, si de illa constiterit, seruanda erit: si verò non constiterit, interrogandi sunt Inquisitores, an per illa verba eam monitionem intenderint excludere. 86. *Sentẽtia Authoris.*

In Lusitania verò, si non habeantur ea, vel similia verba in edictis; sequenda erit opinio communior Antonij de Sousa, & Ledesmæ pro secunda opinione allegati, affirmantium, eam esse præmittendam in eo casu, quòd talis emendatio firmiter speretur, qui rarus erit: neque enim eodem rigore erga istos vtendum est, quo vtimur in Hæreticos: & Antonius de Sousa, cùm Minister sit Inquisitionis in Lusitania, debuit scire illius praxim, & consuetudinem. 87.

Nemo verò denunciare tenetur, si credat, sollicitantem iam esse emendatum: generaliter enim loquendo, nulla datur obligatio denunciandi delinquentem iam emendatum, vt docet D. Thomas *quodlib. 11. art. 13. ad 3.* Syluester *verbo, Denunciatio, q. 1.* Nauarrus *in Summa Lat. c. 24. n. vlt. in fine,* & *cap. Inter verba. 11. q. 3. in 2. edit. conclus. 6. corollario 44. n. 113.* Sanchez *de statu religioso, lib. 6. c. 18. n. 49.* Sotus *de tegendo secreto, membr. 2. q. 4. post dubium 3. conclus. 4.* Aragonius *2. 2. q. 3. art. 7. in fine:* & specialiter id docet Cunha, loquendo de crimine sollicitationis, *de Confess. sollicit. q. 3. n. 15.* & Ioann. Sanchez *disp. 11. n. 51.* Communis opinio Doctorum tres annos exigit ad præsumendam emendationem in criminoso, ex Mascardo *conclus. 600. n. 14.* Alciato *regula 1. præsumptione 17.* Farinacio *in praxi, q. 23. à n. 26.* & *decisione 51. n. 10. lib. 1.* vbi agit de 88. *Denunciãdus non est iam emendatus.*

D. Thom. Syluester. Nauarr. Sanchez. Sotus. Aragon. Cunha. Ioan. Sanch. Mascard. Alciat. Farin.

de suspecto de hæresi, qui abiurauit:& Seraphinus de Freitas *in additionib. ad Cunhã,q.3.n.32.& 33.*

Freitas.

Hæreticus occultus iam emendatus an denunciandus. Sotus. Rojas. Soarez. Sanchez.

Speciatim verò loquendo de hæretico occulto iam emendato, non esse illum denunciandũ,docet Sotus *lib.3.de iust.q.5.art.5.*& Rojas *singul.3.n.22.* vbi alios refert, & à fortiori idẽ docebũt de sollicitatoribus.Verùm, si de Hæretico formali loquamur,meliùs docent Soarez *de fide,disp.20.sect.4.n.13.*& Ioan.Sanch.*disp.11.n.51.*denunciandum non esse,stando in solo iure naturæ: at nunc, supposito ecclesiastico præcepto contento in edicto Inquisitorum, denunciandum esse, quanuis emendatus sit: vt intelligant Hæretici, non esse illos occultandos; & quia, si fortè hæresi sua alios infecerunt, non satis illi prouidetur hac illorum emendatione; & quia fortè fictè se emendatos ostendunt,cùm tamen non sint emendati: subdoli enim sunt; & sub pelle ouina lupum gerunt, vt docet Simancas *tit.19.num.12.* Similiter, non tenebitur fœmina sollicitata Confessarium sollicitantem denunciare, si sciat, iam ab aliis fœminis fuisse denunciatum, & ob id iam ab Inquisitoribus fuisse punitum.Ita docet Freitas *in addit.ad Cunham,q.3. num.34.* quia iam tunc præsumitur emendatus.

Simancas. *Sollicitatoriã denunciatus non est denũciandus.* Freitas.

89. *Quæ iurisdictio contra sollicitatores commissa sit Inquisitoribus.*

Post decisionem casuum, qui de nouo deciduntur in Constitutione Gregorij XV. delegat ibi Summus Pontifex, ac committit iurisdictionem, & facultatem Inquisitoribus, & locorum Ordinariis, ad procedendum contra culpatos: *Vt vnusquisque in sua diœcesi, & territorio procedat, etiam priuatiuè, quoad omnes alios.* ita vt si comparatio fiat Inquisitorum cum Ordinariis, hæc potestas sit Inquisitoribus cumulatiuè concessa,respectu ipsorum Ordinariorum, & Inquisitorum: si verò fiat cum Prouincialibus Religionum, qui habent iurisdictionem quasi episcopalem in suos subditos, sit tam Inquisitoribus, quàm Ordinariis priuatiuè concessa, quoad istos Prælatos regulares, vt optimè notauit Frater Antonius de Sousa *de sollicit. in annot. ad Constitutionem Gregorij XV. n. 19.& 20.*

Sousa.

90. *Tam Inquisitores, quàm Ordinarij, licèt possint separatim procedere, non possunt separatim condemnare.*

Et quanuis iuxta hanc clausulam, tam Inquisitores,quàm Ordinarij, separatim possint procedere; non tamen possunt separatim sententiam condemnatoriam proferre: quia in hac condemnatione debet seruari forma sacrorum Canonum, vt præscribit Summus Pontifex in hac sua Constitutione, *vt vnusquisque procedat*, &c. iuxta sacrorum Canonum formam: forma autem iuris communis, & sacrorum Canonum est, vt sententia condemnatoria ab vtroque simul procedat, & vnus non possit condemnare sine altero: nam, quanuis possint simul, vel separatim procedere; non tamen possunt separatim damnare. Patet *ex Clementina 1.Multorum.de Hæreticis.*& *ex cap. Super hoc.de Hæret. in 6.* vbi dicitur, potestatem commissam Inquisitoribus contra Hæreticos, vel de fide suspectos, non esse priuatiuam respectu Ordinariorum; sed cumulatiuam: & ita possunt separatim procedere; non tamen separatim damnare; vt docet Glossa ibi, & Panormitanus *in cap. Ad abolendam. de Hæret.* Repertorium Inquisitorum *verb.Inquisitores,§.In quibus possit procedere Inquisitor.* Eymericus 3.q.43. Albertinus *de agnoscend.assert.catholicis, q.23.n.62.* Comensis *in Lucerna Inquisitorum, verbo, Inquisitor, num.13.* & plures alios refert Farinacius *de Hæret. q.186. §.1.n.6.*& idem tenere videtur Simancas *tit.6.n.3.*

Gloss. Panorm. Repert. Inq. Eymericus. Albertinus. Comens. Farinacius. Simancas.

91. *Possunt tamẽ separatim absoluere.*

Si tamen Confessarius sollicitans sit absoluendus in iudicio de crimine, de quo fuit denunciatus, & accusatus; possunt Episcopi, & Inquisitores procedere separatim, vsque ad sententiam absolutoriam: quia ita in sacris Canonibus deciditur. Sic docet Eymericus 3.*p.Directorij,q.48.*Ioannes Andreas *in Clem.Multor. de Hæret. verbo,Contra eos.* vbi Zabarella, Panormitanus, Paulus de Leazaris, & alij, & Tabiena *in Summa, verbo, Inquisitor, §.11. in fine.* Iason *in l.3. ff. de re iudicata.* Decius *in l. Nemo. ff. de Regulis iuris.*Carrer.*tract. de Hæret. num. 27. versu, In præmissis autem quærendum est.* Glossa *in Clem.1. verbo, Contra eos. de Hæret.* Bonifac.de Vital. *num.173.* Campegius *in addit. ad Zanchinum, de Hæret. cap. 8. litera E, in verbo, Diffinitiuum,* & alij, quos referunt, & sequuntur Peña *in Director. q.48.* Eymericus *comm. 97.* & Farinacius *de hæresi, q. 186. §.3. num. 60.* & Sousa *de sollicit. tract.2. cap.1. num.12.* Probatur: quia hoc non est speciatim prohibitum in hac Constitutione, & alioquin est in iure communi expressum: & vbi non datur ius nouum, statuendum est iure antiquo. Secundò, quia Constitutio hæc Gregorij XV. iubet,vt contra huiusmodi sollicitantes procedatur iuxta formam sacrorum Canonum: sacri autem Canones iubent, vt ad absoluendum possint Inquisitores, & Ordinarij procedere separatim, *cap. Præsidentes. cap. Statuimus. cap. Vt Inquisitionis. cap. Ad abolendam. cap. Excommunicamus. de Hæret. in 6.* Ordinariis enim dati sunt Inquisitores, vt adiutores,ad tantam molem sustinendam: & si in aliquo casu id non faciunt, id prouenit, vel ex consuetudine, vel ex prohibitione, aut limitatione, quæ in hoc casu datur, & probatur, etiam euidentiùs ex quodam rescripto Clementis VII. relato à Peña *in fine Directorij, folio mihi 139.* vbi hæc verba habentur: *Contra huiusmodi exemptos vsque ad sententiam diffinitiuam, ad quam ferendam, si fuerit condemnatoria,cum consensu Ordinarij procedatis.* Quæ verba in solis condemnatoriis sententiis separatum iudicium prohibent.

Eymericus. Ioan. And. Zabarella. Panormit. Paulus. Tabiena. Iason. Decius. Carrer. Bonifacius. Campegius. Peña. Eymeric. Sousa.

92. Ancharan. Simanc. Rojas. Peña. *Episcopi an possint separatim procedere, vsque ad diffinitiuam,contra suspectos de fide.*

Contra hanc doctrinam insurgunt Ancharanus *in Clementina 1. de Hæreticis.* Simancas *de cathol. instit. tit.3. num. 8.* & Rojas *singul. 27. num.7.* & Peña *citato loco.* asserentes, non posse hodie Episcopos separatim procedere contra suspectos de fide, vsque ad diffinitiuam sententiam absolutoriam. Probant primò: quia Constitutione noua *Clementinæ 1. de Hæretic.* abrogata sunt iura antiqua, quibus olim concessum erat, vt Episcopi, & Inquisitores seorsim de huiusmodi causis agnoscerent, & restrictum est ius antiquum, quoad condemnationem; ita vt neuter separatim sententiam condemnatoriam proferre possit: sed eiusdem potestas est absoluere,& condemnare. *l.Qui condemnare. ff. de re iudicata.* Ergo, si post hanc Constitutionem neuter potest separatim damnare;neuter etiam potest separatim absoluere. Confirmatur: quia ita consuetudine in Tribunali sanctæ Inquisitionis in Castella receptum est: consuetudo autem est optima legis interpres.

93. *Argumẽtum sententia negantis refellitur.*

Sed ad hoc argumentum respondeo, condemnare, & absoluere eiusdem esse potestatis, quando ius aliter non præscribit: præscribit autem ius in hoc casu, vt solùm ad sententiam condemnatoriam coniunctim procedant,vt patet ex rescripto Clementinæ Clementis VII. *suprà* relato: *Si fuerit condemnatoria.* Neque erat eadem ratio prohibendi, & restringendi vtrunque: nam, cùm cõdemnare aliquem, vt Hæreticum,vel suspectum de hæresi, sit res grauissima, plura indicia ad hoc requiruntur, quàm ad absoluendum. Maximè, quia

quia semper fauendum reis, & fauorabilior est absolutionis causa, quàm condemnationis, vt ait Glossa Pauli, & Bonifacij *in dicta Clementina* 1. *de Hæretic. in* 6. Iason cum aliis *in dicta l. Qui condemnare.* Carrer. *de Hæretic. num.* 72. Et quanuis consuetudine ita receptum sit in Tribunali Sanctæ Inquisitionis Castellæ, id in ea obseruetur: non negamus enim opinionem Simancæ esse probabilem; nostram tamen probabiliorem iudicamus, pro qua stant etiam Zanchinus *cap.* 15. Bursalus *consilio* 24. Alciatus *lib.* 2. *de verborum significatione*, & alij, quos citat Simancas, & non sequitur *dict. tit.* 3. *n.* 8.

Paul. Bonifac. Iason. Carrer. Zanchin. Bursal. Carrer. Simanc.

94. *Quid in casu sollicitationis.*

Condemnatoriam igitur sententiam separatim ferre non possunt: si tamen illam Episcopi, vel Inquisitores, separatim ferant in hoc prædicto casu de sollicitatione confessionis, & abiurationis de leui, probabile est factum tenere. Ita Frater Antonius de Sousa *de sollicit. tract.* 2. *cap.* 1. *num.* 15. Probat: quia, licèt condemnatoria sententia diffinitiua, etiam ad carcerem, vel ad torturam, sit nulla ipso iure, si separatim feratur, vt docet Repertorium Inquisitorum *verbo, Inquisitores*, §. *In quibus possit procedere Inquisitor sine Episcopo.* & probatur *ex Clementina* 1. *Multorum. de Hæreticis, in* 6. tamen probabile est, posse Episcopos, & Inquisitores in rebus minimis, quales sunt leues suspiciones de fide, separatim procedere: & hoc in hoc regno Lusitaniæ hactenus obseruatum fuit: solebant enim Episcopi separatim damnare eos, qui binas nuptias contrahebant, illorúmque abiurationes recipere: quæ potestas in hoc crimine restricta illis modò est, vt patet ex quadam declaratione facta Inquisitori Generali Lusitaniæ: ita tamen restricta est, vt si ab Episcopis id fiat, factum teneat, vt docet Sousa allegatus *num.* 16. & Peña *in* 3. *parte Directorij, commento* 97. *versu, Rursus dico.* vbi asserit, hæc esse de genere eorum, quæ, licèt fieri prohibeantur; facta tamen tenent: qui omninò videndus est: & Farinacius *de hæresi, q.* 186. §. 3. *num.* 79. & in nostro sollicitationis casu clariùs hoc videtur: quia cumulatiua est hæc potestas, quæ conceditur Inquisitoribus, cum Episcopis, & non priuatiua, licèt sit priuatiua respectu Superiorum Religiosorum habentium iurisdictionem quasi-episcopalem; & vtrisque, Inquisitoribus, scilicet, & Episcopis Ordinariis, in Constitutione Gregorij conceditur, vt in hoc crimine procedant simul, vel separatim, prout maluerint, ibi: *Contra prædictos simul, vel separatim, diligenter inquirant, & procedant.* Et post pauca: *Et quos culpabiles repererint, puniant.* Et quanuis addat, *iuxta sacrorum Canonum formam*; id parum refert: quia statim expressit, *simul, vel separatim*: quasi in hòc tantùm non sit necesse formam sacrorum Canonum seruare; in cæteris autem sit.

Sousa. Repert. Inq. Sousa. Peña. Farin.

95. *Praxis regni Lusitaniæ in crimine sollicitationis.*

Quanuis tamen in hoc regno Lusitaniæ possint Ordinarij contra sollicitantes separatim procedere, iuxta formam sacrorum Canonum, vsque ad diffinitiuam sententiam; possunt tamen nihilominùs Inquisitores generales ex quodam priuilegio huius regni, ex causa omnes illorum processus, & integras causas, etiam sub censuris, & aliis pœnis ad se aduocare. Ita Sousa *de sollicit. tract.* 2. *cap.* 1. *num.* 17. Probatur: quia hoc crimen reddit sollicitatores saltem leuiter suspectos de fide: omnes autem causas, & processus circa res fidei, quæ coram Ordinariis tractantur, possunt Inquisitores generales huius regni ad se aduocare ex priuilegio quodam Pij IV. dato Romæ, anno 1562. die 2. Aprilis, concesso Henrico Cardinali, Infanti Portugalliæ, Inquisitori generali huius regni, posteà Regi, quod ad integrum refert Sousa *in fine sui opusculi de sollicitat.* vbi sic dicitur, & loquitur cum prædicto Inquisitore generali: *Quascunque causas hæresis, & illius prauitatem sapiẽtes coram Ordinariis regnorum, prouinciarum, & locorum præfatorum nunc, & in futurum, in quibuscunque, statu, & terminis pendentes, quandocũque tibi expediens visum fuerit, ab ipsis Ordinariis ad te aduocandi, ac illis, eorúmque Iudicibus, & personis, ne in eis vlteriùs procedant, sub censuris, & pœnis ecclesiasticis inhibendi.*

Sousa.

96. *Priuilegium Castellæ datum Inquisitoribus cõtra sollicitant. sustinetur.*

Nec dici potest, hoc priuilegium fuisse personale, & expirasse cum persona Infantis Cardinalis: fuit enim priuilegium reale, concessum officio, & dignitati Inquisitoris Generalis, vt patet ex his verbis illius: *Volentes tibi, cuius prudentiæ officium Inquisitionis huius prauitatis primò, deinde legationis*, &c. Priuilegia autem alicui officio, aut dignitati concessa realia sunt, & non personalia; nec expirant cum morte personæ, cui officium, aut dignitas est adnexa: sed transeunt ad successores in officio, & dignitate: dignitas enim, & officium non moritur iuxta textum *in cap. Quoniam Abbas. de officio delegati*, & Abbatem *ibi, num.* 8. ab omnibus receptum, Glossam *ibi, verbo, Substitutum*, Innocentius *ibi, num. vnico.* Hostiensis *num.* 5. & 9. Ioannes Andr. *num.* 27. Antonius *num.* 20. Imola *num.* 2. Menoch. *de arbitrar. lib.* 1. *quæst.* 68. *num.* 22. & alij.

Glossa. Innoc. Hostiens. Ioan. Andr. Anton. Imola. Menoch.

97. *Pœnæ quales, & quæ decernantur contra sollicitantes.*

Decernit etiam Summus Pontifex Gregorius XV. in hac vltima Constitutione pœnas, quibus sollicitantes plecti debent secundùm criminis qualitatem, & circunstantias; nimirum, priuationem beneficiorum, suspensionem ab executione Ordinum, perpetuam inhabilitatem ad officia, & beneficia ecclesiastica, priuationem vocis actiuæ, & passiuæ, exilium, carcerem, damnationem ad triremes, absque vlla spe veniæ: & concludit, quòd aliæ addantur, iuxta delicti qualitatem, etiam Curiæ sæculari tradendo reos. Et quanuis circa pœnam traditionis non apponantur in hac Gregoriana Constitutione illa verba, quæ apponuntur in alia Constitutione Pauli V. videlicet, *prout iuris fuerit; & prout de iure fuerit faciẽdum.* sed loco illorũ apponãtur hęc: *Tradantur Curiæ sæculari pro enormitate delicti.* tamen vtraque clausula eundem sensum reddit: arbitriũ enim Iudicis iuri conformari debet.

98. *Probatio delicti quomodo ab Inquisitoribus facienda.*

Circa probationem delicti statuit Summus Pontifex Inquisitoribus Generalibus, vt ipsi arbitrio suo decernant, an crimen hoc, attenta illius qualitate, maneat probatum testibus singularibus, concurrentibus aliis præsumptionibus, indiciis, & adminiculis: quia est difficilis probationis. Ex qua concessione duo colliguntur. Primò, probabilius esse secundùm ius testes singulares non plenè probare delicta, nec etiam hoc occultissimum, & difficilis probationis: quia, cùm Summus Pontifex hoc de nouo concedat, videtur supponere, vel hoc in iure non contineri; vel dubium esse, an contineatur, vt bene animaduertit Sousa *in annotat. ad hanc Constitut. Gregorij XV. fol.* 269. *n.* 25. Secundò, non esse reprobandam sententiam, & praxim illorum Iudicum, qui crimina difficilis probationis, testibus singularibus, præsumptionibus, indiciis, & aliis iuris adminiculis concurrentibus plenè probatam sentiunt: nam, quod Summus Pontifex concedit, damnari à viro catholico non potest.

Sousa.

Itaque

99. *Arbitrio Iudicis remittitur testimonium fœminarum sollicitatarum.* Itaque ad puniendos sollicitantes in arbitrio Iudicis erit, quanta, & qualis fides habenda sit fœminarum testimoniis, cùm ex natura rei crimen hoc difficillimæ probationis sit. Ita Freitas *q.23. num.25.* adducens Iodocum *in practica criminali, cap.50. rubrica de probat. testium. num.25.* & Riccium *p.3. collectaneo 549.* & *in praxi fori ecclesiastici collect. 369.* refert, plurimarum fœminarum testimoniis, quæ sollicitatæ fuerunt, Confessarium conuictum non fuisse pœna ordinaria punitum; sed fuisse in tortura negatum; & in ea negantem fuisse per annum suspensum ab animarum cura. Paramus *lib.3. quæst.10. num.158. & 159. & 163.* duas fœminas carentes omni exceptione ad probationem huius delicti requirit. Tres requirit Lucius *in Summa, cap.24. num.11.* Quatuor Illustrissimus Cunha *de Confessar. sollicitantibus, quæst. 23. n.19.* & Freitas *num.19.* asserit, duarum fœminarum testimonium non esse sufficiens ad capturam Confessarij: quod idem etiam docet Cunha *dicta quæst. 23. num.9.* Sed totum hoc negotium prudentis arbitrio est committendum, qui inspectis circunstantiis, qualitate, videlicet, & moribus fœminarum deferentium, iudicabit, an zelo spiritus, an odio, aut ex quauis alia leui causa ad deferendum moueantur. Debet etiam Iudex animaduertere ad famam, ad qualitatem, & ad mores Confessarij denunciati, vt iudicium capturæ ferat in tam graui, ac difficili negotio, in quo non præcipites Iudices esse debent; sed lenti, graues, ac maturi, nisi circunstantiæ aliud suaserint.

Freitas. Iodoc. Riccius. Paramus. Lucius. Cunha. Freitas.

LIBER NONVS.

In nonum Præceptum Decalogi.

VONIAM *hoc præceptum iam in sexto magna ex parte explicatum est, ideò breuiores erimus in illo, quàm aliis. Solùm igitur nobis restat in eo inquirendum aliquid de materia, & malitia delectationis morosæ: quoniam eiusdem est malitiæ obiectum, peccatúm-ve, ac delectatio illius: vnde eodem præcepto naturali diuino, vel humano, quo nobis aliquid, vt peccatum prohibetur, vetatur etiam illius consensus, & delectatio, vt est receptissimum in omnium Thomistarum, & Scholasticorum doctrina. Consultò igitur hanc materiam in hunc locum reseruauimus: quia illius est propria: & in ea non solùm tractabimus in particulari dubitationes morales de delectatione in actibus turpibus, in verbis, in tactibus, in aspectibus, in copula coniugali, vel non coniugali, præterita, præsenti, futura: sed aliquid insuper agemus de ipsa delectatione morosa in se, quid sit, quomodo fiat, quatenus peccatum sit: & ab his omnibus breuissimè nos expediemus.* (Authoris intentum hoc in libro.) *Habetur hoc nonum præceptum Exod.20. illis verbis.* (Exod.20.) Non mœchaberis. *illis enim non solùm actus venereus illicitus nobis iure diuino, & naturali prohibetur; sed etiam consensus, & delectatio morosa, ac deliberata illius. Habetur insuper Deuter. 5. versu 21.* (Deuter.21. Matth.5.) Non concupisces vxorem alienam. *Et Matth.5.* Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo. *Vnde D.Paulus ad Roman.7.* (Rom.7.) Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognoui, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. *Quasi diceret: Primarium legis officium est, non ducere homines ad peccatum, neque docere, quomodo sit peccandum; imò dedocere homines peccata, & illos in officio continere.* Sed peccatum non cognoui nisi per legem; *id est, vt explicat D.Hieronym. epist.151. ad Algasiam, quæst.8. tom.3. circa medium, & Origenes tom.2.* (D.Hieron. Origenes.) Nisi prohiberetur per legem naturalem, quia omnes etiam gentes illustratæ cognoscunt concupiscere vxorem alienam, peccatum esse mortiferum; & nisi posteà id magis innotesceret per legem Dei, digito in tabulis Moysis scriptam. *Quod ideò dicit: quia ante legem Moysis cognoscebant homines peccatum esse mortale, alienis vxoribus commisceri, vt tempore Iobi, Gomorrhæorum, & Sodomorum: posteà verò id pleniùs agnouerunt, accepta à Deo lege scripta per Moysis manum digito Dei: & ideò dicit Paulus, plenissimè, & perfectissimè non cognouerunt gentes, (loquitur enim instar gentilis, & induens illius personam,) peccatum esse concupiscere vxorem alienam, nisi post legem scriptam, & Moysi datam in monte Sina. In illis autem verbis:* Non concupisces. *non solùm concupiscentia, & delectatio morosa, seu consensus nobis prohibetur; sed etiam omnis actus turpis. Vnde D.August. allegatus in Glossa ordinaria:* (D.August.) Bona lex, quæ dum concupiscentiam prohibet; omnia prohibet. *Et D.Hieronym. citatus* (D.Hieron.)

epistola ad Algas. 151. *tom.* 3. Nos autem per concupiscentiam omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus mœremus, & gaudemus, timemus, & concupiscimus. *Reliqua vide apud Interpretes huius loci.*

CAPVT I.

Quid sit delectatio morosa: quomodo fiat: in quo consistat: quanta eius mora requiratur.

SVMMARIVM.

1. *Definitio delectationis morosæ.* DELECTATIO morosa sic describi potest: *Est plenus, & deliberatus consensus, quo homo animaduertens aliquid esse peccatum, ei liberè consentit, & in eo conquiescit, ac delectatur.* Aliter: *Est quies delectabilis, ac pax quædam appetitus sensitiui de suo obiecto delectabili præsenti, per rationem, vt conueniens, apprehensa.* Sic hoc vltimo modo delectationem morosam describit Corduba *lib. 1. quæstionum, q. 23. §. Sed de delectatione, folio mihi* 197. *col.* 1. vbi dicit, esse ex mente D. Thom. 1. *p. q.* 81. & 1. 2. *q.* 74. *art.* 4. *Corduba. D. Thom.* Dicitur, *per rationem apprehensa*: quia, si ratio illud obiectum, in quo voluntas conquiescit, vt appetibile corpori, ac gustui conueniens considerare non apprehendat, non erit propriè delectatio, ac proinde nec peccatum, vt patet in infantibus, & animalibus ratione non vtentibus, quorum sensus, licèt suum obiectum, tanquàm sibi appetibile, & conueniens apprehendant, & appetitu appetant, & in eo delectentur, ac conquiescant; quia tamen in eis ratio nihil apprehendit, aut diiudicat, neque se delectari propriè cognoscunt, ideò non verè, nec propriè, sed impropriè tantùm delectantur. *Delectatio morosa nō est peccatum, in animalibus, neque in hominibus ratione carentibus.* Vnde, licèt in eis delectationes hæ, sensitiuæ à corpore, & sensu, tanquàm à proprio subiecto nominentur; nō tamen sunt peccata: quia nihil rationis eis inest. In homine autem rationis compote, licèt ab eodem corpore, & sensu, appetitúque sensitiuo, in quo subiectantur, sensitiuæ similiter denominentur: quia tamen sunt totius hominis ex corpore, & anima rationabili compositi; ideò peccata sunt, & actiones peccaminosæ: nam anima in corpore existens, cum corpore etiam delectatur propter apprehensionem, qua obiectum illud, vt corpori suo conueniens, ac appetibile amplectitur, apprehendit, ac in eo sistit, delectatur, ac conquiescit.

2. *Delectatio morosa vt sit peccatum, nō requirit morā temporis.* Dicitur ille consensus, siue illa quies, *morosa*; non, quia vt peccatum mortale sit, opus sit mora aliqua spatiosa temporis: vbi enim primùm voluntas obiectum illud ab intellectu, vt corpori appetibile, ac conueniens, seu delectabile repræsentatum complectitur; statim peccatum consummatur: sed, quia aliquantulùm in eo propter delectationem corporis ipsa voluntas conquiescit, & in ea quiete mora temporis plerunque teritur; inde delectatio morosa dicitur: & ideò maius, vel minus peccatum erit, quò maior, vel minor fuerit mora illius temporis, quo in ea re, aut obiecto homo delectatur.

3. *Quomodò fiat cōsensus.* Fit huiusmodi consensus, & delectatio duobus modis. Primò, sensu aliquo externo, oculis, auditu, tactu, gustu, odorato, res vsurpatur: deinde ab his sensibus externis in sensus internos, hoc est, in sensum communem transmittitur: & in opinione eorum, qui phantasiam non admittunt, per sensum communem intellectui; in opinione verò eorum, qui illam admittunt, per ipsum communem sensum phantasiæ, & à phantasia eleuata, intellectui, tanquàm quid bonum, & corpori appetibile, conueniens, ac delectabile offertur, ac obiicitur: intellectus verò eam voluntati offert: voluntas autem, sicut potest fugere, & dissentire; ita amplecti, & consentire: & quando consentit, & eam rem sic obiectam, ac oblatam, tanquàm quid appetibile, & conueniens amplectitur; & in ea conquiescit, tunc datur consensus, seu delectatio morosa, quæ eò magis, & minùs est morosa, quò, vt dixi, magis, aut minùs in eam rem aduertit, ac in ea delectatur, vt patet.

4. Secundò in hunc modum fit. Res aliquando visa,

visa, aut sensibus externis percepta in memoriam, ac recordationem venit, quæ appetitū sensitiuum sui desiderio excitat, ac quadam voluptate demulcet: mox per species ad cogitandi, imaginandíque potentias transit, commouens in appetitu sensitiuo, sui imaginatione, cogitationéque, maximam appetibilitatem: ac tandem in mentem, ac intellectum transmittitur: & postquàm est in intellectu, & intellectus ei, tanquàm sibi conuenienti assentitur, appetitum rationabilem, qui est voluntas, ad desiderium, amplexum, & delectationem sui attrahit, mouet, & excitat; & sic fit plenus consensus. Ita docet Azor. *lib.4. instit.moral.cap.5. q.1. in 1.tom.* Sanchez *tom.1. Decalogi, cap.1. n.7.* & alij passim.

Azor. Sanchez.

5. Aduerte tamen, in vtroque modo concipiendi delectationem morosam, & consensum, posse intellectum aduertere ad obiectum sibi repræsentatum, quatenus vtile, conueniens ac delectabile sibi est; non aduertens circa illud, quatenus illicitum, aut peccatum est: vt, si quis in die ieiunij, nihil de præcepto cogitans, cœnet, aduertens ad cœnam, quatenus sibi vtilem, ac delectabilem, & de hoc cogitans; nihil de morali eius malitia contra præceptum ieiunij deliberans, aut animaduertens; imò potest secundùm naturalis temperantiæ regulas deliberare de cœna id, quod ad quantitatem, ad tempus, & modum expediat, non deliberando de malitia, contra ieiunij præceptum; qua in re nullum dabitur peccatum: dum enim cogitatio, dubiúmve, aut saltem scrupulus circa malitiam obiecti, intellectui se non offert, quantunuis cogitatio, & deliberatio circa illius vtilitatem detur, non datur sufficiens principium in illo, vt de morali eius malitia ratio deliberare queat, cùm huiusmodi res diuersi generis sint, sicut consultatio aliqua, aut deliberatio de vtilitate in negotio alicuius rei literariæ, non est principium sufficiens ad deliberandum de vtilitate in negotio rei bellicæ, cùm diuersi generis, & rationis sint, vt docet optimè Vazq. *1.2. q.74. art.7. disp.107. cap.3.num.8.& 9.* & Sanchez *lib.1. Decalogi, cap.1.num.7.& cap.16. num. 21.* Syluester *verbo, Delectatio, q. 1. dicto 4.* Corduba *in quæstionib. lib.1. q.23. dub.10.* vbi docet, vt quis peccet mortaliter, debere priùs considerare, vel opus illud esse malum, vel ibi esse aliquod malitiæ periculum, vel dubium, vel saltem scrupulum aliquem habere: quòd si nihil horum præcessit; tunc quidem censeri dari naturalem obliuionem, & inaduertentiam inuincibilem, & totius peccati expertem: & ideò antequàm ratio delectationem, aut eius causam perpendat, non dari interpretatiuum consensum, aut peccatum.

Vazques. Sanchez. Syluester. Corduba.

6. Vnde euidenter deducitur, ad rationem peccati desiderari aliquam considerationem malitiæ moralis, id est, desiderare, vt homo aduertat ad malitiam obiecti, cui assentitur, & quod amplectitur. Quare, etsi intellectus animaduertat obiectum, aut rem esse delectabilem; non aduertat tamen, nec dubitet, aut saltem scrupulum habeat, esse peccatum; nulla erit culpa, nec venialis quidem, quantunuis longo tempore in eo obiecto, & sistat, & conquiescat: censebitur enim inconsideratio, & obliuio quædam naturalis, & inuoluntarius consensus respectu moralitatis peccati. Ratio est: quia ad culpam desideratur libertas, quæ sine aduertentia, & rationis deliberatione non datur: nec debet esse qualiscunque libertas; sed circa moralem obiecti malitiam: in ea enim amplectenda peccatum situm est. At, quandiu consideratio, vel dubium, aut saltem scrupulus, circa moralem malitiam obiecti non se offert; nullum est sufficiens principium ad deliberandum de illa, eámque liberè amplectendam: igitur tunc non dabitur peccatum; sed censebitur motus primò primus, ac naturalis inuoluntarius respectu ipsius peccati, ac omni prorsus culpa veniali etiam vacans. Confirmatur: quia tunc datur peccatum, quando datur perfecta ratio, & aduertentia: ergo tunc datur delectatio morosa in peccato, quando vel ratio illud imperat, vel in eo sibi complacet, vel consentit. Vnde non dicitur delectatio morosa à mora temporis, absolutè loquendo; sed à mora temporis præeunte aduertentiam rationis, ita vt homo animaduertat ad malitiam obiecti, & illi consentiat, ac condelectetur in ea. Et ita docet D. Thomas *1.2. q.74. art.4. & art.7. ad 2.& q.88.art.5.ad 2.* Vazq. *1.2. q.74. art. 7. disp. 105. cap. 4. n. 13. & 14.* & latiùs *disp. 107. cap. 3. num. 6. & 7.* Azor. *tom.1. lib.4. inst. moral. cap.5. q.4.* & Soto *de institut. Sacerd.* vbi de discrimine peccatorum *lect.9.* Cordub. *lib.1. q.23. dub.9.*

Consideratio malitiæ moralis requiritur ad peccatum.

Delectatio morosa vnde dicatur morosa.

D. Thomas. Vazques. Azor. Soto. Corduba.

7. Imò, vt sit peccatum in malitia vnius generis, non sufficit attendere, aut animaduertere ad malitiam alterius generis; sed oportet ad hanc quoque animaduertere: ille enim, qui in cœna peccat contra temperantiam in die ieiunij, aduertens se excedere modum, & legem temperantiæ; non animaduertens tamen ad diem ieiunij, peccat quidem contra ipsam temperantiam; non tamen contra ieiunium: quare non sufficit attendere ad malitiam peccati vnius generis, vt sit peccatum in alio genere.

Peccatum vt sit malitia vnius generis, non sufficit attendere ad malitiam alterius generis.

8. In huiusmodi autem ad moralem obiecti malitiam aduertentia datur magna latitudo; tam magna, vt sufficiat ad peccatum mortale, & veniale. Quidam ita illam explicant. Aut est, inquiunt, plena, & perfecta aduertentia, & deliberatio; & tunc datur peccatum mortiferum: aut imperfecta, & semiplena; & est peccatum veniale. Plena, & perfecta datur, quando homo plenè, & perfectè aduertit, & est instar illius, qui in plena vigilia à somno perfectè excitatus est. Dixi, *perfectè*: quia potest in plena vigilia adeò tenuis, & perexigua consideratio, & aduertentia circa malitiam obiecti moralem dari, eò quòd intellectus aliò sit distractus, vt non sufficiat ad mortale. Semiplena, & imperfecta datur, quando homo semiplenè, & imperfectè aduertit: vt, cùm quis nondum plenè à somno excitatus pollutionis sibi contingentis malitiam animaduertit, in quo negotio ex defectu plenæ aduertentiæ peccatum veniale tantùm communiter datur. Ita explicant Sanchez *tom.1. Decalogi, lib.1. cap.1. num.10.* Caiet. *in Summa, verb. Delectatio, paulò post initium.* Vasq. *1.2. dicta disp. 107. toto cap.4.* & alij.

Latitudo ad peccatū mortale, & veniale sufficiens explicatur.

Plena, & perfecta aduertentia, quæ.

Semiplena, & imperfecta, quæ.

Sanchez. Caietan. Vazques.

9. Alij in hunc modum, & in idem ferè recidit, explicant, vt tunc plena deliberatio, & aduertentia, ac proinde peccatum mortale detur, quando ratio perfectè animaduertit obiectum moraliter malum, quoad circunstantias, quibus ad illud expendendum moueri potest: semiplena autem, & imperfecta, & peccatum veniale, cùm quis ita animaduertit, aut animaduertere potest, vt possit expendere malitiam obiecti: sed non tam facilè, vt possit plenè cernere, quonam, & quali motu moueatur, & cui adhæreat. Ita Valentia *1. 2. disp.6. q.4. punct.3. col.2. versu, Secundò, si plenè.* Ex quo fit, si motus moraliter praui, qui imaginationem sequuntur, omnem deliberationem omninò anteuertant,

Alia explicatio plenæ, & semiplenæ aduertentiæ.

Valentia.

uertant, nullam esse culpam: si solam perfectam, & plenam deliberationem antecedant, vacare culpa lethali; non tamen veniali. Si adsit plena deliberatio, non vacare culpa lethali, vt probat Azor. *tom.* 1. *institut. moral. lib.* 4. *cap.* 5. *q.* 2. Nider. *in* 9. *præcepto Decalogi, cap.* 4. Richard. *in* 2. *sentent. q.* 23. *dub.* 9. *versu, Secunda pars.* Et ratio præiactæ doctrinæ, *à num.* 6. *vsque ad* 10. est primò: quia peccatum mortiferum priuat hominem peccatorem amicitia Dei, & reum illum reddit æternæ pœnæ. Vnde non est par credere, tanto supplicio hominem absque perfecta, & plena consideratione, & aduertentia obnoxium manere. Secundò, quia nemo potest recuperare gratiam perditam, nisi per voluptatem, & delectationem plenè deliberatam: ergo, neque illam perdere, nisi per eandem plenam deliberationem.

Azor. Nider. Richard.

Rationes præsuppositæ doctrinæ.

10. D. Hieron. Tertiò, quia, vt inquit D. Hieronym. ad illud Matth. 5. *Audistis, quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis; quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo:* inter passionem, & propassionem, hoc est, inter deliberationem, & motum appetitus sensitiui, *hoc interest, quòd passio reputatur in vitium: propassio, cùm initij culpam non habeat, non tenetur in crimine: ergo, qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est: si verò consentiat, & de cogitatione affectum fecerit, sicut scriptum est in Psalmo* 72. *Transierunt in affectum cordis. de propassione transiuit ad passionem: & huic, non voluntas peccandi deest, sed occasio.* Vbi non dicit, propassionem, id est, motum primò primum, aut imperfectum, crimen mortale inducere; sed passionem, & plenum consensum cum plena aduertentia ad obiectum malum, tam diuino, quàm humano præcepto prohibitum; & inibi inueniri posse peccatum, vt *capite sequenti* dicemus. Ex dictis deducitur, in consensu, quiete, ac complacentia rei venereæ, vel cuiuscunque alterius, diuino, aut humano iure prohibitæ consistere moralem, ac morosam delectationem illius, præeunte plena, & perfecta ratione, & aduertentia: quia tamen res venerea, & illecebra carnalis magis est humanæ naturæ conformis, & in ea carnales homines plusquàm in cæteris peccatis ordinariè delectantur; ideò propriè delectatio morosa in ea inuenitur; quanuis etiam in omnibus actibus, ac operibus, tam diuino, quàm humano præcepto prohibitis, inueniri possit, vt *cap. sequenti* dicemus.

Inter passionem, & propassionē discrimen.

11. Dubium tamen est, vtrùm ad peccatum mortale necesse sit non solùm animaduertere obiectum illud esse malum moraliter, & absolutè illicitum, & consequenter delectationem illius esse moraliter illicitam; sed etiam esse mortaliter illicitam: potest enim contingere, vt quis animaduertat, obiectum esse illicitum; non tamen esse mortaliter, aut venialiter illicitum: qua de re partita est opinio. Prima affirmat, vt sit peccatum mortale, sufficere, quòd quis animaduertat, rem esse prohibitam, & moraliter illicitam, licèt non animaduertat in speciali, mortaliter esse illicitam. Ita docet Vazq. 1. 2. *disp.* 107. *cap.* 3. *in fine.* Sumelus 1. 2. *q.* 74. *art.* 8. *disp.* 1. *versu, Dubium tamen ex superius dictis relinquitur.* Sanchez *tom.* 1. *Decalogi, cap.* 1. *num.* 9. & alij, qui omnes docent, ad peccatum mortale satis esse ex parte deliberationis, quòd quis animaduertat, delectationem illam esse malam, vel prohibitam; quanuis in particulari minimè aduertat esse mortaliter malam: vbi enim quis specialiter non iudicat esse venialiter tantùm malam, mortaliter peccabit, si in ea re illicita delectetur. Primò, quia est periculum, an sit mortaliter illicita: & qui sciens, ac volens se mortali peccato exponit, mortaliter peccat. Secundò, quia, si nullum præcedat sufficiens examen, quo quis probabiliter sibi persuadeat, tale obiectum non esse mortale; & nihilominùs illud amplectatur, & in eo delectetur; ita est affectus, vt etiamsi mortalem malitiam contineat, in eo conquiescat, consentiat, ac delectetur: ergo mortaliter sine dubio peccabit. Tertiò, quia supposita aduertentia malitiæ obiecti nemo potest operari, & delectari circa illud sine periculo peccandi mortaliter, nisi priùs inquirat in particulari, vtrùm tale opus veniale tantùm sit: nam, vt deliberatio sit sufficiens ad peccatum mortale, solùm requiritur, vt detur aduertentia formalis, & iudicium de malitia, & prohibitione delectationis. Quare, si præcedente ea notitia in ea re delectetur, peccatum mortale committit.

Aduertentia quæ necessaria ad peccatū mortale.

1. opinio affirmans.

Vazques. Sumel. Sanchez.

Secunda opinio contraria negat, & asserit, id solùm esse peccatum veniale. Pro ea citat Sumel Victoriam *in relectione de eo, ad quod tenetur veniens ad vsum rationis,* 2. *p. num.* 11. *circa finem.* Cordub. *lib.* 1. *q.* 23. *dub.* 9. Angestum *cap.* 6. *moral.* §. *Vsque adeò. dub.* 1. *post* 3. *conclusionem.* Probatur hæc opinio primò: quia tunc datur peccatum mortale, cùm ratio aduertit, delectationem esse mortalem; & antequàm ratio aduertat, prædictum motum delectationis esse mortalem, licèt aduertat esse illicitum, non censetur illa aduertentia perfectè libera, nec censetur esse plenè in nostra potestate, cùm voluntas non feratur in incognitum: ergo nō censetur consensus esse plenè, & perfectè liber, & mortalis. Confirmatur: quia peccatum in communi consideratum potest esse mortale, & veniale: ergo, dum non constat esse actu mortale, licèt obiectum, circa quod voluntas immoratur, & delectatur, ex suo genere mortale sit, in eo consentire, & delectari, non erit plusquàm veniale: requiritur enim plena aduertentia ad malitiam mortalem, vt delectatio morosa sit mortalis. 12.

2. opinio negans. Victoria. Corduba. Angest.

Ita se habent huiusmodi opiniones. Prima est communior, & probabilior; & ideò tenenda. Ad fundamentum secundæ respondeo, non solùm tunc dari peccatum mortale in delectatione morosa, cùm ratio perfectè animaduertit, talem delectationem esse mortaliter illicitam; quia est diuina, vel humana lege prohibita: sed etiam, quando plenè animaduertit esse illicitam, licèt expressè, & in particulari non animaduertat esse mortaliter illicitam: quia, cùm nullum præcedit sufficiens examen, quo quis animaduertenter iudicet, eam esse venialem; & nihilominùs illi vult consentire, & in ea immorari; ita est affectus, vt in ea delectetur, etiamsi mortalem malitiam contineat, vt diximus *in* 2. & 3. *ratione* 1. *opinionis.* Nec inde sequitur, voluntatem ferri in incognitum: sufficit enim, quòd per intellectum cognoscat motum illum esse illicitum, cùm supposita malitia obiecti, quam optimè præcognoscit, nemo possit circa illud operari, immorari, & delectari sine periculo graui peccandi mortaliter, nisi priùs inquisierit, & præcognouerit, illud esse tantùm veniale, vt diximus, nisi fortè sit homo fortis, ac viribus valens, & cui ex longissima experientia compertum sit, se nullo modo in illo cōsensurum, quatenus est mortale: & ideò omne hoc periculum hìc, & nunc omninò abesse. Rara tamē auis erit in terris huiusmodi homo, si tā fortis detur: qua de re *infrà* agemus. 13.

Opinio prima approbatur.

Ad fundamentum secundæ respōdetur.

Notari

14. *Duo notāda. Primum.* Notari tamen velim primò, delectationem, vel posse esse de opere malo, vel de modo operandi cognito, ac cogitato: v. c. occurrit cogitatio de furto, de homicidio, de adulterio, de fornicatiōne committenda, & in singulis his peccatis faciendis occurrunt multi merè industrij, ac subtiles modi, & inuentiones, quibus possunt committi: delectari igitur in huiusmodi tantùm modis, & inuentionibus, nullum est peccatum, nec veniale quidem: quia, cùm huiusmodi modi sint naturaliter boni, admirabiles, ingeniosi; naturaliter sunt etiā delectabiles: quia hæc non est delectatio de peccato, & malo; sed de bono, nempe, de industriis, de arte, de viribus hominis, atque adeò de quodam bono. Ita docet Sanchez *tom.* 1. *lib.* 1. *Decalogi, cap.* 2. *num.* 4. & *cap.* 3. *num.* 12. Valentia 1.2. *disp.* 6. *q.* 4. *punct.* 3. *vers. Quartò, certum est.* Azor. *tom.* 1. *lib.* 4. *cap.* 6. *q.* 1. Caiet. *in Summa, verbo, Delectatio morosa. vers. Secundò, an delectatio.* Cordub. *lib.* 1. *q.* 23. *dub.* 11. *vers. Respondeo, in hoc tria certa sunt.* vbi asserit, gaudium de speculatiua tantùm cognitione turpium, sub ratione honesta, non esse peccatum; sed licitum, & bonum: vt, cùm Medicus intelligit modum, quo generatur fœtus ex adulterio; & Confessor modum, quo adulterium patratum fuit, & in eo modo delectatur. Non tamen hîc agimus de delectatione speculationis operis mortaliter mali, & illiciti; sed de delectatione modi ingeniosi illius: de ipsa enim speculatione, & cogitatione operis mali *infrà* agemus *num.* 18. & 19. Vbi similiter resoluemus, non esse peccatum, aut ad summum tantùm esse veniale. Et patet hoc, exemplo illo Christi Domini, Lucæ 16. in quo laudauit villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: non, quòd hîc Christus furtum laudauerit; sed, quòd ingeniosam, & exquisitam furandi artem, ac inuentionem deprædandi in villico iniquo laudauerit. Vnde optauit tam subtiles esse spirituales homines ad prædandum cælum, quàm subtiles sunt mundani ad furandum. Vnde inquit Euangelista: *Laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filij huius sæculi prudentiores filiis lucis sunt in generatione sua.* seu, vt est in Hebræo, & vertit doctissimus Saà ad hunc locum: *Delectatus est Dominus ingenio iniqui in furando. Planè mundani homines prudentiores sunt in temporalibus, quàm spirituales in spiritualibus.*

Delectatio de modo operādi cognito, & cogitato peccatum nō est.

Sanchez. Valentia. Azor. Caietan. Corduba. Lucæ 16. Saà.

15. *2. notādum.* Notari velim secundò, delectationem, vel posse esse de opere cogitato, vel de ipsa cogitatione: v. c. si cogitatur bellum aliquod cum delectatione; furtum, homicidium, adulterium, vel peccatum fornicationis simplicis; tribus modis potest quis delectari: primò, de opere, & peccato solùm, hoc est, de ipso furto, homicidio, bello, adulterio, & simplici fornicatione: secundò, de ipsa cogitatione, & speculatiua cognitione duntaxat; dum occurrit aliquis subtilis modus operandi; qui inhærens animo, delectationem naturaliter parit: quod præcipuè potest accidere curiosis & affectis ad subtiles inuentiones, vt optimè notat Caietanus *in Summa, verbo, Delectatio morosa, versu, Rursus ex parte.* Tertiò, de vtroque simul, hoc est, de opere, & peccato cogitato; & de cogitatione ipsa, seu speculatiua cognitione.

Tribus modis fit delectatio de cogitatione.

Caietan.

16. *De opere simul, & cogitatione delectatio est peccatum.* His notatis, certum, & indubitatum est apud omnes Authores, eum, qui delectatur de opere ipso, & peccato cogitato; & eum, qui de vtroque simul delectatur, hoc est, de opere simul, & cogitatione, peccare mortaliter, si præcedat plena, & perfecta aduertentia, & deliberatio rationis. Ratio est: quia consentit, & conquiescit in opere, & peccato mortali volito, & præcognito: quare necesse est, vt mortaliter peccet; consummatur enim peccatum in consensu, iuxta illud Christi Domini: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Nam non ei voluntas peccandi deest, sed occasio, vt *ibidem* n[illegible]t D.Hieron. Et licèt difficile videatur diiudicare, vnde delectatio insurgat, quando de vtroque simul quis delectatur; non erit tamen difficile discernere, quid hominem ad eam delectationem moueat, vt in ea sistat, & sibi complaceat: nam, si sentit se moueri ab opere, vel peccato cogitato, iam habet delectationis naturam, & peccatum erit mortale, vel veniale, iuxta peccati cogitati mortalis, vel venialis materiam: si verò à cogitatione, seu speculatione noua, mira, & subtili; dubium est, an mortale sit, quod *in sequenti numero* explicabimus.

Tota ergo dubitatio est, an delectatio morosa, & consensus deliberatus voluntatis habitus de cogitatione, seu de speculatione ipsius operis mali, sit peccatum mortale. Qua de re partitur opinio. Prima affirmat esse peccatum mortale, secluso etiam omni consensu formali ipsius actus, & operis mali, peccatíque. Probatur hæc opinio primò: quia delectatio cogitationis speculatiuæ alicuius operis, & peccati mortalis necessariò inuoluit delectationem, & consensum ipsius operis mali: ergo necessariò, & interpretatiuè erit peccatum mortale: nam moraliter videtur impossibile, quòd aliquis delectetur in cogitatione speculatiua operis mali, & peccati alicuius mortalis, quin simul delectetur in opere malo, aut saltem sit affectus ad illud: quare necessariò in hac delectatione peccatum dabitur mortale: illa enim delectatio nihil aliud est, quàm tacita quædam approbatio, & complacentia ipsius operis mali. Secūdò, quia illa deliberatio, & delectatio de cogitatione speculatiua, est mortaliter mala, non venialiter: quia non prouenit ex indeliberatione, sed ex plena deliberatione: ergo est mortaliter mala: nam, vt docet D. Thom. statim citandus, non delectamur de aliqua re, nisi illa sit conformis nostro appetitui rationabili, & deliberato: igitur non stat, quòd homo possit delectari de cogitationibus speculatiuis rei turpis, quin simul in ea re turpi delectetur. Tertiò probatur ex D.Gregorio lib.27. Moral. cap. 19. ad illud Ieremiæ 4. *Vsquequò morabuntur in te cogitationes noxiæ?* Et ad illud Iob 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Vbi D. Gregor. *Non solùm cogitationes, seu delectationes de operibus malis; sed etiam cogitationes, & delectationes de speculatione, & cogitatione ipsorum operum tanquàm lethiferè, & mortaliter peccaminosas damnat.* Et ex D.August.12. de Trinit. cap. 1. vbi ita asserit: *Totus homo damnabitur, nisi hæc, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur.* Et idem repetit lib.12. de ciuitate Dei, cap.12. Hæc sunt fundamenta huius opinionis, quæ videtur esse D.Thom.1.2.q.74.*art.*9.& 2.2.q.154.*art.*4. & *ibidem.* Caiet. & D. Bonauent. *in* 2. *dist.*24. Et idem tenet etiam Scotus *in* 2. *dist.*42. & Adrianus *in* 4.*q.*6. *de Eucharistia*, vbi ait, pollutionem, quæ sequitur delectationem morosam, impedire sumptionem Eucharistiæ: quia est interpretatiuè volita: quos omnes citat, sed non sequitur Corduba *lib.*1.*q.*23.*dub.*11.§.*Hanc opinionē.fol.mihi* 210.*col.*1.

17. *Cogitatio, seu speculatio ipsius operis mali, an sit peccatum mort.*

1. *opinio affirmans.*

Ierem.4. Iob 31. D.Gregor.

D.August.

D.Thom. Caietan. D.Bonau. Scotus. Adrianus.

Corduba.

Secunda

18. 2. opinio negans. Syluester. Secunda negat. Eam tenet expresſè Syluester *verbo, Delectatio, num.2. §. Tertium.* qui falsò citatur à Corduba pro alia opinione: ibi enim ita aſſerit: *Delectatio peccati mortalis; putà, de fornicatione, ſemper eſt peccatum mortale: ſed delectatio de cogitatione peccati non eſt de ſe peccatum mortale; quia eius obiectum, putà cogitatio, de ſe non eſt peccatum mortale: quia poteſt eſſe cogitatio de peccato ſine peccato mortali, ſed cum veniali ſolùm; vt ſi inutiliter cogitatur; ſine tamen complacentia peccati, imò & ſine peccato omninò, vt cùm vtiliter cogitatur.* Hæc ille, id eſt, vt cùm de ingenioſa ſpeculatione illius cogitatur, & in ea ſpeculatione ingenioſa quis delectatur. Tenet etiam Caiet. *in Summa, verbo, Delectatio moroſa, verſu, Rurſus ex parte rei. ad fin.* Sanch. *tom.1. Decalogi, lib.1.c.2.n.4.& 5.* Valent. 1.2.*q.74.art.8. punct.3. verſu, Quartò, certum eſt.* Azor. *tom.1. inſtit. moral. c.6.q.1.* Vaſq. 1.2.*q.4. art.1. diſp.15.c.5.n.26. & 27. art.8. diſp.109.c.1.n.1.* & Cordub. *lib.1.q.23. dub.11.§. Opinio ſecunda eſt. folio mihi 210. col.1.* & ſtatim *in initio dubij.* Et hanc tenent multi recétiores. Probatur facilè, primò: quia delectatio ſumit totam ſuam malitiam, deformitatem, & peccatum ab obiecto, cuius eſt delectatio: ſed obiectum delectationis huius cogitationis eſt ſpeculatio, ſeu potiùs cogitatio quædam noua, mira, ſubtilis, & ingenioſa, in qua ſubtilitate nullū eſt peccatum: igitur nullum poteſt eſſe peccatum, nec veniale quidem. Confirmatur: quia talis delectatio, & conſenſus non eſt contra aliquod præceptum: non enim eſt contra illud: *Non mœchaberis.* neque contra illud: *Non cōcupiſces.* quia talis non vult mœchari, nec concupiſcere alienam, imò id ei omninò diſplicet: igitur nullum eſt peccatum talis delectatio. Secundò, quia illæ ſpeculationes, & cogitationes nouæ, & ſubtiles de rebus mortalibus non ſunt de ſe, nec ex genere ſuo malæ mortaliter, & moraliter, ſecluſo omni periculo conſentiendi in ipſis rebus: ſi enim eſſent mortaliter, & moraliter malæ, nulla honeſta cauſa poſſent cohoneſtari: igitur delectatio illarum non eſt mortaliter mala. Confirmatur: quia ipſa delectatio talis cogitationis, cum diſplicentia operis, non eſt delectatio de opere in ſe; ſed eſt delectatio de ſpeculatione operis; quæ quidem ſpeculatio de ſe bona eſt, & poteſt ſtare ſine delectatione ipſius operis: ergo & bona etiam erit delectatio illius: ergo falsò aſſerebat prima opinio, hanc delectationem cogitationis, & ſpeculationis ita eſſe coniunctam cum delectatione ipſius operis, vt neceſſariò virtualiter, & interpretatiuè de opere delectetur, qui de ſimplici cogitatione illius delectatur, cùm poſſit delectatio, complacentia, & volitio huius cogitationis ſtare cum expreſſa nolitione, & diſplicentia ipſius operis.

19. 2. opinio probabilior. Fundamenta primæ diſſoluuntur. Vtraque opinio ſatis probabilis eſt. Prima communior, ſed iſta ſecunda probabilior. Fundamenta primæ obiter ſoluta manent ex fundamentis huius ſecundæ. Solùm ad vltimum D. Gregor. & Auguſt. reſpondeo, eos locutos fuiſſe de conſenſu, & delectatione cogitationis ſimul cum conſenſu delectationis ipſius operis mortalis. Nec refert, quòd Auguſt. aſſerat, ob ſolam oblectationem cogitationis totum hominem eſſe damnandum: quia, vt benè explicat Corduba *lib.1.q.23. dub.11. verſ. Ad vltimum. in medio, folio 210. col.2.* voluit D. Auguſt. id tantùm ad ſummum eſſe veniale peccatū, ob quod totus homo erit ad tempus in Purgatorio beatitudine priuandus, niſi in hac vita ſatisfaciat; vel, quòd is, qui contemnit iſta peccata venialia, facilè labi poteſt in mortale, ob quod perpetuò damnabitur, ſicut etiam alibi dicit *in lib. de mendacio, cap.6.* & habetur *cap. Si quis.2.2.q.2.* quòd mentiendo pro vita etiam hominis ſaluanda, amittitur vita æterna: vbi non intelligitur, omne mendacium, etiam officioſum, eſſe mortale; ſed veniale tantùm: & quòd ad tempus priuat vita æterna, beatitudinéque, dū pro eo in igne purgatorio ſatisfit.

Corduba.

CAPVT II.

An omnis cōſenſus, & delectatio moroſa de opere mortaliter malo, ſit peccatum mortale: & quid de delectatione, & conſenſu interpretatiuo, & negatiuo dicendum ſit.

SVMMARIVM.

Non ſolùm nobis lege naturali, & diuina prohibitus eſt actus externus peccati, ſed etiam conſenſus internus illius. num.1.
Delectatio moroſa, vel poteſt eſſe de actu, & peccato externo, vel de cogitatione ſpeculatiua illius. n.2.
Quid ſit conſenſus, & delectatio, formalis, & expreſſus. num.3.
Quid tacitus, & virtualis. num.4.5.& 6.
Expreſſus conſenſus, & delectatio de opere mortaliter illicito, eſt peccatum mortale, quando non eſt de ſpeculatiua cogitatione operis; ſed de opere ipſo externo. num.7.
Qui diſſentiant ab hac doctrina. num.8.
Procedit hæc doctrina non ſolùm quando opus eſt de ſe, & ex natura ſua malum; ſed etiam, quando malum, quia prohibitum. num.9.& 10.
In rebus iure naturali, & ex natura ſua malis verſatur conſenſus, & delectatio circa ſubſtantiam illarum: in rebus verò malis, quia prohibitis, circa circunſtantiam ipſius prohibitionis tantùm. n.11.
Quæ ſit differentia inter delectationem, & conſenſum voluntatis, citra commotionem corporis, & appetitus ſenſitiui; ſi hæc, aut illa eſſet vxor: & inter delectationem appetitus ſenſitiui cum prædicta commotione. num.12.
Non in ſola re venerea, ſed etiam in aliis rebus iure naturali, & humano prohibitis, delectatio appetitus ſenſitiui, ſi fortè detur, eſt peccatum mortale. n.13.
Interpretatiuus conſenſus, & delectatio, cum commotione appetitus ſenſitiui, ſufficit ad peccatum mortale, ſiue res ſit ex natura ſua mortaliter illicita, ſiue quia tantùm prohibita. num.14.
An, quando præcedenti plena aduertentia homo nec reprimit, nec acceptat delectationem rei mortalis; ſed merè negatiuè ſe habet; peccet mortaliter, modò abſit periculum conſenſus. Refertur prima opinio affirmans. num.15.
Quid, ſi detur cauſa iuſta non reprimendi, ſed negatiuè ſe habendi, & quæ illa ſit. num.16.
Refertur ſecunda communior negans. num.17.
Iudicium Authoris. num.18.
Quid, ſi detur periculum conſenſus. num.19.

NOTARI velim primò, non ſolùm in ſexto præcepto, ſed etiam in aliis, nobis eſſe prohibitum lege diuina, non tantùm externum actum illicitum, ſed etiam internum conſenſum, complacentiam, deſiderium, & gaudium rei venereæ, vel cuiuſcunque alterius prohibitæ; & in conſenſu, & gaudio illius conſiſtere moralem, & moroſam delectationem illius, vt *cap. præcedenti* diximus: non ſolùm 1. *Internus cōſēſus ad peccatū in omnibus præceptis eſt prohibitus.*

ſolùm enim nobis prohibetur conſenſus in rem turpem, ſed etiam delectatio, quæ ſequitur ex re turpi cogitata: quia delectatio eiuſdem eſt malitię cum obiecto prohibito, vt docet D.Thom.2.2. *q.*62. *art.*7.*ad* 3. Sotus *lib.*4. *de iuſt. q.*7.*art.*3. Nauarrus *cap.*11.*n.*13. & *cap.*17.*n.*11.16.*&* 21. (D.Thom. Sotus. Nauarr.)

2. *Delectatio moroſa ad duo reducitur.* Notari velim ſecundò, ea, quæ ad actum, & peccatum in delectatione moroſa tractanda ſunt, ad duo capita reduci poſſe; nempe ad actum externum ſeu rem ipſam, de qua habetur delectatio; & ad cogitationem, ſeu ſpeculationem ipſius actus, vt ſatis *cap. præcedenti, à num.* 18. explicauimus, & docent Caietan. *in Summa, verbo, Delectatio moroſa,* & Sayrus *in Claui regia, lib.*8. *cap.*7. *de delectatione moroſa.* (Caietan. Sayrus.)

3. *Duplex eſt conſenſus. Expreſſus quis.* Notari velim tertiò, conſenſum peccaminoſum, & deliberatum poſſe eſſe duplicem, expreſſum, & interpretatiuum; ſeu formalem, & virtualem. Expreſſus datur, quando homo poſt plenam aduertentiam rationis, comperit, aliquam cogitationem illicitam rei venereæ, vel cuiuſcunque alterius obiecti moraliter mali, mentem, ac voluntatem occupare; & in ea conquieſcit, ac delectatur, illámque vult, approbat, fouet, retinet, & nõ reiicit, cùm poſſit illam optimè reiicere, vel immediatè per imperium voluntatis, vel mediatè remouendo occaſiones, & sẽſus externos ab obiectis, aut externa obiecta à ſenſibus externis, ac conſequenter ab internis.

4. *Interpretatiuus quis, & quotuplex.* Interpretatiuus, ſeu tacitus, aut virtualis conſenſus triplex eſſe poteſt. Primus eſt, quando aliquis licèt explicitè nolit ipſam delectationem formaliter in ſe; liberè tamen facit aliquid, quod eſt cauſa illius, aduertens optimè, eam inde ordinariè pullulare. V. c. aduertis optimè, plenè, & perfectè, te ſolitum eſſe peccare ex eo, quòd illam, vel illam fœminam aſpicias; & nihilominùs vis illam aſpicere: quanuis in ſe, & formaliter nolis peccatum; tamen interpretatiuè, & in cauſa illud vis, cùm poſſis illam cauſam reiicere, & non vis: nam, qui vult cauſam, neceſſariò conſequenter, & interpretatiuè vult effectum ex tali cauſa reſultantem. Ita explicant interpretatiuum conſenſum Corduba *lib.*1. *q.*23. *dub.*10. *verſu, Igitur reſolutoriè. folio mihi* 207. *col.* 2. & Sayrus *in Claui regia, lib.*8. *cap.*7. *à num.*1. & communiter Doctores. (Corduba. Sayrus.)

5. Secundus eſt, quando huiuſmodi cauſam non deſideras, neque illam procuras liberè; ſed optimè, ac perfectè aduertis aliunde ex ſpeciebus rememoratiuis abſque tua culpa cauſatam, verbi cauſa, in ſomnis; & non reſiſtis, nec tibi diſplicet; ſed merè negatiuè te habes erga affectum venereum, quem talis commotio cauſat; retinendo tamen cauſam illius, quæ à principio in te ſine culpa data fuit.

6. Tertius eſt, quando in te eſt cauſata delectatio illicita, quam non aduertis eſſe illicitam; tenebaris tamen aduertere, ſi res, de qua talis delectatio habetur, erat iure diuino, ac naturali prohibita, vt *infrà* videbitur. His notatis,

7. *1. concluſio.* Sic ſtatuo primò. Certiſſimum eſt apud Theologos, expreſſum conſenſum, & delectationem de opere mortaliter illicito, eſſe peccatum mortale, quando ipſe conſenſus non terminatur ad cognitionem, aut ſpeculationem operis; ſed ad externum actũ ipſius operis. Ita docet D.Thom.1.2.*q.*74. *art.*8. Thomiſtæ omnes cũ Caietano ad eum locũ, quem poſteà vniuerſi penè Theologi vno, aut altero excepto, ſequuntur, probántque latiſſimè, & doctiſſimè multis Doctorum, ac Sanctorũ rationibus, & teſtimoniis adductis, Vaſq.1.2.*dicta q.*74.*art.*8. *diſp.*109. *toto cap.* 3. & Azor. *tom.* 1. *inſtit. moral. lib.*4. *cap.*6. *q.* 1. & alij, quos citabimus *num.*13. quos ſequitur Sanchez *tom.*1. *Decalogi, lib.*1. *cap.*2. *num.* 8. Ratio eſt, primò: quia illa delectatio, & conſenſus eſt actus humanus plenè liber cum plena aduertentia rationis; & eſt conſenſus, & delectatio obiecti mortaliter mali, & moraliter prohibiti iure naturali, diuino, vel humano: ergo eſt mortaliter illicitus, & peccatum mortale: nam, teſte Ariſtotele *lib.*1. *Ethicorum, cap.*3. *ad finem, &* 5. eiuſdem bonitatis, & malitiæ ſunt operatio, & eius conſenſus, & delectatio. Secundò, quia malum morale eſt rectæ rationi diſſentaneum: ergo rectæ voluntati diſplicere debet: ergo, ſi non diſplicet, ſed ei conſentit, & in eo delectatur, peccat mortaliter, quando moralitas eſt grauis, & ad peccatum mortale attingens: venialiter, quando eſt venialis. Tertiò, quia ille conſenſus, & delectationis internæ actus, eſt quidam motus in rem illicitam: ergo eſt eiuſdem malitiæ cum illa. (D.Thom. Caietan. Vaſquez. Azor. Sanchez. Ariſtoteles.)

8. *Moroſam delectationem de re mortali nõ eſſe peccatum mort. ſentientes reprobantur.* Ab hac veriſſima doctrina Martinus à Magiſtris, quem pauciſſimi ſecuti ſunt, deuiauit, quem citat Corduba *in ſuo quæſtionario, lib.* 1. *q.*23. *dub.*1. & quos tacito nomine reprobat D.Thom. 1. 2. *q.*74. *art.*8. & communiter Doctores improbant: auſus eſt enim dicere Martinus à Magiſtris, moralem, & moroſam delectationem de re mortali non eſſe peccatum mortale: quia in præceptis diuinis, & humanis ſola opera, & deſideria ipſis contraria nobis prohibentur; & non conſenſus, ac delectatio circa illa: quam illius, ac illorum ſententiam meritò vocat Azor. citatus, temerariam: quod iam ex rationibus modò factis patet. (Mart. à Magiſt. Cordub. D.Thom.)

9. *Limitatio primæ concluſio ab aliquibus.* Doctrinam tamen noſtræ primæ concluſionis volunt nonnulli Authores limitare, temperaréque, vt intelligatur, quando delectatio capitur de rebus per ſe malis; hoc eſt, iure naturali, aut diuino vetitis: ſecùs, ſi ſit de rebus ſolo iure poſitiuo, & humano, præceptis humanis prohibitis: vt, ſi quis in die ieiunij delectetur de cœna etiam temperata, aut eſu carnium cogitatis, non peccabit; ſed tunc tantùm, cùm delectatur in eis, quatenus lege humana, & eccleſiaſtica, cœna eſt interdicta. Sic temperant Gabriel *in* 4. *diſt.* 15. *q.*13. *art.*3. *dub.*3. Roſella *verbo, Ludus, n.*2. Cordub. *lib.*2. *q.*23. Vaſq. 1.2. *q.*74. *art.*8. *diſp.*110. *aliàs* 111. *toto cap.*2. Leſſius *lib.*4. *de iuſt. c.*3. *dub.*15. *n.*113. *& duplici ſequenti.* (Gabriel. Roſella. Corduba. Vaſquez. Leſſius.)

10. *Supradicta limitatio reprobatur.* Sed non benè limitant, vt optimè docent Sanchez *tom.*1. *Decalogi, lib.*1. *cap.*2. *n.*10. *verſu, Sed hos.* & Azor. *tom.*1. *inſt. moral. lib.* 4. *q.*1. & Medina *c. de Reſtitutione, q.*21. *verſu, Mihi tamen.* & omnes, quos citabimus *infrà, num.* 12. quia, quòd cogitans de cœna, aut eſu carnium in die ieiunij, & de illis delectationem capiens non peccet, ideò eſt, quia non illam capit ex re mala, quatenus eſt mala; ſed ex illorum actuum ſubſtantia, quæ quid bonum eſt, non ex circunſtantia, & deformitate diei ieiunij, in quo prohibetur: nam, ſi de cœna ſub hac circunſtãtia, & deformitate, ſeu moralitate delectaretur; idem iuris eſſet de illa, atque de aliis per ſe malis, & diuino, aut naturali præcepto, ac iure prohibitis: in omnibus enim, quoad malitiam, & bonitatem, procedit eadem ratio: nam etiam in iis, quæ ſunt mala; quia iure diuino, & naturali ſunt prohibita; delectari quis poteſt, quatenus in eis aliqua bonitatis ratio reperiri poteſt, vt in cogitatione, & ſpeculatione illarum, quatenus eſt quid nouum, & ingenioſum inuentum, vt probauimus *cap.* 1. *num.* 19. tunc enim ea delectatio non (Sanchez. Azor. Medina.)

non est de re illa, quatenus est mala moraliter, & per se iure naturæ prohibita: sed, quatenus miro modo, & ingenioso fieri potest; & quatenus est mira, rara, & ingeniosa; & sic quatenus est bona, vt docent omnes, quos citauimus *in cap. præced. n. 19.*

11. *Differentia inter rem iure diuino, & naturali; & iure humano, ac positiuo prohibitã.* Ea tamen differentia inter vtranque rem iure diuino, & naturali, & iure humano, ac positiuo prohibitam aliquando reperitur, quòd in rebus intrinsecè, & de se malis, ac adeò iure naturali prohibitis, versatur delectatio capta circa ipsorũ actuum substantiam; in rebus verò extrinsecè malis, & quæ tantùm sunt malæ, quia sunt humano iure prohibitæ, versatur circa circunstantiam, & deformitatem prohibitionis: quia res illa eo præcepto humano prohibita est: vt cœna in die ieiunij, & auditio Sacri in maiori Sacello sub excommunicatione prohibita, non est de se mala; sed solùm est mala ab extrinseco post legem, ac præceptum prohibens: vnde, quia ea substãtia est bona, potest malitia ab extrinseco ab ea re per appetitum rationabilem, & voluntatem separari, licèt appetitus sensitiuus in sola comestione, quæ ex se bona est, occupetur.

12. *Argumentũ Vasquez refellitur.* Neque obstat Achillæum argumentum, quo Vasq. *num.* 9. allegatus hanc rationem, & distinctionem impugnat; nempe, hinc sequi, posse quenquam delectari de copula apprehensa in eo statu, in quo hæc, vel illa mulier esset vxor sua: quia tunc pro eo statu ea substantia est licita, & bona. Respondetur enim, id verissimum esse, loquendo de appetitus rationabilis delectatione; secùs de delectatione appetitus sensitiui: nam delectatio appetitus rationabilis de obiecto conditionali, & tali, quòd posita ea conditione esset licitum, & sublata illicitum, secluso periculo consensus commotionis, ac delectationis in parte sensitiua: vt gaudium voluntatis de copula huius, aut illius fœminæ, si esset vxor; non est illicita, sed licita: at delectatio appetitus sensitiui de eodem obiecto est mortaliter illicita, vt docet Sanchez *tom. 1. Decalogi, lib. 1. c. 2. num. 34.* nam ea delectatio appetitus sensitiui oritur ex corporis commotione, & libidinosa prurigine, quæ ex tali imaginatione naturaliter sequi solet; & ideò illa delectatio fertur in obiectum, vt in se est, ac omni conditione destitutum: quare, cùm tale obiectum prædicta conditione nudum, sit mortale; delectatio quoque mortalis erit. Cùm verò delectatio voluntatis, seclusa commotione corporis, & prurigine appetitus sensitiui, & spirituum vitalium inseruiẽtium generationi, feratur in obiectum sub conditione apprehensum, sub qua caret malitia; nõ est, cur damnetur, nisi aliqua extrinseca periculi circunstantia ei addatur: illa enim voluntatis delectatio nihil aliud est, quàm simplex voluntatis motus, ac complacentia quædam, & quies in bono apprehenso, vt expresè tradit D.Th. 1. 2. *q.* 3. *art.* 4.

Sanchez.

D.Thom.

13. *Delectatio appetitus sẽsitiui de re quacũque, & actu mortali, est mortalis.* Reiectis igitur huiusmodi limitationibus, non est recedendum à communi sententia, quam tradidimus *n.* 7. Vnde non in sola luxuria; sed in aliis etiam rebus vniuersis iure naturali, & humano prohibitis existimo, delectationem appetitus sensitiui de re, & actu mortali, esse mortalem: quia rationes adductæ *dicto num.* 7. id probant egregiè. Et ita docere videtur D.Thom. 1. 2. *q.* 74. *art.* 8. Licèt enim in corpore de sola delectatione rei venereæ loquatur; eius tamen ratio probat de omni delectatione, cuius obiectum mortale est peccatum. Quare in solutione ad tertium dicit, delectationem de homicidio cogitato esse mortalem. Et hoc tenent etiam D. Bonauent. *in 2. dist.* 24. *in*

D.Thom.

D.Bonau.

2. *part. in expositione literæ, n.* 53. Durand. *ibi, q.* 6. *n.* 5. Conrad. & Caietan. *dicto art.* 8. & *in Summa, verbo, Delectatio, versu, Rursus ex parte.* Syluester *verbo, Delectatio, q.* 1. Armilla *ibidem, n.* 2. Angelus *verbo, Cogitatio, num.* 2. Petrus de Soto *de inst. Sacerdot. tract. de discrimine peccatorũ, sect.* 9. *versu, At verò.* Nauarrus *in Summa, c.* 11. *n.* 13. Lessius *lib.* 4. *de iustitia, cap.* 3. *dub.* 15. *n.* 112. Et idem tradunt ferè omnes alij Doctores: sed potiùs in re venerea, quàm in aliis vitiis exempla huius delectationis exponunt, quòd frequentiùs in illa contingat, & in ea particularem quandam turpitudinem habeat, propter commotionem spirituum vitalium generationi inseruientium, & appetitus sensitiui pruriginem, quæ in aliis vitiis, vel non datur; vel, si datur, non ita percipitur.

Durand. Conrad. Caietan. Syluester. Armilla. Angelus. Soto. Nauarrus. Lessius.

An autem tacitus, & interpretatiuus consensus in re sub mortali peccato prohibita, siue intrinsecè, & iure naturæ sit de se mala, & prohibita, siue extrinsecè, & sola lege, & iure positiuo, est dubium, pro quo sic statuo hanc secundam conclusionem. Vt detur mortiferum peccatum, sufficit interpretatiuus, seu tacitus consensus, ac delectatio de obiecto quocunque modo mortaliter illicito; hoc est, siue illud sit ex natura sua intrinsecè, & iure naturali malum; & ideò prohibitum: siue extrinsecè, & ex sola lege, & iure positiuo: (qui autem interpretatiuus consensus sit, rectè concluditur ex num. 4. 5. & 6.) Est communior hæc opinio: & patebit statim *ex numero sequenti.* Eam docet D.Thomas 1. 2. *q.* 74. *art.* 8. Sayrus *in Claui regia, lib.* 8. *cap.* 7. *num.* 3. Azor. *tom.* 1. *instit. moral. lib.* 4. *c.* 6. *q.* 5. Valentia *tom.* 2. *disp.* 6. *q.* 4. *punct.* 3. & omnes, qui dicunt, peccare illum mortaliter, qui merè negatiuè se habet circa consensum, & delectationem morosã rei mortalis, & nec reprimit, nec acceptat, cùm possit reprimere, aut acceptare; sed solùm permittit, secluso omni periculo expresè consentiendi in ea, quos citabimus *num. sequenti*: quia est tacitus, interpretatiuus, indirectúsque consensus. Ratio est primò: quia posita plena, & perfecta rationis aduertentia, omnis actus moralis, & humanus sub mortali prohibitus est peccatum mortale: ergo, qui non repellit causam illius, cùm possit, necessariò, & interpretatiuè actum vult: qui enim vult causam, necessariò vult effectum, qui ex tali causa sequitur. Secundò, hoc euidentiùs patet in re venerea: quia cogitatio venerea, & delectatio, quæ fit cum prurigine appetitus sensitiui, & in corde residentis, naturalíque commotione, ac excitatione spirituum vitalium generationi inseruientium, de se allicit, & attrahit mentem, & voluntatem ad consensum: ergo, qui vult illam cogitationem, & pruriginem; necessariò interpretatiuè vult talem consensum; quantunuis putet se habere merè negatiuè erga illum. Sed hoc ampliùs, & perfectiùs patebit ex resolutione dubij sequentis.

14.

2. *conclusio.*

D.Thom. Sayrus. Azor. Valentia.

Dubium ergo est hoc tempore satis discussum, & nunquam satis euisceratum, an, quando præcedenti plena rationis aduertentia homo per voluntatem nec reprimit, nec acceptat expresè delectationem, & pruriginem sine præuisione periculi pollutionis cum firmo, & expresso proposito, & bona experientia non consentiendi formaliter in illa, imò cessante omni periculo consentiendi, & pollutionis futuræ, peccet mortaliter. Qua de re est duplex sententia. Prima affirmat esse peccatum mortale, negatiuè se habere, & positiuè non resistere. Eam docent omnes citati *numero præcedenti.* 15.

An sit peccatum mortale negatiuè se habere circa delectationẽ morosam, & non positiuè resistere.

1. *opinio affirmans.*

Valentia. Sayrus. Lessius. Sumel. Vasques. præcedenti. Docet etiam Valentia 1. 2. *disp.* 6. *q.* 4. *punct.* 3. *versu*, *Nihilominùs contraria.* Sayrus *in Claui*, *lib.* 8. *cap.* 7. *num.* 3. Lessius *lib.* 4. *de iust. c.* 3. *n.* 117. Sumel. 1. 2. *q.* 74. *art.* 8. *disp.* 2. & Vasq. 1. 2. *tom.* 1. *disp.* 108. *cap.* 2. & alij recentiores, quibus contraria opinio videtur improbabilis. Probant primò: quia tam liberum, & voluntarium videtur respectu peccati non reprimere illos motus appetitus irascentis, vel sensitiui, quos ratio plenè, & perfectè aduertit, ac expresse cõsentire in illis: ergo idem est tunc illos non reprimere, aut causam illorum antecedenter non reiicere, ac in illis consentire. Secundò, quia, qui non repellit, & reiicit causam libidinis, in qua periculum consentiendi inest, cùm possit; tacitè, & implicitè videtur consentire: atqui semper hoc periculum inest in tali causa, & motu corporis, quanuis homo habeat propositum formale non consentiendi: semper enim ea turpis, & obscœna commotio, & cogitatio, vel quacunque alia ratione mala, de se allicit, & attrahit appetitũ, & animum ad consensum: ergo, qui hanc causam, & periculum expresse nõ reiicit, implicitè illud vult, ac proinde peccat mortaliter: quia, qui amat periculum, peribit in illo. Tertiò, quia voluntas tenetur appetitum sensitiuum semper gubernare; & maximè, quando absque magna difficultate potest: ergo, si illud non gubernet, reiiciendo, & repellẽdo in eo causam peccati, peccat mortaliter: nam, cùm sit in materia lubrica, & mortali, eius omissio mortalis erit. Quartò, quia nunquam accidit, quod contrarij supponunt, nempe, voluntatem negatiuè se habere, dum appetitus sensitiuus ardet, & delectatur: sed hæc delectatio appetitus sensitiui, & corporalis, in ipsam voluntatem naturaliter transmittitur, sicut cognitio sensus in intellectum: ergo, si voluntas eam expresse non reiicit; sed negatiuè se habeat, necessariò illam recipit, fouet, & amplectitur.

16. *Causa an aliqua sit iusta, delectationẽ morosam nõ repellendi.* Asserit tamen hæc opinio, posse dari iustam causam non repellendi illam expresse; & consequenter, negatiuè se habendi: & tunc data ea causa non esse peccatum mortale negatiuè se circa illam habere. Causam autem iustam non repellendi esse primò, si meritò timet, quòd ex illo conatu reprimendi, ac resistendi, in turpiores, & grauiores delectationes, & consensus prolabatur. Secundò, si quis in se experitur delectationem sensitiuam in eo magis roborari, quò ei magis resistit: quia, vt docet D. Thomas 2. 2. *q.* 35. *art.* 1. *ad* 4. hæc aliquando faciliùs fuga, quàm pugna superantur. Tertiò, si quis laboret in ea expellenda, & experiatur se nihil efficere; sed in eadem eodem modo permanere: tunc enim non peccabit, si eam resistentiam omittat, & nihil ampliùs in ea expellenda immoretur; id enim est potiùs pati, & ea passione molestari, quàm in ea consentire: satis enim est in eo casu, si non consentiat, & voluntatem auersam habeat. Et has causas affert Azor. *tomo* 1. *institut. moral. lib.* 4. *cap.* 6. *q.* 5. §. *Vt propositam.* & eas approbat Sanchez *tom.* 1. *Decalogi*, *lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 12. & Graphis *lib.* 2. *decision. aur. cap.* 68. *num.* 4. Cuius rei ratio reddi potest: quia, si voluntas absque iusta causa non tenetur hunc motum, ac delectationem sensitiuam reprimere; sed potest citra periculum consentiendi, negatiuè se habere; id non est peccatum mortale; sed veniale tantùm ad summum, vt docent Authores secundæ, & contrariæ opinionis; sequitur, vt cum iusta causa nullum sit peccatum, nec veniale quidem: causa enim iusta rem cohonestat.

D. Thom. Azor. Sanchez. Graphis.

Secunda opinio communiter recepta negat, & docet, non teneri hominem sub culpa lethali positiuè resistere; & causam, ac commotionem, seu delectationem sensitiuam reprimere; sed posse negatiuè se habere; & commotionem, ac pruriginem pati; secluso omni periculo consentiendi, tam in ipso actu commissionis, quàm in præuisa futura pollutione; maximè si habeat voluntatem, & fixum propositum non consentiendi, & bonam experientiam suæ fortitudinis. Hanc tenet D. Thomas *de veritate*, *q.* 15. *artic.* 4. *ad* 10. D. Bonauent. *in* 2. *dist.* 24. *in* 2. *præcepto*, *in expositione literæ*, *num.* 50. & *art.* 2. *q.* 2. *num.* 75. vbi addit, non esse certum, esse mortiferum, etiam cum consensus periculo. Gerson 2. *p. tr. de delect. morosa*, *alphabeto* 30 *litera C.* Nauarrus *in Summa*, *cap.* 11. *num.* 12. & 13. *versu*, *Quartum.* Adrian. *in* 4. *q.* 3. *de Eucharistia*, *quæ incipit*, *Quia dictum est*, *quòd somnus. versu*, *Et circa hanc aduerte.* Caiet. *in Summa*, *verbo*, *Delectatio*, *versu*, *Magna tamen.* Rosella *verbo*, *Delectatio*, *n.* 1. Armilla *ibi*, *num.* 2. & *verbo*, *Cogitatio*, *n.* 3. Angelus *verbo etiam*, *Cogitatio*, *n.* 2. Tabiena *ibi*, *q.* 6. Syluest. *verbo*, *Delectatio morosa*, *q.* 1. *versu*, *Quartum.* Corduba *lib.* 1. *q.* 23. *dub.* 10. *ad septimam. versu*, *Igitur resolutiuè.* Sotus *in* 4. *dist.* 12. *q.* 1. *art.* 7. *conclus.* 1. Toledo *lib.* 5. *Summæ*, *cap.* 14. *num. penult.* Alcocer *in Summa*, *cap.* 5. *conclus.* 11. & *cap.* 20. *folio* 72. *vers. El deleite.* Metina 1. 2. *q.* 74. *art.* 6. *documento* 5. *folio* 675. Rodriq. *tom.* 1. *Summæ*, *in* 2. *editione*, *cap.* 212. *n.* 1. & 3. & multi alij. Ratio, & fundamentum est: quia, quando homo fortis, & qui experientiam sui habet, firmum propositum concipit nõ consentiendi, si merè negatiuè se habet, cessat omne periculum consensus voluntatis: cessante autem hoc periculo, patitur potiùs, & meretur, quàm condelectatur, & demeretur. Secundò, quia tota culpæ mortalis ratio in hoc casu in periculo consensus consistit, ac sita est: ergo, cessante hoc periculo, nulla culpa mortalis ibi dabitur. Tertiò, quia, qui patitur pruriginem partis sensitiuæ firmus, ne voluntas assensum ei præstet; nec formaliter, nec interpretatiuè tali prurigini consentit; nec consensus formalis, vel interpretatiuus colligitur ex animo: atqui per firmum propositum non consentiendi excludit interpretatiuum animum consentiẽdi: ergo nullo modo peccat; aut saltem, si peccat, venialiter tantũ peccat.

17. *2. Opinio communior negat.*

D. Thom. D. Bonau. Gerson. Nauarrus. Adrian. Caietanus. Rosella. Armilla. Angelus. Tabiena. Syluester. Corduba. Sotus. Toledo. Alcocer. Metina. Rodriques.

Ita se habent huiusmodi opiniones: vtraque probabilis. Prima, practicè loquendo, semper est certa, & vera: ista secunda, & posterior, speculatiuè loquendo, & in rigore metaphysico, est probabilior. Et ita sentit etiam expresse Sanchez *tomo* 1. *Decalogi*, *cap.* 2. *num.* 13. *versu*, *Sed vtranque sententiam.* Et ratio est: quia, etsi voluntas appetitum sensitiuum gubernare teneatur, satis suæ obligationi satisfacit, negatiuè se habendo, & gubernando, ne consentiat. Et hæc prima, & præcipua obligatio voluntatis est, se, scilicet, taliter gubernare, vt appetitui non consentiat, resistendo positiuè, & magna cura: nec opus est, vt antecedenter teneatur remouere omnem causam talis pruriginis, & commotionis, si hîc, & nunc negatiuè se habeat; & ita se habendo, iudicat non consensuram: nam hæc secunda obligatio, remouendi causam pruriginis, & commotionis, si in ea voluntas deficiat, solùm inducit venialem culpam ex exiguitate materiæ, non mortalem; sicut homo tenetur solùm sub mortali resistere simpliciter, & absolutè, non consentiendo tentationibus, negatiuè se habendo: at resistere magna cura, tenetur

18. *Quid de his opinionibus sentiat Author.* Sanchez.

tenetur solùm secundùm quid:&,si in hac secunda obligatione deficiat, tepidè resistendo, solùm peccabit venialiter,vt docet idem Sanchez allegatus.

19. Si tamen voluntas negatiuè se habeat,& habeat displicentiam actus, & propositum formale non consentiendi in illo, & sic non resistat actu, & positiuè; & detur aliquod præuisum periculum pollutionis; tunc quidem culpa esset mortalis negatiuè se habere, & positiuè non resistere, in quo casu verissima erit prima opinio, vt optimè docet Sanchez *dict. tom.* 1. *Decalogi, c.*2. *n.*14. & probat doctissimè *lib.*9. *de matr. disp.*45.*n.*25. Quia quamuis sit probabilissimum,non esse peccatum mortale,cessante periculo consensus, voluntatem negatiuè se habere:at,si periculum pollutionis adsit,periculum est mortale,cui homo se exponit: quare tenetur sub mortali auferre causas proximas notabiliter ad pollutionem concurrentes:& ideò mortale est, negatiuè tunc se habere: imò mortale est, tunc tepidè, & non viriliter resistere, præuiso eo periculo, vt optimè docet Sanchez allegatus *his duobus locis.*; & Syluester, *verbo, Delectatio*, 1. *ícto* 4.

Sanchez.

Sanchez. Syluester.

20. *Argumenta primæ opinionis dissoluuntur.*

Ad primum argumentum primæ opinionis, nego assumptum: quia satis suæ obligationi satisfacit voluntas, si resistat negatiuè, vt dixi, quando probabilem experientiam quis habet non consentiendi, & suæ fortitudinis, vt explicatum est. Ad secundum nego interpretatiuè illum, qui positiuè non resistit, ac reiicit commotionem partis sensitiuæ, si negatiuè se habeat voluntas circa consensum talis commotionis, præcedenti proposito firmo non consentiendi, & experientia, quam quis habet, quòd non sit solitus consentire: & consequenter nego in hoc, moraliter loquendo, semper esse periculum consentiendi,nisi detur actualis, & positiua resistentia. Tertium argumentum solutum manet. Ad quartum nego, hanc delectationem, & consensum appetitus sensitiui naturaliter transmitti, & deriuari in voluntatem, sicut deriuatur, & transmittitur cognitio sensus in intellectum: deriuatur enim hæc cognitio naturaliter, & illa delectatio moraliter: vnde est diuersa omninò ratio.

CAPVT III.

An desiderium conditionale, quo quis aliquid voluntate intensa vult, si esset licitum, sit mortale; & an delectatio præsens orta ex tali desiderio sit licita, vel illicita.

SVMMARIVM.

Explicatur status quæstionis. *num.*1.
Refertur prima opinio docens, non esse mortale expressum desiderium voluntatis conditionale: vt, cùm quis ita desiderat: Raperem aliena bona; adulterium committerem; copulam cum illa, vel illa haberem, si id esset licitum; si esset mea vxor. modò sine commotione appetitus sensitiui habeatur. *num.*2.
Præfertur secunda opinio verior, & probabilior asserens, primam opinionem veram esse in rebus, quæ iure naturæ non prohibentur, & intrinsecè non sunt malæ; secùs in rebus, quæ ex obiecto sunt malæ, & iure naturali prohibitæ. *num.*3. *&* 4.
Quid, si aliquis, videns se fragilem esse, desideret intensè fornicationem non esse illicitam. *num.*5.
Quid, si res illæ, & peccata, quæ sunt intrinsecè mala, & iure naturæ prohibita, essent in aliquo statu licita, & conditio apponeretur pro tempore, quo essent licita; vt si quis desideret accedere ad aliquam, si esset vxor sua. *num.*6.
Quid, si hoc desideret cum aliqua corporis prurigine. *num.* 14. 15. *&* 16.
Quid, si voto ligatus castitatis desiderium copulæ habeat sub conditione, si adesset matrimonium. *n.*7.
Quid, si non esset desiderium efficax, sed significatio tantùm, & propensio voluntatis. *num.*8.
Quid de actu hoc: Nisi meum statum Religiosi spectarem, vindictam sumerem, adulterium committerem, aut libidinem satisfacerem. *num.*9.
Quid de hoc: Si alio tempore hoc mihi contigisset, quando eram iunior, ego me vindicassem, ego illum occidissem. *num.*10.
Quid de hoc: Si Deus vellet, vt Petrus moreretur, ego gauderem. *num.*11.
Quid de hoc: Si non timerem Deum, ieiunium frangerem. *num.*12. *&* 13.
Cætera quæ notantur numero 14. 15. *&* 16. *iam tacta sunt* *num.*6.

VIDET quis, v. c. hanc, vel illam fœminam, hanc, vel illam gemmam, & intensum elicit hoc desiderium: Ego hanc gemmam raperem, si furtum esset licitum; copulam cum illa haberem, si esset mea vxor. quæro, an hoc desiderium, & voluntas sit mortale, & de illo agimus *num.* 13. non de delectatione orta ex tali desiderio. 1. *Status quæstionis.*

Qua de re est duplex opinio. Prima docet, non esse mortale desiderium, & consensum intensum conditionalem, quo quis aliquid vult, si id ei esset licitum, vt, raperem aliena bona, occiderem, adulterium committerem, si esset licitum; modò sine commotione appetitus sensitiui habeatur. Hanc tenet Caietanus *in Summa, verbo, Cogitatio,* & *ibi* Fumus *num.* 1. Saà *verbo, Peccatum, num.*2. Alcocer. *in Summa, cap.*6. *doctrina* 2. Rodriques *tom.*1. *Summæ, in secunda editione, cap.*12.*num.*2. Et expressè Vasquez 1. 2. *q.* 74. *art.* 8. *disp.* 16. *cap.*2. *num.*4. vbi dicit, non esse mortale propositum intensum vindictæ sumendæ, si licuerit. Et Sayr. *in Claui regia, lib.* 8. *cap.* 7. *num.* 28. *&* 29. Fundamentum illorum est: quia, quanuis conditio illa nihil ponat in natura obiecti voliti, & semper illud relinquat malum; ponit tamen in voluntate affectum non admittendi peccata, posita illa prædicta conditione, non auferente malitiam obiecti. Vnde, cùm ea conditio sumatur ex parte voluntatis, ea adiecta excludetur tota voluntas peccandi. 2. *1. opinio.*

Caietanus. Fumus. Saà. Alcocer. Rodriques. Vasquez. Sayrus.

Secunda opinio verior, & probabilior docet, id solùm verum esse in iis rebus, & obiectis, quæ solo iure ecclesiastico, vel positiuo prohibentur; non verò in his, quæ solo iure naturali sunt prohibitæ; vt in his actibus, comederem carnes in Quadragesima, non audirem Sacrum in diebus festis, nisi Ecclesia prohibuisset; ingrederer hos locos sacros, nisi id sub excommunicatione esset prohibitum. Ex his coniice alia exempla. Secùs de illis, quæ iure naturali sunt interdicta, vt, occiderem, furarer, adulterium, & fornicationem committerem, nisi esset peccatum. Hanc tenet expressè Sãchez *tom.*1. *Decalogi, cap.*2.*n.*23. Adrian. *quodlibeto* 10. *art.*2. *concl.*1. *in eius corollario, litera I, & R,* Azor. *tom.*1. *instit.* 3. *2. opinio.*

Sanchez. Adrian. Azor.

Probatur primò. *instit. moral. lib. 4. cap. 6. q. 10.* Ratio discriminis est: quia, cùm res prioris generis, quæ solo iure positiuo sunt prohibitæ, non sint intrinsecè malæ; potest ab eis per conditionem adiectam malitia auferri, nec conditio contradictionem implicat: & potest quis optare eas res non esse malas; quia id aliud non est, quàm optare, quòd Ecclesia id non prohibuisset: at res posterioris generis sunt intrinsecè, & ex natura sua malæ, ac proinde absque sua malitia cognosci nequeunt: ergo nec amari, nec desiderari: nihil enim volitum, quin præcognitum. Vnde conditio illa negans eis hanc malitiam, inuoluit contradictionem. Neque obstat, quòd illa conditio habeatur ex parte voluntatis: quia voluntas non potest efficaci desiderio velle illam rem, nisi vt ab intellectu cognosci potest: nunquam autem cognosci potest absque sua mala, & intrinseca natura: ergo, etiamsi habebat se ex parte voluntatis, non excludet ab ea peccatum in volitione efficaci.

4. *Probatur secundò.* Secundò, quia, etiamsi detur illa conditio ex parte voluntatis; tamen adhuc ea posita conditione, id nihil aliud est, quàm velle, vt ea, quæ sunt iure naturæ mala, liceant, & bona sint; & sic nihil aliud est, quàm velle, vt rerum naturæ inuertantur, vt suam libidinem perpetuò expleant: quod est in maiori malo complacere, quàm sit homicidium, aut fornicationem semel committere: & sic est maius, ac deterius peccatum: peius enim est hæc perpetuò licere, quàm semel committi. *Probatur tertiò.* Tertiò, quia nemo dubitabit, hunc actum esse culpam mortalem: Si esset licitum, destruerem Deum. cùm tamen conditio hæc ex parte voluntatis posita rationem malitiæ auferre videatur.

5. *Doctrina Vasquez reiicitur.* Nec approbari potest doctrina Vasquez 1. 2. *disp.* 116. *cap.* 2. *in fine*, vbi asserit, non esse mortale, desiderare, ne fornicatio, vel alia peccata de se mala, iure naturæ licita sint, si finis, qui ad eum affectum, & desiderium mouet, sit bonus: vt, si vir iustus videns se fragilem, & in peccatum venereum sæpiùs labi, voluntate efficaci desideraret, fornicationem non esse peccatum, & eo desiderio diceret: Optarem hoc esse licitum, vt non peccarem. quia immutatio boni naturalis, quæ grauissimum malum, & peccatum est, non potest desiderari ob particulare bonum alicuius, cùm id desiderare nihil aliud sit, quàm desiderare, Deum authorem naturæ non esse authorem illius: maximè quia potest homo iustus id alia via consequi; diuina, scilicet, se gratia, ieiuniis, flagellis, & pœnitentiis contra tentationes muniens.

6. *2. opinio limitatur primò dupliciter.* Limitatur tamen hæc nostra secunda sententia dupliciter. Primò, nisi res illæ, & peccata, quæ sunt iure naturæ vetita, & illicita, essent in aliquo statu, aut casu licita, & conditio apponeretur pro tempore illius casus, aut status, quo sunt licita: tunc enim talis conditio excusaret à culpa: & sic non peccaret ille, qui desideraret accedere ad aliquam, si adesset matrimonium, & esset propria vxor: nec ille, qui desideraret suspendere fures, si esset Iudex: nec Religiosus, aut coniugatus desiderans vxorem ducere, si ille à voto, & hic à coniugio liber esset: quia hæ conditiones totam subiecti malitiam destruunt, redduntque illud omninò licitum. Et ita fatentur omnes, & præcipuè Caietanus *in Summa, verbo, Cogitatio*, & Armilla *cap. 2. n.* 24. & Sayrus *in Claui regia, lib.* 8. *c.* 7. *à n.* 28. Vazq. 1. 2. *disp.* 100. *cap.* 2. *n.* 4. Sed hac de re necessariò redibit sermo *num.* 13.

Caietan. Armilla. Sayrus. Vasquez.

7. *Occurritur obiectionibus.* Nec obstat, iam iure naturæ interdictum esse coniugium Religioso ratione voti, & coniugato ratione præsentis matrimonij: quia satis est, posse eos considerari sub eo statu, in quo id eis interdictum non esset, & posse illos referre suam voluntatem ad tempus illius status; vt optimè animaduertunt Sanchez, & Vasquez allegati. Nec etiam placet explicatio Armillæ asserentis, id non esse peccatum, nisi ille Religiosus sit malè contentus de diuino beneficio: tunc enim ait esse mortale. Sed id non credo, nisi formaliter diuinum beneficium sui status contemneret, vel ob id constitueretur in proximo frangendi voti periculo: quia extra hos casus, dolere de voto emisso, non est mortale, vt latè probat Sanch. *lib.* 4. *Decalogi, cap.* 12. *n.* 2. *Sanchez.*

8. *Limitatur secundò.* Secundò, limitanda est nostra opinio secunda, vt intelligatur, quando est desiderium, & voluntas efficax illius mali iure naturæ vetiti sub ea conditione, si liceret: secùs si tantùm esset significatio quædam propensionis voluntatis in id obiectum, si malum, & illicitum non esset, vt si huius conditionalis: Vindicarer, si esset licitum; aut in rem veneream modò incumberem, nisi peccatum esset. sensus sit: Voluntatis propensio me ad vindictam sumendam, & ad libidinem inclinat: at nolo peccare propter Dei legem. quia is actus bonus omninò est, cùm voluntas ex eo ad nihil mali determinetur, nec id velit; sed propensionem suam in malum reprimat, ne Deum id prohibentem offendat. Et hoc modo sæpè viri timentes Deum hos actus conditionales eliciunt.

9. *Illatio prima ex præcedenti doctrina.* Ex hac præiacta doctrina hæc inferuntur corollaria. Primò infertur, quid dicendum sit de hoc actu: Nisi meum statum Religiosi, aut Presbyteri spectarem, vindicarer; adulterio, aut libidini satisfacerem. nam, si voluntas efficaciter verbis consonat, non dubium est, quin sit peccatum mortiferum, ac si esset absoluta: quia ea conditio, peccati rationem non aufert. Ita Sanchez *lib.* 1. *Decalogi, cap.* 2. *n.* 28. & deducitur ex dictis *num.* 3. Secùs, si esset inefficax.

10. *Illatio secunda.* Infertur secundò, quid sit statuendum circa hos loquendi modos: Si alio tempore hoc mihi accidisset; nempe, quando eram iunior, aut deperditæ vitæ; ego huius rei vindictam sumpsissem; ego expleuissem meam libidinem. nam huiusmodi loquendi modi duplicem sensum possunt efficere. Primus est, vt modò reuerà voluntatem quis habeat sumendi vindictam, aut libidinem explendi, si tempore iuuentutis iniuria, aut tempore deperditæ vitæ occasio præsens accideret: & hoc est sine dubio lethiferum peccatum. Ratio est: quia voluntas nunc ad id malum determinatur, quod nulla ratione, aut conditione licitum reddi, aut cohonestari potest: & licèt possit, ea conditio mali rationem non aufert. Secundus sensus est enunciatiuus, efficiens hunc sensum: Tunc temporis talis eram, vt vindictam sumpsissem, & libidinem expleuissem, si hæc iniuria mihi facta fuisset, aut occasio accidisset. & tunc nullum est peccatum, nec veniale quidem: quia nullus est volũtatis consensus, nisi id dictum coram altero cõtumeliæ verteretur: tunc enim malitiam contumeliæ indueret, vt patet. Ita idem Sanch. allegatus *num.* 29. *Sanchez.*

11. *Illatio tertia.* Infertur tertiò hoc desiderium: Si Deus vellet, vt Petrus moreretur, ego gauderem, vt illius diuitias, hæreditatésque acciperem. duplicem sensum posse efficere. Primus est, vt diuina voluntas præcedat, & nostra subsequatur: & hoc nullum

nullum est peccatum; imò est actus optimus: quia nostram voluntatem conformem esse diuinæ volumus. Secundus est, ita vt nostra præcedat,& diuina subsequatur: quia, scilicet, volumus, Deum velle illum emori, sicut nos volumus: & idem est peccatum,ac mortem proximi desiderare: quia verè desideratur. Et hic secundus modus solet semper contingere, quando ea verba à personis ira commotis proferuntur.Ita docet Sanchez *lib.1.decalogi,cap.2.& 3.* Petrus Nauarra *lib.2.de rest.cap. 3.p.2.dub.7.in noua editione,n.*194.

Sanchez. Nauarrus.

12. *Illatio quarta.* Infertur quartò, quid dicendum sit de hoc actu: Si non timerem Deum,ieiunium frangerem.Nam, si intelligatur de timore seruili, quo Deus timetur,tanquàm animaduersor malorum; culpa mortalis est: idem enim tunc esset, ac dicere: Si non esset Infernus, hoc efficerem. quæ conditio,culpæ rationem non aufert. Si intelligatur de timore filiali, omni culpa, veniali etiam, vacaret: idem enim esset,ac dicere: Nisi Deum amarem, & reuererer, hoc efficerem. quæ conditio, peccati rationem aufert. Si autem peccatum esset contra ius naturæ, vt si diceret: Si non timerem Deum,adulterium,furtum,homicidium, fornicationem committerem. in vtroque casu,hoc est, si intelligatur, tam de timore filiali,quàm de seruili, semper peccatum mortale erit, si esset voluntas efficax, ac desiderium id committendi: secùs, si sola voluntatis propensio significaretur,iuxta *superiùs* dicta *n.*8.

13. *An liceat delectatio præsens de obiectis mortalibus, quæ sub cōditione desiderare licet.* Veniamus ad secundam partem tituli, an, scilicet, liceat delectatio præsens de obiectis mortalibus, quæ sub conditione desiderare licet,vt de copula cogitata cum fœmina, si esset vxor,& matrimonium adesset. Et antequàm hoc dubium explicemus,animaduerto,nobis hîc sermonem non esse de desiderio, & voluntate efficaci exequendi rem aliquam, si liceret; vt de desiderio,& voluntate efficaci habendi copulam cum fœmina,si esset sua; furandi, si esset licitum; detrahendi, si non esset peccatum; citra delectationem in commotione corporis, & prurigine partis inferioris,seu appetitus sensitiui: hoc enim desiderium respectu fœminæ, seclusa hac delectatione huius commotionis, fatentur omnes esse licitum: vt satis probauimus *in præsenti cap. à num.*2. cùm nihil aliud sit, quàm simplex quidam voluntatis motus,& efficax apprehensio rei pro statu,quo esset licita:quæ ideò dicitur simplex, quia datur in homine, cùm est de re venerea sine delectatione in ipsa commotione: ideò efficax, quia efficaciter à voluntate desideratur: sed sermonem esse de delectatione morosa suppullulante ex cogitatione, & desiderio habendi copulam cum hac, vel illa fœmina, si esset vxor; & ex delectatione, & consensu proueniente ex desiderio, & voluntate furandi, si esset licitum; aut detrahendi, si non esset peccatum. Et hoc ipso animaduerso,

14. *Sententia Authoris.* Statuo sic. Is, qui deliberatè in appetitu sensitiuo delectatur de copula cogitata sub conditione, si adesset matrimonium,& esset propria vxor; peccat omninò mortaliter. Idem dicendum est de eo, cui placet delectatio in appetitu sensitiuo, si ibidem datur; orta ex desiderio, & voluntate furandi, aut detrahendi, si esset licitum detrahere, aut furari. Est communis omnium doctrina. Ita docet Nauarrus *in Summa Latina,cap.16.n.9.versu 6.* Medina 1. 2. *quæst.*74. *art.*8. *dub.*4. & ibi Sumel *post 4.disputationem, dub.*1. Caietanus *in Summa, verbo, Delectatio;*& *in opusculorum tomo* 1.*tract.*14. *de delectatione morosa, dub.*2. Armilla *verbo, Delectatio,num.*4. Valentia 1.2.*disp.6.quæst.4.puncto* 4. Sanchez *lib.9. de matrimonio,disp.*47.*n.*5. Graphis 1.*p.decis. aur. lib.*2. *quæst.*78. *num.*19. Rodriguez *tom.*1.*Summæ,in* 2.*editione,cap.*212.*num.*3. & idem Sanchez *tom.*1. *lib.*1. *Decalogi,cap.*2.*num.*31. Probant primò: quia, cùm ea conditio, seu matrimonium, nondum sit in re; sed sola cogitatione apprehensum, delectatio illa in copulam futuram, orta in appetitu sensitiuo, fertur suapte natura in matrimonium præsens, atque adeò in obiectum illicitum, & conditione matrimonij destitutum; atque ita in rem, quatenus est illicita,& mortalis, cùm tale obiectum præsens non detur: nam voluntas conditionalis nihil ponit in esse rei: at delectatio statim ponitur, & datur præsens, absolutè loquendo,nō expectata conditione.Secundò:quia, quanuis licita sit voluntas conditionalis habendi copulam cum illa, vel illa,absque prurigine,& cōmotione appetitus sensitiui,si esset sua,vel quando esset sua vxor; & quanuis item licitum sit ei gaudere de spe, quam concipit habendi aliquando illam in vxorem; non tamen ei est licitum admittere deliberatè delectationem illam carnalem,quæ inde in appetitu sensitiuo prouenit, ac suppullulat: quia, quanuis voluntas conditionalis nihil ponat in esse rei; illa tamen delectatio, quæ inde nascitur,non est conditionalis, nec futura; sed est præsens,& absoluta; atque adeò est copulæ inchoatio, vt probabimus *cap.sequenti,num.*2. Quæ ratio adeò conuincit,& intellectum firmat,vt eam singulariter concludentem Nauarrus appellet.

Nauarr. Medina. Sumel. Caietanus. Armilla. Valent. Sanchez. Graphis. Rodriguez.

15. *Obiectio.* Sed obiicies: Sicut in desiderio proposito, seu voluntate efficaci habendi copulā cum illa fœmina, si esset vxor, sine prædicta prurigine, & commotione appetitus sensitiui, apprehenditur obiectum sub conditione matrimonij, (desideratur enim copula, sub conditione habendi fœminam in matrimonium,) datur complacentia quædam absoluta: ita cùm delectatur voluntas in copula præsenti; non apprehenditur copula, nisi sub matrimonij conditione: ergo, si illud desiderium sub conditione matrimonij futuri est licitum; ita etiam delectatio sensitiua orta ex illo erit quoque licita. Nec obstat, quòd illa complacentia absoluta detur in voluntate sine commotione corporis, & spirituum vitalium generationi inseruientium; & delectatio præsens, orta ex tali desiderio, detur in appetitu sensitiuo cum prurigine,& commotione talium spirituum: quia, licèt in appetitu sensitiuo commotio illa detur; tamen illa commotio, & delectatio adhuc in ipso appetitu erit conditionalis, cùm in obiectum sub conditione apprehensum feratur: ergo, si illud desiderium,& complacentia absoluta sub ea conditione apprehensa, est licita; licita quoque erit delectatio præsens in appetitu sensitiuo orta ex illa.

16. *Solutio.* Respondeo, esse diuersam rationem: quia illa complacentia,& delectatio absoluta, quæ est coniuncta cum illo desiderio, & voluntate efficaci data sub illa conditione: Si esset sua.nihil aliud est, quàm quoddam simplex gaudium, seu simplex voluntatis motus,ortus ex futuri matrimonij spe: at illa delectatio,& consensus, qui datur in voluntate,supposita commotione partis sensitiuæ, non est simplex gaudium; sed est propriè, & verè sensitiua delectatio,quæ, cùm talis sit, ex simplici apprehensione transit in consensum præsentis copulæ, exclusa quacunque cōditione,vt iam diximus. Est enim hoc discrimen inter vtranque delectationem, nempe, inter illam absolutam futuram, & istam

istam præsentem, quòd illa prior possit haberi de obiecto conditionali, non ista secunda appetitus sensitiui. Et ratio huius rei est: quia delectatio consurgit ex præsentia boni conuenientis, vel in re possessi, vel in cognitione apprehensi: illa autem delectatio, & complacentia absoluta, seu illud desiderium, & voluntas efficax oritur ex præsentia obiecti secundùm cognitionem apprehensi: delectatio verò appetitus sensitiui oritur ex præsentia obiecti in re possessi. Et in priori casu potest intellectus repræsentare voluntati obiectum conditione futuri matrimonij vestitum, ac à malitia præcisum; & voluntas potest sic illud amplecti, & in illud ferri: at in posteriori casu imaginatiua, seu æstimatiua, ex cuius apprehensione mouetur appetitus sensitiuus, nullam conditionem apponere potest: quia imaginatiua est communis hominibus, & brutis, & repræsentare obiectum vestitum sua conditione est opus solius intellectus: cùm ergo imaginatiua non proponat obiectum appetitui sensitiuo sub conditione; sed absolutè, vt à parte rei est; appetitus sensitiuus, qui ex eius apprehensione mouetur, in illud statim fertur, omni conditione destitutum. Ex quo fit, quòd delectatio absoluta voluntatis ex obiecto conditionali, quod seclusa conditione esset peccatum mortale, sit licita, secluso periculo consensus in aliquid illicitum, aut delectationis in parte sensitiua, vt gaudium voluntatis de copula, si esset sua: at delectatio appetitus sensitiui de eodem obiecto, est lethalis.

CAPVT IV.

Vtrùm sponsis de futuro liceat delectatio de copula habenda tempore matrimonij. Viduis, & coniugibus absentibus de copula habita in matrimonio. An mortaliter peccent illi, qui delectantur in actibus de se mortalibus, in ebrietate, vel amentia, violentia, aut somno commissis? Et an omnes delectationes morosæ sint eiusdem generis, licèt obiecta sint diuersa.

SVMMARIVM.

An liceat sponsis de futuro delectatio in appetitu sensitiuo copulæ habendæ tempore coniugij. Refertur prima opinio, asserens, id tantùm esse veniale, modò absit periculum pollutionis, & consensus illius. num. 1.
Refertur secunda opinio asserens esse peccatum mortale, etiamsi absit id periculum. n. 2.
Iudicium Authoris. n. 3.
An coniuges absentes, & qui loco, & tempore impediti sunt, possint licitè morosè in appetitu sensitiuo delectari de copula cogitata, vt præsenti, secluso pollutionis periculo. Refertur opinio affirmans. n. 4.
Refertur secunda negans. n. 5.
Respondetur ad fundamenta primæ opinionis. n. 6.
An possint viduæ delectari, cum commotione spiritus sensitiui, in cogitatione copulæ habitæ cum viris suis, tempore matrimonij, absque periculo pollutionis. Refertur prima opinio, asserens, non peccare mortaliter; sed venialiter. num. 7.
Refertur secunda asserens peccare mortaliter. n. 8.
Soluuntur argumenta primæ opinionis. n. 9. 10. 11. 12.
An liceat delectari in actibus ex se mortalibus, & illicitis, in ebrietate, amentia, somno, vi, ac violentia commissis? Refertur prima sententia, asserens, hoc esse licitum ob bonum finem, verbi causa, propter vtilitatem ex homicidio in amentia facto resultantem, propter hæreditatem filij ex adulterio suscepti. n. 13.
Refertur secunda docens, delectationem illam semper esse mortalem, si capiatur de rebus ex se, & iure naturali vetitis; secùs, si de rebus solo iure humano prohibitis. n. 14.
Quid tenendum sit in hac materia. n. 15.
Licèt opera illa ex accidenti non fuerint mortalia; quia fuerunt commissa in ebrietate, in somno, in amentia: delectatio tamen eorum in vigilia, & extra amentiam, & ebrietatem habita, est peccatum, & voluntaria. n. 16.
Sed quid, si ad bonum finem quis de his actibus delectetur. Prima opinio affirmat, tunc esse licitum de illis delectari. n. 17. & 18.
Secunda negat. n. 19.
Præfertur prima. n. 20.
An licitum sit filio gaudere, & delectari de parricidio parentis ab ipso filio perpetrato propter diuitias, quas inde ipse filius hæreditauit. n. 21.
Pollutio nocturna, cùm via naturali contingat, potest desiderari antecedenter, vt in somnis eueniat; non tamen antecedenter procurari: at fornicatio, adulterium, & homicidium, nec desiderari, nec procurari antecedenter potest: & quare. n. 22.
Sicut licitum est, antecedenter desiderare, vt ipsa pollutio nocturna de nocte in somnis contingat, propter sanitatem corporis, absque periculo consensus illius in ipso desiderio: ita etiam licebit posteà de illa gaudere absque eodem periculo. num. 23.
An delectationes morosæ, quæ capiuntur ex diuersis obiectis specie diuersis, distinguantur specie, sicut ipsa obiecta. n. 24.

1. SED adhuc restant dubia expedienda. Primum est, an liceat sponsis de futuro delectatio sensualis de copula habenda tempore coniugij. Quidam enim nouiores opinantur, non peccare mortaliter, sed tantùm venialiter sponsos, vel sponsas de futuro, qui in cogitatione copulæ habendæ tempore matrimonij in appetitu sensitiuo delectantur, dummodo absit periculum pollutionis, & consensus in aliquod peccatum mortale. Ita docet Victoria, quem refert, & sequitur Medina 1. 2. q. 74. art. 8. dub. 3. Sumel. *ibid. disp.* 4. *dubio* 3. *folio mihi* 333. *col.* 2. vbi citat pro hac parte Caiet. *tomo* 1. *Opusc. tract.* 14. *dubio* 2. & in *Summa, verbo, Delectatio morosa.* §. *Secundum, an delectatio.* Probant primò: quia ea delectatio est de obiecto licito, nempe, de matrimonio futuro: talis autem est delectatio, quale obiectum. Secundò, quia idem est iudicium de huiusmodi delectationibus, atque de delectatione absoluta, seu de desiderio, & voluntate copulæ cum muliere, sub conditione, si adesset matrimonium, & esset vxor: atqui hoc licitum est, vt probauimus *cap. præcedenti, num.* 6. ergo & illud. Tertiò, quia licita est coniugibus delectatio sensualis appetitus sensitiui consurgens ex cogitatione copulæ præteritæ, si memoria apprehendatur: ergo etiam licebit ea delectatio sponsis de futuro ex cogitatione copulæ futuræ: nam

An liceat sponsis de futuro delectatio sensualis de copula habenda tempore coniugij.

Victoria. Medina. Sumel. Caietan.

nam actus vt præsens solùm in memoria, & vt præteritus in eadem memoria, eandem vim, & rationem obiecti moralis habet: quòd verò per se sint tantùm venialia peccata, huiusmodi delectationes in sponsis de futuro, imò & in viduis olim coniugatis, de copula præterita, probant: quia hi actus carent iusta necessitate, & vtilitate: ergo venialia peccata tantùm sunt; non enim huiusmodi delectationes carnales consequuntur ex copula præterita, vel futura, quatenus illa copula erat actus virtutis temperantiæ, aut iustitiæ; sed quatenus erat actus libidinosus, & delectabilis. Addunt, esse peccata venialia per se, & quantùm est ex parte sui obiecti præcisè: quia per accidens ratione periculi pollutionis, vel ratione periculi consentiendi in fornicationem, poterunt esse peccata mortalia. Vnde, si probabiliter timeatur hoc periculum, tenentur vitare delectationes huiusmodi sub mortali, tanquàm pericula peccandi mortaliter.

2. *2. opinio.* Secunda opinio docet, ex obiecto peccatum esse mortale captare sponsos, & nondum coniugatos delectationem sensualem appetitus sensitiui ex copula futura, tempore matrimonij cogitata, etiamsi absit periculum pollutionis futuræ. Ita docet Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. vlt. quæst. 47. num. 4.* Nauarrus *in Summa Latina, cap. 16. num. 9.* Hispana *num. 10. & cap. Si cui. de pœnit. dist. 1. n. 1.* Graphis *1. p. decis. lib. 2. cap. 78. num. 9.* Lud. Lopes *1. parte Instruct. cap. 75. §. Sed maius dubium.* Rodriguez *tomo 1. Summæ, edit. 2. cap. 212. num. 3. casu 2.* Corduba *lib. 1. quæstionarij, quæst. 23. dub. 13.* Vazquez *1. 2. quæst. 74. art. 8. disp. 114. num. 3.* Et à fortiori id docent omnes, quos citabimus *num. 5.* asserentes etiam in coniugatis, dum copulam habere ex accidenti nequeunt, esse mortale delectari de copula cogitata. Probatur primò: quia ille actus appetitus sensitiui semper fertur ex natura sua in copulam præsentem, vt præsentem, cum præsenti prurigine, & commotione spirituum corporalium, & vitalium inseruientium generationi, ad illámque natura sua ordinatur; imò nihil aliud est, quàm quædam ipsius copulæ inchoatio: sed copula præsens, solis coniugatis licita est: ergo non est licita sponsis de futuro. Et confirmatur: quia, sicut externa delectatio copulæ, quam contractum matrimonium non cohonestat, est mortalis; ita & interna, quæ eiusdem rationis est: neque enim eius malitia, aut bonitas æstimanda est ex copula præterita, aut futura; sed ex præsenti, ad quam natura sua tendit.

(Sanchez. Nauarr. Graphis. L. Lopes. Rodrig. Corduba. Vazquez.)

3. *2. opinio est probabilior.* Ita se habent huiusmodi opiniones, vtraque probabilis; sed ista secunda multò est probabilior. Ad fundamenta primæ opinionis respondeo. *Ad fundamenta primæ respondetur.* Ad primum dico, delectationem appetitus sensitiui talem esse, quale est obiectum. Vnde, cùm feratur ex sua natura in obiectum præsens, hoc est, in matrimonium præsens, & tale matrimonium non detur, sequitur euidenter, esse copulam mortalem. Ad secundum nego, idem esse iudicium de delectatione absoluta, & de desiderio, & voluntate copulæ cum muliere, si adesset matrimonium, & esset vxor; atque de delectatione appetitus sensitiui, cùm illa sit apprehensio quædam, seu motus voluntatis in tempus futurum sine commotione spirituum, & sine prurigine corporis, vt diximus *cap. præcedenti, num. 16.* ista verò delectatio nihil aliud sit, quàm inchoatio quædam ipsius copulæ, atque adeò copula inchoata. Ad tertium patebit responsio ex solutione dubij sequentis, *num. 5.*

Secundum dubium est, an coniuges absentes, & qui loco, & tempore ad habendam copulam impediti sunt, possint licitè, & morosè in appetitu sensitiuo delectari de copula cogitata, vt præsenti, secluso pollutionis periculo: qua etiam de re est duplex opinio. 4. *An coniuges absentes possint licitè delectari de copula cogitata.* Prima affirmat, id non esse peccatum mortale; sed tantùm veniale, iuxta ea, quæ dicit prima opinio reprobata, de sponsis de futuro *num. 1.* Ratio illorum est, primò: quia consensus delectationis in copula talis est, qualis est copula, *1. opinio affirmans.* ex qua delectatio capitur: atqui copula inter coniuges est licita: ergo & consensus, & delectatio illius habita in appetitu sensitiuo cum alteratione spirituum, & carnis, ac pruriginis commotione. Secundò, quia, sicut copula præsens in matrimonio habita excusat delectationem sensitiuam à culpa mortali; ita excusat etiam commotionem illam spirituum vitalium, & carnis pruriginem in appetitu sensitiuo consurgentem ex ipsa copula, vt præsens cogitata: est enim hæc prurigo, & delectatio appetitus sensitiui copula inchoata, & medium, ac via ad illam; & ad illam ordinatur tanquàm medium ad finem: vnde, si finis est licitus, omnia etiam media, quæ ad illum ordinantur, licita sunt. Aliunde tamen poterit esse peccatum veniale ex defectu necessitatis, & iustitiæ: non enim huiusmodi delectationes carnales tunc temporis à coniugibus habentur, quatenus illa copula erat actus iustitiæ propter debiti redditionem, nec quatenus erat actus virtutis temperantiæ coniugalis; sed præcisè quatenus erat actus libidinosus, ac venereus, & corporaliter delectabilis. Ita docent omnes citati *num. 1.* & Rosella *verbo, Delectatio, num. 3.* Armilla *n. 3.* Angelus *verbo, Cogitatio, n. 3.* Tabiena *ibi, quæst. 7. n. 8.* Margarita Confessorum *tract. de luxuria, fol. 110.* Pedraca *præcepto 9. § In todos los mandamientos. in fine* Valentia *1. 2. d. 6. q. 4. puncto 4.* Vasq. *1. 2. disp. 113. n. 4.* Paludan. *in 4. dist. 9. quæst. 3.*

(Rosella. Armilla. Angelus. Tabiena. Marg. Conf. Pedraca. Valentia. Vasquez. Paludanus.)

Secunda opinio probabilior negat; & docet, esse peccatum mortale de se, & ex natura sua, & obiecto, secluso etiam pollutionis periculo. 5. *2. opinio negans, & probabilior.* Ita Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 47. n. 5.* Cord. *in suo quæstionario, lib. 1. q. 23.* Vasquez *1. 2. q. 74. art. 8. disp. 114. n. 3.* Philiarchus *de officio Sacerdotum, tomo 1. art. 2. lib. 4. cap. 18.* Graphis *1. p. decis. lib. 2. cap. 78. n. 9.* Veiga *tomo 1. Summæ, 2. edit. cap. 81. casu 2.* Azor *tom. 1. lib. 4. cap. 6. quæst. 8.* Nauarr. *in Summa Lat. cap. 16. num. 10.* Lopes *1. p. instruct. cap. 75. §. Hinc perspicuum.* Rodriguez *tom. 1. Summæ, in 2. edit. cap. 212. n. 3.* Saà *verbo, Luxuria, versu, Delectatio de peccato.* & alij, qui tamen omnes docent, licitam esse delectationem absolutam ortam ex desiderio, & voluntate efficaci habendi copulam cum coniuge, dummodo non transeat ad partem sensitiuam, id est, ad delectationem appetitus sensitiui cum commotione, & ardore spirituum vitalium inseruientium generationi, quæ hîc datur. Fundamentum huius opinionis est, primò: quia delectatio sensitiua in appetitu sensitiuo cum commotione spirituum vitalium, & carnis prurigine, quando non intenditur ad bonum finem, semper est mortalis, & omnibus interdicitur sub mortali, quando est extra actualem copulam coniugalem; hîc autem est extra copulam actualem: ergo est peccatum mortale. *Fundamenta huius opinionis.* Secundò, quia, licèt sint coniuges; tamen eam delectationem capiunt, non ex maritali copula, quæ actu habeatur, ac subsistat; sed ex ea, quæ tantùm animo cogitatur, & fingitur memoria; ac proinde de copula delectatur extra matrimonium: quod

(Sanchez. Corduba. Vasquez. Philiarc. Graphis. Veiga. Azor. Nauarr. L. Lopes. Rodrig. Saà.)

quod semper est mortale. Tertiò, quia in vidua ea delectatio de copula præterita, etiam vt præsens apprehensa, est mortaliter illicita, vt statim probabimus *in dubio sequenti:* ergo & in coniuge, vbi non est opportunitas, & tempus copulæ habendæ, delectatio de ipsa copula futura apprehensa, vt præsens, mortalis erit: eadem est enim ratio vtrobique, vt consideranti patebit.

6. *Ad fundamenta primæ opinionis respondetur.*

Ad fundamenta, & rationes primæ opinionis respondeo sic. Ad primum dico, consensum, & delectationem sensitiuam, & in appetitu sensitiuo talem esse, qualis est copula, cùm sit inchoatio copulæ; & via, ac medium ad illam: at copula solùm est licita in coniugibus, quando est præsens, & in loco, & in tempore accommodato haberi potest; & aliàs est illis mortaliter illicita: coniuges autem absentes copulari non possunt. Nec sufficit, cogitare ipsam copulam tanquàm præsentem: quia cogitatio nihil ponit in re; & sic reuerà cùm præsentialiter illam exercere nequeant, consentiunt, & delectantur in copula futura cum præsenti periculo pollutionis, imò cum ipsa pollutione inchoata. Vnde semper adest periculum pollutionis, quanuis dicatur abesse. Ad secundum respondeo, matrimonium solùm excusare delectationem sensualem in appetitu sensitiuo, quando illius actus, & copula actu exerceri potest, quod inter coniuges absentes fieri non potest.

7. *Vtrùm viduæ delectari possint ex cogitatione copulæ licitæ præteritæ.*

Tertium dubium est, vtrùm possint viduæ, absque peccato mortali, captare delectationem sensualem appetitus sensitiui ex cogitatione copulæ licitæ præteritæ tempore coniugij habitæ, dummodo absit periculum pollutionis, vel consensus in copulam præsentem? Partita est opinio in hoc

1. opinio.

dubio, sicut & in aliis. Prima docet, non peccare mortaliter huiusmodi viduas hanc delectationem capientes, sed tantùm venialiter. Hanc tenet Caiet.

Caietanus. Paludan. Angelus. Armilla. Rosella. Tabiena. Marg. Conf. Pedraca. Nieua. Valentia. Medina. Sumel. Saà.

*in opuscul. tom.*1. *tract.*14. *de delectatione morosa, dub.*2. & *in Summa, verbo, Delectatio,*§.*Secundum, an delectatio.* Palud. *in* 4.*dist.*9. *quæst.*3. *conclus.*1. Angelus *verbo, Cogitatio, num.*2. Armilla *verbo, Delectatio, num.*3. Rosella *verbo, Delectatio, num.*3. Tabiena *ibidem, quæst.*7. *num.*8. Margarita Confess. *de luxuria, folio* 110. Pedraca *in Summa, præcept.*9. §. *En todos los mandamientos. in fine.* Nieua *in Summa, tit.* 105. Valent. 1.2. *disp.*6. *quæst.*4.*p.*4. Medina 1.2.*disp.*6.*art.*8.*dub.*2. Sumel 1.2.*quæst.*74. *art.*8.*disp.*4.*dubio* 3. Saà *verbo, Luxuria,*§.*Delectatio de peccato.* Limitant tamen Rosella, Angelus, Tabiena, Armilla, Margarita, Medina, Sumel, & Saà, nisi viduus coniux cogitet alterum coniugem quasi præsentem, & sub ratione præsentis: quia tunc illud est, delectari de copula præsenti, quæ viduis illicita est.

8. *Quatuor fundamenta huius 1. opinionis.*

Probatur hæc opinio ex quatuor fundamentis validissimis. Primò, quia obiectum est licitũ, nempe, copula tempore coniugij habita, quæ illo tempore fuit licita: ergo licitum erit delectari de re licita; illa enim delectatio appetitus sensitiui sumit suam bonitatem, & malitiam ab obiecto, fine, seu copula, ad quam tendit. Secundò, quia plùs videtur esse approbare illã copulam, quàm de illa delectari: at licitum est illam approbare: igitur & de illa delectari. Tertiò, quia nemo damnabit Iudicem, qui delectatur de occisione iusta latronis, quem ipse publica authoritate occidit: ergo etiam nemo damnabit viduam, quæ delectatur de copula licita, quam publica authoritate matrimonij, & Ecclesiæ, licitè tempore coniugij habuit; vtrobique enim eadem est ratio. Quartò, quia differentiæ temporum speciem moralem non variant: cùm igitur licitum sit coniugatis delectari in copula præsenti cogitata, licebit etiam viduis delectari in præterita, cùm vtraque sit licita, & sola differentia temporis præteriti, vel præsentis inter illas inueniatur.

9. *2. opinio.*

Secunda opinio docet, peccare mortaliter viduas delectationẽ veneream in appetitu sensitiuo capientes, ortam ex cogitatione copulæ præteritæ, habitæ tempore matrimonij præteriti. Hanc tenent illi, qui profundiùs hanc opinionem euiscerarunt; in primis Sanchez *lib.*9.*de matrim. disp.*47. *num.*7. Nauarrus *in Summa Latina, cap.*16.*n.*1.& *cap.Si cui. de pœnit.dist.*1.*n.*2. & *sequentibus.* Corduba *in suo quæstionario, lib.*1.*q.*23.*dub.*12.§. *Hinc perspicuum est.* Vasquez 1.2. *q.*74.*art.*8. *disp.*114. *n.*2. Philiarchus *de officio Sacerdotis, tom.*1.*p.*2.*lib.*4. *cap.*18. Graphis 1.*p.decis.lib.*2.*cap.*78.*n.*9. Rodrig. *tom.*1.*Summæ, in* 2.*edit. cap.*212.*n.*3. Veiga *tom.*1. *Summæ, in* 2.*edit.cap.*81.*casu* 2. Probatur omnibus rationibus adductis *num.*5. quæ omnes hîc militant, vt consideranti patebit. Deinde efficaciter probatur ex solutionibus argumentorum, quæ pro parte aduersa adducuntur.

Sanchez. Nauarr. Corduba. Vasquez. Philiarchus. Graphis. Rodrig. Veiga. *Vnde probatur.*

10. *Respondetur ad primum argumentum primæ opinionis.*

Ad primum enim respondeo, illam delectationem fuisse de obiecto licito; non tamen esse de obiecto actu licito; fuit enim obiectum illud, seu copula inter coniuges licita tempore matrimonij: at nunc non est licita, & præsens delectatio appetitus sensitiui fertur in copulam præsentem, non in præteritam: quia nihil aliud est, quàm inchoatio copulæ præsentis, & suapte natura ad illam tendit, non ad præteritam, nec futuram, vt sæpiùs, & ad satietatem dictum, ac repetitum manet.

11. *Ad secundũ.*

Ad secundum dices, plùs esse approbare, quàm delectari, si loquamur de delectatione complacentiæ orta ex desiderio, & voluntate copulæ futuræ, si adesset matrimonium; & ex desiderio, & voluntate copulæ præteritæ licitæ: quia hæc complacentia datur in voluntate sine commotione appetitus sensitiui: est enim tantùm simplex quædam apprehensio copulæ præteritæ, atque adeò boni, licèt efficax, & vehemens sine ea commotione, & prurigine; & ideò plus est probare, quàm delectari respectu huius apprehensionis, complacentiæque, quam vocamus complacentiam absolutam, non ita respectu illius appetitus sensitiui: nam respectu illius plùs est delectari in illa, quàm approbare illam.

12. *Ad tertium.*

Ad tertium dico, delectationem illam latronis iustè occisi, respectu Iudicis, non esse initium homicidij, nec per se ordinatam ad occisionem præsentem illicitam: at delectatio præsens in appetitu sensitiuo est inchoatio quædam copulæ; & ideò in copulam præsentem naturaliter ferri: vnde licitum est Iudici, delectari in occisione latronis à se facta; & non est licitum coniugi delectari, & consentire delectationi prouenienti ex appetitu sensitiuo.

13. *Ad quartũ.*

Ad quartum respondeo, differentias temporis præteriti, & præsentis non variare speciem moralem: at illa delectatio non respicit, vt diximus, copulam præteritam, sed præsentem, imò est inchoatio copulæ præsentis; & ideò est illicita: quia copula præsens illicita est viduis, sicut est etiam illicita coniugibus absentibus: vnde nulla hîc datur variatio temporis præteriti, & præsentis, vt patet.

14. *Delectatio in actibus ex se mortalibus commissis an licita.*

Circa quartum autem dubium, an mortaliter peccent illi, qui delectantur in actibus ex se mortalibus, in ebrietate, dementia, vi, ac violentia, aut in somno à se commissis; sunt variæ opiniones.

Prima

1. opinio. Prima docet, eam delectationem ex se non esse peccatum mortale; imò licere ad bonum finem, verbi gratia, propter vtilitatem ex homicidio, aut fornicatione subsecutam; non tamen secundùm se, quatenus sunt proximi mala: quia potest res per se illicita desiderari, vt fiat: at inculpatè ad bonum aliquem finem, verbi causa, vt tyrannus pereat manu furiosi, ne Respublica pereat: vt latro suspendatur authoritate Iudicis, ne innocentes ab illo offendantur, & viatores pecuniis spolientur: vt matrimonium inualidum inter duos Principes inculpatè contrahatur, & proles suscipiatur, si inde pax Regni secutura putetur: licet etiam delectari in pollutione in somnis habita ob bonum finem, nempe, ob salutem corporis; & tamen pollutio, & fornicatio sunt contra ius naturæ. Ita docet expresse Adrian. *in 4. tract. de Eucharistia 9. incipienti: Quia dictum est, quòd somnus. versu, His præmissis, respondeo.* Lessius *lib. 4. cap. 4. dub. 14. num.* 106. Vasquez 1.2. *quæst. 74. art. 8. disp. 115. toto cap. 2. & cap. 3. num. 7.* Et ratio est: quia delectatio sumit suam bonitatem, vel malitiam ab obiecto, & fine, de quo talis delectatio habetur. Vnde, cùm & finis, & obiectum sint bona; bona quoque erit talis delectatio.

Adrianus. Lessius. Vasquez.

15. 2. opinio. Secunda docet, delectationem illam semper esse mortiferam, si capiatur de rebus iure naturali vetitis, vt de homicidio, fornicatione, furto, adulterio, quæ iure naturali prohibentur; quia mala ex se sunt: secùs, si capiatur de rebus solo iure humano prohibitis: quia non est mortalis culpa delectari, verbi gratia, de non auditione Sacri, de violatione ieiunij, quando iusta morbi causa ab illis excusat. Deinde, quia non est in humana potestate priores actus non esse de iure naturali prohibitos: est autem in illa posteriores non esse vetitos: poterat enim humana potestas præcipere, aut non præcipere ieiunium, & auditionem Sacri: vnde licebit velle, hos non esse prohibitos; & consequenter licebit de illis delectari, si non essent prohibiti, & quatenus prohibiti non sunt.

16. Vera resolutio. Opinionibus tamen omissis, resolutiuè respondent multi, & benè, esse peccatum mortiferum delectari in actibus ex se mortalibus, à se per ebrietatem, ignorantiam, violentiam, somnium, aut dementiam perpetratis, siue iure naturali, & intrinsecè sint prohibiti, siue iure positiuo tantùm extrinsecè: verbi causa, in ebrietate, vel dementia hominem occidisti, ieiunium violasti, vel in somno te polluisti, vel per ignorantiam malum aliquod fecisti; posteà eorum recordaris excusso somno, & ebrietate, dum vigilas, & in pleno es iudicio, & in eis actibus absque vllo bono fine delectaris; peccas sine dubio mortiferè. Ita docet Azor *tomo 1. instit. moral. lib. 4. cap. 6. quæst. 9.* Palud. *in 4. dist. 9. quæst. 3 art. 1.* Adrian. *quodlibeto 16. art. 2.* Sotus *in 4. dist. 12. quæst. 1. art. 8. col. 6. versu, Non desunt.* Sanchez *tom. 1. lib. 1. Decalogi, cap. 2. num. 17.* Ledesm. *1. p. 4. quæst. 21. art. 7. dub. 6.* Medina *1. 2. quæst. 74. art. 6.* Sumel. *eadem q. 9. art. 8. disp. 4. dub. 4.* Rodriguez *tom. 1. Summæ, in 2. edit. cap. 211. num. 3.* & in hanc partem propendet Corduba *in suo quæstionario, lib. 2. quæst. vlt. dub. 2.* Ratio est primò: quia, licèt hæc mala in somno, amentia, ebrietate, vel ignorantia, voluntaria non fuerint, & culpa caruerint; tamen, qui posteà eorum recordatur, dum vigilat, & ad sanam mentem redit, & dum ignorantia ampliùs non laborat, sponte sua delectatur in illis; tunc incipit ea mala scienter velle, & approbare, ac proinde incipit peccare. Deinde, sicut ille mortaliter peccat, qui in vigilia, & perfecto intellectu desiderat fornicari, alium occidere in ebrietate, aut in somno se polluere; & id procurat lautiùs bibendo, aut epulando: ita etiam mortaliter peccat ille, qui peracta ebrietate, & excussis somno, & ignorantia, in malo delectatur; illúdque approbat, & in eo sibi complacet.

Azor. Palud. Adrian. Sotus. Sanchez. Ledesma. Medina. Sumel. Rodriquez. Corduba.

Dices: Delectatio talis est, quale est opus, seu obiectum, de quo habetur: sed opus, & obiectum, de quo ista delectatio habetur, non fuit mortale; fuit enim tantùm malum materialiter: ergo etiam delectatio talis mali erit sine culpa. Respondeo, opus illud, & obiectum ex accidenti non fuisse mortaliter malum; quia ignorantia, violentia, somnus, & amentia illud excusarunt: & ideò culpa caruisse: at nunc de præsenti est malum; quia delectatio in vigilia extra somnum, & ebrietatem, aut violentiam habita, culpa non caret, cùm nulla ignorantia illam excuset, ac proinde tota illa delectatio est voluntaria, & cùm de obiecto mortaliter illicito sit, mortalis omninò erit. Vrges adhuc: Factum exterius fuit bonum, quia culpa caruit: ergo delectatio, quæ ex illo sic capitur, culpa omninò, & peccato carebit. Respondeo simpliciter, illud obiectum non fuisse bonum; sed fuisse malum: per accidens tamen caruisse peccato. Vnde carentia illa mali accidentalis, quam ex ignorantia, somno, aut violentia habuit, non transfertur in præsentem delectationem, quæ sine tali ignorantia capitur: quemadmodum, si Presbyter sciens panem, & vinum non esse consecratum, & illud populo exhiberet adorandum, populus quidem non peccaret; quia per ignorantiam adoraret, cogitando esse verè consecratum: peccaret tamen grauissimè talis Presbyter; quia cùm certa notitia rei malum pro bono in publico poneret. Sic in nostro casu; factum illud ob ignorantiam circa materiam bonam versatur: at verò voluntas, quæ delectatur in eo, sciens esse malum, non potest versari in materia bona.

17. *Obiectio.* *Solutur.* *Instantia.* *Diluitur.*

Si verò ob bonum finem in huiusmodi actibus de se, & ex natura sua, vel ex accidenti malis, quia tantùm sunt prohibita, à se per ignorantiam, ebrietatem, somnum, aut dementiam factis, in vigilia, & pleno iudicio quis delectetur; est duplex opinio. Prima affirmat, esse licitum. Eam docet Adrianus *in 4. de Eucharist. quæst. 4.* licèt oppositum ipse teneat *quodlibeto 10. art. 2. oppositione 2.* Sotus *in 4. dist. 12. quæst. 1. art. 7.* Toledo *lib. 5. Summæ, cap. 13. num. 4.* Nauarr. *in Summa, cap. 16. num. 7. 8. 9.* Vasq. *1. 2. quæst. 74. art. 8. disp. 115. cap. 3. num. 7.* Sayrus *in Claui regia, lib. 8. cap. 5. num. 15.* Lessius *lib. 4. cap. 3. n. 104. & 105.* Cordub. *lib. 2. quæst. vlt. dub. 2.* Sanch. *tomo 1. lib. 2. Decalogi, cap. 2. num. 18.* D. Thom. *in 4. dist. 9. quæst. 1. art. 4. quæstiuncula 1. ad 5. & ibi* Palud. *quæst. 3. art. 1. num 10. & 12.* Sumel. *1. 2. q. 74. art. 8. disp. 4. dub. 4.* Syluester *verbo, Pollutio, num. vnico,* & alij, quos citat, & sequitur Sanchez *tom. 1. lib. 1. Decalog. cap. 2. num. 18. allegato.* Probatur primò: quia licitum est complacere in morte inimici, vel prædonis, vel tyranni, à Deo, vel Iudice publicè illata ob bonum finem, scilicet, vt me, vel alium, vel Ecclesiam non opprimant iniustè: quia tunc potiùs est hoc proximis bonum appetere, & desiderare sub ratione boni, quàm sub ratione mali; ac proinde talis complacentia, & delectatio potiùs est aliquod bonum in illo fine, quàm aliquod malum in illo modo. Licitum est etiam complacere in pollutione habita in vigilia propter sanitatem corporis, & exonerationem naturæ; in homicidio perpetrato

18. *Quid, si ob bonum finem quis in actibus malis præteritis delectetur.* 1. opinio. Adrianus. Sotus. Toledo. Nauarr. Vasquez. Sayro. Lessius. Corduba. Sanchez. D. Thomas. Palud. Sumel. Syluester. Sanchez. *Probatur primò.*

perpetrato propter successionem hæreditatis; in cœna, & violatione ieiunij, propter recuperationem virium: ergo similiter licitum est delectari in actibus, siue ex se, siue ex accidenti malis à se in somno, amentia, & ebrietate commissis ad bonos fines: finis enim dat specificationem actibus, & ex bono, vel malo fine boni, vel mali redduntur, vt patet.

19. *Probatur secundò.* Secundò probatur: quia potest quis desiderare sudorem, & fluxum sanguinis naturalem, ad salutem corporis comparandam, & in ea complacere, & delectari, postquam euenerit: ergo poterit etiam desiderare, vt sibi pollutio in somnis, via naturali proueniat ad bonum finem eiusdem sanitatis, & exonerationem naturæ, ardorémve libidinis temperandum; & de ea, postquàm euenerit, gaudere, in eáque delectari citra pruritum carnis, & commotionem spirituum vitalium, & absque pollutionis periculo; nunquam tamen licebit eam procurare: ergo etiam de aliis quibuscunque de se malis, verbi causa, de fornicatione in somnis commissa, licebit posteà ob bonum finem absque eodem periculo, eodem modo delectari.

20. *2. opinio.* Secunda opinio negat omninò licere desiderare pollutionem in somnis, fornicationem, adulterium, aut de illa hîc habita posteà gaudere, & delectari, etiamsi ad bonum finem, vel ob sedandas carnis tentationes eam quis desideret; aut in ea delectetur: & idem de aliis peccatis iure naturæ, aut tantùm humano prohibitis. Eam docet Corduba *in suo quæstionario, lib.1.quæst.vlt.dub.2.* Rodriguez *tomo 1.Summa, in 2. edit. cap.211. num.3.* Ledesma 14.*quæst.*21.*art.*7.*dub.*6. Metina 1.2.*quæst.* 74.*art.*6. Sumel.*ibi, art.*8.*disp.*4. Adrian.*quodlib.*10. *art.*2.*propositione* 2. & alij. Et id probant ex duplici fundamento. Primò: quia defectus libertatis excusans fornicationem, pollutionem, homicidium, aut quoduis aliud peccatum in somnis, ebrietate, vel ignorantia commissis, non concurrit in desiderio, & delectatione illorum extra somnum, & in pleno, ac perfecto iudicio: vnde, cùm hæc non liceat anteà, vel posteà procurare, non licebit etiam illa desiderare, aut de illis gaudere. Secundò, quia sequeretur inde, quòd licitum esset filio gaudere de parricidio à se in somnis, vel ebrietate, aut amentia perpetrato, eò quòd in bonis parentis succedat: imò sequeretur, si fœmina inter dormiendum vi, aut violentia oppressa inuoluntariè deflorata sit, ei posteà licere de ea copula, & defloratione gaudere, complacere, & delectari, verbi causa, quia filium habuit ex viro nobili: nam æquè tollit voluntarium, & excusat à culpa ignorantia, quæ datur in somnis, ac violenta, & iniuriosa coactio: sed illud de coactione videtur absurdum concedere: ergo & illud de ignorantia. Adde tertium fundamentum, quòd, etiamsi licitum fuit Iacobo, complacere sibi, & condelectari in eo, quòd non peccauerit, ignoranter Liam cognoscens, & putans esse Rachelem, & de filio ex tali copula suscepto; non tamen ei fuit licitum complacere de ipso actu.

Corduba. Rodriguez. Ledesma. Metina. Sumel. Adrian. *Fundamentū huius 2. opinionis.*

21. *Prima opinio probabilior.* Ita se habent huiusmodi opiniones. Prima est probabilior, & tenenda. Nec fundamenta huius secundæ opinionis multùm roboris habēt. Ad primum enim libenter cōcedimus, defectū libertatis, quæ datur in somnis, in ebrietate, in amētia, in violentia, quíque excusat à peccato, non dari in desiderio, & delectatione illorum extra somnium, ebrietatem, amentiam, & violentiam, perfectóque iudicio; & tamen non simpliciter dicimus, licitum esse de his rebus, de homicidio, scilicet, pollutione, fornicatione, adulterio, violatione ieiunij in somno, & ebrietate, absque bono fine delectari; id enim peccatum omninò esse, iam *num.*15. probauimus: sed dicimus, licitum esse posteà ob bonum aliquem finem delectari: quia hoc non est delectari in his malis; sed in bono ex illis promanante. Vnde licitum est posteà delectari, seu complacere in pollutione in somnis habita propter sanitatem corporis, & exonerationem naturæ; in fornicatione, & adulterio, in ebrietate, vel violentia commissis, propter pulchritudinem, aut hæreditatem filij inde suscepti: quod intelligendum semper est, dummodo in tali complacentia non detur periculum futuræ pollutionis, aut commotio spirituum sensualium, & vitalium, & prurigo corporis in appetitu sensitiuo: tunc enim consensus huiusmodi, & delectatio ob quencunque etiam bonum finem, esset sine dubio ex sua natura lethifera, vt optimè animaduertit Sanchez *tomo 1. Decalogi, cap.2.num.21.* Sanchez.

Fundamenta secundæ destruuntur.

22. Et consequenter licitum est filio, gaudere de parricidio parentis à se in ebrietate perpetrato propter ingentes diuitias inde ex hæreditate consecutas; & puellæ de copula per violentiam commissa propter aliquem bonum finem, verbi causa, propterea quòd ipsa filium exinde susceperit Episcopum, aut virtutum posteà, & miraculorum, ac sanctitatis splendore clarum; ita vt illud gaudium non referatur ad ipsum actum, sed ad finem bonum inde prouenientem: quo pacto fuit licitum Iacobo complacere de filio ex coitu Liæ suscepto; non tamen de ipso actu, & copula etiam per ignorantiam cum Lia de nocte habita: & quo pacto etiam dixit Iob: *Pereat dies, in qua natus sum.* non enim ibi maledixit diei, quatenus creaturæ Dei; sed maledixit peccato originali, in quo conceptus fuit, & in eo die mundo natus apparuit infinitis propemodum subiectus miseriis. Vnde simili modo est licitum filio gaudere de parricidio à se per ebrietatem perpetrato: quia id non est gaudere absolutè de peccato parricidij; sed est gaudere de diuitiis, vt patet, quæ sibi post illud parricidium obuenerunt.

Imò illud discrimen notandum est inter pollutionem nocturnam ex vna parte, & inter fornicationem, homicidium, adulterium, & quodcunque aliud peccatum ex alia, quòd pollutio nocturna via naturali fit, & potest efficaciter desiderari antecedenter, vt eueniat in somnis propter sanitatem corporis, & mitigationem ebullientis incendij; non tamen potest procurari antecedenter: at fornicatio, adulterium, aut homicidium, nec desiderari, nec procurari antecedenter potest. Et ratio huius discriminis est: quia pollutio nocturna, cùm sit expulsio naturæ, naturaliter euenit, instar aliarum euacuationum; sicut prouenit etiam naturalis humoris, & sudoris expulsio, quæ similiter est euacuatio naturæ: at, licèt hæc naturalis expulsio sudoris, & humoris non solùm possit antecedenter desiderari; sed etiam procurari, non inde inferas, posse etiam nocturnam pollutionem antecedenter à te procurari, ob bonum etiam finem, & corporis sanitatem; sicut illam citra periculum pollutionis in vigilia, in somno de nocte euenire, desiderare licet: quia ipsa procuratio iam est quædam pollutionis inchoatio; & sic iam in pleno iudicio incipitur ipsa pollutio: deinde, quia periculum est, ne ipsa procurata pollutio contingat in somno; sed extra illum; ac proinde, vt 23. *Discrimē inter pollutionē nocturnam, & inter fornicationē, & eiusmodi.*

vt detur consensus actualis illius, vt patet.

24. Et sicut licitum est, desiderare ipsam pollutionem nocturnam in se propter sanitatem corporis; ita etiam licebit posteà de illa gaudere: semper tamen sine periculo actuali pollutionis in ipso desiderio, & gaudio à parte ante, & à parte post. Itaque non dicimus, licere de ea gaudere, aut eam desiderare, eò quòd in somno contingat, & ob id à culpa liberetur; quia eadem ratio tunc militat in homicidio, & fornicatione, si sic desiderentur, & in eis posteà complaceamus: sed eò quòd naturaliter eueniat, instar aliarum naturalium euacuationum, vt diximus. Et ita docet Sanchez *tomo* 1. *Decalogi, lib.* 1. *cap.* 2. *n.* 18. Corduba *lib.* 2. *quæstionarij, quæst.* 3. *quæ est vltima libri, in fine.* Toletus *lib.* 5. *Summæ, cap.* 15. *num.* 5. & *cap.* 13. *per totum.* Lessius *lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 4. *n.* 104. & 105. Nauarr. *cap.* 16. *n.* 7. Angel. *verbo, Pollutio, n.* 2. quos omnes citant Sanches, & Lessius.

Sanchez. Corduba. Toletus. Lessius. Nauarr. Angelus. Sanchez. Lessius.

25. *An delectationes morosæ captæ ex diuersis specie operibus, & obiectis, ita distinguātur specie, sicut ipsa obiecta.*

Vltimum dubium est, an delectationes morosæ, quæ capiuntur ex diuersis specie operibus, ac obiectis externis, ita distinguantur specie, quemadmodum distinguuntur ipsa obiecta: verbi gratia, adulterium distinguitur specie à fornicatione simplici; & ab adulterio simpliciter, peccatum sodomiæ, ab his quoque iuramentum; & iuramentum à furto specie distinguitur. Quæro, an delectationes de his rebus, & obiectis ita specie distinguantur, ac ipsæ distinguuntur; ac proinde an teneatur pœnitens, qui plures habuit delectationes de diuersis specie obiectis, circunstantiam obiectorum in confessione declarare; explicando, videlicet, se habuisse delectationem de adulterio, de fornicatione simplici, de sodomia; an sufficiat solùm dicere, se habuisse varias delectationes, aut tot delectationes de re turpi. Respondeo breuissimè, delectationes morosas sumere suam specificationem ab obiectis externis; & ita distingui specie, quemadmodum distinguuntur obiecta; & teneri pœnitentes explicare in confessione huiusmodi circunstantias; quia mutant speciem peccatorum. Ita communiter Doctores. Azor. *tom.* 1. *lib.* 4. *cap.* 6. *q.* 3. Nauarr. *in Summa Latina, cap.* 16. *n.* 9. & *cap.* 6. *n.* 8. Sotus *in* 4. *dist.* 18. *q.* 2. *art.* 2. *post* 7. *conclus.* Tabiena *verbo, Cogitatio morosa, n.* 1. Caiet. 2. 2. *q.* 154. *art.* 4. *ad* 2. Ratio est: quia, sicut delectatio morosa mortalis est, vel venialis, iuxta materiæ grauitatem, vel leuitatem: sic etiam speciem sumit ex suo obiecto, ita vt obiectum omnem suam malitiam, vel bonitatem transfundat, ac transmittat in ipsam delectationem: nequit enim aqua purior esse, quàm fons, vnde deriuatur, & capitur. Quamobrem, cùm ea delectatio ab illo obiecto deriuetur, & capiatur, ab eo suam participabit malitiam, vel bonitatem.

Resolutio. Azor. Nauarr. Sotus. Tabiena. Caietan.

CAPVT V.

Vtrùm delectatio venerea capta ex tactibus, verbis, & aspectibus inter sponsos, & inter coniugatos, & solutos, sit mortalis.

SVMMARIVM.

Delectatio venerea ex tactibus, osculis, & amplexibus inter sponsos de futuro non est mortalis, dummodo huiusmodi tactus non sint per partes pudendas, & absit periculum pollutionis. n. 1.

Quid, si sponsi habeant aliquod impedimentum; & sponsalia contrahant sub conditione: Si Papa dispensauerit. n. 2.

Quid, si sponsi intendant ex ipsis tactibus, & amplexibus delectationem sensitiuam captare. n. 3.

Quid, si adsit periculum pollutionis, aut consensus illius. n. 4.

Quid, si sint tactus per partes pudendas. n. 5.

Amplexus, & oscula inter sponsos de futuro ad conciliandum, fouendúmque mutuum amorem, in ordine ad matrimonium, non solùm à peccato excusantur, sed etiam sunt liciti. n. 6.

Quid de mutuis colloquiis. n. 7.

Quid, quando sponsalia fuerunt contracta sub conditione: Si Papa dispensauerit. & impetrata est dispensatio, nondum tamen matrimonium est contractum. n. 8.

An post impetratam dispensationem necessarium sit repetere priorem consensum. n. 9.

Delectatio morosa, & sensitiua capta ex osculis, verbis, colloquiis, & amplexibus impudicis, vel in re habitis, vel in consideratione apprehensis inter solutos, quanuis solum in ea consistere velint, & non detur periculum copulæ, aut pollutionis, est peccatum mortale. n. 10.

Quid, si hæc delectatio ex his rebus capiatur inter duas fœminas. n. 11.

1. *1. conclusio.* SIc statuo primò. Delectatio venerea ex tactibus, verbis, & aspectibus, ab ipsis sponsis de futuro cogitatis, & ex illis consurgens, à mortali excusatur, dummodo non adsit periculum copulæ, vel pollutionis, aut consensus in illam; & dummodo tactus non sint per partes pudendas. Ita docet Sanch. *lib.* 9. *de matr. disp.* 97. *n.* 6. & *disp.* 46. *n.* 48. Caiet. *in Sum. verbo, Sponsalia*, & 2. 2. *q.* 154. *art.* 4. *post dub.* 1. *in respons. ad* 2. Nauarr. *in Sum. c.* 14. *n.* 18. & *c.* 16. *n.* 12. Menoch. *de præsumpt. lib.* 3. *præsump.* 1. *n.* 16. Veracrux *append. ad art.* 19. *de conditionib. matr. fol.* 118. §. *Hanc opinionem.* Gutierres *lib.* 1. *quæstion. canon. c.* 22. *n.* 13. *fine.* Graphis 1. *p. decis. lib.* 2. *c.* 82. *n.* 3. Medina *lib.* 1. *Summæ, c.* 14. §. 18. Valent. 2. 2. *disp.* 9. *q.* 3. *puncto* 3. *ad finem.* §. *Sentit tamen.* Saà *verbo, Luxuria*, §. *Oscula, & tactus.* Lud. Lopes 1. *p. Instruct. c.* 54. §. *Peccant parentes.* & *c.* 75. §. *penult.* Philiarch. *de officio Sacerd. tom.* 1. *p.* 2. *lib.* 4. *cap.* 18. *dub.* 3. & alij, quos citat, ac sequitur Sanch. *dicto n.* 49. Nam, sicut matrimonium ipsum cohonestat copulam inter cõiugatos; ita sponsalia, quæ quoddam matrimonij initium sunt, cohonestare debent huiusmodi tactus, qui inchoatio quædam sunt copulæ, præsertim quia sic magis fouetur amor in ordine ad matrimoniũ: ex eo enim, quòd inchoatum sit matrimonium per spõsalia de futuro, datur de præsenti ex natura rei maior facultas ad aliquas actiones, quæ ad copulã ordinantur: atqui delectationes sumũt suam bonitatem, & malitiã ab obiectis; & tales sunt, qualia obiecta, ex quibus capiuntur: ergo huiusmodi delectationes inter sponsos de futuro captæ ex huiusmodi tactibus, osculis, & aspectibus à mortali excusabuntur.

Sanchez. Caietan. Nauarr. Menoch. Veracrux. Gutierres. Graphis. Medina. Valentia. Saà. Lud. Lopes. Philiarch.

2. *Limitatio huius primæ conclusionis.* Non licent tamen tactus, & oscula, & amplexus, ac proinde nec delectationes sensitiuæ ex illis captæ, nec à mortali excusantur inter eos sponsos, qui contrahunt sponsalia cum impedimento consanguinitatis, vel affinitatis sub conditione: Si Papa dispensauerit. semper autem hæc conditio inter eos datur, etiamsi non exprimatur; sed inter eos tantùm, qui reuerà contrahunt sponsalia absque vlla conditione de futuro: quia dum ea conditio non ponitur in re, reuerà sponsalia

ſponſalia non ſunt; ſed talia erunt impleta conditione. Ita docet Sanchez *lib.9. de matr. diſp.*46. *n.*48.*ad finem*, & Sotus *in* 4. *diſt.*29. *q.*2.*art.*1.*ad finem,verſu,Hoc tamen addiderim.*& Gutierres *lib.* 1.*q.*9.*canon.cap.*22.*n.*17.*fine.*

Sanchez. Sotus. Gutierres.

3. *Explicatur magis prima concluſio.* Hæc doctrina probabilis eſt, quanuis ſponſi de futuro intendant eam delectationem ſenſitiuam captare, quæ ex ipſis tactibus, oſculis, & amplexibus habitis, aut cogitatis in appetitu ſenſitiuo oritur, cum commotione ſpirituum; dummodò tamen abſit periculum copulæ, aut pollutionis: quia ſponſalia, vt diximus, quæ matrimonij initium ſunt,excuſant à mortali hanc delectationem, quæ copulæ inchoatio eſt, & in omninò ſolutis eſſet culpa mortalis. Ita docet Sanchez *num.*49. Caietan. *in Summa,verbo, Sponſalia, & 2.2.q.*154. *art.*4.*poſt* 1.*dubium.§.In reſponſione ad* 2.Nauarr.*in Summa Lat.cap.*14.*n.*18.&*cap.*16.*n.*12. Lud.Lop. 1.*p.Inſtruct.cap.*14.§. *Peccant parentes.& cap.*75.§. *penult.* Philiarchus *de officio Sacerd. tomo* 1.*p.*2.*lib.* 4.*cap.*18.*dub.*3.

Sanchez. Caietan. Nauarr. L.Lopes. Philiarch.

4. Dixi, *dummodo abſit periculum copulæ, vel conſenſus in eam, aut pollutionis:* tunc enim ij tactus peccatum lethale eſſent, & ſimiliter delectatio ex illis cogitatis capta. Et ita docent omnes *num.*1. allegati, & ſpeciatim Sanchez *dicto lib.*9. *de matrimonio, diſput.*46.*num.*50. Nauarrus *cap.*16.*num.* 12. Lud. Lopes 1. *p. Inſtruct. cap.*75.§.*penult.* Valentia 2.2.*diſp.*9.*quæſt.*3. *puncto* 3.*ad finem*, §.*Sentit tamen.* Graphis 1. *p. deciſionum, lib.* 2.*cap.* 82. *num.* 3. Philiarchus *de officio Sacerd. tom.* 1. *p.* 2. *lib.*4. *cap.*18.*folio* 119. *initio.*Saà *verbo, Luxuria,*§. *Oſcula.* Et ratio eſt: quia & copula, & pollutio ſunt mortalia reſpectu ſponſorum de futuro: ergo & delectatio ſenſitiua ex illis, aut ex illorum cogitationibus capta:quia delectatio talis eſt, qualia ſunt obiecta,ex quibus capitur.

Sanchez. Nauarr. Lud.Lopes. Valentia. Graphis. Philiarch. Saà.

5. Dixi etiam, *dummodo tactus non ſint per partes pudendas:* quia huiuſmodi tactus nullatenus ſunt liciti ſponſis de futuro: quia ſunt diſpoſitiones proximiores copulæ, ac proinde illis ſolis ſunt licitæ,quibus licita eſt, & permiſſa ipſa copula coniugalis. Ita Sanchez *dicto lib.9.de matrimonio,diſp.* 46.*num.*52. Nauar.*in Summa, cap.*16.*n.*13. *& cap.* 14.*num.*18. Graphis *lib.*2.*deciſ.aur.p.*1.*cap.*82.*n.*3. Lopes *duobus locis, numero præcedenti* allegatus. Caietan.*in Summa, verbo, Sponſalia, &* 2.2.*q.*154. *art.* 4. *poſt* 1. *dub.* Petrus Ledeſma *de matrimonio, quæſt.*43.*art.*1.*dub.vltimo,§.Tertiò, ſecundùm Theologos.*& Bartholomæus Ledeſma *dubio* 14.*de matrimonio,ad finem.* Et ratio eſt: quia materia eſt grauis: quanuis Caietanus *in Summa* latiùs aliquantulùm videatur loqui: dicit enim, hos tactus inter ſponſos de futuro eſſe mortales in caſibus,quibus inter coniuges mortales eſſent.

Sanchez. Nauarr. Graphis. L.Lopes. Caietan. P.Ledeſma. B.Ledeſma.

6. *2.concluſio.* Statuo ſecundò. Amplexus,& oſcula inter ſponſos de futuro in ſignum beneuolentiæ, & ad conciliandum, fouendúmque mutuum amorem in ordine ad matrimonium contrahendum, non ſolùm excuſantur à peccato mortali; ſed etiam licita ſunt omninò;quia finis eſt honeſtus:ſi verò finis ſit ſola delectatio ſenſitiua, erunt tantùm culpa venialis,ſi citra pollutionis periculum,aut conſenſum copulæ contingant.Et ratio eſt; quia finis eſt licitus,nempe,mutui amoris conſeruatio, & fomentum inter ipſos ſponſos: ergo & media proportionata ad talem finem: huiuſmodi autem actus, media ſunt proportionata ad hunc finem: ergo ad fouendum mutuum amorem in ordine ad contrahendum matrimonium,licita erunt; ſiquidem finis eſt licitus.

Sotus.

Secùs,ſi in cogitatione illorum delectentur ob finẽ tantùm delectationis ſenſitiuæ capiendæ:quia tunc culpa erit venialis,cùm etiam inter coniugatos eadem culpa ſit, quando propter eum finem tantùm habetur.Ita docet expreſsè Sanch. *lib.*9.*de matrim. diſp.*46.*n.*51.*& diſp.*44.*n.*9.Caiet.*in Summa,verbo, Sponſalia*,& 2.2.*q.*154.*art.*4.*poſt* 1.*dub.*Bart.Ledeſ. *dubio de matr.*14.*ad finem*, & plures alij,quos citat Sanch.Vnde,quando Aretin.*conſil.*142.*n.*8. Nauar. *in Sum.c.*14.*n.*18. *& c.*16.*n.*12. & Menoch.*de præſump.lib.*3.*præſump.*1.*n.*16. Philiar. *tom.*1.*de officio Sacerd. p.*2.*lib.*4.*c.*18.*dub.*3. Lud.Lop.1.*p.Inſtruct. c.*54.§.*Peccant parentes.* & *c.*75.§.*penul.* & alij, dicunt, hos tactus inter ſponſos de futuro ob ſolam ſenſitiuã delectationem ex illis capiẽdam eſſe licitos;intelligunt non eſſe mortales, quales eſſent inter omninò ſolutos, & poſſe excuſari à veniali, ſi debitus adſit finis fouendi mutui amoris,in ordine ad contrahendũ prędictum matrimoniũ,vt optimè explicat Sanch.*lib.*9.*de matr.diſp.*46.*n.*51.*ad finem.*

Sanchez. Caietan. B.Ledeſma. Aretin. Nauar. Menoch. Philiarch. L.Lopes.

Ex dictis colligitur excuſari à mortali,& veniali,colloquia mutua, aſpectúſque inter ſponſos de futuro,ſi adeſt honeſtus finis, qualis eſt, ſi habeantur ad fouendum mutuum amorem in ordine ad matrimonium contrahendum:nam,ſi habeantur ad voluptatem tantùm capiendam, ita vt voluptas,ac delectatio ſenſitiua ſit finis tantùm illorum; erunt culpa venialis. Vnde iuxta hos fines frui delectatione ſenſitiua ex illis habitis, aut cogitatis, erit culpa,vel non erit.Ita docet Nauar.*in Sum.cap.*16. *n.*54. Graphis 1.*p.deciſ.aur. lib.*2.*cap.*82.*à n.*3. Secluſo ſemper pollutionis periculo, conſenſúſve in copulam: nam,ſi hoc periculum detur,iam id erit peccatum mortale:quod etiam eſt intelligendum, modò aſpectus non ſit valdè impudicus, vt partium verendarum, vt de tactibus diximus *num.*5. propter eandem rationem *ibi* tactam. Et ita docet Sanch.*dicto lib.*9.*de matr.diſp.*46.*n.*54.*fine.* 7. *Colloquia mutua, aſpectúſque inter ſponſos de futuro ſunt liciti.*

Nauar. Graphis. Sanchez.

Quando autem ſponſalia ſunt conditionalia, & nondum impleta eſt conditio, vel perſonæ ſunt impeditæ,& ſub conditione: Si Summus Pontifex diſpenſet.ſponſalia contraxerunt, & impetrata eſt diſpenſatio;iam illa ſponſalia tranſierunt in abſoluta, & de huiuſmodi ſponſis idem eſt dicendum, quod modò de ſponſis, qui ſine vlla conditione,& impedimentis ſponſalia contrahunt, dictum eſt. Dum autem diſpenſatio non impetratur, non licent; ſed ſunt mortalia peccata tactus iſti, oſcula, & aſpectus inter huiuſmodi ſponſos, ſicut ſunt inter ſolutos,qui nulla ſponſalia contraxerunt,vt dicemus *num.*10.At,poſt impetrationem diſpenſationis idem de illis dicendum eſt, quod dictum manet de aliis ſponſis, qui nullum impedimentum habent. Ita docet expreſsè Sanchez *lib.*1.*de matrimonio, diſp.*5. *num.*38.39.*&* 40. Sotus *in* 4.*diſt.* 29.*quæſt.*2.*art.*1.*ad finem.* Veracrux *append.ad ſpeculum,ſuper art.*19.*de conditionibus matrimonij, fol.* 118.§.*Hanc opinionem.*Gutierres *quæſtionibus canonicis lib.*2.*cap.*12.*n.*17.*in fine.*Barth.Ledeſm.*de matrim.dub.*25.*concluſ.*6.*in fine.* 8. *Quid,ſi ſponſalia ſint cõditionalia, vel perſonæ impeditæ ſint.*

Sanchez. Sotus. Veracrux. Gutierres. Bart.Ledeſ.

An autem poſt impletionem conditionis, vel diſpenſationem obtentam, ſit adhuc neceſſarium repetere priorem conſenſum datum in illis ſponſalibus ab initio ſub tali conditione contractis, eſt dubiũm,ad quod negatiuè reſpondemus,licèt contrarium ſit ſatis probabile; & hoc probabilius eſt, vt latè probat Sanch. *lib.*5. *matrimonij,diſputat.*5. *num.*24.cum multis,quos ibi citat.Et ratio eſt:quia natura conditionis eſt, vt ſuſpendat actum, & eius abſolutam obligationem, dum conditio non ponitur, 9. *Quid poſt impletionem conditionis, vel diſpenſationem obtentam.*

Sanchez.

ponitur, & impletur: posita autem, & impleta conditione statim obligat, & non est opus nouus consensus.

10. 3. conclusio. Statuo tertiò. Delectatio morosa in appetitu sensitiuo cum cõmotione, ac prurigine spirituum vitalium, capta ex ipsis tactibus, amplexibus, osculis, verbis, atque colloquiis impudicis, vel in re habitis, vel in consideratione apprehensis inter solutos, quamuis nec de fornicatione, nec de pollutione, nec de illarum delectatione cogitetur; sed solùm velint, & intendant in ipsa delectatione sensibili ex huiusmodi tactibus, osculis, & amplexibus consurgente consistere; est peccatum mortiferum. Ita docet Sanchez *lib. 9. de matrimonio, disp. 46. num. 7.* D. Thomas *de malo, quæst. 15. art. 2. n. 18.* Palud. *in 4. dist. 31. quæst. 3. art. 2. num. 17. & ibi* Supplementum Gabrielis *quæst. vnica, art. 3. dub. 2.* Caietan. *2. 2. quæst. 154. de delectatione morosa, dub. 3. & in Summa, verbo, Delectatio. §. Secundum, an delectatio. in fine, & verbo, Impudicitia, & verbo, Osculum, num. vnico, ad medium.* Nauarrus *cap. Si cui. de pœnit. dist. 1. num. 9. & 15.* Armilla *verbo, Impudicitia, num. 1. & verbo, Osculum, num. 1.* Sotus *in 4. & quæst. 190.* Medin. *lib. 1. Summæ, cap. 14. §. 18. folio mihi 118. pagina 2. & 12. quæst. 74. art. 8. dub. 5. & ibi* Vasquez *disp. 109. num. 7.* Valent. *2. 2. disp. 9. q. 3. puncto 3. ad finem. §. Si autem huiusmodi tactus.* Graphis *1. p. decis. lib. 2. cap. 75. num. 10.* & alij plures, quos citat, ac sequitur Sanchez allegatus. Probatur ex D. Paulo *ad Galatas 5.* vbi enumerans opera carnis, præmitténsque immunditiam, & impudicitiam, ait: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Vbi Lyranus, super verbum, *impudicitia,* ait, nomine impudicitiæ includi aspectus, & tactus. Secundò, probatur ex D. Ambrosio in illud Pauli ad Thessalonic. 5. in fine: *Salutate Fratres in osculo sancto.* vbi sic ait: *Sancta oscula sunt, in salutatione Christiana: cætera carnalia sunt: quia, quidquid sine Christo fit, carnale est, ac per hoc mortale.* Et ex D. Cypriano *lib. 1. epistola ad Pompon. de Virginib.* Et refertur *c. Nec aliqua. 27. q. 1.* vbi sic inquit: *Certè ipse concubitus, ipse amplexus, ipsa confabulatio, & osculatio, quantùm dedecoris, & criminis confitentur?* Vbi huiusmodi Sancti expresse videntur docere, hæc omnia esse mortalia. Tertiò, quia amplexus, & oscula sunt ex natura sua proximæ dispositiones ad copulam, & notabiliter excitant vehementem corporis pruriginem, & spirituum inseruientium generationi commotionem: quare talis delectatio nihil aliud est, quàm inchoatio copulæ carnalis, quæ omninò est mortaliter illicita inter lege matrimonij solutos. Vide, si huiusmodi tactus, & actus sunt ex se mortales, mortalis quoque erit delectatio morosa sensitiua cum eadem spirituum commotione, ex illorum cogitatione consurgens, cùm delectatio talis sit, quale est obiectum, in quod tendit, & à quo resultat. Quartò, & vltimò, quia prohibita fornicatione per sextum Decalogi præceptum, censentur prohibiti omnes actus, qui sunt media ad illam: nam interdicta re aliqua, censentur interdici omnia, per quæ ad illa deuenitur. *l. Oratio. ff. de sponsalibus.* & concessa re aliqua, censentur concedi omnia, sine quibus illa consequi non potest: atqui per oscula, tactus, & amplexus cum commotione spirituum vitalium, & prurigine appetitus sensualis, ac sensitiui, peruenitur ad copulam, ac pollutionem: sunt enim dispositiones conducentes ad illam, adeò vt bruta etiam se illis, tanquàm proximis dispositionibus, ad copulam excitent: ergo simul, ac eodem modo cum fornicatione huiusmodi dispositiones prohibentur: quòd si prohibentur hæ dispositiones, similiter prohibentur delectationes morosæ, & sensitiuæ, ex illarum consideratione, & cogitatione consurgentes: delectationes enim tales sunt, qualia obiecta, in quæ tendunt, & à quibus consurgunt.

Sanchez. D. Thomas. Palud. Gabriel. Caietan. Nauarr. Armilla. Sotus. Medina. Vasquez. Valentia. Graphis. Probatur 3. conclusio. Galat. 5. Lyranus. D. Ambros. D. Cyprian.

Conclusio procedit, non solùm de tactibus, osculis, amplexibus, & confricationibus turpibus inter virum, & fœminam; sed etiam inter personas eiusdem sexus, hoc est, inter duos viros, aut duas fœminas: quia inter has personas ad longè peiorem coïtum ordinantur. Ita Sanchez *dicto lib. 9. de matrimonio, disp. 46. num. 8.* Graphis *1. p. decis. lib. 2. cap. 75. num. 10.* Gerson. *2. p. opusc. tripartito de præceptis Decalogi, cap. 13. Alphabeto 31. fine.* Nieua *in Summa, titulo 87.* 11. Ampliatur 3. conclusio.

Sanchez. Graphis. Gerson. Nieua.

SVMMARIVM DE coniugatis.

Delectatio morosa cum commotione appetitus sensitiui, citra pollutionis periculum, capta ex tactibus, osculis, & amplexibus, in coniugatis est licita, si habeatur ad præparationem copulæ, ob prolem suscipiendam, aut fouendum mutuum amorem. n. 12.

Si hæc delectatio ex his rebus capiatur, non relata ad matrimonium, neque ad amorem coniugalem, sed propter seipsam; est tantùm peccatum veniale in ipsis coniugatis. num. 13.

Si adsit periculum pollutionis, & tempore, & loco conuenienti hæc delectatio ab ipsis coniugibus propter se ipsam capiatur, in quo possint statim copulari, tantùm erit peccatum veniale in coniuge petente. num. 14.

Quid etiam in reddente. n. 15.

Quid, si tam impudici sint, vt inchoatio quædam futuræ pollutionis censeatur. ibid.

Delectatio sensitiua, & morosa inter coniuges ex tactibus, osculis, & amplexibus capta, propter gaudium, & voluptatem, quæ in illa sentitur, & absque animo perueniendi ad copulam, quatenus licita, & illicita. n. 16. & 17.

STATVO quartò. In coniugatis delectatio venerea in appetitu sensitiuo, quæ capitur ex osculis, amplexibus, & tactibus per partes etiam impudicas, absque pollutionis periculo, si eam capiant ob copulam habendam, ad fouendum mutuum amorem, aut prolem suscipiendam, & ad se præparandos ad prædictam copulam, est licita, & vacat omni culpa, etiam veniali. Patet, quia copula hoc modo habita est omninò licita; & huiusmodi tactus, & sensitiua delectatio sunt quædam media ad illam: ergo sunt etiam liciti. Ita communiter Doctores. Sanch. *lib. 9. de matr. disp. 44. n. 10.* Syluest. *verbo, Debitum, n. 7.* Sotus *in 4. dist. 31. q. vnic. art. 4. in fine.* Palud. *in eodem 4. dist. 31. q. 3. art. 2. n. 17.* P. Ledesma *de matr. q. 49. fine.* D. Anton. *3. p. titulo 1. cap. 20. §. 6.* Graph. *1. p. decis. lib. 2. c. 82. n. 21.* 12. 4. conclusio.

Sanchez. Syluester. Sotus. Paludanus. P. Ledesma. D. Anton. Graphis.

Statuo quintò. Si delectatio illa sensitiua inter præsentes coniugatos, capta ex his tactibus, osculis, & amplexibus habeatur propter se ipsam, & nõ referatur ad copulam, nec assumatur, vt medium ad se ad illã excitandos, & absit periculũ pollutionis; est tantùm peccatum veniale in petente. Patet: quia ipsa etiam copula inter ipsos cõiugatos habita, non ad 13. 5. conclusio.

ad fouendum mutuum amorem, neque ad prolem suscipiendam; sed ad maiorem voluptatem sensitiuam ex ipsa copula captandam, est tātùm peccatum veniale: est enim superfluitas quædam actus matrimonij, quæ non excedit culpam venialem: ergo & tactus, & delectatio ex illis capta illam non excedent, cùm hæc sint suapte natura media ad ipsam copulam & effectus ex tali copula: media autem totam suam bonitatem & malitiam sumunt ex causa, ad quam ordinantur; & effectus causæ moralis non possunt maiorem malitiam habere, quàm causa, à qua producuntur, habeat: causa enim moralis totam suam malitiam & bonitatem effun-

Sanchez. dit in illos. Ita Sanch. *lib.9. de matrim. disp.44.n.9.* & omnes citati *num. præcedenti.* Sed hac de re sermo redibit iterum *num.12.*

14. *Explicatur 5. conclusio.* Dixi, *modò absit periculum pollutionis*: quia certum est, tactus impudicos cum præuisione futuræ pollutionis in coniuge petente, vel in se, vel in altero coniuge, nisi tempore, & loco habiti sint, vbi adueniente periculo possint facilè ad euitandam prædictam pollutionem copulari, esse semper culpam lethalem; & consequenter delectatio sensitiua ex illis capta, cùm sit effectus ex tali causa, mortalis quoque erit, cum eodem periculo præuiso: in loco tamen, & tempore, quo statim possunt copulari, solùm erit peccatum veniale. Ita Sanchez

Sanchez. Nauarr. Graphis. Sotus. Angelus. Syluester. Armilla. Caietan. Medina. Viualdus.

lib.9. de matr. disp.45.n.37. vbi citat Nauarrum *in Summa, cap.16.n.42.* Graph. *1.p. decis. aur. lib.2.c.82. n.21.* & *cap.74. fine.* Sotum *in 4. dist.31. quæst. vnic. art.4. in fine,* Angelum *verbo, Debitum, q.26.* Syluest. *ibi, q.7.* Armill. *ibi, n.8. & verbo, Impudicitia, num.3.* Caiet. *in Summa, verbo, Matrimonium, c. vlt. §. vlt. & verbo, Interrogationes Confessorum in interrogationibus circa sextum præceptum.* Medin. *lib.1. Summæ, c.14. §.18. & cap.16. §.13. versu, Lo nono.* Viualdum *in candelabro aureo, 1.p. de matrim. n.260.* & multos alios.

15. In reddente autem, si non adsit futuræ pollutionis periculum; & possint statim copulari, nullum erit peccatum, neque veniale: si tamen adsit huiusmodi periculum, erunt mortales huiusmodi tactus in ipso petente, etiamsi loco, & tēpore conuenienti ad copulam statim exercendam habeatur: in reddente tamen non sunt mortales: excipe, nisi tales tactus sint, vt inchoatio futuræ pollutionis censeantur; tunc enim, siue in ipso reddente, siue in ipso petente, mortale peccatum erunt. Ita Sanchez

Sanchez. *lib.9. de matrim. disp.45.n.35.* pro se tamen nullum profert Authorem: dicit verò, se credere, contra se nullum, quem sciat, esse. Ratio illius est: quia reddens dat operam rei licitæ, ad quam obligatur ex iure alterius: nam satis videtur causa esse excusans ipsa redditio tactuum ab altero coniuge iure exactorum; hoc tamen temperat ipse, & benè, vt dixi: nisi tactus tales sint, vt iudicio prudentum sint quædam pollutio inchoata, vt si vir digitos in vxoris vas intromittat, ibíque sistat, quasi copulam exercens, digitis tanquàm instrumento vtens; aut, si à fœmina petat, vt eius virilia attrectet: tunc enim in reddente etiam erunt hæc mortalia cum periculo futuræ pollutionis: quia huiusmodi tactus, quando ad propinquam copulam non disponunt; sed in eo loco, & tempore habentur, in quo non est opportunitas habendæ copulæ, inchoata pollutio dicuntur. Et hoc etiam videtur sentire Na-

Nauarr. uarr. *in Summa, cap.16. num.42.* vbi, postquàm dixerat, esse mortales huiusmodi tactus inter coniuges cum periculo pollutionis exercitos, *in fine* ait, similiter peccare mortaliter coniugem non facientem; sed consentientem: quod ego interpretor reddentem, non petentem.

Sed adhuc punctum difficultatis in eo situm est, an tactus, oscula, & amplexus inter coniugatos ob solam voluptatem sensitiuam in ipsis captandam, absque animo perueniendi ad copulam, & absque periculo futuræ pollutionis præuisæ habiti, atque adeò an ipsæ solæ sensitiuæ delectationes ex illis captæ, absque prædicto animo, & periculo præuiso pollutionis, sint peccata mortalia. Qua de re partita est opinio. Prima affirmat: quia omnis actus venereus non relatus ad copulam inter ipsos

16. *An tactus inter cōiugatos ob solam voluptatē sensitiuā, absque intētione copula, & periculo pollutionis, sint peccata mortalia.*

coniuges, est mortalis. Secundò, quia pollutio inter coniuges, si sit voluntaria, est peccatum mortale: & huiusmodi tactus per partes impudicas ex intrinseca sua natura, quando ad copulam non referuntur, ducunt ad pollutionem, & sunt quædam dispositiones vltimæ ad illam: quare, quando causa illius non habentur, semper erunt peccata mortalia: & quanuis videatur abesse periculum pollutionis, reverà semper adest; & qui amat periculum, peribit in illo. Ita docent D. Anton. *3.p. tit.1. cap.20. §.6.* Syluest. *verbo, Debitum, q.9.n.8.* Margarita Confess. *in 6. præcepto Decalogi, fol.88. casu 7.* Humada *super legem 2. tit. 1. partit. 1. gloss. 2. n.18.* & Syluest. id tribuit Paludano *in 4. dist.31. q.3. art. 2. n.17.* Sed immeritò: quia Palud. loquitur de eo casu, in quo adest periculum pollutionis: iam verò si huiusmodi tactus sint enormes, peccata esse mortalia, non dubitat Alexand. *in suo Enchiridio, præcepto 6.* vbi de tactibus impudicis, *§. Et vsu, si in propria.*

1. opinio affirmat.

D. Anton. Syluester. Marg. Conf. Humada. Palud. Alexand.

Secunda opinio verior, & probabilior negat esse peccata mortalia; & affirmat esse tantùm venialia: & id iam diximus *n.18. conclus.4.* At præter Authores ibi allegatos, ita docet exprese Sanchez *lib.9. de matrim. disp.44.n.12.* Rosella *verbo, Debitum, num.12.* Angelus *ibi, num.26.* Armilla *ibi, n.8.* Caietan. *2.2. quæst.154. art.4. in responsione ad 2. & in Summa, verbo, Impudicitia, & verb. Matrimonium, cap. vlt. §. vlt.* Abulensis *in cap.5. Matthæi, quæst.197.* Victoria *in Summa de matrimonio, num. 274.* Sotus *in 4. dist.31. quæst. vnica, art.4. in fine.* Graphis *1.p. decis. aur. lib.2. cap.82. num.21.* Medina *lib. 5. de continent. cap.77.* Vasquez *1.2. quæst. 74. art. 8. disp.113. num.3. & 4.* Ledesma *de matrim. dub.28. in fine.* Viualdus *in Candel. aur. 1.p.* vbi *de matrimonio, num.260.* Rodriguez *tom.1. Summæ, edit. 2. cap.249. num. 9.* & idem docent omnes, qui generaliter, & indistinctè excusant tactus impudicos, etiam per partes inhonestas, quoties non adest pollutionis periculum: & hi sunt Ledesma *2. 4. quæst. 51. art. 6. proposit. 8.* Ouandus *in 4. dist. 31. quæstione vnica, proposit. 3.* Saà *in Summa, verbo, Luxuria, §. Oscula, & tactus.* Medina *lib. 1. Summæ, cap. 14. §. 18.* Angles *in floribus, 1.p. de matrim. quæst.5. de bonis illius, in fine.* Ratio, ac fundamentum est: quia voluptas illa sensitiua, ex his tactibus capta inter coniuges, absque animo perueniendi ad copulam, & absque præuisione periculi pollutionis, non quæritur extra matrimonium; sed in illo, & in actu suapte natura ordinato ad vsum illius, seu copulam: quare, etiamsi non habeatur animus perueniendi ad ipsam copulam; sed tantùm sistendi in ipsa delectatione morosa, quæ sentitur in tactibus, osculis, & amplexibus; id non excedit culpam venialem indebiti finis: est enim id superfluitas quædam matrimonij, quam ad mortale damnare, durum admodum videtur, quādo abest periculū pollutionis; imò,

17. *2. opinio verior negat.*

Sanchez. Rosella. Armilla. Caietan. Abulens. Victoria. Sotus. Graphis. Medina. Vasquez. Ledesma. Viualdus. Rodriguez.

Ledesma. Ouandus. Saà. Medina. Angles.

Fundamentū 2. opinionis.

imò, & quando adest, sed in loco, & tempore, in quo facilè irritata prurigine, copula haberi potest, ad fugiendam, & euitandam pollutionem, vt diximus *num.* 19. Quare, sicut matrimonium excusat vsum copulæ inter coniuges; ita debet excusare huiusmodi tactus, & voluptatem ex illis captam: quia sunt media ordinaria, & ordinata ab ipsa natura ad illam: intentio autem coniugum sistendi in ipsa delectatione tantùm, quæ ex illis, & in illis sentitur, est superfluitas quædam indebiti finis ab ipsis intenti, quod culpam venialem non excedit: & licèt semper timeri possit pollutionis periculum, si non præuideatur, est remotum, cùm proximè huiusmodi tactus, oscula, & amplexus ordinentur ad copulam, remotè ad pollutionem.

Quid de verbis turpibus inter coniugatos. Ex dictis infertur, idem quoque dicendum esse de verbis turpibus inter coniuges habitis absque pollutionis periculo: nunquam enim sunt peccata mortalia, sed erunt venialia, si ad voluptatem tantùm referantur: licita autem, & veniali labe immunia, si ad prouocationem ad copulam reducantur: sicut de tactibus, osculis, & amplexibus diximus: quia eadem est ratio; & matrimonium omnes has delicias excusat à mortali.

CAPVT VI.

An delectatio morosa liceat coniugibus, quando ob aliquam circunstantiam extrinsecam voti, valetudinis, affinitatis, aut dubij valoris matrimonij copula non est licita.

SVMMARIVM.

Explicatur status quæstionis. *num.* 1.
Quoties copula coniugibus solùm est illicita ob aliquam circunstantiam extrinsecam, v. c. ob impotentiam coëundi aduenientem matrimonio iam contracto; ob periculum aborsus, valetudinis, &c. licita est delectatio morosa appetitus sensitiui, capta ex copula cogitata vt præsenti, & ex tactibus, osculis, & amplexibus absque pollutionis periculo. *num.* 2. & 3.
Quid de circunstantia affinitatis extrinseca, adueniente matrimonio contracto. *n.* 4.
Quid, si aliquis coniux sit dubius de valore matrimonij. *num.* 5.
An saltem liceat coniugi impedito aliqua circunstantia extrinseca ad petendum, captare delectationem sensitiuam ex redditione copulæ cogitatæ vt præsenti, & ex redditione tactuum, osculorum, & amplexuum. *num.* 6.
Quid, quando vnus coniux, aut vterque impeditus est ratione voti castitatis. *n.* 7. 8. 9.
An coniux, qui in actu coniugali delectatur in cogitatione alterius fœminæ, mortaliter peccet. *n.* 10.

1. *Copula quotupliciter inter coniuges illicita.* COPVLA vel potest esse illicita inter coniuges ob circunstantiam extrinsecam voti, aut valetudinis, quando, scilicet, nimiùm nocet saluti corporali, vel ob circunstantiam impedimenti matrimonij, affinitatis, consanguinitatis, vel ob dubium de valore matrimonij, ob periculum aborsus, ob impotentiam coëundi superuenientem matrimonio, vel ob quancunque aliam circunstantiam extrinsecam, quæ occurrere possit: inquirimus ergo, an delectatio morosa, & voluptas sensitiua liceat coniugibus, quando ratione alicuius circunstantiæ extrinsecè occurrentis copula non licet, siue ea delectatio ex tactibus, siue ex verbis, siue ex aspectibus ab ipsis coniugibus capiatur: & his animaduersis, *An delectatio morosa liceat coniugibus impeditis à copula habenda.*

Statuo primò. Quoties copula coniugibus non licet, ob aliquam circunstantiam extrinsecam, quæ per se vsum matrimonij non impedit, vt si illicita sit propter notabile periculum valetudinis, propter periculum aborsus, aut propter impotentiam coëundi superuenientem matrimonio iam contracto, vel ob aliquam similem extrinsecam circunstantiam, licita est delectatio morosa appetitus sensitiui inter coniuges, citra futuræ pollutionis periculum de copula cogitata, vt præsenti: liciti etiam sunt tactus, verba, oscula, & amplexus, & delectatio capta ex illis, cum commotione, & prurigine in eodem appetitu sensitiuo, perinde ac si non fuerit talis extrinseca circunstantia, & impedimentum. Ita docet Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disp.* 44. *num.* 21. & 22. Fundamentum est primò: quia tunc vsus matrimonij ex sua natura est licitus, & solùm ob circunstantiam extrinsecam prohibetur ratione charitatis, & pietatis erga se ipsum, & erga alios; quæ ratio obligat ad vitandum damnum proprium, & damnum coniugis, & prolis: sed ea delectatio, & tactus non aduersantur his virtutibus, licèt aduersetur copula, ad quam tactus, & delectatio ipsa ordinantur, cùm ex delectatione ipsa capta ex tactibus tale damnum non timeatur: ergo licita est talis delectatio, & non prohibita, si ad fouendum amorem matrimonialem habeatur: si verò in ea sistatur, & in se, & propter se tantùm quæratur, & non referatur ad matrimonium, & captetur ex copula, vt præsenti cogitata, aut ex tactibus impudicis, venialis tantùm culpa erit, vt *suprà* diximus *cap. præcedenti, num.* 21. Secundò, quia nefas est commisceri coniuges in loco publico: nemo autem damnabit delectationem sensitiuam internam ibi habitam de copula coniugali cogitata: quia ea delectatio sensitiua, cùm interna sit, non aduersatur honestati publicæ, & naturali, ratione cuius copula in eo loco publico habita est illicita. Vnde fit, vt si talis delectatio, taléſque tactus referantur ad matrimonium, & habeantur ad mutuum amorem illius fouendum, vitandámve incontinentiam, vel in se, vel in alio coniuge, sint liciti: si verò habeantur propter ipsam solam sensitiuam delectationem captandam, citra pollutionis periculum, erunt venialiter tantùm illicita, vt probauimus *in cap. præcedenti, n.* 18. & 21. 2. *1. conclusio.* *Sanchez.* *Fundamenta primæ conclusionis.*

3. *Idem concluditur de naturali impedimento.* Ex quo etiam infertur, idem dicendum esse, si detur naturale impedimentum ad coïtum coniugalem, vt si impotentia coëundi superueniat matrimonio iam contracto, & consummato, vt diximus: quia eædem rationes *ibi* etiam militant, vt docet Sanch. *lib.* 9. *de matrim. disp.* 44. *num.* 22. *Sanchez.*

4. *2. conclusio.* Statuo secundò. Quoties similiter matrimonio iam contracto, & consummato superuenerit impedimentum aliquod affinitatis, aut cognationis alteri coniugum respectu alterius, vt quia vir cognouit sororem, vel matrem vxoris suæ, aut vxor fratrem viri sui, &c. ratione cuius impedimenti, ei copula cum vxore sua sit interdicta, & prohibita; licita etiam est ei delectatio morosa appetitus sensitiui de copula cogitata, vt præsenti,

liciti tactus per partes impudicas, verba, oscula, & amplexus, & delectatio sensitiua capta ex illis, eo pacto, quo licita hæc essent, ac si non esset tale impedimentum; modò absit periculum pollutionis, & periculum copulæ habendæ cum eo impedimento. Vnde fit, vt si hæc delectatio morosa ex his tactibus capta referatur ad matrimonium, & habeatur ad fouendum maritalẽ amorem, & vitandam incontinentiam, vel in se, vel in altero coniuge; sit omninò licita: si verò in ea omninò sistatur, & propter seipsam solam habeatur, non ad fouendum mutuum amorem, vitandámve continentiam, sit tantùm culpa venialis, modò semper absit periculum pollutionis, vt hactenus probatum est. Ita docet idem Sanch. *lib.9. de matrim. disp.* 44. *n.*23. Fundamentum est: quia, absolutè loquendo, vsus matrimonij, & copula illius est licita inter coniuges; & solùm tunc prohibetur petitio illius propter impedimentum extrinsecum: at hæc delectatio de copula cogitata vt præsenti, & hi tactus, & delectatio ex illis capta, non aduersatur tali impedimento, nec per illud immediatè prohibetur; solùm enim prohibetur vsus copulæ, & petitio illius. Quare, si hæc habeantur in ordine ad matrimonium, ad fouendum mutuum amorem, aut vitandam incontinentiam in se, vel in altero coniuge, erunt sine dubio licita: si verò ad matrimonium non referantur, nec ad vitandum incontinentiam; sed solùm hæc copula cogitetur, vt præsens, & tactus impudici habeantur propter ipsam tantùm delectationem sensitiuam, quæ in illis sentitur, & in ea sistatur; erit tantùm culpa venialis, vt dixi.

Sanchez.

Fundamentũ secundæ conclusionis.

5. *3. conclusio.* Statuo tertiò. Quoties coniugi alicui interdicta est debiti petitio, eò quòd sit dubius de valore matrimonij; peccatum erit mortale delectatio partis sensitiuæ de copula cogitata vt præsenti, & capta ex tactibus, osculis, & amplexibus præsentibus: quia matrimonium eam delectationem cohonestans, est dubium, ac proinde dubia etiam erit honestas illius delectationis; nec aliunde ius possessionis, & petitionis ipsius copulæ præponderat: quia iam de illo ipso iure dubitatur, vt patet. Ita docet Sanch. *lib.9. de matrim. disp.*44.*n.*24.

Sanchez.

6. *Ampliatur 3. conclusio.* Nec licebit etiam prædicta delectatio partis sensitiuæ de actu redditionis debiti cogitato sub conditione, si petatur: quia, quanuis liceat reddere debitum alteri coniugi bonæ fidei, & de valore matrimonij non dubitanti, posita ea conditione, si petatur: et ea à parte rei non posita, sicut non licet ipsa copula, ita non licet delectatio in appetitu sensitiuo de ea vt præsenti cogitata; nec licent tactus, nec oscula, nec amplexus, nec delectatio morosa cum ea prurigine sensitiua similiter ex illis capta: quia hæc omnia ordinantur ad copulam, & sunt media proxima, & propinqua ad illam. Licitus tamen erit actus complacentiæ, & gaudij, in voluntate, sine commotione partis sensitiuæ, & appetitus inferioris: sicut soluto fas est concipere delectationem, & gaudium in voluntate de accessu ad mulierem, si esset vxor propria; non tamen in appetitu sensitiuo: quia delectatio in hoc appetitu consurgens oritur ex vehementi commotione spirituum vitalium subseruientium generationi; ac proinde est quasi inchoatio copulæ præsentis, quæ illicita est, cùm à parte rei conditio non adest. Deinde, quia actiones in appetitu sensitiuo non feruntur in obiecta sub conditione aliqua; sed absolutè: feruntur enim in obiecta, vt proponuntur ab imaginatiua, quæ nequit conditionem apponere, aut præscindere rationem communem à particulari, atque ita delectatur appetitus sensitiuus illo actu independenter à conditione, vt iam satis explicauimus *cap.2.* & 3. quod benè etiam docet, ac explicat Caiet. *tom.1. opusc. tract.*4. *de delectatione morosa, dub.*1. & Sanchez *dicto lib.9. de matrim. disp.* 44. *num.*24. Caietanus. Sanchez.

Statuo quartò. Quando ratione circunstantiæ extrinsecæ voti castitatis non licet coniugibus, nec petere, nec reddere: quia ad id de communi consensu se voto obligarunt, non licet eis captare delectationem sensitiuam, neque ex tactibus, osculis, verbis, & amplexibus; neque ex copula cogitata vt præsenti: est enim tunc id lethale sacrilegium aduersùs votum. Ita Sanchez *lib.9. de matrim. disp.* 44. *n.*25. & 26. Probatur: quia, quando coniuges de communi consensu vouent castitatem, vouent nec petere, nec reddere; & ideò tenentur, in quantum possunt, abstinere ab illis omnibus actibus, qui castitati aduersantur, vt est communis doctrina, quam probat Vasq. 1.2. *q.*74. *art.*8. *disp.*112. *n.*11. & huiusmodi actus omnes castitati aduersantur: ergo tenentur abstinere ab illis. Confirmatur: quia vouens absolutè castitatẽ, tenetur, quantùm potest, ab omnibus actibus venereis ipsi castitati aduersantibus abstinere; solúmque illi permittitur id, ad quod lege matrimonij ex iustitia tenetur, nẽpe, ad redditionẽ debiti, quando solus ipse vouit, licèt de consensu alterius vouerit: nam, quando vterque coniux de communi consensu vouit castitatem, probabile est, nec redditionem, nec petitionem eis permissam esse lege matrimonij. Quam opinionem tenet Syluest. *verb. Votum*, 5. *q.*2. Nauarr. *in Summa, cap.*12. *n.*59. & *cap.*16. *n.*31. Rodrig. *tom.*2. *Summæ, cap.*90. *n.*5. Veiga *tom.*2. *Summæ, cap.*129. *casu* 77. Lopez 1. *p. Instruct. cap.*48. *initio*, & *cap.*46. *initio*, ergo tenetur integrè seruare castitatẽ, & abstinere ab omnibus actibus venereis, qui illi aduersantur. 7. *4. conclusio.* Sanchez. Vasquez. Syluester. Nauarrus. Rodriguez. Veiga. Lopez.

Statuo quintò. Si alter coniux, aut vterque simul vouisset solùm non petere, liceret eis captare delectationem morosam appetitus sensitiui cum commotione spirituum, & prurigine carnis in eodem appetitu sensitiuo; licerent tactus, oscula, & amplexus, & delectationes ex illis captæ: quia hæc non aduersantur illi voto, quod solùm interdicit debiti petitionem; solùm enim vouerunt non petere, & nihil ampliùs vouerunt; & alia ex parte hæc omnia sunt illis licita ratione matrimonij. Ita Sanchez *lib.9. de matr. disp.*44. *n.*26. Dices: Illa præsens delectatio, cùm habeatur ex præsenti commotione appetitus sensitiui, moraliter loquẽdo, est quædam petitio. Respondeo, non esse, quando quis expressè vouit solùm non petere: neque enim vota obligant vltra intentionem vouentium. Si dubitat, an solùm per huiusmodi votum ab his etiam actibus voluerit abstinere, interpretandum est votum in fauorem libertatis vouentis, vt magis non obliget, quàm obliget. 8. *5. conclusio.* Sanchez. *Obiectio.* *Solutio.*

Statuo sextò. Quando vnus tantùm coniux habet votum castitatis, nõ licet ei petere debitum, ac proinde non licebit etiam captare delectationem sensitiuam ex copula à se petita cogitata, vt præsenti, cùm eius petitio ei sit illicita; nec etiam ei licet petitio tactuum, præsertim impudicorũ, cùm hæc sint media, & dispositiones ad ipsam copulam; nec delectatio sensitiua capta ex his tactibus: licebit tamen delectari sensitiuè in redditione copulæ, si ab eo per alterum coniugem petatur: quia redditio copulæ est ei licita: & consequenter licebit ei reddito tactuum, si ab eo similiter 9. *6. conclusio.*

similiter petantur; & delectatio sensitiua capta ex redditione illorum in ordine ad redditionem copulæ; quia, quoties actus est licitus, licita etiam est delectatio sensitiua capta ex illo: sed redditio est licita: ergo etiam erit licitum delectari ex tali redditione cogitata vt præsenti. Ita Sanch. *lib. 9. de matr. disp. 36. num. 10.* & *disp. 6. num. 3. & 7.* & *disp. 44. num. 25. & 26.* Sanchez.

10. Illud tamen animaduertendum est, culpam esse mortalem, si coniux in actu coniugali delectetur in alterius viri, aut fœminæ cogitatione, quos carnaliter diligit: quia hæc est delectatio morosa in obiecto moraliter malo. Ita Sanch. *lib. 9. de matr. disp. 17. num. 6.* D. Anton. *3. p. tit. 1. cap. 20. §. 1.* Syluest. *verbo, Debitum, q. 2. in fin.* Philiarchus *de officio Sacerd. tom. 1. p. 2. lib. 4. cap. 19. paulò post initium.* Meritò tamen asserunt, *quos carnaliter diligunt*: quia, si illa delectatio ex nulla re turpi haberetur; sed ex sola pulchritudine viri, aut fœminæ, ac posset quis delectari in cogitatione arboris pulchræ, vt vel sic ad actum coniugalem excitetur; non id culpæ lethalis damnarem, cùm ea delectatio in nullum turpe obiectum feratur, & ad honestum finem dirigatur; nempe, ad copulam coniugalem. Est tamen id vehementer reprehendendum, ac dissuadendum propter periculum. *Delectatio in actu coniugali de altero viro, aut fœmina, est mortalis.* Sanchez. D. Anton. Syluester. Philiarc.

CAPVT VII.

An actus externi, veluti tactus, & amplexus illiciti, habeant aliquam malitiam ex se, an totam accipiant ab actionibus internis.

SVMMARIVM.

Moralitas, & naturalitas, & esse morale, & naturale, in actibus humanis, quomodo inter se differant. num. 1.

Ratio bonitatis, & malitiæ moralis in quo consistat. num. 2.

An bonitas, ac malitia priùs conueniat actui interno, quàm externo. num. 3.

Refertur opinio Alensis asserentis, primariò conuenire actui interno; addere tamen per se actum externum aliquam bonitatem, vel malitiam actui interno. num. 4.

Refertur opinio Medinæ asserentis, actus externos potentiarum executiuarum nullam addere malitiam, vel bonitatem per se actibus internis: secùs de actibus intellectus, & appetitus sensitiui. num. 5.

Refertur, & reiicitur opinio Vasquez. n. 6. & 7.

Præfertur omnibus his sententiis ea, quæ asserit, actus externos nullam formalem bonitatem, vel malitiam habere, quàm addant actibus internis. n. 8. & 9.

Proponuntur instantiæ Vasquez, & soluuntur. num. 10.

An ratio liberi sit fundamentum moralitatis actus humani. num. 11.

Actus internus, & externus vnicam tantùm bonitatem, vel malitiam habent. num. 12.

Respondetur opinioni Medinæ. num. 13.

Soluuntur instantiæ, quas Vasquez pro sua opinione attulit. num. 14.

Actus internus, & externus, non efficiunt plura peccata; sed vnum numero. num. 15.

NOTARI velim primò, actui morali competere bonitatem, & malitiam ex se. Est autem actus moralis, & humanus ille, qui procedit à voluntate humana, & ratione. Dicitur *moralis*, à more, & consuetudine, vt optimè notat Durandus *in 2. dist. 38. q. 1. num. 5.* & Gregor. de Valentia *1. 2. disp. 11. q. 13. punct. 1. versu, Igitur, quoad primum.* non, quia tendit ad mores bonos, vel malos, vt alij dixerunt; sed, quia ex frequentatione assuescunt potentiæ voluntatis, & intellectus huiusmodi actibus eliciendis, quibus inclinantur, facilitantúrque ad illos. 1. *Actus moralis, & humanus, quis.* Durand. Valentia.

Nec obstat, quòd phantasia, & aliæ potentiæ hominis carentes ratione, ex frequentatione actuũ assuescant etiam, & facilitentur ad suos actus eliciendos, vt inde inferamus, actus etiam illarum dici morales: quia, cùm non procedant à voluntate, & ratione, non sunt liberi, ac proinde nec morales; sed physici, & naturales: actus autem morales debent procedere à voluntate, & ratione, ac proinde debent esse liberi, vt sint morales: cùm autem tales actus liberi non sint, morales esse non possunt. Neque actio solùm dici potest, ac nominari moralis; sed quicquid in actione consideratur; obiectum, scilicet, motiuum, circunstantiæ, &c. potest, ac solet morale quidpiam nominari, prout habent respectum ad voluntatem, & rationem. Quo fit, vt hæc vocula, *moralis*, sit analogica, quatenus actioni humanæ, & aliis rebus ad actionem pertinentibus accommodatur primariò, & per se actioni; secundariò, & per accidens aliis pertinentibus ad talem actionem. *Actus phantasiæ, & aliarum potẽtiarum carentium ratione, nõ sunt morales.* *Dictio, moralis, est analogica.*

Esse autem morale actus, seu actionis liberæ tantùm, distinguitur per rationem ab esse naturali illius: nam esse naturale illius est ipsa entitas prædictæ actionis liberæ, quatenus consideratur versari circa tale, vel tale obiectum, & elicitur à potentia libera voluntatis, & intellectus: esse autem morale est eademmet actionis entitas, quatenus consideratur procedere, & elici à voluntate, & ab intellectu: ex quo sequitur, vt vix etiam ratione distinguatur esse morale, ab esse naturali. Hoc etiam dici potest in actionibus à voluntate elicitis, & procedentibus, nempe, in hoc saltem differre esse naturale à morali illarum, quòd naturales dicantur, vt considerantur elici præcisè à voluntate: morales autem, quatenus considerantur simul etiã à ratione dirigi: & similiter hoc solùm differre esse morale, & naturale in actionibus ab intellectu elicitis, quòd naturales dicuntur, vt considerantur elici præcisè ab intellectu: morales verò, vt considerantur simul etiam fieri ex quadam motione, & imperio voluntatis, quoad exercitium. Ita docet Valentia *1. 2. disp. 11. q. 13. punct. 1. versu, Porrò.* & *vers. Sed tamen.* *Esse morale quomodo distinguatur ab esse naturali.*

Notari velim secundò, rationem bonitatis moralis in eo consistere, vt nulla perfectio desit actui morali, quam debeat homo in eo actu habere, quatenus ratione, & voluntate vtitur in agendo circa hanc, vel illam materiam: rationem verò malitiæ moralis in eo consistere, vt desit actui morali aliqua perfectio debita tali actui: nam bonum nonnisi ex integra causa; malum autem ex quocunque defectu. Ita D. Thom. *2. 2. q. 18. art. 1.* & Valentia proximè allegatus *versu, Quoad secundũ.* Cùm hoc autem stat, vt possit actus moralis esse magis, vel minùs perfectus: quia ipsæ perfectiones in se, quæ concurrunt, ad bonitatem actus moralis, possunt esse perfectiores, aut minùs perfectæ; intensiores, aut minùs intensæ, vt de se patet. 2. *Ratio bonitatis, & malitiæ moralis in quo consistat.*

3. *Vtrùm bonitas ac malitia priùs cõueniat actui interno, quã externo; & è contra.* His breuiter notatis, & animaduersis, (postulant enim grandes disputationes,) quæstio in articulo proposita petit, vtrũ bonitas, ac malitia priùs conueniat actui interno, quàm externo; an è contrario priùs actui externo, quàm interno. Et antequàm ad hanc quæstionem respondeamus, animaduerto breuiter, per actus externos, nos hîc intelligere eos actus morales, qui non sunt eliciti à voluntate, vt optimè notat Caietanus hîc *in* 1. 2. *q.* 18. *art.* 1. & Valentia *ibi, disp.* 11. *q.* 15. *punct.* 1. *initio*; sed sunt tantùm ab illa imperati: quo pacto non solùm actus potentiarum externarum; sed etiam potentiarum internarum, vt appetitus sensitiui, & intellectus in hac consideratione externi sunt. Actus verò voluntatis, quos ipsa sibi imperat, nec sunt, nec dici possunt externi: quia ita imperantur à voluntate, vt ab illa etiam eliciantur, licèt in alia consideratione instar externorum se habeant. Hoc animaduerso, veniamus ad quæstionem.

4. *Opinio Alensis.* In præsenti igitur quæstione variæ sunt sententiæ. Primò enim Alensis 4. *p. q.* 77. *membro* 3. *art.* 5. & Scotus *quodlib.* 18. *art.* 3. licèt tribuant primariò bonitatem, & malitiam actui interno; addunt tamen externum etiam per se consideratum aliquid bonitatis, vel malitiæ continere, eámque addere actui interno. Et id probare intendunt: quia in actu externo sunt propria bonitatis, & malitiæ principia, & propriæ origines, id est, propria obiecta, & circunstantiæ, per quas conformatur, vel difformatur ratione naturali: ergo ex iis propriam sumet bonitatem, vel malitiam; siquidem, vbi datur propria, ac certa causa, proprius ac certus effectus dari debet. Deinde proferunt D. Augustinum *lib.* 13. *de Trinitate*, *c.* 5. ita asserentem: *Mala voluntate, vel sola miser quisque efficitur; sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur.* Ex quo loco ita argumentum formant: vel dicitur miserior; quia, quando actu externo exequitur malam ipsam voluntatem, committit grauiorem culpam; vel, quia subiicitur grauiori pœnæ. Si culpa est grauior; ergo actus externus ex se propriam, & peculiarem habet malitiam, quam addit actui interno. Si pœna est grauior, eo ipso culpa est maior: quia pœna, quatenus pœna, non crescit, nisi ex incremento culpæ. Confirmatur: quia de bonitate, & malitia humanorum actuum iudicandum est, sicut de bonitate, & malitia aliarum rerum: sed hæc non existit tantùm ex rei essentia; sed etiam ex accidentibus, & circunstantiis ipsius rei: ergo bonitas quoque, & malitia actus humani ex circunstantiis existit, quando eæ circunstantiæ sunt accidentia talis actus. Et hæc confirmatio patet ex sacra Scriptura: quia passim requirit modum debitum in actionibus; & reprehendit aliqua opera absolutè bona, ob solum defectum alicuius circunstantiæ, v. c. finis, personæ, temporis. Patet ex sacrificio, quod perperam obtulit Saül 1. *Reg.* 13. & 15. & in aliis.

D. August.

5. *Opinio Medina.* Medina verò 1. 2. *q.* 21. *art.* 3. asserit, actus externos potentiæ executiuæ nullam bonitatem, vel malitiam intrinsecam ex se habere: addit tamen, in actibus intellectus, & appetitus intrinsecam malitiam formalem inueniri: quia huiusmodi actus modo aliquo interni sunt. Idque probat in peccato hæresis, & delectationis morosæ: nam huiusmodi actus, si præuideantur, & permittantur, praui sunt, non denominatiuè ab actu voluntatis; quia supponimus, nullum elici: ergo à formali malitia, quam in se habent, quatenus in intellectu, & appetitu sensitiuo consistunt.

Vltimò Gabriel Vasquez 1. 2. *q.* 20. *disp.* 73. à *cap.* 5. distinguit inter bonitatem, & malitiam deriuatam ex obiecto, & ex circunstantiis; & inter eam bonitatem, & malitiam, quæ ex fine sumitur. Primò igitur asserit, malitiam desumptam ex obiecto, & circunstantiis formaliter, primariò, & intrinsecè in actibus externis consistere, indéque deriuari extrinsecè, & denominatiuè ad actus internos, & hoc duplici ratione intendit probare. Primò, quia, quod primariò prohibetur, primariò est prauum: sed actiones externæ primariò prohibentur: ergo primariò sunt prauæ. Consequentia est bona. Maior probatur: quia illud primariò prohibetur, cui primariò competit ratio prohibitionis, quæ est malitia. Minor ostenditur: quia præcepta humana primò, & per se prohibent actiones externas; & internas prohibere nequeunt, nisi indirectè, ratione externarum, quatenus externas vetant, vt ex materia de legibus constabit. Secundò, quia præcepta naturalia, & diuina primariò vetant actiones externas: nam primariò, & per se in septimo præcepto Decalogi prohibetur furtum externum: quia in ea actione externa consummatur peccatum furti in ratione damni; secundariò verò, & per accidens furtum internum, seu voluntas furandi. In octauo primariò, & per se prohibetur detractio, & contumelia externa: quia in ea datur perfecta iniuria proximi; secundariò verò, & denominatiuè iudicium temerarium, & detractio interna: & sic de cæteris. 6. *Opinio Vasquez.*

Confirmatur: quia, si nonum, & decimum præceptum Decalogi primò, & per se prohibent concupiscentiam vxoris, & rei alienæ, id non ideò fit, quòd primariò affectus internos, & secundariò externa opera prohibeant; sed lata sunt ad tollendam falsam opinionem vulgi existimantis, concupiscere vxorem, & res alienas non esse prohibitum; ne, scilicet, putaret vulgus imperitum, sola externa opera prohiberi in præceptis Decalogi; & nullo modo, nec secundariò inibi prohiberi actiones internas, cùm tamen apud doctos, & prudentes viros manifestum sit, prohibito externo furto, & externo opere fornicãdi, & furandi per sextum, & septimum præceptum, eo ipsos internos affectus manere prohibitos. Ad tollendam ergo hanc vulgi opinionem, in nono, & decimo præcepto expressiùs actus interni prohibentur: nam ideò velle furari est malum; quia furari malum est: ergo formalis malitia, quæ sumitur ex obiecto, & circunstantiis, priùs est in actu externo, quàm in interno, & in illo intrinsecè, in hoc per denominationem extrinsecam: quod enim non licet facere, non licet desiderare, vt fiat. Quamobrem præcepta, quæ prohibent furta, & fornicationem externam primariò, & per se; consequenter prohibent affectum furandi, & fornicandi. *Confirmatur.*

7. Asserit deinde Vasquez *cap.* 6. malitiam, quæ sumitur ex fine, primariò, & intrinsecè inueniri in actione interna, indéque secundariò, & extrinsecè ad externam deriuari: circa quam assertionem plurima in *dicto cap.* distinguit, & satis fusè, vt suam ornet, & coloret opinionem, quæ ibi videri possunt. *Capite* verò 7. de formali bonitate aliter philosophatur, aítque, formalem bonitatem perpetuò in actu externo intrinsecè, ac primariò reperiri, ex illóque extrinsecè, & secũdariò in actum internum refundi. Denique *in cap.* 7. prolixiùs contendit, D. Thomam *hac q.* 20. idem planè docuisse, quod ipse sentit.

8. Nihilominùs dicendum est, formalem bonitatem,

Formalis bonitas, & malitia primariò, intrinsecè, & per se in actibus internis reperitur; extrinsecè verò, & secundariò in externis.

Richard. Scotus. Durand. Gabriel. Ochamus. D.Thom. D.Anselm.

tatem, & malitiam primariò, intrinsecè, & per se in actibus internis reperiri; extrinsecè verò, & secundariò in externis. Hæc sententia est communis Theologorum *in 2. dist.* 42. vt ipse Vasq. egregiè fatetur *cap.* 2. Richardus *ibi.* Scotus *q. vnica.* Durandus *q.* 1. *num.* 6. & 7. Gabriel *art.* 1. *notabili* 2. & *art.* 2. *concl.* 1. Ochamus *quodlib.* 1. *q.* 2. & *quodlibet.* 3. *q.* 14. D.Thom. 1. 2. *q.* 20. *art.* 3. nam per bonitatem finis, quam intrinsecè, & primariò ponit in actu interno, formalem bonitatem intelligit, qua homo dicitur benè operans, vt *infrà* ostendemus. Eodem sensu D. Anselmus *de casu Diaboli, cap.* 8. affirmat, bonitatem, ac malitiam in voluntate tantùm consistere: ait enim: *Si mala voluntas est ipsum malum, quo malus aliquis dicitur, bona voluntas est ipsum bonum, quo quis dicitur bonus.* ergo loquitur de bonitate, ac malitia formali. Ratio à priori est: quia actualis, & formalis bonitas est intrinsecè ipse ductus, siue ipsa tendentia actus in honestum, propter ipsum honestum; vel certè est proprietas cum ipsa tendentia identificata: sed tendentia in honestum propter ipsum honestum intrinsecè solùm est in actu voluntatis: ergo bonitas formalis, seu actualis, qua ducimur benè, & studiosè operantes, intrinsecè solùm in actu voluntatis reperitur, indéque extrinsecè alios actus denominat. Minor probatur, (& ea sola probatione eget:) quia bonum, præsertim honestum, & finis formaliter solius voluntatis, est obiectum formale illius: ergo solus actus voluntatis tendere potest in honestum propter ipsum honestum. Vnde infero, omnem bonitatem actualem necessariò ex fine proximo, vel remoto oriri: quapropter formalis bonitas conuertitur cum bonitate ex fine, quem D. Thom. *in hac q.* 20. in tribus prioribus articulis sæpissimè, & constantissimè docuit primariò, & intrinsecè in actu interno consistere, indéque ad actus externos intrinsecè deriuari. Vnde per bonitatem ex obiecto, & circunstantiis, exclusa ratione finis, solùm potest intelligi bonitas obiectiua, quæ in actibus internis intrinsecè inuenitur. Deinde addo, in actibus internis, præter bonitatem actualem, inueniri etiam bonitatem obiectiuam, qua sunt conformes rationali naturæ, & ob eam honestatem amabiles: quocirca in nullo sensu est verum, actus internos esse bonos sola denominatione extrinseca ab actibus externis; quia, tam actualis, quàm obiectiua bonitas intrinsecè reperitur in illis. Demum actus internus nullo modo procedit ab actu externo, neque per illum ordinatur in aliquem finem: ergo non potest denominari extrinsecè bonus, vel malus ab actu externo, qui post illum sequitur, aut illum comitatur. Probatur: quia actus exterior non est bonus ex fine, nisi quatenus per actum bonum interiorem refertur in finem: priùs ergo bonitas, & malitia, quæ sumitur ex fine, conuenit actui interno, quàm externo: ergo non potest actus internus denominari bonus, vel malus, ab actu externo. Tandem, quia actus externus pendet ab interno: quia est prior illo: & hæc prioritas attenditur secundùm dependentiam vnius ab altero: ergo bonitas, & malitia actus exterioris eo modo pendet ab actu interno, quo actus externus ab ipso actu interno pendet.

9. Quòd verò de malitia actuali, seu formali eodem modo philosophandum sit, probatur facilè primò: quia huiusmodi malitia solùm reperiri potest in eo genere actus, qui est capax formalis bonitatis: cùm ergo constet, solos actus internos habere posse formalem bonitatem; necessariò sequitur, eos tantùm formalis malitiæ posse esse capaces, alioqui malitia actus non foret carentia bonitatis debitæ actui voluntatis, nec haberet rationem priuationis respectu illius, cuius oppositum dicendum est. Præstereà, actus externus intrinsecè inuariatus exuit bonitatem, ac malitiam formalem per solam mutationem actus interni; & pari modo fit melior, vel peior, quando à voluntate meliori, vel peiori procedit; ac denique est actus humanus per denominationem extrinsecam ab actu interno: ergo signum est, actum externum nullam malitiam, vel bonitatem intrinsecè, & primariò habere; sed extrinsecè ab actu interno deriuatam. Patet: quia, si consideretur actus externus in esse moris, est effectus quidam interioris actus: ergo bonitas actus exterioris est posterior bonitate actus interioris, etiam illius, qui habet exteriorem actum pro obiecto. Patet: quia actus exterior ita consideratus pendet ab actu interiori, vt à causa efficiente, & dirigente; causa autem semper est prior suo effectu.

Respondet Vasq. *suprà* allegatus, hac re solùm probari fundamentum bonitatis, & malitiæ moralis, rationem, videlicet, voluntarij, & liberi esse priùs in actu interno, quàm externo, indéque ad externum deriuari; & inde fieri, quòd variato actu interno amittatur bonitas, vel malitia moralis actus externi: quia ablato fundamento, tota bonitas, vel malitia moralis ab illo pendens necessariò tollitur, & euertitur: cum hoc tamen stare, quòd malitia moralis, sumpta ex obiecto, & circunstantiis, priùs, & intrinsecè in actu externo inueniatur: siquidem fundamentum moralitatis non est ipsa malitia moralis. Confirmat hoc: quia bonitas, vel malitia sumpta ex obiecto, & circunstantiis priùs sine dubio conuenit actui externo, quàm illi actui interno, qui habet pro obiecto ipsum externum actum: nam talis actus internus ideò bonus est, quia est de tali actu externo bono: ergo bonitas huiusmodi actus interni posterior est, quàm bonitas actus exterioris: siquidem ab hac pendet tanquàm ab obiecto. 10.

Proponuntur instātiæ Vasquez, & soluuntur.

Cæterùm hæc solutio, quam Vasq. affert 1. 2. *disp.* 73. *cap.* 9. mihi non placet: quia falsò supponit, rationem liberi esse fundamentum moralitatis: constat enim, rationem liberi non esse fundamentum moralitatis; sed essentialiter constituere ipsam moralitatem, vt diximus *num.* 4. nam esse morale alicuius actionis est ipsa entitas naturalis actionis, quatenus procedit, & elicitur à potentia libera; voluntate, scilicet, vel intellectu: esse autem naturale ipsius actionis est eademmet entitas prædictæ actionis, quatenus tendit, & versatur circa tale, vel tale obiectum. Vnde constat, rationem liberi essentialiter constituere ipsam moralitatem, & non esse fundamentum illius. Deinde, si fundamentum moralis malitiæ necessariò, & extrinsecè competit actioni externæ; quo pacto poterit ipsa malitia moralis intrinsecè conuenire eidem actioni? nam, quotiescunque fundamentum est extrinsecum, à fortiori est extrinseca forma, quæ ab illo resultat, nisi fingatur ab eo resultare transeunter, & ab externa actione proficisci, ibique conquiescere: quod, quàm dictu indignum sit, cōsideranti patebit; & solùm dici potest, moralé malitiá esse relationem rationis: sed cōstat, actualem bonitatem non esse relationem rationis; sed esse actualem conformitatem potentiæ cum obiecto. Quapropter solutio Vasq. non videtur alicuius momenti. 11.

Ratio liberi non est fundamentū moralitatis actus humani, contra Vasquez.

Ex

12. *Solutio argumẽti Scoti.* Ex quibus infero contra Scotum, actum internum, & externum vnicam tantùm bonitatem, vel malitiam habere primariò,& intrinsecè in actu interno consistentem; extrinsecùs verò, & secundariò in actu externo per denominationem ab interno. Nec ratio Scoti oppositum probat: quia solùm conuincit, in externa actione esse bonitatem, vel malitiam obiectiuam,quam fatemur primariò, & intrinsecè ibi reperiri. *Solutio D. August.* Ad authoritatem D. August. respondemus, illum docuisse, grauiùs peccasse eum, qui consummat culpam internam per opus externum,quàm si in actionem externam non prodiret: quia putauit, quod verum est, frequentissimè augeri malitiam voluntatis internæ ex ipso opere externo: quia eo ipso accrescit voluntas, vel saltem diuturnior est, de quo latiùs agemus *cap. sequenti.*

13. *Solutio argumenti Medinæ.* Infertur secundò contra doctrinam Medinæ, illam veram esse pro actibus intellectus, & appetitus sensitiui. Et ad rationem in contrarium dicendum est, actum hæresis in intellectu, & morosæ delectationis in appetitu sensitiuo, si seorsim, ac sigillatim considerentur, solùm habere malitiam obiectiuam: prauum verò fieri formaliter, & extrinsecè, ex formali, vel interpretatiuo consensu voluntatis: ad consensum verò interpretatiuum non requiritur actus voluntatis; sed sufficit, quòd voluntas negligat cohibere actum potentiæ sibi subordinatæ,cùm possit, ac debeat impedire.

14. *Rationes Vasquez cõtra ipsum retorquentur.* Rationes verò Vasquez, quas pro sua opinione confirmanda attulit, egregiè contra illum retorqueri possunt: quia pari modo probarent bonitatem actualem, quæ sumitur ex fine primario, consistere in actu externo, quod ipse inficiatur: nam etiam actio interna est bona; quia externa, quam respicit, vt obiectum,bona est. Item, primariò imperatur actio externa, & ratione illius interna, vt patet in præceptis humanis, & in multis naturalibus, ac diuinis, v. c. soluere debitum, restituere ablatum, subuenire indigenti: priùs enim in huiusmodi præceptis imperatur actio externa, quàm interna: nam finis horum præceptorum est ipsa restitutio, seu actio externa restituendi, debitíque solutio, & subleuatio indigentiæ pauperum. Hæ tamen rationes solùm probant, dari bonitatem obiectiuam, & radicalem in actionibus externis; non verò actualem, & formalem: quod debebant probare. Item, solùm ostendunt malitiam obiectiuam primariò esse in actionibus externis; indéque actus internos formalem bonitatem, vel malitiam sumere, tanquàm ab obiecto. Prætereà,si actus externi, v. c. furtum, & mendacium intrinsecam, & formalem habent malitiam, quæro, vbi sit malitia obiectiua, à qua ea formalis deriuatur: nam in re aliena, vel obiecto mendacij, & furti, nulla est malitia: & alioqui certum est, nullam dari malitiam formalem, quæ ab aliqua obiectiua non desumatur: ergo necessariò in ipsis actionibus externis, v. c. furti, aut mendacij, malitia obiectiua consistit, ex quibus interni actus formalem malitiam accipiunt, quam conferunt externis. Nec refert, quòd actio externa, vt actio praua sit,debeat formari, & pendere ab interna: quia etiam, vt talis actio, est obiectum internæ actionis.

15. *Actus internus, & externus nõ efficiunt plura peccata; sed vnum numero.* Postremò infero, actum internum, & externum non efficere plura peccata, sed vnum tantùm, etiamsi Scotus *quodlib.* 18. *art.* 3. oppositum dicat, & Gabriel, & Ochamus citati *num.* 11. & Gregor. Ariminens. *in* 2. *dist.* 42. *q.* 1. *concl.* 5. eodem modo loquuntur cum Scoto: licèt enim totam bonitatem,& malitiam tribuant actui interno; tamen fatentur, actum internum, & externum plura peccata efficere: quia, inquiunt, ad pluralitatem peccatorum non requiritur multiplicatio malitiæ; sed sufficit multiplicatio subiectorum, sicut ab vna sanitate animalis plura animalia sana denominantur: v. c. sanitas, vt dicitur de medicina, formaliter solùm significat ordinem medicinæ ad sanitatem animalis, quod primò dicitur sanum: vnde, cùm hic ordo medicinæ ad plura animalia referatur, inde est, quòd ab vna sanitate plura animalia sana dicantur, & denominentur. Verùm D.Thom. *in* 2. *dist.* 42. *q.* 1. *art.* 1. & alij Theologi actum internum, & externum vnum tantùm peccatum faciunt: & meritò: quia in genere moris actus internus ad externum comparatur,vt vna forma cum materia: sicut enim ex vna forma,& materia,vnum compositum naturale resultat; ita ex vno actu interno, & externo, resultat vnus actus moralis: quia habent vnum volũtarium, vnam libertatem, vnam bonitatem, vel malitiam; atque adeò vnum, & idem esse morale habere censentur, vt docet Vasq. 1. 2. *tota disp.* 72. Sed hac de re dicemus *in cap. sequenti.* *D.Thom.*

CAPVT VIII.

Vtrùm bonitas, vel malitia actus externi addat aliquid ad bonitatem, vel malitiam interioris: & an effectus ex actu externo secutus, aliquid addat ad bonitatem, vel malitiam illius. Quæritur, vtrùm idem actus externus possit simul esse bonus, & malus.

SVMMARIVM.

Actus externus per se nullam formalem malitiam addit actui interno; addit tamen per accidens, & quomodo. num. 1.

Discrimen inter circunstantias aggrauantes, & actum externum. num. 2.

Nullum meritum, vel demeritum augetur per se ex actu externo; augetur tamen per accidens. num. 3.

Voluntas prompta sine opere externo tantum meritum potest interdum promereri, quantum si operi externo coniungeretur. num. 4.

Noua gratia, quæ requiritur ad opus externum, non requiritur per se propter ipsum; sed per accidens, & quomodo. num. 5.

Gratia Sacramenti ex opere operato semper est eadem; gratia autem ex opere operantis est maior, vel minor, iuxta maiorem, vel minorem dispositionem ipsius recipientis Sacramentum. num. 6.

Proponuntur argumenta, quæ probant, opus externum addere bonitatem, vel malitiam formalem actui interno. num. 7.

Soluuntur prædicta argumenta. num. 8.

Actus antecedentes, vel subsequentes copulam, vt tactus, oscula, verba turpia, &c. an sint de necessitate confessionis. num. 9. & 10.

An effectus ex actu externo secutus illi addat aliquid bonitatis, vel malitiæ. num. 11.

An idem actus exterior possit esse simul bonus, & malus. num. 12.

Actus

Actus interni, & externi quoad moralitatem, & entitatem, an sint plura entia. num. 13.

1. *Actus externus per se an aliquam bonitatem, vel malitiã formalē addat actui interno, & quomodo.* ACTVS externus per se nullam bonitatem, vel malitiam formalem addit actui interno; per accidens autem potest actus externus reddere internum meliorem, vel peiorem. Primò, si accedente actu externo repetatur internus. Secundò, si vsque ad complementum operis externi continuetur actus internus. Tertiò, si propter delectationem, quæ capitur ex actu externo, intendatur actus internus. Ita docet D.Thom. 1. 2. *q.* 20. *art.* 4. Caietanus *ibi.* Conrad. Medina, & alij. Valent. *disp.* 2. *q.* 15. *punct.* 4. *initio.* Vasquez *disp.* 76. *cap.* 2. Ariminensis *in* 2. *dist.* 42. *q.* 1. *conclus.* 7. Ex Patribus D.August. *de liber. arbitr. cap.* 3. D.Gregor. *homil.* 5. *in Euang.* Hugo Victor. *tom.* 3. *lib.* 2. *de Sacram.* 4. *p. cap.* 6. Probatur *ex cap. præcedenti*: quia bonitas, & malitia actualis, seu formalis, non est in opere externo, nisi extrinsecùs deriuata ab actu interno: igitur impossibile est, illam augeri per se ex sola additione operis externi: siquidem per illud nihil malitiæ formalis additur. Quod significauit Sanctus Doctor *suprà, q.* 20. *art.* 4. *in corpore,* dum docuit, bonitatem actus externi, quam ipse participat ex bonitate finis, nihil addere ad bonitatem voluntatis. Etenim, vt *superiore capite* probatum est, omnis bonitas actualis, & formalis sumitur à fine honesto proximo, vel remoto: quapropter per bonitatem finis D. Thomas formalem bonitatem intellexit: cùm verò addidit, actum externum addere actui interno bonitatem, vel malitiam ex obiecto; loquitur de obiectiua, quam addi internis actibus per externos palam est.

(Margin: D.Thom. Caietanus. Conradus. Medina. Valentia. Vasquez. Ariminens. D.August. D.Gregor. Hugo Vict. D.Thom.)

2. *Instantia.* Dices: Circunstantiæ solummodo aggrauantes nullam bonitatem, vel malitiam ex se habent; & tamen addere possunt bonitatem, vel malitiam, quam supponunt in actu, vel obiecto: ergo similiter, quanuis actus externus per se omni bonitate, vel malitia formali careat; poterit nihilominùs addere bonitatem, vel malitiam, quam in actu interno supponit. Quamobrem illatio pro sententia proposita, nullius momenti est. *Diluitur.* Respondeo negando consequentiam, ob disparem rationem inter circunstantias aggrauantes, & actum externum: illæ enim, vel se habent ex parte obiecti; vt multum, vel parum in furto; & tunc necessariò efficiunt diuersos actus internos indiuidualiter: quia actus interni maiorem, vel minorem bonitatem, vel malitiam sortiuntur pro ratione obiectorum, in quæ cadunt. Si verò circunstantiæ aggrauantes se teneant ex parte actus, vt intensio, & remissio in effectu; non variant quidem indiuiduum actus in ratione indiuidua; augent tamen, vel minuunt integritatem intensiuam ipsius; & ideò augent, vel minuunt bonitatem, vel malitiam formalem actus. Verùm opera externa, cùm nullum ex his modis superueniat internis, vt consideranti patebit; rectè in illis fit prædicta illatio; nimirum, in se nullam habent bonitatem, vel malitiam: ergo per se non possunt addere bonitatem, vel malitiam aliquam formalem actibus internis.

3. *Nullum meritũ, vel demeritum augetur per se ex actu externo; augetur tamē per accidens.* Ex his infertur, nullum meritum, vel demeritum augeri per se ex actu externo: quia meritum, & demeritum consurgit ex bonitate, & malitia formali, & morali: vnde, si actus externus per se nihil bonitatis, vel malitiæ formalis addit interno, consequens est, vt nullum meritum, vel demeritum ex actu externo per se proueniat. Dixi, *per se*: quia per accidens frequentissimè augetur meritum, vel demeritum actus interni, si prodeat in externum: quia, vt dixi *num.* 1. actus internus ex coniunctione cum externo frequentissimè intenditur, vel iteratur, aut diutiùs perseuerat; & sæpissimè ex eadem coniunctione, accedentibus actibus externis, multiplicantur actus interni, ex quibus sequuntur externi, & illi, ex quibus non sequuntur, quia priores sunt efficaces, posteriores verò inefficaces, & conditionati sub conditione, scilicet, si foret possibile. Constat autem actus efficaces, cæteris paribus, inefficacibus præcellere, tam in bonitate, quàm in malitia; in merito, vel demerito. Ratio à priori est: quia obiectum absolutè possibile, quod vt sic respicit actus efficax, perfectius est, quàm obiectum consideratum sub ratione boni, vel mali, nulla habita ratione ad possibilitatem, quam actus inefficax absolutè respicit.

Dixi, *ferè semper*: quia vnus tantùm est casus, in quo voluntas sine opere externo tantùm promeretur, quantùm promereretur cum illo; quando, scilicet, obiectum est possibile, & ea animi promptitudine, & resolutione ex nostris viribus, & industria futurum apprehenditur, vt voluntas illud efficaciter intendens ad executionem illius potentias applicet necessarias. Quam executionem prædictæ potentiæ reuerà possunt exercere: tunc enim, si opus externum ab extrinseco impediatur; æquale nihilominùs erit meritum, ac si reuerà exequeretur, ac fieret opus externum. Exemplum sit in Abrahamo manum ferro armatam ad occidendum filium extollente, & iam iam filium sacrificante, à quo sacrificio per Angelum impeditus fuit, qui ex eo actu promptissimæ voluntatis, tantùm sine dubio meriti accepit, quantùm acciperet, si filium sacrificaret: in nullo enim ob tale impedimentum extenuatum fuit Abrahami meritum; quod eleganter prosequitur D.Chrysost. *homil.* 47. *in Genesim*, vbi docet; Abrahamum hostiam mente consummasse; & propterea Deum voluntatem illius iisdem meritis coronasse, ac illam coronaret, si re vera filium sacrificasset, ibi ad illud Genes. 22. *Abraham, Abraham, ne extendas manum tuam in puerum tuum, neque facias illi quidquam: non hoc præcepi, vt opus perficiatur; neque volo, vt occidatur puer tuus: sed, vt obedientia tua manifesta fiat omnibus. Igitur, ne feceris ei quidquam: contentus sum voluntate tua, & ex hac te meritis corono, & prædico.* Et paulò infrà: *Redimitus ergo obedientiæ tuæ corona, abi: ego enim voluntatem coronare soleo, & propter mentem præmia præsto.* Et addit etiam: *Vidisti religiosam mentem: sacrificium consummatum est, & à voluntate coronam reportauit, & Isaac accepto rediit cum innumeris coronis.* Pari modo cùm aliquis pauperi eleemosynam confert, & ille accipere non vult; idem meritum reportabit, ac si reuerà illam daret: quia impedimentum illud nihil meriti minuit respectu eleemosynam largientis. Loquimur de merito essentiali gratiæ, & gloriæ: nam de aureolis esse potest alia ratio, sicut etiam de pœnis ecclesiasticis pro actibus externis impositis, vt benè Gregor. Ariminensis *in* 2. *sentent. dist.* 42. *q.* 1. *à conclus.* 7. ponderauit.

(Margin: 4. *Voluntas an, & quãdo sine opere externo tãtùm promereri possit, quantùm cũ illa.* D.Chrysost. Ariminens.)

5. *Opinio Scoti proponitur, & refellitur.* Sed verò Scotus *quodlib.* 28. *art.* 3. opinatur, actum externum addere bonitatem, vel malitiam actui interno per se. Et probat: quia ad actum externum noua gratia requiritur: ergo in eo noua bonitas inuenitur. Sed debile fundamentum est: quia noua gratia requisita ad actum externum, non

non est requisita per se propter ipsum; sed per accidens: quia, quando actus externus fit, semper interueniunt aliqui actus interni, v. c. electio, & vsus, & propter hos noua gratia exigitur, in quibus nouam dari bonitatem non negamus. Item, ex opere externo per accidens magis intenditur actus internus, vt diximus *num.* 1. *huius cap.* & in hac maiori intensione maior bonitas per accidens ab extrinseco interno actui accrescit, non quasi ab externo opere illam internus actus accipiat; sed quasi ad illius præsentiam magis ipse intendatur; sicut magis intenditur frigus ad præsentiam caloris.

6. *Argumenta duo Ariminēsis, & Vasquez. Primum.* Pro eodem opere externo multa congerunt argumenta Gregor. Ariminens. modò citatus, & Vasquez *suprà.* Ex illis duo tantùm seligam, ex quorum doctrina cætera enodabuntur. Primum est. Si quis velit suscipere Sacramentum, & omnia requisita ad illius susceptionem applicet, ita vt ex sola malitia ministri, Sacramentum illi denegetur; nihilominùs minorem gratiam accipit, quàm si in effectu Sacramentum susciperet: ergo actus ille externus susceptionis Sacramenti meritum addit actui interno; & per consequens moralem bonitatem, alioqui per illum non acciperet operans plus gratiæ. *Dissoluitur.* Respondeo, gratiam collatam ex opere operantis æqualem semper esse in eo casu, siue operans reciperet, siue non acciperet Sacramentum; posito, quòd voluntas æqualis fuerit, ac cætera paria. Ea tamen gratia, quæ ex opere operato ob virtutem Sacramenti confertur, solùm daretur accipienti illud in effectu: quia hæc non pendet ex dispositione operantis, & per se; sed ex institutione diuina, supposita dispositione operantis; & semper est eadem, & æqualis, & inuariabilis in gradu: neque enim gratia hæc ex opere operato datur propter meritum operantis, vt patet in paruulis, quando Baptismum suscipiunt; ideóque non sequitur ex argumento proposito, actum externum addere bonitatem formalem, & meritum actui interno.

7. *Secundum. Responsiones variæ.* Secundum est. Si actus externus nullam adderet malitiam actui interno, nemo teneretur confiteri peccata externa; sed sufficeret internos affectus exprimere in confessione: consequens est falsum: ergo & antecedens. *Nauarrus.* Nauarrus *in Summa Lat. præludio* 7. *num.* 24. facilè respondet, licèt peccatum internum, & externum sint vnum in genere moris; tamen in genere naturæ esse duo; & ideò necessariò esse confitenda. Et addit, sufficere aliquando, quòd quis confiteatur solùm externum peccatum: quia, qui illud confitetur, implicitè confitetur internum, cùm sine illo non sit peccatum, & totam suam malitiam ab interno extrinsecè participatam habet: nunquam tamen sufficere, vt quis confiteatur solum internum: quia, qui illud solùm confitetur, nullo modo, nec implicitè confitetur exterius. Respondent alij, actiones externas esse confitendas, non, quia habent malitiam ex se; sed, quia ita habet Ecclesiæ consuetudo, quæ iam obtinet vim præcepti ecclesiastici. Cæterùm displicet responsio: quia Ecclesia nequit legem facere, qua instituat materiam Sacramenti illam, quæ reuerà ex institutione Christi materia nō est. Sicut enim præcipere non potest, vt quis cordis motum peccaminosum in confessione non aperiat; ita non potest facere materiam Sacramenti illam, quæ reuerà, attenta institutione Christi, materia non est. Quapropter, si ex institutione Christi actiones expertes omnis malitiæ non sunt materia Sacramenti Pœnitentiæ, planè benè sequitur, non posse prædictas actiones ex lege, & consuetudine Ecclesiæ fieri materiam Sacramenti Pœnitentiæ. Et ideò respondent alij, actum externum debere in confessione explicari: quia, licèt non habeat malitiam per se; habet tamen per accidens ab interno deriuatam; & proptereà vnum peccatum per se efficit cum illo, sicut potentia cum actu, & materia cum forma: quapropter, cùm actus externus ita sumptus sit peccatum, eo ipso est materia Sacramenti. At hoc reiici potest: quia tota malitia peccati consummatur in actu interno; potentia autem non potest constituere totum sine suo actu.

8. *Responsio Vasquez.* Hanc solutionem Vasquez *suprà*, *num.* 18. impugnare intendit ex eo fundamento: quia ex ea sequeretur debere exprimi in confessione omnem actionem externam, quæ ab aliquo prauo affectu procedit: omnis enim actio huiusmodi ab eo affectu malitiam accipit, & cum illo vnum peccatum per se efficit: consequens est falsum: ergo & antecedens. Patet: quia, si quis ex voluntate occidendi, arma præpararet, equum quæreret, iter faceret; non tenetur eas actiones externas confiteri. Quapropter idem Vasquez respondet, ideò opus externum ex se malum debere exprimi in confessione, quia habet primariam, & intrinsecam malitiam formalem, & in illo peccatū cordis consummatur, ab eóque, vt à fonte, malitiam accipit; non verò, quia constituit vnum, & idem peccatum cum interiori, vt cōstat ex impugnatione facta. *Improbatur.* Sed iam sæpè diximus, malitiam formalem primariò non esse in actu externo; sed obiectiuam, ac veluti radicalem: & proptereà hæc solutio nobis nō probatur. *Aliorum responsio.* Et ideò respondent aliqui, ideò opus externum explicandum esse in confessione: quia aliter nec benè, nec integrè explicatur malitia interni affectus: quia hæc ferè semper augetur, & intenditur per actum externum; non quidem per se, sed per accidens, vt explicatum manet. *Non satisfacit.* Verùm, neque etiam hæc respōsio satisfacit. Primò, quia non semper augmentum illud est ita notabile, vt necessariò confiteri debeat. Secundò, quia, quanuis sit notabile, probabilis opinio tenet, circunstantias etiam aggrauantes non esse necessariò in cōfessione exprimendas; cùm tamen certum sit, opera externa mortalia exprimi debere: ergo solutio illa omninò non satisfacit.

9. *Vera responsio.* Respondeo igitur, actus externos prauos in duplici esse differentia: quidam malitiam habent obiectiuam ex se, vt furtum, & mendacium; alij non habent ex se malitiam obiectiuam, sed solùm formalem extrinsecam, quatenus à voluntate operantis in prauum finem diriguntur, vt arma accipere, & iter facere ad occidendum: priores actus sunt materia confessionis sufficiens, si fuerint peccata venialia; necessaria, si fuerint peccata mortalia, quia habent malitiam obiectiuam, quæ per se vnum peccatum efficit cum actu interno: quia ex voluntate furandi, v. c. & furto, vnum peccatum per se consummatur; & ideò non sufficit, si solus affectus furandi exprimatur suppresso furto; quia tunc sola vna pars essentialis peccati exprimitur, non totum peccatum; sicut exhibita sola forma hominis, non exhibetur tota essentia illius; quia remanet alia pars essentialis, nempe, materia, pro qua consummatur tota essentia hominis. Posteriores verò actus externi non sunt de necessitate confessionis, per se loquendo: quia carent malitia obiectiua, & sunt omnes indifferentes ex obiecto; nec per se participant malitiam formalem, sed per accidens, quatenus ex voluntate operantis

in

in prauum finem diriguntur; & ideò sufficit aperire in confessione affectum internum, si externum opus occidendi secutum non fuerit; vel si secutum fuit, satis erit occisionem exprimere. Dixi, *per se loquendo:* quia per accidens explicari interdum debent prædicti actus, si aliter numerus peccatorum internorum innotescere non possit, nisi per explicationem longissimi itineris confecti animo interficiendi. Ratio discriminis inter vtrosque actus est: quia priores habent malitiam obiectiuam, & propriam; posteriores verò non habent. Deinde, quia voluntas occidendi, vel furandi cum homicidio ipso, vel furto habet vnionem per se; cum aliis verò actibus antecedentibus per accidens; quatenus ipsi per accidens coniunguntur cum homicidio, & furto. Patet autem ea, quæ per accidens se habent, non debere per se in confessione exprimi, & in substantia hoc coincidit cum responsione Nauarri, quam *suprà* tradidimus.

10. Obiectio. Dices: Prima responsionis pars falsa videtur: quia tactus apertè impudici ex se habent malitiam obiectiuam, cùm ex se ad fornicationem referantur; & tamen in confessione sufficit exprimere actum fornicationis, suppressis tactibus antecedentibus ipsam copulam, & coïtum. Respondeo; expresso actu fornicandi, prædictos actus antecedentes ibi subintelligi sufficienter expressos; alioqui si actus fornicandi non fuerit secutus, per se exprimi deberent: nam, si prædicti tactus haberentur, nec sequeretur copula, non sufficeret exprimere affectum fornicandi, vel tangendi impudicè; sed externi tactus explicandi essent: & id, quod dicimus de tactibus antecedētibus ipsam copulam, dicendum est etiam de tactibus illam immediatè subsequentibus iuxta Nauar. *in Summa Latina, cap.6. num. 18. versu, Infert septimò.* & *num.17.* & Azor *tom.1. instit. moral. lib.4. cap.6.* & Henriq. *lib.2. de pœnit. cap.5. num.9.* Ratio est: quia, licèt singuli prædictorum actuum in iudicio Dei sint peccata mortalia; tamen cùm communiter ante, & post principalem actum copulæ, multa dicta, & facta inordinata, & impudica soleant dici; explicata copula, satis constat moraliter Confessario de statu pœnitentis, vt ipse non feratur iudicio cæco, & imprudenti; sed oculato, & prudenti in danda absolutione; & alioqui sæpè expediet hos actus antecedentes, & subsequentes copulam, veluti tactus, oscula, verba, & amplexus turpes non fateri propter periculum complacendi, & iterum labendi. Vide, quæ diximus *in 2. Ecclesiæ præcepto, lib.3. cap.4. num.14.* vbi satis fusè hanc materiam tractauimus; & ideò illam hîc iterum non repetimus.

Solutio. Nauar. Azor. Henriq.

11. *Vtrùm euētus, seu effectus ex actu externo secutus, illi addat aliquid bonitatis, vel malitiæ.* Ad secundam partem tituli *initio huius capitis* positi, in qua quæritur, vtrùm euentus, seu effectus ex actu externo secutus, illi addat aliqiud bonitatis, vel malitiæ; iam manet responsum ex dictis: nam, si actus externus nullam addit, per se loquendo, bonitatem, vel malitiam formalem actui interno, consequens etiam est, vt euentus, seu effectus secutus ex actu externo, nullam etiam, per se loquendo, bonitatem, vel malitiam addat actui externo: per accidens tamen poterit euentus, & effectus secutus ex actu externo illi aliquid bonitatis, vel malitiæ addere. Patet: quia ille, qui præuidet, effectum, seu euentum malum ex opere suo externo secuturum; & nihilominùs tale opus exercet, & facit, & ab illo faciendo non cessat; eo ipso vult continuare opus illud suum malum; ac proinde ex effectu, & euentu externo, quem exercet, per accidens intenditur, & continuatur opus externum, & consequenter malitia illius augetur per accidens: hoc enim ipso, quòd effectus inordinatus præuidetur, & intenditur, magis inordinatum dicitur opus externum, ex quo talis euentus sequitur: sicut, si aliquis præuideat ex aliquo opere suo externo secuturum bonum aliquod, si illud vult exequi, melius dicetur opus illud externum, quia magis durat, & magis intenditur in se, non per additionem aliquam alicuius bonitatis, vel malitiæ, quam accipiat ab euentu secuto: sicut frigus ad præsentiam caloris magis intenditur per accidens, & magis durat, non quòd per se recipiat aliquam additionem gradus frigoris ex calore; sed quòd ad præsentiam contrarij magis in se roboretur, & intendatur.

Ad tertiam verò partem tituli, in qua quæritur, an idem actus exterior possit simul esse bonus, & malus. Respondet D. Thom. 1. 2. *q. 20. art. 6.* eundem actum externum in genere moris non posse esse simul bonum, & malum: quoniam bonum, & malum sunt contraria in genere moris; in genere autem naturæ fieri posse, vt idem actus, siue eademmet entitas naturalis vnius actus sit bona, & mala naturaliter: v. c. si eodem motu continuo te conferas in domum tuam, primò, vt ores; secundò, vt falsum iures; entitas naturalis illius motus continui est eadem; quæ, vt refertur ad orationem, & prout procedit à voluntate orandi, est bona moraliter; vt verò refertur ad iuramentum falsum, est mala: ergo eademmet entitas naturalis pòtest esse bona, & mala in genere naturæ; non verò in genere moris. Procedit autem hæc resolutio non solùm de eodem actu secundùm eandem rationem; hoc enim modo sumptus, nemo dubitat, nequaquam posse esse simul bonum moraliter, & simul malum; sed secundùm rationes diuersas: nam neque hoc modo, & secundùm has rationes diuersas sumptus actus, siue internus, siue externus, potest pro eodem tempore adæquato esse simul bonus, & simul malus; seu simul peccatum, & simul meritum pro diuersa etiam ratione; id enim implicat contradictionem: nam, si est malus, aliqua ei rectitudo ad bonitatem necessaria deest: si est bonus, nulla ei rectitudo ad bonitatem deest: quia malum ex quocunque defectu; bonum autem non nisi ex integra causa. Et ita docet D. Thom. 1. 2. *q.20. art.6. & 2. sent. dist.40. q.1. art.4.* Maior *ibidem, q.7.* Caietan. *super Matth. cap.6.* Nauarr. *in Summa Latina, præludio 7. num. 22.* Gregor. de Valentia 1.2. *disp.2. q.15. punct.6.* 12. *An idē actus exterior possit simul esse bonus, & malus.* D.Thom. D.Thom. Maior. Caietan. Valentia.

Animaduertendum autem est id, quod iam *suprà* diximus, actum internum, & externum, quoad entitatem naturalem, seu quoad essentiam rei naturalis, esse plura entia, & plures res: quidquid satis leuiter, & inutiliter in contrarium intendat probare Ioannes Maior *in 2. sentent. dist.42. q.1.* quia, vt optimè ostendit D. Thom. 1. 2. *q.20. art.3. in corpore, & ad primum,* actus internus, & externus ei respondens, licèt sint duo in genere entis, & naturæ; in genere tamen moris sunt vnum; ita enim se habet actus internus ad externum, sicut se habet forma ad materiam: vnde, sicut ex forma, & materia vnum compositum per se resultat; ita ex actu interno, & externo vnum per se in genere moris constituitur; licèt in genere naturæ duæ sint res, & duæ entitates naturales: & hoc *suprà* sæpè docuimus, & docet D.Thom. 13. *Actus internus, & externus sunt plura entia, & plures res contra Ioann. Maior.* D.Thom.

D.Thom. Nauarr. 1.2.q.20. art.3. in corpore, & ad 1. & Nauarrus in Summa Lat. prœludio 7. n.14.15.& 19.

CAPVT IX.

Explicantur proprietates, & passiones, quæ ex actibus bonis, & malis oriuntur.

SVMMARIVM.

Quot sint passiones, & proprietates actus humani. num.1.
Omnis actus humanus bonus est rectus; & rectitudo est proprietas illius: & quid sit rectitudo. num.2.
Est etiam laudabilis; & laudabilitas est passio, & proprietas moralis illius. num.3.
Quid sit laudabilitas. ibid.
Omnis actus humanus bonus est meritorius apud homines, & meritum est proprietas illius. num.4.
An etiam sit meritorius apud Deum; & an etiam meritum apud Deum sit proprietas moralis illius. num.5.
Omnis actus humanus malus quatuor habet proprietates morales. Prima est, quòd non sit rectus; seu quòd obliquus, & deuius à ratione æterna: & hæc obliquitas opponitur rectitudini. num.6.
Secunda, quòd sit illaudabilis, seu vituperabilis. ibid.
Tertia, quòd sit demeritorius apud homines. ibid.
Quarta, quòd sit demeritorius apud Deum. ibid.
Opponuntur dubia contra hanc doctrinam. num.7.
Soluuntur huiusmodi dubia contra hanc doctrinam apposita. num.8.
Datur ratio, ob quam hæc hîc tractentur. num.9.

1. *Quot sunt passiones, & proprietates actus humani.* D.Thom. QVATVOR veluti proprietates orientes ex humanorum actuum bonitate, & malitia recenseri solent, quas D.Thom. hîc *in 1.2.q.21.art.4.* enumerat. Ex bonitate actus humani docet resultare rectitudinem; deinde, laudabilitatem; tertiò, meritum apud homines; quartò, meritum apud Deum. Itaque, si actus humanus sit bonus, affirmat debere esse rectum, laudabilem, & meritoriũ apud Deum, & homines. Ex malitia verò humani actus alias quatuor passiones, seu proprietates resultare docet: prima est reprehensibilitas; secunda, culpabilitas; tertia, demeritum apud Deum; quarta, demeritum apud homines; seu, quod idem est, peccatum, culpa, demeritum: & has proprietates in hunc modum colligit. Actus humanus moralis ille est, qui per se est homini conueniens, quatenus vtitur ratione in ordine ad beatitudinem: malus verò ille est, qui eidẽ homini, quatenus vtitur ratione, repugnat, & nocet: igitur pro diuersitate conceptuum, qui ex bonitate, & malitia generantur, quatuor illæ quasi proprietates bonitatem, & malitiam actus consequentes numerantur.

2. *Omnis bonus actus humanus est rectus.* Primò enim possumus concipere, quòd omnis actus bonus hominis ratione vtentis sit conformis legi æternæ, & naturali rationi: ergo, si talis est, sic nos dirigit in vltimum finem, vt ad nullum extremum vitiosum declinet; sed in rectitudine cõsistat. *Quid sit rectitudo.* Est autem rectitudo nihil aliud, quàm conformitas cum ratione, & lege æterna: ergo, si bonus est; & rationi naturali, legíque æternæ conformis, necessariò debet esse rectus: est enim lex æterna suprema ratio in Deo existens, per quam res in tempore gubernantur, vt docet D.August. *lib.1.de liber. arbitr. cap.6. & 22.* D.August. Quare, si actus humanus est conformis legi æternæ, & supremæ rationi in Deo existenti, cùm hæc sit bona, & recta, necessariò debet esse bonus, & rectus talis actus. Ita hîc *in 1.2. q.21. art.1. in corpore*, probat D.Thom. bonum actum humanum esse rectum. D.Thom.

3. *Est etiã laudabilis.* Probat autem esse laudabilem in hunc modum: Actus humanus bonus fuit in libera potestate hominis, qui poterat benè, vel malè operari: ergo laudi illi vertendum est, quòd benè, & non malè fuerit operatus: ex eo enim dicitur actus laudabilis; quia est imputabilis agenti in bonum: laudare enim nihil est aliud, quàm benè imputare alicui bonitatem suæ actionis: tunc autem actus benè imputatur agenti, quando est in potestate ipsius; ita quòd habeat agens dominium illius: per voluntatem autem fit homo dominus perfectus suorum actuum liberorum: vnde constat, quòd bonum, & malum in solis actibus voluntatis constituat rationem laudis, & culpæ.

4. *Est meritorius apud homines.* Probat autem esse meritorium apud homines: quia, quando actus est bonus, rectus & laudabilis, cadere potest in bonum alterius particularis personæ; aut saltem in bonum commune, & Communitatis, cuius ipse, qui benè operatur, est pars; & ideò, siue actus cadat in bonum alterius, siue in bonum commune, dignus est merito. Cùm autẽ dicimus, actum bonum, qui cadit in bonum alterius particularis, esse hoc ipso meritorium; non ita intelligendum est, quasi particularis ille, qui commodum percipit, debeat semper ex iustitia ad æqualitatem id meritum compensare, determinata quadã mercede: sed intelligi id debet ita, vt aliqua ratione, saltem pro ratione ipsius meriti, compensare illud debeat, siue ex iustitia, siue ex alio modo: nam, si quis, v.c. fuerit liberalis, vel misericors erga alterum, non tenetur alter ei ex iustitia mercedẽ æqualem reddere; tenebitur tamẽ esse aliquo modo gratus pro ratione accepti beneficij. Cùm verò dicimus, actum bonum, qui cedit in bonum commune, seu Cõmunitatis esse hoc ipso dignum merito, seu meritorium; non intelligimus etiam, quòd debeat ille actus compensari merito aliquo ad æqualitatẽ ex iustitia; sed, quòd debeat compẽsari illa generali ratione, qua vicissim ex Communitate redundant aliqua cõmoda in omnes, & singulas illius partes: vnde, cùm ipse benè operans propter Communitatem pars illius sit, partem suam habet in eo commodo, quod ipse Communitati, benè propter illam operando, confert. Quod tamen secùs iudicandum est in Medico, & Aduocato ciuitatis: nam hi benè operantur propter Ciuitatem, & Communitatem; & tamen actus illorum meritum de iustitia demerentur, & ex iustitia compensari debent ad æqualitatem ex peculiari quadam ratione, quòd suam operam, & industriam ad id locent, & Communitas illam conducat.

5. *Est etiã meritorius apud Deum.* Probat etiam esse meritorium apud Deum: quia actus bonus non solùm est dignus præmio, seu merito absolutè; sed est dignus, qui à Deo nominatim remuneretur, quatenus Deus curam gerit Communitatis, in cuius commodum actus bonus exercetur, & cedit: itémque, quatenus huiusmodi actus bonus ad ipsum quoque Deum, vt ad vltimum finem omnis bonæ actionis peculiari ratione pertinet: nam hoc ipso, quòd actus bonus est propter Deum, quatenus est vltimus finis bonarum actionum hominum, in laudem, gloriam, & honorem Dei cedit. *Notandum.* Hîc tamen animaduertendum est, si sermo sit de merito apud

Deum

Deum propriè dicto, scilicet, vitæ æternæ ex condigno, actum humanum bonum non ex se solo habere hanc rationem meriti; sed, si concurrat etiā gratia diuina inhærens, & iustificans hominem, per quam homo sit gratus Deo. Itaque habet hanc rationem meriti actus ipse bonus, quantùm est ex bonitate ipsius; gratia tamen accedente. Et quod attinet ad meritum vitæ æternæ, id insinuat D. Thom. hîc *in 1. 2. q. 21. art. 4. in vltimis verbis illius articuli*, vt notat Caiet. *ibi*, & Gregor. de Valentia 1. 2. *disp. 2. q. 16. puncto vnico, in fine.* Hæc tamen in materia gratiæ latiùs explicari solent ad illam quæstionem, vtrùm, scilicet, omnis actus hominis iusti sit, vel demeritorius, si est malus; vel meritorius vitæ æternæ, si est bonus.

D. Thom. Caietan. Valentia.

6. Ex his quatuor proprietatibus, seu passionibus humani actus boni, facilè replicantur, ac colliguntur aliæ quatuor humani actus mali, quæ ex malitia illius dimanant, ac proueniunt: nam, sicut bonus actus habet rationem rectitudinis, quæ consistit in conformitate cum lege æterna, & suprema ratione in Deo existente; ita malus actus habet rationem peccati, quod est priuatio rectitudinis: nam peccatum opponitur rectitudini; & idem valet, quod deformitas, seu obliquitas cum regula legis æternæ, & supremæ rationis in Deo existentis. Vnde, cùm bonitas opponatur malitiæ, si bonus actus est laudabilis, vt probatum manet, consequens est, vt malus actus sit vituperabilis. Sicut enim bonitas actus humani imputatur, ac tribuitur homini, cùm homines sint domini suorum actuum humanorum; & benè, vel malè operari possint propter dominium, quod in actus suæ voluntatis habent: ita malitia illi etiam imputatur, eò quòd in manu illius erat benè, vel malè operari. Si est meritorius, consequens est, vt malus sit demeritorius; & eo modo est demeritorius, quo bonus actus apud Deum, & homines, meritorius est: & sicut merito debitum est præmium; ita demerito debita est pœna, & supplicium. Quando verò D. Thom. *in art. 2.* dixit, malum, peccatum, & culpam ordinari inter se, sicut superius, & inferius; non loquitur de malo morali, vt sic; sed loquitur de malo in genere: quælibet enim priuatio boni debiti dicitur malum, siue in moralibus, siue in naturalibus; & idem est de bono in genere: peccatum verò, & rectitudo in operationibus, siue moralibus, siue naturalibus cernuntur, qua ratione D. Thomas monstrum, peccatum naturæ appellat *art. 1. ad 1.* culpa tamen solùm in morali actione, & libera, quatenus moralis, & libera est, inuenitur, vt ex declaratione ipsius patet.

Proprietates humani actus mali.

D. Thom. Malum, peccatū, & culpa quomodo ordinētur inter se.

7. Sed Vasquez *disp. 77. cap. 2. num. 5* hîc insurgit, & opinatur culpam, & peccatum nihil significare, nisi malum in tali subiecto; sicut simum significat curuitatem in naso: cùm enim sint aliæ curuitates in homine, illa tantùm, quæ in naso est, simitas dicitur; ita cùm sint multæ malitiæ, illa tantùm, quæ est in actione, siue morali, siue naturali, peccatum dicitur. Similiter, cùm plures sint bonitates, illa tantùm sola dicitur rectitudo, quæ in actione consistit. Vnde propositionem illam D. Thomæ, actus humanus ex eo, quòd est bonus, est rectus; & ex eo, quòd est malus, est peccatum, sic Vasquez explicat; vt rectitudo, & peccatum non resultent, velut passiones, & proprietates, ex bonitate, vel malitia; sed, quia per illas, vt sunt in tali subiecto, formalissimè denominetur homo bonus, vel malus, rectus, vel peccator; sicut simitas, prout est in naso, formaliter denominat illum curuum, & nasus formaliter per curuitatem simus constituitur.

Vasquez opponit dubia contra hanc doctrinam.

At existimo, actus rectitudinem peculiarem differentiam bonitatis moralis supponere in actu humano, ex illáque veluti passionem, & proprietatem prouenire, & exurgere, atque distingui. Probatur: quia rectitudo actus humani supponit integritatem ipsius actus in genere moris; nec sufficit integritas in genere naturæ, vt talis actus dicatur verè, & propriè rectus, vt per se patet: integritas autem in genere moris est peculiaris species bonitatis, nimirum, honestas. Deinde, ex hac honestate consurgit rectitudo, qua prædictus actus rationi formaliter conformis est, quæ rectitudo à formali honestate ipsius actus differt. Quod vt meliùs intelligatur, obseruandum est, dupliciter sumi posse rectitudinem: primò fundamentaliter, pro honestate, seu integritate actus honesti: secundò formaliter, pro commensuratione, qua actus cum recta ratione conformatur, veluti cum regula vera, ac propria. Rectitudo fundamentalis per locum intrinsecum est ipsa formalis bonitas actus: formalis verò est passio ab ea bonitate consurgens, sicut è contraria ratione obliquitas, & peccatum, vel significat effectum, quem actus habet in se, in quo malitia formaliter constituitur; vel deformitatem cum regula, vel ratione: & vt sic est passio malitiæ moralis. Exemplum sit in tabula, quæ, cùm in se recta sit, ob figuram vniformem cum recta regula applicata conuenit: quæ conuenientia dicitur rectitudo formaliter: supponit autem fundamentalem rectitudinem, quam ipsa tabula in se habet ex propria figura. Similitérque se habet defectus tabulæ: nam, quia in se torta est, ideò cum regula non conuenit. Quo exemplo satis liquet id, quod contra Vasquez diximus. 8.

Soluuntur.

Rectitudo duplex, fundamentalis, & formalis.

Sed hæc altioris speculationis sunt, & moralem tractationem effugiunt: illa tamen prælibauimus, fusiores speculationes hac de re ad Theologos speculatiuos relinquentes, vt aliquantulum fessam mentem grauitate morali obrutam leuaremus: ita enim voluimus, rebus moralibus inflammare affectum, vt eam obiter his minutissimis speculationibus intellectum legentium pasceremus. Si quid tamen abs re visum fuerit, æqui, boníque consule: benè enim video, grauitatem moralem minimè hasce speculationes postulare: decent illæ magis feruidos iuuenes, quàm prudentes senes, qui solùm de animarum salute curant. 9.

Authoris intentū in tractatione huius materiæ.

LIBER DECIMVS.

In decimum Præceptum Decalogi.

Concupiscere, & inuidere in idem recidunt.

AGGREDIMVR *vltimum præceptum totius huius Operis, in quo de praua concupiscentia rerum alienarum nobis agendum est. Et quia communi consensu concupiscentia praua rerum alienarum ordinariè fit, & habetur per inuidentiam, & diminutionem alterius gloriæ, desiderando, & cupiendo nobis bonum, quod in alio videmus, volendóque illi malum, seu carentiam illius boni; ideò hodie in communi hominum acceptione concupiscere, & inuidere in idem recidunt. Quare necessariò de inuidia nobis in hoc præcepto, ratione concupiscentiæ, agendum est, vitio planè pessimo iuxta* Gen.37. *illud Geneseos* 37. Fera pessima deuorauit eum. *vbi conqueritur meritissimò Iacob, vir sanctissimus, de inuidia filiorum suorum, quæ in causa fuit, vt filium suum amantissimum Ioseph, illorum fratrem, venderent; ideóque illam feram pessimam appellat, quasi ferino more omnes aggrediatur, discerpat, & laniet, & nullis ferratis claustris, nullis sepimentis, nullis consanguinitatis, aut necessitudinis vinculis teneatur. Quamobrem prouidè olim Deus seruum suum Moysem splendore oris ex consortio, & colloquio Domini perfusum, nube densa in monte Sina cooperuit, ne ab inuidis discerperetur:* Operuit Exod.24. *(inquit sacra pagina Exod.24.)* nubes montem, & habitauit in gloria Domini Oleast. super Sinaï, tegens illum nube. *In quem locum Oleaster Lusitanus:* Voluit Deus populum videre, quàm familiaris ei esset Moyses, ne alios inuidia permotos in eum prouocaret. *Nam, si illum splendorem in eo viderent, non solùm similem concupiscerent; sed ex hac concupiscentia in inuidiam deflecterent, malum Moysi volendo, & desiderando, illúmque criminibus insimulando.*

Inuidia est tygris. *Tygrim ipsam aliqui appellant inuidiam: quia nullis beneficiis, nullis blandimentis hæc bestia delinitur. Tygribus ferociores sunt inuidi: quò enim maiora beneficia accipiunt, eò* 1.Reg.18. *ferociùs illos iaculis inuidiæ impetunt, à quibus accipiunt. Dauid* 1.Regum 18. *musicis inuidum Saülem recreabat, cithara ei canebat; & quò maioribus beneficiis illum cumulabat, eò ferociùs illum inuidiæ iaculis impetebat. Vnde Theodoretus in hunc locum:* David psallens furorem leniebat; sed Saülis minimè sedauit inuidiam: nam, Theodoret. quando eum maiori afficiebat beneficio, eò magis properabat occidere. *Verè* D.Ignat. *fera pessima inuidia est. Quadrat illi illud D.Ignatij* epistola ad Romanos, *de inuidis militibus, immitibus, ac immansuetis, quibus commissus, ac Romam deferendus fuerat:* Habito cum leopardis, quibus cùm benefeceris, peiores fiunt.

D.Thom. *De hac ergo fera pessima aliquid agemus. De illa agit D. Thomas* 2.2.quæst.36. *5. vitia ex inuidia oriũtur.* art. 1. *& Thomistæ ad hunc locum. Vitium capitale est, non solùm quia ex suo genere mortale est; sed etiam, quia ex illo, velut è fonte, pullulant alia quinque vitia, odium, susurratio, detractio, lætitia in aduersis proximorum, tristitia in prosperis.*

CAPVT

Caput I.

Quid sit inuidia, quatenus mortale, vel veniale peccatum sit, rebus alienis inuidere, illásque concupiscere.

SVMMARIVM.

Quid sit inuidia, & de quibus rebus habeatur. n.1.
Quando inuidemus, & tristamur de bonis proximi, quia inde nobis aliquod malum euenire potest; non est effectus inuidiæ, sed timoris: & hoc potest esse, & non esse peccatum; & quando est, & non est peccatum. num.2.& 3.
Quid, quando non certò, sed probabiliter timemus aliquid nobis mali euenturum ex alterius bono. n.4.
Tristari, & dolere de bono alterius, vt est diminutiuum nostræ gloriæ, est peccatum inuidiæ. num.5.
Ex suo genere est mortale, & vnum ex septem capitalibus. num.6.
Inuidia oritur ex inani gloria. num.7.
Tristari, & dolere de bono proximi, non ideò quòd proximus illud habeat; sed quòd illo careamus, est Zelus, & æmulatio, non inuidia. num.8.
Quatenus possit hic zelus esse licitus, vel illicitus, mortalis, vel venialis, si hæc tristitia sit de bonis spiritualibus proximi. ibid.
Quid, si sit de bonis temporalibus, ibi, versu, Si autem sit.
Si ea bona temporalia sunt nobis proportionata, & non referuntur in malum finem, licitum est de illorum carentia tristari. ibid.
Quid, si sint nobis improportionata, vt cùm plebeius tristatur, quòd non sit Rex, an hoc sit licitum, vel illicitum, & quatenus. num.9.& 10.
Quid, si aliquis doleat, quòd non habeat bona temporalia, quæ in proximo videat; & ob huiusmodi carentiam non possit exequi malum finem, quem intendit. num.11.
Quid, si doleat, quòd bona temporalia data sint prauis, & indignis hominibus. num.12.& 13.
Quid, si tristemur de bonis proximorum, siue illis digni sint, siue indigni, eò quòd illos odio habeamus. num.14.
An liceat tristari, & dolere de valetudine, aut bonis temporalibus proximi, quatenus illi sunt occasiones peccandi. num.15.

1. *Inuidiæ definitio.* D.Thom. D.Damasc. Aristot. INVIDIA sic à D. Thom 2. 2. q.36.*art.*1. & 2. describitur: *Inuidia est tristitia de alieno bono, quatenus est propriæ gloriæ, & excellentiæ diminutiuum.* Quæ descriptio desumpta est ex D. Ioanne Damasceno *lib.*2. vbi dicit, inuidiam tristitiam esse de bonis alienis: & ex Aristotele 2. *Ethic.* Licèt enim obiectum tristitiæ sit malum proprium; & non possit esse bonum; tamē potest cōtingere, vt id, quod est bonum alienū, apprehendatur vt malū proprium, & vt diminutiuum propriæ excellentiæ: & inde est, quòd de bonis alienis tristari possimus, quatenus illa apprehendimus, vt diminutiua nostrorum bonorum; ac proinde, vt malum nostrum; vt optimè explicat idem D.Thom.*ibi.* Et inde dicimus, inuidere, quasi non videre: inuidi enim nolunt aliena bona in aliis videre; sed sibi illa desiderant, ac concupiscunt: & ideò, quia illis carent, & gloriam, qua ob illorum carentiam priuantur, in aliis vident, maximā capiunt tristitiam de bonis alienis.

Vnde, cùm tristitia sit vitium, habet pro obiecto bonum, pulchrum, & excellens; non sub ratione boni, pulchri, & excellentis, absolutè loquēdo; sed, quatenus illud bonum est diminutiuum propriæ gloriæ; & excellentiæ; & quatenus proinde illud volumus à proximo auferre, nobísque appropriare, vt inde excellentiores videamur: quod optimè notauit Horatius, cùm dixit, solos potentes, & diuites homines, ac in rebus humanis excellentes, obiectum esse inuidiæ, non quatenus homines; sed quatenus potentes, diuites, excellentes, ac sumptuosissima palatia habitantes:

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti; caret inuidenda
Sobrius aula.

Multipliciter autem potest contingere, vt quis alienis bonis inuideat. Primò, quia aliquod malum inde sibi, vel suis amicis, vel bonis hominibus timet, & euenturum existimat: v. c. cùm quis dolet de assumptione alicuius ad honorificum Magistratum, ad electionem beneficij, ad officij dignitatem, eò quòd sibi inde malum timet. Et hæc tristitia non est inuidia; sed effectus timoris: ideò enim dolet; quia timet nocumentum aliquod inde sibi, aut suis euenturum; & quia illud præsentit, & præuidet, ideò dolet de bonis alienis. Et hoc potest esse, & non esse peccatum. Potest quidem non esse peccatum, si timeamus malum iniustè nobis, vel nostris inferendum; & de illo malo tristamur, ac dolemus. Vnde D. Gregorius *lib.*22. *Moral.cap.*11. sic inquit: *Euenire plerunque solet, vt non amissa charitate, & inimici nos ruina lætificet, & rursus eius gloria sine inuidiæ culpa contristet; cùm & ruente eo, quosdam benè erigi credimus; & proficiente illo, plerosque opprimi formidamus.* Est quidem peccatum mortale, vel veniale, iuxta materiæ grauitatem, quando malum, quod timemus, iustè nobis, vel alteri est inferendum: & de illo tristamur. Exemplis res clarior euadet. Eligitur ille in Iudicem, aut in regium Senatorem, qui solet committere multas iniustitias: & probabile est, in me illas, vel in meos consanguineos, proximos, & amicos commissurum: licitum est mihi tristari de tali potestate ei data: quia, si ego possem illum tali potestate, bonóque priuare, ne hasce iniustitias in me, vel meos committeret, iustè, & licitè illum priuarem: ergo iustè, & licitè possum tristari de bonis illius hominis, quibus illum iustè, ac licitè possem priuare, quatenus ex illis timeo malum aliquod mihi iniustè euenturum, vt optimè docet D.Thom. 2.2. *q.*36. *art.*2. Caietan. *ibi.* Azor. *tom.*3. *instit. moral. lib.*2. *cap.*22. *initio.* — 2. *Inuidia multiplex est.* D.Gregor. *Quando tristitia de bono alicuius sit licita.* D.Thom. Caiet. Azor.

Deinde eligitur in Iudicem, ac Senatorem homo rectus, qui iusta pœna puniturus est malos; & præmiis affecturus est bonos: peccatum planè est dolere, ac tristari de illius officio, & bono: quia, quamuis licitum omnibus sit de malo, & pœna, nobis etiam iustè inflicta, timere, dolere, & tristari; non tamen est licitum ob huiusmodi timorem, & tristitiam Iudicem priuare publica potestate puniendi, aut illum ob id despicere, aut vituperare. Ita docet optimè Caiet. allegatus, & Toletus *in Summa*, vbi de septem peccatis mortalibus, *cap.*64. — 3. *Quando illicita.* Caiet. Toletus.

4. Quando autem non certò, nec probabiliter nobis, vel aliis iniustū malum inferendum timemus; sed leui quadam suspicione, & coniectura id colligimus, & suspicamur; tunc tristari de bono illius non est licitum, sicut etiam non esset licitum in tali casu eum priuare tali bono.

5. *Quando tristari de bono alicuius sit inuidia.* Secundò, poteſt quis triſtari, & dolere de bono alterius, vt malum proprium æſtimatur; quatenus, ſcilicet, eſt diminutiuum propriæ gloriæ, & excellentiæ: & hoc modo dolere de bono alterius, ac triſtari, eſt inuidia: & ideò præcipuè de illis aliorum bonis homines inuidere ſolét, ex quibus aliis gloria accreſcit, & in quibus amant ſe ab aliis honorari, cùm vident ſe illis carere, & in illis ab aliis excedi: & hoc ſemper eſt peccatum: quia dolent de eo, de quo ſibi gaudendum erat, ſcilicet, de bono proximi. Ita docet D.Thom. 2.2.*q.*36.*art.*1. *in corpore, & art.*2.*in corpore, ad finem.* Ariſtoteles *lib.*2. *Rhetor.cap.*11. Azor.*tom.*3. *inſtit.moral. lib.*2.*c.*22. *initio*, Nauar. *in Summa Latina*, *cap.*23. *num.*118. Toletus *ſuprà* citatus. D.Thom. Ariſtot. Azor. Nauar. Toletus.

6. *Inuidia eſt peccatū mortale.* Non eſt autem dubium, vitium inuidiæ ex ſuo genere eſſe lethiferum, & capitale peccatum: communiter enim inter ſeptem peccata mortalia numeratur. Et ita docet D.Thom. 2. 2. *q.*36. *art.*3. Caiet.*ibi.* Nauar. Azor, & Toletus *modò* allegati, & D.Greg.*lib.*31.*moral.cap.*31. Et patet ex illo Iob 5. *Paruulum occidit inuidia.* nihil autem occidit ſpiritualiter, niſi peccatum mortale. Inuidia igitur peccatum mortale eſt ex genere ſuo. Confirmatur ratione: quia vnunquodque genus peccatorum ex obiecto ſuo conſideratur; inuidia autem ſecundùm rationem ſui obiecti aduerſatur charitati proximi: quidquid verò aduerſatur charitati proximi, neceſſe eſt, vt ex obiecto, & genere ſuo ſit peccatum mortale. Confirmatur adhuc: quia tenemur ex charitate diligere proximos: fructus autem, & terminus huius dilectionis, eſt gaudium, quo gaudere debemus de bonis illius: conſtat autem, triſtitiam de bonis proximi, in qua ſita eſt inuidia, contrariam eſſe gaudio: ergo inuidia eſt contraria charitati proximi: nam charitas gaudet de bonis proximi; inuidia de iiſdem triſtatur: vnde manifeſtum eſt, inuidiam eſſe peccatum mortale. D.Thom. Caiet. D.Greg.

7. *Obiicitur, quòd non ſit vitium capitale.* At dices, non eſſe capitale: quia ex vitiis capitalibus alia oriũtur; inuidia verò oritur ex inani gloria: tum, quia, vt Philoſophus teſtatur *in lib.*2.*Rhetoricorum*, *c.*11. amatores honoris, & gloriæ magis inuident: tum, quia, vt docet D.Thom. 1.2.*q.*36. *art.*4 *ad vlt.* prima filia, & ſoboles ſuperbiæ eſt inanis gloria, quæ, dum mentem inuadit, & occupat, mox inuidiam generat: nam, dum quis inanis nominis potentiam appetit, ſi hanc alius aſſequatur, triſtitia tabeſcit, ac rumpitur inuidia. Oritur igitur inuidia ex vana gloria, & vana gloria ex ſuperbia: ergo inuidia non eſt vitium capitale. Reſpondeo, non eſſe contra rationẽ vitij capitalis, quòd ipſum ex alio oriatur; ſed, quòd præcipua quadam ratione alia peccata ex ipſo oriantur: ex inuidia autem, præcipua quadam ratione, multa alia peccata oriuntur; oritur enim odium, ſuſurratio, detractio, gaudium in aduerſis proximi, afflictio, & triſtitia in proſperis, vt optimè probat D.Thom. 2.2.*q.*36.*art.*2.*&* 3. & Toletus *in Summa*, vbi de ſeptem peccatis mortalibus *cap.*67. & Azor *tom.*3. *lib.*2.*cap.*22. Ariſtot. D.Thom. *Soluitur.*

8. *Triſtari de bono alterius, quia illo careas, eſt zelus, & æmulatio, non inuidia.* Tertiò, poteſt quis triſtari de bono alterius, non ideò, quòd alter illud habeat; ſed ideò, quòd ipſe illo careat. Et hoc propriè non dicitur inuidia; ſed zelus, & æmulatio, iuxta Philoſophum *lib.*2. *Rhetoric. cap.*2. *aliàs* 11. *in principio tom.*6. & iuxta D.Thom. 2.2.*q.*36.*art.*2.*in corpore*, & Toletum *in Sũma*, vbi de ſeptem peccatis mortalibus *cap.* 65. Et huiuſmodi zelus, & æmulatio, ſi ſit circa bona ſpiritualia, & ad animi ſalutem à nobis dirigatur, vt cùm quis videt religioſum virum modeſtum, & pœnitentem, & triſtatur, ſe talem nõ eſſe, licita eſt, honeſta, & laudabilis hæc triſtitia, & æmulatio: & ſic licitum quoque eſt de carentia talium bonorum dolere, & triſtari prædicto modo, iuxta illud D.Pauli 1.Corinth.14. *Sectamini charitatem: æmulamini ſpiritualia.* Et 1.Corinth. 12. *Æmulamini chariſmata meliora.* In his tamen bonis ſpiritualibus poteſt eſſe quædam triſtitia, & inuidia illorum, quæ inter grauiſſima peccata mortalia numeratur, cùm, ſcilicet, aliquis dolet de augmento gratiæ Dei, & quòd aliquis huiuſmodi augmentum habeat: quod quidem eſt peccatum contra Spiritum Sanctum: quia per hanc inuidiam homo quodammodo inuidet Spiritui Sancto, qui in ſuis operibus glorificatur, & bona gratiæ iuxta merita diſtribuit: imò quodammodo Spiritum Sanctum arguit, quòd immeritis augmentum gratiæ conferat. Ita D. Thom. 2.2.*q.*36. *art.*4.*ad* 2. Si autem ſit de bonis temporalibus, poteſt eſſe cum peccato, & ſine peccato, iuxta varietatem bonorum, & finis, ad quem ea bona à nobis diriguntur, & ob quem de illorum carentia triſtamur: nam, aut ea bona temporalia, quæ proximus habet, & de quibus dolemus, & triſtamur, ſunt nobis proportionata, aut improportionata: ſi ſunt nobis proportionata, licitum nobis eſt ob illorum carentiam triſtari, & de illis dolere, cùm illa in aliis videmus; non, quia illi ea habeant; ſed, quia illis caremus: v. c. non habes bona, quibus poſſis familiam tuam decenter ad tuum ſtatum alere; vides alios tibi æquales illa habere, licitum eſt tibi triſtari, quòd illa non habeas: ſicut enim tibi licitum eſt ea procurare, & deſiderare; ita licitum tibi eſt ob illorum carentiam triſtari: non tamen licitum tibi eſt de illis triſtari, quia alter illa habet; quia id aduerſatur charitati, & dilectioni in proximos, vt diximus; nam terminus, & fructus dilectionis proximi eſt gaudium de illorum bonis; & terminus odij, & inuidiæ, eſt triſtitia de illis. Ita Toletus citatus. Ariſtot. D.Thom. *Quando licitum, aut illicitum.* 1. Cor. 14. 1. Cor. 12. D.Thom. *De carentia bonorum nobis proportionatorum triſtari licitũ.*

9. *Quid de bonis improportionatis.* Aut ſunt nobis improportionata: vt, ſi plebeius homo triſtetur, quia non eſt Rex, Dux, Comes, aut Papa: tunc quidem peccatum eſt veniale tantùm, vt docet Toletus *in Summa*, vbi de ſeptem peccatis mortalibus *cap.* 65. Vnde, ſi homo plebeius triſtetur ob carentiam Regni, aut Ducatus; non, quia ea bona Reges, & Duces habeant; ſed, quia ipſe illis careat; eſt peccatum veniale: nam, cùm inuidia ſit de gloria alterius, in quantum eſt diminutio gloriæ, quam quis appetit, conſequens eſt, vt in ordine ad illos tantùm inuidia habeatur, quibus homo plùs, minúſve eſt æqualis: inuidia enim non eſt dolor, & triſtitia de bono alterius hominis abſolutè, ſeu propter ipſum hominẽ abſolutè conſideratum, vt notauit Caietan. 2.2. *q.*63. *art.*1.*ad* 2. ſed eſt dolor, & triſtitia de bono alterius hominis ſibi plùs, minúſve æqualis: quia eſt dolor de bonis proximi. Hoc autem nomen, *proximus*, ibi non eſt nomen ſubſtantiæ, ſignificans hominem abſolutè; ſed eſt ſubſtantiæ ſimul, & accidentis, ſignificans hominem ſimilem, & æqualem: proximus enim nõ ſolùm ſignificat abſolutè hominem; ſed hominem æqualem, & ſimilem. Vnde dicimus propter proximitatem, id eſt, propinquitatem, aut ſimilitudinem, hic illum amat: & ideò conſequens eſt, vt ad illos tantùm inuidia habeatur, quibus inuidus vult ſe æquare, vel præferre in gloria: quod non eſt reſpectu eorum, qui in illa multùm à ſe diſtant: nullus enim, niſi inſanus, ſtudet, vel procurat ſe æquare, aut præferre in gloria iis, qui ſunt multò eo maiores, atque excellentiores, vt, v.c. plebeius homo Regi, aut Rex plebeio, quem multis partibus Toletus. Caietan.

partibus excedit: & ideò his, qui multùm distat, vel loco, vel tempore, vel statu, homo non inuidet; sed his, qui sunt propinqui, & quasi similis conditionis plùs, minúsve, quibus se vult æquare, vel præferre. Et ita docet expressè D. Thom. 2. 2. *quæst.* 36. *art.* 1. *ad* 2. Caietan. *ibi*, Toletus *in Summa*, vbi de septem peccatis mortalibus *cap.* 65. Aristoteles *lib.* 2. *Rhetor. cap.* 11. *tom.* 6. *circa principium.* Et quanuis D. Thom. asserat, hoc esse peccatum ex se, & non explicet, an sit mortale, an veniale; tamen Toletus expressè asserit, solùm esse peccatum veniale inuidere bonis temporalibus nobis improportionatis, vt cùm plebeius Regi, aut Rex plebeio inuidet.

D. Thom. Caietan. Toletus. Aristot.

10. Obiectio.

Dices: Licitum est homini plebeio procurare esse Regem, & ad regnum aspirare, & id desiderare: ergo licitum est illi ob carentiam regni tristari, cùm regnum videt in Rege; non, quia illud Rex habeat; sed, quia ipse illo careat. Nego antecedens: nullus enim, ait D. Thom. *num. præcedenti* allegatus, plebeius, aut mediocris fortunæ homo, nisi insanus, procurat se æquare, vel præferre in gloria iis, qui multùm se excellunt: vnde, si id est actus insaniæ, licitus esse non potest; sed illicitus.

Solutio. D. Thomas.

11. Tristari de carentia bonorum proximi, ob finem aliquem malum, quod peccatum.

Si autem ea bona temporalia desideret quis ob malum finem; & cùm illa videt in proximo, de illorum carentia tristatur, ac dolet; non quòd proximus illa habeat; sed, quia ipse inuidens illis carens non potest exequi finem aliquem malum à se intentum, ac destinatum: tunc equidem, siue ea sint nobis proportionata, siue improportionata, de illorum carentia tristari, dolere, ac inuidere, & ea desiderare eo fine, mortale peccatum est, si malus finis malitiam induat mortalem; veniale, si venialem, vt de se patet: & optimè animaduertit Toletus allegatus.

12. Tristari de bonis proximi, praui, & indigni, quod peccatum. D. Thom. Caiet.

Alio rursus modo potest quis dolere, & tristari de bonis temporalibus alterius proximi, quatenus, scilicet, illa sunt collocata in hominibus prauis, & indignis; & hæc tristitia non est inuidia, sed indignatio; seu potiùs, vt illam appellant D. Thom. & Caietan. 2. 2. *quæst.* 36. *art.* 2. nemesis, id est, iustitia distributiua: & hæc indignatio prohibita est in sacra pagina; & potest esse venialis, & mortalis. Vnde Dauid Psal. 36. initio: *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.* & infrà versu 8. *Noli æmulari, vt maligneris: quoniam, qui malignantur, exterminabuntur: sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram*; id est, vt explicat Agelus ibi: *Noli inuidia torqueri aduersus eum, qui felix esse præter meritum videtur, ne cum illo paria facere videaris, & illius iniquitatem imiteris.* Et alibi Psal. 72. *Penè effusi sunt gressus mei: quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.* Nam, cùm hæc temporalia bona, quæ iniustis, & indignis hominibus dantur ex Dei ordinatione proueniant, vel ad illorum emendationem, vel condemnationem, qui de illis dolent, eò quòd indignis donentur; consequenter, & interpretatiuè Dei ordinationem arguunt, & reprehendunt; quod planè peccatum est, saltem veniale: si autem in eam dementiam deueniant, vt Deum expressè arguant, est manifestum peccatum mortale, & grauissima blasphemia: tribuunt enim Deo iniustitiam, quæ illi non conuenit; & negant ei iustitiam, quæ illi conuenit. Et ideò addit Dauid: *Quoniam, qui malignantur, exterminabuntur.* id est, peccabunt mortaliter, & à iustis exterminati, atque excisi, cum iniustis ad Inferos detrudentur.

Psal. 36.

Agelus.

Psal. 72.

13. Qua indignatio licita.

Talis tamen potest esse indignatio, vt quis indignetur; non, quia Deus malè sua dona distribuat; sed, quia mali, & indigni homines eis abutantur, vel alio fine bono: & hoc licitum planè est, & omni peccato, etiam veniali, caret, vt animaduertit optimè Toletus *in Summa, lib. de septem peccatis mortal. cap.* 65. Tolet.

14. Tristari de bonis proximi, quē odis, quod, & quàm graue peccatum.

Rursus potest quis dolere, & tristari de bonis alienis: quia odio illos habet, qui ea possident; & ideò malum illis vult: quando enim aliquem odio habemus, consequenter illius bonum nobis displicet, & hoc est odium. Grauitas autem huius peccati iudicanda est ex ipso actu odij: nam, si malum alicui volumus propter ipsum subiectum, & personam, quæ inimica est nobis; tunc planè, si malum est graue, & deliberatè illud ei desideramus, mortale peccatum est: si autem est leue, & odium non ex deliberata voluntate procedit, sed ex indeliberato desiderio; tunc planè veniale erit ex accidenti, hoc est, ex defectu desiderij, & materiæ. Dixi, *ex accidenti:* quia hoc ex genere suo semper est mortale, vt docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 34. *art.* 6. *& art.* 3. Potest verò aliquis malum alicui perexiguum desiderare; cum intentione tamen deliberata eum destruendi: & hic actus odij mortalis est; non propter malum, quod illi desiderat; sed propter deprauatam intentionem, quam habet nocendi, si ampliùs posset: odium enim amori, & dilectioni opponitur, qua naturaliter proximum diligimus: vnde tantùm habet odium proximi de ratione mali, quantùm habet amor de ratione boni: quare, cùm mortale sit non diligere proximum internè, mortale quoque erit, eum odio habere internè: debetur autem amor proximo, & tenemur illum diligere secundùm id, quod à Deo habet, id est, secundùm naturam, & gratiam, quam à Deo habet: at non debetur ei secundùm id, quod à seipso, & à Diabolo habet, id est, peccatum; & ideò possumus odio habere peccatum in proximo, & proximũ ipsum amare; quia illius naturam, & gratiam, quam à Deo habet, amamus, & illius peccatum odimus: hoc enim ipso, quòd in proximo odio habemus peccatum, & defectum boni, ad illius amorem pertinet, vt ait D. Thom. 2. 2 *quæst.* 34. *art.* 3. *in corpore:* quia eiusdem rationis est velle bonum alicui, & odio habere malum illius: sic Deus in peccatoribus peccatum odit, & illorum naturam amat; & ex eodem amore procedit odium peccati, & amor creaturæ. Vnde D. August. *Homo, & peccatum, duæ res sunt: quod audis, homo, Deus fecit; quod audis peccatum, homo, & Diabolus fecit: tollat ergo peccator id, quod ipse, & Diabolus fecit, vt Deus amet id, quod fecit.*

D. Thom.

D. Thom.

D. August.

15. Tristari de bono proximi, quando licitum.

Ex hoc principio, & ordine charitatis proximi potest quis tristari, & dolere de bono temporali illius: quia illi vult maius bonum, v. c. quia videt bona temporalia illi esse occasionem peccandi: quæ planè tristitia ex se bona est, & ex charitate procedit. Sic licet tristari de bona valetudine alterius: quia illi est occasio peccandi mortaliter: & licet illi etiam desiderare infirmitatem ob maius bonum: licet tristari, & dolere, quia viuunt Hæresiarchæ, & bonorum morum corruptores; & licet illis mortem desiderare, ne alios inficiant: quæ etiam tristitia, & desiderium ex charitate procedit, vt patet. Licet etiam tristari, & dolere, quia res Turcis, & Ecclesiæ Catholicæ hostibus ex animo fluunt, ac succedunt; & quòd res Catholicorum ruant in peius: totum enim hoc opus charitatis est, & ad nemesim, hoc est, iustitiam distributiuam spectat, vt patet, & docet Azor *tom.* 3. *instit. moral. lib.* 2. *cap.* 20.

CAPVT II.

De peccatis, quæ ex inuidia oriuntur, & inuidiæ soboles appellantur.

SVMMARIVM.

1. *Quæ peccata oriantur ex inuidia. D.Thom.* APPELLATVR, & est inuidia peccatum capitale, vt diximus *in cap.præcedenti*, & docet D.Thom.2.2.*quæst.*158.*art.*6. propterea quòd alia peccata ex ea oriantur. Et multa enumerant Authores: primò enim ex illa oritur ira: secundò, odium, & crudelitas: tertiò, murmuratio, detractio, contumelia, æmulatio. De murmuratione, detractione, & contumelia diximus *in præcepto* 8.*in capitibus primordialibus*: de æmulatione nonnihil attigimus *cap.præcedenti*, *n.*8. Solùm ergo superest, vt aliquid de ira, odio, & crudelitate agamus: & breuissimè omnia necessaria perstringemus.

2. *Ira quid sit. D.Thom.* Ira igitur, iuxta D.Thom. 2.2.*quæst.*158.*art.*in corpore, *nihil aliud est, quàm cupiditas, seu appetitus vindictæ: & est motus voluntatis, quo quis vult alicui malum pœnæ, ob vindictam alicuius culpæ commissæ.* Potest autem vindicta & benè, & malè appeti: benè, si appetatur in punitionem alicuius delicti publici, & scandalosi; malè, si appetatur, & desideretur ex auersione personæ, contra quam iram concipimus: deinde benè, si vindicta non excedat culpam; malè, si illam excedat. In eo autem distinguitur ira ab odio, quòd per odium volumus alicui malum absolutè: per iram autem volumus, quòd aliquis in vindictam sceleris commissi puniatur. Nonnulla igitur dubia hîc insurgunt, quæ necessariam postulant explicationem ad intelligentiam materiæ. *Distinguitur ira ab odio.*

3. *An ira sit licita. 1. opinio affirmans. D.Hieron.* Primum est, vtrùm licitum aliquando sit iram concipere, seu irasci? Et hac de re partita est opinio. Prima docet, nunquam esse licitum irasci. Hanc videtur tenere D.Hieronym. explicans enim illud Matth.5. *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* ita ait: In quibusdam codicibus additur, *sine causa*; cæterùm in veris definitiua sententia est, scilicet, non esse licitum irasci. Et probatur: quia Christus Dominus ibi Matth.5. iram cõparat cum homicidio, dicés: *Audistis, quia dictum est antiquis. Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Vnde, sicut peccatum est occidere, ita & irasci. Probatur deinde ratione: quia priuare se voluntariè vsu rationis, est peccatum mortale: ideò enim ebrietas (vt omnes Theologi fatentur) est peccatum mortale; quia per illam se quis priuat voluntariè, & antecedenter, vsu rationis: sed per iram priuat se homo voluntariè vsu rationis; tollit enim ira rationem, vt docet D.Dionys. Areopag.9. *de diuin.nomin.cap.*4. ergo irasci, peccatum mortale de se est. Et hanc opinionem videtur etiam tenere D.Greg. *cap.*5.*moral.* vbi asserit, iram tranquillitatem mentis diuerberare, dilaniare, scindere, & perturbare. Vnde & Cassianus dicit *in lib. de institutis Cœnobiorum*, iracundiæ motum qualibet ex causa efferuescentem excæcare oculum cordis, id est, intellectum: ergo irasci semper est malum; & nunquam potest esse bonum, & & licitum. Deinde, ira est appetitus vindictæ, vt ex illius definitione patet: appetere autem vltionem, & vindictam, non videtur licitum; ait enim Dominus Deuteron.32. *Mea est vltio, & ego retribuam eis.* Igitur, nunquam potest esse licita vltio, & vindicta in hominibus particularibus. Adde, quòd ira est vnum ex septem peccatis mortalibus, seu capitalibus. Quis ergo audebit dicere, iracundiæ motum esse licitum, & iram non esse peccatum? Neque obstat illud Psalmi: *Irascimini, & nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* nam ibi loquitur Dauid de motu primò primo iracundiæ, qui ex subreptione oritur, in quo peccatum non est. *Matth.5. D.Gregor. Cassian. Deuter.32. Occurritur obiectioni. Psal.4.*

4. *Adstruitur iram esse pec. mort. Iob 5.* Et verò quòd non solùm peccatum sit; sed ex genere suo mortale sit; hæ etiam rationes probant, vltra hactenus traditas: nam in Iobo ita asseritur: *Verè stultum occidit iracundia.* non naturaliter, ergo spiritualiter: ergo est peccatum mortale ex genere suo irasci: de morte enim spirituali animæ, & peccati, hîc loquitur Iobus, & non de morte corporali: siquidem multos videmus iracundos non emori: non potest ergo hic locus Iobi intelligi de morte, & occisione corporali. Deinde in hunc modum formatur ratio. Nihil meretur damnationem æternam, quod non sit peccatum mortale: sed ira meretur damnationem æternam, iuxta dictum Christi Domini Matth.5. *suprà* allatum: *Ego autem dico vobis, omnis, qui irascitur, reus erit iudicio.* vbi Glossa ait, iudicium ibi significare gehennam: ergo est peccatum mortale. Vltimò, quia, quidquid contrariatur charitati, de se est *Matth.5.*

peccatum

peccatum mortale: sed ira contrariatur charitati: ergo est peccatum mortale: ergo ira de se non solùm semper est illicita, sed etiam ex natura, & genere suo semper est peccatum mortale: & ideò Apostolus ad Ephesios 4. ait: *Omnis indignatio, & ira tollatur à vobis.* Ephes. 4.

2. opinio negans. D.Thom. Secunda opinio docet, iram non esse peccatum; imò, in se consideratam, esse licitam. Primò, quia ira est passio naturæ, vt docet D. Thom. *in 2. sentent. dist. 36. ad 2.* & *in 3. dist. 15. q. 2. art. 2. quæstiuncula 2. in corpore*: ergo non est peccatum: nam per peccatum demeremur; per passiones verò naturæ, nec meremur, nec demeremur; sicut nec laudamur, nec vituperamur. Secundò, quia nemo peccat in eo, quod vitare non potest, & in manu sua non est: sed iram homo vitare non potest; motus enim iræ non est in manu, aut potestate nostra: ergo non est peccatum; neque irasci illicitum esse potest. Confirmatur: quia iuxta Philosophum Ethicorum 7. iratus cum tristitia operatur: tristitia autem est contraria voluntati: ergo ira non est peccatum: nam, vbi non est voluntarium, peccatum non est: peccatum enim in voluntate consummatur in ratione peccati. Tandem, quia ira est actus potentiæ irascibilis; vnde irasci est actus naturalis homini: ergo non potest esse peccatum. Aristot.

6. Vera opinio. Ita se habent huiusmodi opiniones. Dicendum tamen est, iram, absolutè loquendo, quatenus est appetitus vindictæ ordinatæ, & subest rationi, & moderata est; & quatenus suscipitur, quomodo, & quando oportet, non esse peccatum; sed potiùs esse meritoriam, & laudem habere: & ita docet D.Thom. 2. 2. q. 158. art. 1. dum asserit, *iram esse appetitum vindictæ, qua homo potest benè, & malè vti.* & Caietan. *ibi*, vbi dicit, *iram esse laudabilem, quatenus pertinet ad potentiam executiuam; & exequitur id, quod benè electum, indicatum, consultúmque est.* Docet item Valentia 2. 2. *disp. 9. q. 3. punct. 1. columna 2. litera B, versu, Ira,* & Azor *tom. 3. instit. moral. lib. 2. cap. 21.* Si verò ira sumatur, provt est appetitus vindictæ inordinatæ, & non subest rationi, & immoderata est, & suscipitur, quomodo, & quando non oportet; & ob illam quis inordinatè appetit vindictam de aliquo, quomodo, & quando non oportet sumere; tunc quidem est peccatum mortale ex suo genere, & vnum ex septem capitalibus, vt docet D.Thom. 2. 2. *dicta q. 158. art. 3.* Valentia, & Azor allegati. Et ita conciliantur hæ duæ opiniones, vt prima loquatur de ira secundo modo sumpta, quatenus inordinata est, & non subest rectæ rationi: secunda verò procedat de ira primo modo sumpta, quatenus, scilicet, est appetitus vindictæ ordinatæ, & homo benè vtitur illa ad exequendum id, quod prudenter fuit consultum, imperatum, & iudicatum. Quamobrem optimè animaduertit D. Thom. hîc *in 2. 2. q. 158. art. 1. ad 2.* iram in ordine ad rationem duobus modis considerari posse. Vno antecedenter: & isto modo est irrationabilis, imò rationem à sua rectitudine deturbat, vnde habet rationem peccati, & mali: quod egregiè probant omnia argumenta primæ opinionis. Altero consequenter, provt, scilicet, appetitus sensitiuus mouetur contra vitia, & illorum appetit vindictam secundùm ordinem rationis: & hæc ira est bona, quæ dicitur zelus, seu ira per zelum; & pertinet ad potentiam executiuam iustitiæ, & vt instrumentum virtutis iustitiæ assumitur. Quamobrem curandum summopere est, ne ira, quæ vt instrumentum virtutis assumitur, menti, & rationi dominetur, illámque ad se trahat, & à rectitudine iustitiæ deturbet, ne quasi domina præeat, sed quasi ancilla rationem subsequatur.

D.Thom. Caietan. Valentia. Azor. D.Thom. Valent. Azor. D.Thom. Ira in ordine ad rationem duobus modis consideratur.

Benè autem D.Thom. 2. 2. q. 158. *art. 1. in corpore, & ad 3.* animaduertit, iram esse appetitum vindictæ, quo benè, vel malè vti possumus: quia appetere vindictam propter malum eius, qui puniendus est, illicitum est, & est actus odij: appetere autem vindictam propter vitiorum correctionem, & bonum iustitiæ conseruandum, laudabile est, & ad vtrunque potest homo operari, & ira benè, vel malè vti, vt consideranti patebit. Neque obstat, quòd omne illud, quod nos à diuina similitudine abducit, semper sit malum; iram autem nos à diuina similitudine abducere: quia Deus semper sedato corde, & cum tranquillitate iudicat, vt dicitur Sapientiæ 12. versu 18. *Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos: subest enim tibi, cùm volueris, posse.* Nam, vt notat D. Thom. *ad 4.* Deo assimilari possumus in appetêtia boni; in modo autem appetendi bonum, assimilari non possumus: quia in Deo non est appetitus sensitiuus, sicut in nobis, cuius motus debet rationi subiici, rationémque sequi, & illam non præire; & ideò Deus cum summa tranquillitate iudicat, & sine incitatione iræ. Præterea dici potest, iram etiam Deo in sacris Literis tribui, sed absque imperfectione: vnde Ieremiæ 7. vers. 19. *Me ad iracundiam prouocant, dicit Dominus.* hoc est, vt explicat Lorinus Sapientiæ 12. vers. 18. *Non irascor ego propriè, nec turbor; sed ipsi se dignos efficiunt ira mea propter scelera sua.* Et ideò Lactantius Firmianus librum integrum scripsit *de ira Dei*, contra eos, qui negabant, Deum omninò irasci. 7.

7. D.Thom. Ira benè, vel malè vti possumus. Occurritur obiectioni. Sap. 12. Ierem. 7. Lorin. Lactant.

Ex dictis soluta manent argumenta primæ opinionis asserentis, iram semper esse peccatum; & nunquam esse licitum irasci. Argumenta verò secundæ videntur probare iram semper esse licitam, & nunquam esse peccatum; & aliquando, si sumatur pro primo motu naturæ, nec meritum, nec demeritum habere; quod nos non negamus: dicimus tamen verum esse, iram esse quandam naturæ passionem, & appetitus sensitiui: asserimus verò hanc naturæ passionem in tantum esse bonam, vel malam, in quantum rationabilis, vel irrationabilis est: si enim fuerit rationabilis, erit bona; si non fuerit rationabilis, erit mala: & ideò, quatenus est passio naturæ absolutè considerata, & provt abstrahit à ratione, non est bona, nec mala, nec habet rationem meriti, nec demeriti: quatenus verò est passio naturæ subiecta, vel non subiecta rationi, potest rationem habere meriti, vel demeriti, & esse laudabilis, & vituperabilis. Animaduertendum tamen est, motus illos subitos, qui præueniunt iudicium rationis, non esse in potestate hominis; & ideò non habere meritum, nec demeritum: quia subitò præueniunt rationem: quanuis tamen non sit in potestate hominis, vt nullus eorum insurgat; potest nihilominùs homo per rationem quemlibet illorum impedire, ne insurgat. Et iuxta hanc rationem dicitur, quòd motus iræ nõ sunt in potestate hominis; quatenus, scilicet, in manu illius nõ est, vt nullus eorũ insurgat, quanuis in illius potestate sit aliqualiter hunc, aut illum antecedenter impedire per animaduertentiam ad occasiones, in quibus potest, ac solet iracundiã cõcipere, & procurare fugam illarum. Quòd autẽ Philosophus dicit, iratum cum tristitia operari, & tristitiam tollere voluntarium; 8.

8. Solutio argumentorum secundæ opinionis. Motus subiti præuenientes iudicium rationis, nec habet meritum, nec demeritum.

voluntarium; non est sic intelligendum, vt tristetur, ac doleat ex eo, quòd irascatur; sed, quòd tristetur, ac doleat ex eo, quòd iniuria sibi inferatur; aut saltem, quòd concipiat sibi inferri, & ex hac tristitia mouetur ad appetendam vindictam; quæ, si fuerit iusta, & rationabilis, motus iracundiæ erit bonus, meritorius, & laudabilis: si fuerit immoderata, erit malus, & demeritorius, & illaudabilis. Non negamus autem, irasci esse potentiæ irascibilis, & appetitum irascibilem esse potentiam naturalem in nobis: dicimus tamen, actus huius potentiæ naturalis esse subiectos rationi, & per rationem benè, aut malè posse dirigi, aut applicari ab homine: & in hoc esse rationem meriti, vel demeriti, quatenus benè, vel malè illis per rationem vtitur.

9. *Ira quando possit esse venialis.* Quanuis autem iracundia, prout est immoderata, & rationi non subiicitur, sit ex genere suo mortale peccatum, & vnum ex septem capitalibus; potest tamen esse veniale, vel ex leuitate materiæ, ob quam concipitur; vel ex defectu plenæ deliberationis; vel ex breuitate temporis, pro quo concipitur; nisi tamen in hoc breui tempore ad effectum perniciosum, & grauem contra charitatem moueat. Ita docet D.Thom.2.2.*quæst.*158.*art.*3.*in corpore*. Caiet.*ibi*. Valentia 2.2.*disp.*9.*q.*3.*puncto* 1.*col.*2.*versu, Ira, cùm est*. Azor. *tom.*3.*instit. moral.* *c.*21.& alij communiter, & Nauar. *in Summa Lat.* *cap.*23.*à num.*115.

D.Thom. Caietan. Valentia. Azor.

10. *Casus enumerantur, in quibus ira est peccatum.* Est autem ira, peccatum semper in his casibus, qui sequuntur, vt notat Azor modò allegatus. Primò, quando quis appetit puniri illum, qui nihil malè egit. Secundò, si appetat puniri plusquam meruit. Tertiò, si indebito ordine, & ab eo, qui nullam iurisdictionem habet in illum. Quartò, si absque debito fine, hoc est, non ob bonum tuendum, aut ob culpam puniendam; sed ob malum aliquem finem odij, maleuolentiæ, aut inuidiæ. Quintò, si absque debito modo, vt, scilicet, si ita immodicè homo irascatur, vt in blasphemias in Deum prorumpat, vel maledicat proximo, aut ei grauiter, & extremè egenti necessaria non subministret. Ita Azor *tom.*3.*instit.moral.cap.*21. & Syluest.*verbo, Ira*, & alij communiter. In his autem casibus potest esse peccatum mortale, vel veniale, pro ratione excessus à recta ratione, grauitate, vel leuitate materiæ, diuturnitate, aut breuitate temporis, iuxta ea, quæ *num.præcedenti* diximus: nam, si vindicta sit leuis, qualis erit puerum leuiter percutere, per capillos trahere; aut, si deliberatio rationis non sit perfecta, perspicuum est venialem tantùm esse huiusmodi motum iracundiæ.

Azor. Syluest.

11. *An ira sit grauius peccatum, quàm odium in proximum.* Secundum dubium est, vtrùm ira sit grauius peccatum odio in proximum? Et ratio dubitandi est: quia, quò aliquod peccatum est magis nociuum peccatori, eò grauius est in ratione peccati: ira autem grauiùs nocet peccatori, quàm odium; quia tollit ab eo rationem, & mentem; odium autem tollit voluntatem: sed intellectus excellentius est bonum respectu hominis, quàm voluntas: ergo peccatum iræ grauius peccatum est respectu peccatoris, quàm peccatum odij. Minor probatur: quia, vt docet D.Thom.2.2.*quæst.*158.*art.*4.*initio*, ex D.Chrysost. quem ibi allegat, inter iram, & insaniam nihil mediat: est enim ira Dæmon voluntarius; insania autem inuoluntariè toleratur. Quare grauius esse videtur peccatum iræ, quàm peccatum odij. Deinde, ira mouet ad homicidia, ad crudelitatem: odium autem, etsi ad id moueat; tamen non tam crebrò, nec tam furiosè, & præcipitanter. Quare videtur non solùm respectu irascentis; sed etiam respectu illorum, erga quos irascimur, iram grauius esse peccatum?

D.Thom.

12. *Resolutio dubij.* Nihilominùs dicendum est, grauius peccatum esse peccatum odij, quàm iræ, tam respectu peccantis, quàm respectu eorum, contra quos iram, & odium concipimus. Ita docet D.Thom.2.2.*quæst.* 158.*art.*4. *in corpore*, *& per totum articulum*: nam ex ira fit odium; & ira est dispositio ad odium: & semper grauior in genere mali est forma mali, quàm dispositio ad formam. Probatur: quia inordinatio iracundiæ ex duobus attenditur, nempe, ex modo irascendi; & vindicta, quam appetimus, & volumus alteri inferri. Quantùm ad hanc vindictam, quam iratus appetit, videtur esse ira minimum peccatorum: quia ira appetit malum pœnæ sub ratione boni, quod est vindicta; & ideò ex parte mali, quod per iram appetimus, conuenit peccatum iræ cum illis peccatis, per quæ appetimus malum proximis, v.c. cum odio, & inuidia: sed cum hac distinctione; quòd odium appetit absolutè malum alicuius sub ratione mali, & in quantum malum; inuidia appetit malum alteri, in quantum bonum, quod ille habet, est diminutiuum nostræ gloriæ: ira autem appetit malum pœnæ alicui, non in quantum malum absolutè, neque in quantum bonum, quod habet ille, cui inuidemus, est diminutiuum nostræ gloriæ; sed in quantum ira habet rationem iustæ vindictæ. Ex quo patet, odium grauius esse peccatum inuidia, & inuidiam quàm iram: quia peius est appetere malum sub ratione mali, quàm sub ratione boni; & peius est appetere malum sub ratione boni exterioris, quatenus tollit in eo, cui inuidimus, id, in quo nobis excedit, quàm sub ratione rectitudinis, vt ira appetit. Quantùm verò ad modum irascendi, habet ira rationem minùs mali, quàm modus odio habendi, aut inuidendi propter velocitatem sui motus; & propter eam velocitatem minùs habet voluntarij, ac proinde minùs culpæ. Vnde ex dictis benè infert D.Thom. allegatus, iracundiæ peccatum minus esse peccatum, quàm odium, & quàm inuidiam.

13. *An ira grauius sit peccatum, quàm ambitio.* Tertium dubium est, vtrùm ira grauius sit peccatum, quàm ambitio; & consequenter, quinam sint ineptiores ad regimen politicum Reipublicæ, & gubernationem illius, iracundíne, an ambitiosi. Respondeo, grauius esse peccatum ambitionem, quàm iracundiam: nam grauitas peccati desumenda est ex virtute, cui directè opponitur, & quam destruit: vnde, quò maior, & excellentior fuerit virtus, cui peccatum opponitur, eò grauius, & deterius erit peccatum: quare, cùm ambitio opponatur charitati, iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 13. *Charitas non est ambitiosa; non quærit, quæ sua sunt; non irritatur; non cogitat malum.* & iracundia mansuetudini, ac tranquillitati animi, & charitas mansuetudine sit excellentior, cùm illa sit virtus supernaturalis, & virtutum omnium Regina, iuxta illud D.Pauli: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas.* & hæc, hoc est, mansuetudo, sit virtus moralis; consequens est, vt ambitionis peccatum grauius sit peccatum, quàm peccatum iracundiæ. *Est autem ambitio, inordinatus appetitus gloriæ, honoris, & potentiæ humanæ.* Et hæc inordinatio, iuxta D. Thom.2.2.*quæst.*131.*art.*1.*in corpore*, in hoc sita est: primò in eo, quòd quis ea cupiditate, & appetentia honoris appetat honorem, & gloriam supra suam proportionem. Secundò, in eo, quòd quis non referat

1.Corinth.13. *Ambitio quid, & in quo sita.*

referat illum in Deum, vt in authorem omnium bonorum: tertiò in eo, quòd quis in ipso honore, & gloria humana conquiescat, non referens illum in aliorum vtilitatem, cùm tamen honor humanus sit testimonium quoddam excellentiæ in homine existentis, qua dignus est, vt ab aliis ei reuerentia exhibeatur. Et in ea excellentia duo attendenda sunt. Primum est, quòd illam non habeat homo à seipso; sed quasi diuinum quiddam à Deo; & ideò tenetur homo illam in Deum referre. Secundum est, quòd illa datur homini à Deo, vt cum illa aliis prosit. Vnde ex triplici capite potest, vt dixi, appetitus honoris esse inordinatus: primò, ex eo, quòd homo appetat honorem supra suam proportionem; & hoc est actus insaniæ, & imprudentiæ: secundò, ex eo, quòd illum honorem non referat in Deum: tertiò, ex eo, quòd in ipso honore conquiescat, non referens illum in vtilitatem aliorum.

14. Obiectio. Sed oppones: Ambitio non est peccatum: importat enim cupiditatem, & appetentiam honoris: honor autem de se est quoddam bonum externum maximum omnium bonorum externorum: honore enim aluntur artes, & disciplinæ, quæ maximè in Republica sunt necessariæ: honore impelluntur homines, excitantur, mouentur, ac prouocantur ad difficillima quæque bona aggredienda, & mala fugienda. Honore, tanquàm præmio, virtutes honorantur: est enim honor præmium virtutis, vt ait Philosophus *in 1. & 8. Ethicorum*: vnde vituperantur ab omnibus ignaui, vt qui de honore non curant: laudantur, & extolluntur, qui de illo curant, & in eo consequendo neruos, & industriam intendunt: ergo ambitio honoris non est peccatum, nec vitium; sed laus, & virtus ingens: vitium enim ab omnibus vituperatur; laus ab omnibus expetitur, & laudatur. (Aristot.)

Solutio. Respondeo primò, cupiditatem, & appetentiam honoris, ratione regulatam, esse bonum quoddam externum, omnium bonorum externorum maximum. Quòd si regulam rationis excedat, non est bonum, nec virtus; sed vitium offendens charitatem in Deum, & proximos; & hoc modo vitiosum est honorem appetere, & non secundùm ordinem rationis; sed inordinatè: iam autem diximus *num. præcedenti*, in quo hæc inordinatio consistat, ac sita sit: vituperantur autem apud prudentes, & rectos, non illi, qui curant de honore secundùm id, quod ratio naturalis dictat; sed illi qui secundùm suam inordinatam appetentiam de illo curant. Nec honor est præmium operis virtuosi: nam beatitudo est verum præmium, quod homines, iuxta regulam rationis, pro operibus virtuosis debent expetere: est enim beatitudo finis omnis virtutis: dicitur tamen honor impropriè esse præmium virtutis, ex parte hominum; quia non habent aliquid maius, quo virtutem, ac virtuosos homines pro præmio afficiant. Vnde Philosophus optimè animaduertit *in 3. Ethicorum*, honorem non esse sufficiens præmium virtutis. Et ideò sicut per appetitum honoris, quando homo debito modo honorem appetit, prouocantur homines ad bonum, & retrahuntur, ac reuocantur à malo; ita si inordinatè appetatur, potest esse homini multorum malorum perpetrandorum occasio, vt optimè docet D. Thom. 2.2. *quæst.* 131. *art.* 1. *ad* 3. quod optimè etiam animaduertit Sallustius *in Catilina*, dum ait, gloriam, & honorem, & imperium bonos, & ignauos æquè sibi proponere; sed illos, scilicet, bonos, vera via ad hæc consequenda vti; hos verò, id est, ignauos, quia bonæ artes illis desunt, dolis, & fallaciis. Honor igitur debito modo procuratus, & datus alit artes; indebito autem modo procuratus, & datus in causa esse potest vitiorũ, & fallaciarum; nec artes bonas alit, sed vitiat. Et ideò illi, qui solùm propter honorem absolutè non debito modo consideratò, & seruato, vel bona faciunt, vel mala vitant; non sunt absolutè laudabiles, nec virtuosi, vt patet ex Philosopho *Ethicorum* 3. non esse verè fortes, qui propter honorem absolutè fortia faciunt. (Aristot. D. Thom. Sallust. Aristot.)

15. Maius malũ affert ambitio, quàm iracundia. Iam verò, si consideremus malum, quod iracundia iracundis, & ambitio ambitiosis affert; maius est sine dubio malum, quod ambitio affert ambitiosis, quàm quod iracundia affert iracundis: nam vtraque mentem tollit, & cæcat; iracundia, cùm sit furor breuis per breue; ambitio, cùm sit vitium magis consentaneũ, conforme, ac cõnatum naturæ, per tempus diuturnum: peius ergo est vitium ambitionis, quàm vitium iracundiæ. Deinde ambitio opponitur etiam magnanimitati: quia reddit hominem timidum, ne ex gratia aliorum cadat, à quibus honorem indebitum sperat, vt optimè docet D. Thomas 2.2. *quæst.* 131. *art.* 2. *in corpore*: ira autem reddit hominum audacem, & præcipitatum: ambitio facit, vt ambitiosi metu amittendi beneuolentiam eorum, à quibus pendent, iustitiam non seruent, ius spernant, æquum, bonúmque contemnant, ius infringant, leges atterant, & homines iniustos reddit, & per maius temporis spatium, quàm ira, quæ est furor breuis: quod licèt etiam ira hoc aliquando efficiat, est per breuius tempus, vnde est minùs mala, quàm ambitio. Tandem, quia ira in sua ratione formali considerata, & provt à D. Thom. 2.2. *disp.* 158. *num.* 2. definitur, est virtus: nihil aliud enim est, quàm cupiditas, seu appetitus vindictæ, quo quis vult alicui malũ pœnæ ob vindictam culpæ commissæ; & est excitatrix potentiæ executiuæ ad exequendum hunc actum iustitiæ. Vnde est ex suo obiecto virtus, & non vitium: & potest homo illa benè, vel malè vti, vt diximus *num.* 2. Et si homo malè vtatur iracundia ad applicandam immoderatam vindictam, id alteri vitio hominis tribuendum est, non iræ, quæ ex natura sua solùm mouet, & excitat ad executionem vindictæ ob malum commissum. At ambitio in sua ratione formali considerata, semper est vitium: quia est appetitus, & cupiditas gloriæ, & honoris immoderati; non gloriæ, & honoris, absolutè loquendo; sed gloriæ, & honoris immoderati, & sibi non debiti, nec proportionati. Quare sine dubio peior est ambitio, quàm ira; & maius malum affert ambitio ambitiosis, quàm ira irascendis, si vtraque absolutè, & in sua natura formali consideretur. (D. Thom.)

16. Minùs apti sunt ad gubernandum ambitiosi, quàm iracundi. Ex dictis *num. præcedenti* patet, minùs aptos esse ad gubernandum ambitiosos, quàm iracundos: quia nisi in administratione Reipublicæ leges executioni dentur, quæ præmia iustis, & pœnam debitam statuunt iniustis, omnia in peius ruent, & citò Respublica, tam sæcularis, quàm ecclesiastica euertetur. Deinde ambitiosi, cùm omnibus fiant, propter imprudentem, & immodicam subiectionem, ac humilem morigerationem contemptibiles, ipsi se omninò ineptos ad gubernandum faciunt, cùm illorum iussa faciliùs spernantur.

17. Imò addo, iracundiam, etiamsi non in sua ratione formali, & natura sumatur; sed, quatenus est

Minus vitii est iracũdia, quàm ambitio. est vitium, & quatenus deflectit à recta ratione, & illa malè vtitur homo ad puniendum; adhuc minus vitium esse, quàm ambitionem, & aptiores esse iracundos ad regimen Reipublicæ, siue sæcularis, siue ecclesiasticæ, quàm ambitiosos; idque siue spectemus eos, qui gubernandi sunt, siue illos, qui his vitiis laborant: nam, si spectemus illos, qui his vitiis laborant, iam ostendimus *num.5.* maius malum, ac damnum afferre ambitionem ambientibus, quàm iracundiam irascentibus, cùm vtraque iudicium tollat, ac mentem; iracundia per breue; ambitio per tempus diuturnius. Et licèt iracundia sua præcipitatione magis mentem tollat, quàm ambitio, iuxta aliquos Doctores; attamen hoc satis compensatur per diuturnitatem temporis, quo magis durat ipsa ambitio. Deinde id constanter negamus: nam ambitio ex eo mentem tollit, & leges iustitiæ abrogat; quia, si hoc non facit, timet ambitiosus, se spoliandum fore, priuandúmque officio, & honore, quem possidet, & quem putat se posse assequi ab illis, è quorum suffragiis pendet, & quorum contemplatione hoc facit. Iracundia verò ex eo mentem tollit, quòd nimio zelo, iustitia, & vindicta culpæ commissæ procuratur. Vnde ex hoc etiam principio faciliùs tollitur cæcitas mentis, orta ex iracundia, quàm ex ambitione.

Obiectio. Dices, sumptam ambitionem relatiuè ad ambitiosos, & iracundiam relatiuè ad iracundos, verum esse maius malum afferre ambitionem ambientibus, quàm iracundiam irascentibus: at, si sumantur relatiuè ad eos, qui gubernandi sunt, deterius vitium esse iracundiam, quàm ambitionem: superior enim impetu iracundiæ ductus; si irascatur in subditum, & subditus ei respondeat, facilè eodem impetu iracundiæ ipsum subditum, aut interficiet, aut ita conuitiis lacerabit, vt ad occisionem sui facilè subditum iracundum prouocet: quod non facit ambitiosus, qui omnibus placere studet, & omnium gratiam promereri.

Solutio. Respondeo primò, minus malum esse vnum occidere, quàm totum ius iustitiæ propter vnam ambitionem peruertere. Respondeo secundò, promptiores esse ambitiosos ad homicidia, & fœdiora etiam vitia perpetranda, metu amittendi honorem, & præturam, quam habent, aut non consequendi, quam desiderant, quàm iracundos: quod egregiè probatur in Pilato, qui metu amittendi Iudææ præturam, quam gerebat, Christum, quem innocentem iudicabat, turpissimè, & per summam iniquitatem damnauit: & in Herode, qui tot millia Innocentium puerorum, ne ipse regno priuaretur, occidit. Vnde ferior est sine dubio ambitio, & ad plura, & maiora homicidia committenda promptior, quàm ira. Respondeo tertiò, experimentum docere, iracundos, transacto igneo impetu iracundiæ, sedato postea corde facti pœnitere, & satisfactionem offensis dare: quod non ita faciunt ambitiosi, ne officiis, & præturis priuentur ab illis, quorum causa iniustitias commiserunt.

18. *Minùs apti sunt ad regimen, tam ecclesiasticum, quàm sæculare, ambitiosi, quàm iracundi.* Ex quibus euidenter patet, minùs aptos esse ad regimen politicum, siue ecclesiasticum, siue sæculare ambitiosos, quàm iracundos. De ecclesiastico, & religioso regimine, patet: nam, si Religiosi ambitioni dediti fuerint, obsequium diuinum deserent; frequentabunt Curias; visitabunt Optimates; concurrent ad domos potentum, à quibus pendent; relaxabunt disciplinam religiosam; approbabunt mala, improbabunt bona, ne displiceant; omnibus fœdissimè morigerabuntur, vt ab omnibus putentur idonei, vt optimè docent Archidiaconus *in cap. 3. dist.47. num.2.* Gammarus *in repetitione Extrauagantis Iulij II. de simonia, sub numerum* 102. *Archidiac. Gammarus.* Quare Paulus V. in Constit. quadam edita anno 1613. seuerissimis pœnis Religiosorum quorundam in Italia ambitum reprimit: incipit: *Aliàs per nos accepto.* Et Clemens VIII. in alia Constitutione incipiente: *Quoniam nemo.* edita anno 1604. prohibet, ne Religiosi quidam extra suum Ordinem fauores perquirant, ad obtinenda Ordinis officia, gradus, prælaturas, & ne illicitis viis ad illa adspirent; & contrauenientes, eorúmque complices, & fautores inhabiles ad munera Religionis obtinenda declarat; obtentísque, & voce actiua, & passiua priuat; admittentes prædictos ambitiosos ad officia excommunicatione latæ sententiæ ferit; electiones irritat; preces solùm ore tenus factas pro valida probatione ambitus sufficere decernit, vt ibidem latiùs videre poteris. Et Paulus IV. in quadam alia Constitutione incipiente: *Cùm secundùm Apostolum.* edita anno Domini 1558. detestabile crimen ambitus, tam ante, quam post Christi aduentum, multis legibus, necnon iure diuino prohibitum, & à Conciliis punitum ostendit: quæ autem leges humanæ hæ fuerint, quæ ante Christi aduentum contra hoc crimen latæ sunt, onerosum planè esset eas nunc omnes recensere: legat illas, qui voluerit apud Tiberium Decianum *lib.8. sui tractatus, cap.22. & 25.*

19. *Principii ambitio quàm nociua.* Et verò, qui hoc sedato animo, & minimè iracundia commoto, aut ambitionis tenebris obcæcato expenderit, ac pensitauerit, inueniet præiactam doctrinam locum etiam habere in Principibus absolutis: nam, si ambitio illorum animos incesserit, & ipsi putauerint, illorum subditos, ac vassallos eos velle regno priuare, aut sibi minimè fidos esse, Deus bone! quas non strages edent? quas mortes non intentabunt? quæ iura non violabunt? quæ crimina non committent? Tam delectabile ergo vitium velis, remísque, vt aiunt, fugiendum est. Hæc in gratiam curiosorum tractauimus.

20. *Odium, quid.* Alterum vitium, quod ex inuidia oritur, est odium in eos, quibus inuidemus. Est autem odium in proximos, vt docet D.Thom. 2.2. *quæst.* 34. *art.3. & 4. quæst.154. art.4.* & Caietanus 2.2. *quæst.29. art. 1.* *D.Thom. Caietan.* *appetitus quidam, quo quis malum alteri absolutè vult absque vlla causa: solùm, quia ei alterius persona displicet.* Fit autem odium ex ira: ira enim, cùm in pectore decoquitur, in odium vertitur. Vnde Apostolus ad Ephesios 4. *Ephes.4.* *Nolite locum dare Diabolo. Sol non occidat super iracundiam vestram.* Nam, si ira concipiatur in aliquem, & non citò expellatur, posteà exsufflante Dæmone crescit in odium, & de festuca trabem efficit, de flamma incendium; & ita vltionis cupidum reddit hominem, vt illum per odium homicidam constituat. *Omnis enim, qui fratrem odit, homicida est.* 1.Ioan.3. *1.Ioan.3.*

21. Notandum verò, sicut possumus proximum amare ob multas causas; ita etiam eum possumus odio habere ex multis. Possumus enim amare proximum, & benè ei, & absolutè velle; & hic est verus actus amoris. Deinde, possumus illum amare, quatenus noster benefactor; & est actus gratitudinis: quatenus nobis est vtilis; & est actus amoris concupiscentiæ: & quatenus est nobis carne coniunctus; & est actus pietatis: quatenus amicus;

amicus; & est actus amicitiæ. Ita etiam possumus illi absolutè, & absque vlla causa malum velle: & hic est actus odij. Et possumus etiam odio prosequi, quatenus nobis est ingratus, & est actus iræ: quatenus est iniuriosus, & est actus vindictæ; & quatenus est iniustus, & est actus iustitiæ. Ita docet Azor *tom.3. inst. moral. lib.2. cap.20.*

Azor.

22. Notandum etiam, odium semper esse ex suo genere peccatum mortale, per accidens verò veniale esse potest: primò, ob actus imperfectionem, quando non est ex perfecta animi deliberatione: secundò, ob paruitatem materiæ, v. c. quando quis vult proximo suo malum aliquod satis modicum, & perexiguum. Ita Suarez *de charitate tract.3. disp.6. sect.1. num.3.* Azor *tom.3. instit. moral. lib.2. cap.20.* Syluest. *verb. Odium, initio.*

Odium, quod peccatum.

Suarez. Azor. Syluest.

23. Imò est ex genere suo maximum omnium peccatorum, quæ in proximos committere possumus. Ita D. Thom. *2.2. quæst.34. art.4.* & Suarez *de charitate, tract.3. disp.6. sect. num.1.* nam, quanuis, quoad nocumentum externum, quod homini infertur, peiora sint exteriora alia peccata, quàm odium internum, quo proximis absolutè malum volumus; tamen quoad interiorem voluntatis deordinationem, odium proximi cæteris omnibus peccatis grauius est. Et ratio est: quia auertit omninò, & directè voluntatem à proximo, sicut odium Dei auertit etiam omninò voluntatem à Deo. Vnde ita se habet ad cætera peccata in proximum, sicut odium Dei ad cætera peccata in Deum. Notabis verò omnia peccata, quæ committuntur in proximos, habere rationem mali, ex duobus principiis: primò quidem ex deordinatione voluntatis illius, qui peccat: secundò, ex nocumento, quod infertur ei, contra quem committitur peccatum. Primo modo odium internum est maximum peccatum omnium peccatorum, quæ contra proximum committuntur, & quàm omnia alia externa peccata, quæ afferunt proximis nocumentum: quia, scilicet, per odium deordinatur magis voluntas nostra in proximum, quæ est radix malitiæ peccati: nam, si exteriores actus hominis inordinati essent; absque inordinatione voluntatis non essent peccata; quia non essent voluntaria: quod patet cùm quis in ebrietate, aut ignoranter hominem occidit, putans esse feram: quanuis enim huiusmodi actus sint inordinati; cùm tamen ex voluntate non fiant, carent malitia peccata. Vnde, quidquid culpæ, & militiæ est in exterioribus actibus hominis, totum est ex interiori voluntate: quare, cùm odium totam voluntatem auertat à proximo, quantùm ad hanc internam voluntatis deordinationem odium est maximum omnium peccatorum, quæ contra proximos committuntur; quantum verò ad exteriora damna, quæ per peccata externa hominibus inferuntur, maiora erunt alia peccata externa; vt optimè animaduertit D. Thom. *2.2. quæst.34. art.4. in corpore.*

D. Thom. Suarez.

Peccata in proximũ mala sunt ex duobus principiis.

24. Et nihilominùs odium in proximos non ponitur inter vitia capitalia, vt *ibidem* resoluit D. Thom. *art.5.* Ratio est, quia capitale vitium dicitur illud, ex quo frequenter alia oriuntur: non est autem huiusmodi odium, sed est potiùs quasi extremum, summum, & maximum malum, & peccatum, quod ex aliis peccatis oriri potest: sed illo iam generato, multa ex eo procedunt. Oritur autem hoc maximum, & summum vitium odij interdum ex ira, vt diximus: quia odium est ira cocta: sed præcipuè, & frequentiùs oritur ex inuidia, vt docet D. Thom. *2.2. quæst.34. art.6.* quæ est valdè affinis odio: est enim inuidia, vt *cap. præcedenti* diximus, tristitia de bono proximi: velle autem malum proximo absolutè, & tristari de bono proximi, quia proximus est, sunt valdè coniuncta. Ita Suarez *de charitate tract.3. disp.6. sect. 2. num.1.* Dices, potiùs ex odio oriri inuidiam, quàm ex inuidia odium: nam tristitia de bono alieno supponit odium. Respondeo, inuidiam, seu tristitiam illam oriri ex odio illius mali, quo quis iudicat se minui ex excellentia boni, quod videt in proximo; non oriri autem ex odio ipsius proximi, vt *suprà cap.1.* diximus, cum de inuidia egimus.

Cur odium in proximos, non sit vitium capitale. S. Thom.

Odium vnde oriatur.

Suarez. *Obiectio.*

Solutio.

25. Sed dubium est, an Deus possit odio haberi, & an peccatum odij Dei sit omnium peccatorum maximum, quæ contra Deum committuntur. Videtur enim, quòd nullus homo Deum odio habere possit. Primò, quia Deus est summum, & primum bonum, & pulchrum, à quo omnis bonitas, & pulchritudo deriuatur: bonum autem, & pulchrum in summo gradu omnibus amabile, & diligibile est. Secundò, quia omnia inuocant veritatem, & veritas de se ita est tam bona, & pulchra, vt omnibus necessariò placeat: sed Deus est ipsissima veritas, iuxta illud Ioannis 14. *Ego sum via, veritas, & vita.* ergo Deus omnibus necessariò debet esse amabilis, & nullo modo potest esse odibilis. Respondeo breuiter, & resolutiuè, licèt Deus, quoad essentiam suam, à nemine possit odio prosequi; quoad aliquos tamen iustitiæ illius effectus, potest ab aliquibus odio haberi: nam, cùm odium sit appetitus quidam, quo quis malum alteri absolutè vult, & appetitus non moueatur, nisi ab aliquo apprehenso; potest aliquis Deum quoad aliquos effectus suos, vt sibi infensum apprehendere, & eum odio prosequi: Deus enim per essentiam suam est bonitas, quam nullus hominum odire potest: quia de ratione intrinseca boni est, vt semper ametur; & ideò impossibile est, quòd aliquis videns Deum, ac illo fruens, illum odio habeat: in hac autem vita, cùm Deum videre non possimus, nisi per suos effectus, iuxta illud D. Pauli: *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* & effectus illius aliqui sint ex natura sua tales, vt nullo modo possint esse contrarij voluntati hominum; ideò odio haberi Deus propter illos non poterit: nam, esse, videre, & intelligere, conferre hominibus esse, viuere, & intelligere, effectus sunt Dei; & tam appetibiles, & amabiles sunt hominibus, vt nullo modo homines Deum odio prosequi propter illos possint. Similiter, honorem, salutem, panem, ac victum quotidianum effectus esse Dei constat, & tam conformes naturæ humanæ, & hominibus naturaliter appetibiles, vt impossibile sit, posse Deum odio haberi, quatenus vt author horum effectuum apprehenditur. Vnde D. Thom. *super primam ad Corinth. 2.* explicans *ibidem* illud D. Pauli. *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* asserit, tam naturalem esse appetitum vitæ, honoris, & gloriæ hominibus, vt non possit cadere in intellectum, & voluntatem humanam, quòd illum occidere, & inhonorare homines possint, à quo vitam, & honorem sperarent. Sunt tamen aliqui effectus Dei, qui voluntati hominum repugnant per peccatum, vt prohibitio deprauatæ voluptatis, inflictio

An Deus possit odio haberi, & quod illud sit peccatum.

Rom.1.

flictio pœnæ pro peccatis, interdictio ipsorum peccatorum, & quoad istos effectus potest Deus ab hominibus odio haberi, quatenus propter odium apprehenditur, vt voluptatum interdictor, pœnarum inflictor, & peccatorum prohibitor; & ideò, cùm omnes Beati Deum videant, illiúsque essentia perfruantur, impossibile est, quòd illum odio prosequantur: siquidem illum per eam visionem & vident, & apprehendunt vt summum bonum, iustum, & pulchrum, & amabile, iuxta illud 1. ad Corinth. 13. versu 12. *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem.* hoc est, videmus nunc per effectus creaturarum; tunc autem videbimus eum, sicuti est, tam pulchrum, tam bonum, tam iustum, vt est; & ideò illum tunc semper amabimus. Similiter, cùm veritas omnibus hominibus placeat, & omnia inuocent veritatem, nisi voluntas, & natura humana tam deprauata sit, vt malum pro bono apprehendat, impossibile est, quòd Deus odio ab hominibus habeatur quoad illos effectus, qui naturaliter ab omnibus hominibus, tam bonis, quàm malis, in Deo deamantur, inter quos sunt opera veritatis. Ita docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 34. *art.* 1. cuius tota hæc doctrina est. D.Thom.

26. *Dei odium vtrùm grauius sit omnibus aliis peccatis.* Secundum dubium est, vtrùm odium Dei grauius sit omnibus aliis peccatis, quæ contra Deum committi possunt, etiam si sit peccatum hæresis, & desperationis. Respondeo primò, grauius esse peccato hæresis. Et ratio est: quia fides mysteriorum supernaturalium, quæ à Deo Ecclesiæ suæ reuelata sunt, fundatur in veracitate Dei: quare ille, qui negat aliquod mysterium fidei esse verum, imò & omnia esse vera, consequenter negat veracitatem in Deo. Vnde, cùm hæreticus mysteria fidei negat, tollit à Deo per hanc negationem attributum veracitatis, & veritatis: at ille, qui odio Deum habet, & illi malum absolutè vult, totam illius essentiam negat, totúmque Deum destruere conatur. Quare sine dubio grauius peccatum est, peccatum odij in Deum, quàm peccatum hæresis, ex obiecto suo. Respondeo secundò, grauius etiam ex obiecto, & genere suo esse peccatum odij Dei, quàm peccatum desperationis: quia ille, qui odium in Deum habet, ex toto Deum omninò negat directè, & formaliter, & consequenter in eo non sperat, imò nec aliquid sperabile in eo considerat ille, qui de Deo desperat, solùm directè, & formaliter de illius bonitate, & misericordia erga se ipsum desperat; cùm tamen adhuc ex obiecto, & ratione formali peccati desperationis erga se ipsum Deum esse supponat, & bonum, & misericordem, & sperabilem ab aliis. Quare plus est Deum per odium ex toto velle destruere, quàm destruere in Deo solam rationem bonitatis, & misericordiæ erga se ipsum, non erga alios, imò & erga se ipsum, & alios: ergo ex obiecto, & formali sua ratione maius, ac grauius peccatum est peccatum odij Dei, quàm peccatum desperationis Dei. Dixi, *ex obiecto, & formalitate sua:* quia interpretatiuè, & virtualiter, tam hæreticus, qui veracitatem tantùm in Deo negat, quàm ille, qui per desperationem Dei bonitatem, & misericordiam erga se ipsum negat, Deum destruunt etiam, & illius essentiam, quantum in ipsis est, tollunt, cùm essentia diuina in Deo sit vna, & simplicissima; & sit eademmet misericordia, eademmet bonitas, & veritas: & ideò optimè concludit Suarez *de charitate, tract.* 3. *disp.* 6. *sect.* 1. *n.* 3. & 4. odium Dei esse grauissimum omnium peccatorum, quæ in Deum committi ab hominibus possunt. Et id ipsum statuit etiam, ac concludit D. Thom. 2. 2. *q.* 34. *art.* 2. & id probat egregiè in hunc modum: quia per Dei odium homo totus totaliter, à Deo toto formaliter, & directè auertitur; ergo odium Dei grauissimum est omnium peccatorum: sicut enim voluntas per se tota inhæret ei, quod amat; ita secundùm se totum id refugit, quod odit. Vnde, quando aliquis Deum odit, secundùm se voluntas illius à Deo toto auertitur, totúmque Deum destruere conatur: nam in aliis peccatis, vel in fornicatione, in furto, in homicidio, & in reliquis omnibus non auertitur homo à Deo secundùm se, sed secundùm aliud; in quantum, scilicet, appetit inordinatam delectationem, & voluptatem; imò in quantum explet voluntatem suam, quæ habet adnexam auersionem à Deo: semper autem id, quod est per se, est maius, & potius eo, quod est secundùm aliud. Quare, cùm per odium Dei homo per se à Deo auertatur, sequitur, vt peccatum odij Dei sit inter omnia alia peccata grauissimum peccatum. Suarez. D.Thom.

27. *Obiectio.* Dices: Odium Dei oritur ex amore sui, ergo maius peccatum erit ille amor sui, cùm sit radix peccati odij Dei: nam, propter quod vnumquodque tale, & illud magis tale. Respondet Suarez citatus *num.* 4. non valere consequentiam: quia in moralibus potest effectus esse grauius peccatum, quàm causa, ex qua talis effectus oritur, vt cùm quis interficit, vt furetur, grauius peccatum est homicidium, quàm furtum, cùm tamen furtum sit causa homicidij, & ex illo oriatur: sic ergo in proposito casu ille amor sui, ex quo nascitur odium Dei, per se non est tam malum, quàm malum est ipsum odium Dei, etiamsi ex libertate voluntatis inducat ad pessimum effectum, cuius malitiam modo aliquo saltem indirectè participat. Quare pronunciatum illud: *Propter quod vnunquodque tale, & illud magis tale.* solùm locum habere potest in naturalibus, non in moralibus. *Solutio Suarez.*

28. *Instantia.* Oppones: Peccatum odij Dei vnam tantùm habet malitiam, nempe, malitiam auersionis à Deo, quo illi malum absolutè volumus, solùm quia Deus est: at alia peccata duplicem habent malitiam; primam auersionis à Deo, secundam conuersionis ad creaturam, tanquam ad bonum commutabile, propter quam Deum deserimus, ac relinquimus, & ad creaturam conuertimur. Respondet Suarez *de charitate, dicto tract.* 3. *disp.* 6. *sect.* 1. *num.* 4. *in fine*, primò, hanc malitiam directæ auersionis per se à Deo superare duas alias malitias simul sumptas: nam, licèt omnia alia peccata ex duabus aliis malitiis consummentur, nempe, ex malitia conuersionis ad creaturas, & ex malitia auersionis à Deo; tamen hoc peccatum odij Dei in sola prima malitia auersionis à Deo per se, & directè consummatur; sicut peccatum furti consummatur per actum externum, quo quis aliquid actu furatur; & peccatum hæresis solo actu interno consummatur sine actu externo; & tamen grauius peccatum est peccatum hæresis, quàm peccatum furti. Respondet secundò, sicut in aliis peccatis est directè, & per se malitia conuersionis ad creaturas, & indirectè auersionis à Deo; ita è contrario in hoc peccato odij Dei est directè malitia auersionis à Deo; indirectè *Diluitur ab eodē Suarez.*

directè verò conuersionis ad creaturam, tanquam ad bonum commutabile, ex quo tale odium nascitur; & ideò peccatum odij Dei est maximum omnium peccatorum, quæ in Deum committi possunt ex genere suo.

29. Crudelitas ex inuidia oritur. D.Thom. Clementia, quid. Crudelis, quis. Sæuus, quis.

Aliud peccatum, quod ex inuidia oritur, est peccatum crudelitatis. Notandum ergo est ex D.Thom. 2.2.*quæst.* 199. iram opponi mansuetudini; crudelitatem verò clementiæ. Est autem clementia, *virtus quædam, quæ moderatur humanum affectum in pœnis infligendis*, ne quis puniatur plusquam par est: mansuetudo verò moderatur effectum iræ, & appetitum vindictæ. Vnde crudelis ille est, ac dicitur, qui ex animi asperitate plus punit, quàm ratio dictat: sæuus verò, & ferus homo non solùm ille est, qui plus punit, quàm ratio dictat, & par est; sed etiam, qui in punitionibus immoderatis delectatur, vt docet D. Thom. 2.2.*quæst.*101. *art.*2. & ideò sæuitia, & feritas magis est belluarum, quàm hominum: crudelitas verò reperitur in hominibus, qui ob delicta puniunt; sed plusquam oportet punire: at belluæ solùm ob delectabilitatem puniunt, & dilacerant. Quamobrem ob hanc delectabilitatem in pœnis immoderatis infligendis, quam sentiunt sæui homines, belluis potius, quàm hominibus comparantur. Notandum verò, crudelitatem ex suo genere esse peccatum mortale, & solùm ex accidenti poterit esse veniale, primò quando excessus pœnæ infligendæ ad mortalem culpam non attingit: secundò, quando ex imperfecta animi deliberatione huiusmodi excessus infligitur, quod raro accidit. Ita Azor.*tom.*3.*instit.moral. lib.*2.*cap.*24.

D.Thom. Azor.

F I N I S.

INDEX RERVM, ET VERBORVM, QVÆ HOC SECVNDO TOMO CONTINENTVR.

Litera L, librum; C, caput; F, folium; N, numerum in margine designat.

Aduertentia

An

Copula.

G

Gradus consanguinitatis, & affinitatis.

Si

An

Iudæi.

O.

P.

Aliud

Idem

Ratio.

Recompensatio.

Rectitudo.

Referens, Referre.

Regina.

Regimen.

Regula.

Religio.

Religiosus.

Remissio.

Restitutio.

An

Res inuentæ.

Retractatio, Retractare.

Reuelare.

Reus.

Rex, Reges.

S

Sacrilegium.

Salarium.

Sara.

Secretum.

Sæuitia.

Semen.

Sententia.

Quid

Crimen

Subditus, Subiectus.

Superior.

Suspicio.

Duo

Thesaurus.

X

Xenia.

INDICIS FINIS.

